Universidad de Deusto
Biblioteca

CORNELI

Lanseni

Tommaso

.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

41-6
2/2

RESIDENCIA
IHS
SAN SEBASTIAN

ililæa,
signific
Ge

Universidad de Deusto
Biblioteca

CORNELII IANSENII EPISCOPI GANDAVENSIS, COMMENTARIORVM IN SVAM Concordiam, ac totam Historiam Euangelicam,

PARS TERTIA.

REPREHENDVNTVR PHARISÆI DISCIPVLOS calumniantes quòd illotis manducarent manibus. Matthæi 15. MARCI 7. CAPVT LX.

[d] OST hæc autem ambulabat Iesus in Galilæa, non enim volebat in Iudæa ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. [b] Et [a] tunc† [c] accesserunt' ad eum Δ Pharisæi, & quidam de scribis, venientes ad Hierosolymis'. [b] Et cùm vidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, id est, non lotis, manducare panes, vituperauerunt. Pharisæi enim, & omnes Iudæi, nisi crebro lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: & à foro nisi baptizentur, non comedunt: & alia multa sunt, quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum. Et interrogabant eum Pharisæi, & scribæ [a] dicentes; [c] Quare discipuli tui † non ambulãt iuxta' traditionem seniorum? [a] non enim lauant manus suas, cùm panem manducant, [b] sed communibus manibus mãducant panem? Δ [c] Ipse autem respondens ‖ ait illis; [a] Quare & vos transgredimini mãdatum Dei propter traditionem vestram? Hypocritæ, e bene prophetauit Isaias de vobis [b] hypocritis [a] dicens, b sicut scriptum est; [c] Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me, ‖ in vanum autem me colunt, docentes doctrinas, & † præcepta' hominum. [b] Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptismata vrceorum & calicum, & alia similia his facitis multa. Et dicebat illis; Bene irritum fecistis præceptum Dei, vt traditionem vestram seruetis. Moyses enim † [a] [&] Deus [c] dixit; Honora patrem b tuum [c] & matrẽ [b] tuã, e & qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis; Δ Si dixerit' homo patri vel matri [b] Corbã, quod est [c] donum, quodcũque [a] est [c] ex me tibi ‖ profuerit' b & vltra non dimittis eum quicquam facere patri suo, aut matri: [a] & non honorificabit patrẽ suum, aut matrem suam, & † e irritum fecistis mandatum' Dei propter traditionem vestram [b] quã tradidistis, & similia huiusmodi multa facitis. [c] Et [b] aduocatis' [a] ad se b iterũ [c] ‖ turbis, dixit eis'; Audite b me omnes, e & intelligite. † Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare, sed quæ de homine procedunt illa sunt, quæ communicant hominem. b Si quis habet aures audiẽdi, audiat. Et cùm introisset in domum à turba, [a] tunc accedentes discipuli eius dixerũt ei; Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt? At ille respondens ait; Omnis plantatio, quã non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. ‖ Cæcus autẽ si cæco ducatũ præstet, ambo in foueã cadent. [Et] [b] interrogauerũt eum discipuli eius parabolam. [a] Respondẽs autem Petrus dixit ei; Edissere nobis parabolam istam. ‖ e At ille dixit' b illis; Sic [a] adhuc e & vos † sine intellectu' estis? Non intelligitis quia omne [b] extrinsecus introiens in hominẽ, [a] quod intrat in os, b non potest eũ cõmunicare, quia non intrat in cor eius: sed [c] in ventrẽ vadit, & in secessum Δ exit' [b] purgans omnes escas? Dicebat autem, quoniam [c] quæ *b de homine exeunt, [&] [a] procedunt de ore, de corde exeunt, & ‖ e coinquinant hominem: Ab intus enim [c] de corde *b hominum malæ cogitationes † procedunt': adulteria, fornications, homicidia, furta, [a] falsa testimonia, auaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus. Δ blasphemia, b superbia, stultitia. Omnia hæc mala ab intus procedunt, & [a] hæc sunt, quæ [c] ‖ coinquinant, hominem: [a] non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.

† b conueniunt.
Δ a ab Hierosolyma scribæ & Pharisæi.
† a transgrediũtur
Δ b o. ai ille.
‖ b o dixit
‖ a o sine causa
† a o nam data
† a nam
Δ a Quicunque dixerit.
‖ o prodeunt.
† b rescindẽtes verbum.
Δ b o aduocans.
‖ b o turbã dicebat illis
† a Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem C. 5. 43.
‖ b Et ait
† b o imprudentes.
Δ a emittitur
† a antè
‖ b illa cõmunicãt.
* a enim
† a exeũt
Δ a blasphemiæ
‖ b cõmunicant.

POST HÆC AMBVLABAT IESVS IN GALILÆA. NON ENIM VOLEBAT, &c.] Legendum est, *in Galilæa*, &, *in Iudæa*, vt patet ex Græcis, nõ autẽ in Galilæam, &, in Iudæam, & verbum, ambulare, accipiendum est pro conuersari, vt significetur Dominum post hęc cõuersatum in Galilæa, nec voluisse cõuersari in Iudæa. Non enim significare voluit Ioãnes Dominũ post hæc iuisse ad Galilæã, cùm dicta in præcedenti capite, gesta sint in Galilæa. Manet tamẽ dubiũ, quare Ioannes modo dicat, Dominũ post hęc ambulasse & cõuersatum in Galilæa, quasi antè non fuerat in ea conuersatus, cum, vt ex præcedẽtibus patet, iampridem in ea sit cõuersatus. Ad quod primò dici potest, quòd Ioannes sub initium sexti capitis indicauerit Pascha Iudæorum in propinquo fuisse, ad quod verisimile omnino est & satis certum. Christum Hierosolymam profectũ fuisse, eo quòd lex ita mandarat, ideóque Ioãnem sic indicasse causam, quare mox relicta Iudæa, ac repetita

Universidad de Deusto
Biblioteca

Galilæa,in ea maluerit cõuersari. Aut potius simpliciter intelligẽdum quod dicit Euangelista; *Post hæc ambulabat Iesus in Galilæa*, hoc est, perseuerabat adhuc in ea cõuersari. Cũ enim sequitur, *quia quærebant eum Iudæi interficere*, non videtur id Ioânes dixisse propter necem,quã parassent Domino Iudæi in Paschate mox præcedẽte, sed eam quam descripsit in capite quinto,occasiõe paralytici sanati in sabbatho. Vnde in iis,quæ apud Ioã.in hoc cap. 7.sequũtur,Dominus dicit; Vnum opus feci, & omnes miramini, &c. significans causam intẽtatæ sibi necis fuisse ex occasione illius miraculi. Porro, quoniam in Cõcordia Euãgelica hæc verba Ioannis necessariò debuerũt superioribus subiungi, vt est manifestum, & ex his verbis certũ sit Dominum aliquandiu post ea,quę hactenus cõtigerunt,mansisse in Galilæa,antequam in Iudæam ascenderet, nec tamen Ioannes quicquã post hæc in Galilæa gestum cõmemorat,necessariò ante sequẽtia Ioannis verba, inserenda hoc loco erãt ea, quæ ab aliis Euangelistis post præcedẽtia narrantur gesta,& dicta in Galilæa,quę quàm commodè sequantur hæc iam præmissa Ioãnis verba, quisq; facilè videat. Sequitur enim in Matthæo, & Marco post miraculum multiplicatorum panũ, quod cum Ioanne concorditer narrarunt.

b ET ACCESSERVNT AD EVM PHARISÆI, ET QVIDAM DE SCRIBIS, &c.] Cùm enim Galilæa manere Dominum viderent Scribæ, & Pharisæi Hierosolymitani veniunt è Iudæa in Galilæã,sicut & suprà eos fecisse aliquando habuimus. Veniunt autem non vt discant,sed vt calumnientur eum, quem iam audierant tãto vulgi fauore accipi & prædicari. Ideoq; valde opportunè & cõtigit hæc historia pòst prædicta,& eam Euangelistæ subiunxerũt his quæ de populi admiratione scripserunt:vt,quemadmodũ in comœdiis variantur scenæ, vt ex personarũ ac rerũ collata diuersitate singula magis elucescant? ita ex collatione peruersitatis Scribarum,& Pharisæorum cũ populi simplicitate,liqueret omnibus quàm hi fuerãt insanabiles, per quos aliorum incredulitatem corrigi conueniebat. Bene ergo hos calumniatores scribunt non tantum fuisse Pharisæos & Scribas, sed etiã fuisse Hierosolymitanos, atque à Hierusalem descendisse in Galilæam, vt sic duplici nomine exaggerarent horum impietatem, nimirum quòd Hierosolymitani essent, & ob id iustiores ac doctiores habiti eò quòd Hierusalem fons pietatis ac doctrinæ haberetur, & quòd à Hierusalem descendissent,tantum viæ, nõ dubitantes aggredi calumniandi causa. Quòd quæ maius argumentum est peruersitatis eorũ, & præposteræ religionis, cùm calumniandi ansam quærerent, nec iusta aliqua supperetet, non verentur eam arripere ab externis quibusdam obseruationibus, nõ à lege Mosaica introductis, sed ex maiorum instituto, eisque talibus, in quibus nulla erat vtilitas, aut pietas. *Et cum vidissent*, inquit Marcus, *quosdam ex discipulis eius communibus manibus, id est, non lotis manducare panem, vituperauerunt.* Expositum autem Marcus ipse quid sit, *communibus manibus*, eò quòd hæc locutio propria fuerit Iudæis. Hi enim cœperunt vocare commune, quod nos prophanum aut immundum appellamus. Quoniam enim non omnibus indifferẽter vescebantur, sed quædam eis separata erant in cibum,quibus tanquam sanctis, & sacris vescebantur, hinc κοινὰ μετάληψις, hoc est, per transsumptionem, commune dixerunt, quod prophanum est, & immundum. Ita & communicare hic frequenter apud Matthæum,& Marcum positum est pro coinquinare, quemadmodũ ferè semper vertit interpres, cùm Græcè sit verbum κοινῶ. Hinc Act. 10.dicitur; Quod Deus sanctificauit,tu ne cõmune dixeris. Vbi satis indicatur ratio huius locutionis,quæ tamen non inuenitur,quod sciã,in veteri Testamento,sed tantum in nouo. Porro Pharisæi pleraque circa lotiones statuerunt,non quatenus faciebant ad ciuilem quandam mũdiciem, sed quia putabant ea habere aliquid momenti ad pietatem,& sanctitatẽ. Quoniam enim lex ex variis contactibus & accidentibus statuit contrahi immunditiam, eamq; lotionibus purgari, & Dñs in lege toties ad sanctitatẽ, & mundiciam Iudæos hortatus fuerat, dicens; Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et; Lauamini, mundi estote; hinc ne forte in congressu,inscij ex aliquo contactu immundiciam contraxissent, Pharisæi etiam à lege non præceptas lotiones diuersas, vt habet Marcus, induxerunt. Peculiariter autem lotionẽ manum ante cibum & inter edendum frequentem, ac eorum vasorum,quibus vsus erat, inter edendum superinduxerunt,quia metuebant, ne ex horum immundicia cibus etiam polluueretur, aut non satis mundè sumeretur,quem iussi erant mũdum manducare, atque ex polluto cibo, vel non satis mundè sumpto etiam amplius coinquinarẽtur,& Deo abominabiles fierent. Nam hãc rationẽ eos mouisse satis patebit postea ex verbis Saluatoris. Et sane ipsa lex Mosaica satis prohibuerat huiusmodi lotionum constitutiones, cum dicat Deuter.4. Non addas ad verbum,quod loquor vobis,nec auferas ab eo. Deinde iam tempus erat, instante Messiæ aduentu, vt post longam legis, & prophetarum lectionem, incipere meritò debuissent intelligere Scribæ,& Pharisæi præcipuam sanctitatem nõ in externis sed in interioribus esse sitam,nec externas illas,quę à lege præscriptæ erãt, cæremonias ad aliud magis fuisse præceptas, quã vt per eas popul⁹ institueretur ad ea, quæ sunt veræ pietatis. Verùm contrà planè euenit, vt, cùm maxime intelligere debuissent scripturas, & ea,in quibus vera pietas potissimùm sita esset, tum omnium maxime hæc intelligerent,ita vt tunc maximè opus esset inducere mundo lucem euangelicam, cum qui ei luci debuissent esse maxime vicini, ab ea longissime abfuerunt. Itaque Pharisæi, & Scribæ ex inutilibus illis maiorẽ institutis vendicabant sibi laudem sanctimoniæ, quodque sceleratius est, ex his impietatis calumniam struebant proximo, seuerius exigentes illorum obseruationem quàm quæ Deus præceperat. Discipuli autem eas cõstitutiones negligebant, vt qui à Domino docebantur ea quę verę pietatis essent,quorum cura & studio non libuit illis intentos esse Pharisæorum traditionibus quas à Domino non didicerant,imo quorum neglectum ab eo didicerant satis verbo & exemplo. Itaque hoc videntes Pharisæi & Scribæ, cum discipulis non expostulant, sed velut in graui facinore Dominum ipsum adoriuntur, in illum torquere volentes totã suam calumniam. Cur, inquiunt, discipuli tui qui te sequuntur, & ex tua pendent institutione, transgrediuntur traditionem seniorum? Traditionem enim legendũ est,nõ traditiones pluraliter, Nam de

de vna traditione quæstio erat, & Græcè est παράδοσιν sed & correctiores Latinorum libri habent, traditionem. Notandum autẽ quòd non dicant, Non enim lauant manus suas antequam panem manducent,sed cùm panem manducant. Traditio enim seniorum non tantùm exegit ciuilem illam ablutionem manuũ,quæ passim fit ante prãdium, & cœnam, sed crebram etiam inter manducandum. Vndè Marcus dicit Pharisæos, & Iudæos nõ manducare panem,nisi crebrò lauerint. Pro, crebrò, tamen legitur in Marco πυγμῆ, quod Theophylactus intelligit,vsque ad cubitum vel cubitaliter, vt significetur traditionem seniorum fuisse lauare manus etiam vsq; ad cubitum. πυγὴ enim Græcis duo significat, pugnum scilicet, hoc est, manum complicatam, à πτύσσω, plico, & cubitum,quem Græci magis πῆχυν vocant aut πυγῶνα. Nam hac parte brachium est complicabile. Verum cùm πυγμῆ nusquam reperiatur apud Græcos positum aduerbialiter, quemadmodum hic accipere debet Theophylactus, nec à substantiuis fiãt huiusmodi aduerbia à datiuo desumpta,verisimilius est,vt bene annotauit quidam, scriptum fuisse πυκνῆ, quod frequenter sonat,aut crebrò. Absolute enim Pharisæi culpant discipulos, quòd illotis manibus sumerent cibum, ad cuius reprehensionis declarationem nihil erat opus aliquid dicere de cubitali lotione.

c IPSE AVTEM RESPONDENS AIT ILLIS; *a* QVARE ET VOS TRANSGREDIMINI, &c.] Clauum clauo retundit Dominus. Si enim discendi causa petiuissent rationem facti discipulorum, vtique Dominus eam illis aperuisset, verùm quoniam criminando & inuehendo in Dominum dicunt, Quare, ideo prætermissa causa,ob quam discipuli hoc facerent, retorquet calumniam in calumniatores, simili modo eos criminans,sed non simili affectu. Et quidem non excusat suorum factum, nec adhuc dicit eos benefacere transgrediendo, ne eos irritaret magis: sed prius interrogatione correspondente eorum interrogationi ostendit eos, etiamsi quid peccassent discipuli transgrediendo traditionẽ maiorũ, non rectè criminari ipsos, vt qui grauioris & minus tolerabilis transgressionis essent rei, idque in ea re in qua culpabãt discipulos. Grauius enim peccabant seruando seniorum traditiones, quàm discipuli negligendo. Deinde & ostendit non zelo iustitiæ eos ad arguendum consurrexisse, sed præposteræ religionis studio, ac zelo propriæ authoritatis tuendæ. Porrò Matthæus post interrogationem hanc: Quare & vos transgredimini, &c. quã solus ipse habet, subiungit mox declarationem,qua Dominus declarauit quomodo propter suam traditionem Pharisæi Dei præceptum trãsgrederentur,ac testimonium Isaiæ, à Domino citatum ponit in fine. Marcus verò contrà incipit à testimonio Isaiæ, ac deinde subiungit eam declarationem quam in principio habet Matthæus. Et quãquam incertum sit, nec multum referat, quo ordine hæc dicta sint, tamen cum idem testimonium bis ponendum nõ iudicaremus, vt fecit Osiander, Marci ordinem sequi in Concordia magis visum est, cùm ob alias causas, tum maxime, quòd Marcus post citatum Isaiæ testimonium applicando illud,cõuenienti ordine ostendit dupliciter Pharisæos peccasse in mandata Dei, per obseruationem humanarum traditionum. Primùm, quia dum studiosi erant obseruationis quorundam humanorũ præceptorũ,quæ per se non erant mala,nec ita contraria legi Dei, negligentes, erãt mandatorum Dei. Relinquentes enim,inquit,mãdatum Dei, tenetis traditiones hominum, &c. Secundò, quia constitutiones quasdam tradiderunt, quæ legi Dei aduersabantur, de quibus secundo loco locuturus Marcus,veluti nouam materiam exorsus, interposuit:Et dicebat illis, *Bene irritum feciſtis*, &c. Testimonium autem desumptum est ex capite 29. Isaiæ, & citatum hic more solito magis secundum translationem Septuaginta quàm Hebraicam veritatem. Nam Hebræa sic vertit D. Hieronymus; Appropinquat populus iste ore suo,& labijs suis glorificat me, cor autem eius longè est à me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis. Vltimam tamen partem Hebræa ad verbum sic habent: & est timor eorum erga me, mandatum hominum, quod docti sunt. Septuaginta verò sic habent; Appropinquat mihi populus iste ore suo, & labijs suis honorat me, cor autem eius longe est à me: Frustra autẽ colunt me: docentes hominum præcepta,atque doctrinas. Atque hoc pene modo per omnia legitur apud Græcos citatum hoc testimonium in Matthæo, nisi quod vltima pars appositiuè legitur, docentes doctrinas,& mandata hominum sine coniunctione sicut & in Marco legitur, & Latinis etiam quibusdam codicibus vetustissimis, teste quodam. In Matthæo enim apud Græcos legitur non solùm, *Populus iste labijs me honorat*, Sed etiam; *Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs suis honorat me.* Verum quædam verba adiecisse videtur scriptor aliquis, qui voluit absolutum reddere prophetæ testimonium, cùm D. Hieronymus enarrans hunc locum indicet Euangelistam decerpsisse quod præsenti loco commodum videretur, & neque retulisse per omnia vt in Hebræo. scriptum erat, neque vt à Septuaginta versum, Ideóque dicit, hoc testimonio Dominum abusum contra Pharisæos in Euangelio Matthæi: Abusum enim dicit, non quod male eo vsus sit, aut quod præter intentionem Prophetæ eo vsus sit, sed, quemadmodum aliàs loquitur, quia alijs verbis vsus est,nec per omnia prophetæ verba retulerit, contentus sensum reddere. Quod enim istud testimonium Dominus non citauerit præter intentionem prophetæ, & ex his quæ in propheta præcedũt,& his quę sequuntur est manifestum. Præcedit enim & sequitur de excæcatione Iudæorum, & quomodo nec indocti, nec docti inter eos intellecturi essent scripturarum sacrarum librum, & auferenda sapientia à sapientibus eorum, quæ maximè impleta sunt in Iudæis & scribis eorum, tempore Christi. De quorum etiam hypocrisi,quam vbique toties notat Dominus, sequitur in Isaia, dum dicitur; Væ qui profundi estis corde, vt à Domino absconditis consilium, &c. Itaque benè dicit Dominus, non solum istud Isaiæ quadrare in Pharisæos & Scribas qui fuerunt tempore hoc:sed Isaiam prophetasse de illis istud, videlicet quia non dixit illud de Iudæis sui temporis, sed potius temporis aduentus Messiæ, quando omnia plena erant hypocrisi, & inutilibus ac friuolis hominum constitutiunculis. Prima ergo huius testimonij parte dominus significat notatam illorũ hypocrisim,& rectè se eos vocasse hypocritas, eo quod zelo iu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

stitiæ videri vellent calumniari discipulos, cũ tamen iustitiæ non essent ex animo studiosi. Populus, inquit, hic labijs me honorat, quia me Deum & Dominum omnium creatorem, & id genus similia prædicat: cor autem eorum longe est à me, quia corde suo longe diuersa à mea voluntate cogitat, desiderat, & amat, Tales fuerunt & olim Iudæi illi, de quibus in Psal. 77. Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei: Cor autem eorum non erat rectum cum eo. Sequenti verò testimonij parte significat Dominus notatã horum præposteram, & vanam religionem. In vanum, inquit, colunt me, non solùm facientes, sed etiam docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum. Vbi notandum, ꝙ pro, *in vanum*, Græcè B est μάτην, quod in Matthæo quidem interpres vertit, sine causa: in Marco verò vertit, in vanum. potest enim accipi dupliciter. Aut vt sit sensus: *in vanum*, hoc est, frustra colunt me, quia non assequentur finem & fructum cultus mei. Aut vt significetur vanum, & friuolum esse cultum illorum quo Deum colebãt, quia non in rebus illis cõsistebat in quibus oportebat. Secundum quem sensum verti posset illud μάτην, per vanè, quemadmodum in Psal. 38. vbi legimus: Vanè conturbatur omnis homo. Atque hunc sensum satis significat quod vertit interpres in Matthæo, *sine causa*. Cultus enim vanus est, qui rationabili caret causa. Porrò, quoniam hunc locũ hæretici nostri C temporis semper in ore habent, eoque reijciendas docent omnes Ecclesiæ constitutiones de discrimine dierum, ciborum, locorum, personarum, & aliarum rerum externarum, videndum quã nihil hic locus eorum faueat errori. Primùm enim vel ipsis etiam parentibus, traditiones vel præcepta hominum non dicuntur hic quæcunque in scripturis à Deo non sunt aperte instituta, sed ab hominibus sunt præcepta, & introducta. Nã quæcunque ad externam vitam decenter & cum cõmodo proximorum degendam à principibus cõstituuntur, quæcunque item à proceribus Ecclesię ordinata sunt ad Christianę religionis profectum non tam humanæ quàm diuinæ sunt traditiones, D vtpote dimanantes à lege Dei, & ab auctoritate eis à Deo tradita. Vnde Petrus ait; Subiecti estote omni humanę creaturæ propter Deum, siue regi, quasi præcellenti. Et Paulus præcepit vt in Ecclesia mulieres orent velato capite, viri reuelato vt ad Cœnam Christi alius alium expectet, quo in communi ea peragatur, & alia nonnulla, quæ nominatim in scripturis alijs non leguntur diuinitus esse præcepta. Quæ etsi ab hominib. sunt constituta, hic tamen inter humana mandata non cẽsentur, quod ex scriptura & Dei mandatis originem habeant, inter quæ Dei mandata, etiam hoc est, vt subditi præpositis salutis eorum curam gerentibus obediant per omnia. Iam quæ Ecclesia E præcepit de ieiunijs, delecta ciborũ in certis diebus, festiuitatibus sanctorum celebrandis, & id genus similia, pius quisque facile videt quam habeant ex scripturis originem & quomodo eis cõsonent, eò quòd faciant ad carnis castigationem, & temperãtiam, aut ad fidelium vnionem, & ædificationem. Præcepta ergo hominum, quæ hic reprobantur à Domino, sunt quæ nihil diuinũ præcipiunt, sed res merè humanas, qualia sunt duplicia: Quædam enim sunt, etsi non omnino mala, planè tamen inutilia, & friuola, vt in quorum obseruatione nulla est vtilitas, quæ nihil faciunt ad pietatem Deo exhibendam, aut carnis mortificationem spiritus profectum, aut ad proximorum cõmodum & ædificationem, qualia erant baptismatum eorum, quorum meminit Marcus, constitutiones. Alia sunt, quæ præcipiunt aliquid mandatis Dei aduersum, qualia erant de quibus post ea disserit Dominus. Atque de his mandatis hominum loquitur & Paulus ad Titum 1. cũ præcipit, vt sani sint in fide, nõ attendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominũ aduersantium se à veritate. Secundò dicendum, hoc Isaiæ testimonio nec Prophetam, nec Dominum culpare voluisse humana præcepta, aut eorum obseruationem, sed id tantùm quod Iudæi isti timorem & cultum Dei constituerunt in humanorum præceptorum obseruatione, posthabitis mãdatis Dei. Vnde in Hebraica veritate secundùm translationem Hieronymi dicitur, timuerunt me mandato hominum, quo significatur eos timorem Dei constituisse in huiusmodi præceptorum obseruatione, non quòd præcepta Dei apertè conterẽrent, sed quòd tanto studio occuparentur circa mandata humana, vt Dei mandata negligerent. Idem significat & versio Septuaginta, quæ dicit: Frustra vel vane colunt me, docentes mandata hominum: quo significatur eos ideo frustra, vel vane Deum colere, ꝙ toti essent in docendis hominum præceptis. Vnde apud Marcum in declarationem testimonij infertur; Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum. Vbi Dominus non culpat eos, quod tenerent traditiones hominum, sed ꝙ hoc facerent, relictis Dei mandatis. Iam Ecclesia docet præcepta diuina primo loco habenda, humana verò secundo loco, nec cultũ Dei potissimũ in humanis constitutionibus consistere, sed in diuinis, ad quas etiam humanæ ordinantur. Itaque cum Pharisæis reprehendendi sunt, qui vel mere humana præcepta studiosè obseruant, vel etiam vtilia & sancta hominum præcepta maiori studio obseruant quam diuina.

Refellunt haeretici nostri temporis.

1. *Pet.* 2. 1. *Cor.* 11.

b ET DICEBAT ILLIS; BENE IRRITVM FECISTIS PRÆCEPTVM DEI PROPTER TRADITIONEM VESTRAM, QVAM TRADIDISTIS, &c.] Postquam dixit Dominus eos præpostere esse religiosos, vt qui, posthabitis Dei mandatis, studiosi essent inanium mandatorum: ostendit iam, quod in primis eis obiecit, etiam impie esse religiosos, vt qui docerent mandata hominũ non à senioribus accepta, sed ab ipsismet instituta, quæ contraria essent mandatis Dei. Idque cùm in multis facerent, tamen commode declarat in mandato, quo præcipitur honorandos parentes, quod primum est inter ea quæ sunt ad proximum, & proximum ijs, quæ sunt ad Deũ. In primis ergo ipsum ponit Dei mandatum. Deus, inquit, aut, vt habet Marcus, Moyses, quia Deus per Moysen dixit: Honora patrem & matrem. Vbi notandum, verbo honorandi non tantùm præcipi reuerentiam illam, quę in verbis, & externo gestu consistit, sed etiam vt filij de parentibus præclare sentiant, eisque, nisi contra Deum aliquid iubeant, obediant, eorum etiam vitam, honorem, dignitatem omnibus viribus defendant, & eisdem in omnibus periculis, in egestate, in senio, in aduersa valetudine, quibuscunque possunt remedijs, opibus, cõsilijs, cõsolationibus subueniant. Subsidium enim

Hebrai

Hebraicus sermo honorem vocat, id, quod tum A ex præsenti sermone Christi, qui inhonoratos cẽsset parentes, quibus filij non benefecerint, & necessaria vitę nõ ministrauerint: tum ex Paulo abũdè pater, quia 1. Timothei 5. presbytores, qui benè præsunt, affirmat duplici honore dignos ac eidem rursum scribit; Viduas honora, quæ verè viduæ sunt. Porro quo Dominus ostenderet quàm necessaria sit huius mandati obseruatio, & quãto sit horum Pharisęorum impietas supplicio digna, addit mandato legis de honorandis parentibus, etiam aliam legem, quæ pœnam mortis ineuitabilem statuit, contra eos, qui vel tantùm contumelijs, & maledictis verbis parentes afficiunt, B significans multò magis ipsos Pharisæos morte dignos, qui etiam opere, & facto dehonorare parentes alios docerent.

VOS AVTEM DICITIS: SI DIXERIT HOMO PATRI, VEL MATRI, CORBAN, &c.] Variæ hic sunt istius Pharisaicę legis commentationes, & interpretationes, dum diuersi aliter & aliter coniectant quid his verbis quæ Dominus non explicat, significare voluerint Phatisæi. Sed ex variis interpretationis duæ sunt præcipuæ, quæ præsenti loco & interlionibus saluatoris bene conueniunt. In primis autem certum est hic est ἀποσιώπησιν, hoc est, reticentiam. Dominus enim initium ponit Pharisaicæ legis, sed eam non absolut. Non tamen obscurum est quid reti- C ceatur, nempe rectè facit, aut legi satisfacit. Iam etiam certum est hac lege Pharisaica doceri quomodo filij parentibus egentibus, & subsidium à filiis postulantibus respondere debeant, & possint petitum sine crimine, imo pię, & religiosè regare. Id vero dupliciter intelligi potest. Primò: vt illa verba; *Munus, quodcunque est ex me, tibi proderit*, sint verba filij cum indignatione reiicientis parentum petitionem, in hunc sensum, Si quid petierint parentes egeni à filiis, vos dicitis eos rectè facere si dixerint suis parentibus: Munus offerre Deo decreui, an vis vt illud posthabito Deo, cui dedicatum est, & consecratum, in tuos vertatur vsus; Aut sine interrogatione, conquærendo in hunc D modum, Pater tam es petax, vt quicquid etiam Deo eram oblaturus, in tuos cedere vsus debeat. Itaque fit, vt parentes rem filij quasi sacram reueriti abstineant ab ea, atque sic indigentia conficiantur. Secundò, melius accipi possunt illa verba non cum indignatione prolata, sed vt hunc habeant sensum; Donum quodcunque in cultum Dei contulero, etiam tibi proderit, quia illud eo animo conferam, vt eo non minùs te quàm meipsum adiuuare, & Deum propitium tibi reddere velim. Præterquam enim quòd hic sensus maximè ipsis verbis conuenit, etiam ipsum comprobat, quod apud Marcum sequitur: & vltra E non dimittitis eum quicquam facere patri suo vel matri. Quo satis significatur filios doctos hactenus honorare & iuuare suos parentes, vt eos participes fecerent suarum oblationum. Quòd his rationibus verisimile reddere potuerunt Pharisæi, quia plus esset Deus honorandus quàm parentes. Et rursum si munus aliquod Deo offeratur, idque eo animo, vt etiam parentibus prosit, iam vno, eodemque actu duplex pietatis debitum persoluetetur, & pietatis scilicet, quæ deo debetur, & quę parentibus, cum alioqui si illud munus parentibus daretur, tantũ simplicis pietatis opus

imo

exhiberetur. Deinde quia munus Deo etiam pro parentibus oblatũ prodesset saluti corporis & ánimæ ipsorum, cùm alioqui illis datum corpori alendo tantùm prodesset: Itaque his rationibus Scribę, & Pharisæi auari, sub prætextu religionis suo quæstui studebant. Nam sacerdotes fere erant etiam Scribæ aut Pharisæi. Errauerunt autem in his suis rationibus, quantumuis sint in speciem probabiles. Primùm, quia Deus non vult honorari his rebus, nec ea sibi offerri, quę alioqui debentur aliis: ergo quæ parentibus egentibus & iure naturæ, & lege diuina debentur, non vult sibi offerri, sicut nec quæ alia quauis ratione aliis debẽtur aut sint necessaria. Et adeo quidem hæc sibi offerri non vult, vt etiam quæ voto sibi iã sunt dedicata, aut consecrata, aut præcepto aliquo debita, debeant in aliorũ vsum transferri, si occurrente casu aliquo sint illis necessaria. Quòd patet ex eo, quod panes propositionis Deo consecrati, propter occurrentem Dauidis necessitatem licite sunt assumpti, & dati ad necessitatis eius subleuationem. Vnde similiter si filius sua bona Deo, & Ecclesiæ dare vouisset, superueniente paterna necessitate, deberet ea transferre in patris subleuationem. Sicut enim pro tali casu non possent bona eius esse materia voti, ita & esse desinunt. Vnde etiam sicut filius per ingressum religionis sese Deo non potest licite offerre, si sustentando patri in seculo sit necessarius: ita & exire monasterium teneretur etiam contra voluntatem sui superioris, si alioqui patri, vel matri egenti non possit per per se vel alios subuenire: vt habet probabilior opinio, quamuis non nulla sit differentia inter ingressum & egressum, vt benè docet Caietanus in secunda secundę, quæstione 101. articulo quarto ad quartum. Maior enim necessitas mouere deberet filium ad egressum, quam quæ retrahere eum deberet ab ingressu. Et ratio omnium horum est, quia nullum Dei præceptum, nullum nostrum votum, nulla rei sanctificatio tollit necessarium naturæ vinculum & ordinem, cùm illa non ad destruendum, sed ad perficiendum naturæ ordinem sint super adiuncta. Hinc fit, vt eueniente articulo necessitatis nostræ, vel proximorum, vtamur licitè rebus præcepto alioqui veritis, aut voto & cõsecratione Deo debitis. Secundò, errauerunt in eo Pharisæi, quòd filij offerentes munus Deo etiam pro parentibus, bis essent pij, in Deum scilicet & parentes: dantes autem illud parentibus simplicem pietatem exhiberent quasi nó qui in parentes egentes propter Deum sunt pij, etiam iu Deum sint religiosi, qui honorare parẽtes præcepit, quique etiam sibi factum reputat quicquid vni ex minimis suo nomine inpensum fuerit. Sic errant & quidam nostrum, qui quasi semper magis pium sit templa Deo extruere, eaque ornare, quàm in pauperes egentes beneficẽtiam exhibere, non dubitant ingentem pecuniæ vim in illas res insumere, cùm adduci non possint facilè, vt vel minima aliqua pecunia, quorũdam pauperum inopiam subleuent. Pium enim procul dubio est, templa extruere, ac hæreditarias pẽsiones, & possessiones seruitoribus Dei relinquere, sed bis piũ est, cùm illa non sunt necessaria, intuitu Dei pauperum succurrere necessitatibus. Certè cauẽdum nobis: ne præcepta Dei de honorandis parentibus, de curandis domesticis, & cognatis, de subleuandis, & iuuandis pauperibus, irrita faciamus

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum Phariſæis, ſuadentes ijs qui habent hæreditates, ne relinquant aut dent eas parentibus aut cognatis, aut quibuſcunque alijs egenis, ſed Deo potiùs & Eccleſiæ offerant, & addicant, & ſic & iuæ, & ſuorum ſaluti apud Deum conſulãt. Quanquam enim rectiſſimè ſua illi Eccleſiæ offerunt, qui non habẽt conſanguineos pauperes quibus prouideant, maximè in illis locis vbi deſunt clerici ſufficientes qui ſeruiant Eccleſiæ, aut vbi clerici ſunt egeni, nec habent vnde honeſtè ſuſtententur, tamen neglectis egentibus cognatis, imò & alijs quibuſlibet pauperibus, quorum magnam cognoſcit quis inopiam, nõ rectè Eccleſiæ & eius miniſtris potiſſimùm non egentibus ſua offert. Quicunque enim ſuorum & maxim èdomeſtico- B rum curam non habet, infidelis eſt, & infideli deterior, inquit Paulus. Cæteris tamen paribus magis ſubueniendum pauperibus clericis Deo ſeruientibus, atque in Eccleſiarum neceſſariarũ reparationem diuitiæ ſunt inſumendæ, quàm in quorumuis aliorum pauperum ſubleuationẽ erogandæ. Sed vt ad literam reuertamur, illud; *Et non honorificabit*, &c. quod legitur in Matthæo, nõ debet accipi, vt ſint adhuc verba pertinentia ad legem Phariſaicam, quemadmodum quidam intelligunt. Non enim apertè Phariſæos veriſimile eſt dixiſſe, non honorificandos parentes: ſed ſunt verba Domini, quibus ſignificat filium ſecũdum præcedentem legem Phariſaicam facientem, ab C honore, hoc eſt, ſubſidio parentibus debito impediri. Correſpondent enim illa verba in Matthæo illis, quæ dicuntur in Marco; *Et vltra non dimittitis eum quicquã facere*, &c. Itaque ſenſus eſt: & filius huic traditioni veſtræ obediens, non honorificabit parentes, ſicut ei à Deo eſt præceptum, Et quòd ſequitur in Matthæo; *Et irritum feciſtis mandatum Dei*, &c. Illatiue intelligendum eſt eſſe ſubiunctum, vt ſit ſenſus: & per hunc modum irritum feciſtis, &c. Dicuntur autem irritum feciſſe mandatum Dei, quia ſuis traditionibus inualidam & infirmam reddiderunt legem Dei, vt non haberet ſuum pondus & vigorem quem deberet. Eſt autem Græcis verbum ἀκυροῦν, quòd in Matthæo vertit interpres, irritum face- D re, in Marco reſcindere. Significat autem propriæ infirmare, inualidum reddere, ac ſuo robore priuare aliquid. Poro Corban. dictio eſt Hebraica; ſignificans, vt & Marcus vertit, donum, aut oblationem, quemadmodum ſæpe eam dictionem in Leuitico vertit Hieronymus. Nam deriuatur à Carab, hoc eſt, appropinquauit, quòd in Hiphil, ſignificat, facere appropinquare, hoc eſt, offerre. Dicitur autem Chaldaice Curban, vel Corbana, quæ dictio eſt infra Matth. 27. pro gazophylacio templi, in quod mittebantur pecuniæ Deo oblatæ.

1. *Timo.* 5

a E ADVOCATIS *c* AD SE *b* ITERVM *e* TVRBIS, DIXIT EIS; AVDITE *b* ME E OMNES, &c.] Græcè non eſt in Marco, iterum, ſed προσκαλεσάμενος πάντα τὸν ὄχλον, id eſt, cùm aduocaſſet omnem turbam. Poſtquam ergo redarguiſſet Dominus Phariſæos, & Scribas, quemadmodum erant digni, eis neglectis, rationem facti ſuorum diſcipulorum aduocata ad ſe turba cœpit reddere, conuenientem ſeruans ordinem, vt prius viciſſim accuſando calumniã Phariſæorum in ipſos retorqueret, idque ſeorſum & non audiente omni turba: deinde docendo oſtenderet factum diſcipulorum omni carere iuſta crimination, idque non iam ſolis Phariſæis audientibus, vt qui ex hac doctrina veritatis non ſolùm nullum erant accepturi fructum, ſed eriam ſcandalizandi: verum præſente tota multitudine, in qua plerique fructum hinc percipere potuerunt. Non ſimpliciter autem turbam ad ſe vocat, ſed quoniam dogma excelſum, & à conſueta Phariſæorũ doctrina alienum turbis propoſiturus erat prouocat eos ad diligentem animaduerſionem & expenſionem dicendorum. Audite, inquit, me omnes, & quæ audiueritis etiam intelligite. Vbi emphaſi non caret quòd dicit, me &, omnes, vt eſt apud Marcum. Per, me, enim ſignificat ſe potiùs quàm Phariſæos audiendum: per omnes, ſignificat ſe de re attentione digna, & omnibus vtili locuturum. Itaque quoniam Phariſęi in duobus peccabant, nimirum quòd ſuorum ſeniorum traditionibus friuolis nimis inhærerent, ac Dei interim mandata, quæque potiora erant negligerent, Dominus priore parte ſuæ ſentẽtię refellit Phariſaicas illas lotiones: ſecũda verò parte docet, quæ potiùs velut coinquinatiua hominis ſint obſeruãda, & reputanda. Primò ergo dicit: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem*, vel, vt eſt apud Marcum; *Nihil eſt extra hominem introiens in eum, quod poſſit eum coinquinare*. Ex quibus verbis, dictis proculdubio à Domino ad refutationem Phariſaicarum lotionum, patet quòd prius dictum eſt, Phariſæos crebras illas lotiones quas ante cibum & inter manducandum obſeruabãt & requirebant, obſeruaſſe ea perſuaſione, quòd putauerint cibum pollui manibus illotis contrectatum, ſicque pollutum cibum, etiam hominem apud Deum pollutum & immundum reddere. Alioqui enim hæc verba Domini nihil facerent ad refutationem Phariſæorum. Nunc autem apertè ad hoc faciunt, cùm dicens generaliter cibum nullum, qui intrat in os, coinquinare hominem, ſignificet, vt & poſtea concludit, nec cibum illotis manibus ſumptum coinquinare. Sed difficultas circa hæc verba Domini oritur, quomodo non aduerſentur ea legi Moſaicæ, quæ tum adhuc ſuum habuit vigorem, & cuius neceſſaria erat tunc obſeruatio. Hæc enim vetat multa ciborũ genera, quæ ſi quis Iudæorum etiam tunc ediſſet, coinquinatus certè fuiſſet apud Deũ. Sicut autẽ aduerſari videntur hæc verba Domini legi Moſaicæ, ita & legibus Apoſtolorum interdicentibus eſum idolothytorum, de quibus dicit Paulus; Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Et rurſum legibus Eccleſiaſticis interdicẽtibus eſum certorum ciborum in quibuſdam diebus, ita vt Lutherani vel hoc poſtiſſimùm dicto Domini clament, ruere quæcunque de delectu ciborũ ſtatuerunt Romani pontifices. Sic enim illi loquuntur. Quibus id primùm dicendum eſt, non magis huiuſmodi Eccleſiaſticis pręceptis hæc Domini verba eſſe contraria, quàm vel legi Moſaicæ, vel legi Apoſtolicæ de non edendis ſuffocato & ſanguine & idolothytis. His autem legibus non eſſe verba Domini cõtraria, quantumuis id prima facie poſſit videri, etiam ipſi nobiſcum fateri coguntur, & proculdubiò fatentur. Atque vt intelligatur quomodo non ſint hæc illis legibus contraria, imprimis aduertendum, Dominũ hac ſententia noluiſſe, ſaltẽ potiſſimũ, refutare præcepta legis Moſaicæ, certos cibos prohibentis, tanquam quorũ eſu homi

homines polluerentur, ſed, vt patet & ex occaſio- A ne proferendi hanc ſententiam, & ex nouiſſima concluſione, Phariſaicas traditiones de modo edendi mundè, & ſine coinquinatione cibos à lege conceſſos refutare Dominus voluit. Itaque non dicit: Nullus cibus eſt, qui poſſit hominem coinquinare: ſed, nihil introiẽs in hominem, aut quod intrat in os poteſt eum coinquinare, quo aliud nõ ſignificat quàm cibum qui editur non poſſe coinquinare. Non edebatur autem apud Iudæos niſi cibus à lege conceſſus, vnde talem cibum, qui licite editur, ſignificat Dominus non poſſe coinquinare, quomodocunque ſumatur, ſiue lotis, ſiue illotis manibus, ſiue ex vaſis mundis, ſiue immundis. Et hunc ſenſum etiam Phariſæos, ac Scribas B in his verbis intellexiſſe, vel ex eo ſatis apparet, quòd cum ſtudiosè obſeruarent omnia Domini verba, & facta, quærentes ex eis venari legitimam aliquam calumniandi occaſionem, non tamen his verbis auditis calumniati ſunt aduerſa legi diuinæ eum docere, quem tãquam aduerſarium legis calumniabantur, cùm etiam planè diuina miracula in ſabbatho operaretur. Quia tamen veriſimile eſt, quòd Dominus, etſi præcipuè hac ſententia voluerit refellere Phariſaicas obſeruationes circa cibum ſumendum, etiam hac occaſione data voluerit refellere legales obſeruationes circa ciborum delectum, non quidem abſolutè, ſed C vt eas intelligebant & obſeruabant Iudæi: ideò vlteriùs dicẽdum. Dominum non aſſerere, neminem quemuis cibum edentem, edendo coinquinari, cùm variis modis contingat edentem coinquinari, nempe quia gulosè edit, vel quia contra legem, vel quia còm ſcandalo aliorum, ſed dicit cibum ipſum non coinquinare, quod pro omni tempore verum eſt de quouis cibo. Non enim vel in veteri lege cibus vetitus à lege, vel in noua lege cibus contra Apoſtolorum vel Eccleſię legẽ ſumptus coinquinat edentem, ſed ipſa inobedientia hominis, & inordinata eius concupiſcentia hominem cõtaminat. Itaque nihil aliud voluit Dominus docere, quàm cibũ ipſum per ſeſe non contaminare, quod erat contra opinionem Phariſæo- D rum, qui putabant cibos à lege vetitos, & immũdos vocatos per ſeſe immũdos eſſe, & ob id neceſſariò etiam homines polluere coram Deo, quemadmodum ſatis patet ex doctrina Pauli cõtra Iudæos paſſim ſcribẽtis, & obijcientis quòd omnis creatura Dei bona eſt. Docens autem Dominus nullum cibum eſſe per ſeſe immundum ex conſequenti etiam ſignificauit ob certam cauſam cibos quoſdam in lege immũdos dici, & prohiberi, qua ceſſante, non eſſet delectus illeciborum obſeruãdus, & ob id non contendendum Iudęis, obſeruationem illam eſſe perpetuam debere, ſicque hac ſua doctrina viam aperuit Euangelicę Luci, quam poſtea Apoſtolus Paulus & alij apertiùs prædicauerunt. Non eſt ergo, quòd ex hoc loco quidã inſurgant contra eccleſiaſticas cõſtitutiones de abſtinentia quorundam ciborum in certis diebus. Nõ enim Eccleſia eos cibos vetuit, quaſi per ſeſe hominẽ contaminarent, aut alij cibi per ſeſe hominem ſanctificarent: ſed quemadmodum Deus in veteri lege quoſdam cibos vetuit propter futurorum ſignificationem, & Apoſtoli prohibuerũt in primitiua Eccleſia eſum ſuffocati, & ſanguinis, & idolothyti propter ſcãdalum quorundã vitandum: ita & Eccleſia quorundam ciborum eſum in E certis diebus propter caſtigationem carnis. Secunda ſententiæ Dominicæ pars eſt, *Sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem*. Quibus verbis ſicut non voluit Dominus ſignificare, omne hoc coinquinare, quod procedit ex ore, cùm ex ore procedant ſputa, procedant & bona, ac ſalutaria verba: ita nec voluit id tantùm coinquinare hominem, quod ex ore procedit, cũ & cogitationes malæ, & opera mala hominem contaminent. Sed eo loquẽdi more vſus eſt Dominus, vt cõtrariam ſententiam opinioni Phariſæorum offerret. Illi enim q̃ intrat in os coinquinare dicebant. Dominus contrà, ea potiùs quæ ex ore procedunt, quàquam nec omnia, nec ſola. Apud Marcum autem, qui oris nullam facit mentionẽ, ſed pro ore ſemper ponit hominem, generaliõr ponitur ſentẽtia; *Quæ de homine*, inquit, *procedunt, illa ſunt quæ communicant hominem*. De homine enim procedunt & cogitationes & operationes malæ. Rurſum autẽ Dominus poſt hanc ſententiam pro ſuo more ad expenſionem dicti eius quòd non omnes capiebant prouocans, ſubijcit; *Si quis habet aures audiendi, audiat*.

a TVNC ACCEDENTES DISCIPVLI EIVS DIXERVNT EI; SCIS, QVIA PHARISAEI AVDITO, &c.] Cùm prædicta à Domino audiſſent Phariſæi, nihil quidem apertè ſunt auſi contradicere Domino, quia vehementer eos conuicerat, ſed in ſeipſis indignatione repleti ſunt, & fortè etiam indignationem exterio rebus quibuſdam ſignis demonſtrauerunt. Vnde diſcipuli ſigna indignationis animaduertentes, aut ex ſeipſis conijcientes indignationẽ, & offenſionem Phariſæorum, quandoquidem & ipſimet diſcipuli in dictis verbis Chriſti nonnihil fuerunt turbati, quemadmodum ex eorum interrogatione ſatis patet, adeunt Dominum dicentes; An ſcis Phariſæos audito hoc hoc ſermone ſcãdalizatos, hoc eſt, offenſos? Quod quærunt, non q̃ planè putarent Dominum id ignorare, aut non tam ipſum hoc obſeruaſſe quàm ſeipſos: ſed tum quòd infrarentur Dominum qui toties inculcauit ſcandala proximorum eſſe vitanda ſtudioſè, ea dixiſſe vnde alios ſcãdalizandos non poſſet dubitare: tu quòd & ipſimet nonnihil ſcandali paſſi eſſent, vnde liberari optabant. Ita enim hac interrogatione diſcipuli curam gerebant ſalutis Phariſæorum & honoris Domini, vt & ſui ſcrupturi & ſcandali rationem haberent, quanquam alia ratione ipſi Diſcipuli turbati fuerint in verbis Domini quàm Phariſæi. Diſcipuli enim turbabantur, quòd Domini verba viderentur aduerſa legi diuinæ: Phariſęi vero, quòd intelligerent per ea ſuas obſeruationes à ſenioribus acceptas refelli, & irritas fieri. Itaque Dominus audiens Diſcipulos Phariſæorum curam gerentes, ac pro ſe, ciuſque honore ſolicitos, docere volens quandoque offendiculum & ſcandalum quorundam fortiter eſſe contemnendum, nimirum cùm quidã obſtinatè peruerſi ex prædicatione vitatis, aut factis planè diuinis ſcãdala ſibi faciunt, hoc eſt, occaſiones alienandi ſe à veritate, & perſequendi veritatem, aut iuſtitiam deſumunt, reſpondit in hunc modum; *Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur*. Per plantationem non plantatam à Deo, intelligens reprobos, aut reproborum collectionẽ: qui etſi ſint à Deo in hoc mundo creati, & conſtituti, dicuntur tamen hic

Universidad de Deusto
Biblioteca

non plantati à Deo, quia non ad vitam æternam A
prædestinati,& præparati, vt fructus Deo dignos
proferát. Iusti autem per diuinam prædestinatio-
nem & gratiam vocationis ac iustificationis plá-
tati sunt à Deo ad vitam æternam,de quibus dici-
tur in Psal.91. Plantati in domo Domini,in atrijs
domus Dei nostri florebunt. Tales non erant hi
Pharisæi,vnde & eradicandos dicit, hoc, est, per-
dendos,& ex hoc mundo extirpatos reijciendos à
Deo tanquá inutiles,& desperatas plantas in per-
dition em æternam,ac ob id significat indignú es-
se magnam rationem offensionis,& scandali eorú
habere. Quid enim oportet curare ne illi scanda-
lizentur,& impinguant,qui etiam sunt eradican-
di? Quidá,inter quos Hilarius, Chrysostomus, & B
Theophilactus hanc sententiam; *Omnis plantatio,
quam non plantauit pater meus*, &c. intelligunt de
dogmatibus,vt significetur omnem doctrinã,quę
à Deo nõ est profecta,sed vel à dæmone,vel ab in-
uentione humani cordis,destruendã,& euellendã
Euangelica prædicatione, atque ob id etiam Pha-
risaicas traditiones eradicãdas, nec ob eorú scan-
dalum cessandũ esse à veritatis prædicatione, qua
eorum traditiones destruantur. Secundùm quem
sensum non iam licet inferre,quemadmodum in-
ferebant Manichæi, legem Mosaicam non fuisse
plantatam à Deo, quãquam per hanc sententiam
ex contrario sensu Dominus etiam significauit o- C
mnem plantationem, quam plãtauit pater cœle-
stis,nõ eradicandã. Nam,vt pulchrè habet Theo-
phylactus,lex vt plantatio Dei, ita non est eradi-
cata. Manet enim inquit,radix eius,spiritus,qui in
occulto est:Folia autem, hoc est,apparens litera,
defluunt. Verum quanquam generalita sententiæ
bene ferat vt hæc sentẽtia etiã ad dogmata accõ-
modetur,potius tamen videtur secũdum priorem
intelligẽtiam,quam sequitur D.Hieronymus, di-
cta esse de hominibus, quos frequenter Dominus
metaphoricè per arbores significat, vt quod hic
dicit Dominus idem sit cum eo quod dicitur Sa-
pientiæ c.4. Adulterinæ plantationes non dabunt
radices altas, nec stabile firmamentũ collocabũt.
Et si in ramis in tempore germinauerint, infirmi- D
ter posita,à vento commouebuntur,& à nimieta-
te ventorum eradicabuntur. Quòd si iam quæra-
tur,si omnis plantatio non plantata à Deo eradi-
cabitur,num etiam eradicabitur & illa plantatio,
de qua Apostolus ait,Ego plãtaui,Apollo rigauit?
Rursum, si quod per cõtrarium sensum hic signi-
ficatur,omnis plantatio plãtata à Deo,non eradi-
cabitur, quomodo toties in scriptura dicitur po-
pulus Iudæorum vinea plantata à Deo eradicãda
tamen,& ipsi impij plãtati dicũtur à Deo,Iere. 12.
Plantasti, inquit,eos, & proficiunt. Respondet ad
primum D.Hieronymus sic scribens:Soluitur,in-
quit,quæstio ex eo q̃ sequitur; Deus autem incre-
mentum dedit. Dicit & ipse;Dei agricultura estis, E
Dei ędificatio estis:Et alibi; Cooperatores Dei su-
mus. Si autem cooperatores, igitur plantãte Pau-
lo,& rigante Apollo,Deus cùm cooperatorib. suis
plantat & rigat. Ad alterum solutio patet ex prę-
dictis, nimirum quòd hic sit sermo de plãtatione
plãtata ad vitam æternam. Variis enim modis di-
citur Deus in scripturis quosdam plantasse. Popu-
lum enim Iudaicũ plantasse dicitur, quoniã eum
in terra ad hoc electa collocauit firmiter, vt in ea
diuino cultui intenderet. Impios dicitur plantasse
quia eos in hoc mundo fœlicitate donauit, & ad
tempus fœliciter & stabiliter viuere dedit.

SINITE ILLOS. CAECI SVNT, ET DVCES CAECORVM. CAECVS AVTEM SI CAECO DVCATVM.] Quod dicit, *Sinite illos*, hunc habet sensum; Omitte illorum curam agere, atque scandali eorum rationem habere, eo quòd desperati sint quidem, & omnino eradicandi. Nã infertur istud ex præcedenti sententia. Quòd si præcedens sentẽtia de dogmatibus accipiatur rectè tum hæc verba sic intelligentur: Relinquite illos vt doctrinæ eorum nolitis esse sectatores. Porro quod sequitur; *Cæci sunt, & duces cæcorum*, Græci paulò aliter, & festiuius habent: ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν, id est, duces sunt cæci, cæcorum, & est sensus; Ipsi cùm sint cæci, duces tamen cæcorum se pollicentur. Et in Hieronymo ac Dionysio, antiquisque quibusdam codicib. Latinis abest coniunctio, &, vt sic legatur: *Cæci sunt duces cæcorum*, quæ tamen lectio sic debet ordinari: Ipsi sunt duces cæcorum, sed cæci tamen. Quòd si legatur coniunctio, &, hunc oportet sensum intelligere: Cæci sunt, & tamen duces cæcorum. Iam si illud: *Sinite illos*, intelligatur significare non audiendos nec sequendos Pharisæos, facilè patet quomodo istud de cæcis ducibus præposito conueniat. Ideo enim non sunt sequendi quòd cæci sint & proinde deducturi secum suos sectatores in foueam. Si verò illis verbis; *Sinite illos*, Dominus voluit significare non habendam rationem scandali eorum, vt magis est intelligendũ, iam per hoc, quod dicit ipsos esse duces cæcos, videtur intelligendũ eum significasse, desperatos eos esse, nec fieri posse, vt non scandalizentur ex prædicatione veritatis, & ob id scandalum eorum nihili faciendum. Quoniã enim cæci erant, non poterant etiã apertam veritatis lucem conspicere, nec mirum quòd etiam in luce offenderẽt, quemadmodum corporaliter cæci facilè in die impingunt, non ex lucis defectu, sed proprio vitio. Verùm si tantùm cæci fuissent, & cæcitatem suam agnoscentes illum accessissent supplices, qui solus potest cæcis visum restituere, sanabiles fuissent. Nunc autem putantes se videre, & cæcorum etiam duces se esse profitentes, nec agnoscentes se alterius ducatu indigere, facti sunt planè desperati, nec aliud de eis expectari potuit, quàm vt se cum suis sectatoribus præcipitarent in foueam æternæ damnationis, & seruitutis præsentis. Cęterum ex his Christi tum factis, tum verbis confirmari debẽt quotquot verbo, vel facto peruersos offendũt, dum gloriam Dei prædicatione veritatis vel operũ bonorũ exhibitione promouere studeant. Omnia enim & faciẽda, & omittẽda, ne pusilli offendãtur & alienẽtur; at propter peruersorum scandalum non est cessandum aut à veritatis prædicatione, aut à bonorum operũ operatione. Cùm enim inquit Gregorius, scandalum de veritate oritur, rectiùs nasci permittitur quàm veritas deseratur. Cauendum tamen nequid etiam peruersi à nobis audiant, aut videant, vnde iure offendantur, sed vt omnem offensionis causam ex sese habeant, licet ex bono nostro accipere eam velint videri. Sed de scandalo latiùs circa cap. Matth. 18.

a RESPONDENS AVTEM PETRVS DIXIT EI; EDISSERE NOBIS PARABOLAM ISTAM. *e* AT ILLE, &c.] Postquam intellexerunt Apostoli non habendam curã scandali Pharisæorum, sui curam habent, atque vt à propria turba

turbatione liberarentur, petunt sibi explicari ser- A
monẽ prædictũ, quem, etsi nudus esset & apertus,
tamen parabolam vocant; eo q̃ putabant sensum
aliquem reconditum, & alium ab eo quem verba
præ se ferebãt, sub eo latere. Quoniam enim non
putabant eum posse esse verborum sensum quem
verba nudè accepta significabãt, eo quod hic sen-
sus videretur esse cõtrarius legi diuinæ, putabant
Dominum pro suo more parabolice locutũ, hoc
est aliud quiddam significare voluisse, quã verba
sonabant. Vnde Petrus omnium nomine loquens
cupit sermonem illum tanquam obscurum expo-
ni & explanari. Hinc ergo pater verum esse, quod B
prius dictum est circa c.52. parabolam in scriptu-
ris vocari omnem obscuriorem sentẽtiem ac ser-
monem, qui recõditi aliquid in se habet. Quoniã
autem discipuli parabolam putauerunt Domini
sermonem, cum tamẽ nudè esset accipiendus, nec
intelligebant veritatem sermonis si nude accipia-
tur, & proprie, hinc Dominus reprehendit eorum
tarditatem, dicens; Adhuc etiam vos estis sine in-
telligentia, qui tanto tempore versati in lumine
doctrinæ meæ, & familiarius à me edocti, in qui-
bus rebus vere sita sit hominis puritas, meritò prę
alijs deberetis intelligere, sermonem meũ nõ esse
parabolam, sed nude acceptũ verum esse. Nec ta- C
men dedignatus est Dominus explanationem ser-
monis sui subiungere dicens apud Matthæum sic:
*Non intelligitis, quia omne, quod intrat in os, in ven-
trem vadit, & in secessum emittitur?* De cuius sentẽ-
tiæ veritate ambigere quis posset, cũ aliquid eius
quod intrat in os transfusum per artus, & venas
conuertatur in corporis aliti naturam, ac proinde
nõ omne in ventrẽ vadat. Vnde teste D. Hieryny-
mo ex hac Domini sententiola quidam calũniati
sunt Dominum, quòd physicæ esset disputationis
ignarus. Dicendum ergo, Dominum non dixisse,
totum quod intrat in os ire in vẽtrem: sed omne, D
quod intrat in os. Vbi omne destribuit pro quo-
uis cibi genere. Iam nullus cibus est qui non secũ-
dùm aliquam sui patrem, imo maiorem, vadat in
ventrẽ, & in secessum emittatur. Quamuis autem
sciret Dominus cuiuslibet cibi aliquam partẽ non
descẽdere in ventrem, nec eijci, sed manere in ho-
mine; tamen nulla facta mentione eius partis ci-
borum, quæ conuertitur in corporis naturã, tan-
tum dicit cibum sumptum emitti in secessum, q̃
hoc modo rudibus apertius ostendere cibum non
coinquinare, cùm nihil cibi cor hominis (à cuius
solius pollutione homo coram Deo pollutus re-
putatur) ingrederetur, & id quod est immundi in
cibo per secessum ejceretur. Vnde apud Marcum E
additur, purgans omnes escas, hoc est, hac sui eie-
ctione separãs quicquid in omnibus cibis est im-
mundum, à puris, quæ in corpore remanẽt. Itaque
hac additione significat tantũ abesse, vt cibus pos-
sit hominem coram Deo, coinquinare, vt eriã na-
tura per excrementa reijciat, quod impurũ est, ser-
uata tãtum puriore materia. Declarata autẽ prima
suæ sententiæ parte, declarat & secũdam: *Quæ*, in-
quit *de ore procedunt*, vel, vt habet Marcus, *quæ de ho
mine exeunt, de corde exeunt, & ea coinquinant homi-
minem*, significans omnem hominis pollutionem
coram Deo, pẽdere ex corde. Quòd per multa de-
clarat Dominus exempla, nõ tantum enumerans
quæ ex ore procedunt, sed & cogitationes & fa-
cta mala. Plura autem enumerantur apud Marcũ
nẽpe auaritiæ, nequitiæ id est, malitiæ, dolus, im-
pudicitiæ variæ, scilicet extra naturalem cõcubi-
tum oculus malus, hoc est, inuidia. Non enim hic
oculus malus accipitur quemadmodũ supra Mat-
thæi 6. Si oculus tuus fuerit nequam, &c. sed quẽ-
admodum postea Matthæi 20. An oculus tuus ne-
quã est, quia ego bonus sum? Ibi enim notatur in-
uidia, qua fit vt quis non possit ęquo animo con-
spicere alterius fœlicitatem. Vnde Eccl. 14. dicit
Sapiens; Nequam est oculus liuidi, & auertens fa-
ciem suam, & despiciẽs animam suam. Et cap. 31.
Memento, quoniam malus est oculus nequã. Ne-
quius oculo quid creatum est? ideo ab omni facie
sua lachrymabitur. De cuius loci restitutione, &
correctione vide commẽtaria nostra in Eccles ia-
sticũ. Porrò per blasphemiã significatur sermo de-
rogans diuino honori, aut potius quoduis conui-
tium siue in Deũ siue in homines. Per stultitiã, va-
nitas, & petulantia quæuis, aut peculiariter stulti-
loquium. Cõcludit autẽ dns post enumerationem
quorundam, quæ hominem coinquinant; *Non lo-
tis autem manibus manducare, non coinquinat hominẽ*,
significans quorsum, & qua intentione dixisset
prius, quod intrat in os, non coinquinare, ne pu-
tarent ea in derogationem legis Mosaicæ esse po-
tissimũ dicta, quemadmodũ superius est annota-
tum. Sicut autem Lutherani ea sentẽtia: Nõ quod
intrat in os, &c. abutuntur in derogationem Ec-
clesiasticorum præceptorum de delectu ciborum:
ita eadem abutuntur Sacramentarij, & inter eos
nominatim Oecolampadius, vt patet in quinto
libro, ad probandum non esse corpus domini ve-
rè in sacramento altaris, sic ex hoc loco arguens;
Quòd intrat in os, non coinquinat: ergo simili ra-
tiõe nec sanctificat, ac proinde inutiliter sub specie
panis dicitur sumi ore corpus domini. Sed vt de-
mus dñm ita dicturum, quod intrat in os non san
ctificare, sicut dixit nõ coinquinare, tamen ex ipsa
Domini declaratione patet quid sit obijciendum.
dicit enim dñs, quod intrat in os, non in cor va-
dit, sed in ventrem. Nõ ergo sub hac sententia cõ-
prehẽditur cibus corporis domini, qui non in se-
cessum emittitur, sed in cor vadit, atque ob id ho-
minem sanctificat. Vide etiam, si vis, D. Roffen-
sem cap. 29. lib. 5. contra Oecolampadium.

SANATVR FILIA CANANEÆ, Matth. 15. Marci 7. CAPVT LXI.

†*b.* abijs in fines *a* & △*b* mulier enim

b TInde surgens, *a* & egressus inde Iesus, † *e* secessit in partes Tyri, & Sidonis, & ingressus domum neminem voluit scire, & non potuit latere. * *a* Ecce △*b* enim *c* mulier *a* Chananæa à finibus illis egressa *b* statim vt audiuit de eo, cuius filia habebat spiritum immundum, *a* clamauit dicens ei; Miserere mei, Domine, fili Dauid. Filia mea malè à dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbũ. Et accedentes Discipuli eius, rogabãt eum dicentes, Dimitte eam, quia clamat post nos. Ipse autem respondens ait, Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël.

At

Universidad de Deusto
Biblioteca

At illa † e & △ adorauit eum (ᵇ *erat enim mulier gentilis, Syrophœnissa genere*) *& rogabat eum vt dæmonium eiceret de filia eius, a dicēs; Domine, adiuua me. e Qui ᵃ respondēs ‖ e ait b illi; Sine prius saturari filios, e Non est ᵇ enim bonū, sumere panē filiorū, & mittere canib. At illa b respondit & c † dixit b illi; e △ Vtique Domine: nā & catelli ‖ comedunt b sub mensa e de micis b puerorū, a quæ cadūt de mēsa dominorum suorū. Tunc respondens Iesus * c ait illi; O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. b Propter hunc sermonem vade, exÿt dæmoniū à filia tua. a Et sanata est filia eius ex illa hora. b Et cùm abÿsset domum suam, inuenit puellam iacentem supra lectum, & dæmonium exÿsse.*

† b. o. intrauit △ b. procidit ad pedes eius b. o. dixit † b. dicit △ a. o. etiā a. o. edunt † b. &

ET EGRESSVS INDE IESVS, *e* SECESSIT IN PARTES TYRI, ET SIDONIS, &c.] Quoniam Iudæi offensi ijs, quæ Christus salutaria docuit indignos se illis faciebant, & iam tempus appropinquabat, quo regnum Dei ab eis transferretur ad gentes, ideo Dominus relictis Iudæis secessit in partes Tyri & Sidonis, hoc est, loca illis ciuitatibus gentilium vicina, aut ad eas pertinentia, hac loci mutatione significans, quàm sitiret etiam gentium vocationem, pertæsus infidelitatem Iudaicam, & veluti præsagium quoddā edens eius, quod erat futurum, instruensque Apostolos, quid aliquando essent acturi, nimirum quomodo post ipsius resurrectionem Iudæis resistentibus euangelio, ad gentes essent transituri. Hæc enim præcipua videtur fuisse ratio secessus Domini in has partes, quanquam & ideo videri posset secessisse, vt aliquandiu cum suis quiesceret. Ideo enim videtur Marcus dixisse, *ingressus domum, neminem voluit scire.* Quanquam & alia sit ratio eius quod neminem voluit scire, videlicet ne videretur eo animo venisse, vt contrà quam Apostolis præcepit, gentibus prędicaret, & palam miracula apud eas faceret, qua re Iudæi occasionem desumere potuissent dicendi se iustè illum non recipere, qui cum prophanis gentibus haberet commercium. Quòd autem dicitur *neminem voluit scire*, de tali voluntate est accipiendum, quali frequenter vetuit etiam sua miracula prædicari, nimirum de voluntate non diuina illa, quæ semper impletur, sed humana, qua Christus pleraque tanquam homo voluit quadam consideratione, & sine omni fictioni voluit, quæ tamē tanquam Deus alia consideratione fieri aliter voluit. Voluit ergo iam neminem scire, quia tanquam homo fecit vt lateret quantum in ipso erat, ingrediendo scilicet domum, nec palam se manifestando, ac suis silentium præcipiendo. Et tamē non sine volūtate eius diuina factū est, vt à multis propalaretur, & mulier hæc ipsum accederet supplicatura. Sic & cùm dicitur, *non potuit latere*, non vult Enangelista absolute potentiam latendi negare in Christo, quandoquidem absoluta potētia & diuina varijs modis latere potuisset, sed significare eum non potuisse latere per ea omnia, quæ fecit vt lateret. Nec mirū, quandoquidē non tantū fama eius etiā apud Tyrios, & Sidonios sparsa fuit, sed & plerique eorū etiam de facie eū agnouerunt, cum suprà sæpe dictum sit, ex Idumea, & partibus, quæ circa Tyrum, & Sidonē sunt cōuenisse multos ad Iesum. Docemur autem hic rursum virtutis efficaciam, quæ etiamsi quærat latibula, latere tamen nunquā potest. Docemur item honorem maximè sequi fugientes.

a ECCE *a* ENIM *c* MVLIER *a* CANANÆA A FINIBVS ILLIS EGRESSA *b* STATIM VT, &c.] Mulierem hanc, quā Matthæus Cananeā vocat, Marcus dicit fuisse gentilem, & genere Syrophœnissam. Sic enim legimus in Marco; *Erat enim mulier gentilis, Syrophœnissa genere.* Vbi primò notandum, Græca non habere coniunctionē, enim, quæ contextui non benè cōuenit, sed ἦν δέ, hoc est, erat autem. Deinde pro, gentilis, non est Græcis ἐθνικὴ sed ἑλλὰς, hoc est, Græca. Sed Græca dicitur Marco, non quod patria, aut genere esset Græca (sic enim non fuisset Cananea, nec Syrophœnissa,) sed pro consuetudine loquendi ipsorum Iudæorum, qui pridem cœperant omnes Ethnicos, & quotquot à religione Iudaica essent alieni, vocare Græcos, vt passim patet ex Actis, & Pauli epistolis. Id autem factū ab eo videri potest & Græci rerū apud Syros fuerunt potiti. Vnde benè hoc loco interpres vertit, gentilis, pro Græca. Chananæa autē dicitur, quia ex posteritate Chanaan erāt gentiū illæ reliquiæ, quæ in terra Israēl, atque vicinia reliquæ factæ fuerant, vnde & tota illa terra prius dicebatur terra Chanaā. Inter cuius Chanaā filios vndecim, quorū posteritas terrā illā habitauit, filius primogenitus fuit Sidō, vt patet Gen. 10. qui ciuitati Sidō antiquissimæ & celeberrimæ nomē dedit, ex cuius finib. dicitur hīc venisse mulier ista. Dicitur autem Syrophœnissa, & non solū Phœnissa, non, vt quidam volūt, ob id & Phœnicia pars esset Syriæ, quāuis etiā Phœnicia Syrię annumerari solet (sic enim omnis Phœnissa etiā esset Syrophœnissa) sed quia quędā Phœniciæ pars dicebatur Syrophœnicia, & eius habitatores, Syrophœnices, à quo loco etiā hæc Syrophœnissa dicta est, vel, vt quidā habēt Græci libri, Syra Phœnissa, per diuisionem. Phœnicia cm̄ regio est angustæ latitudinis, ac tota fermè maritima, contigua Galileæ, quoadusque Libano mōti appropinquat. Hic em̄ mons Syriā à Cœle & Galilæa gentiū editissimis iugis disterminās, Phœniciā & oram eam quæ Tyrijs adiacet, ingredietur demissior iā & minus arduus. Huius Phœniciæ pars ea quæ vergit ad Boreā, & est trans Libanū, dicitur Syrophœnicia; eò & cōiungatur Syriæ potiori, atq; ob huiusmodi confinium factū est, vt voce composita diceretur Syrophœnicia, & habitatore Syrophœnices: perinde vt in alijs locis sæpe, vt Celtiberi in Hispania, Gallograeci in Asia, Libiæthiopes in Aphrica. Phœniciæ præcipuè ciuitates & maritimæ, erāt Ptolomais, Tyrus, Sarephtha, Sidō, Berytus, Byblos. Porrò in narratione Matthæi & Marci videtur esse repugnantia aliqua. Marcus enim dicit mulierē ad Dnm in domo latere volentem intrasse, ibiq; pro filia sua rogasse: Matthæus autē significat satis aperte mulierē hanc nō accessisse Dnm in domo, sed in via aliqua ambulantem, cū dicit discipulos Domino ita suggessisse: dimitte illā, quia clamat post nos. Illa enim verba significant mulierem post dnm ambulantem, vocē deprecatoriam emisisse. Quæ apparentia cōtrarietatis dupliciter tolli potest. Primò secundum Augustinū, vt dicatur mulierē hanc primum in domo dominū suppliciter orasse, vt habet Marcus: dominum autē nihil respondentē, mox egressum de domo illa, ac tunc in via contigisse quæ narrat Matthæus solus, & deinde Matthæus simul cum Marco. Secundò, & fortè rectius, si dicatur mulierem hanc primum inuenisse dominum in via ambulantem, postquam, scilicet aliquandiu in domo latuisset ac in via cōtigisse primum quæ narrat solus Matthæus, ac deinde mulierē secutam Dominum in domum ingressum, ibiq; supplicem orasse & exorasse Dominum, quemadmodum concorditer narrant Matthæus & Marcus. Alioqui oportebit intelligere aliam esse prostrationem mulieris, de qua Marcus, & aliam de qua Matthæus: & hanc extra domum, illam in domo contigisse, cum vterque Euāgelista mulieri prostratæ coram Domino idem dicat à Domino responsum. Certè in hunc modum conciliauit Euangelistas Zacharias Chrysopolitanus, sic scribens: Post ambulantem Dominum mulier Chananæa deprecatorias voces emittit, & post in domo ad pedes eius procidit, vt Marcus cōmemorat. Hæc ille. Et omnino magis rationi cōsentaneum, quod Dominus, qui in miraculis suis fere fugit hominum præsentiam, quiq; iam maximè latere voluit, prius in via solicitatus, postea in domo exaudierit, quā quod prius in domo solicitatus, deinde exiens in via operatus sit miraculum. Nec obstat huic intelligendi modo, quod legimus in Marco, *Mulier enim statim vt audiuit de eo, intrauit, & procidit*; quasi omnino statim intrauerit in domum, in qua prius dixit esse Dominum. Primum enim illud statim, non est apud Græcos. Deinde etiam si esset referri, posset ad participium ἀκούσασα, vt sit sensus; Mulier cùm audiuisset statim de eo, & significetur famam Iesu ad eam mox peruenisse. Præterea etiam si referatur ad verbum, *intrauit*, non ex eo consequitur nihil fuisse medium inter auditam famam Iesu, & ingressum mulieris. Postremùm non est Græcè, intrauit, sed tantùm ἐλθοῦσα προσέπεσε, id est cū venisset, procidit, vt rectè intelligi possit nihil eius quod narratur circa hanc mulierem contigisse in domo. Vnde Græci nihil in Matthæi, & Marci narratione senserunt, quod contrarietatem videretur sonare, cuius apparentia nata tantùm est ex verbo, *intrauit.* Sicut enim id, quod in Matthæo legimus; illa venit, & adorauit eum; Græcè est ἐλθοῦσα προσεκύνησε: ita id quòd in Marco legimus, *intrauit, & procidit*, Græcè est ἐλθοῦσα προσέπεσε. Quoniam autem Euangelista Marcus mētionem fecerat domus, quā dominus intrauerat, ideo interpres intelligēs mulierem accedentem dominum ingressam domum, pro, venit vertit intrauit. Proinde Græcis diligentius perpensis, cùm in concordia nostra prius Augustini sententiam sequi visum esset, aliam conciliādi rationem postea amplexi sumus, quam in Concordia videre licet. Porrò cùm historia hæc in se satis sit aperta, obseruandę in ea tantùm ad nostram instructionē multæ huius mulieris virtutes, & domini erga eam dispensatio. Et imprimis quidem animaduertenda in hac mulierē pietate virtus erga filiam. Adeo enim, vt decebat veram matrem, tenebatur amore filiæ, & cura eius, vt indignitatis suæ licet cōscia, tamen non dubitaret Dominum accedere, ac clamore cōstanti illum palam prosequi, nequaquā desistens, etsi frequenter passa repulsam. Rursum vt filiæ miseriam, suam duceret. Vnde non dicit; Miserere filiæ meę, sed, *mei*. Et postea; *Domine adiuua me.* Quibus verbis significat, quam male ipsam haberet filiæ calamitas. Secundò obseruandum, idque potissimum in hac muliere, quam insignis, & admirāda fuerit fides, Christi etiam testimonio singulariter cōprobata. Credidit enim Iesum, esse filiū Dauid hoc est, Messiam, & Saluatorem à Iudæis expectatum, Nam per filiū Dauid, vt prius est dictum, significabant tunc passim per circumlocutionem Messiam. Credidit in manu eius esse, ac item velle salutem adferre etiam quibuslibet, & quantumuis indignis. Credidit omni dęmoniaca virtute illum esse superiorem, neque oratione illi & precibus opus esse putauit reliquorum more vt filiam sanaret, sed potestate illum hoc efficere posse, idque etiam absentem. Vnde non dicit, ora Deum tuum pro me, aut descendere ad filiā meā, sed tantùm, *adiuua me.* Credidit iam abnegato omni patrio dæmonum cultu, hūc vnicum esse hominum saluatorem datum diuinitus. Vnde non iuit ad homines seductores, non quæsiuit inanes ligaturas sed omnes relinquēs diaboli cultus venit ad Dominum, credens domino parum esse ob magnitudinē potentię eius, insuparabile illud filiæ malum superare, vnde hoc miraculum tātùm micam vocat. Iā ex magnitudine fidei hui⁹ secuta est in ipsa etiam animaduersione digna fiduciæ magnitudo, & constantia. Quoniam enim eam habuit de domino fidem, quam diximus, hinc egressa ad eum opem eius implorauit, omnino confidens se eam obtēturā, idq; ad eo certo, vt ab hac fiducia dimoueri non potuerit, neq; primum dñi silentio, neque mox respōso dato Discipulis, quo sese in totū gentibus videbatur negare, neq; denique respōso sibi dato, quo gratiā suam saltē in præsens nōdum saturatis filijs, negare videbatur. Nec dubiū quin hæc & fidei & fiduciæ magnitudo fuerit in ea ex persuasione spiritus, & attractione atque reuelatione patris, in hac gentili iam id incipientis, & mox passim in gentibus erat operaturus. Postremum, obseruanda in hac muliere patientissima humilitas, qua indignitatis suæ cōscia non indignabatur, & se toties reijci ab eo, qui tā facilem se alijs præbuerat semper, & se canibus comparari, qui pot⁹ se humiliter canē imo catellā agnoscēs, tantùm petijt beneficiū canibus debitū & conuenicns impendi sibi. Quod autē dominus paratissimus alioqui, & cupidissimus præstādi desiderata à se salutē, toties renuit exaudire mulierem, aut potius distulit eam exaudire, duplicē habet causam alteram, ne Iudæi occasionem haberent calumniandi ipsum tanquam gentium fautorē quas abominabātur. Alteram, vt ipsa repulsione & dilatione virtutes huius mulieris & magis magisque accēderentur, atque omnibus manifestæ fierent. Christo enim negante & differente salutem optatam, ardor pietatis in filiam, feruorque fidei, & fiduciæ in Christum magis accensus est, vt & magis ille videbatur negare, hoc ardētius illa semper oraret: primò enim clamabat post Christū, sed deinde etiā in conspectū eius procurrēs procidit ad pedes eius adorās eum. Atque sic & prędictæ virtutes, & humilitas eius patiētissima omnibus sunt declaratæ, quando etiam catellæ comparata non destitit illum prece solicitare. Ob has ergo causas Dominus & primum non respōdit ei verbum, & secundo Discipulis partim misericordia motis, partim impatientia clamoris respondit: *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israēl*, vel, vt habent Græca, ad oues perditas domus Israēl.

Quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ ſententia dupliciter accipi poteſt. Primũ, vt ſit ſenſus; Nõ ſum miſſus corporali præſentia, niſi ad Oues, &c. Alludit autem Dñs ad præceptum olim datum Apoſtolis. Secundò, intelligi poteſt Dñm iſtud ſic dixiſſe, quomodo in ſermone, qui dicitur in monte, protulit teſtimonia ſcripturę in eum ſenſum, in quem ipſi Phariſæi accipiebãt. Sic enim omnes Chriſtũ expectabãt, quaſi ſoli Iſraëli mittendus eſſet, præterquam ſi qui prophetiæ ſpiritum fuerant aſſecuti. Et alioqui ſi myſticè accipiatur, domus Iſraël, abſolute verum eſt Chriſtũ tantùm Iſraëlitis, ſecundùm ſpiritũ ſcilicet & electionem patris, fuiſſe miſſum. Verum hũc ſenſum non aſſequebãtur iam Apoſtoli. Ob prædictas itẽ cauſas, etiam tertiò mulieri cauſam agẽti poſt repulſam precem Apoſtolorũ reſpondit; Sine prius ſaturari filios, doctrina ſcilicet mea, & miraculis. *Non eſt enim bonum*, hoc eſt, non eſt honeſtum, nec decorũ: Græce enim eſt καλὸν, quod magis ſignificat honeſtum, & pulchrum, quam bonum, quod Græcis dicitur ἀγαθὸν) *ſumere panem filiorum, & mittere canibus*, vel, vt habent Græca, βαλεῖν τοῖς κυναρίοις, id eſt, proiicere catellis. Eſt enim hic etiã vox diminutiua, quẽadmodum poſtea cum vertit interpres, *catelli edunt de menſa*, ne quis putet in huius vocis mutatione ſubeſſe aliquod myſteriũ, & mulierem ſe magis depreſſiſſe quam eam Dominus humiliauerat. Significat autem Dominus per filios, Iudæos: per eã es, gẽtiles, ob idololatrię & peccatorum ſpurcitiem. Loquitur tamen hæc magis pro publico Iudæorum affectu quam ſuo. Nam apud ſe mulier hæc fide iuſtificata nõ canis erat, ſe filia Abrahæ. Iudæi vero ſe ſolos Deo charos, & ſanctos iudicabant, cæteros omnes canum loco habebant. Notandum autem in verbis iſtis Dñi etſi duris, tamen non defuiſſe cõſolationem, & ſpei materiam præbitam. Cũ enim dicitur; *Sine prius ſaturari filios*, aliquid ſpei mulieri ac gentibus omnibus dabatur, cibũ vitæ etiam ipſis, ſed ſatutatis Iudæis, donandũ, hoc eſt, fore, vt & ipſi Euangelium regni audirent, & Chriſto fruerẽtur poſtquam Iudæis illud fuiſſet prædicatum.

e AT ILLA *b* RESPONDIT *e* ET DIXIT *b* ILLI; *e* VTIQVE DOMINE, NAM ET CATELLI, &c.] Illud, *vtique*, vel, vt in Matthæo legimus, *Etiam*, confirmantis eſt non refellentis: quemadmodum tamen videri poſſet ex eo quòd ſequitur: *Nam & catelli, &c.* Coniuncto *enim*, &, hic poſita videtur ſignificare non ſolũ filios edere panem, ſed etiam catellos. Vnde quidam ante illud; *Nam & catelli*; aliquid volunt eſſe ſubaudiendum, in hunc modum: Hoc quidem verum eſt quòd dicis, non debere ſumi panem filiorum, &c. attamen non ob hoc ego repellenda venio. *Nam & catelli edunt, &c.* Verum ſciẽdum hic rurſum pro, *Nam &*, Græcis, καὶ γὰρ, quòd, quemadmodum ſuprà dictum eſt cap. 45. circa verba illa Cẽturionis: Nam & ego homo ſum, &c. potius verti debet per, etenim. Itaque hic eſt ſenſus: Vere Domine ſic eſt, vt dicis. Nam catelli tantùm edũt de micis puerorum cadentium è menſa. Qua reſponſione ſignificat, ſe agnoſcere Iudæos eſſe filios, & dominos ſuos, ſe vero eſſe vilem catellam: ſignificat item & ſe non petere aliud beneficium, quam canibus ſuo iure competat, ac hoc ipſum quod peteret, non eſſe niſi veluti micam eorũ miraculorũ, quæ in Iudæorum gratiã Chriſtus operari poſſet. Verba ergo hæc plena ſunt humilitate, modeſtia, fide, ac prudentia. Humilitate quidẽ, quod per hæc ſignificet ſe agnoſcere catellam eſſe. Modeſtia quod canum ius proponens non expreſſe inferat, quod etiam ſibi merito competat concedi à Domino, ſed id Domino relinquat colligendum. Fide quod filiæ curationẽ pro mica reputet, conſideratione nimirum magnitudinis potentiæ eius, qua longe maiora poſſet Iudæis præſtare. Prudẽtia autem, & ſapientia, quia his verbis gentilis licet mulier ipſam Dei ſapientiam ſuperauit, eamque propriis ſui oris verbis cõprehendit & illaqueauit, vertens in argumentũ impetrãdi, quod dictũ videbatur ab abigendum eam. Perinde enim eſt ac ſi dixiſſet; Canem me dicis, canem me fateor: ergo nutri me vt canem. Nõ enim requiro, vt fraudatis Iudæis filiis, integros accipiã panes, ſed micam tantùm expeto, quã Iudæi abũde ſatis miraculorum tuorum magnitudine, & multitudine ſaturi, pro nihilo pene ducerent nec indignari poterunt eam eſurienti catellæ obiici in famis maxime releuamen. Itaque Dominus his verbis ſe, quantumuis prius variis rationibus reluctantem, ſuperatum ſignificãs dicit, vt eſt apud Marcum; *Propter hunc ſermonem vade, &c.* ac rurſum ſignificans ſe prius diſſimulaſſe verius quam negaſſe ſuam bonitatem. exclamando dicit, vt eſt in Matthæo; *O mulier, magna, eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis*, hoc eſt, petis. Hæc enim exclamatione ſignificat non tantum admirationem ſuam ſed etiam quod non potuerit diutius ſeſe continere, veluti anxie laborauerit, diſſimulando tam diu ſuam bonitatem. *Magna*, inquit, *eſt fides tua*, hoc eſt non ſimplex, nec communis, ſed rara & eximia Magna, quia conſtans: Magna, qui per eam magna de me credis & confidis. Iam vt hanc hiſtoriam ad noſtram inſtructionem accommodemus, docemur hic primum in hac muliere præter pietatem ſolicitudinem quàm debent parentes liberis, in omni noſtra aut filiorum & aliorum qui ad nos attinent neceſſitate, ad Chriſtum confugere atque ab illo auxilium petere, idque fiducia firma & perſeueranti, ac perfecta humilitate qua beneficiis eius nos agnoſcamus indignos. Docemur ſecundo in Chriſto cum quãto noſtro profectu & vtilitate differat noſtras orationes exaudire, nimirum vt magis in nobis accendatur deſiderij, & deuotionis feruor, atque eo magis inflammemur ad precandum, quo diutius differtur, quod impenſe cupimus, & obtentũ multis precibus bonũ plutis faciamus, ac eo plus exhilaremur. Docemur item, quæ ſit orationis in deſinentis efficacia, nimirum quod per talem id tãdem impetratur, quod variis etiam iuſtisque rationibus merito deberet negari, quodque per eam Deus cogitur quodammodo mutare ſemel conceptam ſententiam, ac mira ratione is, qui eſt fortiſſimus, tamen ab homine ſuperatur: quemadmodum id in typo demonſtratũ eſt in lucta Iacob cum angelo. Docemur poſtremo, quantũ valeat aliena fides, & oratio, ad ſalutem eorũ potiſſimum, qui ſuæ ſalutis per ſeſe curam habere non poſſunt. Itaque ad exemplũ huius mulieris, Eccleſia ſua fide, & oratiõe paruulos baptizãdos, diaboli adhuc mãcipia, Chriſto commendat, in ſe aſſumens paruulorum perſonas, & ſuam fidem pro illorum fide proponẽs, quemadmodum hæc mulier in ſe aſſumens miſeriã filiæ dixit; miſerere mei, & adiuua me. Vt autẽ myſtice etiam explicemus hanc hiſtoriam, primum quidem certum eſt ſatis ex prædictis, allegorice hãc mulierem deſignaſſe Eccleſiam ex gentibus congregandam, quæ, Chriſto relictis Iudæis ad eam declinãte, mox egreſſa de finib. ſuis, hoc eſt, relictis patrijs ritibus, & ſecũdum Pſalmiſtæ cõſiliũ obliuiſcẽs populũ ſuum & domum patris ſui, acceſſit ad Dominũ fidei feruore, & humili agnitione propriæ indignitatis, impetrãs domũ & familiam ſuã liberari à Diabolo, à quo diu miſerè admodũ fuit afflictata, in omne vitiorũ & errorum genus porrecta & detenta. Et quidem Iudęi indignum iudicabant, vt qui paulò antè dæmonum arbitrio ad omnia flagitia rapiebantur, repentè per Euangelicam gratiam reciperentur ad conſortium & dignitatem filiorum. At gentium Eccleſia, quum à ſalute excluderetur per Dei iuſtitiam, per miſericordiæ feneſtrã irrupit, & fiduciæ pertinacia veluti telo quodã aditum ſibi patefecit, effractis regni cœlorũ portis. In qua iam mira facta eſt rerum cõuerſio, vt, qui prius dicebantur filij, facti ſint canes: & cõtra qui canes, facti ſint filij. De Iudæis enim iam dicitur, Circundederunt me canes multi, &, Videte canes, videte malos operarios. Et quoniã canes ſunt, ideo q prius tanquam filij menſæ Dominicę aſſidebant, ex micis videntur paſci, hoc eſt, paruitate, & vilitate literæ: Gentes verò in filiorum ordinẽ allectæ obtinuerunt panem corporis Domini, ac ſãtiantur ex adipe frumenti ſpiritualis intelligentiæ. Moraliter autem mulier hæc rectè quãlibet animam peccatricem deſignat, cuius filia, hoc eſt caro à dæmonio vexatur, quia exagitatur ẽt ſpi-

Myſticus ſenſus.

Pſal. 44.

Pſal. 21.
Philip. 3.

A ritu repugnante ad vitia varia. Hæc igitur ſi ſibi, ſuæq; filię ſanitatẽ exoptat, imprimis neceſſe eſt, vt è ſuis egrediatur finib⁹, hoc eſt, priora ſuæ conuerſationis vitia, in quib. quieuit, relinquat, cum ad Chriſtũ fide accedat, qui vnicus eſt ſalutis auctor. Ad quem cum fide acceſſerit, opus eſt & fiducia firma, quæ feruidam, & perſeuerãtẽ eliciat precem: & humilitate, qua ſe velut catellam per confeſſionem peccatorum agnoſcat, ac indignã planè iudicet cũ filijs, immaculatis myſterijs mẽſæ Dominicæ frui. Si eñ deſit humilitati fiducia, B talis humilitas, & indignitatis cõſideratio pariet deſperationem: ſi verò deſit fiduciæ humilitas, fiducia talis pariet præſumptionem. Verũ vbi duo hęc cõiuncta fuerint, nec humilitas franget animum, nec fiducia temerè quid ſibi vẽdicabit, ſed etiã ſi conſcientiæ inter orandum dicatur: Peccaſti grauiter, indigna es, quæ exaudiaris, æquũ non eſt vt audiaris: tamen ita agnoſcet ſuã indignitatem per humilitatem, vt per fiduciam de Dei bonitate cõceptam nõ ceſſet orare, imò ex indignitatis ſuæ rõne, argumẽtũ impetrãdi à Deo colli- C gat, ita vt dicat; Quoniã ergo Domine indignus ſum, iõ miſerere, quoq; magis peccaui, eo tu, cui ꝓpriũ eſt miſereri, magis miſerere, & amplius laua me ab iniquitate mea, qui veniſti peccatores ſaluos facere, & dixiſti, non eſſe op⁹ medico bene habentib. ſed malè. Sic oranti continget filiæ ſanitas, ac ꝓfligato malo dæmone, cõſequetur animi tranquilitas & quies, quæ innocentię & gratiæ diuinæ comes eſt. Hanc enim ſignificat recubitus puellæ ſanatæ ſuper lectũ, inuẽtæ à matre.

SANATVR SVRDVS, ET MVTVS.
MARCI 7. CAPVT LXII.

c TA *cum trãſiſſet inde Ieſus, b* iterũ exiẽs *de finibus Tyri, c* venit *b per Sidonẽ* † *c ad mare Galilææ b inter medios fines Decapoleos. Et adducunt ei ſurdũ & mutum, & deprecabãtur eum, vt imponeret ei manũ. Et apprehẽdens eũ de turba ſeorſum, miſit digitos ſuos in auriculas eius, & expuẽs tetigit linguã eius, & ſuſpiciẽs in cœlũ ingemuit, & ait illi; Hepheta, quod eſt, adaperire. Et ſtatim apertæ ſunt aures eius, & ſolutũ eſt vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. Et præcepit illis, ne cui dicerent. Quantò autem eis præcipiebat, tãtò magis plus prædicabant, & eo amplius admirabantur dicentes, Bene omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui.*

ECTA CVM TRANSISSET INDE IESVS, D *b* ITERVM EXIENS DE FINIBVS TYRI *c* VENIT, &c.] Cùm dominus ſuo ad Tyrios & Sidonios ſeceſſu præluſiſſet futuræ gentiũ vocationi, veluti geſtiens anteuertere quod ſummopere cupiebat, mox illis relictis, quoniam nondũ aduenerat tempus vt palam gentes ad conſortiũ regni cœleſtis vocarentur, relegit iter, rurſum ꝓficiſcens ad mare Galilææ, circa quod frequenter diuerſari ſolitus fuit. Sciendum autẽ, Græca non habere in Marco, *venit per Sidonem*, ſed, *exiens de finibus Tyri, & Sidonis, venit ad mare*, &c. quæ lectio & narrationi Matthæi magis cõuenit, qui dicit, *Et cùm tranſiſſet inde*, nempe à finib. Tyri, & Sidonis, in quos dixerat Chriſtum abiiſſe, & rurſum nõ habet illam difficultatem, quam noſtra litera. Quomodo enim Chriſtus veniſſet per Sidonem, qui vetuerat Apoſtolis ingredi ciuitates gentiũ? Deinde volentib. ire è finibus Tyri ad mare Galilææ, non eſt iter faciendum per Sidonẽ, ſed cõtra potius è Sidone per fines Tyri iter fieret ad mare Galilææ. Et tamen, qđ mirũ eſt, omnes libri Latinorũ habent, *venit per Sidonem*, Rurſum nõ eſt Græcis, *inter medios fines Decapoleos*, ſed διὰ μέσων ὁρίων Δεκαπόλεως, id eſt, per mediũ finiũ Decapoleos. Nõ eñ ſignificare voluit Euãgeliſta mare Galilææ eſſe inter medios fines Decapolis, ſed Chriſtũ tranſiiſſe per mediũ illius regionis, poſtquã veniret ad mare Galilææ, quod etiã in noſtra lectione ſignificabitur, ſi illud, *inter medios fines*, referatur ad verbũ, *venit*. Eſt autẽ Decapolis, regio à decẽ potiorib. ciuitatibus, quæ in ea ſunt, ſic dicta: quãuis de his ciuitatib. quæ ſint nõ conueniat inter auctores: ſicut nec de ſitu hui⁹ regio ſit. nis. Brocardus enim putat eã fuiſſe cis Iordanem, citans auctorem quẽdam Patriarchã Hieroſolymitanũ. Sic enim ſcribit; De regione Decapoleos Iacobus Patriarcha Hieroſolymitan⁹ ſic ait, in libro, quẽ de terra ſancta cõpoſuit: Regionis Decapoleos fines ſunt, mare Galilææ ab oriẽte, & Sidon magna ab occidente, & hæc eſt latitudo eius. In lõgitudine vero incipit à ciuitate Tyberiadis, & vergit p littus maris Aquilonare vſque in Damaſcũ. Dicitur autẽ Decapolis à decẽ principali-

Decapolis regio quæ & vbi ſita

bus

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus eius ciuitatibus, quarũ nomina sunt hæc: Tyberias, Sephet, Cedes, Nephtalim, Assor, Cæsarea Philippi, Capharnaũ, Iouitera, Bethsaida, Corozaim, & Bethsan, quæ ẽt Scythopolis est appellata. Hæc ille. D. Hieronymus aũt lib. de locis Hebraicis dicit hanc regionem fuisse trãs Iordanẽ, circa Hippam, & Pellem & Gadaram. Cui consonat quod de hac regione scribit Plinius libr. 5. c. 18. Iungitur, inquit, ei lateri Syriæ Decapolitana regio à numero oppidorum, in quo nõ omnes eadem obseruant. Plurimi tamẽ Damascũ & Opoton riguas amne Chrysorrhoa, fertilẽ Philadelphiã, Raphanã, omnia in Arabiã recedẽtia, Scythopolin antea Nysan, ã libero patre, sepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gadaram Hieromice præfluẽte, & Hippodion Peltam aquis diuitẽ, Galasam, Canathan. Hęc Plinius. Cui etiam consonat, qđ Matt. cap. 4. separat Decapolim à Galilæa, quodq; Marcus cap. 5. dæmoniacum illum, quem à se curatũ apud Gerasenos Dominus noluit secum ascẽdere nauim, sed ad suos ire iussit, & prædicare miraculum, dicat ꝑdicasse in Decapoli. Obstat tamen ꝙ ciuitas Bethsan, quæ Græcis Scithopolis est appellata, & etiam secundùm Plinium ad Decapolim pertinet: cuius secundum Iosephũ lib. 3. de bello Iudaico cap. 16. est maxima ciuitatũ, sit cis Iordanẽ, non longè à Tyberiade, vt eodẽ loco restatur Iosephus. Vnde omnino apparet regionẽ Decapolis partim fuisse cis Iordanẽ, partim vltra. qđ & locus iste oĩno comprobat. Dominus enim è finibus Tyri dicitur venisse ꝑ Decapolim ad mare Galilææ: aliqua ergo saltẽ pars Decapolis est ĩter fines Tyri & mare Galilęę.

[a] ET ADDVCVNT EI SVRDVM ET MVTVM, ET DEPRECABANTVR EVM VT IMPONERET EI.] Eũ, qui pro se Dominũ orare non potuit, pij ꝑ illius salute soliciti, & illius calamitatem miserati ad Dominũ ducunt ac pro illo deprecãtur, sola manus impositione credentes duo simul mala posse tolli ab hoc misero. Dominus autem sanaturus oblatum, primum qdem apprehendit eũ de turba seorsum, nolens miraculis hoc manifestè facere, ne videretur popularis laudis affectator, nosq; doceret vanã gloriã fugere. Deinde cùm solo verbo curare posset, vt ostẽderet carnem suã esse viuificatricem, & omnia quę illius sũt esse salutifera, misit digitos suos in auriculas eius: vnum quidem dextræ manus in sinistrã aurem, & vnum sinistræ manus in dextrã aurem. Tum sputo in digitis accepto, tetigit linguam eius, quemadmodum & post c. 8. Marci, sputo vsus est ad cæci curationem, & rursum ad alteri⁹ cæci à natiuitate, de quo Ioãnis. 9. Hinc suspiciẽs in cælum ingemuit, ipso quidem respectu in cœlum, significans virtutem sanandi se habere à Deo, atq; ab illo quærẽdã omnem medelam: ipso verò gemitu significans quam misereretur humanæ naturæ, quæ tum à dæmonibus, tũ ab alijs infirmitatibus varijs modis impetitur propter peccati transgressionem, ac gemẽdi nobis præbens exemplũ, cùm pro nostra, nostrorumq; salute supernè pietatis subsidia inuocamus. Nõ enim ipse ingemuit ꝙ opus illi esset cum gemitu aliqd petere è patre, cum cũcta potentibus donet cum patre. Postremum, qui se suspiciendo in cœlũ, & ingemiscendo verum hominem ostẽdit, iam & diuina se prædituꝫ potestate declarauit. cum impetratiuo vsus verbo dixit, *Ephethath*, quod est, adaperire. Vbi sciendũ imperatiuum hunc non esse Hebraicum, sed Chaldaicũ aut Syriacum. Nam Hebraicè dicendũ erat vel in Niphal חִפְתַּח, hoc est, hippatheah, vel in Hithpael הִתְפַּתַּח Hithpatheah. Quorum neutrum similitudinem habet cũ eo, quod habent Græca, ἐφφαθὰ & Latina exẽplaria, *effetha*. Chaldaicè verò ĩ imperatiuo passiuo dicitur אִפְתַּח Eppethath, qđ Græcæ illi dictioni simillimũ est, nisi ꝙ non videtur aspiratio Heth in fine, ꝙ eã non admittat Græcè scribendi ratio. Hic tamen imperatiuus Chaldaicus nõ est integer. Dicẽdum enim Christo integrè fuisse, אִתְפַּתַּח Ethpethah. sed ratio linguę Chaldaicæ habet vt primũ ת per Daghes initiali literæ inclusum absorbeatur, vt docet Munsterus in sua Grammatica. Hinc patet errasse quosdã q putauerunt hũc imperatiuum esse Hebraicum ex verbis tertij ordinis. Sic eñ dicẽdũ erat Hiphthah, vel Hiphtheah, nec esset passiuus, sed actiuus. Errãt similiter qui putãt hãc dictionem Latinè sic esse scribendã Hephethath, qnomodo nunc inuenitur in libris nostro seculo impressis. Nam, vt patet ex dictis, nõ debet scribi in principio cum aspiratione. Vnde Græcè est spiritus lenis ἐφφαθὰ pro quo Latinus non male vertit effetha vel effatha. Nam ꝙ Græcũ Latinis est f. Quare autẽ Euãgelista Chaldaicã vocem hic posuerit, dictum est supra circa iliud, Talitha cumi, nimirũ nõ quod putauit Chaldaicæ voci aliquam inesse maiorem virtutem quã cuiusuis alteri⁹ linguæ voci, sed ad admirationẽ virtutis Christi facit, qui vna vocula cõmuni, & per se nulli⁹ momẽti tm effecerit, vt duo simul mala auferret. Hæc enim dictio, quæ aperire significat, non ad aures tantum referri debet, de quib⁹ mox subditur; *Et statim apertæ sunt aures eius*, sed etiã ad linguam, quę Hebraica phrasi dicitur aperiri, cùm ad loquendũ, soluto eius vinculo, sit apta, iuxta illud, Aperta erit lingua mutorũ. Et dicitur de Zacharia: Apertũ est illico os eius & lingua eius. Hebraica enim phrasi quod sublato vinculo soluitur, aperiri dicitur. Vnde Isa. 52. vbi nos habemus: Solue vincula colli tui pro solue, est Hebręis verbũ, quo hic vsus est Dominus. Et hic ergo postquã dixit Dominus, *Adaperire*, subijcitur *Et solutũ est vinculũ linguæ eius.* Quæri autem potest, quare Dominus tam singulari & speciali modo sit vsus in curatione huius surdi, & muti. Et possunt eius duæ assignari rationes. Primò, vt ostẽderet quam difficilis sit curatio eius, qui sẽdm animam surdus est, & mutus, quemadmodũ ingemiscẽdo, & in cœlũ suspiciẽdo & lachrymãdo suscitauit Lazarum, significãs difficilem esse ad meliorem vitam reuocationem eius, qui iam vitijs assuetus iacet veluti sepultus. Secundò, vt quæ deerant ex parte huius miseri, & aliorũ offerentiũ, Dominus suppleret gemitu, suspectione in cœlũ, & applicatione propriæ carnis, & sputi, tanquã sancta instrumenta adhibendo, instrueretque discipulos suos supplere sñque orationib. & sacrarum rerum adhibitione, ea quę desunt ex parte aliorum. Nihil enim de fide & deuotione huius surdi apparet, & fortè etiã offerentiũ fides fuit imperfecta. In hunc ergo vsum sunt instituta sacramenta ecclesiastica, vt per ea suppleretur qđ alioqui deest fidei, & deuotioni hominũ, atq; in ipso baptismatis sacramẽto à Christi facto desumptæ sunt ex antiqua traditione similes cæremoniæ his quę Christus hic legitur seruasse, vt & baptizãdi aures, & nares sputo digitis A impositio contingãtur, & dicatur ei: Effetha, quod est, adaperite. Et bene quidẽ huiusmodi cæremoniæ hic adhibentur ex imitatione Christi, quãdoquidem & in baptismate id fit pro salute spiritus, quod hic pro corporis curatione factum dicitur. Adducitur enim surdus & mutus, & pro eo deprecantur susceptores, vt per sacerdotalem manũ, & verbum sacrũ iam renatus, deinceps Dei verba & audiat, & loquatur lubenter. Fit autẽ id extra turbam seorsum. Non enim oportet profanam multitudinem facere testem initationis euangelicę, ne rideat, ꝙ nondum credit. Porrò apparet hunc surdum, & mutum non planè fuisse mutum, ita vt nihil omnino loqui potuerit, ac proinde nõ à natura B fuisse surdum, sed accidẽte. Nam supra pro muto, Græcè est, μογιλάλῳ, hoc est eũ, qui est impeditæ linguæ, aut balbum. Et hic post curationẽ dicitur, *Solutum est vinculum*, (hoc est, impedimentum) *linguæ eius, & loquebatur rectè.* Quo videtur significari, quòd prius quidem loquebatur, sed non rectè, nec expeditè. Deinde si natura surdus fuisset, & mutus, sublato vinculo linguæ, loqui adhuc non potuisset, nisi priùs didicisset.

ET PRÆCEPIT EIS, NE CVI DICERENT. QVANTO AVTEM EIS PRÆCIPIEBAT (scilicet) MAGIS, &c.] De hoc Dñi præcepto superius satis dictũ quomodo non seruantes illud nihil peccauerint, sed potius id fecerint quod debuerunt, eo magis suspiciẽtes magnitudinẽ Iesu, ac magis per hoc prouocati vt apud omnes prædicarent, ꝙ cũ talia posset, & prẽstaret, nõ solum nihil exigeret præmij, sed ne gloria quidẽ tã insignis facti cuperet frui. Vt enim est hominis verè benefici, non exigere laudẽ, aut gratiã aliquam pro beneficio: ita grati est hominis, hoc impensius referre gratiam, ꝙ qui beneficium dedit, nullam expectet gratiam. Itaque passim de Iesu isti prædicabant dicentes: *Bene omnia fecit.* Quòd certè elogiũ in solum Deũ cõpetit Nemo est enim mortaliũ, qui omnia bene facit, quia nõ est iustus, qui non peccet. Vnde Eccl. 39. dicitur, Opera Domini vniuersa bona valde. Quòd autem pluraliter D dicunt, *surdos fecit audire, & mutos loqui*, cùm vnius tantùm iam curati facta fit mẽtio, dicendum pluralem numerum pro singulari positum. Aut ideo pluraliter dixisse, quia, vt ex Matthæo mox patet, hoc tẽpore turbę obtulerũt multos mutos, cęcos, & claudos, eosq; omnes Dominus curauit. Maximẽ autẽ dicendũ Græca nõ habere, *fecit*, sed ποιεῖ, id est, facit, vt sit: Surdos facit audire, quo significat eius potentiã ad efficiendũ hoc quoties voluerit. Ex explicata autẽ hac historia secũdum literã, & ijs, quæ prius circa alias historias sunt dicta, patet satis, quę sint morales doctrinę in hac historia. Docemur enim in offerẽtibus rursum, quid valeat aliena fides & oratio, & quã solicitudinem debea- E mus his maximè qui sibi non sufficiunt. Docemur in Christo bis, fugere plausus populares. Docemur in turba Dei beneficia prædicare, & iustorũ laudes etiã illis inuitis non reticere, atq; de salute proximorũ gaudere, ac Deũ laudare. Quòd verò admisticã historię pertinet tractationẽ, præterquã quod allegoricè per hũc surdum & mutum rectè intelligim⁹ humanũ genus designatũ, quod Christo in hũc mundũ turbido mari similẽ aduenienti, Prophetis, & Patriarchis orantibus, recepit auditũ & loquelam, idq; per spiritum sanctum aures mentis cõtingentẽ, tanquã digitũ Dei, & per saliuam cœlestis sapiẽtiæ prodeuntis ex ore altissimi qua factũ est, vt nobis sapiant, quæ Dei sunt, & ea loqui libeat. Moraliter surdus iste, & mutus designat eũ, qui nec aures habet ad audiendũ sermonem Dei, sed obturatas habet in modũ aspidis aduersus sapientis incantatoris vocem: nec linguam habet ad professionẽ propriæ turpitudinis, ac diuinæ misericordiæ, & bonitatis, sed tãtùm ad obtrectationes, maledicentiam, stultiloquia, & id genus, ita vt loquatur quidẽ, sed non rectè. Talis igitur sit sanandus erit necesse est ab ijs, qui rectè audire & loqui sciũt, offeratur Dño, & ijs, qui in terris Domini vicẽ funguntur, qui in primis illũ apprehensum è turba abducere debẽt, hoc est, à turbulẽtis cogitationib. actibus & sermonibus inordinatis semouere, atque à lata via, per quam multi ambulãt, reuocare ad pusilli gregis consortiũ: deinde inserere digitos suos in aures eius, atq; saliua tãgere linguã: quod fit cùm auocãtes à fiducia rerum fluxarũ, hortantur ad doctrinã cœlestem, & fidem in Christum, quæ est ex auditu, cumque saliua Euãgelicæ sapientiæ ita afficiunt palatũ eius, & linguam, vt de rebus iam melius habeat iudicium, qui palatum priùs humana saliua vitiatum habens, peruersè de reb⁹ iudicauit. Horũ prẽterea est ingemiscere potius ob peccata aliena, quàm sęuire in ea: dolere potius quàm irasci, ac gemitu, pijsque precibus à Christo cõtendere miseri salutem: quæ tamen cuncta, nempe doctrinam, & orationẽ, frustra facit doctor, nisi accedat Christi efficax illud præceptum, quo iubeat adaperiri aures mentis, & soluãtur vincula linguæ, nẽpe peccata, & peccatorum amor, vt iam fide per auditũ susceptа, obediẽs factus diuinis mãdatis incipiat etiam iam rectè & recta loqui, qui prius malè loquebatur, sua scilicet peccata agnoscere, & confiteri, ac quę Dei sunt, palã prædicare. Iam sicut hinc discimus quosdam malè esse mutos, & surdos, ita ex alijs scripturis discimus quosdã bene esse surdos, & mutos, qui scilicet aures suas non aperiũt obtrectationibus, & prauis suggestionibus, nec os suum aperiunt contra maledicos, & contra iudicia Domini, quomodo se surdum, & mutum fuisse prædicat Psalmista: Ego, inquit, tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiẽs os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, & non habẽs in ore suo redargutiones.

Moralis sensus.

Psal. 3.

SEPTEM PANIBVS PASCVNTVR QVATVOR MILIA.

Matth. 15. Marci 8. CAPVT LXIII.

[a] ET [b] in diebus illis, [c] ascendens in montem, sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turba multa habentes secũ mutos, cæcos, claudos debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos, ita vt turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes, & magnificabant Deũ Israël. Iesus aut[b] iterũ cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, [c] conuocatis discipulis [a] suis † [c] dixit[b] illis: [c] Misereor △ super turbam', quia ecce

† a. ait
△ a. turba
‖ b. o. sustinẽt me, nec.
† a. dicũt

Universidad de Deusto
Biblioteca

△ a. nit illis ‖ b. qui † b. o discumbere. △ b. dabat ‖ a. dedere vt populo † b. o mãducauerũt is, tulerunt' septem sportas a plenas. e Erant autem qui mãducauerunt, b quasi e quatuor milia a hominũ △ b. sustulerũt quod superauerat de fragmentis † b. ascendẽs nauim

iam triduo ‖ perseuerant mecum, & non' habent quod manducent.[b] Et si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via, [a] & [idee] dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via, [b] quidã enim ex eis de longè venerunt.[c] Et † respondent' ei discipuli [b] sui; [a] Vnde ergo nobis in deserto panes tãtos, vt saturemus turbam tantam? [b] Vnde istos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? [c] Et △ interrogauit eos' [a] Iesus: e Quot panes habetis? ‖ At illi' dixerũt: Septem, a & paucos piscículos. e Et præcepit turbæ † vt discumberent super terram. Et accipiens septem panes [a] & pisces, & e gratias agens fregit, & △ dedit discipulis suis b vt apponerent, e & a discipuli ‖ e apposuerũt turbæ.[b] Et habebãt pisciculos paucos, & ipsos benedixit, & iussit apponi.[c] Et † comederũt' a omnes, [c] & saturati sunt, & △ quod superfuit de fragmẽ- dixerunt, tulerunt' septem sportas a plenas. e Erant autem qui mãducauerunt, b quasi e quatuor milia a hominũ △ b. sustulerũt quod superauerat de fragmentis † b. ascendẽs nauim extra parvulos & mulieres, [b] & dimisit eos. [c] Et [a] dimissa turba [b] statim † e ascendit in naviculã [b] cum discipulis suis, [a] & [c] venit [a] in fines Magedam [b] in partes Dalmanutha.

ET [a] [b] IN DIEBVS ILLIS [a] ASCENDENS IN MONTEM, SEDEBAT IBI, ET ACCESSERVNT, &c.] Frãquẽter Dominus turbas declinaturus, ac quietem & orationis cõmodum locum captans, & ad perfectiora suos facto vocare volens, in mõtem ascendit, quanquã hic videri possit in mõtem ascendisse, vt omnibus magis esset conspicuus, quia sequitur, *& accesserunt ad eum*, sedentem scilicet in monte, nisi velimus intelligere Christũ suo more iam è monte, postquam in eo aliquantulũ quieuit, descendisse ad turbas, cùm eas ad se accedere cognosceret. Incertum autem an mons, & desertum quorum hic fit mentio, eadem sint cum monte & deserto, in quibus priùs miraculum panum multiplicatorum est factũ. Et videri potest quòd nõ, eo quòd videatur iste mõs & desertum fuisse eis mare Galilææ, cùm mons & desertũ, de quibus ibi est mentio facta, fuerint vltra mare, vt ibi est probatum. Hæc autẽ loca fuisse cis mare patet, quia ex his locis dicitur Dominus conscensa naui venisse in partes Magedam, & Dalmanutha, quæ loca esse vltra mare, infra patebit: nisi quis dicat Dominũ hac nauigatione non nauigasse ad oppositũ littus, sed in eodem littoris latere circumlegisse oram maris. Porrò iam vt minimum quintò in Euangelistis habitum est, quòd Dominus vno eodemq; loco, & tempore multos à variis curauerit morbis, præter eos, quos sine certa miraculorũ & personarũ explicatione aliquoties dictus est curasse inter deambulãdum per totam Galilæam, vt hinc intelligere liceat & incomparabilem eius potentiam, & indeficientẽ, ac omnibus semper expositam bonitatẽ, quo suprà satis dictum est, vt hic aliud non sit admonendum, quàm quòd diligenter annotauit Diuus Hieronymus, pro eo quòd nos habemus, *debiles*, Græca habere κυλλοὺς, quæ dictio non generale debilitatis nomẽ est, sed vnius infirmitatis: vt, quomodo claudus dicitur, qui vno claudicat pede, sic κυλλὸς appelletur, qui vnam manũ debilẽ habet, quem nos mancum, aut mutilũ dicere possumus. Vnde verisimile est Matthæũ per κυλλοὺς eos significare voluisse, quos Ioãnes capite 5. vocauit ξηροὺς, aridos. Atque ob hanc causam postea secũdùm Hieronymum tacuit Euãgelista de debiliũ curatione, quia quid econtrariò diceret non habebat, quanquam Græci iã habent κυλλοὺς, ὑγιεῖς, id est, mancos, sanos. Itaque apud nos nomen generale, *debiles*, specialiter accipi debet, vt manuũ significet debilitatem. Alioqui enim frustra subijceretur, *& alios multos*. Quòd autem turbæ ægros suos proiecerũt ad pedes Iesu, significat & cumulum ac multitudinem oblatorum ægrorum, & magnitudinem fidei in turbis: quòd scilicet nihil dubitarent tũ de eius potentia, tum bonitate, quam tantam credebant, vt si vel miseros tantùm conspiceret, non posset non illis mox subuenire.

[a] IESVS AVTEM, [b] ITERVM CVM TVRBA MVLTA ESSET, &c.] Eadem pleraq; circa istud miraculum dicenda, quæ suprà dicta sunt circa miraculũ, quo Dominus pauit quinque panibus quinque milia hominum. Post quod cõuenienter etiam istud gessit secundò, hac iteratione ostendens & indeficiẽtem suam bonitatem, & sequentibus se nihil vnquam etiam tẽporalium defuturum. Se enim etiã temporalium rationem habere, & fame laborẽtibus misereri. Speciatim verò hic obseruãdum, primò quidem in turba, quãto Domini desiderio tenerentur, quòd & ex longinquo illũ sint secuti, & triduo perseuerauerint apud illum, ne tũc quidẽ de abitu, & cibo curando cogitantes, cùm de fame pericli tarentur. Adeo eos rapuit & miraculorum & doctrinę gratia. Verisimile autem eos aliquid cibi secum sumpsisse, quod ad vnum, aut alterum diem sufficere posset, quanquam illud, *dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via*, indicare videatur, toto triduo illos nõ multum cibi habuisse, quod & illud significat, *Nec habẽt quod manducent*. Non enim dicitur, non habent amplius, quòd manducent. Secundò verò obseruandum in Christo ingens miserationis, & benignitatis eius exẽplum. Cùm enim turbæ ob suã vtilitatem Dño adhærerent, & apud illum manerent, tamen misereri se dicit turbæ, eo quòd triduo perseuerarent secum. Quo docemur, Dominum ita misereri sequẽtium se, cùm in malum aliquod inciderint, ac si ab illis ipse cõmodum aliquod reportaret, cùm cõtrà res se habeat. Quòd autem Dominus conuocatis discipulis exposuit, priusquam miraculum faceret, & suam misericordiam, ac voluntatem, & turbarum inopiã, & periculum, ob id maximè fecit, vt tentaret eorum fidẽ, & ex memoria prioris miraculi excitaret in eis fiduciam petendi similem inopiæ turbarum subleuationem illi, quã aliquando experti fuerant, vt diceret: Si miserearis illorum inopiam, nec vis illos ieiunos ablegare, pasce ergo eos quomodo nuper. Simul tamẽ & his verbis ad discipulos habitis significauit, non ostẽtationis gratia se ad miraculum hoc profilijsse, sed coactũ iusta miseratione. Ob quod etiam non primo, aut secundo die, sed tertio die ad miraculum hoc peruenit, quãdo iam certũ habebatur, etiamsi quędã attulissent, omnia tamẽ tunc fuisse cõsumpta. Quanquã & ideo etiã in tertium diem miraculum hoc dilatum à Domino intelligatur, quò turbarũ constans desiderium dignum tãto miraculo innotesceret. Postremò in discipulis obseruandum, quãta adhuc stupiditate tenerẽtur, & diffidentia, qui, cùm prioris miraculi fuissent spectatores, & ministri, iam tamen dicunt,

Vnde

Vnde nobis in deserto panes tãtos, hoc est, tam multos A *vt saturemus turbam tantam*; hoc est tam multam: Ponitur enim quantitas continua (vt dicitur) pro discreta. Dicunt autem hæc verba, vel quia obliti erant prius miraculum, vel potius quia præ nimia tarditate nondum intelligebant dominum, quandocunque vellet, semper posse quod semel potuit. Nam & priùs dixit Marcus, *Nondum enim intelligebant de panibus*. Erat enim cor eorum obcæcatum, & mox postea dominus eos de panibus solicitos increpat de tarditate, dicens: *Nondum cognoscitis, nec intelligitis*, &c. Vide ergo quàm nihil externa omnia afficiant, cùm non docet intus spiritus. Nondum enim erat spiritus Apostolis, saltem perfectè, datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. B Cùm ergo dominus iam exiguitatem fidei & fiduciæ Apostolorum expertus fuisset, interrogat quod panes haberent, non quasi ignorans, sed vt cõuenienti ordine ad miraculum procederet, vtq; miraculi certitudo & magnitudo ex confessione discipulorũ notior fieret, propter quod etiã, sicut priùs, & turbam iubet discumbere, & per Apostolos cibum turbis apponit. Quòd autẽ iam septem panibus quatuor tantùm milia pauerit, cùm priùs quinque tãtùm panibus milia quinq; saturauerit, demonstrat. Deo perinde esse, multos vel paucos ex multo siue modico saturare, cũ necesse fuerit. Quare autem reliquiarum mensura nunc quidem numero panum, prius verò numero Apostolorum C responderit, conuenientem reddit Chrysostomus rationẽ, nempe vt ex huiusmodi diuersitate, ac diuersa correspondẽtia, discipuli facilè rememorarentur & huius, & illius miraculi, ita vt miracula hęc duo nõ tantũ sint admirãda, ob id, quòd post tãtę multitudinis saturationem ex tam paucis panibus multum reliquiarum superfuerit, sed etiam ob id, quòd tãtum vtrobique superfuerit reliquiarum, quantum Chrystus pro suorum vtilitate superesse voluit. Quanquã autem hic tãtùm septem sportarum reliquiæ superfuisse dicãtur, illic autẽ duodecim cophinorum reliquiæ, non tamẽ hinc consequitur reliquias nunc fuisse pauciores. Non enim idem significant sporta, & cophinus, vt satis patet ex eo quòd capite sequẽti distinctè quæritur D quot cophinos tulerint in priori multiplicatione, quot verò sportas in secũda. Cophinus autẽ Græca dictio, dicta putatur à leuitate, qua si σπυρὶς, significatq;, quod Latinis dicitur corbis, à quo deriuata videtur vos Germanica *Corf*, quã certum est significare vas parvę magnitudinis & capacitatis. Nomine autẽ sportæ, ꝓ quo Græcè dicitur κοφῖνος significari maius vas vel illud satis arguit, quòd per sportam Paulus se demissum dicit per murum. Vnde fieri potest reliquias septẽ sportarum vel æquasse, vel etiã superasse reliquias duodecim cophinorũ, cùm id quod nostra lingua sportã vocamus, nempe *Mande*, duplo maius aut etiã amplius sit corbe. Fuerunt autẽ hæc nomina cophinus & E sporta, apud antiquos certarum mensurarum etiã nomina, quomodo si hic accipiantur, non erit necesse inquirere, vnde in deserto aut cophinos aut sportas Apostoli sibi parauerint, cũ dici possit 12. cophinos aut 7. sportas eos sustulisse, eo quòd reliquiæ eas mensuras duodecies aut septies replere potuissent. Porrò ꝓ ad allegoricam huius historię pertinet tractationẽ, id quod dominus hic corporaliter fecisse legitur, etiã spiritualiter & fecit & facit quotidie. Misertus enim hominũ ob triduanũ

Mysticus sensus.

corum ieiunium, quòd scilicet passi fuerũt & ante legẽ & sub lege, dimittere eos tertio die, in aduẽtu scilicet suo, ieiunos noluit, ne penitus in via huius vitæ deficerent, sed septẽ panibus & paucis piscículis additis pauit quatuor hominum milia; hoc est, vniuersos credẽtes in quatuor mũdi partibus habitãtes. In septẽ panib. qui nõ dicuntur, vt quinq; illi, fuisse hordeacei, rectè intelligam[a] euãgelicã doctrinã, propter spiritualis doctrinæ perfectionem quæ est in ea. Non enim Dñs tantùm quinque illos panes hordeaceos, hoc est, asperam legem Moysi in quinque libris cõtentam, sua fractione, & benedictione reddidit satiãdis hominibus sufficientem, sed & alios septem panes apposuit, euangelicam, scilicet doctrinã in euangelistarum scriptis contentã. Addidit autẽ & piscículos paucos, nẽpe Apostolorum epistolas, velut obsonij loco. Sed hoc additamẽtum pusillum est, si ad apparatũ euãgelicum respicias. Tale est cõiuium euãgelicum, ex pane, scilicet cõstãs, & piscibus, nimirum humile quidẽ, frugale, ac parcum, si speciẽ tantùm verborum spectes: sed tñ exhibens & quæ ad vitam sunt necessaria, & quæ fastidium tollere possunt: ac rursum adeo copiosum, & largum, vt & omnibus satiandis sufficiat, & sẽper abundè supersit, quod colligatur à doctioribus. Copia em & dapsilitas euangelici conuiuij non est sita in multitudine disciplinarum, veluti ciborum generibus ad fastidium vsq; multis, aut in cõdimẽtis ex omnium humanarum literarum mixtura cõfectis: sed in virtute sermõis à Deo traditi ac bona fide dispẽsati, quẽ q fide percipit, nõ discedit famelicus, sed satiatur, cũ aliæ oẽs disciplinæ, quãtum vis variẽ & occultæ, mentẽ hominis saturare nequeãt. Quòd turbæ pascẽdæ à se dñs præcepit super terrã discũbere, mysticè significat quid facere debeat q spiritualibus panibus Iesu volet saturari, nimirũ talem omni fastu deposito seipsũ debere in terrã deijcere, agnoscendo quis sit, & vnde prodierit, ac componendos esse affectus eius, vt conquiescant in eo carnis cupiditates. Quòd discipuli à domino acceptos panes & pisces iussi sunt apponere turbæ, admonet quid facere debeant qui panes euãgelicos populo sunt proposituri, nimirũ vt à Christo illos accipiant cõsecratos, & fractos, & eius iussu populo apponãt. Sunt enim, qui panem scripturæ diuino nõ secundùm voluntatẽ Iesu populo proponunt, vt qui eam detorquent ad suorũ errorum patrociniũ, aut ad cupiditates, & gratiã hominũ, aut qui sibi vẽdicãt auctoritatẽ dispensandi verbũ Dei, ac pascẽdi alios. Itaq; docemur hic & quæ sit vis sermonis euangelici, & qualis debeat eius esse auditor, & qualis eius dispẽsator. D. Bernard. ser. 4. in festo omnium Sanctorum septẽ istis panibus putat intelligi posse mystice bona septẽ, quæ post hanc vitã expectamus, & in quorũ expectatione hic interim reficimur, quorum tria ad animã spectant iuxta triplicẽ eius partẽ. Nã rationalis perficiebatur sapiẽtia, cõcupiscibilis iustitia, irascibilis lętitia. Quatuor verò ad corpus, iuxta quatuor elemẽta, ex quibus cõstat. Nam & donabitur immortalitate, ne sursum in terrã, ex qua est, redire cogatur: & impassibilitate, ne ex inordinatis humoribus sit amplius passionibus obnoxiũ: & agilitate, ꝓ aeri conuenit: & claritate, quod conuenit igni.

[c] ET [a] DIMISSA TVRBA, [b] STATIM [c] ASCENDIT IN NAVICVLAM [b] CVM DISCIPVLIS, &c.] Sanarat ægrotos, docuerat, pa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uerat fame periclitantes. His rebus ita gestis non A hęret in turba, ne videretur expectare aliquid gratiæ, sed mox laudē humanam declinaturus, & declinare docens, secedit cum suis. Quòd autē Matthæus dicat Dominum venisse in fines Magedan, aut, vt est Græcè, Magdala: Marcus verò in partes Dalmanutha: nullam debet contrarietatem. Nam præterquā quòd dici posset vnum eundemq; locū diuersis nominatum nominibus, quod tamen hic non est verisimile, dici etiam potest vnum nomen esse regionis generale, alterum verò ciuitatis, vel vici. Aut etiamsi vtrumque nomen diuersam ciuitatem aut vicum significet, in vtriusque loci fines dicitur Dñs venisse, quia locus in quē venit, vtrique loco vicinus erat, quomodo suprà dictum est venisse in partes Tyri & Sidonis. Porrò Augusti- B no teste multi libri in Marco etiā habēt Magedan pro Dalmanutha, quomodo D. Hieron. legisse patet ex lib. de locis Hebraicis, in quo nullam facit mentionem loci qui dictus sit Dalmanutha, & de Magedan sic scribit: Magedā, ad cuius fines Matthæus euangelista scribit Dñm peruenisse. sed & Marcus eius nominis recordatur, nunc autē regio dicitur Megedena circa Gerasam. Ex quibus postremis verbis patet primū Latinos melius legere, Magedan, quàm Græcos Magdala. Secūdò, patet eos multùm errare, qui loca hæc Magedan & Dalmanutha cōstituunt cis mare Galilææ, vt passim nunc fit in chartis. Hieronymus enim testatur ea fuisse circa Gerasam, & proinde vltra mare Galilææ, quod verum esse & ex Marco in sequētibus colligitur, qui scripsit Dominum cùm petentes signum cōfutasset in hoc loco, illis dimissis, abiisse trās fretum, & venisse Bethsaidam. Brocardus per Magedan, hic significari putat locum, quem Saraceni vocant Medan, hoc est, aquas Dan, nimirum fontem illum, vnde primò oritur Iordanis, quem Iosephus Phialam vocatum testatur. Sed hoc non esse aliquo modo verisimile vel inde satis patet, quòd fons ille lōgissimè absit à mari Galilææ, circa quod fuisse locum hic designatum manifestum est ex præcedentibus, & sequentibus.

PHARISÆI SIGNVM QVÆRENTES REIICIVNTVR, EO-rumque fermentum cauendum docetur. Math. 16. Marc. 8. CAP. LXIIII.

† a. tētantes & rogauerūt eum vt signum de cœlo ostenderet eis. C. 12. 87. △ a. relictis illis ‖ b. panē sumere † atqui dixit illis △ a. o. intuemini † b Et cogitabant ad alterutrum △ b. habemus. Quo cognito, ait illis Iesus ‖ b. nec recordamini. † a. o. quare ‖ b. o. nondum.

[b] T exierunt, [a] & accesserunt ad eū [c] Pharisæi, [a] & Sadducæi, [b] & cœperūt conquirere cum eo, [c] † quærentes ab illo signum de cœlo, tentantes eū. [a] At ille respōdens, ait: Facto vespere dicitis, Serenū erit, rubicundū est enim cœlū. Et mane. Hodie tēpestas, rutilat enim triste cœlum. ‖ Faciem ergo cœli diiudicare nostis, signa autē temporū non potestis? [b] Et ingemiscēs spiritu ait: Quid generatio ista signum quærit? [a] Generatio mala & adultera signum quærit, & signū non dabitur ei. [b] Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum, a nisi signum Ionæ prophetæ. [c] Et △ dimittens eos, ascendit iterum nauim, & [c] abiit [b] trans fretum. [c] Et a cum venissent discipuli eius trans fretum, e obliti sunt ‖ panes accipere, & nisi vnū panem non habebant secum in naui. † Et præcipiebat [c] eis, dicens, △ Videte, & cauete à fermento Pharisæorum a & Sadducæorum, b & fermento Herodis, † [c] At illi cogitabant inter sē dicētes. Quia panes non △ accepimus. Sciens autem Iesus dixit illis. Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, [c] quia panes non habetis? Nondū [b] cognoscitis nec [b] intelligitis? [b] adhuc cæcatum habetis cor vestrum? oculos habentes non videtis? ‖ & aures habentes non auditis? ‖ [c] Neque recordamini? [a] quinque panum, & quinque milium hominū, & quot cophinos sumpsistis? neque septem panū, & quatuor milium hominum, & quot sportas sumpsistis? [b] Quando quinque panes fregi in quinque milia, & cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei, Duodecim. Quādo & septem panes in quatuor milia, quot sportas fragmentorum tulistis? & dicunt ei. Septē. & dicebat eis. † Quomodo ‖ non intelligitis, [a] quia non de pane dixi vobis: Cauete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum? Tunc intellexerunt, quia non dixerat cauendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum.

[b] T EXIERVNT, [a] ET ACCESSERVNT AD EVM [c] PHARISÆI [a] ET SADDVCÆI, &c.] Quemadmodū suprà post multiplicationem quinque panum, quidā apud Ioannē miraculum illud collatū cum manna Mosaico quod è cœlo venit, extenuabant miraculū Christi, petentes satis apertè etiam signum aliquod è cœlo, quale fuit signum Mosaicum: ita verisimile est & nunc istos Pharisæos & Sadducæos, audita fama miraculorū Christi, & singulariter eius quod iam mox ædiderat, multiplicādo rursum panes, cœleste aliquod signū ab ipso petiisse, quò declararet suam auctoritatē, & se esse verè Messiam, ac cœlestem habere virtutē, vt si tale edere nō posset, reliqua omnia miracula eius calūniarentur tanquam nō diuina, atq; occasionē haberēt extenuandi singulariter miraculum iam recens factum, & apud homines celebratum. Cœperūt ergo, inquit Marcus, conquirere cum eo, hoc est, disputare, (Græcè est enim συζητεῖν) quasi miracula quæ promebat nō gererētur virtute cœlesti, quasi essent humilia E nimis ac plebeia, ita vt per ea non satis declararet se esse eum, qui à populo habebatur. Proinde si vellet Pharisæos & Sadducæos, homines lōgè supra vulgus positos, quasiq; cœlestes sibi credere, ederet signū aliquod cœleste Christo dignum, ac simile ijs, quæ veteres prophetæ edidisse legūtur. Dicuntur autem signum tale petisse, vt & suprà, tētantes Christum, quia nō petebāt signū ad hoc, vt crederent illi, sed tantùm vt experirentur eius potentiā, vt, si eam non demōstraret, calumniandi occasionem haberent. Porrò quare singulariter petierint hi cœleste signū, & quare Dominus tale petentibus dare noluit, sed semper signum Ionæ illis promisit, dictum est suprà circa caput Concordiæ 49. quare hic tantùm dicēda, quæ hic sunt specialia: inter quæ primo obseruandum quomodo impietas secū perpetuò pugnat, præterquam vbi illi cum pietate negotiū est. Maximè enim inter sese dissidebant Pharisæi, & Sadducæi, contra Christum tamen cōcorditer consp irabant. Sic & hodie videre est hęreticos inter se summè dissidētes opinionibus, ad ecclesiam tamen oppugnandam esse concordes maximè.

a AT

[a] AT ILLE RESPONDENS AIT ILLIS; FACTO VESPERE, DICITIS, &c.] Quoniā tentandi tantùm gratia, & nullo veritatis cognoscēdæ desiderio signum petebant, Dominus primò quidē ostendit eos præter necessitatē, & iustā causam petere signū cœleste, cùm sufficerēt signa à se edita ad id intelligendū ad quod quęrebāt signū cœleste. Deinde verò negat se omnino daturum signū, quod quærebant conuenientem certè seruās ordinē, vt prius petitionis ipsorum iustitiā demōstraret, ac postea quæ iniustè petebātur, denegaret. Ostēturus autē, quòd absq; iusta causa signū peterent cœleste; & tentandi tantū nō discēdi gratis, cōmodè id facit, argumento sumpto à signis cœlestib. naturalibus, ex quibus, etsi fallacibus, nosset colligere dierum serenitatem, aut pluuiā, cùm ex signis à se editis nollēt intelligere tēpus visitationis suæ, quod illa signa secūdum propherarū vaticinia certissimò, & infallibiliter significabant. Dicit ergo; *Facto vespere dicitis, Serenum, hoc est, serenitas erit, die crastino*: scilicet, quia cœlū est rubicundū, quod ex obseruata cōsuetudine didicistis serenitatis esse indicium. *Et facto mane, dicitis: Hodie erit tempestas ventorum aut pluuiarum: quia cœlum triste rutilat*, hoc est rubicundum est. Græcis enim vtrobique idem est verbum πυρράσει. Dicitur autem cœlum triste, vel quia tristitiā sua dispositione hominibus adferēs, vel quia in seipso turbulētum: sicut lætū dicitur cœlum, cùm est se- C renitas. Vt autem subsumptio, quæ sequitur, bene intelligatur, sciēdum imprimis quosdam eam legere affirmatiuè sine interrogatione, qualis lectio magis cōueniret Græcis, quæ habēt; Hypocritæ, facie quidem cœli, &c. Nō autem sicut nos; *Faciem ergo cœli*. Hanc lectionem affirmatiuam secutus Nicolaus Lyranus, nouam huius loci affert interpretationem, intelligens pharisęos, neglecto legis & scripturarū studio, astrologiæ deditos, sicut & hodie illi sunt plurimū dediti Iudæi, à Christo reprehensos, q̄ p tarent ex signis aliquibus cœlestibus intelligere aduētum Messiæ, sicut ex illis præ nosceret futuram serenitatem, aut pluuiam, cum adueniis Messiæ ex scripturarū testimonio esset D discendus. Itaque secundum eum sensus est; Faciem quidem cœli diiudicare potestis, sic vt ex ea possitis cognosere, quæ dicta sunt: sed signa tēporum difficultorum in præscientia Dei de aduentu Christi, nō potestis per cœlestia signa diiudicare. Verū hæc interpretatio vt est cōtorta, ita nec proposito Domini conuenit, vt bene contra Nicolaū probat Burgensis. Petebant enim Pharisæi signū de cœlo declaratiuum aduentus Messiæ, non quidem naturale, sed supernaturale vnde incōueniēter dixisset illis Dominus, per signa cœlestia quibus serenitatem & pluuiam præcognoscerent, nō posse aduentum Messiæ cognosci. Itaque Caietanus secutus sensum priùs indicatum, & affirmati- E uè legens hanc sententiam, illud: *signa temporum non potestis*; intelligit non potestis scire aut diiudicare propter vestrā malitiam. Sed melius hæc sententia & apud nos, & apud græcos legitur interrogatiuè, vt Dominus non asserat eos nō posse scire tempora signa, sed interroget; signa temporum nō potestis diiudicare cùm possitis faciē cœli diiudicare? quasi dicat: Facilè possetis & meritò deberetis si velletis, & nisi vltro nolletis agnoscere veritatē. Sciendum vlterius, hanc vltimam partē sic interrogatiuè pronūciatam aliter intelligi à D. Hieronymo, & aliter à Chrysostomo, & Theophylacto. Hieronymus enim simpliciter per signa tēporum intelligit signa primi aduentus Christi, signa scilicet adimpletorū temporū, à patre prædestinatorū, & promissorum in scripturis, vt sit sensus, Faciem, hoc est dispositionē cœli nostris diiudicare ex obseruata consuetudine fallaci, ita vt discernatis, quæ dispositio cœli sit signū serenitatis, & quæ pluuiæ ac tēpestatis, & nō potestis ex scripturis infallibilib^9 discernere & cognoscere signa tēporū quæ vobis promissa sūt, hoc est, aduenisse iam vobis Messiam expectatum, neque eum esse. Chrysostomus verò, & post eū Theophylact^9, subtilius per signa temporum intelligūt signa vtriusque aduentus Christi, & signa quidē primi aduentus debere fieri in terra, secundi verò in cœlo, vt sit hic sensus: Sicut in cœlo aliud cognoscitis esse serenitatis signū, aliud pluuiæ: ita si sapiētes essetis de me cogitare deberetis, quòd alia sint signa huius aduentus, & alia futuri. Núc opus est miraculis in terris, quę verò de cœlo fiēt, vsque in illud tēpus reseruabuntur, quādo veniet filius hominis in maiestate sua, quādo sol & luna obscurabūtur & stellæ cadent de cœlo. Et quidē hęc Chrysostomi interpretatio magis cōuenit ei lectioni, quę sic habet in libris correctoribus, *signa autem tēporum non potestis?* vt repetatur verbum *diiudicare*. Hieronymi verò interpretatio magis conuenit ei lectioni, quæ in plerisq; est Latinorū codicibus, atq; in ipso Hieronymo: *signa autem temporum non potestis scire?* & ei, quæ est in quibusdam Græcis libris, teste quodam, qui pro οὐ δύνασθε, habēt οὐ συνίετε, hoc est, signa temporū non intelligitis, quanquam Hieronymi interpretatio etiam probe quadrat ei lectioni, *signa temporum non potestis*, vt intelligatur rursum, *diiudicare*. Quæ Hieronymi interpretatio ob id alijs est præferenda, quòd cōsentiat alteri simili loco, qui est Lucæ 12. vbi similia Dominus obijcit turbis, dicēs: Hypocritæ, faciē cœli & terræ nostis probare, hoc autem tēpus quomodo non probatis? Signa autem tēporum, de quib^9 Dominus secūdum hanc interpretationem loquitur, sunt vel miracula quæ Dominus ædidit. Nam hæc secundùm Isaiæ vaticinium demonstrabant ipsum esse Christum, quoniā ille dixit de tēporibus Messiæ: Tunc aperiētur oculi cæcorum, & au- *Isaiæ 36.* res surdorū patebūt: tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum, & alia his similia. Vnde & supra Dominus discipulis. Ioannis interrogantibus: nū ipse esset expectatus Messias, *Matt. 11.* respondit; Dicite Ioanni; Cæci vidēt, claudi ambulant, &c. signa aduentus sui proferēs. Vel generalius, signa temporū sunt omnia prophetarum indicia, quibus significauerunt tempus Messię, inter quæ præter miracula à Messia ædenda, sunt & alia nempe finis hebdomadarum Danielis, translatio sceptri Iudaici ad alienigenas, & id genus alia. Vtrouis autē modo accipiatur Dominus hac sua collatione ostendit supinā & crassam Pharisæorū negligentiam & ignorātiam, vt qui ex signis parū certis diligenter obseruarēt ea, quæ carnis erāt, & parui erāt momenti, cùm ex signis certioribus ea negligerent, & nollēt obseruari, quæ maximi erāt momenti, vt quæ ad salutem spiritus facerēt. Proinde bene eos, vt est apud Græcos, vocat hypocritas, quemadmodū & in simili loco apud Lucam hypocritæ nomen legimus, eo q̄ simulabāt se cupidos esse discēdæ veritatis, cuius si ex animo fuis-

Universidad de Deusto
BibliotecaCentral

sent cupidi, potuissent vtique eã nó minus ex certissimis cognoscere signis, quàm serenitatẽ, & tẽpestatem ex signis minus certis studiosè colligebant. Quoniã ergo non ex ignorantia tolerabili, sed malitia signum requirebãt, cùm satis, superq; signorum habuissent: Dominus ob incurabilem eorum malitiam ingemiscens spiritu, hoc, ex animo, & intimo cordis, indignabundè, & præ indignatione cum iureiurãdo asseruit signum illis nõ dandũ, quale petebant. Vnde dicitur apud Marcũ; *Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum*, hoc est, non dabitur omnino. Ecclipsis est enim Hebræis admitti solita in iuramẽtis, Copletur oratio si subiungas quæ iurantes sibi imprecari solẽt, nisi id quod iurant sic se habeat vt iurant. Solet nonnunquam alia ecclipsis huic addi, hoc modo: Si non fecero hoc, aut si fecero, faciat mihi hæc Deus, & hæc addat. His autem modis præscindebatur oratio iurãtis, propter maioremvehemẽtiã. Significabatur enim horror quidam prosequendi illas imprecationes. Et quidem qnãdocunque iurandi modo ponitur, si, cõiunctio affirmatiuè, nec sequitur secundũ membrũ, quo qs malũ aliquod sibi imprecetur apertè, exponẽda est oratio negatiuè, vt hoc loco: Quãdo verò coniunctioni, si, additur negatio, exponẽda est oratio affirmatiuè, vt in Psal. 130. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meã, hoc est, prorsus humiliter sensi de me. Expressum iuramentum imprecatoriũ est Psal. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis inanis. Porrò illud; *Facto vespere dicitis*, &c. D. Augustinus, lib. 1. de quæstio. euangeliorum, mysticè in hunc fere sensum intelligit: Sicut ex vespertina rubedine cœli colligitis serenitatem, ex matutina verò tempestatem: ita ex sanguine passionis meæ in vespere mundi effuso intelligere deberetis peccatorum indulgentiam hominibus oblatam, & contra ex tristi rubedine ignis præcessuri aduentum Domini, horridã nouissimi diei tempestatem contra peccatores. Sed hic sensus vt est pius, ita nõ cõuenit Domini proposito. Quòd si quæratur naturalis causa, ob quã rubedo vespertina serenitatem, matutina verò tẽpestatem significet: dicẽdum, illam quidem significare nubium raritatem, & aëris puritatem: hanc verò nubium densitatem, quæ à sole cõsumi non potetuat inter diu.

b ET DIMITTENS EOS *b* ASCENDIT ITERVM NAVIM, ET *a* ABIIT *b* TRANSFRETVM.] Pro, *dimittens eos*, in Marco rectius vertisset interpres, *relictis illis*, quomodo vertit in Matthæo, vt sic & in Marco locus sit annotationi D. Hilarij sic scribentis in Matthæum: Non sicut alijs locis legitur, dimissis turbis abijt, sed quia infidelitatis error insolentium animos obtinebat, non dimisisse eos dicitur, sed reliquisse. Non est enim hic verbum ἀπολύω, quemadmodum in superiori capite, sed participium καταλιπών, sicut in Matthæo est ἐρῆμος. Porrò cũ in Matthæo legimus; *Et cũ venissent discipuli eius trans fretum*, venisset, &, vt est Græcè, ἐλθόντες, rursum videtur positũ pro iuissent, quemadmodum dictũ est accipi posse in capite Cõcordiæ 59. Primùm enim non est cõueniens sensus, vt dicãtur post trãsfretationẽ obliti panes sumere, quos ex ripa vlteriore secum sumere debuissent. Deinde quę deinceps narrantur dicta à Dño ad discipulos non esse dicta post transfretationẽ, sed in ipsa nauigatione, patet ex Marco qui præmittit: *Obliti sunt panes sumere, & nisi vnũ panem non habebant secum in naui.* Itaque Matthęus significare voluit, quòd apertè satis dicit Marcus, discipulos, cùm nauim ascendissent, & ire cœpissent trãsfretum, oblitos accipere panes secum in nauim, ac tum in naui ea, quæ sequũtur dixisse. Ex eo autem, quòd dicuntur discipuli hoc obliti, patet illis morem fuisse panes secũ deferre, eo q frequenter Dominus in desertis locis aliquandiu hæreret. Rursum hæc eorũ oblioto orbẽdit quã toti essẽt spirituali doctrinæ Christi addicti, quãque alieni essent à deliciarũ appetitu, cùm tam paruã haberent necessariorum curam, vt etiã obliti sint panes accipere, sine quibus humana fragilitas nõ subsistit. Ideo autem Euãgelistæ huius oblionis meminerũt, quia narraturi erant quomodo discipuli ob neglectos panes turbati fuerint ex verbis Domini. Itaque cùm Dominus cum indignatione Pharisæos reliquisset, & cum suis nauem ascẽdisset, ab ipsis Pharisæis, cũ quibus negotiũ habuit, occasionem sumpsit instruẽdi suos, significãs etiã se iustè Pharisæis indignatum, eosque cõtempsisse, ac neglexisse, ac dicens: *Videte & cauete à fermento*, &c. Quòd duplicando dicitur: *Videte & cauete*, cum vtroq; verbo idẽ hic significetur, facit ad epitasim cautionis, vt sit sensus, diligenter vobis cauere & attendite. Nam hic est προσέχετε in Matthæo; quod in simili sententia Lucæ 12. interpres vertit, *attendite*. Quòd Dominus non apertè sit locutus, sed metaphoricè loquens, vsus sit nomine fermẽti, nec quid eo significare voluerit explicauerit, quemadmodum explicauit Lucæ 12. causa potissima fuit, vt discipulis, audito hoc nomine, turbatis ob neglectos panes, haberet nouã occasionẽ reprehendẽdi eorũ tarditatẽ, & confirmãdi eorũ dissidentiã. Deinde per hoc q hic vtitur nomine fermẽti pro doctrina Pharisæorum, Dominus secũdùm Hieronymum docet etiã suos quid mysticè significent quinq; panes, & septẽ. Si enim, inquit, fermentum Pharisæorum, & Sadducæorum non corporalem panem, sed traditiones praua, & hæretica significat dogmata, quare & cibi, quibus nutritus est populus Dei, nõ verã doctrinã integramque significant? Cæterum fermenti nomine in scripturis significatur metaphoricè quicquid serpit, & alia inficit, aut ad se trahit: vnde & in bonũ accipitur, vt supra in parabola de fermẽto misto in farinæ satis tribus: & in malũ, vt hoc loco, & 1. Cor. 5. & Galat. 5. Quid autem nomine fermẽti hic significatũ sit metaphoricè, in fine aperuit Matthæus, nimirum doctrinã Pharisæorũ. Hanc autem doctrinam à qua Dominus vult cauẽri, D. Hieronymus & Hilarius intelligũt etiam doctrinam legalium mãdatorum. Sic enim habet Hieronymus: Qui cauet à fermẽto Pharisæorum & Sadducæorum, legis ac literæ præcepta nõ seruat, traditiones hominum negligit, vt faciat Dei mãdata. Sic verò Hilarius: Quòd abstinere se fermẽto eo Apostoli iubẽtur, nõ admiscẽri doctrinæ Iudæorũ monentur, quia legis opera in affectũ fidei & præformationem rerum consequentiũ cõstituta sint, vt in quorum tempora atque ætatem veritas cõtigisset, nihil vltra in veritatis similitudine spei positũ arbitrarẽtur, &c. Sed si huiusmodi Pharisæorum doctrina hic per fermẽtum cauẽdum significatur, quomodo pòst dicit Dominus: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi? Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, facite.*

Proinde

Proinde ad literam Dominus, fermẽto cauendo, non quamlibet Pharisæorum doctrinã significare voluit, sed eam de qua suprà cap. Concordiæ 60. qua docebant, quæ verè ipsorũ erãt mandata hominum, aut inutilia planè, aut etiã mandatis Dei aduersa. Hieronymus autẽ & Hilarius intelligentes etiam legis Mosaicæ doctrinam, non voluerũt explicare hunc locum secundùm sensum à saluatore intentum potissimùm, sed secundũ sensum, qui ipsorum & nostris cõuenit temporibus, quẽadmodum frequẽter docendi gratia faciunt veteres interpretes. Post abrogatã enim Moysi legem, etiam legis literalis doctrina & obseruatio cœpit esse fermentũ cauendum fidelibus. Vnde & à circuncisione Paulus tanquam à malo fermento dehortatur Galatas: dicens: Modicum fermentũ totam massam corrũpit. Verùm quomodo hic fermento dicitur significasse Dominus doctrinã malam Pharisæorum, cùm Lucæ 12. Dominus etiã à fermento Pharisęorũ cauere præcipiens exponat illud esse hypocrisim? Attẽdite, inquit, à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. Nõ enim verisimile est, aliud hic quàm ibi significare voluisse, cùm eadẽ planè sint verba. Dicendũ ergo in idem coincidere, siue fermentũ Pharisæorũ dicatur esse eorũ doctrina, siue hypocrisis. Tota enim eorum doctrina ad hypocrisim spectabat, & tendebat, quia ea tum verbo, tum facto docebant tantũ quæ externa erant, ac per quæ hominibus spectabiles essent, nullam interim curam habentes eorũ per quæ quis verè pius est, & Deo commendatus, hoc est, fidei, dilectionis & misericordiæ, quemadmodum illis improperat Dominus apertè Matth. 24. ob id eos hypocritas vocãs. Benè ergo & oportunè Dominus hoc loco à fermento illo Pharisæorum cauendum admonet, quoniã in superiori illa petitione Dominus eos arguerat hypocrisæos, eo q signũ petissent cœleste, quasi studiosi percipiẽdæ veritatis, quã, si voluissent, facilè ex alijs signis aduertere potuissent. Porrò Matthæus addit, & à Sadducæorũ fermento præceptũ esse cauere: Marcus verò, à fermẽto Herodis, aut, vt habẽt quidam Græci, Herodianorũ, vt videri posset Sadducæos eosdem esse cum ijs, qui aliquando in euangelijs dicuntur Herodiani, fortè q eorum sectæ fautor esset Herodes. Nam cùm per fermẽtum hic significetur doctrina, videtur vtique per eos à quorum sermone voluit Dominus suos cauere, significare sectas apud Iudæos. Iam, Iosepho reste, tres tantũ fuerunt hoc tẽpore apud Iudæos sectæ, ex quibus de ea, quæ Essenorum est, nulla fit mentio in euangelijs. Sed vtut est, etiã ab horum doctrina & instituto viuẽdi cauendũ suis voluit, q & Sadducæi & Herodes in externis rebus iustitiã ponerẽt, hominibus se commendare, non Deo, studentes.

c AT ILLI COGITABANT INTER SE DICENTES: QVIA PANES NON ACCEPIMVS. SCIENS.] Quid est; *cogitabant inter sese* & multo magis, quid est quod in Marco legimus, *cogitabant ad alterutrũ?* Græcè in Matthæo est, διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς. quod potest verti dupliciter, vel, cogitabãt intra se, hoc est, in seipsis, vt significetur tacita eorum cogitatio: vel, disceptabãt inter sese. Nam verbũ διαλογίζομαι anceps est ad cogitare, & disputare, similiter & illud ἐν ἑαυτοῖς. Et secũdo modo magis accipienda videtur hæc oratio, quia in Marco legitur διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους. Vbi ppter illud, πρὸς ἀλλήλους, id est, inter sese, verbũ διαλογίζεσθαι non potest significare, cogitare, sed debet exponi per disputare, aut disceptare, vt significetur vnum voluisse alteri negligentiã imponere. Apud nos autem, ne ineptus sit sensus, illud, *inter se*, in Matthæo, & *ad alterutrum*, in Marco, coniungi poterit cũ participio, *dicentes*, quamuis id non possit fieri, cùm sequitur in Matthæo; *Quid cogitatis, inter vos*, vbi, *inter vos*, pro intra vos est accipiendum. Cùm autem sequitur; *dicentes*: *Quia panes non accepimus?* quidã orationem putant imperfectã hoc modo perficiendã; Ideo Dominus hæc dicit, quia panes non accepimus, vt scilicet notet nos nostræ negligẽtiæ, & oblionis. Verũ rectius intelligendũ illud, *Quia*, superesse, vt sæpius; & positũ phrasi Græca, qui suum ὅτι addere solẽt, quoties recẽsentur alicuius verba. Itaq; sensus est, dicentes, Panes non accepimus. Quod rursum non rectè accipit Nicolaus, qui putat his verbis discipulos sibi applausisse, quòd è loco illo, in quo erant Pharisæi, non acceperint panes quasi dicãt, Bene cauimus, quòd panes non acceperimus nobiscũ. Dominus enim eos redarguit tanquã solicitos, & anxios ob neglectos panes. Quare dicendũ, discipulis audita fermenti voce & non intellecta, in mentem venisse neglectos panes, & vt fieri solet, aliud ex alio reuocatum eis in memoriã, vt quod dixerint: *Panes non habemus*, fuerit trepidantium, & veluti in hunc modum loquentium: Hei, quandoquidẽ fermenti sit mentio, in mentẽ nobis venit panes nos non accepisse nobiscum pro cõmeatu. In hac ergo trepidatione bis erant reprehendẽdi discipuli, videlicet & quòd carnaliter intelligerẽt, quod dicebatur de fermento Pharisæorum, cùm priùs dictum illis esset: *Non quod intrat in os coinquinat hominem*, & quod ex carnali illa intelligẽtia inciderint in solicitudinẽ victus, cùm secum eum haberent, cuius potentiã iam bis experti erant in suppeditatione necessariorum. In hanc autẽ trepidationem permissi sunt incidere, ad illorum & nostrum profectũ, vt scilicet iam noua occasione & illi & nos doceremur, nihil dafuturũ his qui toto pectore Christo adhærent, etiamsi eorũ negligentia & incuria desint necessaria, modò eius negligẽtiæ causa sit studiũ pietatis. Rursum autem hic in discipulis docemur, quàm stupidum in rebus diuinis sit humanũ ingeniũ, quãdiu per spiritum Dei non reformatur. In Christo verò exemplũ habemus rursum mirandæ eius bonitatis, qua stupidos hos, etsi, vt par erat, argueret quòd firmius hæreret eorũ menti, nequaquã tamẽ abiecerit. Quo docemur & nos imbecillitates infirmorũ sustinere, nec rudes mox abijcere, sed operam dare, vt in fide adolescant, & perfectiores euadãt. Dicit ergo Dominus; O vos pusillæ fidei homines, quid hoc est, cur soliciti cogitatis intra vos, & inter vos mussitatis, eò q non habeatis panes? Tot præceptis instituti, tot exẽplis edocti, toties admoniti, nondũ habetis eam quã deberetis intelligẽtiam? adhuc simul cum Pharisæis habetis cor obcæcatũ, &c. Quod autẽ sequitur in Marco; *Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque milia*, &c. communiter apud nos sic distinguitur, vt interrogationis finis sit post verbum, *sustulistis*, & sit hic sensus; An nõ recordamini quãdo quinque panes fregi in quinq; milia, & quot cophinos tunc sustuleritis? Verùm iam non rectè subiũgitur, *Dicunt ei duodecim*. Non enim secundũ distinctionem illam quærebat Dominus, quot cophinos sustulissent,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed an ne memores essent, quot sustulisset. Proinde respondendū illis fuisset: Etiam Domine meminimus, quia duodecim sustulimus. Idem dicēdum de sequēti interrogatione. Itaq; rectius Græci hunc locū in Marco distinguunt, qui post illud, *Nec recordamini*, finem faciunt interrogationis, & deinde ab illo, *Quando quinque panes*, &c. nouam incipiunt interrogationem. Quare & nos eam distinctionem secuti, priùs in concordia posuimus verba Matthæi cum illo Marci, *Nec recordamini*, ac deinde quæstiones illas, quæ sunt in Marco, cū responsionibus discipulorum, vt intelligatur Dominus priùs quæsisse, non essent duorū illorū miraculorum memores, ac deinde velut experiendi gratia de vtriusque reliquijs eos interrogasse. Cōiunctio ergo, &, quam legimus in Marco, *& quot cophinos*, ad sensum est superflua, nec est apud Græcos, & ex phrasi Hebraica sæpe abundat.

CÆCVS SANATVR IN BETHSAIDA.

MARCI 8. CAPVT LXV.

ET veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum, vt illum tangeret. Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius, impositis manibus suis, interrogauit eum si quid videret: Et aspiciens ait; Video homines velut arbores ambulantes: Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & cœpit videre, & restitutus est, ita vt clarè videret omnia. Et misit illum in domum suam, dicens; Vade in domum tuam, & si in vicum introieris, nemini dixeris.

ET VENIVNT BETHSAIDAM, ET ADDVCVNT EI CÆCVM, ET ROGABANT.] Circa hanc historiam, quæ sint animaduertēda, pleraq; iam aliquoties sunt superius annotata in alijs historijs, quæ quædam habēt huic similia, & potissimum in cap. 62. in historia surdi, & muti, adducta item ex Marco. Nam & illum Dominus è turba seorsum apprehendit, & sputo simul cum tactu manuum sanauit, quemadmodū & circa istum nunc fecisse dicitur. Sicut autem ille surdus, & mutus non fuit talis à natiuitate, ita nec iste à natiuitate fuit cæcus, vt satis patet ex eo quòd nondū perfectè videns, dixerit se videre homines velut arbores ambulantes. Vnde obseruādum, Dominum in his miraculis, quæ faciliora videri poterāt, difficilius curasse nonnūquam, ostēdens non ex sua impotētia, sed ex alia causa procedere modū talem curandi. Qui enim solo verbo mortuos excitauerat, potuisset & solo verbo cæcum illuminare. Habet autē hæc historia illud peculiare, cui non occurrit aliud simile in Euangelijs, quòd Dominus primo cōtractu non contulit cęco visum perfectè, sed priùs imperfectè, ac deinde perfectè sanauit. Cuius causæ literales potissimæ videri possunt fuisse duæ: Altera, imperfectio fidei huius cæci, quæ vel ex eo colligi potest quòd non legatur pro sese Dominum orasse, sed alios tantùm pro ipso. Itaque imperfectam habenti fidem, imperfectū primò vrsum reddit, vt sic accēso eius animo perfectius credenti perfectus restitueretur visus. Quo docemur, Dominum rogatū non illico dare omnia, sed paulatim nonnunquā sua dona rogātibus impartiri, quò magis desiderium nostrum frigidum & fidem accendat. Altera causa videri potest, vt cæcus sensim Christi virtutem in se sentiens, tanto plus eam secum admiraretur, quo eam sæpius, & diutius in se operantem sensisset. Ne autē impotentiæ tribui posset, quòd ad primum contactum non perfectè curatus fuisset cæcus, Dominus interrogauit eū si quid videret, significans satis se non ad hoc tetigisse oculos eius vt mox omnia clarè videret, sed tantùm vt videret aliquid. His causis etiā illa generalis ratio addi potest. Dominum non vnum saluandi modū seruare voluisse: vt hoc ipso nos doceret, simpliciter illius bonitati nos cōmittere, nullū auxilij & gratiæ eius modū præscribentes, qui varias nouit cuique expediētes rationes salutis, & liberationis è malis. Deinde & hoc facto docuit nos Dominus non esse à miraculis exēptas curationes, quæ procedunt de imperfecto ad perfectum, nec omnes tales naturali causæ, & non singulari gratiæ diuinæ tribuendas. Quòd autem cæcus dicit; *Video homines sicut arbores ambulantes*, sic est intelligendum, quòd cæcus iste viderit formam corporum humanorum veluti vmbras, sic vt nulla membrorum lineamenta visu adhuc caligante discernere valuerit, quomodo arbores à longè aspicientibus vel in luce nocturna solent apparere, ita vt non facilè homo sit, an arbor quod videtur, possit discerni. Ex motu tamen & ambulatione cognouit iste homines esse quos videbat. Non enim participium, *ambulantes*, ad arbores referendum est, sed tantùm ad homines: vt patet ex Græcis. Quòd autem Dominus hunc cæcum è vico eduxerit, & præceperit, vt, si in vicum introiret, nemini diceret. præter causam illam, quæ supra sæpius est dicta, videlicet ad declinandum humanam laudem, specialis hæc videtur Theophylacto fuisse ratio, incredulitas hominum huius loci, quàm Matthæi 11. Dominum eis exprobrasse suprà habuimus. Nā per vicū hic videtur significari ipsa Bethsaida, vt quæ esset ciuitas parua, quæ Græcis etiā dicitur κωμη Vnde cùm Dominus ei præcipiat ire in domum suam, & conditionaliter dicat, *si in vicum introieris*: aut, vt habent Græci quidam, etiam prohibuerit ne ingrederetur vicum, coniectura est eum non fuisse ciuem huius vici vel ciuitatis, sed aliunde huc adductū fuisse. Iam quod ad mysticam pertinet historiæ tractationem, omissa allegoria, qua sicut in alijs ferè miraculis generaliter vniuersum humanum genus in hoc cæco intelligi posset, moraliter in isto docemur quomodo is quē profunda veritatis tenet ignorātia, quique in errore iam est inueteratus, illuminari & ad veri cognitionem adduci possit. Nā & ob eā causam Dominus, quem verbo statim curāre poterat, curat paulatim, vt ostenderet cæcitatem humani cordis ratò nisi per gradus quosdam penitus tolli, & curari, ac discipulis suis formam exhiberet, quantopere laborandum esset, vt ad veri cognitionem adduci possent, qui iā in errore aliquo inueterauerunt. Itaque huiusmodi cæcus cū ob carentiam visus per sese Christū agnoscere, & accedere non posset, à vidētibus deductus est ad Christum, & eos, qui Christi vice funguntur in terris,

Mysticus sensus.

ab his ante omnia à vico educendus est, hoc est, à pristinis vitiis discedere eū oportet, nec amplius in multitudine hærere debet, vt eius sequatur exēpla, ac id faciat quod multi, sed Christum eiúsque doctores sibi quos sequatur duces, recipere debet. Tum expuendū in oculos eius, hoc est, saliua sapientiæ Euāgelicæ cæca meus eius afficiēda est, necnon & manibus tangendi oculi cæci: quod fit cùm gratia baptismatis, quod sacramentū illuminationis est, & dicitur, donatur. Hic si iam, vt ferè fit, nondū omnia Christianæ religionis mysteria clarè cognoscere possit, non est spernendus, & abiiciendus Euāgelico doctori, sed paulatim ad perfectam sanitatem prouehēdus. Neq; enim imprimis perfectiora Christianæ religionis mysteria eius oculis sunt proponēda, vt in quæ infirmā oculorum aciē figere non posset: sed primùm tradenda sunt rudimenta perfectionis euangelicæ, mox communicanda est secretior, solidiórq; doctrina, qua fiat vt clarè videat omnia. Et primùm quidem baptismo, veluti primo contactu Iesu, cæcitas tollitur: confirmationis verò sacramento, quod manuū fit impositione, & quo spiritus sanctus plenè confertur, veluti secundo Iesu contactu claritas cōfertur. Qui autem iam illuminatus est, non debet redire rursum in vicū vnde eductus est, & in quo cæcus erat, nec apud profanā multitudinem temere iactare nostræ initiationis mysteria, quòd ea infideles potius sint irrisuri quā crediturī, sed in domum suam concedere debet, hoc est, ingredi in penetralia cordis sui, secúmque post acceptam gratiam cœlestem expendere qualis antea fuerit, qualis & modò sit per Dei gratiam, & quo relapsurus nisi Dei beneficio conseruetur.

† *a Venit auiē Iesus*
Δ *interrogauit eos*
‖ *turba*
† *b Qui*
Δ *dicentes*
‖ *l aut*
† *c Dixit autem*
‖ *b vero*
† *b ait*
Δ *c. Christum*
‖ *increpās eos præcepit*
† *a vt nemini*
Δ *a oporteret eum.*
‖ *b o à summis sacerdotibus*
† *b post tres dies.*
‖ *10 assumens*
Δ *a dixit Petro*
‖ *b. o retro*
† *b o quoniam*
† *a dixit discipulis suis*
† *b dixit eis*
* *c autem*
Δ *b. me seq*
‖ *b o deneget*
† *c o Nā q A. 10. 55*
Δ *l. a inueniet.*
‖ *b pdeeit homini.*
‖ *c proficit homo*
† *b totum*
Δ *a. o animā vero suæ detrimentum patiatur*
† *c sui*
‖ *b. o quid commutationis*
‖ *c o Nā q me erubuerit & sermones meos*
‖ *e o hunc erubescet.*

Δ *c omāiestate*
‖ *c & angelorum eorum an. B. 9.*
† *c Dico autem vobis vere.*
Δ *c. o alii qui hic stantes.*

PETRVS CHRISTVM CONFITENS COMMENDATVR

Matth. 16. Marc. 8. Lucæ 9. CAPVT LXVI.

† *eT egressus est Iesus' b & discipuli eius c in a partes [&] b castella c Cæsareæ Philippi. c Et factum est cùm solus esset orans, erant cum illo & discipuli eius, c & b in via Δ l interrogabat discipulos suos' dicens b eis: l Quem me dicunt ‖ homines' esse a filium hominis? † l At illi' b responderunt b illi, e & c Δ l dixerunt': Alij l Ioannem Baptistam, alij f autem l Eliam, a alij verò Ieremiam, ‖ l alij' vero b quasi e vnum ex prophetis. [&] c quia vnus ex prophetis de prioribus surrexit. b Tunc † l dicit' illis Iesus: l Vos ‖ autem' quem me esse dicitis? Respondens f Simon l Petrus † dixit' b ei: l Δ Tu es Christus, a filius l Dei a viui. Respondēs autē Iesus dixit ei; Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cælis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiā meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eā. Et tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcūque solueris super terram, erit solutum & in cælis. c At ille a tunc' præcepit a discipulis suis, b & ‖ b committatus est eis' † l ne cui' dicerēt b de illo c hoc e, quia ipse esset Iesus Christus. b Et a exinde e cæpit a Iesus ostēdere discipulis suis [&] b docere eos, e dicens: l Quia Δ oportet filium hominis' a ire Hierosolymā, & l multa pati, h & reprobari l à senioribus [&] principibus sacerdotum & scribis, & occidi, & † tertia die resurgere. b Et palā verbū loquebatur. e Et ‖ apprehendens eū Petrus cæpit increpare eum, a dicens: Absit à te Domine, non erit tibi hoc. c Qui conuersus, b & videns discipulos suos comminatus est Δ e Petro, dicens': Vade ‖ post me' Satana, a scandalū mihi es, † e quia' nō sapis ea c quæ Dei sunt, sed a ea e quæ b sunt e hominū. b Et a tūc Iesus b conuocata turba cum discipulis suis, † l dicebat * ad omnes: Si quis vult Δ venire post me' ‖ abneget semetipsum, & tollat crucē suā, c quotidie l & sequatur me. † Qui enim' voluerit animā suam saluā facere, perdet eam, qui autē perdiderit animam suam propter me, b & euangelium, Δ l saluā faciet eam. Quid enim ‖ prodest homini' si † vniuersum' mundum lucretur, seipsum autem perdat, Δ l & detrimentum † animæ suæ faciat? c Aut ‖ quā dabit homo cōmutationem' pro anima sua? ‖ h Qui enim me cōfusus fuerit & verba mea h in generatione ista adultera & peccatrice, & h filius hominis † confundetur eum' cū venerit in Δ gloria' c sua, & h patris b sui ‖ h cum angelis sanctis'. a Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundùm opera eius. h Et dicebat illis, † l Amen dico vobis' b quia l sunt Δ quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem donec videant h regnum Dei h veniens in virtute, [&] a filium hominis venientem in regno suo.*

ET EGRESSVS EST IESVS b ET DISCIPVLI EIVS e IN e PARTES CÆSAREÆ, &c.] Hic rursum obseruandum, quomodo Dominus nihil non perlustrarit, vt multos saluaret. Frequens est in circumeundo ciuitates Iudææ & Galilææ sitas in medio regionum: frequenter rursum excurrit ad omnes fines Galilææ, quę sunt vel ad occidentem, vel ad septentrionem vel ad oriētem, veluti gestiens etiam gentibus se offerre. Hæc Cæsarea, cuius hic scriptura meminit, sita est ad fontē Iordanis, cumq; prius Paneas vocaretur, à Philippo filio Herodis & fratre terrarchæ eius qui Ioannē decollauit, ampliata fuit, & in honorē Cæsaris Augusti, Cęsarea vocata, vt author est Iosephus Antiq. Iud. lib. 18. c. 3. Postea autē Philippi Cæserea cognominata est, ad differentiā eius quā in Iudæa iuxta mare Herodes maior magnis sumptibus extruxit etiā in honorem Cæsaris, in eo loco qui prius dicebatur Turris Stratonis, vt scribit Ioseph. lib. Antiq. 15. c. 12. Cæsarem autē Philippi postea rex Agrippa magis exornans & amplians, in honorē Neronis vocauit Neroniā, teste eodem lib. Anti. 20. c. 16. Terminus verò erat regionis Iudæorū, vnde pariter à Syris, & Iudæis habitabatur, quod postea seditionis inter eos causam præbuit, vt est auctor Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico. Animaduertim⁹ igitur Christū nihil feciſſe reliqui, quo regnū Dei quàm latissimè, intra fines tamē à patre cōstitutos, propagaret, docens quale debeat esse studium, &, quāta diligentia eorū qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsius vices in tetra sumpserũt. Cõmodè autẽ circa hęc loca discipulos suos interrogauit de aliorũ & ipsorũ de se opinione, vt lõgius à Iudæis adducti liberè dicerẽt quæcũque sentirẽt. Interrogauit autem, idque priùs, vulgi de se sententiã, ac deinde discipulorum, non quòd eam ignoraret, sed vt relata vulgi de se incerta sententia, ac recta ipsorũ existimatione audita, & vulgi incertas opiniones reiiceret, & eos in fide recta cõfirmaret, quòd hoc potissimum tempore erat necessarium, quia tempus erat vt suam illis prædiceret passionem. Docemur tamen & nos hac domini interrogatione, vt annotauit Origenes, vt & nos semper scrutemur, qualis opinio sit apud homines de nobis, vt, si quid mali dicitur de nobis, occasiones illius pręcidamus: si quid autẽ boni, eius occasiones augeamus. Porrò quòd Lucas dicat hæc dominum interrogasse, cùm esset solus orans, non debet videri contrarium ei quod Marcus dicit eum interrogasse in via, cùm intelligi possit ipsum etiam in via orasse: aut postquã alicubi orasset, tum reuersum ad discipulos, interrogasse eos inter eundum. Non quærit autẽ: Quẽ me dicunt Scribæ & Pharisæi? sed, *Quem dicunt homines*? &, vt habet Lucas, *turbæ*, quia Scribarum & Pharisæorum sententiam de Christo non opus erat refellere, vt quæ ipsius operib[a] per sese nimis apertè redargueretur. Turbatum autem & vulgi opinio, quæ à malitia libera erat, & videri poterat aliquid habere probabilitatis, corrigẽda erat. Quærit ergo: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* Sic enim cum D. Hieronymo magis legendum puto in Matthæo: quàm quomodo Græca iam habent, quomodo quidam vult libros nostros esse corrigendos: *Quem dicunt esse homines filium hominis?* Solet enim Dominus dum se filium hominis vocat, loqui de se in tertia persona, vt videri possit illud, me, additũ in Matthæo ex aliis Euangelistis. Nec probandũ videtur ꝙ articulus additus in Græcis ad, τὸν υἱὸν, id est, filium, explicetur per pronomẽ, illum, vt sit filium illius hominis. Sic enim significatur Dominum loqui voluisse de se, quatenus ad aliis, nempe prophetis demonstratus, aut quasi singulari ratione ab aliis hominibus separatus, cùm humilitatis causa semper se filiũ hominis vocet. Itaque additus articulus Græcis, tantùm significat ipsum non loqui de quouis filio hominis, sed certo, nempe se.

[l] AT ILLI [b] RESPONDERVNT [b] ILLI, [c] ET [l] DIXERVNT: [a] ALII [l] IOANNEM BAPTISTAM, ALII, &c.] Erant in populo, idq; non pauci, qui Iesum crediderunt esse Christũ propter mira opera, quæ edebat, quòd illa appellatio filij Dauid, qua à pleriſq; fuit inuocatus, satis testatur. Sed apud promiscuum vulgus semper plus obtinẽt opiniones minus sanę. Itaq; quoniam Dominus neq; ipse palam profiteretur se esse Christum, neque regalem illam pompam præ se ferebat, in qua plerique Christũ apud Iudæos regnaturum expectabant, à paucis id quod re vera erat, Christus Dei filius habitus est. Et tamẽ propter miraculorum multitudinẽ & magnitudinem videbant non quemuis esse sed aliquem præcedẽtium prophetarum esse, existimabant, qui in carnem reuersus esset, & ex vita illa diuiniore maiorem potestatem secũ attulisset. Crediderunt enim Iudæi remigrationem animarũ, vt dictum est circa cap. Cõcordiæ 16. & 56. sicut & hodie multi Iudæorum credere dicũtur, tertiò vnumquemq; renasci. Quidam ergo Ioannem Baptistam esse credebant, vt qui Herodis sententiam sequebantur. Alij Eliam, ꝙ scirent tempus Messiæ iam instare, intra quod prædixerat Malachias venturũ Eliam, sicut ipsi intelligebant. Alij verò Hieremiam, fere ꝙ tam liberè inueheretur in scribas & Pharisæos, quemadmodum fecerat olim Hieremias. Ex Ioseppho filio Gorion, qui descripsit Hebraicè historiã Iudaicarum rerum à captiuitate Babylonica vsq; ad Pilatum, licet colligere rationem, quare de aduentu Hieremiæ fuerit apud Iudæos opinio. Dicitur enim lib. 1. cap. 17. Hieremias cùm arcam abscondisset (de quo & 2. Machab. 2.) dixisse: Non sciet homo, neq; cognoscetur locus, donec venero ego, & Elias propheta famulus Domini: tunc restituemus arcam in locum suum intra sancta sanctorum. Alij indefinitè vnum aliquem antiquorũ prophetarum esse credebant in carnem reuersum. Circa quas vulgi varias opiniones obseruandum, & quomodo vulgus semper magis pronum sit ad sequendum falsa, quàm amplexandum veritatem, & quàm multiplex sit falsitas, nec secum aliquo modo constans, cùm veritas sit simplex & vnica. Deinde quàm rectè dictum sit à Pœta:

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

[l] DICIT ILLIS [a] IESVS; [l] VOS AVTEM QVEM ME ESSE DICITIS? RESPONDENS, &c.] Postquam discipuli turbæ opiniones recitassent, euocat eos per secundam interrogationem ad opinãdum aliquid maius de se. Est autem emphasis in „pronomine, *vos*. Separat enim eos à turbis, significatque eos meritò aliam eámque constantem de se debere habere existimationem. quasi dicat: Illa quidẽ de me turbæ opinantur, sed vos qui mecum estis semper, qui & miracula plura vidistis, & doctrinam meam indesinenter audistis, quem me esse dicitis? Profundius verò D. Hieronymus philosophatur in pronomine, *vos*, ac significari intelligit Apostolos non tam homines Christo dici quam deos; quia cùm dixisset; *quẽ dicunt homines*, iam subiecit. *Vos autem*, quasi extra hominum numerum eos separans. Deinde notat in priori quæstione dictum esse, *filium hominis*: in hac verò, *me*, quia (inquit) qui de filio hominis loquũtur, homines sunt: qui verò diuinitatem eius intelligunt, non homines, sed dij appellantur. Porrò quando Dominus de plebis opinione interrogat, omnes respondent, diuersis, scilicet diuersorũ opiniones referẽtibus, sed omnibus discipulis interrogatis, Petrus, ferè semper alijs feruentior (quod diuina dispẽsatiõe ita factum est, propterea quòd primus Apostolorum & caput futurus erat) tanquam os Apostolorum pro omnibus respondet, dicens; *Tu es Christus filius Dei viui*. Vbi notãdum, singulis istis quatuor dictionibus; *Christus filius Dei viui*, addi articulos, idq; non ociosè. Nam articulus additus ad, *Christus*, significat eum non dici Christum, sicut in veteri testamento plerique, reges, scilicet, sacerdotes, & prophetæ: sed ipsum esse illum singulariter expectatum Messiam. Sic & additus articulus ad, *filius*, significat ipsum singulari ratione dici filiũ Dei, & non sicut omnes sancti. Porrò articuli additi ad, *Dei & viui*, vel, vt habent Græca, *viuentis*, significant eum non cuiuslibet Dei esse filium. Nam sunt & gentibus sui dij & deorum filij, sed veri Dei, nempe eius, qui solus dicere potest; Viuo ego, quiq; solus habet immortalitatem, cum gentium dij sint mortui. Nã per illud epithet

epithetõ, *viui*, & alibi frequẽter in scripturis Deus verus à dijs gẽtium secernitur. Notandum autem quòd Petrus duo dixerit, & ipsum esse Christũ, & esse filium Dei, quamuis vtrunque in altero includatur. Christũ enim dicit, cõtra turbæ varias opiniones: Filium verò Dei, quia Dominus ipse se filium hominis vocauit. Quasi dicat: Alij alium & alium te esse opinantur: nos te Christum esse confitemur. Tu te filiũ hominis vocas, nos verò etiam filium verũ veri Dei. Et ideo solus Matthæus adiecit in Petri responsione illud, *filius Dei*, quia ipse solus Dominum induxit se in sua quæstione vocantem filium hominis. Lucas autem Petrum dixisse refert Christum Dei, id est, qui à Deo est vnctus. Nam sunt & vnctitij hominum.

[a] RESPONDENS AVTEM DIXIT EI: BEATVS ES SIMON BARIONA, &c.] Beatum Christus Petrum, hoc est, fœlicem pronunciat, eo quòd singulari patris cœlestis beneficio & gratia cognitionem filij est assecutus, quam ab omnibus accipere non potuit. Beati enim in scripturis dicuntur, quibus aliquid peculiari Dei beneficio & indebita gratia contingit, maximè si
Psal. 31. illud pertineat ad vitam æternam. Sic beati dicũtur, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus, inquit, es, quia hanc cognitionem ex sola patris mei cœlestis reuelatione accepisti: Non enim caro & sanguis, hoc est, parentes tui aut necessarij, aut vlli omnino homines hoc te docuerunt, tibique persuaserunt, sed pater meus cœlestis. Nemo enim nouit filium nisi pater. &; Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Omnis, qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me, hoc est, credit in me. Bene autem Dominus beatum Petrum pronunciãs, Si-
Ioan. 6. monem vocat, & *Bariona*, id est, filium Ionæ, idque primuùm ob distinctionem eius ab alijs. Vice enim agnominis, quo carent Hebræi, ponitur, Bariona, Hebræorum more. Secundò, vt sic magis eluceſcat eius beatitudo, quia qui filius hominis tãtùm priùs erat, iam etiam factus sit discipulus patris Christi, id ab eo discens, quod à suo patre aut ab vllo homine discere nõ potuit. Et qui Simon tantùm vocatus erat, iam ob singularem eius beatitudinem, etiam alio nomine quod eius beatitudinem & excellentiam indicaret, vocandus esset. Perinde enim est ac si quis homini plebeio in aulam regis ascito, & singularem eius gratiam assecuto dicat: Fœlix tu quidem huius vel illius filius, quoniam rex te singulari donauit beneficio, dicerisque posthac regni cancellarius, aut alio quodam auctoritatis nomine. Ibi enim & proprij nominis & parentis plebei cõmemoratio fœlicitatem apertius commendat & subindicat. Deinde secundùm Chrysostomum adiecit Dominus *Bariona*, vt significaret se sic esse filium Dei viui, quomodo Petrus fuit filius Ionæ, hoc est, filium naturalem. Porrò illud Bariona, duę sunt dictiones, quarum Bar Chaldaica est, significans filium, qui Hebraicè dicitur Ben: Iona verò nomen fuit patris Petri, quamuis breuitatis causa (vt fere Hebræi nomina propria abbreuiant, dũ multas habent syllabas) Iona dictum sit pro Ioanna. Sic enim scribitur Ioannis vltimo ἰωαννα, pro quo nos legimus Ioannis, cùm Ioannis primò scribatur ἰωα, vbi & nostri libri correctiores habent, filius Iona, quamuis aliqui habeant Ioanna. Potest autem & mysterij significandi causa intelligi Dominum commemorasse nomen illud, Simon, & patris item nomen. Simon enim obediens dicitur, Ioanna verò gratia Dei, Iona columba. Itaque bene iam Simon dicitur & filius Iona vel Ioanna, quia patris reuelationi obediuit, factus filius gratiæ Dei & Spiritus sancti. Bene item carnis & sanguinis hic Dominus mentionem ingerit, significans per hæc homines, quemadmodum & Paulus ad Galatas primo dicens. Cõtinuò nõ acquieui carni, & sanguini, vt hac ipsa appellatione eluceſceret homines non potuisse hoc illi reuelare. Quomodo enim id quod caro est & sanguis diuinitatẽ alicuius agnoscere per sese, & alios docere posset? Caro enim per sese tantùm carnalia cognoscit. Diuus Hilarius autem per carnem & sanguinem significat se intelligere carnem & sanguinem Christi, vt sit sensus: caro mea & sanguis non reuelauit tibi, hoc est, quod de me cognoscis, non percepisti ex his quæ oculis tuis corporalibus in carne mea vidisti. Sic enim habet Hilarius: Beatus hic, quia vltra humanos oculos intendisse & vidisse laudatus est, nõ id quod ex carne & sanguine est continens, sed Dei filium cœlestis patris reuelatione conspiciẽs. Hæc ille. Quæri autẽ hic potest primùm quare modò Dominus Petrum beatum dicit, cùm priùs Ioannis 6. idem confitentem non dixerit beatum, nec alios item sic laudauerit, confitentes ipsum esse Christum &
Ioan. 1. filium Dei. Nam & Nathanaël in ipso principio ante conspecta miracula quæ modò viderat Petrus, dixit: Tu es filius Dei, tu es rex Israël; quod idem est cum eo quod hic Petrus confitetur. Deinde cur nunc Petrum peculiariter beatũ pronũciat, cùm eandem fidem omnes Apostoli, aut penè omnes videantur de Domino habuisse, cúmque Petrus omnium nomine videatur respõdisse, sicut Dominus non Petrum solùm, sed Apostolos omnes interrogauit, dicens: *Vos autem quem me esse dicitis?* Hinc enim apparet ipsum pro omnibus respondisse, quod apertè etiam Chrysostomus asserit, hoc loco sic scribens: Quando Dominus de plebis opinione interrogat, omnes respõdent: sed omnibus discipulis interrogatis, Petrus tanquã Apostolorum os & caput pro omnibus respondet. Certè huiusmodi argumentatione hodie plerique colligunt hanc beatitudinem non pertinere ad solum Petrum, sed sicut Petrus omnium nomine respondit, ita etiam hæc à Christo ad illum dicta, ad omnes in illo esse dicta, contra quos postea latius. Ad primum horum duo sunt respondenda. Primùm, quòd reliqui qui Dominum, Christum & filium Dei confessi priùs fuerant, non habuerunt tam perfectã de ipso opinionem quã modò habuit Petrus. Nam Christũ eum confitentes non habuerunt de illo opinionem supra communem illam Iudæorum opinionem carnalem de expectato illis Messia, quem putabãt regnaturũ in hoc mũdo carnaliter, & in magna mũdi gloria. Et filium Dei prędicantes, non naturaliter Dei filiũ existimabant, sed quomodo sancti omnes Dei filij dicũtur, quamuis singulariter inter sanctos omnes eum Dei filium esse crederent ob eximiam eius sanctitatem. Petrus verò cum naturalẽ Dei filium hac cõfessione prædicauit, quemadmodum testatur D. Hilarius lib. 6. de Trinitate locum hunc excutiens: Interrogo, inquit, quid illud sit, quod Petro neque caro, neque sanguis reuelauit, sed pater qui in cœlis est. Generalis

Mystica nominum Petri interpretatio.

profes

Universidad de Deusto
Biblioteca

professio quid habet meriti? aut quæ reuelationis A
est gloria in publica cõscientia? Si ex adoptione est
filius, vnde hæc in Petro beata cõfessio est, hoc fi-
lio deferẽte quod est commune sanctorum? Vltra
humanam autem intelligentiã se fides apostolica
protẽdit. Et post pauca; Quid istud est quod nunc
in Petro pater reuelat, quòd beatæ cõfessionis glo
riam sumit? Nunquid patris & filij nomen nescie-
bat? Atqui frequẽter audierat. Sed loquimur quod
vox humana nondum protulerat; *Tu es Christus*
filius Dei viui. Nam tametsi in corpore manens,
Dei filium se esset professus, tamen Apostolica fi-
des nunc primum in eo naturã diuinitatis agno-
uit, & cætera quæ sequuntur eodem spectãtia. Di-
cendum secundò, quòd nõ tunc cùm, vt scribitur B
Ioan. 6. Petrus diceret: Et nos credimus, & cogno-
uimus quia tu es Christus filius Dei, beatus di-
ctus est, vel quia nõ tam excellentẽ adhuc de Do-
mino habuit existimationẽ quã modo: vel potius
tum quia omnes id credere asseruit quod nõ om-
nes tunc credere Dominus ibi ostendit, tum quia
nõ interrogatus de fide quam haberet, Christum
confessus est. Iam verò cùm interrogatus de fide,
synceram illam & sublimẽ, ac reliquorũ omnium
hominum existimationem excedentẽ liberè pro-
fiteretur, tempus ad locus exigebat vt beatus pro-
nunciaretur, maximè cùm eo fine Dominus iam
interrogasset omnium de se existimationẽ, vt re-
iectis falsis opinionibus rectam de se fidẽ in Apo- C
stolis confirmaret. Ex quibus etiam patet, quid ad
secundam quæstionem principalem sit respõden-
dum, nimirum Petrum, si propriè loquamur, non
respõdisse pro omnibus, quemadmodum fecerat
supra Ioan. 6. quãdo eius responsio à Domino non
tam est approbata quàm correcta: sed suam fidem
pro se professum esse, vt qui aliorum fidem cogno
scere nõ potuerit, eò quòd cordis secreta nõ pos-
set rimari, nec cõsultatione aliqua præuia ab alijs
acceperit quid omnium nomine respondendũ es-
set. Itaq; quamuis Dominus pluraliter omnes in-
terrogaret: *Vos autem quem me esse dicitis?* nõ tamen
quemadmodum suprà respondet: Nos credimus
& dicimus, quia tu es Christus filius Dei viui; sed
cæteris silentibus, & fortè dubitantibus, quid es- D
set respondendũ, solito fidei feruore omnes præ-
ueniens, ac veluti cauere volẽs ne quis indignam
Domino profertet sentẽtiam, suam pro se senten-
tiam proloquitur, quã omnes sequi & approbare
optaret. Cùm enim Dominus turbæ opinionẽ ab
Apostolis interrogaret, omnes aliorũ opinionem
respondere potuerunt, quã quisque à diuersis au-
diuerat: verùm cùm propriã eorum opinionẽ in-
terrogaret, nemo vnus omniũ nomine loqui po-
tuit, nisi qui corda omnium nouisset, aut consul-
tatione præuia eorum sententiã ab omnibus didi-
cisset, quã consultationem hic processisse im-
probum fuerit dicere. Suam ergo suo nomine Petrus
protulit sententiam, & fidem, quam certum est ex E
verbis domini nõ fuisse in omnibus Apostolis: ve-
risimile quoq; ex verbis Domini iam dictis Petro,
eandem nunc saltem tam perfectam nõ fuisse ni-
si in solo Petro. Cùm enim singulariter Dominus
Petro dicit, *Pater meus reuelabit tibi*, satis significat
alijs nõdum sic reuelasse quomodo Petro. Quod
confirmat D. Hilarius, sic scribens loco prædicto,
vbi hæc verba expẽdit: in cũctorum (inquit) Apo-
stolorum filẽtio, Dei filium reuelatione patris in-
telligens, vltra humanæ infirmitatis modum, su-
pereminentẽ beatæ fidei suæ cõfessione locũ pro-
meruit. Quibus verbis aperte significat soli Petro
id reuelatum fuisse modò, ac per eam singularẽ fi-
dem consequutum locum supereminentiorẽ alijs
Apostolis. Quòd autẽ Chrysostomus & alij non-
nunquam dicant Petrum fuisse os Apostolorũ, &
omnium nomine respondisse, non sic accipiẽdum
quasi id respõderit quod omnes sentirẽt: sed quia
cùm omnes interrogati essent, ipse solus respõde-
rit quod omnes secũ aut penè omnes sentire pu-
tabat, & quod omnibus respondendum fuisset.

ET EGO DICO TIBI, QVIA TV ES PETRVS, ET SVPER HANC PETRAM.] Post commendatam Simonis confessionẽ & bea-
titudinem quã à patre acceperat, adiungit & pro-
missionem supereminentiæ & dignitatis quam à
se erat accipiamus propter hanc confessionẽ. No-
tandum autem quod dicat: *Et ego*, quasi dicat: Si-
cut tu dixisti mihi, Tu es Christus: ita ego vicis-
sim dico tibi quia, id est, quod tu es Petrus. Qui-
bus verbis quidam intelligunt iam à Christo im-
positum Simoni nomen Petrus, antea ei promis-
sum, cùm diceret Dominus Ioan. 1. Tu vocaberis
Cephas, quod interpretatus Petrus. Alij cum Au-
gust. intelligũt nomẽ Petrus antè illi impositum,
nunc confirmatum esse, & nominis priùs impositi rationem iam explicatam, cùm subditur: *Et su-*
per hãc petram ædificabo Ecclesiam meam. Circa quæ
verba videndũ quid per petram hanc, super quam
Dominus dicit se ædificaturum suam Ecclesiã, sit
potissimum intelligendum, maximè ob contentio-
sos quosdam nostræ tẽpestatis homines. Cùm
enim communiter etiam ab antiquissimis, & om-
nibus catholicis scriptoribus per petram hãc Pe-
trus ipse intelligatur, ac inde colligatur Petri in
omnes Apostolos primatus, quẽ in tota Ecclesia
eius in sede Romana successores hæreditatio iure
obtineãt, quidã hunc primatum in petro aut suc-
cessoribus eius tollere cupientes, omnibus neruis
hunc non esse necessarium, nec geminũ huius lo
ci sensum ostendere conãtur. Et imprimis Augu-
stinum proferũt, qui doceat per petrã hanc. Chri-
stum ipsum intelligendum esse, scribens sic super
Ioannẽ tractatu vltimo: Ecclesia fundata est super
petram, vnde & Petrus nomẽ accepit. Non enim
à Petro, petra: sed Petrus à petra: sicut non Chri-
stus à Christiano, sed Christianus à Christo voca-
tur. Ideo quippe ait Dominus: *Super hanc petram*
ædificabo Ecclesiam meam, quia: dixerat: Petrus: *Tu*
es Christus filius Dei viui. Super hanc ergo, inquit,
petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam
meã. Petra erat Christus, super quod fundamen-
tum etiam ipse ædificatus est Petrus. Fundamen-
tum quippe aliud nemo potest ponere, præter
id quod positum est, quod est Christus Iesus. Vn-
de idem Augustinus cùm in lib. quodam contra
epist. Donati interpretatus fuisset Petrum esse pe-
tram in qua fundata sit Christi Ecclesia, locum il-
lum sic retractat in libro Retractationum priore,
capite vigesimoprimo. In hoc libro, inquit, dixi in
quodam loco de Apostolo Petro, quòd in illo tã-
quã in petra fundata sit Ecclesia: qui sensus etiam
cantatur ore multorũ in versibus beatissimi Am-
brosij, vbi de gallo gallinaceo ait: Hoc, ipsa petra
Ecclesiæ, canẽte culpam diluit. Sed scio me post-
ea sæpissime sic exposuisse quòd à Domino dictũ
est: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo*
Ecclesiam meam, vt super hunc intelligeretur
quem

quem confessus est Petrus dicens: *Tu es Christus fi-* A
lius Dei viui; ac si Petrus ab hac petra appellatus
personam ecclesiæ figuraret, quæ super hãc petrã
ædificatur: & accepit claues regni cœlorum. Non
enim dictum est illi: Tu es petra, sed, *tu es Petrus*:
petra autem erat Christus, quẽ confessus Simon,
sicut eũ confitetur tota ecclesia, dictus est Petrus.
Harum autẽ duarum sentẽtiarum quæ sit proba-
bilior, eligat lector. Hæc ille. Quæ Augustini loca
nouatores huius temporis diligẽter annotauerũt,
ac subinde ea proferunt, approbantes quidẽ Au-
gustini sententiam, eatenus quatenus significat se
malè per petram non intelligere Petrum: sed ta-
men ferè non sequentes eum, in eo quod per pe-
tram vult intelligendum esse Christum, q̃ durior B
& coactior videatur interpretatio, subintelligere
super hanc petrã, quam cõfessus est, & ob id per
petram, fidem ipsam in Christum quam professus
fuit Petrus, intelligere malentes, super quam ædi-
ficata ecclesia, firma persistit cõtra omnes aduer-
sarias potestates. Et huius suę interpretationis au-
ctores proferunt quosdam antiquorum patrũ. Et
imprimis Hilariũ, qui lib. 6. de Trinitate loco su-
perius citato sic habet: Super hanc igitur confes-
sionis petrã, ecclesiæ ædificatio est. Et post pauca
loquens de fide Petri, quàm hic confessus est: Hæc
(inquit) fides ecclesiæ fundamentum est, per hanc
fidem infirmæ aduersus eam sunt portæ inferorũ.
Hæc fides regni cœlestis habet claues. Hæc fides, C
quæ in terris soluerit aut ligauerit, & ligata sunt
in cœlis, & soluta. Sic ille. Afferunt & Cyrillũ lib.
4. de Trinitate sic scribentem: Petram opinor per
agnominationẽ, aliud nihil quàm inconcussam,
& firmissimam discipuli fidẽ vocauit, in qua Ec-
clesia Christi ita fundata & firmata esset, vt nõ la-
beretur, & esset inexpugnabilis inferorum portis
in perpetuum manens. His addunt & Chrysosto-
mum, & Theophylactum: quorum ille in hunc lo-
cum scribens, Petram interpretatur fidem, & con-
fessionem: iste verò sic habet, Quia confessus erat
eum Dei filium Petrus, dixit quòd hæc confessio,
quàm confessus est fundamentum erit futurum
credentium, ita vt omnis homo extructurus fidei D
domum, hoc iacturus sit fundamentum. Probant
autem etiam rationibus Petrũ non posse intelligi
petrã, super quã ædificata est Ecclesia, nempe eis,
quę monuerunt Augustinum, vt magis in aliam in-
clinaretur sentẽtiam, qua per petram Christus in-
1. *Cor.* 3. telligeretur, nimirum quia Paulus dixit: Funda-
2. *Cor.* 10. mentum aliud nemo potest ponere, &c. &: Petra
erat Christus: & quia non est dictum Simoni: Tu
es Petra, sed tu es Petrus: vnde volunt nomen, Pe-
trus, sic esse deriuatum à petra, vt Petrus sit quasi
petreius, ac si quis à lapide lapidonem diceret, aut
à saxo saxeum. Et magis adhuc confirmant debe-
re aliud intelligi per Petrũ & per petram, quia di-
xit Dominus, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, id est, super hanc
petram, non καὶ ἐπὶ σοὶ τῷ Πέτρῳ, id est, super hunc Pe- E
trum, cùm tamen saxum Græcis æquè dicatur
ὁ Πέτρος atque ἡ πέτρα. Verùm contra hos pet petram hãc debere intelligi ipsum Petrum, primùm
quidem planus litteræ cõtextus demonstrat. Cùm
enim pronomen, *hanc*, demonstret aliquam petrã,
de qua fuit sermo, nec de alia petra habitus est
sermo quàm ea, qui dictus est Petrus, satis liquet
aliam petram non monstrari per pronomen, *hanc*.
Ex mutatione autẽ generis, qua nihil potest col-
ligi, euidens erit, si cogitemus Christum nec Grę-
cè, nec Latinè hæc dixisse Simoni, sed lingua tũc
Iudæis vulgari, nempe Syriaca. Non enim Domi-
nus ei imposuit nomen Græcũ, Petrus, sed quem-
admodum patet ex Ioannis primo capite, nomen
Cephas, quod Syriacum magis est quàm Hebraï-
cum, nisi quòd à Græcis est addita litera s. Nam
Hebraicè petra dicitur Ceph, Siriacè verò Ce-
pha, quod nomen in Biblijs Chaldaicis ferè posi-
tum est, vbi in Hebraicis est כֵּיפָא Selagh, vt Psal.
39. Et statuit super petram pedes meos: & alijs lo-
cis, etiam ijs, quibus mysticè per petram Christus
significatur, vt Numer. 20. vbi dicitur Deus dedis-
se Hebræis aquam de petra, quam Paulus inter-
pretatur significasse Christum. Si ergo cogitemus
Christum dixisse pro Petrus & hãc petram, Tu es
Cepha, & super hanc cephã ædificabo Ecclesiam
meam: quomodo certum satis est eum dixisse, vt
iã patet ex Syriaco Euangelio, nemo non mox cer
tissimum esse videbit, aliud non esse intelligẽdum
per id, super quod dicitur ædificanda Ecclesia,
quàm eum cui dictum est; Tu es Cepha. Sicut si
apud nos diceretur, Tu es saxum, & super hoc sa-
xum ędificabo, aliud nemo intelligeret significari
per saxum & per hoc saxum. Istud si perpendisset
Diuus Augustinus, non iudicasset esse dubitandũ
quid per petram debeat intelligi, sed certissimum
habuisse, per petram debere intelligi Petrum. Sic
enim dicit: Non enim dictum est ei, Tu es petra,
sed, tu es Petrus, significans se non dubitaturum,
si dictum fuisset ei: tu es petra: quomodo dictum
esse Simoni in ea lingua qua Dominus vtebatur;
ex dictis est luce clarius. Cepha enim petra inter-
pretauit, & saxum, quamuis Græci maluerũt com-
mutando nomẽ Syriacum in Græcum dicere Pe-
trus quàm petra, q̃ masculinum ὁ πέτρος, magis
viro conueniat, quàm fœmininum ἡ πέτρα, cùm a-
lioqui vtrumque nomen illis idẽ significet. Quòd
autem interpres Matthæi Græcus, quisquis is fuit,
mutauit genus, hinc videtur factum, q̃ sicut pro
nomine proprio viri magis conuenit masculinũ,
Petrus: ita dum appellatiuè sexum significãdum
est, magis apud eos receptum est dicere ἡ πέτρα
quam ὁ πέτρος. Porrò hanc loci istius intelligen-
tiam, quam primùm contextus litteræ indicat, ac
deinde certissimam facit idioma quo Christus est
vsus, postremò confirmat etiam cõcors omnium
patrum interpretatio, quorum omnium sentẽtias
quoniã prolixum esset afferre, & alij, inter quos
maximè Pighius libr. 3. de Ecclesiastica Hierarch.
eas prolixè citant, aliquot tãtùm in medium pro-
ducemus. Itaque Tertullianus Apostolorum tem-
poribus vicinus, lib. de præscriptione hæreticorũ
sic habet: Latuit aliquid Petrũ ædificandę Eccle-
siæ petram dictum, claues regni cœlorum conse-
cutum, &c. Origenes in Matthæum de Canone
noui testamenti: Petrus, inquit, super quem Chri-
stus fundauit Ecclesiam, duas tantummodo epi-
stolas scripsit. Iterum homil. 5. super Exodum: Ma
gno illi Ecclesiæ fundamento, petræque solidissi-
mæ, super quam Christus fundauit Ecclesiã suam,
vide quid dicatur, Modicæ fidei quare dubitasti?
Sic & Cyprianus in varijs locis super Petrum di-
cit fundatam Ecclesiam. In epistola ad Iubaia-
num; Manifestũ est, inquit, vbi, & per quos remis-
sio peccatorum dari possit. Nam Dominus pri-
mùm Petro, super quem ędificauit Ecclesiã suam.
& vnde vnitatis originẽ instituit, & ostẽdit, pote-
statem istam dedit. Et infrà in eadem, Christus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ecclesiam suam,quæ vna est, fundauit super vnũ. A Iterum ad Cornelium. Petrus, super quem ædificata ab eodem Domino fuerat Ecclesia,vnus pro omnibus loquens,& Ecclesiæ voce respondẽs ait: Domine ad quem ibimus?&c. Basilius lib.2.aduersus Eunomium;Per hanc,inquit,vocem intelligimus Ionæ filiũ,qui fuit ex Buthsaida, Andreæ fratrem, qui ex piscatore in Apostolatus ministeriũ vocatus est.Qui quoniam fide præstabat,Ecclesiæ in se ædificationem suscepit. Ambrosius in sermone ad commissam sibi Ecclesiam de natali Petri,& Pauli:Diximus, inquit, frequenter ipsum Petrũ à Domino Petrã nũcupatam,sicut ait; Tu es Petrus & super hanc petram ędificebo Eccelesiam meam. B Longum nimis esset & superuacaneũ cæteros adducere, cùm ex his Græcis & Latinis patrib. satis pateat quæ fuerit ab initio Ecclesiæ semper in his verbis intelligẽtia.Quòd autem aduersarij imprimis quidem D. Augustinum,eiusque rationes pro se adferunt,dicendũ,Augustinum quidẽ nusquam asserere, nõ posse intelligi Petrum esse petram supra quam ædificanda sit Ecclesia,sed expendendũ relinquit,vtrũ sensum ex duobus quos ponit quis amplecti debeat, liberum studioso faciens vtrum amplecti malit. Rationes autem; quæ mouent eũ, vt significet se malle per petram intelligere Christum , parum sint efficaces. Nam quod mouet eũ, quia non est dictum,Tu es petra,sed Petrus, priùs solutum est. Quod autẽ affert ex Paulo de fundamẽto,nihil etiam vrget,cùm Paulus de primo loquatur fundamento cui omnes innituntur , cui & *Ephes.2.* Petr' innitebatur. Alioqui enim & Apoc.21.duodecim fundamẽta ciuitatis nouæ Hierusalẽ dicũtur esse duodecim Apostoli , & Paulus ipse Ephesios ædificatos dicit super fundamentũ Apostolorũ,&Prophetarum. Cæterũ auctoritates, quas afferunt aduersatij ex Hilario , Cyrillo, Chrysostomo,& Theophylacto,nec illis patrocinantur, nec cõmuni intelligentiæ quicquam obsunt, sed eandem omnino cõfirmant. Nam, præterquã ꝙ in alijs scriptorum suorum locis apertè dicunt super Petrum fundatam Ecclesiam,etiam illis locis hoc dicunt,in quibus interpretãtur petram,fidẽ & cõ- D fessionẽ Petri. Et fidem,quam intelligunt esse petram,quæ sit fundamentum Ecclesiæ,non intelligunt quẽadmodum aduersarij, fidem cuiusuis hominis,aut fidem in genere acceptã , sed singulariter fidem ipsius Petri,quam quãdoque dicunt petram,& fundamentum Ecclesię:aliquando ipsum Petrum , eo ꝙ hæc duo in idem coincidant , propterea ꝙ Petrus petra sit dictus & fundamentum, ratione suæ fidei solius. Quomodo hos patres esse intelligẽdos patet euidẽter ex Theophylacto, qui sic in hũc locum scribit: Remunerat Petrum Dominus , mercedem illi dans magnam, quòd super eum ædificauit Ecclesiã. Quia enim cõfessus erat eum Dei filium Petrus , dixit quòd hæc confessio E fundamentum erit futurum credentium , &c. Ex quibus verbis patet Theophylacto idẽ esse,Ecclesiam fundatã esse super Petrum , & supra illius fidem & cõfessionem.Idem patet ex Chrysostomo, qui,postquam exposuisset,petram,hoc est, fidẽ, & confessionẽ,adiecit;Hic apertè prædixit magnam eorum, qui crediturí & erant & sunt multitudinẽ fore,& sublimiora ipsum sapere fecit , & Ecclesiæ pastorẽ constituit.Ecce his Verbis; *& super hãc petram ædificabo*;intelligit ipsum constitutum pastorem Ecclesiæ.Et mox subijcit; Aliũ deinde honorem ei prębet,cùm dicit; *& ego dabo tibi claues regni cœlorum.* Intellexit ergo illis verbis : *& super hanc petram*,&c. quendam honorem illi delatum,quod non erit,si intelligas significari super fidem in genere fundatam Ecclesiam.Et tandem concludens dicit; Tu verò mecum ex his omnibus quanta sit potestas eius intellige.Ego tibi dico, inquit:Tu es Petrus , & super te ædificabo Ecclesiam meam. Idem obseruare licet in locis citatis ex Hilario & Cyrillo , quorum ille in Matthæũ super hoc loco scribens apertè interpretatur per petram Petrum, eamque fundamẽtum vocat quamuis aliquis parum lyncerus annotauerit in margine in libris à Frobenio excusis , Ecclesiæ fundamentum fides; cùm tamen sic scribat : Dignus iudicatus (de Petro loquitur) qui quod in Christo Dei esset,primũ cognosceret.O in nũcupatione noui nominis fœlix Ecclesiæ fundamẽtum, dignaque ædificatione illius petra , quæ infernas leges , & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret! O beatus cœli ianitor , cuius arbitrio claues æterni aditus traduntur, &c. Quomodo,quæso,his verbis significatur,quẽadmodum notatur in margine, Ecclesiæ fundamentum esse fidem,& non potius ipsum Petrum? Cyrillus verò etiam apertius sic interpretatur lib. 2. Cõmentin Ioannem circa illa verba: Tu vocaberis Cephas:sic scribens: Nec Simõ fore iam nomẽ sibi,sed Petrus prædicit, vocabulo ipso commodè significans,quod in eo,tanquam in petra,lapideque firmissimo , suam esset ædificaturus Ecclesiam. Hæc ille.Ex quibus patet horum patrũ sententiam cum reliquis consonam esse , nec eos fidẽ vocare Ecclesiæ fundamentum , nisi Petri fidem, propter quã sicut Petrus dictus est , ita quoque petra & fundamẽtum Ecclesiæ.Etsi enim singulorum fides rectè dicatur fundamentũ spiritualis ædificij , quod fidelis quisque sibi ædificat per virtutum operationẽ , totius tamẽ Ecclesiæ Christianæ fundamentum,nullius fides dici potest nisi solius Petri,qui primus inter Apostolos hanc fidẽ in Christum ex patris reuelatione accepit & professus est,quam excipiens ab eo tota fidelium Ecclesia contra omnes aduersariorum insultus fixa perseuerat.Itaque sicut Abram per suam fidem in Deum,factus est Abraham, hoc est pater multarũ gentium, quæ illius fidem erant imitaturæ:ita Simon per suam fidem factus est Petrus,hoc est, saxum,cui inædificanda erat fidelium Ecclesia, quæ illius fidei innixura erat, illiusq; fidem exceptura acimitatura. Ex quibus etiã satis cõsequi videtur, non sic quod dicitur de ædificanda Ecclesia super Petrũ,pertinere ad successores ipsius Petri in sede Romana,sicut ad ipsum Petrũ. Successores enim sicut capita sunt Ecclesiæ Christianæ totius , quæ illis in episcopatu existentibus est in terris:ita etiã sunt fundamenta,& primi lapides,super quos Ecclesia in terris existens fundatur. Petrus verò non solùm fuit fundamentũ fidelium , qui cũ ipso fuerunt in terris, sed totius omnino Ecclesiæ fideliũ, qui post eum vel crediderunt,vel crediturí sunt in Christo. Vnde , quanquam quæ sequuntur Petro promissa;*Et tibi dabo claues regni cœlorum*,&c. æquè pertineãt ad Petri successores,atque ad ipsum Petrum, vt post dicetur, hæc tamen promissio;ædificabo Ecclesiam meam super te ; propriè ad ipsum Petrum pertinere videtur, sicut illi propriũ est nomen Petrus,& non commune cum successoribus, cuius nominis ratio explicatur his verbis; *& super*

per hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. A

ET PORTAE INFERI NON PRAEVALEBVNT ADVERSVS EAM.] Dixerat se Dominus ædificaturũ Ecclesiam suam supra Petrum,eiusque fidem:addit nunc quàm erit huiusmodi ædificium propter suum fundamentum stabile. *Et portæ* (inquit)*inferi* , &c. Vbi videndum quid per portas inferi intelligi debeat. Quidam enim per portas has,vel vitia,vel hęreticorum doctrinas intelligunt , quòd per hæc electi homines ducantur ad tartarũ:alij dæmones ipsos singulos: alij tormenta persecutorum:sed vt non omnes in explicatione consentiunt , ita nec explicant satis rationem istius locutionis , qua portæ inferi dicuntur non præualituræ Ecclesiæ Christi. Cuius B locutionis ratio vt percipiatur , notandum quòd Dominus in superioribus verbis de Ecclesia sua loquitur tanquam de domo aliqua , aut ciuitate, dum dicit eam ædificandam supra petram. Huic ergo domo,aut ciuitati,in qua Dominus, quẽ Petrus regem;& Messiam confessus erat , regnaturus erat,Dominus opponi veluti alteram ciuitatẽ , in qua diabolus regnabat,& regnat , quam Hebraica phrasi per portas inferi significat. Mos enim Hebræorum est,per portas,ciuitates , & regna si- *Gen.22.* gnificare,vt in illo Geneseos:Possidebit semẽ tuum portas inimicorum suorum. Itaque per portas inferi significat regnum sathanæ , quod contrarium est regno Christi,quod est ecclesia,& sensus C est; Regnum diaboli regno Christi variis modis infestum illudque oppugnans nunc per blandimenta voluptatum,& amorem rerũ huius seculi, nunc per hæreticorum falsa dogmata , nunc per tyrannorum persecutiones , nunquam omnibus suis machinis,& armis prœualiturũ Ecclesię Christianæ,nec regnum Christi, quamtumuis conetur subuertere posse. Vnde patet relatiuum,*eam*, referendum nõ ad petram,sed ad Ecclesiam , vt significetur duorum regnorum aut ciuitatum inter se contrarietas.

ET TIBI DABO CLAVES REGNI COELORVM] Claues hic non propriè, sed metaphoricè accipi debere,nemini dubium est , sed D quid metaphoricè per claues sit intelligẽdum , incertum satis est.Communiter enim sequenti sententia, *Quodcunque ligaueris*,&c. intelligitur explicari quid per promissas claues sit accipiendũ , ac ea sententia potestas remittẽdi vel retinendi peccata significari intelligitur. Ideoq; per claues regni cœlorum intelligitur fere potestas ligandi,& potestas soluendi,aut potestas discernẽdi,aut potestas absoluendi, aut ligãdi. Theophylactus enim explicans hunc locum in Matthæũ sic habet; Claues autẽ intelligas,quæ ligant,& soluunt,hoc est, delictorum vel indulgentias,vel pœnas. Habent enim potestatem remittẽdi & ligãdi,qui sicut Petrus episcopatus gratiã assecuti sunt. Hæc ille. Vn- E de satis patet cum per has claues intelligere potestatem soluendi,& potestatẽ remittẽdi.Et quidem rectè duæ hæ potestates dici possũt duæ claues regni cœlorum , vt quarum altera regni cœlorũ ianua aperiatur, altera verò claudatur. Recentiores verò Theologi ferè intelligunt claues has esse potestatem discernendi inter peccatum , & peccatum,quam vocant clauem scientiæ,& potestatem ligandi ac soluendi,quam vocant clauem potestatis quæ duæ claues se habent tanquam duæ vnius ostij claues, quarum vna quidẽ non potest ostium aperire,sed tãtummodo vitam parat,vt altera claue ostium statim aperiri possit.Sic enim hic potestas ligandi & soluẽdi est quasi secũda clauis,quæ seram aperit & ostium:& discernendi scientia quasi prior clauis est,quę ostendit,cui ostium sit aperiendum secunda claue. Verùm Theophylacti , & aliorum veterũ assignatio,præter alias causas hoc videtur conuenientior , quòd magis Euangelicis verbis conueniat,si modò sequenti sententia,quæ sint claues regni cœlorũ sit intelligendum,quòdque potestas ligandi,& soluendi,discernendi scięntiam,aut auctoritatẽ in se cõprehẽdat,& includat. Nec satis videtur vnde hũc assignãdi modũ recentiores desũpserint,nisi fortè à Rabano, qui sic habet.Claues autem regni cœlorum ipsam discretionem & potentiam nominat:potentiã,qua ligat & soluat discretionem,qua dignos,vel indignos discernat. Idẽ habet & Gratianus dist.20.in prin. In negotiis diffiniendis nõ solùm est necessaria scientia,sed etiam potestas. vnde Christus dicturus Petro: *Quodcunque ligaueris*, &c.prius dedit ei claues regni cœlorum.In altera dedit ei scięntiam discernendi inter lepram,& lepram , in altera potestatem eiiciendi aliquos ab Ecclesia,vel recipiẽdi.Et omnino videri potest hos auctores istam sententiam mutuatos ex D.Hieronymo,qui in hũc locũ scribens , & comparans sacerdotes nostros cũ veteribus sic habet;Episcopꝰ,vel presbyter pro officio suo cùm peccatorũ audierit varietates,scit qui ligandus sit,quive soluẽdus.Quibus verbis requiritur ad rectum vsum potestatis ligandi,& soluẽdi scientia. Secundùm hunc autem modum intelligendum quod dicitur de clauibus regni cœlorum & illud; *Quodcunque ligaueris*, &c. ea quæ hic promissa sunt Petro,non illi solùm , sed omnibus etiã Apostolis,episcopis item & sacerdotibus competunt.Vnde Theophyl.Quamuis autem,inquit,soli Petro dictum sit;*Dabo tibi*;omnibus tamẽ & Apostolis concessæ sunt claues. Quando? quũ dixit, Quorumcũq; remiseritis peccata,remittũtur. Etenim quum dixit *Dabo*, futurum tempus signat, nempe post resurrectionem.Sic & Rabanus. Hæc autem ligandi,atq; soluendi potestas quamuis soli Petro data videatur à Domino , tamẽ & cæteris Apostolis datur,necnon etiam nunc in episcopis, atq, presbyteris omni Ecclesiæ.Sed ideo specialiter claues regni cœlorum , & principatũ iudiciariæ potestatis Petrus accepit,vt omnes per orbem credentes intelligant,quia quicũque ab vnitate fidei,vel societatis illius quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolui, nec ianuã possunt regni cœlestis ingredi.Hęc ille. Verùm,quoniam sicut Petro singulariter dictũ est, *Tibi dabo*,ita etiam ei singulariter aliquid promissum videtur quod reliquis non fuerit commune, sicut id etiã antiquissimi patres intellexerũt, ideo videtur quærendus alius huius loci intellectus & explicatio,vt illud etiã omittamus, quod per claues regni cœlorum non possit videri significatam tantùm esse potestatem cognoscendis de peccatis, eaque remittendi vel retinendi , eo quòd pleraque alia etiam pertineãt ad pastorale officiũ,quòd hic Petro promissum omnes intelligunt. Nam,vt alios non commemoremus,in epistola Alexãdrinæ sinodi scripta à D.Athanasio , cæterisque episcopis Ægytiorum , dicitur inter cætera potestatẽ hic promissam,Petro,& successoribus eius singulari esse priuilegio concessam.Itaque per claues

Universidad de Deusto
Biblioteca

Per claues quid intelligendum.

regni cœlorum Petro promissas rectius intellexerimus metaphoricè significatam plenariã, ac suprem̃ potestatem gubernãdi Ecclesiã Christi. Cuius metaphoricæ locutionis ratio est,quòd suprema potestas domus,sicut & vrbis ,penes eum est,cuius est suprema potestas clauiũ,hoc est , cuius imperij est intromittere in ædes,vel vrbẽ , aut excludere ædibus,vel vrbe,quos vult. Et cui claues domus traduntur,ei totius familiæ ac domus cõmittitur administratio. Sic & principibus,cùm intra suas ciuitates recipiuntur,offeruntur ciuitatis claues à ciuibus,quo recognoscũt se agnoscere penes illum esse summam ciuitatis potestatem. Hinc cũ Dominus Isaiæ 22. polliceretur Eliacim filio Helchiæ,ministro regnis Ezechię, summã in aula regis,& ciuitate Hierusalem potestatẽ, dicebat per Isaiam;Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius,& aperit,& non erit qui claudat:& claudet,& non erit qui aperiat. Præmiserat enim hic loquens de hoc Eliacim ad Sobna , qui supremus aulæ regiæ moderator erat,& deiici ea potestate debebat:Et expellam te statione tua , & de ministerio tuo deponã te.Et erit in die illa,vocabo seruum meũ Eliacim filium Helchiæ , & induam illum tunica tua,& cingulo tuo cõfortabo eũ,& potestatem tuã dabo in manus eius , & erit quasi pater habitantibus Hierusalem , & domui Iuda.Post quæ verba cùm sequatur,quod dictum est de claue domus Dauid , satis patet , quid per promissam hãc ipsi Eliacim clauẽ significetur. Ad quẽ Isaiæ locũ alludẽs spiritus sanctus de Christo per Eliacim prefigurato dicit: Apocal.3. Qui habet clauẽ Dauid,q aperit,& nemo claudit:claudit & nemo aperit.Proinde & in eo Apocalypsis loco rectè intellexerimus significari Christum habere plenariã potestatẽ in regno Dei patris sui.Sicut ergo ipsi Eliacim promittũtur claues domus Dauid,& Christus clauem Dauid & regni sui paterni dicitur habere:ita & Petro Dominus regni sui cœlestis claues promittens , suprem̃ post se in eo regno potestatẽ accepturum illum significare voluit. Dixerat Petrus eum esse Christum, quo agnouit eum esse regem,& cùm subiecit:*filius Dei viui*, cœlestem regem ipsum esse agnouit. Et Dominus ipse tanquam rex promisit se suam Ecclesiam,in qua scilicet esset regnaturus,& pro rege recipiendus,super illum ædificaturum. Commodè ergo nunc etiam Petro regem illum,& cœlestem regem prædicãti promittit se regni sui claues daturum,hoc est , suprem̃ post se in suo regno,quod Petrus primus agnouit, auctoritatẽ, & potestatem. Secundum hanc intelligendi rationẽ & scripturis,& communi loquendi modo , ac intentioni Christi conueniẽtem,non erit inquirendum,quot sint,& quæ sint claues Petro promissæ, sed satis fuerit dicere hac locutione metaphorica promissam Petro summam in Ecclesia auctoritatem & potestatem. Ad hanc autem potestatẽ his verbis sic intellectis Petro promissam pleraque pertinent,& non tantùm vt secundũ alterã intelligẽtiam,remittere peccata,& retinere, sed omnia quæcunque sunt necessaria regno Christi,hoc est, Ecclesię ritè gubernandę.Itaque sicut ad eum,qui suprem̃ post regẽ in aliqua ciuitate assecutus est potestatem,multa pertinẽt , nimirum recipere intra ciuitatẽ,quos vult,& rursus ciuitate eiicere, qui legibus reipublicę suę viuere noluerint , proponere item populo legis sui regis , & secundum eas leges etiam noua statuta condere pro exigentia tẽporis, & personarum , ac magistratus ciuitatis, ordinare,qui secum ciuitatem gubernẽt,vt ad quam ritè moderandam solus vnus non sufficiat, & alia his similia:ita ad eum,qui in regno Christi suprema post ipsum fungitur potestate,spectat in primis intra Ecclesiam recipere per baptismum, quotquot se promptos exhibent ad viuendũ legibus Ecclesiæ,aut offeruntur Ecclesiæ per credentes:Secũdò,ad eundem pertinet proponere, & inculcare iis,qui intra Ecclesiã iam sunt recepti, leges Christi,ac secũdum eas pro varietate tẽporis, & personarum statuere,quæ ad finem Christianæ reipublicę sunt vtilia.Deinde eiusdẽ potestatis est, eos,qui legibus his reipublicæ Christianæ viuere noluerint,sed bonum pacis,& iustitię perturbãt,è Christi republica eiicere,ac communione sanctorum excludere,& rursum eosdem,postquã ad cor redierint,peracta satisfactione,ad communionem admittere.Postremùm eiusdẽ est,publicos Ecclesię ministros instituere,diaconos,presbyteros,episcopos , & alios ordines necessario Ecclesiæ ordinare,non pro suo libito,sed secundũ leges Domini sui,per quos,& cum quibus omnia faciat , quæ faciant ad salutẽ fidelium,& ad promouendum,& stabiliendum regnum Christi. Hæc autem omnia ex parte quidem omnibus etiam episcopis , sicut Apostolis,competunt:vnde & illi suo modo accepisse claues regni cœlorum dici possunt,sed plena perfecta,& suprema illorum potestas penes Petrũ & successores eius est,à quibus alij suam accipiũt, quam habent,potestatem:vnde singulariter Petro claues sunt promissæ,per quas plena,& suprema hęc potestas est designata. Quòd si quæratur:Quãdo claues istę iã Petro promissæ,Petro datæ sunt? Dicendum tunc datas,quando Ioã. vlt. Dominus post trinam interrogationem nũ ipsum diligeret præ cæteris Petrus,ter ei suas oues commẽdauit, dicẽs;Pasce oues meas,aut agnos meos. Cũ enim eum pastorem omnium ouium suarum cõstituit; claues vtiq; regni sui illi cõcredidit:nec aliud erat dicere,pasce oues meas , quam si dixisset:Do tibi claues regni mei,hoc est,suprem̃ potestatẽ administrandi regnum meum in terris. Ad pastorale enim officium,quod se ad omnes Christi oues extẽdit,pertinet hęc potestas,& ea omnia,quæ huic potestati suprà diximus conuenire.Et certè ita necesse fuit,vt Christus abiturus ad patrẽ,vnum aliquẽ in terris designaret,& cõstitueret , qui omnibus esset præfectus,sicut necesse est,vt rex aliquis profecturus in longinquam regionem , vni alicui relinquat regni gubernacula , penes quẽ sit sũma potestas,si velit regnum suum à seditionibus esse liberum. Hic itaq; vide quę sit Petri præeminẽtia, & dignitas. Quę enim Christus ꝓpria habuit,hæc Petro tanquam primo suo post se in terris vicario communicauit:Petra ipse & Cepha per naturam Fundamentum Ecclesiæ ipse propriè & per naturam,præter quod aliud nemo potest ponere. Clauem Dauid illius humeris pater cœlestis propriè imposuit. Sed hęc omnia etiam Simoni cõmunia secum facit,petram illum appellãs,supra quã fundanda sit Ecclesia,ac claues regni cœlorum ei promittens,& demum committẽs. Ex his autem satis etiam intelligitur,cũ dicuntur claues regni cœlorum Petro promissæ,regnũ cœlorũ accipi potius pro Ecclesia hic in terris militante , quam regno cœlorũ,quod extra hunc mundum in cœlis est. In

Ecclesia

Ecclesia enim militãte Petrus suprem̃ accepit potestatem , non autem in Ecclesia in cœlis triũphante. Quãuis autẽ potestas Petri in terris futura esset, benè tamen nõ est dictũ ei:Dabo tibi claues regni terrarum, sed regni cœlorũ:vt intelligeret suã potestatem extendi tantùm ad spiritualia, quæ pertinent ad regnum cœlorũ,& non ad temporalia,nisi quatenus referuntur ad spiritualia.

ET QVODCVNQVE LIGAVERIS SVPER TERRAM, ERIT LIGATVM ET IN COELIS. Quandoquidẽ Dominus his verbis videtur voluisse explicare, ad quid daturus esset Petro claues regni cœlorũ,consequentia sermonis videbatur exigere,vt diceret, quicquid vel cuicunq; aperueris,vel clauseris , vt hic explicarẽtur propria officia clauiũ:verùm, quo clarius esset quã potestatem per promissas claues significaret, transit ad aliã metaphoram, vtens verbis ligandi, & soluẽdi , ac significãs potestatẽ per claues promissam se extendere ex parte sua principali, ad ligandũ,& soluẽdum homines eo vinculo , quo dicũtur ligati,& soluti in cœlo. Proinde vt benè intelligatur,quib.modis Petrus liget,& soluat homines,videndũ, quæ sint vincula homines corã Deo obligantia, quæ ex scripturis quidem potissimùm duo esse cognosci possunt,nimirum peccatum, & præceptum. Peccatum enim ligat, & vinctũ facit hominem coram Deo, tum quia ipsum seruũ diaboli factum non permittit Deo seruire, tum quia astrictum eum reddit, & obnoxiũ diuinæ cõdemnationi. Vnde passim in scripturis, maximè apud Isaiam cap.42. 49. & 62. cùm significatur Christi munus,quod erat,peccatores saluos facere, vincti soluendi fore prædicantur. Et Prouerb. 5. dicitur: Iniquitates suæ capiunt impiũ , & funibus peccatorum suorũ constringitur. Præcepta quoq; vincula quædã sunt, quia per ea ad aliquid faciendũ, vel omittendũ obligamur.Vnde Sapiens loquens de præceptis sapientiæ : Injice, inquit, pedem tuũ in cõpedes illius , & in torques illius collũ tuum. Subijce humerum tuũ,& porta illã,& ne acederis (vel,vt habẽt Græca,ne sis inimicus)vinculis illis. Et postea eodẽ cap.nẽpe Eccles. 6.Vincula illi⁹ alligatura salutis , vel, vt Græca elegantius habent, ὑπὸδησις ὑακινθίνη, id est,filiũ hyacinthinũ.Itaq; ea ratione,qua peccatũ dicitur vinculũ , tripliciter dicitur episcop⁹ ligare,& soluere. Primũ enim ligat in peccato, dũ alicui⁹ peccata propter eius infidelitatẽ,& impœnitentiã nõ remittit, sed diuino iudicio obstrictũ facit,aut diffinit. Sic à peccatorum vinculis,soluit,cũ cõsideratione fidei,& pœnitentiæ,eius peccata remittit,idq; vel per baptismum, inter fideles recipiẽs eũ,qui prius fuit infidelis:vel per pœnitẽtiæ sacramentũ.Ecclesiæ rursum recõciliãs eũ,qui relapsus fuerat.Atq; de hoc ligãdi,ac soluẽdi modo cõmuniter potissimum intelligitur hæc Dñi sententia , quasi idem per hãc à Domino significetur, quod per illã Ioan. 20. dictã Apostolis omnibus. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis:& quorum retinueritis, retẽta sunt. Secundò ligant sacerdotes ratione peccati , cũ satisfactionem pœnitentiæ cõfitentibus imponũt:soluunt verò,cùm de ea aliquid dimittunt,vel per eã purgatos ad sacramẽtorum cõmunionem admittunt.Vnde Aug lib.de vera,& falsa pœnitẽtia cap. 10. Opus enim iustitiæ,inquit,exercẽt (sacerdotes scilicet) in peccatores,cùm eos iusta pœna ligant: opus misericordiæ, cùm de ea aliquid relaxant,ad sacramentorum cõmunioni conciliant.Est & tertius ligandi & soluendi modus, cùm aliquis intra Ecclesiã existens admonitus vt resipiscat, & obedire renuens,iudicio Ecclesiæ præscinditur à sanctorum & sacramentorũ consortio per excõmunicationem,idemq; post pœnitentię declarationẽ negatæ cõmunioni admittitur, & Ecclesiæ reconciliatur. De quibus tribus ligandi & soluendi modis latius in 4.sentẽ. dist.18. Ea autem ratione quà præceptum est vinculũ, ligat Petrus aut Petri successor , cùm ad aliquid faciendũ lege data fideles astringit:sic itẽ soluit,cùm ob causas rationabiles statuta quædam tollit , aut ab eorũ obseruatione quosdam absoluit.Ad quẽ ligandi,& soluẽdi modum pertinet etiam ille modus,qui secũdus ponitur à Magistro,sicut qui tertius ab eo ponitur,satis includitur in primo:ita vt sicut duplex tantùm est vinculum,scilicet peccatum,& præceptũ, sic satis fuerit duos modos ligandi, & soluẽdi assignare. Alterũ , quo ligare est diuino iudicio propter impœnitentiã obstringere, quod fit aut non recipiẽdo inter fideles eos, qui indigni sunt , aut eijciẽdo extra fideles eos qui sunt rebelles. Soluere verò à peccato est diuino iudicio, ac condẽnatione liberare,idq; vel recipiẽdo eos, qui infideles prius fuerant per baptismum , vel prolapsos recõciliando per pœnitentiæ sacramẽtum. Alterum, quo ligare est ad aliquid faciendum astringere:soluere verò, ab eodem liberare. Vterque autem hic ligandi, & soluendi modus ex parte omnibus quidẽ episcopis, & sacerdotibus cõpetit:perfectè verò, & plenè ei tantùm conuenit apud quem est summa Ecclesiæ potestas per claues significata. Vnde singulariter Petro dictum est,ac singulariter ei cõpetit: *Quæcunque ligaueris*,&c. Quibus verbis datur ei potestas quosuis obligandi , vel soluẽdi siue vinculo peccati siue vinculo præcepti,vt statuere,& præcipere omnibus possit , quod sit ad fidẽ Christianæ reipublicæ commodum,& expediẽs. Est autem & alius ligandi,ac soluẽdi modus ,qui Petro , eiusq; successoribus aut propriè,aut perfectè tantùm cõuenit , quiq; à plerisque etiam his Domini verbis comprehenditur, idq; rectè:nempe vt soluere , sit nodos emergentiũ difficultatũ circa ea , quæ sunt fidei diffiniendo dissoluere:& ligare,sit diffiniẽdo hæreses & errores arcere,ne quæ dãnata sunt credantur : sed & hic modus satis etiam continetur & includitur in secundo. Portò quod hic generaliter dictũ est Petro;*quodcunque ligaueris,erit ligatũ, & quodcunque solueris , erit solutum*, sic est accipiendum , quomodo si à rege alicui iudici à se constituto diceretur; quemcunque absolueris, absolutũ habeo:& quemcunque condemnaueris,condemnatum habeo. Et quicquid statuere , statutum habeo, &c. Non enim tunc iudici huic potestatem dare intelligetur absoluendi,vel condemnandi,& statuendi pro sua voluntate , sed secundum iustitiæ æquitatem,secũdum merita subditorũ, & vtilitatem eorum. Ita & hic approbandum in cœlis iudicium Petri dicit , sed si iustum fuerit, nec aliquem errorem contineat,& secũdum leges Christi pronunciatum sit. Cùm autem hic locus inter cętera Euãgelij loca sit vel pręcipuus,quo Catholici probant & Petri inter Apostolos, & successorũ Petri in Ecclesia Romana primatũ super omnes episcopos .Hęretici huius tẽporis cõtra planũ literæ sensum insurgẽtes,maximè id studeant & laborant,quo ostendãt primùm Petrũ non habuisse

Vincula corã Deo obligantia quæ.

Refelluntur hæretici contra primatum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petri & successorũ eius insurgentes.

inter cæteros Apostolos aliquem primatum aut præeminentiã, ac deinde etiam si Petrus aliquam præeminentiam habuerit, non tamen consequi eandem ad ipsius in Ecclesia Romana successores hæreditario iure deriuari. Quorum argumenta, quædam, quæ magis videri possunt vrgere, operępretium fuerit in medium adducere, atque dissoluere. Imprimis ergo ex eo quòd singulariter Petro dictum est: *Tibi claues regni dabo*, volũt non rectè colligi posse eius primatum. Primùm, quia quòd hic singulariter dicitur Petro promissum, nusquam legitur ei singulariter datum, sed contra omnibus Apostolis communiter, vt cùm mox postea eisdem verbis dicitur omnibus Apostolis:

Mat. 18. Quæcunque alligaueritis super terrã, &c. & cùm rursus post resurrectionem dicit omnibus: Sicut

*Ioan.*20. misit me pater, & ego mitto vos. Quorũcunque remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Quibus verbis manifestè Dominus singulis Apostolis dat potestatem se extendentem ad omnes homines. Vnde D. Cyprianus lib. de Simplicitate Prælatorũ aduersus Nouatianum, his verbis dicit, Dominum Apostolis omnibus parem potestatem tribuisse, vt hoc fuerint Apostoli quòd fuit Petrus, pari cõsortio honoris & dignitatis prędĩti. Secundò quia quæ hic Petro promissa sunt, nõ tam Petro quàm toti Ecclesiæ promissa sunt & data, cuius typum Petrus gessit, confitendo Iesum esse Christum filium Dei viui. Sic enim in varijs locis docet D. Augustinus, Ecclesiam habere claues regni cœlorum, eam soluere & ligare, eam retinere & remittere peccata. Tractatu enim vltimo in Ioannem sic scribit, ostensurus cuius sit remittere peccata: Hoc (inquit) agit Ecclesia spe beata, in hac vita ærumnosa, cuius Ecclesiæ Petrus Apostolus propter Apostolatus primatum gerebat generalitate figurata personam. Quod enim ad ipsum pertinet, natura vnus homo erat, gratia vnus Christianus, abundatiore gratia vnus, idemque primus Apostolus. Sed quando ei dictum est: *Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris super terram*, &c. vniuersam significabat Ecclesiam, quæ in hoc seculo diuersis rentationibus veluti imbribus, fulminibus, tempestatibusq; quatitur, & non D cadit, quoniam fundata est super petram: vnde & Petrus nomẽ accepit. Vnde li. 1. de doctrina Christiana capit. 18. Has, inquit, claues dedit Ecclesiæ suæ, vt quæ soluere in terra, soluta essent in cœlo: & quæ ligaret in terra, ligata essent & in cœlo. Et alijs plerisque locis similia habet Augustinus. Præter Augustinum autem, etiam Origenem afferunt, qui in Matth. Homilia 1. asserit, quæ hîc Petro dicta sunt, non vni Petro competere, sed pertinere ad omnes, qui imitantur Christum veram petram. Huius enim Origenis inter cætera hæc sunt verba: Verè ergo ad Petrum dictum est: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt ei*, tamen omE nibus Apostolis, & omnibus quibusque perfectis fidelibus dictum videtur, quoniã omnes sunt Petrus, & petra, & in omnibus ædificata est Ecclesia Christi, & aduersus nullum eorũ qui tales sunt portæ prævalent inferorum. Tamen ex eo, quod sequitur videamus: Putas, soli Petro dãtur à Christo claues regni cœlorũ, & nemo alius beatorum accipiet eas? Si autẽ commune est inter omnes, quod dicitur: *Dabo tibi claues regni cœlorũ*; quo modo non omnia, quæ superius relata sunt ad Petrum, omnium videantur esse communia? & cętera. Et inquiunt, vt maximè Petrus fundamentum Ecclesiæ dictus sit, ita vt quidam patrum hunc locum intelligũt, quid hoc ad pontifices Romanos? Et vt ita, quòd Petro soli promissæ sint, & datæ claues regni cœlorum, quid hoc ad pontificẽ Romanum? Vbi Petri testamentum, in quo has ipsis claues legauit? Vbi scriptura, qua Christus eos, in hac potestate Petri, successores fecit? Et quò magis ostendant Romani pontificis auctoritatẽ non se extendere ad omnes, D. Gregorium, qui & ipse fuit Romanus pontifex, afferunt, qui oblatum sibi & Romanis pontificibus nomen vniuersalis episcopi, suscipere renuit, asserens temerarium esse si quisquã hoc nomen admitteret, vt videre est epistolarum libro 4. epistola 76. 80. & 82. & alijs eiusdem libri. His autem eorum argumentis paucis est respondendum. Itaque ad primum eorum argumentum, quo volunt id quod hic singulariter videtur Petro promissum, nõ esse singulariter Petro datum, sed contrà omnibus Apostolis cõmuniter, ex superius dictis patet responsio. Claues enim Petro singulariter promissæ, ei etiam singulariter datæ sunt, cùm præsentibus alijs Apostolis post resurrectionem ei singulariter dictum est: Pasce oues meas; inter quas oues Christi cùm etiam fuerint reliqui Apostoli, consequitur his verbis ei etiam Apostolorum curam esse cõmissam, ac eoC rundem pastorem esse constitutũ, sicut eidẽ priùs etiam de Apostolis reliquis dixerat: Et tu aliquando conuersus cõfirma fratres tuos, quòd certè ad pastorale pertinet officiũ. Cùm autem Dominus post resurrectionẽ omnibus dixit: Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Quorum remiseritis, &c. quamuis possit dici, quemadmodũ frequenter patres dicunt, etiam omnibus Apostolis claues esse traditas, loquendo de claubus, vt per eas accipitur communiter significari potestas remittendi & retinendi peccata: tamẽ sicut ibi clauium nulla fit mentio, ita non est necesse dicere claues hic Petro promissas omnibus esse traditas, imò secundũ eũ sensum quo Petro hic promissæ sunt, non sunt Apostolis ibi aut alibi claues traditæ, cùm, vt dictũ est, per traditas claues suprema in regno cœlorũ auctoritas & potestas significata sit, quæ singulariter Petro promissa, singulariter eidẽ est tradita, cùm dictum est ei: pasce oues meas. Sic nulla item clauium mẽtio cùm postea omnibus dicitur Apostolis: Quæcunque alligaueritis, &c. Et quanquam potestas ligandi & soluendi his iam verbis omnibus Apostolis videatur tradi à Domino, tamen quia eam priùs singulariter Petro promisit, imò tradidit, satis significauit eam singulariter illi cõpetere. Iam & ipsa verborum diuersitas quibus Dominus vsus est Matt. 18. ad omnes loquẽs, & hoc loco Petro loquens, excellentiam aliquam Petri in potestate ligandi & soluẽdi designat, quẽadmodum annotauit Origenes homil. 6. in Matthæum, sic scribens: Illa, quæ superiùs sibi Petro sunt dicta, videntur etiam istis omnibus dicta, qui ter peccantes arguerint, si auditi non fuerint, & alligauerint super terram, indicantes peccatorem sicut ethnicum & publicanum. Sed quoniã oportebat aliquid maius habere, Petrum præ illis qui ter arguerant, ideo illi quidem sic dicit: *Et tibi dabo claues regni cœlorũ, & quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in cœlis: & quæcunque ligaueris super terram, erũt ligata & in cœlis.* Non ergo modica differentia

differentia est, quòd Petro quidem datæ sunt claA ues non vnius cœli, sed multorũ cœlorũ, vt quæcunque ligauerit super terrã, sint ligata non tantũ in vno cœlo, sed in omnibus cœlis: & quę soluerit super terram, sint soluta non solùm in vno cœlo, sed in omnibus cœlis. Ad eos autẽ, qui multi sunt ligatores, & solutores in terra sic dicit, vt soluant, & alligẽt nõ in cœlis, sicut Petrus, sed in vno cœlo, quia nõ sunt in tanta perfectione sicut Petrus, vt alligent vel soluant in omnibus cœlis. Hæc ille. Quoniam autem Cypriani auctoritate probãt omnium Apostolorum potestatẽ & auctoritatem fuisse parem & æqualem, ipsius Cypriam verba proferenda sunt, ac sentẽtia eius in illis inquirenda. Habet ergo sic tractatu tertio: Loquitur DoB minus apud Petrũ: Ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus, & super istam petram ędificabo ecclesiam meam, & portæ inferorum non vincent eam. Tibi dabo claues regni cœlorum, &c. Et eidem post re-

*Io.*10. surrectionem suã dicit: Pasce oues meas. Et quamuis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, & dicat: Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Accipite spiritũ sanctum. Si cui remiseritis peccata, remittũtur illi: si cui tenueritis, tenebuntur: tamen vt vnitatẽ manifestaret, vnitatis eiusdem originem ab vno incipiẽtem sua auctoritate disposuit. Hoc erant vtique Apostoli quod fuit Petrus, pari cõsortio prædĩti & honoris & potestatis, sed exordium ab vnitate proficiscitur, vt Ecclesia vna mõstretur. Hæc ille, cuius sententia melius intelligetur, si adiunxerimus similẽ quandã Hieronymi sententiam quæ est lib. 1. contra Iouinianum hoc modo: Super Petrũ fundatur Ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes fiat Apostolos, & cuncti claues regni cœlorum accipiãt, & ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidetur: tamẽ propterea inter duodecim vnus eligitur, vt capite constituto schismatis tollatur occasio. Ex quibus satis patet, quid auctores hi senserint, nimirum omnibus Apostolis eandem Apostolatus dignitatem, & auctoritatẽ traditam, cùm diceretur illis: Sicut misit me pater, &c. sed tamen postea inter Apostolos auctoritate pares, D Petrũ caput constitutũ, quãdo ei dictum est: Pasce oues meas, qua Domini cõstitutione Apostolorũ auctoritas ita est Petro subiecta, ac si eam ab ipso, non à Dño immediatè accepissent, sicut & eadem sua auctoritate secundùm Petri præceptũ, si opus fuisset, vti debuissent. Et vt melius intelligatur paritas auctoritatis Apostolorum cùm præeminentia Petri, cogitemus sic fuisse inter Apostolos, ac si pontifex summus, legatis aliquibus quos vocãt à latere, omnem suam plenariã potestatem in omnes cuiuscũque regionis cõcedat, ex quibus pontifice defuncto vnus in pontificem diligatur, cæteris seruãtibus plenariam illam, quam acceperãt potestatem. Tunc enim his cùm pontifice in poteE state paribus, pontifex nihil aliud præ illis habet, quàm quòd illorum est caput, idq; necessariũ: nimirum vt secũdùm Hieronymum schismatis tollatur occasio, & origo omnis potestatis ab vno procedẽtis & pendentis mõstretur. Ad id autem, quòd ex Augustino argumentatur, Ecclesiam in Petro claues accepisse, eamq; remittere & retinere peccata, dicẽdum dupliciter intelligi posse. Ecclesiam accepisse in Petro claues. Primò, quia claues nõ soli Petri Personæ datæ sunt, sed ei hic sunt datæ, vt ab eo imperpetuum Ecclesia accipiat in illius successoribus, atque episcopis, & sacerdotibus. Verùm nõ hac de causa Augustinus dicit Ecclesiam accepisse claues in Petro, Ecclesiæ figurã gerente, sed alia de causa, nimirum quia non tam ipsos sacerdotes, per quorum ministerium fit remissio, & retentio peccatorum, dicit retinere & remittere peccata, quàm totam Ecclesiam, & vniuersos ac singulos fideles iustos, qui efficiunt Ecclesiam. Hunc enim loquendi morem habet in multis locis Augustinus, vt hos dicat remittere peccata, eo quòd eorũ precibus, ac merito remittuntur peccata peccatoribus, quódque propter coniunctionem, atque vnioné peccatoris per charitatem cùm iustis charitatem habentibus, peccata remittuntur. Eosdem dicit ligare, ac retinere peccata, eò quòd ob id alicuius peccata retineantur, quia à fidelibus veris ac Ecclesiæ viuis membris cordis prauitate disiunctus est. Vnde in loco adducto suprà libro 1. de doctrina Christiana, postquam dixisset Christum dedisse has claues Ecclesiæ, vt quæ solueret in terra soluta essent in cœlo, &c. subijcit, scilicet vt quisquis in Ecclesia eius dimitti sibi peccata non crederet, non ei dimitterentur: quisquis autem crederet, seque ab his correctus auerteret, in eiusdem Ecclesiæ gremio constitutus, eadem fide atque correctione sanaretur. Et tractatu 120. in Ioannem circa illum locum, Quorum remiseritis peccata sic habet: Ecclesiæ charitas, quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit eorum autem qui non sunt eius participes, tenet. Hunc autẽ loquendi modum adinuenisse videtur Augustinus, propter argumenta Cypriani & Donatistarum, quibus concludebant eos, qui ab hæreticis sunt baptizati, rebaptizãdos esse, eo quòd hæreticus non posset dare spiritum sanctum quem non haberet, nec remissionẽ proinde peccatorum. Itaque Augustinus, quò ostenderet, quomodo remissionem peccatorũ accipere potueritis qui ab hęretico est baptizat⁹, dicit Ecclesiam, & iustos, qui in ea sunt, esse eos, qui remittunt peccata eorum, qui sibi per fidem, & charitatẽ vniũtur: nec propriè eos remittere, qui sacramẽta administrãt, sed per eorum ministerium ipsam Ecclesiam, hoc est iustos fideles. Hanc esse sententiam Augustini, & hãc esse causam nouæ locutionis, quæ Augustino ferè est propria, satis patet ex libris de baptismo contra Donatistas. In quorum tertio, capite 18. sic habet, loquens de auaris quibusdã episcopis, raptoribus, & fœneratoribus, qui cùm intra Ecclesiam existentes, babtizabant tempore Cypriani, non tamen à Cypriano eorum baptismus irritus habebatur, vt rebaptizandos putaret qui ab illis erãt baptizati. Remissam, inquit, peccatorũ non dabãt, quæ per orationes sanctorum, id est, per columbæ gemitum datur, quicunque baptizer, si ad eius pacẽ pertinent quibus datur. Non enim raptoribus & fœneratoribus diceret Dominus: Si cui dimiseritis peccata, remittentur illi: si cui tenueritis, tenebũtur. Foris quidem nec ligati aliquid potest, nec solui, vbi non sit qui aut ligare aliquid possit aut soluere: sed soluitur qui cùm colũba fecerit pacẽ, & ligatur qui cũ columba non habet pacem, siue apertè foris sit, siue intus esse videatur. Itaq; Augustinus eos dicit soluere, & ligare, non quorũ ministerio, sed quorum merito peccator soluitur & ligatur, cùm communis aliorum intellectus sit dicere eos soluere, & li-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gare quibus ministerium sacramentorũ est cõcre- A
ditum. Hunc singulatem Augustini loquẽdi mo-
rem plerique etiam hodie non aduertẽtes, aut ad-
uertere nolentes, docuerunt omnes Christianos
habere potestatẽ absoluendi à peccatis, ac claues
regni cœlorum non intelligẽdas esse, potestatem
aliquam solis sacerdotibus conueniẽtem, sed cha-
ritatem omnibus iustis communem. Secundum
hunc loquendi modum, qui apud Augustinum fre-
quenter recurrit, videntur accipienda quędam di-
cta ab Origene, vt cùm supra dixit omnibus per-
fectis competere quæ hic soli Petro dicta sunt.
Nam & ipse ligare & soluere magis tribuit alicui
ratione meriti, quàm ratione ministerij. Sic enim
eadem homilia in sequentibus habet. Quoniã au- B
tẽ qui episcopatus vendicant locum, vtuntur hoc
textu, quemadmodum Petrus, & claues regni cœ-
lorum acceptas habentes à Christo, docent eos,
qui ab eis ligati fuerint, in cœlo esse ligatos: & qui
ab eis soluti fuerint, id est, remissionẽ acceperint,
esse & in cœlo solutos. Dicendum est, quòd bene-
dicunt, si opera habent illa, propter quæ dictũ est
illi Petro: *Tu es Petrus*, & tales sunt, vt super eis ędi
ficetur Ecclesia Christi, si portæ inferorum non
prævalent eis. Alioquin ridiculum est vt dicamus
eum qui vinculis peccatorum suorum ligatus est,
& trahit peccata sua sicut funem longum, & tan-
quam iuge lorum vituli iniquitates suas propter
hoc solùm quòd episcopus dicitur habere potesta C
tem huiusmodi, vt soluti ab eo, sint soluti in cœ-
lo: aut ligati in terris, sint ligati in cœlo. Sit ergo
episcopus irreprehẽsibilis, &c. Hęc ille, qui simi-
lia habet & homilia 6. in Matthæum, vbi post ver-
ba superius citata sic sequitur: Quãto ergo melior
fuerit qui ligat, tãto qui alligatur: amplius quã in
vno cœlo alligatur: & quãto melior fuerit, qui sol-
uit, tãtò beatior erit, qui soluitur, quoniam in om-
nibus solutus est cœlis. Itaque, quoniam Augusti-
nus & Origenes in his locis non proprium sed ac-
commodatitium loci huius de ligando & soluen-
do sensum sequuntur, ex illis iam dictis eorum
sententijs nihil colligi potest cõtra genuinum lo-
ci huius intellectũ superius explicatum, secũdum D
quem soluere & ligare ei tribuuntur cuius mini-
sterio, non cuius merito peccata remittũtur, vel re
tinentur. Certè Origenes apertè satis significat se
allegoriã, qua ferè gaudet, secutum in loci huius
tractatione quãdoquidẽ sicut dicit omnibus per-
fectis competere illud: *Tibi dabo claues regni cœlo-
rum*, &c. ita & illud; *Tu es Petrus, & super hanc pe-
tram*, &c. cùm propriè tantùm in Simonem quadret; *tu es Petrus*, nec possit id nisi allegoricè dici
omnibus esse commune. Sed & Augustinus di-
cens his verbis Ecclesiæ datas claues in Petro,
quia Petrus propter Apostolatus primatum figu-
ram gerebat Ecclesiæ, primatum Petri manifestè
confirmat, & significat Ecclesiæ, & omnibus fide-
libus claues non nisi allegoricè conuenire, nimi- E
rum quia eius figurã Petrus gerebat. Sicut enim
propriè Petri fides erat, quã ille confessus est, cùm
dixit: *Tu es Christus*, & tamen in ea confessione Pe-
trum dicit Augustinus figuram gessisse Ecclesiæ:
ita propriè Petro conueniunt quæ à Christo dicta
sunt, & tamen quia Petrus omnium fidelium fi-
guram gessit quodammodo, etiam omnibus fide-
libus illa quodammodo competunt. Porrò quòd
scripturam requirunt, qua probetur concessum
Petri inter Apostolos primatum, ad ipsius etiam
in Ecclesia Romana successores pertinere, suo A
more faciunt, quo sempet omnium, quę fidei sunt,
probationem, ex solis scripturis petunt, cùm ple-
raque sint, quæ sola traditione sine scripturis ab
Apostolis ad nos peruenerint, quæ non minoris
apud nos põderis esse debẽt & fidei, quam ea, quæ
ab Euangelistis sunt præscripta quandoquidẽ eo-
rum auctoritatem traditio Ecclesiastica & cõsen-
sus omniũ cõmendat, sicut eadem traditio scriptu
rarum nobis auctoritatem statuit. Inter ea ergo,
quæ sunt traditionis Ecclesiasticæ, etiam istud est,
quòd Romanæ Ecclesię, in qua Petrus prim⁹ prę-
sedit, quãque suo sanguine consecrauit, episcopis
sit successio in ea potestate, quæ Petro inter Apo- B
stolos singulariter est data. Quam Ecclesiasticam
traditionem probat consensus omniũ patrum ab
initio nascentis Ecclesiæ ad nos vsque. Quorũ vt
aliquas saltem proferemus auctoritates, ipse Cle-
mens testatur sibi à Petro traditam eandem pote-
statem ligandi & soluẽdi, quam ipse à Christo ac-
ceperat. Scribens enim ad Iacobum fratrem Do-
mini de Petri excessu, suæ etiam ordinationis his
verbis meminit: Simon Petrus, vbi finem vitæ suę
adesse sensit, in corona fratrum positus, apprehen-
sa manu mea: Hunc, inquit, episcopum vrbis con-
stituo, &c. Ipsi trado à Domino mihi traditam po-
testatem ligandi & soluendi, vt de omnibus quæ-
cunque decreuerit in terris, hoc decretũ sit in cœ-
lis. Clemẽtis successor Anacletus in epistola om-
nibus Ecclesiis scripta sic habet circa finẽ: Si diffi-
ciliores ortæ fuerint quæstiones, aut episcoporum
aut maiorum iudicia fuerint, ad sedem Apostoli-
cam, si appellatum fuerit, referantur, quoniã hoc
Apostoli statuerũt iussione saluatoris. vt maiores
& difficiliores quæstiones semper ad sedem refe-
rantur Apostolicam, super quam Christus vniuer-
sam constituxit Ecclesiam dicente ipso ad beatum
Petrum principem Apostolorum, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. D. Atha
nasius cum vniuersis Ægyptiorum, Thebaidorum
& Libyorum episcopis in sancta Alexandrina sy-
nodo congregatis, sic scribit ad Fœlicem pontifi-
cem Romanum: A patribus in Nicæna synodo est
definitum consonanter, vt si quisquam episcopo-
rum aut Metropolitanum, aut comprouinciales
vel iudices suspectos habuerit, vestram sanctam
Romanam interpellet sedem, cui ab ipso Domi-
no potestas ligandi & soluendi speciali est priui-
legio super alios concessa. Ipsa enim firmamen-
tum à Deo fixum, & immobile percepit, quoniam
ipsam formã vniuersorũ titulorum lucidissimam
Dominus Iesus Christus vestrã Apostolicam con-
stituit sedẽ. Ipsa est enim vertex sacer, in quo om-
nes vertuntur, sustentantur, reuelantur, & sicut in
Christo Christiani, & in petra, id est, Christo, Pe-
trus, renouatur Ecclesiæ. Tu es (sicut diuinum te-
statur eloquiũ) Petrus, & super fundamẽtũ tuum,
Ecclesiæ columnæ, id est, episcopi, qui Ecclesiã su-
stinere, & propriis humeris portare debent, tibi
sunt cõfirmatę, tibique claues regni cœlorũ com-
misit, atque ligare & soluere potestatiuè quæ in
terra, & quæ in cœlis sint promulgauit. Tu pro-
phanarũ hæresum, & imperitorũ, & omniũ infe-
stantiũ depositor, vt princeps, & doctor, caputq;
omnium orthodoxæ doctrinæ immaculatæ fidei
existis. Hæc ibi, Alia testimonia citare superuaca-
neũ fuerit, cùm certa sit omnium hac de re cõcors
sententia, eaque ex prędictis satis cognosci possit.

Quod

Quod afferunt ex Gregorio, non solùm non infir- A
mat, sed etiam confirmat catholicam sententiam.
Gregorius enim nomẽ vniuersalis episcopi etiam
oblatum recipere & admittere noluit, non quòd
putaret illud sibi ac Romanis põtificibus non cõ-
petere. Dicit enim illud Romanis pontificibus o-
blatum à concilio Chalcedonensi, quod vnum ex
illis quatuor fuit quibus Gregorius indicat tantũ
deferendum, quantum quatuor Euangelijs. Non
ergo à tali concilio oblatũ putauit non compete-
re Romanis pontificibus. Sic enim conciliũ illud
errasse putasset, idq; in negotio fidem concernen-
te. Sed à tali nomine cũ prædecessoribus suis ab-
stinuit, tum humiliatis causa, tũ ne videretur Ro-
manus Pontifex, solus esse episcopus in Ecclesia B
Christi. Ideoque arguit Ioannem episcopũ Con-
stantinopolitanum superbiæ, & temeritatis, quòd
nomen illud sibi vendicasset, à quo oblato ponti-
fices Romani, cùm eo vti possent, ob rationabiles
causas abstinuerũt. Vnde de Petro sic loquitur in
epist. 76. lib. 4. ad Mauriciũ Augustũ: Ecce inquit
claues regni cœlorum accepit, potestas ei ligãdi &
soluendi tribuitur: cura ei totius Ecclesiæ, & prin-
cipatus committitur, & tamen vniuersalis Apostо
lus non vocatur, & vir sanctissimus consacerdos
meus Ioannes vocari vniuersalis episcopus cona-
tur. Et epist. 82. ad ipsum Ioannẽ, Num quidnam
inquit, sicut vestra sanctitas nouit, per venerãdum
Chalcedonense cõcilium huius Apostolicæ sedis C
antistites, cui Deo disponẽte deseruio, vniuersales
oblato honore vocati sunt? Sed tamen nullus vn-
quam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi
hoc temerariũ nomẽ arripuit, ne si sibi in princi-
patus gradu gloriam singularitatis arriperet, hãc
omnibus fratribus denegasse videretur. Hæc ille.
Ex quibus intelligere licet quare Romanus põti-
fex, etsi vniuersæ Ecclesiæ Christi curã cõcreditã
habeat, non se tamen appellet vniuersalẽ episco-
pum: sicut nec Petrus se vocabat vniuersalẽ Apo-
stolum, cùm tamẽ ei vniuersæ Ecclesiæ cura com-
missa esset. Et hæc quidem præsenti loco sufficere
puto pro respõsione ad argumẽta aduersariorum.

c AT ILLE *d* IVNCT *f* PRAECIPIT *a* DIS- D
CIPVLIS SVIS, *b* ET *b* COMMINATVS
EST EIS.] Post commendatam, & approbatam
Petri confessionem, Dominus & prohibet suis, ne
cui dicant se esse Christum, nec prohibet simpli-
citer, sed, vt habent Marcus, & Lucas, cum, inter-
minatione, & passionem suam, ac resurrectionem
prædicit, significans & quare in suis cognitionem
sui tam augere, & roborare voluerit (nimirũ quia
appropinquabat tempus passionis, ad quod eos
voluit præparare, cõfirmãdo illos fide in se) & qua-
re ac quamdiu tacendum illis esset, nec prędican-
dum, quòd ipse esset Christus, nępe, quia nõdum
esset tẽpus suæ glorificationis, nec cõueniret ante
resurrectionis gloriã, & crucis ignominiã illud de E
se passim prędicari: tunc autem commodum tem-
pus fore prædicationis illius, cũ à mortuis resur-
rexisset. Hac enim de causa & vsque ad illud tem-
pus Dominum prohibuisse, ne cui dicerent, ꝙ ipse
esset Christus, Lucas manifestè satis significat, sic
scribens; *At ille increpans eos præcepit ne cui dicerent
hoc dicens: Quia oportet filiũ hominis multa pati & re-
probari*, &c. Sicut ergo ante passionem suam, imò
ante passionis suæ prædictionem conueniebat
Dominum in suis veram in se fidem confirmare:
ita ante passionem non conueniebat Christum
passim prædicari vulgo, idque primùm ob id, quia
sicut dictum est, tũc nõdum erat tempus suæ glo-
rificationis. Oportebat enim Christum pati, & ita
intrare in gloriã suam. Secundò, quia maius & in-
curabilius fuisset multorum scandalum in cruce
Christi, si ante crucem ab Apostolis passim fuisset
prædicatus esse Christus. Tertiò quia huiusmodi
prædicatione magis fuisset accẽsi Scribæ, & Pha-
risæi ad persequẽdum Christum, quos sciebat po-
puli fama, & miraculorũ magnitudine satis ad ne-
cessariam mortem sibi inferendam accedendos.
Postremùm, sicut Apostoli ante passionẽ, & resur-
rectionem nõ potuerunt intelligere mysteriũ ad-
uẽtus Messiæ, & regni eius modum cõmunem Iu-
dæorũ opinionem excedentẽ: ita nec docere alios
potuerunt, quomodo esset Christus, ac proinde
cõueniebat eos penitus silere, quis ipse esset. Hic
autem obseruandum, quàm sancta, ac plena pru-
dentia sit dispensatio Dei, qua veritatis perfectam
cognitionem ordine quodam mũdo voluit inno-
tescere. Quãquã enim Christũ agnoscere, sit vita
æterna, & Deus tam esset cupidus salutis hominũ
vt pro eis filium suum miserit in mũdum crucifi-
gendum, tamen ante tempus Christũ suũ prædi-
cari, & agnosci noluit. Quod electis haud quaquã
fraudi fuit, qui nihilominus per spiritũ sanctum,
quãta satis eis esset ad salutem Christi cognitione
non fuerunt destituti. Portò quęritur hic à D. Hie-
ronymo, & itẽ ob Origene, quomodo Christus iã
suis prohibeat, ne se dicãt esse Christũ, cùm priùs,
quando eos misit ad prædicãdum, præceperit eis
prædicari aduentum suum, & addiderit, vt scribi-
tur Matth. 10. Ante reges, & præsidis stabitis pro-
pter me. Et omnis, qui me confessus fuerit coram
hominibns, &c. quæ indicãt eum tunc cùm illos
mitteret, requisisse confessionem nominis sui. Ad
quam quæstionem Origenes varijs modis respõ-
deri posse disputando ostendẽs, eo magis inclina-
tur quod re vera magis est amplectendum, nimi-
rũ vt dicatur Apostolos in prima sua missione nõ
prædicasse apertè Iesum esse Christum, sed pœni-
tentiã agendã, & appropinquasse regnũ Dei: & si
quid de Iesu prædicauerint, nihil aliud de eo prę-
dicasse, quam ꝙ vir esset admirabilis, potens in
opere & sermone. Ea verò quæ apud Matth. cùm
mittuntur Apostoli, dicũtur de confessione nomi-
nis Christi, pertinere ad tẽpus futurũ post resur-
rectionem, quemadmodum etiã suprà ostensum
est. D. Hieronymus autem respõdet in hunc mo-
dũ: Mihi, inquit, videtur aliud esse Christũ prædi-
care, aliud Iesum Christũ: Christus commune dig-
nitatis est nomen, Iesus proprium vocabulũ sal-
uatoris. Ex quibus Hieronymi verbis satis patet
eum legisse nobiscũ, *quia ipse esset Iesus Christus*, cũ
tamen Iesus in Græcis plerisque & antiquis Lati-
nis absit, & sensui videatur obesse. Nam quare di-
ceretur verasse, ne dicerent quòd ipse esset Iesus,
cùm eum sic vocari omnes satis cognouissent? Ita-
que si legatur, Iesus, vel debet oratio sic ordinari;
ne dicerent quòd ipse Iesus esset Christus, quam-
quam tunc fatendum sit duram esse Euangelistæ
locutionem. Vel nomen, Iesus, hic positum erit
non tam pro proprio hominis nomine, quàm vt
saluatorem significet, vt sensus sit ipsum vetuisse
ne se dicerent esse saluatorem Messiam.

a EXINDE *c* COEPIT *a* IESVS OSTEN-
DERE DISCIPVLIS SVIS ET *b* DO-
CERE, &c.] Dum dicit Euangelista: *Exinde cœ-*

pit

Universidad de Deusto
Biblioteca

pit ostendere, significat satis & causam quare priùs Dominus voluerit in suis confirmare cognitionem sui, & causam, quare noluerit alijs se manifestari. Porrò Origenes philosophatur in verbo ἤρξατο, id est, ostendere. Annotauit enim non esse dictũ, cœpit dicere vel docere, sed, ostendere, hoc est, secundùm eũ, clarè & manifestè aperire: quoniam sicut, inquit, corporalia ostẽdi dicũtur, sic ostendi dicũtur à Christo ea quæ loquebatur. Verum, cùm Marcus, pro ostendere habeat, docere, non est locus huic annotationi, sed ostẽdere simpliciter positũ est pro iudicare, quemadmodũ vertit quidam. Quod autem dicit Dominus; *Oportet filium hominis multa pati*, &c. sic accipiẽdum; Oportet secundùm præfinitionem patris, & scripturarum prędictionem, propter salutem hominum. Notandum autẽ tria hominũ genera nominari, à quibus passurus erat: nempe seniores, per quos intelliguntur ij, qui sua auctoritate rẽpublicam Iudæorum gubernabãt. Non enim hoc nomine hic tam significatur ætas quàm auctoritas, sicut & apud nos nomine presbyteri, quod hoc loco Græca habẽt: Principes sacerdotum, de quibus priùs dictũ est circa caput Concordiæ 9. & scribas, sub quibus etiam comprehẽduntur Pharisæi, sicut aliàs frequenter. Præter causam autẽ propriam huic loco, ob quam iam suam passionem suis prædixit, nimirum vt significaret causam prædictæ prohibitionis, alia est communis ratio, ob quam & nunc frequẽter postea suam passionem illis prædixit, nempe vt minus tempore passionis scandalizarentur, vt quam non potuerint dicere fuisse inopinatam, nec existimare ꝙ eam propter naturæ imbecillitatem passus fuerit. Quomodo enim id de eo existimare merìtò possent, qui prænouit, & prædicit, & festinat potius vt patiatur? Est & alia causa propria prædictioni in hoc loco factæ, nimirum, vt, quemadmodum patet ex sequentibus, suo exẽplo ad tolerantiam malorũ suos inuitaret, & præpararet. Suam autem passionem, & mortem iam tantùm generaliter prædicit, necdum passionum suarum species, aut mortis genus explicans, quẽadmodum postea facit, sed tantùm in genere dicens; *Oportet filium hominis multa pati, & reprobari, & occidi*, gradatim eis passionem suam, & mortem semper perfectius ingerens, & etiam hac in re ordinem illum naturalem obseruans, quo à generalibus ad specialia deuenitur, ac dispẽsationẽ patris secutus, quo perfectam veritatis cognitionem ordine quodã mũdo reuelat. Dicit autem tria ad passionem suam pertinentia, nẽpe, *multa pati, & reprobari, & occidi*, quia passio eius ante mortem consistebat in duobus, nempe in pœna malorum, quę illi inferebantur, & ignominia multiplici per reprobationẽ significata. Porrò Marcus dicit; *Palã verbum loquebatur*, tum quia antè idẽ dixerat, sed rectè, vt cùm Ioannis 2. dixit: Soluite templum hoc. &c. Et Ioãnis sexto, Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et Ioannis tertio; Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, &c. tum vt indicet quare Petrus iam accepit occasionem reprehendendi Dominum, quam prius non accepit ex eius verbis.

c ET APPREHENDENS EVM PETRVS COEPIT INCREPARE EVM *a* DICENS.] Audiens Petrus Dominũ dicentem se reprobandum & occidendum: idq; sua confessione quã approbauerat Dominus, indignum esse iudicãs, pro solito suo in Dominum amore vehementi, etsi adhuc imprudenti, apprehendẽs vel assumens (nam Græcis eadem est dictio in vtroque Euangelista προσλαβόμενος, hoc est, apprehensum eum ad se, quod facere solẽt, qui familiarius aliquid sunt dicturi) cœpit illum increpare, non ex indignatione, sed amantis affectu, ita vt istud, increpare, non sit aliud quàm reprehendere, quomodo amicus amico quippiam ingratũ narrãti dicere solet apud nos; Ne dicas. Huiusmodi enim increpationẽ alienã ab indignatione, & magnitudine significant Petri verba. Sicut autem in superiori Petri respõsione ardor fidei eluceſcit, ita in hoc ipsius facto ardor amoris in Dominum declaratus est, sed quo imprudenter iam & sine discretione Dominũ amabat. Cogitare enim debuisset eum quẽ cõfessus erat esse Dei filiũ, nihil increpatione dignum aut agere, aut dicere posse. Expendere item quod dixisset Dominus oportere sic fieri, ac ideo visum esse patri. Verũ quo minus hæc perpẽderet, amoris nondũ perfecti, sed adhuc nimis humani vehementia fecit. *Absit*, inquit, *à te Domine*. Pro quo significãtius, vt etiã notauit Hieronymus Græcè est, ἵλεώς σοι κύριε, hoc est, propitius tibi Domine. In qua oratione Diuus Hieronymꝰ subaudit, sis, vel esto, quomodo & Augustinus aliquot locis legit. Alij malunt subintelligendum esse, sit tibi Deus. Et quidem rectè. Nam verisimile est Petrũ Hebraicè vel Syriacè loquentẽ, vsum hic illa deprecãdi aliquid aut detestãdi forma, quæ frequens in Bibliis Hæbraicis recurrit, nempe חלילה לך Chalilachlach, quæ ponitur 1. Regũ 24. 2. Reg. 33. 3. Reg. 21. Quibus locis nos legimus: Propitius sit mihi Dominus, & in vno horum locorũ, nempe 2. Reg. 23. etiam Septuaginta habent sicut hic habetur: ἵλεώς μοι κύριε: at 3. Reg. 21. Septuaginta habẽt, μὴ μοι γένοιτο παρὰ θεοῦ, id est, ne mihi fiat à Deo, hoc est, vt phrasim Hebraicam quidam pulchrè vertunt, absit à me per Deum, vel auertat à me Deus. Eadem phrasis est Genes. 18. in verbis Abrahæ ad Deum, vbi eã noster interpres vertit per Absit. Absit, inquit, à te vt facias hãc rem. Similiter Genes. 44. loquitur Ioseph; Ablit à me, vt sic agam. Itaque bene hic vertit interpres; *Absit à te Domine*, melius quàm si vertisset, propitius tibi esto, aut etiã propitius tibi sit Deus, quãquam hoc secundum cùm nostra lectione coincidat. Hæbraica enim phrasis ad verbum significat, prohibitio sit, mihi, vel tibi, hoc est, vt Latini dicere solent; Dij prohibeãt, aut, Dij meliora. Vnde huiꝰ phrasis significatio sequẽtibus verbis apertius explicatur, cũ subditur: Non erit tibi hoc. Vbi tibi, cũ emphrasi est legendum.

c QVI CONVERSVS, *b* ET VIDENS DISCIPVLOS SVOS, COMMINATVS, &c.] Conuersus dicitur Dominus, quia faciem suam conuertit ad Petrum sibi collateralem, aut se sequentem, indignationem hac conuersione ostendens. Aut etiam quia faciem suam conuertit ad omnes discipulos, quia Marcus dicit; *& videns discipulos suos*, Quoniam autem omnibus discipulis audientibus Petrum Dominus reprehendit, coniectura est Petrum non omnino abduxisse Dominum extra discipulos, vt nullo audiẽte eum reprehenderet, sed apprehensa tantùm eius manu, aut vestimento secretius illi locutum, quamuis sic vt quidam Apostoli etiam id audire possent. Vnde illud, προσλαβόμενος, fortè non rectè sic vertitur, cùm abduxisset eum. Porro pro *commi-*

natus, rectius interpres vertisset, increpauit. Est enim idem verbum, quod mox vertit, increpare. Cuius verbi, nẽpe ἐπιτιμᾶν, varius est vsus in Euãgelijs. Nunc enim significat cum interminatione vel indignatione aliquid præcipere, aut prohibere alicui, vt, cùm dicitur increpasse dæmones, vẽtum & mare. Aliquãdo est simpliciter reprehẽdere, vt cũ supra Petrus dicitur increpasse Dominũ. Interdũ est id quod propriè est increpare, & corripere, vt hoc loco. Noster autem interpres vertit nunc per increpare, nunc per cõminari, nunc per præcipere, vel imperare. Omnibus autem discipulis audientibus Petrum redarguit, quoniam & illi simile quid vel patiebantur, vel pati poterãt quale Petrus. Seuerè autem adeo Petrum redarguit, etsi pro affectu erga Dominum commotum, vt doceret in ijs, quæ Dei sunt, nullum esse locum humanæ rationi aut affectui, & quanto zelo cómoueri nos oporteat in eos qui affectu quouis humano nos ab ijs, quæ Dei sunt auocare conantur.

VADE, INQVIT, POST ME SATANA, &c.] Quæ Christi verba sic distinguit Diuus Hilarius, vt post illa verba Petro dicta; *Vade post me*: quibus eum Dominus hortetur, vt exemplum suæ passionis sequatur: deinde quæ sequuntur, dicta sint in dæmonem, per quem opinio hæc Petro suggerebatur; *Satana scandalum mihi es*. Non enim, inquit, conuenit existimare Petro satanæ nomen, & offensionem scandali deputari, post indulta illa beatitudinis & potestatis tanta præconia. Verùm hanc distinctionem, & intelligentiam refellit Hieronymus, quòd hic error, inquit, Apostolicus non possit videri incentiuum diaboli, cùm profectus sit à pietatis affectu. Nec inconueniens est Petrum dicere vocatum satanã. Satanas enim dictus est, vel quia diaboli ea in parte imitator, ꝙ Christi mortem, sicut ille, impedire vellet: vel simpliciter quia aduersarius voluntati diuinæ & Christi. Non enim satanas nomen est propriũ dęmoni, sed generaliter significat idẽ quod Latinis aduersarius. Itaque cõuenienter Petrum, satanam vocat, quòd aduersatiũ se illi præberet, cùm ipse se putaret illi amicum exhibere. Porrò Origenes, & post eum Diuus Hieronymus, differentiam faciunt inter hoc dictum Petro, & illud, quod suprà dæmoni Dominum tentanti dictum est, quòd hic Dominus dixerit Petro: ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, id est, vade post me satana: quod perinde sit atque sequere me, non præiuris consilijs. Suprà autem diabolo tentatori tantũ ὕπαγε σατανᾶ, id est, discede, facesse satana. Sed parum firma hæc est annotatio. Siquidem & in Luca & in Matthæo, item in plerisque Græcorum libris legitur dictum dæmoni ὕπαγε ὀπίσω μου. Vnde simpliciter à se repellentis oratio habenda est, qua non indignè etiam Petrus repulsus fuit, cùm re vera satanam ageret, reuocando à iussis Dei. De hoc loquendi modo vide in capit. Concordiæ 15. Quòd autem sequitur: *Scandalum es mihi*, vel, vt habent Græca, scandalum meum es: idem est quod, obstaculum mihi es, & impedimentum mihi præbes ne patris iussa perficiam. Scandalum enim Græca dictio, impedimentum vię, & offendiculum significat. Intelligendum tamen est, quod dicit Dominus, Petrum sibi esse scandalum, quantum scilicet erat in ipso Petro. Nam Dominus scandalũ pati non potuit, quod non patiuntur nisi vel imperfecti, & paruulis similes, vel peruersi, & maligni. Nisi intelligatur Petrum fuisse scandalũ Christo secũdum carnem, quæ Petri suggestione cœperit horrere mortem, sicut imminente passione. Vnde bene subiungit de abnegando semetipsum, vt, quemadmodum ipse non sequebatur carnis voluntatem, sed patris, ita & nos faciamus. Cùm autem his verbis, *Scandalum es mihi*, Dominus reddiderit causam, quare eum dixerit satanam, & quare eum à se reiecerit: addit etiam causam erroneæ huius opinionis in Petro, *Quia*, inquit, *non sapis*, hac scilicet in parte, *ea, quæ sunt Dei, sed ea, quæ sunt hominum*, hoc est, quę sunt humana, nempe fugere passiones & ignominias, vitare mortem, & similia. Vbi notandum, Dominum non dixisse, sed ea, quæ sunt dæmonis: vt intelligamus Petrum illud suggessisse non ex afflatu dæmoniaco, sed ex humano affectu: & rursum intelligamus, non tantùm diabolica sapere, sed etiam humana, & carnalia, frequẽter esse aduersari Deo, & satanam agere. Prudentia enim carnis mors est, & inimica est Deo. Legi enim Dei non est subiecta. Cõferenda autem nũc hæc verba Domini ad Petrum, cum ijs, quæ mox priùs ad eum sunt dicta. Ibi enim quia non humana, sed diuina, non quæ caro, & sanguis, sed quæ pater reuelauit, loquebatur, beatus pronunciatur, Petrus mutato nomine vocatur, ac fundamentum Ecclesiæ fore dicitur: hic verò, quia non iam sapit diuina, sed humana, reijcitur, satanas vocatur, ac scandalum esse dicitur. Vnde intelligimus, quanta sit differentia hominis sibi relicti, & eiusdem diuina gratia adiuti: deinde quàm non sufficiat Dei gratiã aliqua in re percepisse, si non eadem perseueret assistere. Itaque quo Petrus sibiipsi innotesceret, nec se ob pronunciatam beatitudinem efferret, & nos, quæ dicta sunt in eo discęremus, bene dispensatione, & permissione diuina factum est, vt post insignem illam commendationem, in hanc prolapsus infirmitatem, talem à Domino audiret increpationem. *Rom. 8.*

b ET *a* TVNC IESVS *b* CONVOCATA TVRBA CVM DISCIPVLIS SVIS DICEBAT, &c.] Quoniam Petrus carnali affectu Dominum à morte auocare conabatur, non satis habuit Dominus hunc eius affectum redarguere, sed insuper docere cœpit quã necesse esset nõ sibi solùm, sed suo exẽplo omnibus ponere huiusmodi affectus, & mala quæ Deus immiserit aut permiserit prompto suscipere animo. Ideoque, omni turba cõuocata, ad omnes hæc dicit, quoniam ad omnes pertinebãt, qui salutẽ quærebãt æternam. *Si quis*, inquit, *vult post me venire*, id est, me sequi, & meus esse discipulus: quasi dicat; Multi sunt, qui pedibus me magis sequuntur, quàm imitatione, & alij alia de causa me sequuntur: sed quisquis volet esse verus sectator meus, huic necesse est ante omnia abneget seipsum, &c. Dicit autem, *si quis vult*: nimirum in libertate nostra nobis relinquẽs, vtrũ amplecti maluerimus. Dicit in genere. *si quis*, hoc est, quisquis vult, &c. vt intelligamus ad omnes istud pertinere, nec quenquam nisi hac ratione posse esse illius sectatorem. Quòd si autem illud, quod supra dictum est Petro: *Vade post me*, sic est accipiendũ, quomodo intelligit Origenes, iam hic, cùm dicit Dominus; *Si quis vult post me venire*; intelligetur ipsum explicare, quid sit illud quod supra dixit; *Vade post me*, verùm illò non videtur Dominus respexisse. Porrò duo requirit ab eo, qui sequi se volet. Primũ, vt abneget semetipsum. Est autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

autè abnegare seipsum, valedicere pprijs affectibus, & desiderijs, ac apud se statuere nolle deinceps illa sequi, quę amor proprius suggerit, sed ea quæ diuinæ sunt voluntatis, qualiacũque sunt illa, & quantũcunque sunt carni, & nostræ humanę voluntati inimica. Quæ sanè abnegatio, res est carni difficillima. Caro enim desiderat huius mundi honores & voluptates, lõgã, & ab omni incõmodo liberam vitã in hoc mũdo. Hęc ergo abnegatio exigit, vt ne in his hominis desideriis carni acquiescere statuamus. Rursum amor suiipsius etiam in bonis, quæ quis facit operibus, se frequẽter magis spectat, ac suum bonũ quærit, potius quàm vt Dei voluntatem adimpleat. At abnegatio suiipsius requirit, vt in omnibus Deũ potius quàm nos spectemus, nec tam quid nobis bonũ quàm quid illi gratũ sit, cõsideremus. Hoc tamẽ loco abnegationem sui Dominus maximè requirit, ad hoc vt valedicamus affectibus illis, quibus longam in hoc mũdo vitam optamus, & mala ac incõmoda carni effugere studemus. Itaque requirit, vt non tantùm abnegemus diabolũ & mundũ, aut parentes & filios aut vxores, sed, quod est omniũ difficillimũ; etiam nosipsos, qualem abnegationẽ alibi vocat odire animam propriam. Vnde Lucæ 14. dicit; Si quis venit ad me, & nõ odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, nõ potest esse meus discipulus. Cùm autẽ quis seipsum abnegauerit, necesse est secũdò, vt tollat crucem suam, hoc est, vt mala quæuis, quæ propter Deum illi ab impiis inferuntur, aut quæque incõmoda, quæ in hac vita ei, Deo permittente, obueniũt, prompto, & lubenti animo suscipiat, & toleret. Etsi enim nemo sit, qui crucẽ à Deo impositã nõ cogatur ferre, tollunt tamen tantũ ij qui cum alacritate aut saltem lubentes iis, quæ ipse immiserit, veluti humeros supponũt. Lucas addit quotidie, quo significatur, nunquã non perferẽdum aliquid ei qui piè vult viuere in Christo, ac ei perseuerãtia vsque in finem opus esse. Cæterùm quãquam horũ duorum, quæ Dominus exigit à discipulo futuro, hic sensus esse videatur à Domino intentus, qui iam est explicatus, non est tamen prætereundus intellectus Diui Gregorij, qui duo hæc paulò aliter explicat, nimirũ eo sensu, qui suo, & nostro seculo maximè cõuenit. Itaq; illũ intelligit abnegare seipsum, qui desinit esse quod erat, & incipit esse, quod nõ erat, id vitans, quod erat per vetustatẽ peccati, & ad id nitens ad quod per nouitatẽ vitæ vocamur: Tollere autem crucẽ suam, affligere corpus per abstinentiam, & crucifigere carnem cum vitiis, & cõcupiscentijs, aut etiam per compassionem animi affligere seipsum. Quẽ sensum etiam D. Hieronymus hic secutus est, sic scribẽs: Qui deponit veterẽ hominẽ cum operibus suis, denegat semetipsum, dicens: Viuo autem non ego, viuit verò in me Christus, tollitque crucẽ suam, & mundo crucifigitur. Quod autem sequitur in verbis Domini; *& sequatur me*; dupliciter accipitur. Quidã enim illud accipiũt, vt sit diuersum à duobus præcedẽtibus, vt significetur nõ esse satis abnegare seipsum, & tollere crucem suam, nisi quis etiam sequatur Christum, hoc est, in illis spectet Dei nõ suam gloriam aut præter mala, quæ patitur, etiã incedat per vestigia cõuersationis Christi, Alij, & rectius quidẽ, accipiunt eam partem appositã, non vt diuersam à præcedẽtibus, sed vt significetur eum, qui volet venire post Christũ sequi posse, & debere per illa duo, quæ dicta sunt. Fieri enim non potest, vt, qui seipsum verè abnegauit, & tollit crucẽ suam, non sequatur Christum. Et alioqui absurdũ est dicere tria hæc requiri ab eo qui vult venire post Christum, nempe abnegare se, tollere crucem, & sequi Christũ, cùm venire post Christũ, sit sequi Christum. Itaque perinde esset ac si diceretur: Qui vult me sequi, sequatur me. Hieronymus intelligit illud, *& sequatur me*, nõ esse diuersum à præcedenti, sic scribens post supradicta verba ipsius: Cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominũ crucifixum. Vide autem etiã quæ circa illud Matt. 10. c. Concordiæ 55. sunt annotata: Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus: quare scilicet crucis fiat mentio.

l QVI ENIM VOLVERIT ANIMAM SVAM SALVAM FACERE, PERDET eam, &c.] Dixit quæ sint facienda ei, qui se sequi volet: addit nunc causam ob quam illa sint meritò facienda, nimirum ob fructũ, qui sequitur eum, qui suam tollit crucem, & damnũ, quod sequitur eum, qui crucem tollere recusat, atque sic iam necessarium esse ad salutem ostendit, quod prius in voluntate omnium posuit, dicẽs: si quis vult post me venire. Porrò quæ dicenda sunt circa has duas sententias, quas Dominus frequẽter repetit, vide circa dictum Matthæi locum, vbi dicitur; Qui inuenit animam suã, perdet eam: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Cæterùm quod sequitur; *Quod enim prodest homini si vniuersum mundum lucretur*, &c. non satis apparet, quomodo hæreat cum præcedentibus propter coniunctionem, *enim*. Nam dicendum videbatur: Quid autem, vt iã subsumendo ostenderetur, quãtum damnum sit cõpendio vitæ temporalis, verè perdere animam. Sed quemadmodũ vt illud; Qui enim voluerit animam suam saluam facere, &c. bene hæreat cum præcedẽti sententia, aliquid huiusmodi est subintelligendum, quod illis sentẽtiis probetur: Et meritò quidẽ me quisque sequi debet, abnegando seipsum, & tollẽdo crucem suam: Sic & hic ante hanc sententiã aliquid subaudiendum videtur in hunc, vel similem modum, Itaque ne quis verè perdat animã suam, sed eam verè saluam faciat, præstat eã in hoc mundo nolle saluam facere, sed potius perdere eã propter me. Expressa enim illa conclusione, ad quam indicandam, & probandam duæ illæ sententiæ allatæ fuerãt, iam aptè sequitur etiam ratio secunda, qua ostenditur, & quàm inutile sit lucrum vitæ temporalis, imò totius mundi cum perditione animæ, & quàm irreparabile sit damnum perditionis animæ. Est autem hęc ratio desumpta à sentẽtijs vulgi de perditione vitæ temporalis, vt sit hic sensus; Sicut nemo tam stultus est, vt velit iactura vitæ huius corporalis lucrifacere, si possibile esset, vniuersum mundum, tum quòd vita perdita nullus ei esset rerum huius mundi vsus, tum quòd vitam perditam nulla re recuperare posset: sic multò magis stultũ est lucro vitæ temporalis, imò totius mũdi, facere veram animæ iacturam post hanc vitam, quando ei nihil prodesse poterit acquisitio rerum in hoc seculo obtentarum, nec perditam animam vlla re redimere. Nam quod dicitur; *Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua*, intelligere oportet de anima perdita. Anima enim nondum perdita redimitur pretio sanguinis Christi, ac bonis

ac bonis operibus, secundùm quod Daniel dixit Nabucodonosor: Peccata tua eleemosynis redime. Itaque quod hic dicitur, simile est illi, quod dicitur in Psal. 48. Frater nõ redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.

h QVI ENIM ME CONFVSVS FVERIT ET VERBA MEA, *b* IN GENERATIONE, &c.] Coninnctio, *enim*, probat illam sententiam prædictam: *Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam*; sic & contraria sententia hic indicata, nempe, *qui me confessus fuerit, confitebor & ego eum*; probat sententiam alteram prædictam; *Qui perdiderit animam suam propter me, saluam faciet eam*. Porrò non satis Latinè interpres nostet vertit in Luca; *qui me erubuerit & sermones meos*, (eo quòd erubesco sit absolutum) & minus Latinè in Marco; *qui me confusus fuerit, & verba mea*; Græcè apud vtrumque Euangelistam est eodem modo: ὃ γὰρ ἐπαισχυνθῇ με, καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, quod Latinius sic verti potest; Quemcunque enim puduerit me, & meorum sermonum. Sed interpres voluit imitari constructionem & locutionem Græcã. Proinde certum est in Marco malè quosdam legere pro confusus, & cõfundetur, confessus, & confitebitur. Additur autem in Marco, *in generatione ista adultera, & peccatrice*: eo quòd apud impios prædicatio Christi, & Euangelij ob humilitatem crucis ridicula sit, ac proinde apud illos possit esse ratio erubescendi Christum, & Euangeliũ. Per generationẽ autem adulteram, & peccatricem, non tãtùm intelligere voluit Iudæos, sed omnes etiam impios, sine quibus mundus nunquam erat futurus, sed qui prædicationem nominis Christi, & omnis virtutis ac iustitiæ semper esset irrisuri, quos adulteros vocat ꝙ à Deo defecerint ad idola, aut certè ad creaturarum nimirum amorem. Quod autem dicit; *filius hominis erubescet eum*; sic est accipiendum, quia filius hominis talẽ indignum iudicabit, quem inter suos agnoscat, & dedignabitur suis connumerare, veluti pudore afficiendus corã patre, & angelis, si connumeraret. Addit autem commodè; *cùm venerit in gloria*; nimirum gloriam suam opponẽs humilitati primi sui aduentus, ob quam quosdam pudet eum confiteri, aut suscipere. Dico confiteri, aut suscipere, quia duobus modis intelligi potest quis erubescere Christum, videlicet vel quia puder in eum credere, cuius crucem mũdus irridet; vel quia pudet eum, in quẽ iam credit, confiteri, & prædicare, Itaque notãdæ in hac sentẽtia antitheses pulchrę inter gloriam Christi, & eiusdẽ humilitatem: inter eum, qui non erubescit, & eum, qui postea erubescet: inter peccatores, coram quibus aliquis nũc erubescit, & patrem cœlestem, ac angelos sanctos, coram quibus tunc Christus erubescet. Perinde enim est ac si dixisset; Qui me iã abiectum à mundo habitum erubescit, hunc ego aliquãdo glorioſus toti mundo erubescam. Qui me corã peccatoribus meritò contemnendis, & quorum iudicium irrideri deberet, erubescit hũc ego vicissim coram sanctis angelis erubescam, apud quos inhonorati, extremæ est ignominię, & infœlicitatis. Quiq; ne perdat honorem peccatorum, veretur meã humilitatẽ prędicare, hic in mea gloria perdet honorem meum, & sanctorum angelorum. Itaq; videte à quib⁹ malitis honorari, à peccatorib⁹, an à me glorioſo, & sanctis angelis. Dicta sunt autem quædam etiam ad hanc sententiam spectãtia circa illud Matthæi 10. Omnis ergo, qui confitebitur me, &c. Ex illis intelligi potest quomodo hæc sententia generalius accipi potest, vt nõ solùm intelligatur erubescere Christum quem pudet in Christum credere, aut eum confiteri, sed etiam quem pudet quamuis veritatem prędicare, aut quamuis iustitiam operari.

a FILIVS ENIM HOMINIS VENTVRVS EST IN GLORIA PATRIS SVI, &c.] Hæc sententia, qnæ in Cõcordia rectè subiũgitur, post superiorem sentẽtiam positã à Marco, & Luca (declarat enim, & cõfirmat illud, quod in ea dictum est, quòd filius hominis erubescret cùm veniret in gloria) Matthæus, qui hanc solus posuit, idẽ probare voluit, quod reliqui duo Euangelistæ superiori sententia, nempe quòd qui iam voluerit, prtęrito Christo, animam suam saluã facere, perdet eam: & cõtrà, qui propter Christum perdiderit, saluam eam faciat. Notandum autem, quòd in hac, & superiori sententia dicatur filius hominis vẽturus in gloria patris sui, quo significatnr eandẽ esse filij hominis gloriã, quæ est patris, ac proinde & eandem esse substantiam. Porrò celeberrima est, & in scripturis frequenter obuia sentẽtia, qua dicitur hic in iudicio nouissimo reddendum vnicuique secundum opera sua. Ea enim etiã eisdem verbis habetur Psal. 61. Tu reddes vnicuique secundum opera sua. & ad Roma. 2. Thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua: Alijs autem locis idem, etsi alijs verbis, frequenter dicitur, vt 1. Cor. tertio; Vnusquisque autem propriam mercedẽ accipiet secũdum suum laborem. Et 2. Corint. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque prout gessit in corpore suo, siue bonum, siue malum. Et alijs infinitis penè locis idem inculcatur. Quæ tamen omnes sententię generales, quoniam non videntur verificari in paruulis, & fatuis, intelligendæ videntur pronũciatæ distributione, vt vocant, accommoda, nimirum de operantibus, sub quibus non comprehẽduntur pueri, & fatui, vt qui non tam operẽtur quàm patiantur, aut saltem non operãtur humana, quòd careãt in agendo vsu rationis. His autem sentẽtijs Spiritus sanctus in primis quidẽ refellere voluit eos, qui fidei suę aut veri Dei agnitioni, & inuocationi nimis fidunt, cõtra quos supra dixit Dominus, Nõ omnis, qui dicit mihi; Domine, Domine, intrabi in regnũ cœlorum, sed qui facit volũtatem patris mei, &c. Et Hiere. 6. dicit Dominus per prophetã; Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes; Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quoniã si bene direxeritis vias vestras, & studia vestra, &c. habitabo vobiscum. Proinde his sentẽtijs mirè retunditur eorum doctrina, qui hodie in extollenda fide, & operibus hominum deprimendis nimis sunt immodici. Similiter his sententijs Spiritus sanctus refellere voluit fiduciam quorũdam in virtutibus, & benefactis aliorum, etiãsi illa nõ imitentur. Vnde Ioannes Baptista populũ admonuit, vt facerent fructus dignos pœnitentiæ, nec confiderent in Abrahã patre ipsorum, ac promissionib⁹ eis factis. Et ex cap. Ezech. 18. patet satis ad hunc finem has sententias toties in scripturis inculcari. Postremùm his sententijs scriptura testari voluit Deum citra omnẽ personarum dele- *Matt. 7.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctum,omnes iudicaturum,iuxta quod quisque in- A uentus fuerit,secundùm testimoniũ, quod opera de eo perhibent. Ad hunc enim finem adfert hanc sententiam D. Paulus ad Romanos 2. addés, Non enim est acceptio personarum apud Deum.

*b*ET DICEBAT ILLIS; *l* AMEN DICO VOBIS, SVNT QVIDAM DE HIC STANTIBVS, &c.] Quoniam dixerat filium hominis venturum in sua gloria,idque vel maximè prouocare posset,vt eum,qui abiectus videbatur prædicarent,non solùm omni pudore posito, sed etiam cõtempta propter eum & morte, & omnibus huius mundi bonis:ideo opportunè iam confirmat, quod dixerat se venturum in gloria: & quoniam B quod dixerat de suo aduentu,in tẽpora longa differẽdum erat, ne ob id minus crederetur, promittit eiam, in præsenti vita post breue tempus se reuelaturum quibusdam suã gloriã, & regnum suũ, & cum solita sua assẽueratione promittit, dicens: Amen dico vobis; pro quo Lucas habet, λέγω ὑμῖν ἀληθῶς. Dico vobis verè nimirum exponẽs dictionem Hebraicam Amen, quemadmodũ etiam alibi. Porrò quod hic dicitur quosdam ante mortem visuros filium hominis in regno suo, variè intelligitur. Quidam enim intelligunt istud Dominum dixisse de sua transfiguratione. Nam eam omnes Euangelistæ mox subiungunt, veluti ostẽdere vo- C lentes impletum tum fuisse quod his verbis Dñs fore promisit. Tunc enim quidam illic stantium, nempe tres Apostoli, quos secum sumpsit, videbunt filium hominis venientem in regno suo, hoc est, in ea claritate, in qua veniet iudicaturꝰ, & qua cũ sanctis suis erat regnaturꝰ. Aut simpliciter, *venientem in regno suo*, id est, apparẽtem in gloria regni sui. Sic quod dicunt Marcus, & Lucas; donec videant regnum Dei; intelligunt, donec videant gloriam, & maiestatem regni sui. Alij intelligunt istud Dominum dixisse de gloria,in qua ab omnibus Apostolis videndus erat post resurrectionem, & in ipsa ascensione. Tunc enim omnes viderunt D
Matt.26. eũ in regno suo, secundũ quod Dominus ipse eis
Matt.28. dixerat in vltima cœna: Non bibam de hoc gemine vitis, donec illud bibã vobiscum nouum in regno meo. Tunc illis dixit; Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Tunc illum viderunt deuicta morte triũphasse, ac glorioso, & impassibili corpore resurrexisse. Tunc in ipsa ascensione angeli eis dixerunt; Quemadmodum vidistis eum
Actuum 10. ascendentem in cœlum, sic veniet. Secundùm hũc intellectũ dicit Dominus quosdam illic stantium visuros, quia non omnes viderunt, quibus hæc dixit, siquidẽ conuocata turba cũ discipulis suis hæc dixit omnes, vt suprà dixerunt Marcus & Lucas. Alij rursum, inter quos D. Gregorius intelligunt dictũ istud esse de regno Christi: quo per Euangelij prædicationẽ cœpit in toto orbe glorioſus aduenire, ac cũ mira vbique virtute agnosci & adorari saluator mundi. Cui sensui conuenit & illud quod dicitur ab omnibus Euangelistis, quosdam non morituros, donec videãt, &c. (illo enim significari videtur non ita subito implendũ, quod promittit) & illud quod habet Marcus; donec videant regnũ Dei veniẽs cum virtute, vel, vt potius Græca verti debẽt, regnum Dei venisse cũ virtute. Suprà enim Dominus præcepit Apostolis, eũ ad prędicandum eos mitteret, vt prædicarent regnum Dei appropinquasse, & venisse. Et calumniatoribus Iudæis respondit; Si in spiritu Dei eijcio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei. At tum nondum aduenerat regnũ hoc cum virtute, sicut cùm passim per orbẽ incredibili virtute Euãgelium & prædicatũ, & assertum à plurimis fuit. De quo Paulus gloriatur ad Colosſ. vbi de Euan- *Matt.7.* gelio scribit: Quod peruenit ad vos, quemadmodum & in toto orbe fructificat & crescit. Sed fusius ad Rom. 15. Habeo, inquit, gloriam in Christo Iesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me nõ effecit Christus in obediẽtiam gẽtium verbo & factis, in virtute signorum, & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti, ita vt ab Hierusalem per circuitum vsque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi. Hæc regni Christi *Colos. 1.* magnifica virtus maximè circa vicesimum annũ ab ipsius passione sese exeruit, ad quod vsque tempus indubiè multi ex ijs, quibus præsentẽ sermonem Dominus habuit, superstites fuêre. Quod autem quidam intelligunt hanc sententiam de aduentu Christi, & regni eius in nouissimo die, ac significati putant Ioannem Euangelistam nõ moriturum vsque in illum diem, infirmius est quàm vt hîc refelli multis debeat. Quosdam enim dicit non gustaturos mortem, non autem solùm quendam: & ecclesia Ioannem tãquam deposito semel corpore beatam in cœlis vitam degẽtem colit, & veneratur. De quo latius in fine euangelijs Ioãnis. Porrò sicut videre mortẽ, sic & gustare mortem, phrasis est Hebraica, qua vsus etiam est Ioann. 8. & ad Hebr. 2. pro experiri mortem & mori, ex qua phrasi fluxit illa locutio in euangelijs: Bibere calicem mortis.

TRANSFIGVRATVR DOMINVS. Matth. 17. Marci. 6. Lucæ 9. CAPVT LXVII.

† *c.& post dies sex*
Δ *b.o. coram ipsi*
‖ *a. vestimẽta*
auẽ
‖ *c.& vestitus.*
† *c. albus et refulgẽs*
Δ *a.o. alba.*
‖ *a.o. sicut*
† *b. apparuit*
Δ *b. Ecce*

c Actum est autem post hæc verba † *l ferè dies octo, & assumpsit c Iesus l Petrum & Iacobũ, & Ioannem a fratrem eius, c & ascendit in mõtem vt oraret, e & duxit illos in montẽ excelsum seorsumb solos. c Et facta est, dum oraret, species vultus eius altera, c & trã figuratus est* Δ *ante eos. a Et resplenduit facies eius, sicut Sol,* ‖ *e & vestimẽta eius facta sunt* † *h splendẽtia & candida* Δ *l nimiũ* ‖ *e velut nix, b qualia fullo non potest super terrã candida facere. l Et f ecce* † *e apparuerunt illis c duo viri, erãt autem* Δ *l Moyses & Elias', b & erant* ‖ *l loquentes cum Ieſu', c visi in maiestate: & dicebant excessum eius, quem completurus erat in Hierusalem. Petrus verò & qui cum illo erant, grauati erant somno. Et euigilãtes viderunt maiestatem eius: & duos viros, qui stabant cùm illo. Et factũ est, cum discederent ab illo,* * *c respondens l Petrus* † *dixit* Δ *ad Iesum', a Domine* ‖ *b præceptor', l bonum est nos hic esse, b & a si vís l faciemus a hic l tria tabernacula' ibi vnum, & Moysi vnum, & Eliæ vnum.* † *h Non enim sciebat quid diceret, b erãt enim timore exterriti. c Hæc autẽ adhuc c illo loquẽte a ecce h* *facta est l nubes a lucida, c &* ∇ *l obumbrauit' eos, & timuerunt intrantibus illũ in nubẽ. l Et a ecce l vox* † *h facta*

lias cum Mose.
‖ *a cum eo loquentes.*
‖ *c loquebantur cũ illo*
* *b. &*
* *a autem*
† *h. ait*
Δ *b.o. Iesu*
‖ *b rabbi*
† *c. Nescies quid diceret*
* *b. &*
Δ *b. obũbrans*
† *b. venit*
Δ *b. o. charissimus.*
‖ *b o. audite illum.*
† *b o. Iesum tantũ*
Δ *b. interrogabant.*
‖ *b. qui*

b facta est l de nube dicens; Hic est filius meus Δ *dilectus, a in quo mihi benè complacui* ‖ *l ipsum audite. Et c dum fieret vox, a audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, & timuerũt valdè. Et accessit Iesus & tetigit eos, d. xitque eis; Surgite, & nolite timere: Leuantes autem oculos suos b & sta. in circũspicientes, c neminẽ b amplius c viderunt nisi* † *solũ Iesum b secũ* [&] *c inuẽtus est Iesus solus. e Et descendẽtibus illis de mõte præcepit illis a Iesus, a ne cuiquã quæ vidissent narrarẽt: nisi cũ filius hominis à mortuis resurrexerit, f dicẽs; Nemini dixeritis visionẽ, donec filius hominis à mortuis resurgat. c Et ipsi tacuerũt, b & verbũ continuerũt apud se, conquirẽtes quid hoc esset, cũ à mortuis resurrexerit, & nemini dixerũt in illis diebus quæ quã ex ijs, quæ viderant. f Et* Δ *interrogauerũt eum a discipuli eius c dicentes; Quid ergo dicunt b Phari sæi, & e scribæ quia Eliã oportet a venire primum? ‖ At ille respondens ait illis; Elias a quidem venturus est, & b cum venerit primo restituet omnia, b & quomodo scriptum est in filium hominis, vt multa patiatur, & contemnatur e Dico autem vobis, quia b & a Elias a iam e venit, & a non cognouerunt eum, sed e fecerunt in eo, quæcunque voluerunt, b sicut scriptum est de eo. a Sic & filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis.*

FACTVM EST AVTEM POST HÆC VERBA, *l* FERE DIES OCTO, ET ASSVMPSIT, &c.] Si verba superiora; *Sunt quidam de hic stantibus*, intelligantur de Christi transfiguratione; iam manifestum est quare ab omnibus Euangelistis hæc narratio subiungatur superioribus, nimirum vt quod promissum erat à Christo, ostenderẽt esse impletum. Si verò secundùm aliorum intelligentias prædictas superiora intelligãtur, dicendum Dominũ hac sua transformatione voluisse specimen quoddã dare suæ gloriæ, in qua dixerat se venturum in nouissimo die, & voluisse incipere adimplere promissionem illam. Sũt quidam de hic stantibus, &c. quæ tamẽ postea perfe- B ctius esset implenda. Atque ob id (quod ad literalẽ quidem attinet rationem) Euãgelistæ tempus rei iam gestę post prędicta verba accurate annotauerunt, videlicet vt indicarent vel iam impletũ esse, quod promissum fuit; vel cœptũ adimpleri, quia transfiguratio hæc præluibatio fuit regni Christi pòst magis aperiendi. Porrò dissonantia quę inter Euangelistas videri esse posset, quòd Lucas octo dierũ meminit, Matthæus verò & Marcus sex dierũ post superiora à Christo dicta, sic ab omnibus benè dissolui solet, vt dicatur Matthæum & Marcum intermedios tantùm dies cõnumerasse, Lucã C verò etiam duos extremos dies, & illum scilicet quo Christus locutus est, & illum quo in monte est transfiguratus. Verùm non est necesse huc cõfugere, cùm non dicat absolutè Lucas octo dies, sed fere octo dies. Ideo autem dicit ferè octo dies, vel quia non constitit ei satis dierũ numerus, vel quia non post integros octo dies hæc facta essẽt: sed sex integros & duorum dierum extremorũ aliquam partẽ. Cæterùm videtur etiam mysticã habere rationem, quare dierum numerũ tam accuratè Euangelistæ annotauerũt, nimirũ vt indicaretur, post sex mũdi ætates octauo die futurã om- D nium resurrectionem, ac Christũ in sua gloria vẽturum, cuius hæc Domini transfiguratio velut primitię quędam aut indicium fuit. Sicut enim in octaua die facta est resurrectio Christi, ita & generalis resurrectio octaua die futura est, quãdo scilicet cõpletus erit cursus dierũ qui septenario numero semper recurrunt. Quoniã autẽ nondũ erat tempus glorificationis, non manifestauit Dominus suam gloriam omnibus Apostolis: & tamen quoniam pro fidei confirmatione gloriã suã quibusdam aperire debuit, quosdam ex Apostolis de- E legit, qui gloriæ Christi cõspectæ postea idonei essent testes apud alios. Itaque tres ad hoc delegit, vt secũdùm legem in ore horũ triũ verbũ hoc cõfirmaretur, & tres illos, quos inter duodecim Apostolos primo semper loco habuit, vt qui ob id & primi & præcipui essent inter Apostolos, præ aliis etiã perfectiore Christi cognitione donari debebant, ac certiores futuri essent gloriæ Christi post resurrectionem testes. Iacob. ergo iste, cuius hic fit mentio, non ille est qui dicitur fuisse frater Domini a Paulo, & scripsit primam epistolam Canonicam, quem Paulus coniungit Petro & Ioanni, ad Galatas 2. Hic enim dicitur, Iacobum & Ioannẽ fratrem eius: proinde in æquiuocatione nominis errauit D. Augustinus scribẽs super epistolã ad Galatas de Iacobo, cuius ibi cum Petro & Ioanne fit mentio: Petrus, inquit, Iacobus & Ioannes honoratiores in Apostolis erant, quia ipsis tribus se in monte ostendit in significatione regni sui, cũ ante sex diex dixisset; *Sunt quidam de circunstãtibus*, &c. Etrasse in ipso nomine videtur etiam D. Ambrosius hoc loco scribẽs super Lucã, cùm Iacobo, cuius hic fit mentio, tribuit illud, quòd primus conscẽderit solium sacerdotale, quod dicendũ erat de Iacobe minore, qui primus fuit Hierosolymorum Episcopus, nisi forte successerit Iacobo Zebedæi ab Herode interẽpto. Hos ergo Apostolos tres secum seorsum sumens Dominus, ascendit cũ eis in mõtem, eumq; excelsum, tum quòd hic locus, vtpote secretus, commodus esset orationi, & ostensioni gloriæ suæ: tum vt hoc ipso ascensu doceret eum, qui cœlestẽ suam gloriam vellet mente conspicere, oportere relictis omnibus terrenis cuius & cogitationibus supra se elevari ad cœlestiũ contemplationem. Porrò mons iste quis fuerit nõ explicatur in scripturis, creditur tamen communiter fuisse mons Thabor, clarus victoria Barac & Deborę, qui & Ithaburius dicitur Iosepho. De hoc monte sic scribit Brocardus: A Nazareth duabus leucis versus orientem est mons Thabor, in quo Dominus transfiguratus fuit, sunt in eo adhuc ruinæ variæ palatiorum & turriũ, quæ hodie sunt latibula leonum & aliarum bestiarum. Altitudini huius montis testimoniũ præbet D. Hieronymus sic scribens lib. de locis Hebraicis: Thabor terminus Zabulon. Est autem mons in medio Galilææ campo, mira rotunditate sublimis, distãs à Diocęsarea decem milibus contra orientalem plagam, qui confinium quoque inter tribum Isachar & Nephtalim fuit. Apertius autem Iosephus altitudinem huius montis exprimit, qui lib. 4. de bello Iudaico ca. 2. testatur altitudinẽ eius esse triginta stadiorum, in septentrionali plaga inaccessam, in vertice autem viginti stadiorum planiciẽ patere, quã seipsum dicit quadraginta dierũ spacio mu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

to circundedissa, vt in eo monte cõtra Romanos A Iudæi defenderent se. Memorat autem Lucas Dominum ascendisse in montem vt oraret, sicut hoc Domino fuit familiare, ac inter orandũ trãsfiguratũ fuisse. Quòd sicut docemur secedere, & mẽtem subleuare cùm orandũ est: ita & illud monemur, nos orantes quodammodo in Deum transformari, quo certè cupidius orare, & cũ Deo colloqui debeamus. Quomodo autem intelligendũ sit quod dicunt Matthæus, & Marcus, Dominum trãsfiguratum, vel, vt habẽt Græca, μετεμορφωθη, id est transformatum, pulchrè, & doctè tractauit D. Hieronymus, sic scribens; Quod dicit, *transfiguratus est ante eos*; nemo putet pristinam eum formam, vel amisisse corporis veritatem, & assumpsisse corpus vel spirituale, vel aereũ, sed quomodo transformatus sit Euangelista demonstrat, dicens; *Et resplenduit facies eius sicut sol*, &c. Vbi splendor faciei ostenditur, & candor describitur vestiũ, non substantia tollitur, sed gloria commutatur. Transformatio splendorem addidit, faciem non subtraxit. Hæc ille. Sed & Lucas satis indicat quo modo illa transformatio vel transfiguratio debeat intelligi, cùm pro eo ꝙ alij dixerunt, *transfiguratus est*, ipse dixit, *& facta est species vultus eius altera*. Non dicit aliam faciem factam aut aliam faciei figurã, sed speciẽ. A verbo μεταμορφοῦν, quod hic ponitur in Matthæo & Marco, deriuatur dictio Metamorphosis, qua dictione Pbẽtæ prophani vocabant fabulosas suorum deorum transfigurationes quibus Iouẽ in taurũ aut aliud quid mutarũ fingunt, & sic de aliis. Vnde ad hanc vocẽ alludisse videtur Petrus cum de hac Christi admirãda metamorphosi verba esset factur⁹, epistolæ suę secũdę cap. 1. Prẽmisit enim: Non enim doctas (vel arte compositas) fabulas secuti, notã vobis fecimus Domini virtutem & præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis; significans hanc Christi transfigurationem admirabiliorẽ, veriorẽ, & certiorem fuisse fictis illis poëtarum transformationibus. Porrò teste Damasceno aliter iam Christi orantis facies resplenduit, aliter facies Moysis, eũ locutus fuisset cum Deo in monte Sinai. Claritas enim faciei in Moyse extrinsecus aduenit ex collo quio cũ Deo. Vnde allegoricè tractans hanc claritatẽ Paulus 2. Corint. 3. Nos verò, inquit, omnes, reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eãdem imaginẽ trãsformamur à claritate in claritatem tanquã à Domini spiritu. Claritas verò faciei in Christo fuit ex innato gloriæ diuinæ fulgore, aut etiam ex beatitudine animæ Christi, quæ ab initio cõceptionis semper beata, tamẽ dispẽsatione diuina radios suæ beatitudinis nõ diffundẽs in corpus iam ad tempus permissa est sic in corpus suã gloriã diffundere, quomodo eã diffundet in resuscitatis sanctorũ corporibus: nisi quòd tũc diffusa in corpus gloria erit ei velut cõnaturalis, quę nunc in Christo fuit velut trãsitoria passio. Qualis, inquit Hieronymus, futurus est Dominus tẽpore iudicãdi, talis Apostolis apparuit. Et rursum; Trãsformatus est, inquit, Dominus in eã gloriam, qua venturus est postea in regno suo. Præterea Moyses tantùm habuit claritatẽ faciei, eãq; talem quæ velamine appposito faciet nõ trãsparuit: Christus verò in toto corpore tantã habuit claritatẽ, vt ea transparente, vestimenta eius viderentur esse candida & fulgentia sicut nix, aut, vt Græci habẽt, sicut lux. Vnde discẽdum, quanta sit futura claritas corporũ nostrorum ignobilium post resurrectionẽ, de qua claritate Paulus; Seminatur, inquit, in ignobilitate, surget in gloria. Et Dominus: Tũc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. *1.Cor.9.* *Matt.13.*

[1] ET ECCE APPARVERVNT ILLIS DVO VIRI, ERANT AVTEM MOYSES, &c.] Christo in gloria sua apparenti conueniebat adesse quosdam etiam glorioſos, tum vt sua præsentia ipsius gloriam magis illustrarent, tũ vt suo testimonio auctoritatem Christi & verborũ eius Apostolis commendarent. Hos autẽ nullos alios potius esse conueniebat quàm Moysen & Eliam, tum quòd hi inter omnes veteres prophetas maximè fuerunt Iudæis admirabiles, ob insignia eorum facta & miracula: tum, quòd Moyses legis auctor, Elias verò præcipuus esset prophetarum. Itaque horum præsentia demonstratum est & quãta esset Domini excellentia, vt cui illi summè omnibus admirabiles cederẽt, & rursum legem, ac prophetas, in quæ duo fere diuiditur vetus testamentum, Christo testimoniũ cõcorditer reddere, tãtùm abest vt, quemadmodum Pharisæi calũniabantur, legi, ac prophetis ipse cõtrarius esset. Vnde Paulus iustitiam Dei in Euangelio manifestam dicit testificatam à lege, & Prophetis. Et Philippus supra dixit Nathanaeli, Quem scripsit Moyses in lege, & prophetæ, inuenim⁹ Iesum à Nazareth. Et frequenter Dominus legem, & prophetas coniungit, significans totam veteris testamẽti scripturam. In his, inquit, duobus mandatis vniuersa lex pẽdet, & prophetæ. &; Hæc est enim lex, & prophetæ: &; Omnes enim prophetæ, & lex vsque ad Ioãnem. Peculiariter autẽ hi duo testes iam testimonium perhibebant mortis Dominicæ, quia, vt habet Lucas dicebant excessum, vel, vt habent Græca, ἔξοδον, id est, exitum, hoc est, mortem eius, quam in Hierusalẽ erat subiturus. Hoc enim erat quod supra dictum à Domino Apostoli abhorrebant, & veluti absurdum habebant, vnde oportebat eos horum testium auctoritate confirmari, vt intelligerent, easdem illas scripturas, quæ Christũ promiserant, etiam hanc eius mortem prædixisse, & iam olim sic à patre cœlesti ordinatũ esse, vt hanc mortem subirent. Quòd autẽ Moyses, & Elias etiã ipsi in maiestate, hoc est, in gloria, & in claritate apparuerunt, non tantùm valebat ad maiorẽ gloriæ Christi commendationem, sed etiam ad hoc, vt intelligerent gloriã, quam in Christo videbant, non illi fore propriam, sed communicandã etiam ijs, qui secundùm superiorem Domini doctrinam sequerentur Christum tollendo crucẽ, & perdendo animam suam, quemadmodũ per hæc & Christus in suam gloriam, in qua iã apparebat, esse intraturus, & ipsi quoque iam in gloria apparebant. Siquidẽ & Moyses, & Elias pro Dei gloria multa grauia vsque ad vitæ frequẽter discrimen perpessi sunt, vt nulli alij ante Christũ magis. Hi duo testes videntur notari & Apocalip. 11. circa secundum Domini aduentũ, cùm dicitur; Dabo duob⁹ testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducẽtis sexaginta, amicti saccis. Hi sunt duæ oliuę, & duo candelabra in conspectu Domini terrę stãtia. Et si quis voluerit eis nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum: & si quis voluerit eos lædere, sic oportet eũ occidi. Hi habent potestatẽ claudẽdi cœlũ, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum, & potestatem habẽt super aquas conuertendi eas in sanguinẽ, & percutere terram omni *Rom.3.* *Ioan.10.* *Matt.12.* *Ibidem 7.* *Matt.21.*

omni plaga, quotiescunque voluerint. Cùm enim A dicitur, ignis exiet de ore corũ, & deuorabit inimicos eorum, & habẽt potestatem claudendi cœlum ne pluat, alluditur ad facta Elię: cùm verò dicitur, habent potestatẽ conuertendi aquas in sanguinẽ, & percutere terram, &c. alluditur ad facta Moysis. Sed & Malachiæ vltimo, vbi promittitur aduentus Eliæ ante nouissimum Messiæ aduentũ, præmittitur de Mose; Memẽtote legis Moysi serui mei, quã mãdaui ei in Horeb, ad omnẽ Israël præcepta, & iudicia. Et sanè D. Hilari⁹ existimat Mosen, & Eliam præcursuros secundum Domini aduentum, eosq; in Apocalypsi designatos prædicto loco, in quo tamẽ communiter etiam antiqui patres intelligunt significari per duos testes, Enoch, & Eliam, de quibus paulò pòst latius. B

ET PETRVS VERO, ET QVICVM, &c.] Dño orante, Petrus, & qui cũ ipso erant more suo dormiebãt grauati somno, quẽadmodũ & postea orãte Domino, cũ instaret tẽpus passionis: vnde conijcere licet prolixitatẽ orationis Christi, & obseruare infirmitatem Apostolorũ quã benignè adeo Domin⁹ toleratbat, & fouebat, donec ad maius robur proueheret. Non enim, vt quidam intelligũt, putandũ eos somno grauatos propter splẽdorem oculos eorum & mentẽ grauantẽ. Non enim ante somnũ hunc viderunt gloriã Christi, & duos illos viros, sed (vt habet Lucas) postquã euigilassent, & experrecti essent. Proinde, quod præcedit in Concordia ex Matthæo, & Marco, ꝙ apparuerint illis Moses, & Elias, intelligendum est positum per anticipationem, sicut & quod Lucas, ante hæc verba dicit hos visos fuisse in maiestate, & dixisse excessum Iesu complendum in Ierusalem. Porrò causæ variæ assignantur, ob quas Petrus vbiq; alijs feruentior diceret; *Bonum est nos hic esse*; quæ omnes simul concurrrere potuerũt, sicut eas ex ipsis Euãgelistarũ verbis colligere facilè licet. Lucas enim habet; *Et factum est cum discederent ab ipso, Petrus ait ad Iesum.* Quibus significauit satis eum hæc dixisse animo retinendi Mosen & Eliam iam abire parantes. Dixit idem Moysen, & Eliam narrasse exitum quem completurus erat Iesus in Ierusalem, vnde intelligunt pleriq; illum hæc dixisse ex horrore mortis, quã à Christo & se cupiuerit auertere, volens ob id in mõte permanere, ne Christus mortẽ in Ierusalem subire cogeretur. Ex ipsis autem Petri verbis patet ista eũ dixisse ex summa spectaculi delectatione, quæ illum velut ebrium reddiderat, ac omniũ, quæ mundi erant, oblitum. Dicit enim; *Bonum est, nos hic esse*, & quàm bonum, significat, cùm subdit; *Faciamus hic tria tabernacula*, significans eam fœlicitatem se velle esse perpetuam, nec velle cum alia cõmutare. Iam ex eo, quòd Marcus dicit velut rationẽ huius sermonis Petri reddens: addit; *Non enim sciebat, quid diceret; erant enim timore exterriti*; patet etiam Petrum hæc dixisse ex animi cõsternatione, qua extra se rapiebatur, stupore, & pauore eos ob nouitatẽ miraculi peruadente, & occupante. Itaque, vt causas has simul colligamus, quoniã Petrus à diuino illo aspectu cõsternatus fuit, & simul tamẽ mira dulcedine, & voluptate perfusus, cupiens abeũtes Mosen, & Eliam semper retinere, ac mortem Christi, quàm horrebat, impedire; *Bonum est*, inquit, *nos hic esse*, &c. Porrò annotandum illud, quod est in Luca, *nescions quid diceret*, non esse idem omnino cum eo, quod est in Marco; *Non enim sciebat, quid diceret.* In Luca enim verbum, *diceret*, est præsentis tẽporis, cùm Græcè sit λεγῃ. In Marco verò est futuri temporis, cùm respondeat in Græcis Aoristo Coniunctiui futurum significante λαλήσῃ. Rursum in Luca pro, quid, est relatiuum ὅ, id est, quòd Græcè enim est, μὴ εἰδὼς ὃ λέγει, quòd sic vertit potest, nõ intelligẽs, quòd dicebat, vt significetur eũ nõ satis intellexisse quæ loquebatur, hoc est, incõsideratè locutum esse, vt solent animo cõsternati. In Marco verò est, οὐ γὰρ ᾔδει τί λαλήσῃ, quòd verti potest: Non enim sciebat, quid loqueretur, id est, loqui deberet, aut loquendum esset. Itaque cũ præ feruore Petrus tacere nõ posset, locutus est incõsiderata & non intellecta, eo quòd præ cõsternatione animi ignoraret quid aliud meli⁹ loqui deberet. Benè autem dicitur à Luca eum nõ intellexisse quòd dicebat. Non enim loquebatur ea quæ auditis cõsona erant. Increpauerat enim supra cũ Dominus à morte reuocantem, duos hos grauissimos testes iam audiuit dicentes de eius excessu quem in Ierusalem erat cõpleturus: Quibus non conuenit quòd Petrus in monte manere vult. Iam imprudentiæ etiam erat, existimare eis opus esse tabernaculis manu humana factis, quos tãta videbat gloria conspicuos. In hoc tamen Petri voto, etsi inconsiderato, & imprudenti, obseruandũ id quòd Deus per ipsum demõstrare voluit, nimirũ quanta sit futuræ gloriæ illicibilitas. Si enim temporalia hæc & imperfecta gloriæ Christi ostensio tanta voluptate conspicientium mentes perfudit, vt omniũ iam obliti extra se raperẽtur, & omnib⁹ posthabitis hac sola semper frui desideratẽt, quã solida voluptas continget sanctis, cùm ipsum Dominum videbunt in decore regni sui, non duobus stipatum, sed immensa Angelorum, & sanctorum multitudine nec humanitatis tantùm gloriã contemplantes, sed ipsam etiam eius diuinitatẽ facie ad faciem conspiciẽtes? Deinde in hoc Petri voto obseruandum, quæ sit differentia glorię euangelicæ, & gloriæ veteris testamenti. Cùm enim Israeliticus populus gloriam Dei, qui in montẽ Sinai descenderet, daturus legem, vidisset, & audisset, adeò sunt perterriti, & pauore concussi, vt dicerent Moysi; Loquere tu nobis, & audiemus. Nõ loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Et adeo non potuerunt ferre gloriam Dei, vt nec gloriam vultus Mosaici ferre potuerint, nisi velamine appposito. Hi autẽ etsi nõnullo pauore ob spectaculi insolentiam correpti essent, tamen tantùm abest, vt conspectam gloriam refugiant, vt eius perpetui cupiant esse spectatores. In euangelio enim Deus se magis amandum exhibet quàm metuendũ: in veteri verò lege omnia magis erant terribilia. Si autem quæratur, quomodo Petrus agnoscere potuerit Mosen, & Eliam, quos priùs nũquã viderat, ne quidem in ipsorum imaginibus, cũ Iudęis imaginũ vsus fuerit illicitus: Diẽdum, verisimillimũ esse, Petrum eos agnouisse ex colloquio ipsorum cũ Iesu, in quo aut Dominus eos proprijs cõpellauerit nominibus aut ipsimet expresserint, qui fuerint. Fieri enim potest, vt vterque ea dixerit, per quæ Christi mortem ipsi facto, vel verbo prophetauerunt: vt Moyses quidem dixerit sic Christũ in crucẽ sustolli debere, quomodo ipse exaltauerit in deserto serpentẽ: Elias verò sic illũ debere expandi in crucem, quomodo ipse expansus fuit super mortuum puerũ, vt illũ viuificaret. Ac sic illũ torrente passionũ pertransito, subleuandũ in glo- *Exod.29.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quomodo apparuerint Moyses & Elias.

riam quomodo ipse transito Iordane curru igneo A raptus fuerit in cœlum. Quòd si rursum quæratur quomodo Moses, & Elias hic apparuerunt, an in propria persona, an nō, & si in propria persona, an in proprio corpore, an in alio: respōdetur ad hanc quęstionē in glossa ordinaria super Lucā hoc modo: Sciendū est non corpus, vel animas Moysi vel Eliæ ibi apparuisse, sed in subiecta creatura illa corpora fuisse formata. Potest etiā credi angelico ministerio hoc factū esse, vt angeli eorū personas assumerēt. Hæc ibi. Verùm hanc responsionē non approbat D. Thomas in 3. parte, q̄ secundū hanc rationē non possint videri testes veritatis hoc loco Moses, & Elias, si non fuerint hic verē, sed tantū imaginariè, vt omittamus, quòd nō satis verū erit, B quod omnes asserunt Euangelistæ, Moſen, & Eliā hic Domino astitisse. Idē Thomas asserit eā glossam desumptā ex libro de mirabilibus sacræ scripturæ, asscripto quidē Augustino, sed falsò. Et tamen in libris de mirabilibus sacræ scripturę, quos nos habem⁹ titulo Augustini, sed iudicio cuiusdā etiā falsò ei asscriptos, legitur sententia planè cōtraria. Lib. enim. 3. c. 10. sic legitur: Sed dum Elias manēs in corpore ad talē cōductionē venerit, quid de Moyse dicendū? vtrū in corpore iterum ad hāc ostēsionē aderat, an ex aēre simulatū, sicut Samuel visus est, habitum fingebat? & si suo corpore venit indutus, si hac vice resurrectionē suam, quæ cæteris non nisi in nouissimo est futura, compleuit? De C qua quæstione auctores vna eadēq; sententia prolata nō differenter dicunt, q̄ dū Dominus cū tribus discipulis suis & Elia, nō cum imaginatis sed veris corporibus conuenisse nō dubitātur, & ipse Moyses in suo vero corpore de sepulchro resūpto videtur. Sed Dominus Iesus primogenitus mortuorū rectè creditur. Moysi iterum post hāc visionem corpus sepulturæ commendatur, vt ipsum in nouissimo die quādo resurgent mortui, assumere [illegible]. Hæc ibi. Vbi non dubitatur, quin Elias etiā in proprio corpore affuerit: & post quæstionē de Moysis corpore propositā, dicitur omniū esse sententiam, illum etiam proprium corpus assumpsisse, quod mox deposuerit. Proinde aut D. Thomas D lapsus est memoria, aut aliū habuit librū, qui sub Augusti ni nomine titulum habuit de mirabilibus sacræ scripturæ. Sicut autem prior sententia Diuo Thomæ non est probabilis, ita nec secunda de assumpto, & rursum deposito vero corpore Moysis, sed probabile magis secūdùm Thomā habetur, Eliā in verò ibi corpore adfuisse: Mosē verò in propria quidem anima adfuisse, sed corpore quodam assumpto, quomodo apparēt Angeli. Atq; sic vult D. Thomas intelligendū, quòd scribit hoc loco D. Hieronymus in hunc modum, Scribis, & Pharisæis tentātibus se, & de cœlo signa petētibus dare noluit, sed prauam postulationem confutauit responsione prudēti. Hic verò vt apostolorū augeat fidem, dat signum de cœlo, Elia inde discedente E quò conscenderat, & Moyse ab inferijs resurgēte. Quòd & Achaz per Isaiā præcipitur, vt petat sibi signum de inferno, vel de excelso. Quòd enim hic dicitur Moses ab inferis resurtexisse, intelligi vult D. Thomas dictū de anima, quæ corpus Angelorū more assumpserit. Quæ autem fuerit Augustini in his libris, quos constat esse ipsius, sententia in hac quæstione, patet ex lib. de cura pro mortuis agēda, in quo c. 15. asserēs aliquādo ex mortuis quosdā mitti ad viuos, probat id primò per Samuelem Sauli apparentē: & quoniā quidā dicūt non ipsum Samuelem apparuisse, sed malignū aliquem spiritum in eius persona, affert testimonium Ecclesiast. 46. vbi dicitur: q̄ Samuel mortuus prophetauerit. Et subiungit; Sed si huic libro ex Hebræorū, quia in eo nō est, canone cōtradicitur, quid de Moyse dicturi sumus, qui certè & in Deuteronomio mortuus, & in euangelio cùm Elia, qui mortuus nō est, legitur apparuisse viuentibus? Ex quo dicit solui quæstionē de martyribus, aut iustis aliquibus appatentibus quandoq; ipsis hominū aspectibus, non solū in omnis, sed etiam in vigilia. Dubitat tamē, & supra vires intelligentiæ suæ esse liberè profitetur, quomodo fiat huiusmodi apparitio sanctorū, an in ꝓpria ipsorū persona, an per Angelorum ministerium in eorū persona ex Dei iussu apparentiū, & præsentium ijs, qui sanctorum meritis aliqua percipiunt solatia. Itaq; videri potest ex hoc libro desumpta illa glossæ sententia quā D. Thomas reijcit tanquā desumptā ex libro, qui falsò asscriptus sit Augustino. Nam in hoc libro quāuis neutrā partē Augusti us velit asserere, magis tamen videtur eò propēdere vt patet Angelorū ministerio fieri sanctorū apparitiones, & beneficia, quę quasi à præsentibus sanctis videntur hominibus præstari. Sed quandoquidē ipse Augustinus rē hanc altiorē esse fatetur, quàm vt à se possit attingi: & abstrusiorē, quàm vt à se valeat perscrutari, præstat in hac quæstione nō nimis esse curiosum, sed modū apparitionū Deo cōmittere. Illud tātùm addam, nō debere videri derogare veritati, si cū Angeli in sanctorū persona apparere dicuntur; ipsi sancti dicātur apparere, cùm ipsi Angeli in veteri testamēto apparētes in Dei persona dicant; Ego sum Dns Deus. Porrò occurrit hic etiam alia præter superiores ratio, qua ostēdatur quàm conueniēs fuerit, vt in mōte cum Domino Moyses, & Elias in gloria apparerent colloquentes. Hi enim duo postquā ieiunassent 40. diebus, viderunt gloriā Dei in mōte Horeb, atq; cū eo locuti sūt postquā conspectā gloriā Moysi vultus mirè resplenduit, & Elias mox igneo curru raptus est in cœlū. Itaque ob id hi duo cum Domino in mōte gloriā suam ostendente, qui & ipse 40. diebus ieiunauit, apparuerunt, vt eorum gloria Christi gloriæ cōparata obscuraretur, ac ostenderetur Christū gloriosum illum ipsum esse, cuius gloriam in monte Horeb cōspicientes, etiā ipsi glorioſi effecti sunt, quodq; gloriam suā, quam vel olim vel nunc habebant, ex eius colloquio mutuati essent.

c HAEC AVTEM ADHVC EO LOQVENTE, ECCE b FACTA EST i NVBES a LVCIDA.] Valde conuenienter nubes hæc diuinitus facta est. Primùm quidem, vt per eam veluti corrigeretur quod Petrus dixerat de constituendis tabernaculis, ac ostēderetur Christum non opus habere tabernaculis humana manu factis. Vnde velut hanc causam significare volens Matthæus: c *Adhuc*, inquit, *eo loquente, ecce nubes lucida.* Secundò, nube ista factum est ne apostoli magnitudine splendoris absorberentur, sed lucē intolerabilem nubes tēperaret. Vnde dicitur nubes hæc eos metuentes obumbrasse. Postremùm, nubes ista facta est ad ostensionem præsentiæ Dei patris. Sic enim in veteri testamento ferè in nube gloria Domini apparuit, ac præsentia ei⁹ ostēsa est, vt patet ex varijs scripturæ locis, idq; ob id, q̄ nubes res sit cœlestibus vicinior, quæ in scripturis Dei dicitur esse ta

se tabernaculū. Nubes, inquit, & caligo in circuitu A eius. Cumq; in dedicatione tēpli Salomonici nebula implesset domū Domini, dixit Salomō: Domin⁹ dixit vt habitaret in nebula. Sed nubes illa, qua olim Deus suam gloriam, & præsentiā declarauit, dicitur fere fuisse tenebrosa, vt Exo. 19. in datione legis. Hęc verò dicitur fuisse lucida, vt intelligamus differentiā veteris legis & nouæ: & illam quidem plenā esse vmbris, hanc verò ipsam exhibere veritatē: in illa Deū se præbere metuendum. in hac verò amabilē. Itaque quia nubes hæc Dei præsentiā declarauit, vox Patris è nube dicitur esse facta, quæ nō ita potuisset cognosci cuius fuisset, nisi nubes Dei præsentiā declarauisset. Et hacteuus quidē maiestatis Christi gestus quidā datus est oculis corporeis, ipsa autē Patris voce, sicut & verbis Eliæ & Moysis, datū est aliquid etiā auribus, vt per duos hos certissimos sensus digna de Iesu opinio cōciperetur. Neque enim pro testimonio patris aut nubes sola sufficit, aut vox sola, sed vtrumq; coniunctū, certū reddidit Patris testimonium. Porrò sicut in Christi baptismo Trinitatis mysteriū reuelatum est, Patre per vocem, Spiritu sancto per columbam demonstrato: ita & hic tota Trinitas sese voluisse ostendere videtur, Spiritu sancto in nube apparēte. Ipse enim est illa nubes obūbrans, qua obumbrata virgo Maria Christū concepit, quę nubes & nos obumbrās, carnalium desideriorum æstū in nobis extinguit, & ad C cœlestia à terrenis subleuat. Et bene quidē in baptismo Christi, quod fuit sacramentū primæ nostræ regenerationis, Spiritus sanctus in specie colūbæ apparuit: in transfigurationis verò eius, quæ est sacramentū secūdæ nostræ regenerationis, quę erit in corporū resurrectione, Spiritus sanctus in nube obumbrāte apparuit: quia in prima regeneratione dat innocētiam, in secūda verò subleuatis in cœlū dat ab omnibus malis securitatē. De verbis autem illis; *Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui*, dictum est supra 14. c. Concordiæ circa Christi baptismum. Quod autem nunc additur; *Ipsum audite*, ad sitam videtur tum ad corrigendum vorum Petri dolentis abyre Moysen, & D Eliam, tum ad confirmandos animos discipulorū, ne detrectarēt ei credere, & obedire et ā in ijs quę docturus erat, aut in specie diuersa ab ijs, quæ docuerūt lex, & prophetæ, aut carni inimica, qualia erāt, quæ mox docuerat de tollēda cruce. Itaq; perinde est, ac si dixisset; Non est, q̄ doleatis Moſen, & Eliam discedere. Omnia enim in hoc magistro vestro vnico filio meo, in quo solo mihi per omnia cōplacitū est habetis. Ipsum audite, & nihil fuerit, quod non multo plenius, & clarius sitis edocēdi, quā ab ipso Moſe, & prophetis. Vaticinati sunt illi de Christo, quē cùm præsentē habeatis, ne posthac requiratis pollicentes futura, sed præ- E sentē ipsum audite ex me loquentē. Nemo loquitur certiora. Quicquid ab hui⁹ oratione dissonat, reijciendū est. Ipsum ergo audite, & audiendo credite, & obtēperate, quantūuis inimica carni exigat. Hūc si audieritis, per eū mihi dilectum efficiemini, & vos mihi dilecti: per hūc glorioſum, & vos quoque efficiemini eiusdē gloriæ consortes. Cùm enim dicit: *Ipsum audite*, non simpliciter auditum exigit pater, sed fidē item, & obedientiā. Nam frequenter in scripturis, audire pro morem gerere, & credere ponitur. Videri autem potest. Deus in illis verbis, *Ipsum audite*, allusisse ad illud Deut. 18. quo dicit Moyses, Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, ipsum sicut me audietis. Cæterū, quoniā naturale est vt insolita & inopinata mentē humanā perturbent, & quia diuinā maiestatem humana infirmitas capere nō potest, sicut nōnullus pauor Apostolos corripuit ex conspecta claritate Christi, idemq; pauor in eis augebatur cū intrarent in nubem: ita audita hac noua voce plena diuinæ maiestatis, maiori adhūc timore correpti sunt, ita vt præ nimio timore, necnō & reuerentia diuinæ maiestatis quàm agnoscebant esse præsentem, procidérent in facies suas. Verūm diuina benignitas nō diu patitur eos qui suæ maiestatis causa turbātur, & metu concutiuntur, metu illo detineri, sed post turbationē mox subinfert mētis trāquilitatem. Vnde & nunc Dominus Iesus accedēs ad discipulos, tactu simul, & voce sua metū ab illis depellit dicens: *Surgite & nolite timere.* Nec ineficax fuit Christi contactus, & vox. Mox enim leuatis oculis circūspicientes viderūt Iesum, eumq; solum, vt intelligerent vocem illam ad Iesum pertinere, non ad Moſen, vel Eliam. Deinde vt intelligeremus vnum Iesum nobis satis, supérque esse, & postquā legis, ac prophetarum vmbra discessit, omnia in Euangelio reperiri. Obseruāda hic Domini humilitas, qua diuinæ gloriæ intolerabilem splēdorem velut in laterna occulere dignatus est, suorū, & nostræ capacitati sese attemperans. Valet autem nobis historia hæc etiam literaliter tātùm tractata. Primùm ad cōfirmationem nostræ in Iesum fidei. Etsi enim omnia eius dicta & facta eum satis demonstrarent esse Christum, hæc tamen historia apertissimè eū declarat sic fuisse hominem, vt præter humanitatem haberet diuinā maiestatem nostri causa occultatā, ipsumq; esse, qui à patre hominibus saluator sit datus, ac mortē ipsum subire debuisse salutis humanæ causa, quæ ferè sunt nostræ fidei mysteria. Vnde Diuus Petrus huius dominicę trāsfigurationis meminit, nimirum, 2. *Pet.* 1. q̄ sciret quantū per hāc fides nostra cōfirmaretur. In qua sanè trāsfiguratione videndū quam varijs modis nostra fides sit confirmata. Dominus enim ipse suam maiestatem insolita claritate prodit, accedunt testes omnium grauissimi, qui mortis modum, & rationē testantur: postremū accedit & pater ipse se verè præsentem declarans, & omnium maximum de filio suo testimoniū præbens. Secūdò valet hæc historia, vt præter fidē, nostrā ad bona operandū ignauiam excitet, & ad mala quæq; exemplo Christi patienter tolerandū nos inuitet, dum ostensione glorię Christi, metū venturi iudicis in gloria nobis incutit, ac securos facit de potētia eius, qua poterit reddere vnicuique secundū merita, docetq; nō alia ratione gloriæ Christi nos posse esse cōsortes, quā si & ipsi tollamus crucem nostram, ac parati simus ob gloriam Dei, præter cætera, etiam animam nostram perdere. Nam ad hunc finem Dominum iam cōtā Apostolis fuisse transformatum præcedentia satis indicant. Quòd *Mysticus* autem ad mysticum attinet sensum, præter anago- *sensus.* giā suprà indicatā, qua scilicet intelligitur hic significatum Christum in sua gloria vēturum stipatum angelorū frequētia, idque octaua die, terribilem simul, & amabilē, terribilē impijs, amabilem iustis, moraliter satis fuerit intelligere, ab ijs, qui adhuc versantur in humilibus huius mūdi rebus. non posse Iesu gloriā aut maiestatem scripturarū cōspici: sed si quis eius volet esse spectator, necesse

Universidad de Deusto
Biblioteca

est ei,vt,præteritis omnibus creaturis visibilibus, A in sex diebus creatis,in mõtem cœlestem cum Domino mente ascẽdat,ac mundo transcenso, altioris prudentię cacumẽ petat.Sic enim videbit gloriam Iesu sedentis in dextera patris. Sic maiestatem Euangelicæ doctrinę,& ipsius Christi in scripturis contẽplabitur,audietq, & Moysen, & prophetas ei testimonium perhibẽtes, necnon & patris interius docentisvocẽ audiet,reuelãtem quis, & quantus sit in speciem humilis Iesus. In tribus autẽ his gloriæ Christi spectatoribus rectè intelexerimus omne hominũ genus, propterea quòd à tribus filijs Noe omne genus humanum sit disseminatũ,& in tribus mundi partibus dispersum, cui gloria Christi erat vbique reuelanda. Sic fere B D. Ambrosius. Porro quòd Dominus etiam iam præcepit Apostolis,nihil horum quæ modò viderant cuiquam dicere, donec à mortuis resurtexisset, cõprobat illud quod suprà dictum est,Dominum noluisse planè & apertè se Christum prædicari, ac vera gloria conspicuum esse, donec iuxta patris mandatum pro peccatis hominum morte sua satisfeciſſet,idq; ob causas prius dictas. Quod dicit Marcus; *Et verbum continuerunt apud se*, verbum Hebraica phrasi,videtur positum pro facto, quẽadmodum sæpè in scripturis. Lucas enim veluti exponens Marcum dicit; *& nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex ijs, quæ viderant*, quanquam possit,verbum,etiam accipi, propriè pro verbo & C sermone,qui erat de transfiguratione. Cum dicit Marcus; *Conquirentes quid hoc esset,cum à mortuis resurrexerit*,vel (vt habent Græca) inter se disputantes quid esset à mortuis resurgere significare voluit eos nõ intellexisse, quod Christus dicebat de sua resurrectione, sicut & postea dicitur, & ipsi nihil horum intellexerunt, aut non intellexisse quorsum diceret de sua resurrectione.

ℓ ET INTERROGAVERVNT EVM*a* DISCIPVLI EIVS*e* DICENTES; QVID ERGO DICVNT,&c.] Causa huius interrogationis dupliciter potest reddi. Primò,vt intelligam⁹ eos iam certissimos factos, ꝙ ipse esset Christus, admirari quomodo Scribę,hoc est,legisperiti ex scri D pturis docerent Eliam debere venire priusquam veniret Christus. Id enim docebant ex Malachiæ testimonio, non distinguentes inter duos Christi aduentus,quos scripturæ satis significant,ac vt est verisimile,hoc argumento apud populum probãtes,Iesum nõ esse Christum. Ideo autem iam potiùs quàm priùs quæstionẽ hanc Domino proposuerũt, etsi & priùs persuasi essent quòd ipse esset Christus, quòd iam longè certiores de eo effecti essent, quódque ex viso prius Elia venisset in memoriam traditionis scribarũ. Hãc quęstionis causam indicat D.Chryſ.Aliter intelligi potest, Apostolos,quia iam viderant Christi gloriã, & audierant mentionem resurrectionis imminentis, post quam putabant eum gloriosè regnaturũ, admira- E tos quid illud esset,quod scribę dicerẽt de aduentu Eliæ,quem viderãt recessisse. Nam talem quæstionis causam indicat Diuus Hieronymus. Dicũt autem; *Quid Scribæ dicunt*,&c.Et non; quare ergo scripturæ dicunt, siue quòd ipsi in scripturis non essent exercitati, ea tantùm cognoscentes,quæ ex traditione Scribarum in plebe indocta ferebãtur: siue etiam notare volentes,quo argumẽto Scribæ apud populum vterẽtur ad persuadendũ nondum venisse Christum,aut regnum eius. In Marco autem legimus etiam additum de Pharisæis. Græca tamen tantùm habent, quid dicunt Scribæ; non enim Pharisæorum, sed Scribarum erat ostẽdere, quæ erant scripturarum. Vnde Herodes cupiẽs ex scripturis cognoscere locum natiuitatis Messiæ, Scribas populi accersisse dicitur, non Pharisæos.

ℓ AT ILLE RESPONDENS AIT ILLIS; ELIAS *a* QVIDEM VENTVRVS EST.] Resposio hæc Christi de Elia dupliciter intelligitur. Cõmuniter enim intelligitur Dominus loqui de duplici Elia,nempe Elia vero, quẽ dicit venturum, ante scilicet secundum suum aduentum : & Elia in spiritu,nempe Ioanne Baptista,quem dicit venisse,ante primũ scilicet suum aduentum. Quidam tamen intelligũt Dominum semper loqui de Elia eodem,& aduentu eodem,& illud,quod Dominus dicit; *Elias quidem venturus est, & restituet omnia*, sic volunt accipiendum, vt his verbis non asserat aliquid postea futurũ, sed cõfirmet verum esse,quod dicebant Scribæ, vt sit perinde, ac si dixisset; Rectè dicũt Scribæ,ante aduentum Messiæ venturũ Eliam, & restituturũ omnia : sed ego dico vobis,hoc ipsum iam esse impletum, quod illi ignorãt esse impletum, sed adhuc futurum expectant. Venit promissus ille Elias sicut & Messias, sed non est ab eis agnitus,sicut nec Messias agnoscitur. Hic sensus etsi videri possit non alienus ab intentione Domini,cauendum tamen, ne eum sequentes negemus pertinaciter venturũ aliquando Eliam verum ante secundum Domini aduentũ.Sunt enim hodie pleriq;,qui hunc esse loci huius sensum genuinum cõtẽdunt, idq; ob id,quòd non putent verum Eliam venturum cum Enoch ante iudiciũ, quemadmodũ credidit semper Ecclesia Christi:ideoq; & testimoniũ illud Malachię de Eliæ aduentu, putant solùm de Ioãne Baptista intelligendũ esse,dicturi etiã proculdubio Enoch & Eliam nõ viuere adhuc in mortali corpore, sed in trãslatione esse mortuos, quemadmodum existimant pleriq; Iudæorũ.Contra quos primò quidem dicendum, omnes patres verba hæc Christi; *Elias quidem venturus est, & restituet omnia* : secundùm priorem intellectũ intellexisse de vero Elia venturo ante secundum Domini aduentum, vt patet ex Chrysostomo, Hieronymo, Theophylacto in cõment.D.Greg.hom.12.in Ezechielẽ,Augustino itẽ in varijs locis. Deinde prophetiã Malachiæ præterquã ꝙ omnes patres de Elia illo assumptio venturo ante secũdum aduẽtum Christi intelligunt, etiam ipsa verba apertè arguũt de secundo aduẽtu Christi esse intelligenda, & non de Ioãne,saltem potissimùm,quemadmodum ostendit hoc loco D. Chrysostomus. Primò enim, inquit,ideo additũ est,Eliam Thesbitẽ,(sic enim habent Septuaginta)ne de Ioanne putaretur debere intelligi hæc prophetia, qui propter ministerij similitudinẽ etiã ipse dicitur Elias. Deinde dicitur; antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis,quibus verbis non significari primũ Christi aduentum sed secundum, ex scripturis est euidẽs. Tempus enim primi aduentus dicitur tẽpus gratiæ,dies salutis, tẽpus acceptabile. Dies verò vindictæ,aut nouissimi iudicij, vocatur dies Domini magnus,& horribilis,aut terribilis,vt Iohel.2.Sol cõuertetur in tenebras, & luna in sanguinẽ,antequã veniat dies Domini magnus, & horribilis.Sic & Soph.1. Iuxta est dies Domini magn⁹, iuxta est & velox nimis;Dies iræ dies illa,dies tribulatiõis, & an

& angustiæ,&c.Et ex ijs,quæ præcedunt in Mala- A chia patet,de qua die sit sermo.Præcedit enim;Ecce dies veniet succẽsa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes faciẽtes impietatẽ stipula, & inflãmabit eos dies veniẽs,&c. Iam & quod sequitur in testimonio Malachiæ,idẽ confirmat: ne forte veniam,&percutiam terram anathemate.In primo enim suo aduentu non venit ad percutien-
Ioan.12. dum,sed ad saluandum.Non enim,inquit,veni,vt iudicem mundum, sed vt saluificem. Certè is, qui Ecclesiast.est auctor,locum hunc intellexit de vero hoc Elia.Nam cùm de eo scribit cap.48.post alia tandẽ habet:Qui inscriptus est in iudicijs temporum,lenire iracundiã Dei,conciliare cor patris ad filium,& restituere tribus Iacob. Quòd autem B etiam Enoch viuus hinc trãslatus seruetur in aduentũ Antichristi, probari solet per illud Eccles. 44.Enoch placuit Deo,& translatus est in paradisum,vt det gentibus pœnitentiam. Sciendum tamen Græca hic non habere,in paradisum, sed tãtùm,translatus est:& pro illo,vt det gentibus pœnitentiam, Græcè est, in exemplum pœnitentiæ generationibus.Quo significatur ipsum ideo trãslatum, vt homines videntes, quomodo Deus curam gerat eorum, qui illi placent,resipiscerent,& pœnitentiã agerent. Itaque ex hoc testimonio secundùm Græcorũ lectionem parum quod ad hãc rem pertinet probari potest.Verùm ex epistolę ad Heb. 11. cap.efficacius probatur Enoch nondum C mortuum esse.Dicitur enim ibi; Fide Enoch trãslatus est, ne videret mortem, & non inueniebatur, quia transtulit illum Deus. Ex scriptis autem omniũ fere patrum, qui fuerunt ab Apostolorum temporibus, pater quid à primitiua Ecclesia, ex Apostolorum vtique traditione semper creditum sit de Enoch, & Elia. Quòd vt fiat manifestum, quorundam sentẽtias hic adducemus. Itaque vetustissimus Irenæus sic habet lib. 5. contra hæreses: Enoch placens Deo, in quo placuit corpore translatus est, translationem iustorum præmonstrans. Et Elias sicut erat in plasmatis substantia, assumptus est, assumptionem patrum prophetãs, & nihil impedit eos corpus in translatione & as- D sumptione eorum.Per illas enim manus,per quas in initio plasmati sunt,per ipsas & assumptionem & translationem acceperuut. Assuetæ enim erant in Adam manus Dei cooptare, & tenere, & baiulare suum plasma,& ferre & ponere, vbi ipsę vellẽt. Vbi ergo prius positus est homo,scilicet in paradiso, quemadmodum scriptura dicit:Et plantauit Deus paradisum in Eden contra orientem, & posuit ibi hominem quem plasmauit,& inde proiectus est in hunc mundum non obediens. Quapropter dicunt presbyteri,qui sunt Apostolorum discipuli, eos, qui translati sunt, illuc translatos esse.iustis enim hominibus, & spiritum habentibus præparatus est paradisus, in quem & Paulus E Apostolus asportatus audiuit sermones inenarrabiles,quantum ad nos in præsenti, & ibi manere eos,qui translati sunt vsque ad consummationem conspicantes incorruptelam.Hæc ille,qui & subdit; Non debere videri impossibile tantis temporibus illos permanere viuentes,nec putandũ Eliæ carnẽ in igneo curru quo assumebatur,fuisse consumptam. In cuius verbis notandum, quod dicit ab Apostolorum discipulis se didicisse hos duos trãslatos adhuc viuere in corpore eo, in quo sunt transl ati.Tertullianus lib.aduersus Iudęos sic habet de Enoch : Enoch iustissimum non circumcisum, nec sabbathizantẽ de hoc mundo transtulit, qui necdum mortem gustauit, vt æternitatis candidatus iam nobis ostẽderet, nos quoque sine legis onere Moysi Deo posse placere.In quibus verbis notandum,quòd dicit, necdum mortẽ gustasse eum,& æternitatis esse candidatum. De eodem sic scribitur in tractatu de Sion, & Sina aduersus Iudæos sub titulo diui Cypriani;Enoch, qui ante diluuium Deo iustus complacuit, & ideo de isto mundo in carnis suæ natiuitatẽ viuus translatus est in loco,vbi Deus scit, ex quo loco consummationem mundi innouare habet in hoc mũdo,vnde etiam translatus est ad confundendũ & reuincendum Antichristum. De vtroque sic scribit D. Augustlib. 9. de Genesi ad literam cap.6. probaturus quomodo homines si permãsissent in statu innocẽtiæ, translati fuissent sine morte ex hac vita. Neque enim, inquit, arbitrandum est Eliam vel sic esse iam sicut erunt sancti, quando peracto operis die, denarium pariter accepturi sunt : vel sic quemadmodum sunt homines, qui exista vita nondum emigrarunt:de qua ille tamen non morte sed trãslatione migrauit. Iam itaq; aliquid melius habet quàm in hac vita posset, quamuis nondum habeat quod ex hac vita rectè gesta in fine habiturus est. Aut si quisquam putat hoc Eliam mereri non potuisse, si duxisset vxorem, filioque procreasset,quid de Enoch respondebit, qui filijs genitis Deo placens nõ mortuus, sed viuus translatus est ? Cur ergo & Adam & Eua si iustè viuentes, castè filios procreassent, non eis possent trãslatione nõ morte succedentibus cedere? Nam si Enoch & Elias in Adã mortui, mortisque propaginem in carne gestantes,quod debitum vt soluant,creduntur etiam redituri ad hanc vitam, &, quod tandiu dilatum est, morituri, nunc tamen in alia vita sunt, vbi ante resurrectionem carnis, antequam animale corpus in spirituale mutetur, nec morbo, nec senectute deficiunt: quanto iustius atq; probabilius primis illis patrẽtibus præstaretur,&c. Hæc ille,qui lib.2.de Peccato Originali cap.23. dum exempla ponit quæstionum, de quibus salua fide dubitari licet, & de quibus dubitare non licet:Veluti,inquit,cùm quęritur,qualis,vel vbi sit paradisus,vbi constituit Deus hominem, quem formauit ex puluere, cùm tamen esse illum paradisum fides Christiana nõ dubiter. Vel cùm quæritur, vbi nunc sit Elias, vel Enoch, an ibi, an alicubi alibi, quos tamen non dubitamus in quibus nati sunt corporibus viuere. De his duobus in varijs locis apertissimè tradit ecclesiæ fidem D.Gregorius,qui lib.9.Moralium cap.4.sic habent; Duo illi prædicatores eximij dilata morte subtracti sunt, vt ad prædicationis vsum in fine reuocentur. De quibus per Ioannem dicitur: Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra in conspectu Domini terrę astantes.Quorum vnũ in Euangelio per semetipsum veritas pollicetur, dicens; Elias venturus est, & restituet omnia. Idem Gregorius testatur duos hos Antichristo occursuros, & ab eo occidendos, cap.12.libr.24. Moralium. Idem habet Damascenus libr. 4. cap. 27. Diuus Hilarius tamen scribens in Matthæi caput vigesimum,existimat duos illos,quos occursuros Antichristo Apocalypsis significat,fore Mosen,& Eliã, tum quod illi in transfiguratione cum Domino apparuerint, tum quod locus Apoc. apertè illos

duos

Universidad de Deusto
Biblioteca

duos videatur notare, vt suprà est annotatum. Vnde & circa Domini transfigurationem sic scribit; Ad futuri formam, atque ad facti fidem Moses, & Elias in monte constiterãt. Ex his satis patet, quæ fuerit in Ecclesia fides de Enoch & Elia, & omnes patres in hoc loco intellexisse Dominum affirmare venturum ante secũdum suum aduentum Eliam secundùm vaticinium Malachiæ. Itaque præstat priorem huius loci intelligentiã sequi, secundùm quã dicendum, Dominũ non apertè satis respondisse ad propositã quæstionem, eo quòd non apertè distinxerit duos suos aduentus, idque ob id quòd mysterij nondum satis essent capaces discipuli, sic tamen respondit, vt scrupulum illis exemerit, ne propter dilatum Eliam dubitare possent de aduentu Messiæ, cùm apertè dicat Eliam venisse, eúmq; significet fuisse Ioannẽ. Quoniam enim sic opinione publica receptum erat, Eliam præcessurum Christum, nec verum Christi aduentum satis diiudicabant, Dominus ne hoc videretur obtigisse: quo minus venisse Christum crederent, & eum agnoscerent iam missũ q mittendus erat, Eliam ait venisse. Ioannem significãs. Quod autem dicitur: & restituet omnia: breuitatis causa dictum est pro eo, quod habet Malachias: Et cõuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Nam & hoc loco pro, conuertet, Septuaginta idem habent verbũ, quod est hoc loco apud Matthæũ, ἀποκαταστήσει, id est, restituet. Quẽadmodum autem dictum est in cap. Cõcordiæ 2. sic intelligendum est, quod dicitur Elias omnia restituturus, quomodo Christus dicitur Paulo instaurasse omnia, quæ in cœlis, & quæ in terris, nimirum, quia homines inter sese, & cum Angelis dissidentes, inter se, & cum Angelis, atque Deo pacificauit. Sic enim & Elias omnia restituet, quãdo incredulos Iudæos gẽtibus credentibus vniet, & ad fidẽ patriarcharũ redire faciet. Porrò Marcus pro futuro ἀποκαταστήσει, id est, restituet, habet præsens ἀποκαθιστᾷ, id est, restituit, sed præsens illud æquiualet futuro. Significatur enim verè dici illum restituturum, & quòd debeat restituere omnia. Aduerbium autẽ *primo*, quod hic & suprà in quęstione discipulorũ pro, prius, Græco more positum est, non est coniũgendum cùm, *restituet*, sed vt patet ex propria quæstione, iungendũ est cum, *venerit*, quod verbum nõ esse futuri temporis, sed præteriti docẽt Græca, quæ habẽt, ἐλίας ἐλθὼν πρῶτον. Quòd autem sequitur in Marco; *Et quomodo scriptum est in filium hominis, vt multa patiatur & contemnatur*, obscuram habet connexionem, & variè intelligitur. Theophylactus enim hanc partem intelligit interrogatiuè legendam, ac argumento quodam ostendi hic à Domino, quæ dicta sunt de aduentu Eliæ, non in primo Christi aduẽtu implenda, sed in secundo, eo q̃ si Elias, quẽadmodum de eo prædictum est, omnia restitueret in primo Christi aduentũ, consequeretur Christum non passurum à Iudæis, quod esset contra scripturas. Itaque sensus est; Elias certè venturus est, & cùm venerit, restituet omnia. Quòd si autem huius aduentũs ante primum Christi aduentum debuit esse, quomodo ergo scriptum est de Messia oportere eum multa pati? Si enim ille omnia restituet, nõ erũt reliqui Iudæi increduli, à quib⁹ ille patiatur. Cõsequẽs ergo est alium esse Messiæ aduentũ, antequam venturus Elias restituet omnia, quamuis nec primo huic aduentu suus defuerit Elias. Videtur autem hic sensus esse satis coactus. Proinde alij locũ hunc non interrogatiuè pronũciãt, sed assertiuè. Et erit commodus sensus etiam sine aliquo subintellecto, quod orationem, quæ videtur imperfecta, perficiat, si cõiunctio, &, intelligatur supereſſe, quemadmodum sæpe supereſt ex phrasi Hebræorum, vt sit sensus; Elias vẽturus restituet omnia, sicut scriptũ est de filio hominis, vt multa patiatur: vt intelligatur Dominus velle cõfirmare fidem passionis suæ ex fide venturi Eliæ, ac ostendere, tam esse credendum se moriturum, quàm quòd Elias sit vẽturus, eo quòd vtrumq; sit in scripturis prophetarum. Quoniam enim à fide passionis Christi alieni erãt Apostoli ex omni occasione eã confirmat. Sic ferè Caietanus. Alij subintelligũt, & quomodo scriptum est in filium hominis, vt multa patiatur, sic euenient ei. Et pronomen, ei, quidam ad filiũ hominis referunt, sed melius secundùm Bedã refertur ad Eliã, vt signficetur Eliam passurum, sicuti & filius hominis Christus, quẽadmodum postea dicitur filius hominis passurus, sicut Elias in spiritu passus est. Atq; hũc sensum credo aptiorẽ alijs, vt intelligatur Dominus ex passione Ioannis cõfirmare secuturã suam passionem, & ex sua rursum, venturi Eliæ passionem, vt intelligãt Apostoli non esse nouũ, si Christus ab impijs patiatur, cùm hoc fere cõmune sit sanctorum maximè insignium, & qui vitia conantur extirpare. Quoniã enim à passione Christi alieni erant Apostoli, & de gloria Christi, ac regno magis cogitabãt, ideo Dominus inducit hic mentionem suæ passionis, & vtriusq; Eliæ, vt sic eos ad fidem passionis suæ erigeret, & à somnio glorię, ac regni auocatos præpararet ad tolerantiam malorum imminẽtium eis, sicut & postea cùm filij Zebedæi peterent illi in regno suo assidere proximi, mẽtionem mortis, & passionis suæ induxit. In his autem Domini verbis, quæ sequuntur, duæ occurrunt difficultates, altera in Marco, altera in Matthæo. In Marco quidẽ, quia dicitur; *Elias iam venit, & fecerunt in eo, quæcunque voluerunt, sicut scriptũ est de eo*, cum nullum quis dare possit scripturæ testimonium, quo peculiariter de ijs, quæ passus est Ioãnes, sit aliquid prædictum. Hanc difficultatem vt effugiant quidam, istud, *sicut scriptum est de eo*, referunt ad illud, *Elias venit*, & nõ ad id, quod sequitur; *Et fecerunt illi, quæcunque voluerunt*, quòd per parenthesim legunt in medio positum, vt sit sensus: Elias iam venit, sicut scriptum est de eo, nempe Isaiæ 40. Vox clamãtis in deserto, &c. Verùm omnino videtur per hanc partem significatum, scripturam etiã de supplicio Ioannis aliquid dicere, sicut de eo quòd oportuit pati Christũ, in Euthymij commentarijs scribitur: Prædixit enim Isaias de Ioannis etiam passione: verùm quo loco prædixerit, & quibus verbis, non indicat. Notatur in margine caput 49. sed in eo nulla apud nos significatio mortis Ioãnis. Proinde nisi prior illa distinctio placet, aut dicendum de morte Ioãnis scriptũ fuisse in libro aliquo, qui interciderit, aut in ijs, quæ passus scribitur Elias, intelligẽdum etiam mysticè scriptũ, quæ passurus esset Ioannes, vt qui per Eliam fuit prefiguratus. Sicut enim illũ Iesabel regina, ita hunc persecuta est Herodias, & vtraque vtrũque ob seuerius vindicatã religionem in Matthæo autem dubiũ occurrit, quomodo dicitur: *Sic & filius hominis passurus est ab eis*, cùm non ab eisdem passus sit Dominus, à quibus Ioannes. Sed dicendum, quòd, quemadmodũ verba præcedentia, *non agnouerunt eum, & fecerunt in eo quæcunque voluerunt*, debent intelligi habere suppositum quoddam generale, nempe impij, aut simile aliquid: ita & relatiuum, eis ad generale illud refertur, vt sit sensus: impios feciſſe quę voluerunt in Ioanne, & ab impijs quoque Christũ passurum, quanquam & Pharisæi ac scribæ in nece Ioannis cõsenserint, & ad eius captiuitatem iuuerint, vt priùs dictum est, & Herodes quoque Christo illuserit, & eius morti consenserit, vt etiam ob id rectè ab eisdem Ioannes, & Christus passi dici possint. Porrò notandum quòd dicitur, *fecerunt in eo quæcunque voluerunt*. Illo enim significatur feciſſe non quæ debuerunt feciſſe, quæque iustum erat facere, sed pro sua libidine feciſſe.

EIICITVR DÆMONIVM, QVOD NON POTVERVNT eijcere discipuli. Matthæi 17. Marci 9. Lucæ 9.

CAPVT LXVIII.

*Hæc Actum est autẽ in sequenti die, descendẽtibus illis de mõte, b & veniẽs ad discipulos suos, vidit turbam magnã circa eos, & scribas conquirentes cũ illis. Et cõfestim omnis populus videns Iesum stupefactus est, & expauerunt [&] e occurrit illi turba multa b & occurrentes salutabant eum. e Et a cùm veniſſet ad turbã b interrogauit eos; Quid inter vos conquiritis? b Et e ecce a accesſit ad eũ f † vir b vnus h de turba a genibus prouolutus ante eum [&] b resp̃odens e exclamauit △ l dicens; a Domine h magister, b attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum, b obsecro te respice in filium meum: [&] a miserere si io meo, f quia e vnicus est mihi, & a lunaticus est, & male patitur. Nam e ecce spiritus apprehendit eum, b qui vbicunque eum apprehenderit * e subitò clamat, & ‖ h allidit b illum, e & diſsipat eum cum spuma, b & spumat, & stridet dentibus suis, & arescit, e & vix discedit dilanians eum [&] a sæpe cadit in ignem, & crebrò in aquam, & obtuli eum discipulis tuis, e & b rogaui discipulos tuos, & dixit * h vt eijcerent illum, l & non potuerunt a curare eum. l † Respõdens autẽ eis f Iesus, △ l dixit; O generatio ‖ incredula, f & peruersa, † l quàm diu apud vos ero? quã diu patiar vos? △ afferte f hucillũ ad me. b Et attulerunt eum. c Et cùm accederet, b & cùm vidisset eum, statim elisit eum dæmonium, & b spiritus ‖ h conturbauit illum, b & elisus in terram, volutabatur spumans. Et interrogauit patrem eius; Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia, & frequenter eũ in ignem & in aquam misit, vt eum perderet: sed si quis potes, adiuua nos, misertus nostri. Iesus autem ait illi; Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Et continuò exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat; Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. l Et b cùm vidisset Iesus concurrentem turbã, † l comminatus est spiritui immundo, b dicens illi; Surde, & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. c Et b exclamans, & multum discerpẽs eum, c exijt ab eo a dæmonium, b & factus est sicut mortuus, ita vt multi dicerent; Quia mortuus est. Iesus autẽ tenens manum eius, eleuauit eum, & surrexit. f & † curatus est puer a ex illa hora, c & reddidit illum patri eius. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei. h Et cùm introisset in domum, a tunc accesserunt ad Iesum e discipuli b eius, e secretò [&] b interrogabant eum, a & dixerunt; e Quare nos non potuimus eijcere eum? b Et e dixit illis a Iesus; Propter incredulitatem vestram. ‖ Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit, & nihil impoßibile erit vobis. e Hoc autem genus △ in nullo potest exire, nisi in oratione, & ieiunio.*

† a homo △ b. dixit * & ‖ c. elidit * b. discipulis suis † b. Qui respondes △ a. ait ‖ c. o infidelis † a o quousque ero vobiscum, vsque quo † c. o vsquequo ero apud vos & △ o Adduc filium tuum. ‖ c. o dissipauit † a o increpauit illũ Iesus. † c o increpauit Iesus spiritũ immundũ † c curauit puerũ. A. 21. 112. B. 12. C. 17. 98. △ b nõ eijcitur nisi. o per orationem & ieiunium.

FACTVM EST AVTEM IN SEQVENTI DIE, DESCENDENTIBVS ILLIS DE MONTE, &c.] Dominus, qui ad perfectiora quædam, agenda sese à turbis subtraxerat, montemque conscenderat, nimirum vt oraret, & gloriæ suæ specimen perfectioribus discipulis exhiberet, his peractis, rursum sese demittit, inuisens relictos alios discipulos, & turbam: suo exemplo, vt & alias docens prædicatorem nonnunquam sese e turba subducere debere, ac secretis vacare precibus, vt & alacrior redeat, & alacrius recipiatur. Mox tamen ad intermissa pascendi populum officia redire, nec dedignati illorum se accommodare infirmitati & ignorantię, quantumuis se sentiat vulgo superiorem, cùm nec ipse Dominus post tãtam gloriam ac tam præclarum Patris testimonium dedignatus sit rudiũ discipulorum ac populorum consortium. Sequenti ergo die post transfigurationem, (cùm, vt est verisimile, totam nocte Dominus in monte in orationibus peregisset) descendentibus illis de monte, vel potiùs, vt habent Græca, cùm descendissent illi de monte, (Est enim hic Græcis præteritum, cùm supra, quando etiã legimus in Matthæo & in Marco, *descendentibus illis de monte*, sit participium præsentis temporis, vt significetur illa, quæ priùs dicta sunt contigisse inter descendendum, hæc verò post descensum) veniens Dominus ad discipulos alios à se relictos, videt turbã multam circum eos, inquit Marcus, & legisperitos disputantes cum eis, qui cùm verentur congredi cum Domino, nacti iam occasionem, diuexare rudes discipulos instituerant, quo vel speciem victoriæ apud imperitiam obtinerent plebem. Quorũ dolus sicut hic satis notatur, ita cõtrà notatur etiam plebis erga Christum reuerentia, ac Christi quãta fuerit apud plebem auctoritas, quam apud populum simplicem, & non malignũ parat synceritas doctrinę, & vitæ sanctimonia, cùm eam agnoscere nolit frequenter superba, & sibi placens humana sapientia. Omnis enim populus mox vt vidit Iesum, accurrens salutauit eum, obuijs eum vlnis suscipiens. Dicitur autem apud Marcum populus etiã obstupuisse, viso Iesu, nimirũ ob inopinatum eius, & subitũ aduentum, cùm nescirent, vbi priùs fuisset, aut vnde venisset, & propter aduentus

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius oportunitatem, quasi præcognouerit scriba- A
rum inuasionem, ideoq; ad discipulorum auxiliũ
venerit. Forsitan & splẽdor aliquis relictus in vul-
tu Christi ex præcedente transfiguratione, causa
fuit admirationis populi, & obstupefactionis, quẽ-
admodum splẽdor vultus Moysi, postquã è mon-
te descendisset. Cui benè conuenit, quod additur
in Marco, *& expauerunt*, quanquam duas illas di-
ctiones Græca non habeant. Idem Marcus habet
Dominum interrogasse eos; *Quid inter vos conqui-
ritis?* pro quo Græca habent: Et interrogauit scri-
bas; Quid conquiritis (vel disputatis) cũ illis, nẽpe
discipulis: quo videtur Dominus notare scribas,
quòd ipsi scripturarum cognitionẽ sibi pollicen-
tes, ac magistros aliorũ se profitentes, se absente, B
cum his qui tantũ discipuli essent, & scripturarũ
rudes disceptarẽt. Nostra ergo litera vt quàm pro
ximè accedat ad Græcorum lectionem, sic est acci
pienda: Et interrogauit eos, nempe discipulos &
& scribas inter se disputantes: Quid inter vos con
quiritis, id est, disputatis? Intrrrogat autem Domi-
nus, etsi disputationis conscius, vt sic Discipulos à
scribarum diuexatiõe liberaret, & miraculo occa-
sionẽ præberet. Dominus enim qui ad tẽpus suos
confundi ob impotentiã patrandi miraculi, & di-
uexari à scribis permisit, vt sibi melius innotesce-
rẽt, & de sua incredulitate redarguti ad perfectio-
rem fidem proficerẽt, mox & in tempore suis ad-
fuit à cõfusione & à vexatione liberaturus, ne illo- C
rum cõfusio in ignominiam etiam Euangelij ver-
geret, docẽs etiam eos qui sibi adhærent, in finem
non à se relinquendos, etsi ad tẽpus relicti videan
tur, idq; ob ipsorum vtilitatem. Quæ autem fuerit
disputationis inter scribas, & discipulos materia,
non apertè quidẽ dicitur, sed tamẽ satis colligi po
test ex sequentibus, cùm dicitur ad Domini quæ-
stionem respondisse, qui filiũ suum dæmoniacum
attulerat. Hinc enim apparet disputationis occa-
sionem fuisse ex eo, quod discipuli non potuerunt
eijcere dæmonium. Verisimile enim ex eo scribas
obiecisse discipulis, vanè illos sibi polliceri potẽ-
statem eijciẽdi dæmones, nec virtute diuina illos
eijcere cùm eijciũt, sed dæmoniaca, quæ aliquan- D
do impediri potest, cùm diuina non possit, aliaq;
similia obiecisse, vt aliud ex alio inter disputandũ
incidere solet. Itaque quanquam Dominus inter-
rogaret scribas, aut scribas simul & Discipulos
quid disceptarent, nullus tamen eorum respõdet:
tum ꝙ respõdere non auderent, eo quòd discipu-
li cõfusi essent de sua impotentia, scribæ cõsci de
suo calumniandi studio: tum quòd is qui disputa-
tioni dedit occasionem, præ numio salutis filij de-
siderio omnes præueniẽs, suam causam Domino
quàm velocissimè studeret commẽdare, de expo-
sita eius erga omnes benignitate bene confidens,
vt non putaret sibi opus esse discipulorum patro-
cinio, ac de eius potentia maiorem habens fidem
quàm de discipulorũ. In quo præter piam pro sa- E
lute filij, paternámque solicitudinẽ, obseruãda est
ipsius orãtis & humilitas & ardor. Humilitas qui-
dem, quia in genua ante Dominum procidit, do-
minum ac magistrum eum appellans: ardor verò,
quia exclamauit, & calamitatem filij in suã mise-
riam redundantem tam diligenter exposuit, duas
causas in oratione proferẽs, quib' misericordissi-
mum Dominum ad misericordiã flectere studuit,
nempe quòd filius esset, isque vnicus pro quo de-
precabatur, quodq; malo grauissimo, tristissimo,
& insuperabili discipulis miserè affligeretur. Sic
ad seriã & ardentem orationem maximè cõpellit
vrgens aliqua necessitas. Notandum autem quòd
Matthæus Lunaticum vocat, quem Marcus dicit
habere spiritũ surdum, & mutũ. Lunaticus enim
propriè dicitur, qui morbo comitiali aut caduco
laborat: sic dictus vel quòd eum pati putãtur ferè
qui interlunio nati sunt, vel quòd pro mutatione
Lunæ is morbus accidat ex augmento aut decre-
mento humorũ cerebri quibus dominatur Luna.
Cùm autẽ hic morbus dicatur à medicis esse mor
bus naturalis, meritò hic dubitatur quomodo Lu
naticus iste dicatur habere spiritum immundum.
Non enim verisimile est, quod sentit Caietanus,
hũc præter ægritudinem naturalem, à qua dice- B
retur Lunaticus, habuisse etiam spiritum malũ ad-
iunctum, qui reddiderit eum surdũ & mutũ. Nam
quæ Matthæus tribuit Lunatico, quatenus luna-
ticus dicitur, ea Marcus tribuit dæmoni. Mat-
thæus enim dicit: *Lunaticus est, & malè patitur. Nã
sæpe cadit in ignem, & crebrò in aquam.* Marcus au-
tem: *frequenter eum in ignem & in aquam misit.* Sed
& Matthæus apertè significat, Lunaticum hunc,
quatenus talẽ, habuisse dæmonium, cùm curatio-
nem huius scribens, dicit: *Increpauit illum Iesus, &
exijt ab eo dæmonium, & curatus est puer.* Nec rursum
eorum sententia est probabilis, qui putant hunc
lunaticum ob id dictũ habere spiritum immun-
dum, quòd huiusmodi morbus & omnia similia
mala sint immissiones (vt ipsi volunt) angelorum
malorum. Sic enim omnis languens diceretur
habere dæmonium. Deinde dæmonium ingredi
solitum in hunc puerum, & non exterius manens
ipsum diuexasse, verba Christi præter cætera a-
pertè declarant, cùm dicitur: *Surde, & mute spiri-
tus exi ab eo, & ne amplius introeas in eum.* Igitur aut
dicendum est, hunc puerum Lunaticum dici, non
quòd verè talis esset, sed quòd similia pateretur
qualia Lunatici pati solent, quia scilicet non sem-
per affligeretur, sed certis temporibus, cadens,
spumans, séque collidens. Sic enim videtur senti-
re D. Hieronymus, qui super capit. 4. Matthæi ex- *Qui sint Lunatici*
ponens qui sint Lunatici, de quibus in Euange-
lio: Non veros, inquit, lunaticos, sed qui putaban-
tur lunatici, &c. vt supra habitum est in cap. Con-
cordiæ 25. Aut dicendum morbum comitialem,
etsi putetur esse naturalis, & causæ quẽdam natu-
rales concurrant, nõ esse tamen purè naturalem,
saltem frequenter, sed accidere ex dæmonio inte-
rius hominem possident & affligente certis tem-
poribus. Sic enim apertè sentit Origenes, sic scri-
bens in præsentem locum homil. 4. in Matthæũ:
Primùm quærtamus quare lunaticus appellatur,
qui à spiritu immundo vexatur: & quare passio
ipsa nomẽ accepit à luna, quæ post solem, magnũ
luminare vocatur. Medici ergo loquãtur sibi quæ
volunt, qui nec immundum spiritum arbitrãtur,
sed corporalem aliquam passionem, & dicunt hu-
mida moueri in capite, secundùm aliquam cõpa-
rationem ad lumen lunare, quod humidam habet
naturam. Nos autem qui Euãgelio credimus, di-
cemus hãc passionem immundum spiritũ in ho-
minibus operari. Obseruat enim quædã schisma-
ta lunæ, & sic operatur, vt ab obseruatione lunæ
pati homines mentiatur, & per hoc culpabilẽ Dei
ereaturam ostendit, vt omnes iniquitatem in ex-
celso loquantur, qui existimant ex efficacia stella-
rum consistere causam omnium infirmitatũ, siue
gene

generalium, siue specialiũ, &c. Certè nostros ca- A
ducos eadem videmus pati, quæ hic arreptitius
dicitur passus, quos frequẽter ea pati videm⁹ quæ
non naturalia possunt videri, sed planè diaboli-
ca: vt cùm certos quosdam blasphemant sanctos,
quorum inuocatione passio curari solet. Itaque
crediderint hanc passionem frequenter, sicut &
phreneſim, à diabolo fieri in hominibus. Et fortè
ob id dicit Hieronymus: Non veros lunaticos, sed
eos, qui putabãtur lunatici, vt significaret passio-
nem, à qua communiter aliqui dicuntur lunatici,
non fieri à Luna, vt creditur, sed à dæmone. In quẽ
sensum hoc dixisse D. Hieronymũ magis erit ve-
risimile, si audiamus quid hoc loco scripserit D.
Chrysost. Non turberis, inquit, si lunaticus est ap- B
pellatus: patris enim dæmoniaci hæc vox est, cæ-
terùm & Euãgelista multos lunaticos curatos ali-
bi ait, & communi omnium consuetudine ipsos
nominans. Vt enim elemento illi, ac luminari dę-
mones detrahant, secundùm lunares cursus ag-
grediuntur, & remittũt homines. Vnde hæc falsa
opinio apud multos conualuit, q. Luna varietate
sui cursus operetur, quod minimè verùm est. Hæc
ille. Restat explicare singula, quæ pater pueri re-
censet, morbi, grauitatem Domino exponens.
Vbicunque, inquit, vel vt habent Græca, *ὅταν ἂν*,
quod etiam potest esse quandocunque, *spiritus ap-
prehenderit* (non enim vbique aut semper eum
spiritus afflixit) *subitò clamat*, vocem scilicet, sed C
inarticulatam ædens, quia dixit Marcus eum ha-
bere spiritum mutum. Deinde verò Marcus qua-
tuor dicit, quæ ordine sequi solẽt in arreptitijs, &
caducis. *Alludit*, inquit, *illum, & spumat, & stridet
dẽtibus suis, & arescit.* In quorum verborum primo
suppositũ est, *spiritum*: in reliquis tribus, puer ipse.
Pro, *allidit*, autem, Græcè est *ῥασσει*, quod magis
est, lacerat. Significatur tamen idem, nempe quòd
dæmonium ipsum in terram deijceret, ac miserè
conuelleret. Pro quo Lucas habet *συσπαράσσει*, id
est, lacerat, vel dissipat eum. Non enim Græca ha-
bent duo illa, quæ nos legimus, *Elidit, & dissipat
eum*; sed tantùm, *dissipat eum*. Casum, & conuul-
sionem sequitur spuma. Vnde addidit Marcus; *& D
spumat*: Lucas verò, *dissipat cum spumat*. Hanc se-
quitur stridor dentium, dehinc ariditas. Hinc di-
cit Marcus, *stridet dentibus suis, & arescit*, id est, sine
sensu efficitur, impos factus omnium suorũ mem-
brorum, ac huiusmodi vexatione planè contabe-
scens. Lucas his addit id, quo pater præter mali
grauitatem significauit etiã mali diuturnitatem.
Vix, inquit, *discedit dilanians eum*. Quod autem
Matthæus breuitati in recensendo hoc miraculo,
sicut & aliàs ferè semper studens, his omnibus o-
missis, dicit: *Sæpe cadit in ignem, & crebrò in aquam*;
ex Marco patet non in primo isto sermone patris
dictum, sed in secunda responsione, quàm omit-
tens Matthæus, coniunxit quædam secundæ re-
sponsionis dicta cum dictis in prima respõsione, E
nihil in hoc veritati præiudicans. Deinde verò ab
omnibus subinngitur id, quod pater significauit
malum filij esse admodum potens, vtpote quòd
insuperabile fuerit omnibus simul discipulis. Ob-
tuli, inquit, eum tuis discipulis, quando quidem
scilicet te præsentem non inueni, & rogaui; eos
vt ejjcerẽt dæmonium; eumque omnes conaren-
tur, non tamen potuerunt.

RESPONDENS AVTEM *b* EIS *f* IESVS
DIXIT, O GENERATIO INCREDVLA *f*

ET PERVERSA.] In Marco omnes penè Lati-
norum libri habent Dominum respondisse eis;
cùm Græca habeant αὐτοῖς, id est, ei, quomodo etiã
quidam Latini codices habent: quanquã rectè in-
telligi possit Dominũ omnibus respondisse, quo-
niam pater pueri omnium nomine causam dispu
tationis de qua Dominus interrogauerat, expo-
suerat. Quoniam autem incredulitas patris &
ipsorum quoque discipulorum, causa fuit impo-
tentiæ eijciendi dæmonium, vt patet ex sequen-
tibus, hinc Dominus desumpsit occasionẽ in ge-
nere redarguendi Iudaicæ gentis incredulitatem,
& peruersitatem, reijciens etiam impotẽtiam di-
scipulorum, de qua pater pueri querebatur, in
ipsum, qui querebatur. Et rectè quidem iam in ge-
nere redarguit Iudæorũ incredulitatem, pertina-
cem, quòd multi præsentium, vt est verisimile, de
discipulis, & Christo in conuenientia cogitauer-
int. Itaque cum dolore, & indignatione dicit,
O generatio, hoc est, natio, *incredula, & peruersa*, hoc
est, distorta. Non enim hic peruersa simpliciter
malã significat, sed id quod propriè ea dictio si-
gnificat, quod nostro sermone dicimus, *Verkeert*,
peruersum enim hominem propriè dicimus, qui
nulla ratione ad meliorem frugem reduci potest.
Itaque non tantùm incredulam dicit generationẽ
Iudæorum, sed etiam peruersam, significare volẽs
pertinacem eorũ incredulitatem, vt à qua tot edi-
tis miraculis non potuerint auocari, & adduci ad
fidem. Sic & Moyses Deuter. 33. Iudæos vocat ge-
nerationem prauã & peruersam, quòd nec inaudi-
ta illa potẽta, & prodigia, quæ in salutem suam
facta viderunt, in fidẽ erga Deum: nec horrendæ
adeo rebellionis suæ vltiones, quas identidem
experti erant, in timore: nec tam incomparabilis
Moysis mansuetudo, & infinitus pro eis labor, in
officio ergo ipsum retinere poterant. Ob hanc
ergo insuperabilem Iudæorum infidelitatem ad-
didit Dominus; *quousque ero vobiscum, quamdiu pa-
tiar vos?* Quibus verbis non vult significare, sed
dubitare quanto tempore cum illis esset conuer-
saturus sed tantùm significat se molestè, & cum
dolore ferre eorum pertinacem incredulitatem,
quàm omnino cuperet illos deponere. Venisse e-
nim se, vt per fidem ipsos ad salutem perduceret,
idque omnibus modis agere: illos tamẽ nulla ra-
tione adduci posse vt fidem suscipiant, per quam
saluẽtur: ita vt omnẽ suam apud eos operam per-
dat. Rectè tamen etiam hac locutione intelligitur
Dominus significare voluisse se desiderate mortẽ,
vt vult Chrysostomus, ac futurũ aliquãdo, vt pro-
pter pertinacem infidelitatẽ Iudæi derelinquan-
tur à Christo, gentibus ipsum recipientibus. Quã-
quam autem his verbis Dominus nonnullam in-
dignationem, & iram declararet, ex his tamẽ, quæ
sequuntur demõstrauit se non hominibus, sed vi-
tio iratum, cùm, vt annotauit Diuus Hieronymus, subiecit; *Afferte huc illum ad me.* Non enim
sic indignabatur, vt à beneficijs adhuc nouis illos ab infidelita-
te, cui indignabatur, auocare studeret, docens
certè & nos, non hominibus, sed vitijs indignari
debere, & quomodo & nos id demõstrare, ac de-
clarare possimus. Iubet autem adduci illum ad se,
quẽ absentem curare potuisset, non quidem pro-
pter ostentationem. Nam, vt postea dicitur, ac-
currẽte turba mox sanauit hunc lunaticum, quia
nolebat hominum applausus videri captare. Sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt præsente dæmoniaco mali magnitudo astantibus innotesceret pro defensione discipulorum, & cognosceretur dæmonum contra Christũ cõtrarietas in redargutionem Scribarum, ac patris imperfecta fides patesceret, eaque perficeretur ante filij curationẽ. Iustus enim ordo exigebat, vt antè Dominus ab infidelitate mẽtem patris liberaret, quàm à dilaniatione membrorũ corpus filij, maximè cùm illa impedimentum fuerint, quo minus per discipulos filius fuerit liberatus. Adducitur itaque filius ad Dominum. Cùm autem adhuc accederet tantùm inquit Lucas, (nam Græca non tantũ habent; & cùm accederet, sed, cũ adhuc accederet ille) & cũ filius vidisset Iesũ, vt habet Marcus, nec adhuc ad Christum viniisset mox spiritus B cœpit puerum conturbare, conuellere, & dissipare: quo ostensum est, quàm ille abhorreret Christi præsentiam, ac occasio fidei perfectioris data est patri, vt non dubitaret Christi virtute dæmonium pellendum, quod ad solum aspectum ipsius videbat sic trepidare & sæuire. In illo Marci, *& cùm vidisset eum*, dubitari potest nũ sit sensus: cùm Christus vidisset puerum, an cùm puer vidisset Christũ. Nam non esse sensum, & cùm spiritus vidisset Iesum, Græca apertè docent, eo quòd πνεῦμα, id est, spiritus, sit illis neutrius generis, participium autem ἰδὼν, quòd hic ponitur absolutè, sit masculini generis. Et magis conuenit intelligere, cùm puer vidisset Iesum. Iam autem vt manifestior C fieret pro discipulorum defensione mali grauitas, ac patris imperfecta fides manifestata corrigeretur, quærit Dominus ex quanto tempore hæc passio puero acciderit. Respondit ille, *ab infantia*, adijciens præter diuturnitatem mali etiam pericula extrema quæ frequenter filius sit passus. *Frequenter*, inquit, *eum in ignem & in aquam misit, vt eum perderet.* Ex quibus verbis, præter magnitudinem mali, duo nobis intelligere datum est. Primùm, quòd diabolus non semper, vt quidam putant, propter meritum propriorum peccatorum quosdam possideat, & diuexat. Ab infantia enim puer huic malo fuit obnoxius, non quidem, vt certum est, ob propria, saltem actualia peccata, & D fortasse etiam non ob peccata parentum, sed vt manifestaretur gloria Dei in ipso, quẽadmodum postea dicitur de cæco à natiuitate. Secundùm est, quòd diabolus exitialis sit humani generis hostis, nihil non tentans, quo eos, qui eius potestati sunt permissi, perdat crudeliter. Nihil tamen illum amplius posse quàm ei à deo permittitur, ac Dei, angelorumque custodiam non deesse etiam ijs, qui ei permissi sunt diuexandi. Vnde etiam hæc narratio profuit & ad augendam patris fidem, vt cogitaret scilicet ea virtute posse pelli dæmonium, qua hactenus impeditũ fuit, ne perficeret, quòd volebat: & ad refellendam Scribarum calumniam, qua calumniabantur Dominũ in Beelzebub ejicere dæmonia. Non enim collu- E sione aliqua; sed planè inuita secedere ad hominibus dæmonia hinc satis liquebat. Porrò pater in fide infirmus metuens, ne ob diuturnitatem incurabile esset malum, quasi ob id Dominus interrogasset de tempore: *Si*, inquit, *quid potes, adiua nos, misertus nostri*: longè sanè inferior in fide illo, qui etsi diuturno, & incurabili morbo laborabat, dixit; Domine, si vis, potes me mundare. Vnde sicut tunc Dominus fidem eius cõfirmans, alludendo ad eius verba dixit; Volo: mundare: ita nunc imperfectam huius fidem redarguens, eamque perficere volens, etiam alludẽdo ad eius verba dicit *Si potes credere, omnia possibilia sunt credẽti.* Non dicit, possum certè, sed indignus es, cui præstẽ, quòd possum propter incredulitatem tuã, sed summa verborum vsus modestia, suam potentiam aliotum potentiæ quodammodo subijcit, imò de sua potentia omnino silens, omnia fidei tribuit. Neque enim vel sic dicit quomodo videbatur dicẽdum: Possum certè, si potes credere, sed si potes credere, supple, scito quòd omnia possibilia sunt credenti, commendãs sanè nobis egregiè loquendi modestiam, & simul fidei apud Deum energiã, & vim. Additur autem Græcis articulus non ociosus, τὸ εἰδύνασαι πιστεῦσαι, id est, hoc si potes credere, vt sit sensus: Si potes vel illud tantùm quod sine omni labore ac sumptu facile potes, nẽpe credere. Benè autem non dixit, omnia potest credens obtinere & accipere, sed generaliter omnia possibilia sunt credẽti, vt intelligamus credẽtem & omnia posse accipere à Christo quæ cupit, & vicissim in nomine ipsius omnia facere quæ cupit. Itaque pater pueri ex sua fide intelligẽs pẽdere optatam filij salutem, & in fidei confessionem alacer prorumpit, & imperfectæ suæ fidei respectum ac meritum deprecatur, dicens cum lacrymis, *Credo Domine, adiuua incredulitatẽ meam*, hoc est, imperfectam meam fidem. Sic enim hic accipere oportet nomẽ incredulitatis, ne sit in verbis contrarietas. Hæc autem verba; *adiuua incredulitatem meam*: non sic videntur accipiẽda, quasi his petierit fidem suam perfici à Domino, vt sit idem cum eo, quòd Apostoli postea orabant, dicentes, Domine adauge nobis fidem: sed tantùm voluit petere, vt, quoniam audiuit à fide omnia pendere, Dominus sua potentia id suppleret quod fidei imperfectio non impetrabat, vt sit sensus: Credo Domine te posse, sed si quid adhuc fidei deest, tu quæso id supple, vt si non sufficiat mea fides, id tamen quòd volo adiuuante me tua potentia, consequar. Precatio sane nobis pernecessaria, vt qui propter fidei, aut fiduciæ imperfectionem frequẽter non impetramus quòd volumus. Vnde Iacobus præcipit, vt, qui orat, postulet in fide, nihil hæsitans. Sed benignus adeò Dominus est, vt, si fidei nostræ imperfectionem agnoscamus, eamque adiuuari petamus, non sit etiam imperfectam fidem reiecturus, sed voti compotes faciet, quemadmodum ex ijs, quæ sequuntur, patet. Sequitur enim; *Et cùm vidisset Iesus accurrentem turbam, cõminatus est spiritui immundo*, vel increpauit spiritum immũdum. Hæc autem increpatio, vel comminatio nihil aliud intelligi debet quàm præceptum Christi vrgens, & imperiosum quemadmodum in superioribus sæpe dictũ est, increpare vel comminari accipi simpliciter pro dirè, & imperiosè præcipere. Nam & quomodo & quibus verbis comminatus sit Iesus spiritui, Marcus testatur: *Increpauit*, inquit, *dicens illi, Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eũ.* Quibus verbis auctoritatiuam suam potestatem in dæmones declarãs, duo præcepit dæmoni, vt & exiret, & amplius eum non repeteret, eo quòd per vices, & diuersa tẽpora illum repeteret. Dominus enim suum beneficium voluit esse non tẽporarium, sed perpetuum. Cùm autẽ in Matthæo legimus: *& increpauit illum Iesus*: videtur relatiuum, *illum*, ad puerum debere referri, quia de dæmonio

Iacobi 1.

aut

ante hæc verba nulla fit mẽtio apud Matthæum. A Vnde aliqui intelligunt etiam puerum increpatũ à Christo, quòd ob peccata sua pateretur dæmonij vexationẽ. Verùm cùm ab infantia hęc perpessus dicatur à patre, magis conuenit eã increpationem ad spiritus referri, sicut apud alios Euangelistas, vt relatiuum, *illum*, referatur apud Matthæũ ad id quòd etsi nõ sit expressum priùs ab illo, indicatum tamen est satis, cùm dicit, puerum fuisse lunaticum, & cum subdit; *exiit ab eo dæmonium.* Quòd autem, vt habet Marcus, dæmonium exclamans, & multum discerpẽs cũ, vel vt potius Græca verti debent, cùm exclamasset, & multum eum dilaniasset, id est, conuulsisset (sunt enim participia præteriti temporis Græcis) exiit ab eo, relicto B ipso tãquã mortuo, demonstrabat quàm egrè ferret quòd cogeretur Christo obedire, ac hominem relinquere, quẽ torquere sibi volupe erat. Indicat hoc factum etiam nobis quàm egrè secundũ mentẽ satanas homines Christo cõcedat, quo firmius nos Christo adhærere conuenit, ne vnquam illi in nos aliquid permittatur. Simile habitũ est in cap. 1. Marci Cõcordię cap. 27. Cùm ergo hæc permissione dæmonij malitia, & nocendi studium ostensum fuisset, suam cõtrà Dominus potentiã, & bonitatem ab omni malo dæmonum liberantem declarans, manu sua pueri manum cõtingẽs, eumq; eleuans, sic mox eum desperatum restituit, vt non sensim viribus suis redderetur, sed subitò, quasi C prius nihil nocuẽti pertulisset. Nec iam illum sibi, vt verè potuisset, suóque seruitio vsurpauit, sed reddidit illum patri eius, cui dæmonium sic illum subtraxerat vt verius dæmonis esset mancipium quã patris filius. Itaque meritò omnes stupebant propter magnificentiam potentiæ diuinæ, quàm conspiciebant magnificè operari in Christo. Non enim putabant ipsum propria operari virtute, vnde nõ dicitur: Stupebant autem omnes in magnificentia eius, sed Dei. Magnificentia autẽ hęc erat, quòd imperio solo tam potens malum adeò citò & perfectè sublatum erat.

b ET CVM INTROISSET IN DOMVM, *a* TVNC ACCESSERVNT AD IESVM D *a* DISCIPVLI.] Ceperat discipulos solicitudo quædam humana, ne quid imprudentes offendissent Dominum, & sua culpa virtutem edendi miracula semel ipsis à Domino traditã perdidissent. Itaq; oportunitatem loci nacti, cùm scilicet in domum introisset Dñs, semotis arbitris, seorsum Dominum rogant: Quare nos non potuimus ejicere eum, cùm semel nobis à te tradita sit potestas ejiciendi quo suis dæmones? Dominus itaque, qui suorum imperfectionẽ apud populũ aperire noluit, quòd futuri essent totius orbis magistri, seorsum impotentiæ ipsorũ causam ad ipsos pertinẽtem indicat, cùm apud populum causam impotẽtiæ eam indicauerit, quæ ad ipsum populũ & pa- E trem pueri pertinebat. In quo obseruandũ, doctrinam & vitiorum correptionem tempore & loco oportuno dispẽsandam esse, vt quæ ad omnes pertinẽt, apud omnes doceantur: quæ publica sunt, publicè corripiantur: quę verò ad certas quasdam personas pertinẽt, maximè eas quæ populo præsunt, priuatim admoneantur, ne temere tales traducti, vulgo veniant in contemptũ, apud quẽ eorũ auctoritas est necessaria. Redditur autem apud Matthæũ à Dño duplex causa, quare Apostoli non potuerint ejicere illud dæmoniũ. Primò enim dicit: *Propter incredulitatem vestram*, hoc est, diffidentiam, & fidei imbecillitatem. Sic enim etiam hic accipitur incredulitas. Et quidem suprà imputauit Dominus incredulitati patris q̃ nõ fuerit ejectum dæmonium, significans si satis credidisset, filium suum curãdum fuisse etiam à discipulis. Hic verò incredulitati discipulorum imputat, quia & hæc partim fuit in causa. Nam, si fuisset in eis tanta, quanta oportebat, potuisset alienæ diffidentiæ esse præsidio. Sępe enim fiduciæ magnitudo in operãte miracula supplet imperfectionẽ fidei eius, qui miraculũ, & sanitatẽ expectat. Causa autẽ diffidentiæ, quæ iam fuit in discipulis, esse potuit, quia fortè cernebant, & ex parte audiebant mali magnitudinẽ, & attrocitatem, aut quia metuebãt, ne potestas eis tantùm competeret, dum essent in legatione, aut quia, vt habet Hilarius, Domino in monte demorãte, & ipsis cum turbis residentibus, quidam tepor ob Domini absentiã eorum fidem retardauerat. Porrò quòd dominus fidẽ suorum augeret, ac doceret, quanta sit eius vis, si modò fortis sit, & vehemens, subijcit; *Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis*, &c. Accipitur autẽ hic fides, non pro ea virtute à qua dicimur fideles, quomodo accipitur à Paulo, cùm tres dicit esse virtutes, fidem, spem, & charitatem, inter quas charitas sit maxima, pro firmo scilicet assensu eorum quæ de Deo & Christo sunt credẽda, quam fidem habent omnes Christiani; & tum habebant omnes Apostoli. Sed accipitur pro fide signorum, quam Paulus ponit ad Cor. 12. inter diuisiones gratiarum, quas spiritus sanctus diuersis impertitur variè prout vult. Huiusmodi autem fides, nõ est aliud quã fiducia impetrãdi vel faciẽdi miracula cum opus est aut vtile, inuocato nomine Dei. Qualem fiduciam habere veram & non præsumptuosam nõ ita facile est, sed valde excelsum, & difficile. Non enim ad hãc in nobis efficiẽdam sufficit fides omnipotentiæ, & summæ bonitatis diuinæ, quæ tamẽ ad eã ante omnia requiritur, & ad eã multũ valet: sed præterea requiritur vt adsit libertas vera ad Deum quę nascitur ex testimonio bonæ conscientiæ ac mente tranquilla, placideque composita. Vnde Ioãnes 1. epist. c. 3. Charissimi, si cor nostrũ non reprehenderit nos, fiduciã habem⁹ ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo. Est autẽ magni certaminis ex placabilitate acquirere talem erga Deum libertatem, vt credat quis illum sibi daturum quicquid postulauerit. Quòd autem Dominus fidem grano sinapis comparat, non est intelligendum, vt quidam volunt, ipsum significare fidem etiam parũ sufficere ad transferendum montes, & quiduis imperrãdum. Nam præterquam q̃ vel ex hoc loco sensus hic satis potest refelli (nam vel paruam saltem fidem habebant discipuli, quos propter diffidentiã dicit dominus fuisse impotentes) D. Hieronymus eum ostendit etiam refelli ex Apostolo Paulo, qui ad hæc domini verba alludens maximæ & perfectæ fidei tribuit transferre mõtes. Si, inquit, habuero omnẽ fidem (vel, vt Hieronymus legit hoc loco, totam fidem, id est, perfectam) ita vt montes trãsferam, &c. Igitur per fidẽ grano sinapis comparatã, Dominus significare voluit fidem acrem vehementem, feruẽtem, & efficacem: sicut granũ sinapis maximã cum atteritur acrimoniam & vehementiam habet, & in terram proiectum magnam de se producit arborem. Non enim hic Do-

Universidad de Deusto
Biblioteca

minus videtur respexisse ad quantitatem grani si- A
napis; sicut suprà cùm regnum cœlorũ cõparauit
grano sinapis, sed tãtùm ad eius qualitatem & efficaciã. Origenes autem & Theophyl. illum secutus, dum dicũt omnem fidem grano sinapis comparari, non volunt quãlibet fidem comparari grano sinapis, sed per omnẽ fidẽ, cũ Paulo, ad quem sese refert Origenes, intelligunt fidem perfectam. Qualem fidẽ Dominum hic requirere etiã ex alia
Mat. 21. sententia Domini simili huic manifestum est. Dicit enim. Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non solùm de ficulnea facietis; sed & si monti huic dixeritis; Tolle, & iacta te in mari, fiet. Ideo autem Dñs singulariter in his sententijs meminit translationis montium, quòd res B
omnium difficillima, & impossibilis vulgo habea tur, transferre mõtem verbo. Id etsi non fecerint Apostoli, sicut non legitur eos feciſse (quãquã feciſse potuerint, etiãsi non sit scriptũ) nõ tamen ob id consequitur, eos nunquã talem fidem habuisse. Nam quod hic dicitur; *Si habueritis fidem*, &c. *dicetis monti huic transi, & transibit*, ex alia simili sententia superius ex Matthæo allata patet sic esse intelligendũ, si dixeritis monti huic, trãsi, transibit. In hunc enim modũ multa Hebræi loquuntur per coniunctionem, &. Idem dicendũ de simili sententia quæ est Luc. 17. Ideo ergo non sunt per Apostolos translati montes, quoniã nunquã iusserunt, & ideo non iusserunt, quia nulla necessitas aut vtilitas ita ad Dei gloriã fieri exegit, propter quam solã miracula sunt facienda. Alioquin enim non ex fide procedit rerũ, quæ suprà naturam sunt tentatio, sed ex vana curiositate, aut temeraria audacia C
procedit illa præsumptio, cui nõ pollicetur Deus se cooperaturum, sed fidei. Fecerunt autẽ Apostoli etiam maiora quàm sit trãsponere mõtes. Multos enim mortuos suscitauerunt. Iam autẽ æquale non est montes transponere, & animã hominis reuocare, sed istud illo lõgè maius. Insuper, inquit D. Chrysost. dicunt nonnulli, postea quosdã Apostolis sanctitate multo minores id, re postulãte, feciſse. Vnde patet, quòd si opus fuisset, mõtes quoque & ipsi Apostoli transtulissent. Sanè ꝙ D. Chry D
sostomus dicit quosdam feciſse, verũ esse testatur Eusebius in sua histo. de Gregorio episcopo Neocæsarienſi adiutore Origenis. Sic em de hoc Gregorio inter cætera eius miracula legimus li. 7. Eccles. historiæ ca. 25. In quodam loco ruris angusti quum res poscereꝛ Ecclesiam constrũi, rupes quædam vicini mõtis ex parte Orientis obiecta ex alia verò præterfluẽs fluuius, spatium quãtum Ecclesiæ sufficeret denegabat. Et cùm alius omnino non esset locus, omnesq; mœstitiã gererent, quod solùm ad construẽdam Ecclesiam non haberent, ille fide plenus, pernoctasse in oratione dicitur, & dominũ Iesum promissionis suę admonuisse fideliter, qua dixit: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, tolle te, & mitte te in mare, et* E
vtique fiet. Cúmque hæc plena fide atq; deuotione deposceret, ad lucem coeuntibus populis inuenta est rupes importuna secessisse tantum, quantum spatij ad condendam quærebatur Ecclesiam. Hæc ibi, quibus simile est, quod de eodem ibi narratur de lacu siccato. Idẽ Faber se legisse testatur in historia quadam Tartarorum, in qua sic habebatur. Iuxta Baldacem mons diuina virtute trãslatus est oratione cuiusdam viri sancti, cùm improperarẽt Tartari Christianis illud Euangelij; Si habueritis fidem sicut granum sinapis, &c. Cæterũ D. Hieronymus quò ostendat etiam Apostolos transtulisse montem, intelligit per montem hic à Domino significari metaphoricè ipsum diabolum, qui iam à Domino fuit trãslatus ex lunatico, vt significetur etiam ipsos, si habuerint fidem, posse eijcere dæmonem, qui apud Hieremiã secundum mysticum sensum vocatur mons, dum dicitur ca. 15. Ego ad te mons pestifer, ait Dominus, qui corrumpis vniuersam terram. Verùm hic sensus vt est mysticus, non est à Domino principaliter intentus. Notandum autẽ, quòd hac sententia Dominus non tantùm commendare voluit fidem faciendi vel impetrandi miracula, ne ad nos eam vel parum vel nihil pertinere putemus, sed in genere fiduciã quibus impetrandi à Deo, vel faciendi per Deũ, quod recto rationis iudicio voluerimus ad nosttã aliorúmque salutem, ac Dei gloriam. Vnde Matth. 21. vbi similis est sententia subiũgitur; Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Proinde cùm petendum quid à Deo erit, curãdum nobis ante omnia, vt mens fiduciã colligat, sine qua nihil profutura est oratio, quam quomodo parare possimus, superius est dictũ. Quoniam autem Dominus ideo meminit trãslationis montium, vt significaret rem quãlibet difficilẽ, ac naturæ impossibilem, credenti esse possibilem, ideo subijcit, *& nihil impossibile erit vobis*.

ℯHOC AVTEM ℯGENVS IN NVLLO POTEST EXIRE NISI, &c.] Alteram hic reddit Dominus causam quare non potuerint eijcere dæmoniũ discipuli, quam solam ponit Marcus, nimirum quòd huiusmodi dæmoniorũ genus quale fuit illud, de quo iam dictũ est, oratione & ieiunio eijci debet, quibus nõ vacauerant discipuli illi in multitudine versantes, sicut Dominus vacauerat qui iam redijt cum tribus à recẽti precatione, in qua totam noctem, & magnam diei partem, si non integrã, transegerat ieiunus permanens. Occurrit autem circa hanc Domini sententiã duplex potissimum difficultas. Primò, de quo genere Dominus locatur. D. Chrysost. intelligit istud dictum non decerto aliquo dæmonũ genere, sed de omnibus generaliter dæmoniis, ad quæ expellẽda multum valet oratio, & ieiuniũ. Verum hic intellectus non videtur cõueniens, tũ quòd omnino Dominus significet se de aliquo certo dæmonũ genere loqui, dum dicit, *Hoc autem genus*, tum quòd Apostoli frequenter dæmonia expulerãt sine ieiunio, & oratione, cũ hic dicatur; *Hoc autẽ genus in nullo*, id est, per nullam rem *potest exire, nisi in oratione & ieiunio*, id est, per orationem, & ieiunium. Itaque alij iutelligũt de dæmoniis lunaticis. Vnde theophylactꝰ in Marcũ habet, Vel lunaticorũ, vel omne dæmoniorũ genus alio modo egredi non potest, nisi precatione, & ieiunio. Verùm nõ apparet, quare peculiariter lunaticorũ genus requirat precationem, & ieiuniũ, cùm alia dæmonia frequenter sint nocẽtiora. Proinde rectius intelligetur Dominus nõ quidẽ in genere de omnibus loqui dæmoniis, nec peculiariter lunaticorum genus designare voluisse, sed genus dæmonum & pessimorũ, & qui iamdiu aliquẽ possederunt, vt malum ferè in naturã sit versum, quale erat dæmoniũ prædictũ quòd ab infantia dæmoniacum hunc afflixerat, etiam in ignem, & in aquam illum frequẽter mittens, cupidum perditionis eius. Altera difficultas est, quomodo Dominus iã exigat ad expulsionem quorum

quorundã dæmonum orationem, & ieiuniũ, cùm A
in superiori sententia solam fiduciam perfectã significauerit sufficere ad perficiendam quiduis, ac proinde etiã ad expellendũ quoduis dæmonium. Ad quod dicendũ priùs quidem Dominũ iudicasse id, quod ad omnia miracula faciẽda est generale. hic verò id, quod est peculiare, & proprium ad expulsionẽ quorũdam dæmonũ. Nec excludit illud generale istud peculiare, quia nõ est dictũ solam fiduciam sufficere, sed fiduciã perfectam esse necessariã, & sine illa non posse fieri miracula, cui non obstat, quod quandoq; etiam orandum est & ieiunãdum ad certa quædam miracula perficiendum. Deinde oratio, & ieiuniũ, quæ Dominus requirit proficiscũtur ex fiducia perfecta, atq; ob id B
requirũtur vt eam augeant, ac magis magisq; excitent, Qui enim perfectã in Deũ habet fiduciam non dubitat seriis, ardentibusq; vacare precibus, donec quod vult, impetret. Et rursum huiusmodi precibus mirè intenditur fiducia in Deo. At huiusmodi preces requirunt ieiuniũ, & abstinẽtiam carnis ab omnibus delicijs, quę nomine ieiunij significatur. Itaque Diuus ille Gregorius, qui innixus verbis Christi rupẽ transtulit, non putauit sola fiducia sine precibꝰ perficiendũ quod volebat, sed quoniam magnam habuit fiduciã in oratione, & ieiunio, pernox perseuerauerit, donec exoraret, quod optabat. Sic ergo & hic Dominus docere voluit, fide non vulgari opus esse expulsuris pessi- C
ma dæmonia, sed quæ deprecationi adeo sit intẽta, vt etiã corpus ab omnibꝰ delicijs abstineat; donec exoret, quod orat. Ex quibus patet, quare oratio requiratur, & cum oratione ieiuniũ, nimirũ vt ad orandũ animꝰ magis sit expeditus, & ipsa oratio ardentior sit, & perseuerantior. Est ramen & alia ratio peculiaris, quare expulsuris dæmones necessaria sit oratio & ieiuniũ, nimirum quia per hæc duo homo in spiritualem quandam naturam ascẽdit, qua aduersus spiritus luctam habet aptiorem. Per ieiunium enim domatur carnis rebellio, per orationẽ roboratur in nobis spiritus. Quo autem quis carnem magis habet spiritui subiectã, & spiritum in Deo roboratum, eo aptior est, & for- D
tior, vt cùm impuris spiritibus congrediatur, qui his armis instructos nõ secus metuit quàm angelos Dei bonos: destitutos verò etiã si nomen Dei, & Christi inuocent, non formidat. Vnde cùm Iudæi quidam exorcistæ tentarẽt, inuocato nomine Christi, quẽ Paulus prædicauit, eijcere dæmones, quia his armis erant destituti, respondens spiritus nequam dixit eis; Iesum noui, & Paulum scio; vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo in quo erat dæmoniũ pessimum, & dominatus amborum inualuit cõtra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa. Act. 9. Ex his patet & orationẽ ieiunium coniunctum requirere, & ieiunium orationem, vt neutrum sine altero sufficiat: orationẽ E
tamen esse præcipuum horũ duorũ, vnde & priori loco ponitur, quomodo & angelus Tobiæ loquens hæc coniunxit dicẽs: Bona est oratio cũ ieiunio. Caietanus orationem, & ieiuniũ, quæ hic à Dño exigũtur, putat debere referri non ad eũ, qui est curaturus, sed ad eũ, qui est curãdus, vt significetur ex parte curaturorũ requiri fidẽ: ex parte verò lunaticorũ curandorũ, ieiunium, & orationem tempore illo, quo à dæmonio non affligũtur. Et D. Chrysost. ac Theophyl. intelligũt Dominũ his verbis exigere ieiunium, & orationẽ & ab eo, qui est sanaturus, & ab eo qui est sanandus. Verùm, cùm hęc discipulis interrogãtibus quare non potuissẽt eijcere dæmonium, seorsum sint dicta, veluti pro causa, quã solã Marcus ponit, magis intelligẽdum significatũ esse hæc esse necessaria lenaturo, vt intelligit Origenes, cuius sentẽtia hoc loco diligenter est adnotãda. Habet autẽ sic: Videamus etiam illud, quod dicit: Hoc genus nõ eijcitur nisi in ieiunijs & orationibꝰ & si aliquãdo oportuerit nos circa curationem tale aliquid patientiũ permanere, nõ adiuremus, neq; interrogemus, neq; loquamur quasi audienti spiritui in mundo, sed permanentes in orationibus & ieiunijs impetremus patienti salutẽ à Deo, & abigamus ieiunijs & orationibus nostris malignos spiritus. Hęc ille, cuius tamen verba cautè sunt legẽda, ne putemus eũ prohibere adiurationes dæmonũ, & loqui eis: sed ne his solis fidamus, adijciamus autẽ etiam ieiunia & orationes. Nã & ipse Dominus adiurauit dæmonia, interrogauit, locuti sq; est eis, vt etiã patet in eiectione huius dæmonij, etsi surdi & muti. Cæte- *Sensus mysticus.*
rùm vt omnis Christi doctrina ad spiritus ędificationem maximè tẽdebat, & corporali dæmonum eiectionẽ spiritualem eorũ eiectionem per se futurã demõstrare voluit: ita rectè intelligimus hac sentẽtia docere ipsum voluisse, quibꝰ modis à dæmonis potestate quis secundùm mentem liberari possit, maximè is, qui similis fuerit huic dęmoniaco lunatico, qui secũdùm mysticum sensum designat eũ, qui à teneris annis assueuit peccatis, & vel per horarũ momẽta mutatur ad vitia, vel etiamsi quãdoq; in eo impetus bonorũ operũ subrepant, ita vt sanus esse videatur, frequenter tamen quasi abreptione spiritus à passionibus cõprehenditur, & miserè diuexatur, & à bono statu, in quo stare putabatur, cadit, nunc in ignẽ, nunc in aquã, hoc est in cõtraria planè vitia, superatus aliquando ab ira, aliquando à concupiscentia carnaliũ voluptatum. In quo impletur illud Sapiẽtis: Stultus vt luna mutatur, vt ob id etiã talis rectè dici possit lunaticus. Tales si, vt ferè accidit, & surdi sunt, vt humana doctrina eos non possit curare, ac ad meliora reuocare, & muti, vt Dei opem per se implorare nesciant, piorum opera Christo sunt præsentãda, *Eccls. 17.* cui nullum malũ quantũuis atrox & in naturam versum, est immedicabile. Ad hunc perducti incipient cõturbari, & dilanari, exorta luctа inter spiritum resipiscere cupientẽ, & cupiditatẽ ad solita fortiter reuocantẽ. Verùm si persistãt adesse Christo, & fide, oratione & ieiunio certent cum vitijs. omnipotẽti efficacia Christi sic curabũtur, vt mortui peccato, & mundo resurgant in nouitatẽ vitæ, Quod enim lunaticus iste expulso dæmone veluti mortuus relictus est, significabat à seruitute satanę ad Christũ non licere plenè transire, nisi tanquam mortui planè reddamur. Quod Dominus illũ, qui veluti mortuus iacebat manu sua erexit, illeq; surrexit, significat nõ satis esse, vt peccato simꝰ mortui, sed superesse, vt iustitię incipiamus viuere, atq; ad id opus nobis esse imprimis Dei adiutorio, subsequi autẽ oportere & nos libera nostra voluntate. Vide aut, inquit Theophylactꝰ, ꝙ Deus quidẽ adiuuat nos, deinde à nobis bona opera exigũtur. Dicit enim, *Erexit illũ Iesus*; hoc erat Dei adiutoriũ *& surrexit*, hoc est illius in bonis studiũ. Et glossa ordinaria: Hoc inqt, genꝰ dęmonij, id est, ista carnaliũ voluptatũ mutabilitas, nõ vincitur, nisi spiritꝰ orõne cõfirmetur, & caro per ieiuniũ maceretur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

STATERE IN ORE PISCIS INVENTO, SOLVITVR DIDRACHMA, ac mors Christi prædicitur. Matthæi 17. Marci 9. Lucæ 9.

CAPVT LXIX.

* autem
† f dixit
Δ c ad discipulos suos
† b quia
| a o tradendus est
| b tradetur.

Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam, nec volebat quenquam scire. a Conuersantibus autem eis in Galilæa, c omnibus, mirantibus in omnibus, quæ faciebat b docebat discipulos suos, & † l dicebat ∇ illis a Iesus, c Ponite vos in cordibus vestris sermones istos: * l Filius e enim l hominis ‖ futurum est vt tradatur in manus hominũ, e & occident eum, & b occisus, e tertia die resurget. b At illi ignorabant verbum e istud, & erat velatum ante eos, vt non sentirent illud, h & timebant interrogare eum e de hoc verbo. a Et contristati sunt vehementer. b Et venerunt Capharnaum. a Et cũ venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei; Magister vester non soluit didrachma? Ait; Etiam. Et cũ intrasset in domum, præuenit cũ Iesus, dicens; Quid tibi videtur, Simon? reges gentium à quib. accipiunt tributum, vel censum? à filijs, an ab alienis? Et ille dixit; Ab alienũ. Dixit illi Iesus; Ergo liberi sunt filij: vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius, inuenies staterem: illum sumens da eis pro me, & te.*

ET INDE PROFECTI PRAETERGREDIEBANTVR GALILÆAM, &c.] De ordine horũ cũ præcedẽtibus nulla potest esse quæstio. Sed dubitari potest quomodo Marcus dicit; *prætergrediebantur Galilæã*; quo videtur significari eos declinasse & præteriisse Galilæam, cùm tamen hæc generentur in Galilæa, & Matthæus dicat: *Cõuersantibus eis in Galilæa*, qui simul cũ Marco dicit Dominum venisse Capharnaum Galilææ ciuitatem. Verùm sciendum Græca pro, *prætergrediebantur Galilæam*, habere paulò aliter, παρεπορεύοντο διὰ τῆς γαλιλαίας, quod quidam sic vertit, *per fecerunt per Galilæam*; quamuis hac versione non explicetur præpositio παρὰ quæ eodem teste significat clam, & velut in transcursu obiterq; eos fecisse iter per Galilæam. Vnde in hoc sensu oportet etiam intelligere nostram literã, cui non repugnat, quod dicit Matthæus; *Conuersantibus autem eis in Galilæa*. Nam cùm iter facerent per Galileam, vtiq; in Galilæa conuersabãtur. Ordo ergo historiæ sic se habere videtur: Vbi Dominus reddidisset patri filiũ suũ sanũ, stupebãt omnes, vt habet Lucas: Dominus autem illum vulgi stuporem nihil morans, atque ad id sese parãs quod ex patris decreto faciendũ imminebat, illinc mox digressus, hoc est, ex finibus Cæsareæ, in quibus verisimile est superiora esse gesta, & in quib⁹ dixerat necessariò sibi eundũ Hierusalem, versus Hierosolyma per Galilæam recta iter instituit, & ne illi aliqua mora fieret, aut quisquã impediret ne relicta in totũ Galilæa Hierusalem adiret illic permãsurus & occidẽdus, noluit quenquam scire, sed latere voluit quãtum fieri potuit: vtq; iã ibat ad suppliciũ, ita suorum animos vt id rectè ferrent, nec in illo nimis scandalizarentur, cõfirmare & munire voluit, rursum illis suam passionem & resurrectionẽ prædicens, quam prædictionem tres quidẽ Euangelistæ rursum simul commemorãt, sed tamẽ diuersa occasione eam adferunt. Nam Marcus quidem hanc prædictionem adducit pro causa, ob quam noluit quenquã scire. Sic enim habet secundùm Græcos; *Nec volebat quenquam scire. Docebat enim discipulos suos*, &c. Nõ enim est Græcis ὅ, id est, autem, vt nos legimus, sed ᾧ, id est, enim. Itaq; significatur ideo neminem voluisse scire, quia discipulos docebat iam instare tempus suæ passionis subeũdæ in Hierusalem. Qua ratione attenta, illud quod Marcus dicit; *nec volebat quenquam scire*, videtur sic intelligendum: Non volebat quenquam scire quòd iam iter faceret per Galilæam, eã derelicturus & profecturus in Hierusalem, ne scilicet eius profectio aut retardaretur, aut impediretur à Galilæis, quorum proculdubio magna pars eũ diligebat, & retinere cupiuisset. Non posse enim intelligi Christum voluisse planè latere, vel ex eo satis paret, ϕ dicitur post hæc venisse Capharnaum, vbi certum erat eum omnino latere non potuisse. Lucas verò occasione admirationis populi dicit à Domino prædictam eius passionem, & mortem. *Omnibus*, inquit, *mirantibus in omnib⁹, quæ faciebat, dixit ad discipulos suos*, &c. significare volens Dominũ turbis admirantibus iussisse discipulos suos magis cogitare quæ breui erat passurus, quàm quæ modò de eo prædicabant gloriosè turbæ. Matthæus verò nullam occasionem huius prædictionis adferens simpliciter dicit, *Cõuersantibus illis in Galilæa, dixit illis Iesus*, &c. significare volẽs Dominũ hæc prædixisse pro confirmandis & muniendis suorum animis, idque cùm adhuc esset in Galilæa, & nõdum eorum qui erant in Hierusalẽ odium & malitiam multum expertus esset, vt magis crederent planè voluntariam & à patre prædefinitã fuisse eius passionem. Quod autem dicit Lucas; *Ponite vos in cordibus vestris*, (vel, vt habẽt Græca, in auribus⁹ vestris) *sermones istos*, dupliciter potest accipi. Cõmuniter enim intelligitur per sermones istos designari sermones, & verba Domini sequentia, quibus prædicit suam mortem, vt significetur Dominu turbis magnificè de ipso sentientibus, & loquentibus, suos peculiariter auocasse ab attentione eorũ, quę turbæ de eo gloriosè loquebãtur, ad cõsiderationem humilitatis, qua postea erant offendẽdi, & ad cuius imitationem erant præparãdi. Itaque secũdùm hũc sensum, emphasis est in pronominibus, vos & istos. Nam per, vos, distinguit suos à turbis, per istos, sua verba à verbis turbarum, vt sit sensus: Sinite illos mirari in factis meis, vos autem attentè percipite non tã illorum quàm hos meos sermones, eósque infigite cordibus vestris, tum ne etiam cum ipsis aliquando à me deficiatis, tum ϕ ea magis meminisse oporteat quæ oportebit vos in me imitari. Potest tamen etiam aliter locus hic intelligi, vt per sermones istos demonstrẽtur verba populi, & sit hic sensus: Attendite ad ea quæ modò de me homines loquuntur, vt in ea de me sententia in qua nũc estis, perseueretis. Futurũ est enim vt longè aliter mecum acturi sint homines. Ad hunc sensum inuitat coniunctio, enim quę secũdùm priorẽ sensum videtur esse superflua. Porrò Domin⁹ in hac iterata passionis suæ prædictione,

ne, omissis quibusdam priùs dictis, aliquid tamen iam amplius dici de ea, nempe quòd tradẽdus sit in manus hominum, nimirum à Iuda, aut etiam à seipso & patre. Nã & patrem Paulus dicit filium suũ tradidisse pro nobis. Rom. 8. & ipsum filium semetipsum, ad Ephes. 5. Magis autẽ conuenit accipere de traditione Iudę, quia ea hic dicere instituit quæ ad suam pertinerent ignominiam. Quòd autem sequitur apud Marcum & Lucam, discipulos ignorasse verbum istud, id est, sermonẽ hunc, & fuisse velatũ ante illos, hoc est, vt habent Græca ab scõditum ab illis, vt non sentirent, id est, intelligerent illud, videtur esse contrarium ei quod Matthæus dicit: *Et contristati sunt vehementer*. Ex eo enim sequitur eos verba Domini intellexisse. Ad quod quidam parum probabiliter dicunt, quosdã intellexisse, & hos cõtristatos: alios verò non intellexisse, existimãtes eum loqui in parabolis. Alij dicunt omnes fuisse cõtristatos de morte Domini quam intelligebant: sermonem verò qui erat de resurrectione, non intellexisse, de quo priùs inter se præcipui Apostoli disquirebant, vt dictum est. Verùm postea Lucæ 18. post repetitã rursum mortis & resurrectionis prædictionem dicitur: *Et ipsi nihil horum intellexerunt*. Proinde dicẽdum potius, discipulos, quia tam apertè & frequenter audiebant Dominum mortem suam prædicentem, putasse quidẽ ita futurum, quemadmodum asserebat, & ob id contristatos fuisse, idq; vehementer, quia scilicet vehemẽti illum amore prosequebantur: ignorasse verò quomodo is, quem nõ dubitabant esse Christũ, quem gloriosè regnaturũ expectabãt, talia pateretur, & quã ob causam mortem esset passurus, cùm eam effugere posset. Itaq; mysterium verborum Christi, eorumq́ue rationẽ, ac concordiam cum ea, quam de ipso habebant fide ignorabant, cùm verborum significationem satis assequerentur, vt quæ erant apertissima. Timebãt autẽ eum interrogare de hoc sermone, quia metuebant audire, quæ nollẽt, videlicet illud, Adhuc & vos sine intellectu estis: maximè quia Petrum increpatum audierant à morte reuocantem.

ET CVM VENISSENT CAPHARNAVM, ACCESSERVNT QVI DIDRACHMA, &c.] Didrachma legendũ est in plurali numero, & per ch: non autem didracmam, vel didracma. Dicitur enim in singulari numero didrachmum, nummus valens duas drachmas: sicut & tetradrachmum, nummus valens quatuor drachmas. De his autem didrachmis quorum hic fit mentio, & quæ à Domino exigebantur, variæ sunt sententiæ. Diuus Chrysostomus enim de his sic scribit hoc loco: Quęnam sunt ista didrachma? Quando Ægyptiorum primogenita Deus interfecit, tunc Leuiticã tribum accepit, & quoniam huius tribus minor numerus erat, quàm primogenita Iudęorum fuisset, pro deficientibus ad supplẽdum numerum, sicelum iussit deferri. Cõsuetudo igitur ex illo tẽpore obtinuit, vt primogeniti hoc vectigal persoluerent: cùm itaque primogenitus esset Christus, Petrus quoque discipulorum primus esse videretur, ipsum adeunt. Putat itaq; Diuus Chrysostomus didrachmum à Christo exactum secundùm legem Moysi, tanquam à primogenito. Verùm in hac sententia multiplex est error. Primùm enim id, quod debebãt ex lege primogeniti, semel tantùm persoluendum erat, idq; post mensem à natiuitate, persolutumque fuisse pro Christo in die purificationis, suprà patuit. Deinde pretium persoluẽdum pro primogenito non erat didrachmũ, nec, vt habet Chrysostomus, siclus, sed quinq; sicli, vt prius ostensum est ex cap. Numer. 18. vt alia quædam omittãtur post indicanda, ex quibus patebit huius sententiæ falsitas. Proinde vero similior videri posset sentẽtia D. Hilarij, qui & ipse putat didrachma hęc secundùm legẽ persolui solita, sed secũdùm aliam legem, nempe eam qua Exodi 30. præcipitur, vt omnis, qui est in numero filiorũ Israel, viri scilicet à vigesimo anno, & supra, pro redenptione, & propitiatione sua dent in vsus tabernaculi dimidium sicli. Ideo autẽ videri posset hæc sententia esse vera, quia idem est didrachmũ & dimidium sicli: sicut idem est stater valens duo didrachma, & siclus. Quod patet ex D. Hieronimo super 4. Ezech. Siclus, inquit, stater est, hoc est, drachmæ quatuor. Et Ioseph. lib. 3. Antiquit. cap. 12. exponẽs id, quod dicitur Exodi 30. de dimidio sicli: Siclus, inquit, Hebręorum numisma quatuor drachmas Atticas habet. Vnde sequitur idem esse didrachmum, & dimidiũ sicli. Sed tamen non esse veram hanc. Hilarij sentẽtiam, sicut nec Chrysostomi, sequentia docent, ex quibus satis paret didrachma hæc non exigi secundùm legem, sed secundum præceptum Romanorum, quibus Iudęi iam erant facti tributarij. Quærit enim Dominus à Petro, à quibus regis terræ acciperent tributum, vel cẽsum, quo manifestè significatur, didrachma hæc exacta fuisse pro tributo, & censu Romanis debito. Nã & Matthæus vtitur dictione Romana κῆνσος, id est, census. Incertum tamen quando & à quo primùm hoc tributũ didrachmi à Romanis cœperit imponi Iudęis, an scilicet à Pompeio, qui vt scribit Iosep. lib. Antiquit. 14. cap. 8. Hierosolymam sub conditione fiscalium Romanis exposuit, aut, vt habent apertius Græca, τὰ ἱεροσόλυμα ὑποτελῆ φόρου ῥωμαίοις ἐποίησεν, id est, Hierosolima fecit Romanis obnoxia tributo. An ab Augusto in ipsa descriptione, quẽadmodum supra dictum est, quod sanè vel ob id est verisimile, quod Pompeius non legatur etiam Galilæam fecisse tributariam, sed Iudęam tantùm, & Hierosolyma. Quare autem didrachmi tributum Iudæis sit impositum, colligi potest ex iis, quæ Iosephus scribit de Vespasiano post subactos sibi vi Iudæos. Sic enim habet lib. 7. de bello Iudaic. cap. 26. Stipendium, (vel vt est Græcè, φόρον. id est, tributum, nam & stipendium significat tributum debitũ principibus) vbicunq; degerent Iudęis indixit, binasq; drachmas singulis annis deferre in Capitolium iussit, ita vt antehac Hierosolymorum templo pendebant. Quemadmodum ergo id, quod dicitur Exodi 30. de dimidio sicli dando in vsus tabernaculi, vel templi, fuit typus tributi, quòd Iudæis imposuit Vespasianus, ita verisimile est idem etiã fuisse typum tributi eisdem impositi à Pompeio, aut ab Augusto. Nõ enim Vespasianus omnino nouum tributum Iudęis imposuit, sed quod Iudæis priùs fuerat impositum Iudæam inhabitantibus, hoc Vespasianus non in Iudæa tantùm indixit, sed Iudæis, vbicunque terrarum agerent, Porrò quãtum nostræ monetę valuerit didrachmum, & ex consequenti etiam stater, qui didrachmi duplum est, vt etiam hoc loco est manifestum, facillimè cognosci potest, si sciatur, quantum valuerit drachma. Dictum est autem suprà drachmam fuisse numisma Atticum, idem valens quod numisma Ro-

Quæ didrachma.

Universidad de Deusto
Biblioteca

manum,quod dicebatur illis denarius, nempe tres A
stuferos cum medio nostræ monetæ. Sicut enim
talis nūmus argēteus dicebatur Romanis Dena-
rius,eo quòd valeret decem asses æreos: ita eiuſ-
dem ponderis nummus argenteus dicebatur At-
ticis drachma,quòd eius pōdus esset octaua pars
vnciæ argēteæ. Nam drachma propriè nomen est
ponderis,nimirum octaua vnciæ pars, quæ dein-
de diuiditur in terna scrupula, & horum singula
in binos obolos, ita vt drachma sex contineat o-
bolos. Sed sicut alia ponderum nomina ad numiſ-
mata sunt translata, propterea quòd numiſmata
certo pondere cuduntur,ita etiā nomen didrach-
ma. Itaque didrachmum valebat septem stuferos
nostrates,aut,quod idem est,septem solidos Gal- B
licos Turonicos, eratque vnus nūmus qui etiam
dicebatur βοῦς,id est,bos,quòd nota bouis percuſ-
sus esset: vnde natum apud Græcos adagium, βοῦς
ἐπὶ γλώττης βέβηκεν, id est,bos super linguam fixus est
vel firmatus;contra eos vsurpatum,qui aut pecu-
niæ auctoramento loquendi libertatem perdide-
runt,aut mulctæ irrogandæ metu, quæ dicenda
sunt reticent. Id ob id annotandum duxi,vt intel-
ligamus,quare potiùs hic tributum debitum à Iu-
dæis vocetur didrachmum, quàm duæ drachmæ,
quare Attico nomine Romani hoc tributum vo-
cabant, nempe ob id fortè quòd numiſma ipſo-
rum eius ponderis non haberet proprium nomen
Latinum. Ex his patet erraſſe hoc loco Lyranum, C
qui quoniam drachma valet sex obolos, existi-
mans obolum idem esse,quod paruum Turonen-
sem, vt ille loquitur, hoc est, quòd vocant Galli
denariolum, duodecimam scilicet partem solidi
Gallici, vel stuferi nostratis, didrachmum putat
valuisse duodecim paruos Turonenses, hoc est,
sollidum Gallicum,aut stuferum nostratē,cùm ex
prædictis constet valuisse septies tantùm quātum
ille existimauit. Stater autem nomen item Atti-
cum,signi ficans propriè mediam vnciam, ad nu-
miſma translatum,valebat,vt patet ex dictis,qua-
tuordecim solidos Gallicos, aut stuferos nostra-
tes,qualis est nummus quem vocamus? *eenen hal-*
uen Daelder. Nec obstat quòd Siclus,quē diximus D
idem esse Hebræis quod stater est Atticis,dicatur
in scripturis habere viginti obolos, drachmā ve-
rò diximus habere sex obolos,vnde sequitur ſta-
terem comprehendisse viginti quatuor obolos.
Oportet enim intelligere obolos, in quo diuidi-
tur siclus,in scripturis fuisse maiores obolis At-
ticis. Ex prædictis etiam patet, Lyranum & post
eum multos in eo erraſſe,quòd putauerunt, tan-
tùm quemlibet capitaneum domus(vt ille loqui-
tur)hoc est, patrēfamilias soluisse annuatim hoc
didrachmi tributū. Patet autem ex dictis didrach-
mum in singulos homines fuisse statutum, quo-
modo olim semisiclus in numerum hominum, id
est,viritim non domisticatim fuit constitutus, in
eos quidē qui maiores viginti annis essent, quod E
perinde est ac si binas operas in sacra publica cō-
ferrē inberētur. De his videre quis poterit Iudęum
in libris de Asse, ex quo pro magna parte hæc
sunt collecta. Iam & illud intelligi potest ex supe-
rioribus qui fuerunt hi,de quibus hic dicitur; *ac-*
cesserunt qui didrachma accipiebant; id est, qui di-
dracma soliti accipere erant, aut quibus hoc ex
officio incumbebat,nimirum qui dicuntur in E-
uangeliis publicani,à publicis vectigalibus, quæ
recipiebant nomine Romanorū. Hi ergo in Ca-
pharnaum petunt à Domino didrachmum, quod
singulis annis viritim erat Romanis persoluen-
dum, siue quia ciuitas Nazareth, vt erat parua,
subiecta esset Capharnaum Metropolitanæ ciui-
tati,vt vult Diuus Hieronymus, siue quia Domi-
nus,vt ex superioribus patet, habitabat cum suis
in Capharnaum, adeo vt Matthæi nono dicatur
ciuitas eius. Tributum enim istud & census post
illam primam descriptionem factam sub præside
Cyrino,nō soluebatur amplius in his locis vndē
quisque erat oriundus, sed in ciuitatibus in qui-
bus aut sub quibus quisq; habitabat. Tributi au-
tem huius receptores pro magnitudine signorum
Dominum reuerentes, non audebant ab illo re-
petere,sed discipulū conueniunt,idq; Petrum,vel
quòd is tum solus adesset Domino,vel quòd vide-
rent illum Domino magis esse familiarem. Huic
ergo dicunt: *Magister vester non soluit didrachma?*
Quæ verba nō sunt legēda affirmatiuè, vt intelli-
gatur asserere Dominum necdum soluisse debitū
didrachmum. Nam verbum, *soluit*, non esse præte-
riti temporis,sed præsentis, docent Græca, quæ
habent, τελεῖ. Itaque interrogatiue sunt legen-
da,vt sit sensus: An magister vester non soluit, id
est,non tenetur soluere, aut non solet soluere di-
drachma? quasi dicat: An aliquo priuilegio & prin
cipis cōcessione exemptus est à tributo? Sic enim
interrogatiue legendū esse etiam Petri responsio
declarat, dum dicit ναί, etiam, hoc est, certe soluit,
hoc est, soluere solet. Quamuis autem intelligi
posset exactores interrogasse malitiosè, vt experi-
rentur, num contradiceret Cæsaris voluntati, sub-
ornari à Pharisæis, magis tamen videntur simpli-
citer interrogasse cum manſuetudine, studio po-
tiùs accipiendi quàm calumniandi.

ET CVM INTRASSET IN DOMVM, PRAEVENIT EVM IESVS, DICENS, QVID.] Apparet Petrum promisisse Publicanis dicturum se magistro de soluēdo tributo, verùm priusquā de eo Dominū Petrus admoneret, præ-
uenit eum Dominus,declarans se occulta quæq;
cognoscere,ac proinde se talē esse tantùm qui tri-
butis homini soluendis meritò non deberet esse
obnoxius. Quòd cùm hac ratione satis demōstra-
sset,idem tamen etiā ratione humana cōmonstrau-
it, & quod re ipsa ostēdit,etiam verbis comprobauit. Circa quam tamen rationem dubiū nascitur. Nam secundùm eam videtur probari omnes
iustos & Christianos esse liberos à solutione ve-
ctigaliū & tributorū. Omnes enim sunt filij eius
regis,cuius sunt omnia regna. Sed & ipse Domi-
nus hac ratione non se tantùm videtur velle pro-
bare esse liberum,sed etiā Apostolos. Infert enim
pluraliter, *ergo liberi sunt filij*. Et addit, *Vt autem non scandalizemus eos*, quo videtur significare, etiā Pe-
trum non nisi vitandi scandali causa pro seipso
censum persoluere debuisse. Accedit his, quòd &
ipse Augustinus ex hac Christi ratione videatur
colligere & astruere immunitatē omnium Chri-
stianorum. Is enim lib. 1. quæstionū Euang. quæ-
stione 23 sic habet: Quod dixit, *Ergo liberi sunt filij*,
in omni regno intelligēdum est liberos esse regni
filios,id est,non esse vectigales. Multò ergo magis
liberi esse debent in quolibet regno terreno filij
illius regni,sub quo sunt omnia regna terræ. Hæc
ille. Non esse autem Christianos liberos à tributis
principum, apertè docet Paulus ad Roma. 13.
præcipiens omnem hominem esse subditum po-
testa

testatibus sublimioribus, ac tribuere illis debitū A
vectigal,ac tributū,non tantùm propter iram,sed
etiā propter cōscientiam. Dicendum ergo, q. cùm
Dominus infert ex concessis à Petro, *ergo liberi sunt*
filij; non est sensus,ergo liberi sunt filij Dei, sed,vt
iam auditum est ex Augustino, ergo liberi sunt fi-
lij regis cuiuslibet in regno ipsius. Ex quo vlterius
aliam vult significare Dominus conclusionem,
quam subticet, nempe, ergo liber sum ego, cùm
sim filius regis regni istius,& omnium regnorum
mundi: quam relinquit intelligendam,ex eo quòd
ostendit rationem libertatis consistere in filiatio-
ne regis. Loquitur autem Dominus cùm dicit; *er-*
go liberi sunt filij; de filijs propriè dictis,nempe na- B
turalibus, vnde ex ea cōclusione bene consequi-
tur ipsum Dominum fuisse liberum, non autem
omnes Apostolos, & omnes Christianos tāquam
Dei filios. Quāquam autem dixerit Dominus; *vt*
autem non scādalizemus eos; non tamen ob id signi-
ficari voluit, etiā Petrum non esse debitorem nisi
ratione scandali. Primùm enim dici potest, Do-
minum de se loquutum pluraliter: deinde scāda-
lum Christi etiam quodāmodo in ipsum Petrum
recidisset, vt qui negotij illius erat mediator. Ad
auctoritatem Augustini respōdet D. Thomas in
secunda secundæ quæstione 104. arti. 6. ad primū:
illos, qui facti sunt filij Dei per gratiā, liberos esse
in quolibet regno secundùm mentem à seruitute
scilicet peccati, non autem liberos à seruitute cor- C
porali. Verùm, quoniam hæc solutio non potest
videri sufficiens,eo q. in conclusione Domini,vn-
de infert Augustinus libertatem filiorum Dei, nō
sit sermo de libertate spirituali,ideo Caietanus in
Commentarijs addit aliam solutionem, dicens,
per filios summi regis intelligi posse episcopos,
presbyteros, & clericos, eo quòd tales præsunt in
regno Dei tanquam regis filij, constituti ad hoc,
vt regnum eius gubernent,conseruent,& promo-
ueant, quod est filiorum regis. Dici enim potest
melius Augustinum, dum dicit filios supremi re-
gis liberos esse in quolibet regno terreno, loqui
de filijs naturalibus; sicut de his est sermo in con-
clusione Domini,vnde illud infert Augustinus, vt
quod Augustinus dicit pluraliter, tantùm locum D
habeat in Christo habiturum tamē locum etiam
in pluribus,si plures essent filij naturales. Si enim
accipiatur loqui de ijs,qui quouis modo sunt Dei
filij, omnes ergo homines voluit dicere liberos,
cùm omnes sint ratione creationis Dei fili. Dicit
autē filios regni,sub quo sunt omnia regna, esse li
beros. Iā Christiani,etsi per gratiā sint Dei filij,nō
tamē propria locutione sunt filij regni,&c. Regnū
enim,sub quo sunt omnia regna terræ, regnū Dei
est, quo regnat tanquam omnium creator & Do-
minus. Regnum verò, cuius filij sunt Christiani,
regnum est spirituale, & regnum Ecclesiæ, sub
quo nondum sunt omnia regna terræ.

VT AVTEM NON SCANDALIZEMVS E
EOS, VADE AD MARE, ET MITTE, &c.] Postquā ostendit se non teneri ad tributa soluen-
da, docet etiam quare tamen illud soluere velit:
nempe tollendæ offensionis, vel scādali causa, quod
hoc loco non erat negligendū, sicut supra docuit
scandalum Pharisæorum negligēdum, q. necdum
exactoribus cognita esset causa libertatis ipsius.
Ideoque videri potest non dixisse; Vt autem non
scandalizentur illi, sed, *vt autem non scandalizemus*
eos, significans non tantùm acceptum, sed etiam
datum scandalum futurum, si qui ignorabatur
esse Dei filius, censum negasset. Est & alia causa,
quare modò scandalum horum negligere noluit,
cùm supra docuerit Pharisæorum negligendum,
nempe quòd nunc, salua veritate nunc reuelan-
da,vitari illud potuit, non autem in scandalo illo
Pharisæorum. Nunc enim necdum palam asserē-
dum erat quòd ipse esset Dei filius, tunc verò ob
datam occasionem docendum erat, cibum non
coinquinare hominem,vnde Phatisæos tamē scā-
dalizandos prænouit, sed ex malitia magis quàm
iusta aliqua causa. Docemur itaque ex hac diuer-
sitate, obseruare tempora,& loca,secundùm quæ
oportet non contēnere eos,qui scandalizantur,&
secundùm quæ oportet contemnere. Docemur
in hoc Domini facto quidquis & facere & pati pro
vitando ac subtrahendo scandalo proximorum,
quod salua iustitia,& veritate licet,idq; etiam ali-
quando,quando non esset alioqui scandalum da-
tum, sed acceptum. Rursum in eodem docemur
miram ipsius pro nobis susceptam humilitatem,
quando quidem is,qui Dei erat filius, omniumq;
dominus & princeps, non dedignatus est veluti
seruus,hominibus etiā impijs tributum reddere,
subiectionē protestans. Quid igitur nos illius no-
mine facere & pati grauabimur, quo aliquos lu-
crifaciamus,aut etiā ne accepta à nobis occasione
perdantur? Iussit itaque Dns per Petrum tribu-
tum exolui,sed vt ostenderet se nihil in hoc mun-
do possidere proprium, vnde tributum exoluen-
dum deberet, & simul declararet suā maiestatem,
quòd scilicet non tantùm terræ,ac hominum, sed
etiam piscium,& maris (cui nullus princeps do-
minari potest) dominium haberet,è mari,& piscis
ore petendum iubet tributum soluendum. Duæ
enim dictæ rationes videntur esse potissimæ, ob
quas Dominus petere,quod esset soluendum, vo-
luit. Nam quòd aliqui putāt id ideo factum à Do-
mino,quòd iam nihil esset in loculis, quos porta-
bat Iudas, aut q. ea, quæ erant in loculis tanquam
rem pauperum, in vsus suos conuertere nefas du-
xerit, nobisque idem exemplum dederit dilutius
videtur, cùm à mulieribus illis Galilęis, quæ illum
sequebātur,& ministrabāt ei de facultatibus suis,
accipere tantillum facilè potuisset, cùm etiam ex
ijs, quæ dabantur, & seruabantur in loculis, non
pauperes tantùm alerentur, sed ipse quoque cum
suis hinc sibi necessaria pararet. Itaque hoc facto
dupliciter Dominus ostendit se à tributo soluen-
do fuisse liberum, & sicut dando tributū vitauit
scandalum publicanorum, & suam humanitatem
ostendit: ita hoc miraculo cauit scandalū discipu-
lorum, eisq; maiestatem suæ diuinitatis compro-
bauit. In quo facto quid primū, inquit Hieryny-
mus, miter nescio, vtrum prescientiā, an magnitu
dinem saluatoris. Præscientiam, q. nouerat habe-
re piscem in ore staterem, & quòd primus ipse ca-
piendus esset. Magnitudinem, atque virtutem, si
ad eius verbum statim stater in ore piscis creatus
est, & quod futurum erat, ipse loquendo fecerit.
Hæc ille, qui per hæc indicat duobus modis in-
telligi posse, staterem inuentum in ore piscis, &
vtrouis modo intellexeris, æquè admirandam
Christi vel præscientiam, vel virtutem, & poten-
tiam. Quare autem Dominus statere inuento, id *Quare so-*
est, duobus didrachmis, iussit reddi pro se, & Pe- *lutum tri-*
tro, & non etiam pro alijs Apostolis suis didrach- *butum pro*
mum soluerit, aliquam ingerit quæstionem. Non *Petro.*

enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim ea potest dici fuisse causa quā reddit Chrysostomus, quia scilicet etiam Petrus fuit primogenitus, vt supra ostēsum est. Nec ea, quā reddit Lyranus quia scilicet dominus Petrum iam fecerat veluti capitaneū suorū Apostolorum, & tributum hoc tātum per capita familiarum esset soluendū. Ostensum enim superius viritim fuisse pensitandum. Ex quo etiam patet esse planè vanem Titelmani suspicionem & opinionem, putantis tributum hoc exigi solitum à transeuntibus ciuitatem Capharnaū, & simplex quidem didrachmum soluendum, cùm quis solus transiret: duplum autem, dum cum aliquo comitatu. Dictum est enim non à transeuntibus, sed ab habitantibus Caphatnaū soluendum fuisse, & Dominum statetem non pro se, & suo comitatu iussit dari, sed pro se, & Petro. Quòd ergo pro se, & Petro iussit dari, vel ob id potest videri factum, quòd tunc solus Petrus Domino adesset, vel potius ob id, vt Petrū huius negotij media oré, & miraculi executoré, pro eius fide simplici, obediēcia, & opera, veluti mercede quadam honoraret. Proinde sicut in hoc facto obseruanda est simplicitas fidei in Petro, nihil dubitāte de nouo, & inaudito Domini præcepto: ita similiter obseruandum in ipso Domino, quomodo rursum Petrum præ alijs honorauerit prærogatiua noua, cùm eum tāti miraculi voluit esse executorem, & participem, indicans satis etiam ipsum secum à tributi dubito iure debere esse liberū, propter peculiarem excellētiam ei deputatam. Porrò, qui hodie Euāgelici vocari volunt, ex hoc Domini facto impugnāt Ecclesiasticam immunitatem, docentes, ptæter omnem rationem, & iustitiam à tributorum, vectigalium, & id genus aliorum solutione clericos sibi vendicare immunitatem, quā nec Dominus pro se & suis vendicere voluit, frequenter ad idem probandum inculcantes illud Pauli: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, quod de secularibus dictum est potestatibus, atq; ob id ex eo inferentes omnem eum subditum esse oportere secularibus potestatibus, ac tributum, & vectigal illis persoluere, qui homo sit, ac solùm eum ab eorum subiectione exemptum esse qui non sit homo. In gratiam scilicet suorum principum hæc passim docentes, quo habeant impietatis, & erroris sui defensores, & patronos. Ad cuius confirmationem adduci etiam posset illud quod hoc loco scribit Diuus Hieronymus: Dominus, inquit, noster & secundum carnem, & secundum spiritum filius regis erat, vel ex Dauid stirpe generatus, vel omnipotentis verbum patris. Ergo tributa quasi regnum filius non debebat, sed qui humilitatem carnis assumpserat, debuit adimplere omnem iustitiam. Nòsque infœlices, qui Christi censemur nomine, & nil dignum facimus tanta maiestate. Ille pro nobis & crucem sustinuit, & tributa reddidit: nos pro illius honore tributa, non reddimus, & quasi filij regis à vectigalibus immunes sumus. Videri enim potest Diuus Hieronymus hoc arrogantiæ tribuere, quòd Ecclesiastici principibus non soluant tributum. Ad quæ vt paucis respondeamus, dicendum primò, ex hoc Domini facto non posse id quod illi volunt colligi, sed potius contrarium. Dominus enim declarat se soluere non quod iure deberet, sed tantùm ad amouendum exactorum scandalum, non ex malitia oriturum, sed ignorantia. Nec se tantùm vult ostendere esse liberum, sed etiam suos Apostolos, vt qui essent veluti de curia (vt dicitur) & de familia filij regis. Filius enim regis cum tota sua familia liber esse solet in quolibet regno. Certè Petrum Ecclesiasticorum primum satis demonstrauit liberum esse, vt dictum est. Deinde quod ad Pauli attinet auctoritatem, alia est ratio principum fidelium, & alia infidelium. Quoniam enim in hos Ecclesia nullum habet ius, etiam Ecclesiastici illis debent subiectionem cùm agunt in illorum regno, non solùm ob vitandum scandalum, sed quòd illi potestatem à Deo acceperunt, à qua eos nec religio, nec status clericalis eximit. Secus est de principibus fidelibus, quorum concessione clerici suam immunitatem in naturali æquitate fundatam habent, quæ etiam Ecclesiasticis canonibus est confirmata, quibus illi principes tāquam fideles, & Ecclesiæ subiecti contraire non possunt, sed obedire tenētur. De Hieronymo dicendum, non illum voluisse arrogantiæ tribuere Ecclesiasticorum libertatem, sed comparat Christi humilitatē pro nobis susceptam cum clericorū honore pro Christi nomine illis concesso, excitare nos volens vt charitati Christi, & honori ac prærogatiuæ, qua per illum fruimur, respondeamus, ac dolens nos nihil facere dignum honore attributo. Alioqui ex his verbis Hieronymi Ecclesiastica immunitas multum confirmatur. Dicit enim: Nos pro illius honore tributa nō reddimus; significans à Christianis principibus in honorem Christi, altaris ministris libertatem cōcessam, & iure ac merito concessam, quòd honor Christi sic exigeret, quodque clerici veluti filij regis habendi essent.

De immunitate Ecclesiastica

CONTENDENTIBVS DISCIPVLIS PRO PRIMATV, humilitas docetur. Matth. 18. Marci 9. Lucæ 9.

CAPVT LXX.

**qui.* *[c] Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum maior esset. At Iesus videns cogitationes cordis eorum, [b] * cùm domi esset, interrogabat eos; Quid in via tractabatis? At illi tacebant. Siquidē in via inter se disputauerāt quis eorū maior esset. Et residēs vocauit duodecim. [a] In illa hora accesserūt discipuli ad Iesum, dicentes; Quis putas maior est in regno cœlorum? [b] Et ait illis;*

A. 20. 104. *Si quis vult primus esse, erit omniū nouissimus, & omniū minister. [c] Et [a] aduocans Iesus paruulū † [b] apprehendit puerum, [c] & [d] statuit eum [c] secus se, in medio eorū, [b] quem cùm complexus esset, Δ [d] ait illis:*

B. 10. 104. *[a] Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Quicunque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cœlorum. Et ‖ [a] quisquis*

† b accipiens. Δ a & dicit. *† susceperit [c] puerū istum [tui] Δ [c] vnum ex huiusmodi pueris, [d] in nomine meo, me ‖ recipit: [b] & quicunq; me † susceperit, [b] nō me suscipit, sed [c] recipit eū, qui me misit: [c] Nā qui minor est inter vos omnes, hic*

hic maior est. Δ [b] Respondens [c] autem [b] illi, [b] Ioannes dixit; Præceptor, vidimus quēdam in nomine tuo eijcientem dæmonia, qui non sequitur nos, [b] & prohibuimus eum, [c] quia non sequitur nobiscum. † [b] Et ait ad illum Iesus; Nolite prohibere [b] eum. Nemo est enim, qui faciat virtutem in nomine meo, & possit citò malè loqui de me. [b] Qui enim non est aduersum vos, pro vobis est. ‖ Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

‖ a. o. qui. ‖ c. o. quicunque. † b. o. receperit. Δ a. puerum talē. ‖ a. o. suscipit. † c. o. receperit. *A. Io. 55.* Δ b. Respondit dicens. ‖ b. Magister. † b. Iesus autē ait. *A. 10. 55.*

[c] INTRAVIT AVTEM COGITATIO IN EOS, QVIS EORVM MAIOR ESSET, &c.] Pleriq́ue existimāt huic contentioni occasionem præbuisse, q̄ Dominus pro se, & Petro didrachma iusserit exolui, velut Petrū præ alij omnibus honorans. Idq́ue videri potest ex Matthæo, qui post commemorationem illam de didrachmis, subiūgit: *In illa hora accesserunt*, &c. Sed hanc non fuisse occasionem contentionis, partim quidem ex eo videri potest, quòd Lucas, & Marcus hanc cōtentionem etiam cōmemorantes, nullam prius fecerint mentionem didrachmi, certissimum verò ex eo fit, q̄ Dominus in domo existens in Capharnaum iussit statere peti ex ore piscis, cùm vt Marcus testatur, discipuli de primatu cōtendissent inter se in via, antequā venissēt in Capharnaū. Nec rursum crediderim causam fuisse, q̄ supra audissent Petro promissas claues regni cœlorum, aut q̄ tres tātùm secum duxerit in mōtem, in quo quid actū fuerit, reliqui ignorauerūt: sed ipsam prædictionem mortis, & resurrectionis, cuius ante hāc contentionem meminerunt tres Euangelistæ. Sic enim etiam postea, cùm Dominus ascendēs Hierusalem rursum prædicaret suam passionē, & resurrectionem, accesserunt duo filij Zebedæi cum matre petētes primū locū in regno Christi, quod tum à resurrectione in tertis fore gloriosum æstimauerūt. Et in nouissima cœna, rursum ad mētionem mortis facta est inter Apostolos hæc eadem contentio, teste Luca. Ita ergo & modò audientes illum breui morituru, & resurrecturum, ac tunc illum putātes regnaturum in terris, cœperut hac occasione inter se disceptare, qui primū in regno eius locum habituru esset. Qua in re notandum, quāta æquabilitate Christus discipulos habuerit, vt licet Petrū & fratres Zebedæi ad secretiora quēdā præ alijs admiserit, nequaquā tamen inter eos constaret, quem Dominus reliquis voluisset præstare, aut principē agere. Notādum & illud, quanta Domini fuerit in tolerādis suorū imperfectionibus benignitas, quantaque illorum ruditas, ac gloriæ cupiditas ante acceptum spiritum, vt qui adhuc Christi regnum mundanum arbitrabātur, quiq; humano affectu primatū desiderabāt. Porrò in ipsa Euangelistarum narratione videtur esse aperta quædam contrarietas. Lucas enim, & Matthæus dicere videntur quæ non possunt constare cum ijs, quæ narrat Marcus. Nam Lucas dicit cogitasse discipulos de primatu, ac eam cogitationē Dominū cognouisse, cùm Marcus dicat eos inter se etiā disceptasse. Et Matthæus dicit Apostolos accessisse, & interrogasse, quis esset maior. Marcus verò aduocatos à Domino dicit, & interrogatos fuisse. Sed dicendū, Euāgelistas sæpenumero ob id videri non consentire, quòd vnam, eandemque rem narraturi diuersis modis eam introducant, dum vnus narrat, quæ alius prætermisit. Ita enim hic Euāgelistæ tres, Christi doctrinā de humilitatis affectu introducturi, diuersimodè ad eius narrationē perueniunt: & Lucas quidem principium tantùm contentionis commemorat, nempe cogitationem Apostolorum, dicens, Dominum cognouisse cordis eorum cogitationem, quamuis eam cogitationem etiam verbis prodidissent, quod eorum disceptationem non audiuisset, sed virtute diuinitatis suæ cognouisset qua cordium secreta rimabatur: Marcus verò medium eōmemorat, ipsam scilicet contentionem, & Domini interrogationem, Matthæus autem id, quod postremo gestum est. Nam intelligi potest, discipulos ad interrogationem Domini silentes, postea cùm, vt dicit Marcus, Dominus sedisset, & duodecim aduocasset, resumptis animis quæstionem quæ inter ipsos fuerat agitata, Domino proposuisse, vt qui scirent nihil posse illi esse occultum. Ideoque notant quidam illos causa honestatis mutasse quæstionem, vt cùm in via disceptassent; quis eorum esset maior, nunc non de se tantùm, sed absolutè quærant quis maior, id est, maximus esset in regno cœlorum. Intelligi tamen etiam potest, discipulos hanc quæstionem Domino non proposuisse, sed Matthæum, qui breuitatis studiosus in narrandis ijs, quæ sunt facti, mox ad ipsam Domini doctrinam deuenire studebat, dixisse discipulos hęc interrogasse, quòd cogitationibus suis quæ Domino erant cognitæ, ea interrogarent; etsi, vt testatur Marcus, cogitationes suas prodere verbis erubescerent. Simile habitum est supra Matthæi 12. in capite Concordiæ 38. vbi Matthæus dicit Scribas interrogasse, quòd Marcus & Lucas dicunt interrogasse Dominum. In quibus & similibus magis est inspicienda Euangelistarum intentio quam verborum significatio. Voluit enim Matthæus significare de primatu quæstionē motam à discipulis, priusquam de eo Dominus dissereret, quòd hoc sua narratione satis significat. Cæterùm quod dicit; *In illa hora*; positum est, pro illo tempore. Non enim eadem hora qua Dominus Petro commendauit exolui didrachma, hæc contigerunt, cùm verisimile sit illum tunc mox abijsse & fecisse impetrata, quem tamen huic doctrinæ Domini constat interfuisse, cùm Marcus testetur Dominum aduocasse duodecim. Per regnum autem cœlorum discipuli intellexerunt regnum Messiæ, quod etsi in terris expectabant, diuinum tamen & cœleste esse crediderunt.

b ET AIT ILLIS; SI QVIS VVLT PRIMVS ESSE, ERIT OMNIVM NOVISSIMVS.] Vbi Dominus consedisset, ipsa sessione declarans se rem seriam traditurum & ipsos duodecim aduocasset, non primùm ad eorum respōdet quæstionem, sed potius ad ipsorum passionē, volens pestilentissimum ambitionis affectū suorum mentibus eximere, atque ad humilitatem potius eos reuocare, quod agit & hac sentētia ex Marco desumpta, & mox alia, quæ sequitur ex Matthæo. Vt autem hæc Marci sententia rectè intelligatur, primum sciendū verbū, *erit*, Hebraico more hic positum, pro imperatiuo, sit, vel esto. Nō enim est sensus, eum, qui affectat primatū, per huiusmodi ambitionē fieri apud Deum omnium nouissimū, quam

Universidad de Deusto
Biblioteca

quamuis hic sensus sit verus: sed significatur quid fieri debeat ab eo, qui volet esse primus, quod paret ex eo quo additur, *& omnium minister*. Deinde sciendum, dupliciter aliquē dici primum, vel magnum in regno cœlorum, & iuxta hoc dupliciter etiam potest intelligi hæc sententia. Dicitur enim aliquis primus, dignitate meriti: & rursus dicitur aliquis prim⁹, dignitate Ecclesiastica. Si ergo hæc sententia intelligatur de primo in meritis, & acceptatione apud Deum, significabitur hic qua via quis possit hūc primatū apud Deū assequi, nimirum, si se omnibus submittat, & omniū seruū exhibeat. Si verò intelligatur de primo in dignitate Ecclesiastica, significatur hic quomodo sese gerere debeat is, qui huiusmodi adept' est, & acceptauit primatū, non autē quomodo ad illum primatum aspirare debeat. Et quidē priori modo magis intelligendam hanc sententiā sequentia videntur exigere, quia scilicet sequitur apud Matthæum. *Quicunque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cœlorum.* Et in Luca, *Qui minor est inter vos omnes, hic maior est.* Hæ enim sententiæ apertè sunt intelligendæ de maiore, id est, maximo vel primo in acceptatione diuina non de primo in auctoritate & dignitate Ecclesiastica. Rursum tamen posteriori modo magis intelligendā hanc sententiam ob id videtur, quòd secundo hoc sensu Dominus hanc sententiam postea repetit Matthæi 20. & Marci 10. quando collatione facta primatus Ecclesiastici cum primatu gentili, docet aliter se gerere debere primos in regno cœlorū, & Ecclesia Dei, quàm sese gerere solent primi in regno mundano. Proinde vt sententia hęc & illi loco conueniat, & sententijs Matthæi, & Lucæ hic positis, conueniens fuerit vtrumq; sensum simul hac sententia intelligere Dominum comprehendisse, vt significauerit & quomodo quis primus apud Deum fieri possit, & quomodo in primatu accepto ritè sese gerere debeat, vt verè etiam apud Deum sit primus, aut magnus: *Fiat*, inquit, *omnū nouissimus, & omnū minister.* Vbi per hoc, quod additur, *omnium minister*, exponitur quid sit, quod dicitur, *omnium nouissimus*, id est, postremus. Facite enim quis se omnium postremum, qui omnium se seruum exhibet, & ministrum. Esse enim seruum apud mundum, est omnium postremum. Seruum autem se omnium exhibet, qui omnibus, quod in ipso est, prodesse cupit, non propter proprium commodum, sed illorum vtilitatem, nihil dedignatus facere quod prodesse possit, auctoritate qua fungitur, & honore quo afficitur, in subditorum vtilitatem vteus, non verò ad propriam elationem, & gloriam.

[c] ET [d] ADVOCANS IESVS PARVVLVM, [b] APPREHENDIT EVM; &c.] Quò efficacius Dominus persuaderet, & doceret quod volabat, non verbis tantùm agere voluit, sed Prophetarum more etiam rebus. Aduocauit itaque paruulum, vt eius mōstratione rem poneret ante oculos, & qualem, quantam, ac quàm synceram, atque ab omni simulatione liberam suis necessariam esse humilitatem demōstraret. Apparet autem hunc paruulum valde fuisse ætate paruulum, tum ꝙ Græcè vocetur nomine diminutiuo παιδίον, quod propriè significat puellum: tum quòd apud Marcum dicatur Dominus hunc cōplexus, pro quo Græcè est ἐναγκαλισάμενος, id est, cùm accepisset eum in vlnas, quomodo fieri solet infantibus aut valde pueris. Quod obseruatum nonnihil facit ad emphasim, vt scilicet intelligamus, Dominum non inuitasse ad imitationem cuiusq; pueri, sed pueri admodum pusilli. Porrò quæde hoc puero dicit Marcus, videntur ab eo dicta ordine præpostero. Dicit enim; *Accipiens puerum statuit eum in medio eorum quem cum complexus esset* (vel cùm in vlnas accepisset, *ait illis*: cùm priùs intelligendum videatur, Dominum illum accepisse in vlnas suas, ac deinde in medio statuisse. Vlnis autem suis puerum cōplectebatur, vt re ipsa declararet, quàm singulari affectu innocētiam amaret & quàm eos quoque amaret, qui pueri innocentiam imitarentur. Ob quod & secus se illum posuit, vt habet Lucas, quòd nequaquam cōtrariatur ei, quòd Matthæus, & Marcus dicunt, eum positum in medio eorū. Fieri enim potest, & ipsum Dominum cōsedisse in medio Apostolorum circunstantium se, & alioqui illud, *in medio eorum*, nihil est aliud secundùm Hebraicā phrasim, quàm inter eos. Putatur autem puellus iste fuisse Martialis ille, qui postea discipulus Petri existens in Germaniam missus est ab illo, prædicandi Euangelij gratia, de quo vide glossam in capite vnico, de sacra vnctione. Hoc itaque puello inter Apostolos & corā eis posito, dixit Dominus cum solita asseueratione, quò magis hæreret, quod dicebat, *Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis*, ab hac scilicet vestra ambitione, eaq; depositā, *efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorū.* quasi dicat: Curiosè vos scrutamini quis vestrum maior sit futurus, ac de primatus honore contenditis. ego verò, si quale nunc estis perseueraueritis, & non cōtra potius quisque se cæteris humiliorem effecerit, non solùm primatu, sed etiā ipso ingressu cœlestis regni indignos omnino fore affirmo. Quòd autē dicit; *efficiamini sicut paruuli*; sic est intelligendum, vt quales sunt paruuli per ætatem, tales nos simus per voluntatem. Quòd tamē rursum dupliciter sit: bene scilicet, & malè. Malè em̄ imitamur paruulos, dū pueriliter desipimus, absurda sectantes, ac carnis affectibus nimis adhuc indulgētes; cuius puritiæ Paulus arguit Corinthios: aut dum in dogmatibus pietatis incerti fluctuamus, & circumferimur omni vento doctrinę, quàm puritiam dānat ad Ephes. 4. Bene autem illos imitamur, dum imitamur illorum innocentiam, & syncerit atem, ita vt vacemus omni malitia, inuidia, dolo, ira, ambitione, &c. ad quod hortatur nos Petrus cap. 2. prioris epistolæ. Vtrumq; complexus Paulus 1. Corinth. 14. Nolite, inquit, pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote. Quanquam autē necesse sit, vt ingressuri regnū cœlorum, per omnia sint paruuli malitia, & illorū in omnibus imitentur innocentiam, ad propositū tamen saluatoris est vt efficiamur similes paruulis in honorū contēptu, & submissione. Vnde videri potest, Dominū, cùm requirit hic vt efficiamur similes paruulis, respexisse ad eorū quantitatē, vt sicut illi sunt parui corpore, sic nos simus parui animo. Cui sensui consonat quod apud Lucam dicitur, *Qui minor est inter vos omnes*, &c. & quod postea apud Matthæum, & Marcum pro παιδίοις, id est, puellis, ponitur μικροῖς, id est, paruis, cùm nos legimus, pusillis. Cùm autē Dominus hac sententia ab ambitione deterruerit, & humilitatis necessitatē ostenderit, subiungit aliam sententiam, qua & ostendit

dit maximum humilitatis meritum, & ad quæstionem inter Apostolos agitatam directè respondet, cùm subiicit; *Quicunque ergo humiliauerit se*, &c. Cùm autem videretur inferendū ex superiori sententia; Quicunque ergo humiliauerit se, sicut paruulus, ipse intrabit in regnum cœlorū; infert amplius; hic est maior in regno cœlorum, ille, inquā, maior, hoc est maximus, de quo vos quæritis Nam Græcis non est otiosus articulus ὁ μείζων, & comparatiu. Græco more pro superlatiuo ponitur: Et bene non infertur tantum; *ipse intrabit in regnū cœlorum*; sed, *hic est maior in regno cœlorum*: quia nō dicitur in prima parte; Quicūq; ergo humiliauerit se nō sicut paruuli; sed *sicut paruul' iste*. quo videtur significare perfectā humilitationem, & submissionem, quia paruulus ille: vt dictum est videtur fuisse valde puerulus. Sicut enim ex superiori sententia bene consequitur per humilitatē puerilem ingressum esse in regnum cœlorū: ita ex eadē etiam bene sequitur, per perfectum humilitatem aliquem fieri magnū, imò maximum in regno cœlorū. Quia enim omnis, qui se humiliat, exaltabitur, ergo & qui maximè se humiliat, maximè exaltabitur. Notandū autē quòd dicit, *qui humiliaueritse*. Non enim sufficit verba, gestus & vestes humiliare, quod etiam hypocritæ faciunt, sed seipsū, hoc est, animum & cor, vt qs de se submissè sentiat, honores & applausus huius mundi non appetat. Notandū & illud, quàm mirabili ratione apud Deum paratur excellētia, & quàm diuersa via in regno cœlorū quis sit magnus, ab ea, qua vt in plurimū quis sit magnus in regnis terrarum. Porrò quod dicitur; *quicunque humiliauerit se sicut paruulus iste*; non sic est intelligendum: qui humiliauerit se ad eū modū quo iste paruulus se humiliat: Nondū enim humiliare se nouit paruulus, qui necdū nouit, quid sit humilitas. Sed ita intelligendum est; Quicunque humiliauerit se. ita vt sit paruulus iste, humilis scilicet per virtutem, sicut iste per ætatē: aut paruus animo, sicut iste est paruus corpore.

ET QVISQVIS SVSCEPERIT PVERVM ISTVM IN NOMINE MEO, ME SVSCIPIT.] D. Chrysostomus hæc ad id dicta putat, vt significaret Dominus, non eum tantùm suā accepturum mercedē, qui effectus esset paruulo similis, sed & eum, qui paruulos susceperit. Magis tn̄ ad id dicta videtur, vt significaret Dominus quanti faceret humiles, & paruulos, & quàm magni tales sint coram ipso, & patre eius. Id enim vt proposito deseruit, ita his sententiis pulchrè significatur. Si enim cùm quis puerū, & humilem susceperit noīe Christi, in illo Christus sese suscipi reputat, & in Christo etiā pater cœlestis, necesse certè est puerum, & humilē quantumuis abiectū in hoc mundo, magnū admodū esse in regno cœlorū. Porrò cùm Lucas dicit *puerum istū*. pronū subst ātiæ debere accipi pro demōstratiuo qualitatis, hoc est, pro, talē, patet ex Matthæo, & Marco: quorum hic habet, *num ex huiusmodi pueris ille, puerum talem*, qui scilicet sese humiliauerit sicut paruulus iste. Non enim dominus hic tā vult demonstrare pueros ætate, quam volūtate: quod patet, quia in contraria sententia postea dicit, *Qui scandalizauerit vnū ex his pusillis, qui in me credūt*; quod non dictum esse de puerulis ętate, satis est apertū. Itaq; magis demōstrare voluit eos, qui per

A puerūt in mediū adductum significabātur, quàm ipsum puerum, aut ætate illi pares. Verbo autē suscipiēdi, aut recipiēdi, quo ꝓpriè significatur receptio in hospitium, vult dominus generaliter significare, omne beneficij genus humilib. suo nomine impensū, sibi impendi, hoc est, tam gratum sibi esse, ac si ꝓpriæ suæ persōnæ impenderetur, eo quòd p humilitatē Christo qs efficiatur simillimus. Et ne id parum esse putetur, adiicitur apud Marcum, & Lucā, quod & supra habitum est. Matthei 10. propter quod hic à Matthæo omissum videri potest: *Qui me susceperit, recipit eum qui misit me.* Marcus verò idem efficaciuseffert, dicens; *Qui me susceperit, non me suscipit, sed eū, qui misit me.* Quod intelligendum est Dominum dixisse secūdùm communem loquendi vsum. Frequenter enī dicere solemus; Quod mihi facis, nō mihi facis, sed Deo; volentes significare nō tātùm nobis id fieri, sed etiam Deo, aut non tam nobis quàm Deo, q illud sit remuneratur⁹, aut vindicarur⁹, tanquam sibi factum. Significatur ergo præmium susceptionis Christi non tale id fore, quale à puro homine posset expectari, sed quale à Deo susceptо, ac beneficijs affecto. Quare autē, qui humilem susceperit, & ipsum Christum, & patrem cœlestē censeatur recipere, rationē subnectit Domin⁹ apud Lucam, cùm dicitur; Nā qui minor est, cordis scilicet humilitate, inter vos omnes, hoc est: q omniū vestrū maximè est alienus à superbia, & ambitione, hic est maior, vel, vt habēt Græca, hic est magnus, apud me scilicet, & patrem meū, magnus scilicet in regno cœlorū. Ex qua ratione satis patet ad quid dictæ sint sententiæ superiores.

[b] RESPONDENS AVTEM ILLI IOANNES DIXIT: PRÆCEPTOR, VIDIMVS. &c.] Theophylactus existimat Ioānem hęc iā ideo respondisse Christo, hoc est, subiecisse verbis Christi, quòd audiens humilitatis necessitatē, & commēdationem, metuerit ne per arrogantiā peccauerit, prohibendo illum, qui cùm nō sequeretur christum, in nomine tamen illius eiiceret dæmonia. Prohibitio enim eius est, qui auctoritatem aliquā sibi vendicat, Verùm magis videtur occasionem horū, quę Ioānes Domino dicit fuisse, quòd Dominus dixerat de puero, & quouishumili; *Si quis talem puerum recipit in nomine meo, me recipit, & eum qui misit me.* Occasione ergo illorū verborū, *in nomine meo*, motus videtur Ioānes vt Domino narraret de eo, quem eiicientem dæmonia in nomine Iesu prohibuerant, tacitē interrogare Dominum volens, num bene eum prohibuissent, quando recepisse solum puerum in nomine ipsius, res esset ipsi tātopere grata. Quasi diceret; Est tāti aliquid tuo nomine feciſſe, vt te, & patrem is susceperit, qui tātùm puerum talem in nomine tuo suscepit, q.d est sentiēdū de ijs, qui in tuo nomine virtutes faciunt; Nos talem quēpiam qui in nomine tuo eiiciebat dæmonia prohibuimus, eo quòd nō sequeretur te nobiscū, hoc est, quòd nō se nobis cōigūeret, nec in nostro ageret comitatu. Itaq; ob id Ioānes hæc Domino proponit, vt discat, nū illud à se bene factum fuerit: vnde constat illum prius non prohibuisse alium ex inuidia aliqua, sed zelo bono, etsi indiscreto. Ex Ioannis itē narratione colligitur Apostolos etiam adhuc agēte cū ipsis Domino solitos eiicere dæmonia, inuocato nomine Iesu: quod quidā cernētes, inter quos iste, de quo hic est sermo, tētarūt si

Universidad de Deusto
Biblioteca

militer per eiusdem nominis inuocationem dæmonia eiicere,& quod tentabant perfecerunt,etsi à christo missi essent,domino hoc sic permittente & fieri volēte,tum vt hac ratione ostenderetur efficacia nominis christi etiam per prauos, aut imperfectos operantis,& Euangelica prædicatio confirmaretur: tum vt emēdarētur hi,aut ad perfectionē proueherentur,qui miracula operabātur. Per malos ēm etiā eiici dæmones, & miracula fieri in nomine christi, supra dixit dominus Matthæi 7. Incertum tamen,an hic,de quo est sermo, bonus fuerit,an malus, nisi quod verbis christi significetur adhuc fuisse imperfectus, ob quā suā imperfectionē nec sequebatur christū,abhorrens scilicet à vitæ illa asperitate,in qua viuebāt Apostoli,omnibus relictis. Verisimile tamē, habuisse aliquā in Iesum fidē, vt sine qua nō fiāt miracula. Respondet ergo dominus talem nō prohibēdū,duas afferēs apud Marcū rationes. Primò, qa qui facit virtutem,id est, miraculum in nomine christi,etiam si illud non magnopere prædicet, christo per omnia obediat, tamen non potest citò malè loqui de eo. Si enim id facere incipiat, res ipsa redarguet eum. Dicetur enim ei: Qua fronte pergis maledicere nomini illi, quod tā efficax esse ipse expertus es? cogitur ergo nomē illud vel ex parte amare,aut saltem illi non detrahere, quod & ad salutem illius facit, & ad profectū Euangelicæ doctrinæ: Secundò, prohibendum non esse efficacius docet,quia,inquit,qui non est aduersus vos,pro vobis est,etiāsi vobiscū nō sequatur me,nec corporaliter vobis iūgatur. Quasi dicat;Hic homo cùm sit contrarius vobis,(eadē enim agit quæ vos,ac re ipsa nomē meum hominibus commendat,)pro vobis est,ac vestrum negotium adiuuat. Prima ergo ratione ostēdit, non posse esse contrarium: secūda etiam esse fauorē& adiutorem. Nec videri debet hæc secunda sententia,qua significatur hominē illum qui christū nō sequebatur,non fuisse contrarium,sed ad iutorē, contraria illi sententiæ quæ supra habetur Matthæi 12. Qui non est mecum, cōtra me est. Nā ibi per eum,qui non est cum christo,non significatur is,qui christum nō sequebatur cū discipulis corporaliter, sed aut diabolus ipse,aut generaliter quisquis nō fauet christo,nec ea agit,quę christi sunt, Itaq;tantū ab est,vt hæc sententia illi possit videri contraria,vt ex ea potius sequatur,eāq;confirmet. Si enim qui nō est cū christo, cōtra christum est: ergo per locum à contrario, qui non est aduersus Christum,pro Christo & cū Chtisto est. Significatur enim vtraque sententia, non esse medium inter esse cū Christo,& aduersari ei. Videntur autem hæ sententiæ,sicut aliæ plereque,è vulgi sermone mutuatæ,& à Domino suo propositæ prout commodum erat,accommodatæ. His autē docemur,non reiiciendum esse, nec prohibēdum siquid homines praui,etiam si sint hæretici, faciant vel doceāt,quod gloriæ Christi & euangelico profectui nō obsit,sed contrà potius prosit, quāquā id boni quod faciunt,aut docēt,sinistra intētione faciant aut doceant. Optātū enim p quoscunque ac quamuis occasionem Christi gloriam promoueri, quo Paulus gaudebat Christū prædicari per occasionem ab ijs, qui voluerunt pressurā suscitare vinculis eius,vt scribit ad Philip.1. Et Augustinus lib.de consensu Euangelist.super hūc locū. Illud,inquit,prohibere debuerunt Apostoli, quod extra eorum erat societatem,vt illi vnitatē Ecclesiæ suaderent,non illud in quo cū illis erat nomē scilicet magistri, & Domini eorum in expulsione dæmonū cōmēdans,sicut Ecclesia Catholica facit,non improbās in hæreticis sacramēta communia,sed diuisionē,vel aliquā aduersam paci,veritatiq; sētētiam. Docemur &illud,gratiam Christi etiam per indignos operari, quodq; per sacerdotes sanctisicētur homines, etiam si ipsi nō sint sancti. Porrò quod in Marco sequitur; *Quisquis enim potum dederit vobis*, &c. videtur esse tertia ratio,qua dominus ostendit nō prohibēdum quēquam q̄ in nomine suo operaretur miracula,in hunc sensum: Adeò nō est prohibēdus quisquis in nomine meo dæmonia eiicit,vt quidquis quantumuis exiguū,si modò in nomine meo fiat,à quocunque id fiat,adeo sit mihi gratum, vt non sit cariturū sua mercede. Quisquis enī vel potum aquę tantùm vobis dederit, nō propter humanam aliquam gratiam,sed propter nomē meū; videlicet quia Christi estis discipuli,verè dico vobis,non carebit mercede sua. Itaq; hac sētētia significat illū,quē prohibuerāt,pro eo quod nomine christi fecit,etiam mercedē suā accepturum,si non æternam,saltē aliquam tēporalem, Non enim cùm dicitur nō pditurum mercedē,quicunque potum aquæ alicui nomine christi dederit, significatur æternæ vitæ mercedē omnibus talibus dandā,sed opus tale sine remuneratione vel in præsenti,vel in futura vita nō relinquēdū. Eandem sentētiam Matth.c.10. supra habuit,proinde vide circa eam in cap. concordiæ 55.

SCANDALVM PVSILLORVM CAVENDVM DOCETVR.

Matthæi 18. Marci 9. CAPVT LXXI.

†Quia autem a v.p. de pusillis ejus qui credunt C.17.98 ‖hexpedit a a vt su spēdatur in collo Matth. duo hac si mul complexus est hoc modo

†e T *quisquis scādalizauerit vnum ◁ ex his pusillis credentibus in me,‖ bonūest ei,b magis* †a *si circundaretur mola asinaria in collo eius,b & in mare mitteretur,a & demergatur in profundum maris. Væ mundo à scandalis. Necesse est enī,vt veniāt scūdala: verūtamē væ homini illi,per quē scandalū venit.c Et si scandalizauerit te manus tua,absscinde illā,* a *& proiice abs te:c bonum tibi est debilem,introire in vitā,quàm duas manus habentē ire in gehēnam. in ignem inextinguibilem,b vbi vermis eorū non moritur,& ignis nō extinguitur:c Et si pes tuus scandalizat te,amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam æternā,quàm duos pedes habentē mitti in gehennam ignis inextinguibilis,b vbi vermis eorūc non moritur,& ignis non extinguitur* †c *Quòd si oculus tuus scandalizat te,a erue eum,& ‘proiice abs te: bonum tibi est ◁ vnum oculū habentē in vitam intrare’,quàm duos oculos habentē mitti in gehennam ignis,b vbi vermis eorum nō moritur & ignis non extinguitur. Omnis enim igne salietur. & omnis victima sale l salietur:‖ bonū est sal, qđ si sal insulsum fuerit,in quo illud condietis? Habete in vobis sal,& pacē habete inter vos.a Videte ne cōtemnatis*

temnatis vnum ex his pusillis: Dico enim vobis,quia angeli eorum in cœlis semper vident faciē patris mei qui ī cœlis est.‖ Venit enim filius hominis saluare quod perierat.‖ Quid vobis videtur,si fuerit alicui cētū oues,& errauerit vna ex eis,nōne relinquit nonaginta nouē in montibus,& vadit quærere eā quæ errauit: & si contigerit vt inueniat eā,amē dico vobis,quia gaudet super eā magis,quā sup nonagīta nouē quæ nō errauerūt. Sic nō est volūtas ātepatrē vestrū q̄ ī cœlis est,vt pereat vnus de pusillis istis.

A.c. 40. *Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eū & proice abs,tebonum tibi est ad vitam ingredi debilē, vel claudū,quàm duas manus, vel duospedes habentem mitti in ignem æternum.* ◁ a. Et b 6 lu. *Icū introire in regnū Dei* A. 5. 39. C. 4. 92. C. 19. 106 C 115. 94 Psal. 93 Psal. 140.

ETQVISQVIS SCANDALIZAVERIT VNVM EX HIS PVSILLIS,&c.] Cœptum Domini sermonē Ioānes interruperat, cui cū satis fecit Dominus,redit rursum ad intermissum sermonem,& quemadmodum supra cœpit ostendere,quāti faciat paruulos ex præmio,quod manet eos,qui paruulos honorāt,&beneficijs afficiunt: ita nunc idem vult ostendere ex contrario,nempe pœnæ magnitudine,quæ manet eos, qui paruulos,& humiles cōtemnunt,ac malo aliquo afficiunt. Et omnino erat hæc sententia in Cōcordia iungenda cū superiori capite. Verùm quoniā Dominus accepta occasione,in genere de scandalis differere cœpit,& ad dehortādūà scādalis sermonem deflectit,eaque materia prolixè hic à Domino tradita,proprio capite esset digna, visum est ab hac sententia,quæ opponitur illi sentētiæ; *Qui susceperit vnum paruulum talem*,&c. nouū caput exordiri. Vt autem plenius intelligantur,q̄ hic prolixè,& alibi sparsim de scandalo dicuntur, conueniens fuerit vim & vsum huius vocabuli exactius excutere. Itaque dictio,scādalum,qua Latinus interpres frequēter vtitur in scripturis, Græca vox est,idem significans Græcis quod σκώλον & προσκομμα. Sicut enim hoc postremum deriuatur à προσκοπτειν,qđ offēdere significat & impingere: ita duo alia testes Hieronymo lib.2.cōtra Pelagianos à ruina dicta sūt. Videntur enim cuidā deriuata à σκάζω quod est claudico,eo q̄ claudus inflectens se videatur tendere ad ruinā. His Græcis dictionibus apud Hebræos maximè respōdet dictio מוכשול Michschol, quamuis Septuaginta interpretes tribus illis dictionibus sæpius exprimant dictionem Hebraicam מוקש Mokesch, quam & D. Hieronymus frequēter vertit per scādalum,cum Hebræa illa vox potius significet laqueum,à lacasch, quod est illaqueare & irretire. Eodem tamē redit sensus,siue laqueum quis vertat, siue scandalum. Dictioni autem Græcę σκάνδαλον,aut Hebraicæ מכשול Michschol apud Latinos nulla dictio magis respondet quàm offendiculum vel offensio, accipiendo tamen has voces vt significent id in quod quis ambulās in via impingit & offendit. Nam vt verbum offendo significat & impingere, & ad iram prouocare: ita duabus vocibus prædictis D. Hieronymus vtitur aliquando pro peccatis quibus Deum offendimus. Sic enim accipitut offensio in oratione Manassis,cùm dicitur: Malum coram te feci,statuens abominationes, & multiplicans offensiones. Sic & offēdiculum Hieremiæ 4. Si abstuleris offendicula tua à facie mea, non commoueberis. Vbi Græcè est βδελύγματα,id est, abominationes. Itaque scandalum propriè quidem significat id,quod in via impedimētum præstat viatori,in quod ambulans aliquis impingit,vt rectè dicatur scandalum esse impedimētum viæ,offēdiculum vitæ,aut occasio ruinæ,& lapsus. Vnde aliquando conuenit vocabulum hoc Græcum exponere p impedimētū &obstaculum, vt supra cùm Dominus dicit Petro: Scādalum mihi es; hoc est,obstaculo,& impedimento mihi es: aliquando per offendiculum vt alias ferè semper. In propria sua significatione accipitur Leuit.19. Non maledices surdo,nec coram cæco pones offēdiculum. Hic enim Hebręis est Michschol,& Græcis σκάνδαλον. Verùm sicut ruina,& lapsus metaphoricè trāsferuntur nunc ad perditionem quamuis corporalem, nunc ad perditionē spiritualem,perditionem scilicet peccati & æternæ damnationis: ita & vocabulum, scandalū significat p metaphorā nunc occasionem perditionis corporalis,nocumētum, aut malum corporale,nunc occasionem perditionis,aut mali spiritualis. Priori modo accipitur in multis locis veteris testamenti,vt in illo Psalmi,cùm dicitur de impijs; Funes extenderunt in laqueum,iuxta iter scandalum posuerūt mihi. Et rursum; Custodi me à laqueo,quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem. Hic enim secundum sensum literalem per laqueum,& scandalum significātur insidiæ,quibus impijs virum iustum, Dauidē scilicet,subuertere conabantur. Pro occasione perditionis & corporalis, & spiritualis accipitur Exodi 23. cum de idololatris pellēdis Dominus p̄cipit; Non habitent in terra tua, ne forte te faciant peccare in me, cum seruieris dijs eorum, qđ tibi certe erit in scandalum. Significatur enim cultum idolorum fore occasionem perditionis in præsenti vita & futura, quamuis ad literam magis sit sermo de perdione corporali, vt ferè semper in veteri testamento, Sic & Saul dixit se daturum Dauidi Michol filiam suam, vt fieret ei in scandalum,hoc est, vt esset ei occasio perditionis suæ. In nouo testamento verò accipitur semper pro eo quod est occasio alicui vt labatur in recta via veritatis aut iustitiæ,hoc est,occasio vt quis à veritate excidat aut alienetur,vel à iustitia. Sic Ezechiel capit.14. vocat idola, scandala iniquitatis: sic suprà Matt.13. impij vocantur scandala colligenda de regno christi. Sic Paulus crucem & christum crucifixum,dicit Iudæis esse scandalū. Idem cum Isaia christum illis dicit factum petram scandali,& lapidem offensionis. Dupliciter enim aliquid est occasio peccati,aut scilicet, quia ipsum sua natura tale est vt aliquē in errorem & peccatum pertrahat,aut quia cū illud sua nautrae tale non sit, alius tamen sua prauitate & cæcitate illud sibi facit erroris & peccati occasionē, quod nō absolutè dicitur scandalum,sed his vel illis dicitur esse scādalū. Hoc mō christi crux aut christus crucifixus scandalum dicitur,sed Iudæis incredulis,qui sua prauitate & voluntaria cæcitate impingunt & offendūtur in christo, propter crucem eius,ob quā alienantur à fide in eū, &incidūt in infidelitatem, Sicut si lapis aliquis in lubrica via positus ad hoc vt ingredientes innixi super eum,non cadant, fiat negligentia alicuius & voluntaria oculorū clausione occasio ruinæ eius. Sicut autē dupliciter aliquid dicitur scādalum,propriè scilicet & impropriè,ita dupliciter aliquid dicit. scandalizare, Propriè enim scandalizat,quod per se suaque natura occasionē ruinæ,& mali præbet,

1.Cor.1. Rom.9

Universidad de Deusto
Biblioteca

quomodo accipitur hoc verbũ in isto capite, quo modo & de sacerdotibus dicit Malachiascapite 2, scãdalizastis plurimos in lege.hoc est peccare fecistis in legem. Impropriè verò dicitur scãdalizare, quod alicuius vitio occasio est ruinæ hoc est, quod est occasio accepta nõ data, quomodo Christus dici potest scandalizasse, imò & doctrinã suã ipsemet quosdam scandalizasse dicit, Ioã.6. Hoc inquit vos scandalizat? cùm quosdam videret ob non intellectum ipsius sermonẽ cõturbari & alienari à se. Ex dictis patet primũ nõ satis rectè quosdam diuidere scandalum in scandalũ actiuum, & scandalum passiuum, vt actiuũ sit ipsa ruinę occasio, passiuum verò ipsa ruina. Nam vocabulũ ipsum aliud non potest significare quàm ruinæ occasionem & ipsum offendiculum, necaliquis, qđ sciam, est scripturæ locus, vbi necesse sit cõfugere ad scandalum passiuum. Nã cùm dicitur: Omnes vos scandalũ patiemini in me in ista nocte, nõ aliter accipitur scandalum quàm in alijs scripturę locis. Sensus enim est: patiemini aliquid quodvos offendet, & à fide in me alienabit. Sic à scandalo, quod vocãt actiuo, hoc est, occasione malidicitur aliquis scãdalizari, quia talem occasionẽ patitur. Deinde patet non plenè definiti nomen scandali quod vocãt actiuum, sicuti vsurpatur inscripturis cõmuni hac nominis illius definitione: Scandalũ est dictum vel factum minus rectum, præbẽs alteri occasionẽ ruinę. Quæ definitio desumpta videtur ex D. Hieronymo incõment. super Matth. ea. 15. circa illud verbũ: Scis qa Pharisæi audito hoc verbo scãdalizati sunt? Vbi sic habet: Quia crebro teritur in ecclesiasticis scripturis scandalum, breuiter dicamus quid significet σκώλοψ & σκάνδαλον, nos offendiculum vel ruinam, & impactionẽ pedis possumus dicere. Quando ergo legimus: Quicunq; de minimis istis scandalizauerit quempiam hoc intelligimus, qui dicto, factòue occasionẽ ruinæ cuiquã dederit. Hæc ille: Verùm, vt cœpimus dicere, hęc definitio nõ explicat plenè vocabulũ scãdalum. Nam, vt patet ex dictis, etiã crux Christi & ipse christus scãdalum dicitur. Et Petrus ipse; Idola, & homines impij, etiã propria locutione scãdala dicũtur. Et tũ definitio vulgaris cõueniẽs est ad explicandum nomen scandali, sicuti in hoc capite de scandalis loquitur Dominus, & sicut Paulus frequẽter loquitur de scãdalo. In qua definitione notandũ, non dici dictum vel factum malum, sed minus rectum: Dicitur autẽ minus rectum, & quod per se malũ est, & quod etsi per se bonum sit & licitum, tamen quia indiscretè & per imprudentem dilectionem fit aut dicitur, sit alijs occasio alicuius peccati vel erroris, quomodo Paulus scandalum esse docet, edere idolothyta coram infirmis & imperfectis in fide. Tunc enim quis etiam vera docens, aut licita faciens, ruinæ occasionem alijs præbet, cùm apud eos illa dicit aut facit qui per infirmitatem & imperfectionem nondum possunt intelligere verè illa dici aut licitè fieri, ita vt per illa non ædificentur, sed contrà potius alienentur à veritate, aut alterius exemplo prouocentur ad faciendum contra conscientiam quod illicitum putant, aut generaliter in aliquem errorem & peccatum incidat. Sic Diuus Paulus petrum reprehẽdit, quòd sua simulatione pro loco, & tẽpore bona, gentes scandalizaret, quòd cogeret eos suo exemplo Iudaizare, ad Galat. secũdo. Idem eos, qui idolothytą manducabant corã infirmis, aut q quouis cibo, neglecta discretione ciborum, coram imperfectis in fide vescebantur, scandalizare dicit 1. ad Corinthios nono, & ad Roman, 14. capitibus: quòd huiusmodi facto infirmis peccandi occasionem darent, condemnandi scilicet illorum factum, aut imitandi illorum factum contra conscientiam. Ex quibus patet quibus maximè comperit scandalizari, & quibus scãdalizare. Scandalizari enim maximè competit aut malis, quibus per propriam malitiam etiam optima fiunt scandala: aut bonis, sed ita adhuc imperfectis, vt malorum exemplis & factis facile cõ moueantur ad lapsum, aut licitè à bonis dictorũ vel factorum rationem assequi non valeant. Scandalizare verò primùm & maximè competi apertè malis, vt quorum tota vita, & doctrina scandalis est plena. Deinde doctis quidem, sed charitate destitutis, vt docet Paulus 1. Corinth. 8. dicens: Scientia inflat, charitas verò ædificat. Postremùm verò etiam doctis & charitate plenis, sed quibus aliquando de est discretio, etiam optimos quandoque destituens, per cuius carentiam Petrus gẽtiles scandalizabat. Nam quòd solet dici, in perfectos non cadere scandalum nec actiuũ, nec passiuum. hoc est, nec scandalizare, nec scãdalizari; non absolute verum est, cùm Petrum tanquã scãdalizantem Paulus reprehenderit. Sicut enim nõ facilè reperias aliquem quantumuis perfectũ, qui sine peccato viuat, ita nec qui sine scãdalo. Nemo enim facilè est qui non aliorũ prauis factis nõnihil offendatur & commoueatur, aut qui non aliquando quid malè faciat & indiscretè. Sed cõmunis illa sententia sic est accipienda, q̃ quo quis est pfectior, eo minus aut scãdalizatur aut scãdalizat, cùm vtrũq; ex imperfectione proueniat. Nec obstat, quod dicit Propheta; Pax multa diligẽtib⁹ legem tuam, & non est illis scandalum. Et rursus 1. Ioã. 2. Qui diligit fratrẽ suum, in lumine manet & scandalum in eo nõ est. Nã sententiæ istæ, quibus intelligendum est, diligentes Deum & proximum non pati scandala, id est, non offendere, non impingere, sic sunt intelligendæ, quomodo illa, Qui ex Deo natus est, non peccat: quia nõ frequẽter, nec grauiter, nec peccato vsque ad mortẽ peccat. Deinde scandala, quę patiuntur illi, ob id propriè non sũt scãdala, quòd diligentibus Deũ omnia etiam mala & peccata cooperãtur in bonum, sicut reprobis omnia pene etiã bona cooperãtur in malum. His præmissis, ad verborũ Christi explanationem est accedendum. circa quæ hoc primùm notandum, D. Chrysost. sicut cùm dicitur in superiori sententia; *Qui susceperit vnum paruulũ talem*, verbum, susc ipere, accipit pro honorare: ita in hac sententia, quæ illi⁹ est contraria, scandalizare accipere pro despicere & vituperare Nec mireris, inquit, si scãdali vocabulo cõtumeliam, & vituperium intellexit, cùm multi propter pusillanimitatem non parùm, si contempti, vituperatique sint, scandalizentur. Sic & Theophylactus, *scandalizauerit* expõit per, iniuria affecerit. Et videri omnino posset etiam ideo debere sic accipi hoc loco verbum scãdalizare, quod postea Dominus idem repetere volens quod hic dicit; *Videte*, inquit, ne *contemnatis vnum ex his pusillis*. Verùm cùm in sequentibus verbum hoc non sic accipi certum sit præstat ipsum sic etiã hoc loco exponere, quomodo porprie debet accipi, p̃ eo quod est, occasionẽ ruinæ, aut peccati, & perditionis alicui præbere.

Nam

Nam de huiusmodi scandalis spiritualib., quę scilicet sint occasio alicuius mali spiritualis, quod ad animã pertinet, ex sequentibus patet hic esse sermonẽ. Fortè autẽ ideo dominus contrariã superiori prolaturus sententiam, nõ dicit: Qui autem inhonorauerit, aut maleficio affecerit vnum puerum talem: sed, *qui autem scandalizauerit*; quòd sic spiritualior esset eius doctrina, & generalior. Nã Christo magis cura erat salus spiritualis suorum paruorũ quàm corporalis: & qui pusillos inhonorant, ac malè tractant, hoc ipso eosdem etiam scãdalizant, quamuis non hoc tantum modo pusilli scandalizentur. Prętera, vt patebit ex sequẽtibus omne pusillorum scãdalum ferè prouenit ex eorum cõtemptu, & neglectu. Cæterùm D. Hieronymus ideo putat peculiariter dictum de pusillorũ scandalo, quod perfectiores, & maiores non scandalizentur. Nota, inquit, q̃ qui scãdalizatur, paruulus est: maiores enim scãdala nõ recipiunt. Itaq; D. Hieronymus hic vocari pusillos intelligit q̃ in fide, aut virtute adhuc sũt iperfecti: quomodo & Origenes intelligit. Sic tamẽ nõ posse intelligi omnino superiora conuincunt. Nam etsi hoc loco pro pusilli, sit alia dictio quã superius nẽpe μικρὸς, id est, paruus, cùm superius sit παιδίον, id est, puer, vel puellus, vtrobiq; tamen omnino videtur iidẽ significari p̃ pueros vel paruulos, & pusillos. Sed superius non dicũtur aliqui pueri, vel paruuli ab impfectione fidei, vel virtutis, sed ab humilitate animi. Ergo nec hoc loco, quamuis verũ sit, quod dicit Hieronymus, pusillos in fide maximè esse scãdali capaces, quemadmodum docet Paulus Rom. 14. & 1. Cor. 8. Proinde pusilli etiã hoc loco dicuntur homines simplices, & humiles, qui ĩ hoc mũdo non magnifiunt: sed contemnuntur à mũdo quales esse debẽt omnes, qui credunt in Christũ, etsi non omnes tales facilè scandalizentur. Vt autem Dominus significaret magnitudinẽ vindictæ, & suplicij quod manet eũ, qui vel vnũ aliquẽ ex paruulis Christi quantumuis humilem, & abiectum scãdalizauerit, subiungit apud Matthæum; *Expedit ei vt suspendatur mola asinaria collo eius, & demergatur in profundum maris*. Quæ verba sic intelligit D. Hieronymus, vt significetur, ei, qui scãdalizauit vtile esse pro expiatione sui delicti grauissimum aliquod supplicij, aut mortis temporalis gen⁹ subire, vt supplicio æternũ euadat, qđ cõmeruit. Expedit, inquit, ei; quia multo melius est pro culpa breuẽ recipere pœnã, quàm æternis seruari cruciatibus. Nõ enim puniet Deus bis in id ipsũ. Hunc tamen non esse horum verborum sensũ patet satis ex Marco, qui habet; *Bonum est ei magis* (id est, melius foret ei) *si circũdaretur collo eius mola asinaria, & in mare mitteretur*. Quibus verbis non significatur expedire, vt, supplicio temporali tolerato, quis effugiat supplicium ęternum. Nõ enim dicitur; Melius est ei, vt circundetur, &c. sed *melius esset ei si circundaretur*. Quod multi intelligunt hoc modo, vt fiat comparatio huius pœnę tẽporalis ad pœnã ęternã: Melius esset ei, si mergeretur in profundum maris, quàm erit ei, pro eo qđ scandalizauit pusillum, hoc est, atrociores subiturus est pœnas, quàm si saxo collo ei⁹ alligato, demergatur in profundum maris. Verùm ex Lucæ cap. 17. vbi hæc sententia reperitur, manifestum fit quæ sit huius loci genuina intelligentia, nimirum quod comparatio fiat istius pœnæ temporalis ad peccatum scandalizantis. Sic enim habet; *Vtili⁹ il-*

li est si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare, quã vt scãdalizet vnũ de pusillis istis. Itaq; & in hoc loco oratio sic est supplenda: Quisquis scandalizauerit vnum ex pusillis istis, melius esset ei, si mitteretur in mare, quàm vt hoc faciat hoc est, præstaret eum temporale illud malũ pati, quãmalũ ailquod in pusillum aliquẽ admittere, qui scilicet pro scandalo suo grauiores sit subiturus pœnas. In Matthæo ergo, *expedit*, p̃ expediret, positum est, sicut & in Marco, *bonũ est* pro bonũ esset, indicatiuũ scilicet pro subiunctiuo. Nõ enim significare voluit Dominus quid pati melius sit ei qui scandalizauit, postquã scandalizauit, sed quid melius ei fuisset pati q̃ scãdalizare. Et in Matthęo oportet etiã subintelligere cõparatiuũ magis omissum ex phrasi Hebraica, sicut & postea omittitur: Bonũ est tibi debilẽ introire in vitã, p̃ melius est. Porro quòd Dominus mentionẽ faciat molæ collo appensæ, &c. teste D. Hieronymo secũdũ ritũ prouinciæ locutus est, quo Maiorũ criminũ ilta apud veteres Iudæos pœna fuerat vt ĩ p̃fundũ ligato saxo reus demergeretur. Itaq; quo crassis, & rudibus adhuc significaret magnitudinẽ criminis, & pœnæ eius, qui scãdalizat, cõmodè hoc sensibili vtitur exemplo, quod etiã cõuenit æterno supplicio significando, quod manet scãdalizãtes paruulos christi. Hi enim peccatorũ suorum, & iudicij diuini pondere grauati, deiiciẽdi, & demergendi sunt nõ in profundũ maris, sed quod grauius est, in profundũ inferni. Cæterũ mola alinaria, p̃ quo Græcè est μύλος ὀνικὸς intelligi potest quomodo intellig it D. Hilarius, mola, quã asinus, aut iumẽtum quoduis circũagit, ad differẽtiã molæ trusatilis, quę hominum manu circũfertur. Aut significatur mola inferior, siquidẽ illa Græcis dicitur ὄνος nomine scilicet eodẽ, quo illis dicitur asinus siue quòd in morem asini omne onus ferat, siue quòd circa eam mola superior vertatur, vt sit ab ὀνέω, moueo, circumago. Significare autem Dominus voluit ingẽs saxum, vt & per magnitudinem saxi, & maris profunditatem, certũ & ineuitabile exitium intelligeretur. Apud Marcũ etli nos etiam legamus, *mola asinaria*, Græcè tamẽ nõ est quemadmodum in Matthæo, μύλος ὀνικὸς: sed. ὁ τοῦ μύλωνος, id est, saxũ molare. Et cõtrà Lucæ 17. vbi nos legimus, *lapis molaris*; Græcè est, quẽadmodum hic in Matthæo, μύλος ὀνικὸς, id est, mola alinaria. Verùm hoc ad rẽ nihil facit. Notãdum autẽ, q̃ quãquã Dominus in hoc capite peculiariter auocat a scandalo pusillorum credentium in se, nõ tamẽ solùm cauendum esse ab illorum scãdalo: Paulus enim frequenter præcipit, vt Christiani ita viuant, nequid etiã in credulis sit in vita ipsorum scandalo, & offendiculo. Sine offẽsione, inquit, hoc est, sine scandalo & offendiculo eltote Iudæis, & gentib. & ecclesiæ Dei. 1. Corin. 10. Et rursum; Nemini dantes vllam offensionẽ, vt non vituperetur ministerium nostrum. 2. Corint. 6.

«VÆ MVNDO A SCANDALIS, NECESSE EST ENIM VT VENIANT, &c.] Quoniã res est maximè noxia scãdalũ, Dominus accepta occasiõe de scãdalo differere voluit generaliter, tria circa illud docẽs, nẽpe scãdalorũ nocumentum, necessitatem, & studiosa m vitationẽ. Primò ergo dicit; *Væ mundo à scandalis*, quorũ verborum hic est sensus: Malè erit hominibus in mũdo habitantibus propter scandala quæ in mundo

Universidad de Deusto
Biblioteca

cõtingunt. Quod dominus dicit, vel quia difficile A
est omnibus in mundo habitantib. obiecta vbiq;
scãdala effugere, vt in illis nõ impingãt, & cadant
vel potius quia propter scandala mũdus, hoc est
homines multis malis, & supplicijs afficientur à
Deo & in præsẽti, & futura vita. Quare autẽ væ
dicat mũdo propter scãdala, significat, cùm subiũ
git; *Necesse est enim vt veniant scandala. &c.* Qua
sentẽtia quoniã hęretici tollere conãtur arbitrij
libertatẽ, quasi ex ea sequatur homines nõ posse
nõ cõmittere scãdala, & quoniã ea sentẽtia quidẽ
abutũtur in excusationem suorũ peccatorũ, opor
tet eã diligentius tractare. In primis ergo certum
est, nõ vno modo aliquid dici neçesse esse aut fie-
ri. Quãtũ ante proposito sufficit, dicitur aliquid B
necessariò futurũ absoluta necessitate, qđ scilicet
à nullo impediri põt quin fiat, quomodo Deꝰ ne-
cessariò semper est futur', aut homines necessariò
morituri. Aliud verò dicitur necessariò futurũ ne
cessitate cõditionata, quæ scilicet est ex præsuppo
sitione alicui' causæ, ad quã illud necessario sequ-
tur: quomodo medicus vidẽs aliquẽ malã seruare
diætam, dicere solet: Necessarium est hunc ægro-
tare, qa scilicet & quãdiù tali vtitur diæta. At
que hoc modo dicitur; *Necesse est vt veniãt scãda
la.* quia enim Dominus cõsiderabat magnã natu-
ræ humanæ corruptionẽ, & malas hominũ mẽtes,
earũque naturã esse vt aliquãdo erũpãt in facino
ra ad quę oẽs sunt proni, hinc dicit, necesse esse vt C
eueniãt scãdala, quia nimirũ præsuppposita huius-
modi hominũ prauitate, fieri nõ poterat quin ali-
quãdo scãdala euenirẽt. Et vt expressius simile
habeatur quã sit illud de eo qui mala vtitur dicta,
sic dictũ est: *Necesse est vt veniant scãdala*; quomo-
do si quis cõsideratis naturæ hominũ inclinationi
bus, dicat necesse esse, vt fiant generationes, & cõ-
mixtiones cõiugum. Per qđ nulli homini adimi-
tur libertas abstinẽdi à coitu, quia neçessitas illa
generaliter enunciatur, nec in aliquem cadit sin-
gulariter hominẽ. Sic & hic nõ dicit, nec esse est
hunc vel illũ scãdalizare, sed generaliter, *necesse est
vt veniant scandala.* Atque vt apertus sensus loci
explicetur id quod modo dicit esse necesse, nihil D
aliud quàm certò sic futurũ pronunciatur, vt be-
ne ãnotauit Diuus Chrysostomus. Ex his patet ne
cessitatẽ hanc non referendã ad Dei prouidẽtiã &
præordinationẽ. Non enim propter Dei præordi-
nationem & dispositionẽ sũt scãdala futura, quia
Deus illa non ordinat fieri, sed tantùm præuidet
futura! Nec tamen necessitas hæc referẽda est ad
Dei præscientiam, vt propter Dei præscitiã di-
catur necesse esse vt veniant scãdala. Nõ em, quia
Deus præscit, ideo euentura sunt scãdala: sed cõ-
trà quia sunt euentura, ideo Deus illa præscit fu-
tura quomodo id, quod oculis corã fieri video,
nõ ideo fit, quia video, sed ideo video, qa fit corã
me. Sed necessitas ista scandalorum referenda est E
ad hominũ corruptionẽ, & malitiã, quod satis si-
gnificat Dominus, cùm præmisit, *Væ mundo à scã-
dalis.* Nam cùm tunc subiungit; *necesse est*, &c. sa-
tis insinuat, necesse esse, vt in mũdo fiãt scãdala. In
mũdo, inquã, de quo Ioãnes; Mũdus totus in ma-
ligno positus est. Necessitas tamẽ hæc ad hominũ
malitias generaliter relata, nulli hominũ necessita
tẽ imponit, nec vim infert, nec libertatẽ aufert, vt
patet ex dictis. In hunc modũ intelligẽdũ est etiã
illud Pauli; Oportet hæreses esse. Huiusmodi tñ
necessitas in his orationibus significata, potest e-

tiam quodãmodo referri ad diuinã prouidentia m
& prædispositionem, non quidem tãquã, quæ dis-
posuerit facere, aut fieri scãdala & hæreses, sed tã-
quã quæ præuidens homines relictos suæ libertа-
ti illa facturos, disposuit illa fieri permitere, in bo
num suorũ electorum. Adeo enim ille bonus est,
vt nullũ malum fieri permitteret, nisi propter bo-
num aliquod. Vnde in Paulo adiicitur, vt, qui pro
bati sunt manifesti sint; vbi cõiunctio, vt, vel acci
pitur tantùm consecutiuè, vel accipitur vt desi-
gnet finem, propter quem Deus deposuit nõ fieri
vel facere, sed permittere fieri hæreses. Porrò ne-
quis quia dictũ fuit necesse est, vt veniant scanda-
la; arbitrij libertatem sublatam ob id putaret, &
necessitatẽ scãdala committendi aliquibus impo-
sitam, aut prætextum peccatorũ suorum hinc de-
sumeret, Dominus velut præuidens futuros, qui
hæc verba malè intelligerent, subiecit; *Veruntamẽ
væ homini illi, per quem scandalum venit*, hoc est, p
quem obiicitur alicui occasio ruinæ & impedi-
mentum salutis præstatur. Quo significat, etsi ne-
cesse dixerit, vt eueniant scandala, nullum tamen
ad scandalizandum cogi, aut necessariò scandali-
zare, sed volũtariè, & liberè. Alioqui enim nõ pos
set ei væ imminere, cum nemo sit puniendus pro
eo, quod non habet in sua potestate, sed quod aut
coactè, aut necessariò committit. Cęterùm scãda-
la, de quibus Dominus lopuitur, sunt læsiones, ir-
risiones, & persecutiones iustorũ, mala exẽpla, do
ctrinæ errorę, & postremùm etiam bona & licita
quædam, sed indiscrete aut inoportunè facta.

c ET SI SCANDALIZA VERITIE MA-
NVS TVA, ABSCINDE EAM, & ET PRO-
ICE, &c.] Quandoquidem scandalum res est no
xia, non tantùm facienti, sed etiam patienti, ideò
postquã grauissima supplicia imminere dixit scã-
dala obiicienti, dehortans à scandalizando, com-
modè iam docet etiam cauendum, nequis offen-
dicula patiatur. Itaque quemadmodum nos do-
cuit ob necessitatem futurorum scãdalorum ne-
mini impositam necessitatem scandalizãdi, ita &
iam docet ob eam necessitatem neminem necessa-
riò scandalizari. Porro quomodo intelligi debeat
sermo iste allegoricus, de abscindẽdis manu, & pe
de, ac eruendo oculo, suprà dictum est Matthæi
cap. 5. in cap. Concordiæ 40. Hoc tantùm addẽ-
dum, quòd quamquã ibi hæ sentẽtiæ generaliter
sunt explicatæ, vt per manum, & oculum non so-
lùm homines nobis necessarij & chari intelligan-
tur, sed quæcunque res charæ, etiã affectus nostri,
hic tamen conuenit potissimum intel ligere, Do-
minum significare voluisse resecãdũ à nobis cõ-
sortium eorum hominum, qui impedimẽto sunt
ad assequẽdam salutẽ. Dixit enim de ijs, per quos
scãdala obueniunt. Admonet ergo iam vt caueam'
nobis à talibus, præscindẽdo scilicet eos quã-
tumuis nobis necessarios, & charos, à nostro con-
sortio. Et addit; *Bonum est tibi* &c. significare volẽs
melius esse vt vel soli vel cum paucis amicis sal-
uemur, quam cum plurimis perdamur: quemad-
modum quisq; præstare iudicat, manu, vel pede
amputato, temporalem vitam conseruare, quam
illis seruatis, totum corpus perdere. Ideóque eo-
rum tantùm membrorum abiiciendorum me-
minit, quæ bina habemus, vt sunt manus, pes ocu
lus, quo significaret cõsortium hominum; qui no-
bis sunt velut altera manus, pes, vel oculus. Quòd
si sigillatim per manum, pedẽ, & oculum, diuersa
intel-

intelligere placet, quoniam Marcus tres de his ha-
det distinctas sententias, per manũ intelligi pote-
runt ii, qui nobis velul collaterales sunt, vt amici
& vxor: per pedem, ministri, qui vbiq; nostri causa
discurrunt: per oculum, doctores, & magistri. Aut
per manũ, amici, quorx opera vtimur: per pedem,
ii, quibus innitimur, vt parẽtes: per oculum, cha-
rissimi, vt filii & vxor. Nõ potuit autem Dominus
dicere: si caput tuum scãdalizat te, abscinde illud;
quia hic sermo Domini allegoricus mutuatus est
ab iis, quæ pro conseruanda vita temporali homi-
nes facere solent, qui pro ea aliquãdo manum, vel
pedem sinũt sibi amputari, caput autem non pos-
sunt. Itaque Caietanus intelligit etiã significatum
possibiles, ac tolerabiles abdicationes præcipi, vt B
non præcipiatur abscisio, si caput te scandalizet,
aut si vtraq; manu vel oculo vtroq; carẽdu esset.
Quòd autem in Marco habetur; *Vbi vermis eorum
non moritur, & ignis non extinguitur*, desumptũ est
ex Isaiæ vult. ca. vbi Propheta de fœlicitate iusto-
rum & suppliciis impiorũ loquitur. Significatur
autem his verbis duplex impiorum pœna in in-
Hier. 17 ferno, iuxta illud; Duplici contritione cõtere eos,
corporis scilicet & animæ, aut culpæ, & pœnę. Nã
per vermem significatur conscientiæ remorsus, &
cõtinua admissorum malorum ruminatio in ani-
ma: p ignẽ verò, sensibilis pœna in corpore. Ideo
autẽ apud Isaiam vermis fit mẽtio, quia præcedit:
Et egrediẽtur, & videbunt cadauera virorum, qui
præuaricati sunt in me. In quib. verbis per cada-
uera impiorũ significatur ęterna impiorum mors?
Est enim allegoria tracta à victoribus, qui strage
peracta, cum furor resederit, egrediuntur ad con-
templandum cæsos. Sic post piorum triumphos
cũ rege suo Christo prodibũt, ad videndũ impios
& rebelles, iusto iudicio destinatos, atque æternæ
morti addictos, quod est eorũ cadauera videri illi
exposita. Quoniam ergo cadauerum facta est mẽ
tio, rectè subiecit de verme, qui errodore solet ca-
dauera, & ex putrefactione cadauerum nascitur.

b OMNIS ENIM IGNE SALIETVR
ET OMNIS VICTIMA, &c.] Videntur hæ D
durè hærere cũ superioribus, & alioqui obscurus
est horum verborũ sensus. Potest autẽ illud; *Om-
nis enim igne salietur*, intelligi tripliciter. Primò, vt
dictio, *omnis* non omnes comprehendat homines
sed tãtũ bonos, iustos, & electos, sicuti in sẽtentia
secũda. Secũdum quem intellectum hic sermo est
de igne tribulationis, quo electi saliũtur, hoc est
à corruptionibus præseruantur, & purgantur, &
redditur ratio eius, quod dixit, abscindẽdum esse
pedem, vel manum & eruẽdum oculum scandali-
zãtem. Quoniam enim huiusmodi fieri non pos-
sunt sine dolere, & afflictione, subiungit hæc do- E
minus, dicens omnem electũ, & qui Deo placere
volet, debere saliri igne tribulationis. Rursum
quoniam sapiẽtia, circumspectione, & discretione
opus est, vt quis scandala caueat, & nec scandali-
zet, nec scandalizetur, addit, *& omnis victima sa-
lietur*. Alludit autem Dominus in his duabus sen-
tẽtiis ad id, quod in Leuitico præcipitur, omnem
oblationem debere igne, & sale saliri. Nam cap. 2.
sic legimus; Quicquid obtuleris sacrificij sale cõ-
dies. Nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio
tuo. In omni oblatione offeres sal. itaq; sensus erit
iste: Quẽadmodũ nulla oblatio iuxta Moysis præ-
scriptũ legitima est, nisi pre ignem trãseat, & sale
condiatur. ita quisquis volet esse victima spiritua-

lis, quę Deo sit grata, necesse est igni tribulatiõis A
probetur, purgẽtur, & veluti saluti pręseruetur, &
sale sapientiæ euãgelicæ condiatur, ne vel corrũ-
patur malorum contagio, vel suo contagio alios
corrumpat, & scandalizet, sed potius per suam in-
corruptionem aliis eximit corruptelam. Secũdùm
hũc ergo sensum Saluator indicat quid vmbra il-
la legalis significauerit. Sic autem dicitur aliquis
saliri igne quomodo dicitur baptizari in igne su-
perius Secundò, intelligi potest Dominus locutus
de eodẽ igne, de quo supra: *Ignis eorum non extin-
guitur*, si dictio, omnis, tãtùm malos comprehen-
dat, & referatur ad eos de quib. in præcedẽti sen-
tẽtia est sermo; *Ignis eorum non extinguitur, & ver-
mis eorum non moritur*, vt hic iã explanetur quo-
modo ignis eorum non extinguitur, nimirum
quia omnis talis igne veluti saliendus est, hoc est,
in igne seruandus incorruptus, igne sic in ipsum
agẽte, vt nõ consumat, sed tantùm cruciet. Secun-
dùm hũc sensum quod sequitur; *Et omnis victima
sale condietur*; contraria erit sententia superiori, vt
sit sensus; Omnis peccator igne salietur, & contra
omnis victima Deo grata sale sapientiæ salietur,
atq; ab æterna corruptione præseruabitur. Tertiò
intelligi potest dictio, *omnis*, comprehendere om-
nino cunctos homines, bonos, & malos, vt signifi-
cetur omnem hominem igni saliendum, quamuis
nõ eodem modo, nec eodem igni, sed vel igni tri- C
bulationis in præsenti vita salubriter hominẽ sali-
ri debere, vel igni infernali post hãc vitã infeliciter saliendũ esse. Sic enim intellecta hæc sententia
etiã conuenit proposito, nempe, vt ostẽdatur, me-
lius esse abscindẽdo vnam manum lucrari vitam,
quàm illa salua, mitti in gehennam ignis. Primus
autẽ sensus omnium maximè videtur conueniẽs:
secundùm quem notãdum quàm aptè Dominus,
postquã mentioem fecit vermis, & ignis impio-
rum, hic subiũgat de igne, & sale, quibus saliendi
sunt, qui gehẽnam effugere volent. Igne enim tri-
bulationis præseruatur quis ab igne inextinguи-
bili, & sale præseruatur quis à vermibus, qui oriũ-
ter ex humoribus sanguineis, quos sal exsiccat.
Porro quoniã dominus salis fecit mentionem, ab
ipso salis exẽplo sermonẽ suũ deflectit, ad momẽ-
dum suos, quãta in ipsis meritò esse debeat incor-
ruptio vitę, & doctrinę, vt qui sint electi in sal ter-
ræ, dicens; *Bonum* (id est vtile) *est sal. Quod si sal in-
sulsum fuerit, in que illud condietis?* significãs ipsos
ad hoc delectos, vt sua sapientia aliorũ stultitiam
condiant, aduigilare debere, ne fiãt insipidi, & in-
sulsi: alioqui enim desperatũ fore de eorum repa-
ratione, per quos alij erãt cõdiendi. In hunc enim
sensum hoc exẽplo dominus vtitur, & supra Mat.
5. & infra Luc. 14. ideo autẽ Dominus hoc exem- E
plo hic vtitur, vt significet illis maximè cauẽdum
ne scandalizentur aliqua re hoc est, vel minis ho-
minum, vel cupiditate aliqua, & humano affectu
suam acrimoniã, & incorruptionem perdant. Aut
potius ob id, vt eos notaret ambitionis pręcedẽtis
quasi dicat: si vos delecti in sal terrę, pergatis hu-
mano isto ambitionis affectui inter vos de primа-
tu contendere, efficiemini planè insulsum sal, nec
spes esse poterit vestræ restitutionis. Cui intelle-
ctui bene conuenit quod sequitur, *Habete in vobis
sal, & pacẽ habete inter vos*. sal sapiẽtiæ scilicet ha-
bete, ne hominũ more insipienter ambiatis hono-
rum primatus. Pacem habete, ne hominum more
inter vos cõtendatis. Hæc enim verba cum sint à

Universidad de Deusto
Biblioteca

Marco in fine posita, videntur ad dehortandum ab eo pertinere ad quod Dominus hûc sermonẽ suscepit, vt fuerint quasi cõclusio & finis sermonis Dominici. Nec obstat quòd secũdùm prædictam explicationem sal in prædictis Domini verbis nõ videatur accipi eodem modo. Nam cùm dicitur, *victima sale salietur, & habete sal in vobis*, sal pro sapiẽtia accipitur: cũ verò dicitur; *Quod si sal insulsum fuerit*, &c. per sal significãtur Apostoli. Nõ inquam, hoc obstat: quia Apostoli & homines nõ dicuntur sal, nisi propter sal, quod habent in se.

a VIDETE NE CONTEMNATIS VNVM EX HIS PVSILLIS. DICO ENIM VOBIS.] Postquam admonuit Dominus amputanda omnia scandala, rursum redit ad dehortandum à scandalizando pusillos & humiles. Et quoniam humiles & simplices mundus facilè cõtemnit, & ob id quia contẽnit, minimi ducit illos scãdalizare, ob id Dominus non dicit; Videte, id est, cauete ne scandalizetis, sed, *ne contemnatis vnum ex his pusillis*, causam scilicet scãdalorum etiam eximere volens. Quare autem non sint meritò contemnendi, negligendi & nihili faciendi, quantumuis humiles & abiecti, causam subiungit, dicens: *Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vidẽt faciem patris mei qui in cœlis est.* Quibus verbis põt intelligi Dominus duo significare. Primùm, humilium & pusillorum, quos mundus contemnat, dignitatem; eo quòd angelos habeãt, qui diuinũ vultum assiduè contemplantur. Secũdò, humiles & pusillos, etsi per se impotentes ad vindicãdum, tamen habere angelos qui eorũ causam agant apud deũ, deferentes & accusentes apud eum illos qui ipsis iniuriam aliquã intulerint, & scãdala obiecerint. Pòcrò circa illud; *Angeli eorum*; sciẽdum, ex multis quidem scripturis esse ẽuidens, angelos à Deo constitui populorum, & regionum custodes & curatores, vt patet ex cap. Exod. 23. Danie. 10. Apo. 12. aliisq; locis. Rursum ex multis scripturis patet Deũ iustis hominibus mittere angelos custodes. De vnoquoq; enim iusto dicitur: angelis suis mãdauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis: Et; Immittet angelus domini in circuitu timentiũ eum, & eripiet eos. Verùm quia hic dicitur; *Angeli eorum*; D. Hieronymus non dubitauit asserere, vnumquemque hominem habere angelum aliquem sibi à Deo deputatum ab ipsa natiuitate, quod & alio simili scripturæ loco colligit, nempe quia Actuũ 12. cùm Rhode puella nunciaret Petrum stare prę foribus alij dicebant angelum eius esse. Cùm enim dicũtur quidam angeli horum vel illorum, significari videtur angeli qui illis vel his sunt à Deo deputari. Itaq; sic habet hoc loco D. Hieronymus: Magna dignitas animarum, vt vnaqueq; habeat ob ortu natiuitatis in custodiam sui angelum delegatum. Et in Isaiæ caput vltimũ scribens sic habet: Quòd autem vnusquisque nostrũ habeat angelos, multæ scripturæ docent, è quibus illud est; *Nolite contẽnere vnũ de minimis istis, quia angeli eorum vident quotidie faciẽ patris qui in cœlis est.* Et puella Ahode Petrum Apostolum nunciante, alij angelum ipsius esse credebant. Origenes tamen ex hoc loco non intelligit, nisi iustis angelos deputari: Nam de iustis hic solùm est sermo, & proponit inquirendum an iustis deputentur angeli à sacramẽto regenerationis, an ab ortu natiuitatis, quia scilicet eos præuidit deus fore iustos, & in suum regnum prædestinauit. Sententia tamen D. Hieronymi, qua & ab ortu, & omnibus asseritur angelus deputatus, obtinuit, & in ecclesia passim recepta est. Vnde lib. de diligendo Deo q & aliter Meditationũ inscribitur sub titulo. Augustini, citatur illa D. Hieronymi sententia. sic eam habetur cap. 12. Maximũ æstimo & illud fuisse beneficium, quod angelum pacis ab ortu natiuitatis meæ ad me custodiendũ vsq; ad finẽ meum mihi dedisti. Vnde quidã sanctus ait; Magna est dignitas animarũ, vt quæq; habeat ab ortu natiuitatis ad custodiam sui angelum delegatum. Et quidem meritò obtinuit D. Hieronymi sententia, quia cùm Dei prouidẽtia etiam ad malos se extẽdat, rebúsque humanis per angelos Deus prouideat, cõsequitur etiã malos homines habere suos angelos, sine quibus & in plura ac grauiora nõnunquã inciderent peccata & grauius in illos sęuirẽt iniqui dæmones. Vnde singulis prouinciis angelos à deo esse præpositos colligũt sancti ex illo Deut. cap. 32 secundum septuaginta; Constituit fines gentium secũdùm numerum angelorũ Dei. sed quoniam peculiaris quædam est dei prouidentia circa electos, quos ad æternam vitã prę parat, hinc scripturæ peculiariter dicũt angelos mitti in custodiam & protectionẽ iustorũ. Vnde Theophyl. Omnes inquit, homines, & maximè fideles, suos angelos habẽt, Et D. Chrysostomus intelligit ideo dictum de angelis pusillorum, quòd semper vidẽt faciem Dei, vt significetur angelos eorum esse excellẽtiores. Illo enim significet illorum præcipuũ honorem. Porrò circa hanc angelorum custodiã hominibus à Deo deputatam, considetanda imprimis magna Dei erga nos dignatio, & benignitas, vt q proprios suos seruos, nostros cõstituerit custodes. Deinde consideranda nostra dignitas, vt consideratione nostræ dignitatis & nostrorũ custodũ, vereamur quicquã committere & nostra & illorum dignitate indignum. Vnde Apostolus dicit mulieres debere habere valamen super caput & propter angelos. Postremùm hinc fiducia in nobis est confirmanda, vt minus metuamus diaboli illusiones & incursus, aut imminentia quæque mala, & vt magis cõfidamus orationes nostras Deo & sanctis eius commendari, sicut eas per angelos Deo præsentari & offerri docet scriptura. circa illud verò: *Sẽper vidẽt in cœlis faciem patris mei*, notãdũ angelos etiam cùm non sunt in cœlo, sed ad nos missi sunt, nõ carere beatifica Dei cõtemplatione, sed vbicunque sunt Dei, qui vbique præsens est perfrui contemplatione, atque ratione eius contemplationis dici esse in cœlo. Circa quod vide D. Gregorium lib. 2. Moralium capit. 2. & 3. vbi sic hebet: Et faciem ergo patris semper vident, & tamẽ ad nos veniũt, quia & ad nos spirituali præsentia foras exeunt, & tamen ibi se vnde recesserant per internam contemplationem seruãt. Cęterùm Dominus etiam aliam rursus reddit rationem priore maiorem, quare pusilli non sint contemnendi. cùm subdit;

VENIT ENIM FILIVS HOMINIS SALVARE QVOD PERIERAT. QVID VOBIS VIDETVR, SI &c.] Quasi dicat, Non tantùm propter angelos cauendum ne quis etiam vnum ex pusillis contemnet, ita vt nullam habeat salutis eius rationem, & scandala obiicere ei nihilifaciat (nam de huiusmodi contemptu hic est sermo) sed etiam propter me filium hominis. Ego enim veni vt saluem, quod perierat, proinde qui

qui meus esse vòlet, cauere debet, ne qđ ego salnaui aut saluũ volui, ipse rursum perdat. Simili ratione & Paulus vsus est in dehortando scãdala, ad Rom. 14. & epist. 1. ad Corinth. cap. 8. Ibi enim dicit: Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuꝰ est. Hic verò; Et peribit in tua sciẽtia frater, ptopter quem Christus mortuus est. Sic autẽ peccantes in fratres, & percutientes cõscientiam eorum infirmam, in christum peccatis. Porrò ad quid Dominus parabolam de oue errabunda hic adduxerit, patet ex eo quòd in fine applicãdo parabolam dicit: *Sic non est voluntas ante patrem vestrũ qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis.* Itaque parabola illa significare voluit quàm sit sibi, & patri suo curæ etiam vnius tãtùm pusilli salus, atq; ob id ei, qui patri placere voluerit, cauendum studiosè, ne vel vnũ tantùm pusillorum scãdalizare, & suo scandalo perdere paruifaciat. Dixerat se ad id venisse in mundum vt saluaret, quod perierat, ac ob id cauendum significauit, ne quis perdat quod ipse venerat saluaturus: subiecta autem iam parabola ostendere voluit, quanta cura quærat saluare etiã vnumquemlibet perditorum, ac rursus quãto gaudio afficiatur de inuẽto etiam vno perdito, atque quò etiã magis à scandalizando vel vnum pusillorum deterreret, cùm in applicanda parabola dicendum videretur: Sic non est voluntas mea, &c. maluit dicere; *Sic nõ est voluntas coram patre meo.* Itaq; gradatim fortius à scãdalo pusilli dehortatur, prius angelorum, deinde sui, ac postremùm patris mentionem ingerens, ac significans & angelos, & filium hominis, ac patrem ipsum cœlestẽ inimicos fore ei qui vel vnũ tantum scãdalizauit. Potest autem parabola ipsa à communi consuetudine desumpta, explicatius proposito Domini accommodari in hunc modum; Quemadmodum si quis centum oues habebeat, & vna tantum ex eis errauerit, non finit eam esse perditam, quin potius quantumuis minimi momenti vna ouis sit ad reliquas collata, tamen maiore cura eam quærit, quàm reliquas seruat; ac rursum maiore gaudio afficitur de ea reperta, quã de reliquis saluis: sic & ego & pater meus nõ vult vel vnam etiam suarum ouium, hoc est, vnum suorum electorum (quos certo numero elegit) quantumuis pusillum & abiectum, perire, quinimo singulari cura vnumquemlibet talium quærit reliquis suis ouibus coniungere repertum, ac singulari rursus gaudio afficitur cùm repertus fuerit, & ab errore suo reuocatus: vt iã ob id duplici nomine cauẽdum sit, ne quis vel vnum credentium quantumuis pusillum & abiectum scandalizet & perdat, tum quòd tã singulari cura sit quæsitus à Deo, tum quòd tam singulare gaudiũ eius inuentio & salus Deo attulerit, Secũdùm hanc parabolæ explicationẽ & accõmodationem, quæ est genuina, non est opus sigillatim explicare quid per centum oues significetur, & quid per vnã, quæ errauit, quid rursum per 99. quæ non errauerũt. Sed de hac parabola amplius Lucæ in capite cnncordiæ. 93. vbi hac parabola ad finẽ paulò diuersum, rursum vsus est Dominus, adiũcta illi alia similis generis de perdito drachmate. cæterum quod dicitur quis gaudere super vna oue reperta magis quàm super 99. saluis, intelligendum est de maiori gaudio actuali. certum enim est maius esse gaudium habituale super pluribus quàm vna: sed, quoniam de recenti bono nouum, & actuale est gaudium, magis gandere dicitur super vna quàm super pluribus.

CONDONANDVM FRATRI IN NOS PECCANTI
DOCETVR MATTHÆI 18. CAPVT LXXII.

SI autẽ peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solũ, si te audierit lucratus eris fratrem tuum: si autem te non audierit, adhibe tecũ adhuc vnum vel duos, vt in ore duorũ vel triũ testium stet omne verbum. Quòd si non audierit eos, dic ecclesiæ: Si autem ecclesiã non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amẽ dico vobis, quæcunque alligaueritis super terrã, erunt ligata & in cœlo: & quæcunque solueritis super terrã, erunt soluta & in cœlo. Iterũ dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à patre meo, qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Tunc accedẽs Petrus ad eũ dixit; Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittã ei? vsque septies? dixit illi Iesus; Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. Ideo aſsimilatum est regnum cælorũ homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus qui debebat ei decẽ milia talẽta. Cùm autem non haberet vnde redderet, iussit eum dominus eius venũdari, & vxorẽ eius, & filios, & oĩa, quæ habebat, & debitũ reddi. Procidens autẽ seruus ille orabat eum dicẽs? Patientiã habe in me, & omnia reddam tibi. Misertus autẽ dominus serui illius, dimisit eum, & debitũ demisit ei, Egressus autẽ seruus ille, inuenit vnum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios, & tenens suffocabat eum dicẽs; Redde quod debes: Et procidens conseruus eius rogabat eum dicens; Patientiã habe in me, & omnia reddã tibi. Ille autẽ noluit, sed abiit, & misit eum in carcerẽ, donec redderet debitum. Vidẽtes autẽ conserui eius, quæ fiebãt, contristati sunt valde, & venerũt, & narrauerũt domino suo omnia, quæ facta fuerũt. Tunc vocauit illum dominus suus, & ait illi; Serue nequam, omne debitũ dimisi tibi: quoniã rogasti me, nonne ergo oportuit & te misereri conserui tui: sicut & ego tui misertus sum? Et iratus dominus eius tradidit eũ tortoribꝰ quoad vsq; redderet ei vniuersum debitũ. Sic & pater meus faciet vobis, si nõ remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris.

SI AVTEM PECCAVERIT IN TE FRATER TVVS, VADE, ET CORRIPE EVM.] Postquam docuit cauendũ in quem fratrem peccamus, commodè etiam subiicere dominus voluit, quid faciendum cum frater aliquis peccat in nos, vtrobique docens nos diligentem gerere curam salutis fratris nostri. Vnde & Lucæ 17. monitioni de scandalis hæc subiiciuntur. Frater autem hic intelligendus est non quilibet proximus, aut homo, sed is, qui nobiscũ est eiusdẽ religionis

Universidad de Deusto
Biblioteca

religionis, Christianus scilicet. Sicut enim suprà peculiariter Dominus de hortatus est à scandalo credentium, ita & hic singulariter docet quomodo eius, cui nobiscum est eiusdē religionis salus, postquā peccauit, nobis sit prouidenda. Ad ethnicum enim, & infidelem hæc non pertinere, patet tum ex eo, quod dicitur postea; *dic ecclesiæ*, tum quia dicitur, *si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus.* Proinde D. Paulus cū præcepisset non habere commerciū cum fornicariis, explicat, de quibus hoc sit intelligendū. Si, inquit, is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator aut auarus, &c. cū eiusmodi nec cibū sumere. Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, iudicare? Nōne de iis, qui intus sunt, vos iudicatis? Nā eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Porrò quid sit fratrē peccare in aliquem, non satis cōuenit inter interpretes. Propriè enim peccare in aliquem, est illi iniuriam aut malū aliquod inferre. Atque hoc modo accipiunt hoc loco D. chrysost. Augustinus, & Hieronymus; intelligētes eum, qui passus est ab alio iniuriam, mitti hic ad iniuriantem, & lædētem. Verùm hæc interpretatio quibusdam non placet, tū quòd correptio ista fratris nō tantùm sit adhibēda, cùm quis in nos peccauit, sed multo magis cū in Deum, tum quòd non tātum lesus fratrem lēdentem corripere debet, sed & alius quisque, qui cōscius est iniuriæ, quam quis patitur, imò multo magis alius quàm lesus, ne iste videtur propriam, iniuriam persequi. Itaque intelligunt illud, *in te* pro coram te, vel te cōscio, te presente, atque vidente. Atque ob id intelligūt Dominum accepisse peccare in aliquem, pro peccare corā illo, aut illo vidente, quia ita christianus quisque debet esse addictus glorię Dei, & dilectioni proximi, vt omni peccato offendatur, tanquam in se commisso, etiamsi non directè in ipsius vergat læsionem, aut iniuriam, sed in iniuriam Dei aut proximi cuiuslibet. Sicque rectè ostendunt omnem eum peccare in aliquem, qui coram illo, & illo conscio, quid cōmittit. Quod quidam etiam sic declarant, nēpe quia quisquis alio vidēte, & presēte peccat, is suo exemplo, quod in ipso est, eum scādalizat, ac proinde etiā in illum peccat. Apparet tamē peccare in aliquem, hic accipi debere, quomodo accipiunt sancti patres prædicti, & quomodo oratio illa propriè est accipienda, qua apud Lucam dicitur: Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum & si pœnitentiam egerit, dimitte illi: & si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens: Pœnitet de me, dimitte illi. Hinc enim patet in illum aliquem dici peccare, qui potest ei peccatum dimittere, hoc est, qui læsus est. Vnde & hoc loco Petrus auditis his Domini verbis, dixit; *Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei?* Ex quo satis patet quem Petrus intellexerit peccare in se. Itaque dicendū secundùm proprium, & primum sensum, illum peccare in aliquem, qui directè illi iniuriam aliquam irrogat, ac Dominum, eum qui sic ab alio læsus est, propriè hoc præcepto constringere ad lædentis se non vindictam, sed correptionem. cui læso duplici sanè nomine præ aliis conuenit fratris peccantis & lædentis cum correptio, nimirum tum quòd ei fratris peccatum est notius, ac ipsū magis vrit, tum quòd eius fraterna admonitio efficacior esse possit apud eū, qui læsit; cùm viderit etiam illū salutis suæ studiosum, cui iniuriam intulit. Verùm, quoniam quilibet peccanti quouis modo fratris saluti studere debet, & quoniam, vt dictum est, quoduis peccatum proximi etiam quod directè non videtur esse contra nos, debemus existimare in nos esse admissum, hinc etiam hoc præcepto quilibet christianus ad correptionem cuiuslibet fratris peccantis coram se, astringitur qui & dimittere pœnitēti debet, etiam id quod in se non est priuatim, & directè admissum, quia pro illo non debet vltra offendi, nec, vindictam aliquam à Deo postulare. Præterea hunc morem scriptura habet, vt in notatione vitiorum, & commendatione virtutum, ferè proponat in vtroque ordine crassiora, vulgoque notiora, & significet ex his quæcunque illis quouis modo coniuncta sunt, à notioribus scilicet nobis, sicut docenti conuenit, inducere nos studēs in ea, quæ minus nota sunt. Quod maximè quidē patet in præceptis decalogi, quibus Deus non tantùm illa præcipere, vel vetare voluit, quæ verbis ipsis nudè acceptis significātur, sed & alia, quę crassis illis operibus, siue bonis, siue malis sunt coniuncta. Ad hunc ergo modum intelligi etiam hic potest Dominum id potissimum peccatum, quod in nos admittitur, expressisse, vt in eo doceret quid cuilibet in quibuslibet peccatis proximi sit faciendū. Quoniam enim id nobis est notius, & nos magis vrit, quod in nos admittitur, ideo. ex illo per synecdochē cōmodè indicauit, quo pacto, cū proximo sit agēdum cùm quiduis ille peccat, etsi id priuatim nobis nihil videatur detrahere. Duo autem dominus in primis præcipit vt faciamus fratri peccāti in nos, videlicet vt & corripiamus, & id priuatim faciamus. *Vade*, inquit, *& corripe*, hoc est, ne fratris peccatum negligas, sed vade, nō quidem vt iniuriam tibi illatam vindices, non vt illum apud alios traducas aut accuses. sed vt illum corrigas & emendes. Itaque corripe eum & argue, reducēdo in memoriam, quod admisit, & & illius iniquitatem declarādo: sed inter te & ipsum solū corripe, tum vt non tantùm salutis eius sis studiosus, sed & famæ eius conseruandæ, tum vt ille videns te & salutis, & famæ suæ curā gerere, magis ad pœnitentiam moueatur: qui si semel pudorē, & verecūdiam amisisset, fortè in peccato suo induraretur, & quem voluisti facere correctiorem, facies peiorem. Sequitur; *Si te audierit*, hoc est, si tuam admonitionem & correctionem receperit, tibique obtemperauerit agendo pœnitentiam, *lucratus eris* (vel porius, lucratus es) *fratrem tuum.* Ex quibus verbis D. Augustinus colligit, non leue esse peccatum, quod in fratrem & in hominē admittitur, vt per quod homo incidit in perditionem. Agnosce, inquit, quia in hominem peccando peristi, nam si non perieras, quomodo te lucratus est? Nemo ergo contemnat quādo peccat in fratrem. Colligit & illud, quo fine frater sit corripiēdus, non scilicet vt nostræ iræ & passioni indulgeamus, sed vt peccantem lucremur. Verùm D. Chrysostomus & Hieronymus etiā aliquid amplius hinc colligunt, nimirum fratris salutē à nobis, quærendam tanquam nostrum bonum, & ipsius perditionem velut propriū damnum esse habendam. Si enim fratrē pœnitentem lucrari dicimur, ergo & peccantē perdidimus. Hinc ergo ostēditur, quanta debeat inter Christianos esse animorū communio. Porrò si nō audierit qui peccauit, hoc est, si facti sui culpam nolit agnoscere, aut potius

Matt. 5. 1. Cor. 5. Luc. 17

potius si in peccato suo perseuerare pergat, nōdū tamen Dominus vult illum esse negligendum, & sibi relinquendum, sed omnem vult moueri lapidem, omnia tētari, quo frater à peccato, & perditione reuocetur. Proinde secūdò iubet eū moneri, & corripi, adhibito secum vno, vel duobus, tū vt pluriū auctoritate cōmoueatur, tum vt possit apud ecclesiam conueniri sub testibus. Secundam enim hanc rationē indicat Dominus, cū subiungit illum legis præceptū, vt in ore duorū, vel triū testiū stet, id est, consistat, ratumque sit ac firmū, omne verbum. Priorem verò etiam rationē indicat, cùm dicit; *Quòd si non audierit eos.* Nec hic ergo Dominus quiescere nos voluit, sed tertiò eū iubet deferri apud ecclesiam, hoc est, fideliū congregationem, in qua viuit vterq;, vt multitudinis, & eorū, qui multitudini pſunt auctoritate, & reuerentia, vel metu emendetur. Dicit autē: *dic ecclesiæ*, & non, dic episcopis, & præsidib. ecclesiæ, quamuis his maximè sit dicendū nec ecclesiæ dicendum sit nisi illis præsentibus: sicut nec fideliū congregatio ecclesia dicenda est, si nō adsint eius rectores & præsides. Dicit, inquam, *ecclesiæ dic*, vt multitudinis cōsensum reuereatur. Itaq; in primitiua ecclesia secundùm hoc Christi præceptū denunciabantur peccatores post vnā & alterā correptionē toti ecclesiæ alicuius loci, hoc est, Christianis legitimè cū suo episcopo aut pastore congregatis, ibiq;, si impœnitentes persistebant, omniū consensu & approbatione excōmunicabantur ab Episcopo. Vñ Paulus incestuosum Corinthiū tradens sathanæ, dicit se id facere cum congregatis secū secundùm spiritū corinthijs. Ego, inquit, absens corpore, præsens autem spiritu, iā iudicaui vt præsens eū q sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu christi, congregatis vobis & meo spiritu, cū virtute Domini nostri Iesu christi tradere huiusmodi hominē sathanæ, &c. Et Tertulianus in Apolo. cap. 39. cùm describit qualis suo tēpore fuerit disciplina christianorum in congregationib. ipsorum, inter cætera sic habet: Ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cū pondere, vt apud certos de Dei conspectu, summūq; futuri iudicij præiudiciū est, si quis. Ita deliquerit, vt à cōmunicatione orationis & conuentus, & omnis sancti cōmercij relegetur. Præsident probati quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti, &c. Verū postea cùm optimus ille primitiuæ ecclesiæ status remissus est, & ob instabilis vulgi tumultus non conueniret pleraque agi arbitrio, & consensu vulgi, cœptæ sunt denunciationes fieri tantū ad ecclesiarum præsides, quorum etiā priùs ab initio semper fuit prima authoritas in iudicando & excommunicando peccatores denunciatos, quamuis nō sine cōsensu & approbatione fidelis multitudinis. Proinde D. chrysostomus exponēs hic nomē ecclesiæ, habet, præsulib. scilicet, & præsidentibus. Vnde factum deinceps vt harum rerum cura committeretur ab episcopis, ipsis archidiaconis, & officialibus, quēadmodū hodie obseruari videmus. Porrò ecclesiæ nomē dictio est Græca, significans cœtū, congregationē, & multitudinem, sicut & synagoga: nisi quòd hoc nomen dicitur à congregando, illud verò à conuocando. Deriuatur enim illud à σιωάγω, cōgrego: istud verò ab ἐγκαλέω, id est, euoco. Vnde in veteri testamēto Septuaginta interpretes duas illa Hebraicas dictiones עֵדָה æda, & קָהָל kahal, indifferenter vertūt συναγωγὴν aut ἐκκλησίαν. Itaque in veteri testamento nomen hoc simpliciter significat multitudinē & congregationē, adeo vt & pro malorū collectione legatur positum, vt in illo Psal. Odiui ecclesiam malignantium. Et Prouer. 5. Vtrumque nomen in eodē significatu in malā partē ponitur: Penè fui in omni malo, ī medio ecclesiæ & synagogæ. Verùm sicut temporib. Apostolorum in Græca lingua nomē synagogæ fuit apropriatum cōgregationi Iudæorū, & domui in qua Iudæi congregabātur: ita nomen ecclesiæ ab ipsis Apostolis appropriatū est congregationi & multitudini christianorū, vt res noua nouam etiam & distinctam à cōgregatione Iudæorum haberet nomenclaturā. Et sanè nomē ecclesiæ magis conuenit fidelium congregationi, nomen verò synagogæ Iudæorum congregationi. Nam ecclesiæ nomen significat multitudinē conuocatam, synagogæ verò nomen, multitudinem congregatam. Itaque illud significat conuenientis multitudinis maiorem libertatem & voluntariū conuentum magis quàm istud, quod coactionem magis significat. Annotauit istud D. Augustinus Psal. 81. sic scribens. Nostram Ecclesiam Apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed semper ecclesiam, siue discernendi causa, siue quòd inter congregationē, vnde synagoga, & conuocationem, vnde ecclesia nomen accepit, distet aliquid, q scilicet cōgregari & pecora solēt, atque ipsa propriè, quorum & greges propriè dicimus: cōuocari autem magis est ratione vtentium, sicut sunt homines. Hæc ille. certè Athenienses ciuiū conuentū, peculiariter ἐκκλησίαν vocabant. Nā quoties ad magnæ alicuius rei spectaculum homines ex agro. accersebant, διάκλησιν appellabāt, σύγκλησις autem de consulib. dicebatur. Itaque in nouo testamento nomen, ecclesia, ponitur pro congregatione fidelium, & aliquando quidem pro multitudine omnium fidelium in toto orbe disperſorum, qui per euangelicam turbam euocati sunt in eandem fidē, spem & charitatem, & ad eiusdem fœlicitatis consortiū, vt cùm suprà dicitur; super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Et ad Ephes. c. 5. Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam suam. Aliquando verò pro multitudine fidelium in certo aliquo loco existentium sub suo pastore, vt cùm dicit se Paulus scribere ecclesiæ Thessalonicensium & Ioannes septem ecclesijs Asiæ. Et in hac significatione plerunque accipitur pro multitudine fidelium, etiā si non sit corporaliter congregata: aliquando verò pro tali multitudine corporaliter in loco aliquo congregata, vt hoc loco, & rursum cùm Actuum 18. Paulus dicitur in Cæsarea salutasse Ecclesiam. Malè autem quosdam asserere, ecclesiam esse tantùm congregationem iustorum aut prædestinatorum, vt Lutherus asseruit, ac proinde ecclesiam esse inuisibilem & planè spiritualem, vel ex hoc loco patet, cùm præcipimur dicere ecclesię, quam vtique ne cognoscere quidē possumus, si tantùm iustorum est congregatio, cùm soli Deo iusti sint cogniti. Sed vt ad rem redeamus, iubet Dominus ecclesię denunciari fratris bis admoniti peccatum, non quidē vt in multitudine diffametur, vt multitudinis auctoritate sanetur. vnde dicit: *Si autem ecclesiam non audierit*, significans eum ideo denunciandum ecclesię, vt

Psal. 8. Mat. 16. 1. Thes. 1. Apoc. 1.

Quid significat Ecclesia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ab ea admoneatur & corrigatur. Si, inquit, ecclesiam nō audierit, iam tāquā incorrigibilē, & insanabilem non amplius habe vt fratrem, sed sit tibi tanquā ethnicus, & publicanus. Quo significatur, ab eius cōsortio abstinendum esse, nec communicandū ei neque in diuinis, neq; in humanis. Vult enim dominus talem sic habēdum, quomodo Iudæi habere solent athnicos, & publicanos, à quorum mensa, & consortio omni sic abstinebant, vt pollui se existimarent si quouis modo cū eis communicassent. Sic autem à fratris impœnitētis consortio abstinendum esse, duplici de causa indicat D. Apostolus in epist. 1. ad Corint. nēpe tum vt ille destitutus consueto consortio, ac ob id pudefactus resipiscat, tum ne sue cōtagio immedicabilis alios inficiat: Nescitis, inquit, quia modicū fermētum totam massam corrumpit? Auferte malum ex vobisipsis. Non est tamen, vt ex eodem Apostolo
1. Cor. 5. satis patet, frater sicut ethnicus habendus, nisi cū iam ab ecclesia fuit eiectus & excommunicatus, quod ab ecclesia fieri debere cùm admonētem audire noluerit, indicat Dominus mox in sequentibus, cùm subiicit; *Quæcunque alleganeritis*; &c. Porrò circa hoc domini præceptum de correctione
Quomodo corripiendus frater. fratris, & modo in correctione seruādo possunt ex scripturis, & factis approbatis nōnulla moueri dubia. Primò em, si frater peccans semper est corripiendus, quomodo dicit Sapiens: Qui erudit derisorem, ipse sibi iniuriā facit: & qui atguit impium sibi maculam generat. Noli arguere derisorem, ne oderit te. Deinde si ad correptionē fratris peccātis omnes tenētur, necesse erit ergo omnibus negotiis posthabitis, huic rei insistere, cùm peccātiū plena sint omnia. Iam si seorsum & prinatim semper est corripiendus primò, quomodo Paulus palā Petrum reprehendit, non præmissa secreta ad-
1. Tim. 5. Act. 5 monitione, qui etiā Timotheo præcepit; Peccantē corā omnibus argue; Et Petrus Ananiæ & Sapphiræ secretum peccatū & publicauit, & puniuit sine secreta admōitione; Et in capitulis religiosorum fiunt proclamationes de culpis, nulla admonitione secreta præmissa. Et in iudicio tum ciuili, tū Ecclesiastico fiunt accusationes sine prēuia admonitione, quæ accusationes etiā canonico iure sunt approbatæ. Nā c. qualiter & quando 2. de Accusatione determinatur, quod accusationē debeat precedere inscriptio, sicut denunciationem admonitio. Præterea cùm dominus nō nisi post trinam
Titum. 3. admonitionē vult aliquem haberi sicut ethnicum & publicanum, quomodo Paulus dicit Tito scribens; Hæreticum hominem post vnam & alteram correptionem deuita. Postremùm, si Ecclesiæ cōptor habēdus est sicut ethnicus, & publicanus, licebit ergo cum eo edere, & consortium habere, quia hæc licēt nobis cū ethnicis, cùm tamē Paulus distinguat inter ethnicos, & fratres peccantes, permittens nobis cum illis edere, cū hic verò nō. Pro horum solutione, sciendū primò præceptum hoc de correptione fratris pertinere quidē nō solùm ad Ecclesiæ præpositos, quāuis ad eos maximè pettineat, teste Augustino, sed & ad omnē fidelem: tamen cùm sit affirmatiuum præceptū, secundùm naturā, & conditionem præceptorum talium, nō obligat pro omni tēpore, sed pro eo solùm tēpore, & loco quo oportuna & vtilis ē eius obseruatio & executio, ad eum finē ad quem est constitutum, videlicet ad emendationem peccantis fratris. Proinde cùm vel propter conditionem corripiendi, vel propter qualitatem corripientis non speratur peccantis emendatio, sed potius verisimiliter metuitur eius ex correptione deprauatio, videlicet q; incipiet infectari corripientem, aut veritatē oftēsam impugnare, aut simile quic. nō obligat, saltem quemlibet, hoc præceptū, imò obligatur quisque potius correptionē hic præceptā omittere, ne spargat margaritas ante porcos, & illi conuersi disrumpant eum. Ob hāc ergo causam sapiens derisorem, cuius scilicet prauitas notissima est, quem experientia aut indicia quædam docuerūt veritatem irridere, contemnere, & impugnare, arguendum non esse docet, vt ne & ille deterior fiat, & correptor sibi nihil nisi odium lucrifaciat. Frustra enim niti, inquit quidam, & nihil aliud laborādo quā odium quærere, extremæ dementiæ est. Sciendum secūdò, quædā peccata esse occulta, quædā publica. Et publica quidem, quoniam vergunt in scandalum totius multitudinis, pro scandalo amouendo mox publicè sunt corripienda, idque ab iis maximè, qui auctoritatem habent, propter quod Timotheo episcopo præcipit Paulus vt eos, qui publicè peccarent, aut quorum peccatū esset publicum & omnibus notum, coram omnibus argueret. Et Petrū ipse publicè mox reprehendit, quod factum ipsius esset publicum, & in multorum vergeret scandalū. Secreta verò peccata, priusquam publicētur, & denuucientur Ecclesiæ, secreta sunt admonitione corripienda, nisi illa sint talia, vt nisi mox denūciētur, sint in alicuius communitatis, aut multorum dispēdium magnū cessura, nec tempus aut locus sit secretæ admonitionis: aut si sit, nō est spes correctionis eius qui peccare aliquid dispoſuit. Tunc enim prætermissa admonitione secreta, procedendū est ad publicam denunciationē, si modò spes aliqua sit per eam peccatū illud impediēdum aut corrigēdum, quia magis oportet habere rationē detrimēti multorū quàm famæ vnius. Secus est, si peccatum occultum tantùm noceat ei, qui cōmittit, aut mihi, qui illud cognosco. Tūc enim secūdum hoc Domini præceptū obligor ad secretā fratris præmonitionem, tempore & loco oportunis, secundum quod supra dictū est. Nam de huiusmodi peccato occulto Dominus significat se loqui, cùm non dicit absolutè: Si peccauerit frater, sed, *si peccauerit in te*. Vnde Augustinu lib. de verbis Domini super hunc locum: Apostolus dicit, Peccantem coram omnib. argue, vt & cæteri timorem habeant. Aliquando ergo scias corripiendum esse fratrē solū, aliquando autem coram omnibus. Quid autē antè facere debeamus intendite & videte. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, corripere eum inter te & ipsum solū. Quare? q̄a in te peccauit, tu scis quia peccauit. Quid est, in te peccauit? Quia em secretū fuit, quando in te peccauit, secretū quære cùm corrigis, quę peccauit. Nam si solus nosti, quia in te peccauit, & eum vis coram omnib. arguere, non es corrector, sed proditor. Sciendū tertiò, duplicem esse delinquentis correptionem, secundum quod peccatum alicuius, ad cuius remedium adhibetur correptio, dupliciter considerari potest, videlicet aut vt est nociuum ei qui peccat, aut vt est nociuum etiam aliis qui ex eo scandalizantur, aut malum aliquod reportant. Vna ergo correptio est, quę adhibetur in remediū peccati, quatenus nociuū est ei, qui peccat, & hęc est correptio, de qua dominus hic loquitur: q̄ quoniā ex charitate

charitate fratris fieri debet, dicitur correptio fraterna, & pertinet ad omnes, secundùm eū modū, & ordinem, qnē Dominus hic præscribit, quādo, vt dictum est, hic modus, & ordo est in præcepto, hoc est, in secretis peccatis, quādo spes est correctionis. Altera correptio est, q̄ adhibetur in remediū peccati, quatenus vergit in malū communitatis, aut multorū. Et talis cùm sit actus iustitiæ, cuius est conseruare rectitudinem, & æquitatem, pertinet potissimū ad iudices seculares, & prælatos Ecclesiasticos, nec præreqrit etiam in secretis peccatis secretā admonitionem, cùm nō tam adhibeatur in correctionem eius, qui deliquit, quàm ad bonum iustitiæ conseruandū. Nam huiusmodi correptione frequenter etiam occiditur, q̄ peccauit, & punitur etiam, q̄ de admisso peccato pœnituit. Licitè ergo, imò iustè ꝑ officio suo iudex, siue secularis, siue Ecclesiasticus, & eorum ministri, quib. ex officio suo id incūbit, peccata communitatis offensiua traducunt, & accusant, atque alios etiam iuramento, & obedientia illis debita adigunt ad traducendum, & denunciandū aliquius crimen occultū, si modò tamen illud per aliqua indicia, puta per infamiam, & malas suspiciones, cœperit manifestari. Nā alioqui non possunt, cùm nō ipsi, sed solus Deus iudex sit occultorum iudiciorum. Rursus licitè quis lęsus, in iudicio, siue seculari, siue Ecclesiastico accusat, & denūciat lædētem, etiam si secretum sit nocumentum illatum, si modò non zelo vindictæ, sed solius iustitiæ
1. Cor. 6. id faciat, aut pro damni illati reparatione, quāuis id frequenter sit imperfectionis magnæ. Quare enim, inquit Paulus, non magis iniuriam accipitis, quare nō magis fraudē patimini? Notandū quartò, corripere fratrem delinquentē sic esse debitū ex Domini præcepto, quomodo dare eleemosynā egenti: proinde sicut non est necesse requirere egentes, sed satis est vt occurrentib. egenis, et ijs, cum quib. viuere nos contingit, subueniamus: ita nō est necesse, vt peccātes, quos corripiat, q̄s requrat, sed satis est hoc beneficium impendatur ijs, q̄ occurunt, et ijs, quibus vitæ huius necessitate coniungimur. Quod rursum saluator satis significat cùm dicit; *Si peccauerit in te*. Cùm enim debetur aliqd alicui determinatæ, et certæ ꝑsonæ, siue sit bonum spirituale, siue corporale, oportet illud ei impendamus, non expectantes, vt nobis occurrat, sed soliciti, vt eum inquiramus: cùm verò aliqua debentur non certæ ꝑsonæ, sed cōmuniter omnibus proximis, non oportet nos quærere, quibus impendamus, sed sufficit nos paratos esse ad impendendum quibusuis, et impendere ijs, q̄ occurrunt, vt docet Augustinus lib. 1. de doctrina Christiana. Sicut tenemur bouē proximi lapsum in soueam extrahere, non sic tamen, vt teneamur quærere, si q̄ sint lapsi boues, sed vt, si quis occurrat lapsus, hunc extrahamus. Ex quibus omnibus patet ferè solutio ad argumenta prius proposita. De facto autē Petri dicendū, ipsum secretū peccatū & publicasse, & puniuisse tanquā Dei executorē, cuius reuelatione, & non humana cognitione peccatum cognouit. De religiosorū proclamationib. respondet Diuus Thomas secunda secundæ quæst. 33. art. 7. ad 4. huiusmodi proclamationes esse de leuib. culpis, quæ non derogant famæ, & esse magis cōmemorationes oblitarū culparum, quas q̄s de seipso confiteri deberet, quam accusationes, vel denunciationes. Nam si talia essent, per quæ fratris famæ, & honori detraheretur, nō esse sine præmissa secreta admonitione ea denuncianda, etiā si prælatus virtute obedientiæ, & iuramenti ad hoc adieret, cùm obediendum Deo sit magis quàm hominibus. Ad id, q̄d Paulus di- *Titum. 3*
cit: hæreticū vitandū post secundam correptionem; dicendū, ipsum non loqui de illis admonitionibus, & correptionibus, de quibus hic Dominus, sed de illis quibus Ecclesia, & præsides eius corripere debent iam denunciatum, antequā excommunicetur. Tito enim episcopo hæc scribit, quem vult eum, q̄ de hæresi in Ecclesia est denūciatus, & diffamatus, post vnā & alteram Ecclesiasticā, & publicā monitionem deuitare, & præcipere ab omnib. esse deuitandum. Vnde & hunc morem seruat Ecclesia, vt denunciatum non excommunicet, nisi post binam, aut ternam publicā monitionē, cùm scilicet declaratus fuerit contumax, & ꝑfractus. Ad id, quod vltimò adducitur, patet solutio ex expositione illius partis; *sit tibi sicut ethnicus, & publicanus*. Non enim significare voluit Dominus fratrem ab Ecclesia eiectū sic habendū, quomodo nos Christiani habemus ethnicum, & publicanum, sed quomodo Iudæi, apud quos Dominus hæc dixit, habebant duplex illud hominum genus. Proinde mirandum q̄ hoc loco scribit Caietanus; Libenter, (inqt) videre seruari hanc definitam à Iesu Christo pœnā non audientium Ecclesiam, q̄ scilicet sufficeret eos haberi vt ethnicos, hoc est, vt ipsi quidem ex vi excōmunicationis haberētur vt ethnici, & publicani, & nō inuoluerentur innocentes alij loquentes cum eis, q̄ nullū peccatum incurrunt, loquentes, & comedentes cū eis. Hæc ille. Ergo irrationabile Pauli præceptum, q̄ vult fidelem cum fornica- *1. Cor. 5*
rio fratre nec cibū sumere. Irrationabile & Ioannis præceptum, q̄ dicit; Si q̄s venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Aue ei dixeritis, Epi. 2. Videamus autem iā etiam quàm sit hoc Domini præceptū æquum, & salutare, ac commodum. Quid em æqus quàm vt frater diligat fratrem? Quòd si autē fratris dilectio exigit, vt à morte corporali quis fratrē suū præseruet, & omnia faciat, ac tentet, quò eū ab imminente morte eripiat, multo magis exigit dilectio fraterna, vt à morte spirituali imminente q̄s fratrem suum, eumq̄; spiritualem eripere omnib. modis tentet, etiam si pro ea re aliqd molestiæ & laboris sit subeundum. Iam q̄s modus conueniētior, iustior, & efficacior reducendi fratrem peccantem esse possit, quàm vt is primùm admoneatur suæ salutis priuatim, idq; ab eo, q̄ lęsus est, & offensus? Cùm em quis videt alium suæ saluti, ac simul famæ cōsulere, efficaciter sanè cōmouetur ad peccati sui agnitionē, & detestationē, idq; eo efficacius, si fiat ab eo, quem læsit, quiq; cū ipso de iniuria expostulare posset. Quòd si hac ratione non permouetur, proximum sanè est, vt vnus, vel duo simul adhibeantur, vt vel pudore mediocri corrigatur, q̄ non ꝓgreditur vlq; ad infamiam. Quòd si nec hæc ratio succedit, tum demum ad extremum illud remedium deueniendū vt res deferatur ad Ecclesiam, etiā vt etiā fratris infamiā ob salutē negligatur. Hic em correptionis modus plenus est omni dilectione, q̄ sic impigrè, et indesinenter omnib. modis quęrit fratris salutem, vt tamen etiam semper priùs quęrat leuiora, et minus incommoda fratri remedia: qūq

Universidad de Deusto
Biblioteca

bonus medicus morbum aliquē curaturus,priùs
tētat eis pharmacis mederi,quæ naturæ,quā mi-
nimū obsint,non priùs ea remedia adhibens, quæ
naturæ vim sint illatura,quàm leuiora nō succe-
dere expertus fuerit. Iam qd mansuetius Domi-
nus statuere potuisset,quā vt frater nulla recipiēs
remedia,nullos admittēs,nō lapidetur,nec occi-
datur,sed ea tantùm pœna puniretur,vt habeatur
sicut ethnicus,& publicanus,quod ipsum etiā ob
præfracti illius,& incurabilis salutē constituit, si
fortè vel hac ratione corrigi possit? Cùm autē &
tā æqua, & tam salutaris sit hæc Christi doctri-
na,dolendum eā ita planè negligi apud Christia-
nos : dolendum item multò magis ei vix vllū es-
se locum apud eosdem. Primùm enim,vt omittam
plerosque,cùm ab alio læduntur,non solùm non
esse solicitos de fratris salute,sed mox ad vindi-
ctam,aut accusationē iudiciariam procedere,aut
ad infectandā amaris verbis lædentes se prosili-
re,quotusq; sque etiam eorum, q boni habentur,
nec vindictam aliquam expetunt, est, qui non à
correptiōe hac fraterna cessēt vel tædio molestiæ,
& laboris in corripiendo suscipiēdi,vel metu ali-
cuius inimicitiæ,& odij eorum,q sunt corripien-
di,dum metuitur, ne noceant in temporalib. re-
bus,siue quas adipisci adhuc cupiditas appetit,si-
ue quas adhuc amittere formidat infirmitas. Rur-
sum inter eos, q corripiunt,quàm rarus est, q id
amico,& fraterno faciat affectu,& nō potius cum
aliquo supercilio, & amaritudine? Sed magis de-
plorandū illud,cp vt sint parati aliq ad corripien-
dum secundum ordinem à Domino præscriptū,
pauci admodum sint,quos verisimile sit meliores,
& nō peiores potius euasuros ex admonitione,et-
si amica,& blanda, cùm præ superbia,aut pecca-
tū agnoscere nolint,sed excusationes quærant in
peccatis,aut ab alio se admoneri ægrè admittant.
Pauci enim sunt,qui cum Propheta dicunt ex cor-
de;Corripiet me iustus in misericordia,& increpa-
Psal. 140 bit me,oleum aūt peccatoris non impinguet ca-
put meum. Iam vt sit,q vlterius secundum ordi-
nem à Domino traditū impœnitentē velit sana-
re,vix inueniet q patiantur illi in corripiendo &
denunciando fratrem adiungi. Maximè autē de-
plorandum illud, cp is sit Ecclesiæ status, vt vix
sit locus denunciandi impœnitentē Ecclesiæ, si-
cut Dominus id præcipit. Neque enim in publico
Ecclesiæ cōuentu peccatores amplius denūcian-
tur,quod certè multos à peccando efficaciter ab-
straheret:neq; prælati ipsi,& in Ecclesia deputati
(apud quos solos, Ecclesiæ psonā repræsentātes
nūc fieri debet denūciatio,mutato ob causas pri-
stino Ecclesiæ ritu) in hoc incūbunt vt publicos
peccatores Euangelico modo sanent : sed aut ad
grauissima crimina cōniuentes, leuiorib. intend-
ūt, aut in peccantiū punitione suū magis quæ-
stum spectant quàm illorum emendationē, gau-
dentes quandoque (proh dolor) ob maioris lucri
ipē,in præuaricantiū multitudine,& impœniten-
tia,vt ob id à denūciatione Euangelica boni etiā
sibi putent frequenter cessandum, cp intelligant
se nō consequuturos per eam optatum finē. Cer-
tè inter causas, ob quas Dominus in hoc mundo
bonos pariter cum malis grauissimis calamitati-
bus affligit,deputat Augustinus libr.1.de ciuitate
Dei, omissionē huius fraternæ correptionis pro
Augst in Regula. præcipuā causa, vt videre licet c.9.Qui Augusti-
nus considerata æquitate,necessitate, & salubri-
tate huius præcepti in regula sua planè Euāgeli-
ca prolixè illud prosecutus est,docens quomodo
illud impleri debeat. Qui locus quoniā non pa
rū facit ad intelligendum, quomodo hoc præce-
ptum implendū sit, præstat eū hic inserere. Ha-
bet aūt sic;Si hanc,de qua loquor oculi petulan-
tiam in aliquo vestrū aduerteritis, statim admo-
nete,ne cœpta pgrediatur, sed de proximo cor-
rigatur. Si autē & post admonitionem iterum vel
alio die quocūque,id ipsum eum facere videritis,
iā velut vulneratum sanandum prodat qcunque
hoc potuerit inuenire, prius tamen & alteri vel
tertio demonstratum, vt duorum vel trium pos-
sit ore conuinci,& cōpetenti seueritate coerceri.
Nec vos iudicetis esse maleuolos, quādo hoc in-
dicatis. Magis quippe innocētes non estis,si fra-
tres vestros quos indicando corrigere potestis,ta-
cendo perire permittatis. Si em frater vnus vul-
nus haberet in corpore quod vellet occultari cū
timeret secari, nónne crudeliter abs te sileretur,
& misericorditer indicaretur? Quātò ergò potius
debes manifestare,ne deterius putrescat in corde?
Sed,antequam alijs demonstretur,per quos con-
uincendus est,si negauerit priùs, Præposito debet
ostendi,si admonitus neglexerit corrigi,ne fortè
possit secretius correptus nō innotescere cæteris.
Si autem negauerit, tunc neganti adhibendi sunt
alij,vt iam coram omnib. possit non ab vno teste
argui,sed à duobus vel trib. conuinci: conuictus
verò secundùm præpositi vel etiam presbyteri ad
cuius dispensationem pertinet arbitrium, debet
emendatoriam sibire vindictam. Quam si ferre re-
cusauerit,etiā si ipse non abscesserit,de vestra so-
cietate proijciatur. Non em & hoc fit crudeliter,
sed misericorditer,ne contagione pestifera pluri-
mos perdat. Hæc ille. In cuius verbis nō debet vi-
deri esse cōtra Christi constitutionem, quòd præ-
cipiat, Præposito priùs ostēdi peccātē, quàm te-
stes adhibeat. Non enim vult præposito ostendi
tāquam personæ publicę,quæ sua auctoritate il-
lum possit punire,sed tanquam personę priuatę;
cuius admotio plus valere possit propter auc-
ritatem,apud fratrem peccantē. Nō enim Domi-
nus post secretam monitionem āte testium indu-
ctionē omnia alia media, quæ charitas suggerere
potest,vult excludere,sed tantum dicit testes ad-
hibendos,quamquam non semper statim. Loqui-
tur enim de testib.,quib. in iudicio peccās cōuinci
possit. Quòd si etiam de testibus talib. intelli-
gatur Dominus loqui,qui peccātem docere pos-
sint,& testari ei malum esse quod facit, iam præ-
positus ille,de quo Augustinus,cōprehēditur sub
illo vno de quo Dominus; *Adhibe tecum adhuc*
vnum, & c. Ad quem sane modū conuenit in Ec-
clesia inter Christianos cum, qui credit propter
qualitatis suæ humilitatē admonitionem suā non
profuturam,sed potius obfuturam,suggerere fra
tris peccatum ei cuius auctoritatem scit apud ip-
sum aliquid valere. Et vt paucis cōcludendo ma-
teriam hanc absoluā, in hoc Domini præcepto,
sicut & in aliis plerisq; magis attendenda est Do-
mini intentio quā verba. Intentio autē eius hoc
loco est,studiosè tentādum modis quibuslibet ap-
tioribus,vt vel frater peccans resipiscat, vel si id
impetrari nō potest,à contagio ipsius alii præser-
uentur. Quòd si vel pro altero vel vtroque horū
aliquid secus fieri cōueniat quā à Domino præ-
scriptum est,fiat. Si verò vel alterum horum, vel
neutrum

neutrum horū,aut eo modo, quē Dominus præ-
scripsit,aut alio,aliquo,expectari non possit, ge-
mat apud se iustus, & peccantium correctionē &
sanorum præseruationē Domino fideliter com-
mendet. Porro quàm malū sit correptum nō ac-
quiescere corripienti, testatur multis locis Sapiēs.
Nam Prouer.13.Egestas;inquit, & ignominia ei,
qui deserit disciplinam : qui autē acquiescit cor-
ripienti, glorificatur. Et cap.15. Qui abijcit di-
sciplinam,despicit animam suam: qui aūt acquie-
scit increpationibus,possessor est cordis. Et c.19.
Viro,qui corripientē dura ceruice contēnit, re-
pentinus ei superueniet interitus, & eum sanitas
non sequitur. In quem modum & alia multa ha-
bet,infœlicitatē,& incurabilitatem significantia
eius,qui correptiones non admitit. Quoniam au-
tem sunt,qui hunc locum vel maximè proferunt,
quo probent concilium esse supra pontificē Ro-
manum,adeo vt à concilio monitus, excommu-
nicari ab eo possit,nisi resipiscat,quoniam & ipse
comprehendi videtur sub illo verbo Domini : *Si*
peccauerit in te frater tuus; quia nomine fratris si-
gnificatur Christianus: Dicendum, verum quidē
esse cp circa illum seruari debeant etiam ea, quæ
hic Dominus docet,excepto eo,quod tertio loco
dicitur de denunciatione Ecclesiæ facienda. Nā
Ecclesiæ suæ denūciari non potest,in qua habeat
præfectum. Et quanquam denunciari possit Ec-
clesiæ,cuius ipse est membrū,ad hoc vt ab ea mo-
neatur, non tamen ad hoc vt ab ea ligetur, cùm
non sit in ea aliquis ei præpositus,à quo possit li-
gari,sicut nec episcopus aliquis particularis à sua
Ecclesia,cuius est episcopus,ligari potest.

AMEN DICO VOBIS, QVÆCVNQVE ALLIGAVERITIS SVPER TERRAM, ERVNT,&c.] Theophylactus secutus Originē, intelligit hāc sententiam pertinere ad vnumquēlibet in quē frater aliquis peccauit, qui post ter-
tiā admonitionem præcipitur,illum impœniten-
tem habere sicut ethnicū,& publicanū. sic enim
habet;si tu,inquit,offensus habes eū,qui te iniu-
ria affecit sicut ethnicum,& publicanum,erit ille
in cœlo talis. si autem solueris eū, hoc est,igno-
ueris; erit ei & in cœlo condonatum. Non enim
solùm q̄ soluūt sacerdotes sunt soluta, sed quæ-
cunq; & nos iniuria affecti vel ligamus,vel solui-
mus,& ipsa erūt ligata,vel soluta. Hæc ille. Quib.
verbis non hoc voluit significare Theophylactus,
quēlibet habere eandem illā potestatem soluen-
di,& ligandi,quā Dominus Apostolis cōcessit,&
quā habent sacerdotes, quemadmodum asseruit
Lutherus: sed quomodo q offensus est ab alio di-
citur illi remittere offensam,modo tamen diuerso
ab eo,quo sacerdos dicitur remittere nomine Dei
peccatum: sic etiam dicitur Theophylacto solue-
re peccatum vel ligare. Et siquidē is pœnitentia
fratris motus, iniuriam illi remittat, remissa erit
etiam in cœlo;si verò ob illius impœnitentiā in-
iuriam non remittat sed habeat sicut ethnicum &
publicanum,nō remittetur etiam in cœlo. Itaque
Theophylactus intelligit hac sententia significa-
tū à Domino,non parui faciendū,aut cōtemnen-
dū, si quis aliquem ob suam impœnitentiam ha-
beat sicut ethnicum. Quāquā autem hæc eius in-
telligentia sanè intellecta sit catholica, quam &
quidā sequitur in Paraphrasibus,aliena tamen est
ab Ecclesiasticorum omnium patrū intelligentia,
q his verbis sicut supra Petro,ita iā ipsis Aposto-
lis,& in ipsis corū successoribus, Ecclesiarū præ-
sidib,intelligunt à Domino dat ā potestatem sol-
uendi,& ligādi. Quia ergo dixit fratrem impœni-
tentem bis admonitum deferendū Ecclesiæ,&,si
illam non audierit,habendum sicut ethnicum,ne *Vtum*
quis contemnat Ecclesiasticā auctoritatem, quæ
penes psides est, & qua cōtumax ille est anathe-
matizandus,vt sic habeatur ab omnibus fidelibus
sicut ethnicus, & publicanus,hinc Dominus hac
sentētia ostēdit,quāta sit potestas Ecclesiæ,& eo-
rū,qui Ecclesiæ præsunt,eiusque personā gerūt,
vt sciant quia à talibus condemnantur,humanam
sententiā diuina sententia roborari,& approbari,
sicque tales duplici ratione ad sanitatē cōpellit,
tum mundana scilicet infamia, tum metu iudicij
& condemnationis cœlestis. Porro cùm, vt suprà
dictum est,duplex sit modus ligandi,& soluendi,
secundùm cp duplex est vinculum in scripturis,
peccatū,& præceptum : hic potissimū est ad pro-
positum prior ille ligandi & soluendi modus, qui
est ratione peccati,secundùm quē modum dupli-
citer soluere,& ligare contingit,iuxta duplex fo-
rum Ecclesiasticum, exterius scilicet,& interius.
Exteriori em foro,in quo,sicut in foro ciuili, se-
cundùm dicta & allegata testium nocens condē-
natur,& innocens absoluitur, conuenit ligare in
peccato, per excommunicationem soluere verò
à peccato,per absolutionē ab excommunicatio-
ne. Qui legandi & soluendi modus, cùm tantùm
requirat potestatem iurisdictionis, competere &
committi potest quibuslibet clericis,etiam nō sa-
cerdotibus,quemadmodum hodie fieri videmus.
Interiori verò foro,quod & forū pœnitentiæ vel
conscientiæ dicitur,in quo peccator aliquis pro-
pria confessione se accusat corā Dei vicario,con- *1.Cor.5*
uenit etiam ligare in peccato,& ab eo soluere,per
retentionem peccati,aut eius remissionem sacra-
mentalem. qui ligandi, & soluendi modus, cùm
non tantùm potestatē iurisdictionis requirat,sed
etiam potestatem ordinis, solis sacerdotib. com-
petere potest,quamquam non omnib. conueniat,
eo quòd non omnes habeant iurisdictionis pote-
statem. Cùm autem proposito maximè conueniat
prior ligandi, vel soluendi modus,hinc hoc loco
excommunicatio fundata est.

ITERVM DICO VOBIS, QVIA, SI DVO EX VOBIS CONSENSERINT SVPER,&c.] Variè hęc sentētia à diuersis ostēditur, quomodo ppositio Domini deseruiat. Verùm re-
ctissimè dicetur etiā hac sentētia Dominū signi-
ficare voluisse,quanta sit Ecclesiæ,hoc est,cōgre-
gationis fidelium, cui denunciandū impœniten-
tem fratrē suprà voluit,potestas,videlicet cp si vel
duob. tantùm consentientib. impetraturi sint illi,
quicquid volent,multò magis totius alicuius ec-
clesiæ iudiciū sit pertimescendū,& quod illā vo-
luerit,à Deo sit approbandū. Vnde satis patet po-
testatem illā ligandi,& soluendi,de qua suprà di-
xit Dominus, pertinere ad totā ipsam Ecclesiā,
cui frater est denunciandum quāquā hāc potesta-
tem nō sic habeat Ecclesia, vt eam vnusquisque,
qui est Ecclesiæ membrū habeat,sed sic vt ipsa sit
penes Ecclesiæ caput, nempe episcopū,& pasto-
rē,qui,vt dictum est suprà,cōsentiente,& appro-
bante fidelium multitudine,solet vti in primitiua
Ecclesia hac potestate,etsi eius cōsensus,& ap-
batio nō ita iam requiratur,cp eam requirere non

Universidad de Deusto
Biblioteca

iam ob iustas causas expediat, quemadmodũ tamen vtile erat in primitiua Ecclesia. Cert è ad finẽ,& intentionem hãc,dictã esse à Domino hanc sententiam,& sequentem;*Vbi enim sunt duo*, &c. satis ostẽdit locus ille Pauli 1.ad Cor.5. suprà citatus, cùm dicit se iudicasse Corinthium illũ incestuosum tradere satanæ,sed cõgregatis cum suo spiritu Corinthijs ĩ nomine Domini Iesu Christi. Quis Paulus illum eundem pœnitentem cùm absoluendum iudicaret,requirit & Corinthiorũ cõsensum,scribẽs Epist.2.cap.2.Obsecro,vt confirmetis in illum charitatem.Cui autem aliquid donastis,& ego.Nam & ego quod donaui,si qd donaui, ꝓpter vos,in persona Christi. D Hieronymus & Chrysostomus aliò referunt hanc sententiã,intelligẽtes Dominum,qui toto superiori sermone ad concordiam prouocauit, & cõtentionis supplicia posuit, concordiæ iã præmia polliceri, vt tum minis,tum promissis,ad concordiã & pacem nos cõgregaret.Non dicit autem absolutè:Si duo cõsenserint super terram,sed,*si duo ex vobis*, hoc est,ex fidelibus, q non mundana, sed diuina inter se dilectione cõsenserint:Dicit autem,super terram,sicut supra dixit,*quæcunque alligaueritis & solueritis super terram*,terrę in qua viuũt homines vtrobiq; opponens cœlum, in quo regnat pater: ac sic concordiæ vim magis demonstans, vt quæ Deum in cœlis faciat approbare ea, quæ in terris fiunt.Quod autem dicit,*de omni re,quamcũque petierint,fiet illis*,sic est intelligendum,quo modo supra illa generalis sententia:*Omnis qui petit, accipit*.Et alioqui Dominus præsupponit duos cõsentientes,qui Apostolis sunt similes,quique diuina inter se charitate consenserint,non petituri nisi recta,& rectè.Rationem autem efficaciæ cõsentientium in impetrando, assignat ex presentia sui in medio taliũ,dicẽs:*Vbi enim sunt duo,vel tres congregati in nomine meo*(id est, ꝓpter me, & causam aliquam ad me pertinentem)*ibi sum in medio illorum*,quasi dicat,ob meam præsentiam exaudibilis Patri efficietur eorũ oratio. Aut ideo dicit se esse in medio eorum,vt significet etiã se adimpleturum ea,quæ illi petũt,eorũque cõatus adiuturum,vt quod superiori sententia patri tribuit, iã etiam fibi tribuere intelligatur.Dicitur em̃ Christus esse in medio aliquorum consentientium,nõ solùm propter præsentiam suæ diuinitatis,secundùm quam vbique est,sed magis ratione specialis suæ gratiæ,& assistẽtiæ,qua illorũ orationes Deo patri facit acceptas,tanquam à se simul fusas,aut eas ipsemet acceptat,& adimplet.His ergo sentẽtijs dupliciter commendat fraternam cõcordiam, tũ scilicet propter ipsius in impetrãdo vim apud Deum patrem, tũ quod illa singulari sui præsentia sit decorata. Hinc ergo discendum quãtũ, tribuendum sit synodis,& generalibus concilijs pro fidei,& morũ custodia in nomine Christi cõgregatis,& celebratis.Cæterùm Diuus Hieronymus, & Theophylactus secuti Originem,has duas sententias etiam spiritualiter intelligunt, sic vt vni etiam homini conueniant, & significetur ꝓ vbi corpus,& anima,vel tria hæc,nempe spiritus,anima,& corpus consenserint, & nõ intra se bellum habuerint diuersarum voluntatum, de omni re, quam petierint impetrent à patre bona enim necessariò est oratio,vbi est talis concordia.

TVNC ACCEDENS PETRVS AD EVM, DIXIT:DOMINE QVOTIES PECCABIT,&c.] Cùm Petrus audisset fratrem peccantem in se corripiendum,et eidẽ pœnitenti peccatum esse cõdonandum,dubitare cœpit quoties id esset faciendum, et putans se magnũ aliquid dicere, quærit nũ vsque septies,fortè memor illius quod dicit Sapiens Prouer. 24.Septies in die cadit iustus,et resurgit. Dominus verò longè Petri excedens benignitatem,non septies tantùm, sed etiam sextuagies septies dimittendum pœnitenti docuit. Vbi notandum,illud, *septuagies septies* dupliciter accipi.Augustinus enim accipit,vt per illud tantùm significentur septuaginta septem,vt scilicet nõ indicetur multiplicatio numeri posterioris per priorẽ,sed tantùm posterioris ad priorẽ adiectio,ac si diceretur interposita cõiunctione,septuagies,et septies.Sic sanè hæc orõ,septuagies septies,accipitur Gen. 4. cùm dicit Lamech in nostra lectione:De Cain septuplum vltio dabitur, de Lamech verò septuaies septies. Apud Hebræos em̃ iter duos hos numeros ponitur cõiunctio.D.Hieronymus autem & Theophylactus hanc orationẽ sic accipiunt,vt significetur numerus septenarius septuagies à Domino multiplicatus,vt septuagies septies efficiant 490.Quomodo accipiẽdã hãc orationẽ ex Græcis omnino apparet,quæ habẽt,ἑβδομηκοντάκις ἑπτά, qđ est ad verbũ,septuagies septem,quod manifestè satis indicat septenarij numeri ꝓ septuagenariũ multiplicatione. Et tamẽ etiã in Genesi ꝓ eo quod Hebræa habẽt septuaginta & septem,vel septuagies & septies,interpretes Septuaginta verterũt sicut hic habetur,ἑβδομηκοντάκις ἑπτά id est, septuagies septem,vt videri etiam possit Dominum ad illum locum alludisse,& sic iam voluisse multiplicari septuplam remissionẽ Petri, quomodo Lamech olim multiplicauerat septuplã punitionem Cain. Origenes ipse etsi Græc⁹,illud ἑβδομηκοντάκις ἑπτά videtur accepisse ꝓ septuaginta septẽ. Nec multũ refert vtrouis modo accipiatur, cùm eodẽ recidat sensus,et sit manifestũ numerũ talem determinatũ ꝓ indeterminato esse positũ, et significatum esse à Domino, ꝙ quotiescunque hominem offendi cõtigerit,toties debere offensã remittere ei q offendit.Bene autẽ Dominus numero septenario vsus est, ꝙ hic sit inscipturis numerus remissionis et indulgẽtiæ. Quòd si ꝓ septuagies septies intelligatur 77. iam obseruari potest huius numeri mysterium,nempe ꝙ sreut in septuaginta & septẽ generationib.Lamech punitus est:(Nã 77.filios habuisse dicit Iosephus,qui omnes diluuio perierunt)ita saluator noster, ꝓ quẽ peccatũ abolitũ est,in septuagesima & septima generatione natus est.Nã in genealogia Lucæ à Deo& Adã vsque ad Christũ inclusiuè sunt 77.generationes.

IDEO ASSIMILATVM EST REGNVM COELORVM HOMINI REGI, QVI VOLVIT,&c.] Postquam dixit Dominus dimittendum fratri pœnitenti, etiam si septuagies septies peccet, quò ostẽdat q̃ sit id & æquũ & necessariũ,parabolã pro suo more, & consuetudine Palæstinorum adiungit, vt quod per simplex ꝑceptum teneri ab auditoribus non potest,per similitudinẽ atque exẽplum teneatur.Ideo,inquit, qa scilicet oportet semper ignoscere ei, q semp resipiscit,aut vt itelligatis quàm sit et æquũ,et necesse fratri peccatũ semper remittere cùm pœnitet,scitote regnũ cœlorũ assimilatum esse homini regi,hoc est,in regno cœlorum,quod est Ecclesia Dei,

Dei,perinde cõtingere,atq;sifuerit rex aliquis,&c. Porrò quò parabola hęc secundùm saluatoris intentionẽ explicetur,nec singula,quæ in ea dicuntur,sensui mystico curiosè nimis, & superflue accõmodentur,præcipua Domini intentio est spectanda,& quæ illi sunt accõmoda,in parabola obseruanda,reliquis prætermissis, quæ pro exempli decore,& perfectione sunt addita.Intentio autem domini est, hoc exemplo ostendere Deũ patrem misericordissimum quidem esse erga peccãtes, in eosdem tamen esse seueriſſimum, si nolint illi vicissim bebigni esse erga peccantes fratres, & conseruos.Proinde obseruandum parabolam hanc ex tribus cõstare partibus. In prima partè proponitur rex aliquis,qui,cùm cœpisset rationẽ,& computum inire cum seruis suis,& vnus oblatus esset, qui deberet summam maximam, cui nõ esset soluẽdo,nempe decem milia talentorũ, & ob id rex iussisset,quod iustum erat, illum cum omnib.suis vẽdi, quo persolueretur debitum,mox tamẽ regali sua munificentia & benignitate,seruo humiliãti se,& debitum quidem agnoscenti,sed tãtum dilationem solutionis petenti, totũ etiam illud immensum debitum remisit, nõ quod seruus talem benignitatẽ alioqui fuisset promeritus, sed quod dominus eius misericordia erga eum moueretur. vnde dicitur,*Misertus autem eius*.In secunda parte proponitur idem seruus mox à consecuto tãtæ remissionis beneficio, longe minus debitum, nẽpe cẽtum denarios repetiisse à conseruo, & repetiisse cum summa austeritate,& crudelitate,nimirum iniiciendo illi manus violentes,& suffocãdo, hoc est,premendo collum eius, nec illi sese multum,& suprà quàm dicebat apud cõseruũ, humiliãti,ac eisdẽ verbis, quibus ipse prius dominum suum precatus erat, tãtum dilationem solutionis deprecanti, non solum nõ remisisse paruum illud debitum, sed nec petitã solutionis dilationẽ cõcessisse,verùm in carcerem eum coniecisse, donec vniuersum debitum redderetur,cui tamen duplici nomine benignitatẽ debebat, tũ scilicet, quia secum vnius, & eiusdem cõditionis, tũ quia domini illiꝰ seruus, cuius tantam in se expertus erat benignitatẽ.In tertia parte proponitur;quomodo indignitate huius summę crudelitatis collatę cum benignitate regis sũma,offensi grauiter sunt: primùm quidem conserui, ita vt illam nõn ferentes domino suo eam referrent, & de ea conquererentur: deinde verò etiam ipse dominus,ita vt seruo vocato,ac durè reprehẽso de sua ingratitudine, & summa crudelitate, & deinde tortoribus tradito, remissum semel debitum vsq; ad extremum iusserit ab eo repeti.Prima ergo parte,significatur,deũ patrem regem, ac dominum omnium, rationem quidem requirere factorũ ab hominibus,sed tantæ esse benignitatis,vt,si quis debitum suorũ peccatorum,etiãsi maximum sit,& plurimũ, cui soluendo nulla ratione par esse possit, agnoscẽs sese humiliet,& eius benignitatem, ac lõganimitatem precetur ex sola illius misericordia,maiorẽ sit cõsecuturus benignitatẽ,quã petere,aut sperare ausus fuisset, vniuersõ illi debito penitus remisso. Qualis Dei inopinata benignitas etiã in parabola filij prodigi significatur postea.Secũda parte significatur,quãta sit simul & ingratitudo,& crudelitas eius, qui inopinabilẽ clementissimi Domini benignitatẽ expertus in remissione maximi debiti,quo quisq; certe Deo est obstrictus,paruum recusat debitum in se admissarum iniuriarũm cõseruo remittere,sed extremam ab eo vltionẽ, & vindictã crudeliter requirit, cui duplici nomine magis debebat exhibere benignitatem, quàm dominus eius ipsi exhibere debebat. Debitũ enim fratris peccãtis,quantumuis sæpe,& grauiter in fratrem,& cõseruum committatur, minimũ sane est in comparatione debiti,quo quisq; Deo est obnoxius; quemadmodum incomparabile est debitum μυρίων ταλάντων id est, decem,milium talẽtorum, ad ἑκατὸν δηνάρια, id est, centum denarios. Quemadmodum em̃ talentum longe maius est denario, & decem milia longe plus sunt quam centum: ita et lõge maiora,et longe plura sunt peccatorũ debita,quib.Deo quisq; est obstrictus,quàm possint esse fratris in fratrem. Talentũ enim,quemadmodum docet Budæus, ad minimum valet sexaginta minas Atticas,hoc est,libras argenti.Libra autem cẽtum denarios. Vnde cùm deni coronati in libra constitui possint secundùm eiusdem computationem rectam,consequitur talentum vnũ valere sexagies denis,hoc est,sexcentis coronatis:vnde cẽtum talenta,valent centies sexcentos coronatos, hoc est,sexaginta milia:& mille talenta valẽt sexcẽta milia coronatorum: ac proinde decem milia talentorum valent decies sexcenta milia coronatorũ,hoc est, sexagies cẽtum milia coronatorum aut,quod idẽ est, 600000. sexies mille milia, quæ summa planè incomparabilis est ad centum denarios, qui tantum velent decem coronatos. Tertia parte significatur, eorũ qui in proximos suos nolunt esse clemẽtes ingratitudine,& crudelitate offendi & angelos,&iustos quosuis,et Deum ipsum, adeo vt qui alioqui est clementissimus, ira plenus seueriſſimè in illum qui talis est,sit animaduersurus,nihil remittẽs,sed omnia simul debita exigẽs: quę quoniam nũquam persoluere poterit, in perpetuum in gehennę carcere ipsum torqueri oportebit. Quòd autem in hac parte significatur debitum remissum sem el, iterum Deũ propter ingratitudinem repetere,cùm Paulus dicat dona dei esse sine pœnitentia,sic est accipiendũ,nõ quòd redeat propriè reatus peccatorũ præcedẽtiũ semel dimissorum, sed quòd virtute contineatur in illa ingratitudine, & in crudelitate in fratrẽ admissa, eo ꝙ peccata illa remissa efficiant, vt ingratitudo illa,& crudelitas tã graue peccatum reputetur, & pro ea tã seuere quis puniatur,ac si priora peccata ei nunquã fuissent dimissa. Si enim non precessisset precedentiũ remissio peccatorum, non esset tam graue peccatũ huiusmodi in cõseruũ crudelitas, quamquam alioqui per se peccatum magnũ. Quamquam autẽ per quoduis peccatum sequens peccatorum remissionem, possint peccata remissa dici quodammodo redire ratione ingratitudinis,in quam homo incidit propter remissa illi semel peccata, & ratione cuius peccatum sequens aggrauatur:tamẽ peculiariter redire dicuntur per crudelitatẽ in cõseruũ admissam post acceptam à Deo peccatorum remissionem,eo quòd crudelitas huiusmodi directè sit contra acceptũ remissionis beneficium. Ob quam cõsiderationem etiam alia tria peccatorum genera solent assignari, ob quæ peculiariter dicuntur remissa peccata redire,quæ simul cũ eo peccati genere,de quo hic est sermo, his versib.memoriæ causa comprehenduntur:*Frater odit, apostata fit, spernitque fateri: Pœnituisse piget, pristina culpa redit*.vide D. Thomam in tertia

Universidad de Deusto
Biblioteca

parte quæst.88. Prima ergo parabolæ pars ostendit indulgentissimam Domini cœlestis clementiã in supplices seruos. Secunda execrandam quorũdam in conseruos inhumanitatem. Tertia seuerũ. Iacobi.2. Dei in tales iudicium. Iudicium enim, inquit Iacobus, sine misericordia ei, qui non facit misericordiam. Itaque Dominus applicans parabolam suo proposito, infert; *Sic & pater meus cœlestis faciet vobis*. hoc est, tã seuerè etiã vobiscum aget, tradẽs vos torturæ, ac vniuersum simul à vobis debitum, maximum sanè, ac insolubile exigens, etiam quod remissum erat, perinde habens, ac si non esset remissum, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo, idq; nõ solùm ore tenus, aut eatenus vt vindictam nõ requitatis ipso facto, sed etiam de cordib. vestris. Id eo enim, teste Hieronymo, addidit dominus: *de cordibus vestris*, vt omnem simulationem fictæ remissionis auerteret, & excluderet. Quamquam etiam secundum Augustinum accipi possit additum ad hoc, vt, si per charitatẽ frater, qui peccauit sit seuerè corripiẽdus, aut disciplina aliqua sit ei imponenda: tamen in corde lenitas nõ recedat. In hac autẽ parabolæ applicatione Dominus etiam efficaciorem indicat rationem, ob quam faciles esse debeamus ad condonandum proximis, quàm sint rationes in parabola indicatæ, nimirum condonandum illis esse, non solùm quia conserui eiusdem domini, sed etiam quia fratres eiusdem patris. Porro quò intelligatur quã bene Dominus debitum, quo quisque Deo est obstrictus maxima summa, nempe decem milibus talẽtorum expresserit: debitum verò hominis in hominem parua admodum summa, nempe centum denariis, considerandũ quàm frequẽter, & variè quisq; in deum peccet, nimirum in dies singulos, imò in horas: deinde quanta sit Dei, in quem peccant homines excellentia, & dignitas: rursum quã magna, multa, & indesinentia eius in nos beneficia: postremùm quàm sint planè iniqua, quæ in illũ peccantur, vtpote contra naturalem ipsam æquitatẽ: cùm contrà hominis in hominem peccatum nõ possit esse, adeo frequens, & varium, sitq; in æqualem, & eum qui vicissim in alterum quandoque peccat, ac postremùm leuiora sunt, quæ frequẽter homo in hominem peccat, vtpote frequentes magis cõtra iustitiam humanam, & institutam quàm naturalem. Quòd si philosophari libeat in numero decẽ milium talentorum, rectè acceperimus numerũ denarium expressum, propter transgressionem decalogi: per milia, multitudinem, per talenta, magnitudinẽ peccatorum designatã. In decalogũ enim & multis modis, & grauiter offendimus plerique.

DOMINVS RELICTA GALILÆA, VENIT IN IVDÆAM, nec recipitur à Samaritanis. Matthæi 19. Marci 10. Lucæ 9. Ioannis 7.

CAPVT LXXIII.

[c] Tũ [a] factũ est, cùm consummasset Iesus sermones istos, [b] inde exurgẽs [a] migrauit à Galilæa. [d] Erat autẽ in proximo dies festus Iudæorum scenopegia. Dixerunt autẽ ad eum fratres eius; Transi hinc, & vade in Iudæã, vt & discipuli tui videant opera tua, quæ facis: Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palã esse. Si hæc facis, manifestate ipsũ mũdo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Dixit ergo eis Iesus; Tempus meũ nondum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum. Nõ potest mundus odisse vos, me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum huuc: ego enim non ascendam ad diem festum istum, quia mecum tempus nondum impletum est. Hæc cùm dixisset ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum nõ manifestè, sed quasi in occulto. [c] Factum est autem, dum complerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam firmauit vt iret in Hierusalem. Et misit nuntios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis in Hierusalem. Cùm vidissent autem discipuli eius Iacobus, & Ioannes, dixerunt; Domine, vis dicamus vt ignis descendat de cælo, & consumat illos? Et conuersus increpauit illos, dicens; Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere sed saluare. Et abierunt in aliud castellum.

[c] Tã [a] FACTVM EST CVM CONSVMMASSET IESVS SERMONES ISTOS, &c.] In primis hic rursum cõstituendus est ordo sequentium, in quo constituendo vt magnum negotium exhibet narratio Lucæ, ita multum certè hallucinatus est Osiander, quantumuis sibi de reperto ordine placens. Pro hoc ergo ordine constituendo primò illud probãdum, eandem esse migrationem Christi è Galilæa, quàm Matthæus, & Marcus præcedentib. subiungunt, cum ea quam Ioannes scribit in principio capitis septimi factam propter scenopegiæ festum. Id autem manifestum, ex eo quòd post vtranque migrationem è Galilæa, Christus non redierit in Galilæam: ergo cùm neutra alteram potuerit præcedere, eadem sit necesse est. Matthæus emi & Marcus apertè satis significant post eam migrationem de qua loquuntur, Dominũ non rediisse ante suã passionem in Galilæam. Idem & Ioannes satis significat, quando ante hanc profectionem è Galilæa, scribit dominum ambulasse in Galilæa, & noluisse in Iudæa ambulare propter Iudæos illum in terficere quærẽtes, et quãdo post hanc profectionẽ multa dominũ in Iudæa dixisse & fecisse commemorat, nulla reditus in Galilæam facta mentione, qualem reditũ superius bis & tertio accuratè describerat. Rectè ergo intellexit Osiander eandem esse migrationem e Galilæa, cuius meminerunt Matthæus & Marcus, & eã cuius meminit Ioãnes: quanquã diuersas migrationis huius causas indicẽt: iste festiuitatis gratia, illi mortis in Iudæa subeundæ gratia è Galilæa ascendisse significantes. Sed in eo errauit Osiander nimis voluntariè, & cùm Matthæus dicat; *migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanẽ*, Marcus verò, *Et inde exurgẽs, venit in fines Iudææ, vltra Iordanẽ*, hęc verba Marci, *venit in fines Iudææ vltra Iordanem*, ponit ante ascensum Domini in Hierusalem quem

quem de scribit capite septimo Ioãnes: Matthæi verò eadem illa verba ponit in fine 10. cap. Euangelij Ioannis, vbi dicitur Dominus post enceniorum festũ fugiens Iudæos venisse trans Iordanẽ; quo loco Marci etiã verba erant collocanda, cùm sint eadẽ cum verbis Matthæi, eademq; apud vtrumq; & præcedant & sequantur, vt certum sit vtrumq; de eodem Christi in fines Iudææ aduẽtu loquutum. Igitur etsi Matthæus, & Marcus dicãt Dominum deserta Galilæa venisse in fines Iudææ trans Iordanẽ, nõ est tamen intelligendũ aduentum illũ domini in hunc locum statim sequutum illam Domini è Galilæa migrationẽ, sed intelligẽda sunt in medio ea quæ Ioãnes à cap. 7. vsque ad finem cap. 10. scribit Dominum dixisse, & fecisse in Iudæa & Hierusalem in duabus festiuitatibus scenopegiæ & enceniorum. Quæ à reliquis Euangelistis sunt prętermissa, quòd illorum esset institutum, Christi gesta in Galilæa facta describere, nullius autẽ ascensus eius in Hierusalem aut Iudæam facere mẽtionem: nisi eius qui mortẽ eius proximè præcederet, præterito omni llo Domini ascenlu in Hierusalẽ, quo frequenter causa festiuitatis eò ascendit, qualis ascensus Ioãnes frequenter meminit. Secundò, probãdum hanc Domini è Galilæa profectionem, eãdem esse cum ea cuius & Lucas meminit post præcedẽtia, cùm dicit; *Factũ est autẽ, dum cõplerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam firmauit vt iret in Hierusalem*, &c. Nam Osiander hanc Dominin ĩ Hierusalem profectionem putat factã post ea, quæ Ioannes scribit vsque ad finem 10. cap. cùm iam post encęnia declinans Iudæorum furorem Dominus venisset trans Iordanem in fines Iudææ, vt habẽt reliqui Euangelistæ. Quod falsum esse primùm quidẽ ex eo patet, quòd cùm ante hæc verba Lucas simul cum aliis duobus Euãgelistis Matthæo & Marco, descripserit gesta & dicta à Domino in Galilæa, & inter ea commemorauerit Dominum semel & iterum prędixisse exitum quem cõpleturus erat in Hierusalem, ac deinde subiungat, sicut & Matthæus & Marcus, de Domini profectione, satis significat eam de qua loquitur profectionẽ factam è Galilæa. Quod secundò euidẽtius fit ex eo quòd in Hierusalem iturus, per Samaritanorũ regionem transire debebat. Nam inter Galilæam & Hierusalem Samariæ regio media est, vnde supra Ioãnes cap. suo 4. dixit, Domino volenti è Iudæa secedere in Galilæam, necesse fuisse vt transiret per mediam Samariam. Vt autem ex finibus Iudææ quæ sunt vltra Iordanem, quis ascendat in Hierusalẽ, non est necesse vt transeat Samariam, in quam non est verisimile Dominum relicta recta via voluisse declinare, cùm prohibuerit suis intrare ciuitates Samaritanorũ. Postremùm, si ea profectio, cuius meminit Lucas, cõtigit post enceniorum festum, &, vt vult Osiander tempus assumptionis Christi, de quo Lucas, vno tãtùm aut altero mẽse præcesserit Domini passionem, quomodo verisimrit esse poterit tam breui temporis spatio omnia ea contigisse, quæ Lucas narrat facta & dicta à Domino, à fine capitis noni vsq; ad finem capitis decimi octaui, vbi describitur Christi in Hierusalem ascensusille, post quem statim est crucifixus, maximè cùm inter ista Domini gesta in principio capitis decimi Lucas commemoret post hoc tẽpus assumptionis ordinatos à Domino septuaginta discipulos, eosque missos ad prædicandum in omnem ciuitatem & locum quò erat ipse venturus, eosdemq; reuersos ad Dominum: post quod tam varia Domini gesta & dicta multis capitibus Lucas prosequitur, quæ omnia non potest esse verisimile tam breui tẽporis spatio contigisse, cùm Osiander tamen putet omnia, quæ Lucas narrat, eo cõtigisse ordine, quo ab eo narrantur. Ex his ergo satis constare puto hanc Domini profectionem, quam Lucas dicit eum instituisse in Hierusalem completo tempore Assumptionis eius, eãdem esse cùm illa quam è Galilæa factã apertè testantur Matthæus, Marcus & Ioannes. Secundùm quem intellectum, plus temporis reliquũ erit, nimirum tẽpus sex mensium aut circiter, quo intelligi poterit facta missio & reuersio 70. discipulorũ, & alia pleraq; quæ post eam Lucas recensetquanquam non omnia quæ post hanc Domini profectionem è Galilęa, & missionem septuaginta discipulorum Lucas commemorat, necesse sit intelligere contigisse post hæc, cùm certum sit quædam, & verisimile sit pleraque à Luca esse per recapitulationem commemorata, & dicta vel facta à Domino cum adhuc ageret in Galilęa. Duo enim sunt animaduertenda in Luca, ne lectorem perturbet eius narratio à fine capitis noni vsq; ad finem capitis 18. Primò, quòd cùm circa finẽ capitis noni dicit dominum cõplero tempore assumptionis suę firmasse faciem suam vt iret in Hierusalem (quo satis significat Dominum mox profectũ rectà in Hierusalem) & capitibus sequẽtibus frequẽter profectionis Domini mentionem faciat, vt circa finem cap. 10. circa mediũ cap. 13. circa medium cap. 17. circa finem capit. 18. non scribit tamen eum venisse in Hierusalem, nisi in fine cap. 19. Ne autẽ hæc narratio quem perturbet, aduertendũ illa loca, quibus dicitur à Luca dominus iuisse in Hierusalem, non accipienda de vna, & eadem profectione, quæ tum completa fuerit cùm id factum est, quod scribitur cap. 19. Post enim migrationem è Galilæa patet ex Ioanne Dominum bis, aut ter venisse in Hierusalẽ aut Iudeam, & tamen solius illius aduentus in Hierusalem Lucas mentionem fecit, quo, insidẽs asinę vrbem intrauit, quòd cum Matthæo, & Marco non statuerit cõmemorare alia à Domino dicta vel facta in Hierusalem, prẽter ea tantùm, quę circa eius passionem ibi cõtigerunt. Secundò, obseruãdum in Luca, quod posteaquam cœpit narrare, dominum relicta Galilęa instituisse iter in Hierusalem, & tamen multa illius mẽti occurrerent dicta aut facta ab ipso in Galilęa, quæ in sua narratione essẽt prętermissa, & vtile esset cognoscere, ea iudicauit ante passionis descriptionẽ, & eorum quę ad passionem pertinent, per recapitulationem inserẽda esse. Hinc est, quòd tam multa cõmemoret sine alicuius ordinis & cohęrẽtię significatione, quę prius habita sunt in Matthęo & Marco: quãuis verisimile sit etiam quędam eorum à Matthæo & Marco p præoccupationẽ esse narrata: quædã etiã bis à Domino dicta esse, & eo loco & tempore quo Matthęus aut Marcus ea referunt, & rursum eo tẽpore vel loco, quo Lucas ea ponit. Quod cũ frequenter fieri potuerit, totã penè Lucæ sequẽtem narrationẽ, etsi in multis cõcidentem cum Matthæi prębabita narratione, in sequẽtibus seorsum collocauimus. Reliqua, quæ ad Euangelistarum concordiam, & ordinis consequentiam pertinent, suis locis dicentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ERAT IN PROXIMO DIES FESTVS IVDÆORVM SCENOPEGIA.] Non est legendum schenopegia, per aspirationem, sed sine aspiratione, scenopegia. Græca enim dictio est, quę Græcis dicitur σκηνοπηγία, significās fixionem tabernaculorum. Nam componitur ex σκηνὴ, quod scena est vel tabernaculū, & verbo πήγνυω, pro quo Latini litera p in f mutata, sicut frequenter, dicūt figo. Hac ergo dilectione significatur illa Iudęorū festiuitas, quæ in scripturis dicitur festum tabernaculorum, quod à decimaquinta die mensis septimi celebrabatur septē diebus ab Hebræis habitantibus in tentoriis, & tabernaculis, in memoriam eius, quòd patres eorum quadraginta annis habitauerūt in deserto in tabernaculis, Deo illos pascēte mãna de cœlo prestito, vt scribitur Leuit. 23. Itaque ꝙ hic dicitur dies festus, non de vna die est accipiendum, sed de toto illo festiuitatis tępore quod septem dies cōplectebatur: vnde Græcè nō est dies festus, sed ἑορτὴ, id est, festum vel festiuitas. Idem dicendū & cum in sequentibus dicitur de die festo: Occasione ergo iam instātis solēnitatis huius, dixerunt ad Dominum fratres eius, hoc est, cōsanguinei, nō illi quidem, qui erāt ex Apostolorum numero, Iacobus, Simō, & Iudas, sed alij quidā necdum credētes in eum, vt postea dicitur: Trāsi hinc, & vade in Iudæam, vt discipuli tui, scilicet, qui in ea sunt, videant opera tua quæ hic facis in Galilæa. Hæc dixerunt consanguinei, non, vt quidā sentiunt, quòd cuperent eum à Iudęis (quos sciebāt ipsum velle occidere) perditū esse (non enim id verisimile esse potest) sed ꝙ humanis affectibus obnoxij, partim iudicarēt illum glorię auidum, sed tamen subtimidum, atq; ob id relicta Iudęa latitare in Galilæa, vnde freti ꝓpinquitatis iure cōfidentius, & contēptius quàm par erat, eum admonuerūt, partim quod cuperent ex cōsanguinei operibus suam gloriā maiorem fieri. Vnde subiungūt. *Nemo quippe in occulto quid facit & quærit ipse in palam esse*; hoc est, cùm cupiat ipse esse celebris, & omnibus manifestus. Quibus verbis notant eum & cupiditatis gloriæ, & timiditatis. quasi dicāt: Cùm quæras celebris esse apud omnes, atq; ob id per varia loca discurras, teipsum prædicans, & per admiranda quædam opera gloriam hominum venās, meritò nō deberes in obscura Galilææ regione delitescere, sed in celebri Iudæa diuersari. Locum enim Galilææ obscurum vocant respectu Iudææ, quòd locus ille minus esset celeber quàm Iudæa, in qua celebriores, nobiliores, & doctiores Iudæi habitabāt, Scribę, Pharisæi & sacerdotes: vbi Iudæorum erat metropolis, ad quam hoc tempore ob festiuitatem confluxuri erant, ex omnibus tribubus Israel, & plerisq; etiā gentibus, admodum multi. Vnde & subdūt; *Si hæc facis, manifesta teipsum mũdo*; manifestationē in Iudæa vocantes manifestationem coram mundo, eo quòd ibi esset præcipua Iudæorum portio, quodq; in Iudæam & Hierusalem cōuenturi iam erant Israelitæ & Proselitæ ex omni natione mũdi, per quos fama Iesu per vniuersum mundum spargi certius posset. Quod autem dicunt; *Si hæc facis*; dupliciter accipi potest: aut dubitatiuè, vt sit sensus, Si ea facis quæ homines de te prædicant, vel si hæc facis ea virtute, qua te facere prædicas. Aut assertiuè, vt, si, pro cum, sit positum, & sit sensus: Cùm hæc, id est, talia facias. Priori sensui magis cōuenit quod subdit Euangelista; *Neque enim fratres eius credebāt in eum*; quo videtur causā reddere, quare sic dubitādo dixerit: *Si hæc facis*. Si tamen alter sensus placeat, intelligetur Ioānem illis verbis reddere causam, quare tam cōptemptim & confidenter Christo fratres eius sint loquuti. Intelligendū autem Euāgelistam non voluisse asserere nullos fratres credidisse in Dominum, sed non hos aut non omnes credidisse. Porrò pro eo quòd nos habemus, *in palā esse*, Græcè est, ἐν παῤῥησίᾳ εἶναι, hoc est, ad verbū, in libertate esse. Quod Caietanus, intelligit de libertate à persecutionibus, vt sit sensus; Qui quærit à persecutionibus esse liber, quemadmodū tu quæris, qui ob Iudæorum persecutiones declinas Iudeā, non facit opera sua in occulto, sed palam, vt per ea multos sibi paret fautores, & liberetur à persecutoribus. Verùm ne cui placeat nouus hic sensus, παῤῥησία nō quāuis significat libertatem, sed libertatem & audaciam in dicendo. Itaq; sensus est, quærit esse in libertate, hoc est, vt liberè, & palā de eo omnes loquantur: proinde bene vertit noster interpres, sicut, & infra rursum ponitur, παῤῥησίᾳ, cùm nos habemus; *nemo tamen palam loquebatur de illo*.

DIXIT ERGO EIS IESVS, TEMPVS MEVM NONDVM ADVENIT, &c.] Quamquam consanguinei Domini imperiosè nimis & contemptim illum admonuissent sui officij, ex suo affectu ipsum æstimantes: Dominus tamen pro sua mansuetudine leniter eorum confidentiam, atq; adhortationem correxit, significans in eo quòd pro hominum salute gerebat in terris, nihil habere iuris carnalem propinquitatem, sed totum hoc, quoniam erat cœleste, ex patris cœlestis auctoritate temperandum esse, rursum se non ad illorum morem quærere gloriam mundi, vt cuius odium in se prouocaret potius, vera loquendo, & affectibus humanis contraria. Dicit ergo; *Tempus meum nondum aduenit*. Quod quamquam Diuus Augustinus intelligat de tempore glorificationis, & Diuus Chrysostomus de tempore mortis, & crucis, propter illud tamen, quod sequitur; *Tempus autem vestrum*, &c. magis conuenit simpliciter accipere de tempore ascendendi in Iudæam, & Hierusalem. Significare autem voluit Dominus se non aliorum hominum more facere opera sua singula, prout occurrit, sed certis temporibus, prout ea nouit patrem pręscribere sibi, & prout scit ea maxime facere ad Dei gloriam illustrandam, & profectum Euangelij prouehendum: & ex cōsequenti etiam significat non competere illis auctoritatem illam, quam sibi vendicabant, adhortandi illum ad ascendendum in Iudæam. Sensus itaque est; Mihi nondum est oportunum tempus ascendendi in Iudæam, tum quòd pater nondum velit me ascendere, ex cuius præscripto, non autem hominum, omnia facio, quæ facio: tum quòd obstet Iudæorum in me odium, ob quod mihi non est vobiscum palam ascendēdum, sed in occulto. Vobis autem, qui ex præscripto Dei non viuitis, quibus denique cùm mundo bene conuenit, semper oportunum tempus est petendi Hierusalem. Quòd enim Dominus non solùm propter Patris voluntatem, cuius ipse rationem haberet, non autem fratres eius; sed etiā propter odium Iudæorum, à quibus illi periculum esset, nō autem fratribus, dixerit, illorum tempus aduenisse, suum verò non, satis patet ex eo quod subiecit; *Non potest mundus odisse vos*

se vos, &c. Hac eñ sententia omnino videtur voluisse reddere rationem, quare dixerit suum tēpus nondū aduenisse, illorum verò paratum esse. Porrò cùm id, quod dicit Dominus; *Non potest mũdus odisse vos*; videatur esse cōtrarium quotidianæ experiētiæ, qua videmus impios inter se dissentire, ita vt dicat Sapiens; Inter superbos semper sunt iurgia, considerādum ad quod propositū Dominus istud dixerit. Nihil enim aliud voluit dicere Dominus, quàm; Non potest vos mundus ea ratione, qua me odit, odisse, vt pote, qui similes estis mundo, cùm me odiat ob dissimilitudinē. Odium enim oritur ex dissimilitudine, & amor ex similitudine: & plane naturale est, vt simile amet sibi simile: & vnūquodq; diligat quod suū est, ad quod significandū nō solùm dicit; Non odit vos mundus, sed, *non potest* odisse vos, quādiu scilicet tales estis, quia de mundo estis, & illi similes estis. Similitudo tamen ex accidenti quodam nonnunquam est odij causa, nimirum quatenus illa alicui impedimentū præbet, ne rem optatā cōsequatur: vnde est, ꝙ figulus odit figulum, & superbus superbum. Insuper animaduertendum non dicere Dominū; Non possunt homines mali vos odisse, sed, *non potest vos mundus odisse*, nomine mundi vniuersitatem mundanorum designans, quæ non potest esse cōtraria hominibus, qui sunt de mundo, sicut contraria erat Iesu, vt qui dissimilis esset omnibus, & nō solùm quibusdā mundanis. Quoniā autem mundi mentionem fecerāt fratres Domini, dicentes, *manifesta te mundo*, rectè & Dominus econtra mundi mentionem ingerit: & quoniam illi ad gloriam mundi venādā adhortabantur, rectè significat fieri non posse vt mundus ipsum amet, & laudet: sed & se mundi gloriā quærere, vt ꝙ à traducendis, & redarguendis malis mũdi operib. non cesset. Et illi quidem ad miracula facienda hortabantur, ꝓ quæ mundo erat admirandus: Dominus verò doctrinæ suæ, ꝓ quā mundo erat exosus, meminit, vt propter quam potius quàm ob miracula edenda in mundum venerit. Causa ergo diuersitatis inter se, & fratres suos reddita veluti inferendo subiūgit; *Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego enim non ascendā ad diē festū istum*, quæ posterior pars vt verū habeat sensum, sic est intelligenda: Non vobiscum, aut non adhuc ascendā; qui sensus satis indicatur cùm sequitur; *quia tēpus meum*, quo scilicet mihi est ascendēdū, *nondum impletum est*, id est, nondum aduenit. Vñ Græca non habent, *non ascendam*, sedὸ οὔπω ἀναβαίνω, id est, nondum ascendo, hoc est, ascensurus sum. Et quidā testatur antiqua quædam Latinorum exemplaria pro *non*, habere nondum. Cæterùm D. Augustinus, & Cyrillus vim faciūt, & emphasim intelligunt, in pronomine, *hunc*, & *istum*, intelligentes Dominum, q nos venerat ad spiritualē festiuitatem vocaturus, nolle ascendere ad carnale, & vmbratile Iudæorū festum, quod iam cessaturum erat. Et cùm sequitur; *Tempus meū nondum impletum est*; intelligit de tępore celebrandi suam spiritualem festiuitatem. Et quoniā hic locus contrarius videtur ei, quod sequitur; *Tunc & ipse ascendit ad diem festum*; intelligunt ascendisse quidem illum ad festum, non tamen ad celebrandum illud festum Iudaico more cum gaudio carnali, sed potius ad docendū populū. Verùm prior intelligētia simplex est, & genuina. Discendū autem hic in fratrib. Christi, quam familiaritas deroget auctoritati & reuerentiæ personę alicui debitæ, & ad inuidiam, atque cōtemptum ꝓpendere faciat. In Christi verò facto discendum, ferendum etiā nobis esse, cùm domestici nos infectantur, vilipendunt, & cōtemnunt. Rursum in Euangelico negotio non acquiescendum cognatorum affectibus. In verbis autem eius discendum, quàm diligenter obseruandum nobis sit, vt ex præscripto Dei, & suo tempore omnia agamus. Rursum mundi amicitiam non posse nos tueri, nisi malis eius operib. consentiamus: nec in mundi amicitia nobis gaudendum esse, sed potius in odio eius communi nobis cum Domino.

FACTVM EST AVTEM, DVM COMPLERENTVR DIES ASSVMPTIONIS EIVS ET IPSE, &c.] Dies assumptionis simpliciter accipi possent dies, qb. assumi debebat à Galilæa. & ascendere in Iudæā. Verùm secundùm omniū interpretationē rectius dies assumptionis intelliguntur dies, quib. Dominus per mortem, & passionem suā assumendus erat è mũdo ad Patrem. Nā Act. 1. cùm dicit Lucas Dominum assumptum in cœlis, Græcis est verbum, vnde deriuatus nomen ἀνάλημψις, hoc est, assumptio, hic positum. Sicut ergo suprà Lucas mortem Domini designauit vocabulo digno eius maiestate, cùm eā vocauit excessum; ita & modò mortē eius notans, vsus est dictione digna maiestate Domini. Nā moriturus quidem erat, sed non detinendus in morte. Sic & Ioannes; Sciens, inquit, Iesus, qa veniſſet iam hora eius, vt trāsiret ex hoc mundo ad Patrē. Non dici autem Lucas, cùm cōpleti essent dies assumptionis, sed, *dum complerentur*. Nondum enim tempus passionis, & ascēsionis impletū erat; quod secūdùm prædicta vt minimū adhuc sex aberat mēsibus, sed tēpus illud iā cœpit appropinquare & proximum fieri, atq; ob id dicit, *dum complerentur*, id est, dum appropinquarent, & inciperent adimpleri. Porrò cùm sequitur; *Et ipse faciem suam*, &c. coniunctio, & ex phrasi Hebraica quoad sensum supereſt, vt & aliàs apud Lucā. Dicit autem; *firmauit faciem suam*; significare volens magnanimitatē & constantiam Domini, quam exterius etiā ipso vultu præ se ferebat volendo ire in Hierusalem, quāquam sciret, sicut ptædixit, se ibi occidendum vt intelligamus illū & voluntariè, & cupidè mortē subiisse, nostræ salutis causa. Firmauit ergo faciem suam, hoc est, non iam, vt prius, huc, & illuc ibat, perābulans vicos, & ciuitates, sed imperterrita mente rectà iter instituit in Hierusalem, ipso etiā vultu firmum animi sui decretum præ se ferens, veluti morti occurrere gestiens per quam & ipse erat assumendus ex hoc mũdo ad patrem, & nos soluandi eramus à morte. Quādoquidem ergo Dominus turbam aliquam, saltem Apostolorum secū ducebat, hinc prēmisit ante se nuncios, qui sibi, & iis, quos secum habebat, hospitium, & vitæ necessaria pararent. Et quoniam è Galilæa si quis rectà volet pergere in Iudæam, trāseundum est per Samariæ regionem, prærmissi nūcij ingressi sunt in ciuitatem quandam, vel vicum) non enim intelligendum de præcipua ciuitate Samaritanorū, quæ samaria dicebatur, cùm Græcè sit κωμὴν, quod interpres vicum, vel castellū vertere solet, vt mox postea) Samaritanorum, vt pararent illi, hospitium scilicet. Sic enim potissimum videtur intelligendum, quanquam aliqui intelligant hos prærmissos ad hoc, vt præpararent homines ad recipien-

Universidad de Deusto
Biblioteca

recipiendum, & audiendum Christi prædicationem. Verùm, quoniam sequitur; *Non receperunt eum, quia facies eius erat euntis in Hierusalē*; quo significatur causa repulsionis communis Christo cum alijs Iudæis, vel Galilæis volentib. proficisci in Hierusalē, magis simpliciter est intelligendū, Samaritanos noluisse Christum cum suis recipere, quomodo Galilæos alios quosuis soliti erant nolle recipere, nimirū ad hospitium. Ex quo iam rursum & illud colligitur, q, cùm Dominus modò proficisceretur in Hierusalem, proxima fuerit aliqua Iudæorum festiuitas iamiam celebranda, quam cùm certum sit non posse dici festiùitatem Paschalem, qua Dominus mortuus est, vt quæ adhuc aliquot mensib. abfuerit, satis quisque aduertere poterit hāc Domini in Hierusalē profectionē, cuius meminit modò Lucas, eandē esse cum ea, qua dicit Ioannes, Dominum à Galilæa profectū ad festum scenopegiæ. Non enim samaritani quolibet tēpore receperunt ascendētes in Hierusalem; sed quo tempore videbant quosdam petere Hierusalem adorationis causa, & propter festiuitatem aliquam ibi celebrandam. Id enim samaritani indignissimè ferebant, q, haberent templum propriū, extructum in mōte Garizim à sanabalath præfecto Darij, in gratiam Manassis generis sui sacerdotio Hierosolymis pulsi: in quo templo ita contendebant adorandum, & non in Hierusalem, vt hinc plerūque seditiones, & cædes designatæ fuerint inter Iudæos, & samaritanos; quemadmodum suprà annotatum est ex Iosepho, circa c. Ioannis 4. in c. Concordiæ 23.

CVM VIDISSENT AVTEM DISCIPVLI EIVS IACOBVS, ET IOANNES, DIXERVNT.] Credi potest hos duos fuisse illos, q à Domino missi fuerunt ante ipsum ad parandū, aut Petrum quidem, & Andreā præmissos fuisse, & illis redeūtibus, ac samaritanorum repulsionē nunciantibus, hos duos tanquā primos pro Domino contēpto, zelasse. Bene aūt hi duo, vt pulchrè annotauit Ambrosius, præsumpserunt quod ad sermonem ipsorum ignis de cœlo descēderet, quoniam filij erant tonitrui. Hi ergo ægrè ferētes Dominum talem, ac tantum contemni à samaritanis, zelo quodam accēsi, etsi indiscreto, paratos se obtulerunt ad vindicandū, Eliæ exēplo, inhumanitatem ciuium, igne cœlesti illis imprecato: sed priùs Domini consensum & voluntatem super ea re requirunt dicentes; *Domine, vis dicimus*, pro, dicamus (nam Græcæ est ἀπωμὲν) hoc est, vis vt iubeamus (nam Hebraica phrasi, dicere pro præcipere positū est) *ignē descendere è cælo, qui consumat illos, sicut Elias fecit?* Nā hæc verba ī Græcis addūtur, quæ tamen explicādi gratia videri possunt ab aliquo addita, q explicare voluit exemplū, quod imitari isti Apostoli voluerunt. Dominus autem vt ostenderet quantā oporteat esse mansuetudinē Euangelici doctoris, increpatione coercuit illorum vindicandi zelū, dicens; *Nescitis cuius spiritus estis*. Et additur Græcis pronomē, *vos*, vt sit; *Nescitis cuius spiritus estis vos*; quod ,pnomē nequaquam est otiosum. Separat enim eos ab Elia, cuius sibi exemplum imitandum proposuerunt. Hæc autē verba quidā hic intelligunt, vt sit sensus; Nescitis quo spiritu moueamini. Putatis em vos spiritu diuino, & zelo iustitię cōmoueri, quēadmodum motus fuit Elias, cùm re vera moueamini spiritu humano, & zelo impatientiæ, ac iracundiæ. Verùm ex sequentib. Domini verbis magis patet Dominū significare hic voluisse distinctionē inter Apostolos, & Eliā, nō quoad diuersitatem zeli (quāquam quoad zelum etiā re vera fuerit diuersitas ĩter eos) sed quoad factū ipsum, quod exemplo Eliæ imitari voluerunt, nempe q, ilius facti (quod in Elia non vituperatur, sed laudatur) imitatio non cōueniat ijs, qui Euangelicū hauserunt spiritum. Itaq; sensus est; Nescitis cuius spiritus vos esse oporteat, vt estis, pro esse debeatis, accipiatur quemadmodū in illo Pauli, sicut estis azymi. Aut nescitis ad quem spiritū delecti estis vos, nēpe q, ad alium quàm ad spiritum veteris testamenti, qui viguit in Elia, & alijs Prophetis. Non quòd alius natura, & re sit spiritus Euangelicus à spiritu Prophetarum, sed q, pro exigētia diuersitatis tēporum, vnus idēque spiritus alius sit & alius, secūdùm diuersos effectus. Quēadmodū enim cùm vnus, idemq; sit Dei spiritus, qui datus est olim Hebræis, & in noua lege Christianis: illi tamē dicūtur Paulo accepisse spiritum seruitutis, & timoris, hi verò spiritum adoptionis filialis, & spiritum amoris: ita & Eliæ spiritus hic significat fuisse spiritus zeli, & vindictæ, spiritus verò Euāgelicus spiritus mansuetudinis, et tolerantiæ. Quoniam eīn Hebræis tanquā adhuc pueris, et imperfectis conueniebat timor Dei, hinc et in Prophetis Dei spiritus sese frequenter exeruit, vindicādo impios, vt sic saltem ad Dei timorē illi adducerentur. Contrà, quoniā lex noua lex est amoris, ad quē homines māsuetudine, et benignitate adducuntur, eaque lex Dei benignitatē hominib, erat ,ppositura, hinc in Christo, et Apostolis eius Dei spiritus sese maximè exerere debuit per māsuetudinis, et benignitatis opera, quāquā idem spiritus Apostolos etiam nonnunquā, cùm Dei, et Euāgelij gloria ita exigebat, impulit ad vindictā, quemadmodum patuit in Petro occidente Ananiam, et Sapphirā, et Paulo, qui Elymā magum cæcitate percussit, et dixit sibi datā potestatē vlciscendi omnem inobedientiam. Verùm huiusmodi vltionem et rarius leguntur intulisse Apostoli, et non in vindicando propriam iniuriam ea potestate vsi leguntur, sicut hic parati erant duo isti Apostoli, qui spiritum Euangelicum nondum perfectè acceperant. Ab hoc autē vindicandi sese spiritu adeo alienus fuit Dominus, vt Iudæos etiā defleuerit, quos à ꝓditione reuocare non potuit, vt Petrum gladio percutientem prohibuerit, sanato hoste suo vulnerato, vtq; in cruce etiā oraret pro persequentibus, & crucifigentib. ipsum. Itaque suos docere volēs, ad quē spiritum essent delecti, idque illos ex suo spiritu discere volens, subiecit; *Filius hominis non venit*, ī hoc scilicet primo suo aduentu, *animas perdere, sed saluare*; quasi dicat. Et vos ergo, qui me potius quàm Eliā imitari debetis, alienos esse oportet à vindicandi & perdendi studio, & in hoc vnum incūbere vt saluetis cum in corpore, tum in anima quoscūq; potestis. Itaq; his verbis Apostoli cohibiti, ac mox Domino obedientes, abierunt simul cum illo in aliud castellum, vel vicum. Nam & hic Græcis est κωμὴ, quod vicum vel pagum propriè significat. Insigne sanè lenitatis, & māsuetudinis exemplum, ob quod edendū in profectum suorum Apostolorum, quāquam sciret se non recipiendū à Samaritanis prædictis, tamen præmisit nuncios, qui illi hospitiū pararent. Sic em suos docere voluit non indi

Act. 5.
2. Co. 13
Luca 19
Ioan. 18
Luca 23

indignè ferre, si qñ postea mundum peragrantes prædicandi gratia viderent se à quibusdam repelli. Quanquam autem in vno loco sit repulsus, in alio loco tamē receptus est. Quo Apostolis, & nobis demonstratum est, quod quālibet repellamur à multis, nihil tamen deerit, cùm semper futuri sint, q nos recipiāt, & necessaria suppeditent. Porrò quæ in Luca sequuntur de trib. volentib. sequi Christum, sed in quib. singulis aliquid desiderabatur, posita sunt suprà cum narratione Matthæi in c. Concordiæ 29. ob causas ibi redditas. Fieri autem potest, q, cùm Matthæus ibi tantùm duorum meminerit, Lucas verò hic trium, non eodem tempore & loco contigerint, quæ de trib. narrantur: sed quod Matthæus narrat de duobus, eo tempore contigisse, quo de eis narrat, tertium verò, cuius solus meminit Lucas, eo tēpore, quo quæ apud ipsum præcedunt, omnia tamen Lucam ob argumenti similitudinem simul coniunxisse, quemadmodum sæpe faciunt Euangelistæ.

IN ITINERE CVRAT DECEM LEPROSOS.

Lucæ 17. CAPVT LXXIIII.

IT factum est, dum iret in Hierusalem, transibat per mediam Samariam, & Galilæam. Et cùm ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decē viri leprosi, qui steterunt à longè, & leuauerunt vocem dicentes: Iesu præceptor, miserere nobis. Quos vt vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dum irent, mundati sunt. Vnus autem ex illis vt vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum, & cecidit in faciem ante pedes eius, grattas agens ei, & hic erat Samaritanus. Respondens autem Iesus dixit: Nónne decem mundati sunt? & nouem vbi sunt? Non est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi; Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit.

ET FACTVM EST, DVM IRET IN HIERVSALEM, TRANSIBAT PER MEDIAM, &c. Quandoquidem eā Domini profectionem in Hierusalem, de qua in capite superiori dictum est, constat fuisse per Galilæam, & Samariam: & post profectionem hanc non potest colligi ex aliquo Euangelista Dominum redijsse in Galilæam, aut aliquando rursum Samariam transijsse, imò contrà potius ex Euangelistis patet Dominum, relicta iam penitus Galilæa, posthac diuersatum in Iudæa, & finib. eius: hinc miraculum hoc decem leprosorum curatorum, quod Lucas post multa interposita describit c. 17. contigisse, cum Dominus proficiscens in Hierusalem transiret Samariam, & Galilæam, sed sic describit, vt nullum significet cum ijs, quæ ibi præcedunt ordinem, iudicauimus meritò hoc loco interserendū esse, vt intelligatur in ea profectione, cuius sit mentio in capite præcedenti, miraculum hoc contigisse, cùm post eā non possit intelligi contigisse, nec alia sit ante eam, in qua videri posset contigisse. Et quidem miraculum hoc superiorib. hic subiunctum, indicat miram Dei benignitatem, vt qui etiā repulsus non cessaret ope sua indigentib. misereri, atque inter eos etiam illi à cuius populo repulsam passus fuerat. Rursum, quomodo superior Lucæ narratio indicat, Samaritanos nōdū Euāgelicæ doctrinæ fuisse capaces, ita hæc docet Samaritanos, & gentiles præferendos Iudæis. Dicit ergo Euangelista: *Factū est* (hoc est, contigit) *dum è Galilæa iret in Hierusalē, transibat* (quemadmodū necesse erat rectum iter arripienti) *per Samariam, & Galilæam*. Id aūt præmittit, vt miraculi narrandi locum oportunum arripiat. Quanquam mysticè etiam possimus intelligere transitu Domini significatum, non Iudæos tantùm, sed & Samaritanos, & Galilæos ad ipsum pertinere; quorum illos tanquam ethnicos Iudæi contemnebant: istos verò tanquam semipaganos reputabāt. Sequitur; *Et cùm ingrederetur quoddam castellum*, vel vicum, pagum, aut ciuitatem (nā est rursum κωμὴ, & fortè ille locus significatur, in quem dicitur superiori capite Dominus ingressus, (postquam in altero castello repulsus fuisset) *occurrerunt ei decem viri leprosi*. Non occurrerunt, postquam ingressus esset vicū, vel ciuitatem, sed Domino in locum illum ingressuro, occurrerunt extra ciuitatem, vel vicum. Non em licebat eis in ciuitatibus, aut hominum consortijs conuersari. Ob quod etiam agnoscētes morbum suum, propter fœditatem suam, quam tanquam contagiosam Iudæi abominabantur, non accedunt propius, sed procul stantes, voce sublata acclamauerunt Domino. Et loco quidem pro- *Psal. 144* cul stant, oratione autem prope fiunt. Prope est enim Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Orant autem paucis quidem verbis, sed feruenter, & efficaciter, *Iesu* (iquiūt) *præceptor miserere nostri*. Nō exprimunt qua in re misericordiam sibi exhiberi postulent, tantùm misericordiam eius implorant, nihil dubitantes, quin, si tantùm misereretur illorum, & vellet, & posset eos curare, quantumuis multi essent, & incurrabilis eorum esset morbus. Non enim eleemosynam se petere satis declarabant, eo quòd præceptorem eum vocarent, credentes eum à Deo datum hominibus magistrum, ac quærentes ab eo misericordiam, quatenus magister esset à Deo hominibus datus. Audijt clamorem Iesus fiduciæ testem, nec surda pertransijt aure, sed mox conuertit oculos in illos. Fœlix clamor, qui facit attentum, & aspicientem Dominum. Eius enim intuitus sic prouocatus, non potest non esse salutaris, & exhibere imploratum beneficium. Itaque sequitur; *Quos vt vidit*, non oculis tantùm corporis, sed oculis etiam misericordiæ suæ, *dixit, Ite, ostendite vos sacerdotibus*. Non priùs eos mundat quàm sacerdotibus sese ostendere præciperet, quemadmodum tamen olim fecit circa leprosum illum, de quo Matthæi 8. sed mittit sacerdotib. manifestandos, vt inter eundum curarentur, idque fecit, probare volens, & alijs declarare illorum fidem, & ex side nascentem obedientiam. Cùm enim sacerdotes lepram tollere non possent, sed tantùm iudicare an aliqui leprosi essent, an non,

& pro

Universidad de Deusto
Biblioteca

& pro curatione sacrificiũ offerre, nisi hi fuissent humi fide præditi, cogitare potuissent vt qd nos mittis necdum curatos ad sacerdotes? Semel eñ illi nobis adiudicauerunt lepram, nec qcquã ipsi de lepræ morbo dubitamus, contractã autem semel leprã illi nequaquã tollere possunt, sed tantùm p curata sacrificiũ offerre. Frustra ergo nos mittis ad illos, cùm nec illorũ iudicio nobis sit opus, nec illorum legalis expiatio impendi possit. Nihil aũt tale cogitant, sed simplici, humiliq; p̃diti fide, certò cõfidebãt se ideo mitti ad sacerdotes, q̃ antequam ad illos peruenirent, mundandi essent. Non eñ alia ratione intelligebant sibi id à Domino præcipi. Itaque secundùm fidẽ eorum contigit, vt inter eundũ mundarentur. Et hactenus qdem declaratur omnibus istis decem parem fuisse fiduciam. at sequentia ostendunt, non parẽ omnibus fuisse gratitudinem. Vnus eñ, inqt, ex illis cùm vidit, & aduertit se esse mundatũ, mox regressus est, tum Deum glorificans, idq; magna voce (quod testimonium fuit & magnæ lætitiæ, & animi non parum grati) tum Iesu gratias agens, idq; cum summa reuerentia, prosternendo nimirum se in facĩ suam ad pedes Iesu. Quum enim iã mundatus esset, non dubitauit appropinquare Iesu, quẽ à lõge stans priùs inuocauit. Porrò quò magis miremur huius gratitudinẽ, subijcit Euangelista: *Et hic erat Samaritanus.* Cùm eñ Israelitæ magis videri vellẽt, & meritò magis esse debuissent religiosi reliqs nouem, qui Israelitæ erant, non redeuntib. ad glorificandum Deum, & agendum gratias Iesu, solus Samaritanus gratũ se erga Deum, & Christũ declarauit, reipsa vincẽs Iudæorũ religionẽ. In quo sanè facto, tanquam typo quodam demonstratum est primò, ex multis vocatis, & euangelicũ beneficiũ percipiẽtibus, paucos electos fore. Deinde nouissimos fore primos, ac primos cõtrà fore nouissimos, hoc est, in euangelij gratia potiores fore gentiles ipsis Iudæis, ac illos præ his pro Dei ben gnitate oĩb. communiter exhibita magis fore gratos Deo patri, & Christo filio eius. Cùm ergo his modis gratitudinem suã Samaritanus declarasset, Dominus non ignarus beneficiũ ad omnes decem peruenisse, quanquã vnus solus esset, q̃ beneficiũ gratiarum actione agnosceret, primùm qdem taxat aliorũ ingratitudinem, ac deinde huius gratitudinem cõmendat, & remunerat. Itaq; respondẽs Iesus, hoc est, subijciẽs verbis, & factis Samaritani, dixit: *Nonne decem mundati sunt? & nouem vbi sunt?* Quærit autem non tanquam ignorans, sed huiusmodi interrogãtionib. ingratitudinem aliorum magis taxans. Sensus est eñ; Cùm certum sit, decem similiter ab eodem morbo esse mũdatos, qd est, quod non similiter oẽs idem agnoscũt beneficium, sed inter tam multos, vnus solus gratitudinem animi declarare venerit? Cumq; his verbis Dominus videretur cõpellare, & interrogare Samaritanũ, ille tamẽ non solum gratus exiſtens, sed etiã modestus, obmutuit, vtpotè q̃ venerat suo functurus officio, non autẽ accusaturus alios. Illo ergo obticescente, Iesus conuersus ad circunstantes, ait: *Ex decem nullus inuẽtus est:* hoc est, nullus cõpertus est, aut nullus extitit (sic enim Græcis accipitur reperiri) *q̃ rediret, & daret gloriã Deo, nisi hic alienigena,* hoc est, Samaritanus genere alienus à gẽte Iudaica. Quibus verbis & reliquorum ingratitudinem taxat ex comparatione ipsorum cum hoc alienigena, & huius gratudinem ex comparatione eius cùm reliquis magis extollit. Rursum his verbis declarat se cognitorem secretorum, dum & reliquos mundatos significat, & cuius quisque gentis esset se cognoscere demonstrat, quamuis id fortè ex vestitu deprehendi potuerit. Notandum autem ex verbis istis, quòd cùm Samaritanus rediens non tantùm Deum glorificaret, sed etiam coram Iesu procidens, illi gratias ageret, Dominus tamen tantùm, meminit gloriæ Deo datæ, nulla facta mentione gratiarum actionis sibi redditæ. Quo satis significauit, se vnicè Dei patris sui gloriam quærere, ac à nobis quærendamesse, non autem se spectasse hominum applausus ac laudes sibi tanquam homini attributas. Porrò cùm hæc Dominus ad circumstantes loquutus fuisset, subindicans gentes Iudæis præferendas, conuersus appellauit Samaritanum humi prostratum adhuc: *Surge,* inquit, *vade.* secutus scilicet de beneficij nunc tibi collati perpetuitate. Ac pro more subiungit illud fidei elogium; *Fides tua te saluum fecit.* Quo, præterquam q̃ fidei vim & energiam docere, & commendare, vt & aliãs frequenter voluit, etiam rursum modestiæ exemplum exhibuit, dum quod gratus ille alienigena ipsi tribuerat, & acceptum ferebat, ipse vicissim fidei illius tribuendum, & acceptum ferendum pronunciat. Cæterùm in hoc alienigena discere licet, quòd nihil cuiquam obest ad hoc, vt Deo placeat, etiam si maledicti generis sit, modo bonam habeat voluntatem, vt nullus gentilis desperet, & nullus de sanctis parentibus glorietur. Notandum autem, communicationem morbi decem hos leprosos, quos homines reliqui fugiebant, coadunasse, & per morbi communionem etiam Samaritanum coniunctum Iudæis, cùm alioqui Iudæi non conterentur Samaritanis, vt dicitur Ioannis 4. Illud enim si ad mores accommodare velimus, nos docet, neminem debere alium per superbiam contemnere, & suo consortio indignum habere, sed nos cum omnibus socios gerere, vt qui omnes simus leprosi. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Vnde secundùm allegoricum sensum, quem prosequitur Theophylactus, decem isti leprosi, propter numeri perfectionem omne genus hominum signant, lepra malitiæ infectum, ac turpitudinem peccati circumferens, atque ob eam extra ciuitatem regni cœlorum constitutum. Itaque dum decem curantur à Domino, inter quos erant Iudæi, & gentiles, significatum est, Dominum venisse ad salutem totius humani generis, & Iudæorum, & gentium, quas præ Iudæis Deo fore gratiores, & eius misericordiam magis agnituras, & celebraturas, in alienigena redeunte, & glorificante Deum prædemõstratum est, vt priùs dictum est. Secundùm moralem autem sensum, docemur hac historia, ei, qui sanitatis spiritualis cupidus est, opus esse & ardenti, ac humili fiducia, qua Dei imploret misericordiam, indignum se agnoscens, qui illi appropinquet: & rursum vt post perceptam Dei benignitate sanitatem, gratum se illi declaret à quo curatus est, sic vt Deo patri simul, et Christo gratias agat, quòd vtrique salus nostra sit ferenda accepta. Reliqua quæ de lepræ significatione, et lepræ spiritualis curatione dicenda hic essent, dicta sunt suprà in capite Concordiæ. 44.

Com. & Sensus allegoricus.

Sensus moralis.

DOC

DOCET IN TEMPLO IN FESTO SCENOPEGIÆ.

Ioannis 7. CAPVT LXXV.

IVdæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebãt, Vbi est ille? Et murmur multum erat in turba de illo. Quidam enim dicebãt: Quia bonus est. Alij autem dicebãt? Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metũ Iudæorum: Iam autẽ die festo mediante ascendit Iesus in tẽplũ: & docebat: Et mirabãtur Iudæi dicentes: Quomodo hic literas scit, cũ non didicerit? Respondit eis Iesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina vtrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in illo non est. Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Respondit turba & dixit? Dæmoniũ habes, quis te quærit interficere? Respondit Iesus, & dixit eis, Vnum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circunciſionem, non quia ex Moyse est, sed ex patribus, & in sabbatho circunciditis hominem: Si circunciſionem accipit homo in sabbatho vt non soluatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum fecit in sabbatho? Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudiciũ iudicate. Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nonne hic est, quem quærunt interficere, Ecce palã loquitur, & nihil ei dicũt. Nũquid verè cognouerunt principes, quia hic est Christus? Sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cũ venerit, nemo scit vnde sit. Clamabat ergo Iesus in templo docens: & dicens? Et me scitis, & vnde sim scitis: & à meipso non veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eũ, & si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax: sed scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit: Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius: De turba autẽ multi crediderunt in eum: & dicebant, Christus cùm venerit, nunquid plura signa faciet, quã quæ hic facit? Audierunt Pharisæi turbã murmurãtẽ de illo hæc, & miserunt principes & Pharisæi ministros, vt apprehenderet Iesum. Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicũ tempus vobiscum sum, & vado ad eum qui me misit. Quæretis me, & non inuenietis, & vbi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quò iturus est, quia non inueniemus eum? nunquid in dispersionem gentiũ iturus est, & doctturus gentes? Quis est hic sermo, quem dixit: Quæretis me, & non inuenietis, & vbi ego sum vos non potestis venire? In nouissimo autẽ die magno festiuitatis stabat Iesus. Et clamabat dicẽs, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. (Hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum, nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus) Et illa ergo turba cùm audissent hos sermones eius, dicebant; Hic est verè propheta. Alij dicebant, Hic est Christus. Quidã autẽ dicebant, Nunquid à Galilæa venit Christus? Nonne scriptura dixit quia ex semine Dauid: & de Bethlehẽ castello, vbi erat Dauid, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidã autẽ ex ipsis volebant apprehẽdere eum, sed nemo misit super eũ manus. Venerunt ergo ministri ad põtifices, & Pharisæos. Et dixerunt eis illi? Quare non adduxistis illũ? Responderunt ministri, Nunquam sic locutus est homo, sicut hic hõ. Responderunt ergo eis Pharisæi: Nunquid & vos seducti estis? nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso & cognouerit quid faciat? Respondерunt & dixerunt ei? Nunquid & tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & vide quia à Galilæa propheta non surgit. Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

IVDÆI ERGO QVÆREBANT EVM IN DIE FESTO, ET DICEBANT: VBI EST ILLE?] Cũ Dominus suis verbis ablegasset à se cognatos suos, illi existimantes ipsum nõ venturum ad diem festum metu Iudæorũ, profecti sunt soli, ipse, illis ascendentibus, ad tempus remansit in Galilæa. Posteaquam autẽ abijssent fratres eius ad diem festum, tum profectus est & ipse, veniens in Ierusalẽ non manifestè, comitatus scilicet discipulorũ, vt solet, multitudine, ex qua facile cognosci potuisset, sed veluti furtĩ, & occulte, tũ vt tanquã verus homo ad tempus declinaret odium Iudæorũ, tũ vt animos populi expectatione sui magis accenderet, sicq; maiore fructu suo tẽpore prodiret in publicũ. Ergo, inquit Euãgelista, quoniã scilicet cum adesset Ierosolymis, non tamen prodibat in publicum hominum cœtum, quemadmodum cõsueuit, Iudæi requirebant eum in die festo, dicentes; *Vbi est ille?* Quæ verba etti intelligi etiam possent fuisse bonorũ verba, qui eũ requisierint cupidi doctrinæ eius, vt illud pro nomen, ille, per admirationem sit ab eis dictũ, tamen quoniam in sequentibus & præcedentibus Ioannes fere Iudæorũ nomine inimicos Christi qui erãt in Ierusalẽ, significat (dixit enim in prĩcipio capitis, quærebant eum Iudæi interficere: & mox subiungit; nemo palam loquebatur de illo propter metũ Iudæorum) magis conuenit intelligere hæc fuisse inimicorum christi & malorum Iudæorũ verba, vt itelligamus hos quæsijsse Dominum in die festo, nimirum quod cupidi essent per occasionem injicere in illum manus, & per contemptum dixisse: *Vbi est ille?* nolentes eum aut proprio, aut honoris aliquo noĩe appellare. Itaque in eum velut absentem varij sermones in populo ferebantur, q̃ non esset eadem omnium de Iesu opinio, nec eadem omnium studia. Vnde dicit Euangelista. Et murmur multum, vel murmuratio

Universidad de Deusto
Biblioteca

multa erat in turba de illo. Quidã enim (quos verisimile est fuisse Galilæos, & è media plebe) qm miraculis ab illo æditis interfuerũt, & sermones audierunt ac mansuetudinem è congressu fuerant experti, dicebant Iesum esse bonũ virum, & indignum de quo quis male loqueretur, aut in quem aliquid acerbius moliretur. Alij autẽ, nẽpe Iudæi sacerdotes & Pharisæi, quos iam pridẽ male vrebat Iesu gloria, ediuerso negabant illum esse bonũ virũ, sed seducere turbã asserebãt. Cùm enim Euãgelista dicit alios dixisse: seducit turbas; significare satis videtur hos fuisse sacerdotes & Pharisæos, qui se turbis non connumerabant. Porrò cùm plerique essent qui de Iesu bene sentirẽt, & clancularijs susurris bonũ eum esse prædicarent, nemo tamen palam audebat de illo loqui, in bonum scilicet, propter metũ Iudæorũ Ierosolymitanorũ, quorum procerib. intelligebant Dominum esse inuisum: Circa hæc obseruandũ primò, quàm cæca sint eorum iudicia, quorũ mentẽ inuidia & superbia possidet, quib. pleni Pharisæi, sacerdotes, & Iudæorum proceres, eum qui à parte bonus erat, vt vulgus ab illis passionib. liberũ, facile valuit iudicare, seductorẽ non erubescunt appellare, in quos proinde competit illud Isaiæ,

Isa. 5. Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum.

Secundò, obseruãdum, quàm inimicum & noxiũ veritati sit impiorum dominiũ. Nã propter hos nemo recte sentientium de Domino, palã de eo loqui ausus est. Postremum obseruãdum hic exẽplum, quo sese consolẽtur, qui cum inculpate viuant, & veritatem syncere prædicent, tamen à multis etiã magnæ apud mundum reputationis male audiunt. Sicut enim Dominum quidã bonũ asserebant, alij verò seductorem appellabant: ita quicunque emicuerit in aliqua gratia, à quibusdam bonus ab alijs seductor esse prædicatur.

IAM AVTEM DIE FESTO MEDIANTE ASCENDIT IESVS IN TEMPLVM ET. &c.] Pro die festo mediãte, Græce est τῆς ἑορτῆς μεσούσης, quod interpres, vt participiũ participio redderet, vertit, die festo mediante, cùm vt sensus esset clarus, vertendum fuisset, cùm iam mediũ esset festiuitatis, hoc est, quarta die festiui tatis. Itaque cũ iam animos hominum suo desiderio irritasset, & tanquã verus homo odium Iudæorum, quamdiu id cõuenire iudicauit, declinasset, tandem cũ oportunum iudicauit, sese manifestaturus ascendit in templũ, & docebat populum. Quod ad tẽpus latitauit Dominus ifirmitatis humanæ à se susceptæ demõstratio fuit: mansuetudinis itẽ & modestiæ exẽplum, dum noluit liuorem Pharisæorum nihil præter occidendi occasionem captantiũ, magis sua præsentia in principio exhibita prouocari. Quod verò postea prodijt, diuinę potestatis demonstratio fuit, cùm non auderent, nec possent in illum inijcere manus qui iam dudum id perficere statuerant, Itidẽ hoc factum est propter eos quos sciebat sua doctrina profecturos ad salutẽ, atque vt ostẽderet se salutis hominum & gloriæ paternæ adeo cupidum fuisse, vt ob eã non metueret aliquã hominũ vim. Non enim tantum tribuendum erat quorundam peruersitati, vt simplicibus in totum Euangelica doctrina subtraheretur. Iudæi autẽ quum doctrinã illius calumniari non possent, tamen apud populum ei autoritatem studebant adimere, admirantes q cũ esset idiota & literarũ rudis, sacra volumina populo prælegeret & exponeret, atque ex eis inter docẽdum testimonia depromeret, velut insimulare volẽtes eum quod dæmonium haberet, aut arte aliqua magica cõsecutus esset scientiã earũ literarum quas non didicisset. Cùm enim Ioannes Iudæos dicat fuisse qui dixerunt: Quomodo hic scit literas cũ non didicerit, & Iudæos fere introducat pro hostib. Domini, crediderim malos fuisse qui hæc dixerunt, & eo animo dixisse quo dictũ est. Illud autẽ, scit literas, dupliciter accipi põt. Aut simpliciter, p eo q est nosse legere. Aut potius pro eo quod est nolle & intelligere scripturas. nã dictio Græca γράμματα, etiam verti potest per, scripturas. Sic & Paulus dicit Timotheum ab infantia scisse sacras literas. Magis enim credo scribas & Pharisæos admiratos, quod Dominum audirent scripturas explanantẽ & citantem, quam quod simpliciter eas legeret: nõ didicisse autem illum literas aut scripturas, non solum cognouerunt ex fama, sed etiam ex eo quod scripturarũ lectionẽ, intelligentiã, & explanationẽ verisimile est tantũ tunc doceri solitã in Hierusalem, tanquã in publica Iudæorum academia, in qua habitabãt principes sacerdotum & scribæ legis doctores. Hic ergo quoniam sciuerunt Iesum nõ fuisse alicuius discipulum mirantur quomõ sciat literas quas nõ didicerat. Cumq; ex hoc ipso q sine magistro homine diuinas literas didicisset, diuinã eius scientiam & autoritatem colligere merito debuissent, p suo fastu & iuidia hoc ipsum trahunt in calumniam autoritatis eius, velut dæmoniacam insimulare volentes ex eo vnde certo constabat esse diuinam.

RESPONDIT EIS IESVS ET DIXIT, &c. Quoniam admirabãtur Iudæi quomodo Dominus literas sciret, & quantumuis res ipsa satis declararet diuinitùs illum edoctum, tamẽ dæmoni tribuere eius scientiã maluerũt, Dominus ipse eorum arcanorũ conscius clancluario eorum murmuri respondens, docet vnde literas didicerit, ac eorum impiã suspicionẽ submouet, idque more suo, leniter, mansuetudinis & modestiæ rursum præbens exẽplũ. Cumque Iudæi de literarum & scripturarũ cognitione inter se veluti admirando conquirerent, studentes hoc modo doctrinæ eius derogare, Dominus non directe respõdet quomodo & à quo literas didicerit, sed qualis & à quo sit eius doctrina, ex consequenti etiã significans quomõ & à quo literas didicerit. Mea, inquit, doctrina non est mea, hoc est, doctrina quã ego doceo, non est ex me profecta primò & originaliter, sed est originaliter eius q me misit in mundũ, nẽpe Dei patris, proinde q me hanc docuit, docuit literarum ac scripturarũ cognitionẽ. Quoniã autẽ quærere quis poterat, quomodo cognosci possit doctrinam eius esse à Deo, subijcit: Si qs voluerit volũtatẽ eius facere, &c. notãs causam ob quã Iudæi non intelligerent doctrinã eius esse diuinã, nimirũ quod Dei nollent facere voluntatẽ, cuius tamen volebant videri cultores religiosi. Porro quod dicit, Si quis voluerit volũtatẽ eius facere, dupliciter itelligitur. Augustinus enim itelligit singulariter de voluntate illa Dei, qua vult homines credere ĩ Christum filium suum, de qua prius dictum est: Hoc est opus Dei vt credatis ĩ eum quẽ misit ille. Itaq; secundum eũ sensus est ac si diceretur. Si quis voluerit credere in me, hic intelliget qualis sit doctrina mea. Ad quem

quem sensum accõmodat illud Isaiæ 7. secundũ Septuaginta: Nisi crediderit is nõ intelligetis. Alij vero melius intelligunt generaliter de omni Dei voluntate, vt significetur bonam hominis voluntatem & studium obsequendi Deo, multum conferre ad discernẽdũ, an doctrina aliqua sit ex Deo an nõ. Spiritualis enim omnia diiudicat, animalis autẽ homo nõ percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Nã sicut bona dispositio palati dat gustui vt possit discernere differentias saporũ, sic bona voluntatis dispositio dat intellectui discernere doctrinã diuinã ab ea quæ nõ est talis: hæc enim vt contraria bonæ dispositioni volũtatis sentitur, illa autem vt cõformis. His ergo Dominus significauit in ipsorum voluntate cõsistere, vt intelligãt qualis sit eius doctrina, & per ipsos stare quo minus intelligant, nempe quòd haberẽt mentẽ, ira, inuidia, & odio excæcatã, ac quæstui & honorib. mũdi magis deditam quã studio perficiendæ voluntatis diuinæ. Cæterùm dubitare hic quis posset, quare Dominus tantũ duo faciat membra, dicens vtrum ex Deo sit, an ego ex meipso loquar; & nõ adiiciat etiam tertium, an ex diabolo, maxime cũ Iudæi doctrinã eius tãquam dæmoniacã insimulare voluerint: Sed dicendum, tertium illud membrum comprehendi sub secundo. Quisquis enim non loquitur ex Deo ex seipso loqui dicitur cum quicquid sit in nobis non ex Deo, dicatur esse ex nobis, etiã si sit in nobis ex diaboli suggestione, eo q diabolus id in nobis non efficiat, sed tantũ mala nostra voluntas diabolicæ acquiescẽs suggestioni. Postquam autẽ Dominus indicauit vnã rationem qua quis cognoscere possit qualis & à quo sit doctrina eius, subiũgit & aliã rationẽ qua id rursum certissimè cognosci possit: Qui, inquit loquitur à semetipso: hoc est, qui non est missus à Deo, & loquitur ea qua à Deo nõ accepit, hic nõ Dei quærit gloriam, sed suã propriam. Quod quã si verũ, in omnibus patet hæreticis, qui doctrina non diuina, sed sua, suam quærũt apud homines gloriam. Contrà qui quærit gloriam Dei qui misit illum, hic quoniam ea loquitur quæ à Deo accepit, quæque ad Dei qui misit eum faciũt gloriã & à mendacio atque falsitate est alienus, & ab iniustitia. A mendacio quidẽ, quoniã loquitur quæ Dei sunt qui mentiri nequit. Ab iniustitia verò, quoniam non quærit dicendo, sibi gloriã quæ soli Deo debetur. Itaq; ecõtra vult significare Dominus, eũ qui loquitur à semetipso, & nõ esse veracem, & esse iniustum. Verax enim talis non est, quoniam falsa docet, aut sua inuẽta & dogmata pro diuinis proponit. Omnis enim hõ ex seipso est mendax, cùm ergo ex seipso loquitur, mendacem esse oportet. Iniustus est talis, quoniã alienũ vsurpat, gloriam scilicet quæ Deo debetur, nõ homini. Non dicit autẽ Dominus: Qui autẽ ex Deo loquitur gloriã Dei quærit, quemadmodũ dicendum videbatur, vt secunda sententia priori esset contraria directè: vel quod ea sententia nõ sit vsquequaque vera, (nam sunt qui diuina docentes gloriam suam docendo quærunt) vel quod ea sẽtentia non iam ostenderetur quod ostendendum erat, suam scilicet doctrinam esse ex Deo. His eĩ duabus sententiis generaliter prolatis in tertia persona, Dominus & suam doctrinam vindicare voluit à suspicione mala, quã de ea Pharisæi habebant, significans eam non esse humanam, sed diuinã ac veracẽ, quod per eam nõ suam, sed patris sui quæreret gloriam. Et simul etiã Pharisæorum & scribarum doctrinã notare voluit tanquã humanam & non diuinã, vt qui pleraque loquerentur à seipsis, docentes doctrinas & mandata hominum & per suam doctrinam quærentes non Dei, sed suam apud homines gloriam. Itaque à Pharisæorum calumnia sese vindicans, eandẽ in ipsos retorquet sed id solita sua modestia, loquẽs in tertia persona, vt nec apertè illos infectaretur, nec se apertè commendaret.

NONNE MOYSES DEDIT VOBIS, &c. Hæc quæ cum superioribus non videtur habere aliquam aptam cohærentiam duobus potissimum modis tractantur ab interpretibus. Nam Caietanus quidem intelligit, Dominum qui prius dixit: Si quis voluerit voluntatem eius facere, &c. nunc ostendere Iudæos non esse tales, & ob id non cognoscere qualis sit eius doctrina. Secundum quẽ intellectũ quod dicitur: Quid me quæritis interficere; dictum est ad declarandum, ipsos nõ facere legem Moysis, vt sit sensus: Neminẽ vestrũ facere legem patet, quia nulla est causa iusta ob quã me quæratis interficere, cũ lex Moysis præcipiat; Insontem & innocentem non occidi. Alij intelligunt hic Dominum ordiri nouũ argumẽtum, vt postquam suam doctrinam vindicauit à Pharisæorum calumnia, eorum etiam in se odiũ aggrediatur ostendere esse iniustũ. Itaq; quoniam eum criminabantur q sabbathũ soluisset, & legẽ præuaricaretur, cõtrà ostendit eos multò magis esse præuaricatores legis, vt qui insontem occidere cõtra legem parարẽt: ac ob id significãs illos nõ iuste ipsum persequi ob legis, sicut illi putabant, transgressionem, cum, si veri essent legis zelatores, deberent ipsi inprimis illam obseruare. Secundum hunc intellectum illud; Quid me quæritis interficere; vel potest sicut in primo sensu cõiũgi per coniunctionẽ causalem enim, hoc modo. Nemo ex vobis facit legẽ. Nam ppterquam causam me quæritis occidere; Aut secundũ quosdam coniũgendum est p illationẽ, ergo, hoc modo. Cũ nemo ex vobis faciat legem, qd ergo me quæritis interficere tanquam legis transgressorẽ, cũ vnusquisq; ab eo debeat esse immunis, q in alio vult punire; Sic ferè Cyrillus & Chrysostomus, q tamẽ sic tractant hũc locũ, vt nescias an velit illud: Quid me, &c. cõiungẽdum per enim, an per ergo, ex quo tamẽ pẽdet loci huius intellectus. Potest hic locus etiã sic tractari & cõiungi cũ præcedentibus, vt intelligamus Dominũ postquã ostendit suã doctrinã esse à Deo, & se esse veracẽ, nec esse in se iniustitiam, voluisse significare nõ esse mirũ si doctrinã eius nollent agnoscere & recipere, cũ ne Moysys quidẽ legẽ, quã tanti tamen facere videri volebant, obseruarẽt, vt q insõtem occidere quærerent: sicq; Dominus sermonẽ suũ cõtinuans occasionẽ accepit etiam vindicandi ab altera eorũ calumnia, quã tanquam legis trasgressorem eum ac cusabant. Itaq; cohærentia & intelligẽtia huius loci erit ista: Cum doctrina mea plenè sit diuina, & ego verax sim, atque ab omni iniustitia alienus, non est tamen mirum quod & meam doctrinam & me non recipiatis. Nam cum Moyses ille quem vos pluris facitis quàm me, dederit vobis legem quam à Deo accepit, nemo tamẽ vestrum cum factis præstat. Vt enim alia omittã p q vos legis esse transgressores demõstrare possem, quam habetis iustã causam, ob quam me quæritis interficere cũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Moyses vobis præceperit nõ occidere insontem, A & innocẽtẽ? Certè nõ habere vos cõtra me causam aliquam iustã superiori rõne demõstratũ est, quod ostensum est me veracẽ esse, & ab iniustitia liberum. Ex istis patet, quòd quamuis illud; *Nemo ex vobis facit legem*, verum sit de omnib. Iudæis cùm nemo fuerit qui nõ aliquãdo legẽ trãsgrederetur: tamen à Dño peculiariter solùm est dictũ cõtra malos nempe eos, qui ipsum quærebãt interficere, & grauiter legem transgrediebantur.

RESPONDIT TVRBA, ET DIXIT: DÆMONIVM HABES, &c.] Non Iudæi, nec Hierosolymitani istud Dño respondisse dicuntur sed turba, quàm verisimile est ignarã fuisse, eius, quod contra Dominum primores Iudæorũ fuerant machinati, vt supra habitum est. Itaque cum ipsi nihil tale cõtra eum cogitassent, & ad se verba Domini pertinere putarent, pro more perturbatæ & sine ratione loquentis turbæ, dicunt eum dæmonium habere. Idq; vel ob id quod demõ pater sit oĩs mendacij, quod Dominum iã loqui æstimabãt: vel potius simpliciter sic dixerunt Dominum habere dæmonium, quomodo nos cõmuni sermone eum, qui loquitur absona, insanire dicimus, Teutonicè dicentes, *Ghy raeſt*, quomodo Festus præses Paulo rõnem vitæ suæ reddenti, & de Christo disserenti inquit: Insanis Paule. Hic autem præter naturã tumultuantis vulgi, etiã obseruãdum rursum patientiæ exemplũ à Christo nobis relictum, qui cum dæmones eiiceret, patienter tamen audiuit eos qui ipsum dicebant dæmoniũ habere, nec referens maledictum pro maledicto, cum vere dicere posset illos habere dæmonium: tranquille respondẽs, & ad salutarem conuertens doctrinam, docens nos, vt quoties nobis ab aliquibus falsa obiiciuntur cõuitia, patienter tolere mus, & vera quæ possumus nõ obiiciamus, sed salutaria monita prædicemus. Vnde sequitur;

RESPONDIT IESVS, ET DIXIT EIS, VNVM OPVS FECI, ET OMNES MIRAMINI, &c.] Cùm turba ignoraret q̃ illum quidam interficere studerent, & qui illud sciebãt, fateri nollent, Dominus ipse, qui prius quæsiuit, Quid me quæritis interficere, causam aperit odij eorum in se, eãdemq; efficaci ratione ostendit nõ esse iustam: Vnum, inquit, opus feci; nempe q̃ sanaui hominem in sabbatho, & ob id omnes miramini. Quæ verba posteriora D. Cyrillus intelligit per interrogationem pronunciãda. Melius tamen secundum alios assertiuè legũtur, vt intelligatur Dominus asserere causam quam prius quærebat ob quam scilicet male essent illi affecti. Mirari autem hic rursum nõ in bonum ponitur, sed in malum, pro turbari & tumultuari, vt exponit Theophylactus. Non enim vult eos opus illud mirari tãquam diuinum, sed tanquam malum, & contra Dei legem factum. Porro illud, propterea, quod sequitur, Theophylactus coniungit cũ præcedenti & omnes miramini propterea. Alij tamen melius sequentib. cõiũgũt, positumq; est Hebraico more, quemadmodum aliquoties in prophetis, non vt redditiuum causæ, sed vt sit particula excitans ad audiendum q̃ dicẽdum est, vt sit sensus: Itaq; vt non miremini, sed intelligatis factum meum obnoxium nõ esse calũniæ, aduertite: Ecce Moyses dedit vobis circumcisionem. Sic accipi illud, propterea, Hier. 30. satis patet, cùm postquã Dominus dixit de plaga populi Israelitici, Insanabilis est dolor tuus, propter multitudinẽ, iniquitatis tuæ, & dura peccata tua hæc feci tibi, sequitur, Propterea omnes, q̃ comedũt te, deuorabũtur, & vniuersi hostes tui in captiuitatẽ ducẽtur, &c. sensus enim est: Itaq; vel veruntamen ne desperetis, scitote q̃ omnes qui comedunt te, &c. Sic c. 32. & aliis locis. Cæterum Dominus, qui supra c. 5. Ioannis, hoc suum factum de quo est sermo, ostendit se licite fecisse in sabbatho, ex operatione patris sui, nec ea rõne apud crassum populum aliq̃d profecit: nunc populari magis rõne ostendit suũ factum liberum à calumnia esse debere, cõparando suum factum cum circũcisionis opere, quod in sabbatho frequenter fiebat, idque ex præcepto Moysis quẽ illi maximi faciebant, quiq; sabbathi religionẽ introduxit. Rõ autem qua Dominus vsus est, talis est, Moyses dedit vobis præceptũ circuncisionis octauo die fiendæ, vnde fit vt frequenter in sabbatho circuncidatis hominẽ, cum in sabbathũ dies octaua circuncisionis frequenter incidat. Si ergo homo circunciditur in sabbatho, vt lex Moysis nõ soluatur, quæ octauo die circũcisio nẽ fieri mãdat, nec indignamini Moysi qui hocita fieri præcipit, nec mihi indignari meritò deberetis qui nõ in aliqua parte hominem in sabbatho læsi aut læsum curare studui, quemadmodũ fieri præcepit, sed totũ hominem sanum feci in sabbatho. Quãto enim melius est hominem sanare quã vulnerare, & totum sanare quàm in parte, tanto magis, in sabbatho licitum sit necesse est. Proinde ne iudicetis secundum faciem, hoc est, personarum qualitatem, ita vt Moysen eo quòd magnæ sit apud vos authoritatis in simili negotio absoluatis in quo me humilẽ & cõtemptum apud vos condemnatis: sed quemadmodum lex toties vobis præcipit, iustũ iudicium iudicate, æstimantes, s. factũ ex se ipso, & nõ ex qualitate facientis, quod si feceritis, aut me simul cum Moyse absoluetis, aut illum mecum cõdemnabitis. In hac ergo rõne Dominus è regione circuncisionis ponit sanare totum hominẽ. Circũcisio enim infert vulnus egẽs curatione partis. Ideòque cõtra ægritudinem vulneris dicit, sanum feci: contra verò curationem partis læsæ, quæ curatio etiam in sabbatho circũcisis debet adhiberi, dicit, totũ sanum feci. Cæterum illud, nõ qa ex Moyse est circuncisio, sed ex patribus, simpliciter videtur à Domino appositum, ad explicandum quomõ dicat Moyses dedisse circuncisionẽ, nimirum quòd eam in lege præceperit, quanquam prius fuerit instituta, ne quis Dominum argueret inscitiæ, quasi putauerit Moysen fuisse auctorẽ circuncisionis, cum tantũ fuerit confirmator. Cyrillus tamen profũdiori intelligentia accipit partem additam, vt significaretur Mosen ideo voluisse circuncisionẽ seruandã etiã in sabbatho, quia non putauit consuetudinem patrum propter honorẽ sabbathi à se introducti cõtemnendam. Sicque vlterius ex consequenti significatum à Domino intelligit, etiam se iure paternam consuetudinẽ sabbatho anteponere, vt quoniam pater in sabbatho operatur, etiam ipse, eademq; pater, in eo operetur, sicut ipse prius dixit, Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor. Secundũ priorẽ intellectum, qui simplicior, est, coniunctio, *quia*, p̃ q̃ est accipienda, vt sit sensus, non quòd ex Moyse sit, sed est ex patrib. circuncisio: secundum posteriorem, coniunctio *quia* accipitur causaliter. Sensus enim est secundũ Cyrillum

rillum. Moyses præcepit circuncisionem in sabbatho seruandam, non quia ipse eam primus præcepit, sed quia ex patrib. dimanauit. Idẽ Cyrillus illam partem, *vt non soluatur lex Moysi*, vult non cum præcedentibus iungendam esse; sed cum sequentib. vt ordo sit; Mihi indignamini, qa totum hominem sanum feci in sabbatho, vt nõ soluatur lex Moysi, de seruando scilicet sabbathi otio. Nã de hac lege iam pars hæc erit intelligenda, & non de lege circuncisionis. Et erit sensus: Iudæos fuisse indignatos Christo ad eum finem, vt non solueretur lex Moysi, quam Dominum iam soluisse & soluere voluisse putabant.

DIXERVNT ERGO QVIDAM EX HIEROSOLYMIS, &c.] Ioannes Euangelista, qui toto hoc capite diuersas admodum diuersorũ cõtra Iesum cõtradictiones narrare instituit, post p̃dictas, pergit aliorũ quorundam alias contradictiones, & ipsius Dñi ad illas responsionem commemorare, vt ex diuersis illis contradictionib. Iudæorum malitia pateſceret, & ex Dñi respõsionibus omnib. ambiguitatis ratio de cordib. piorum tolleretur. Itaq; cũ superius introduxisset quosdam offensos in doctrina eius, q̃ nescirent vnde esset: iã inducit alios offensos in origine eius, q̃ nescirẽt vnde esset: cumq; supra meminerit quorundã q negabant Iesu necem intentari, iam aliorum meminit, qui idipsum quod Dominus asseruerat cõfirmãt. Ergo, inquit, cum Christus ad p̃dictum modum in templo doceret, dicebant quidã nõ è turba illa, quæ ascendit ad diem festum, q̃ vt suprà dictum est, forte ignorabat molinẽ principum. sed quidã ex Hierosolymis, vel, vt habent Græca ἐκ τῶν ἱεροσολυμιτῶν, ideſt ex Hierosolymitanis vel Hierosolymitanis, quib. principum suorũ studiũ facile potuit esse cognitũ. Nónne hic est quem quærunt, s. principes nostri interficere? Ecce q prius cum ad necem quæreretur latuit, hic nunc loquitur, & non solum nihil ei faciunt, sed nec quicquã ei dicunt. An principes nostri iã vere persuasi sunt esse Christum? Sed id nõ est verisimile. Scimus enim hunc vñ sit, Christus autem, cum venerit, nemo scit, id est, sciet, (nã præsens pro futuro positum est) vñ sit. Circa q̃ verba nõnulla est difficultas. Quomõ enim dicunt, hunc scimus vñ sit, cum postea cap. 9. dicant. Nos scimus quoniam Moysi locutus est Deus, nunc autem nescimus vñ sit. Deinde quomõ dicunt; Nemo sciet vñ sit Christus, cum mox postea fateantur se è Michæa didicisse Christum è Bethleem nasciturum, quemadmodum id suprà Herodi etiã responderant; Neq; eñ sufficit dicere, Iudæos veluti insanos sibi ipsis dixisse cõtraria, prout pro occasione dicendum occurit. sed quantumuis insane & maligne hæc dixerint, rõnem aliquã horum dictorum necesse est fuisse. Itaq; in alio sensu hic dicunt. Hũc scimus vñ sit, & in alio postea, Hunc nescimus vñ sit. Hic eñ significare volunt scire ex quib. parentib. sit progenitus. Alibi verò, se nescire an à Deo missus esset, sicut Moyses, an nõ. Quod autem dicunt; Nemo sciet vnde sit Christus, nõ videtur intelligendum de loco vnde Messias esset oriundus, sed de parentib. messiæ, quos fore incognitos suspicati sunt verisimiliter, primum ex illo Isaiæ 53. Generationem illius qs enarrabit? Vbi per generationem nõ est intelligẽda natiuitas, sed progenies, cũ sit Hebræis דור, dor, & videtur propheta significare voluisse pro

A geniem Messiæ fore inenarrabilem præ multitudine, quanquam Iudæi forte intellexerint de progenie ex qua Xp̃s nasceretur. Deinde idẽ putare potuerunt ex eo q̃ apud Michæã, postquã dictum est Messiã exiturũ è Bethlehẽ, sequtur, Et egressus eius, vel egressiones eius (Est eñ Hebræis pluralis numerus) ab initio à dieb. æternitatis. *Mich. 5.* Præterea idem credere potuerunt, ex eo q̃ de Messia dictũ est à Dauide: Tu es sacerdos in æternũ secundum ordinem Melchisedec, vt hinc collegerint incognitos fore Messiæ parẽtes, sicuti & parẽtes Melchisedec, vt indicatur hoc loco epistolæ ad Hebræos. Postremùm idẽ colligere potuerũt ex hac aut simili scriptura, Descẽdet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillãtia super terrã. Certe istos asserere voluisse parẽtes Messiæ fore incogni- *Heb. 7.* tos apparet etiã ex sequẽti Domini respõsione, *Psa. 71.* qua ostendit illos nescire vñ esset, quia nescirent Deũ à quo esset, & in mũdũ exiuisset. Et tamẽ siue ex prædictis, siue aliis quibusdã scripturis intellexerint egressum Messiæ fore incognitum, & carnales parentes eius, absurde tñ id colligerunt. Nã si parentes debebant esse incogniti, quomõ sciri posset q̃ ex Bethlehem & ex semine Dauid esset natus? Debuissent vtiq; ex scripturis intellexisse originem Messiæ secundum diuinitatem fore occultã: secundum humanitatem verò manifestam sed qa in Messia vtramq; nõ nouerũt naturam, aut qa nõ nouerunt distinguere quæ scripturarũ loca ad diuinitatem pertinebant, & quæ ad humanitatem, ideo confundebantur & fallebantur.

CLAMABAT ERGO IESVS, &c.] Etsi Hierosolymitani illi non dicerent audiente Dño prædicta, tamen Dominus omnium cõscius, cum apud se cognosceret quid de se quidã in turba loquerentur, ad illa respondit inter docendũ, clamãs iã, hoc est, clariore voce ista dicẽs, forte ideo q̃ aliquãtulũ ab ipso (vt verisimile est) abfuerint illi calumniatores, vel certe vt ita pondus maius verbis suis adderet. Porro illud; *Et me scitis, & vnde sim scitis*, varie intelligitur. Augustinus enim & alii plerique sic intelligũt: Scitis quidem me ex parte, quia nouistis me tanquam hominẽ, & faciẽ meã cognoscitis: & vnde sim ex parte scitis, quia scitis me esse ex Nazareth, ac progeniẽ meã carnalem cognoscitis. Iam autem per sequẽtia intelligetur Dominus ostendere. eos tamẽ ipsum ex altera parte non cognoscere, nec scire vnde esset. Alij sic intelligũt. Si mõ verũ fateri velletis, scitis quidẽ me quòd sim Messias, & quod à Deo processi. Aut meritò scire deberetis quis ego sim, & vnde sim, nempe quòd è meipso nõ venerim, sed quod Deus me miserit. Id eñ vobis testãtur scripturæ, Ioannes, pater ac opera. sicut supra cap. 5. Dominus ostendit. Alii rursũ intelligũt Dominum hæc respondisse per ironiam, qua significauerit eos falli, neq; id scire quòd iactabãt. Aut do minũ hæc dixisse ex eorum sententia, veluti concedendo eis quomodo dictum est c. 5. Ioã. circa illud: Si ego testimonium perhibeo de meipso, &c. vt hic sit sensus: Dicitis vos me scire, & vndẽ sim scire. Atqui vt id ex parte vobis cõcedã à meipso tamen non veni, sed est verus, &c. Secundum quem intellectum coniunctio, &, cùm dicitur, & à meipso nõ veni, Hebraico more habet vim aduersatiuam, quemadmodũ mox infrà: Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illũ manũ. Et sine dubio hic sẽsus videt esse cõueniẽtior,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum quod in sequentibus toties Dominus negat Iudæos se cognoscere, tum quod Iudæi nõ scirẽt etiam vnde Iesus esset secũdum humanitatẽ. Ex Ioseph enim prognatum crediderunt, & in Nazareth natum, non in Bethlehem. Itaque Dominus ostẽdit illos nescire vnde sit, cũ subdit: A meipso non veni in mundũ ad prædicãdi munus, sed qui misit me est verus, Deus scilicet, qui solus verax vel verus est, cũ omnis homo & dæmon sit mendax. Deum autẽ nunc significat appellatione veri vel veracis, sicut & cap. 8. Ioãnis sequẽti, quia hic Deum introducit tanquã auctorẽ suæ doctrinæ. Vnde sicut Ioan. cap. 6. Deũ Patrem viuẽtẽ vocat cum significare vult etiam se esse per illum auctorem vitæ, dicens: Sicut misit me viuens Pater, &c. ita & modo dũ suam doctrinam vult significare esse veram, & se esse veracem, commodè Deum qui misit illum, verum aut veracẽ appellat. Aut iõ hic dicit Deũ veracẽ, vt significaret meritò illos ei testimonium perhibenti de filio suo credere debere. Dicit autem illos Deum qui misit ipsum, ne scire, tum quod illud nescirent sub ratione mittẽtis, tum quod illius mãdata nõ seruarent. Qui eñ inquit Ioannes, dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, hic mendax est. Significat autẽ ex consequenti illos etiam nec nosse ipsum, nec scire vnde sit, secundum id quod de eo maxime erat cognoscẽdum. Magis enim referebat scire vnde esset missus, quàm vnde secundum carnẽ prognatus. Sic & cũ subiungit; Ego scio eum, significat illos à se dicere debere illum, qui se misisset. Quod autẽ in nostris libris sequitur; *Et si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mẽdax. Sed scio eũ*, totum nõ est in Græcis, vt nec in antiquissimis Latinis, nec in Augustini cõmentariis, vt satis sit certum verba hæc ex cap. 8. vbi similis est locus, esse huc transcripta. Debet autem similitudo quæ his verbis significatur, per cõtrarium intelligi, vt satis patet ex loco sequẽtis capitis, vnde istud desumptum, vt sensus sit; *Ero similis vobis mendax*, quia sicut vos dicitis nosse eum, quẽ nõ nouistis: ita ego dicerem me non nosse eum, quẽ tamẽ noui. Quod autẽ dicit; Ego scio eum, qa ab ipso sum & ipse me misit, dupliciter potest accipi. Aut vt, quia, pro quòd accipiatur, vt sit sensus; Ego noui eum, nempe q̃ ab ipso sim, & quod ipse me miserit. Aut potius vt quia, accipiatur causaliter, & declaret Dominus se scire eum, tum quia ab ipso sit tum quia ipse eum miserit; quorum primum dicit propter suam diuinitatem, secundum quã est à Patre: secundum verò propter suã humanitatẽ, secundum quam est missus. Missio enim eius est incarnatio, & ad prædicandi munus delegatio.

QVÆREBANT ERGO EVM APPREHENDERE, ET NEMO MISIT, &c. Illud ergo, dupliciter hic accipi potest. Aut vt significet Euãgelista auditores propter verba prædicta, in q̃ bus Dominus eos notauit de ignorãtia Dei, & diuinam suam originem indicauit, accensos ad cõprehendendum ipsum. Aut potius vt intelligatur Euangelista cõfirmare quod Hierosolymitani p̃dicti dixerunt, Nonne hic est, quem quærũt interficere? & reddere rationem, quam illi non intelligentes sunt admirati, nẽpe quare principes quærentes Dominum interficere, iam palam prædicãtem non comprehenderunt. vt sit sensus: Verum ergo est quod quærebãt eum principes apprehẽdere, & tamen nemo misit in illum manus, qa nõ dum venerat hora eius, hoc est, tempus à se & patre diffinitum passioni eius. Non ergo dicit, nõdũ venerat hora eius, quasi Dominus temporib. esset obnoxius, & à fato aliquo cœlestium corporum mors & passio eius penderet, sed quòd omnia tẽpore oportuno & à se diffinito fieri voluerit. Proinde notanda hic cõtra fati assertores D. Augustini sententia, qui hoc loco illud, quia nõdũ venerat hora eius, exponens, sic habet: Hoc est, inquit, qa nolebat. Quid est eñ, *nõdum venerat hora eius?* Non enim Dominus sub fato natus est. Hoc nec de te credendum est, quãto minus de illo per quẽ factus es? Si tua hora voluntas est illius: illius hora quæ est, nisi voluntas sua? Non ergo horã dixit qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi. Tempus enim expectabat quo moreretur, quia & tẽpus expectare voluit quo nascereturus. Hæc ille. Sed ad rem. His verbis Euangelista notare voluit & Christi diuinã potestatẽ, qua inuisibiliter eorũ malitiã miserabili modo coercuit, & eiusdẽ passionẽ fuisse illi non coactam, sed voluntariam. Notatur & magna Iudæorum insania ac cæcitas, qui cum absentẽ Dominũ quærebãt, hoc est, desiderabant interficere, & in præsentem manus inicere nõ valerent, noluerunt tamẽ vel ex huiusmodi re illius agnoscere potentiã, & conatum suum esse frustraneum, quandiu ille vellet.

EX TVRBA AVTEM MVLTI CREDIDERVNT IN EVM, ET DICEBANT, &c.] Quanquã, inquit, principes illũ quærerẽt interficere, tamen multi ex turba propter signa, & miracula, quæ vel tum edebat coram eis, vel ab eo prius viderãt, aut audierant esse facta, crediderunt in eum tãquam expectatum Messiam. Quo notatum est, quemadmodum aliàs frequenter, infirma, & stulta mundi eligere voluisse, vt confunderet fortes, & sapientes: ac simpliciores, eo quòd ab inuidia & ambitione essent liberi, capaciores fuisse doctrinæ Christi, & fidei in eñ, quã doctiores & eos qui apud mundum magni erãt nominis. Quod autẽ dicũt, Christus cum venerit, non sic est accipiendũ quasi adhuc putauerint hi Christum venturũ, cùm iã dicãtur in Iesum credidisse tanquam Christum: sed sic sunt accipienda hæc verba: Si adhuc Christus esset vẽturus, nũq̃d plura signa facturus esset, quã quæ hic facit? Loquuntur enim ex aliorum sententia nõ sua, velut aliis concedẽtes q̃ adhuc Christ⁹ esset venturus, & ex ea colligentes suæ sententiæ veritatem. Quasi dicant: vt demus Christũ adhuc venturum, num ille cum venerit facturus est plura signa? Certe nõ est verisimile, cum hic & quãplurima, & maxima faciat, qualia & quã multa nemo ante eum p̃phetarum fecit. Magis ergo credendum, hunc esse expectatum illum nobis Messiã. D. th̃ Chrysostomus ex his verbis colligit imperfectionem fidei ipsius turbæ, cum tamen id nõ sit necesse, quãquã bene in eo notet turbæ inperfectionem, quod miraculis magis quã doctrina Christi sit ad fidem cõmota. Cæterum Pharisæi, & principes Iudæorum, quorum partes erant imperitã multitudinem ad Christum allicere, adeo sunt occasione fidei, & bonæ propensionis vulgi erga Christum, accensi ad per sequendum illum, vt, quod ad tempus differre statuerant, iam diutius nõ differendum esse putarẽt, re ipsa satis declarãtes, vt annotauit Chrysostomus, magis eos torsisse gloriã Domini apud populum, per quam suæ gloriæ diminutionem metue

mebant, quàm sabbathi violati, sicut illi putabant, transgressionem. Tanta pestis est ambitio, religionis & doctrinæ prætextu fucata. Vt autẽ non ipsimet venirent ad comprehendendum Dominũ non pudor, aut pietas eos coercuit, sed met⁹ periculi à populo expectandi, ob quod ministros mittunt tanquam periculis expositos. Verum hi quia non poterant apprehendere nolentem, missi sunt vt audirent docentem. Vnde sequitur;

DIXIT ERGO EIS IESVS; ADHVC MODICVM TEMPVS VOBISCVM SVM.] Dominus semper declarans se non latere, quicqd aliqui contra ipsum clam dicerent, aut molirentur etiam iã præsentibus iis, qui missi erant dicit quæ oportuna erant, significans frustra illos se q̃rere modò ad mortẽ, nec necesse esse vt tam ardẽter ipsum ad mortẽ quærerent, breui fore vt ipse sese sponte morti, ad quam tum frustra petebatur offerret, ac tum etiã quæsitum inueniri nõ posse, vt ob id potius quamdiu eo frui licet, nudè eũ ãplecti deberent, quàm ante tẽpus ipsum vellent perdere. Dicit ergo, *Adhuc modicum tẽpus vobiscum sum, & vado ad eũ, qui me misit.* In qua oratione coniunctio, *&*, potest accipi, vt aliquoties, p causali, quia, vt sit sensus: Modico tẽpore vobiscum sum quia vado, hoc est, mox iturus sum, &c. Aut poti⁹ hic est sensus: Adhuc modicũ tẽpus vobiscũ sum, & post illud tẽpus vado ad eũ qui me misit. Videntur autẽ duo illa verba præsentis temporis, sũ & vado, aut, vt est Græcis, *ὑπάγω* id est abeo, posita Hebræa phrasi pro futuris, ero & vadam, aut abibo, nisi dicamus Dominum ideo vsũ verbo, sum, quod illud sibi tanquã Deo magis cõpeteret. Hac autem sententia dupliciter significat Dominus suam mortẽ fore sibi voluntariã, nẽpe & quia asserit se fore cum eis, idq; modico tẽpore, nimirum tẽpore sex mensium, & quia dicit se iturum ad eũ qui se misit. Nam ire aut abire, voluntariè fit. Rursum hac sẽtentia bis Dominus reprimit conatum eorum qui venerant eum cõprehensuri, nempe & quia dicit se adhuc aliquandiu fore cum eis, quantumuis id illi impedire conarẽtur, & quia dicit se iturũ ad Deum qui misit illũ. veluti eos terrere volens, quasi de ipsis apud patrem sit conquesturus, eosq; accusaturus. Eosdem autẽ etiam magis reprimit, cum subiicit; *Quæretis me*, tunc scilicet, *& non inuenietis*. Quæ verba dupliciter potissimum intelliguntur. Nam sunt qui dam, inter quos Caietanus, & Rupertus, qui hũc locum & similẽ cap. 8. sequenti intelligunt de q̃stione in malum accepta, quali nunc Iudæi ipsũ quærebãt, vt sit sẽsus; Cùm ego per mortẽ hinc abiero, tũ quæretis me, sicut modo quæritis, quãdo scilicet quæretis me in sepulchro detinere, vel potius qñ audientes me resurrexisse, desiderabitis rursum me comprehendere, sed nõ inuenietis, quia è sepulchro vobis inuitis exibo, & post resurrectionem vobis inuisibilis, & incomprehensibilis ero. Verùm quia hæc eadem quæ modo Dominus dicit Iudæis, postea cap. 13. dicit etiam Apostolis & quia omnino loqui videtur de quæsitione qua quæsituri eum erant, p̃stquam abiisset ad patrẽ, (Dicit enim prius; *vado ad eum qui me misit*, ac tũ subiungit; *quæretisme*) magis hic locus intelligendus est secundum alios de quæsitione in bonum, vt sit sensus: Vbi abiero ad eum, qui me misit, tum pleriq; vestrum quærẽt & desiderabunt præsentiam meam corporalem, cupientes, si cut modo, audire me docentẽ, & videre mea signa, sed nõ inueniẽt meam præsentiam corporalẽ. Certe dubium non est quin pleriq; Iudæorum, qui iam etiam Dominum persequebãtur, post ascensionem frequenter eius præsentiam desidera uerint, vt cum cõmoti prædicatione & miraculis Apostolorũ, compuncti corde dixerunt, Viri fratres quid faciemus? aut etiam cum graui à Romanis premerentur obsidione. Tum sane verisimile est multos dixisse: O vtinam audire modo & videre eum datũ esset, quẽ tã turpiter spreuim⁹. Sic Apostolis Dominus dixit: Venient dies in quib. desideretis videre vnũ diem filij hominis, & non videbitis. Iam quod sequitur; *Et vbi ego sum, vos non potestis venire*, si superior sẽtentia intelligapriori mõ de quæstione mala, sic est intelligendũ, vt significet Dominus se post resurrectionem altiori loco cõstitutũ fore, quã vt illuc quisquã pse cutorũ suorum peruenire possit: Si autem posteriori mõ intelligatur, vt magis est intelligenda, iã hac sententia similiter significatur Dominum eo loci futurũ, quo illi per humanæ naturæ imbecilli tatem conscendere & venire nõ possunt. Sic enim intellecta hęc sententia & Iudæis cõpetit, & Apostolis, Sicut dixi Iudæis; Quò ego vado, vos nõ potis venire, & vobis dico mõ. Sunt tamen qui hæc verba aliter volunt intelligenda esse: cum dicuntur de Iudæis, & cùm Apostolis. Iudæis enim dictũ esse, non potestis venire, propter infidelitatẽ eorum. Apostolis vero, quia necdum satis erant idonei, aut quia decretum erat à patre vt per eos prædicatio euangelica per mundum spargeretur. Itaq; notant cum Augustino non esse dictũ à Domino, non poteritis venire, sed non potestis, pro hoc scilicet tempore, aut quamdiu tales estis. Vnde Petro Dominus dixit: Quò ego vado, nõ potes me mõ sequi sequeris autẽ postea. Verũ cùm Dominus dicit: Quæretis me & nõ inuenietis, ac deinde subiungit, vbi ego sum vos nõ potestis venire, ex ipso dicendi ordine videtur omnino hac vltima sententia velle declarare quare quæsiturĩ illum inuenire non poterunt, ac proinde dicens, non potestis, nõ tẽpus præsẽs notare voluit quo illa dicebat, sed potius tempus futurum quo eũ quæsituri erant, nec tamen inuenturi, vt potestis, p futuro, poteritis, accipiendũ sit Hebraica phrasi: sicut &, *sum*, videtur positũ pro, ero, quãquã recte secũdũ Augustinũ dici possit, Dominũ ideo dixisse: vbi sum ego, & nõ, vbi ego ero, quia ibi tum erat Dominus secundum diuinitatẽ, quo iturus erat secundum humilitatem. Sensus itaq; est: Quæretis me absentem, sed nõ inuenietis me præsentem vobis corporaliter: &, hoc est, quia (nã sic recte cõiunctio hæc isto loco exponi pot) vbi ego ero & iam sum, vos nõ poteritis venire, vestra scilicet opera, aut quandiu grauati estis hoc mortali corpore in quo me quæretis. Notandum enim, non dicere Dominum, vbi ego ero, vos nõ poteritis esse, sed, *venire*. Venit enim, qui sua opera & virtute aliquò peruenit. Proinde Dominus hac sententia, & cũ ea vtitur modò apud Iudæos & cum postea apud Apostolos, significat se esse naturæ potentioris quàm sint reliqui homines vt qui eò ire possit, quo alij nõ possint venire. Et qa Apostoli eo ire non poterant promittit Dominus se illos ad se assumpturũ, Si abiero inquit, & p̃parauero vobis locum iterum venio & accipiã vos ad meipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIXERVNT ERGO IVDÆI AD SEMETIPSOS: QVO HIC ITVRVS EST, &c.] Ostendit Euãgelista quã absurda cogitauerint & dixerint Iudæi propter nõ intellecta verba Domini: quæ etsi sciret Dominus non intelligenda ab illis, coram eis tamen dixit, quia ꝓficiebant ad hoc vt ministri à Phariseis missi intellige rent suã conscientiam ab illo notatã esse & cognitã, ac potentiam eius esse tantam, vt nihil in eum possent nisi ipse vellet. Rursũ in hoc profecerunt Domini verba, vt obscuritas sermonis excitaret inqrendi diligentiam, & certiorem inueniret fidẽ sermo reb. postea exhibitis intelligendus. Itaque cum Iudęi hũc Domini sermonem nõ intelligerẽt, & per odium in Dominũ, nõ intellecta studerẽt in calumniã & derisum trahere, vt fieri solet ab his qui eius quẽ odiunt verba non intelligunt, dixerunt ad semetipsos, hoc est, ad seinuicẽ, aut inter sese: Quò hic iturus est, quia nõ inueniemus eum? Nunquid in dispersionẽ gentium, hoc est, ad gẽtes dispersas & diffusas per vniuersum terrarum orbẽ est iturus, & relicta terra hac sãcta, ac populo Dei sancto, docturus impias & profanas gentes. Sermo insaniã summã simul & superbiã prę se ferens. Insaniã quidẽ, quia ex eo ꝙ dixit, quæretis & non inuenietis; & vbi ego sum vos non potestis venire; intellexerunt significatum ipsum iturum ad gentes, quasi non possint & ipsi eò venire quorum consãguinei iã ex magna parte in omnes gentes erant dispersi. Superbiã vero, quia dignio res se reputabant, quàm qui gẽtes accedere vellẽt. Verũ qđ Domino ꝓ opprobrium obiecerunt hoc postea ipsi sustinuerunt, quia electi de terra sancta vbiq; dispersi sunt, & quãtumuis malitiosẽ hæc dicerẽt, tñ per hæc nostrã salutem, Domino ita volẽte, prophetauerunt, vt annotauit diuus Augustin. Iturus em̃ Dominus relictis Iudęis ad docendum gentes, non presentia corporis sui, sed tamen pedib. suis, hoc est, per membra sua.

IN NOVISSIMO AVTEM DIE MAGNO FESTIVITATIS STABATIESVS ET CLAMABAT, &c.] Apud Græcos adiecti uo μεγάλη, id est, magno, additur articulus τῇ, vt sit repetendum substantiuum, die, & sit sensus: In nouissimo die, die inquã, festiuitatis, nec intelligamus significari multos fuisse dies festiuitatis magnos, ac in eorum vltimo hęc cõtigisse. Vñ Syriacum Euangelium apertius hẽt, die autem illo magno, qui erat vltimus festi. Dies autem iste huius festiuitatis nouissimus, videri posset intelligendus fuisse dies septimus, vt aliqui intelligunt, eo ꝙ Leuit. 23. dicatur: A quinto decimo die mẽsis septimi erunt feriæ tabernaculorum septem dieb. Domino. Verùm cum dies iste dicatur hic fuisse magnus, & certum sit eum dici magnum ob quietem in eo die agendã, intelligendum potius diem hunc fuisse octauum. Nã hic, sicut & primꝰ celeber erat & sanctus, sic vt in eo nullum opus fieri posset, quomodo non fuisse sãctum diem septimum, satis patet ex his quæ prædicto capite scribuntur. Ibi enim dicitur: Die primo & die octauo erit sabbatũ, hoc est requies, nulla facta mentione de singulari obseruatione diei septimæ. Nõ enim Iudęi vnquam duo sabbatha, hoc est, festa in quib. operari nõ licet, cõtinuè celebrabãt. Hic autem octauus dies sicquidẽ coniungebatur festiuitati tabernaculorum septẽ dieb. celebrãdæ, vt & ad eã pertineret, & proprium tñ haberet nomen. Vocatur enim in nostra litera cœtus & collectæ, aut Hebraicè עצרת atsereth, hoc est, retẽtio vel prohibitio, quia trãsactis septem dieb. solẽnitatis, adhuc vno die populꝰ retinebatur, aut qa prohibebatur operari omne opus seruile, sed collectus esse debebat ad celebrãdã festiuitatẽ: Hic autẽ dies oportune à Domino delectus est ad sublimem huius doctrinæ cõmendationẽ, & omnium ad se inuitationem, tum ob maximum auditorum numerũ tunc præsentem, tum quòd iã omnes de reditu cogitarent, quib. proinde iter ingressuris Dominus parare voluit viaticum fidei euãgelicæ tum etiã vt magni festi diẽ eximium, & vltimum insigni sermone consecraret & termina ret. Primus em̃ dies nõ tã multos exteros habuit præsentes atq; nouissimus, & dieb. intermedijs operib. mundi negotijs & voluptatib. populus vacabat. Itaq; eo die tanquam cæteris commodiore stans Dominus, & nõ solum apertè de se loquẽs, sed etiam intẽta voce clamans, tũ propter turbæ multitudinem, vt ab omnib. audiretur, tum vt ostenderet se neminẽ formidare, ac postremum re ipsa declararet se dicturum q̃ magnopere referret omnes scire & audire, omnes veram sitientes doctrinam & salutem, dulciter inuitat, vt ad se fontem vitæ exuberãtissimũ veniãt, & bibãt potum illum salutarem, qui animã reficiat, & omnem æstum cupiditatum huius mundi restinguat Si quis, sitit, veniat ad me, & bibat Dum dicit: *Si quis* significat se nec velle excludere quenquã volentem, nec velle cõpellere quenquã nolentem, sed paratum esse quemuis volentem suscipere, mõ veniat sitiens, hoc est, ardenter desideràs, spiritualia scilicet bona, salutarem doctrinã ac veram salutem. Posset tamen forte intelligi Dominus vt absolute dicit. *Si quis sitit*; etiam loqui de quouis sitiente, etsi necdũ habeat sitim spiritualium rerum, vt inuitet Dominus etiam eos qui sitiunt terrena, honores, diuitias, voluptates. Nam & hi si ad Xp̃m venerint, haurire ex eo poterunt vñ suam sitim restinguant, in quo veriores honores, diuitiæ & voluptates percipiuntur quã in mũdo, per quem etiam sitis illa terrenarum rerum tollitur, Quod enim Dominus hic dicit: *Si quis sitit &c.* idẽ cum eo ꝙ habetur, Omnes sitientes venite ad aquas, ideo vt videri possit Dominus, ad illum lo cum hic allusisse, ac significare voluisse, se esse eũ de quo ibi loquitur Propheta. Porro apud Isaiã nomine sitientium generaliter etiam cõprehendi eos qui sitiunt terrena, omnino apparet ex his q̃ sequunt: Quare appenditis argentum vestrũ nõ in panibus, & laborem vestrum non in saturitate? Quibus verbis videtur increpare eos qui terrena sectantur, quæ verè satiare mentem hominis non possunt. Cũ autem Dominus sitientes inuitat ad se dicens; veniat ad me; significat se fontẽ omnis boni, ac dehortatur illos ne eant ad huius mundi sapientes, ac ad Pharisæos, quorum doctrina dilutior est & frigidior quã vt sitim restinguere possit, Itẽ ne à vanis mundi reb. q̃rant suę siti satisfieri. Non solum autẽ exigit vt ad se veniat qui sitit sed etiam vt bibat. Venit ad Christum, qui cupidus est audiendi doctrinã eius: bibit autem ex fõte Christi, qui credit eius sermonib. ac credendo haurit spiritum euãgelicum. Aut venit, q credit: bibit, qui per charitatẽ Christum sibi incorporat. Sicut ergo sitienti corporaliter opus est non tantùm re ad fontem, sed etiam bibere ex eo: non satis

satis est venire ad Christũ, sed ex eodem bibere oportet, credendo in eum fide per charitatẽ formata, Et quoniam venire ad Christum, & bibere ex eo, est credere in ipsũ, ideo bene subiũgit; *Qui credit in me, sicut dicit scriptura, &c.* Cum enim dicendum videretur, qui bibit ex me, dicit; *Qui credit in me*, vt exponeret quid sit venire ad ipsum & bibere. Vult aũt hac significare sententia fructum quem cõsequuturi sint bibẽtes ex ipso, videlicet quòd nõ tantũ illorum siti satis fiet, sed adeo sint replẽdi ex potatione huius fontis, vt ex ipsis flumina sint profluxura, idq; aq; viuæ ac ppetuò currẽtis, adirrigandũ & reficiendũ etiã alios. Argumentum enim abundãtię interioris, est copiosa in exteriora deriuatio. Cæterum illud, *sicut dicit scriptura*, incertum est an ꝑcedentib. cõiungi debeat, an sequentib. Quoniã em̃ non occurrit apertus aliquis scripturæ locus vnde illud desumptum videri possit, *Flumina de ventre eius fluent*, D. Chrysostomus & Theophylactus cum præcedentib. coniungũt, vt sit sensus: Qui credit in me, sicut scriptura dicit esse credendũ in me, nõ vt significetur modus quo in ipsum est credendum, sed tãtum significetur scripturã etiã hoc exigere ꝙ ipse exigeret, nempe fidẽ in se. Quidam tamen intelligũt illud, *sicut dicit scriptura*, additum esse ꝑcedentib. vt significetur modus quo credendum est, vt fides sit efficax: quia videlicet non satis sit quouis modo credere in eũ, sed opus est vt credãt sicut scriptura requirit, nẽpe fidẽ q̃ per dilectionem operatur: aut vt dicitur Para. 16. Qui toto corde credunt in eum. D. Hieronymus autem sequentib. cõnectit, asserens in prologo super Pentateuchum, & rursum in prologo super Paralip. hanc scripturã vnã esse ex quatuor quæ in nouo citantur testamento, nec reperiuntur in Septuaginta interpretibus, indicans priori loco hoc testimoniũ desumptũ ex Prouerbiis, sed locum nõ notãs. Itaq; diuus Thomas & Rupertus desumptum credunt ex 5. Prou. cap. vbi legim⁹: Deriuẽtur fõtes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. Quãdoquidẽ nullus est alius in Prouerbiis locus, vnde videri possit istud desumptum. Atq; etiã illicꝑ cedit quod conuenit illi qđ hic ꝑcedit: Bibe aquã de cisterna tua, & fluenta putei tui. Verùm admiratione non caret, si illum locum notare D. Hieronymus voluit, quomõ dicat hoc testimoniũ nõ haberi in trãslatione Septuaginta, sed tãtum in Hebraica veritate. Æq; em̃ apertè inuenitur hoc testimoniũ apud Septuaginta loco prædicto, atq; in nostra lectione, q̃ est secundùm Hebræã veritatẽ. Nã Septuaginta sic habent: ὑπερεκχεῖσθω σοὶ τὰ ὕδατα ἐκ τῆς σῆς πηγῆς, εἰς δὲ σὰς πλατείας διαπερύσθω τὰ σὰ ὕδατα, id est, Effundãtur tibi aquæ è tuo fonte, in plateas tuas deriuentur tuæ aquę. Nisi forte ideo Hieronymꝰ in Hebraico hoc testimonium positum dixerit, ꝙ verbum illud imperatiuum, Deriuentur, vt nos legimus, verti etiã possit ꝑ futurũ indicatiui, sicut hñt Hebræa, vt sit, Deriuabũt fõtes tui foras. Quod si illo loco Dñm intelligamus hic secundum sensum, non secundùm verba desumpsisse hanc scripturam, intelligendum est, ipsum illum locum citasse non secundùm literalẽ sensum, sed secundum mysticum. Nam secundũ sensum literalem. Sapiens ibi adhortatur viros, vt relictis meretricibus & adulteris mulierib. propriæ vxori abhæreant, atq; ex ea suæ concupiscentiæ satisfaciant, filiosq; ac filias legitimas & prolias suscipiãt, qui cum honore in publicũ egrediantur, & à parentibus honesto cõiugio mancipẽtur. Secundùm mysticum autẽ sẽsum, sicut toto illo libro per meretricem hæreses & errores significantur, per vxorem verò cœlestis sapientia, ita hic significatur, Aquã sapientiæ salutaris bibendam è cisterna & puteo scripturæ sanctæ, ita futurũ vt pleni cœlesti sapientia & spiritualibus bonis, deriuentur fontes nostri etiam ad alios: & tamen cum aquas nostras alijs diuidere debeamꝰ ꝑcipimur eas habere soli, quia sic eas cõmunicare debeamus, vt tamen per eas hominum laudem non q̃ramus: quã si ambimus, fiunt alieni, nempe dæmones, participes nostri, surripientes à nobis fructum prædicationis. Vñ diuus Grægorius in tertia parte curæ pastoralis cap. 25. vbi hunc locum Prouerbiorum pulchrè tractat: Aquas, inqt, & in plateis diuidimus, & tñ soli possidemus, quãdo & exterius latè prædicationem fundinus, & tamen per eã humanas laudes assequi minimè ambimus. Quod si non placeat scripturam hanc exillo Prouerbiorum loco esse desumptam, vt id parum est verisimile, & tñ Hieronymi distinctio placeat, dicendum Dominum alludere ad ea loca, in quib. per ꝓphetas abundantia gratiæ spiritualis credentib. communicanda, per flumen promittitur, vt Isaiæ 4. 42. 43. 44. 48. Ezech. 36. Io. 2. Certe D. Cyprianus lib. 2. epist. 3. significat se intellexisse Dominum hic allusisse ad Isaiæ loca, c. 43. & 48. cum post citatam scripturam ex ca. 43. subiicit. Item denuo præcanitur, & ante prædicitur, Iudæos, si sitierint & Dominum Christum quæsierint, apud nos potaturos. Si sitierint, inqt per deserta, adducet illis aquam, de petra producit illis. Findetur petra, fluet aqua, & bibet plebs mea. Qđ in Euangelio adimpletur, quando Christus ictu lanceæ finditur in passiõe. Qui & admonens quid per prophetã sit antè prædictum, clamat & dicit, Si quis sitit, veniat & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura flumina, &c. In Syriaco Euan. legitur; sicut dicunt scripturæ; vt de vno aliquo scripturæ loco nõ sit accipiendum, sicut & mox postea, cũ dicitur: Nõne scriptura dicit, qa ex semine Dauid, scripturæ nomen poni videtur pro plurali, scripturę. Sed ad rem, *Flumina*, inquit Dñs, *de ventre eius fluent aquæ viuæ*. Per ventrem cor & mentem hominis significat, quæ sicut venter, è fõte illo primo, qui est Christus, in se suscipit aquam spiritualem, idq; adeo copiosè vt & ipsa fiat fõs, imò vt flumina aquæ viuæ de se effundat, hoc est, copiam spiritualium operationum & effectuum, qua hõ semper ad meliora proficiat, & alios quoq; irriget, fœcundet, & secum trahat, quemadmodum flumina multo impetu delata & circumiacentes agros fœcundant, & occurrẽtia omnia simul corripiunt. Hæc ergo flumina aquæ viuę, sunt verba sanctę prędicationis quę à mentibus prędicatorum defluunt, qualia profluxisse è ventre eorum qui primi ex fonte illo primo, nempe Christo biberunt, Apostolorum scilicet & Euãgelistarum, scripta ipsorũ simul & prędicatiõis fructus testãtur. Rursus flumina aquę viuę, sunt quę uis virtutum opera, quib. proximus iuuatur, & propria hominis salus promouetur. Hinc ergo discendum qualis sit gratia Christi, per fidem semel susceptа, nimirum ꝙ hęc cum in mentem intraue rit, nõ stat, neq; euacuatur, aut deficit, sed oĩ fonte magis manat, in bona opera semper erũpens, quodq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

quodq;hæc nõ satis habet illi prodesse, qui eã ac
cepit,sed per eũ etiã alijs festinat aliquib. modis
prodesse.Porro illud,*flumina aquæ viuæ*, sic quidã accipiũt,cũ sit oratio transitiua,vt per aquã viuam metaphoricè significetur ipse Spiritꝰ sãctus per flumina verò ,ipsius spiritus in homine effectꝰ & operationes. Sed rectiꝰ accipietur intrãsitiue,vt sit sẽsus:flumina,quæ sunt aqua viua , vt & spũs ipse intelligatur esse aqua viua,& effectꝰ ipsius:quomodo apud Hieremiã prophetam Dominus se vocat fontẽ aquæ viuæ,hoc est,fontẽ q est aqua viua.De viua aũt aqua dictũ est circa cap. Ioan.4.in cap.Cõcordię 23.vbi Dominꝰ etiã pol licetur aquã viuã,quã qui biberit, fiet in eo fons aquæ salientis in vitã æternam. Sed ibi quidẽ dicit aquã suã futuram in bibentibus fontẽ,hic verò etiã amplius dicit,flumina scilicet aquæ viuæ fluxura ex his qui biberint. Quanquã aũt Domini sententia modo sic sit exposita , vt per flumina aquæ,viuæ intelligãtur ipsæ externæ operationes & spiritualiũ donorũ effectus,melius tamẽ ꝓ flumina aquæ viuæ intelligitur ipse Spiritus sãctus, & copia gratiæ spiritualis in mẽte hominis diffusa,quæ fluere dicitur è vẽtre hominis,quia per externas operationes sese prodit, & velut scaturit. Hic enim intellectꝰ magis cõuenit alteri loco simili qui est suprà Io.4.& rursũ sequentibus. Nã Ioannes exponens Domini metaphoricũ sermonem,subiicit; Hoc autẽ dixit de spiritu,quem accepturi erãt credentes in eũ.Quo satis significat, per flumina aquæ viuæ,ipsum spiritũ esse intelligẽdum,qui pluraliter per flumina est significatus propter largitatẽ gratiæ,& donorum quæ credentes erant accepturi,post ascẽsionem scilicet.Quare aũtem Euãgelista dixit Domini verbum intelligendum de spiritu,quem credentes non tum accipiebant,sed erant accepturi, subiungit rationẽ dicens;*Nondum enim erat spiritus datus , quia Iesus nondum erat glorificatus.* Circa cuius sententiæ primam patrem sciẽdum , Græca nõ habere; *Nondum erat spiritus datus*,sed,nondũ erat Spiritus sanctus,quomodo etiã legisse D. Augustinũ patet satis ex ipsius commentarijs. At quoniã ea lectio prima frõte impium sẽsum præ se ferebat, quasi scilicet spiritus aliquando nõ fuerit, offensus quispiam vt est verisimile , mutauit sãctus, in datus.Verùm nihil erat periculi in Græcorũ lectione.Sẽsus enim est,v t indicat Augustinus, Spiritum sanctum nondum fuisse in credentibus.Nõ enim, inquit Augustinus,non erat spiritus Dei q erat apud Deum sed nõdum erat in eis qui crediderunt in Iesum,Quod tamen rursum intelligi debet,sicut & nostra litera , de spiritu sẽsibiliter & cõmuniter dando credentib.in ea copia , vt esset in eis velut flumina aquæ viuæ , quemadmodum datus est in die Pentecostes & postea. Atq; hunc sensum satis indicat Euangelista,dũ & præmittit de spiritu,quẽ accepturi erãt credentes, & subdit de Christi glorificatione,postquã spiritus erat dãdus.Credo autem Ioannẽ,cũ dicit , nondũ enim erat Spiritus sanctus datus , respexisse ad vaticinia prophetarũ,quibus promittitur spiritus Dei effundendus in fluminis modũ in credẽtes , & ad id quod suprà dixit,Ioannẽ Baptistã de Domino perhibuisse testimonium, Hic est qui baptizat in spiritu,vt dicens iã? *Nondũ erat spiritus datus* , significare voluerit, Nondum datũ spiritũ,& illum nondũ fuisse in credẽtibus secũdum quod promissum erat per prophetas & Ioãnem.hoc est,illorum promissiones nondum fuisse impletas. Eò Euangelistã respexisse magis erit verisimile,si supra in verbis Dñi illud : *sicut dicit scriptura:* ad sequẽtia referatur.Causa autem quare ante Christi glorificationẽ,hoc est,ascensionẽ nõ sit datus, nec debuerit dari spiritꝰ modo prædicto , duplex potissimũ est.Vna,ex parte Christi,nẽpe quia da re spiritũ tam cõmuniter & tã copiosè erat Christi iam regnantis,&de deuicta morte , ac abolitã per crucẽ inimicitia ĩter Deũ & hominẽ triũphãtis,vt orbis videret quid morte sua nobis apudpatrẽ humano generi prius offensum , impetrasset. Vnde Paulus citans ꝓphetæ testimonium : Ascẽdẽs,inquit,Christus in altũ,captiuã duxit captiuitatẽ,dedit dona hominib.Altera,ex parte discipulorũ &omniũ credẽtiũ,nẽpe ꝙ hi,quãdiu Christum secundùm carnẽ cognouerunt,& antequam ille in cœlos cõscẽdisset,nõ habebant dignam ad huc de Domino existimationẽ,nec illius plenitudinis spiritualis adhucerant capaces.Vnde Dominus in vltima cœna:Si,inquit,nõ abiero, paracletus nõ veniet ad vos.Si autẽ abiero,mittã eum ad vos.Ex dictis patet quòd illa Domini promissio: Qui credit in me:flumina de vẽtre eius fluẽt,potissimum pertineat ad fideles primitiuæ ecclesiæ: sicut & illud Marci vltimo, Signa autẽ eos q crediderint,hæc sequẽtur:In nomine meo dæmonia eiicient,linguis loquẽtur nouis,&c.In primitiua enim ecclesia Spiritum sanctum fuisse in fidelib. in modum fluminis,res ipsa declarauit,cũ hoc tẽpore minus efficax sit in credentibus Spiritus sãctus,quanquam & iam pro rõne fidei spiritus mẽtẽ hominis impleat.Quantum enĩ,inquit Augusti. vas fidei homo attulerit ad fontem,tantũ implet.

EX ILLA ERGO TVRBA, CVM AVDISSENT,&c.] Græca, ꝓ,*ex illa ergo turba*, habent;multi ergo ex turba.Ostendit autẽ Euãgelista fructũ & efficaciam prædicationis Xpi.Cùm inquit, audissẽt hos, id est,tales sermones,plenos scilicet cœlesti doctrina,cõmoti & celsitudinever borũ,& dicentis efficacia dixerunt pleriq;Hic est verè propheta.Vbi notãdum,Græcis ad nomẽ, propheta,nõ addi articulum,vt intelligamus hos tantum simpliciter asseruisse eum esse ꝓphetam aliquem,quomodo Samaritana illa dicẽs:Domine video quia ꝓpheta es tu.Alij verò magnificẽtius de Dño sententies dicebant non tãtum prophetam esse,sed etiam Christum illũ expectatum vnde hic Græcis est cũ articulo ὁ χριστος. His quidam cõtradicebant,quòd cum scriptura promitteret Christũ nasciturum ex semine Dauid & ciuitate Bethlehem,Iesum Galilæum putarent in Nazareth vbi educatus erat,etiã natum,ac proin de nec natum esse ex semine Dauid,sed ex parentib.Galilæis,nõ Iudæis.His autẽ Dominus nihil respondet,nec scrupulũ hũc illis eximere studuit quòd malitiosè hæc loquerẽtur,nec veritatis discendæ assent auidi:quã si discere cupiuissent,Dominum accessissent,scrupulũ suum illi proponẽtes,aut ex alijs facile cognoscere potuissent eum fuisse ex semine Dauid,quandoquidem id multis fuerat cognitũ,ex parentib.item & cognatis intelligere potuissent,nõ in Nazareth,sed in Bethlehẽ ipsum fuisse natum.Offenderat hic scrupulus etiã Nathanaelẽ,sed qa veritatis erat studiosus , nullo etiã adhuc viso signo,adiit Dominũ auditurus quid doceret,cuiꝰ doctrina mox ad fidem pertractus

ctus est,scrupulo interim suo postposito. Itaque quibusdã asserentib.ipsum esse Christũ,alijs vero negãtibus,dissentio facta est in turba propter eũ. Quidã vero,vt pote qui peiores erant:& ĩmoderatiores,nõ tantum verbis gloriæ Christi aduersabantur,sed etiã manus illi appetebant inijcere: verũ,vt & prius,eorum conatus & studium diuina virtute repressum est,ad eo vt & satellites qui missi fuerant ad comprehendendum,re infecta redierint ad dominos suos. Porro cum expræcedentib.appareat ministros hos missos fuisse ante nouissimũ festiuitatis diẽ,&iã significetur in nouissimo die veniisse eos ad principes & Pharisæos, intelligẽdũ nõ eodem die missos fuisse & redijsse,sed illos forte Dominum diuersis dieb. audisse docentem,& expectasse tempus & locum opportunum comprehendendi Dominum , aut pridie huius diei fuisse missos,& hoc die redisse ad suos dominos.Cæterùm vt in põtificibus,hoc ẽ principib.facerdotũ(Græcè eñ est ἀρχιερεῦς) & pharisæis ardens studiũ perdẽdi Dominũ apparet,cũ dicunt. Quare non adduxistis illum : ita in satellitum verbis obseruandũ , quale de Domino perhibeant testimonium,Nunquã,inquiunt , sic homo locutus est sicut hic homo,significãtes se non metu multitudinis aut alia quauis simili causa omisisse quæ imperata erant,sed quod sermone eius ita essent trãsformati , vt quod decreuerãt reluctantib.animis efficere nõ potuerint : nõ viderãt ædi miracula,tantũ pauca loquentẽ audierãt, & mox conuersis mentibus,contẽptis Pharisæorũ iussis,satellites,immite hominum genus,& ad omne facinus mercenarium,redeunt ad suos,non verẽtes ante ipsos Iesu hostes tam gloriosum de illo testimoniũ proferre. Certè in his ipsis satellitibus apparuit quàm verè dixerant de Domino, Nunquam sic homo locutus est. Quis enim tales tã breui sermone subitò in sui admirationẽ trahere & trãsmutare posset.Effecit hoc nõ verborũ le nociniũ,sed quod doceret,sicut supra dictum est, non sicut Scribæ & Pharisæi,sed sicut potestatem habẽs quoq;,vt de se dicit Paulus,sermo eius esset nõ in ꝑsuasibilib.humanæ sapiẽtiæ verbis,sed in doctrina & virtute spiritus.Nunquam , inquiunt,sic homo locutus est,& bene,quia nunquam fuit talis aliquis homo,qui simul & homo esset & Deus.Significant autem meritò se abstinuisse ne inijcerent illi manus,quẽ tãtæ experti fuerãt esse in dicendo efficaciæ & sanctimoniæ.Cæterum vt tale testimonium satellites mutatis animis Domino perhiberent apud Phariseos,diuina dispositione factum est, ad coarguendã eorum cæcitatẽ & malitiã,& vt quod illi moliebãtur ad Domini ignominiã, proficeret ad ipsius gloriã. Traducta satis iam erat eorũ obstinata malitia , dũ imperita multitudo,Galilæi rudes,Samaritani,Cananei Ethnici,cõmoti dictis & miraculis Iesu credidẽrunt illi.Vt autem etiã magis redarguerẽtur , accessit & improborum satellitũ , magistris suis & dominis alioqui gratificari studẽtiũ,præclarũ testimonium. Agebant illi totis viribus vt doctrinam Iesu subuerterent , sed conatu in diuersum exeunte,dum modis omnib.extinguere moliuntur,cõfirmant& illustrãt.Sic nouit Dominus dissipare consilia principum,ac dispergere superbos mente cordis sui.Quanquam autẽ satellitũ testimonium eos pessimè haberet , & eos non parum grauaret,dissimulant tamẽ furorẽ animi sui , ministris mitius quàm pro cogitationũ vesania loquentes.Quid,inquiunt,accidit vobis? Num etiã vos qui nostri estis,nec ad promiscuam multitudinẽ pertinetis:seducti estis ab illo,sicut imperita turba.An non perpenditis,neminem ex optimatibus aut Pharisæis , apud quos est legis cognitio credere in eum in quẽ certè crediturꝰ essent : nisi persuasi essent doctrinã eius à lege Mosaica discrepare , quos proinde vos magis sequi debetis quàm turbã,quę ignorans legẽ,Deo est execrabilis & maledicta.In quib.nouissimis verbis videntur Pharisæi alludere ad illud Deuter.27.Maledictus qui non permanet in sermonib. legis huius, nec eos opere perficit. Animaduertendũ hic quæ sit natura fastus eorũ , q sibi placent de sapiẽtia, & sanctitate,nimirum quod alios præ se fastidiose contemnãt veluti rudes , & maledictos,& suũ institutum omnib.sacrosanctum esse velint,ita vt satis esse putent,ad ostendendum aliquid esse iustum & rectum,quod ipsi sic faciant , & sentiant.

DIXIT NICODEMVS AD EOS,ILLE QVI VENIT AD IESVM NOC.&c.] In tam frequenti concilio Pharisæorũ & pontificũ,præter vnum non est repertus , qui in tam sceleratis molitionibus,innocentiæ,&iustitiæ patrocinaretur , per quem tamen declaratum satis est & illos falso dixisse,nullũ principũ credidisse in Iesũ , & nusquã deesse qui veritati faueant,ac innocentiã ament.Hic erat Nicodemus ille,de quo Io. 3.qui ex cõgressu quodam habito cũ Iesu,etsi nondũ adeo profecisset vt crederet illum esse Messiã , aut vt pro eo hominum gloriã contẽneret,tantũ tamen profecit,vt iã aliquousq; Domino patrocinaretur.Verum,quoniam sociorum suorũ in Iesum furorẽ aduertit , & illorũ timuit malitiã authoritate armatam,sic suum moderatus est patrocinium,vt suum erga Iesum affectum bonum nõ aperte proderet,nec illum condemnaret,sed tantum legis, cuius erant professores , eos admoneret , velut zelo legis ea loquens pro Iesu , quæ pro malo quoq; viro , sed nondum conuicto dici poterãt.Nunquid,inquit,lex nostra,&c.quasi dicat:Nos legẽ ꝓfitemur,& de illa gloriamini turbã ob legis ignorantiã execrantes,verum videte num quod Iesum condẽnatis inauditum,eumq;ue perdere quæritis,conueniat legi quã profitemur. Num lex nostra iudicat & condemnat hominẽ,si nõ prius illũ audierit pro se loquentẽ,& cognouerit quid faciat , hoc est , excusserit ea quæ facit qui defertur.Saltem hoc iuris tribuatur huic , ꝙ est commune omnium , & quod à lege cõceditur ẽt maleficis.In verbis ergo Nicodemi notandũ, ꝙ illud, μὴ πρῶτον,melius verteretur,si nõ,quàm nisi, quia alioqui dicendũ fuerat.Nunquid lex nostra nõ iudicat quenquam,nisi,&c.Deinde,quod lex dicitur iudicare,audire & cognoscere,quia secũdum eam homo iudicat , audit & cognoscit.Porro ad hoc tam æquũ tamq; ciuile Nicodemi patrocinium cum non haberẽt quod hiscerẽt,non solum non resipiscunt, nec placantur , sed ipsius etiam authoritate contempta conuitio petunt hominẽ,insurgentes contra eum, quasi non zelo legis dixerit,quæ dixit,sed ex affectu erga Iesum: ꝓmore eorũ,qui nolentes audire sana cõsilia , reddũt suspectos eos qui bene cõsulunt,tanquam ex affectu loquentes. Nunquid , inquiunt,etiam tu Galilæus es:Circa quæ verba notandũ,quosdam intelligere per contemptum Pharisæos vocasse

Nicode

Matt. 7.
1.Cor.4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nicodemũ, Galilæum, veluti Iesu Galilæi discipulum aut fautorem: quemadmodũ Iulianus apostata christum, Galilæum appellabat: & christianos, Galilæos. Verum huic intelligentiæ obstat quod Græca habẽt pro Galilæus, ἐκ τῆς γαλιλαίας id est, ex ipsa Galilæa. Itaque sensus est; Nũquid etiã tu es patria Galilęus vt ob communem cum homine isto patriã huic faueas, quemadmodum ei fauent Galilæi? vnde subijciunt; scrutare scripturas, & vide, id est, cognosce, qđ à Galilæa Propheta non surgit. Vbi notandum Græcã habere præteritũ, surrexit, & nomini, Propheta, non addi articulum, vt non voluerint significare illũ singularem Prophetam inde non expectandum, sed neminem Prophetarũ præcedentium inde exortum fuisse, & ex præteritis colligendum significent de præsentibus. Hæc autem Pharisæorum responsio non solum erat falsa, sed etiam temeraria, & stulta. Falsa quidẽ, nã ex Prophetis antiquiorib. satis verisimile est quosdam fuisse Galilæos, vt patet de Delbora Prophetissa, quę videtur fuisse ex tribu Nephtali vel Zabulõ. Temeraria, quia quãuis nullus fuisset propheta Galilæus, non tamen ob id cõsequẽs erat nullũ esse posse. Stulta, quia Nicodemus nõ affirmarat Dominũ esse ꝓphetã, sed quisquis esset, non tamen iuxta legem debere cõdemnari, nisi cognita causa. Sed nullũ est iudicium vbi mentem occupauit liuor, odium, & ambitio.

ET REVERSI SVNT VNVSQVISQVE IN DOMVM SVAM.] Ad hoc profecit Nicodemi iustum, etsi non sufficiens, patrociniũ, vt eius interpellatione in præsens malignũ hoc cõciliũ dissolueretur. Vnde discendũ, quantũ sæpe alicuius admonitio talis qualis, valeat ad impiorum conatum reprimendum. Sic enim in multis locis experientia docet, paucos Nicodemos & Iosephos plurima mala auertere. Itaq; prædictis vltro citroq; tractatis, dimissum est concilium, ac suam quisque domum abijt, dilata nõ mutata sacrilega voluntate. Nondum enim venerat tempus Iesu.

ADVLTERAM MVLIEREM ABSOLVIT.

IOANNIS 8. CAPVT LXXVI.

IEsus autem perrexit in montem Olioueti, & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem Scribæ & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio: In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, vt possent accusare eum. Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. Cum ergo perseuerarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis. Qui sine peccato est vestrũ, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audientes autem hæc, vnus post vnum exibant, incipientes à senioribus, & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigens autem se Iesus, dixit ei: Mulier, vbi sunt qui te accusabant, nemo te condemnauit? Quæ dixit: Nemo, Domine. Dixit autẽ Iesus: Nec ego te condemnabo. Vade, & iã amplius noli peccare.

IESVS AVTEM PERREXIT IN MONTEM OLIVETI, ET DILVCVLO ITERVM.] Omnia quæ sunt ab illo loco; Et reuersi sunt vnusquisque &c. vsque ad illud ꝙ sequitur. Iterũ ergo locutus est eis: in plerisq; Græcorũ libris nõ leguntur, adeo vt nec Chrysostomus, nec Theophylactus, qui cõtinua in Ioanẽ scripserunt commentaria, nullã horum faciãt mentionẽ. Nec Euangelium Syriacum iam recens editum habet hanc historiam de adultera. Quin & D. Hieronymus lib. 2. cõtra Pelagianos, significat historiã de muliere adultera nõ in omnib. haberi codicibus, etiam Latinis. In euangelio, inquit, secundũ Ioannem in multis & Græcis, & Latinis codicib. inuenitur de adultera muliere, q̃ accusata est apud Dominũ. Eusebius Cæsariensis Eccles. hist. lib. 3. in fine, testatur Papiã Ioannis Euangelistæ auditorem, historiam de hac muliere habuisse tanquã canonicã, eãque haberi in Euangelio, quod dicitur secundum Hebręos, hoc est, Euangelio Nazareorũ. Sic enim scribit de Papia post multa, Vtitur sanè idẽ Papias testimonijs ex epistola Io. 1. & Petri similiter prima. Simul & historiã quãdã subiungit de muliere adultera, quæ accusata est à Iudæis apud Dominũ. Habetur autem in Euãgelio ꝙ dicitur secundum Hebræos, scripta ista parabola. Hęc ille, vt nos qdem legimus in Ruffini versione. Cæterũ Græca sic habẽt ἐκτέθειται δὲ καὶ ἄλλην ἱστορίαν περὶ γυναικὸς ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης ἐπὶ τοῦ κυρίου, ἣν τὸ κατὰ ἑβραίους εὐαγγέλιον περιέχει, id est, expositum autẽ vel ĩ lucẽ protulit & aliam historiam de muliere accusata apud Dominum de multis ꝑccatis, quam cõtinet Euãgelium secundum Hebræos. Ex quib. satis patet hanc historiam non inprimis fuisse ab Euãgelista hoc loco descriptam, sed vel ex apocrypho illo Euãgelio additam, que tamen auctoritatem obtinuerit, non quod in apocryphis scripta fuerit, sed quod eã Papias è suo doctore audierit, quodq; hãc Ecclesię cõsensus vt Euãgelio dignã cõprobarit, vel Ioannẽ post semel descriptum à se Euangelium, adiecisse hanc partem suo Euangelio, vt ob id cõtigerit in quibusdã codicib. haberi, in quibusdã nõ. Vt vt est, quanquam aliquãdo de historiæ huius firmitate dubitare licuerit, nũc tamẽ propter Ecclesiæ cõsensum dubitare nõ licet, sicut nec de historia Susannæ. Dicit ergo Euãgelista, ꝙ Pharisæis discedentibus in domos suas, Iesus postquam tota die populũ docuisset, nec esset qui in Hierusalem illum inuitaret, concessit in montem olieti, aut, vt est Græcè, ἐλαιῶν, id est, Oliuarũ, sic dictũ ob multitudinem olearum ibi nascẽtiũ. In hoc monte distante à Hierusalem itinere sabbathi vt scribitur Act. 1. noctibus orare solitus fuit Dominus, atq; in eo erat Bethania, in qua apud Mariã, & Marthã Domino erat gratum hospitiũ, ad qđ è Hierusalẽ semp diuertere solet, vt patet etiã ex ijs, quæ scribuntur à trib. Euãgelistis circa eius passionem. Quãquã autẽ ingrati essent ciues Hierosolymitani, & propter metũ principũ nemo illũ auderet recipere in domũ suam, Dominus tamẽ non cessans à benefaciendo, sed præ se ferens quam

quàm ardenter cuperet hominũ salutẽ, ob eã nihil metueret Pharisæorũ impias cõspirationes, ipso diluculo docẽdi gratia reuersus est in templũ, omnisq; populus suauitate doctrinæ Christi priꝰ degustatæ allectus, certatim confluit ad ipsum, vt eodẽ cibo spirituali iterum pascatur, ac reficiatur: quemadmodum qui semel mellis dulcedinẽ deliBauit, iterum atque iterum degustare mel ardẽtiꝰ optat. Itaq; hunc populi ardorẽ pius Dominꝰ suo nõ fraudauit desiderio, sed sedens docebat eos, & esurientib. pabula vitæ ministrauit. Domino autẽ in docẽdo, & populo in audiẽdo occupato, Scribę & Pharisæi insidias struũt, & apud se machinãtur qua ratione deprehendãt in eo vel aliquã accusationis causam, quam vt nanciscãtur, mulierẽ in adulterio deprehensam adducũt ad eum, quasi sciscitaturi eius sententiã, & parati stare eius iudicio. Itaq; eam statuunt in medio, hoc est, ante oculos Iesu, & venenato animo, fictoq; ore hæc illi verba proponũt; Magister hæc mulier mõ deprehensa est in adulterio, &c. Magistrũ vocant, cuius discipuli esse nolebant, quemq; seorsum apud populum seductorẽ vocabant, in quibus proinde impletum illud Psalmistæ; Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Et iterũ; Melliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. Cę terùm qui alios enecare veneno studẽt, illud melle circumlitum, & tẽperatum porrigunt, vt lurida veneni lues, mellis permixta dulcedini facilius lateat. Ita his verborum blanditiis & sermone adulatorio Pharisæi suæ malitiæ virus abscondere satagunt, vt suarum fraudum laqueis Dominũ facilius implicent, & incautum inuoluant. Proponũt criminis magnitudinem & certitudinem, dicentes mulierem non solùm adulterasse, sed modò drprehensam in adulterio: Pro, *modo*, Græcis apertius est ἐπαυτοφώρῳ id est, in ipso actu, vt, s. inficiari nõ possit, nec opus sit testium prolatione: ad dũt Moysis legẽ, qua Leui. 20. sancitũ est adulteros, & adulteras lapidib. obruẽdos esse, ac tũ demũ eius sententiam requirebant, nõ discendi gratia, sed tẽtandi, hoc est, experiẽdi num eã esset cõtra legẽ absoluturus, vt si hoc faceret, possent eũ accusare tanquam manifeste contrariũ legi diuinæ. Viderant & audierant ipsius erga peccatores cum quibus edebat & conuersabatur indulgẽtiã, audierant ipsum quibusdam dixisse; Remittũtur tibi peccata tua: rursum illum aliquoties ipsis obiecisse illud Oseæ; Misericordiam volo, & non sacrificium. Hinc certò sibi persuaserunt omnino futurum vt hãc adulteram absolueret, sicq; haberent vnde accusarẽt eum, imò futurum sperabãt, vt pro muliere tumultu coorto, lapidibus obrueretur ipse. Itaq; illud, vt possent accusare eum: sic est accipiendum, vt possent eum accusare tanquã legis transgressorem, contra quam omnino credebant eum iudicaturum. Alij intelligunt, vt possent eum accusare tanquam contrariũ legi, si eam absolueret, & si non absolueret, tanquã immitem nec tantæ mãsuetudinis, quantum præ se ferebat, & cuius specie populum ad se attrahebat.

Psa. 61.
Psa. 54.
Luc. 6.
Osea. 6.

IESVS AVTEM INCLINANS SE DEORSVM DIGITO SCRIBEBAT IN TERRA.] Dominus, qui nouerat arcana cordiũ, & cuius conscientiam nihil omnino quantumuis occultũ fugiebat, imprimis quidem non oratiõe, sed facto illis respondet, inclinans se deorsum, & digito scribẽs in terra. Quid autẽ scripserit, incertum est, quanquã verisimile sit tale fuisse, quod ad incutiendũ illis pudorem momẽtũ aliquod attulerit. Vnde D. Hieronymus li. 2. cõtra Pelagianos intelligit eũ scripsisse accusãtium & omnium mortaliũ peccata. Proinde causa vna, cur Dominus modò in terra scripserit, & sese inclinauerit deorsũ, est, vt ipse suo facto accusatores admoneret, demisso fastu, & supercilio descendere intra se metipsos, & iuxta diuinã legem excutere conscientiam suã, ac tales se exhibere erga proximum, qualem experiri vellent iudicem Deũ erga se. Altera cã magis mystica est, vt ostendere se eũ esse, qui quandã digito legem in tabulis scripsit lapideis. Ideoq; nõ baculo scribit, sed digito. In terra autẽ iã & nõ in lapide: vt significaret, olim quidẽ legem scriptam in lapide propter duros, ac ꝓpter illos legem seuerã traditã: nunc aũt à se scribendã digito suo, hoc est, spiritu diuino in terra cordis humani nouã legẽ, in qua seueritas legis Moisaicæ esse remittenda. Has causas indicat D. Augustinus in commentariis, lib. 4. de cõsensu Euã. etiam alias duas causas indicans, nimirum quod Dominus in terra scripserit, ad ostendendũ quod illi, nõ in cælo cũ Apostolis, sed in terra essẽt scribendi, secundum illud Hiere. 17. Domine, recedẽtes à te in terra scribentur, aut ad significandum quod se humiliando, (quod capitis inclinatione monstrauit) signa faceret in terra. Cæterùm dum consideramus quod Dominus etiã secundo scripserit, in terra, idq; omnes factum dicant, vt Dominus velut aliud agens illis præberet citra pudorẽ abeũdi locũ, videri posset etiã ob id primo scripsisse, vt, dũ velut aliud agebat quàm ab eo petebatur, significaret ad se nõ pertinere vt illorũ quę stioni satisfaceret, de qua quid agendũ esset aperte ex lege edocti erant. Vnde ædito Cõplutensis post illa verba: *scribebat in terra*. hoc loco adddit, μὴ προσποιούμενος, id est, dissimulans, aut propositã quæstionẽ nõ ad se assumens. Cui bene cõuenit ꝙ sequitur; *Cum ergo perseuerarent interrogantes*, hoc est, interrogare eum, quo significatur Dominũ velut coactumillorum improba postulatione, ad diffinitionẽ causæ propositæ ꝓcessisse. Quam sic diuina sua sapientia tẽperauit, vteluderet eorũ expectationẽ, & sic eriperet peccatricem è manib. lapidantium, vt tñ contra legem eam non absolueret, ne posset accusari tãquam legi cõtrarius, contra legem eam absoluendo: aut cõtra suam mãsuetudinem & officium faceret, secundum legem eam cõdemnãdo, cũ nõ venisset in mũdum ad cõdemnandum ipsum, sed ad saluandum. Putabant illi se inuenisse rationem, qua eum accusare possent tanquam legis trãsgressorem, at Dominus ipse hinc desumit occasionem ostendendi eos esse legis transgressores, & omnes peccato esse astrictos. Putabant vndiq; se suis retibus cõclusisse dominum, vt nõ esset euadendi locus, quin deprehẽderetur vel esse contrarius legi, vel nõ esse tã mitis erga peccatores quã prædicabatur, & vel peccaret in iustitiam legis, vel in misericordiam à se prædicatam. Sed Dei sapientia mediã inuenit iustitia misericordiaq; temperatam viam, qua nõ solùm cauit vt ab illis nõ posset capi, sed cõtra etiã illos caperet, vt hic demõstratum sit quã verè dixerit Sapiens Prouerb. 12. Non est sapientia, non est prudentia, nõ est consilium cõtra Dominum. Et prophetа Dauid: Incidit in foueam quam fecit. Sententia, autem, quã mãsuetus simul & iustꝰ Do

Psalm. 7.

Universidad de Deusto
Biblioteca

minus sua sapientia mirabili protulit, erat: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illã lapidem mittat.* Non dicit, Qui sine peccato est, ne seipsum ad lapidandum illam constingeret propria sententia sed, *qui sine peccato est vestrum*, vt illos à mulieris impetitione cessare faceret. Porro pro illo; *qui sine peccato est*, Græcis est vnadictio, ὁ ἀναμάρτητος, q̃ pót etiã significare inpeccabilem, hoc est, eum qui nó potest peccare, quãuis hoc loco magis cõueniat eã vertit, sicut vertit interpres, teste D. Hieronymo lib. 2. cótra Pelag. in quo ẽt sic habet; Absq; vitio, quod Græcè dicitur καινία, hominem posse esse aío, ἀναμάρτητον, id est, sine peccato esse nego. Id enim soli Deo cõpetit, omnisq; creatura peccato subiacet, & indiget misericordia Dei. Cõtinet autẽ hæc sententia iustitiã absolutissimã, q̃ nõ homini, sed soli Deo cõpetit. Absolutæ enim, & perfectæ est iustitiæ, vt qui alium punit, ipse ab omni sit peccato immunis. Cæterùm efficacia sentẽtiæ, & verborum Christi in eo relucet, quod nemo cõtra eius sentẽtiam sese opponere ausus est nemo ea ꝓlata, se prꝛesumpsit ostendere à peccato immunem, nemo eius sẽtentiam contemnere ausus est, sed mox percussi sunt in conscientia, & suorum admoniti peccatorum, ac metuebat q̃sq; ne Iesus, cui videbant omnia occulta nõ esse incognita: proderet in publicũ ipsorũ facinora. Quẽadmodum enim Goliath Philistæus (vt Regũ meminit historia) Dauidica funda, lapideq; percussus humi prostratus est semianimis, & destitutus viribus obtrũcatur: Ita Pharisæi telo iustitiæ, ac gladio verbi Dei percussi, animo cõsternati sunt. Domini enim hæc sententia vt lapis, duram frontem animi eorum percussit, & quemq; suæ culpæ cõscium, ac pudore simul & metu plenum reddidit. Itaq; sententia hac audita non amplius ibi morãdum rati, vnus post alium exibãt, incipiẽtes à seniorib. vsque ad postremos, siue quia seruare volebant ætatis ordinem, vt postremi primis exitum deferebant: siue quia seniores grauiorum sibi criminum conscij erant, vt etiam in illis impletũ sit illud Danielis; A senioribus egressa est iniquitas. Græca pleraq; exemplaria habent plus, audiẽtes autem hæc, & à cõscientia redarguti, exibant, &c. At Dominus data sententia iterum se inclinãs, digito scribebat in terra, tum vt, sicut dictũ est, vultum aliò vertens liberiorem illis exeundi fiduciã præberet, tum vt indicaret iudicem non solũ ante sententiã, sed & pòst intra se debere descendere ac perpendere, num quid talé commiserit, q̃ in alio iudicat, & punit, tum vt ostenderet se digito suo scripturum secundam legẽ in mentib. hominũ, sicut olim in tabulis lapideis secundò lex digito Dei fuit scripta. Quemadmodũ enim tabulæ primæ propter peccatũ Iudæorũ cõfractæ sũt, vt opus fuerit nouis: ita & vetus lex sublata est, q̃ eã Iudæi non seruarent, & noua subintroducta est, vt dicitur Hie. 31. Sic fere Rupertus. Digressis accusatorib. remansit Iesus solus, exclusis scilicet tentatorib. non autem discipulis, & mulier stans in medio, hoc est, corã Iesu, in loco, in quo prius eã Pharisæi statuerant. Relicti ergo sunt duo, inquit Augustinus, misericordia, & miseria. Et quidem mulier stabat inter metum, & spem anxia. Trepidabat enim, vt est verisimile, ex cõscientia, metuẽs ne ab illo esset punienda, in quo peccatũ inueniri non poterat, spe tamen bona confirmata non cum exeũtibus aufugit, sed permansit stans, spẽ bonã illi præbente clemẽtia Domini, quæ sese & verbis & ipso vultu proferebat. Tandẽ ergo erectus Dominus vbi videt solitudinẽ, & mulierem trepidam blande compellãs illã, dixit; *Mulier, vbi sunt qui te accusãbant?* Quærit autem nõ tanquam ignorans, sed vt spẽ mulieris augeret, significans se nõ posse eam absentibus accusatorib. cõdemnare, quos præsentes pudore suffusos discedere fecit. Addit autem, *nemo te condemnauit?* vt muliere confitẽte neminem se cõdemnasse, locus esset suæ sentẽtiæ, & omnib. constaret se in nullius præiudicium illam absoluere. Itaq; cum iam & deficerẽt accusatores, & condemnatam eam nõ esse cõstaret, Dominus qui prius iustitiæ plenã protulit sẽtẽtiam, eaq̃; pudefactos aduersarios repulit, mõ misericordiæ & mansuetudinis protulit sententiã, qua trepidam mulierẽ à metu liberatã, à se tranquillam dimisit. *Nec ego*, inquit, *te condemnabo*, aut, vt est Græce, condemno. Quasi dicat: Quãdoquidem illi te reliquerũt indẽnatam, nec ego illis futurus sum inclementior, quanquã secundũ sententiam supra à me prolatã metuere posses ne ego te sim cõdemnaturus. Non emi veni ad condemnandum, sed ad saluandum peccatores. Proinde vade de remisso à me tibi peccato secura. Verũ ne culpare quis Dominum posset quasi peccatis faueret & Dominus ipse doceret quod sit veræ pœnitẽtis officiũ, adiecit, & noli amplius peccare. Quibus verbis intelligunt aliqui à Domino nõ tam prohibitũ omne peccatũ, vt sine quo sciret hominem viuere non posse, quàm peccandi voluntatẽ vt, noli peccare, sit nõ habeas voluntatem peccandi, Sed extra Dñi propositũ est hæc annotatio & interpretatio, cũ Græce sit, μηκέτι ἁμάρτανε, id est, ne amplius pecces. Interpres autem frequenter, noli vertit ꝓ ne. Porro hoc facto Dominus exemplũ exhibere voluit Euangelicæ mãsuetudinis, & peccatoribus omnibus spem veniæ à se impetrandæ offerre, ac docere eos q̃ pastores populi Christiãi futuri erant, quanta lenitate ac mansuetudine vti debeant aduersus eos qui per infirmitatẽ ꝓlapsi sunt in aliquod peccatum. Aliam enim esse conditionem legis veteris & nouæ. Illam enim peccatores seuerè punire, hãc peccatores ad resipiscentiam inuitare. Nemo tamen ex duplici sententia hic à Domino prolata colligat, aut non punienda adulteria, quæ olim secundum leges etiã Christiano rũ Cæsarũ morte puniebãtur, sicut & in veteri lege: aut punire non posse alium, qui ipse peccato sit obnoxius. Nam quod adulteram non cõdemnauit, sed absoluit, aut impunitam dimisit, nõ ob id fecit vt doceret quid omnibus esset faciendũ, sed quoniam non venerat vt esset iudex externus scelerũ, sed prꝛco misericordiæ paternæ, vnde ꝓ suo officio non debuit condemnare, sed potius absoluere. Sicut autem reliquis suis exemplis aut Euangelicæ suæ doctrinæ præceptis, nullum voluit Dominus facere præiudicium eorum quæ cuiq; ex officio pro salute reipublicæ conuenirũt, ita nec hoc suo facto. Quod autem Phariseis dixit; *Qui sine peccato est vestrum*, &c. non voluit docere neminem alium punire debere, q̃ ipse sit peccator: sic enim omnia mala inpunita manerent, sed dolosos, ac arrogãtes Pharisæos, ita vt digni erãt, pudore afficere voluit, ac docere qualis merito esse debeat aiterius accusator & iudex. D. August. epist. 54. ad Mercellinum, hoc Christi exemplo, & dictis defendit episcoporum pro reis apud iudices interces-

1. Re. 17

Dan. 13.

Exod. 31

sionem, inter cætera sic scribens: Sic etiam ipsos criminum vltores, atq; in hoc officio non ira propria concitatos, sed legum ministros, nec suarum, sed alienarum examinatarũ iniuriarum vindices, quales iudices esse debent, terruit censura diuina, vt cogitarẽt propter sua peccata misericordiam Dei necessariam, nec putarent ad culpam sui officij pertinere, si quid erga eos misericorditer agerẽt, quorum vitæ necisq; haberẽt legitimam potestatẽ, &c. Et postea: Qui cum esset vtiq; sine peccato, ait mulieri, quã perterriti illi reliquerant: *Nec ego te condemnabo, vade, iam deinceps noli peccare.* Potuit enim metuere flagitiosa mulier, ne illis discedentibus, qui sua peccata cognouerant, vt peccato parcerẽt alieno, illã iustissimè iam ipse damnaret, qui erat sine peccato. At ille non cõsciẽtia pauidus, sed plenus clemẽtia, cum illa respõdisset se à nemine fuisse damnatam. Nec ego, inquit, te damnabo: Tanquã diceret: Si malitia tibi parcere potuit, quid metuis inocẽtiam. Et ne delictorum non donator, sed approbator videretur: Vade, ait, iam deinceps noli peccare, vt se homini peperciss e, nõ hominis culpam sibi placuisse monstraret, &c. Cæterũ secundum Rupertum hæc mulier typus fuit Ecclesiæ ex gẽtib. cõgregandæ, quæ deserto vero suo Deo, fornicata fuit cum dijs suis falsis, & ab ipsa Iudeorum synagoga accusata, atque ad dignam vltionem sæpius petita, à Christo est absoluta, qui synagogam Iudæorum etiam sub peccato conclusam esse redarguens, ostendit ab illa merito hãc non accusandam aut execrandam.

RVRSVM DOCET IN TEMPLO, ET LAPIDANTIVM se manibus eripit. Ioannis. 8. CAPVT LXXVII.

ITerũ ergo locutus est eis Iesus, dicens; Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitæ. Dixerunt ergo ei Pharisæi: Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verũ. Respondit Iesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimoniũ meũ: quia scio vnde veni, & quo vado: vos autem nescitis vnde venio, aut quo vado: vos secundũ carnem iudicatis, ego non iudico quemquã & si iudico ego, iudiciũ meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me, pater. Et in lege vestra scriptum est: Quia duorũ hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me, pater. Dicebãt ergo ei: Vbi est pater tuus? Respõdit Iesus: Neque me scitis, neque patrẽ meum: si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in tẽplo, & nemo apprehẽdit eum, quia necdum venerat hora eius. Dixit ergo eis iterum Iesus; Ego vado & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos nõ potestis venire. Dicebant ergo Iudæi; Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit: Quò ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis: Vos deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de muudo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Dixi ego vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebant ergo ei; Tu quis es? Dixit eis Iesus principium qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare: sed qui me misit verax est, & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt quia patrẽ eis dicebat Deum. Dixit ergo eis Iesus: Cũ exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor: & qui me misit mecum est, & non reliquit me solum, quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquẽte, multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderũt ei Iudæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Respondent ei; Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam, quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Iesus; Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si ergo vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Scio quia filij Abrahæ estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Ego, quod vidi apud patrem, loquor: & vos quæ vidistis apud patrẽ vestrũ facitis. Respondernnt, & dixerunt ei: pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatẽ vobis locutus sum, quam audiui à Deo. Hoc Abrahã non fecit. Vos facitis opera patris vestri: Dixerunt itaque ei; Nos ex fornicatione non sumus nati, vnum patrẽ habemus. Deum Dixit ergo eis Iesus; Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me, ego enim ex Deo processi & veni: neque enim à meipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? quia non potestis audire sermonẽ meum: Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo: cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mẽdax est, & pater eius. Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatẽ dico, quare vos non creditis mihi, qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Respondernnt ergo Iudæi, & dixerũt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmoniũ habes? Respondit Iesus; Ego dæmoniũ non habeo, sed honorifico patrem meum, & vos inhonoratis me. Ego autem non quæro gloriam meam, est qui quærat, & iudicet. Amen dico vobis; Si quis sermonem meũ seruauerit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo Iudæi; Nunc cognouimus, quia dæmoniũ habes. Abrahã mortuus est, & prophetæ. Et tu dicis; Si quis sermonẽ meum seruauerit, non gustabit mortẽ in æternũ Nunquid tu maior es patre nostro Abrahã, qui mortuus est, & prophetæ mortui sunt? Quẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

teipſum facis? reſpondit Ieſus; Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt: eſt pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis, quia Deus veſter eſt, & non cognouiſtis eum, ego autem noui eum. Et ſi dixero, quia non ſcio eum, ero ſimilis vobis mendax. Sed ſcio eum, & ſermonem eius ſeruo. Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum: & vidit, & gauiſus eſt. Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? dixit eis Ieſus: amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego ſum. Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum, Ieſus autem abſcondit ſe, & exiuit de templo.

ITERVM ERGO LOCVTVS EST EIS IESVS, DICENS; EGO SVM LVX MVNDI.] Quanquam laborent quidã horũ cum ſuperiori facto aptã oſtendere cohærentiã, tamen cũ ſatis conſtet ſuperiorẽ hiſtoriam eſſe ſuperadditã (quemadmodũ præter prædicta, etiam varietas Græcorũ exẽplariũ ſatis indicat) & hęc immediate coniuncta prius fuiſſe cũ his quæ præcedunt p̃ dictam hiſtoriam, magis videndum quã habeant iſta connexionẽ cum illis quæ hiſtoriã præcedũt. Itaq;, cũ Dominus totus in hoc eſſet, vt ad credendũ ſibi auditores prouocaret, & per ſuaderet à ſe vno omnia petẽda eſſe, ſicut propter id ſuperiori ſermone ſe dixit fontẽ vitæ: ita nũc ſe lucẽ vocat, quã q̃ ſequitur, nõ poſſit errare, allegorijs vtẽs & parabolis, diuerſis quidẽ, ſed ad idẽ tẽdẽtibus, imitatus hac in parte Prophetã Dauid, q̃ de Deo loquens, prius illũ fõtem vocat v itæ, ac deinde lumen. Quoniã, inquit, apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Aut quoniam ſuprà Nicodemus ſuos Phariſæos ſuitauit ad audiendum Ieſum, & cognoſcendũ quis ipſe eſſet, & quid faceret, poteſt videri illos poſtera die cõueniſſe ad audiendum illum, ac Dominum conſcium eorum quæ de ſe dicta eſſent, cœpiſſe iã illis præſentibus aperire quis eſſet. Hactenus enim in capite ſuo ſeptimo Ioánes nõ introduxit Phariſæos Chriſto reſpondentes, quemadmodũ facit hoc c. 8. Verùm magis nobis ſpectandum quid, quàm qua occaſione Dominus ſit locutus. *Ego*, inquit, *ſum lux* nõ ſolius Iudeæ, ſed totius mũdi. hoc eſt, omniũ hominum. Lucem aũt ſe vocat, & ſecundum diuinam, & ſecundum humanã naturam. Secundũ diuinam enim naturam lux eſt, quia ſecundum eã mentes hominũ occultis ſuis radijs perſtringit, ſuggerens quæ ſunt iuſta & ſalutaria, vnde de eo dixit ſupra Ioannes; Erat lux vera q̃ illuminat omnem hominem venientem ĩ hũc mũdũ. Secũdùm humanam item naturã lex eſt, quia in aſſumpta hnmanitate verbo ſimul, & exemplo fugatis ignorantiæ, & peccatorũ tenebris, docuit, & demõſtrauit quæ ſũt iuſtitiæ, & virtutis. Porro cum in ſcripturis per tenebras metaphoricè non ſolũ errores, & peccata, ſed etiam afflictiones, & mentis anguſtiæ ſignificentur, & p lucem lætitia, & recreatio, rectè etiã intellexerimus Dominum ſe vocare lucem mundi, q̃ per ſuum Euangelium ac ſalutiferũ nuntium afflictas omnes mentes venerit exhilaraturus. Emphaticè aũt dicit; *Ego ſũ lux mundi*, ſignificans præter ſe neminem eſſe lucem mundi, & ſi quis ſit, per ipſum eſſe participatione ſcilicet ſui luminis, ratione cuius Apoſtolos ſupra dixit eſſe lucem mũdi. Neq; ergo Moyſem ſignificat fuiſſe lucẽ mũdi, vt q̃ paruã tantũ mundi partem obſcuro ſolũ lumine non veluti ſol, ſed veluti lucerna illuſtrauit: neq; rurſũ Philoſophos gentiliũ, aut Phariſæos Iudæorũ doctores, vt qui mũdo tenebras potius offuderint, quã ex eo fugauerint, ſed ſe vnum toti mũdo hoc eſſe ſpiritualiter, quod ſol viſibilis mundo corporaliter. Hæc eſt illa lux, de qua pater cœleſtis Iſaiæ 49. Dedi te in lucẽ gentiũ, vt ſis ſalus mea vſque ad extremũ terræ. & Zacharias; Viſitauit nos oriens ex alto. Illuminare ijs, q̃ in tenebris & ĩ vmbra mortis ſedẽt, &c. Et Simõ ſenex; Lumẽ ad reuelationẽ gentium. Quoniã aũt Dominus ſe lucem vocauit, hîc ĩ allegoria hac p̃ſiſtens, adijcit: Qui ſequitur me, non ambulat, aut, vt eſt Græcè & apud Auguſtinũ, nõ ambulabit, hoc eſt, nõ cõuerſabitur in tenebris, ignorantiæ ſcilicet & peccatorum, ſed habebit lumen vitæ, hoc eſt, lumẽ q̃ hic vitam animæ largitur, aut quod ambulantem deducit ad vitã æternã. Hoc lumen eſt Chriſtus ipſe, aut ſpiritus eius ſanctus, qui per ſuã gratiã habitans in mẽtibus fideliũ prælucet eis, demonſtrans quid faciendum, & quibus actib. ad vitam quis perueniat. Nõ dicit autẽ Dominus, quia lux ſum mundi, ideo per me omnes accipiunt lumẽ vitæ, ſed q̃ ſequitur me, credẽdo ſcilicet & obediẽdo mihi, habebit lumen vitæ. Sicut enim ſol viſibilis, etſi ſit totius mũdi lux, nõ præbet lumẽ cæcis, & oculos ſuos claudẽtib. ita nec ſpiritualis iſta mundi lux lumen ſuum illis præbet, qui eam oblatã amplecti nolunt. Porro D. Aug. illud, ſed habebit lumẽ vitæ, refert ad futurũ ſeculũ in quo ſequẽtes modo Chriſtum, cõſequentur lumẽ regni cœlorũ. Verùm prior intelligentia eſt conuenientior, quod hæc pars opponatur illi, nõ ambulabit in tenebris, quæ ad præſentẽ pertinet vitã. Sicut autem Dominus dicens; *Ego ſum lux mundi* ſe ab alijs doctorib. hominum ſeparat: ita & cum ſubdit; *Qui ſequitur me*. Significat enim eos, q̃ ſequuntur alios, nõ liberari à tenebris, & quanquã ab illis acipiãt aliquod ſapientiæ, & intelligentiæ lumen, non tamen habere ab illis lumen vitæ.

Pſal. 54

Ioan. 1.

Matt. 5.

Luce 1.

Luce 2.

DIXERVNT ERGO EI PHARISÆI: TV DE TEIPSO TESTIMONIVM PERHIBES.] Quoniã magnifica de ſe Dominus dixerat, Phariſæi purum hominẽ eſſe credentes, & malicioſe ſemper Domini dicta euertere ſtudentes, occurrerũt dicentes; *Tu de teipſo teſtimonium perhibes*, ideoq; teſtimonium tuũ non eſt tanquã verum recipiendum. Non enim creditur proprio hominis de ſe teſtimonio, ob falſitatis ſuſpicionẽ quod ex nimio ſuipſius amore profectũ credatur. Itaq; Dñs huic obiectioni reſpondet trib. rationibus, quib. oſtendit ſe non eſſe, ſicut illi putabãt, purum hominẽ, ſed Deũ, vt ob id ipſius de ſe teſtimonio ſit merito credendũ, nec de falſitate poſſit eſſe ſuſpectum. Prima ratio eſt: Et ſi ego teſtimonium perhibeo de meipſo, verum tñ eſt teſtimonium meũ, quia ſcio, vnde venio, q̃ veni, in hunc mundum ſcilicet, & quo vado, pro vadã, hoc eſt, ſcio q̃ ſim filius Dei, q̃ è ſinu patris ĩ hũc mundũ deſcendi per aſſumptionẽ humanæ naturæ, quiq; eandem paulo poſt ſum ſubuecturus in dexterã & gloriã patris. Ideoque nõ dubito de meipſo teſtimonium perhibere, & teſtimonium meum verum aſſeuerare. Vos autẽ neſcitis qui ſim, vnde ſcilicet venerim, aut quò vadã, atq; ob id meum de me teſtimonium tanquã puri hoſis reiicitis. Hac ergo ratione Dominus quãquam ſignificare voluerit ſibi de ſe teſtificãti meritò credendum eſſe, propter ſuam diuinitatẽ, & perſonæ ſuæ auctoritatẽ, nõ tamen apertè ſuam diuinitatem manifeſtat, ſed de ſe perinde loquitur, atq; ſi quis legatus veniret à Cæſare, magna nomine Cęſaris promittens ſi iuſſa eius capeſſeremus, cũq; fidẽ ei negaremus, diceret. Ego ſcio, vnde veni, & quò vado, ego certus ſũ me Cæſaris eſſe legatũ, ad hæc ipſa, quæ propoſui, ab ipſo amandatũ: ad eundẽ & redibo, rationem geſti negotii redditurus, dignaq; pro laboribus meis præmia accepturus, proinde quæ de mea legatione teſtificor, vera ſunt: vos aũt qui neſcitis vnde venerim & quò vadã, fidẽ habere mihi cunctamini. Secunda rõ, qua etiã Dominus inter ſe & Phariſæos diſcretionẽ facit, eſt: Vos iudicatis de rebus, & perſonis ſecundum carnẽ, hoc eſt, carnali, & humano iudicio, ideoq; iudiciũ veſtrum frequenter non eſt verum, & iuſtũ, quemãdmodum patet in iudicio, quo de me iudicatis. Ego verò etſi pro meo officio nunc neminẽ iudicem (non enim veni, vt iudicem mũdum, ſed vt ſaluificẽ) tamen ſi velim modo de qui buſdam iudicare, & ſi quando quid de me aut alijs iudicem, iudicium meum non eſt ſicut veſtrum, carnalè, ac proinde falſum, ſed verum eſt, quia in iudicando ego nõ ſum ſolus, ſed mecũ iudicat, q̃ miſit me pater, cũ quo vt vnius ſum & iudiuiduę naturæ, ita & indiuiſæ voluntatis & actionis. Hac ergo ratione oſtendit Dominus veritatẽ ſui de ſe teſtimonij, ex veritate ſui iudicij, & rectè, quia iudicium nihil eſt aliud quàm quædam de aliqua re teſtificatio. Ex ſuperiori autẽ explicatione patet quomodo ſit accipiendum illud, Ego nõ iudico quenquam; quanquã idem & melius fortè accipi poſſit hoc modo: Ego à meipſo nõ iudico quenquã. Aut, q̃ idẽ eſt, Ego ſolus, & tãquam homo tantum vt vos me videtis, & eſſe putatis. Nã hũc ſenſum Deminus in iis, quæ mox ſequuntur indicare videtur. Differentiam ergo inter ſe & illos indicat, quod illi ſecundum carnem, ipſe vero ſecundum Deum iudicaret: illi à ſeipſis, ipſe vero nõ à ſeipſo: illi tanquã homines, ipſe vero nõ tãquam homo, ſed tanquam Deus, & vnum cum patre. Tertia ratio eſt: *Et in lege veſtra ſcriptum eſt, quia*, id eſt, quod duorum hominũ teſtimoniũ verum eſt, hoc eſt pro vero habendum eſt, cũ dicitur. In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbũ. Ex quibus verbis nõ conſequitur duorum teſtimonium ſemper eſſe verum, vt non eſt ſemper verum, ſed pro vero habendum ſecundum legis conſtitutionem. Non enim verum fuit duorum teſtiũ teſtimonium, qui contra Suſannã, aut Naboth, aut Chriſtum ipſum teſtati fuerunt. Sub hac autem lege Dominus ſic ſubaſſumit; *Ego ſũ qui teſtimoniũ perhibeo de meipſo*, quatenus ſcilicet diuina natura perhibet teſtimoniũ de homine, quẽ cernitis, & teſtimonium perhibet de me qui miſit me pater. Ex quibus relinquit nobis inferendum Dominus, quod propter auditorũ incapacitatem nolit ipſe inferre: Ergo ſi ſecundum leges duorum hominum teſtimonium, qui & falli poſſunt & fallere, legitimum habetur, & pro vero recipitur, multo magis duãrũ perſonarum diuinarum, in quas nulla fallaciæ aut erroris ſuſpicio poteſt cadere. Ex his patet ſolutio dubij, quod circa hanc rationem moueri poſſet, qumodo ſcilicet Dominus ex lege illa colligat ſuũ de ſe, & patris teſtimoniũ recipiendum merito eſſe, cũ duorũ hominum teſtimoniũ non recipiatur, ſi alter illorum pro ſe teſtetur. Nam, dum Dominus ſuũ de ſe teſtimoniũ cõiungit, cum teſtimonio patris ſignificat ſe teſtimoniũ de ſe homine perhibere, quateenus patri cõſubſtantialis, hoc eſt, quatenus deus, ac proinde quodammodo alius à ſe homine. Pater autem & filius de homine Chriſto ſimul teſtimonium perhibẽt per opera, & verba, quæ per illum hominẽ diuina natura operata eſt, & locuta, hominis illius excellentiam, & auctoritatẽ diuinam planè declarantia. Porro ex his rationibus aperte refellitur & Sabellij error, & Eunomij, cũ hinc & perſonarum pluralitas, & earundẽ æqualitas aperte colligatur.

Deut. 19.

Dan. 13. 3. Reg. 12

DICEBANT ERGO EI; VBI EST PATER TVVS? RESPONDIT IESVS: NEQVE me &c.] Quoniam audierũt eum patris ſui facientẽ mentionem, rogant vbi ſit pater ille, de quo loquebatur. Rogant autem malitioſa, & ſubdola mẽte, vt eſt veriſimile. Nam ex Domini verbis æque facile nunc intelligere potuerunt ipſum vocare patrẽ ſuum Deum, atque id intellexerunt ſuprà Ioãnis quinto, quando dixerat: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. Sed maluerunt Dominum ipſum apertè confiteri patrẽ ſuũ eſſe Deum. vt haberent manifeſtius iuſtam cauſam accuſandi & perſequendi ipſum. Dicũt ergo Vbi eſt pater tuus; vt adeuntes ſcilicet illum, audiamus quod de te teſtimonium perhibeat. Porro huic quæſtioni Dominus nõ directè reſpondet, ſed quoniam hæc quæſtio proceſſit ex ignorantia ſui & patris de quo loquebatur, ad ipſam ignorantiam reſpondet: Neque, inquit, me ſcitis, pro, nouiſtis, neq; patrẽ meum. Non noſtis me, iuxta id ſcilicet quod potiſſimum ſum, nempe diuinitatẽ, & ob id neq; patrem meũ noſtis. Quod ſi me noſceretis, fortaſſitan, pro vtiq; (nõ enim ἀμφιβολῶς hic eſt dubitantis ſed confirmantis) & patrem meum cognoſceretis. Qui enim, inquit alibi, videt me, videt & patrem meum. Porro quod dicit dominus Iudęos neq; ipſum, neq; patrem nouiſſe, non eſt intelligendum ob id dixiſſe, quia, vt ſupra dixit, Nemo nouit patrem niſi filius, & nemo nouit filium niſi pater. Nã ex ſequenti ſententia, & loco alio ſimili, qui eſt Ioan. 14. patet eum loqui de notitia quę cadere poteſt in hominem. Sed propoſitum Domini dupliciter intelligi poteſt & declarari, Iudęos qui patrẽ Chriſti ex parte aliqua nouerunt, tanquã creatorem cœli & terrę, & legis Moſaicæ authorem, non cognouiſſe patrem. Primò, quia ſicut non cognouerunt Ieſum eſſe naturalem Dei filiũ, ita patrem eius cœleſtem non nouerunt eſſe ſub nomine patris in diuinitate diſtinctum perſonaliter à filio & ſpiritu ſancto, aut nõ nouerunt eſſe patrem Ieſu. Secundò, magis ad propoſitum Domini, Iudæi non nouerunt patrem Ieſu, non ſolũ ſub relatione paternitatis, ſed nec abſolutè conſiderata, quomodo mox in ſequentibus dicit eos non cognoſcere Deum, & Ioannes in prima ſuaepiſtola dicit eos non cognoſcere Deum, qui eius mandata non ſeruant. Pro quo notandum, quòd Deus à nobis hic in ſeipſo cognoſci non poteſt, ſed tantùm in ſuis operibus & verbis: proinde qui opera & verba diuina manifeſtè non agnoſcit nec appro

1 Ioan. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bat pro diuinis, Deũ certè qui per illa cognosci deberet, declarat se nó verè cognoscere, cuius iustitiam, bonitatem, potentiam, & sapientiã in operib. & verbis eius relucentẽ nõ agnoscit, nec recipit. Itaque quoniam Christus suis operib. & verbis satis demonstrauit longe alium, & maiorem esse quã exterius videbatur, Iudæi ipsi⁹ opera, & verba nõ agnoscentes, sed calumniantes, nec eũ quis, & quãtus esset, cognoscere valuerunt nec ipsum patrẽ Iesu, quã doquidẽ Deus pater in nullo alio se luculentius demõstrauit, & cognoscendũ hominib. obtulit quã in operibus, & verbis filij. Nõ cognouerũt ergo Iudæi Deũ, quia eius opera, & verba nõ agnouerunt. Vnde in sequentibus Dominus ostensurus eos nõ cognoscere Deũ dicit; Quare loquelam meã non agnoscitis? Iam q̃ ad secundam attinet sententiam, qua Dominus significat se esse mediũ perueniendi ad cognitionẽ Dei patris, dum dixit; *Si me scireti⁹, &c.* si sequamur priorem rationem declarandi superiorẽ sententiam, hæc sententia sic esset declaranda: Si cognosceritis me esse Dei filiũ, cognoscetis etiam Deum esse naturalem meũ patrẽ, quia vnũ relatiuum sine alio cognosci nõ potest. Quod si secũdam sequamur rationem, quæ magis est amplectẽda, qui Iesum cognoscit, etiã Deum patrem eius cognoscit, quia per ipsum, & in ipso se Deus certius, & plenius cognoscendũ præbuit, operans & loquens in ipso. Vñ Philippo ostẽsurus, q̃ per ipsũ pater cognoscitur, dicit; Verba, quæ ego loquor vobis, à meipso nõ loquor, sed pater in me manẽs ipse facit opera. Deinde, cũ datum fuerit cognoscere qd sit Christus, tum demum locupletissimè pcipitur Dei cognitio, quãta hic à nobis haberi pót. Qđ si autem Christus ignoretur, iam etsi De⁹ ex creaturis suis aliqualiter cognoscipossit, non potest tamen perfectè cognosci, nimirum q̃ sit hominum redẽptor, iustificator, & saluator.

HÆC VERBA LOCVTVS EST IESVS IN GAZOPHYLACIO DOCENS IN TEMPLO.] Gazophylaciũ non accipitur hic pro ipsa arca pecuniaria, quã iuxta alterã prim⁹ instituerat rex Ioas, vt scribitur 4. Reg. 12. sed pro ipso atrio, in quo arca illa erat posita: nisi velimus, in gazophylacio, exponere pro iuxta gazophylaciũ. Significatur autẽ atrium maius fuisse, in quo hæc Dominus dixerit, ideoq; locus ille tam diligẽter à Ioãne notatus est, vt indicaret Christi libertatẽ, & Iudæorum impotẽtiã, qin tali loco, vbi minime alioqui tolerabile erat, Domino hæc tã magnifica de se testificanti manus nõ iniecerunt, etsi id maxime prius cupiuissent. Cũ autẽ addit Euãgelista, *docens in templo*, significare voluit Dominũ hæc dixisse inter docendũ, hoc est, cũ multo pluribus, quã sint hic annotata, corã populo dissereret. Iustas enim ad populũ Dominus orationes habuit, quoties eum Euangelistæ docuisse memorãt. quanquã Euangelistę satis sibi duxerit paucula ex illis narrasse, in quib. inesset plenius Domini de se testimonium, magisq; obseruãdum.

DIXIT ERGO ITERVM EIS IESVS EGO VADO, ET QVÆRETIS ME, &c.] Ergo, inquit, hoc est quoniam illi cupiebant eum comprehendere, quanquam nemo mitteret in eum manum, q̃ cohiberentur à diuina eius virtute, Iesus iterum dixit eis, quod nuper eis eadem occasione dixit. Ideo enim Euangelista dicit, iterum, vt significaret Dominum quod modo dixit Iudæis, etiam prius illis ob similem dixisse occasionem, vt patuit cap. 7. Ioan. præcedente. Ego inquit, vado, hoc est, mox abiturus sum, ex hoc mundo scilicet, ad patrem, actum vos, qui me iã præsentem spernitis, quæretis me, hoc est, desiderabitis meam præsentiam, cupientes videre vnum diem filij hominis: & quoniam plerique vestrum obstinato animo in me absentem credere recusabunt, sicut modò in præsentem credere recusant, ideo in peccato suo morientur, hoc est per peccatum suum, nempe infidelitatem, morti tradentur æternæ. Porro quo intelligatis quam frustra meam præsentiam tunc vestrum pleriquesint quæsituri, & ob id magis me iam vobis præsentẽ amplectamini, ac rursum intelligatis quàm lggo superioris sim præ vobis naturæ, quo ego iturus sum, nemo vestrum suapte opera & virtute poterit peruenire. Hęc loci huius explicatio conuenit cum ea explicatione, quam in simili loco capitis septimi diximus conuenientiorẽ. Alij autem, inter quos diuus Augustinus, illud, *quæretis me*, malunt intelligere de quæstione in malum accepta, qua scilicet impij Christum etiam post resurrectionẽ rursum quærebant ad mortẽ, aut qua eum in suis membris persequebantur propter illud quod sequitur, *& in peccato vestro moriemini*, vt sit sensus; Ego à vobis mox sum abiturus, ac nec tunc quidẽ cessabitis me quærere, & persequi, proinde in hoc vestro peccato quod in me committitis, nolendo mihi credere, sed perseuerabitis. Verum cum dicat; ego vado, ac deinde subiiciat, *& quæretis me*, videtur Dominus significare ipsos, aut ipsorum plerosque quæsituros illum post abitum, quomodo non quærebant eum præsentem. Quod autẽ dicit, *& in peccato vestro moriemini*, non ad eos q̃dẽ, aut saltẽ non ad omnes referendum est, quos dicit se absentẽ quæsituros, sed tantum ad incredulos, vt ipsemet Dominus postea explanat. Cæterum incertum est an per illud, *in peccato vestro moriemini*, significetur peccatum illis fore mortis æternæ, aut etiam temporalis per Romanos inferendæ causam, vt præpositio, in, pro per, sit posita, an vitam illorum finiẽdam in peccato. Vterque enim sensus conueniens est, quamuis prior sequenti explanationi Christi magis videatur congruere. Porro Iudæi nonnihil commoti, & territi hoc Domini sermone nec tamen eum intelligentes, non quidẽ dñm interrogant, reuerentia forte prohibiti, aut pudore, sed inter se susurrant, absurdiora iam etiam horum verborum occasione sus picãtes, quã suprà cap. Ioa. 7. *Nunquid*, inquiunt, *interficiet semetipsũ quia dicit, &c.* Quæ autẽ conuenientia intelligere aut suspicari ex verbis Domini, ipsum sese interfecturum? An qui se interficit, aliquò vadit? Aut si aliquo vadit, an non eo etiam Iudæi abire poterãt? simili modo, cum eorum plerique sese interemerint, maxime in Romanorum oppugnatione, vt patet ex Iosepho, vt rursum iam in eorum opprobrium cõuersum sit, quod per conuitium hic domino obiecerunt. Sed quo minus miremur tam crassam Iudæorum inter se interrogationem, videntur significare voluisse, se suspicari ipsum sese per mortem sibi illatã subducturum è manib. ipsum persequentium, vt iõ occasione verborum dñi dixerint; *Nunquid interficiet seipsum*, non quod putarent se etiam non posse sibi ipsis

ipsis mortem inferre, sed q̃ dubitarent se nõ posse illum post mortem sibi illatam essequi, & inueniri. Et tamen absurda erat etiã ista cogitatio. Nõ enim vt manibus eorum eriperetur, opus erat mortem sibi inferre, cũ potuerit naturali morte, aut alia ratione illorum manibus subtrahi.

ET DICEBAT EIS; VOS DE DEORSVM ESTIS, EGO DE SVPERNIS.] Legẽdum non est, *vos deorsum estis*, sed, vos de deorsum estis. quomodò legitur apud Augustinũ. & in antiquis Latinis quibusdã codicibus. Nam Græca habent, ἐκ τῶν κάτω, id est, ex iis, quę deorsum sunt aut ex infimis. Intelligunt autem quidam ideo Iudæos dici esse deorsum, dominum verò de supernis, quia illi esse ex inferioribus rebus acceperunt atque ex ipsa terra: Dominus verò è patre diuinum suum esse habuit. atque in eodem sensu intelligunt, quod explanandi gratia additum est; *Vos de mundo hoc*, id est, inferiori isto, *estis, ego non sum de hoc mundo*, sed alio, nempe cœlesti & supermundano. Alij verò, quia ex hoc loco quidam hæretici collegerunt Dominum non accepisse carnem suam ex hoc mundo, & quoniam infrà Apostolos suos etiam dicit non esse de hoc mundo, intelligũt Iudæos ideo dici de deorsum esse, & de mundo, quod secundùm affectum tales sint, inferiora, & terrena sapientes: Dominum vero non esse de hoc mundo, sed de supernis, quòd non terrena, sed cœlestia saperet. Rectè autem vtraque interpretatio simul comprehẽdetur, vt ideo Iudæi intelligantur esse de deorsum & de mundo, quod vt ex terra suam habebant originem, ita etiã terrena saperent: dominus verò de supernis & nõ de hoc mundo, quòd vt cœlestem habebat originem, ita & cœlestia saperet: Vnde Paulus vtrumque cõplectens ait; Primus homo de terra terrenus, secũdus homo de cœlo cœlestis. Porro Theophylactus, post Chrysostomum, intelligit dominum his verbis velle tollere suspicionem illam, quam de ipso habebãt Iudæi, vt sit sensus: Cum non sim de hoc mundo, nec mundanum aliquid & terrenũ effectum, fieri non potest vt ad tantam deueniam insaniam, vt meipsum occidem. Sed si cõsideremus quæ Christus mox ex his infert, magis epparet ipsum his verbis nõ respõdisse ad Iudæorũ suspicionem, sed explicare voluisse quomodo dixerit: in peccato vestro inoriemini, & quo ego vado, vos nõ potestis venire. Significat enim se ob diuinam suam naturam in cœlum cõscẽsurum, vnde venit in hunc mundum; ipsos autem q̃ sint ex terra origine & affectu, non posse propriis viribus in cœlum cõscendere, nisi ipse eos illò trahat, & ad se assumat, quod futurum nõ est nisi in ipsum credant. Vnde bene infert etiã rationẽ, alterius à se dicti: Dixi, inquit, ergo vobis, hoc est, qa de deorsum & de hoc mũdo estis ex vobis, nati scilicet in peccatis, & in eis viuentes, ideo dixi vobis q̃ moriemini in peccatis vestris. Ne autem putaremus quod dixit, moriemini, ad omnes pertinere, nec id posse eos effugere, ideo declarando subiecit; *Si enim non crediderit⁹, quia*, id est, quòd *ego sum, moriemini in peccato vestro*, aut, vt est Græcè, in peccatis vestris, sicut in loco mox præcedẽte. Superius enim singulariter dixit, in peccato vestro, notans eorum infidelitatem, quę peccatorũ omnium fons est: hic verò pluraliter in peccatis nõtãs varia eorũ peccata, quæ infidelitas aut adfert aut seruat. Illud autẽ; *ego sum*: quidã intelligunt esse pfectã orationẽ, & subaudiendum, quod ego sum de supernis, aut Messias. Alij rectius intelligunt ideo absolute Dominũ dixisse; Ego sũ, vt significaret se Deum esse, & hoc de ipso credẽdum esse. Solus enim Deus de se dicere ꝓprièpotest Ego sum; cũ sit actus purissimus, nullius mutationis capax, quam præteritum & futurum significãt. Vnde Moysi nomẽ suum explicãs De⁹ dixit: Ego sum q̃ sum; quare & ab esse deriuatũ est nomẽ illud sacrum Dei tetragrammatõ Iehoua.

DICEBANT ERGO EI; TV QVIS ES? DIXIT EIS IESVS: PRINCIPIVM, &c.] Quoniam ergo Dominus absolute dixit; *Ego sum* nec explicauit quis esset, interrogant Iudæi; Tu quises; quasi nihil hactenus viderint, autaudierint vnde scire possent quis esset. Cæterùm obscurum valde est, quod ad hanc interrogationem Dominus respondisse scribitur. Et nostræ quidem lectionis prima facie hic videtur esse sensus; Ego sum principium, qui etiam vobis nunc loquor. Secundum diuinitatem sum principium omnium creaturarũm, vnum cũ patrẽq; cum patre: & secundum humanitatem hinc vobiscum loquor, vt vos doceam quid de me credere debeatis. In hunc sensũ diuus Ambrosius locum hunc aliquoties citat, & nominatim lib. 3. de fide c. 4. Nec de principio, inquit, resident aliquid quæstionis, cum interrogatus in carne: Tu quis es? responderit, Principium, qui & loquor vobis. Sic autem principium accipitur in casu nominatiuo, & relatiuum, qui, non ad principium, sed ad pronomen, ego, refertur. Verũ huic intelligentiæ obstat lectio Græca, quæ pro dictione, principiũ, habet accusatiuũ fœminini generis ἀρχήν. Proinde Diuus Augustinus hoc incommodum ex Græcorum librorum collatione sentiens (quos D. Ambrosius peritus licet linguæ Græcæ, nõ videtur in hac sententia consuluisse) putat subaudiẽdum verbum, credite, vt ab eo regatur accusatiuus, principium. Eius in hunc locum ista sunt verba: Vt scirent Iudæi quid illum credere deberent, respondit, principium. Non tãquam diceret, principium sum, sed tanquã diceret principiũ me credite: quod in sermone Græco euidẽter apparet, vbi fœmini in gẽeris est, principium. Velut si vellet dicere, se esse veritatẽ, & dicẽtibus, Tu quis es? responderet, veritatẽ, cũ videretur ad id quod dictũ est: Tu quis es, respondere debuisse veritas, id est, veritas sum. Sed altius respondit, cum videret eos ita dixisse, Tu quis es, ac si dicerent: Quoniam abs te audiuimus; Nisi credideritis, quia ego sum, quid te esse credemus? Ad hoc respondit, principium. Tanquã diceret, principium mecredite. Et addidit; *Qui & loquor vobis*, ideſt, quia humilis propter vos factus ad ista verba descẽdi. Nãsi principiũ, sicuti est, ita maneretapud patrem, & non acciperet, formam serui, & homo loqueretur hominibus, quomodo ei crederẽt, cũ infirma corda intelligibile verbũ sine sensibili voce audire nõ possent? Ergo, inquit, credite me esse principium, quia vt credatis nõ solum sum, sed & loquor vobis. Hæc ille. Ex quibus apertum est eum non legisse; qui & loquor; etsi sic habeat cõtextus, sed, quia & loquor, quomodo quædam Latina habent exemplaria, & bene, quia Græcis non est relatiuum, ὅς. id est, qui, sed ὅτι, id quod, vel quia. Porro D. Augustini explanatio nimis coacta videtur, siue spectes constructionem accusatiui, principium, siue causam quam intelligit significari

Universidad de Deusto
Biblioteca

illis verbis, *quia & loquor vobis*. Proinde rectius secundum Græcos illud τὴν ἀρχὴν, accipitur positũ aduerbialiter, vt subaudiatur præpositio κατὰ, & sit sensus: principio, imprimis, vel omnino, quemadmodum Græcis dictiones plæræque in accusatiuo casu aduerbialiter ponuntur, per subaudition̄e præpositionis κατὰ, vt τὴν πρῶτον τὴν, principio, τὸ τέλος, id est, tãdẽ, in fine, denique. Verũ hoc licet cognito, nõdũ sublata est omnis huius loci difficultas. Nouã em̄ difficultatẽ adfert apud Grẽcos dictio anceps ὁτι, quæ potest esse nomen relatiuũ significans quod, si scribas per diastolẽ ὁ, τι, aut cõiũctio significans quod aut qa, si subnotaueris ὑφεν, ὁ τι. Sanè quomodo hũc locũ intellexerit diuus Chrysostomus, nõ satis ex eius Cõmentariis licet intelligere. Pauciſſimis enim verbis locũ istũ pertransit, scribẽs in hæc verba: Principiũ qui & loquor vobis, hoc est, Sanè indigni estis qui sermones meos audiatis, & quis sim intelligatis. Vos vt me tentetis semper loquimini, mihi autẽ nõ attenditis, & in omnibus vos nunc reprehendere nõ possum. Sic & Theophylactus. Cæterum Euthymius Chrysostomi sectator, & abbreuiator sicut & Theophylactus, veluti explicare volẽs obscuram Chrysostomi in hoc loco explanationẽ dicit, defectiuũ esse sermonẽ istũ iuxta cõsuetũ loquendi morẽ, ac perficiendũ hoc modo: Omnino superfluũ est etiã qp vobis loquar, quia scilicet omni sermone indigni estis, vt pote tentatores. Itaque secundum quod indicat Euthymius, illud τὴν ἀρχὴν. Chrysostomo accipitur pro omnino, quomodo accipitur apud Grægorium Nazianzenũ sermone de pascate, ὃν ἐπιορκήσεις, ἐκεῖνος. σὺ δὲ, οὐδεὶς μὴ τὴν ἀρχὴν, id est, Non peierabis, ille: tu vero, neq; iuraueris omnino. Et illud ὁ τι, Chrysostomo accipitur infinite pro quod cõiunctione nõ pro quia, vt verbũ λαλῶ per subiunctiuũ reddẽdum sit hoc modo: Omnino quod & loquar vobis, supple, indigni estis, vel superfluum est. Hæc est ergo vna ratio, qua locus hic explicari potest. Quod si autẽ dictionẽ ὁ τι, accipiamus pro relatiuo neutri generis, poterit hic esse sensus: Id sum quod etiã loquor. id est, locutus sum (pæsens pro præterito) vobis principio, cũ scilicet dixi me esse lucẽ mundi. Vel si τὴν ἀρχὴν, pro omnino, accipiatur, sensus est. Omnino id sum, quod etiã locutus sum vobis me esse. Si vero ὁ τι, accipitur pro quia poterit istud commodè cum sequentibus legi cõtinuè, in hunc sensũ; Vos cũ toties iam ex me audieritis & quis sim, & ad quid venerim; tamen adhuc quasi nihil audiueritis sic interrogatis: Tu quis es. Ego vero illud imprimis vobis respõdeo, quia nõ solum veni in mundũ, sed etiã loquor vobis, veritatẽ vobis prædicãdo, ideo multa habeo, id est, possum de vobis loqui, & iudicare, quoniã erit vobis illud grauissimæ cõdẽnationis occasio, qđ mihi palã sic loquẽti nolueritis credere. Hæc intelligẽtia cõuenit cũ eo, quod postea dominus dicit: Si nõ veniſſem, & locutus fuissem eis, peccatum nõ haberent, Secundum hanc intelligentiã Dominus non respondet illis quis sit, vt qui digniores essent audire quid ipsi essent, quam quis Christus esset cui insidiabantur: Sed huic intelligentiæ obstat, quod desideretur id, quod respondeat illi, principio vel imprimis. Ordinem enim significat: Quasi diceret Dominus, primũ hoc iam dico. Cui subiici conueniebat quid secundò diceret, & quid tertio. Proinde quibusdã placet Nõni Græci auctoris enarratio, qua etiam hæc pars cũ sequentibus iungitur, sed illud ὁ τι, accipitur vtiq; relatiuũ. Habet autẽ sic: καὶ χρίσεις ἀνέλαχεν, ὅτι περ ἐμοὶ ἐξ ἀρχῆς ἀόριστον, ἔχων ἀνάριθμα ὁλικάζειν καὶ καλέειν id est, Et Christus respondit. Quod quidẽ vobis ab initio dixi, habens innumera iudicare & loqui. Initio enim sermonis habiti à Domino cũ Iudæis capite Ioannis 5. vnde ferè omnes sequentes dimanarunt, dixit Dominus sibi à parte omne iudicium contraditum. Nõnus ergo intellexit Dominum iam respõdisse se esse eũ qui haberet multa quæ loqueretur & iudicaret de eis, hoc est, iudicũ vt omnium ita & ipsorum, quod initio eis dixit, cũ primum ei calumniam tanquam blasphemo intẽtare cœpissent, vt habetur capite Ioannis quinto. Itaque sensus secundùm eũ est. Ego sum id qp ẽt à principio vobis dixi, nẽpe, Habeo multa de vobis loqui & iudicare, hoc est, is sum, qui possum vos cõdẽnare, & in multis reprehendere, vt Dominus ad retundẽdam superbiam eorum qui ex contemptu, & dolo rogauerunt quis esset, intelligatur illis iudiciariam suam potestatẽ obiecisse, vt & alias fecit. Quidã illud quod Grecè est, τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν, accipiendũ putat, vt sit particula confirmantis, & sit sensus: Omnino sic est vt & loquor vobis, vt intelligatur Dominus, quia satis dixerat, quis esset, cũ dixit, quia ego sũ, Iudæis rogantibus quis esset, non respõdisse quis esset, sed tantùm confirmasse quod dixerat: Si non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris; & quod dixerat de illorũ peccatis, declarasse cùm subiicit: Multa habeo de vobis loqui & iudicare. Quæ quidem intelligentia omniũ videtur esse cõuenientissima, poteritq; & ob similem intentionem in nostra litera accipi, hæc esse dicta à Domino secundùm intelligẽtiam proximè positam ante Nonni enarrationem. Sic fere Syriacũ Euang. quod habet: etiam id quod cœpi loqui vobiscũ: Porro cum dicitur; *Multa habeo de vobis loqui*; habeo, Græco more, cũ infinitiuo pro, possũ positũ est, quamuis quidam intelligãt, habeo vobis loqui & iudicare, hoc est, ex commissione patris mihi incumbit vt in posterum vos in multis iudicem. Dicit autem duo, loquí de vobis & iudicare, hoc est, in multis possum vos reprehendere, vel accusare apud patrem, & nõ solum accusare, sed etiam condemnare. Iam quod sequitur. *Sed qui misit me, verax, &c.* duram videtur habere cõnexionẽ. Itaque quidam sic connectuunt: Possum conqueri multa de vobis apud patrem, & decernere etiã in vos sed non est necesse vt faciam. Nã pater meus verax est, & fidelis, & ob id non deerit causæ meæ, cùm ab eo profectus sim, & secundum mandatum eius hæc loquar mũdo. Aliter verò, & rectius ad hunc modũ, Multa quidem in vobis reprehendere possem, & in multis condemnare, sed omissis aliis, vnum hoc vobis dicam ad redargutionem vestri vnius peccati, nẽpe infidelitatis, quòd is, qui me misit, verax est, & ego quæ ab eo audiui, & accepi, hæc sola loquar in mundo, ac proinde vera sit necesse est mea doctrina, cui tamen credere, & obedire recusatis. Nam ob id eũ, qui se misit veracem dicere omnino videtur Dñs vt & se suámque doctrinam veracem significaret, cũ subiiciat; & ego quæ audiui ab eo hæc loquor in mundo. Cæterùm audisse se Dominus à patre dicit quæ loquebatur, quoniam omnẽ suam cognitionẽ à patre accepit. à quo accepit & esse, Sic

& Ioannes Baptista suprà dixit: Quod vidit & audiuit, hoc testatur.

Ioan. 5. ET NON COGNOVERVNT QVIA PATREM, &c. Malè pro, eis, multi libri habet, eius, secundùm quã lectionem intelligi solet hic sensus: Non cognouerunt Iudæi qp dicebat Deum esse patrẽ suum. Sed impertinẽs esset iste sermo, quia in sermone mox præcedenti nõ significatur Deũ esse patrẽ Iesu. Græca verò habẽt; ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς ἔλεγεν, id est, quod patrẽ ipsis dicebat. Nec additur, Deum, quemadmodũ nec in antiquis exẽplarib. Latinis. Est autẽ sensus: non cognouerũt quod patrem dicebat, id est qp de patre suo loqueretur. Sic enim dictũ est; patrẽ illis dicebat, ꝑ de patre illis loquebatur: quomodo dicere solumus; hunc dico; pro, de hoc dico. Vñ Augustẽ habet: Nõ intellexerũt. Iudæi qp de patre illis dicerat. Itaq; nostra litera qua legimus; patrẽ eis dicebat Deũ; sic est ordinãda: Nõ cognouerũt qp patrem Deũ eis dicebat, id est, de patre Deo illis loquebatur. Cũ enim diceret; Qui misit me verax est, &c. non intelligebant eũ hoc dicere de patre suo, cum ex ijs, quæ prius illis frequenter dixisset, id meritò facilè intelligere debuissent. Cũ ergo ex hoc sermone necdum cognoscerent, qp de patre suo loqueretur, (qđ si cognouissent, ẽt intellexissent quis ipse esset, & quod Deus esset) Dominus sequenti sermone apertè explicat patrem suum esse de quo locutus est & quem dixit misisse se, aperitque quando sint ipsum cognituri qui iam illũ cognoscere nõ poterant. Vnde sequitur;

DIXIT ERGO EIS IESVS, &c.] Exaltationem vocat suam crucifixionem: vt patet ex expositione Io. c. 12. Sic autem Dominus suam mortem frequenter designat, non solum propter eleuationem à terra factam per suspensionem in ligno sed etiam propterea quòd per mortem suam meruerit à patre exaltari, sicut suprà Euangelista Lucas mortẽ Christi non ignominiæ nominibus, sed honoris appellauit, cũ eam excessum vocauit, & assumptionem. Quod enim alijs erat humiliatio, hoc Christo erat exaltatio, & finis oĩs humiliationis & depressionis. Cũ ergo, inquit, exaltaueritis filium hominis, & me vos putabitis penitus extinxisse, tum qp modo cognoscere nõ vultis cognoscetis, quod ego sum, & quod à meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater hoc loquor ita vt oĩa & verba & facta mea ab illo sint. Istud impletũ est primũ tempore, quo Dominus crucifixus est, quando à signis, quæ tunc fiebant, quib. cõtradici non poterat; cognouerunt illũ esse verè diuinũ hominẽ, ita vt cõpuncti corde percuterent pectora sua, & quidam dicerent: Verè filius Dei erat iste. Deinde & quando quidã illorũ cognouerunt certò illũ resurrexisse à mortuis. Præterea & quãdo missio in Apostolos Spiritu sancto, viderũt miracula in ipsis & ꝑ ipsos edita, ad spiritũ Christi sese potẽtissimè exerentem in credẽtibus, & omnes aduersariorum machinas demolientem. Et tunc enim cõpuncti corde plerique dixerũt Apostolis; Quid faciemus viri fratres? Postremum etiam quando per Romanos grauiter afflicti, senserunt diuinam vltionẽ illis à Domino prædictã ob peccata in ipsum, & suos cõmissa. Nõ enim quod hic dicitur, cognoscetis, tantũ ad credituros referri debet, sed ẽt ad incredulos quorũ quidã satis cognouerunt occisum à se Iesum, fuisse Messiã, & plane diuinũ hominẽ, vt patet de principib. facerdotum, quib. custodes nuntiauerũt Christi resurrectionẽ. Porro illud, quod sequitur; *Et qui misit me mecũ est &c.* Caietanus cõiungit cum, *cognoscetis*, vt sit sensus: cognoscetis quod ego sum, & quod à meipso facio nihil, & qp qui me misit, est mecum, vt tria significantur ipsi cogniturí. Potest tamẽ illud accipi seorsum, vt sit cõtinuatio eius, qp supra de se Dominus dicere cœperat. Qui misit me, verax est, ego q̃ audiui ab eo, hæc loquor in mundo: vt, postquam duo illa, quæ de se dixerat, significauit illos suo tempore cognituros, vlterius iam subijciat: Et q̃ misit me, mecum est, ne intelligeremus eum sic esse ab eo missum, vt ab eo sit desertus, sed scire-mus eum, q̃ missus est omnia facere ex volũtate, & cooperatione mittentis. Non reliquit, inquit, me pater, vnquam solum, sicut reliquit ad tempus quosuis sanctos, quia non, vt alij, etiam Moyses & Dauid, ego ab eius volũtate aliquando defeci, sed quæ placita sunt ei facio semper. Quæ ratio debet accipi tanquã signũ eius quod dixit, mecum est, & non reliquit me solum, si modo tamẽ intelligatur dixisse patrem secũ esse, nec vnquã reliquisse, ratione deitatis, quæ est illi vna cũ patre. Nam si intelligatur dicere patrem secũ esse secundum humanitatem, potest, etsi nõ sit necesse, his verbis intelligi significari causa meritoria cõtinuatæ gubernationis diuinæ in õnibus, quæ Christus fecit. Etsi enim iure personæ diuinæ Christus homo habuit continuitatem diuinæ p̃sentiæ, & gubernationis, eandẽ tamẽ ẽt habuit ratione meriti: quemadmodum intrauit in gloriam suam merito mortis suæ, quæ illi debebatur, alioq̃ ratio naturæ diuinæ, in vnitatẽ personæ cũ humanitate coniunctæ. Dominus etiam significare volens suam doctrinam, & opera omnia esse diuina, nihilque omnino esse, quod non sit à Deo, demissius, vt & alibi, propter incapacitatem auditorum dese loquitur, quasi homo esset tantum, qui à Deo edoctus esset, & illum sibi semper haberet cooperantem & præsentem.

Act. 2. HÆC ILLO LOQVENTE, MVLTI CREDIDERVNT IM EVM. DICEBAT ERGO IESVS, &c. Describit Euangelista fructum doctrinæ Christi in quibusdã, qui illi occasio fuit noui sermonis. Vnde videre est vt ſnũquã desint apes, quæ ex florib. verbi Dei mel sugant, vtcũque inde aranei venenũ hauriant. Cũ enim, inquit, verba ista Dominus loqueretur: plerique auditorum aduertẽtes rationabilia esse, quæ dicebãtur, & tãta cõstãtia ac efficacia sermonis ab eo prolata, crediderunt in eum, fide licet adhuc imperfecta, & initiatiua. Proinde vt hos in fide iã cœpta Dominus cõfirmaret, taliad eos vsus est exhortatione. Si nõ, vt q̃dã olim, à me defeceritis, sed ita vt cœpistis manseritis ĩ sermone meo, id est, pseueraueritis meæ doctrinæ credere, & meis præceptis obedire, tunc verè discipuli, &c. Tria illis perseuerãtib. Dñs promittit, quæ sese ordine consequũtur. Primò dicit, vere discipuli mei eritis, vel estis, vt habent quædã Græca, significans nõ vere esse discipulos & sectatores suos, qui ad tempus tantũ credunt, quia nõ sunt discipuli Christi corã Deo, qui prænoscit eorum instabilitatem, etiã cum apud homines habentur discipuli. Sic de qbusdam dicit & Ioãnes; Ex nobis exierũt, sed nõ erãt ex nobis. Nã si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Quoniã autem discipuli

1. Ioan. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est discere, & doceri ab eo, cuius est discipulus, A hinc Dominus ne quis paruũ putet esse discipulũ eius, adijcit secundo, & cognoscetis veritatẽ; per accipiendũ scilicet à me spiritũ sanctum; de quo Ioan. 16. Dominus dixit Apostolis; Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis portare modò. Cũ autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos õnem veritatem. Nec enim Philosophi veritatem, quæ saluum & beatum hominẽ facere posset, docuerũt, sed potius falsitatẽ, & errores varios: nec Moses qui vmbris veritatem tantùm deliniabat, sed nec discipuli Christi, ipso adhuc in carne agẽte, omnẽ veritatem Euangelicam cognoscere potuerũt, quod scilicet Iesus Deus esset, & homo, ꝙ que per crucẽ eius omnib. credẽtibus in eum salus parata esset. Porro ne quis parum esse duceret cognoscere veritatem, Dominus tertio adiecit; *Et veritas liberabit vos*; vt, si nõ delectat veritas, delectet libertas. Nõ enim liberare hic accipitur simpliciter ꝓ eo ꝙ Latinis ferè significat, nẽpe è periculis, & malis subducere, & eximere: sed ꝓ liberũ & ingenuũ facere. Nõ enim hic Græcis est verbũ ῥύω sed ἐλευθερόω, quæ vox ad libertatem pertinet, quæ seruituti opponitur. Id ita esse etiam Iudæorum stomachus indicat, dicẽtiũ; *Nemini seruiuimus vnquã*. Itaque, *liberabit*, hic exponendũ est per liberos, & ingenuos reddet, quo signi ficatur etiã ab aliqua seruitute liberãdos, nẽpe seruitute ea, quæ libertati spiritus & Euangelicę libertati opponitur: qualis est seruitus peccati, & legis veteris. Annotauit & Augustinus vim Græcæ dictionis lib. de verbis Domini sermone 48. Veritas ergo Euãgelica liberat, hoc ẽ, liberos facit, quia eos, ꝙ prius grauabãtur seruitute peccati & legis, ab ea seruitute eximit, efficiẽs vt ꝙs dominetur peccato, ac libera mẽte, quæ Dei sũt faciat. Hæc ẽ enim libertas Euangelica, quæ non mutat statum fortunæ, corpus eximẽs à iure heri, sed animum liberat à vitijs, à prauis ac mundanis cõcupiscẽtis, à tyrãnide diaboli, à metu mortis persecutionũ, à seruitute Pharisaicarum constitutionũ, à iugo legis iuxta literã seruandæ. Veritas eñ Euangelica docet veteris legis cærẽ onias vmbras tantum fuisse, ac proinde reb. ipsis exhibitis, nõ esse ãplius illis insistẽdũ, docet, quæ caro cõcupiscit, planè esse noxia abhorrere ab eis hominem faciẽs: Docet Dei eximiam erga homines benignitatem, ad amorẽ eius vicissim hominẽ impellens, & prouocans, quo amore percognitam veritatẽ accendente, iam efficitur homo liber, & ingenuus, vt & concupiscẽtias prauas superet, & quę virtutis sunt, prõpto animo exequatur. Sic ergo veritas liberos facit, quomodo ignorantia veri seruos facit peccati. Porro Iudæi, siue idem illi, qui priùs in Christum credidisse dicuntur vt intelligamus eorum fidem admodũ infirmã fuisse, siue potius secundũ Augustinũ, aliqui necdum crediderãt (quandoquidẽ his Dominus mox obijcit; quęritis me interficere) cũ ꝓpter suam carnalẽ hebetudinẽ non intelligerent Dominũ loqui de libertate spirituali: sed de corporali seruitute locutum putarent, ꝙ propter superbiã qua sibi placebant in maiorum suorum nobilitate, nõ ferrent libertatẽ sibi tanquã seruis ꝓmitti, respõderunt indignabundi; *Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam*, &c. Hoc est, ingenui ex ingenuis prognati sumus, nec solũ ingenui, sed etiam nobiles, & nullius vnquã serui fuimus: quomodo ergo libertatem tu nobis promittis quasi serui simus manumittẽdi? Hæc respõsio & crassitudinẽ, & superbiã populi Iudaici declarat, vt qui carnalia tantum saperet, & in reb. carnalibus suam poneret fiduciam, & gloriam spiritualium, quę nos Deo commẽdant negligẽs. Dominus illos duobus nominibus taxauerat, & ꝙ veritatis essent ignari, & ꝙ seruitutem seruirent: Illi vero prius dissimulant, in quo magis eos cõueniebat turbari, ad id autẽ, quod leuius erat, & minoris momẽti, stomachantur. Siquidẽ veritatis ignorantia, mẽtis vitium est: seruum esse, fortunę malum est, nõ animi. Magis autẽ ostẽdit eorum superbiam, ꝙ non verebãtur falsissimè dicere, *Nemini seruiuimus vnquam*, cum constet eos prius seruisse in Ægypto (vnde toties dicuntur in scripturis liberati de domo seruitutis) ac deinde frequẽter in terra ꝓmissionis diuersis fuisse subiectos, ita vt dicat scriptura; Et dominati sunt eorũ qui oderunt eos. Præterea ẽt seruisse Babylonijs, ac postremum ẽt illo tẽpore Romanis. Quidã tũ intelligunt eos loqui de seruitute naturali, hoc est, qua ex sua natiuitate, & origine fuissent aliquorum serui. Caietanus intelligit eos dicẽtes, *nemini seruiuimus vnquã*, nõ loq de maiorib. suis, sed tantũ sese cõprehẽdere, & suas personas. Nec obstare ꝙ Romanis subessent, qa illis nõ suberãt vt serui, Sed tantum vt tributarij, sub Cæsare per præsidem gubernati tanquam liberi. Ruptus intelligit istos, etsi cõscij essent satis suę seruitutis, malitiosè tamen, & subdole dixisse; *Nemini seruiuimus vnquam*, expectantes scilicet vt Dominus illis obijceret: seruitutem, quã tunc sub Romanis seruiebant, vt sic illũ apud præsidẽ accusare possent tanquam eum, qui contrarius esset Cæsari, & promitteret libertatẽ à seruitute Romanorum.

Libertas euangelica.

Psal. 105

RESPONDIT EIS IESVS: AMEN AMEN DICO VOBIS, QVIA OMNIS QVI, &c.] Etsi Iudæi falsò gloriarentur se nemini vnquã seruisse, Dominus tamen non coarguit eos mendacij, quod ab omni contentione esset alienus, quodq; nihil ad salutẽ faceret de seruitute corporali disceptare, quæ generositati animæ nihil officit, sed pro sua ad docendum omnes facilitate, indicat longe aliud esse seruitutis genus, à qua libertatẽ promiserat, quam Iudæi suspicabantur, nimirum seruitus peccati longe turpior, & calamitosior seruitute corporali, à qua neminem vendicat quamlibet magna maiorum nobilitas: Omnis, inquit, quicunq; sit ille, & à quibuscunq; sit genitus, siue Iudæus, siue Græcus ẽt si rex sit & imperator, qui facit peccatum, seruus est peccati. Vbi inquirendum, cuius peccati seruus sit, qui facit peccatũ. Nõ enim videtur illius peccati dicendus seruus, quod fecit aut facit, cum illud actus quidem sit, qui transit. Proinde videtur genitiuus, *peccati*, debere accipi pro ipsa cõcupiscentia praua, quę in ipsis dominatur peccatoribus, qũo accipitur in Paulo ad Roman. c. 9. vbi multus est sermo de seruis, & seruitute peccati, vbi inter cætera dicit, quod ad huius facit Dominicæ sententiæ confirmationem & declarationem; An nescitis, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, seruit estis eius, cui obeditis, siue peccati ad mortẽ, siue obeditionis ad iustitiam. Sic & Petrus, cum dixisset quosdam seruos esse corruptionis, subiecit; Aquo enim ꝙs superatus est, huius & seruus est. Quid sit autem

Quis seruus peccati.

2. Pet. 2.

à quo peccator superetur, ostendit Iacobus dicẽs: Vnusquisque tentatur à cõcupiscentia sua abstractus & illectus. Itaque aliter accipitur peccatũ, cùm dicitur, *qui facit peccatum*; & cùm dicitur, *seruus est peccati*; nisi velimus vtrobiq; peccatũ accipere in genere, vt quomodo Paulo dicũtur aliqui serui iustitiæ, quia quæ iustitiæ sunt, faciũt, ita & seruus quis dicatur peccati. Bene autẽ peccator seruus dicitur peccati, quia peccatũ in eo vires suas habet, & dominatur, ita vt illum obnoxium teneat ęternę morti cuius peccatũ est stimulus, sic vt seipsum ab eo debito & vinculo liberare nequeat. Deinde quia ipsum sua vi cõtinuè ad aliud & aliud peccatũ trahit, adeo vt in peccatoris persona dicat Paulus; Nõ enim, qđ volo, bonũ, illud ago, sed qđ odi malum, illud facio. Nõ ꝙ necessitate aliqua, & prẽter voluntarem propriã homo aliquod peccatum cõmittat, sed quod homini per peccatum auerso à Deo, & eius gratia destituto tanta sit infirmitas spiritus, vt non possit oĩa peccata vitare, tantaque fortitudo concupiscẽtię in carne, vt frequenter in peccatum hominẽ pertrahat. Quam seruitutem meritò per peccatũ homo incidit, eo quòd faciendo peccatũ, abutitur sibi concessa à Deo arbitrij libertate, vtendo ea contra rectã rationẽ, & præcepta eius, qui ei libertatẽ illam dedit. Iustũ enim est, vt, qui sese deiicit ab ordine rectæ rationis, contortę rationis seruituti subiiciatur. Hanc seruitutẽ, & eius turpitudinem etiam Philosophi agnouerunt. Siquidẽ Diogenes dicere solitus est, inter seruos ac dños malos prẽter vocabula nihil interesse, nisi quod mãcipia seruirent dominis, domini cupiditatib. significans vtrosque esse seruos, miseriorẽ tamẽ seruire seruitutem dominos quàm mancipia, si sint improbi. Et Socrates existimabat nullos fœdiorẽ miserioremq; seruire seruitutẽ, quàm qui & animo & corpore seruirẽt voluptatib. Vnde est illud in paradoxis Ciceronis; Omnes sapientes esse liberos, omnes verò stultos seruos esse. Et Horatius li. 2. Ser. Saty. 7. de cupidinoso scribit; Vrget enim mentem dominus nõ lenis, & acres Subiectat lassos stimulos, versato; negantẽ. Et Sophocles cùm ex eo iã cõfecto ætate quæreretur, vteretúrne rebus venereis; Dii meliora, inquit, Liber verò ego istinc, sicut à Domino agresti, & furioso profugi.

Iacobi 1.

SERVVS AVTEM NON MANET IN DOMO IN ÆTERNVM: FILIVS MANET, &c.] Parabola est hic sermo, & exemplum à reb. humanis petitum. Sic enim se habent res humanæ, vt seruus non maneat in domini sui domo in æternum, aut saltẽ vt non habeat ius manendi in domo semper, eum possit à domino ablegari, aut diuẽdi alteri. *Filius verò manet*, hcc est, habet ius manẽdi, futurus scilicet ipsius domus hęres. Sic enim verbum, *manet*, est exponendum. Nã aliqui & seruus quandoque semper manet in domo, & filius non manet in ea in ęternũ, cũ contingat filiũ sese à patre subtrahere, & alienare. Hac aũt parabola Dominus nos incitare voluit ad amiendã libertatem filialẽ, vt scilicet nos, qui oẽs ex ipsa natiuitate, & conuersatione serui sumus peccati coram Deo, effici studeamus ex seruis, filij Dei, quo possimus cum ipso, ꝙ propriè & pnaturã est filius Dei, i domo Dei ac regno eius permanere in æternũ, & nõ cũ seruis aliquando eiiciamur à cõspectu, & domo eius. Siquidẽ iã in domo Dei, nẽpe mundo hoc, aut ecclesia serui filijs cõiuncti habitãt, sed eiiciẽdi, & separãdi ab eis in nouissimo die. Quod in Abrahã designatũ est, qui filijs concubinarũ dedit munera, ablegãs eos à se, Isaac autẽ omnium suorum bonorum hæredẽ instituit, tanquã germanum, & genuinum filiũ, pro quo ad ipsum dixerat Sara; Eiice ancillã, & filiũ eius. Non enim erit hęres filius ancillæ cũ filio liberæ. Quoniã autem filialis illa libertas obtineri non potest nisi per ipsum Dei vnigenitũ, & naturalem filium, qui cùm nõ fecerit vnquam peccatum, non est, nec fuit vnquã seruus peccati, rectè Dominus intulit, *Si ergo vos filius liberauerit*, &c. quæ cõclusio sic ex priorib. infertur; Ergo cum oẽs sitis peccatores, & ob id serui peccati, & solus is, qui absolutè est filius Dei, filius scilicet vni genitus & naturalis, filius qui nullo mõ est seruus peccati, ius & potestatẽ habeat tãquã hęres, & domin' in domo patris sui, vos reddẽdi liberos, si is vos liberos reddiderit, tũ re vera eritis liberi, qa assequuti libertatem non corporalẽ, sed spiritualem, quæ sola vera libertas est, sicut sola peccati seruitus, vera seruitus est. Facti autem ꝓ filium liberi, tanquam etiam filij manebitis cum illo in æternum in domo patris eius. Itaq; tribus sentẽtiis ꝓcedẽtibus, syllogistica forma ab Euangelista dispositis, Dominus ex ordine docet, primum incognitum multis seruitutis genus: secundò, ambiẽdam merito ab ea seruitute liberationem: ac tertio, per quẽ eã consequi possimus. Porro D. Chr. exẽplũ illud; *Seruus nõ manet ĩ domo*, &c. alio refert ꝙ modo sit dictum, itelligẽs Dominum illo exẽplo occurrere voluisse ei, quod Iudæi dicere poterãt: Nã cum dixisset; *Qui facit peccatũ, seruus est peccati*; dicere illi poterant: Immolationes habemus, illę nos eripere possunt ab hac seruitute, vt nõ sit opus ꝓte liberari. Itaq; secũm eum Dominus induxit; *Seruus nõ manet in domo*, &c. vt significaret Moysen qa seruus fuit, nõ posse suis cæremoniis libertatem suis cõseruis præstare, ꝙ seruꝰ nõ habeat ius manẽdi i domo, ac proinde multo minus potestatẽ suis cõseruis libertatem præstãdi. Se verò solũ id posse tãquã filiũ, q habeat ius hæreditariũ domus patris sui, ac ob id possit libertate donare seruos domesticos. Hæc intelligẽtia etsi bene cõueniat cõclusioni, quæ infertur, nõ tñ satis cõuenit prẽcedenti illi sententiæ: *omnis qui facit peccatũ, seruus est peccati*. Nam si in sequentibus Moysen notare voluit Dominus, iam nomẽ serui aliter accipietur quàm in præcedẽti sententia, cũ nõ conueniat intelligere Moysen à Domino vocari seruum rõne peccati, sed rõne cõditionis sicut apud Paulum, inter Moysen, & Christũ ponitur differentia. Notandum autem quod cum supra Dominus dixerit, *veritas liberabit vos*, nũc in cõclusione dicat; *Si filius vos liberauerit*, siue quia ipse filius sit illa veritas de qua suprà est locutus: (Dicit enim postea de se; Ego sũ veritas) siue potius, qa filius liberat per cognitam veritatẽ quã ipse per spiritum suum sãctum docet eos qui permanẽt in sermone eius. Obseruandum circa hanc nomini doctrinam, primum eos solos apud ipsum pro veris discipulis haberi, qui permanẽt in sermone Christi semel percepto. Nã qui in eo non permanẽt, etiã multo studio, & multorũ librorum lectione nunquã assequuntur perfecte Dei, & veritatis cognitionem. Deinde Christũ solum esse, qui nos vera libertate donare possit, dequa Paulus; Vbi spiritus dñi, ibi libertas. Neq;

Gene. 21

Hebr. 3.

1. Cor. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim vera est libertas carnis, vel mũdana: & liber A quibusdam præoccupatum erat. Passiones enim
tatẽ spirit⁹ neque lex Moysi adferre potuit, quæ & errores mentem præoccupantes impediunt eã
per occasionem magis fecit seruos peccati, vt do à discretione veri. Annotauit autem D. Chryso-
2. Cor. 16 cet Paulus: Virtus enim peccati, lex, neq; doctrina stomus Dominũ non dixisse; nõ capitis sermonẽ
Philosophorum, qui tamẽ hanc libertatem polli meum, sed, *sermo nõ capit*, ad significandam doctri-
cebantur, cum multis erroribus, & vitijs, ac mor- næ sublimitatem & magnitudinem. Itaque vtrũ-
te ęterna manerent obnoxij. Postremùm obseruã que rectè intelligitur significatum, & doctrinæ su-
In quib. libertas Christiana. dum ex verbis Christi, libertatem illam verã, quã blimitas, & illorum propter vitium eorum inca-
ipse suis adfert, non consistere in eo vt quis dein- pacitas. Quia autem dicere poterant se ideo ser-
ceps omnia pro libito faciat, sed potissimum inli monẽ eius nõ recipere, quia à seipsolo queretur,
beratione à seruitute peccati, ac deinde etiã à ser & simul vt ex se, suoque exemplo ostenderet ipsos
uitute legis veteris, quæ propter transgressionẽ, alium habere patrem secũdum spiritum quã A-
& peccata reprimenda instituta peroccasionẽ pec braham, ideo subiecit: Ego φ vidi apud Patrem,
cati vires magis auxit, quęq; quod ad ceremonias id est, φ certa & euidenti notitia ab eo didici, &
attinet, quæ libertatis euangelicę erãt, prefigura- accepi, loquor, & vos quæ vidistis apud patrẽ ve-
uerat. Nõ ergo libertas hęc à seruitute corporali B strũ, id est, quæ ab eo didicistis, & in illo conside-
hominibus exhibenda liberat, neque ab obedien- rastis facitis. Vbi sciendum Græcis in prima sẽ-
tia eorum mandatorũ, quę Christus per se aut tentia addi, meum, vt sit oppositio inter patrem
suam ecclesiam propter spiritus profectum instituit meũ, & patrem vestrum: & in secunda sẽtentia ad
sed efficit, vt, quæ facienda sunt, libere quis per- ditur, igitur. *Et vos igitur, &c.* quo significatur hic
ficiat, imò & maiora, & plura præstet quam ꝑan- sensus, Quemadmodum ego, quæ vidi apud meũ
Galat. 5. tur. Proinde Paulus studiosè præcauere volens, patrẽ, loquor: ita cõsequens est & vos facere, quę
neq; libertate euangelica abutãtur; Vos, inquit, vidistis apud vestrum patrẽ. Pro facitis, Græca di
fratres in libertatem vocati estis, tantum ne liber ctio π. ἐστε, ambigua est, & potest verti ẽt per ipe
tatẽ in occasionem detis carni, sed per charitatem ratiuum, facite, quomodo eã D. Chrysostomũ ac-
1. Petr. 2. spiritus seruite inuicem. Et Petrus: Quasi liberi, cepisse putat diuus Thomas in Cathena aurea:
inquit, & nõ quasi velamẽ habẽtes malitię liber- vt sit sẽsus, Sicut ego verbis & re ostẽdo, & ex pri
tatẽ, sed sicut serui Dei. Et quidẽ libertas, quam mo patrẽ meũ, ita & vos rebus ipsis exprimite A-
Christus suis in hac vita præstat, in ijs, quæ dicta C braham, quem gloriamini esse patrẽ vestrum. At-
sunt cõsistit: cæterum hanc libertatem sequitur ẽt qui hunc sensum secutũ Chrysostomum, ex illius
ꝑ Christũ & alia post hanc vitã libertas ꝑfectior, interpretatione colligere non licet, φ ea non mi
Rom. 8. quam Paulus vocat libertatẽ gloriæ filiorũ Dei, nus sit ambigua quàm ipse contextus. Habet enĩ
qua electi liberi erũt non solum à dominio pecca sic: Quemadmodum, inquit, ego verbis & re osten
ti, sed omni etiam peccato, ac omni penitus ma- do patrem, ita & vos. Certè Theophyl. & Euthy-
lo corporis, & spiritus, & malorum item omniũ mius Chrysostomi sectatores ita aperte intelli-
Multiplex libertas. metu. Itaq; colligenda ex scripturis multiplex li- gunt, quomodo noster vertit interpres, vt per pa-
bertas homini cõueniens, nimirum libertas mun- trẽ illorum Dns intelligatur designare nõ Abra-
dana, siue corporalis, quam libertatem fortunę ap ham, sed diabolum, φ sequentib. magis cõuenit, &
pellare licebit, quod ab illa pendeat, & illi subie- responsioni Iudæorum mox subiectæ. Siquidẽ il-
cta sit, & libertas indifferens, neq; bona dicenda, li intelligentes se, & suum patrẽ notari alicui⁹ cri
nec mala. Libertas arbitrij bõa q dẽ, vt pote q̃ do minis, nec alium intelligentes patrem quam A-
nũ sit Dei, sed q̃ ad bonũ, & malũ sit indifferens. D braham, rursum obiiciunt; Pater noster Abrahã
Libertas carnis; ad mala tantum propensa. Liber est; quasi dicant: An de illo vis malè loqui, & di-
tas gratiæ, ad bonum tantum propensa. Libertas cere nos ab eo didicisse, quæ bona nõ sunt; Itaq;
gloriæ, ab omni mali formidine liberans. Dominus apertius eorum in cognatione Abrahã
Iacobi. 1. gloriationem excludere volens, & quem illorũ pa-
Scio qvia filii abrahæ estis: trẽ vocet explicare, subiecit; Si vt vultis haberi,
sed qværitis me interficere verè estis filij Abrahæ, opera Abrahę facite. Cõue-
& c.] Postquam Dominus ostendit, de qua serui- nit enim vt germanus alicuius parentis filius ex-
tute loqueretur, excludit etiam illud, vnde suam primat illũ nõ similitudine vultus tm̃, sed etiã mo-
ingenuitatem Iudæi ostendere volebant, ostendẽs rũ, & operũ. Proinde credite sermoni Dei, quem
eos vanè gloriari in eo, quod essent semen Abra- admodũ ille credidit, & reputatum est ei ad iusti-
hę, vt qui corã Deo tales propter operum dissimi tiam. Suscipite illum, quẽ Deus misit, quẽadmo-
litudinem non haberentur, nec filii eius essent se dum ille coluit studiosè nuntios Dei. Alieni esto
cundũ spiritum, ac ob id non essent liberi liberta- E te à cędę innocẽtis, quẽadmodum ille innocen-
te spirituali, de qua ipse loquebatur. Scio inquit, tes defendere studuit, & omnẽ humanitatem ex-
φ estis filij (vel, vt est Græcè, semen) Abrahę, se- coluit. Breuiter vt ille fecit, & vos iustitiam & iu-
cundũ carnis scilicet originem, sed quęritis me stos amate, Dei sermones & Dei nuntios suscipi-
interficere, idq; nõ ob aliꝙ crimen meum, sed qa te. Sic enim explicandum illud; *Opera Abrahæ fa-
sermo meus non capit, hoc est, non habet locũ in cite.* Neque enim singula opera Abrahæ ad literã
vobis. Ne enim dicere possent se iustè illum quę- eos imitari voluit, vt nõ superinductionẽ ancillæ
rere occidere, ideo hãc partem adiecit: In qua ver super vxore sua Sara, quæ cum olim ob rationabi-
bũ, *capit*, neutraliter positum est pro, locum habe les causas licita esset, iam cœperat non esse licita.
re, Nam Græcis est χωρεῖ verbum deriuatũ à dicti. Annotauit autẽ Origenes, quemadmodũ citatur
χώρα, quæ regionem & locum significat, tribui- in Cathena, nõ frustra dictũ esse pluraliter: *opera
turq; verbum illud Græcũ & rei continenti & rei Abrahę*, ne putemus satis esse si imitemur vnũ A-
contentæ. Nõ habebat autem locũ sermo Christi brahæ opus, nẽpe fidẽ, ob quã Deo placuisse dici-
in Iudęis, quia cor illorum plenũ erat inuidia, su- tur. Notandum & illud, Græca non habere ποιῆτε,
perbia, aliisque vitijs, & passionibus, ac erroribus quem

quemadmodum interpres testatur se legisse, dum A nium gentium Deus erat pater) sed etiam ratione
vertit, *facite*, sed imperfectum ἐποιῆτε, vt hęc sen- cultus & religionis, qua eũ colebant, & ab eo in-
tẽtia secundum grecorum lectionem sit vertenda stituti erant. Sic & Moyses docet Deum illis esse
hoc modo: Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ patrẽ, dicens: nũquid non ipse est pater tuus qui Deut. 32.
faceretis. Cui magis cõuenit quod sequitur; *Nunc* possedit te, & fecit, & creauit te? Et ipse Deus ob
autem quæritis me interficere. Ratiocinatur enim peculiarẽ suam erga Israeliticũ populũ ꝓuiden-
Dominus à destructione cõsequẽtis ad destructio- tiam, vocat illum filiũ suum, & primogenitum fi-
nem antecedentis. Nam cõsequens præcedentis lium. Filius, inquit, meus, primogenitus Israel, & Exod. 4.
cõditionalis destruit, cum dicit; Nunc autẽ quæ- Ex Ægypto vocaui filium meum. Euthymius
ritis me interficere, hominẽ nõ malũ nec iniustũ, post Chrysostomũ, & Theophylactum intelligit
sed qui veritatẽ vobis locutus sum, non quamuis, dictum Iudæorum de fornicatione corporali, &
nec quam ex meipso locutus sum, sed quam audi- illos sese voluisse separare à posteritate Ismahel,
ui & accepi à Deo. Hoc, id est, tale quid Abraham aut potiꝰ Moab & Ammõ, addẽs etiã quosdã intel
nõ fecit vnquã, sed potius cõtraria fecit. Hinc er- ligere, Iudæos his verbis notare voluisse Domi-
go relinquit inferendũ oppositum antecedentis: num natum ex fornicatiõe. Sed prior intelligẽtia
B Nõ estis ergo filij Abrahę germani. Pro qua cõclu- est probabilior. Itaq; Dominus sicut supra exclu-
sione inferẽda dominus aliam addit sententiã af- sit eos à cognatione Abrahã in quo gloriebãtur,
firmatiuam, quæ etiam sequitur ex præcedẽtib. & ita & nunc eripit eis patrẽ Deum, in quo itẽ vane
negatiuam illam cõclusionem in se virtualiter cõ- gloriabãtur. Si, inquit, vt iactatis, Deus re vera pa
tinet. *Vos*, inquit, *facitis opera patris vestri.* Quæ ter vester esset, cùm filiorum germanorum natu-
sententia sic ex præcedentib. inferri potest. Igitur ra sit amare & patrẽ, & omnia, quę patris sui sunt,
non facitis opera Abrahæ, & proinde nec pater diligeretis profectò me. Ego enim ex Deo proces-
vester merito est dicendus: sed facitis opera alte- si, & veni. Quæ duo verba sic distingunt Augu. &
rius, qui φ eũ imitamini, merito dicẽdus ẽ pater Hilarius. vt procedere ex Deo, dictum sit de ęter-
vester. Cum dicitur; *Hoc Abraham non fecit*, pro- na eius natiuitate ex patre. venisse autẽ in mun-
nomen, *hoc*, demonstrat genus operis, & nõ opus dũ scilicet, de aduentu eius in carnem. vt sit sẽsus;
indiuiduale, vt accipiatur pro, tale. Græca tamen Ego enim secundum diuinitatẽ processi ex Deo,
etiã verti possent: Hoc Abrahã nõ fecisset, supple natus ab æterno ex eius substantia: & per huma-
si ætate illius fuissem. Est enim aoristus primæ ἐποίησεν, nitatẽ assumptã veni in hunc mundum missus ab
qui hoc modo frequẽter accipitur. Circa lo- C eo. Alij tamen vtroque verbo idem significari in
quendi autem rationem & modũ, quo Dominus telligunt, nimirum aduentum in carnẽ & prædi-
hic vtitur in patris & filij nominibus, aduertendũ cãdi munus, idq; rectius videri debet, si spectem⁹
quod sicut supra Dominus, cuius tota doctrina similem locum, qui est Ioannis 16. vbi dicitur; Pa-
est spiritualis, cum de seruitute loqueretur, serui- ter amat vos, quia vos me amastis, & credidistis
tutẽ spiritualẽ significauit, quæ sola corã Deo re- qa à Deo exiui. Exiui à patre, & veni in mundũ:
putatur seruitus: ita & hic de patre & filiis loquẽs iterum relinquo mundum, & vade ad patrem.
loquitur de paternitate & filiatiõe spirituali, qua Quãuis autẽ rõne humanitatis assumptæ dicitur
sola apud Deũ quis æstimatur pater aut filius, se- processisse Christus à Deo, tamen etiã in huius-
cundum mentem & spiritum. Sicut enim est ser- modi locutione significatur eius diuina natura,
uitus secundùm spiritũ, ita & filiatio, quæ cõsistit quia nõ diceretur exiuisse à deo, aut ꝓcessisse ex
in imitatione & morũ similitudine. Et merito qui deo, nisi ante assumptã humanitatẽ fuisset apud
alium imitatur, illius filius dicitur, φ quemad- deum. Sicut etiã ratione humanitatis dicitur ire
modũ pater corporalis per semẽ suum filium ge- ad patrem & tamen in ea locutione etiam signifi-
nerat corpore & vultu sibi similem, ita qui alium D catur eius diuinitas, cum sol⁹ deus possit ad deum
imitatur, per illius siue exempla, siue doctrinam, suis virib. conscendere. Cõuenit item intellectus
veluti per semen quoddam in mentem eius deiec- iste declarationi dominicæ, quã adiungit: declara-
tum, efficitur illi mente similis. Vnde Iacob. in- turus eũ quod ex deo processerit & venerit, sub-
dicãs semẽ spiritualis generationis, dicit de Deo, iicit: *neq; enim à meipso veni*, vt pseudoprophetæ,
voluntariè nos genuit verbo veritatis. s. sed ille me misit, non solum vt prophetas, qui
Dixervnt itaqve ei: nos ex post quam nati sunt, & ad adultã venerunt ætatẽ,
fornicatione non svmvs nati, missi à deo dicuntur ad prædicandum: sed etiam
&c.] De fornicatione spirituali omnino videntur misit me singulari quadam ratione, quia cum ab
loqui, nẽpe idololatria, quæ in scripturis frequẽ- æterno apud ipsum essem, hominem me in mun-
ter fornicatio vocatur. Id enim siguificant cùm di do inter homines esse voluit & fecit. Postquã au-
cũt: Vnum patrem habemus Deum. Itaque, quo- tem ostendit dominus se ex deo processisse, ac ob
niã intellexerunt Dominũ nõ de patre corporali id merito debere diligi ab eis, si velint deũ habe-
loqui, sed spirituali, nec de carnis generatiõe, sed re pro patre suo, recte admirando subiicit; *Quare
de vitæ institutione, omisso Abrahã, Deũ patrem loquelam meam nõ cognoscitis*, vel rectius, agnos-
spiritualẽ se habere obiiciunt. Nos, inquiũt, non E citis? Quasi dicat: Cum ergo deum gloriemini esse
sumus secundum cultũ & mores, nati ex fornica- patrem vestrum, qui fit, vt non agnoscatis loque-
tione, hoc est, idololatria, quasi dicerent: nõ sum⁹ lam meam esse diuinam, & ex ea cognoscatis me à
filij fornicationũ, de qualib. loquitur Oseas, hoc deo patre vestro missum esse? Sicut enim Petrus Matt. 26.
est, idololatriæ ex idololatris progeniti, sicut sunt ex loquela agnitus est, cũ dictum est ei: Galilęus
reliquæ gentes. Vnũ enim tantũ omnes habemus es, nã & loquela tua manifestum te facit, & sicut
patrem nempe Deum; nec, vt aliæ gentes, falsum communiter ex loquela agnoscitur vnde quis sit
Deum colimus: nec, vt Samaritani, Deum verũ si- oriundus: ita dominus cum diuinã haberet mani-
mul cum diis gentium. Patrẽ ergo suum, Deũ vo- festę loquelam, ex qua nõ solum agnosci poterat,
cant, non solum ratione creationis (sic enim om- quòd missus esset vt alii prophetæ, sed etiã singu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tari illo prædicto modo, admiratiuè dicit; *Quare loquelam meam non cognoscitis?* Quemadmodum enim miracula faciebat non sicut alij prophetæ, sed modo quodã excellentiore, nẽpe imperãdo, vt ex eis colligi posset singulariter Deum esse cum eorũ ita modus eius loquẽdi diuinior erat. & diuinitatẽ etiam ipsius satis exprimebat, cum docuisse dicatur tanquã potestatẽ habẽs. Et ex his ergo, quæ loquebatur, & ex modo loquẽdi, ipsũ agnoscere debuissent. Causam autẽ quare non agnouerint eius loquelã, ipse reddit, dicens; *Quia non potestis audire sermonem meum.* quasi dicant: ipse vobis dicã, quid in causa sit, quo minus agnoscatis loquelã meã. Ratio est, quia tanto me odio, & inuidia prosequimini, aliæq; multæ passiones & errores animũ vestrũ occupauerunt, vt propter hæc non possitis audire ita vt æquum est, benignis scilicet aurib. sermonem, & doctrinam meam quã si liberati ab erroribus, & malis passionibus, animi iudicium perturbantib. attentè in silentio audiretis & attenderetis, nihil dubiũ qn facilè loquelam meã & me agnosceretis. Significat ergo illos sibimet causam esse suæ ignorãtiæ, nec negare vult inesse illis facultatem liberi arbitrii, sed quod per passiones prohibiti non possent ferre, & æquis auribus audire doctrinam eius, quomodo is qui aliquẽ graui odio prosequitur, dicere solet; Non possum videre illum aut audire loquentem, quod, non posse, non differt aut parũ ab eo quod est, non velle. Vnde Theophy. exponit, *non potestis*, pro nõ vultis: similiter & Euthymius, qui audire accipit pro intelligere, vt sit sensus: Nõ potestis, vel non vultis intelligere quæ dico.

VOS EX PATRE DIABOLO ESTIS, ET DESIDERIA PATRIS VESTRI VVLTIS, &c.] Postquã Dominus Iudæis & patrẽ Abraham, & patrem Deum eripuit, iam quod prius rectè significauit, aperte pronũciat, qs eorũ sit pater. *Vos*, inquit, *estis ex patre diabolo*, nõ origine, sicut intellexit Manichæus, sed imitatione, q̃ satis significat Dominus cum subdit, & quia scilicet ex tali estis patre, *ideo desideria patris vestris vultis facere.* Et significare volẽs quomodo & in qb. illum imitentur, in sequentib. duo illius peccatorũ genera adducit, nempe homicidii, & mendacij, dicẽs; Ille homicida erat ab initio; quãdo scilicet sua suasione primos parentes transgredi faciens mãdatũ Dei, obnoxios eos, & in eis omnes homines fecit morti corporali, & æternæ, quãdo rursũ & Cain impulit ad fratris occisionem. Inuidia enim diaboli, mors introiuit in orbem terrarũ. Sequitur; *Et in veritate non sterit.* Quod varie intelligitur. Quidã enim intelligũt de veritate iustitiæ. vnde D. Chrysostomus interpretatur: *In veritate non stetit*, hoc est, in vitæ rectitudine. secundùm quã interpretationẽ intelligitur, eũ à Deo cũ reliquis angelis qui perstiterunt, creatum rectum, & bonũ, sicut Deus ab initio creauit hominẽ rectũ, sed in ea rectitudine, prio suo vitio nõ stetisse, id est, perstitisse, & perseuerasse, verũ ea mox excidisse, cum scilicet primum per superbiã elatus cuperet æqualis fieri altissimo, recusans subesse suo creatori: ac deinde cum per inuidiam primos parentes perdere studuit. Nã ad hoc secundũ refert hanc partem D. Chrysostom. Caietanus intelligi hunc locum de veritate fidei. Siquidẽ secundum D. Thomæ sententiã, angeli omnes in fide creati fuerunt, qua crediderunt supernaturalẽ beatitudinem, ad quã suis meritis peruenire possent. Itaq; diabolus nõ stetit in veritate fidei superna turalis beatitudinis, hoc est, nõ perseuerauit in ea, in qua fuit à Deo cõditus. Verum magis apparet Dominum loqui de veritate verborũ, tũ quia mox veritati, de qua loquitur, opponit mendaciũ, dicẽs; *Cùm loquitur mendacium, &c.* tum quia subiicit; Ego autẽ, si veritatẽ dico; non creditis mihi. Proinde magis crediderim Dominũ loqui de veritate illorum verborum, quib. Dominus dixit ad Adã; Quacũq; die comederis de ligno, quod est in medio paradisi, morte morieris. In horum enim verborum veritate diabolus nõ stetit, hoc est, eã nõ est amplexatus, sed contra eam ausus est pronunciare falsissimè; Nequaquã morte moriemini, sed eritis sicut dij, scientes bonum & malum. Secundũ hunc intellectum nullam adfert difficultatem id, quod pro ratione aut declaratione subiungitur, *q̃a nõ est veritas in eo.* Sensus enim est: In diuinorum verborum veritate nõ stetit, necmirum, quia nõ est in eo veritas, hoc est, nõ loquitur veritatem aut nõ amat veritatẽ. At secundum alias intelligẽtias nõnullas est difficultas occasione huius partis, quia, vt annotauit Augustinus li. 11. de Ciui. Dei, c. 14. sic videtur sonare; *In veritate nõ stetit, quia non est veritas in eo*, tãquam ea sit causa cur in veritate non steterit, quia nõ est veritas in eo, cum potius ea sit causa vt in eo veritas non sit, q̃ in veritate nõ steterit. Proinde existimat D. Augustinus locutionẽ hic esse minus vsitatã, & cõiunctionem, *quia* non causam significare, sed indicium & signum: quasi quis quærat, vnde ostẽdatur quod in veritate nõ steterit; ac deinde dicatur; *Quia non est veritas in eo.* Esset autem, si in veritate stetisset. Quæri autẽ solet occasione huius loci & alterius similis, qui est 1. Ioan. 3. vbi dicitur; Ab initio diabolus peccat; vtrum diabolus ab initio suæ cõditionis semper fuerit malus. Et sunt qui existimãt, eũ mox in ipso suæ creationis instanti & initio fuisse malum, nõ vt manichæi fẽtiebant, ex sua cõditione, sed ex propria sua voluntate, qua mox cum creatus esset, per superbiã sui creatoris recusauit subesse imperio. Quorum sẽtentiam etsi ab hæresi Manicæorum alienam esse testetur D. Aug. cap. 13. lib. 11. de Ciuit. Dei, tamen scripturis non esse conformẽ docet c. 15. eiusdem lib. eo q̃ sub persona principis Babyloniæ figurãs diabolũ, Isaias ait; Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris: Et Ezechiel sub persona regis Tyri; In delitiis paradisi Dei fuisti omni lapide prætioso ornatus. Et quia hic dicitur: *In veritate nõ stetit*; vane cõsequitur eum in veritate aliquãdo fuisse. Proinde cõmunis sententia habet, diabolum creatum in naturali quadã rectitudine, aut quod cõmunius tenetur, & est probabilius, in gratia cum angelis, q̃ perstiterunt creatum, aliqua mora licet breui in ea fuisse, ac mox ex ea per superbiã excidisse. Nec cõtrarium habetur ex prædictis scripturarum locis: nã cum hic dicitur; *Homicida fuit ab initio*, nõ initium suæ creationis significatur, sed mundi & hois, nõ eũ homicida esse potuit, priusquã hõ creatus esset q̃ occideretur. Nec illa pars, ab initio, additur cũ illo, in veritate nõ stetit, cui etiã si intelligatur addi, nihil tamen aliud significabitur, quã q̃ ab initio mũdi, id est, statim postquã mundus esse cœperat, & hõ, in veritate non stetit. Nõ enim initium illud primum instãs & indiuisibile accipiendum, quo vel diabolus esse cœpit

cœpit vel mundus, Sic & illud accipiendũ; Ab initio diabolus peccat, de initio mũdi, vt significetur in ipsis mũdi primordiis diabolũ peccare cœpisse, cùm decepit primos parẽtes. quanquam possit ea sentẽtia & sic accipi, vt sit sensus. Diabolũ primũ fuisse qui peccarit. quomodo etiã accipi posset quod hic dicitur: Ille homicida fuit ab initio; vt significetur illum fuisse primum homicidã, & proinde ipsum esse patrẽ omniũ homicidarũ. D. Augustinus illud Ioannis: Ab initio diabolus peccat; intelligit de initio peccati, vt sit sensus: Ipsum indesinẽter peccare à quo tempore cœpit per ipsum peccatũ. Porro quid sit quod hic dicitur; & veritas in eo non est; patet satis ex Ioanne, qui in epistolis suis multum imitatur sermones Domini à se descriptos in Euangelio. In epist. enim 1. c. 1. sic habet: Si dixerimus quoniam peccatũ non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis nõ est. Et c. 2. Qui dicit se nosse Deũ, & mandata eius non custodit, mendax est, & veritas in eo non est. Hinc enim satis patet, quòd non esse veritatem in aliquo, idẽ sit cũ eo quod dicit Psalmista de quibusdã: Non est in ore eorum veritas, hoc est, non loquuntur veritatem, quo & 1. Mach. 7. dicitur de quibusdam: Nõ est veritas & iudiciũ in eis. Sicut autem cùm de hominibus quibusdam dicitur, nõ esse veritatem in ore eorũ, nõ significatur omnia eorum dicta esse falsa, sed eorum sermonẽ plenũ esse mendaciis, ita vt non possit quis eis tutò credere: ita & cùm dicitur in diabolo nõ esse veritatem, nõ significatur nullam in illo omnino esse veritatẽ. Sicut em̃ per naturalia sua, quę teste Dionysio integra mãserunt, multa vera cognoscit: ita & vera pleraque loquitur, sed tamen etiã cũ vera loquitur, studet p ea quæ loquitur homines decipere, ita vt ad mendaciũ & errorẽ omnia illius dicta vergãt, nec vnquã illi tutò credi possit. Potest etiam intelligi, veritas nõ est in eo, hoc est, in eius affectu. quod est, ipsum nõ amare veritatem, quã cũ loquitur, ad decipiendũ loquitur, aut coactus loquitur. Postquã autẽ dixit Dominus diabolũ nõ stetisse in veritate, & veritatẽ in eo non esse, vt ostẽderetur ipsum esse patrẽ omnium qui loquũtur mendacia, & veritatem odiunt, ostendendum erat, vnde haberet quòd nõ veritatem, sed mendacia loqueretur, nẽpe quòd ex seipso. Vnde subiecit Dominus: Cùm loquitur mendaciũ, ex propriis loquitur: Quæ sentẽtia dupliciter accipi potest. Altero modo, vt significetur diabolum aliquando loqui veritatẽ, sed tunc nõ loqui ex propriis. Altero, vt significetur eũ semper loqui mẽdacium, quia etiam cùm vera dicit, cum intẽtione loquitur fallendi, vt sit sensus: Cùm loquitur, mendacium scilicet, ex propriis loquitur, hoc est, non loquitur ex his quæ ei vel à Deo vel ab alio sunt communicata, sed quæ habet ex seipso, nẽpe sua corrupta voluntate. Quod bene declarat Dominus cùm subdit; quia mendax est, & pater eius. Quibus verbis Manichæi intellexerunt id quod prima facie videtur significari, diabolũ esse mẽdacẽ, & patrẽ ipsius diaboli etiam esse mendacem, asserentes hinc vnũ esse principiũ omnium malorũ, distinctum ab alio omniũ bonorum principio. Verùm hunc detestabilem errorem totus etiam mũdus damnauit. Proinde secũdùm ecclesiasticorum patrum intellectum, relatiuum, eius, non ad diabolum, sed ad mendacium debet referri, quod includitur in adiectiuo, mẽdax, & prius expressum fuit, vt significetur diabolum non solùm esse mẽdacem, sed etiam esse patrem, hoc est, principẽ & auctorem primum mẽdacij; quomodo nisi intelligatur, non probabitur id quod erat hac parte, p̃bãdum, nempe ipsum cum loquitur mendacium, ex propriis loqui. Si enim habet patrem diabolus, à quo sicut naturam malam ita & mendacium accepit, non ergo ex propriis loquitur mẽdaciũ, sed ex his quæ à patre suo accepit. Nunc verò quoniã dicitur esse diabolus pater mendacij, apertè probatur illum ex propriis loqui mẽdacium, & differentia inter diabolum & hominem insinuatur, qui cum & ipse sit mendax, & mendacium loquatur nonnunquam, nõ tamen ex propriis loquitur mẽdacium, sed ex diabolo, ad cuius exẽplum & suggestionem loquitur mendaciũ, sicut in spiritu veritatis loquitur veritatem. Proinde doctè hoc loco Augustinus ostendit significatam inter hominem & diabolum differentiã, sic scribens: Diabolum dominus dixit patrem mẽdacij. Quid est hoc? Audi quid sit. Replica modo ipsa verba, & intellige. Non omnis em̃ qui mentitur, pater mendacij sui est. Si enim ab alio mendaciũ accepisti, & dixisti, tu quidem mentitus es, proferendo mendacium, sed pater mendacij ipsius nõ es, quia ab altero accepisti mendaciũ. Diabolus autem à seipso mendax fuit, mendacium suum ipse genuit, qd̃ à nemine audiuit. Quomodo Deus pater genuit filiũ veritatem, sic diabolus lapsus genuit quasi filium mendacium, Hæc ille. Sicut autem hic relatiuum, eius, refertur ad substantiuum in adiectiuo præcedente inclusum: ita cõtrà Prouerb. 14. refertur ad adiectiuũ præcedentis substantiui, cùm dicitur: In timore Domini erit fiducia fortitudinis, & filiis eius erit spes, nempe timentis Dominum. Ab hac loquendi ratione non abhorret qd̃ est apud Plinium lib. 28. c. 9. de lacte, Stomacho, inquit, accõmodatissimũ caprinum, quoniã fronde magis quã herba vescuntur, scilicet caprę, quę in voce caprinum intelliguntur. Per hæc ergo etiã bene id cõprobat Dominus quod inprimis probandum suscepit, nempe diabolum esse patrem omnium qui mendacia amplectentes veritatem odiunt. In lib. quæstionum veteris & noui & testamẽti, q Augustino iuscribitur, cap. 90. & 98. vbi hic locus tractatur, legitur, mendax est sicut & pater eius. Vnde p eũ qui dicitur hic esse pater Iudæorũ, docetur intelligi Cain, qui primus fuit inter homines homicida, & dictus sit diabolus ob opera ei cũ diabolo cõmunia, & hũc significari fuisse mendacem, vt qui simulauerit se nescisse vbi esset frater suus Abel, & patrem eius, nempe Satanã, etiã esse mẽdacem. Verùm hæc interpretatio tãquam proposito domini non cõueniens, nec Augustino digna, reiicienda est. Nec priori interpretationi quicquã videri debet obesse oppositus Græcis articulus ὁ πατηρ, qui Erasmo scrupulum mouit. Sic em̃ dictum est cum articulo, diabol⁹ est mẽdax, et ὁ πατηρ ἀυτοῦ. quomodo nos diceremus, est mendax, et est ipse pater mendacij. Et alioqui certum est articulum Græcis frequenter superuacaneum esse, vt additus nihil plus significet quã omissus, quemadmodum Gallicè vtrumq; dici põt. *Il est le pere*, aut *Il est pere de mẽsonge*. Et Teutonicè, *Hy is vader*, aut, *den vader vander lueghene*.

EGO AVTEM QVIA VERITATEM DICO NON CREDITIS MIHI. QVIS EX VOBIS.] Inter duas illas conditiones quas dia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bolo Dominus tribuit,alteram,nempe homicidij, A
satis supra dixit Iudæos imitari, cũ dixit,aliquoties?quæritis me interficere, nunc verò alteram, nempe mendacij & auersionis à veritate, ostendit etiã eos imitari,& simul seipsum opponit diabolo dicens: Ego autem quia veritatem dico,&c. Non enim legendum, si veritatem dico,sed quia. Nam sic consentientib. Græcis,quæ habent ὅτι,etiã habent August. Rupertus: Dionysius, & Latina pleraque scripta. Et est sensus lõge plenior. Significatur em̃ adeo ipsos à veritate auersos, & mendacia sectari, vt cùm ob hoc ipsum ei credere deberẽt quia veritatẽ loqueretur,cõtrà ob illud ipsum credere noluerunt, crediturí vtique si falsitatẽ loqueretur. Iuxta quod suprà dicit c.5. Ego veni in B
nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in noĩe suo,illum accipietis. Porro vt ꝓstenderet Dñs eos nullam habere iustam causam non credendi ipsi,nec alia causa non credere,quã quia veritatem loqueretur,subiicit: Quis ex vobis arguet me de peccato? Græca autẽ,similiter & Augustinus,habẽt præsens tempus,arguit. Sed eodem redit. Sensus em̃ est: quis me potest vel poterit arguere,hoc est, argumentis conuincere de quouis peccato,nedum de errore & mendacio; Arguere enim exponendum est per conuincere,non autem pro accusare. Nam Græcis est ἐλέγχειν, quod est refellere & argumẽtis cõuincere. Alioqui Iudei dominũ de peccato frequenter accusabant,& in eius operibus,cùm dicerent illum soluere sabbathũ: & C
in eius doctrina,cùm dixerunt: Tu de teipso testimoniũ perhibes,testimoniũ tuum non est verum. Nunquam autem potuerunt eum certis cõuincere argumentis,sed vbiq; obstructum à Dño os loquentiũ iniqua. Sensus itaq; est: Si quisquã vestrũ est qui aut doctrinã meam de aliqua falsitate, aut omnino vitam meam de aliquo peccato cõuincere possit,vt ob id mihi non putet esse credendũ in mediũ ille quisquis est prodeat. Si verò nemo vestrum me peccati cõuincere põt,quare ergo nõ creditis mihi veritatẽ dicenti? Sic enim subiungitur à Domino: Si veritatẽ dico,quare nõ creditis mihi? In qua sententia apud nos deest coniũctio, autẽ,vt sit: Si autẽ veritatẽ dico,&c. quæ cõiũctio D
multũ facit ad argumentationis perfectionẽ. Cõstringit em̃ duplici hac interrogatione Dominus Iudæos, quod aut eum conuincere debeãt mẽdacij vel peccati, aut ei quẽ conuincere nequeunt, credere. Causam autẽ quare nõ crederent vera licet dicenti, ipsemet Dñs concludendo explicat: Qui,inqt,ex Deo est,hoc est, Dei spiritu prædituS est,hic verba Dei audit;lubenter. s. & benignis auidisq; auribus ea acceptat credendo, & obediendo eis. Propterea ergo vos mea verba quæ Dei sunt nõ auditis æquis auribus, quia ex Deo non
estis,id est,afflatu spiritus diuini non estis donati, E
1. Ioan. 4. sed pleni afflatu diaboli. Sic & Ioãnes: Qui, inqt, nouit Deum,audit nos: qui non est ex deo,nõ audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis & spiritũ erroris. Circa prædicta dñi verba,obseruãda primum,vt annotauit D. Gregorius,Dñi mansuetudo,qui cùm venisset ad iustificandũ peccatores,nõ dedignatur tñ se ex ratione ostendere peccatorem nõ esse,& sese peccatorũ redargutioni si possent, subiicere. Secundò obseruanda nota illa, qua dignoscitur num quis ex deo sit nãtus an nõ.

RESPONDERVNT ERGO IVDÆI,&c.] Solet conuicta impietas, dum non habet quod respondeat veritati, conuerti ad cõuitia. Itaque Iudæi quoniam cõuicti erãt esse filij diaboli, ad maledicta confugiunt, mera animi impotentia regerentes in Dñm quæ nullam vel similitudinẽ veri habebant. Nonne,inquit,bene dicimus nos. Quibus verbis significant se id prius Domino obiecisse aliquando, ipsum autẽ re ipsa iam cõfirmare illorum dictum. Porro Samaritanum Dominum vocabant,non ꝓ origine eum talem esse putabãt, sed per contemptum & vilipensionem. Nam Iudæi Samaritanos execrantes, quem vehementer odiebant, Samaritanũ appellabãt: quomodo Christiani quosdã per contemptmm Iudæos vocant. Aut Samaritanum appellabãt,ꝓ quemadmodum Samaritani Iudæos nobile semen Abrahæ,vilipẽderet,aut ꝓ legis & cæremoniarum videretur esse transgressor. Dæmonium autem habere dicebant, ꝙ,vt dictum est in c. Ioa. 7. insana & absona eum loqui iudicarent,cũ illos dicebat ex patre diabolo,& nõ ex Deo esse,se verò suamq; doctrinã tãtopere videretur cõmendare. Vnde cap. Ioannis sequenti multi dixisse dicuntur: Dæmonium habet & insanit,quid eum auditis? Alij dicebãt: Hæc verba nõ sunt dæmonium habentis. Ex quo loco satis paret illos sic dixisse dominum habere dæmonium,quomodo solemus nos dicere aliquẽ insanire, quem absurda loqui iudicamus. Proinde aptè Dñs respõdit: Ego dæmonium nõ habeo, sed honorifico patrem meum; quasi dicat: Nõ loquor C
insaniæ verba,sed ea loquor per quę studeo patris mei gloriã apud homines promouere. Ad insanam Iudæorum calumniam & cõtumeliam clementissimè dñs respondit,alterum cõuitium,nempe Samaritani nomen,dissimulans,siue quia nihil aliud erat quàm impotentis iræ maledictum, omni ratione carens,siue secundùm Augustinum,quia ipse nomen Samaritani lubenter secundum eius significationem cognouit sibi competere, sicut se in quadam parabola apud Lucam per Samaritanum designauit. Samaritanus em̃ custos interpretatur. Ad dæmoniaci autem vocabulum intentatũ qm̃ derogabat glorię Dei & veritati doctrinę suę, respondit quidem, sed ita vt nõ regesserit maledictum quod in illos meritò retorqueri potuisset, sed mansuetè & simplici negatione tantum depulerit à se, qui alioqui inter docendum, & vitia hominum reprehendendum pro gloria Dei vehemẽs erat, liber & acer. Quo nos docuit, vt quoties agitur de gloria Dei, quoties aduersus impios defendẽda est euangelica doctrina, vehemẽtes simus & acres: quoties verò nõ ipsi cõtũtiis incessimur, lenitatem præstemus, sic vt nec ad omnia respõdeamus, sed ea tãtum, idq; cum modestia, à nobis depellamus, ad quæ, sine periculo fructus euangelici non possemus obticescere. Dicit autem dñs se honorare patrem suum, per ea scilicet verba, ratione quorum eum dicebat habere dæmonium, quia per illa ostendit ꝙ Iudæi homicidæ & mendaces non essent filij Dei, sicut gloriabantur, quódque vera esset doctrina sua. Per hæc enim pater honorabatur. Dicit ergo; honorifico patrem meum, vos autem me quia patrem meum honoro, inhonorastis, vel, vt habent quidã Codices Græci & Latini, inhonoratis, cum scilicet Samaritanum & demoniacum appellatis. Ne autem id dicere videretur, quasi doleret se ab eis inhonoratum & ignominia affectũ, ac gloriæ cupidus putaretur, subiecit: Ego autem non quæro gloriam meam. Ego tanquam homo

homo scilicet, non quero gloriam meam, sed glo- A
riam Dei, & salutẽ hominum. Quamuis autem ego secundum quod homo gloriam meam, quatenus homo sum, non quæram, nec vicisci eos, qui ignominia me afficiunt, est tamen qui gloriã meã quærat, & non solum quęrat, sed etiã iudicet, vindicando de ijs, qui me ignominia afficiũt. Vult enim pater vt omnes honorificẽt filium, sicut honorificant ipsum: & qui hoc recusant facere, seuere, ab eo vel in hac vita, sicut Iudæi, vel saltẽ ĩ futura vindicabũtur. Sciendũ autẽ Græca nõ habere futura, quærat, & iudicet, sed ζητῶν καὶ κρίνων, id est quærens, & iudicans, vel, est ꝙ quærit & iudicat. Vt non significetur pater quæsiturus, sed quærere & iudicare, cũ est oportunũ. Nec ẽ istud cõtrarium illi, quod alibi dictum est: Pater nõ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Nam ibi est sermo de iudicio vniuersali, hic verò significatur patrẽ vlcisci siue in hac vita, siue post B
eam, inobedientiam, & ignominiam filio illatam. D. Aug. intelligit Dominum hic loqui de iudicio discretionis, vt sit sensus; *Est qui quærat & iudicet*, hoc est, discernat suo tempore gloriam meam à gloria cuiuscunque creaturæ, quãdo me scilicet sedere faciet in dexteram suã, qui & modò satis discernit inter me & alios homines, ꝓ opera & doctrinam quam per me profert mũdo. Porro, quoniam Iudæi Domini sermonẽ veluti insanum & à dæmone profectum calumniabantur, Dominus cõtrà quàm salutaris sit ipsius doctrina libere ꝓclamat, nequaquam reueritus Iudæorum contradictiones, nec ob eorum conuitia à docendo quæ C
pijs & electis ibi præsentibus essent salutaria, cessans. Amen amen, inquit, dico vobis, quisquis sermonẽ meum non simpliciter audierit, sed auditũ etiam seruauerit, obtẽperando ei, nõ videbit, hoc est, non experietur, nec sentiet mortẽ in æternũ, ꝙa ab æterna morte erit liber, & mors corporis ei mors nõ erit, sed somnus, & migratio. Sõnus. quo ad corpus aliquando excitandũ: migratio, quoad animã fœlicius in altero seculo victurã. Circa quę verba notãdum, idem iã à Domino promitti seruantib. fermonẽ eius, quod supra promisit manducantib. carnẽ eius, vt intelligamus verbũ Dei æquari hac in parte eucharistiæ. Vtrũq; enim est panis mentem hominis nutriens, & viuificans. D

DIXERVNT ERGO IVDÆI: NVNC COGNOVIMVS, &c.] Cùm mansuetissimè Iudæis insaniam sibi obijcientib. Dominus respondisset, & quæ salutis eorũ essent, docuisset, cõtrà illi sermonẽ eius intelligentes de morte corporali, rursum insaniã ei obijciũt, tãto quidẽ furore, vt etiã proprij sui honoris obliuiscerentur. Nam cum dicunt; *Nunc cognouimus*, significant se id prius cum illi hoc obiecerunt, non cognouisse, aut non satis cognouisse. Mirãtur autẽ quomodo Dominus immortalitatẽ promittat seruantib. sermonem eius, E
cum ea nec Abraham, nec prophetis contingerit, quos tamen constat seruasse sermonẽ Dei, atque ob id colligũt ipsum se anteponere illis, qđ polliceretur ea, quæ illi non solum nõ potuerũt alijs præstare, sed nec ipsi sunt assequuti ex obseruatione mãdatorũ Dei. Porro Dominus omisso dæmoniaci nomine, furibũde sibi intẽtato, quod prius à se simplici depulerat negatione, ad reliqua pro suo moremãsuete respõdet. Et primũ quidẽ ad illud qđ postremo loco dixerũt; *Quem te ipsum facis?* quo significauerant eũ seipsum exaltare, & sibi vsurpare personam alienam. Ad hoc enim respõdet Dominus, dicẽs; *Si ergo glorifico me ipsum, gloria mea nihil est.* Quæ sententia secundum Chrysostomũ sic est intelligẽnda, quomodo illa supra c. 5. Si ego testimoniũ prohibeo de meipso, testimoniũ meũ nõ est verum, vt scilicet Dominus eã loquatur ex Iudæorum & nõ ex sua sententia, & concedẽdo dicat. Aliter tamẽ & rectius sic intelligetur, quomodo aliæ multæ similes: Si ego ex meipso, aut ego tanquã homo, qualis à vobis solũ esse putor, glorifico meipsum, inanis, & ꝓ nihilo æstimanda esset gloria mea. Nunc autẽ non ego me glorifico, sed est pater meus qui me glorificat. Hæc autẽ patris glorificatio non intelligenda est tantum consistere in ijs, quæ pro filij gloria pater fecit in baptismo, & in monte Thabor, aut post mortẽ in resurrectione, & ascẽsione eius, sed & in omnib. quæ filius dixit, aut fecit. Hæc enim cũ fi- B
lius non à seipso dixerit & fecerit, sed pater per illũ loqueretur, & operaretur, & filij gloriã diuinã aperte satis cõprobaret, dicitur filius per illa non seipsum glorificasse, sed pater ipsum glorificasse. Sic & prophetæ nõ seipsos glorificauerunt, cùm ex Dei mandato dicerent aliquid ad gloriã eorum pertinens. Sed tunc seipsum quis glorificat, quando suis, hoc est, nõ diuinis dictis vel factis gloriam sibi venatur & parat, & apud homines. Clare autẽ aperit eis Dominus, quẽ vocet patrẽ suum, cum subdit, *quem vos dicitis quòd Deus vester sit*, significans in veritate nõ esse ipsorum Deũ, sicut gloriabantur. Vnde subdit; *& non cognouistis eum*, qa scilicet sermonẽ eius, & opera, quæ per me edit, non agnoscitis, nec mandata eius seruatis, quorũ vtrumque arguit hominem non vere, & intime agnoscere Deum. In hunc enim sensum Dominum dixisse illos nõ cognoscere Deũ, patet, quia mox de se dicit; *Ego autem noui eum, & sermonem eius seruo.* Nam quod dicit, *sermonem eius seruo*, indicium esse vult cogniti à se Dei. Differentia autẽ, quã hic reddit Dominus inter se, & Iudæos, quoad cognitionẽ Dei, eò tendit, vt significet rationẽ quare illi non credant patri filium glorificanti, ipse verò tam libere audeat pronunciare, quæ ad suam facerent gloriam. His aũt veluti munimentis, prædictis, secundò respõdet ad id quod de Abraham obiecerunt; *Nunquid tu maior es patre nostro, &c.* ostẽditq; se illo maiorem esse, & simul indicat illum nõ esse mortuũ ea morte, de qua ipse erat locutus; *Abraham*, inquit, *pater vester exultauit vt videret, hoc* est, gestiuit, & summopere optauit videre *diem meum*, hoc est, aduentum meum in carnem. Et quod summe desiderauit videre, cũ magno ętiam mentis gaudio est assecutus. Vidit enim diem meum oculis spiritualibus, quia iam agnouit me in mundum venisse, ob id gauisus est, ꝙ per me sciat se & totum humanũ genus à morte redimendum, & in cœlos subuehẽdum. Diuus Augustinus illud, *vidit & gauisus est*, refert ad tẽpus quo Abrahã fuit in carne, vt tunc dicatur vidisse diẽ Domini, hoc est, cognouisse, & ob id gauisum fuisse. Incertum autem relinquit, an quod de die dicitur, intelligendũ sit de die tẽporali aduentus Christi in carnem, an de die æternitatis, ꝙ nescit ortũ, nescit occasum. Vtrũque enim illum dicit per fidẽ vidisse adhuc in carne positum, quod vel tunc declaratum est in eo, cum seruum suum, posita manu sub femore suo, iurare voluit ꝓ Deũ Gen. 24
cœli, significans se credere, vt vult Augustinus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deum cœli ex suo semine incarnãdum. D.Chry- A
sostomus similiter illud, *vidit & gauisus est*, refert ad tẽpus, quo Abraham fuit in carne: sed per diem Domini intelligit tẽpus passionis eius, quã Abraã præuiderit, & præcognouerit, cũ postquã filiũ suum immolare pararet, hircum pro eius obtulit redẽptione. Caietanus autẽ colligit debere hanc partem ad illud tempus referri, & de die æternitatis locum hunc intelligendum ꝙ Iudæi ex his Domini verbis intellexerint, Dominum fuisse visum ab Abraham, & vicissim illum vidisse, cum in mũdo hoc ageret. Dicunt enim, *& Abraham vidisti?* Verũ prima interpretatio videtur simplicior, B
quia locus hic de die aduẽtus Domini ĩ carne intelligitur, & eum tunc Abrahã vidisse, quando in limbo inferni existens, intellexit desideratã Christi incarnationẽ, impletã esse, & pẽfectã. Nec obstat id, quod mouet Caietanum. Nam dicendum Iudæos, vt frequẽter, pro suo carnali sensu, Domini verba malè intellexisse, & putasse ipsum locutũ de visione corporali, cũ loqueretur de spirituali. Itaque Iudæi Dominũ significare putantes Abraham vidisse illum oculis corporalibus, & proinde C
tum vidisse, cũ in mũdo hoc degeret, nouã rursum calumniam Christo obijciunt, dicẽtes; *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Dicendum erat, & Abraham vidit te, verum quo magis absurditas appareret, dicunt, & Abraham vidisti? Porro quoniã hic dicitur de quinquaginta annis, D. Irenæus lib. 2. c. 40. colligit Dominum maiorem annis quadraginta prædicasse euangeliũ, ac ad ætatẽ quinquagenariã accessisse, cũ hæc illi Iudei obijcerent, quod & cõfirmant auctoritate eorũ, qui hæc se audiuisse à Ioanne prædicabãt. D
Verum hæc sententia tanquam Euangelistis contraria ab omnib. recijcitur. Et Eusebius li. 3. c. 39. notat Papiam Ioannis discipulum, ꝙ ex Apostoli verbis nõ satis intellectis tradiderunt quædã, vnde data est aliis erroris ansa, inter quos numerat etiã Irenæum. Alij pro quinquaginta legunt quadraginta. Nam sic legitur apud Chrysostomũ, qui cõmenti vice adijcit, ac si iã prope accederet ad eã ætatẽ. Verũ scriptorũ vitio verisimile ẽ quinquaginta mutatũ in quadraginta, ꝙ ineptũ nimis iudicaret Iudæos obijcere de annis 50. cum ab illis tã lõge adhuc Dominus abesset. Proinde quidam suspicantur Iudæos existimasse Dominũ seniorem fuisse quã erat, ob maturitatẽ, & grauitatẽ vultus, & ob multũ laborẽ in prædicationibus, vigilijs, & orationibus. Theophylactus curiosum nimis esse putat inquirere, quare dixerint potius de annis 50. quã 40. putãs casu factum esse, ꝙ eis in mentẽ simpliciter venerit ille numerus. Probabilissimũ autẽ est, ꝙ appellatione quinquaginta annorum spectauerint ad mortẽ sui seculi, hoc est, Iubilei, ꝙ interdum seculum appellatur, quasi dixerint: Nõdum seculũ implesti, & audes dicere vidisse te Abrahã? Huic confine est, quod Theoph. cõmemorat quosdã dixisse quinquaginta annorum factam mẽtionẽ ob honorẽ anni Iubilei. Porro quanquã Dñs Iudæos redarguere potuisset de malo verborũ suorũ intellectu, potius tamen ad eorũ interrogationẽ respondere voluit, vt apertius iã suam diuinitatem declarãs, ostenderet se Abraham esse maiorem, atq; ob id dicit; *Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret*, vel nasceretur aut esset, *ego sum*. Non dicit, ego fui, sed, *ego sum*, quemadmodum superius, vt ostẽderet Iudæis se eũ esse q olim dixerat Moysi; Ego sum q sum. Iudæi ergo hãc vocẽ tanquam blasphemã nõ ferẽtes, cucurrerunt ad lapides, vt pœna legis cõtra blasphemos statuta eũ occiderent. Vbi eorum manifestus apparet furor, cum sine sententia iudicis ad lapidationem se parãt, nõ habita etiã cõsideratione loci, nẽpe templi. Verũ Dominus, q iã verbis suam apertẽ significauit diuinitatem, eãdem reipsa ostẽdit, cũ abscõdit se ab eis, reddẽdo se illis inuisibilẽ. sicq; exiuit è templo, è manib. eorum elapsus, docens nos suo exẽplo, vt, cũ etiam possumus resistere, iram superbientium humiliter declinemus.

CÆCO NATO RESTITVITVR VISVS.

Ioannis 9. Cap. lxxvii.

Et prateriẽs Iesus vidit hominẽ cæcum à natiuitate, & interrogauerunt eũ discipuli eius; Rabbi, quis peccauit, hic, an parentes eius, vt cæcus nasceretur? Respondit Iesus; Neque hic peccauit, neque parẽtes eius, sed vt manifestẽtur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est: venit nox, quãdo nemo pãt operari. Quãdiu sum ĩ mũdo, lux sum mũdi. Hæc cũ dixisset, expuit in terrã, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius, & dixit ei; Vade, laua in natatoria Siloæ, quod interpretatur missus. Abijt ergo, & lauit, & venit videns. Itaque vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant; Nonne hic est, qui sedebat & mendicabat? Alij dicebant; Quia hic est. Alij autem, Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat; Quia ego sum. Dicebãt ergo ei; Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit: Ille homo, qui dicitur Iesus, lutũ fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi; Vade ad natatoriã Siloæ, & laua. Et abij, & laui, & vidi. Et dixerunt ei; Vbi est ille? Ait; Nescio. Adducunt eũ ad Pharisæos, qui cæcus fuerat. Erat autem sabbathum, quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis; Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video. Dicebant ergo ex Pharisæis quidam; Non est hic homo à Deo, qui sabbathum non custodit. Alij autem dicebant; Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. dicunt ergo cæco iterum; Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit; Quia propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset & vidisset, donec vocauerunt parentes eius, qui viderat, & interrogauerunt eos dicentes; Hic est filius vester, quem vos dicitis, quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt; Scimus quia hic est filius noster, & qui cæcus natus est, quomodo autem nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interroga, ætatem habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim cõspirauerant Iudæi, vt, si quis eũ confiteretur esse Christũ, extra synagogam fieret. Propterea parẽtes eius dixe-

dixerunt; Quia ætatẽ habet, ipsum interroga. Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei; Da gloriam Deo, nos scimus, quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille; Si peccator est, nescio, vnum scio, quia cæcus cũ essem, modo video. Dixerunt ergo illi; Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis; Dixi vobis iam, & audistis, quid iterum vultis audire? nunquid & vos vultis discipuli eius fieri. Maledixerũt ergo ei & dixerũt; Tu discipulus illius sis: nos aũt Moysis discipuli sumus. Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus, vnde sit. Respondit ille homo, & dixit eis; In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos: Scimus autẽ, quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc audit. A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquã. Responderunt & dixerunt ei; In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras, Audiuit Iesus, quia eiecerunt eum foras, & cum inuenisset eũ, dixit ei; Tu credis in filiũ Dei? Respondit ille, & dixit; Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus; Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait; Credo Domine. Et procidens adorauit eum. Et dixit Iesus; In iudicium ego in hunc mundum veni, vt, qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erãt, & dixerunt ei; Nunquid & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus; Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis; Quia videmus, peccatum vestrum manet.

Et præteriens Iesvs vidit ho- A
minem cæcvm a natiuitate, &c. Quantũ tẽporis interfuerit inter præcedentia, & hoc miraculum, nõ constat. Non enim quia dicitur: *& præteriens vidit*, &c. existimandum est hoc contigisse mox, cum Dominus se abscondendo exiuisset è tẽplo. Tunc enim exeunti non aderãt discipuli, quos constat modo adfuisse. Itaque nihil aliud voluit Euangelista, quam ꝙ, cum Dominus quandoque in Ierusalẽ alicubi præteriret, vidit hunc cæcum. Post præcedentẽ enim Domini cum Iudæis, & Pharisæis variam disceptationem, miraculum iam subiungere voluit Ioannes, quod noua Pharisæis occasio fuit persequẽdi Christum, cũ, si voluissent, ex ipso intelligere potuissent vera esse, quæ de se superius magnificè prædicauerat. Ioannes eñ sua narratione maxime prosequitur dicta, & facta Domini, quæ in Ierusalem Pharisęis, & Ierosolymitanis fuerũt occasiones psequẽdi ipsum. Miraculi autẽ huius exordium cœpit à visione, & aspectu Domini qui vbique faustus & salutaris legitur fuisse. Intelligendum autem Dominum non obiter aspexisse hunc cæcũ, sed studio se illum aspexisse, defigendo etiam intuitum in illum. Alioqui enim non adduceret Euangelista discipulorũ quæstionem, occasione aspectus huius factam. Nam cum viderent Dominũ studiose illum aspicientem, interrogauerunt eum; *Rabbi quis peccauit, &c.* Cuius quæstionis occasionem fuisse C
verisimile est, quod cũ Dominus superius paralyticum in Ierusalem curasset, dixisset; Ecce sanus factus es, iam amplius noli peccare. Vnde intelligentes morbos ob peccata accidere, mirantur cuius peccato hic contraxerit cæcitatẽ à natiuitate. Et quidem suam ruditatem magnam in hac quæstione ostendere videntur, cum quærunt nũ ipse peccauerit, qui cæcus natus erat, quasi fieri posset, vt qs peccaret, antequam nasceretur. Verũ secũdum Chrysostomũ & Theophyl. non hoc dicunt, quasi alterum illorum duorum supicarentur esse verum, sed quod neutrum iudicarent conueniẽter dici posse, vt nõ tam interrogando, quam dubitando hæc dixerint, & admirãdo, quasi dicerẽt; Paralyticus quidẽ ꝓpter peccata sua ægrotabat, sicut à te tunc didicimus, de hoc autẽ quid dicis? Quis peccauit, vt cæcus nasceretur, an ipse, an parẽtes eius? Neutrum enim nobis videtur dici posse, ꝙ nemo peccare possit, antequã natus sit, & iniustũ videatur filios puniri pro parentum peccatis. Sũt D
qui intelligunt discipulos tunc adhuc secundum vulgarẽ Iudæorũ opinionẽ credidisse animarum in multa corpora transitum, & animã in alio mũdo versantem, si peccet, pœnam quandã recipere in corpore, quod assumit. Nã ex hac opinione, de qua supra nonnihil, videntur huic cæco postea dicere Pharisæi; In peccatis natus es totus.

Respondit Iesvs: Neque hic peccavit, &c.] Omissa redargutione ruditatis suorũ discipulorũ, ad doctrinã varitatis pro suo more Dominus cõuertitur, docens non semp propter peccata immitti hominib. morbos, sed nonnunquã ob ostẽsionẽ gloriæ Dei in eis. Quod tamen cum fit, non est, ꝙ homo cõqueratur, tum quod Deus omniũ creator creaturis suis vti põt, vt maxime nouit expedire illustrãdæ gloriæ suæ, ꝙ id ad maius profectum hominis, nempe spiritualẽ vtilitatẽ eius ꝓueniat. *Neque*, inqt, *hic peccauit, neque parẽtes eius*, supple, vt cæcus nasceretur, (Nõ eñ ab omni peccato illos significare voluit immunes esse.) sed, supple, iõ cæcus natus est, vt manifestẽtur opera Dei ĩ illo. Dicit pluraliter, *opera Dei*, & nõ, opus Dei, qa nõ tantũ vnum illud opus Dei, nẽpe curatio cæcitatis, erat in illo manifestãda, sed ĩ genere opera Dei erãt in illo manifestãda, hoc est, ostẽdẽdũ erat in illo, qualia essent Dei opera, quãtæ, s. potentiæ, & quãtæ rursũ bonitatis, quomodo semper etiã in sabbatho operetur, quæ ad salutẽ hominũ pertinẽt, & ꝙ opera Iesu sint à Deo. D. Irenæus lib. 5. illud opera Dei, intelligit de operib. creationis, quorũ Christus se declarauit nunc auctorẽ, dũ ex luto homini restituit visum, significãs se eũ esse, qui olim hominẽ plasmauit ex limo terræ. Cũ autem his verbis Dominus subindicaret se miraculũ hoc, ad quod se iã parabat, nõ operaturũ aucupandæ gloriæ cã, & propter ostentationẽ, sed propter gloriã Dei, id ipsum apertius significare volẽs, subiungit; *Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est.* Dicit, *oportet*, non ꝙ ad hoc cogeretur veluti seruus à domino, sed significare volẽs se nõ à seipso facere, quæ faciebat, verum ex mandato & cõmissione patris. Dicit; *opera eius qui misit me*, significãs eadẽ esse opera sua & patris sui: quãquã Rupertus intelligat opera eius, qui misit, opera ꝙ pater mittẽs filio fiuxit, & mãdauit vt faceret. verũ altera intelligẽtia vt est simplicior, ita ꝓposito magis cõueniẽs. Dixerat eñ opera dei ĩ eo manifestãda, vtergo significaret illa pse esse manifestã

Universidad de Deusto
Biblioteca

da subijcit ; *Me oportet operari opera eius qui misit* A *me, donec dies est.* Vbi per diem intelligit D. Augustinus ipsum Christum, quia sequitur; quamdiu sum in mundo, lux sum mundi, quæ tamẽ intelligẽra nõ videtur cõueniẽs satis, cũ significetur diẽ illam de qua Dominus loquitur, nõ semper fore, sed noctem illi succesſuram. Proinde Ruperus, & alij per diem intelligunt totum præsens seculum vsque ad iudicij diem nouissimum, & per noctem seculum futurum, vt significetur Dominum vsq; ad consummationem seculi operari debere opera eius, qui misit illum, opera scilicet ad salutem hominis pertinentia, ad quam promouendã missus fuit in mundum, quę opera Christus indefinẽter etiam iam in dextera patris [illegible] operatur per suum spiritũ, & suos prædicatores. Post finem autem secũ ventur[illegible] doctores. Post finem autem secũ ventur[illegible]ando non solum ipse cessabit ab operib[illegible] B sed nemo omnino poterit operari, quæ ad suam, vel aliorũ pertinent salutem. Nec huic intelligentiæ videri debet obstare, quod Paulus præsens seculũ, noctem: futurũ verò, diem vocet. Nam ille quidẽ hanc vitam noctem vocat, propter errores, & ignorantiã multã, in qua adhuc sumus: idẽ vero, futurum seculũ, quod tunc omnia, quæ modò latẽt, erunt manifesta. Hic vero alia ratione, dies præsens seculum, nox futurum significat, nempe ob operationis facultatem, quæ diei cõuenit, & cessationem ab opere, quæ conuenit nocti, iuxta illud Psalmistæ; Cùm ortus est sol, exiuit homo ad opus suum, & ad operationẽ suam vsq; ad vesperam. Verum, si ipsa Domini verba attentius cõsideremus, omnino apparet Dominum vocasse diem tempus corporalis suæ in mundo præsentiæ: noctẽ verò, tẽpus suæ absentiæ, in quo ex decreto patris vacaturus erat à doctrina, & miraculorũ operibus, sic vt p sese corporaliter ea nõ esset exhibiturus, sicut ea exhibere per sese debuit, quãdiu erat corporaliter in mũdo. Cũ enim subijcit; Quã diu sum in mũdo, &c. significat se quãdoq; nõ fore in mundo, quomodo iam erat, secundũ corporis scilicet visibilẽ præsentiam, quã mox erat subducturus mundo. Quod autẽ ait ; *Venit nox in* [illegible] *nemo potest operari* ; alluſit more suo ad nõ[illegible] vulgarẽ, in qua nõ possunt homines operari: hinc allegoricas significans instare tẽpus, in quo abiturus à Iudæis nihil esset apud eos operaturus eorũ, quæ tũ pro eorũ salute per sese faciebat. Itaq; sensus est ; *Me oportet operari eius q me misit donec est dies*, & donec mihi ex patris decreto in vita hac est agendum. Post diem autem venit nox, in qua, vt docet experientia, nemo potest propter tenebras operari. Ita & instat tempus meæ absentiæ, quando non amplius, vt modo, apud homines operabor, quæ pro illorum faciunt salute. Vt au- E tem intelligeremus quare tempus suæ præsentiæ diem vocet, & non simpliciter illi dici diem, quomodo tẽpus vitæ cuiuslibet hominis, dies illi est, subiecit ; *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi*, significans tempus illud nõ illi solũ esse diem, sed toti etiam mundo, nec diem solum ob operandi facultatem, sed etiam ob lucẽ, quã sua præsentia mũdo adfert p doctrinã, & opera viæ æternæ. Igitur tempus suæ absentiæ etiam significat duplici nomine fore Iudæis noctem, nempe, tum quòd adfuturus esset eis sol iustitiæ, tum quod ipse tãquã in nocte nihil esset corporaliter apud eos pro illorum salute facturus. Dicit autem ; *quãdiu sum* *in mundo, lux sum mundi*, non quòd post ascensionem desineret esse omnino lux mundi, sed quòd desineret sic prælucere hominibus, quomodo tũc prælucebat, per seipsum docẽdo, & miracula edẽdo, & quomodo post ipsum lucere cœperunt Apostoli, quib. proinde dictũ est; Vos estis lux mũdi. Porro quamquã secundum hunc intellectum, illud ; *Venit nox quando nemo potest operari*, potissimum dixerit Dominus, ad significandum se non operaturũ sicut tum operabatur, tamen ex conse- Matt. 5. quenti etiam significatur, tantum in hac vita & nos posse bona, & Deo grata operari, & quamdiu dies est, hoc est, quamdiu nobis est à Deo datum agere in hac vita vita, operari deberi opera Dei: hunc diem venturam noctem, quando ea operari non licebit pro salute nostra promerenda.

HOC CVM DIXISSET, EXPVIT IN TERRAM, ET FECIT LVTVM, &c.] Cum prædictis verbis ostendisset Dominus se nõ ad ostentationem sed ob patris gloriam, & secundum patris præscriptum operari miracula, etiã in sabbatho, quia, donec dies est, pergit ad miraculum, quod nouo iam modo operatus est, nimirum luto, nõ quouis, sed ex sputo suo facto, oculis cæci appositio, eique mãdãs, vt abiens lauaretur in natatoria Siloæ. Quod Domini factum vt multa ĩ se complectitur, ita multas habet mysticas rationes. Et primo quidem ijs rebus ad aperiendum huic cæco oculos vsus est Dominus, quibus nemo dubitare potuit huiusmodi virtutem nõ inesse, imo quæ potius cæcitatem adferre nata essent (lutũ enim oculis iniectũ excæcare solet) vt magis eius potentia pateret, & totũ esse opus suę virtutis cõstaret. Vnde & indicauit etiam in alijs quibuscũque operibus, omnia se solum sua virtute præcere, & dum adhibere cooperantes aliquas creaturas dignatur, nequaquam id facere quasi ad opus perficiendũ illis indigeat, sed ad honorãdũ creaturas suas, quas ita ad bonitatis suæ ministerium & virtutis suæ cooperationem admittit. Sic & in veteri testamento multa leguntur à prophetis facta p res aliquas, quę ad illa perficienda nullã cõstabat, imo quandoque cõtrariam habere naturã, vt opus ipsum diuinæ potentiæ magis asscribere- tur. Secũdò, luto à se facto super cæci oculos posito, Dns significauit se eum esse, qui olim ex luto hominem fecerat, & proinde dominũ esse sabbathi, qui non deberet legibus sabbathi astringi, quomodo id ab eo exigebant Pharisæi. Ideoque data opera nũc sicut & alias, miraculũ hoc ĩ sabbatho operari voluit, idq; noua hac ratione, q̃ operæ quædã in se includebat, vt cæci Iudæi tandẽ aliquando expergefierent, & eũ supra hominẽ esse agnoscerent, quanquam ex his eorum plerique magis ed calumniandum, & psequendum ipsum suo vitio sunt irritaci, vt illis factum sit offendiculum, qđ in resurrectionem datũ erat. Tertio hac noua ratione cæcũ Dns curare voluit, vt & magna huius fides, atq; obedientia omnib. innotesceret, q permisit ea sibi adhiberi, atq; lõga via nõ recusauit aquas adire, vnde humana ratione nulla spes esse poterat curationis: & rursum vt miraculum fieret celebrius ex conspecto à multis cæco eunte, & redeunte. Postremum, hac ratione demonstrauit Dns, qua ratione homines à cæcitate spirituali, quã omnes nascendo contrahimus, curari possint, nimirũ si agnoscentes se lutũ habere sup oculos positũ, hoc est, peccati sorde infectos adeant,

adeant baptismalis fontis lauacrum, recepturi in A eius ablatione illuminationẽ mẽtis per Spiritum sanctum: simulq; docuit nõ oportere nos diffidere, aquis batismi adesse gratiam curandi mẽtem, cùm ex eius institutione eam prædicantur habere vim, quam ex sua non habẽt natura. Hæc sana ratio probè conuenit cum eo quod Ioannes diligẽter annotauit, nomẽ Siloæ significare, si interpreteris, missum. Neq; enim videri potest id obiter fecisse, sed secũdùm eccleſiasticorum patrum intelligentiam, subindicauit mysterium hic latẽre, & natatoriam Siloæ significare aquam baptismi, cuius fons est ipse Christus, missus à Patre in mũdum hunc, ex cuius latere in cruce profluxit nobis natatoria, in qua qui oculos suos luto peccati oblitos abluunt, ablutis pẽccatis visum recipiunt ita, tamen, vt visus restitutio nulli nisi Christo asscribi possit, qui per res ex sese ad hoc ineſficaces eã operatur. Vide Ambros. lib. 5. de Sacra mẽtis, c. 2. vbi hanc postremã facti Dominici rationẽ pulchrè prosequitur. Itaque qđ significauit missio Naamã Syri ad aquas Iordanis, & eiusdẽm eisdẽ ablutio: hoc missio huius cæci ad aquas Siloæ, & in eisdẽ ablutio. Aquarum Siloæ etiam fit mẽtio Isaię 8. vbi dicitur : Pro eo qđ abiecit populus istæ aquas Siloæ, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasin & filium Romeliæ, pro- C pter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes & multas, regẽ Assyriorũ & omnẽ gloriã eius, &c. Vbi per aquas Siloæ designatur regnum Dauid & tribus Iudæ, quod quia abiecit populus decem tribuum, magis eligẽs regibus Damasci & Samariæ esse subiectus, quàm stirpi Dauid, ob id eos seruire fecit Dominus regi Assyriorum, cuius potentia inundationi fluminis cõparatur. Iuxta autẽ anagogẽ secundùm D. Hieronymum significatur etiam ibi, quòd omnis hæreticus & infidelis, qui Hierusalem, hoc est, ecclesiam oppugnare voluerit, derelinquens aut cõtẽnens aquas Soliæ, fontis qui salit in vitam æternam, tradetur Assyriorum principi, hoc est, diabo D lo. De fõte autẽ Siloæ sic scribit illo loco D. Hieronymus: Siloam autẽ fontẽ esse ad radices mõtis Sion, qui non iugibus aquis, sed incertis horis diebúsq; ebulliat, & per terrarũ concaua, & antra saxi durissimi, cũ magno sonitu veniat, dubitare non possumus, no[illegible] pfertim qui in hac regione habitamns. Hæc ille. Ex hoc igitur fonte, maximè cùm interruptis vicibus manet, & sit in ea regione aquarũ penuria, facta erat κολυμβήθρα id est, natatorium vel natatoria, vt hic vertit interpres, aut piscina, vt vertit Ioan. 5. de qua piscina etiam fit mẽtio 2. Esdr. 3. Dicit aũt hic fõs Hebraicę שִׁלֹחַ Schilloahh, nam sic legitur Isaiæ 8. aut mutatis pũctis, שִׁלֹחַ schelahh, nam sic legitur 2. Esdrę 3. At Chaldaicè dicitur שִׁילֹרחא Schilouhha, inde Græci pro שׁ vsi suo σ extrita aspiratione, & ad finẽ μ adiecto, fecerũt Siloã, quod magis secundũ Chaldaicam quàm Hebraicam pronunciationẽ significat missum. Siloę fõtis meminit & Iosephus lib. 6. de bello Iudaico cap. 6. dicens eum fuisse aquę dulcis & multę. Porro ne quis meretur quòd sic à Domino cæcus qui illũ non nouerat, permiserit se attrectari, & luto oculos suos perungi, aduertendum Euangelistam breuitati studendũ nõ oĩa scripsisse quæ circa ea quæ narrat sunt dicta vel facta, verùm multa reliquisse nobis intelligenda, sine quibus quæ narrat minimè possunt intelligi commodè esse gesta. Intelligendum ergo dominum prius interrogasse cæcum, quemadmodũ suprà paralyticum, num vellet sibi visum restitui, atque discipulis intellexisse Iesum, cuius, nomẽ ex fama ei cognitum proculdubio erat, esse qui lutum ei super oculos ponere pararet, aut illum ex turba didicisse Iesum esse qui præteriret, eóque intellecto Domino acclamasse, vt ei miseretur. Verisimile item Dominum illi dixisse : Vade ad Siloę aquas, & ibi visum recipies: quanquam promissionis illius meminerit Euangelista. A ratione enim alienum est, rem sic nudè gestam esse, vt ab Euãgelista describitur. Sic ergo iam etiam intelligi poterit, quomodo cæcus iste postea dicat: B Ille homo qui dicitur Iesus; cùm illum tunc adhuc non vidisset.

ITAQVE VICINI, ET QVI VIDERANT EVM PRIVS, &c.] Post descriptam miraculosam cæci illuminationem, Euangelista prolixè commemorat quomodo miraculum hoc ad multorum cognitionem peruenerit, & à multis exactè examinatum, multipliciter cesserit in Dei gloriam quantumuis illud plerosq; malè haberet & vreret, q quo magis huic miraculo detrahere studuerunt; hoc magis reddiderũt, illustre. Deinde & eó rendit sequẽs narratio, vt ostendatur quãta cõstãtia & libertate cæcus miraculũ & authorẽ prædicauerit, & quod ob id reiectus, à Christo sit susceptus, & ad perfectiorem eius cognitionẽ perductus. Pro eo autem quod nos habemus : qa mendicus erat; (quomodo nobiscum legit etiam Theophylactus,) Græci codices fere habent, qa cęcus erat; vt significetur quosdã vidisse eũ prius quòd cæcus fuisset. Verùm nostra lectio est conuenientior, secundùm quã significatur hunc cæcũ prius multis visum fuisse & cognitũ, ob id quòd publicè mendicus esset, vt coniunctio, quia, accipiatur causaliter, quamuis etiam secundùm hanc lectionẽ pro quòd accipi possit, vt significetur vidisse illos eũ quod esset mendicus Porro vt oĩa q̃ hic narrantur, gloriæ Dei inseruiebant: ita quod mendicus hic fuerit, duplici nomine momentũ aliquod ad gloriam Dei habuit. Nam hinc multis notus erat; idq; causam tum dedit, vt ad notitiam plurimorum hoc factum peruenire t. Et rursũ hac re Christi benignitas commendata est, nõ spectãs aliquod suum commodum ex miraculis, vt q etiã mendicos curare dignatus sit, nullo pro illis rogãte, & in q̃bus nihil videri poterat prẽter Dei gloriam spectare. Ita ad miraculi commendationem & Dei gloriã faciebat, quòd tũ vicinis, tum alijs multis quibus ob mendicitatẽ fuerat notus, dicẽtibus: Nonne hic est q sedebat (ante templum scilicet, quemadmodum claudus ille de quo Act. 3.) & mendicabat; alij dicebant ipsum esse, alij negabant. Hoc enim declarat miraculum tãtum fuisse, vt qui illum prius probè nouerant, nõ possent facilè adduci vt crederent eundẽ esse. Declarãt pterea hæc cũ sequẽtibus diligentẽ veritatis factã inquisitionẽ, quod ad confirmationẽ miraculi multũ facit. Ad idẽ seruiit, quod alijs diſsẽtiẽtibus, & miraculum ignorantibus, ipse cæcus liberè & intrepidè (quemadmodũ gratũ decebat) omnẽ confiterur veritatẽ, neq; veritus suã confiteri cæcitatẽ & mendicitatẽ, neq; metuẽs Iesu nomen (quod Iudæis sciuit esse exosum) apud omnes prædicare: suo exemplo nos docens, Dei beneficia nobis exhibita non esse reticenda, sed palã à nobis cum oportunum

Universidad de Deusto
Biblioteca

oportunum fuerit prædicanda, etiam si necesse sit hoc fieri cum confessione alicuius quod apud homines est aut habetur ignominiosum. Dixit autem cæcus: Ille homo qui dicitur Iesus; non per contemptum, sed quòd adhuc à Domino esset alienus sola illum fama cognitum habes. Iam gloriæ Dei etiam inseruiit, quòd cęcus nescierit vbi esset Iesus, nec illum agnouerit. Sic enim omnis suspicio tollebatur, vt videri non posset ad gratiam loqui. Rursum ad idem fecit quod à vicinis & notis perductus sit ad Pharisæos, vt & apud illos diligès fieret facti exãinatio, & certa cognitio, quodq; etiã apud illos liberè veritatem confessus sit cęcus, quãtúuis illis sciret gratum fore, si vel taceret, vel diffiteretur, sciretq; satis timendum sibi si veritatẽ confiteretur. Quamuis autem quidam intelligant istos vicinos, & notos cæcum hunc ad Pharisæos nõ malo duxisse animo, sed quòd cuperent illis indicare Dominum, quẽ persequebãtur, nequaquam esse hominem malum, qui tantum scilicet fecisset miraculum: magis tamẽ cum Augustino & Chrysostomo videtur intelligẽdum, eos malo animo hoc fecisse, vt ob id quærierint vbi esset Iesus, quod parati essẽt illum comphẽsum, tãquam sabbathi violatorẽ tradere Pharisæis: quod cùm facere nequiuerint, cura tum cæcũ adducunt vt p eum ostẽdant sabbathum à Iesu violatũ. Nã, & ob id videtur Ioannes mox subiunxisse: Erat autẽ sabbathum, &c. Aut prædicti cæcum adducunt animo medio, vt Pharisęorũ scilicet de hoc facto iudicium audirent, quod partim bonum, partim malum apparebat, ita vt de illo ipsi pronũciare non auderẽt. Cùm itaque cęcus adductus esset, Pharisæi etsi ab adductoribus didicissent facti ordinẽ, tamẽ quo certius eis de facto constaret, cęcũ quẽ vicini prius interrogauerant, iamsecundò interrogauerunt, quomodo vidisset, hoc est, visum recepisset. Nam sic oportet verbum hoc semper hic exponere, cũ Gręcè sit ἀναβλέπω. Cessit & hoc ad Dei gloriam & miraculi cõfirmationem, vt dictum est, quòd illi non contenti vicinorum relatione, cęcum interrogauerunt, quòdq; ille, etsicõscius suæ paupertatis, nihil vereretur apud potẽtes, & magni nominis hostes Iesu, simpliciter & cõstãter vt res habebat, narrare quod in se gestũ erat. Audito ergo huius testimonio, variatum est sententijs inter illos, quod & ipsum ad Dei gloriam faciebat. Nam ostensum est tantam esse virtutis diuinę vim, vt non eam etiam hostes quandoque agnoscere, & vbique habeat qui eam agnoscant. Quidam ergo Pharisęorum pro ingenio nominum desperatorum, tam inaudito diuinæ potẽtię miraculo adeo nõ potuerũt moueri vt de Domino melius sentirent. vt mox ex diei religione mutuarentur occasionem calumniandi factũ planè diuinum, quod diei religionem decebat & cõmẽdabat. Itaq; dixerunt: Non est hic homo à Deo quãtumuis frequẽter eum in ore habeat, cùm sabbathum nõ custodiat. Quibus verbis nõ tantùm prẽsens factum notare videntur, sed & signum illud quod scribitur Ioãnis quinto, & alia quę sabbatho fecit Dominus, quasi dixisset; iste sabbathũ pro nihilo habet, vt qui illud iam frequenter violauerit. Alij autẽ etsi congruum illis fuisset ostẽdere qualiter sabbathum nõ fuerit in prędictis factis violatũ, quoniã Pharisaico adhuc errore detinebantur, & tñ à signorum magnitudine superabãt, cõtrà dicũt: Si hic homo nõ est missus à Deo ac illi gratus, sed peccator est, quomodo põt hęc signa facere? significantes peccatores non posse signa facere, saltem talia, qualia scilicet Iesus fecit, maxima scilicet & planè diuina: Nam & diabolus sua habet falsa signa quæ per suos nonnũquã ędit. Nec ob hanc Pharisęorum sẽtentiam oportet multum disquirere, quomodo ergo Dominus dixerit suprà, quosdam qui in nomine eius miracula fecisent, condẽnandos in die iudicij. Nã hãc Pharisæorum sentẽtiam, cùm Pharisęorum sit, nõ oportet omnino esse veram. Et tamẽ etiam vera est, si intelligatur de miraculis quę quis diuina virtutę ędit, in testimonium suę sanctitatis, quomodo Dominus sua ædidit, dicẽs: Opera quę ego facio, ipsa testimonium perhibẽt de me. Non enim potest peccator vera miracula ędere in suę sãctitatis confirmationem, quanquam bene in doctrinę & nominis quod prędicat commẽdationem. Dicunt autem isti pluraliter, hęc signa, vel, vt est Gręcè τοιαῦτα σημεῖα ideſt, talia signa, respicientes scilicet nõ ad vnum illud de quo tum agebatur, sed & alia pleraque quę Christus fecerat. Itaque sẽtẽtiis de Iesu variantibus, schisma, hoc est, dissidium & dissẽsio erat inter illos: proinde rursum interrogant cęcum, vt suam ipse de Iesu proferre sententiã, de quo inter ipsos non conueniebat. Tu, inquiunt, quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos, vel, vt habẽt Gręci, quia aperuit, vt sit sensus: Quem tu dicis esse illum, ob hoc quòd aperuit oculos tuos? Quã interrogationem Theophylactus post Chysostomum putat fuisse eorum qui inter Pharisęos bene de Iesu sentiebãt, & miraculo patrocinãbãtur, qui scilicet dixerũt, quomodo potest homo pecçator, &c. vt hi testimonium cęci quęsierint, quo per eũ qui. senserat virtutem, confutarent calumniatores. proinde notat eos benevolè interrogasse. Non enim dixisse, qd dicis de illo q lutum fecit, aut sabbathum violauit, sed miraculi recordatos dixisse, qui aperuit oculos tuos, quasi exacuentes curatum vt pro Iesu quę digna erant diceret. Rupertus verò hęc verba tribuit parti aduersę, quę dixerat: Non, est hic homo à Deo, &c. vt intelligatur hos testimoniũ cæci quęsisse, vt si ille metu adductus de Iesu malè loqueretur, aut saltẽ non auderet bene loqui, haberent quo refellerent illos qui de Iesu benè sẽtiebant, cùm ad illos miraculum non attineret: Si verò bene de illo loqueretur, causam haberẽt sęuiendi in ipsum, & eiiciendi extra synagogam. Verùm rectius apparet vt intelligamus ab vtraq; parte communiter factam hanc interrogationem & vtrosq; expectasse ex cæci responsione quod p ipsorum faceret sententia. Mendicus itq; simpliciter & intrepidè pronunciat quid sentiret. Ego, inquit, dico esse eum Prophetam, non quòd putaret ipsum esse illum singularem Prophetam, de quo Moyses Deut. 18. vt intellexit Liranus. Nã Græcis non est dictum cum articulo ὁ προφήτης sed sine articulo, proinde simpliciter Prophetã asseruit, significans eum à Deo missum esse, & veracẽ esse doctorem: Nam talis (vt suprà est probatũ) Propheta dicitur, etiam si nihil futurum prædicat quale adhuc hic à Iesu non audierat.

NON CREDIDERVNT ERGO IVDÆI DE ILLO, QVIA CÆCVS FVISSET ET VIDISSET, &c.] Cùm primùm Pharisæis & Iudæis miraculũ à cęco exponeretur, facilè credidẽrũt, qđ propter operationẽ qua sabbathũ violatũ putabant, gauderẽt se occasionem habere calumniandi Dominum, & ostendendi illum nõ esse à Deo. Verũ, cum iam & quorundam Pharisæorũ auctoritate, & ipsius cæci sententia, quã postulauerũt velut parati illi stare, nõ permitterẽtur tale miraculũ ei tribuere, cũ quo nõ esset Deus, in cõtrarium dilabuntur, præter spem sanè sperãtes hunc non esse, qui cæcus fuisset, etsi omnibus satis ob publicã notus mẽdicitatẽ. Proinde priusquam id credendum sibi putarent, parentes eius aduocandos, & audiendos statuerunt, si forte illi metu adducti, (vt sunt fere timidi, quibus est res angusta domi) aliquid dicerẽt quod ad miraculũ obseruandum facere posset. Verum vt semper veritas & pietas sit illustrior, quo magis impii suis mẽdaciis, & ipietatibus obscurare, & supprimere nituntur: ita & nũc malitiosa hæc Iudæorũ curiositas proficiebat ad miraculi gloriã & cõfirmationem. Hac enim ratione factũ est, vt certissimũ esset hunc, quem manifestum erat videre, à natiuitate cæcum fuisse, parentib., qui peculiaribus etiã indicijs filiũ suũ certissimò nouerãt, id certo etiam apud illos quos metuebant cõfitẽtibus, etsi filij cęcitatem scirent nonnihil in suã recidere ignominiã: Rursum & hoc ad miraculi cõmẽdationẽ facit, q parentes dicerent præ metu, se scire nec modum, nec auctorem miraculi. Nã per hoc ostẽsum est eos non ad gratiã auctoris testificatos hunc esse suum filium, & cæcum natũ fuisse. Itaq; Pharisæi aduocatos parẽtes interrogãt tria, si filius eorũ sit, si cæcus nat⁹ sit, & quomodo nũc visum receperit. Rigide autem interrogant, putãtes illos exterrere, sicq; aliquid dicturos q in calumniam prædicati cederet miraculi. Non enim dicunt; Hic est filius vester, qui cæcus natus est, sed, *quem vos dicitis, quia* id est, quod cæcus natus sit; notantes eos id falsò dicere solitos, quo tamẽ nihil potest improbabilius suspicari. Quis enim pater talia mẽtiri cũ sua ignominia vellet de filio? Nec dicunt simpliciter; Quomodo nunc videt; sed, *quomodo ergo nunc videt*; quasi dicerent; Aut falsum est, quod nunc videat, aut illud, quod cæcus natus sit: sed videre eum, constat verum esse, ergo falsum sit est necesse, quod cæcus fuerit nat⁹. Duobus ergo his eos ad negationem inducere conantur, & per hoc quod dicunt; *quem vos dicitis*, & per hoc quod subdunt; *quomodo ergo nũc videt*; Tribus autem interrogationibus factis parentes caute respondent, de duobus confitentes se esse certos, ignorare verò q tertiò quærebatur, modum scilicet, & auctorem redditi visus. Et addũt; *ipsum interrogate, ætatem habet, ipse de se loquatur* vel, vt est Græce, περὶ ἑαυτοῦ λαλήσει, id est de se loquetur, vel pro se loquetur. Hęc, vt ex Euangelistæ narratione patet, dixerunt, nõ quod nescirẽt sed quod Pharisęos metuerent, malentes solũ filium venire in periculum, quam communi periculo inuolui cum filio. Qua in re etsi nec gratos satis se erga Deum, & Iesum nec pios erga filiũ declarauerunt, tamen etiam in hoc seruierũt gloriæ miraculi, quod interrogationem de modo, & auctore miraculi remittũt ad eũ, qui curatus erat qui in eiusmodi quæstione omnibus merito fide dignior erat. Sic enim significabant, nullũ certius de re loqui posse, illiq; potius quam cuiuis alteri credendum esse, ac proinde illos imprudẽter, eius testimonio præterito, aliorũ requirere testimoniũ. Porro ex eo qđ cõspirauerãt Iudęi, eos eiiciẽdos

Synagoga, qui cõfitentur Dominum esse Christũ, animaduertere licet iam tum percrebu isse, atque iactari cœptum fuisse eum esse Christũ. Fieri autem extra Synagogã erat, alicui, interdici cõmercio, & consuetudine reliquorum Iudæorũ, vt nõ liceret ei ingredi cum reliquis synagogam, aut templum, & omnino alienus esset ab omni Iudęorum congregatione, quod apud Iudæos summæ ignominiæ loco habebatur: quomodo apud Christianos habetur excommunicatio. Pro eo autem quod nos habemus; *extra synagogam fieret*; Græcè iucũdius est per vnã dictionem, ἀποσυνάγωγος γένηται, id est, aposynagogos fieret. Itaq; sic tũc dicebãtur quidam aposynagogi, quòmodo apud nos quidam dicuntur excommunicati, hoc est, cõmunione fidelium priuati & interdicti. Nec hic mos interdicendi quibusdã cõsuetudine hominũ tãtum fuit apud Iudæos, sicut & modò est apud fideles, sed & apud ethnicos quõdam simile erat. Apud Romanos enim quibusdam aqua, & igni interdictũ dicebatur: quæ pœna maxima esse solet, ptiusquã inciperent gladio animaduertere in mãleficos: eaque sententia eiiciebantur ciuitate, & omni ciuiũ cõsuetudine eis interdicebatur, ac vita ipsa ptonunciabantur indigni, quod vita hominũ cõsistat in aquæ, & ignis vsu, elemẽtorum scilicet homini vitæ maximæ necessariorum. Et Cæsar li. 6. de bello Gallico, de Druidis loquẽs sic scribit; Siquis aut priuatus. aut publicus eorum decreto nõ stetit, sacrificijs interdicũt, hæc pœna apud eos est grauissima. Quibus est interdictum, ij numero impiorum, aęsceleratorũ habentur. Iis omnes decedũt, aditũ, sermonemque defugiũt, ne quid ex cõtagione incommodi accipiant: neque ijs petẽtib. ius redditur, neque locus vllus cõmunicatur, Hæc ille. Tales erãt quoque qui apud Romanos dicebantur, homines sacri, hoc est, detestabiles, & deuoti, traditique in exitium extremũ, itavt quocunque loco quocunque tẽpore, à quibuscunque eos impunè interfici liceret, & pro huiusmodi erãt leges sacratæ, sicut apud nos sunt leges excõmunicationum. De quib. oĩbus latius vide apud Budæum in secundis annotationibus, in Pandectas. Cæterum quoniam hodie plerique ab Ecclesia electi, & excommunicati sese consolantur cõstitutione horũ Iudæorum, qui eiecerũt è synagoga eos, qui Christum cõfiterentur, addendũ hoc supradictis, videndum esse nõ tam qui eiiciant, & excommunicent, quàm qua de causa quis eiiciatur, iustane, an iniusta. Quoniam enim manifestè iniusta erat causa Iudaicę istius eiectionis, nõ erat illa mẽrito formidanda. Verùm hęretici, qui hoc exemplo fere consolantur, nõ ob id eiiciuntur ab Ecclesia, quod Christum cõfiteantur, sed q illum malè cõfiteantur, aut quod de eius Ecclesia male sentiant, à qua etiam non tam eiiciuntur, quã ipsi ipsos separẽt. Præterea, vt habet Augustinus, tũc nõ erat malũ fieri extra synagogã, q synagoga ob incredulitatẽ à Deo deseri cœpit, & Christus nouã suã Ecclesiam ædificabat. De iniusta autem excõmunicatione, quę lata est à iudice Ecclesiastico, sciendum quod ea nõ sic leget, vt p eam quis priuetur participio suffragiorũ Ecclesię, aut propter eam debeat ex conscientia sese subtrahere à sacramentorum communione, & fidelium cõsortio, nisi quãtum ratio scandali, quod alias inde emergeret, id exegerit, vt docet Adrianus in Quotlibetica quæst. 6. Vnde Gelasius Papa quema-

Separatio etiam gẽtibus in fu

Exod. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quemadmodũ citatur causa 11.quæst.3. Cui, inquit, est illata sententia, deponat etrorẽ, & vacua est. Sed si iniusta est, tãto eam curare nõ debet, quãto apud Deum, & eius Ecclesiam neminem potest grauare sententia iniqua. Ita ergo ea se non absolui desideret, qua se nullatenus perspicit obligatum. Sic & sub Hieronymi sentẽtia dicitur. 24. quæs. 3. Si quis non recto iudicio eorum, qui præsunt Ecclesiæ depellatur, & foras mittatur, si ipse antea nõ exiit, hoc est, si non ita, egit vt mereretur exire, nihil lęditur in eo, quod recto iudicio ab hominibus videtur expulsus. Semper tamen sententia pastoris etiam cum iniusta est, vt dicitur sub nomine Gregorij. 11. q. 3. cap. Sententiam pastoris; & eadem sub nomine Vrbani, cap. Quib. episcopi. Timẽda quidem, nõ quòd in foro cõscientię liget, sed quia ratione scãdali: & ne quis videatur Ecclesiasticam contemnere auctoritatem, ei parere quis dẽt, & cauere ne negligendo, aliquẽ scandalizet, & in cõtemptus suspicionem veniat. Atq; ob id vt citra scandalum possit non parere excommunicationis huiusmodi sententiæ, debet canonicè probare iniustitiam excommunicationis contra se latæ, quam, ãtequam probare possit, debet à superiore humiliter absolutionẽ petere, nisi in illis casibus, inquib. talis est error ex parte sententiæ. qui sententiam nõ solùm iniustã, sed etiam faciat esse nullam, vt, cũ fertur ab eo, qui in ipsum non habet auctoritatem, videlicet à iudice non suo, vel à iudice excommunicato: vel cũ lata est post appellationem legitimè interpositã, vel cũ in forma excõmunicationis intolerabilis fuerit error expressus, vt, si quis excommunicetur, qa peccatum aliquod cõmittere nolit, aut bonũ aliquod omittere, quemadmodum patet in cap. Pertuas, de sentẽ. excommunicat, quãuis ibi duo tãtùm posteriora excipiãtur. In trib. enim illis potissimum casibus sententia excommunicationis nõ solùm est iniusta, sed etiam nulla. In alijs vero etiamsi sit iniusta, tamen aliqua est, & ideo antequã debeat qs admitti ad probationẽ iniustæ excommunicationis gratiam absolutionis implorare debet, ne, vt dicitur in prædicto capitulo, sentẽtiã Ecclesiasticã contemnere videatur, & per hoc amplius ex suo contemptu ligetur. Nec hoc contrarium est ei, quod suprà in Gelasii auctoritate dicitur, nõ op' esse vt quis desideret se absolui ab iniusta sententia. Nã hoc intelligẽdum est, quãtũ ad reatum, hic verò pręcipitur de absolune impendenda, ad cautelam, vt in textu dicitur. Quod si iniustè excõmunicatus iniustitiã probare canonice nequeat, humiliter eam sustinere debet aut secundùm sententiæ formam ob scandalum vitandum satis facere, si possit salua veritate vitæ & iustitia. Vbi & hoc notandũ, aliquando iniustã esse sententiam excommunicationis, ex parte excommunicati, cum tamẽ sit iusta ex parte excommunicantis, vt, cùm quis pro falso crimine in indicio per testes probato excommunicatur.

VOCAVERVNT ERGO RVRSVM HOMINEM QVI FVERAT CÆCVS, ET DIXERVNT EI, &c.] Cum ex parẽtum responsione nihil potuerunt venari quod pro suo faceret desiderio, & parẽtes eos remisissẽt ad filiũ, illi necdum desistendum sibi esse rati, vocauerunt rursũ eũ, qui fuerat cæcus, dicentes ei; *Da gloriam Deo*; hoc est secundũ Chrysostomũ, gloriam istius miraculi tribue Deo, nõ Iesu, cõfitere, quia nihil iste

A inte operatus, sed quòd Dei beneficio ex cæco factus sis videns. Secundum quã intelligentiam obseruandus ordo, quo ad calumniandũ hoc miraculũ impietas hic processerit. Primo enim calumniabantur illud tanquã factum hominis peccatoris, qui à Deo nõ esset, sed qui sabbathũ violasset. Id cũ viderent congruere minime, sperabãt audire nõ fuisse illum cæcum, nec factum in eo miraculum, quod dicebatur. Cum autem factũ ipsum ipsa re, & parẽtũ testimonio euidẽtius esset, quã vt ne gari posset, facti laudẽ à Iesu, quẽ oderãt, auertere studuerunt, idq; sub prætextu religionis, dicẽtes: *da gloriam Deo*; ac per hoc significantes, illum nõ dare Deo gloriã, sed Deum ignoB minia afficere, quandiu miraculũ Iesu tribuebat, quem se scire dicebãt esse peccatorẽ, ac proinde scire etiam quòd per illum, & cum illo Deus non operatur. Verum per illud; *Da gloriam Deo*, magis videntur simpliciter exegisse cõfessionem veritatis. Nã sic hæc oratio accipitur Iosue 7. vbi ad Achan. dicit Iosue; Fili mi, da gloriã Domino Deo Israel; quod quid sit, patet ex eo, quod sequitur: Et cõfitere, atque indica mihi quid feceris. Et videtur hæc oratio fuisse modus obstãdi, & veluti adiurandi aliquem, ad extorquẽdum ab eo veritatem ad gloriam Dei. Sic & 1. Reg. 6. sacerdotes Philisthiim, consulunt suis, vt factis anis aureis dent gloriam Deo Israel, hoc est, veritatem testẽC tur, & suam iniquitatem confiteantur. Itaque quod dicunt; *Da gloriam Deo*: hunc habet sẽsum; Ad gloriam Dei cõfitere nobis omnem rei veritatem. Quibus verbis sub obtentu religionis eũ in ducere voluerunt, vt vel miraculum negaret, vel præstigio aliquo, non diuino modo factũ diceret. Huic intelligentiæ conuenit, quòd cæcus cõstãter respondet se cæcum fuisse, & nũc videre. Cõuenit & quod Augustinus hanc patrem sic exponit; *Da gloriam Deo* hoc est, nega, quod accepisti; Addũt autem; *Nos scimus quia hic homo est peccator*: hoc est, sceleſtus & impius quasi dicãt; scimus eum hoc miraculũ vel non fecisse, vel nõ diD uina ratione fecisse. Et quidẽ nunc dicunt se scirẽ ipsum esse peccatorẽ, cum prius interrogati à Domino: Quis ex vobis arguet me de peccato: nihil haberent quod illi obiicere possent, vel auderẽt. Porro cæcus fortiter simul & circũspectè respõdẽs ait; *Si peccator est, nescio*, &c. Id autẽ non dicit veluti dubitaret. Nam suprà Prophetã esse dixit, & mox ostendit eum non esse peccatorem, sed esse à Deo. Itaque ideo dicit, *nescio*, vt eorum nugas, & calumnias more dubitantis repellat, & significet se id excutere nolle, vt sit sensus; An peccator sit, nec ne, nõ iam excutio nec pronuntio. Illud tãtùm dicam, quod à me sub obtestatione nominis diuini requiritis, & de quo liberè pronũtiare possum, vt pote quod in me experiẽE tia didici, cum prius essem cæcus, modo video. Illi autem, vt nũquam quiescit inuidia, sperãtes se aliquid audituros, quod in calumniam rapere possent, & vnde ostendere possent miraculi modum non fuisse diuinũ, aut ex re aliter narrata falsitatẽ comprobare posse, iterũ eum interrogauerunt; *Quid fecit tibi? Quomodo aperuit oculos tuos?* Mendicus autẽ, qui hactenus, quamdiu res inquisitione indigebat, remisse locutus est, iã cõfidentior factus, cũ videret eos tantum quærere, quod calumniari possent, stomachando aduersus impudentem eorum malitiam respondit eis:

Dixi

Dixi vobis modò, quomodo apuerit oculos meos, & id semel audistis. Quid iterũ vultis eadẽ audire? Nunquid etiã vos mecum & cum alijs eius discipulis, vultis discipuli fieri, vt ob id iam diligenter iterum, atq; iterum de operibus. eius inquiratis? Id dicit per ironiam sciens illos nolle discipulos eius fieri, & ob id significans indignos illos esse, quib. eadem repetantur, vt qui non bono animo, sed malo, ad easdem reuoluerentur percõtationes. Dicit, *nunquid & vos*, significãs se iam illius factum discipulum, aut velle fieri, nisi fortè hoc dixerit propter alios, qui iam erant discipuli Iesu. Porro Græci codices habẽt; Dixi vobis iã, & non audistis, Quid iterum vultis audire; vt prius audire, accipiatur pro credere: secũdum, pro corporalibus auribus percipere. Sed nostra lectio B conuenientior videtur.

MALEDIXERVNT ERGO EI, ET DIXERVNT; TV DISCIPVLVS ILLIVS SIS, &c.] Ex odio nominis Christi, & magna animi superbia, offensi Pharisæi mordaci libertate cæci, maledixerũt ei. Quod nõ significat hoc loco, ipsos ei malè precatos esse, sed conuitiatos esse. Nã Græce est ἐλοιδόρησαν, id est, cõuitiati sunt qꝫ verbum etiã est 1. Co. 4. vbi nos legimus; Maledicimur, & benedicimus. Proinde notan dum etiã, quòd cũ nos habemus, *Tu discipulus illius sis*, (qꝫ increpationem significat,) Græce pro *sis*, est ἦς, id est, es, vt sit; Tu discipulus eius es, quo, qđ non imprecationẽ sed conuitium magis significat. Intellexerũt enim illum se vocare Iesu discipulũ, cũ diceret; Nunquid & vos vultis, &c. Quidam tamẽ vertit pro ἦς, esto, vt scilicet sit ἐπεξατιυus à barytono ἔω, ἔς, & per crasim. ἦς. Porro quo intelligatur quomõ dicãtur Pharisæi cõuitiati dicẽtes; *Tu discipulus illius sis, vel es*, notandum quod Basilius interrogatus quid sit λοιδορία, id est, conuitium, respondit; Omne verbum, quod ex animo ignominia afficiendi dicitur, conuicium dicitur, etiam si ipsum verbum nõ videatur esse cõtumelioC sum. Et hoc manifestum est ex Euangelio dicẽte de Iudæis, quod conuitiati sunt ei, & dixerunt ei; *Tu es* (vel sis) *discipulus illius*. Hæc ille in quẽstionib. cõpendio explicatis, quæstione 24. Itaq; maledixerunt, & conuitiati sunt ei, quia illi obiecerunt qꝫ ignominiosũ esse putauerunt, & qa animo viruperandi dixerunt, quale maledictũ, ĩquit Augustinus, sit super nos, & super filios nostros. Addunt autẽ rationem sed insipientiæ plenã, qua re nolint Christi esse discipuli, sed Moysis: *Nos* ĩquiunt. *scimus quia, id* est, quòd, *Moysi locutus est Deus, hunc autẽ nescimus vnde sit*, hoc est cuius spiritu instructus ad nos venerit. cum auditu tantum à maiorib. intellexissẽt Moysen fuisse à Deo dicunt se eius exactam habere notitiam: *Nos*, inquiunt, *scimus*, cùm verò Iesũ corã vidissent miracula facientem, & audiuissent diuina manifeste loquentem, nescire se dicunt, vñ sit, sese condẽnãE tes & alio nomine. Si enim nescierunt, quare toties pronunciauerunt non esse à Deo, imo diabolico spiritu afflatum esse? Tanta autẽ horum fuit insipientia, vt nõ posset nõ eã mox mẽdicus iste, & deprehendere, & redarguere, cuius cũ inter disputandum (vt fieri solet) crescret fiducia, cõfirmatus veritatis conscientia, & Dei gratia, fortiter contẽptis omnib. periculis, ausus est Christi causam agere, apud viros magni nominis, quos sẽtiebat omnibus technis moliri perniciem Iesu. Itaq;

A ex miraculo redditi sibi visus, colligens, & cõuincens merito non debet illos ignorare, vñ profectus esset Iesus; *In hoc*, inquit, *enim mirabile est*, hoc est, In isto sane mirabile quiddam accidit) nã γάρ, enim, pro sane hic est positum) quia, id est, qꝫ vos nescitis vnde sit, &, hoc est, cum tamẽ) phrasis est enim Hebræa (aperuerit meos oculos, *Scimus autem quòd deus peccatores nõ audit*, id est, exaudit: (audire enim hic positum est pro audire cũ effectu, qđ est exaudire; quemadmodũ mox postea vertit interpres, cum Græcis eadẽ si dictio) *sed si quis dei cultor est*, sic vt non solum cæremonijs externis veneretur, sed voluntatẽ eius faciat, obtemperando mandatis eius, (quod vere est deum colere) hunc exaudit. His ergo mendicus refellit, B quod prius dixerunt; Nos scimus, quia hic homo peccator. est. Porro, quoniã illud; *deus peccatores non audit*, non videtur absolute verũ, nã peccatorem publicanum orãtem deus mox exaudiuit. D. Augustinus putat hunc istud dixisse tanquam adhuc inũctum, hoc est, nondum habentem vnctionem spiritus sancti. Verum, quoniã hæc sententia multis est scripturis conformis, magis dicendum cæcum hoc dixisse secundum communem regulã à Iudæis passim creditã, & in scripturis fundatã. Dicitur enim; Oculi domini super iustos, & audomin⁹ exaudiuit eos. Cõtrà verò de impijs; Qui C declinat aures suas, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Et; Cùm mutiplicaueritis oratio nem, non exaudiam. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Dicit ergo, scimus, quod ex scripturis ita apud Iudæos esset receptũ, quòdq; hac ĩ parte etiã ipsi Pharisæis consentirent cũ ipso, vt qui prius dixerat. Quomodo potest homo peccator hæc signa facere. Regulare enim est non exaudiri à deo peccatores, hoc est, pseuerantes ĩ peccato. Tales enim soli secundũ scripturæ morẽ dicuntur peccatores: nam qui non perseuerãt, non peccatores, sed pœnitentes vocandi sunt. Quod si quibusdã in rebus deus etiam peccatores exaudiat, non obstat hoc prædictis sententijs, qa hoc D non est regulare, sed rarum. Scripturæ autem pleræq;, quæ sunt regularia, docent. His autem dictis necdũ contentus cæcus, ad vlteriora progreditur, ex nouitate miraculi ostendens efficacius, Iesum non solum non esse peccatorem, sed esse à deo, qꝫ est contra id, quod secundo dixerunt, nescire scilicet se, vnde esset Iesus. *A seculo*, inquit, *non est auditum*, &c. Quasi dicat; Multa qdem memorãtur miracula, quæ deus olim gessit p maiores nostros, sed sanctos, non peccatores, & tamen si repetamus ab orbe condito, nunquã auditum est quẽquã extitisse, qui cæco nato oculos aperiret, & visum, quem nunquã habuit, imo quem natura negauit, pberet. Si non esset hic à Deo, quemadmodum vos vultis non esse, non posset facere quicquã, eorum, ſ. quę facit, cum illa nec sua virtute, nec alia quã diuina facere possit. De eo autẽ, quod significat cęcus iste, eum, qui non est à deo, non posse facere vera miracula, dicendũ est, sicut supra de dicto Pharisæorum, videlicet, quòd hæc dixerit eo, quod noua Christi doctrina non esset ĩbutus, aut potius qa secundũ quod scripturæ ĩdicãt, regulare sit, vt solis iustis gratia miraculorũ concedantur. Deinde solis iustis competit facere miracula vera, quomõ Christus fecit, in testimoniũ scilicet sãctitatis. Et postremũ ẽt peccatores

Universidad de Deusto
Biblioteca

miracula edentes, quatenus ea edunt, à Deo sunt A qui per eos operatur, & nomen filij sui hominib. commendat. Verum hic mendicus intellexit eum tantũ, qui iustus esset à Deo esse. Porro Pharisæi hac mendici fiducia prorsus efferati, cum iá spes nõ esset fore, vt ille vel corruptus, vel metu territus desisteret à prædicãdo Iesu, ad extrema veniũt quæ cõuicta impietas solet descendere, ad opprobria scilicet, & vim. Itaq; exprobrant ei pristinã cæcitatẽ, exprobrãt fortunæ tenuitatem, sed sine rõne obiiciunt, vt cæca fere est malitia, quasi scilicet hæc illi ob scelera sint diuinitus inflicta, quasiq; sceleroſus nascatur; qui pauper aut cæc', aut alioqui vitiato corpore nascitur, *In peccatis*, inquiũt, *natus es totus*. Et additur Græcis, Tu, quod contẽptus emphasim habet: Tu in peccatis na- B tus es totus. Dicunt, *totus*, secũdũ quosdam, vt significent quod nõ solum secundum animam in peccatis natus esset, secundum quã omnes in peccatis nascuntur, sed quod etiã à natiuitate peccatorum vestigia in corpore in cæcitatem apparerent. Aut secundũ Chrysostomũ dicũt; totus natus es, vt significent toto tẽpore vitæ, & à primæua ætate semper ĩ peccatis fuisse. Vel potius, sicut quidam indicat, dicunt totũ in peccatis natum, quod secundũ eos omnia eius, mẽdicitas scilicet, cęcitas, & impudentia, arguerẽt hominẽ à natiuitate sceleſtum. Addunt autem cum impatientis animi arrogantia; *Et tu doces nos*; Vbi vtrunque pronomen magnã habet emphasim. quasi dicant: Et tu tã vilis homo, indoctus plane, & manifeſtè C sceleſtus, doces nos, qui legis professionem & religionis apicẽ tenem'? Qui paulò ante emẽdicabas stipẽ, hic apud tantos viros audes philosopha ri? Nec his contenti, cõuitio addunt vim, non ferentes sibi os obturatum esse ab homine paupere & idiota, & ob id eiicientes eum foras, extra synagogam, vt est verisimile, efficiendo eum aposynagogũ, quamuis simpliciter intelligi possit eiectũ è concilio illo, & congregatione. Obseruandum hic ĩ Pharisæis, quã indefessio studio impij veritatem obscurare initantur, quanto furore, dũ conuincuntur, contra veritatis assertores exagitẽtur. quamq; impotenti superbia nõ sinunt ij, qui se aliquid esse credũt, meliora sibi suggeri ab ijs, quos D ptæ se contẽnunt. In cæco isto obseruandum, quã ta sit veritatis vis, quãq; hæc fortes, & intrepidos facit etiam eos, qui alioqui quos suis metuebant. Obseruanda item constantia, quã Christianus quæ neminem veritus in cõfessiõe nominis Christi imitari debeat. Obseruandum, quales Christus suæ gloriæ, & sui nominis patronos diligere voluit, cõtra potẽtissimos nominis sui calũniatores. Nam in isto exẽplum editum est, quomodo per pauperes, & indoctos nomen suum prædicandũ esset in vniuerso mundo, & obturandum os omnium qui contra illud loquerentur iniqua.

AVDIVIT IESVS QVIA EIECERVNT EVM FORAS, ET CVM INVENISSET, &c.] Eiectum à Pharisæis Dominus, cũ audisset quæ E ille pro sui nominis confessione passus esset, requirens suscepit, & ad perfectiorẽ sui cognitionẽ deduxit, ostendens se curam habere eorum, qui propter se aliquid patiuntur, nec relinquere eos sine consolatione, deinde illos perfectiore sui cognitione dignos esse, qui accepta cognitione bene vtuntur. Itaq; cum nõ obiter, sed, vt est magis verisimile, quæsitum illũ à se, inuenisset, dixit ei; *Tu credis in filium Dei?* Ille auidum se declarans credendi, dixit; *Quis est Domine vt credam in eum.* Putant autem pleriq; hunc iam credidisse, Iesum esse filium Dei, sed ignorasse Iesum esse, qui cum ipso loqueretur, vt quem adhuc de facie non nouerat, atq; ob id dixisse; *Quis est Domine*, cupiens sibi Iesum demonstrari. Verùm magis probabile est, ipsum è comitatu, & turba cognouisse Iesum, qui sanauerat ipsum esse eũ, qui secum loquebatur, (nam Dominum eum vocat) nondum tamẽ cognouisse Iesum esse filiũ Dei, hoc est, expectatum illum Iudæis Messiam. nam sicut filius Dauid, ita & filius Dei vulgo fuit cognomẽtũ Messiæ, quẽadmodum ex hoc loco aduertere licet & alijs aliquot, vt Ioã. cap. 1. & Matth. cap. 16. Itaq; cum dixit Dominus; *Tu credis in filium Dei*: perinde est ac si dixisset: tu credis in Messiam. Additur autẽ Græcis hoc loco articulus, quemadmodum & in alijs similibus locis: ὁ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ; vt intelligamus ꝓpria & peculiari ratione vocari Dei filium, de quo dictum est in cap. Concor. 17. circa primum caput Ioãnis. Cum ergo qui cæcus fuerat, animi sui ad credendum promptitudinem declarasset, Dominus ei se manifestat, dicens; *Et vidisti eum, & qui loquitur tecum; ipse est.* Non dicit; Ego sum, qui te sanaui, sed submisse primũ & obscure; *Et vidisti*, inquit, *eum*; deinde & manifestius; *Et qui loquitur tecum, ipse est.* Videtur autem dedita opera dixisse; *Vidisti eũ*, vt omnino in memoriam suæ sanationis illũ reducat, & per eam magis ad credendum, quod secundo dicit, *qui loquitur tecum ipse est*, prouocet & confirmet. Non enim credere potuit illum mẽtiri, quem ex virtute in se ostensa supra ostendit Prophetam esse & à Deo missũ esse. Porro eo quod Dominus dicit, *qui loquitur tecum ipse est*, ſ. filius Dei, apertissime Nestorij error refellitur, cum ex eo ostẽdatur, vnum eundemq; esse in persona filium hominis qui vtiq; loquebatur, ac videbatur, & filium Dei. Mendicus autẽ, auditis verbis Iesu, tractus à patre mox credit, fidẽq; suam confitetur, nõ verbis tantum dicens; *Credo domine*, sed & opere. Nam procidens adorauit eum, nõ tanquam Prophetam tantum, sed tanquam filium Dei,

ET DIXIT EI IESVS; IN IVDICIVM EGO IN HVNC MVNDVM VENI &c.] Pronomẽ ei, non habent Græca, sed tantum; Et dixit Iesus vt intelligatur nõ ei tantum Dominum hęc dixisse, sed omnib. audiẽtib. & præsentib. Quoniã eã Dominus mẽdico illi, cum cæcus esset & corpore, & mente, primum quidẽ visum corporalem restituit, ac deinde etiã spiritualem, hinc occasionem desumpsit disserendi, quæ sequuntur de cæcitate, & visu spirituali, vt ex omni oblata occasione solitus fuit desumere initiũ alicuius doctrinæ spiritualis: *In iudicium*, inquit, *ego in hunc mundum veni.* Hic iudicium D. Chrysostomus exponit cõdẽnationẽ, nempe Pharisæorum & illorũ similiũ. Verum iudicium, de quo hic Dñs loquitur, non tantum pertinet ad eos, de quib. mox dicitur, *vt qui vident, cæci fiant*, verum & ad eos de quib. dicitur, *vt qui no vident, videãt*. Proinde rectius per iudicium intellexerimus decretũ illud patris, quo mirabiliter decreuit, sed tamen iuste, p filij sui in hunc mundum aduentum, efficere, vt qui non vident viderent. & sinere eos, qui videbant, cæcos fieri. Quod ad illa iudicia Dei pertinet, quæ Paulus consideraus exclamat cum admiratiõe, vocãs ea imper

ea imperscrutabilia. Hoc est, quod D. Augu. alijs A cęcorum, tamen veluti non diceret eos esse cæcos verbis dicit, Dominũ hic loqui de iudicio discretionis, & per iudicium intelligi discretionem, qua mirabiliter non videntes electi discernendi erant à videntibus reprobis: itaq; sensus est: Ego veni hunc mundum ĩ iudiciũ, hoc est, vt per me iudicium & decretum patris mirabile impleat, quo rerum vices permutentur. In hac tamẽ locutione præpositio, *in*, aut coniunctio, *vt*, in explicatione posita, debet consecutiue accipi, & nõ vt causam designet finalẽ, quatenus iudicium hoc pertinet ad eos qui ex videntibus, cæci futuri erant. Nõ enim voluit Deus eos qui videntes, dicuntur, fieri Luc. 2. cæcos per Christũ, per quẽ omnes voluit saluos fieri, sed decreuerat iusto iudicio suo permittere. Itaq; sic in horum iudicium dicitur venisse filius, B quomodo dicitur positus in ruinam multorũ. Poro non videntes de quib. hic loquitur Dominus, sunt hi quos sapientes mundi, vt cæcos in rebus Dei, contẽnebant: quiq; vt pparum de diuinis rebus cognoscebant, ita nec volebant videri illas cognoscere, sed suam ignorantiam agnoscebant. qualis erat hic mendicus, Apostoli, & alij pleriq; è vulgo, deinde & gentes quas Iudæi pro cæcis Ioan. 3. habebant, vt & re vera erant manifestè. Vidẽtes verò, qui cęci erant futuri, sunt ij, qui in reb. diuinis multa sane viderunt vulgo incognita, & se adhuc plura, quã viderat, videre arbitrati sunt, suam in multis ignorãtiam agnoscere recusantes, quales erant Pharisæi, Scribæ, & gentium Philosophi. Matt. 1.c illi ergo nõ vidẽtes, p Christum vidẽtes facti sunt C quia eis datum est oculis spiritus, agnoscere, quæ vere beatum hominẽ facere possint. isti vero vidẽtes, occasione Christi cæci facti sunt, hoc est, declarati esse cæci, & magis, magisque excæcati sunt quia occasione doctrinæ, & miraculorum Christi per superbiam, inuidiam, aliasq; passiones adeo sunt excæcati, vt manifestam veritatẽ nõ posset agnoscere, sed impingerẽt in lapidẽ illum angulare qui illis factus est petra offẽsionis & scandali. Quod ergo hic dicit Dominus, simile est illi; Cõfiteor tibi pater rex cœli & terræ, quoniam abscõdisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ex prædictis patet, quomodo hæc Domini sentẽtia non contrarietur illi, quod dictum est; Non enim misit Deus in mundum filiũ D suum, vt iudicet mundum. Primum enim illo loco sermo est de iudicio retributionis, quo reddetur vnicuiq; secundum opera eius, cum hic sit sermo de iudicio electionis & reprobationis, quod discretionis dicitur. Deinde Dominus hic nõ tam vult significare officium suum ad quod venerit ĩ mũdum, quàm qd ex suo aducẽtu sit in mundo secuturum, vt ex dictis patet. Porro Pharisæi quidã qui tum forte aderant Iesu, aut animo nõ syncero comitabantur illum, calumniandi ansam vndiq; captantes, audientes futurum, vt vidẽtes cæci fierẽt. & satis animauertẽtes Dominum loqui de cæcitate non corporali, sed spirituali, atq; ob id suspicantes se notatos, qui se pro vidẽtibus haberi volebant, dicunt Domino: *nunquid etiam nos cæci* E *sumus*? Id cum arroganti animo, & maligno interrogarent, delaturi Dominum apud Pharisæorum ordinem, si audirent quod nolebant, Dominus caute admodum & prudenter respondet. Nam cum ĩ verbis præcedẽtibus significauerit eos esse vel futuros cæcos, quẽadmodum & supra apertè apud Matthæum dixit de Pharisæis; Cæci sunt, & duces

cęcorum, tamen veluti non diceret eos esse cæcos ex eo quod audire nolebant, redarguẽdi & conuincendi eos nouam arripit occasionẽ. Nam, cum scire illos sine fructu audituros si diceret aperte eos esse cæcos, imo illos hinc magis ad odium, & calumniam exacuẽdos, ex eo quod nolebant haberi, eosdem conuicit, vt id ostendat eos condemnare, vnde sibi placebant, & gloriabantur, significans tamen etiam satis illos re vera esse cæcos; *Si* sequit, *cæci essetis*, *peccatum non haberetis*. Quæ sentẽtia potissimum duobus modis accipi potest. Altero, vt sit sẽsus; Si vos cæcos esse agnosceretis & infcitiam vestram fateremini, peccatum nõ haberetis, quia ad medicum accederetis, qui cæcitatem à vobis depelleret, eaq; depulsa, peccatum ĩfidelitatis & cum eo etiam reliqua tollerẽtur. Sic enim intelligit D. Augustinus, & probat hunc intellectum ex eo quod sequitur; *nunc vero dicitur videmus*, & quia prius non videntes & videntes intelliguntur qui se agnoscunt non videre, aut putant videre. Altero modo rectius sic ĩtelligitur; *Si essetis cæci*, hoc est, si non haberetis scientiam scripturarũ, vnde, si velletis, possetis veritatẽ agnoscere, si non essetis naturali, & scripturę lumine illustrati, ita vt ex ignorantia contra me peccaretis *non haberetis peccatum*, tantum scilicet quantum nunc habetis, Imo non haberetis peccatum, qa simplicitati vestræ venia daretur, & à me illustraremini. Nunc vero, cum dicatis vos videre ẽt vestro iudicio condẽnati estis, ita peccatum vestrũ maneat quod ĩ me committitis, quod quoniam videre vos putatis, potest tolli à vobis. Sic fere Theophylactus. q tamen & aliam prẽmittit expositionẽ, qest Chrysostomi de cæcitate corporali. Siquidẽ Chrysostomus intelligẽs Pharisæos de cæcitate corporali interrogasse Dominum, nũ & ipsi cæci essent, quasi cupientes audire, num tã absurdum & ridiculũ aliqd dicturus esset, cum dixisset videntes fore cæcos, accipit etiã dictum domini de cæcitate corporali, vt Dominus significauerit cæcitatem corporalẽ, quã illi ignominiam putabant, non illis inutilẽ fore, sed profuturã qa si cæci fuissent, non fuisset peccatum infidelitatis eorum tantum, quãtum iam erat cùm oculis corporalibus. ea Domini contemplati erant, vnde ei' diuinitatem agnoscere facile poruissent. Verum hæc interpretatio nõ conuenit illi, quod sequitur; *Dicitis quia videmus*, nec verisimile est Pharisæos de cęcitate corporali interrogasse. Habet autẽ communis nostra lectio hoc modo; *Nunc vero dicitis, quia videmus. Peccatum vestrum manet.* Verum apud Græcos est cohærẽtia, quæ apud nos desideratur. Peccatum ergo vestrum manet; quomodo ĩã legitur etiã in multis impressis Latinis. D. Thomas sentiẽs nostræ lectionis incommodũ, legit: Nũc vero quia dicitis. videmus, peccatum vestrũ manet. Et videri posset, Augustinum sic legisse, q exponendo habet: Quare? Quia dicẽdo, videmus, medicum nõ quæritis, ĩ cęcitate permanetis. Sed hæc lectio Græcis non cõuenit, apud quos ὅτι, id est, quia, solitomore superfluũ est. Dicit autẽ Dominus, dicitis vos videre, tum vt indicet eos vera non videre, tum vt ostendat eos ex proprijs verbis cõuinci. Et hactenus quidem de literali historiæ huius explanatione. Cæterum cum Dominus dicens: *In iudicium*, &c. satis significauerit miraculo hoc illuminationis cæci, voluisse se mentium illuminatorem agnosci, & typicũ om-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nino fuerit, quod luto posito super oculos cæci, ablutione eius in aquis Siloæ, visũ illi restituerit, tota hæc historia, sicut & aliæ, paucis mystice est tractanda. Itaq; cæcus iste aut gentiliũ populũ aut electum quenq; designat, qui cũ à natiuitate cæc' esset, Christo ipsum oculis suæ benignitatis aspiciente, pro gloria Dei in ipso declarãda visũ recipit, dũ agnoscẽs peccati sordẽ mẽtis oculos oblitos esse, accedit ex præcepto Christi ad fontẽ baptismatis, atq; in eo abluitur, Qui vbi baptizatus fuerit, & illuminatus, cogitare debet se tentatiõibus expositum fore, & Christi nomen sibi cõstanter corã hostibus eius confitendum esse, nec propter metum eorum negandum, etiãsi ob id opus fuerit, excõmunicatum fieri. Iuxta illud; Odio eritis omnib. hominibus propter nomẽ meum. & Extra synagogas facient vos. Quemadmodum sanè fecerũt Apostoli, quorũ typus quidam in hoc cæco præcessit, vt dictum est, Quod si autem quis constanter Christũ prædicet, & cõfiteatur, Iesus talem ab hominib. propter se reiectum, & in hac vita sueniet, ac cõsolabitur, perfectiore sui cognitione eum donans, & post hanc vitam recipiet ad se ostendens ei suam diuinitatem. Theophyl. per lutum ex sputo Christi factũ, intelligit Christi carnem à spiritu sancto in vetero virginis formatam, quo luto vnguntur oculi hominis, dũ datur homini in Christum credere. Sed mysteriũ luti, vt superius ex Ambrosij sententia est indicatum, simplicius est, & minus coactum.

DISSERIT DOMINVS DE VERO PASTORE ET ouibus: IOANNIS 9. CAP. LXXIX.

AMen dico vobis, qui nõ intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues vocẽ eius audiunt, proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et cũ proprias oues emiserit ante eas vadit, & illum sequuntur, quia sciũt vocẽ eius. Alienũ autẽ nõ sequũtur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocẽ alienorũ. Hoc prouerbium dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus: Amẽ amẽ dico vobis, quia ego sum ostium ouium. Omnes quotquot venerunt, fures sũt, & latrones: sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet: fur non venit: nisi vt furetur & mactet, & perdat. Ego veni vt vitã habeant, & abũdãtius habeant. Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suã dat pro ouibus suis. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ, sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem, & animã meã pono pro ouibus meis. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocẽ meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis; Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis? Alij dicebant; Hæc verba non sunt dæmonium habentis: nunquid dæmoniũ potest cæcorum oculos aperire?

AMEN AMEN DICO VOBIS, QVI NON INTRAT PER OSTVM, &c.] Certũ est istud caput in Concordia nõ potuisse à præcedẽtib. seperari, cũ hæc à domino sint dicta cõtinuo cũ mox præcedẽtib. sermõe, ita vt Caietanus putet rectius principiũ huius capitis auspicãdũ fuisse ab illo loco, In iudiciũ ego in hũc mũdũ veni; quia ibi est principiũ sermonis Dominici, cuius occasionẽ præbuit illuminatio cæci. Quoniã ergo Pharisæi indignabãtur se à Domino notari cæcitatis, & pro videntib. se habebãt, adeo, vt ob id se exhiberent vulgi pastores & doctores: & rursũ quoniã Pharisæi nõ solũ dedignabantur esse Christi discipuli, sed & grauiter ferebãt tã multos Christo adhærere, ipsis derelictis, Domin'hãc subiũgit parabolã veri pastoris indicia exprimentem, qua & illos notat non esse veros pastores cum tamen tales haberi vellent, & se ostẽdit verum esse ouium Dei pastorem, ab ipsis Pharisæis ac plerisq; qui ãte ipsũ pro magnis Prophetis populo se obtruserant, lõgè diuersum. Et rursum ea dẽ parabola indicat, qui fiat vt Pharisæi quidẽ & illorũ discipuli Christum verũ pastorẽ nõ agnoscãt, plerisq; verò è vulgo simplices, & idiotæ, qui ab illis cęci habebãtur, & nõ videtes, sequerẽtur & agnoscerẽt. Docet eñ hæc parabola vtrũq; & qs sit pastor, & quæ sint oues. Pro cõueniẽti autẽ, & expedito huius parabolæ intellectu, sẽperob oculos habendũ Dominũ sub exẽplo pastoris & ouium corporaliũ, loqui de pastore, & ouib. mysticis, ac proinde primo videndũ quomodo totus hic parabolæ sermo quadret pastoribus, & ouib. corporalibus, ac deinde per similitudinem omnia aptare pastori, & ouib. mysticis. Quod ergo attinet ad exemplũ vnde petita est parabola, ita in rebus mundanis esse constat, vt quisquis in caulis ouiũ intrat, nõ per ostiũ sed aliunde irrũpens, vtpote per fenestram, aut macerią diruptam, is non pastor sit, sed fur & latro. Fur quidẽ, qui furripit fraude alienum: latro, quia vi oues rapit, raptasq; dilaniat, & occidit. Qui verò per ostium intret in ouile, is ex hoc ipso cognoscitur esse pastor, cui paterfamilias oues suas cõcredidit. Huic ostiarius hoc est, vel ipse paterfamilias, vel is, cui ille totiꝰ suæ domus custodią, & omnes claues tradidit, ingrediendi facit facultatẽ, aperiendo ei ostiũ. Nec ostiarius tãtum illum agnoscit, sed & oues vocẽ eius audiunt, hoc est, agnoscunt, cum ad latronis, & furis vocem incognitam expauescant. Vt autẽ ipse ingressus ad oues mox ad vocem suam agnoscitur ab eis, ita & ipse vicissim eas agnoscit, adeo vt nominatim etiã singulas vocare norit. atq; sic

figillatim vocatas educit è caulis non ad lanienã, sed ad salutaria pascua, illæq; vocatæ parent vocãti voce amica notaq; Cum autem iam eductæ è septis quib. continebantur, prodierint in liberos campos, non ipse domi remanẽs permittit vagari quocunq; sed ne quid aberrent, aut ab occurrẽte lupo impetantur & dipergantur, antecedit totum suum gregem, vt suo ducatu viam illis cõmõstret, & à noxijs præmuniat bestijs. Præcedit autẽ eas non mutus; sed subinde voce sua prouocans ad sequendum, & ab errore reuocans, nec sinens in via diutius hęrere. Itaque illæ, quoniam agnoscunt sui pastoris vocem, ad quam se dirigũt, antecedentem pastorem prõpte sequuntur. Eum vero, qui non est ipsarum proprius pastor, sed aliẽ ni gregis pastor forte est, non sequuntur, licet prę cedentem & vocantem, sed abhorrent & refugiunt ab eo tanquã ignoto. Hæc est ipsius exempli breuis & clara explanatio, in quo Dominus nõ ad omnium qdem pastorum morem, sed ad quorundã morem, qui suo maxime ꝓposito deseruiebat respexit, illum scilicet morem, secundum quem ĩ qbusda regionib. pastores ouium greges præcedunt, quem morẽ forte tunc Iudæa habuit, vt eũ habet Campinia in Brabantia, cũ in multis locis econtrariò pastores gregem suum sequãtur, propellentes magis quam inuitates. Cæterum in applicatione huius parabolæ ad propositũ Domini, negotium aliquod exhibet nomen ostij, quod nõ satis appareat quid per illud sit intelligẽdũ. Nam coactius videtur, nec sequenti explanationi Domini conueniens, quod diuus Chrysostom'ꝑ ostiũ scripturas intelligit, vt is dicatur intrare per ostiũ qui scripturis instructus ad oues Dei pascẽdas secundum scripturas accedit. Et quo minus ꝑ ostiũ videatur intelligi posse ipse christus (quomodo ĩtelligit Augustinus, eo quòd postea dicat Dominus (*Ego sum ostium*) obstat illud, quod Dominus dicens; *Qui autem intrat per ostium, pastor est ouiũ*: etiam se vult significare pastorem esse ouium, durum autem est vt dicamus Christum intrare per seipsum. Quod si non dixisset postea Domin' *Ego sum ostium*, nulla esset in hac locutione difficultas. Intelligeretur enim illum intrare ꝑ ostium, qui iusta via ad oues accedit, hoc est, qui à Deo vocatus & missus, ac recta intentione, hoc est, ad dei gloriã & ouium salutem accedit, & pascendi munus suscipit. Et contra, illum nõ intrare per ostiũ sed aliunde, qui non iusta via ad eas accedit, vtpote non missus à Deo, nec illius gloriã, ac ouiũ salutem intendens, sed vel suam gloriã, vel propriũ commodum. Et certe non obstante eo, ꝙ postea Dominus se ostium vocat, sic hoc loco rectè intelexerimus. Nam quare, & quomodo se ostium dicat, & quomodo illud huic loco conueniat, postea dicemus. Itaque per ostium rectè acceperimus iustitiam vel ipsum Deum. Nam & iustitia & ipse Deus, ostium est oues custodiens, & per quod ad pascendas oues sit accedendum. Iam ostiarius vel intelligendus est ipse Deus, aut vt distinctam habeamus personam ab ostio, & pastore, ipse spiritꝰ sanctus quomodo intelligunt Augustin. & Theophyl. ipse enim spiritus sanctus est, cui à Deo patre totius suæ Ecclesiæ cura cõmissa est, ꝙ suis donis hominem instruens, & omnem veritatẽ edocens, sic demum aperit ei ostium, hoc est, dat ei iusta ratione ad pascendas Dei oues accedere. Sicut ergo in ipso exemplo alius est paterfamilias, qui est ouium dominus: alius pastor; qui à patrefamilias præficitur ouibus: alius, ostiarius, qui cognoscens pastorem, liberũ dat ei ad oues aditum: ita in re per exemplum significata, Deus pater, velut ouium dominus est intelligẽdus: filius, pastor: spiritus sanctus, ostiarius. sic tamen vt per hęc nõ intelligamus vnum alio maiorem vel minorẽ. Porro per oues parabolice significantur electi, & prædestinati à Deo, vt & in alijs plerisq; locis scripturæ, idque quã commode factum sit & conuenienter, dictum est circa illud Matthæi; Ecce ego mitto vos sicut oues, &c, in capite Concordiæ quinquagesimo quinto. Ouile, est ipsa ouium congregatio, & multitudo, certo aliquo loco sub vno pastore degens. Applicatio ergo exẽpli hæc est. Qui ad Dei populũ veluti illũ pasturus, & recturus sese ingerit, non accedens iusta, & recta via, neque per Deum illuc accedens, sed vel per humanæ cupiditatem glorię, vel per spem cõmodi temporalis, illicito modo accedens, is fur est, & latro. Fur quidẽ quia alienum sibi vsurpat. Latro, quia animas hominũ impijs, & falsis suis doctrinis crudeliter occidit. Qui autem recta via ad Dei populũ regendum, & pascẽdum accedit, videlicet à Deo ad hoc missus, & recta intentione id suscipiens, is solꝰ verè est pastor ouiũ. Huic spiritus sanctus, cui veluti ostiario cura ouilis Dominici cõmissa est, & sinè cuius fauore nemo recte pôt suscipere administrationem populi Dei, veluti ostium aperit, cũ docendo eum, & suis donis instruendo, dat ad populum Dei pascendum liberum aditũ. Quo accedente, mox electi quiq; & prædestinati vocẽ eius diuinã, qua quæ Dei sunt inclamat, audiunt & agnoscunt, vnde & credunt ei atque obtemperãt, cum vocem alienorum, furũ scilicet & latronum, qui praua, vanitates & errores suggerũt, horreãt & abominentur. Ipse autem verus pastor, ꝓprias oues vocat nominatim, quia sigillatim singulorũ curam gerens, ad bonũ exhortatur singulos, idque blanda, amicaque voce, qua singulos compellans educit eos ad pascua, dum prouocat vt depositis errorib. omniq; ꝓpristino corpore, ĩ quo mox & tenebræ eos cõtinuerunt, ad scripturarum et veritatis intelligentiam accingantur, quo mẽtes eorum salubriter pascantur, & pinguescãt. Ad q̃ pascua dum prouocat, nequaquã ipse domi otiosus desidet, sed ante eos vadit, exẽplo sanctæ cõuersationis eis prælucens, ac viam, qua illis eundum sit commonstrans, & simul solicitus vt eos ab omnib. lupis, & noxiorum incursu præseruet. Sic autem exemplo prælucens, ante eos vadit, vt tamen interim etiam subinde sua voce illos excitet, & ad sequelam inuitet; ne quid errent aut alicubi hæreant; & illi prõpte illum sequũtur, q̃ vocem eius agnoscant, ament & approbent, puẽturi proinde per eum & ad veritatis cognitionẽ in hac vita, et post eam ad vberrima regni cœlorũ pascua. At, quoniam nõ agnoscunt, nec approbãt vocem alienorum, qui errores, mũdana, aut vana docent, hinc tales non sequũtur, sed abhorrentes eorum vocem, fugiunt ab eis, veluti sibi malè à tãlibus metuentes, qui tamen etiam suos habẽt greges, hoc est, sectatores, verum non oues Dei, sed hircos, et sues. Hac ergo parabola dum ostendit Dominus diserimẽ furis, et pastoris, et indicat officia veri pastoris, taxauit Pharisæos, et Scribas, tanquam non ingressos per ostium ad pascendum populũ Dei: taxauit & illos, qui ante ipsum sese

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro magnis populo Dei obtrusérant, quale erant Iudas Gaulonites & Theudas, de quib. Act. 5. Se verò significauit longe ab illis esse diuersum, verum esse pastorem, qui per ostium sit ingressus cui proinde quotquot essent ad vitã præordinati, qui verè oues erant, doli expertes, simplices, & innoxij, Christi vocem agnoscẽtes, prompte obedirẽt, Pharisæis & mundana docentib. derelictis, qui tamen & ipsi suos habebant sectatores, sed sues & hircos. Proinde intelligerẽt quomodo fieret vt tã multi è vulgo Christo adhærerent, nulli autẽ, aut admodũ pauci ex principibus. Porro dubitari hic potest, quomodo dicatur in parabola, oues pastoris vocẽ audire, & fugere vocem alienorũ, cũ multi electi, longe tẽpore veritatem nõ velint agnoscere, sed, errores plerunq; sentẽtur, vt patet in Paulo & Augustino: sicut cõtra qui nõ sũt electi, aliquando ad tempus veritatem recipiunt, & verũ pastorem sequuntur, sicut pater de Iuda. Et rursũ quidam post receptam veritatem in errores p'abuntur, audientes vocem alienorũ, ac deinde ab errore resipiscentes, ad veritatem redeũt. Quam quæstionem tractans prolixè & pulchrè diu⁹ Augustinus, primum dicit quosdam sic ad eam respõdere, quod oues, cum oues sunt, audiũt vocem veri pastoris, & fugiunt vocem alienorum. Quod si prius non audierunt, nõ tum erant oues, sed lupi: aut si quando, postea nolint audire, iam tum desinunt esse oues, facti ex ouib. lupi. Verum hãc responsionem nõ putat sufficiẽtẽ esse, quòd in scripturis legatur de ouib. errãtibus, quæ cum errãt, audiunt alieni vocem, & tamen sunt oues. Proinde eò deducit disputationem, vt dicat intelligendũ esse omnes oues Dei, hoc est, electos, saltem tandem aliquando audire veri pastoris vocẽ, easque solas veri pastoris vocem vsque in finem audire. Sicut enim in rebus mũdanis vsu venire videmus vt quãdoq; ouis aliqua è suo grege, & suo pastore aberrans alteri gregi sub alieno pastore iungat. ex cuius consuetudine, prioris gregis, & pastoris consortium obliuiscitur, vt proprij pastoris nõ agnoscant amplius vocem, quo tamen suam ouem requirente, & ad priorem gregẽ reducente, mox fit vt proprij pastoris vocem & prioris gregis cõsortium agnoscere incipiat ouis errabũda: ita etiã inter oues Dei, quædã ad tempus alienum pastorem sequuntur, sed fere cum reniſu aliquo mẽtis, nec sic vt se penitus illi dedant & addicãt, quæcũ à suo pastore requiruntur, qui nullam suarũ ouiũ sinit perire, mox ita audita eius voce, rapiuntur, vt sese penitus illi addicant. Cæterum aduertẽdũ prædictam parabolã dictã à Domino potissimum contra eos, qui, cum se populi Dei doctores exhibeant, et profitentur, aliena tamen à diuina tradũt doctrina: vnde & ex ipsa Domini præcipua intẽtione quadrat contra omnes hæreticos, ad ostẽdẽdum eos non intrare per ostium in ouile ouium, ac proinde fures esse et latrones. Et tamẽ per quã dam accommodationẽ hæc parabola etiam à plerisque intelligitur dicta, ad notãdum eos, qui administrationem Domini gregis susçipiunt per aliquam dignitatem Ecclesiasticã, non legitima via, sed detorta et ſconcessa obtẽtam, atiam si in illa existens nõ male prædicãdo doceat, vt qui vel honorum hmanorum vel pecuniarũ cupidus aspirat ad præsidẽtiam ouilis Dñici, eoq; aut vi aut armis curat seipsum intrudi in sedẽ pastoralẽ, aut Simoniaca labe, pactoq; pretio laborat ad ouium Dominicarum regimen assumendum, non attendens verbum Pauli ad Hebræos scribẽtis; Nemo sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tãquã Aaron. Sed inter hos & illos, de quib. primo loco dictũ est, ea est differẽtia, q̃ hi etsi mala arte, & intẽtione pastoralem curam susceperint, à veris & quibus Christi audiri possint, & debeant, quod quę Christi sunt, doceant: illi verò, quod sua doceãt, non sint audiendi. Et tamen etiam istis parabola hæc suo modo conuenit. Nam quisquis illicito modo pastoralem curã suscepit, fur est, & latro qa non quærit ouiũ Christi salutẽ, sed propriũ duntaxat commodum, sinens vt in plurimum, cõmissum sibi gregem dissipari, fame contabescere, atque in præcipitia vitiorũ prolabi. Qui verò debita ratione assumitur ad gregis Christi moderationem, canonica scilicet electione, ad quam nec ambitione, nec auri cupiditate anhelauit, pastor est ouium, quoniam non suam ipsius, sed ouium perquirit vtilitatẽ, ab eis sæuam luporum arcens rabiem, & quicquid ipsarum officit saluti. Huic ostiarius aperit, q uoniã Deus illi præstat ingressum in gregis sui directionẽ, & auctor est promotionis eius ad culmen regiminis: cum cõtra de alijs, ambitiõe, fauore humano, aut pretio ad fastigiũ Ecclesiasticę dignitatis eleuatis, dicat Dominus per Prophetam; Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt. & non cognoui, id est, nõ approbaui. Nõ enim ipsis Deus ianuã aperit, sed ãbitio, cupiditas, auaritia, aut alia tetra animi labes ingressum præbet. Huiusmodi boni pastoris & vocem lubẽter subditi audiunt, & operat bona quib. eis prælucet, studiosè imitantur: cum contra eius quem intelligunt malis artibus in ouile Domini intrasse, nec tã gratam habent etiam ad bonum adhortationem, nec vitam ac mores (qui plerunq; improbi sũt & corrupti) trahũt in imitationem. Vide latius in 7. lib. Cyrilli super Ioãnem addito per Clichtoueum. Notãdum autẽ in prædicta parabola quinq; notari, quæ sunt vero pastori necessaria, & tria quæ sunt verarũ ouiũ indicia. Pastori. eĩ necessaria sũt imprimis, vt intret per ostium. Deinde, quoniã sine spiritus gratia, & ope intrare, & pascere non potest, vt oltiarius ei aperiat. Dehinc tertiò, vt cũ iam ingressus est, non sit mutusapud oues, sed vocet eas, idq; nominatim, hoc est, vt & diligẽter studeat singulorũ mores cognoscere, & illis cognitis, singulos studeat cõpellare, & admõere, prout cuiq; opus est, vt adimpleat illud Sapientis; Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges cõsidera: Quarto loco necesse est, vt oues suas educat voce sua, ab ignorantia, & erroribus ad cognitionẽ veritatis, à torpore ad bonorum operum solicitudinẽ, à terrenarum rerum amore ad cœlestium spem & desiderium. Postremum requiritur post hæc omnia, vt & ipse ante oues suas præeat, suo exẽplo prouocans ad pabula regni cœlestis, ac solicitus, ne quid suo gregi noxiũ occurrat. Itaq; hæc quinque quæ parabola suo ordine comprehẽdit, absolutum reddiderint pastorẽ. ouibus autẽ necessarium est primum, vt veri & boni pastoris vocẽ audiant lubẽter. Deinde vt euocanti obtemperent, ac præuntem sequantur. nam alioqui nihil profuerit audiuisse. Postremum, vt alienum non solum non audiant, nec sequantur, sed etiã ab eo fugiant, obturantes aures suas diabolo, hæreticis, & omnibus praua suggerentibus. Quæ tria si ad sint

adsint ouibus, nec eis quicquam defuerit eorum quæ ad salutem eis sunt necessaria.

HOC PROVERBIVM DIXIT EIS IESVS. ILLI AVTEM NON COGNOVERVNT.] παροιμία, id est, adagium vel prouerbiũ. quod propriè est cõmune aliquod dictum, vel sẽtentia, quæ in ore omniũ versatur, hic accipitur & parabola, aut allegoria, quemadmodum & infra Ioan. 16. sicut etiã cõtra parabolæ nomen accipitur pro prouerbio. vnde indifferẽter dicimus, parabolę vel ,puerbia Salomonis. Quoniã ergo in parabolis dominus illis locut⁹ est, per quas illos notare minus erat calumniæ ipsorũ expositũ, illi, vt & alias ferè, nõ intellexerunt quid significarẽt ea quæ loquebatur eis. Proinde Dominus explicatius locuturus, & indicatur⁹, quorsũ prædictã parabolã propoſuerit, videlicet vt se ab aliis Iudęorũ plerisq; doctoribus separaret, subiicit, aperte qdẽ de se loquẽs, non tamẽ aperte Pharisæos & Scribas incessens, vt ne illos nimium exasperaret.

DIXIT ERGO EIS ITERVM IESVS; AMEN AMEN DICO VOBIS, QVIA EGO SVM OSTIVM OVIVM.] Non est quod quis miretur Christum se iam vocare ostiũ ouiũ, cùm suprà dictum sit ꝓ ostiũ intelligendã rectam viam, iustitiã, aut Deum ipsum. Primũ enim ipse Christus, est recta via, iustitia, & Deus ipse, vnde ipse inquantũ homo & pastor, nõ inepte dicitur intrasse in ouile ouiũ per ostiũ, q̃ est ipsemet quatenus Deus. Deinde vocans se ostium, hãc sibi tribuit appellationem tantùm respectu aliorum pastorum & ouium, qui per ipsum ingredi debeant, non autem quatenus ipse se postea dicit pastorẽ. Nam hac cõsideratione, ostium, per quod ipse ingressus, non tam ipsum quam Deum patrẽ intelligere conuenit. Quod si quæsequũtur diligenter aduerterimus, omnino apparebit, Dominũ nõ hic velle explicare se esse illud ostium, per qd̃ dixit in parabola nõ intrare fures, & latrones, intrare verò pastores ouium, sed se iam noua parabola, faciente tamen ad prioris parabolæ declarationẽ, vocare ostium, ad distinctionem furum, & latronũ, ad quorum etiã distinctionẽ se vocat postea pastorẽ bonum. Nã, cùm peruersi doctores & populi duces etiã se exhiberẽt veluti ostia ouium, promittentes illis per se aditum ad fœlicitatẽ & salutem, Dominus contrà dicit; *Ego*, non illi, qui ante me venerunt, *sum ostium ouium*, quod mox repetens declarat se potius dixisse propter oues quã pastores. Nã declarando quare se ostium dixerit, subdit: *Per me si quis introierit, saluabitur, &c.* Saluari verò ouium est, nõ pastorum, quorũ quatenus tales sunt, est saluare. Et tamẽ etiã ex his verbis cõsequitur Dominum esse ostium omnium post se pastorum, cum omnes tales debeãt etiã esse oues. cum ergo in superiori parabola de ostio facta esset mẽtio & pastore, hinc Dominus occasionẽ desumẽs separandi se ab aliis, primum quidẽ se ostium esse ostendit non illos, deinde se pastorẽ nõ illos. Dicit ergo; *ego sum ostium ouium*, id est, is per quem oues habẽt aditum ad consortium populi Dei, accessum ad patrẽ & ad salutem veram, dum scilicet in me credunt, meisq; præceptis obtemperãt. Nemo enim, inquit, venit ad patrem nisi per me. Et Paulus; Per ipsum accessum habemus ad patrẽ. Et Habentes, inquit, fiduciã in introitu sanctorum in sanguine Christi. Sequitur; *Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones.* Et additur apud Græcos; quotquot venerunt ante me. Nõ dicit, quotquot fuerunt ante me, sed, *quotquot venerũt*, à se ipsis scilicet, nõ missi à Deo, de quibus dicitur; Nõ mittebam Prophetas, & ipsi currebant? nõ loquebar ad eos, & ipsi prophetabant? Notat autem eos dominus, qui ante ipsum se Christi nomine populo obtruserũt, vt Iudas & Theudas: aut etiã alios pseudoprophetas, quos ad sui differẽtiã ostẽdit non fuisse ostia salutis, sed cõtrà fures, & latrones, vnde, inquit, *nõ audierũt eos oues*, quos qui audierũt, finaliter scilicet, & sic vt sese illis omnino addicerẽt, oues nõ erãt. Repetit autẽ se esse ostiũ, vt ostendat quare se non illos dixerit ostiũ. Ego, inquit, sum ostiũ, quo scilicet acceditur. ad Deum, ad salutẽ æternã, ad consortiũ sanctorũ. Nã si quis per me, hoc est, fidens in me, introiuit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Quibus verbis Dominus se verè esse ostiũ declarat ex officio ostij materialis. Officium eĩm ostij ouilis est, seruare oues in ouili cõclusas ab aeris iniuria, ab incursu noxiarũ bestiarũ: ac deinde præbere ouibus exitum ad pascua prodeuntib. & introitum à pascuis reuertentibus. Ostium ergo est Christus, si quis per fidem in illũ ingressus fuerit in cõsortiũ fideliũ, talis, & in præsenti vita saluus erit à peccatis, à diaboli potestate: & omnium malorum oppugnatione, Christo ipsum cũ reliquis protegẽte, & in futura vita trãslatus in regnũ cœlorum æterna fruetur salute. Idẽ ingredietur, hoc est, secure cõuersabitur, ad omnia, quæ volet, liberè sese conuertet. Hebraismus etiam est hæc locutio, quo in scripturis per introitũ, & exitũ significari solet omnis actio cui se homo applicuerit. Vnde in Psa. dicitur; Dominus custodiat introitũ tuũ, & exitũ tuum, id est, in omnib. ad quæ miseris manũ, siue domi, siue foris. Sic Dauid scribitur fuisse ingrediẽs, & egrediẽs ante filios Israel, hoc est; liberè, & familiariter coram eis conuersatus. Plerique tamen hæc duo, *ingredietur, & egredietur*, latius, & subtilius exponunt, vt ingredi sit exerceri in vitę contemplatiuæ officijs, & intra se per cogitationem, & meditationem descendere: egredi verò, exerceri in vitæ actiuæ officiis, & ad externa se cõuertere charitatis officia, quib. proximus iuuetur: & quæ sint aliis in exẽplum. Quẽ intellectum cum assignasset D. Augustinus, addit & alium, in quo magis se asserit oblectari ingressum scilicet intelligens introitum in Ecclesiã Christi: egressum vero, discessionem ex hoc mundo ad patriam cœlestem, quomodo aliqui intelligũt etiam illud psalmi; Dominus custodiat introitũ tuum, & exitum tuum. Qui sensus ob id placet diuo Augustino, quòd sequatur; *Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant*, quod intelligit, vt vitam habeant ingredientes, & abundantius habeant egredientes. Porro qui per ostiũ, quod est Christus, ingressus, & egressus fuerit pascua inueniet illi scilicet, de quibus prolixè Ezechielis trigesimo quarto; In pascuis, inquit Dominus, vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erũt pascua earum, &c. In hac enim vita inueniet pascua diuinæ doctrinæ, sacro sancti corporis, & sanguinis domini, atque cõsolationis internæ, ita vt in nullo vnquam defectum patiatur: in futura vero, vberrima illa pascua ex diuina cõtemplatione, quę nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor cõprehẽdere potest. Cæterũ sunt qui intelligunt Dominum ob id bis dixisse se esse ostium, vt prius quidem

Ioan. 6. Rom. 5. Hebr. 10

Hier. 23.

1. Reg. 18

Psal. 120

Universidad de Deusto
Biblioteca

significaret se esse ostiũ pastorũ, & ob id bis subiunxisse; *Quotquot venerunt, fures sunt, & latrones*; quia scilicet nõ venerũt per ostiũ quod sũ ego; & secundo significaret se esse ostium ouium, aro; ideo subiunxisse; *per me si quis introierit, saluabitur*; quod est ouium. Sunt etiam qui hãc partẽ, *p me si qs introierit*, referãt ad pastores sic eã intelligẽtes. Si quis per me suscepit animarum regimen, hic saluabitur post hanc vitam & ingredietur. hoc est aggredietur oues Christi bona fide, & & ex animo pascere. *Et egredietur*, hoc est, munere pastorali ritè perfunctus, emigrabit ex hac vita ad æternam fœlicitatẽ, vbi inueniet pascua vitæ æternæ. Sed superior intelligentia videtur esse cõuenientior, quã intelligamus dominum se primo quidem vocare ostium, ad distinctionẽ aliorũ, qui etiam volebãt haberi ostia salutis: secũdo vero id repetere, vt probet quod dixit se esse ostium. Huic enim intelligentiæ bene conuenit quod sequitur; *Fur non venit, nisi: &c.* Hac enim differẽtia inter se & furem, ostendit saluandum eum, q per se fuerit ingressus, ac proinde se verè esse salutis ostium: contrà verò perdendos eos, qui per fures fuerint ingressi, eosque imitari fuerint, & proinde teles fures nõ esse salutis ostia, sicur haberi tamen volebant. *Fur*, inquit, *non venit, nisi vt furetur, &* & furto ablatum mactet & perdat. Quod parabolicè significat, pseudoprophetas, falsosque doctores hoc agere, vt oues alieni domini sibi auferant ad proprium commodum: quod dum fit, ea ídem mactant, prauis suis doctrinis occidendo in anima, & tandem etiã perdunt, in æternam damnationem eas præcipitando. Quod enim dicitur, *fur non venit, nisi vt mactet & perdat*: quanquam in ipso exemplo sit verum, tamen in applicatione ad fures, de quibus dominus loquitur, sic debet intelligi, nõ quasi illi intendant simpliciter mactare & perdere, sed quia hoc consequitur, & sic illi se habent ac si intenderent. Quadret autem hæc sentẽtia recte in diabolum, cuius ministri sunt pseudoprophetæ, ac proinde de illo eam quidam intelligũt. vt illi se Christus opponat, cũ potius intẽdat dominus notare pseudoprophetas, vt ex præcedẽtibus patet: Contra quos de se dicit; Ego veni vt oues me sequentes vitã habeant, in præsenti per gratiam: & abundantius quid habeant, in futuro per diuini vultus contemplationem, per quã non vitam tantum habebunt, sed etiam beatã vitam, & ab omni miseria liberam. Sic fere Augustinus, & Chrysostomus: Potest tamen & sic intelligi. Ego veni vt oues morbidæ, & mortuæ vitam habeaut, & accepta vita etiam abundantius habeant, saginatæ scilicet omni virtutũ genere, & per quotidianum profectum magis semper ac magis abũdantes, quomodo Paulus admonet Thessalonicẽses, quo sic ambulent vt abundent magis. Aut simpliciter, *veni vt vitam habeant*, tum in hoc, tũ in futuro seculo: *& abundantias habeãt*, hoc est ditiores per me fiant in vtroque item seculo. Sic enim directe se furi opponit, quem dixit sua quærere. & vitam auferre aliis. Porro quanquam illud; *Fur non venit*, dictum sit à Domino potissimũ contra pseudoprophetas, sicut & præcedentia, tamen sicut illa accommodantur etiã iis, qui Ecclesiasticã aliquam dignitatem, & pastoralem curam illicita ratione essequuntur: ita & illud eis accommodari potest, quia non ob aliud veniunt ad ouilis Dominici administrationem, quã vt quæstũ faciãt eorũ graui subditorum grauamine & incommodo etiam spirituali, vt quos etiã suis prauis exemplis, aut doctrinæ negligentia mactant, & perdunt.

EGO SVM PASTOR BONVS BONVS PASTOR ANIMAM SVAM DAT. Postquam se ostium esse asseruit, & ostendit, iam etiã occasione eius, quod dixit: *ego veni vt vitã habeant*, pastorem se esse & asserit, & ostendit, nec pastorem tãtum, sed bonum pastorem, ad differentiã mercenariorum, q & ipsi pastores dicuntur, sed non sunt boni pastores, à quib. iã se separat, sicut mox suprà separauit à furib. & latronibus. Sicut ergo suprà exemplo vulgari parabolicè significauit indicia pastoris mystici, & eorũ q in ouili Dei fures sunt & latrones, ita nunc ostẽsurus se nõ tãtum pastorẽ esse, sed bonum etiã pastorẽ, exemplo vtitur vulgari, qudd continet diuersas conditiones pastoris boni, & mercenarij: quo exemplo indicat parabolice quomõ in reb. diuiuis pastor bon' à mercenario pastore possit dignosci. Primũ ergo oportet exemplum hic vulgare ad literã explicare, vt sic melius intelligam' quomodo applicandum sit intẽtioni Domini Bonus, inquit ouiũ pastor, cum opus est, etiã animam suam dat, hoc est vitã suam exponit periculo, & se occidi patitur pro ouib. suis seruandis, pugnans pro eis contra irruentes, latrones, & lupos: quemadmodũ patuit in Dauide, qui pro seruando grege suo oppositus se leoni, & vrso, & de seipso tellatur, primo Regũ decimo septimo. Mercenarius autem, qui scilicet mercede conductus pascit alienas oues, &, hoc est (nam coniunctio, *&*, ponitur hic expositiue) qui non est talis ouium pastor, vt eius sint propriæ oues, quanquam bona fide reb. tranquillis gregem procuret, tamẽ si ingruit vitæ periculum, hoc est, si viderit lupum venientem, magis pro se quam pro ouibus solicitus, mox relinquit oues, ac fuga vitæ suæ consulit. Vnde fit vt ouib. inermib. defensore destitutis, lupus oues rapiat, & dispergat. Causa autem quare mercenarius fugiat, est, quia mercenarius est, hoc est, quia sui compendij gratia gregem pascendũ suscepit, nec pertinet ad eũ de ouibus, pro, nec est illi cura de ouibus. Græce enim est, καὶ ὁ μελλῶ ἀντῶ περὶ τῶν προβάτων, hoc est, ergo nõ pertinet ad eum de ouibus, quod nos dicimus nostra lingua: *Hy en trecket hem niet aen.* Quoniã ergo mercenarius suũ tãtum quærit cõmodum, nec ex animo afficitur gregi alieno, hinc vbi periculum perdendæ vitæ aut alterius incommodi imminet, proditis & desertis ouibus fugit. Hęc est exempli ad literã explanatio, quod quatenus ad alterã eius partẽ, de pastore scilicet bono, pertinet, Dominus postea sibi accõmodat, dum hinc ostendit se esse bonum pastorem, qa animã suã daturus erat pro ouib. suis. Altera vero parte, quæ est de mercenario, verisimile est eum notasse Scribas, Pharisęos & Sacerdotes, q auaritiæ dediti, gregẽ Dei nõ tanquã suum, sed tãquam alienum pascebant, commodi tantùm sui & lucri gratia, detrectãtes venire in periculum p salute ouiũ vt pro illis sese opponerent omnib. illis, qui quomõ oues perdere studerent, siue mala doctrina siue alia ratione. Et simul hac parabola docere voluit dominus quib. indicijs verus Euangelicus pastor à mercenario possit discerni, sicut priori docuit quib. indiciis fur dignoscatur à pastore. Nõ enim idẽ sunt fur vel latro ĩ ouili domini & mercenarius. Nam fures quidem & latrones, sunt hæretici

retrici, & pseudoprophetæ, & quotquot mala, aut vana docent. Mercenarij vero veritatẽ directè docent, & in rebus trãquillis gregẽ domini recte gubernare videtur, & ingressi sunt per ostiũ, quia legitime secundum canonum constitutiones pastoralẽ curã susceperũt, sic vt ab hominibus nõ possint redargui, & vocem eorum audiunt oues, quas ad pascua frequẽter educũt, & nihil à vero pastore differre videntur nisi cum periculis inguentibus declarant se proprij commodi rationẽ habere, non salutis ouium, Et quidem Pharisęi ac scribę fures esse notantur, quatenus populum à Christo auocabant: mercenarij, quateuus quælegis sũt docebant, sed propr.um cõmodum magis quã Dei quærentes gloriã. De qualibus mercenariis pastoribus loquitur dominus apud Ezechielem; Vę pastoribꝰ Israel, qui pascebãt semetipsos, nõne greges à pastoribus pascũtur, &c. Quis autem vere sit mercenarius censendus, paucis verbis bene expressit Augusᵗ. Sunt, inquit, quidã Ecclesiæ præpositi, de quib. Paulus Apostolus dicit: Sua quærentes nõ quæ Iesu Christi: Quid est, sua quærentes? Nõ Christũ gratis diligentes, non Deũ ꝓpter Deum quærentes, temporalia commoda sectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quãdo amãtur à præposito, & propter hæc seruitur Deo, quisquis est talis, mercenarius est, inter filios se non computet. Hæc ille. Engit autem mercenarius, & dimittit oues, aduenientelupo, non solùm quando corporaliter oues relinquit, sed etiã quando per timorẽ alicuius periculi silet, nec se lupo opponit. Lupus est, q vel praua doctrina oues corrumpere studet, vel malis exemplis eas quantũ in se corrumpit, vel sæuitia & persecutione insurgit cõtra oues. Vnde, inquit Augustinus, si qs ob crimen est excommunicandus, nõ excommunicetur, quia, times ꝙ inimicus factus nocebit, cũ potuerit, & ob id taces, non increpas, lupum venientem vidisti, & fugisti, corpore istetisti, animo fugisti. Porro quomodo fugere aliquãdo pastori liceat, dictũ est, circa illud Matthæi. 10. Dùm vos persequentur in vna ciuitate, fugite in aliam, & alioqui in hac parabola satis indicatur, mercenarij esse, si quis fuga sua sibi cõsulat, oues autẽ lupo expositas relinquat: nõ autẽ si sine aliquo ouium suarum periculo quis fugiat eum qui nõ oues, sed pastorẽ tãtũ persequitur. Cæterũ circa prædictã parabolã duplex occurrit difficultas. Primum enim ex ea videtur consequi, omnes Ecclasiasticos pastores præter solũ Christũ esse mercenarios, quia significatur illũ esse mercenarium, cuius non sunt oues propriæ. Nullius autẽ pastoris, præterquam Christi, electi sunt oues, ꝓpriæ, cũ Petro dictũ sit; Pasce oues meas, non tuas. Deinde in parabola significatur, mercenario fugiente oues rapi à lupo, cũ Dominus dicat postea; nemo rapiet oues meas de manu mea. Adhæc dicẽdum, in parabolis multa dici, quæ magis exemplo, vnde parabola desumitur, cõueniunt, quàm ipsi rei, ob quam parabola assumitur. Vnde nõ oportet in accommodatione omnia rebus per parabolã significatis sic studere, & adaptare, quomodo illa in exẽplo inueniuntur. Et tamẽ etiã illa quæ de mercenario & ouibus sunt obiecta, aliquo modo in re à Domino potissimùm significata ostendere licet. Nã, etsi cuiuslibet pastoris oues, sint Christi oues, aut ob id proprie Christus sit earum dicendus verus pastor, tamẽ quatenus quidã indiuidua charitate Christo coniuncti vnum cum illo sunt effecti, & membra illius facti, ita vt dicere possint cũ Paulo; *viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus.* eatenus & ipsi veri sunt pastores, & oues eis commissæ, propriæ eorũ sunt oues, quas pascunt non tanquam alienas, sed tanquam suas, mortem etiam pro earum salute obire parati. Quod vero ad oues attinet, quas parabola significat rapi à lupo, dicendum mercenario fugiẽte, fieri frequẽter, vt vere Dei oues ad tempus à lupo rapiãtur, & in errores pertrahantur, ac deinde vt multi, qui videbantur esse Dei oues, perpetuo in errore detineãtur. Postremum etiã veræ Dei oues à lupo rapiũtur & disperguntur, dũ destitutæ patrono, variis externis malis afficiũtur. Vnde Dominus cõqueritur de ouibus suis à pastoribus derelictis, quod sint factæ in deuorationem omnium bestiarum agri. Proinde istud nõ est contrarium ei, quod postea dicit dominus, neminem oues suas, hoc est, electos, rapturum de manu eius. Ex hac autẽ parabola oportet discere sextam conditionẽ necessariam bono pastori, supra quinque cõditiones in priori parabola notatas superius. Et continet cõditio hic significata duo, nempe vt bouus pastor non suum quærat ex ouibus commodum, sed ouium salutem: deinde vt adeo eam quærat, vt etiã propter eam animam suam dare sit paratus. Pertinet autem hæc parabola non tantũ ad instructionem pastorum Ecclesiasticorum, sed etiam pastorum secularium, hoc est, iudicum, de quibus etiam Dominus conqueritur Ier. 23. & Ezec. 34. vbi è regione mercenariorum & malorum pastorum promittitur verus pastor Christus.

Galat. 2.

Ezec. 34.

Ioan 10.

EGO SVM PASTOR BONVS, ET COGNOSCO OVES MEAS, &c.] Cum prius se pastorem bonum asseruisset, & ob id probandam parabolam adduxisset, boni pastoris, & mercenarij discrimen continentem: nunc idem illud repetit, vt ex prædictis parabolis se verum, & bonum esse pastorem declararet. Cum enim suprà duas præmiserit parabolas, quarum priore pastor dignoscitur à fure, posteriore verò bonus pastor à mercenario, ex vtraque parabola se Dominus ostendit & pastorem esse, & pastorem bonũ. Nam ex priore parabola demonstrat se pastorem esse, cum dicit, *cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ.* In illa enim dictum erat de pastore; *propriας oues vocat nominatim, & oues vocem eius audiunt & cognoscunt.* Ex secunda verò parabola, ostendit se esse bonum pastorem, cum dicit, *& animam meam pono pro ouibus meis.* Nam in secunda dictum erat; *Bonus pastor animam suam dat pro uibus suis.* Porro illud quod inter duas has partes insertum est, nempe; *sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem*, non est vt noua sententia à superioribus separandum, sed sic cum illis iungendum, vt altera collationis pars intelligatur præcessisse, & sit sensus; Sic cognosco oues meas, & vicissim illæ me cognoscunt, sicut nouit me pater, & vicissim ego cognosco patrem. Theophylactus tamen post Chrysostomum intelligit illud; *Sicut nouit me pater, &c.* nouam esse sententiam & absolutam, & alteram collationis partem esse, *& ego cognosco patrem*, vt sit sensus; Sicut nouit me pater, ita & ego cognosco patrem, vt significetur filij & patris cognitio esse æqualis. Quod ideo hic additum vult, ne putaremus cognitionem, qua oues Christũ agnoscũt, æqualẽ esse cognitio

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnitioni,qua ille oues cognoscit,qa dixerat, *cognosco oues meas,& cognoscunt me meæ.* Verum prior distinctio, & intelligentia aptior est. Et alibi enim Dominus apud Ioannē suum cū electis cōmercium cōparat suo cum patre cōsortio, vt Ioā. 6. Sicut misit me viuēs pater, & ego viuo propter patrem: & qui māducat me, & ipse viuet propter me. Et; Sicut tu pater in me,& ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint. In quibus tamē collationibus intelligendum est, semper similitudinem esse ex parte, & nō per omnia æqualiter quomodo & in præsenti loco. Nō enim tā perfectè nos nouimus Christū quàm ipse patrē: sed sicut est inter patrem & filium mutua cognitio: & inter Christum pastorem & oues eius: & qualis est inter patrē et filium cognitio, talis et inter Christum pastorem et oues eius. Cognoscit eum pater filium, quia illū pro naturali suo filio amplectitur, et omnia eius intimè cognoscit, curat et approbat: sic et Christ' oues suas cognoscit, quia et cognoscit ab æterno quisinā à patre prædestinati, iuxta illud Pauli. Nouit Dominus qui sunt sui: et eosdem amādo solicitè curat quæ ad salutem eorū pertinent. Cognoscit filius patrem, quia illū ꝑ patre suo agnoscit et omnia sua se ab illo accepisse et habere agnoscit. Sic et oues Christū pastorē agnoscūt, quia agnoscūt illum vnū datū esse hominibus pastorem, per quē solū sit spes salutis, et rursum omnia sua ad illum tanquam boni omnis auctorē referunt, omnia, illi accepta ferentes. Itaque per hāc similitudinem significatur, nō vulgarē esse cognitionē qua ipse Christus cognoscit oues suas, et vicissim cognoscetur ab eis, nec talem esse qualis est, qua oīa vt deus cognoscit, et qua etiā dæmones ipsum cognoscunt, sed cognitionem affectiuam, quæ amorem in se includit. Sicut autē dominus hac similitudine cōditionem pastoris in prima parabola indicatā ostēdit nō simpliciter sed excellenter sibi cōpetere: ita et cōditionē boni pastoris in secunda parabola indicatam, excellēter sibi conuenire ostendit, cum dicit: *Et animam meam pono pro ouibus meis.* Plus enim est ponere animam, quàm dare animā, quia, vt patet ex sequēti declaratione domini, nemo proprie ponere dicendus est animā suam, nisi qui eam habet in sua potestate et manu. Solus ergo Christus potuit ponere, hoc est, de ponere animā suam, quia sicut ille seipsum vltro tradidit manibus persequentium, à quibus iam captus, seipsum, si voluisset liberare potuisset: ita cū voluit, spiritum suum emisit, potestatem habens illū vel emittēdi prius, vel retinendi diutius. Alij verò, qui seipsos aliis occidendos etiā sponte tradunt, aut qui sese ipsi interficiunt, nō ponūt animas suas; sed tollit eas ab illis gladius. Nā etsi in eorum sit potestate effugere gladium et mortē, nō tamen est in eorum potestate immisso gladio animam retinere. De hac positione animę Christi vaticinatus est Isaias, dicens: Si posuerit pro peccato animā suam, videbit semen longinquum. Et rursum; Fortium diuidet spolia, pro eo ꝙ tradidit in mortem animam suam. Vbi Hebræa habent; eo ꝙ effudit in mortem aaimam suam.

ET ALIAS OVES HABEO, QVÆ NON SVNT EX HOC OVILI; ET ILLAS, &c.] Ne quæ de ouibus fois dixerat, tantùm illis cōuenire putarentur, qui tum in illum crediderunt, qui soli illum tūc cognoscebant, ideo falsam hāc opinionem eximens subiecit; *& alias oues habeo*, loquens de prædestinatis inter gentes, quos & oues vocat, & se habere dicit, qa secm patris prædestinationē erant oues, eosq; habebat. Sic & postea electi inter gētes, filij Dei vocātur, cùm dicit Ioannes Christum non tantum moriturum pro gēte, sed etiam vt filios Dei qui erant dispersi congregaret in vnū. Has autem oues dicit nō esse ex hoc ouili, quia non erant ex congregatione fidelium, q erant apud Iudæos. *Et illas*, inquit, *oportet* secundum patris præscriptū, *me*, per Apostolos scilicet meos, *adducere ad* confortium fideliū, Ioan.13 ad veritatem & vnitatem fidei. Græce tamen pro adducere est ἀγαγεῖν, qđ Chrysostomus, & Theophylactus interpretantur cōgregare, vt significetur illas oues dispersas esse &, pastore carere. *Et fiet*, ex duob. scilicet populis, Iudaico et gētili, *vnū ouile*, vel vt Græce, vnus grex, fietque simul omnium vnus pastor; cùm modo non sit vnus omnium pastor, quamdiu illæ adhuc dispersæ suo carent pastore, aut alienos sequuntur pastores, aut potius dissipatores. De hoc pastore vno, et ouium dispersarum collectione, Isa. 40. Ier. 23. Eze. 34. et alijs plerisque prophetarum locis.

PROPTEREA ME DILIGIT PATER, QVIA EGO PONO ANIMAM MEAM, etc.] Duo insequentib. declarat. videlicet et quam gratum sit patri quod ponat animam suam pro ouibus, et quare dicat ponere se animā suā nempe quod illā habeat in sua potestate. Vtrumque horum cognoscere nobis expediebat, vt hinc et patris, et filij erga nos dilectionem maximam aduerteremus. Patris quidem, quod ille filio mādauerit ponere animam pro nobis, eūque, quod ponere animam propter nos, diligeret alioqui dilectissimū. Filij verò, quod tā voluntarie pro nobis mortem passus sit, quam vitare poterat, et cui nō erat vt nos obnoxius. Verum difficultas nōnulla est circa illa verba; *Propterea me diligit pater quia ego pono animam meam.* Significatur enim, voluntariam Christi mortem, causam esse dilectionis filij in patre cū pater filiū ab æterno dilexerit, nec possit temporale esse causa æterni. Hunc scrupulū sentiens et mouens Chrysostomus, dicit Dominū hic propter auditores per dispensationē de se submissius loqui, vt alibi. Id vt recte est dictū, ita vlterius vidēdū quomodo dispensatorius hic sermo verus sit. Itaq; quomodo filius aliquis sciēs se patri à pueritia semper fuisse atq; etiamnum esse charissimum, si nunc opus aliquod faciat, qđ sciat patri suo fore gratissimū, recte, ac vere dicere poterit; Propterea me diligit pater, quia opus hoc pfeci; non quasi significare volens iā patris erga se dilectionem incipere, cum sciat vnice se semper à patre fuisse dilectū, sed quia i opere illo peculiarē rationem amoris patri se præbere nouit, propter quā sibi in eo conplaceat: sic et propositus sermo est accipiendus. Quasi dicat filius patris Christus: (loquitur autem secundum suā humanitatem) in hoc erga me peculiarem rationem amoris, et complacētiæ habet pater, vel hoc ei in me summeplacet, et ex ea parte me habet gratissimum ꝙ sic ei in amore et dilectione erga homines consentiā, vt etiam mori pro eis velim. Eodem redit quod D. Thomas dilectionē istam patris intelligit effectū dilectionis paternæ, quo scilicet decreuit pater filium propter voluntariam eius mortem clarificare et exaltare, vt sit sensus; *Quia ego pono*, hoc est, positurus sum (nam præsens rursū pro futuro posit

positum est) *animam meā*, ideo pater diligit me, hoc est nouo dilectionis signo & affectu me statuit donare. Quomodo etiā recte dicimus; Quia hic homo Dei mandata implet, ideo Deus illum diligit, hoc est, peculiarem amoris rationem erga illum habet, aut peculiarē suæ dilectionis effectū ei impēdit, & parauit: cum alioqui dilectio diuina omnem nostram dilectionem & mandatorū Dei obseruationem præcedat. Dispēsatorio ergo hoc sermone Dns de se tāquā homine loquēs, significat se diligi à patre, eo quod nos diligat, innuēs proinde magnam esse patris erga nos dilectionē, vt qui propter nos suum diligat filiū. Theophylactus & alium indicat subtiliorē intellectum, quo intelligatur hic significari ratio dilectionis, qua ab æterno pater filium dilexerit, nimirum quia pater videret filium sibi per omnia similē esse, & seruare characteres suæ erga homines charitatis, ob quam similitudinem per filiū quibusdā naturæ vinculis necessarijs & ineuitabilibus ab initio semper dilexerit. Itaq; sensus esset; Ideo pater me diligit, idq; ab æterno, quia adeo sum eiusdē cū eo voluntatis, vt etiam positurus sim animam meā, quia hoc scio illi esse gratum. Porro cū sequitur; *vt iterum sumam eam*; coniūctio, *vt*, consecutiuē videtur accipi, vt dicat conditionem & euentum eius quod dicitur, in hunc sensum: Ponam quidē animam meam, sed ita, vt iterum eā sumā. Quanquam & finaliter accipi potest. Ad tempus enim mori voluit Christus, vt gloriosè resurgeret, sicq; tam sibi quàm omnibus in se credentibus vitam deuicta morte cōpararet. Sic certè accipisset Theophylactum apparet, cū dicit; An non magnæ dilectionis opus suscepit filius, ignominiosè moriēs pro nobis, & nō solum moriēs, sed & iterū accipiens animam, vt occidat mortem, & nobis immortalitatē per resurrectionē pararet? Caietanus vt scrupulū de dilectionis paternæ ratione supra positum effugiat, hanc patrem; *vt iterū sumam eā*: cōiungit non cum; *animam meam pono*, sed cum illo; *dilexit me pater*, vt ordo literæ sit iste; Quia ego pono animam meam, propterea pater me diligit ad hoc, vt iterum sumam eam, hoc est, ideo ex patris dilectione habeo vt meipsum sim resuscitatur'. Sed coacta nimis videtur & cōstructio, & intelligentia. Cæterum ad declarationem eius, quod dixit, *ego pono animam meā*, subiūgit; *Nemo tollit eam à me.* Quod quomodo verum est, cum Iudæi dicantur Christum interemisse & occidisse, vt Act. 1. & alibi patet, nisi quia intelligēdū est nemo tollit eā à me, inuito, & nolēte, Vnde sequitur, *sed ego pono*, id est, ponam eā à meipso, hoc est, spōtaneè & vltro. Quod patuit, quādo Matt. 15. omnibus cōsummatis, quum voluit magna voce spiritum suū tradens in manus patris, expirauit. Quod videns Centurio agnouit eū homine maiorem esse, & diuinam illi inesse virtutem. Quod autē dixit de ponenda anima sua, magis adhuc ꝓsequitur, vt & suam potentiam, & suam erga nos charitatē nobis inculcaret, & commendaret; *Potestatem*, inquit, *habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Quam duplicem potestatem nemo habere potuit, nisi qui Deus simul esset & homo, Hominis enim est animā habere, sed solius Dei eā ponere, & positā assumere. Vnde patet Dominū hic peculiari ratione dicere se ponere animā suā, cum alioqui secūdum phrasim Hebraicam in scripturis. ponere animam, ō-

nibus cōueniat hominibus, & sit idē ꝙ mori. vnde Petrus de se Domino dicit: Animam meā pro te ponam, id est, pro te moriar aut morti exponā. Et Ioannes nos exhortatur: Sicut Christus animā suam pro nobis posuit, ita & nos debemus pro fratribus nostris animas ponere, hoc est, mori aut morti exponere. Itaque omnes etiam homines habent potestatem ponendi animam, imo omnes eā ponunt, cum moriuntur, & tamen Domin' de se singulariter dicit, *potestatem habeo ponendi animam*: quia ipse solus eam emittere potuit, quando voluit, habens in potestate sua nō solum causā mortis, quam & nos habemus, sed etiā mortem, quam nos non habemus. Cæterum dubitari hic potest, quomodo nomen animæ hic debeat accipi an pro ipso spiritu hominis, q est altera hominis pars; ꝓ vita corporali, quomodo frequēter accipitur. Et quidem D. August. accipit pro ipso spiritu altera hominis parte, atque ex hoc loco docet refelli hæresim Apollinaristarum, qui negabāt Christum habuisse animam rationalem, sed ipsam diuinitatem illius suppleſse in carne locū. Verum iam quærit idem Augustinus secundum qd posuisse Christ' dicēdus sit animā suā, an scdm suam diuinitatē, an secundum humanitatem, & si secundum humanitatem, num secundum animam, an secundum carnem. Et probat ipsum secundum diuinitatē nō dicēdum posuisse animā, quia illa à diuinitate etiā i morte nō fuit separata. *Quomodo Christus animā posuerit.* Certum itē esse ipsum secundum animam non posuisse animā, quod anima à se ipsa non potuerit esse separata. Proinde concludēdum ipsum secūdum carnē posuisse, & assumpsisse iterum animā, nō quod caro eā habuerit ex se potestatē, sed ex diuinitate carni vnita. Caietanus autē animā hic accipit pro vita corporali, quēadmodum videtur accipi cum dicitur; Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Quo modo si hic etiam accipiatur, dici potest Christum etiam secūdum suā diuinitatem, aut hypostasim diuinam posuisse animā suam, & eam iterum assumpsisse; quia diuinitas carni, & spiritui sēper manens vnita, vitā corporalē, quam nascendo assumpserat, in morte deposuit, dum spiritum à carne seperauit: & eandem vitā rursum assumpsit, dum spiritum carni in resurrectione vniuit, in qua vnione vita corporalis consistit. Quanquam autem hic possit recte anima pro ipsa vita accipi, nihil tamen minus hinc error Apollinaris conuincitur, quia vita non dicitur anima, nisi ratione spiritus viuificantis, q. propriè dicitur anima. Porrò quo magis intelligamus etiam patris erga nos dilectionem, & non temere quis putet Christum posiurum suam animā, subiicit; *Hoc præceptum accepi à patre meo*, hoc est, id nequaquā ex meipso sum facturus, sed pater hoc mihi quatenus homini præcipit, vt scilicet ponam animam meam pro salute mundi, & iterum sumam eam. Mira semper humanitate suam cum diuinitate confirmat & insinuat. Nam quatenus homo accipit mandatū, quatenus Deus potestatem habuit animam ponendi, & resumēdi. Cum autem hæc prolocutus esset Iesus & noua, & inaudita, ac longe supra vulgarem hominū sensum rursum in populo variatum est sententijs, sicut supra cap. 7. etiā contigisse scriptum fuit. Plerique enim dicebant, quod iam & ante non semel dixerunt, si quando prodebat illorum secreta cōsilia, aut si quid supra hominū captum loqretur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dæmonium habet, & insanit. Carent enim sensu communi, quæ loquitur. Quid igitur hunc iuuat audire? Rursum alii ex ipsis verbis, ex quibus illi iudicabant dominum insanire, contrariũ colligũt vt semper eadem malis sunt occasio scandali, & bonis atque electis occasio ædificationis. Hæc, inquiunt, verba manifestè arguũt eũ, qui ea locutus est, nõ agitari dæmonio. Sapiũt enim virtutẽ diuinam, & raram quandam præ se ferunt prudentiam, omnibus aptè sibi cohærẽtibus, & apertis rationibus cõfirmatis. Et addunt; *Nunquid potest dæmonium cæcorum oculos aperire?* quasi dicant; Si non suadeamini à verbis, ab operib. moueamini Dictis enim astipulantur facta, & qualis est oratio, talia sunt facta. Loquitur excedẽtia sensũ humanum, sed idem fecit excedẽtia virtutem humanam, imo & dæmonia cam. Num insanus, & malo dæmoni obnoxius potest aperire cæcorũ oculos? Exoculare videntem dæmonum est, sed oculos aperire cæco nato, virtutis est diuinæ. Id cũ costet ab hoc esse factum, non potest eius oratio à noxio dæmone proficisci, cuius facta cõstat à beneficio Dei proficisci. Ad hanc cõtrouersiã nihil respondit Dominus, nos interim docens nõ semper esse cõtendẽdum cũ improbis, & factis potius declarandũ quid possimus quàm verbis, & nonnunquam malorum furori cedendum, nec vnquam oportere obliuisci mansuetudinis euangelicæ.

MITTVNTVR SEPTVAGINTA DISCIPVLI, ET redeunt. Lucæ 10. CAPVT LXXXX.

Post hæc aũt designauit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciẽ suã in omnẽ ciuitatẽ, & locũ quo erat ipse venturus. Et dicebat illis; Messis quidẽ multa, operarii aũt pauci. Rogate ergo Dominũ messis, vt mittat operarios in messem suã. Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculũ, neq; perã, neque calceamenta, & neminem per viã salutaueritis. In quãcunque domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui, & si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illũ pax vestra: sin autẽ, ad vos reuertetur. In eadem aũt domo manete, edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quãcunque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos: manducate quæ apponantur vobis, & curate infirmos, qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquauit in vos regnũ Dei. In quamcunque autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius, dicite Etiam puluerem, qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos: tamen hoc scitote, quia appropinquauit regnum Dei. dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quam illi ciuitati. Væ tibi Chorozaĩ, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro, & Sidone factæ fuissẽt virtutes, quæ factæ sunt in vobis olim in cilicio, & cinere sedẽtes pœniterẽt. Veruntamen Tyro, & Sidoni remissius erit in iudicio, quam vobis. Et tu Capharnaum vsque ad cœlum exaltata, vsque infernum demergeris. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me. Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes; Domine etiam dæmonia subijciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam satanã sicut fulgur de cœlo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciuntur, gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. In ipsa hora exultauit in Spiritu sancto, & dixit; Confiteor tibi pater Domine cœli, & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea parulis. Etiã pater, quoniã sic placuit ante te. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et nemo scit, quis sit filius nisi pater: & quis sit pater, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, & conuersus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetæ, & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire, quæ auditis, & non audierunt.

A 9.55. A.10.55 B 6.55. A.11.47. A.11.74.

POST HÆC AVTEM DESIGNAVIT DOMINVS ET ALIOS SEPTAGINTA.] Hoc loco inter ea, quæ superiori cap. posita sunt ex Ioan. cap. 10. & illa quæ eodem ca. Ioãnis sequuntur de gestis encæniorum tẽpore, interponendũ omnino videtur quod Lucas scribit cap. 10. de ordinatis et missis 70. discipulis, cum alijs quibusdam sequentibus apud Lucã per aliquot capita. Nã cum ea, quę hactenus ex Ioanne per aliquot capita sunt posita, continuo inter se ordine hereant, et in Ierusalem omnia cõtigerint, vt verisimile sit cõtigisse omnia statim post scenopegiæ festum, et inter illud festum, ac festum encęniorũ aliquot menses interfuerint, cõueniẽtissime intelligitur tempore illo intermedio factã hãc 70. discipulorum ordinationem et missionẽ, quæ nec ante festum tabernaculorum intelligi pọt facta, cũ dicat Lucas post ascensum Christi in Ierusalẽ factã esse: nec post encęniorum festum, cum post illud, et passionẽ Domini, breue nimis sit tempus, quàm vt videri possit in ipso factam hanc missionem cum aliis multis à Luca narratis per multa capita. Proinde cum supra ostensum sit dominum impleto tẽpore assumptionis suæ, de quo Lucæ. 6 penitus reliquisse Galilæam, nec eam ante mortẽ repetiuisse. cõsequi videtur hanc discipulorũ missionẽ factã in Iudæa & locis circunuicinis, in qb. cum hactenus non prædicasset, diuersari instante sua passione in Ieruſalem cõplenda voluit. Et alioq optima est huius capitis cum superiori capite ex Ioanne connexio. Nã cum ibi se bonũ esse pastorem docuerit, his misertus turbarum, quod essent vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem, cõstituit tanquam bonus pastor eos, q secum populum salutari pascẽrent doctrina. Porro de numero discipulorũ iam designatorũ aliqd est cõtrouersiæ. Nã Latinorum qdem libri etiam antiqssimi omnes habent fuisse septuaginta duos Græco

A.1351

An discipuli fuerint 72.

Græcorũ verò septuaginta tãtùm. Itaq; Beda eis numeri, quẽ legunt Latini, rationẽ assignãs, ideo 72. missos dicit, quia totidẽ mundi gentibus euãgelium prædicandũ erat, sicut in prima missione 12. sunt ordinati propter 12. tribus Israel, quibus euangelium primò erat prædicandũ. Nã post linguarum confusionẽ factã in constructione turris Babel, fuisse in mũdo linguas 72. colligi solet ex Genes. c. 10. vbi 72. ponũtur personæ, à qbus diuisæ sunt gentes in terra iuxta linguas suas. Græci verò 70. ordinatos à domino asserunt, propter figurã, q̃ scribitur Exodi 15. vbi dicũtur filij Israel in Elim inuenisse 12. fontes aquarũ & 70. palmas iuxta fontes. Et rursum ad imitationẽ Mosis, qui sicut habebat 12. principes tribuum, ita etiam elegerat à principio egressus 70, seniores, cũ quibus familiarius conuersabatur, vt patet Exodi 24. qui etiam postea cum conquerereretur, se solũ nõ posse ferre onus populi, ex mãdato Dei, 70. seniores elegit, quibus Deus spiritum Moysis impertiuit, vt scribitur Num. 11. c. Vnde & postea mãsit ea apud Iudæos consuetudo, vt in Ierusalem essent 70. seniores veluti senatores, q̃ cum principe sacerdotum populum Israeliticum iudicarent & gubernarent, de qualibus fit mentio Ezech. 8. Dicebãtur autem seniores nõ tam ob ætatem quàm morum grauitatem, & prudentiam, à quibus proinde crediderim deriuatũ vt ab ipsis Apostolis presbyteri, hoc est, seniores dicerẽtur, qui populo Christiano præessent in munere docendi, & sacramẽta administrandi, quemadmodum id nomen adhuc permanet in sacerdotibus. Sicut ergo rõ numeri, quẽ Græci assignant, conueniẽtior est quã ea, quã Beda assignat, aut alius quisquã de numero septuaginta duorũ: ita probabilior est Græcorũ lectio. quã post omnes Græcos etiã Hieronymũ secutũ patet, cũ ad Fabiolam scribens, in mãsione sexta sic habet; Nunquã prius occurrerent fontes purissimi, nisi vbi magistrorum doctrina prorupit. Nec dubiũ, quin de Apostolis duodecĩ sermo sit, de quorũ fõtibus deriuatæ aquę totius mũdi siccitatẽ rigãt. Iuxta has aquas septuaginta creuerũt palmæ, quos & ipsos secũdi ordinis intelligimus præceptores, Luca Euangelista testante, 12. fuisse Apostolos, & 70. discipulos minoris gradus, quos & binos ante se Dominus præmittebat. De quibus & Paulus refert, q̃ apparuerit Dominus primũ vndecim, deinde Apostolis omnibus, alios volens intelligi primos, & alios secnndos Christi discipulos. Hæc D. Hieronymus. Qnin & Dorotheus martyr, teste quodã, in cõpendio rerũ apostolicarũ, & propheticarũ nominatim recẽsẽs discipulos, 70. tãtũ facit, nõ septuaginta duos. Proĩde Valla apud Latinos contrariũ accidisse putat in numero istorũ discipulorũ, quã accidit in nominãdo numero interptũ veteris testamẽti, quos 70. nominamus, cũ cõstet fuisse 72. cum è singulis tribubus delecti essent sex, vt testatur Iosephus lib. Antiq. 12. c. 2. Sicut ergo illi cum 72. essẽt. dicuntur ferè 70. quod, vt est verisimile, studiosactũ est, non aliter quàm apud Romanos Centu muiri dicti sunt iudices è singulis tribubus, quæ triginta quinq; erant (è qbus terni delecti, cẽtũ, & quinque numero erant) sic cõtrà cum 70. tãtũ essent isti discipuli, quosdã putat scri, fisse 72. q̃ putarẽt iam factũ à Domino in discipulis, qđ factum fuerat in 70. interpretibus, vt s. ex singulis tribub. sex fuerint delecti, cũ Apostolos 12. elegerit, non tamen singulis tribubus singulos. Certè & D. Ambrosium legisse 70. tantùm, patet, cum exponens hunc locũ; *Ecce ego mitto vos, sicut agnos inter lupos*, Ad septuaginta, inqt, dicit hoc. Vt ex his omnibus verisimile sit codices nostros Latinos esse vitiatos, cùm tñ & Augustinus sic legat, & mirè cõsentiant Latinorum exẽplaria. Quanquam, vt nec illud fileamus, videatur probabile seniores illos, quibus Deus impertiuit spiritum Mosis, (ad quorũ imitationẽ discipuli isti sũt instituti) fuisse non tantùm 70. sed 72. cùm præter seniores 70. quos dicit Moses fecisse stare circa tabernaculũ, duo adhuc remanentes in castris, Eldad scilicet, & Medad, qui ipsi descripti fuerãt, etiã spiritu prophetico donati fuerint, vnde Iudæi asserũt fuisse 72. descriptos, & ex vnaquaq; tribu sex fuisse delectos, vt videri possit ad huius imitationẽ Eleazarum pontificem misisse ad Ptolemeũ 72. seniores, delectis sex ex singulis tribubus, qui illi sacra Biblia in linguam Græcã verterẽt. Verùm prolixior de hac re disputatio curiositatis notari posset, nisi ea necessaria fuisset ad rationẽ numerinõ sine causa à Domino obseruati inuestigãdã. Itaq; cum iã Dominus multos sibi delegisset discipulos, qui ex frequenti secũ consuetudine Euãgelio prædicando pro tẽporis exigentia apti essẽt, cũq; iam tempus suæ passionis appeteret, vt non liceret ipsi diu Iudæorum ciuitates inuisere, & perãbulare, auctiorem iam numerũ discipulorũ, quos ante se mitteret, delegit, per quos citò Euangelij prędicatio in oẽs Iudæę, & vicinarũ regionũ ciuitates peruenire. Et quẽadmodũ in principio sui regni & p̃dicationis 12. elegit, veluti 12. principes & patres 12. tribuũ Israel: ita regno suo increscẽte 70. vel 72. delegit alios veluti 70. populi Israelitici senatores, quorũ opera vteretur ad imitationẽ Mosis, regni sui speciem, & maiestatẽ hac ratiõe declarans. Potest etiã intelligi hic numer obseruatus ab ipso ad imitationẽ illorũ 70. cũ q̃bus Iacob. ingressus est Ægyptũ, vt scribitur Genes. 46. & Deuteron. decimo. Porro sicut duplex hic ordo discipulorũ suas habet in veteri testamẽto præcedentes figuras: ita ipse forma erat, & exẽplar quoddam duplicis ordinis in Ecclesia Christi instituendi, nimirũ ordinis episcoporũ, & minorũ sacerdotum, quemadmodum id ab initio semper Ecclesiastici patres ĩtellexerũt. Vnde D. Clemens in epistola ad Iacobum fratrem Domini, Petrum refert dixisse Dominum docuisse, episcopos vicẽ Apostolorum gerere, eundémque Petrũ insinuasse, reliquorum discipulorũ vicem tenere presbyteros debere. Proinde hinc colligere argumentũ ad probandum distinctionem ordinis episcopalis ab ordine minorum sacerdotum, contra eos, qui omnes sacerdotes volũt esse æquales. Septuaginta enim hos discipulos non fuisse æquales 12. Apostolis, patet ex eo q̃ post 12. Apostolos à Domino ordinati, non peruenerunt ad eorum nomen, sed permãsit ipsis duodecim nomẽ Apostoli propriũ. Et rursum q̃ ex horũ proculdubio numero, ab Apostolis Matthias sit pro Iuda in Apostolorũ collegiũ ascitus, prouectus nimirum ex ordine inferiori ad superiorẽ. Porro quæcunque Lucas hic commemorat Dominum fecisse circa hos 70. eisque dixisse, & præcepisse vsque ad illum locum *Væ tibi Corazaĩm*, habita sunt in c. Concordiæ 55. in missione 12. Apostolorum, proinde eorũ intelligentia, & rationes ibi sunt requirendæ. Hoc tã-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum hic proprium habet Lucas, ꝙ iſtis mãdatum commemoret, vt neminẽ per via ſalutarent, quãquã dubitandum non ſit iſtud etiã 12. Apoſtolis dictum fuiſſe. Hoc autem præcepto non penitus omnem ſalutationẽ ſuis prohibere voluit. Quomodo enim conueniſſet id, quod humanitatis eſt & beneuolentiæ, eum prohibere, qui iubet etiam inimicis benedicere. eóſq; ſalutare, hoc eſt, ſalutẽ eis precari? Sed hyperbolicus eſt ſermo, quo ſuis ſedulitatem, & celeritatem iniuncto opere commendauit, innuens omnem vanam confabulationem, quę ſalutationem conſequi ſolet, in via eſſe fugiendam, omnéſque itineris moras, ac occaſiones diſtractionis ſpiritus à cogitatione eorum, quæ eis demandata erant, eſſe amputandas. Simile præceptũ Helizeus eadẽ de cauſa dedit Giezi famulo ſuo, cùm eum mitteret ad opus, quod feſtinationẽ exigebat, dicens, vt ſcribitur 4. Reg. 4. Si inueneris hominem, non ſalutes eum: & ſi ſalutauerit te quiſquam, non reſpondeas illi. Vbi, vt intelligamus quid ſit ſalutare, Hebræa habẽt benedicere, quomodo & Septuaginta verterunt. Inter ſacculum autem, & peram hoc intereſt, ꝙ per ſacculum ſignificetur reſponſionem pecuniarum, eſt enim Græce βαλάντιον, id eſt, marſupium, crumena: per peram verò, cibariorum repoſitorium. Quæ ab illo loco; *Væ tibi Corazaim*, habentur, vſque ad illud; *Qui vos audit*; habita ſunt ſuperi' ex Matthæi cap. 11. in cap. Concor. 47. Quam cõmodam autem habeant cum ſuperioribus in hoc loco connexionem, per ſeſe ſatis patet: quãquam dubitari poſſit an hoc loco & tempore ſint à Domino dicta, an potius Lucas ob eorum cõuenientiam cum ſuperioribus hic commemorare commodum duxerit, quæ, alio loco, & tempore dicta erant. Et quod ſequitur; *Qui vos audit, &c.* ſimile etiam Apoſtolis dictum fuit in ipſorum miſſione, vt videre eſt in capite Matth. 10. & cap. Cõcor. 55. circa finem. Eis enim ibi dictũ legimus; Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eũ q̃ me miſit. Quo etiam cõtrariũ ſignificatũ eſt eius, qđ hic apertè ponitur; *Qui vos ſpernit, me ſpernit Qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit:* Hoc tantùm intereſt in hunc Lucæ, & illum Matthæi locũ, quod ibi dicatur; Qui vos recipit. (qđ de receptione in hoſpitũ propter ea, quæ ſequuntur, videtur accipiendũ) hic verò dicitur; *Qui vos audit*, id eſt, qui veſtræ doctrinę credit, veſtriſque præceptis obtemperat, quæ meo nomine iniũgitis. Circa quæ verba notandũ, quanta ſit eccleſiaſticorum præpoſitorũ poteſtas, quàmq; cauẽdum ab eorum inobedientia, & contemptu, cùm illis recta præcipientibus nõ ſecus quàm Chriſto, cuius vice ſunguntur, ſit obediendũ, eorũque contemptus pro contemptu Dei reputetur. Vnde ſimiliter & ad Samuelem, cùm à Iudæis ſpernerentur, dominus dicit; Non te ſpreuerunt, ſed me. Et Moyſes rebellibus Iudæis dixit; Non contra nos eſt murmur veſtrũ, ſed cõtra Deum. Qui & Deut. 17. necandum ſtatuit eum, qui ſacerdotis iudicio & præcepto recuſaret obedire.

1. *Reg* 8. *Exod.* 16

REVERSI SVNT AVTEM SEPTVAGINTA DVO CVM GAVDIO DICENTES; DOMINE.] Sicut Lucas cap. 9. & Marcus c. 6. miſſioni Apoſtolorum mox ſubiunxerunt eorum reuerſionem: ita & nuc Lucas poſt 70. ablegationem commemorat, quæ illis redeuntibus à Domino ſunt dicta, omiſſis ijs, quæ medio tẽpore facta ſunt vel à 70. vel à Domino, cuius facta medio illo tẽpore geſta veriſimile eſt Lucam poſtea narrare, cũ inter cætera dicit c. 13. Ibat per ciuitates & caſtella docens, & iter faciens in Ieruſalẽ: Præmiſerat enim hos 60. in omnem ciuitatem, & locũ, quo erat ipſe venturus, vt ſibi venturo viam pararent. Itaque reuerſi 70. ad Dominum, narrantes q̃, ei, q̃ fecerant, cum gaudio dicebant; Domine non tantùm morbi pelluntur per nos, ſed etiã dæmonia ſubiiciuntur nobis per inuocatum nomen tuũ ſuper ea. Dixerat enim dominus his, cum mitterẽtur, tãtũ illud; Infirmos, qui in domo ſũt, curate; nec apertè dederat eis poteſtatẽ ſuper dæmonia quẽadmodũ declarat 12. Apoſtolis. Proinde gaudẽtes narrant non tãtùm morbos curatos, ſed etiã dæmones expulſos. Et quidẽ rectè i eo fecerũt, ꝙ ad Dominum, à quo miſſi fuerunt, reuerſi ſint, eiq; renunciauerint, quæ geſſerãt, & miraculorum virtutem illi tribuerint, dicentes; *in nomine tuo*; Quo & nos docemur, euangelicum doctorẽ omnem ſuæ prædicationis fructum, & gloriãreferre debere Chriſto, quẽ habet officij ſui auctorẽ, quemadmodum dictum eſt circa reditum Apoſtolorum cap. Concord. 57. Verùm humani cuiuſdã affectus, & imperfectionis erat, ꝙ ſuum gaudiũ declarauerint magis de eiectis dæmonijs, quã de profectu, & fide auditorũ, de qua magis erat gaudendum: quódque in ſeipſis haberent aliquã cõplacentiam, ob id ꝙ ſibi dæmonia ſubiicerentur. Dicunt enim; *ſubiiciuntur nobis.* Dominus autem ait illis; *Videbam ſathanam ſicut fulgur de cælo cadentem.* Quod variè intelligitur. Quidam enim accipiũt illud dictum de lapſu diaboli è cœlo, ꝓpter ſuam ſuperbiam, quem lapſum cùm nullus hominũ viderit, Chriſtus ſe vidiſſe teſtatur, diuinitatẽ ſuã inſinuans. Comparatur autẽ ſecundũ hunc intellectum ſathanas è cœlo cadens, fulguri è cœlo in terras ſubitò delabenti, ꝙ cũ ille clarus prius eſſet in cœlo, & in ſignis dignitatis, ob tumorem animi ſubitò deiectus eſt à ſummis ad ima, claritate ſua perdita, & extincta. Hunc intellectũ ſecutus D. Greg. & poſt eũ quidã intelligũt Dominum quo muniret ſuorũ animos aduerſus morbũ inanis glorię, qui his videbatur obrepſiſſe, propoſuiſſe hac ſententia exẽplum Luciferi, qui ob ſuperbiam à tanta fœlicitate ſubito excidiſſet Sic enim habet Gregorius lib. 23. Moral. ca. 7. vbi quatuor arrogantiæ ſpecies deſignat; Sancti Apoſtoli ab hoc elationis vitio reuocãtur, qui de prædicatione redeuntes, cũ elatidicerent; Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis ſubiecta ſunt; ne de hac miraculorũ ſingularitate gauderẽt, illico eis repondet dominus, dicens: Videbam ſathanã velut fulgur de cœlo cadentem. Ipſe enim ſingulariter elatus dixerat; Super aſtra cœli exaltabo ſolium meum, ſedebo in mõte altiſſimi, in laterib. aquilonis, ſimilis ero altiſſimo. Et mirè Dominus vt in diſcipulorum cordibus elationem premeret mox iudiciũ ruinę retulit, quod ipſe magiſter elationis accepit, vt in auctore ſuperbiæ diſcerent, quid de elatiõis vitio formidaret. Hęc ille. Theophylactus etiam hunc reddens ſenſum iſtius ſententiæ, intelligit dominum ſignificare voluiſſe, nõ mirandum eſſe velut rẽ nouam, ꝙ dæmonia nomini ſuo ſubiicerentur, cum princeps eorũ olim è cœlo ceciderit. Ad quod propoſitum ſi placet accipere hanc ſententiam, præſtat eam accipere in ſenſu, quem alij ſequuntur, cuius & Theophylactus

Iſaiæ 14.

lactus meminit, ſecundùm quem intelligitur hæc ſententia non de illa diaboli ruina, qua in initio cecidit è cœlo in hunc caliginoſum aẽrẽ propter ſuam ſuperbiam. ſed ea ruina, qua verbo Dei incarnato, deiici cœpit à ſua potentia, tyrannide, & gloria, quam habuit ante verbi incarnationem in hoc mundo, vt Dominus diſcipulis dæmonũ ſubiectionem admirantibus, ne tanquam rem nouã admirarentur, & vt cauſam huius ſubiectionis intelligerent, reſponderit, ſe iam olim vidiſſe principem dæmonum, qui illos fortes reddebat, cecidiſſe, perdita quam habebat poteſtate, atque ob id fieri vt & illi facilè vincantur. Secundùm hunc ſenſum ſi illud, è *cælo*; iungatur cũ participio, *cadentẽ*, vt ſignificetur ſathanas è cœlo cadens, per cœlũ, intelligenda erit celſitudo, potẽtia & gloria q̃ habuit, antequã Deus aſſumpto corpore in terris verſaretur, cũ proDeo paſſim diabolus in idolis coleretur, & per vitia hominib. dominaretur, & obſeſſis à dęmonijs omnia loca plena eſſet. Alioqui illud, è *cælo*, coniungi poteſt cũ, *fulgur*, vt ſit ſenſus; Poſtquã aſſumpſi humanã naturam, videbã ſathanam cadentem, ſicut fulgur cadit è cœlo. Vſus eſt autem Dominus fulguris exemplo, vt ſignificaret velocitatẽ lapſus illius, quodq; à ſumma celſitudine ſubitò ſic ſit eiectus, vt fere euanuerit. Poteſt & ſic intelligi, & forte cõueniẽtius, Ne putetis vos mihi rẽ nouam & incognitã narrare. Sciebã enim cum vos emiſi ad prædicandũ euangelium meum, ruituras eſſe ſathanæ vires, imo cũ dæmonia eiiceretis, ipſe ego vobis aderã, ac videbam quod vos non videratis, ſathanam ipſum fulguris ritum cadere, viréſq; eius euaneſcere. Hic enim ſenſus conuenit verbo imperfecti pteriti, *Videbam*. Nã ſecundum alios ſenſus magis dicendum erat, Vidi. Porro Dominus poteſtatem eiiciendi dæmones, de qua illi gaudebant, nõ ſoliũ confirmans, ſed etiam augens ſubiicit; *Ecce dedi*, vel, vt habent Græci. δίδωμι, hoc eſt, do vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnẽ virtutem, id eſt, fortitudinẽ, & potentiam inimici, ſ. diaboli, & nihil vobis nocebit. In quibus verbis ad literam per ſerpẽtes, & ſcorpiones intelligenda ſunt ipſa venenata animalia, hominibus maximè inimica, noxia, & metuenda, quę diabolo aptè cõiũgit, tum ꝙ & ipſe venenoſus, & inimiciſſimus ſit humano generi, tum ꝙ p illa animalia hominibus nocere ſtudeat, per cuiꝰ item deceptionem factum eſt, vt illa animalia iã ſint hominibus inimica, & nociua, cũ nihil hominiab illis periculi fuiſſet, ſi in integritate perſtitiſſet. Vnde Dominus dicens; *ſupra ſerpẽtes & ſcorpiones, & omnem virtutem inimici*, ſignificat etiã ſerpentes, & ſcorpiones eſſe virtutem inimici, vtpote per quos propter peccatum diabolus hominibus præualet, & nocet. Simile huic eſt quod in pſalmis iuſto promittitur; Super aſpidem, & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonẽ, draconem. Quod etiam corporaliter & ad literã impletum fuiſſe frequenter in iuſtis experientia docuit quẽadmodũ & illud, *nihil vobis nocebit*, ſic corporaliter impletũ eſt in fidelibus, vt nec venena, nec venenata quicquam eos læderent. ſicut patuit in Paulo, qui viperã illæſus excuſſit, & Ioanne, qui veneno infectũ potũ ſine nocumento ebibit. Cęterũ ſecundùm myſticum ſenſum per ſerpentes & ſcorpiones, dæmones rectè intelligunt: & ꝓ ſerpentes quidẽ, eos qui in aperta aliqua crimina p-

Pſal. 90.

Actor. 27.

Senſus myſticus.

trahere conantur, quia ſerpens aperte hominem impetit: per ſcorpiones verò, qui cauda occulte hominem verberant, eos, qui in vitia occulta, ſpiritalia, ſ. tradere ſtudent, vt intelligamus Dominũ his verbis omnibus fidelibus dare poteſtatem ſuperandi omnem diaboli tẽtationẽ, ſiue qua aperte, ſiue qua occulte eos impetit, vt nihil eis noceat, ſed omnia potius eis cooperentur in bonum quemadmodum & illud; Signa eos, qui crediderint, hæc ſequẽtur. &c. myſtice ſic intelligitur, vt omnibus conueniat fidelibus, & in eis quotidie impleatur.

VERVNTAMEN IN HOC NOLITE GAVDERE, QVIA SPIRITVS, &c.] Poſtq̃ ſuis Dominus poteſtatem, de qua gaudebant, cõfirmaſſet, & auxiſſet, tum demum oportune eorũ lætitiam, quæ inanem ſapiebat gloriam, moderare & temperare ſtuduit, dicens; *Veruntamen in hoc nolite gaudere, &c.* Circa quæ tamen verba quæri poteſt, quomodo gaudium iſtud Dominus prohibeat, cum de omni bono, & dono Dei ſit gaudẽdum, & deinde gaudium hoc diſcipulorum de eo fuerit, in quo nomen Ieſu illuſtrabatur. Sed dicẽdum primùm, quòd gaudium diſcipulorum, quatenus culpabile erat & immoderatum, Dominus prohibere voluerit. Erat autẽ culpabile & immoderatum, quatenus gaudebant ſibi ſubiici dæmonia, quódq; quia in eo ipſi eſſẽt præ alijs ſingulares, humanã aliquam complacentiam habebant. Vnde hunc eorum affectum notans Dominus dicit, ne gaudeatis quòd vobis ſubiiciuntur. Gaudendum enim quòd ſpiritus ſubiiciuntur nomini Ieſu, ad gloriã Dei, & hominum vtilitatẽ. Deinde dicendum, Dominum nõ ſimpliciter gaudiũ hoc voluiſſe excludere, ſed ab illo ad gaudiũ maius, perfectus, & iuſtius voluiſſe erigere, vt ſit ſenſus; Non tam in eo gaudeatis quòd ſpiritus vobis ſubiiciunẽ, quàm ꝙ nomina veſtra ſcripta, ſunt in cœlis. In illo ergo minus vult eſſe gaudendum quàm in iſto, quia illud non ad propriã hominis ſpectat ſalutem, ſed ad aliorum vtilitatem, cõmune etiam reprobis: iſtud verò ad propriã pertinet ſalutem ſolis iuſtis conueniens. Deinde quia gaudium illud tumorem, & ſuperbiã generare ſolet, iſtud verò gaudium gratiarum actionẽ, & omnis boni operis ſtenuam ſolicitudinem. Porrò nomina aliquorum ſcripta eſſe in cœlis, non eſt aliud, q̃ illos haberi apud Deum in numero iuſtorum, & eorum quibus cœleſtia regna ſunt parata, hoc eſt vt Paulus dicit, eſſe ciues ſanctorũ, & domeſticos Dei: Et eſt locutio huiuſmodi deſumpta à cõſuetudine humana, qua aliquorũ nomina aſcribi ſolent ciuibus, dum ciuitate donabũtur, aut qua reges aliquos amicorũ numero inſcribere ſolebãt. Sic ergo ſcriptura Dei eſt annumeratio alicuius inter amicos Dei: Vnde toties in ſcripturis fit mẽtio de libro vitæ, vel viuentiũ, qui nihil eſt aliud q̃ notitia Dei, qua nouit ordinatos à ſe ad vitam æternam. Porrò quo intelligatur quomodo ſcriptura quoſdam dicat deleri è libro vitæ, & iuſtis ꝓ præmio promittat nõ deleris è lib. vitæ, vt patet Apocal. 3. cum prædeſtinatus à Deo ad vitã æternam non poſſit ab illa excidere, nec quiſquã mereri poſſit vt prædeſtinetur: notandum q̃ dupliciter quis dicitur ordinatus à Deo ad vitam æternã videlicet vel ex ꝓdeſtinatione diuina, vel ex gratia, & iuſtitia, quã habet. Quicunq; enim gratiam Dei habet, & iuſtus eſt, ex hoc ipſo eſt dignus vi-

Nomina ſcripta in cœlis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ta eterna & ad eã ordinatus. Sicut ergo prædestinatio diuina nunq̃ deficit, nec falli potest: ita qui ex ea ordinati sunt ad vitã æternã, ab æterno sẽper fuerunt in libro vitæ descripti, semperq̃ in eo scripti permanent, nec vnquam ex eo delẽtur, vnde dicũtur simpliciter scripti in librovitæ. Sed quemadmodum gratia, & iustitia nõ ab initio fuit in homine, & postquam acquisita est, nonnunquã deficit, amissa per sequens peccatum: ita qui ex ea ordinati sunt ad vitam, non semper in libro vitæ fuerunt scripti, sed scribi cœperunt, cùm credere & Deo placere cœperunt, postquam conscripti sunt, deleri ex eo possunt, vnde tantùm secundum quid dicũtur scripti in libro vitæ. Et tamẽ ratione posterioris huius cõsiderationis scriptura potissimum aliquos dicit in libro vitæ descriptos.
Philip. 4. Nam Paulus asserit, adiutorium suorum de quibus ibi loqtur, nomina scripta in libro vitæ, quos nõ est verisimile ipsum voluisse asserere esse prædestinatos, & proculdubio saluandos, sed potius, quemadmodum de Ephesiis dicit, iam esse factos per fidem, & charitatem ciues sanctorum, & domesticos Dei, quod vtique non erant antiquam crederent. Nam tunc Ephesios dicit fuisse peregrinos & aduenas, Ex his colligere licet, quomodo intelligendũ sit quod in quadam collecta secreta, quæ Diuo Augustino tribuitur, oramus dicentes; Deus cui soli cognitus est numerus electorũ in superna fœlicitate locandus, tribue quæsumus vt vniuersorum, quos in oratione commendatos suscepimus, & omnium fidelium nomina, beatæ prædestinationis liber ascripta retineat. Intelligẽ dum enim orare nos, non vt aliqui prædestinentur, aut vt prædestinati ab æterno maneant prædestinati: sed vt qui iam per fidem sunt inter sanctos connumerati, & ad vitam ordinati, in fide & iustitia perseuerent, nec per peccatum excidant à sanctorum numero, & spe cœlestis vitæ. Hinc etiã colligere licet non esse firmum, quod ex domini verbis colligit Caietanus, asserens ex eo q̃ Domin⁹ dicit nomina horum discipulorum fuisse scripta in cœlis, clarè haberi, hos omnes fuisse prædestinatos, & esse beatos, atque hoc respectu melius fuisse collegium 70. quàm 12. Apostolorum quorum vnus fuit damnatus. Magis enim verisimile est Dominum dicere nomina eorum scripta in cœlis, propter presentem eorum fidẽ, & iustitiã quàm propter æternam Dei prædestinationem: sicut contra de impijs dicit Hieremias; Recedentes à te, in terra scribentur, impietati tribuẽs cõscriptionem in terra, non æternæ Dei reprobationi: ac significans conscriptionem illam sequi hominum peccata, & demeritum. Et alioqui etiamsi ratione diuinæ prædestinationis dicat Dominus horum nomina scripta in cœlis, non magis hinc consequitur omnes simpliciter esse saluatos, quã cõsequitur saluatos esse omnes 12, Apostolos, ex eo quod Dominus dixit ad illos: Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes 12. tribus Israel de cuius veritate post diceretur. Hoc vel obiter notare visum est, q̃ ab his qui discipulorũ horum nomina recensere studuerunt, recensenturquidã qui á fide recta defecerunt, vt Philetus & Hermogenes. Recensetur autem discipulorum nomina à Volaterrano li. 19. Vrbanorum commentariorum. sed multo plura recensentur quàm 70. vel 72. & fere omnia sunt collecta ex Actis & Pauli epistolis: & connumerantur quidam, quoscertum
Hier. 12.

est post Christi ascensum ad fidem conuersos, vt Eunuchus Candacis reginæ conuersus à Philippo diacono, & Philemon conuersus à Paulo. Recẽsentur etiam apud Vvicelium in Hagiologio ipsius 70. nomina ex libello, cui titulus, Cultura vineæ Dominicæ: sed inter illa etiam, præter aliõs de quibus dubitari potest, commemorantur Philemon, & Lucas, quem ex euangelij eius prooemio magis apparet cum Domino non fuisse familiari ter versatum. Eusebius ecclesiasticę historiæ lib. 1. cap. 14. testatur se 70. discipulorum nomina nusquam reperisse scripta, credi tamen vnum ex illis fuisse Barnabam, qui Pauli in prædicatione fuit socius: ac Clementem in 4. disposs. libro etiã Cephæ cuiusdam qui ex eis fuit, facere mentionem, & Matthiam item ex horum fuisse numero, nec non & Tatthæum quendam, alium ab Apostolo Iudas Thaddæo, de quo nouam ibi refert historiã. His verisimiliter coniungendus est Ioseph ille, q̃ cognominabatur Barsabas, & Iustus, & cum Matthia constitutus fuit, cum pro Iuda alius surrogandus esset. Et rursum 7. forte diaconi primi, ac Ananias, qui Paulum baptizauit. De reliquis nihil certi habeo, aut valde probabile.

IN IPSA HORA EXVLTAVIT IN SPIRITV SANCTO, ET DIXIT; CONFITEOR.] Postquam discipulos de subiectione dæmonum gaudentes Dominus admonuit, qua in re potissimum gaudere debeant, commodè etiam ipse cum gaudentibus discipulis gauisus est, sed gaudio dissimili. Nam illi quidem humano affectu gaudebant, placentes sibi in dæmonum subiectione: Domin⁹ verò spirituali gaudio gauisus est, nõ id q̃ dæmones suo nomini subiicerentur, vnde nomini eius multum accessit gloriæ, sed q̃ Dei benignitate, veritatis cognitio discipulis insipientibus reuelata esset: quod ferè aliud non erat quàm gloriari, & gaudere quòd nomina eorum scripta essent in cœlis. Itaque quod prius verbis docuerat, iam etiam reipsa declarauit, quale scilicet debeat esse gaudium nostrum, & quibus in rebus, nempe in cognitione Dei, quemadmodum apud Ieremiam dicit Dominus: Non glorietur sapiẽs in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur dives in diuitijs suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me. Rursum hac sua exultatione & gratiarum actione Dominus nos & illos docuit, non nobis arrogare ex donis Dei vllam gloriæ portionem, sed illi omnia accepta ferre, à quo sunt omnia bona. *Exultauit*, inquit, *in Spiritu sancto*, id est, per Spiritum sanctũ, qui habitans in Christo homine ad actualem hanc exultationem eum commouit. Græcè tamen nõ est propositio, *in*, nec adiectiuũ, *sancto*, sed tantùm, exultauit spiritu, vt sensus esse possit: Exultauit spiritu suo, & animo, ad differẽtiam exultationis corporalis, ad cuius discrimen dei para virgo dixit; Exultauit spiritus me⁹ in Deo salutari meo. Vnde & nostra litera accipi potest, vt significetur eũ exultasse in animo & spiritu suo qui est sanctus. Cæterum hæc gratiarum actio Christi simul cum illis sequentibus, *Omnia mihi tradita sunt*, &c. habita & exposita sunt supra in c. Concordiæ 47. ex Matthæi ca. 11. Quæ verò postea sequuntur; *Beati oculi qui vident quæ vos videtis*, &c. habita sunt in Matth. cap. 13. in capit. Concordiæ 51.

PRO

PROPONITVR PARABOLA DE SAMARITANO.

Lucæ 10. CAPVT LXXXI.

ECce quidam legisperitus surrexit, tentans illũ, & dicens Magister, quid faciẽdo vitã æternam possidebo? At ille dixit ad eũ; In lege quid scriptũ est? quomodo legis? Ille respõdẽs dixit; Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnib. virib. tuis, & ex omni mente tua, & proximũ tuũ sicut teipsum. Dixitque illi; Rectè respõdisti, hoc fac, & vives. Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum; Et quis est meus proximus? Suscipiens autem Iesus, dixit; Homo quidã descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones, qui etiã despolianerunt eum, & plagis impositis, abierunt, semiuiuo relicto. Accidit autẽ vt sacerdos quidam descenderet eadẽ via, & viso illo, præteriuit. Similiter Leuita, cum esset secus locum, & videret eum, pertransijt. Samaritanus autẽ quidam iter faciens venit secus eum, & vidẽs eum, misericordia motus est: & appropinquans alligauit vulnera eius, infundẽs oleũ, & vinũ: & imponens illũ in iumẽtum suum duxit in stabulum: & curã eius egit. Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait; Curam illius habe, & quodcũque supererogaueris, ego, quũ rediero, reddã tibi. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit; Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus; Vade, & tu fac similiter.

ECCE QVIDAM LEGISPERITVS SVRREXIT, TENTANS ILLVM, ET DICENS.] Nulla significatur à Luca huius historiæ cũ præcedẽtib. continuatio. Non em̃ dicit, & ecce tunc, sed tantum, & ecce. Transit enim ad alia commemoranda, quæ memoriæ tum occurrebant, quæ quo tẽpore, quove loco sint gesta, sicut & multa quæ sequentib. narrantur capitulis, sciri non potest, sicut nec necesse est cognoscere, proinde quo ordine ea Lucas posuit, & nos in Cõcordia multis capitib. sumus prosecuti. Cæterum hanc historiam non tum contigisse, quando superiora à Domino dicebãtur discipulis, satis ex Luca patet. Nam tunc seorsim discipulis Dominus loquebatur. Græca enim habẽt; Conuersus ad discipulos suos seorsim dixit; Beati oculi, &c. Hæc verò historia cõtigit populo pſente, & verisimiliter in synagoga, vbi, multis doctorib. sedẽtibus, & Domino cũ eis disputante, iste surrexerit. Dicitur enim; *Ecce quidam legispiritus surrexit.* Itaque hic legispiritus audiens Dominum proprio more de vita æterna, & regno cœlorum differentem, adijt Dominum non discendi quidem animo, sed tentandi, nimirũ experiri volens quid responderet, nũ forte aliquid legi contrariũ dicturus esset ad vitam æternam, quam prædicabat consequendam expediens, an aliquid minus dicturus esset, quàm ipsemet ex legis intima cognitione intellexerat ad vitam æternã quàm maximè expedire & sufficere. Pharisæos enim & scribas sibi in eo placuisse, quod intelligerent maximum omniũ mandatorum esse illud quod scribitur Deuteron. 6. ac speraſſe Dominum illud ignoraturũ, patet eo ео, quod postea quidã legis doctor eum interrogauit tentãdo: Quod esset mandatum magnũ in lege? vt scribitur Math. 22. Marci 12. Illum enim legisperitum non fuisse eundem cum isto, quemadmodum tamen putauit quidam, vel ex eo præter alia satis patet, q̃ ibi Dominus respondet duo maxima mandata, hic verò ipse legisperitus. Quàquam verisimile sit Lucam alterius illius legisperiti nõ feciſſe cum Matthæo. & Marco mentionem, quod hoc loco de alio legisperito similia narrasset, satis habens duo prima legis mandata semel commemoraſſe. Quærit autẽ iste scriba non vt ille apud Matth. quod sit mandatũ magnũ in lege: sed, *quid faciendo*, inquit, *vitam æternam possidebo?* Quam eandem quæstionem etiam postea Lucas c. 17. cõmemorat Dominо, ppositã, nõ à scriba, sed à principe quodã diuite, quem adolescentẽ fuisse Matthæus testatur, neque tentandi animo, sed discendi. Porro quoniam hic scriba Dominum tẽtando interrogauit, & de lege tẽtauit, commodè Dominus ipsum ad legem remitti, & conatum illius repellens, dum ostendit se legi non contrariũ, & simul illũ arguẽs, quod illud ab alio interrogaret, quod ab ipso alij discere deberẽt: ac proinde notans ilum interrogantem vel nescire, quod scire ex nominis professione teneretur, vel nõ simplici, sed subdolo animo interrogare, qđ sciret. *In lege* inquit, *quid scriptum est?* Quomodo tu legis in ea scriptũ esse, qui legisdoctor appellaris? Quasi dicat: Non est quod existimes alia te auditurum ex me quam quæ in lege continentur. Ea cùm scire tenearis, mirum est te interrogare quasi nescias.

ILLE RESPONDENS DIXIT, DILIGES DOMINVM DEVM TVVM, &c.] Hinc colligere licet etiã scribas iã intellexisse duo esse præcipua legis præcepta, in qbus, vt dominus postea dicit, cõtineretur tota lex, & prophetæ. Cæterum vt ad primi præcepti, de quo varia scribũtur, verã peruenιamus intelligẽtiam, imprimis sciẽdum Lutherum ob malam eius intelligẽtiam asseruisse hoc præceptum, sicut & illud: Nõ concupiſces, homini esse impossibile, nec posse ab homine impleri in hac vita, eo q̃ fieri non possit, quin in hac vita homo alia amet præter Deũ, quẽ proinde non possit diligere ex toto corde. Rursum quia non potest fieri vt homo diligat Deum concupiſcentia & affectu carnis, vt quæ semper volũtati diuinæ contranitatur, & proinde fieri nõ possit vt ex omnibus viribus animæ Deum diligat. Hinc autem vlterius docuit, hominẽ in omni etiã opere bono semper peccare, quod in omni opere absit hæc totalis & perfecta Dei dilectio. Porro suam de hoc primo præcepto sententiam confirmat auctoritate D. Augu. qui in quibusdam locis docet hoc præceptum non perfici nec impleri in hac vita, sed implendum in vita futura. Nam libro de pfectione iustitiæ sic habet; In plenitudine charitatis (loqtur de charitate futuræ vitæ) præceptũ illud implebitur; Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota aĩa tua, & ex tota mẽte tua. Nam cum est adhuc aliquid carnalis cõcupiſcẽtiæ, quod vel continendo frenetur, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus. Similia

Lutherì error.

Universidad de Deusto
Biblioteca

habet D.Aug.in plerisque locis de præcepto;Non concupisces,quod in hac vita asserit non impleri, q̃ sine concupiscentia non possimus esse. Vt ergo intelligamus quàm malè blasphemam hanc suam doctrinã & ex huius p̃cepti verbis,& ex diuo Augustino Lutherus cõprobare nisus sit,sciendũ p̃ceptũ hoc dupliciter intelligi posse, idq̃; rursum ex duplici parte,nempe ex parte verbi,diliges, & ex parte dictionis,totus,vel omnis. Nã verbũ,diliges,(quod hic Hebraica phrasi positũ est p̃ imperatiuo dilige)accipi potest,vel vt eo p̃cipiatur specialiter actus,& operatio,atque affectio volũtatis,quæ dilectio dicitur,qua homo feratur affectu,& actu ĩ Deũ tãquàm rẽ summè bonã,vt,hoc mandatũ dilectionis sit speciale mandatũ,singularẽ quendã volũtatis actũ,& affectum erga Deum exigens. Vel potest accipi,vt nõ tantũ actualis,& interna illa affectio volũtatis eo verbo præcipiatur,sed & dilectio quæ habitualis dicitur,& est in homine etiã cùm de Deo non cogitat,nec in illũ actu affectione fertur,ratione cuius habitualis dilectionis etiam omnia hominis opera,quæ ex illa profluũt,pertinent ad mandatum dilectionis, ita vt sit generale mandatũ,cõprehendẽs omnia,quæ Deo sunt placita,& ab eo præcepta. Sic & totalitas,de qua dicitur,ex toto corde,&tota anima,dupliciter p̃õt intelligi. Altero modo, vt significetur omnẽ vim animæ intendendã ad dilectionem Dei ita vt homo præter Deũ nihil diligat,& tantũ diligat,quãtũ ab eo est diligibilis.Altero,vt totus accipiatur vulgari modo,quo dicimus aliquẽ totũ esse in studijs,&toto corde studijs addictũ esse, quia scilicet præcipua eius occupatio,& cogitatio est in studijs,nec aliud quid præter studia magnopere amat, & curat ,solis studijs intimè afficitur, reliquis verò frigidè,& obiter. Itaque si totalitas primo modo accipiatur,siue verbo,diliges,ſtelligatur p̃cipi specialiter actualis volũtatis affectio, siue habitualis, & generaliter etiã omnis externa internæ dilectionis per opera demõstratio,certũ est hoc præceptũ adimpleri in hac vita non posse. Fieri enim nõ potest,vt homo affectuali dilectione sic toto corde in Deũ feratur,vt nihil aliud vel actu,vel habitu amet, aut tam perfectè eũ cõplectatur quàm amari ab ea potest,q̃ propter annexã cõcupiscentiã carnis,aliquid affectionis habeat cor ad ea,quæ sunt carnis,& non Dei. Proinde nõ potest etiã impleri,si p̃ter internã dilectionẽ intelligatur generaliter etiã p̃cipi externa dilectionis opera,cũ nec hęc si toto corde ab homine fieri possint,vt omnis vis cordis in ea intendat,cum ex parte aliqua cor p̃ carnis cõcupiscentiã vitiatũ in cõtraria,nẽpe carnalia,saltẽ habitu feratur. Sic sanè de hoc præcepto tãquã generali mãdato,locutus est Augu.li.de perfect.iustitiæ.vbi dicit ipsum in hac vita non adimpleri.Affirmat enim esse generalẽ iussionẽ sicut generalis ꝓhibitio est;Nõ cõcupiscES.Si verò totalitas secũdo modo intelligatur,nõ est dubiũ,quin impleri possit hoc præceptũ,siue accipiat vt sit speciale p̃ceptũ, siue vt generale.Nã,si intelligatur vt sit speciale p̃ceptũ, dilectionis,ſ.actualis ſternę,diligitur Deus ex toto corde,cũ quis in Deũ tanquã summum bonũ sic fertur affectu,& voluntate,vt eũ præponat vniuersis reb.commutabilibus,ac pro supremo vitæ suæ fine eligat,quibuslibet carere malẽs quàm Deo,ac summopere desideràs,vt vniuersæ totius vitæ actiones illi sint ad plenũ subiectæ,etiã si nõ ignoret id p̃ carnis imbecillitatẽ nequaquã futurũ.Sic quidã præceptũ istud accipiũt,asserẽtes p̃ceptũ esse affirmatiuũ quod pro conditione præceptorũ affirmatiuorũ obligat semper,sed nõ pro semper,vt loquuntur,hoc est,omni tempore ,sed nõ pro omni tẽpore.Proinde disputãt quo tẽpore obliget hoc præceptũ,vt opus sit hunc affectũ & volũtatis actũ elicere,& p̃ eũ dicto modo ferri in Deũ:quod sane vt est summè vtile homini & meritorium,ita difficillimũ ei qui nondum renũciauit carnales affectus. Et quidam quidem existimant hoc præceptum implendum à Christianis dieb. Dominicis , q̃ hi constituti sint vt in eis fideles mentem suã in Deũ eleuent:alij verò nullũ tempus certũ esse putant quo ad hunc actũ homo obligetur,quãuis necesse sit eũ aliqñ Deo exhibere. De quo latius in Confessionali Godscalci c. 12.Si verò accipiatur hoc præceptum vt generale mandatum,non tam exigens actualẽ illã voluntatis affectionem quàm habitualem dilectionẽ cum operum bonorum exhibitione quæ sint internæ dilectionis testimonia,diligitur tũc Deus ex toto corde,cũ quis ex intima & syncera erga Deũ affectione occupatur potissimũ in his quæ Dei sunt, præ omnib. illi placere studẽs,ac solicitus vt non tantũ quædã Dei mãdata perficiat,sed cuncta,idq̃ue non segniter,nec tristi animo,sed gnauiter & hilariter,dolens ex animo si quid vel ab alijs , vel à se per carnis infirmitatẽ admittatur contrarium diuinæ voluntati.Id vt non ab omnib. æquè pfectè præstatur,ita nõ omnes q̃ Deũ ex toto diligũt corde,æquè pfectè diligunt,sed vnus alio magis. His præmissis distinctionibus , inquirendũ an p̃ceptum hoc secundùm mẽtẽ legislatoris,& verum scripturę ſtellectum,ſtelligẽdum sit esse speciale, an potiùs generale p̃ceptum. Deinde vtro modo secundum vsum scripturę totalitas ſtelligi debeat in hoc præcepto. Quod ergo ad prius attinet , accipiẽdum hoc p̃ceptum vt generale mãdatum,nõ internã tantùm,& actualẽ præcipiens dilectionẽ, sed etiã habitualẽ atq; externa opera , sicut & secundùm dilectionis p̃ceptum qđ seq̃tur,patet qa Dominus in illis duob.præceptis dicit cõprehendi totã legẽ & prophetas,hoc est,omnia alia præcepta.Deinde,vt probat Diuus Bernardus sermone 50.super Cantica,vbicunq; in scripturis dilectio exigitur , non tam exigitur dilectio affectus, quàm charitas operis.Cùm em̃ Dominus dixisset; Diligite inimicos vestros,mox velut indicare volens quomodo sint diligẽdi,infert de operib⁹:bñfacite ijs,qui oderunt vos.Et de sui loquẽs dilectione:Si,inquit,diligitis me,sermones meos seruate.Et si qs diligit me,sermonẽ meum seruabit. Rursum,qđ apertè institutum ,pbat Ioãnes,dicit; Nõ diligam⁹ verbo,neq; lingua,sed opere & veritate,significãs eã esse verã dilectionẽ,quæ in operib.consistit,atque eã exigi præceptis dilectionis. Vnde Bernardus: Est,inquit,charitas in actu,est& in affectu.Et de illa quidẽ quæ operis est,puto datã esse legẽ hominib⁹,mãdatumq;formatum. Hęc ille.Qui non ideo tãtùm videtur dicere mãdatum hoc potius de dilectione quæ in opere consistit,q̃ de ea quæ in affectu est intelligendum,q̃ affectus dilectionis hic nõ possit esse perfectus , & proinde non ex toto corde,quia etiam dilectio quæ in opere consistit,hac ratione non potest esse perfecta. Sed videtur etiam ad hoc respexisse , q̃ dilectio affectus actualis non possit in nobis esse perpetua nec diuturna,intelligẽs scilicet hoc præceptum obligare pro omni tempore , atque includi in eo q̃ dicitur ex toto corde. Sic ergo nõ impletur hoc præceptum in affectu,impletur autem in habitu& externa operatione,cũ homo in omni operatione sua retinet habitualẽ dilectionẽ,qđ tũc fit,cum nihil vult aut facit dilectioni Dei contrariũ. Quod autem totalitas illa de qua in præcepto; secundo modo accipi debeat , patet ex infinitis scripturis,quib.dicuntur aliqui sancti feciſſe aliquid ex toto corde,& tota anima.De Dauid enim Dominus loquens ad Ieroboam,ait;Nõ fuisti sicut seruus meus Dauid , qui custodiuit mandata mea,& secutus est me ĩ toto corde suo,faciẽs qđ placitũ esset in cõspectu meo. Ecce Dominus ipse dicit,Dauidẽ,qui tamẽ aliquãdo grauiter etiã peccauerat,in toto corde se secutum,dicturus ꝓculdubio etiam ipsum dilexisse se in toto corde suo,cùm hoc sit Deo aliquẽ diligere ipsum in toto corde,sequi illum in toto corde.Et idẽ Dauid non veretur ad Deum dicere ; In toto corde meo exquisiui te.Et iterum ;Depræcatus sum faciẽ tuã in toto corde meo. In toto corde meo scrutabor mandata tua.Cõfitebor tibi Domine in toto corde meo,& similia multa , quæ qui intelligit,facilè etiam intelligit,quomodo præcipiatur Deus diligendus ex toto corde , & quomodo quod præceptum est,impleri possit. Sicut autem exigit Dominus,vt diligatur ex toto corde,ita etiã,vt eũ q̃ramus ex toto corde.Deut.enim 4.dicitur : inuenies eum,si tamen toto corde,&tota tribulatione animæ tuæ quæsieris eum.Quomodo quæsiuisse& ob id inuenisse Deum Iudæos tempore Asæ,testatur scriptura 2.Paralip.15.In omni,inquit,corde suo iurauerũt , & in tota voluntate quæsierũt eũ, & inuenerũt.De Iosia 4.Reg.23.dicitur,quod reuersus sit ad Dominũ in omni corde suo,& in tota anima sua,& in vniuersa virtute sua,iuxta omnẽ legem Moysis.Vbi tria illa ponũtur,quę Deu. 6.ponuntur in hoc dilectionis præcepto , de quo nunc egimus,& præterea dicitur cõuersus ad Dominum iuxta omnem legẽ Moysis. An nõ hic dicitur Iosias dilexisse Deũ ex toto corde &c.Quod certè de Dauide apertè dicitur Eccl.47.vbi legimus;De omni corde suo laudauit Dominũ,& dilexit Deum,q̃ fecit illum.Vbi illud,de omni corde suo ad vtrumque verbum referendum videtur. Alioqui nõ est specialis,&singularis laus dilexisse simpliciter Deũ. Sic de Dauide etiã dicit scriptura,quod totis viribus.saltabat ante Dominum. Et idem de se dicit ; Ego totis viribus meis præparaui impensas domus Dei mei. Ex his,alijsque multis euidentissimum est male,&contra scripturas Lutherum sic intellexisse hoc dilectionis præceptũ, vt nemo illud in hac vita impleuerit,aut implere possit,accipiendo dictionem,totus,primo modo, quomodo si in prędictis accipiatur scripturis:falsa erunt omnia,quę in eis dicũtur.Nec minus deprauatè Augustinum pro se adducit,ex quo suam quidem hausit sententiam,sed ab Augustini intẽtione eam detorquens aliò.Augustinus em̃ intelligit quidem præceptum hoc de totalitate primo modo,atque ob id asserit nõ posse in vita hac impleri,secutus forte eum huius præcepti ſtellectũ, (q̃ tamen vsitato scripturæ mori loquendi non cõuenit)vt hoc p̃cepto reprimeret Pelagianorum errorem , & iactantiam. Verùm idem Augustinus docet mandatum hoc sic intellectum,non esse homini infirmo sub pœna peccati mãdatum,sed tãtum propositum vt scopũ,& finem,ad quẽ conari homo debeat vt aliquando perueniat.Idem docet de præcepto;Non concupiscES;quo ipse proprio intellectu intelligit nõ tantùm prohibitũ ne cõcupiscẽtijs cõsentiamus,sed etiam ne sit in nobis aliqua cõcupiscentia.Vnde in libro de perfectione iustitiæ post verba superius posita sic seq̃tur ; Tũc ergo erit iustus sine omni peccato,quãdo nulla lex erit in membris eius repugnans legi mẽtis eius,sed prorsus toto corde,tota anima,tota mente diliget Deum , quod est primum , summumque mandatum.Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio , quamuis eã in hac vita nemo habeat? Non em̃ rectè curritur , si quò currẽdum est nesciatur.Quomodo autẽ sciretur,si nullis p̃ceptis ostenderetur?Hic videre licet. Augustinum primum affirmare perfectionem illã iustitiæ præceptam esse homini , deinde explicare rationem,qua præcepta est , nẽpe nõ vt reum faciat eum,qui non præstat hanc perfectionẽ, quod tamen includitur in ratione præcepti proprie dicti, sed vt veluti præscriptum quoddam,& ordinatio demonstret homini finem,ad quem in vitæ studio conari debet & cõtendere Sic de præcepto altero; Nõ cõcupiscES,dicit in libro 1.de nupt.& concupisc.c.29.Ad hoc ergo,inquit ; dixit lex homini: Nõ cõcupiscES,vt in eo p̃cepto sciret & quo deberet in hac mortalitate proficiendo conari,& quo posset in illa immortalitate beatissima peruenire. Nisi enim quandoque proficiendum esset, nunquam ĩ ubendum esset. Sic & Diuus Bernardus sermone prædicto , satis indicans se legisse hanc Diui Augustini sententiam , docet præceptum hoc , si de affectuali dilectione perfecta , atque continua accipiatur,impossibile quidem esse,non tamen ad peccatum obligare,sed finem , ad quem tendendum sit,indicare.Cùm enim dixisset , lege Dei præcipi charitatẽ in actu,& operatione , subijcit ; Aut si placet tibi magis de affectuali datum fuisse mandatum,non inde contendo , dum modo acquiescas & tu mihi , quod minime in vita ista ab aliquo hominũ possit vel potuerit adimpleri.Quis enim sibi arrogare id audeat , quod se Paulus ipse fatetur non comprehendisse?Nec latuit præceptorem præcepti põdus hominum excedere vires,sed iudicauit vtile ex hoc ipso suę illos in sufficientiæ admoneri,& vt scirent sane,ad quę iustitiæ finem niti pro virib. oporteret.Ergo mandando impossibilia , non præuaricatores homines fecit,sed humiles , vt õne os obstruatur,& subditus fiat omnis mundus Deo,&c.Ex quib.patet Augustinum,& Bernardum , dum dicunt hoc p̃cepto impossibile aliquid homini præceptum, non loq̃ de p̃cepto proprie dicto , cuius est reum facere eum,qui ipsum non adimplet , sed vt p̃ceptum dicatur omne p̃scriptum , & ordinatio alicuius nos admonens,quomodo præscripta philosopho præcepta dicuntur.Lutherus vero intelligens hoc præcepto perfectissimam dilectionem& iustitiã homini in hac vita impossibilem præcipi voluit etiam ipsum sic intellectum propria ratione dici præceptum,vt peccet quisquis id non obseruat,& implet,colligens proinde iustum in omni etiam bono opere peccare. Quam impiam in Deum blasphemiam scriptura aperte condemnat asserens ,onus Christi esse leue , & mandata eius non esse grauia , multo erga minus impossi-

3.Re.14

Psal.118.

2.Reg.6.
1.Par.19

Universidad de Deusto
Biblioteca

bilia. Vnde Diuus Hieronymus ad Damasum ait; A Execramur etiam eorum blasphemiâ, qui dicunt impossibile aliquid homini præceptũ esse, & mãdata eius non à singulis posse seruari. Restat ostẽdere, quomodo sint intelligendæ, & distinguendæ quatuor illę partes, quæ ponuntur in hoc præcepto, *ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua.* Nam pro horum explicatione, & distinctione, varia nimis dicuntur à varijs. Proinde imprimis hic aduertendum, membra ista huius præcepti in diuersis scripturæ locis in quibus præceptum hoc ponitur, diuersimode tradi. Nã Deut. 6. vnde originaliter hoc mandatum desumptum est, tria tantum ponuntur, scilicet ex toto corde, ex tota anima, & ex tota fortitudine. Pro fortitudine autẽ D. Hieronymus 4. Reg. 23. vbi etiam hæc tria ponuntur, B vertit virtute. Matthæi 22. ponuntur duo horum, scilicet, ex toto corde, & ex tota anima; & dimisso illo, ex tota fortitudine, ponitur tertium, ex tota mente. Marci vero 12. ponuntur quatuor, nempe ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex tota virtute, hoc est, fortitudine. Quæ quatuor etiam hic apud Lucam ponuntur, sed non eodem ordine, nec eisdem verbis in nostra quidem litera. Nam hic quarto loco ponitur, ex omni mente, cum apud Marcum tertio ponatur. Et cum ibi & ĩ Deut. dicatur, ex tota virtute vel fortitudine; hic legimus, ex omnibus viribus tuis. Græcis tamen etiam hic est, quemadmodum in Marco, & Deuteron, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, id est, tota fortitudine C vel virtute, vt certum sit id, quod nos legimus, ex omnibus viribus, non intelligendum esse de viribus animæ, hoc est, potentijs, quomodo intellectum, affectum, memoriam, & alias animæ potentias vocamus animæ vires (quomodo tamen plerique intelligunt) sed simpliciter, ex omnibus viribus, accipiendum pro eo, quod est, ex tota fortitudine, & quod dici solet, pro virili, quomodo dicimus aliquem totis virib. alicui rei incumbere, hoc est, pro virili dare rei operã. Porro pro tertio illo, quod est in Deu. ex tota fortitudine tua, Hebræi quidem vertendum putant, ex tota substãtia, vel diuitijs, tuis. secuti Thargũ, quod habet, sub- D stantiam. Itaq; tria illa quæ ponuntur in Deuter. sic distinguunt, vt primũ præcipiatur Deus diligi ex toto corde, quia cor est, quod opus bonum, vel malum facit. Deinde ex tota anima, vt etiã si causa requirat, non trepides pro eo exponere animã, hoc est, corporalem vitam. Postremum, ex tota substantia tua, vt scilicet potius omnium rerum tuarum dispendium incurrere velis, quam ab amore Dei deflectere. Verùm magis est acquiescẽdum intelligentiæ Euangelistarum, imo ipsius Christi, q̃ pro tertio illo verbo habet, ex tota for- E titudine tua. Et certe si Hebræa dictio bñ obseruetur, propriè significat vehementiam, vt sit sensus: ex tota vehementia tua. Et si quidẽ hæc pars bene obseruetur, intelligetur ex ea satis, quod suprà dictum est, præceptum hoc nõ obligare ad pfectissimam illam dilectionem, quam quidam hic volunt præceptã, cum ea tantum præcipiatur, quã vires nostræ ferunt, & proinde quæ nobis possibilis est. Nostri has partes variè intelligũt & distinguunt. Nam D. Thomas per eor, quod primo ponitur loco, voluntatem intelligit: per reliqua autẽ tria, tria actuum principia, quæ mouentur à volũtate, intellectũ scilicet, qui per mentem significatur, appetitum inferiorẽ, qui per animã, vim executiua mexteriorem, quæ per virtutem seu fortitudinẽ aut vires, vt præcipiatur nobis Deus diligendus, sic, vt tota nostra intentio in Deũ feratur, qđ est, ex toto corde: & intellectus noster subdatur Deo, qđ est, ex tota mẽte: & appetitus noster reguletur secũdum Deum, quod est ex tota anima & exterior noster actus obediat Deo, quod est, ex tota fortitudine. Chrysostomus, vero super Matthæũ accipit contrario modo quàm dictũ est, cor, & animam. Aug. lib. 1. de doct. Christiana refert cor ad cogitationes, animã ad vitam, mentẽ ad intellectũ. Quidam dicunt, ex toto corde, id est, intellectu: anima, id est, volũtate: mente, id est, memoria. Secundum Gregorium Nysinum cor significat animam vegetabilem, anima sensitiuã, mens intellectiuã, vt significetur debere nos ad Deũ referre, qđ nutrimur, sentimus, & intelligimus. Hæc D. Thomas. 2. 2. q. 44. art. 5. Sunt & alij modi quibus plerique hæc distinguunt, vt quisq; fere proprium quid sit secutus. Cæterum cũ ex tanta varietate nihil certi possit haberi, magis videndum quid scripturis sit conforme: ex quib. obseruatis dicendum videtur nõ esse curiose assignandũ harum partium distinctionẽ, sed siue tres siue quatuor partes ponantur, in hoc præcepto idem semper significari, nec aliud per plures partes, quam si solum dictum esset; Diliges Deum ex toto corde tuo. Nam in hac parte reliqua includuntur, quæ non nisi maioris explicationis gratia adiecta videntur, ob quod, factum est, vt nõ semper eadẽ, nec æque multa sint appositа. Quod enim in illo, *ex toto corde*, reliqua includuntur, patet quia in scripturis aliquãdo illud solũ ponitur, aliquãdo additur secundum, nempe *ex tota anima*, aliquando vero etiam tertium, *ex tota fortitudine tua* cum tamen semper idem scriptura velit significare. Nã, vt supra citatum est, Dauid dicitur in toto corde secutus dominum: Iosias verò ex toto corde, anima, & virtute, cùm nihil minus significare voluerit scriptura de Dauid, quam de Iosia. Et Deuter. 4. dicit dominus se inueniendum, si tamẽ quæratur in toto corde & ĩ tota tribulatione animæ, vel, vt habẽt Hebræa, in tota anima. & 1. Reg. 7. Samuel tantùm exigit vt reuertantur ad dominũ ex toto corde, idem tamen proculdubio exigens quod Moses. Itaque in hoc etiam dilectionis præcepto, ad illud, ex toto corde, maioris emphasis & declarationis eã addita sunt nũc duo, nunc tria. Cordis enim nomine, & affectus, & intellectus includitur, proinde ad illius explicationem additur, ex anima, & ex mẽte: quorũ illud affectum significat, istud intellectum, vnde apud Marcum pro mente habemus intellectum. Rursum ad hoc vt toto corde dicatur quis aliquid facere, necesse est pro virili faciat, vnde adiectũ est explicationis gratia, ex tota fortitudine tua. Quo autem melius intelligatur quid sit diligere Deum ex toto corde, obseruãdus est locus vnus, qui est 4. Reg. 10. vbi dicitur Iehu fecisse quod rectum erat & placuit in oculis Dei, & omnia quæ erãt in corde Dei fecisse contra domum Achab, non tamen ambulasse in lege domini Dei Israel in toto corde suo, qđ non recesserit à peccatis Ieroboã. Hinc enim discimus illum non diligere Deum in toto corde, qui non studet omnia eius præcepta adimplere. Itaq; præceptum hoc sic explicari poterit; *Diliges Dominum Deum tuum, &c.* hoc est, Non tantum timeas

Quid sit toto cor de.

Psal. 77

Dominum

dominum Deum tuum, sed etiã diligas, idq; non A
lingua tantũ, & verbo, (quemadmodũ de quibusdam dicitur; dilexerunt eum in ore suo, cor autem eorum non erat rectum eorã eo.) sed etiã ex corde neq; corde diuiso, aut remisso, sed corde toto, integro, & pfecto. Quod vt verè præstes, ante oĩa requiritur, vt ppensa Dei erga homines bonitate summa, eiusq; æquitate, & perfectione animaduersa sic toto affectu in illum tãquã summam bonum feraris, vt nihil illi in amore præponas, aut in amoris societatem & æqualitatem admittas, sed illum præ omnibus intimè ames, reliqua verò ppter illum. aut saltem nõ contra eius voluntatẽ aut præ- *Prouer. 3*
ceptum. Deinde, vt mente & cogitatione sic circa illum occuparis, vt in omnib. viis tuis illũ cogites, omnium tuarũ seriarum actionum & studiorum illum tibi finem prestituens, ac nunquã illius penitus obliuiscens, sed semper solicite cogitans de mãdatis eius, ac in lege eius meditãs die ac nocte. Postremum, vt quæ nouisti illi esse grata, quem interna dilectione pſequeris, exequi studeas, idq; non ex parte, sed ex toto, nec frigide, negligenter, aut animo tristi, sed pro virili, & quantum humanæ vires ferre possunt, omni cum diligentia & sedulitate, solicitus ne quid prætermittas eorum q̃ tibi ab eo sunt præcepta. Hoc modo si Deum dilexeris ex toto corde, necesse quoq; est illũ propter se diligas potissimum, non autẽ præcipue ob bonum ab eo tibi consequendum, ne teipsum plus quàm illum diligas: necesse item vt non tantum omnium rerum temporalium iacturam, sed etiam vitæ propter illũ ferre sis paratus: & si res exegerit, etiam feras potius quã illum offendas, ne illa plus quàm Deum diligere argueris: Rursum, vt Dei honorem in omnib. & ante omnia desideres, & spectes, cum id sit diligere, animo bene velle, Deo autẽ nihil optari potest boni nisi honor. Deinde, vt quæcunq; Dei sunt ames: eisq; bene affici- D
aris, & cõtrà q̃ Deo sunt ingrata, perfecto odio prosequaris, adeo vt te maxime torqueat improborum derelinquentium legem Dei vita. nec alia vllare magis animo discrucieris, quàm dũ cõtingit te in aliquo deũ offendisse, (vt nemo viuit sine peccato) aut quod nõ perfectius ei' volũtati obsecundes: Postremo, vt zelo accensus iis pro viribus resistere studeas, quæ honori diuino derogãt. Ex qua explicatione patet & quã generale sit hoc mandatum, & quã pauci sint, qui illud præstent. Sed tempus est, vt ad secundum mandatum explicandum deueniamus.

ET PROXIMVM TVVM SICVT TEIPSVM.] Sicut ĩ primo præcepto duo præcipiũtur, scilicet diligere Deũ, & modus diligendi. nẽpe ex toto corde, &c. ita in hoc præcepto, qđ desumptum est ex Leui. 19. duo etiã præcipiuntur, E
nẽpe diligere proximum; & modus dilectionis, fi- *Cant. 2.*
cut teipsum. Circa quem notandum est non dici, dilige proximũ tuum quãtum te ipsum, quia ordo naturæ & charitatis (de qua scriptum est, ordinauit in me charitatem) habet vt plus me quã pximũ diligã: Sed dicitur, sicut teipsum, hoc est, eo *Modus quo proximus diligendus.* modo quo teipsum diligis. Hũc autẽ modũ in trib. docet cõsistere D. Thomas secunda secundæ q. 44. art. 7. nimirum vt quis proximũ diligat sãcte, iuste & vere. Sancte, vt s. proximum quis diligat propter Deum, sicut seipsum debet, ppter Deum diligere. Iuste, vt nõ cõdescẽdat proximo in malis, sed tantum in bonis, sicut & suæ voluntati satisfacere homo solum in bonis debet. Vere, vt nõ diligat aliquis proximũ propter propriã vtilitatem, vel delectationem, sed ea ratione velit proximo bene quã sibi, ex amore scilicet amicitiæ, nõ amore cõcupiscentiæ. Verũ hos nõ esse modos à scriptura intentos, cum præcipitur quisque proximũ diligere sicut seipsum, patet imprimis, maxime quo ad primum modum, quia cùm dicitur; Dilige proximum tuum sicut teipsum, nõ præcipitur, ppria dilectio, & eius modus, sed præsupponitur. Nõ est eñ sensus; Dilige proximum, sicut teipsũ diligere debes, sed sicut teipsum diligis. Præsupponitur ergo ppria dilectio, & eius modus, tãquã certa, & indubitata, atq; ea cõstituitur vt regula, B
& exẽplum dilectionis proximi. Nõ potest autem intelligi præsupponi ille propriæ dilectionis modus, quis seipsum diligat propter Deum, cum ille modus non sit certus & indubitatus, multis hoc modo nõ diligẽtib. seipsos, ac proinde prius præcipiendus fuisset iste modus diligendi seipsum, antequã præciperetur: Dilige proximum sicut teipsum. Cõsequitur ergo q̃ hic præsupponatur dilectio propria, naturalis, & eius modus, hoc est dilectio ppria, talis qua quis seipsum diligit naturaliter sic, vt velit sibi bonũ, nolit sibi malum, velit alios sibi benefacere, nolit ipsos sibi malefacere. De quali dilectiõe, & dilectionis modo nõ erat nobis respectu nostri aliquod dandum præceptũ. C
ergo est etiam modus, quo ad exemplum ppriæ dilectionis iubemur diligere proximum, vt. s. etiã illi velimus bona aduenire, mala nolimus: vtq; tẽpore, & loco oportunis illi studeamus benefacere: semperq; caueamus malefacere. Atque hunc esse modum, de quo præceptũ est intelligẽdum, patet ex eo quod dominus hoc præceptum Matt. 7. sic aliis verbis explicauit; Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis, Quod enim hac sententia veluti explicauerit istud dilectionis pximi præceptum, patet ex eo qđ subiungit: Hæc est enim lex & Prophetæ; quod Matt. 22. dicit de duob. istis dilectionis præceptis D
et Paulus de præcepto dilectionis proximi: Qui, *Rom. 12.*
inquit, diligit pximum, legem impleuit. et. Pleni *Ibidem.*
tudo legis, est dilectio. Etsi autem modus quo ad exemplum propriæ dilectionis proximus est dili- *Tobiæ. 4.*
gendus, is potissimum et primo sit intelligendus qui dominica illa sententia significatur, & ex cõsequenti etiã ille modus qui negatiua illa Tobiæ sententia indicatur: Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu alteri aliquando facias; tamen etiam simul in modo dilectionis intelligitur rectè id qđ apud D. Thomam tertio ponitur loco, videlicet vt amicè pximũ diligat homo, sicut se ipsum diligit. et ppter illius bonum: proximum diligat. Alioqui si proximũ diligat propter bonum quod ab eo sibi prouenit, non tam pximum quam se diligit: Similiter et quod apud D. Thomam secundo ponitur loco, videlicet vt iuste proximum diligat sicut seipsum iustè diligit dilectione naturali: quę hic præsupponitur, qua homo non vult sibi in aliquo malo cõdescendere. Non eñ hic præsupponitur quæuis sui dilectio, quia nõ dilectio sui corrupta, qua homo sibi malum aliquod vult, aut sibi ipsi malefacit. Quanquam hic modus iustè scilicet et debite diligẽdi tum seipsum, tũ proximum, magis intelligendus sit cõtineri et præcipi primo dilectionis mandato; Diliges Deum ex toto corde tuo; sicut modus diligẽdi tum se, tum proximum

propter

Universidad de Deusto
Biblioteca

propter Deum, eodem mandato conprehenditur, quia in eo includitur, vt quæcunque præter Deū diliguntur rectè, propter Deum sint diligenda. D. Augustinus dilectionem sui putat satis præceptā primo præcepto: Sic enim habet epist. 52. Cū illa dilectione quam diuina lex imperat, debeat homo diligerè Deum, & seipsum & proximum nō tamē ex hoc tria præcepta data sunt, nec dictum est, in his tribus, sed in his duobus præceptis tota lex pēdet & Prophetæ, videlicet vt intelligeretur nullam esse aliam dilectionem qua quisq; diligit seipsum, nisi quod diligit Deū. Qui em̄ aliter se diligit, potius se odisse dicēd⁹ est. Quia igitur nemo nisi diligendo Deum, diligit seipsum, non opus erat, vt dato de Dei dilectione præcepto, etiā seipsum homo diligere iuberetur, cum in eo diligat se ipsum quod diligat Deum. Debet ergo & ꝓximū diligere tanquā seipsum, vt quē potuerit hominē vel beneficentiæ consolatione, vel informatione doctrinæ, vel coertione disciplinæ adducat ad colendum Deum, Hæc ille. Porro quemadmodū in primo præcepto, ita etiam in hoc verbum, diliges accipiendū, nō tantum vt actualē vel habitualem voluntatis affectionē designet, sed vt etiam cōprehendat externa opera ꝓximo ex huiusmodi affectione exhibēda, vt satis manifestum est ex parabola quam Dns subiungit, qua docet quomodo ꝓximus sit diligendus. Et rursum ex Paulo dicēte; Qui diligit proximū, legē impleuit: Quid autē ꝓximum sit intelligendū, & ex parabola patebit, & prius ꝓlixè dictū est in capite Cōcordię 40. Ita que præceptum hoc si latius explicari potest; Nō solum nō odies ꝓximum tuū, hoc est, quēuis hominē cū quo tibi aliqd est negotii, & q tibi quauis ratione adiunctus est: sed etiā diliges, idq; non ficta dilectione, verbo. s. & lingua, neq; otiosa aut impfecta, sed si nō quantum teipsum, tn̄ eo modo quo teipsum naturali ter diligis, vt quemadmodū tibi bene esse cupis, & bene facis, alioſque tibi bene facere vis: ita & proximo ex vero affectu bene esse cupias, nec cupias tantum, sed etiam quantū in te est, tēpore & loco oportunis benefacias, tū in corporalibus, tum in spiritualibus rebus. Sic quemadmodum tibi nō cupis esse malè, nec alios tibi vis malefacere: ita nec illi malè essecupias, nec vnquā quibusuis in rebus, siue fortunæ, siue corporis, siue animi malefacias. Rursum quomodo tibi bene vis propter tuā vtilitatē, & salutē, ita & illi bene velis nō propter tuā, sed illi⁹ vtilitatē, & salutem. Qualē sane proximi dilectionem necesse est etiam cōsequatur, & dolor, ob mala, quæ proximo accidūt, & gaudium ob bona, quæ obueniunt, & zelus cōtra eos, q aut mala inferre putant, aut bona auferre, & impedire, quemadmodum hęc consequuntur propriam, tuipsius dilectionem.

A

B

C

D

DIXIT QVE ILLI; RECTE RESPONDISTI. HOC FAC, ET VIVES.] Approbat primum dns eius responsionem dicens; *Recte respondisti.* Nam, vt postea dicit, in duob. illis mādatis vniuersa lex pendet, & Prophetæ. Deinde ad id, quod rectè dictum erat, etiam, faciendū hortatur, dicens; *Hoc fac & vives*, quasi dicat: Nō satis tibi esse putes, q, qd sit optimum, scias præ aliis, sed hoc, qd optimē respōdisti, etiā opere adīple, & vives vita æterna, de qua quæsiuisti: q hic quidem incipit per gratiā, & perficitur per futurā gloriā. Nō enim sufficit ad vitam legis cognitio, sed obseruatio. Itaque hac sua responsione Dns ostendit propositæ quæstioni satisfactū esse, ac se non esse legi in sua doctrina cōtrariū, superciliū quoq; Scribæ & gloriationē reprimit, vt quē à legis cognitione de qua sibi placebat, ad opera vocabat.

E

IPSE AVTEM VOLENS IVSTIFICARE SEIPSVM, DIXIT AD IPSVM.] Quemadmodum Scriba ille, qui postea Dūm tentans interrogauit de primo mandato legis, audit è dñi prudenti responsione, ea commotus, deposito tēptandi animo, syncere Dñi probauit respōsum, ita vt ei diceret dns vt est apud Marcum, Non longe es à regno Dei, ita & hic laudatus à domino quod rectè respondisset, & verbis domini commotus, intelligi posset, deposito tentandi animo, dominum iam secundo interrogasse bono animo, vt ab ipso doceretur quis esset eius proximus cupiens cognoscere, nū illud præceptum impleuisset necne, vt illud, *volens iustificare seipsum*, in bonum exponatur, pro eo qđ est, cupiens ex animo sibi iustitiam accumulare, & iustus, aut iustior quā erat fieri. Verum communiter istud ab omnib. intelligitur in malum, idq; rectius. Nam postea Luc. 16. dns in malum dicit de Pharisæis, Vos estis qui iustificatis vos coram hominib. Itaq; iustificarè hic positum est pro declarare, & ostendere iustum. Quemadmodum em̄ superiori responsione se declarauerat doctum, dño approbāte eius respōsionem, ita iam se voluit mōstrare etiam iustum. Nā cum expertus esset, quod prior eius interrogatio tentatiua cessisset sibi ad gloriam doctrinæ, sperabat & hanc interrogationem sibi cessuram ad laudem vitæ. *Et quis*, inquit, *est meus proximus?* Quod Theophylactus existimat eum interrogasse, quasi putauerit solum iustum iusto proximum esse, se vero omnes antecellere virtute & iustitia, ac proinde nullum se habere sibi proximum, vt ēphasis sit in pronomine, *meus*, & intelligatur iste voluisse seipsum iustificare, quia aliis se iustiorem mōstrare voluerit. Rectius alij existimant istum putasse, proximos suos tantum esse iustos vel Israelitas, atq; id responsurum Dominum speraſſe, seq; hac ratione iustum declarandum, vt qui se exhibebat proximum iustorum, & Israelicarum. Simplicius tn̄ fuerit intelligere istum hac interrogatione se voluisse iustificare, quia voluit declarare se solicitum esse de legis diuinæ intelligentia, quod est iustorum. Sicut em̄ inter Iudæorum peritos apparet fuisse cōtrouersiā de primis, & maxime necessariis mandatis, ita etiā, qs proximi nomine esset intelligendus: vnde per interrogationem eius de quo quæstio erat apud Iudæos, voluit sibi probitatis nomē iste Scriba cōparare, vt qui assidue versaretur in lege Dei, & de ea intelligenda esset solicitus. Significare ergo voluit Lucas istū nō interrogasse quæstionem hanc discendi studio, aut vitę melioris desiderio, sed tantū ostentationis gratiæ.

SVSCIPIENS AVTEM IESVS DIXIT; HOMO QVIDAM, &c.] Malè legitur, suspiciēs, quomodo qui legunt, intelligūt dominū suspexisse in cœlum, q de re magna locuturus esset, & cōpateretur calamitat i humani generis, de qua erat in parabola dicturus. Legēdum em̄, suscipiēs: quo modo legitur etiā in antiquissimis Latinorū exēplarib. Nam Græce est ὑπολαβών quod est, suscipiens. Positū est autē suscipiens pro excipiēs, & succedens in vicem respōdēdi. Ad quem modum dicit Vergilius; Excipit Ascanius. Et Xenophon: καὶ ὁ Κῦρος ὑπολαβὼν εἶπε, Id est, & Cyrus suscipiēs dixit

Itaque

Itaq; significatur dominum suscepisse propositā quæstionē, & ad eam respōdere instituisse. Quod videri potest Euāgelista dixisse, ad differentiā eius quod dominus in prima fecit interrogatione, quādo nō suscepit quęstionē ad respondendū, sed eandem in interrogantem reiecit. Verū, quoniam scriptor aliquis indoctus nō intelligebat qd hoc loco significaret, suscipiēs, mutauit illud in, suspiciens, qnasi Dominus hæc dicturus suspexerit in cœlum. Porro parabola hæc, qua dominus iā vsus est, ab interpretib. diligenter explicauit de Christo, & salute per illum humano generi prestita, videturq; D. Ambrosius existimasse hunc parabolæ intellectum, primò & proprie à Dño esse intentum. Vnde intelligit Dominum per eam significare voluisse se esse illum proximum q diligēdus esset ab omnib., & à Scriba quærente, qs est meus ꝓximus. Verū cùm certum sit dominum in genere docere voluisse quis pro proximo habēdus sit, oportet priusquam mysticus ilie sensus quo parabola ad Christum refertur, tractetur, ostendere quomodo parabola proposito Domini deseruiat, & ad quæstionem legisperiti pertineat. Itaq; quoniā Pharisæi & Scribæ proximi nomine interpretebantur fere significari suæ gentis hoīes, aut qui eis benefacerēt, ita vt huic legi adderēt, Odio habebis inimicum tuum, hinc dns hac parabola indicat, proximū nō cōcludi Iudaicis terminis, sed vnumquēque hominem sub hac appellatione cōprehendendum. Nō tamen domino curæ fuit simpliciter tantum respōdere ad propositam quęstionē, & ei satisfacere, sed accepta occasione ꝓ more plus doceret voluit, quā quærebatur. Quoniam enim Iudæi de religione, & pietate gloriebātur, ac Samaritanos veluti irreligiosos abominabantur, nec vt proximos habebant, hac parabola simul ad reprimendum Iudęorum fastum notare voluit illos gētilib. & Samaritanis in vera pietate, & dilectionis proximi obseruatione esse inferiores, cum inuentus sit Samaritanus illi misericordiam exhibuisse, quem hi, qui primas religionis partes in Iudaico populo obtinebant, sacerdos scilicet, & Leuita, præterierant: indicans etiam veram pietatē, & religionē magis cōsistere in subleuatione miserorum, quā in externis cæremoniis, de quibus sibi placebāt sacerdotes, & Leuitæ. Rursum, quoniam Scribæ magis studebant intelligere quā seruare legem, curiosę de dictionib. disputantes, dominus hoc exemplo proposito non tantū docere voluit quis proximus habēdus, sed quomodo sit diligendus, vnde concludens admirationem prouocat, dicens; *Tu fac similiter.* Ad hęc ergo omnia significanda dominus appositam assumpsit parabolam, de qua dubitari potest, num sit res gesta, an nō. Certe tanquam res gesta narrata est à Domino quemadmodum & aliæ quædā parabolæ, quæ tamen non acciderunt, sed appositè cōfictæ sunt ad id, quod docendum erat. Primo ergo in hac parabola ob oculos ponit hominem valde miserū, & miseratione dignū, locum cōuenientē calamitati eius obseruās. *Homo*, inquit, *quidam descēdebat ab Hierusalem in Iericho*, (Hierusalem enim in montanis est locis, Iericho vero in cōuallib.) *& in via incidit in latrones.* Periculosus enim fuit locus in ter Hierusalem, & Iericho, quemadmodum patet testimonio D. Hieronymi, qui in epistola ad Eustochiam virginē, dicit inter Hierusalem, & Iericho fuisse locū, q dictus est Adomim; hoc est, sā-

A

B

C

D

E

guinum, quia multus in eo sanguis crebris latronum fundebatur incursibus. Et scribēs in Matth. ca. 20. dicit, multos latrones fuisse in Iericho, qui egredientes, & descēdētes de Hierusalē interficere, & vulnerare cōsueuerūt. Itaq; apte hūc locū i sua narratione delegit Dns. Duplicem autem hominis istius calamitatē notat, cū subdit, latrōes primum spoliasse eum omnib, quæ habebat, ac deinde nō hoc cōtēntos, etiā vulnera inflixisse, ita vt se miuiu⁹, aut, vt habent Græca, semimortuus, quāquā hoc idem sit, relin queretur in via, mox periturus, si nemo succurreret, vt qui sibiipsi opē ferre & medicum quærere nō posset. Multis ergo nominib. hunc dominus notat miseratione dignum, nempe quia homo, quia omnib. exutus, quia grauiter vulneratus, quia mox periturus, quia ab omnib. desertus, postremum qnod sibi succurrere nō valeret. Tam misero autē homine ob oculos posito, vt Iudæorum crudelitatem, & immisericordiam graphice depingeret, secundo loco producit sacerdotem, & Leuitam, quorum maxime intererat huic miserari, tum quod primas religionis partes sibi vēdicarēt, tum quod hic homo in eorū regione inuentus esset, imo etiam Iudæus esset, atque Hierosolymitanus, quemadmodum satis indicatur, cum è Hierusalem descendisse dicitur in Iericho, qui tamen nulla erga tam miserum cōmoti sunt misericordia. Accidit, inquit, vt sacerdos quidā descenderet per eādem viā, & cū vidisset illum, nō solum nullum impēdit beneficiū, sed sine etiā cōmiseratione præteriit, cū & ob religionis professionem potissimum debuisset præstitisse Dei præceptū, cuius obseruatio illi gratior est quàm victima, & holocausta, & ob generis, ac ciuitatis vin culū maxime erga illū misericordia moueri. Post hæc accidit, vt eadē trāsiret Leuita quidā, à quo merito quis itē expectasset obseruationem præcepti diuini, quod deditus tēplo frequēter sacris operaretur. Sed & is quoq;, viso saucio, præteriit, neque quicquā opis attulit fratri, & populari suo. Hac autem narratione cum iam Dns Iudæorū crudelitatem, & præposteram religionē notasset, è regione intolerandæ huiusmodi in sacerdote, & Leuita crudelitatis, opponit tertio loco summā humanitatem eius, à quo minime illa expectanda videbatur, ita vt ex oppositione magis illorum crudelitas, & istius humanitas ostendatur. Itaq; Samaritanum introducit, quales præ omnibus gentib. Iudæi maxime auersabantur, sicut & illi Iudæos, vt à Samaritano minime expectanda videretur tanta humanitas, Iudæo homini exhibita. *Samaritanus*, inquit, *quidā dū iter faceret, venit iuxta eum, & cum vidisset eum, mox misericordia motus est erga eū, etsi* Iudęū, cum ipse esset Samaritanus. Nec tantùm misertus est, sed neglecto itineris dispendio, proprius accessit, & obligauit vulnera eius, infundēs prius oleum, & vinū q fortè secum pro vitiatico assumpserat, quorum cōmistura vulnerib. curandis commoda erat, q oleum sit lenitiuum, vinum vero malorum humorum arrosiuum. Nec hoc officio cōtentus, imposuit illū in iumētum suum, ac deportauit in stabulū, hoc est, diuersorium, & hospitium meritorium, ne quis intelligat de stabulo iumentorū. Nā Græcè est πανδοχεῖον, vox hinc dicta, q quoslibet recipiat, quòd Latini vocāt diuersorium meritorium, aut etiam stabulum à stando, & quiescendo, qd nomē apud Cyprianum lib. 3. epist. 13. ponitur

pro

Universidad de Deusto
Biblioteca

prodiuersorio. Deductum autē hominem in suum diuersorium, etiā diligētius curare studuit, aduocans scilicet chirurgum. Et cùm altera die itineris necessitas vrgeret, nondum tamen satisfactū sibi putabat, nec illū hospiti proprio sumptū curandum reliquit, sed prolatis duobus denariis, dedit stabulario, id est, hospiti meritorio, vt tātisper illi curam haberet, quousq; ipse, peracto itinere, rediisset, dicens; Habes pretium, de meo curā hūc, & quicquid vltra summam hanc impēderis, non peribit tibi, sed ego reuersus resoluā. His omnibus cum Dominus pulchrè exaggerasset huius humanitatem, subiecit; *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones?* Circa quā tamen Domini interrogationē occurrit difficultas, primū quia Dominus significat reliquos præter Samaritanum non fuisse proximos ei, qui incidit in latrones: quod si verum esset, nō debuissent illum diligere, & à peccato erant immunes. Deinde, quia per verba hæc videtur Dominus eò dixisse parabolam istam, vt doceret eum solū esse proximum nobis, qui nos beneficio affecit, ac ꝓinde talem solum diligendum, secūdum illud præceptum; Diliges proximū tuum, sicut teipsum; qđ esset consentire cū Iudæorū doctrina, cui contrarium frequenter Dominus docuit. Huic quidem difficultati locus nō est, si cum Ambrosio intelligeretur Dominū hac parabola voluisse significare se esse proximum illum, qui sit à Scriba diligēdus. Verùm, cùm hæc nō sit prima Domini intētio, nec huic intelligentię conueniat, quod sequitur; *Vade & fac tu similiter*; nō licèt eò cōfugere. Dicēdū ergo interrogationis domini hunc essesēsum; Quis horum trium videtur tibi se exhibuisse proximū, & proximi officio functus erga eum, qui incidit in latrones: vt non voluerit significare dominus illos nō fuisse proximos, sed nō gessisse se tanquam proximos, nec agnouisse illum tanquam proximū. Postquam autē Dominus significauit, Samaritanum, etsi genere alienum, se proximum misero illi præbuisse; & illū ꝓ suo proximo rectè agnouisse, illudq; Scriba ipse affirmauit, tum subiūgens; *Vade, & tu fac similiter*; significat ꝓximo habendum omnem eum, qui ope nostra indigeat, in quē incidere cōtingit sine discrimine gētis, & personarum: nec simpliciter habendum, sed etiam dilectionem, quām proximo debemus opere comprobandum, atq; in huiusmodi misericordia miseris exhibita putādū maiorem, & solidiorē cōsistere pietatē, quam in sacrificiis illis legalibus, ob q̄ sacerdotes, & Leuitæ se religiosos putabāt. Itaq; sensus illius; *Vade, & tu fac similiter*; est iste; Sicut hic Samaritan⁹, etsi à misero illo genere alienus, se proximum illi exhibuit, & ꝓ proximo suo agnouit: ita & tu proximum tuū agnoscito, in quecunq; incideris, ope tua egentē, nec satis sit tibi agnoscere eū tibi esse proximū, sed vt impleas dilectionis proximi præceptum, eū ꝓ viribus iuuato, atq; ad Samaritani exemplum veriorem religionem existima sitam esse in iuuādo miseros, quā in externorum sacrificiorum oblatione, ob quā sibi placent sacerdotes, & Leuitæ, cū erga proximorum miseriā nullo charitatis affectu moueātur, non aduertētes illud; Misericordiā volo, & nō sacrificium. Illud em Oseæ vt aperte dominus Pharisæis, & scribis aliquando obiecit, ita nunc occulte per exēplum istud indicare voluit, & in memoriam reducere. Sic intellecta Domini interrogatione, & vltima respōsione, patet quomodo Dns hac parabola aptissimè quod quęrebatur, nēpe qs esset proximus, doceat, & præter hoc etiā alia, ob q̄ supra diximus hoc exemplū ab ipso assumptum. Porro, quanquā id parum ad rē facere videatur, sciendum illam dñi interrogationem; *quis horū trium, &c.* ex Græcis potius sic esse vertendā; Quis horum trium videt tibi proxim⁹ fuisse eius, q incidit in latrones, nō, *illi*, vt quemadmodum nō est interrogatum, quis est mihi ꝓximⁿ, sed substātiuè; quis est meus proximus, ita & ꝓ substātiū dns respōderit, Græcè em est πλησίον γονέμπεπτωκότος. Illud; *Vade*, imperatiu⁹ est, Hebræorum more posit⁹ ꝓ interiectione hortātis, Agedum. Cæterum hac dñi parabola ꝓmuniti esse debent sacerdotes, & religiosis apud Christianos, ac quotquot p̄ aliis merito sanctiores esse debent, ne in externis cæremoniis, quib. p̄ aliis plus dediti esse debent, adeo fidāt, vt interim negligant miseris ꝓ virib. succurrere, nè ipsi ab iis, qui ꝓphani habētur, & minus sancti, apud Deum in vera pietate inueniātur inferiores. Nā hac in parte etiā apud nos simile quid in quibnsdā obseruare liceat, quale est qđ i Iudeorum sacerdotib. notatur. hoc quidem ꝓ parabolæ explicatione, & accōmodatione scđm primam Dñi intentionem. Perro, quoniam tam accurrate hæc parabola à Dño est conficta, & in omnib. fere suis parabolis Dns præter id, ad quod primo parabolæ assumuntur, mysteria quædā cōmendare voluerit nobis, nō potest videri vana (quemadmodum hodie quidā volūt) illa parabolæ istius tractatio, qua ipsa de Christo exponitur, cum oīa optime quadrāt ad mysterium redemptionis p Christum pfectæ explicadum, & antiquissimi etiā patres, Hieronymus, Augustinus Ambrosius, & alii de Christo eam intellexerint, vt credendum sit etiam hunc sensum dñm in parabola intendisse, & ab Apostolis per manus susceptum. Itaq; p Samaritanū, de quo in parabola dns se significauit, & recte, tum ꝙ à Iudæis velut Samaritanus cōtemneretur, & probri causa Samaritanus dictus esset: tum ꝙ id nomen, significatum spectes, ꝓbe in ipsum quadrat. Significat enim custodem, à verbo Samar, qđ est custodire. Samaritanus ergo erat, quia is erat, de quo in Psalmo vigesimo sexto: Nisi dns custodierit ciuitatem, frustra vigilat q̄ custodit eam. Cæterum p hominem, qui descendit ab Hierusalem in Iericho, intelligendum vniuersum humanum genus quod in primis nostris parentib. è paradiso in quo fruebatur sublimi illa & tranquilla atq; pacifica vita excidit in vallem hanc lachrymarum, vbi oīa mutationib. ad instar lunæ sunt plena. Hierusalē em in sublimi ciuitas sita, interpretatur visio pacis: Iericho vero, ciuitas in valle, lunam significat. ꝓinde illud nomē cōuenit ad significandū paradisum, istud verò ad significandum mundum istum instabilē in quē homo eiectus est. Qui cum descēdisset, incidit in latrones, quia in crudeliū dæmonum venit potestatem, à quib. tutus erat quādiu sese in Hierusalem cōtinuit, q̄ illum & exuerunt ac spoliauerunt vestib. innocētiæ atq; virtutū, & iā exutum etiā plagis multis affecerunt, reddentes illum obnoxiū peccatis ignorātiæ veri ac imbecillati operādi recta, ita vt iā iaceret abiectus, destitutus, ac desperationi mortiq; ꝓximus, non tn adhuc mortuus, sed semiuiuus, & semimortuus, aut quia adhuc in illo erant motus vitæ, sed imperfecti

imperfecti, quib. scilicet ad bonum ferebatur, sed quod præstare nō potuit: aut quia nondum de eo etsi grauiter vulnerato plane desperatum erat, vt cui ad huc spes vitę, & sanitatis erat ī Christo: aut quia viuens vita corporali vitam spiritualem perdiderat. Sic autem vulneratam iacentē humanam naturā sacerdos & Leuita, hoc est, lex & prophetæ, à quib. eius sanitas expectāda videbatur, pertransierunt, relinquentes eam vt eratvulnerata, & semimortua, etiam si viderent eā iacentē, & morbi ac calamitatis eius magnitudinem agnoscerēt. Aut (quod ad primam parabolæ intentionē magis accedit) in sacerdote & Leuita pertranseuntibus, rectè intelligimus Iudæorū sacerdotes, & doctores, suis potius rebus, & commodis incūbentes, quam aliorum saluti, neglexisse deploratorum hominum saluti consulere, sicut sacerdos, & Leuita, de quibus parabola, pergebant, qua cœperant, nequid dispendij in reb. huius mundi paterentur, si circa miseri curam occuparentur. Cū igitur sacerdos, & Leuita vel non possent, vel negligerēt homini semiuiuo succurrere, Samaritanus quidā, nēpe Christus, per assumptam humanitatem etiā iter faciēs è Hierusalē cœlesti in Iericho, & vallē huius mundi, cum post legem & Prophetas, & Iudæorum sacerdotes veniens videret humanæ naturæ calamitatem, non eam præteriit, aut neglexit, sed etsi ab hominib. multis esset affectus probris, etsi proprio suo genere alien⁹ esset à nobis, tamen vere se nobis proximum exhibuit. Itaq; misericordia motus, non nostris cōmotus meritis, propius etiam ad nos accedens per suā nobiscū cōuersationem, mox cœpit obligare vulnera nostra vinculo doctrinę, & gratiæ suę, infundens oleū, & vinum, quæ solus ille secū in via assumpsit, ac nō bis infundere potuit, hoc est, gratia, ac charismatib. spiritus sancti, & sui sanguinis effusione nos curans, quorū vtrunq; necessarium fuit nostræ curationi. Hæc enim recte oleum, & vinum quis intellexerit, in quibus etiam duabus materijs omnia pene sacramenta, quib. curamur, consistunt. Aut per oleum & vinum, lenitatē & mordacitatē intellige doctrinæ Christi, quæ alibi quidē mansuete procedit & exhilarat, alibi vero pstringit & mordet, vnde sic apte temperata vndiq; iuuat. Nō satis autem illi fuit hoc modo obligasse hominis vulnera, optimo doctrinæ suæ temperamēto adhibito, sed præterea etiam illum imposuit in iumentum suum, peccata nostra suscipiens in corpore suo, ac de suo dependens, quod nos commemoraremus, & rursum quia nos mēbra sua fecit, suique corporis participes, vt vnum simus cum eo corpus, sicq; hominem detulit in stabulum suum, & diuersoriū, hoc est, Ecclesiā, quę recte πανδοχεῖον dicitur, quod sine discrimine quosuis recipiat, sed tanquam hospites, & peregrinos. Hic quoniā corporali præsētia per sese hominis curam gerere nō semper potuit, quod proficiscendū ei esset in cœlum vnde venerat hospitib. suis, saucium hominē curandum commisit. Hi sunt Apostoli, & Apostolorum successores, per quos etiam hodie curat humanum genus, & à latronum violentia colligit in Ecclesiæ diuersorium, vbi solum curantur peccatorum vulnera. His dedit duos denarios, duo scilicet testamenta, quæ vnius imaginem regis tenēt, nempe quod sint eloquia Dei. Dixit autem; *Quicquid supererogaueris, ego, cum rediero, reddā tibi.* Doctores enim & pastores de suo quoq; apponunt, quod ad hominum cedat vtilitatem, dū dilatant diuinorum sermonū interpretationes: ac pro conditione temporum ac personarum quædā constituunt & ordinant seruanda, pro quib. mercedem accipient, Domino redeunte in secūdo aduentu. Tunc enim dicere potuerunt; Dñe duos denarios tradidisti mihi, ecce alios duos supra impendi. Et ille dicet eis; Euge serue bone, & fidelis, &c. Et hęc quidem parabolæ explicatio ad Christum pertinens. Cæterum conclusio parabolæ secundum hāc tractationem, accommodari potest, vt cum D. Ambrosio intelligamus Dominū significasse se esse proximum nostrum secundū humanitatem, quęm tanquam hominem debeam⁹ diligere vt nosipsos: tanquam Deū verò ex toto corde, vt in Christo vtrunque dilectionis præceptū adimpleatur. Aut potius intelligemus Dominum suo exemplo nos docuisse, omnem eū pro proximo habere, qui ope nostra indigeat, etiā si genere sit alienus, imò hostis sit: sicut ipse, etsi alienus à nobis genere, & nos illius essemus iuimici, tamen nos pro proximis suis agnouit.

MARTHA DOMINVM SVSCIPIT HOSPITIO.

LVCÆ 10. CAPVT LXXXII.

FActum est autem, dum irent, & ipse intrauit in quoddā castellū, & mulier quædā Martha nomine, excepit illum in domum suam, & huic erat soror nomine Maria, quæ etiā sedens secus pedes Domini, audiebat verbū illius. Martha aūt satagebat circa frequēs ministeriū, quæ stetit, & ait; Domine, non est tibi curæ, quòd soror mea reliquit me solā ministrare? dic ergo illi vt me adiuuet. Et respondens dixit illi Dominus; Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. Porro vnum est necessarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

FACTVM EST AVTEM, DVM IRENT, ET IPSE INTRAVIT, &c.] Huius historiæ narratio eò spectat potissimum, vt illa ostenderetur quomodo dominus magis sit delectatus eorum studio, qui auidi essent à se audiēdi verbū dei quā qui ipsum corporaliter pascere studerēt: magisq; studuerit, cū hospitio alicubi esset receptus, hospites sua doctrina pascere, quam ab illis pasci desiderauerit: sicq; suo exēplo discipulos docuerit, qualiter se gerere debeāt in domib. eorū, q̄ ipsos suscipiūt: nēpe vt no varietatē, & lautitias ferculorū requirāt, & ipsi potius hospites suos replere studeāt sacris, & diuinis doctrinis à cuius Domini exēpli imitatione lōge abesse plerosq; verbi diuini concionatores, experiētia docet quotidiana. Proinde hæc historia apte subiūcta est à Luca post descriptā missionē discipulorum, vt iā ostenderet Dominū suos facto docuisse, quod illos, cū mitterētur, verbo docuerat, & præceperat. Castellū autem in quo hic dicitur Martha Dominū suscepisse in domum suam, satis certum est fuisse Bethaniā. Nam hanc Ioānes cap. 11. dicit fuisse castellū Mariæ, & Marthæ sororum Lazari: quare Castellum, quemadmodū sæpe in Euangelijs, accipi debet nō

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro eo quod nos dicere solemus castrũ, vel castellum, sed pro vico, pago, aut ciuitatula. Bethania, inquit D. Hieronymus li. de locis Hebraicis, villa in secundo ab Ælia miliario in latere montis Oliueti, vbi saluator noster Lazarũ suscitauit, cui' monumentũ Ecclesia nunc ibidẽ extructa demõstrat. Non tamẽ putandũ est conuitiũ hoc, quod Martha nunc dicitur parasse Domino, esse illud, de quo Ioãnis 12. vbi etiam Martha dicitur ministrasse. Hic enim dicitur Martha suscepisse illum in domum suam, cum illud conuiuium factum sit in domo Simonis leprosi, vt patet ex Matthæo, & Marco, vt alia præteream, quæ historiæ diuersitatẽ satis demonstrant. Proinde quod dicitur, *dum iret*. nõ de illa Domini in Hierusalem profectione est accipiendum, qua Dominus ante sex dies Paschæ venit Bethaniã, illuc profecturus in Hierusalẽ sed vel de profectione, qua post missos discipulos circuibat ciuitates, & castella, in quib. p̃dicauerãt, aut potius de profectione in Hierusalẽ sine ea, cuius meminit Lucas cap. 9.) quam ex Ioanne ostendimus factã ad celebrãdum festum scenopegiæ) siue qua alio aliquo tẽpore per Bethaniam ascẽdit in Hierusalem. Nam supra diximus, post relictã Galilæam Dominũ in Hierusalẽ frequenter conscẽdisse. Notandum autem, quod nõ Maria simul cum Martha, sed sola Martha dicitur dñm suscepisse in domum suã. Nã cum Maria hæc sit ea, quæ dicitur in Euãgelijs Malgdalena, vt supra ostensum est cap. 55. & Magdalena è Galilæa Dominum secuta sit in Iudæã, vt dicitur Marc. 15. non ipsa habitauit hoc tẽpore in Bethania, sed verisimile est eam fecisse Dominum familiarem Marthæ, & Lazaro fratrib, suis, vt per eã Martha susceperit Dominũ in domũ suam. Hic mihi imprimis aduerte miram domini dignationẽ. In propria venit, & tamen tãquã hospes suscipi dignatur. Omnes pascebat, & tamen ab alijs pasci voluit, qui quo pasceretur, pascẽtib. præstitit. Domin' ergo à famula, creator à creatura hospitio suscipi dignatur. Fœlix certè Martha, quæ tãti dignatione hospitis celebre nomẽ obtinuit. Sed ne qs doleat se huius fælicitatis expertẽ esse, quasi hi soli beati sint qui Christũ in propria persona suscipere in domos suas meruerũt, cogitet à Domino dictũ esse; Quod vni ex minimis meis festis, mihi feciſtis, propter quod ĩ nouissimo die quibusdã dicturꝰ est; Hospes erã, & collegistis me. Pulchre autẽ Euãgelista discribit, quomodo duæ sorores in diligẽdo Iesu cõcordes, in ostensione dilectionis diuersæ fuerint, ac cùm vna esset vtriq; pietas erga Dominum, diuersa tamen fuerit pietatis fũctio: quomodo in vno corpore varij sunt mẽbrorum vsus, in & in corpore Christi, quod est Ecclesia, varia sunt dona spiritus. *Maria*, inquit, *etiã sedens secus pedes Domini, audiebat verbũ illius*. Vbi illud, etiam additum videtur vel ad significandũ ipsã nõ obiter audisse verbum Iesu, quomodo & distracta Martha audire potuit, sed sic audiuisse, vt etiam sese totã ad audiẽdum cõposuerit, feriata ab omnibus negotijs domesticis: vel vt simpliciter significetur eam simul cũ alijs mulierib. assedisse pedibus Iesu. Notatur autẽ his verbis mira huius mulieris in audiendo auiditas, vt quæ rapta dulcedine verborum Christi, & amore veritatis discendę, omniũ oblita fixe assederit pedib. Iesu. Notatur itẽm & duplex conditio auidis doctrinæ diuinæ necessaria, nempe tranquillitas ab omni mentis, & corporis perturbatione, & distractione, & humilitas, ac reuerentia dõctoris. Ei illud quidem notat verbũ, *sedebat*: istud verò, quod ad pedes Iesu sedisse dicitur. Illud necessariũ esse docet scriptura, dicens: Vacate, & videte quoniam ego sum Dominus. Istud, cum dicit, Humilibus Deus dat gratiam. Quãto autẽ, inquit, Augustinus de verbis Domini, sermone 27. humilius ad pedes sedebat, tãto amplius capiebat. Confluit enim aqua ad humilitatẽ conuallis, denatat de tumoribus collis. Et bene specialiter hæc mulier secus pedes Domini sedere elegit, quod illos osculando, & lachrymis rigando, peccatorũ suorũ rẽmissionem impetrauerit. *Martha autem satagebat*, id est, anxiè torquebatur, vel, vt est Græce significantius περιεσπᾶτο: id est, distrahebatur siue distendebatur, circa frequens ministeriũ, aut, vt Græce clarius, περὶ πολλὴν διακονίαν id est, circa multã ministrationẽ, Maria ergo sedebat vni rei ĩtenta. Contrà Martha huc illucque distrahebatur circa plura, sursum ac deorsum cursitans, ac solicite satagens. ne quid omniũ deesset, quæ ad suauiter excipiẽdum tantum hospitem cum suis discipulis pertinerent. Demonstrauit & hæc, diuersa licet ratione, multum se & amare, & reuereri Dominũ, vt cui digne excipiẽdo tota esset in tenta, nihil satis esse putans, sed diligẽter omnia & affatim administrare cupiens Mariam ergo amor Iesu nõ patiebatur auelli ab illius pedibus. Marthã verò idẽ amor sursũac deorsũ circu magebat, nec patiebatur adhærere Domino. Cùm aũt ægre omnibus obeundis sufficeret, quæ tractãdo Domino parare cupiuit, & videret sororem feriatam assidẽtem pedibus Iesu, nõ expostulat cum sorore, quã sciebat auelli nõ posse, sed Iesum subincusat, qui illam suis sermonibus ab ea, quæ tũc necessaria vi debatur, functione remoraretur. *Domine* inquit, *non est tibi curæ, quòd soror mea passa est hactenus me solã ministrare? Iube igitur vt me adiuuet*, quasi dicat, alioqui scio non auelletur abs te, nisi tu iusseris. Tanta est dulcedo verborum tuorum.

ET RESPONDENS DIXIT ILLI DOMINVS; MARTHÆ, MARTHA, SOLICITA.] Quemadmodum vtraq; soror pie Domino afficiebatur, ita vtriusq; Dominus delectabat affectu, sed Mariæ quietẽ prẽfert solicitudini Marthæ, Et quidem expectandum humano iudicio videbatur, vt Marthę suggestionib., & precibus acquiesceret, ac Mariam sorori adesse præciperet. ꝙ illa adeo Dominum diligeret, vt dispendium sermonum Christi, quorum & ipsa auida erat, ferre eligeret, quo tantum hospitem digne exciperet vsque ad fatigationem multã ea in re incumbẽs. Maria verò se, suámque voluptatem, & commodum in christo quærere videbatur, etiam cum tempus exposceret & locus, à Dominico subtrahẽs se ministerio, quasi immemor omni rei suum esse tempus, Quis enim prædicator famelicus alicubi hospitio receptus, non prẽferret eam potius quę tota suo ministerio esset intẽta, quã quæ otio se sederet audiendi cupida? Verum longe secus christus iudicabat, quam hominum iudicio iudicaturus putari poterat, declarans iam rursum se magis, & suauius refici eorũ auiditate, qui ab ipso auditos sermones traiiciũt in viscera animarũ suarum, vt salui fiant, quam varijs, & lautis ferculis magna in gratiam ipsius sedulitate paratis. Sic & Ioannis 4. cum discipulis famelicum Dominũ ad mandu

mducandum inuitarent, respondit se habere cibum, quem mandu caret illis incognitum. Id cum non intelligerẽt, subiecit; Meus cibus est vt faciã voluntatem eius qui misit me, vt perficiam opus eius. Videamus autem conueniẽtiam responsionis Domini. Vtriusque enim mulieris functiones oboculos ponit, eisque ad ĩuicẽ cõparatis Mariæ functionem præfert, & ob id eam non interpellandam aut auellendam ab eo quod agebat asserit. Primum ergo quod ad Martham interpellantem pertinet, dicit; *Martha, Martha, solicita es, & turbaris erga plurima*. Duplicatio nominis vel facta est ad mouendam attentionem eius, quæ distracta erat, vel in signum beneuolentiæ ipsius erga Martham. Ex proprietate enim Hebraici sermonis, nomen alicuius sæpe geminatur, ad signficãdũ affectus vehemẽtiam, quomodo in Psamis nomen Deus aut Dominus frequẽter duplicatur, quomodo & Dominus supra dixit: Non omnis q dicit mihi domine, domine, quomodo item apud Marcũ Iudas salutans Dominũ scribitur in Græcis dixisse: Rabbi rabbi, in signum scilicet magnæ beneuolentiæ. Non obiurgat Dominus Martham etsi interpellantem, & subincusantem ipsũ, ac sororem ab eo, quod optimũ erat auocãtem, sed blã de eam compellans, indicauit solicitudinis & turbationis nimietatem, eiusq; functionẽ inferiorem esse functioni sororis. *Solicita*, inquit, *es & turbaris*. Solicitudinẽ enim sequitur turbatio. Erga plurima, pro circa multa. Nam Græcè posituus est περὶ πολλά, id est, circa multa, vt & Augustinus legit. Et verisimile est interpretem vertisse, plurara ꝙ deinde aliquis mutauerit in plurima. Nã plura teste quodam, habent quidã vetustissimi codices Latini. Vide autem Domini in respõdendo Marthæ nõ solũ mansuetudinem sed etiam humanitem. Nõ prius enim eam admouet de solicitudinis superfluitate, quã ab illa perstringendi sumeret occasionem. Cum enim prius solicitudinẽ illam nõ iudicaret notãdum, quod aliqui hospitalitati esset deferendum, quodq; ea solicitudo ex nimio erga ipsum amore, & honore proficisceretur, tamen, postquam illa auellere tentauit sororẽ ab auditu, tum Dominus arrepta occasione, illam verberat, sed blãdè, & modestè ob hospitij, & affectus eius honorem. Eatenus enim hospitalitas veneranda est, quatenus nõ abducit à magis necessarijs. Multis circa q̃ Martha distrahebat, Dominus vnum opponit, cum subdit; *Porro vnũ est necessarium*, aut, vt est Græce, ἑνὸς δέ ἐστι χρεία id est vnius autem est indigentia aut necessitas, vel vno autem est opus. Quod dupliciter intelligi potest, quemadmodum indicat Theop. Altero modo, vt his verbis intelligatur Dominus voluisse solicitudinem suã Martham remittere, & minuere, debere. & sit sẽsus; Frustra circa multa, & varia nostri cã turbaris, Martha. Nõ eñ multis indigemus alimentis, sed vno solo nobis opus est, nempe vt comedamus qualitercũq; non varijs. Aut sic; Nõ oportet te circa tã multa tumultuari, vni rei intẽtã te esse oportebat, si quid rectè curatum velles. Nõ enim tam multa simul rectè curabis, sed nec multa ad in quod agis sunt necessaria. Secundum hos intellectus, quod sequitur, *Maria optimã partem elegit, &c.* à superioribus est separatũ, vt intelligendum sit Dominũ postquam Marthã monuit aliquid solicitudinis remittere, deinde hac sẽtẽtia excusasse, & commendasse factũ sororis. Altero modo intelligi potest his verbis Dominus significasse, vnum aliquid esse hominib. ad salutem necessarium, nẽpe atientionem doctrinæ cœlestis ac studium rerum diuinarũ, vt ex his verbis iam inferatur sententia quæ sequitur; Maria optimã partem elegit, & sit sensus: Tu quidẽ Martha circa multa occuparis, verũ præ multis istis, vna res est quæ omnibus est necessaria, nempe studiũ & cognitio Dei. Istud vnum quoniam Maria elegit, meliorem partem, quam tu, elegit. D. Augustinus subtiliori intellectu accipit his verbis commẽdari vnitatem è regione distractionis Marthæ, vt sit sensus: vnitas est necessaria, vnitate opus est; & intelligatur Maria commendata ob mentis vnitatẽ quæ tota fixa erat in vno, nẽpe Domino, propulsata omni distractione. Priores intelligendi modi orationis filo, & occasioni dicẽdi magis cõuenire videntur. Porro cùm nos legamus per superlatiuum; Maria optimã partem elegit; Græce est positiuus, τὴν ἀγαθὴν μερίδα, id est, bonam partẽ. Articulus tamen appositus indicat non simpliciter Mariæ partem bonam dici, sed excellenter bonã, hoc est, meliorem parte Marthæ, quæ etiam bona erat. Vnde Augustin. legit. meliorem. Habet enim; Maria meliorem partem elegit. Non tu malã, sed illa meliorem. Nec secus legisse videtur D. Amsius in commentarijs hæc subiiciens; Nec tamen Martha in bono ministerio reprehenditur, sed Maria quod meliorem partẽ elegerit, antefertur. Non male ergo interpres vertit, *optimam*, potius quam bonam, quo senten.iæ plenitudinẽ melius afferret. Quod autem dicit Dominus partẽ Mariæ non auferendam ab ea accipiendũ est, vel vt simpliciter significetur eam per ipsum Dominum oon auellendam ab optimo quod elegit, quẽadmodum fieri petiuit Martha: vel subtilius, vt signi ficetur eam partẽ neque in futura vita ab ea auferendam, quando à Martha auferenda erat circa multa distractio. Elegerat enim Maria cõtemplationi insistere, quæ in futura vita non auferetur, sed perficietur. Cæterum induabus his sororibus Augustinus, Gregorius, Theophylactus, aliique patres tum Græci, tum Latini intellexerũt exẽplum quendam typum duarũ vitarũ, quæ sunt in Ecclesia Christi, nẽpe vitæ practicæ, vel actiuę p Martham significatæ, & contemplatiuæ significatæ per Mariam: sicut & in duabus sororibus vxoribus Iacob eędẽ vitæ intelligũtur figuratæ, practica scilicet in Lia, contemplẽtiua in Rachel. Vitę enim actiuę est, cum Martha occupatam esse circa corporalia ministeria, vt circa filiorum educationem, pauperũ curã, & id genus alia quæ non sine corporali labore, fatigatione ac distractione obeuntur. Contemplatiuę vero est, cum Maria, sepositis curis corporalium occupationum, ac mentis distractionibus; vacare intelligentiæ, & meditationi rerum diuinarũ. Proinde hic ex verbis Domini docemur primo, vitam, contẽplatiuã, qua Deo & diuinis rebus vacatur præferẽdam actiuę etsi & illa in suo genere sit bona propter qđ & Paulus virginalem statũ ptefert coniugio. Qui enim, inquit, sine vxore est, solicitus est quę sunt domini, quomodo placeat deo. Qui autẽ cũ vxore est, solicitus est, quę sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Docemur secundo, eos qui sese tradiderunt vitę actiuę, non debere tanquã otiosi obmurmurare his qui requieti à corporaliter ministerijs, vacant cœlesti doctrinę ac

Mysticus sensus

1. Cor. 7

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuinis rebus,nec tales auocãdos temerè ab optimo,circa qđ versantur,ad corporalia ministeria. Vnde & Petrus simile quid cũ eo,quod hic DOMIN' indicauit,dicẽs;Nõ est,inquit,æquũ,nos derelinquere verbum Dei,& ministrare mẽsis. Itaq; hinc videre licet,quã malè quidam hodie sãcto sacerdotum,& religiosorum otio inuidẽtes,aut ob murmurantes,eos ad seculi negotia,& corporalia ministeria auocant,volẽtes.eos patresfamilias sie
Act. 6. ri,pauperum curam suscipere,manibus laborare, vnde sibi,alijsque victum parẽt,quasi desint in seculo,qui hæc,quãtum necesse est, obire possint. Verum,vt hi male cum Martha Mariam ab optimo auocare studeant:ita videndum ijs,qui Mariæ partem elegisse sese profitentur,vt Mariã etiã verè imitentur,ita vt sedeãt quidẽ,hoc est, à seculi distractionibus sint quieti,sed sedeãt iuxta pedes Iesu,& audientes verbum illius,vt ne eorum otiũ sit desidio sum , sed sanctum. Sunt enim , qui
Exo. 16. sedent quidem,& otiantur, sed quasi iuxta ollas carnium,quemadmodum Israelitæ in Aegypto, sedent audientes verbum Christi,sed intenti fabulis,&rebus nihili. Iuxta pedes autem Iesu sedẽt audientes verbum illius,qui humiliter sese Christo submittunt,fixè vestigijsac exemplis conuersationis eius inhærentes,intenti iugiter scripturã sanctarum,ac verborum Christi meditationi,aures suæ mentis diuinis inspirationibus aperiẽtes, & præbentes,solicite discentes,quod eos in vera pietate alat,& proficere faciat,aut etiam quod alios aliquando doceant At vt quis hoc modoverbum Christi possit audire,necesse est imprimis vt sedeat,se positis scilicetmundanis negotijs,ac sedatis animi perturbationibus,& passionibus, deinde vt sedat iuxta pedes Iesu,humiliando seipsũ: Remanserunt , inquit Augustinus, in illa domo, quæ susceperat Dominum , in duabus fœminis duæ vitæ,ambæ innocentes,ambæ laudabiles. Vna laboriosa,altera otiosa,nulla facinorosa,nulla disidiosa. Ambæ innocentes,ambæ inquam , laudabiles,sed vna laboriosa,altera otiosa: nulla facinorosa,quam cauere debet laboriosa:nulla desidiosa,quam cauere debet otiosa. Hæc ille. Itaque, qui Mariæ patrem amplexus est , Mariam referre studeat:qui Marthæ partem prælegit,Marthæ sedulitatẽ imitetur,sed memor sit Dominicæ admonitionis,vt ne superflua sit eius circa externa solicitudo,nec obstrepat ijs,qui Marię otium otiantur. Porro ex Ecclesiastica institutione hæc Euãgelica historia in templis decantatur in assumptione gloriæ virginis Mariæ.idque ob id potissimũ, quòd cum non habeat ea,festiuitas proprium sibi Euangelium,finis huiu shistoriæ per accommodationem optime conuenit diuę virgini. Ipsa enim etiam dicta Maria,ea die optimam partem consecuta est , quę nunquam auferetur ab ea. Quod autem quidam totam etiam hanc historiam allegorice studeant diuę virgini accommodare, ostẽdentes quomodo recte ipsa dicatur castellum , in quod Christus sit ingressus:quomodo item in hac vita & Marthę officium obiuerit & Magdalenę , quia scilicet Dominum intra vteri sua hospitia susceperit, eumque solicite pauit , & enutriuit,& tamen etiam intenta semper fuit verbo diuino & contemplationi : hæc, inquam, accommodatio vt non plane reprehendi debet , tum quod nihil quàm pietatem respiret , tum quod à magnis sit profecta auctorib.,nempe Bernador & Anselmo:ita tamen non potest nõvideri esse coactior,& forte nec ab Ecclesia,cùm hoc Euangeliũ institueret,intenta. Poterit autem simplicius,&ad formandos hominum mores vtilius,Euangelium hoc ea die si tractari, vt , quemadmodum illud, *Maria optimam partem elegit,quæ,&c.* accomodatur fœlicitati, ad quam assumpta virgo peruenit: ita doceantur homines optimam partem nõ esse quęrendam aut expectandam in hac vita,sed cum Maria virgine post hanc vitam. Et rursum docеãtur per ea,quæ in historia præcedunt de Marthã, & Maria sororibus,quomodo ad Mariæ optimam illam partem peruenire possint,nimirũ si cũ Martha in bonis operibus sint seduli,sed sic vt mẽtis distractio & turbatio caueatur,studeantq;cũ Maria etiam vlli rei quę necessaria est,esse intenti,& ad vnũ omnia referre. Cum enim, vt supra dictũ est, in duabus his sororibus duæ vitæ sint figuratæ,actiua,& contemplataua,quãquã duæ hæ vitæ suo modo inueniantur etiam in Ecclesia militante hic in terris,tamen actiua magis pertinet ad pse-
tẽ fidelium vitam:cõtemplatiua verò ad futurã sanctorũ vitã,quæ sola est contemplatiua perfectè,vt quæ ab omni actionum labore sit libera,cũ nullius vita his terris adeo sit cõtemplatiua , vt non communicet etiam cum actiua. Vnde D. Augustinus explicans duas vitas in sororibus istis figuratas,præsentem,inquit,& futuram,laboriosã, & quietam ęrumnosam & beatam,temporalẽ, & ęternam. Itaq;vt ad Marię matris domini partem perueniamus, hic interim donec in laboriosa ista vita agẽdũ est,Marthã imitemur,suscipiẽdo Christum in domum nostram,siue corporaliter p pauperum susceptionem,siue spiritualiter per fidẽ & charitatẽ,Christum intra cordis nostri viscera recipientes,seduli simus in operibus etiam externis quibus Christo,& suis seruiamus. Non tamen sic addicti simus officijs Marthæ.vt non etiam sororem Mariã imitemur,sedẽtes ad pedes Iesu, eiusque sermonibus tempore & loco oportunis intẽdentes,& de vno illo imprimis necessario solicitiSic enim si hanc laboriosam vixerimusvitam,aliquid in Martha,& aliquid in Maria imitantes perueniemus ad optimam illam Marię virginis partẽ quam in assumptione adepta est , nec alio modo adepta, quàm huiusmodi vita mixta Marthę, & Marthę officijs. Vnde factum est,vt,sicut ingrediente Iesu in quod dam castellum,ipsa excepit illũ in domum suam,ita vicissim ipsa egrediente ex hoc mundo,& ingrediente in castellum cœleste, Iesus exceperit illam in domum suam. Hęc tractatio vt planè moralis est,ita minus est correcta,& maxime conuenit ei modo quo Euangelium hoc tractauit Dom. Augustinus,de verbis Domini sermone 26.& 27.sed allegoricam Bernardi & Anselmi tractationem paucis in se includit.

Quærein assumptione virginis hac historia legatur.

DOCET ORATIONIS ET MODVM, ET VIM.

LVCÆ II. CAPVT LXXXIII.

FACTVM EST, QVVM ESSET IN QVODAM LOCO ORANS, VT CESSAVIT, &c.] Cùm pleraque Lucas maximè in sequentib. scribat veluti miscellanea,nõ est laborandum vt ostendatur quomodo hæc hæreant cũ præcedentibus. Non em̃ vbiq; quærẽda est cõnexionis ratio. Porro qđ hic apud Lucã Dominus scribatur hanc precandi formã tradidisse cum a quodam discipulo rogatus esset,non debet videri contrarium ei quod Matthæus iam commemoret traditã à Domino nõ rogato,in sermone illo prolixo,qui dicitur sermo in monte. Nam primũ dici potest Dominum hãc orandi formã bis tradidisse, semel ex seipso ad docẽdum Apostolos:secundò, cùm rogatus esset à discipulo isto q̃ videri̇ potest fuisse vnus ex septuaginta,qui Dominũ prius docentem hũc orãdi modũ non audiuerit. Deinde & quidem probabilius dici potest,Matthæum orãdi formã à Domino traditã iseruisse prolixo illi sermoni loco oportuno,quanquã alio tẽpore à Domino esset tradita quemadmodum verisimile est ipsum in eũ sermonẽ multa asscripsisse , quæ alio tẽpore sunt à Domino dicta ,vt ex Luca apparet. Voluit enim Matthæus ĩ principio sui Euãgelij, sermone quodã domini à se descripto summã ferè totius Euãgelicę doctrinæ cõcludere. Quia tamẽ fieri potest vt bis hæc precãdi forma sit à Domino tradita,& ne nimia fiat Euãgelistarũ confusio,visum est in Concordia eam bis ponere,quẽadmodum in sequentib. multa ex Luca haberur, quę ĩ Matthęi sermone aut alibi apud eũ sunt habita. *Factum est*,inquit,id est,accidit , *cùm esset in quodam loco orans*,quemadmodũ frequẽter facere solebat,tum ob assumptæ carnis dispensationẽ,tũ in nostrũ exẽplum,postquã ab oratione cessauit *dixit vnus ex discipulis eius ad eum ; Domine doce nos orare,&c.* Videbat enim præceptorẽ nouũ vitæ institutum & exercere & admonere,nouã ergo etiã orationẽ quæsiuit vitæ instituto conuenientẽ,vt ne eius discipuli hac in parte inferiores essent discipulis Ioannis,Docet itaq; Dominus pscripta illis forma,& quam paucis sit orandum,& quæ sint suis discipulis petẽda. *Cum*,inquit,*oratis, dicite;Pater,&c.* Hæc autẽ oratio , vt à nobis qdẽ legitur apud Lucam,pauciora habet quam oratio apud Matthæum. Omittitur enim,noster , q̃ es in cœlis,& Fiat volũtas tua sicut in cœlo,&in terra, &,Sed libera nos à malo. In Græcis tamẽ codicibus tota ponitur etiã hoc loco ista oratio,sicut in Matthæo , nisi q̃ non additur illa coronis , quæ à Græcis adiecta est in Matthęo. Sed & apud Augustinũ li.de verbis Domini super Lucam,sermone 28,tota ponitur vt apud Matthæũ. q̃ sermo totus est apud D. Ambrosium li.5.de sacramentis c.4.vt dubium sit vtrius sit. Nã D. Augustinus in Enchiridi c.115.& 116.aperte docet apud Matthæũ orationẽ Dominicã septẽ cõtinere petitiões vel partes:apud Lucã verò quinq;tãtùm,vt hic verisimilius sit Latinorũ libros hoc loco correctiores esse Græcorũ libris,in quib.probabile est ex Matthæo adiecta esse quæ hic videbãtur desiderari,vt & alibi factũ est. Ostẽdit aũt Augustinus loco prædicto orationẽ Lucæ breuiorẽ in verbis,non minus secundum sensum cõtinere,quã oratio Matthæi. Tertia enim illa petitio:Fiat voluntas tua,&c. cõtinetur in duab.præcedẽtibus. Non enim sanctificari potest nomẽ Dei,nisi fiat eius volũtas ab hominib. in terra:& si aduenerit in nos regnum Dei, pulso regno satanæ,vtiq;volũtas eius fiet in terra sicut ĩ cœlo. Sic& vltima illa pars,Sed libera nos à malo,includitur in pcedẽti , Et ne nos inducas in tẽtationẽ,imo vna eademq; est petitio,quemadmodũ indicat aduersatiua,sed. Non enim dictũ ẽ,Et libera nos à malo;verũ sed libera nos à malo;vt sciat vnusquisq; ĩ eo se liberari à malo , qđ nõ infertur in tentationẽ. Præterquã autem quod oratio apud Lucã pauciores habet partes,etiam ĩ quibusdam dictionib. differt ab oratione Matthæi Nam in tertia petitione,quotidianũ,legimus , cũ in Matthæo legamus,supsubstantialẽ. Græcis tamen eadem est dictio , ἐπιούσιον,de qua prolixe super Mat.c.Cõcordiæ 41. In eadẽ petitione p hodie,qdã Græci codices hic habẽt καθ' ἡμέραν id est quotidie,qũo & Latinos quosdã codices habere testatur quidam,& ego in antiquo codice scripto reperi , quẽ mihi exhibuit Reuerendus Dominus Abbas Tongerlensis. Offendit lectorẽ vox eadem repetita quotidianũ,quotidie. Atq,vt in Matthęo dictũ est,ἐπιούσιον nõ quotidianũ significat,sed potius essentialem,aut substantialẽ,vt sit : Panẽ nostrum essentialem dã nobis quotidie. Quæ tamen precatio nõ est diuersa ab illa;da nobis hodie;vt in Matthæo. Primũ em̃ , vt in Matthæo est dictũ, hodie,accipi potest pro toto vitæ tẽpore. Deinde qui petit sibi quotidie à Deo dari cibũ,nihil aliud quam diuinũ petit cibũ,& eum sibi singulis diebus dari,qui singulis dieb. sufficiat. Estque hac in parte quod in Luca habetur,da nobis quotidie,cõueniẽtius,quod hæc præcatio omni horæ diei magis cõueniat,quã illud,da nobis hodie. In quarta autem petitione p ὀφειλήματα,id est,debita,vt est apud Mattheũ,hic est ἁμαρτίας,id est,peccata,verũ hæc dictionum diuersitas nihil varietatis in sensu continet. Quid est em̃,inquit Augustinus de verbis Domini debitum,nisi peccatũ. Sed & de eo satis in Matthæũ. In eadẽ petitione p illo quod est in Matthęo;sicut& nos dimittimus debitorib.nostris;hic est,siquidem & nos dimittimus omni debenti nobis ; quod clarius exponitur id qđ habet Matthæus,vt intelligamus remissionem,quã im-

Factum est, quum esset in quodam loco orãs,vt cessauit , dixit vnus ex discipulis eius ad eũ;Domine,doce nos orare,sicut docuit & Ioannes discipulos suos. Et ait illis;Cum oratis dicite,Pater,sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis

nobis hodie. Et dimitte nobis peccata nostra,siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis : Et ne nos inducas in tentationem. Et ait ad illos;Quis vestrũ habebit amicũ,& ibit ad illũ media nocte,& dicet illi:Amice,cõmoda mihi tres panes,quoniam amicus meus venit de via ad me,& nõ habeo,quod ponã ante illum. Et ille deintus respondẽs dicat;Noli mihi molestus esse iam ostium clausum est,& pueri mei mecum sunt in cubili,nõ possum surgere,& dare tibi. Et,si ille perseuerauerit pulsans,dico vobis;Et si nõ dabit illi surgens eò quod amicus eius sit,propter improbitatẽ tamen eius surget,& dabit illi,quotquot habet necessarios. Et ego dico vobis:Petite,& dabitur vobis:quærite,& inuenietis:pulsate,& aperietur vobis. Omnis enim quipetit,accipit,& qui quærit,inuenit,& pulsanti aperietur. Quis aũt ex vobis pa-
A.7.43. *trem petit panem,nunquid lapidem dabit illi? Aut piscem,nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouum,nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos,cum sitis mali , nostis bona data dare filijs vestris , quanto magis pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ploramus,fundari ſuper remiſſione alijs exhibita. Ex hac autem varietate palam eſt,quàm Euãgeliſtæ nó fuerint de verbis ſuperſtitioſi. Præſcripſerat enim hanc precandi formam ſummus magiſter Chriſtus , & tamen in tantula precatiuncula non conſentit Lucas cum Matthæo,quædã omittens,quædam immutans , eãdem tamen retinens ſententiam. Et certè conſentaneum vero eſt,Lucam ſic oraſſe , vt nobis orandi formam tradidit auctore Chriſto , vt hinc diſcere poſſimus non tã de verbis ſolicitos nos eſſe inter orãdum oportere,quam vt ſpiritu oremus & mente , & attendamus potius quid oremus quàm quibus verbis, quamuis in publicis precibus à præſcriptis verbis non ſit recedendum,ne offendicula naſcantur , & diſſenſiones. Cætera quæ ad orationis huius, pertinent explicationem , quære circa Matthæum in c. Concordiæ 41.

ET AIT AD ILLOS: QVIS VESTRVM HABEBIT AMICVM, ET IBIT.] Poſtquam docuit Dominus quid ſit orãdum,in ſequentibus oſtẽdit quæ ſit orationis vis,maxime ſi ſit pſeuerans,vt ſic & ad fiduciam impetrandi inter orandum,& ad conſtantiam inuitaret,quę duo ſunt orationi ſumme neceſſaria. Quo ergo ad hæc incitaret magis,parabolã aſſumpſit de amico exorante amicum per improbam,& inſtantem,precationem. Quam parabolam anagogicè explicare ſtudent plerique,intelligentes per amicum quem accęſſit amicus. Deum hominum amatorem,&,omnia q̃ in parabola dicũtur quodãmodo Deo applicãtes. Verùm vt ea explicatio valdè variè tractatur,& coacte,ita nõ eſt opus,imo alienũ à Domini intentione,parabolã iſtam hoc modo tractare,cùm non ſit allegoria in hoc Domini ſermone, ſed exemplum ſit humanum , ex quo per cõparationem vult oſtendere quãta ſi vis orationis apud Deũ. Et ſciendum eſt duo eſſe parabolarũ genera in Euangelijs,quemadmodum docet D. Auguſtinus lib. 2. qu. Euang. c. 45. Aliquando enim Dominus adhibet parabolas,ſeu rerum cõparationes ſecundum ſimilitudinem aliquã,argumento ſcilicet ſumpto per locum à ſimilibus,vt,cùm dicitur; Sicut illud,ita & iſtud. Tales ſunt parabolæ,q̃ habentur Matth. 13. & quæcũq; hactenus ſunt habitę. Aliquãdo adhibet Dominus parabolas,vt ex diſſimilitudine aliquid probet,argumẽto ſumpto per locũ à minori affirmatiue,aut à maiore negatiue,vt cum dicitur: Si hoc,quanto magis & hoc? aut ſi nõ illud,quãto minus iſtud? quale eſt illud: Si fœnum agri,quod hodie eſt , & cras in clibanũ mittitur,Deus ſic veſtit,quãto magis vos modicæ fidei? Huius ſecũdi generis parabola eſt,quæ poſtea ponitur Lucæ 16. de villico iniquo,quẽ dominus ipſius laudauit,de ꝓuidẽtia,qua ſibi in futurũ ꝓſpexit: qui nõ poteſt intelligi gerere iuſtorum perſonam,vt qui domino ſuo nõ faciãt fraudem,quemadmodum fecerat villicus ille,ſed per contrarium ſignificatnr ꝙ ſi laudatus eſt à domino ſuo,qui ſtaudem illi faciens,per largitiones in futurũ ſibi ꝓſpexit,quãto magis à Domino Deo laudari merebitur,quiſquis ſecundum illius ꝑcepta ſibi amicos facit de diuitijs ſibi creditis? Talis etiam parabola eſt Lucæ 18. de iniquo iudice,qua idẽ docere voluit Dominus quod præſenti parabola,nẽpe quæ ſit orationis perſeuerantis vis. In illa enim parabola Deum comparans cum iniquo iudice,nõ vult cõditiones iniqui iudicis Deo etiã tribuẽdas,ſed per diſſimilitudinem vult ſignificare,quod ſi apud iniquum iudicẽ tãtum valuit perſeuerãtia viduę precantis;quãto magis apud Deũ fontem iuſtitiæ & miſericordię,valebit oratio iuſtorũ ſupplex & perſeuerãs ? Talis ergo & ꝑſens eſt parabola,vt nõ minus coacta ſit tractatio parabolæ,qua conditiones amici dormiẽtis ęquis Deo accõmodare ſtudet,quam ſi conditiones iniqui iudicis Deo velit applicare. Proinde accommodatio parabolæ ſecundum intentionẽ Domini hoc modo eſt per argumentũ à minori facienda ; Si tantũ valet inſtans amici precatio apud amicum hominẽ,vt,ſi inoportuno tẽpore,quo iuſte negari poterat,petit ab eo aliquid , ille etſi non moueatur reſpectu amicitię,tamẽ victus improbitate precãtis,etiã amplius offerat quã petebatur,multo magis valebit apud Deum hominibus amiciſſimum, cui nullum tempus eſt inoportunũ,quiq; præcãtium improbitate non offenditur,ſed delectatur, adeo vt quod iuſte negari poterat , aut etiã debebat,veluti perſeuerantia precantis victus concedat,idq; etiã copioſius quam petebatur,vel obid maxime differẽs dare qđ petitur vt accẽdens deſideriũ vberius donet quod petitur. Pet hanc accommodationem patet exemplum adductũ duo oſtendere , nempe quod perſeuerantia orationis etiã id impetrat,quod iuſte poterat negari , & qđ plus impetrat quam petebatur. Ideo enim dicitur in exemplo; Dabit ei,quotquot habet neceſſarios, hoc eſt,non tantum tres panes quos petebat , ſed quotquot habet neceſſarios. Præterea verò exẽplum indicat nos ad Deum tanquam ad amicum ſumma cũ fiducia accedere debere,quomodo ille de quo in parabola,fretus amicitia,etiã intempeſta nocte non eſt veritus amicum dormientẽ interpellare,& recuſantis exaudire,oſtiũ improba, & inuerecunda perſeuerãtia pulſare. Si enim amicus egens nõ veretur amicitia fretus amicum hominem inoportuno tempore tam improbe ſolicitare,multo magis nos confiſi de Dei erga nos beneuolentia,non debemus vereri illum adire , atq; ab eo quæ neceſſaria ſunt petere,q ui nos vt filios ſuos ſumme amat,cui gratia eſt orãtis im ꝓbitas, & qui dando exhauriri nõ poteſt. Poſtremum parabola indicat etiã qualia debeamus à Deo petere,nempe bona , & q̃ ad vitæ ſpiritualis ſubſtẽtationẽ nobis & alijs sũt neceſſaria & vtilia,quẽadmodũ ille,de quo in exẽplo,panes dicitur petiſſe, non autẽ ciborũ lautitias. Quod ſi ad myſteriũ referre velimus numerũ ternariũ , quare ſcilicet de trib. panib. facta ſit mentio,dici apte poteſt,fidem, ſpem,& charitatem inſinuatas. Hæc enim tria & quæ ad illas pertinent virtutes maxime ſunt petenda. Porro in exẽplo,& parabola iſta,locutio eſt proptia. Incipit enim Dominus ſermonem ſuum à quæſtione,& quæſtionem non finit,ſed interrũpit eam,dicendo affirmatiue; *Dico vobis* , cum dicendum fuiſſet,nonne ſi perſeuerauerit,&c. Aut incipiẽdum erat: Si quis veſtrum habeat amicum,&c. Pro accuſatiuo,autem, improbitatẽ vt nos legimus,Græce eſt ἀναιδειαν,quod proprie eſt impudẽtiã & inuerecundiam. Eleganter tamen vertit interpres,ſi modò recte intelligatur. Non enim hic opponitur improbitas probitati,ſed quomodo in prob. dicitur interdum qui vrget nec ceſſat,etiam in bonam partem,vt cum dicit Vergilius ; Labor improb. omnia vincit ; ita hic improbitas accipitur pro vrgente & inuerecunda perſeuerantia.

Duo parabolarum genera.

ET

ET EGO DICO VOBIS: PETITE, ET DABITVR VOBIS : QVÆRITE, &c.] Applicat modo Dominus præcedentem parabolam ſuo propoſito,quamuis non omnia in parabola indicata explicet. Et ego,inquit,dico vobis,quibus verbis ſua illos authoritate confirmat ad fiduciam impetrandi. Eſt autem ſenſus: Quemadmodum ille,qui amicum interpellat,petendo,quærendo,& pulſando impetrat qđ vult : ita & vos ad eius exemplum petite à Deo,& dabitur vobis. Præſupponit autẽ petenda ea,quæ ſuperius docuit oranda,quæque & in præcedenti parabola & ſequenti etiam indicat,nempe ante omnia,cœleſtia & ſpiritualia bona,q̃ à cœleſti patre filios cœleſtes petere cõuenit,ſicut à terreno patre terrena. Magnificẽtiſſimus,inqt Baſilius,eſt rex noſter , & indignatur,ſi quis exigua illũ petat. De Alexandro rege legitur,quod cũ Perillus vnus ex ipſius amicis filiab. ſuis ab Alexandro dotem peteret , iuſſit illum capere talenta quinquaginta. quumque is reſpondiſſet,decẽ ſatis eſſe: tibi quidẽ , inquit ſatis eſt tantum accipere,mihi verò non ſatis eſt tantũ dare,notãs regiæ beneficentiæ eſſe. maxima & vltra ſpem concedere. Antigonus Macedonum rex Thraſillo Cynico petenti drachmam, Non eſt,inquit,munus regium. Cynico ſubijciente: Talentũ igitur da. At non eſt,inquit,Cynicum tale munus accipere,indicans petenda ea,quæ digna ſunt petente,& eo , qui rogatur. Sic ergo & nos petere à Deo debem⁹ digna nobis,& eo quẽ petimus. Porro quæ hic apud Lucã ponũtur,habita ſunt & expoſita in Matthæi c. 7. in capite Concordiæ 43. Nec eſt hic quicquam peculiare,niſi quod in fine pro,ſpiritum bonum,Matthæus habet,bona: & ꝙ in parabola de patre quem orat filius,tertium addit de ouo,& ſcorpione,qđ nõ eſt in Matthæo. Non eſt autem neceſſe myſticam aliquam ſignificationẽ requirere in pane,& lapide,piſce , & ſerpente,ouo,& ſcorpione , quod tamen quidam faciunt,ſed nimis variè & coactè. Nam ſicut præcedens parabola,ita & hæc aſſumpta eſt , vt per cõparationẽ argumento à minori imò à cõtrario oſtendat patris cœleſtis in exorando facilitatem, quemadmodum patet in parabolæ accõmodatione illud tantum pro literali ſenſu notandum pani opponi lapidem , ꝙ lapis formam panis habeat: alluſumque videtur ad locum vulgarem,quo panem expectanti lapidem quidam porrigunt,iuxta illud Plauti; Altera manu fert lapidẽ,panẽ oſtentat altera. Quod adagiũ in eos quadrãs , qui amicos ſe ſimulant,cum nocere ſtudeãt,trãſlatum eſt ab ijs,qui canes oſtentato pane pelliciunt,deinde accedẽtib. ſaxum illidunt. Piſci autem opponitur ſerpens , ꝙ piſcis in multis cum ſerpentib. conueniat,volubilitate ſcilicet,lubricitate,& progreſſu. ouo autem ſcorpius opponitur , ꝙ ſcorpium porrigere quidã ſoleãt vacuo oũi putamini incluſum,ſicut & ipſæ dipſades faĩunt , ſtruthiocamelorum inanib. putaminib. occultãtes ſeſe. Significatur ergo,quod cũ patres terreni,etſi ſint mali, filijs ſuis petentib. non dant , quemadmodũ inimici facere ſolent,pro neceſſario pane inutilẽ lapidẽ,aut pro piſce,& ouo vtili,& delectabili ſerpentẽ,& ſcorpiũ noxios,ſed dant eis bona,q̃ precati ſunt,multo magis pater cœleſtis natura optimus daturus eſt filijs ſuis petẽtibus,ſe et eis digna. Itaq; parabola et eiuſdẽ cõcluſio idicat et quaha ſint à Deo petenda,et quales eſſe debeãt qui à Deo ſunt exaudiendi,nẽpe tales,qui illũ diligãt, quique illum vt patrem ſuum inuocare poſſunt.

Luc. 11. 123. 120.

REPREHENDIT PRÆPOSTERAM PHARISÆORUM MUNDITIAM. Lucæ II. CAP. LXXXIIII.

ET cum loqueretur,rogauit illũ quidã Phariſæus,vt prandęret apud ſe,Ieſus autem ingreſſus recubuit: Phariſæus autẽ cœpit,intra ſe reputãs,dicere,quare non baptizatus eſſet ante prãdiũ. Et ait Dominus ad illũ: Nunc vos Phariſæi,quod de foris eſt calicis & catini mundatis,quod autem intus eſt veſtrum,plenũ eſt rapina,& iniquitate. Stulti: nonne qui fecit, quod de foris eſt,etiã id,quod deintus eſt,fecit? Verumtamẽ quod ſupereſt,date eleemoſynã,& ecce omnia munda ſunt vobis. Sed væ vobis Phariſæis,quia decimatis mentã,& rutam,& omne olus,& præteritis iudiciũ,& charitatem Dei. Hæc aũt oportuit facere,& illa non omittere. Væ vobis Phariſæis,quia diligitis primas cathedras in ſynagogis,& ſalutationes in foro. Væ vobis,quia eſtis vt monumẽta,quæ non apparent,& homines ambulantes ſupra,neſciunt. Reſpondẽs autẽ quidam ex legiſperitis,ait illi: Magiſter,hæc dicens,etiã contumeliam nobis facis. At ille ait: Et vobis legiſperitis væ,quia oneratis homines oneribus,quæ portarę non poſſunt,& ipſi vno digito veſtro non tãgitis ſarcinas. Væ vobis,qui ædificatis monumenta Prophetarũ,patres autẽ veſtri occiderũt illos,profectò teſtificamini,quod conſentitis operibus patrum veſtrorũ,quoniã ipſi quidem eos occiderunt,vos autem ædificatis eorum ſepulchra. Propterea & ſapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas,& Apoſtolos,& ex illis occident,& perſequẽtur, vt inquiratur ſanguis omniũ Prophetarũ,qui effuſus eſt à conſtitutione mũdi à generatione iſta à ſanguine Abel. vſque ad ſanguinẽ Zachariæ,qui perijt inter altare,& ædẽ. Ita dico vobis,requretur ab hac generatione. Væ vobis legiſperitis,quia tuliſtis clauem ſcięti æ,ipſi non introiſtis,& eos,qui introibãt, prohibuiſtis. Cum autem hæc ad illos diceret,cœperunt Phariſæi,& legiſperiti grauiter inſiſtere , & os eius opprimere de multis,inſidiantes ei , & quærentes aliquid capere de ore eius , vt accuſarent eum.

ET CVM LOQVERETVR, &c.] Poſt ea, quæ præcedenti capite ſunt habita , ſequitur apud Lucã de ejecto dæmonio muto , & diſputatione hinc nata: verum hoc miraculum cum ſecuta diſputatione ſupra capite Cõcordiæ quadrageſimo nono ſuo poſuimus loco , quo ex Matthæo, & Marco manifeſtum erat,eſſe reponendum. Itaque iam ſubiungẽdum erat,quod deinde ſequitur apud Lucam,de reprehẽſa à Domino phariſæorũ religione,qđ ſic à Luca ſubiungitur diſputationi ſecutæ ex ejectione dæmonis,vt tamen nullus ſignificetur ordo,nec ſtelligere cogamur,ſicut nec poſſumus,ſtatim poſt eam diſputationẽ hæc,quæ iam ſequuntur,contigiſſe. Non enim dicit ; Et cũ hæc loqueretur,ſed tantum,& *cum loqueretur*,vt ſignificetur quodam tempore cum Dominus po-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pulum doceret Pharisæum rogasse illum, vt secũ prãderet. Quo autem tempore, aut loco istud cõtigerit incertum est, sicut & de multis alijs, quę sequũtur in Luca, quæ ob id eo erant ponẽda loco, quo apud Euangelistam inueniũtur. Itaque cum quodam tempore Dominus loqueretur ad populum, quidam Pharisæus, vel quod iam esset vtcũq; Domino affectus, vel ꝙ videri vellet illi esse bene affectus, rogauit illum, vt pranderet secum. Nõ recusauit Dominus, nulli se nõ præbẽs, vt omnes ad se attraheret. Ingressus ergo mox accubuit, ꝓtermittens studio morẽ Pharisæorũ, & Iudæorũ, quo, vt habet Marcus capite 6. solebãt se studiosè abluere ante cibi sumptionẽ. Quare Phãrisæus id animaduertens, cœpit intra se reputans dicere, id est, tacita secũ cogitatione quærere, qd esset causę, ꝙ Dominus non esset baptizatus, hoc est, lotus manibus, priusquã accumberet. Porro Græca nõ habẽt, *cœpit intra se reputans dicere, quare, &c.* sed, Pharisæus autẽ cum vidisset, admiratus est quod non esset lotus. Obseruanda autem hic natura superstitiosæ, & præposteræ religionis, quæ in reb. externis pœnissimum collocat sanctitatem, nimirum ꝙ ea in huiusmodi rerum, etiam si planè sint inutiles ad sanctitatem, neglectu mox offendatur, & scandalizetur, suspicionesque malas & peruersa gignat iudicia. Iesus Itaque intelligens quanta esset euãgelicæ & veræ pietatis pestis, illa Pharisæorum religio vana, acriter illam coarguit, ac reprehensionis argumẽtum pro suo more desumit, imprimis ab ijs rebus, quæ in manib. erant, ijs scilicet, quæ in mẽsa erant appositа, calice, & catino: quorũ illud est vas vnde sumitur potus: illud, vnde cibus. Nã catinus vel catinum, pro quo Græcè est πίναξ, scutellam significat, & lancẽ, vnde apud Matt. c. 23. est, paropsis. Græca item dictio scutellã significãs. Quæ enim hic à Domino dicta Pharisæis & Scribis cõmemorat Lucas, eadẽ & Matthæus habet c. 23. sed alio tẽpore & loco hæc dicta narrat, vt videri possit hæc Dominum sæpius dixisse: quãquã fieri possit vt vel Lucas, vel Matthæus accepta occasione ea coniunxerint verbis Christi, quæ etsi alio tempore dicta, habebant cũ his quæ tum à Domino dicebantur affinitatẽ. Id enim frequenter ab Euangelistis factũ esse, valde ꝓbabile est. Cæterũ quo rectè intelligatur, quod Dominus hic dicit, sciendum hunc sermonem de mundatione calicis, & catini esse parabolicũ. Nã sub exemplo calicis & catini vult Dominus significare internam, & externã hominis mundationẽ, vt sensus à Domino intentus sit iste; Miraris Pharisæe, quod nõ lauerim manus ante prãdiũ: externam enim mundicię miro studio sectamini, verè similes ijs, qui exteriora poculi, catiniq; mundãt diligenter, interiora reliquentes sordida. Nã cum soliti sitis ne illotis manib. cibum summatis, negligitis tamen quod intus est vestri mũdare, cum illud plenũ sit iniqtate & rapina. Hãc similitudinem à Domino indicatã Lucas ponit imperfectã. Nã, cum cœpisset de calicis mundatione externa, dicens, *quod deforis est calicis, & catini mundatis*; subiungit de interna hominis mundatione, dicẽs *quod autem intus est vestri, plenum est, &c.* cum dicendum videretur, quod autem intus est illorum. Sed hac digressione notauit Domini sermonẽ esse parabolicum. Apud Matthæum autem secundum rectiorẽ lectionẽ similitudo tota ponitur. Sic enim habet; Mundatis quod deforis est calicis, & paropsidis, intus aũt plena sunt rapina, & immũditia. Quib. verbis & ad literam significat calices ablutos in se continere male parta, & parabolice significare externum hominem ab eis diligenter mũdari, interioris hominis munditia neglecta. Porro aduerbium, *nunc*, cum dicit Dominus; *Nũc vos Pharisæi*, videtur positum tanquam contemptim & vehementer dictum. Quidam intelligit significatum etiam tunc cùm minime cõueniebat, ablutiones huiusmodi institutas, & obseruatas à Pharisęis, nimirum cum aduenięte luce Euangelica, etiã Mosaicæ ablutiones, & omnes legis cæremoniæ essent abolẽdæ. Dicit autem, *vos Pharisæi*, notare volens non tantum personas præsentes, sed totum Pharisæorum ordinem, quibus ob præposteram mundiciem obijcit stultitiam & insipientiam, dicens; *Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod de intus est, fecit?* quasi dicat: O vos imprudentes, & peruersi iudicij. Cùm propter Deum & religionis cã diligentem mundandi corporis curam habeatis, cur non etiam eadẽ ratione animo mundando incumbitis, cùm à Deo sint condita & corpus & anima? Oportet enim intelligere Dominũ hic præsupponere causam institutæ, à Pharisæis, corporalis mundationis, nempe quod ea non fuit instituta ciuilitatis causa, sed quasi per eam Deo quis placeat, vt per quam Dei opus mundaretur. Nisi em̃ hæc intelligatur ratio præsuppositа, non conuenienter ad eos refellendos subijceret Dominus, *Qui fecit quod deforis est, &c.* Et hactenus quidem Dominus ostendit, interiorem munditiam non minus, imo magis curandam quàm exteriorem. Nã quod non minus, secunda sententia: quod autem etiam magis, præcedens parabola demonstrat. In sequẽti vero sententia ostendit interiorem munditiam apud Deum sufficere, & quomodo ea haberi possit. *Veruntamen*, inquit, *quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* In qua sententia illud, *quod superest*, quod non est apud Augustinum, nec Ambrosium. Beda dupliciter intelligi posse indicat, nẽpe vt sit sensus: Quod supereſt necessario victui, & vestimento, aut *quod superest*, id est, quod tam multo scelere præoccupatis solum restat remedium. Verùm neutũ sensum Græca patiuntur, quæ non habent, τὸ περισσὸν neque τὸ λοιπὸν sed τὰ ἐνοντα, quæ dictio à Græcis exponitur ꝓ ὑπάρχοντα id est, ea quæ adsunt, & quæ habetis, idẽque voluit significare interpres per, *quod superest*, vt sit sensus; Date in eleemosynam id, quod vobis supereſt, id est, adest. Significare em̃ voluit non posse id dari, quod iam præterijt, & consumptum est, sed tantũ quod adhuc adest, & in manib. est. Verum circa hoc Domini consilium de curanda munditia perfecta per elemosynam, occurrit dubium, quomodo Dominus eis, quos modò fecit sceleratos, & raptores, perfectam munditiam pollicęatur per solam eleemosynam, nulla etiam mentione facta de restituendis ijs, quæ iniustè parta fuerunt, qũ ante omnia eis fuerat suadendum, & præcipiendum. Itaque quidã, & Caietanus hac appareti absurditate moti pro, *date*, magis putãt verbum indicatiũ vertendum, datis. Nam Græca dictio δὸ τε anceps est ad date vel datis. Intelligunt ergo Dominũ nõ docere quomodo munditia mentis sit paranda, sed quomodo Pharisæi sibi persuaserint se coram deo mundari rapina, alijsque vitijs animi, nempe si ex iniustè partis facerent eleemosynam, quam alibi dominus notat eos facere coram hominibus, vt videretur ab eis. Tales certè & hodie inueniũtur nimis multi, qui à rapinis & iniustè ac quisitis credũt se purgari, si hinc faciãt eleemosynas. & Augustini tẽpore fuerũt plerique, qui occasione huius Dominicæ sententię sibi promittebant per eleemosynas salutem æternã, etiamsi sceleratissimè viuerẽt, & vitam suam corrigere negligerent, vt testatur D. August. in Enchiridio capi. 75. & alibi. Quibus non erit huius erroris occasio, si pro, *date*, legeretur datis. Idẽ erit sẽsus nostrę lectionis, si ironicè & reprehẽsiuè intelligatur dictũ illud, *Date*, Hanc tamẽ domini sententiã potius præceptiue esse accipiẽdam, quomodo omnes veteres acceperũt, vel illud satis ostẽdit, quòd apud Matthæũ domini cõsiliũ Pharisæis suggerit, quomodo possint verã, & perfectam assequi ꝓmũdicię, Mũda, inquit, prius quod intus est calicis, & paropsidis, vt fiat & id, quod de foris mundum. Sicut ergo ibi modum perfectæ mũditiæ assequẽdę tradidit, ita & his voluisse ĩ simili loco, verisimile est. Ad eleemosynam autem auaros, & iniustos Pharisæos dominus etiã postea apud eũdem Lucã inuitat, per parabolã de villico iniquitatis. Et omnino hoc Domini consiliũ simile est cum illo Danielis, quo propheta docuit Nabuchodonosorem modũ impetrandæ reconciliationis diuinæ; Peccata tua, inquit, eleemosynis redime. Non voluit aũtẽ Dominus eleemosynam de iniustis fieri bonis, aut eã solam sufficere raptoribꝫ & iniustis Pharisæis, sed præsupponit eam debere debitè fieri, & ei etiam reliqua esse cõiungẽda, quę ad salutem sunt necessaria homini, quemadmodũ in similibus sententiis semper est præsupponendum, vt cũ dicit Dominus; Si dimiseritis hominib. peccata eorũ, dimittet & vobis Deus pater peccata vestra; cũ ad cõsequendam à Deo peccatorum remissionẽ, etiã alia sint necessaria. Et quidẽ illud τὰ ἐνοντα, satis indicat, de quibus sit facienda eleemosyna, nẽpede iis, quæ quis habẽt, qualia nõ sunt ea, quæ iniustè habentur. Et alioqui illud τὰ ἐνοντα, exponi põt per licita, & quæ sũt in hominis potestate. Deriuetur ab ἔξεσι, quod significat licere, vt intelligatur dominũ ex proposito significare voluisse, eleemosynã nõ dãdã ex iniustis bonis, sed tantũ ex iis, quæ quis habet in sua potestate. Eleemosynam autem singulariter Dominus ab istis expetit, quod ea sit contraria rapinæ, & iniustitiæ, ac ob id aptũ mediũ mundandi se ab iniustitia, & rapina, cũ cõtraria curentur contrarijs. Itaque sensus est, vt interiora vestra per rapinã, & iniustitiam coinquinata mũdẽtur, dare ex iis, quæ in vestra sũt potestate, eleemosynã, vt qui aliena iniustè accepistis iã ecõtra largiamini vestra aliis: sicq; fiet vt mũdato animo, omnia etiã exteriora mũda, sĩt vobis corã deo. Sicut enim coinquinatis corde nihil est mundũ apud Deũ, ita mũdis corde nihil est apud Deũ immundũ. Proinde D. Basilius interrogatus, nũ hac Domini sentẽtia significatũ sit, omniũ peccatorũ remissionẽ per eleemosynã haberi posse, respõdet. Ipsa, inquit, consequentia eorũ, quæ pręcedũt, declarat quod dictũ est, Quũ enim antea dixisset, ꝙ purgatur externa poculi, & patinæ pars: quod vero intra vos est, plenũ est rapina, dolo; ac malitia sic iuduxit; *Verunt amen quod supereſt, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Omnia videlicet hęc, quę rapicdo, & auaritia peccam̃, ac male agimus. Declarat hoc etiã Zachæus, dũ ait; Ecce dimidiũ bonorũ do pauperibus, & si quem defraudaui, reddo quadruplum. Quare quæcũque talia sunt peccata quæ dissolui possunt, & ꝓ quibus licet reddere multiplex, hoc modo purgãtur. Et hoc, inquã, modo, nõ ipso per seipsum sufficiente purgationẽ, verum agẽte primordialiter misericordia Dei, & sãguine Christi, in quo etiã aliorum omnium habemus redemptionẽ, si ob singula dignos pœnitẽtiæ fructus fecerimus. Hæc Basilius quæst. 271. D. Augustinus, quo ostendere hãc Domini sententiã esse absolute veram, & sola eleemosyna omniũ fieri peccatorum remissionem intelligit in Enchiridio ca. 73. & sequentib. eleemosynã. quę hic præcipitur, ante omnia includere, vt quis suii ꝓsius misereatur, secundũ illud Sapientis; Miserere animæ tuæ placẽs Deo, hoc est, vt agnoscens suam, quam peccando incidit, miseriam, studeat per fidem in Christum, & sacramẽta ab ea liberari. Deinde nomine eleemosynę cõprehendi omnia opera, quibus quis proximo prodest, & benefacit. Non enim, inquit cap. 73. solum, qui dat esurienti cibum, sitiẽti potum, nudo vestimẽtum, peregrinãti hospitium, fugiẽti latibulũ, ægro vel incluso visitationẽ, captiuo redemptionẽ, debili subuectionem, cæco deductionem, tristi cõsolationem, non sano medelam, errantiviam, deliberanti cõsilium, & quod cuique necessarium est in digenti, verum etiam & qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat, & qui emendat verbere, in quẽ potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, & tamen peccatum eius, quo ab illo læsus est, aut offẽsus, dimittit ex corde, vel orat, vt dimittatur non solum in eo, quod dimittit, atque orat, verum etiã in eo, quod corripit, & aliqua emendatoria pœna plectit, eleemosynam dat, quia misericordiã præstat. Hæc ille.

Sed væ vobis pharisæis, qvi decimatis.] Cum occasione data in superioribus dominus notasset præposteram religionem Pharisæorum per humanorum mandatorum obseruationem, pergit iam & aliud adiungere, quo eorum etiã præpostera religio deprehenditur in mandatis diuinis. Porro inprimis hic notandum verbum decimare, sicut & quod corrẽspõdet apud Græco ἀ ποδεκατῶν. & apud Hebræos עשר asar, ambiguũ esse, & significare decimas dare, vel decimas accipere, sicut verbum fœnerari, est ambiguum. Nã pro decimas accipere, in trib. linguis accipitur, vbi nos legimus: vineas vestras, segegẽtes vestras, greges quoque vestros addecimabit. Econtrario pro decimas dare, Græca, & Hebræa dictio præter alia loca accipitur Genes. vigesimo octauo vbi nos legimus: Cunctorum, quę dederis mihi, decimas offerã tibi. Græca enim est, δεκάτην ἀποδεκατώσω σοι & Hebraice עשר אעשרנלך asser asserẽnou Iach. Sic & ad Hebræos 7. ἀποδεκατῶν, pro decimas sumere positum est. Itaq; hoc loco verbum, decimare, quidã accipiunt pro decimas sumere, intelligẽtes Dominũ hic notare Pharisęos de eorum auaritia, qua etiã de minimis rebus exiherent decimas. Sic enim accepisse Diuum Hieronymum patet, cum in Matthęum scribẽs sic habeat: Ex hoc capitulo arguit eos auaritię, quod studiose etiam vilium holerum decimas exigant. Verum cum non Pharisęorum, sed sacerdotum, & Leuitarum fuerit, accipere decimas, melius decimare hic accipitur pro decimas dare: vnde postea

Luce. 13

Danie 4.

Eccle. 30.

1. Reg. 8

Universidad de Deusto
Biblioteca

stea apud Lucam quidam Pharisæus introducitur glorians apud Deum,& dicens; Decimas do omnium,quæ possideo,vbi pro decimas do,Græce est verbum hic positum ἀποδεκατῶ. Non vult autem Dominus reprehendere in Pharisæis, quod decimas etiam olerum darent,cum postea videatur aperte asserere illas esse necessarias, sed quòd cũ in minimis essent studiosi, maiora legis negligerent, vt sensus sit; Væ vobis, quòd cum religiosis gratia decimetis omne olus,tamen præteritis iudiciũ, & charitatem Dei: tanquam etiam intelligi possit illos ob huiusmodi decimationem reprehensos, non quòd factum illud malum esset,sed quòd per hypocrisim & sanctitatis simulationẽ fieret, quẽadmodum ex eo patuit, quòd præterirẽt maiora legis. Vnde apud Matthæum dicitur; Væ vobis Scribæ,& Pharisæi hypocritæ. Cæterũ cũ dicitur; *& præteritis iudicium & charitatem Dei*, nomen iudiciũ,quod varie à diuersis accipitur, dicendum est secundum scripturæ phrasim positum esse pro iustitia. In scripturis enim facere iudicium & iustitiam,est iuste,& cu æquitate conuersari. Itaque duo dicit: *Iudicium & charitatem Dei.* Iudicium quo ad homines cum quibus viuimus: charitatem quoad Deum,quem colimus. Cum autẽ subditur, *Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere;* hæc refertur ad iudicium,& charitatem, *& illa*, ad decimationes: significatúrque ante omnia necessarium esse charitatem,& iudicium seruare,ac secũdo loco decimationes illas habendas: quo dominus significauit se illas non reprehendere, ne haberent,quod calumniari in ipsũ possent, tanquam legi contrarium. Verum circa hanc domini sentẽtiam duæ occurrunt difficultates. Altera, vtrũ secũdum legem veterem Iudæi obligati erãt ad soluendum decimas olerum, & herbarum minimarum. Quod enim obligati essent ex his verbis domini apparet,cum dicatur, *oportet illa non omittere.* Quod autem nõ fuerint obligati, apparet primum ex eo,quòd Leuit. 27. explicentur decimarũ soluendarum certæ species,cum,quod ad fructus pertinet,dicitur; Omnes decimæ terræ,siue de pomis arborum,siue de frugibus, Domini sũt. Quod autem ad animalia pertinet, dicitur; Omniũ decimarum bouis,& ouis, & capræ quæ sub pastoris virga transeunt,quicquid decimum venerit,sãctificabitur Domino. Hoc tamen loco pro,de frugibus, Hebraice est,de semine terre: sed Deuter. 14. species decimarum enumerãtur decima frumẽti, & vini,& olei,hoc est, vt & alibi dicitur, decima de area,vel de torculari. Vbi pro eo, qđ apud eos prẽmittitur; Decimam partem separabis de cũctis frugibus tuis, quæ nascuntur in terra per annos singulos; Hebræa habent; Decimando decimabis omnem prouẽtum seminis tui quem producit ager annuatim. Vbi notandum videtur dictum esse ager nõ terra, vt horti paruí non sint comprehensi,& significatum satis sit de minimis illis herbis, quæ cum copia non proueniũt, decimas non esse leuitis dãdas. Et merito,cũ ipsimet Leuitę hortos habere possent,è quibus,quantum satis esset, huiusmodi herbarum possent colligere. Proinde verisimile est de mẽta,ruta,&c. decimas secundũ legem non fuisse omnino necessarias,sed Pharisæos earum solutionem veluti necessariam obseruasse, volentes videri exacti legis obseruatores,quæ Leuiti. 27. & aliis quibusdam locis videtur requirere decimas omnium ex semine terræ prouenientiũ.

Luc. 18.

Id eò est verisimilius, quod videatur Dominus significare decimationem mentæ, & omnis oleris, esse Pharisaicũ institutum, non legis præceptum, sicut & ablutionem calicum, & manuum, de qua prius egit. Nec obstat quod Dominus dicat, *hæc oportuit facere, & illa non omittere.* Nam primum demonstratiuum *illa*, referri potest, nõ ad olerum decimationem, sed simpliciter ad decimationem, vt sit sensus; Ante omnia oportuit hæc grauiora legis facere, & tamen interim etiam nõ omittere decimationem. Aut, *oportebat*, pro cõueniebat positum est, vt intelligatur Dominus olerũ decimationem approbasse, vt quæ legi esset consentanea etsi non esset necessaria. Aut loquitur dominus secundum Pharisæorum de decimis soluendis iudicium nõ reprehendendum, vt sit sensus; Hęc prẽcipua legis opotuit ante omnia facere,& tunc, si ità visum vobis est, etiam illa oportuit non omittere. Altera difficultas est, vtrũ decimarum solutio hodie sit in obligatione ex præcepto diuino. Quod enim ex diuino præcepto sit necessaria, Canonistæ pleriq; cõtra Theologorum sententiã pugnant ex hac domini sententia, ad idem probãdum varias scripturas ex veteri testamẽto citantes, quibus decimarum solutio exigitur, & ad hæc etiam authoritates D. Augustꝰ. & Hierony. quæ habẽtur 16. quæ. 1. in fine. Item aliquot pontificũ decretales epistolas, in quibus aperte dicitur, decimas nõ ab homine, sed à DEO institutas, et deberi ex diuino præcepto, vt cap. parochianos, de decimis, etc. tua nobis, eodem. In illo enim dicitur: cũ decimæ nõ ab homine, sed ab ipso Domino sint instituꝛę quasi debitum exigi debent. In isto vero dicitur, Deũ decimas sibi reddi præcepisse in signum vniuersalis domini, easque deberi ex diuino mandato. Quæ omnia argumenta quantumuis videãtur Canonistis quibusdã concludere id, quod ipsi volunt, non tamen id esse verũ, patet, quia, cũ præceptum de soluendis decimis in veteri testamento editum à deo, sit præceptum iudiciale, & nõ præceptum decalogi, omnia autẽ cæremonialia, et iudicialia præcepta legis nõ sint vi legis antiquatæ amplius in obligatione, sed tãtum moralia prẽcepta dacalogi, eo quòd sint præcepta naturalia, cõsequitur manifeste decimarũ solutionẽ hodie nõ esse in obligatione ex sola vi legis Mosaicæ. Nec enim dici potest decimarum solutionem nõ à lege primũ institutam, sed debitã esse iure naturæ, eo quòd eas ante legem dedisse legantur Abrhã, & Iacob. dederunt enim illi nõ ex debito, sed voluntarie, quemadmodum patet ex eo, quod eas se Iacob domino daturum vouerit. Nã votum fieri debet de iis, quæ alioqui nõ sunt in prẽcepto. Deinde si vel ex iure naturali, vel ex iure diuino decimæ essent hodie in obligatione, non posset circa earum solutionem põtifex dispensare, non posset contra eas fieri præscriptio, & quaçunque cõsuetudine, præscriptione, aut humana consuetudine nõ obstante decimæ secundũ præceptũ legis Mosaicæ omnib. ministris altaris essent soluendæ, & non solum curatis. Nam contra legẽ Dei nulla valet præscriptio quãtumuis multorũ annorũ, nulla cõsuetudo, nulla dispensatio, nulla cõstitutio. Cõsequitur ergo decimarum solutionẽ iam esse necessariam ex iure Canonico, innitente tamen iuri diuino veteris legis, humana cõstitutione, vel cõsuetudine renouato. Proinde paucis respõdendũ est argumentis in cõtrarium adductis. Et primum quidam

Vtrũ decimæ sint diuino præcepto.

quidẽ, scripturas quas afferunt ex veteri testamẽto certũ est nihil amplius probare, quam decimas illo tẽpore fuisse ex iure diuino necessarias, sicut eodem iure tunc necessaria erat primogenitorum oblatio, quæ iam non est necessaria. Nec amplius probari potest ex hac Domini sentẽtia. Pharisæis enim, quibus Dominus loquebatur illo tempore decimarum solutionem necessariam fuisse significauit dñs, non autem legẽ de decimis in posterum à suis soluendis statuere voluit, non magis quàm dum diceret leproso mundato; Vade, ostẽde te sacerdoti, & offer munus tuum quod præcepit Moses, statuere voluit quid in posterum à leprosis mundatis semper esset faciendum. Sed & hoc notãdum in verbis dñi non esse dictum, quemadmodum quidam citat. *Hæc oportet facere*, sed hæc oportuit facere, quamquam etiamsi dictum esset, *oportet*, nihil hinc magis colligi posset quam dictũ est. Quod verò ad sententias, & authoritates patrum Augustini & Hieronymi cap. Reuertimini, & cap. Decimæ, pertinet, non hinc probari potest Canonistarum sententia, sed potius infirmari. Nã quod ad Hieronymum spectat, capitulum illud, Reuertimini, desumptum est ex eius commentariis in Malachiæ cap. 3. vbi exponit legis præceptum, quod, vt iam probatum est, non obligat amplius vi illius legis, proinde nihil hinc amplius colligi potest, quàm supra dictum est. Subiungit autem Diuus Hieronym. eodem loco, quod cum magis facere videatur pro sententia Canonistarũ omissum est in prædicto c. à Gratiano. Quod inqt, de decimis primitiisque diximus, quæ olim dabãtur à populo sacerdotibus & Leuitis, in ecclesiæ quoque populis intelligite, quibus præceptum est non solum decimas dare & primitias, sed & vendere omnia, quæ habent, & dare pauperibus, & sequi Dominum Saluatorem. Quod si facere nolumus, saltem Iudæorum imitemur exordia, vt pauperibus partem demus ex toto, & sacerdotib. ac Leuitis honorem deferamus. Hic Hieronymus dicit, etiam ecclesiæ populis prẽceptum esse dare decimas, sed idem addit etiam primitias dare illis esse præceptum, quas non puto Canonistas sicuti decimas requirere à Christianis. Ostendit autem Diuus Hieronymus, quomodo ecclesię populis & decimas, & primitias dare sit præceptum, cum dicit; Iudæorum imitemur exordia, vt pauperib. partem demus ex toto, & sacerdotib. ac Leuitis honorem debitum deferamus, interpretans honorẽ illum cõsistere in necessariorum suppeditatione. Significat ergo eatenus nos debere præceptũ de decimis, & primitiis seruare, vt de bonis nostris patrem erogamus pauperib. & Dei ministris, ad quod & naturali, & euangelica lege Christiani obligantur, non autem eisdem legitib. ad decimarum quotam aut primitiarũ separationẽ. Obseruãdum ergo in D. Hieronymo, quomodo dicat decimas præceptas Christianis: deinde eundẽ dicere decimas etiam pauperib. esse soluendas, ac proinde hinc non posse colligi iure diuino decimarũ quotam ecclesiæ ministris & curatis esse debitam. Idem dicendum de Origene, qui homilia 11. super Numerum ea habet, quę multò magis Canonistarum sententiam iuuare videntur. Nam ibi asserit se putare etiam Christianos veterem legem de decimis, & primitiis obseruare debere secundum literam, sicut & alia nonnulla legis mandata, atque ad id probandum affert hũc euangelii locum quem iam tractamus, & reiicit responsionem qua quis dicere posset Dominũ hæc dixisse non ad discipulos suos, sed ad Pharisæos, eo q̃ ad discipulos dixerit: Nisi abũdauerit iustitia vestra plusquã scribarum, & Pharisæorum, nõ intrabitis in regnũ cœlorum, vnde infert dicens: Quod ergo vult fieri à Pharisæis, multo magis & maiore cum abundantia vult à discipulis impleri. Verùm hoc loco Origenes, sicut & Hieronymus, non tantum decimarum, sed etiam primitiarum, de quib. ibi potissimum agit, solutionem requirit à Christianis. Et rursum eum quoque non requirere præcisè decimarum quotam, aut primitiarum separationem tanquam præcepto Dei nobis necessariã, patet satis ex illius verbis. Sic enim habet; Decet & vtile est etiam sacerdotibus euangelij offerre primitias. Ita enim & Dominus disposuit, vt qui euangeliũ annunciant, de euangelio viuant: & qui altari deseruiunt, de altari participent. Et sicut hoc dignũ & decens est, sic è contrario & indecens, & indignum existimo, & impium, vt is, qui Deũ colit, & ingreditur ecclesiã Dei, qui scit sacerdotes, & ministros assistere altari, & aut verbo Dei aut ministerio ecclesiæ deseruire, vt de fructib. terræ, quos Deus dedit, solem suum producendo, & pluuias suas ministrando, non offerat primitias sacerdotibus. Non mihi videtur huiusmodi anima habere memoriã Dei, nec cogitare, nec credere quia deus dederit fructus quos cepit, quos ita recondit quasi alienos à Deo. Si enim à Deo sibi datos crederet, sciret vtique muneràdo sacerdotes, honorare Deum de datis & muneribus suis. Hæc ille. ex quibus satis patet quomodo primitias requirat, nẽpe vt sacerdotib. Dei Christiani de suis bonis communicent. Sic & postea etiam de decimis loquitur dicens: Quomodo abũdat iustitia nostra plusquam Scribarum & Pharisæorum, si illi de fructibus terræ suæ gustare non audent priusquam primitias sacerdotibus offerant, & Leuitis decimę seruentur, & ego nihil horũ faciens, fructib. terræ ita abutar, vt sacerdos nesciat, Leuita ignoret, diuinum altare nõ sentiat? Ad hoc ergo tendit tota Origenis, sicut & Hieronymi, intentio, vt ex prẽcepto veteris legis fideles excitẽt ad faciendas oblationes & stipendia ministris ecclesiæ debita, etiam secundùm euangelicam legem, non autem vt certam oblationum speciem & quantitatẽ prẽscribere velint. Proinde pro meliori intelligentia Hieronymi, & Origenis, notãda doctrina D. Thomæ, qui 2. 2. quæst. 87. docet, præceptum veteris legis de solutione decimarum partim fuisse morale & naturale, partim fuisse iudiciale. Quatenus enim illo præcipiebatur, vt sustentaretur qui pro populi salute diuino cultui erat addicti, eatenus erat inditum rationi naturali, quia ratio naturalis hoc faciendum dictat, quatenus verò certã partẽ ministris Dei exhibendã prẽscribit, eatenus iudiciale, ex Dei ordinatiõe robur habẽs. De auctoritate autẽ D. Augustini dicendũ, etiã ex ea nõ posse colligi quod volunt Canonistæ. Primum, quia etiam in ea dicitur, quemadmodum apud Hieronymum, decimas pauperibus debitas esse. Decimę enim, inquit, tributa sunt egentiũ animarũ. Et postea; decimæ ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt, & quãti pauperes in locis suis vbi ipse habitat, illo decimas non dante mortui fuerint, tãtorum homicidiorũ reus ante æterni iudicis tribunal apparebit, quia rem à

Matt. 5.

DEO

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deo delegatum pauperib. suis vsibus reseruauit. Deinde dici non improbabiliter potest, hâc auctoritatem non esse Augustini. Est enim desumpta ex sermonib. de tẽpore, Augustino quidẽ inscriptis, sed quorum plerique apud Ambrosiũ, & alios etiam inueniuntur, vt suprà patuit de sermone illo quo oratio Dominica apud Lucam exponitur. Desumpta, inquam, est ex sermone 219. qui cõpositꝰ videtur ex tractatu quodam Augustino inscripto, de rectitudine catholicæ cõuersationis, in quo ad verbum ferè eadem habẽtur quæ in prædicto ca. quãquam & ille tractatus, qui est in tomo nono, a quodam asseratur non esse Augustin. Determinatam enim decimarũ partẽ, quam satis est certũ à fidelibus in primitiua ecclesia non fuisse sacerdotibus, saltem ex necessitate, exolutam, necdum tempore Hieronymi, & Augustini credo saltẽ generaliter ab omnib. persolui cœpisse, sed sacerdotes enutritos ex spõtaneis fidelium oblationibus. quę erant loco primitiarum & decimarum: quanquam verisimile sit plerosque ex Iudæis & gentibus conuersos, & primitias, & decimarũ certam partẽ sacerdotibus, & ante Augustini tẽpora, & illius tepore spontaneè solitos offerre, vt qui in ea religione vnde venerunt ad fidẽ, soliti essent suis sacerdotib. illa offerre. Quod enim etiã apud gentes primitias, & decimas offerre diis, & sacerdotibus consuetudo fuit, vel illud satis testatur, quod ante legẽ Moysis fecerunt Abraham, & Iacob, quos verisimile est id suo Deo, & eiꝰ sacerdoti Melchisedec exhibuisse, quod gentibus, interquas agebãt, moris erat suis diis & sacerdotibus exhibere. Sane Romanos hûc ritum decimas cõsecrandi diis obseruasse constat. Nã Herculi decimas dare locupletib. ac nobilib. antiquus mos fuit: & Lucullus quia hûc ritũ seruasset, auctior factus est postea, auctore Festo. Et Cyrum regẽ Persarũ, victis Lydis, decimã quoque prædæ dedisse Ioui, testatur Herodotus. Liberum quoque patrem, qui & Bacchꝰ dicitur post deuictos Schythas, aliosque populos magno Ioui primitias obtulisse scribit Ouid. lib. 3. Fast. his verbis; Te memorãt Gange, totoque oriente sub acto, Primitias magno seposuisse Ioui. Itaque cùm non facile ostendi possit, quando primum, & à quo primum decimarum certa pars sit præcepta in ecclesia Christiana, verisimile est in multis locis decimarum solutionẽ consuetudine introductam fidelibus sponte offerentibus, quod ex veteri lege, & ritu gẽtium didicerãt esse iustissimum. Deinde verò refrigescente fidelium deuotione, in multis conciliis prouincialibus, & à multis pontificibus, ne quid deesset ministrorũ necessitati, exactam certam decimarum portionẽ, nec non & primitias, quæ eriam soluẽdæ hodie essẽt nisi consuetudo contra præscripsisset. Nã 16. quę. 7. cap. Decimas, dicitur: Oportet nos decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus ab omni populo accipere. Ad auctoritates autem decretalium epistolarum, aut sanctorum patrũ, quibus dicitur decimas non ab homine, sed à Deo esse institutas, & deberi ex diuino præcepto, dicẽdũ illis auctoritatib. significari, decimarum solutionem nõ esse originaliter ab homine primũ institutam, sed à Deo in veteri lege, ex qua tamẽ institutione non essent iam in obligatione, nisi per consuetudinem et humanam constitutionem iã factę essent rursus debitæ, quæ consuetudo, & humana cõstitutio æquissima est, vt quæ æquitati diuini p-

A cepti veteris legis innitatur, & aptissimum cõtineat modum implendi legem naturalẽ & euangelicam, qua cõstituit Dominus vt ii, qui euangeliũ annunciant, de euangelio viuerent. Decimarum ergo solutio est iuris diuini etiam euangelici quo ad sustentationem necessariam ministris ecclesię: quoad autem determinatam decimæ patris quãtitatem, est iuris diuini Mosaici, quod cõsuetudine piorum, & ecclesiæ iusta constitutione est renouatum, atque ob id meritò ad æquissimam decimam solutionem homines prouocẽtur, docẽdi sunt diuino iure eos obligari ad easdẽ, & ad id rectissimè citantur veteris legis testimonia, quibus decimæ exiguntur, vt passim fit in Canonibus, in quibus etiam districtè prohibetur prædicatoribus mẽdicantibus, ne præsumant in sermonibus suis, vel alibi ea propõere, quæ euocare possint auditores à decimarũ solutione, sed potius verbo, & opere ad earundẽ solutionẽ illos informent, li. 6. de decim. c. 1. Discretioni. Et in clementinis, c. Cupientes, de pœnis discernuntur excommunicationi subiacere ipso facto, religiosi. qui contra canonem prædictum præsumũt in sermonibus suis vel alibi aliqua proferre, vt audientes à decimarũ solutione retrahãt: omnibusq; religiosis iniũgitur, sub obtestatione diuini iudicij, et interminatione maledictionis æternæ, vt certis quibusdam dieb. eo canone præscriptis, auditores in concionib. suis ad decimarum solutionẽ informent, si ad hoc ab ecclesiarum rectorib. vel vicariis, aut loca tenẽtib. eorundẽ requisiti fuerint. Porro quandoquidẽ in materiam decimarum incidimus, pro intelligentia quarundam scripturarum, et canonuu, annotandum quales fuerint decimæ veteris testamẽti, et quales modo sunt decimæ in obligatiõe. Itaque, vt aperte docet D. Hieronymus super Ezechielis cap. 45. et citatur in Decret. Gregorij, de decimis cap. 1. Decimã partem, quatuor fuerũt decimarum genera debita in veteri lege. Primo eñ decimam partem omnium frugum populus ex lege debebat Leuitis. Et rursũ ex ipsis decimis Leuitæ, hoc est, inferior ministrorũ gradus decimas dabãt sacerdotibus, & hæc est, inquit Hieronymꝰ quæ appellatur δευτερόδεκάτη. De duplici hac decima habetur expresse Numeri 18. erant autẽ tertio & aliæ decimæ, quas vnusquisq; de populo Israel in suis horreis seperabat, vt comederet eas, cum iret ad templum in vrbe Ierusalem, & in vestibulo templi, et sacerdotes, ac Leuitas inuitarent ad cõuiuia. De qua decima dicitur Deutero. 12. & 14. Ibi enim fit mẽtio de decima quadam comedẽda coram Deo in loco, quem dominus elegisset, quod non videtur de decima illa Leuitis debita, de qua Num. 18. et Leuit. vltimo, intelligi posse, cum illa Leuitis data esset pro illorum hereditate. Nicolaꝰ tamen existimat duo illa Deutero. loca nõ de alia decima intelligenda, quam de qua dicitur Nu. 18. et comestionem, de qua ibi dicitur, non referendam ad absumptionem decimæ, sed aliorum, quæ sponte afferre debebant vltra decimas, vt hinc coram Deo in festiuitatibus ep̃ularentur. Alij verò, quia aperte dicitur Deu. 14. et comedes decimã, etc. intelligũt ex decima villa debita Leuitis licitũ fuisse populo, dũ decimas adferret in loco, quẽ dominus elegisset, simul edere cum Leuitis, nec fuisse hac decimã diuersã à decima illa, de qua Numeri 18, quorum seutentia satis videtur ꝓbabilis tũ quia si illa decima, de qua in Deuter. est diuersa ab ea

ab ea de qua in Numeris, oportebit etiam dicere duplicia fuisse primogenita, quæ Israelitæ debuerint offerre. Primogenita enim debebãtur ex lege sacerdotibus, & tñ dicitur Deut. 14. comedes decimã frumenti, & c. & primogenita de armẽtis, & ouibus tuis, tum ꝙ illa sententia conueniat cùm illo Malachiæ 3. in ferre omnem decimam in horreum, vel, vt est Hebraicè, in domum thesauri, vt sit cibus in domo meą, & rursum, cũ eo quod legimus factũ tẽpore Ezechiæ, 2. Paralip. 31. Hinc enim apparet decimam non colligi solitã à Leuitis in singulis ciuitatibus, sed à populo allatam in Ierusalẽ, & hinc per quosdam dispẽsatores distributã ministris altaris, quomodo & in canonibus olim erat constitutum, vt decimę essẽt sub manu episcopi, illęque omnibus distribueret sacerdotibus. Sic enim dicitur à Gregorio 7. 16. q. ca. 1. decimas. Has verò decimas sub manu episcopi fore censemus, vt ille, qui cæteris præest, omnibus iustè distribuat, nec cuiquã personæ honorabiliꝰ exhibeat, vnde alij scrupuloso cordemoueantur, sed sint omnia communia, quia in honestum videtur vt alij sacerdotes habeant, alij verò detrimentum patiantur, &c. Verùm quo minus putari possit ea dẽ esse decima de qua in Deuteron. & in Numeri, obstat sententia D. Hieronymi, & magis Ioseph, qui Iudaicarũ rerũ peritus erat. Hic enim lib. 4. antiquit. cap. 6. sic præscriptum à Mose morituro tradit: Sit autẽ & decima exceptio (vel, vt est Græcè, ἐξαίρεσις id est, electio vel seperatio) frugũ vobis, præter eã, quam distribuit Dominus sacerdotibus & Leuitis dari, quæ vendatur quidem per prouincias, & ad epulas ministretur, & hostias, q̃ in sacra vrbe sunt celebrandæ. Iustũ est enim ex ijs, quæ de terra nascuntur, quã Deus possidere vobis cõcesserit, vt ad honorẽ eius, q̃ hæc tribuit, perfruantur. Hæc ille. Quartò ante erant & aliæ decimæ, quas non singulis annis, sed tertio quoq; anno pauperibus recondebant ædibus, quæ secũdum Hieronymum dicuntur Græco sermone πτωχοδοκίδαι, de quib. decimis habetur Deu. 14 in fine. Nunc autem simplices tantũ decimæ sunt in obligatione, q̃ scilicet clericis sunt debitę. Hæ tñ triplicis sunt naturæ. Aliæ enim dicuntur prędiales, vt quæ proueiũt ex prædiis. Aliæ personales, vtq̃ debentur ex negotiatione, artificio, & huiusmodi industrijs personarum. Aliæ mixtæ, vt quæ prouenium de animalibus, & eorum fętibus quæ partim sunt prædiales, à prædijs vñ viuunt: partim personales, propter hominum circa ea animalia industriam & curã. Et prædiales quidẽ dari debent illi ecclesiæ in cuiꝰ parochia p̃diũ situm est: personales verò ecclesiæ parochiali in qua aliquis habitat, & ecclesiastica recipit sacramẽta, vt patet in c. fina. de parochijs. Mixtæ verò debẽt dari, vbi est consuetudo, aut si non est cõsuetudo, si continuè pascuntur in vna, dentur illi parochiæ Si autẽ partim in vna, partim in alia, diuidantur, vt notatur in cap. ad Apostolicæ, de decimis. Et q dẽ personales decimæ, quæ in multis etiam locis non dãtur modò consuetudine præscribente, non leguntur apertè præceptæ in veteri lege, in quib. tantùm præcipitur de decimis prædiorum, & animalium, ꝙ Iudæi ex instituto & patrio ritu pastores essent, & agricolæ. Itaq; personales decimæ vbi soluuntur, modò introductæ videntur ex consuetudine, quemadmodum quarũdã rerũ decimas indicat Innocentius tertius introductas, non ex

Triplicis natura decimæ ecclesiast.

2. Esdræ 10.

lege diuina, sed sola cõsuetudine, cum dicit, capite in aliquibus, de decimis. Illę quippe decimæ necessariò soluendæ sunt, quæ debenter ex lege diuina, vel loci consuetudine approbãtur. Videri tñ posset etiã Iudæos solitos fuisse persoluere decimas personales, eo ꝙ scriptum sit: Ipsi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum nostrorum. Nam ex hoc loco quidam Canonistæ probant, personales decimas etiam esse iuris diuini. Verùm per opera ibi interlliguntur illæ operationes, quæ in cultura terræ obeuntur, vt satis patet ex Hebręa dictione, & ex eo quod præcedit; Afferemus decimam partem terræ nostræ Leuitis. Et hactenus quidem de decimis. Pergamus ad reliqua.

VÆ VOBIS PHARISÆIS, QVI DILIGITIS PRIMAS CATHEDRAS, &c.] Postquam notauit Dominus Pharisæorũ prepositeram religionem, & iniustitiã, notat modò eos etiam superbiæ & hypocriseos. Superbiæ quidẽ, cum dicit; *Qui diligitis primas cathedras, &c.* Nõ dicit, qui primas obtinetis cathedras, & salutamini in foro, sed qui hęc diligitis: quia non ipsę res, sed earũ affectus & desideriũ est culpabile. Hypocrisis autem, cum dicit; *Væ vobis, quia estis vt monumenta quæ non parent*, id est, apparent, *& homines ambulantes supra*, nesciunt ea esse monumẽta. Quo Dominus significat parabolicè, quemadmodum sepulchra mortuorum sub terram occulta, continent intra se putredinem, & corruptionem, sed quæ hominib. est incognita: ita & Pharisæos, cũ vitiorũ impuritate interius pleni essent eã tñ exteriori sanctitatis specie tegere, atque ita fieri, vt homines qui cũ ipsis conuersabantur non aduerterent eorum impuritatem in animo latẽtẽ Apud Matthæũ autẽ hæc parabola clarius, & paulo aliter effertur. Habet enim sic; Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qa similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & õni spurcitia: sic & vos à foris quidẽ apparetis hominibus iusti, intus verò pleni sestis hypocrisi, & iniquitate. Apud Matthæum ergo cõparantur, sepulchris apparentibus, hic verò sepulchris non apparentibus: proinde apud Matthęũ aperti notatur sanctitatis externa simulatio prꝫter interiorem immunditiam, quanquam vtrumque etiam hic satis significetur parabola quidẽ simili, sed nõ eadem. Erit tamẽ eadem parabola, sed expressius apud Matthæum posita, si locus hic Lucę sic intelligatur: Estis vt monumenta, quę non apparẽt, hoc est, quorum interior pars non est cõspicua, & homines supra ambulantes nescium quid illa intus habeãt. Atq; in hunc modũ magis esse intelligendum puto, ꝙ verisimile sit Lucam eadem eum Matthęo dicere voluisse. Porro Græci tertio isto vę habent; Vę vobis Scribę, & Pharisæi hypocritæ, quia estis vt monumẽta, &c. sed ea verba, Scribæ, Pharisæi hypocritæ, videri possunt desumpta ex Matthæo, & addita ab aliquo, eo ꝙ sequatur dictum horum verborum occasione à legisperito; Magister, hæc dicens etiam contumeliã nobis facis. Hinc enim videbatur Dominus superius etiã taxasse Scribas. Verùm nomen Scribæ rarissimum est apud Lucam, qui ferè eas vocat legisperitos, & prꝫterea cum Dominus subiiciat: Et vobis legisperitis væ, magis apparet superioribus verbis aperte tantùm taxasse Pharisæos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

RESPONDENS AVTEN QVIDAM,&c.] Differebant à Pharisæis legisperiti, quod apud nos religiosi,& theologi. Illi enim ex sua ꝓfessione & ordine præ alijs maiorem sanctitatẽ præ se ferebant. Hi vero maiorem in scripturis doctrinã. Erat tamẽ magna inter eos connexio. eo ꝙ vtrique essent capita populi, multi etiam ex legisperitis essent & Pharisæi. Itaq; quod Pharisæis dictum erat, quidam legisperitus etiam in suum ordinẽ dictũ esse interpretãs, eo ꝙ legisperiti etiã obtinerent primas cathedras in synagogis,& cũ Pharisæis maghã haberẽt familiaritatẽ, eorũquæ instituta approbarent; ait Domino; *Magister, hæc dicẽs etiam nobis legisperitis cõtumeliam facis*, vel cõtumelia afficis. Vbi notandum, mentem superbã, cũ arguitur, interpretari sibi fieri cõtumeliã, cũ cõtrà iustus & humilis reprehensionem pro beneficio accipiat. Deinde & illud, quod qui sibi male conscius est, etiam in alios libere dicta, interpretatur in se dicta esse. Itaque occasione data ab hoc legisperito, Dominus etiam propria quadam ratione ostẽdit imminere væ ipsis legisperitis, vt vanum eorũ deprimat supercilium. *Et vobis*, inquit, *legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt*, vel, vt Græce, φορτία δυσβάστακτα, id est oneribus portatu difficilib. & ipsi vno digito vestro nõ tangitis sarcinas. Quo sermone allegorico pulchrè significat Dominus eos multorũ & grauissimorum præceptorum obseruationẽ seuere exigere à populo, interim sibi indulgentes oẽm licentiam, omnẽ impositi oneris grauitatem fugere cũ cõtra fieri oporteret: vt seipsos potius arctarẽt, alijs verò multa indulgerent. Onerabant autem Scribæ homines dupliciter. Primo, quia ꝑcepta omnia legis seueriſſime interpretabãtur, & ad vnum atque exactissimè eorum obseruationẽ exigebant. Legis enim præcepta D. Petr⁹ in Actis testatur fuisse iugũ quod, inquit, nec nos nec patres nostri portare potuimus. Itaq; hac cõsideratione Dominus non dicit, væ Scribis, quod onera portatu difficilia imponerent populo, sed quod cũ hoc facerent, ipsi nec vno digito ea tãgerẽt, nisi intelligam⁹ eos notatos ob id quod legis ꝑcepta nimis rigidè & seuerè exigerent, sicut quidã apud nos nimis facile, iudicant aliquem cõmittere peccatum, quod dicitur, mortale. Altero modo onerabant Scribæ homines, quia præterpræcepta legis Mosaicæ instituebãt multas alias graues cæremonias,& constitutiones, quæ cũ deberẽt esse leuamẽta,& cõpendia seruãdæ legis, onera tm̃ erãt grauãtia, nõ iuuãtia,& vix portabilia, Ad hũc sane modum dupliciter etiam peccant quidam Christiani doctores, qui rigide Dei ꝑcepta ab alijs exigunt, seueras pænitentias iniungunt, ac suas quasdam constitutiones inutiles, & grauissimas adiungũt, cùm ipsi in seipsis sint remissi: nec diuinorũ, nec suorũ præceptorum curam habẽtes. Quomodo autem ecclesiæ constitutiones, nõ sint dicendæ onera importabilia vel grauia: dictũ est circa illud Matth. 11. Iugum meum suaue est, in cap. Concor. 47.

Actum 15.

VÆ VOBIS, QVI ÆDIFICATIS MONVMENTA PROPHETARVM, PATRES. Circa hunc locum dubium est, quomodo Dominus dicat, væ ijs, qui ædificabãt monumenta, id est, sepulcra prophetarum, cum hoc fuerit laudabile, & bonum. Rursum quomodo Dominus ex eo qđ isti ædificant eorũ sepulchra, quos patres eorum occiderunt, colligit eos testificari, quòd cõsentiãt & approbent opera patrum suorum. Ex eo enim potius cõtrariũ fuerat inferẽdũ, quòd scilicet opera patrum suorum reprobarẽt, sicut apud Matthæum dicũtur hoc fecisse in testimonium reprobationis, Correspõdẽs sanè apud Matthæũ locus non habet tantam obscuritatẽ, quãtã habet præsens locus. In Matthæo enim habetur sic: væ vobis Scribę & Pharisæi hypocritę, qa ædificatis sepulcra Prophetarũ, & ornatis monumẽta iustorum, & dicitis; Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorũ in sanguine Prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum, qui propheras occiderunt. Quanquam enim & hic quæri possit, quomodo væ dicatur ijs, qui ædificabãt sepuchra iustorũ, & dicebant; Si fuissemus, &c. cũ & facere illud & dicere nõ fuerit malum, tamen facilè dici potest, dominum nõ absolutè eos velle reprehẽdere, quod illa facerẽt, & dicerẽt, sed quod ea nõ verè, sed hypocritice facerent, vnde præmittit, Hypocritæ; cùm re vera similes essent ijs, quos patres suos vocabant. etiam si verbis, & factis videri vellẽt illis dissimiles. Verùm huius præsentis apud Lucã loci non potest esse tam facilis explicatio. Pro huius ergo explicatione aduertendum dupliciter intẽtione monumenta erigi cęsis. Nam aliquãdo erigũtur in laudem cęsorum, & occidẽtium vituperium, aliquando in vituperium cæsorum, & laudẽ ac trophæum eorum, qui eos occiderũt, quemadmodum patet in locis, in quibus hostes cæsi sunt, Itaque cum Scribę, & Pharisæi videri vellẽt edificando Prophetarum sepulchra, colere Prophetas & damnare occisores eorum, tamen quia hoc nõ vero, sed hypocritico fecerunt animo, & quia vere erant affectu, & imitatione filij occisorũ, quos & patres suos vocabant, Dominus eorum factum retorquet in contrarium, tanquam id fecerint, vt patrum suorum impietatẽ approbãtes, statuerẽt, illis trop hęa. Filiorum enim est, parẽtũ crimina tegere, & occultare: & ea, quæ in parentibus laudi ducunt, posteritati commendare. Proinde cum monumentis Prophetarum sumptuose extructis, alerent memoriam criminis eorum, quos parẽtes suos vocabant, & qui vere erant eorum etiã secũdum affectum parentes, bene Dominus hinc colligit cõsentire operibus patrũ suorum, & væ interminatur ob sepulchrorum ædificationẽ. Itaq; sensus verborum Domini hic est; Quãquã vos ædificando Prophetarum sepulchra, videri velitis colere prophetas, & damnare eos qui ipsos occiderũt, ego tamen contrà, væ vobis ob id dico. Nã cùm patres vestri vere sint, qui Prophetas occiderunt, vel vobis ipsis id confitentibus, qui illos patres vestros vocatis, profecto testificamini ipsa sepulchrorum ædificatione; quod cõsentitis operibus patrum vestrorum, eaque approbatis. Filiorũ enim est, facta patrum suorum, quæ laudant, posteris notat facere, & contra eorum crimina studiosè tegere, & sub cineres condere. Quẽadmodũ ergo apud Mathæum Dominus alludit ad nomen patrum, & filiorum, & ita & hic vis verborũ Christi in eo consistit, quod ij, quibus væ dicit, filij erant, & filios se vocabant eorum, qui Prophetas occiderant.

Matt. 23

PROPTEREA ET SAPIENTIA DEI DIXIT; MITTAM AD ILLOS PROPHETAS, &c.] *Propterea*, inquit, hoc est, quia vos consentitis operibus patrum vestrorum. Sapientiam autem Dei seipsum vocat. Nam apud Matthæum est; Ideo ego dico vobis. Porro Dei se sapientiam modò vocat, ꝙ hæc non dixerit tanquã homo, sed tãquam Deus, qui mirabili cõsilio omnia prudẽter temperat & est omnium futurorum præscius. Ideòque & per præteritum dicitur, *dixit*, nõ, dicit, quo intelligeremus ipsum hoc iã olim decreuisse, & per suos Prophetas prædixisse. Cũ dicitur, Prophetas & Apostolos, per Prophetas intelligi possunt doctores veteris Testamenti per Apostolos noui, aut ꝑ vtrum q; doctores noui Testamẽti. Siquidẽ & Euãgeliũ suos habuit Prophetas. *Ex illis*, inquit, *occident*, hoc est, quosdam illorum occident. Non enim omnes illos occiderũt. Cum autẽ sequitur; *Vt inquiratur sanguis*. cõiunctio, *vt* debet accipi cõsecutiuè: si referatur ad occident & persequentur. Non enim ideo occiderunt vt sãguis illorũ requireretur, sed istud ad illorum occisionem consecutum est. Potest tamen accipi vt finalẽ causam denotet, si referat ad verbum, *Mittam*, vt sit sensus: Mittã ad vos eos, quos tamen scio occidẽdos à vobis, vt iusta Dei vindicta veniat sup vos, & omnes cognoscãt quàm iusta sit vltio Dei grauissima in vos. Vt finis significatus non sit finis missionis secundùm se acceptę, sed acceptæ cũ præscientia occisionis Prophetarũ, non impeditæ, sed permissæ à Deo. Cæterũ illud, *à generatione ista*; quamuis aliqui putent coniungi posse cũ, *effusus est*, melius tamen coniungi debet cum verbo, *inquiratur*: tum quia Matthæ⁹ habet; *vt veniat super vos omnis sanguis*: tum quia subiicitur; *Ita dico vobis*, requiretur ab hac generatione. Sanguinẽ autẽ requiri ab aliquo, est secundùm scripturæ phrasim, vltionẽ effusi sanguinis, aut perditi hominis sumere de aliquo. Sic de

Psal. 9. Deo Dicitur; Requirẽs sanguinem eorum recordatus est. Et Ezech. 3. pastori, cuius negligẽtia ouis aliqua perit, dicit Dñs. Sãguinũ eius de manu tua requiram. Sic per contrarium dicitur sanguis amoueri ab aliquo, quando efficitur, vt super eũ nõ veniat vltio, quomodo Solomõ ait ad Banaiã, iubẽs ei interficere Ioab. Interfice, inquit, eum, &

3. Reg. 2 sepeli, & amouebis sanguinem innocẽtem qui effusus est à Ioab, à mę, & à domo patris mei. In his ergo locutionib. sanguis ponitur pro vltione sanguinis, quemadmodũ & in Matthæo, cùm dicit

Mat. 27. Dominus; Vt veniat super vos omnis sanguis iustus; & cùm dicũt Iudæi: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Ex his locutionibus est ẽt

2. Reg. 1. illud: Sanguis tuus super caput tuũ, hoc est, exitiũ tuũ tibi soli imputetur, nec requirat Domin⁹ à me vltionem effusi tui sanguinis. Et illud: Sãguis vester super caput vestrũ; hoc est, exitium vestrũ & perditio nõ requiretur à nobis, sed vobis solis imputabitur. Verùm quomodo dicit Domin⁹ sãguinem omniũ Prophetarũ & iustorũ, qui effusus est à mundi constitutione, hoc est, exordio, requirẽdum à generatiõe illa Iudæorũ, cui tũc loquebatur, cùm sanguis eorũ qui iniustẽ à patrib. eorum fuerant occisi, non potuerit illis imputari? Ad hãc dubitationem nõ paruam respondet D. Hieronymus super Matthęũ, & Beda sup Lucã: moris scripturarũ esse duas generatiões hominũ cõputare, bonorũ scilicet & malorũ, hoc est, omnes bonos subvna cõprehẽdere generatione, & rursum omnes malos sub vna: & proinde cum dicitur omnẽ sanguinem Prophetarũ requirendũ à generatiõe

Actum 19.

ista, per generationẽ istam demõstrari omnẽ quæ à principio mundi fuit impiorũ generationẽ, cui⁹ & Iudæi qui tẽpore Christi fuerunt, pars quędam precipua fuerunt. Ab hac autẽ generatione certũ est requiri in præsenti vita, & requirendũ magis in futura omnem iustorũ sanguinem ab illa effusum sed secundùm hũc sensum nihil noui, & peculiare intelligitur Dominus comminari Iudæis sui temporis, quemadmodum tamen voluisse comminari totus cõtextus indicat. Proinde aduertẽdũ in scripturis quandoque dici Deum punire parentum peccata in filijs, idque tunc maximè, quando filij parentum impietatem, non solũ non fugiunt, nec simpliciter imitantur, sed etiam exuperant, & cõsummant, ita vt Deus ad vindictam peccatis cõdignam tardus, tandem peccatorum perseuerãtia & magnitudine velut coactus & victus, tã graue & seueram de filijs sumat vltionem, vt nõ tãtùm eorum iniquitates vlcisci videatur, sed & maiorum, quibus peccantibus Deus sic pepercerat vt non condigna omnino eis supplicia inferret. Sic in Amalechitis per Saulem vindicauit, quod eorũ patres Israelitis restituerunt cùm egrederenturde Aegypto. Sic cùm completę essent iniquitates Amorrheorum, Dominus illos per Iosue deleuit, introductis in illorum terram Israelitis, qui non potuerunt illam terram obtinere priusquam illorum iniquitates essent cõpletæ, vt dicitur Gene. 15. cùm enim filij parentum suorum peccata imitantes, aut etiam superantes, eo maiorẽ vltionem diuinam promereantur, quo magis Dei patientia & longanimitate abutuntur, cùmq; per huiusmodi imitationem parẽtum suorum peccata cõsumment & compleant, rectè cõpleta & seueriſſima vltio diuina de huiusmodi consummatoribus iniquitatẽ sumpta, dicitur esse vltio omnium iniquitatum quas etiã parentes eorum admiserunt, non quòd parentes eorum non suã persoluerint etiã pœnam, aut quòd filij vltionem aliquam patiantur quam non promouerunt, aut grauiorẽ quàm promeruerint, sed quòd filiorum Dei bonitate abutẽtium tanta sit iniquitas, vt, sicut per eam cõsummant parentum suorum peccata, ita in eis diuina vltio consummet, & suppleat, quod parentum peccatis deerat vindicatis. Itaque apud Matthæum Dominus præmittit vos implete mensurã patrum vestrorum, ac tum velut in cõsummatores huius mensurę venturum dicit omnẽ sanguinem iustũ, qui ab exordio mundi effusus est. Rursum & illud notandum, parentum peccata nõ dici puniri filijs, nisi quatenus sunt filij cum parentibus suis vna generatio & vnus populus, ita vt in ipsis filijs etiã parẽtes & tota generatio dicãtur puniri quẽadmodum Abraham e cõtrario in suo semine accipit promissam sibi terram, quatenus vnũ quid cum sua posteritate. Nã si quidẽ filij considerẽtur vt singulares personę, non sumit Deus de illis nisi pro singulari eorum peccato singularem vindictã. Si verò considerentur vt vna cum parentib. generatio, sic generalem de eis vindictã dicitur De⁹ sumere, qua nõ singulares tãtùm personæ, sed tota etiam generatio plectitur, quam tamen generalem vltionem vt certo tempore Deus inferret, filij promeruerunt. dominũ autem loqui de Iudæis sui temporis, tanquam ijs, qui vnus erãt cum patrib. populus, patet cùm dicit apud Matthęũ de Zacharia; quem occidistis inter templum & altare. Occidistis, inquit, nõ in vestra pſona, sedĩ pa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tribus vestris. Itaque à Iudæis, aut potius à gene- A
ratiõe Iudæorũ quæ erat tempore Christi, tãquã
consummatrice peccatorum parentum suorũ, per
effusionem sanguinis Christi & Apostolorũ eius,
& tanquam generatione vna cum patrib. præce-
dentib. requisita est vltio sanguinis omniũ Pro-
phetarum, quãdo per Titum & Vaspasianum cru-
delissimo excidio perdita est gẽs Iudæorum, suc-
cẽsa ciuitate sancta Hierusalem, & alijs ciuitati-
bus eorum destructis, multisque eorum crudele-
ter occisis, ac reliquiis vænundatis, & dispersis in
omnes gentes, sed & generatione eorum tota à
Deo reprobata, & in eius locum alia generatione
nempe populo gentium, delecta. Tũc adimpletũ
Psal. 108 est quod orat in persona Christi Propheta Dauid B
contra Iudæorum gentem: In memoriam red eat
iniquitas patrum eius in conspectu Dei, & pecca
tum matris eius non deleatur. Porro cum sequi-
tur; *A sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariæ*
&c. notandum ipsum Abel computari inter Pro-
phetas. Fuit enim proculdubio spiritu diuino af-
flatus, per quem & prælognouit venturum quã-
doque mundi saluatorem, quem & suo sacrificio
& morte sua præfiguraui t. Verum de quo Zacha-
ria hic sit sermo, quæstio est. Sunt enim qui putãt
Quis Zacharias intelligatur. Zachariam, cuius hic fit mentio, fuisse patrem Io-
annis Baptistæ. De quo sic scribit Basilius in ser-
mone de christi natiuitate: Sermo, inquit, quidã
fertur, & hic ex traditione ad nos delatus, ꝙ Za- C
charias cùm Mariam in virginem locum post Do
mini partũ adscripsisset, à Iudæis occisus est inter
templum & altare, accusatus à populo velut per
hoc cõfirmans admirabile illud & decantatum si-
gnum: Virginem quæ genuit, & virginitatem non
corrupit. Idẽ habet & Origẽes homil. in Matth.
26. vbi etiam hanc sententiam ex Domini verbis
confirmari dicitur, quia scilicet dicitur in Mat-
thæo quem occidistis inter templũ, &c. Alij pu-
tant hunc Zachariam fuisse illum, qui vnus est in-
ter Prophetas duodecim. Nam hic in sua Prophe
tia dicitur fuisse filius Barachiæ, quemadmodum
& hic dicitur. Hũc autem Origenes dicit in scri- D
pturis quibusdam non manifestis haberi occisũ
fuisse gladio inter templum, & altare. Verũ vtrã-
que hanc sententiam fortiter reiicit Diuus Hie-
ronymus, quod neutra scripturæ alicuius certa
autoritate fulciatur. Proinde cum eo rectius sen-
tiendũ Zachariam, cui' hic fit mẽtio, esse illũ cu-
ius fit mentio 2. Paral. 24. filiũ scilicet Ioiadæ sa-
cerdotem, qui populũ derelinquentẽ legem Dei
liberè redargues, lapidib. obrut'est à populo iux-
ta imperium regis Ioas, idq; in atrio domus Do-
mini. Hoc enim cõuenit cũ eo, quod hic dicitur,
periisse inter ædem, id est, tẽplũ, & altare, holocau
storum scilicet, quod erat in atrio ante introitum E
templi. Tantùm obstare videtur, quòd Zacharias
iste dicatur in Matthæo filius Barachiæ, cũ in Pa-
ra. dicatur filius Ioiadæ. Sed primũ fieripõt Ioiadã
fuisse binominẽ, deinde Barachiam scriptũ esse ꝙ
Ioiadam, quòd alius quidam Zacharias legatur fi-
lius Barachiæ. Nã Hieronymo teste pro Barachię
legitur in Euangelio Nazareorum, Ioiadæ. Quæ-
rendũ rursum vlterius, quare istius Zachariæ Do-
minus meminit, dicens; *vsque ad sãguinem Zacha-*
riæ; cùm hic ante quadringentos annos tum mor-
tuus esset, & post eũ multi Prophetæ sint à Iudæ-
is occisi. Huius autem, omissis alijs rationibus,
duæ potissimum conuenientes rationes possunt
reddi. Altera hæc, quòd Zacharias ille vltimus sit,
qui in canonicis scripturis legitur interfect'à Iu
dęis. Altera, quòd scriptura tantũ explicat petitio
nem vindictæ in Abel, & Zacharias. In Abel, cum
dicitur; Ecce vox sanguinis fratris tui clamat ad
me de terra. In Zacharia, cum narrat illum mor-
tem dixisse; Videat Dominus, & requirat. Quia e-
nim de vindicta sanguinis Prophetarũ Dominus
loquebatur, par fuit vt illorum sanguinem cõme-
moret, quorum vindicta petita traditur in sacra
scriptura, vt ex his duabus vltionibus petitis in-
telligantur similiter petitæ vindictæ omniũ alio-
rũ propherarũ, ac proinde rationabiliter sit dictũ
vt inquiratur sanguis omnium Prophetarum, tã-
quam petẽs vindictã à sanguine Abel, cuius san-
guis clamauit ad Deum, vsque ad sanguinẽ Zacha
riæ, qui moriẽs dixit; Videat Domin⁹ & requirat.
cæterũ quo Dominus confirmaret quod dixit, &
certitudine superuenturæ vltionis ad respiscen-
tiã prouocaret infideles, adiecit: Ita, hoc est, pro-
fectò (Græcè eñ est ναὶ, ꝙ quo in Matthęo est Amen) dico vobis, requiretur ab hac generatione.

VÆ VOBIS LEGISPERITIS, QVI TV LISTIS CLAVEM SCIENTIÆ, &c.] Verbum, *tulistis*, dupliciter hic accipi potest, quẽadmodum & Græca dictio ἤρατε. Tollimus enì gladium ad iter, & tollimus quod ab alijs auferimus. Itaq; iuxta secũdam significationẽ exponit Theophylactus, quod sequitur. *Ipsi non introiistis, &c.* sit declaratio illius; *tulistis clauem scientiæ*; & sit sensus: væ vobis, qui, cum deberetis alijs aperire viam ad scientiam, cõtrà abstulistis ab hominibus clauem scientiæ. Nam nec ipsi introitis, & eos, ꝙ introibant, id est, introire volebãt, aut incipiebãt prohibuistis. Qui sensus maximè conuenire videtur cũ illo, quo habet Matthęus; Væ vobis, quia claditis regnum cœlorum ante homines: Vos enim nõ intratis, nec introeuntes sinitis intrare. Intelligit autem Theophylactus per clauem scientiæ, vel doctrinam legis synceram, quam Scribæ suis interpretationibus abstulerũt, qua potuissent ad christum homines deduci, vel fidem in christum per quam peruenitur ad scientiam & veritatis cognitionem, secundùm illud Isaiæ; Nisi credideritis, non intelligetis. Simplicius tamen fuerit verbũ, *tulistis*, primo modo accipere, vt sit, recipistis in vos, & vẽdicatis vobis clauẽ sciẽtiæ, hoc est doctrinam, aut munus docẽdi alios. Sicq; Ambrosiũ accipisse patet ex eius commentario, cùm *sic* ipse scribit; Arguũtur etiã adhuc sub nomine Iudæorum, & futuro supplicio statuuntur obnoxij, quia cùm doctrinã sibi diuinæ cognitionis vsurpent, & alios impediant, nec ipsi quod profitentur agnoscant. Itaque secundũ hunc sensum non dicit Scribis Dominus, væ, ob id, quod tulerint clauẽ sciẽtiæ, sed væ, referendum est in se quentia ad hunc modũ; Væ vobis, qui vel quia cùm receperitis in vos clauẽ, scientię, tamen ipsi non introitis per eam clauem ad veram scientiã, & regnum cœlorum, & quod peius est, ac magis cõtra veritã professionem, eos, qui introire cœperunt, quantumin vobis, prohibuistis, auocantes eos à fide in mẽ, per quam est hominibus via ad veram sapientiam & regnum cœlorum. His hodie similes sunt omnes hæretici, qui auctoritatẽ docendi alios, sibi vsurpantes, aut etiam legitimè aliquando nacti, & ipsi Christi exeunt Eccleſiam, & alios, ne ingrediãtur, prohibent.

CVM

CVM AVTEM HÆC AD ILLOS DI- A
CERET, COEPERVNT PHARISÆI ET LEGISPERITI, &c.] Cùm Dominus libertate magna diuina præ se ferẽte auctoritatẽ proferret sermones hos, subamaros quidẽ, sed salutiferos, si voluissẽt reciperet pharmacũ, Scribæ & Pharisæi præ superbia non ferẽtes se tam liberè reprehẽdi vehementer offensi sunt: cumq; nõ possent obiecta negare crimina, ꝙ taciti apud se agnoscerẽt vera esse quæ dicebãtur, nec auderent palã in
B illum moliri aliquid mali, cœperũt grauiter insistere, hoc est, vrgere Dominũ variis quæstiõibus, insidiãtes ei, & quærẽtes aliquid venari de ore ei' quo possent eũ accusare, ne priuato quodã odio, sed studio religionis illum viderentur persequi. Habet enim hoc hypocrisis, vt nihil tam impium moliatur, cui nõ, prætexat impietatis fucũ. Porro pro illo; *os eius opprimere multis*; Græce est, ἀποστομίζειν αὐτὸ περὶ πλείονων. Nõ enim est ἐπιστέμ-
C ζειν, quomodo legisse videtur interpres. Nã illud est propriè os alicui occludere. in qua significatione vsus est eo verbo Paul⁹ ad Titũ 1. ὃν δεῖ ἐπιστομίζειν, id est, quibus oportet silentiũ indici, vel, vt nos legimus, quos oportet redargui. Verũ hic est ἀποστομίζειν, qd verbũ apud ꝓbatos auctores significat memoriter recitare, vt annotauit quidã, sed ea significatio huic loco nõ conuenit. Theophylactus dupliciter expõit. Priori modo; Fit, inquit τὸ ἀποστομίζειν, cũ plures interrogant vnũ de alijs, atq; alijs argumẽtis, tũ enim, qui nõ potest respõdere, speciẽ præbet insipientis. Itaque secundum eum sensus erit, cœperũt Dominum de multis interrogare, vt sic eum ad hæsitantiã deducerent, nec habens, quod omnib. respõderet, videretur insipiẽs, & indoctus. In quem sensum etiam potest accipi
B nostra litera, si intelligatur sic, *cæperunt os eius opprimere de multis*, id est, per multas quæstiones ei propositas. Altero modo exponit, vt ἀποστομίζειν sit illaqueare aliquẽ, & ab ore eius capere illũ. eũ enim, inquit quis capitur ex ijs, quæ dicit, ἀποστομίζεσθαι videtur, hoc est, ab ore trahi & condemnari. Quæ explicatio magis conuenit cum eo quod sequitur; quærẽtes aliquid capere ex ore eius; vt ibi Lucas seipsũ intelligatur exponere. Neq; enim illa; insidiantes ei, & quærentes, & c. competunt in
C eos qui occludunt os loquentis. Simili modo, etsi nõnihil dissimili, exponit hoc verbũ Euthymius. Significat, inquit, ἀποστομίζειν, extemporales & non consideratas responsiones dolosarum interrogationum expetere, quæ explicatio maximè conuenit propriæ verbi significationi, & sequentibus. Vnde bene vertit quidam, captiosè interrogare.

DOCET NON TIMENDAM MORTEM CORPORIS

LVCÆ II. CAPVT LXXXV.

MVltis autẽ turbis circunstãtibus, ita vt se inuicẽ cõculcarẽt, cæpit dicere ad discipulos suos: Attẽdite à fermento Phariseorũ, quod est hypocrisis. Nihil enim opertũ est, quod non reue A.36.
letur, neque absconditũ, quod non sciatur. Quoniã quæ in tenebris dixistis, in lumine di 64
cẽtur: & quod in aurẽ locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. Dico autẽ vobis amici B.18.64
mei: Ne terramini ab iis, qui occidunt corpus, & post hæc non habẽt ãplius quid faciant. Ostendã au- A.10.55.
tem vobis quem timeatis, timete eum, qui, post quã occiderit, habet potestatẽ mittere in gehennam. Ita B.4.51.
dico vobis, hunc timete. Nonne quinque passeres væneũt dipondio, & vnus ex illis non est in obliuione C.8.51.
coram Deo? Sed capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus plu- A.10.55.
ris estis. Dico autem vobis; Omnis quicunque confessus fuerit me corã hominibus, & filius hominis con- B.8.66.
fitebitur illum coram angelis Dei: qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis C.9.66.
Dei: Et omnis, qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi: ei autem, qui in Spiritum sanctum A.12.
blasphemauerit, non remittetur. Cum autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus, & potesta- 49.
tes, nolite soliciti esse, qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus, docebit B.3.49.
vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere. A.10.55.
B.13.12.
C 22.12.

MVLTIS AVTEM TVRBIS CONCVR D
RENTIBVS, &c.] Pro, *multis turbis concurrẽtibus*, Græcè est, ἐπισυναχθεισῶν τῶν μυριάδων τοῦ ὄχλου, id est, cõgregatis myriadib. turbæ, hoc est cõgregata innumera turbæ multitudine. Siquidem myrias, quod propriè significat decem milia Græcis ponitur pro immẽsa multitudine. Porro ante hæc verba Græci habẽt, ἐν οἷς, id est, inter q̃, vel interim aut interea, quæ tamen verba nõ solũ noster interpres sed & quidam omisit, cum tamẽ non sint otiosa. Videtur enim significari, ꝙ intere
E a cũ ea cõtingerent, quæ superiori sunt capite dicta, hæc q̃ sequũtur gesta sint, vt significetur istorũ cũ superioribus. cõtinuus ordo. Proinde cum q̃ modo sequũtur nõ sint gesta in domo, aut cõuiuio cuius fit mentio in principio ca. præcedentis, apparet omnia illa væ, quæ superiori capite habentur, nõ dicta Domino in cõuiuio, sed palã præsẽte populo, quẽadmodũ & Matth. cõmmemorat: Lucã tñ ꝓpter oportunitatẽ cõmemorasse veluti in illo cõuiuio dicta, quòd optimè hærẽt cũ eo qd̃ ibi dixerat Domin' de præposter a Pharisęorũ mundãtione, occasione neglectæ à se ablutionis manuũ. Pro, cõcurrẽtibus, vt nos fere legim', antiqui codices teste quodam habent, circunstãtibus, atque sic habebant duo codices antiqui satis quorum copiam mihi fecit abbas Tõgerlensis sic legit & Dionysius, & conuenit ea lectio magis cũ Græcis, quæ non habent. cõcurrẽtibus, sed cõgregatis. Itaq; cum Dominus Pharisæorũ & Scribarũ hypocrisim sermone ad illos directo aperte redarguisset, nec illi hinc meliores redderẽtur. sed potius peiores, sicq; declaratum esset insanabilem esse illorum malitiam, voluit Dominus eorũ hypocrisim traducere, ne quis incautus eorum simulatione falli posset, proinde, relictis Scribis, & Pharisæis, multis turbis iam ipsum circũstãtibus, adeo vt se inuicem conculcarent, conuertit sermonem suum ad discipulos suos, quos ante omnes ab hypocrisi liberos, & munitos esse oportebat. *Attendite*, inquit, hoc est, cauete vobisipsis (nam Græca nõ habent solũ προσέχετε, id est, attẽdite vel cauete, sed προσέχετε ἑαυτοῖς, id est, cauete vobisipsis) à *fermento Pharisæorum*. Attendite,

Universidad de Deusto
Biblioteca

in quam,tum ne eorũ hypocrisi decipiamini,& re A
ctum putetis,quicquid illi rectè videntur dicere,
& facere,tum ne & vos illos imitãdo eorũ fermẽ-
to inficiamini,& corrumpamini. Ne autem dubi-
tetur,quid dicat Pharisæorum fermentum,adiecit
quod est hypocrisis;id est,iustitiæ,&pietatis simula-
tio. Et rectè hypocrisim fermẽtũ metaphoricè vo-
cauit,quod sicut modicum fermentum totã fari-
næ massam,cui cõmiscetur,& sub qua latet, cor-
rumpit: ita simulatio latẽs in animo omnia ope-
ra quantumuis in speciem bona vitiat : proinde
quoniam ante omnia opus est in ijs,quæ acturi su
mus bona voluntate,& bona intentiõe,bene Dñs
ante omnia à suis requirit,vt sibi ab hypocrisi ca- B
ueant. Nam Græca non solum habent; *Attendite
vobis*,sed præmittitur aduerbium πρῶτον,id est,pri
mùm,vt sit sensus;Ante omnia & in primis caue-
te vobis;quanquã quidam illud,primum, referãt
ad præcedẽtia. Admonuit & suprà suos Dominus
vt à fermento Phariseorum sibi cauerẽt, Mat.16.
& Marci 8.circa quem locum in cap.concor.64.
dictum est quomodo hic dicatur fermentum Pha-
risæorum esse hypocrisis,ibi verò doctrina eorũ.
Hypocritica enim erat eorum & cõuersatio & do
ctrina,à qua hypocrisi suos frequẽter Dominus do
hortatur,quòd nihil magis noxiũ sit bonis operi-
bus,nihil eisdem magis insidians & periculosum.
Sic sanè & hodie christiani monendi frequenter, C
vt à fermẽto hæreticorum sibi caueant,quod ve-
rè etiam est hypocrisis. Nã prætextu veritatis, &
restituendæ religionis,falsa,& impia conantur p-
suadere subdolè,& caute, vt nisi quis sibi probè
caueat, facile sit eorum fermento inficiendus, vt
non possit [christianum Pascha edere in azymis
synceritatis,& veritatis.

NIHIL ENIM OPERTVM EST,QVOD NON REVELETVR,NEQVE ABSCONDITVM,QVOD.] Pro,*reuelabitur & sciatur*, Græcis sunt futura indicatiui,reuelabitur,& scietur, quẽ admodum & in Matth.c.10. Videtur autem Domi nus hac sentẽtia & sequẽti dehortari velle ab hypocrisi,ꝙ quicquid in præsenti vita est occultum, D sit aliquãdo vel in præsẽti vita,vel certe in nouissimo iudicij die detegendum. Quoniam enim hypocrisis est vitium latens,eique vitio se homines subiiciunt.vt per illud sua vitia tegãt;recte Domi nus ad de hortãdum ab hypocrisi,è regione dicit: Nihil esse opertũ in præsẽti vita, quod nõ aliquã do reuelabitur in futura scilicet vita,& procedẽ-do à specie ad genus,vt vnico verbo omne occul tũ cõprehẽdat,& exponat qđ dixit,subiicit; *neque absconditum quod non scietur*; quod probat adiungens; *Quoniam quæ in tenebris dixistis,in lumine*,id est palam,*dicentur* vel,(vt habẽt Græca, audientur,) *& quod in aure*,(vel,vt habẽt Græca& veteres codices melius,in aurem (*locuti estis in cubiculis* vel penetralibus, *prædicabitur in tectis*. Quibus significatur omnia hominũ dicta quantũ-uis occulta,manifestanda. Opponit lumẽ tenebris & tecta penetralibus, & significat nec tenebras. nec modum dicendi secretum,scilicet in aurẽ,nec locum,scilicet in penetralibus,& cubiculis, pos-se aliquid retinere semper occultum,sed oĩa palã esse detegenda,& veluti in tectis prædicanda. In quo alludit Dominus ad morem Palestinæ regio nis,in qua tecta domorum plana erant,vt ex illis concionem ad populum habere licuerit, vt dictũ est circa Matthæi cap.10.in ca. cõcor.55.vbi hæc eadem paucis quibusdam mutatis habentur dicta discipuli,sed in sensu longe diuerso. Nam,vt & i-bi annotatũ est,hic ista dicta sunt de reuelatione occultorum futura in nouissimo die,quando, vt habet Paulus,Dominus illuminabit absc̃dita tenebrarum,& manifestabit cõsilia cordium:ibi verò dicta sunt de reuelatione per Euãgelicã Apostolorum prædicationem futura,de qua priorem illam sententiam hic positam;*Nihil enim opertum est,&c.* etiam esse accipiendam potius,apud Marcum cap.4.& Lucam cap.8.dictum est in ca. Cõcor.51. Nam ter hanc à Domino dictam legimus sententiam. Videri autem possit etiam hic locus accipiendus de reuelatione futura per discipulorũ prædicationẽ,quod hic eadem sequãtur,quę apud Matthæum,de non timendis scilicet iis, qui corpus occidũt,quæ optimam cum hoc loco cohærentiam haberent, side Euangelica acciperetur reuelatiõe: nullam autem habere videtur, si accipiatur de reuelatione nouissimi iudicij, aut certè non tam apertam. Certè de Euangelica reuelatione interpretatur Diuus Chrysostomus in Cathena Thomæ. De hac ergo reuelatione si intelligere etiam velit quis hũc locum,intelligẽdũ dominum suos ab hypocrisi auocare, quod p eos omnia occulta Dei mysteria,& hominũ vitia sint publicãda,quos ob id meritò ab omni hypocrisi esse maxime alienos cõuenit. Quoniam, inquit, q̃ in tenebris,& in aurem,atque cubiculis dixistis, hoc est quæ in paruo Iudææ,& Galilææ loco docuistis per vos,& vestros successores in lumine dicẽtur, & in tectis prædicabuntur,hoc est,per vniuersum orbem omnibus palam annunciabuntur. Pro hoc sensu non parum facit,quod Græca non habẽt; Nihil enim,sed, οὐδὲν δὲ, id est,nihil autem opertũ est,quomodo & veteres codices scripti habent,& nominatim duo,qui erant ad manum. Itaque non necessariò intelligendum est Dominum reddere causam,quare cauẽdum sit ab hypocrisi Phariseo rũ, sed videtur Dominus nouã auspicari doctri-nam,qua,sicut apud Matthæum,suos doceat,quid sit eis faciendum. 1.Cor.4

DICO AVTEM VOBIS AMICIS MEIS, NI [TERREAMINI AB IIS, QVI.] Si de reuelatione per Euangelicam Apostolorum prædicationem superiora accipiãtur,hæc ideo à Domino,sicut & apud Matthæum,sunt subiuncta, vt quoniam cõtra liberam Euangelij prædicationẽ multi insurrecturi essẽt,suos muniret cõtra mortis,& omniũ,quæ hominis inferre possunt malorum metum. Si vero superiora accipiãtur de reuelatione nouissimi iudicij,vt per eam ab hypocrisi Dominus auocaret, similiter hæc subiũcta recte E sunt,vt,quoniam facile illi offẽdũt impios,quisquis ne hypocrisi omnia dicunt,& faciũt, & veritatem liberè verbis,& factis prædicant, suos Dominus muniret,ne mali alicuius metus eos abduceret à syncera veritatis Euãgelicæ prædicatione. Quod autẽ Domin⁹ discipulos vocet amicos suos,Theophylactus intelligit ratione amoris,quo discipuli Dominum amauerũt,ideóque dictum;*dico vobis amicis meis*;ꝙ hic sermo nõ quibuscunque conueniat,sed ijs,qui Deum ex tota diligunt mente, Rom. 8
& dicere possunt cum Paulo;Quis nos separabit à charitate christi? Magis tamen apparet dominum suos vocare amicos,ratione amoris,quo ipse eos prosequebatur,quòd hac ratione alibi eos Ioan. 15
vocet amicos,vt cùm dicit;Iã nõ dicã vos seruos sed

sed amicos;&:Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suã ponat quis pro, amicis suis. Commodè autem iam, cũ ad mortem pro se subeundam & martyriũ ad hortaturus est,suos vocat amicos,hoc est,dilectos à se,tum vt blãda appellatione,& suo erga illos amore ad redamandum eos prouocet etiam vsq;ad mortem pro se subeũdam:tum vt,intelligerent Dominũ,bene illis cõsulere,dum ad mortis cõtemptum eos ad hortatur,& illius tanquam amici præsidio freti,nõ metuerent eos,qui corpori mortem inferre possent. Quod si velimus eos amicos vocatos ratione mutui amoris,cõprehendenda est ratio Theophylacti cum iam dictis rationib. Porro tres rationes, quib. Dominus hic vtitur ad dehortãdũ à timo-re malorum,& mortis ab hominibus inferendæ, B habitæ sunt,& declaratæ in cap.Cõcordiæ 55.circa cap.Matthæi decimum. Tantum in verbis est quædam inter Matthæum & Lucam differentia. Nam in prima quidẽ ratione pro eo quod habet Matthæus;animam autem non possunt occidere, Lucas habet;*& post hoc non habẽt amplius quid faciant*,quo apertius quiddam amplius significatur quam apud Matthæum,nẽpe quod post mortem corporis aliquid amplius fieri, & accidere possit homini,sed non ab homine, & proinde mortem corporis non esse metuendam tanquam omnium terribilium vltimum,propter quã tanquam omni um malorum maximum, omnia alia huius mundi maia homines metuunt. Iam pro eo quod habet C Matthæus;Timete eum,qui potest & animam, & corpus mittere in gehennam,hic dicitur, *Timete eum qui postquã occiderit, habet potestatem mittere in gehennam*. Quo amplius etiam quid significatur,nimirum,Deum & præsentis vitæ mortem in ferre posse,quã & homo inferre potest: & æternam mortem,quam nõ potest inferre homo homini. Itaque comparatio inter homines,& Deum qua Dominus docet nõ metuendos homines,sed Deum potius metuẽdum, apud Matthæũ quidẽ consistit in eo,quod homo tantum habeat potestatem in alterã hominis partem,eamque ignobiliorem: Deus vero in vtrãque. Apud Lucam vero cõsistit in eo,quod homo tantum habeat potesta- D tem in iis,quæ pertinent ad præsentẽ vitã; Deus autem in ijs,quæ pertinent & ad præsentem vitã & ad futurã. Ille enim expẽdit duas hominis partes,iste verò duos status vitæ hominis, & duplicẽ mortem. Additur autem apud Lucam cõfirmatio nis gratia,*vita*,id est,sane,(est enim rursũ, ναὶ) *dico vobis, hunc timete*. In secunda ratione, quæ incipit ibi;*Nonne quinque passeres dipondio, vel* rectius dupõdio,*væneunt* pro his verbis est in Matthæo;Nõne duo passeres asse væneũt, sed de hac diuersitate dictũ in Matthæo. Pro illo,*vn⁹ ex illis nõ est in obliuione coram Deo*. Matthæus habet, vn⁹ ex illis non cadet super terram sine patre vestro, quod eodem redit: Nã generaliter dictũ est à Lu- E ca,quod Matthæus in specie dixit. Vnus, inquit, ex illis non est obliuione corã Deo, vt scilicet à Deo ei nõ prouideatur de esca,aut sine eius cognitiõe,aut volũtate moriatur & capiatur;i tertia ratione,quæ incipit ibi;*Dico autem vobis, omnis* quicunque, &c. nihil est differentię inter Matthæum, & Lucam, quod saltem annotatu dignum,est,nisi quòd Matthęus habeat,coram patre meo,qui in cœlis est,hic vero dicatur,corã angelis Dei. Sed hæc aptũ est,eodẽ recidere. Illud notã

A dum in Matthæo & Luca,apud Græcos verbum, confiteri,construi non cum accusatiuo, sed cum datiuo,& præpositione ἐν,vt sit ad verbũ; omnis qui confitebitur in me,confitebor & ego in illo, quomodo & legitur in Cypriano Epistola 6. lib. 3. Hinc post Chrysostomum Theophylactus adnotat,quare dictum sit,qui confitebitur in me, & non qui cõfitebitur me;nempe quod confiteri non valeamus nisi virtute,& gratia christi adiuti, aut nisi in christo maneamus: Verum simplicius fuerit dicere,cõfiteri in aliquo, positum ex phrasi Hebraica pro confiteri aliquem, quemadmodum in Psal.43. In nomine tuo cõfitebimur;pro,nomẽ tuum confitebimur,& prædicabimus. Et in alio Psal. 18
Psal. In nomine sancto tuo inuocabimus,pro,nomen sanctum tuum inuocabimus.

ET OMNIS, QVI DICIT VERBVM IN FILIVM HOMINIS, REMITTETVR ILLI. Harum sentẽtiarum quis sit genuinus sẽsus,dictũ est in ca.cõcor.49.vbi ex Matthæi. 12. & Marci.3.eadẽ habentur:tantum hic videndũ quo modo hæ sententiæ proposito loco seruiãt. Id autem bene indicauit Beda,dicens; Me ex eo, quod ait,eos,qui se negauerint,esse negãdos, vt cũctorũ negãtiũ cõditio putaretur,cõtinuo subiecit;*Et omnis qui dicit verbum, &c.* Itaq;, quoniam dixit de negantibus se,his iam subiunctis sentẽtiis ostẽdit variis modis quosdam ipsum negare, ne omnium idẽ esse,& æquales crimẽ. Fortè,& ideo has subiecit sententias,vt significaret,quam magnum sit peccatum eorum,qui ipsum semel agnitũ negarent postea, & blasphemarent quemadmodum fecit impius Apostata Iulianus. Tales enim nõ fi- Heb. 10
lium hominis,sed filium Dei cõculcant, & spiritui gratiæ cõtumeliam faciunt,vt habet Paulus.

CVM AVTEM [INDVCENT VOS IN SYNAGOGAS, ET AD MAGISTRATVS, &c.] Quoniam propter confessionem nominis Christi,ad quam iam est adhortatus Dominus, fideles rapiendi erant ad principum tribunalia, vt suorum ibi factorũ,& prædicationis rationẽ redderent,ne homines rudes,& illiterati nimis essent de eo,quod apud doctos, & potentes respõdẽdũ, D esset soliciti;ac in illorum cõspectum venire trepidarẽt,cõgruo iam ordine Dominus his verbis istã solicitudinẽ,& trepidationem ab eis eximere studet: quemadmodũ supra exemit mortis metum,vt neq;mortis,aut quorumuis malorũ met⁹, neq;insciti æ,et imperitiæ cõsciẽtia eos à veritatis prædicatione absterreret. Dicit autẽ Dominus *in synagogas*,propter Iudæos:*ad magistratus & potestates*,propter gẽtilium tribunalia. Dicit, *qualiter aut quid respõdeatis*. *Qualiter*, propter modum dicendi;*Quid*,propter ea,quæ,sunt dicenda: Nam de vtroque solẽt esse soliciti homines: Pro,*respõdeatis*,dictio Græca ἀπολογήσησθε,plus quid signi ficat,videlicet respondere accusanti pro defẽsione causæ intẽtatæ,vt sit sensus; Nolite soliciti esse,et cogitare,quibus modis verba facturi sitis,et qua ratione instituturi defensionẽ,qđve adducturi pro defensione causæ: quemadmodũ vulgus reorũ facit,qui solent vtroq;modo periclitari,si vel formam agendi nesciant,vel parum instructi sint ad refellendum,quod obiicitur. Spiritus enim sãctus docebit vos in ipsa hora,qd,et multo magis etiã qualiter oporteat vos dicere. Cætera,quæ hic erant dicenda,dicta sunt supra in cap. concordiæ 55.vbi ex cap.10.Matthæi habentur eadem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DOCET ABIICIENDAM DIVITIARVM SOLI-citudinem, LVCÆ 12. CAPVT LXXXVI.

AIt autem ei quidam de turba; Magister, dic fratri meo, vt diuidat mecũ hæreditatem: At ille dixit ei; Homo, quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos? Dixitque ad illos; Videte & cauete ab omni auaritia, quia non in abundãtia cuiusquã vita eius est ex iis, quæ possidet. Dixit autem similitudinem ad illos dicens; Hominis cuiusdã diuitis vberes fructus ager attulit: & cogitabat intra se dicens; Quid faciam, quia nõ habeo, quo cõgregem fructus meos? Et dixit, hoc faciã; Destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregbo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicã animæ meæ; Anima, habes multa bona posita in annos plurimos, requiescе, comede, bibe. epulare. Dixit autẽ illi Deus; Stulte, hac nocte animam tuã repetent à te: quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est, qui sibi thesaurizat, & nõ est in Deũ Diues. Dixitque ad discipulos suos; Ideo dico vobis, Nolite soliciti esse animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori quid induamini. Anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum. Considerate coruos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, & Deus pascit illos: quanto magis vos pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitãdo potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum? Si ergo neque quod nimimum est, potestis, quid de cæteris soliciti estis? Considerate lilia, quomodo crescũt, non laborant, neque nent. Dico autẽ vobis: neq; Solomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. Si ergo fœnũ, quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos, pusillæ fidei? Et vos nolite quærere, quod mãducetis aut quid bibatis, & nolite in sublime tolli, hæc enim omnia gentes mundi quærunt: Pater autem vester scit, quoniam his indigetis. Veruntamen quærite primum regnum Dei, & hæc omnia adicientur vobis. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Vendite, quæ possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis, quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit: vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.

AIT AVTEM EI QVIDAM DE TVRBA: MAGISTER, DIC, &c.] Quemadmodũ occasione reprehẽsæ in Pharisęis, & Scribis hypocriseos Dominus suos dehortatus est ab hypocrisi, & adhortatus ad liberã veritatis prædicationem etiam ad mortis vsque cõtẽptum: ita nũc alia data occasione ab Euãgelista narratur ipsum etiam suos dehortatũ ab auaritia, & solicitudine. Proinde optima est horũ cum præcedẽtibus connexio, & cõsequentia, etiam si forte nõ cõtigerint hæc statim post præcedẽtia. Nã, quemadmodum in christianis omnibus, & maxime in prędicatoribus, & pastoribus abesse imprimis debet omnis Pharisaica hypocrisis, & pro hypocrisi adesse libera veritatis cõfessio cum mortis, & omnium malorum contemptu: ita ab eisdem longe abesse debet pecuniæ studium, moribus toti fere vulgo cõmunis, quo mores recti corrũpuntur, nõ aliter quã hypocrisi, aut mortis metu, & honorũ humanorũ appetitu. Vt igitur & hunc affectum penit⁹ eximeret dominus ex animis discipulorũ, velut, humilem, & indignum aggressis cœleste negotiũ, oblatum est argumentũ, per quod ita fieret. cum enim esset frequentissima turba circa Iesum, quidam è turba non est veritus dominum interpellare pro consequenda hęreditatis terrenæ portione, cũ hactenus nemo rem tam humilem ausus fuisset petere ab illo. Qui sane declarauit se teneri magis studio cõsequendæ hæreditatis terrenæ quẽ ęternæ, nec dignam de Iesu habere opinionem, dum ab eo terrena postulauit, qui verbo, & exẽplo terreno rum docens contemptum, tantum prędicauit regnum cœlorum, & quæ ad illud pertinent consequẽdum. *Magister*, inquit, *dic fratri meo, vt diuidat me cum hæreditatem*; quasi dicat: Magister, frater meus occupat cõmunẽ hæreditatẽ, ac tergiuersãs progat, aut penitus recusat partitionẽ. Hic quęso mihi tua succurrat auctoritas, quã habes apud oẽs. Præcipe illi, vt mecũ diuidat hęreditatẽ. Dominus itaque veluti indignans, quòd à negotio cęlesti, ad quod solũ à patre missus fuerat, interperlaretur ad carnales, ac sordidas curas, simulque docere suos volẽs, nõ oportere ĩplicari negotiis prophanis, eũ qui gerit munus Apostolicũ, respõdit; *Homo quis me constituit iudicẽ, aut diuisorem super vos?* Quibus verbis significat, illũ, etsi rẽ per se iustam peteret, male tamen à se eam petere, vt qui nec à Deo, nec ab homine cõstitutus esset ad administrationẽ ei⁹, quod petebatur negotii. Mundũ habere suos iudices, qui lites tam humiles dirimere & possint, & debeãt. Iudicẽ se nõ negat cõstitutũ, neque diuisorẽ, sed super vos, inquit, dissidentes scilicet de re terrena. Proinde Christi exemplo docentur omnes ecclesiastici nõ ĩmiscere se secularib. negotiis quę illis non sunt commissa, secundũ illud Pauli; Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, nec intermittenda ab illis spiritualia propter temporalia, secũdum illud; Nõ est equũ, nos derelinquere verbũ dei, & ministrare mẽsis. cuius cõtrariũ, proh dolor nimis faciũt hodie pleriq; sacerdotes, episcopi, & religiosi itẽ pręlati, qui terrenis occupationib. toti dediti, spiritualia docẽdi, scripturas legẽdi orãdi, missarũ officia celebrãdi negotia intermittunt penitus, & spiritualiũ rerũ cura tanquam minus necessaria in alios inferiores reiecta, temporalium rerum curam in se penitus recipiunt, & ei grauiter incumbunt. Nec est, quod quisquam se exemplo defendat D. Augustini, aut vitum illum sanctissimum calumnietur, tanquã q exẽplũ christi non sit secutus, quod, (vt scribitur à Possidonio in vita ipsius) iudiciis secularib. dirimẽdis fuerit intẽtus, & occupatus totos aliquãdo dies. His eñ quomodo & quare vacauerit sanctus ille vir, patet ex eodẽ Possidonio, & ipsomet scribẽte in libro de opere monachorũ ca. 29. vbi dicit, ecclesiarũ, quib. seruiebat, cõsuetudinẽ hoc tum exegisse: vt episcopi dirimendis litibus christianorum vacarẽt; idq; ꝓfectũ ex præcepto Pauli, quanquam

quanquam ille huiusmodi negotiis nunquã vacauerit. His, inquit, nos molestiis affixit Apostolus, non vtiq; suo, sed eius, qui in eo loquebatur, arbitrio, quas tamen ipsum perpessum fuisse nõ legimus. Aliter enim habebat se apostolatus eius discursus. Nec dixit; Secularia igitur iudicia si habuerit is ad nos deferte, aut nos constituite ad iudicãdum: sed eos, qui cõtẽptibiles sunt in ecclesia, hos inquit, collocate. Ad reuerentiam vobis dico. Sic nõ est inter vos sapiens quisquam, qui possit inter fratrem suũ iudicare, sed frater cũ fratre iudicatur & hoc apud infideles. Sapiẽtes ergo qui in locis, & constituebãt, fideles, & sanctos, non qui hac, atq; illac propter Euangelium discurrebant taliũ negotiorum examinatores esse voluit. Vnde nũquã de illo scriptum est, quod aliquãdo talib. vacauerit, à quibus nos excusare non possumus, etiamsi cõtemptibiles simus, quia & hos collocari voluit, si sapientes defuissent, potius quã vt negotia Christianorum deferrentur in forum. Quem tamẽ laborem non sine cõsolatione Domini susципimus pro spe vitæ æternæ, vt fructũ feramus cum tolerantia. Hæc ille. Audis eũ & consuetudine, & Pauli præcepto adactum, intelligis aliam causam fuisse Apostolorum, & multo magis Christi, quam episcoporum tempore Augustini: ex qua item intelligere licet nõ esse hoc tempore eandẽ nostrorum episcoporum causam, quando secularia sunt Christianorum fora, & tribunalia. Sed & idẽ Augustinus non sic vacauit derimendis litibus, & iudiciis, vt ab iis, quæ magis sunt episcopi officia, nẽpe prædicationibus, aliisq; id genus episcopalib. officiis cessaret, aut impediretur, sed hæc velut præcipua imprimis curans, illa tamẽ veluti secundaria nõ omittebat. Idem Augustinus sermone quodam in dominica post ascensionem Domini, pulchrè philosophatur, cur Domin⁹ diuide re noluit hęreditatem, sicut rogatus fuit. Merito, inquit, non audiuit fratrẽ interpellantem, & dicẽtem, Domine, dic fratri meo, diuidat mecũ hæreditatem. Domine, inquit, dic fratri meo. Quid, vt diuidat mecum hæreditatẽ. Et dominus; Dic homo quare eñ vis diuidere, nisi quia homo? Cũ eñ dicit alius: Ego sum Pauli, ego autem Apollo, nõne homines estis? Dic homo, quis cõstituit me diuisorẽ hæreditatis inter vos? Colligere vini, non dispergere. Ideo inquit, dico vobis: Cauete ab omni cupiditate, cupiditas enim cupit diuidere, sicut charitas colligere. Quid est autem, cauete ab omni cupiditate, nisi impleamini charitate? Nos charitatem pro captu nostro habentes interpellamus dominum contra fratrem, sicut & ille cõtra fratrem, sed non hac voce, nõ hac postulatione. Ille eñ dixit; Domino dic fratri meo, diuidat mecũ hæreditatem. Nos dicimus: Domine dic fratri meo, teneat mecum hæreditatem, Hæc ille.

DIXITQVE AD ILLOS; VIDETE ET CAVETE AB OMNI AVARITIA, QVIA.] Post redargutionẽ importunæ huius auari hominis petitionis, Dominus eius occasione & omnes quidẽ generaliter munire satagit aduersus auaritiæ pestem, & deinde suis speciatim discipulis solicitudinẽ etiã necessariorũ eximere. Itaq; quod ad prius attinet, dixit ad illos, nẽpe discipulos, & circũstantes turbas; *Videte & cauete ab omni auaritia.* Vbi notantũ Græca nõ habere, *omni*: sed tãtũ, auaritia, & pro auaritia non est φιλαργυρία, quę dictio significat pecunię amorẽ, sed πλεονεξία, dictio A dicta à plus habendo, qua sæpenumero vsus est D. Paulus, & est hæc dictio longe generalior quam sit φιλαργυρία. Nam πλεονεξία est, quando plus habetur quam est necesse, aut sufficiat, nec tantum consistit in pecuniis, sed & in aliis rebus, vt frugibus vestibus, & id genus similibus. Atque ob id videri potest interpres addidisse, *omni*, dicens, ab omni auaritia, ne intelligeremus tantum superstuũ, phiberi pecuniarum cupiditatẽ, quã auaritiæ nomine ferè concipimus significari, sed & omnẽ aliã auaritiæ speciẽ nõine πλεονεξίας significatã, cupiditatẽ scilicet quãuis acquirendi aut retinendi plus quã necesse sit aut cõueniat, aut pluriũ quàm cõueniat possessionem. Nam in sequenti parabola quidam B notatur auaritiæ ob multitudinem frugum, & nõ tam ob cupiditatem, quàm possessionem & retẽtionẽ. Potest & illud, *ab omni auaritia*, sic intelligi: Cauete nõ tantũ ab aperta & manifesta auaritia, quam committunt fures, & latrones, sed etiam ab ea, quæ speciẽ habet iustitiæ, qua scilicet quis iustis titulis plus habere desiderat, aut retinere. Sanè quemadmodũ diligenter monẽdi sunt, qui virtuti sunt addicti, vt sibi caueant ad hypocrisi: ita omnes generaliter frequenter admonendi, vt sibi caueãt ab omni auaritia, vt forte à nullo magis vitio homines sint dehortandi, tum quod vitiũ hoc latissime se extendat, & quam plurimos in omni gradu occupet, cũ tamẽ rarissimi sint, qui hoc vitiũ in seipsis agnoscere velint, (A minore quippe vsque ad maiorem omnes auaritiæ studeant, inqt Hiere. & Isaias: Vnusquisque ad auaritiam suã declinauit, à summo vsque ad nouissimum.) tũ quod hoc vitium multorum sit causa malorũ. Radix enim omnium malorum est cupiditas, inquit Paulus, vbi pro cupiditas est φιλαργυρία, id, est, studiũ pecuniæ, tum etiã quod hoc vitium admodũ grãue sit ĩ seipso. Vnde Paulus πλεονεξίαν, vocat εἰδωλολατρίαν, id est, cultum idolorum, & eccl. 10. dicitur; Auaro nihil est sceleslius. Et rursus; Nihil est iniquius quàm amare pecuniã, hic enim & animã suam venalem habet, quoniã in vitã sua proiecit D ſtima sua. Quę tamẽ videntur accipiẽda dicta hyperbolice, cum quædam sint vitia graniora quàm sit auaritia. Affert autem Dominus conuenientem rationem ab auaritia dehortatoriam, *quia*, inquit, *non in abundantia cuiusquam vita eius est ex iis, quæ possidet*, quam orationem quidam sic ordinant, quia vita hominis nõ est in abundãtia cuiusquam ex iis, quæ possidet, id est cuiusquam rerũ temporalium, vt cuiusquã, referatur, ad, ex iis, quæ possidet. Verum secundum hanc constructionem relatiũ, eius, non habet antecedens, proinde certum est, sic intelligendam: nõ in abũdantia alicuius hominis est vita ipsius hominis, &c. Græca habẽt, οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ, hoc est, est, ad verbũ; Non in abũdare alicui vita ipsius est ex substantiis eius. Vbi datiuus. τινὶ, id est, alicui, nõ videtur referripotse ad verbũ περισσεύειν, id est, abũdare. quomodo omnes intelligunt tamẽ. (Nam sic dicendũ fuisset per accusatiũ τινα, id est, aliquẽ) sed potius referri debere ad verbũ, est, vt sit sensus; Nõ cõstitit alicui vita ipsi⁹ ex iis, quæ possidet, propterea quia abũdat. Est tamen idẽ sensus, sine vertatur, cuiusquã, siue cuiquã. Semper enim significatur, q̃ non propterea, quia quis abũdat diuitiis, vita etiã eius ex taliabundantia abundat, hoc est, fœlicior est, & longior, sed contra potius, abũdantia & inferiorem, & breuiorem

Universidad de Deusto
Biblioteca

breuiorem efficit hominis vitam. miseriorem quidem, quia secum affert multas solicitudines. Breuiorem vero, quod frequenter occasio sit, vt quis abutens non solum vitam gratiæ perdet, sed etiã ebrietate, nimioque luxu ante tẽpus vitã corporalem finiat, aut vt exigente diuina iustitia, propter sua peccata citius abhac vita tollatur. Est aũt hæc ratio à Domino reddita admodũ conueniẽs. Quia enim diuitiarum amatores existimant quod multo tempore in magna fœlicitate diuitias sint possessuri, & quasi diu fœliciter victuri, vnde quaque opes colligunt, & collectas retinent: contrarium Dominus asserit, vt, sublata causa parandarum, & seruandarum opum, cesset harum studiũ.

DIXIT AVTEM SIMILITVDINEM ADILLOS, DICENS; HOMINIS CVIVSDAM DIVITIS, &c.] Quo Dominus crasso populo altius infigeret, quod dixit, aptissimam affert similitudinem, & exemplum, quo ostẽdit abundãtiam non adferre fœliciorem & longiorem vitã, sed eam contrà sequi potius solicitudinem, & vitæ breuitatem. *Hominis*, inquit, *cuiusdam diuitis*, q scilicet multos habebat agros, multasq; possessiones, *vbercs fructus attulit ager*, vel, vt habẽt Græca, ἡ χώρα, quod magis regionẽ significat, vt intelligamus agrorum multitudinem, & magnitudinẽ. Hic admiranda Dei benignitas, qui, cũ sciret hominem hunc non vsurum copia ista ad vllum bonum, tamen etiam in huiusmodi hominem suã benignitatẽ effundere voluit. Pluit enim super iustos, solemq; suũ oriri facit super malos, & bonos, omnibus quidem occasionem bonorum prębens operum, quanquam impij Dei bonitatem sibi vertant in maioris supplicij cumulũ: quemadmodũ sane iniusto contigit, qui cũ videret agrorũ fertilitatẽ, non cogitabat Deo, à quo solo sunt omnia, gratias sibi agendas, nec memor communis naturę, diuinorumq; pręceptorum cogitauit ea esse impartiẽda egenis, q̃ sibi superfluerent, sed qđ apud alios dicere verecundũ, & parũ honestũ fuisset, cogitabat intra se dicens; Quid faciã, quia non habeo quò congregem fructus meos? Circa quod obseruandum auaris abundantiam non adferre maiorem trãquillitatem, & fœlicitatem, sed potius solicitudinem, & miseriã. Proinde pulchre Basilius, qui homilia quadam eleganter rhetoricis coloribus parabolam hanc expẽdit. Quis, inquit, non misereatur hominis tantopere obsessi, implicatique, & ipsa agri fœlicitate infœlicis, p̃sentib. bonis miseri futuris miserioris. Quid, terra, illi segetes germinat? non, sed gemitus. Annonæ ne illi vberem messem congregat? nequaquam. Nam curas, dolores, miserias & ãgustias coaceruat. Nõ aliter quàm egeni solent, lamẽtatur. An nõ hanc vocẽ emittit, qui paupertate premitur? Quid faciã, vnde victum, vnde vestitum conquiram? Eadem hæc verba diues iste sonat, cui animus dolet curis erosus. Quod enim alios exhilarat, hoc tabefacit auarũ. Non enim gaudet, q̃ domi omnia repleantur, sed pungitur animo ex affluxu diuitiarũ. Hæc ille. Itaque in hoc auaro, ostẽsum est illud Iob dictum de auaris; Cum satiatus fuerit, arctabitur, æstuabit & omnis dolor irruet super eùm. Quod exponens D. Gregorius 15. moral. c. 11. sic habet; Prius quippe anhelat per auaritiam cõcupita cõgregare. Et cũ quasi ĩ quodã vẽtre auaritiæ multa congesserit, satiatus arctatur, qa dũ anxiatur, qualiter acq̃sita custodiat, ipsa eũ sua satietas angustat. Ad cuius declarationem cum diuitis huius exẽplum adduxisset, tãdem ĩfert; O angustia ex satietate nata. De vbertate agri angustatur animus auari. Dicẽs nanque, *quid faciã?* profecto indicãt, qa votorum suorum affectibus pressus, sub quodam rerũ fasce laborabat. Bene ergo dicitur; cum satiatus fuerit arctabitur: qa mẽs auari, quæ prius exabundantia requiem quæsierat, post ad custodiã grauius laborabat. Hæc ille. Iã & illud in hoc auaro obseruandum, abundantiã nõ tantũ adferre solicitudinem, & miseriã, sed quod mirãdũ est, etiã maiorem egestatem, & indigentiã. Prius em quã agri vberes attulissent fructus, nõ egebãt homo iste notis horreis. nunc verò magis egere cœpit, & de indigentia cõqueri. Illud enim, *non habeo*; indigẽtis est. Sic semper in diuitib. cum diuitiarũ copia crescit & inopia, quod semper de augenda familia & statu cogitent. *Non habeo*, inquit *quò congregẽ fructus meos.* Habebat vtique, si voluisset. Pauperum enim ventres & domus vacuæ, horrea illi esse poterant, quo nõ illis tantũ, sed & sibi longe tutius fructus reposuisset, vnde nõ tãtum in multos annos, sed in perpetuũ edere potuisset. Verum præsentẽ tantum vitam attendẽs, & se sibi tantum natum existimans, ac terræ cõmunes fructus suos tantũ faciens, nihil horũ cogitauit, q ob id in quàm stulta, & impia inciderit consilia, sequẽtia declarant. Si enim charitatẽ, & verã prudẽtiã adhibuisset sibi in consiliũ, dixisset ab illis persuasus sibi ipsi. circũspice quam multis desit, quod tibi supereſt. Agnosce cui debeas etiã istam animi fœlicitatem. Sortẽ indulsit Deus, vnde colligas vsuram bonorum cœlestium. Permuta fluxa bona pereũtibus, terrena cœlestibus, humana diuinis. Ita lucro fuerit tibi tua liberalitas. Sed quoniam hæc nõ adhibuit in consilium, cũ sic æstuaret animo, tandẽ stultitiæ & incogitantiæ impulsu sic dixit apud se; *Hoc faciam: Destruam horrea mea, & maiora faciam*, vel, vt habẽt Græca, ædificabo. Recte quidem dixisset, si tantũ dixisset, & fecisset illud; Diruam horrea mea. Digna enim erãt demolitione horrea iniquitatis, excindẽda merito erant quæ male erant ædificata, destruenda domus auaritię custos, ostẽdẽda soli squalẽtia frumẽta, p̃ferẽdæ è carcere diuitiæ vinctæ exponenda pauperib. quæ diu in horreis conclusa fuerant. Verum insipientes nimis adiecit, & maiora ædificabo. Quid em, inquit Basilius, tandẽ statues, vbi illa pleueris, & annus alter rursus fructuum attulerit fertilitatem? Num rursum dirues, & rursum ædificabis? Quid obsecro stultus, quam ĩ infinitũ laborare, cũ cura ædificare, & rursum cũ cura diruere? Iam vero nõ tantum insipiẽtiam, sed etiam impietatẽ sonat, quod subiecit; *& illuc*, inquit, *cõgregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea.* congregaturum se dicit, qui an in crastinũ viueret ignorabat, ĩmemor & incertitudinis vitæ suæ, & quot pericula fructuũ collectionẽ antecedere possint: quæ si perpẽdisset, dicere debuerat secũdũ Iacobi doctrinam; si Deus voluerit. Nam & grando calamitate, & æstus sideratiõe, è medijs manib. fructus eripit, & pluuia importune è nubibus superfusa eos corrũpit. Omnia se dicit cõgregaturum, nimirum nec pauperib. nec sacerdotib. portionẽ aliquã etiã debitam relinquens. Itaque terra quidem ipsa commodam se sua fœcunditate exhibebat, cum in aruis profundam segetem, plurimosque racemos in palmitib. ostenderet, oleam fructibus

Iob. 20.

Luc. 12.

fructibus scaturientem mõstraret, & ex pomis ac nucibus omnigenos cibos polliceretur. Ille verò erat incommodi ingenij, nulliusque fœcunditatis nondum habens, & iam egenis inuidens. Sibi nata esse dicit, & sua vocat, quæ in communem hominum vsum communis omnium hominum pater Deus, cõmunisque omnium mater terra suppeditauit, quæque hinc secũ auferre non posset, nec in sua habere potestate. Neque em (inquit Ambrosius super Lucã) nostra sunt, quæ nobiscũ auferre nõ possumus. Quid, inquit Basilius, ais tua? vnde ea in vitam attulisti? Quemadmodum si quis in theatro sedilia occupet, ac deinde supernenientes excludat, sibi proprium vendicans, quod omnium vsui patet, ad eum modum se diuites gerunt. cum enim, quod commune est, priores inuaserunt, ex præoccupatione in proprium sibi faciunt. Quod si quisq; quod suæ necessitati leniẽdę sufficeret, auferret, & quod superfluum esset, ei relinqueret, q̃ indigeret, nullus opulẽtus, nullus inops esset. Nõne nudus ex vtero elapsus es? nónne nudus ĩ terram reuerteris. Ista, quæ habes, vñ tibi orta sunt? Si vltro, fortuitoq; dicis, impius es, cũ non agnoscas qui ea creauit, nec gratiam habes ei qui ea tibi dedit. Si vero confiteris à Deo profecta esse, dic mihi qua de causa acceperis? Nũ iniustus Deus est, qui ea, quæ victus sunt inæqualiter distribuit? cur tu diues, ille verò pauper est? An nõ ideo plane vt tu benignitatis & fidelis dispẽsationis mercedẽ recipias, & ille magnificis tolerãtiæ præmijs cohoneſtetur? Hæc D. Basilius, ostendẽs illũ malè dixisse; quæ nata sunt mihi & bona mea; qui deinceps ostendit etiã auaros, esse fraudatores & raptores, quod quæ dispensanda acceperunt, ea sibi propria faciant. Famelici, inquit, panis est, quẽ tu detines: nudi vestimentũ est, quod tu in tuis capsulis seruas: discalceati solea est, quæ apud te cõputrescit: egeni pecunia est, quam tu defossam habes. Ergo tot iniuria afficis, quot præbere potuisti. Similia imo eadem habentur ex D. Ambrosio distinctione 47. c. Sicut hi. Nam homilia Basilij super illo verbo: Diruam horrea mea, &c. tota etiam est apud D. Ambrosium, paucis quibusdam additis, sermone 81. Verisimile est em D. Ambrosium homiliam Basilij Græcã Latinitate donasse, quẽadmodũ in Hexameron suo, & libris de Spiritu sancto, Basilij Hexamerõ, & libros de Spiritu sancto vertit, aut saltem imitatus est, multis tũ de suo additis. Sunt aũt similes multæ apud antiquos patres sententiæ, quib. ãsseritur eos esse raptores, & inuasores alienorũ, & fures, qui superflua retinent & pauperib. non elargiuntur. Nã distin. 42. in principio ex Hieronymi sentẽtia dicitur: Aliena rapere conuincitur, q vltra necessaria sibi retinere probatur. Sic & Augu. sermo. 219. de tempore: Quicquid, inquit, nobis Deus plusquam opus est dederit, non nobis specialiter dedit, sed per nos alijs erogandũ transmisit: quod si non dederimus, res alienas inuasimus. Ex his tamen, & similib. sententijs non est intelligendum, tales auaros, q superflua retinuerunt secundũ leges humanas licite acquisita, teneri ad restitutionẽ proprie dictam, quemadmodum ij, qui contra humanas leges aliquid vsurpant: sed raptores dicuntur, qa iniuste, hoc est, male retinẽt, quæ alijs ex præcepto Dei erant dispensanda. Porro cum omnib. necesse sit superflua in pauperes erogare, maxime ad id obligantur Ecclesiastici, qui, præterquam q Deum pro sua parte, & hereditate elegerunt, & ob id terrenarum rerum magis debẽt esse cõtemptores, magisque p̃ alijs virtutibus, & bonis operib. abũdare, bona obtinẽt, quæ christi pauperis sunt partimonium, & pauperum bona singulariter dicuntur. Sed redeamus ad consideratione hui⁹ propositi auari. Hic ergo præter prædicta etiã in eo est reprehendendus, quod non solùm sua dicat, quæ nata erant è terra, sed etiam bona, cũ diuitię, & abundantia rerũ temporalium, sint res indifferentes, quę per se se nec bonum nec malũ faciant hominem, Multo aũt magis reprehendendus propter ea, quę in suo consilio subiecit; & dicam animę meę; *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos, &c.* Animę bona dicit, quæ corporis nõ mẽtis sunt bona. Annos plurimos sibi pollicetur, qui nec de crastino securus est. O, inquid Basilius, bruta verba. Si suillam animam haberes, quid ei pro re læta nisi hoc ipsum renũciares? Adeone peculiaris es, adeone bonorum animæ imperitus, vt ei carnalib. escis adblandiaris, & quæ à latrina excipiuntur, ei pro bellarijs mittas? Si anima virtutem habet, si bonorum operũ plena est, si Deo familiaris est, habet multa bona, & oblectatur pulchra illa animi oblectatiõe. Reqescе inqt, à labore, comede, bibe, epulare magno scilicet apparatu aut, vt habẽt Græca, ἐυφραίνϑ, hoc est, gaude. Vox certè Epicureorum, & tamen quã pleraque Christianorũ pars approbat. Quid em aliud fere quærunt homines, quam vt à laboribus, ad quod sic sunt nati homines sicut auis ad volatum, hic possint q̃escere, vt laute comedere. & bibere illis cõtingat? Sed audiamus Dei de hoc homine iudiciũ, audiamus quid Deus decreuerit cum ille apud se ista decreuisset. Ille em in occulto quidẽ loquebatur, (cogitabat em, dixit, apud se) & tamen verba eius in cœlo exaudiebantur & examinabãtur. Inde igitur ei responsa veniunt à Deo interna sua inspiratione conscientiam eius alloquente. *Stulte*, inqt, *hac nocte animam tuam repetent à te.* Stultum pronũciat eum diuinum iudicium, quem humanum iudicium circunspectum diceret & prudentem, vt qui sibi in futurum prospiceret. Et quidem merito stultus dicitur, quod abundantiam sibi vertit in occasionem angustiæ & inopiæ, quod sibi nata putauit, quæ multis nutriendis data erãt, quod per tẽporalia bona nõ cogitauit æterna sibi paranda, quod tẽporalia, animæ bona esse duxit, quod sibi iam securus plurimos pollicebatur annos, quodque de his esset solicitus, quib. nunquam erat fruiturus. Quod si autem talis non ab homine, sed à Deo stulti nomẽ est cõsecutus, qd de ijs dicendũ, qui ea sibi coarceruant, quibus, etiam si plurimos viuant annos, nunquã ne velint quidẽ frui, vel vti, vt qui pecunias pecunijs semp addere nõ cessant, sola auri specie capti, quod est omnium auarorum pessimum, & intolerabilissimum genus. *Hac*, inquit, *nocte repetent animam tuam à te.* Bene dicit, *hac nocte.* Nam quanquam quod ad literam spectat, dictum sit. *hac nocte*, quòd in nocte fere auari huiusmodi apud se consultent, (Cùm enim cuncti dies eorum doloribus & laboribus sint pleni, ne per noctem quidem mente requiescunt, vt dicitur Eccl. 2.) tamẽ mystico intellectu recte intelligitur etiã ideo dictum, *hac nocte*, quod talis ĩ tenebris crassissimis insipientiæ detineretur, quodque huiusmodi hominis apud se cogitatio & consultatio, tantùm somnium quoddã esse:

Universidad de Deusto
Biblioteca

esset diutinæ fœlicitatis. Non dictum est ei. Hac A nocte morieris, sed, qđ grauius erat auditu, *animã tuam*, cui hęc omnia parasti, cui multos, & fœlices annos in hac vita pollicitus es, *repetent à te*, ministri scilicet diuinæ iustitiæ. Quo significat, statum aliquem vitæ esse post hanc vitam, & animam homini à Deo commendatam, velut quoddam depositum, de quo aliquãdo retio reddẽda esset, suo tẽpore repeti ab homine per angelos, qui eã diuino statuant tribunali. Conuenit autẽ verbũ. *repetẽt*, impiis poti'quã iustis, vt hoc loco ãnotauit Theophylactus. Ab impiis enim inuitis, & propter vitæ præsentis immodicum amorem reluctantibus anima eorum exigitur. A iusto autem non exigitur aut repetitur, sed ille eam gaudẽs, & exultãs commendat Deo patri spirituũ. Subditur ad maiorem B stultitiæ eius condemnationem; *Quæ autẽ parasti, cuius erunt?* quasi dicat; Tua certẽ nõ erunt, cum terrena tantùm parueris, quæ necesse est mundo relinquas, nec solũ tibi, cui ea destinati, cedẽt, nec tibi manifestũ est, cuius hæc erunt, vtrũ heredis, an peregrini, amici, an inimici, qđ ipsum etiã adauget mœrorem. Itaq; in hoc impletũ est illud Iob; Iob. 20. Non est satiatus venter eius, & cũ habuerint, quæ Psal. 38. concupierat, possidere nõ poterit. Et illud Psalmistæ; Thesaurizat, & ignorat cui cõgregabit ea. Porrò ne hoc exẽplum tantum ad voluptatẽ narratũ putare quis posset, sed ad nostram commonitionem, nempe, vt Dei in hoc homine sententiam C metuẽtes, studeamus huic esse dissimiles, adiecit Dominus; *Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives.* Sic, inquit, est, hoc est, etiã omnis talis similiter est stultus. Aut potius; *Sic est*, id est, sic se habet, qui sibi thesaurizat, &c. hoc est, cum minimè sperat vita præsens simul cũ rebus auferetur cumq; prẽterea nihil habeat, prorsus infœlix, & deploratus rectà petit gehennam. Nõ est Græcis; *Sic est qui, &c.* sed tantum, sic qui thesaurizat: vt liberum sit subaudire verbum, quod est commodissimum. Notat autem Caietanus, non tantum dictũ esse; *Qui sibi thesaurizat*, sed additum, *& nõ est in* Matt. 6. *Deum dives*, vt intelligeremus Dominum nõ dãnare thesaurizantem sibi, nisi simul adiunctã habeat alteram conditionem, scilicet nõ esse diuitẽ D in Deum, ad differentiam eorum, qui sibi thesaurizant, & simul diuites sunt in Deum, abũdantes in bonis operibus. Verum magis apparet duas illas partes sic à Domino cõiunctas, vt significaret fieri non posse, vt quis sibi thesaurizet, & sit in Deum dives. Nam Matthæus satis docuit, non posse fieri, vt quis & hic thesaurizet, & apud Deum, ad hoc afferens illud prouerbiũ; Nemo potest duobus dominis seruire. Certe sic intellexit Beda, cum scribat; Ergo qui vult esse in Deum dives, nõ sibi the E saurizet, sed pauperibus possessa distribuat. Dicitur autem hoc loco is sibi thesaurizare, & qui in suum vsum, ac suam tantum voluptatẽ multa cõgregat, & congregata conseruat. Cæterum obscu- Rom. 10 rior est illa oratio; *non est in deum dives.* Quidam pro, *in Deum*, vertit, erga Deum; vt hic sit locutio qualis est in Paulo; Dines in omnes, qui inuocant eum, id est, erga omnes. Itaque intelligit illũ dici hic diuitẽ in Deum, id est, erga deũ, quia Dei nomine in pauperes est beneficus. Deus enim cupiens refocillari in membris suis per eos, quibns superest res, sibi imputat factum, quod suo nomine pauperibus impenditur. Porro cũ Græca nõ habeãt pro, *dines*, nomen substantiuum πλούσιος, sed participium πλουτῶν, rectius sic verti poterit: quisibi thesaurizat, & nõ in Deo ditescit, vt duo participia θησαυρίζων & πλουτῶν, similiter reddãtur per suũ verbum, & ὡς θεὸν, accipiatur pro, ἐν θεῷ, sicut superius aliquoties ὡς pro ἐν positum est. Dicitur autem ditescere in Deo, primum quidẽ is, qui per eleemosynas multas sibi apud Deũ merita parat: Deinde generaliter quisquis abundat in operib. bonis, Diuitiæ enim in Deo, sunt æquisitio virtutum & meritorum. Sic Paulus Timotheum docet 1. Tim. 6. vt præcipiat diuitibus huius seculi bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamẽtum bonũ in futurum, vt apprehendant vitam æternam.

DIXITQVE AD DISCIPVLOS SVOS: IDEO DICO VOBIS, NOLITE, &c.] In superioribus quidem Dominus pomiscuam multitudinem allocutus est, omnes dehortans ab auaritia: iam vero eadẽ occasione cõuersus ad discipulos suos, dehortatur eos etiam à solicitudine rerũ necessariarũ. Hos enim oportebat nõ solum abesse ab auaritia, & superfluorum cupiditate, sed etiã præ aliis vacare omni solicitudine huius vitæ, ne qua res illorũ animos remoraretur ab euangelico negotio, vt omittam etiã ob id hæc discipulis dicta esse, quía hi fere soli, nõ autem turbæ capaces fuerint huius doctrinæ. Infert autẽ dominus ex prædictis, solicitudinem rerum necessariarum abiiciendam, quemadmodum & apud Matthæum idem intulit, postquam docuisset thesaurizandos thesauros non in terra, sed in cœlo, nec fieri posse vt quis & Deo seruiat & mãmonæ. Proinde illatio horum ex præcedentibus talis est; Quãdoquidem is Deo displicet, qui solicitudine rerum coaceruandarũ tenetur, quemadmodũ patuit in proposito per parabolã homine, qui nõ displicuit, qa multa habuit, sed quia de illis retinendis solicitus fuit. Rursus quãdoquidem humana solicitudo nihil facit ad fœlicitatem vitæ, & quia vita hominis à solo pendet Dei arbitrio, vt patet ex prædictis, ideo dico vobis discipulis meis, quos vt ad perfectionem maiorẽ vocaui, ita oportet prę aliis vulgarem hanc solicitudinem reiicere; *Nolite soliciti* D *esse, &c.* Habentur enim hęc omnia vsq; ad illud: Nolite timere pusille grex; Matth. cap. 6. in c. Cõcordię 42. Nec est hic quicquã peculiare notatu dignum prẽter duo, quorum alterum est, quòd, cũ apud Matthæum generaliter dicatur de omnibus volatilibus; *Respicite volatilia cœli*, hic peculiariter dicitur de coruis, consideratè coruos, quemadmodũ & Psal. 146. de coruis singulariter dicitur; Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Sic & Iob de eisdem auiIob. bus singulariter dicit; Quis prẽparat coruo escam E suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagiẽtes, eo quòd nõ habeant cibos; Ad quę scripturę loca videri posset dominum hic respexisse. Ideo autẽ secũdũ plerosque scriptura singulariter deũ dicit coruos pascere, quod pulli coruorũ à parẽtibus suis derelinquantur, eo qꝺ cùm albi sint, iudicentur degeneres, ac tum diuinitus pascantur, siue rore cœli, siue vermibus in nidò enatis, siue animalculis quibusdam circa nidum volitantib. Verum hanc coruorum naturã nec scribũt historiæ naturalis scriptores, nec apparet eam talẽ esse ex verbis Iob, quib. significatur Deum coruorũ parare escã ꝓ pullis suis, hosque extra nidũ quęrere sibi cibum. Proinde rectius dicetur coruorum

fieri mentionem, tum ad commendandum magis A Dei erga homines prouidentiam ex illius prouidentia erga aues rapacissimas & odiosissimas. tũ quod corui sint voracissimi, multo egẽtes cibo, ob quod & longius fugant pullos suos iam robustos quemadmodũ scribit lib. 10. naturalis historię ca. 12. Plinius. Et Aristoteles lib. 6. de historia anima. Corui, inquit, locis arctiorib. & vbi non satis cibi pluribus sit, duo tãtum incolunt, & suos pullos cum iam potestas volandi est, primum nido eiiciunt, deinde tegione tota. Alterum hic peculiare est illud, Et nolite in sublime tolli. Quod D. Aug. lib. 2. quæstionum euang. cap. 29. sic intelligit, vt significetur, dominum postquam prohibuit alimentorum solicitudinem, consequenter etiam admonuisse ne si contingat abũdãtiam rerum ne cessariarum obuenire, ob id extollantur & superB biãt, quemadmodum fere homines solent propter quod Paulus vult Timotheum præcipere diuitib. vt non sublime sapiant. Similiter Caietanus intelligit, dominum prohibuisse ne postquã adepti essent eam perfectionem, vt non quærerent quid manducandum aut bibendum, sibi ob eam perfectionem placentes superbirẽt & extollerẽtur. Verum hæ interpretationes non conueniũt Græcis, quæ habent, μὴ μετεωρίζεσθε quod nõ proprie pertinet ad tumorem, quod Græci vocãt, μεγαλοφροσύνην, vel, ὑψηλοφρονεῖν, vt est in prędicto Pauli loco, sed magis ne curem' ea quę supra nos sũt, μετέωρα C enim vocantur quæ sunt in nubibus, & in subhumi aeris regione, de quib. Meteorologica scripsit Aristoteles. Vnde nec illa quorundã interpretatio presenti loco cõuenit: Nolite in sublime tolli, hoc est nolite trãscendere naturę limites, quęrẽdo plura quàm vobis sint necessaria. Sed vel intelligendum cum quodã, dominũ significare voluisse nõ esse anxie astrorum cursum, & aeris cæliq; dispositionem obseruandam, quemadmodum plerique faciunt, obseruantes omnia tẽpestatum præsagia, & ex astrorum cursu de futuris consulentes, ac pallescentes quoties astra minitãtur annonę penuriã. D Is enim intellectus probe cõuenit ei quod sequitur de gentibus huiusmodi inquirentib. quas ne hac in parte imitemur etiam per Hieremiã admonet dominus, dicens cap. 10. Iuxta vias gentiũ nolite discere, & à signis cœli nolite metuere, quę timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt. Aut intelligendum dñm alludere ad gestum eius, qui prę magna solicitudine angitur, vultum ad cęlum attollens, vt sit sensus: Ne anxie oculos in cœlum subleueris hęsitantes de diuina prouidentia. In quem fere sensum interpretatur Theophylact' qui sic habet; In sublime tolli, prorsus nihil aliud dicit, quã distractionem & mentis instabilem versionem, nunc hoc, nunc illud cogitãtis, & ab hoc E in illud salientis. Vnde bene quidam hic verbum μετεωρίζεσθαι, cum ꝓprie significet sublimem esse, vertit p verbũ, pendere: Quę enim sunt in sublimi, ea nullo firmo fundamento nixa nutant & agitãtur: hinc fit vt id verbum; dubitare, incertũ & anxium esse significet, quo sensu Latinis pendere proprie dicitur. In Syriaco euãgelio est, Nec inmoretur, vel suspendatur mens vestra in illis. Præter hoc notandum circa Lucã, male legi in ipso: Hoc autem oia gentes mundi quęrunt. Nã legendum est, Hæc enim omnia, &c. quemadmodum in Matthæo legimus. Nam Græca non habent δὲ, sed γάρ, & codices scripti etiam in Luca habent, enim, quemadmodum ego vidi in duob. qui ad manum erant magnæ vetustatis. Deinde nõ est legendum in Luca, Quęrite primum regnum dei & iustitiam eius, & hęc omnia adiicientur vobis, sed tantum: Quęrite regnum Dei, & hæc omnia, &c. Sic enim non tantum Græca habent, sed & Ambrosius, & duo illi codices quos dixi, quemadmodum & codices pleriq; quib. quidam vsus est, atq; dionysius ipse. Proinde quod deesse videbatur in Luca, studiosus aliquis adiecit ex sexto capite Matthæi.

NOLITE TIMERE PVSILLVS GREX QVIA COMPLACVIT PATRI VESTRO.) Duæ sequentes iam sententiæ quæ solũ sunt apud Lucã, rectè sunt superioribus subiunctæ. Postquã enim variis rationibus solicitudinem vitæ & rerũ terrenarum à suis Dominus eximit, radicem iam huiusmodi solicitudinis eximit nempe timorẽ, vn de procedit huiusmodi solicitudo, & qui cõsequi poterat ex prohibita solicitudine. Vocat autẽ suos discipulos pusillum gregem, ob numeri paucitatem, & eorundem impotentiam ac infirmitatẽ. Nam pro grex. Græcis est μικρὸν, quod paruum gregem significat, & maxime ouium. Quoniam enim discipuli sibi timere poterant ob suam paucitatem & imbecillitatem, ab egestate aliisq; huius mundi malis, tanquam impares qui omnibus illis malis superiores esse possent, maxime solicitudine illis prohibita, Nolite, inquit, timere, etsi sitis grex pusillus. Nõ tamen illud grex pusillus, tantũ in discipulos competit, sed & in omnes qui perfectionis discipulorum sunt imitatores, quòd hi ad reliquam hominum multitudinem sint pauci, imo & in omnes veros & bonos Christianos. Nam & hi pauci sunt, si fiat ad infideles & malos Christianos comparatio. His ergo etiam omnib. dicit: Etsi sitis grex pusillus, & pauciores & imbecilliores, quam vt vestra virtute mala huius mũdi quę in vos consurgent superare possitis, ne tamen metuatis, ne quando quid desit rerum necessariarum etiam vobis non solicitis, aut ne quid mali, quod non sit vobis cessurum in bonum, vobis obtingat. Siquidem beneplacitum est patri vestro (Græce enim est, εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν,) id est, deus pater vester suæ gratuita bonitate disposuit vobis dare regnum. Proinde cum deus pater vester sit, ac ob id pro paterna sua bonitate non possit vestri curam deponere, cum etiam regnum vobis quantumuis iam apud mundum humilibus & cõtemptis dare disposuerit, idque disposuerit ab æterno, non vestris pronocatus meritis, sed solo suo voluntatis beneplacito, non est cur diffidatis, quin terrena huius mundi bona quantum necesse est, etiam sit suppeditaturus. Huius ergo regni vobis destinati cõsideratione omnem metum inopiæ rerum terrenarum excutite, imo quoniã cœleste vobis regnum est præparatũ in possessionem, quibus proinde parum conueniunt terrenæ possessiones, vt regno illi cœlesti aptiores sitis & digniores, si quæ in hoc mundo possidetis, vendite ea, & erogate ea in eleemosynã, tutò thesaurizaturi hac ratione ad illud regnum ad quod ordinati estis. Est ergo illud; Vẽdite q̃ possidetis, &c. euangelicum non tam præceptum quam consiliũ quemadmodum patet ex eo quod diuiti cuidam postea dixit dominus: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Quod consiliũ post domini ascensionem adimpleuerunt primitiæ in Ierusalem fidelium, qui diuenditis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

suis possessionibus, afferebant pretia earū ad pe- A
des Apostolorū, pro destribuēda eleemosyna. Id
autem cōsilium Beda indicat duob. modis pos-
se impleri: Altero, cum quis collectā ex venditis
possessionib. pecuniam distribuit in eleemosynā
Atq; hic est proprius huius loci intellectus. Al-
tero, cū quis omnib. suis diuenditis, aut pro Do-
mino derelictis, nihilominus postea labore ma- B
nuū operat, vñ & sibi victū trāsigere, & alijs eleē-
mosynā dare queat, quod est maximæ pfectionis
à Paulo exhibitæ. Cætera q̄ sequūtur de thesau-
rizādo in cœlis, habita sunt etiā superius ex Mat.
c. 6. in capite Cōcord. 42. tātum illud hic est pe-
culiare: Facite vobis sacculos qui nō veterascūt,
Quā partē sic interpretatur Euthymius vt, p sac-
culos synecdochicē significetur thesaurus: & nō C
veterascere, sit nō deficere, ita vt sēda pars; the-
saurum nō deficientē in cœlis, sit interpretatiua
primæ. Quæ interpretatio cū videatur coactior,
dicendū potius allegorica illa locutione signifi-
cari sic esse expendenda, & reponēda bona tēpo-
ralia, vt illorum nō p̄datur fructus, sed imperpe-
tuum ex his fructus haberi possit. Illis em̄ q̄ fa-
ciunt sacculos vetustati obnoxios, sacculis p̄ vetu
state frāgi incipientibus, excidit pecunia, & sine
fructu amittit. Significat ergo Dominus p eleē-
mosynas & pecuniarū i pauperes erogationē, ho-
minem sibi facere sacculos nō veterascentes, q̄
ī eis reponit suas facultates, vnde à Deo æternū
cōsequetur fructū: Parare item thesaurū non de-
ficientē ī cœlis, quia huiusmodi erogatione sibi
parat apud Deū multa merita. Itaq́, si q̄s distin-
ctè requirat, quid per sacculos nō veterascentes
accipiendum sit, recte dixerit, pauperes esse illos
sacculos, q̄d in eis expensę & repositæ facultates
nunquā pereant. Vnde D Laurentius tyrāno re-
spōdit: Facultates ecclesiæ quas reqritis, in cœ-
lestes thesauros manus pauperum reportauerūt.

DOCET OFFICIVM FIDELIS SERVI ERGA VENTVRVM dominum. LVCAE 12. CAPVT LXXXII.

A 1.4. 1.4. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manib. vestris. Et vos similes homi-
nib. expectantib. dominū suū quando reuertatur à nuptijs, vt cū venerit & pulsauerit,
cōfestim aperiant ei. Beati serui illi, quos, cū venerit dominus: inuenerit vigilātes. Amē
dico vobis, quod p̄cinget se, & faciet illos discūbere, & trāsiens ministrabit illis. Et si ve-
nerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi. Hoc aūt
scitote, quoniā si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi do-
mū suā. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis veniet: Dixit aūtē ei Petrus: Domi-
ne ad nos dicis hanc parabolā, an ad omnes? Dixit aūtē Dominus: Quis putas est fidelis dispensator, &
prudens, quē constituit dominus supra familiam suam, vt det illis in tēpore tritici mensuram? Beatus
ille seruus, quem, cū venerit dominus, inuenerit ita facientem: Verè dico vobis, Quoniā supra omnia
quæ possidet, cōstituet illū. Quod si dixerit seruus ille in corde suo, Moram faciet dominus meus veni-
re, & cœpit percutere seruos, & ancillas, & edere & bibere, & inebriari. Veniet dominus serui illius in
die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partémque eius cum infidelib. ponet: Ille au-
tem seruus, qui cognouit voluntatem domini sui, & non se præparauit, & non fecit secundum volun-
tatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni
autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo, & cui commendauerunt multum, plus petent
ab eo. Ignem veni mittere in terrā, & quid volo, nisi vt accendatur? Baptismo autem habeo baptizari,
& quomodo coarctor, vsque dum perficiatur? Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis,
sed separationem. Erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres: diui-
dent pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in matrem, socrus in nurum
suam, & nurus in socrum suā. Dicebatus autē & ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu,
statim dicitis. Nimbus venit, & ita fit, & quum Austrum flantem, dicitis, Quia æstus erit, & fit: Hypo-
critæ, faciem cœli & terræ nostis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid autem & à
vobipsis non iudicatis quod iustum est. Quum autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in via
da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mit-
tat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde donec etiam nouissimum minutum reddas.*

A 1664

A 5.40.

SINT LVMBI VESTRI PRAECINCTI ET LVCERNAE ARDENTES, ET VOS.) Postquam Dominus discipulum suum & super-
fluis exuit, & ab omni solicitudine & cupiditate
temporaliū nudauit, regnique cœlestis ingessit
mentionem, oportune iā ipsum ad ministrādum
sibi iducit, atq. regni illiua vigilem expectatio-
nem. Is enim qui minister Christi esse voluerit, E
quique regnum illud securus expectare poterit,
prius necesse est ab onere & solicitudine rerū ter
renarum sit expeditus, quod onus deposuisse nō
satis fuerit, nisi deinde ad seruiendū Christo, &
ad cœlestis regni participationem se accōmoda-
uerit. Itaque recte subiungit Dominus, Sint lum
bi vestri p̄cincti, & lucernæ ardentes. Quib. ver-
bis additur in plerisque libris: in manib. vestris, D
vt sit sensus: & lucernæ ardentes sint in manib.
vestris. Verum hæ tres dictiones nō solū nō sunt
in Græcis, sed nec apud Diuum Cyprianum trā-
ctatu tertio, nec apud Diuū Ambrosium, nec ip-
sum quoque Dionysium Cathusiensem, nec erāt
in altero nostrorum codicum scriptorum. Itaque
sensus est: Lumbi vestri sint præcincti, & lucer-
næ vestræ sint ardentes vel accensæ, vt arden-
tes regatur à verbo, sint, à parte posteriori. A-
pud Augustinum li. de cōtinentia c. 7. legitur, Et
lucernæ vestræ ardente, nec additur, in manib.
vestris, quæ tamen verba legisse apparet Diuum
Gregorium in homilia, apud quem tamen non
ponuntur li. 28. Moralium c. 7. vbi hanc senten-
tiā citat & exponit. Porro hæc nomini sen-
tentia, est locutio allegorica, qua significatur opor-

tere nos esse paratos ad occurrendū vēturo Do- A
mino, & ad arripiendū iter virtutis in nocte hu-
ius seculi. Similitudo em̄ est mutuata à more vul
gari seruorum domino in nocte occurrētiū, aut
eorū q̄ nocte, separāt ad iter, sicut & Paulus simi-
litudine mutuata à pugnaturis, q̄ lūbis succīctis
stāt parati ad cōfligendū cum hoste, dicit simi-
liter: State succincti lúbos vestros ī veritate, hoc
est, state, per veritatē fidei muniti & parati ad re-
sistendum omni errori, & pugnādum cōtra spiri-
tualia nequitiæ, vt exponunt Ambrosius & Theo-
phylactus. Quo loco Pauli idē est Græcis partici-
piū quod loco isto, quāuis hic legamus, præcin-
cti, ibi vero succincti, ne quis in eo putet esse ali-
quid discriminis. Quoniā ergo nocte ambulatu-
ri & lūbos debent habere p̄cinctos, ne vestium
onus & p̄lixitas impedimentum eis præbeat, &
lucernas debent habere accensas, ne in tenebris B
impingāt, ideo duo hæc etiā à suis Dominus re-
quirit, in lumborum quidem p̄cinctione signifi-
cās vt cura rerum terrenarū depositā, quæ impe-
dimento est iter virtutis ingressuris, aut domino
suo occursuris, expediti sint & prōpti tū ad am-
bulādum viā virtutis, tū ad occurendum Domi-
no eos ad fœlicitatē hīc euocāti. In lucernis ve-
rò accensis significās opus esse vt mentes nostræ
pulsis errorum tenebris, vera sint fide illumina-
tæ, & per charitatem accensæ, ne vero lumine
destituti impingamus ī tenebris ignorātiæ, aut
cū fatuis virginib. inueniātur lāpades nostræ ex-
tinctæ, si cq; cum sponso & sponsa non possimus
ingredi ad nuptias. Hic videt genuinus huius lo-
ci itellectus, si sequentia consideremus, cui satis C
cōuenit quod p huius loci explicatione scribit
D. Augustinus li. 2. quæst. Euā. Quod. inquit, Do-
minus dicit, Sint lūbi vestri præcincti, propter cō-
tinentiā ab amore rerum secularium: lucernæ ar-
dentes, hoc ipsum vt vero fine & recta ītentione
faciatis. D. Gregorius homilia 13. nō inelegāter
hunc locū aliter explicat, quāquā præter præci-
puā Domini intentionem; Lumbos, inq̄t, præcin-
gimus, cum carnis luxuriā per continentiā co-
arctamus. Sed quia minus est mala nō agere, ni si
etiā quisq; studeat & bonis operib. insudare, p̄-
tinus additur; Et lucernæ ardentes in manib. ve-
stris. Lucernas q̄ppe ardentes ī manib. tenemus,
cùm p bona opera p̄ximis nostris exempla mō-
stramus. De quib. p̄fectò operib. dominus dicit: D
Luceat lux vestra corā hominibus, vt videāt o-
pera vestra bona, & glorificent patrem vestrum q̄
in cœlis est. Hęc illesq̄ duo hęc pulchrè p̄seqūtur.

ET VOS SIMILES HOMINIBVS EXPECTANTIBVS DOMINVM SVVM, &c.) Quid hīs verbis intelligunt Dominum p̄sequi
parabolā in præcedenti sententia significatā, vt
significet ideo debere eorum lumbos esse p̄cin-
ctos, & lucernas ardentes vt sic possint esse si-
miles hominib. expectātib. dominum suum, qui, in-
quiunt, perpetuò stāt accincti cum tedis, vt cum
dominus fuerit reuersus, cōfestim aperiāt ei: Sic
enim quidā in Paraphra. Verum magis apparet E
Dominum hic nouā parabolā à superiore diuer-
sam proponere. Nō enim oportet seruos domi-
num suum expectantes stare præcinctis lumbis,
nec id facere solent. Itaque cùm priori sermone
Dominus p̄ceperit nos similes esse his qui se pa-
rāt ad iter in nocte: iā noua parabola similes nos
esse vult seruis dominum suum nocturno tēpo-
re à nuptijs reuersurum expectātibus. Quæ simi-
litudo in trib. consistit. Primū, vt sicut illi serui,
si sint prudentes & fideles, assiduè vigilant, quòd
incertum habeāt quando dominus sit reuersurus
à nuptiali cōuiuio, q̄d vespertino tempore cele-
brari cōsuevit: ita & nos ī nocte huius mundi so-
licite caueamus ne obrepat somnus peccati, sed
perpetuò vigilemus in bonis operibus occupati,
quod incertum nobis sit, quādo Dominus noster
vēturus sit, siue ad vniuersale totius mundi iudi-
cium, siue ad particulare cuiusq; iudicium post
mortem cuiusq; subeūdū. Secūdò, vt sicut serui vi-
gilātes cōfidenter expectāt dominum suū, quem
q̄ à nuptijs reuersurus sit, expectant venturum
lætū & iucundum, & eorum vigilantiam collau-
daturū: sic & nos discutientes torporis & pecca-
ti somnū, nō metuamus Domini aduentū, sed cū
fiducia illum expectemus, nobis venturū è gau-
dijs regni cælestis (q̄ per nuptias sæpe significan-
tur) lætum ac hilarem, & nostrā vigilantiā com-
probaturū & remuneraturum. Tertiò, vt sicut illi
venienti & pulsanti domino cofestim aperiūt o-
stium domus, lætiq; suscipiunt: ita & nos Dūm
mox & lætāter suscipiamus cū venerit circa tem-
pus mortis, & pulsauerit p immisāægritudinem
aut mortem. Secundùm hāc parabolæ accōmo-
dationem non sunt singula curiosè applicāda rei
propter quā parabola assumitur. Nō enim quæ-
rendum q̄d sit ostium quod domino venienti sit
aperiendum nobis, cum nō dicatur nos debere a-
perire ostium, sed oportere similes esse his q̄ cō-
festim aperiunt: id fiet si & nos Dominū venien-
tem læti susciptamus, q̄d nequaquā facere pos-
sunt hi quos aduentus Domini inuenit dormi-
entes & imparatos, nec expectātes. Quo aūt nos
ad similitudinem illorū seruorū Dominus præ-
mio & honore p̄uocaret, prosequens parabolā
dicit: Beati, hoc est, fælices sunt serui illi, quos cū
venerit dominus inuenerit vigilantes. Et quare
beatos p̄nuncier, addit, Amen, inquit, dico vo-
bis, q̄ dominus ipse vt ex nuptijs hilarius, ita e-
tiā exhilaratus seruorum sedulitate, præcinget,
se parās seipsum ad seruiendū, & faciet illos di-
scumbere, & transiens, hoc est, præteriens more
ministrantium mensis, obseruāsq; quid cuiq; de-
sit, aut quisque desideret, ministrabit illis. Dicta
sunt em̄ hæc ad literā de domino aliquo homi-
ne cum seruis fidelib. comiter & benigne se ge-
rente, quem Christus fingit (vt non nunquā fieri
solet) exhilaratum primū nuptiali cōuiuio, dein-
de seruorum vigilantia, nonā cœnā seruis para-
re, vt q̄ fideles se seruos exhibuerūt, lęti sint cum
ipso in nuptijs ex hilarato, & se vicissim illis ve-
luti seruū exhibeat, quorū erga se fideliratem re
ipsa expertus est. Huiusmodi ergo dñi facto pa-
rabolice Christus significat, fœlices esse quos ip
se inuenturus esset vigilātes in fide & bonis ope-
ribus, eo quod talib. veluti Dominus sit cōcessu-
rus accumbere in mensa regni cœlestis, & cōmu-
nicaturus illis suorum gaudiorum fruitionē, ac
prouisurus ne quid illis ad iucundā vitam desit,
imo largiter suppeditaturus quicqd desiderare
possint. Sic enim satis est parabolā applicare, vt
non sit necesse ostendere quomodo Dñs se est
p̄cincturus, aut quomodo trāsiēs ministrabit il-
lis. Recte tamen intelligit se Dominus p̄cingere,
quādo per iustitiā se præparat ad retributionem.
Erit enim (inquit Isaias) iustitia cingulum lum- Isaiæ 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

borũ eius, Sic & transire intelligi cum Gregorio non male potest, cũ ab humanitatis forma in diuinitatis suæ cõtẽplationẽ nos eleuat. Porro pulchrè & simpliciter hunc totum prædictũ locum tractat D. Cyprianus tractatu de simplicitate prælatorum: Simus, inquit, tales quales esse nos ipse præcepit, dicẽs. Sint lumbi vestri accincti, & lucernæ ardentes & vos similes hominib. expectantibus dominũ suũ quando veniat à nuptijs, vt cũ venerit & pulsauerit, aperiant ei. Beati serui illi quos aduenies dñs inuenerit vigilãtes. Accinctos nos esse portet, ne cũ expeditionis dies aduenerit, impeditos & implicitos apprehẽdat, Luceat ĩ bonis operib. lumen nostrũ & fulgeat, vt ipsum nos ad lucẽ claritatis æternæ de hac seculi nocte perducat. Expectemus soliciti semp & cauti aduentum Domini repentinũ, vt quando ille pulsauerit, euigilet fides nostra, vigilantiæ præmiũ de Domino receptura. Si hæc mandata seruentur, si hæc monita & præcepta teneãtur, opprimi dormientes diabolo fallente nõ possumus. Serui vigiles Christo dominante regnabimus. Hæc ille.

ET SI VENERIT IN SECVNDA VIGILIA, ET SI IN TERTIA VIGILIA.) Noctem veteres ĩ quatuor diuidebãt vigilias vel custodias, quarũ quælibet tres continebat horas, post quas priorib. custodib. succedebant noui in seruãdis ciuitatum mœnijs & hostiũ aggressibus. Hinc est qđ secũdæ & tertiæ vigiliæ hic fit mentio, per quas ꝓfunda nox significatur. Nõ fit autem mentio quartæ vigiliæ, eo qđ vltra tertiã vigiliã nõ cõsueuerit differri reditus à nuptijs. Nec primæ item fit mentio, ꝙ illud tempus in superiori sermone sit idicatũ. Porro locus hic ad literã dupliciter potest intelligi, & iuxta hanc duplicitatem etiã diuersa erit parabolę ad rẽ significatã applicatio. Primò enim intelligi potest significari seruos fore beatos, si Dominus veniens ĩ secũda vigilia ĩueniat eos vigilãtes, etiã si in prima vigilia nõ vigilauerit: & similiter si dominus veniens in tertia vigilia, inueniat eos vigilantes, etiãsi in prima & secunda nõ vigilauerint, vt qđ ad sensum præcipuè à Domino intentũ attiner, ĩtelligamus significatũ beatos fore quoscũq; Dominus in morte inuenerit vigilãtes, siue ĩ prima, siue in media, siue in vltima ætate inuẽti fuerint vigilãtes, etiãsi in prima vel in secda nõ vigilauerint. Hoc enim cõmuniter hic significatũ intelligit, vt nõ de speret ꝙ vel in media ætate aut vltima, hoc est, senectute inceperit vigilare. Altero modo sensus esse põt, beatos esse seruos qui non solùm vigilãt in prima vigilia, qđ factu facile est, sed etiã in secunda, & si opus est, etiã in tertia, vt quacũq; vigilia nocturna Dominus veniat, inueniat eos vigilãtes. Secundũ quẽ intellectũ significabit hic à Domino opus nobis esse pseueranti vigilia, nec satis esse vt ad tempus vigilemus, expectãtes ipsũ solicitè, vt deinde nõ ferentes morã ipsius, incidamus in torporem & sõnũ, sed necesse esse vt lõganimiter illius aduentũ semp & in quacunq; ætate expectemus. Atq; hunc sensum ꝓcipuè à dño ĩtentum esse, ex eo patere satis potest, qđ Lucæ 21. vbi etiã ꝓpter certitudinem aduentus sui ad vigilãdum hortat. Vigilate, inquit, omni tempore orãtes, vt digni habeamini fugere ista omnia ꝙ futura sunt, & stare ante filium hois.

HOC AVTEM SCITOTE, QVIA SI SCIRET PATERFAMILIAS QVA HORA A FVR, &c.) Adiungit ꝓcedenti parabolæ aliã parabolã, qua etiam docet propter incertitudinem aduentus sui semper esse vigilandum: sed præcedenti parabola ostendit ꝓmium seruorum vigilantium, hac autem pœnã & malum eorum qui non vigilant. Apparet autem prima facie hãc parabolã non esse aptam, nec conuenire proposito. Nã de patrefamilias dicitur, quòd vigilaret si sciret qua hora fur venturus esset, & illius exemplo infertur, etiã nos vigilare debere, quia nescimus qua hora ipse venturus sit: cum cõtrario modo dicendum videbatur, Et vos igitur vigilate, quia scitis qua hora filius hominis venturus sit. Pro parabolæ itaque intellectu sciendum imprimis ad hoc potissimum spectare istam parabolã, vt intelligamus diem Domini venturam, sicut fur in nocte, tempore scilicet & hora qua nõ putatur, atq; ob id nobis perpetuo vigilãdum esse, ne si dies illa nos dormientes inueniat, incidamus in tale malum, quale patitur paterfamilias dormiens à fure nocturno oppressus. ꝙ paterfamilias vtiq; vt huiusmodi periculum effugeret, vigilaret si ꝓsciret furis aduentum. Quod enim hac parabola significetur diem Domini similem fore furi nocturno, & per furem non intelligendum hic significari diabolum, quemadmodum, aliqui intelligunt, satis patet ex ipsa cõparatione, & ex alijs multis locis Apostolorum, quib. verisimile est eos ad hæc Dñi verba alluisisse. Paulus enim scribens ad Thessalonicenses: Ipsi, inquit diligenter scitis, qa dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Et Petrus: Aduenier autem dies domini vt fur. Et Dñs ipse: Ecce venio sicut fur. Nõ est autem dies Domini sicut fur, nisi non vigilãtibus. Vnde cuidam Ecclesiæ dicit spiritus Christi: Si non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te. Et Apostolus: Vos autem fratres nõ estis in tenebris, vt vos dies illa tanquam fur cõprehendat, &c. dormientib. enim dies ille tanquam fur veniet, quia inopinatus aderit, eisq; Vitam simul cum omnibus huius mundi bonis quib. indormiunt auferet. Vigilantib. vero non veniet vt fur, quia & expectatus illis veniet, & nihil illis bonorum auferet. Siendum autem quod apud Matthæum in Græco non est, si sciret qua hora fur venturus esset, sed, si sciret qua vigilia vel custodia, vt nõ sit comparatio horæ ad horam, quæ comparatio facit difficultatem. Annotandum secundò, Græcis tria illa verba, sciret, vigilaret, sineret, & hoc loco, & apud Matthæum capite vigesimoquarto, vbi eadem habet parabola, esse ꝓteriti temporis, vt sit sensus: Si sciuisset qua hora fur venturus erat, vigilasset vtiq;, & nõ ꝓmisisset pfodi domum suã. Itaq; secundum hãc lectionem ob oculos ꝓponitur paterfamilias aliquis, qui á fure oppressus est, & dãnum passus, quia non vigilauit, qui & vigilasset ꝓculdubio, si tempus aduentus, imo aduentũ furis ꝓsciuisset. Huius ergo exemplo monemur etiã vigilare, ne in simile incidamus dãnum, qa & nobis maxime, si dormiamus, filius hominis venturus est sicut fur, hoc est, hora qua nõ putamus. Applicatio ergo parabolę secũdũ hãc lectionem talis est: Si sciuisset paterfamilias qua hora fur erat venturꝰ, certe vigilasset, & vigilans nõ permisisset furem suffodere domũ ac diripere quæ in ea sunt: nunc aũt quoniã non ꝓsciuit tẽpus aduẽtus furis, ideo nec vigilauit: & quoniam

& quoniam nõ vigilauit, ideo fur hora inopinata veniens, dormientis domum perfodit, & ĩgressus diripuit bona illius. Proĩde ne & vobis simile cõtingat, hoc est, ne & vobis dormientibus, qa nescitis qua hora venturus sit dominus, aduentꝰ illiꝰ vos opprimat imparatos, assidue vigilate, qa dies domini sicut fur in nocte veniet inopinatus, dormientium domos perfodiens, & eorum bona diripiens. Quod ergo dicitur ĩ parabola de patrefamilias, quòd vigilasset si sciuisset qua hora fur veniret, nõ ad hoc dicitur vt hac in parte illum imitemur, sed vt sic diceret de illo, exempli necessitas exegit, quia vigilia corporalis non potest esse perpetua, si mulq; significatur ideo nõ vigilasse illũ, quia nesciuit aduentus horã, vt nos caueamus ne & nos eadem de causa non vigilantes incidamus in simile malum. Applicatio autem parabolę secũdùm nostrã lectionem taliter fieri potest, Paterfamilias si sciret qua hora fur esset venturus, vigilaret, &c. Ideo & vos huius exẽplo vigilate, quia cũ certum sit vobis diem domini venturũ, veniet tamen ille tãquã fur in nocte, hora qua nõ putatis, quare ne vos imparatos dies illa tanquam fur opprimat, vigilate ad exemplũ bonipatris familias. Si enĩ homines vigilãt ne pereat pecunia, multo magis vigilãdum vobis est, ne pereat anima. Nulla hic esset difficultas, si dictũ esset: Si sciret paterfamilias furẽ venturũ in nocte, vigilaret vtiq;. Sic enĩ optimè inferretur: Ideo & vos estote vigilantes, quia filius hominis certò venturus est, sed ora qua nõ putatis, hoc est tanquam fur in nocte. Hoc enĩ significare voluit per illud, qua hora nõ putatis. Nũc autem videt exemplum esse impertinens, quia dicitur, Si sciret qua hora fur venturꝰ esset, vigilaret, sed vtic diceretur, exempli necessitas exegit, vt dictum est. In hoc ergo consistit similitudo: sicut ille vigilaret cõtra furẽ, ita & nos cõtra diem domini, quæ veniet sicut fur in nocte vigilare debemus. Porro quæ hic dicuntur de aduentu domini aut filii hominis, intelligẽda sũt & de aduentu eiꝰ vniuersali, quo scilicet ad omniũ iudicium est venturus: & de aduentu eiꝰ particulari, quo ĩ cuiusq; morte venit ad singulos iudicãdum. Vtrunq; enĩ aduentum incertũ quoad tempus esse voluit, vt semper essemus vigiles, ac parati occurrere venturo, sic viuẽtes quasi semp mori parati, aut nouissimum eius aduentum excipere. Quoniã autem hic significatur filiũ hois venire in morte cuiusq; ad eum ꝙ moritur, hinc plerique credunt, & est cõis sententia, dominum, vnoquoque homine maximè Christiãno moriente, adesse illi cum sanctis angelis, quãdo etiã ratiõem vitę reddit anima. Quidã tamen aduentum illius particularem intelligunt imperium eiꝰ, quo iubet vt anima à corpore separetur. Et omnino credideri in morte cuiusq; nũc illo nõ isto modo aduenire.

AIT AVTEM ILLI PETRVS: DOMINE AD NOS DICIS HANC PARABOLAM, AN.) Quoniam dominus quędam dicebat inter docendum quę peculiariter pertinebant ad Apostolos, & quędam quę generaliter ad omnes, hinc Petrus omnium Apostolorũ, vt solet, nomine modò interrogat, num do minus prædictã parabolã de patrefamilias ꝓpter Apostolos dixisset, an propter omnes. Et causa dubitãdi videri potest esse, quia Petrus sciebat se & cõdiscipulos suos electos ad officiũ patris familias, cuius officiũ est domui custodiendæ inuigilare: dominus autem nõ respondit Petro aperte, vt nec pletunq; respõdere solet, sed per ea quę post addidit, facit intelligere ea quę sunt supertus dicta, ad omnes quidem pertinere, sed peculiariter ad Apostolos, eisq; similes. ideoq; parabolam alteram adiungit, quæ proprie pertinet ad præpositos Ecclesiæ, quæ tamen etiã suo modo ad omnes pertinet, vt patebit, & subiũgit tãdem: Omni aũt cui multum datum est, multum, &c. significans satis prędicta ad omnes pertinere, sed tamen magis ad eos quibus plura dona sunt concessa. Est autem sequens parabola de seruo, quem dominus abiturus aliquò ꝓfecit suos famulitio, qua ostendit & prędium qđ fidelem manet prępositum: & pœnã quæ ĩfidelem excipiet.

B QUIS PUTAS, IQUIT, EST FIDELIS DISPENSATOR, &c. Dicit quis putas, vel quisnã, significans raros esse qui fideles sint dispensatores, & similiter raros esse q Ecclesiæ suæ bene prędessent, quorum que debeãt esse cõditiones, pulchre subindicat hac parabola Primò enim debẽt agnoscere se dispẽsatores esse, non dominos, vt non pro suo libito agãt omnia sed ꝓ volũtate sui domini. Deinde fideles eos esse oportet, & simul prudentes. Fideles qđẽ vel fidos, vt non fallant: prudentes verò, vt non fallantur. Fideles, vt domini sui ꝓfectum & subditorũ vtilitatem syncere quærãt: prudentes, vt nihil ĩdiscrete agant. Quæ duo Dauidi affuisse prędicãtur cum de eo dicitur: Pauit eos in innocentia cordis

C sui, & ĩ intellectib. manuum suarum deduxit eos. Tertiò, nõ sibi vsurpare aut assumere debent dispensandi officium, sed constituti à dño. Quem, inquit, dominus cõstituit superfamiliam suam. Vbi notãdum, pro familiã Græcis esse, θεραπείας, quæ dictio proprie significat famulitium, vt quod ad literam pertinet, intelligatur eum prępositum famulis, nõ liberis. Itaq; nomen familiæ hic accipi debet pro ipsis seruis alicuius domus, quę propria est dictionis significatio. Deriuatur enim à famulus, mutatione litere v in i, vt sit familia pro famulia, cumq; primo nomen hoc tantum de seruis diceretur, deinde vsus inualuit vt etiãliberi nomine familiæ, & quicunque in eadem domo viuerent, comprehenderentur. Quod ergo ad rem pertinet,

D & subditi, & præpositi significantur omnes eiusdem domini esse serui, inter eos tamen esse quendam ordinem. Postremũ agnoscere debent præpositi Ecclesiarũ ad quid sint aliis præpositi à Domino, nimirum nõ vt accipiant ab illis, sed potius vt dent. Vt, inquit, det in tempore tritici mensuram, vel, vt est Græce σιτομετρίου, quod cõmodius & elegantius verti posset, demensũ, vnica dictione. Mos enim fuit (vt auctor est donatus in Phormionẽ Terentianũ) quaternos frumenti modios quolibet mense singulis seruis admetiri, idque de mensum est appellatum, vel à mense, vel à metien

E do, exquo more (inquit ille) Terentianum illud emanauit. Quod ille vnciatim vix de dimenso suo suum defraudans genium compatsit miser, id illa vniuersum abripiet, haud existimans quanto labore sit partum. Frugi enim mancipia minori mensura sese tolerãtes, peculium inde augebant. Id ergo demensum Lucas σιτομετρίου appellat quod non male interpres vertit, tritici mensurã, si modo tamen nomen speciei, triticũ, pro nomine generico frumenti accipiatur, quanquam quidã vertere maluerit, demensum cibũ, vt sit non à σῖτος quod frumentũ significat, sed ἀφ' οὗ τὸ σιτοῦ quod cibum significat, eo quod, inquit, serui nõ solo fru-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mento alebãtur. Sed hoc non cõuenit cum eo qđ supra ex Donati sententia citatum est demensõ, Ex his patet, quare, qđ ad literã attinet, dicatur. vt det illi demensum vel frumenti mensurã idque in tempore scilicet cõgruo, nempe singulis mensibus Quod autem ad rem intentã attinet, significatur ad hoc à domino præfici quosdam suę familiæ, vt ei temporib. oportunis pabulum doctrinę spiritualis & sacrameatorum, exhibeãt, idq; secũdum modum indigentię & capacitatis quorumlibet. Dare enim spiritualia, officiũ est propter qđ directè in Ecclesia est introducta superioritas: accipere autem temporalia, introductum est tãquã quiddã consequens & ad illud necessarium. Postquam autem indicauit dominus cõditiones & officium boni dispẽsatoris, subiicit eiusdẽ fœlicitatem & premiũ dicẽs: Beat⁹, id est fœlix est ille seruus, quem cum venerit dominus, qui peregre ꝓfectus illum præficit suæ familiæ, inuenerit nõ solũ ita prius feciſſe, sed sic facientem, quomodo ei vt faceret constitutũ erat. Et quare eum beatũ dicat, ostendit dices: Verè dico vobis, quoniam, id est, quod non iam satis erit ei cõstituisse illum super famulutium suum, sed expertus eius fidelitatem, super õnia etiã quę possidet cõstituet illum, dicens ei, vt alia similis parabola habet explicatius: Euge serue bone & fidelis: qa in pauca fuisti fidelis, supra multa te cõstituã. Per q̃ parabolice significat dominus eos qui hic præfecti familiæ Christianæ, fide optima munus suum obeunt, ab ipso cum, ad iudicãdum redierit, prẽficiendos oĩbus suis bonis: qđ fiet, cum cœlestium suorũ bonorum eos participes faciet, idq; abundãtius quã cæteros sãctos, quãdo simul cum Christo regnabunt, iudicabũt nationes, & dñabuntur impiorũ, ac possidebunt cum cęlestib. etiã vniuersã terrã. Iusti enim, inquit Psalmista hæreditabũt terrã, & inhabitabunt in seculum seculi super eã. Declarato autẽ & officio & præmio boni dispẽsatoris, ꝓ sequitur dominus etiã crimina & suppliciũ mali dispensatoris, cuius quidẽ crimina duo facit, quæ solent esse malorum seruorum, nempe cõseruorũ suorum, quibus præfectus est, oppressiõem, & bonorum domini ad voluptates abusum. Quodsi, inquit, seruus ille à domino profectus famulitio dixerit in corde suo, id est, cogitauerit, morã facit dominus meus venire, id est, dominus meus differt reditum, eoq; confisus cœperit percutere seruos & ancillas, in quos contra ob communem cũ eis cõditiõem humanus esse deberet, & de bonis domini nepotari cæperit edendo & bibendo gulosẽ, veniet aliqñ dominus serui illius, ĩ die qua nõ sperat, & hora qua nescit, & offensus illi⁹ crimini bus diuidet eum, aut, vt habent Græca, μετωρίζεσθαι, id est, dissecabit eum (Nam. σποτομτρίσαι, est in duas partes secare) partemq; eius ponet cũ infidelibus, id est, infidis seruis, hoc est faciet eum cõsortem sortis infidorum seruorum. Loquitur enĩ dominus, quod ad exemplũ vnde sumitur parabola attinet, de domino aliquo, q̃ offensus seruo disse cat corpus sui serui in duas partes, occidenseum, & hac tamẽ faciens eum subire sortem, quã ante eum infideli seruũ subierũt: aut potius qui diuidit seruũ malũ à sua familia, non dignans eũ diutius suo cõtubernio, & ĩfidis seruis in pistrino, aut carcere, aut aliis suppliciis cõiungens. Vnde nomen, infidelis, hic nõ accipitur quomodo incredulos dicim⁹ infideles, sed vt opponatur fido, sicut suprà A nomen fidelis pro fide est positum. Porro pro infidelibus, Matthæus c. 24. vbi hæc eadem ponũtur habet, hypocritis. Fidus enim seru⁹ neq; simulat, neq; dissimulat: infidus aũt multa ad tempus simulat, quo fallens dominũ, administrãdæ familiæ officium ab eo susciꝑiat. Per hęc ergo parabolicè significatur, quod si quis Christianæ familiæ prẽfectus ob morã aduentus dominici se sperãs diu victurũ, aut discredens dñm ad iudiciũ venturum, cœperit iniuria quauis cõseruos afficere, & bonis ei cõcessis ad suas voluptates abuti, is domino veniente ad eum in morte aut in iudicio vniuersali, dissecabitur ab ipso, cùm corpus ab anima misere auelletur, aut cùm à sãctorũ cõsortio separabitur, ac æternæ morti addictus erit sortemq; accipiet in inferno cũ reliquis infidis seruis. Quod si cũ dicitur, partemq; eius ponet cum infidelib. ꝓ infide B les intelligere velimus incredulos, quemadmodũ pleriq; intelligunt, iã dicendum est, in hac parte dominũ ab ipso exemplo vnde sumitur parabola digredientem, id dixisse, quod nõ exemplo, sed rei ꝓpter quã exemplum assumptum est cõuenit, quem admodum frequenter dominus facit in fine parabolarum, quomodo ipsum etiã hic feciſſe multũ verisimile est, tum qđ apud Matthæum ꝓ infideli bus ponatur, & hypocritis, qđ nomen secũdm vsũ Christi nõ solet accipi nisi profectè religiosis tum qđ apud eundem sequatur: Ibi erit fletus & stridor dentium, qua clausula digressio fit apud eundem Matthæum ab exemplo parabolę ad rem intentã, & in parabola de rege q̃ fecit nuptias filio suo, Mat. 22. & in parabola de seruo inutili, ca. 25. Itaq; serui & dispensatoris mali pars cum incre- C dulis dẽ ponenda, qa malus Xp̃ianus in iudicio se paratus à fidelium cõsortio, iungendus est in supplicio cum incredulis, quorum dãnatio certa est. Qui eñ nõ credit, iã iudicatus est. In Matthæo autem dẽ de hypocritis, quia duo sũt dãnãdorũ genera, nempe increduli, & hypocritę, ꝓ quos mali significãtur fides. Porro quãquã hæc parabola ꝓprie pertineat primũq̃dem ad Petrum & eius successores, qui totius familiæ Christi sunt cõstituti dispensatores, vt meritò hęc respõsa sint Petro interroganti, ac deinde etiã ad omnes episcopos & Ecclesiarũ rectores ac pastores, necnõ & ad seculares principes, tamen vt nemo est q̃sibi soli vine re debet, qq; nõ etiam habet quo proximis pro- D sit: ita suo modo hæc parabola etiã ad omnes pti net, docens omnes vt si eo quod à Deo in bonũ aliorum & suarum virtum rectã gubernationem acceperunt, fideliter & prudenter vsi fuerint, à re deunte domino nostro cœlestib. bonis sint prẽficiendi. Si verò cõtrà & iniurii fuerint ĩ ꝓximos. & acceptis à Deo ad suas voluntates abusi fuerint, abiiciendi sunt è familia dñi in gehennam.

Semsus parabolæ

ILLE AVTEM SERVVS QVI COGNOVIT VOLVNTATEM DOMINI SVI, ET NON, &c.) Adiungit superiori parabolę dominus etiã aliam parabolam a seruis desumptã, qua per exemplum humanum docet rursum differentiã esse inter homines, quodq; enim omnes sint serui Dei, & cuncti voluntati eius prficiendæ incumbere debeãt, maiore tamen piaculo illa prætereatur ab iis̃ q̃ plus cognitiõis acceperint, & proinde ad hos peculiariter pertinere ea q̃ dicta sunt de vigilando, & tamen eadem etiã pertinere generaliter ad omnes. Est autem hic parabolicus domini sermo manifestus, si accommodes rebus humanis

Ita

Ita enim fieri in seruis hominũ videmus, idque iustè, vt si quis sit cui dominus cõmunicauit arcana consilii sui, & cui indicauit quid fieri velit, quidque animo eius sit quam maximè gratũ, nec tamen is se primum quidẽ prępparauerit ad faciẽdũ, deinde verò etiam fecerit quæ sciebat ex animo velle dominũ; multis plagis & verberib. à suo domino afficiatur. Quivero fuerit de grege seruorum, cui dominus non sic indicarit animi sui voluntatem, si quid cõmiserit dignum animaduersiõe, vapulet quidem, sed paucis plagis. Ad huiusmodi ergo in rebus humanis exemplũ docet Dominus parabolicè futurum etiam hominib. apud B Deum, vt qui ampliori donatus est diuinæ voluntatis cognitione, n secundam eam non viuat, grauius sit puniendus à Deo: qui verò minori, minus sit puniendus. Nam paucis & multis plagis nõ significatur in re cui parabola est accommodãda, numerus pœnarum, qua vterque sit puniend⁹ ad tempus, sed vnus altero diutius: sed differẽtia pœnarum, quæ consistit in eo quod vnus altero grauius sit puniendus. Notandum autem in hac parabola primùm, quod cùm in primo mẽbro dicatur is puniendus qui cognouit volũtatem domini & eandem non fecit: in secundo tamen non dicitur puniendus, qui non cognouit voluntatem Domini, & eandẽ nõ fecit, sed qui nõ cognouit, & fecit digna plagis. Is enim non puniendus est, quia nõ fecit incognitam voluntatem, sed quia fecit digna plagis. Verbi gratia, ethnicus aliquis q nõ sic nogouit Domini voluntatẽ vt Christianus. si adulteratus fuerit, vapulabit, non quia nõ fecit voluntatem Domini quam nõ cognouit, sed quia fecit digna supplicio. Notãdum secundò, ꝓ differentia quę hic ponitur inter cognoscentem Domini, voluntatem & nõ cognoscentem, debet intelligicæteris paribus. Nam aloqui quandoque nõ minor, imo grauior est iniquitas ignorantis quam sciẽtis vt si sit ignorantia affectata, qualis est eorũ quidi cunt Deo: Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, Vnde illud, qui nõ cogn ouit, sic re ctè potest explicari, cui nõ est datũ sic cognoscere vt alteri datum est. Comparatiue enim videtur intelligendum, quia sicut iter hominũ seruos nullus est, qui non aliquam domini sui cognouit volũtatem: sic nec inter seruos Dei, cùm omnes de⁹ per insitam illis naturalem legem, suam volũtatẽ docuerit & semper doceat. Quod autẽ dominus hac parabola docuit, vniuersalioribus confirmat sententiis, quibus rationem reddit dicti, cum subdit: Omni autem cui multum datum est, multum queretur ab eo, &c. quasi dicat: Et vt in genere dicam: Omni cui multum est datũ, &c. Videtur autẽ & hæc sententiæ à vulgo mutuatæ, vt frequenter facere solet dominus, & esse parabolicæ ac exemplares, vt per quas ex rebus humanis diuina insinuantur. Sic enim est in reb. humanis, vt qui E multũ beneficii alicui cõtulit, multũ etiam gratitudinis & beneficentiæ vicissim ab eo requirat: & qui alicuius fidei cõmendat aliquid custodiẽdũ vel in bonum aliorum dispensãdum, multũ etiã ab eo requirat, nempequicquid deposuit custodiẽdum, aut rationem omniũ dispensatorũ. Ad hoc ergo exemplũ rerum humanarũ, significatur multam rationem Deum exacturum ab his, quibus multa sunt data commendata. Porro hæc duo, nempe datum & commendatum, quæ in reb. humanis sunt diuersa, in rebus diuinis referri possũt A ad idem, vt per duas sententias distinctim traditas de dato & cõmendato, itel ligamus significatũ bona nobis diuinitus cõmunicata sic data e sse nobis in bonũ nostrũ, vt tamẽ etiã sciamus ea dispẽsanda in aliorũ vtilitatẽ, nec licere nobis vtieis ad libitum nostrũ, sed aliquãdo rationẽ de eis exigẽdã à nobis tanquã nobis commendatis. Vnde Petrus adhortatur nos dicens: Vnusquisque sicut ac cepit gratiam in alterutrũ illã administrantes, sicut dispensatores multiformis gratiæ Dei. Veldatum refertur ad dona homini ꝓ seipso potissimũ collata, qualia sunt remissio peccatorũ, gratia gratum faciẽs, fides, spes, charitas: commendatum verò, ad dona homini præstita pro aliorum directione & salute, siue sint naturalia, siue gratię gratis datæ, siue potestates & officia, siue bona temporalia. 1 Pet. 4

IGNEM VENI MITTERE IN TERRAM, &c.) In præcedentib. Dominus per parabolas prouocauit discipulos suos, vt ad exẽplũ boni serui & dispensatoris quisq; pro ratione suorũ donorũ studeret quæ ei sunt commissa exequi, & domini sui voluntatẽ adimplere: nunc ita q; cõmode subiicit quid maximè ab eis fieri velit, & ad quid dona quisque sua conferre debeat, nimirum vt Euangelii prædicatio lõge latèque spargatur & fructum faciat. Ad hoc enim Petrum & reliquos cõstituit super familiam suã in dispẽsatores, ad hoc plus præ aliis datum fuit discipulis, & dãdum erat. Ignem, inquit, veni mittere in terrã. Per ignẽ C hic quidam intelligunt ipsum spiritum sanctum, quem Dominus venit impartiri hominibus, aut quod eodẽ redit, charitatem, & ardorẽ diuini amoris. Spiritus enĩ sanctus in ignis specie in Apostolos descendit die pentecostes: similiter & charitas recte ignis vocatur, quia per spiritũ sãctum diffusum in cordib. nostris, & per charitatẽ peccati labes cõsumitur, spiritus accenditur, atque ad cęlestia mens subleuatur. Rectius tamen ad ꝓpositũ domini, per ignẽ Euãgelica prædicatio itelligitur q̃ tamen nõ potest ignis appellari, nisi quatenus in ea vim suam exercet spiritus sanctus propter D quod in Apostolos Euangelium vbiq; prædicatu ros ĩ ignis specie descẽdit. Ignis ergo dicitur Euãgelica prędicatio, quia nõ vt lex vetus, nec vt humana doctrina, frigida esset & inefficax, sed in virtute cooperantis spiritus frigidos mũdi homines accensura erat ad pietatis vitam, eosque à suis sordibus purgatura, itavt cõsumptis peccatis, veluti fœno & stipula, animę hominũ innouarẽtur. Deinde ꝙ longe lateq; dilatãda erat, omniaq; suis flammis ad se tractura, purgatura electos, vstura ĩpios qui audito Euãgelio accẽdendi erant odio cõtra illud. Ignum enim, inquit Psalmista, eloquiũ tuũ vehemẽter: & Factus est, inquit, sermo Domini in corde meo sicut ignis exæstuans. Hunc ergo ignẽ Dominus è cœlo veniens, secum è cœlo attulit ideoque dicit se venisse vt illam mitteret ĩ terrã, significãs è cœlo illum in terram allatum, vt qui plane cœlestis sit, nec ĩ terra inueniri potuerit, nisi è cœlo mitteretur. Quãto autẽ desiderio teneretur incendendi huius ignis, significat cũ subiicit, & qd volo nisi vt accendatur? Pro quo Græca habẽt καὶ τί θέλω ἀ ηδη ἀνηφθη id est, & quid volo si iã accẽsus est? Quæ lectio dupliciter intelligitur. Caietanus enim hunc intelligit sensum, quid vltra volo, si, id est, cùm iã accẽsus sit, vt sit sermo imperfectus, & relinquatur intelligendum quid vltra velit Dominus, postquã ignis ab ipso in Psal. 18. Hier. 20

Universidad de Deusto
Biblioteca

terram missus iã erat accensus, nimirum vt ignis accensus cresceret & extenderetur. Accensus enim erat ignis dominicus in discipulis, & in Iudæa, de siderabat ergo vlterius, vt per eos extenderetur p vniuersum orbem. In hanc sensum etiam interp tari videtur D. Cyrillus citatus i cathena Thomę. Theophilactus autem intelligit sen sumesse: nihil aliud volo si iam accensus est, vel nihil aliud volo quam accensum esse. Vrget, inquit, vt accendatur ignis ille. Itaque, quid volo, positum est pro eo q̃ est, nihil aliud volo: & Si iam accensus est, celerita tis habet emphasim, & in, Si, subest tacita significatio voti. Vnde D. Hieronymus quibusdã locis citans hoc testimonium, habet, & quam volo vt ardeat. Hinc patet interpretem nostrum recte Græca vertisse secundum intellectum Theophilacti. Sic enim significatur, quid volo nisi vt accendatur, quanquam videri possit, vt vult quidam, interpre tẽ pro τί οὐ θέλω, legisse εἰ μὴ, vel οὐκ οὐθέλω Et tamen etiã si legit vt modo habent Græca, recte vertit, sensum potius quam verba secutus. Sensus ergo est, Illud vnice desidero, vt ignis ille per vniuersum orbem per vos accendatur. Euthymius Græcæ lectioisalium adhuc à superioribus diuersum indicat intel lectum, hunc scilicet: Si ignis quem veni mittere, iam est accensus, vt re vera est in vobis accẽsus, quid ãplius volo, hoc est, quid amplius in mundo expectare & manere optem? vt significet dominus tempus iam esse transeundi ex hoc mundo ad patrem post accensũ ignem, ad quem venerat accẽdendum, q accensus semel nõ esset extinguendus sed per discipulos latè correpturus vniuersum orbem salutari incendio. Sed secundum hunc intellectum non facile apparet quæ sit horũ cũ præcedentibus connexio, nisi quis dicat Dominum hic iam subiunxisse de tempore sui ex hoc mũdo abitus, q̃ia in p̃dictis parabolis mentionem fecit domini, qui abiens seruis suis sua commendauit.

BAPTISMO AVTEM HABEO, &c.) Secundum intellectum Euthymii in præcedentis sententia, dominus his verbis iam apertius de morte sua prædicit, & causã indicat quare adhuc hic morari debeat in mundo, quanquam ignis quem venerat missurus, sit incensus. Secundum aliorum verò intelligentia dominus indicat hac sententia, quare nõdum fiat quod volebat, vt ignis ille in vniuerso mundo accensus esset, & quãdo id futurum esset, nimirum quia antequam id fieri posset mortem pro hominum salute oppetere debebat, quam ob id cupidus humanæ salutis auide desiderabat, adeo vt ꝓpter eius dilationem animo arctaretur. Proinde p̃cõiunctione, autem, rectius vertetur: Sed baptismo habeo baptizari, vt sic aduersatiuo modo significetur quare nõdum fiat quod volebat. Nõ enim exilire potuit ignis iste de quo loquitur, nisi percussus prius esset in cruce silex corporis ipsius. Tũc enim euãgelica doctrina spargi potuit p vniuersum mundum, & omnes accendere, quando salutis euangelicæ modus agnosci potuit, & prædicari, innoxiũ vltro pro noxiis sustinuisse mortẽ ignominiosam, Hãc autem suã mortem dominus tropo nouo baptismũ vocat, sicut & Marci 10. nõ suam solum passionem, sed & filiorum Zebedæi: primumq̃ in cruce proprii cruoris tinctione erat perfundendus, (baptismus enim nihil est aliud quam tinctio.) deinde quod mors illi fuit velut mortalitatis ablutio, & ad vitã cœlestem purgatio: ad cuius imitationem & nos baptizamur, cum regeneramur in ipso. Potest autem magis videri hunc tropum originem desumpsisse ab eo modo loquendi, quo in scripturis per aquas tribulationes significãtur: & per aquarum immersionem, multorum malorum perpessio, vt cùm dicitur: Venit in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Nam & de Ioanne Euãgelista dixit Dominus, quod esset baptizandus baptismo, qui tamen in suo sãguine nõ est tinctus. Dicit autem se coarctari vsquedũ perficiatur, nõ, propterea quia precognitã mortem per infirmitatem naturę humanę horrebat semper, quemadmodum aliqui intelligunt, sed propter ardens obeundæ pro salute hominum mortis desiderium. Sicut enim spes quæ differtur affligit animã, ita & desiderium rei, quæ differtur. Porro quoniam ignis quem Dominus terram venerat missurus, cum esset accensus, magnos excitaturus esset in mũdo tumultus, ideone hinc turbarentur discipuli, recte etiam iam subiecit Dominus, quod & supra Matth. 10. in cap. Cõcordiæ 55. habitum est: Putatis quia pacẽ venimitere, &c. quorum intelligentiã ibi require. dictũ est enim ibi, quare quinque i domo vna fiat mentio, & quæ sint illæ quinque personæ. Dicitur autem, tres in duos, & duo in tres diuidentur, siue quia quandoq; duo credunt, & tres increduli in illos insurgunt: quandoque tres credũt, & duo in illos insurgunt, siue quia quãdo tres sunt contrarii duobus, duos etiam necesse est contrarios esse tribus, quæ intelligentia magis cõuenit sequentib. Cæterum dissidium istud quinq; in vna domo habitãtium, plerique etiam antiquissimi patres mystice explicãt, quod cum variè fiat ab eis, duobus potissimũ modis fieri potest vt minus coacte fiat. Primo, vt domus ista vna, mundus intelligatur, & pater accipiatur diabolus, cuius quidã per imitationem filii: mater, synagoga Iudæorum: filia, ecclesia primitiua ex Iudęis collecta: socrus rursum synagoga: nurus, ecclesia de gentibus, quia filio est secundũ carnem synagogæ Christus, qui spõsus est ecclesiæ. Itaque per euãgelicã prædicationem factum est, vt filii diaboli ei facti sint aduersarii, & ecclesia tum Iudæorum, tũ gentiũ aduersaria synagogæ. In hunc modum Beda super Lucã. Altero modo per domum vnam homo quisque intelligi potest, pater & mater intellectus vel ratio & voluntas, tres reliqui, appetitus irascibilis, appetitus concupiscibilis, & sensus. Itaque cum tres istę irrationabiles potentię cum duob. illis rationalibus in infidelitate inter se ad malum & errores optime conuenirent, per euãgelicæ prædicationis gladiũ diuisi sunt tres in duo, & in tres, quando iam caro cõcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, nec iam in vnum cõueniunt quę prius consentiebant.

DICEBAT AVTEM AD TVRBAS: CVM VIDERITIS NVBEM ORIENTEM, &c.) Postquam ad cõmonitionem discipulorum dominus docuit ad quid in hunc mundum venerit, iam conuersus ad turbas occasionẽ mẽtionis de suo in hunc mundum aduentu factę, reprehendit eas q̃ tempus aduent⁹ sui nõ agnoscerent, ex variis rerum indiciis, cum in rebus longe leuioris momenti tã sagaciter cõiectarent temporũ qualitates. Cùm, inquit, videritis nubem orientem ab occasu, id est, occidentali cæli parte, statim dicitis: nymbus, id est, pluuia (Græcè eni est ὄμβρος pro quo nos dicimus imber) venit, & ita fit vt in plurimum: & cùm videritis austrum flantem, dicitis ex obseruata cõsuetudine perdocti, quia, id est quod æstus erit, & ita fit. Hypocritæ, q̃ scilicet si mulatis vos esse cupidos discẽdę veritatis, cuius ex animo nõ est vos cupidos res ipsa declarat, facię, id est, dispositionem cœli & terræ nostris, pbare, hoc autem tempus aduentus Messię quomodo non probatis & animaduertitis, cũ illius obseruatio magis sit vobis tum vtilis, tũ necessaria, & ex multis certisq; indiciis per prophetas significatis agnosci possit certius, quàm ex cœli dispositione temporũ qualitates? Similia apud Matth. supra in cap. Concordiæ 64. ex cap. Matth. 16. habentur dicta à domino ad Scribas & Pharisæos, quos etiã hic maxime notasse, quãuis turbas alloqueretur, ostendit nomẽ, Hypocritæ, quo fere nomine illos taxare solet. Porro Theophilactus etiam mysticã indicat rationem quare dominus in exemplo meminerit nubis orientis ab occasu, & austri flãtis, nimirum quòd ipse etiã dominus esset nubes veniens ab occasu, id est, ab humana natura iam occidente, & multam iam ex peccato caliginem habente, nubes, inquã per assumptã humanitatem tegens diuinitatem, & irrigaturaper cœlestem doctrinam totum mũdum velut pluuia quadam. Auster item, q̃ spiritus esset feruidus, & frigiditati aquilonis contrarius, ignem, quemadmodũ prius dixit, & æstum magnũ excitaturus i mũdo. Sic & D. Augustinus philosophatur in duob. illis signis quæ ponuntur loco prędicto apud Matthęum, in rubedine scilicet vespertina, q̃ serenitatis futuræ est indiciũ: & rubedine matutina, quæ tempestatem portendit, in illa quid intelligens sanguinem Christi in primo aduẽtu effusum in vltima mũdi ætate, cui⁹ sãguinis rubedo, serenitatis nobis fuit indicium & causa, hoc est, recõciliationis nostræ cum Deo & indulgẽtiæ peccatorum: In hac verò ignem, qui præcessurus est Christum in secundo eius aduentu, qui instantis erit tempestatis & irę diuinæ indicium.

QVID AVTEM ET A VOBISIPSIS NON IVDICATIS QVOD IVSTVM EST.) Hanc sententiã Beda sic refert ad præcedẽtia, vt quoniam aliqui de turba causari poterãt, se propheticæ lectiõis ignaros, & proinde ex pphetis se nõ posse probare tẽpus aduentus Messiæ, intelligatur dominꝰ iã his verbis ostẽdere voluisse, eos etiã qui literas nescirẽt, posse naturali suo ingenio, & ratione naturali illis insita dignoscere eum qui opera fecit quæ nemo alius fecit, supra hominem esse, & Messiam esse expectatum, vt sit sensus: Quid, id est, cur autem à vobisipsis, vel ex vobisipsis, id est, ex insita vobis naturaliter ratiõe nõ iudicatis de me, quod iustum est vos iudicare, Secundũ quã huius interrogationis ad præcedentia relationem & coniunctionem, qđ sequitur nouum erit caput, & nouum argumentum. Verũ cũ Græca non habeant, vt nos legimus, Cum autem vadis, &c. sed, Cum enim vadis, certum est prædictã interrogationem ad sequentia, non autem ad præcedentia esse referendam, Sequentem autem parabolam omnino ad hoc adhibuisse dominum apparet, vt innitaret ad recõciliationem cũ Deo, quamdiu tempus est ineundam, idq; exemplo humano, quo solent hi qui ad iudiciũ sunt perrahẽdi abaliquo, si sapiunt, laborare omnib. modis, vt cum illo redeantin gratiam priusquã ad iudicem perrahantur, vt vbi exactum ius eos experiri nec esse esset. Nõ enim istud exemplũ eadẽ occasiõe & ratione ac sensu hic positum est à Luca, qua occasione & quo sensu supra illud idem positum est Matt. cap. 5. in cap. Concor. 40. quemadmodũ annotauit docte D. Ambros. Ille enim, inquit, de recõciliãda pace fratrum dissidentiũ dicendam putauit, hic de pænitentia, & omnis emendatiõe delicti. Proinde illud, Quid autẽ & à vobisipsis, hũc commodè habebit sensum: Cur autem etiam ex humanis vestris factis, & ex his q̃ facere soletis, non iudicatis quod iustum est fieri hoc tempore à vobis? Sic enim iam rectè sequitur illatum a domino paradigma, quod quomodo tractari debeat, satis patet ex his q̃ circa Matthæi locum dicta sunt: significare enim vult dominus quod quemadmodum ipsi quibus loquebatur, cum aduersario suo citò comprosituri essent, ne pertracti ad iudicem maius inciderent periculum: ita eos, si in re salutis ipsorum non minus saperẽt quam in rebus terrenis, meritò studere oportere, vt cum deo redirent in gratiam, cum iam ille vltro gratiã suã offerret ipsis, ne postea neglecta occasione hac seueritatem diuini iudicii experiri cogantur. Itaq; sermone hoc (quod ad literam dominus videtur consulere quid vtiliter facere possimus in rebus humanis) docet quid ad imitationẽ eius quod vtiliter faceremus in rebus humanis, facere debeamus in rebus diuinis. vt sit hic sensus: Quẽadmodum si haberes aduersarium aliquem, q te ob debitum aliquod pertracturus esset ad principem & magistratũ, vtiliter & cõsultò facere te existimares, si priusquam ad iudicem traharis, etiã adhuc in via cum illo componeres, sicque ab eo liberaris, ne fortè ille trahat te ad iudicẽ, &c. ita similiter multo magis cum adhuc es in via huius seculi, adhuc tibi spes est gratiæ diuinæ, quæ iam omnibus offertur per me, omnibus modis labora liberari ab ira Dei, à debito quod peccatis tuis cõtraxisti, ab accusatione quam contra te habet hostis humani generis, ne quãdo pertractus adiudicium dei, iudex te tradat in carcerẽ, torquendum quousque ad plenum satisfeceris, hoc est, in perpetuum. Itaque quanquam nõ sit necesse singula huius parabolæ persequi, vt dictũ est in Matthæo rectè tamen per aduersarium, cuius hic fit mẽtio, intelligitur designari parabolice aut ipse Deus, quem omnis peccator habet aduersariũ: aut ipse diabolus, quem aduersarium nostrũ Petrus appellat, & ab accusando & criminando diabolus dict⁹ est. Nam quanquam apud Matthæũ recte diabolus per aduersarium intelligitur, quod ibi dicatur esto consentiens aduersario tuo, hic tamen rectè intelligi potest, quia non dicitur: da operãvt recõciliẽris ei, sed liberari ab illo. Hic ergo diabolus peccatores trahit ad principem & iudicẽ Christũ qui eosdem tradit angelis exactoribus diuinæ iustitiæ, mittendos in carcerẽ inferni, vnde nõ liberabuntur, quia nunquã debitum persoluetur. Ex prædictis etiã satis patere põt quomõ hic locus sic explicatus cum præcedentibus conueniat. Cũ enim superius dominus docuerit eos merito debuisse agnoscere tempus aduentus sui eosque redarguerit, quod tempus illud nõ agnouerint, qui tamen ex dispositione cœli temporum qualitates probare nossent: nunc docet temporis huius occasionem non esse negligendam, eosque redargnit quod pro salute æterna nõ id facerent quod pro rebus temporalibus facerent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DOCET POENITENTIAM AGENDAM OB DEI patientiam. Lucę 13. CAP. LXXXVIII.

Aderant autem quidã ipso in tempore, nuntiãtes illi de Galilæis, quorũ sanguinẽ Pilatus miscuit cũ sacrificiis eorũ. Et respõdẽs dixit illis: Putatis quòd hi Galilæi præ omnib. Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Nõ, dico vobis: sed nisi pœnitentiã habueritis, omnes similiter peribitis. Sicut illi decẽ & octo, supra quos cecidit turris ī Siloe, & occidit eos: putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitãtes ī Hierusalẽ? Nõ, dico vobis: sed si pœnitentiã nõ habueritis, omnes similiter peribitis. Dicebat autem hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidã plantatam in vinea sua, & venit quærens fructũ in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorẽ vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructũ in ficu hac, & non inuenio: succide ergo illam, vt quid etiam terrã occupat? At ille respondens dicit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno, vsquedum fodiam circa illam, & mittam stercora, & si quidem fecerit fructum: sin autem in futurum succides eam.

ADERANT AUTEM QUIDAM IPSO IN TEMPORE, NUNCIANTES ILLI &c.) Cum in superioribus auditores ad resipiscentiam & reconciliationem cum Deo ineundam quandiu tempus est, adhortatus esset commoda sese obtulit occasio, quia cæptam materiã prosequerentur, & ad pœnitentiã eos prouocaret per terrorem imminentis diuinæ vltiõis. Aderãt, inquit, quidã in ipso, id est, in eodem tempore, nunciantes illi de Galilæis, quorum sanguinẽ Pilatus miscuit cum sacrificiis ipsorum, id est, quos Pilatus inter sacrificandũ interfecerat, ita vt misceretur eorũ sanguis cum sanguine hostiarũ suarum. Quales autem fuerint hi Galilæi, & ob quid Pilatus eos interfecerit, ex historiographis non constat, nec ex sacris scripturis. Cyrillus tamen, vt citatur in Cathena, & post eũ Theophylactus ac Euthymius, existimãt hos fuisse sequaces dogmatũ Iudæ Galilæi, cuius mentionẽ Lucas facit in Actis c. 5. qui docebat, inquiunt, nullum hominem dominũ esse vocãdũ, neq; Iudęos debere tributa soluere imperatori Romano, sed neque pro Romanis sacrificia offerre, atq; ob id Pilatũ indignatum iussisse hos interfici iter sacrificandũ, incertũ tamen an inter sacrificia quæ in tẽplo ritu Iudaico obtulerũt, an inter sacrificia ꝓpria, quæ extra tẽplum obtulerint alicubi. Certe Iosephus lib. 18 antiquit. hunc Iudã, quem vocat aliquãdo Gaulanitẽ, aliquãdo Galilęum, testatur in descriptiõis, quæ fuit sub Cyrino tempore natiui tatis Christi, studuisse populum à Romanorum obedientia auocare, & auctorẽ fuisse quartæ sectæ apud Iudæos, q̃ in vestitu & cæteris aliis cõsentiens cum Pharisæis, circa libertatem retinuerit mobilem sententiã, solũ principem ẽim dicens Deum, mortisq; multas & varias species sustinere ꝓ nihilo ducentes. Idem Iosephus li. 20. testatur eiusdem Iudæ filios, Iacobum & Simonem, cruci fixos ab Alexandro quodam Iudææ præfecto, ob paternam quam sequebantur sententiam. Siue autem ex huius Iudæ sectatoribus fuerint isti Galilæi, siue non, constat eorum cædem tum recens fuisse patratam ob aliquod eorum facinus. Porro qui de his Galilæis domino nunciasse dicuntur, fere intelliguntur hoc fecisse, vt Galilæorum illorum impietatem tam atroci & nouo supplicio punitam domino indicarent, & illorum seditiosum animum detestãtes, Pilati factum cõmendarent, execrãtes illos velut maximos peccatores ac cupientes scire quid de illis dominus pronunciaturus esset. Eo enim animo istos hęc domino narrasse apparet ex subiuncta domini responsione, qua videtur corrigere voluisse illorum opinionem, qua putauerant illos prę aliis fuisse peccatores, qui tam crudelem pœnam & nouam dederant. Solet enim humana ratio peccatum secundum pœnã ęstimare, & iudicare eos grauius peccasse qui in hoc mundo grauiora patiuntur, contra quem humani ingenii errorem totus liber Iob disputat. Itaque horum gloriationem, qui sibi placebant tanquam meliores occisis Galilęis, dominus hoc loco reprimit, docens, ex vltione quę de illis est sumpta, non colligendum ipsos fuisse grauiores peccatores: esse enim etiam ipsos equalibus aut etiam maioribus obnoxios peccatis, ob quę, nisi resipiscant, similiter sunt perituri: per hoc significans id demum colligendum esse ex vltione aliorum nobis etiam Dei iram imminere, neceam nos euasuros, nisi peccatorum admissorum pœnitentiam agamus, ac ideo Deum quibusdam peccatoribus spectabiles quasdam pœnas hic infere aut inferri permittere, vt hinc alii admoniti resipiscant. Duo ergo docet dominus potissimum. Primum, ne ex vltionis modo & externis calamitatibus peccatorum modum statuamus, aut de proximis temerè iudicemus, cum sępissimè in hac vita fiat vt qui meliores sunt, atterantur grauioribus molestiis. Secundò, vt omnem calamitatem vt plurimum pœnam peccatorum agnoscentes, admoneamur ex ea peccatorum nostrorum & iræ Dei in nos desæuituræ, nisi resipiscamus. Docemur autem & hoc ex domini responsione, vt ex omnibus quæ narrantur ab hominibus occasionem sumamus ędificandi tum nos, tum alios, nec de rebus gestis vel accidentibus curiosè inquirendum, quare ea sic sint gesta, aut an iustè acciderint, sed ad ædificatiõem omnia conuertenda, sicut dominus hic facit. Dicit autem omnes similiter peribitis, non significare volens eodem genere mortis perituros, sed simpliciter, omnes male & crudeliter ac inopinatò perituros, quanquam priori loco recte intelligatur ideo dictum, omnes similiter peribitis, quia impœnitentes Iudæi post 40. annos etiam erant à Romanis occidendi inter sacrificandum, quem admodum nunc hi Galilæi à Pilato Romano. In festo enim Paschę Iudæi obsidiõe capti, à Romãis cęsi sunt, impletumq; est illud Psalmistæ Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum. Sic & cum secũdo loco dicitur, omnes similiter peribitis, sicut illi decem & octo quos oppressit ruina turris in Siloe, recte intelligitur significari etiam illos vltione diuina opprimendos inter ruinas ciuitatis. Porro piscinam Siloã in Hierusalem fuisse iuxta muros

mutos ciuitatis, in quibus multæ fuerunt turres, patet ex Nehemia. Bene autem post cõmemoratã cædem Galilæorum, subiũgit Dominus necdũ Iudæorum in Hierusalem, vt per duo hęc exẽpla & Galilæos & Iudæos ad pœnitentiã vocaret, & vtrosque ob impœnitentiã perituros testaretur. Et rursum vt ex calamitatibus quæ ab hominibus in ferunt, & quæ fortuitę videntur & casuales, idẽ discamus & admoneamur.

DICEBAT AUTEM ET HANC SIMILITUDINEM: ARBOREM FICI HABEBAT, &c.] Coniunctionem, &, vt non habent Græca, ita nec vetera scripta Latina, nec dionysi°. Itaq; cùm omnibus interitũminatus esset nisi fage rẽt pœnitentiã, addit parabolã quæ rẽ ãte oculos poneret, & quod futurum erat admoneret. Est autem parabola per se aperta satis, vt quod ad literã pertinet non sit in ea quicquam annotandũ, nisi forte quod cùm dicitur; vt quid etiam terram occupat, pro occupat, Græca est καταργεῖ, quod proprię est onerare inutili onere, vt intelligamus nõ solùm inutiliter occupare terram, sed eãdem etiã onerare, vt à qua succũ trahat sine fructu. Deinde in illo: Et si quidem fecerit fructũ, eclipsis est aut aposiopesis. Nam subintelligendũ, bene erit, aut sinemus eam, aut aliud commodius. Porro hac parabola peculiariter Dominus notare voluit gentẽ Iudaicam; ac significare (vt in genere eã applicemus) populum illum diu à Deo expectatũ vt fructum faceret, breui perdendum, modo pergerent. esse steriles, & in obstinata sua malitia persisterẽt. Vt autem per suas partes sigillatim parabolã accommodemus rei per eam significatæ, per ficũ in vinea plantatã, significatur parabolice synagoga Iudæorũ à Deo in mundi huius vinea singulari cura plantata. Sæpe enim Dominus steriles arboribus assimilat propter sterilitatem excindendis, & ficus quidem frequẽter mominit, quod ea regio ficuum feraxesset. Cæterum singulari ratione ficui synagogam cõparasse videri nunc potest, vt & alias, idq; vt pulchre philosophatur D. Ambrosius, primũ quia ficus ista arbor foliis redundãs fluentibus spem possessoris sui cassa speratorũ prouentuum expectatione destituit: ita etiã synagoga legis diuinæ doctrina & cęremoniarum ornatu exuberans, & spem virtutis promittens, expectatũbonorum operum fructum nunquã præstitit. Deinde quia sicut ficus eius est naturæ vt pro flore poma germinet, sed q̃ fere præter pauca ad maturitatem non perueniunt, quib. decidẽtibus alia poma succedunt quæ matureſcunt: ita Iudęi, quasi primi fructꝰ male feracis synagogæ, grassi labẽtis similitudine corruerũt, præter paucos fideles: eis autẽ cadẽtibus, de pinguedine religionis ãtiquæ nouus gentiũ populus emersit. Per dominũ huius vineæ & ficus, qui venit quærens fructũ, & nõ inuenit, Deus pater significatur, qui cum à tempore Mosis quæsierit & expectauerit fructũ bonorũ operũ Iudæis, nõ tamẽ inuenit. Per cultorẽ vineæ q̃ pro ficu oranit, & se fossurũ circũ illã promisit, seipsũ Dominꝰ significat, qui curã gerit hominũ & cultor est vineæ paternæ, qui pro Iudęis excindi dignis etiã ante suũ aduentũ, orauit, vt vẽl adhuc vno anno relinquãtur, tẽpore scilicet quo eos doctурus erat per se & Apostolos suos, qua doctrina veluti farculo quodã tẽtauit effodere duritiẽ cordis eorũ, & velut simũ ad fructificationẽ mittere circa eos. Per tres autẽ annos, quib. Dominꝰ sicus fertilitatẽ expectauit, rectè itelligũtur tres Iudeorũ gubernationes, ea videlicet, qua sub iudicib. regebãtur, ea qua sub regib. ante transmigrationẽ in Babylonẽ, & ea qua sub pontificibus post trãsmigrationẽ. Minatus ergo hac parabola ipsis fore, vt olim steriles esse perseuerarent, postquã iam fulli essent & stercorati à se, hoc est, cœlesti doctrina exculti, nihil reliqui fore quo minus velut infrugifera ficus excinderentur, quẽadmodũ eis poste a ꝑ Romanos cõtingit. Quod si quis dicat, nõ sępe in frugiferã fuisse Iudęorũ synagogã in prędictis trib. gubernationib. quidã enim omni tempore inter eos fructum attulerunt. Dicendũ, q̃ multorũ malitia paucorum occultat virtutem, & ex eo q̃ in ipso abundat, quidam iudicatur. Pleriq; autẽ & dominum vineæ, & ficum, & cultorẽ vineæ & tres annos aliter explicãt, verùm dictus iam explicãdi modus & est simplicior, & proposito Domini cõuenientior. Cęterum quãquam excidium gentis Iudaicę hac parabola Dominus peculiariter notare voluerit, nihil tamẽ dubium quin eadem in genere omnes & singulos tunc præsentes auditores, & in illis etiã nos ad quos eius doctrina peruentura erat, admonere voluerit, ne Deũ prouocãtem & expectãtem ad pœnitentiã negligeremus. Itaque per ficum hanc parabolicè etiã significatur quisque homo, maxime fidelis, in vinea Domini, hoc est, ecclesia plantatus, qui si etiã post trium annorũ expectationẽ, hoc est, post multũ temporis aut post iuuentutem, adolescentiã & virilemætatẽ, ac demum post culturã eis ab ecclesiasticis cultoribus impensam pergant manere infrugiferi, excindendi sunt, & in ignem mittendi. Docet ergo parabola & longanimẽ Dei expectationem, & salutis nostræ in deo desiderium, vt qui bona opera à nobis requirat velut fructum, vnde tamẽ illi nulla accedit vtilitas. Rursum docet quanta debet exẽplo agricolæ ad imitationẽ Christi cura & desiderium esse in pastoribus, vt infœcundos homines ad fœcũditatem ꝓmoreãt, & ab ira Dei subducãt, nempe quod pro eis & Deum orare debeãt, & omnem quam possunt suam operam impendere.

SANATVR MVLIER CONTRACTA. Lucæ 13. CAP. LXXXIX.

Erat autem docens in synagoga eorũ sabbathis. Ecce mulier quæ habebat spiritũ infirmitatis annis decẽ & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursu respicere. Quã cum videret Iesꝰ, vocauit eã ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum. Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbatho curasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari, in his ergo venite, & curamini, & non in die sabbathi. Respondens autem ad illum Dominus, dixit: Hypocrita, vnusquisque vestrum sabbatho non soluit bouem suum: aut asinum à præsepio, & ducit adaquare? Hanc autẽ filiã Abrahæ, quã alligauit satanas, ecce decem, & octo annis, non oportuit vinculo isto die sabbathi? Et cum hæc diceret, erubescebant omnes aduersarii eius, & omnis

Universidad de Deusto
Biblioteca

gaudebat in vniuersis quæ gloriosè fiebãt ab eo. Dicebat ergo: Cui simile est regnũ Dei, & cui simile æstimabo illud. Simile est grano sinapis, quod acceptũ homo misit in ortũ suum, & creuit, & factum est in B. 4.11
arborem magnã, & volucres cæli requieuerunt in ramis eius. Et iterũ dixit: Cui simile æstimabo regnũ 13.18
Dei? Simile est fermento, quod acceptum abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum.

ERAT AVTEM DOCENS IN SYNAGOGA EORVM SABBATHIS. ET ECCE.] videri posset Lucas iã subiicere voluisse exemplum fici sterilis, vt quod parabolæ typus de liniarat, res ipsa iam subiiceret oculis. Nam cæremoniarum obseruatio veluti folia erant synagogæ, quæ videbãtur seu polliceri dulcissimum ac gratissimum Deo fructum veræ pietatis & charitatis erga proximum, quum nõ solũ nihil huiusmodi in ludæis pleriſq; produxèrit, verũ etiã amaros ædiderit fructus inuidiæ, odii, obtrectationis blasphemiæ & superstitionis, quemadmodũ in sequenti patet exemplo. Hac igitur ratione post D. Ambrosium intelligit quidã hęc subiuncta superioribus. Simplicius tamen fuerit nullã hic requirere cohærentiam, cum certum satis sit, Lucã, sicut & cæteros, pleraque cõiunxisse obiter, & vno commemorato ad aliud transisse, prout inter scribẽdum memorię occurrebat. Itaque quẽadmodũ iam aliquoties fecit, cõmemorare rursum volens deuersum Iudęorum, & maximè eorum qui apud eos primi erant, iudicium de factis Iesu optimis & salutiferis, sicut & quę sequuntur multis capitulis explicãt pernersa Pharisęorũ & Scribarũde Christi factis iudicia, & ipsorum à Christo redargutiones. Erat, inquit, quodã tempore docens in quadã synagoga eorum die sabbathi, quãdo ad audiendam legem omnes Iudæi ab operibus vacãtes cõueniebãt in synagogã. Et ecce cùm sic ex moredo ceret sabbathis in die & loco celebri, adera tibi in synagoga inter reliquos mulier q̃ habebat spiritũ infirmitatis, id est, quæ affligebatur infirmitate quadam à demonio, idque iam annis decem & octo. Erat enimex diaboli operatione adeo inclinata corpore in terram & contracta, vt nullo modo posset caput erigere, & sursũ respicere. Hac autẽ narratione Lucas exponit mali magnitudinem & miseriam dignam miseratione Domini, idque tũ à temporis lõgitudine, quo mulier hoc malo fuit obnoxia, tum à mali auctore, qui non erat naturæ vitiũ aut imbecillitas, aut aliud quoddã humanũ accidens, sed ipsum dæmoniũ, vt proinde malũ illud arte medicorũ nõ potuerit superari, sed deius solius virtute, qui virtutem omnem inimici reprimere & impedire potuit, tũ etiã à specie mali. An non enim triste admodum erat spectaculum, videre hominẽ ex sui cõditione à Deo per staturę rectitudinem à brutis distinctum, more pecudũ versus terram semper spectare, nec posse cœlũ ad q̃ possidendũ creatus erat cõspicere? Discimus autẽ hinc plerosque morbos, & mẽbrorũ impedimenta Deo permittente immitti hominibus à dęmonijs, quẽadmodum & in Iob patuit. Et dignũ diabolo authore fuit hoc malum, & à Deo ad instructionẽ nostrã permissum est inferri mulieri, siue ob propria eius crimina, siue ob pęi gloriã. Sic enim demostratum est diabolum hoc vnũ agere, vt homines à conditionis suæ nobilitate abstractos, similes faciat iumentis insipientibus, ac terrena tantũ spectare & quærere doceat, idq; ipsũ hoc efficere in his qui virilem nõ habent animũ sed muliębres sunt, & animo effœminato. Audiui A mus mali impotentiã & dæmonis malitiã, audiamus oppositam domini potentiã & benignitatẽ. Cùm, inquit, hanc videret Iesus, hoc est, priusquã aut ab ipsa muliere, aut ab aljis pro eius sanitate interpellaretur, ad solũ eius aspectũ, (qui in Christo semper secuturæ salutis omen est) motus erga ipsam misericordia, ostendere volens se venisse vt dissolueret opera diaboli, & hominũ mala depelleret, suamq; quã præmisit doctrinã miraculo cõfirmare volens, mox vocauit eã ad se, eiq; parenti & magna cum spe veniãti ait: mulier, dimissa, id est, liberata es ab infirmitate tua. In quib. verbis dubitari potest quomodo & quare Dominus dixerit, liberata es, & non per imperatiuũ, liberata sis, vt solet vti imperatiuo in curandis morbis, maxi B me cũ necdũ mulier fuerit liberata, cum Christus hęc verba pronuntiaret. Subditur enim postea q̃ imposuerit ei manus, quodq; tũ confestim erecta sit. Dicendum ergo, quod vel phrasi Hebraica es pro iis sit positum, indicatiuus scilicet pro imperatiuo, aut potius ideo dictum esse, liberata es, quã fis, vt mulieris fidem magis accenderet, ac suã potentiam declararet. quẽadmodũ & paralytico, de quo Matth. 9. non est dictũ: Remittantur tibi peccata tua, sed. remittũtur, vel habent Græca, remissa sunt. Secundũquẽ posteriorem modum probabiliorem sanè dicendum vlterius, q̃ impositio manuũ, quamuis cõmemoretur à Luca post verborum prolationẽ, præcesserit tamen eam, quod que statim ad contactũ mulier fuerit sanata, aut quòd inter pronunciãdũ verba illa cum contactu, sanabatur, vt liberata es, dictũ sit pro, iamiã liberaris, quemadmodẽ in cap. Cõcordiæ 32. illud, habent Græca, Remissa sunt tibi peccata, dictum est positũ esse pro, iamiam remittũtur. Mox ergo vt Dominus eã tetigit viuifica sua carne, eique suis verbis sanitatẽ pollicitus est, mulier eius verbis credens, erecta est, liberata tã facili negotio à morbo tam diuturno, & plane immedicabili & agnoscẽs plane cœleste esse beneficium, glori D ficabat Deum.

RESPONDENS AVTEM ARCHISYNAGOGVS, INDIGNANS QVIA SABBATHIS.) Cum archisynagogus iste, vt præ aliis sanctior haberi voluit, ita præ aliis de facto miraculo gaudere debuisset, idq; tũ Dei nomine, in cuius cedebat gloriã, tum proximi, cui salutẽ attulit imo cùm & occasionẽ habuerit vtsuo nomine gauderet, quod in ea synagoga, cuius ipse prięceps esset, tale ac tãtum miraculũ mirabiliter peractum esset, tamen contra ex inuidia gloriæ Christi, aut potius propter peruersum & prępostẽrũ pietatis iudicium, q̃ ingenio Pharisaico indignatus est. In E dignatum enim dicit Euangelista, quòd Iesus sabbathis curasset, nõ quod ille à populo glorificaretur, vt intelligamus indignationẽ hanc non tã ex inuidia profectam, quã ex peruerso iudicio, quo imbutus Pharisæorũ fermento non potuit discernere qua in re vera pietas esset sita, zelum habẽs dei, sed non secundum scientiam. Quanquã autẽ indignationẽ huius præcognouerit dominus, voluit tamẽ, vt alias, in sabbatho miraculum illud ope

operari, tam quod nullo tẽpore magis diuina huiusmodi opera fieri fuerit cõueniens, quàm in die cõsecrato Deo, & rebus diuinis, tũ vt haberet occasionem peruersam illam Pharisæoum opinionem reprehendendi, & animis eorum eximendi. Cùm autẽ indignaretur archisynagogus Christo, non est tamen ausus illum reprehendere, veritus eius potẽtiã, & auctoritatem, sed cõuersus ad turbã, ex indiscreto erga sabbathũ zelo, veluti ex suo officio, dixit, *respondens*, hoc est, subiiciens hæc verba ad factum christi; *Sex dies sunt, in quibus oportet operari. In his ergo venite & curamini, &* B *non in die sabbathi.* Vox certè multæ stultitiæ plena. Opus anim planè diuinũ inter ea numeratopera plane humana, quæ sex diebus erant operanda, quodq; nudo contactu, & verbo paractũ erat miraculũ, opus reputat in sabbatho prohibitũ, cũ vtiq; sciret sabbatho licere loqui, & cibũ, aliaq; cõtingere, &, quod omnium maximè est admirandũ indignum honore sabbathi existimat, per quod Deus maximè glorificabatur, & honorabatur. Hãc itaque tam stolidam vocem non tulit clemẽtissimus Dominus sed acriter confutauit, idque non ex scripturis, sed sic, vt illius peruersũ iudiciũ cõtra communem hominum sensum esse declararet ratione sumpta à proposita materia, vtsolet, nimirum à vinculi solutione, quam cum nõ iudicarẽt illicitam in boue, & asino, iudicauerũt illicitam in homine, idque filia Abrahæ: & quam sathanas humani generis hostis miserrimè & diuturno tẽpore ligatam tenuerat. Cõparãs enim mulierem hanc cum boue, & asino, tria in ipsa cõparatione dicit, quæ ad auxesin faciunt. Filiam enim Abrahæ vocat, vt sic ex cõparatione eius cum boue, & asino, mulieris nobilitatem apud Iudæos indicaret, qui magnum quid esse putabãt esse filiũ Abrahæ, vtq; hac nomenclatura cogitationem affinitatis ingereret, & indicaret quemque Iudæum nõ indignari debere ob sanitatem mulieri huic præstitam, sed potius tanquam sorori cõgratulãdũ esse. Intelligi tamen etiam altiori sensu potest, filiam Abrahæ ipsam à Domino vocatã, ob fidei imitationẽ, quã præ se tulit, dũ vocata mox accessit. per quã forte etiã se in synagoga cõspectui saluatoris præsẽtauit, confidẽs ad solũ aspectum, illum misericordia cõmouendũ, & nihil illi miserenti impossibile esse. Sic & sathanam alligasse eam commemorat, quo magis ostendat dignum esse eã solui, idq; etiã, die sabathi. Addit tertiò & tẽporis prolixitatem, vt vel huius consideratione ostendat hãc dignam fuisse sua misericordia, & omnium commiseratione, ideóque cum aduerbio, *ecce*, dicit, *ecce decem & octo annis*. Nec emphasi caret, quod non dicit simpliciter; *à vinculo*; sed, *à vinculo isto*, tam misero scilicet, tam diuturno, támqe indigno humanæ conditioni. Porro hypocritam vocat Dominus archisynagogum, quòd ex iustitiæ zelo videri A vellet populũ admonere, cùm à vera iustitia lõge abesset. Quidam tum Græcorum, tum Latinorum libri habẽt pluraliter, hypocritę, vt in hoc archisynagogo intelligatur Dominus alloqui oẽs Pharisæos, ex quorum nomine, & sentẽtia ille locutus fuerat. Singulariter habẽt vulgati Græcorũ codices, & Thomas in cathena, & Dionys. pluraliter fere habent Latini codices, & exemplar cõplutense, ac Euthymius. Quoniam autem sermo Domini perspicuam habebat veritatẽ, & ad sensum etiam communem humanæ naturæ consenB taneus fuit, pudorẽ incussit obtrectatoribus eius, vnde sequitur; *Et cùm hęc diceret, erubescebant omnes aduersarij eius* vt quos tam aperta ratione redarguisset, cui nullo modo respõdere posset: cęterum omnis populus quòd non haberet animos prauis Pharisæorũ iudicijs, & passionibus imbutos, gaudebat in vniuersis, quæ gloriosè fiebãt ab eo. claritas enim operum omnem quæstionẽ soluebat apud eos, qui non erãt mente peruersa. cæterum mulier hæc typum gessit cuiuslibet animæ C terrenis addictæ, atque in genere totius humanæ naturæ, aut peculiariter populi gentilis, q̃ diaboli machinatione palam impius, & sceleratus calamitatem suam præ se ferebat, torus defixus in rebus terrenis, de rebus æternis, ac cœlestib. ne cogitare quidem valẽs. Dominus itaque misericordiæ oculis intuitus humanam naturam, ac gẽtiũ nationem indigne nimis, ac diutino tempore diaboli fraude ad terrena incuruatã, cum ipse hominem creasse rectum, vt cœlestibus intenderet, tãdem in die sabbathi, in vltima scilicet mundi ętate, atque in plenitudine temporũ, eã ad se sua doD ctrina, suòq; spiritu vocauit, ac verbo simul, & contactu, hoc est, per assumptam à se humanitatem, suámque doctrinã erexit, sempérque erigit. Quod dum apud Iudæos faceret, Pharisæi, & Scribæ, quorum persona gerit archisynagogus, obtrectabant ei, idque sub prætextu legis, calumniantes eum q̃ peccatores reciperet, & manducaret cum eis. Sed & post Domini ascensionem Iudæi indignabãtur, gentilem populum tam facilè ad Christi gratiã recipi, qd̃ sic futurũ in hoc principe synagogæ typice adumbratum est.

E DICEBAT ERGO; CVI SIMILE EST REGNVM DEI, ET CVI SIMILE, &c.] Græca non habent, *ergo*, sed, autem, & tamen non male interpres vertit, *ergo*, quemadmodum & quidam, quo significaret has parabolas dictas occasione gaudij totius populi, & silentij impositi obtrectatoribus Christi. Hac enim occasione per duas has parabolas disserere cœpit Dominus de regno Dei, per euangelicã prædicationem ex humilibus initijs in tantam amplitudinem promouendo, vt totum orbem ad se pertrahat. cæterũ easdem has parabolas, & supra dicit Dominus Matth. 13. in c. concordiæ 52. vbi late satis pertractatæ sunt.

DOCET ANGVSTAM ESSE VIAM REGNI COELOrum Lucæ 13. CAP. XC.

A. 7. 43. IBAT *per ciuitates, & castella docens, & iter faciens, in Hierusalem. Ait autem illi quidam;*
A. 8. 45. *Domine, si pauci sunt, qui saluantur? Ipse autem dixit ad illos; Contendite intrare per angustam portam quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt. Quum autem intrauerit pater familias, & clauserit ostium, & incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes; Domine a-*
A. 19. 100. *peri nobis, & respondens dicet vobis; Nescio vos, vnde sitis. Tunc incipietis dicere; Mãducauimus corã te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis; Nescio vos, vnde sitis: discedite à me omnes*

Universidad de Deusto
Biblioteca

operarij iniquitatis, ibi erit fletus, & stridor dẽtiũ, cùm videritis Abrahã, & Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & B.10.100. *Austro, & accumbent in regno Dei, Et ecce sunt nouissimi, qui erunt primi, & sunt primi, qui erũt nouissimi. In ipsa die accesserunt quidã Pharisæorum dicentes illi; Exi, & vade hinc, quia Herodes vult* A.20. 101. *te occidere: Et ait illis; Ite, & dicite vulpi illi; Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor. Verumtamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare, quia non capit Prophetam perire extrà Hierusalem. Hierusalem, Hierusalẽ, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat, cùm dicetis; Benedictus, qui venit in nomine Domini.*

ET IBAT PER CIVITATES, ET CASTELLA DOCENS, ET ITER FACIENS.] Quanquã non sit necesse vbique ostẽdere rationẽ ordinis rerum ab Euãgelistis narratarum, tamen hic videri potest ob id Euangelista digressus ad eorum, quæ sequuntur, narrationẽ, vt quoniam superioribus parabolis significata est regni Dei amplitudo, iam ex Domini doctrina ostẽdat, paucos tamẽ fore, qui salutẽ, & regnum Dei consequãtur, quod occasione cuiusdã interrogãtis Dominus docuit, cum quodam tẽpore docẽdi gratia perambularet ciuitates, & pagos, & iter faceret in Hierusalem. Hanc autem profectionẽ p ciuitates, & castella, eam esse crediderim, ob quã Lucas suprà 10. ca. dixit Dominũ designasse 70. discipulos, eósque misisse binos ante faciem suã in omnem ciuitatem, & locum, quò erat ipse venturus. Cæterùm profectio in Hierusalem, cuius hic fit mentio, quæ fuerit, an vltima illa, qua ad mortem accessit, an ad aliquam imminentem solẽnitatẽ, incertũ est, cũ certũ sit, post relictã Galileã Dominũ frequẽter accessisse Hierusalẽ, vt supra ostẽsum est, nisi q verisimile est Lucam significare voluisse, Dominũ se iam præparasse ad subeũdam mortem in Hierusalẽ, quam sibi sciuit imminere. Itaque cùm quodam tempore esset in via ad Hierusalem, quidam, quoniam Dominum audiuit omnes inuitantem ad salutem, interrogauit illũ, si pauci essent, qui saluantur, id est, saluabũtur. Dominus autẽ suo more nõ respõdet directè ad propositam quæstionẽ. Nam, quoniam ex curiositate profecta erat huiusmodi quæstio, nec multum vtilitatis in eo situm erat, si sciretur, an multi saluãdi essent, an nõ, Dominus ex proposita quæstione occasionem arripuit docendi, id quod magis erat necesse cognoscere, nẽpe modum, quo ad salutẽ est perueniendũ, & tamen sua responsione simul etiam quæstioni satisfecit, iudicãs paucos fore, q salutem assequãtur, quia multi quærent intrare, & non poterunt. *Contendite*, inquit, hoc est, certate, & omnibus viribus conemini *intrare per angustã portam*, ipso verbo, *contendite*, significans labore opus esse, & conatu, ob ingrediendi per angustias portæ difficultatem, & conandum cuiq; vt veluti præripiat alteri ingressum, q angusta porta paucos recipiat. Cæterum quid per Angustã portam sit accipiẽdum, dictum est in capite Cõcordiæ 43. circa illud Matth. 7. Intrate per angustam portã; verùm de veritate eius, quod sequitur; *quia multi quærent intrare, & non poterunt*; dubitari potest. Apparet eñ significare multis negatũ esse ingredi virtutis viã, eamq; plerisq; fore impossibilem. Itaque Beda exponit, *Multi quærẽt intrare*. salutis amore prouocati, *& nõ poterũt*, itineris asperitate deterriti, intelligẽs scilicet istud impleri in præsenti vita, & per; *non poterunt*; non significari absolutam impossibilitatẽ, sed quomodo dicere solemus: id hominẽ nõ posse facere, quod per infirmitatẽ nõ facit. Verum, si sequẽtia spectemus, patebit satis illud; *Multi quærent intrare*, dictum de futura vita. subditur enim in declaratione huius, quomodo, postquã ingressus fuerit pater familias tunc incipient quidã cupiẽtes intrare, pulsare ostium fruitra. Proinde cùm dicitur; *multi quærent intrare*; non debet intelligi de introitu in portam, vel per portam angustam, quam in Matthæo diximus intelligendam viam virtutis, sed de introitu ad vitam, & regnum cœlorũ, in quod nõ est alicui post hanc vitam introitus, nisi hic ingressi sint per portã angustã. Itaq; sensus est; Contendite, quamdiu hic licet ingredi ad salutẽ per angustã virtutis portã, quia multi re vera quærent post hãc vitam, & in nouissimo die intrare ad salutem, & non poterunt, quia nõ sunt modò ingressi per portã angustam, sed gradiuntur per latam & spaciosam.

CVM AVTEM INTRAVERIT, &c.] Qđ dixit de quærentib. intrare, prosequitur Dominus latius per subiunctam parabolam, qua illud, quod de quærentibus intrare dixit, ĩ Iudæis euẽturum significat. Loqtur autem de se ipso Dominus sub similitudine alicuius patris familias, q postquam cum suis amicis, quos ante ostium flãs expectauit, ingressus est domum ad cõuiuium, & clauserit ostium, admittere, & agnoscere recusat eos, q postea pulsant ostiũ. Porro Græca non habent, vt nos legimus, *intrauerit*, sedἐγερθῇ id est, surrexerit, secundum quam lectionem Dominus de se loquitur sub similitudine patris familias, q sedet ĩ domo ostioque aperto recipit amicos ad conuiuiũ paratũ venientes, deinde surgẽs, domus suæ ostiũ claudit nec alijs ingressum permittit. Noster interps pro ἐγερθῇ videtur legisse ἀναστῇ, aut ἀπαρθῇ. Atq; hanc lectionẽ præfert Græcæ qdã, q verbum surgẽdi parũ quadrare videatur claudenti ostiũ patri familias. Non eñ surgitur ad claudendũ ostiũ, sed ad aperiendum, quod illud claudi soleat, cùm itur cubitũ. Itaq; Dominus noster nũc se habet veluti pater familias aliquis, qui vel sedens in domo, vel stans ãte ostiũ domus apertum, expectat, & recipit veniẽtes amicos ad cõuiuiũ vocatos, qa vsque ad mundi cõsummationẽ expectat, quos recipiat, recipitq; q digni sunt ad cõuiuium fœlicitatis æternæ, ad quod iam omnibus per virtutẽ ostiũ patet. Erit autẽ veluti pater familias, qui surrexit, aut intrauit, & clausit ostiũ, omnib. quidẽ in nouissimo die vniuersalis iudicij, cuiq; verò etiam in hora mortis, quia tunc nõ amplius expectabit recipiendos, nec erit vltra facultas ingrediendi, sed erit tũc veluti clausum ostiũ regni cœlorũ, quod iam cuiq;, quãdiu viuit, & in genere omnibus hominibus vsque ad consummationem seculi, est apertũ. Quod autem dicit, quosdã post ostiũ clausum foris stantes pulsaturos, & dicturos; *Domine Domine, aperi nobis*; ac post primã repulsam subiuncturos, *comedimꝰ coram te, & bibimus, &c.* nõ sic sunt accipienda, quasi hæc omnia sic sint ab impiis repellendis, aut ab ipso Domino dicenda, sed per hæc, quæ cõmemorãtur sic secũdùm exigẽtia parabolæ, significatur parabolicè tales tunc qui dẽ summopere optaturos admittiad ingressum, & nihil illis profuturam aut appellationẽ Domini, aut familiaritatẽ, quam cum ipso Domino habuerunt in carne, sed veluti planè incognitos reiiciẽdos. Atque idem dicẽdum est de multis alijs parabolis similibus, quæ sequuntur. Itaq; parabolicus iste Domini sermo sic est tractandus; Cùm paterfamilias ĩtrauerit, & clauserit ostiũ, hoc est, cũ ego magnæ familiæ prin ceps, & dominus post præscripti temporis adimpletionem cessauero expectare recipiendos in vitam æternam, ingrediendi potestatem subtraxero, cùmque vos incipietis foris stare, id est, cùm cõtinget vobis, vt ingrediẽdi potestatem vobis sublatã videritis, & cœperitis pulsare ad ostiũ, dicentes; *Domine, aperi nobis*; vel, vt habẽt Græca, Domine Domine aperi nobis, id est cùm desiderabitis, idque summopere, (hoc enim significat geminatio illa, Domine Dñe) admitti intra sanctorum numerum & in regnum Dei, & respondens dicet vobis; *Nescio vos vnde sitis*, id est, ego vos velut incognitos habebo, nec inter seruos meos agnoscere dignabor, quãquam me Dominum agnoscere & nominare vel inuiti cogemini, tũc incipietis dicere; *Mãducauimus corã te, &c.* quasi dicant: qui sit, vt nos nõ agnoscere te dicas, cùm nobiscũ familiariter sis cõuersatus, prophana simul & sacra nobiscum habẽs communia. hoc est, vobiscum admirabimini, & admirantes cogitabitis intra vos, quomodo nõ inter meos vos recipiam, & pro notis, ac amicis habeam, cum quibus tam sum familiariter cõuersatus. Verùm ille paterfamilias constanter perget vobis, quod prius, respondere, dicens; *nescio vos vnde sitis*, hoc est, sicut inter meos non agnoscam vos, propterea q me Dominum appellabitis, & inuocabitis, ita nec ob familiaritatẽ, quã mecũ in terris habuistis. Nec tantùm velut alienos vos habebo, & velut incognitos excludam à gaudiis regni cœlestis, sed etiam procul à me esse iubebo, & iubendo faciam. Hoc enim significatur per hoc, quod subditur dicendũ à patrefamilias; *Discedite à me omnes operarij iniquitatis*. Sic enim noster interpres longe melius vertit quàm quidam, qui habet pro, *operarij iniquitatis*, qui patratis iniquitatẽ, cũ Græcè nõ sit participiũ, sed ἐργαται ἀδικίας. Aliud enim est esse operariũ iniquitatis, aliud operari iniquitatem, si apriè quis loquatur. Illud enim de iis dicitur, q in vita sua toti sunt addicti peccatis: istud verò ijs cõuenit, qui actu peccatum aliquod admittũt, de quo aliquid annotatum est in cap. Concordiæ 43. circa locum similem ex Matthæi cap. 7. vbi Dominus similiter dicit quibusdam in nouissimo die nihil profuturũ, quod in nomine ipsius dæmonia ejecerint, & virtutes multas fecerint. certum est autem parabolam prædictã à Domino dictam esse contra Iudæos sui temporis, cum quib. scilicet tum Dominus conuersabatur, tamen sicut omnia, quæ ad illos dicta Euangelistæ commemorauerunt, ad nostram etiam institutionem scripta sunt: ita etiã hãc parabolam per accõmodationẽ rectè intelligimus dictam contra malos Christianos, in quos magis competit quàm in Iudæos, dicere illud; *Mandducauimus coram te. &c.* eo quòd lõgè maiori, & diuiniori, & cũ Christo fruãtur iã familiaritate, coram ipso manducantes, & bibẽtes pretiosum eius corpus, sanctumque eius sanguinem: in quorum item plateis iam Christus docet quia per suos doctores eis palam patris voluntatẽ annũciat: verùm hi, quoniam operarij sunt iniquitatis, nec per angustam portam intrare contẽdũt, nihil proderit in illo die quod inuocare ipsũ nossent tãquã Dominum suum, aut quod dicere poterunt se miserabili quadam eius cõsuetudine hic fruitos fuisse, sed velut planè incogniti habebuntur & abiicientur. Sciẽdum autẽ, quod ad lectionẽ, & distinctionẽ rectã pertinet, illã partẽ; *tunc incipietis dicere*; correspondere illi; *Cùm intrauerit paterfamilias*; vt ante; *incipietis dicere*, nõ sit perfectus punctus: non autem illã partem; *incipietis foris stare*, correspondere illi; *cum intrauerit*, vt orationem absoluat, sed legendum cum cõiunctione, &, vt habent libri correctiores; *& incipietis foris stare*: pro quo melius verteretur; & incęperitis foris stare. Nam pẽdet adhuc cum aduerbio, *cum*, nec absoluitur sententia, nisi cum subditur, *tunc incipietis dicere*.

IBI ERIT FLETVS ET STRIDOR DENTIVM, CVM VIDERITIS ABRAHAM.] Dicit iniquos Iudæos, excludendos, nec non & abiiciendos: addit iã, quod his grauius videtur, nempe exclusionem, & abiectionẽ secuturum grauem dolorem & horrorẽ, quæ per fletum & stridorem dentium significantur, vt dictum est in cap. Concordiæ quadragesimo quinto, circa similem Matthæi locum capite octauo. *Ibi*, inquit, hoc est, in loco, in quem discedere cogemini, vel, *ibi*, hoc est, tunc, *erit fletus & stridor dentiũ, id est*, dolor & horror maximus, *cum videritis Abrahã, &c.* Quibus verbis significat eorum calamitatẽ ex aliorum conspecta fœlicitate dupliciter augẽdam primùm quod videbunt se alienos à Patriarcharum, & Prophetarum consortio, ex quorum se progenie natos esse gloriabantur, & in quorũ meritis sibi placebant, adeo vt propter illos persuaderẽt sibi nõ posse se reiici. Deide, quòd ipsis exclusis, qui se solos credebant recipiendos, visuri essent gentes ex omni orbis natione cõiunctas Patriarchis in gaudio, & fœlicitate regni cœlestis, quibus tamen cũ Patriarchis nulla fuit secundũ carnẽ cognatio, nulla cum Christo secundum carnẽ familiaritas. Subiicit autem; *Et ecce sunt nouissimi, qui erant primi: & sunt primi, qui erant nouissimi*, qua sententia significat mirabilẽ fore rerum mutationem contra Iudæorum illorũ expectationẽ, vnde & addit aduerbiũ, *ecce* Est autem sensus: *& ecce sunt*, id est, erunt tunc nouissimi qui olim erant primi, quia Iudæi, qui primi aliquando erant apud Deum & prælati gentib., tunc erunt nouissimi, & gentib. inferiores: & cõtrà tunc erũt primi, qui olim erant nouissimi, quia gentes alienæ prælatæ erunt Iudæis quib. prius erãt inferiores cæterum Græca contrario modo habent hãc sẽtentiam, & tamen sensus eodem recidit. Habẽt enim sic, Ecce sũt nouissimi, qui erũt primi: & sũt primi, qui erunt nouissimi, quo significatur gẽtes. iam nouissimas esse, & Iudæis in Dei gratia inferiores, quæ in Dei iudicio præferendæ sunt propter fidem & bonam cõuersationem iudæis, & econtra Interpres, aut scriptor nostram, quã habe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mus lectionem videri poteſt deſumpſiſſe ex ijs lo- A
dis, quibus ſic poſtea legitur apud Matth. & Marcũ. Porro ſicut ſuperioria, ita & hæc per accommodationem quadrant in malos Chriſtianos, eos maximè, qui inter Chriſtianos modò primum aliquem obtinẽt locum. Et hi enim grauiter affligẽtur, cum videbunt & ſe à ſanctorum excluſos cõſortio, quorum locum in hac vita obtinuerunt, & alios hic à ſe deſpectos & viles habitos, ſibi prælatos, ac ſãctorum numero adiũctos. Et ſic enim etiam in pleriſque continget, vt ſint nouiſſimi, qui hic erant primi, & contrà.

IN IPSO DIE ACCESSERVNT QVIDAM PHARISÆORVM, DICENTES ILLI, &c.] Quandoquidẽ Lucas hos Phariſæos acceſſiſſe dicit *in ipſa*, id eſt, in eadem illa die, quaſuperiora Dominus dixit, videri põt notare voluiſſe, illos offẽſos illis Domini verbis quib. Iudæos poſtponendos gentib. affirmauit, ſuggeſſiſſe illi, vt recederet, quod quo magis perſuaderent, ſimulabant ſe bene ipſi affectos, & vitæ eius velle cõſulere. Hos enim nõ bono, nec ſyncero animo Domino illa ſuggeſſiſſe, ſatis ſignificat Lucas, cum Phariſæos fuiſſe teſtatur, quos ferè introduc ũt Euangeliſtæ veluti Chriſti hoſtes. Itaq; quidã Phariſæorũ ſiue offenſi ijs, quæ cõtra Iudæos magna cũ libertate docebat, ſiue gloriã eius, qua ſuã obſcurari ſentiebant, nõ ferentes, aut etiã experiri volentes, num metu mortis cõmoueri poſſet, & C
os eius obturari, acceſſerũt, & ſimulata beneuolẽtia, ſuadent ei, vt exeat, ac ſecedat, Herodis machinationẽ indicãtes, de quo qđ nũciauerũt Dño verũne fuerit, an ab ipſis Phariſæis effictũ, vt Herodis nomine, qui Ioannẽ occiderat, Dominũ terreret, incertũ eſt, niſi q̃ ſecundũ multis videtur ꝓbabilius. Cæterum videri poteſt hæc contigiſſe in Galilæa, quòd in ea principatũ haberet Herodes, non autẽ in Iudæa, vt illius quod dicunt; *Exi hinc*; ſenſus ſit; Secede è Galilæa, q̃a Herodes princeps huius prouinciæ vult te occidere. Id ſi verũ eſt, dicendũ hæc à Luca narrari per recapitulationẽ, vt multa fortè in his capitib. narrat, quæ in Galilæa geſta ſunt, cũ capite nono Chriſtũ cõmemorauerit Galilæã reliquiſſe. Nõ tamen planè neceſſe eſt fateri hæc in Galilæa accediſſe, ſed fieri põt hæc accidiſſe, cũ relicta Galilæa, in finib. Iudæę Dominus perambulando ciuitates, & pagos diuerſaretur, vt intelligãtur Phariſæi ſuggeſſiſſe Domino, vt penitus è Iudæorum regione ſecederet, periculum enim eſſe ei tanquam Galilæo, ab Herode Galilæorum principe, quaſi cui à Iudæis de ipſo querimoniæ eſſent depoſitæ. Non enim veriſimile eſt, Phariſæos optaſſe, vt, relicta Galilæa, Iudæã adiret.

ET AIT ILLIS; ITE, ET DICITE VVLPI ILLI; ECCE EIICIO DÆMON.] Si quod nunciauerunt Phariſæi verũ fuit, Herodem ſcilicet verè voluiſſe dominum occidere, ꝓ nimirum metueret, ne populus illum ſequens, à ſe deficeret, iam illud; *vulpi illi*; referendum omnino eſt ad Herodem, quem dominus vulpẽ recte vocauit, ob eius doloſitatẽ, & verſutiã, quæ in Ioãnem captum, & occiſum apparuit, vt quem ſimulauerit ſe lubenter audire, & de morte eius cõtriſtatum, qua verſutia iã etiã credidit ſe aliqđ poſſe contra conſilium Dei. Deinde etiã ob id forte vulpes dicitur, qnod vineã domini exercituũ depopularetur, prẽcipuos palmites ei' deuaſtare ſtudens, & innoxiis inſidiãs, ſicuti vulpes & vineis, & imbecillis animalibus eſt inimicum. Porro quod Chriſtus hic principem vulpem vocauit, nõ fecit ex contemptu magiſtratus, ſed ex auctoritate ſpiritus, & ad demonſtrandam potentiam patris, qua fretus nec illum, nec quẽuis hominem metueret: quam domini libertatem non facile quiſquã imitari debet, tum quòd nemo ita ſciat ſe præditũ diuino ſpiritu, tũ quòd aliorum corda, & renes nemo vt chriſtus rimari poſſit. Verùm Theophylactus poſt Cyrillũ citatũ in Cathena, intelligit nomen vulpis non pertinere ad perſonam Herodis, ſed magis ad ipſos Phariſæos, qui illud de Herode cõfinxerant; vnde notãt Græca nõ habere, vulpi illi, ſed ἀλώπηξ ταύτῃ, id eſt, vulpi huic, veluti Dominus demõſtrare voluerit præſentes Phariſæos potius quàm Herodẽ. Et ſane veriſimile eſt, falſũ fuiſſe quod de Herodis conatu ſignificauerunt, q̃ & cum imprimis fama Ieſu ad Herodẽ peruenſſet, de ſe ipſo honorifice ſenſerit, cupieritque videre eũ, vt dicitur Lucæ nono, & poſtea cũ à Pilato ad ipſum miſſus fuiſſet, cupidè illũ ſuſceperit, & illęſum à ſe dimiſerit, vbi etiã Lucas dicit eũ cupiuiſſe à multo tempore videre eum, nimirũ à tẽpore, quo fama Ieſu ad ipſum peruenerat, vt nono capite idẽ ſcripſerat. Itaq;, quoniã Phariſei iſti ſubdola mente Dominum acceſſerũt, prætexentes Herodis conatum, & fingentes ſibi curã ſaluatoris, Dominus illorum corda ſciẽs manſuete & adumbrate pro ſuo more eis reſpõdet, dicẽs; *Dicite vulpi huic*; faciens quidem illos ſuſpicari Herodẽ, eo quòd ſingulari numero diceret, *vulpi* ſed Phariſæos doloſos, & ſubdolè ſeſe in hoc negotio gerentes notans, dicendo, *huic*, non illi. Sed vt vt eſt, ſiue Phariſæos, ſiue Herodẽ nomine vulpis notare voluerit, hac ſua reſpõſiõe ſignificauit, nihil ſibi eſſe periculi ab homine, neminémq; ſe timere: præſcire quidem ſe occidendum, ſed vitã ſuam ſe habere in ſua poteſtate, nec alio vel tempore, vel loco occidendum, quam quo erat cõſtitutũ. Iubet autẽ illud peculiariter dici; *Ecce eiicio dæmonia, & ſanitates perficio*, tum vt notet crudelem Iudæorum ingratitudinem, qui eum poſſent odiſſe, & perſequi, qui talia eis impenderet beneficia, nec aliud quàm benefacere noſſet, quiq; ob id amore potius quã perſecutione dignus eſſet: tũ vt ſuã diuinã notaret potẽtiã, quã fruſtra humana potẽtia, quantacunq; ea eſſet, impedire conaretur: tũ etiã quia ſciebat id animos Phariſæorũ potiſſimũ dolere, quòd per miracula gloriã ſibi apud homines pararet. Per illud autẽ; *Hodie & cras*; nõ certos dies ſignificat, ſed ex familiari loquẽdi cõſuetudine, tẽporis breuitatẽ. Solem' enim, quãdo modicũ tẽpus ſignificare volumus, dicere; Hodie, & cras. Itaq; ſenſus eſt: ecce omnib. inuitis adhuc modico tẽpore opus meũ pergã peragere, dæmonia ſcilicet eiiciã, & ſanitates perficiã. Sic & illud; *tertia die*; ſignificat tempus non multo poſt, vt ſit ſenſus; Et nõ multo poſt aut breui per mortẽ ſum conſummandus: Præſentia enim illa verba, *eiicio; perficio, & cõſummor*, per futura ſunt exponẽda, *& conſummor* legendum eſt, non, vt quidam male, conſumor, cùm Græcè ſit τελοῦμαι, quod verbũ vt eſt cõmune, mauult quidã actiue accipere, vt ſit conſummo, & ſit ſenſus, & tertia die operi meo ſupremam manum per mortem imponã. Verùm magis conuenit accipere paſſiue, q̃a præcedit ἐπιτελῶ, id eſt, perficio. Alioqui enim perinde eſſet

eſſet ac ſi diceretur; Sanitates perficio hodie, & A
cras, & tertia die perficio, cũ ἐπιτελῶ & τελοῦμαι actiuè acceptum idẽ ſignificẽt. Bene autẽ Dominus ſuam mortem conſummationẽ vocat, nõ cõſumptionem aut perditionẽ, ſicut ſupra Lucas eã vocauit exitum, & aſſumptionem, & Dominus ipſe exaltationem & baptiſmũ. Per illã enim dominus magis eſt perfectus, & conſummata ſuntin eo omnia quæ de ipſo erant ſcripta. Sequitur; *Verũtamẽ*, hoc eſt, priuſquam tamen cõſũmer, oportet me ſecundùm præſcriptum ſcilicet & ordinationem patris, hodie & cras & ſequenti die ambulare. circa quæ verba eſt nonnulla difficultas. Quo modo enim iã dicit, *hodie & cras & ſequenti die*, hoc eſt, tertia die ambulare ſe debere, cũ mox dixerit ſe hodie & cras eiicere dæmonia, & tertia B
die conſummandum? Hanc difficultatem ſentiẽs Theophylactus, indicat orationẽ hãc ſic intelligẽdam: *oportet me hodie & cras*. ſupple, manere in hoc loco, & ſequenti ambulare in Hieruſalẽ, ſcilicet in qua elegi mortẽ ſubire. Similiter intelligit Euthymi': Oportet me hodie aut cras operari q̃ dixi, & ſequenti die ambulare, id eſt tranſire à vita præſenti. Indicat autem Theophylactus illam rationem explicandi hũc locum, vt ſcilicet poſt *hodie & cras*, pũctus ſiat, & deinde ſubiiciatur, *ſequẽti die ambulare*, ſimilem eſſe cum eo, quo, inquit, ſæpe dicere numerantes cõſueuimus: Ego Domi
nico, ſecũdo, & tertio die egredior, non quòd e- C
greſſurus ſim dominico, & ſecũdo, ſed ſolum duos illos dies enumeramus, vt manifeſtemus diẽ tertiũ, ita vt ſenſus ſit: ego, poſtquã trãſierit hic dies Dominicus præſens, & craſtinus, tertia die egreſſurus ſum. Verùm hic explicandi modus coactior videtur, ſicut multo magis & ille, quo hunc locũ intelligit poſt Albertũ Caietanus. Veruntũ quãuis non propter timorem Herodis, tamen oportet me ambulare, & hinc abire hodie & cras & ſequẽti die, hoc eſt, itinere triũ dierũ: vſq; in Hieruſalẽ ſcilicet. Diuus Auguſtinus libr. 2. de cõſenſu Euang. c. 75. & lib. 6. contra' Iulianum Pelagianum cap. 8. quoniam certum eſt Dominum non eſſe D
mortuum tertia die poſtquã hæc dixit, & quia illud, *tertia die conſummor*, non videtur conuenire cum eo quod ſequitur, *oportet me tertia die ambulare*, putat myſticè, & figuratè intelligendum eſſe illud, *Ecce ſanitates perficio, &c. vt* hoc referatur ad corpus eius, quod eſt Eccleſia, in qua primum q̃dem dæmonia eiiciũtur à chriſto, cum relictis paternis ſuperſtitionibus credunt in eũ gẽtes, & peccata eis remittuntur. Perficiũtur autẽ ſecũdo ſanitates, cum ſecũdum eius præcepta viuitur vſq; in finem reſurrectionis, poſteaquã diabolo & huic ſeculo fuerit in baptiſmo renunciatũ. Tertiò verò, in reſurrectionis tempore cõſummabitur Ec- E
cleſia, & in Eccleſia ipſe chriſtus, quando ad plenitudinem angelicam per corporis immortalitatẽ petficietur eccleſia, q̃ eſt corpus chriſti. Hũc ſenſum & Beda ſecutus eſt ſuper Lucam. Sed nec hic ſenſus videri põt proprius eſſe, aut à Domino prẽcipuè intẽtus. Quidenim verba hęc ſic intellecta, pertinẽt ad id quod de Herode dixerunt Phariſæi; quomodo rurſũ ea cõueniũt cũ eo qđ ſequitur; *Verũtamen oportet me hodie & cras & ſequenti die ambulare?* Proinde ſimplicius fuerit, intelligere per *hocie & cras & ſequenti die*, iã ſignificari idem quod prius per *hodie & cras*, nempe modicum tẽpus, vt ſit ſenſus; Oportet me modico tempore ſolito more adhuc perambulare diuerſa loca, docendo, & miracula operando. Nec id abſurdum videri debet, quòd iam dicat ſe tertia etiã die ambulare debere, cum prius tertiæ diei cõſũmationem ſui tribuerit, miraculorum vero operationẽ ipſi hodie, & cras, quia ſic erat tertia die cõſummandus, vt tamẽ in ea die ambulare adhuc deberet, vtpote in fine tertiæ diei occidẽdus: q̃madmodũ rectè dicere potuiſſet, eiiciã dæmonia hoc & ſequenti menſe, & tertio mẽſe cõſummabor. oportet tñ, antequã interficiar, me adhuc cõuerſari inter homines, & huc illucque ambulare, hoc & ſecundo, & tertio mẽſe. Itaq; vtrobique per hodie, & cras, & tertiam diẽ ſignificatur modicũ tempus, poſt q̃ aut in quo erat occidẽdus Dominus, quẽadmodum & apud Oſeam capite 5. per duos dies, & diem tertiam breue tempus ſignificatur, poſt quod afflictis ad Deum reuerſis cõſolatio promittitur, cũ dicitur; Viuificabit nos poſt duos dies, ſ die tertia ſuſcitabit nos. Ideo autẽ repetendo dicit ſecundo ſe miracula ad tẽpus operaturum, quia, cũ prius id ſimpliciter dixiſſet, nũc dicit q̃ oporteat ipſum ea operari, & causã quare oporteat, addit, *quia*, inquit, *non capit Prophetã perire extra Hieruſalem*. In qua oratione, *capit*, ponitur impersonaliter, ſicut & apud Græcos ἐνδέχεται, & eſt ſenſus: *non capit*, id eſt, non conuenit, non docet, nec eſt poſſibile, quaſi dicas, ipſa rerũ natura non fert. Ad quem modũ frequenter Tertullianus vtitur impersonaliter verbo, capit, imitatus Græcos, vt & ſ multis, alijs, apud quos illud ἐνδέχεται pulchrè accipitur impersonaliter, plicet, cõuenit, poſſibile eſt. Porro quod dicit non cõuenire, aut fieri nõ poſſe, vr Propheta alibi pereat quã in Hieruſalẽ, intelligi dupliciter poteſt. Primum enim accipi põt dictum peculiariter à Domino de ſeipſo, de illo ſcilicet eximio Propheta, de quo Moyſes; Prophetam ſuſcitabit vobis De' de fratribus veſtris, quomodo Faber. & alij qdã ſi- *Deut. 18.*
telligunt. Sic enim nullũ eſt de veritate ſentẽtiæ dubium, Fieri enim non potuit, vt alibi chriſtus moreretur quàm in Hieruſalẽ, quia vt ibi morere
tur à patre decretũ fuit, vt ciuitatis illiusimpietas omnibus declararetur, comprehendẽdo tamẽ nomine Hieruſalem etiam ſuburbia ciuitatis, aut potius intelligẽdo nomine ciuitatis ſignificari ciues Hieroſolymitanos, à quibus chriſtus occiſus eſt. Nam alioq; extra portas ciuitatis & non in Hieruſalem occiſus eſt Dominus. Quod ſi in genere accipiatur dictũ de quouis Propheta, quemadmodum videtur accipiẽdũ, eo q̃ accuſatiuo, Prophetam, non additur apud Græcos, articulus, iam cũ certum ſit multos Prophetas etiam inſignes occiſos extra Hieruſalẽ: Dicendum, dominum hic vulgari modo hyperbolica, aut ironica locutione vſum, qua ſignificare voluerit nuſquam alibi magis conuenire, vt Prophetæ occidãtur quã in Hieruſalem, vt in qua communiter talia contigerint & innnocentiũ ſanguis frequẽter, ac copioſè effuſus ſit, tantamq; eſſe iniquitatẽ Hieroſolymitanorum, vt crimen occidendi Prophetas aliis quodammodo non permitterent, ſed ſibi vſurparẽt, & fermè proprium facerent, & proinde etiam ab eis occidendum inter alios multos Prophetas ipſum caput Prophetarum, vt ſic impleretur mẽſura iniquitatum eorum, & veniret ſuper eos omnis ſanguis Ptophetarum, qui effuſus eſt. Dicit ergo Dominus, oportere ſe adhuc aliquanto tẽpore obã-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bulare per ciuitates & pagos,nec Herodem aut quemuis alium hoc posse impedire,quod fieri nõ possit,vt alibi moriatur,id est, quod nusquã magis conueniat ipsum aut quẽuis Prophetam mori quã in Hierusalẽ,veteri scilicet illa Prophetarũ interfectrice.Quibus verbis præterquã quodDominus significat se nõ timere ab Herode mortẽ inferri posse: ac mortis locum,ac tẽpus in manu se habere,etiam cædem suam retorquet in Pharisæos in Hierusalem principatum habẽtes,significans illos quadã necessitate mala forte cædis suæ auctores,qui Herodem fingebãt ipsi parare mortem inferre.

HIERVSALEM HIERVSALEM, QVÆ OCCIDIS PROPHETAS, ET LAPIDAS EOS, QVI, &c.] Quoniam superiori sententia Dominus meminit crudelis impietatis, qua Hierusalem vrbs regis magni diuinis beneficiis præ cunctis orbis ciuitatibus donata contra Prophetas Dei sempe rsæuiisset,& adhuc esset sæuitura,præuidens iam imminere insanabili ciuitati supremum excidium,& perpetuam Dei derelictionem,deplorat illam quòd toties spreta Dei bonitate meruerit extremam vltionẽ. Itaque exclamare cœpit;*Hierusalem Hierusalem*; ipsa exclamatione & geminatione suam commiserationem,suúmque dolorem ac amorem salutis ipsius insinuans.Commemorat & Matthæus hẽc deplorationem capite vigesimotertio,cùm post multiplex væ Pharisæis & Scribis à domino interminatum,tandem eò peruenisset Dominus, vt diceret ab ipsis occidendos Prophetas & sapientes,atque ob id venturum super eos omnem sanguinem iustum.Vnde apparet Dominum non semel tantũ hæc dixisse, cùm alio tempore,& loco(nimirũ in Hierusalem & paucis diebus ante passionem) hæc Matthæus dicta commemoret quàm Lucas, qui hic illa commemorat dicta extra Hierusalem, quamquam fieri possit, vt alter Euangelistarum istud non suo loco commemorauerit,& vel Lucas per præoccupation ẽ,vel Matthæus per recapitulationem,narrauerit,vterque tamen eo loco, quo videbat hæc à Domino aliquando dicta,alijs Domini verbis commodè adiici posse ob conuenientiam eorum cum illis.Dicit ergo; *Hierusalem Hierusalem,quæ occidis Prophetas,& c.* id est, tu illa interfectrix Prophetarũ, & lapidatrix eorum,qui ad te missi sunt,vel,vt habent aliqui,qui mittuntur ad te.Græca enim pro; *quæ occidis, & lapidas*; habent participia cum articulo, quib. significatur quod nos per nomina diceremus;tu illa interfectrix,& lapidatrix.Alloquitur autem,pculdubio sub ciuitatis nomine ipsos ciues, vnde postea facta mutatione dicit,*relinquetur vobis domus vestra.* Sequitur, quod insigne est charitatis diuinæ iudicium; *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis,& noluisti?* Magnæ enim charitatis fuit,qnon semel tantum,sed multoties ad eo cupiuerit eius filios,hoc est,inhabitatores,omnésque Iudæos,q ad eam tanquam matrem confluebant,ad se congregare, idque ea sẽper reluctante : sed id adhuc magis charitatem Dei arguit,quod nõ simpliciter filios eius congregare voluit,sed eo modo, quo auis nidum suum,id est,pullos suos sub alis, hoc est, summo cum desiderio & solicitudine.Est autẽ Græcis pro dictione auis,ὄρνις, q̃ dictio ãceps est ad auem & gallinam.Et quidem mirus est amor omnibus ferè auibus ad cõfouendos & protegendos pullos,sed præcipuè gallinis, vnde magis conueniebat vertere;gallinã,quemadmodum apud Matthæum vertit interpres, cùm eadem sit dictio vtrobique.Porro quàm aptè Dominus se gallinæ comparet,indicat diuus Augustinus libro primo quæstionum Euang.capite 36.Hoc,inquit genus animãtis magnum affectum in filios habet, ita vt eorũ infirmitate affecta & ipsa infirmetur, & quod difficilius in alijs animantibus inuenies, alis suis filios protegens contra miluum pugnat: sic etiam mater nostra Dei Sapietia,per carnis susceptionem infirmata est quodãmodo, protegitque infirmitatem nostram, & resistit diabolo, ne nos rapiat. Vide eundem tractatu 1.super Ioãnem vbi hoc expendit,quòd cùm reliquæ aues non agnoscantur ferè esse parentes nisi in nidis:gallina sic infirmetur in pullis suis,vt,cùm pulli eam non sequuntur,matrem intelligas,etiam si pullos non videas,eo quòd fiat alis demissis,voce rauca, omnibus membris demissa,& abiecta. Cæterùm dubitari hic potest,quomodo dicat Dominus se voluisse congregare, illam autem noluisse:per quod significatur, ipsa nolente, non esse factum quod voluit Dominus,cùm Psalmista dicat:omnia,quæ voluit dominus fecit in cœlo & in terra. Et quidẽ pro facili solutione dicere quis posset, Dominum hic de se loqui secundum suam humanitatem, secundum quam multa quodammodo voluit,quæ tamẽ non fiebãt.Optabat enim quodãmodo omnium omnino salutẽ pro omnib. mortuus. Verùm, quoniam hic dicitur, *quoties volui*; quo significatur multoties & diuersis temporibus id voluisse & studuisse,satis certũ dominũ nõ tantùm significare se id voluisse & studuisse, cùm iam in terris apud illos ageret,sed & ab initio,cũ ad illos diuersis temporibus Prophetas suos mitteret:proinde hic significat suam diuinitatem,secundùm quãm ab initio multoties voluit Iudæos ad se congregare,quare videdum quomodo quod secundum eam voluit nõ sit factum,cum omnia quæ voluit vt Deus etiam fecerit. Itaque Augustinus in Enchir.capite 97.docet non cõsequi exhoc loco,non esse factum quod Dominus voluerit,quanquam dicatur Dominus voluisse colligere,& illam noluisse,quia,inquit,illa quidem filios suos ab illo colligi noluit,sed ea quoq; nolẽte filios ei⁹ collegit ipse quos voluit. Verũ magis apparet Dominũ hic significare voluisse nõ esse factum,quod ipse voluit,quia ipsa noluit:queadmodum in simili loco de Hierusalem,Dominus dicit apertè per Ezechielem.non esse factum,quod voluit. Sic enim Dominus per illum similiter suam pro Hierusalem solicitudinem,& illius ob incorrectam malitiam, perditionem proloquitur post multa;Multo labore sudatum est,& non exiuit de ea nimia rubigo eius,neque per ignem. Immũditia tua execrabilis,quia mũdare te volui, & nõ es mundata à sordib. tuis,sed nec mũdaberis prius, donec quiescere faciã indignationem meã in te. Itaque quod hic dicitur;*quoties volui*; non est intelligendum de voluntate Dei efficace,quam vocãt voluntatem beneplaciti,sed de voluntate Dei optatiua,quam vocãt voluntatem signi,eo q̃ hęc voluntas Deo tribuatur ratione quorundam operum Dei,quæ in nobis volũtatis nostræ sunt signa de qua duplici Dei voluntate est dictum latius in cap.concordiæ 41.circa illud oratiõis dominicę:

Fiat

Fiat voluntas tua.Dicit ergo se multoties voluisse,quia multoties illis occasiones varias obtulerit quibus ad ipsum pertraherentur, mittendo Prophetas,præcipiendo,inuitando,comminando.Porro ex hoc loco euidenter astruitur arbitrij nostri libertas,& vis,quod scilicet in nobis situm est, & nostra voluntate saluari, quanquam non sine Dei gratia nos præueniente,quam esse necessariam, etiam hic locus ostendit, dum prius dicit dominus se voluisse filios Hierusalem congregare. Si enim ille noluisset, nec ista velle potuisset : sed illo volente,ista noluit,vnde sine præueniente dei gratia bene quidem velle non possumus,sed præuenientem Dei gratiam nulla necessitate amplecti cogimur,sed liberum est eam vel amplecti, vel non. Et bene dicit se voluisse congregare filios Hierusalem, sicut gallina, vel auis pullos suos sub alis, vt sicut ex ipsius comparatione cum aue, vel gallina, desiderium salutis hominum in eo intelligeremus, ita & comparatione hominum cum pullis, intelligamus quantopere Dei gratia, protectione,& veluti fomẽto egeamus, vnde orat Propheta dominũ, vt velut pullum se protegat.Sub vmbra,inquit, alarum tuarum protege me.Porrò quoniam Hierusalem toties monita, & vocata obedire vocanti pertinaciter noluit,prædicit dignã illis venturam vltionem. *Ecce*, inquit, *relinquetur vobis domus vestra deserta.* In qua sententia Græci habent præsens ἀφίεται, id est, relinquitur, etiam in Matthæo, bene tamen interpres per futurũ vertit, quod præsens pro futuro accipiatur,vt & alias in euangeliis, nisi quod præsenti verbo significatur mox relinquendam domum eorum. Per domum eorum quidam intelligũt ipsum templum, quod cum prius diceretur domus Dei, iam ob illorum peccata ob quæ derelinquẽdum erat & destruẽdum,domus illorum rectè dicitur.Alij vero rectius, & generaliùs per domum eorum,ciuitatem aut etiam totam Iudæorum nationem, aut habitationẽ intelligunt. Intelligitur autem communiter hac sententia Dominus significasse excidium vrbis Hierosolymitanæ,& gentis Iudaicæ,factum postea per Romanos,vt quod hic dicitur,idem sit cum illo Psalmistæ;Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Secundum quem sensum sic est locus explicandus;Vobis,id est,in vestram cõfusionem,vestrorumq̃; criminum vindictam,relinquetur domus,id est, habitatio vestra deserta ab omni inhabitatore. Verùm propter pronomen, *vobis* magis videtur hac sententia dominus significare voluisse habitationem Iudæorum à Deo derelinquendam iam ipsis Iudæis, vt qui Dei præsentia, & protectione se reddiderũt indignos. Vnde Euthymius hic in Luca tãtũ legit; ecce relinquetur vobis domus vestra,vt illud,deserta,quod tamen iã passim habẽt Græca, videri possit huc ascriptum ex Matthæo.Idem Euthymius illud,deserta,in Matthæo interpretatur de derelictione diuina.Deserta, inquit, ab inhabitante in ea diuina gratia.Itaque sensus est: *domus vestra*, quam ego toties iam studui primum per Prophetas, deinde per meipsum excolere,& cuius iam diu curam gessi, relinquitur vobis deserta à solita Dei gratia, quæ derelinquens vos vobisipsis, transferetur ad gentes.Hanc autem diuinæ gratiæ derelictionem secuta est illa,de qua alij intelligũt,solitudo facta per Romanos, sed de derelictione diuina magis

Psal. 16.

Psal. 64.

esse intelligendum, etiam sequentia indicãt, per quæ Dominus declarare vult quomodo derelinquetur illis domus eorum deserta. Nam pro eo, quod Lucas habet;*Dico autem vobis,&c.* Matthæus habet;Dico enim vobis,&c.cæterum de veritate huius sententiæ & intelligentia non parua est difficultas.Et sunt qui,quoniam dominus hęc dixisse,dicitur à Luca, cum esset iu via ad Hierusalem,intelligũt,quemadmodum prima facie videtur intelligendam, Dominum significasse se nõ videndum à Hierosolymitanis, nisi cum veniret tẽpus quo dicerent;Benedictus qui venit in nomine dñi; idque impletum fuisse in die palmarum, quando his verbis eum in Hierusalem deduxerũt & exceperunt.Verum quo minus sic possit hic locus intelligi,obstat primũ, quod Matthęus hęc commemoret dicta à domino, postquam honorifica illa acclamatione deductus esset in Hierusalem. Nam,quanquam fieri posit,vt Matthæus nõ suo loco illud commemorauerit,& recapitulando illud narrauerit,tamen nõ aptè illud posuisset post acclamationem,qua domino in die palmarum acclamatum fuit, si de illa hoc dominus dixisset. Quanquam enim Euangelistas non seruasse rerũ ab ipsis narratarum ordinem,certum sit ex Euangelistarum inter sese collatione,tamen vnusquisque sic suam contexuit historiam,quasi omnia ordine sese cõsequerentur,eoque ordine omnia cõtigissent quomodo narrantur. Iã nemo facile dubitauerit, quin locus hic eodem modo sit intelligendus apud Lucam quo apud Matthæũ. Deinde etiam Matthæus non illo loco istud à domino dictum cõmemorasset, ex ipso solo Luca satis esset manifestum non posse hũc locum de illa intelligi acclamatione, tum quod Lucas, qui cõmemorat istud dictum in via ad Hierusalem, non dicit dominũ se dehinc abscõdisse Hierosolymitanis,vt nõ veniret ad eos,nisi eo tempore, quo hoc ab eis est acclamatum;cum ex Ioannis historia constet Dominum,postquam deseruit Galilæam(post quod Lucas semper de Domino loquitur tanquam existente in via ad Hierusalem) frequenter veniisse in Hierusalem etiam ante diem palmarum,vt verisimile sit etiã post hęc verba ipsum fuisse in Hierusalem, quemadmodum indicat Concordia, tum quod loc⁹ iste de illa intellectus acclamatione nihil faciat ad propositum,tũ etiam quod istud; *Dico autem vobis*,sicut nec illud;*Ecce relinquetur vobis*.non potest apte videri dictum tantum Hierosolymitanis,qui tunc non erant præsentes,& quorum plerique dominum post hæc verba viderunt saltem extra Hierusalem, sed in genere Iudæis, quorum metropolis erat Hierusalem, cum qua simul erant deferendi & excindẽdi. Origenes homil.26.Matth. & post eum quidam in Matthæum & Caietanus in Lucam intelligũt illud; *non me videbitis*, de visione per fidem, vt sit sensus : non me vldebitis oculis fidei & intelligentiæ, hoc est, non cognoscetis quis ego sim donec intelligẽtes vestram desertionem,& ob id pœnitentes, dixeritis:Benedictus qui venit in nomine domini,agnoscẽtes scilicet me esse benedictum patris, qui vobis veniam in cordibus vestris per fidem.In eundem sensum videri posset intellexisse & D. Hieronymus,qui sic explanat hunc locum, in Matthæum scribens; Quod dicit hoc vult intelligi: Nisi pœnitentiam egeritis,& confessi fueritis ipsum me esse,de quo prophetæ cecinerunt,filium omni

Universidad de Deusto
Biblioteca

potentis patris, meam faciem non videbitis. Sed Beda in Lucam imitatus. D. Hieronymum indicat se illum intellexisse, quomodo potius debet intelligi, non visione, qua hic videtur per fidem, sed ea, qua in secundo aduentu videbitur diuinitas ipsius. Addit enim verbis Hieronymi, in secundo aduentu, faciem meam non videbitis. Neutra tamen etiam harum expositionum conueniens videtur. Nam, cùm dicitur, *non me videbitis a modo,* (nam a modo additur in Matt.) *donec dicatis, &c.* satis significatur postea illos aliquando illud dicturos, & tunc ipsum visuros eodem modo, quo hactenus eum viderant, nempe corporaliter. Deinde in illo quod dicitur dicturi; *Benedictus qui venit*, certum est verbum, *venit*, non esse præteriti temporis, sed præsentis, cum sit Græcè ὁ ἐρχόμενος, vnde non potest intelligi illos dicturos illud de primo domini aduentu, sed de aduentu aliquo eius tũc futuro cum illud sunt dicturi. Nõ solet autẽ scriptura de aliquo aduentu domini loqui, quam eo, quo vel venit in carnem, vel venturus est ad iudiciũ, proinde cõsequitur intelligendum istud esse de nouissimo suo aduẽtu, quo in claritate est venturus, quemadmodum & Augustinus docuit lib. 2. de consensu. Euangel. ca. 75. Quare Theophylactus, & Euthymius post chrysostomum sic intelligunt; *Nõ me videbitis a modo*, hoc est, post breue tempus quo sum vobiscum adhuc in mortali hac carne cõuersaturus, vsq; ad iudicij diem, quãdo vel inuiti cogemini me agnoscere esse Messiã, & illum de quo dixit propheta; Benedictus, q venit in nomine domini; meq; cogemini adorare, quia mihi curuabitur omne genu, cœlestium, terrestriũ, & infernorum. Tunc enim rursum videbunt eum corporaliter. Videbunt enim, inquit scriptura, eum quem transfixerunt. Solet autẽ Dominus Iudeis in primo suo aduentu ipsum agnoscere recusantib., secundi sui aduentus ingerere mentionem, quo illũ vel inuiti agnoscere cogentur, cum videbunt eum venientem cum potestate, & claritate magna. Vnde passionis suæ tempore interrogatus, num esset christus, respondit se esse, & subiecit. Veruntamẽ
Matt. 26 dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedẽ-
A tem à dextris virtutis Dei venientem in nubibus cœli. Quod si alicui dura videatur hęc expositio, qua intelligitur impios, & incredulos Iudæos (nã his Domin⁹ loquitur) in nouissimo die cũ dominum videbunt, dicturos illud; *Benedictus qui venit in nõie Domine*, cũ ea vox sit excipientium aliquem cum gaudio, quo mali ipsum in iudicio non excipient, intelligẽdum significari à domino, Iudæos, qui in primo eius aduentu illum noluerũt agnoscere Messiam, & benedictum domini, diu ab ipso derelinquendos, & quamuis Messiam suũ lõgo tempore expectaturi essent, non prius tamen ipsum illos visurũ corporaliter, quàm circa finem mundi conuersi fuerint ad fidem, dicturi tunc de
B Christo veniente ad iudicium; *Benedictus qui venit.* Tempus enim, quo ad fide cõuertetur Iudæorum natio, docet Paulus esse, cum intrauerit pleni tudo gentium. Tum autem fore consummationẽ
Ofe. seculi, & mox venturũ iudicium docet postea dominus dicens post prædicatum euãgelium in vniuerso mundo venturam cõsummationem. Hic sane ſtellectus vt optime cõuenit cum proposito, ita multum cõuenit cum illo Oseæ: dixit, inquit dominus ad eam; Dies multos expectabis me: nõ fornicaberis, & non eris viro: sed & ego expectabo te, quia dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine ephod, & sine theraphim. Et post hæc reuertentur
C filij Israel, & quærent dominũ Deũ suũ, & Dauid regem suum, & pauebunt ad dominũ, & ad bonũ eius in nouissimo dierum. Quid hoc enim aliud est, quam Iudæorum domum relinquẽdam desertam, nec visuros regem suum, nisi post multam expectationem in nouissimo dierum, quando illum venturum mox ad iudicium cum gaudio excipient? Proinde putarim hunc esse genuinum huius loci intellectum. Cæterum videndum nobis, ne & nos perseuerantem Iudæorum malitiã imitantes, post multiplices resipiscẽdi occasiones nobis oblatas mereamur à Deo penitus derelinqui. Terra enim sæpe venientem supra se bibens imbrem, & tamẽ proferens spinas, & tribulos, repro-
Heb. 6
D ba est, & maledicto proxima.

SANATVR HYPDROPICVS IN SABBATHO.

LVCÆ 14. CAPVT XCI

ET factum est, cum intraret Iesus in domũ cuiusdã principis Pharisæorũ sabbatho mãducare panem, & ipsi obseruabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illũ. Et respondẽs Iesus dixit ad legisperitos & Pharisæos, dicẽs; Si licet sabbatho curare? At illi tacuerũt. Ipse vero apprehẽsũ sanauit eũ, ac dimisit. Et respõdẽs ad illos dixit; Cuius vestrũ asinus aut bos in puteum cadat, & non continuo extrahet illum die sabbathi? & non poterãt ad hæc respondere illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicẽs ad illos; Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discũbas in primo loco, ne forte honoratior te sit inuitatus ab illo, & venies is, qui te, & illũ vocauit, dicat tibi; Da huic locũ, & tũc incipias cum rubore nouissimũ locum tenere: sed, cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouissimo loco, vt, quum venerit, qui te inuitauit, dicat tibi; Amice ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbẽtibus: quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Dicebat autẽ & ei, qui se inuitauerat; Cum facis prãdiũ, aut cœnã, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos diuites, ne forte te & ipsi reinuitent, & fiat tibi retributio: sed, quũ facis conuiuiũ, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi, retribuetur enim tibi, in resurrectione iustorũ. Hæc, cũ audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi; Beatus, qui manducabit panem in regno Dei. At ipse dixit ei; Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos, & misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirent, quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei; Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam, rogo te habe me excusa-
tum. Et aliter dixit; Iuga boum emi quinque, & eo probare illa, rogo te habe me excusatum. Et alius dixit; Vxorem duxi, & ideo non possum venire. Et reuersus seruus nũciauit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo; Ex icito in plateas, & vicos ciuitatis: & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait seruus; Domine factum est, vt imperasti: & adhuc locus est. Et ait Dominus seruo; Exi in vias, & sepes, & compellere intrare, vt impleatur domus mea. Dico autem vobis; Quod nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.

ET FACTVM EST, CVM INTROISSET IESVS IN DOMVM CVIVSDAM PRINCIPIS.] Pergit Lucas Euangelista commemorare Pharisæorũ cõtra Dominum technas, & quomodo eorũ peruersa iudicia, & mores à domino sunt notati, & reprehensi. Nã hoc fere multis agit capitibus. *Factum est*, inquit, hoc est, accidit, *cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorum sabbathi die ad manducandum panem*, (neque enim dedignabatur dominus ad illorum conuiuia accedere, etsi non syncero animo ab eis rogaretur, cupiẽs omnes lucrifacere) & ipsi Pharisæi, qui simul erãt inuitati obseruabãt eũ, num quid diceret, vnde possent accusare eum, aut
B faceret quod cõtra sabbathi esset religionem. Superest autẽ, quod ad sensum attinet, hoc loco cõiunctio, &, apposita ex phrasi Hebraica, quemadmodũ sæpius apud Lucã. Cũ ergo obseruarẽt eũ, ecce parata erat calumniæ occasio. Aderat enim illic homo quidam hydropicus stans ante illum, quem verisimile est ab ipsis Pharisæis iussum consistere in conspectu Domini, vt illi occasionẽ offerrent faciendi, quod reprehenderent. Verũ misero huic profuit venisse in conspectu Domini. Sanitatem enim consecutus est, etiamsi verbis eam non peteret, siue quòd sic fuit à Pharisæis instructus, siue quod Pharisæos metueret propter sabbathum. Itaque cum Dominus ad aspectum miseri moueretur misericordia, ac multo magis dolẽs ob Pharisæorum cæcitatem, & malitiam, præuenire volens eorum calumniam, ac declarare se non ignorare, quid apud se cogitarent, respondens ad illorum scilicet cogitationes, & obseruationẽ (sic enim hic, respondens, positum est, quemadmodũ
Q fæpe, vt sit, ad aliquid vel cogitatum, vel factum, vel dictum subiicere aliquid) dixit ad legisperitos & Pharisæos; *An licet sabbatho curare?* Qua interrogatione excludit eorum calumniam. Neque eũ iustus calumniandi factum Domini locus illis esse potuit, qui interrogati num liceret, non prohibuerunt, idque cum omnium se magistros profiterentur. Cum ergo illi interrogati iam obticescerent, quemadmodum & alias idem interrogati siluerunt, (neque enim docere poterant licere, quandoquidẽ sic locuti fuissent contra suã obseruationẽ: neq; dicere audebãt nõ licere, quòd metuerent ab illo reprehendi, quemadmodum euenit) Dominus apprehensum hydropicum i cõtactu suo illum sanauit, ac post redditam sanitatẽ non illũ in suam seruitutem sibi reseruauit, nec apud se ad ostentationem detinuit, sed mox à se dimisit. Sanauit autem non solo verbo, sed apprehendẽs illũ, vt itultitiam Pharisæorum sic cõfuturet, & exemplum, quo postea eos redarguit, suo facto magis conueniret. Quoniam autem sciebat Dominus hoc facto offensos animos Pharisæorũ, vt post sanatum corpus mederetur & mentib. prauis iudiciis infectis, respondens ad cogitationes ipsorum, quæstionem eis proponit, per quã ex reb. factis die sabbathi à seipsis, intelligere posset factũ eius multo magis ab omni calumnia liberũ esse debe-
re. congruenter autem, vt annotauit D. Augustinus, hydropicum animali, quod in puteum cecidit cõparauit, quia humore laborabat, & veluti è puteo, in quo submergẽdus fuerat, subtractus fuerat Domino illum apprehendẽte: sicut illã mulierem quam alligatam dixerat, & ipse soluebat, comparauit iumento, quod soluitur, vt ad aquam ducatur. Porro non simpliciter Dominus ex illorũ facto suum factum non esse dignum calũnia eorum ostendit, sed exemplo proposito simul etiã notat illorum & præposteram religionem, & auaritiam, vt qui in eo quod, si opus erat dicendum, tantum fuit opus charitatis, arguerent eum violare sabbathum, cum in simili opere cupiditatis non indicarent se violatores sabbathi. Notat autem eos modestè tantum, & quod iustum est eis iudicandũ relinquit, nec tam aperte eos incessit, vt mox superius in synagoga ipsum archisynagogum, quod nõ vt ille aperte factum ipsius calumniarentur, sed in silentio cogitationes suas occultarent. cæterũ hydropicus ille, tipus quidam est, aut in genere cuiuslibet peccatoris, quem exuberans terrenarũ rerum, in quibus nunquã satiari homo potest, desiderium aggrauat, ac per dissolutam & lubricam vitam grauiter laborat; aut specialiter hominis alicu
C ius, qui vel libidini seruit, vel diuitiis est intentus, vel fastu tumet. Singula enim hæc vitia ob quandam proprietatem hydrops morbus adũbrat. Nam quoniam hydropicus morbus ab aquoso humore vocabulum trahit, libidini significandæ recte adaptatur, & vitæ lubricitati. Et quoniã quo magis hydropicus abundat humore, tanto amplius sitit, hydropico recte assimilatur auarus. Nã, quemadmodũ quo plus sunt potæ, plus sit iũtur aquæ: ita
R creseit amor nummi, quantũ ipsa pecunia crescit. Rursum ob tumorem, qui est in hydropico ac proficiscitur exhepate vitiato, bene ei cõparatur, quisquis inani tumet fastu nascẽte ex corrupto mẽtis iudicio, veluti exhepate vitiato, dũ collocat gloriam in iis rebus, in quibus non est collocanda, acstultissimẽ glorię apud homines parandæ siti labo
D rat. Quamobrẽ quisquis cuiuslibet vitij ratione laboret hydropi, grauatus cõcupiscentiis, sed nõ satiat⁹, sanabitur, si in sabbatho se Christi cõspectui obtulerit, hoc est, si otiũ agẽs à malis operib. morbumq; suum agnoscens, sanari à Christo desideret, ac ipsum semper ob oculos habeat. Sic em mi nime in posterũ peccabit. Qui vero sese subducit à cõspectu Christi, sanitatẽ nequaquã recipere potevit. Quoniã autẽ peculiari ratione per hydropicũ significatur auarus, aut superbus recte ante Pharisæos hydropic⁹ curatur, vt per alterius egritudinẽ corporis aliis exprimatur lãguor cordis & mẽtis.

DICEBAT AVTEM ET AD INVITATOS PARABOLAM, INTENDENS, &c.] Cõuiuio corporali exceptus dominus i sabbatho,
E conuiuiũ vicissim ipse instruit se, ac sabbatho dignũ, variisq; fercułis adornatũ, vt pote salutari miraculo, ac doctrinis variis, put cuiq; cõuiuarũ op⁹ erat. Itaq; post sanatũ hydropicũ ad eos sanãdos salutari sua doctrina cõuertit, q grauiori morbo

labora

Universidad de Deusto
Biblioteca

laborabant, vtpote spirituali & tecto, & primum quidem secum inuitatos docet fugere superbiam, sectariq́ humilitatem, deinde vero inuitantẽ se docet fugere auaritiam, ac eleemosynis insistere. Cum enim Pharisæi superbia, & auaritia maxime laborabant, hæc potissimũ vitia in eis iam curari cõueniebat. Sumit autem dominus suo more occasionem docendi hæc ab iis, quæ ad conuiuium, in quo tum erat, pertinẽt, docẽs semper ex re p̃senti materiam ædificationis aliorum decerpere. Porro doctrinæ, quam tradidit inuitatis, occasio fuit, inquit Euangelista, quòd intendebat; hoc est, attẽdebat, & cõsiderabat quomodo primos accubitus eligerent, vel (vt potius vertendũ puto) elegissent. Non enim cum dicitur; intendẽs quomodo primo accubitus eligerent, significatur Dominum hoc sermone illud intendisse, & pro suo scopo habuisse, vt significaret illos solitos eligere primos accubitus, hoc est, nõ significatur finis, quem Dominus intenderit hac doctrina, sed occasio dicẽdi hæc ad inuitatos, ex iis, quæ in eis obseruauerat. Nam, *intendens*, est hoc loco idem, quod attendens, & considerans, cum Græcis sit ἐπέχω, quod hic idem est, quod προσέχω, sicut & Act. 4. cũ dicitur. Claudus intendebat in eos; vbi Græcè est, ἐπεῖχεν αὐτοῖς. Attendebat autem & considerabat Dominus eos eligere, vel elegisse primos accubitus siue oculis suæ diuinitatis, quibus etiã occultos eorum affectus agnouit, siue etiam oculis corporalibus, ex signis quibusdam externis obseruatis in eis. Postquã ergo hoc obseruasset, dicebat ad inuitatos parabolãhãc; *Cũ inuitatus fueris, &c.* Quę Domini doctrina ad literam quidam sonat morale documentũ de modo accumbendi in cõuiuiis seruando, verum præcipuam Domini intentionẽ non esse id docere, quod litera significat, vel ex eo satis patet, quod Lucas hanc doctrinam vocet parabolam. Ideo enim parabolam vocat, quod sub hoc sermone, quo ad ciuilem quandã in conuiuiis seruandam modestiam ad literam hortatur docere Dominus voluerit sectandam vbiq;, & semper humilitatẽ, & sui depressionem, fugiendam verò sui exaltationem, quod per hanc fiat, vt quis plerunque ab hominibus, semper autẽ à Deo humilietur: per illam vero cõtrà fiat, vt qs à Deo, & hominibus exaltetur. Vnde in fine significans quorsum hanc dixerit parabolã, adiecit sententiam generalẽ, *omnis qui se exaltat, humiliabitur, &c.* qua sententia & alias Dominus vsus est, vt Lucę. 18. & Matth. 23. Est ergo hęc Domini doctrina similis multis parabolicis sermonib. Solomonis, in quibus sub præceptis ciuilium virtutum, & morum, spiritus sanctus ad veras virtutes informat sapiẽtiæ candidatũ. Inter quæ etiam est cap. 25. quod huic documento saluatoris cõcordat, cũ dicitur. Ne gloriosus appareas corã rege, & in loco magnorũ ne steteris. Melius est enim, vt dicatur tibi, Ascende huc, quàm vt humilieris corã principe. Quanquã autem huius doctrinæ Domini ille sit præcipuè scopus, qui dictus est, tamẽ recte intelligitur Dominus etiam id docere voluisse, qđ ad literam moraliter significatur, nempe seruãdum illum à se præscriptum modũ in deligendo accubitu, quantum & id cõmode, & honestè fieri potest. Nec indigna videri debet hæc moralis doctrina, perfectioni doctrinæ euãgelicæ. Nam quemadmodum boni medici est, non tantum grauioribus mederi morbis, sed & leuioribus, ita boni doctoris erat etiam quæ in ciuili conuersatione sunt inhonesta, resecare, & quæ sint ciuilis honestatis & decoris indicare, maxime in cõuiuio occasione commoda sese offerente. De quo vide Theophylactũ, qui hanc Domini doctrinam tantum vt morale ciuilitatis documentum tractat. Cauendũ tamen ne nimis ad literam quis seruet hoc Domini ciuilitatis documẽtũ. Sic enim frequenter ex huius curiosa obseruatioce locus daretur cõtentioni, & vanæ gloriæ, vt, si quis pertinaciter vltimum locũ sibi vendicare contẽderet, alio eundem etiam vẽdicare studente: aut, si quis ideo vltimum locum eligeret, vt deinde ab alio exaltatus, magis apud homines glorificaretur. Vnde D. Basilius docens hoc præceptum etiam ad literam obseruandũ, & quomodo sit obseruandum; sic habet; Quando quidẽ, inquit, præceptũ est Domini vbiq; ad humilitatẽ nos assuefaciens, vt in prandiis accumbentes postremum locũ præoccupemus; necesse est vt qui omnia secundum mandatum facere studio habet, neq; hoc præceptũ negligãt. Si quidẽ igitur mũda ni quidã nobiscum accumbẽtes exẽplum ipsis etiam ex hac parte fieri nos conuenit, vt nõ extollãtur, neque primum locum quærãt. Vbi verò omnes iuxta æqualem scopum conueniunt, quo in omni tempore humilitatis suæ probationẽ dent, extremum quidem occupare locum ad omnes iuxta domini præceptum pertinet, & tamen rursus contentiosè circa hunc occupandum protrudi, reprobandum est, velut quod bonã ordinis disciplinã destruat, & tumultus causa sit. Sed & inter nos mutuo pertinaces esse, & de hoc contẽdere, similes nos faciet iis, qui de primatu certãt. qua propter oportet etiam hic considerare id, quod nobis decorum est, decernendo, ac statuendo ei, qui susci pit permittere, etiam accumbendi ordinẽ, quemadmodum etiam dominus admonuit, patrisfamilias conuenire dicens harum rerum dispositionem. Sic enim & mutuo sufferemus nos in dilectione, omnia honestè, & secundum ordinem faciẽtes, & non ad multorum ostentationem, neq; per lusum humilitatẽ exercere, per obstinatam, ac vehementem contradictionem demonstrabimus, imo magis per obedientiam humilitatem perpetrabimus. Maior em̃ est ex cõtradictione arrogantiæ significatio, quã ex primo accubitu, vbi ex præcepto ipsum susceperim⁹. Hæc ille docte simul, & pie. Porro nuptiarũ magis quam cuiusuis alterius conuiuij dominus mentionem facit, quod ibi maxime primi accubitus ambiantur, tanquam in conuiuio celeberrimo, & honorificentissimo, quòdq; ibi maximè ignoretur qui sint etiam alij inuitari. Dicit ergo; *Cum inuitatus fueris ad nuptias*, & ad solenne aliquod conuiuium, non discũbas ex teipso sine iussu eius, qui te inuitauit, in primo loco, ne forte aliquis honoratior te etiam sit inuitatus, cui iubearis à communi inuitatore cedere cum rubore, idque adeo sæpe, vt qui primum tibi vẽdicaueras, nouissimum tandem obtineas. Sed, cum vocatus fueris vade potius, & recumbe in nouissimo loco: Sic enim fiet, vt ab inuitatore iussus ascẽdere gloriam ex humilitate consequaris. Cũ enim dicitur, *vt, cũ venerit, qui te inuitauit, dicat tibi, &c.* cõiunctio, *vt*, videtur debere accipi consecutiue. Nõ enim docere voluit Dominus eo fine vltimum locum deligendum, sed quid consecuturũ sit. Nam alioqui dominus doceret, qua ratione gloriã quis venetur apud homines, cum contra hic curare voluerit

voluerit inanis gloriæ morbum. Et in hunc quidẽ modum habet se doctrinæ Christi explicatio & tractatio literalis, qua ciuilibus rationib. dehortatur ab accubitus primi electione, & adhortatur ad submissionem inter accumbendum: secundum præcipuum vero scopum suum ostendere voluit exemplo isto humano molestiam sequi gloriam, & contra arrogantiã humilitationem quasi dicat; In omnibus te submisse geras. Sic enim fiet vt magis exalteris & gloriosius, cum contra si te extuleris, cum maiori pudore sis deprimendus cum ab omnibus, tum à Deo. Vnde Ecclesiasticus. Quanto, inquit, magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Et; Eccl. 3. Gloriam præcedit humilitas. Et, Cõtritionem p̃cedit superbia, & ante ruinam exaltabitur spiritus. Quorum istud quidem idẽ est cum eo, quod Prou. 15 & 16. hic dicitur; *omnis qui se exaltat, humiliabitur*; illud verò idem cum eo; *omnis qui se humiliat, exaltabitur*. Sunt autem qui, quoniã hic sermo domini parabola dicitur ab Euangelista, totum hunc sermonẽ intelligunt mysticè, vt sub similitudine eius, quod faciendum dicitur in nuptiis corporalibus, intelligatur significatum quid faciendum sit nobis in nuptijs spiritualibus, ad quas per euangelicam doctrinam omnes inuitantur, & per fidẽ admittũtur, nempe quod in ecclesiæ congregatione non habet quis se alteri præferre in meritis, sed omnib. inferiorem agnoscere, Sic enim futurum, vt in aduentu eius, qui omnes inuitauit, gloria ei sit, qui sese humiliauit. Quam mysticã explicationem prosequitur prolixè Venerabilis Beda. Verum non ob significatum hunc mysticum sensum dicitur hæc doctrina Domini parabola, sed ob causam sũperius indicatam, quanquam nõ inepte sic etiã tractetur hęc parabola, si modò tamen dicatur accõmodatitiam esse tractationem, nec eum esse sensum, quem Dominus potissimã significare voluerit, aut propter quem Lucas dicit hunc sermonem esse parabolam.

DICEBAT AVTEM ET EI, QVI SEINVITAVERAT; CVM FACIS PRANDIVM] Postquam inuitatis opportunum doctrinæ ferculum exhibuit, admonens eos modestiæ, etiam inuitatori commodum missum exhibet, monens eũ misericordiæ, & benignitatis in pauperes. Porro per hoc, quod dicit, *noli vocare amicos, &c.* certum est Dominum non plane damnare aut prohibere etiam amicos, fratres, & cognatos, alendæ dilectionis causa conuiuiis adhibere: sed summa eius, quod hic docere voluit, est, vt ne secundum vulgi existimationem satis humanos, & benignos nos esse arbitremur, si humanitatem erga eos demõstrauerimus, qui paria nobiscum faciunt, vtque si meritorię & cum fructu vero, & perpetuo cõsequendo à Deo hospitales esse velimus, nõ in diuites, sed in pauperes hospitalitatẽ præstemus. Docere em̃ Dominus voluit, cõuiuia diuitib. parata ex suo genere non esse æternæ vitę meritoria quod mercedem suam in hac vita recipiant: conuiuia autem pauperibus parata ex suo genere meritoria esse æternę vitæ, quòd ea Dei intuitu eis parantur, q hic retribuere nõ possunt, pro quibus proinde Deus suo tempore mercedem sit repẽsurus. Hoc est ergo, quod hic Dominus docet, quod supra dixit; Si benefeceritis ijs, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Proinde quod dicitur, *noli vocare amicos &c.* cõsiliũ potius est, quã præceptũ, cõsilium, inquam, quo Dñs suggerit modum quo cum maiore fructu conuiuiũ quibusdã parari potest: & quo docet quomodo hospitalitatem sectemur nobis dignam, nec cõmunem nobis cũ ethnicis. Itaque sensus est; Cum facis prãdiũ, aut cœnam, id est, cũ animus tibi est exhibere conuiuium aliquod, si vis illud bene, & cum maxima tua vtilitate collocare, noli vocare diuites, qui vel amici tibi sunt, vel cognati, vel vicini, (tria enim hæc hominũ genera cõuiuijs communiter adhiberi solent) ne quãdo & ipsi te vicissim inuitent, & fiat tibi retributio in præsenti vita, ac proinde amittas æternę vitæ mercedem: sed pauperes voca, nec in ipsis æstima conuiuii impẽsam perire, quemadmodũ vulgus iudicat, quòd non habeant, vnde rependant. Hoc enim ipso beatus eris, *quia non habent*, id est, non possunt retribuere tibi. (Habere enim cum infinito Græcis accipitur p̃ posse.) Retribuetur enim tibi lõge pleni⁹ suo tempore, quam à quoquam amico, aut diuite hic retribuitibi posset, nõ quidẽ potissimũ in p̃senti vita, in qua quicquid repẽditur, temporariũ est, sed in resurrectione iustorum, quando erit tẽpus retributionis, quando pro tẽporariis recipies æterna, pro temporali refectione perpetuam gaudiorum cælestium fruitionem. Hæc est cœlestis magistri doctrina longe diuersa à mũdi sapiẽtia. Hæc enim suadet diuites vocare, pauperes relinquere, quod illis vices reprehendere possint, isti nequeant. Dominus vero cõtra ob easdem rationes suadet pauperes vocare, & non diuites, cũque fructus, & vtilitatis causa diuites vocari soleãt, pauperib. derelictis, Dominus contrà vel ob hanc causã docet potius pauperes vocãdos, diuitib. relictis, causam, quæ homines mouet ad cõuiuia diuitibus exhibenda, suo more retorquẽs ad suadendum ea pauperibus potius paranda. Poterat Dominus etiam alias adducere ratiões ad suadẽdũ hospilitatẽ erga pauperes, videlicet quod veræ benignitatis, & humanitatis sit, eũ, qui eget, pascere: veræ liberalitatis, egenti benefacere sine spe redituræ gratiæ. Nã hospitalem remuneraturis esse, affectus auaritiæ est, vt inquit Ambrosius. Verũ sciuit Dominus retributionis spe maxime hominum animos commouendos, proinde p̃ hãc ad hopitalitatẽ erga pauperes prouocat. Ex qua eius doctrina patet id, qđ ex iunumeris patet scripturæ locis, opera bona meritoria esse vitæ æternæ, & quibus hic dicitur retribuendam suo tẽpore mercedem. Quanquam autem conuiuia diuitibus parata, ex suo genere nõ sint meritoria, pauperibus vero exhibita ex suo sint meritoria genere, tamen sicut hæc vitiari possunt ex adiuncta aliqua conditione, vt, si pauperes quis inuitet ostẽtationis, aut vanæ gloriæ causa, aut ob aliam causam aliquã vel malam, vel indifferẽtem: sic illa cõtingit ex circũstãtijs esse meritoria, laudabilia, & grata Deo, vt si mutuę charitatis in Deo alendæ causa fiant, & nõ solùm ob amicitiã naturalẽ, aut ob spem reinuitationis, aut alias causas malas, vel indifferentes: proinde intelligendum Dominũ dissuadere inuitationem diuitum, vt in plurimũ fieri solet: approbare autem pauperum vocationem, sicut omnia opera per sese bõa, si scilicet debitis vestiantur circũstantiis, Porro cũ dicitur in litera: *neque amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos diuites*, (sic enim legendum est, & non, vt quidam libri habent, neque vicinos,

neque

Universidad de Deusto
Biblioteca

neque diuites) dictio, *diuites*, videtur referenda ad omnia præcedentia, sicut postea dictio, *pauperes*, pertinet ad omnia sequẽtia, debiles, cæcos, & claudos. Nã amicos, fratres, cognatos, & vicinos pauperes, ante alios vocare maxime cõuenit, & meritorium est. Si quis enim, inquit Paulus, suorum, & maximè domesticorũ curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Hoc domini siue præceptum, siue consilium Iob gloriatur se seruasse, dicens; Si comedi bucellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea. Qua ab infantia mea mecum creuit miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecũ. Seruauit & Tobias, qui inter cætera filio suo præcepit; Panem tuum cum esurientibus, & egenis comede.

HÆC CVM AVDISSET, QVIDAM DE SIMVL DISCVMBENTIBVS DIXIT,] Quoniã Dominus occasione cõuiuij, in quo erat, differt quædam de modo accedendi ad conuiuia, & vocãdi ad conuiuia, ac inter cætera dixit retribuendũ iis, qui pauperes pascunt, in resurrectione iustorum, quidã intelligens, & bene, significari à Domino in resurrectione iustorũ tales vicissim à Deo pascendos, & ad mensam regni cœlestis recipiendos, tactus desiderio cœlestis illius conuiuij dixit; *Beatus cui continget edere panem in regno Dei.* In quo licet videre quãta fuerit efficacia verborum Christi, quisque eorum fructus, quod clementer adeò conuiuas sine omni mordacitate docuerit. Hinc enim factum, vt in conuiuio Pharisaico quidam fastiditis epulis appositis anhelare inciperet ad epulas regni cœlestis: Nec est, cur hunc quis culpet tanquã animalem, & ex verbis Christi existimantẽ corporea s fore sanctorum remunerationẽs, cũ sequenti parabola dominus huiusmodi errorẽ non corrigat, sed potius cõfirmasset, si in illo talis error fuisset. Quoniã autem iste beatum dixerat, cui cõtingeret edere panẽ in regno Dei, dominus occasione hinc accepta, per parabolã cœpit ostẽdere, quibus hæc fœlicitas potissimum sit obuentura, quiq; & qua ratione ab ea fœlicitate sint excludendi, nimirum quod Iudæi aut Iudæorum primores, etsi primo ad cõuiuium cœleste vocati, suo tamen vitio essent excludẽdi, & in illorum locum successuri contempti quique ex Iudæis, & gentium omnium promiscua multitudo vndique collecta. Hic em est parabolę præcipuus scopus. Itaque ad hoc cõmodè, & sine mordacitate, maioriq́ue cum gratia significandũ, introducit dominus hominem quendam diuitem, qui in ciuitate aliqua cõstituerat exhibere cænam magnificam, quæ & multis constaret ferculis, & multis esset parata. (Solent enim cœnæ magnificentius quàm prandia instrui.) Qui proinde ad hanc vocauit multos è ciuibus suis, viros diuites, & honoratos, vt fieri solet. Sed his hora cœnę rursus vocatis per seruum, & propter aliarum rerum occupationes friuolas venire recusantibus, indignatus eis, quòd ad tam honorabile cõuiuium, venire ob res friuolas prętermitterent, nec tamẽ permittere volens, vt frustra expensę cõuiuij factæ essent iussit sine delectu vocari in illorum locũ primum quidem pauperes, debiles, cæcos, & claudos, & id genus in ciuitatis plateis, ac vicis repertos, qui ob famem, & inopiam non erãt facile vt alij recusaturi, ac deinde istis non sufficientibus ad conuiuium, etiã peregrinos, & exteros quosq; extra ciuitatem iuxta vias, & sepes repertos, quos & compelli voluit, si forte vel grauarentur, vel prę pudore nõ auderent venire. Et parabola quidem sic se habet. Cæterum per hominẽ istum quanquam aliqui intelligant significatum Deum patrẽ, & per seruum ipsum filiũ missum a patre in mũdũ, rectius tamen per hominem hunc accipit dominus seipsum, qui vere homo erat, significasse, vel ob id qđ vltima parabolæ conclusio; *Dico autem vobis, &c.* videtur dicta à Domino magis in persona sua quam in persona patris familias, de quo est parabola, vt post dicitur. Per cœnam magnam intelligunt quidam dispensationem dominicã, per carnis susceptionem in nouissimis temporibus factã, conuiuium scilicet, quo in præsenti vita in nouissima mundi ætate pascũtur fideles, quod cõstat ex pane verbi euangelici, & variis sacramentorum ferculis, & in his potissimum carne, & sanguine domini, sic em cyrillus in Cathena, & Theophylactus. Alij vero per cœnã intelligunt fœlicitatẽ æternæ beatitudinis, cõuiuium scilicet, in quo sãcti accumbent post hanc vitã, quod recte per cœnam significatur, eo quod finẽ nesciat, nec aliud ei sit successurum conuiuium. Et quidem æternã fœlicitatem potissimum significari ex eo satis cõstat, quòd hæc parabola dicta sit occasione factæ mentionis de mãducãdo pane in regno Dei, & tamen nihil vetat, quin simul intelligatur significari & conuiuium, quo in præsenti vita pascitur militans in terris ecclesia, immo vt simul debeat intelligi ipsa parabolæ cõsequentia exposcere videtur. Nam alioqui per horam cœnæ, tempus mortis, aut extremi iudicij videbitur intelligẽdũ, quo tẽpore noc facile inuenitur, qui per rerum terrenarum occupationes se è cœnæ participatione excusẽt. Sicut autem vna est ecclesia militans in terris, & triumphans in cœlis, & vita æterna, quæ post hanc vitam perficitur, hic incipit per fidem: ita vnum quodãmodo est cõuiuium, quo pascitur militans, & quo triumphans ecclesia, quandoquidem vnus est Deus quo hic fruimur per fidem, & illic per speciem: vnus christus quo hic fruimur sub sacramenti velamine, & illic sine velamine: vnus vtrobiq; panis, vnus idẽque potius, quãuis diuersimodo paratus, & sumptus. Hoc ergo conuiuium ad vtrũque seculum, sed maximè ad futurum pertinens, cœnæ cõparatur, tum quod in nouissima mundi ætate paratum, tum quod finem nesciat, vt dictum est. Magnæ autem cœnæ, tũ ob multitudinem vocatorũ, tum ob copiam & abundantiam eius, quæ sine fastidio omnes accumbẽtes sic satu rat, vt nihil vnquã vel esurient, vel sitiant. Ad hãc cænam homo christus, qui eam magnis sane sumptibus, pretio scilicet sui sanguinis parauit, per se ipsum quidem primum inuitauit multos, omnes scilicet Iudæos, Iudæorũque primores tãquã honorationes conciues suos, ac deide per Apostolos suos, ac prædicatores (quorũ ordo per seruũ missum significatur) rursum vocauit hora cœnę vt ad eã venirent, qui a se prius erat inuitati. Veluti em hora cœnæ erat & est post christi mortem, quãdo iam cœlum reseratum est, omnia redemptionis nostræ mysteria propalata sunt, vt dicere posset seruus; *Venite, quia iam parata sunt omnia.* Venite modo per fidem, & gustate quoniam suauis est dominus, & inebriamini ab vberibus consolationis eius. Haurite in gaudio de fontibus saluatoris. Parata est enim in conspectu nostro mensa, & calix noster inebrians quam præclarus est:

Per eos autem, qui & inuitati à Domino, & hora cœnæ vocati per seruũ, recusauerunt venire ad cœnam ob alias quasdã occupationes, significantur vel in genere Iudæi, vel specialiter Iudeorum primotes sese á parata eis cœna subtraxisse, dum alij alijs reb. terrenis occupati nihil minus curabant quàm regnum Dei. Sunt autem res terrenæ, circa quas occupari solent homines, & per quas impediri solẽt, vel possessiones, vel voluptates. Possessionum autem alia in fundis consistit, alia in pecudibus. Vnde p tres illos, qui in parabola diuersis distenti occupationib. recusauerunt adire cœnam, significantur quotquot quacunque rerũ terrenarũ implicatione excluduntur à regno cœlorũ, qui scilicet, vt habet Lucas in parabola seminantis, audierunt verbum Dei, & solicitudinibus, & diuitijs, & voluptatib. vitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum. Tria enim, quib. homo impeditur à regno cœlesti, his verbis significata, etiam significantur in hac parabola per tres recusatores. In primo em ostenditur impedimentum diuitiarum, in secundo impedimentũ solicitudinis, quanquam in troque vtrunque satis notetur impedimentum, vt non sit differentia nisi in materiæ diuersitate: i tertio verò notatur impedimẽtũ voluptatis carnalis. Sũt qui non omnino malè in his trib. intelligunt significari tria illa, q̃ Ioannes dicit esse in mundo, sub quib. vniuersa vitia comprehenduntur, concupiscentiã carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ: & superbiam quidem in primo notari, qui villam emerat: concupiscentiam oculorum in secundo, qui pecora emerat: concupiscentiã autem carnis in tertio, qui vxorem duxerat. Sciendum tamen nomine villæ hic non significari pagum, quemadmodum aliqui intelligunt, (ob id in primo superbos, qui dominatum ambiũt significatos docentes) sed nec Græcã dictionem propriè significare villã, sed simpliciter agrum. Est enim Græcis ἀγρὸς, vnde nos mutuati sumus nomen, ager: Sed & aliàs iterpres hãc dictionem vertit villã, vt Matth. 22. cum dicitur in simili parabola; abierunt alius in villã suam; cùm villa propriè sit domus i agro, non ipse ager. Proinde, vt diximus, in primo sicut & in secundo diuitiarum, & solicitudinis terrenæ impedimenta potius notantur, & tamen in primo etiam rectè intelligitur studium honorum. Ná vt in mundo honorentur, fundorum, & agrorum possessiones ferè ambiunt multiplicare homines. Non potuit autem Dominus commodè in parabola notare apertè studium honorum, quia illud non conueniebat parabolæ. Non enim solent homines studio honorem sese à solenni conuiuio subtrahere, sed potius ob honorum studiũ illud captare. Nec absurdum videri debet, quòd, cùm bonũ sit cõiugium, & ad propagandam sobolẽ diuina prouidentia cõstitutum, adhibeatur à Domino ad significandum id, quod excludit à regno cœlorum. Nam, quoniã multi per hoc nõ prolis fœcunditatẽ, sed desidoria expetunt, idcirco, inquit Gregorius, per rem iustã significari non incongruè potest res iniusta. Sic enim & villam, & pecora emisse, per sese malum non est, nec à regno cœlorum excludit, sed per hæc, quæ exemplo conueniunt parabolæ, per quæ scilicet honesto pretextu homines excusare se solent à parato conuiuio, significantur ea, q̃ à cõuiuio cœlesti homines excludunt ob conditiones quasdã in illis repertas. Notandum autem, quòd, cum duo priores orent se haberi excusatos, tertius, qui vxorem duxerat, quo nomine accipiuntur, q̃ voluptati carnis operã dant, non addit illa aliorum verba; *ergo te habe me excusatum*; sed tantùm, *ideo*, inquit, *non possum venire*, vt intelligamus nihil ita obtuere animum vt lasciuiam carnis, quæ fastidium, imo obliuionem parit rerum diuinarum. Vnde in Osea dicitur; Fornicatio, & ebrietas, & vinum auferunt cor. Qui enim diuitijs student, ac solicitudinib. distenduntur, non ita fere vt luxurioſi omnẽ salutis suæ rationem negligunt, sed cupiunt alios á ipsis orare, & curam habere, quamuis frustra. Quod autem reuersus seruus nunciauit excusantium responsa domino suo, iratúsq; dominus iusserit alios vocari: significat Dominum offensum Iudæis primò vocatis, & venire renuentibus, mãdasse Apostolis de recusatione Iudæorũ, dolentibus, & i oratione cotã ipso conquerentibus, alijs prædicari euãgelium. Et si per primos illos recusatores itelligantur Iudæorum primores, vt intelligendum videtur plerisque, iã per pauperes è vicis ciuitatis introductos ad conuiuium, itelligendi sunt abiecti, & plebei Iudæorũ, qui à Scribis, & Pharisæis habebãtur pauperes, debiles, cæci, & claudi, vtpote incõpositi, & indocti, quales pleriq; per Apostolorum prædicationẽ post missum spiritum cõuersi sunt ad Christum. Cõtemptienim quique magis fidem amplexi sunt, iuxta illud Pauli; Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes, non multi nobiles, &c. Per eos vero, qui extra ciuitatem collecti sunt, & introducti ad cœnam, intelligendi gentiles, ad quos sine lege Dei viuentes vitam plane incompositam, & in viarum varietate errantes post Iudæorũ vocationem missi sunt Apostoli, vt impleretur electorum numerus, qui ex Iudæis cõpleri non potuit. Si autem, vt quibusdã placet, p primos recusatores itelligantur in genere Iudæi, iã per pauperes, debiles, cæcos, & claudos i vicis ciuitatis repertos, intelligendi gentiles, quib. mox, postquã Iudæi se reddidissent idignos regno dei, Apostoli ex mandato Domini Euãgelium prædicarunt, qui scilicet vicini erãt terræ Iudæorum, aut cum eis in eisdem morabantur ciuitatibus, quos Iudæi vt cæcos, & claudos despiciebãt, sicut etiã re vera pauperes, & miseri erãt coram Deo. Per eos verò, qui tertiò vocati sunt è vijs & sepibus extra ciuitatẽ, itelligendi quãlibet obscurpoupli in extremis orbis angulis commorantes, i ad quos deinde prædicatorũ ordo extrusus est, & in finem vsq; seculi extrudetur, quousq; impleatur electorũ numerus. Itaq; duplici hac missione serui ad eos, qui ab ipso Domino non erãt inuitati, significabatur iterum atq; iterum miseris gentib. mittendos, q̃ eas vocent ad lautitias cœlestes, donec Euãgelium ad omnes orbis angulos perueniat, & impleat domus Domini. Quod autem dicitur seruo iam emisso in vias, & sepes; *compelle intrare*: indicat ardens desiderium, & summã liberalitatem Domini cupientis suas delitias quamplurimis cõmunicare: & rursum significat futuram igentem vim prædicationis Euãgelicæ, ac planæ diuinam quæ effectura erat, vt Ethnici, qui beluino potius quàm humano ritu degebãt, tam subitò, ac in tanta multitudine ad tantã philosophiã eucherentur, vt videri possint coacti, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

vis quædã illis illata. Itaque coactio hæc, quæ in exemplo parabolæ, quidẽ accipi potest propriè, in re per parabolã significata non accipitur propriè. Nemo em̃ nisi voluntate ingreditur ad cœnam regni cœlestis: at voluntas propriè cogi non potest, cogi tamen, & cõpelli eatenus dicit, quatenus per quædam exteriora inducitur, vt ex nolente fiat volens. Huiusmodi autem coactio, qua seruos suos vult vti erga quosdam, quantum est ad propositum Domini, in tribus potissimũ consistit. Primùm scilicet in miraculorũ operatione, quib. mire pertracti sunt Ethnici ad fidẽ, & quodammodo coacti, dũ non haberent, quod contradicere possent. Secundò, in prædicationis, & doctrinæ assiduitate, & constantia, dum non cessat doctor omnib. modis errantes ad veritatem pertrahere, nũc blandiendo promissis, nunc terrendo æternæ dam nationis comminationibus, put
1. Tim 4. Paulus admonet Timoth eũ vt faciat; Prædica, inquit, verbũ, insta opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa in omni patientia. Vnde per Ieremiam Dominus loquitur; Nunquid non verba
Iere 4. mea quasi ignis, & quasi malleus conterens petram? Tertiò, in vitæ synceritate, & integritate, quã si in doctore viderint homines, mirè permouentur ad veritatis quã prædicat, susceptionem. His duob. posteriorib. modis Paulus se compulisse quodammodo Thessalonicenses insinuat, cùm
1. Thes. 4. scribit; Vos testes estis, & Deus, quàm sanctè, & iustè, & sine querela vobis, qui credidistis affuimus, sicut scitis qualiter vnumquenque vestrum (sicut pater filios suos) deprecantes vos, & consolantes testificati sumus, vt ambularetis dignè Deo, qui vocauit vos in suum regnum, & gloriã. Præter istum autem cogendi ad cœnam Dei modum, conuenientem seruis à Deo missis, est quidam cogendi modus Deo propriè conueniẽs, quo scilicet per immissas aduersitates quidã ad ipsum venire quodammodo compelluntur, quomodo Apostolus Paulus ad fidem Christi ptractus est, quomodo etiam plerique fracti quibusdã aduersitatibus, ad Deum, à quo recesserant, redire coguntur. Ad cuiusmodi similitudinem etiam ijs, qui Dei vice in terris funguntur, siue in spiritualibus, siue in temporalibus, cõperit quidem cogendi modus, nimirum, quo Ecclesiastici pastores per censuras Ecclesiasticas, & seculares principes per carceres, gladios, & mortes, rebelles, & inobedientes cogunt ad ordinẽ redire, aut in suo ordine persistere. De quo cogendi modo, quod ad Ecclesiasticos pertinet, loqnitur potissimũ Paulus, cùm dicit; Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem mu-
2. Co. 10. nitionum consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in prõptu habẽtes, vlcisci omnẽ inobedientiã. Et; Quid vultis in virga veniã ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis? Verùm, cùm in parabola sit sermo de com-
1. Cor. 4. pellendis ijs, q necdum ad cœnã recepti sunt, hoc est, ijs, qui sunt extra Ecclesiam, non debet illud, *compelle intrare*, potissimum intelligi de hoc vltimo cogendi modo. Nam hac compellendi ratione non est vtendũ, nisi erga eos, qui semel susceperunt fidem. D. Augustinus tamen itelligit, & itelligendũ demonstrat de huiusmodi coactione, ostendens ex hoc loco principum secularium legibus, & vindictis recte hæreticos & schismaticos cõpelli ad vnitatem fidei, & corporis Christi, cõtra eos, q illo tempore volebãt neminem cogendũ ad fidem, in quorum sententia etiam si fatetur nonnũquã fuisse, mutasse tamen postea sententiam, cùm perspexerit fructum illius coactionis. Itaq; tractãs hunc locũ, velut per pauperes è vicis ciuitatis collectos in secunda serui missione, intelligendas gentes, quæ, antequã crederant, non erant compellendæ, sed leniter introducendæ: per eos verò, qui postea è vijs, & iuxta sepes colligi iussi sunt, & cõpulsi introduci, hæreticos, & schismaticos, quorum inobedientia est coercenda, & cogenda. Intelligimus, inquit, cõtra Gaudentium, vias, hæreses, schismata, sepes. Viæ quippe significãt hoc loco diuersas opiniones, sepes autem peruersas opiniones. Et in epistol. ad
Rom. 15. Bonifacium sic argumentatur; Si miraculorũ terroribus cogendos voluisset intelligit, magis ad eos, qui prius vocati sunt diuina miracula facta sunt maximè ad eos, de quib. dictum est, Iudæi signa petunt: In ipsis quoque gentilib. talia Apostolorum temporib. miracula Euangelium commendauerũt, vt, si talib. cogi iuberentur, priores (vt dixi) potius cõuiuæ coacti esse merito crederentur. Qua propter si potestate, quã per religionem, ac fidem regũ, tempore, quo debuit, diuino munere accepit Ecclesia, ij, qui inueniũtur i vijs, & sepibus, id est, i hæresibus, & schismatibus, coguntur intrare, nõ quia coguntur, reprehendãt, sed quò coguntur, attendant. Hæc ille, qui eãdem expositionem sequit serm. 33. de verbis Domini. Venerunt, inquit, de plateis, & vicis gentes, veniant de sepibus hæretici, hic inueniunt pacem. Nã qui cõstruũt sepes, diuisiones quærunt. Trahantur à sepibus, euellantur à spinis. In sepib. hæserunt, cogi nolunt. Voluntate, inquiunt, nostra intremus. Non hoc Dominus imperauit. Coge, inquit, intrare. Foris inueniatur necessitas, nascitur inde voluntas. Hæc aũt Augustin. tractatio, etsi sanè sit admodum docta, & accommoda, multũ ad refellendum errorem illum, quo & suo, & nostro tempore hęretici volũt neminẽ auctoritate principũ cogi debere, exilijs, carceribus, & mortibus: tamen altera prius tradita explicatio magis videtur esse genuina, tũ q videatur p eos, qui in vijs, & iuxta sepes sunt, magis significare Dominus eos, qui necdũ crediderunt: tum q per seruum missum magis significentur prædicatores, & pastores quàm seculares potestates. Ideo aũt in tertia potius quàm in prima, vel secũda serui missione dicitur; *compelle intrare*; vt, sicut dictum est, significaretur ardens Domini desiderium, & subindicaretur vehementiorem, & constantiorẽ prædicationem adhiberi oportere gentib. potissimum Barbaris, vt pote fortiter à dæmonibus detentis, & in profundum errorem demersis, qui & põdere peccatorũ depressi veteri meritò potuissent ad cœnam magnifici intrare Domini. Concludit autem Dominus suam parabolam, dicens; *Dico autem vobis: quod nemo virorum illorum qui vocati sunt: gustabunt cœnam meam.* Quæ conclusio videtur dicta potius à Domino in sua persona, quã in p̃sona eius, de quo est parabola, vt iam parabolam reducat ad ꝓpositum, quemadmodũ in hac aliquando facere solẽt; tũ quia dicit, *dico vobis*, cùm prius introducatur paterfamilias loquẽs cũ suo seruo: tum quia per illud; *Dico vobis*; Dominus affirmare

affirmare solet id, quod attendere auditores vult. Significatur ergo Iudæos primũ vocatos prorsus destituendos Dei vera cognitione, & regni cœlestis gaudijs excludendos. Porrò quo & nos & ex huius parabolæ lectione fructũ percipiamus, in ipso patrefamiliãs, qui cœnã hanc parauit obseruandũ quanta sit Domini benignitas, & liberalitas, quòd, cùm sumptuosam parasset cœnã, & ij, qui soli ab ipso erãt inuitati, & quib. solis ea cœna parata videbatur, sese ab ea subducerẽt, nõ tamen destitit seruos suos nõ semel tãtùm, sed frequẽter emittere ad vocandũ eos, quib. nulla spes erat fruendi hac cœna, neminẽ, quãtumuis pauperem, & miserũ tã honorifica cœna indignum existimans, imò pauperes, & miseros nominatim adduci iubens, nec adduci tantùm, sed etiã cogi, nõ prius seruos suos cessare volens quàm domus sua repleta esset, vt ob id meritò nos gẽtes ipsum honorare, & laudare debeamus sup immẽsa eius erga nos misericordia, vt admonet Paulus. In seruo patrisfamiliãs, de quo in parabola, obseruandũ, quãta debeat esse pastoris Ecclesiastici cura, & diligentia, vt quãplurimos ad conuiuium cœleste introducat, quodqúe omnem suæ prædicationis successum ad Dominũ referre debeat, nihil nisi ad illius præscriptum facere, sedulus esse, vt quæ constituta ei sunt, exequatur, nimirũ quantuuis abiectũ indignũ existimare suã opera, in hoc vigilanter incumbere vt domus Dei impleatur ex vndecũq; collectis, ne satis esse sibi putet, si quosdã introduxerit. In ijs, qui vocati sese excusauerunt, obseruandum nobis, ne & nos ad cœnã vocati, simílib. rationib. subducamus ab ea, cùm tẽpus est introeundi ad eam, ne, cùm voluntatem habuerimus intrãdi, intrare nõ valeamus. Valde enim tremenda illa sententia; *a eo vobis nemo virorum illorum gustabit cœnam meam*: In pauperibus vocatis à vicis, & vijs obseruandũ, neminẽ quantumuis peccatis deformatũ, quãtumuis rusticũ, & indoctum, quantũuis miserũ, & contemptum in hoc mũdo, se reputare idignũ debere magnifica Christi cœna, si modo vocãti seruo obedire nõ recuset. Imo, qui pauper est, miser, & abiectus, hoc ipso confidere debet magis, ex Dei dignatione se aptum hoc cõuiuio, q̃ tales reiectis diuitib. fastidio sis, peculariter Dominus vocari iusserit.

DOCET OMNIBVS RENVNTIANDVM.

Lucæ 14. CAP. XCII.

IBANT autem turbæ multæ cum eo, & conuersus dixit ad illos, Si quis venit ad me, & nõ odit patrem suum, & matrem, & vxorem & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem A.10.55. *& animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui nõ baiulat crucem suã, & venit post me, nã potest meus esse discipulus. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare,* A.16.66. *non prius sedens computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendũ: ne posteaquã posuerit fundamentũ, & non potuerit perficere, omnes, qui vident, incipiant illudere ei, dicentes, Quia hic* B.8.66. *homo cœpit ædificare, & non potuit consummare? Aut quis rex iturus cõmittere bellum aduersus alterũ regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem milib. occurrere ei, qui cum viginti milib. venit* C.9.66. *ad se? alioquin adhuc illo longe agẽte, legationẽ mittens rogat ea, quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus: Bonum est sal, si autẽ sal* A.5.39. *euanuerit, in quo condietur? Neque in terram, neque in sterquilinium vtile est, sed foras mittetur.* B 9.71. *Qui habet aures audiendi, audiat.*

IBANT AVTEM TVRBAE MVLTAE CVM EO, ET CONVERSVS DIXIT, &c.) Docet his Dominus, quãti sit esse discipulum ipsius, nec putandum professionem discipulatus sui esse delicita, cuius doctrinæ occasionem ei dedit, q̃, cum esset aliquando in via ad Hierusalem, & ad crucem pergeret, multam habebat hominũ turbam se comitantem, veluti profitentium se illius esse, aut optare fieri discipulos. Itaque docet hac occasione Dominus conuersus ad sequentes, non satis esse ad hoc, vt quis discipulus eius sit, vt sequatur illum pedib. corporis, sed quiduis, quantumuis magnũ, quantumuis charũ, postponendũ Euãgelicæ philosophiæ, deponendos omnes carnales affectus, animúmque parandum ad crucem cũ ipso baiulandã, quæ etiam suprà Dominus requisiuit Matt. 10. in c. Concordiæ 55. & Matt. 16. Marc. 8. & Lucæ 8. in c. Cõcordiæ. 66. ex quorum locorũ explanatione petendus est loci huius intellectus. Dicit ergo; *Si quis venit ad me*, (gressibus scilicet corporis, vt tũc multi ad illũ venerũt: aut gressib. fidei, vt nunc venire ad ipsum licet) & non odit omnes eas personas, quas naturali quodam impulsu homines diligũt: quales sunt potissimũ pãrentes, deinde vxor, & proles, tertiò fratres & sorores. Insuper autem, quod est omnium difficillimum, si etiam non odit suam ipsius animã, non potest meus esse discipulus. Porro odiũ hoc, quod à discipulo suo Dominus requirit, nõ est simpliciter accipiendum, sed quatenus ij, quos vult odio haberi, cõtrariantur ipsius præceptis, & impediũt hominem ab adhæsione eius ad Christum. Apud Matthæum enim c. 10. dicitur; Qui amat patrem, aut matrem pluspquã me; & non simpliciter, qui amat patrem, aut matrem. Itaq; & hic nõ simpliciter vult patrem & matrẽ odiri, sed quatenus Christo cõtrarij. Plus aũt hic Dominus exigit quàm apud Matthæum. Nã ibi exigit amorem sui supra parentes, hic vero etiã odiũ parentum propter se. Oportet enim nõ solùm Christũ amare supra parentes, sed & odire i parentib. id, quod à Christi præceptis, & sequela auocat. Sic & ꝓpriã animã odire oportet, quia desideria eius nõ tantum debemus subijcere Christo, sed etiã odire i ea id, quod Christi præceptis est cõtrarium, vt, cũ contra Christum oprat vitæ lõgæuitatẽ, aut voluptates aliquas carnales. Qui aũt non sic odit prædicta, non potest esse discipulus Christi, tũ quia nõ est capax doctrinæ Christi, tũ quia nõ doctrinæ eius esse executor, & obseruator. Requirit enim Enãgelica philosophia multa, q̃ sunt humanis affectib. cõtraria: proinde qui illis affectibus adhuc est obnoxius, nõ potest satis approbare eã philosophiam, & ad obiectam occasionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

superabitur ab effectib. huiusmodi. Quorsum autem quis animam suã odire debeat, indicat Dominus cùm subijcit; *Et qui non baiulat crucem suam, & sic venit post me, id est, me sequitur imitatione,* nõ potest meus esse discipulus. De qua oratione, quod ad primam eius partem pertinet, dictum est circa Matthæi ca. 10. & 16. Cæterũ cùm dicitur; *non potest meus esse discipulus*, dupliciter accipi hic potest nomen discipuli. Primò, vt eo nomine comprehendatur omnis Christianus. Nam omni bono Christiano necessariũ est odiũ prædictum, & baiulare crucem suam. Secundò, vt eo nomine intelligatur Domnus solùm cõprehendisse tales, quales erant Apostoli, & septuaginta discipuli, qui scilicet non tantùm euãgelica præcepta, sed & consilia obserua e, erfect onis vellent, quomodo hic accipi nomen discipuli, appareat ex eo, quòd in fine dicitur; *Qui non renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*; vbi generali illo modo, quo omnis fidelis dicitur discipulus Christi, non videtur nomen discipuli accipi posse, cum non sit omnium Christianorum renuntiare omnibus, quæ possident. Iam certum satis nomen discipuli in trib his locis, & sententijs eodem modo esse accipiendum: quare si speciali hoc modo, quo postea videtur accipiẽdum, etiã hic accipiatur, dicendum à futuro discipulo Dominum peculiariter exigere odiũ parentum, &c. & baiulationem crucis, cum tamen hæc omniũ sint Christianorũ, quòd ea maximè, & sublimiori modo necessaria sint futuro discipulo. Non enim ei, qui perfectionis Christianæ candidatus est, sufficit odire parentes, reliquósque cognatos, & animã propriam, quatenus hi contrarij sunt præceptis Euãgelicis, & ab ijs, quæ ad vitam æternam consequendã sunt necessaria, auocant, sed etiam, quatenus auocant à consilijs Euangelicis, & à perfectione hominẽ remorantur, ita vt parentes, & cognatos relinquat, & animæ suæ etiam in reb licitis non condescendat: quod q facit, ad crucem ferendam magis præ alijs debet esse promptus, vt cui plura aduersa sint occursura. De ijs, qui hoc modo odiũt parentes, & cognatos, loquitur postea Dominus, quãdo Petro dicente; Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te; lubiungit; Omnis, qui reliquerit domũ, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agrum propter nomen meum, centuplum accipiet.

Luce 18.

QVIS ENIM EX VOBIS VOLENS TVRRIM AEDIFICARE, NONNE PRIVS, &c.) Apertior esset hæc prior parabola, si interpres ꝓ, *nónne*, vertisset non, quomodo etiam quidam librihabent, & quomodo recte vertit in posteriore parabola, cum in ea verterit quidam, nónne. Quoniam autem superiorib. sententijs Dominus significauit quam nõ sit delicata ꝓfectio, fieri discipulum ipsius, & quæ ad hoc sint necessaria: idque ideo significauit, vt eos, qui ipsum corporaliter comitabãtur, & ostendebant se velle eius fieri discipulos, admoneret seipsos cõsiderare, & explorare, num ita essent affecti, vt discipulum eius esse oportebat: ideo parabolis quibusdã & exemplis humanis iam ostendit meritò quenquam debere sese dispicere, examinare, & ꝓparare, priusquam aggrediatur negotium arduum sane, & nequaquam delicatum. Nec est hic laborandum, vt angula, quæ in parabolis istis duab, dicuntur, rei propter quã assumptæ sunt, accõmodentur, cum illud vt in nullis parabolis facere sit necessariũ, ita multò minus hic, quòd tantũ in hoc parabolæ istæ à Domino sint adductæ, vt ex prouidẽtia, quam homines præstant in rebus humanis, non ita magni momenti, si diuina spectes, discamus qua ꝓuidẽtia ad professionẽ discipulatus Christi nos debeamus præparare. Itaque non est magnopere inquirendum, quid per turrim in parabola significetur, quid per sumptus, quid per decẽ, vel viginti millia, quomodo item mysticè rex impar alterius regis viribus, legationẽ mittẽs rogat ea, quæ pacis sunt. Nã si quis hæc persequi velit, in multas icidat necesse est perplexitates, cùm ea non sit parabolarum ratio, nec ad significandum aliquid mysticè per illa Dominus hæc dixerit, sed tãtùm vt ex cura, & circũspectione, qua aggredi homines solent ardua aliqua negotia humana, intelligamus, qua cura, & circunspectione aggredi debemus arduissimam professionem Euangelicæ vitæ, aut perfectionis, vt perinde sit quasi diceret: Quemadmodum turrim ædificare volẽs, si sapit, nõ temerè aggreditur, quod cogitat, sed, antequã iaciat fundamenta, sedens per otium supputat, quantis impendijs opus sit ad turrim absoluendam, & si deprehenderit rem familiarem augustiorẽ esse, quam vt ferre possit sumptus necessarios, abstinet, ne, si semel iacto fundamẽto, postea destiterit, nõ solũ sumptus perdat, sed etiam omnib. hat ridiculus. Et quemadmodum rex cum alio rege pugnaturus, prius apud se expendit vires regni sui, & si competent vires sibi esse ad conflictum impares, omnibus modis tentat pacem eo obtinere, ne, si cũ illo confligat, grauius malũ, ac dedecus ferat: hic multò magis oportet vos expendere robur animi vestri, priusquã ꝓficeamini vos fore sectatores meos, ne, si impares huic negotio quo nõ est aliud maius, aut fortius, à semel cœpto resiluerit is, & ĩ grauiorem ignominiã apud Deu, & angelos, & ĩ maius damnum salutis vestræ incidatis. Itaq; Dominus vtroq; istorũ similiu monet, & secundum & simul summi periculi plenum esse, post professionem Christianæ vitæ, aut Euangelicæ perfectionis ad seculũ hoc turpius deficere: sicut fœdũ, & damnosum simul est, in ædificiũ domus sumptus fecisse, neq; potuisse perficere. Sic enim pecunia, & domo carendũ est. Ita, si impar b. copijs hosti occurrat, impensæ ꝓduntur, & vita multorũ in discrimen adducitur. Quare monet, vt, quã circunspectionem excitat in hominibus erga humana negotia, pudoris, & damni consideratio, eandem erga diuina negotia in nobis excitet eorundem cõsideratio. Turpe enim esset, & indignum, vt in hoc negotio, diuino planè, & arduissimo simus improuidiqui in alijs leuioribus tam sumus circumspecti. Porrò quanquã hic sit scopus harum parabolarum à Domino intentus, non tamen mysterio carere videtur, qđ Dominus peculiariter mentionem ĩgressit hominis ędificare turrim volentis, & regis in pugnã cõtra alium egressuri: sed priori quidem similitudine significauit discipulum suo similem esse ei, qui nõ domum quãuis, sed excelsam turrim parat ædificare: quod perfectiorem vitã meditetur, quæ ab infidelium, aut imperfectiorum fidelium conuersatione lõge sit sublenata, & in cœlis peragatur; constructa ex multis bonarũ operationũ virtutibus, veluti lampadibus quibusdã, ad cuius

ædificationem multa veluti sumptus quidã sint insumẽnda, nempe amici omnes, anima ipsa, & facultates vniuersæ, ac proinde ipsum sedentem, hoc est, quieta mente cogitare, & expendere diligenter debere seipsum, nũ ferre possit hos sumptus ad talis ædificij ædificationem necessarios. Sic & posteriori similitudine significauit, discipulum suum veluti regem esse, qui cum alio sit cõcertaturus, quòd ipsum oporteat carnalib. imperare affectionibus, & in pugnam non leuem se parare contra carnem, mundum & satanam hostem fanè lõgè nobis superiorem si nosipsos tantùm spectemus: propinde necesse est huic qui illi se hostem getere velit, vt secũ quieta mente dispiciat, num possit suis viribus adiutis Dei gratia occurrere ei. Pulchrè autem, inquit Cassianus libr. de spiritu philargyriæ c. 15. hic cum decem milibus, & ille cum viginti venire describitur. Amplior enim vitiorum nos impugnãtium numerus est, quàm virtutum pro nobis dimicantiũ. Cæterũm, quemadmodũ superiores Domini sententiæ accipi possunt & generaliter, vt ad omnes pertineant Christianos, & specialiter, vt ad eos pertineant, qui Christi, & Apostolorum perfectionem sectantur: ita etiã hæ parabolæ accipi possunt, vt aut generaliter omnes doceat Dominus quid faciendum ijs, qui Christianam vitam ambiunt, aut speciatim, quidijs, qui perfectionem Euangelicam sectantur. Quòd si parabolæ accipiantur dictæ ꝓpter eos peculiariter, qui perfectionis sunt studiosi, iã intelligi potest si nificati præstare, vt, qui sentit se imparem adhuc ad perfectionẽ aggrediendam, desistat potius, & in cõmuni Christianorum vita persistat, quàm aggrediatur, quod se putat non posse exequi. Si verò accipiãtur dictæ generaliter propter eos, qui Christianã vitã amplecti volunt, non est intelligendum his parabolis Dominum voluisse præbere potestatem, vt quis sine peccato fiat discipulus eius vel non, sed tantùm significasse, antequã quis nomen det, sibi expendendũ, quid negotiũ illud requirat, ac melius esse non inchoare, quàm post inchoationẽ deficere, quomodo Petrus dicit de quibusdã; Melius erat illis, non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionẽ retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Proinde qđ Dominus hic parabolis docuit, simile est ei, quod per Sapientiã apertè dicitur, Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in timore, præpara animam tuam ad tentationem. Et; Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis.

2. Pet. 2.

Eccles. 2. & 32.

SIC ERGO OMNIS EX VOBIS; QVI NON RENVNCIAT OMNIBVS, QVÆ POSSIDET, &c.) Videtur Dominus hic ĩ suas parabolas applicare suo proposito, cum dicit; *Sic ergo*; verum ea applicatio satis est obscura, quòd inse ei, qui vult ædificare turrim, aut ĩ pugnã exire, nempe cõputare sumptus, & id, quod hic dicitur faciendum futuro discipulo, nempe renunciare omnibus, q̃ possidet, nulla sit similitudo. Deinde, cũ prædictæ parabolæ adductæ sint ad probãdũ, quod dixit de odio amicorum, & cruce baiulãda, nunc iferrur aliud ab illis de renũciandis omnibus possessionibus. Proinde videtur hæc conclusio sic intelligenda; Ergo, vt ad eum modum, quo ædificaturus, aut pugnaturus vires suas expẽdit, etiam vos in negotio discipulatus mei robur vestrum libertis, scitote quod quisquis ex vobis nõ etiam quemadmodum dixi de odiendis amicis, & cruce baiulanda, renunciat omnibus suis possessionibus, non potest meus esse discipulus. Vt aduerbium, *sic*, non tantum indicet parabolarũ applicationem, sed etiam illud, quòd, sicut superius dictum est, *si quis nõ oderit: & qui nõ baiulat crucem suam: non potest esse discipulus*: ita etiam discipulus non potest esse, qui non etiam renunciauerit omnib. possessionibus. Est autem renunciare omnib. possessionib. propriè, eis sponte cedere, & veluti vale dicto eas dimittere: quomodo eis renũciauerũt Apostoli, ĩ quorũ psona postea dicit Petrus; Ecce nos relinquimus oĩa, & secuti sumus te. Vnde istud proprie ad eos pertinet, q non simpliciter volũt esse discipuli Christi, quomodo omnes in eum credentes dicũtur illius discipuli, sed ad eos, qui sic discipuli dicerentur, quomodo Apostoli, & septuaginta discipuli, quorũ pfectionem oẽs fere primi credentes sectati sunt, velut necessaria esset possessionũ renũciatio, sicut sane in primis fidelib. ob mundi conuersionẽ multum erat necessaria huiusmodi declaratio contẽptus rerũ terrenarum. Nõ enim in primitiua Ecclesia primi fideles curiosè distinguebãt inter ꝓcepta, & cõsilia Euãgelica, sed feruore deuotionis accẽsi, quicquid erat Euãgelicæ doctrinæ velut præceptũ amplexabãtur, & seruare studebãr, vt patet ĩ ijs, qui post accensionẽ primi crediderunt in Ierusalem. Sicut tamen oĩa præcedentia, quanquã maxime ad perfectionis Euãgelicæ studiosos pertinent, etiã suo modo pertinet ad omnes Christianos, ita etiam & quod hîc exigitur. Oportet enim omnem bonũ Christianũ si non reipsa, saltem affectu renunciare omnib. possessionib. suis. Id fiet, si animũ illis non apponat, & paratus sit ea potius perdere quã facere, q̃ Christi ꝓceptis sunt cõtraria; vt, sicut odire debet amicos suos, & animã suam, cũ Christo sunt contrarij: ita & relinquat possessiones suas, cũ earum retentio consistere nõ posset cum obseruatione mandatorũ eius. Itaq; hoc modo accepit hic renunciare omnibus possessionib. Venerabilis Beda, qui distinguit inter renũciare omnibus, & relinquere omnia. Paucorum enim, inquit, pfectorum est, relinquere oĩa, hoc est, curas mũdi postponere: cunctorũ autem fidelium est, renunciare omnibus, hoc est, sic tenere, q̃ mũdi sunt, vt tamen p ea non teneantur in mundo. Dominũ tamen potissimũ loqui de renunciatione reali, qua Apostoli omnia sua reliquerunt, & quã imitari debeãt Apostolicæ perfectionis studiosi, etiã patet ex sequentibus, cùm subditur; *Bonum est sal.* Nam illud cum sequentib. dictum est peculiariter de Apostolis, Matt. 5. & Marc. 9. Et tamen etiã parabola salis ad omnes Christianos suo modo pertinet, quandoquidẽ omnes tales esse debent, vt suæ cõuersationis, & sermonis acrimonie, aliorum vitã insulsam cõdire possint, & à corruptione ꝓximos eximere, ita vt tota hæc Domini doctrina peculiariter q̃dem pertineat ad primitiuæ Ecclesiæ fideles, & eos, qui modo illorũ pfectionem sectãtur: generaliter tamen etiã suo modo ad oẽs cuiusuis temporis Christianos pertineat, & admirãda sit Christi doctrina, vt quæ diuersis seculis, diuersisq; hominibus, cùm eadem sit, cõueniat diuersimodè ꝓ exigẽtia status, & vocationis eorũ. Adijcit autem Dominus parabolam sa-

Matt. 19

Universidad de Deusto
Biblioteca

lis hoc loco,qua & alibi vſus eſt,vt etiam per eã A oſtendat quanta eſſe debeat pfectio eorum q̃ volunt fieri diſcipuli eius, & eos meritò expendere debere,nũ ad huiuſmodi munus pares eſſe poſſint.*Bonũ*,inq̃t,id eſt,bona res & vtilis *eſt ſal*. quãdiu ſcilicet vigorem habet. Valet em̃ & ſeruãdis, & condiendis omnibus cibis. *Si autem ſal euanuerit*,id eſt,inſipidum fiat & vigorem ſuum perdat nec perditum ſuũ vigorem recuperare aliqua re poteſt nec adeo vllius eſſe vſus vt nec in terram nec in ſterquiliniũ vtile ſit in quod alioqui omnes mittunt corruptiones ita vt prorſus illud abijci oporteat conculcandum ab hominibus. Ita etiã ſignificat Dominus præclarã rem eſſe diſci- B pulum eius, atq; hunc ſali ſimilẽ eſſe oportet vt ſua tum vita,tum cõuerſatione aliorum corruptiones cõſumat: verùm videndũ,ne, q̃ alijs vice ſalis eſſe dẽt,ipſe iſuſſus aut ſit,aut efficiatur. Sic em̃ futurũ,vt veluti planè deſperatus, & omnino inutilis,lõgè cõtemptius abijciatur in gehennam,quàm ſi ſalis locum nunquã occupaſſet. Ad iecit autẽ Dominus poſt hæc, qđ ſolet,cùm maximi momẽti res monuit,q̃ & dignæ eſſet ſummа animaduerſione, & ſine preſſa attentione nõ poſſent intelligi,non ſolum propter parabolarũ obſcuritatem,ſed multò magis ob rẽ à vulgi captu,& affectib. alienam; *Qui habet*, inquit, *annes audiendi*, *audiat*. In qua oratione toties obuia apud Euãgeliſtas,& in Apoc. p̃ gerundio, *audiendi*,Græcis eſt infinitiuus ἀκούειν, qui clarius verteretur D per gerundium cum accuſatiuo,ad audiendũ: & ſicut accipitur audire proculdubio p̃ attẽdere,& expendere mente,ita de aurib.nõ corporalibus, ſed ſpiritualib.eſt ſermo, vt ſit ſenſus; Cui datæ ſunt aures mentis aptæ ad attendendum ijs,quæ dicuntur,eaq; expendendum ac intelligendũ,is audiat,hoc eſt,attendat,& attendendo expẽdat, atq; expendẽdo intelligat. Cæterum circa illud, quod nos habemus; *qui non renunciat omnibus quæ poſſidet*; ſciendum quòd Auguſtinus in Epiſt. ad Lætum,quæ eſt numer. 38.legit;qui non renunciat omnibus,quæ ſunt eius;& intelligit hãc vltimã concluſionem idem ſignificare cum præcedentib.in principio ſententijs,aut ſaltem eas includere. In eo enim,inquit,quòd vnuſquiſq; renunciat omnibus,quæ ſunt eius,etiã illud continetur,vt oderit patrem ſuũ,& matrem,& vxorem,& filios,& fratres, & ſorores,adhuc & animam ſuam. Omnia enim hæc propria eius ſunt. quæ plerunq; implicãt,& impediũt ad obtinenda non iſta p̃pria temporaliter tranſiturafed in C æternum manſura cõmunia. Qui enim modo tibi nunc quædã mulier mater eſt,hoc ipſo vtique non eſt mihi. Hæc ille,qui inſequentib. diligenter expendit pronomen,tuum, & tuam, patrem tuum & animam tuã. Græca tamen habent, πᾶσι τοῖς ἑαυτῶ ὑπάρχουσιν. At ὑπάρχοντα Græcis dicũtur facultates,& poſſeſſiones. Vnde Matt. 19.cũ nos legimus dictũ iuueni diuiti; Vade,& vende omnia,quæ habes; Græcis eſt τὰ ὑπάρχοντα. D

IN FESTO ENCÆNIORVM ERIPIT SE LAPIDANtium manibus. IOAN. 10. CAP. XCIII.

Acta ſunt autẽ encænia in Hieroſolymis,& hyems,erat. Et ambulabat Ieſus in templo in porticu Salomonis. Circũdederũt ergo eũ Iudæi,& dicebãt ei: Quouſque animã noſtram tollis? ſi tu es Chriſtus,dic nobis palã. Reſpondit eis Ieſus: Loquor vobis,& nõ creditis,opera,quæ ego facio in nomine patris mei,hæc teſtimoniũ perhibent de me: ſed vos nõ creditis,quia non eſtis ex ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas,& ſequuntur me,& ego vitam æternam do eis,& non peribunt in æternum, & non rapiet eas quiſquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi,maius omnib.eſt: & nemo poteſt rapere de manu patris mei. Ego & pater vnum ſumus. Suſtulerunt ergo lapides Iudæi,vt lapidarẽt eum. Reſpondit eis Ieſus, Multa bona opera oſtendi vobis ex patre meo,propter quod eorũ opus me lapidatis? Reſponderũt ei Iudæi, De bono opere non lapidamus te,ſed de blaſphemia,& quia tu,homo cùm ſis,facis teipſum Deum. Reſpondit eis Ieſus, Nónne ſcriptũ eſt in lege veſtra, Quia ego dixi, Dij eſtis? Si illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt,& non poteſt ſolui ſcriptura: quem pater ſanctificauit,& miſit in mundũ,vos dicitis, Quia blaſphemas,quia dixi, Filius Dei ſum. Si non facio opera patris mei,nolite credere mihi: ſi autẽ facio, & ſi mihi non vultis credere,operibus credite,vt cognoſcatis,& credatis,quia pater in me eſt,& ego in patre. Quærebant ergo eum apprehendere,& exiuit de manib.eorum. Et abijt iterum [a] & [c] venit in fines Iudææ,† [m] trans' Iordanem [d] in eum locum,vbi erat Ioannes baptizans primũ, & manſit illic [a] & ſequutæ ſunt eũ turbæ multæ, [i] & ▷ cõueniunt [b] iterũ [i] turbæ ad eum, [b] & ſicut conſueuerat, iterum docebat eos, [a] & curauit eos ibi. [d] & dicebant. Quia Ioannes quidem ſignum fecit nullũ: omnia autem,quæcunque dixit Ioannes de hoc,vera erant. Et multi crediderunt in eum.

Ja 19. E.10. † *b vltra* ▷ *d & multi venerunt.*

FACTA SVNT AVTEM ENCAENIA IN HIEROSOLYMIS,ET HYEMS ERAT.) Poſt ea,quæ habentur in Lucæ c. 14. priuſquam ſubiungeretur.c.25.cum ſequentibus, iterſerenda omnino videbatur hæc ex Ioanne hiſtoria de geſtis in feſto Encæniorum, idque hac ratione, quia in fine huius hiſtoriæ dicit Ioannes Dominum,poſtquam è manib Iudęorum exiuiſſet,abijſſe iterum trans Iordanem,vbi erat Ioãnes baptizans primùm. Hanc autem in iſtum locum profectionem omnino veriſimile eſt etiam indicaſſe & Matthæum c.19.& Marcum c.10.cùm dicunt Dominum,deſerta Galilæa,veniſſe in fines E Iudææ trans Iordanem, vt ſupra oſtenſum eſt.c. Concordiæ 73.& ipſa alioq narratio ſatis oſtendit. Nam omnes hi tres Euangeliſtæ trans Iordanem Dominum profectum teſtantur,ac multos ibi cõueniſſe ad eum: Matthęus autem dicit eum etiam illos curaſſe,quod cum eo conuenit quod habet Ioannes, illos admiratos Chriſti miracula dixiſſe; *Ioannes quidem ſignum fecit nullum*, &c. Iam Matthæus & Marcus commemorant in hoc trãs Iordanem loco Dominum Phariſæis ipſum interrogantib. diſſeruiſſe de matrimonij indiſſolubilitate. Id autem, erſi paucis verbis, etiam Lucas inter alia c. 16. Phariſæis dictum narrat, quare

quare cum caput Luc.15.nõ potuerunt ſeparari à A capite eius 16.ob cõtinuam verborum Chriſti & doctrinæ eius coram Phariſæis commemorationem neceſſarium fuit ãte caput Lucæ.15.præmittere hiſtoriam ex Ioanne de geſtis in Hieruſalem in feſto Encæniorum. Qui contextus quã bene ſe habeat,ipſe per ſeſe ſatis oſtendit. Siquidem cum eo, quod trães Eugeliſtæ dicunt ad dominum in loco trãs Iordanem exiſtentem conueniſſe multos bene conuenit quod in principio ca. 15. dicit Lucas: Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores vt audirent illũ, quos eo in loco quem alii tres expreſſerunt,acceſſiſſe ad dñm,ſatis patet ex prædicta ratione. Nam Lucas veluti vno eodemq; & loco & tempore cõmemorat dicta à domino præſentibus Phariſæis,imo occaſio B ne Phariſæorum,quę habentur capitibus eius.15 &.16.inter quæ etiã eſt quod ad illos dixit de matrimonij indiſſolubilitate,qđ ex Matthęo & Marco ad illos dictum in hoc trãs Iordanem loco cõſtat. Præmittenda ergo neceſſario fuit hæc ex Ioãne hiſtoria,vt Chriſtum ad eum deducamus locũ vbi dicta ſunt quæ Matthęus,Marcus & Lucas cõmemorãt. Porro dictio illa Græca, q̃ eſt apud Ioannem, *Encænia*, ſignificat feſtiuitatem quandam Iudæorum,quã celebrabãt in memoriam templi dedicati, & initiati,qualem nos dedicatiõem vocamus. Sonat enim Græcis ἐγκαίνια. quaſi dicas Latine ĩ italia ab ἐν & καινὸν id eſt, nouũ, inde ἐγκαινίζω & ἐγκαινόω, innouo initio, dedico. Nãm vt Latinis initiare ſignificat dedicare,& ſacris addicere,ac cõſecrare: ita Græcis ἐγκαινίζειν, cum illud p̃ C prie ſignificet innouare ſicut apud nos initiare proprie eſt incipere,vnde teſtatur Diuus Auguſtinus vſum ſuo tempore habuiſſe,vt ſi q̃s noua tunica induereť,encæniare diceretur. Cæterũ, quò intelligatur,in cuius dedicatiõis memoriam hæc encænia apud Iudæos celebrabantur,aduertendũ in ſcripturis legi de triplici dedicatiõe templi Iudaici. Prima eſt quæ legitur 3.Regum 8.facta ſub Salomone in menſe ſeptimo, qui correſpõdet noſtro Septembri. Sic enim ibi legitur, dedicauerũt templum domini rex, & omnes filii Iſrael vbi p̃ dedicauerunt Græcis eſt verbum deriuatum à dictiõe ἐγκαίνια, ἐνεκαίνισε. Et ſequitur. Fecit ergo Salomon in tempore illo feſtiuitatem celebrem, & D omnis Iſrael cum eo ſeptem dieb. & ſeptem diebus id eſt quetuordecim dieb. Præuenerũt enim ſolemnitatem tabernaculorum ſeptem diebus p̃ dedicatione templi. Verum,cùm in memoriã huius dedicationis nõ legatur,nec fuerit apud Iudęos inſtituta annua aliqua feſtiuitas, deinde cũ ea dedicatio celebrata fuerit ĩ menſe ſeptimo,vt teſtatur hiſtoria,hoc eſt,autumni tempore,hęc verò Encęnia in hyeme Ioannes teſtetur celebrata, certum eſt,in memoriam illius dedicationis hæc Encænia,nõ fuiſſe celebrata Secundo fuit templi dedicatio, quæ facta eſt poſt ſecundi templi ædiſi E cationem à reuerſis è captiuitate Babilonica, de qua legitur 1.Eſdræ 6.& 3 Eſdræ 7.& facta videtur fuiſſe ĩ męſe Adar,q̃ illis eſt duodecimus,correſpondens noſtro Februario. Sic enim legitur 1. Eſdrę 6. Compleuerunt domum Dei iſtam,vſque ad diem tertium menſis Adar,qui eſt annus ſextꝰ regni Darii regis. Fecerunt autem filii Iſrael ſacerdotes & Leuitæ & reliqui filii tranſmigrationis dedicatiõem domus Dei in gaudio. An autem in hoc menſe Adar,& quo męſis die hæc dedicatio fuerit celebrata,ex ſcripturis ſacris non poteſt cõſtare,ſed Ioſephus dicit eam celebratam 25. die menſis Adar,paulo ſcilicet ãte feſtum Paſchæ, de quo ſequitur apud Eſdram. Hoc autem loco pro eo,quod nos habemus dedicationem, Græcis eſt dictio hoc loco poſita ἐγκαίνια, ſignificans hic nõ feſtiuitatem annuam, ſed ipſam templi conſecrationem. Et in huius quidem dedicatiõis memoriam,Encænia,de quibus hic eſt mentio,fuiſſe celebrata exiſtimant Chryſoſtomus, Theophylactus,& poſt hos quidam. Verum nec hęc ſententia eſt probabilis ob eaſdem illas cauſas, ob quas certum eſt,hæc Encænia non fuiſſe celebrata in memoriam dedicationis Salomonicæ. Neque em̃ legitur nec fuit ob hãc dedicationem annuã feſtiuitas inſtituta,neque ei ſententię conuenit,quod Ioannes dicit: *& hiems erat*. Tertia fuit dedicatio facta menſe nono(q̃ correſpõdet fere noſtro Nouembri à Iuda Machabæo poſt repurgationem templi ab Antiocho phophenati,& extructiõem nouі altaris,quę dedicatio nõ templi proprie fuit 1. *Mach.* ſed altaris tunc recenter extructi. Sic enĩ de hac 4. legitur. Et cogitauit de altari holocauſtorum qđ prophanatum erat quid de eo faceret. Et ĩcidit illi conſilium bonum,vt deſtruerent illud,ne forte illis eſſet in opprobrium,quia contaminauerũt illud gẽtes,& demoliti ſunt illud,& ædificauerunt altare nouum ſecundum illud qđ fuit prius, &c. & poſt pauca: Et ante matutinum ſurrexerunt quita & viceſima die menſis noni(hic eſt menſis Caſſeu) centeſimi quadrageſimioctaui anni,& obtulerunt ſacrificium ſecundum legem ſuper altare holocauſtorum nouum qđ fecerunt. Secundum tempus,& ſecundum diem in qua contaminauerunt illud gentes,ĩ ipſa renouatum eſt. Et ſequitur: Et fecerunt dedicationem altaris dieb. octo,& obtulerunt holocauſta cum lætitia. In huiꝰ dedicationis memoriam Encænia, de quibus hic mentio fit,fuiſſe celebrata patet tum ex eo, quod hyemis tempore hęc ſit facta,tum qđ à Iuda Machabæo inſtituta fuerit annua feſtiuitas ob factã illã templi purgationem,& altaris dedicationem quæ & hodie dicitur à Iudæis celebrari. Sic enim ſubditur loco prędicto. Et ſtatuit Iudas,& fratres eiꝰ,& vniuerſa eccleſia Iſrael, vt agatur dies dedicationis altaris in temporibus ſuis ab anno ĩ annum, p̃ dies octo à quinta,& viceſima dies menſis Caſleu,cum lætitia,& gaudio. Hinc 2.Mach.1.Iudęi Hieroſolymitani dicuntur & ſcripſiſſe Iudęis ĩ Ægypto habitãtibus,vt & ipſi hãc feſtiuitatem in menſe nono,qui Caſleu dicitur,celebrarẽt. Sic enim ibi legimus: facturi igitur quita & viceſima die menſis Caſleu, purificationem tẽpli,neceſſarium duximus ſignificare vobis,vt & vos quoque agatis diem ſcenopegię,& diem ignis, qui datus eſt,quando Nehemias ędificato templo,& altari, obtulerit ſacrificia. Vbi notãdum obiter noſtrã lectionem corruptã eſſe vitio ſcriptorum,vt eſt veriſimile. Legendum enim eſſet,vt & vos quoque agatis vt diem ſcenopegiæ, &c. quemadmodum exꝑtręcis paret codicib. q̃ habent ὡς σκηνοπηγίας καὶ τοῦ πυρός. Non enim exigunt celebrari feſtum ſcenopegiæ,id eſt,tabernaculorum,qđ ĩ ſeptimo menſe,qui dicitur 3.Re.6. Erhanim, celebrãdum erat ſed vt ad inſtar illius feſtiuitatis celebrent altaris dedicationem,nimirum octo diebus,& cum ramis palmarum, quemadmodum eiuſdẽ libri c. 10. explicatur,vbi ſic dicitur, Qua die autem tem-

Universidad de Deusto
Biblioteca

plum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit ea A dem die purificationē fieri vicesimaquinta mēsis qui fuit Casseu, & cū lætitia diebus octo egerūt in modum tabernaculorum, recordates, quòd ante modicum temporis diem solennem tabernaculorū in mōtibus, & in speluncis more bestiarū egerant. Propter quod thyrsos, & ramos virides, & palmas præferebat ei, qui prosperauit mundatelo cum suum. Et decreuerūt cōmuni præcepto & decreto, vniuersæ gēti Iudęorum omnibus annis agere dies istos. Fuerūt aūt & aliæ duę festiuitates (vt hoc obiter indicemus) institutæ Machabęorū tempore: altera à Iuda Machabęo propter occisionē Nicanoris, celebranda tertia decima die mēsis Adar, pridie diei Mardochæi, vt scribitur 2. Mac. vltimo: altera à Simone eius fratre, cum arx Sion recepta esset ab hostibus, & mundata, quę festiuitas celebrāda erat tertia & vicesima die mēsis secūdi, vt scribitur 1. Macha. 13. Sed verisimile has festiuitates mox exoleuisse, vt nec hodie à Iudęis seruātur. Cæterū, quoniā ex institutione Iudę Machabæi, Encænia adhuc tēpore Christi seruabāt, patet quanta fuerit etiam tunc apud Iudæos auctoritas institutorū à Machabæis, vt mirū nō sit, si ecclesia libros Machabæorum tāquam canonicos recepit. Rursum hinc etiā licet colligere argumentū contra eos, qui præter auctoritatem scripturæ nihil putant hominibus præcipi posse, aut institui aliquid noui ad Dei cultum pertinens, cū festiuitatem hanc ab hominibus institutā, sua etiam præsentia dominus dignatus sit cohonestare.

ET AMBVLABAT IESVS IN TEMPLO IN PORTICV SALOMONIS.) Ambulat C dominus in hac festiuitate non in plateis, sed in domo patris sui, quasi paratū se offerens ad docēdum, & benefaciendum. Ne autem i ipsis interioribus templi, aut in eo, quod propriè erat templū, in quo non licebat ambulare, sed nec ingredi nisi solis sacerdotibus, ambulasse dominus putaretur, adiecit Euangelista, *in porticu Salomonis*, loco scilicet ad ambulandum parato, in quo verisimile est dominum docuisse, quoties in templo docuisse dicitur. Dicitur autem porticus Salomonis non quod eam Solomon ædificasset. Nā quā Salomō ædificauerat, vnà cū templo à Chaldæis incendio perierat, vt satis patet ex 4. Re. vltimo: sed fortè quod eodem loco & ad similitudinem eius, quam Salomon olim ædificauerit, hæc porticus constructa fuerit, aut quod in ea vel stare ad loquendū populo cōsuetus sit Salomō, aut demorari pro sacrificiis peragendis. Nam certa ratio nō cōstat, nec redditur à commentatoribus. De porticu autem quadā ante tēplū cōstructa à Salomone sic legitur, Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensurā latitudinis templi, & habet decem cubitos latitudinis ante faciem templi.

CIRCVNDEDERVNT ERGO EVM IV- E DAEI, ET DIXERVNT EI, QVOVSQVE, &c.) Ergo, inquit, quoniam scilicet eum iam præsentem habebant, & in cōuenienti loco, Iudæi veluti ex condicto conuenientes aduersus eum, circumcixerunt eū, ne scilicet elabi & effugere posset, ni prius illorum voluntati satis fecisset, & veluti cupidi discendæ veritatis, cum re vera ansam calūniandi venarentur, dixerunt ei, *Quousque animam nostram tollis*, id est, suspendis, hoc est. Quandiu animos nostros aut nos suspēsos tenes verbo tū tuorū, ambiguitate? Si tues ille Christus, quem expectam? (nā Græcis dicitur cū articulo ὁ χριστὸς dic nobis palā, & libere, posito scilicet omni metu, & verborū inuolucro. In qua quidē quęstione mire patet malitiosa Iudæorum insipientia, tū quod eum velint de se perhibere testimonium, de quo prius dixerāt, Tu de te ipso testimoniū perhibes, testimonium tuum nō est verum, tum quod iā aperte sibi dictum velint, qđ prius aperte satis & verbis indicauerat & operibus comprobauerat dominus, fingentes se cognoscendę veritatis cupidos quā ex superioribus domini verbis & factis agnoscere noluerunt. Nō enim bona mente istud quærūt, sed subdole, vt si fateretur aperte se esse B Christū, propriis oris ei' verbis accusare possent apud Pilatū. opera enim eius incusare nō valentes, captionem quādā ex verbis eius inuenire cupiebant. Iā & hinc cōsiderare licet eorū peruersitatem, q cum per sermonem erudit, & ad credendum i se admonet, dicunt ei: Quod signum ostendis nobis, quid operaris vt credamus tibi, vt patet Ioan. c. 6. Cum autem opera demonstrat, quæ ipsum arguebāt esse Christum, dicunt ei, *Si tu es Christus* quemadmodum multi ppter opera tua existimant, *dic nobis palam*. Dominus autem etsi eorum vafriciem cōpertam habere, & multis modis quæstionis eorum tum malitiam, tum insipientiam refellere posset, ac dicere, q fit vt testimonium meū requiratis, quem prius Samaritanum ac dæmoniacum asseruistis, de quo & dixistis, testimoniū tuum de te ipso non est verum, & constituistis vt extra synagogā fieret quisquis me Christū cōfiteretur, mansuete tamen illis respondet, docens nō in omnib. coarguendos esse tentatores, sed multa patienter ferenda. Dicit ergo frustra eos quērere vt diceret nū esset Christus, tum qđ cum pri⁹ id satis dixerit, credere tamen noluerit: tum quod opera ipsius aperte testarentur qs esset, quib. potius credendum fuerat, quā verbis ipsius. *Loquor*, inquit, *vobis & non creditis*. Vbi pro, *loquor*, Græcis est ἄπον, id est, dixi, quod scilicet ego sim Christus Id enim satis supra significauit. Itaq; sensus est, Iam aliquoties dico, & dixi vobis, quod quęritis, nec tamen creditis mihi. Quid ego op⁹ est rursum dicere? *Ipsa opera quæ facio*, id est, miracula, quę edo *in nomine patris mei*, id est, ex mandato & potestate patris mei, hæc testimonium perhibent de me certissimum. Testantur enī me missum à Deo, & me eius esse filium, cū eū prædicem patrem meū, in cuius nomine hæc constat fieri. Sed vos vt nō creditis verbis, ita nec factis meis, idque mirum nō est, quia nō estis ex ouibus meis, quos ab æterno mihi pater designauit, & cōmendauit. *Oues enim meæ*, hoc est, electi & prædestinati à patre vocem meā tanquā sui pastoris vocem audiunt, hoc est, agnoscunt credentes & obedientes mihi, & ego vicissim agnosco eas pro meis ouib. eurā eis pastoralem impendens. Et quoniam illæ vocem meam agnoscunt, ob id sequuntur me tanquam suum pastorem, q eos ad lęta educit pascua, nec fallūtur sequentes. Nā ego eis sequentibus do & in præsenti p fidem, & maximè in futuro seculo vitam æternā, nec peribunt in æternum, mea nimirum manu eas protegente, & ideſt, quia nemo rapiet eas è manu, hoc est, potestate & protectione ac possessiōe mea. His autem verbis alluditur ad ea, quæ ante hāc historiam Ioānes commemorauit dicta Iudæis à domino de ouib. & pastore, proinde

proinde horum plenior intellectus ex iis, quæ ibi A dicta sunt & annotata pender. Hic tamē dubitari potest, quomodo dicat dominus, *Non creditis mihi, quia non estis ex ouibus meis*. Esse enim onem Christi, est esse electum, & prædestinatum, sed diuina electio, & prædestinatio non est sita in nostra potestate, ergo nec culpandi erunt, qui non credūt, si ideo nō credūt, quia non sunt ex ouibus Christi, hoc est, quia nō sunt electi. Ad quod dicendū, quod & esse ouē Christi & credere, partim i Dei gratia, partim i nobis situ est. Nemo enim credit, nisi quē præt prāeueniente sua gratia trahit, & tamē nemo etiā credit, nisi volens, sic vt quis sit ex ouib. Christi, partim est ex gratia prædestinationis, partim ex spontanea credentis voluntate. Ita etiā, vt quis non credat, nec sit ex ouibus Christi, partim in deo situm est, qui gratiā fidei iusto suo iudicio nō dat, & quosdā nō prædestinauit, partim in hominibus, qui credere recusant, & ab ouibus Christi sese sua praua separāt voluntate. Itaque dum dicitur; *Non creditis mihi, quia non estis ex ouibus meis*, intelligi potest reddi ratio incredulitatis eorū, vel ex parte ipsorū, quia scilicet nollēt esse ex ouibus ipsius, & suo vitio nō essent oues Christi: vel ex parte Dei, q a scilicet nō essent ex electorū numero. Atque ad id magis videtur dominus respexisse, vt significet urideo nō esse datū eis credere, quia non essent ex electorum numero, ex quo si fuissent, datum vtique etiam eis fuisset credere, sicut in Actis dicit Lucas, ad prædicatiōem Pauli credidisse, quotquot erāt præordinati ad vitam æternam. Non esse aūt electū, non est causa incredulitatis proprie dicta, sed causa per accidens, vt loquūtur physici, quomodo scilicet absentia nautæ, causa est sub nersiōis nauis. Hinc ergo discimus, vt ex aliis scripturæ locis, fidem esse donum Dei, & effectum prędestinationis diuinæ.

PATER MEVS QVOD DEDIT MIHI MAIVS OMNIBVS EST: NEMO) Hoc probat dominus quod dixit, *non rapit oues meas, quisquam de manu mea*. Probatur autem id apertius & clarius secundum lectionem Græcorum, qui habent hoc loco, Pater meus, qui dedit mihi, maior omnibus est. Secundum quam lectionem hic est sensus & argumentatio. Hinc constat, quòd nemo poterit è manu mea rapere oues meas, quia pater meus, q dedit mihi oues meas, maior est, id est, fortior, & potētior omnibus, & proinde nemo potest eas rapere de manu patris mei, quare nec è mea manu quisquā rapere poterit, quia ego, & pater vnum sumus, natura, & potentia, ac proinde vna est & mea, & patris manus, vt qđ de manu illius nō potest eripi, nec è mea possit rapi. Secūdū nostrā tamen lectionē legerunt D. Augustinus, & Hilarius, hunc sensum intelligētes, Id, quod pater meus dedit mihi, natura scilicet, & potestas, q̄ pater meus generando dedit mihi, maius omnibus est, hoc est, superat oium siue hominū, siue dęmonū vim, & præterea nemo potest rapere quicquā de manu patris mei, ac proinde nec de mea, quia ego & pater sumus vnū per naturā, & potentiā. Itaq; secundum hanc lectionem, & intelligentiā duplici ratione probat dominus quod dixerat, & illud, *dedit mihi*, accipiendum de datione æterna p generationem, cum secundū alterā lectiōem vna tantum sit ratio, & intelligi possit pater dedisse filio ones etiā secundum humanitatem. In nostra tamen lectione, quidam per id, *quod dedit pater*, in telligunt ipsam ecclesiam, & oues Christi, iuxta illud supra ca. Ioā. 6. Omne, qđ dat mihi pater, ad me veniet. Istud autē datū à patre filio, maius omnib. esse intelligūt, siue quia filio charius sit, quā vniuersa creatura, sic enim intelligit Titelmanus, vt significet se nō permissurū oues suas perire, & eripi sibi, quod eas omnib. rebus plutis faciat: siue quia grex Christi, etsi ex sese pusillus, & infirmus, tamē Christi & patris virtute, omnibus suis aduersariis superior sit. Sic enim accipit i annotationib. quidam. At D. Augu. & Hilarii interpretatio probè se habet, vt nō sit necesse huc cōfugere. Porro per illud, *Ego & pater vnū sumus*, apertissimè conuincitur & Sabelli hæresis, & Arrii. Nam per verbū, *sumus*, personarum pluralitas significatur: per *vnum* verò, naturæ vnitas. Non enim accipi B potest illud, *vnum sumus*, dictum tantum de vnitate voluntatis, quemadmodum voluerunt Arriani, vt hoc testimonium, quo contra eos nullū est apertius, eriperent Catholicorum manibus. Nā, si tārum ratione vnitatis voluntatis dictum sit hic, *ego & pater vnum sumus*, non conuenit hæc sententia præsenti loco, quia sic intellecta non est efficax ad ostendendum id ad quod ostendendum p nunciata est, nimirum ex eo quod nemo quicquā rapere potest è manu patris, recte consequi, nemnē etiā oues rapere posse è manu filii. Id nō satis animaduertit quidam, dū in annotationibus super epistolā 1. Ioānis, scribit ex hoc loco Arrianos nō posse cōuinci, & probabili cōiectura videri posse istud dictum de cōsensu animorum, sicut illud Ioan. 17. Pater, sancte serua eos in nomine tuo, vt sint vnum, sicut & nos. Sane Iudæi ipsi illud, *Ego & pater vnum sumus* de naturæ & potestatis vnitate, non autem de consensu animorum dictum se intellexisse demonstrauerunt, cū ex his verbis intellexerunt dominum se significasse esse Deum, quorum intelligentiādomin⁹ nō reprobat, sed cō firmat. Non enim dici potest Iudæos intellexisse dominum se significasse Deum esse, non quia dixit *ego & pater vnum sumus*, sed quia Deum vocauit patrem suū. quemadmodum quidā, ex sequentib. patet colligendum. Nā & alias frequenter dominus Iudæis loquens, Deum patrem suum vocauit, nec tamen quādo aliud nō adiecit, ex ea sola appellatione intellexerunt eum blasphemare, & significare se deum esse deinde cum Ioanne Euāgelista post ea verba, *Ego & pater vnum sumus* subiunxerit. *Sustulerunt ergo lapides Iudæi* satis significat occasione eorum verborum, quæ à domino dicta vltimo loco commemorauit, Iudęos ad lapides cucurrisse. Proinde cum Arriani hac quidem in parte Iudæorum impietatem sectari sint quod simul cum eis non potuerunt ferre assertionem æqualitatis filii cum patre in eo tamen superauerunt Iudæorū & impietatē & cæcitatē quod his clarissimis domini verbis noluerunt intelligere significarā à domino æqualitatē sui, & patris, quā significatā his verbis ob eorum claritatem & dicendi ratiōem, Iudæi bene intellexerunt. Hi ergo Iudæi quoniam eam æqualitatem significatam illis verbis intelligebant vt vere significabatur existimantes eam assertionem blasphemam esse, lapides rursum tollunt vt & suprà capite. 8. fecisse Ioannes commemorauit, vt eum tanquā blasphemum lapidarent iuxta legem quæ præcepit blasphemos obrui lapidibus. Hinc ergo conii- & sunt quod nō discendi causa ipsum interroga-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uerunt,vt dicereteis palam,nũ esset Christus,sed A vt haberent occasionem aliquam accusandi, aut impetendi illum.

RESPONDIT EIS IESVS, MVLTA BONA OPERA OSTENDI VOBIS, &c.) Non iam dominus,vt olim, mox se à lapidare volentibus abscondit, sed iam alia ratione diuinitatis suæ virtutem ostẽdere voluit,quod & fecit, cum eos,qui iam lapides sustulerant,& iã ipsum,quãtũ in eis erat,lapidabant,ita diuina sua virtute repressit,vt vellent nollent, cessarẽt à lapidãdo, & audirent ipsum alloquentem eos,& reprehendentem. Ingerit autem dominus mox mentionem operum suorum bonorum, cum sciret tamen eos modo non ob opera,sed ob verba sua commotos B esse, tum vt per commemorationem beneficiorũ suorum,eorum animos mitigaret, furoremq; eorum reprimeret:tum quia opera illa comprobabant,vt postea docet,veritatem dictorum verborum,idemque quodammodo loquebãtur,& testabantur,quod verbis illis de se asseruerat,ita vt,q verba illa nõ reciperet,nec opera probare posset: & contra qui opera ea probaret,verba quoque illa reiicere non deberet. *Multa*, inquit, *bona opera ostendi*,hoc est,exhibui vobis, hoc est, multis vos affeci beneficiis *ex patre meo*,id est, ex mãdato,& potestate patris mei,sanando scilicet infirmos vestros,excitãdo mortuos,ac viã salutis vobis annũciando, *propter quod eorum operum me iam lapidatis*, hoc est,lapidare intenditis, & quantum in vobis est lapidatis? Ideo enim dixit potius, *lapidatis*, quã vultis lapidare,vt significaret eos iã ad lapidandũ paratos,& quantum in ipsis erat,quod vo C lebant opere cõplesse,repressos autẽ diuina fuisse virtute,ne,quod volebãt perficerent,nisi fortẽ quidã iã lapides aliquos domino permittente in ipsum iecerint. Iudæi itaq; his verbis domini ꝓuocati,vt vel crimen proferrent,vel amentiã suã, & ingratitudinẽ profiterentur, *De bono*,inquiunt, *opere*,id est,propter bonum opus, *non lapidamus te*, id est,lapidare te paramus, *sed de blasphemia*,id est, propter blasphemiam, &, hoc est, *quia tu cum sis homo facis teipsum Deum*, hoc est, ingeris te pro Deo,& vsurpas tibi diuinitatẽ. Vsitato enim modo loquendi dicunt, *facis te Deum*, cùm nemo prorsùs possit se deũ facere. Porro cõiunctio,& cũ dicitur, *& quia tu homo cum sis*; non est hic coniunctio significatiua alterius criminis, quasi significẽtur duo esse crimina,ob quæ ipsum lapidarẽt Iudæi,sed vel accipitur expositiuè, vel emphatice, quasi diceretur,de blasphemia,& de tam enormi blasphemia.

RESPONDIT EIS IESVS, &c. Quoniam Iudæi dominum calumniabãtur blasphemare, q se hominem diceret esse Deum,primo quidẽ dominus ex scripturis,quibus illi plurimum tribuebãt,desumpto argumẽto,ostendit nullã esse blasphemiam dicere se hominẽ esse Deum,vel filium E Dei. Deinde demonstrat certo argumento se vere esse Deum,& vnũ cũ patre. Quod ergo ad prius attinet,sic dicit, *Non ne scriptũ est in lege vestra*, Psalmo scilicet 81. (Nam nomine legis hic comprehenditur totum vetus testamentum,cum alibi lex distinguatur à Prophetis,& Psalmis:) *Ego dixi Dii estis*? Quod potissimum dictũ est de iudicibus, sacerdotibus,& ꝓpheris populi Israelitici,quos in Exodo aliquoties deos scriptura vocat,vt,cum dicitur, Diis non maledices: de quibus in principio Psalmi prædicti dicitur, Deus steterit in synagoga deorũ, in medio autẽ deos diiudicat. Vbi p deos, præfectos populi qui Dei vice & auctoritate in terris funguntur,intelligendos sequentia testantur. Ex hac autem scriptura contrà intentatam sibi à Iudæis blasphemiã pergit argumentari, non solum monstrãdo,q̃ secundũ scripturã sine blasphemia potest dici homo deus, sed etiã q̃ si secũdũ scripturã homo vocatur Deꝰ ex minori Dei dono nulla sit blasphemia se hominẽ ex singulari,& maiori patris dono dici deũ & filiũ Dei. *Si*, inquit *illos dixit deos ad quos sermo dei factus est*. Vbi subaudiendum est,Deus,pro suppositi verbi, *dixit*: aut potius dictio,scriptura,posita postea,referẽda est ad vtrumque verbũ, *dixit & potest*. Porro illud, *ad quos sermo dei factus est*, videtur indicare rationem, quare scriptura quosdam dixerit deos, nimirum ratione sermonis diuini facti ad eos,quod tamen non videtur quo quadret. Principes enim & iudices,qui in Psalmo illo dicuntur dii, sic appellãtur non tam ob sermonem dei ad eos factum, quàm ob auctoritatem diuinam eis communicatã: proinde illud, *ad quos sermo dei factus est*, sic videtur accipiendum, hoc est quibus commissa est potestas,& demandatum munus aliis imperandi. Hebraica enim phrasi, verbum domini factum ad aliquem, significat aliquod illi à domino datũ negotium. Nisi forte ĩ psalmo illo, vnde istud testimonium desumptũ est,per deos non tantum iudices sed genere Israelitæ intelligendi sint, vt ĩ eos ad æquitatẽ adhortari dominus intelligatur, & hic Saluator explanet rẽ quare Israelitæ dicãtur dii, nimirũ ob cõsortiũ diuini cũ eis sermonis. Sane d. Aug. intelligit hic dominum significasse quosdã ratione sermonis diuini dictos deos ac per dominum insinuasse se vere esse deum, vt qui sit ipse sermo dei. Si enim propter sermonem dei factũ ad quosdã,illi dicti sũt dii participatiue,ergo nõ per participationem,sed p naturã necesse est esse deũ ipsum sermonem, & verbum dei. Post explanatã autẽ scripturã adiecit dominus ad argumenti sui confirmationem,etiã irrefragabilitatem eius,dicens, *& non potest solui scriptura*, id est,destrui,& irrita,falsáve esse, aut tãquã fasa negari. Cæterum in eo quod sequitur, *quem pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis quia blasphemas*, obscura est locutio, cuius obscuritas vt tollatur,sciendũ est quod cõiunctio, *quia*, ex Græca phrasi hic posita abundat, ratione cuius cõiunctionis quidã mutarũt, *blasphemas*, in, blasphemat, cũ in secunda persona legendũ esse,& Græci codices testentur,& Latini emendatiores. Deide subintelligendũ est,illi,vel mihi, vt hic sit ordo mihi: quem pr̃ sanctificauit,vos dicitis,blaphemas,&c. Porro verbũ, *sanctificauit*, sic accipit d. Aug. vt cõueniat Christo secundum diuinam eius naturã, secundum quã est filius dei, exponens, *sanctificauit* per, sanctum ab æterno genuit. Verum præterquam quod ea verbi acceptio satis sit coacta, etiã nõ conuenit proposito. Nam sic nõ ostenderetur à domino, quod erat ostendendum, nempe se hominem esse filiũ dei,& vnum cum patre. Proinde melius cum Hilario lib. 7. de Trinitate, vbi totum hunc locum late prosequitur, verbum, *sanctificauit* sic exponitur, vt Christo cõueniat, quatenus homini, eúque pater sanctificasse intelligatur, nõ eo modo, quo alios homines, sed singulari aliquo modo, nẽpe qa ipsũ segregauit ab vniuersis mortali

talibus humanã eius naturam vniens diuinitati A in vnitatem personæ,ac per hoc ipsum sine mẽsura replẽs omni plenitudine gratiarum spiritus, de qua nos omnes accipimus: ex qua sanctificatione Christi hominis factum est, vt Christus homo diceatur filius Dei. Hunc autem singularem sanctificationis modum satis significauit, cum dixit, quẽ pater sãctificauit,& nõ, quem Deus sanctificauit. Alios enim dixit deos dictos, qa sermo Dei factus fuit ad illos: se vero filium Dei esse, quia pater ipsum sanctificauit. Si autem pater illum vt pater sanctificauit, fecit ergo illum sanctum suum filiũ quod fieri non potuit nisi per gratiam vnionis, ex qua profluxit omnium gratiarum plenitudo in Christum hominem. Hoc est ergo patrem sanctificasse Christum, quod Petrus dicit Actuum deci B mo, Deum vnxisse eum spiritu sancto. Et Psalmista, Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ cõsortibus tuis. Sicut autem dominus de se homine loquens suam diuinitatem insinuauit, dicens, quem pater sanctificauit, ita etiam cum subiũxit, & misit in mundum. Propriè enim nemo mitti dicitur ab aliquo in locum quendam, nisi, antequã mitteretur esset, & apud eũ esset, à quo mittitur: vnde significat se & fuisse, antequam in mundum mitteretur, & apud patrem fuisse. Misit autem pater Christum in mundum, dum eum hominem mundo visibilem fecit, & ad docendum, ac redimendũ delegauit: proinde bene prius dicitur, san C ctificauit: & deinde, misit in mundũ. Nõ enim prius illum misit in mundum, & deinde sanctificauit, sed sanctificando illũ modo prædicto misit in mundũ. Quanquam autem dominus, colligat se citra blasphemiam dicendũ filiũ Dei, ex eo quòd pater ipsũ sanctificauit, & misit in mundũ, & pater ipsum sãctificeauerit, & miserit in mundũ, qua tenus hominẽ: nõ tamen intelligendũ est, quemadmodũ aliqui intelligunt, dominum velle concludere, se quaten' homo est, esse filium Dei multo magis quã illi homines, qui in scripturis dicun D tur dii, cum nihil aliud sint quã homines. Nam, quanquã Christus quatenus homo ratione suæ singularis sanctificationis possit dici filius Dei, & deus, ad eum modum, quo in scripturis homines dicuntur dii, tamen si hac ratione se filium Dei iã vellet appellãdum colligere, declinaret ab illo quod prius dixit, *Ego & pater vnum sumus*, ad cuius tamen confirmationem hæc ab eo dicuntur. Itaque contra Iudæos calumniantes ipsum tanquã blasphemum ob id, quòd, cum esset homo, deum esse significaret, dominus hoc loco vult ostendere se hominẽ, esse ratiõe sanctificationis filiũ Dei, non quòd secundum eam naturam sit filius Dei, secundum quam est sanctificatus, & missus, sed quod ratione illius sanctificationis vna sit humaE næ & diuinæ naturæ persona. Quoniã autem Iudæi impossibile existimauerunt quid homo esset deꝰ, manuduxit eos auctoritate scripturę, quę homines docet factos deos, hinc significans non debere reputari blasphemũ quod se hominem deũ diceret, innuens itẽ se nõ vt alij, sed natura & vere deũ esse, sed ea vtens verborum temperie, ne id ex verbis eius Iudæi & infideles intelligere facile possent, fideles autem possent. Quod si quæratur, quomodo dicat dominus Iudæos reputasse ipsum blasphemum, quod dixisset, *filium Dei sum*, cum in superiori sermone non dixerit aperte filium dei se esse, nec Iudæi ipsum arguerint, quòd filium dei se dixerit, sed quod se deum fecerit, quod intellexerunt ex illo, *Ego & pater vnum sumus*, dicendum, dominum videri etiã in his verbis allusisse ad testimonũ Psalmi quod adduxit, post *Psalm. 81.* quod in psalmo sequitur, & filii excelsi omnes, vbi p eodem accipitur esse deos & filios dei. Deinde dominus in illis verbis, *Ego & pater vnum sumus*, sic significauit se deum esse, vt etiam filius dei esset: & sic filium dei, vt etiam Deus esset, cum Deum, patrem vocat, & cum illo se vnũ esse dicit.

SI NON FACIO OPERA PATRIS MEI, NOLITE CREDERE MIHI. SI AVTEM &c.) Postquã à se dominus blasphemiæ calumniam exclusit, pergit iam id cõfirmare, & cõprobare, quod illis calumniãdi, & indignandi fuit occasio, nempe, *Ego & pater vnum sumus*, apertius iam diuinitatem suam & æqualitatẽ ac vnitatem naturæ cum patre astruens, quã probat ob operum identitate. Ab vnitate enim operationum consequitur necessario & vnitas naturæ atque potẽtię. dicit ergo, *Si non facio opera patris mei &c.* Non dicit, Si nõ facio operatalia, qualia pater meus, sed, *si non facio opera patris mei*, vt significaret eadem esse, non solum similia, vel æqualia opera sua & patris. Hoc enim necesse erat adducere & probare, vt ostenderetur filium non solum similẽ & æqualem esse patri, sed vnum cum eo. Opera autẽ patris, de quib. loquitur, sunt, solo imperio resuscitare mortuos, expellere dæmones, curare quæuis morborũ genera. Si, inquit, nõ facio opera quę nemo operari potest nisi Deus pater meꝰ, liberũ vobis facio non credere mihi asserenti me esse filiũ Dei,& vnum eum patre. Contra si facio ea opera, vt me facere res ipsa declarat, etsi propter susceptæ naturæ infirmitatẽ, aut propter odiũ mei, qd animos vestros occupat, non vultis credere mihi verbis de meipso testificanti, saltẽ operibus credite idem, quod ego verbis de me testificãtibus, vt ex operib. cognoscatis,&, hoc est, credatis, quod pater ĩ me,& ego in patre, id est, quod ego,& pater vnũ sumus,& individua societate alter alteri cohæreat. Quo enim prius dixit, *ego & pater vnum sumus*, nũc dicit, *ego in patre, & pater in me*, quo apud Ioannẽ etiã postea significauit naturæ vnitatem, idque valde apte. In omnibus enim creaturis nõ possunt inueniri duo, quorum vtrumq; proprie loquẽdo dicatur esse in alio, idque ideo, quia nõ repertiuntur duo quorum sit vna eademque numero natura. Quia vero vna est patris & filii natura,& subsãtia,& patris subsãtia tota est in filio,& filii vicissim in patre, ideo totꝰ pater in filio,& totus vicissim filius subsistit ĩ patre. Eodẽ autem modo, quo hic ab operibus probat se vnũ E esse cum patre, idque de se credendum, etiã postea argumẽtatur in vltima cœna c. 14. dicens Philippo, Nõ credis, quia ego in patre& pater in me est. Verba, quæ ego loquor vobis à meipso nõ loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Nõ creditis, quia ego in patre, & pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite.

QVAEREBANT ERGO EVM APPREHENDERE, ET EXIVIT DE MANIBVS EORVM. Græca pro, ergo, habent rursum, vt significetur eos modo voluisse dominum comprehendere, quemadmodũ olim tentauerant, vt scribitur supra ca. 7. & 8. Quãquã ergo diuina Christi virtute, eiusque efficacib. verbis retracti fuerint

à la

Universidad de Deusto
Biblioteca

à lapidatione,tamen vt erant impersuasibiles, nõ penitus depositurũ animum persequendi ipsum, sed quemadmodum olim, ita & modo tentabant eum comprehendere, verum ipse rursum diuinã suam virtutem declarans,exiuitè manibus eorũ. Modus autem quo exiuit,cum hic nõ explicetur videtur fuisse ille qui descriptus est capite 8. quã do scilicet reddidit se Iudæis inuisibilẽ.Nõ semel autem ad hunc modum,sed frequenter subtraxit se Iudæorũ manib.vt mõstraret,quòd neq; tẽpore passionis cõprehensus, aut in cruce detentus fuisset,nisi voluisset.Secedit autem in fines Iudęę C cedens Iudęorum furori,& absentia sua mitigari faciens eorum morbum.Porro trans Iordanẽ vadit in eum locum, vbi erat Ioannes olim baptizans in principio,nõ temerè hunc sibi deligẽs locum,sed,quod ad literã quidem attinet, ob id,vt occasione loci prouocarentur homines ad conferendum Iesum cum Ioanne, & in memoriam eis reducerentur præclara Ioãnis de Iesu testimonia in loco perhibita, quẽadmodũ occasione loci euenisse mox Euãgelista Ioãnes cõmemora,satis significãs ob quam causam dominus illum locũ delegerit suo secessui. Locus autem quẽ Euãgelista notare voluit,dicens,i eum locum vbi erat Io D annes baptizans primum,fuit Bethabara, vbi ca. primo dixit Baptistam trans Iordanẽ baptizasse, ac de Christo post se vẽturo præclara testificatũ, eundemque ibi digito demonstrasse præsentem. Deinde vero capite 3.eundem Ioannẽ baptizasse mutato loco dicit in Aenon,iuxta Salim.Quoniã autem in Bathabara olim ad Ioannem dominus venerat,ideo hic dicit eum iterũ abiisse in eũ locum,in hoc ergo loco deserto cõmoratus est aliquamdiu dominus, veluti pertæsus ciuitatũ impietatem.Et ecce pleriq;tum celebritate loci propter Ioannem,tum magis fama Christi,quæ nusquam eum latere permisit,exciti venerunt ad eũ quib.solicita suę benignitatis officia impẽdit.Docebat enim,vt habet Marcus:& laguidos curauit vt habet Matthæus.Cæterum quoniã miracula etiã hic operabatur,occasione loci prouocati sunt pœnitentes qui conuenerant, primũ quidem ad comparãdum Iesum cum Ioannes quoad miracula,vnde dixerunt,Ioanne quidem signũ fecit nullum, cũ scilicet iste multa & magna faciat signa. Nam altera comparationis pars causa breuitatis est prætermissa. Quod autẽ significare voluit eos dixisse Euangelista tale est,Si Ioanni credidimus qui nullum fecit signũ,multo magis huic,qui tot tantaque operatus est signa,quibus dictoru suorũ fidem cõciliat.Deinde vero etiam occasione loci memores Ioannis de Iesu testimoniorum dixerunt,omnia autem quæcũque dixit Ioãnis de eo, vera erant,hoc est,multa quidem & præclara Ioãnes de hoc testatus est& prædixit,quę omnia vera fuisse cum ea diceret,iã res ipsa satis declarat. Itaque per hæc duo,nẽpe cõsiderationem excellẽtiæ Iesu supra Ioãnẽ,& recogitationem testimoniorũ Ioãnis de Iesu, factũ est vt multi illi crederent in eum.Græci enim habent,multi illic credi derunt in eum.Nec est otiosum aduerbium,illic, sed significat quòd locus ille mire profuerit.Porro nõ caret mysterio etiam secessus iste domini è Iudęa,& Ierusalem in locum desertum,eumq; iuxta Iordanem,cum magno fructu subsecuto. Typusenĩ fuit,significans relicto ob incredulitatem Iudaico populo dominũ transmigraturũ ad desertas gentes,apud quas Iordanis esset,hoc est,baptismatis fons, atq; hic multos credituros in eum quem Iudæi nõ solũ noluerãt agnoscere sed & p secuti sunt capitali odio. Quod autem trãs Iordanem abiit dñs,ibiq; ad eum multi venerunt,mysticè significat,auctore Theophylacto,necesse esse,vt p baptisma qs veniat ad Christum.Trãsmissio enim Iordanis,baptismi significat transitum.

PROPONVNTVR PARABOLAE DE OVE, DRACHMA, & filio perditionis. LVCAE 15. CAPVT. XCIIII.

A.18.71 *ERant autẽ appropinquantes ei publicani & peccatores vt audirẽt illũ.Et murmurabant Pharisæi & Scribæ,dicẽtes, Quia hic peccatores recipit,& mãducat cũ illis.Et ait ad illos parabolã istã dicens, Quis ex vobis homo,qui habet cẽtum oues,& si perdiderit vnã ex illis,nõne dimittit nonaginta nouẽ in deserto,& vadit ad illã, quæ perierat,donec inueniat eam?Et cum inuenerit eam,imponit in humeros suos gaudẽs, & veniẽs domũ conuocat amicos,& vicinos, dicens illis,Congratulamini mihi, quia inueni ouẽ meam,quæ perierat. Dico vobis,quòd ita gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente,quã super nonagintanouẽ iustis, qui nõ indigent pœnitentia.Aut quæ mulier habens drachmas decem,si perdiderit drachmã vnã,nonne accẽdit lucernam,& euertit domum,& quærit diligenter,donec inueniat eã?Et cũ inuenerit,conuocat amicas,& vicinas dicens,Congratulamini mihi,quia inueni drachmam,quã perdiderã.Ita dico vobis, gaudiũ erit corã Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Ait autẽ,Homo quidam habuit duos filios,& dixit adolescentior ex illis patri:Pater,da mihi portionem substantiæ,quæ me contingit, & diuisit illis substantiam.Et non post multos dies cõgregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam,& ibi dissipauit substantiam suam,viuendo luxuriosè. Et postquã omnia consummasset,facta est fames validа regione illa,& ipse cœpit egere.Et abiit:& adhæsit vni uium regionis illius,& misit illum in villam suam,vt pasceret porcos, & cupiebat implere ventrẽ suũ de siliquis,quas porci mãducabant,& nemo illi dabat:In se autem reuersus dixit,Quãti mercenarij in domo patris mei abundãt panibus?ego autem hic fame pereo.Surgam,& ibo ad patrem meum, & dicã ei.Pater, peccaui in cælum,& corã te,iam non sum dignus vocari filius tuus:fac me sicut vnũ de mercenariis tuis.Et surgens venit ad patrẽ suũ:Cum autem adhuc longè esset,vidit illum pater ipsius,& misericordia motus est,& accurrens cecidit super collũ eius,& osculatus est eum.Dixit que ei filius, Pater, peccaui in cælum,& coram te,iam non sum dignus vocari filius tuus.Dixit autem pater ad seruos suos, Cito proferte stolam primam,& induite illũ,& date annulum in manum eius, & calceamẽta in pedes eius*

eius, & adducite vitulum saginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur,quia hic filius meus mortuus erat,& reuixit:perierat, & inuentus est. Et cœperunt epulari. Erat autem filius eius senior in agro,& cùm veniret,& appropinquaret domui,audiuit symphoniam, & chorum, & vocauit vnum de seruis,& interrogauit quid hæc essent.Isque dixit illi. Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum,quia saluum illum recepit.Indignatus est autem,& nolebat introire. Pater ergo illius egressus cœpit rogare illum.At ille respondens dixit patri suo:Ecce tot annis seruio tibi,& nunquam mandatum tuum præteriui,& nunquam dedisti mihi hœdum,vt cum amicis meis epularer:sed,postquam filius tuus hic,qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi:Fili,tu semper mecum es,& omnia mea tua sunt:epulari autem, & gaudere oportebat,quia frater tuus hic mortuus erat,& reuixit:perierat,& inuentus est.

ERANT AVTEM APPROPINQVANTES EI PVBLICANI ET PECCATORES, VT, &c.) Inter multos,qui in fine capitis præcedentis dicti sunt ab aliis Euangelistis conuenisse ad Christũ,eodem loco etiam accesserunt eum peccatores & Publicani,quales olim eodem loco causa doctrinæ, & baptismi ad Ioannem confluxerant. Tantã enim Dominus præse tulit erga omnes benignitatem,vt nemo quantumuis multis,& grauibus obnoxius peccatis,quantumuis aliis abominãdus,ob suam impuritatem vereretur accedere illum etsi sanctissimum,& ab omni vitio B alieniſſimum.Tanta rursum doctrinæ eius fuit efficacia,& dulcedo,vt & eos, qui iam vitiis,& rebus huius seculi penitus erãt addicti, ad se traheret discendi causa.Id videntes Scribæ,& Pharisæi qui nusquã aberant à Domino,vbique, & semper quærentes,quod carperent,cum cõgratulari meritò debuissent peccatoribus resipiscere cupiẽtibus, & collaudare Domini benignitatẽ, quòd neminẽ fastideret,aut à se submoueret,solito suo more cõtra Dominum murmurabant, id in eo reprehendentes,quod summè fuerat prædicandũ,idque ex suo ingenio,& more,sanctitate alicuiusindignum C reputantes,quod certissimũ veræ sanctimoniæ signum est.*Hic* inquiunt,*peccatores recipit, & manducat cum illis.* Similem calumniam Pharisæorum descripserunt suprà Matthæus ca.9.Marcus ca.2. & Lucas cap.5.vt est in ca. Concordiæ 33.Quod autem dicunt tale est;Hic,qui nouam quandã sanctimoniam profitetur, tamen non vitat malorum consortia,sed notos, & infames etiam peccatores ad colloquium admittit,& adeò non fugit cõgressum,vt cibum etiam cum illis capiat,non cogitãs quòd malorum contubernio contaminẽtur boni. D Itaque Dominus vt suum factum a Pharisæorum calumnia vindicaret,& illorum fastuosam sanctitatem coargueret tres parabolas proposuit,diuersis argumentis eodem tendentes, nimirum vt ex iis,quæ in quotidiana accidunt consuetudine, intelligerent omnes,quanta cura peccatores sint ad resipiscentiam inuitandi, quantaque benignitate recipiendi,cùm resipiscunt,& quantopere sit omnibus gaudendum de eorum resipiscentia, & recẽptione,tantũ abest,vt quis obmurmuret,aut inuideat,ac reprehendat. Dicit ergo Euangelista;

ET AIT AD ILLOS PARABOLAM ISTAM DICENS;QVIS EX VOBIS HOMO QVI, &c.)Primam hanc parabolam etiam Matthæus suprà habuit capite 18. in capite Concordiæ 71. sed cõtractius illic posita est quàm hoc loco, & ad alium tendit scopum. Illic enim dicta est,vt ex ea intelligentes & quãta cura Deus quẽlibet peccatorem requirat, & quanto cum gaudio resipiscẽtem suscipiat,duplici hoc nomine caueamus,ne quem quantumuis pusillum, & abiectum scandalizemus. Hic vero ad eum finem dicta est,vt intelligentes quãta cura peccatores sint requirendi,& quanta clementia suscipiendi, non obmurmuremus iis, qui eos requirunt, & suscipiunt, sed congaudeamus recipientibus & receptis quemadmodum supra mox dictum est. Esset autem clarior lectionis nostræ contextus, si & in prima parabola,& in secunda,quæ cũ prima omnino est similis generis, pro *nonne* legeretur aduerbium,non,quemadmodum in capite 92. diximus in aliis duabus parabolis apud Lucã esse faciendum,ne duæ simul sint interrogatiuæ dictiones diuersæ in vna quæstione,quę faciũt orationẽ imperfectam.Et tamen hic rursus quidam in prima parabola vertit,nonne,cùm in secunda vertat non.Porro vt commodè parabolę istæ tractentur, sciendum quod in duabus his prioribus,quę similis sunt generis,Dominus ex iis, quæ in rebus humanis quisque erat facturus,& in quotidiana cõsuetudine accidere solent, ostendere voluit non esse mirandum,si peccatores admitteret,& recipereter. Sibi enim ad instar hominis,qui ex multis ouibus vnam perditam,aut mulieris, quæ ex multis dracmis vnam perditã diligenter requirit, & ob repertam vehementer gaudet,alioſque ad congaudendum sibi prouocat,merito summã esse curam vt perditum, & adhuc errantem quemque ad electorum numerum pertinentem in viam reducat, electisque coniungat,eoque cũ Publicanis,& peccatoribus lubenter congredi,vt ad resipiscentiam eos prouocaret,ex qua & sibi, & secum Angelis Dei singulare gaudium sit prouẽturum, atque ob id Pharisæos,& scribas,qui illud iniquè ferebant, declarare se diuersam à deo,atque sanctis eius Angelis mentem habere ac prorsus prauam,& satanicam.Hic est parabolarũ scopus a domino intentus,quemadmodum patet ex applicatione ipsius, quanquã ea ab ipso non nisi ex parte fiat,pro more enim suo reliqua relinquit nostræ intelligentiæ. Et quidem intellecto scopo intẽto à domino per has parabolas,iam hic consistere liceret,vt nõ inquireretur vlterius,quid mysticè per hominem habentem centum oues in prima parabola significetur,quid per centum oues,quid per 99.relictas in deserto,& sic de reliquis:& in secunda, quid per E mulierem, quid per decem drachmas, &c. Quæ enim de homine habente centum oues, & muliere habente decem drachmas dicuntur,non tã obid dicuntur,vt per ea aliquid mysticè significatum intelligamus, quam vt ex comparatione illarum personarum cum Christo intelligerent omnes illius factum à calumnia liberum esse,& Pharisæorum murmurationem iniustã esse,& impiam.Iam in comparationibus vnius cũ alio non est necesse

Universidad de Deusto
Biblioteca

illud cui aliquid cõparatur significationem habe A re mysticã. Tamen quoniã in his parabolis, & aliis omnibus quanquã sint nudæ cõparationes, antiquissimi patres, Græci pariter & Latini, mysticè aliquid significatum intellexerũt per ea quæ in exẽplis humanis dicũtur, sicut etiã satis apparet ex singulari exemplorum delectu, & rei diligenti descriptione & narratione, hinc vlterius videndum quæ sint harũ parabolarũ mysticę significationes quę sic commodè tractabuntur, si dicamus in prima quidem parabola dominum induxisse exemplum hominis habẽtis centũ oues, vt significaret se verũ esse pastorem, cui à patre oues rationales B sunt commissæ: per centum oues, significasse certum & perfectum electorũ numerum (Centenarius enim numerus perfectus est) per vnã vero ouẽ perditã, vnumquemq; electum ãdhuc errãtem. Per hoc quod relictis 99. in deserto, homo ille abiit ad illam quę perierat donec inueniat eam, significauit se singulariter venisse in hunc mũdum vt peccatores requireret, nec destiturum donec inueniat quotquot ad electorum numerũ pertinẽt. Per hoc quod homo ille inuentam ouem erraticã non increpat, aut præ ira percutit, aut occidit, sed imponit in humeros suos gaudens, aliisque coniungit, & domum veniens etiam vicinos & amicos ad congaudendum inuitat præ nimia gaudij magnitudine, significauit se nõ indignari oui errabundæ ob pristinos errores, sed singulari dilectio C ne & prouidentia prosequi, nec se tantùm ob eius salutẽ gaudere, sed secum omnes cœlestes spiritus sibi amicos & vicinos. Sic & in secunda parabola rectè intelligitur se ob id cõparasse mulieri, quod ipse esset sapientia patris: per decem drachmas, rursum certum & perfectum electorũ numerum significasse, quòd & denarius numerus sit perfectus. Perfectus est autẽ electorum numerus, quia tot sunt quot esse conueniebat & oportebat. Per drachmas rectè significantur electi, quòd imaginẽ & similitudinẽ Dei in se impressam habent, aut potius signaculum illud de quo Paulus: Nouit do- 2. Tim. 2.
minus qui sunt eius. Per drachmã perditam idem D significatum quod per ouem perditam. Per hoc quòd mulier accẽdit lucernam, & euertit domum vel, vt potius legendum esset, euertit domum, & quærit diligenter donec inueniat eam; significarunt diuinam sapientiam per assumptam humanam naturam quã luce suæ diuinitatis impleuit, fugasse tenebras huius mundi, ac mundum hunc veluti domum suam repurgasse, & circumeundo per ciuitates ac vicos, mittendoque Discipulos in vniuersum mundum, diligenter quæsisse vnumquemque perditum peccatorem, deq; eius salute cum suis Angelis singulari, & magno affici gaudio. Hæc mystica parabolarũ istarum tractatio, & per singulas partes accommodatio conuenit intentioni, & scopo domini. Cæterom est apud pa- E tres & alia mystica harum parabolarum tractatio qua per centum oues, & decẽ drachmas, intelligitur Angelica simul, & humana natura, vt 99. oues relictæ in deserto, & nouem drachmæ non perditæ, sint Angeli propter nouẽ choros Angelorum; vna autem ouis & drachma perdita significet humanam naturam perditam in Adam, ad quã inueniendam Christus relictis in cœlo Angelis, venit in hunc mundum, magno, & infatigabili labore quærens repertam Angelorum numero cõiungere. Verùm istud non esse, quod dominus significa- re potissimum voluerit, patet ex conclusione, qua parabolas suo proposito accommodat dicens; *ita dico vobis, quia gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente*, quo satis significatur per vnam ouem, aut drachmam perditam se significasse vnum quemuis peccatorem potius quàm totam humanam naturam. Neque tamen ea patrum tractatio tanquam vana est reiicienda, quia, vt dictum est in parabola Samaritani, dominus in omnibus ferè suis parabolis, præter id, ad quod primo, & principaliter assumitur, mysteria aliqua nobis voluit commẽdare, quemadmodum & factis, ac miraculis suis, quæ mysteria in parabolis; & factis domini significata cùm patres abinitio concorditer intellexerit, verisimile est eos accepisse per manus ab Apostolis. Sin minus, vana certè ob patrum auctoritatem haberi non potest huiusmodi tractatio. Quod autem dicitur in conclusione primę parabol, maius esse gaudiũ in cœlo super vno peccatore pœnitẽtiam agente, quàm super nonaginta iustis, qui non indigent pœnitẽtia, duplicem habet quæstionẽ. Primum enim qui sunt iusti, non egentes pœnitentia, cùm scriptura *Luc. 15.* dicat, non esse iustum, qui non peccet, ita vt vnus quisq; dicere debeat; dimitte nobis debita nostra. Deinde quomodo maius est gaudiũ de vnius peccatoris conuersione, quàm multorũ iustorum iustitia, cùm maius bonum sit multorum iustitia, & innocentia, quàm vnius pœnitentia? Ad hęc dupliciter responderi potest. Primò, vt dicatur Dominum loqui de iis, qui putabãt se iustos, nec egere pœnitentia, quales erant Pharisæi contra quos hæc dicta sunt, quemadmodum aliqui intelligunt illud à domino dictum occasione similis calumniæ; Non veni vocare iustos, sed peccatores, Maius enim esse gaudium deo, & Angelis de vnius peccatoris vera pœnitentia, quàm de multorum præsumpta iustitia, nullũ est dubium. Quod si, vt magis est intelligendũ, accipiatur dominus loquutus de iis, qui sunt iusti secundùm eum modum, quo in scripturis aliqui dicuntur, & sunt iusti; dicendum ipsum asserere tales non indigere pœnitentia, quia in statu salutis cõstituti nõ egent status mutatione, quam includit nomen pœnitẽtiæ, nec tali egent pœnitentia, quali ii, qui ex professo sunt peccatores. Maius autem gaudium dicit esse devno pœnitente quã multis iustis, ad eum modũ quo in hac eadẽ parabola dixit apud Matthæum, hominem aliquem magis gaudere super errabunda oue reperta, quã super 99. quæ nõ errauerunt, videlicet quia maius actuale, & sensibile gaudiũ est de vnius pœnitentia quàm multorũ innocentia: quomodo pater aliquis magis gaudet de vnius filii restituta valetudine, quàm de multorum filiorum, qui nunquam fuerunt in periculo integra sanitate, etiamsi omnes filios ex æquo diligat, aut sanos etiam magis diligat. Cogitandum enim dominum in multis vulgarissimè locutum, atque de diuinis, ac spiritualibus rebus disseruisse, tanquam de humanis. Cæterũ D. Grægorius etiam aliam indicat rationem dissoluendæ quæstionis secundæ, scribẽs in homilia in hunc modum; Plus autem de conuersis peccatoribus quã de stantibus iustis in cœlo gaudium esse fatetur, quia plerumque ii, qui nullis se oppressos peccatorũ molibus sciunt, stãt quidem in via iustitiæ, nulla illicita perpetrãt, sed tamen ad cœlestem patriã nõ anhelant, tantoque sibi in rebus licitis vsum præbent, quãto se perpe-

trasse nulla illicita meminerunt. Et plerunq; pigri A remanẽt ad exercenda bona præcipua, quia valde sibi securi sunt, & nulla cõmiserint male grauiora. At contrà nonnunquam ii, qui se aliqua illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore compũcti inardescunt in amorem Dei, se seq; in magnis virtutib. exercent, cũcta difficilia sancti certaminis appetunt, omnia mundi derelinquunt, honores fugiunt, acceptis contumelijs lętantur, flagarãt desiderio, ad cœlestem patriam anhelãt, & quia se errasse à Deo considerant, dãna præcedentia lucris sequentibus recompensant. Maius ergo de peccatore conuerso quàm de stãte iusto gaudium fit in cœlo, quia & dux in prælio plus eum militẽ diligit, qui post fugam reuersus hostẽ fortiter premit, quàm illum, qui nunquã terga præbuit, & nũquã aliquid fortiter gessit. Sic agricola illam amplius terram amat, quæ post spinas vberes fruges profert, quàm eam, quæ nunquã spinas habuit, & nũquam fertilem messem producit. Hæc ille, D. Cy- B prianus libro de dupliei martyrio hęc omnia prędicta sic ferè paucis complexus est; Nõ hoc sic accipiendum est quasi Deo, & Angelis eius gratius sit, post lapsum redire ad pietatẽ, quàm citra lapsum perseuerare in innocentia. Sed scriptura suo more loquitur secundùm affectus humanos, illud testatũ esse volens, Deo gratissimã esse peccatorũ conuersionẽ. Non enim quærit mortẽ peccatoris sed magis vt conuertatur & viuat. Atq; interdum piorũ hominum lapsus quamuis enormes diuina dispensatione vertuntur in summũ Ecclesię profectũ. Sic lapsus est Apostolorũ princeps, sic Paulus doctor gentium, sic Maria Magdalene, quibus nũc Ecclesia pręcipuè gloriatur quorũ lapsus cesserũt in stabilimentum, ac solatiũ domus Dei. Præterea nõ hic loquitur de verè iustis, sed de iustitia Pharisaica, quemadmodũ alibi dicit: Non est opus sanis medico, sed malè habentibus. Hæc ille.

AIT AVTEM: HOMO QVIDAM, &c.) Eodem tendit hæc parabola, quo duo præcedentes, sed alio modo proposita est quàm duæ præcedentes, & alterius est ab illis generis: quædam etiã apertius quàm illæ significat, & rursum plura D præter illos significat, ita vt ob eorũ, quę per eam docentur multitudinem, plurima eius sit vtilitas. Superiorib. enim parabolis aperte quidem notatur gaudium Angelorum de conuersione peccatoris, & ex consequenti notatur obmurmuratio Pharisæorum, hic verò ea aperte notatur & reprehenditur. Deinde superioribus parabolis significatur quidem quanta cura requirat dominus peccatorem: hac verò, quanta benignitate resipiscẽtem, & reuertentem suscipiat, & qualis esse debeat vera peccatoris pœnitentia, quantaq; huiusmodi pœnitentiæ sit vis apud Deũ, ita vt summe vtile fuerit hanc tertiam parabolam superiorib. adiecisse, ne intelligeremus citra motũ, & studium nostrę voluntatis homines peccatores ad salutem, & veritatem adduci sola cura, & gratia Dei. Superiores enim parabolę commendant nobis pręuenientem Dei gratiã, quæ peccatores prærequirit: hæc verò tertia commonstrat necesse esse etiã, vt peccatores Dei gratiam requirant, & ambiant. Porrò superiores parabolæ exempla sunt, ab iis, quæ in quotidiana accidunt consuetudine desumpta, nõ sine comparatione huiusmodi exẽplorum ad rem eam, ad quam declarandam assumuntur: hęc verò citra expressam aliquam comparationem, certi alicuius hominis factũ proponit veluti rem gestã, ex qua relinquitur intelligendum allegorice quòd significandum erat secundùm exigentiam rei, de qua agebatur. Cuius generis parabolas plerasque habet Lucas, vt c. 10. parabolã de homine, qui incidit in latrones: ca. 14. parabolam de homine, qui fecit cœnã magnam: cap. 16. de diuite epulone: & eodem de eo, qui habuit villicum iniquitatis: ca. 18. de duobus, qui orandi gratia ascenderunt in tẽplum: cap. 18. de homine nobili, qui abiit in regionem longinquam. His parabolis similes sunt duæ illæ, quæ Dauidi propositę fuerũt, altera à Nathã propheta, de rapta oue pauperis à diuite: altera à muliere Thecuidite, de duobus filiis, quorum vnus alterum occiderat. Quales parabolæ magis sunt ænigmata, & obscuræ allegoriæ quam nudæ parabolæ. Vt autem hæc parabola, in qua sub exẽplo humano diuina, & spiritualia significãtur, cõmodè ad indicandam domini intentionem tractetur oportet imprimis eam ad literam tractare, veluti narrationem rei aliquãdo gestæ circa duos vnius patris filios, ac tũ indicare, quæ sint significata à domino huiusmodi narratione, nõ disquirendo singula anxie, cùm certũ sit in omnib. parabolis multa dici pro exigentia exempli, quod assumitur, magis quã pro significatione rei, propter quã parabola proponitur. Dicit ergo; *Homo quidam habuit duos filios, quorum adolescentior*, qui scilicet per adolescentiam minus sapiebat, nec, vt accidere solet, ferebat subesse imperio patris etsi benignissimi, sed libertatis auidus erat, dixit patri suo, *Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit*, id est, quæ mihi obuenit, & ad me pertinet, quasi diceret, experiri cupio, qd ex hoc lucri facere possim meo marte. perlustrare volo regiões, vt ex multarum rerũ vsu prudentiã mihi cõparem. Pater, vt erat indulgens, filij petitionem recusare noluit, tum quòd rem iustam, aut certe non iniquam petere videretur: tum quia inuitũ retinere non indicauit expediens. Itaque partitus est inter duos filios substantiam, vnicuique assignans suã portionem cum potestate vtendi, vt vellet, nõ tamen sine spe profectus. Ac maior quidem nõ sese separauit à domo paterna, sed se, suaque omnia in eius potestate reliquit, habens cùm illo omnia cõmunia, nimirum prudentia sua, quàm per annos maiorem habuit, secum cogitãs hac ratione se sibi, suisque rebus melius cõsulere. Minor verò intra dies paucos, diuenditis omnibus, cõtracta prę sente pecunia, peregrè profectus est in regionem longe à patria dissitam. Ibi autem cõstitutus, cum sui iuris iam esset, & à patre semotus, qui illum ad honestatem suis consiliis prouocare posset, ex sese vero per adolescentiam non saperet, & ad vitia, ac E luxum non solùm pronus esset, sed etiam aliorum consortio iuuenum inuitaretur, factũ est, vt breui tempore dissipauerit omnem substantiam suam, idque non infœlicibus negociationibus, aut aliis infortuniis, sed viuendo luxuriosè, hoc est, agendo cum meretricibus in omni luxu vestium, & cõniuiorum, vt adolescentibus, vt pote ad libidinẽ, & luxum pronis, vsuuenire solet. Non enim per hoc quod dicitur, *luxuriosè*, inhonesta tantũ venus significatur, quãuis ea maxime, sed & omnis luxus vestium, & conuiuiorum, qui libidinis causa fieri fere solet. Vnde postea expostulat senior filius, q hic deuorauit substantiam suam cũ meretricibus. *Postquam autem omnia consummasset*, id est, consum-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pisset,orta est fames ingés in regione illa, in qua A iuuenis peregrinabatur,vnde etiã ipse amicis iam simul,& re destitutus, cœpit egere , adeo vt præ inopia,gladio,vt dici solet,acerbissimo,is , cui olim graue erat,subesse clemẽtissimo patri,coactus sit sese tradere in seruitutẽ ciui peregrino,& barbaro,qui illum non ciuili alieni labori,& seruitio applicuit,q forte nulluma rtificiũ,quale in ciuitatibus exerceri solet,didicisset , sed è ciuitate misit in villã suã,hoc est,in agrum suum (Græcè enim est εἰς ἄγρους)idq; non vt pasceret oues,aut boues, sed vt pasceret porcos,quos pascere dedecorosissimum est officium apud omnes homines,sed maximè apud Iudæos , abominantes carnem suillam. Cumque liberali genere natus in tam fœdam seruitutẽ sese demisisset ventris gratia,non est tamen B vel hac ratione assecutus,quod quærebat. Cupiebat enim implere ventrem suũ nõ solum frumento , nec tantùm ipsis leguminibus , quib. pauperes in magna egestate vesci solent, sed etiam siliquis,hoc est,folliculis ipsis, quibus legumina includuntur,quas porci manducabant,& tamẽ nec has quisquã illi dabat ad saturitatem , ita vt semper esuriret, nec vnquam pleno esse ventre,ipsisque iam etiam porcis esset infœlicior,quibus seruiebat verius,quam imperabat.Nomine enim siliquarum hic significari leguminũ folliculos,quæ propria est significatio eius nominis , qđ alioqui varia significat,apparet ex eo,quod additur ; *quas porci manducabant.* Nam Plinius de fabis loquens C lib.18.ca.12.ait:Nam siliquę,caulésque gratissimi sunt pabulo pecori.Et Ambrosius ad hanc nominis significationem respexisse videtur,cùm in hũc locum scribens sic habet ; Qui autem aptior huiusce modi hominibus cibus,quàm is , qui siliquæ modo intus inanis , foris mollis est , quo corpus non reficitur , sed impletur , vt sit magis oneri quàm vsui.Eodem respexisse videtur Diuus Augustinus dicẽs:Siliquæ,quibus porcos pascebat,seculares doctrinæ sterili vanitate resonantes, de quibus laudes idolorum,fabularumq;ad deos gentiũ D pertinentiũ vario sermone , atque carminib. percrepant.Nescio tamen,si huic significationi nominis,in qua,cõueniat dictiõ Græca hoc loco posita à Luca, nempe κεράτιον , quæ Græcis dicitur à κέρας hoc est,cornu. Dicitur autẽ etiam arbor quædã siliqua,quæ Græcis Ceratonia dicitur,Latinis siliqua Græca,quòd fructum ferat siliqua obtectũ fabæ cuiusdam more , de qua Columella libr. 15. ca. 10.Siliquam Græcam,quam quidam ceration vocant , & Persicum , ante brumam per autumnum serito.Huius fructus etiam dicitur siliqua,& est lignosus falcatus digitali longitudine,latitudine pollicari,quatuor intus grana continens, quæ ceratia a cornu similitudine appellãtur.Plinius li. E 15.ca p.24.vocat has siliquas prædulces, de quib. forte locutus est Horatius , dum dixit. Pasci siliquis ,& pane secundo. Ad hãc significationem respexisse videri potest Euthymius auctor Græcus, sic scribens;Siliquæ ad breue spatium gustui dulcescunt,deinde vt plurimũ constringunt.dulcedinem siliquarum notauit etiã D. Chrysostomus in homilia super hac parabola,similiter & Theophylactus,vt dicetur postea. Et hactenus quidem parabola proponit filij iunioris insipientiam,& quæ eam secuta est miseriam: deinde verò proponit eiusdem ex miseria natam seriam pœnitentiam,patrisque erga eum summam benignitatem.In se,in quit reuersus, hoc est , iam tandem per summam inopiam & miseriam ad sui considerationem conuersus , qui prius per illecebras huius mundi veluti mente captus erat,& extra se raptus,nihil eorum,quæ ad suã spectabat salutẽ , cõsiderans , dixit. *Quanti*, id est,quã multi , nõ solum vernaculi serui,sed etiam mercenarij , qui mercede conducti suam operam aliis locant, in domo patris mei abundant,non dico siliquis,quas ego desidero,sed panibus:ego autem tam diuitis patris filius , qui olim mercenariis patris mei longe eram fœlicior, iam in extera regione etiã mercenarius effectus, longe sum infra illorũ fœlicitatem,cum fame hic peream. Atque hic quidẽ primus erat ad salutem gradus,reminisci vnde decideram , & quò recideram. Restabat , vt ne animum plane deiiceret , & desperans sibi necem inferret , aut fame penitus enecari sineret.Itaque ex cõsideratione clemẽtię paternæ spem bonam concipiens,sic apud se proposuit,& cõsultauit.Deposito mœrore, qui me in terram prostratum detinet,resumpto animo , qui in summa infœlicitate hac totus iacet, reiecta segnicie istius sordidę pastoralis curę,surgã, & ibo confidenter ad patrem meum,non quòd habeam aliquid,quo me purgem , aut quod stultitiæ meæ præexam, sed vnam spem habẽs in paterna eius clementia,ob quam petere audeam, non quidem vt in pristinum locum me recipiat,nam eo me plane indignum feci,sed vt saltem inter suos mercenarios habeat. Itaque non cleuabo , non negabo culpam admissam,non hanc meam miseriam fortunæ,aut malorum consiliis ex consortio imputabo,sed paternam eius benignitatem compellans, simpliciter apud illum confitebor meã culpam. Plus enim apud illum valebit simplex confessio, & animus sibi vere displicens,quàm accurata purgatio.Dicam ergo ei:*Pater*,(nimirum hac appellatione ad clementiam eum commouens,)*peccaui in cœlum & coram te*,id est,& Deum offendi & te,iam non sum dignus qui vocer filius tuus,proinde illud tantùm peto , vt misertus mei me habeas eo loco,quo vnumquemlibet e mercenariis tuis.Porrò reperto hoc salutari,& vnico in summa desperatione consilio,supererat tertio loco,vt mox exequi studeret,quod illi recte in mẽtem venerat.Itaque surgens venit ad patrem suum. Cùm autem necdum peruenisset ad ædes paternas,& adhuc lõge esset,vidit illum pater ipsius,vt est oculata pietas,nec tamen iusta ira permotus refugit ab eo,ac sese illi subtraxit,sed mox ad aspectum miserię eius,quàm præ se ferebat nuditate,macie,vultúsq; tristitia,misericordia motus est , iustam iram flectens ad misericordiã. Nec misericordia simplici motus est,sed tanta,vt non expectato filii aduentu,ipse non tantùm procederet obuiam venienti, sed etiam accurreret,ac pietate nativa victus,nec dum auditis filij precibus, irrueret in collum eius ipsúmque oscularetur,non abhorrens eius sordes contingere.Hæc tametsi erant eximia argumenta propensi ad ignoscendum animi,ac benignitatis, quã prius sperare non poterat filius , non tamen ob id meditatam illam à se orationem plenam humilitate intermisit,quanquam integrã non est elocutus,siue quòd stupor , aut singultus vocem intercepit:siue quòd pater mox illius orationem abruperit,in quo maior adhuc,quã in prædictis obseruanda benignitas proponitur.Siquidem non solùm non intonat sæuis verbis,nec minitatur verberibus,aut abdicationem,sed omnium iniuriarum A immemor,filio seipsum dãnãte,ipse absoluit,cũque seipsum filius abdicaret,ipse pater restituit in pristinam dignitatem. Versus enim ad famulos ait ; *Citò proferte stolam primam ,& induite illum.* Est autem stola,vestis genus ad talos vsque demissæ, quæ non seruis,aut mercenariis cõuenit,sed filiis. Porrò Græcis hic additur duplex articulus,τὴν στολὴν τὴν πρώτην,qui sic explicari posset: stolam illã primam,aut illam stolam,illam,inquam, primam vt intelligamus non de qualibet stola dictum,sed certa quapiam.Quod autem dicitur,*primam*, quidam putant positũ pro præcipuam,sed rectius in- B telligitur significare pristinam,vt intelligamus filium exutum stola,qua in domo patris indui solebat,cùm abiret à patre , atque eandem à patre asseruatam iussam afferri.Iubet autẽ & annulo manus ornari,& pedes nudos calceamentis.Quin & præ nimio gaudio iubet stabulo vitulum adduci, non quemuis,sed vitulum saginatum,aut vt item hic est Græcè cũ duplici articulo, τὸν μόσχον , τὸν σιτευτὸν,id est,illum vitulum,illum,inquam,saginatum,vt certũ,& insignem vitulum accipiamus designari,eoque mactato omnes domesticos suos adcongaudendum sibi prouocat:quemadmodum in præcedentibus parabolis fecit,qui perditam ouem inuenit:& mulier quæ reperit perditam drachmam: vnde & ipse dicit de filio ; *perierat , & inuentus est.*Perierat autem mihi , scilicet sicut mor- C tuus erat mihi,& mihi reuixit. Mirabilis sanè his cuiusdã patris proponitur clementia , non solùm superans spem filij , sed & omnium opinionem. Quis enim putet in toto terrarũ orbe huiusmodi patrem reperiri posse?Et hactenus quidem de filij prodigi respiscentia,& patris erga eum clemẽtia. Sequitur tertio loco de filij senioris indignatione, & patris rursum etiam erga hunc non minus admiranda benignitate.*Erat autem* , inquit , *filius eius senior in agro* , non quidem porcos pascens , sed terræ colendæ intentus,aut prospiciens quid agerent mercenarij,& serui.Et cùm ex agro reuersus appropinquaret domui paternæ , *audiuit symphoniam*,id est,concentiũ musicũ lætantũ conuiuiarũ D *& chorũ*,id est,multitudinẽ concinentium & cùm intellexisset causam nouæ,& insolitæ lætitiæ , & præ omnibus magis se communi gaudio adiunge re debuisset,seruis congratulantib. fœlicitati fratris,ipse indignatus noluit intrare.Quòd cùm resciisset pater,cupiens etiam hunc communis lætitiæ participem esse, non neglexit indignabundũ, sed egressus ad illum,cœpit non, vt iustè poterat, increpare illum de iniusta , & impia indignatione,sed rogare illum blandè,vt , omisso stomacho, iungeret se communi conuiuio , paternam suam clemẽtiam etiam in hunc mirè ostendens.Ille verò nec tanta optimi patris comitate miteſcit , sed & cum patre arrogãter expostulat,& fratrem im- E piè accusat , dicens ; *Ecce tot annis seruio tibi , & nunquam mandatum tuum præteriui , & nunquam dedisti mihi vel hœdum , vnde cum amicis meis epularer iucunde. Sed , postquam filius tuus* (neque enim præ indignatione dicere voluit frater meus) hic qui deuorauit cum scortis substantiam suam (aut , vt habent Græci , tuam, quod est odiosius) venit,occidisti illi,quod habuisti pretiosissimum, & delicatissimum , nempe vitulum illum saginatum. His auditis, pater impia expostulatione non est commotus ad iram , nec , ne magis eum exasperaret,superbam,& falsam eius obmurmuratione redarguit,cùm ostendere potuisset,in quam multis frequenter mandatum eius præterisset, vt nemo est , qui non aliquando peccet , ac deinde quàm multis ipsum affecisset beneficiis,inter quę etiam hoc ei præstitit cura paterna,vt ei salua mãserit sua substantia , vtque in ea flagitia , eamque miseriam non prolapsus esset , in quam frater ipsius:sed his prætermissis,studet blãdis verbis indignantis animum placare,ac veluti satisfacere expostulanti filio,suggerens illi,quid esset in hoc negotio officij ipsius. *Fili* , inquit , *tu semper mecum es,& omnia mea tua sunt*;quasi dicat;Non est , quòd queraris quasi minus tibi faciam aut fecerim quàm fratri tuo , tu enim particeps semper fuisti omnium meorum gaudiorũ , & omnia mea in tua sunt potestate,vbique sunt communia.Quod verò ad id,quod in fratre tuo iam à me gestũ est, epulari , & gaudere te non indignari & inuidere oportebat:idque nõ solùm , quo patris gaudium tua congratulatione augeres , sed etiam quia hic ob quem gaudemus,frater tuus est , qui cùm nobis fuerit mortuus,iam reuixit: cum perditus nobis fuerit,iã inuentus est.Hactenus literalis ipsius exempli iractatio,quam ideo lõgius prosecuti sumus,vt imagine à domino tam acuratè deliniata probe inspecta,& cognita, melius solidam rerum mystice significatarum intelligentiam assequamur. Varij enim admodum multa & diuersa pro explicatione huius parabolæ dixerunt. Itaque in hac parabola tres personæ obseruãdæ proponuntur,duorum scilicet filiorum, & patris eorundem. Et in patre quidem summam clementiam exhibente vtrique filio , certum est dominum adumbrasse Deum patrem suum,aut,quòd hic eodẽ redit,seipsum verè hominem factum.In duobus autem filiis quanquã plerique intelligant significari duos populos,gentilem scilicet, & Iudaicum,nec is sensus omnino sit alienus a Domini intentione vt post dicetur,tamẽ si occasionem huius parabolæ obseruemus,satis apparet primo,& principaliter in duobus istis filiis dominũ significasse iustos & peccatores.Dicta est enim hæc parabola à domino occasione Pharisaicæ indignatiõis,qua Pharisæi indignabantur non quòd gentes reciperet, sed publicanos,& peccatores,qui vtiq; ex Iudęis erant,vt ostendit Diuus Hieronymus in epistola quadam ad Damasum Papã,in qua prolixe,& docte ad pontificis petitionem tractat hanc parabolam.Est autemin tomo 3.& incipit , Beatitudinis tuæ.Itaq;vt in genere parabolæ scopũ ostẽdamus docere hac dominus voluit , inexplicabilem esse Dei erga peccatores reuertẽtes misericordiã,atq; clementiam,adeo vt ea homines alios etiam iustos,aut iustitiæ nomine sibi placentes, licet horũ fratres , qui præcipue hinc gaudere deberent, offendat.Atque ita tacite arrogans Pharisæorum supercilium perstrinxit , qui fratrẽ illũ maiorem, de fœlicitate minoris dolentem tum referebant, damnantes quod in ipso Saluatore , Dei clemẽtia in præsenti congressu cum publicanis, & peccatoribus tam præclare sese exereret.Vt autem ad singularem partium tractationem descendamus,per adolescentiorem filiũ,peccatores designãtur, propterea quòd adolescentia ad vitium prona sit, quòdque iuuenilis cuiusdam stultitiæ,& instabilitatis sit,deserto optimo Deo patre,vitiorum seruituti sese addicere. Quod autẽ pater ad petiti o-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem filij iunioris,diuiserit filiis substantiam,signi A ficat,Deum vnicuique homini dedisse liberũ arbitrium,vt viueret vnusquisque nõ ex necessitate imperantis Dei,sed ex sua voluntate. Liberum enim arbitrium est velut portio substantię,quæ ad nos pertinet,quia humanę naturę debetur,ac per illud à cæteris distamus animantibus,deditque illud nobis Deus velut quasdam facultates, quibus nutriri,ac ditescere possemus. Vnde annotauit Diuus Hieronymus pro eo, qđ nos habemus, *substantiam*, Græcis esse τὸν βίον. Βίος autem, quod propriè est vita,significat Græcis facultates, quibus vita sustentatur.Nec iam hic quęrendũ quomodo filius iunior dicatur petisse portionẽ substãtiæ,cùm omnes ex natiuitate habeamus liberi arbitrij potestatẽ.Non enim singula sunt nimis curiosè persequenda,cùm non omnia sic possint in uenire in re significata, quemadmodũ in exẽplo. Satis ergo est hoc intelligere significatum,quòd, quemadmodũ pater parabolicus noluit filiũ inuitum retinere,sibique seruire:ita & deus omnes nos reliquit in manu proprij consilij, potestatem faciens viuẽdi,vt volumus.Potest autem substantię diuisio etiam referri ad omnia Dei dona, quæ diuersis diuersa Deus distribuit. Quòd autem iunior accepta sua substantia peregre profectus est in regionem longinquam,significat peccatorẽ nõ ferentem mite iugum Domini,iuuenili quãdã stultitia,& inconsideratione elongare se à Deo, non locorũ spatiis,sed affectu,propter quod dicit Psal

Psal. 72 mista;Ecce,qui elongant se à te, peribunt. Quod filius à patre separatus,& in regione lõginqua degens,dissipauit substantiã suã, viuendo luxuriosè,significat peccatorem à Deo iam elongatũ, ac iis coniunctũ,qui longè sunt à Deo, naturales liberi arbitrij vires, ac cætera Dei dona inutiliter expendere,eisque abuti,ac perdita, carnaliq; vita corrumpere.Omnis enim peccatorum vita rectè per luxuriam significatur, ob vitę huiusmodi lubricitatem,& carnalitatem,quodque omnis inordinatus rerum terrenarũ amor,& vsus,fornicatio quædam sit secundum scripturas.Quòd post omnia consumpta facta est fames, non simplex, sed D valida in illa regione,ac ob id cœpit egere,significat,φ bonis vniuersis naturæ simul, & gratiæ aut cõsuptis,aut corruptis,intellectu scilicet per peccata obscurato,& voluntate effecta infirma ad bonum,& multum inclinata ad malum,tum demum peccator inter malos viuens incidit in summam inopiam panis spiritualis,nempe verbi diuini, & virtutum,quibus mens nutritur, & confirmatur, Quamdiu enim necdum omnia sunt consumpta, habet peccator ex Dei dono,vnde vtcũque mentem in bone nutrire potest,suggerit enim semper ratio optima,& ad bonũ inclinat voluntas. Deinde si,consumptis omnibus, nõ est in regione illa longinqua,sed in regione fertili patris sui,hoc est si non est in malorum consortio,sed inter bonos, potest ab aliis panes spirituales, quibus inopiam subleuet,mutuo accipere. At,quando omnia sunt consumpta,& in regione quis est longinqua, necesse est,vt fiat fames valida,& incipiat egere,qui prius in Dei donis erat diues.Quod inopia cogente,iunior filius abiens adhæserit vni ciuiũ,aut ,vt legit diuus Hieronymus,vni de principibus regionis illius,significat peccatorem,suis cõsumptis, in summa inopia constitutum,magis magisque elongaria deo,ac iam perfectè,ac totaliter subiici dę-

moni,atque in eius venire potestatem, qui ciuis est,& princeps regionis peccati.Hic itaque illum in suam receptum potestatem, veluti in villã suã mittit ad pascendum porcos,siue quia illum iam impellit,vt se totum prodigiosis immergat vitiis & ab vrbanis luxibus degeneret ad brutales, ac tota sua impia vita pascat impuros dæmones, quorum cibus est ebrietas,luxuria,fornicatio, & vniuersa vitia, siue quia eum ita proficere facit in malo, vt iam & aliorum malorum fiat dux, & magister.Porci enim,inquit Theophylactus, sunt omnes, qui in luto vilium, & materialium affectionum volutantur.Nam porcorum oculi nunquam possunt sursum spectare, aliam sortiti formationem.Vnde & porcorum pastores cum non possunt compescere porcum clamãtem, resupinãtes illum efficiunt vt minus clamet.Etenim quasi in spectaculum veniant,spectãtes quæ nunquam viderunt,& aspicientes sursum stupescũt,& silent. B Tales sunt oculi eorum,qui male educati sunt:nũquam vident ea,quæ sursum sunt. Tales pascit is, qui multis in malitia præest,vt est scortorum hospes,vel Publicanorũ princeps, aut latronũ. Hæc Theophylactus.Quòd autem porcorum pastor in regione famis cupiebat saturare ventrem suũ de porcorum siliquis,nec dabatur;significat peccatorem huiusmodi semper quidem desiderare vt ventrem suum,hoc est,carnalem appetitum satiet his rebus,quibus dęmones,& impij homines pascuntur,& delectantur,nunquã tamen eam satietatem C assequi,quod nihil rerum huius mundi mentem hominis saturare queat, ac diabolus ipse semper in peccatoribus maius desiderium peccandi accendat. Potest autem per hoc quod dicitur, nemo dabat illi saturari de siliquis porcorũ;intelligi significari, quemadmodũ indicat diuus Hyeronym. quod diabolus,cũ aliquem sua arte deceperit,& proptiũ ei imposuerit iugum,accendatquidem in eo desiderium vanorum delectabilium,priuet tamen eum concupitis.Cum enim iam perfecte hominem possident dæmones, inuident ei satietatem appetitus,quã tamen suppeditabãt, priusquã illum sibi plane subiecissent. Hic sane intellectus magis conuenit cum exempli narratione. Porro per siliquas recte significata sunt vitia,& res carnales,secundùm vtramque vocabuli significationem superius positam.Sunt enim veluti vacui legumínum folliculi,quia promittunt quidem saturitatem,ac præ se ferunt quasi in eis cibus lateret, cum re vera sint inania,& appetitum fruentiũ eis non saturent sed distendant, & crucient. Deinde quemadmodum fructus arboris,quæ siliqua dicitur,dulcedinem habet,& asperitatem : ita pecca-

E tum ad tempus delectat, cruciat vero perpetuo. Sic enim Theophylactus.ɒ.Ambrosius, & Augu. siliquas mystice interpretantur steriles scientias seculares. Quam interpretationem post priorem adiunxit etiam ɒ.Hieronymus,sic scribens; Possũmus autem & aliter siliquas interpretari. dæmonum cib. est,carmina poetarum, sęcularis sapientia rhethoricorũ pompa verborum. Hęc sua omnes suauitate delectant, & dum aures verbibus dulci modulatione currentibus capiunt,animam quoque penetrãt,& pectoris interna deuinciunt. Verum, vbi cum summo fuerint studio ac labore perfecta,nihil aliud nisi inanem sonum, & sermonum strepitum suis lectorib. tribuant,nulla ibi saturitas veritatis, nulla refectio iustitię reperitur.

Studio

Studiosi earum in fame verti, & virtutũ penuria A perseuerãt.Hęc ille.qui deiceps docet quomodo seculares auctores sint legendi cum fructu, insectans in sacerdotes Dei,quiomissis Euangeliis,& Prophetis,comœdias legunt,amatoria Bucolicorum versuũ verba canunt,& id,quod inpueris nec essitatis est,crimen in se faciunt voluptatis.Sane ista posterior siliquarũ interpretatio,etsi etiãhuic explicationi cõuenit,qua per iuniorem,ingenere peccatores intelligũtur,maxime cõuenit ei tractationi, qua per prodigum hunc filiũ populus gentilis intelligitur de qua postea nõnihil. Auerten dum autem quàm graphice Dominus in ea quęhacten⁹ tractata est parabolę parte depinxerit,& ob oculos posuerit,(quo magis quisq; peccatũ detestaretur)ad quantam nõ solum miseriam,sed etiã vilitatem peccator sese deiiciat,nimirum ad quã tã se deiecit is,qui cum diuitis esset patris,&optimi filius,apud quem omnibus bonis abũdabat,in eam tum miseriam, tum vilitatem deuenit,vt ex diuite fieret inops,&ex filio fieret subulcus,acseruus eius,qui nec siliquas ad satietatem præbuit. Quomodo enim aptius potuisset peccatoris tum miseriam,tum vilitatẽ,ac rursum diabolici imperii iniustitiã accrudelitatem nobis ꝓponere?Id enim,inquit Hieronymus,quod in Ezechielecũ in

Ezec. 26 crepatione dicitur ad Ierusalem;Et factũ est in te peruersũ vltra mulieres,q̃ ante fornicationẽ tuã, & post te sunt fornicatę,in eo quòd dedistimercedes,& mercedes tibi non sunt datę;videmus in filio minore cõpletum. Substantiã suã in regione principis perdidit,& postperditas facultates,missus ad porcos,egestate contabuit.Hæc ille.Vt autem prædictis Dominus insinuauit peccatoris miseriam,& vilitatẽ,ita sequentibus indicat, quomodo multis extrema calamitas,& peccatorũ magnitudo,resipiscẽtiæ est occasio,ac qualis debeat esse peccatoris respiscentis pœnitentia.Quod ergo in se reuersus filius prodigus dixit;*Quanti mercenarii,&c.* significat peccatores eos,qui de numero sunt filiorum Dei,hoc est,electorum,cũ in profundum peccatorũ venerint, tandẽ per vitiorum D fastidium,& proprię tum miserię, tum vilitatis cõsiderationem ad sese redire,ac secum cum cordis maximo gemitu deplorando comparare statum virtutis,vnde exciderunt,& statũ peccati, in quẽ prolapsi suo sunt vitio.Cæterum per mercenarios,cum quorum fœlicitate filius suã cõparat infœlicitatẽ, intelligi primò rectè possunt ii, qui sola spe bonorum temporaliũ à vitiis abstinẽt,& Deo seruiunt,qui longe meliore sunt cõditione, quã ii, qui præcipites se dant in scelera. Quoniã enim sese seruant in familia patris cœlestis, ideo abundãt panib. hoc est,multis bonis à Deo fruũ tur,etiam secundum animam,nutriti pabulo verbi diuini.Sicut enim sub aliquo patrefamilias quidam sunt serui,quidam mercenarii,quidã filii:ita triplex est discretio eorũ,qui sunt in familia Dei Aut enim metuentes supplicia abstinent à malo, & sunt in dispositione seruili:aut lucra tẽporaliũ bonorũ venantes, exequũtur quæ eis præcepta sũt,& assimilãtur mercenariis:aut ex amore deo seruiunt,& filiorum habent affectum. Secundo: per mercenarios intelligi possunt imperfecti quique,qui in seruitio diuino spectãt ferè beatitudinis æternę consecutionem,& nõ perfectũ filiorũ affectum induerunt,ita vt solo amore Dei patris virtutibus insistãt,vt intelligatur ea querimonia

A *Quanti mercenari & c.* eis competere, qui à magnis donis in vitiorum sunt abyssum prolapsi.Habent enĩ isti ad alios,sicut filii ad mercenarios:Qui enim magna à Deo sortiti sunt bona,veluti filius ũt qui vero parua velut mercenarii.Quod autem filius prodigus post cõparationem suæ infœlicitatis cum fœlicitate mercenariorum,dixerit;*Surgã & ibo,& c.* significat peccatorem post cõsiderationem suæ conditionis,secũdo loco ex cõsideratione diuinæ clemẽtiæ,conciperespem misericordię impetrandæ,ac ob id proponere apud se cum omni humilitate,ac simplici cõfessione peccatorum Dei implorare,& quærere misericordiã,sic tamẽ vt non audeat petere restitutionem in pristinum

B statum,ac priora donased tantũ vt intra eius familiam recipiatur,ac donetur gratia incipientiũ,iuxta illud;Elegiabiectus esse in domo Dei mei,magis quã habitare intabernalis peccatorum. Primum ergo proponit se,surrecturum è vitiorũ sordibus,in quib. iacet,ac deinde,relicto vitiorũ sta- *Psal.* 83. tu,iturum affectu ad eum,quem nouit esse patrẽ suum,tum etiam paternã clementiam paternacõ pellatione imploraturum,dicendo; *Pater peccaui in cœlum & coram te.* Quæ quidẽ confessio optime conuenit ei,qui hominẽ patrẽ alloquitur, vt scilicet prius dicat se in Deum,ac tum in hominem peccasse:& tamen etiã bene conuenit homini alloquenti Deum patrem in hoc sensu ; Pater

C peccaui in cœlum,quia scilicet in cõspectu cœli nõ veritus sum tam grauia committere crimina: & insuper corã te peccaui,qui,etsi sis nobis inuisibilis,omnia tamẽ vides,quæcũque vbiuis agunt locorum.Aut peccaui in cœlũ,quod ei prępo suerim terrena:peccaui coram te,quod tuãvoluntatem posthabuerim meæ.Sancto huiusmodi proposito facto,tertio loconeccesse est, vt, φ proposuit,exequatur,quod significatur cũ sequitur; *Et surgens venit ad patrem suum.* Porro vt trib. istis gradib. eleganter præscriptus est veræ pœnitentiæ modus,ita sequentibus pulchre deliniatur sũma & inopinabilis Dei erga peccatores benigni- *Psal.* 9. tas.Quod ergo dicitur ; *cum adhuc longe esset,vidit eum pater ipsius & c.* significat Deum sua gratia prę uenire peccatorẽiuxta illud;desiderium pauperũ *Psal.* 31. exaudiuit Dominus , præparationẽ cordis eorũ audiuit auris tua.&;Dixi;cõfitebor aduersum me iniustitiam meã Domino,& tu remisisti impietatem peccati mei.Amplexus enim eũ oculo, ipsã gratiã recõciliantem significat, quæ his signi est descripta,ad significandũ magnitudinẽ affect⁹,& effect⁹ diuinæ benignitatis erga pœnitentẽ.Quod autẽ subiicitur filius nihilominus dixisse, φ proposuerat,significatpeccatorẽ vere pœnitentẽ etsi sentiat in se diuinę benignitatis cõsolationẽ, nõ tamen cessare ab humilisuorum peccatorũ,& suę

E indignitatis confessione.Quod tamen nõ dicitur addidisse,quod etiã dicere proposuerat,*fac me sicut vnum de mercenariis tuis* significare potest, peccatorem cum in se sentire cœperit diuinã cõsolationem,veluti absorptũ à paterna benignitate se totũ iacere in patris gratiam, nihilq; petere, sed tãtũ cõfieri suum peccatum,& indignitatem. Quod autẽ post hæc pater iusserit filiũ indui prima stola,annulo manus,&calceamentis pedes ornari,simpliciter recte accipitur tantũ significare, quòd Deus adeo delectatur humili peccatoris cõfessione,vt,quia homo sese indignũ reputat,ipse ei pristinam gratiam,& dignitatẽ restituat. Nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Ezechielis 16. his tropis significat Dominus loquens ad Ierusalem, qualiter ea multis modis decorauerit, dicés; Vestiui te discolorib. & calceaui te hyacintho, & cinxi te byssó, & indui te subtilib. Et ornaui te ornamẽto, & dedi armillas in manib. tuis, & torquem circa collũ tuũ. Quod si seorsum quid stola, quid ãnullus, quid calceamenta significent, est dicendũ, rectissimè p stolam intelligitur vestis illa, quã qui nõ habet, non potest interesse regis cõuiuio, nẽpe charitas, quæ, operit peccatorũ multitudinem, & ornat hominem veluti veste filiofamilias digna. Per ãnulum. arrabo familiaritatis erga Deum, qui est ipse spiritus sanctꝰ, iuxta illud; In hoc cognoscimus, quod in eo manemꝰ & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Vnde Paulus; Inquem, inqt, credentes, signatiestis spiritu promissionis sãcto. Per calceamenta custodia diuinę gratiæ, qua affectus hominis ita muniãtur, vt super, & iter scorpiones, & serpentes securus ambulet, nec alicubi coluber insidians plãtã ingredientis mordeat. Aut per annulum, quipost stolã indutã datur manui, ornamentũ bonorũ operum significatur: per calceamenta pedib. data, officium prędicandi aliis Euangeliũ pacis. iuxta illud Pauli; Calceati pedes in pręparationem Euãgelij pacis. Cõuenit enĩ, vt, qui in se excellentem Dei misericordiam expertus est, aliis eandem ãnũciet, quemadmodũ Paulus fecit. Vitulus autem saginatus, omniũ consensu sanctũ Christi corpus designat, cuius etiã esu Deus peccatores post reconciliationem dignatur. Velut vitulus enim est Christus ipse, propter sacrificium, quo oblatus est in cruce, & quotidie offertur in altari: veluti vitulus autem saginatus, qa impignatus plenitudine charismatum, atq; ad id impinguatus, vt de eius pinguedine etiã nos in spirituali conuiuio impinguaremur. Mactatur vitulus iste peccatorib. ac deinde in communi totius familię cõuiuio cum lętitia omnium editur, primũ quidem, p salute omnium offertur in memoriam immolationis factæ in cruce, & deinde communiter à fidelib. sumitur cum letitia mentis, & gaudio etiam Angelorũ ob reconciliationem humanę naturę cũ Deo, & gratiam Dei factã peccatoribus. Potest tamen p vitulum saginatum, qui paratur filio prodigo refipiscenti, intelligi etiã, (& fortasse cõueniẽtius pro intentione Domini, & sequentium exigentia,) peccatorib. in principio suę cõuersionis frequenter dari, vt magna consolatione interni gaudii afficiãtur, quo sic confirmentur in via Dei; qualem consolationem, & delitias nũquã senserũt iusti pleriq; que, qui iugiter in virtutibus, & bonis operibus fuerunt occupati, qui significantur per eũ, de quo sequitur, filiũ seniorem in agro laborãtem. Quæstio proinde sic nascitur, quomodo si filius iste senior personã gerat iustorum, dicatur indignatus patri ob fratris receptionem. Non enim hoc iusto rum est, obmurmurare Deo, inuidere gratię fratri collatę. Hinc sane plerique cã maluerũt sęq huius parabolæ tractationem, qua p iuniorem populus gentilis, per seniorem populus Iudaicus intelligitur. In Iudæos enim indignè ferentes tã facile ad Euangelicam gratiam admitti gentes, optime quadrat illa senioris indignatio. Verum, cũ hic non sit sensus à domino primo intentus, vt supraostensum est, dicendum est primũ quidem, quod ea, q̃ hic dicuntur de filio seniore gerente iustorum pſonã, dicta sunt à Domino, ad notãdum ipsos Pharisæos & Scribas qui iusti volebant haberi quib. Dominus per factum filii seniorisquod nemo nõ cul pãdum fateretur, insinuare voluit quã iniquè & impie ipsi tãquã iusti, indignarentur Publicanos & peccatores recipi à Christo. Proinde enim eos facere atq; filius ille senior quem quiq; male feciſſe nõ negaret: Deum tamen etiã omnib. modis studere per filium suũ, vt Pharisęorum obmurmurationẽ reprimeret eisq; satisfaceret ac conuiuii, & gratiæ Euãgelicæ participes faceret, acsic fere eos rectè cõpellaret, Esto vos iusti sitis sicut filius ille beneplacens patri. Obsecro vos iustos & mũdos ne obmurmuretis in resipiscentia, & salute fratrum vestrorũ de qua gaudet tota sãctorum familia. Deinde dicendum per hanc de filio seniore rationem significatum esse tantam Dei erga peccatores benignitatem vt eã iusti nunquã satis queãt admirari vtq; indigãtio, & obmurmuratio hinc nasci possit, sicut inqt Theophylactus in familiari colloquio sæpe cum beneficiis quempiã affecimus, & deinde gratias egerit: dicimus, reprehendunt me omnes, quod tãta in te beneficia cõtuli, quamuis forte nemo nos reprehendat, attamen magnitudinem beneficentiæ ostendere volẽtes, ita fingimꝰ. Postremũ cũ Hieronymo, & Caietano etiã rectè intelligitur significatũ, iniustis quibusdam, adhuc scilicet imperfectioribus, ex cõsideratione immẽsæ benignitatis diuinæ erga graues peccatores, nasci aliquid inuidiæ, & obmꝰ murationis, at Deũ tamẽ & pro horũ salute vicissim esse solicitũ, ac per internas suas ĩspirationes corrigere oborientes animo huiusmodi cogitationes ac reducere ad saniores cogitationes. Quę promystica tractatione eorũ, quæ de filio seniore dicũtur sufficiũt, vt nõ sit necesse magis particulatim persequi singula: Porro, quoniã hæc Pharisæorũ obmurmuratio, cuius occasione hæc parabola dicta est, & quę hac parabola notata est, veluti præludium quoddã fuit eius indignationis, qua postea Iudæi obmurmurauerunt gentium ad gratiã Euãgelicã receptioni, sine legis obseruatione, quarũ gentium vocatio, & receptio, in receptione publicanorum, & peccatorum etiã figurabatur, ideo non male, nec extra Domini propositum, pleriq; etiam veteres intellexerunt pęr duos vnius patris filios, duos populos. gẽtilem per iuniorem, ob insipientiã eius: Iudaicum per seniorem, propterma iorem eius sapientiã. Si enim id ſpectemus, quod dictum est, nempe, quòd res, quæ tũ generabatur, præludiũ fuerit eius, quod postea magis erat futurum, veri simile est Dominũ præter eum sensum mysticũ, & allegoricum, qui suo proposito potissimum seruit, & iam tractatus est, etiam hũc alterum significasse, in quẽ sane pleraque parabolæ optime quadrant, vt vel ob id etiam ad eũ sensũ respexisse videri possit Dominus. In quo tamẽ sensu tractãdo breuiores erimus, q̃pleraque ex priori tractatione sumi possint. Itaque duorũ populorum, quorũ vnus erat pater, & conditor, iunior nẽpe gentilis à Deo patre suo deficiens, acceptas ab eo facultates, in regione longinqua dissipauit cũ scortis per. Accetat enim à Deo dona naturæ, vt inuisibilia eius per ea, quæ erãt visibilia, cognoscerẽt, & ex puchritudine creaturarũ cõsequenter intelligeret creatorẽ. Sed quia veritatẽ in iniustitia detinuit, & pro Deo idola coluit, cum illis deo derelicto turpiter fornicatus, naturæ bona vniuersa consumpsit, & cõsumptis omnib. cœpit egere virtutibus, derelicto fonte virtutum, Vnde cũ in regione gentilĩ destituta cognitione veri Dei, facta esset valida fames solidæ veritatis, quæ mentẽ vere pascęret, cœpit populus iste totus subiectus esse dæmoniacę potestati, ac quisque sibi aliquã veritatis doctorem quæsiuit, diuersis diuersorũ philosophorum dogmata sectantibus. Quibus cũ sentiret famen non leuari, nec saturitatem parari, tandem pertęsus gentilis populus suæ conditionis, patris sui cœlestis per Euãgelicã prædicationem illi ingesta memoria, confidenter ad eius implorandam cum omni humilitate misericordiam properauit, neque diffidens ob eius benignitatẽ neq; ob suã vilitatem, ac indignitatem se dignũre putans, qui ad fœlicitatem Iudęorum assumeretur. Quem tamen Deus & facilimè, & benignissime susceperit, nõ tantũ innocentiæ stola, quã in Adam perdideramus, & ãnulo fidei, ac calceamẽtis protectionis suæ eum donãs, sed pinguissimo etiã ei cõuiuio instructo, reuelatæ scilicet veritatis, & corporis, ac sanguinis filii, quale conuiuium necdũ parauerat in veteri testamento populo Iudaico per filiũ seniorem significato. Proinde hic populus in agro cæremoniatũ legaliũ assiduè occupatus, & sub graue iugum legis pressus cõspiciẽs ad Euangelicam gratiã gentes tã facilè recipi, frequenter, vt ex Actis Apostolorum patet, id ægrè ferebat, volens aut eam gratiam sibi esse propriam, aut nõ communicandam gentibus, nisi cum onere legis, & adeò id ęgre tulit, vt vel ea potissimum de causa pleriq; alienati sint à fide, & ad cõmune Euangelicæ gratiæ conuiuiũ ingredi noluerint. Quoniã tamẽ impiæ indignationi adeo non est benignissimus Deus offensus, vt eum populũ plane abiecerit, sed & hunc seruare cupiens, non destitit, nec destiturus est per suos blãde eos inuitare ad communis conuiuii, & lætitiæ cõsortium, quemadmodũ per Paulum fecisse constat in epistolis, potissimum ea, quæ ad Romanos est. Et hactenus quidẽ de parabolæ huius tractatiõe, prolixe forsitan nimis, sed tamen nõ satis pro dignitate parabolæ. In qua vt tres sunt personę obseruandæ, ita nobis in patre admirãda, & laudãda inopinata eius erga peccatores benignitas: in filio, pdigo, sequenda ipsius syncera, & vera pœnitentia, in filio seniore, vitanda ipsius impia indignatio.

PARABOLA DE VILLICO INIQVO.

LVCAE 16. CAPVT XCV.

Dicebat autem & ad Discipulos suos: Homo quidam erat diues, qui habebat villicũ, & hic diffamatus est apud illũ, quasi dissipasset bona ipsius. Et vocauit illũ, & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ, iã enim non poteris villicare. Ait autẽ villicus intra se, Quid faciã, quia dominus meus aufert à me villicationẽ? fodere nõ valeo, mẽdicare erubesco. Scio quid faciam, vt, cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo, Quantũ debes domino meo? At ille dixit, Centũ cados olei. Dixitque illi, Accipe cautionẽ tuã, & sede, cito scribe quinquaginta. Deinde alii dixit, Tu vero quantum debes? Qui ait: Centũ coros tritici. Ait ille, Accipe literas tuas, & scribe octoginta. Et laudauit dominus villicũ iniquitatis, quia prudẽter fecisset, quia filii huius seculi prudẽtiores filiis lucis in generatione sua sunt. Et ego dico vobis: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt, cum defeceritis, recipiãt vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est: & qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrũ est, quis dabit vobis? Nemo seruus potest duobus dominis seruire: Aut enim ũnũ odiet, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterũ contẽnet. Non potestis Deo seruire & mammonæ. Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erãt auari, & deridebant illum. Et ait illis, Vos estis, qui iustificatis vos coram hominibus. Deus autem nouit corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum: Lex, & prophetæ vsque ad Ioannem, ex eo regnũ Dei euangelizatur: & omnis in illud vim facit: Facilius est autem cœlum, & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere.

DICEBAT AVTEM ET AD DISCIPVLOS SVOS, HOMO QVIDAM ERAT DIVES.] Postquam tribus parabolis præcedentibus Dominus confutauit calumniã Pharisęorũ, & obmurmurationem, quartam iam adiecit de dispensatore iniquo, ad redarguẽdam præsentiũ Pharisęorũ auaritiam. Nã horum gratia, & occasione hãc etiã parabolã esse dictã patet satis ex sequentibus, cũ dicũtur hæc omnia auari Pharisæi audisse, & ob id derisisse Dominũ. Cũ autẽ superiores tres parabolas dixerit ad Pharisæos, nunc ad Discipulos sermonẽ cõuertit; quãuis Pharisæorũ notare volens auaritiã. Sciebat enim huius doctrinæ nõ esse capaces, nec eã approbaturos Pharisęos, vnde Discipulos suos alloquitur, volẽs eos à morbo illo Pharisęorũ curare, & pręseruare, cuius notãdi, & de eo differendi occasionẽ prębuẽrũt Pharisæi sua præsentia, & obmurmuratione. Porro, priusquã parabolæ huius scopus, & mysticꝰ sensus explicetur, quędã circa literã sunt notãda

A Et primũ quidem, q̃ interpres nõ satis recte hic posuit nomen villici, & villicationis, & verbũ, villicare. Pro villicus enim est Græcis dictio. Latinis auribus non insolens οἰκονόμος œconomus, id est, dispensator, quomodo vertendũ magis fuisse docet D. Hieronymus quæst. 6. ad Algasiam, vbi hãc parabolã tractat, & docet differentiã inter villicũ & œconomum, vel dispensatorẽ. Villicus, inquil, proprie villę gubernator est, vnde & à villa villicus nomen accipit: οἰκονόμος autem tam pecuniæ quam frugũ, & omniũ quę dominus possidet, dispẽsator est. Vnde & οἰκονόμια Xenophõtis pulcherrimus liber est, qui nõ gubernationẽ villæ, sed dispensationem vniuersę domus (Tullio interpretãte) significat. Hęc ille. qui in sequentib. pro villicationis, legit dispensationis. & q̃ villicare, dispẽsare. Secundò notandum, quod cum dicitur, *centũ cados olei* pro cados, Græce est batos, quomodo & D. Hieronymus legit loco prędicto. Nec est idem cadus quod batus. Nam cadus, vt dictum est

Universidad de Deusto
Biblioteca

est in cap.Concordię 18. Idem est quod metreta& est dictio Græca, sicut & metreta, cõtinetq; sextarios sexaginta, hoc est, decẽ congios. Batus autem cõtinet sextarios septuaginta duos, vt testatur Iosephus lib. antiq. 8. & est Hebraica vox, sicut & dictio quæ sequitur, Corus. Hebræi enim dicũt בת Bath, vnde batus, כר Cor, vnde Corus, quod & חמר Homor illis dicitur: Batum tamẽ & cadũ siue metretam pro eadem mensura accepisse D. Hieronymũ patet ex eo qđ 2. Paralip. 2. pro Bath vertit metretam, cum legimus; Dabo ĩ cibaria tritici coros viginti milia, & hordei coros totidẽ, & vini viginti milia metretas, oleiq; sata viginti milia. Hic enim Hebræis pro metretis & pro satis est Bath. Idem Hierony. lib. 14. Comment. in Ezech. cap. 45. Decima, inquit, pars cori in specieb. liq dis vocatur batus, siue cadus. Sic enim legendũ puto, cum libri habeãt vadus pro cadus. Hinc nõ mirum, quod hic pro batos legamus cados. Vt autem patet ex Ezech. cap. 45. & dictũ est incap. Cõcordię. 52. Batus mensura erat liquidorum, æqualis Ephi mensuræ aridorum, quarũ vtraq; decima fuit pars cori. vnde constat villicum istum iniquitatis plus remisisse ei, qui centum coros debebat, quàm ei, qui centum batos, quãuis huic remiserit quinquaginta, illi verò tãtum viginti. Nã viginti cori continent 200. batos: sicut 100. cori batos 1000. Corus autem, vt scribit Iosephus, continet modia Attica decem, quanquã Græca eo loco nõ habeãt, modia, sed medimnos. At Budæus ostẽdit medimnum valere sex modios. Illud mirũ, quod idem Iosephus. 3. antiquitatũ circa finem scribit corum valere quadraginta, & vnum medimnos Atticos. Bati capacitas (qua cognita, omnium mẽsurarum Hebraicarũ habetur notitia) haberi forte posset geometrica & arithmetica arte, & ex descriptione maris æneĩ, 3. Reg. 7. & 2. Parali. 4. quod dicitur 2. Reg. 7. continuisse duo milia bathos, & 2. Paralip. 4 tria milia metretas, vbi pro, metretas Hebræis est bathos, quod tamen mirũ, quomodo concordat cum eo, quod dicitur in 1. Regũ. Sed de mensuris, hæc pro præsenti loco sufficiunt. Cæterũ quod dispensator iste dicitur dixisse, *Accipe cautionem tuam*, vt est vtrobique, σὸν τὸ γράμμα, vel literas tuas, aut scriptum tuum, & scribe hoc vel illud, sic videtur intelligendũ, vt ipse tradiderit eis in manus eorum, syngraphas obligatorias olim ab eis scriptas, eaque rupta, aliamiusserit ab eis scribi, in qua tantum feterentur se debere 60. vel 80. Quod autem sequitur; *Et laudauit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset*, quidam putant non verba esse Christi, sed Euangelistæ, interrumpentis Christi sermonem, vt per dictionem, *dominus*, non intelligatur dives ille, de quo parabola, sed ipse Christus, eoquòd nõ videatur verisimile, quòd dominus dispensatoris fraudatus laudasset illum. Vnde in Paraph. sic habet quidam; Ea fraus si comperta fuisset illi diuiti, nõ fuisset impunè œconomo, sed tamen Dominus Iesus ad exemplum beneficentiæ laudauit apud Discipulos suos fraudulentũ illius sed tamẽ prudens consilium, & ad huius imitationẽ adhortatus est suos. Verũ magis apparet hæc adhuc esse verba Saluatoris, eo quòdstatim sequatur abeo dictum; *Et ego dico vobis*. Itaque magis intelligendum, Saluatorem quod sic proposito suo conueniret, fingere dominũ illius dispensatoris veluti liberalem, delectatũ ingenio illius, laudasseq; eũ,

Quid Batus.

Quid Corus.

Lib. 15 antiquit 8.

A non quod fraudem commisisset, sedquod prudenter egisset, sibi prospicies in futurũ; quemadmodum, cum audimus ab aliquo patratum facinus, sed ingeniosè, etsi damnemus factũ, laudamus tamen ingenium, dolemusque eũ aut alios nõ in aliis rebus melioribus tale ingeniũ exercere, quod & hic Saluator quasi ægre ferens subiicit, *quia filii huius seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt*. Vbi illud, *in generatione sua*, perinde est ac si, vt apertius verti posset, diceretur, ĩ genere suo, & additum est ad significandum, quòd non absolute sunt prudentiores filiis lucis, sed in genere suo, hoc est, eo modo, quo tales dicũt prudentes. Sensus ergo est, quod filii huius seculi suo B modo prudentiores sunt, & callidiores ad prospiciẽdũ sibi de iis, quæ ad præsens seculũ pertinent quam filii lucis ad curandum ea, quę ad vitam illam pertinent, quã ipsi spectant. Aut illiud, *in generationa sua*, idẽ est quod, inter suos, vt intelligatur Dominus significare duas generationes, vnam filiorum huius seculi, alterã filiorum lucis & illos istis esse prudentiores in sua generatione, hoc est iter suos, & iniis, quæ ad eos pertinent, & quæ ipsi gerunt, & curant. Caietanus intelligit tantum significari à domino, quod filii huius seculi sint in suis rebus prudentiores, quã in eisdemrebus sint filii lucis, qui mũdana non curant. Verũ alter sensus dictus, quo intelligitur significari illos in suis C rebus, & suomodo esse prudentiores filiis lucis in suis rebus, plenior est, & propositoDomini magis conueniens, non quod illorum prudentia semper vincat horum prudẽtiã, sed quod vtin plurimum sic fiat. Cæterum orationes illæ; *filii huius seculi filii lucis*. phrases sunt Hebraicę, quibus significãtur homines addicti huic seculo, & qui iam lucẽ Euãgelicã amplexi sũt. Bene autem opponit filios lucis filiis huius seculi, significans seculum hoc tenebrosum esse, & filios eius esse filios tenebrarũ φ ad exaggerationem, & reprehensionem nostræ oscitantiæ facit, quod eis, qui lucę donati sunt maior cõueniebat prudentia, quam iis, qui tenebrarũ sunt filii. His præmissis, vt ad mysticam parabolę huius tractationẽ, & explicationem ītentionis Domini deueniamus, id primo certum est, qđ villicus iste iniquitatis, qui àdomino nobis ad imitãdũ proponitur, nõ quoad omnia, quæ de ipso narrantur, imitandus proponitur. Nõ enim aut domino nostro faciẽda est aliqua fraus, aut de ipsa fraude, & alienis eleemosynæ erogandæ, neq; eos, à q̃ bus recipi volumus in æterna tabernacula, tãquã debitores Domini nostri fas est intelligere, cũ iusti, & sancti potissimũ significẽtur hoc loco, q̃ eos introducant in æterna tabernacula, àquib. necessitates eorũ in præsenti vita sunt subleuatæ. Proin de in hac maxime parabola summa dũtaxat spe- E ctanda est: nec singula sic sunt persequenda, vt in quibuslibet partibus similitudinẽ propriam quæramus, & singula villici nobis accõmodemus, quẽ admodũ nec ī reliquis parabolis id esse faciendũ supra sæpe dictum est Quæ autẽ sit huius parabolæ summa, ex iis. quæ Dominus parabolæ subiecit, satis licet colligere, cũ explicans, quorsũ hęc dicta sit adiicit, *Et ego dico vobis facite vobis &c.* quanquam hic nõ cũcta explicet in parabola spectanda, sed tantum id, quod est præcipuũ, reliqua nostræ intelligẽtię relinquens. Summa ergo parabolæ in tribus consistit. Primum, vt intelligamus nos omnes bonorum temporalium nõ esse dominos,

minos, sed tantum dispensatores; ac ob id exactã A à nobis rationem poscendã aliquãdo, vt summa cum solicitudine curandũ nobis sit, quo illa aduoluntatem Domini dispensemus. Secundo, ad hoc tendit parabola, idq; præcipue, vt sicut dispẽsator ille, cum intelligeret se sua priuãdum dispensatione, solicitus fuit vt futuræ vitæ prospiceret, nec aliud præsentius reperit, quã vt bonis domini sui ĩ suum commodum vtens, quãdiu posset, pararet sibi amicos ex bonis domini sui, qui ipsũ suo munere destitutum alerent: ita & nos cogitemus aliquando nos à temporalium horum bonorũ dipẽsatione amouendos, ac ob id soliciti simus, quaratione nobis in æterna vita, vbi nõ erit horũ ĩ manu nostra dispẽsatio prospiciamus, sciamusque illam demum prospiciendi nobis rationem esse cõ modissimam, si ex acceptis diuinitus facultatib. B benefaciamus liberaliter pauperibus, per quos in æterna simus recipiendi tabernacula, cũ defuncti fuerimus dispensationis nostræ officio. Tertiò, ad hoc tendit parabola, vt intelligamus, quod si dominus iniqui dispẽsatoris passus dispẽdia laudat dispensatoris prudentiã, quòd aduersus dominũ quidem fraudulenter, sed pro se prudenter egerit: multo magis à Domino nostro, qui & ditissimus est, & nullum damnum potest sustinere, & cuius præceptum est, vt pauperib. benefaciam°, laudãdi sumus, si bonis eius nostræ dispensationi cõ missis ab ipso, ita in nostrum cõmodum vtamur, C vt per ea nobis paremus locũ in æternis mãsionibus. His tribus in parabola obseruatis, cætera relinquenda sunt tanquam pro exempli cõmoda narratione tantum dicta, vt non sit inquirendum quid significatum sit per hoc, quod villicus dixit; *Fodere non valeo, mendicare erubesco*, & quod vni remisit 50. batos olei, alteri vero 20. coros tritici. Non enim eadem est ratio eorum, quos ex bonis domini sui dispensator iste sibi amicos parauit & eorũ, quos ex datis diuitiis nobis parare debemus amicos. Illorum enim amicitia parabatur per hoc quod eis tanquam domini debitoribus debitũ remittebatur ex parte. horum vero paratur per hoc D quòd eis tanquã amicis domini tribuuntur, & cõmunicantur nobis cõcessa. Accedit ad hæc, quòd parabola hæc ex earũ parabolarũ est genere, in quibus cõparatio sumitur ex dissimilitudine, quẽ admodum docet D. Augustl. lib 2. quæst. Euange. cap. 34. & 45. & annotandum est à nobis cap. Cõcord. 83. vt ob id minus sit mirandum, si non omnia, quæ in parabola dicuntur nobis, mysticé applicare possint, quemadmodum fere possunt inaliis parabolis. Quãquamenim nobis ex parte imitãdus proponatur dispensator iniquus, in multis tamen non est imitandus, quodq; in eo nobis imitãdum proponitur, magis ītignificatur ex dissimi- E litudine, argumento à minori affirmatiuè, quã argumẽto à simili. Quod enim significare voluit dominus istud est, Si dispẽsator ille pro temporali vita adeo fuit solicitus, & tãta astutia vsus est, vt futuræ inopię occurreret, multo magis vos maiori prędito prudentia, de æterna vita vobis cõuenit simili ratione prouidere. Etsi ille laudatus est à domino iniuria affecto, quod prudenter sibi prospexisset. multo magis vos laudandi ab eo, qui & nõ patitur damnũ, & hoc vos facere præcepit. Hiero. loco superius notato adducit Theophilum Antiochenæ Ecclesiæ sextum post Petrum Episcopum quem dicit etiam quatuor Euãgelistarum in vnũ opus dicta compegisse atque in suis Commẽt. parabolã hanc intellexisse de Paulo Apostolo, vt is sit per villicum iniquitatis significatus, cui & attribuit singula parabolæ: sed certum est Episcopũ illum tantum per accommodationem parabolam illam Paulo applicuisse, nec existimasse hũc fuisse sensum à Domino hic intentum. Hinc tamẽ obseruandum quam antiquæ sint, & ex Apostolorũ temporibus deriuatæ tractationes allegoricæ etiã accommodatitiæ tantum, & docendi tantum gratia excogitatæ, quanquam idem Hieronymus in lib. de scriptoribus Ecclesiæ, dum meminit huius Theophili, dubitet num Commentarii in Euangelium, qui, eius nomine tunc legebãtur, fuerint illius. Restat excutienda vltima sententia illa quæ parabolæ conclusio est.

ET EGO DICO VOBIS; FACITE VOBIS AMICOS DE MAMMONA.] Mammona iniquitatis, Hebraica phrasi positum est pro mãmona iniquo, vt postea dicitur, quemadmodũ supra vicillus iniquitatis pro villico iniquo. Porro mãmona, nõ Hebręa, sed Syriaca vox, teste Hieronymo diuitias significat vt & circa Matth. cap. 6. dictũ est. Ideo autẽ Hieronymus diuitias mãmona dicit vocari, quod de inquitate collectæ sunt, vnde apparet eum intellexisse hanc dictionẽ essecõ positam ex præpositione מר Min, id est, à & גרגה Nona, à verbo ינה Iana, quod est violẽtiã inferre & aliena diripere. Id si verũ est, colligere hĩc licet quare Euãgelistæ hãc dictionẽ seruauerint, & rut sum quate additum sit, *iniquitatis*, nimirũ explicã di vocabuli gratia. Est tamẽ & alia ratio, quaredo minus non simpliciter dixerit de mammona, sed de mãmona iniquo, nempe propter similitudinẽ maiorem indicandã inter nos & iniquũ vicillũ, quem imitandũ proposuit, vt scilicet sicut ille de iniquis diuitiis sibi parauit amicos, & nos de iniquo mãmona faciamus. Cauendũ tamen, nequem admodũ Augustino teste aliqui hinc intellexerũt etiã nos intelligamus, Dominu nos admonere, vt aliena diripientes, ea in eleemosynas erogemus, sicq; nobis paremur apud Deum amicos. Diuitias enim iniquas, vnde nos vult parare amicos, nõ intellexit, quas ab aliis per nefas accipiamus, sed quascunq; etiã iusto titulo possidemus, & quæ vel nostra industria, vel ex hæreditate nobis obuenerunt. Earũ enim quas iniustè habemus, nõ sumus à Deo cõstituti dispensatores, quia nec à Deo eas accipimus, sed eas tantum à Deo accipimus, quas iuste possidemus, quas tamen Dominus hic iniquũ vocat mãmona, eo quod, vt inquit Hieronymus quæst. 1. ad Hedibiam, omnes diuitiæ de iniq tate descendunt, & nisi alter perdiderit, alter non potest inuenire. Vnde, inquit, & illa vulgata sententia mihi videtur esse verissima; Dives aut iniquus aut iniqui hæres. Cui cõsonat illud Menãdri; Nũ quã vir æquus, dives euasit cito. Atq; hæc videri potest singularis ratio, ob quã diuitias Dominus dixeritiniustas, nempequia ab iniquitate descendũt & parantur, si nõ alia, saltẽ ea iniquitate, quia nimio studio & diligentia cõgregantur, aut qua illi citeseruantur, nõ erogando ea pauperib. quemadmodũ oportebat, quãdoque vero frequẽter ea iniquitate, qua nõ satis iustis modis ab aliis accepta sibi vsurpat & appropriat aliquis. Possũt tamẽ & aliter diuitiæ dici iniquę aut mãmona iniquitatis nimirũ, quia sũt materies omnis iniustitiæ, & iniquitatis, aut secundum Augustinum, quia nõ sũt

Universidad de Deusto
Biblioteca

verę diuitię,quęcunq;huius ſeculi diuitię,ſed fal
ſæ,& iniquè ſibi nomen illud vendicãtes,vnde&
poſtea iniquo mammonę opponitur id , qđ verũ
eſt.Ex qua verborũ Chriſti explicatione huic pa
rabolæ ſubiecta videtur hæc potiſſima eſſe ratio,
cur hic mammona dicat iniquitatis. Cæterũamici,
quos de mãmona iniquitatis dominus nos vult
parare,vt nos recipiant in æterna tabernacula cũ
defecerimus,hoc eſt , cũ ex hoc mũdo emigrare
cogemur, ſunt potiſſimum ſãcti,& fideles paupe
res,ijque maxime,qui omnia ſua propter Domi
num reliquerũt,aut perdiderũt,pleni diuitiis ſpi
ritualibus,quales erant illi in Ieruſalẽ pauperes,
1.Cori6. pro quibus collectas fieri adhortatur in epiſtolis
ad Corint.Paulus,quas ipſe per ſeſe in Ieruſalẽ de
tulit.Huiuſmodi enim proprię conuenit illud,*reci*
piant vos in æterna tabernacula: non autẽ impiis,
& infidelibus pauperibus qui ipſi nõ ſunt ingreſ
ſuri tabernacula.Dicũtur autẽ illi recepturi ſuos
benefactores in cœlum , ſimpliciter quidem,
quia propter illos Chriſtus eorũ benefactores re
cepturus eſt,qui ſibi imputat factũ,quod illis im
Matt.25 penditur,iuxta illud;Quod vni ex minimis meis
feciſtis,mihi feciſtis.&;Quicũq potũ dederit vni
ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ tantum no
mine diſcipuli,nõ perdet mercedem ſuã.Subtilio
ri vero ratione,tum quia ſimul cum Chriſto re
gnabũt,&dominabũtur populis,ac iudicabũt na
tiones,& proinde ſimul etiã cũ eorecipient bene
factores ſuos,in cœlum:tum quia illis cõmunicãt
ſua merita.& diuitias ſpirituales,qui ipſis ſua tẽ
1.Cor.8. poralia impartiuntur,iuxta illud Pauli;In preſen
ti tempore veſtra abundantia illorũ inopiam ſup
pleat,vt illorum abundantia veſtrę inopię ſit ſup
plementum.Quanquam autem hac ſententia Do
minus videatur maxime adhortarꝰ diuites ad elee
moſynas erogandas pauperibus ſanctis, & iuſtis,
quibus maxime tanquã domeſticis fidei,&Dei a
micis eleemoſynę ſunt faciendæ;tamen , quoniã
etiam omnibus pauperibus,quanquam inimicis,
&hoſtibus fidei,eſt benefaciendũ,poteſt etiã hęc
ſententia generaliter accipi,vt ſit adhortatoria ad
faciẽdam eleemoſynam quibuſuis pauperibus, q
qualeſcunq;ſint,& quanquam non ipſimet ingre
diantur ęternas manſiones,dicuntur recte benefa
ctores ſuos recipere in cœlum, ob rationẽ prius
dictam,quia propter beneficia eis impẽſa Chriſtꝰ
illos recipit i cœlum.Porro D. Ambroſius ſignifi
cat ſe per amicos,qui nos recipiant in cœlum, in
telligere ipſos Angelos,& ſanctos,qui regnãt ięq
lo cum Chriſto,quos nobis amicos facimus,dum
quibuſuis pauperibus affectu miſericodiæ bene
facimus.Sic enim ſcribit,Facite vobis amicos de
iniquo mammona,vt largiendo pauperib.Angelo
rũ cęterorũque ſanctorũ gratiã cõparemus. Ex-
pendẽda eſt autẽ expreſſe vis,& põdus huius ſen
tentię Dominicæ,qua nulla alia efficacior eſſe po
teſt ad eleemoſynæ commẽdationẽ,ad quam ho
mines ſunt rardiſſimi,cum nihil ſit magis ad ſalu
tem neceſſariũ,& vtile.Cũ enim per parabolã in
ſinuetur nos omnes bonorum temporalium tan
tum eſſe diſpenſatores,& diſpenſatio in bonũ, &
commodum domini ſit facienda:hac tamẽ ſenten
tia demoſtratur,quomodo in maximum noſtrum
bonũ commiſſorũ nobis bonorũ diſpenſationem
facere poſſumus;cum gratia veri Domini.Deinde
cum diuitias dicat eſſe mammona iniquitatis,ta
men oſtendit Dominus , quomodo iniuſtitiam il

A lã nobis vertere poſſumus in iuſtitiã: cumque di
uitiis homines fere quærant ſibi facere quęſtu &
lucrum augere,oſtendit,qua ratione ſibi per eas
maxime proſpicere poſſint,non in aliquot annos
ſed in perpetuũ,quomodo ſcilicet vere cęſus au
geatur,& reditus parentur perpetui.Poſtremum,
cũ diuites fere velint à pauperibus multum roga
ti,& velut benefactores ab eis haberi , Dominus
contrà ſignificat pauperes potius à diuitibus quę
rẽdos,& ambiendos,ac neceſſitatis beneficia eis
obtrudenda,vteos apud deũ habeãt patronos, &
interceſſores.Vnde D.Gręgorius lib. 21. Moraliũ
cap.14.Multum, inquit,ad edomandam dãtis ſu
perbiã valet,ſi cum terrena tribuit,verba ſolicite
cœleſtis magiſtri penſet,qui ait ; *Facite vobis ami*
cos de mammona iniquitatis , vt cũ defeceritis , reci
B *piant vos in æterna tabernacula.* Si enim eorum
amicitiis æterna tabernacula acquirimus, dantes
procul dubio penſare debemus,quia patronis po
tius munera offerimus,quã egenis donalargimur
Qui itaque nunc temporale ſubſidium pauperi
tribuit, ab eo poſtmodum perpetua recepturus,
vt ita dicam,quaſi ad frugem terram excolit,quæ
quod accepit,vberius reddit.Hæc ille.

QVI FIDELIS EST IN MINIMO, ET IN MAIORI FIDELIS EST,&c.]Quo ma
gis ad benigne diſpenſãda preſentia bona prouo
caret dominus,alterũ etiã ex occaſione eiuſdem
parabolę ſubiicit documentũ,depœna ſcilicet ma
lis diſpẽſatoris temporaliũ facultatũ, qua duplí
cem fore inſinuat,nempe quia talis& in præſenti
tempore indignus apud Deum habebitur,cui ve
riores diuitiæ committantur diſpenſãdæ,& in fu
turo ſæculo ſua apud deum carebit mercede.Pri
mum itaq;horũ oſtenſurus, præmittit duas,puer
biales,& à vulgo deſumptas ſententias generales.
Qui fidelis eſt,inquit, *in minimo &* ,id eſt,etiam *in*
maiori(aut magno,vt habent Græca) *eſt fidelis. Et*
qui in modico (aut,vt eſt Græce , in minimo) *ini*
quus eſt, & in maiori iniquus eſt . Quarum ſenten
tiarum veritati non obſtat,quod quãdoque repe
riantur quidã fideles in paruis, & infideles in ma
gnis:aut contrà infideles in paruis,& in magnis fi
deles. Sunt enim vulgares,vt dicte aſt, ſententiæ
quibus ſignificantur, quid vt in plurimum vſuue
niat,quodque homines ex minoribus factis maio
rum cõiecturam facere ſoleant. Vnde domini ſer
uorum ſuorum fidelitatẽ in paruis primum ten
tant,quã ſi in eis integram inuenerint,audentęis
etiam magna committere.Et ex puerilibus iuue
num furtis coniecturam facimus grauiorũ furto
rum maturiorem ætatem ſecuturorũ.Ex his ergo
generalibus,&vulgaribus ſententiis,infert domi
nus,quod ſuo ſeruit propoſito.Si ergo in iniquo
mammona,re ſcilicet minima,ſi ad ſpiritualia bo
na fiat comparatio,non fuiſtis fideles,diſpenſãdo
ea ſecundũ voluntatem Domini veſtri , *quod ve*
rum eſt quis credet vobis ?hoc eſt, ſpirituales diui
uitias,quæ ſolę vera ſunt bona,deus nequaquam
committet vobis diſpenſandas. diſcipulos enim
alloquitur,& in eis omnes nos,quos ſignificatin
dignos eſſe, & ineptos,quib. Euãgelium dei aliis
prędicandum cõmittatur,aut alia dona ſpiritua
lia denturin ędificationem,&vtilitatem aliorum.
Simili modo Paulus de Episcopis,Quidomuiſuę
inquit,preęſſe neſcit. quomodo Eccleſię dei di- 1.Tim.3
ligentiam habebit ? Opponit autem id quod ve
rum eſt,iniquo mammonę,ſignificãs diuitias ter-

renas

renas nõ verè eſſe diuitias,ſed fallaces eſſe, vtq
vere diuites,& beatos homines non reddant,nec
hoc præſtare poſſint,quod pollicentur.Hinc aũt
patet quorſum ĩ ſuperiore parabola dictũ fuerit
de diſpenſatore iniquo,quę propter infidelitatẽ
ſuã amouere voluit dominus eius à diſpenſatio
ne,nẽpe vt intelligamus Deũ illos ſuorũ bono
rũ diſpenſatione indignos iudicare, qui conceſ
ſa eis bona,adhuc parua,malè diſpẽſant.Poſt pœ
nã autem infidelis diſpenſatoris,quæ ad præſens
pertinet ſeculũ,ſubiungit & de ea,quæ ad futu
rũ pertinet,tursúmque vtitur vulgari ſententia.
Vulgo enim dici ſolet,eum , qui in aliorum reb.
B eſt infidelis , dignum eſſe,cui etiam non dentur
quæ ipſius ſunt: Vnde id ſuo accommodans pro
poſito dicit ; *Et ſi in alieno fideles non fuiſtis , quod*
veſtrum eſt, quis dabit vobis? Alienum vocat diuitias
temporales , quòd eos pleno iure non poſſideamus,cùm minimo momento vel ipſæ nobis , vel
nos illis eripiamur , quòdque eas Deus hominibus concedat non tanquam propria eorum bona,ſed tanquã ea,quæ per eos vult diſpenſari. Id
quod noſtrum eſt,vocat cœleſtia,&ęterna bona,
quia ad eorum poſſeſſionẽ creati omnes ſumus.
conueniuntq; nobis ſecundum id,quod potiſſi-
C mum ſumus,nempe rationales,ac ſola hæc cum
obtenta ſunt , beatos nos faciunt,nec eripi no
bis poſſunt.Itaq; ſignificat eos,qui modo in alie
nis operib,diſpenſandis non fuerint fideles , ſed
ſubtraxerint eas alijs,quib.debentur , Deum vi
ciſſim ſubtracturum illis propria ipſorum bona.
Quanquã autem per id,quod noſtrũ eſt, dixeri
mus intelligi cœleſtia bona,quæ nos manẽt poſt
hanc vitã,vt ea ſanè maximè ſunt intelligenda,
tamẽ etiã generaliter intelligi poſſint & ea bo
na ſpiritualia,quæ ĩ præſenti vita à Deo homini
bus conferuntur.Pergit autẽ Dominus poſt hæc
dehortari ab auaritię,& pecunię ſtudio,ac rurſũ
vulgares aſſumens ſentẽtias,accõmodat ees ſuo
propoſito.*Nemo*,inquit,*ſeruus poteſt duob. dominis ſer*
*uire,&c.*Hæc autem tractata ſunt in c. Cõcordiæ
42.circa c.Matth.6.

D AVDIEBANT AVTEM OMNIA HAEC PHARISAEI,QVI ERANT AVARI,&c.)
Apud Græcos additur cõiũctio,&,ante Phariſæi.
Audiebant autẽ omnia hæc & Phariſęi, vt ſit ſen
ſus;Quanquam dixerim Dominũ hęc dixiſſe ad
ſuos Diſcipulos,tamen etiam Phariſæi audiebant
hæc omnia,qui cum eſſent auari , hoc eſt , pecu
niarũ amatores,(Græcè enim eſt φιλάργυροι),&ob
id huius doctrinæ non eſſent capaces,deridebãt
Dominũ huiuſmodi docentem,aut,vt eſt efficа-
E eius apud Græcos,ἐξεμυκτήριζον,id eſt , ſubſannabant eum,aut naſo ſuſpendebant eũ. Deriuatur
enim Græca dictio à μυκτὴρ,quod naſum ſignificat .At naſus olim erat irriſioni dicatus,quare ſignificat Euangeliſta etiam externis vultus ſignis
irriſionem mõſtraſſe.Deridebant autem eum,ꝙ
ipſe dominus,vt pote pauper adhortaretur diuites ad ſuorum bonorum in pauperes diſtributionem,quod diuitiarum poſſeſſores tantum diceret eſſe diſpenſatores , quod conſuleret diuitib.
per eleemoſynas ſibi pauperes facere amicos , ꝙ
diuitias vocaret mammona iniquum,quódq; aſſereret fieri nõ poſſe,vt quis deo colendo operã
daret,& diuitijs colligendis,cum huiuſmodi nõ
didiciſſent ex lege Moſaica,ſed cõtra hæc ſuis cul
toribus promittat diuitiarũ affluentiam. Habet

autem hic mundus,ſemperque habebit eos , qui
A inſtar Phariſæorum,cum ſint elati,feroces,auari,
& libidinoſi,derideant doctrinam modeſtiæ,cle
mentiæ,manſuetudinis,liberalitatis,& continẽ
tiæ , quorum ſannas æquius,& patientius ferre
prædicatores debent,cum vident etiam dominũ
ab his non fuiſſe liberũ.Abhorret enim à muſto
Euangelicæ doctrinæ palatum aſſuetum vap
pæ mundanæ prudentiæ,& animalis homo non
percipit ea,q̃ ſunt ſpiritus , ſtultitia enim eſt illi.
Quoniamergo Phariſæi ſynceram Euangelij do
ctrinam irridebant , ſeuere eos dominus redar- 1.Cor. 2
B guit dicens;*Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram homini*
bus,hoc eſt,opinionem iuſtitiæ vobis parare ſtu
detis apud homines facientes ſcilicet omnia o
pera veſtra,vt videamini ab eis,ac his rebus ſtu
dentes,ex quibus homines ſanctitatem ęſtimant
externis ſcilicet ęremoniis,baptiſmatibus, & id
genus rebus , atque vitia veſtra palliantes ſub
ſpecie boni,vt auaritiæ ſtudiũ ſub ſpecie promiſ
ſionum legis , & imitatione patriarcharum : at
quantumuis iuſti ſitis habiti ab hominibus , qui
tantum ex externis iudicant , deus nouit corda
veſtra,& quia ſcit ea plena eſſe hypocriſi,elatio
ne,auaritia,inuidia , vos abominatur.Tale enim
C quid addere oportet,vt,quod ſequitur,cohęreat,
quia quod hominibus altum eſt,abominatio eſt
apud deum.Non enim hac ſententia cauſali pro
batur illud; *Deus nouit corda veſtra*,ſed quod qui a
pud homines iuſti,& magni ſunt,plerunque deo
ſint abominabiles.Poteſt & ſic coniungi: *Deus*
nouit corda veſtra,quod ob id dico,vt ſciatis abo
minabile eſſe deo,quod apud homines & homi
num reputatione excelſum eſt. Eſt autem hæc
ſententia bene ponderanda , vt ea admoneamur
rũ am longiſſime diſtare ab hominum mũdano
rum iudiciis,ſcientes eos fere approbare,q̃ deus re
probat.Poteſt autem eius veritas in multis decla
ri.Sapientia enim mundana,& eloquentia, ma
naquædam,& ſuſpicienda res eſt apud homines
at iuxta Paulũ;Sapientia huius mundi , ſtultitia 1.Cor.3.
eſt apud deum Prudentiam carnis,qua nonerũt Rom. 8
ſibi,ſuiſque rebus bene in temporibus proſpice
re,magni faciunt homines:at Paulus , Prudentia , inquit ; carnis mors eſt , & inimica deo. Et
quod propoſito maxime conuenit,ſublime quid
dã,& ſuſpiciendum eſt hominibus,abundare diuitijs,honorari ab omnibus,præ ſe ferre externis
rebus,vt veſtitu,cæremoniarũ obſeruatione ſanctitatem:at diuites,& honorati in mundo,& ex
ternis rebus ſeſe pro iuſtis vendicantes , fere deo
E ſunt abominabiles ob auaritiã,faſtum , & hypocriſim. Sicut autẽ quod hominib. altum eſt,deo
fere eſt abominatio,id eſt,abominandũ : ita etiã
contra , quod hominib. humile eſt , & contemptũ,apud deum magnũ eſt.Apud deũ enim,beati pauperes ſpiritu,beati mites,beati q lugent,&
qui perſecutionem patiuntur,cum hi miſeri , &
abominabiles ſint hominibus.

LEX, ET PROPHETAE VSQVE AD IOANNEM, EXEO REGNVM DEI ,&c.)
Quoniam Phariſæi dominum contra auaritiã,&
de diuitiarum diſpenſatione irridebant,quaſi a
liena à lege,imo contraria legi,& prophetis pręciperet,vbi multi ditiſſimi deo placuiſſe leguntur,& terrenorum bonorum abundantia dei cul
toribus promittitur. ideo dominus hic occurrens
oſtendit iã eſſe tempus docendi alia quædã per-

Universidad de Deusto
Biblioteca

fectiora, quã quæ lex & prophetæ prius docuis- A sent, quod iã cœperit aperta regni cœlorũ prædicatio, quæ merito pfectiores requirat animos, & alia habeat præcepta quã lex Mosaica, quę diuitias terrenas, non ita autẽ cœlestes pollicebatur. Sensus ergo est; Offendit vos, ꝙ nouo more diuitiarum neglectum, cõtemptum & distributionẽ exigam, cũ eas suis lex polliceatur. At scitote, qd lex, & prophetæ, id est, prophetarũ scripta vsq; ad Ioannem habuerunt suum tempus, vt docerent vos, quid faciendũ esset: at à dieb. Ioannis nõ amplius terrena bona promittuntur, sed regnũ Dei euãgelizatur, id est, annũciatur, cuius proide noua prædicatio noua etiã habet præcepta, ac terrenorum bonorum contẽptum merito B exigit. Nec est inefficax huiusmodi pdicatio etsi noua, & vobis ridicula. Quantũuis enim vos eã rideatis, tamen omnis in regnum cœlorum vim facit, hoc est, multi admodũ pro illo consequendo summo feruore confluunt, veluti cõtendẽtes illud prẽripere alijs, adeo vt ꝓpter illud parentes, & cognatos omnes alacriter relinquant, suas ité possessiones prõpte aut relinquant aut pauperibus distribuant, ac denique animam propriã seque totos abnegent, & auidi sint cõsequẽdi regni cœlorũ, quod prędicatur. Idem dictũ à domino, habitũ est ex Matth. cap. 11. in ca. Concordiæ. 47. vbi plura dicta sunt ꝓexplicatione huius loci. Porro ne, quia dixit; *Lex & prophetæ vsque ad Ioannem*, calumniari ipsum possent tanquã legis destructorẽ, subijcit de legis indissolubilitate, dicens; *Facilius est autem cœlum & terram præterire*, quàm de lege vnum apicem cadere, id est, quam non fiat vel minimũ, quod in ea scriptũ est. Quare significat se non venisse vt legem solueret, sed potius vt perficeret, atque id se facere dum quædam nunc aliter exigeret, quã lex aperte præcepit. Idem dictum pluribus à Domino, habitũ est ex Matth ca. 5. in concord. 39. vbi circa hanc sententiam pluraunt annotata.

DISSERIT DE MATRIMONII INDISSOLVBILITATE

Matthæi 19. Marci 10, Lucæ 16 CAPVT XCVI.

† accedent es. † a homini a aQui ‖ a o aut † b ad† uxorẽ juam

ITẽ † accesserunt[a] ad eum[c] Pharisæi, [&][b] interrogabãt eũ tentãtes eum,[a] & dicentes, [c] Si licet † viro dimittere vxorẽ[a] suã quacũque ex causa? [c] At ille respõdẽs ‖ dixit eis, [b] Quid vobis pcepit Moyses? Qui dixerũt, Moyses permisit libellũ repudij dare, & dimittere. Quib. respondẽs Iesus[a] ait, Nõ legistis, quia, qui fecit ab initio[c] masculũ, & fœminã, fecit eos[b] Deus? [a] Et dixit,[c] ꝓpter hoc relinquet homo patrẽ suũ, & matrẽ, & adhærebit † vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Itaque iã non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. [a] Dicunt illi, Quid ergo Moyses mandauit dari libellũ repudij, & dimittere? Ait illis, Quoniã Moyses [c] ad duritiem cordis vestri [b] scripsit vobis præceptũ istud [&] [a] permisit vobis dimittere vxores vestras: [c] ab initio autẽ [b] creaturæ [a] nõ fuit sic. Dico autẽ vobis, quia Δ f quicunque dimiserit vxorẽ suã,[a] nisi ob fornicationẽ: f & ‖ aliã duxerit, mœchatur: & qui dimissam [c] à viro, f † duxerit, mœchatur. [b] Et in domo iterum Discipuli eius de eodem interrogabant eum, & ait illis, Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virũ suum, & alij nupserit, mœchatur. [a] Dicunt et Discipuli eius, Si ita est causa hominis cum vxore, nõ expedit nubere. Qui dixit illis, Non omnes capiunt verbum istud, sed quib. datum est. Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt. Et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, captat.

Po stdi ctionem creatura sequuntur apud Mar cum quæ prius sunt posita, adi ctione masculum vsque nou separet.

A comnis qui di mittit. ‖ alteram ducit † e ducit

ECT ACCESSERVNT a AD EVM c PHARISAEI (ET) b INTERROGABANT EVM c TENTANTES.) Postquã Lucas dixisset Dominum dixisse, Lex, & prophetæ vsque ad Ioannẽ, &c. &; Facilius est cœlum, & terrã præterire, &c. quibus significat dominus tempus iã esse vt alia quædam docerentur, quàm in lege & prophetis præcipitur, se tamen non venisse vt legem destrueret, sed potius vt eam suis præceptis perficeret, subiecit; *Omnis qui dimittit vxorem*, &c. vt ex vno exẽplo ostenderet, quomodo Dominus legẽ perfecerit. Hac enim ratione videtur Lucas hanc sententiã superiorib. subiunxisse. Verisimile tamen hanc de non dimittẽda vxore doctrinã, cuius obiter meminit Lucas, traditam nunc à domino ea occasione qua eandem prẽsentib. discipulis & Phariseis traditam commemorant prolixe Matthęus, & Marcus. Nam post hanc obiter cõmemoratam domini doctrinam, quibusdam deinde interpositis q̃ ipse solus habet, Lucas coincidit cum narratione reliquorum duorũ Euangelistarũ de paruulis Christo oblatis, & adolescente diuite, & aliis quæ sequuntur. Quare quandoquidem superioribus subiungenda fuerat ea, quæ est apud Lucam de non dimittẽda vxore sententia, oportebat hic simul cũ Luca inserere Matthęi & Marci narrationẽ, quam verisimile est Lucam ob id non tam prolixè prosecutũ, quod sciret ab eis accuratè occasionẽ huiusdo ctrinę descriptã esse. Itaque ex collatione trium Euangelistarum hic coincidentiũ apparet, quod cùm Pharisęuan dissent suam illam ob conuersationem domini cũ peccatoribus obmurmurationem trib. parabolis confutatã, suã item auaritiam alia parabola notatam, quæ fuerint occasionẽ venandi aliquid ex ore eius, quod calumniari possent, eãque desumpserint ex eo quod dixit dominus legẽ & ꝓphetas locũ habuisse vsque ad Ioannem, facilius tamen esse vt cœlũ & terra prætereat, quam vel minimum aliquid legis. Horũ enim verborũ occasione venire illis facile potuit in mentem, vt huiusmodi legis quæstionem ei proponerent. Quã q̃stionem verisimile est illo tempore fuisse agitatã inter Pharisæos, & Scribas, & controuersam, vt ob id veluti discere cupientes, qd apud ipsos erat dubium, eã quæstionem domino proposuerint, quemadmodum postea proposuerunt, nũ liceret tributum dari Cæsari, & quod esset mandatum magnũ in lege, & alia quædam. Causa autẽ dubitandi de diuortio apud Iudæos esse potuit, quod natura illud vt fœdũ, & iniquum mens honestior detestetur, & tamen lex illud admiserat.

Deinde

Deinde quanquam ex lege cõstaret esse permissũ A diuortium, dubitabatur tamẽ, an quacũq; de causa licitum esset, cum lex tantum mentionẽ faciat fœlicitatis, ob quam liceat facere diuortium. Nõ enim tantum quęsierũt Pharisæi, liceret ne viro dimittere vxorem, quod Marcus eos interrogasse dicit; sed an liceret quacũque de causa, vt habet Matthęus, ita vt verisimile sit eos dubitasse & interrogasse de vtroq; prędicto, nempe an absolutè liceret, & si liceret, an quauis de causa liceret, sicut vtrunq; etiam hodie vertitur in quæstionẽ apud Theologos, vt est videre in 4. sentent. Quærebant autem hanc quęstionẽ apud ipsos controuersam, sub specie animi cupidi discẽdæ veritatis, sed re vera tentantes eũ, hoc est, experiri cupientes, nũ quid in dubia illa quæstione dicturus esset, quod B in calumniã rapere possent. Putabant enim vtrũuis responderet, habituros se quod calumniarentur. Si enim diceret non licere, accusari illũ posse tanquã legi contrarium. Si vero diceret licere, accusari posse illius doctrinam tanquam imperfectam, cum perfectionis videretur esse magister.

I CAT ILLE RESPONDENS DIXIT EIS; bQVID VOBIS PRAECEPIT MOYSES?) Quanquã sciret Dominus Phariseus maligno a C animo quod quærebant interrogare, tamen ꝓmira sua bonitate, vt & alias, nõ destitit, quæ veritatis erãt, saltem propter bonos præsentes, docere pro immensa autem sua sapientia ita cemperauit suam responsionem, vt eorũ trãseat decipula, nec possint calũniari, qui quiduis diceret se posse calumniari putabant. Porro responsionem Domini paulo aliter aut alio ordine cõmemorarunt Matthæus & Marcus. Nã Marcus quidem dicit, Dominũ prius interrogasse de statuto Moysis, ac post Pharisæorũ responsionem causam illius statuti reddidisse, & postremum primæuam coniugij institutionem subtexuisse. Matthæus vero primũ dicit Dominũ ex primæua cõiugij institutione ostendisse coniugum inseparabilitatem, ac tũ post Pha- D risæorũ interrogationem de statuto Moyses, reddidisse causam illius statuti. Hæc tamen varietas nec contrarietatem aliquã, nec falsitatem arguit, sed tantũ quod vterq; Euangelistarum quædam posuit a altero omissa, quodq; nõ omnia eodem sint ordine dicta quo ordine sunt scripta, quod nihil obesse veritati historiæ nemo negauerit. Marcus enim posuit ꝓpositionẽ Domini de statuto Moysis, quã prætermisit Matthæus; & contrà Matthæus posuit interrogationem Pharisæorũ de eodem statuto, quã prætermisit Marcus. Quomodo autem ordinem redigi possint quæ ab eis diuersimode sunt narrata, indicat cõcordia, in qua quod Marcus scribit dictum à Domino de primæ E coniugij institutione post redditã causam statuti Mosaici, præponitur cũ narratione Matthæi, ne bis idem proponatur, quod bis eodem tẽpore dixisse Dominũ non est verisimile. Respõsurus ergo sapientissimus magister captiosis Pharisęis & sic respõsurus vt eos sua ipsorum caperet versutia, primũ, vt ex Marco patet, quæsiuit quid de re, q̃ quærebatur Moyses præcepisset. Quæsiuit aũt non tanquã ignorans, sed vt se legis cõmemorem non esse declararet, sicut illi sperabant ex responsione ipsius se collecturos, & vt proposita abalijs cõstitutione Moysis, cui inirebatur diuortij cõsuetudo apud Iudæos, aliã deinde ex eodem Moyse antiquiorem cõstitutionem, eamq́ non Moysis, sed Dei, cõmode inducere & oppõnere posset. Cũ autem Dominus quæsiuisset, de qua ꝓpolita materia præcepisset Moyses, Pharisæi respondent nõ quid præceperit, sed quid permiserit: Moyses, inquiunt, libellum repudij scribere. Sic & eũ Pharisæi postea interrogarent, quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij, & dimittere? respondit Dominus; *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras.* Constitutio enim Moysis diuortium spectans, habebat aliquid permissionis, & aliquid præcepti. Nã permissionis fuit, quòd non prohibere diuortium facere, & libellum repudij scribere more aliarum gentium. præcepti vero, quòd constitutum fuit, non posse diuortium fieri, nisi maritus vxori scriberet, & traderet libellum repudij. Itaq; præceptum hoc permissionem includit, & permissio præceptum, quare cõsuse hic nunc dicitur mandasse, nunc permisisse Moyses. Postquam autem Pharisæi ꝓposuissent cõstitutionem Moysis, cui nitebatur diuortij cõsuetudo, Dominus vicissim aliis proponit antiquiorem Dei circa propositam quæstionem constitutionem, cui tum ob antiquitatem, tum quòd Dei esset, non Moysis, Mosaica constitutio meritò cedere deberet, *Non legistis*, inquit, *quia qui fecit ab initio masculum & fœminam creauit eos?* Sic enim legendum est, & non, vt quidam libri habent: Qui fecit hominem ab initio. Nam dictio, hominem, nec est in Græcis, nec in antiquis Latinis codicibus. Illud autem, *ab initio*, quãquam omnes referant ad, *qui fecit*, magis tamen cum sequenti verbo, *fecit*, construendum videtur vt θεσποτας, pro quo nos habemus, *qui fecit*, sit ablato põsitum, valeat idem quod factor, vel creator, & sit sensus; Nõ legistis, quod creator omniũ rerum fecit eos in initio masculum & fœminam. Nam apud Marcum in simili, imo eadem sententia, illud, *ab initio*, sic construitur cũ sequenti verbo, *fecit*. Certè hãc dictionem habebat antiquus quidam codex manu descriptus. Porro decisurus propositam quęstionem dominus primum in memoriam reuocat illud, *masculum & fœminam creauit eos*, scriptum 1. capit. Geneseos, & repetitum capitu. 5. vt per hoc probet coniugium in illo à deo institutum, & non ab homine. Cùm enim in productione auium, piscium, & iumentorũ nulla fiat mentio masculi, & fęminę, in sola hominis productione dicitur, masculum, & fęminam creauit eos, ad significandũ coniugium, quod in solo homine locum habet, à deo institutũ esse, idque inter vnum & vnã. Secundum Hieronymum autem, & Theophylã. Dominus hac scriptura etiã probare voluit, quòd nõ liceat viro, dimissa vxore, aliam ducere, quia dictum est singulariter, masculum, & fęminã, nõ autem fœminas, quas vtique cum viro creasset, si voluisset eas, vna relicta, aliam ducere. Verum ad istud probandum magis adducitur à Domino id quod sequitur. Videri autem potest etiã, ob id Dominũ citasse illud, *masculum & fœminam creauit eos*, vt in memoriam reuocaret quomodo scriptura in hominis productione nũc singulariter loquatur, nũc pluraliter, eo qd duo primi homines ex vno homine subsisterunt in discrimine sexuũ, ita vt ex ipsa creatione mõstratũ fuerit eos, etsi duos personas, esse tamen quodammodo vnum hominem. Vnde dicit scriptura; Creauit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum masculum

Universidad de Deusto
Biblioteca

& fœminã creauit eos. Sic enim recte subiuncta est altera scriptura ex secũdo capite desũpta, qua postquã probatum est coniugium esse, à Deo institutum, etiam probatur sic esse institutum, vt sit inseparabile. Sequitur enim; *Et dixit, Propter hoc relinquet, &c. propter hoc*, nempe quia ex vno masculus, & fœmina primò subsistiterũt. Præcedit enĩ in Genesi ante hanc sententiam; Hoc nunc os ex ossib. meis, & caro de carne mea: hoc vocabitur virago, quia de viro sumpta est. Dicitur autẽ hic Deus dixisse (nã suppositũ verbi, dixit, est Deus) cùm in Genesi hæc videantur esse verba Adæ, qa Adã hæc nõ dixit nisi afflatu diuino, quo cognouit ex latere suo vxoré esse creatam à Deo, quanquam sic sunt hæc verba posita in Genesi, vt possint esse verba Moysis, Dei præceptum promulgantis. Porro illud; *relinquet homo patrem & matrem*, quidam secuti Augustinum intelligunt significare, Dominum interdixisse vt quis coniugio copularetur cũ patre, & matre sua, cum cæteris vero omnib. non interdixisse. Verum magis videtur significatũ his verbis maiorem, & inseparabiliorem debere esse coniunctionem hominis cũ vxore sua, quam cum parentib. propriis, ideoque ideo, quia prima prima matriti vxor, de ipsius viri parte forma est, quomodo non formatur homo de parentib. suis, Deo per hoc significare volente coniuges iter sese cohærere debere, perinde ac si vnus essent homo, & ad hoc à se institutos, vt per carnalem copulã vna efficeretur caro. Hoc est enim quod sequitur; *Et adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Adhærebit, inquit, per amorem, diligendo scilicet eam vt proprium corpus. & per cohabitationem ad vinculum perpetuum. Nec solum adhærebit, sed erunt duo etiã in carne vna. Vbi notandum pro, *in carne vna*. Græca habere, εἰς σάρκα μίαν, id est, in carnem vnã & est Hebraicaphrasi dictum, erunt duo in carnem vnam: pro eo quod est, erunt duo, vna caro, quemadmodum ex Domini patet conclusione: quomodo etiã dicitur Adam factus in animam viuentem pro eo quod est factus anima viuens. Dinus Thomas in Catena citat D. Hieronymum, quasi intellexerit significari duos coniuges esse in vna carne, nempe prolis. quæ ex eis communiter gignitur, in quo quodammodo est vterque parens. Sic enim citat Hieronymum. *Et erunt duo in carne vna*: Præmiũ enim nuptiarum est ex duob. vnam carnem, scilicet prolis, fieri: cum ille sensus vt non conuenit sequẽti illationi, ita nec sit Hieronymi. Nõ enim Hieronymus habet duas illas dictiones, scilicet prolis, sed tantum, præmiũ nuptiarũ est ex duobus vnam carnem fieri. Quod eũ non dixisse de carne prolis, sed de carne coniugum qui inter se carnaliter commiscentur, patet ex eo quod apud eum sequitur: Castitas iũcta spiritui, vnus efficitur spiritus. Et; deus coniunxit, vnam faciendo carnem viri & fœminæ, hanc non potest homo separare. dicuntur autẽ duo coniuges vna caro, nõ tantum propter carnalem commixtionem, propter quam Paulus ad hunc locum alludens dixit; qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur, sed etiam ob vnam, & cõmunem vtriusque corporis potestatem Non enim vir sui corporis potestatẽ habet, sed mulier, & contrà. Ex hac ergo scriptura infert dominus primo vnam conclusionem, quæ est vltimorum illorum verborum interpretatio. *Itaque iam non sunt duo, sed vna caro*, significans proinde non magis posse separari virum ab vxore, quam possit in duo diuidi caro vna. Iam, inquit, hoc est, quandoquidẽ à deo sunt coniuncti in vnam carnẽ, non sunt amplius duo à sese diuisi, sed sunt vna caro. Infert deinde dominus & alteram conclusionem principalem, qua respondetur ad quæstionem Pharisæorum; *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*. dicit, *quod*, potius quam quos, cùm tamen de pluribus fiat sermo, quia de pluribus vt de vno loquitur, de coniugibus scilicet duobus vt de vna carne. Pro, *coniunxit*, in Græco est verbũ, συνέζευξε, quod propriè est coniugauit, hoc est, in vnum iugum coniunxit & copulauit. vnde dicuntur σύζυγες, id est, coniuges. Hac ergo sententia dominus directe respõdet propositæ quæstioni, significans non licere viro dimittere vxorem suam, quia cũ deus maritum, & vxorem coniunxerit, idque in vnam carnẽ, homo nullos tantæ temeritatis esse debet, vt separet coniunctũ à deo. Aduertendum autem, quod sicut duas infert dominus conclusiones, ita duplici de causa significatur diuortiũ non licere. quia scilicet & est contra naturam, & contra dei legem, & constitutionem. Contra naturam enim est, vt vna caro diuidatur, contra legẽ, vt hoc distrahatur quod deus coniunxit. *Homo*, inquit, *non separet*, quia deus quod coniunxit solus separare potest, quemadmodũ & facit per mortem alterius coniugũ. Nec consequitur ex hac sententia non licere coniugib. ex mutuo consensu diuinis se totos mancipare obsequijs, ac religionem ingredi. Non enim homo, sed deus, inquit Hieronymus, separat, qui & coniunxerat, quando ex consensu dei, eo quod rẽpus in arcto sit, sic habemus vxores quasi non habentes. deinde nec tunc proprie est separatio, quia manet vinculum coniugale inter eos. dominus autẽ hic loquitur de ea separatione quæ tollit vinculum coniugale, qua scilicet fit vt nõ sit mulier alligata legi viri, sed viuente viro sine crimine adulterij alteri possit cõiungi. Rursũ non obstat veritati sententiæ domini, quod multa dicantur esse, quæ non tantũ impediunt contrahendũ matrimonium, sed etiam diriment contractum, quæ his versibus continentur: Error, conditio, votũ, cognatio, crimen, Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, Si sis affinis, si forte coire nequibis Hæc sociãda vetãt connubia, facta retractant. Non enim hæc dicuntur dirimere contractum matrimonium, quasi id, quod fuerat verè coniugium, dissoluant, sed quia per ea fit, vt contractus matrimonialis inter aliquos initus sit irritus, ita vt inter eos nõ sit eo cõtractu coniugiũ effectũ, proinde tales non coniunxit deus, hoc est, non fecit eos inter se coniuges, vt rectè eos homo separare possit, aut potius declarare non esse coniunctos. In duobus autem casibus verum coniugiũ potest separari. ita vt alter saltem coniugũ possit ad secunda vota transire. Primo, quãdo inter coniuges, qui in infidelitate contraxerunt, altero fideli facto, alter non vult sine Christi blasphemia cohabitare credenti. Tũc enim, discedente infideli, fidelis contrahere potest cum alia fideli persona, quemadmodum ex Paulo intelligit D. Ambrosius, in Cõmenta. eiusdẽ loci, sic scribens super illud. Non est enim frater aut soror seruituti subiectus in huiusmodi. Hoc est, inquit, non debetur reuerentia coniugij ei, qui horret auctorem coniugij. Non enim rati-

est matrimoniũ, quod sine Dei deuotione est, ac per hoc nõ est peccatũ ei qui dimittitur propter Deum, si alij se iunxerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonij circa eũ qui relinquitur, ne accuset alij copulatus. Hæc ille. cuius sententia citata à Gratiano 28. quæst. 2. sed corruptè sub nomine Gregorij, approbata est etiam in Decretalib. ab Innoc. 3. cap. Quanto te nouimus, de diuort. Et alioqui huius sententiæ veritas (quando quidẽ de ea dubitat Caietanus propter hãc Domini sententiam, *quod Deus coniunxit, homo non separet*) satis probari & colligi potest ex ipso Paulo, quanquã non apertè dicat fidelem discedente infideli posse cũ alio contrahere. Nam Paulus eo loco manifestè discernit inter cõiuges fideles, & cõiuges, quorũ alter est fidelis, alter infidelis. De illis enĩ dicit, qd Dominus statuerit, nempe vxorem à viro nõ discedere: quod si discesserit, manere innuptã, aut viro suo reconciliari. De his verò dicit nõ quid Dominus statuerit, sed qd ipsemet. Nã cæteris, inquit, ego dico, non dominus. At nulla erit differentia inter illos & hos, si etiam in istis discedente infideli, is qui relinquitur debeat manere sine coniugio, aut discedenti recõciliari: proinde cũ dicit, nõ est em frater, aut soror seruituti subiectus i huiusmodi, significarè voluit fidelem infideli discedente non esse amplius astrictũ seruituti coniugali, sed ab ea lege liberũ. Secundo, vinculũ coniugale etiam inter fideles dissolui potest, si antequam cõiugium sit per carnis copulã cõsummatum, alter religionem ingrediatur, quemadmodum ingredi potest etiã altero repugnante & inuito. Tuc enim sic solutũ est vinculum illud cõiugale, vt remanens in seculo possit cum alio cõtrahere. In fauorem enim religionis, spõsalia per verba de futuro, & cõsensus per verba de præsenti ante cõsummationem cõiugij paria iudicãtur, quoad hoc, vt sicut licet post cõtracta spõsalia alteri religionem ingredi, ita & post cõsensum per verba de præsenti, nec mirum, cum ante carnis copulã consensus per verba de præsenti frequenter dicatur spõsalia, & coniuges ad huc dicantur sponsus & sponsa de huius veritate ne quis dubitet, vt aliquãdo dubitasse videt Magister sentẽt. in 4. di. 27. extat nunc decretum Alexandri tertij dẽ conuersione coniug. ca. Verum, qd sic habet: Verum post consensum legitimum de psenti licitum est alteri, altero etiã repugnante, eligere monasterium, sicut sancti quidã de nuptis vocati fuerunt, dummodo carnalis cõmixtio non interuenerit inter eos, & alteri remanenti (si cõmonitus continentiam seruare noluerit) licitum est ad secunda vota transire. Quia cum non fuissent vna caro simul effecti, satis põt vnus ad deum trãsire, & alter in seculo remanere. Ex cuius decreti vltima parte colligere licet quomodo separatio vinculi cõiugalis per ingressum religionis ante carnis copulã non obstet huic sententiæ domini; *Quod Deus coniunxit, homo non separet*. Ante enim consummationem coniugij per actum matrimonialem non dicitur deus sponsum, & sponsam coniunxisse, quia necdum fecit eos perfectos coniuges, necdum coniunxit eos in vnã carnem. de quali coniunctione hic dominum in hac locutum sententia præcedentia indicãt. Proinde plerique colligunt hanc domini sententiam non ob esse quo minus pontifex possit dispensare super matrimonio nõdum consummato, de quo adhuc sub iudice lis est. Quod vero ad primum casum quo matrimonium etiã consummatum dissoluitur, attinet, non obest etiam hæc domini sententia, qa, vt ex Paulo patet ad Corinthios, hæc quæ dominus hic statuit de matrimonij indissolubilitate, pertinent ad coniugium fidelium, qđ in ipsis ad statum primæuum reduxit, sicut per gratiã Euangelicam restituit perditæ in Adã gratiæ. Hæc ergo Domini sententia maxime locum habet in matrimonio rato & consummato. Ratum vocant matrimonium secuti Ambrosium in præallegato loco, quod inter fideles contractum est. Illud enĩ fides, & baptismus sic ratum facit & confirmat, vt nullo modo possit irritum fieri. Habet autem huiusmodi coniugium, ratum scilicet & cõsummatum, triplicem suæ inseparabilitatis rationem. Et primò quidem, ex ipsa prima Dei institutione facta in paradiso, & renouata à Christo in Euãgelio, quã solam inseparabilitatis rationem hic attingit Dominus. Secũdò, ex ipsa coniugij natura. Nã, etiam si nulla fuisset Dei institutio, ipsa lex naturalis scripta in cordib. omnium dictat coniugij inseparabilitatem, tum ratione fidei, quã sibi mutuo dant coniuges: tũ ob prolis educationem, propter quã coniugium directè est ordinatum. Atque hæc inseparabilitatis ratio cõmunis est etiã coniugio infidelium, propter quod Ambrosius dicit infidelem discedentẽ, & in Deum & in matrimonium peccare, cum non peccet in aliquã legem dei scriptam. Nã talem non agnoscit. Sane gentiles satis cognoscebãt indecens esse vt vir etiam sterilem vxorem dimitteret, vt docet Aristotel. 7. Polit. Et Valerius Maximus lib. 2. Inter virum, inquit, & vxorem à condita vrbe vsque ad 520. annum, nullum intercessit repudium. Primus aũt Spurius Carbilius vxorem sterilitatis causa dimisit, qui quãquam tolerabili ratione motus videbatur, rephensione tamen nõ caruit, quia nec cupiditatem qdem liberorum coniugali fidei præponi debuisse arbitrabãtur. De eodem similiter Aulus Gellius lib. 4. cap. 3. Tertio, coniugium fidelium consummatũ inseparabilitatem habet ratione Sacramenti Ecclesiastici, hoc est, quia est Sacramentũ Ecclesiæ, significans mysticã vnionem Christi cum Ecclesia, quã vnionem significari per cõiunctionem viri & fœminæ instituta à deo in paradyso, primus aperuit diuus Paulus, epistola ad Ephesios, capi. quinto, cum citans hunc quem Dominus hic citat locum: Propter hoc relinquet, &c. dicit in his verbis latere magnum mysteriũ pertinens ad Christum & Ecclesiã. Ratione ergo inseparabilis vnionis Christi cum Ecclesia, habet etiam suã coniunctio maritalis inseparabilitatem, ne falsum sit rei quã significat signum. ex qua ratione frequenter diuus Augustinus coniugalis vinculi inter Christianos inseparabilitatem ostendit, vt c. 10. lib. 1. de nuptiis, & concupiscentia, & ca. 17. eiusdem, vbi sic habet; In nuptijs bona nuptialia diligantur, proles, fides, & sacramentum. Sacramentum, quod nec separati, nec adulterati amittunt cõiuges, qui cõcorditer casteque custodiunt. Solum est enim, quod etiam sterile cõiugium teuet iure pietatis, iam fœcunditatis spe amissa, propter quã fuerat copulatum. Porro cum ex pdicto Pauli loco constet cõiugium mysticã habere significationem, & sacrę rei esse signum, atq; ex alijs scripturis satis manifestum sit cõiugium adiunctã habere dei

Universidad de Deusto
Biblioteca

gratiam in ijs,qui illud dignè suscipiunt(dicitur 1.Thes.4. A
enim à Paulo Dei donũ, idemq; hortatur vt honorabile sit connubiũ,& thorus immaculatus,vt sciat vnusquisq; vas suum possidere in sanctificatione,quæ sine gratia Dei pũci non possunt,quã Tobiæ.6.
& Angelus Raphael dari dignè cõiugium ample ctentib. indicat)satis est in scripturarum authoritate fundatũ, quod matrimoniũ sit sacramentum,secundum eã acceptionem vocabuli,sacramentum,qua dicimus baptismum,& Eucharistiã esse sacramenta,quanquam secundum eã non accipitur, cum dicit Paulus de coniugio loquens; B
Sacramentum hoc magnum est,ego autem dico
in Christo & Ecclesia,vbi simpliciter nomen sacramenti pro mysterio accipitur, cum Græce sit μυστήριον.Nam secundum eam acceptionem vocabuli,sacramentum,qua Baptismus, Eucharistia, Ordo, similia sacra signa dicuntur sacramenta, sacramentum est signum rei sacræ,gratiam cõferens suscipienti, quã diffinitionem matrimonio cõuenire,satis patet ex prædictis.Sed & D.Augustinum intellexisse matrimonium esse sacramentũ,sicut sunt baptismus & ordo,præter alia loca euidens satis est ex ijs,q̃ scribit lib. de bono cõiugali cap.24.vbi matrimonium fidelium cõparat,quod ad rationem sacramenti pertinet,sacramento Ordinis,sic scribens,Bonũ igitur nuptiarũ per oẽs gentes atq; omnes homines in causa generandi est, & in fide castitatis. Quod autem ad populum Dei pertinet,etiã in sacramenti sanctitate, per quã nephas est etiã repudio intercedente alteri nubere,dum vir eius viuit, nec saltẽ ipsa causa pariendi.Quæ cum sola sit,qua nuptiæ fiunt,nec ea re nõ subsequente propter quã fiũt, soluitur vinculum nuptiale,nisi coniugis morte. Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandã,etiã si plebis congregatio non subsequatur, manet tñ in illis ordinatis sacramentum ordinationis,& si aliqua culpa quisquam ab officio remoueatur,sacramẽto Domini semel impositio nõ carebit,quãuis ad iudicium permanẽte. Hæc ille. Certe in Cõcilio generali Florentino definitũ est septem esse Ecclesiæ sacramenta, D
& iter ea esse coniugiũ,quod & inter sacramenta connumeratur in Decretal.de hæret.cap.ad abolendam,vt iam illud in dubiũ reuocari nõ possit. Videri autẽ possit alicui non consequi ex hac Domini sententia:Quod Deus coniunxit,homo nõ separet,nullum matrimoniũ fideliũ etiã consummatum dissolui posse,eo quod non omnis coniugii inter fideles deus sit auctor, sed frequenter
diabolus :vt cũ aliter aliqui se contrahunt solius E
libidinis causa,aut alias illicito fine aut modo.Sic enim quidam disputans super epist.ad Corint.1.i Annot.num expediat, aut num possint coniugia inter Christianos male inita dissolui,putat argumentũ quod ĩ negatiuam partem sumitur,ex hac Domini sententia solui posse. Quod,ĩquit,obiicitur ex eodẽ loco;quod Deus coniunxit,homo ne separet;nõ magno negotio solui potest:Hoc deus coniunxit,quod rite coniungitur:hoc deus dirimit,quod recte dirimitur.Verum dicẽdum,quod deus dicitur coniuges coniungere,in hac sententia Saluatoris,nõ ratione particularis coniunctionis singulorũ coniugũ, quæ propter modum,aut finẽ frequenter est vitiata,sed potius ratione primæuæ illius institutionis qua cõstitutũ est à deo, & à Christo renouatũ, vt, qui mulierem aliquã sibi accipit in vxorem,sic illi adhæreat, vt vnãse cum illa carnẽ & vnum hominẽ factum reputet. Ex eo enim præcepto infert dominus; *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.*

DICUNT ILLI; QUID ERGO MOYSES MANDAVIT &c.(Cũ nõ haberẽt pharisæi aliquid quo Domini argumentationẽ ex scriptura collectam refellerent,sed cogerẽtur eã fateri efficacẽ esse, obiiciũt ei Moysis authoritatẽ quę illi necessariæ collectiõi videbatur esse cõtraria,sperantes alterum euenturũ, vt scilicet vel non habens quod diceret sine læsione auctoritatis Mosaicæ,confunderetur:vel Moysis auctoritatẽ cõtẽnens,eiusque mandatũ dãnans,à populo prehenderetur & lapidaretur.Si,inquiunt,sic est vt dicis, quid,id est,cur ergo Moyses mãdauit maritis dari libellum repudii,& sic dimittere vxores; Cùm prius dixerint interrogati a Domino quid Moyses præcepisset,responderunt,vt est apud Marcũ, Moysen permisisse dari libellũ repudii:nunc verò dicũt:*Quid ergo Moyses mandauit*,forte vt tobiectio eorũ esset fortior,& magis vrgent.Durius enim erat quod cõtra legẽ Dei aliquid Moyses mãdasset,quã si tantũ permisisset.At vt illia stutẽ obticerunt mandatum Moysis,ita dominus vicissim C
callide pro mandauit,respondẽt permisit,vt Matthæus sane habet.Nam Marcus etiam mãdati meminit.Ait ergo illis; Quoniã,id est,quod Moyses ad,diest,propter,nam sic rectius verti hic potuisset præpositio προσεύξα(duritiam cordis vestri pmisit vobis dimitere vxores vestras.Est autem duritia cordis,aut,vt est Giæcis,vnica dictione μακροκαρδία, animi obstinatio,qua quis non vult credere suggerẽti bona aut vera,ita vt credat dicẽti, aut obediat præcipiẽti. Huiusmodis cordis duritiã etiã discipulis dominus exprobrauit post resurrectionem,quia his,qui viderant eũ resurrexisse, non crediderũt.Talis fuit ĩ Pharaone,qui dicitur in durasse cor suum,& cuius etiam dominus dicitur indurasse cor,quia nõ cessit præcipienti deo. Hanc cordis duritiam,quam hic ludęis dominus tribuit, etiam apud Ezechielem deus tribuit illi populo,dicẽs cap.3.domus Israel nolunt audire, qa nolũt audire me. Omnis qppe domus Israel, attrita frõte est,& duro corde.pro quo Septuagita habẽt σκληροκαρδίαι,quasi dicas duricodes.Nec est hæc cordis duritia aliud quã duritia ceruicis,quã toties scripiuta ludęis imponit,quã cũ ĩ eo populo deus expertus esset,(dicit enim Ex.32.post cõ missam idololatriã; Cerno q̃ populus iste duræ ceruicis sit) cœpit eis dare epræcepta nõ bona, de quib.Ezech.20. Quod ergo significare dominus voluit tale est.Moyses, nõ quidẽ vt vos quæritis, præcepit simpliciter aut dari libellũ repudij,aut dimittere vxores,sed permisit,idq;nõ ipõte,sed coactus nõ ob infirmitatẽ vestram,sed potius ob expertã satis ĩ vobis duritiã cordis vestri, quia scilicet nõ permissuri eratis,vt contra morẽ aliarũ gentiũ, apud quas ius erat maritis dimittẽdi uxores suas,præciperetur vobis nũquã dimittere vxores vestras:& si pciperetur,periculũ erat multorum grauiorum malorũ,nẽpe defectionis à cultu veri Dei,vxoricidii,veneficii,& similiũ malorum. Permisit ergo nõ quod p sese bonũ esset, sed propter grauius malum vitãdũ. At ab initio creaturæ,vel creationis nõ fuit sic,quando,sicut initio conueniebat,hominum mentibus nondum corruptis,quod statuebatur optimũ erat,vt proinde ad

illam primæuam Dei ordinationem sit potius re- A
spiciendum,quam ad Mosaicam permissionẽ, necessitate quadam ob malitiam veterem, recedentem ab æquissima Dei institutione. Obseruanda autem hic sunt ea responsione Domini sapiẽtia, capiens eos,qui ipsum captarum venerant. Cum enim Pharisæi sperarẽt illum aut cũ Moyse dicturum,quę perfectioni suæ doctrinæ nõ conuenirẽt, & contraria essent iis, quæ aliquando docuisset: aut si contra Moysen doceret,auctoritatem Moysis neglecturũ, ac tantũ legislatorẽ condemnaturũ,ita dominus suum cẽperunt responsũ, vt primum quidem perfectionem illã suę doctrinę cõuenientem de non faciendo diuortio astrueret ex scripturis per antiquissimam Dei constitutionẽ, sic vt ei non possent cõtradicere aduersarii,ac deide Moysẽ nõ solũ nõ dãnaret, sed & absolueret, & de prudentia commendaret, in ipsos autem interrogatores Iudæos culpam torqueret cõstituti à Moyse mandati contra primam legem Dei. Cęterum circa hanc domini doctrinam triplex occurrit quæstio.Primũ,an per datũ mulieri à viro libellũ repudii soluebatur apud Iudæos vinculũ cõiugale,ita vt sine adulterii crimine mulier possetalteri copulari.Secundo,an per permissionem C
Mosaicam licuerit marito dimittere vxorem suã sine peccato.Tertio,an non etiam hodie propter duritiam cordis quorundã maritorũ permittẽdũ sit diuortiũ fieri iter aliquos male cohærentes.Nã sunt,qui hoc æquè iam putãt licere aut permittẽdũ,atq; in veteri testamento. Et ad primam quidẽ quæstionem quidam respõdent,per libellũ repudii solam fuisse vinculum coniugale. Alioqui enim iniquũ videretur,quod sine peccato mulier dimissa nõ posset alteri nubere,cum sæpe prẽter suũ meritũ repudiaretur,nec posset dimittentem maritum cogere ad sui retẽtionẽ aut receptionẽ. Nec obstat hæc domini sententia, *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, quia separatio illa fiebat ex permissiua auctoritate Dei,qui quos cõiunxit, D
separare potuit,& super primæua sua cõstitutione dispensare.Rursum etiamnõ obstat quod Deuter.24.vbi scribitur lex diuortii, mulier dimissa post secundũ cõiugiũ,dicitur esse pollura.Nã polluta dicitur nõ absolute,sed respectu primi mariti,quia scilicet illi polluta est,eo qđ eius vxor ab alio cognita est viro.Nec habent Hebræa,Nõ poterit prior maritus recipere eam in vxorem, quia polluta & abominabilis facta est corã domino, sed,Nõ poterit maritus eius primus,q̃ dimisit eã, reuerti, vt accipiat eã sibi in vxorem, posteaquã polluta est.Nam abominatio est coram domino, accipere scilicet pollutam.In hunc modũ habent E
& septuaginta.Certè hæc sentẽtia mihi aliquãdo multũ probata fuit.Verum, quoniã coacta omnino videtur ea interpretatio, qua dicit polluta in Deut.quia polluta respectu primi mariti,& maximè quia Ierem.3, mulier talis cõparatur fornicariæ & adulterę,probabilior est sicut & receptior, sententia eorũ,q̃ sentiũt,per datũ libellũ repudii nõ solutũ fuisse vinculũ cõiugale.Id enim lex etsi rectè,tamen satis indicat,cum secũdo nuptã dicit pollutã.Nec obstat,quod prẽter suum meritũ aliquãdo mulier repudium pateretur,qa hoc eã pati potis cõueniebat, quã periculum expectare homicidii.Et alioqui permissiõe repudii datur occasio vxori solicite cauendi,ne displiceret marito. Et vt repudiata nõ se facile alteri iũgeret, sed potius ambiret reconciliationem in pœnam ei præscribitur,quod post secundum maritum nõ poterit redire ad priorem Quod etiã præscribitur in pœnam mariti ne facilis sit ad repudiũ, ita vt lex repudium permittens,nec prohibens omnibomodis,indicet satis nec repudium placere Deo, nec per illud coniugale vinculum solui.Iuxta hãc probabiliorem sententiam facilis est ad secundã quę stionem solutio.Ad quã eorum qui priorem sententiam sequuntur,plerique dicunt,quod quanquam res à Moyse permissa fuerit per sese mala, (fuit enim diuortium contra legem Dei in paradiso constitutum) & quãquam ob malum permissio hęc facta sit,nimirum,vt hic dicitur,propter duritiam cordis Iudæorum, tamen per permissionem ipsam factum est,vt id,quod alioqui malum fuisset,iã inciperet esse licitum,ita vt sine peccato fieri posset.Pro qua sententia citant Diuum Chrisostomum in secũda expositione super Matthęũ. Sic enim ibi habet,Frequenter vobis Moyses propter duritiam vestram, iniustitiam quasi iustitiã præcepit,vt in eremo hostias offerre Deo.Et quomodo dicit Propheta: Non accipiã de domo tua vitulos,neque de gregibus tuis hircos, Sed quia patres vestri egressi erant de Ægypto,corpore tamen non animo(nam totam Ægyptum secum in moribus baiulabant) videns itaque Moyses propter dilectionem carnalem circa studia sacrificiorum eos esse inclinatos, si mãdasset eos recedere à sacrificiis,non fuerat audiendus,iussit eos sacrificare quidem,sed non iam dœmonibus, sicut in Ægypto,sed Deo viuo.Dimidium mali permisit, ne totum perderet bonum. Hac ratione permisit vos dare libellum repudii,quia melius iudicauit permittente lege matrimonia solui, quam odio compellente homicidiũ fieri.Permisit vobis mala facere,ne faceretis peiora.Ergo hæc vobis permittendo,non vobis iustitiam Dei demonstrauit, sed à peccato abstulit culpã peccandi, vt quasi secundum legem agentibus,vestrum peccatum nõ videretur esse peccatum.Ecce comparat hãc permissionem cũ permissione offerendi sacrificia: & à peccato,inquit,abstulit culpã peccãdi,& postea comparat hac permissionem permissioni secundarum nuptiarum factæ ab Apostolo. Verum vt hæc auctoritas parum vrget, tum quod satis certum sit secundã expositionem,q̃ sub titulo Chrysostomi legitur,non esse ipsius, tum quod pleraque in prædictis verbis videãtur satis sonare peccatum fuisse diuortiũ facere,& quæ pro prędicta sententia facere videnẽ,facile sic intelligipossunt vt pro ea non faciant:ita altera sententia est ꝓbabilior,imo satis certa,si diligenter excutiaẽ & attendatur locus quidam,qui est Malchiæ.3.quem tamen alii ꝓ se facere existimãt,cũ eũ diuus Hieronymus sic exponat,vt hinc sit manifestum, nõ sine peccato,eoque magno, diuortiũ a Iudæis fieri solitum,quemadmodum sane ipsa littera aperte satis significat. Conqueritur enim ibi dominus per prophetã de Iudæis,q̃ vxorib.suis derelictis, alienas superduxerint,ac ob id se vxorum relictarum lachrymis cõmotum dicit non respecturum sacrificia eorũ deinde introducens Iudæos quærentes,quã ob causam nõ respiceret ad eorũ sacrificia,respõdet,Quia,inquit,dominus testificatus est inter te & vxorem pubertatis tuæ quam tu despexisti,& hæc particeps tua,& vxor fœderis tui. Testificatus est,inquit Hieronymus,quia dixit ꝓ

Universidad de Deusto
Biblioteca

pter hoc relinquet homo patrē, & matrem,& adhærebit vxori suæ,& erunt duo in carne vna.Sequitur, Nōne vnus fecit,& residuum spiritus eius? hoc est secundum Hieronymum, Nōne vnus fecit in principio masculū,& fœminā,& ipsa mulier est residuum spiritus ipsius Dei,vel ipsius mariti,ob coniunctionē spiritus quæ in coniugib. est. Sequitur, Et quid vnus quærit nisi semen Dei?hoc est, Vnus Deus quid quærit,nisi filios de Israelitica stirpe generatos?quasi dicat: Cū ergo habeatis fœcundas vxores,& liberis gaudeatis,quid pulchritudinē vxorū quæritis,q̄ meretricibus aptaest,non vxoribus? Aliter Hebræi quidē hunc locū à,nōne vnus,&c. intelligunt, sed hoc proposito nihil obstat.Ex his ergo inferens dominus præcepit per prophetā dicens, Custodite ergo spiritū vestrū, ne scilicet abducāmini libidine. Et vxorē adolescētiæ tuæ noli despicere,vt scilicet q̄ tibi virginali primum iūcta est matrimonio,perseueret vsq; ad senectutē.Hic autem pro noli despicere, Septuaginta habēt,μὴ ἐγκαταλίπῃς id est,ne relinquas.Iā quod sequitur.Cū odio habueris,dimitte, quod qui prioris sunt sententiæ,pro se citāt.Diuus Hieronymus vult esse Iudæorum verba, obicientiū permissionem Mosaicam contra præsentem dei iussionem.Et legendū est,inquit, Dicis mihi,scriptum est,Cum odio habueris vxorem tuam, dimitte,dicit dominus Deus Israel. Cui obiectioni statim respondet dominus, operiet autem iniquitas vestimentum eius,dicit dominus exercituum:hoc est,si quis inique vxorem dimiserit excepta scilicet fornicatiōis causa iniquitas & iniuria quā i vxorē cōmittit,operiet corpus eius quo anima vestitur,vt in quo peccauit in ipso puniatur.Cui intelligentię conuenit quod Septuagita hunc locum sic verterit,Sed si odiohabēs dimiseris eā,dicit dominus Deus Israel, operiet ipietas cogitationes tuas,dicit dominus omnipotēs. Itaque quæstiuncula hac soluta,inculcat & replicat id quod ꝫ. dixit,Custodite spiritum vestrum, & nolite despicere,aut,vt habēt Septuagita,nolite derelinquere Ex hoc sane loco satis ꝓspicuum est peccasse Iudæos,quādo quauis causa diuortium fecerunt cum vxoribus suis,nec permissionē Mosaicam fecisse, vt penitus non esset peccatum dimittere vxores,& ōnino verisimile est hunc malachię locum dedisse occasionem quæstionis modo à Phariseis domino ꝓpositæ.Si autem originalia consulamus,inueniemus eo loco Deuter. vbi de diuortio agitur,Moysen non tam voluisse prescribere modum diuortii faciendi, quā pœnā cōstituere ei,qui pro more aliarum gentium diuortium facere vellet. Non enim ne hebræa habent;Si acceperit homo vxorem , & non inuenerit gratiā ante oculos eius,scribet libellū repudij.sed sic habent ad verbū;Cum vir acceperit vxorem,& maritauerit eam , & fiat vt non inueniat gratiam in oculis eius,quoniam reperit in se fœdum quid,& scribat ei libellum repudij,& det in manu eius,& dimiserit eā è domo sua, & exierit è domo eius, & ierit,& fuerit alteri viro,& oderit eam vir posterior,& scripserit ei libellu repudij,& dederit ī manu eius,& dimiserit eā è domo sua , aut cum mortuus fuerit vir posterior,qui accipit eā sibi in vxorem,non poterit vir eius prior,qui dimisit eā, redire vt accipiat sibi eā in vxorem,postquā polluta est,&c. Ad hunc modū habent & Septuagința. Hic ergo videre est sententiam pendere vsq; ad illud,Nō poterit,&c. quare ad hoc tēdit hæc.Moysi constitutio , vt pœnā statuat ei, qui diuortium facere voluerit,quod facere ꝓpter duritiam cordis eorum permisit,non approbando,sed nō prohibendo. Nā quantum nō approbauerit,per pœnā,qua reuocare eos voluit à diuortio faciendo, satis indicauit,Sic autem non prohibuit scribere libellum repudii,& dimittere vxores,sicut nec odisse eas,cum vtique odium esset contra dei illā primęuā legem,Relinquet homo patrem,& matrem,& adhærebit vxori suæ. Itaq; sicut odium illud semp peccatū fuit, ita & vxoris dimissio ex eo procedens odio,& cedens in iniuriā repudiatæ vxoris. Ad tertiam quæstionem dicendū,quod cum hoc loco dominus aperte in sequentibus renuocet permissionem Mosaicā, & matrimoniū ad primęuam reducat institutionem,quisquis in potestate seculari vel Ecclesiastica Christo seruit,tenetur suos subditos Christi iugō ąplexos adigere ad obseruatiōem mādatorum Christi,nec potest quisquā idem quod Moyses permisit, permittere quibusdā,nisi possit demōstrare,quemadmodum Moyses fecit,datam sibi contra leges Christi permittendi authoritatem. Nec est , q̄ quis obiiciat Christiānorum ex magna parte nunc nō minorem esse σκληροκαρδίαν,quam fuit Iudæorum,ꝓp quorum duritiā permissio illa facta est à Moyse.Nam vt demus illud verum esse, tamen nō est nunc in Christianis sic tolerāda,sicut in Iudæis olī,quod posteffusum spiritum sanctum,& veritatis cognitionem apertā,& regni cœlorum prędicationem maior perfectio meritō exigatur à fidelibus, quàm à Iudæis olim,qui sub lege erāt veluti adhuc pueri sub pædagogo.

a DICO AVTEM VOBIS, QVIA QVICVNQVE DIMISERIT VXOREMSVAM NISI OB, &c.) Marcus Dominum asserit hæc in domo dixisse discipulis.Ex Matthæo autem,& maxime ex Luca,apparet Dominum hæc dixisse etiam præsentibus Pharisęis , vnde probabile est Dominum hæc bis dixisse , semel publice , & semel priuatim. Postquā ergo dominus ex ipsa primęua dei institutione ostendit matrimonium debere esse indissolubile,& Moysi permissionē cōtrariam diuinę institutioni vitio hominum introductā fuisse,lege à se cum auctoritate lata renouat antiquā constitutionem,& tollit introductā permissionem.Suam enim auctoritatem declarat, dicens *dico autem vobis*. Tollit autem permissionem Mosaicam in duobus,vt dictum est circa c. Matthæi 5.in capite Cōcordiæ 40.vbi hęc eadem pene habētur. Nam nec permittit dimissionem xoris quacunque de causa , sed tantum ob fornicationē,nec permittit dimissæ alteri iungi. Porro sententia Domini,vt à Matthæo posita est,affert quandā difficultatem. Apparet enim significari ea,qd nō adulteret is,qui ob fornicationem dimiserit vxorē,& aliā duxerit;qd sane quidā hodie hinc asserere non dubitant,cum sit hæc sententia & contra scripturas , & contra cōmunem doctrinam. Nā & ex scripturis,& patrum concordi consensu paret cōiugale vinculum sic esse indissolubile,vt nō nisi morte vnquam dissoluatur , vt satis ostensum est circa Matthęi caput 5. Proinde dicendū,quòd illa exceptio,nisi ob fornicationem , non sit referenda ad totam orationem,sed tantū ad partem præcedentem,vt nō significetur licere ob fornicationē aliā ducere,sed tantum

tantum significetur, licitum esse dimittere vxorē ob fornicationem,& sit sensus:Quicūque dimiserit vxorem suam,quod nō licet nisi ob fornicationem,& aliā duxerit,mœchabitur. Id quod magis patet ex Græcis,quæ nō habent exceptionem,nisi,sed tantum μὴ,quicunq; dimiserit vxorem suā non ob fornicationem.Et euangelium Setiacum habet,Quicunque dimiserit vxorem suam non adulteram. Hunc autem verum esse sensum patet ex eo,quòd reliqui duo Euāgelistæ exceptionem hāc,quæ omitti potuit,omiserūt,absolute pronūciātes omnem eum adulterare,qui dimiserit vxorem suam,& aliam duxerit,ac proinde etiam cū, qui dimiserit ob fornicationem,si aliam superduxerit. Addidit autē hanc exceptionem Matthęus, ne videretur iā dominus cōtra id, quod suprà dixerat capite quinto , nullā relinquere dimittēdæ vxoris causam,& quia Pharisæi non tantum quæ fuerunt,num liceret dimittere vxorem , sed etiā num quacunq; de causa liceret,quod vt solus Matthæus commemorat,ita ipse solus hic cōuenienter narrat relictam à domino vnam dimittendæ vxoris causam,quam tamē noluisse dominū esse causam,ob quam liceat dimittenti aliam ducere, præter alios,ipse etiā Diuus Hieronymus in hūc locum scribens testatur,docens exceptionem illā tantum referendā ad partem præcedentem.Nam post tractatam illam partem , *Quicunque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem subiicit* , Et quia poterat accidere , vt aliquis calumniam faceret innocenti , & ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere iubetur vxorem,vt secundā prima viuente nō habeat.Quod autem istud dominus significare voluerit,apertè cōstat ex subiecta sententia,*Et quidi missam duxērit adulterat.* Hic enim certum est non posse repeti ad verbū,*dimissam*,nisi ob fornicationem,vt significetur dimissam ob fornicationē induci posse sine adulterio. Nam sic esset melioris cōditionis dimissa ob fornicationem,quam ea, q̄ præter suam culpā dimitteretur.Cōsequens ergo est,significari adulterare omnem eū , qui quāuis dimissam ducit , ergo & qui ob fornicationem dimissā ducit & proinde ob fornicationē dimissa, nō est à priori vinculo libera.Alioqui enim adulterium cum ea non cōmitteretur. Tractatur hæc quæstio videlicet,num liceat viro dimittenti ob fornicationem vxorem,aliam ducere, à Gratiano 32. quęst. 7. vbi inter alia quę contra cōmunem sententiā citantur,etiam adducitur , quod maximè cōtra eā facit,authoritas D. Ambrosii,qui scribens in epistolam ad Corint.1.apertè asserit viro post relictā foru icariam licere aliā ducere. Exponens enim illud; Et vir vxorem nō dimittat; subauditur autem,inquit , excepta fornicationis causa.Et ideo nō subiicit dicēs,sicut de muliere , qđ si discesserit manere sic,qa viro licet ducere vxorē cōstringitur sicut mulier. Verum hęc Ambrosii sententia,vt nemo est,qui nō aliquando errat, non est recipienda:tum quòd contrariasit omniū aliorum cōcordi traditōis, & scripturarū auctoritati: tumquod nō sit consentanea aliis ab eodē Ambrosio dictis.Idem enī eodem loco asserit nō licere mulieri discedenti ob fornicatiōem mariti nubere alteri,cùm vtriq; cōiugi hac in parte idem sit iuris,& super Lucam asserit nullum cōiugiū dissolui posse,nisi tantum fidelis cū infideli,quod

A dominus nunc dixerit , *Quæ Deus coniunxit , homo non separet.* Itaque recte sentiunt qui Commentarium illū asserunt nō esse Ambrosii,sed ab aliquo insertū eius expositioni,si modò tamen & totū opus Commentariorū in epistolas sit eius. Nam & de eo nō sine causa à quibusdā dubitatur. Certe si ea fuisset D. Ambrosii sententia, D. Augustinus qui scriptorum D. Ambrosii fuit obseruator diligentissimus,eā in libris ad Pollentiū , vt hanc quęstionē tractat,nō prętermisset,& eā citasset pro se Pollentius,si eo tępore fuisset in libris D. Ambrosii. Notandum autem, quod quanquā dominus hac sua, quæ hactenus tractata est doctrina directe prohibeat de diuortiū permissum in lege , ex eadē tamen sequitur ipsum etiā ꝓhibuisse vxorū plurali
B tatem in lege etiā permissam. Ad hoc enim etiam valēt scripturę ex principio Geneseos citatæ. Quia enim dicitur:masculum,& fœminā fecit eos,non autē fœminas,significatum est , vnū vna contentū esse debere. Sic quia dicitur;*adhærebit vxori*,non autem vxoribus,*& erunt duo in carne vnā* , non autem tres aut quatuor,significatur ex primęua dei institutione,ad quā Christus coniungii rationem iā reducit,inter duos tantum coniugiū esse oportere,quod & ex ipsius Christi verbis aperte cōsequitur. Si enim quicunque dimissa vxore, aliā duxerit,mœchatur,ergo non licet vni plures simul habere vxores. Alioqui enī posset, dimissa vxore,
C aliā suberinducere,si etiam retenta priori vxore, aliam,aut alias adiungere posset.

DICVNT EI DISCIPVLI EIVS, &c. Intelligentes Discipuli graue pondus esse vxoris,ꝙ eam dimittere non liceat nisi ob fornicationem, nec ea dimissa aliam ducere,dicunt , *Si ita est causa hominis cum vxore* , id est , si ad hunc modum se habet negotium viri cū vxore,*non expedit nubere*,id est,contrahere matrimonium.Nā hoc loco, sicut & multis alis Euangelij , nubere accipitur vt etiam viris conueniat,cum proprie solis competat mulieribus,Voluit enim Latinꝰ interpres, vnica dictione reddere dictionem Græcā γαμῆσαι, quæ communis est viris & fœminis. Dicunt autē discipuli,*Si ita est causa*; *&c.* non quod de veritate
D verborum domini dubitarent,sed quod de eis admirarentur:aut coniunctio,si,accipitur pro quia. Porro hanc discipulorum collectionē dominus nec aperte approbat,ita vt diceret non expedire inire matrimonium,ne videretur cōdemnare matrimoninm:nec reprobat,ita vt diceret expedire matrimoniū,ne postposita castitate illud abiēdi, omnib. daretur occasio,sed miro verborum temperamento respondet, dicens , *Non omnes capiunt verbum hoc,sed quibus datum est.* Vbi verbum capere,non accipitur pro intelligere , sicut nec postea cum dicitur,Qui pōt caperecapiat.Nā Græce & hic & postea est verbum, χωρεῖν , qđ sic significat capere , quemadmodū vas in se aliquid capere dicitur.Proinde quidā vertunt:Non omnes capaces sunt verbi huius,verū non recte satis. Non
E enim negatur omnes posse capere verbum hoc (quod significatur per eam versionem:Nō omnes capaces sunt verbi huius)sednō omnes capere,id est,nō omnes in se susc ipere nec ferre,hoc est,ap ꝓbare verbū hoc scilicet de nō ineundo matrimonio.Nā pronomen istud omnino demōstrare videtur id , quod dicebant Apostoli , *non expedit nubere*.Sic ergo dictum est. *Non omnes capiunt verbum hoc* , quomodo apud Ioannem dicitur sermo

Universidad de Deusto
Biblioteca

no meus non capiat in vobis, quod nō est aliud, quam, vos nō capitis sermonem meum, id est, nō eum suscipitis, nec approbatis. Itaq; Discipulis inferetibus ex verbis Christi, quod nō expediat nubere, dominus sua responsione significat re vera expedientius esse, & melius, non inire matrimonium, eo quòd sit Dei donum quoddā singulare, non expedire tamen omnibus, nempe non iis, q illud verbum non capiunt. Nam de iis, qui se nō continent, dicit Paulus, Melius est nubere quam vri. Proide si quæratur, an absolute verū sit, quod dixerunt Discipuli, videlicet quod non expediat nubere, dicendum est, quòdvna, & eadem res qui busdam considerationibus expediens est frequēter, quæ alijs cōsiderationibus nō est expediēs: & rursum, quod vni expediens est, alteri nō est expediens. Sic enim in proposito inire matrimonium non expedit, si ea quis spectet incōmoda, quę spectauerunt Apostoli, & quę postea indicat Dominus. Expedit autē, si spectes bonū conseruationis speciei humāæ, quod sequitur ex matrimonio, & bonū vitādę fornicationis. Rursum matrimoniū, quod nō expedit perfectioribus, expedit tamē in firmioribus. Ostensurus autem dominus esse aliquos, quibus datum est continere, & qui sint, qui bus datum est, vt capiāt verbum hoc, subicit tria eunuchorum genera, quorū tertii sūt ii, qui capiūt verbum hoc. Inter quæ tria genera primum nullam meretur laudem, sednec aliquam sustinet di gne calumniā: secundū vituperādum est: tertium autē laudādum: primum, naturale: secundum, coactum: tertium, voluntariū. Proinde horū generū ad inuicem comparatione, ostendit tertii generis ab aliis differentiam, & solum illud esse, quod ob continentiam laudem meretur. *Sunt enim*, inquit, *eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt*, nimirum qui ex natiuitate carent membris ad generationem necessarijs, aut etiā qui natura sunt frigidi, & matrimonio inepti. *Et sunt eunuchi, qui facti sunt* scilicet eunuchi ab hominibus, excisis scilicet mēbris virilibus: *& sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt*, non reali membrorum exectione, sed voluntaria continentia: nec simplici continentia, sed omnimoda abdicatione veneris, quod fit inuiolabili proposito, & voto continentiæ, quod votū satis dominus his commendat dicens, *qui seipsos castrauerunt*. Non enim dicit, qui se assidue castrant: sed qui seipsos castrauerūt. Certū est autem dominū nō loqui de corporali castratione, quæ dānabilis est, sed de spirituali. At quemadmodū per corporalem castrationē fit, vt qs sit impotens ad venerem: ita & spiritualem necesse, vt suo modo consequatur ipotentia generandi. Hæc autem est impotentia generandi legitima & sine peccato, in quam nō incidit homo nisi per votum explicitū, vel implicitum. Notandum præterea in eo, quod dicitur, *seipsos castrauerunt*, quòd cum prius significauerit dominus continentiam esse donum Dei, dicens, *quibus datum est*, nunc significat etiam nostrū esse opus, & à nostra pēdere liberi arbitrii potestate. Ideoq; nō dicit, qui à Deo castrati sūt: sed, *qui seipsos castrauerunt*. Et quoniam non omnis continentia etiam spontę suscepta, laudabilis est apud Deū, (nam fuerunt & philosophi qui studio sapientię à nuptiis abstinuerūt: & sacerdotes quorundam idolorū, qui sese etiam execuerunt: & vestales virgines sese perpetuæ cōtinentię astrixerunt) ideo adiecit dominus, *propter regnum cœlorum*, significans ea solam continentiam Deo probari, quæ hac de causa suscipitur. Vbi notādum, quod cum Discipuli colligerent nō expedire matrimonium inire ob matrimonii incōmoda, dominus à carnali illa ratione eos vocat, & subuehit ad spiritualem rationem, ob quā sit suscipienda continentia, nimirum propter regnum cœlorum. Duæ enim sunt causæ, ob quas non expedit nubere, nempe ob matrimonii incommoda, quæ frequenter sequūtur ex vinculi illius indissolubilitate, quam causam attenderunt Apostoli & quia matrimoniū studio pietatis præbet nonnihil impedimenti, ad quam causam vt pote diuiniorem & magis spectandam dominus vocat. Vtramque causam & Paulus indicat 1. ad Corinthios septimo, vbi ad continentiam hortatur. Priorem quidem, cum dicit, Si nupserit virgo, non peccauit, tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Posteriorum vero cum dixit, Qui sine vxore est, solicitus est, quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Porro hāc partem, propter regnum cœlorū, quidā hodie sic intelligunt, vt sit sensus propter regni cœlorū prædicationem & promissionem, aut propter regnū cœlorum promouendū & prædicandum. Ideo sane hunc sensum nouum adferentes, vt ostendant horum tantū continentiam Christo hic probari, qui eam suscipiunt, quo liberius vacare possint Euangelio prędicando, & non eorum, qui non hac de causa continentiam ąplectuntur, quales tamen multos semper habuit Ecclesia à patribus laudatos. Deinde hunc sensū inferunt, quia non putant eam laudandam continentiā, quæ suscipitur ad promerendum sibi magis Deum, sub spe consequendæ vitæ æternæ, quod hic affectus non putetur illis esse filiorum, sed tantū mercenariorū. Itaque non putant sensū esse posse, propter regnum cœlorum assequendum. Hunc tamen sensū patres semper hic significari intellexerūt, sicut sane ipsa litera eū per se offert, & loco illo Pauli ad Corinth. maximè conuenit, vbi non tantum ob prædicandum regnum Dei indicatur laudabiliter suscipi cōtinentia, sed generaliter, vt quis magis, & certius placeat deo, quod non est aliud quam propter regnum cęlorū assequendum plenius, & certius. Sane sic intellexit Diuus Hilarius, quod patet cum in Commentarijs dicit, Voluntatem in illo (scilicet eunucho) posuit, qui spe regni cęlestis talis esse decreuerit. Sic & Diuum Hieronymum intellexisse patet, cū dicit per eam partem, propter regnum cęlorum, solis eunuchis tertii generis promitti præmium. Et subiicit, Nullus eorum cōsequitur regna cęlorum nisi qui se castrauerit propter Christum. Sic Chrysostomus dicit dominum hæc dixisse de iis qui vt cælos nascisceantur, se cōtinent. Postquā autem dominus commemorauit esse quosdā, qui se castrauerunt propter regnum cælorum, subiecit, *Qui potest capere, capiat*, significans rursum nemi nem se posse castrare nisi ex dono Dei, & rem hanc tantam esse, vt non sit à quoquā exigenda, aut omnibus cōsulenda, sed his tātū qui sentiunt se vires habere huic negotio pares. Illud enim, *capiat*, cōsulentis est, nō præcipientis. Hortantis, inquit Hieronymus, Domini vox est, & milites suos ad pudicitiæ præmium concitantis, *qui potest capere, capiat*, Quasi dicat, Qui potest pugnare, pugnet, superet, & triūphet. Cæterum licet in præmissa domini doctrina nō tantum insinuetur magna continentiæ laus, sed etiam voti cōtinentię: sunt tamen qui ex hoc loco colligunt, malè tā multos hodie inter Christianos cōtinentiam amplecti, stulte autem, & impie aliquem cōtinentiā vouere, sic ferè argumentantes, dominus dicit nō omnium esse continere, sed eorum tantum, quib. datum est: at non omnes, qui continentiā amplectuntur, esse de numero eorum, quib. datum est, res ipsa declarare videtur, cum eorum plerique 1. Cor. 7. turpiter labantur. Nemo autē certus est, an sit de numero eorū, quibus datum est donum perpetuę continentiæ, male ergo tam multi passim continentiam amplectuntur, stultè item & impie cōtinentiam vouent, vt qui sese in periculum pręcipitent, & de suis viribus nimis pręsumant. Vnde deinde colligunt, eos, qui continentiā vouerunt, si sentiant postea suam incontinētiā, non solum rescindere posse, quod stulte, & impie vouerūt, sed etiam debere inire matrimonium, citātes pro eiº probatiōe illud Pauli, Propter fornicationē vnus quisque vxorem suā habeat, & vnaquęque virum suum. Et rursum illud eiusdem, Si se nō cōtinent, nubant. Melius enim nubere quam vri. Pro horū solutione aduertendum imprimis, quod absolutè loquendo, omnes possunt capere donum continētiæ. Omnes enim (qđ nemo facile negauerit) possunt petere, & ex animo petere illud donum: omnes ergo possunt capere, si verum est quod dicit dominus, Petite, & accipietis, &, Omnis q petit, accipit. Non enim, vt suprà annotatum est, dominus dicit nō omnes capaces esse huius verbi, sed non omnes capere. Nec obstat q dicat dominus: *Qui potest capere, capiat*, quo aperte significari videtur quosdam esse qui non possunt capere. Sic enim nunc dictū est, *Qui potest capere, capiat*, quo modo supra apud Lucam c. Concordiæ 92. per parabolas hominis ædificaturi turrim, & regis contra alium egressuri ad pugnā, implicite dicit, Qui potest fieri discipulus meus, fiat, non quod non omnes absolute possēt, (omnes enim possūt fieri Christiāi & fideles, cùm necesse sit admittere omnes posse fieri saluos) sed quod discipulatus nō sit temere suscipiendus, & quod expendendę sint vires, & cōsiderandum nū homo se sentiat affectū vt sperare possit se diuino spiritu ad hoc commoueri. Itaque cum dicitur, *qui potest capere*, nō de absoluta potentia est sermo, sed eaquātūpinquā dicere solemº, qua scilicet ea dicimur posse, ad quæ perficienda adsunt iam necessariæ vires: qualē potentiam ad continendum se iam habere is cōfide re potest, q se sic sentit affectū, vt speret se à diuino spiritu ad eam cōmoueri. Huic cōsulitur, vt, qa capere potest, capiat. Qui autē non sic se affectū sentit, huic quia necdum capere potest, non cōsulitur, vt sese ad capiendum ingerat, potest tame talis, si velit, eam assequi potentiā, vt & ipse de numero fiat eorum, qui possunt capere. Potest enim eam petere, petēdo autem assequitur, quia omnis qui petit, accipit. Iraq; recte dicitur in expositiōe secūda super Matthæum sub nomine Chrysosto mi, Non dixit, non omnes possunt, sed nō omnes capiunt, id est, omnes quidem capere possunt, sed tamen non omnes capere volūt. Quod autē dicit, *Quibus datum est illud*, ostēdit quia nisi auxilium gratiæ acceperimus, nihil ex nobis valemus. Quoniā autem volentibus gratiā non denegatur, in Euangelio dominus dicit: Petite, & dabitur vobis, &c. Sic & D. Hieronymus, His, inquit, datū est à Deo qui petierunt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt. His prēmissis, dicendum ad argumēta, negari quidē nō posse multos male, & incōsultè amplecti continentiam, nempe contra quā docet dominus, vt qui eam non amplectūtur propter regnū cœlorum, sed propter infrugiferū otiū: aut qui non dispiciunt secum an iā vires habeāt ei negotio pares, non tamen ex lapsu quorundā efficaciter colligi eosdem nō fuisse de numero eorum quib. nō est datum cōtinere. Multi enim sese mel datum Dei donū, suo vitio perdūt, sicut plerique à fide, & charitate deficiunt. Iām quāquā nemo certus sit, an sit de numero eorū, quib. datum donum perpetuæ cōtinentiæ, & eorum, qui capere possūt, recte tamē pleriq; se perpetuæ addicūt continentiæ, quod ex cōscientiæ suæ testimonio pie præsumant se de eorum esse numero, & de adiutorio diuino sibi adfuturo certo confidāt, quia illud promissum est iis, qui illud cōstanter implorauerunt: quemadmodum in baptismate omnes se addicunt perpetuæ in bonis operibus perseuerātiæ, cum de ea nemo sit certus, sed quod eā cōfidant non suis nixi viribus, verūm fisi gratiæ Dei omnib. promissę qui sibipsis nō desunt. Huic autem gratiæ diuinæ adeò confidūt, qui castitatē recte vouent, aut amplectuntur, vt, quanquā sciant periculū imminere iis, qui continentiā amplectūtur, tamen adeo illud periculum non metuūt, vt ob illud ęcastitatis amore detterreātur, quod sciāt se illud, qualequale est, periculū diuina gratia, cuius iam in se affectus quosdā sentiunt, facile posse superare. Non ergo tales ob periculū, qui se exponere videntur, reprehendēdi sunt, sed laudādi, quod de diuina gratia tātopere cōfidant, cui secure se committit, quisquis cōmittit. Vnde pulchrè Chrysostomus in secunda expositione, Palma ąpposita est, qui concupiscit gloriam, nō cogitat de labore. Nemo vinceret, si omnes periculum timerent. Ex eo autem quod quidam non possunt, & à proposito continentiæ cadunt, nō debemus circa virtutem castitatis fieri pigriores. Sienim quidā in pugna cadentes non examinat cæteros, sed dicunt illis sic datum fuisse, rem non applicant pugnę sed homini: quāto magis nos cadentiū negligentię imputare debemus, nō difficultati virginitatis? Hęc ibi. Cum autem gratia diuina, sine qua nemo cœlebs viuere potest, omnibus sit exposita, nec alicui voleti ex animo denegetur, sicut nō psumptuose faciunt, qui illi confisi, perpetuę se addicunt cōtinentiæ: ita qui vouerunt, & sentiūt se grauiter vri, aut etiam aliquando per incontinētiā lapsi sunt, nō debēt nec possunt ad matrimonii remedium conuolare, sed vt reddant domino 1. Cor. 7. vota sua, tenentur ad remedia ea cōfugere quib. continentiæ gratiam assequi possint, nimirū ad preces, ieiunia, & castigationē carnis. Nec obstat Pauli auctoritas, qua dicit, propter fornicationē vnusquisque suam vxorem habeat, &c. Nō enim dicit propter fornicationem vnusquisq; vxorem habeat, sed suam vxorem habeat: loquitur enim iam coniugatis, quib. dicit, q quāquā bonum sit viro vxorem, quam duxit non tāgere, sed habere eam tanquam sororem, tamen propter fornicationem vitandam vnusquisque vxorem suam, id est, quam iam duxit, habeat, vtendo ea matrimoniali ter. Nec illud, habeat, imperatiue dicit, sed potius

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt ex sequentibus patet, permissiue, & secundũ indulgentiam. Illud autem, propter fornicationem vnusquisq;, &c. cõiugatis dictum esse patet ex iis, quæ sequuntur. Sequitur enim, Vxori vir debitũ reddat, &c. & post pauca subiicit: Dico autem nõ nuptis & viduis. Hinc enim patet, q̃ quæ à principio capitis dixit, pertineant ad coniugatos. Iam quod non nuptis dicit Paulus, Si se nõ continẽt, nubant. Melius est enim nubere, quàm vri, nõ ad innuptos pertinet, qui voto cõtinentiæ se astrinxe A tunt, sed eos tantum, qui ab omni vinculo sunt liberi, & potestatẽ habẽt suæ volũtatis. Nã aliis, cũ sint spiritualibus nuptiis deo copulati, nõ potest consuli aut præcipi, vt si se non continent, nubant: sicut nec nuptis, quibus ob infirmitatem coniux vsuiesse nõ potest. Iis enim, q̃ cõtinentiã vouerũt nentrũ bonũ est, nec vri, nec nubere. vnde illis nõ cõperit illud, Melius est nubere quã vri. Proinde si vrãtur, aut si se non continent, non consulendũ est vt nubãt, sed vt vitent incõtinentiæ occasiões, vt castigent carnem, ac precib. assiduis deũ interpel B lent, qui dat omnib. affluenter & nõ improperat.

PARABOLA DE DIVITE EPVLONE PROPONITVR.

LVCAE 16. CAP. XCVII.

HOmo quidã erat dines, qui induebatur purpura, & bysso, & epulabatur splẽdidè. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius vlceribus plenus, cupiẽs saturari de micis, q̃ cadebãt de mẽsa diuitis, & nemo illi dabat: sed & canes venientes, & lingebãt vlcera eius. Factũ est aũt, vt moreretur mẽdicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno. Eleuans autẽ oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abrahã à longè, & Lazarum in sinu eius, & ipse clamans dixit, Pater Abrahã, miserere mei, & mitte Lazarũ, vt intingat extremitatẽ digiti sui in aquã, vt refrigeret linguã meã, quia cruciorꝛ hac flãma. Et dixit illi Abrahã, Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autẽ hic consolatur, tu vero cruciaris: & in his omnibus inter nos, & vos chaos magnum firmatum est, vt ii, qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare. Et ait, Rogo ergo te, pater, vt mittas eũ in domũ patris mei. Habeo enĩ quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locũ tormentorũ. Et ait Abrahã, Habent Moysen, & prophetas, audiant illos. At ille dixit, Non, pater Abrahã, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiã agent. Ait autem illi, Si Moysen, & prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

HOMO QVIDAM ERAT DIVES, QVI INDVEBATVR, &c. Eodẽ tendit hic domini sermo, quò ea, quæ apud Lucam præcedut, nempe vt ad fidelem diuitiarum in pauperes dispensationẽ prouocaret, & ab auaritiæ, ac diuitiarũ studio reuocaret. Id tamen exemplo ꝓpositi nodo diuitis, longè magis vrget quam superiori sermone. Cùm enim Pharisæi auari irriderent dominum per parabolã dispensatoris iniqui, & per ea, quæ illi parabolæ subiecit, blande inuitãtem ad hoc vt benignitate in egentes, õnes pararent sibi æterna habitacula, & idonei redderentur, quibus vera bona, & thesaurus vitæ æternæ cõmitterentur, quo irrisores illos iam cohiberet, & metu per D celleret, terribile quoddam diuitis cuiusdã exemplum ꝓponit, quo & à facultatũ abusu deterret, & ad benignitatem quoddãmodo cõpellit: ostenditque præterea, in diuitiis & prosperitatibus huius vitæ non constituendam fœlicitatem, vt ferè homines faciunt, sed has potius detestãdas veluti pernicioſas homini: ob paupertatem verò, alháq; huius mundi mala meminem iudicãdum infœlicem, sed ea potius habẽda veluti futuræ fœlicitatis materiã, vt etiã hinc intelligamus verum esse quod mox superius dixit: Quod hominib. altum est, abominatio est apud Deũ. Et hæc quidem, quæ modò dicta sũt, præcipue à domino spectãtur per E exemplum propositum, quanquam etiã alia multa vtilia per hanc narrationem discamus. Dubiũ autem est, an hoc exemplum sit tãtũ parabola, vt sit rei non gestæ, sed tamen veluti gestæ narratio conficta ad auditorum ædificationem, quomodo alia quædam apud Lucam exempla, quæ sine titulo parabolę eodem modo incipiũt, quo istud exemplũ, nempe ab, *Homo quidam*, an sit vera historia rei gestæ. Nomen enim proprium ipsius Lazari arguit esse historiam, quamuis nõ efficaciter vt ex sequentib. patebit. Et Euthymius testatur, quosdam ex traditione Hebræorum asseruisse, q̃ circa ea tempora dines iste, de quo est exemplũ, fuerit Ninensis appellatus, & quę inter ipsum, & Lazarum notum illis temporibus mendicum hic dicuntur contigisse in vita hac, vere sic accidisse, ac post mortem vtriusq. alterius supplicia, alterius ꝓmium dominum ad vtilitatem auditorum cõmemorasse. Quod si quis parabolam nudam esse velit, fateri tamen debet lõge dissimilem esse aliis Euãgelicis parabolis. Nã aliis ex similitudine rerum humanarum aut terrenarum docentur diuina, hoc est ex iis quę contingunt in rebus mundanis, ostenditur quę contingant aut fieri debeãt in rebus diuinis. Hic vero non sic, Non enim cõmemorando quę hic fiunt ostenditur stat⁹ futurę vitę sed de futuræ vitæ statu aperte differitur quam quam nõ sine allegoricis locutionibus. Similiter historiã quis esse dixerit & rei gestę narrationem necesse tamen est fateatur nõ omnia sic cõtigisse vt narrãtur. Certum enim est diuitem in inferno nõ locutum esse lingua nec oculis corporalib. vidisse Abrahã & Lazarum in sinu eius aut de linguæ exustione conquestum aut guttam postulasse. sed res futuræ vitæ, dominus suum sermonem attemperãs nostræ capacitati ad modum rerum præsentis vitę ꝓposuit ita vt corporalia quæ post hanc vitã cõmemorantur sint allegorice & spiritualiter accipienda sive sit nuda parabola sive vera historia. Proponit ergo dominꝰ hoc exemplo duos homines diuersæ cõditionis in præsenti tempore quorum mirabili modo mutata est conditio in futuro seculo. Et in primis hominem quendã ꝓponit diuitem q̃ diuitiis suis humão iudicio nõ videbat abuti sed ad ea illis vtebatur ob quæ fe-

rè homines ambiunt diuitias, & ad quæ, si partas A aut cõcessas diuitias accõmodauerit quis, laudari solet ab hominibus mundanis. Si quẽ enim viderint nõ recõdentem sempèr diuitias, sed eas expẽdentẽ in pretiosas, & pulchras vestes, & splendida cõuiuia, hũc veluti minimè sordidũ, ac dignũ fortunæ bonis deprędicare solent. Tria ergo huic homini Dominus tribuit, quibus homo in hac vita iudicatur esse beatꝰ, diuitias, & ex diuitiis paratas pretiosas vestes pertinẽtes ad splendorẽ, ac gloriã apud homines, & lauta conuiuia quotidiana, pertinentia ad carnis voluptatẽ. Non est autem Græcis ꝓpriè, epulabatur, sed *ἐυφραίνεσθαι*, quod significat oblectatũ, & lętãtẽ, vt nõ tantùm epularũ de B litiæ significentur, sed ꝙ eas cũ lætitia, & iucũdita te sumpserit; quo & sanitas corporalis eiusdem diuitis insinuatur, sine qua nulla est voluptas cõuiuiorũ, & reliqua quæ ad hilaritatẽ faciunt conuiuiorũ, vt cãtus musicos, organa, amicorũ præsentia, & id gẽus similia. Nec enĩ quod dicitur, *splendide*, tãtum ad lautitias, & delitias ciborũ pertinet, sed ad omnem cõuiuij, & lętitiæ magnificentiã ac splendorem, cũ Græcè sit *λαμπρῶς*, id est, præclarè, magnificè, splendidè. Itaq; in his tribus tria illa obseruare licet, quæ Ioãnes dicit esse in mũdo, cõcupiscentiã carnis, concupiscentiã oculorũ, & superbiam vitæ. His tribus diuitis cõditionibus op C ponũtur tres alterius cõditiones diuersæ. Nam ei quod dicitur, *homo quidam erat dives*: opponitur, *Et erat quidam mendicus*. Et quod dicitur; *qui induebatur purpura & bysso*; opponitur, *Qui iacebat ad ianuam eius vlceribus plenus*. Ille incedebat in plateis, sedebatq; in domo sua splendidè, ab omnibus ob splendorẽ vestitus honoratus, ac exteriori molliũ vestium fruens oblectamento: hic verò domo carens in plateis iacebat, aut, vt est Græce efficacius, *ἐκέβλητο*, id est, porrectus, vel proiectꝰ erat ad diuitis ianuam, despectus ab omnibus ob vlcerũ horrorẽ, ac grauiter vlcerũ multitudine liscruciatus, ita vt ei stare vel non liberet, vel nõ diceret, præ dolore & infirmitate. Pro splẽdore ergo D & mollicie vestium diuitis, huic aderat abominatio & dolor vlcerum, totum corpus eius in modũ vestimenti obtegentiũ. Ei autem quod dicitur, *& epulabatur*, nõ aliquãdo solũ, sed quotidie splendide, opponitur, *Cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis*. In quo notatur vrgens necessitas istius mendici. Tantũ enĩ aberat, vt epularetur, aut epulas ambiret, vt præ nimia fame cuperet vel fœlicitatem càum sibi contingere, ac fine aliquo diuitis dispendio vrgenti fami suæ subueniri. Ex industria autem Dominus memdicũ nominauit, dicens: *nomine Lazarus*; cum diuiti nõ apponat nomen, sed tantum dicat; *Homo quidam*; vt, quemadmodũ annotauit Diuus Gregorius, indi- E caret contrarium euenire apud Deum & apud homines. Nã apud homines quidem plus solẽt sciri nomina diuitum quàm paupẽrũ, & cum de diuitibus est sermo, solent eorum nomina cum honorificentia nominari. Cùm verò de pauperibus, quia aut nesciuntur eorum nomina, aut si sciãtur, indigna iudicantur appellatione, dici solet: homo quidam, aut pauper quidã. At contrà Deus humiles, abiectos, & incognitos mũdo, ex nomine nouit, & approbat: superbos verò & honoratos ignorat & despicit. Vnde in Psalmo mystice dicitur in persona Christi de iis, quorũ Deus non est pars hęreditaria, Nec memor ero ●ominum eorũ per labia mea. Potest & hoc intelligi significatum, ꝙ cum alicuius virtutes sunt cõmemorandæ, nomen eius rectè exprimatur: at illud supprimẽdum esse, cum alicuius exponenda sunt vitia. Atq; vtraq; hęc ratio nominati mendici cõueniens est, sive exẽplũ hoc sit nuda parabola, sive etiã vera historia. Bene autem quadrat in hunc mendicũ, nomen Lazarus. Nã illud significat, vt habet Chrysostomus, & Augustinus, eum, q̃ adiutus est, aut potius, ad adiutorium, nimirum ꝙ nulla re mundana fretus, ad solum Dei respiceret adiutorium. Nõ enĩ dicitur Azarus, quod significare posset adiutum, sed Lazarus, ꝙ ratione Lamed præpositionis significat in, vel ad adiutorium. Quod autem sequitur: *& nemo illi dabat*; vt non est in Græcis codicibus, ita nec in antiquis plerisq; scriptis. In vno, quod ad manum erat, non erant hæc verba in cõtextu, sed recenti manum ascripta in margine. Et tamen etiã si ea pars nõ addatur, satis significatur diuitis huius in humanitas, ꝙ pauper ille coactꝰ fuerit petere saturari de micis cadentibus è mensa. Sic enĩ inhumanitatẽ huius diuitis colligit D. Aug. declarãs se nõ legisse illa verba; *& nemo illi dabat*. Nã sic habet homilia 7. ex ho. Aperte de diuite hoc dictum est, quod immisericors erat, nõ quia aliena rapuit, sed quia de propriis erogare noluit. Nunquid enim, charissimi, si pauper ille ante ianuã iacens sufficientem panem à diuite acciperet, diceretur de illo; qa cupiebat saturari de micis, quę cadebant de mensa diuitis? Hæc ille. Et hactenus quidem in diuite proponitur à Domino exemplar maximę fœlicitatis humanæ: in mẽdico verò axemplar infœlicitatis extremæ. Illi enĩ cum diuitiis aderat prosperavaletudo, splendor summus apud homines, assidua item & nullis malis inquinata voluptas. Huic verò cũ paupertate nõ vulgari, sed extrema, vt quæ cum cogeret & mendicare, & prę nimia fame vel micas pereuntes postulare, etiã aderat aduersa corporis valetudo, eaq; item nõ simplex, sed grauissima, vt quæ ad instar Iob totum ipsius corpus occupauerat, atque in terrã porrectum deiiceret, nec sineret eum pedibus suis cõsistere. Hęc autem extremæ tum paupertatis, tũ ęgritudinis mala etiã alia pleraque exaggerabant, nimirũ quòd nemo ipsius tam calamitosi curã haberet, quod ad ianuam diuitis iacens præ oculis haberet diuitis huius fœlicitatem, ꝙ canes etiam erga se benigniores sentiret, & humaniores quàm ipsos homines, & hunc tã fœlicem diuitem, imo quod etiam canes se fœliciores esse cõspiceret, vt quibus abundè dabatur saturari de micis mensæ, de quibus cum saturari cuperet, nõ est tamen, quod cupiuit, assecutus. Obseruat in hoc mendico etiã plura mala D. Chrysost. qui præter vnam homiliã qua parabolã hanc breuiter tractauit, quatuor aliis homiliis eandem parabolã per partes est pulcherrime prosecutus, in quarum prima connumerat nouem supplicia, quę mendicus iste passus est. Vt autem per prędictã narrationem dominus in vno proposuit aperte exemplar summæ fœlitatis mundanæ, & in altero exẽplar extremæ infœlicitatis: ita etiam recte illius notauit vitia, huius virtutes. Et diuitis quidẽ vitia erant, quod diuitiis sibi ad dispẽsandum cõcessis abusus sit, expendenseas tantũ ad ambitionem & voluptatem: quod carnis tantùm curam habuerit, non etiam animæ: quod pauperis non sit misertus, idque eius qui tã ęrat calamitosus, cuiusque inopiã, & calamitatem non

Universidad de Deusto
Biblioteca

potuit ignorare, vt qui ad ianuā eius iaceret, oculis eius semper expositus, quodq; cum magna fœlicitas mitiores, & benigniores soleat homines reddere, ne in tāta quidē fœlicitate cōmoueretur misericordia erga tam egregiè miserum, vt vel saltem idē beneficētiæ illi præstaret, quod canibus suis: inhumanior etiā canibus, qui quod potuerūt misero præstiterūt, lingentes vlcera eius: negligētissimus salutis animæ suæ, vt qui nec de dāno peruentium micarū cogitauerit facere lucrū, quem admodum vt faceret mendicus cupiuit: Mendici autem virtutes fuerunt, quòd summam illā & paupertatis, & ægritudinis miseriam patienti animo tolerauerit, idq; non solùm cum apud se esset, sed & cum coram cerneret maximam illā diuitis abundantiā & fœlicitatem, atque eiusdem in se tā in humanam experiretur immisericordiā etiam à canum facto condemnatā, nec tunc quidem aut de Dei conquerens iustitia, aut diuiti malè precatus, quodq; summa cum modestia tantū de micis saturari cuperet, nec tantillum quidē importunitate obtinere cōtendens, sed miseriæ suæ ostentatione potius quàm clamore mendicās. Itaq; quod dicitur, *Canes veniebant, & lingebant vlcera eius* additum est & ad condemnandum magis diuitis inhumanitatē, & ad cōmendandum magis pauperis patientiam, qui experiebatur etiā canes hominibus humaniores. Potest tamen etiā aliter intelligi hac parte significatum, ipsos canes diuitis à paupere, qui conditionem canū petebat. assecutos fructū, & voluntatem, vt, cum ipse non posset cū canibus saturari, canes tamen ab ipsius malo saturarentur, & reficerentur. Nō enim canes lingebant eius vlcera, quo ei benefacerent, sed quia in de eis bene erat. Sic ferè Chrysostomus, qui & indicat hac parte significatam debilitatem maximā ægri, vt qui nec canes suā ex ipso voluntatē quærentes posset à se depellere. In diuite ergo hoc ꝓponitur exemplum, quod diues quisque fugiat, & abominetur. In paupere verò exemplū, quod pauper quisque, & calamitosus imitetur.

FACTVM EST AVTEM, VT MORERETVR, &c.) Descripsit in superioribus Dominus diuersas pauperis, & diuitis conditiones in præsenti tempore, nunc ostendit vtrū que eundē excepisse in hoc seculo finem, ac post eū vices rerum in ipsis mirabiliter esse diuersas in futuro seculo, vt hinc discamus non metiri homini fœlicitatem, vel infœlicitatem ex iis, quę contingunt in hac vita. Cùm enim in hac vita omnia diuersa ferè sint inter diuites, & pauperes, mors tamen vtrisque cōmunis est. quæ vt diuitibus finis omniū voluptatum, ita afflictis finis est omnium afflictionum. Dicit ergo, *Factum est vt moreretur mendicus*; sed rursum subiecit, *Mortuus est autem & diues*; quasi dicat, Nec hunc diuitiæ à morte liberare potuerunt. Prius quidem mortuus est mendicus, vt intelligamus Deum citò ipsum huius vitæ calamitatibus exemisse, ac per nimias calamitates mortem ipsius acceleratam & præuentam: diuitem verò per prosperam valetudinem, & omnium rerū affluentiam matura morte decessisse, ac Deum illi diutius concessisse suam in hoc mūdo fœlicitatem, quàm pauperē in hoc permiserit mundo affligi. Magis enim festinat Dei benignitas afflictos eximere doloribus, & æterna quiete donare, quàm ipsi⁹ iustitia festinet fœlices in hoc mundo eripere suæ fœlicitati, & æternis tradere cruciatibus. Expectat enim eos ad pœnitentiam, cuius patientem expectationem si negligant, efficiunt vt diuinæ in illos vltionis innotescat magis iustitia. Cùm autem & pauper & diuiti vnus fuerit finis huius vitæ, mors scilicet, non tamen vtrique post hunc finem eadem fuit conditio, sed inuersis vicibus ille quidem portabatur ab Angelis in sinū Abrahæ, hic verò sepultus est in inferno. Qui prius ab omnibus fuit derelictus & despectus hominibus, & à canibus lingebatur: hunc non vnus tantùm angelorum, sed multi Angeli suam curam suspiciunt, honorant, deducunt. Qui prius iacebat præ infirmitate, nunc portatur ab Angelis causa honoris. Qui non recipiebatur intra domū diuitis, sed iacebat ad ianuam eius, graui oppressus tum dolore, tum fame, modò collocatur refocillandus in sinu Abrahæ, atque ab eo blandè benigneque suscipitur & fouetur. Dicitur autē portatus ab Angelis, quòd Angelorum ministerio deductus sit ad locum quietis, vt hinc intelligamus honorem pauperum, & lubenter Angelos in hoc occupatos esse, vt homines ducāt ad regna cœlorum. Nondum autem in cœlum delatus dicitur, quod illud tunc nondum esset apertū, sed in sinu Abrahæ deportatus dicitur tropica locutione, similitudine scilicet mutuata à parentibus, q filios suos, quos tenerè diligunt, in sinū suum recipiūt, atque in eo fouent. Quoniam ergo Abraham pater erat omnium Iudæorum, ad quē suum genus referebant, in illius sinū Iudæus Lazarus delatus dicitur ad significādum, quod ab illo sit receptus benignè in sanctorum consortium, atque vna secum quiete donatus, ac spe gaudiorum regni cœlestis ipsi Abraham primo promissi, recreatus ab Abraham. Est & alia ratio quare peculiariter in Abrahæ potius quàm alterius sinum delatus dicatur, nimirū quia abraham in vita sua semper hospitalitati & pauperū susceptioni fuit intentus, vt hic redargueretur magis diuitis huius inhospitalitas, & ostenderetur Abrahā etsi diuitem, longe diuersum fuisse ab hoc diuite, at magis iā resocillaretur pauper, quod despectus à diuite hoc in terris, post mortem reciperetur ab Abrahā diuite, & patriarcha. In hunc fere modum de sinu Abrahæ D. Chrysostomus. At D. Augustin⁹ paulo aliter de eo differit, quanquam eodem redeat. Sinum enim Abrahæ vibq; explanat esse, secretæ cuiusdā quietis habitationem. nē quo late differit lib. 4. de anima & eius origine, ca. 16. sic scribens: Quòd vero illum Abrahæ sinum existimas esse corporeum, & per ipsum asseris tum corpus eius agnosci, vereor ne in re tanta ioculariter atq; irridenter, nō serio grauiterq; agere credaris. Neque enim vsque adeo desperes, vt arbitrareris corporeum sinū vnius hominis ferre tot animas, imo vt secūdum te loquar ferre tot corporabene meritorum, quod illuc Angeli sicut Lazarū, perferunt. Nisi opinaris fortasse illam vnam animam solā ad eundem sinum peruenire meruisse. Si non iocaris, & errare pueriliter non vis, sinum Abrahę intellige, remotam sedem quietis atque secretā, vbi est Abraham. Et ideo Abrahæ dictam, non quod ipsius tantū sit, sed quod ipse pater multarū gentium sit positus, quibus est ad imitandum fidei principatū præpositus. Hæc ille. Itaque intelligit sinū Abrahę, locū quietis, in quo recipiuntur, vel recipiebātur omnes imitatores fidei, & pietatis Abrahā. Secundum Augustinum ergo sinus Abrahę dicitur,

citur, nō quomodo pars aliqua hominis sinus dicitur, sed quomodo in mari appellamus loca portubus, & quieti apta. Hunc autem locū idem Augustinus scribens in Psal. 85. circa illud. Eruisti animā meam ex inferno inferiori; dicit videri posse (nam dubitando loquitur, nec quicquam hac in re diffinire ausus fuit) fuisse ante Christi resurrectionem infernum superius, hoc est, locū aliquē sub terra, superiorem loco damnatorum, respectu cuius damnatorum locus dicatur infernum inferius. Illi enī cōuenire quod hic dicitur diues iste leuasse oculos cùm videret Abrahā, quia non posset leuatis oculis videre, nisi ille esset superius, iste inferius. Huic sanè sententiæ iam receptæ consentit, quod in symbolo dicitur Dominus descendisse ad inferos, vtique ad libeāndū vinctas ibi iustorum animas. Vndę cōmuniter iam dicitur, sinum Abrahæ idem esse, quod limbum inferni. Sic enim superiorem inferni partem recentiores vocauerunt, quòd limbus sit alicuius rei extremitas idem tamen Augustinus epistola 99. disputando colligit sinum Abrahæ non fuisse aliquam inferni partem. Quia, inquit, ne ipsos quidem inferos vspiā scripturarum locis in bono appellatos potui reperire. Quod si nusquam in diuinis authoritatibus legitur, nō vtique sinus ille Abrahæ, id est, secretę cuiusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse credenda est, quanquā in his ipsis tāti magistri verbis, vbi ait dixisse Abraham, *Inter nos, & vos chaos magnum firmatum est*, satis, vt opinor, appareat non esse quandam partem, & quasi membrum inferorum, tantæ illius fœlicitatis sinum. Chaos enim magnū quid est, nisi quidā hiatus, multum ea separans, inter quę non solùm est, sed etiam firmatus est? Hæc ibi. Porrò quanquam propria quadam ratione locus quietis ante ingressum regni cœlestis, dictus sit sinus Abrahæ, rectè tamen locus quietis, in quē modò recipiuntur animæ beatæ, cœlum scilicet ipsum, etiam dicitur sinus Abrahæ, & ad Abrahā tanquam patrem omnium credentiū recipi dicuntur in sinu quotquot ad quietem regni cœlestis perueniunt. Vnde moriturus Martinus, Abrahæ, inqt, me sinus excipiet, & de eo canit Ecclesia, Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur, nimirū vt alter pauper Lazarus. Et Augustinus lib. 9. Cōfess. loquens de Nebridio dicit, Quicquid illud est quod sinus Abrahæ vocatur, ibi Nebridius meus viuit. Et autē, quod mendicus Lazarus portatus dicitur in sinu Abrahæ, pulchrè opponitur quod diues sepult⁹ dicitur in inferno, loco scilicet pœnarum, & omni carente refrigerio, in quo sepult⁹ dicitur, quod anima eius fuerit in profundo infernalium suppliciorum collocata, ac sub terram quasi in tumulo concluſa & religata, æternæq; ibidem morti tradita. Quod enim mortuū est, sepulturæ traditur. Sepultura inferni, inquit Augustinus libr. 2. de quæst. Euang. pœnarum profunditas est, quæ superbos & immisericordes post hanc vitā vorat. Sic Ezechielis 32. sepulchra regum Aegypti, & Assur, & sociorum dicuntur esse in inferno. Ibi, inquit propheta, Assur & omnis multitudo eius, in circuitu illius sepulchra eius, omnes interfecti, & qui ceciderunt gladio, quorū data sunt sepulchra in nouissimis laci, &c. Sciendū tamē Græca nō habere; *& sepultus est in inferno*; sed post, *& sepultus est*; perfectus est punctus. Deinde sequitur: *Et in inferno elevans oculos suos.* Non enim habent coniunctionem, autem. Vnus codicum scriptorū, qui mihi ad manū erat, habebat post, *& sepultus est, & in inferno. Elevans autem oculos suos.* D. August. quanquam in lib. 2. quæst. Euāg. secutus sit, vt ex suprà dictis patet, lectionem nostram, in aliis tamen locis sequitur lectionem, quæ inuenitur in Græcis codicib. Nam in sermone quodam, quo enarrat illum Psalmi versiculum, Tibi derelictus est pauper; qui est sermonū de tempore 110 sic habet: Videte exitus amborum. Contigit enim mori inopem illū, & auferri ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est diues, & sepultus est. Nam pauper fortè nec sepultus. Et qd postea? Cùm apud inferos diues ille in tormentis esset, leuauit oculos suos, &c. Sic & homilia 7. ex quinquaginta. Propter solam inhumanitatem, quia contemnebat pauperem ante ianuā suam iacentem, nec congruè digneque pascebat, mortuus est & sepultus. Et cū esset apud inferos in tormentis leuauit oculos suos, &c. Itaque secūdum hanc Græcorum lectionem & distinctionē, de solo diuite mortuo dicitur quod sepultus sit, quod pauper ille aut non fuerit sepultus, aut sine honore aliquo: diues autem post mortē nihil aliud glorię consecutus est, quàm quod cū honore aliquo delatus sit ab hominibus ad sepulchrū, ꝓ quo honore mendicus portatus est ab Angelis in sinum Abrahæ. D. Chrysost. intelligit additū; *& sepultus est*; ad significandum quòd post mortē neque diuitię, neq; famuli, neq; amici, vitę eū tursū restituere potuerūt. Theoph. autem & hoc addit, quod dicendo: sepultus est; insinuauerit Dominus obiter, ꝙ & anima eius infimum locum & caliginosum sortita fuerit, quod non discrepat à sensa nostrę lectionis; & sepultus est in inferno. D. Aug. epist. 89. quæ est ad Hilarium, contra eos, qui asserebant diuitem manentē in diuitiis suis nō posse ingredi regnum cœlorum, hunc locum producit, pulchrā reddens rationem, cur in sinū diuitis Abrahæ pauper Lazarus illat⁹ sit. Si, inqt, pauperi illi meritū esset inopia, nō iustitia, nō vtiq; ab Angelis in Abrahæ gremiū, qui diues hic fuerat, tolleretur. Sed vt nobis ostenderetur, nec in isto paupertatē per seipsam diuinitus honoratā, nec in illo diuitias fuisse damnatas, sed in isto pietatē, in illo impietatem suos exitus habuisse, sic suscepit impium diuitem cruciatus ignis, vt tamen pium pauperem susciperet sinus diuitis.

ELEVANS AVTEM OCVLOS SVOS, CVM ESSET IN TORMENTIS, VIDIT ABRAHAM.) Eleganter. D. Chrysost. concione secūda de Lazaro, diuitias, & paupertatem in præsenti vita nihil aliud esse dixit, quàm personas & laruas in scena, quod sub his in theatro hui⁹ mūdi alij quidem fœliciū formā præ se ferant, alij vero infœlicium personam: at cùm homines è scena huius mundi egressi fuerint, ac per mortē detractæ illis fuerint personæ theatrales, tū demum apparet qualis quisque sit, & quemadmodum in scena plerique regū & diuitum personā induunt, q ea deposita cognoscuntur esse vilissimi, & pauperrimi: ita & post mortem qui videbantur fœlicissimi, manifestantur re vera esse, & fuisse infœlicissimi, quemadmodum patet in hoc diuite, qui cùm egressus è theatro præsentis vitæ, suā personam deposuisset, visus est omnium esse miserrimus vt qui & variis, eisque intolerabilibus tormētis affligeretur, & tāta laboraret inopia, vt ne gutam quidē aquæ haberet in sua potestate, sed pro

Universidad de Deusto
Biblioteca

hac etiã pauperrimo olĩ ſupplex fieret, nec tamẽ quod petebat, conſequeretur. Obſeruandum autem, quam iſtæ rerum viciſſitudines Euangelicis verbis ſignificentur. Qui enimolim erat in variis delitiis, iam deprehenditur non in vno tantũ tormento, ſed in multis. Ideo enim pluraliter dicitur, *cùm eſſet in tormentis.* Qui olim Lazarum ad ianuam ſuam iacentem veluti ex alto deſpiciebat aut omnino ne videbat quidem, hic iam eundem procul ſemotum diligenter aſpicit, & ſublimem ſuſpicit, in ſinu Abrahæ patris ſui requieſcentẽ. Qui olim omnia affluebat rerũ copia, iam etiam vnius guttę refrigerãtis laborat inopia. Quia prius lingua peccauerat, indulgens ſcilicet ei iugiter omnigenas eiborũ lautitias, ac per eam fortè petulanter inceſcens pauperem, aut rẽcuſans quod ab eo petebatur, in lingua peculiariter pœn ãſentit, quia per quæ peccat quis, per hæc & punitur. Qui olim vlcerato pauperi vel minuta menſæ ſuæ dare neglexit, in inferno poſitus, vſq; ad minimaquę rẽda peruenit, nec tamen impetrauit. Nam guttam aquæ & extremũ digiti ipſius pauperis petiuit, nec accepit, qui micas panis rogatus aut negauit, aut dare neglexit. Porrò quoniã hic oculi, lingua, & id genus corporalia membra tribuũtur diuiti damnato, & Abrahę atq; Lazaro beatis, colligere hinc ſolẽt aliqui, vt patet ex Auguſtino li. 4. de origine animæ capite 15. animas exutas hoc corpore, eſſe tamen adhuc corporeas, nec carere ſuo corpore, quamuis magis ſpirituali. In quo errore cùm eſſet Tertullianus, etiam hoc loco pro confirmatione ſuæ ſentẽtiæ vtebatur, vt patet ex libro de reſurrectione carnis. Quidam etiã inter Græcos negantes animas ante iudicium, aut puniri, aut coronari, cùm hoc loco multum vrgerentur, dixerunt Dominum hic ea, quæ futura erant, narrare tanquam iam præterita: quod ſi verũ eſſet, non iam difficultatem aliquam facerent membra corporalia attributa diuiti, Abrahæ, & Lazaro. Verum ei intelligentiæ obſtant ſequentia, quę poſt diem iudicij nõ cõuenit intelligere, vt quod dicitur petiſſe diues vt mitteretur Lazarus ad fratres ipſius adhuc in mundo exiſtentes. Proinde cùm efficaciter ſatis ex hoc loco cõuincatur error ille Græcorũ, & tũ ex hoc loco, tũ ex aliis ſcripturis Catholica fides doceat animas ſtatim à morte aut eſſe in gaudiis, aut eſſe in pœnis, & tamen Catholica doctrina etiã habeat animas exutas corpore non eſſe corporales, dicendum eſt, vt priusadmonuimus, Dominum de animis corpore exutis loqui tanquã adhuc corpore circundatis, ac ſpiritualiacorporaliter deſcribere, quòd illa aliter cognoſcere neq; amus, quemadmodũ ſcriptura etiãDeo tribuit mẽbra corporalia, cùm certum ſit illum non eſſe corporeum. de quo vide Auguſtinum libro prædicto, diſputantem contra aſſerentes ex hoc loco animas eſſe corporeas. Itaque per hoc quod eleuatis oculis dicitur in tormentis ſuſpexiſſe eminus Abraham & Lazarũ in ſinu eius, ſignificatur q̃ oculis mentis, hoc eſt, intellectu ſuo comprehenderit Abrahæ fœlicitatẽ longè ſeparatam à ſua infœlicitate, atq; agnouerit Lazarũ olim à ſe impiè neglectum, beata quiete cũ patre credentium fruentẽ. Quod ſi quæratur, quo modo id agnoſcere potuerit; Dicẽdum ſanè id diuina factũ reuelatione, & ordinatione, qua factũ eſt, vt, quemadmodum mẽdici in præſenti vita in fœlicitas augebatur, ex conſpecta ab ipſo diuitis fœlicitate: ita nunc vice verſa diuitis miſeria ex conſpecta Lazari beatitudine augeretur. Quod in aliis quoq; damnatis vſuuenire hinc intelligendum eſt, vt quos hic velut abiectos deſpexerunt, de eorũ ibi fœlicitate maius ſuæ infœlicitatis tormentum ſpercipiant. Quod autem clamans præ nimio dolore, inuocauerit miſericordiam ab Abraham, & petierit extremo digiti Lazari linguam ſuam refrigerari; ſignificat eũ ſummopere deſideraſſe ab Abrahã, vt per miniſterũ Lazari aliquan tula remiſſio tormentorum ei concederetur. Nõ autem Lazarũ inuocaſſe introducitur, veluti non auſus fuerit, quòd in illũ fuerit tam inhumanus: ſed Abrahã inuocat, quòd Iudæi in illo tanquam patre ſuo gloriarentur, ob quod iſte, cùm eſſet Iſraelita, cõfidebat de paterna eius benignitate rẽ tam exiguampoſſe impetrari, proinde eũ inuocat nomine patris, dicens: P*ater Abraham.* Cum autem certum ſit, quæ de oculis, lingua, digito, & ſinu Abrahæ dicũtur, ſpiritualiter eſſe accipienda, non poteſt etiã ex eo quod hic dicitur diues cruciatus inflamma, efficaciter colligi, ignem quo animæ corporibus exutæ cruciantur, eſſe ignem corporalem, quemadmodum docet Augu. lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 10. Conuenienter enim reſpõderi poſſet, talem fuiſſe flammam illam, quales oculi quos leuauit, & quibus Lazarum vidit: qualis lingua, cui humorem exiguũ infundi deſiderauit: qualis digitus Lazari, de quo id ſibi fieri poſtulauit. Idem tamen Auguſtinus eodem capite & aliis locis aſſerit ignem gehennę fore corporeum, quo poſt reſurrectionem corpora dãnatorum cruciabuntur. Quare cum eodem illo igne etiam cruciãdi ſint dæmones, etſi ſpirituales (hũc enĩ ignẽ in quẽ corpora damnatorũ mittẽtur, dicit Dominus paratum diabolo & angelis eius) non debet videri impoſſibile & mirum animas etiam corpore exutas torqueri igne corporeo, quemadmodũ colligit D. Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 28. At de hac quæſtione, ſicut & de loco quietis ſanctorum ante liberationem factam per Chriſtum, aut de loco animarum damnatarũ ante iudicij diem, nõ putat cõtentioſè diſputandum D. Auguſt. Melius eſt enim, inquit lib. 2. de Geneſi cap. 5. dubitare de occultis, quàm litigare de incertis. Satis ergo fuerit ex eo, quod dicitur diues iſte cruciatus in flãma, intelligere ipſum, & omnes damnatos, ineffabilibus tormentis, & omnia huius mundi ſupplicia excedentibus excruciari: pauperem autem & omnes ſanctos eſſe in gaudiorũ refrigerio ſuauiſſimo, ac intelligentes ſolicitos eſſe quomodo & illa tormenta effugere poſſimus, & adhæc gaudia peruenire potius, quàmde ignisquo cruciari dicũtur qualitate anxiè diſceptare. Cæterum quo vtcũq; intelligamus, quàm rectè dictum ſit diuitem hunc fuiſſe in tormentis pluraliter; & quę ſint pœnę, quę per flammę cruciatũ poſſint intelligi, prę ter pœnam, quam animæ diuina virtute ab igne corporali modo nobis incerto pati poſſunt, primũ qdem cruciãtur remorſu perpetuo conſcientię ex recordatione admiſſorum ſcelerum: deinde reputatione amiſſæ beatitudinis, quã aſſequi potuerunt, & certa cogitatione irreparabilis ſuæ dãnationis: præterea quia ſentiunt ſe contra ſuam voluntatem certo loco alligatas, ac horribilium atque infeſtiſſimorum dæmonum cõſortio deputatas. Poſtremùm, quia experiuntur vires animæ ſuæ, intellectum ſcilicet, & voluntatem, non eſſe liberas, ſed cogi indeſinenter, illum quidem ad actualem pœnarum ſuarum conſiderationem: hãc autem ad actualem pœnarum horrorem & renitentiã, ita vt nulla ſit his viribus in iſtis malis quies, quemadmodum eſt in nobis per ſomnũ aut auerſionẽ intellectus ab alicuius mali cõſideratione, & conuerſionem eius ad alia quæ cogitare delectat. Hæ pœnæ quã ſint graues, & omnem mundi cruciatum excedentes, vtcunq; experiuntur qui mentis ſibi malè conſciæ carnificina hic iugiter excruciantur, quæ frequenter multos ad laqueũ adegit, cùm hic interim vires animę non ſint tam viuaces, atque ſunt cùm anima exuta eſt corpore & multa hic ſint quæ hominis triſtitiã ad tempus tollunt, aut leniunt, aut à recogitatione malorũ intellectum quieſcere faciunt.

ET DIXIT ILLI ABRAHAM, FILI, RECORDARE QVIA RECEPISTI BONA, &c.) Lamentanti de ſua calamitate diuiti, & refrigerium ſibi per Lazarum impendi poſtulãti, Abraham primùm quidem exponit iuſtitiam mutatæ in vtroque conditionis: ac deinde ſignificat impoſſibile eſſe, vt aſſequatur, quod per Lazarum ſibi impendipoſtulauit. Blande illum cõpellat, nõ dedignatus eum appellare filium, vt intelligamus hinc ſanctorum pium etiam erga damnatos affectum, & diſcamus viciſſim & nos afflictos etiam iuſtè non inceſſere, quibus digni ſunt nomirib⁹.

Eccle. 4. Scriptum eſt enim, Non exaſperes pauperem in inopia ſua, & cor inopis ne afflixeris. Diligenter autem obſeruandum, quòd Abrahã indicare volens, quare vtriuſq; vices modò eſſent mutatæ, nõ obiicit diuiti aliqua ſcelera, nec explicat aliquas Lazari virtutes, ſed tantùm dicit, quòd diues recepit bona in vita ſua, & idcirco eum cruciari, Lazarũ verò, quod perpeſſus ſit mala, eſſe in ſolatio; vt intelligamus rem eſſe maxime perniciosã homini verſari in otio ſummo, & delitiis atq; honoribus frui: & rurſum nihil homini vtilius, quàm exerceri afflictionibus. Vnde Baſilius ſermone primo de ieiunio, Timeto, inquit, exemplum diuitis, illum delitiæ vitę igni tradiderunt. Non enim ob iniuſtitiam, ſed propter mollem, ac delicatam vitam reprehenſus, in flamma fornacis torrebatur. Hæc ille. Proinde hæc Abrahæ verba ad hoc valent, vt ne ob diuitias, honores, & voluptates huius vitæ aliquem beatũ ducamus, ſed potius miſerũ, & ne ſibi diues placeat; ſed potius diſpliceat ob fœlicitatem huius vitæ. Et contrà ne ob paupertatem, contemptum, & afflictiones aliquem miſerum ducamus, ſed potius beatum: nec ſibi pauper aliquis, aut afflictus diſpliceat, ſed eo potius nomine ſibi placeat, & gaudeat, iuxta illud Iacob. 1. Omne gaudiũ exiſtimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. Verbis Abrahæ con-

Luce 6. ſonant, quæ prius dixit Dominus, Beati pauperes, quia veſtrum eſt regnum Dei. Beati, quinũc fletis, quia ridebitis. Beati, qui nunc eſuritis, quia ſaturabimini. Contrà, Væ vobis diuitibus, qui habetis conſolationem veſtram. Væ vobis, qui ſaturati eſtis, qa eſurietis. Vę qui rideris nunc, quia lugebitis & flebitis. In diuite iſto videre licet quàm vere

Pſal. 48. dixerit Pſalmiſta: Ne timueris cum diues factus fuerit homo & cùm multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam cum interierit nõ ſumet omnia neque deſcendet cum eo gloria eius. Quia anima eius in vita ipſius benedicetur. In paupere il

Pſal. 89. lud Pſalmi impletum eſt Lętati ſumus pro diebꝰ,

quibus nos humiliaſti, annis, quibus vidimus mala. Significãt ergo verba Abrahæ iuſtũ illud Dei iudiciũ, quo reprobis, & vaſis iræ aptatis in interitum, in hac vita plerunq; concepit bonorum huius mundi affluentiam, ne ſemper illis ſit malè, & alicubi habeant ſua bona: electis autẽ, & vaſis miſericordię, quæ prępararit in gloriã, immittere afflictiones, & aduerſitates, quibꝰ exerceãtur, quod, fieri non poſſit, vt quis & hic regnet cum mundo & poſtea cum Chriſto. De quo Dei admirabili iudicio diſputat Pſalmiſta, aſſerens ſe non potuiſſe *Pſal. 72.* illud comprehendere, donec ingrederetur ſanctuariũ Dei, & intelligeret nouiſſima diuitũ. Ideoque notandũ, Græca non tantum habere, *recepiſti bona*, ſed, bona tua; vt deinde cum ſubditur; *& Lazarus ſimiliter mala*; ſubaudiatur mala ſua, & intelligamus ſignificari Deum vnicuique & bona & mala præparaſſe, & qui in hac vita ſuam in bonis portionem accepit, malorum partẽ poſt hanc vitam acceptarum, & contrà quanquã illud, bona tua, etiã aliud ſignificet, vt mox dicetur. Cæterũ D. Chryſoſtomꝰ diligenter inquirit, quare potius dictum ſit, *recepiſti*, quàm accepiſti, putatque ideo dictum eſſe, *recepiſti*, ad ſignificandum quòd & diues quanquã peccator erat, aliquam tamen habuit virtutem, pro qua bona debita adhuc viuẽs receperat. Nam recipere propriè ea dicimur quæ debentur meritis. Similiter Lazarꝰ etſi iuſtus, aliquod tamen vitium habuit, propter quod adhuc viuens debita mala receperat. Nullus enim ferè hominum expers eſt omnis virtutis, nec quiſquã immunis abomni vitio. Ideoque cùm iam duo illi per mortem hinc deceſſerunt, ille quidem diſceſſit meram habens malitiam, iſte verò meram habens virtutem. Secundũ hunc ſenſum dictum eſſet, *bona tua*, id eſt, bona, quæ tibi debebãtur. Quã quã autem hęc obſeruatio docta ſit, magis tamen videtur verbum, recipere, hic ſimpliciter poſitum eſſe, quemadmodum ſępe, pro accipere, ſecundũ ſenſum ſuperius indicatum. Vlterius tamen ſcien dum, quod quanquam Abrahæ verba nulla aperte exprimere videantur vitia diuitis, nullaſq; virtutes Lazari, ſed tantum admirabilem diſtributionem bonorum, & malorum quæ à iuſto & inſcrutabili Dei iudicio proficiſcitur: tamen cadẽ verba ſatis etiam in ſe includunt & illius vitia, & huius virtutes præmio digaas. Per hoc enim quod dicitur; *recepiſti bona*; ſignificatur quod fœlicitatem huius ſeculi amplexatus ſit, atq; dilexerit, quodque bona huius mundi pro veris bonis duxerit, eaque quæ illi deus conceſſit, ſibi vindicauerit, non cõmunicando ea aliis quibus diſpenſari debebat & parando ſibi amicos de mammona iniquo: vnde bene Græca habent, *bona tua*, nempe quòd ea profuis bonis duxerit. Quare his verbis ipſius & amor ſeculi inordinatus, & in pauperes inhumanitas notata eſt, ꝓpter quæ vitia æterno dignus fuit ſupplicio. Sic & Lazari patientia ſatis inſinuatur dum dicitur recepiſſe mala. Non enim proprie recipit vel accipit mala à deo immiſſa, qui ea patiẽter in ſe non ſuſcipit, tollendo crucem ſuam poſt Chriſtum. Intellexit iſtud ſignificari his verbis D. Auguſt. lib. 2. de quæſtionib. Euãg. ſic ſcribens: Cũ ei dicitur; recepiſti bona in vita tua; illud vãgitur quia fœlicitatem dilexit ſeculi, nec aliam vitã prę ter iſtã, in qua ſuperbus tumebat, amauit Lazarũ autem dicit mala recepiſſe qa intellexit huius vitę mortalitatẽ, labores, dolores, & erumnas, pœnã

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse peccati, de quo scriptũ est, Fuimus & nos naturaliter filij iræ, sicut & cæteri. Hęc ille. c 38. Hic iã obseruandũ, ꝙ si inferni dãnatione peutitur, q̃ propria nõ largitus erat, qua pœna plectẽdus sit, qui aliena rapit. Si damnatus est, qui suis bonis ad corporis curã vsus est, ne alicuius sceleris arguitur, quid futurũ iis qui sese horrendis cõtaminãt immũditiis, impietatibus, & iniustitiis? Vided. Basilij sermone, quo hortatur ne rebus tẽporalibus affixi simus, vbi ex hoc loco admonet ne prẽterea mus ob oculos nobis posítos Lazaros, ne eũ post vitã inuocauerimus Abrahã, alios q̃ sanctos, nullũ cõsequamur fructũ nostræ vociferationis, sed ab eis impetramus acerbioribus verbis, quàm hic impetitus est ab Abrahã diues, ꝙ illi⁹ improbitatem plenq; manifestè vincamus. Appositè autẽ pro tẽpore illo dixit Abrahã; *Nunc autem hic consolatur*; quia necdũ accepit plenam mercedẽ, vt impleretur lætitia ex aspectu vultus Domini, sed cõsolabatur in spe liberationis per Christum perficiendæ.

ET IN HIS OMNIBVS, INTER, &c.) Ostendit iã fieri non posse, vt, quod petebat, assequeretur. *Et*, inquit, *in his omnibus*, pro, super vel præter hæc omnia, hoc est, præter quã, ꝙ iusto Dei iudicio tibi non consolatio, & refrigerium, sed cruciatus debeatur, etiam impossibile est, vt quã petis, tibi præstem misericordiã, qa impossibile est, vt quis ex nobis vos adeat. Hoc enim significatur cùm subditur; *inter nos & vos chaos magnum firmatum est*; *&c.* Vbi notandum dictionem, *chaos* valde impropriè positam, si modò non est vitium scriptorum, quemadmodum vult Budæus. Græca enim dictio est, chaos, quæ tamẽ hoc loco Græcis non est, sed pro ea est, χάσμα, quę Græcis aliud significat quàm chaos. Nam chasma Græcè hiatum terrę significat, à verbo χάω, quod est hio: Chaos verò, quod à χέω, id est, fudo deriuatur, cõfusionem significat. Chaos ergo ĩproprie hic debet accipi pro hiatu, quemadmodum & Augu. exponit epistola 99. qualis hiatus existere nonnunquam solet in terræmotu, vnde & chasmaticus terræmotus dictus est. Huiusmodi autem terræ hiatus, aut vorago, si modo magna sit, impedit, ne quis ex vno loco ad aliũ pertrãseat: proinde metaphora hinc desumpta dicitur, hiatus magnus inter nos, & vosnõ solũ est, sed etiam firmatus est, quo aliud nõ significatur, quàm sic esse separatos damnatos à piis, vt imperuius sit vtrisque ad alteros trãsitus. Quòd si speciatim exprimi quis quærat quid per hiatũ illum magnum sit itelligendum, recte dicetur significari firmissimũ Dei statutum in modum hiatus, pro hibens horũ, & illorum permixtionem, vt sit sensus, Firmissimo, & immutabili decreto Dei sic sumus nos à vobis separati, *vt ii, qui volũt hinc trãsire ad vos, non possint.* Dicit, *qui volunt*, aut propter naturalem voluntatem qua sancti cuperent subuenire damnatis, cùm alioquí respicientes ad diuinam iustitiã, & ei suam voluntatem conformãtes, nõ velint quod naturaliter volunt: aut potius quia etiam si vellent, non possent. Porrò cùm certũ sit Abraham hæc non verbaliter respõdisse diuiti, videndum est quomodo prędicta ei dixisse dicatur à domino. Itaque Abraham introducitur dixisse illud, *Fili, recordare, &c.* quia diuiti petenti refrigerium suggerebatur quàm iuste iã puniretur, & omni consolatione destitueretur, & contrà Lazarus cõsolatione frueretur. Sic per hoc quod dicitur dixisse de hiatu, significatur diuiti notificatũ æternam fore reproborum à beatis separationem ac refrigerij nullam esse damnatis spẽ. Et alioqui si hoc exemplum tantum est parabola, dicendum est hæc à domino sic conficta esse, vt intelligeremus damnatis post hanc vitã nullã esse spem vel liberationis, vel refrigerij, & ne ab his quidem, in quibus multũ confidebant in via præsenti, quẽad modum cõfisus fuit iste diues in patriarcha Abraham damnatos imploraturos refrigerium, sed eosdem intellecturos quàm iustè cruciẽtur, quodq; in perpetuum sint cruciandi. Ex hoc loco conuincitur error ille qui Origeni attribuitur, quo quidã asseruerunt damnatos aliquando liberandos, & iustorum consortio aggregandos in gaudiis.

ET AIT, ROGO ERGO TE, PATER, &c.) Cùm audiret se non posse exaudiri in eo quod pro se orabat, pro fratribus supplicat, sed vt prior eius oratio reiecta est, quod esset de re impossibili: ita & hæc, ꝙ esset de re superuacua, vt intelligamus damnatos nihil aut ꝓ se, aut pro aliis impetrare posse, nec quicquam recte precari. Ergo, inquit, quoniam scilicet chaos (vt dicis) obstat quo minus mihi per Lazarũ subueniri potest, saltem illud te oro pater, vt quem nõ potes mittere mihi, mittas in domum patris mei. Nõ enim tale chaos inter vos & vnos firmatum est, vt non possit vobis ad illos esse accessus, aut contrà. Mitto ergo eũ in domum patris mei. Habeo enĩ ibi adhuc quinq; fratres, *vt testetur illis*, id est admoneat eos aute tstimonium illis perhibeat de statu qui est post vitã temporalem aut de mea condemnatione & pœnarum magnitudine ne si ingrediãtur meis vestigiis, etiam ipsi veniant in hunc locũ diuersorum tormentorum. Potest enim verbum; testari, dupliciter hic exponi, aut vt simpliciter sit admonere aliquẽ, quomodo sæpe accipitur in scripturis. vt: Audi populus meus, & loquar Israel, & testificabor tibi. &: Audi populus meus, & cõtestabor te. Et apud Paulũ 1. Timoth. 5. & 2. Timoth. 4. Aut vt sit, testimonium de aliqua re ferre, quæ ꝓpria est ei⁹ significatio. Quæri autem hic potest, quomodo diues hic pro fratrũ salute fuerit solicitus, cum hic affectus videatur alienus esse à damnatis, vt alicui bene velint. Ad quam quæstionem facilis est exp. Gregorio solutio, qui hoc loco asserit, damnatos vt in supplicio grauius puniãtur, & eorũ videre gloriam quos contempserunt, & de illorum pœna torqueri quos inutiliter amauerũt. Itaque diuitis preces pro salute fratrũ, nõ ex charitate, aut bono affectu erga fratres prouenerũt, sed ex pœna, & cruciatu quo afficieb atur, Deo ita permittente, eum torqueri per recordationem fratrũ. Addit his Caietanus, diuitem hæc precatũ ex superbia, nimirum, quia cùm videret multos salua ri, inter eos cupiebat esse suos, vt qui iã deiectus erat in maximam miseriam, saltẽ in suis fratribus exaltaretur. Alij, inter quos Nicolaus, putant eũ hæc precatũ, ꝙ sciret ex fratrum suorum cõsortio in condemnatione, pœnam sibi augendam, eo quòꝓ & per vitę suæ exempla, & ꝓ relictas diuitias occasionem peccandi eis præbuisset. Si autem exemplum hoc non historia esse dicatur, sed parabola tãtùm, facilior erit quæstionis explicatio. Dici enim poterit hæc sic à domino cõficta esse, quia sic gesta non essent, tantum ad eruditionem [illegible] nendũ viuos, ne suę ipœnitentiæ [illegible], quòd de statu vitę futurę nihil vnq[illegible] ex iis, qui è futura vita redierunt: [illegible] homines

nes admoniti de gehennæ cruciatibus, aut creere solent velut terriculamenta vana, aut parum cõmoueri illis, cogitantes secum, neminem ex mortuis rediisse, qui vel de priorũ fœlicitate, vel ipiorum cruciatibus, quæ experentia didicisset narraturi, crediturosque se magis & magis cõmouendos si quisquã rediret ex mortuis, & attestaretur, quo modo illic res se habeant: ideo quo hanc cogitationẽ Dominus castigaret, proposuit hunc diuitẽ orasse, vt Abraham ad fratres suos Lazarum mitteret, & vulgarem hãc hominũ cogitationem exposuisse, vt sic Abrahæ, cuius magna erat apud Iudæos auctoritas, responsum subiiceret, quo talis cogitatio reprehenditur & confutatur. Nec dubium est, quin hic sit scopus huius narrationis, etiã si sit vera historia. Poterant enim Pharisæi aut alii inter Iudæos ridere, quæ Dominus dixerat de sũmis cruciatibus diuitis, ob id quod recepisset bona in vita sua, quemadmodũ auari Pharisæi suprà irridebant eum contra auaritiam disputantẽ, poterãt eorũ cõfirmationem postulare sibi fieri per resuscitationẽ aliquorũ ex mortuis, proinde oportunè hac narratione eos reprimit non sua, sed Abrahæ auctoritate, quem dicit diuiti serò supplici & serò suorum curam gerenti respondisse; *Habẽt Moysen & prophetas* hoc est, Moysis, & prophetarum libros, audiant illos loquentes, & testificãtes eis per sua scripta, & lectionem eorum in synagogis. Ad quod diues improbus iam peccator, & ex seipso fratres suos iudicans respondit, dicens *Nõ, pater Abraham* supple, audient illos, sat scio, sed si quis ex mortuis ierit ad eos. & testificatus scilicet fuerit eis tunc pœnitentiam agent, & resipiscẽt à vita, quam modo degunt. Hic iam ergo Abrahã hanc vulgi cogitationem confutans respondit, *Si Moysen & prophetas non audiunt* credendo & obediendo eis, *neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent ei.* Quod quam vere dictum sit, & recta ratio docet, & experientia. Ratio quidẽ, quia ei, qui Moysen, & prophetas suscepit, certior est auctoritas & veritas eorum librorum, quam possent esse eius, qui è mortuis resurgeret. Causari enĩ posset facile aut phantasma esse, aut dęmoniũ, cũ auctoritatem Moysis constet esse diuinã. Experientia vero, quia Iudæi eo quòd non credebãt satis Moysi, ac Prophetis, ne iis, qui ex mortuis resurrexerũt, crediderunt, imo Lazarũ Marię, & Marthæ fratrẽ, cũ ex mortuis resurrexisset, occidere voluerũt, & Dominũ ipsũ per suã resurrectionẽ acrius insuis membris persecuti sunt. Hinc ergo obseruandũ, quã sacrosancta nobis esse debeat sacra scriptura, vt quæ efficacior nobis esse; debeat ad rectè vitam instituendã, quam quiuis prædicator, etiã si è cœlo, atq; ex mortuis ad nos veniret, nũciaturus visa à se aut experientia percepta. Deinde hãc ad ea, quæ de futurę vitę statu sunt cognoscẽda sufficientem esse, vt per eã non sit opus optare aduentum quorundã mortuorũ, qui de illis nos [illegible]nius instruant. Non potest autẽ ex vltima huius narrationis parte colligi efficaciter animas mortuorum nunqnã in propria persona apparere viuis: quia nec Abraham negat Lazarum posse ad vivos mitti, nec diues petiit animã Lazari mitti, sed vt ex mortuis resurgeret. De apparitione autẽ ãimarum quid sentiendũ, discere licet ex lib. Augustini de cura pro mortuis agenda, dictum q; est aliquid de hac materia in cap. Concord. 67. Summa ergo totius huius narrationis de diuite quodã, & mendico Lazaro est, vt qui diuites sunt, pręsentibus bonis rectè vtantur, nõ vtentes eis ad ãbitionem, & luxũ, sed pauperib. inde subuenientes, alio qui futurũ vt bona sua hic percipiãt, in futuro seculo indicibilib. tormentis cruciãdi, nec vllà àpauperibus beatis cõsolationem percepturi ꝙ eos sibi in pręsenti nõ parauerint amicos de mãmona iniqtatis. Qui autem pauperes, despecti, & afflicti sunt in hoc mũdo, fortiter ferãt huius mũdi mala. Sic enim futurũ, vt postea summo potiãtur honore, requie, & gaudio. Postremũ nõ optãdũ esse mortuorũ ad nos aduentũ, qui de statu vitę futurę nos certiores faciant, sed scripturę auscultãdũ, q̃ quãtũ est satis, nos docet, quæ nos maneant post hãc vitã, & certior sit, quã cuiusquã esset mortui testificatio. Sunt autem plerique, etiã antiq patres, q totã hanc historiam, aut parabolã tractant etiã allegorice, intelligẽtes in diuite populum Iudaicum, aut eos, qui sibi iusti videntur: in mẽdico Lazaro populũ gentilem, aut peccatores, & Publicanos. Quã tractationem hic omittimus, ꝙ ꝓlixe satis eã prosecutus sit Augu. lib. 2. q. Euãg. & Ambrosius in Cõmẽt. ac post eos elegãtissime, & lucidissimè D. Gregorius in homilia, & Theophyl. in cõment.

DOCET SCANDALVM VITANDVM, ET FIDEI VIRTVTEM. LVCAE 17. CAPVT XCVIII.

IEtait ad Discipulos suos: *Impossibile est, vt non veniãt scãdala: væ autẽ illi, per quẽ veniũt, vtilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare, quã vt scãdalizet vnũ de pusillis istis. Attendite vobis, Si peccauerit in te frater tuus, increpa illũ, & si pœnitẽtiã egerit, dimitte illi: & si septies in die peccauerit in te, & septies in die cõuersus fuerit ad te, dicẽs, Pœnitet me, dimitte illi. Et dixerũt Apostoli Domino, Adauge nobis fidem. Dixit autẽ Dominus, Si habueritis fidẽ sicut granũ sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & trãsplãtare in mare, & obediet vobis. Quis autẽ vestrũ habẽs seruũ arantẽ, aut pascẽtẽ boues, qui regresso de agro dicat illi, Statim trãsi, & recũbe: & non dicit ei, Para quod cœnẽ, & præcinge te, & ministra mihi, do nec mãducẽ, & bibã, & post hæc tu mãducabis, & bibes? Nũquid gratiã habet seruo illi, quia fecit, quæ ei imperauerat? Non puto. Sic & vos, quũ feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles, sumus, quod debuimus facere fecimus. Interrogatus autẽ à Iudæis, quãdo venit regnũ Dei? Respõdẽs eis dixit: Non veniet regnũ Dei cũ obseruatione, neq; dicẽt, Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enĩ regnũ Dei intra vos est.*

ET AIT AD DISCIPVLOS SVOS; IMPOSSIBILE EST VT NON VENIANT, &c.) Quanquam incertum sit anhæc à Domino sint dicta, mox post præcedentia, & occasione præcedentium, eo quod Lucas hoc capite miscellanea quædam scribere videatur, quæ inter se nullo ordine, & connexione cohæreant, nec huiusmodi locutionibus vtatur, quæ ordinẽ aliquem sign[illegible]cent: tamen commoda reddit potest ratio, quare nunc prædictis

Universidad de Deusto
Biblioteca

subiiciantur de scandalo, quæ & supra apud Matthæum sunt habita, vt fatendum sit Dominū hęc bis dixisse, aut alterū Euangelistarum non eo loco cōmemorasse quo dicta sunt, quamuis vterque oportuno loco cōmemorauerit ea. Ideo enī secundum Theophylactum iam de scandalo subiicitur, ne turbarētur Discipuli videntes Pharisæos irridere Christū, de faciendis eleemosynis, & diuitiarum periculo disputantem. Hac ergo occasione primū dicit fieri nonposse, considerata scilicet hominum corruptione; & malitia, quin eueniant scandala, hoc est, impedimenta salutis, & tamen quia hæc necessitas nullū cogit, væ dicit illi, per quē eueniunt scandala, quod vtilius illi esset si appenso circa collum eius lapide molari, secundū morem Palestinæ regionis, proiiceretur in mare quam si scandalizet; hoc est, offendat, & impedimentum prębeat salutis vni de pusillis, istis, idest quantumuis humilibus & abiectis istis, qui scilicet credunt in me, quia qui vel vnum talem scādilizauerit, ob id proiiciendus est in profundum inferni, quod longe est grauius, quā proiici in mare. Proinde, postquam dixit & necessaria esse scāndala, & pessimè tamen illi fore, per quem fiūt, tertiò commodè admonet suos, vt ab his sibi caueant. *Attendite*, inquit, hoc est diligenter cauete vobis, ne scilicet autcui sitis offendiculo, quia vę illi per quem fiunt scandala: aut scandala, quæ necesse est euenire, vos scandalizent, & ad lapsum pertrahāt. Vtrunque enim cauere suos Dominus latius admonet apud Matthęum, postquam de scādalorum necessitate & væ scandalizantium dixisset. Ibi autem videre licet, quæ hic dicenda essent de scandalo, & loci huius intelligentia.

SI PECCAVERIT IN TE FRATER TVVS, INCREPA ILLVM, &c.] Subiicuntur & hæc, sed latius, apud Matthæū doctrinæ de scandalo. Postquā enim docuit Dominus cauendum esse, ne quem scandalizemus, hoc est, ne in quem peccemus, prænidens fieri nō posse, quī & inter fratres, id est, Christianos eiusdem religionis scandala orīantur, docet quomodo agendum sit cum fratre scandalizante, & peccante in nos, nolens huiusmodi scandala à nobis esse prætereūda & negligenda, quemadmodū negligenda sūt impiorum, & infidelium scandala. Duo autem circa peccātem fratrē fieri præcipit. Primū, vt, si peccauerit in nos, neque negligamus illius salutem, neque lædentem vicissim lædamus, sed cupidi salutis eius increpemus eum, ac increpatione nostra ad pœnitentiā prouocemus. Ad hoc enim adhibetur omnis fraterna increpatio. Quo autē modo & ordine sit increpādus, late à Matthæo explicatur. Secundo, vt, si pœnitentiā agat, hoc est, resipiscat, & signa displicentiæ edat, agnoscendo scilicet admissum peccatum, & veniam eius petendo, remittamus ei, nullam scilicet requirentes ab eo vltionem, imo nec satisfactionem aliquando iniuriæ illatæ. Non quod etiā antequā pœnitentiam agat, nō debeamus remittere peccatū in nos admissum, sed quod id, quod prius apud nos incorde remisimus, etiā ore remittendū sit, & ipsa communione, & familiaritate, quæ ante pœnitentiāei salubriter subtrahitur, testari debeamus factā ex animo admissi peccati remissionem. Ne autem quam fratri debemus in remittendis peccatis indulgentiam, certis concludamus terminis, subiecit; *Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te dicens; Pœnitet me, dimitte illi*, hoc est, quotiescūque peccauerit, & resipuerit, remitte illi. Numerus enim septenarius pro infinito ponitur ob numeri perfectionem. Porro loquitur hic proculdubio Dominus non potissimū de remissione sacramentali, sed fraterna. Dicit enim, *si peccauerit in te frater tuus, remitte illi.* At sacerdos, qui Dei vice in terris remittit peccata, non remittit ea tanquam fratris, sed tanquā subditorum: nec remittit ea tanquam in se admissa, sed tanquam admissa in Deum. Cōsequitur tamen etiā ex hoc loco sacerdotem semper pœnitenti debere remittere peccata. Cum enim Deus præcipiat vt pœnitenti fratri semper remittat frater, & dei indulgentia longe vincat humanam, non potest sacerdos, qui indulgentiā Dei hominibus impendit, certum indulgentiæ numerum seruare erga peccatorem, quem non potest seruare frater erga fratrem. Reliqua, quæ hic essent dicenda, dicta sunt circa Matthæum in cap. Concordiæ 72. vnde intelligere licet dupliciter accipi posse quod dicitur, *Si peccauerit in te frater tuus* Deinde, quando præceptum increpationis fraternæ obliget, nimirum quando spes est fructus. Prætērea quod huic præcepto de remissione fratri à fratre impendenda, non contrariętur peccātium supplicia, quę de eis ob bonum reipublicæ Christianæ, vel ciuilis sumunt iudices Ecclesiastici, vel seculares non tā quam de fratribus, sed tanquam de iis qui eis sūt subiecti.

ET DIXERVNT APOSTOLI DOMINO; ADAVGE NOBIS FIDEM. DIXIT AVTEM, &c.] Obiter videntur hęc ab Euangelista subiecta superioribus, ac sine omni ordine & consequentia nisi dicamus cū Theophylacto, Apostolos audientes Dominū de magnis quibusdam dicentem, & adhortantem eos ad diuitiarū cōtemptum, ad scandalorum vitationem & peccatorū in se admissorum remissionem, memores infirmitatis fidei suę quam illis dominus toties exprobrauit, petisse fidei augmentū per quā possent persicere, quæ præceperat. Nihil enim adeò ad pauperatem de qua locutus est amplexandam, & diuitiarum in pauperes elargitionem facit atq; cōfidere in domino: sicut nihil ita facit thesauros reponere atq. diffidentia bonitatis diuinæ. Iusuper vt & cōtra offendicula obsistere quis possit, magna fide est opus ob cuius defectum, & paruitatem infirmi in fide facile scandalizātur. Proinde forte occasione petendi augmentum fidei, fuit quod Dominus de pusillis fecerit mentionē quos scādalizari noluit. Solet enim Apostolos suos vocare ὀλιγοπίστους, idest homines pusillę fidei. Dicunt ergo domino; *Adauge* (vel, vt habent Græca quod tamen idem est, apponę) *nobis fidem* id est, fiduciam quam toties cōmendasti & cuius defectum in nobis frequenter culpapasti, vt auctiorem nacti fiduciā possimus ad edenda miracula, ad implenda præcepta tua atq; ad impetrandū quiduis à Deo esse aptiores. His autem verbis quibus fidei augmentum postulat, magnitudinem tamen suæ fidei testantur cū credere se declarent Dominum posse mentibus eorū fidei incrementum adiicere supra hominem scilicet ipsum esse agnoscentes. Dominus autem sua respōsione ostendit eos recte petere fidei augmentum, quod perfectæ fidei magna sit vis, atq; huiusmodi fidei cōmendatione fidem, quantū in se est cōfirmat, & auget in eis, aucturus in eis nō verbis sed

sed spiritus sui efficacia fidem post suā in cœlos ascensionem quando magis conueniret illum pro sua diuinitate agere, & illi essent capaciores suscipiendi fidem perfectam. Si, inquit, *habueritis fidem, &c.* Eadem sententia suprà habita & exposita est Matth. 17. in cap. Cōcord. 68. nisi quod ibi mōtis fiat mentio, hic autem mori, aut, vt est Græcè sycamini. Tunc enī mōtem aliquem demōstrabat Dominus, cui forte vicinus erat, cùm ea dicebat: nunc autem arborem aliquā forte obuiā cum idem vtrobique significetur. Quod autem ad syceram attinet lectionem, sciendum est pleroſque antiquos codices Latinos manu descriptos non habere verba futuri temporis, *habueritis, dicetis, & obediet*, sed habetis, diceretis, & obedire. Sic enim habebāt etiam duo codices, qui mihi erant ad manum, & conuenit hæc lectio magis cum Græcis, quæ habent, ἐχετε, λέγετε ἄν, ὑπήκουσεν ἄν. Proinde verisimile est cōmunem nunc lectionem mutuatā ex Matthæi loco, vbi ponunt verba futuri temporis, quāquā parum ad rem faciat vtro modo legatur, cum idem semper significetur. Porro quemadmodum trāslationem montis, de qua apud Matthæum, mystice factam per Apostolos ostēdit D. Hieronymus, ita & hic pij patres transplantationem mori, quæ per Apostolos nunquā legitur facta, (sicut nec ad veritatem sententięne cesse est eam aliquando factam esse, quemadmodum patet ex iis, quę dicta sunt circa Matthæū,) mystice per eos factam intelligūt, Et Beda quidem secutus D. August. lib. 2. de quæst. Euang. per morum, cuius colore sanguineo fructus rubent, Euāgelium crucis mystice intelligit, quæ crux per fidem Apostolorū degente Iudęorum, in qua velut in stirpe generis tenebatur, verbis prędicationis eradicata, & in mare gentiū plantata est. Ambrosius autē per morū, diabolū intelligit, sicut & in sententia Matthæi per montem. Nam, quemadmodū fructus mori primò albet in flore, at maturitate nigrescit: ita diabolus ex albenti Angelicę flore naturæ deiectus est in peccati nigredinem. Sed & Theophylactus alia ratione per morum diabolum intelligit, quod scicet nobis auctor sit, & alūnus vermis perpetui per cogitationes, quas ille in nobis generat. Folia enim mori, vermes pascunt, vnde fiunt serica. Hanc itaque morū fides non tantū Apostolorum, sed quorumuis, eradicare valet è corde humano, & ī mare proiicere, hoc est, in abissum perditionis.

QVIS AVTEM VESTRVM HABENS SERVVM ARANTEM, AVT PASCENTEM BOVES, &c.) Et illud sic videtur subiectū superioribus, vt cum illis nullam habeat connexionē aut cōsequentię rationem: at si quis diligenter aduertat videbit nec hic deesse rationem, quare hęc subiuncta sint præcedentibus. Quoniam enim in præcedentibus Dominus exegit quædā singularia, nimirum diuitiarum in pauperes distributionem, voluptatum contemptum, solicitam scādalorum vitationem, ac facilem in peccantes indulgentiam, ne quis cū hæc omnia aut aliqua horū perficisset, sibi placeret, & efferretur, nunc iactationis affectum, qui boni operationem cōsequi solet, euellit. Ad quod è reb. humanis profert exemplū de seruo, quem nullus dominus quātūuis commodus, solet ex agro reuersū honore afficere ob diurnum eius laborem, sed rursum iubet, ac debitam adhuc exigit seruitutem, & nec sic quidem gratiam habet ei. Hoc ergo exemplo nobis proposito, accōmodans illud suæ intentionis subiunxit; *Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* In qua applicatione aduertendum, quòd cum propositi exempli narratio exigere videbatur vt diceret Dominus; Sic & vobis etiā, cum feceritis omnia, quæ vobis sunt præcepta, Deus nullam est habiturus gratiā, nec honore ob id vos afficiet, sed vos inutiles seruos appellabit: non sic quidem dixit, sed, *vos* inquit, *dicite, serui inutiles sumus.* Voluit enim hoc exemplo dominus nos ad humilitatem informare, & magis hoc agit, vt intelligamus quid de nobis pīsis sentire debeamus, quàm quales non reputet dominus noster. Hic enim eos, qui præcepta sua exequūtur, non inutiles seruos est vocaturus, sed vt in alia parabola dicitur, in nouissimo die illis dicturus est; Euge serue bone, & fidelis. Imo ne qui dem pro seruis tales est habiturus, Iam, inquit dominus, non dicā vos seruos, sed amicos, Vos amici mei estis, si feceritis, quæ præcipio vobis. Quod autē præcipit, vt dicamus nos seruos inutiles, cū omnia præcepta adimpleuerimus, nō sic accipiendū, quasi quis sit, qui omnia adipleuerit (in multis enim, inquit Iacobus, offendimus omnes) sed sensus est: etiam si feceritis omnia, tamen agnoscite vos seruos inutiles; quo significatur, quam inutiles nos debeamus reputare, & nos deprimere, cum aduerterimus nos multa nobis præcepta nō īpleuisse. Aut sensus est, Cum in vna aliqua re feceritis omnia, quæ vobis sūt præcepta, vt, cū feceritis, quæ præcepta sunt de erogandis facultatibus, aut quæ præcepta sunt de remittendis proximo peccatis, agnoscite tamen vos seruos inutiles. Duplici autē ratione dicere nos possumus seruos inutiles. Primum, quia domino nostro operibus nostris nihil commodam⁹, nihilque lucri facimus secūdū illud; Si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Secūdo, quia nihil vltrà quam debemus, & præceptum nobis est, facimus. Sic enim & in rebus humanis seruum inutilem vocare solemus, qui ex se nihil facit, sed eatenus, quæ imperātur magis scilicet studens vt nō flagelletur a domino, quā vt illi prosit. Atque ad hanc secundā rationem Dominum respexisse, patet ex eo, quod sequitur, *quod debuimus facere, fecimus*; quod indicat causam, quare nos debeamus reputare seruos inutiles, vnde Græca habent cōiūctionē causalem ὅτι, id est, quia quod debuimus facere, fecimus. Id autem sic est intelligendum: fecimus tantum, quod debuimus facere. vel, nihil aliud fecimus, quàm quod facere debebamus. Alioqui nemo est, qui dicere potest, se fecisse; quicquid facere debuit. Proinde aliter hic accipitur seruus inutilis, cum iubemur nos vocare seruos inutiles, quàm cum in quadam parabola dicitur; Seruū inutilē proiicere in tenebras exteriores. Ibi enim seruus inutilis dicitur, qui nō domini præcepta non perfecit, nec ei aliquā attulit vtilitatem, quā sibi afferri dominus noster reputat, cū nos ipsos, aut alios lucrifacimus, & ex donis ipsius fructum bonorū operū edimus. Porro hoc loco mirè exultant, qui non ferūt Catholicos dicere, iustos mereri suis bonis operibus apud deum vitam æternā & regnum cœlorum. Si enim, inquiunt, omnibus etiā præceptis, seruatis, agnoscere nos debemus seruos inutiles, & re vera id sumus, quod iubemur

nos

Loan. 15.

Matt. 25

Iacob. 3.

Iob. 35.

Quemadmodo mereamur vitā æternam

Universidad de Deusto
Biblioteca

nos vocare(neque enim fallaciter id de nobis se tire dominus voluit)quis ergo aut de suis, aut aliorum meritis gloriari poterit? Quibus dicendū primū quidem,quod,quemadmodū supra est annotatum,nō ipse Dominus inutiles seruos vocat pręciptorū suorum obseruatores, sed contra seruos bonos,fideles,& vtiles: nos autem vult advitandā superbiā reputare nosipsos pro seruis inutilib. Et quanquā talęs etiā vere simus ea ratione, quam dominus indicat,imo & aliis multis nomi nibus,tamē ipse cum optimus sit,huiusmodi seruis inutilibus pro mercenariis vritur& seruitutē nostram mercede repēdit, ac debitum obsequiū tanquā egregium facinus suscipit, & præmiū tribuit,quod labores etiā excedit;quemadmodū frequenter humani quidā domini seruis suis cum nihil debeāt,tamē pro diligenti,& fideli ministerio pręmia quędam deputāt,donātes eos libertate & facultatibusinsuper,quos seruos dicimus meruisse,quę à dominis suis consequitur.Deinde dicendum dominum satis insinuare se nō loqui de quibus liber seruientibus.Deo,sed illis potissimūqui non sua sponte,atq; ex charitate Deo seruiūt,sed inuiti & coacti necessitate præcepti.vnde dicunt *quod debuimus facere fecimus*? quomodo & Paulus 1.Cor.2. dicit sibi non deberi præmiū,si inuitus euangelizaret.Ex eo autem deprehēditur necessitate pręcepti,& non ex charitate quodā seruire Deo, si non vbi res, & charitas postulauerit etiā parati sint facere,quę alioqui nō vidēur esse pręcepta, sed ī libertate eis permissa,quemadmodum fuit in Paulo prędicare Euangelium sine sūptu.Quod si etiā ad omnes Deo seruientes locū hunc extendere velimus,dicendū, quod nos,qui debemus nosipsos agnoscere seruos,sicut re vera sumus multo magis quā sint ab homnibus empti serui,tamen dei benignitate etiā facti sumus filii Dei,ac diuinę effecti consortes naturę. Quiergo,quatenus serui sumus,nihil propriè meremur quatenus tamen filii dei,& membra Christi,acspiritus diuini participes,eatenus nostris operib. apud Deū mereri rectè dicimur vitā æternam,quatenus scilicet opera nostra,opera sunt non tā nostra, quā ipsius Christi capitis nostri, & spiritus sancti,qui habitat,& operatur in nobis.Hac enim cōsideratione dum dicuntur iusti mereri,nō libri arbitrij vis sed Dei gratia multipliciter cōmendatur.Itaq;dum nosipsos spectamus,& quales ex ipsa nostra simus conditione, nō habemus quod de meritis gloriemur apud Deum,primum quod serui simus qui imperata facere teneamur, etiam nulla sit merces:deinde, quia in multis offendūt omnes:præterea quia nihil Deo offerimus cōmodi nostris operibus: Postremū quia etiā si afferre mus,nunquam tamen rependere possemus,quantum ab eo bonorum accepimus, & accipimus in singulas horas.Si vero Dei spectemus benignitatē,& quales ex eius benignitate effecti simus,habent vtiq;iusti quod de suis meritis gloriētur aut nos de illorum meritis gloriemur,sed in domino tum quod deo placuerit bene illi seruientib.præmium aliquod promittere & constituere: quod ei visum est ad eam nos subuehere dignitatē,quia apud illū aliquid mereri possemus. Deinde, quod ipse dignetur opera nostra agnoscere quasi vtilia & lucrum afferentia,nostram,& aliorum salutem suū reputās lucrum & gloriam. Postremum, quia opera iustorum etsi multis respersa maculis

A dignatur respicere & amplecti, conuinens ad vitia.Quod si autem quis bene viuens gloriari velit 1.Cor.1.
in seipso,huic dicitur illud Pauli,Quid enim habes, quod nō accipisti? Nomen antē meriti quod
tantopere quidā abhorrent,etiam in scripturis re Eccles.
peritur.Dicitur enim;Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundū meritū operum suorū.
Sed de merito latius dictū est in cap.Concordiæ
39. circa illud: Merces vestra multa est in cœlis. Quod si etiam hic locus, quo pæcipimur nos reputare seruos inutiles,attendatur,reperiemus dominum etiam his verbis relinquere iustis
locum gloriandi,sed in deo nimirū cum per eius
gratiam fecerint etiam ea quæ eis non erant præ-
B cepta. Dicitenim.cū feceritis omnia quę pręcepta 1.Cor.1.
suntvobis,&c. Vnde Paulus gloriari nolens in iis
quæ præcepti erant, gloriatur quod perfecerit
quæ erant consilii.Et si, inquit,euāgelizauero,nō
est mihi gloria,necessitas enim mihi incūbit. Væ
enim mihi est, si non euangelizauero.Quæ est ergo merces mea? Vt Euāgelū prædicans,sine sumptu ponā Euangelium. Cęterum, quāquā exemplum.quo dominus nos ad humilitatē vocat,nuda sit similitudo,vt nō sit necesse illud allegoricè
tractare: sunt tamen qui vt & in aliis similibus
exemplis,etiam hic allegoriam quærunt,vt videre est apud Bedam.Si autem in ipso exemplo philosophari liber,simpliciter id ficfieri potuit,vtin
C telligamus ideo propositum exemplum serui,cui
post vnum opus aliud pręcipitur, quo doceamur
nō debere nos ī otio viuere post vnius præcepti
adimpletionem,sed mox ad aliud implendū animum accommodandum.Deinde proponitur exēplum serui,qui toto die in agro laborauit aut arā
do,aut pascendo boues.(vel,vt habet Ambrosius
magis cōformiter cū Græcis,oues) ac vespertino
tempore domum redeuntis,sed non prius cœnā
sumentis quam herus eius cœnam sumpserit eo
ministrante,vt intelligamus sēper in agro dominico laborandum nobis esse,quamdiu dies est,id
est,quamdiu hic viuimus:at fine huius vitæ adue
niente,non prius nos admittēdos ad cœnā domini in regno cœlorū,quā illi obtulerimus fructus
D laborum nostrorū,vnde pascatur.Prius enim ipse
à nobis pasci debet,quā ad gaudia eius simus trās
ituri.Sic fere D.Ambros.D. Augustl.lib. 2.de q̄st.
Euang.cap.39.legit,serui superuacui sumus,& intelligit hic per exemplū propositū significari, vt
qui in agro adhuc sunt,hoc est, extra Ecclesiā veniant post labores illius vitæ ad domum Ecclesiæ, ibique suo ministerio pascant Christū benevluendo,& multos lucrificiendo,ac tum quærāt
& ipsi à domino escis incorruptibilibus vitæ æternæ perfrui, dicentes ; Serui superuacui sumus,
quod debemus facere fecimus,hoc est,nihil in nobis operis restat:cursum consummauimus,agonē
E perfecim⁹,supereſt nobis corona iustitiæ. At hūc
non esse sensum à Domino intentum,dubiū non
est.Dedit autem ei intelligentiæ occasionē dictio,
superuacui,pro qua melius nos legimus, *inutiles* cum Græcis sit ἀχρεῖοι,

INTERROGATVS AVTEM A PHARISAEIS, QVANDO VENIT REGNVM DEI, RESPONDENS, &c.) Præcedit in Luca ātehęc verba historia de decē leprosis curatis,sed hęc suo loco supra posita est cap.Cōcord.74.Porrò an Pharisæi q̄rentes,*quādo venit*,id est,venturū esset(præsens enim pro futuro hic ponitur) *regnū*

Dei.

Dei,quęsierint animo discendi,an irrisorię,icertum est.Occasio autem quæstionis fuit, quia Dominū frequenter audierunt de regno Dei disserentem,imo & Ioannes,& ipse dominus,ac Apostoli ab eo iam missi suā prædicationē auspicati sunt à promissione regi cœlorū, & regni Dei, dicentes , appropinquauit regnū cœlorum. Cū ergo ab omnibus his promissum regnū Dei , Pharisæi nondū venisse agnoscerent,interrogant Dominum siue serio,siue quod magis est verisimile irrisorię, quandō venturum esset illud regnum Dei,quod iādudum & Ioannes & ipse prędicassent iminere. Dominus autem , etsi curiose, aut irrisorie interrogantibus,non dedignatur respōdere.Docet autem sua responsione,t ēpus aduen
B tus regni Dei non posse pręcognosci,& ante quā
veniat,prospici:significans proinde studendū potius cuique,vt semper,paratus sit,qui in regnū illud admittatur, quā curiose de tempore aduentus iniquirere. Ac deinde & regnum Dei iā venisse asserit,notans proinde Pharisæorū , qui illū forte venerant irrisuri,stupiditatem,qui rem præsentem,& apud eos existentem non agnoscerent. Habet enim regnum Dei duplicem statum ,Alterum spiritualem,& inuisibilem , quo scilicet in
pręsenti vita Deus regnat in cordibus fidelium, per fidem,spem, & charitatem: Alterum nō solū spiritualem , sed etiā corporalē , & manifestum, quo scilicet Deus manifeste est regnaturus,nō tā C
tum in animis hominum,sed etiā in corporibus iā glorificatorum in anima,& corpore. De vtroque isto regni dei statu loquitur hic dominus.Et primū quidem de posteriore dicens; Non veniet regnū Dei q̄madmodum regnum aliquo dhumanum , *cum observatione* ,temporis scilicet,hoc est, sic, vt homines possint imminens tempus aduentus obseruare,& prospiciendo procognoscere.Ne
D que cū venerit,dicere poterunt ; Ecce hic est regnum Dei,aut ecce illic.Subito enim & in opinate veniet,atque cum venerit,non in vno loco terræ consistet,aut incipiet,sed totum simul orbem

A occupabit: q̄madmodum fulgur inopinate eum pens totā simul terrā occupat, extendens se ab oriente in occidentem vsque.Deprecatus autem statu regni Dei loquitur, cum inobseruabilem fore aduentum regni Dei confirmat ex præsentia regni Dei hominibus tamen incogniti,dicens;*Ecce enim regnum dei intra vos est*, quasi dicat ; Vel hinc discere potestis , quā non veniet cum observatione regnum Dei , quod cùm venerit , venisse tamen ignoretis.Et rursum non est,quòd curiosè quæratis de aduentu eius, aut vanam existimetis Ioannis & meam de imminente dei regno promissionem,cum iā sit intra vos , id est , inter Iudæos iā suā vim exerat per miraculorū operationem,dæmonum expulsionem, & multorum ad fidem concursum.Ideo enim & supra dixit;Si ergo in spiritu Dei eiicio dæmonia, pro fecto per
B uenit in vos regnum Dei.Theophylactus intelli- Matt.12.
git, *intra vos est*,id est,in vestra potestate situmest vt āplectamini illud , si volueritis.Siquidem per fidem,quæ in vestra est potestate,incipiet Deus regnare in vobis. Quidam etiam per regnum dei hic intelligunt ipsum Christum,vt quod dicitur *regnum dei intra vos est* , idem sit cum illo Ioannis; Medius autem vestrum stetit,quem vos nescitis. Cæterum, quæ sequūtur hic apud Lucam vsque ad finem capi.17.dicta ad discipulos de regno dei;& filij dei aduentu, quoniam verisimile est Lucam commemorasse modo per anticipationem propter commodā occasionem datam per interrogationem Pharisæorū,ideo suo loco postea coniunximus cum Matthæo,& Marco,quihęc commemorant dicta discipulis priuatim ; circa tempus passionis , quanquā fieri possit hęc bis esse dicta.Quæ autem deinde apud Lucā sequūtur in principio cap. 18. vbi per parabolā docet
D dominus semper orare ,ex conclusione illa; Veruntamen filius hominis veniens,putas inueniet fidem i terra, patet satis dicta esse eodem tempore quo ea quæ pcedūt in fi cap.17. proinde eodem loco,quo illa reposuimus.

PROPONITVR PARABOLA DE PHARISÆO ET Publicano. LVCAE 18, CAPVT XCIX.

Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant tanquā iusti,& aspernabātur cæteros parabolam istam, Duo homines ascendebant in tēplū , vt orarent,vnus Pharisæus,& alter Publicanus.Pharisæus stans hæc apud se orabat:Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum,raptores,iniusti,adulteri,velut etiam hic Publicanus:ieiuno bis in sabbatho,dicimas do omninūquæ possideo.Et Publicanus à longe stās,nolebat nec oculos ad cœlum leuare,sed percutiebat pectus suum,dicens, Deus propitius esto mihi peccatori.Dico vobis,descēdit hic iustificatus in domum suam ab illo,quia omnis,qui se exaltat humiliabitur,& qui se humiliat,exaltabitur.

DIXIT AVTEM ET AD QVOSDAM QVI IN SE CONFIDEBANT, TANQVAM &c.] Præmiserat Lucas parabolam quādo
E fidere.sed in domino , quemadmodūfecit Paulus dicens;Ipse spiritus testimoniū reddit spiritui nostro,quod sumus filii Dei. Qui alioqui ad se respi Rom.8.
ciens dicit; Nihil mihi conscius sū,sed nō in hoc iustificatus sum. Secundò, in eo peccabant quod 1.Cor.1.
sic sibi iustitiæ nomine placerent,vt cæterosasperarentur tanquā iniustos,& peccatores. Et quidē huiusmodi contemptus aliorū , cōsequitur ex temeraria illa iustitiæ confidentia, cum contra qui humiliter se in domino iustos esse confidunt , vt dei gratiam agnoscunt, ita simul indignitatem suam & imperfectionem in multis agnoscunt,vt non possint alios præ se contemnere, sed peccatoribus condoletes precent vtilis eandē dei gratiam quam se accepisse humiliter confidūt.vnde rectè Diuus Gregorius homilia 34 super Euāgel.

Vera,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vera,inquit,iustitia cõpassionem habet, falsa de-
dignationem, quamuis & iusti soleant rectè pe-
catoribus dedignari. Sed aliud est quod agitur ty-
po superbiæ: aliud quod zelo disciplinę. Proinde
in his Pharisæis licet obseruare quatuor arrogan
tiæ species, quas idem Gregorius pulchrè enume
rat lib. 23. Moral. cap. 7. Quatuor, inquit, sunt spe
cies quibus omnis tumor arrogantiæ demõstra-
tur. Cũ bonum aut à semetipsis audire se æstimãt
aut si sibi datum de super credunt, pro sui se hoc
accepisse meritis putant, aut certè cum iactant se
habere quod non habent, aut despectis cæteris
singulariter videri appetũt quod habent. Contra
huiusmodi ergo Dominus parabolã hanc pro-
posuit, qua eorum notat arrogantiam, & simul cõ
solationem suggerit peccatoribus ex animo pœ-
nitentibus, proposito exemplo, quo & quàm no-
xia sit arrogantia & quã efficax apud Deũ humi-
litas ostenditur. Porro parabolahæc eius est gene
ris, quo ea quæ præcessit de diuite epulone. Nã &
hic dubium est an sit exemplũ hoc rei vere ge-
stæ, an non gestæ quidem, sed ad auditorũ vtilita-
tem confictũ tanquã rei gestæ. Siue autem sit
vere gesta, siue nõ parabola dicitur, quod exẽplũ
istud ad hoc sit propositũ, vt ex eo itelligatur qđ
in fine Dominus vniuersaliter infert nẽpe quod
omnis qui se exaltat humiliabitur, & cõtrà Notã
dum autem, quod participiũ, dicens, quod in mul
tis legitur l bris, nec est in Græcis codicibus, nec
in plerisque Latinis manu descriptis. Habet autẽ
parabola sic: *Duo homines ascendebant in tem
plum.* (sicũ enĩ fuit tẽplũ Salomonis in monte.)
Ascendebant autem, vt orarent. Hæc est enĩ sola
causa, ob quã templũ sit adeundum, iuxta illud;
Domus mea domus orationis vocabitur. *Vnus ho
rum erat Pharisæus, & alter erat Publicanus. Pha-
risæus stans*, pro more quidem orantium tunc
recepto (nã & Publicanus postea stetisse dicitur)
ipso habitu corporis animi confidentiam & ela
tionem præ se ferens. Nã etsi etiã publicanus ste-
tisse dicatur, ramen à longe dicitur stetisse, & ocu
lis interrã flexis, quod curuaturã eius significat, vt
ex oppositione intelligamus significatũ istum ste
tisse iuxta altare, & stetisse non solũ corpore ere
cto, sed & animo. *Stans ergo apud se orabat.* Bene
sane apud se orasse dicitur, quia non orabat apud
Deum, qui eius orationem nõ audiuit, nec appro
bauit. Verũ quomodo orasse dicitur qui nihil pe-
tisse legitur, sed tantum Dei gratias egisse? Dicen
dum, quod orare inscripturis nonnunquã genera
liter accipitur, vt etiam includat in se gratiarũ
actionem, & sit generaliter idẽ, quod colloquicũ
1. Reg. 11. Deo. Sic enim Anna Samuelis mater orasse dici-
tur, cũ canticum illud in laudem Dei decantaret,
quod tamen nullas continet preces, sed Dei tãtũ
prędicationẽ, Aut forte ironice dominus dixit eũ
hęc orasse, quasi dicat: videte, quæ orauit, quicum
ascẽderet, vt orarei nihil tamen à Deo petiuit, sed
seipsũ tantũ laudauit. Sic videri potest intellexis-
se D. Augustinus, dũ sic scribit; Quid rogauerit
Deũ quære in verbis eius, nihil inuenies. Ascẽdit
orare, noluit Deum rogare, sed se laudare. *Deus* in
quit, *gratias tibi ago*, Cur ergo reprehenditur dicet
aliquis, qui Deo gratias egit, & illi omne bonũ,
quod habuit? attribuit? Verũ non reprehenditur,
quia deo gratias egit, sed quia gratias agendo, &
male sibi placuit, & alios præ se superbecõtemp sit
Sic enim sibi placuit, vt in sua gratiarũ actione
A suas tantũ laudes commemorarẽt, & ob quasdã
virtutes se iustu esse confideret, adeo vt nihil si-
bi ad iustitiæ cõplementũ petendum putaret,
nec pręcandam peccatorum remissionem, atque
vt enĩã, quas habebat, virtutes, suis meritis sueq;
industrię deputaret. Nisi enim se suis meritis illã
à Deo accepisse credidisset, nequaquã sic alios in
sultasset, quod alterum sane eius fuit vitiũ, ne-
cessario concomitans φιλαυτίαν, & alicuius in seip
so cõplacentiam. Nec simpliciter quidem pec-
cauit in hoc aliorum contemptu, quia nõ satis illi
fuit in genere se præferre peccatoribus, sed & eũ
qui secum ascenderat orandi causa publicanum
aggressus est, condemnans eũ cuius cor non no
B uit, imo in quo pœnitentiæ & correctionis signa
aduerterẽ potuisset, quia vidit tẽplũ Dei ingredi
entem, externisque gestibus pœnitentiã præ se
ferentem, vt ob id meritò non solũ à condemna-
tione eius abstinere debuisset, sed & prouocari ad
spem correctionis ipsius, & cõmunem pro eius
correctione, Dei indulgentia precationem. Cõ-
plectitur autẽ eius oratio duas partes cõuenien-
C ti ordine dispositas, q̃madmodũ duæ sunt partes
iustitiæ. Primum enĩ dicit, quę ea ei aberant mala,
quia prima iustitiæ pars est declinare à malo: &
secundo dicit, quæ ei aderant bonæ, quia secunda
iustitiæ pars est, facere bonũ: iuxta illud; declina à
malo, & fac bonum. *Non sum* inquit, *sicut cæteri
hominum*, non quod se omnibus omnino homi-
nibus prę ferrę voluerit. Id enĩ nimiæ fuisset insi-
pientiæ, sed cęteri homines determinantur per
sequentia, cum subditur; *Raptores, iniusti, adulte-
ri*, quanquã per hoc quod nõ dicit, sicut homines
raptores, iniusti, & c. sed, *sicut cæteri homines ra
ptores, &* c. satis significatur, quid de maiori homi
num parte superbe, & ipie iudicarit. Non dicit
autem, gratias tibi ago quod nõ sum raptor, adul
ter: sed, *non sum sicut alii*: quo manifeste singulari
tatis vitium in se notauit, cuius est seipsũ præfer
re, & sibi placere ex relatione sui ad alios. Hoc au
tem vitiũ, quo eximeret Paulaus, scribens Galatis *Gal.*
dicit; Opus autem suũ probet vnusquisque, & sic
D in semetipso tantum gloriã habebit, & non in
altero: vnusquisque enim onus suum portabit. Se
cunda orationis eius pars est: *Ieiuno bis in sabba-
tho, decimas do omnium, quæ possideo.* Quibus
verbis non se tantum ab apertis, & magnis illis vi
tiis liberum, sed & magnis, & singularibus virtu
tibus præditum ostendit, & se non tantum supe-
rioré esse hominibus aperte malis, sed & bonis
plerisque gloriatur. *Ieiuno*, inquit, non tantũ qui
bus dieb. omnes secundum legẽ, & maiorũ statu
ta ieiunant, sed bis in vnoquoque sabbatho, hoc
est, hebdomada. Sic enĩ Hebræi hebdomadam
vocant, à præcipuo eius die, qui hebdomadę finis
E est. Ieiunabant autẽ Pharisæi feria secunda, & qui
ta, si fides est Theophylacto. *Decimas do*, non tan-
tum quẽadmodũ vulgus, frumenti, vini & olei,
sed etiã omnium quæ possideo, decimans etiã mẽ
tã, rutã, cyminum, ac minutissima quæque. Hic
obseruandũ, qualia sunt, ob quæ hic Pharisæus
& qui huic similes sunt, sibi iustitiã vendicant,
nimirum externa tantum, & magis humanorũ
mandatorum quã diuinorum obseruationes,
cũ ante omnia curanda sint, quæ ad mentẽ pertì-
nent, pietas, misericordia, humilita, & id genus
cæterę virtutes, & quę deus præcepit, priori sint
habenda loco. Potest & hoc dici de partibus ora-
tionis

tionis Pharisaęæ, quod virtutes, quas cõmemo-
rat vitijs opponãtur ab ipso recensitis, vt ieiuniũ,
quod ad carnis facit castigationem, oppositum a-
dulterio, quo quæritur carnis voluptas: decimarũ
autẽ perlolutionẽ, rapinæ, quæ fit vi, & iniusti-
tiæ illi, quæ fraude fit, & dolo. Et hactenus quidẽ
de Pharisæo. Sequitur de Publicano, i quo tres no-
tãtur suo ordine cõditiones, omni vere, & dignè
pœnitenti necessariæ, & sufficiẽtes, quarũ prima
est ꝓpriæ indignitatis agnitio, & quæ ex illa nas-
citur sumptus deiectio, & erubescentia. Hæc em̃
notatur cũ dicitur stetisse à longe procul scilicet
ab altari semotus, vt q̃ indignũ se reputabat pro-
pius accedere ea loca, i quib. Deo sacrificaretur,
& velut prẽsens coleretur. Rursum idem notatur
per id, quod sequitur, *nolebat nec oculos ad cœlum
leuare*, censãs scilicet eos indignos visione superna, vt q̃ maluissent bona terrena spectare, & quæ-
rere, agnoscensque se indignũ, qui eò conuerteret B
intuitum, vbi is suã habet sedem, quẽ se cognos-
uit offendisse. Cum autem dicitur, *nolebat nec o-
culos*, hoc est, ne oculos quidem, significari vide-
tur, quod multo minus manus in cœlum leuaue-
rit & ex oppositio ipsum Pharisæũ non oculos tã-
tum, sed & manus in cœlum cõfidenter iactasse.
Aut simpliciter significatur quod non solũ indi-
gnũ se reputabat, qui prope starer, sed & vt i cæ-
lum intenderet. Secunda cõditio, est serius de cõ-
missis peccatis dolor, qui in isto notatur: cũ dici-
tur percussisse pectus suum, præ cõtritionis scili-
cet dolore, & veluti reprehendens cor suũ, quod
admissorũ criminũ origo illi fuisset, & causa. Pe-
ctoris enim percussio: interioris prauitatis seria est
redargutio. Hic autẽ ex coniunctione aduersati- C
ua, *sed*, magis videtur significatum, quod nec ma-
nus, nec oculos voluerit in cœlũ tollere, sed ma-
nu, quã in cœlũ tulit Pharisæus, percutiebat pe-
ctus suum. Cæterum, vt peccator veniã assequa-
tur, nõ satis est agnoscat suam indignitatem, sese-
que dejciat, ac ex animo doleat, sed ne ex ĩdigni-
tatis cõsideratione in desperationem prolabatur,
& abundãtiore tristitia absorbeatur, adiũgere p̃-
dictis conditionib. debet & bonam de diuina be-
nignitate cõfidentiam. Hæc enim si illis desit, p-
trahetur per illas homo in desperationem: si autẽ
sola adsit sine humilitate, & cõtritione, patiet p̃-
sumptionem, nec impetrabit remissionem. Dicit
enim propheta; Cor cõtritum, & humiliatũ Deus
Psal. 50. non despicies, significans eũm despecturũ cor nõ D
cõtritum, nec humiliatum. Hæc autẽ fiducia Pu-
blicano adfuisse notatur, cũ & orasse & paucissi-
mis orasse dicitur. Neq; enim orasset, si de Dei er-
ga se indulgentia cõfisus nõ fuisset: nec tã paucis
orasset, si nõ multum cõfisus fuisset. Non enim
credidit se exaudiẽdũ in multiloquio, more Eth-
nicorum. *Deus*, inquit, *propitius esto mihi peccatori.*
Oratio sane breuis in verbis, sed efficax, & mag-
na sensu, quam ob id à Publicano prolatã domi-
nus ꝓponit, vt & nos &ad eum modum orare di-
scamus, cũ si modo hæc parabola nõ sit res verè
gesta, sed à domino cõficta, hæc oratio à pectore
domini ꝓcesserit. In qua hoc obseruandũ, q̃ Pu-
blicanus nihil aliud quam misericordiã petit, &
talem misericordiam, qua deo reccõcilietur. Nul-
la enim prætẽdit merita: nullas adfert excusatio-
nes in peccatis: sed libere se peccatorem confite-
tur: & dum sibi dei implorat propitiationẽ hoc
est, placabilitatem; significat id maxime animum
A ipsius torquere, quod neũ offẽsum haberet, nihil
magis optare quam vt illũ habeat placatum, & a-
micũ. Hoc enim significat Græca dictio, ἱλάσθητι,
hoc est placatus esto: hoc & Latina dictio signifi-
cat, *propitius esto*, hoc est, clemens, & benignus
quasi prope iẽs. Cui dictioni Latinæ bene cõue-
nit, qđ Publicanus ipse à lõge steterit, deum u-
tẽ precetur sibi prope fieri, quasi diceret: ego ni-
bi appropinquare nec possum, nec debeo, tu ꝓpe
me veni, sed hæc annotatio locum non habet in
Græca dictione. Notãdum & illud i oratione ista,
quod non dicit, nob̃s peccatoribus, sed, *mihi pec-
catori.* Superbia em̃ Pharisæi effecit, vt respiceret
se cõparatum ad alios: humilitas autem publica-
ni effecit, vt seipsum in sese respiceret, & nõ cõ-
pararet se ad alios peiores, aut quales, sed de sese
loqueret quasi solus fuisset peccator. Ad hunc fe-
re modum peatus est & dauid Psa. 24. dicens Pro-
pter nomen tuum, domine, propitiaberis pecca-
to meo, multum est enim. Vbi Septuaginta pro,
propitiaberis, habent dictionem hoc loco positã
ἱλάσθητι. Porro cum in Phatisæo audierimus su-
perbum accusatorẽ: in Publicano autem humilẽ
reum, audiamus nunc & iudicem sententiã pro-
nunciantem. *Dico*, inquit, *vobis.* Sic enim habent
Græca, & antiq̃ codices Latini, & non, *Amen di-
co vobis*, quanquam Amen etiam legat D. Augusti-
nus. *Descendit hic iustificatus*, id est, Dei gratia ex
peccatore iustus effectus, *ab illo* Pharisæo, hoc est,
magis quã ille, id est, descendit iam iustior quam
Pharisæus, nõ quod Pharisæus etiã descendit iu-
stificatus vel iustus, sed cõparatione impropria,
quia scilicet iste non descendit iustus. Aut potius
Publicanus dicitur iustior descendisse quã Pha- C
risæus, quia & Pharisæus aliquam habebat iusti-
tiã, operũ scilicet iustitiã, qua & coram homini-
bus, & ꝓ suo iudicio iustus habebatur. sed hãc iusti-
tiã vicit iustitia Publicani, vt q̃ Dei esset iustitia,
& corã Deo iustitia, cuius laus nõ est hominibus,
sed ex Deo est. In hac autẽ Domini sentẽtia ob-
seruandum, & quanta sit Dei benignitas, qui tã
breui oratione, tãq; parua pœnitentia superatus
mox pœnitentem gratiã recepit: & rursum quã-
ta sit apud deum humilitatis vis: ac contra quàm
noxiũ sit arrogantiæ malũ, quod pulchrè expen-
dit ex hoc loco D. Chrysost. homilia quinta de in-
cõprehensibili dei natura, sic scribẽs; Vt planius
intelligas, quã sit bonum nihil magnũ de se opi-
nari, finge animo bigã duplicem, quarum sub al-
tera virtus iuncta sit cũ superbia, sub altera pec-
catum cum humilitate. Videbis enim bigam illã
peccati, virtute facile anteire, palmamq; decursio
nis celerioris obtinere, nõ peccati pnicitate, sed
coniugatæ humilitatis facultate. Contra, bigã al-
teram virtutis retardari, & vinci, nõ imbecillita-
te virtutis, sed superbiæ mole, ac põdere. Vt em̃
humilitas p̃ summa sua excellẽtia peccati super-
rat põdus, atq; in cœlum peruenit: sic superbia
p̃ nimio suo põdere, ac itolerabili onere suæ mo-
lis prævaler, adeo vt etiam leuissimam illã & su-
pernã virtutem vincat, deorsumq; versus facile
detrahat. Quoniam alterum quod dixi, parũ exi-
stat pernicius altero, latius sane exẽplo Pharisæi
& publicani illius perspicies. Id autem exemplũ
expendens D. Chrysostomus, & ostendens quo-
modo Pharisæus iũxerat superbiã cũ iustitia. Pu-
blicanus vero cum iniustia humilitatem, tandẽ
infert, Cumque dixisset: *Deus propitius esto mi-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

hi peccatori, descendit iustificatus super illū,& dicta superauerunt facta, & verba vicerunt opera. Alter nāq; iustitiam,& ieiunia,& decimas proposuit suas: alter verba duntaxat reddidit, atq; ita effectum est, vt magnus ille delictoru numerus deleretur,& peccata obliterarētur omnia Publicani. Nō enim verba Deus tantūmodo audiuit, verum etiam animam, quo ita dicerentur, inspexit, quem cum humiliatum, contritū q; cōperiret, misertus est,& benignissime ac humanissimè egit. Hæc ibi Chrysostomus, q & alibi sæpe simpliciter ex hoc loco philosophatur, vt ho. 4. de verbis Isaiæ; Vidi dominū. Vis, inquit, tibi dicam quantum bonū sit modestia,& quantū malum arrogantia, Peccator iustū superauit, Publicanus Phatisæū,& verba factis fuere superiora. Quomodo verba? Publicanus dixit; *Deus propitius esto mihi peccatori.* Phatisæus dicit; *Non sum sicut cæteri homines*, rapax, auarus, sed quid? *Ieiuno bis in sabbatho, decimas do* de facultatib. meis. Phatisæus opera iustitiæ præstabat: Publicanus verba dicebat modestiæ,& verba plus potuerunt quam facta, tantusq; thesaurus cū contumelia reijcitur,& tāta inopia in diuitias cōmutata est. Venerunt duæ naues habētes onus, ambæ portū igressę sunt: sed Publicanus ī portū pulchrè appulit, Phatisæus autē naufragiū ppessus est, vt disceres, quātum mali sit animi tumor. Similia habet hom. 31. super Genesim; Etsi, inqt, qs innumera bona fecerit, virtutemq; omnē absoluerit, si tamen magnū quid de se sentit, maxime omniū miserabilis est, & miser. Quod nobis manifestū est ex ijs, quæ Phatisæo acciderunt, q vt magna de se sensit,& Publicanū cōtempsit, subito deterior factus est Publicano,& omnes virtutū diuitias lingua suaeffudit,& se nudās exhaurienso; pertulit ratū,& nouum naufragiū: apprehenso enī littore, omnes merces suas simul perdidit. Nā, si ita accidat aliquid propter preces indigne dictas, perinde est ac si quis in portu naufragiū faciat. Hæc ille, qui in aliquot locis hoc exēplū tractans, id etiam extollit in Publicano, quod cū audierit se à Phatisæo cōdemnari, nō vicissim regesserit cōtumeliā, sed patiēter perpessus sit illius petulantiā, non indignans se inter peccatores ab eo reputari, quemadmodum videre licet in homilia primo loco iam citata,& homilia de Dauide,& Saule, quanquam hæc obseruatio non sit multum firma, quod non sit verisimile Publicanū audisse Phatisei verba, vt à quo steterit elōgarjus. Verū admirabitur qs, inqt Theophylactus, quomodo Phatisæus cū pauca verba suę laudis ꝓnunciauerit, condemnetur: Iob autem, quum multa de se magnifice dicat, coronet. Et respōdet; Quia Phatisæus, nullo cogente, stat talia nugans,& cōdemnās, alio nullo vsu vrgente: Iob vero premen tib. se amicis,& grauius incumbentibus, quā calamitas ipsa, dicentib. q; , quod ꝓpter peccata illa sit passus, cōpulsus est enumerare sua opera, idq; propter gloriā Dei, ne scilicet homines à recto virtutum cursu excideremt. Idē docendum de Paulo, magnifice nōnunquā de se loquēte. Ostēdit autem dominus æquitatem suæ sentētię, quā de Phatisæo,& Publicano protulit, per generalē illā sententiā qua & suprà vsus est, dicens; *Quia omnis, qui se exaltat humiliabitur: & qui se humiliat: exaltabitur.* Quæ sententia vt est generalis, & multis locis conueniens tum in rebus humanis, tum in diuinis: ita multas habet ſimiles in scripturis idem significantes. Nā præter eas, quas supra circa hanc sententiam citauimus, Iob 22. dicit; Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: & q̄ inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur. Et; Superbū sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Et Iacob. simul,& Petrus ex Prouerbijs; Deus, inquiunt, superbis resistit, humilib. autem dat grā tiā. Quemadmodū enim aquarum fluenta ad valliū decurrūt profunda,& quo vallis est declivior, eo plures aquæ cōgregātur in eam, sic diuinarum charismata gratiarū ad corda descēdunt humiliū, qui quāto humiliores fuerint, tāto copiosiorem gratiā suscipiunt. Rursum idem Petrus; Humiliamini, inquit, sub potēti manu Dei, vt vos exalter in tempore visitatiōis. Et vbiq; scriptura nullum magis vitium detestatur quā superbiam, tanquā quæ omnium virtutum sit corruptio,& omnium vitiorum initium, nullámque virtutem magis inculcat quam humilitatē, vt quæ sit omnium virtutum & mater,& conseruatrix, ac vitiorum omnium medicina efficax, cumq; maxime sit homini necessaria, nō ita tamen facile in multis ob natiuā quandam cordis humani superbiam & φιλαυτίαν, reperiat. D. Augustinus insigniter humilitatē extulit, epistola 56. dum differit quæ sit via ad capessendam & obtinendam veritatem. Ea, inqt, est, prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas: & quoties interrogares hoc dicerem, nō quo alia nō sint ꝓcepta, q̄ dicātur sed nisi humilitas omnia, quæcunq; bene facimus & ꝓcesserit, & comitetur, & consecuta fuerit, & ꝓpositā, quā intuemur, & appositā, cui adhęreamus, & impositā, qua reprimamur, iā nobis de aliquo bono gaudentib. totum extorquet de manu superbia. Vitia q̄ppe cætera in peccatis: superbia vero etiā in rectē factis timenda est ne illa, q̄ laudabiliter facta sunt: ipsius laudis cupiditate amittantur. Itaq; sicut rhetor ille nouissimus (Demosthenē intelligit) cum interrogatus esset: quid ei primum videretur in eloquētiæ præceptis obseruari oportere: ꝓnunciationē dicitur respondisse: cùm quæreretur, quid secundo: eādem pronunciationem: quid tertiò, nihil aliud quā pronunciationem dixisse: si interrogares,& quoties interrogares de ꝓceptis Christianæ religiōis, nihil me aliud respōdere ni si humilitatē liberet, si & fortē alia dicere necessitas cogeret. Hæc ille ad Dioscorum. Quib. consentiunt, quę habet quodā loco Leo papa, dicens; Tota Christianę sapientiæ disciplina nō in abundantia verbi, nō in astutia disputandi, neq; in appetitu laudis,& gloriæ, sed in vera,& voluntaria humilitate consistit, quam dominus Iesus ab vtero matris vsq; ad supplicium crucis omni fortitudine & elegit: & docuit. Porro, quoniā, vt alibi patuit, Phatisei fere typum quendā gerunt Iudaici populi. Publicani vero gentilis populi, recte Beda hanc parabolam etiam allegorice tractauit, in Phatisæo intelligēs populum Iudæorum, q̄ in suis meritis,& operib. legis gloriatus excidit à iustitia Dei omnē suorum laborum fructum perdens: in Publicano autē populum gentilem, qui longe à Deo positus per humilem peccatorū suorum cōfessionem meruit exaltari apud Deum,& ꝓferri populo Iudaico. Itaque etiā propter allegoriam hanc sub hoc exemplo latentē recte dicitur exemplum istud esse parabola, quamuis nō ea potissimū causa parabolam Lucas vocauerit, sed ob causam superius explicatam.

Mat. 23.

PARVVLIS

PARVVLIS MANVM IMPONIT, ET ADOLESCENTEM diuitem ad perfectionem inuitat. Matthæi 19. Marci 10. Lucæ 16.

CAPVT C.

ET tunc † offerebant † ad illū & infantes vt tangeret illos [&] manus eis ꝓponeret, & oraret. Quod cū viderent Discipuli, † increpabāt eos. Iesus cū videret, † indignè tulit, & conuocās illos ait illis, Sinite parvulos venire ad me, & † nolite eos ꝓhibere venire ad me, talium enī est regnū Dei. Amē dico vobis, Quisquis nō receperit regnum Dei sicut † parvulus, non intrabit in illud. Et cōplexās eos, & ꝓponēs manus super illos, benedicebat eos. Et cū ingressus esset in viā, ecce accedens [&] procurrens † quidā princeps, genu flexo ante eum, rogabat eum, dicens illi, Magister bone, quid boni † faciā, vt habeam vitā æternā? Iesus autem dixit illi, Quid me dicis bonū, [&] me interrogas de bono? † Nemo bonus nisi solus Deus. Si autē vis ad vitā ingredi, serua mandata. Dicit illi, Quæ? Iesus aūt dixit, Mandata nosti: † Nō homicidium facies, Non adulterabis, Nō facies furtū Nō falsū testimoniū dices, Honora patrē tuum & matrem, & diliges proximū tuū sicut teipsum. † At ille, adolescēs, respōdēs † ait illi, Hæc oīa † custodiui a iuuētute mea, quid adhuc mihi deest? Quo audito Iesus † intuitus eū, dilexit eū, & dixit illi, Adhuc vnū tibi deest. Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me. † Quum audisset autē adolescēs verbū, † cōtristatus est in verbo, [&] abijt tristis, erat enim habēs multas possessiones. Videns autē Iesus illum tristē factum, & circūspiciens Iesus † † † dixit, Discipulis suis, Quā difficile, q̄ pecunias habent, in regnū Dei intrabūt. Amē dico vobis, Quia diues difficile intrabit in regnū cœlorū. Discipuli aūt obstupescebāt in verbis eius. At Iesus rursus respondēs ait illis, Filioli, quā difficile est confidentes in pecunijs in regnum Dei introire. Et iterum dico vobis, Facilius est camelū per foramen acus trāsire, quàm diuitē introire in regnum Dei. Audiētes autē discipuli mirabātur valde. Et dixerūt qui audiebant, Quis ergo † potest saluus esse? Aspiciēs autē illos Iesus, † ait illis, Apud hoēs hoc impossibile est, sed nō apud Deū. Omnia enim, quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deū. Et post hæc tunc respōdēs Petrus dicere, Ecce nos † dimisimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Iesus autē respondēs † dixit illis, Amē dico vobis, q̄ vos, q̄ secuti estis me, in regeneratione cū sedebit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecī, iudicātes duodecim trib. Israel. Et omnis, qui reliquit domū, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomē meū, cē tuplum accipiet, & vitam æternā possidebit. Amen dico vobis, nemo est, q̄ † reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrē, aut matrem, aut vxorē, aut filios, aut agros propter me, & propter regnum Dei, [&] Euangeliū, qui nō accipiat centies tantum nunc in tempore hoc, domos & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros cum persecutionibus, & in seculo futuro vitā æternam. Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.

ET TVNC AFFERERANT AD ILLVM ET INFANTES, VT TANGERET ILLOS.] Parabolę præcedenti, qua Dominus ab arrogantia auocauit, & ad humilitatē inuitauit, cōmodè Lucas subiecit hanc de receptis à Christo paruulis historiam. Nā & hac superbia condemnatur, & humilitas cōmendatur. Matthæus autē, & Marcus hanc narrationē subiunxerunt disputationi Christi de nō dirimendo coniugio, forte quod eodem illo tēpore contigerit hæc paruulorum oblatio, quemadmodum significare videtur Matthæus, dicens; *Tunc oblati sunt & paruuli.* Cum autem Matthæus, & Marcus paruulos, aut, vt est Græcè, βρέφη, id est, puerulos Christo oblatos dicant, Lucas etiam τὰ βρέφη, hoc est, infantes dicit oblatos, ideoq; addit exaggerationis causa cōiunctionem, &, afferebāt & infantes; hoc est, nō tantum paruulos, qui incedere possent, & loqui, sed etiam infantes. Porrò vt quidā puerulos, & infantes Christo afferrent ad hoc vt eos tāgeret, &, vt Matthæus appertius explicat, vt manib. suis illis impositis oraret pro illorū salute, eisq; bene precaretur, id eos commouit, quod ex præcedentib. eius virtutib. experti fuerant, Dominum per impositionem manuū, & orationē à multis repulisse varia mala, credētes proinde per huiusmodi manuum impositionem, & orationem etiā ꝓmuniri posse ifantes à malis, & diaboli potestate. Hac ergo ratione moti offerūt puerulos Christo, idq; iuxta cōsuetudinē apud eos receptā, qua solebant paruuli senioribus, & sanctis viris offerri, vt manib. impositis, ab eis benedicerentur, quēadmodū Ioseph filios suos Ephraim,& Manassen attulit patriarchæ Iacob, qui impositis manib. suis super illos, benedixit eis, vt legitur Gen. 48. Cæterū Discipuli videntes ꝓiam parentū in offerendo sedulitatem nō satis memores quomodo dominus aliquando, aduocato puerulo statuerit eum ī medio Discipulorū, declaratis satis verbo,& facto, quā ti faceret paruulos, increpabāt offerentes, tum q̄ importunā, & im ꝓbā putarent huiusmodi oblationem, quia scilicet domino alioquin satis occupato, reb. huiusmodi leuiorib. fieret negotiū, tum quod indignū putarent magnitudine domini occupari reb. illis leuibus, zelantes scilicet pro domini sui tum quiete, tum honore. Quod autem in Marco legimus Discipulos cōminatos offerentibus, nō est aliud quàm qđ reliqui duo dicunt eos increpasse illos. Nā Græcis apud omnes tres Euāgelistas idem est verum, nempe ἐπιτιμάω, quod in

Matt. 18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

terpres nunc vertit increpare, nunc comminari, vt
suprà aliquando est annotatũ. Videns autem do-
minus discipulorum factum, quãquã scitet ab ip-
sis ex aliqua parte geri officiosa quadã sedulitate,
tñ quatenus ex affectu quodã humano: & super-
bia proficiscebatur, indigné tulit, idq; eo magis,
quod nó ita multo antè eis cõmendauerat paruu-
los, eorum exẽplo ad modestiã ipsos prouocans.
Itaq; cõuocatis ad se discipulis suis, ait illis; *Sinite paruulos venire ad me.* Causamque affert; *quia talium est regnum Dei.* Vbi signanter dictum esse *talium* & non horum, annotauit d. Hieronymus, vt ostenderetur nó ętatem regnare, sed mores, & ijs, qui símilem habent innocentiã, & simpliciratem, prẽmium repromitti. Vnde explicans illud magis dominus adiecit, vt est apud Marcum, & Lucam, *Amen dico vobis, quisquis non receperit regnum Dei sicut paruulus, non intrabit in illud.* Quod idem est cum eo quod suprà dixit in cap. Concordiæ 70. Nisi efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Vbi dictum est, quaĩ re debeamus paruulis esse similes nimirum in honorum cõtẽptu, & submissione, in doctrinę Christi susceptione sine cõtradictione, in innocentia, & simplicitate. Aduertendum tamen in hac sententia, quod, *sicut*, positum est pro velut, vel tanquam. significatur enim imitatio personæ, non autem acceptionis. Neque enim est sensus; Qui non acceperit vt puer accipit, sed qui non acceperit, factus similis puero. Porro quanquam dictum non est; horum est enim regnum dei, sed, *talium*, non tamen intelligendum est sub, *talium*, non comprehendi etiam ipsos paruulos ætate, quemadmodum volunt Anabaptistæ. Nam, si illud, *talium*, tantum pertineat ad adultos, qui sua voluntate paruulis sunt similes, eosque imitantur, iam hæc sententia ei, quod dixit dominus, infantes sibi apportãdos esse, tanquam subiecta ratio minimè cohæret. Ideo enim paruulos pmittendos sibi adferri dicit Dominus, quia talium est regnum Dei: proinde cũ hoc occasione paruulorũ sibi oblatorũ Dominus dixerit, nequaquam paruuli ętate ab hoc dicto, & proinde nec à participatione regni cœlorũ possunt excludi. *Talium*, enim proculdubio refert conditionem illã animi quã habent infantes & paruuli. Eam ergo conditionem quicunque habent, siue per ætatem, siue p voluntatem & imitationẽ, eorum est regnum Dei, si modò tamen ad Christum veniant, aut per se, vt adulti rationis cõpotes: aut per alios oblati, vt paruuli & infantes. Itaque hoc Christi factum reprehendentis Discipulos prohibentes paruulorum oblationem, & paruulos susçipientis, ad duo valebat. Primũ ad cõmendationem humilitatis, & vt rursum exemplũ præberet modestiæ, & innocentiæ, atque in ipsis paruulis à se susceptis ostenderet, quàm grata illi esset humilitas, & innocentia, quæ ab hominib. E rideñr. Secundò, vt hoc suo facto ostenderet etiã infantes suæ gratiæ participes esse posse, nec à gratia baptismi remouendos esse, veluti præuidens fore eos qui modò exorti sunt, qui, quemadmodum Discipuli modo, increparent paruulorũ oblatores, quales & suo tempore quosdam fuisse Diuus Bernardus testatur homilia 66. ĩ Cãtica, vbi & contra tales pulchrè disputat. Sane quod Dominus paruulos non tantũ ad se venire permiserit, sed etiã cõplexatus sit eos, vt habet Marcus, & iuxta votum offerentium parentum, A impositis manib. suis eos benedixerit, hoc est, bñ
peatus sit eis, & bene precãdo gratiæ suæ parti-
cipes fecerit (non potuit enim Christi benedi-
ctio non esse efficax, cuius benedicere benefacere
est) manifeste arguitifantes, & vsu rationis ca-
rẽtes, gratiæ Christi participes esse posse. Proinde
recte ad imitationem horum offerentium paruu-
los, Ecclesia quotidie per fideles Christo infan-
tes offert, vt in baptismo gratiæ eius, qua certum
est eos indigere, participes fiant, vt sic Dei regnũ,
quod talium hic esse dicitur, cõsequi possint. Sed
de baptismo paruulorũ alias latius. Hoc tantum
hic adijciendum, quòd, quemadmodum Ecclesia
ex hoc facto Christi didicit paruulorũ susceptio-
nem: ita & ex eodem didicit in omnibus pene sa-
cramentis, & susceptione aliquorum in Ecclesiã,
vti impositione manuũ. Huius enim cæremoniæ
magna olim in Ecclesia fuit obseruatio, vt adhuc
est ex parte. Nã impositio manuum ex Apostoli-
ca institutione fit in sacramento Cõfirmationis,
& in sacramento Ordinis, & rursum fieri solebat
& in sacramento Pœnitentiæ, & quãdocũq; hæ-
retici intra Ecclesiam recipiebãtur. Est enim hu-
iusmodi manuum impositio, veluti imprecatio, &
collatio spiritus sancti.

c ET CVM EGRESSVS ESSET IN VIAM, a ECCE ACCEDENS, (ET) b PROCVRRENS, &c. Postquam ad oblatam occasionem Dominus humilitatis doctrinã, ppositurus esset, alia mox oblata est occasio docendi etiam diuitiarum cõtemptum, accedente scilicet ed eum diuite quodam & rogante qua ratione vitã æternã sibi parare posset. Hunc autem D. Hieronymus in Matthæum scribens existimat nó voto discẽtis, sed animo rẽtantis Dominum interrogasse, idque ex alio Euãgelista id palã asserente dicit esse manifestum, cõfirmatque ex eo, q, dicente illi Domino; Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, rursus fraudulenter interrogauerit, quæ sint illa mandata, quasi nó & ipse legerit, aut dominus possit deo iubere cõtraria. Verũ in hac sententia impositi D. Hieróymo, quod quæ Matthæus de isto scribit, nõ cõtulerit cũ ijs, quæ de eodẽ scripserũt Marcus & Lucas, & quod putauerit hunc de quo scribit Matthæus, fuisse illũ legisperitũ, de quo Lucas c. 10. qui similiter Dominum iterrogauit quid faciẽdo vitam æternam possideret. Hic enim à Luca dicitur Dominũ tentãdo interrogasse. At illũ nó fuisse, de quo hic Matthæus, certissimum est ex Luca, qui etiã huius meminit, & rursum ex Marco euidens satis est istum percunctatorem nõ fraudulẽto animo Dominum accessisse, quemadmodũ colligit D. Chysostomus, Hieronymi sententiam refellens. Marcus enim hũc procurrisse dicit, & genuflexisse ante Iesum, ac ab ipso dilectũ: quorũ illa cupiditatem discendi demõstrabant, istud autem hominis synceritatem. Fuit autem iste, vt ex omnib. trib. patet Euangelistis, admodum dines, fuit adolescens, vt ex Matthæo patet & Marco. A Luca verò etiã princeps dicitur, quia scilicet magnæ apud Iudæos authoritatis & potẽtiæ ppter diuitias. Hic ergo domino etiam in viam egresso, non tantum accedens, vt habet Matthæus, sed ẽt accurrens, vt habet Marcus, ac genu coram Iesu flectens in reuerentiæ signum, cupidus assequẽdi vitam æternã, quã sua doctrina nouo modo Dominum promittere itellexit, iterrogabat eum dicens; *Magister bone, quid boni faciam vt habeam vitam*

vitam æternam? Ad hanc interrogationem Marcus quidem & Lucas dicunt Dominum primum respõdisse; *Quid me dicis bonum.* Matthæus vero; *Quid me interrogas de bono?* Græca tamen etiam in Matthæo habent, quid me dicis bonum, quomodo & Hilarius legit, & Diuum Hieronymũ quoque sic legisse ex Cõmentario suspicari licet. Sed verisimile est ex alijs Euangelistis, pro illo; *Quid me interrogas de bono*, etiam in Matthæo põsitum, quid me dicis bonum; quod lector aliquis parum attentus iudicaret illi; *Quid me interrogas de bono*, non perinde quadrare sequens Christi responsum; *Vnus est bonus Deus.* Origenes homilia 8. super Matthæum vtranque ponit lectionẽ. Dicendum itaque, vtrunque Dominum respondisse, & cur se diceret bonũ, & cur se de bono interrogaret. Nam adolescens & bonum appellauerat, & de bono interrogauerat, dicens; *Magister bonè quid boni faciam, &c.* Ad quod commode sic intelligitur vtrunq; respondisse Dominus; Quid me dicis bonum, & me tanquam bonum scilicet interrogas de bono? Quoniã enim adolescens Dominũ appellabat bonum, blandimẽto captãs illius beneuolentiã, cum tamen nihil aliud existimaret eum esse quam purum hominem, sed cæteris eminentiorem: & quoniã de bono faciendo, quo promereri posset vitam æternã interrogabat, Dominus omnem bonitatis laudẽ ad solum Deũ trãsfert, q, solus natura, & vere bonus est. vnde subijcit; *Vnus est bonus Deus* scilicet, vel, vt habent alij; *Nemo bonus, nisi solus Deus.* quasi dicat; Merito deberes nec me dicere bonum, quem existimas esse purum hominem: nec te putare posse aliquid boni facere, quod solus Deus dicendus sit verè bonus, cuius comparatione non iustificabitur omnis homo, nec quoduis opus hominis. Nõ ergo negat se bonũ esse, & Deum, sed ab illo non se appellãdum bonum significat, qui ipsum purum hominem credidit, quod non ob id dixit, quasi reprehenderit in eo, quòd se nondum credidit esse Deum, sed ob duas has potissimum causas. Primum, vt suo exemplo doceret, quòd, cum ab aliquibus laudamur, retorquere debeamus proprias laudes in laudem diuinam, & consideratione nostri defectus non admittere in animo adulantiũ, & captantium nostriã beneuolentiam voces Deo proprie conuenientes. Secũdo, vt hunc percũctatorẽ ab adulationis vitio liberaret, & tacite admoneret, ne seipsum bonum existimaret, etiã cũ D omnia Dei mandata perfecisset sed potius solum Deũ bonum, & omnis bonitatis auctorem suspiceret, cui omnis boni gloria transscribenda est. Credidit enim iste, dum Iesum, quem hominem tantum putauit, bonum appellat, & de bono à se faciendo interrogat, etiam se quoque bonum fieri posse per bonum, quod facturus esset: proinde vt ad hũmilẽ de se, suisque opetib. existimationẽ, illũ, & in illo nos Dominus prouocaret, boni honorificam appellationem à se, & omni opere humano in Deum transfert. Proinde acute D. Turnhout lib. 3. de libertate Christiana, intelligit Dominum hic Iudæo opera tantum attendenti insinuasse opus esse fide, qua credatur nemo esse bonus nisi solus Deus, & omnis homo esse mendax. Et ita neminem posse aliquid boni facere ad assequendum vitam æternam, nisi qui ex bonitate dei misẽtis factus fuerit bonus. De hinc ad reliqua quæstionis respondet dicens, *Si autem vis*

A *ad vitam ingredi serua mandata.* Quibus verbis significat & liberi arbitrij vim, dum dicit; *Si vis* & solam vitam æternam vere esse vitam, dum interrogatus de vita æterna, respondet, *si vis ad vitam ingredi*, & se vitæ æternæ prædicatorem non solũ non esse contrarium legi, sed nec alia requirere quam legem, dum dicit, serua mandata. Qua nomini responsione aperte refelluntur ij, qui hodie opera nimis deprimunt, ac fidem solã extollunt, & exigunt: qui vtique si interrogarentur, qua ratione quis vitam æternã assequatur, nollent cum nomino dicere, serua mandata, sed id tantum inculcarent; credere in filiũ Dei. At nominus nunc fidẽ exigit, nunc opera pro occasionis 'oportunitate, significans & fidem & opera esse necessaria saluando. Audiens autem adolescens exigi mandatorũ obseruationem, & æstimans alia quædam præcepta esse pter legalia, quæ ei vitæ fierẽt causa, siquidem audierat eum, vt noua quædam promittentem, ita & noua quædã hominibus præcipere, interrogat quænam essent ea præcepta, quæ essent ipsi seruanda. Tum nominus ostendens se non d alijs locutum mandatis quã quæ legis erant; *Mandata*, inquit, *nostra.* Deinde & enumerat aliquot, ea scilicet, quæ sunt secũdæ tabulæ, & ad proximos pertinent. Et quidem omnes tres Euangelistæ commemorant à domino dicta quatuor illa negatiua præcepta decalogi; *Non occides, non mœchaberis non facies furtum non falsum testimonium dices.* In quibus futura indicatiui phrasi Hebraica pro imperatiuis ponuntur. At Marcus his etiam quintum addit; *Ne fraudem feceris*, aliena scilicet illicite accipiendo. Græce enim est, μὴ ἀποστερήσῃς, quod proprie est, ne priues, aut spolies quenquã. Id autem positum puto pro vltimo decalogi præcepto: Nõ concupisces domum proximi tui, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinũ, nec omnia, quę illius sunt. Aut desumptum istud ex cap. Leuitici 19. vnde & id quod sequitur in Matthæo; *Dilliges proximum tuum.* ibi enim pro eo quod nos habemus; Nec vi opprimes eum. Hebræa habent, Neque prædaberis, & Septuaginta, μηδὲ ἁρπάσεις. Negatiuis præceptis additur à tribus Euangelistis vnũ affirmatiuũ; *Honora patrem tuum & matrem tuam.* His iam apud Matthæum subijcitur generale illud præceptum, in quo oĩa præcepta ad proximos spectantia recapitulantur, teste Paulo; *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Circa quod apud solum Matthæum additum præceptum, dubiũ proponit Origenes. quomodo, si hoc etiam præceptum adolescens iste seruauit, quemadmodum se seruasse dicit, eius responsionẽ domino approbante, qui intuitus eum dilexisse dicitur illum, dicatur ei; *Adhuc vnum tibi deest*; & tanquam nondũ perfecto dicitur; *Si vis perfectus esse cum* in illo mandato, diliges proximum tuum, omne mandatum secundum Paulum recapituletur, & cõtineatur, vt ob id nihil ei deesse possit, q, illud impleuerit, sed pfectus sit, vt qui omne mandatum impleuerit. Itaque hac ratione relinquit videndum, num istud pceptum non sit hoc loco à Matthæo scriptum, sed ab aliquo nescio quo nõ intelligente subtilitatẽ istorum dictorum additum, maxime cum Marcus, & Lucas hoc pceptum non asseripserint. Indicat tamẽ quomodo & aliter proposita difficultas solui posset ex Euangelio apocrypho, qđ dicitur secundum Hebræos. In quo de iuuene hęc

Universidad de Deusto
Biblioteca

res exponitur ad hunc modum; Dixit ad Deū alter diuitum; Magister quid bonum faciens viuā? Dixit ei; Homo, leges & prophetas fac. Respōdit ad Deum; Feci. dixit ei; Vade, vende omnia q̄ possides, & diuide pauperibus, & veni, sequere me. Cœpit autem dies scalpere caput suum, & non placuit ei. Et dixit ad eum dominus; Quomodo dicis, legem feci, & prophetas? Quoniam scriptum est in lege; diliges proximū tuum sicut teipsū; & ecce multi fratres tui filij Abrahæ amicti sunt stercore, morientes præ fame, & domus tua plena est multis bonis, & nō egreditur omnino aliquid ex ea ad eos. Et conuersus dixit Simoni Discipulo suo sedenti apud se; Simō filj Iohānæ, facilius est camelū intrare per foramen acus, quā diuitem in regnum cœlorū. Ex his rarioci- B natur Origenes, vt donetur, sic scriptū fuisse ab Euangelista, vt nos legimus, tamen difficultatem ꝓpositæ q̄stionis sic posse explicari, vt accipiamus Christum redarguisse iuuenem, credentem se legem implesse, dicendo ei; *Si vis perfectus esse, &c.* quasi diceret, Sic enim videberis dicere verum, & verè diligere proximum tuū, sicut teipsum. Sed nec hac ratione satis soluitur nodus. Nā si dominus eum redarguere voluit tanquam non vere dixerit, se oīa illa seruasse, quomodo Marcus dicit dominum dilexisse iuuenē, respondentem se oīa seruasse? Deinde quomodo ad ostensionem eius, quod proximum sicut seipsum diligeret, exigeretur, vt omnia sua venderet, & daret pauperibus, cum id non necessario requiratur ad impletionem illius præcepti; *Diliges proximum tuum sicut teipsum*? Et tamen quomodo is potest videri obseruasse illud præceptum dilectionis proximi, qui tam multas habebat possessiones, nec superflua erogabat in pauperes? Dicendum ergo, quod hoc quidem præceptū dilectionis proximi adolescens ille cōpleuerat, sicut tunc illud Iudæi implendū putabant, nullū scilicet inferendo nocumentum manifestum proximis, & cōmunia dilectionis officia eis exhibendo, nō autē diuiden- D do cum proximis suas possessiones, quemadmodum requirit Christiana perfectio. Itaq;, quāquā Dominus potuisset ostendisse illum nō satis præceptum illud obseruasse, tamen, quoniā ille non arroganter respōderat se omnia illa seruasse, sed animo simplici, & cupido etiā maioris perfectionis (quā cupiditatem declarauit dicens, vt est apud Matthæum, *quid adhuc mihi deest?*) ideo benignē illum intuitus, tanquam simplicem, & nequaquā versutum, dilexit eum, quasi vehemēter appetentē salutem, quanquā adhuc auaritiæ tyrannide præpediretur. Et, quoniam veluti nō cōtentus obseruatione legis, quærebat quid adhuc ipsi deesset, Dominus ab impfectione iustitiæ legalis eū vocat ad perfectionē iustitiæ Euangelicæ, dicens, *si vis perfectus esse*. Imperfecti em̄ sunt, E qui sola legalia complent præcepta, quia & ipsa imperfecta erant propter ludęorum imbecillitatem. Verum alia hic rursum oritur quæstio, quomodo scilicet Dominus dicat iuueni *Adhuc vnum tibi deest*; vt habent Marcus & Lucas, cum prius dixerit; *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*. Si enim mandatorum obseruatio sufficit volenti ingredi vitam, & iuuenis iste mandata ea Domino approbante, seruauerat, quomodo adhuc vnum, prēter scilicet illa mādata, ei defuisse vt possit ad vitam ingredi, dicitur? Sane ex hoc loco Pelagia- A ni quidam docebāt, diuitem manentē in diuitijs suis non posse ingredi ad vitam æternam, sed necesse ei esse, vt, omnib. diuenditis, & in pauperes erogatis, nudus nudum sequatur Christum, asserentes in veteri quidē testamento licuisse habere diuitias, non autem in nouo, propter nouum hoc Christi præceptum. Contra quam eorum sententiā disputat prolixe satis, & docte D. Augustinus in epistola ad quendam Hilariū, quæ est 89. probans diuitem etiam in suis diuitijs manentē posse ingredi in regnum cœlorum, idq; tum ex Paulo 1. Timoth. 6. vbi inter ea, quę diuitib. sunt pręcipienda, non præcipitur, vt omnia sua vendant, & dent pauperibus: tum ex hoc ipso loco, qa diniti quærenti, quid faciens vitam æternā possideret, non est dictum; Si vis ad vitam ingredi, vade, & vende, quæ habes, sed; *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, eaq; quæ sint etiam enumerans, nō interea posuit; *Vade & vende*, sed iuueni quærenti quid adhuc sibi deesset, tandem respōdit; *Si vis perfectus esse, vade, vende*; significans facultatum venditionem, & distributionem non quidem esse necessariam vt quis ad vitā ingrediatur, sed necessariam esse vt quis sit perfectus. Itaq; hūc suū errorem cum cæteris Pelagius tandē convictus, ore proprio anathematizauit, vt recitat Augustinus in epistola ad Paulinum. Proinde quod dicit Dominus; *Adhuc vnum tibi deest*; non sic est accipiendum, quasi vnum istud sic ei defuerit, vt sine illo non posset ingredi ad vitā: sed quia iuuenis, cum dixisset, se oīa illa seruasse à iuuentute, id est, pueritia sua, quæsiuit, *quid adhuc mihi deest*, hoc est, qd præterea facere possem, vt habeā vitā æternam, respondit Dominus; *Adhuc vnum tibi deest*, hoc est, adhuc vnum restat quod facias, & adijcias factis, vt habeas vitā æternā, non quod sine isto non posset habere, sed quod per istud certius, & plenius esset habiturus vitā æternā. Vnde & subijcitur; *Si vis perfectus esse*, hoc est, si vis nihil tibi deesse, quod faciat ad obtinendam vitā æternam, *vade & vende, &c.* potest tamen etiā intelligi vnum illud quod dicit Dominus ei deesse, necessariū fuisse ei ad salutē. Deerat enim ei contemptus diuitiarum, nimisq; afficiebatur diuitijs suis, vt patet ex sequentibus, & in eis nimis cōfidebat. Quamdiu ergo hic in eo fuit affectus, vnū ei deerat ad vitam ingrediendam necessariū, nimirum vt si non diuitias suas, saltem affectū hūc abijceret. Itaque quod dicitur; *Si vis perfectus esse, &c.* hunc habet sensum; Si vis nihil tibi deesse, quod ad consequendam salutē tibi est necessarium, (perfectum enim est cui nihil deest) *vade et vende omnia*, non quod vendere omnia, sit necessarium ad salutem, sed quod dominus id cōsulat ei, q affectu illo impediebatur ab ingressu regni cœlestis. Secundū enim hunc sensum, non est intelligendum vendere omnia necessarium esse ad perfectionem hoc modo intellectam, sed cōsiliū esse accommodatum, quo necessaria illa ad salutē perfectio optime obtineatur. Sunt q̄ putāt illud, *vade et vende*, esse præceptum temporale, & personale, diuiti huic soli à domino propositum. Verum hæc sententia, nec conuenit cū Ecclesiasticorum patrum intelligentia, nec cum ijs, quæ sequuntur, ex quib. satis patet dominum istud dictum fuisse cuius diuiti, nulli tamē id præceptorū. Porro circa hanc domini sentētiā duo quæri solent. Primum, quomodo dicit dominus; *Si vis perfectus*

esse; cum dicat paulus, cum venerit, quod perfectū est, euacuabitur ex quod parte est, significans ī hac vita neminem esse perfectum; Ad qd dicendū est, quod cum perfectum (vt dicit Philosophus 3. Physicor.) dicatur, cui nihil deest, quēadmodum variis modis dicitur aliquid alicui deesse: ita & variis modis dicitur quis perfectus, ita vt sit perfectio quędam huic vitę conueniens, quædam tātum conueniens futurę vitæ. Absolutē enī perfectus est, cui nihil omnino deest ad virtutem, & fœlicitatem, quo modo in hac vita nemo est pfectus. Ex parte autem perfectus est, cui nihil deest eorum, quæ sunt illi ad æternam vitā assequendā necessaria, secundum quem modum perfectus est, quisquis Christianā habet charitatem. Atque hoc modo quodam hoc loco accipere mox dictum est, quomodo & ī illo Matthæi accipitur? Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Magis autē perfectus dicitur in hac vita, cui nō tantum nihil deest ad vitam æternam necessarium, sed etiam ampliusquid habet, obseruando Euangelica etiam consilia, paupertatis & continentiæ. Atque ī hunc modum ferè omnes hic accipiunt, cum dicit Dominus? *Si vis perfectus esse*. Vnde D. Hieronymus ex hoc loco disputat cōtra Vigilantium, asserentem meliusesse, si quis moderate reb. suis vtatur, pro loco ac tēpore occurrens necessitatibus pauperū, quàm si semel omnia relinquat. Sic em̄ habet; Quod autē Vigilantius aserit melius eos facere, qui vtūtur rebus suis, & paulatim fructus possessionum diuidūt pauperibus, qnàm illos, qui possessionibus venūdatis, simul omnia largiuntur, non eis à me, sed à domino respondebitur; *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*. Ex qua D. Hieronymi doctrina plane patet ipsum interpretari textum de perfectione, quęnō est præcepti, sed consilii. Verum sec unda hic oritur quæstio, vtrū perfectio Euangelica consistat in præceptis, an in consiliis. Quod enim consistat in cōsiliis, locus iste docere videtur apette. quod autem ī præceptis potius consistat, patet quia in duob. mandatis dilectionis vniuersa lex à Domino dicitur pēdere, & propherę. Et Paulus dicit; Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas; charitatem autem non habuero, nihil sum. Ad hanc quæstionem respōdet doctè Diuus Thomas secunda secundæ quæst. 184. artic. 3. dicens perfectionem vitę Christianę per se quidem & essentialiter consistere ī obseruatione præceptorū non quorum habet, sed illorum duorū, quæ peculiariter dicuntur præcepta dilectionis, quia is vere perfectior est, qui perfectius hęc implet præcepta, & perfectioré habet charitatem: secundariove rō & instrumentaliter ī obseruatione consiliorū, quia per hæc sicut & per alia præcepta promouetur homo ad obseruationem præceptorū charitatis, aliter tamen per præcepta, & aliter p consilia. Nam præcepta alia à duob. præceptis charitatis ordinantur, ad remouendū ea, quæ sunt charitati contraria, cum quibus scilicet charitas esse nō potest: cōsilia verò ordinantur à d remouendum impedimenta actus charitatis, q̄ tamen charitati non contrariantur, sicut est matrimonium, occupatio rerū sęcularium, & alia huiusmodi. Vnde Augustinus dicit ī Enchiridio; Quæcūq; mandat Deus, ex quibus vnum est; Non mœchaberis, & quæcunque non iubentur, sed speciali consilio A monentur, ex quibus vnum est; Bonum homini, mulierem nō tangere; tunc rectè fiunt, cum referuntur ad diligendum Deum, & proximū propter Deū, & in hoc sęculo, & in futuro. Inde & in Collationibus patrū dicit Abbas Moyses; Ieiunia, vigiliæ, meditatio scripturarū, nuditas, ac priuatio omnium facultatū, non perfectio, sed perfectionis sunt instrū enta, quia nō ī istis consistit disciplinę illius finis, sed p illa peruenitur ad finem, erainde notādū, quòd, cum Dominus dixisset; *Si vis perfectus esse* non tantum addidit, *vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*, sed etiam subiecit, *& veni sequere me*; quia non in facultatū venditione, & distributione consistit potissimum perfectio, sed i perfecta sequela Christi, B ad quam vendere omnia, & dare pauperibus, via quædam est Cum enim dicit, *sequere me*, non tantū logtur de sequela corporali, sed multo magis de sequela per imitationē charitatis, obedientię, humilitatis, & patientiæ. vnde ī Marco apud Græcos ad ditur, sequere me, tollens crucē, quanquā id possit videri al iunde hic adiunctū, Alioquin enim & philoso phi quidā suas reliquerunt facultates, aut eas aliis distribuerunt, quemadmodum Thebeū quendam feciſſe commemorat Origenes, quod omnē suam substantiam tradiderit populo Thebanorum, propter libertatem animæ suæ, & exemplum vitę facilioris, & vt se beatum demonstraret gērilibus, nec indigētē hoc mundo. Nec tamē huiusmodi perfecti fuerunt, quòd Christū nō sint secuti, quem ignorauerunt. non dixit autē Dominus huic; renūcia omnibus, quæ possides, aut relinque ea omnia: sed quo vir rangs haberet virtutem, voluntarię scilicet paupertatis, & misericordię, omnia vendi præcepit, & distribui pauperibus, non quod dominibus perfectionem ambientibus sit faciendum, quandoquidem istud Apostoli nō leguntur feciſſe, sed omnia reliquiſe: sed quod illud consultissimum sit iis, qui suas facultates ī sua habēt potestate. vnde D. Hieronymus; Si habes, inquit, in potestate rē tuā, vē de: si nō habes, proiice. Et quidē Craton philosoph⁹ docuit discipulos suos facultates suas vēdere & contēnere, sed nō docuit eas pauperibus elargiri, sed potius ad captandam hominum laudem, inutiliter dispergere. Dominus autē verus perfectionis magister dari pauperib. admonet, & vt id magis extorqueretà diuitiarū amatore, adiecit, *& habebis thesaurū in cœlo*, quasi diceret; Et nō peribūt tibi facultates tuę, pauperib. distributę, sed hac ratione certiores, & abundantiores tibi ī cœlo diuitias parabis. Notandū & illud, quod non dixerit Dominus, vade, & vende oīa, & tunc veni, sed prius, *da pauperibus, & tunc veni*, significans se non quærere quæ illius erant, sed ipsum.

ICVM AVDISSET AVTEM ADOLESCENS VERBVM, hCONTRISTATVS E ESTBIN VERBO, &c.) Quamuis valde auidus esset adolescens istepfectionis, tamen diuitiarū, quas possidebat, abundantia, & amor non permisit eum amplecti, quod volebat. Quo enim plura habebat, eo magis seruus eorū effect⁹ erat. Additio siquidem diuitiarum, additionem facit auaritiæ. Nam si quidem parū posseḍisset, facile cū Apostolis, omnibus relictis sequi Dominum potuiss et: at quoniā multas habuit possessiões & dines erat valde contristatus est ī sermone domini, doliēs; quod nō nisi diuitijs abiectus, perfectio nē

Universidad de Deusto
Biblioteca

asseq̃ posset,& adeo dolens,vt Christo derelicto abierit,affectum eius bonum obruentib. diuitiarum spinis. Nescio, inquit Augustinus epi. 34. ad Paulinum,& Thoraſiam,quomodo hi cū superflua & terrena diliguntur, arctius adepta quā concupita constringūt. Nā vnde inuenis iste tristis abscessit,nisi qa magnas habebat diuitias? Aliud enim est iam nolle incorpore, quæ desunt, aliud iā incorporata diuellere Illa enim velut cibi repudiātur,ista velut membra præciduntur. Hæc ille. Itaq; illo cū tristitia abeunte,cōuersus Dominus ad discipulos suos,ne quando pœniteret eos suæ paupertatis,cœpit de diuitiarū periculo disserere,dicens secundum Marcum & Lucā; *Quam difficile*, hoc est, vere valde difficulter, *qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt*. Quod Matthæus sic extulit, sensum eundem seruans; *Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cœlorum*. Itaque per eos,qui pecunias habent,non simpliciter intelliguntur apud Marcum, & Lucam, qui in crumenis suis habent aliquos nummos,sed,vt ex Matthæo patet,qui diuites sunt,& multas habēt facultates. Nomine enim pecuniæ, sicuti & dictione Græca hic posita, χρήματα, significantur plerunq; omnia fortunæ bona,siue mobilia,siue immobilia. Dicta est autē dictio Græca à verbo χράω,quod est vtor,quod diuitijs vtendū sit ad ea,quæ oportet,nec sint recondendæ. Verum duplex circa hanc Domini sententiā occurrit quæstio. Primum,cur dicit Dominus singulariter de diuitibus,quod difficile eis sit ingredi in regnum Dei,cum omnib. id sit difficile, adeo vt dicat Petrus etiam iustum vix saluandum. Secundo,cur Dominus occasione eius, q propter diuitias abstrahebatur à perfectione,dicit difficile diuites ingressuros in regnum Dei. Nam dicendum potius videbatur,quā difficile est diuites assequi perfectionem. Ad priorem quæstionem dicendū, quòd,quāquam per seſe arduū sit,& difficile omnib. ingredi regnum Dei,tamen diuiti,quatenus est diues,singulari ratione est difficile,non quòd diuitiæ per se sint impedimenta ad regnū cœlorū assequēdum,cum dentur à Deo vt sint adminicula ad regnum cœlorū,sed quod affectus hominis minus ordinatus ad habitas diuitias, (qui valde frequens est) difficilem reddat diuiti aditū ad regnum cœlorū. Hic enim affectus facit vt non diligatur Deus ex toto corde,nec ꝓximus vt oportet,vt diuitiæ non expendātur quādo,& quomodo oporter, vtque in eis homo fiduciam aliquam habeat,ac de eis seruandis,vel augendis nimis sit solicitus,vt interim omittamus, qđ affectus hominis inordinatus adhonores,& voluptates ex diuitijs accipit occasionē seſe ostentādi,& efferendi,ac voluptatibus se immergendi. Ad secundam quæstionem dicendū,quod aptè Dominus occasione eius,qui amore diuitiarum impediebatur à perfectione,descendit etiam ad ostendendū diuites ꝓ diuitias impediri ab ingressu regni cœlestis: siue quia affectus adolescentis erga diuitias tantus fuerit,& talis,vt non tantū eum impediret à perfectione, sed etiā indignū faceret regno cœlorū,aut saltem difficilem illi faceret aditum regni cœlestis: siue qa ex amore diuitiarū retrahente hunc iuuenē à perfectione, cuius erat auidus, ostēdere voluerit,quomodo passim ab ingressu regni cœlorū diuites simili amore diuitiarū prohibeātur. quasi diceret: Si iste qui à iuuentute sua semper ꝓbē,& inculpatè vixit, & tanto etiāmin adolescentia sua tenetur perfectionis amore, propter diuitias tamen retrahitur ab ea, ergo cū passim diuites non tanto teneātur amore suæ salutis,quā iste perfectionis,difficile intrabūt in regnum cœlorum. *Cum autem discipuli*, vt habet Marcus, *obstupescerent in verbis eius*, id est,propter verba eius,nimirum quod viderent tam multos esse diuites,& omnes ambire diuitias,Dominus rursum quidem reperit quod dixerat, quo magis illud iculcaret & cōfirmaret,sed sic repetit,vt blādimento mitiget sermonis asperitatem,& interpretatur non intellectā obscuritatem; *Filioli*, inquit, *quam difficile est confidentes in pecunijs in regnum Dei introire*. Prō eo ergo quod prius dixit, *qui habent pecunias*, nunc dicit, *confidentes in pecunijs*, significans, de quibus diuitibus superius potissimum sit locutus. Et tamen generaliter dixit, tum quod ij,qui etiam si habeant diuitias,tamen non apponunt illis cor,nec confidunt in illis, coram deo sint spiritu pauperes: tum quod rarum sit inuenire diuites qui in diuitijs suis non confidant. Vnde dicitur; Beatus dives,qui inuentus est sine macula,& qui post aurum non abijt,nec sperauit in pecunia,& thesauris. At vt horum raritatem significaret Sapiens, subijcit; Quis est hic,& laudabimus eum? Confidunt autem in diuitijs suis,qui in his sibi placent,& per eas securiores viuūt, ꝑ mittentes sibi per eas malorum liberationē: quē admodum vulgus hominum facit,de quib. dicit Psalmista: Qui cōfidunt in virtute sua,& in multitudine diuitiarum suarū gloriantur. &: Qui cōfidit in diuitijs suis,corruet: iusti autē quasi virēs folium germinabunt. Dicit autem potius, *confidentes in pecunijs*, quàm amantes pecunias, quòd illud magis exprimat auarorum vitium. Cū enim in solo Deo sit hominis collocāda fiducia,auaritiam transferunt in aurum & argentum. vnde & Diuus Paulus auaitriam vocat idololatriā. & Ecclesiast. 31. ante verba citata dicitur; Lignum offensionis est aurum sacrificantiū, væ illis,qui sectantur illud,& omnis imprudens deperiet in eo. In qua sententia pro genitiuo,sacrificātiū, Græce est, τοῖς ἐνθυσιάζουσιν αὐτῷ, id est, sacrificātib. ei, vt sit sensus; Auorū est ijs,qui colunt illud, veluti lignum offensionis,hoc est,idolū,aut velut lignū aliquod,quod aliquib. est ruinæ occasio. Difficile est autem confidētes i diuitijs intrare regnum dei,quia difficile est tales abstrahi ab illa fiducia, quemadmodum & Ecclesiastes dicit, qđ pertersi difficile corriguntur. Nō contentus autem dominus dixisse, primū quidem in genere difficile esse diuitē saluari,deinde peculiariter difficile esse confidentes in pecunijs saluari: addidit tertiò,quod his magis durum est,quo à diuitiarum amore efficacissime abstraheret. *Iterum*, inquit, *dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum Dei*. Circa quam sententiam varia à diuersis dicuntur, ob absurdum qui prima facie videtur in ea esse sensum. Quomodo enim dicitur illud esse facilius quod est omnino impossibile? Deinde cum mox dixerit dominus, difficile esse diuitem intrare in regnum dei, ac per hoc significauerit posse tamē intrare, (quod enim difficile fit, fit tamen aut fieri potest) quomodo iā dicitur facilius esse camelum transire per foramen acus, quā diuitem intrare in regnum Dei, cū camelū intrare per foramen acus, plane

Duæ quæstiones.

plane sit impossibile, ac ob id significet diuitem ingredi regnum Dei, non solum esse impossibile, sed impossibij impossibilius. Quomodo autem id dicitur difficilius aut impossibili? quod frequenter fit, præ illo quod nunquam fit, nec fiet. Si diuinam quis spectet virtutem, omnia ei sunt æquè possibilia, & facilia: si humanam, aut certe vtrunque æque est difficile, & impossibile, aut facilius est diuitem ingredi i regnū Dei, cum hoc ex parte in eius situm sit, potestate, & volūtate. Sunt itaq; qui sententiam hāc mystice intelligunt, secundū quam intelligentiam omnis hæc vitatur difficultas. Augustinus enim libro 2. de quæst. Euang. capite 47. & post eum Diuus Gregorius libro Mor. 35. capite 17. per diuitem intelligunt omnem cupidum & huius seculi dilectorem: per camelum autem, ipsum Christū, quia humiliatus in se onera sustulit, & sensum esse, Facilius esse Christum pati pro dilectoribus seculi, quā dilectores seculi ad Christum posse conuerti. Per acum enim intelligunt passionem ipsum pungentem: per foramen acus, passiōis angustias. Verum vt huiusmodi, aut alia quæuis allegoria non est omnino reiicienda, ita certum est hunc nō esse sensum à domino ptę cipue intentum. Sunt autem, qui quo explicētpro posita difficultatem, putāt Hierosolymis fuisse portam quādā, quæ foramen acus dicebatur, per quam camelus nisi depositō onere, & flexis genibus trāsire nō posset, intelligentes proinde hic significari diuites non posse transire angustam portam, quæ ducit ad vitam, nisi abiecto diuitiarum onere. Verum hæc sententia plane videtur fabulosa, vt quæ nulla nitatur auctoritate: suspicor autem desumpram ex iis, quæ hoc loco dicit Hieronymus de mysticis illis camelis, quos capite 60. Isaias dicit ingressuros per portas Ierusalem. Cum ergo neuter prædictorum modorum sufficiat explicandæ huic sententiæ, pleriq; intelligunt ideo dictum, Facilius esse camelum per foramen acus transire, quàm diuitem ingredi regnū Dei, quia vtrumq; soli Deo est possibile, cui etsi omnia sint æque possibilia & facilia, tamē ei alterum altero dicitur facilius, quomodo diuus Augustin⁹ super illud Ioannis, Maiora horū faciet, significat facilius esse deo cœlum & terrā creare, quàm impiū iustificare, quia scilicet & opus ipsum sublimius est & excellentius, & quia in creatione vel operatiōe dei per naturam nulla inuenitur indignitas, sed in iustificatione impii inuenitur indignitas & resistentia. Simplicius tamen fuerit intelligere nō ideo dictū esse istud illo facilius, quia vtrūq. deo soli esset possibile, vnum autē altero quadam ratione illi facilius, sed tātum huiusmodi locutione significatū esse impossibile esse, & valde impossibile diuitem intrare in regnum cœlorum, quomodo intelligunt diuus Hieronymus, & Chrysostomus. Hoc dicto, inquit Hieronymus, ostenditur nō difficile esse, sed impossibile diuitem intrare i regnum cœlorum. Et Chrysostomus, Quod, inquit, primò difficile dixit, id ipsum progrediēs cameli, atque acus comparatione valde impossibile ostendit. Itaque sic dictum est, facilius est camelum, &c. quomodo dicere solemus de duobus seſe capitali odio prosequentibus, facilius fuerit aquam igni miscere, quam hos inter seſe reconciliare, significare volentes id omnino fieri nō posse. Quod si quæratur, quomodo iā dominus dicat impossibile, & valde impossibile, quod prius tantum dixit difficile, dicendum est vtrumque verum esse. Difficile enim est diuitem ingredi i regnum cœlorū ea ratione, quæ dicta est, nempe quia difficile est eū abstrahi ab amore diuitiarū, nec cis, abuti sæpe, Impossibile vero, tum quia quamdiu manet confidens i diuitijs, non potest ingredi: tū quia nō sua virtute, sed sola Dei gratia, eaque efficace, & potēte, potest à fiducia, amore, & abusu diuitiarum abstrahi, vt sic possit ingredi regnum Dei. Nec tamen necesse fuerit dicere hac sentētia Dominū significasse impossibilitatem, sed simplicissimū fuerit dicere hyperbolen esse i hac locutione, qua Dominus vulgari modo locutus significare tantū voluerit, valde difficile esse diuitem ingredi regnum dei: qualis locutio est, cum dicitur, Arenā, & salē, & massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem. quod aliud nō significatur, quā difficillimū esse ferre hominis insipientiam. Sic cùm dicitur, Expedit magis vt sæ occurrere, raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti sibi i stultitia sua, hyperbolice significatur omnino nō expedire, sed homini periculosum esse occurrere velle stulto. Et, Si pōt Æthiops mutare pellem suā, & pardus varietates suas, & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malum, nō qđ absolute istud sit æque impossibile, atq. illa, sed hyperbolica locutiōe significatur istud admodū esse difficile. Ad quem modum etiam in proposito nō tam signigcari impossibilitatem quam difficultatē, q patet ex Luca, qui cū dixisset, Quā difficile pecunias habent in regnum Dei introibunt, pro probatiōe huius subiucit, Facilius est enim camelum per foramen acus transire, &c. Nō ergo hac sentētia nisi magna significatur difficultas, quæ & per præcedentem sententiā significatur: Quā difficile qui pecunias hab, &c. ad cuius probationem hæc à Luca additur. Porro sunt qui per camelum, non animal, sed funem potius nauticum, quo anchora alligatur, (qui & ipse Græcis dicitur camelus, metaphora ab animali desūpta, propter ipsius grossitiem, & tortuositatē) velint intelligi, non quod possibilius, & facilius sit funem talem transire per foramen acus, quā ipsum animal, sed quod aptior videatur cōparatio funis cum acu, quā animalis cū acu. De animali tamen dominū locutū magis est verisimile, quod cū maximūsit, & tortuosum sit, cū foramine acus, quod minimum est, & tortuositatem minime admittēs apte ad difficultatis exaggerationem cōparat, ipsaque cameli cum diuite cōparatione, pulchre significatum est diuites in modum camelorū onustos esse diuitiarum sarcinā, ac veluti gibbo quodam inæqualitatis coram deo deformatos esse, & proinde non posse per angustiā & arctam portam quæ ducit ad vitā intrare, nisi sarcinis saltem animo depositis, ac gibbo tumoris & iequalitatis ad æqualitatem redacto. Hi sunt mystici illi cameli, q Isaię 60. promittuntur ingressuri portas Ierusalē, cum dicitur: Inūdatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha, quemadmodum & hoc loco & in Isaiā doctè annotauit D. Hieronymus. qui in Isaiam scribens & hanc sententiā tractās: Facilius est camelum, &c. confirmat eā intelligentiam quam vltimo loco astruximus: difficultatem inquit, rei proposuit, non impossibilitatem.

Ioann 14

cET DIXERVNT, QVI AVDIEBANT, c DICENTES b AD SEMETIPSOS, h ET f QVIS a ERGO l POTERIT. discipuli,

Universidad de Deusto
Biblioteca

mirabantur primum audientes Dominũ aſseren A tem difficile eſſe diuitem ingredi in regnũ Dei, iã valde,&, vt habet Marcus, περισσως, hoc eſt, ſupra modum admirabantur, audientes faciliorem etiam eſſe ingreſſum cameli per foramen acus, quàm diuitis in regnum Dei: atq; hinc intelligentes ſignificari impoſſibilem eſſe diuitum ſalutem & ob id etſi inopes eſſent, tamen pro aliorum ſalute turbati, ac dolentes tam multos ſeeludẽdos à regno cælorum, *dicebant ad ſemetipſos*, hoc eſt, vt melius verti poterat, ad ſeſe mutuo (Græce enim eſt, πρὸς ἑαυτούς, quodproinde non bene vertit quidam, intra ſeſe, cum magis conueniret, inter ſeſe) *Si ſic res habet, quis ergo poterit ſaluus fieri?* Circa quem eorum quęſtionem occurit dubium, quare Diſcipuli generaliter quærunt, quis ergo poterit ſaluus fieri, cum dominus tantum dixe- B rit de diuitibus difficulter ſaluandis. Itaq; ſunt, qui Diſcipulorum interrogationem ſic ītelligũt, Quis ergo diuitum poterit ſalu⁹ fieri, vt quod ſequitur reſponſum à domino, *Apud homines hoc impoſſibile eſt*, hunc habeat ſenſum, Impoſſibile eſt apud homines vt diues ſaluetur. Rectius tamen ſecũdum Auguſtinum intelligitur Diſcipulos ideo generaliter interrogaſſe, *quis ergo poterit ſaluus fieri*, quod intelligerent etiamſi non omnes haberent diuitias, eſſe tamen pauços, qui non ſumme afficerẽtur diuitiis, eáſque habere deſiderarẽt: diuites autẽ non tam propter opum affluentiam, C quã propter animum, quẽ habent erga diuitias, difficulter eſſe ſaluandos, vt perinde ſit ac ſi dicerent, Si ſic eſt, vt dicis, quis ergo poterit ſaluus fieri, cum rari ſint homines, qui aut habitas diuitias abnicere poſſint, aut non optare quas nõ habent? Aut ideo generaliter quærunt, quia cogitabant ſi diuites ob diuitias non poſſent fieri ſalui, raros ergo reperiri, qui ſaluari poſſent, cũ libido, voluptates, & ambitio multo plus præbeant impedimẽti. dominus itaque quo conceptam à Diſcipulis animi triſtitiã mitigaret, & benignè eos eſt intuitus, (verbo enim intuendi Euangeliſtæ ſignificarunt dominũ manſueto oculo turbationem mentis eorum ſedaſſe) & verbis quoque ſeueritatem D ſententię ſuę temperauit, in medium adducẽs diuinam virtutem, & per eam ad confidentiam exhortans. Apud homines, inquit, hoc impoſſibile eſt. Hoc nempe, non ſolum vt diues ſaluus fiat, ſed etiam generaliter vt quis ſaluus fiat. Nõ enim hoc fieri poteſt ſola humana virtute, ſed requiritur diuina gratia, qua id, quod alioqui nobis ẽ impoſſibile, fit poſſibile, imò & facile. Ea enim ſic mutãtur animi diuitum, vt alacres etiam vel abiiciant quod poſſident, vel poſſideant tanquam commune, non proprium, parati ſemper relinquere, ſicut & vitã impendere, ſi quando id poſtu- E let religionis negotium. Nõ enim ſic intelligẽdũ eſt, quod hic dicitur poſſibile eſſe apud Deũ vt diues ſalu⁹ fiat, quaſi ſaluari poſſit ſeruatis diuitiis, aut priſtino erga diuitias affectu retẽto, ſed quòd Dei virtute abſtrahi poſſit à temporaliũ amore, & cupiditate. Ex hoc ergo loco apertè refelli poteſt error Pelagii, aſſerentis vnumquemque viribus liberi arbitrii ſaluari poſſe, neq; tamen occaſione huius dicti dominici reſupinos nos eſſe conuenit vt, ſicut ab impoſſibilib. abſtineamus à ſalutis noſtrę cura, ſed potius intelligentes magnitudinem rei, & gratiæ diuinæ neceſſitatem, implorare Dei benignitatẽ, vt eius ope vitam cõſequamur æternã, quemadmodum hic bene annotauit D. Chryſoſtomus. Non ſolum autem Deo poſſibile eſſe dicit: vt diues aut omnino quiſquã ſaluet, ſed quo magis noſtram in Deum confirmet fiduciam, omniã, quæ homini ſunt impoſſibilia, Deo dicit eſſe poſſibilia, iuxta illud Geneſis, Nunquid Deo quicquã eſt difficile? & illud Gabrielis, Nõ erit impoſſibile apud Deũ omne verbũ. Vnde & Paulus, qui ſuã probè nouit infirmitatem, omnia tamẽ ſe poſſe gloriatur, ſed in eo qui ipſum cõfortabat. Quomodo autem omnia Deo dicũtur poſſibilia, dictũ eſt in cap. Concordiæ 3. circa illud Lucæ, Nõ erit impoſſibile apud Deum omne verbum. *Genes. 18. Luce. 1. Philip. 4.*

b ET POST HAEC A TVNC RESPONDENS COEPIT EI PETRVS DICERE, ECCE NOS, &c.) Cum audiſſet Petrus tãtũmodo eſſe habere diuitias, cogitauit eximiũ ergo eſſe bonum abieciſſe diuitias. Verum, qa adoleſcenti dictum fuit, vende omnia quæ habes & da pauperibus, atque hoc ſi faceret, ꝓmittebatur theſaurus in cœlo, ſolicitus fuit pro ſe, ac condiſcipulis ſuis de præmio, quod eos maneret, qui nõ quidẽ omnia vendiderunt, & dederunt pauperibus, ſed ſimpliciter omnia reliquerunt, mr etuens, ne fortè minus feciſſent: quia non hoc fecerũt, quod ab adoleſcente requiſiuit dominus. Itaque omnium vt fere ſolebat nomine dixit, Ecce nos nõ quidem omnia noſtra vendidimus, & dedimus pauperib⁹, ſed tamen omnia reliquimus, & ſecuti ſumus te. Quid ergo erit nobis? quaſi dicat, Eum, qui ſeruatis diuitiis, te ſequi recuſat, dicis difficulter ingreſſurum regnum cœlorum, intelligimus ergo bene nos feciſſe, qui omnib. relictis, te ſumus ſecuti: at cum eũ, qui omnia vendidit, & dedit pauperibus, dicas habiturum theſaurum ī cœlo, quid quęſo, nobis erit pręmii, qui nõ quidẽ omnia vẽdidimus: ſed omnia reliquimus? Cõfidenter dicit, omnia reliquimus, cum pauca reliquiſſet, nauem ſcilicet, & retia: Omnia enim relinquit, & multa relinquit, qui quicquid habuit, & habere potuit, aut concupiſcere, relinquit. Itaque dominus Petri ſermonem etſi ſatis magnificum nõ reiecit, vt diceret ei, quæ omnia, Petre reliquiſti, vt præmiũ magnum requiras. ſed quo nõ pœniteret eos voluntariæ paupertatis, & oſtenderet non tantum venditoribus ſuarum facultarum, ſed omnib. propter ipſum relinquentibus id quodhabent quam tumuis ſint tenues, maximum præmium repoſitum eſſe, cum ſolita aſſeueratione ait Amen dico vobis, quod vos qui ſecuti eſtis me &c. Nõ dicit, Qui reliquiſtis omnia ſed tantum qui ſecuti eſtis me ſignificans nihil profuturum illis omnia reliquiſſe, niſi etiam ſecuti ipſum fuiſſent, atque ipſam ſequelam ſui exigere omnium derelictionẽ. Qui enim dixit ſuperius non renunciauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt eſſe meus diſcipulus. Et eſt hic ſermo ad litteram de ſequela corporali, non qualibet, ſed qua ſeſe Apoſtoli Chriſto in diſcipulos indiuiſos addiderunt. ne hac enim ſequela certum eſt Petrum dixiſſe, & ſecuti ſumus te, & Euangeliſtas cum ſupra in vocatione Petri, & Andreæ dixerunt, relictis omnibus ſecuturos eſſe Chriſtum: non autem potiſſimum de ſequela ſpirituali per imitationem morum, & vitæ, quæ conſequitur ſequelam illam corporalem tanquam ad quam corporalis ſequela eſt ordinanda. Quod autem ſequitur, in regeneratione diuus Hilarius coniungit cum

cum eo, quod præcedit, *ſecuti eſtis me*, intelligens per regenerationem, ſpiritualem renaſcentiã quę *Epheſ. 5.* fit in baptiſmo, quem D. Paulus vocat lauachrũ regenerationis. vt ſit ſenſus, Vos qui ſecuti eſtis me per regenerationem baptiſmi. Verum rectius ſecundum alios cõiungitur cum ſequenti verbo, *ſedebitis*, & per regenerationem intelligenda eſt reſurrectio ex mortuis, quæ velut ſecunda generatio hominis erit ſecundum corpus, quemadmodum in baptiſmo eſt ſecunda hominis ſecundum animam generatio. Quomodo autem filius hominis in regeneratione dicitur ſeſſurus in ſede maieſtatis ſuæ, cum & iam ſedeat à dextris Dei patris? At tunc peculiariter ſeſſurus dicitur, quia omnibus tunc ſedere apparebit, cuius iam gloria hominib. eſt occulta. Nec dicitur ſeſſurus ob corporalem ſeſſionem, ſed huiuſmodi tropo ſignificatur iudiciaria auctoritas. vt ſit ſenſus, *cum ſederit in ſede maieſtatis ſuæ*, hoc eſt, cùm B ſe cum gloria, & maieſtate magna iudicem omnium exhibebit. Sic & poſtea dicitur capite Matthæi vigeſimoquinto. Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes Angeli cum eo, tũc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, id eſt, tunc in ipſis nubib. ſeſe omnium iudicem glorioſè exhibebit. Ad eum modum etiam intelligendum, ꝙ & Apoſtoli dicuntur tunc ſeſſuri ſuper ſedes duodecim, nimirum, quia proximi Chriſto iudici etiam in gloria eum ipſo apparebunt, iudicantes ſimul cum illo duodecim tribus Iſrael. Alioqui enim Paulus affirmat, omnes oportere ſtare ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſq; prout geſſit. Plus ergo Apoſtolis promittitur, quam iuueni promiſſum fuit. Sedebitis, inquit, etiam vos, C idque non confuſè, nec in communi ſede, ſed ſuper ſedes duodecim, ſinguli ſcilicet in ſua ſede, vt ſic eorũ maieſtatem exaggeraret, nec otioſi ſedebitis, ſed iudicantes duodecim trib. Iſrael. Idem & poſtea dominus in vltima cœna Apoſtolis promittit, vt eſt Lucæ vigeſimoſecundo, Ego, inquit, diſpono vobis regnum, vt edatis, & bibatis ſuper menſam meã, & ſedeatis ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. De his ſedibus vaticinatus eſt & Daniel dicens, Aſpiciebam, do- *Danie. 7.* nec throni poſiti ſunt, antiquus dierum ſedit, iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Porrò quo intelligatur quomodo Apoſtoli dicuntur iudicaturi duodecim tribus Iſrael, cùm iudicium propriè ſoli cõueniat filio, ſciendũ in ſcripturis prẽter Chriſtũ quoſdã variis modis dici iudicaturos aliquos D in nouiſſimo die. Nã Matthæi 12. exorciſtę Iudęorum dicuntur fore iudices eorum, qui Chriſtum calumniabantur eiicere dæmonia in principe dæmoniorum. & eodẽ capite, Niniuitæ, & regina Auſtri dicentur in illo die cõdemnaturi Iudæos. Hi autẽ iudicaturi, & condemnaturi dicuntur ſecundum omnes, quia per eos iuſtam eſſe Iudæorum condemnationem manifeſtũ fiet, ex comparatione ſcilicet eorum cum Iudęis. Cęterum hoc iudicandi, vel condemnandi modo etiam mali malos iudicabunt, & condẽnabunt. At in ſcripturis peculiari quodã modo omnes iuſti dicuntur in nouiſ- E ſimo die iudicaturi impios. Nã Sap. 3. dicitur, Iu- *1. Cor. 6.* dicabunt iuſti nationes, & dominabũtur populis Et Paulus, neſcitis quoniam Angelos iudicabimus. Et ſi in vobis iudicabitur mundus, indigni eſtis, qui de minimis iudicetis? Iudicabunt autem iuſti impios, non tantum collatione ſui cum impiis, ſed & comprobatione ſententiæ Chriſti contra impios latæ, & quia tanquam membra Chriſti, & conſortes facti gloriæ & regni ipſius, cenſebuntur ſimul cum ipſo facere quod ipſe facier. Et quidem ad priorem iudicandi modum reſpexit D. Hieronymus, dum explicans hũc locum dicit, Sedebitis & vos in ſoliis iudicantium, condemnantes duodecim tribus Iſrael, quia vobis credentibus, illi credere noluerunt. Ad ſecundum modum reſpexiſſe videtur D. Auguſtinus lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 5. indicãs ſic dictum eſſe Apoſtolis, quod iudicaturi eſſent duodecim trib. Iſrael, quomodo Paulus dicit fideles iudicaturos dæmones, & hunc mundum. Itaque ſecundum hunc explicandi modum iudicare hic acciperetur pro cõdẽnare, vt aperte exponit D. Hieronymus. Verum neuter prædictorum modorum ſufficere videtur huic loco explicando, tum quòd peculiare quiddam hic promitti videatur Apoſtolis, quod nõ aliis poſtea dominus promittit, qui etiã relinquũt propter ipſum domum, vel fratres, aut aliud aliquid, tum quod non conueniat per duodecim tribus Iſrael intelligere duntaxat malos & damnandos Iudæos, ſed potius totum Dei populum, bonos ſimul, & malos cõprehendentem, vt ſæpius in ſcripturis. Itaque intelligendũ potius Apoſtolos iudicaturos nontantum ſui cum aliis comparatione, vel ſententiæ comprobatione, ſed etiam auctoritate quadam, & poteſtate, non ſolũ ea, qua omnes iuſti cum Chriſto impios iudicabunt, ſed tali, qua Chriſto vicini principes agent in regno Dei, & populo eius, iis, qui Euangelicæ eorũ prædicationi crediderunt, exhibentes cũ Chriſto ea, quę hic verbo ſuo illis promiſerũt, infideles autẽ, & impios condemnantes ad ea ſuplicia, quæ hic ipſis prædixerunt, & comminati ſunt. Quanquã enim omnium electorum erit ſimul cum Chriſto vt regnãre, ita & iudicare, tamen qui hic in adſerẽdo Chriſti Euãgelio fuere primores, in regeneratiõe quoque primas inter electos obtinebunt, & eximio quodã modo ſimul cum Chriſto ſedebunt, & indicabunt non impios tantum, ſed & iuſtos: quomodo q̃ regi in regno ſunt proximi, ſingulari modo dicuntur ſimul adminiſtrare regnũ, ac iudicare cum rege, cum etiam omnes, qui regi ſubſunt, cum eo regnent, ac iudicent, & vlciſcantur rebelles. Quoniã ergo Apoſtoli primi fuerũt, qui, omnibus relictis, Chriſtum ſunt ſecuti, ac primi poſt Chriſtum Euangelii prædicatores, conſtituti ſecundum Pſalmiſtã principes ſuper vniuerſam terrã, primi aſſertores, & propagatores regni *Pſal. 113.* Chriſti, ideo meritò illis promittitur etiam in regeneratione primatus in regno Chriſti, & iudiciaria poteſtatis ſingulare conſortium. Quæ tamen præeminentia non eſt putanda ſolis his duodeci Apoſtolis tum conferenda. Quomodo enim nõ & Paulus, qui extra numerũ eſt duodecim, exiſtimãdus eſt eadẽ gloria, & honore donãdus, q & ipſe Apoſtoli hic aſſecutus eſt nomen, ac dignitatẽ, & plus omnibus laborauit? Quoniam enim nũc loquebatur dominus ipſis duodecim, ideo & de ipſorum priuilegio, & fœlicitate loqui ſatis habuit impræſentiarum, intelligendum relinquẽs etiam alios eadem donandos prerogatiua, qui cum iſtis in propagãdo Chriſti regno hic primores eſſent. Nec falſa eſt hæc Chriſti ꝓmiſſio, quod Iudas ꝓditor fuerit vnus ex duodecim, quibus hæc Chriſtus dixit, quia hæc promiſſio, ſicut aliæ in ſcripturis

Universidad de Deusto
Biblioteca

pturis,præsupponit conditionem, si in eo ob qđ A
Ieremi.18. fit promissio perseuerauerint. Vnde per Ieremiã dicit dominus, Subitò loquar de gente, & de regno, vt ædificé, & plantem illud. Si fecerit malũ in oculis meis, vt nõ audiat vocem meã, pœnitentiam agam super bono, quod locut⁹ sum, vt faceret ei. Cæterum Iuda excidẽte ab hac promissione, saluus tamen mansit duodecim sedium numerus. Sicut enì Episcopatũ eius Matthias accepit,
Actor. & hìc in eius locum successit annumeratus cum vndecim reliquis: ita & in prærogatiuæ promissę Apostolorũ collegio ius successit, imò ipse rectè dici potest hic potius quam Iudas cum vndecim comprehensus fuisse, vt qui coram Deo iam etiã antequam pro Iuda inter Apostolos annumeraretur, verius fuerit Apostolus quã Iudas, quem Ioãnis 6. Christus diabolũ vocat, sicut & re ipsa fuit B reliquis Apostolis annumeratus, priusquã plene munere Apostolico fungerẽtur. Porrò Apostoli dicuntur peculiariter iudicaturi duodecim trib. Israel, non quòd non sint iudicaturi etiã reliquas gentes, sed quia regnum Messiæ peculiariter dicitur regnũ Israel, adeo vt ipsi Iudęi crediderit Messiam Israelitarum tantum fore regem, & quia à domino delecti fuerũt duodecim Apostoli, veluti duodecim principes duodecim tribuum Israel, ideo peculiariter promittit hos duodecim iudicaturos duodecim tribus Israel. Sed, quemadmodum passim in scripturis per semen Abrahæ, & tribus Iacob significantur omnes gentes in Christũ credituræ, ad quas postea duodecim Apostoli primũ C
delecti ad prędicandum Israelitis sunt missi: ita & hic mystice, & ex cõsequenti per duodecim trib. Israel significantur vniuersę gentes, ad quas se extendet regnum Messiæ, vniuersis gentib. sub nomine Israelitarum promissum. Nam & Apostoli post resurrectionem interrogabant dominum, domine, in tempore hoc restitues regnum Israel, putantes regnum Messiæ proprie Israelitarum fore regnum.

ET OMNIS QVI RELIQVERIT DOMVM, VEL FRATRES, AVT SORORES, D
AVT PATREM, &c.) Postquam aperuit dominus, quę propria erunt Apostolis, eo quod omnia reliquerant: subiicit etiam quę & reliquis manent bona, qui etsi non vendunt sua, & dant pauperibus, tamen relinquunt sua, idque etiam si nõ omnia cum Apostolis relinquant, sed quædã. Dicit enim disiunctiuè, *omnis qui reliqueri domum, vel fratres, &c.* Quam sententiam Marcus, & Lucas per duplicem efferunt negationem, *Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, & non recipiat.* Et quidem cum Petrus superius duo diceret nẽpe *reliquimus omnia, & secuti sumus te*, dominus primũ respondit ad illud, quod in illis duob. erat præcipuum, & in quo alterum includebatur, E
dicens, *Vos qui secuti estis me*, iam vero respondit ad alterum, dicens: *omnis qui reliquerit*, quia eos etiam complecti voluit, qui ipsum non sicut Apostoli corporaliter sequi possent. Quoniam autẽm relinquere sua, vel suos, non est apud Deum laudabile, & meritorium, nisi fiat ob causam, & finem bonum, ideo apud Matthæum quidam additur, *propter nomen meum* id est, propter me aut amore mei: apud Marcum veto præter illud, *propter me*, etiam additur, *& propter Euangelium*, hoc est propter Euangelii prędicationem, aut potius vt Euangelicam obseruet doctrinam. Lucas verò ait, *propter regnum Dei* scilicet assequendum. Itaque ex hac varietate discimus, quare & quomodo terrena vel amici sint relinquendi, scilicet ex amore Christi, vtque secundum eius doctrinam melius viuatur, & regnum Dei possit obtineri. Occurrit tamen hic quæstio, quomodo inter ea, quæ rectè propter Christum relinquuntur, etiam vxor numeretur, cum non liceat homini vxorem dimittere propter desideriũ perfectioris vitæ. de quali dimissione tamen Petrus dixit, *Ecce nos reliquimus omnia.* Dicendum est, quòd quamuis Petrus locutus fuerit de dimissione omnium propter desiderium perfectioris vitæ, dominus tamen suam doctrinam extendit non tantum ad eos, qui ad instar Apostolorum sua vel suos relinquunt propter perfectionem assequendam, sed etiam ad eos, qui propter conseruandam vitam spiritualẽ, & gratiam Christi, quam conseruare nõ possent, nisi suorum derelictione. Nam dupliciter contingit hominem relinquere sua, vel suos. Aut propter melioris vitæ frugem & perfectionis desiderium & sic non licet dimittere vxorem nisi consentientem imo nec parentes, aut filios si nostra indigent cura. Aut propter ipsam vitam spiritualem conseruandam hoc est, vt à gratia Christi habita non excidamus, & sic quemadmodum domus, & agri sunt relinquendi, dũ persecutor fidei ea eripit: & parentes, & filii sunt relinquendi, dũ impedimentũ prębent fidei, & vitę Christianę ita C
& vxor. Quemadmodũ enim cum dixit dominus qui perdiderit animam suã propter me, inueniet eam non hoc dixit vt nosipsos interimamus, sed vt ipsi etiam animæ nostræ fidem quæ in illũ est, & amorem præponamus. Ita & nunc dicens *Qui reliquerit vxorem*; non hoc dixit vt nuptias penitus diuidat sed vt ipsi quoque coniugi præponamus & ipsum & Euangeliũ, & regnum Dei. Promittit autẽ duo dominus relinquentibus sua vel suos propter regnum Dei dicens; *Centuplum accipiet & vitam aternam possidebit.* Hęc enim esse diuersa & ad idem non posse referri vt posterior pars prioris sit expositio & declaratio; patet ex Marco & Luca qui priorem partem significãt pertinere ad pręsens seculum posteriorem vero ad futurum. Marcus enim habet; *quinon accipiat centies tantum nunc in tempore hoc & in seculo futuro vitam aternam.* Similiter & Lucas nisi quod pro *centies & centuplum* habet *multo plura* nimirum exponens quod numero illo finito significabatur à domino. Quod autem qui propter Christum se & sua relinquunt *centuplum* hoc est multo plura recipiunt etiam in hac vita primum sic declarari potest quia pro temporalib. accipiunt spiritualia charismata quæ lõgè superãt quæuis terrena: accipiunt & interna cõsolationes & animũ pacatissimum quo ex omnib. huius mundi bonis voluptatem capiunt & modicis illis quæ in vita prę sente dominus illis dederit infinito maiore cum voluptate vtuntur quam antea vtebantur iis quę reliquerunt. Hęc tamen declaratio non sufficit huic loco. Nã Marcus explicaturus quomodo cẽties tãtum in hoc tempore sint accepturi, subiicit *domos & fratres & sorores & matres & filios & agros.* Id autem quàm sit verum patet & in Apostolis & in omnibus qui propter Christum sua syncere relinquunt etiam hodie. Apostolis enim omnium fidelium domus erant apertę eorumque agri eis fructum ferebant adeo vt dixerit

rit Paulus, Tanquã nihil habentes, & omnia pos- A
2. Cor. 6. sidentes. & Psalmista, Mansueti hæreditabunt ter
Psal. 36. rã, & delectabũtur in multitudine pacis. Et Aug. frequenter citat eam sententiã veluti ex veteri testamẽto, in quo reperitur apud Septuaginta, Fidelis hominis totus mũdus diuitiarum est. Sic & Apostolis multi fuerũt fratres, sorores, matres, & filii, qa oẽs fideles eis fuerunt loco fratrum, sororum, matrum, & filiorum, vt qui affectu fraterno eos prosequebantur, & curam omnem, ac subuentionem eis impenderunt. Quodq; omniũ maximè est mirabile, habebãt hæc omnia cùm persecutionibus, hoc est, cum à fidei inimicis persecutiones varias sustinerẽt. Hoc enim addidit Marc⁹ ad exaggerationem. Auget enim admiratiõnẽ, q etiam in mediis ipsis persecutionib. hæc sint ha- B
bituri, quãdo metuere possent, ne omnibus destituerentur auxiliis, & solariis. Sũt tamen, qui intelligunt illud, *cum persecutionibus*, additum velut partem beneficii, quod his promittitur, quia inter dona Dei etiã est, posse pati pro Christo, secundũ illud Pauli, Vobis datum est pro Christo nõ solũ vt in eum credatis, sed etiã, vt pro illo patiamini. Vnde Apostoli ibant gaudentes à conspectu eõsi lii, quòd digni habiti essẽt pro nomine Iesu cõtumeliam pati, vt scribitur Actuũ 5. Ex prædictis pater, quomodo hic locus nõ patrocinet errori Millenariorũ, qui tamen teste Diuo Hieronymo hoc C
loco vti solebant in confirmationem suæ sententiæ, qua ex loco Apoc. 20. de mille annis malè intellecto, asseruerunt Christũ post resurrectionem in terris regnaturũ cum sanctis mille annis, existimantes tunc implendũ, quod hic promittitur iustis de centuplare muneratione, postquam secutura esset in cœlis vita æterna. Verum secundũ hũc intellectum nimis carnalem sequeretur, quòd, q vnã reliquisset vxorem, tũc centum esset habiturus, cum dominus dicat, quod in resurrectione neque nubent, neque nubentur. Marcus autẽ dicit, quòd hoc tẽpore centuplũ sint accepturi. Quod si dicere velint de tempore, quod in terris sit agendum post resurrectionem illud dictum esse, obstat quod Marcus dicit, *nunc in tempore hoc, & cum persecutionibus.*

MVLTI AVTEM ERVNT PRIMI, &c. Hæc sententia indistincte posita a domino, valde varie a diuersis accõmodatur proposito domini, vt variis modis explicari potest. At cũ sequens apud Matthæum parabola adiuncta sit pro sententiæ istius explicatione, cũ ea parabola simul tractari debet, atque ex ea intelligi & quis sit huius sententiæ sensus, & quorsum à dño sit dicta, proinde hic ab eius tractatiõe supersedemus. Hoc tãtum hic annotandum, eam sententiã sic ordinandã, Multi autem primi erunt nouissimi, & nouissimi erunt primi.

PROPONITVR PARABOLA DE OPERARIIS IN VINEAM conductis. MATTHAEI 20. CAP. CI.

Simile est enim regnũ cælorũ homini patrifamiliæ, qui exiit primo mane cõducere operarios in vineam suam. Conuentione autẽ facta cũ operariis ex denario diurno, misit eos in vineã suam. Et egressus circa horã tertiã, vidit alios stantes in foro otiosos, & dixit illis, Ite & vos in vineã meã, & quod iustum fuerit, dabo vobis. Illi autẽ abierunt. Iterũ autẽ exiit circa sextam, & nonã horam, & fecit similiter. Circa vndecimã vero exiit, & inuenit alios stantes, & dicit illis, quid hic statis tota die otiosi? Dicunt ei: Quia nemo nos cõduxit. Dicit illis, Ite & vos in vineam meam. Cũ serò autẽ factum esset, dicit Dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à nouissimis vsque ad primos. Cũ venissent ergo, qui circa vndecimam horam venerant, acceperũt singulos denarios: venientes autẽ & primi, arbitrati sũt quod plus esset acceptури, acceperunt autẽ & ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant aduersus patrẽfamilias, dicentes: Hi nouissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei, & æstus. At ille respondens vni eorũ dixit, Amice, nõ facio tibi iniuriam, nõne ex denario cõueniſti mecũ? Tolle quod tuum est, & vade: volo autẽ & huic nouissimo dare, sicut & tibi. Aut nõ licet mihi, quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

SIMILE EST ENIM REGNVM COE- D
LORVM HOMINI PATRIFAMILIAS; QVI EXIIT, &c. Parabolam hãc, quod ad literam attinet, satis claram, vice explicationis subiectam esse illi propositioni (quam in præcedentib. cum Matthęo etiam Marcus posuit) Multi autem erunt primi, &c. certissimum est quemadmodum patet tum ex eo, q Græca habent coniunctionem causalem γὰρ, vtit, Simile est enì regnũ cœlorũ quomodo & reperi in duobus codicibus Latinis descriptis manu: tũ q ĩ fine parabolæ repetẽdo sẽtiã, cui explicãdæ seruit parabola, dĩ, Sic erunt E
nouissimi primi, & primi nouissimi. Habita est autem hæc sententia & supra apud Lucã c. 13. in c. Concordiæ 90. vbi certum est quid ea dominus significare voluerit, nempe gentes in regno cœlorũ pręferẽdas Iudæis, eosq. q hic nouissimi sũt habiti, & ab hominib. despecti, i nouissimo die fore primos: & cõtra, qui nunc primi habentur, tũc fore nouissimos. Dixit enim illud tum dominus, occasione eius, quod dixerat gentes in regno Dei cõiungendas patriarchis, filios autem regni expellẽdos foras. In hoc sensu intellecta etiã hoc loco eadẽ sententia optime cohæret prędedẽtibus. Apostolis enim se sequẽtib. eximia quædã promiserat dominus, & omnibus, qui propter ipsum sua reliquerũt, & persecutiones paterentur. Itaq; ne tales, quoniã in mũdo despiciũtur, animũ desponderent, dicit multos, q primi hic videntur, ibi fore postremos, & cõtra qui nũc humiles, ni hilq; videntur hominibus, ibi fore primos, significans Scribis & Pharisæis præferendos meretrices, & Publicanos credẽtes. Iudæis, Ethnicos: diuitib. & honoratis, pauperes, & abiectos. Verum huic intelligẽtię nõ videtur cõuenire ipsa parabola, q̃ significare videtur nouissimos æquandos primis, & primos nouissimis in nouissima retributione. Vnde sunt qui, quod dominus post parabolam pro eius applicatione subiicit, *Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi*, sic intelligunt, Nouissimi erunt

tanq

Universidad de Deusto
Biblioteca

tanquam primi, & primi erunt tãquã nouissimi, hoc est, nulla erit iter primos,& nouissimos ratione prioritatis, & posterioritatis differentia, sed omnes eandem acciptent mercedem,fœlicitatem scilicet æternã.In quo sensu si accipiatur ea sententia,quæ parabolam præcedit, Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi, (certum enim videtur eodem modo hanc accipiendã, quo eam,quæ ponitur postparabolam,cum ea sit repetitio eius, quę parabolam præcedit) iam dicendum eam sententiam ideo subiunctam esse illis,quæ apud Matthæum,& Marcũ præcedũt, vt ne,qui post Apostolos in posterioribus temporibus vocãdi essent,aut qui in vltimis vitæ suæ diebus ad fidem venissent,desperarent se posse assequi ea,quæ dominus tum Apostolis promiserat: aut ne Apostoli ipsi putarent se patriarchis,& ꝓphetis fore inferiores. Cæterum in eo sensu,quo quidam intelligunt post parabolã,illud, *Sic erunt nouissimi primi*, *&c.* non facile reperiatur aliquis qui intellexerit illud quod est ante parabolã, *Multi* autem erunt primi nouissimi,&c. cùm nõ satis id patiatur loquendi modus. Non enim dicuntur omnes primi fore nouissimi,sed multi primi, cum secundum eum sensum, quem ex parabola quidam intelligunt in sententia,quæ parabolam sequitur,dicendum fuerat,omnes autem primi erunt nouissimi, & omnes nouissimi primi. Deinde quo mõus in eo sensu accipiatur sententia hęc ante parabolam posita,& proinde etiam illa, quæ sequitur parabolam,obstat similis locus Lucæ,cum omnino verisimile sit hanc sententiã accipiendam esse hoc loco,quomodo apud Lucam. Præterea illi intelligentiæ quam quidã intelligũt in illo, Sic erunt nouissimi primi, non conuenit quod pro declaratione, & probatione subiicitur, *Multi enim sunt vocati, pauci verò electi*, Quid enim hæc causalis propositio facit ad probandum illud, *Sic erunt nouissimi primi*, si sensus est, Sic erunt nouissimi pares primis, & primi pares nouissimis?Nam quod Caietanus existimat, mirabilem illam dispositionem Dei inter electos nouissimos,& primos, comprobari, & declarari ex alia mirabili dispositiõe Dei inter electos,& vocatos, vt quomodo per gratiam Dei fit vt inter multos vocatos quidam sint electi præ aliis: ita per eãdem significetur fieri vt electi nouissimi pares fiant primis,nimis videtur coactum: sed omnino ex reddita illa ratione datur intelligi, quod ii,qui ex primis dicuntur futuri nouissimi, sint de numero vocatorum,sed non electorum,quod que ideo multi primi futuri sunt nouissimi, quia multi vocati, pauci vero electi. Sed huic sensui, vt dictum est, videtur obstare parabola, quòd hæc talibus loquatur primis factis nouissimis, qui eandem tamen cum nouissimis factis primis consecuti sunt mercedem.Vnde per primos, qui facti sunt nouissimi, non videntur intelligi posse in parabola ii,qui cùm in hoc mũdo primi viderentur,& haberentur,deprehendentur in nouissimo die esse vltimi, exclusi scilicet à sanctorum gloria. Omnes enim patres intelligunt in parabola significari Deum in variis tum mundi,tum vitæ humanæ ꝑtib. electos suos vocare:in nouissimo tamen die eos, qui circa finem mundi,aut circa finem vitæ suæ vocati sunt ad vineam, idem prẽmium accepturos cum iis, qui à mundi exordio,aut à pueritia sua vocati sunt, & bonis operib. vacauerunt.Proinde ꝺ. Chrysosto. sentiens illud,quod post parabolam dicitur,Sic erunt nouissimi primi,&c.non posse habere alium sensum,quã habet ante parabolã, & quàm habet similis sententia apud Lucam,propterillud,quod sequitur, *Multi enim sunt vocati*, *&c.* & tamen illi intelligentię non conuenire parabolam, dicit illud,*Sic erunt nouissimi primi*, nõ esse applicationem parabolę,nec ex parabola cõclusum esse,sed hoc significatum,ꝙ,quemadmodum nunc contigit vt prẽter spem,& contra opinionem omnium ęqualem omnes mercedem acciperẽt:sic maius illud, atque mirabilius, vt primi vltimi fiant, & vltimi primi,euenturum. Aliud igit hoc est aliud illud. Verum non aliud dominum voluisse significare parabolam, quam illud, quod post eam subiecit, *Sic erunt primi nouissimi*, patet satis ex eo, quod post illud,*Multi autem erunt primi nouissimi*, dominus per coniunctionem causalem parabolã subiecit dicens, *Simile est enim regnum cœlorum*, vnde, cũ post parabolã etiã repetat,quod præmisit,dubium esse non potest, parabolam productam ad declarandum id,quod concludendo infertur: *Sic erunt nouissimi primi*, *& primi nouissimi*, Ergo, cum ex prẽcedentibus sit manifestum, quis sit illius sententię,quę & ãte parabolã ponitur, & post parabolã repetitur,sensus,nempe is; qui in eadem sententia est apud Lucã; & rursum sit manifestũ, parabolã hanc assumptam à domino ad sententiæ illius declarationem:certũ est alium esse scopum à domino per parabolam primò,& principaliter intentum,quàmeum,qui cõmuniter in illa à domino intentus intelligitur. Scopus itaq; a domino in parabolæ propositiõe prẽcipue intentus videtur is esse,vt ex ea,de qua agitur in parabola, benignitate patrisfamilias,quia ii,qui in vineam laboraturi venerãt nouissimi,sic facti sunt primi; vt & prius quam alij mercedem reciperent,& maiorem;quã vel ipsi vel alii existimauerunt:qui verò primi venerant sic facti sunt sine omni iniusti tia nouissimi, vt & postremo loco mercedem suã reciperent,& minorem acciperent,quam speraue runt,intelligamus etiam in nouissimo die,cum finis erit huiꝰ diei,in quo operari licet in vinea domini,ex Dei benignitate futurum,vt,qui hîc reputati sunt nouissimi,tunc prẽferãtur iis, qui hîc habiti sunt primi in vinea Dei laboratores,vtq; cõtra sine omni iniustitia,& iusta quęrimonia,ꝙ hic primas tenere visi sunt,tunc postremas teneant, hoc est,vt apostoli,& abiecti homines Scribis,& Pharisæis præferantur,&gentiles Iudæis, qui & primò vocati fuerunt à domino,vt primas partes in vinea Dei, & regno cœlorũ sibi vindicauerũt. Hũc autem parabolæ scopum animo retinentes, quicquid eorũ,quæ in parabola ponũtur aliquid facit ad id,quod per parabolã intenditur,diligenter est annotãdũ:reliqua verò prætereunda sunt, velut quæ tãtum propter exempli, vnde sumitur parabola,cõmodam narrationem sunt posita.In parabolis em̃ (inquit D.Chrysosto.& alibi,& hoc loco)non oportet nimia in singulis verbis cura perangi.Sed,cum quid per parabolã intendat dicerimus,ide vtilitate collecta,nihil vlterius anxio est conatu inuestigandum. Hæc ille.Porrò parabola satis est manifesta, quod ad literam attinet,vt,nõ sit opus circa eam annotare nisi pauca quædam,quorum illud vnum est, quod ea locutio; *Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias*, sic est intelligenda,quomodo de similib. superius aliquoties est dictum,vt sit scilicet sensus, Simile quid accidet in regno cœlorum,quale est, quod fecit quidam paterfamilias,&c.Itaque non est dicendum regnũ cœlorũ hic accipi pro Christo,aut gratia Euãgelica,vt vult Lyra,sed pro eo, quod proprie significat,nẽpe pro regno illo Christi,quo partim in terris regnat per fidem, & partim in cœlis per gloriam,hoc est, pro Ecclesia partim in terris militãte, & partim in cœlis triumphante. Vtrumque enim statum oportet nomine regni cœlorum hic cõprehendi, quia operari pertinet ad statum prẽsentem,merces autem ad futurum.Pro intellectu autem horarũ,quibus dicitur paterfamilias vocasse operios, & misisse i vineã, sciendum quòd apud Iudęos horarum initiũ cœpit ab exortu solis,vt prima hora fuerit, q̃ ab ortu solis prima fuerit:vndecima,quæ occasum solis proxime prẽcessit.Deinde,quemadmodũ nox diuidebatur apud eos i quatuor partes, quæ vigiliæ,vel custodiæ dicebãtur:ita & dies in quatuor æquales partes diuidebatur.Hinc est, ꝙ paterfamilias fingitur mane hora tertia,hora sexta,&nona,tanquam prẽcipuis,& æqualibus diei partib. vocasse operarios.Iam quare cum primis cõuentio facta dicit̃ ex denario diurno, satis patere potest ex iis,quæ superius sunt aliquoties dictã.Nã, vt dictũ est in capite Concordiæ 48.denarius nũmisma Romanorum drachmam valebat Atticam, decimam scilicet partem coronati,hoc est,tres solidos,& semissem,vel,vt nos loquimur, tres fluferos cum medio, quantum & hodie ferè diurnæ operæ merces esse solet.Itaque denarius diurnus dictus est,denarius,qui pro diurno labore pendetur:sicut annuum stipendium,quod pro annua seruitute datur.Græcè autem clarꝰ est,ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν.Vbi i accusatiuo τὴν ἡμέραν,subintelligitur κατὰ, vt sit sensus:ex denario per diem,id est, per singulos dies aut dietim.Cęterum in eo quod dicitur, *An oculus tuus nequam est*, *&c.* notandum quòd oculus nequam iam non accipitur quemadmodum Matthæi 6. & Lucę 11.in illo parabolico Christi sermone: Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Ibi enim oculus nequam dicitur oculus vitiatus.Hic verò oculus nequã pro inuido & illiberali accipitur, id que phrasi Hebræa.Solent enim Hebræi oculum bonum pro animo liberali,& benefico ponere,& malũ pro parco & inuidenti,quod oculus inuidi torqueatur ex alterius cõspecta fęlicitate.Prioris exemplum habetur Prouerbiorum 22.vbi pro eo quod interpres noster rectevertit:Qui pronus est ad misericordiam,benedicetur, Hebræa habent, Bonus oculo,vel,Bonus oculus benedicetur,hoc est,is qui commouetur facile ad misericordiam conspecta alterius miseria.vnde sequitur,De panibus enim suis dedit pauperi.Posterioris exemplũ est Prouerbiorum 23.vbi pro eo quod nos habemus,Ne comedas cum homine inuido, Hebræa habent,Ne comedas cibum oculi mali.Sic & Ecclesiastici 31.cùm Sapiens ab inuidia dehortatur: Super mensam magnam sedisti?non aperias super illam faucem tuam prior.Non dicas, multa sunt quę super illam sunt: Memento quoniam malus est oculus nequam,hoc est, oculus inuidus. Itaque & huius loci sensus est.An tu inuidia cõmoueris ob id quia ego bonus sum;& mea benignitas cruciat tuos oculos?His circa literam annota

tis,ad mysticam parabolæ tractationem secundũ prẽfixũ scopũ deueniendum est.Itaque per parabolam significatur Deum esse veluti patremfamilias,qui vineam habeat,Ecclesiam scilicet sanctorum,quæ in scripturis per vineam sępius significatur,vt, Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes,& plantasti eam, &c. In quam vineam quoquo temporenon cessat vocare promissis prẽmiis,operarios,qui eam excolant. Excolunt autẽ eã,quotquot doctrina,aut vitę exemplo alios ædificant, aut suæ saltem animę curam gerunt, vt fructum bonorum operum edant. Vbi notandũ, quòd in vineam Dei nemo vocetur, nisi vt sit in ea operarius,nec quisquam in eam venire possit, nisi vocetur.Per primò vocatos Iudæi designantur,qui & olim à Moyse tempore vocati fuerũt, & deinde etiam ante gentes Euangelicã prędicationem audierunt:per eos autem,qui hora tertia, sexta, nona,& vndecima vocantur,gentes, quas post Iudæos diuersis vicib. & temporib.non cessat,nec cessabit Deus vocare, quamdiu dies huiꝰ seculi fuerit,in quo licet operari. In his autem notãdum,quàm pulchre exprimatur persona benignissimi patrisfamilias Dei,vt qui nos quærat, excitetque otiosos.Deinde notandum,quòd,quã quam nullo tempore cesset Deus,quos vult,vocare, tamen certis quibusdam temporibus secundum sapientiæ suæ dispositionem vocat efficaciꝰ, & apertius,mittens in signes aliquot prædicatores,ꝙ vitæ mirabili sanctimonia, & doctrinæ claritate mundum ad se trahant:ideoq; rectè intelligitur non proponi in parabola patremfamilias,q̃ semper maneat in foro ad cõducendũ operarios, sed eum,qui certis horis,omnib. tamen,quib.solicito alicui patrifamilias congruere potest,egreditur ad conducendũ operarios.Quod autem primò vocatis certum prętium est promissum cuius spe ad culturam vineæ accesserunt: iis vero, qui postea vocati sunt,non est certum prętium cõstitutum, sed dictum est, *quod fuerit iustum dabo vobis*,recte intelligit̃ significare,Iudæos plane veluti mercenarios Deo seruisse:gentes verò magis illius confisas gratiæ quã Iudæos,propter quod etiam prælatę Iudæis non suo quidem merito sed solo Dei beneplacito significãtur,dũ nouissimi dicuntur à patrefamilias siẽ prælati primis, vt & reciperent ante illos mercedẽ, & mercedem longe excedentem laborem,cum illi tantum pactam,& debitã reciperent.Illo enim significatur, tũ quod gentes ex cauda mutandę essent in caput,primosque habendos,qui nouissimi venerunt in vineam Dei:tum quod mercedem accepturę essent labores longè excedentem,fœlicitatem scilicet vitæ ętternæ,cùm Iudæi tãtum mercedem temporalem eis promissam consequantur.Quanquam ergo in parabola nouissimi,& primi eãdem dicãtur accepisse mercedem,nempe denarium, nõ tamẽ in re per parabolam significata intelligendum nouissimos,& primos eandem accepturos à Deo mercedem,sed hoc tãtum intelligendum est significari quod dictum est:id vero quod non conuenit scopo intento omittendum est,tanquam tantum cõueniens ipsi humano exemplo.Itaque nec inquirendum est quid per denarium mystice significetur,cum non ad hoc tendat parabola, vt intelligamus eos,qui per nouissimos significati sunt,eã dẽ accepturos mercedẽ cũ iis, qui per primos significantur,sed tantũvt intelligamus nouissimos futu

Universidad de Deusto
Biblioteca

futuros in nouissimo die primos, & Dei id benignitate,& beneplacito euenturos sine cuiusquā injuria Non enim ii qui in nouissimo die dicūtur ex primis futuri nouissimi,etiā erūt in sanctorum numero,sed reiecti foras,vt patet ex eo Lucæ loco,vbi hęc sententia etiā ponitur. Sic & Matthęi 5.is q dicitur minimus futurus in regno cœlorū, non vtique erit in gloria regni cœlestis : & cum Matthęi 21.dicuntur Publicani & meretrices prę cessuri Pharisæos in regno Dei non significatur Pharisæos etiam fore beatos,quāquā infra beatitudinem Publicanorum sed Publicanos salutem consecturos reiectis Pharisæis. Quod autem ī parabola primi murmurant aduersus patremfamilias ob gratiam nouissimis factā significat Iudæorum emulationem,& inuidentiā,qua & in principio inuidebant gentes præferri sibi, aut æquari ī gratia Dei , & nouissimo die indignè ferent sibi præferri gētes in fœlicitate,Deo tamen illis interim respondente,& manifestante, gentes sua gratia,& beneuolentia tāto prędio donatas: illis autē non esse cur querātur,cū & ipsi acceperint qđ ipsis promissum fuit , & cuius gratia Deo seruierunt.Hoc enim significat respōsio patrisfamilias, quem notādū est plus gratiæ fecisse illis,qui minus de operib. suis gloriari poterant omnino autem nihil gratię illis qui de operib. & labore suo maxime gloriabantur , nō vt intelligamus magis à Deo coronādos qui minimè sunt operati,sed q in illos Deus benignior sit futurus,qui gratiæ ipsius magis confisi de operibus suis minimè confidunt:illos autē illius gratiæ,qua vita æterna datur fore expertes,qui tantum in propriis cōfidūt operibus. Notandum & illud , quod quanquam merces nouissimorum excessit illorum & aliorū opinionē,nullis tamē merces datur nisi qui operati sunt, nec quisquam operarius sua caret mercede.Hinc ergo & nobis discendum,non debere nos otiosos esse in vinea domini,si velimus beni gnitatem illius in nos experiri,sed strenuè operibus bonis vacandū,nec tamē de his ita cōfidere: vt non magis gratiæ Dei confidamus. Quāquam enim dicta sit hæc parabola potissimū ad significandum gentes prędestinandas Iudęis, simul tamē ī ... ere docemur,eos q hic primas partes tenere .. Ecclesia Dei videntur, plerumque futuros postremos in remuneratione:qui vero multorum& suo iudicio sunt nouissimi,tūc fore primos, vt & nos hinc discamus nosipsos deprimere & diuinæ gratię necessitatē agnoscere.Hęc videtur genuina,& intentioni Christi accommoda parabolę huius tractatio,cui bene cōuenit qđ in fine additur à domino, *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Quo declaratur,qomodo fiat,vt multi primi fiāt nouissimi, nimirum quia etsi sint vocati,non tamē sunt electi:quemadmodū inter operarios vineę,non oēs vocati fuerunt sic accepti, & electi vt visum fuerit patrifamilias suam in illos gratuitā munificentiā effundere.Quoniam autem parabolæ pleręque sic dictæ sunt à domino, vt variis possint modis explicari , & variis possint vsibus seruire,& quia scripturæ fertiles sunt sub eiusdē verbis varia vtiliter significantes,nō est reiicienda cōmunis illa parabolæ huius tractatio,etsi primo & præcipuo domini scopo non ita cōueniat, qua itelligitur significari,hac parabola primos,& nouissimos eadē donandos fœlicitate, nec quicquā istis obfuturum, quod nouissimi sint vocati: aut illis ideo melius futurū,quia primi vocati fuerunt. Secundū quam intelligentiā:per denarium rectè intelligitur ipsa æternæ vitæ fœlicitas,quæ eadem omnibus dabitur,etsi non æqualiter, idq. à procuratore domini vineæ, hoc est , à Christo, qui veluti procurator est regni patris cœlestis, & ad cuius voluntatem, cū aduenier vespera huius seculi,Christus vocabit omnes cultores vineæ paternę ad iudicium suum vt reddat omnibus mercedem vitæ æternæ.Secundum hanc autem parabolæ tractationē dupliciter explicatur,quid significetur per eos, qui diuersis horis sunt à patrefamilias vocati.Quidam enim horas illas diuersas referunt ad diuersas mundi ætates,vt primo mane vocati intelligantur homines ab Adam vsque ad Noe,hora tertia à Noe vsque ad Abraham,hora sexta ab Abrahā vsque ad Moysem, hora nona à Moyse vsque ad Christū,hora vndecima à Christo vsque in finem mundi.cui conuenit quod Ioannes dixit,iam nouissimam esse horā. Alii verò horas diuersas referunt ad diuersas vitę humanæ ætates , vt primo manè vocati intelligantur, qui in pueritia: hora tertia,qui in pubertate Deo seruire cœperunt:hora sexta,qui natura ętate suscipiunt iugum Christi:hora nona, qui iam declinant ad senium:vndecima , qui vltima senectute aut in fine vitæ suę vocantur,quemadmodum latro in cruce.Prior explicatio magis conuenit scopo Christi, quia secundum eā etiam significatur gentes æquandas Iudęis , quod non longè abest ab eo,quod dominus præcipue hic intendit. Posterior vero explicatio magis conuenit narratiōi parabolæ , quia quo quis tardiori vitæ suę ętate vocatur , hoc operatur in domini vinea minori tempore:non autem quo quis in posteriorib. mūdi ætatibus vocatur , hoc minori laborat tempore.Secundū has parabolæ explicationes, per hoc quod primi dicuntur murmurasse aduersus patrem familias,intelligendum est,tātum significari tantam fore Dei gratiam erga gentes, & eos,q in fine vitæ suæ incipiunt rectè viuere, vt hinc secundum humanum morem posset in primis oriri aliqua indignatio,Deum tamen omnibus persuasurum,& ostensurum se nulli facere iniuriā. Reliqua,quæ pro huiusmodi parabolæ faciunt tractatione licet intelligere ex prima tractatione.Non enim etiā secundum posteriores illas explicationes parabolæ, singula sunt curiosè accommodanda rei per parabolam intellectæ,sed quantū conuenit illirei.Quomodo item sententię illę duæ,q parabolam sequūtur,sic explicari possint,vt cum parabola hæreant,vtcunque secundum posteriorem eius tractationem , ex prædictis intelligi satis potest.

Finis Tertiæ Partis Commentariorum,quæ continet explanationem capitum Concordiæ quadraginta vnius,hoc est,Acta tertij anni Christi,vsque ad resuscitationem Lazari.

IANSENII EPISCOPI GANDAVENSIS

COMMENTARIORVM IN SVAM Concordiam, ac totam Historiam Euangelicam.

PARS QVARTA ET VLTIMA,

Continens à Resuscitatione Lazari, ea,quæ ad Passionem,& Resurrectionem Christi pertinent.

LAZAAVS RESVSCITATVR. Ioannis XI.

CAPVT. CII.

ERAT autem quidam languens Lazarus à Bethania de castello Mariæ,& Marthæ sororis eius. Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento , & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes, Domine , ecce quem amas, infirmatur. Audiens autē Iesus dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham,& sororem eius Mariā,& Lazarum. Vt ergo audiuit , quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Iudæam iterū. Dicunt ei discipuli , Rabbi, nunc quæ rebātte Iudæi lapidare,& iterū vadis illuc? Respondit Iesus, Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mūdi videt: si autem ambulauerit in nocte, offēdit, quia lux nō est in eo. Hæc ait,& post hæc dixit eis, Lazarus amicus noſter dormit, sed vado vt à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, saluus erit. Dixerat autē Iesus de morte eius, illi autē putauerunt, quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est,& gaudeo propter vos, vt credatis, quoniā non eram ibi, sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas qui dicitur Didymus, ad condiscipulos, Eamus & nos, vt moriamur cū eo. Venit Itaque Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentē. Erat autē Bethania iuxta Hierosolymā, quasi stadijs quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit quia Iesus venit, occurrit illi. Maria autē domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus, sed & nūc scio, quia quæcūque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Iesus, resurget frater tuus. Dicit ei Martha, Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die. Dixit ei Iesus, Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit & credit in me, non morietur in æternū: Credis hoc? Ait illi, Vtique Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti. Et cum hæc dixisset, abijt,& vocauit Mariam sororem suam silentio dicens , Magister adest , & vocat te. Illa vt audiuit surgit citò,& venit ad eum , nondū enim venerat Iesus in castellum : sed erat adhuc in illo loco vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vidissent Mariam, quia citò surrexit & exiit, secuti sunt eam, dicentes, Quia vadit ad monumentum: vt ploret ibi. Maria ergo cum venisset vbi erat Iesus, videns eum , cecidit ad pedes eius,& dicit ei: Domine si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes , infremuit spiritu,& turbauit seipsum,& dixit, Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine, veni & vide. Et lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi, ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt, Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci† facere, vt hic non moreretur? Iesus ergo rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum. Erat autem spelunca,& lapis superpositus erat ei. Ait Iesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat, Domine iam fœtet, quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus, Nonne dixi tibi, quoniā si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem: Iesus autem eleuatis sursum oculis , dixit , Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me: ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, vt credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamauit Lazare, veni foràs. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus , Soluite eum,& sinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam,& Martham & viderāt quæ fecit Iesus, crediderunt in eum: quidam autē ex ipsis abierunt ad Pharisæos,& dixerunt eis, quæ fecit Iesus.

† nati.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ERAT AVTEM QVIDAM LANGVENS LAZARVS A BETHANIA, &c) Post ea, quæ in Concordia iam posita sunt ex Matthæo, Marco, & Luca, sequitur apud hos tres Euangelistas, quomodo Christus instante paschate ascenderit perfericho Ierosolymam, eamque ingressus sit honorificè insidens asino. Ante quæ iam necessariò inserendum erat caput Ioannis vndecimum, continens historiam resuscitationis Lazari, & secessum Christi occasione inuidiæ ex miraculo natæ. Nam ante ea, quæ ex tribus aliis Euangelistis iam sunt posita, non potest videri contigisse hæc resuscitati Lazari historia, cum & hanc circa pascha cõtigisse testetur Ioannes, & post ascensum, illum in Ierusalem, cuius reliqui tres meminerũt Euãgelistæ, certum est eam non contigisse, cum & Ioannes eum ascensum mox postresuscitationem Lazari contigisse commemoret. Hancautem resuscitati Lazari historiam, cum sit celeberrima, reliqui tres prætermisisse videntur ea de causa, quòd sit dium illis fuerit commemorare ea potissimum quę post traditum Ioannem Dominus fecit, & docuit in Galilæa, adeo vt nihil apertè dicant eum egisse, vel docuisse in Iudæa, nisi quæ paucis diebus ante mortem ipsius commemorant gesta in Ierusalem. Itaque nec narrauerunt miraculum aquæ conuersæ in vinum, nec miraculum aut paralytici, de quo Ioan. 5. aut cæci nati. Ioannes autem post eos scribens, ea potissimum prosecutus est, quæ contigerunt antequam Ioannes in carcerem mitteretur, & quæ in Iudæa diuersis vicibus cõtigerunt. Cæterum Dei dispositione factum est vt celeberrimũ hoc Christi miraculum circa imminens mortis ipsius tempus fieret, nimirum vt sicut illud impiis Iudæis occasio esset accelerãdæ mortis ipsius: ita Apostolis & omnibus fidelibus recens & efficax esset munimen contra imminens crucis scandalum, & futuram eius post triduum resurrectionem faceret credibiliorẽ. Per hocenim quod dominus non tantum recens mortuos suscitauit, sed & eum qui quatriduanus fuit in sepulchro, credibilius factum est ipsum etiam post triduum resurrecturum, & resurrexisse. Habet autem historia in hunc modum, *Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello scilicet* aut potius vico *Mariæ & Marthæ sororum eius*. Porro incertum an Bethania dicatur castellum Mariæ & Marthæ, quod hæ sorores fuerint vici huius aut pagi dominæ, an quòd illinc essent oriundæ, quomodo & cap. 1. Ioanes Bethsaidam vocat ciuitatem Andreę, & Petri. Quoniam autẽ plures fœminę erant nomine Maria, ne erraremus in nomine, ostẽditur quę fuerit Maria de qua loquitur, ex notissima actione: *Maria autem*, inquit, *erat quæ vnxit dominum vnguento, &c.* Quod etsi D. Augustinus dictum putat de ea vnctione, quam Lucas scripsit cap. 7. quę cum hęc gererentur, erat pręterita, verisimilius tamen est Euangelistam respexisse ad vnctionem, quam sequenti cap. eisdẽ verbis describit, vt dictum est circa cap. 7. Lucę in cap. Concordiæ 48. Sequitur, *Miserunt ergo sorores eius ad eum*; bene scilicet de eius benignitate ob familiaritatem cõfidentes. Quod enim non ipsæmet dominum accesserint, effecit nõ contemptus, aut neglectus, sed partim fiducia ex ipsius per specta benignitate collecta, partim quia à luctu, & cura fratris detinebãtur. Nihil autẽ per eũ, qui missus est, precantur, sed tantum fratris ægritudinem exponunt, dicentes tantum, *Ecce quem amas infirmatur*; hoc ipso declarantes & quam reuerarentur Dominum, & quantum de eius benignitate confiderent, vt quæ nõ dubitabant quin pro sua in omnes humanitate amico perichitanti succurreret, si vel tãtum amici periculum resciret, & non rogaretur etiam. Non dicunt autem, Ecce frater noster infirmatur; sed, *quem amas*; nimirũ non nitentes propriis aut Lazari meritis, sed tantum amori & beneuolẽtiæ Christi, neque suorum meritorũ intuitu, sed amicitiæ iure ipsum prouocantes verecunde ad subueniendum, proinde oratione efficacior fuit huiusmodi simplex significatio, perinde enim est ac si dixissent, vt habet Augustinus: Sufficit vt noueris, non enim amas & deseris. *Audiens autem Iesus dixit eis*; *Infirmitas hæc non est ad mortem*. Quamquam enim mors secutura esset, dicit tamen eam nõ tendere ad mortem, siue quòd mors illa nõ esset sibi mors, sed veluti soamnus: siue, quod in idem redit, quia infirmitas illa non perductura erat Lazarum ad mortem talem, qualem sorores metuebãt, & qualis esse solet hominum mors, in qua scilicet maneret. Aut quanquam mors fuerit secuta, dicit tamen non esse immissam ei infirmitatem ad mortem, quia ille non fuit præcipuus finis immissę, aut permissæ infirmitatis, sed ille, qui sequitur, vt scilicet per mortem ipsius Deus glorificaretur. Si enim finem rei spectauerimus, nempe quòd surrexerit quatriduanus, merito dicemus non fuisse immissam illi ægritudinem ad mortẽ, sed pro gloria, inquit, Dei. Idque explicãs subdit; vt glorificetur filius Dei per eam quo vel manifestè significauit se deum esse, cùm pro eo quod dixit, pro gloria dei, explicãdo subiicit, vt glorificetur filius dei; aut si nomẽ dei, cùm dicit; pro gloria dei; accipiatur pro persona patris iam significatur saltem eandem esse patris & filij gloriam, ac proinde & eandem substantiam. Nã, quorum est vna gloria, eorum necesse est eãdem etiam esse substantiam. Porrò hac responsione obscuriori dominus & consolatus est missos nuncios, vt verbis eius confirmati abirent ad Lazari sorores, & prępararunt animos discipulorum ad futuri miraculi magnitudinem, declarando se consciũ eorum quæ euentura erant. Ne autem quis existimaret dominũ tardasse accedere Lazarum, & annuęre precibus sororum, quòd parum eis esset affectus, di excludere volẽs Euangelista, subiicit, *Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius, & Lazarum*; ob eximias scilicet eorum virtutes. Id verò & ob id rectè intelligitur additum ab Euangelista, ne putaremus iustorum infirmitates diuinæ iræ semper esse indicia, nec quis grauatim ferret si etiam deo amici morbo teneãtur, aut ad tempus videantur à deo negligi. Postquam ergo Euangelista lectoris animum præmuniuit his verbis, subiungit, *Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco*; in quo scilicet erat, (Græca enim habent; mansit in quo erat loco) *duobus diebus*, non quidem negligens amici periculum, sed expectans maius edendi miraculi argumentum, vt scilicet eum tunc resuscitaret, quando nemo negare posset mortuum, nemo etiam eius resuscitationem speraret. Sicut autem non quia non amabat, aut quod sibi timeret, sed propter maiorẽ gloriæ dei illustrationem distulit adire ægrum: ita cum iam tempus erat edendi miraculi, mox instituit iter in Iudæã, atq; ad illud

suscipiendum præmonuit iam discipulos, cum id non ita alias fecisse legatur, vt, quoniã veluti homo sibi metuens declinasset Iudæorum furorem, declararet modò, se eos non metuere, ac trepidationem ex discipulorum suorum animis tolleret, ne turbarẽtur repentina abitione in regionẽ, quã timebant, ideoque quanquam ad Lazarum resuscitandum pergeret, nõ dicit tamen in principio hanc suæ profectionis causam, sed, *Eamus*, inquit, *in Iudæam iterum*. Discipuli autem, audito nomine Iudææ, ac ab illa tum Domino, tũ sibiipsis metuentes, (nondum enim acceperant spiritum sanctum, quo & mortem contemnere possent, & dignam de Iesu habere opinionem) dicunt ei, *Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc?* verbis quidem præ se ferentes quasi pro domino solùm essent soliciti, cùm non minus sibi timerent.

RESPONDIT IESVS, NONNE DVODECIM SVNT HORAE DIEI? &c.) Locus iste valde variè tractatur, quod obscurum sit, quorsum hæc sint dicta. August enim illo, *Nonne duodecim sunt horæ diei*; intelligit Dominum significare se esse diem, duodecim autem Apostolos esse delectos, veluti duodecim horas diei, & proinde illos debere potius se sequi, quàm suo consilio vellẽ præire, quemadmodum horæ diei seruiunt ac diem sequuntur, vt his verbis intelligatur domin⁹ redarguere Apostolos, quòd quasi consilium dare voluerint magistro euadendi mortem, quemadmodum & Petrum suprà redarguit à morte auocantem. Iam quod sequitur, *Si quis ambulauerit*; intelligit à domino dictũ ad significandum Apostolos meritò ipsum sequi debere, quod sic non sint passuri offendiculum aliquod aut nocumentum. Chrysostomus & Theophyl. dissimulantes satis illud; *Nonne duodecim sunt horæ diei*; illud quod sequitur, *Si quis ambulauerit, &c.* bifariam accommodant proposito domini, aut vt significetur, nihil esset timendũ iis, qui in luce bonorum operũ agunt nullius flagitij sibi cõscii. aut quòd cum qui in luce corporali ambulãt non formidant casum, multo minus sit formidandum iis, qui in luce spirituali cum Christo ambulant. Quidam post Nicolaũ Lyram intelligunt dominum per illud, *Nonne duodecim sunt horæ diei*; significasse, fieri posse & spem esse animos Iudæorũ iam esse mutatos, quòd sicut sunt diuersæ diei horæ, sic frequenter etiam in vno die animi hominum non minus instabiles quàm dies, mutentur, existimantque vulgare istud fuisse tempore Christi prouerbium, quemadmodum & nunc passim eo vtimur, cum verisimile sit ex hac istius loci intelligẽtia adagium hoc iam profectum esse. Quidam intelligit per illud, Nonne duodecim sunt horæ diei, significari nondum adesse tempus mortis iuxta id quod suprà dixit apud Lucam; Hodie & eras oportet me operari, & tertia die consummor; vt perinde sit ac si diceret, Sicut dies suas habet horas, neq; finem suũ habet priusquàm omnes eius horæ impleãtur, nec hominũ arbitrio fit breuior aut longior: ita & ego tempus habeo pręscriptũ, quo debeam negotium meum peragere, quod nullius malitia potest anticipari, ac proinde non est quod mihi metuatis. Huic intelligentiæ bene cõnenitis sensus, quo in sequẽtibus, teste Theophylacto, quidã per diem intelligunt tẽpus ante passionem: per noctem vero, tempus post passionem, vt intelligatur significasse Dominus non esse Apostolis periculum, quamdiu cum ipso in carne agerent, sed per eius præsentiam immunes fore ab omni iniuria: periculum autem illis fore, cùm ab illis ablatus fuerit, quando ab impiis multa mala passuri erant. Itaque per illud; Nonne duodecim sunt horæ diei; significat sibi non esse periculum ante tempus, per sequentia Apostolos prosse ipsis etiam metuentes, securos facit. Loquitur autem suo more Dominus allegoricè, per rerũ corporaliũ similitudinẽ docens, quę erant suo proposito accõmoda, & sic docẽs ea, vt tamen suis quibus vtitur generalibus sentẽtiis etiam ea doceat, quæ nos instruãt. Illud enim, si quis ambulauerit in die, &c. etiã hoc significat quodalibi dicit. Qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitæ, videlicet, quòd qui Christum spiritualiter fuerint secuti, liberi sint futuri ab offendiculis spiritualibus nempe vitiis: quemadmodũ Apostoli, quamdiu corporaliter cum ipso versabãtur, eius præsentia ab omnibus malis corporalibus præseruabantur. Postquã autem hoc sermone non minus Apostolis metũ excussisset, aut mitigasset, aperit eis profectionis suæ causã, dicens, Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem illum. Quibus verbis ostendit & necessariũ esse suum in Iudæã aduentum, cum dicit: Amicus noster, & nõ esse Apostolis metuendũ ab ingressu Iudææ, quod non adiret eã ad prædicandum Iudæis, eosque increpandum, sed amici causa. Mortem autem vocat somnum, quod ab ea tanquã à sommo mox esset Lazarus excitãdus: nã & omnium hominum mors in scripturis somnus vocatur, ob futurã omnium resuscitationem, ideóque tropicè potius quàm apertè loqui voluit, vt ruditatem discipulorum exerceret, & ad agnitionem potentiæ suæ excitaret. At discipuli præ ruditate nõ intelligẽtes, quod dicebatur, & præ metu Iudæorum vndiq; venãtes occasionem abscindendi causas profectionis; Domine, inquiunt, si dormit, salu⁹ ergo erit, nec opus est vt illius causa tu te manifesto obijcias periculo. Solet enim ĩ ęgrotis somnus esse redituræ sanitatis argumentũ. Tũ Dominus non seuerè quidem increpauit eorũ in intelligendo tarditatẽ, cùm absurdum satis esset intelligere ipsum locutũ de vulgari somno, (nam quis itinere vnius diei proficiscatur, vt quemprã è somno excitet?) sed benigne aperuit quod dixerat obscurius, declarans nihil sibi esse incognitũ; Lazarus, inquit, mortuus est. Nec iã adiecit, vado vt resuscitem eum, modestiam scilicet vbiq; in verbis seruans, & nos seruare docẽs. Addidit autem, & gaudeo propter vos vt credatis, quoniam non eram ibi. Vbi notandum, eam partem; quoniam non eram ibi; non esse construendam cum verbo, credatis, sed cum verbo, gaudeo, vt sit sensus: Propter vos gaudeo me ibi non fuisse, vt credatis, hoc est, vt fides vestra ĩ me cõfirmetur, crescat, & augeatur. Sic enim vt annotauit D. Aug. hic debet exponi illud; vt credatis. Nam alioqui iam credebant Apostoli, sed fides eorũ augenda erat ex absentia Christi, primùm quia audiebant eum nunciantem ea contigisse, quæ à nemine dicerat. Deinde, quia, si Dominus adfuisset, aut nõ fuisset mortuus Lazarus, sed eum Dominus mox curasset; aut, si fuisset mortuus, mox eum resuscitasset, & non fuisset tantum miraculum, quantũ iam fuit, cum quatriduanum resuscitauit. Dicẽte

Universidad de Deusto
Biblioteca

autè Domino ad Apostolos ; *eamus ad eum* ; Thomas videns iam firmiter decretum esse domino proficisci in Iudæam , dixit & ipse ad discipulos: *Eamus & nos* , *vt moriamur cum eo*. Legendum enim esse, vt moriamur non autem, & moriamur & Græca docèt & Latina examplaria antiquiora. Porrò Beda istud dictum putat à Thoma, ex magna animi constantia, qua paratus mori cũ Christo etiam socios sit hortatus vt irent, & si necesse esset etiam morerentur cum Christo. Verùm probabilius est.quod habet Chrysostomus , Thomá istud dixisse,eo quod præ aliis imbecillior esset& magis incredulus.Diffidebat enim,quòd non offenderent , quanquam id Dominus eis promisisset. Et sane vbique vbi Thomæ fit mentio , satis notatur eius tarditas, & incredulitas.Non tamen B intelligendum videtur, quemadmodú vult Theophylactus,his verbisThomam voluisse dehortari à comitatu,sed tantum indicare certũ periculum quod metuebat,in hũc sensum, Quando omnino visum est Domino ire in Iudæam, eamus & nos, sed scientes quòd cũ ipso simus morituri. Quòd si respiciamus verba Christi quæThomas repetit ex parte , apparet cùm dicitur ; *moriamur cum eo*, relatiuum,*eo*, magis referte Lazarum quàm Christum.dixerat enim dominus,Eamus ad eum, Lazarum scilicet.Itaque cùm infert Thomas,*Eamus & nos*, sensus est, Eamus & nos ad eum, vt moriamur cum eo scilicet Lazaro mortuo , hoc est, C accedamus& nos ad mortuum Lazarum, vt cum mortuo etiam moriamur.Proinde non tantũ diffidebat ipsos secundũ domini promissionẽ præseruandos ab offendiculo,sed & Lazarum posse à morte resurgere,quemadmodum postea præ aliis magis dubitauit de Christi resurrectione , vt vel ob id potissimũ Ioánes de Thoma istud hoc loco cõmemorauerit, qui de eiusdem diffidentia circa resurrectionem Domini peculiariter erat scripturus.Hic itaque admirãda rursum domini benignitas , qui tantam imperfectionem ad tempus D in discipulo tulit sine reprehensione. Cæterùm circa illud , *Nonne duodecim sunt horæ diei* , quæri potest,quod ad literam attinet , quomodo dominus dicat duodecim esse horas diei,cùm dies quãdoque plures,quandoque pauciores habeat.Non enim sufficere videtur,quod quidam dicunt istud à domino dictum circa æquinoctium , quia circa Pascha,cum dies duodecim habet horas per vniuersum orbem. Nam ita istud dominus dixit absolutè,quasi semper dies tot habeat,&non plures horas: sed & alibi assignat diei duodecí horas, vt in parabola præcedente de operariis in vineam conductis. Itaque quidã non improbabiliter existimat horas apud Iudæos fuisse inæquales, sic vt semper inter ortum,& occasum intercesserint ho E ræ duodecim,& nox siue breuissima, siue longissima totidem horis fuerit distincta. Aut dicendũ est, quod in Iudæa ferè semper dies habet duodecim horas æquales, vt ob id dixerit dominus absolutè , *Nonne duodecim sunt horæ diei*, Distat enim Iudæa triginta aut paulò amplius gradibus ab æquatore, proinde dies longissimus illis non excedit multum quatuordecim horas, & breuissimus ferme decem saltem horas continet.

VENIT ITAQVE IESVS , ET INVENIT EVM QVATVOR DIES IAM IN,&c.) Quatuor isti dies varie numerantur. Chrysostomus enim primum diem mortis intelligit fuisse A eum quo nuntius venit ad Iesum, significans Lazari infirmitatem:& quartum,eum quo post duos dies, quibus in eodẽ loco manserat, Dominus ac cessit Bethaniam.At,quoniã dicitur Lazarus non tãtum mortuus quatuor dies,sed deprehensus habuisse quatuor dies, in sepulchro, nec verisimile sitetiã ea die Lazarum fuisse sepultum, qua nuntius venit ad Iesum,melius Euthymius intelligit mortuum quidem fuisse ea die, qua nuntius Christum adiit , duos autem dies sepulturæ fuisse eos quibus dominus mansit in quo erat loco, tertium fuisse quãdo dixit discipulis:Lazarus mortuꝰ est; quartum verò,cum aduenit Bethaniã. Caietanus non improbabiliter putat, tum primùm mortuũ fuisse Lazarum, cũ dominus dixit discipulis suis eum esse mortuum, vt duobus diebus quibus mã sit in quo erat loco,expectauerit ipsius mortẽ,ac deinde itinere quatuor vel trium dierum venerit in Bethaniã.Vt vt est, incertum est,quo die mortuus,vel sepultus fuerit Lazarus:hoc certũ,quod in monumento quatriduanus fuerit , cum dominus appropinquaret Bethaniæ.Hanc Euangelista dicit non longè fuisse àIerusalem,nempe tantùm stadiis quindecí, hoc est, duobus circiter miliaribus Italicis. Nam octo stadia faciunt Italicum miliare,quod scilicet continet millepassus.Idq; ideo commemoratEuangelista vt indicet propter loci vicinitatem mortem Lazari iam facilè cognitam C fuisse in Ierusalem , & loci vicinitatem fuisse occasionem , vt multi ex Ierusalem conuenirent ad consolandũ sorores mœstas , deo ita disponente, vt mors multis esset cognita,& miraculũ multos haberet spectatores,nec posset aut mors , aut resuscitatio Lazari negari.Indicans ergo Euãgelista quorsum descripserit loci distantiam, subiungit; *Multi autem ex Iudeis venerant ad Martham & Mariam , vt consolarentur eas de fratre suo;* vnde satis apparet sorores has diuites fuisse,& nobiles,multisque etiam ob virtutem charas. Porro quòd Martha & prior audiuit aduentũ domini,&, non admonita sorore,illi occurrerit, in eausa esse potest,quòd ipsa solita sedulitate,&sollicitudine ob ambularet.Nam ideo de Maria dictum peculiariter videtur, quòd domi sederit. Vnde cùm ad eã primò delatus esset aduentus Christi,non admonita sorore,siue quia festinabat præ nimia cupiditate videre Iesum,siue ne sorore etiam exeũte tumultum concitarent, qui ad consolandum venerant,sola occurrit Iesu,flebilique,ac mœsta voce dicit,domine, si fuisses hic,frater meus non fuisset mortuus;quasi dicat, Scio enim quod pro tua potentia, tum benignitate,facilè morbũ dicto depulisses.His autè verbis etsi testaretur certam,& non vacillantem fiduciã potentiæ,& bonitatis ipsius;tamen etiam declarauit,nõdum perfectam se de Iesu habere opinionẽ, vt quæ putauerit absentiam eius causam fuisse mortis fraternæ,quasi non & absens curare potuisset,si voluisset.Nondum enim credidit esse deum, sed hominem , eximiè tamen aliis præcellentiorem, quod & patet ex iis,quæ subiicit , Sed & nũc scio quia quæcunq; poposceris à deo,dabit tibi deus. Non enim dicit,faciés,quæ voles, sed, quicquid poposceris accipies,quasi oratione illi opus esset ad edendum miracula, quemadmodũ aliis sanctis hominibus. His autem verbis significauit senec plano desperare fratris resuscitationem, nec tamẽ satis confidere futuram. Scio, inquit, & nunc,quia quicquid

quicquid poposceris,impetrabis,etiam si mortuo & sepulto vitam poposceris,sed vtrum petiturus sis nescio,quia nec si petere cõueniat,aut peti possit,scio.Conceperat enim aliquá spem ex responsione Christi nuntio data , &tamẽ ob mortis diuturnitatem dubitabat, nũ fratris resuscitatio tale quid esset,quod peti posset,aut conueniret aDeo. Modestiæ autem & reuerentiæ fuit,quòd non dixerit,si possibile est,aut fieri cõueniat,rogo,vt velis,& petas à Deo,iudicio scilicet Domini cũcta subiiciens, ac de eius benignitate tantopere confidens,vt nõ dubitaret fratrem suscitandum, si id à Deo peti posset, aut conueniret. Quoniam ergo imperfecta erat fides,& vacillans fiduciaMarthæ,vt & fidem eius perficeret, & fiduciam confirmaret,ac mœstam consolaretur , primùm dixit ei; *Resurget frater tuus*. Non dixit,resuscitabo fratrem tuũ; tam quod vbique Dominus vitaret sui ipsius iactantiam,ac modestiam verborum sectaretur: tum quia paulatim volebat animũ Marthæ ad miraculi fidẽ & spem exercere.vnde nec dixit, resurget moxvel modò.Itaque quia medium erat & ambiguum quod dixit , *resurget* , Martha , quæ quod mistere,& trepidè sperabat euentutum,etiã timebat,ne nõ eueniret. Scio, inquit, & resurget eo tẽpore quo omnes resurgemus ,nempe in nouissimo die. Verebatur enim ne,quemadmodum C nuntiis respondens morbum non esse capitalem, ambiguo responso fefellisse videbatur : ita nunc quoque in illius dictis aliquid lateret,quod spem illius eluderet,vnde hoc suo respõso veluti extorquere studuit, de qua resurrectione Dominus loqueretur.Iesus itaq; quo paulatim ad maiora proueheret mulieris huius de se fiduciã,& opinionẽ, & solito suo more arripiens occasionem docendi spiritualia,propter quę operabatur corporalia miracula , *Ego sum*, inquit , *resurrectio & vita*, hoc est fons,& auctor resurrectionis & vitę. Non solũ autem se resurrectionem dicit,sed etiam vitam,tum vt intelligamus eum nõ loqui potissimũ de resur rectione cõmuni etiam impijs,sed ea quæ propria D erit iustorũ & fidelium,quam supra cap 5. Ioánis vocauit resurrectionem vitæ: tum quia nõ tantũ mortuis in se credentibus sit vitam largiturus in resurrectionis tempore,sed & in præsenti tempore vitam eis largiatur æternam. Proinde resurrectionem se vocat & vitã nõ quatenus Deus solùm,sed quatenus Deus simul & homo.Sic enim fidelibus auctor est & in futuro seculo resurrectionis vitæ, & in præsenti vitæ spiritualis.Vnde declarare volens quod dixit,subiicit ; *Qui credit in me , etiam si mortuus fuerit*, morte scilicet corporali, *viuet* , non solum quia post mortem corporis viuet in anima fœliciter,sed etiam quia tandẽ secundum corpus resuscitabitur ad vitam beatam,quę sola verè vita E est.Et omnis qui viuit adhuc in carne,& necdum mortuus est secũdum corpus,si credit in me, non morietur in æternum,quia habet iam in se manẽtem vitã æternam,quæ per mortem corporis non eripitur,& qua fit vt mors corporis nõ tam mors sit dicenda,quàm somnus,vt pote à qua homo sit resuscitandus ad vitã His ergo ostenditDominus se non tantum esse resurrectionem,sed esse resurrectionẽ vitæ,nec simpliciter esse vitam, sed vitã beatã & æternam. Ostendit item his ipsi Marthæ se non,sicut illa existimauit,opus habere alio adiutorio,nec precibus sibi impetrandam esse mortuorum resurrectionem, quemadmodum sanctis A aliis,vt pote qui fons esset vitæ & resurrectionis. Et rursum illi significat quod quemadmodum ratione fidei in nouissimo die omnes fideles etsi mortuos est viuificaturus,imo omnibus illis iam vitam æternam largitur,etiam potest modò mortuum Lazrum resuscitare, si illa hoc credere potest. Vnde & de fide eius scisciatur subiungens, *Credis hoc?* significans si quæ dicta sunt crederet, facile eam posse & fratris credere futurã resuscitationem, ac fide illam maximè impetraturã fratris resurrectionem, quemadmodum fide in Iesũ fideles consecuturi sunt in nouissimo die beatam resurrectionẽ.Rursum illud ex verbis domini notandum,quo fine inter alias causas Lazarum aut alios mortuos resuscitauerit,nempe vt ex eo intelligeremus ipsum esse authorẽ speratæ resurrectionis& de fide atq; vitæ.Id enim satis significat,cùm occasione futurię in Lazaro resurrectionis temporalis , disserit de futura per sebeata resurrectione Porrò de fide sua requisita, Martha cùm non satis intelligeret sermonem domini, & tota intenta esset reuiuiscuro fratri,non admodum aptè respondit ad sermonem Iesu , sed tamen in genere professa est quàm magnificè de eo sentire. Vtique,inquit, Domine,credo sic esse vt dicis. Credebat enim in genere ea vera esse,etsi non perspiceret dictorum intelligentiam.Et addidit,*Ego credidi, quia*, id est, quòd *tu es Christus filius Dei viui* , *qui in hunc mundum venisti*.Vbi notandum , quod per præteritum dicat, *credidi* , vt significaret se iam olim hoc credidisse,aut credidi,pro præsenti, credo , positum est. Nam , vt admonuit quidam,in verbis ad affectum pertinentibus præteritum tempus apud Græcos vsurpari solet loco præsentis ; ἐχάρην,gauisus sum pro gaudeo,*Metuit*,timui ,φθάσας, speraui pro spero.Iam illud ; *qui in hunc mundum venisti* ?(pro quo Græcè est, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος,)rectius sic versum fuisset;qui in mundũ venturus erat,quemadmodũ dictum est Ioan.capit.6. vbi eadem est oratio. Significare enim voluit se credere illum esse Messiam ipsum,qui iam olim à Iudæis expectatus fuit venturus in mundũ , hoc est,mundo exhibendus. Nostra autẽ litera sic est intelligenda:Ego credidi te esse Christum illum, qui cùm iamdudum fueris expectatus,iam à Deo missus venisti in mundum , hoc est, mundo exhibitus es. Nõ enim est verisimile Martham tum intellexisse & credidisse Christum venisse in mundum , quomodo nos iam credimus , quia scilicet cum prius fuisset in sinu patris,assumpta humana natura , hominibus & mundo factus est visibilis: sed simpliciter,quia mundo esset exhibitus,vtpote quem necdum credidit esse deum , quanquam filium dei vocet:sed quomodo Iudæi credidêrunt Messiam fore & appellandum filium Dei, ob eximiam ipsius præ reliquis hominibus excellẽtiam Per hoc autem quod dicit Martha ; Ego credidi; intelligit D. Augustinus eã significare voluisse se credere ipsum etiam esse resurrectionem, & vitã, & cætera quæ de se dixit dominus. quasi diceret, Quando hoc credidi quòd filius dei es , credidi etiam quod tu es resurrectio,& vita,& quod qui credit in te,non moriatur in æternum.Rectius tamen cum Chrysostomo dicitur Martham non intelligentẽ satis verba Christi,& morte fratris consternatam,respondisse aliud,quàm fuerat interrogata,sed id tamen respondisse, quo significans quàm magnifice de illo sentiret, significaret etiã

Universidad de Deusto
Biblioteca

in genere se credere quicquid ille astruxet. A

ET CVM HOC DIXISSET, ABIIT, ET VOCAVIT SOROREM SVAM SILENTIO, &c.) Verisimile est Martham iussam à Domino vocare sororem, quanquam id breuitati studens, prætermiserit Euangelista. Id enim satis intelligendum relinquit, tum ex verbis Matthæ dicentis, *Magister vocat te*; quanquam secundum Theophylactum intelligi posset Martham dixisse magistrum vocasse, quod eius aduentus, & presentia, realis quædam fuit vocatio: tum ex eo quòd dicat Dominum post abitum Matthæ manssisse in quo erat loco, vsque ad Mariæ aduentum, nimirum, quod eam quam vocari iusserat expectaret. Abiit ergo, vt iussa erat Martha (alioqui enim indecorè se à Domino subtraxisset, *& vocauit sororem suam silentio*, B hoc est, clam, ac suppressa voce (Græcè enim est λαθρα, id est, clanculum, proinde impropriè hic accipi debet silentium, quis enim vocare potest & loqui silentio?) dicens; *Magister adest, & vocat te.* Quibus verbis intelligere licet, quantâ Iesus apud has sorores haberet auctoritatem, vt quę sic eum nomine magistri notarent, quasi præter eum nemo esset magister, nèpe quòd hunc solùm sequerentur magistrum: Porro clam sororem vocauit Martha forte ne circunsedentes Iudæi quorum plerosque sciebat iniquiores esse Iesu, impedirent eam vt nõ accederet dominum. C Et nihilominus diuina sic factum est dispensatio ne vt nec dominus videri posset miraculum ambisse, eamque ad miraculi spectationẽ euocasse, & Iudæi etiam nescij & vel inuiti iusserẽtur tãti miraculi testes, quibus nisi cum ea sunt egressi, putantes ipsam accedere plorãdi gratia sepulchrum vt eius luctum temperarent: alioqui forte non egressuri, si eam præscissent occurrere Iesu. Vt ergo Maria audiuit sororis nuntiũ, surrexit subitò, ac sine omni dilatione: vnde intelligere licet eã prõ nomini aduentum ignorasse, & rursum quanto dilectionis feruore dominum prosequeretur, quę D neglectis omnibus Iudæis, circumsedentibus eã consolationis gratia, celeriter ad dominum concessit, tanquam eum qui se vnice posset cõsolari, venientsque ad eum non expostulat cũ eo, quemadmodum nec Martha, quod rogatus non venerit sanaturus, quẽ amabat, cum extraneos plerosque & ignotos lubẽs adire soleret & sanitatis munere impartiri, nec aliquid remittit de solita reuerentia & honore, sed vt erat feruẽtior in dilectione quam Martha, nihil reuerita turbæ præsentiã cecidit ad pedes eius, ad quos se quandoque peccatorũ impetrasse remissionem meminerat, & vt luctus erat plena, lachrymabili voce nihil aliud quam deplorauit fratris & suam calamitatem, dicens quemadmodum Martha, domine, si fuisses E hic, frater meus nõ esset mortuus. Nec addidit alia cum Martha, fortè quod lachrymarum copia vocem interciperet, & prohiberet vlterius proferre quæ in animo habuit.

IESVS ERGO VT VIDIT EAM PLORANTEM, ET IVDAEOS QVI VENERANT CVM.) Cùm videret dominus Mariam totam esse in luctu, Iudæos item qui cum ea aderant, humanitatis & cõpassionis affectu vnà flentes, non reprehendit quidem eorum ploratũ, sed nec philosophatus est cũ Maria, quemadmodum fecerat cum sorore, cui remota turba fuerat colloquutus, neque quicquam pollicetur, quum iam tẽpus adesset re præstandi, qđ erat Marthæ pollicitus, quam sorori indicasse verisimile erat, qđ à Domino audierat. Itaque commotus, & victus pijs Mariæ lachrymis, quæ olim peccatorum ab ipso impetrauerant remissionem, sese accingit ad miraculi perpetrationem, ac primùm quidem infremuit spiritu, ac turbauit seipsum. Vbi notandum, D. Chrysostomum per illud; *infremuit spiritu*; intellexisse significatum esse, Dominũ arguisse & cohibuisse affectum suum, ne nimis in tristitiam, & lachrymas laxaretur, ita vt per spiritũ intellexerit affectũ turbationis quã dominus concepit ex conspectis Mariæ lachrymis quẽadmodum explicauit Euthymius Chrysostomi sectator. Sic enim habet Chrysostomus; Lachrymatur & perturbatur. Notat enim lachrymas excitare, & affectũ arguere. Illa enim particula, infremuit spiritu; motũ illum cohibuisse signat. Et post hunc Euthymius, Infremuit spiritu, hoc est affectũ cohibuit, ipsum reprimens, torueè & austere præ turbatione intimus est, ne cum lachrymis interrogaret. Nam spiritus dicitur hic turbationis affectus. Verum secundum hanc intelligentiã Græca quæ habent ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι, vertenda essent per datiuũ infremuit spiritui scilicet suo, hoc est indignabatur suo affectui humano, arguens eum & cohibens: quomodo Marci 14. idem istud verbum cõstruitur cum datiuo, ἐβριμῶντο αὐτῇ, id est, fremebant aduersus eam, vel in eã. Significat autem verbũ ἐμβριμῶμαι cum datiuo minanter mando, acriter & velut iratundè comminor. Hanc ergo, significationem secutus D. Chrysostomus, & datiuum τῷ πνεύματι, intelligẽs esse datiuum proprium verbi, cum quali constituit apud Marcum prædictum hic intellexit sensum. Theophylactus autem itidem post Chrysostomũ per verbum, infremuit, intelligenes significati Dominũ cohibuisse suam turbationem, datiuum tamen τῷ πνεύματι accipit, vt sit datiuus instrumenti, reddẽdus Latinis per ablatiuum, & spiritum accipit pro spiritu sancto, aut, quod in idẽ redit, pro ipsa diuinitate Christi, vt significetur ipsum per spiritũ sanctum aut diuinitatem suã acriter humanæ naturæ comminatum eamq; cohibuisse. Sic enim habet Theophylactus, Ad lachrymas qdem natura mota est, & cohibebatur propter Martham flentem, & illam & eos, qui aderant. dominus autem infremit in affectionem spiritu, hoc est, increpat per spiritum confusionem. & cohibet illã. Et sic rogat vt non cũ vlulatu esset interrogatio. Quia enim contristatus fuit, (homo enim erat vere, & vt credibilis esse humana natura, permisit illi proprũ operari) asperè tractat carnem, increpatque eã spiritus sancti virtute. Hæc ille. Meminit huius itelligentiæ & Euthymius. At quod per verbũ, *infremuit*, non significauerit Euãgelista huiusmodi affectus cohibitionẽ, quẽ significatũ hic itelligunt Chrysostomus, & Theophylactus, satis patet ex eo, qđ adiitur; *& turbauit seipsum.* Cùm enim dicatur, infremuit, & turbauit, satis significatur fremitum illum, & turbationem ad idem tẽdisse, imo illos & turbauit seipsum; omnino videtur Ioannes voluisse declarare, & exponere illud quod dixit, *infremuit spiritu*; vnde postea idem Dominum fecisse dicens, tm dicit: Iesus ergo rursum fremes in semetipso; nec addidit; *& turbauit semetipsum.* Pro inde simplicius fuerit per hoc qp infremuisse dicitur, itelligere i se excitasse, & passũ fremitũ, & turbationem quandã: datiuus autem τῷ πνεύματι A reddendus per ablatiuum, vel potest accipi vt sit instrumenti casus, & significetur Dominum per suum spiritum aut per spiritum sanctũ infremuisse, vt intelligamus eum non inuitum passum huiusmodi passionem, sed sponte in se excitasse, & à recta ratione professisse, quod, conuenit cum eo quod sequitur; & turbauit seipsum; vel potius accipiendus est, vt significet partem i qua huiusmodi fremitus & turbatio facta est, & sit sensus in fremuit in animo suo, & in corde, sic tamen vt interiorem illam veram turbationem etiam externo gestu testaretur. Hoc enim cõ enitcum eo, quod infra dicitur; *fremens in fremetipso.* Itaque quo intelligeremus fremitum hunc non fuisse fictum sedex vero animi dolore profectum, spiritu & animo infremuisse dicitur: ne autem putaremus eũ inuitum passũ huiusmodi affectionem, quemadmodum nos, additur: & turbauit seipsum, non autem, & turbatus est. Porro intelligunt quidã hũc fremitum, & turbationem contigisse tantum ad doloris testificationem: atcùm fremitus indignationem quandam significet, & non simpliciter dolorem, rectius intelligitur Dominum hoc suo fremitu & turbatione commotum fuisse contra mortem quæ præsentis tristitiæ causa fuit, & contra eũ, qui mortis habet imperium, ac sè huiusmodi affectionibus humano more veluti excitasse adagrediendum arduũ opus, quod imminebat, ac ex C pugnandum mortem, & mortis imperatorem & auctorem diabolum, alioqui insuperabilem, vt iam incipiret, quod post in sua resurrectione perfectius, & postremum in omnium resurrectione erat impleturus perfectissime, quãdo implendũ est illud Osee; Ero mors tua, ô mors; quemadmo-
Osee. 3. dum amicus aliquis videns dolorem amici, cõmouetur indignatione, ac fremit contra eum qui huiusmodi est autor doloris, & indignatione tali ac fremitu excitatur & armatur contra illum, vindicare illũ studens, & doloris occasionem auferre. Huic intelligentiæ bene conuenit, quod dominus fremendo, & turbando seipsum dixerit; *Vbi posuistis eum?* veluti scilicet iam accensus ac feruens ad resuscitationẽ. Conuenit & quod Augustinus scribit de hoc fremitu & turbatione Domini, tractans hæc mysticè, intelligens Dominũ ideo turbasse seipsum & fremuisse, vt doceret quomodo & nos fremere & turbari debeamus, cum in peccata grauia nos incidisse ac moras traxisse longiores instar quatriduani huius in monumento fætentis, agnoscimus. Hæc est enim mystica causa fremitus & turbationis Domini, correspõdens prædictæ causæ literali. Interrogauit autẽ Dominus vbi positus esset Lazarus, nõ quod ignoraret: qui enim sciuit eũ esse mortuum, antequã E ei quisquã indicasset, sciuit, & vbi esset sepultus: sed quod in plerisq; se vt hominem verum gerere voluit, & vt ab aliis dedactus ad sepulturæ locũ veluti sibi icognitũ, à miraculo secluderet omnẽ suspicionẽ fuci. Dicunt ergo, Maria scilicet & Martha, aut alii, qui aderant cognatorum & amicorum: *Domine, veni & vide*; ac mox cum lacrhymantibus simul & Dominus lachrymatus est, humanæ naturæ assũptæ veritatem astruens. Sicut enim tanquã homo infremuit spiritu, & interrogauit, ita & lachrymatus est, cum in manu haberet lachrymas cohibere: sed vt erat verus homo, ita & oportebat eũ nõ esse alienũ ab humanæ naturæ affectionibus, inter quas est alterius maximé amici cõmouerit lachrymi & calamitate, vt in se verum hominem eũã comprobaret, atque in seipso doceret perfecti non esse carere omnibus humanis affectionibus, quemadmodum voluerunt Stoici. Rursus ad id valuerũt lachrymę Christi, vt intelligeremus homini Christiano nõ esse prohibitas lachrymas, simodo sint moderatę, propter mortem suorũ, quemadmodũ volunt quidã Anabaptistæ, Stoici magis quã Christiani, dũ nullũ penitus luctũ, vel lachrymas pro mortuis, vel alias afflictis amicis ferunt. Dominus enim ipse non tantum non increpuit sorores, & Iudæos, mortẽ Lazari deplorantes, sed & ipse illis compassus lachrymas fudit. Modarãdas tamen lachrymas etiã eius exemplo discendũ est, qui lachrymatus quidẽ dicitur, sed non eiulasse, quemadmodum & in ploratu sororũ modestiam quandam obseruare licet. Vnde Ecclesiast. 38. Sapiẽs dicit, Fili, in mortuũ produc lachrymas, & quasi dira passus incipe plorare. Sed idem mox adiungit spe resurrectionis, & ob mortis necessitatẽ, ac lachrymarũ inutilitatẽ, & nocumentũ, lachrymas & dolorem tẽperandũ; Ne dederis, inquit, in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te, & memento nouissimorũ, & noli obliuisci, neque enim est conuersio, (vel, vt est Græcè. ἐπανοδος id est, reditus) & huic nihil proderis, & teipsũ pessimabis, id est, lędes vel malis afficies. Græcè est enim κακώσεις. Iam & ad illud profuerunt Christi lachrymæ, vt hinc disceremus quam miseranda, quàm que deploranda sit mors animæ, quæ causa fuit mortis corporalis, & cuius mors corporalis, solum vmbra quadam est, cũ animæ mortẽ homines non perinde horreant nec deplorent. Quãquam enim Christi lachrymę fuerint veraciter humanæ lachrymæ, profectæ scilicet ex amore sororum, & Lazari, simul tamen fuerunt dispensatoriç, & instructoriæ vt omnia Christi gesta: nimirum vt hinc intelligemus, quæ iam dicta sunt ipsum esse vere hominem, mortem amicorum licitè deplangi, non esse contra perfectionem hominis obnoxiũ esse passionibus, ac mortem animæ serio plangendã esse. Et vide quomodo Dominus quoniã omniũ maximũ, iã editurus fuit miraculũ, quo maxime & apertissime suã diuinitatem erat ostensurus, pluribus etiã signis, eisque efficacissimis veritatem in se voluit demõstrare humanæ infirmitatis, fremendo, turbando sese, ac lachrymando. Mirè enim omnia circa Christũ sic temperabantur vt & diuinitatis eius insinuaretur maiestas, & humanitatis humilitas. Fuit & is fructus lachrymarũ Christi, quod qui eas viderant, occasione earũ magis admirati sint de morte Lazari, ac de potentia Domini dubitauerint, ac disputare cœperint miraculum subsequens illis eo factum est admirabilius, quo magis erat eis inopinatũ. Vnde sequitur; *Dixerunt ergo Iudæi*, intelligentes nimirũ lachrymas illas veræ dilectionis esse testes, vt certe erant, sed non intelligentes etiam ob alias causas dispensatoriè Dominũ lachrymari: *Ecce quomodo amabat eum*; vt qui, cũ sit vir constantissimus, eius mortem deploret, cũ quo nulla fuit cõsanguinitate coniunctus. Erant autem quidã qui has lachrymas incalumniam verterent, dicentes. *Non poterat hic qui aperuit oculos cæci nati, facere vt & hic non moreretur?* quasi dicerent; Si noluit hunc à morte præseruare, cur nunc lachrymis te-

Universidad de Deusto
Biblioteca

statur intempestiuũ amorem: Si autẽ voluit, quo modo non potuit, qui præstitit quod est difficilius? Ægrotum enim sæpenumero etiã medicus in vita retinet, ac cæco nato nullus vnquam aperuit oculos. Legendum est autem in verbis istorũ calumniantium vel admirãtium cum coniunctione, &; vt & hic non moreretur, sic enim habent non tanquam Græca, sed scripta Latina, Augustinus quoque.

IESVS ERGO RVRSVM FREMENS IN SEMETIPSO, VENIT AD MONVM.] Coniunctio, *ergo*, significare videtur Dominum iam occasione eorũ qui de potentia eius disceptabant rursum infremuisse, quemadmodum prius infremuerat commotus lachrymis Mariæ nisi placet coniunctionem, *ergo*, hic contiuatiuè tantum positã esse quomodo ea Ioannes frequenter vtitur, & fremitus iste iã intelligatur factus in Domino propter sepulcri, cui iam cœpit propinquare, vicinitatem, ob quam seipsum rursum ad miraculi patrationem accenderit. Idenim significare videtur Euangelista, dicens; *Rursum fremens in semetipso venit ad monumentum*, id est, sepulchrum, sic dictum Latinis, quod nos moneat eius qui mortuus est, sicut & Græcis dicitur μνημεῖον, id est memoriale, quod in memoriam nobis reducateũ qui est mortuus, aut generaliter quod nos moneat & memores faciat mortis. Erat autem sepulchrum Lazari spelunca, cuius os saxo impositio erat occlusum, vnde intelligi datur speluncam hanc concauam fuisse versus partem inferiorem. Si enim in directum concaua fuisset, lapis ei non superpositus, sed appositus vel aduolutus dicere tur quemadmodum dicitur de monumento Domini. Porro ad miraculi fidẽ, & præstigii suspicionem excludendam multum faciebat, & quod in spelunca repositus fuit Lazarus, & quod lapis spelunca superpositus. Iã quo certius esset miraculum, & magis ab omni præstigii suspitione liberum quanquam posset non amoto lapide Lazarum resuscitare, lapidẽ tamẽ tolli iubet, nec eum aut suis aut discipulorum manibus vult tolli, sed cognatorum, & amicorum, in quos non cadebat vlla suspicio, quiq; percepto fœtore iacẽtis mortui, ac viso cadauere mortuo, certiores essent testes miraculi. Augebat miraculi certitudinẽ & Marthæ sororis defuncti simplicitas. Iam enim veluti oblita quid illi pollicitus esset Iesus, quidve de illo se credere asseruisset, lapidis sablationẽ remorabatur, dicens; *Domine, iam fœtet, quatriduanus enim est.* Quibus verbis vt reuerentiam quandam prætendebat erga Dominum, cuius nares vereba tur ne cadaueris fœtor offenderet: ita de miraculo futuro non se securam & satis cõfidentem declarabat. Nec tamen puto planè desperasse, cũ supra dixerit; *Scio quia quæcunque poposceris dabit tibi Deus*, sed partim sperans partim desperans, cupiuit hac sua interpellatione certior fieri de euentu. Hæc autẽ Marthæ confessio ad miraculi fecit commendationem, cùm iam scilicet ex verbis sororis constaret omnibus diuturnitas mortis & illius diffidentia declararet nullam fuisse inter Iesum & sorores collusionẽ. Vacillantis itaque mulieris fidem Dominus obiurgatiuncula excitat dicens. *Nonne dixi tibi quoniam, si credideris videbis gloriam Dei?* Verisimile enim est quod & hoc illi Dominus dixerit, postquã dixisset se credere. Aut dixisse hoc dicit, quod in verbis suprà commemoratis implicite hoc significauit, quando ita firmitatem Lazari dixit fuisse pro gloria Dei, & deinde prædixit Lazarum resurrecturum, idque se præstare posse ii adst fides. Exclusa ergo Marthæ interpellatione, astantes secundum Christi præceptum tulerũt lapidem, suspensi animo ad rei euẽtum, & cupidi cognoscere, quid euenturum esset.

IESVS AVTEM ELEVATIS SVRSVM OCVLIS, DIXIT; PATER, GRATIAS AGO TIBI.] Omniũ animis, & oculis suspensis ad nouæ rei miraculum, Dominus & in cœlũ sustulit oculos, & cum Deo patre palam est colloc tus, vt duplici hac ratione omnib. declararet eius virtute miraculum hoc operatus esset, ne præstigii, aut magię suspicio apud aliquem resideret, simulque nos doceret, quidquid magnificũgeritur à nobis, ad Deum auctorem oportere ferri. Non orat autem pro edendo miraculo, sed ante editum miraculum gratias agit, quod alii facturi erant post editum miraculum. Si enim orasset vi deretur non habere in sua potestate, aut necdum certus esse de Dei volũtate, ipsa autem gratiarum actione, & certum se fuisse declarat de rei euentu etiam diu, priusquam miraculum ederetur, & diuina se illud facturum virtute ostendit. Sic & in multiplicatione panum, sublatis in cœlum oculis non quidem orasse, sed gratias egisse dicitur. Ac rursum in vltima cœna, cum sacramentum corporis & sanguinis sui pararet instituere. Dicit ergo, *Pater gratias ego tibi, quoniam exaudisti me*, hoc est, quia cum vellem Lazarum resuscitare, & tu quoque voluisti illud per me fieri. Volũtatis enim identitatẽ significauit per hoc quod dixit *exaudisti me*, cum non dictu sit eũ pro hac resuscitatione orationem aliquam fudisse ad patrem, sed dispensatorio huiusmodi sermone significare voluit à Deo proficisci, quicquid faceret. Ne autem quia gratias nunc agit pro exauditione sui, videretur hoc ei nouum esse, aut temporarium, subiecit, *Ego autem sciebam quia*, id est, quod *semper me audis*, quo significat adeo se non esse Deo cõtrarium, vt in omnib. vna sit illi eademque cum Deo voluntas, & quicquid idsse velit, etiam patet per illum fieri velit. Hoc est enim. *semper me audis.* Exclusa ergo suspitione, quæ incidere poterat ex gratiarum actione, subdit causam huiusmodi gratiarum actionis, humiliumqueverborum: Sed ppter populũ, qui circũstat, dixi illud, gratias tibi ago, &c. vt credant quod à te sim profectus, & tu me miseris in mũdum, idque credentes, verbis meis fidem habeant & saluentur. Ecce quare Dominus sese submittit frequenter, & humlia de se loquitur, nempe propter fidem hominũ, qua saluentur. Nõ enim ita respexit ad suã dignitatem, atque ad nostram salutem. Cũ autem orãtis forma accepta sese patri submisisset, mox auctoritatem suam & potestatẽ ostendit, vnde sequitur, *Hac cum dixisset, voce magna clamauit, Lazare veni foras.* Non enim dicit, in nomine patris mei veni foras sed absolute imperando, *veni foras.* Voce magna clamauit, tũ vt vox correspõderet magnitudini operis, & vox magna magnę virtutis esset indicium: tum nulla posset calumnia verbis secreto dictis tanquam magicæ artis inferri, sed omnes qui præsentes aderant, audirent hanc autoritatiuæ potestatis iussionẽ. Deinde, vt ostenderet se animam vocare nõ tãquam præsentẽ, sed procul absentẽ, sicque eorum refelleret errorem, qui

qui animas mortuorum circa sepulchra mnaere existimabant. Præterea, quod ad allegoriam pertinet, vt ostenderet magna virtute opus esse vt anima peccatrix, quæ procul abest à conspectu Dei, sepulta in tenebris criminum, & putrefacta flagitiorum inquinamentis, reuiuiscat, & à profundo vitiorum somno excitata in lucem veritatis prodeat. Postremum magna voce clamauit, vt iam typum quendam ederet illius vocis, & tubæ magnæ, quæ sonabit in cõmuni resurrectione, cuius hęc Lazari resuscitatio typus quidam fuit. Siquidem in ea ostensum est illud, quod suprà dixit dominus, Venti hora, & nunc est, quando mortuiaudient vocem filii Dei, & qui audierint, viuent. Et rursum; Venit hora, in quas omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei. Compellat autem mortuum proprio nomine, nec dicit, reuiuisce, sed, *veni foras*, loquens scilicet ei, vt viuenti & dormienti, ac iam re ipsa declarãs, quod prius dixit; *vado vt a somno excitem eum*; ideoque magna voce inclamauit, veluti scilicet alloquens eũ quiprofundumsomnũ dormiret. Nec dicit, quem admodum puellæ aut adolescenti, Lazare, tibi dico, surge, sed, *veni foras*, egredere è sepulchro vt maius esset miraculum. Itaque secundum iussionem Domini non tantum reuixit, qui mortuus fuerat, sed & statim prodiit è sepulchro, idq; *ligatus manus & pedes institis*, id est, fasciis sepulchralibus (Græcè enim est κειρίαις quod fasciasse pulchrales proprie significat, à κεῖρα, quod est pestis) & facies illius sudario erat obuoluta, pro more sepulturę apud Iudæos. Multaergo hic simulcõ currerũt miracula. Primum, quod mortuus & tã diu mortuus, sola vocis virtute vitam recepit. Deinde, quod perfectæ etiam sanitati restitutus, absque humano adminiculo, è sepulchro prodiit. Postremum, quod manus & pedes ligatos habens, & facie sudario tecta prodiit, quod etiã sanũ hominem prodire vetaret: Non tamen solum propter magnitudinem miraculi factum est, vt prodiret ligatus, sed etiam & potissimum ob certitudinem miraculi, ne scilicet, quemadmodum de cæco dixerant, & nunc dicerent alium esse qui prodiit ab eo, quisepultus erat, sed omnesagnoscerẽt hunc ipsum esse, quem ante triduum quidã eorũ tali cultusepelierant. Ob eandem causam, nẽpead astruendam magis miraculi certitudinem, & ne quid deesset ad plenissimam miraculi fidem, non ipse vincula dissoluit, cũ efficere posset, vt suapte sponte vincula dissoluerẽtur, sed astãtibus iubet eum soluere, vthi etiam tactu probarẽt miraculi veritatem, & omnibus modis suspicio fuci excluderetur, ideoque & vult eum abire, vt motus, & alacer incessus ostenderet hominem etiam valere, non solum viuere, nec vitam ei admomentum restituram, sed vt iam sic viueret, quomodo priusquam moreretur. Oseruandum ergo, quomodo prudentissima Domini dispositione omnia in hoc miraculo, quo omnium maximè suam virtutẽ, & diuinitatem cõprobare voluit, sic esse facta, vt nihil relictum sit incredulis, quod possent causari. Sorores enim per alios morbum fratris absente Iesu renunciant. Absente Iesu, mortuus est, sepultus est, seruatus est vsque ad fœtorẽ. Solemni multorum frequentia fletur. Sorores ipsæ mortem renunciant, comite turba cõmonstratur sepulchrũ, alienis manibus submouetur saxum, alien is manib. soluitur qui prodierat. Quis hic locus suspicionis fuci reliquus esse potest? Sed nec prestigii, aut magiæ suspicio esse poterat, cũ Dei numine inuocato peractum miraculum, ac verbis paucissimis, eisq; ab omnibus auditis, & intellectis. Iam & illud obseruandum, quod, quemadmodũ ante editum miraculũ omnem ostentationem vitauit Dominus, ita & post miraculum. Non enim tam insigni edito miraculo verbum aliquod magnificum de se proloquitur, non exprobrat sorori bus diffidentiam, nec turbæ exprobrat, quod frequenter soleant sua miracula calumniari, nec Lazarum ostentationis gratia secum manere, ac circumambulare vult, sed abire iubet, & vbique modestiæ, & humilitatis exemplum relinquit, vt & hinc nos discamus, non efferri in benefactis. Cæterum tantum miraculum non caruit etiam suo magno fructu. Sequitur enim; multi ergo ex Iudęs qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum, hoc est, crediderunt eum esse expectatum Messiam. Is ergo secutus est fructus, quem Dominus spectauit dicens; vt credant quia tu me misisti. Quod autẽ sequitur; quidam autem ex ipsis abierunt, &c. Origenes, vt in Cathena citatur, ambiguum esse dicit Intelligit enim posse istos fuisse ex numero credẽtium, de quibus dictum est. eosq; accessisse Pharisæos, vt eorum contra Iesum odium, & inuidiam temperarent, & tollerent. Aut istos fuisse diuersos à credentibus, ac accessisse Pharisæos, quod nec dum tanto viso miraculo, beneaffecti essent Iesu, de qualib. potius intelligendũ satis cõstat, quod cum prius multos Iudęorũ dicat Euangelista credidisse, nunc quosdam ex Iudęis dicit abiisse ad Pharisæos, significans istos fuisse paucos, comparatione eorum, quos in Christum credidisse dicit. Proĩde hinc discendum, vbique malos bonis permixtos esse, ac vere Paulum dixisse, fidem esse donum Dei: vere item Abraham in parabola diuitis epulonis, Etiãsi ex mortuis quis resurrexerit, nõ credent. Et hactenus quidem literalis historię huius tractatio. In qua circa Domini factũ hoc potissimum obseruandum, quod, eos, quos diligit ad tempus relinquere soleat, vt postea maiori, & inopinato gaudio afficiat, ita vt faciat cũ tentatione etiam prouentum, & secundum multitudinem dolorum, etiam cõsolationes Dei lætificent iusto rum animas. Ex sororum autem facto discendum quòd in afflictionibus volũtatem nostram diuinę subiicere debeamus voluntati, satis habentes nostras necessitates ei exponere, ac quod expediat fieri ei committentes, nec tũ quidem deficiendũ esse à solitis amoris indiciis, cùm præter nostrũ desiderium nos ad tẽpus derelinquit. In Lazaro autem, qui allegorice significat peccatorem in vitiis iam inueteratũ, & veluti sepultum, discendum huiusmodi peccatores, si modo sint dilecti à Christo non posse permanere in morte, quãtũuis sint hominibus desperati: magna tamen difficultate tales ad meliorem frugem reuocari, & opus esse lachrimis, & frequẽti turbatione, ac gemitu, quẽad modum annotatum est Iarius incipite Cõcor. 34: Quia autem Lazarus à Christo vitæ restitutus iussus est ab astantib. solui, mystice secundum Augustinum significat peccatorem etiam, postquam interiori Christi gratia à somno peccati est excitatus, per ministros Christi soluendũ esse à peccatorũ vinculo, eos scilicet, quibus dictum est; Quęcũq; soluueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Matt. 18

Vbi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vbi autē peccator solutus fuerit, restat vt ab cæ & profectu bonorum operum testetur omnib. se veræ vitæ restitutū esse. Quod qui viderint, cane-

A re debent, ne, vnde deberent prouocari ad glorificandum Deum, inde occasionem desumant calūniandi factam Dei gratia mutationem.

CONSVLTANT PHARISÆI DE PERDENDO DOMINO.

Ioannis XI. CAPVT CIII.

Colligerunt ergo pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant, Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credēt in eum: & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem. Vnus autē ex ipsis, Caiphas nomine, cū esset pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquā, nec cogitatis, quia expedit nobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & no tota gens pereat. Hoc autē à semetipso nō dixit, sed, cū esset pontifex anni illius, prophetauit, quod Iesus moriturus erat pro gente, & non tantū pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnū. Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum: Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionē iuxta desertum, in ciuitatē, quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autē erat Pascha Iudæorū: & ascenderunt multi Hierosolimam de regione ante Pascha, vt sanctificarent seipsos. Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur ad inuicem in templo stantes, Quid putatis, quia non venit ad diē festum istum? Dederant autem pontifices, & Pharisæi mandatum, Vt si quis cognouerit, vbi sit indicet, vt apprehendant eum.

COLLEGERVNT ERGO PONTIFICES, ET PHARISAEI CONCILIVM ET, &c.) Cum pro tam euidenti diuinæ virtutis claratione omnes merito Iesum admirari, extollere, & colere, ac Deum glorificare deberent, & ante omnes ipsi pōtifices, id est, principes sacerdotum & Pharisæi qui arcem religionis & pietatis in Deu sibi vendicabant, contra euenit. vt hi inuidia stimulis acti iam sibi nō amplius temperarēt sed colligerent concilium, seniorum scilicet, & eorum ad quos pōpuli pertinebat gubernatio, accō sultarent inter se, quomodo gloriæ Iesu, & periculis, quæ hinc stultē simul & impie euentura opinabantur, posset occurri. Et dicebant; *Quid facimus quia hic homo multa signa facit?* Vbi illud; *Quid facimus*, bifariam accipipotest. Aut vt intelligātur seipsos arguere de longiore mora occurrendi imminentibus periculis. Aut vt intelligātur quærere de eo quid faciendum restat, vt præsens, feci-

A sare, proprium aliquem regem profiteri, & sequi, & sæuientes in nos tanquam rebelles tollent nostrum locum, & gentem, id est, locū hunc sactum occupabunt, & gentem nostram alio trāsferent. Aut potius, *tollent nostrum locum & gentem*, hoc est, euertent, & perdent nostras ciuitates & totū Iudaicum genus interbecione delebunt. Græcis enim verbum hic positum, ἀιρῶσι, etiam perdere, & euertere significat, quod Latinis dicitur tollere è medio quomodo hic interpretatur Theophylactus. In hac autem consultatione præter hypocriticam horum solicitudinem pro salute populi, ob

B seruanda rursum horum consultantium cæcitas. Cum enim per signorum operationem experiretur Iesu maximam potentiam, & Deum per illū operari satis possent aduertere, si vellent; non tamen intellexerunt se huius potentia, & Dei per ipsum cooperatione tutos esse posse contra Romanos, imo euasuros Romanis superiores maxime cum expectarent suum Messiam temporali regno regnaturum, & ab omnibus gentib. Iudaicum populum liberaturum. Nam secūdum hanc, qua modo mouentur, rationem, nūquam erat Messias à Iudæis suscipiendus, ne Romanorum paterentur incursus. Hanc autem cæcitatem illis ingenerauit prædictus amor propri commodi, & gloriæ, quā

C dolebāt obscurari gloria Christi, & quanon dubitabant se penitus priuandos, si Iesus pro Messia reciperetur conscientia ipsorū testante, indignos se esse, qui apud illum essent in gloria. Cæcitatis & hoc fuit, quod Messiæ regnum, somniabant fore temporale, vt qui tantum carnalia sectabantur quodque propter fidem in Iesum male sibi timebant à Romanis, cum defectionē à Romanis non doceret, nec aliqua re ostenderet se temporalis regni esse affectatorem, sed contrà potius omnibus modis declararet se omnia huius mundi contemnere. Mirabili proinde, & iusto Dei iudicio factum

D est, vt, quod sibi à Romanis timebant nisi Iesū e medio tollerent, hoc ab eisdē ipsis euenerit, quia illum occiderunt. Quia enim illum occiderūt, in ternecioni traditi sunt, & quę fecerunt vt effugerent, ea, quia fecerunt, nō effugerunt, implerūq; est in eis illud Prouerb. Quod timet ipius, veniet super eum. Et illud quod ad impios loquitur sapientia, quæ Christus; Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis

E *dimittimus eum sic*, hoc est, si patimur eum pergere ea ratione, qua cœpit, futurū est, vt, quemadmodum nunc multi in eum credunt, & magnificè de eo sentiunt. ita mox omnes credant in eum, hoc est, credant eum esse expectatum Messiā, regem Iudæorū. Id vbi euenerit Romani quibus iā subiecti sumus, venient contra nos cum exercitu, audientes scilicet Iudaicam gentem, de serto Cæ

Ego

Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsan A nabo, cum vobis id, quod timebatis, aduenerit,

VNVS AVTEM EX IPSIS CAYPHAS NOMINE, CVM ESSET PONTIFEX ANNI, &c.] Quomodo pōtificatus, qui ex lege debebat esse perpetuus, factus sit annuus, dictu est in ca. Concordiæ 13. circa illud Lucę; sub principib. sacerdotū Anna, & Caipha. Itaque cū qui in concilio aderant adinuicem cōsultarent, & hinc inde à diuersis diuersa proponerentur, ac quidā, vt est verisimile, ab occidendo Iesu dissuaderent, quod iustā causam non inuenirent (tales enī fuisse omnino apparet ex verbis Caiphæ) is, qui pōtifex erat anni illius, & ob id cōcilio præsidebat, ac cęteris tunc temporis præeminebat auctoritate, pro sua auctoritate inuerecūdè, & magno supercilio libere increpat aliorum ignauiam, stuporem interpretans, quod in cōsultationem venire sinerent, quid faciendum esset, ac lentis cōsiliis adhuc deliberarent, num Iesus esset occidendus, ac pronuncians B nulli dubium esse debere, quin expediat vnū aliquem hominem quo iure, quāve iniuria perire, ne tota gens excinderetur, *Vos*, inquit, *nescitis quicquam nec cogitatis quod expedit nobis* (sic enim non tantum Græca habent, sed codices quidam Latini scripti, & non, *vobis*) *vt vnus moriatur homo pro populo, & sic non pereat tota gens.* Dicit autem Euangelista Caiphā istud dixisse, cū esset, vel quia erat pontifex anni illius, siue significare volens illū ratione pōtificiæ suæ auctoritatis ausum fuisse tum libere aliorum increpare incogitā

C tiam: siue ad notandum magis, & exaggerandū illius impietatem, qui cū debuisset cæteris omnibus fuisse religiosior, & omnium maximè abhorruisse a cæde innocentis, cæteris omnib. reperta est magis impius, non dubitans pronunciare illū etiam occidendum in quo nullam iustam causam mortis reperiebant. Porro alia de causa eādem illam particulam; *cùm esset pontifex anni illius* repetit cum subiicit; *Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prophetauit.* Hic enim significatur causa; ob quam per hūc spiritus sanctus prophetare delegerit. Cęterū Euangelista

D dicit Caipham non dixisse illud, nempe quod expediret vnum istū hominē mori pro populo, à semetipso, quia quatenus hæc verba veritatem cōtinebāt, non dixit ea à seipso, sed actus, & motus spiritu sancto quāuis secundum sensum, quem ipse Caiphas in eis verbis intellexit, dixerit ea à se ipso. Non enim intellexit Iesum sic moriturū pro populo, quomodo per ipsū hoc spiritus significare voluit. Hinc autem discendū, primū quidem quomodo Deus mala in bonū conuertat, impiisque hominum volūtatibus, dictis & factis bene vtatur. Scelestus enim hic pōtifex his verbis ad iniquam innocentis occisionem commouere voluit ac significare melius esse, vt vnus ille moriatur, quā propter ipsum omnis populus perdatur à Romanis. At spiritus sactus eisdem illis verbis ad prophetiā vsus est, imo verba illa ipsi inspirauit, quatenus per ea significatur Christi morte humanū genus liberādu, quomodo Deus impia Nabuchodonosor voluntate, & oppressione vsus est ad castigationem sui populi. Dicendū secundò, quātū sacerdotio deferatur, cū hic quantumuis impius, tamen ratione pōtificalis officii dicitur prophetasse, hoc est, ex spiritu Dei pronunciasse, & prędixisse, quòd Iesus moriturus erat, pro gēte Iudaica

scilicet. Et non tantum, inquit, pro ea gente, sed vt & filios Dei, qui erant dispersi, hoc est, electos ex gentibus per vniuersum orbē dispersis, & per varios errores, ac vitia lōge à Deo segregatis, *congregaret in vnum* hoc est, vnā sibi Ecclesiam & vnum populum faceret ex Iudæis, & gentibus credentibus, iuxta illud, Et alias oues habeo, quæ nō sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Notandū autē quod adsynceram attinet lectionem, hic rursum omitti in plerisq; codicibus Latinis cōiunctionem, &, cum legendum sit, *sed vt & filios Dei &c.* Sic enim non Græca tātū habent, sed & scripti codices Latini plerique, & locutionis cōgruentia eam exigit lectionem. Porro filii Dei hic vocantur, qui tales erant i diuina predestinatione, & electione, quem admodū & in Apocalypsi, agnus Christ⁹ occisus dicitur à constitutione mundi. Quod autem Euā gelista Christū dicit moriturū, vt filios Dei dispersos cōgregaret in vnum & nō dicit simpliciter illū moriturū pro filiis Dei, qui sunt in gentib. cō uenit cum illo Pauli, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnū, & mediū parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua, legem mādatorum decretis euacuans, vt duos condat in semetipsos in vnū nouū hominem, faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Sua enim morte dominus sustulit & causam inimicitiæ inter Deū, & homines, nempe peccatum & causam dissidii, & separationis gentiū à Iudæis, nempe legē Mosaicam, & promeruit omnibus in se credentib. vnū eūdemque Dei spiritū, quo omnes in vnum redigūtur corpus, vnum agnoscentes patrem, vnūq. caput. Cæterū quā efficax fuerit hęc sententia Caiphæ, docet Euangelista, subiiciens, *Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum.* Vbi pro *cogitauerunt*, Græcè est, συνεβουλεύσαντο, quod quidā quidē vertendū putat, consultabāt inter se aut consiliū inibant. Verū non satis conuenit ea versio, quod non sit verisimile ab eodie inter sese cōsultasse, vt eū interficerent, cū iā illud ea die consultauerint, sed post auditā sententiam Caiphæ firmiter decreuisse id facere, de quo an faciendū esset, tū inter se cōsultauerunt. Proinde rectius dictio Græca verteretur, decreuerunt, aut statuerūt quomodo vertit interpres Euthymij. Nā & hoc dictio Græca significat, atque sic accipisse tū Chrysostomū, tū Theophylactū, patet ex eorum Commen. quibus explicant per verbum συνεβουλεύσαντο significari, quod suam ab illo die confirmauerunt sententiam. Non ergo obstat huic dicto Euāgelistæ, quod & ante hunc diē quæsierunt Iesum Pharisæi interficere. Nunc enim primum communi consilio, & deliberatione firmiter inter se concludendo statuerunt illum interficere, cum id prius tantū cupiuissent, & tentassent, nec communi concilio hoc difinitū esset. Itaque nostra litera sic itelligenda est; Ab illo die firmiter & ex decreto cogitauerunt illūinterficere, vnde & processit mox illud mandatū de quo sequitur; Vt si quis cognouerit vbi sit, indicet, vt apprehendant eū.

IESVS ERGO IAM NON IN PALAM AMBVLABAT APVD IVDAEOS, SED, &c.] Cum Iudæorū concilium iā firmiter decreuisset illū occidere, Dominus, quē nō potuit latere illorum decretum, sciens necdū adesse tempus, quo pro omnium salute occideretur, tanquam homo,

humano

Universidad de Deusto
Biblioteca

humano modo sibi cõsulit, ac hostium furori cedit docẽs nos suo exemplo, & licere iusto sese subtrahere fugã è persecutionibus, & impiorum furori cedendum, si forte hac ratione eorum interea furor cõquiescat, & à sua impietate concepta desistant. Non ergo iam Dominus palã ambulabat apud Iudæos, sed è Bethania abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem, quę dicitur Ephrẽ, & ibi morabatur, hoc est, moras aliquas trahebat, & B versabatur (Græce enim est διατρίβει) cũ discipulis suis. Sciendum autem, quod pro Ephrem, Græca habent ἐφραὶμ Ephraim, Itaqueidem hic apud nos accidit, quod in Psa. 77. vbi legimus, Filii Ephrem intendentes, & mittentes arcum: cum tũ Greca, tum Hebræa habeant Ephraim. Idautem ex eo videtur accidisse, quod Latinus interpres in dictione Græca ἐφραὶμ vocales α & ι nõ separauerit, sed per diphthongum legerit, sic enim est Ephrem. D. Hierony. lib. de locis Hebraicis legit Ephraim significatq; hanc ciuitatem etiam dictam Ephrõ, quã suprà dixerat fuisse in tribu Iuda: Ephraim, inquit, iuxta desertum, ad quam venit dominus Iesus cum discipulis suis. Diximus de hac & suprà sub Ephron vocabulo. Hæc ille. De Ephrõ ciuitate legitur 2. Para. 13. cũ dicitur; Abia rex Iuda persecutus Ieroboã regem Israel, & cepisse ciuitates eius Bethel, & filias eius & Iesana cũ filialib. suis, Ephron quoq; & filias eius. Quo loco Hebræa habent עפרין Ephraiin, quæ tamen Hebræa dictio muratis punctis erit Ephron. Hanc ergo ciuitatẽ verisimile est eã esse de qua hic fit mentio: proin de nomen, Ephraim, quod hoc loco legitur apud Grẽcos, diuersũ estab eodem nomine, cũ dicimus Ephraim fuisse filiũ Ioseph, aut tribum Ephraim. Nam nomen Ephraim tunc scribitur Hebræis in principio per Aleph, sonatq; crescentem, aut ferti lem. Quod vero hoc loco ponitur, vt ex Paralip. D patet, scribitur per Aiin, significatq; puluerẽ aut puluerulentum. Desertum autem, iuxta quod dicitur fuisse hęc ciuitas, verisimile est esse illud desertum, quod alibi in Euãgeliis dicitur desertum Iudææ, iuxta Iordanem, vt hinc intelligere liceat ciuitatem istã non longe fuisse à Iericho, quemadmodum etiam satis colligi potest ex Paralip. & verisimile omnino fiat ex hac ciuitate Dominu per Iericho, & Bethaniã ascendisse in Hierusalem, cuius ascensus in sequenti cap. Concord. meminerunt Euangelistæ. Cæterum non caret etiam mysterio recessus Domini è Iudæa in hanc obscurã ciuitatulam, quæ erat iuxta desertum. Hoc eni significatum, Dominum relictis Iudæis incredulis & persequentibus, concessurum ad desertas, & E contemptas gentes, quib. bene conuenit nomen Ephraim, vel Ephrem quod puluerulentum significat. Erant enim multo vitiorum puluere cõmaculatæ. In discipulis autem Christi obseruanda amoris constantia, quòd cum ab omnibus Dominũ viderent derelinqui, & ipsum humano more viderent sese saluare, & sibi miserè metuerent, no A lurunt tamen illum deserere, vnde postea de eis Dominus dicit: Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Sequitur apud Euangelistam; *Proximum autem erat Pascha Iudæorum*, quo vt sequenti narrationi viam præstruit, ita significat præcedentia contigisse non diu ante Pascha, nec diu Dominũ latuisse in Ephrem. Bene autem dixit, *Pascha Iudæorum*, siue quod iam desierat esse Pasca domini, siue ad differentiam Paschæ Christianorum, quod tunc celebrabatur à Christianis, cum hæc Ioannes scriberes: Itaque obimminentem Pascæ festiuitatem, multi ex vniuersa illa regione Israelitarum ascenderunt Hierosolymam ante Pascha, *vt sanctificarent seipsos*, hoc est vt à contractis secundũ legem immunditiis sese purgarẽt cæremoniis, & sacrificiis iuxta legis præceptum adhibendis, ac sese orationibus, & sacrificiis præpararent ad dignã Paschę celebrationem. Pascha enim non nisi mundi poterant manducare. Quoadmonemur, quãto studio & tempore sese Christiani præparate deberent, purgando seipsos & sanctificando, priusquam suum pascha acedant, quando tam multis ante diebus veruecinũ pascha, & vmbratile tantum comesturi multi Iudęorum in Hierusalem cõcesserint, orationis gratia & diligentioros. purgationis. Cum ergo multi purgationis gratia in Hierusalem ante pascha cõuenissent, & audirent eximium illud miraculum in Lazari resuscitatione Iesum fecisse, quærebant eum cupidè, & quoniam non aderat solicito suomore (nam ex verbis eorum intelligi datur Dominum etiam solitum ante aliquot paschæ dies cõuenire in Hierusalem) colloquebãtur inter se stantes in templo, in quo scilicet eum inuenire & audire docentem solebant, & dicebãt: Quid putatis incausa esse quod non venit pro more ad diem festum hunc? Non videntur autem hi maleuoli fuisse erga Christum, sed miraculi quod tunc in Hierusalem celebrabatur, magnitudine permoti, cupidi fuerũt videndi Iesum: vnde capite sequenti dicit Ioannes turbam illam multam, quæ venerat ad diem festum miraculo illo commotam processisse obuiam Iesu ingressuro Hierusalem. Atq; hac de causa hic præmittit de multis, qui ãtepascha conuenerant in Hierusalem, & Iesum quæsierant, vt sequenti suę narrationi prętermissæ ab aliis Euangelistis fit locus. Subiicit autem quomodo turbis cupide Dominũ requirentib. & de eius absentia solicitis, Pharisæi & Pontifices, qui prę aliis magis se præparasse futuræ festiuitati debuissent, in hoc vnum incumbebant, vt, quod decreuerant, adimplerent. Itaq; quoniam videbant Dominum non prodire solito more, & existimabant eum alicubi meru latere, dederunt mandatum, vt quisquis cognosceret, vbi esset, indicaret, vt missis ministris, apprehenderent eum & occiderent, his ritibus scilicet sese præparantes diei festo, sed inscientes procurantes salutem omnium, & noui agni Paschalis immolationem.

MORTEM SVAM PRÆDICIT, ET ZEBEDÆI FILIIS PRIMA-tum petitum denegat. Matth. 20. Mac. 10. Luc. 19.

CAPVT CIIII.

Ic. autem Iesus

[b] *Erant autem in via ascendentes Hierosolymam, & præcedebat illos Iesus, & stupebant, & sequentes timebant.* [a] *Et ascendens Iesus Hierosolymam assumpsit* † *duodecim*[a] *discipulos secreto* [b] *& assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere, quæ essent ei ventura, & ait illis,* [b] *Quia* [c] *ecce ascendimus Hierosolymam, &* [c] *consumabũtur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis.*

† [c] *Tradetur enim filius hominis principib. sacerdotũ, & scribis,* [b] *& senioribus,* [b] *& & & condemnabunt eũ morte, & tradent eum* [c] *gentib.* [a] *ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum,* ‖ [b] *& illudent ei, & conspuent eum, & flagellabant eum,* [c] *& postquam flagellauerint,* † [b] *occident eũ,* [c] *& tertia die resurget.* [c] *Et ipsi nihil horum intellexerunt, & erat verbum istud absconditum ab eis, & nõ intelligebant, quæ dicebantur.* [a] *Tunc accessit ad eum mater filiorũ Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei, Quid vis? Ait illi, Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo.*

† [c] & filius hominis tradetur.
[a] b. dãnabunt.
‖ [b] illudetur, & flagellabitur, & cõspuetur
† [b] c. interficient.

Quæ Matthæus matrem nomine filiorum petisse dicit, Marcus filios petisse scribit hoc modo;

Et accedunt ad eũ Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicẽtes, Magister, volumus, vt quodcũque petierimus, facias nobis. At ille dixit eis, Quid vultis, vt faciã vobis? Et dixerunt, Da nobis vnus ad dexterã tuã, & alius ad sinistrã tuam sedeamus in gloria tua. [a] *Respondens* † [c] *aũt Iesus dixit* [b] *eis,* † *Nescitis quid petatis, potestis bibere calicem quẽ ego* † *bibo?* [b] *aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari? At illi* [c] *dixerunt ei, Possumus.* [b] *Iesus autẽ* [c] *ait eis, Calicẽ quidẽ* [a] *meum,* [b] *quem ego bibo, bibetis.* [b] *& baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini:* [c] *sedere aũt ad dexterã meã,* ‖ *vel ad sinistram, non est meũ, dare vobis, sed quib. paratum est* [a] *à patre meo.* [c] *Et audientes decem, indignati sunt de* [a] *duobus fratrib.* [b] *Iacobo & Ioanne.* [c] *Iesus aũt* † *vocauit eos ad se, & & ait* [b] *illis,* [c] *Scitis quia* ◁ *ij, qui videtur principari gentibus, dominatur* ‖ *eis, & qui* † *maiores sunt* [b] *eorũ,* [c] *potestatẽ* ◁ *exercent in eos. Non ita* [b] *autẽ* ‖ [c] *erit inter eos, sed quicũque voluerit* [a] *inter vos* [c] *fieri maior,* † *erit vester minister. Et* ◁ *quicunque voluerit* ‖ *in vobis primus esse, erit* † *omniũ seruus.* ▷ *nam & filius hominis non venit vt* ‖ *mimstraretur ei, sed vt ministraret, & daret animam suam redemptionem pro multis.*

† [a] Iesus autem aut
† [a] bibitis sum
[a] a. dicũt
‖ [b] volũs
[a] a. principes gentium C. 22. 133
‖ [a] e eorũ
† [b] c. principes
[a] b. habẽt eorũ. B 9. 7 o.
‖ [b] c. inter vos
◁ [a] cognoui
‖ [a] o inter vos
† [a] vt. vester & sicut filius hominis non venit vt ministraretur sed ministrare & dare.

ED RANT AVTEM IN VIA ASCEN- A DENTES HIEROSOLYMAM, ET PRAECEDEBAT ILLOS, &c.] Cùm iã tempus adesset, quo secundũ patris decretũ pro hominum salute mortẽ pateretur, Dominus, qui ad tẽpus latuerat, quo declararet se non metu mortis latuisse, sed quod tempus patiendi nondũ impletum esset, cum suis ascendit Hierosolymã, vt lui ob Paschæ celebrationẽ, sed re vera, vt nouũ Pascha ibi institueret, seipsũ præbens immolandũ. Et quoniã videbat Apostolos & sibi, & ipsimet metuere à Hierosolymæ ac fegniores esse in hoc itinere, ipse mortillos in via præcedebat, cùm alias Apostoli saltẽ aliquot solerent præcedere, aut ab ipso præmitti, vt ũ vt ostenderet ipso gestu corporis se non metuere, aut declinare mortem, sed promptum esse, & alacrem ad perficiẽdũ patris voluntatẽ: tum vt suo facto discipulis animũ adderet, metumq; eis excuteret. At hi videntes eum tanta animi constantia, & pr̃optitudine pergere ad locum, in quo adhuc in Galilæa existens prædixerat eis se multa passurum, & occidendum, in quo iã etiam intellexerunt cõmuni decretum concilio, vt occideretur, stupebant, hoc est, vehemẽter admirabantur illius animum, quod se volens, & sciens in manifestũ vitæ periculum conijceret, & sequentes eũ timebant sibi ne per illum venirent, & ipsi in commune periculum. Et quidem quod timebant, humanæ adhuc fuit imperfectionis: quod autẽ etsi timẽtes sibi, tamen Dominum præeuntem sequebantur, constantis fuit dilectionis, quã vt in Apostolis imitari debemus, ita in Christo nobis imitãda tolerantiæ alienæ infirmitatis, cuius tam frequenter exemplum nobis reliquit. Cùm autem facto suo dominus & fuam ad mortem subeundã voluntariam ptompritudinem declarasset, & discipulorum animos, quãtum in se erat, confirmasset, idẽ etiã & verbis egit. Cùm enim in via esset ad Hierusalem, & reliqua turba, quæ illũ comitabatur, *assumpsit ad se secreto*, id est, seorsum duodecim discipulos suos, eisq; solis prædixit iam tertiò, ventura sibi in Hierusalẽ, vt intelligerent clarissimè, ipsum omnino voluntariè passurũ, nec quicquam ei inopinatum euẽturum, illorumq; animi cõtra imminentia mala munirentur & cõfirmarentur: (leuius enim offendunt, quæ sunt præcognita) ac cùm viderent ea euenisse, quæ se passurũ prædixerat, certius etiam futurã eius resurrectionẽ expectarent, & crederet. Solis aute discipulis hęc seorsum aperit, tũ quod hi ei essent familiariores, atque in fide, & dilectione firmiores, qui prorsus minus scãdalizari poterãt huiusmodi prædictione, quã alij nequaquã scire potuissent, tum quod hi delecti erãt vt primi testes postea essent eorũ, quæ ad tẽpus etant celanda, nec testes modo, sed & vt imminentis huius tẽpestatis aliqua ex parte essent participes. Porro cũ superius semel, & iteruti suã illis passionem prædixisset in genere, hunc i specie eis explicat, & passionis rationem, & ordinem eius ordine, ac varietatem, gradatim scilicet eis perfectiorem trades; cognitionẽ, & quo passionis tempus magis imminebat, eo etiã apertius, & explicatius eã prædicens. Dicit ergo; *Ecce ascendimus Hierosolymam*; quasi dicat; Modo aduenit tempus, de quo dudum vobis pdixi, quod oporteret me ire Hierosolymam. Adverbio enim *ecce*, excitat eorum animos ad animaduersionem eius; quod animis eorum penitus infixũ esse volebat, significatq; pśens modo esse tẽpus, de quo aliquando prædixerat. Addit autem, vt est apud Lucam; *& consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis*; quo & rationem & necessitatem suæ passionis aperit, nempe vt impleantur scripturæ Prophetarum, vt sic minus mirarentur, & turbarentur. Deinde in specie explicat, quæ sint illa, quæ secundũ scripturas passurus est, & quo ordine eã sit passurus. Primum enim Iudæis se dicit tradendũ: necdum tamen explicans quod ab vno Apostolorũ sit tradendus. Id enim reseruauit dicendũ in vltima cœna. A Iudæorum autem primoris. se dicit condemnandum morte quod tunc impletum fuit, quando in atrio Caiphæ pontificis, concordi sententia clamauerunt; Reus est mortis. Hinc se his tradendũ dicit gentibus, Pilato scilicet & satellitib. eius Romanis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt per hos mortis fiat executio, quæ per Iudæos, A iam fieri non poterat. *Tradent*, inquit Matthæus, *eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.* Vbi aduertendum, quòd tertium horum, scilicet crucifixio, fuit petita à Iudæis: duo autē prima, scilicet illusio, & flagellatio, fuerunt effectus subsecuti traditionē Iudæorum, non autem procurati ab eis: & proinde præpositio, *ea*, in duobus illis priorib. denotat consecutionem effectus, non intentionem tradentium principum & scribarum. Vnde Marcus, & Lucas, quæ secuta sunt traditionem Iudæorū, sic explicant; *Et illudent ei*, gentes scilicet, *& conspuent eum, & flagellabunt eum, & postquam flagellauerint, occident eum.* Quomodo apertius testari potuisset, omnia se præscire quæ euentura essent, ac nihil inopinatū obuenturum: Quo modo melius suos præmunire potuisset, & in illis nostrā item fidem confirmare, quām dum ostēdit, se voluntariè pati, cùm cōscius omniū, quæ passurus esset locu accedit passionis, & dū propter scripturarū adimpletionem, necessariam ostendit suā passionem? Ne autē nimis deijcerentur, & tristarentur ob mortē eis prædictā, & vt, cùm viderent euenisse, quæcunq; secundùm scripturas se passurū prædixit, crederēt etiam firmiter futuram secundū scripturas ipsius resurrectionem, prædicit etiā mox à morte se resurrecturum. At discipuli quantumuis apertè, ac frequenter Dominus suam illis mortē prædiceret, tamen vt hic rursum Lucas testatur, nihil horū intellexerunt, vt certè pro illo tempore nihil eorum intelligi facilè potuit, quod quomodo sit intelligendum dictum est in c. Concordiæ 69.

TVNC ACCESSIT AD EVM MATER FILIORVM ZEBEDAEI, CVM, &c.) Cū Matthæus dicat matrē rogasse Dominū, Marcus ipsos filios, quos cum matre accessisse testatur Matthæus, scribit hoc ipsum orasse, eo quòd ipsorum instinctu, & suggestione mater Dominū orauerit: vnde per eā ipsi potius dici poterāt orasse quām mater, quare Dominus nō matri respōdet, sed filijs, vt quorū hæc postulatio principuè fuerit. Occasionem autem huius petitionis ex superioribus desumpserunt. Quia enim Dominus modo illis prædixerat mortē suā iam iam imminere, & tertia die resurrecturū, existimauerunt illum regnū suum post resurrectionem in terris aspicaturum, quod tēporale fore instar regnorū huius mundi cū reliquis Iudæis suspicabantur. Promiserat autem paulò antè ipsis duodecim, q̄ in regeneratione cum sederet filius hominis in sede suę majestatis, etiā ipsi sessuri essent super sedes duodecim, &c. proinde hi duo carnaliter adhuc affecti, cō-noti sunt, vt modo primas sedes inter duodecim sedes sibi precarētur. Videbant enim se ꝑ alijs ferè honorari, & familiarē sibi esse Dominum, sed Petrum timebāt sibi præferri, qui & ipse cū illis à Domino quandoq; extra alios assumębat, E cum secretiora quædā Dominus cōmunicare voluit. Porro quo honestior, & acceptior esset eorū precatio, per matrē potius, quā ꝑ sese orare Dominū instituerunt, quā quidā putant fuisse Domino cōsanguineā, & sororem fuisse matris Domini, arq; ob id filios sperasse sese per illā ratione cōsanguinitatis facilius, quod volebāt, impetraturos. Verùm id an verū sit, ex scripturis colligi non potest, imo ex his magis contrariū videtur, filios Zebedæi nō fuisse Domino cōsanguinitate coniunctos. Quare, vt, omissis incertis, certiorib. inhæreamus, ideo verisimile est hos fratres matrē subornasse, q̄ eorū nomine Dominū oraret, quod illa inter eas esset mulieres, q̄ Domino seruiebāt & ministrabant de facultatib. suis, & secutæ eū fuerant de Galilæa, vt de ipsis patet hac ratione illius preces nō facilè passuras apud Dominū repulsam. Inter eas cēm mulieres numeratur à Matth. c. 27. qui locus si conferatur cū simili narratione Marci c. 15. manifestū satis est, quod hæc mater filiorū Zebedæi, dicta fuerit Salome. Siquidem cū Matthæus inter mulieres, quæ Dominū secutæ a Galilæa, tres velut præcipuas recenseat, nempe Mariā Magdalenam, Mariā Iacobi, & matrem filiorum Zebedæi, Marcus, qui eadem cum Matthæo scribere solet, etiā tres recensens, ꝑ matre filiorū Zebedæi ponit nomen Salome. Hæc ita quæ à filijs istigata, *tunc*, hoc est, postquā dixisset Dominus se tertia die resurrecturum, accessit Dominum cū filijs suis, *adorans eum*, hoc est, inclinato corpore reuerentiā ei exhibens, & petens aliquid ab eo, tū ipso corporis habitu, tum etiā verbis, quib. imprimis in genere petiuit exaudiri ire aliqua, quā erat postulatura: quem ad modū particulare aliquid, potissimū si magnū fuerit, postulaturi, generalē solēt præmittere homines petitionē, quo gradatim captēt animū eius, à quo peculiare aliquid impetrare cupiunt, & obstringūt fidem eius, ne postea fas sit C negare. Id autē quo modo nunc factum sit, explicat Marcus, qui filios in ipso accessu dixisse cōmemorat; *Magister, volumus, id* est, desideramus *a te, vt quodcunque petierimus, facias nobis.* Sic Bethsabee apud filiū Salomonē deprecatura pro Adonia, in ipso aggressu dicit: Petitionem vnā paruulā ego deprecor à te, ne confundas faciem meā. Respōdente aūt filio; Pete mater mea, illa ītulit: Detur Abisac Sunamitis Adoniæ fratri tuo vxor. Ita & nunc dominus veluti non negaturus quicquid peteret cū filijs; *Quid*, inquit, *vis*, id est, petis? Ipsa iterrogatione particularem extorquens petitionis explicationem, quā deinde redarguere posset; suos nos exemplo docens, ne ob familiaritatem aut carnalem affectū nostrā fidem roganti D amico obstringamus, prinsquā in specie petitionis qualitatem intellexerimus, & iustāne, an iniusta sit, didicerimus. Interrogata itaq; à domino, quid postularet, respondit; *Dic*, id est, præcipe vt i regno tuo, quod instare scilicet intelligimus, *sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram*, hoc est, primi post te, & ante alios, q̄b. & ipsis tecum sedere promisisti.

RESPONDENS AVTEM IESVS DIXIT BEIS: NESCITIS QVID PETATIS.) Etsi non tantū crassa, & carnalis, sed & ambitiosa esset discipulorū postulatio, dominus tamen sua mansuetudine illorū imperfectionem tolerans, nihil aliud quàm ignorātiā illis objecit; *Nescitis*, inquit, *quid petatis.* Circa quæ verba admonuit Cateranus non dictum esse; Nescitis, quid petitis; *sed, quid petatis*; vt sensus sit: Nescitis quid petere debeatis; quomodo explicat & Dionysius, intelligens scilicet verbum, *petatis*, esse futurum optatiui, quo modo ad Romanos dicitur: Quid o- *Rom. 8.* remus, sicut oportet nescimus id est quid orādū sit & quid orare debeamus. Verùm Græca hic habent præsens indicatiui modi, *αιτεῖσθε*, vnde recte verti potuit; Nescitis quid petitis; quomodo in

Matthæo vertit quidam, quanquā in Marco vertit quemadmodū habet noster interpres, *petatis*; nec malè, si modò, *petatis*, accipiat vt sit præsens subiūctiui. Sic enim perinde est siue dicatur: *Nescitis quid petatis*: siue, Nescitis quid petitis. Dicit autem eos nescire quid peterent, tū quòd nō haberent cognitionem rei, quā petebant, ignorabāt enim quale esset, & quando futurū regnū Christi, & quid esset i illo regno sedere ꝓximū Christo: tum quia ignorabant, quomodo ad cōsortium regni Christi, & præeminentiā in illo peruenīri posset, cùm putarent illā Christum pro suo arbitrio his concedere posse, quibus vellet, & qui ipsi essent familiariores & magis dilecti, quemadmodū cōtingit in regnis mundanis. Vnde vt ab hac imprudenti ambitione animos eorū reuocaret, & admoneret quid tum illis potius cogitādū esset, & qua ratione ad consortiū regni ipsius peruenīatur, rogat num possent bibere calicem, quē se B bibiturū prædixit priusquā resurrecturus esset & fœliciter regnaturus; intelligens p calicē, Hebraica phrasi, suppliciū, quod sibi a patre paratū erat, aditurus. Frequens est em in scripturis hæc metaphora, qua per calicē, aut portionem calicis, hoc est, admēsam vini portionem, certa cuiusque sors à Deo homini parata, siue bona, siue mala significatur. Mutuata verò est à potātiū veteri ritu, quo per modi peratorem, hoc est, conuiuij ꝓsidem sua cuiq; vini portio, quā exhaurire deberet, statuebatur. Sic enim Deus vnicuiq; sua siue quæ exhaurtiat mala, siue quib. fruatur bonis, certa ratione definiuit. Et quidē in bonam partē hu- *Psal. 15.* ius metaphorę vsus est, cū dicitur; Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Significat enim C Propheta Deum sibi esse veluti hæreditariā portionē, quę ex illius destributione sibi obuenerat. Sic & quidam ad literā intelligendum volunt il- *Psal. 22.* lud; Et calix meus inebriās quàm ꝓclatus est; vt significentur bona, quæ iusto Deus tanquā suam sortem contulerat, redundasse. In malā autē frequentius metaphoræ istius vsus est, vt cùm dicit *Psal. 10.* de impiorum mercede: Ignis, sulphur, & spiritus *Psal. 74* procellarum, pars calicis eorū. Et; Calix in manu Dñi vini meri plenus misto. Sic & Isaiæ 51. Ec. ce tuli de manu tua calicem soporis, fundū calicis indignationis meæ, non adijcies vt bibas illū vltra. Sic Iere. 25. & alijs aliquot locis. Hunc ergo loquendi modū scripturis familiarē secutus Dominus, & hoc loco & postea aliquoties passionem D suā & mortem quā ex patris decreto subiturus erat, calicem vocat, dicitq; modò; *Potestis*, hoc est, sentitisne vos fortes satis, & paratos vt bibatis calicem, *quem ego bibiturus sum*, hoc est, vt talia patiamini, qualia me pati oportet ex patris decreto; Est autem huiusmodi allegoria etiam recepta in prophanis literis. Inter adagia enim refertur; Eodem bibere poculo? pro eo quod est, ijsdem affici incommodis, malisq; cōmunib. obnoxium esse. Vnde Plautus ī Cassina; Vt senex eodem hoc poculo, quo bibi, biberet. Verū hanc allegoriam a- E hunde translatam putat quidam, quam suprà diximus mutuatā in scripturis sacris calicis metaphoram, nempe vel bibendi certaminibus, vel abijs, q metuūt venena: vnde & vulgò nostrates, si quando minantur se patem gratiā relaturos, aiūt se de eodem porrecturos poculo; *Ghy sult van den selue soppe hebben.* Cæterùm quod per calicis potationem allegoricè Dominus significauit, idem & alia allegoria significat, subiungens; *Aut potestis baptismo quo ego baptizor*, id est, iamiam sum baptizandus, & baptizari paro, etiam vos baptizari? Baptismum enim rursum suam passionem vocat quemadmodum & Lucæ 12. vbi causa huius metaphoræ est explicata. Porro quanquā secundū vulgares tropos Dominus suā passionem & calicem vocet & baptismum, videri tamen potest & ob id lubentius eis metaphoris vsus, ꝙ eius passio nobis futura erat & baptismus, quo mūdaremur, & calix, quo inebriaremur. Vñ Theophylactus intelligit Dominum ob id passionem suā vocasse baptismū, ꝙ nos omnes purificet, qui & ob id intelligit Dominum eandem vocasse calicem, quòd eam cupide accesserit, veluti sibibendū ei fuisset poculum suauis potus, quódq; per eā in suauem mortis somnum deferendus erat, quemadmodum quis vini potu grauatus mox incidit in somnū. Verùm hæ non sunt præcipuæ rationes metaphoræ, quarquā velut accessoriæ, & ipsi materiæ de qua est sermo optimè cōuenientes, non sint reijciendę. Ea autem sententia, qua Dominus hic passionem suā vocat metaphoricè baptismum, apud Latinos quidem tantum est in Marco, at in Græcis codicibus etiā in Matthæo, sed verisimile est ex Marco transcriptam esse in Matthæū, cùm apud Hieronymum non reperiatur, nec conueniat illi, quod apud Matthæū dicitur per futurum tempus *potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* vbi tamen Græca quædam pro *bibiturus sum*, habent, quemadmodum in Marco, bibo, videlicet vt iam apertè addi possit; *Aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari?* Interrogati autem discipuli mox respondent: Possumus. Circa quam responsionem dub um est num illi intellexerint quod Dominus de calice & baptismo methaphoricè dixit. Theophylactus enim existimat eos opinatos Dominū loqui de poculo sensibili, & baptismate quo baptizabātur Iudæi. Sed verisimilius est, eos non tam crasse Domini sermonem accepisse, sed intellexisse quidem vtcunque tropum Domini vulgarem, maxime quia de sua passione, quæ resurrectionē præcessura erat, mox præmiserat: nimia autem consequendi, qđ optabant, auiditate, sicut ītultè postulauerāt, ita etiā temerè de se pollicitos, cùm sibi nondū satis essent noti, imo mox prius experti essent quàm meminissent cùm in Hierusalē iter Dominus instituerat. Audita autem eorum responsione, Dominus pro solita sua clemētia sicut suprà nō insectatus est eorū ambitionem, ita nec modò reprehendit eorū in pollicendo temeritatem, nec objicit eis sibi cognitam eorum infirmitatē, & timiditatem, sed amplectitur eorū promptitudinem, quę etsi necdum erat in ipsis vera, qualem illi de se pollicebātur, tamen suo tempore vera erat futura. vnde subijcit; *Calicem quidem meum bibetis, & baptismo quo baptizor baptizabimini*; hoc est, talia pro veritate & gloria dei patiemini, qualia ego mox passurus Iacobum enim, vt Actorū testatur *Act. 12.* historia, occidit Herodes. Ioannes autem cū reliquis Apostolis flagellatus est à Iudęis, vt eadem narrat historia, & à Domitiano Romę missus est in dolium feruentis olei, ac deīde cum ab eo saluus processisset, relegatus est in exilium in Pathmos insulam. Bibit ergo & ipse calicem domini, quāuis ꝓpria morte in Ephesō mortuus sit. Neq; enim calix domini mortem tātum significat, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

passionem & afflictiones:quanquam & Ioannes A dum dicta pro Domino pertulit mala,declarauerit satis fuisse sibi animũ moriẽdi etiã pro Christo,imo se volũtate fuisse occisum. Cùm autẽ his auditis,speraret filij Zebedæi se audituros etiã quod optabant,subiecit Dominus contrà quàm audire desiderabant ; *Sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, &c.* In quibus verbis quidam notant Dominum non absolutè dicere , non esse suum dare sessionem à dextris & à sinistris , sed non esse suum dare illis duobus,esse autem suum dare , quibus paratum est à patre , vt significetur primas sedes non esse paratas Iacobo & Ioanni , sed alijs quibusdam, quos Hilarius intelligit esse Moysen,& Eliã , qui cũ Domino visi sunt in transfiguratione:alij verò Petrum,& Paulũ,primos scilicet Apostolorũ, & qui alijs plus laborauerunt. Verùm sciendum Græcis non esse pronomen,*vobis* , quanquam illud videantur legisse D. Hieronymus & Hilarius, sed absolutè Græca habent ; *non est meum dare*; quomodo& Augustinum legisse omnino apparet li. 1. de Trinitate.c.12.quanquam semel addatur ibi,vobis.Ita enim tractat hanc sententiã , quasi absolutè Christus negauerit esse suum dare,quia secundum humanam potestatem hoc ad eum nõ pertinuerit.Vt autẽ adderetur hic ab aliquo pronomen,*vobis*,in causa fuit,quod sequitur;*Sed quibus paratum est à patre meo.* Verùm ea oratio est ecliptica,secundum quendam perficienda hoc modo , vel simili:sed ijs continget vel dabitur ; aut, sed eorum est,quib.paratum est à patre meo.Itaque nõ voluit his verbis significare Dominus Iacobum, & Ioannẽ excluſos esse à sessione à dextris & à sinistris , alios verò esse,quib. illæ sedes sint paratæ:sed absolutè dicit,nõ esse suum dare quod petebatur,qđ tamen debet intelligi in hũc sensum;Non est meum dare,quemadmodum vos putatis esse in manu mea,vt scilicet ℔ libito dare possim ratiõe cõsanguinitatis,aut familiaritatis. Quoniã enim illi putabãt Christo liberum esse more regum huius mundi,præferre alijs , & exaltare in regno suo,quos vellet Dominus,quò ostenderet & consortiũ regni,& præeminentiam in regno suo non contingere pro humano beneplacito,sed ℔ diuino,ac proinde iusto,nec restare,vt iam de nouo illa aliquibus addicantur , sed iã olim immutabiliter quibusdã esse parata,asserit non esse suum dare,quod petebatur,sed illud eorũ esse,quibus non adhuc erat parandum , sed iã erat paratũ. Itaque & nostra litera in qua additur,*vobis*,sic est intelligenda;Non est , quemadmodũ vos putatis,meum dare vobis,aut quibuslibet etiã alijs,sed illis continget , quib.paratum est.Ne autẽ ex eo , quod dicit Dominus hic non esse suũ dare sedes in regno suo,sed patris , quis existimet ipsum patre inferiorẽ , & omnino non esse ipsius,considerandum quòd idem ipse apud E Lucã i vltima cœna dicit;Et ego dispono vobis Luce 22. sicut disposuit mihi pater meus,regnũ:vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo,& sedeatis super thronos iudicãtes duodecim trib. Israel. Sic ergo hic dixit ; *non est meum dare, sed quibus paratum est*: quẽadmodum , inquit Theophylactus super Marcum,si iustus rex, præsideret certamini cuipiam , & deinde accedant ad illum quidã amici eius,& dicant;Da nobis coronas ; q sanè dicet;Non est meũ dare , sed quibus paratæ sunt, nempe certantib.& vincentibus. Clarior erit sensus,cessabitq;omnis quæstio,si quod Græcis est ἀλλὰ,pro quo nos habemus, *sed*,accipiatur positũ pro ,ἐι μὴ,hoc est,nisi,& sit sensus:Nõ est meũ dare , nisi quib.paratũ est , quemadmodum Marci 9. vertit eã coniunctionẽ etiam noster interpres,οὐκ ἔστι δόλια εἰσιν,ἀλλὰ τὴν ἰνοῦς,Neminẽ viderunt nisi Iesum solũ. Sic & 2. Corin. 2. Nõ me contristauit,sed ex parte,pro,nisi ex parte. Porro dubitari potest,quomodo dicat Dominus sedere ad dexteram,vel sinistram suam,eorũ esse,quibus paratum est à patre. An ergo in regno ipsius vnus illi ad dexterã,& vnus ad sinistrã sessurus est,cùm soli ipsi dictũ sit à patre : Sede à dextris meis; & B omnes Angeli & patri & Christo astent tanquã ministri? Sed dicendũ , quòd Dominus attemperans suam responsionẽ petitioni,& intelligentiæ discipulorũ , dicit de sessione ad dexteram, & ad sinistram,non quidem significare volẽs talẽ fore sessionem,qualẽ illi suspicabãtur,sed per huiusmodi sessiones significans præeminentiam in regno suo,quã & illi per eas sessiones ambiebãt.

cET AVDIENTES DECEM INDIGNATI SVNT DE DVOBVS FRATRIBVS.] Sicut duo fratres carnaliter, petierunt,ita & reliqui decem carnaliter indignati sunt de petitione illorũ,quòd scilicet peterent præponi alijs,cum cæteri non minus primatum ambirent, C eúmq; sibi quisque speraret. Hi nimirum sunt affectus eorum,qui viuunt in aulis principum.Sibi quisque placet, sibiquisq; pollicetur primos honores,& alijs prælatis inuidet. Dominus autẽ sicut soluta sua mãsuetudine tolerauit carnalẽ fratrũ petitionem,ita & cæterorum carnalem indignationem non seuerè est insectatus,quanquam etiã suprà,ipsis similiter de primatu inter se contendentibus humilitatem sectandã satis docuisset:sed vt suos ab ambitionis malo liberaret, ex quo processit & fratrum duorum postulatio , & cæterorum indignatio,conuocatis reliquis decẽ ad se (itelligendũ enim hos paulisper elongatos à duobus fratribus , qui cum matre dominũ accesserant) omnibus eodem pharmaco medicinã D admouet,admonens eos modestiæ,idq; exemplis duob.inter se diuersis : nempe tum exemplo regũ terræ , à quibus ipsos planè conueniebat esse diuersos moribus : tũ exemplo suiipsius , quem ipsos omnino conueniebat imitari,si cũ illo vellent regnare. Itaq; primò proponit eis exemplũ quod imitari non debeant,dicens;*Scitis quod principes gentium dominantur eorum*,pro eis,hoc est,dominium exercent in eas , velut dominus se gerunt populi subditi,timorem,honorem , & obedientiam ab eo requirentes in omnibus,quæ pro libito statuunt,suámque vtilitatem,& cõmodum à subditis sibi veluti à seruis q̃rentes. *Et qui maiores sunt eorum* , pro , qui magni vel magnates sunt inter eos(Græcè enim est positiuus μεγάλοι quemadmodum & postea maior pro magnus)*potestatem exercent in eos*,hoc est,vtuntur in illos imperiosè sua potestate , præcipiendo quælibet , & ad ea exequenda cõpellendo. *Non ita erit inter vos*, qui scilicet ad regni cœlestis consortium & præeminentiã in ipso vocati estis.quasi dicat.Quemadmodum longè alia est conditio regni cœlestis quàm regni terreni,ita vos ad illud vocati , lõgè dissimiles esse oportet principibus,& magnatib. ethnicis. At hic quæri potest , quomodo dicatur

Apost

Apostolis,nõ eritis sicut magnates , qui potestatẽ exercent in subditos,cùm & ipsi Apostoli po-
2.Co.10 testatem suã exercuerint in subditas sibi Christi oues.Petrus enim sua potestate seueram de Ananiã & Sapphira sumpsit vltionẽ : & Paulus q incestuosum Corinthiũ tradiderat sathanæ , multa gloriatur de potestate sibi data à Christo,qua in promptu haberet vlcisci omnem inobedientiam. Verùm dicendum,quod cum dicitur , *magni potestatem exercent in eos* ; non simplex potestatis vsus significetur,sed vsus potestatis pro libito fere,& cum quodam fastu,ac ad propriam tum gloriam, tum vtilitatẽ. Vnde notãda vis Græcæ dictionis κατεξουσιάζουσιν,quæ non simpliciter significat , vti B potestate:sed ratione prępositionis κατὰ sonat in malã partem,significans vsum potestatis tyrannicum , qui cum malo subditorũ sit coniunctus, vt quod Græce est κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν,rectè sic verti possit,potestatẽ exercent aduersus eos. Sic etiã Græcis in priori sententia non est simpliciter κυριεύουσιν,id est,dominantur eorum,sed cum prępositione κατὰ,κατακυριεύουσιν αὐτῶν,id est , dominiũ exercent in vel aduersus eas , vt significetur suo bono,& subditorũ malo eos gerere principatum.Eodem verbo vtitur & Petrus , dũ epistolæ prioris c.5.idem quod Dominus hoc loco, præcipit ecclesiarũ pastoribus,nempe vt nõ sint C velut dominantes in cleris,hoc est,gregibus,qui eis veluti sorte obtigerunt.Explicat autem in sequentib.Dominus , quomodo aliter esse debeat inter Christianos quàm iter Gẽtiles.*Sed* , inquit *quicunque voluerit inter vos fieri maior* , pro magnus, *erit*,id est;sit(nam futurum indicatiui pro imperatiuo Hebræa phrasi positum est , vade apud Matthæum est ἔφω,id est,sit)*vester minister:& quicunque voluerit in vobis esse primus,erit*,id est , *sit omnium seruus*. Duas Dominus causa inculcandus profert sententias idem significantes , quæ correspõdent duabus,quæ præcedunt sententijs de principibus,& magnatibus gentium,idem etiam penè significantibus. Dixerat enim , *qui maiores* D *sunt,potestatem exercent in eos*:nunc ergo contrà dicit , *qui voluerit inter vos esse maior , sit vester minister.* Ministerium enim opponitur exercitio potestatis.Facit autem Dominus mentionem eorũ , qui magni dicuntur,quia,quemadmodum apud nos, qui ℔sunt,dicuntur magnates,ita Græcis,& Hebræis dicuntur magni , fuitq; id quorũdã regum
2.Reg.7. olim proprium cognomẽtum,vt regis Persarum. Vnde dicit Dominus per Nathan ad Dauid ; Fecitq; tibi nomen grande,iuxta nomen magnorũ, qui sunt in terra. dixerat item ; *principes gentium dominantur eorum* ; nunc ergo contrà dicit ; *qui voluerit inter vos esse primus* , (quod idem est quod princeps,sicut Græcis idẽ est ἄρχων,& πρῶτος,cũ E vtrunque dicatur à principio) *erit omnium seruus.* Esse enim seruum opponit dominio. Porro non parua est difficultas,quæ sit vera harũ duarũ sententiarũ intelligẽtia Apparet enim si verba spectemus dominum his sententijs docere voluisse, quomodo parari possit & debeat primatus,& ℔eminentia,quomodo si accipiantur,intelligendũ est dominum non dicere quomodo primatus in ecclesia sit ambiendus,& acquirẽdus,sed quomodo fieri possit,vt quis magnus sit,& primus apud Deum in regno cœlorum,nimirũ si hic omnibus se subiiciat,& ministret,ac seruiat. Atque in hũc sensum locum hic intellexerunt D.Hieronymus & Chrysostomus.Hierõymus eñ sic habet : Humilitatis magister& mitis,nec cupiditatis immodicæ duos arguit postulantes,nec decẽ reliquos indignationis incerepat & liuoris,sed tale ponit exemplũ,quo doceat maiorẽ esse qui minor fuerit,& illum dominũ fieri qui omnium seruus sit. Fruſtra igitur aut illi immoderata q̃rierant,aut isti dolent super maiorũ desiderio , cum ad summitatẽ virtutum nõ potentia,sed humilitate veniatur.Hæc ille. Sic & Chrysostomus hunc locũ explicans habet:Nõ enim externis nostra similia habet. Nã apud gentes q principes sunt,ipsi dominantur:Apud me autem q vltimus est,is summa tenet.Verùm,si q̃ præcedunt,& sequuntur, aduertamus , apparet magis scopũ Domini esse, vt doceat nõ quomodo primatus sit parandus & ambiendos,sed quomodo qui primatum in ecclesia aut ĩter Christianos adeptus est,in eo se gerere debeat.Præmittit enim exemplum,quod suos imitari non vult,de ijs,qui principes sunt & magnates gentium,non autẽ de his qui quærũt aut volũt fieri principes & magnates:&similiter subiungit exemplum,quod vult eos imitari,sicut filius hominis nõ venit ministrari,sed ministrare, significans se cũ primus esset , tamen sese gerere vt ministrũ.Itaq; sensus potius esse videtur . Qui C voluerit intet vos fieri maior,vel primus,hoc est, qui statuerit apud se primarũ aliquem suscipere, vbi iã eum acceperit,si modò velit eo gradu bene fungi , sit omnium quibus præest minister & seruus,sic scilicet vt in omnib.eorũ quærat vtilitatem & salutem , nõ autem proprium cõmodũ & honorẽ.Hic sensus conuenit ei,quod Luc.22. legitur,cũ in vltima cœna,orta rursum inter discipulos ℔ primatu contentione,Dominus hæc eadem inculcauit.Proposito enim etiam ibi exẽplo gẽtilium principum,subijcit;Vos autem nõ sic,sed qui maior est in vobis,fiat sicut iunior:& qui præcessor est,sicut ministrator.Vtitur aũt hic dominus tali modo loquendi,quo videtur significari qua via perueniatur ad primatũ,dicens ; q voluerit fieri maior vel primus esse ; quod sic eũ loqui conueniret ad curandum morbũ Apostolorum qui volebant primatum , quibus proinde monstrat,quid sit illud quod volunt,dum volunt primatũ,nempe quod volunt ministrandi & seruiendi,non autem præcipiendi & dominandi officium.Ac si apertius dixisset:Quicunq; voluerit fieri magnus,& primus inter vos,is sciat se,eum talis factus fuerit,debere omnium esse seruum & ministrum , si modò velit id etiam esse corã deo quod est apud homines.Dicta sunt circa hãc Domini sententiam quædam etiam in c.Concordiæ 70. vbi ex Marci 6. c. eadem habetur sententia. Postquam autem suis Dominus proposuit exemplum gentilium principum,quod imitari nõ debeant,subiungit iã exemplum suiipsius qui omniũ primus est in regno Dei,quod proinde imitari debeãt,quotquot illius vices in populo Dei obtinent,& cum illo regnant. *Sicut*, inquit,*filius hominis non venit ministrari* , hoc est , vt melius in Marco versum est , *non venit vt ministraretur ei* , *sed vt ministraret.* Nõ negat quenquã sibi ministrasse aut ministrare potuisse , sed ad hoc se venisse vt ministraretur sibi. Venisse aũt se dicit vt ministraret.qa venerat vt oĩum vtilitati seruiret, ℔prædicãdo & curãdo infirmitates,ac ob hæc corporaliter perambulando diuersas ciuitates & regiones,nõ

Universidad de Deusto
Biblioteca

ob propriã gloriam aut vtilitatem, sed tantũ ob aliorũ salutẽ. De ministerio enim in spiritualib. est potissimum sermo: cum se Dominus dicit venisse, vt ministraret, i quali ministerio oportebat Apostolos Dominum maximè imitari: quanquã etiã de ministerio in tẽporalibus rebus simul intelligẽdum sit, cum Dominus apud Lucã dicat, se inter Apostolos cõuersatũ sicut qui ministrat, adeo vt etiam ad lotionem pedũ sese demitteret. Vt autẽ Dominus suo exẽplo doceret suos, quãtum debeãt insistere ministerio aliorum, & solliciti esse pro eorũ salute, addit se venisse, vt daret animam suam, hoc est, vitã suam (non enim animam solam, id est, spiritum dedit, sed & corpus suũ) redemptionẽ pro multis, significans eos qui vice sua in tertiis fungũtur, vsq; adeo debere subseruire commodis eorũ quib. præsunt, vt & vitam suam pro eorum salute impendant cũ opus fuerit, iuxta illud; Bonus pastor animã suã ponit pro ouib. suis. Dicit autẽ se vitã suam daturum redemptionem, hoc est, in pretium redemptiuũ, quia mors ipsius veluti pretiũ erat quo humanũ genus redemptũ est ab ira Dei, à morte æterna, atq; à captiuitate diaboli. Vnde Paulus; Empti, inquit, estis pretio magno. Est autẽ Græcis pro accusatiuo, redemptionẽ, dictio λύτρον, quæ non ipsum redemptionis actũ, sed pretiũ significat quo redimũtur captiui & serui, quod vocabulo Gallico nos dicimus *Ranson*. Proinde rectius legitur p appositionem, *dare animam suam redemptionem*, quemadmodũ habent Græca, & Latini codices pleriq;, quàm cum præpositione, in dare animam suam in redemptionẽ, ne intelligatur sensus esse vt daret animam suã propter redemptionẽ multorum, aut ad hoc vt multi redimãtur, quanquam eodem sensus recidat. Quæri autẽ hic potest, cùm Christus dicatur animam suã tradidisse in pretium redemptionis multorũ, cui pretiũ illud dederit. Pretium enim redemptionis aliquorum, ijs solet dari à quo illi captiui detinent, at à diabolo nos detinebamur captiui, cui Christũ dedisse animam suam in pretium redemptionis, absurdissimum fuerit dicere. Dicendum itaq; Christũ animam suã tradidisse Deo patri in pretium redemptionis humani generis, vt scilicet ab illius ira redimeretur, sub qua iacebat captiuũ, & à qua traditum fuit, testati diabolicæ, à qua, inde liberatum est postquã iræ & iustitiæ diuinæ satisfactũ est. Fuit autem mors Christi voluntariè perpessa, pretium sufficiens, & accommodũ redemptionis hominũ ab ira Dei, quia ea mors ab eo, qui peccatũ non fecit, & proinde mori non debuit, & ab eo q Deus simul, & homo erat, volũtariè ex præcepto patris perpessa, maiores fuit apud Deum meriti, quàm totũ humanum genus omnib. suis peccatis demereri potuit, & proinde eius mortis consideratione humanum genus relaxatũ est à debito mortis æternæ, quod peccatis suis contraxerunt. Cũ aũt dicit Dominus se traditurum animã suam redemptionem pro multis, aut, *multis*, hic positum est pro omnibus, quomodo ad Romanos, cùm dicitur q per inobedientiã vnius hominis peccatores cõstituti sunt multi. Mors enim Christi pro omnib. redimendis sufficiens fuit pretiũ, & quantum i ipso fuit, omnes venit redempturus: vnde Paulus pro oib. mortuũ esse Christum affirmat, & Ioãnes dicit eum esse propitiationem p peccatis totius mũdi. Aut ideo *pro multis* dictum est, quòd efficacia mortis ipsius non ad omnes esset peruentura, sed tãtùm ad electos, qui pauci dicuntur cõparatione reproborũ: multi verò, ob numeri in seipso multitudinem. Sic & Isaiæ 53. dicitur: Ipse peccata multorũ tulit; & i vltima cœna Dominus dicit sanguinem suũ effundendũ pro multis in remissionem peccatorum. Porro eo quod Dominus hic dicit; *Non ita erit inter vos*, quidam hæretici, nempe Anabaptistæ colligũt omnino nõ licere Christiano gerere pphanũ aliquem magistratum: alij vero hic docent nõ licere saltem platis Ecclesiasticis temporalem, & secularem habere iurisdictionem, imò talib. nullã cõpetere potestatem noua præcepta statuendi, etiam in rebus diuinis. At ex prædictis satis patet Dominum his verbis noluisse suis prohibere præeminentiam sed tantũ voluisse docere modũ sese in suscepto primatu gerendi, diuersum à modo principum ethnicorum. Nec hęc Christi doctrina intelligenda est tãtum pertinere ad prælatos Ecclesiasticos, quanquam ad eos imprimis, & præcipuè pertineat, sed etiã ad principes seculares Christianos, quorũ principatus regno Christi seruire debet, nec aliter se gerere debent quàm subditorum suorũ ministri, omnibus modis inuigilantes eorũ commodis: quomodo populo Dei præfuerunt Moses, Samuel, Dauid, & alij sãcti. Quod nec gentiles principes quosdã omnino latuit. Siquidem Antigonus Macedonũ rex cõspiciens filium suũ eos, in quos habebatim perium, ferocius tractantem, atque insolentius; Anignoras, inquiebat, fili, regnũ nostrum esse splendidã seruitutem? sentiens principem non minus oportet inseruire populo quàm populum principi, nisi q princeps id facit cum dignitate. Proinde locus hic esset deplorandi abusũ potestatis tum Ecclesiasticorum tum secularũ principum inter Christianos etiam excedentem superbiam Ethnicorum principum. sed de hoc quædã Origenes in homilia 12. super huius loci tractatione.

Rom. 5.

2. Cor. 5. 1. Ioan. 2.

Luc. 19.

Ioan. 11.

SANAVTR CÆCVS ANTE INGRESSVM IERICHO.
Lucę 18. CAPVT CV.

FActum est autem cũ appropinquaret Iericho, cæcus quidã sedebat iuxta viã mendicãs. Et cũ audiret turbã prætereuntẽ, interrogabat, quid hoc esset. Dixerũt aũt ei, quòd Iesus Nazarenus trãsiret. Et clamauit dicẽs, Iesu fili Dauid, miserere mei. Et q præibãt increpabãt eũ vt taceret. Ipse verò multo magis clamabat, Fili Dauid, miserere mei. Stãs aũt Iesus, iussit illũ adduci ad se. Et cũ appropinquasset, interrogauit illũ, dicens, Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine, vt videam. Et Iesus dixit illi, Respice, fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur illum magnificans Deum: Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem Deo.

FACTVM EST AVTEM CVM APPROPINQVARET IERICHO, CAECVS QVIDAM) Omnino videri poterat hic cæcus, cuius meminit Lucas idem esse cũ eo, quem Marcus

eius etiam prope Iericho sanatum memorat, propterea quòd ea inter se similitudo, multum suadent vnum & idem esse miraculum. Verùm cùm Lucas suum miraculum dicat à Domino factum cùm appropinquaret Iericho, Marcus verò suum cùm egressus esset è Iericho, dicendũ potius duo diuersa esse miracula, etsi iter se simillima, & vnũ quidem ante vrbis ingressum, alterum verò similiter contigisse post egressum. Sunt tamen qui putant propternimiã narrationis similitudinẽ idem esse miraculum quod à Luca, & quod à Marco est descriptum, & Lucam quidem non fuisse anxiè solicitum de loco, & tẽpore miraculi diligenter describẽdo, sed satis illis fuisse vt intelligeremus circa quem locum factum esset miraculum, idq; propter miraculi certitudinẽ, & vt ex hac historia disceremus & domini benignitatem ac potentiam, & fidei in cæco exemplum. Ad quem fructũ percipiẽdum nihil facit siue ante ingressum, siue post egressum miraculum hoc acciderit. Quam sentẽtiam si quis sequi volet, ne quid falsitatis fateatur esse in euãgelistarum narratiõe, debet illud, quod hic dicit Lucas; *cum appropinquaret Iericho*: accipere dictum esse pro, cùm esset prope ciuitatem Iericho, quomodo hæc verba intelligi posse indicat D. Augustinus lib. 2. de quæstion. euãg. ca. 48. & vlterius dicendum Lucam per anticipationem hoc commemorasse miraculum, & sic quidẽ narrasse, quasi ante ingressum contigerit, cùm post egressum cõtigerit, quod satis esset scire circa Iericho contigisse. At quia secundum hanc sententiã nimis abusiuè accipi deberet illud: *cum appropinquaret Iericho*: aut fatendum (quod nequaquam est fatendum) aliquid falsitatis inesse euangelicę narrationi, & quia quæ sequuntur apud Lucã, aperte satis ostendunt illud, quod modò narrat, factũ esse eũ accederet dominus Iericho, August. tum lib. 2. de consensu euang. tum prædicto loco de quæst. euang. omnino vult intelligendum miraculum à Luca descriptum, diuersum esse ab eo qđ Marcus describit, proinde eius sententiã tanquã receptiorem & tutiorem sequi visum fuit in Cõcordia. His autem pro concordia euangelistarum obiter præmissis, ad rem ipsam veniamus. Itaque cum dominus e regione iuxta desertum iter faceret, vt in præcedentibus dictum est, ad Ieroſolymam, & obuiam haberet in hoc itinere ciuitatem Iericho, accidit vt cùm appropinquaret huic ciuitati, cæcus quidã sederet iuxta viam, stipem, vt fieri solet, à prętereuntibus petens: quod tũc dei dispositione ita factum est, vt ne incessus domini esset ociosus, sed vbique etiam in via beneficẽtiæ occasio ei præberetur, suoque exemplo doceret vt in omnib. & semper simus proficui, & nũquã ignani. Cùm ergo hic cæcus ex strepitu vocum & pedum intelligeret magnam vim hominum prætereũtem, interrogabat quid hoc rei esset. Est enĩ cæcorum genus eo curiosius, quod oculis cãreat. Respõsumque est ei, quod Iesus Nazarenus trãsiret. Tum ille protinus, neglectis omnibus prętereuntibus, à quib. multam eleemosynam sperare potuisset, ad solum Iesum conuersus, concepta fiducia ex hisque de illo aliquãdo audierat, clamabat dicens, *Iesus fili Dauid, miserere mei*. Oratio magnæ fidei index, & plane Christo digna, qua & Matthæi 9. alij duo cæci visum impetrauerũt, & mulier Cananæa, filiæ sanitatem. Quod dicit, fili *Dauid*; non ob id tantum dicit, vt, quemadmodum quidam volunt, blandimento quodam dominum magis commoueret, quia scilicet honorificum erat natum esse ex regio semine Dauid: sed ob id potius, dicit quod crederet eum esse Messiã qui expectatus fuit ex semine Dauid, & ob id, vt prius aliquoties est annotatum passim tum apud Iudęos ea peculiaris notabãtur vt vocaretur filius Dauid. Alioqui quomodo vel hic cæcus, vel alii similes ita sciuissent eũ qui Galilæus, & Nazarenus dicebatur, natum ex semine Dauid: nisi quia certo crediderũt, esse Messiam, quem sciebãt fore filium Dauid; Itaque cum alii renũciarent Iesum Nazarenũ trãsire, ipse magnificentius de eo sentiens, Iesum filium Dauid nominat. Quod dicit, *miserere mei*, significat ipsum certò credidisse posse illum pellere cæcitatem si tantum vellet, dum nihil aliud ad eo implorat quàm misericordiam, conuenitque illud, *miserere mei*, diuinitati Christi cui vt alicui' subueniat miseriæ, nihil aliud est opus quàm vt eius misereatur, cum pleriq; homi num nequeant subuenire ei cui miserentur: quan quam nõ sit verisimile hũc aut alios dixisse Christo, *miserere mei*, ob creditam tum ab eis diuinitatem eius, sed tantum ob creditam eximiam eius potentiã à Deo ipsi collatã, qua posset quicquid vellet. Tamen vt oratio hæc ab ipso spiritu sãcto profecta est, qui proculdubio tantæ fidei in istis author fuit, illud, miserere mei, Christi indicabat diuinitatem: proinde Christo plane dignam dixi hanc orationem, nõ solum ob eius breuitatẽ, sed etiam quòd vtramque eius naturã indicet: humanam quidem, cùm dicitur filius Dauid, diuinam, cùm dicitur; miserere mei. Porro qui præibant in turba Iesum, increpabant eum, (vnde datur intelligi, quòd clamare cœpit, antequã dominus circa illum esset, quodq; sæpius & validè clamauit) vt taceret. Suspicabantur enim eum vulgarem petere eleemosynam, & metuebant ne improbitate mendici offenderetur trãsiens dominus. Quo autem magis turba obstrepebat, tãto vehementius cæcus clamabat, eadem iterãs sãcta improbitate, declarans hac ratione ardens consequendi visus desiderium & inuictum fideirobur. Quoniã enim nõ licebat videre Iesum, nec illum accedere, ideo magis intendebat vocem, nescius quantũ abesset quem appellabat, & obstrepentis turbæ voces superare adnitens. Illo ergo clamore perseuerante, Iesus qui aliquoties clamantem dissimularat, tum ne videretur cupidus ædẽdi miracula causa ostẽtationis, tum vt euidentiorem redderet cæci fiduciam, nosque doceret perseuerantia opus esse in orationibus, tandem restitit; (non enim, vt reli qui putabãt, eius clamore offendebatur, sed delectabatur) iussitque illũ adduci ad se. Quanquam enim etiam non adducto cęco, solo verbo ipsum sanare potuisset: adduci tamen illum ad sepotius iussit, quo omnium oculos ad miraculi considerationem conuerteret, esseturque miraculũ euidentius. Cũ autem venisset ad Iesum, interrogauit illum; *Quid tibi vis faciã*; non quòd ignoraret quid ille cuperet, sed vt illo palam agnoscente suum malum, & explicante suum desiderium, miraculum ab omni esset liberum calumnia, ne aliqui dicere possent, hunc vere non fuisse cæcum, aut Iesum ostentationis gratia pro desiderata stipe cõtulisse visum. Solent enim quidam mendici singere cæcitatem, quo plus accipiant, & fortassis

Luc. 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

erantin turba complures qui nihilaliud petiturũ A putabant quam stipem. Solet enim & Dominus tametsi iuxta mundum pauper, ex iis, quæ donabatur ab amicis, aliquid elargiri pauperibus. Cæcus autem magna cum fiducia, rerum omnium aharum securus nihil aliud petit quàm visum. Domine, inquit, volo te mihi facere vt videam paucissimis rursum usus verbis, sed quæ magnam præ se ferebant fidem. Tum itaque Dominus aptè respõdens illius fiduciæ, verbo reddiderit visum, sũma cum maiestate dicens, *Respece*, hoc est recipe visum. Græce enim est ἀνάβλεψον. Addidit autem solitum illud fidei elogium; *Fides tua te saluum fe-* B *cit*, idque; tum infidei commendationem, quam imitari nos voluit, vt sanitatem ab ipso spiritualem consequi possimus: tum in exemplum humilitatis, alienum sese ab omni arrogãtia declarans vt alibi circa hanc domini sententiam dictum est, *Et confestim vidit qui cæcus fuerat*, nec tamen redit ad mendicitatis sedem, sed vt prius declaratuit fidei magnitudinem & constantiam, ita nunc accepto diuinitus beneficio lætus gratũ se exhibet. vnde sequitur; *Et sequebatur illum*, non sese suámque fidem commendans quam commendauerat Iesus, sed magnificãs, vel, vt Græca habent, glorificans Deum, à quo tantum beneficium profectum agnouit, & cui soli omnis gloria est tribuenda. Quin & populus cõspecto tam insigni miraculo, quod, si ad fuissent Pharisæi, calumniari C studuissent, dedit laudem Deo, cuius virtute Iesum non dubitant ædidisse miraculum. Et hactenus quidem literalis historiæ tractatio, ex qua vt fructum spiritualem consequamur, imprimis quidem in genere in ipsa historia obseruanda tũ Christi benignitas & potẽtia, vt ea in Christo admiremur & amplexemur: tum cæci fiducia & constans desiderium: vt hæc in ipso imitemur. Vt autem in specie partes historiæ tractentur mysticè (miracula enim Domini & saluatoris nostri, inquit Gregorius, sic accipienda sunt vt & in veritate credantur facta, & tamen per significationem nobis aliquid innuant) secũdum intelligentiam, quę D periculariter allegorica dicitur, cęcus iste de ingenus humanum, cæcum ignorantia veri, mendicum inopia omnium virtutum, quod veluti iuxta viam sedebat mendicans, quia ab omnibus philosophis & doctoribus huius mundi quærebat pasci doctrina salutari. Christo vero trãseunte per via huius mundi, & appropinquãte Iericho, hoc est, defectum nostræ mortalitatis assumẽte (Iericho enim, quod interpretatur Luna, recte defectum nostræ naturæ aut mundũ istum significat ob lunæ instabilitatem) humanũ genus lumem, quod amiserat, recepit, idque cõstanti fide & inuocatione nominis ipsius, à qua tamen qui præibant Iesum, synagoga Iudæorum scilicet, & philosophorum scholæ, homines reuocare conabantur. Secũ E dum moralem autem historiarũ sacrarum tractationem, cæcus hic homo, & mendicus, typus est cuiuslibet peccatoris, veri cognitione & virtutibus destituti. Hic si visum est recepturus, imprimis quidem necesse est iuxta viam sedat mendicans, hoc est, vt cæcitatem cordis sui & inopiam agnoscens, alienã opem imploret, Ita fiet vt Iesus incipiat transire circa eum. Transit autem, quãdocũque nomen ipsius & doctrina palam prædicatur, aut internis suis inspirationibus cor hominis visitat. Id cum sit peccator sanitatis auidus vbi sentit adesse Iesum, non debet sinere elabi præsentem occasionem, sed cõstãti clamore fatigare eius aures, nec desistere, etiã si multa turba suadeat silentiũ, sed eo instantius illũ inuocare. Reclamat enĩ intentioni nominis Christi synagoga Iudæorum, dicens non in illo esse salutem, sed in Mose. Obstrepunt & philosophi, & principes ethnici & quotquot peccatorẽ in suis vitiis retinere studẽt. reclamat conscientia non vna voce, sed tot vocibus, quot admissorũ sibi cõscius est amicus. Suffocare nititur pium desiderium, & rationẽ turba carnaliũ phantasmatũ, & cogitationũ, quæ, mentem ipsius præoccupauerunt, quæ cuncta per eos qui præibant, recte designata intelligunt. Quod si his licet reclamantibus, peccator tamẽ tanto ardentius orationi insistat. Iesus etsi in transitu existens, non præteribit tamẽ, sed ad illius clamorẽ restabit. Stat enim, inquit Grægorius, qui ãte trãsibat, quia dum adhuc turbas phãtasmatum in oratione patimur, Iesum aliquatenus transeuntẽ sentimus: Cum vero orationi vehementer insistimus, stat Iesus, vt lumẽ restituat, quia Deus in corde figitur, & lux amissa reparatur. Cum autem steterit Iesus, & iam menti quietem aliquã contulerit, iubet innocentem adduci ad se, quia siue per doctores euangelicos, siue etiam afflatibus arcanis eum sibi probiorem facit. Quærit autẽ, quid tibi vis faciã: quia etsi sciat pater cœlestis quo indigemus, & quid desideremus antequã petamus eũ, vult tamen nostras necessitates exponi sibi, vt ad orationem animus magis excitetur, sicque aptior fiat ad impetrãdũ quod petit. Itaque simalum & inopiam suam fateatur peccator, & instanter orauerit, præcatus non aurum argentum, sed visum & cognitionẽ veritatis, mox à Christo impetrabit. Vbi autem impetrauerit, cauendũ ei ne ad pristinu redeat locum, nec amplius iuxta viã sedeat, aut mendicet, sed agnoscens se nõ ãplius indignum, sequatur in via Iesum ad crucem pergentẽ, nec tantũ sequatur, sed simul animo grato Dei semper in se glorificet gratiã. Videt enim & sequitur, inquit Grægorius homilia, qui bonum quod intelligit operatur. Videt autem, sed non sequitur, qui bonum quidẽ intelligit, sed bene operari contemnit. Et subiicit; Si ergo fratres charissimi cæcitatem iã nostræ peregrinationis agnoscimus. si credendo in redemptoris nostri mysteriũ iuxta viã sedemus, si exorando quotidie ab auctore nostro vitæ lumem petimus: si eadem luce iam per intellectũ videndo, illuminati post cæcitatem sumus, Iesũ quem mente cernimus, opere sequamur. Aspiciamus qua graditur, & eius vestigia imitando teneamus. Hæc ille. Bene autem nobis obseruandæ cæci huius orationes breuissimæ quidem, sed sensuũ plenissimæ, vt & nos huius exemplo discamus nõ quidẽ orare multiloquio, sed tamen instanter & assidue idque eis quibus ipse orauit verbis. Prior enim eius oratio, qua ingenere precatur Christi misericordiam dicens, *Iesu fili Dauid, miserere mei*: in omni cõuenit tempore & orandi necessitate. Quidnis enim à Deo petituri, misericordiam eius solam recte imploramus, cũ omnia nobis ab illa sint expectãda, adeo, vt & vita æterna, quæ tamen merces est bonorum operum ex Dei nobis proueniat misericordia. Dicit enim Propheta: Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Posterior autẽ eius oratio, qua in specie certã precatur misericordiam Christi, dicens:

Domine

Domine da vt videam, si de spirituali intelligatur A sempérque ob oculos habeam vltimum vitę meę
visione, nos admonet quid maxime in specie petere debeamus, nempe nõ honores huius mundi diuitias aut voluptatem sed visum oculorum mẽtis, ita vt nos assiduè dicamus: *Domine, da vt videam.* Da imprimis vt videam, hoc est, per fidem cognoscam te solum verum Deum, & veram veritatis viam qua ad te perueniatur. Sic prophetæ, Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Da deinde vt videam, & agnoscam vanitatem huius seculi, vt videam admissa à me peccata & proprias imperfectiones, vt videam te semper in conspectu meo, ne commouear, vt videã, finem, ne vnquam obdormiam in morte. Da postremùm vt videam post hanc vitam te facie ad faciem in gloria tua, vt satier, cum apparuerit mihi gloria tua. Quod si obseruemus significationẽ verbi Græci, quod est Græcis pro verbo, videam, magis innenietur hęc oratio, in mystico sensu nobis conuenire. Est enim ἀνάβλεπω, quod duo significat, nempe visum post cęcitatem recipere, & iursum aspicere. Precãdum itaque vt visus nobis restituatur, depulsa vitiorum caligine, & vt ne oculi nostri in terrenis figantur rebus, sed sursum attollantur ad cœlestium considerationem.

Psal. 118.

ZACHAEVS PVBLICANVS CHRISTVM suscipit. Lucæ 19. CAPVT. CVI.

ET veniunt Iericho. & Et ingressus perãbulabat Iericho. Et ecce vir nomine Zachæus, & hic princeps erat publicanorum, & ipse diues, & quærebat videre Iesum quis esset, & nõ poterat præ turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrẽs ascẽdit i arborẽ sycomorũ, vt videret eũ, qa ĩde erat trãsiturus. Et cũ venisset ad locũ, suspiciẽs Iesus, vidit illũ, & dixit ad eũ, Zachæe, festinans descẽde, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descẽdit, & excepit illum gaudens. Et cum viderent omnes murmurabant, dicẽtes, Quod ad hominẽ peccatorẽ diuertisset. Staus autem Zachæus dixit ad Dominum, Ecce dimidium bonorũ meorũ, Domine, do pauperibus, & si quid aliquẽ defraudaui, reddo quadruplũ. Ait Iesus ad eum, Quia hodie salus domui huic facta est, eo quòd & ipse filius sit Abrahæ. Venit enim filius hominis quærere, & saluum facere, quod perierat.

ET VENIVNT IERICHO. ET INGRESSVS PERAMBVLABAT IERICHO. &c.) Oportunè hæc historia superiorem narrationẽ secuta est. Quod enim ibi corporaliter à Christo gestum est miraculũ, hic fit spiritualiter, & alioqui magna hic est cum superiori facto similitudo. Ibi enim cæcus visum à Christo consequi desiderans, reprehenditur, & reprimitur à turba, sed clamoris intẽtione superat turbæ impedimentum. Hic vero, qui Christum videre desiderabat, à turba quoque prohibetur, sed & ipse impedimentum hoc cõscensione loci altioris superat. Ibi cæcus cũ vocis intẽtione declarasset desiderii C magnitudinem, iussus est à domino adduci: sic & hic, qui Christum videre desiderabat, ab ipso aduocatur, postquam conscensa arbore ardorem sui præ se tulisset desiderii. Sed ibi à domino suscipitur & curatur mendicus, hic vero diues, vt intelligamus neminem illum à sua gratia excludere. Ita quę ingressus dominus ciuitatem Iericho, vt erat cõmitatus multa turba, perãbulabat eã, hoc est, pertrantibat eã. Non enim significare voluit Euãgelista dominum hucillucque vagatum per ciuitatem, sed per mediam ciuitatem iter fecisse, trãsitorum per eã ad Ierusalem, quòiter instituerat. Quo & nos mystice admonemur ne mẽte hærea D mus in Ierico, hoc est, instabili hoc mundo, sed vt procedẽtes de virtute in virtutem, properemº ad cœlestem Hierusalem. Est autẽ Iericho, vrbs, quã primam Iordane transmisso cepit & subuertit Iosue, rege illius interfecto, vt scribitur Iosue 6. pro qua extruxit aliã Hiel de Bethel, vt scribitur 3. Reg. 16. Sed & hæc eo tempore, quo Ierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta, & destructa est, teste Hieronymo lib. de locis Hebraicis, qui pro secunda etiam tertiam dicit postea ædificatam, eãque vsque in sua tempora permansisse, & ostendi vtriusque vrbis vestigia. Brocardus testatur suo tempore ciuitatẽ hãc

B octo tãtum habuisse domos, vixque nomen villę sortitã. Ciuitatis huius situm, & circumiacentis agri fertilitatem propter aquas largissimas fõtis illius, quem, cũ noxius esset, Helisæus sanauit, vt scribitur 4 Reg. 2. describit prolixè Iosephus li. 5. de bello Iudaico ca. 4. asserens eã, vt erat media inter Ierusalem & Iordanem, à Ieroſolymis quidem distare centũ quinquaginta stadiis, à Iordane verò stadiis sexaginta. Hãc ergo ciuitatem decoratã & habitatione, & miraculo Helisæi, etiam dominus illustrare dignatus est præsentia sua & in signi quodã facinore, vt vbique præsentia ipsius fructum aliquem attulit. *Ecce enim*, inquit Euangelista, *erat in hac ciuitate vir nomine Zachæus*, (ob celebritatem namque viri eum proprio nomine expressit, cõuenitque nomen ipsi euentui qui hic narratur. Nam Zachęus, si interpretetur, significat purum, aut iustificatum, scribendum q; est hoc loco per simplex c, non autem Zacchęus) *& hic princeps erat publicanorũ & ipse diues.* Quæ ob id Euangelista diligenter explicet, non solum vt sequenti sit narrationi locus, sed etiam vt eius cõuersio, & iustitiæ cupiditas, ac Christi benignitas sit admirabilior. Nõ vulgare enim iustitiæ desiderium, nec vulgate Dei donũ fuit, quod iis qui caput fuit eorum qui ex publicis exactionibus & communi aliorum malo propriis cõmodis inhiabãt, & ptæterea diuitiarum copia affluebat, mox, omnibus spretis, in alium mutatus sit virum, & tam pio videndi Iesum desiderio detentus fuerit rursum Christi benignitatem nobis mirè commendat, quod nõsimpliciter publicani, sed etiam principis publicanorum hospitio vltro sese obtulerit, à cuius consortio maximè abhorrebant Pharisæi, & scribę. Hic ergo talis vir, quem & vitę genus & fortunę indulgentia impellere poterat ad cõtemptum humilis Iesu, quęrebat videre Iesum quis esset, cupiens scilicet eum etiã de facie nosse de quo rumor tam admiranda sparserat. Nec vul-

gari

Universidad de Deusto
Biblioteca

gari tenebatur videndi Iesum desiderio, sed tãto, A
vt cũ per staturæ exiguitatẽ impediretur à turba
vndique domino circũfusa, ne posset in turba vi
dere Iesum, oblitus sui principatus & diuitiarum
suarum, veluti infimæ alicuius sortis homo, arbo-
rem sycomorum ascendit, quæ in via forte erat,
per quam dominum transiturum cognouit, non
metuẽs quod multis Iudæorũ risui futurus esset,
eo quod diues, & publicanorũ princeps, sublimis
in arbore spectator esset vni⁹ humilis, & pauperis
hominis. Et quidẽ cum tam cupiuisset videndi
Iesum proculdubio lubẽs illũ inuitasset, ni mode
stia, & pudor obstitisset, & suorum peccatorum cõ
scius, indignũ se cum Centurione illo indicasset,
qui illum in domũ suam vocaret, cum à suo con-
sortio Pharisæos studiose abstinere expertus fuis
set. Bene ergo Euãgelista desiderii in hoc homine B
magnitudinẽ explicauit, dũ & pręcurrisse eum di
cit, & ascendisse, idq; ĩ arborem, quã & explicare
ei visum est. Est autem Sycomorus, vel, vt Lucas
posuit, Sycomorea, teste Dioscoride. lib. 1. de ma
teria medicinali cap. 167. arbor excelsa, folia qui
dem habens similia moro, fructus autem profe-
rens similes ficui, nisi quod eos proferat sine gra-
nis, neque in ramis proferat, sed ex ipso caudice,
nõ matureſcentes, nisi vnguibus aut ferro sculpã
tur. Plinius eam vocat ficũ AEgyptiam, putatq; ĩ
sola nasci AEgypto, cum Dioscorides testẽtur etiã
in Caria & Rhodo, aliisq; locis nasci, & ex sacris C
literis certissimũ sit etiam natas in Palestina, imo
in ea fuisse crebras, & vulgares, vt patet ex hoc lo
co, & iis locis, quibus dicitur Salom on præbuisse
multitudinẽ cedrorum quasi sycomoros, quę na
scuntur in cãpestribus in multitudine magna. 3.
Reg. 10. & 2 Paral. 1. & 9. & cum Amos Propheta
dicit se tanquam pastorem vellicasse sycomoros.
Quo tamen loco D. Hieronymus putat magis
significari rubos, qui afferũt moraagrestia, ac pasto
rum famem & penuriã consolantur, quod ea soli-
Amos. 7. tudo, in qua morabatur Amos, nullã huiusmodi
gignat arborẽ, quę proprie dicitur sycomorus. Di
citur autem hęc arbor sycomorus, etiã sycaminõ
quãquam hoc nomen proprie Græcis significet D
morum, vnde Lucæ 17. vertit interpres, arbori mo
ro, cum Græce sit συκαμινῶ. & Psal. 77. vbi legimus
moros eorum in pruina, Græce est τὰς συκαμίνους,
quanquã hic potius vertendum erat sycomoros,
quæ in AEgypto admodũ crebræ sunt, adeo vt di
cãtur ficus AEgyptię, aut mori AEgyptię. Hebręi
pro eo quod intrepretes vertunt nunc sycaminõ,
nunc sycomorũ, dictionem habent his nominib.
similem שִׁקְמָה Sikma, vt videri possit mutuata
à Græco συκάμινος, aut contrà potius nomen hoc
Græcos ab Hebræis mutuatos. Porro de vocabu
lo sycomorus adhuc disputatio est, vtrũ ο in mor⁹ E
sit ἀ μέγα an ο μίκρον, vt penultima sit lõga an bre-
uis. Græci enim fere per ο μίκρον scribunt, putãtq;
nomen hoc compositum ex συκις, id est, ficus, &
μόρος, id est, morus, huic arbori incitum, quòd fo
liis morũ refert, fructu verò ficum vulgatem, qđ
plane conuenit cum eo quod Lucas dicit συκομο-
ραίαν. Nam Græcis μορέα, morum significat. At ex
verbis quibusdã Dioscoridis apparet poti⁹ per ω
μέγα, scribendũ, vt sycomorus dicta sit quasi ficus
fatua, μῶρος enim fatuum significat. Dicit enim,
καλεῖται, δὲ καὶ δενδρὸν τὸν αὐτὸν καρπὸν συκομόρον διὰτὸ ἄγονον γεύσεως, id est, vocatur aũt & fruct⁹ huius ar-
boris sycomorũ, ꝓpter saporis ignauitatem, hoc
est, quia ignaui, & fatui est saporis. Vnde Hieron.
in 7. cap. Amos dicit, Aquilam & Symmachũ ver-
tisse συκεμώρους per ω μέγα. Quæ ob id latius prose
cuti sumus, vt solidius tractari possit mysteriũ hu
ius arboris, quàm nõ nisi ob mysterii alicuius ra-
tionem videtur sic in specie designasse Euangeli
sta. Sed redeamus ad historiã: Itaque sedente Za-
chæo in arbore, & dominum expectante domi-
nus cũ venisset ad locum, attollens oculos, vidit
eum, aspectu quidem corporali, sed quem ferè se-
quitur aliquis salutaris effectus, quali aspectu di
gnus ille merito factus est, qui tanto videndi Ie-
sum desiderio tenebatur. Videre enim eum solũ ĩ
tãta multitudine ambiuit, & vicissim in tãta mul
titudine peculiariter illũ vidit, & in illum oculos
suos conuertit dominus, qui delectatus tam insi-
gnis hominis cupiditate, quã ipse facto, vultu atq.
oculis prę se ferebat, q̃ dominus, qui scrutator
est cordiũ, synceram esse aduertit, non tantum se
illi simpliciter videndũ exhibet, cum ille nihil a-
liud petere auderet, sed etiã ipso nomine vt no-
tum cõpellans quem prius nonviderat, vltro seſe
ipsius obtulit hospitio, dicens, Zachæe, festinãter
descende, qa hodie in domo tua oportet me ma-
nere. Dicit, oportet me manere, non ob inopiam,
quasi defuissent ei, ĩ quę reciperetur, hospitia, sed
quod ille suo desiderio meruerat dominũ habere
hospitem, & quia oportebat hac ratione Christũ
secũdum suum officium quærere, & saluũ facere,
quod perierat. Legimus dominum frequenter ro
gatum iuisse ad conuiuium, nunquam autem nisi
hoc loco legimus eum non inuitatum vltro se in
gessisse. Atque id vulgo habetur parũ ciuile. Sed
introspexit dominus affectum hominis, cui tanti
erat vidisse Iesum prætereunte, sciebátque eum
plura tentaturũ, nisi propria indignitatis cõscien
tia obstitisset. Hic animus Christo cognitus effica
cissimè, & vibanissimè ipsum inuitabat, qui sic a
mat inuitari, & à quo plus sæpe impetrat q̃ quod
secum tacitè optat, propter conscientiã imbecilli
tatis suæ nõ auderet petere, quã qui ptęsumptuo
se, & inuerecũdè illũ vocare ad se nõ dubitat. Ef
ficax enim inuitator Christi fuit Petrus, cũ dice-
ret, Exi à me domine, quia homo peccator ego
sum. & Centurio qui dicebat, domine nõ sum di
gnus vt intres sub rectũ meum. Demõstratum est
hic à Christo, quã rectè dictũ sit de sapientia Dei
quæ Christus est, Clara est, & quę nunquã marce
scit sapientia, & facile videtur ab iis, qui diligunt
eam, & inuenitur ab iis, qui quærunt illã. Pręoc-
cupat, qui se cõcupiscunt, vt illis se prior ostẽdat.
Ostensum quàm rectè de eo Ecclesia canit, quod
abũdãtia pietatis suę, & merita supplicũ excedit,
& vota. declaratũ quã amdus sit salutis & cõuer
sionis peccatorum, quã auiditatẽ ipsius significat
etiam quod dicit, festinanter descende, & rursum
illud, oportet me manere. Et rectè quidem, dicit,
manere quoniã etsi ad temp⁹ breue erat in domo
Zachæi corporaliter futurus in ea tamen ꝓ fidem
semper erat mansurus per quam habitat in cordi
bus fidelium. Res autem subsecota declarauit &
vim præcepti dominici & affectum Zachæi erga
dominum quod scilicet solo pudore prohibitus
nõ prius vltro illum ad se inuitauerit. Mox enim
vt audinit domini insperatam iussionem nihil q-
dem respõdet: ingens enim affectus & insperatũ
gaudiũ vocem adimere solet sed tamen nihil cũ-
ctatus obtemperat. Nam & festinanter descendit
& non

& non simpliciter eum accepit, sed, *excepit eum* A
gaudens, veluti magno honore affectus, & magno
thesauro donatus, cum prius temporalia tantum
lucra sectaretur. Nõ enim indicauit se beneficiũ
collaturum, sed beneficium accepisse. At qnid in
terea qui aderant rei quæ agebatur spectatores?
Cum cæcum ante ingressum Iericho Dominus il
luminasset, omnis plebs vt vidit, dedit gloriam
Deo: nunc vero cùm magis deberẽt Deo dare glo
riam, & Christi prædicare benignitatem, omnes
qui videbant, murmurabant dicentes, q̃ ad ho-
minem peccatorem diuertisset, duplici nomine
peccãtes, & quod hunc adhuc peccatorem voca
bant, qui etiamsi prius peccator fuerat, videri me
ritò iam poterat animum mutasse, & quod vitio
hoc vertunt Domino, quod ad hominem pecca-
torem diuerterit, cum hoc vnum viderent eum
agere, vt sua doctrina peccatores ad resipiscentiã B
permoueret. Qua in re obseruandum quomodo
homines semper magis commendauerint corpo-
ralia Christi beneficia, quã spiritualia, vt semper
carnales magis externa mirantur, quã spiritualia.
Cùm tamen hic dicuntur omnes vidẽtes murmu
rasse, videtur intelligendum Euangelistam locu-
tum vulgari modo, vt omnes dixerit pro fere om
nibus, aut admodum multis. Non enim absolutè
omnes, qui viderunt, murmurabãt, quia non Apo
stoli & discipuli qui aderant. Vt autem intelliga-
mus quàm iniusta & irrationabilis fuerit horum
murmurantium indignatio, subiicit Euangelista:
Stans autem Zacheus dixit ad Iesum. Stetisse eum
dicit insinuans ipsius erga Christum reuerentiã,
siue hoc inter prandendum contigerit, siue po- C
tius ante vel post prandium, cum aliquamdiu, vt
est verisimile, dominum docentem mundi con-
temptum, & futuræ vitæ bona annuntiantem au
disset. Aduertendum autẽ, quid dixerit ad Iesum,
Ecce, inquit, *dimidium bonorum meorum domine do*
pauperibus, &c. Quod dicit, *do & reddo*, quidam sic
accipit quasi iam hoc facere cœperit, priusquam
etiam ad ipsum dominus diuertisset, vt intel-
ligeret, num hoc, quod cœperat, domino pro-
baretur nec ne. Sed rectius intelligitur ipsum cõ-
motum Christi præsentia, & doctrina, iam certò
constituisse daturum, & redditurum, vt cùm di-
cit, *do & reddo*, præsentis temporis verba pro fu-
turis accipiantur, dabo, & reddã, nisi quod signi-
ficare voluerit dicens, *do & reddo*, sese iam suas fa-
cultates ad id deputare, & ad id faciendum sese
astringere, vt sensus sit: do pauperibus, hoc est, D
iamiam illis addico, & certò deputo. Id enim ma-
gis conuenit responsioni domini, quam subiicit
dicens, *Hodie salus domui huic facta est*. Diuidit au-
tem suas facultates in duas partes. Et dimidium
quidẽ paupetibus assignat, vt peccata sua eleemo
synis redimeret, & perfectionem Euangelicæ do-
ctrinæ quoad posset præstaret. Ea enĩ requirit vt
diuites sua dispergant & dispensent pauperibus.
Dimidium verò reseruat, non tam vt possideat,
quàm vt hic exoluat lucra fraude quæsita, vt ferè
solet publicanorum officium nõ esse liberum ab
iniustis exactionibus. Quadruplum autẽ reddere E
Exod. 22. fraudatis cõstituit, secutus scilicet legem hac in
parte, quæ præcipit ei, qui ouem fuerit furatus,
eamque vendiderit, vt reddat quadruplum. Quã-
quam hac constitutione non omnino ad talẽred
ditionem adigebatur. Nã lex ei, qui quod fraude,
aut furto abstulit, adhuc habet in manibus, duplũ
tantùm restituere præcipit. Hic autem si quod ali
quem fraudauit, illudadhuc penes se habuit, nem
pe pecuniam. Verum quo fraudis perfectã facere
satisfactionem, & non tantum restitueret male
ablata, sed etiam damna quæ fraudati poterã: in
curriſſe resarciret abundè, summque peccatũ in se
ipso plene puniret, quadruplum vltro se reddítu-
rum promittit. Ex quo intelligendũ relinquitur,
hunc diuitias suas nõ omnes ex iniustitia, & frau
de comparasse, sed maiorem partem, imò omnes
pene vel ex patrimonio, vel ex iusto lucro obti-
nuisse quomodo enim alioqui & dimidium bono
rum suorum pauperibus addicere potuisset, &
præterea reddere quadruplum omnibus à se frau
datis? Hinc autem discẽdum diuiti qui perfectus
Christo volet esse discipulus, opus esse vt & largi
ter sua in pauperes erogat, & tamen non sic omi-
nia, qui si de fraude aliqua sibi est cõscius, nõ etiã
fraudatis male ablata restituat, nec tantũ ea, quę
abstulit, restituat, sed & damna, quæ hinc incide
runt, aut incidere potuerunt resarciat. Dicendum
& hoc, quod perfecta resipiscentis satisfactio in
duobus illis consistat, nempe vt & ablata reddat
(nõ enim, inquit Augustinus, dimittitur peccatũ, *Epist. 54. ad Macedonum.*
nisi restituatur ablatũ) & admissa peccata eleemo
synis purget, iuxta consiliũ Danielis, Peccata tua *Daniel. 4*
eleemosynis redime. Porro quod Zachæus has suas
coram domino virtutes proponit, non iactabũde
facit, quemadmodũ Pharisæus ille, qui dixit, deci
mas do omnium, quæ possideo: sed tũ vt alacrita
tem suam, & fructum in se secutũ ex præsentia, &
ingressu domini ostenderet, idque in condemna-
tionẽ obmurmurantiũ ludęorũ: tum quod cupe-
ret audire à domino an, quod facere instituebat,
ei placeret necne, & num quid illi præterea esset
faciendum ad adipiscendã vitã ętternam. Mira fa-
ne rerum mutatio, cum is, qui prius totus lucris
inhiabat, & ex aliorum incommodis sibi quæstũ
faciebat: subito ita mutatus est, vt nõ tantum red
deret cum fœnore, & largiter iniuste parta, sed &
quæ supererant, pauperibus non tantum se datu
rum promitteret, sed iam deputaret, & veluti re-
nũciato iure addiceret. Hæc certe mutatio dextę
ręexcelsi: Iam camelus, obiecto diuitiarũ onere
transire cœpit per foramen acus. Cum ergo za-
chæus suã mutationẽ domino probandam, vel
improbandã proponeret, dominus approbãs eius
propositum, ait ad illũ, Hodie salus huic domui
facta est, eo quod & ipse filius sit Abrahę. vbi sciẽ
dum, quod apud Græcos, relatiuũ, ipse, referri po
test ad domũ, quia illis οἶκος, id est, domus, est ma
sculini gẽeris, vt sic verti possit oratio: Salus huic
domui facta est, eo quod & ipsa filia sit Abrahæ.
Atque in hunc modum potius intelligẽdũ, ob id
apparet, quod cũ dominus hęc dicatur dicere ad
Zachęum, non autem ad circunstantes, durius
est quod sub tertia persona dicitur ad illũ, eo qđ
& ipse sit filius, si, ipse referatur ad Zachęũ: Nec
absurdũ videri debet si domus dicatur filia Abra
hæ. Sic enim rectè dicitur domus filia Abrahæ,
quomodo nos dicimus domũ alicuiam Christia-
nam, vt scilicet domus accipiatur pro familia. Nõ
enim dominus tantum Zachæo salutẽ annũciat,
sed toti familiæ, quæ exemplo patrisfamilias aut
iam credidit, aut creditura erat. In nostra litera
videtur illud, ad eum, cùm dicitur. Ait Iesus ad
eum: accipiendũ pro de eo quomodo ad Roma-
nos dicitur. Ad Israel autem dicit, ꝓ de Israel au

tem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psal. 3. tem dicit. Et multi dicunt animæ meæ, non est sa- A lus ipsi in Deo eius, pro, multi dicunt de anima mea. Itaque intelligatur ad circumstantes de Zachæo dixisse dominus, Hodie salus huic domui, hoc est, familiæ facta est, eo quòd etiam ipse, paterfamilias scilicet, sit filius Abrahæ. Theophylactus relatiuum, ipse, manifestè refert ad domũ, & per domum vult intelligendum ipsum Zachęum vt sit sẽsus: sicut tu hodie das, & reddis; ita & ego dico hodie salutem factã domui huic, id est, tibi, iuxta quem sensum recte dixerimus i nostra lectura, relatiuum, ipse referri ad domum, non secundum vocem, sed secundum rem, sicut in illo: Reges gentiũ dominantur eorum. Cæterũ domui dicit dominus factam salutem, quia supra dixerat: In domo tua oportet me manere, vt ostendat fiũctum secutum ex suo i domum ingressu, propter quem fructum dixerat, oportet me manere in domo tua. His ergo verbis non rãtum approbat dominus factum Zachæi, sed & occurrit indignantium de ingressu suo murmurationi; cum ostendit fructum sui ad peccatorem introitus. Et quo magis omnium ora obstruãtur, addit causam salutis domui tunc collatæ, dicens: eo quòd &, hoc est, etiam, ipse, quanquam publicanus & peccator, sit filius Abrahæ. Quod autem Zachæum filium vocat Abrahæ, dupliciter potest intelligi. Aut simpliciter, quia ex genere fuit Abrahæ sicut reliqui in dei, quo modo si accipiatur intelligendum est dominum non reddere exactam, & adæquatam rationem quare sal' facta sit huic domũ. Nõ enim omnibus illis salus cõtigit qui filii fuerunt Abrahæ secundum carnem. Sed redditur ratio quare non debuerit à domino negligi Zachęus numerum quia & ipse erat Israelita: supra autem dixerat missum se ad oues quę perierũt domus Israel & filius Abrahæ peculiariter erat promissa salus p Messiam præstanda. Aut filiũ Abrahæ vocat non tantum ratione carnalis ex Abrahã propagationis, sed etiã ratione diuinæ electionis, qua hi tantum æstimantur in semine Abrahæ, qui benedictionis Abrahæ & semini eius promisso in Christo participes sunt aut futuri sunt, sicque adæquata reddita erit causa quare domui huic salus cõtigerit. Non potest enim non huiusmodi Abrahę filiis salus aliquãdo contingere. Sunt autem, inter quos Chrysostomus, qui Zachæum hunc non putant fuisse genere Israelitam sed ethnicũ, dictum autem filium Abrahę, quomodo gentes dicuntur

Roma. 9. filii Abrahæ, per imitationem scilicet fidei & operum eius. vt sensus sit: eo quòd nõ tãtum vos carnales Iudæi, sed etiam ipse sit filius Abrahæ iam effectus, per fidei imitationem. Verum id non est verisimile, tum quia dominus supra dixerat se nõ missum nisi ad Israelitas: tum quia si id verũ foisset, nõ tantũ Iudæi murmurantes dixissent, quòd ad hominem peccatorem diuertisset, sed multo magis quod ad hominem præputium habentẽ diuertisset, quod in Petro indignè tulerunt etiã fi-

Act. 11. deles, idque post acceptum spiritum sanctũ. Non enim existimandum est publicanos omnes qui apud Iudæos Romanorum nomine publica vectigalia exigebant, fuisse gentiles, vt supra fuit dictum est. Sed & nomen, Zachæus, cum sit Hebraicum, indicat satis hominem fuisse Iudæum. Concludendo autem subiecit dominus. Venit enim filius hominis quærere & salvum facere quod perierat. Quo confirmat reddicam rationem, quod scilicet salus ideo contingere debuerit Zachæo quia filius fuerit Abrahæ etiam ipse, nec obstaret illi, quòd publican⁹ sit, & peccator, eo quòd ipse venerit in hunc mundum, vt quæreret nõ eos, q sibi iusti videntur, nec salute se putant indigere, sed vt quæreret & saluum faceret quod perierat, idque imprimis inter oues Israeliticas. Itaq; bitiam dominus refellit Iudæorum indignationẽm. Nã cùm dicit; eo quòd filius sit Abrahæ, respõdet murmuri Iudæorum ex parte Zachæi, proferens eius ex Abraham originem, ob quam a se non erat reiiciendus, & Iudæi tanquam de fratris salute, & fœlicitate gaudere debebat. Cũ verò dicit: Venit enim filius hominis, &c. ex parte sui respondet illis, proferens suum officium. Et hæc quidem iuxta historiam, quæ in genere quidem nos docet & Christi in requirendis peccatoribus solicitudinem, atque in suscipiendis illis benignitatem, & veræ pœnitentis ad opera misericordiæ & iustitiæ alacritatem. Iuxta allegoriã autem, sicut semper in Euangelijs publicanorum & peccatorum conuersio, typus fuit cõuersionis gentium, quas Iudæi ob peccata abominabantur, & quarum vocationi inuiderunt posteà ita & nunc Zachæus iste Pharisæis abominabilis, typus fuit populi gentilis, qui fama nominis Iesu diuulgata, excitatus auiditate eũ cognoscendi, cùm staturã pusillus esset, hoc est, puerorum instar non ita vt Iudæorum populus profecisset in virtutibus & veritatis cognitiõe, & ob id impediretur à turba vitiorum & diuersorum errorum quos sectatus fuerat, ne Iesum videre posset, ascendit per fidem in arborem sycomorũ, hoc est, crucem dominicã, quæ ficum refert fructus sui dulcedine: morũ verò est fœtus sanguinis rubedine, estque veluti ficus fatua quod cum dulcis sit fructus eius credentibus, fatuus tamẽ & insipidus infidelibus. Hæc est illa fides eius, vnde qui cognoscunt se esse nudos, colligunt folia quibus tegant suam nuditatem, Aut in arborem sycomorum ascendit, dum suæ pusillanimitatis conscius, turbam errorum fugiens, Euangelicam amplexatus est doctrinam: quæ mundo fatua habetur & stulta, qua à terrenis sublevatus Iesum perfidẽ videre meruit. At dominus videns huius populi fidem, & studium veritatis cognoscendæ, nõ se transitu videndũ illi præbuit, vt Iudaico populo, sed à cõtemplationis studio ad opera charitatis ipsũ vocans, delegit in domo eius manere, & firmam facere mansionem, plus ei populo indulgens quã vel petere vel sperare poterat. Quã benignitatem populo gentili exhibitã cùm viderent Iudæi, indignati sunt, & obmurmuratum. Vt enim nunc obmurmuratum est Iesu propter Zachæum, ita post obmurmuratũ est Petro ob Cornelium centurionem, qui gentium fuit primitiæ. Dicebat enim, Quare introisti ad viros præputium habentes? At illis quantumlibet indignãtibus, & abominantibus gentes tanquam peccatores, dominus gentili populo iustitiæ & misericordiæ operibus vacanti, non autem principaliter cæremoniis sicut Iudæi, pronunciat salutem factam, ideq; ob id quod semen Abrahæ esset spirituale per fidem. Ex quib. intelligi iam facile potest, quomodo etiã moraliter hęc historia possit tractari, vt per eã doceatur quomodo quisque peccator, cuius exemplar quoddã sese exhibuit, Zachæus, assequi possit, vt & Iesum videat, & eundẽ habeat manentem in domo pectoris sui, nimirum si cùm pro

pro staturæ spiritualis pusillitate impeditur à turba A suorũ peccatorũ, à turba errorũ in quibus versatus est, à turba humanę cõuersationis, ne Iesum videre possit, & has turbas fugiat, & terrenis relictis ad superna feratur, in crucem Dominicã, fide ascendat, stultã Euangelij doctrinã amplexetur. Cumq; sic è sublimi Iesum speculatus fuerit, descendat ad officia pietatis. Non enim satis est cõtẽplari Iesum, quoties eget hospitio: eget autem, quoties eget proximus. Ac tũ quidem quoties vocamur à Domino ad huiusmodi officia charitatis, nihil morandũ est, sed & festinanter ad ea explenda descendendũ, & Christus egenus cũ gaudio excipiendus. Sic fit vt quis per fidẽ quæ per dilectionem operatur, Christũ non veluti in trãsitu videat quomodo eum vident qui tantùm credunt, sed etiam habeat eum manentem in domo sua, refectus ab eo salutari doctrina & spiritus cõsolatione, quantumuis impij quidã obtrectent; & vicissim ipsum reficiens misericordiæ & iustitiæ B operibus. Hac enim duplicia opera ex facto Zachæi verè pœnitenti sunt imitanda. Porro ex Ecclesiastica institutione, hæc de Zachæo historia legitur passim in solẽnitate dedicationis Ecclesiarũ idq; appositè valdè. Et primùm quidem, quòd ei festiuitati cõueniat illud Domini: Hodie sal⁹ huic domui facta est, propterea quòd tũc memoria celebretur eius diei qua domus aliqua Deo est deputata, & singulari insignita prærogatiua. Deinde B quia ei conuenit illud: Hodie in domo tua oportet me manere, Quòd ea die templũ factũ sit habitaculum Dei & Christi. Postremùm, quia templum materiale typus quidam est templi spiritualis, in quo magis habitare desiderat Christus, illius scilicet de quo Paulus: Templũ Dei sanctũ est quod estis vos; proinde annua dedicati tẽpli memoria celebratur, vt ea fidelis quisque semel Deo in baptismo consecratus admoneatur, ita se gerere vt Christũ habeat in se manentẽ, ad qđ aptissimè conuenit moralis historiæ huius tractatio.

PARABOLA PROPONITVR DE DECEM MINIS.

Lucæ 19 CAPVT CVII.

Hæc illis audientibus adiiciens dixit parabolã, eo quod esset prope Hierusalẽ, & quia existimaret quod confestim regnũ Dei manifestaretur. Dixit ergo: Homo quidã nobilis abiit in regionẽ longinquã accipere sibi regnũ, & reuerti. Vocatis autẽ decẽ seruis suis, dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negotiamini dũ venio. Ciues autẽ eius oderant eũ, & miserũt legationem post illum dicẽtes: Nolumus hunc regnare super nos. Et factũ est vt rediret accepto regno, & iussit vocari seruos, quibus dedit pecuniam, vt sciret quantum quisque negotiatus esset. Venit autẽ primus dicens: Domine mna tua decẽ mnas acquisuit. Et ait illi: Euge serue bone, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatẽ habens supra decem ciuitates. Et alter venit dicens. Domine mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait: Et tu esto super quinq; ciuitates. Et alter venit dicẽs: Domine, ecce mna tua, quã habui repositam in sudario, timui enim te, quia homo austerus es, tollis quod nũ posuisti, & metis quod non seminasti. Dicit ei: De ore tuo ti iudico serue nequã, sciebas quod ego homo austerus sum, tollẽs quod non posui, & metẽs quod non seminaui, & quare non dedisti pecuniã meam ad mẽsam, & ego veniens cum vsuris vtique exegissem illam? Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnã, & date illi qui decẽ mnas habet. Et dixerunt ei: Domine, habet decem mnas. Dico autẽ vobis: Quia omni habẽti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Veruntamen inimicos illos meos, qui noluerũt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. Et his dictis præcedebat ascendens Hierosolymam.

Haec illis audientibus adiiciens dixit parabolam, eo quod, &c.] Occasionem dictæ modò à Domino parabolæ explicauit Euangelista, nimirum quia cùm iam Dominus appropinquauit Hierusalem, discipuli existimauerũt Christum regnum suum, quod temporale fore putabãt, mox in ea tãquam regia sede & ciuitate dei auspicaturum gloriosè. Itaque subiecit hanc parabolam, quo hanc mentibus suorũ tolleret existimationem, significans per eam, longe aliter rem casurã quàm illi opinabantur, se scilicet nõ in vicina Hierusalem, sed in longinqua regione regnum sibi accepturum, Iudæos regnũ ipsius detrectaturos, ac Apostolos, aliosq; doctores ministros suos qui cum ipso regnare vellent interea quòd ipse abesset in regno externo, negociationem consentãcam regno exercere debere, donec in fine ipse veniret, fidelibus ministris regni sui consortium communicaturus, rebelles verò & ignauos seruos vindicaturus. At quæri hic potest, quomodo Euangelista dicat hanc parabolam dominum adiecisse, cùm prædicta illi, nempe Apostoli & alij qui aderant audirent. illo enì apparet significari dominum sumpsisse etiam ex illis prædictis occasionem subiiciendi hanc parabolam, cùm nulla videatur esse horum cum præcedentibus connexio. Itaque quanquã videri possit dominum postea quæ ad causam Zachæi pertinebant, nouam docendi occasionem, sine consequentiæ ratione accepisse ex Apostolorum carnali existimatione, tamen recte etiam dixerit quis, dominum cùm hanc subiiceret parabolam, respexisse vel ad indignationem & obmurmurationem Iudęorum, vt significaret mirum nõ esse si perpetuò ipsi indignarentur, qui mox recusaturi erant ipsum in suam regem suscipere, vel ad hoc quod dixit: Venit filius hominis quærere & saluũ facere quod perierat; vt ex suo exemplo etiã suos per parabolam doceret quid ipsis faciendũ restaret, nec tam cogitarent nunc de regni gloria, quàm vt regem suum imitentur, & post illius profectionem etiam ipsis quærendam quod perierat in hominibus. Hoc est enim lucrũ quod à suis ministris dominus requirit. Bene autẽ dicit Euangelista illos existimasse quòd regnum dei manifestaretur confestim. Regnũ enim Messię etsi putabant ipsi fore temporale & mundanum, tamen dei regnũ vocabant, quòd per Messiã se missum deum in po-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pulo suo crederent sublimi quodam modo regnatorum,& sublimius quàm olim tẽpore Iudicum, aut regis Dauid,& aliorũ:Et quidem regnũ Messiæ vt iã in terris vtcunque cœptũ erat, ita mox in Hierusalem magnum profecturũ & incrementum accepturum erat,verum nõ erat ita vt illi putabant manifestandum , vt instar aliorũ regnorũ, in gloria & maiestate appareret. Spirituale est enim regnũ Christi quod est in terris,& quemadmodum Paulus vitam fidelium absconditam esse dicit cũ Christo in Deo, ita & regni ipsius maiestas &gloria iam occulta est,manifestanda in nouissimo die.Porro hac parabola eo magis prẽmuniendi iam erãt animi Apostolorũ,quod mox solemni pompa veluti rex ingressurus erat & susciperẽdus in Hierusalem,quemadmodum post hanc parabolã mox Lucas subiungit. Parabola autem sic habet : Nam ad literã eam prius breuiter prosequemur,etsi ferè planam satis in omnibus,quo rite intellecto exemplo solidius in re per ipsã significata versemur.Homo,inquit, quidam nobilis,hoc est, claro genere natus. (Græcè eni est εὐγενὴς,) abiit in regionem longè dissitã à loco habitationis,vt acciperet sibi regnum &eo accepto reuerteretur. At priusquã ingress⁹ esset iter, vocatis decẽ seruis suis quos habebat,dedit illis decẽ mnas,singulis scilicet vnã,ita vt inter omnes æqua esset sortis partitio, simulq; mãdauit illis dicens: Negotiamini,hoc est mercaturæ & lucro conquirendo operã date,dum pro vsquedũ,venio. quasi dicat:Hanc pecuniam trado vobis,non vt prodigatis aut seruetis otiosam apud vos,sed vt negociatione crescat,reuersusque reperiam rem domi auctã. Non dicit quãdo venturus sit,sed tantum venturum se asserit, volens tempus aduentus sui ipsis esse incertum , vt illi nunquã essent in otio, sed venturũ tẽpore incerto semper expectarent. Porro μνᾶ , mna dictio Græca, pro qua Latini interposita litera i dicunt etiã mina , significat Atticis libram pecuniariã,hoc est,cẽtum drachmas, quæ continent 12. vncias cum semisse. Cùm enim drachma octaua pars vnciæ sit,sicut octo drachmæ vnciã faciunt: Ita duodecies octo drachmæ, hoc est,non aginta sex,duodecim vncias,quæ verã libram Romanam reddunt, faciunt. sed ob numeri perfectionẽ addebantur quatuor drachmæ, ita vt 1000. drachmæ dicerentur libra & μνᾶ,Dicunt autem & Hebræi eodem vocabulo מנה, Mane , pro quo nos dicimus mina,& Græci מנא sed sciendũ est minam Hebraicam diuersam esse à mina Attica.Hebraica enim valet,teste Iosepho,duas libras cum dimidia.Sic enim habet lib.14. antiquit.ca. 13. Mina apud nos duæ & semis libræ existimantur. Quod cõuenit eum eo quod scribitur Ezech. 45.vbi dicitur: Viginti sicli & vigintiquinque & quindecim sicli , minam faciunt.Viginti enim & vigintiquinq;& quindecim sicli simul sumpti faciunt 60. siclos. At cùm, vt suprà dictũ est, Siclus sit dimidiũ vnciæ 60. sicli 30.faciunt vncias, quæ sunt duæ libræ & semis. Proinde Hebraica mina non tantùm dupla est ad Atticam,sed & vltra excedit eam in quinque vnciis. Et hæc quidem pro intelligentia scripturarũ in quibus fit mentio de minis vel mnis. Redeamus ad parabolicã historiã.Cùm ergo ad prædictũ modũ res suas nobilis iste homo domi dispositisset, mox profectus est. Ciues autem ciuitatis cui præerat oderant eũ.Itaque profecto illo cœperunt agitare de nouandis rebus,vt fieri solet,hoc molientes,vt dum alterũ regnum asserit,ab eo quod possidebat excludere tur.Miserunt igitur post illum iam profectum legationem,hoc est,legatos, dicentes ad illos:Nolumus planè hunc regnare super nos; nullã quidẽ legitimã rationem addentes, sed superbe regnum eius recusantes sola voluntate.Id enim significat, Nolumus.Hæc dicentes legatis miserunt eos, vt referrẽt illi ciues esse huius animi,vt posthac nollent illum habere regem, ne veniret vnde profectus esset.Et factũ est vt accepto regno,quantumuis id nollent ciues,rediret tamen,ac reuersus primũ quidem de seruis suis solicitus fuit quibuspecuniã dederat, quos proinde vocari iussit, vt sciret quantum quisque negotiatus esset,id est,quãtum lucri negotiando fecisset. Non est enim hic Græcis verbum πραγματεύσθαι,quod superius est, sed διαπραγματεύσθαι,qđ plus quid significat.Venit autem primus,dicens: Domine mina tua fecit lucrum decem minarum Cuius industriam ac fidem collaudans & remuneras dominus, respondit:Euge serue bone, quia in modica re fidelẽ te declarasti,cum res meę essent angustiores, æquũ est vt rebus meis nũc auctis,particeps sis amplioris fortunæ,ac plura tuæ fidei & potestati concredita habeas.Eris ergo,pro esto, potestatẽ habens super decem ciuitates.Porro,euge, Græca dictio est,qua &Latini vtuntur,atque est vox laudantis aut exultantis,perinde valens ac,rectè sanè Componitur enim ex εὖ & γε.Proinde cum in Psalmis precatur Prophera contra impios: Non dicant in cordibus suis,Euge euge animę nostræ;sensus est: Ne sinas vt dicant sibi,bene bene sanè est animæ nostræ,cum scilicet euenerit iusto quod cupiunt. Et cùm dicit: Auertantur retrorsum,&erubescãt, qui dicunt euge euge;sensus est:Qui cùm vident aduersitates meas,lætantur& propter me dicunt: Bene res se habet.Et quidẽ illis locis lætantis est vox,hîc verò magis collaudantis.Non tantum autem Dominus eum collaudat, cuius mina decem acquisiuit minas,sed & eum,cuius mina quinque tantum acquisiuit. cum quo nõ expostulat quare nõ plus lucri fecisset,cum ex æquali pecunia alter duplo plus lucrat⁹ fuisset. Animaduerit enim varios esse negotiationis casus, & eos qui æqualem impendunt laborem& industriã,nõ semper idem assequi commodum. Et alioqui Dominus pro sua benignitate non quãtum potuisset seruus lucrari requirit, sed contentus etiam fuit mediocri industria & lucro. Collaudat ergo etiam hunc,nec collaudat tantum,sed cùm illi , sicut nec priori, aliquod prẽmium deberet , tamen veluti cõmerito ob suam industriã & diligentiam contradit præfecturam quinque ciuitatum,ex seruis hos in cõsortium dominij constituens,sed secundum proportionem meritorum. Cum autem ad hunc modum cæteri redderent rationem , tandem venit seruus vnus plane ignauus, & malæ fidei,qui supra suam ignauiam etiam hoc adiecit criminis, quod se iustificare voluit, quodque iustificationis suæ rationem retorsit in mores & iniquitatẽ Domini.Domine,inquit , en refero tibi minam quã mihi credideras.Eam hactenus habui repositã in sudatio,quo tibi sicut erat,esset incolumis.Adeo non profudi,vt nec attigerim. Hoc malui, quàm venire in periculũ ne si malè cessisset negotiatio, vt in ea varij sunt casus,tecum mihi res esset.Metuebã enim tę,sciens,quàm sis homo austerus,& lucri auidus , adeo vt non solùm nihil dones,aut aperire fínas de tuo,verùm etiã inde tollas vbi nihil posuisti:& inde messem colligas,vbi non fecisti sementem, quare nõ dubitaui te multò magis à me exacturum depositam minam, etiam si deperdita fuisset per fortunæ iniquitatem. Apparet autem fuisse illo tempore vulgare adagium;Tollere vbi quis nihil posuit,&metere vbi nõ seminauit; pro aliena &in quę quis nullũ habet ius diripere & sibi vendicare. Audiens hæc dominus,offẽsus non tantùm ignauia serui,sed etiam quòd culpam suã referret in mores domini,propriis ipsum conuincens verbis ait: Serue bis malè,piger sciiicet &domini tui insimulator,ex verbis oris tui te iudico : Sciebas enim , vt ais , me esse austerum, adeo vt tollam vbi non posui, &c. atqui hoc ipsũ debebat te ad industriã excitare,non ad ignauiã. Cogitare enim debueras me multo magis mea requisiturum eum lucro si aliena mihi soleo prælucri auiditate vendicare. Quare ergo non saltem commisisti pecuniam meã mensariis,qui ex mutuo vel nummorum mutatione lucrum faciũt,vt cum illis particeps lucri fieres,vt si timuisti negotiando marta & terras peragrare,&in his lucrum quærere in quibus est iacturæ periculum,saltem vel hac ratione lucrum parasses,in qua minus vel nullum periculũ est , imo certum lucrum,vt ego veniens pecuniam meam vel à te, vel à mensariis exigere possem cum vsura? Arguit ergo dominus eum,quòd cùm negotia periculosiora aggredi timuisset, etiam nec certiora ac faciliora tentasset. Porro non est hic anxiè quærẽdum quomodo dominus iste requirit lucrum vsuræ quod iniustum est. Proponitur enim parabola homo vulgari modo agens & loquens. Lucrum autem vsurarum olim apud multas gẽtes licitum & iustum habebatur. Aut loquitur iste nunc cõsequenter ad existimationem serui , quasi dicat : Cùm iudicres me adeo esse lucri cupidum, vt etiam tollam vbi nõ posui , existimare etiam debuisses me acceptũrũ lucrũ vsurę ex concredita tibi mea pecunia. Cum antem dicit:& ego veniens cũ vsuris vtiquę exegissem illam (illam , enim habent multa scripta exemplaria,& non,illud)quanquam intelligi possit exegissem illã à te,sunt tamen, qui intelligunt exegissem illã à mensariis,vt his verbis intelligatur dominus tacitæ obiectioni serui occurrere. Ne enim dicere posset seruus , si fortè mensariis cõmisissem pecuniã tuã,periculum fuerat ne non traditã illis pecuniã mihi cum parto lucro reponderent,ego,inquit, veniens exegissem eã ab ipsis cum fœnore & lucro.Cum autem ad hãc heri vocẽ obmutuisset ignauus iste seruus , dominus seruis astantibus præcepit ablatã ab illo minã, dari illi qui omnium fuit vtilissimus, qui scilicet decem habuit iam minas , seruisque mirantibus cur illi adiiciendam vellet,quæ potius videbatur ei danda qui minus haberet,subintulit commune&tritum illud dictũ: Omni habenti dabitur amplius, ab eo autem qui non habe ,tiam quod habet auferetur:Quasi dicat:Ille qui quodà me habuit,verè habuit,lucrum inde faciens,dignus est cui amplius committatur & ditiorfiat:is verò qui quod habuit,sic habuit quasi nõ haberet,dignus est q priuetur etiam illo quod habuit,tantùm abest,vt eius egestati mea subueniat liberalitas.Hoc iudicio cum seruis habito,secũdo loco Dominus inimicos suos, qui iugum regni eius excutere voluerunt,adductos iubet in conspectu suo interfici,vt rebellionis suę meritas persoluerent pœnas.Paratior enim ad remunerandum quàm ad vindicandum,prius iubet accersiri seruos, quàm inimicos suos.Et hactenus quidem literalis propositi à Domino exempli tractatio, cui iam breuiter eius est subiicienda accõmodatio ad eam rem quam Dominus significare voluit.Comparat ergo seipsum Dominus homini cuidã nobili genere orto,quòd vere esset homo , secundum humanam naturam ortus ex regia stirpe Dauid , secundum diuinitatẽ filius Dei patris.Se igitur significat mox abiturũ in regionem longè dissitam à terra, nempe in cœlum, vt ibi acciperet quasi homo regnum sibi debitum,& regno accepto suo tempore quod in certum esse voluit,reuersurum,quod fiet in nouissimo iudicij die. At priusquã profectus est, seruis suis , Apostolis scilicet,aliisque Euangelicæ doctrinæ prædicatoribus,quos per decem seruos in parabola significat ob numeri perfectionem,concredidit Euangelicam doctrinam,& dona sua velut minam quandã, & pecuniam qua negotiarentur,& lucrum non sibi,sed suo domino facerent: qui sese magno lucro auctum existimat, si homines per hominem resipiscant à vitiis,& ad Euangelicæ pietatis studium conuertantur,præcipiens eis vt ei lucro augendo insistat vsque ad tempus aduentus sui. Cum autem iam profectus esset in cœlum,Iudęi,qui veluti ciues ipsius fuerãt,quòd inter eos & ex eis natus,& apud eos conuersatus esset,& regnum suum auspicatus,vt semper eum etiam præsentem oderãt, recusauerunt eum etiã iam absentem agnoscere pro suo rege , non quidem quod iusta aliqua ratione mouerentur , sed quod impia &obstinata volũtate nollent.Quemadmodũ enim adhuc presente in terris Christo, dixerunt Pilato:Non habemus regem nisi Cæsarem &:Noli scribere Rex Iudæorum;ita iam ipso in cœlum profecto,cum Apostolos persequerentur,& cæsis denunciatent ne cuiquam loquerentur in nomine Iesu,ipso opere veluti dixerunt Illud Psalmi:Dirũpamus vincula eorũ, & proiciamus à nobis iugum ipsorum. At quamtumuis Iudæi illũ nolint sibi regem , & adhuc pertinaciter illum negent & blasphement , veniet tamen etiã inuitis illis gloriose regnans,initurus cum seruis suis rationem , & de inimicis suis vltionem sumpturus.Et seruos quidẽ suos per sanctos Angelos ipso iubente ad iudicium adductos, quos deprehenderit concreditis sibi donis,& Euangelice seruatis dispensatione lucrũ sibi fecisse animarum, non tantum collaudabit,sed & magno remunerabit prẽmio,&regni sui consortio donabit,vnumquemque tamen pro industrię & lucri parti ratione ,maiorem scilicet fœlicitatem & præeminentiam in regno suo eis impartiens,qui plus laborauerunt , & plus lucri fecerunt.Id eni significatur per hoc, quod in parabola is qui decem minas acquisiuit , præficitur decem ciuitatibus : qui vero quinque lucrifecit,præficitur quinque.In quibus id obseruare conuenit,quod dicunt: mina tua decem minas acquisiuit,vel fecit quinque: non autem, ego per minam tuam mea industria tantum acquisiui; vt hinc discamus omne nostrum lucrũ non tam nostrę industrię,quàm diuinæ asscribere gratiæ,cuius est totum quod bonũ est. Vnde Paulus,cum dixisset se plus omnibus laborasse,subiecit:Non ego autem,sed gratia Dei mecum.In illo

Quid mina.

Ioan. 15.

Ioan. 19.

Psalm. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem qui prætextu austeritatis sui dominum minuâ A seruauit in sudario, illi designatur, qui concredita sibi dona etsi nõ prodigât, tamẽ otiosa seruauit, & licet non apertè male viuant, nec quenquã lædat non tamen studet pro accepto Dei munere aut suo officio aliis prodesse, & Christo lucrifacere, qui suæ pusillanimitati, imo verius ignauiæ fere prætexunt metum diuinæ iustitiæ, & strictę tationis exigendæ ab his qui non fœliciter & cum lucro verbũ Dei & munus quoduis Ecclesiasticum administrauerint. Quoniam enim in cura patet rationi animarum, verbi diuini prædicatione, audientia confessionum, & huiusmodi quæ ad lucra spiritualia exercentur, multa occurrunt pericula perdendi animas, magis eligunt & tutius ducunt omnino non exercere has negociationes, sed sibi in otio viuere, dicuntque frequenter tales in corde suo: Deus ötiam plerunque requirit ab hominibus quæ non dedit eis, requirit fidẽ qua eis non dedit, requirit bonorũ operum fructum, cùm non dederit eis bonam voluntatem, sed ab æterno reprobauerit & indurauerit corda eorum, quàm seuerè ergo mecũ acturus esset, si cùm me negociationibus spiritualibus immiscerem, nõ solũ nullam facerem lucrum, sed etiã damnum? At tales in nouissimo die seuerè increpitos Dominus ex propriis verbis cõdemnabit quoniam consideratio rigidæ iustitiæ diuinæ & cupiditatis lucri quę est in ipso, magis eos impulisse deberet, si non ad actiones magni periculi, saltem ad actiões minoris periculi, vt ipse Dominus veniens cu fœnore & lucro dona sua recipere posset. Id enim satis fuerit intelligere significatu per ea quę dicit in parabola Dominus seruo inutili de pecunia danda ad mensam. D. Hieronymus tamen in epist. ad Helio dorũ subtiliter huius parti indicat intelligetiã, vt scilicet intelligatur præcipi ei cui Ecclesiastica aliqua munus offertur, vt illud alijs relinquat, aut vsurarijs Domini, hoc est, Ecclesiæ prælatis resignet, si se imparem illi muneri metuit, aut lucrũ non sit facturus munere suscepto. Vehementer inquit illi qui acceptũ talentum in sudari ligans, cæteris lucra facientibus id tantum quod acceperat reseruauit. Illico indignantis Domini clamore feritur: Serue nequã, quare non dedisti pecuniã meã ad mensam, & ego veniens cũ vsuris exegissem eam: id est, deposuisses ad altare, quod ferre non poteras. Dum enim tu ignauus negociator denarium tenes, alterius locum qui pecuniam duplicare poterat occupasti. Hæc ille. Idem tamen in Matthæi cap. 25. scribens in altera simili parabola, eadẽ hæc simpliciter sic intelligit, vt per hoc quod Dominus de quo in parabola, vouit pecuniã suã dari mensarijs vel nummulariis, significetur Dominũ nostrũ velle vt Euangelij prædicatio & sermo diuinus commendetur fidelibus homi-
1.Thi.2. nibus, qui idonei sint & alios docere, sicut Timotheo præcipit Apostolus, vel cunctis fidelibus qui possunt duplicare pecuniã, & cũ vsuris reddere, cũ quod sermone didicerunt, opere compleant. Quod autem in vltionẽ ignaui serui, mina iubetur ab eo auferri, & dari ei qui habet decem; significatũ id quod in hac vita frequenter contingit, nempe quòd is qui gratiã a Deo acceptam sinit otiosã, priuatur ea: & is qui acceptis gratijs bene vtitur, augeri sibi sua dona meretur: tum quòd in futura retributione gaudium & gloria fidelium seruorum etiam augebitur ex donis eorũ qui illis non bene sunt vsi. Boni enim non tantùm habebunt gaudium ex suis benefactis aut donis B suis, sed & ex donis malorum & ignauorum, dũ diuina bonitate videbunt se suis bene vsos, cum contra alij eadem vel similia dona habentes non sunt illis bene vsi. Itaque dona illorum & diuitias accipient, quomodo dicitur in Apocalypsi, quòd opera iustorũ sequuntur illos; quia vnde illi gaudere & fœlices esse poterant, inde iustorum fœlicitas augebitur. Cæterũ sententia illa. Omni habenti dabitur. &c. quæ à Domino frequenter, idq; ad diuersum propositum vsurpatur, explicata est satis in cap. Concordiæ 51. Nec aliud hic in ea notandum, nisi quòd euangelicæ illæ dictiones, & abundabit, quæ in plerisque libris hic leguntur, nec sunt in Græcis, nec in scriptis multis exemplaribus: sicut nec Marci 4. nec Lucæ 8. vbi hæc sententia eadẽ pene fere est, vt verisimile sit hæc verba huc adscripta ex Matthæi 13. & 25. vbi in eadem hac sententia ponuntur. Porro quod post iudicium seruorum iubet Dominus adductos hostes suos coram se occidi, significat in nouissimo die Iudæos, cum eis quotquot sese regno ipsius submittere voluntarie recusant, æterna morte condemnabit, quem. admodum etiam Iudæorũ gentem temporaliter per Romanos internecioni tradidit, eo quod non cognouerit tempus suæ visitationis. Prius autem in parabola inducitur Dominus remunerari seruos quàm vindicare hostes, vt intelligamus eũ promptiorem ad coronandũ iustos quàm ad condemnandum impios, vnde in nouissimo die prius dicturus est iustis: Venite benedicti patris mei, quàm impijs dicet: Ite maledicti in ignem æternum, vt dicitur Matthæi vigesimoquinto. Subijcit autẽ Euangelista: Et his dictis præcedebat ascendens Hierosolymam; hoc est, cùm his dictis animos suorum liberasset ab errore illo quo putabant ipsum ascendere in Hierusalem, vt ibi regnum suum auspicaretur, eisdemque dictis significasset se conscium esse odij Iudæorũ contra se, tamen declarans se eorum non metuere odium, & velut iam auspicari profectionem in regionẽ illam longinquam in qua acceperus erat sibi regnum, præcedebat suos ascendens Hierosolymam, à qua suos sibi ipsis metuere sciuit, vt patet ex Marco.

DVO CÆCI SANANTVR POST EGRESSVM E IERICHO.

Matth. 20. Marci 10. CAPVT CVIII.

IT proficiscẽte eo de Iericho, & discipulis, ei⁹ & plurima multitudine, filius Timei Bartimeus cæcus, sedebat iuxta viam mendicans. Qui cùm audisset quia Iesus Nazarenus est, cœpit clamare, & dicere: Iesu fili Dauid, miserere mei. Et comminabatur ei multi vt taceret. At ille multò magis clamabat: Fili Dauid miserere mei. Et stans Iesus præcepit illũ vocari. Et vocãt cæcũ, dicentes ei: Animæquior esto, surge, vocat te. Qui proiecto vestimẽto suo ex hilari venit ad eũ. Et respondens Iesus dixit illi: Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, vt videam. Iesus autem ait illi: Vade, fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

Quod

Quod Marcus de vno cæco, Matthæus de duobus narrat hoc modo:

Et egredientibus illis ab Iericho, secuta est eũ turba multa. Et ecce duo cæci sedentes secus viã, audierunt quia Iesus transiret, & clamauerunt dicentes: Domine, miserere nostri fili Dauid. Turba autẽ increpabat eos vt tacerent. At illi magis clamabant dicentes: Domine, miserere nostri fili Dauid. Et stetit Iesus & vocauit eos, & ait: Quid vultis faciam vobis? Dicunt illi: Domine, vt aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Iesus, tetigit oculos eorum, & confestim viderunt, & secuti sunt eum.

ET PROFICISCENTE EO IERICHO, A ET DISCIPVLIS EIVS, &c.) Quid de Marco & Luca dicendum sit, qui idem videntur miraculum cum aliqua discordia commemorare, supra dictum est. Hic autem noua ingeritur quæstio de Matthæo qui duos cęcos à Domino egressos è Ierico illuminatos scribit, cùm Marcus vnius tantùm meminerit. At ea quæstio eodem modo soluẽda est, quomodo supra ca. 8. Matthæus duos dæmoniacos à Domino curatos in regione Gerasenorum describit, cùm Lucas & Marcus vnius tãtùm faciant mentionem, videlicet quòd vnus eorum notior fuerit: Ita enim & modò eum solùm commemorare voluit Marcus, cuius illuminatio tam claram famã huic miraculo cõparauit, quàm eius erat nota calamitas & persona, ob quod & nomen ipsius ac patris ipsius explicauit, dicens eum vocatum Bartimeum, hoc est filium Timei. (nam hoc aditum est à Marco explicãdi vocabuli causa. Bar enim Syriacè filium significat.) Deinde Euangelistis satis fuit aliquot commemoratis miraculis Christi nobis potentiam & bonitatẽ commendare, nec curæ fuit omnia exactè describere, proinde nulla videri debet discordia inter eos, si quæd im vnus commemoret quæ alius prætermisit. Videri tamen potest non improbabiliter dici, quòd si cæcus de quo Lucas, diuersus sit ab eo de quo Marcus, Matthæus vtrunque simul cõplexus sit, simul narrare volẽs & cum qui ante ingressum C ciuitatis, & eũ qui post egressum est illuminatus, quòd vtriusque illuminatio omnino similiter & circa eundem locum sit facta. Sunt autem qui omnino improbabiliter putãt duos hos cæcos diuersos fuisse non solum ab eo de quo Lucas, sed & ab eo de quo Marcus. In hac enim sententia est Euthymius, quòd cæci hi duo de quibus Matthæus, dicantur contactu sanitatẽ consecuti, cum id nec Marcus nec Lucas de suo commemorent, sed hoc argumentum quam sit infirmũ nemo non aduertit. Ec hoc quidem quantum ad Concordiam. Circa historiam autẽ non est quod hic immoremur, D cùm sicut planè est simile factũ quod hic describitur, cum eo quod est apud Lucã, eadem hic sint dicẽda, quæ ibi. Tantum obseruanda quæ hic siue in Marco, siue in Matthæo, sunt peculiaria. In Marco ergo hoc primum annotandum; quòd cũ nos habemus; multi comminabãtur ei vt taceret; verbum, comminabantur, rursum positum est pro increpabant, Græcis enim est ἐπετίμων, idem verbũ quod in Luca & Matthæo versum est, increpabãt. Deinde hoc peculiare est in Marco, quòd dicat, Domino præcipiente cæcum vocari, quosdam vocasse cæcum (quos verisimile est fuisse Apostolos) E dicentes ei: Animæquior esto, surge, vocat te. Vbi pro illo, Animæquior esto: Græcis est θάρσει, hoc est, esto bono animo, aut cõfide, idem scilicet verbum quod est Matthęi 9. vbi vertit interpres Confide filia, fides tua te saluam fecit. Sensus ergo est esto animæquior, hoc est tranquilliori & meliori animo. Nam animum nimio desiderio turbulentum clamor præ se ferebat. Sequitur quod etiam proprium est Marco: Et proiecto vestimento suo, exiliẽs venit ad eum; vbi pro exiliens, Græcè est ἀναπηδήσας, quod tantùm est, surgens. Cęterum quòd vestimentum abiecerit, quo scilicet expeditior accederet, indicat & desiderij & fiducię eius magnitudinem, atque ex eo satis licet intelligere eũ nõ simpliciter surrexisse, sed etiam præ gaudio exiliisse, & ad Christum etiam cursu peruecturum, si per cęcitatẽ licuisset. Quo facto docemur quid faciendũ nobis, quoties à Christo vocati nos sentimus, nimirum nõ hęsitandum, nec differendum de die in diem, sed reiectis omnibus quę nostrum ad ipsum cursum impedire aut remorari possent, properandum ad illum: Sordidum mendicitatis pallium est abiiciendum, hoc est, pristina conuersatio, in qua ab hoc mundo veluti stipem peccator emendicat. Sordidè enim palliatus est, qui libidine, qui auaritia, qui luxu, qui ãbitione coopertus est. Abiectus mendicus est, qui ob temporale aliquod bonũ, supplex est huic mundo. Postremò id propriũ est Marco, quod cùm Lucas Dominum suo cæco dixisse comemoret: Respice, fides tua te saluum fecit. Marcus suo dixisse scribit: Vade, fides tua, &c. Quod autẽ dicit Dominus: Vade, vel, vt est Græcè, ὕπαγε abi, non est præcipientis abitum, sed concedẽtis abitum, aut potius annuentis desiderio. Sic enim Dominus solet respondere his qui ad ipsum venerunt aliquid petituri, cùm illorum annuit desiderio. Sic mulieri Amorrhoissę, & peccatrici dixit: Vade in pace; mulieri Chananææ: Vade, exiit dæmoniũ à filia tua; mulieri adulteræ: Vade, & iã amplius noli peccare. Itaque non fecit hic cæcus contra Christi præceptum, quòd cum ei dictum sit. Abi, Christum tamen in via secutus sit. Mysticè autem in eo quod cæco dictum est à Domino, Vade, docemur quòd hi qui iã Dei gratia sunt donati, & depulsa vitiorum caligine, cęlesti doctrina illuminati, adhuc suo relinquuntur arbitrio, vtrum domo Dei bene an malè velint vti. Non enim planè coguntur sequi Christũ, sed abire licet quò velint, sed suo periculo: bene autẽ sibi consulent, si cum cæco isto Christum sequantur in via ambulãtem, ad crucem properantem. Est & illud in Marco singulare, quanquam parui momenti, quòd cum Lucas scribat suum cæcum dixisse: Domine vt videã, hic dicitur dixisse, Rabboni vt videam. Est autem, Rabboni, Syriaca magis quàm Hebraica vox, significans idem quod, Magister mi, quod Hebræi dicunt Rabbi. Nam Rab illis magistrũ significat. In Matthæo duo sũt singularia. Primùm quod cæcos dixisse scribit; Domine vt aperiãtur oculi nostri; pro eo quod est, vt videamus aut visum recipiamus. Dicuntur enim oculi cæcorum esse clausi, etiam si opercula oculorũ aperiantur more videntiũ, quoniã per ipsos ac si clausi essent nihil possunt videre, quẽadmodum per clausam feneſtrã nihil videri potest. Aperiri verò dicũtur oculi eorum, dum visus restituitur, quoniam tunc per eos videri possunt externa

Universidad de Deusto
Biblioteca

veluti amoto obstaculo,& feneſtris apertis,ac lumen iam præbētibus,quæ prius clauſæ nihil præbebāt luminis. Simili tropo Adę,&Euę poſt peccatū dicuntur aperti oculi,cùm id cœperunt in ſe agnoſcere, q̄ prius non ſic agnouerūt, cùm nec prius, ſic eſſet. Alterū, Matthæo propriū eſt, quod dicit Dominum miſertum fuiſſe cæcorum,& tetigiſſe oculos eorum, cum alij tantum verborū faciant mentionem, quæ nulla commemorat Matthæus, vt hinc intelligamus Dominū nō ſemper ſolis verbis ſine cōtactu curaſſe,cùm tātum verborum fit mentio: aut cōtrà ſolo cōtactu, cùm huius ſolum fit mentio. De ratione autem contactus frequenter ſatis ſuperiùs eſt dictū. Quæri autē hic poteſt,cur cæcos hos Dominus paſſus ſit ſequi,cum dæmoniaco curato in regione Geraſenorum etiā deſideranti non permiſerit, vt ſe ſequeretur. Ad quod dicēdum,quòd dominus vbique,& ſemper ſpectarit quid maximè conueniret gloriæ dei, & ſaluti hominū. Itaque ſicut dæmoniacū illum volāt in ea regione à qua vt exiret rogabatur,prædicare dei donū: ita nunc in Hieruſalē profecturus non prohibuit cæcis ſequelam,quo haberet illos apud multos, teſtes gloriæ dei quæ in ipſis erat declarata,quos ſi prohibuiſſet ſe ſequi, videri poterat eos ob paupertatem&mendicitatē reiecisse. Quod autem attinet ad myſticā huiusde duobus cæcis hiſtoriæ intelligentiā, nihil præter ea, quæ circa cęcū cuius meminit Lucas, eſt annotādum, niſi quòd ſicut in vno cęco vniuerſum genus humanū, ita in duobus duo populi, Iudaicus,& gentilis intelligendi ſint. Et vt annotauit D. Auguſtin. lib. 2. de quęſtion. Euāg. cap. 48. nō ſine ſacramento vnus cæcus ſecundum Lucam ante ingreſſum Iericho recipit viſum, duo autem poſt egreſſum. Eo enī rectè ſecundum Auguſtinum intelligitur, dominum ante mortem ſuam (mortalitas autem per Iericho ſignificatur) Iudæis ſolis lumen Euangelij prædicaſſe: at poſt reſurrectionem à morte, Iudæis ſimul & gentibus voluiſſe prædicari.

COENA IN BETHANIA FACTA, MARIA DOMINVM perfundit vnguento. Matth. 26. Marci 14. Ioannis 12.

CAPVT CIX.

†b et cū †b o. Bethania. †ergo ‖b. venit †b o. eius *b. aut ē †a. ind gnati sunt †a o. hæc *a. o portuit. ‖b. Iesus autem dixit. d. dixit ergo Iesus †d sine illam *b. illis ‖b. bonū opus. †a. oīa sepe pauperes d. pauperes enim semper *a. hoc Euāg. bū ‖b. toto †b. & quod sic o narrabitur.

[a] *Iesus ergo ante ſex dies Paſchæ venit Bethaniā, vbi Lazarus fuerat mortuus, quē ſuſcitauit Ieſus. Fecerunt autē ei cœnā ibi,& Martha miniſtrabat. Lazarus verò vnus erat ex diſcūbētibus cū eo.† Cùm autē [a] Ieſus eſſet† in Bethania in domo Simonis leproſi, [b] & recūberet, [d] Maria† accepit libram vnguenti nardi piſticæ pretioſi, [&] ‖ [e] accesſit ad eū mulier habēs alabaſtrū vnguenti [b] nardi piſticæ pretioſi, [d] & vnxit pedes Ieſu,& exterſit pedes eius capillis ſuis, [c] & [b] fracto alabaſtro, effudit ſuper caput† ipſius [a] recūbentis, [d] & domus impleta eſt ex odore vnguenti. [a] Videntes autē diſcipuli erant† [b] quidā† [c] indigne ferentes [b] intra ſemetipſos, [c] & dicētes, Vt quid perditio† iſta [b] vnguenti facta eſt? * Poterat enim [b] vnguentum iſtud vænundari [a] multo, [b] plusquā trecentis denariis, & dari pauperibus. [b] Et fremebāt in eā. [d] Dixit ergo vnus ex diſcipulis eius Iudas Iſcariotes, qui erat eū traditur [a], Quare hoc vnguētū nō vęniit trecētis denariis, & datū eſt egenis? Dixit autē hoc nō, quia de egenis pertinebat ad eū, ſed quia fur erat, & loculos habēs ea, quæ mittebātur portabat. [a] Sciens ‖ [e] autē [m] Ieſus ait illis [c]: † Sinite eā, [d] vt in diē ſepulturæ meæ, ſeruet illud. [c] Quid moleſti eſtis† huic [a] mulieri? ‖ [e] Opus enī bonū operata eſt in me, † [m] ſemper enim pauperes habetis vobiſcū, [b] & cùm voluerītis, poteſtis illis ben efacere, [m] me autē nō ſemper habetis. [b] Quod habuit hæc, fecit. [a] Mittēs enim hæc vnguentū hoc in corpus meū, [b] præuenit vngere corpus meū in ſepulturā, [&] [a] ad ſepeliēdū me fecit. [c] Amen dico vobis, vbicūque prædicatū fuerit† Euangeliū iſtud in ‖ vniuerſo mūdo, † [a] dicetur, & quod hæc fecit in memoriā eius. [d] Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic eſt, & venerūt non propter Ieſum tantū, ſed vt Lazarū viderent, quē ſuſcitauit à mortuis. Cogitauerūt autē principes ſacerdotū, vt & Lazarum interficerēt, quia multi propter illū abibat ex Iudæis, & credebāt in Ieſum.

IESVS ERGO ANTE SEX DIES PASCHÆ VENIT, &c.) Poſt ea quæ in Cōcordia quinq; capitibus poſita ſūt ex Matthæo, Marco & Luca, ſequitur apud tres hos Euāgeliſtas deſcriptio ſolēnis introitus domini in Hieruſalē, ātequā præmittendū fuiſſe aduentum domini in Bethaniā, quem ante ſex dies Paſchæ factū Ioānes deſcribit, nullum eſt dubium. Cumque meritò etiā nulli dubium eſſe debeat, ſecundum Auguſt. quin cœna quā hoc tempore, ante ſcilicet ſolennē illum domini in Hieruſalem introitum, Ioannes facta domino teſtatur, eadem ſit cum eo cōiuio quod etiā in Bethania, ſed in domo Simonis leproſi, Matthæus cap. 26. & Marcus ca. 14. deſcribunt, poſtquā cōmemorauerunt dominum dixiſſe poſt biduū fore Paſcha, & tunc principes ſacerdotum fuiſſe congregatos in atrio Caiphæ: ideo hic ſimul cū narratione Ioannis coniungenda erat narratio Matthæi & Marci, vt quod ſcripſerunt cōtigiſſe in Bethania in domo Simonis poſt ſolennē illum introitum in Hieruſalem, & poſt mentionem bidui ante Paſcha, intelligātur ſcripſiſſe per recapitulationem, propterea quòd nō poſſit probabiliter videri vnctio, quā in Bethania facta deſcribunt Matthæus & Marcus, diuerſa eſſe ab ea cuius meminit Ioannes, ob omnimodā ſimilitudinem. Quidā tamen ſecuti Origenem, & Chryſoſtomū exiſtimāt vnctionem, cuius mentio fit à Matthæo, & Marco, diuerſam eſſe ab vnctione, cuius meminit Ioānes, ob quædam nō ſimiliter ab eis narrata, imo, quæ repugnare videtur. Primum, quia vnctio cuius meminit Ioānes, facta eſt ante introitum ſolēnem in Hieruſalem: ea autem, cuius Matthæus & Marcus, videtur facta biduo ante Paſcha: deinde quia illa facta eſt à Maria ſorore Martha & Lazari, hæc à muliere innominata. Illa videtur facta in domo Marthæ, qa Marthæ dicitur miniſtraſſe, hæc autem facta eſt in domo Simonis leproſi. In illa vngūtur pedes, in hac vnguentū effuſum dicitur ſuper caput pomini. Ibi ſolus Iudas obmurmurat, hic vero omnes diſcipuli, aut ſaltem eorum multi. Verum hæc non euincunt diuerſā fuiſſe vnctionem, quā Matthæ', & Marcus narrauerūt, ab ea, quā Ioānes memorat, & aliqui adeo multa in vtraque narratione conueniūnt, vt abſurdū ſit dicere diuerſas fuiſſe vnctiones. Vtraque enim in Bethania circa tempus paſſionis facta eſt a muliere, vtraq; fit vnguento nardi piſtici pretioſi, quod ī vtraq; æſtimatur trecentis denariis, atque indignationē diſcipulorum in vtraque ſecutam Dominus ſimiliter cohibuit. Cui autem verisimile illi facient, qui diuerſas ſentiunt fuiſſe vnctiones, diſcipulos auſos fuiſſe reprehendere factum, quod Dominus tam grauiter ante paucos adeo dies defendiſſet, & committere id propter quod Iudas fuiſſet ſeuerè adeo increpatus? Illi enim volunt hanc quā Ioānes conſcripſit priorem factam, ſexto ſcilicet āte Paſcha die: illam autem quā alii narrant, biduo ante Paſcha. Itaque vt ad ea quæ eos mouent reſpondeatur: dicendum eſt Matthęum & Marcum per recapitulationem, ſuā deſcripſiſſe vnctionem quod & ex ipſorum narratione, & ex ratione narrationis ipſorum eſt euidentiſſimum. Nam cum vterque ipſo biduo ante Paſcha dixiſſet congregatos principes ſacerdotum in atrium Caiphæ, ſubiungentes narrationem vnctionis factæ in Bethania, non dicunt: Poſt hæc autem cùm eſſet in Bethania, aut, Tunc autem cum eſſet in Bethania ſed Matthæus quidem ſubiicit: Cū autem eſſet Ieſus in Bethania, Marcus verò: Et cum eſſet Bethaniæ, &c. ipſo narrationis modo ſatis ſignificātes ſe non narrare id quod illo tempore geſtum fuit, ſed potius tēpore aliquo præterito. Quod ex ratione narrationis ipſorum longè eſt euidentius. Nemō enim dubitauerit quin ob id cōmemorent eam vnctionem, vt indicent quare cōmotus Iudas acceſſerit ad principes ſacerdotū iā congregatos, de traditione Domini ſui cum eis tractatus, nimirum quòd indignaretur ſibi periiſſe lucrum quod ex vēdito vnguento prouenire ei potuiſſet, vt Ioannes planius indicauit. Iam nullo modo veriſimile eſſe poteſt quòd eadē ipſa hora aut die qua facta eſt hæc vnctio, Iudas è Bethania abierit ad principes ſacerdotum, eosq; adhuc inuenerit cōgregatos, quos congregatos fuiſſe cōmemorauerunt, antequam vnctionis mentionē facerent. Primum enim veriſimile eſt vnctionem hanc etiam in cœna factam. Nam veſpertino tempore ſolitus fuit illis diebus Dominus regredi in Bethaniam, cùm per diem docuiſſet in Hieruſalē. Deinde vt demus in prandio facta, quomodo diuinare potuit Iudas iam congregatos fuiſſe principes ſacerdotum: quomodo itē auſus fuiſſet mox ſeſe ſubducere è Bethania, & in Hieruſalē concedere? Relinquitur ergo potius intelligendū Iudā indignatum vnctione facta ante ſex dies Paſchæ, aliquot diebus indignationē ſuā in animo circumtuliſſe, ac occaſionē opportunam expectaſſe qua reſarciret deperditum lucrum, eamq; ſe poſt aliquot dies ratum inueniſſe, cum audiret biduo ante Paſcha principes ſacerdotum & ſeniores populi cōgregatos, cuius ſceleris vt īdicarent Matthæus & Marcus quæ fuerit in Iuda occaſio; coacti fuerunt prēteritā à ſe mulieris huius vnctionem, quæ ſceleris huius fuit occaſio, per recapitulationem cōmemorare, quam nec prius cōmemorandam ſtatuerunt, vt eo loco cōmemoraretur quo opportunè oſtenderetur ipſā fuiſſe occaſionem traditionis Iudæ. Ex quibus etiā patet falſitas nouæ ſententiæ, quam hoc loco ſequitur Faber, qui licet, exiſtimet vnam eandēque eſſe vnctionem, cuius meminerūt Matthæus, Marcus, & Ioannes, putat tamen eā nō contigiſſe ſexto ante Paſcha die, quemadmodū ex Ioāne apparet, ſed biduo ante Paſcha, & Ioannē per anticipationem ipſā cōmemoraſſe, non autem, vt cōmunis habet ſententia, Matthæum & Marcū per recapitulationem, cum Ioannes nihil alibi inueniatur ſcribere per anticipationem, ſed vbiq; ſeruet rerum geſtarū ordinem, nec hic aliqua ratio videri poſſit ob quā anticipaſſet hanc rationem. Rationes autē, quibus mouetur Faber, plane ſunt inefficaces, videlicet quia ſabbatho nō potuerūt Iudæi parare cœnam, nec tunc licuiſſet Mariæ vngere pedes & caput Domini, & extergere pedes capillis ſuis. Cœna enim Domino facta in ſabbatho & pridie palmarū, recte intelligitur præparata die præcedenti, quę Iudæis à præparatione dicebatur Paraſceue. Sicut autem lotio manuū licita proculdubio fuit Iudæis in Sabbato, ita & vnctio pedū, & capitis nihil obſtitit religioni ſabbati, & alioquī in veſpera ſabbathi licebat operari, quia ſabbatha Iudęi celebrare iuſsi erāt à veſpera in veſperam. Iam vt & ad reliqua reſpondeatur, quæ eos mouent, qui diuerſas putant eſſe vnctiones, nihil id mouere meritodebet quod apud Ioannē Maria ſoror Marthæ dicatur vnxiſſe: apud Matthæum & Marcum, mulier quædā, ſine nominis expreſſione. Quod enim omiſſū eſt ab his duobus, Ioānes, qui poſt hos duos ſcripſit: ſupplet, qui hāc hiſtoriam nō attigiſſet, niſi quid ineā à ſe ſupplendum vidiſſet: Matthæus autē, & Marcus ideo nomen mulieris videri poſſunt noluiſſe exprimere, quod omnibus quibus Euangeliū fuerat annunciatū, cōſtaret quæ eſſet ea mulier cuius factum prædicandū Dominus hic aſſeruit, vbicunque Euangeliū ſuum predicaretur: aut quia obiter tantum vnctionis mentionem introduxerunt, vt occaſionē indicarent traditionis Iudæ. Iam quia Ioannes in cœna ſua dicit Marthammi niſtraſſe, & Lazarum vnū fuiſſe ex diſcumbentibus, non conſequitur hanc cœnā factam in domo Marthæ & Lazari. Nullū enim locum cœnæ ſuæ exprimit Ioānes niſi Bethaniā, nec dicit Lazarum cū ſuis ſororibus feciſſe Domino cœnā, ſed indiffinite dicit; *Fecerunt autem ei cœnam*; quod perinde eſt ac ſi impersonaliter dixiſſet: Facta eſt autem ei cœna; eo quod locum cœnæ ſatis explicuiſſent reliqui duo Euāgeliſtæ. Vt aute in domo Simōis leproſi Martha miniſtraret, & Lazarus accumberet in cauſa potuerūt eſſe diuerſa, nempe vel vicinitas, & domorū contiguitas, vel conſanguinitas, vel denique arctiſſima familiaritas, quę erat inter diſcipulos Domini credentes in ipſū. Quod autem Matthæus, & Marcus vnctum āmulierē caput Domini memorant, Ioannes vero pedes, nō euincit diuerſas eſſe vnctiones, cum ſimul vtrumque fieri potuerit, & cōmode intelligatur primā eam vnxiſſe pedes, ac deinde quod ſupererat vnguenti effudiſſe ſuper caput eius, effracto etiā, vt habet Marcus, vaſculo, quo nihil ſibi vnguentī reſeruaret. Sic nec iddiuerſas cōuincit eſſe vnctiones, quod Ioannes ſolū Iudam, alii pluraliter diſcipulos ſcribūt murmuraſſe. Primū enī recepta eſt etiam in ſcripturis ſynecdoche, qua multis tribuitur, quod vnus fecit, quemadmodū latrones blaſphemaſſe Chriſtum ſcribuntur, cū id vnus tantū fecerit. Deinde veſimile eſt, quòd quanquā Iudas præcipue mulieri vngenti Chriſtum indignaretur, & ipſe ſolus indignaretur lu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

etum sibi petiisse,reliqui tamen vel eius verbis A commoti,etiam indignati sint,non tamen eadem de cā qua Iudas: sed vero erga pauperes affectu, quem Iudas tantùm simulabat,ob quod & huius solius Ioannes duxit faciendum mentionem. His autem quæ ad Concordiam spectant Euangelistarū sic constitutis,ad historiæ tractationem deueniamus. Iesus ergo,inquit Ioannes, ante sex dies Paschæ venit Bethaniam. Ergo,inquit quoniam iam proximum erat Pascha Iudæorum. Id enī apud eū præcedit. Itaque appropinquante hora supplicii,ad locum quoque suplicii proprius Dominus accessit. Porrò in illa oratione; āte sex dies Paschæ,impropria est locutio,pro eo quod est,ante sex dies Paschā,impropria est locutio,pro eo quod est,ante sex dies Pascha precedentes,aut sexto die, vel sex diebus ante Pascha. cum propriè significaretur Dominum venisse Bethaniā ante Paschæ festiuitatem quæ sex diebus perageretur. Diem autem quo Christus venit Bethaniam,quidā intelligunt fuisse diem sabbathi, quando fecerunt ei cœnā de qua sequitur, quia subditur quod in crastinum cum ramis palmarum ingressus sit Dominus in Hierusalem,quod videtur intelligendum de crastino eius diei qua venisse in Bethaniam dictus est. Secundū quem intellectum sex isti dies Paschā præcedentes, ante quos dicitur Dominus venisse in Bethaniā, non possunt intelligi sex integri dies medii inter diem quo Dominus venit in Bethaniā & diem Paschæ, sed oportet in illis intelligere aut ipsum diem sabbathi quo venit Dominus in Bethaniā, aut ipsū diē Paschæ,qui fuit feria sexta sequente in qua Dominus passus est,nisi intelligatur Ioannes loqui non de vero die Paschæ q fuit feria sexta sequente,sedde die Paschæ secundùm obseruationem Iudæorū qui fuit sabbatho sequenti, vt patebit in sequentibus. Rectius tamen secundū alios videtur intelligi Dominum venisse in Bethaniā feria sexta,ac sequenti die factam ei cœnam præparatā die præcedenti: & cum subiicit Ioannes in crastinum turbam cum ramis palmarum processisse obuiam Iesu, crastinum referendū non ad diē quo venit Dominus in Bethaniam, sed ad diem quo fecerunt ei cœnā. Sic enim sex integri dies erunt medii inter diem aduenturi Domini in Bethaniā & diem Paschæ, qui verē incidit tum in feriam sextam. Sic etiam intelligi poterit sufficiens fuisse tempus, vt, quemadmodū hic narrat Ioannes cognoscere potuerit turba multa Iudæorum qui erant extra Bethaniā, Iesum venisse in Bethaniam, & venire ad videndum & ipsū & Lazarum: ad quę sufficiēs tempus non ita poterit intelligi; si ipso sabbato intelligatur Dominus venisse in Bethaniā, sicut nec quando parauerunt ei cœnā. Cæterum Theophylactus existimat hāc cœnam ex more Iudæorum solennem fuisse. Decima enim mensis die iussi fuerunt accipere ouem immolandam in Pascha, & ex illo die requirere cœperunt quæ necessaria erant ad festum, existimat ergo in vespera nouæ diei quæ iā in sabbathum incidit, lautioris cœna epulari solitos & initia festiuitatis illo die fecisse, ideoq; & Dominum venisse modò in Bethaniam ante sex Paschę dies, quo hanc cum amicis cœnā solēnem sumeret. At hæc sententia non videtur satis eis cōuenire quod hic dicetur, Fecerunt autem ei cœnam ibi. Cùm enī ei dicitur facta, non apparet eam ex more solenni fuisse paratam. Cū autem B in Bethaniam venisse Iesum Ioannes dixisset, adiecit; vbi Lazarus fuerat mortuus, quē suscitauit Iesus; id, vt apparet, quo indicaret, quare in Bethaniam Dominus venerit, nimirū quod ratione tāti miraculi illius haberet ibi amicos apud quos tuto diuersari posset, & vt recentis miraculi memoriam renouaret, ac mentibus discipulorū spē resurrectionis imprimeret, quos sciebat suā morte vehementer perturbandos. In cœna autē hæc solenniter Domino parata, & Lazarū & sorores nō solū ad fuisse, sed eiā officii aliquid exhibuisse narrat Ioannes. Martha enī, inquit, etsi in aliena demo, tamen pro suo more sedula Domino ministrabat. Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo. Ex quo satis colligere licet cœnam hanc nō factam in domo Lazari. Quid enim noui, quòd in sua domo Lazarus cū Domino accūberet? sed inter cæteros à Simone inuitatos etiā Lazarus vnus erat, quod non tantū causa significandi officii à Lazaro Domino exhibiti, sed & ob id commemorare videtur Euangelista, quo certo argumento declaratum significaret illum verè resuscitatum. Cū ergo & Simon, quem verisimile est à lepra Dominum curasse, & ob lepram qua aliquādo fuerit infectus; adhuc sibi seruasse nomē leprosi. Dominus hospitio excepisset, & Martha ministraret, & Lazarus officii causa cū domino accumberet, Maria ne circa dominum sola esset inofficio sa in solenni illo conuiuio, sed vt amore omnes superabat, omnes etiam vinceret officio, C præ amoris magnitudine & gratitudinis insigni affectu nihil reputans nimium quod domino impenderet posset, accepit totam vnam libram vnguenti pretiosi, quod ex nardo pistica cōfectū erat, eoq; primum pedes domini ex itinere fatigatos rursum vnxit, ad quos olim peccatorum suorum veniam se impetrasse meminerat, eoque à se prius aqua ablutos, vt erant ex itinere puluerulā ti, rursum vt olim, exterſit capillis suis, ac deide facto etiam alabastro, ne quid remaneret, quic quid reliquum fuit effudit super caput ipsius recumbentis adeo vt domus impleretur odore vnguenti. Est enim vnguentū hoc vehementissimæ fragrantiæ, adeo vt vix ferri possit. Impletū ergo nunc ad literam est in Maria illud Cantici: Cū cap. 1. D esset rex in accubitu suo, nadus mea dedit odorem suū. Porro de nardo multa videre licet apud Dioscorid. lib. 1. cap. 6. & aliquot sequentibus, & apud plinium lib. 12. cap. 12. Quibus locis cōplura nardorum genera commemorantur, quòc multæ sint herbæ quæ cum vera nardo habeant similitudinem. Est enim præter veram nardum, cuius duo genera facit Dioscorides, nardum Celticum, hoc est, Gallicum, quod lauendulam nostram quidam existimant: nardum item montanum: nardū agrium, id est, syluestre. Hic autem de vera nardo E intelligendum esse dubium nō est, quam Plinius loco prędicto depingit his verbis: Frutex est grauī & crassa radice, sed breui ac nigra, fragilique, quamuis pingui, situm redolente vt cyperi, aspero sapore, filo paruo densoque. Cacumina in aristas se spargūt, ideo gemina dote nardi spicas, & folia celebrant. Hęc ille. Dicitur autē hęc herba etiam spica nardi, ad differentiam aliarū quæ etiā nardi nomen sortitę sunt. Hęc enim spicā profert, & radix eius similitudinem habet. Nardus autē, cuius hic fit mentio, pistica secundum Augustinum hic dicta est, à nomine alicuius loci. At eumapud, eos qui

quì varias nardi species, quæ à diuersis locis diuer A sa fortitæ sunt nomina, nō enumeretur aliquæ species quæ pistica dicatur, rectius pistici vel pisticæ hic posita accipitur pro fideli, germano & nō vitiato, vt nardus pistica sit quæ nulla adulterina mixtura sit deprauata. Græca enim dictio πίστις. vnde deriuatur pisticus, fidem significat. Ettamen ne Augustini sententia planè videatur absurda, meminit eius & Theophylactus in Marcum scribens hoc modo. De nardo pistica scias, quod est species quędam nardi quæ pistica dicatur. Vel quòd syncera & non adulterata vel cum fide confecta. Hęc ille. Sciendum autem nomen nardi nō tantū dici de ipsa herba, sed & de ipso vnguento nardino, quod quomodo conficiatur docet Dioscorid. lib. 1. ca. 64. Vnde Tibullus poeta: Iā dudum Sirio madefactus tempora nardo, id est, nardino vnguento. Et Horatius: Nardi paruus onyx. Sic & apud Dioscoridem, sæpe apud Galenum. Et quidem hoc loco magis videtur debere accipi pro ipso vnguento quàm ipsa herba, quia additur ei adiectiuū, pisticæ magis enim conuenit intelligere vnguentum dici pisticum, idest, non adulteratum, sed syncerum, quàm, ipsam herbam, vt illa constructio trāsitiua, vnguenti nardi pisticæ, intelligatur intransitiuè, & sit sensus: vnguenti quod est nardus pistica. In vtroq; autem significatu dicitur Gręcis & Latinis & in fœminino genere nardus, & in neutro nardum, proinde cū in Latinis codicibus ferè habeatur, nardi pisti ci, non est quod quis neutrū, pistici, mutādū putetin fœminīnū, pistica, quod illud genus habeāt Græci. In Marco pro pistici, Latini codices ātiqui habent spicati, cū tamen Græci etiam hoc loco habeant quemadmodū in Ioanne, νάρδου πιστικῆς, id est, nardi pistici, quomodo & Hieronymus legitin Commentariis super Marcū. Exponit enim quid sit pistica nardus, nulla facta mentione spicati. Apparet autem siue interpretem, siue alium quē pro Græca dictione, pistici voluisse Latinā dictionem substituere, quę vnguenti prætiositatem & excellentiam significaret. Est enim duplex vnguentum nardum, spicarum scilicet, quod optimum est, & foliatum. Et quidem spicatū dicitur, quod ex spica nardi confectū est. Foliatum verò; quod est ex foliis nardi, quandoquidem Plinius nardum celebratā dicit & foliis & spica. Quod si legatur, spicati, rursum magis conuenit nomen nerdi accipere pro vnguēto quàm herba. Non enī herba nardus spicata dici solet, sed vnguentū spicatum, ad differentiā foliati. Itaque sensus est. Libra vnguentinardi pistici vel spicati, pretiosi. Quidam omnino putat legendum & in Marco, & in Ioanne, spicati, quomodo in Marco plerique habent, & Euāgelistas vulgari more loquētes Latinam vocem corrupte posuisse, pisticam scilicet pro spicata, tum quòd de pistica nardo apud authores nō legatur probatos: tum quòd si a fide dicta sit, πίστος. dicēda fuerat, non πιστικῆ. De nomine Alabastri dictum est in cap. Concord. 48. vbi Lucas etiam dicit mulierem quandam attulisse alabastrū vnguenti, eoq; vnxisse pedes Iesu, quam eandem fuisse cum hac multum cōprobant huius facta quę hic apud Ioannem legimus. Si quidem etiā hæc dicetur vnxisse pedes, eosque extersisse capillis suis, quibus planè mitū est cur pedes Domini extergere voluerit, si nō propterea quòd memor fuerit qua ratione olim impetrauerit peccatorū suorū remissionē, vt

cur pistica dicatur.

B quibus officiis olim testata fuit dolorem, nunc testaretur gratitudinē, & eis officiis amorem declararet, per quæ Dominus olim dixerat ipsam amorem erga se declarasse. Videtur autē Ioannes ordine præpostero dixisse: Vnxit pedes Iesu, & exterſit pedes eius capillis suis. Intelligeneū eni omnino apparet, prius eā aqua fordidos ex itinere pedes Domini abluisse, & capillis abstersisse, ac deinde vnxisse pedes eius, quemadmodū fecit apud Lucam. Non enim vnguentū abstergendum fuerat.

aVIDENTES AVIEM DISCIPVLI EIVS, TERANTbQVIDAMcINDIGNE PE- B RENTES.] Cæteri quidem discipuli simplici animo indignantur de vnguenti effusione, indicātes esse perditionem inutilem, quòd scirēt Dominū non capi vnguentorum delitiis, imo frugalitatem vbique verbo & exēplo docere, ac luxum detestari: vnguentum autem illud diuenditū multis potuisset profuisse pauperibus, pro quib. exēplo & doctrina Christi didicerunt esse soliciti. At Iudas inter alios præcipuè indignabatur, eadem quidē quæ alij dicebāt prætexens suæ indignationis, sed ficto animo. Dixit enī hoc, inquit Ioānes, nō quia de egenis pertinebat ad eū, hoc est, non quia pau- C peres illi fuerūt curę, (impropriè enim dixit iterpres; nō quia de egenis pertinebat ad eum; quem admodū suprà dixit de mercenario; nōpertinet ad eum de quib.) sed quia fur erat, & loculos habēs sibi à Domino cōcreditos, portabat ea quæ à piis hominibus domino mittebātur & dabātur, vnde egenis dominus solitus fuit quę supererāt impartiri, ex quibus Iudas nonnihil subtrahere solitus non syncera mente pendens à magisterio Iesu, sed iam tum sibi prospiciens peculiū, quo vineret ab eius cōsortio semotus. Indignabatur ergo lucrū sibi periisse, quod ex vēdito vnguēto, & dato ipsis pretio cōsequi furādo potuisset. Circa quod tres D occurrūt quæstiones. Primò, cur dominus Iudā elegerit in numero Apostolorū, cùm sciret ipsum esse fictum & hypocritam: aut si, vt quidā volunt, in principio electionis fuit bonus, sciebat tamen Dominus eum non perseueraturum. Secundò, cur illi concredidit loculos, cum sciret eum esse malę fidei, & hinc eum occasionem acceptarū auaritię & suæ perditionis. Tertiò, quomodo domin' per Iudam marsupiū portabat, cum Apostolis ad prędicādum à se missis præceperit non deferre marsupium, nec pecuniam. Ad primā quæstionem dicendum, id ad Domino secundum Augu. factum, quo doceret nos suo facto tolerare in Ecclesia E malos, nec facilè reperiri aliquam tam sanctā quātumuis paucorum collectionem, in qua nō aliqui sint impii. Ad secundā dicendum, Iudę pecuniā communem concreditam, tum quia omniū erat minimus Apostolorum, & inter eos minime spiritualis, sicq; doceret Dominus huiusmodi negotia iis potius committenda qui ad meliora sunt inepti ores: tum vt secūdùm Chrisostomum Iudas inde suam fouens auaritiā & concupiscentiæ suæ mitigationem percipiens, ob eam nō incideret in præceptoris proditionem. Dabatur enim occasio curandæ auaritiæ & mitigādæ cōcupiscentiæ: verum ille hanc occasionē sibi vertit in contrariū, vt hinc auaritia cresceret, & adeo crescceret, vt occasio fieret proditionis Domini, deo ita occulto suo iudicio permittente, vt in hoc omnib. ostenderet, quàm periculosa sit pecuniarum tractatio, quamque ea indignus fuerit veris & propriis bonis

cur Iudas inter Apostolos et cur locum habuit.

Iudas

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudas,vt qui inique mãmona infidelem adeo se- A declarasset.Deinde vt sic per eum & scripturæ adimplerentur,& Christus traditus pro omniumsalute moreretur. Adeo enim, inquit Augustinus, Enc. 1 1. Deus bonus est,vt nec mala fieri permitteret,nisi ex malis bonum nosset elicere. Ad tertiã quæstionem dicendum,aliam esse rationem alicuius collegii vel multitudinis,& aliam esse rationem duorum.Quoniam enim facilè fuit duobus inuenire hospitem,cùm mitteret Dominus Apostolos binos ad prædicandum,vetuit eos secũ ferre pecuniam,quod tamẽ nõ voluit illis esse perpetuum, sed temporale. At totam discipulorum multitudinem simul cum Iesu circumeũtium recta ratio nõ sinebat carere marsupio,ne vsquam grauarentur hospitem,vt esset Iesu vnde cum suis sustentaretur quando latirandum vel secedẽdum erat. Deinde B sicut misit discipulos siue marsupio, declare voluit,nihil vnquam defuturum his qui simplici fiducia ab ipso pendentes,totos sese doctrinæ & aliorum ædificationi impenderent: ita cum suis circumferendo loculos, ostendit Ecclesiam licitè habituram loculos,nec derogare perfectioni vitę habere communa marsupium pro sumptu opportuno. Nihil enim imperfectionis Iesus facit i vita sua qui perfectionis omnis fuit magister.

aSCIENS AVTEMMIESVS AITa ILLI S:SINITE EAMd IN DIEM,& c.)Non seuerè & dure increpat Dominus indiscretam di- C scipulorum indignationem,nec Iudæ proditauaritiam,fictamq; de pauperibus curam: sed docẽs nos longanimes esse erga eos qui nõ malitia, sed errore peccant,& vitia occulta non esse mox detegenda,solita sua mansuetudine modestè reprimit eorum indignationem, Mariæ se patronum exhibens contra discipulos, quemadmodũ alias exhibuerat semel contra Simonem Pharisæũ, & iterum contra Martham sororem.Sinite, inquit, eã,hoc est,desinite essẽ molesti illi, cessate ab impetendo & calumniando eam.Non enim est sen- D sus:Sinite eam facere quod facit:& nolite eamab vnctione impedire, iã cum vnguentum effusum fuerit, Apostolis dicentib.: Vt quid perditio ista vnguenti facta est;sed dicens,sinite eam,reprimere voluit suorum indignationem. Vnde sequitur apud Marcum:Quid illi molesti estis? Additque Dominus causam quare nõ debeant esse illi molesti,quia, inquit, opus bonum operata est i me. Quod dicit contra id quod Apostoli dixerãt: Vt quid peeditio hæc;quasi dicat: Non enim,vt vos calumniamini,opus perditionis hęc fecit, sed opus bonum operata est,idque in me,quem beneficio aliquo afficere, non potest non esse meritò summe laudãdum,ac pluris faciendum quã pauperibus benefacere. Et quoniam illi iudicabãt fa- E ctum Mariæ esse opus perditionis, eo quòd vnguentum diuenditum multis potuisset profuisse pauperibus,putarenq; frustra in domini corpus effusum,quod ille huiusmodi delitiis non caperetur, Dominus ostensurus illam bonum opus inse operatã,& excludit quod de pauperibus eos mouebat,& ostendit non frustra factam vnguenti in se effusionem,quia non tam ob delitias facta fuerat aut fieri permissa,quàm ob mysticam aliquã rationem, ob quam reprehendere eam non possent meritò. Bonũ,inquit,opus operata in est me; quia quod ad pauperes attinet, quibus pretium huius vnguenti potius vobis videtur distribuendum fuisse,scitote quòd pauperes quidem sẽper habetis,id est,habebitis vobiscum, & cũ voluerit is poterit us illis benefacere, multa enĩ adhuc vobis semper erit materia illis, qui vobis nũquã deerunt,benefaciendi,me autem non semper habetis: breui enim à vobis sum auferẽdus, vt etiã si velitis non positis tunc bonum opus in me operari,vestrisque beneficiis me afficere: proinde meritò sinendi sunt suis me cõporalibus beneficiis afficere,quamdiu hoc illis licet, qui erga me animo sunt propenso. Quoniam autem discipuli putabant non esse beneficiũ vnguenti effusione Domino impensum, quod ille delitias non solũ non sectaretur:sed fugeret,Dominus prosequens id quo recte significauit cùm dixit;me autẽ non semper habetis,nimirũ se breui moriturũ, subiicit causam ob quam iudicet se beneficio à mulie re affectũ,quanquã delitiis non caperetur. Quod habuit,inquit,hoc est, quod potuit (Græca enĩ phrasi,habere pro posse positum est à Marco)hæc fecit. Pręuenit vngere corpus meũ in sepulturã, quasi dicat:quoniã præventa ab aliis in sepultura,& postea per accelerationẽ resurrectiõis meæ non poterit meum corpus pro Iudeorum more vngere mortuum,ideo, vt quod potest facere faciat,prævenit vngere corpus meum viuũ, veluti iamiam sepeliendum. Pro quo Matthæus habet: Mittens enim hæc vnguentu hoc in corpus meũ ad sepeliendum me fecit. In Ioanne verò Latini codices ferè habent. Sine illam, vt in diẽ sepulturæ meæ seruet illud. Quidã etiã habent; in die,pro in diem. Et intelligunt quidam hanc Latinorum lectionem in hunc sensum:Sine illã,vt in tempore sepulturæ meæ seruet illud vnguentum quod tunc parabit pro vnctione mei. quasi dicat Dominus:Hanc vnctionẽ ego ab ea accipio, pro vnctione qua conabitur frustra me inungere postea,quãdo illi saluum manebit paratum mihi vnguentum. Verum durum nimis est,vt relatiũ, illud,referatur non ad vnguentum iam effusũ, sed ad vnguentum postea parandum à Maria pro sepultura Domini. Itaq; sciendũ Græca habere; in diem sepulturæ seruauit illud;quo idem significatur cũ eo quod habent Matthæus & Marcus. Sensus enim est: Seruauit hactenus istud vnguentũ pro sepultura mea,& veluti iã esset dies sepulturę meæ,me eo nunc vngit vnguento. Et sunt nõnulli Latini recens impressi,qui habent,seruauit,& non,vt seruet. At cùm omnes codices scripti inueniantur habere,vt seruet,nõ est verisimile interpretẽ vertisse seruauit,sed vt seruet. & proinde,vt veritas antiquæ nostræ versionis conseruetur,nõ recte pro,vt seruet,quidãsubstituerunt, seruauit, nisi quæcunq; in Latinis codicibus aliter legũtur quã habent vel Græca, vel Hebræa,sint corrigenda ad veritatem originalium:quod cùm nõ sit temerè faciendũ, videndum potius quomodo recepta nostra lectio reduci possit ad sensũ lectionis Græcæ. Ad hunc autem reducitur,& cum eo satis coincidit,si intelligamus dictũ esse: Sine illam vt vnguentũ hoc in diem sepulturæ meæ. Verisimile enĩ interpretẽ pro τετηρηκεν vt habẽt Græcico dices legisse τετηρηκεναι,id est,seruare vel vt seruet, accipiendo verbũ,seruet, vt sit præsentis tẽporis potius quã futuri. Itaq; intelligẽdum sic dictum esse:Sine illã seruare vel vt seruet, quomodo illi qui culpat aliquem quid facientẽ,dicere solemus

Sine

Sine eum quod facit facere,aut,Sine cũ vt faciat A hac ratione excellenter factum hoc cõmendasse, quod facturus erat.quasi dominus dixisset hęc mulier seruauit vnguẽtum istud in diem sepulturę meę: Sine ergo eam seruare vel seruasse quod in illo vsũ seruauit. Quicquid autẽ est de verbis quę in Ioanne secundum Latinorũ & secundùm Græcorum lectionem sunt obscura,certum est Ioãnem significare voluisse id à domino dictum quod alii duo planius extulerunt. Porro ex his quæ apud singulos Euangelistas istos dicũtur,apparet significari mulierem ideo modò vnxisse Dominũ,quòd sciret illum mox sepeliendum, ac tunc se impediendam ab vnctionis funeralis officio,atq; ob id voluisse prænonire vnctionem quam impendere nõ posset. Et videri quidem satis posset Mariã quia Dominum fortè audierat frequenter de imminẽte sibi morte prædicentem,credidisse ipsum mox moriturum,& quia metuerat ne fortè mortuo debitam non posset vnctionem impendere,voluisse eam viuo,sed tãquam mox sepeliendo exhibere. Attamen verisimile magis est Mariam in hac vnctione nihil cogitasse de istãte vel morte,vel sepultura Domini, sed ipsam simpliciter præ amoris magnitudine Dominum multis laboribus defatigatũ voluisse vnguento optimo perungere,quem admodum & alias fecerat, pro more Iudæorum, qui in solennioribus cõuiuijs vocatos hospites vnguẽto vel eleo perfundere soliti erãt:nõ quòd Maria crederet Dominũ huiusmodi cap. deliciis, cuius noverat frugalitatem,sed quòd per amoris impotentiam suo indulgeret animo. Proinde cùm C dicitur istud fecisse ad sepeliendum,& vnxisse ad sepulturam,& seruasse vnguentum hoc in diem sepulturæ,intelligendum est hęc ob id dicta,quia spiritus sanctus ipsã ignorãtem quid ageret mouebat ad hoc opus,significare volens & quod in ãtaret Domini sepultura,& quod Maria ab vnctione mortuo præstãda impediretur, quemadmodũ supra Caiphas nescius dicitur prophetasse. Et q dem potuisset Dominus hoc Mariæ opus simpliciter commendasse ab animo ipsius,nempe ob amoris erga se magnitudinem,ex qua factum hoc processit,& ex qua recte illi visum fuit vnguentum hoc,cum vt reliqua omnia hominũ in vsum à Deo datum esset,nulli magis quàm Dominorũ pendendum,vt qui omnũesset hominum excellentissimus,& Deo gratissimus: verùm maluit illud commendare ab intentione spiritus sancti in hoc opere,tum vt mortis instantis memoriam discipulorum mentibus imprimeret,cuius inculcãdæ occasionem vbiq;& vndique captabat:tum vt sic factum istud magis commendaret,& ex parte Mariæ facientis,& ex parte suiipsius vnctionem illam in se admittentis. Magis enim ad facti huius commendationẽ facit,siue Mariam spectemus vngentem,siue Dominũ permittentẽ, intentio spi- E ritus diuini in hoc opere,quàm intẽtio& animus Marię. Sic enim ostenditur non ad delitias factã hanc vnctionem,sed potius ob imminentẽ sepulturam,quæ vnguentis apud Indęos nõ ad delitias honorabatur,& in Christo maxime erat honorãda,vt cuius sepulcrũ secundùm Isaiæ vaticinium debebat esse gloriosum. At obiicere hic quis potest,hac ratione nõ commendari à Domino ipsã mulierem,aut factum ipsius quatenus ex ipsa processit,cum Dominus videatur suscepisse defensionem mulieris contra discipulos indignantes illi & frementes in eam. Ad quod dicendũ, Dominũ

D tione à Domino prædicta, satis efficaciter probari potest hanc mulierem fuisse Mariam sororem Marthæ, eandemque fuisse eam in Euangeliis dicitur Magdalena,vt annotatũ est in capite Cõcordiæ 48. Factum enim istud passim tribuitur Mariæ sorori Marthæ,& Magdalenæ, quare cum Dominus non simpliciter factum istud narrandum prædixerit, sed etiã in memoriam vngentis mulieris narrandum: naquaquã passus fuisset spiritus Dei,factũ hoc hactenus vbique asscribi alteri mulieri, quã ei quam ex hoc facto semper celebrandam Dominus prędixit. Idem efficacius ex præsenti trium Euangelistarum narratione,& historia resurrectionis & sepulturę Domini eæ potest probari. Ex collatione enim Matthęi & Marci cũ Ioanne in præsenti loco constat mulierem, cuius non expresso nomine meminerunt Matthæus & Marcus, esse Mariam sororem Marthæ: eandẽ autẽ esse illam quę dicitur in Euangelijs Magdalena, patet satis ex collatione præsentis loci cum his quæ dicuntur circa Domini sepulturam & resurrectione. Hic enim apertè dicitur mulierem hanc prævenisse vnctionem, quã mortuo exhibere causa sepulturæ non posset, cũ vellet. Inter mulieres autem quæ Dominum vngere mortuum cupiuerunt, sed per accelerationem

resur

Universidad de Deusto
Biblioteca

resurrectionem nõ potuerunt, prima & præcipua ab omnibus Euangelistis ponitur Maria Magdalena, nulla sane alia de causa probabilius, quam vt significaret impletum in ea fuisse quod hic de ea dominus prædixit Si enim Maria soror Marthæ alia fuit à Magdalena, conueniebat sanè de illa imprimis & maxime commemorare, quomodo dominum mortuum vngere cùm cuperet, nõ tamen potuerit, quo veritas huius prædictionis dominicæ manifestaretur. Et hactenus quidem quæ ad historiæ & verborum domini explicationem pertinent. Restat quæ nobis in personis huius historiæ & verbis domini sint obseruãda, paucis admoneamus. Itaque in Maria obseruandum est exemplum seduli & ardentis amoris, qui facit vt nihil iudicetur nimium, nec vllus sumptus in gratiam Dei tollerãdus videatur esse grauis. In Iuda obseruandum ingenium tũ hypocritarũ, qui semper sancta prauis suis affectibus prætexũt: tũ auarorum, qui vbique de lucro quauis ex re siue per fas, siue per nefas conquirendo cogitant, iudicantes perditionem & profusionem quicquid illis non adfert aliquid commodi. In reliquis discipulis ad exemplum eorum, qui illico offendũtur & scandalizantur; si quid fieri videant quod iudicent rectius aliter fieri debuisse. In domino exemplum est synceri iudicii & veræ dilectionis, dum & quod ex dilectione proficiscebatur, bonum agnouit, & tã diligenter contra calumniatores defendit. Ex qua defensione discendum primò: vt annotauit D. Chrysostomus, quòd quando bonum quicquam fieri videmus, etiã si exactissimũ non sit, nec optimum, non esse à nobis reprehendum, sed suscipiẽdum nobis, & fauore nostro persequendum. Quemadmodum enim, inquit Chrysostomus, quis Dominum, antequam mulier hoc fecisset, interrogasset, non admisisset, sic postquã fecit, illud vnum solummodo respicit, ne increpatione discipulorum ancipiti animo turbetur, sed hortatur suo maiore animo suscepto recedat. Non erat enim amplius increpatio post effusionem olei oportuna. Ita & tu si præparasse quosdam vasa videris sacra, aut ornatum quenquã alium circa parietes Ecclesiarũ & pauimenta confecisse, noli reprehendere, aut vænundari iubere quod factum est, ne animum eius qui fecit perturbes. Sinverò antequam fecerit, te consuluerit, pauperibus offerre iubeto: hæc ille. Discendum secundò, quod prætextu subuentionis pauperum, non sint omittenda alia charitatis & beneuolentiæ officia & opera, quę tempore & loco occurrunt facienda, vt est honesto conuiuio & sumptu excipere suo tempore amicos, quo sumptu multis poterat subueniri pauperibus, eo quod non vbiq; & semper vrgeat paupertum subuentio. Discendum tertiò, quomodo sanctis viris liceat non nunquam quibusdam rebus vti præter metas cõsuetudinis bonorũ, nempe ad significationem alicuius mysterii, quemadmodum Dominus pretioso hoc vnguento præter suam consuetudinem perungi permisit, propter significandum sepulturæ mysterium, & mysticam ac spiritualem vnctionem quæ à nobis desiderat inungi, vt annotauit D. Augustinus lib. 3. de Doctri. Christiana cap. 12. sic scribens: Quisquis rebus prætereuntib. restrictius vtitur, quam sese habent mores eorum cum quibus viuit, aut temperãs, aut superstitiosus est. Quisquis verò sic eis vtitur, vt metas cõsuetudinis bonorum interquos versatur excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. In omnibus enim talibus non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est. Neque enim vllo modo quisquam sobrius crediderit domini pedes ita vnguento pretioso à muliere perfusos, vt luxuriosorum & nequam hominum solent, quorum talia cõuiuia detestamur, Odor enim bonus, bona fama est, quam quisquis bonæ vitæ operibus habuerit, dum vesti giat Christi sequitur, quasi pedes eius prætiosissimo odore perfundit. Hæc ille. Ex quibus etiam discendum postremo circa hanc Dominicam defensionem facti mulieris quibus rationibus commendandum sit nonnunquam quod quidam in templorum ornatu, & eorũ vasorum quæ ad Eucharistiæ pertinent ministerium, sint sumptuosi, nimirum quia huiusmodi sũptus proficiscitur ex ardenti erga Deum & Christũ deuotione, & quia valet ad ædificandam aliorum in deum fidem, pietatem, & deuotionem, adeo vt hisce de causis frequenter præstet, & melius sit ĩ huiusmodi vsus facere sumptus, quam eosdem pauperibus impendere. Vnde Theophylactus in Marcum circa hũc locum sic habet: Confundantur hoc loco qui pauperes Christo præferunt, Audiui enim ego auritos dicentes: quod si ego dissectum sacrum vasdem pauperibus, & ego viuam, nec condemner. Audiãt igitur quomodo Christus præferat sui curam pauperibus. Christi autem corpus propriè, quod in disco aureo: & sãguis, qui in poculo. Qui igitur abstulerit discum pretiosum, & cogit vtcorpus Christi in viliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, sciat cuius patris sit. Hæc ille. in cuius verbis dubium occurrit quomodo conueniant quæ dicit, cum his quæ supra audiuimus ex Chrysostomo. Nam Chrysostomus quidẽ præfert sumptum in pauperes impendi, quam intemplorum ornatum & sacrorum vasorum constructionem. Theophylactus verò contra videtur præferre curam rerum sacrarum, curæ pauperum. Sciendum itaque, quòd absolutè quicẽ melius est & maius, impendere aliquid deo quã pauperibus, eo quòd dilectio dei præferenda sit dilectioni proximi, verum cum Deus nostrorum bonorum nõ egeat, & proximũ propter sedilgi a nobis velit, nihilque velit sibi impendi, nisi propter nostram & aliorũ vtilitatem, & necessitatem, hinc quo cum maiori aliorũ fructu quis facultates suas ex Dei dilectione expendit, eo huiusmodi sumptus Deo est gratior proinde quandoque gratius illi est, si sũptus aliquis etiã magnus in vsum rerum sacratũ fiat, quam si pauperibus impendatur, vt cum non occurrit singularis aliqua pauperũ necessitas, & ornatus rerum sacrarum necessarius iudicatur, ob prouocandam quorundam in Deum fidem & deuotionem Frequentius tamen illi gratior est cura pauperum, quod hæc vtĩ plurimum sit vtilior & magis necessaria, id quod respexit D. Chrysostomus & spiritus sanctus dicẽs per Oseæ: Misericordiam volo & non sacrificium. Supereſt vt tractatam literaliter & mortaliter historiam etiam allegoricè paucis tractemus, Itaque Bethania, quę interpretatur domus obedientiæ domini, & domus Simonis, hoc est, obedientis. Ecclesiam significat in qua sola Christus reperiri potest, & reficitur. Quod autem in Bethania Simon à lepra curatus Dominum in suam recipit domum, Lazarus cũ eo accumbit, Martha ministrat, & Maria suo quoque

Oseæ 6.

que fungitur officio, portendebat concors & amicũ in eadem domo sodalitium Ecclesiæ, quam Christus immundã suo purgauit sanguine, quam mortuam ob peccata, sua morte viuificauit. In hac sunt qui cum Simone Christum in suis pauperibus reficiunt: sunt qui cum Martha, quod possunt, coadiuuant, & ministrant: sunt qui cum Lazaro gaudẽt Christum in suis membris reficiri: sunt item qui cum Maria ardentes fide & deuotione, non seruant in vasculo conclusum vnguentum pretiosum, quo Christũ perungant, hoc est, fidem suam & deuotionem apud se non continent, sed velut fracto vasculo eã profundunt, palam, & vbique nomen Christi eiusque maiestatẽ prædicantes, cuius & pedes, & caput perungunt, dum & humanitatem eius, & simul diuinitatem omnibus commendant, & prædicant magnificè: quod quia fecerunt Apostoli, & eorum successores, vniuersa domus huius mundi impleta est fragrantia huius optimi vnguenti, hoc est, prædicationis Euangelicæ, & nominis Christi, de quo dicitur in Canticis, Oleum effusum nomen tuũ, impletũque verè est in Ecclesia per huiusmodi viros, quorum typus fuit Maria, illud Canticorũ, Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Hoc odore trahũtur multi, vt ambiant in eam domum admitti, in qua cũ amicis suis accumbit Iesus. At nunquam defuerunt, nec desunt modo, qui inuideant, & obstrepant honori Iesu impenso, & quibus non est gratus odor prædicationis Euangelicæ, vnde Paulus, Christi, inquit, bonus odor sumus Deo, in iis, qui salui fiunt, & iis, qui pereunt, aliis quidem odor mortis in mortẽ, aliis autem odor vitæ in vitam. Dolent enim & indignantur cũ Iuda Iudæi, & quot quot quæ sua sunt magis quęrunt quã quæ Iesu Christi, omnẽ prædicationis sumptum ad Christi honorem impendi, neque curam haberi negletæ legalis obseruationis, aut gentilis superstitionis, & vanitatis. Verũ aduersus hos obmurmuratores consolati illos debet Christi patrocinium, cui vni probari satis est. Alias historiæ huius allegorias videre licet apud Theophylactum in Ioannem, & Hilarium in Matthæum.

COGNOVIT ERGO TVRBA MVLTA EX IVDAEIS, QVIA ILLIC EST) Sequenti narrationi de glorioso Domini in Hierusalem introitu viam hac narratione præstruit Ioannes, cum turbam multam ex Iudæis, hoc est, Hierosolymitanis cognouisse dicit propter vicinitatẽ loci, Iesũ esse in Bethania, atque ob id prouocatã magnitudine recentis miraculi, certatim venisse è Hierusalem, non tantũ vt Iesum, sed etiã vt Lazarum viderent. Suadebat enim hoc insita mortalium ingeniis curiositas. Porro sacerdotũ animos sic exęcauerat liuor & odium in Iesum, vt iam illorum malitiæ nõ satis esset occidere Iesum, sed etiam cogitarent, & consilio habito decernerent (est eni hic rursum pro cogitauerunt, βεβουλεύσαντο) etiam Lazarum interficere, inquẽ ne speciem quidem criminis vllam intentare poterant, nixi scilicet superiori sententiæ Caiphæ, quia expediret etiam innocentem perire pro populo, vt nõ tota gens periret. Cæterũ, quia fortiter patrocinatus fuerat apud eos gloriæ Iesu, eiecerant e synagoga: nunc eo malitiæ creuit illorum, & superbia, & inuidia, Lazarum, à quo nullo dicto factoue fuerant vnquam prouocati, & in quem nec fingere quidem quicquã poterant, voluerint occidere, non ob aliud, quã quòd multi Iudæi commoti tã euidenti miraculo desciscerent ab ipsis, & adhærerent Iesu, credentes eũ esse promissum Messiam. Cum enim semel animus laxauit habenas in scelus, ei postea nulli, vbi sistat, termini circumscribuntur. Sed vide rursum malitiæ istorũ cæcitatem, Lazarũ propter resuscitationem occidere cogitauerunt, quasi Dominus suscitare potuerit mortuum, & non posset occisum. Ecce, inquit Augustinus, Dominus vtrunque fecit, & Lazarum mortuum, & seipsum suscitauit occisum.

† *Iohappro βεβουλεύσαντο* *pinquarẽt*
c. appropinquasset
a b. Hierosolymæ
‖ *b. Bethaniæ*
† *b. Oliuarum*
a b mittit
‖ *b. ex discipulis suis*
† *f. dicens*
‖ *c. Quod introeuntes*
a c. o. alligatum
† *c. dicite*
a c. o. Domino necessarius est
c o. Dominus eius opem desiderat
‖ *bo. continuo*
† *b. illum*
‖ *a. abeuntes autem*
b Et abeuntes
† ‖ *b. dicebant illis*
a c. solutio
‖ *b Quia*
† *b. o. audierunt*
▷ b impotunt ibi
c. imposuerũt Iesum.
d. Et in
unit.
▷ b. multi autem
‖ *c substernebant autem*
* *b. qui præibant, & qui*
▷ b. o ex celsis.

INSIDENS ASINO INTRAT DOMINVS GLORIOSE IN Hierusalem Matthæi 21. Marci 11. Lucæ 19. Ioannis 12.

CAPVT CX.

ET factũ est[d] in crastinum,[l] cum† appropinquassent[a] ▲[e] Hierosolymis[a] & venissent[c] ad f Bethphage,[d] & ‖ Bethaniã[d] ad montẽ[c] qui vocatur,† [l] Oliueti:[a] tunc Iesus▲[b] misit duos ‖ discipulos[b] suos† [l] & ait[c] illis,[l] Ite in castellum, quod contra vos est,[c] & statim ▲[b] introeuntes illuc,[l] inuenietis[a] asinam alligatã, & [l] pullum[c] asinæ‖[b] ligatũ, a cũ ea, super quem nemo adhuc hominũ sedit,[l] soluite[b] illũ,[l] & adducite[a] mihi.[l] Et si quis[c] vobis[a] aliquid[c] dixerit, [&][c] vos interrogauerit:[b] Quid facitis? Quare soluitis? Sic† [l] dicetis[c] ei,[l] Quia▲ Dominus his opus habet[c] ‖ confestim dimittet† eos[b] huc.[a] Hoc autẽ factũ est, vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentẽ, Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, & sedens super asinã, & pullum filium subiugalis. ‖ [l] Abierunt autem[a] discipuli[c] qui missi fuerant, & [b] inuenerunt[c] sicut dixit illis stantẽ[b] pullum,[b] ligatum ante ianuam foris in biuio, [&][a] fecerũt sicut præcepit illis Iesus,[b] & soluunt eũ. [c] Solventibus autẽ illis pullũ,† [b] quidam de illic stantibus[c] domini eius,† [b] dixerũt ad illos,[b] Quid facitis soluentes pullum?[c] ‖ At illi dixerũt[b] eis sicut præceperat illis Iesus:[c] Quia Dominus eum necessarium habet.[b] Et dimiserunt eis.[l] Et† adduxerunt[a] asinam, & [c] illum[c] pullum[b] ad Iesum, & ▲ imposuerunt super eos[c] vestimenta sua, f & [c] iactantes vestimenta sua supra pullum, f ‖ eum desuper sedere fecerunt† [d] Inuenit [ergo] Iesus asellum, & sedit super eũ,[d] sicut scriptũ est, Nolite timere, filia Sion, ecce rex tuus venit sedens super pullũ asinæ. Hæc non cognouerunt discipuli eius primum, sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerũt ei.[c] Ibãt autẽ illo,▲[c] plurimi autẽ turba [l] strauerunt vestimenta sua in via,[c] alij autẽ[b] frondes [c] cædebant [&][a] ramos de arboribus, & sternebãt in via. [Et][d] turba multa, quæ venerat ad diẽ festũ, cũ audissent, quia Iesus venit Hierosolymã, acceperunt ramos palmarũ, & processerunt obuiam ei.[c] Et cum appropinquaret iã ad ascensum montis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Olíueti, cœperunt omnes turbæ discentium gaudẽtes laudare Deũ voce magna super omnibus quas viderant virtutib. [i] *Et* [a] *turbæ* * † [c] *quæ præcedebant, & quæ sequebãtur,* [m] *clamabãt, dicentes* [n]*: Hosanna* [e] *filio Dauid,* [l] *benedictus qui venit* [c] *rex* [l] *in nomine Domini* [d] *rex Israel* [b]*. Benedictum quod venit regnum patris nostri Dauid,* [e] *pax in cælo, & gloria in excelsis, hosanna in* Δ *altissimis* [d]*. Testimoniũ ergo perhibebat turba, quæ erat cũ eo, quando Lazarũ vocauit de monumẽto, & suscitauit eũ à mortuis: propterea & obuiã venit turba, quia audierunt eũ fecisse hoc signũ* [r]*. Et quidam Pharisæorum de turbis dixerunt ad illum, Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait, Dico vobis, quia si tacuerint, lapides clamabunt. Et vt appropinquauit, videns ciuitatẽ, fleuit super illã dicẽs: Quia si cognouisses & tu, & quidem in in hac die tua, quæ ad pacẽ tibi, nunc autem abscõdita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circũdabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coangustabunt te vndique & ad terrã prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt, & nõ relinquẽt in te lapidẽ super lapidẽ, eò quòd nõ cognouueris tempus visitationis tuæ.* [b] *Et introuit Hierosolymam. a Et cũ intrasset Hierosolymã, cẽmota est vniuersa ciuitas, dicens, Quis est hic? Populi autem dicebãt, Hic est Iesus Propheta à Nazareth Galilææ.* [d] *Pharisæi ergo dixerũt ad semetipsos, Videtis, quia nihil proficimus, ecce mũdus totus post eũ abiit.*

A

ET [c] FACVM EST d IN CRASTINVM CVM APPROPINQVASSENT [m] IEROSOLYMIS, &c. Ioannes Euangelista, priusquã aselli, super quem Dominus sedit faciat mentionem, cõmemorat quomodo turba multa quæ conuenerat ad diem festum processerit obuiã Iesu cũ ramis palmarum, clamantes Hosanna, &c. Id autem quoniam proculdubio præpostero ordine Ioannes commemorauit, non veriti sumus in Concordia mutato ordine suo collocare, maximè vt Ioãnis narratio contexeretur cũ reliquorum triũ narratione, nec idem bis cogeremur ponere. Quomodo autem inuenerit dominus asellũ, Ioannes non cõmemorauit, sed tantũ dicit, *Et inuenit Iesus asellum*; quod illud diligenter reliquit Euãgelistę qa ante scripsissent, cũ ipse ferè prætermissa ab eis statuerit persequi. Porrò Matthæus pro asino Dominũ misisse Apostolos dicit cum appropinquassent Herosolymis, & vénissent Bethphage ad montem Oliueti: Marcus verò, cum appropinquarent Hierosolymæ, & Bethaniæ, aut, vt habent Græci, ad Hierusalem, ad Bethphage, & Bethaniam. Lucas item, cũ appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam. Proinde merito hic dubitari potest, quomodo cum Matthæus dicat discipulos missos à Domino cũ venissent Bethphage & ad mõtem Oliuarũ, Marcus & Lucas dicant Dominum hoc fecisse cum appropinquaret Bethaniam. Nam cum venisset Bethphage & ad montem oliuarum, iam Bethaniam pertrãsierat, cum Bethphage & mons Oliuarum vicinior fuerit ciuitati Hierusalem quàm Bethania, in qua præcedenti noctè Dominus pernoctauerat. Dicendũ itaque Marcum & Lucam dixisse, Dominum, cum mitteret discipulos, appropinquasse Bethaniæ, non quòd eam tũ accederet, sed quòd prope eam esset, non enim iam eam longè exierat, quomodo suprà diximus quosdam intelligere, quòd Lucas dixit Dominum curasse cæcũ, cum appropinquasset Iericho. quorum sententia multum confirmari potest ex modo loquendi in præsenti loco. Aut dicẽdum, quòd Marcus & Lucas præposterè dicunt, cum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam, illudq; sic intelligendum, cum appropinquasset ad Bethaniã, & deinde appropinquasset ad Bethphage ad mõtem Oliuarum. Erat autẽ Bethphage, villula in mõte oliueti, qui sabbathi habebat iter à Hierusalẽ, vt dicitur Act. 1. hoc est, distabat à Hierusalẽ mille passus, cum Bethania 15. stadiis abesset, hoc est, duobus fermè millibus passuũ. Hanc villulã D. Hieronymus secutus Origenem dicit fuisse villulam sacerdotum, ac interpretari domũ maxiliarũ. Nam Pag. Chaldaicè maxillã significat, cum Hebraicè significet ficus immaturas, hoc est, grossos, vnde aliqui interpretantur domum grossorũ, & ficuũ. Allii verò domũ oris vallis, quia Beth domus, Peos, Ge verò villam significat. Cũ ergo iuxta hũc B locum venisset Dominus, ex quo sacerdotes Paschales victimas, & alias (vt est verisimile) deducere in Hierusalẽ soliti erant tunc Iesus misit duos discipulos, quos author secundæ expositionis in Matthæũ titulo Chrysostomi, dicit quendã (notãs verisimiliter ipsum Hilarium) scripsisse, fuisse Petrũ, & Philippũ, argumento tamen inualido, cũ verisimile magis sit, si liceat diuinare, hos duos fuisse Petrum & Ioannem, quos & postea misit ad parandũ agnum Paschalem, quanquã nihil aut perparum referat scire qui fuerint nunc missi. Dixit autem eis, *Ite in castellũ, quod contra vos est.* Vbi notandũ, quod quidã per castellum hoc loco C ciuitatem Hierusalem intelligunt, sic dictã domino siue ob murorum fortitudinem, siue per despectum, quasi nõ mereretur vocari castrum vel ciuitas illudque quod contra vos est, sic quidam eorum interpretãtur, vt significetur Hierusalem contrariam esse Apostolis; quòd eorum Dominũ conaretur occidere. Verùm sciendum, pro castellum Græcis hic rursum esse, sicut frequenter superius, dictionem κωμὴν, quæ vicum propriè significat & pagum, quæ proinde inepte diceretur de D Hierusalem. Verisimile autem Dominum demonstrasse vicum Bethphage, de quo dicit, *contra vos est*, hoc est, e regione vestri, & in cõspectu vestro. Lucas enim nõ habet, contra vos', sed tantùm εἰς τὴν κατεναντικωμὴν, id est, in vicum, qui ecõtra, & e regione est. Et apud Matthæum nõ est κατεναντι, sed ἀπεναντιὺμῶν, id est, ante vos & in cõspectu vestro. Vnde patet male intelligi, quod cõtra vos est, pro illo, quod est cõtrarium vobis: male item intelligi per castellum Hierusalem: qa à loco, in E quo erat dominus, nõ poterat prospici hierusalem propter interpositum montem oliuarum, sic dictũ, quòd multis consitus esset oliuis, vnde & ἐλαιῶνος, hoc est, oliueti mons dicitur Act. 1. Sequitur in verbis domini, *Et statim introeuntes illuc*, hoc est, in ipso introitu, *inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea, &c.* Circa quæ primum quæritur, cur dominus, qui hactenus pedes circumambulauit per Galilæam & Iudæam, tam breue sui in hierusalem itineris spatium absoluere voluit in fidens iumentis, eisq; tam noua ratione cõquisitis? Neque enim sufficit dicere, quod indicat Mat A thæus, illũ ideo id voluisse, vt impleretur Zachariæ Prophetia. Nam quid est, quod per Zachariam istud spiritus sanctus etiam prædicere voluit? Dicendum itaque, quod præcipua huius facti dominici causa fuit, vt, antequam pateretur, specimen quoddam regni sui Dominus exhiberet, seseque efficacibus argumentis Messiã comprobaret expectatum, vt sic bonos in fide erga se cõfirmaret, & mali non haberent, quod in excusationem prætexere possent. Sicut autem & alias semper in iis quæ circa Dominum contigerunt humilia magnificis sunt coniuncta: ita & modò sic regiam suam dignitatem, & magnificentiam ostendere voluit, B vt tamen simul nõ desereret summã humilitatem & mansuetudinem conuenientem primo suo aduentui & regno suo spirituali. Regiæ itaq; potentiæ fuit & magnificentiæ indicium, quòd ad solũ iussum & necessitatis, significationem, domini iumentorum cesserint ei vsum illorum, quod discipulis, quos miserat prædixit istud ita euenturum & illos mox vbi ingressi essent vicum, inuenturos iumenta, eaque alligata. Deinde quod iumento insidens vectus sit, cum semper solitus fuerit pedes incedere, quòd que tam concordibus animis, tantoque applausu, & veneratione, ei à populo multo liberè acclamatum est, non obstanti C bus Pharisæorum prohibitionibus, quibus etiam pridem cautum erat, ne quis illũ confiteretur esse Christum, & acclamatum est non quibuslibet verbis, sed scripturę verbis multò ãtè de ipso prędictis. Posttemò, quod templum ingressus cæcos & claudos curauit, negotiãtes eiecit, seseq; atrocissimis suis hostibus formidabilem exhibuit. His enim cunctis declarauit omnia sibi cognita, & suæ potestati esse subiecta, omniumque corda se habere in sua potestate, vt inclinare possit ea quò velit. At summæ humilitatis & plusquam plebeiæ fuit, quòd alieno & accommodatitio iumento vsus est, quod asello insederit nihil minus quàm regio vectore, quòd pauperum discipulorum vestimentis non aureis vestibus in sedo D rit, stipatus inermibus comitibus, qui pro hastis, ac gladiis, arborũ ramusculos manibus gestabãt. Quo vtique declarabat, aliã esse conditionem regni sui quam regnorum huius mundi, se ersi à patre potestatem accepisset, cui omnia cũ vellet cederent, tamen per humilitatem omnes vellet ad se trahere, per eandem ingressurũ se in gloriã suã ac proinde etiam sectandam humilitatem omnibus iis, qui eiusdem regni ambirent esse consortes secum. Hunc autem in regiam ciuitatem Hierusalem introitum Domini, mirabiliter temperatum, & plane regia magnificentia ac põpa, & plebeia humilitate, conueniebat per Prophetam prę E dici à spiritu sancto, vt videntes Apostoli, omnesque Iudæi facto Domini consentire Prophetæ vaticinium, magis intelligerent ipsum, quantumuis in mundo humilem, vere esse expectatum Messiam, desinerentque expectare mundanam regni Messiæ gloriã: vnde Propheta velut signũ quoddam præmonstrans, quod cum Iudæi viderent excitarentur ad agnoscendum suũ regem, dicit per aduerbium demonstrandi, *Ecce rex tuus venit, &c.* Verùm cùm nihil sit prætermissum à Christo & spiritu sancto, per quod ad regis sui agnitionem perduci possent Iudæi, ipsi tamen occasione huius facti ad cõtrarium prolapsi sunt, vt scilicet magis iam accenderentur ad occidendum illum, & occasionem agnoscendi Christum datam illis à deo, sibi verterent in occasionem psequendi Christũ. Vnde præter primam huius introitus domini in Hierusalem causam iã tractatã, adiungi possunt &alię duæ, sed veluti secundarię: quarũ altera est, quia dominus cupidus subeundi pro omnium salute mortẽ, præcognouit hac ratione Pharisæos, & sacerdotes accedendos ad inferendam sibi mortem, nõ quod vellet illis persecutionis dare occasionem, sed q̃ sciret illos iustè sibi relictos hinc persecutionis sumpturos occasionem, quorum impietate ad promouendam hominum salutem abuti voluit. Altera est, vt ad tempus adblãdiens, & accommodans se suorum affectibus, irrideret huius mundi gloriam, ostenderetque quã sit inanis, & infida, quum tantos applausus, tamque honorificas acclamationes, ac tantum populi studiũ mox secuta sit erux. Est autem & mystica huius facti dominici causa, sed hęc postea in allegorica historiæ persecutione tractabitur. Omnino enim dubium non est, quin hoc suo facto dominus mysticum aliquid designare voluerit, cùm tam noua ratione sit peractum, vt tacita quędã parabola in eo videatur adumbrata. Porro ratione & mysterio non caret etiã, quod quinta die ante Paschа, hoc est, decima die mensis primi dominus hac magnifica pompa ingressus sit Hierusalem. Ea enim die præceptum fuit Israelitis, vt agnũ Paschalem quisque in domum suam sumeret immolandum decimaquinta die. Itaque seipsum tunc dominus in Hierusalem intulit, immolandus in ea ipsa die Paschæ in Verum agnum Paschalem, per quem non à Pharaone, & Ægypto, sed à diabolo, & iferno fideles liberarentur. deinde hac die velut victorio sus rex cum ramis palmarum ingredi voluit Hierusalem, quod eadem die post septimanã expletã recurrente, denicta morte glorios è erat resurrecturus, ac regnũ suũ spirituale in cœlesti hierusalem auspicaturus. decima quoque dies mensis primi, insignis olim fuit, quod in illa Iosue typum Christi etiam nominis similitudine præ se ferens D cum toto Israelitico populo, transito Iordane ingressus sit promissam illis terram, vt scribitur Iosuæ 4. cum deinde 14. die solenne Paschа celebraverit, vt scribitur cap. 5. Et hactenus de proposita prius quæstione satis. Supereſt altera circa hunc locum quæstio, ad concordiam pertinens Euangelistarum, quomodo scilicet Matthæus duo iumenta, asinã scilicet, & pullum, cõmemoret iussa à domino afferri: eique allata, & super ea dominũ sedisse, cum reliqui tres solius pulli mentionem faciant. Pro cuius quæstionis solutione communiter dicitur, dominũ sedisse super vtrunque animal successiue: tres tamen Euangelistas solius pulli meminisse, siue quòd eo dominus pro maiori parte insederit, siue quod pulli inequitatio ad mysteriũ vocationis gentium pertineat, quibus Græca lingua tres scripserunt Euãgelistæ, cũ Matthęo Hebræa scripserit Hebræis. Verum, quoniam, vt habet D. Hieronymus, & turpe fuit Dominum insidere asinæ, & impossibile, vt in tam breui spatio diuersis insederit animalibus, verisimilior est aliorum, inter quos Euthymius, sententia, qui dicunt soli pullo Dominũ insedisse, atque ob id tres Euangelistas illius solius fecisse mentionem: asinam tamen etiam simul adductam, sed Dominũ pullo tantum insidente in tantum fuisse secutã, ideoque

Universidad de Deusto
Biblioteca

Matthęum exacta diligentia vtriusque meminisse iumenti. Huic tamen sententiæ videntur obstare quædam. Primũ, quod apud Mathæum iussi sunt discipuli dicere, *Dominus his opus habet.* Deinde, quòd apud eundem dicuntur discipuli, cùm adduxissent asinã,& pullũ,imposuisse super eos vestimenta sua,& Dominũ desuper collocasse Postremum, quòd in testimonio prophetæ, quod hoc facto Domini implerum dicitur à Matthæo, habeatur; *sedens super asinam & pullum filium subiugalis.* Ad quorum primum dicit Euthymius, quòd vtroque iumento Domino fuit opus, sed pullo, vt super eum veheretur: asina verò, vt pullum sequeretur, causa significandi mysterii quod mox explicabitur. Ad secundũ dupliciter respõderi potest. Altero modo, vt illud, desuper, referatur non ad animalia, sed ad vestimenta, quomodo interpretatur Euthymius, qui pro eo quod nos habemus,& eum desuper sedere fecerunt; habet καὶ ἐκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν, id est, sedit sup ea, vel eos. Nam αὐτῶν, ex sese est ambiguum. Sic & exẽplar habet Complutense, nisi quod pro simplici ἐκάθισεν habet ἐπεκάθισεν. Est autem hæc lectio conuenientior, saltem quod attinet ad pronomen αὐτῶν quàm vulgam lectio, quæ habet. ἐπεκάθισαν ἐπάνω αὐτῆς, id est, collocarunt super eam, nempe asinã. Quomodo enim Matthæus super solam asinã Dominum diceret collocatũ, cùm reliqui super solũ pullum commemorent sedisse? Altero modo dici potest Matthæum per synecdochen, vt & alias, dixisse Dominum collocatum pluraliter super animalia, quomodo etiam intelligi potest per synecdochen dictum esse: *Dominus his opus habet.* Pro responsione autẽ ad tertium, sciendum est quòd in illo testimonio Prophetæ pro fœminino, *asinam*, vertendum potius videtur masculinum, asinum. Ita enim permittit & dictio Græca hic posita ὄνος, quæ tam asinum significat quàm asinam, maximè cum hic careat articulo, nec addatur, vt superius, articulus fœminimus, & vocabulum, φ est apud Septuaginta, nempe ὑποζύγιον, quod est subiugae Et in hebræa origine vocabulum quod his dictionibus correspondet, nempe חֲמֹרָה hhamorra asinum genere masculino vbique ferè significat, nõ asinã, quę Hebræis dicitur אתון Athon. Inuenitur tamen 2. Reg. 19. nomen hhamor positum in genere fœminino, de quo vide Pagninum. Nam etiã illo loco D. Hieronymus vertit, asinum. Itaque si in citato Prophetæ vaticinio nomẽ ὄνος vertatur per asinum, & non per asinam, quod dicitur ascendens super asinum & pullum filium subiugalis, non diuisim est accipiendum, quasi super diuersa animalia vicissim sedisse significatum sit, sed per asinum & pullum, coniunctim intelligendus ipse pullus, qui asinus quidẽ fuit natura, pullus verò ætate. Figura enim est Prophetis familiarissima, qua idem mutatis vocibus geminant. Sanè in hunc modum explicat hoc testimoniũ Euthymius, & explicandũ omnino videtur, si origina lia inspiciantur hebræorum, & citatio Ioannis. Quod si dictionem ὄνος, quis putet hoc loco potiꝰ vertendam per, asinã, vt diuersa significentur animalia, quemadmodũ non improbabiliter videtur dicendum secundum intentionem Euangelistæ qui cùm dixisset ὄνον & πῶλον iussos adduci, subiicit id factum ad completionem vaticinii, in quo dicitur Messias sessurus super ὄνον καὶ πῶλον: tam dicendum quod etiam per synecdochen illud sit A intelligendum quod in vaticinio dicitur, quemadmodum quod idem Matthæus dicit Dominum illis opus habuisse,& Apostolos ipsum collocasse desuper. [Videtur enim Matthęus, quoniam duo animalia adducta fuerunt ad Iesum, testimonium Prophetæ, quanquam non necessariò intelligendum esset de duobus animalibus, voluisse accommodare etiam ad vtrunque animal,& quoniam in eo dicitur rex Sion sedere super hoc & illud, ideo sermonẽ suum attemperando ad Prophetæ vaticinium, dixisse Dominum sedisse super hæc animalia, quod per synecdochen intelligendum reliqui deinde Euangelistæ qui post eum scripserunt, satis indicauerunt, His præmissis, sigillatim historiæ partes sunt pertractandæ. Itaque Domin⁹ suã declarans omniscientiam, Apostolis: suis prędicit in ipso mox introitu pãgi inuenturos & asinã ligatã,& pullũ cum ea, eumque talem, super quem nullus hominum vnquam sederit: suam autem declarans omnipotentiã, & supremum dominum, prædicit dominos iumẽtorum admonitos tantũ de necessitate sua, dimissuros ea. *Et statim*, inquit Matthæus, *dimittet eos.* Circa quæ Matthæi verba notandum in plerisque Græcorum libris haberi ἀποστέλλει, id est, dimittit vel emittit, vt sint verba Euangelistæ significantis Dominũ mox emisisse Apostolos duos. Verum cũ superius dixerit Euangelista Dominum misisse duos discipulos, & ob id frustra id iam repeteretur, magis legendum est ἀποστέλλει, quemadmodũ legitur in Marco & apud Matthæum legit noster interpres, Chrysostomus item & Thoophylact. Dupliciter tamen hęc lectio intelligi potest. Aut vt significetur Apostolos iussos dicere, non tantum quod Dominus his opus haberet, sed etiam quod Dominus mox eos remitteret, postquã scilicet eis vsus fuisset, quo modo intelligit Euthymius. Aut vt significetur dominũ prædixisse Apostolis missis, quod dominus iumentorũ cum audisset illud: dominus his opus hacet; mox concessurus esset iumenta abduci ad dominũ, quomodo omnino esse intelligendũ patet ex Marco, qui in sequentibus narrans quomodo omnia euenerint quemadmodũ dominus prædixit, postquam dixisset Apostolos dixisse interrogantibus cur soluerent, id φ præceperat eos dicere dominus, subiecit; *Et dimiserunt eos*, quanquam hîc relatiuum non ad iumenta, sed ad Apostolos referendum sit, vt sit sensus & permiserunt Apostolos soluere & abducere iumẽta. Græce enim est ἀφῆκαν αὐτούς, id est, sinebant eos. Itaque cum dicitur hic, & confestim dimittet eos; suppositũ verbi, dimittet, est ipse interrogator, dominus scilicet iumentorum. Nõ est enim verũ quod quidã hic asserunt de his iumentis, quod scilicet fuerint animalia Communia in vsus pauperum quorumlibet destinata. Nãm eas aperte dicit dominos eorũ fuisse, qui interrogauerunt, cur soluerent. Vnde intelligendum, cor eorũ ita diuinitus audito nomine domini, fuisse immutatum, vt nõ offensi simplicitate discipulorum, sinerent animalia abduci. Notandum enim Apostolos non esse iussos dicere: dominus noster his opus habet; sed absolute & cũ articulo ὁ κύριος, Dominus his opus habet, quo suam saluator significauit diuinitatem, & supremum in omnes homines & creaturas dominum, cui cedere omnes suum deberent dominium. Porro, quanquam in Matthæo legamus, *dominus his opus habet*? In Marco, *domino necessarius est* In Luca, *dominus operam eius desiderat*, & postea, *dominus eum necessarium habet*, Græce tamen est semper eodem modo ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει id est, dominus habet eius indigẽtiã, nisi quòd Matthæus pro αὐτοῦ, habet αὐτῶν. Solus enim loquitur de asina,& pullo. Ne autem quis miretur quomodo super pullũ asinæ Dominus equitare potuerit, sciendũ quod dictio Hebraica quæ ponitur in vaticinio Zachariæ עַיִר Air, quã Latini & Græci pullum & πῶλον solent reddere, non tam pullum, quàm inuencũ asininum idoneum iam equitationi significat, vt præter alia loca patet ex capite Iud. 10. vbi dicunt 30. filii Iair ascendisse super 30. pullos asinaru. & cap. Iud. 12. vbi 40. filii Abdon, & 30. eius nepotes dicuntur ascẽdisse super. 70. pullos asinarũ. Quod autẽ pullũ sibi delegerit Dominus, super quem nullus hominum vnquã sederat, ad literam quidem ita conueniebat regiæ eius dignitati, & ad potestatis eius faciebat commendationem, quod indomitum animal commodũ se domino sessori præbuerit, sed multo magis id factũ est ob mysterium post explicandum.

HOC AVTEM FACTVM EST, VT ADIMPLERETVR QVOD DICTVM EST PER PROPHETAM.) Ne quis existimaret subleuandi laboris, aut attentandę alicuius nouitatis causa Dominum misisse pro asina, & pullo, subiecit Euangelista Matthæus rationẽ facti Dominici, *vt*, inquit, *adimpleretur quod dictum est a domino per Prophetam.* Propheta autem iste, est Zacharias ex cuius cap. 9. testimonium hoc desumptum est, quanquã non ad verbum, siue spectes veritatem Hebraicam, siue versionem Septuaginta. Quædam enim sunt omissa, quædam mutata, verbo tenus, sensu manente eodẽ. Hebræa nanq; sic reddidit D. Hieronymus, Exulta satis, filia Sion, iubila filia Hierusalem. Ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filiũ asinę. Inxta Septuaginta sic legimus: χαῖρε σφόδρα θύγατερ σιών, κήρυσσε θύγατερ ἱερουσαλήμ, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σῴζων αὐτὸς πραΰς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον, id est, Gaude vehemẽter filia Sion, prędica filia Hierusalẽ. Ecce rex tuus veniet (vel venit) tibi iustus & saluãs ipse, mansuetus, & ascẽdens super subiugale, & pullũ nouũ. Itaque omissum est illud, iustus, & saluator vel saluans, quod hoc non ita seruiret proposito. Et pro illo Exulta satis filia Sion, iubila filia Hirusalem, hic ponitur, *dicite filiæ Sion*, quod tamen Euangelista desumpsisse videtur ex Isaię cap. 62. vbi similis est locus cum hoc Zachariæ. Sic enim ibi dicitur, Dicite filiæ Sion, Ecce saluator tuus venit, &c. Quod autẽ & hic apud Septuaginta habeatur mansuetus, cũ Hebræa secũdum versionem Hieronymi habeãt, pauper, hinc prouenit quod Hebræi habeant עני Ani, quæ dictio si per Iod scribatur, pauperẽ, humilem & afflictum significat: si per Vau, mansuetum. Nihil autem est in re diuersitatis vtrouismodo legatur & vertatur, quia paupertati maximè spiritus, sæpe cõiuncta est animi mãsuetudo. Paupertatem autem & mansuetudiné simul ostẽdit Dominus, dũ in regia sua pompa asello vehi elegit. Quod autem Hebræa habent, veniet, cum hic legamus, venit, sciendum est Græce hic esse, quẽadmodum apud Septuagintã, ἔρχεται, quod etiã per futurum verti potest, veniet, cum vtriusq; tẽ-

poris habeat significationem. Cæterum Ioannes pluribus omissis, & quibusdã etiam mutatis, citat hoc testimonium hic, *Noli timere filia Sion. Ecce rex tuus venit, sedens super pullum asinæ.* Pro eo enim quod habent Hebræa, Exulta filia Sion, ipse posuit quod secundum sensum idem est: *Noli timere filia Sion.* Significatur enim à Prophera: filiam Sion merito gaudere debere, quod iamdudũ expectatus ipsius rex veniret, & veniret ad saluãdũ, neq; cum terrore veniret, sed cum omni mansuetudine, vt pote insidẽs asello, & ob id nõ esse cur amplius metuaat vel antiquos suos hostes à quibus iã est liberanda, vel ipsummet regem suũ, q cum tanta mansuetudinis ostensione se illi exhibet, formidolosus futurus & durus non filiæ Sion, sed hostibus eius dæmonibus, idolis, & omnibus impiis. Porro per filiam Sion vel filiã Hierusalẽ, Hebraica phrasi significatur ad literam congregatio ciuium Hierosolymitanorum, quemadmodũ Psal. 44. filia Tyri, pro ciuibus & inhabitatoribus Tyri, & Psal. 136, filia Babylonis pro ciuibus Babylonis. Filiæ autem Sion, & filiæ Hierusalem peculiariter denunciatur aduentus huius regis, quòd Sion arx esset regia, & sedes regni Dauidici, in quo successurus expectabatur Messias, proide sub nomine filiæ Sion ad literam etiã comprehendũtur omnes Israelitæ, regnum Dauidis agnoscentes. Secundum spiritualem autem, & præcipuum sensũ sermo est de Sion, & Hierusalẽ spirituali, Christianã scilicet Ecclesia, in qua Christus verus Dauid regnat, tanquã iustus rex, populum suũ asserens è manu opprimentium eum, tãquam mãsuetus, blande illum suscipiens, ac peccata illi remittens

EABIERVNT AVT EMA DISCIPVLI, EQVI MISSI FVERANI, ETHINVENERVNT, &c. Omnia euenerunt, quemadmodum Dominus prædixit. Nam & mox in ingressu inuenturiumẽta, eaque quemadmodũ prædictum erat, ligata (*Inuenerunt enim*, inquit Marcus, *pullum ligatum ante ianuam foris in biuio*, qua narratione significat quàm facile pullũ inuenire potuerint, vt non fuerit opus illum diu quærere, & simul id dictum est multo magis ob mysterium post explicandum.) Et respondentes quæ iussi erãt dicere, permissi sunt iumenta ducere ad Iesum. Quæ cum adduxissẽt, quo Dominus & commodius, & honorificentius sederet, *imposuerunt* inquit Marthæus, *super eos sua vestimenta*, exteriora scilicet, quæ palia dicuntur, cum Græce sit ἱμάτια. Super eos pluraliter impositа dicit vestimenta, siue ea super vtrunque animal posuerint Apostoli, ignorantes super quo sedere eligeret: siue etiam per synecdochen quomodo quod sequitur apud eundem, & eum desuper sedere fecerunt. Sunt qui in Matthæo legunt, & *imposuit eum super eum vestimenta sua*, vt etiam in Matthæo aperte significetur Dominum tantum insedisse pullo: sed hæc lectio nõ cõuenit cum græcis, nec cum correctioribus codicibus Latinis. Hoc honore cum ab Apostolis suis Dominus affectus erat, secuta etiã est turbarum pietas, & reuerentia multiplex. Primo enim multa turba honoris causa partim illum è Bethania, quo pridie multi conuenerant, secuta est: partim è Hierusalem obuiam venit, cum audisset de aduentu Domini, vt habet Ioannes. Secundo, honoris causa plurima turba imitantes, & superãtes Apostolorum deuotionem, substerneb. nt vestimenta sua in via, alii ramos, & frondes de arbori

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus,oliuarum scilicet,& palmarum,quarū copia erat in mōte Olieti,sternebant in via:alii ramos palmarum, vt habet Ioānes, deferebāt manibus, & lætitiam animi sui hac ratione protestantes,& victoriosum regem ipsum facto profitentes. Palma enim etiam apud Romanos & græcos in victoriæ signum pręferti,& dari solet.Apud Iudęos autem, quo minus eorum præsens actum miremur,peculiare erat in publicis,& solennibus gaudiis palmarum ramos manibus gestare. Ita enim vt facerent lætitiæ causa, in festo Tabernaculorū præceptum fuit eis in lege Leuit.23.Quem morē deinde & alias in solenni lætitia seruauerunt. Nā vt scribitur 2.machab. 10.in purificatione templi facta sub Iuda Machabæo,ī signū lætitiæ thyrsos & ramos virides,& palmas præferebāt ei, qui prosperauit mundare locum suū.Et 1.Machac. 11.dicitur quo modo mundata arce in hieruſalē à Simone, ingressi sunt eam cum laude, & ramis palmarum,& cymbalis,& nablis, & hymnis,& cantícis,quia cōtritus erat inimicus magnus ex Israel. Itaque & tunc Iudæi pro more præferebant ramos palmarum:at spiritus sanctus,qui proculdubio,ad hæc mouebat eorū corda, significauit per eos victoriam Christi,quam de diabolo,& morte mox erat reportaturus. Tertiò,hoc honore affectus est à turba Dominus, q̄ eius virtutes,id est, miracula deprædicauerint,& præcipuē miraculū resuscitati Lazari,vt habet Ioannes,quodq;ei fausts acclamationibus & bene sint precati & cōgratulati.Cùm enim,vt habet Lucas,appropiquaret Dominus ad descensum montis Olieti, cœperunt omnes turbæ discentium gaudētes laudare Deum, &c. *discentium* enim legendum esse, & non descendentium, non tantum Græca docent, quæ habēt μαθητων, id est, discipulorum,sed etiam antiqui codices scripti,vt testatur quidam. Non solùm autem Deum laudabant,sed etiam tū præcedentes,tū sequentes concordibus animis Christo acclamabant,dicentes, *Hosanna filio dauid,benedictus qui venit in nomine domini, osanna in excelsis.*De vocabulo,osanna,varii multa scripserunt, multi etiam,vt habet D. hieronymus in epistola quandam ad Damasum, supar hoc sermone diuersa finxerunt, inter quos eo loco D. hieronymus profert hilariū,vt qui in Comment. Matthæi, dicit osanna significare redemptionem domus Dauid, cum in hac dictione manifestē nihil significet,vel domum,quæ hebræis dicitur Beth: vel Dauidem, cum nomen Dauid ipsum sit hebraicum.Secutus est D.hilarium Ambrosius, scribens in Lucæ cap.19.Non tamen tam crassus error imponendus videtur hilario aut Ambrosio, quā his ob hāc sententiā imponitur ab hieronymo aut aliis.Neque enim crediderim D.hilarium aut Ambrosiū existimasse omnia hæc cōprehensa in significatione vocabuli osanna,redemptio domus Dauid, sed credidisse ea dictione significatam redemptionem: adiecisse autem causa explicationis domus Dauid,vt indicarent quā redemptionē petiuerint qui clamauerunt osanna. In eo autem quod redemptionem per osanna significatam dicit hilarius, secutus meritò videri potest Origenē, qui in Matthæū scribens homil. 20.per osanna restitutionē significatā interpretatur,non quòd osanna propriè idē sit quod restitutio vel redemptio,cum sit non nomen sed verbū hebraicum, vt post dicetur: sed quemadmodū dicimus verbum,amare,significare amorem,ita osanna recte dicitur significare salutem & redemptionem. Et omnio fieri potest quod hilarius aut alius quis quam interrogauerit aliquem hebræum quid significare voluerint aut petere qui Domino nostro acclamauerunt Osanna,illeq; dixerit, quem admodū rectè dici potuit eos huiusmodi acclamatione petisse redemptionem domus dauid,nō tā vocabuli vim explicare volens,quam intentionē eorum, qui tunc eo fuerunt vsi. hanc pro hilarii sententia excusationē multū adiuuāt eius verba. Sic enim habet super Matthæū,Laudationis verba redēptionis in eo exprimunt potestatem. Nā osanna hebraico sermone significatur redem ptio domus dauid.Non est enim in hilario, significatū quemadmodum citatur apud hieronymū, sed significatur. Eandem excusationem adiuuāt verba Ambrosii sic scribētis,Turba igitur agnoscit deū, regē appellat, prophetiā reperit.Osanna filio dauid,hoc est, redemptorē domus dauid,expectatū quoq; secundum carnē dauid filium venisse declarant.Non enim dicit vocabulū osanna significare redemptorem domus dauid,sed eos, q̄ hoc dixerunt declarare iā venisse redemptorē domus dauid, id quod verè sic fuit. Sic enim & hieronymus in Matthæum hoc loco scribens hebraicum osanna dicit significare, quòd aduentus Christi mundi sit salus.Idem hieróymus in prædicta epistola,deinde dicit quosdā opinatos osāna significare gloriam, alios etiam qui gratiā interpretati sūt. Chrysostomus sanè videri potest intellexisse hac voce significari gloriā,qui postea tractāsillud quod pueris clamātibus osanna in templo, dixerunt Pharisæi, *Audtis quid isti dicunt;* subiicit, At qui Christo potius hæc verba conueniebant, qui cum ifātes sibi hymnum decātarēt, dicere potuisset,non auditis quid isti dicunt.Vnde Theophylactus & Euthymius dicunt quosdā per osanna intelligere hymnum siue laudē.Et in secunda expositione Chrysostomi super Matthæum,ho.37.dicitur osanna quosdam interpretari gloriā, alios redemptionem. Et sanè quædā sunt cōiecturæ non paruæ, quibus in speciem probabiliter videatur dici posse osanna vtrumque significare, videlicet laudem vel gloriā,& gratiā. Primum enim hosanna apud omnes Euāgelistas qui hoc vocabulum posuerunt,scribitur per duas dictiōes ὡς ἀννὰ,hosanna. Dictio autem, ὡς, si hebraicè scribatur per Aiin & zaiin oz significare potest, satis laudem. Sic enim eā verterunt Septuaginta, & item hieronymus in illo Psalmi, quod postea occasiōe ac clamati osanna citatur à domino: Ex ore infantum & lactātium perfecisti laudem. hic enim pro laudem,hebraicè est עז oz. Anna autem, si hebraice scribatur per aspirationem חנה heth hāna,certissime & ꝓprie significat gratiam: at aspiratio hæc frequenter à Græcis reiicitur,vt factum est in nomine, Ioannes, & in proprio nomine, Anna.deinde Lucas, qui solus nomen osanna nō posuit pro eo quod habent Matthæus, & Marcus *hosanna in altissimis*, veluti volens eos interpretari sic habet, *pax in cælo & gloria in excelsis.* Pax autem non multum differt à gratia, vnde pacem gratiæ semper coniungit Apostolus. Postremum Pharisæis mirātibus quod pueri clamarent,osanna filio dauid,dominus subiecit, *Nunquam legistis, quia ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem*, ergo osanna laudem omnino videtur significare, videturque illud os quod acclamasse dicūtur,esse illud quod in eo testimonio scribitur Hebræis per Aain & zaiin.Alioqui enim nō apertè contra Pharisæorum admirationem citata videretur scripturæ auctoritas.At his quantūlibet in speciem probabilibus coniecturis nō obstāribus, certa nimis est recepta iam D. Hieronimi de vocabulo Hosanna sententia, qua plusquam probabiliter creditur istud Hosanna desumptū esse ex Psal.117.ex quo desumptū est quod sequitur: Benedictus q̄ venit in nomine Domini. In eo enim Psalmo pro eo quod ante hæc verbanos legimus: O Domine saluum fac (male enim quidam legunt:o Domine saluum me fac) o Domine bene prosperare,in Hebræo legitur, Anna adonai hosianna,anna adonai Hatzelhanna. Vbi notandū, quòd hosianna,apud Hebræos sint duę dictiones הושיעה hoschia, & נא Na. Duæ tamen istę dictiones velut vna dictio pronunciatur, ita vt vltima vocalis verbi cum sequenti pronuncietur nū dagessato, & dicatur hosanna pro hosiah anna. Nam na bis positum in fine verborū duorū, pro Anna positum est,quod item bis hic ponitur. sed in principio,quanquam sint qui na hic non pro Anna positum putent,sed significare idem quod nunc,vt sit sensus:O Domine,saluifica nunc,o domine prosperare nunc.Itaque quoniā duæ hæ dictiones hosiah & na coniunctim pronunciantur (ex qua pronūciatione duplicatur literā nū.) hic D. hieronymus hosanna vnum esse verbum dicit compositum ex duobus,quorum vnum, nempe hosiah,cū sit imperatiuus tertiæ coniugationis hebræorum,significat,Saluum fac, vel saluifica:alterū nempe Na vel Anna.interiectio est obsecrantis,æquiualens nostrę interiectioni o, sicut & Græcis ὠνὰ nonnunquā est,obsecrantis, & proinde hosianna idem est quod, o saluum fac, aut saluifica quæso.Corrupte autem putat D. hieronymus & à Græcis,& à nobis dici per elisionem vocalis i hosāna vel hosianna, tribuique huiusmodi corruptionem ignorantiæ. Verum sciendū est in imperatiuo tertiæ cōiugationis,non tātum dici הושיעה hosciagh, sed etiā הושע hoscagh, vt habetur præter alia,Psalm.85. hosa afdecha,id est, saluum fac seruum tuum vnde tam rectè dicere potuerunt,& nunc dicitur,hosanna quàm hosianna,vt à quibusdam nunc est diligenter annotatum. Quod autem nūc in Græcorum libris per duas dictiones legitur ὡς ἀννὰ, vitio scriptorum accidisse videtur,cum & Theophylactum & Euthymium satis constet per vnam legisse dictionem. cum enim Osanna hebraicum esse, & significare secūdum quosdam,hymnum vel laudem,vt quòd dicitur in Matthęo,hosanna filio Dauid, tantumdem sit ac si dicatur,hymnus filio Dauid. Interpretem sane nostrum legisse per vnam dictionem ὡσαννὰ omnino videtur,cum in omnibus Latinorū codicibus inueniatur vnica dictione,hosanna. Ex his autem etiam paret dictionis huius hebraicæ significationem ex parte tantum & non plene assecutum D.Augustinum, quanquam D. Hieronymi sentētiā vel legisse,vel ab aliis audisse videatur.Nam & in commentariis super Ioannem, & lib.2.De Doctrina Christiana cap.11. existimat hosanna interiectionem esse lætātis aut obiectātis.Nam inde Doctrina Christiana letātis dicit esse interiectionem,sicut racha indignātis: super Ioānem verò obsecrantis.Vox, inquit,obsecrantis est hosāna, sicut nōnulli dicunt,qui hebræam linguam nouerunt,magis affectum indicans,quā rem aliquam significās,sicut sunt in lingua Latina quas interiectiones vocant:velut cum dolentes dicimus heu,vel cùm delectamur, Vah dicimus:vel cū miramur,dicimus, O rē magnā.Tunc enim o nihil significat,nisi mirātis affectū. Quod ideo credendum est ita esse,quia neque Græcus, neque Latinus illud interpretari potuit, sicut illud,Qui dixerit fratri suo racha:Nā & hęc interiectio esse perhibetur,effectum indignantis ostendens.Hæc ille.Totam ergo dictionem interiectionem esse purat lætantis & obsecrantis, cum pars tantumeius,anna vel na sit interiectio,& reliqua eius pars præcipua,hosa, sit verbum, significans seruа aut saluifica Et hæc quidem de veria ipsius vocabuli hosanna& significatione,& pronunciatione,atque scriptura.Superest vt etiā aliquid de ipsius apud hebręos vsu annotemus, qui plurib. ignotus est,& tamen cognitus indicabit rationem qua factū est vt Iudæi iā Christo acclamarit hosanna,& quare potius hosanna quàm hosianna,vt est in Psai 117 acclamauerunt. Sciendū itaque,quòd הושיעה, hoschanna, hebręis familiaris est acclamatio,quæ in festo Tabernaculorū quotidie canitur ab eis frondes & ramos gerentibus,& concinentibus similiter litanis nostris Primùm enim recensetur ingens acceruus nominum dei,& ad singula succinitur hosanna, ad hunc modum,propter te Deum deorum,hosanna, Propter te Dominum Dominorum,hosanna,& c. Deinde recensetur magnus acervus eorum,quæ Deo atribuūtur,vt;Propter veritatem tuam, hosāna, propter te,tamentum tuum hosāna,&c.post hæc enumeratur magna cōgeries earum rerum quas saluari cupiunt,vt templum electum, hosanna: mōtem Moria,hosanna, & c. Tunc redeunt ad ἀναπομπὰς Dei. vt, Domine Saluator,hosanna redemptor & Saluator,hosāna,&c. tum iterum ad varias res,& seipsos variis appellationibus ornatos,vt finis nullus futurus videatur. Tandem mutatur forma cantionis ad hunc modum; Quęso te dimine surculum plātationis tuę, cui succinitur, & hosanna.Quæso respice ad fœdus annuli tui, & hosanna,&c.Post iterum mutatur ad hunc modum;Sicut saluasti fortes in Ægypto populū tuū, cum exires in salutem,ita hosanna,&c.Postremo reditur ad primam formā,nisi quòd membra sunt longiora,idque ad hunc modum: Propter integrum in generationibus suis,liberatum ob multitudinem iustitiarum suarum, ereptum ab inundatione veniente diluuio:& succinitur, hosanna & hosanna,quia pater noster tu es.Et hęc succentiuncula aliquādò post iterum augetur ad hūcmodum:hosanna,& hosanna,& hatzlihanna, id est, prosperare quæso.Denique nullus est neque modus,neque finis,sed omnia concrepāt,perstrepūt, & reboāt hosanna, maxime septimo eius festi die.Et quanquam facile credendum sit,multa à recentioribus adiecta esse, præsertim cum aliter ab Italis,aliter à Germanis obseruari dicatur: tamē tempore Christi iā tum in vsu fuisse,verisimile est Itaque quod in festo Tabernaculorum Iudæi ex more facere solebant,vt palmarum ramos gestantes acclamarēt hosanna ad hoc iam extra tempus spiritu Dei concitanbantur. Qui primum frodes in honorē præferre,& substernere illi admonuit, deinde frondium occasione, in hosanna prorum

Psal.117.

psalm.8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pere eos impulit, adimplens in eis quod de ipso
longe ante per Dauidem fuit Prophetatum: & in
ipso Dauide, cum in regē à populo suscipere tur,
in figuram Messię prius gestum, vt est verisimile.
Nam Psamus ille recte ad literā ad Dauidem in-
telligitur pertinere, sed secundum præcipuū sen-
sum ad Messiā, cuius Dauid per omnia pene fuit
typus, sicut & Psal.19. quo regi suo fausta prædica
tur, dicentes; Domine saluum fac regem; vbi pro
saluum fac, etiam est Hosiah, quamuis non adda-
tur ibi na. Ex his licet etiam intelligere causā, ob
quam Euangelistæ ipsam Hebraicam dictionem
non versam nobis reliquerunt, nempe non tam
quòd eam in Græcum sermonem transferre non
potuerint commode, (quam causam adferunt D.
Hieronymus & Augustinus, cum ea dictio in Psal
mis à Septuaginta & aliis interpretibus satis sit
Græce explicata) quàm quod sit familiaris Hebræ
is acclamatio, quemamodum apud Græcos Io
Pæan, & apud Italos Io triumphe, quod acclama
tur triumphis, & re fœliciter gesta. Sic & hal-
leluia seruatum est ab Hebreis, cum nihil sit aliud
quàm, laudate Dominū, quòd peculiaris sit ea vox
Hebręis ad prouocādū sese in laudem Dei. Cæ-
terum animaduertendū, quòd Hosanna nō sim-
pliciter sit dictio precatoria secundum vsum He-
bræorum, sed talis qua cum guadio mentis, & gra
tiarum actione ob beneficia à Deo præstita, peti- C
tur conseruatio & prosperitas acceptorum bono
7 rum. Vnde in Psalmo, vnde Hosanna desumptū
est, ante versiculum illum, in quo ponitur Ho-
sanna, præcedit; Hęc est dies, quā fecit Dominus,
exultemus & lætemur in ea, ac deinde velut exul
tationis & lætitię vox subiicitur; O Domine salu
um fac, o Domine bene prosperate. Proinde mi-
rum esse nō debet quod Pharisæis indignantibus
quod in templo pueri Christo acclamarent Hosā-
na, obiecerit illud Psalmi; *Ex ore infantium, & la-*
Psalm.8. *ctantium perfecisti laudem*, quodqui Lucas Græci
sermonis eruditissimus, atque ab Hebræis dictio
nibus studiose abstinens, ne id poneret, q̄ legen-
ti faceret q̄stionem: pro, *Hosanna in excelsis*, po-
suerit, *Pax in cœlo & gloria in excelsis*: affectum D
scilicet eorū exprimens, quo Hsanna acclamabāt
nō autem exacte vocabuli significationem. Decā-
tantes enim suum Hosanna, sic precabātur fausta
vt simul etiam deum laudarent pro dato diuini-
tus rege iamdiu expectato, quan quam verisimile
sit Lucam cum posuit illud, gloria in excelsis, nō
respexisse ad decantatum Hsanna, sed omissa pe-
nitus acclamatione illa: ea posuisse, quæ erāt ab
aliis prętermissa, vt in multa illa turba variæ di-
uersorum potuerūt esse voces, ideoque lubentius
ea posuisse, quod hęc acclamatio similis fuerit
hymno illi Angelico, in Natiuitate Christi à se de
scripto. Et hactenus quidem de Hosanna, restat vt
& reliqua acclamationis prosequamur. Et imprī-
mis quidem videndū, quo referendus sit datiuus,
filio Dauid, nam dure & obscure dictum videtur,
Hosanna filio dauid. Itaque Euthymius sensum
esse putat, Hymnus sit filio dauid, quia Hosanna
putat significare laudem: sed hæc sententia satisi
superioribus refellitur. Aliqui quo effugiāt obscu
ritatem, legūt p filio, o fili, vt sit sensus: O fili da-
uid salua nos. At cū certum sit tū ex Græcis, tū ex
emendatis Latinis, legendum esse datiuū, filio,
plerique hunc datiuum referunt ad verbū, dicen-
tes, vt sit sensus: clamabāt dicentes filio dauid, Ho

A sanna: aut subaudiunt verbū, dicimus, ī hunc mo
dum: Hosanna, dicimus tibi filio Dauid, intelligen
tes scilicet etiam, turbā petisse à Christo saluari.
At hę interpretationes ex ignorantia linguæ He-
braicæ prouenīūt, cuius hęc est proprietas, vt ver
bum הושיעה hoschiagh, & alia verba transitiua,
non tantum construātur cum propria nota accu-
satiui, sed etiā cum ל Lamed quæ propriè est nota
datiui, siue quod hęc litera etiam sit nonnunquā
nota accusatiui, siue quod verba habeant diuersā
cōstructionem. Cum datiuo, hoc est cum Lamed
verbū istud Hosiah construitur Iudicum 7. versu
2. vbi pro eo quod nos habemus: Meis viribus li-
beratus sum, eHbraice est, Iadi Hosiah li, hoc est,
man⁹ mea saluauit me, vel salutem attulit mihi. Sic
& 2. Reg. 10. versus 11. & aliis locis. Itaque & quod
B hic dicitur, Hosanna filio dauid, perinde est ac si
per accusatiuū dictum fuisset τὸν υἱὸν, id est filium
dauid. & sensus est: Saluum fac quæsumus filium
dauid, aut salutem adfer filio dauid. Nō ergo his
verbis sibi à Christo salutem precantur, sed gauden
tes se iam accepisse, quem expectauerūt Messiam,
eumque cum gaudio in regnum suum suscipiētes
precārtur illi à Deo cōtingere salutem, & omnem
fœlicitatem, ac prosperitatem, vt sub illo, & per il
lum etiam ipsi salui sint, & fœlices viuant, ab om
ni hostiū tyrānide, qua premebātur, liberati. Vo-
cant autem eū filiū dauid, sed cum articulo signifi
cantes se agnoscere ipsū esse expectatū Messiam,
quem, vt supra dictū est, periphrasi hac notare so-
lebāt. Sequitur, *Benedictus qui venit in nomine*
Domini. Vbi pro, *benedictus* Græcis non est, εὐλο-
γητὸς quemadmodū quidā in annotationibus in
Matthæū declarat se legisse, sed apud omnes Euā
gelistas est participiū τὐλογημένος, sicut & apud
Septuaginta. Non est ergo sensus; Laudandus est
ab omnibus is qui venit in nomine nomini, qui
esset sensus, si Græca haberent, εὐλογητος sed omni
no precatorie videtur hęc oratio inteligenda, vt
subintelligatur, sic: quemadmodū & ī eo quod se-
quitur apud solum Marcum; *Benedictum quòd ve-*
nit regnum patris nostri Dauid, vt sit sēsus: Bene-
dictus sit qui venit. &, Benedictum sit quod venit
regnum. Iam quanquā intelligi posset eos impre-
catos Christo benedictionem hominū, vt sit sen-
sus: Benedictus sit qui venit, hoc est, laudetur ab
omnibus, & benedicatur, ac glorificetur, potius
tamen intelligendū eos benedictionem diuinam
imprecatos, vt sit sensus: Sit benedictus à deo,
deus illi benefaciat, prosperet, secundet regnum
ipsius, vt per eū & nos simus benedicti, quemad-
modum & in hoc quod sequitur, *Benedictum quod*
venit regnum precari voluerunt regno Messię be-
nedictionem diuinam Nam sensus est; dei bene-
dictione fœlix sit, & fāustū veniens nunc regnum
E dauidis. Itaque hæc acclamatio, *Benedictus qui*
venit, similis est illi, qua regi dū inauguratur, po-
pulus acclamare solet, viuat rex, viuat rex. Porro
notādum, q̄cum dicitur; *Qui venit*, verbum *venit*,
non sit præteriti temporis, sed præsentis, cū Grę-
cis sit ὁ ἐρχόμενος id est veniens, quanquam & per
futurum verti posset, venturus vel qui venturus
erat, hoc est, qui nūdum expectatus est à nobis
venturus. verum Hebræa dictio, Habba, exigit rē-
pus præsens. Ex quibus patet, quod cum in cantī-
co tris agio, quo inter missarum solennia decan-
tatur, contextū partim ex laude Angelica, quæ ha
betur Isaiæ 6. Trinitatis gloriam commendante,

partim

partim ex hac plebis acclamatione, humanitatis
assumptæ dispensationem commendante, etiam
nos ad imitationem huius plebis accinimus, *Ho-*
sanna, & quæ sequuntur, alio sensu hæc accinere
nos intelligendum est, quàm quo isti modo accla
mauerunt. Siquidem per Hosanna non Christo,
sed nobis per Christum, & propter Christum sa-
lutem præcamur: & dicentes; *Benedictus qui ve-*
nit, &c. optamus vt ab omnibus benedicatur &
laudetur is qui olim venit in hūc mundū propter
nos, vt verbum, *venit*, iam intelligatur esse prę te
riti temporis. Aut potius significamus Christū om
ni benedictione spirituali plenū esse, & ob id nos
petere, vt per illum saluemur, accipientes de ple-
nitudine benedictionum eius. In nomine autem
Domini venisse dicitur Christus, quia missus à
Deo venit, quomodo suprà dixit; ego veni in no-
mine patris mei, & non accepistis me: si alius ve-
nerit in nomine suo, illum accipietis. Dicunt au-
tem venisse regnum Dauid, quia promissam illis
fuit, per Messiam tanquā filium Dauidis restituen
dum regnum Dauidis, quod proinde terrenū fore
credebant, cum sit spirituale. Et hic quoque Grę-
ci codices adiiciunt; *in nomine Domini*: *Benedi-*
ctum quod venit regnum in nomine Domini, hoc
est, quod venit nobis à Deo, aut fauente Deo. At
durior est hæc locutio, dure item iam sequitur; *pa-*
tris nostri Dauid, vt videri possit adiectitium. Sicut
autem omnino optatiuè videntur accipiendæ prę
dictæ sententiæ; *Benedictus qui venit & c. & Bene-*
dictum quod venit & c. ita & quod habet solus Lu-
cas, *Pax in cœlo & gloria in excelsis*, vt & hic sub-
intelligatur verbum, sit, non verbum, est: quēad
modū & de simili Angelorū acclamatione dictū
est in cap. Concordiæ 8. Cum autē semper sit &
fuerit summa pax in cœlo, illud; pax in cœlo; sic
videtur accipiendum, sit nobis & regi nostro pax
in cœlo, aut sit Deo in cœlo pax nobiscū, hoc est,
qui hactenus Deū sensimus nobis offensum & ira
tum iam experiamur eum cum omnibus cœlesti
bus nobis pacatum & propitium. Et gloria sit in
excelsis, hoc est, glorificetur & laudetur Deꝰ pro
effusa ipsius in nos benignitate, ab angelis suis in
cœlestib. His autē spiritus sanctus, qui vt hęc ca- D
nerent illis suggerebat, significauit per Messiā e-
tiā cœlestia pacificanda terrestribus, & tollendam
inimicitiam quę erat in cœlo cōtra homines, pro-
pter quod Paulus Christū dicit pacificasse omnia
quæ in cęlis, & quæ in terris sunt. Et Apocali. 12.
dicitur, quòd filio hominis rapto ad thronum dei
factū est est pręliū magnū in cœlo, Michaele cum
Angelis suis pugnante contra draconem, quo ei
cto cantatum est; Nunc facta est salus, & virtus, &
regnū Dei nostri, & potestas Christi eius, quo si-
gnificatur quod per Christi ascensionē, & exhibi
tionem illius pro nobis ante conspectū dei, dele-
tū sit chirographū delicti, quod erat contrariū no
bis, & quo diabolus in cœlo erga nos irā Dei ca-
tenus protraxerat. Ita & per illud, gloria in ex cel-
sis, significauit, ob reconciliationē humani gene-
ris, Angelos gaudentes deū laudaturos, cuius gra-
tia & benignitas mire in illa recōciliatione est de
clarata. Rursum autem, vt est apud Matthæum &
Marcum, repetunt pro familiari suo more, *Hosan-*
na, & adiicitur, *in excelsis*, vel in altissimis, vbi ἐν
τοῖς ὑψίστοις, videtur, positum pro ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις,
id est, qui es in altissimis. vt sit sensus: Saluum fac
nasso tu, qui es in excelsis, quēadmodū Psa. 148.

A cum dicitur, Laudate Dominum de cœlis, laudate
eum in excelsis ἐν τοῖς ὑψίστοις, positum est pro ὁι ἐν
τοῖς ὑψίστοις, d est, qui estis in excelsis. Sensus enim
est: Laudate Dominum vos, qui estis in excelsis.
Quemadmodum er o hebraice ibi dicitur, hal-
leluia bāmeromim: ita nunc dictum est, hasan-
na bammeromim. Porrō qui per acclamationem
Hasanna intelligunt populum sibi à Christo pre-
catos salutem, hanc orationem sic intelligūt; Sal-
ua nos quæsumus in excelsis, hoc est, salute cœle-
sti & æterna nos dona, qui sensus probè conuenit
nobis, dum in Cantico trisagio & nos dicim⁹ Ho-
sanna in excelsis. Illos autem per Hosanna precā-
tos à deo salutē regi suo nouo, patuit in p̄cedenti
B bus: secundum quā tamen intelligentiā etiā si-
militer accipi potest, *Hosanna in excelsis*, vt sit sensus;
O Domine salua regem nostrum, & per illum nos
non tantum in terris, sed etiam in excelsis, vt scili
cet salus, quam precamur, ad cœlos etiā vsque p-
tingat. Hic enim sensus conuenit illi, quod habet
Lucas, *Pax in cœlo, & gloria in excelsis*, atque in
hunc modum interpretatur fere D. Hieronymus.

ET QVIDAM PHARISAEORVM DE
TVRBIS DIXERVNT AD ILLVM, MA-
GISTER, &c.) Pharisæi turbis permixti, aliis
Christum glorificantibus, suo more inuidia cōtra
ipsum cōmouentur. Itaque inuidia gloriæ ipsius
concitati, sed hanc dissimulantes, blādè compel-
lant Dominum, veluti ei bene consulere volentes,
C ne ex acclamatione nominis regis postea patere
tur calumniam, dicentes; *Magister increpa discipu-*
los tuos, vt scilicet tua auctoritate cohibeantur,
qui nostra cohiberi nō possent, ne ex īmodico er-
ga te præceptorē suum affectu id tibi accināt, vn
de & tibi & nobis omnibus periculū iminet à Ro
manis. discipulos autem dicunt nō tantum Apo-
stolos, sed & omnes illos, qui Christum sequi es-
sent soliti. vnde suprà dixit Lucas, quòd cœperūt
omnes turbæ discentium laudare deum. Relinqui
verò dicunt, turbas quæ prębāt, & quę sequebā-
tur, & quę Christo e Hierusālem venit obuiā, idē
clamasse. Nam verisimile est primum cœpisse di-
scipulos fausta illam acclamationem, ac deinde
reliquos etiā illis succinuisse: aut omnes illos Lu
cas discipulos vocauit, quòd id nomē late pateat
nonnunquam. dicunt autem Pharisæi, potius in
crepa discipulos tuos quam turbam hanc, siue si-
gnificare volentes dominū sua auctoritate illos
posse compescere: siue etiā quod illi eximmodi
eo affectu illa acclamarent, quemadmodū solent
discipuli suo magistro impense nimis fauere. Por-
ro dominus inuidis Pharisæis apposite respōdit,
duo significās, nimirū quod hęc acclamatio non
ab humano affectu, sed à spiritu diuino proficisce
E retur, quia illos ad hanc acclamationem veluti ne
cessitate quadā impelleret, vt proinde nec illi sint
culpandi, qui acclamarent, nec ipse, qui eam ad-
mittebat: & quod Pharisæi indignantes acclamā-
tibus, etiā ipsis duriores essent lapidibus, vt qui
tam multis a se patratis miraculis, ac tū voluntā
ria, & concordi simplicis turbæ acclamatione, nō
etiā permouerentur ad prædicandam dei, &
Christi gloriam, quam turbis tacentibus etiam la
pides erant prædicaturi. Itaque sua respōsione &
se suosque absoluit, & Pharisæos vicissim perstri-
git. *Dico*, inquit, *vobis, quia si hi tacuerint, lapides*
clamabunt, significans omnino fieri nō posse quin
hi acclament, Deo eos ad hoc impellēte, vt adim-

plerentur

Universidad de Deusto
Biblioteca

plerentur scripturæ. Mystice autem bifariam hæc Dominica sententia postea verificata est. Crucifixo enim Domino, discipulis tacentibus præ timore, lapides, & saxa veluti clamabãt, dum, postquã emisit spiritũ, petræ scissæ sunt, terra mota est, & monumenta aperta sunt, testantia gloriam Christi, adeo vt hæc videns Centurio acclamaret; Vere filius dei erat iste. Deinde obmutescentibus post Domini passionem Iudæis, gentiles Christi gloriam vbique clamare cœperunt, qui sunt lapides illi viui, quos Petrus ædificati dicit in ædificium spirituale: & de quibus mystice dixit Ioãnes Baptista; Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Quod sane mysterium merito videri debet his verbis Dominus significasse, cum totam etiam iam tractatam historiam constet esse mysticam, cuius mysterium & allegoricam tractationem commodum iam est post historiæ literalem tractationem exponere. Itaque per asinam, & pullũ, quos ad se duci Dominus voluit, regni sui indicium exhibiturus, omnium consensu duo populi significati sunt. Iudaicus, per asinam subiugalem, quod iugum legis Mosaicæ iamdiu portasset Gentilis, p pullum huius asinæ, super quem nullus hominum sederat, quòd is longe post Iudæos velut pullus nouus salutem sit consecutus, idque ex Iudæis, veluti Iudaici populi filius ante Christum nunquam expertus iugum aut legis Mosaicæ, aut Prophetarum sed plane similis animali indomito quod non admittit sessorem, qui illud in rectam dirigit viã. Sicut autem asina & pullus stabant ligati, idque non in domo, sed foris in bivio ita & vterque populus ante Christum alligatus erat peccatorum suorum vinculis, & Iudaicus insuper vinculo legis carnaliter intellectę & obseruatæ ligatus erat & à libertate spiritus exclusus: gentilis vero variis sanctarum Philosophicarũ, & idololatriæ errorib. velut vinculis quibusdã detinebatur, ne veram salutis viam ingredi posset. Velut autem extra domum stabant ad ianuam, & in bivio, quia extra domum erant salutis, i quam tamen intromitti ambibant, expositi cuius occupanti. Qui enim Christum necdũ agnoscit, extra domum est salutis, & indubio consistens cuius libet patet direptioni. Dominus itaq; in cœlestem Hierusalem iamiam ascensurus, & regnũ suum auspicaturus, iubet Apostolis à se missis, vt sua doctrina, & potestate à se illis tradita soluant vtrũque populum, solutũque sibi adducant. His enim insidendo, eosque dirigendo, declaraturus erat toti orbi regnũ suũ spirituale, longe gloriosius quã reges huius mundi regni sui gloriam ostentãt ejus cataphractis insidentes. Quod autem duo missi fuerunt, id vult, quod in adductione populi vtriusque ad Christum vt obediant ei, duo ordines ministrent. Prophetę scilicet & Apostoli, aut Prophetarum & Apostolorum doctrina, vetus scilicet & nouum testamentum. Aut in duobus missis p figurati sunt duo Apostolorum, & omnium prædicatorum capita, Petrus doctor circuncisionis, & Paulus doctor gentium, qui cum suis coadiutoribus, iussu Domini soluunt vtrũque populũ, dum per Euangelicam doctrinam ab obligatione legis Mosaicæ, & erroribus omnibus liberant, & per fidem Euangelicam ac Baptismum condonãt vtriusque peccata veteris vitæ, vt soluti mereantur habere sessorem Iesum. Dedit enim hãc potestatem suis Dominus, vt quicquid soluerent in terris, solutum esset in cœlis. Habebant hi populi ante Christum varios dominos, & potissimum populue gentium per pullum (cuius solius tres meminerunt Euangelistæ) designatus, qui varios colebat deos Et alioq; tot vterque habebat dominos quot subiectus erat vitiis, & per vitia dæmonibus. Qui sane domini etsi solutionem, & abductionẽ aialiũ sibi subiectorũ impedire conarentur; tamen, quoniã Apostoli iussu eius, qui solus vere est Dominus soluebant, verbisque sibi à Domino præscriptis vsi sunt, coacti, sũt diuino cedere mãdato, & Christo cedere suũ dominium. Missi enim nunc à Domino Apostoli non suis vsi sunt verbis, sed dixerunt, sicut illis dixerat Iesus, vt agnoscas, inquit Ambrosius, quòd non suo sermone, sed Dei verbo: nec, p prio, sed Christi nomine fidem populis infudere, atque aduersatię potestates quæ sibi nationum obsequia vendicabant, mãdato cessere diuino. Itaque eos, qui multos habebãt dominos ducentes ad Christum, fecerunt vt vnũ haberent Dominum Iesum Christum. Ducentes autem eos ad Christũ imposuerũt super eos vestimenta sua, quia eos sua doctrina & virtutibus vestiuerunt & ornarunt, quo apti fierent quibus Christus insideret, deducturus eos i Hierusalem cœlestem Quod autem non equos, sed asinos pro sua vectatione Dominus requisiuit, ac non de eis suos dicere voluit, p his opus haberet, significat illum gaudere talium dorsis insidere, qui simpliciter obediunt, qui suaue iugũ Euangelicæ doctrinæ lubenter accipiunt, qui non ferociunt aduersus sessorem, & rursum neminẽ ob suam ruditatem iudicandum indignum Christo vectore, Mundi principes amãt feroces caballos, bello natos, & edoctos: at Dominus Iesus tales amat asinos, qui mites mitem vehant Dominum, nec sessorem tergo excutiãt. Cũ autem asina simul & pullus Domino adducti fuerunt, super pullum tamen vel solum vel potissimum sedit, asina interim sequente, in signũ quod Iudæis iugo veteri assuetis, & ob id iugum Christi nõ facile admittentibus in gentili potissimum populo esset regnaturus, quem etsi adhuc indomitum, & iugo diuino non assuetum, mira facilitate per obedientiã fidei sibi erat subiugaturus sic tamen vt & Iudæi sint secuturi, quia, vt inquit Paulus, Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intrauerit, & tunc omnis Israel saluus fiet. porro cum reliqui Euangelistæ solius pulli faciant mentionem, commendantes mysterium vocationi gentiũ, quibus scripturi erunt. Matthæus etiam asinæ meminit, sic loquens quasi super vtrumque iumentum Dominus sederit, quo vtrumque populum ad regnum Christi pertinere significaret. Atque hęc est ratio, quare synecdochice semper sic loquitur, quasi vtrique Dominus insederit, quemadmodum indicat diuus Hieronymus sic scribens; Ergo cum historia vel impossibilitatem habeat, vel turpitudinem ad altiora transmittimur, vt asina ista quæ subiugalis fuit, & edomita, & iugum legis traxerat, synagoga intelligatur. Pullus asinę, lasciuus, & liber gentiũ populus, quibus sederit Iesus, missis ad eos duob⁹ discipulis suis, vno in circũcisionem, & altero in gentes Hęc ille. Quod autem nomino insedente pullo plurimi præcedentes substernebant vestimenta sua, aut arborũ frõdes in via, prębentes hęc pulli pedibus calcanda, id recte significare intelligitur, quod asperã virtutis viã discipuli quoque veluti substratis

substratis suis vestibus & ramis viridibus cõmunierunt, dum vt tutiot esse tercrebruris gẽtib. incessus, proprii corporis amictu sẽ exuentes, viam hanc suo straguere martyrio, sanctaque virtutum exempla, quæ tutò imitẽtur, ante cõspectum omnium ediderunt. Per vtrũ que enim, nempe & per vestimẽta, & per arborum ramos, maximè palmarũ, vtrumque rectè intelligitur, martyrũ scilicet sanctorum, & eorumdem quæuis exempla sãcta. Aut per vestimẽta, martyrium, per ramos verò virides, virtutem & bonorum operum exẽpla. Itur ergo à piis per sanctorum vestimenta, per ramos palmarum, per frondes arborum virẽtes, hoc est, per semper florentem ac virẽtem memoriã martyrũ, virginum & confessorum. Quanta enim vis exemplorũ offert sese viam pietatis ingressis? Huiusmodi magnam copiã suppeditant etiam gentibus ipsi Iudæorũ libri, vt & hoc intelligi possit significatum per hoc, quòd pullus super Iudæorũ incedit vestimẽta. Potest autem vestiũ substratio & aliter secundum Theophylactũ intelligi significare, quod qui digni erant laudare Iesum, exuti veterem hominẽ debent illũ sasternere & subiicere Iesu, vt non repugnet caro spiritui, sed subdita sit Domino. Sic & ramorũ ac frondium substratio significabit secundũ Ambrosiũ quòd omnis mũdana gloria præcidenda sit, & Christo subiicienda. Cæterum turbæ quæ præcedebant & quæ sequebãtur, gestãtes manibus ramos palmarum, ac cõsona voce canẽtes, ωσαὴνα filio Dauid, secundum Hieronymũ ostẽdunt vtrunque populum, & qui ante Euangelium, & qui post Euangelium Christo credidit, concordi voce cõfessionis Iesum libere laudare, & prædicare eius per mortem victoriam. Indignantes autem Pharisæi eorũ gerunt typum, qui dolent vbique Christi prædicari gloriam ab omnibus, inter quos primi omnium fuerunt Iudæi studiosè hoc agentes, vt obstruerẽtur ora prædicantium Iesum, & aggratulãtiõ illi. At prius futurum est, vt lapides Christi prædicẽt gloriã, quàm fieri possit vt Christi nomen nõ prædicetur ab hominibus, Deo corda quorundã sic semper accendente, & permouente, vt omni metu posito, libere, lætoque animo nõ vereãtur illius nomẽ personare. Et hactenus quidẽ de allegorica historiæ tractatione, quã vt & ad mores formandos acommodemus, obseruandum in turba hac, à piis diuersa Christo regni indicium pulli in equitatione exhibenti fuisse impensa officia. Apostoli enim iumenta soluunt, & adducunt, suaque illis vestimenta imponunt: ex turba quidã vestimẽta substernũt, alii ramos: alii præcedunt, alii sequũtur, omnes autẽ gloriã Deo & Christo decantant. Hinc enim discendum, omnes quidem pios, & fideles cõgratulari debere regno Christi, illudque pro viribus aut promouere debere, aut cohonestare, non tamẽ omnibus idẽ agendum, nisi id vnum vt Christi nomen laudent, ac Dei erga nos per Christum exhibitam benignitatẽ. Sunt enim quibus peculiariter commissum est, vt soluãt ligatos, & Christo adducant, eisque sua imponant vestimenta, aptantes eos Christo victori, & futuro eorũ possessori. At quibus id commissum non est, saltem vestes suas in via sternãt, ac per bonorum operum exempla aliis viam præmuniant, & præcedendo ostendant. Quòd si nec hoc adhuc possunt, saltem præcedentes sequantur & imitẽtur. Habet autem & illud salubrem aliquam significationem, quòd cùm Dominus descendisset è montẽ Oliueti tũc turbæ cœperint virtutes eius prædicare, qui deinde per plana procedens, rursum ascendit in montem Sion, in quo templũ erat cõstructum. Tunc enim Christus agnosci, & prædicari cœpit, cùm è cœlo, vnde tanquam è monte Oliueti oculum gratiæ diuinæ profluit, in terram descendit, vnde postquam se nobis attemperasset cum immensa turba mox rursum ascendit in spiritualem montem Sion. Sed & nos si cum turba Christum dignè laudare, & cum Christo in montem Sion conscendere velimus, necesse est descẽdamus è mõte mundani fastus, ac deinde per planiciem vndique ramis bonorum operum cõstratam pergamus, donec ascendamus in superną, & cœlestem Sion, ingressuri templum Dei.

ET VT APPROPINQVAVIT, VIDENS CIVITATEM, FLEVIT SVPER ILLAM, DICENS, &c.) Duo circa hunc Domini fletum sunt obseruanda. Primùm, quàm Dominus nihili fecerit mundanã illam gloriã & honorificas populi acclamationes, cum inter eas etiã flere libuerit. Secundo quãta charitate ciuitatem ingratam & se persequentẽ prosecutus fuerit, cum inter tã fausfas populi aggratulationes recogitãs mala ciuitati nobilissimæ & florentissimæ ob ipsius cęcitatem obuẽturа, adeo est misericordia cõmotus, vt etiam lacrymas profuderit non super se occidendũ à Hierosolymitanis, sed super illam, id est, propter illam & illius exitium. Adimpletũ est sane nunc in Christo illud Psalmi; Si oblitus fuero tui, Hierusalẽ, obliuioni detur dextera mea. Si nõ proposuero Hierusalẽ, in principio lætitiæ meæ. Cæterum quod Dominus dixisse dicitur; *Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, &c.* admodum est obscurum, & ob id varie à diuersis est enarratum. Pro intelligẽtia autem eius affequenda, imprimis sciendum cõiunctionem, *quia*: hic, sicut & alias frequenter, quod ad sensum attinet, otiosã esse, additamq; ex phrasi Græca, qua ὅτι, id est, quia vel quod, præmittitur sẽtentiæ, quæ ab aliquo recitatur esse dicta, vt sit particula narratiua. Quod sequitur; *Si cognouisses & tu*; D. Grægorius, & post eum Nicolaus, & alii plerique distinctionẽ perfectã hic facientes intelligunt, vt sit sẽsus; Si cognouisses mala tibi imminentia quemadmodum ego cognoui, etiam tu fleres, quemadmodum ego. Quod vero subditur; *Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi*, Nicolaus sic intellexisse videtur; Fleres vtique etiã in hac tua die, quæ est tibi ad pacẽ, hoc est, in hoc tempore in quo Deo permittente prospere & fœliciter viuis. Verum relatiuum *quæ*, non potest referri ad diem, quia ex Græcis constat esse pluralis numeri, vt subaudiendum sit verbũ plurale, quia Græcis est τὰ πρὸς εἰρήνην σου, id est, ea, quæ adpacẽ tuam sunt, vel pertinent. Proinde rectius D. Gregorius intelligit sensum esse; Et quidẽ in hac die tua, habes, ea, quæ ad pacem tuam pertinent, hoc est, in labili hoc tempore quod tibi nõ diuino honori impẽdis, tradis te carnis voluptatibus, ac bonis præsentibus ad fœlicitatem terrenã abuteris. Cuius iam intelligit reddi rationem, cum subditur; *Nunc autem abscondita sunt ad oculis tuis*. Si enim, inquit, cordis ei⁹ oculis mala, quæ imminebant, abscondita non essent, læta in præsentibus prosperis nõ fuisset. At si hunc sensum dominus significare voluisset, dicendum fuerat: & quippe

Pſal. 133

in hac

Universidad de Deusto
Biblioteca

in hac die tua, habes ea, quæ ad pacem tuam pertinent, quia abscondita sunt nunc maa tua ab oculis tuis. Iā verò non dicitur, *quia abscondita, sed Nunc autem abscondita sunt*, quæ aduersatiua non conuenit intelligentiæ prædictæ. Sciendum ergo quòd ea pars, *quæ ad pacē tibi*, referenda est ad verbū, *cognouisses*, vt sit sensus; Si cognouisses etiā tu ea, quæ ad pacem tuam faciunt. Et quoniam adhuc oratio pendere videtur, eo quod alterum verbum desit quod requirit cōiunctio, *si*, inteligunt quidam sermonem esse defectiuū, quomodo flentes solent verba abrumpere præ affectus magnitudine. Et quidam quidem subintelligendū pro sententiæ perfectione putat verbum, curares, vt sit sensus iste: Si cognouisses etiam tu ea quæ ad pacem tuam faciunt, curares ea amplecti, aut quereres ea. Euthymius vero subaudit, no quaquā perires, Simili modo citatur hic locus in epist. Hesychii ad Augustinum, quæ est epistola 79. in libro epistolarū Augustini, & reperitur ab Augustino epistola sequente. Sic enim illis locis legitur: Et tu si cognouisses tempus visitationis tuæ, forsitā permansisses: nunc autē absconditā sunt ab oculis tuis. Rectius tamen & simplicius accipietur coniunctio, si, hic posita optatiuè, pro vtinā, quēadmodū sæpe accipitur. Sic enim nō erit opus huiusmodi subauditione, eritque sensus accōmodus iste: O si, vel o vtinam etiam tu nosses que faciant tibi ad pacē. Sic sane & Theophylactus intellexisse videtur & D. Hieronymus, qui in Isaiā diuersis locis, & in Micheæ cap. 2. citans hunc locū, nihil adiicit quo sententtam cōpleat, quemadmodū nec Theophylactus. Secundū hūc sensū aduersatiua, quæ sequitur, sic est subiicienda; Optarē sane te etiā posse quæ pertinent ad pacē tuā, at, quod vehementer est deplorandum, hæc sunt abscondita ab oculis tuis, quæ te optarim cognoscere. Verū etiā secundū hunc intellectum, quemadmodū & secundum eorum intelligentiam, qui subaudiunt curares, vel nequaquam perires, aut aliud simile, non videtur quomodo quod sequitur cohærear; *Quia venient dies in te, &c.* Non enim apparet, ad quid referri possit causalis coniunctio, quia Theophylactus videtur coniunxisse hunc partem cum parte præcedenti. nūc autē abscondita sunt vt vertendum potius sit Nūc autem absconditū est ab oculis tuis, istud nempe, quod venient dies in te, & c. Nem etiā sic Græca verti possent, quod verbū ἐκρύβη singularis numeri possit referri vel ad illud τὰ πρὸς εἰρήνην vel ad id quod sequitur; *Quod venient dies in te, & c.* At aduersatiua illa locutio, Nunc autem, exigit vt verbum ἐκρύβη referatur ad τὰ πρὸς εἰρήνην σε, vt fit gnificetur eadem esse incognita, quæ prius optabātur esse cognita. Dicendū itaque per hoc quod subditur; *Quia venient dies in te*, reddi à Domino causam sui cum fletu & ploratu desiderii, vt totius sententiæ hic sit sensus: O vtinam etiam tu quemadmodum ego, aut potius quemadmodum hæc turba, congnoseres quæ faciunt ad pacem tuam, hoc est, ea quę ad tuam faciunt fœlicitatem. Eaque saltem vel iam cognoscere in isto die tuo cum te ad cognoscendum hæc tot ac tanta inuitant. Nunc enim dū me habes regnum cœlorum tibi annunciantem, offeruntur tibi ea quæ ad pacem tuam, & salutem pertinent, id quod ex vita & doctrina, totque præclaris virtutibus pridem debueras agnoscere, & vel nunc tandem ex hoc meo secundū prophetarū vaticiniū aduentu. At nunc quod summe est deplorandū, non agnoscis quæ agnoscere oportebat, sed abscondita sūt iste oculis tuis, id est, tibi sūt incognita. iustoque dei iudicio tibi velata. Quod ob id flebilib. vocibus & gemitu deploro, quia veniēt dies in te, id est, super te vel contra te, & c. Hic sensus quā se probe habeat, facile aduertet qui animo conceperit qui bus affectibus pectus Domini hæc dicentis exēstuauerit. Sed & D. Hieronymum sic intellexisse hunc locū, satis licet colligere ex modo quo hūc locū frequenter citat. Nam in Isaiæ cap. 5. velut lamētationis verba Christus protulerit, sic citat. Si scires & tu quæ ad pacem tibi, quia venient dies super te, & circūdabunt tibi inimici tui munitiones, & vallabunt te, & prosternēt te & filios tuos Similiter in cap. 29. & cap. 39. omittens illam partem; *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Ex superiori autem enarratione patet pacem hic intelligendā salutem, prosperitatem, & omnium rerū fœlicitatem. Hoc enim Hebraica phrasi nomine pacis significari, suprà, aliquando est annotatum. Ea autem quæ ad pacem Hierusalem pertinebant, erant fides in Christū, & prædicationis eius susceptio, quam si suscepissent Iudæi, omnibus bonis spiritualibus & tēporalibus gauisi fuissent, pacē habentes cum Deo & cū hominibus. Non enim si in Christū credidissent, à Romanis deuastati fuissent, quos sibi metuebant hostes, si Iesū in suum regem suscipierēt. Dicit autē, *in hac dietua*, siue significans peculiariter illum diem, quo venit ad Hierusalem tanquā rex, asello insidens, quod Zacharias prophetа peculiariter filię Sion dederat in signum agnitionis Messiæ: siue potius totū illud tempus significans, quo cū Iudæis conuersabatur prædicādo, & miracula operando. Illud enim tēpus dicitur dies Hierusalem hoc est, tēpus quo à Deo visitabatur, & quo illi salutis suæ occasiones variæ offerebantur, quæ postea non ita erāt illi offerendę, quādo illis relictis gratia Euangelica ad gētes erat migratura, quādo futura erat dies salutis gentiū, & implēdumin Iudæis quod Dominus eis prædixit. Quæretis me, & nō inuenietis. Ex superiori itē enarratione patet, vertendū potius fuisse, cognoscseres quàm cognouisses, sicut & Hieronymus semper legit, scires. Nam quod Græce est ἔγνως, cum sit aoristus, etiam verti potest, cognoscseres vel scires.

QVIA VENIENT DIES IN TE, ET CIRCVNDABVNT TE INIMICI, &c.) Hebraica phrasi dictum est, *Venient dies, & circundabunt te inimici tui* pro eo quod est, Venient dies, in quibus circundabunt te inimici tui, &c. Qualis locutio frequens est apud Prophetas, vt Ierc. 33. Ecce dies venient, dixit Dominus, & suscitabo verbū bonū quod locutus sū, & c. Et aliis multis locis. Porro quoniā bis apud nos ponitur verbū circundabunt, ne quis putet eiusdē esse repetitionē, sciendum Græcis non esse vtrobique idē verbū. Habent enim, περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου χάρακά σοι, καὶ ἐμκυκλώσουσί σε id est, circūmittēt inimici tui vallum tibi, & cingentte. Hæc autē omnia eo cōtigisse ordine quo hic Dominus prędicit, testatur Iosephꝰ lib. 6. & 7. belli Iudaici. Libro enim sexto docet, quomodo Romani aggressi obsidionem civitatis Hierosolymitanæ, in circuitu Hierusalem tres aggeres erexerint, ac deinde etiam alios: post ea vero etiam murum vnum in circuitu ab eis extructum

A eructum triduo, diuino impetu eos adiuuante, & incitante, testatur, eoque circumdatā ciuitatem ita fuisse coangustatam, vt nemini exitus, vel introitus patuerit, atq; hinc intolerabilem famem ortam in ciuitate, quæ eos etiā proprios filios edere coegerit. Libro verò septimo commemorat, quomodo capta ciuitas solo sit æquata, & occisi ciues innumeri, qui hic Hebraica phrasi dicūtur filij Hierusalem, quod ciuitas velut mater sit habitantiū, & progenitorum in ea: Occisorū enim siue famo, siue gladio, per omne tempus obsidionis dicit fuisse ɔndecies centū milia, quorū plerosque dicit fuisse gentiles, hoc est, Israelitas vel contribules, non autē omnes indigenas, quia ab B omnibus regionibus ad azymorum diem festum congregati, bello subito circunfusi sunt. Itaq; eo tēpore hæc cœperunt adimpleri, quæ Dominus prædicit, quo tempore hæc Dominus nūc prædixit. Cæterum quod hic dicitur; *non relinquent in te lapidem super lapidem*; intelligendum est dictum hyperbolicè, ad significandum maximam & extremam destructionem. Neque enim verisimile est tam fuisse cutiosos, aut potius otiosos Romanos, vt ei vel vacauerit, vel libuerit singulos lapides ab inuicem auellere, & alioqui aliquot turres relictas à Tito testatur Iosephus, qui li. 7. sic maximā ciuitatis desolationē describit, vt ex eo intelligere liceat, quàm verē hæc à Domino sint prædicta. Sic enim habet c. 18. Postquam quos occiderat, qdve raperet nō habebat exercitus, quòd iratis animis omnia deerāt, iubet eos Cæsar totā fanditus iam oruere ciuitatem, ac tēplū, relictis quidē turribus, quæ præter alias eminebāt, Phaselo, & Hippico, & Mariāne, muriq; tantō, quantum ciuitatem ab occidente cingebat. Id quidem vt esset castrum illi custodiæ causa relinquendis: turres autem, vt posteris indicarent, qualē ciuitatem, quàmve munitissimam Romanorum virtus obtinuisset. Alium vero totum ambitū ciuitatis ita complanauere diruentes, vt qui ad eam accessissent, habitatam aliquando vix crederent. D Hæc ille. Quod autē à Tito relictum fuit, deinde ab alijs principibus etiā subuersum scribitur, vt perfectè implatū sit, quod Dominus prædixit, ciuitate Hierusalē sic penitus deleta, vt & post reędificata, non eundem locum obtinuerit, (cū iam mons Caluariæ sit intra ciuitatem) nec idem nomē. Nam post reædificationem primum Ælia dicta est, ab Ælio Adriano imperatore, eius conditore. Addit autē Dominus causam prædicti excidij Hierosolymitani; *eo quod*, inquit, *non cognouerit tempus visitationis tuæ*, hoc est, tempus quo Deus te per filium suum ad salvandum te visitauit. de E qua visitatione Dicit Zacharias in suo Cantico: Luce 2. Visitauit & fecit redemptionē plebis suæ. &; Visitauit nos oriens ex alto. Animaduertendum autem circa Domini verba ad Hierusalē dicta, quędam ipsi ciuitati propriè conuenire, vt quod dicitur; *Circumdabunt te inimici tui vallo, &c.* Quædā verò ei non conuenire, nisi sy necdochicè ratione ciuium eius, vt cū dicit Dominus se optare, vt illa cognosceret, quæ ad pacē eius sunt, abscondita autem hæc illi esse, nec cognoscere eam tēpus visitationis suæ. Porro ex hoc fletu & verbis istis Domini discēdum nobis imprimis, quàm Dominus non gaudeat, sed planè doleat interitū impiorum, vt verè per Prophetam dixerit; Nolo Ezec. 33. mortē peccatoris, sed vt magis conuertatur, & vivat. Et subijcit velut lamentādo; Conuertimini, cōuertimini à vijs vestris pessimis, & quare moriemini Domus Israel? Et Ierem. 8. significat quam desideret & expectet peccatorū pœnitētiam, dicens: Nunquid qui cadit, nō resurget? & qui auersus est, non reuertetur? Vbi etiam post pauca cōqueritur populum Israelitienm nō cognoscere ea quæ ei ad pacem offeruntur & tempus visitationis suæ: Miluus, inquit, in cœlo cognouit tempus suum, turtur, & hirundo, & cicenia custodierunt tempus aduētus sui, populus autem meus nō cognouit iudicium Domini. Discendum secundò, quod & nos exemplo Christi ex animo dolore & plangere debeamus impiorum cæcitatē & perditionem, etiamsi sint inimici, eorumq; perditionem deplorandum magis quàm mala, quę ab eis nobis inferuntur, quemodo Dauid defleuit mortuum Saul & Absalon. Sic & Ieremias prænūdēs Ierem. 4. vastationem Iudaici populi, Ventre, inquit, meū doleo, ventrē meū doleo, sensus cordis mei turbati sunt in me, non tacebo, quoniam vocē buccinæ audiuit anima mea, clamorem pręlij. Et post pauca subijcit causam vastationis similem ei quę hîc redditur; Quia stultus populus meus me non cognouit, filij insipientes sunt & vecordes. sapientes sunt vt faciant malum, bene autem facere nescierunt. Discēdū tertiò, quàm graue & intolerabile sit futurū gehennæ supplicium, cùm temporale Hierusalem excidium tantū præsumsum à lōgè Christo etiā excussēnt lachrymas, quod tamē longè inferius est supplicio æterno, vtpote cuius illud tantùm est vmbra quædam, & exemplum quemadmodū Petrus subuersionem Sodomæ, & 1. Pet. 2. Gomorrhæ factā testatur in exemplū æterni supplicij, parati ijs, qui impiè agunt. Caucdum proinde etiā nobis, ne similiter lachrymis Christi, & eorum, qui Christi exemplū inducunt, digni simus, si cum terrena Hierusalem etiā nos, qui delecti sumus, vt essemus Deo ciuitas sācta, & Hierusalē spiritualis, non agnoscamus, nec amplexemur varias salutis & pacis occasiones, qnæ à Deo nobis peculiariter Christianis offerūtur. Nunc enim nostra dies est, in qua ea curare possumus, q ad pacem pertinent. Venient alij dies, qui nō nostri erunt, sed diuinæ remunerationis, quādo qui oblatas modo salutis occasiones nō sunt amplexi, tradentur inimicis suis, dæmonib. scilicet, torquendi, qui eos veluti vallo circundatos, ita in inferni pœnis concludent, & coarctabunt, vt nullū vnquam egrediendi locum sint consecuti, fame, gladio, & peste, hoc est, dirissimis tormētis, & morte æterna eos affligentes. Ad hunc enim modum sufficit in genere verba Christi mysticè nobis accommodare, quorum accommodationem prolixiorē, & exactiorē si quis requirat, legat Origenem, & Gregoriū in homilijs super hac historia.

aET CVM INTRASSET HIEROSOLYMAM, COMMOTA EST VNIVERSA, &c.) Facit hæc narratio & ad commēdationem gloriæ Christi, ac magnificentiæ pōpæ huius, quā Hierusalē deduci voluit, vt quę ipsa sui nouitate magnam adeo ciuitatē totam commouerit admirationē, & ad confutationem Iudæorū, vt qui ignorationē illius signi, quo Zacharias eos de illorū illis agnoscendum dedit, præterire non possent, cùm tota ciuitate celebris esset hic solennis introitus. *Cum enim*, inquit, *intrasset Hierosolymam*, insolito spectaculo cōmota est vniuersa ciuitas,

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicens. *Quis est hic?* Neque enim iam agnouerunt A eum, qui præter solitum nouo se modo illis exhibuit. Illis autē mirantibus, populi, hoc est, turbæ, vt habent Græca, quæ sciliset Dominum sequebantur, proprio iam eum notāt nomine, quoniā interrogati fuerant, quis esset. Itaque dicitur; *Hic est Iesus propheta à Nazareth Galilææ.* Vbi Græcis est articulus & ad dictionem, Propheta, & ante *à Nazareth.* vt sit sensus; Hic est Iesus celebris ille Propheta, qui est à Nazareth Galilææ. Non est ergo quod quis miretur, cur non dixerint: Hic est Messias. aut rex Israel, quemadmodū prius acclamauerunt. Omnes enim audierant turbam hoc acclamantem: dubitabant autem quis is esset cui turba nomen Messiæ tribueret, ideoque propriū B eius nomen cum cognomine distinctiuo erat exprimendum.

a PHARISAEI ERGO DIXERVNT AD SEMETIPSOS: VIDETIS QVIA, &c.) D. Chrysostomus & post eū Theophylactus existimant Pharisæos istos non fuisse Christo maleuolos, nec ex inuidia aut malitia hæc dixisse, sed cōtra eos hæc locutos, qui contra Dominū sæuiebant, per occasionem reprimere eorum cōatum tentantes. Cui intelligentiæ multum fauet, quòd Græcis non sit, *proficimus*, sed ὠφελοῦμεν, id est, proficitis. Erit ergo hic sensus secūdum Theophyla- C ctum; Quæ vestra vtilitas ex multis contra hominem hunc insidijs & conatibus vestris? quanto enim magis eum perdere conamini, tanto magis crescit & augetur gloria eius. *Ecce enim mundus*, hoc est, omnis multitudo, *post eum abit*, eique adhæret, & proinde quoniam nihil efficitis, cessate à conatibus vestris, vt ne frustra iniustitiam patretis. Verùm cum aliàs semper Ioānes Euangelista, & alij quoque Euangelistæ, Pharisæorum nomen commemorent tanquam hostium Christi, verisimilius est etiam hos Pharisæos inuidia cōtra Dominum commotos his verbis indignationem & desperationem expressisse, qua sibiipsis indignabantur, quòd præ segnitie nihil proficerent, suosque cōplices, quibus ex authoritate incūbebat impedire gloriā Iesu, his verbis excitare voluisse, ad maioribus conatibus, præsidijs & dolis adoriendū Iesum. vt sit sensus; Dixerunt ad semetipsos, hoc est, ad sese mutuo. Videtis quòd vestris edictis propositis cōtra hunc homēin, varijsque consilijs tractatis, nihil proficiamus? Ecce enim cùm priùs paucos tantùm habuerit discipulos, nunc totus mundus post eum abit, hoc est, eum sequitur: proinde si rebus nostris bene consultū velimus, omnis fugienda dilatio est, omninoque hoc agendum vt breui è medio tollatur. In eo autem quod dicunt; *Mundus totus post eum abit* hyperbole est vulgaris, qua significatur magna hominū multitudo concurrisse ad eū, conuenitque ea hyperbole inuidiæ Pharisæorum, quæ cū dolore animi, fœlicitatē eius, cui inuidet extollere, & augmentare solet. Turbis ergo Christū prædicantibus, & aggratulantibus, Pharisæi tursū suo more vruntur gloria Christi, ac contra eū magis magisque concitantur, non sine præfiguratione quod indoctioribus & impotentioribus Christum confitentibus, sapientes huius mūdi, & potentes in hoc seculo, gloriæ Christi se erant opposituri, 1. Cor. iuxta illud Pauli; Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. Porro etiam hęc Ioannis narratio non tantùm ad ostensionē inuidię Pharisaicę facit ex comparatione fauoris populi, sed & ad commendationem gloriæ Christi. Ad gloriā enim regalem Christi faciebat, quod inimicorum suorum quantumuis potentiū animi ad desperationem adigebantur, in typū eius, q̄ frustra se glorię Christi principes, & sapientes huius mundi oppositurī essent.

CÆCI, ET CLAVDI CVRANTVR A CHRISTO, ET GENtiles ipsum videre desiderant. Matthei 21. Ioannis 13.

CAPVT CXI.

ET intrauit Iesus in templū Dei. Et accesserunt ad eū cæci, & claudi in tēplo, & sanauit eos. Videntes autē principes sacerdotū, & scribæ mirabilia, quæ fecit, & pueros clamantes in tēplo, & dicentes, Hosanna filio Dauid, indignati sunt, & dixerūt ei, Audis quid isti dicūt? Iesus aūt dixit eis, Vtique nunquā legistis, Quia ex ore infantiū & alētiū perfecisti laudem? Erant autem quidā gentiles ex his qui ascenderant vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum dicentes, Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ. Andreas rursum & Philippus dixerūt Iesu. Iesus autē respondit eis, dicens, Venit hora vt clarificetur filius hominis. Amen amen dico vobis. Nisi granū frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructū adfert: ‖ *Qui amat animā suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eā. Si quis mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eū pater meus. Nūc ānima mea turbata est. Et quid dicā? Pater, saluifica me ex hac hora, sed propterea veni in horā hanc. Pater, clarifica nomē tuum. Venit ergo vox de cœlo: Et clarificaui: & iterū clarificabo. Turba ergo, quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruū esse factum. Alij dicebāt, Angelus ei loquutus est: respondit Iesus, & dixit, Non propter me hæc vox venit sed propter vos. Nunc iudicij est mundi, nūc princeps huius mūdi eijcietur foras. Et ego, si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipsum. Hoc autē dicebat significans, qua morte esset moriturus. Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum. Et quomodo tu dicis, Oportet exaltari filiū hominis? quis est iste filius hominis? Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum lumē in vobis est. Ambulate, dū lucē habetis: vt non vos tenebræ comprehēdant: & qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat. Dum lucē habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis. Hæc locutus est Iesus, & abijt, & abscondit se ab eis. Cum autē tāta signa fecisset corā eis, non credebāt in eum, vt sermo Isaiæ Prophetæ impleretur quē dixit, Domine, quis credidit*

credidit auditui nostro, & brachiū Domini cui reuelatū est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorū, vt non videāt oculis, & nō intelligant corde, & cōuertantur, & sanē eos. Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriā eius, & locutus est de eo. Veruntamen, & ex principibus multi crediderūt in eum. sed propter Pharisæos nō confitebantur, vt è synagoga non èijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominū magis, quàm gloriam Dei: Iesus aūt clamauit & dixit, Qui credit in me: non credit in me, sed in eū, qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux ī mūdū veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris nū manea. Et si quis audierit verba mea, & nō custodierit, ego nō iudico eum. ‖ *Nō enim veni vt iudicē mundum sed vt saluificē mundum. Qui spernit me, & nō accipit verba mea, habet q̄ iudicet eum: sermo quē locutus sum, ille iudicabit eum ī nouissimo die. Quia ego ex meipso nō sum locutus, sed q̄ misit me pater, ipse mihi mādatū dedit, qd dicā, & qd loquar? Et scio, qa mādatū eius vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.* D. 3. 20.

ET INTRAVIT IESVS IN TEMPLVM A DEI, ET ACCESSERVNT, &c.] Quod ad concordiam pertinet Euangelistarum, dubiū est, an hæc ipsa, qua Dominus solenni pompa ingressus est Hierusalem, an die sequenti, contigerit illa electio ementium, & vendentium quam hic commemorāt Matthæus, Marcus & Lucas, cōsimilis ei, quā in principio prædicationis Ioannes ca. 2. factam à Domino cōmemorauit. Nam Matthæus quidem, & Lucas eam commemorāt, quasi hac ipsa die factā: Marcus verò quasi die sequenti. Matthęus enim post ea, quę habita sunt præcedenti c. cùm dixisset: Et intrauit in templum Dei; subiecit: Et eijciebat oēs vendentes & ementes in templo, &c. Ac postea addit, quomodo pueris B in templo clamantib. Hosanna, Pharisæi indignati sunt, quod certum est prima hebdomadæ die cōtigisse. Similiter Lucas post descriptum solennem introitum Domini in Hierusalem, adiungit: Et ingressus in tēplum, cœpit eijcere, &c. Marcus verò istud factū commemorat, cum dixisset Dominum altero die rursum venisse Hierosolymam. Cùm autē non sit verisimile Euāgelistas diuersa describere facta, quemadmodū tamē vult Osiander, qui putat vtróq; die Dominū eiecisse ementes & vendentes è templo, cùm omnes tres suam eiectionem eodem modo commemorent, dicendum sanè aut Matthæū cum Luca hanc eiectionem commemorasse per anticipationem, si Marcus ordinem rei gestę seruauit, aut cōtrà Marcū C illā narrasse per recapitulationem, si reliqui duo ordinem seruauerūt. Et quidē D. Augustinus existimat Matthęū magis ordinem tenuisse, vt Marci narratio sit per recapitulationē posita. At si q̄dam spectemus, magis est probabile Marcū ordinē temporis seruasse. Primò enim cùm secundo die Marcus narret Dominum venisse rursum Hierosolymā, & ingressum in templum; nihil ab eo narratū erit, quod secundo die in templo gestum fuerit à Domino, si eiectio ementiū, & vendentium contigit prima Die. deinde certū est ex Marco, Matthęū ea, quę partim secunda die contigerūt, partim tertia die, sic cōmemorasse, quasi omnia secūda die contigissent. Cùm enim dixisset dominum mane reuersum in ciuitatē, sic cōmemorat ficū à domino maledictam, & discipulos quia exaruerat admiratos, quasi vtrūq; eadem die contigerit, cùm certū sit ex Marco dominum ficui quidem maledixisse secunda die, at tertia die discipulos vidisse eam aridam factā, & ob id admiratos. Itaq; sicut ī hac narratione certum est eum coniunxisse gesta duorū dierum, secūdi scilicet & tertij: ita omnino verisimile est ēt in narratione eorū quę ad primā pertinent diem, coniunxisse quędam gesta secūdę diei: Matthęus enim ita suam contexit hic narationē, quasi tantùm prima die & secunda dominus è Bethania profectus sit Hierosolymam in templū, nulla facta mentione tertię diei, cuius distinctè meminit Marcus, cùm omnia, quę Marcus tribus dieb. distinctè gesta describit, ille sub commemoratione duorum dierū comprehendat. His rationib. motī sumus, vt eiectionem ementium, & vendentiū secundę diei tribueremus, ac Marcum, distinctè trium dierum gesta commemorantē ordinem rerū gestarū tenuisse crederemus. Omissa ergo hac eiectionis narratione, post illud Mattęhi. Et ītrauit Iesus in templū Dei, subiecimus quæ eiectionis narrationem sequūtur apud Matthæū de cæcis & claudis in tēplo sanatis, & Phatisæis indignantibus. Nā hæc prima die cōtigisse satis certum est. His ꝓ ratione cōcordiæ & ordinis præmissis, ad historię deueniamus explanationē. Circa quam primum notandum, quod Dominus ingressus solenniter Hierusalē, suo more mox ingressus est templum Dei, demonstrās se aliud nō quærere quàm dei patris sui gloriā, cui Pharisæi ipsum calumniabantur esse contrariū, ac nos docens, ante omnia quærendū regnum dei, ac ciuitatem aliquā ingressos meritò imprimis templū debere accedere, vt, gratijs actis, se pijs precibus deo commendent. Secundò notandum, quòd ingressus in tēplū, cæcos, & claudos accedentes ad se curauerit, declarans scilicet regalē suā potentiam, & benignitatem, ac factis ipsis ostendens iā adesse tēpus Messiæ: quod his signis præmōstratur Isaias, cùm & ipse quemadmodum Zacharias *Isaiæ 35.* suprà, ad gaudium inuitat ob aduentum noui regis, & signa aduentus adiūgit, dicēs; Dicite pusillanimis, Confortamini, nolite timere, ecce deus vester vltionem adducet retributionis: deus ipse veniet, & saluabit vos Tūc aperient oculi cęcorū, & aures surdorum patebūt Tunc saliet sicut ceruus claudus, &c. docuit aūt nos hoc suo facto dominus, quid & nobis in templo sit agendum, ea scilicet quæ ad dei faciant gloriā & proximorū vtilitatem, quódq; ij, q cæci sunt, & claudi spiritualiter, ī templo potissimū accedere debent eos, D qui Christi funguntur vice in terris, atq; hos in templo id maxime agere debere, vt tū salutāri doctrina, tum sacramentorū collatione & oratione cæcis visum, claudis gressum rectum præbeant.

VIDENTES AVTEM PRINCIPES SACERDOTVM ET SCRIBAE, &c.) Etiam hoc ad gloriam Christi non parū faciebat, quòd non solū grandiores natu Christo acclamarent fausta, appellantes eum Messiam, sed & pueri maiorum exemplo prouocati, in quibus apparebat clarius energia spiritus diuini, vt qui nō ita vt turbæ videri poterant ad gratiam, aut facto corrupti do-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mino hæc accinere,quique neq; præsentiũ Pharisæorum & sacerdotũ graui & metuenda auctoritate cohiberi potuerũt,cùm sit ea ætas timida. Fecit idem ad confusionem Pharisæorum, quod pueri Christum agnouerint,quem natu grandes, & oraculorũ legis,ac Prophetarum periti,etiam post tot cõspecta miracula,agnoscere noluerunt. non sine typo futurorum postea explicando. Iam hoc ad Christi pertinuit gloriam,quod etiã puerili acclamatione discruciati sunt Pharisęi,nec illam vel cohibere potuerunt,vel cõtemnere. Itaq; principes sacerdotum,inquit Matthęus,& scribæ cùm viderent mirabilia,q̃ dominus fecit, sanando scilicet cæcos,& claudos,ac rursum viderent pueros in templo clamãtes,Hosanna filio Dauid; cũ vtroq; nomine prouocari deberent ad agnoscendũ & prædicandum etiam cum alijs regem suum, qui miraculis quæ ædebat confirmabat se verè esse quod ab omnib.tũc dicebatur,expectatum scilicet filium Dauid,contrà suo more,inuidia nimirũ excæcati,idignati sunt,& callide Dominum compellentes dixerunt; *Audis quid isti dicunt*,vt,si attributũ sibi regis nomen agnosceret, haberent vnde eum accusare possent apud præsidem:si verò non agnosceret,haberẽt vnde turbã refellerent,tanquam falsa aclamantem. Dominus autẽ apte & moderate sic respondet,vt nihil habeant quod in verbis eius calamnientur,& vicissim eos non leuiter perstringat. Non enim dixit quod illi audire cupiebãt,bene faciunt pueri testimoniũ mihi verũ perhibentes,aut errant,pueri sunt,debetis ignoscere ætati,sed profert exemplũ de octauo Psalmo,vt,ipsomet tacente, testimonium scripturarum puerorum dicta confirmaret,& scripturarũ peritos p scripturas refelleret. Vtique,inquit, audio quod isti dunt, *Nunquam legistis vos*, qui vobis de scripturarum peritia placetis, illud Psalmi; *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*. Porro ex hac testimonij istius citatione non est intelligendum, sententiam hanc proprie & solum dictã de istis pueris quorũ occasione citatur. Quod enim in genere dictum est à prophera,hoc Dominus speciei recte accommodauit. Nã prophera in genere dixit Deum semper solitum perficere suam laudẽ ex ore infantiũ & lactentium,per infantes & lactentes significãs & metaphorice homines simplices ac ineruditos, & hyperbolice pueros ætate. Et quidem ad literã videri potest oauidem per infantes,& lactẽtes significasse Hebræos,qui dei nomen,& laudẽ carmine celebrare cœperunt cum liberati essent ex Ægypto. Nã de his dicitur: decantauerunt domine nomen sanctum tuum, & victricem manũ tuam laudauerunt pariter,quoniã sapientia aperuit os mutorũ,& linguas infantium fecit disertas. Simul tamen significatur sensu mystico,deũ, ad maiorem confessionẽ suorum hostium solitũ eligere homines infirmos & ineruditos, qui non nisi eius prædicent, quẽadmodũ patuit in plerisque prophetarũ,& in Apostolis, quorũ typus quidã fuerunt isti pueri,vt mox dicetur: & proinde recte testimoniũ hoc pueris istis Dominus accõmodauit, tum quòd hi typus fuerunt Apostolorum & simplicium hominũ,per quos nomẽ Christi erat prædicandum, de quibus potissimũ Spiritus sanctus in eo scripturæ loco locutus est. Cæterũ huius testimonij citatione multi fariam Dominus confutat sacerdotes & Scribas. Primò enim significat hanc puerorum acclamationẽ nõ à puerili insipientia,sed à spiritu profectam diuino,idque conuenire vaticinio prophetæ,qui non tantum dicit infantes laudaturos Deum,sed Deũ ipsum perficere suam laudẽ ex ore infantium. Secundò significat hanc laudis acclamationem ad Dei pertinere gloriam,& dei potius esse laudem, quã hominis,vt; proinde nõ sit à se reprimenda. Tertio significat istud in pueris diuinitus factum ad confutationem sacerdorum,scribarũ & Pharisæorum,tanquam hostium dei. Sequitur enim apud Prophetã,quod tamen dominus noluit exprimere,sed solita vrẽs modestia,illis intelligendũ & recolendũ reliquit: Propter inimicos tuos, vt destruas inimicũ & vltorem. Quo significat Propheta deum ob id per simplices laudem suã perficere, & confirmare constabilire,vt eo magis confunderet & conuinceret inimicos gloriæ suæ, cum scilicet paruuli & simplicib. laudẽ dei prædicantibus,illi omnibus suis viribus non possunt resistere,sed nec illũ agnoscere,cùm sibi videãtur sapientes,quẽ agnoscere possunt paruuli, simplices,& ineruditi. Citatur autẽ hoc testimonium secundum translationẽ Septuaginta multum illo tẽpore vsitatam,quæque proposito domini tunc magis conueniebat. Nam Hebræa habent: Ex ore infantiũ & lactentium fundasti robur aut virtutẽ. Nec tamẽ in sensu est diuersitas. Tunc enim virtus dei ex ore infantiũ & lactentium fundatur,dum laus dei,inuicta cunctis hostib. dei prædicatione euulgatur ab infantibus. vnde bene verterũt Septuaginta,sensum potius quàm verba exprimentes; *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*. In quibus verbis notandum,non esse dictum, excitasti laudem, sed perfecisti. Perfectam enim fecit suam laudem deus, dum simplices & infantibus similes non est motꝰ hominũ auersatus,sed tales elegit ad prædicandum laudem suã, in quibus & eligentis declaratur benignitas,quòd tales superbis derelictis dignatus sit eligere,& eius,q̃ laudarur,cõmendatur integritas, ac sanctitas, eo q̃ à simplicib. ac doli,malitiæque expertibus laudetur: & eiusdem ostenditur potentia,q̃ fortes,& sapientes in hoc seculo,non possint simpliciũ obstruere ora. Porro sicut ea,quæ præcedunt circa Christum nunc gesta,proculdubio mystica fuere,& futurorũ typitita & quod modò circa dominum gestũ scribitur. Specimen enim quoddam iam est editum, & per quos nomen Christi potissimum esset prędicãdũ,nempe per simplices idiotas, ac doli expertes diuino spiritu accensos,quales erant Apostoli: & quid illis prædicantib. nomen Christi in mundo euenturũ esset,nempe indignatio Iudęorum,sapientum ac potentiũ huius seculi, qui tamen nõ possent resistere sapientiæ & spiritui qui ĩ illis locuturus esset,sed quo magis illi resisterẽt, eo magis per simplices illos laudem nominis sui Christus erat perfecturus & cõfirmaturus,quembadmodum iam impletũ videmus. Hinc autẽ nobis discendum, primum quidem teneram ætatẽ mox,vt loqui incipit, formandam ad laudes dei personandas,etiã si non satis itelligat ea,quæ loquitur: deinde verò omnes eos,qui digne deũ & Christum laudare,& prædicare volent puerilem simplicitatem & integritatem amplecti oportere. Rectos enim decet collaudatio. Nec est laus dei speciosa in ore peccatoris.

Psalm. 8.

Sapien.10.

Psalm.32. Eccles.15.

ERANT

ERANT AVTEM QVIDAM GENTILES EX IIS,QVI ASCENDERANT, VT ADORARENT.) Hæc quæ Ioannes solus commemorat,incertũ est quo die contigerint,an prima die,an aliqua sequenti,& vtrum omnia eodẽ die contigerint,an diuersis diebus: tamen, quia Ioannes hæc coniungit historiæ primæ diei,nec videbatur quo alio loco hæc cõmodiùs collocarentur, visum est ea hoc loco adiũgere superioribus,veluit gesta prima hac die. Cùm ergo Iudæi pleriq̃ diuino succensi spiritu,suũ erga Christum affectum,ipso opere,& voce declarassent,ac Pharisęi illius gloriæ inuiderẽt,cõmodè accidit, vt & gentiles quidam suum erga Dominum affectũ declararent, quo ostenderetur veluti præludio quodã, etiam gentes cùm Iudæis in Christũ crediturras,& plerisque Iudæorum indignantib. gloriæ Christi,illas desiderio ipsius accendẽdas. Illi enim modo cupiebant Christũ occidere,gẽtes vero videre,& gẽtes tales,quæ religionis gratia Hierosolymã iam venerant. Tanta enim erat tẽpli Hierosolymitani veneratio,vt nõ solùm Israelitæ,sed ex longinquis regionibus etiã multi gentiũ eò ꝓficiscerentur,sicut de Eunucho Candacis reginæ Æthiopũ,actꝰ Apostolorũ narrant. Iam enim veri Dei religio,fastiditis idolis, etiã à gentibus recipi cœpit,atque imago quædã futuri præbebatur,quod ad Ecclesiã cuius typũ gerebat templum illud Hierosolymitanũ,etiã gentes antea idololatræ concurrerẽt. Quidã ergo ex huiusmodi ethnicis,cùm ingenti videndi Iesum desiderio tenerentur,de quo tam admiranda audierãt,ac pudore reuocarentur, quo minus illũ adirent,accedentes ad Philippũ rogauerunt eum,vt is aditum sibi aperiret ad Iesum,dicentes; *Domine, volumus*,hoc est,cupimus, & desideramus, *Iesum videre*. Dominũ vocant vulgari modo reuerentiæ causa. Cùm autem omnib.obuium fuerit, Iesum videre palã in templo docentem,apparet hos dicentes; *Volumus Iesum videre*;non simpliciter optasse ipsum obiter videre in turba, sed cominus etiã salutare,ac cũ eo loqui, & loquentem audire,vt videre hic positum sit pro iuisere,aut familiarius colloq̃,aut agere cũ aliquo, quemadmodũ Prouerb.7.fornicaria dicit adolescenti; Egressa sum in occursum tuum desiderãs te videre. Simili modo ĩ malum accipitur verbũ,videre. 2.Paral.25.cùm rex Iuda Amasias misit ad Ioas regẽ Israel,dicens; Veni,videamus nos mutuo. Quod autem gentiles isti Philippũ adierint p̃ alijs,putant quidã in causa fuisse,quòd ei ob patriæ vicinia noti fuissent, & ob id addidisse Ioãnem Philippum fuisse à Bethsaida Galilææ,quòd nõ longẽ ab hac ciuitate,aut etiã ĩ hac ciuitate gentiles habitarent. Erat em̃ ciuitas Galilææ,gentiũ. Potius tamen crediderim hos etiã Philippo fuisse ĩcognitos,obiter autẽ factum,vt Philippũ adirẽt, additúmque illud; *qui erat à Bethsaida*; ad distinctiõnem aliorum,q̃eodem appellabãtur nomine. Nã & Philippum,qui postea vnus fuit ex septem diaconis,verisimile est fuisse vnum ex discipulis Xpi. Si enim hi gentiles,vel Greci,vt habent Græca,fuissent Galilæi,aut Galilæis vicini,ĩ Galilæa facile Iesum videre potuissent. Philippus itaq; ab istis rogatus,rem cõmunicat Andreæ cõterraneo, q̃ is maioris erat apud Dominum auctoritatis,à quo omniũ primus fuit vocatus. Andreas rursum & Philippus simul adẽtes Iesum,exposuerũt ei gentium desiderium,iã incipientes ipsa re adimplere,dũ Christo gentes adducere studeãt,quod prius typo adumbrabatur,cùm duo discipuli pulũ Dominus adduceret. Vt autem discipuli non ꝓtinus gentiles adducerẽt ad Iesũ,sed prius eum adirẽt,nunciantes adesse quos teneret desiderio videndi ipsum,verisimiliter in causa fuit,q̃ ꝓhibitum sibi scirent à Christo,cum gentib.habere cõmercium,& consuetudinẽ,sed tantùm cũ ouibus,quæ perierunt domus Israel. Ideoque rem ad Dominũ detulerũt,vt ipse aut reciperet,aut reijceret gãtiles,prout ei visum esset: ipsi verò nihil in hac parte cõtra magistri præceptũ admitterẽt, IESVS AVTEM RESPONDIT, DICENS; VENIT HORA,VT CLARIFICETVR,&c.) Vbi cognouit Dominus ex discipulis, ethnicos quoq; sui videndi teneri desiderio. Cœpit hac occasiõe differere discipulis suis de gloria,quæ eum in vniuerso mundo maneret post mortem iãiam imminentem,per quam cùm Scribæ & Pharisæi nomen eius extinguendum putarent,cõtrà futurum erat,vt celeberrimum redderet,cum magno in se credentium fructu. Dicit ergo; *Venit iã hora*, id est,tempus,*vt clarificetur filius hominis*,Quasi dicat; Audistis Iudæos acclamantes: Benedictus qui venit in nomine domini. Videtis gentes simili cupiditate accurrere. Ex his ergo agnoscite iã instare tempus,imò iã venisse,vt, cùm Pharisæi crederẽt me penitus extinctum esse,tum maxime glorificent,p ascensionẽ scilicet in cœlos & missionem spiritus sãcti,qua fiet,vt nomen meum ĩ vniuerso mundo ꝓdicetur,& agnoscatur, multis vbiq; in me credentib. HÆC EST enim gloria, de qua loquitur,quam scilicet primùm per ascensionem incælos,ac deinde per missionẽ spiritus,qui fide totum mundum,impletur erat,obtinuit,iuxta illud Psalmi,Exaltare super cœlos,deus,& super omnem terrã gloria tua. Quoniam autem ad gloriã hanc peruenire non potuit, nisi per mortem,hinc mẽtionem mortis suæ ingerit ostẽdens quàm illa sit tori mundo futura fructifera, à qua discipuli tantopere abhorrebãt, tãquam indigna Domino suo,vt sic frequenti mortis suę inculcatione,& vtilitatis eius ostensione scãdalum crucis suę ab illis tolleret. *Amen amen*,inquit *dico vobis nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum manet solum*,id est, sine fructu. *Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert*. Quo exemplo parabolice significat: Ita & ego si non morerer, nullum fructum afferrem: vbi autem mortuus fuero multum fructum allaturus sum mundo, & patri: Mundo quidem, promerendo reconciliationem cũ deo,& spiritus charismata: patri verò,ex vniuerso orbe quam plurimos adducẽdo. Bene autẽ se dominus comparat grano frumenti in terrã dejecto. Ipse enim vt nos pasceret,& aleret,in agro huius mũdi veluti seminatus est,dum incarnatus est,& natus,vt in terra mortuus,& sepultus,ex ea glorioſus & cum magno fructu resurgeret. Itaq; quod nõ potuisset ita aperto sermone persuasisse, vulgari exemplo facit cognoscibilius. Et quoniã non ipse tantùm per mortem suã ingressurus erat in gloriam suam,& multum fructũ mũdo allaturus,sed omnes ipsum imitari hac in parte deberent,qui eiusdẽ gloriæ vellent esse participes, quo ad mortem ꝓ dei gloria,& hominum salute, subeundam etiam suos exemplo suo præpararet, docet etiã illorum mortem fore ipsis fructiferã,

Psal.56.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt& ad ſanctos quoſq;maximè martyres illud accommodari poſſit; *Niſi granum frumenti, &c.* Sequitur enim quod ſupra aliquoties habitũ eſt apud alios Euangeliſtas; *Qui amat animam ſuam*, contra me ſcilicet, perdet eã in futuro ſeculo. Et contrà, qui, propter me, ſcilicet, odit animã ſuam in hoc mundo, ita vt eis naturalibus vel carnalibus deſiderijs non acquieſcat, quoties meis contrariatur præceptis, in vitam æternã cuſtodit eã. Addit autem & aliã rationem, qua magis adhuc ad mortem æquanimiter tolerandã prouocat, dicens; *Si quis mihi miniſtrat*, hoc eſt, miniſtrum meum ſe exhibet, & profitetur, *me ſequatur*, etiam in mortẽ vſque. Par eſt enim miniſtrũ à Domino non diuelli, nec conuenit miniſtrũ meliorẽ conditionẽ expectare quàm viderit fuiſſe domini ſui. Quod ſi quis meus haberi vult miniſter, etiã me ſequatur, is ſanè non ſine magno fructu id facturus eſt, ſed vbi ego ſum, illic & ipſe erit, eiuſdẽ me cum cõſors gloriæ. Si quis enim mihi rectè miniſtrauerit, ſic vt ẽt ſequatur, hunc pater meus honore afficiet, quemadmodum me clarificatus eſt, gloriæ illius per omnia inſeruientem. Trib. ergo modis inuitat ad animæ odiũ, nẽpe præmio vitæ æternæ, cõſortio ſui, & honore à Deo obtinẽdo. Notãdum autem hic rurſum, quemadmodum aliquoties ſuperius apud Ioannem, Dominum dicere; *Vbi ego ſum*; non autem; vbi ero; quod ſecundùm diuinitatem ſuam iam tum eſſet in cœlis.

NVNC ANIMA MEA TVRBATA EST ET QVID DICAM? PATER SALVIFICA.] Quoniam paſſionis ſuæ meminerat tanquam iã imminentis, ex cuius recordatione naturaliter in homine ſequitur horror quidã, hinc Dominus humanæ cedens infirmitati permiſit eam quod ſuum eſt pati, ac deinde ſeipſum ad tolerantiam confortat, patris voluntatẽ & gloriam ſuæ naturali præponens voluntati. Iſtud autẽ ſic in ſe diſpenſatiuè fieri Dominus voluit, primùm vt ſe verum hominem declararet, ac eiſdem nobiſcũ citra peccatum affectib. obnoxium, ne quis diceret facile eũ de morte philoſophari, vt qui extra humanam eſſet infirmitatem, nec mirũ, ſi voluntariè ideò mortem ſubiret, vt qui eſſet plane impaſſibilis, ſicq; minus homines exemplo mortis eius prouocarentur ad mortis tolerantiã, minuſque intelligerent Chriſti erga nos charitatẽ. Secundò, vt intelligeremus ſine peccato hominem cõturbari horrore mortis imminentis, & optare eius vitationem, quidque faciẽdum ei qui huiuſmodi horrore commouetur, nimirum vt Deũ inuocet, & ſuum deſiderium poſtponat gloriæ eius. Dixerat enim odiendam animam in hoc mundo. Ne ergo qui ſentiunt ſe horrere mortem, & vitæ præſentis amore nonnihil capi, deſperarent, noſtrã in ſe miſericorditer ſuſcipere infirmitatẽ dignatus eſt. Dicit ergo; *Nunc*, cũ ſcilicet inſtãtem mihi mortẽ recogito, *anima mea turbata eſt*, mortis ſcilicet horrore. Dicit *anima mea*, non autem ſpiritus meus, quod turbatio hæc pertineret ad partem animalem, & ſenſibilem, naturaliter mortem horrentem. In hac autem turbatione cõſtituit, quemadmodum accidere ſolet iis, qui inter duo contraria, quorum vtrumque certis rationibus deſiderant, dubitant quid magis ſit optandũ, ſubiicit; Et quid dicam? Vox eſt enim mortẽ horrentis, & hærentis vtrum ſit optãdum. Et primum quidem proponit naturale animalis partis deſiderium, dicens; *pater, ſaluifica me ex hac hora*, id eſt, libera me ab hora mortis imminẽte, hoc eſt à ſupplicio, quod mihi modò imminet. Horã enim & tempus horret ratione ſupplicij, quemadmodum etiam poſtea apud Marcum dicitur oraſſe Dominus, vt, ſi fieri poſſet, trãſiret ab eo hora. In quib. locutionib. eſt ſynecdoche, quemadmodum etiam cum dies dicuntur mali. Cùm autem animale & naturale ſuum deſiderium Dominus propoſuiſſet veluti ſeipſum corrigens; atque reuocans quod precatus erat, ſubiecit; *Sed propterea veni in horam hanc.* vbi ſi hora accipi debet ſicut prius, videtur ſenſum oportere eſſe hunc; Sed propterea veni, nempe vt horam hanc, quam deprecatur, & horret vis ſenſibilis, ſubitem. Alioqui enim illud *propterea*, non habebit ad quod referatur. Cùm ergo naturale hoc deſiderium reuocaſſet tanquã contrarium ſuo officio, & functioni, adiecit quòd deliberate, & certò precãdum recta ratio ſuggerebat, dicens; *Pater, clarifica nomẽ tuũ*, quaſi dicat; Non hoc fiat quod naturaliter ego deſidero, ſed quandoquidẽ nominis tui claritas iuxta tuã ordinationẽ pendet ex, morte mea, id omnino velim in me & de me facias, per quod nomen tuum illuſtret, hoc eſt, tu ipſe clarus, & celebris habearis, & agnoſcaris. Hoc eſt enim clarificari nomen Dei, ipſum paſſim clarum haberi & agnoſci. Cõcilis Dominus hic vſus eſt ſententijs, vt quæ perturbatis animis nũc in hæc, nunc in illa ſe vertentib. ſunt familiares. Notandum tamen quòd quidam illud; *Pater, ſaluifica me ex hac hora*, legunt per interrogationem, quemadmodũ id quod præcedit. vt ſit ſenſus; Et quid dicã? An illud, Pater ſaluifica me ex hac hora? Sed illud dicere nõ debeo, quia propterea veni in horã hanc. Hoc ergo dicã; *Pater clarifica nomen tuum.* Hanc ſententiã & partiũ connexionem aperte latis indicat Theophylactus; Docet nos Chriſtus, vt etiã ſi metuamus & turbemur, non fugiamus mortem, quia & ego, inquit, cum turbor (homo enim vere ſum, & permitto naturæ, vt ſua oſtendat) attamen nõ dico ad patrẽ vt ſaluet me ex hora hac, ſed quid dico? *Clarifica nomen tuũ.* Prior tamen intelligentia conuenientior eſt, q̃ magis conueniat cũ oratione Dominj, qua in horto pridie paſſionis ſuæ, ex ſimili turbatione animæ patrẽ precatus eſt, dicens; Pater, ſi fieri poteſt, trãſeat à me calix iſte. veruntamẽ nõ mea volũtas, ſed tua fiat. Quo loco latius diſſeretur de hac Domini turbatione, & precatione.

VENIT ERGO VOX DE COELO DICENS; ET CLARIFICAVI, &c.) Vox hæc è cœlo veniſſe dicitur, qa è ſupernis audita eſt diuina facta virtute, patriſque cœleſtis referens perſonam. Itaque Domino precante; *Pater clarifica*, hoc eſt, glorifica nomen tuum, pater filium ſuum ſemper exaudiens, reſpondet; *Et clarificaui nomen meum, & iterum clarificabo illud.* Clarificauerat enim nomen ſuũ pater, dũ tam inſignia bonitatis & potentiæ ſuæ teſtimonia p dominũ agentem i carne ediderat: rurſum illud clarificaturus erat multo magis miſſo paracleto, qui vſq; ad extremũ terræ Euangeliũ gratiæ erat p Apoſtolos predicaturus, & credere huic quãplurimis daturus. Id aũt fieri nõ potuit, niſi intercedente morte Chriſti, quæ ſpiritum hunc orbi vniuerſo promereretur. Hanc aũt vocem cum audirent aſtantes, quidã dicebãt tonitruũ eſſe factum, quia ſcilicet ſonum quidã audierant, ſed præ turbatione vocem non intellexerunt. alii dicebant, angelum ei locutum eſſe, qui ſcilicet vocem etiam intellexerunt. dominus autem non propter ſe vocem hanc factam dicit, vt ſcilicet diceret quæ neſciebat, ſed propter aſtãtes, vt ſcilicet illi intelligerent ipſum eſſe à Deo, quod q; mortem ſubiturus eſſet nõ ex neceſſitate, ſed pro illuſtranda gloria Dei. Vnde ſubiecit, *Nunc iudicium eſt mundi*, declarare volens quomodo mors illius clarificatura eſſet nomen Dei, iudicium autem mundi, dicit iudicium quod pro mũdo, hoc eſt hominibus huius mundi diaboli tyrãnide oppreſſis erat tum per mortem ipſius futuram contra diabolum ſuo in homines imperio iuſto Dei iudicio ſpoliandum. Vnde explicãdi cauſa quomodo iudiciũ nunc eſſet mundi, ſubiecit, *Nunc princeps huius mundi*, hoc eſt, diabolus, qui imperium ſibi vindicat in homines huius mundi, *eiicietur foras*, hoc eſt, extra ſuum imperiũ, vt nõ ſic hominibus dominetur, quemadmodum hactenus tyrannicè dominatus eſt. Hæc autem eiectio iudicio quodam iuſtitiæ per mortem Chriſti facta eſt, cui° iudicii iuſtitia dupliciter poteſt attendi. Primo, quia Chriſtus morte ſua pro peccatis hominũ ſatisfecit iuſtitiæ diuinæ, ac per hoc iuſte humanum genus exemit à diaboli tyrãnide, & poteſtate, quam ratione peccatorũ in homines habebat. Secundò, quia per hoc, quòd diabolus auſus fuit manus ſuas in innocentẽ dominũ iniicere, qui mortis nõ erat debitor, iuſtè priuatus eſt ea poteſtate, quã ratione peccati in homines obtinuerat: quẽadmodum iuſte priuaretur accepta à rege poteſtate in maleficos tyrãnus aliquis, ſi etiã innocentem regis filium interimere nõ vereretur. nos cum iuſto iudicio liberationis noſtræ modos idicat Paulus, cùm dicit, Quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnẽ. Deũ filiũ ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato dãnauit peccatum in carne Et: Deles quòd aduerſum nos erat chirographum delicti, quod erat cõtrarium nobis, & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci, & expolians principatus & poteſtates traduxit confidenter palam, triumphans illos in ſemetipſo. Porro quoniã dixit principem huius mũdi eiiciendum foras, quo oſtenderet morte ſua illum eiiciendum, eoq; electo ſe in principatu illius ſucceſſurum, ſubiecit, *Et ego ſi*, id eſt cùm, *exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum.* Notat autem Auguſtinus non eſſe dictum, omnes traham, ſed, *omnia traham*, vt non ad vniuerſitatem hominum illud referatur, quia non omnium hominum eſt fides, ſed ad creaturæ integritatem, hoc eſt, ſpiritum, animã & corpus, vt ſignificetur omnia quæ ſunt in homine, trahẽda in obſequium Chriſti. Græcè tamen legitur, omnes, quod intelligendum eſt dictum diſtributione generica, aut de electorum, & prædeſtinatorũ numero, quemadmodum & noſtram lectionẽ Auguſtin° docet intelligi poſſe, dicens, Aut ſi', *omnia* ipſi homines ſunt intelligendi, omnia prædeſtinata ad ſalutem poſſum° dicere: aut certè omnia hominum genera ſecũdum innumerabiles differentias, quibus inter ſe præter ſola peccata homines diſtãt. Per exaltationem à terra, ſuo more crucifixionem ſuam ſignificat, quemadmodum Ioannes mox explanat, non ſolum quod per eam vere corpus attolleretur à terra, ſed etiã quod per eam in cœlũ Chriſtus eſſet ſubuehendus vſq; in dexteram patris. Trahit autem ad ſe omnes Chriſtus, quia miſſo paracleto quem hominib. morteſua impetrauit & meruit, efficit vt omnes abrenunciato dæmone per Chriſtum ſuperato, quem pri° in idolis colebant homines, & cui per peccatum ſubiecti erant, illum ſequantur credentes in eum, & obedientes illi, ac ipſum dominũ ſuum agnoſcentes. Itaque quemadmodũ ſupra dixit patrem trahere ad filium, ita nunc ſe dicit trahere homines ad ſeipſum, quo tractu ſponſa in Canticis trahi deſiderauit, dicens, Trahe me poteſt re. Significat autem hic tractus, quod homines prius à tyrãno eſſent detenti, qui eos non ſineret abire, niſi fortior illo ſuperueniens vinceret eum: & quod alioqui homines per ſeipſos nequeunt accedere ad Chriſtum. Duo ergo affectus crucis dominicæ hic ſignificãtur, nempe ablatio principatus à diabolo, acquiſitio principatus ipſi Chriſto. Porro Caietanus illud, *omnia*, vel *omnes trahã ad me ipſum*, abſolutè intelligit dictum de omnibus, nõ tãtùm hominibus, ſed & Angelis etiã malis, omneſque tractos iam, vel aliquando trahendos ad Chriſtum, quia omnes tandem vel voluntarii vel inuiti illum agnoſcent eſſe ſolum verum dominũ, iuxta illud Pauli. Vt in nomine Ieſu õne genu flectãtur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloriam eſt Dei patris.

RESPONDIT EI TVRBA, NOS AVDIVIMVS EX LEGE, QVIA CHRISTVS, &c. (Hæc reſponſio turbæ, præſupponit Dominum inter alia etiam illud dixiſſe, quod ab Euãgeliſta eſt prætermiſsũ; oportet exaltari filiũ hominis. Et videri poteſt Dominum pro declaratione illius quod dixit, *Ego ſi exaltatus fuero a terra, &c.* addidiſſe illud quod ſupra dixerat Nicodemo. Sicut enim Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ità exaltari oportet filiũ hominis, &c. ideoq; Ioãnem illud iã modo omiſiſſe, quod ſuperius ſemel ab illo eſſet poſitum. Sic enim etiã minus mirandum erit, quod turba intellexit dominum per exaltationem à terra, ſignificare ſuam mortẽ & crucifixionem, quam ſignificari facilius intelligi poterat per illam cõparationem. D. Auguſt. intelligit eos ideo intellexiſſe iã dominum loq de ſua crucifixione, quod cã iã animo concepiſſent, aut ſaltem principes ſuos eam meditatos ſcirent. Chryſoſtomus vero & Theophyl. id putãt in cauſa fuiſſe, vt tropum hunc facilè intelligerent, quia ſuperi° de morte ſua, ſatis apertè meminerat. Veriſimile etiã eſt familiare fuiſſe Iudæis, huiuſmodi tropo crucifixionem circunſcribere, quomodo & nos ſuſpendium vocamus exclationẽ à terra. Dicunt autẽ ſe audiuiſſe ex lege, id eſt, ex ſcriptura (lex enim hic, vt ſæpe, pro vniuerſa ſcriptura veteris teſtamenti ponitur) quod Chriſtus maneret in æternũ, quia à ſcribis docebãtur diligenter ea, quæ ad regnũ, & gloriã Chriſti pertinebant, quorum æterniratem apertè & frequenter ſcriptura teſtatur: non autem docebãtur ea, quæ ad Chriſti pertinebãt paſſionem, & humilitatem, quod hæc quanquam à Prophetis etiam eſſent prædicta, nõ intelligerent ad Chriſtũ pertinere. de æternitate autem Chriſti plena eſt omnis ſcriptura. de illa enim dicit Daniel, Poteſtas eius, poteſtas æterna, quæ nõ auferetur: & regnum eius, quod non corrũpetur. Et micheas, Egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis. Iſaias quoque, Super ſolium Dauid, & ſuper regnũ eius ſedebit, vt cõfirmet illud

Cant. 1.

Dan. 4.
Mich. 5.
Iſai. 9.

Rom. 8.

Coloſ. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& corroboret, à modo & vsq; in sempiternum. Et Ezech. 37. Ezechiel, Dauid seruus meus princeps eorum in perpetuum: Et omnium maximè Dauid dicés, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Et permanebit cum sole & ante lunam in generatione & generationem. Et rursum, Ante solé permanet nomé eius. Nõ intelligentes ergo quomodo passio, & mors Christi non prohibeat eius æternitatem, ad quam non nisi per mortem peruenire, quatenus homo potuerit, admirãtur quomodo cùm scripturæ dicant Christũ mãsurũ in æternũ, ipse dixerit, oportere mori filiũ hominis. Et ne fortè per sirium hominis, alium aliquẽ quàm se significauerit, subiiciunt, *Et quis est iste filius hominis?* quasi dicant, si tu es ille filius hominis de quo loqueris, quia te soles filium hominis appellare, quomodo ergo te Christũ vis haberi, & nos te esse credimus, cùm Christus in æternum nobiscũ manere debeat, filiũ autẽ hominis dicas necessariò morituru? Quod si alius aliquis est filius hominis, de quo loqueris, qs est ille? Caietanus intelligit hos nõ dubitasse quin Christus de se loqueretur, & ob id, iam mutata sententia, nõ credidisse illum esse Christũ, ac proinde quęsisse quis ipse esset, vt sit sensus, iste filius hominis quis est, hoc est, tu ipse qui te filium hominis vocitas, quis es? Iam enim Christum te non esse, vt putabamus, constat ex verbis tuis, dum te à terra exaltandum confiteris. At prior intelligentia est simplicior, secundùm quã tamen non est necesse ĩtelligere turbã hæc malitiosè Christo obiecisse, sed recte accipitur simpliciter eos dubitationem suam ex verbis domini conceptam proposuisse.

DIXIT ERGO EIS IESVS, ADHVC MODICVM LVMEN IN VOBIS EST, &c.) D. Augustinus coniungit adiectiuum, *modicum*, cum substantiuo, *lumen*, vt sit sensus, Aliquid quidem luminis est in vobis, dum intelligitis Christum fore æternum, sed modicum adhuc est illud lumen quod in vobis est. Itaque ambulate & proficite, vt quem creditis fore æternum, credatis etiam morituru. Verùm ex Græcis constat dictionem *modicum*, non coniungendam cum substantiuo, *lumen*, habent enim, μικρὸν χρόνον τό φῶς μεθ' ὑμῶν ἐστί, id est modicum tempus lux vobiscũ est. Et quanquam dictio χρόνον, videri possit adiecta ab aliquo, tamen quo minus μικρὸν coniungi possit cum φῶς, obstat articulus τό φῶς, vt annotauit quidam. Nec est Græcis, *in vobis*, sed vobiscum, vt intelligatur Christus seipsum hic vocare lumen vel lucem, ac significare se breui fore cũ eis, sicut suprà dixerat: Adhuc modicum tempus vobiscũ sum. Itaque dominus non respondit ad obiectionem turbæ, tum quòd illi necdum capaces erant eorum mysteriorum: tum quòd nõ esset tum temestiuum ea apertius prodere, sed tantum eos admonet vt non obstrepant veritati, sed fidem cœptã retineãt & prosequantur, eo potissimum nomine, quod lux iam eis prælucẽs mox ab eis esset auferenda. *Adhuc*, inquit, *modicum*, id est modico tempore, *lumen est in vobis*, id est inter vos, hoc est, modico adhuc tempore ego vobiscum in carne cõuersabor, qui sum lux mũdi. Dum autem se lucem vocat, tacitè respondet propositę obiectioni, significans se sic quidem morituru breui, vt tamen nõ pereat, sed in æternum maneat resuscitatus, quẽadmodum solis lumen, dum occidit, nõ extinguitur, sed breui succedens rursum apparet.

A Vnde nõ dicit, Adhuc modicũ lux est, sed, lux in *vobis*, aut *vobiscum est*, significans lucem hanc aliò transferendam. Porro modicum istud tempus D. Chrysost. intelligit, nõ tãtum tempus quod restabat vsque ad mortem, sed etiam tempus post mortem, imo & præsentem omnem vitam, quomodo ĩtelligendum omnino videtur, quia sequitur, *Dum lucem habetis*, (quod nihil est aliud quã dum lux vobiscum est) *credite in lucem*, & ambulate. Nõ enim Iudæis solum credere licuit ante mortem, sed & post mortem multi crediderũt, & quã diu sunt in hac vita, credere eis licet. Itaq; secundum hunc intellectum p lucem hic nõ intelliget
B cens, Adhuc modicum vobiscum sum, p modicũ, significet tempus vsq; ad mortem, & temp° quo cum hominib. erat familiariter cõuersatur°, satis certum est etiã illud tempus hic desi natum secundum proprium huius loci sensum, & dominũ se vocare lucem quatenus suo ore Euãgelium prędicantem, ac per sese miracula peragentem q̃ lucem hominibus præbere poterant ad resipiscentiam, quemadmodum suprà dixit, Quamdiu sum *Ioan. 8.* in mundo, lux sum mundi. Cum autem subditur, *Dum lucem habetis, ambulate & credite in lucem*, non significatur eos non posse credere, luce ilC post modicum illud temporis sublata corporaliter, sed adhortatur eos domin° vt præsentem modò, etiã corporaliter, lucem amplexentur, q̃ breui non sic eã præsentem sint habituri, ac tum ipsis à tenebris pl° fore periculi. Itaq; sensus literalis est, Adhuc modico tempore, ego lux mũdi vobiscum corporaliter ero, proinde, quãdiu me sic habetis vobis præsentem, & doctrina, exemplo, & miraculis prælucentem, *ambulate*, hoc est, amplexemini & sectemini hãc lucem, (quod nihil est aliud quàm, sicut postea dicit dominus, veluti allegoriam quæ est in verbo, ambulate explicans, cre
D dite in lucem) vt ne sublata vobis hac luce tenebræ errorum vos cõprehendant, occupent & inuoluãt. Id quod plerisq; Iudæorum à morte Christi euenit, & iam in eis quotidie cõpleri videmus. Quoniam enim præsentem lucem agnoscere noluerunt, hĩc errorum tenebrę eos totos occupauerunt, dum seducti è pontificibus, & Pharisęis, crediderunt, & credunt Iesum verum Christum fuisse seductorem, ac iustitiã corã deo in carnalibus cæremoniis, & legis obseruatione sitã esse. Et qui dem tenebræ hæ iam eos habebãt, sed ait, *Ne vos comprehendant*, hoc est, ne vos totos occupent, &
E in finem vsq; vobis dominẽtur. Quod enim hæc pars non de tenebris inferni, sed de tenebris præsentis vitæ hoc est, erroribus sit accipienda, patet ex eo quod sequitur, *Et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat*. Ambulare enim præsentis est vitæ. Hæc autem sententia, quó magis ad lucem præsentem amplexãdam impellat, dominus ostendit periculum, & incommodum tenebrarum: Qui, inquit, ambulat, hoc est, versaturin tenebris errorũ, nescit quò vadat, nesciens enim tendit ad infernum & mortem æternã. Aut nescit, quò vadat, *ꝑ* vbi vadat, quia putat se recta incedere via, cum sit extra eam & erret quemadmodum hodie cõtigit Iudæis. Quod enim est Græcis, ποῦ ὑπάγει, verti potest, vel quò vadat, vel vbi icedat, atq; hoc secũdo modo

modo videtur accepisse D. Chrysostemus. Dicit A enim de Iudęis; Videntur sibi recta incedere via, cùm lõge aberrẽt. Sicut enim qui in tenebris ambulat corporalib., nec scit viã, in qua incedit, nec terminum, ad quem perueniet: ita & qui in tenebris versatur spiritualib., nec scit viã, in qua versatur, quam putat rectã, cum sit erronea, nec terminum, quò peruenier. Cõtrà significat dominus eum, qui in luce ambulat, & scire vbi incedat, scit enim rectam esse ad salutem viam, quã incedit, & scire quò tendat, nimirum ad beatitudinem. Malo ergo tenebrarum demõstrato, repetit quod dixit, allegoriam explicando; Dum lucem habetis, credite in lucem vt filij lucis sitis, hoc est, vt veræ lucis, & veritatis participes sitis. Dicuntur enim phrasi Hebraica, vt dictũ est in cap. Concordiæ 95. circa c. Luc. 16. *filii lucis*, sicut filij benedictionis, filij pacis: filij mortis, filij perditionis. quos ita
B vocat scriptura, quod benedictionis, & pacis sint B patricipes, quòd morti, & perditioni sint obnoxij. Itaq; ad lucem amplexandã hortatur dupliciter. Primum, vt fugiãt tenebrarum malum. Secundò, vt participes sint lucis bono. Porro quo hæc Christi admonitio etiã ad nos omnes per accommodationẽ pertineat, & nõ solum ad Iudęos, qui bus tamen proprio competit secundum sensum iam dictum, quo dicitur, Dum lucem habetis, ambulate, vel credite in lucem; intelligendum etiã est de præsentia spirituali lucis, quę est Christus, qui per internos sui spiritus afflatus, & per synceram prædicatorum suorum doctrinam, prælucet etiã modo mentib. hominum. Admonemur ergo, vt hanc lucem, quamdiu sic prælucentẽ habemus, amplexemur, ne, si neglexerimus, etiã in prę
C senti seculo tenebrę errorũ, hæresum & effectũ C nostrorũ nos iusto Dei iudicio traditos in reprobum, sensum, comprehendant, quemadmodum multis euenire videmus. Sic enim hæc à Domino sunt dicta, sicut & alia pleraque; vt secundum propriũ quendã sensum Iudæis quibus primo dicta sunt, conueniant, & tamen etiam secundum quendam sensum posteris omnib. competãt, ad quorum ædificationem omnia scripta sunt.

HAEC LOCVTVS EST IESVS, ET ABIIT, ET ABSCONDIT SE A BEIS.) Alii Euangelistę testantur dominum post solennem introitum in hierusalem, vespertino tempo
D re egressum in Bethaniam, & sequentibus dieb. mane reuersum in Hierusalem. Vnde absconsio ista, de qua Ioannes, neque intelligenda est fuisse miraculosa qualis fuit, cum tollerẽt lapides vt iacerent in eum, neque intelligendum est aliquot dierum tempus factam hanc absconsionem: sed hoc vocat absconsionem, quod dominus vespertino tempore se quotidie subtraxit è Hierusalem, delitescens per noctem in Bethania, & in mõte Oliueti, ne ante præfinitum tempus à principib. sacerdotum, & scribis per noctem caperetur, qui per diem eum apprehendere non audebant, propter timorẽ tumultus popularis. Itaque vicissim & humilitatem hominis & virtutem Dei in se exhibuit dum per vices & fugiendo Iudæorũ furo
E rem declinauit, & animose ingerendo se illi, vim saranæ in eis occulta quadam virtute repressit.

CVM AVTEM TANTA SIGNA FECISSET CORAM EIS, NON CREDEBANT IN EVM, &c.) Hinc patet quod cũ Ioannes diceret Dominum abscondisse se ab eis, locutus sit de incredulis Iudæis, ideoque Dominum se abscondisse ab eis, vt eorum declinaret furorem. Commodè autem hoc loco exaggerat Ioannes incredulitatem Iudæorum cum signorum multitudine collatam, quòd iam non sit amplius commemoraturus miracula Christi coră Iudæis edita, sed digressurus ad passionis commemorationem. Quod dicitur, *tanta signa*, quamuis intelligi posset, tam magna signa, melius tamen intelligitur, tot vel tã multa signa vt tanta pro tot abusiuè sit positum, quemadmodum & alias nonnunquam: Nam Græca dictio τοσαῦτα, vtrũque significat, & tot & tanta. Tot ergo dicit, vel tam multa signa, quorum scilicet iã aliquot descripsit. Caietanus putat Græca habere. Cùm autem tãta sua signa fecisset, expendit diligenter emphasim pronominis sua. Habent enim Græca τοσαῦτα δὲ ἐντὸς αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος. Itaque interpres illius putauit pronomen ἐντὸς regi à dictione σημεῖα, cum sit genitiuus absolutè potius, coniungendus cum participio πεποιηκότος. Cum autem quidam Iudæorum Hierosolymitanorum in Christũ proculdubio crediderunt, dicit tamen absolute, *non credebant in eum*, ob credentium paucitatem, quæ etiã significatur testimonio Isaiæ: cum dicit, quis credidit? quodq; scripturæ mos sit de ipiorũ multitudinè tanquã de hominum vniuersitate loqui, sicut & de piorum quandoque multitudine. Porro circa modum quo Ioannes hic Isaiæ citat testimonia, non paucæ, nec paruæ oriuntur difficultates, adeo vt Diuus ipse Augustinus tractaturus hunc locum coram populo fateatur nec suaC rum esse virium, nec capacitatis populi, vt omnes huius loci latebrosissimi sinus perscrutentur, & excutiantur vt dignum est Obscurus enim admodum est totus hic locus, ita vt plerisque, etiã Augustino teste, suggesserit impias contra Deum cogitationes & blasphemias, & hęretici multi & olim, & nunc hinc argumenta desumpserint, quib. colligunt, nullã esse vim liberi arbitrii, ac necessitate quadã diuinæ præordinationis omnia fieri etiam mala, vnde consequũtur, quæ sunt maxime impia, & blasphema, deũ scilicet auctorẽ esse malorum, & peccatorum, quæ homines admittũt, ac proinde ipie illum, & iniuste punire in aliis mala, quorũ ipsemet in illis est auctor. Primo ergo difficultatem facit, quod dicit Euãgelista, *Non credebant, vt sermo Isaiæ impleretur*. Si enim vt non crederent, eo fine factum est vt sermo Prophetę impleretur, à qẽ illud eo fine factum est? Neq; enim dici põt quod ab illis q̃ nõ crediderunt, quia illi sua incredulitate non intenderunt implere Prophetę vaticiniũ. Nec rursum dici põt, qđ à deo id factum sit, quia sic consequens esset ipsum incredulitatis eorum fuisse auctorem. deinde si nõ crediderunt isti, vt prophetia impleretur, quomodo pœna digni sunt, qui ideo non crediderunt, vt illud fieret, quod necesse erat fieri, quodq; ad commendationem veritatis diuinæ faciebat? Licebit enim cum Paulo argumẽtari, Si enim veritas dei in meo mendacio abundauit in gloriã ipsius, qđ adhuc ego tãquam peccator iudicor, & non dicimus; faciamus mala, vt eueniãt bona? Sed quæ sequuntur apud Euãgelistã plus vrgent, & profundiorem faciunt quæstionem, eãq; multiplicem. dicit enim, *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum vt non videant oculis, &c.* Imprimis

Universidad de Deusto
Biblioteca

mis enim hoc plane falsum videtur, quod nō po-
terant credere. Aut, si id verum est, ergo nullu vi
detur eorum, qui nō crediderūt fuisse peccatum,
vt pote qui, quod non fecerunt, non potuerūt fa-
cere, cum ad impossibile nemo obligetur. neinde
vt in aliquo sensu intelligi sanè possit, eos nō po-
tuisse credere, id tamē omnino falsum videtur,
propterea non potuisse credere, quia Isaias hoc
prædixisset. Non enim Isaię prædictio causa fuit
incredulitatis, & obstinatiōis eorū, sed cōtrà, quia
Deus præuidebat obstinatam eorum incredulitatem, ideo per Isaiam hoc Deus prædixit. Aut a-
lioqui necesse erit, fateamur, quod est hæreticum,
Deum etiam mala præordinare, ac sua ordinatio
ne imponere illis faciendi necessitatem. Postre-
mum, quomodo dicitur Deus excæcasse, & indu-
rasse, id que ideo vt non viderent & non conuer-
terentur, cum duritia cordis, & cæcitas sint pecca
ta, quorū non potest Deus esse causa, & Deus ve-
lit omnes homines saluos fieri, & ad agnitionē e-
ius venire. Vt omittam, quod quæri item potest,
quomodo Euangelista dicat Prophetam dixisse:
Excæcauit Deus oculos eorum, cum longè aliter lega-
tur apud Isaiam, & secundùm Hebraicam ve-
ritatem, & secū dum translationem Septuaginta:
in Hebraica enim veritate non dicitur Deus ex-
cæcasse cor eorum, sed verba sunt Dei ad Prophe
tam, imperantis vt ipse cor populi excęcet, & ocu
los claudat: & in Septuaginta trāslatione dicitur
cor populi ictrassatū, eosq; clausisse oculos suos,
quemadmodum citatur suprà Matthæi 13. in ca.
Concordiæ 51. Ad primam itaque harū difficul-
tatum cōmuniter dicitur & rectè, ex sentētia D.
Chrysostomi, & Theophylacti, coniunctionē, vt,
hoc loco sicut & in aliis multis scripturę locis, nō
denotare causam finalem, sed euentum, & rei cō-
secutionē, quę aperte significabitur si addatur ad
uerbium, sic vel ita, vt sit sensus: Nō credebāt, ita
vt impleretur sermo Isaiæ, Vel, vnde factū est, vt
impleretur. Atque in hunc modum semper accipiendam cōiunctionē, vt, admonet Euthymius,
vbicuque dicitur aliquid contigisse, vt sermo Pro
phetæ, vel pphetia impleretur, eo quòd nō quia
dixerunt Prophetæ, ideo facta sunt, quæ dixerūt,
sed quia futura erat, vt fierēt, propterea prædixe-
rūt Prophetæ. Sciendum tamen quod cōiunctio,
vt, sic posita quandoq; videatur posse, imo debe-
re accipi propriè vt causam denotet finalem, vt
cū boni aliquid factū dicitur vt implerentur scri-
pturæ, quemadmodum cùm ca. 1. dicit Matthæus
de incarnatione Christi ex virgine; Hoc totū fa-
ctum est, vt adimpleretur, quod dictū est à domi-
no p prophetam dicētem, & cùm eodē modo di-
xit capite præcedenti de introitu Christi in Hie-
rusalem infidētis asello. Hic enim rectè intelligi-
tur in Christo vel à Christo illa esse facta eo fine,
vt implerentur scripturæ prophetarum quemad
modu scripturæ passim dicūt Christū pro nobis
natu & mortuū, ad cōfirmādas promissiones pa-
trū, & propter veritatem Dei, & ad implendū iu-
iurandum, quod iurauit cū patribus nostris. In
quib. tamen omnib. locutionib., nō designatur
præcipua causa finalis, sed accessoria tantùm, aut
concurrens, quia præcipua causa finalis, propter
quā hæc facta sunt, ea est, propter quā hæc Deus
prædixit, promisit, & iurauit. Designatur tamē cau-
sa finalis à deo intenta, nec videtur cōmodè cō-
iunctio, vt, in locis prædictis dici posse tantū euē
tum significare, quia non possunt loca illa sic ex-
plicari per additionem aduerbii, ita, vel illius ora
tionis; vnde factum est. Non enim conuenienter
diceretur, Hoc factū est, ita vt impleretur. vel hoc
factum est, vnde factum est vt impleretur. Sicut
ergo in his locutionib. coniunctio, vt, propriè po
test accipi, ita etiā hic accipi satis poterit, vt di-
cat causam finalem, referēdo tamē eā causalitatē
non ad intentionem eorum qui dicuntur nō cre-
didisse, sed ad intentionem Dei permittentis eos
non credere, & iusto suo iudicio eos derelinquen
tis, nec apponentis gratiam qua credāt, vt sit sen-
sus, nō credebāt in eum, deo ita permittente, vt
sermo Isaiæ impleretur. Adeo enim bonus est
deus, vt nullum malum fieri permitteret, nisi pro
pter bonū quod inde nouit elicere. Hic sanè sen-
sus multū conuenit iis, quæ ab Euangelista dicū
tur in secūdi testimonii citatione, sed & testimo
nio, quod nunc citatur, in quo dicitur brachiū do
mini paucis reuelatū, à deo vtiq;, sine cuius reue
latione credere & agnoscere brachium domini
nemo potest. Est autem hoc prius testimoniū de-
sumptum ex principio cap. 53. magis tamē secū-
dum translationem Septuaginta quàm secundū
Hebraicā veritatem, quemadmodū & apud Pau-
lum ad Ro. 10. Nā ex Septuaginta addita est di-
ctio, domino, quæ non est apud Hebræos, addita
autem est à Septuaginta explicandæ personæ gra
tia, vt scilicet non intelligantur hæc verba esse
dicta in persona dei, sed in persona ipsius Isaiæ, &
omniū prophetarum, omniumq; qui Christi no-
men Iudæis annunciauerunt. Nam ad significan
dum paucitatem credentium apud Iudæos, istud
potissimùm esse dictū, sicut Euangelista hic citat,
propter Iudæorum infidelitatem, quemadmodū
& Paulus loco prædicto, patet etiam ex ipso Isa-
ia. Nā de gentium fide præcedit: Iste asperget gē-
tes multas, super ipsum cōtinebunt reges os suū,
quia, quibus non est narratum de eo, viderunt, &
qui non audierunt, cōtemplati sunt. Et post illud
Quis credidit, &c. sequitur de infirmitate & hu-
militate Christi, in qua se Iudæis exhibuit, & ob
quam ab eis non fuit reputatus. Porro nomen au
ditus hic positum est pro sermone audito, quod
tamen dupliciter intelligitur. Quidam enim acci
piunt auditum pro his mysteriis quæ Prophetæ
à deo audiuerant & didicerant. vt sit sensus, Quis
credidit his quæ nos à te audiuimus? Alii verò in
telligunt melius sensum esse, Quis credidit, iis,
quæ à nobis audierunt? Paulus enim hinc infert,
Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum
Christi, manifestè significans, auditum de quo in
illo testimonio, referendum ad auditores Apostо
lorum & prophetarum. Per brachium autem do
mini, pleriq; post Augustinum intelligunt ipsum
dei filium, qui ob id rectè dicitur brachium pa-
tris, quod per ipsum sibi consubstantialē omnia
pater fecerit, & salutem humani generis potēter
operatus sit, quemadmodum per brachium eius-
dem cum toto corpore substantiæ facimus quæ
facimus. Vnde Paulus Christum dei vocat virtu-
tē. Et sane per brachium domini, Prophetā intel-
lexisse filium dei, videri potest ex eo qd sequitur,
Et ascendet sicut virgultum corā eo, &c. vbi sup-
positum verbi ascendet, non videtur esse nisi qd
præcedit, brachium domini. Quidam tamen per
brachium domini simpliciter intelligunt diui-
nā virtutē, quæ se in miraculis Christi exerebat,
sed

sed quam paucis datum est agnoscere. Qui intel
lectus probe conuenit cum eo, in cuius cōfirma-
tionem hoc testimonium adducitur, *Cum tanta si
gna fecisset coram eis, non credebant in eum.* Itaque
secundum hunc intellectum significatur hoc te-
stimonio paucos fuisse Iudęorū, qui crederēt aut
dictis prophetarū, aut signis Christi diuinā eius
virtutem declarantibus, idq; partim tribuendum
illorum voluntati credere nolenti, partim negatę
illis, iusto Dei iudicio, diuinæ reuelatiōi. His pro
citatione prioris testimonii pertractatis, deueni-
endū ad difficultates, quas exhibet secundi testi-
monii citatio. Itaque ad illud, quod primò quæ-
ritur, quomodo dictum sit, Non potuerunt cre-
dere, respondent Augustinus, Chrysostomus, &
Theophylactus, ideo nō potuisse, quia noluerūt,
ita vt Chrysostomus & Theophylactus exponāt,
non potuerunt, per noluerunt, non quòd putarēt
verbum, posse, vel hic vel alibi aliquando signifi
care propriè velle, sed quòd hoc loco & aliis, sic
quandoque sit positum, vt coincidāt velle & pos
se, nolle & nō posse, ita vt alterum pro altero po
ni potuisset. Sic enī volunt prædicti patres dictū
esse hos non potuisse credere, quomodo in vulga
ri sermone vsurpatū videmus, vt quis dicat, Non
possum asperum illū hominē diligere, vehemen-
tiam scilicet affectus à dilectione impedientē, vo
cans impotentiam, cùm in voluntate eius absolu
tè sit situm huiusmodi affectionem deponere.
Quomodo & Iere. 13. dicitur, Si potest Aethiops
mutare pellem suam, & pardus varietates suas, &
vos poteritis benefacere cùm didiceritis malum.
Quo non significatur plane hoc illis impossibile,
sed vehementer difficile ob inueteratam, consue
tudinem. Quia tamē in voluntatis potestate cum
adiutorio diuino situm est, vt huiusmodi difficul
tas vel tollatur, vel superetur, hinc illo modo nō
posse benefacere, coincidit cum nolle benefacere.
Sic non potuerunt credere Iudæi propter ob-
stinatum odium contra Christum, & superbiam
mentis eorum, sine quia, quādiu tales essent, non
possent credere: sive quia per illa difficile admo-
dum illis fiebat credere, quæ tamen quoniam in
potestate eorum erat deponere, nec volebāt: hinc
illud non posse coincidit cum nullo, quemadmo
dum posse coincidit cum velle secundum Chry-
sostomum, quando dicit dominus; Qui potest ca
pere capiat; quia potest capere qui vult. Et quidē
si simpliciter dictum fuisset, Iudæos non potuisse
credere, recte prædicto modo hæc difficultas sol
ueretur. Secundùm hunc enim loquendi modum
suprà de Iudęis dixit dominus, Quomodo vos po
testis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?
Verum quid dicitur, *propterea non potuerunt credere,
quia dixit Isaias*, non videtur prædicta explicatio
præsenti loco conuenire aut sufficere. Causa enī
impotentię affertur non voluntas eorum depra-
uata, sed prædictio Prophetę, quæ non fuit cau-
sa, vt prædicto modo non possent credere. Pro vē
ro ergo huius loci intellectu sciēdum, quòd, sicut
cōiunctio, vt, quę proprię designat causam fina-
lem, nonunquam non finem intentum designat,
sed euentum tantùm & consecutionem: ita con-
iūctiones, quia, propterea, & similes non semper
designant causam essendi, sed tantùm consecutio
nis necessitatem, & sequelę ordinem, vt cum di-
cimus: Ignis est in foco, quoniam fumꝰ ē camino
egreditur, vbi si addatur nota necessitatis, & dica
tur. Ignis necessariò est in foco, quia fumus egre-
ditur, non significatur alicuius rei absolute neces
sitas, (neq; enim ignis necessariò est, neque si sit
necessariò, necessariò est in foco,) sed tātum signi
ficatur necessaria sequela aut dependentia vnius
sententię ex alia, videlicet quòd necessario cōse-
quitur, ex eo quod fumus egreditur e camino, ig
nem esse in foco, ita quòd necessitas illa referen-
da sit ad totam orationem, & sensum faciat com-
positum, non diuisum. Sic dicimus, Nō potest Io-
annes scribere, quia non habet papyrum, & cala
mum: vbi coniunctio, quia, non proprie causam
alicuius rei significat, sed tantum sequelam vnius ex alio: & illud: non potest, nō significat abso-
lutam alicuius rei impossibilitatem, sed tantum
impossibilem separationē vnius veritatis ab alia
vt sensus sit, Fieri non potest vt Ioannes scribat,
cum non habeat papyrum & calamum. Ita & in
proposito, cum dicitur: Propterea nō poterāt cre
dere quia dixit Isaias, quia cōiunctio & propter
ea, illatiue tantum & non causaliter accipiuntur,
& illud: non poterant: significat fidem Iudęorum
non potuisse consistere cum pronunciatione Pro
phetæ, qua Deus prædixit illos non crediturос.
Itaque non significatur fuisse in Iudæis aliqua ad
credendum impotentia, vel impossibilitas, cuius
causa fuerit præscięntia Dei vel prædictio Prophe
tæ, sed quòd ad præscientiā Dei & prædictionem
Prophetæ necessaria sequatur incredulitas Iudęo
rum, quæ quoniam futura erat, causa erat vt eam
Propheta prædiceret, non contrà. Itaque sensus
est, Fieri nō poterat, vt, cùm Isaias dixerit eos nō
crediturос, ipsi tamen crederent, quandoquidem
non potest solui scriptura. Hanc sane loci huius
intelligentiā & explicationem indicauit satis D.
Chrysostomus, in hunc locum sic scribens, Ecce,
inquit, iterum hanc parabolā, quia dixit, nō cau-
sam esse, sed euentus. Neque enim quia dixit Isa-
ias non crediderunt, sed quia nō erant crediturі:
ideo dixit. Sed quare non ita dixit Euāgelista, sed
incredulitatem à prophetia, non prophetiam ab
incredulitate esse dicit? Hinc magnam vult scri-
pturæ certitudinem demonstrare, & quod nō ali-
ter quàm prophetatum sit, euenit. Hęc ille, cui si-
milia omnino habet sectator eius Theophyla-
ctus. Quòd si cùm dicitur, nō potuerunt credere,
intelligere velimus significari impotentiam ali-
quam credendi fuisse in Iudæis: secundùm intel-
lectum prius tractatum, & huius impotentię can
sam designari per coniunctionem, quia, iam ita
erit accipiendum, vt prędictum ipsum, non præ-
dictionem Euāgelista voluerit innuere fuisse eius
causam, perinde ac si dixisset, Propter hoc nō po
terāt credere, quia quemadmodum dixit Isaias.
Excæcauit Deus oculos eorum, & indurauit cor
eorum, vt non Prophetæ prędictio, sed excęcatio,
& obduratio eorum intelligatur illis fuisse causa
infidelitatis & impotentiæ credendi, iuxta illud;
Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxe
rit eum. Quia enim à Deo non trahebātur, sed iu
sto eius iudicio derelinquebantur, ideo nō solum
non crediderunt, sed nec potuerūt credere, volun
tate eorum deprauata impediente, ne crederent,
sed in hanc impotentiā vt suo vitio incidērūt, ita
sua voluntate deponere potuerunt, sicut & excæ
cationem & indurationem cordis. In hāc sensum
locū istum intellexit D. August. manifestè intelli
gens hic significari ipsam excęcationē Dei fuisse

Ioan. 6.

causam

Universidad de Deusto
Biblioteca

causam infidelitatis & imperentiæ credendi, nó ipsam Prophetæ prædictionem, quemadmodum patet ex ipsius commentariis. Et per hæc satisfactum est duabus prioribus difficultatib. circa posterioris testimonii citationem. Superest vt & illæ difficultates soluãtur, quę sũt circa ipsa verba citati testimonii. Itaque sciendũ pleraque in scripturis de Deo dici quib. significari videtur Deũ esse auctorem vitiorum & peccatorum in hominibus, quod cùm pugnet cum pietate, & scripturis, quibus docemur Deũ non esse malorũ auctorem: sed omne donum optimum, & omne bonũ perfectum ab eo descendere, oportet illa sane intelligere, sic vt impietatem nó sonent. Talia sunt cùm dicitur Deus excæcare quosdã & indurare, tradere in reprobum sensum, & id genus similia, quæ cùm omnino proprie Deo non possint competere, oportet commodo sensu hæc accipere, secundùm regulam pietatis. Certũ enim nobis esse debet, Deum non excæcare nec indurare, immittendo & causando cæcitatem cordis & indurationem, cùm hęc sint viria animi, quorũ causa Deus nó esse potest. Cęcitas enim cordis, est praua illa animi dispositio, qua fit vt manifestam, & coram posita veritatem quis non cernat, nec intelligat. Duritia verò cordis, ẽ praua illa animi dispositio; qua fit vt quis in malo obstinatus non cedat vllis rationibus, nec acquiescat. Horum autem Deus in hominibus non est causa, sed diabolus ipse, qui suis suggestionib. ad hæc impellit, ac inducit, & maxime ipsi homines, qui suis peccatis, huiusmodi sibi inanimo efficiunt prauam dispositionem. vnde de impiis quibusdam dixit Sapiens, Excæcauit eos malitia eorum. Et Paulus, Deum huius seculi excecasse dicit mentes infidelium, vt non fulgeat illis illuminatio Euangelii: dubium notans secundùm probabiliorem intelligentiam. Cùm autem excæcare vel indurare dicitur Deus, dupliciter id intelligi potest. Aut simpliciter, quia deserendo quosdam iusto suo iudicio, & nó impartiendo eis suã gratiam qua à sua prauitate vel infidelitate resipiscãt, permittit eos excæcari, & indurari, cum posset eorum cæcitatẽ & duritiam auferre. Aut etiã quia ingerit eis correptiones, monitiones, miracula, aliaque beneficia quæ ex sua natura prouocant ad pœnitentiã & fidem, quibus tamen ipsi iusto Dei iudicio sibi relicti, secundum suum reprobum sensum aburẽtes, efficiantur excęcati & indurati. Correptiones enim, miracula, cæteraq; dei beneficia AEgyptiis exhibita, suapte natura fuerunt talia, quibus Pharao, cæterique AEgyptii prouocari debuissent ad nosscendum, & colendum deum Israel, & ad benignitatem præstãdam populo Israelitico, sed illi sibi relicti, & deserti à deo, hinc suo vitio facti sunt indurati, ita vt non solum illinc non prouocarentur ad veri dei agnitionem, sed etiam magis magisque origerentur contra eum, & pertinacius recusarent illius cedere mandato. Quod ergo dicit toties deus in Exodo, Ego indurabo cor Pharaonis; ad hunc dicitur sensum, Ego deserẽdo Pharaonem, permittam eum indurari, aut faciam quę dam, ex quibus Pharao sibi relictus, suo vitio indurabitur. Et ne huiusmodi interpretationem quis clamet esse violentam, extortam, confictam, contrariam plano sermoni scripturæ, quemadmodum asseuerant hæretici, ostendendum est hanc interpretationem conuenire scripturis. Primum enim exillis discimus, deum non omnino proprie posse dici excæcare & indurare, cum neminem ipse tentet, & ad malum impellat, illumi netq;, quantum in se est, omnem hominem venientem in hunc mundum. Deinde prouidè cautum est à spiritu sancto, vt prædictũ intelligendi modum in illis locutionibus intelligeremus. Nã vbi in Exodo deus se dicit induraturum cor Pharaonis, illis & spiritus dei frequenter dicit ipsum Pharaonem indurasse cor suum. & pro eo, quod Ioannes testimonium Isaiæ citans habet, Excęcauit deus oculos eorum, & indurauit cor eorum, translatio Septuaginta, quam citat dominus Matthæi 13. & Paulus Act. vltimo, habent: Incrassatũ est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos sues clauserunt; vt intelligamus deum dicit excæcare & indurare, quia ipse permittente, impii sese excæcant & indurant, aut excæcantur & indurantur. Iã quo minus miremur prædicto modo deum dici excæcare ad eundem modum etiam alia quędam dicuntur excęcare in scripturis. Frequenter enim in eis munera dicuntur excæcare oculos. At munera non excęcant, nisi quia hinc homines suo vitio accipiũt sue excęcationis occasionem. Sic & deus per opera sua bona excæcat, quòd hinc impii suo vitio occasionem arripiunt cæcitatis, vnde ad fidem & dei agnitionem prouocari deberent. Itaq; ad hunc modum hic dicitur deus excæcasse oculos, id est, mẽtem Iudæorum, & indurasse cor, id est, voluntatẽ eorum, quia eos suo iusto quamuis occulto iudicio sibi relinquens, nec apponens gratiã qua crederent, permisit excęcari, & indurari, idque exhibendo eis per filiũ suum illa, per quę ad agnitionem Messię promoueri debuissent, vnde illos tamen præscisit suo vitio excęcandos, & indurandos. Ideo autem hunc loquendi modum seruat scriptura, vt dicat deũ excęcare, idurare, tradere in reprobum sensum, inducere in tentatiõem, & id genus similia, quo magis lector esterreret: & vt intelligentes hæc à deo pendere, & ab irato deo hominibus accidere, magis studeremus illi nos commendare, & cum metu, ac tremore nostram salutem operari, metuentes cò nos demittere, ac præcipitare in impietatis barathrum, vt iã iusto eius iudicio relinqueremur nobisipsis, deserti ab eo, sine quo nihil possumus bene agere, multò minus salutem assequi. Porro cum sequatur in citato testimonio; vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, vt sanem eos, coniunctio, vt, accipi debet nó causaliter, sed consecutiuè. Non enim deus eo fine eos excecauit, aut excęcari permisit, vt non viderent, nec conuerterentur. Nam non videre nec conuerti, res sunt malæ, deus autem malum nó permittit propter malum, sed propter bonum quod inde nouit elicere. Vnde Paulus ostendit propter quid deus quosdam reprobat, & induret, nempe, vt ostenderet iram suam, & notam faceret potentiam suam ostenderetque diuitias gloriæ suę in vasa misericordię: quæ præparauit in gloriam. Coniunctionem autem, vt, & alias quę finem denotant ab aliquo intentum accipi quandoque, vt tantum euentum significent, & maximè hoc vel simili loco, (si quis fortè id negare cõtra receptam sententiam non vereretur) patet euidenter ex translatione huius eiusdem testimonii apud Septuaginta. In qua habetur: Oculos suos clauserũt; nequã do vid

Iacobi. 1.

Sapien. 2.
2. cor. 4.

Luc. 8. & Ioan. 5.

Exod. 8. Deut. 2. Exod. 10.

Rom. 9.

do videant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, Certum enim est, quod non eo fine clauserint oculos hi, de quibus est sermo, vt ne quando viderent, nec conuerterentur, cum istud ab eorũ intentione plane fuerit alienũ, sed simul quid cõsecuturum esset significatum est, nimirum quod ipsis oculos suos claudentibus, euẽturum esset, vt nec viderent, nec conuerterentur. Posset autẽ hoc loco coniunctio, vt, accipi causaliter, si negatio quæ additur ad verbum, videant & intelligãt, non reperatur ad verbum, conuertantur & sanem. vt sit sensus, Excęcauit, vel excæcari eos deus permisit, ad hoc vt ad tempus non videant, nec intelligant, ac postea suam cæcitatem, & stupiditatem agnoscentes conuertantur, & tum sanentur. Cuius intelligentiæ etiam meminit hoc loco diuus Augustinus. Sed rectius dicitur repetenda esse negatio ad verba, conuertantur, & sanem, quemadmodum de simili loco dictum est in capite Cõ cordiæ 51. Cæterum in citatione huius secundi testimonij, quod desumptũ est ex ca. 6. Isaiæ. Euãgelista non est secutus Septuaginta, quemadmodum Matthæus cap. 13. & Lucas Actuum vltimo, sed magis Hebraicam veritatem respexit, quamuis non ad verbum eam adduxerit, sed sensum tantùm bona fide reddere studuerit. Nam pro eo quod Hebręa habent per verba imperatiua, Excęca cor populi, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ipse posuit, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorũ. Per verba enim illa imperatiua nihil aliud significatur, quàm Deum excæcaturũ & induraturũ cor populi Iudaici, sine intelligãtur esse verba Dei ad Isaiam, veluti præcipientis ei vt excæcet cor populi: sive intelligantur, vt potius cum Hieronymo est intelligendum, esse verba prophetæ ad Deum, velut orantis, vt quod ante hæc verba tulsit ipsũ annunciare, velit adimplere. Neque enim Deus Prophetæ ꝓciperet potestintelligi, vt excæcet cor populi, nisi qa ei significabat quòd occasione prædicationis ipsius, quã illi tũ iniunxit, populus esset magis excæcandus, neque Propheta intelligendus est precari Deum populi excæcationem, nisi quia huiusmodi precatione, more prophetico, certo denunciat iusto iudicio Deum illos excæcaturũ. Itaque quod ille precãdi forma denunciauit Deum facturum, Euangelista, quoniam iam impletum erat, reddidit per verba præteriti temporis indicatiui modi, excæcauit, & indurauit, hac quidem in parte secutus Septuagĩta, quod pro verbis imperatiui modi posuit verba indicatiui modi præteriti tẽporis: sed ea in parte Hebræa magis secutus, quòd excæcationem & indũr atioẽ Deo velut auctori tribuit, quas Septuaginta tribuunt ipsi populo.

HAEC DIXIT ISAIAS, QVANDO VIDIT GLORIAM EIVS, ET LOCVTVS EST DE EO.) Relatiuum, *eius*, proculdubio refertur ad Iesum, proinde hoc loco manifestè asstruitur diuinitas Christi, eiusque cũ patre æqualitas, & naturæ gloriæq; identitas. Cum enim Propheta dicat se vidisse Dominum sedentem gloriosè super solium excelsum, cui Seraphim acclamauerũt Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius, idq; iuxta consequentiam Prophetæ videretur de Dei patris, aut in genere de Dei gloria dictum Euangelista dicit Prophetam tunc vidisse gloriam filii. Paulus autem gloriam hãc tribuit spiritui sancto. Cũ enim Isaias dicat, Dominum cuius gloriam vidit dixisse sibi: Vade, & dices populo huic, &c. Paulus hæc tribuit spiritui sancto, dicens, Bene spiritus sanctus locutus est per Isaiam Prophetã ad patres nostros, dicens: Vade ad populum istũ, & dic, &c. Vna est igitur gloria sanctæ Trinitatis, ac trium personarum vna diuinitas, quemadmodum Isaiæ etiam fuit tum ostensum, quando audiuit domino sedenti in throno acclamari ter sanctus, cum vnus tantum diceretur, dominus deus sabaoth. Porro Euãgelista videtur istud modò ad iecisse, partim quo istius testimonii ostenderet maximum pondus, partim ne quis putaret hoc testimonium non pertinere ad Iudęos illius temporis, sed tantũ ad Iudæos illius temporis, quo fuit Isaias. Hęc, inquit, dixit Isaias, non suo spiritu, sed spiritu afflatus diuino, quando scilicet oculis mẽtis vidit gloriã Christi, & locutus est de eo. Quid aute locutus est deeo? Apparet omnino quòd ea, quæ supra dicta sunt, nempe quod excæcarit oculos, & induratit corda illorum. Vnde magis probabile est, quod illud Prophetæ; Excæca cor populi huius, &c. verba sint Prophetæ ad deum, sub precandi forma denunciantis deum excæcaturũ Iudæos, quàm quod, vt alii volunt, verba sint dei ad Prophetã. Quod si tamen quis magis putat illa esse verba dei ad Prophetam, intelligendum erit Euangelistam dicere Isaiã hæc quæ de seipso locutus fuerat, locutum de Christo, quia de seipso illa dixit in typum Christi, quod quemadmodum Isaias missus da prædicãdum Iudęis, fuit illis occasio excæcationis ita & Christus futurus esset. Aut illud, *locutus est de eo*, referendum est ad ea, quæ Isaias commemorauit de gloria domini à se visa quemadmodum intelligit Chrysostom⁹ & Euthymius. Primo modo intelligit Theophylactus, qui ob id conuenientior videtur, quod ea pars, & locut⁹ est de eo; planè videatur addita ad ostendendum etiam ad Iudæos temporis Messiæ pertinere quod dixit Isaias de Iudæorum excecatione. Quanquam enim primo & ad literam illud dictum sit de Iudæis, ad quos monendos missus fuit Isaias. vnde Paulus illud dictum asserit ad patres: tamen quia Isaiae non tantum erat vaticinatus de iis, quæ ad tempora sua pertinebant, sed etiam, & multo maximè, de iis, quæ ad Messiam & eius tempora pertinerent, sub excæcatone Iudęorum sui temporis, etiam vaticinatus est excęcationem Iudęorum, qui tempore Messię, impietatem, & ꝓbstinationem suorum patrũ erant imitaturi.

VERVNTAMEN ET EX PRINCIPIBVS MVLTI CREDIDERVNT IN EVM, SED PROPTER, &c.) Quoniam absolutè de Iudęis Hierosolymitanis dixerat, *non credebant in eum*, idque ne putaretur Christo fuisse inopinatum, Isaię testimoniis multo ante prędictũ ostendit: ne putaretur omnes Iudęos non credidisse, subiecit, *Verumtamen & ex principibus*, &c. quasi dicat: Quanquam dixerim absolutè Iudęos non credidisse in Iesum, idque maximè verũ fuerit de his qui alicuius nominis fuerunt apud Iudęos, tamen non solum ex turba, sed etiã ex principibus, hoc est, primatibus Iudęorum multi crediderunt in eum, hoc est, crediderunt eũ esse Messiam. Quo ostenditur falsum esse, quod suprà dixerunt Pharisęi, nullum ex principibus credidisse in Iesum. Quanquam autem corde crederent, miraculorũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

magnitudine & multitudine conuicti, non tamẽ quod credebant, ore palam cõfitebantur, propter metum Phariſæorum, ne ab illis aut per illorum importunam ſolitationem de ſynagoga eiicerentur. Iam enim conſpirauerant Iudæi, vt, ſi quis confiteretur eum eſſe Chriſtum, extra ſynagogã fieret, vt dicitur Ioan. 9. quo loco ſicut habetur Græcis dictio ἀποσυνάγωγοι ita & hoc loco. Hinc autem patet rurſum magnam fuiſſe illo tempore Phariſæorum apud Iudæos auctoritatem, vt quæ etiã principibus fuerit formidabilis, quemadmodum etiã teſtatur Ioſephus: patet item Phariſæos præ omnibus fuiſſe Chriſto inimicos, cũ præ omnibus tamen vellent haberi ſanctiores. Addit autem Euangeliſta cauſam, quare metuerint iſti fieri apoſynagogi, hoc eſt, excommunicati fieri, & eiici è ſynagoga, *quia*, inquit, *dilexerunt magis gloriam hominum*, hoc eſt, eſt, gloriam apud homines, *quam gloriam* Dei, id eſt, gloriam apud Deum, & quæ à Deo obtinetur. Sicut enim ignominioſum apud homines iudicabant eiis è ſynagoga, ita gloriosũ in ſynagoga verſari maximè ſibi, qui cum eſſent principes, in ſynagogis honorabantur, & primas obtinebant cathedras. Hanc ergo gloriam, quàm non ſolum admittebant, ſed etiam multum dilexerunt, ne amitterent, confiteri quod credebant metuebant, quod propter gloriam apud Deum, quæ longè præferenda eſt gloriæ humanę, obtinẽdam meritò confiteri debuiſſent. Itaque quidam intelligunt gloriam dei, gloriam qua deus ab hominibus modo eſt glorificandus, vt ſignificetur eo magis quæſiſſe ſuam apud homines gloriam, quàm gloriam quæ deo debetur, quem cõfitendo nemen Chriſti glorificaſſent. Sed ſecundum hunc ſenſum non eodem modo exponitur gloria hominum, & gloria dei, inter quæ tamen hic eſt antitheſis. deinde hic intellectus non conuenit illis verbis domini, ad quæ veriſimile eſt Ioannẽ hic alludere, cum dixit dominus, Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis & gloriam, quæ à ſolo deo eſt, non quæritis? Gloria ergo dei eſt, quã quis ab illo cõſequitur poſt hãc vitam, imo & quam modò apud illum habent qui propter ipſum & Chriſtum ignominiam aliquam perferunt. Glorioſum enim eſt apud deum, eſſe propter ipſum hominibus ignominioſũ. Vnde Apoſtoli ibant gaudentes à conſpectu concilii, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu cõtumeliam pati. Porro ex hoc loco diſcendũ primò, quod per credere in Ieſum, non ſignificatur ſemper apud Euangeliſtas fides talis quæ coniunctam habet dei charitatem, vt & prius eſt annotatum. diſcendum ſecundò, cõtra noſtri temporis hæreticos, fidem poſſe eſſe ſine charitate. dicũtur enim hi abſolute credidiſſe in Ieſum, qui tamen charitatis diuinę fuerunt expertes. diſcendum tertiò, quam noxia res ſit gloriæ humanę apperitus, vt qui quotidie etiã multis in Chriſtianis efficiat, quo minus Chriſtũ, hoc eſt, veritatẽ, quã nouerũt ore, & opere confiteantur. diligunt enim & ipſi magis gloriam hominum, quàm eam, quæ à deo eſt expectanda.

Ioan. 5.

Act. 5.

IESVS AVTEM CLAMAVIT, ET DIXIT, QVI CREDIT IN ME, NON CREDIT, &c.) Incertũ eſt an hæc à domino ſint dicta eadem die qua præcedentia, antequam abiret & abſconderet ſe ab eis, an die aliquo ſequenti, nec refert ſcire quo die ſint dicta, ſed hoc refert ſcire, Euangeliſtam commemoraſſe hæc à domino dicta, occaſione commemoratæ à ſe & incredulitatis Iudæorum, & metæ fidei principum, qui necdum audebant, quod credebãt, confiteri. Vtrorumque enim, ſcilicet & non credentium & credentium, ſed necdum confitentium ratione, hæc à domino, vtriquo iſtorũ dictũ dicta ſunt, vt quem nihil latere potuit, quãtumuis occultum. Itaque quo declararet ſe non metuere infidelium malitiam, & ſuo exemplo credentes, ſed confiteri verentes excitaret & animaret vt ſecum Phariſæos præ deo contemnerent, ſimulque oſtenderet ſe de magnis locuturum, quæ omnes aduerte reconueniret, clamauit, edita voce de ſe prædicans id quo nihil moleſtius audiebant Phariſæi. Et dixit, *Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me.* In qua ſententia videtur eſſe cõtradictio, ſed ſic dictum eſt vulgari modo loquendi, *non credit in me, ſed in eum qui miſit me*; quomodo Marci 9. dicitur, Qui me ſuſcipit, non me ſuſcipit, ſed eum qui miſit me. Sic & Samueli dictum eſt: Non te abiecerunt, ſed me. Et Paulus poſt quædam à ſe precepta, infert, Itaque qui hęc ſpernit, nõ hominem ſpernit, ſed deum. Quibus locutionibus ſignificatur, quod huic vel illi factũ eſt homini, nõ æſtimandum ſecundum qualitatem hominis, cui illiud factum eſt, ſed ſecundum dignitatem dei, qui illud ſit remuneraturus aut vindicaturus tanquam ſibi factum, ita vt negatio in his loquendi modis poſita non tã neget, quam exaggeret: quo modo & legatus dicere poteſt, honorem, qui ſibi impenditur, non ſibi, ſed principi ſuo impendi, quia ſcilicet honor ei qui miſſus eſt, exhibitus, redundat in eum qui miſit, propter quẽ honor ille miſſo exhibetur. Vt ergo eos, q metu, & pudore reuocabantur à cõfeſſione fidei in ſe, in fide coe firmaret, & ad confeſſionem animaret, oſtendit quam non ſit res parua, & humilis, credere in ipſum, quod hoc ipſum ſit credere in deum, dicens Qui credit in me, is non credit in me, ſupplet tantum, ſed in eum qui me miſit. Aut non credit in me humilem ſecundùm apparentiam hominum, tanquam fidei fuæ terminum ſed credendo in me credit in eũ qui miſit me tum quia honor miſſo impenſus redundat in mittentem: tum quia vna eſt natura & diuinitas amborum. Non enim ſolũ ea ratione dominus dicit; *qui credit in me non credit in me*, &c. qua legatus aliquis dicere poſſet: Qui mihi credit non mihi credit ſed ei qui miſit me; ſed ob duplicem illam iam dictam rationem. Proinde ne ſolum ratione miſſionis putaretur dixiſſe, *non credit in me ſed in eum qui miſit me*; verum etiam ratione vnitatis naturæ, ſubiecit: Et qui videt me, videt eum qui miſit mẽ, manifeſte vnitatem eſſentiæ ſuę cum patre ſignificans: quẽ admodum & poſtea: Philippe, qui videt me, videt & patrem meum. In quibus ſententiis certum eſt dominum non loqui de viſione corporali, ſed ſpirituali quæ mente fit. vnde non eſt hic verbum εἰδῶν, ſed θεωρῶν quæ dictio proprie ſignificat ſpeculari & contemplari, quod ad mentem magis pertinet: imò ſignificat ea dictio nonnunquam deum contẽplari, vt ſit qualis ὁ ἀοράτως ὁρῶν, quare præſenti loco optime conuenit. Senſus ergo eſt: Qui ex meis miraculis & doctrina me poteſt contemplari, meamque rite cognoſcit & peruidet dignitatem, is eodem obtutu contemplatur eum q miſit me, quòd cũ illo vna ſit mihi natura. His autem iam tractatis duabus ſententiis, non tantùm Dominus confirmat fidem, & animat ad confeſſionem credentes in ſe, oſtẽdendo quàm magna res ſit credere in ipſum, qui tamẽ præcipuus videtur eſſe ſcopus Domini: ſed etiam prouocat ad fidem perfectiorem, vt ſcilicet non tantum credant in eum tanquam hominem vera dicentem, ſed quo modo credere dicuntur homines in Deum aut Deo, ſic ſcilicet vt ſalutis ſuę fiduciam in eũ collocent, & eũ agnoſcant ſuum ſaluatorem, ac plus de eo cõciperent quàm quod exterius videbatur, ad quem finẽ Dominum hoc potiſſimum dixiſſe, intelligit Diuus Auguſtinus. Ex conſequenti autẽ etiam ſimul perſtringit eos, qui credere in ſe recuſabant, & eum ob apparentem contemnebãt humilitatem, ſignificeãs eos nec in Deũ credere, nec Deum agnoſcere, quantumuis illũ agnoſcere, & piè illi affecti eſſe vellent videri.

EGO LVX IN MVNDVM VENI, VT OMNIS, QVI CREDIT IN ME, IN &c.) Dixerat quid ſit, & quàm magna res credere in ſe, modò oſtendit quàm hoc ipſum vtile ſit, vt & hac ratione credentes in fide cõfirmaret, & nõ credẽtes ad credẽdũ prouocaret. Ego, inquit, cum ſim lux, ad hoc per aſſumptionem humanæ naturę veni in mundum, oriens ex alto, vt omnis qui credit in me, non maneat in tenebris errorum & peccatorum, in quibus totum mundum deprehendi, ſed fugatis ſpiritualibus illis tenebris, veræ lucis participatione fruatur. In hac ergo ſententia primum notandum, quòd dicat, Ego lux in mundũ veni, ſignificat enim illo ſe antequã homo fieret, fuiſſe lucem, & ſe lucem eſſe per naturam, & non per participationem, quemadmodum Prophetas & Apoſtolos, de quibus dixit, Vos eſtis lux mundi. De his enim non poteſt dici, quòd venerũt lux in mundum, ſed, poſtquam in mundum venerunt aut facti ſunt, facti ſunt deinde etiam lux quodã modo. Notandum ſecundò, quòd non dicat, vt, q credit in me, non ſit in tenebris, ſed, *non maneat in tenebris*, ſignificans omnes ſe inueniſſe in tenebris, & in eis omnes naſci, quia in peccatis omnes naſcũtur, & veri Dei ac veritatis ignoratione. Concordat huic ſententiæ Domini illud Iſaiæ, *dedi te in lucem gentiũ, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de concluſione vinctum, de domo carceris ſedentes in tenebris.*

Iſaiæ 42.

ET SI QVIS AVDIERIT VERBA MEA, ET NON CVSTODIERIT, EGO, &c.) Superioribus ſignificauit quã magna, & vtilis res ſit credere in ſe, nunc autem oſtendit malum infidelitatis, vt, ſicut per ſuperiora credentes in ſe, ad fidei conſtantiam, & liberam confeſſionem prouocauit, ita modò deterreat non credentes. Erãt enim inter Iudæos, quibus hæc ſunt dicta, & credentes, & non credentes, vt dictum eſt. Porro pro, *non cuſtodierit*, Græcè eſt μὴ πιστεύσῃ id eſt, non crediderit, quod præcedentibus magis conuenit. Dixerat enim quid futurum ſit credenti, contrà ergo nunc dicit quid euenturũ non credenti. Pro inde veriſimile eſt ſcriptorem quempiam verbũ, crediderit, mutaſſe in *cuſtodierit*, quòd in ſcripturis frequenter hæc coniungantur, audire verba Dei, & cuſtodire, vel non cuſtodire ea, vt apud Lucã Beati qui audiunt verbũ dei, & cuſtodiunt illud. Et Matthæum: Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur, &c. Eodem tamen redit, ſiue *cuſtodierit* legatur, ſiue *credide-*

Luca 8. Matt. 7.

rit.. Nemo enĩ cuſtodit verba Chriſti, niſi primũ fide ea amplexetur, ac deinde opere compleat ea quæ in illis ſunt præceptiua: & nemo ſalubriter credit, niſi quod in verbis domini præceptiuum eſt, opere ſtudeat adimplere. Cæterùm nonnullam habet difficultatem quod dicit dominus, *ego non iudico eum.* Dicitur quidem communiter intelligendum illud dominum dixiſſe de ſe homine, pro ſtatu primi ſui aduentus, vnde non dicit, ego non iudicabo eum; ſed, *non iudico.* & ſubiicit, *Non enim veni vt iudicem mundum*, vbi primi ſui aduentus officium explicat. Sed ſi iſtud tantũ dominus voluit ſignificare, quomodo ſubiungit, *habet qui iudicet eum*, vbi Græcis eſt participium præſentis temporis ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτὸν id eſt, habet iudicantẽ ſe. Et tamẽ explicans quis ſit iuſto iudex, ſubiicit, *Sermo quem locutus ſum, ille iudicabit eum in nouiſſimo die.* Si enim ſermo dicitur iudicare eum, quia iudicabit illum in nouiſſimo die, quomodo dominus ſe dicit illum non iudicare, quem tamen in nouiſſimo die eſt iudicaturus: Sicut enim infidelis dicitur habere nunc iudicantem ſe ſermonẽ, quia ille iudicabit eum in nouiſſimo die: ita dicendus erat habere etiã Chriſtum ſe iudicantem, quia ille iudicabit eum in nouiſſimo die. Poteſt autem hæc difficultas dupliciter ſolui. Primò enim ſi cum dicitur, *habet qui iudicet eum*, vel iudicantem ſe; intelligatur dominus eum deſignare iudicem, de quo mox ſubiungit quod iudicabit in nouiſſimo die, dicendum, dominum iudicium, id eſt, condemnationem (iudicare enim hic ſemper pro condemnare accipitur) à ſe transferre ad ſermonem ſuum quemadmodũ ſuprà cap. 5. accuſationem Iudæorum à ſe tranſtulit ad Moyſen, dicens: nolite putare quod ego accuſaturus ſum vos apud patrẽ, eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo ſperatis. Quanquam enim eodem modo ſibi competeret accuſare Iudæos quo Moyſi, tamen quo odii ſuſpicionem à ſe amoueret, & vanã oſtenderet eorum in Moyſe confidentiam, non ſibi, ſed Moyſi tribuit accuſationem Iudæorum, rhetorico ſchemate hac in parte vſus. Sic & hoc loco, quanquã ſibi æque potuiſſet tribuere iudicium, & condẽnationem infidelis, atque ſuo ſermoni, maluit tamen hoc iudicium non ſibi tribuere, cui tanquã homini re vera pro ſtatu illo non cõueniebat, ſed ſermoni ſuo, vt à ſe amoueret ſuſpicionem vindictæ à ſe ob ſui contemptum concupitæ, ac infidelem ſibiipſi fore ſuæ condemnationis cauſam ſignificaret, vt qui ſermonem q manifeſtè foret à deo, & vitam æternam credenti offerret, cum audierit, tamen ſpreuerit. Quæ loci huius intelligentia ex parte indicata eſt à Theophylacto, qui ſimilia habet, & conuenit cũ illo Ioannis 3. vbi cùm ſimiliter dixiſſet dominus non ſe miſſum vt iudicaret mundũ, ſed vt ſaluum faceret, ſubiicit, Qui credit in eum, non iudicatur: qui autẽ non credit, iam iudicatus eſt quia non credidit in nomine vnigeniti filii dei. Hoc eſt autem iudicium, quia lux venit in mundũ, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucẽ. Sicut enim hic iudicium & condemnatio tribuitur prædicato ſermoni, ita ibiloblatæ lucei, velut illa infidelẽ iudicent & cõdemnet. Itaq; ſenſus erit: Si quis audierit verbamea, & tamen ea fide non acceptauerit, nec cuſtodirit, ſed ſpernens ea à ſe abiecerit, ego quidẽ, quatenus homo, nequaquam more regum huius

Universidad de Deusto
Biblioteca

mundi,eum nunc condemno & vindico, pro con A
temptu mei,& verborum meorum,(non enim ve
ni in mundũ,vt homines mundi condemnationi
licet obnoxios condemnarẽ, sed vt à promerita
condemnatione saluum facerem) attamen non
impunè me,meaque verba est contẽpturus. Is e-
nim qui spernit me,nolens me agnoscere missum
à Deo Messiam, habet etiam modo iudicem suũ,
qui illum sine me condemnat,sermonem scilicet
meum,ab ipso spretum, qui etsi nunc quidẽ eum
condemnet coram Deo tantùm,tamen in nouissi
mo die palam eum condemnabit,ita vt eius con-
demnatio iusta omnibus sit futura manifesta.Se-
cundò,cùm dicitur,quòd infidelis habet,qui iudi
cet eum,vel iudicantem se,intelligi potest Domi
nus designasse partem suum, vt sit hic locus simi B
lis illi qui est cap.8.vbi dicitur similiter, Ego nõ
quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet.
Quo loco,vt ibi est,annotatum, etiam est partici
pium præsentis tẽporis, quod hoc loco ponitur,
ὁ κρίνων.Itaque sensus erit, Ego quidem contem-
ptorẽ mei & verborum meorum,non iudico,nec
vindico in præsenti,iuxta id quod sensibiliter ho
minibus esse videor,& tamen non de est huic su-
us iudex qui contẽptũ mei vindicet. Pater enim
meus, cuius manum nemo effugere potest,& cui
nemo resistere potest,iudex est illius,qui suo tem
pore,siue in hoc seculo, siue in futuro iustã de il-
lo sumet vindictã. Imo non tantum pater meus C
illius est iudex, sed & *sermo quem locutus sum*, hoc
est. doctrina ipsa mea ab ipsu spreta, *iudicabit* &
condemnabit *eum in nouissimo die*. Porro Caie-
ranus intelligit sermonem Christi,hoc est, Euan
gelicam doctrinam iudicaturam infideles in no-
uissimo die, eo modo loquendi, quo lex dicitur
aliquem iudicare & condemnare, quæ vim ha
bens obligandi, pœnam constituit transgressori-
bus.Sic enim Euangelica doctrina vim habens o-
bligandi homines,eo quòd à Deo sit profecta,cõ
minatur, & constituit pœnã æternam infidelibus,
& inobedientibus: quare in nouissimo die tales D
condemnabit, quemadmodum lex humana con-
demnat furem,& latronem,quia illum certo sup-
plicio subiicit & astringit. Verùm magis appa-
ret quod dicit Dominus sermonem suum iudica-
turum.eo modo simpliciter intelligendum, quo
suprà significauit lucem spretam ab hominibus
condemnare eos, qũia scilicet ob lucem spre-
tam,& sermonem Christi contemptum infideles
condemnabuntur,& ex illorum contemptu con-
stabit omnibus infideles esse condemnandos,nec
vllam habere eos iustam inobedientiæ suæ excu
sationem:quemadmodum Niniuitæ,& regina Au
stri condemnabũt Iudæos, quia ex illorum facto
patebit Iudæos merito esse condemnandos.Dicit E
autem Dominus potius sermonem quem locutus
est iudicaturum, quàm contemptum sermonis,
quanquã sermo non condem nabit nisi quia con
temptus,vt significet sermonem oblatum, omnẽ
infidelibus adempturum excusationẽ,iuxta illud
quod postea dicit. Si non venissem,& locutus eis
fuissem,peccatũ non haberent.Nunc autem excu
sationem non habent de peccato suo. Cum autẽ
sequitur, *Quia ego ex meipsonon sum locutus*, D.
Chrysostomus coniunctionem,*quia*,non causaliter, **sed infinitè accipiens pro eo quod intelligit**
subiici à Domino, quis sermo sit iudicaturus in
nouissimo die, nempe is, quo Dominus Iudæis
annunciauit se non locutũ ex seipso, quod verè
se dixisse operibus comprobauit. Rectius tamen
secundum alios intelligitur hic reddi ratio,quare
sermo à Christo locutus infideles Iudęos sit con-
demnaturus. Ratio autẽ significata est, quia ser-
mo ille & est à Deo profectus, & ad vitam æter-
nam hominibus præstandam profectus, proinde
eum,qui audierit,& de ignorantia se excusare nõ
poterit,sermo ille condemnabit,eo quòd spreuerit sermonem & planè diuinum, & tam salutife-
rum. Iudicabit,inquit,eũ, quia ego ex meipso nõ
sum locutus, vt quæ locutus sum finxerim ex
meo capite, quemadmodũ pseudoprophetæ, sed
qui misit me pater,ipse mihi mandatũ dedit, id
est, præcepit quid dicam, quid loquar, & certò
scio quia, id est, quòd mandatum eius, id est,id
quod mihi mandauit hominibus annunciandũ,
sit vita æterna,id est,vitam æternam conferat cre
dentibus & obedientibus ei.Itaque, quoniam pa
ter mihi præcepit,quid dicã, ego, qui per omnia
illi morem gero,quæ loquor, sic omnino loquor
sicut ille mihi dixit,non solũ nihil aliud loquens
quam ab eo accepi, sed nec aliter quã accepi lo-
quens Loquitur autem hic Dominus, vt & alias
frequenter, de se demissẽ, dispensatorio vsus ser-
mone,ad significandũ id, quod alio modo ob au-
ditorum incapacitatem significari commode nõ
potuit. Significandum enim erat,sermonem, quẽ
ipse homo loquebatur non esse humanũ, sed di-
uinum,eumque se ex patris præcepto hominibus
protulisse.Id autẽ commodius significari non po
tuit,quam si de se loqueretur, tanquam fideli le-
gato alicuius regis,qui quæ à rege suo in manda-
tis accepit vt eius nomine loquatur,vel præcipi-
at,ea tãtũ,nec alia,nec aliter loquitur. Sic ergo
de se loquitur, quomodo de se loqui fere poterãt
Prophetæ:attamen differentiã satis inter se & Pro
phetas significat, cũ non dicat, *qui misit me Deus*,
vel dominus; quomodo soliti erant dicere Pro-
phetæ, sed qui misit me pater: & rursum cùm si-
gnificat se nihil omnino loqui,quod non etiã per
ipsum pater loqueretur, quod non ita conuenit
Prophetis,qui vt homines quandoque loquebã
tur, nec omnia eorum verba ex spiritu diuino ita
proficiscebantur, cum certis tẽporibus à spiritu
diuino ad loquendum cõmouerentur. Porro,vt
quod dispensatorie dictum est etiã intelligamus
vere Christũ dixisse,nempe patrẽ dedisse ei man-
datum,manifestum satis est illud ei competere se
cundùm assumptam humanitatem, secundum
quam hæc de se dicere ex eo satis patet, ꝙ dicat,
qui misit me, & *quæ ego loquor*. hæc enim ei quate-
nus homini conueniunt. Et tamen idem illud
ab Augustino etiam intelligitur dictum de Chri-
sto secundùm eius diuinitatem, quemadmodũ &
quod supra dicitur pater docuisse filium,& mon-
strasse ei opera,quę facit,& filiũ audiuisse à patre
& id genus alia, Augustin⁹ intelligit Christo etiã
quatenus Deo competere,nec aliud his locutioni
bus significari, quã filium omnia sua accepisse à
patre,accipiendo ab eo naturã. Intelligit ergo pa
trem gignendo filium,dedisse ei mandatũ, & di-
xisse ei,quid loqueretur, quia quod locuturus e-
rat à patre gignendo accepit.

MALE

MALEDICITVR FICVLNEÆ, ET EIICIVNTVR EMENtes,& vendentes è templo. Matthæi 21. Lucæ 19.

CAPVT CXII.

ET[b] circumspectis omnibus,cum iam vespera esset hora, [a] relictis illis,† [c] abiit foras extra ciuitatẽ in Bethaniã,[b] cum duodecim,[a] ibique mansit.[b] Et alia die [c] mane† reuertens in ciuitatẽ,[b] cũ [c] exiret à Bethania, [c] esuriit. Δ Cũque vidisset [b] à longè ‖ [c] ficiarborẽ [a] vna [b] se cus viam [a] habentẽ folia,[c] venit [a] ad eam,[b] si quid fortè inueniret in ea.[c] Et [b] cũ venisset ad eam,[c] nihil inuenit in ea,† nisi folia:[a] tantũ,[b] nõ enim erat tempus ficorum. [c] Et [b] respondẽs † [c] dixit ei,[b] Iam nõ ampliusin æternum ex te fructum quisquam manducet,[&] [a] nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.[b] Et audiebant discipuli eius. & are facta est continuo ficulnea.[b] Et veniunt Hierosolymam.[a] Et Δ[b] cum introisset in templum, ‖ [a] cœpit eiicere [a] omnes [a] vendentes & ementes [a] in templo,& mensas numulariorũ,& cathedras vendentiũ columbis euertit,[b] & nõ sinebat vt quisquam transferret vas per templum,& [b] docebat† dicens eis.[b] Nõne scriptũ est, [c] Quia [a] domus mea, domus orationis [c] est? [&] [c] vocabitur omnibus gentibus? vos autẽ fecistis illam speluncam latronũ.[b] Quo audito,principes sacerdotum & scribæ quærebant quomodo eũ perderent:timebant enim eum, quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius.Et cũ vespera facta esset, egrediebatur de ciuitate. Et cum mane transirent,viderũt ficũ aridam factam à radicib.[a] Et videntes discipuli,mirati sunt, dicẽtes, Quomõ cõtinuo aruit?[b] & recordatus Petrus dixit ei,Rabbi,ecce ficus,cui maledixisti, aruit. Δ [c] Respondens autẽ Iesus ait eis,[b] Habete fidẽ Dei.[c] Amen dico vobis,[b] si habueritis fidẽ,& nõ hæsitaueritis,non solum de ficulnea facietis.sed & si monti huic dixeritis,Tolle,& iacta te in mare,fiet.[Et] [b] quicunque dixerit huic monti,Tollere & mittere in mare,& non hæsit auerit in corde suo,sed crediderit, quia quodcunque dixerit fiat:fiet ei.Propterea dico vobis,omnia quæcũque orantes petitis,credite quia accipietis,[c] & omnia quæcunque petieritis in oratione credentes,accipietis,& euentẽt vobis.Et cum stabitis ad orandum, dimittite,si quid habetis aduersus aliquem:vt & pater vester, qui in cœlis est dimittat vobis peccata vestra. Quòd si vos non dimiseritis,nec pater vester,qui in cœlis est,dimittet vobis peccata vestra.

[a] 6. 41

[b] exiit

[a] autem

[a a o] Et videns

[b b o] ficũ

[b o] præter.

[a] exit illi

[a e o] in

[a] egressus.

[a] ‖ ejiciebas

[a] dicit

[a b] Et respondẽs

A57.68 C17.58

ET[c] CIRCVMSPECTIS OMNIBVS,CVM A
IAM VESPERA ESSET HORA,RELICTIS ILLIS.&c Mirabilis rerũ mutatio,
quòd cum hac ipsa die tam solemni pompa,&tur
bæ cõgratulatione Dominus in Hierusalẽ sit de-
ductus,nemo iam fuerit, qui in hac vrbe eũ in su
um receperit hospitium,quodque iam Pharisæo-
rum metu nemo ausus sit eum inuitare in domũ
suam, cùm prius contempto eorũ metu professi
fuissent ipsum esse Christum. Mirabilis itẽ Iudæo
rum ingratitudo,quod in tam magna& potẽte ci
uitate,post miraculahac die peracta,&prędicatio
nis labores,quibus tota die vsque ad vesperã no
minus incubuerat, nemo fuerit qui illum inuitater ad cœnam.Sed magis obseruanda Christi& B
patientia,& auiditas salutis hominum, vt qui in
tam ingrata ciuitate vsque ad vesperam ieiunus
manens, indefesso studio doctrinæ inhiterit, &
cùm iam vespera aduenisset,&omnes circum spe
xisset, nũ quis esset qui ipsum inuitaret, voluti
ambiẽs ab eis detineri,sine ingratitudinis exprobratione,illis relictis,redierit in Bethaniam,non
sine typo futurorũ,quòd relicta ob suã ingratitudinem synagoga,ad ecclesiam gentium esset trãs-
migraturus,cuius typum prætulit Bethania. Magis autem in Christo declaratum est quanto tene
retur desiderio salutis hominum etiã ingratorũ, C
& quanta eius etiã erga ingratos & hostes esset
benignitas, quando sequenti die & aliis item di-
gnatus est etiã summo mane redire ad tam ingra
tam ciuitatem,ac totos ibi dies doctrinæ & prędi
cationi vacare;suo exemplodocens euangelicum
pastorem,quanto studio intendere debeat lucrã-
dis hominũ animis,idque sine spe temporalis cõ
modi:ac tali nunquam defuturos qui ei faueant,
& necessaria suppeditent,quantumuis multi sint
qui doctrinæ eius acclamẽt,& hostes se exhibeãt.
Eodem autẽ suo frequenti in Hierusalem rẽditu,
& cõstanti per diem doctrina,declarare voluit Do
minus quàm volũtariè mortẽ erat subiturus, qui
ea in ciuitate se toties palã exhibuit, in quaseiuit
tam multos suis miraculis & doctrina exasperari,
quãque nihil in ipsum possent Scribæ & Pharisæi
nisi cùm eis potestas fieret se capiendi & occidẽ-
di.Vnde postea eis obiicit, Quotidie apud vos
erã docens in tẽplo,&nõ me tenuistis,sed hęc est
hora vestra & potestas tenebratũ. Porro pro eo
quod nos habemus in Matthæo, *ibique mansit*,
Græcis est καὶ καταλιπὼν ἐκεῖ,id est,& ibi pernoctanit,
vel diuersat⁹ est. Additur autẽ in cathena Thomæ
post hæc verba,*& docebat eos de regno Dei*;cùm nec
in Græcis, nec in aliis codicibus Latinis præter
paucos illud reperiatur,proinde aliunde hic vide
tur ab aliquo additum.

MANE AVTEM REVERTENS INCIVITATEM ESVRIIT.CVMQVE VIDISSET,&c.]Esuries hæc, quam ad literam certũ est
intelligendam fuisse corporalem, naturaliter po-
tuitã eti mane accidisse Christo, vt qui in hester
na cœna,post totius diei ieiunii, temperatissimè
suo more cibũ sumpserit, & noctem in oratione
peregerit in mõte Olineti,vt patebit ex Luca. At
probabile magis est dispensatiuè à Domino fuis
se assum ptã,& in seipso excitatã: sicut proculdu-
bio dispensatione quadam accessit ad ficum,quæ
rens ex ea fructũ quo saturaret esuriem, cum sci-
ret non esse tempus ficũ,vt dicit Marcus:dispen
satiue item ficum,quod nõ haberet fructum,exe-
cratus est,ita vt areseceret radicitus. Dispensatiue
autem esuriit,non tã ob id vt veritatem humanę
naturę ostenderet, quamuis illa hac ratione etiã
sit declarata, quàm vt seqnenti miraculo locũ da
ret. Quod miraculum cùm, si literam tantum
& id quod gestum est, spectemus, Christo vi-
deatur indignum certũ est mysticas habuisse ra-
tiones, & aliud nominum hoc facto significare

Universidad de Deusto
Biblioteca

voluisse,quàm quod gerebatur. Primò ergo,si spectemus fructu, qui ex hoc miraculo alterà die secutus est in Apostolis, videri potest Dominũ hęc omnia fecisse vt esuiret, è ficu requireret fructũ, eam que fructu carentẽ malediceret, quòd ex nouo hoc & insolito miraculo occasionẽ postea haberet confirmandi & perficiendi fiduciam suorum Apostolorum, quemadmodum postea fecit huius miraculi occasione. Sed hæc causa solũ videtur esse secundaria, & accidentalis. Secundo ergo hæc Dominus ideo fecit, secundum Chrysostomum, vt, quia frequenter demonstrauerat potentiam suam, qua beneficia præstabat, seueram autẽ & vltionis inflictiuam, ne semel quidem iam etiã hanc demonstraret, sicque discipuli intelligerent ipsũ posse si vellet vlcisci persequẽtes se Iudæos, ac proinde ipsum non pati inuitum. Tertiò verò omnium maximè hæc ideo facta sunt, vt Dominus sua esurie corporali significaret quantum desideraret salutem Hierosolymitanorum, synagogam autem eorum, & ciuitatem, quòd desiderio ipsius non satisfaceret, penitus perdendam, & diuina maledictione exiccandam, humore cœlestis gratiæ subtracto eius iusto Dei iudicio. Quòd enì ideo hæc facta sunt, satis significauit dominus per hoc, quod hæc fecerit, cùm post ingratitudinem præcedentis diei mane reuertereretur docẽdi gratia in tã ingratam ciuitatem, veluti discipulis significare volens cũ summo mane recurreret ad ciuitatem illã, nimirum quòd spirituali esurie salutis eorum teneretur, ac fructũ bonorum operũ, & fidei ab eis requireret, & cùm frustra faceret, illi Dei iudicio relinquendi erant, & Dei maledictione cum multorum admiratione excidendi, & priuandi Dei gratia. Et quidem quibus rationibus aptè per ficum synagoga Iudæorum significetur, dictum est in cap. Concordiæ 88. Nũc autem significata est aptè per ficum folia habentem, sed non fructum, quum in ea Dominus quæreret ad satisfaciendum suæ esuriei, quia Iudęorũ synagoga cęremoniis, externoque dei cultu, Pharisaicis traditionibus, ac legis diuinæ lectione, & prædicatione, veluti foliis quibusdã ornata erat, his que rebus fertilitatem & fructum præ se ferebat, ac verum iustitiæ, & fidei fructũ deo suauissimum, & expectatissimum nõ prorulit. Erat ficus hæc iuxta viam, vel, vt habent Græca, in via, quia per legem à Deo acceptã, synagoga veritati euangelicæ erat vicina, imò & in via ad Christum constituta. Porro quod Marcus dicit, *Non enim erat tempus ficorum*; non est necessario etiam ad mysterium trahendum, cùm illud tantum additũ ab ipso videatur, quo rationem redderet, quare ad literam nihil inuentum fuerit in ficu præter folia, ac proinde significaret Dominum, qui sciebat nõ esse tempus ficorum, hæc fecisse in mysterio, ad significandũ scilicet synagogam adeo deo deserentẽ, & execrante exiccandam, vt etiam virorem suorum foliorum esset amissura, quod expectatũ fructum non proferret, tunc cùm tempus erat, vt fructum proferret. Nã in eo quod de ficu dicitur non fuisse tempus ficorum, dissimilitudo est inter ficum typicam, & synagogam per ficum significatam. D. Hieronymus tamen etiam istud mysterio accommodat, dicens in commentariis super Matthæum. Alius Euangelista dicit, Nondum enim erat tempus, siue quod tempus nondum venerat saluationis Israel, eo quòd nondum gentilium populus subintrasset; siue quod præteriisset tempus fidei, quia ad illũ primum veniens & spretus, trãsisset ad nationes. Hæc ille. Iam ex eo quod dominus dicit ficui, *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum*, non est intelligendum, Iudaicum populum perpetuo maledictioni diuinæ permansurum obnoxium, nec vnquam fructum facturum. Nam postquam intrauerit plenitudo gentium, etiam Israelem saluum fore testatur Paulus. Non enim oportet omnia quæ typo conueniunt, ipsi veritati significatæ similiter cõuenire. Sciẽdum tamen quod sicut annotauit D. Hieronymus, pro in *sempiternum*, vel in *æternum*, ex Græco etiam verti posset, in seculum, quia illud, εἰς αἰῶνα, vt habent Græca, vtrũque significat. Illud autem, in seculum conuenire potest synagogæ, cum illud non significet necessario ętemitatẽ, sed tãtum temporis prolixitatem. Et alioqui quanquam tandem Israel sit saluus futurus, non tamẽ ex ipsa synagoga pro statu in quo erat tempore Christi, fructus nascetur, sed ex ipsa ecclesia cui Iudæi inserentur. Obseruanda autem Christi bonitas etiam in hoc facto seueritatis suæ declaratiuo. Nã, cum saluificam suã potentiam declarare voluit, & salutis spiritualis per se procuratæ exẽplum afferre, virtutis suę potestatem in humanis corporib. exercuit, spem futurorum, & animæ salutem curatione presentium ægritudinum commendans. Nunc vero, cùm suã vltricem potentiam ostendere voluit, & in infrugiferos Iudęos formam futuri constituere, futuri speciem non damno corporis humani, sed dãno arboris indicauit: proinde non est, quòd quis dominũ iniustitiæ notare possit, quod innoxiã arborem sit execratus: sicut nec quod alienã arborem: Domini enim est terra, & plenitudo eius. Cęterũ vt & nos cũ fructu factum hoc dominicum legamus, ex facti huius consideratione cauendum nobis sollicitè, ne simus velut ficus folia tantum habens. Cõstituti enim hic sumus, vt instar ficus dulces Deo bonorum operum fructus proferamus, & tempus iam est vt fructus hos proferamus. Hyemis enim transiit, & recessit, flores apparuerũt in terra nostra. Quod si ergo Christiano nomine, & externa sacramẽtorum participatione, ac scripturarum lectione, & auditione cõtenti, quibus velut foliis quibusdam ornamur, neglexerimus virtutum fructus proferre, quos à nobis summopere Christus desiderat, futurũ vt illius gratia nos deserente arescamus, ac aridi facti deiiciamur in ignem inferni. Cõtinuo enim ad execrationem domini arefacta est ficulnea, quia Dei gratia homines deserẽte, sine qua nihil boni possumus agere, necessario sequitur statim in hominibus ariditas bonorũ operum.

b ET VENIVNT HIEROSOLIMAM: ET *h*CVM INTROISSET IN TEMPLVM, COEPIT. &c.) Superius reddita est ratio, quare hic potius collocanda fuerit secundùm ordinem quem Marcus obseruat, eiectio ementium, & vendentium è xemplo. Secũdum quem ordinem aptè hæc eiectio secuta est execrationem ficus. Quod enim in ficu execrata obscurius fuit à domino significatum, idẽ hac eiectione clarius est significatum, abolitione scilicet cæremoniarũ legalium, ac Iudæorum è Dei templo & sanctorũ cõfortio reiectione, quàm hac eiectione etiã fuisse significatam inter alias causas dictũ est circa simile factum domini, quod descripsit Ioan. cap. 2. in cap. Concordię 19. vbi præter causas huius facti dominici etiam

etiã dictum est, quare mercatum hunc in templo Iudęi instituerint, & quomodo differat hoc domini factum ab illo simili quod in prædicationis exordio factum est à Christo, vt hæc non sint hoc loco rursum repetenda, tantùm ea nunc annotanda, quæ vel ibi sunt prętermissa, vel hic sunt peculiaria. Inter prętermissa illud est, quod Diuus Hieronymus hoc loco dictionem Græcam, quam interpres vertit & hic & ibi numularios, nempe κολλυβιστὰς vel κολλυβίστας, aliter exponit, quam ibi ex Græcorum sententia expositimus. De numulariis enim hoc loco sic scribit; Posuerũt & numularios qui mutuam sub cautione darent pecuniam. Sed quia lege erat præceptum, vt nemo vsuras acciperet, & prodesse nõ poterat pecunia fœnerata, quæ commodi nihil haberet, & interdũ sortem perderet, excogitauerunt & aliam technam, vt pro numulariis colybistas facerent, cuius verbi proprietatem Latina lingua non exprimit. Colyba dicuntur apud eos, quę nos appellamus tragemata, vel vilia munuscula: verbi gratia, fruxi ciceris vuarũque passarum, & poma diuersi generis. Igitur quia vsuras non poterant accipere colybistæ, qui pecunias fœnerati erant pro vsuris accipiebãt varias species, vt quod non in nummo licebat, in his rebus exigerent, quę nummis coemuntur. Hæc ille. Verum magis verisimile est hos numularios constitutos non ad mutuandã pecuniam, sed ad cõmutandam pecuniam, vt colybistæ dicti sint nõ à dictione κόλυβα, vt vult Hieronymus, sed à dictione κόλλυβος, quod significat nummum paruũ: qui pro commutanda pecunia numulario datur, vt dictũ est circa Ioannẽ. Inter propria huic loco primum est quod dicit Marcus, Dominũ non permisisse, vt quisquam trãsferret vas per templum, vbi pro dictione, vas, Græce est σκεῦος quæ dictio non tantum significat vas, sed quęcunque vtensilia, instrumenta & arma, ita vt significetur Dominum prohibuisse ne quis furtiuam quamuis, aut instrumentum prophanum deferret per templũ. Ad hunc modum ex phrasi Hebraica frequenter in veteri testamento, dictio, vas, generaliter significat omne instrumentũ & omnem supellectilem. Vnde dicitur: Confitebor tibi in vasis Psalmi; & Psalm. 7. sagitte dicuntur vasa mortis. Et Ierem 21. arma bellica dicũtur vasa belli. Ecce ego conuertam, inquit, vasa belli quæ in manibus vestris sũt & quibus vos pugnatis aduersus regem Babylonis, &c. Secundum inter peculiaria huic loco est quòd cùm Dominus rationem sui facti apud Ioãnem assignãs dixerit: Nolite facere domũ patris mei, domum negotiationis, hic scripturæ auctoritate suum factum commendans, & illorum quos eiecit factum condemnans, dicit; *Nonne scriptum est, Quia domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus?* Vbi apud Lucam conjunctio, *quia*, vt alias sæpe, quod ad sensum attinet, superest. Nullam autem arguit discordiam quod Marcus interrogatiue dixisse Dominum refert, *Nonne scriptum est*, cum alij duo affirmatiuè dictum narrent; *Scriptum est, &c.* quia siue interrogatiuè istud dixerit, siue affirmatiuè, idem semper significauit. Sic nihil est discordiæ, quòd Lucas habet, *domus mea domus orationis est*: duo verò reliqui; *domus mea domus orationis vocabitur*, quemadmodum est, apud Prophetam, quia non dicitur Domus Dei vocanda domus orationis, nisi quia talis sit vere futura. Porro testimoniũ hoc legitur Isaiæ 56. Nõ est tamen hoc à Propheta dictum potissimùm de templo Hierosolymitano, sed potius de spirituali Dei templo, quod est Ecclesia. Promittit enim illic dominus se adducturum ad montem sanctum suum & in domũ suã omnes, qui custodierit fœdus suum, & filiis aduenæ atque eunuchis se daturũ in domo sua nomen melius à filiis, & filiabus, quæ non sunt adimplera in domo illa Dei materiali; quæ fuit in Hierusalẽ. Rectè tamen dominus hùc locum accomodauit templo Hierosolymitano, quod Isaias Propheta de templo Dei spirituali locutus sit sub typo tẽpli Hierosolymitani, vnde D. Hieronymus scribens in Isaiam dicit dominum hoc testimonio abusum, nõ quod eo malè sit vsus, sed quod accomodauerit typo, & figurę id, quod principaliter dictum fuit de ipsius figurę veritate. In qua figura iam tum tempore Christi adimpleri cœpit, quod in ipsa veritate mox erat perfectius adimplendum. Nam & gentes tum cœperunt templum illud Dei frequentare, vt mox ex Ioanne est auditum. Et quidem satis est verisimile, Dominũ etiam ob id testimonium hoc protulisse, accommodando illud templo Hierosolymitano, quo significaret iam adesse tempus, in quo splenda esset quæ eo loco prædixit Isaias, nempe quòd in domum Dei ex omnibus gentibus essent adducendi electi, eáque domus vocanda esset non domus sacrificiorum legaliũ, sed orationis domus, in qua reiectis legalibus sacrificiis, noua holocausta, & victimę spirituales offerendę essent, quas sibi gratias fore dominus testatur. Quòd enim etiam hac intentione dominus testimoniũ hoc protulerit, apparet ex eo, quod apud Marcũ additur etiam, *omnibus gentibus*, quod templo Hierosolymitano, cui hoc testimonium accomodatur, non satis conuenit. Itaque citatum hoc testimonium secundum mysticam hanc citationis rationem, valde cõuenit cum facto domini secundùm mysticã ipsius facti rationem. Nam etiam hoc facto dominus significauit, vt dictum est circa Ioannem, tempus iam aduenisse quo cessare deberent, & ab oculis Dei relici legalia sacrificia, & spiritualis Deus in spiritu & veritate adorari. Porrò cum dicitur domus Dei vocãda domus orationis, nomen orationis accipi debet, vt & gratiarum actionem includat & laudem Dei, quemadmodum sæpe in scripturis, & rursum sub hoc principali, etiam reliqui actus sacri, qui vel oratione peragũtur, vel ad laudem, & orationem Dei pertinent, sũt comprehendendi. Cęterum cum subiicit dominus; *Vos autem fecistis illum speluncam latronum*, alludit dominus ad illud Ieremię; Nunquid ergo spelunca latronũ facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris? Sed ibi quidem deus per Propheram dicit, domum suam factam spelunca latronum, quod qui in eam conuenirent, futuri essent, adulteri, periuri, & idololatræ: hoc est, homines nequissimi. Hic vero dominus cõqueritur domum dei factam spelunca latronũ, quod in illa quemadmodum latrões, toti intenti essent lucris temporalibus conquirendis. Deinde quia Pharisęi & sacerdotes sub specie boni suã obtegẽtes auariti am, & veluti in spelunca quadam latitantes, nihil aliud meditabãtur quam pauperum despoliationem. Et bene quidem dominus ad locum illũ Ieremię allusit, forte vt ita memoriã eis reuocaret, quę illo loco apud Ieremiã prędecdunt, & sequuntur. Prędixit enim, non esse Iudęi cõfidendum

Universidad de Deusto
Biblioteca

in verbis mendacij,ita vt dicant;Templum domini,templum domini,templum domini est:ac subiicit domum illam perdendam ob peccata Iudęorum.Ite,inquit,ad locum meũ in Silo, vbi habitauit nomen meũ a principio,& videte quę fecerim ei,propter malitiã populi mei Israel.Et nunc quia fecistis omnia opera hęc,dicit dominus, & locutus sum ad vos mane consurgens,& loquens, & non audistis:& vocaui vos,& non respondistis,faciam domui huic,in qua, inuocatum est nomen meũ,& in qua vos habetis fiduciã, & loco quem dedi vobis, & patrib.vestris,sicut feci Silo,& proiiciam vos à facie mea,sicut proieci omnes fratres vestros vniuersũ semen Ephraim.Itaque alludendo ad locum illum Ieremiæ, significauit etiam nunc euentura secundo templo, quę secundùm vaticinium Prophetę primo templo per Babylonios euenerunt.Ex hoc autem domini facto,eiusque verbis discendum nobis quantą cũ religione versandum sit in domo Dei,& quam impie nimis prophanentur à plerisque templa Christianorum, quibus tamen longè plus debetur merito reuerẽtiæ quam templo debebatur Hierosolymitão,ob veriorem Dei in ipsis præsentiam,& sacramentorum sacratiorem administrationem.Si enim tantam dominus(alioquí vbique omnem mansuetudinẽ præ se ferens)indignationem ostendit in eos qui vendebãt,& emebant in templo,quæ ad cultum Dei pro illo tempore erãt necessaria ex Dei statuto,quam detestandum intemplis Christiano rum similem fieri mercatum earum rerum, quæ etsi pie pro Dei, & sanctorum cultu adhibentur, non tamen ex Dei constitutione sunt introductę Et vt hoc parui momenti esse videatur, quod tamen Christo non est visum paruum, quam intolerandum est domosDei, quæ deberent esse domus orationis,fieri domos fabularum,& negociationis etiam rerum plane prophanarũ?Omnium autem maximè id dolendum,plerosque eul tui divino deputatos,etiam ex sacris rebus,quę in templis: ipsisque adeo templorum adytis tractãt,nec vendi possunt,auidissime lucrũ quęrere,vt vel,solius lucri temporalis gratia,vel potissimum lucri respectu sacris actibus occupentur,tanto grauius peccantes præ iis, qui iam electi sunt à domino, quanto peius est sacra,quæ vendi nõ possũt, vendere, quàm animalia,quæ vendi poterant: At his omnibus cogitandum est,quòd,quemadmodũ ob templi inhonorationem aliquoties dominꝰ quosdã seuere eiecit è templo: ita illos seuerissime è sãctorũ cõsortio suo tempore est eiecturus.Cogitandum item se templi ingressu,& sacrarum rerũ participatione & tractatione non fieri sanctiores sed corã Deo reputari velut latrones, ac templũ Dei illi coram Deo reputari speluncam latronũ. Et hęc quidem iuxta historiam.Mysticè autem docemur,quòd quãdoquidem &nos singuli facti sumus templum Dei sanctum,in quo longè verius Deus habitat,quã in quouis templo materiali,nõ debet domus pastoris nostri esse domus,solicitudinũ temporaliũ,sed præcipue in ea vigere deuotionem,gratiarum actionem,ac omnem pietatem oportet.Rursum mystice templum Dei est Ecclesia Christi,e qua Christus electurus est quotquot emunt aut vendunt sacra,& altaria Dei per suam auaritiam faciunt mensas numulariorũ, ac dona spiritus sancti veluti colũbas pretio largiuntur. Sic D. Hieronymus. Aliter autem secundum

A Origenem,tres species hominum à domino ejectorum,accipi possunt designare tres species auarorum,qui Dei templo, hoc est, sanctorum consortio sunt indigni,vt per ementes, & vendẽtes intelligãtur,qui in populo Christiano ad nihil fere aliud vacant,nisi circa emptiones & venditiones,& lucra terrena cõquirenda.per numularios, qui Ecclesiasticas pecunias pauperib. distribuenda non bene tractant,ex rebu, paupern sibi diuitias colligentes:per vendentes columbas,Episcopos & sacerdotes,qui dona venditi spiritus sancti.

b QVO AVDITO PRINCIPES SACERDOTVM ET SCRIBAE QVAEREBANT QVOMODO, &c.] Hinc patet dominum dicentem, *vos fecistis Domum Dei speluncam latronum*, B notasse præcipue ipsos sacerdotes,& scribas, qui propter auaritiam auctores fuerãt mercatus illius in templo.Hic ergo etsi ex scripturis,tãtaque virtute increpiti essent,nõ solum,impietatem suam non agnoscebant, sed magis contrà monitorem efferebãtur,querentes,quomodo eum perderent. Iam enim deliberauerant eum perdere, sed modum perdendi inquirebãt.Implerũ certè est in eis illud Amos; Odio habuerũt corripientẽ i porta, & loquentem perfecte abominati sũt.Reddit autem Euangelista rationem quare nõ statim ei manus iniecerint ad perdendum, sed de modo perdendi erant soliciti.Timebant enim,inquit, eum; C quod non sic est accipiendum quasi eius potestatem timerint, quã post tot miracula præ mentis cæcitate necdum agnoscere potuerunt aut noluerunt:sed timuisse eum dicuntur, quis metuebant ei tunc manus inicere propter turbã,sicut sequitur,ita vt illud, timebãt eum, non sit aliud quã, sicut postea dicitur timebant plebem. Aut dicuntur timuisse dominum,quia metuebãt, ne per illum,aut occasione illius, turba contra ipsos concitaretur,vt per illud;timebant enim enumeddatur ratio & quare cupierint illum perdere, &qua re de modo perdendi fuerint soliciti.Quia enim sibi ab illo per turbam male timebãt,hinc & quę rebant eum perdere, & quęrebant quomodo eũ D perdere possent sine turba,propter quam Dominum timebant:quia,inquit Euangelista,vniuersa turba admirabatur, nec simpliciter admirabatur, sed,vt est Græcis,ἐξεπλήσσετο,id est,obstu pescebat non tantùm super miraculis eius,sed etiam super id est,de doctrina eius. Longè enim diuiniora,& aliter multo atque cũ maiori spiritus efficacia docuit,quãScribæ & Pharisęi.Erat enim,vt alibi dicitur,docens eos sicut potestatem habens,& non sicut Scribæ eorum & Pharisæi.Obseruãdum autem hic quàm præpostero,quaq; vmano metu sæpe detineãtur impij.Turbam enim isti metuebãt qui nec Deum,nec Christi tam expertã virtutem E metuebãt,cùm turba hæc, quæ post quatriduum induci potuit vt ad crucẽ Christũ posceret, non esset adeo illis metuenda.Sed domini fuit voluntas,vt hoc licet vano metu differretur eorum crudelitas vsque in horã mortis ab ipso cõstitutam.

b ET CVM MANE TRANSIRENT, VIDERVNT FICVM ARIDAM,&c.)Quod dicit Marcus,mane alterius diei discipulos vidisse ficum aridam factã radicitus,non cõtrariatur illi quod dicit Matthæu,continuo, postquam dominus ficui maledixisset,eam arefactam. Non enim Marcus dixit altera die ficum aridam factam,sed tum primum discipulos vidisse eam factam aridã

Arefactio

Arefactio enim mox secuta est execrationem, sed A demonstrasse montem Olueti) *dixeritis: Tolle te, & iacta te in mare fiet.*Id ne tantum ad Apostolos pertinere putaretur,Marcus generaliter extulit,dicens, *quicunque dixerit monti huic, &c.* Similis locus est Matt.17.in cap. Cõcordiæ 68.vbi latius dictum est de his quæ ad huius sententiæ faciunt intelligentiam tantum id pro litera hic annotandum,quòd pro eo quod nos legimus in Matthęo, Tolle & iacta te; Græcis sunt per imperatiua passiua,ἄρθητι καὶβλήθητι,quemadmodum & in Marco, vbi rectius versum est, *tollere & iactare* quomodo interpretem etiam in Matthæo vertisse,est B verisimile.Porro quo doceret Dominus fiduciam in Deo firmam non tantùm ad miracula facienda esse efficacem,sed & ad impetrandum per orationem quæuis à Deo; *omnia* inquit, *quæcunque petieritis in oratione credentes*, id est, cum fide vel fiducia non vacillantes,*accipietis*.Vnde & Iacobus cum ad postulandam à Deo sapientiã hortaretur subiecit:Postulet autem in fide nihil hæsitãs,&c. Et quoniam de oratione mentionem ingesserat, eique necessariam esse fiduciam docuisset,adiicit & aliam cõditionem maximè necessariam orationi,ad hoc vt sit efficax,nimirum vt oraturus remittat proximo in se commissa.*Et cum stabitis* in- C quit,ad *orandum*(stantes enim orare solent,vt dictum est superius)*dimittite, si quid habetis aduersus aliquem*, hoc est,si quam iustam habetis cõtra aliquem querelam,vt & pater vester dimittat vobis, &c. De his enim satis in cap.Concordiæ 41. circa similem locum ex Matthæi capite sexto.

PROPONITVR QVAESTIO DE BAPTISMO IOANNIS, & parabola de duobus filiis. Matthæi 21. Marci 11. Lucæ 19. & 20. CVPAT CXIII.

IBIT veniunt rursus Hierosolymã,c Et erat docẽs quotidie in templo. Principes autẽ sacerdotum,& scribæ,& principes plebis quærebãt eũ perdere,& non inueniebãt quid facerẽt illi. Omnis enim populus suspensus erat,audiẽs illum.f Et factũ est in vna dierũ a cũ veniisset in templũ,b& cũ ambularet in templo,c docente illo populum in tẽplo, & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum,& scribæ cũ senioribus[&]†e accesserunt ad eũa docentem△ c summi sacerdotes'b & scribæ, & seniores'a populi,b & ‖ aiunt[f dicẽtes'e †b ad illum' Dic nobis,l in qua potestate hæc facis?& quis est qui dedit tibi hãc potestatem,b vt ista facias?l Respõdẽs autẽ Iesus△ dixit ad illos In terrogabo vos & ego vnum ‖a sermonem,l &b respondete mihi,a quem si dixeritis mihi,c &a ego vobis dicã in qua potestate hæc †facio:l Baptismus Ioannisa vnde erat?l de cælob erat,l an ex hominibus?b Reponpetemihi.l At illi cogitabant△ intra se dicentes;Quia[si dixerimus,de cælo,dicet'e nobis:l Quare ergo non credidistis illi?Si autem[l dixerimus ex hominibus,e timemus ‖turbam',c plebs vniuersa lapidabit nos,certi sunt enim Ioannem Prophetam esse.e Omnes enim †habebant' Ioannem△ quia vere Propheta esset.c Et respondentes[Iesu,dixerunt';Nescimus. Et b respõdens Iesusb ait illisa & ipse,l Neque ego dico vobis ĩ qua potestate hæc †facio'. b Et cœpit eis in parabolis loquiQuid autẽ vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios,& accedens ad primũ dixit. Fili,vade hodie operare in vinea mea, Ille autem respondens,ait Nolo.Postea autẽ penitentia motus,abiit. Accedens autem ad alterum,dixit similiter.At ille respondens,ait.Eo domine,& nõ iuit. Quis ex duobus fecit voluntatẽ patris? Dicunt ei.Primus. Dicit illis Iesus.Amẽ dico vobis Quia publicani, & meretrices præcedunt vos in regnum Dei.Venit enĩ ad vos Ioannes in via iustitiæ,& non credidistis ei:publicani autẽ & meretrices crediderunt ei,vos autem videntes,nec penitentiam habuistis postea, vt crederetis ei.

EBIT VENIVNT HIEROSOLYMAM,ET ERAT QVOTIDIE DOCENS,&c.] Marcus quidẽ tribus diebus continuis distinctè commemorat dominum venisse Hierusalem, ibique vsque ad vesperam docuisse in tẽplo: Lucas verò in genere dixit; *Et erat quotidie docens in templo*; non distincte commemorans gesta diuersorum dierum.Et quibus Lucæ verbis,sicut & ex eo quod postea domin' dicit,Quotidie apud vos e- D ram in templo docens, apparet dominum nõ tribus tantum diebus primis huius hebodmadæ docuisse in tẽplo, sed etiam sequentibus duobus, nisi quod dicit Lucas,quotidie, tantum sit referẽdum ad dies illos qui præcesserũt illud tempus de festus Iudęorum; quando & Iudam pepigisse cũ principibus sacerdotum, testatur quod ex aliis Euangelistis satis constat factum feria quarta. Et

dominus

b accesdum
a a. o.
principes
sacerdotũ
b. dicunt
† b es.
▷ adixit
eis
b ait illis
‖ b.o. ver
bum
† b.o facias
▷ b.o secum
c. inter se
b populũ
f ahabẽt
a a. sicut
Prophetã
‖ b. dicunt
Iesus.
b o fa
ciam.
B. 12.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dominus intelligatur ideo dixisse, quotidie apud vos eram: quia aliquot diebus cõtinuis sine intermissione apud eos in templo docuerat. Nam saltem feria quinta non videtur Dominus docuisse in Hierusalem, quia cùm duos discipulos præmisisset in ciuitatem, vt pararent Pascha, Marcus dicit eum vespere factoveniſſe cũ duodecim. Subiicit autem Lucas idẽ, quod suprà ex Marco est habitum, quòd Domino docentes, principes sacerdotum, & scribæ & principes plebis, hoc est, prima res ciuitatis quęrebãt eum perdere, & tamen post multa concilia non inueniebãt quid facerent illi, proinde impletũ est in illis illud Psalmi; Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. Ideo enim non inueniebant quid illi facerent tutò, quia metuebant populum, quem videbant suspensum esse cùm audiret illum, id est, cùm summa auiditate audiret illum, ita vt penderet ab ore eius, & inhiaret illi. Sic Virgilius; Pendetque iterum narrãtis ab ore. Itaque quod dicit Lucas; *populus suspensus erat audiens illum*: idem est, cum eo, quod superius dixit Marcus, turba admirabatur super doctrina eius, nisi quod Lucas id ipsum magis emphatic ῶς, & elegantius dixit, vt erat Græci sermonis peritissimus. Hoc autem populi metu sese impii hi planè condemnauerũt. Si enim perdendum Iesum iudicauerunt, quòd cõtra Dei gloriam quędam faceret, & doceret, & populi esset seductor, sane tales nõ debuissent metu populi pręmittere, quod ex officio illis pro Dei gloria, & populi salute faciendũ incumbebat. Porro cum necdum auderent manus illi inijcere, aggrediantur illum verbis tentare, sua auctoritate putantes se illum perterrefacere posse, & os eius obstruere, atque à faciendis, quę faciebat ipedire. Itaque congregati principes sacerdotum, quorũ erat sacrificia tractare: & scribæ, quorũ erat, sacras scripturas populo exponere: & cum his seniores populi, apud quos erat potestas i rebus temporalibus, vt magis commoueretur Dominus vtrequo potestate, & eorum scilicet, qui sacris pręerant & eorũ, qui prophanis, accedunt ad dominũ in templo & docentem, & euangelizantem. Docentem quidem quæ sunt facienda: Euãgelizantẽ verò de salute hominibus iam oblata, & regno Dei, quod iam aduenerat. Ex his enim duabus partibus constat Euangelica prædicatio, vt & annuncietur lætum gratię Dei nuntium, & doceantur homines qua ratiõe diuinę gratiæ & salutis ęternę fiãt participes. Huic ergo tam sancto operi cùm intentus esset Dominus, illi pro sua auctoritate dicunt illi imperiosè: *Die nobis, in qua potestate hoc facis: & quis dedit tibi hanc potestatem.* In quibus interrogationibus D. Hieronymus nomen potestatis accipit pro virtute & viribus, vt intelligãtur quærere in qua virtute faceret miracula quæ ædebat, an in virtute diuina, an in virtute dęmóiaca. Quem sensum etiã pertractans & expendens Origenes, putat non esse conuenientem, quòd interrogatores illi certo scirent neminem de seipso dicturum quod in virtute diaboli ederet miracula, etiã si illud verum esset. Putat ergo Origenes istos agnoscẽtes varias esse potestates diuinas, nec omnes prophetas in eadem potestate fecisse miracula, interrogasse in qua multarum illarum potestatum facere miracula. At pro veriori & simpliciori harum quæstionum intelligentia sciẽdũ, quod pro dictione, potestas, hoc loco est ἐξουσία, quę magis significat ius, & auctoritatem, quàm virtutem aut vires. Sensus ergo est; Qua auctoritate hęc facis, an propria & vsurpata, an ab alio accepta? Quod si ab alio accepta auctoritate hæc facis, vt te omnino dicturum putamus, quis est qui dedit tibi hanc potestatem, id est auctoritatem hæc faciendi? Deus ne scilicet, an põtifex, an Cæsar, aut alius quispiam qui legitime dare potest? Demõstrat autem pronomen, hæc, non potiss. mùm miracula quæ Dominus ediderat, sed alia quædã eius opera, quæ tunc nouo & insolito modo faciebat, nimirum quod cum so lenni acclamatione populi insidens asino ingressus est Hierusalem, quod è templo eiecit ementes, & vendentes, nęc sineret quenquam vas deferre per templum, & præcipue quod sibi vindicaret officium docendi quotidie populum in templo, cum hoc esset officium scribarum. Id enim satis significat Lucas, cùm dicit, quod Domino docente in templo conuenerunt dicentes ad illum; In qua potestate hæc facis? præterquam enim quod Marcus, & Lucas nulla commemorant miracula in Hierusalem vel in templo nunc facta, non conuenienter etiam interrogaretur, qua auctoritate Dominus operaretur miracula: sed conuenienter interrogatur, qua auctoritate sibi vindicaret eiicere quosdam è tẽplo, atque in eodem totos dies docere, cum hæc viderẽtur pertinere ad principes sacerdotum & scribas. Consonat autem huic intelligentiæ, quæstio quam Dominus vicissim illis opposuit, querens non qua virtute, sed qua auctoritate Ioannes baptizasset. Porro hæc sacerdotum & scribarum interrogatio eo tendebat, vt quoniam sciebant eum nõ posse dicere se auctoritate vti quam legitime ab homine aliquo accepisset: si quidem taceret, accusarẽt eum tanquam sibi vsurpãtem auctoritatem, quã nemo sibi potuit à seipso vsurpate: si vero diceret à Deo se accepisse eam potestatem, rursum quem admodum apud Ioannem, obiicerent ei: Quod signum ostendis nobis, quia hoc facis? aut, quemadmodum alias aliquoties peterẽt signum de cœlo sibi exhiberi, quale illis Dominus semper negauit exhibere.

RESPONDENS AVTEM IESVS DIXIT AD ILLOS; INTERROGABO VOS ET EGO VNVM, &c.) Nec tacere poterat Dominus, ne videretur sibi conscius vsurpatæ potestatis, ac cedere illorum auctoritati: nec dicere ei cõueniebat quod erat rogatus, quod illi indigni essent illud audiure, & sine fructu esset audiri. Neo rursum dicere conueniebat principio, illos indignos esse, qui audirent quod interrogabant, ne videretur subterfugere responsionem. Proinde prudenter vicissim aliam illis similem proponit quæstionem, ad quam si respondere recusarent, manifestum fieret indignos ipsos esse, qui audirẽt quod ab alio quærebant: si verò recte respondereni: ipse se sua sententia condemnarent, imo & propositæ à se quæstioni ipsi simul satis facerent. Nam si dixissent Ioannis baptisma fuisse è cœlo, hac responsione etiam conuinci potuissent, Iesu cui Ioannes testimonium perhibuit, diuina præditum potestate, & auctoritate. Sic autem Dominus ad alterius propositionen quæstionis cõfugit vt tamen non possit videri, subterfugere petitã responsionem, dum promittit se responsurum si illi responderent: *Interrogabo*, inquit, *etiam vos ego vnum sermonem*, hoc est, vnum aliquid, vel, vnã rem) est enim Hebraismus in scripturis frequẽs.) quem si dixeritis mihi, etiam ego vobis dicam in qua potestate hęc faciam, imo me tacente ex vestra responsione manifestum erit quod quæritis; *Baptismus Ioannis vnde erat, e cœlo, an ex hominibus*? hoc est, à Deo profectus erat, an hominum fictione adinuentus, & Ioannes ipse diuina an humana auctoritate baptizauit? At illi perplexitate inuoluti, qua dominum inuoluere putabant, cogitabant inter se, vel potius reputabãt inter sese (est enim Græcis διαλογίζεσθε, & significatur eos non tantùm in cordibus suis cogitasse, sed etiam ĩter sese contulisse, & deliberasse quid responderent, quemadmodum patet ex eo, quod dicunt; *Si dixerimus*) dicentes; *Si dixerimus, e cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis ei*, scilicet Ioanni, vt illo prædicante baptismum pœnitentię, vos illum ab eo susciperitis? aut, Quare non credidistis ei de me testificanti, cuius testimonia debuissetis agnoscere diuina esse, si credidissetis eius baptismum esse diuinum? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus ne turba ab eo gregatim baptizata lapidibus nos obruat tanquam blasphemos, eo quod omnes habeant Ioannem verè fuisse Prophetam, id est, doctorem duinitus missum. Sic enim nomen Prophetę supeĩus diximus accipi in scripturis frequenter. Potro pro eo quod in Luca legimus, Certi sunt enim; Græca habent, πεπεισμένοι γάρ ἦσι id est, persuasa est enim, vel persuasum habet, nempe plebs. At interps ferre hoc participiũ vertit per certus: vt ad Romanos, Certus sum enim quia neque mors, neque vita, &c. & aliis locis, in quibus proinde certum esse exponi debet per certò persuasum esse & certò credere. In illo autem, quod in Matthęo legimus; *Omnes enim habeant Ioannem sicut Prophetam*. pro, habebant in Græcis, & Latinis codicibus emendatioribus est, *habent*, vt sint verba non Euangelistæ, sed sacerdotum, & scribarum, quemadmodum illud Lucæ: Certi sunt enim Ioannem Prophetam esse; vnde illud, habebant, ex Marco videtur desumptũ, qui habet, Omnes enim habeant Ioannem, quia verè Propheta esset, sicut in eo quod apud Marcũ præcedit, *Si dixerimus, ex hominibus, timemus turbam*; ex Matthęo scriptum est, *timemus*, pro timebant. Sic enim & Græca habent, & antiqui codices Latini, nominatim vnus qui mihi ad manum erat, vt sit mutatio personæ apud Marcum nonin frequens in scripturis. Sed ad rem. Cum neutram interrogationis partẽ se viderẽt tutò eligere posse, non veriti sunt ignorantiam mentiri, & ad humiliratis verbum confugere, vt dicerent se nescire, multis sane nominibus sese condemnantes, nimirum quod id nescire se dicerent qui omnium se profitebantur magistros, quod etiã ipsis fatentibus vniuersus populus cognouit, quod item pratione sui officii ipsi ignorare non debebant, nõ minus quam quod modò veluti pro suo officioà Christo quęrebant. Denique quod missis ad Ioannem legatis, ex ipso Ioanne didicerant, cui si non credideruntt testificãti se missum à Deo, nec Iesu credituri erant, idem de se testificanti. Itaque, cum declarassent se subterfugere responsionem ad id, quod quęrebatur, & proinde indignos, quibus respõderetur quod quærebant, etiam Dominus dixit illis, non quidem se nescire (non enim, vt illi, veritas mentiri potuit) sed, *nec ego*, inquit, *dico vobis, in qua potestate hæc facio*. Quo significat &

illos quidem scire, sed nolle dicere, & se quoque quod quærebatur scire, sed meritò etiam illis nõ dicere. Porro vt in Christo nic obseruandum est, quàm prudenter sapientes cõprehenderit in astutia eorum: vt hinc discamus in sapientia, & caute respondere insidiatoribus, & clauum clauo pellere, atque veritatem indignis celare, ne factum detur canibus: ita interrogatoribus Christi obseruandum, quàm nihil illis fuerit curæ vt verum respõderent, sed vt quod ipsis esset commodum. Si commodum ipsis fuisset, dicere baptismũ Ioannis fuisse e cœlo, incunctanter dixissent, si militer dicturi illum fuisse ex hominibus, nisi & hoc illis fuisset incommodum. Quia ergo neutrum commode dicere poterãt, ad id quod solũ supererat confugiũt ingnorantiam prętendentes, putãtes se hac ratione commodè elabi. Sic respondent falsi doctores non quod docet scriptura, sed interpretãtes quod ad ipsorum facit affectus. Sic impii quique, quib. non est veritatis ratio, nec timor Dei ante oculos eorum, nõ quàm vere, sed quàm commodè omnia dicant, soliciti sũt. Dicit autem Dominus, per verbum præsentis temporis, *Nec ego dico vobis* (sic enim legẽdum est, & non, dicam) quia quod tunc non dixit, postea satis dixit, cùm à Caipha adiuratus dixit se esse Christum filium Dei viui. Ideo autem iã Dominus dicere noluit, quod quęrebatur; sed prudenter declinauit, quia illa sua auctoritate ipsum iam premebant dicentes: *die nobis*, quem postea cum se, Christum diceret, aperte Dei premabant auctoritate & reuerentia.

bET COEPIT ILLIS IN PARABOLIS LOQVI. QVID AVTEM VOBIS VIDETVR HOMO, &c. Non satis erat Domino ex illorum responsione sumere occasionem declinandi responsionemeius, quod illi indigni erant audire, & sine fructu audisseut, sed ex materia illis proposita, imò & ex eadem illa ipsorum responsione sumpsit etiam occasionem arguendi illos intolerabilis impietatis, idque eius, de qua studiosè à se prospectum putabant, ne sibi obiici posset: Noluerunt enim dicere baptismum Ioannis è cœlo esse, ne arguereturillorum incredulitas, ideoque dixerunt se nescire, quod quærebatur. At Dominus etiam ex hac responsione arripuit occasionẽ redarguendi illorum incredulitatem, quòd nescirent illud quod etiam peccatoribus & publicanis non fuit incognitũ. Quo autem imprudentes contra se proferren sententiam, sicque efficacius perstringerentur, proponit eis aliam quæstionem, sed sub ænigmate, & parabola, dicens; *Quid autem vobis videtur*, de eo scilicet quod nunc sum propositurus? *Homo quidam habebat duos filios, &c.* Est enim parabola ipsa ad literã satis aperta. Quid autem per eam Dominus significare voluit, ipsemet postea accommodãdo eam aperuit, ex qua accommodatione patet eum per filios istos duos significasse duplex hominum genus, quos habet Deus pater, eorum scilicet, qui manifesti sunt peccatores, & eorum, qui iusti volunt videri. Per filium enim primum, qui iussus ire inveniam, verbo quidem recusauit, sed postea pœnitentia motus fecit, quod iussum erat, publicanos, & meretrices significauit, qui cum imprimis dei voluntati obedire recusassent, postea pœnitentia ducti ad prædicationem Ioannis voluntati diuinæ obedire cœperunt. Per filium vero alterum, qui verbo quidem obedientiã promisit, at facto inobediens

fuit

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuit, sacerdotes Iudæorum, scribas, & Pharisæos notauit, qui cùm verbo profiterentur promptitudinem obediendi Deo, semper habentes in ore legem Dei, dei præcepta per Ioannem prędicata non fecerunt, contemnentes illius baptismum, ac Christum cui ille testimoniũ perhibuit, agnoscere recusantes. Et quidem cũ in alia parabola duorum filiorum, quæ est apud Lucam de filio frugi, & filio prodigio, dominus manifestos peccatores significauerit per filium adolescentiorem, ob peccandi facilitatem quæ conuenit adolescentiæ, hic eosdem significauit per filium primum, propterea quòd huiusmodi peccatores resipiscentes, primi sint coram deo, eosque præcedant, qui videntur hominibus iusti: vnde indicare volens Dominus quos per primum filium significauerit, & quare, accõmodando parabolam dicit; *Publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei*, hoc est, primi facti sunt qui erant nouissimi, & contra. Non ergo secundum præcipuum & primo intentu per parabolam sensum per duos istos filios duo populi significantur gentilis, & Iudaicus, quemadmodum plerique intelligunt. Sed tamen quemadmodum in parabola filii prodigi dictũ est, quòd, quãuis secundum sensum à Domino præcipue intentum p duos filios significentur duo genera hominum, qui fuerant apud Iudęos tempore Christi, peccatorum scilicet, & iustorum ex cõsequenti tamen, & secundariò rectè intelligantur significati duo populi, quòd peccatores, qui ex Iudęis tempore Christi resipuerunt, typus quidã fuerit resipiscentię gentium: ita & hic secundario sensu rectè intelligũtur significati gentilis populus & Iudaicus. Gentilis enim populus per primum filium designatus, siue quia prior fuit gentium populus quã Iudaicus & per legem naturalem prius Dei mãdata acceperat, siue quia hic populus in gratia Euangelica factus est per fidem ex nouissimo primus, & in Dei electione, ac prædestinatiõe ab ęterno fuit primus, iprimis quidem multo tempore cotumaciter Dei mandatis parere renuit, postea verò cum exorta esset lux Euangelica pœnitentiam agens cœpit excolere diligenter vineã Domini, Iudaico populo obediantiam, quam verbo promiserat (dicens Moysi; Omnia quæ dixerit nobis dominus faciemus) ipso facto negante, propter quod ille quidem primas cœpit obtinere in regno Dei, Iudaico populo facto ex capite in caudam, ita vt si velit in regnum Dei peruenire, sequi debeat fidem, & conuersationem gẽtium.

DICIT ILLIS IESVS. AMEN DICO VOBIS, QVIA PVBLICANI, ET MERETRICES, &c.] Legendum esse; *præcedunt in regnum dei*. & non præcedẽt in regno Dei, & Græca docent, & Latini codices scripti, quemadmodum ipse in aliquot vidi, qui erant ad manum. Al ludit autem dominus ad responsionem illorum, dicentium primum filium fecisse voluntatem patris, & ostendit bene eos dixisse primum, quia illi quos per filiũ illum significare voluit præcederent ipsos. *Publicani*, inquit, *& meretrices* hęc enim erant duo hominum genera, quæ apud Iudęos infamia erant, alterũ in sexu virili, alterum in sexu muliebri) *modo præcedunt vos in*: hoc est, ad regnum dei. Non quod etiam ipsi essent ad ingressum regni dei secuturi, sed quod illi eos anteirent qui videbãtur esse posteriores, & à regno dei maxime elongati, quodque si & ipsi vellent regnum dei igredi, illos sequi deberent. Et rationem quare illi prędicũt subiicit, dicens; *Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ*, id est, per viam iustitiæ, hoc est venit vitam degens irreprehensibilem, & perfectam iustitiam præ se ferentem, qua satis declarauit se missum à deo, & auctoritatem magnam sibi conciliauit, & tamen non credidistis ei. Publicani autem, & meretrices crediderunt ei. Quanquam autem hæc sufficerent ad redargutionem illorum secundum exigentiam parabolæ, tamen quo magis eorum redargueret inobedientiam, addidit: Vos autem videntes fidem, & cõuersionem peccatorum manifestorũ, nec hac ratione commoti, pœnitentiam habuistis postea, vt etiam vos cum illis crederetis Ioanni. Quasi dicat: nec absoluta vita Ioannis vos priores commouit, vt ei fidem haberetis, nec rursum cõuersio tã deploratorum peccatorum commouit, vt ducti pœnitentia vestrę tarditatis & incredulitatis vel post illos crederetis ei. Quod dicit; *Venit Ioannes in via iustitiæ*; illud est quod suprà dixit capite Matth. 11. Venit ad vos Ioannes, neque manducans neque bibens. Porro quod hic dominus culpat in scribis & sacerdotibus respectu Ioannis, id hodie etiam in tota gente Iudaica videre licet respectu Christi, vt cum Iudęi præcedere deberent gentes contrà gentes eos præcedant nec tamen vel gentium conuersione adhuc commoueantur ad resipiscentiam & fidem ita vt hęc accommodatio parabolæ, secundario sensu etiã applicari possit duobus populis, sicut & parabola. Quadrat autem hęc parabola etiam in quosdam Christianos, qui quod verbo promiserunt, opere non præstãt, aliis interim illud etsi voto nõ astrictis, perficientibus. Multi, inquit Theophylactus, etiam hodie pollicẽtur deo, & patri monachos se futuros, forte vel sacerdotes, post promissionem autem negligentes sunt. Alii autem monasticam, vel sacerdotalem vitam polliciti non sunt, sicut monachi, vel sacerdotes, viuunt tamen dignè: atque ita: illa sũt vel dẽtes filii, qui faciunt, etiam si nihil promiserint. Similia habet Origenes.

† *b.o. Vineã pasti uauit homo* ◁ *b lacũ* ‖ *c.o. coloni* * *b. & c. darẽt illi.* † *b.o. vacuum.* ◁ *b. addidit mittere* ‖ *b alium* † *b.o. & illum* ◁ *c. addidit mittere*

NOTANTVR PHARISÆI PARABOLA DE LOCATA VINEA.

Matth. 21. Marc. 12. Luc. 10. CAPVT CXIIII.

Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc [a] *Aliam parabolã audite:* † [1] *Homo* [c] *quidã erat paterfamilias, qui* [1] *plantauit vineã,* [c] *& sepẽ circundedit* [a] *ei,* [c] *& fodit* [a] *in ea* △ *torcular, & ædificauit turrĩ, & locauit eã* ‖ [a] *agricolis, & peregrè profectus est,* [c] *& ipse peregrè fuit multis tẽporibus* [a] *Cum autẽ tẽpus fructuũ appropinquasset,* † [1] *misit ad agricolas* [b] *in tẽpore seruum, vt* † *ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui* * *apprehensum eũ cæciderũt, & cæsum capite vulneraueront, & contumeliis affecerũt,* [&] [c] *cædentes, & afficiẽtes cõtumelia, dimiserunt inanem.* [b] *Et* △ *iterũ misit* [b] *ad illos* ‖ [b] *alterũ seruũ.* [c] *Illi autem* † [b] *hunc quoque* [b] *in capite vulnerauerunt, & exhonorauerunt, & dimiserunt vacuum.* [b] *Et* △ *rursum alium misit,* [c] *illum occiderunt, & multos alios, quosdam cædentes, quosdam verò occidentes.* [c] ‖ *Adhuc ergo vnum habens filiũ charissimum,* † [c] *& illũ misit ad eos nouissimum, dicens,* [b] *Quia* [c] *forsitan cùm hunc viderint,* † [1] *verebuntur* [c] *filiũ meũ* ‖ [1] *Agricolæ autem* [c] *videntes filiũ cogitauerunt, [&]* [c] *dixerunt* † [b] *adinuicem,* [c] *Hic est hæres, venite,* [1] *occidamus eum,* † *& habebimus hæreditatẽ eius. Et* † [c] *apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & eiectũ eũ extra vineam occiderũt.* [a] *Cùm ergo venerit dominus vineæ,* [1] *quid* † *faciet* [a] *agricolis illis* [b] *dominus vineæ?* [a] *Aiunt illi, Malos malè perdet, & vineã suã locabit alijs agricolis, qui reddẽt ei fructũ temporib. suis. Dicit illis Iesus,* [b] *Veniet, & perdet colonos* [c] *istos,* [b] *& dabit vineã alijs.* [c] *Quo audito dixerũt illi, Absit Illi autem aspiciens eos, ait, Quid est ergo hoc quod scriptũ est,* ‖ [c] *Nunquam* [b] *scripturam hanc legistis* [a] *in scripturis?* [1] *Lapidẽ, quẽ reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* [c] *A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris,* [a] *Ideo dico vobis, Quia auferetur à vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et* [c] *omnis, qui ceciderit super* † *lapidẽ istũ, cõfringetur: super quẽ verò ceciderit,* † *cõteret eum.* [a] *Et cũ audissent principes sacerdotũ, & Pharisæi parabolas eius, cognouerunt quòd de ipsis diceret.* [1] *Et quærebant principes sacerdotum, & scribæ* ‖ [b] *mittere in illum manus* [c] *illa hora, &* [a] *querentes tenere eum timuerunt* † *turbas,* [a] *quoniã sicut Prophetam eum habebant.* [b] *Cognouerũt enim* † *quòd ad ipsos dixerit similitudinem hanc.*

† *anouissime autẽ misit ad eos filium suum.* * *b. o. reuerebantur.* ‖ *b. o. colonis autem* ‖ *c. o. Quẽ cũ viderint coloni.* ‖ *c. o. extra vineam.* † *b & nostra erit hæreditas* *c. vt nostra fiat hæreditas* * *b. apprehẽdẽtes eũ occiderunt & eiecerunt* * *b. ergo* ‖ *b. Nec* † *c. illum o. lapidem conquassabitur.* ◁ *c. o. commouet.* ‖ *b. tenere eum* † *b. turbam e. populum* † *b. o. quoniam ad eos.*

CŒPIT AVTEM DICERE AD PLEBEM PARABOLAM HANC: HOMO QVIDAM, &c.) Superiori parabola notauit Dñs principiũ incredulitatẽ obstinatã: nunc verò ex illa parabola, quæ de vinea erat, alterius, quæ etiam de vinea est occasionem sumẽs, notat alia etiam & grauiora eorũ crimina, & eorundem ob huiusmodi crimina perditionẽ. Dicit autem Lucas, parabolam hanc dictam ad plebem non quòd ad plebem potissimum pertineret, sed quod audiente plebe, & conuersus ad plebem Dominus eam dixerit. Et quidem parabola ipsa in se satis est clara, intentus autem à Domino sensus satis etiam colligitur ex ijs, quæ in fine veluti pro parabolæ explicatione subijcitur. Itaque per hominum patremfamilias, *qui plantauit*, vel, vt legimus apud Marcum, & est idem, *pastinauit vineam*, Deus pater significatur, totius mundi veluti suæ domus gubernator, qui populum Iudaicum veluti vineam electam plantauit, primo quidem in Ægyto: sed quoniam locus ille non esset fructibus dandis aptus, posteà transplantauit in terram Chanam: iuxta illud Psalmi; Vineam de Ægypto trãstulisti, eiecisti pentes, & plantasti eã. Psal. 79 Per sepem circũdatam vineæ, ac turrim in ea ædificatam, & torcular in ea effossum, in generali significatur Deũ oĩa huic vineæ prouidisse, quæ ei essent necessaria. In speciali autem per sepem, quãquã aliqui intelligant legem Iudaico populo datam, quæ præscribens limites agendi separauit hunc populum à gentibus, sub & qua, vt inquit Paulus, custodiebãtur concluſi: rectius tamen intelligitur ipsius Dei custodia per angelos suos, & rectores populi, quæ populũ ab ĩcursu circumiacentium gentiũ custodiuit. Vnde Psalmo prædicto Propheta conquerens, populum Israeliticum Dei protectione & custodia destitutum; Vt quid, inquit, destruxisti materiam eius, & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam? Et, Destruxisti omnes sepes eius, diripuerunt eam omnes transeuntes viam. Per turrim ad vineæ custodiam ædificatam, rectè intelligitur tabernaculum, ac deinde templum in Hierusalem extructum. Sicut enim turris in vinea facit ad illius custodiam, vt in illa speculatores ex alto prospecẽt num quis vineam demoliturus aduenĩat: ita templum ad religionis faciebat custodiã, & in eo versabantur maxime ij, qui constituti erant speculatores domus Israel, qui gradus sui altitudine quam in templo obtinebant, prospicere debebant ne quid mali vineæ ab aliquo inferretur. Per torcular autẽ in vinea effossum, intelligitur communiter altare holocaustorum, nec male. Sicut enim (inquit Hieronymus in Isaiam scribens) ad torcular omnes vuæ comportantur, atque calcantur, vt ex eis exprimatur vinũ: ita altare omnis populi suscepit fructus, & immolatas hostias deuorauit: iuxta illud quod de Beniamin, in cuius tribu fuit altare, legimus: Beniamin lupus rapax mane comedet, & ad vesperam dabit escam. Aut simpliciter per turrim ædificatam significatur deum populo Israelitico dedisse speculatores: per torcular, lex, quæ purum ab impuro discerneret, malum á bono distinguens, & per quam ex populo veluti exprimeretur dulcissimum bonorũ operum vinum, quo & coloni & deus ipse suauiter reficeretur. Imitatus est autem dominus in principio huius parabolæ, canticum Isaiæ de vinea domini. habet enim sic; Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Et sepiuit eam, & lapides collegit ex ea, & plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. Per hæc autem significari deum prouidisse populo suo de omnibus necessarijs, patet ex eo, qđ subijcitur; Quid est, quod vltra debui facere vineæ meæ, & nõ feci? Quid autem per sepem peculiariter significetur, patet item ex illo, quod sequitur; Auferam sepem eius, & erit in direptionem: diruam maceriam eius, & erit in conculeationẽ. Ne autẽ dubitare possemus quid per vineam sit intelligẽdum, subditur; Vinea domini exercituum domus Israel est. Porro quò intelligatur qđ hic dicitur pater familias fodisse in vinea torcular, sciendum, quòd lacunis olim effossis, vinũ recẽs expressum excipiebatur. Vnde in Marco vertit interpres, lacum, cùm ibi sit Græcis ὑπολήνιον, sicut apud Matthæũ est ληνὸς. Vnde & apud Isaiã in Hebræo est Catsab, idest, excidit torcu-

Isaiæ 5.

Tres istos seruos, quos diuersis vicibus missos Marcus, & Lucas scribunt, Matthæus simul comprehendit hoc modo;

Misit seruos suos ad agricolas, vt acciperẽt fructus eius. Et agricolæ apprehẽsis seruis eius, alium cæciderunt, alium occiderunt, aliũ verò lapidauerunt. [b] *Et* [c] *iterum misit* [a] *alios seruos* [c] *plures* [a] *prioribus, & fecerunt illis similiter,* [b] *quosdam cædentes, alios verò occidentes.* [c] ‖ *Dixit autem dominus vineæ, Quid faciã? mittã filium meum dilectum.* [b] *Adhuc ergo vnum habens filiũ charissimum,* † [c] *& illũ misit ad eos nouissimum, dicens,* [b] *Quia* [c] *forsitan cùm hunc viderint,* † [1] *verebuntur* [c] *filiũ meũ* ‖ [1] *Agricolæ autem videntes filiũ cogitauerunt, [&]* [c] *dixerunt* † [b] *adinuicem,* [c] *dicẽtes,* [1] *Hic est hæres, venite,* [1] *occidamus eum,* † *& habebimus hæreditatẽ eius. Et* † [c] *apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & eiectũ eũ extra vineam occiderũt.* [a] *Cùm ergo venerit dominus vineæ,* [1] *quid* † *faciet* [a] *agricolis illis* [b] *dominus vineæ?* [a] *Aiunt illi, Malos malè perdet, & vineã suã locabit alijs agricolis, qui reddẽt ei fructũ temporib. suis. Dicit illis Iesus,* [b] *Veniet, & perdet colonos* [c] *istos,* [b] *& dabit vineã alijs.* [c] *Quo audito dixerũt illi, Absit Illi autem aspiciens eos, ait, Quid est ergo hoc quod scriptũ est,* ‖ [c] *Nunquam* [b] *scripturam hanc legistis* [a] *in scripturis?* [1] *Lapidẽ, quẽ reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* [c] *A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris,* [a] *Ideo dico vobis, Quia auferetur à vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et* [c] *omnis, qui ceciderit super* † *lapidẽ istũ, cõfringetur: super quẽ verò ceciderit,* † *cõteret eum.* [a] *Et cũ audissent principes sacerdotũ, & Pharisæi parabolas eius, cognouerunt quòd de ipsis diceret.* [1] *Et quærebant principes sacerdotum, & scribæ* ‖ [b] *mittere in illum manus* [c] *illa hora, &* [a] *querentes tenere eum timuerunt* † *turbas,* [a] *quoniã sicut Prophetam eum habebant.* [b] *Cognouerũt enim* † *quòd ad ipsos dixerit similitudinem hanc.*

† *anouissime autẽ misit ad eos filium suum.* * *b. o. reuerebantur.* ‖ *b. o. colonis autem* ‖ *c. o. Quẽ cũ viderint coloni.* ‖ *c. o. extra vineam.* † *b & nostra erit hæreditas* *c. vt nostra fiat hæreditas* * *b. apprehẽdẽtes eũ occiderunt & eiecerunt* * *b. ergo* ‖ *b. Nec* † *c. illum o. lapidem conquassabitur.* ◁ *c. o. commouet.* ‖ *b. tenere eum* † *b. turbam e. populum* † *b. o. quoniam ad eos.*

CŒPIT AVTEM DICERE AD PLEBEM PARABOLAM HANC: HOMO QVIDAM, &c.) Superiori parabola notauit Dñs principiũ incredulitatẽ obstinatã: nunc verò ex illa parabola, quæ de vinea erat, alterius, quæ etiam de vinea est occasionem sumẽs, notat alia etiam & grauiora eorũ crimina, & eorundem ob huiusmodi crimina perditionẽ. Dicit autem Lucas, parabolam hanc dictam ad plebem non quòd ad plebem potissimum pertineret, sed quod audiente plebe, & conuersus ad plebem Dominus eam dixerit. Et quidem parabola ipsa in se satis est clara, intentus autem à Domino sensus satis etiam colligitur ex ijs, quæ in fine veluti pro parabolæ explicatione subijcitur. Itaque per hominum patremfamilias, *qui plantauit*, vel, vt legimus apud Marcum, & est idem, *pastinauit vineam*, Deus pater significatur, totius mundi veluti suæ domus gubernator, qui populum Iudaicum veluti vineam electam plantauit, primo quidem in Ægyto: sed quoniam locus ille non esset fructibus dandis aptus, posteà transplantauit in terram Chanam: iuxta illud Psalmi; Vineam de Ægypto trãstulisti, eiecisti pentes, & plantasti eã. Psal. 79 Per sepem circũdatam vineæ, ac turrim in ea ædificatam, & torcular in ea effossum, in generali significatur Deũ oĩa huic vineæ prouidisse, quæ ei essent necessaria. In speciali autem per sepem, quãquã aliqui intelligant legem Iudaico populo datam, quæ præscribens limites agendi separauit hunc populum à gentibus, sub & qua, vt inquit Paulus, custodiebãtur concluſi: rectius tamen intelligitur ipsius Dei custodia per angelos suos, & rectores populi, quæ populũ ab ĩcursu circumiacentium gentiũ custodiuit. Vnde Psalmo prædicto Propheta conquerens, populum Israeliticum Dei protectione & custodia destitutum; Vt quid, inquit, destruxisti materiam eius, & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam? Et, Destruxisti omnes sepes eius, diripuerunt eam omnes transeuntes viam. Per turrim ad vineæ custodiam ædificatam, rectè intelligitur tabernaculum, ac deinde templum in Hierusalem extructum. Sicut enim turris in vinea facit ad illius custodiam, vt in illa speculatores ex alto prospecẽt num quis vineam demoliturus aduenĩat: ita templum ad religionis faciebat custodiã, & in eo versabantur maxime ij, qui constituti erant speculatores domus Israel, qui gradus sui altitudine quam in templo obtinebant, prospicere debebant ne quid mali vineæ ab aliquo inferretur. Per torcular autẽ in vinea effossum, intelligitur communiter altare holocaustorum, nec male. Sicut enim (inquit Hieronymus in Isaiam scribens) ad torcular omnes vuæ comportantur, atque calcantur, vt ex eis exprimatur vinũ: ita altare omnis populi suscepit fructus, & immolatas hostias deuorauit: iuxta illud quod de Beniamin, in cuius tribu fuit altare, legimus: Beniamin lupus rapax mane comedet, & ad vesperam dabit escam. Aut simpliciter per turrim ædificatam significatur deum populo Israelitico dedisse speculatores: per torcular, lex, quæ purum ab impuro discerneret, malum á bono distinguens, & per quam ex populo veluti exprimeretur dulcissimum bonorũ operum vinum, quo & coloni & deus ipse suauiter reficeretur. Imitatus est autem dominus in principio huius parabolæ, canticum Isaiæ de vinea domini. habet enim sic; Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Et sepiuit eam, & lapides collegit ex ea, & plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. Per hæc autem significari deum prouidisse populo suo de omnibus necessarijs, patet ex eo, qđ subijcitur; Quid est, quod vltra debui facere vineæ meæ, & nõ feci? Quid autem per sepem peculiariter significetur, patet item ex illo, quod sequitur; Auferam sepem eius, & erit in direptionem: diruam maceriam eius, & erit in conculeationẽ. Ne autẽ dubitare possemus quid per vineam sit intelligẽdum, subditur; Vinea domini exercituum domus Israel est. Porro quò intelligatur qđ hic dicitur pater familias fodisse in vinea torcular, sciendum, quòd lacunis olim effossis, vinũ recẽs expressum excipiebatur. Vnde in Marco vertit interpres, lacum, cùm ibi sit Græcis ὑπολήνιον, sicut apud Matthæũ est ληνὸς. Vnde & apud Isaiã in Hebræo est Catsab, idest, excidit torcu-

Isaiæ 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lat in ea;& í Græcis est, προελήνιεν ὠρυξα ἐν αὐτῷ, id est, torculat vel lacum effodi in ea. Per agricolas autẽ, quib. vinea locata fuit, significantur principes populi in reb. spiritualibus, & temporalibus, quibus vineã suam, hoc est, populũ suũ excolendũ cõmisit deus. Et bene quidẽ vinea non vendita dicitur, sed locata. Qui enim vendit, dominiũ rei amittit. qui verò locat, dominiũ sibi reseruat, & vtilitatem quandamcõducenti relinquens, fructũ tamen aliquem ex sua re ab illo requirit. Ita & dominus principib. populi non tradidit populi sui dominium, sed, dominio sibi seruato, cõcessit eis lanam onium, & lac, requirens tamẽ sibi solui à sua vinea suauẽ iustitiæ fructũ. Quod per B egrẽ ,pfectus dicitur paterfamilias, & fuisse peregrẽ id est in externa regione multis tẽporibus, significat Deũ, postquam se in mõte Sinai populo Iudaico & principib. eius, præsentem exhibuit, quando vineæ suæ de cũctis proiudit necessarijs, eáque excolendam principibus commisit, deinde velut absentem reliquisse eis liberũ operandi arbitrium. Tempus fructuum erat, cum iam habitarent in terra promissionis quiete, tẽpore scilicet Dauidis, Salomonis, & sequentibus, cũ maximè videbatur tempus opportunum reddendi fructũ, qui erat obseruatio legaliũ præceptorũ & virtutes. Per seruos missos vt acciperent à vinitoribus- C fructus vineę, Prophetæ significãtur missi, vt cõmonefacerent principes sui debiti, quòd non solum sibi, sed etiam Domino deberent vineã colere, quodq; Dominus per illos à populo require. ret fructum bonorum operum, & veræ religionis, At illi non solum non dederunt debitos fructus sed etiã Prophetis iniecerunt manus, varijs modis eos indignè tractantes, & vnũ quidem cæciderunt, vt Ieremiam, alium etiam occiderunt, vt Isaiã: alium lapidauerunt, vt Zachariã filium Barachiæ, quẽ occiderũt inter templũ, & altare. Notãdum autem in parabola duplicẽ describi seruorum missionem. Alterã, qua singuli seorsum mittebantur vnus post aliũ, quemadmodũ describũt D Marcus & Lucas, qui tres missos successiue commemorant, quorũ posterior peius semper tractatus dicitur. Nã primus quidem tantũ cæsus dicitur, secundus verò nõ solùm affectus cõtumelia, hoc est, ignominia (nã Græcè est κεφαλαιῶσαν, cùm contumelia proprie sit in verbis) sed etiã vulneratus in capite: tertius autẽ non tantùm vulneratus, sed etiã occisus. Quos tres Matthæus simul cõmemorat, veluti simul missos, cùm ex alijs Euãgelistis sit intelligendũ successiue missos. Sed nec eum seruauit ordinem in trib. his seruis, quẽ alij duo. Nã tertio loco ponit eum, quem Marcus se- E cundo. Quem enim dicit lapidatum, is est, quem Marcus secũdo loco posuit. Nã pro eo, quod nos in Marco legimus; *& illum in capite vulnerauerunt*; Græce est, καὶ ἐκεῖνον λιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν, id est, & illũ lapidãtes i capite vulnerauerũt, vel lapidib. in eum iactis caput illi cõminuerunt. Altera autẽ missione, quã prætermisit Lucas, q̃ sub tribus omnes missi Prophetæ comprehendi satis possent, dicũtur plures simul vel successiue missi, sed similiter cum alijs tribus tractati. Quibus seruorum missionibus ygnificatum est, deum in primis quidem pauciores misisse Prophetas, idq; frequẽter ac diuersis temporibus, sed postea maiorem Prophetarũ numerũ misisse, vt multitudine coerciti facerent suũ officium. Huiusmodi itẽ narratione mire cõmendata est Dei lenitas, & patientia, qui vt post iniuriã vni, aut alteri seruorũ illatam, non statim vocauit illos ad supplicium, sed expectans vt resipiscerent, non destitit diuersos mittere, sua bonitate certans contra illorũ malitiam, dũ per singulos gradus malitiæ, Dei misericordia, & beneficia crescebãt. Notata itẽ pulchre. principiũ Iudaici populi malitia, vt qui in primis in pauciores, & leuius peccauerũt: postea verò & in plures, & grauius, ita vt contra Dei clementiã humana malignitas certaret. Hec dicit dominus; *Ierem. 7* Misi ad vos oẽs seruos meos Prophetas, per diem consurgens diluculo, & mittens. Et non audierunt me, nec inclinauerunt aurem suam: sed indurauerunt ceruicem suã, & peius operati sunt quàm patres eorum. Porrò omnium maxime dei benignitas, & patientia commendatur per hoc, quod i parabola paterfamilias post occisos, & iniuria affectos omnes suos seruos, tandem etiã filium suum, quẽ habebat & vnicũ, & charissimũ, misisse dicitur, i quo proculdubio seipsũ Dominus significauit, indicans proinde se longe diuersum à reliquis prophetis, quantũ scilicet in familia aliqua differt filius à seruis. Quòd autẽ dicitur paterfamilias dixisse; *Quid faciam*; i item velimus deo accommodare, quanquam non sit necesse omnia, quæ in parabola dicuntur, rei significatæ applicare, cũ multa in parabolis ponantur vt expleatur narrationis ordo, accipiendum est significare non ambiguitatẽ & perplexitatẽ in deo, sed humani generis amorem, qui non permisit deũ quiescere, quin omnia tentaret quibus ad resipiscentiã Iudaicus populus moueri posset. Sic Oseę 6. dicit dominus; Quid faciã tibi Ephraim? quid faciã tibi Iuda? Similiter qd̃ dicit pater familias, *verebuntur filium meum*, eum tamen non sint reueriti, non ignorantiam significat dei, sed significatur, quid fieri iustũ esset, & quid merito expectari ab eis posset. quasi dicat: Nerito verebunt filium meũ quemadmodum et dicere solemus, cui roganti cũ frequẽter meritus esset vapulare, peccatũ remittimus: Saltẽ posthac eris bonę frugi. Sic quod apud Lucã dicitur: *forte verebuntur eum*, non ambiguitatem significat in deo; sed liberam hominis voluntatẽ: quomodo dominus dicit se *Ezech. 3* mittere Ezechielẽ ad Iudæos, si forte audiãt, & si forte quiescãt. Quod autẽ agricolæ etiã, viso filio, suo adeo non sunt reueriti, vt mox etiã inierint consiliũ de occidendo illo, vt hæreditatem illius sibi possent vsurpare, significat principes Iudæorum cum viderent Iesum haberi à populo pro Christo dei filio, & ex signis ipsis atq; propheris merito id agnoscere deberent, inter sese consiliũ tractasse de occidendo illo, ac certo decreuisse illũ occidere, idq; ea de causa, quia metuebant, ne per fidem populi in Iesum, ipsi à populo vilipenderẽtur, periretque eorũ & reuerentia, & lucrum, & quia cupiuerunt dominium, & possessionẽ populi Dei, quæ Christo debebatur, sibi vsurpare. Quod Ioannes suprà adimpletũ ostendit, quã lo in domo Caiphę cõsiliũ inisse pontifices & Pharisæos dicit de occidendo Iesu, dicentes; Ne forte veniant Romani, & tollant nostrũ locum, & gentẽ, à quo die statuisse illos dicit vt occiderent eũ. per hoc autem quod extra vineam filiũ agricolę eiecerunt; ibique occiderũt, significare voluit dominus se extra Hierusalẽ, quo Dei populus omnis cõueniebat, educen dũ, atque extra portam quem admodum

admodũ Paulus dicit, passurum. quod & prius in *Heb. 13* A veteri testamento prefiguratum fuit, dum hostias pro peccato, quorũ sanguis inferebatur in sancta sanctorũ, extra castra cremari iussum fuit. Quod autem Marcus dicit: *apprehendentes eum occiderunt & eiecerunt*; quasi prius occiderint quàm eiecerint, intelligendum est dictum ordine inuerso, quẽ admodum multa in scripturis. Aut si ordinem seruatum velimus, intelligendũ est in alio sensu dictum, quod eiecerint cũ extra vineam, nimirũ quod ipsũ prout eis videbatur hęreditate vineæ priuauerint. Et hæc quidem pro parabolę propositę explicatione. Cęterũ cõtrarietatis aliquid i sequenti videtur Euangelistarum narratione. Nam, cùm Matthęus ad interrogationem Domini quęrentis, quid ergo dominus vineę veniens facturus sit agricolis illis, dicat Scribas, & sacerdotes ꝓsentes dixisse; *Malos male perdet, & vineam suam locabit alijs, &c.* Marcus & Lucas commemorãt quasi Dominus ipse dixerit; *Veniet & perdet colonos istos & vineam suam dabit alijs.* Nec enim dici potest apud Marcum & Lucam Scribarum & Pharisęorum vocem subiunctã verbis Christi, omissa illa parte; *Illi responderunt*, vel, *dicunt ei.* Quia Lucas subiungit; *Quo audito dixerunt illi, Absit.* Nisi dica- C mus inter auditores quosdam respondisse, quod Matthæus cõmemorat: quosdã verò illud, quod Lucas dicit, hoc est, Absit. Sic enim Euangelistas conciliandos putat D. Augustinus. At quia omnino videtur ex Marco, & Luca, etiã Dominum dixisse colonos illos perdendos, rectius cũ Chrysostomo dicitur, primum quidem illos (sicut habet Matthæus) respõdisse colonos illos perdẽdos, ignorantes se proferre cõtra seipsos sententiã: deinde verò Dominum etiã dixisse quod illi dixerant, confirmando & approbando eorum sententiã, sed sic vt ex verbis vel gestu ipsius intelligerẽt illud contra se dictum, ac tũ respondisse quẽ admodum habet Lucas, *Absit*: non quidẽ significare volentes, non conuenire vt mali huiusmodi D coloni perderentur, sed illud nequaquam sibi cõpetere. vt sit sensus, Absit hoc nobis, vt, quẽadmodum significas, id in nobis eueniat. Nolebãt eñ agnoscere se parare necem filio Dei, & proinde nec sibi cõpetere, vt cũ malis illis colonis perdãtur: vinea dñi alijs locata. Porrò dominus vineæ huius mysticè venit ad Iudæos, quãdo p Romanos vindictã de eis sumpsit, requirens ab eis sanguinem omnium Prophetarum, qui effusus erat à cõstitutione mundi. Exponit hanc parabolam D. Irenæus li. 4. cap. 70. ostendens vnum, eundemq; esse Deũ, à quo missi sunt Prophetæ, & Christus filius Dei, quod idem contra gnosticos ostendit, & ex parabola sequente.

DICIT ILLIS IESVS; NVNQVAM LEGISTIS IN SCRIPTVRA; LAPIDEM, E &c.) Quanquã nec Matthæus nec Marcus cõmemorent Scribas contradixisse Domino parabolã in illos torquenti, tamen eos cõtradixisse, quẽadmodum Lucas narrat satis etiam illi duo significant, dum Matthæus quidem dicit subiecisse Dominum; *Nunquam legistis, &c.* & Marcus similiter, Nec scripturã hanc legistis? Hic enim modus interrogandi contradictionem quandã præsupponit, & tãtundẽ significat, ac si diceretur sicut habet Lucas; *Quid est ergo quod scriptum est, quem*admodum annotauit & D. Augustinus. Cùm ergo illi contradicerent, nec in se quadrare parabolã vellent, dominus eos i scripturis peritos ad scripturas remittit, vt hinc discerent prædictũ, quod per parabolam suprà fuit significatũ, quòdque illia se depellebant, dicentes: *Absit.* Qua respõsione tria quidem à se depellebant, nimirũ quòd reiecturi essent Christũ filium dei, quod ob id male essent perdendi, quodque ablata ab eis vinea domini alijs esset tradenda. Horum itaque primũ & tertium dominus significat prædictum esse per Prophetã, cũ dicitur de Messia, lapidem ab ædificantib. reprobatum, factum in caput anguli. Hoc *Psal. 117.* enim significatur, Christum (de quo Psalmũ illum B dictum nõ potuerunt negare) & a primorib. reijciendum, & tamen principem aliorũ fore, quod est vineã domini alio transferendã esse, aut primorib. illis subtrahendam. Est autem in hoc versu Psalmi pulchra allegoria, qua sub similitudine lapidis alicuius, quẽ ædificantes cementarij inutilem, & nullo loco in suo ædificio dignũ iudicantes reijciũt: qui tamẽ i alio ædificio efficitur lapis præcipuus, nimirũ angularis, imo caput anguli, hoc est angularis summus, qui duos parietes inter se connectat, & coniunctos retineat, significatur Christum solidam petram, quam in fundamentis Sion pater iecit, à primoribus Iudæorum, quorũ erat ædificiũ dei ex viuis lapidib. constituere, reijciendũ veluti inutilem suo ædificio, hoc est, synagogæ, sed eundem futurũ in dei ædificio præcipuum, & veluti lapidem summum angularem, qui duos populos cõiũgat, & retineat veluti duos parietes in vnum ædificiũ. Itaque qui in parabola significantur per agricolas, nunc significantur per ædificantes: & qui per vineã, nũc significatur per ædificium. Porro Hebraica phrasi dictum est, *factus est in caput anguli*, pro, factus est caput anguli. Vnde Paulus ad Ephes 2. cap. & Petrus epistolæ 1. c. 2. Christum vocat ἀκρογωνιαῖον, id est summum angularem, vel i summo anguli positũ. Est enim Christus totius ędificij spiritualis fundamẽ talis lapis, quatenus ei omnes per fidem nituntur. Est & eiusdẽ ædificij lapis sũmus angularis, quatenus in se in vnam Ecclesiam coniecit duos populos, principium simul, & complementũ totius structuræ. dei Circa sequentem autẽ Psalmi versiculum, A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris, sciendum quod q̃ nos habemus in neutro genere, Græcis simul & Hebræis sunt per fœmininum genus dicta. Græcè enim est, ἐγένετο αὕτη ἐξ θαυμαχῆ, id est, facta est hæc, & est mirabilis. Et apud Græcos quidẽ ꝓnomen αὕτη referri potest vel ad caput, vel ad angulum, quod vtrumque nomen illis sit fœminnũ: apud Hebræos autẽ non potest pronomẽ referri ad caput, sed bene ad angulum, quia Pinna, id est, angulus, illis est fœminini generis, non autẽ Ros, id est, caput. Itaque Græci ferè referũt ad angulũ, vt vertẽdum nobis sit per masculinum genus, A domino factus est ille, nẽpe angulus, & est mirabilis i oculis nostris. Sed magis probabile est i hoc versu fœmininũ genus positum ex Hebraica phrasi pro neutro, quemadmodũ noster vertit Interpres, vt pronomen, istud, referatur non ad caput, vel ad angulum, sed ad totũ quod præcessit: & sit sensus: à domino factum est istud, nẽpe vt reprobatus lapis fieret in caput anguli, & hoc ipsũ est mirabile in oculis nostris. Hic enim sensus est cõuenientior, quàm si intelligatur angulus factus à deo, & esse nobis mirabilis. Nam cum superiori

Universidad de Deusto
Biblioteca

versu dicatur lapis ab hominib. ædificantib. reprobatus factus in caput anguli, dicendū potius erat à quo lapis ille ab hoīb. reprobatus factus erat caput anguli, quā à quo angulus factus esset. Certe diuus Petrus ad hunc locū alludens, satis hunc sensum indicat, dum dicit lapidem istū ab hominib. quidem reprobarum, à deo autem electum, & honorificatum, nimirū quia à deo factus est ī caput anguli. Est autē ea linguæ sanctæ proprietas, vt, quoniā caret neutro genere, abutatur
Psal. 16. fœmineo. Hinc dicitur; Vnā petij à domino, hāc requirā, pro vnum petij à domino. hoc requirā. Sic Psal. 40. pro eo quod nos legimus, in hoc cognoui, Hebræis est ī hac cognoui. Et alias frequēter per fœmininū loquuntur, quod nos per neutrum dicimus. Quoniā ergo reprobatū lapidem factum dixit scriptura in caput anguli, quo intelligeremus quomodo id factū fit: aut fieri potuerit subditur; *A domino factū est istud*, hoc est: nō fortuitò id factum est: nec ab hominibus: sed à domino hominib. multis regnantibus: sed frustra. Et quia reprobatus lapis: hominib. licet potentib. repugnantibus: diuina virtute adeo est præter spem omniū honorificatus: ideo res hęc in oculis nostris, fideliū scilicet, est admirabilis. De fideliū enim admiratione, quæ est cū exultatione Prophetā loqui patet ex eo quod subijcitur; Hęc
Psal. 117. est dies, quā fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea. Ex hoc autem scripturæ testimonio Dominus infert parabolam, quā illi à se depellebant, verè in ipsos quadrare: & implendum in ei quod imprimis ab ipsis, & deinde à se iustum esse pronunciatū fuit, dicens; *Ideo*, hoc est, quia secūdùm scripturæ testimoniū lapis à vobis ædificantib. est reijciēdus qui à Deo futurus est caput anguli, *dico vobis, auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius*, scilicet regni dei, nam relatium *eius* referri debere ad regnū, & non deū ex Græcis est euidentissimū. Porro quanquā diuus Hieronymus post Origenem regnum dei putet accipi pro scripturis sacris, aut notitia scripturarum, alij verò Christum ipsum hic putent vocari regnum dei, simplicius tamen fuerit regnū dei accipere sicut alijs locis, pro statu, & gubernatione, qua deus suum populum peculiariter dicitur regere, & in eo populo regnare, vt sit sensus; desinet apud vos esse regnum dei, & incipiet esse apud gentem faciētem fructus eius regni. Vnde Euthymius; Regnū, inquit, dei dicit custodiam eius, qua seruabantur. Et Theophylactus, Ablatum est, inquit, regnum dei à Iudæis, hoc est peculiaritas qua dei proprij erant. Cæterùm apud Iudæos tempore Christi dupliciter erat regnū dei, videlicet & ratione legis Mosaicæ, quæ cultum dei illis præscribebat, & sacerdotiū illis constituerat, per quę peculiari ratione in eis semper regnare dictus fuit deus, & rursum ratione le-
Matthæi gis & doctrinæ Euangelicæ, per quam dominum peccati & diaboli ab eis cœpit tolli, propter quod dixit illis dominus; Si ego in spiritu dei eijcio dęmonia, profectò peruenit in vos regnum dei. Secundùm vtramque autem regni dei apud Iudęos tunc existentis considerationem, regnum dei auferendum dicitur ab eis, & iam ablatum est, quia & cessauit apud eos cultus legalis ac sacerdotiū, & quia idignos se fecerūt gratię Euāgelicæ, trāslata est illa ad gētes, secundū illud Pauli, & Bar-
Act. 10. nabæ: Quia indignos vos fecistis regno dei, ecce, conuertimur ad gentes. Notanda autem vlterius duo circa hanc domini sententiam. Primùm q; cùm hac sententia dominus applicet parabolam suo proposito, tamen derelicta allegoria vineæ, nunc Ecclesiam ad populum dei regno cōparat, sicut idem populus dei alia allegoria in præallegato prophetæ testimonio ædificio comparatur. Nec hęc varietas culpāda est, cū faciat ad maiorem gratiam, & plus habeat efficaciæ. Secundum est, quòd cùm parabola videbatur exigerevt diceret dominus; *Auferetur a vobis regnum Dei*, aut vinea eius, *& dabitur alijs cultoribus*; dicit, dabitur facienti fructus eius: significans scilicet regnum dei non tantùm auferendum à principibus Iudæorum, ad quod parabola videbatur rendere, sed in vniuersum à populo Iudæorum, quòd pro maiori parte Iudæi impietati suorum principum consenserint, & obstinatè fidei Euangelicæ obstiterint. Alteri autem genti, nimirum gentili populo Christiano datum dicitur regnum dei, non quod Iudæis negatum sit esse de regno dei, sed quod Ecclesia nunc præcipuè sit gentium, sicut prius apud Iudæos præcipuè erat dei ecclesia, & regnum, ad quod gentes admittebantur quasi proselyti, & hospites. Conducit autē hæc & alia similis Christi doctrina nostræ ædificationi bifariam. Primùm enim hinc fides nostra nō parū cōfirmatur, cum videmus impleta, quæ hic à domino prædicuntur, vt, relictis Iudęis, dei regnum ad gentes transierit. Secundò, hinc & nos monemur tum in genere simul oēs, tum quisque sigillatim vt oblatam, & præsentem nobis dei gratiā non negligamus, nec spernamus, sed regno dei nos spōtè subdamus, & expectatos à vinea ipsius fructus illi reddamus. Quod enim Iudæis euenturum hic dominus prędixit, idem & multis gentibus Christianis per Africam, Asiam, & Græciam euenisse iā videmus. Idē & nobis ne vsueniat, verendum est, si vt pleriq; in hoc occidentis angulo sunt affecti pergant homines, contempta Ecclesiastica doctrina, quā nobis tradidit antiquitas venerāda, audire potius magistros prurientes auribus, & loquentes placentia: ac Ecclesię pastores, quibus vinea domini, & regni dei propagatio commissa est, suum tantum ex vinea domini commodum, suum tantum in regno dei honorem quærant, negligentes interim, quod in primis curandum erat, vt diligentia ipsorum probè exculta vinea, suo domino fructus adferat. Cum enim sentiamus apud nos fidem, & charitatem tepescere, audimus ī nouo orbe quāta cū auiditate veritatis doctrinam plerique excipiāt. Sicut autem Ecclesiæ pastorib, vinea domini, hoc est, populus dei & Ecclesia excolenda committitur: ita & cuique hominum cum baptismi mysterium datur, vinea animæ suæ excolenda bonorū operū exercitio locatur. Mittititq; frequentèr diuersos suos seruos deus, qui vnumquemque ad bene operandum, & fructificandum deo adhortetur. Sed missus seruus cæditur, & eijcitur, cum eius sermo contemnitur, & veritatis doctrina non recipitur: aut, quod peius est, etiā irridetur. Hæredem autem, quantum in se est, quique occidit, q filium dei conculcauerit, & spiritui gratiæ contumeliā fecerit. Quali malo cultore perdito, vinea alij datur, cùm donum gratiæ quod superbus spreuit, humilis accipit.

ET OMNIS; QVI CECIDERIT SVPER LAPID

LAPIDEM ISTVM, &c. (Diximus, Scribas & sacerdotes dicēres, *Absit*, tria à se depellere, voluisse, quorō primū, & tertiu testimonio Psalmi prædicto probauit. Nūc erho, quod secundum posuimus. nempe quòd mali, & filii Dei occisores malè perdentur, ostendit, occasiōne ex prędicto Psalmi testimonio desumēs, allegoria scilicet mutuata à lapide, cuius nomine Christus in illo testimonio designatur. Ita enim ī lapide aliquo magno & solido euenire videmus, vt, si sup ipsum exalto loco vasa quædā testacea decidant, illū quidē nullatenus lædant, ipsa verò confringātur, sed sic vt frequenter maneant partes quædam magnæ, quę vsui esse possint, aut ex partib. cōfracta vasa possint reparari. Eo autem huiusmodi vasa cōfringūtur magis, quo ex altiori loco & fortius lapidi illidūtur. Si verò huiusmodi lapis ex alto loco ipse decidat super testacea vascula, non solùm illa cōfringuntur, sed etiā conteruntur, & in minutissimas partes comminuūtur, vt nihil supersit, quod vsui esse possit, & cōtrita vasa reparari nullo mō possint. Itaq; ex hac contritione lapidis, qa lapidis facta erat mētio mutuata similitudine, significat Dominus omnes homines esse velut testacea vasa, eosq; qui se superbè ī hac vita supra mysticū illum lapidem eleuantes, super ipsum ceciderint, perdere eū, & frangere conātes, ęt velut pedib. suis illum calcantes, nihil quidem ipsi nocituros, sed seipsos cōfracturos, quia & mēti & corpori perniciem sunt allaturi, omnisque eorū virtus deficiet; idq; eo magis, quo fortius huic lapidi illiduntur, obsistendo ei, & conando eū perdere. Nondum tamen sic confringendos, & perdendos, quin reparari possint, si velint. At, cùm lapis iste ī cœlū eleuatus, super impios suos graui vltione ceciderit, tum illos sic perdendos, vt iā nō possit esse aliqua reparatiōis spes. Ex qua genuina loci huius explicatiōe, patet qd sit cadere super hūc lapidē, qui est Christus, nimirū non simpliciter impingere ī illū, & offendi, sed magis persequi Christū, & nomen eius, quod non solū frustrà, sed cū proprio item damno homines facturos significatur, quemadmodum etiam cùm dictū
Psalm. 2. est Paulo; Durū est tibi, cōtra stimulum calcitrare. Cecidit autem lapis iste super Iudęos incredu-
Act 9. los, cùm iratus illi populo per Romanos totum illorū genus exterminauit: & excęcari eos, ac obdurari permisit. Sed omnia maximè super hos & omnes impios cadet, quādo ī nouissimo die graui eos sententia feriet, & opprimet, & implebitur illud quod simili cum huius loci tropo dixit Prophetа; Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes; vel vt habent Græca, *συντρίψεις*
Psalm. 2. id est, conteres eos. Et rursum illud; Comminuā eos, vt puluerem ante faciem venti. Sæpe autē in scripturis occurrit hic tropus, quo per contritionē vasorum testaceorū significatur perfecta aut magna internecio, & perditio: vt, Comminuetur sicut cōteritur lagena figuli contritione præualida, & non inuenietur de fragmentis eius testa in qua portetur igniculus de icendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Sic cùm confregisset. Pro-
Isaiæ 30. pheta lagunculam in oculis Iudæorum ex præcepto Domini: Sic, inquit Dominus, cōterā populum & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest vltra instaurari. Porro D. Hieromypus paulo aliter has Domini sententias intelligit, nimirum eas nobis magis accommodans, dū ita scribit in cōmentarijs: Aliud est offendere Christum per mala opera, aliud negare. Qui
Jerem. 19 peccator est, & tamen in illum credit, caditquidē super lapidem, & confringitur, sed non omnino conteritur, reseruatur enim per pœnitentiam ad salutem. *Super quem verò ille ceciderit*, hoc est, cui lapis ipse irruerit, & qui Christum penitus negauerit, sic conteret eum, vt nec testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquę pusillum. Hęc ille.

a ET CVM AVDISSENT PRINCIPES SACERDOTVM ET PHARISAEI PARABOLAS EIVS, &c.) Matthæus dicit pluraliter, *parabolas*, quia duas posuit parabolas, quib. eorum incredulitas & impietas notata est, cùm Marcus & Lucas vnā tātum posuerint. Porro de conatu sacerdotū, & Scribarum quærentium mittere manus in Iesum, & metu illorū, quo retrahebantur, suprà satis est dictum.

PARABOLA PROPONITVR DE NVPTIIS FILII. Matthæi 22. CAPVT CXV.

ET respondēs Iesus dixit iterum in parabolis eis, dicens, Simile factum est regnum cœlorū homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, & nolebant venire. Iterum misit alios seruos, dicens, Dicite inuitatis: Ecce prandiū meū parauī, tauri mei, & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias. Illi aūt neglexeruut, & abierunt alius in villam suā, alius ad negotiationem suam: reliqui vero tenuerunt seruos eius, & contumelijs affectos occiderunt: Rex autem cùm audisset, iratus est, & missis exercitib suis, perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit. Tunc ait seruis suis, Nuptiæ quidē paratæ sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni: ite ergo ad exitus viarū, & quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias. Egressi serui eius in vias, congregauerūt oēs, quos inuenerunt, malos, & bonos, & impletæ sunt nuptiæ discūbētium. Intrauit autē rex, vt videret discumbētes, & vidit ibi hominē nō vestē itū veste nuptiali. Et ait illi: Amice, quomodo hucintrasti, non habēs vestē nuptialē? At ille obmutuit. Tūc dixit rex ministris, Ligatis manibus, & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

ET RESPONDENS IESVS DIXIT ITERVM IN PARABOLIS EIS, &c.) Respondisse dicitur Iesus, quanquam non præcedat aliqua quæstio scribarū, & sacerdotum, siue quia sesepōdit cogitationi eorum affectantium ipsum capere: siue simpliciter, quia hāc parabolā superiorib. subiecit. Sic enim, vt aliquoties dictū est, sæpe in Euangelijs accipitur, respondere vt sit, subijcere aliquid, quibusdā præcedentibus, siue verbis, siue factis. Cōmodè autem hanc paraboIam

Universidad de Deusto
Biblioteca

iam superiorũ de vinea locata dominus subiecit quòd hac idem quidẽ quod precedente significatur nimirum regnum Dei à Iudeis propter ipsorũ impietatem auferendum,& dandũ gentibus,sed tamen quædã hoc apertius significantur,quã illa præcedente parabola:quædam itẽ vlterius significatur quæ præcedente parabola nõ erant significata. Nã illa quidẽ significabatur,primates Iudæorum dignè perdẽdos: hac verò significat cũ eis etiam populum,& ciuitatem perdẽdos:&species item vltionis significatur,nempe quòd incẽdio ciuitatis,& exercitu cõtra eos misso.Rursum cùm præcedens parabola significauerit ea,q̃ vsque ad passionem contigerunt,puta Dei ꝓuidẽtiã qua erga Iudæos est vsus,ac Iudæorum impietatem in Prophetas.& tandem in ipsum Christũ hæc parabola potissimum ea,quę post crucem cõtigerũt,aut post Christi aduẽtum indicat,nempe quomodo Iudæi primo sint à Deo ad Christi gratiã vocati,& quomodo in Apostolos eandem patrauerint impietatem,quam olim in Prophetas. Cumque superiori parabola tãtùm sit significatũ, regnum cœlorum dandum gentibus:hic vlterius significatur non omnes,qui ex gentibus in regnũ Dei fuerint admissi,saluos fore, vt ne occasione superioris parabolæ, credentes ex gentibus remissiores essent & nimis securi,existimãtes satis esse credere.& baptismum suscepisse.Ex quib.satis licet intelligere,quàm comodè hæc parabola subiecta sit superiori,siue Iudæos spectemus,siue gentes. Habita est quidem superius ex Lucæ cap. 14.in c.Cõcordię 91.similis parabola,sed ea vt est alio repote,&loco dicta,quàm sit diuersa ab hac, facilè ex comparatione intelligi potest.In illa em dicitur parata cœna,in hac verò prandium, idq; nuptiale. In illa vnus seruus ad inuitatos semel missos,in hac multi serui,idq; frequenter. In illa inuitati tantũ dicuntur se variis modis excusasse,in hac præter eos qui neglexerunt venire,q̃dã dicuntur missos seruos occidisse.Proinde in illa excusatores tantũ excluduntur à cœna: in hac homicidæ etiã vindicantur.In illa seruus ad vocã dum eos qui inuitati non erant,bis emittitur: in hac vero serui ad vocandum non inuitatos semel tantũ missi dicũtur.In illa nemo admissus ad cœnam ejicitur:in hac ejicitur qui venerat nõ indutus veste nuptiali. Quanquam enim vtriusq; parabolę præcipuus scopus sit idem,tamen ei quod tunc agebat.Dominus,contextus illius parabolę conuẽjebat:ei vero quod nunc significare volunt Dominus, iste contextus commodus erat. Tunc enim tantum erat significandũ,Iudæos aut Iudæorum primates se suo vitio reddituros indignos gratia Euãgelica& beatitudine æterna,atq; in locum ipsorum gentes successuras:hic verò ꝑter ista etiam alia erant significanda q̃ superius sunt dicta.Est aũt parabola per se satis clara, vt in litera & exempli declaratione nõ sit opus hærere.Nec obscurũ est quid per parabolam,& parabolæ singulas pene partes Dñs significare voluerit. Nam per hominem regem parabolicè significari deum patrem certũ est,qui rex est vniuersi,quique nunc non simpliciter per hominem vt alibi aliquoties,sed per hominẽ regem significatur commode: tũ quia postea de vindicta dicitur quæ pertinet ad regem: tũ ad significandũ nuptias,de quib.in parabola,non vulgares fuisse,sed magnificas,vt pote regias,& regis filio ꝑ-

A paratas. Accipitur aũt hoc loco, vt & alijs nonnunquam,vocabulũ,nuptiæ,non pro ipsa copulatione matrimoniali,q̃ propria eius est significatio,quomodo accipitur apud Augustinũ in libro,cui titulus de nuptijs,& concupiscentia,sed pro conuiuio nuptiali,quemadmodũ patet ex eo ꝙ ad nuptias dicantur homines inuitari. Proinde deum patrem fecisse nuptias filio suo,non debet sic declarari,quia cũ in vtero virginis humanæ naturæ coniunxit,aut quia per incarnationis mysterũ,& humanæ naturæ assumptionem,sanctam ei Ecclesiam fideliũ in sponsam sociauit,sed B quia ratione huiusmodi coniunctionis filij sui cũ Ecclesia,Deus pater nuptiale conuiuiũ ad honorem filij sui præparauit hominibus.Est autẽ nuptiale istud conuiuiũ illud,quo Deus in hac vita mentes fideliũ pascit incũda,& salutari doctrinæ Euangelicæ prædicatione,ac varijs sacramẽtorũ & charismatũ ferculis:quo item & post hanc vitam eos pascit,& vsq;ad satietatem reficit gaudiis æternæ beatitudinis. Hoc est conuiuiũ illud, de quo Isaias;Et faciet Dominus exercituũ omnibus populis in monte hoc,conuiuium pinguium,conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum,vindemiæ defæcatæ. Hoc conuiuiũ deus pater ante aduentum filij sui in mundum nondũ fecerat,& ĩstruxerat,quãdo necdũ apertè prædicabatur regnũ dei,& gratia Euangelica:sed postquã filius dei per assũptionẽ humanæ naturę;& conuersationem ipsius cum hominib. Ecclesiam sibi in sponsam copulauit,tũ ratione huius;coniunctionis istud conuiuium hominib. paratum est. In spiritualib.enim his Christi nuptijs spõsa magis est intelligenda,ipsa Ecclesia,quàm assumpta à Christo ĩ vtero virginis humana natura.Nã Paulus ad Ephesios & Corinthios spõsam Christi facit Ecclesiã,similiter & Ioannes in Apocalypsi,& Baptista Ioan.3.suprà,vbi latius dictum est cur Christus sponsus dicatur Ecclesiæ.Porro per inuitatos ad nuptias.significantur Iudęi,qui olim per Prophetas,& legẽ inuitati erant ad nuptiale illud conuiuium in tempore gratiæ per aduentum Messiæ exhibendum, quemadmodum solẽt aliqui inuitati ad nuptias aliquot diebus,antequam nuptię exhibeantur.Per seruos autem primò missos,plerique intelligunt Prophetas:& per seruos secundo missos,Apostolos. At cũ serui etiam primi significentur missi cum iã nuptiæ essent paratæ,ad eos,quibus prius erãt inuitati,rectius per seruos primo missos itelligũtur significari Ioannes Baptista & Apostoli, q̃ ante mortem Christi prædicauerunt regnũ cœlorum appropinquasse, vocantes Iudæos ad paratas nuptias,dũ ad pœnitentiã agendã eos hortabantur,dicentes; Pœnitentiam agite,appropinquauit enim regnũ cœlorũ.Per seruos autem secundo missos,eidem Apostoli,simul cum alijs multis,vt Paulo & Barnaba, missi post resurrectionem ad prædicandũ Iudęis. Ad quẽ modũ intelligũt fere D. Hilarius, Chrysostomus,& Euthymius. D.Hieronymus indicat quosdã libros priori loco habere singulariter,Et misit seruum suũ vocare,secundum quam lectionem vult per seruũ illum intelligendũ Moysen primò missũ ad Iudæos ab initio mũdi à Deo inuitatos:& per seruos secundò missos,Prophetas post Moysen missos.Verũ,cùm ostensum sit verisimilius esse,vt per oẽs seruos missos intelligantur ministri noui testamẽti, si legat singulariter

seruum,recte per seruum illum intelligetur Ioannes Baptista,qui primus de nuptijs Christo paratis enunciauit,professus se amicum sponsi, post quẽ alii serui missi sũt ad Iudęos,nempe Apostoli. Verisimile est autem eam lectionem,cuius meminit Hieronymꝰ,desumptã ex simili parabola,Luc. 14.quod constanter Græci & Latini habeãt plurali ter; *Et misit seruos suos.* Quod si incommodum videatur in seruis primò missis intelligere Apostolos,& eosdem intelligere in seruis secundo missis eoquod dicatur in parabola, *Iterũ misit alios seruos*, in seruis primo missis intelligi commode poterunt significari Ioannes & ipse Christus, qui secundùm humanitatem in qua prædicauit, seruus erat:in seruis verò secundò missis, Apostoli missi B post resurrectionem, quanquam & ipsi Apostoli post resurrectionem missi secundò rectè intelligãtur per alios designari seruos,tum quod per acceptum spiritum alij iam effecti essent: tunc quod alij eis in prædicationis officio cõiuncti essent, vt Paulus & Barnabas.Vt vt est,significatur ad Iudæos olim inuitatos, bis missos esse seruos nuptiali cõuiuio iam parato,nẽpe & ante mortẽ Christi,& post eius resurrectionem.Proinde notandũ, quòd cùm in priori missione serui tantùm dicãtur missi vocare inuitatos:in secunda,iussi sunt dicere inuitatis: *Ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata.* Hoc enim significatur C Apostolos post Christi resurrectionem ex Dei iussione prædicasse,Messiã mortuum,crucifixum, & resurrexisse, omniaque tunc peracta esse, quæ quæ ad salutem hominum & spiritualem eorum refectionem essent necessaria,tantùm superesse vt fide venirent, & propositorum fierẽt bonorũ participes.Tunc absolutius prãdium erat paratum,& omnia parata,quæ ad prandium erant necessaria, quando agnus paschalis in cruce occisus propositus est omnibus fide,& sacramento edẽdus,& fide les adipe spiritualium charismatum passim impinguabantur, Spiritu sancto misso e cœlis. Et hoc D quidem est,quod in genere significatur per hoc, quod dicitur, *omnia parata sunt, tauri & altilia occisa sunt*, vt non sit opus distincte explicare quid per per tauros,quid per altilia sit intelligendum,cùm hæc tantùm sint dicta pro exempli exigentia, iuxta morem,qui seruari solet in nuptiis.Nihilominus per illud,tauri,& altilia sunt occisa,his etiam mystice significatur preciositas, & magnificentia conuiuii a deo hominibus parati, quodque multis paratum sit,eum non vnus tantum taurus, sed multi tauri dicantur occisi. Deinde quod in hoc conuiuio sint non tantùm,quæ famem satient, vt taurorum caro,sed etiam delicata,quę ad delicias adhibentur,vt sunt altilia:id est,animalia alimen- E to impinguata, proinde esse hic vnde quisque sibi conuenientem sumat cibum,vt grossiores, & rudiores grossam comedant tautorum carnem: delicatiores vero,& perfectiores, adipe vescantur pinguium altilium. Bene autem prandium paratum dicitur:quod sic potissimum significentur ea bona,quibus fruuntur fideles in præsenti vita,post quæ velut cœna sequitur fruitio cœlestium bonorum.Quod autem inuitatorum quidam neglexerunt venire, abeuntes vel in villam suam, vel ad negotiationem suam:alii verò etiam apprehensos seruos contumelia affecerunt,& occiderunt,significat Iudæorum quosdam neglexisse bona,ad quæ inuitabantur,abstractos scilicet ab eis amore, & cura bonorum terrenorum:quosdam verò inuitationem seruorum Dei ægrè ferentes, illos etiam post multas contumelias occidisse.Quorum tum negligentia,tum impietas eo fuit intolerabilior, quòd cum ad conuiuiũ nuptiale passi fuissent se prius inuitari,ad expectatum illud cum iam paratum esset,& tam sumptuose,ac regaliter paratum aut venire neglexerunt, aut se vocari non passi sint.Ad exaggerandum enim Iudæorum infidelitatem,& impietatem,& non solum ad commendandum Dei benignitatem, nihil prætermittẽtes quo Iudæos bonorum suorum participes redderẽt,faciunt quæcunque in historia dicuntur, aut significantur hactenus,nempe quodolim ante nuptias paratas fuerint inuitati, eamque inuitationem acceptauerint, promittentes se venturos ad nuptias:quod semel & iterum vocati sunt ad nuptias iã paratas,idque per multos,& diuersos seruos:quod nuptiæ, quas neglexerunt, aut contempserunt iam paratas, regales fuerint,ac sumptuosissimæ,quod nec regis benignitate ꝓuocati,nec eiusdem potentia terrefacti,nec promissionis suæ memores, regiis seruis aut obedire neglexerint, aut ètiam contumelias,& mortem pro optãdavocatione intulerint. Iustè ergo tantã impietatẽ Iudæorum secuta est vltio diuina, quæ significatur per sequentia: *Rex autem cum audisset, iratus est*, &c.Eo enim significatur, deum patrem, qui vt est tardus ad iram, non statim vltus est Iudæos, nec iratus illis,cum ad priorem seruorũ missionẽ recusarent venire, dissimulasse quidem ad tẽpus iniuriam seruis suis& sibi illatam, sed tamen tandem velut illa iam audita & intellecta emisisse exercitus Romanorum (qui Dei rectè dicuntur exercitus,quod omnes eius sint ad nutione creationis, quodque his deus vsus sit ad vindictam necis Dominicæ & Apostolorum) qui sub Tito & Vespasiano, homicidas Iudæos perdiderunt simul cum ciuitate eorum Hierusalem igne vastata.Vbi notãdum, quod tantum homicidas rex iratus dicitur eum ciuitate eorum perdidisse,non autem etiam eos, qui neglexerunt venire. Illo enim cõmendatur dei bonitas,quasi nõ fuerit Iudæos horrenda illa in præsenti vita vltione vindicaturus, si tantum neglexissent oblatam salutem, & non etiam homicidę fuissent seruorum dei.Sequitur in parabola, *Tunc ait seruis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt*, &c. Per quæ proculdubio significauit dominus quod Iudæis indignos se reddentibus bonis Euãgelicis, prædicatores Euangelij à deo mittendi essent advocandum populũ gentilem,qui,quoniam nullas acceperat de Messia,& bonis cœlestibus promissiones, non erat vt populus Iudaicus olim ad has nuptias inuitatus,nec videbantur illis nuptiæ istæ præparatæ,sed incredulitas Iudæorum facta est occasio vocationis gentiũ, quia, vt habet Paulus,illorũ delicto salus est gentibus.Ita factum est, vt,licet Iudæi inuitati indignos se reddederent, non tamen nuptiæ frustra paratæ essent, sed suos haberent cõuiuas,gẽtibus in locũ Iudęorum subintroeuntibus. Porro cum dicitur, *Tunc ait seruis suis*,dictio, *tunc*, non videtur referenda ad omnia præcedentia,vt significetur rex hęc dixisse,postquã,missis exercitibus suis, perdidit homicidas,& succendit eorum ciuitatem, sed tunc ait seruis suis,cum scilicet audisset seruos suos necatos,& inuitatos nolle venire.Quia etiam ante vltionem de Iudęis sumptam missi sunt Apostoli

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad gentes. Si tamen, *nunc*, etiam ad immediatè præ A cedentia referatur, intelligetur significari post lu dæorum vestationem tunc maxime ad gentiũ vo cationem missos prædicatores, quando & ii, qui eatenus in Iudæa remanserãt, ad gẽtes sunt missi. Cùm autem dicitur, *nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni*, plus intelligendum est significari quàm exprimatur, nimirum quòd inuitati non solùm non fuerunt digni, sed se indignos fecerunt, qui nuptiis interessent. Nã & non inuitati gentiles etiam non fuerunt digni, sed non se sicut Iudæi fecerunt bonis nuptialibus indignos. Itaque quò constet differentia, quæ inuenitur inter inuitatos, & non inuitatos, illud, *non fuerunt digni*, sic est exponendũ, fecerunt se cõtemnendo indignos. Cæterùm exitus viarum, in quos iubentur egredi serui, ad literã sunt vbi B multæ viæ simul coeunt, & multę viæ exeunt, vbi probabilius est multos reperiri posse ex diuersis viis illuc confluentes, vt significetur multos ad nuptias vocandos. At simplicius per exitus viarũ significãtur fines, & termini viarum, in quibus fere abiecti commorantur, vt significetur prædicatores missos etiam ad vocandum abiectissimas gentes, eosque etiam, qui in extremis mundi partibus habitant, iuxta illud, Eritis mihi testes in Hierusalẽ, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad extremum terræ. Quod & propheta regius lõge ante prædixit. In omnem (inquit) terrã exiuit C sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Præcipiuntur ergo serui exire non tãtum in vias, sed etiã in exitus viarũ, hoc est, quo ad sensum à domino intentum pertinet, in fines orbis terræ, ad gentes etiam remotissimas, & abiectissimas. Cùm autẽ prius mitterentur in ciuitatem ad ciues, nunc e ciuitate emittuntur in vias, & exitus viarum, quæ sunt extra ciuitatem, ad significandum, quòd Iudęi rempublicam habentes legibus diuinis constitutã, veluti ciues ciuitatem incolebant, gentes verò cultu veri Dei, ac legibus iustis D carentes atq; in variis dispersæ erroribus veluti in agris morabãtur. vnde D. Augu. lib. 2. & 19. de Ciuitate Dei, vtrobique cap. 21. ostendit, ne apud Romanos quidem vnquam fuisse rempublicam, sed tantùm apud populum Dei. Quod autem rex dicit seruis, *Quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias*, significat deũ sine personarum delectu quosuis ad bonorum suorum participationem velle vocari. Quòd verò serui egressi bonos pariter, & malos congregasse dicuntur, magis est dictum à domino propter rem per parabolam significandam, quàm propter exemplũ parabolæ, cui illud parum conuenit. Cùm autem nulli antequam vocentur, boni coram Deo reperiantur, nec qui mali volunt perseuerare cõgregãdi sunt ad nuptias, E intelligendum est, secundum D. Hieronymũ, ideo dictum esse bonos pariter & malos esse cõgregatos, quia inter ipsos gentiles infinita est diuersitas, & secundum humanam conuersationem quidam eorum boni dicuntur, quidam mali. Aut potius, secundum Gregorium, boni pariter & mali cõgregati dicuntur, vt intelligeremus in Ecclesia semper malos bonis permixtos fore. Nã istud cur in parabola dixerit, satis aperit postea dominus, cum inuentum dicit vnum nõ indutum veste nuptiali, & ob id electũ. Itaq; boni, & mali dicũtur non ratione bonitatis, & malitiæ, in qua fuerant **cum vocarentur, sed in qua** post vocationẽ erant futuri. Vtramque intelligentiã tradit D. Augustinus in cap. 27. lib. de fide & operib. Cęterũ quod dicit, nuptias impletas esse discumbẽtium, id est, discumbentibus (nam genitiuus ille cõiungẽdus est, *cum impletæ sunt*, & non cum subsitãtiuo, *nuptiæ*) significat non defuturum quenquam prædestinatorum ad fidem, nuptiali conuiuio Christi, sed hoc conuiuium habiturum plenum suum numerum, nec quicquã eius plenitudini & celebritati obfuturum, quod inuitati illi primi venire noluerint: imò potius hac ratiõe fore, vt plures ad hoc conuiuium congregentur, & conuiuium implere tur conuiuis, quod per inuitatos tantum, etiam si omnes venissent, impleri nõ potuisset. Vnde Paulus delictum Iudæorum diuitias esse dicit mũdi, & eorum diminutionem diuitias esse gentiũ. Nec dum autem impletum est, quod per impletas discumbẽtibus nuptias significatur, sicut reliqua impleta sunt, quæ per præ-edentia significantur, sed imoletũ erit istud in seculi consummatione, quã do collecti erunt in Ecclesiam, quotquot præordinati sunt, vt sint de numero fidelium, postquod & implebuntur, quæ per sequẽtia significãtur, itaq; per hoc quòd, postquã impletæ essent nuptiæ discumbentibus, rex intrasse dicitur, vt videret discũbentes, significatur quòd in consummatione seculi, Deus pater per filium suum fideles sit visitaturus, à quibus iam videtur abesse, vt videat & dispiciat quomodo vnusquisq; sit habitus, & dispositus, & an omnes dignè tantis accumbant, & intersint nuptiis, an potius quidam suo habitu nuptialem illam dehonestent solemnitatẽ. Porro per vestem nuptialem, hoc est, nuptiis dignam (neq; enim cõuenit nuptiis, maximè regalibus, interesse sordido, & vulgari vestitu,) quidam fidei encomium nimis vbique inculcãtes hodie, mysticè volunt intelligi fidem ipsam, sed inepte, quandoquidem qui ad nuptias has veniunt, dicunt venire ratione fidei, & sacramentorum fidei, quæ susciCD piunt, cùm tamen inter eos, qui veniunt, significetur non omnes habere vestem nuptialem. Proinde secundum antiquos patres, per vestẽ nuptialem secundum mysticum sensum intelligi potius debet aut ipsa charitas, quæ insita vestis tegit nostram nuditatem, & operit multitudinem peccatorum, vestisque plane est nuptiis Christi digna, quòd in hac venerit Christus sponsus, Ecclesiam sibi in spõsam copulaturus. Aut, quod eodem redit, per vestẽ nuptialem intelligitur vita pura & splendida, ĩ modum vestis virtutibus & bonis operibus contexta, hominemque ornans. Et cõtrà vestis non nuptialis, vita est sordida & impura. Omnes enim partes intelligũt hac parte parabolæ admoneri fideles, ne satis sibi esse putẽt, quod credant, & baptismate abluti sint, atque intra Ecclesiam recepti eisdem participent sacramentis, eodemq; nutriãtur doctrinæ pabulo, sed opus esse vt vitã vitam sua vocatione dignã, &, vt Paulus habet ambulent dignè vocatione qua vocati sunt. Hęc est illa vestis ad quam adhortatur idem Paulus dicens. Abiiciamus ergo opera tenebratũ & induamur arma lucis: sicut in die honestè ambulemus. Et alibi. Si tamẽ vestiti & nõ nudi inueniamur. Huic intelligentiæ conuenit quod postea in quadam parabola dicitur filius hominis iudicaturus fideles de neglectis misericordiæ operibus. Nam qui non credit, iam iudicatus est. Conuenit & illud quod Apoc. al. capit. 19 dicitur

Gaudea

Gaudeamus & exultemꝰ, & demus gloriã ei, quia A venerũt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se, & datũ est ei, vt cooperiat se byssino splendenti, & cãdido. Byssinum enim sunt iustificationes sanctorum. Vnũ autem dicitur vidisse rex nõ indutũ veste nuptiali, quanquã plures sint forte in ecclesia mali quã boni, tum vt in illo vno vnusquisq; discat fidelium solicitus esse, vt vitã viuat sua vocatione dignam, tum vt hic intelligeretur exacta & diligens cõsideratio Dei ad vitam & merita fidelium, nec quis sibi persuadeat se vnum in nouissimo iudicij die in tãta hominũ multitudine posse effugere Dei oculum. Quod autem rex dixisse illi dicitur: *Amice, quomodo huc intrasti*, hoc est, qua audacia, qua fronte huc ad tãtas nuptias intrasti sine veste nuptiali; (est enim illud, *quomodo*, intelligendum reprehensiue dictũ) significat in nouissimo die Deum seuerè reprehẽsurum eos, qui fideB libus permixti non vixerunt vitam dignam fidelium cõsortio, & nuptialibus bonis, erga eos tamẽ ex esse ꝓ ingenita sua erga omnes benignitate bene affectũ fore, quod significatur per appellationem amici, vt intelligamus Deum nõ personarum odio, sed iustitiæ tantum zelo quosdam condemnaturum. Quod rege interrogante obmutuit interrogatus significat i iudicij die peccatores rationem suæ vitæ postulatos non habituros quod respondeant, aut quo se valeant defendere, secundùm illud Iob: Si voluerit homo cõtendere cum eo, non poterit ei respõdere vnũ pro mille. Quod autem in illo die fideles bonis operibus nudi, nõ tantùm sint verbis seuerè corripiendi, sed etiã è nuptiis & sanctorum cõsortio etiamdiũ ac carceri C infernali tradẽdi in æternum puniendi? significatur per sequentia, cùm dicitur, *Tunc dixit rex ministris, Ligatis manibus & pedibus eius mittite eum*, &c. In quibus dominus declinat ab exemplo parabolę ad rem per parabolam significandã, quem admodum dominum nonnunquam facere in fine parabolarum annotatum est in cap. Concor. 87. Nã per tenebras exteriores ad literam dominus significat semper tenebras ĩfernales. vnde hoc nõ cõuenit exemplo parabolæ, sicut nec quod sequitur: *illic erit fletus & stridor dentium*. Sicut autem metaphorica est loquutio in eo qđ in inferno dicitur fore fletus, & stridor dentium, ad significandum, vt suprà dictum est, maximum tum dolorem D tum horrorem: ita etiam est allegoria in eo quod præcipiũtur ligari manus, & pedes. Nõ enim corporalibus vinculis post resurrectionem damnato rum manus, & pedes verisimiliter ligabuntur, sed huiusmodi allegoria desumpta ab exemplo parabolæ, cui vincula corporalia bene conueniunt, significatur, impios in inferno violenter detinẽdos, ne se inde aliqua ratione possint vel manibus resistendo, & impedimenta rumpendo, vel pedibus fugiendo liberare: quemadmodum cùm alicui in carcerem proiiciendo, aut in aquam submergendo manus, & pedes ligantur, fit hoc ne effugere possit, aut enatare, sicque mortem euadere. Quidam intelligũt hac allegoria significari impiis auferendam potestatem bene operandi, & bene voE lendi. Manus enim operatiuas significant animæ vires: pedes vero quib. ad aliquid mouemur, affectiuas. Istud autem etsi simul rectè significari intelligatur, tamen quod priori loco dictum est, protissimum esse quod significatur, patet ex exemplo parabolę, vnde trahitur allegoria, atq; in priori intelligentia posterior etiam includitur. In eo enim quod dicitur dãnatis ablata potestas se liberandi è pœnis, includitur etiam potestatem bene operandi ademptã eis. Nam, si bene operari possent, aut bene affici, possent & liberari ab inferno. Porro sunt q, quod dicitur in parabola de ingressu regis, vt videret discumbentes, &c. intelligunt mystice impleri in vita præsenti, vt tũc intelligatur Deus intrare ad videndum conuiuas in suis nuptiis, quando interna visitatione cor vniuscuiusque cõmouet, & admonet, aut quando in hora mortis ꝓ tionẽ anteactæ vitæ ab homine requirit. Ideoque notant regem nõ tum statim iussisse ministris suis, vt eicerent indignum, cùm vidisset eum non indutum veste nuptiali: sed tunc cũ redargutus ille omutuisset, nec vel veniam procaretur ab eo, qui ipsum amicum vocabat, vt hinc intelligamus peccatorem non damnandum, si cũ à deo cor eius reprehenditur in hac vita confugiat ad preces, culpam suã humiliter benigno domino cõfitens. Verùm, sicut ipsi exemplo parabolæ magis conuenit intelligere regem intrasse ad discumbentes, postquã nuptiæ impletæ essent discumbentibus: ita magis intelligẽdus est significatus aduentus dei post cõsummationẽ seculi, quãquã quod de generali intelligitur hic dictum iudicio, rectè etiam simul secundariò accommodetur particulari cuiusque hominis iudicio, sicut & alibi, vbi de generali dominus potissimum loquitur iudicio. Notandum autem, quòd cùm rex dicatur superius misisse seruos suos ad vocandum cõuiuas, nunc dicatur præcepisse ministris suis, vt e nuptiis eiicerent nõ indutũ veste digna. Per seruos C enĩ homines sunt significati: ꝓ ministros verò, aut, vt est Græce, diaconos, qđ dignius est vocabulum, quàm nomen serui, significãtur Angeli, q ministri sunt, & executores iustitiæ diuinæ, de quibus Matthęus, Exibunt Angeli, & separabũt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminũ ignis. Et Daniel; Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei.

MVLTI ENIM SVNT VOCATI, PAVCI VERO ELECTI.) *Enim*, legendum est; & non, *Multi autem sunt vocati*, quomodo tamen habent multi libri. Videri autem posset hæc clausula non satis congruere parabolæ, cum illo conuiuio vnus tantùm dicatur electus, hic verò significetur multos reiiciendos. Sed primum sciendum est per vnum, qui electus dicitur, significari non omnes, qui vocati sint fore salvãdos: deinde cum illo, qui electus est, cõiungendi sunt & omnes illi, qui vocati primum fuerant, sed indignos se fecerunt nuptiis. Ad vtranque enim narrationem refertur hæc parabolę conclusio, redditurq; per eã causa, quare in parabola dictum sit, primum quidem quod inuitati, & deinde vocati excluſi sint à nuptiis, ac postea quod ex vocatis, qui venerunt ad nuptias etiam vnus sit electus, nimirum vt per vtranque illam narrationem intelligeremus multos quidem vocatos esse ad consortium regni cœlestis, at inter istos multos, paucos in comparatione vocatorum esse à deo electos: cùm inter vocatos quidam non veniant, quidam verò venientes ob indignitatem suam eiiciantur. Proinde vt & nos cum fructu; & ędificatione morum hanc legamus parabolam; curãdum nobis in primis vt nec de eorum simus numero, qui & inuitati & vocati aut noluerunt venire, aut curis, & amore rerum

huius

Universidad de Deusto
Biblioteca

huius seculi venire neglexerunt, aut deniq; etiã A
ipsos vocantes insurrexerunt. Deinde, vt, si vocati obediuimus ingredi ad nuptias, non assimilemur ei qui ingressus fuit, & accubuit sine veste nuptiali, sed vestem innocentiæ in baptismo susceptam conseruare studeamus: aut, si eã per peccatum aliquod disrumpi, aut auferri cõtigerit, per pœnitentiã resarciamus, & reparemus, sequuti cõsilium Petri dicentis, Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis. Notandum autem circa eum, qui è nuptiis ejectus est, illud tantum in eo fuisse reprehensum, quòd non haberet vestem nuptialem, non autem quòd vestem haberet sordidam, vt intelligamus quantum iudicium maneat eos, qui in Ecclesia non tantum non fulgent bonis operibus, sed malis planè sunt deformes: ac rursum eos, qui mẽsæ domini non assident quieti, sed Ecclesiæ commanionem & nuptiarum delicias perturbant, quando cõdẽnatur etiam is, qui mensæ assidet quietus, & de deformi veste non redarguitur, sed tantum quod vestem non habeat nuptialem. Itaque non satis alicui esse debet, quòd sit intra ecclesiam, nec rursum quod in ea sic sit & sese gerat vt toleretur à fidelibus, nec illorum conspectui displiceat, sed curandum sic se gerat vt oculis etiam Dei placere possit. Hic enim, qui regis oculis displicuit, satis placuit reliquis conuiuis, à quibus ejectus prius fuisset, si perturbatorem se molestũ exhibuisset: quemadmodum & ecclesia ejicit ãte diem iudicij manifestè criminosos aut ecclesiastici pacis & communionis perturbatores, reliquos peccatores occultos, aut nõ ita scandalosos relinquens diuino iudicio.

SOLVITVR QVÆSTIO DE TRIBVTO CÆSARI DANDO.

Matthæi 22. Marci 12. Lucæ 20. CAPVT CXVI.

‡ b. abierunt. ▷ c. mittunt ‖ a. ei ÷ b. & † & ▷ b. dicunt ‖ c. & vi Dei in veritate docet. & o. non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominum ‡ c. & nõ accipis personam hominum ▷ a. ceu ipsum † Qui ‖ c. autem c. dixit ad illos † c. habet imaginẽ & inscriptionem ▷ a. o. superscriptio ‖ c. dicunt † b. dixit a b. igitur. ‖ b. mirabantur

[b] Tᵃ tunc[b] relicto eo, †[c] abeuntes[a] Pharisæi, consiliũ inierũt vt caperẽt eũ in sermone.[c] Et [c] obseruãtes,[c] miserũt △ ‖ [c] ad eũ [c] insidiatores, qui se iustos simularẽt,[b] quosdã ex Pharisæis [a] discipulos suos, †[c] cum Herodianis,[b] vt caperẽt eũ in sermone, & traderẽt eũ principatui, & potestati præsidis. [b] Qui venientes †[c] interrogauerũt eũ, △[c] dicẽtes[b] ei,[c] Magister, scimus, quia verax es [&] [c] quia rectè dicis, & doces, ‖ & nõ curas quenquã, †[c] nec enim vides in faciẽ hominũ, [c] sed in veritate viã Dei doces. [a] Dic ergo nobis, quid tibi videtur[c] licet[c] nobis ▷ [c] tributũ dare Cæsari, an non[b] dabimus? [a] Cognita autẽ Iesus nequitia eorũ, †[b] sciẽs versutiam illorum, [&] cõsiderans dolum illorum, ‖ [c] ait[b] illis,[c] Quid me tẽtatis[a] hypocritæ? [b] Afferte, ostendite[c] mihi[b] denariũ[a] numisma cẽsus, [b] vt videam. At illi obtulerunt ei[a] denarũ. Et ait illis[a] Iesus, Cuius † est imago hæc & △ inscriptio? [a] Respondentes ‖ dixerunt ei, Cæsaris. [b] Respondẽs autẽ Iesus, [a] tunc † [c] ait illis, Reddite ▷ ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei Deo. [c] Et [a] audientes ‖ mirati sunt super eo, & non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in responso eius tacuerunt. [a] Et relicto eo, abierunt.

[b] Tᵃ TVNC [b] RELICTO EO [c] ABEVNTES [a] PHARISÆI CONSILIVM INIERVNT, &c.) Cum sua auctoritate dominum perterrefacere non possent, & ab eo se per varias parabolas notari aduerterent, nec tamẽ manus illi inicere auderent, necdũ sibi desistendum opinantes, relicto eo, abeuntes consilium inierunt vt caperẽt, & illaqueatẽt eũ proprijs oris sui verbis, quem vt capere nõ audebãt, vt sic proprio sermone illaqueatũ deferrent, aut captũ oportune traderent principatui & potestati Præsidis Pilati sine cuius auctoritate & sententia non poterant desideratã mortem illi inferre, cum necdum se habere viderent, quo illũ morte crucis dignum coram iudice illo ostendere possent. Dicuntur autẽ hi apud Matthæũ fuisse Pharisæi, cum prius omnes Euãgelistę dixerint principes sacerdotũ, & scribas, & principes plebis accessisse dominũ: vnde intelligendu sub illis tribus generibus etiã comprehensos Pharisæos, qui sub scribis frequenter comprehendantur. Pharisæi autem dicuntur peculiariter hui⁹ cõsilij auctores, siue quod illi vbiq; domino fuerint infestissimi, siue quod hæc quæstio quæ iã domino proposita est, inter Pharisæos maxime agitaretur, vt quæ ad religionẽ spectabat, cuius illi volebãt videri studiosiores. Nam teste Iosepho lib. Antiq. 18. c. 1. &. 2 cum sub Augusto, qñ tempore natiuitatis Christi facta est descriptio totius orbis, Iudæa facta est tributaria, Iudas quidam ex secta Pharisæorum, simul cum multis Pharisæis asserebat indignum esse, imo illicitũ, vt populus Dei alium præter Deũ agnosceret, & vocaret dominum, seruitutemq; profiteretur, cum esset liber & præter decimas, ac primitiua, quę Domino secundum legem pẽdebat, hominib. etiam tributa exolueret. Cũ ergo hoc tẽpore ista quæstio apud Pharisæos maxime agitaretur, qui de iustitię studio sibi applaudebant, ex hac quæstione putabãt se inuenisse rationem, qua dominum obnoxium facerent potestati præsidis, aut saltem minus gratum populo. Nam, si quidem dicturus erat nõ licere tributum dari Cæsari, quemadmodum eum dicturum sperabant, quod cultus diuini rigidum se exhiberet vindicem, cui iudicabant contrariari tributorũ exolutionem, delaturi erant eum apud Præsidem tanquam Cæsari contrarium, & seditiosum, perdendum, quemadmodum olim ea de causa perierat Iudas ille Galilęus cum multis suis sectatoribus. Si vero dicturus esset licere tributum dari, calumniaturi erant ipsum apud populum tanquam adulantem principibus, & eorum metu à veritatis prædicatione abstinentem, nec honoris diuini tam studiosum zelatorem quam videri volebat. Quoniam autem sciebant se Domino suspectos esse, alios suo nomine subornant, quos putabant domino fore incognitos, quique simulata iustitia facilius domino possent imponere. Hos Matthæus quidem discipulos eorum fuisse dicit, Marcus vero quosdam ex Pharisęis, Lucas autẽ insidiatores, qui se iustos simularẽt, hoc est qui simularẽt se illi bene affectos, & ob iustitiam & veritatem amare, aut qui simularent, se tenere studio

studio iustitiæ, & solicitudine cognoscendi quid A iustum, quid secus. Porro Matthæus & Marcus cum Pharisæis etiam Herodianos missos testatur, quia aut simpliciter itelligi possunt fuisse milites Herodis, quemadmodum hoc loco intelligunt D. Hieronymus & Chrysostomus. Aut potius intelligenda est fuisse aliqua apud Iudæos secta, quę cõtra sententiam eorum Pharisæorum qui Iudã se quebãtur, asserebat tributa Cæsari soluenda, nomenq; ab Herode obtinuerit, nõ illo, qui tunc viuebat, tetrarcha Galilææ, sed illo, qui iamdudum fuerat mortuus, primo rege Iudeorũ alienigena, quod hic maximus esset Romanorum, fautor, & sententiam de soluendis tributis vel in primis defenderet. Indicat fere etiam hanc sententiam d. Hieronymus, dum postquam dixit Herodianos fuisse milites Herodis, subiicit, seu quos illudentes Pharisæi, quia Romanis tributa soluebãt, Herodianos vocabant. Ideo aũt huius sectæ peculiaritet videri potest non facta mentio à Iosepho, B quod cõprehenderentur hi Herodiani sub Sadducęis, quemadmodum ex loco quodã Marci collato eum Matthæo ostendimus esse probabile in cap. Concordiæ 64. Mittunt ergo cum discipulis suis Pharisæi etiam Herodianos, vt vtrumuis dominus respõderet, esseut qui illum calumniari, & accusare possent, aut Pharisæi apud populum, aut Herodiani apud Pilatũ. Missi autem ex subornatione Pharisæorum, blande dominum cõpellant, atque à veritate, & libertate cõmẽdãt, studiúmq; cognoscendæ veritatis & iustitiæ simulãt, vt hac ratione & versutiam suam magis tegerent, & dominus eorum laude, & studio captus libere secretum cordis sui illis aperiret: *Magister*, inquiunt, *scimus quod verax sis, quòque viam Dei*, id est, viam Deo gratã, quãque ad Deum perueniatur, *doceas in veritate*, id est, sine aliquo errore, & fuco: *& non est tibi cura de aliquo*, id est, non curas quenquam sic vt cuinsquam metu à veritate docenda abstrearis. Quibus verbis callide eum prouocabãt, vt agnoscens hanc commendationem magis Deum quam Cæsarem timeat, significãt es plerosq; metu Cæsaris de eo quod rogabant, nõ audere quod sentirent libere proferre. Adduntautem causam, quare dicãt eum neminem curare, dicentes, *Non enim respicis personam hominum*, pro quo in Marco legimus, *Nec enim vides in faciem hominum*, cum Græca habeant apud Matthæum, & Marcum eodem modo, ὁ οὐ λαμβάνεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. Significat autem dictio πρόσωπον vtrũq;, & personã & faciẽ, atque hinc versionis varietas, eodẽq; recidit vtronis modo vertatur, nisi quod mollius & elegantius vertitur, persona, quanquã nomen, facies, magis conueniat dictioni Hæbraicæ vnde hęc phrasis est desumpta. Porro cum in scripturis dicutur aliqui respicere in personam hominum, vel nõ respicere, plus intelligendum est hac locutione significari quam verba per se significãt. Respicere enim in personam vel faciem hominũ, est cõsiderare externam aliquam hominum cõditionem, eiusque considerationem, nõ autem secundũ causæ merita de homine iudicare, eique quid tribuere, vel adimere. Nomine enim faciei, & personæ comprehenditur omnis externa hominis qualitas, quales sunt diuitię, potẽtia, forma, nobilitas, sexus, & id genus alia. Itaque iudex respicit in personam hominis, si pro diuite intuitu diuitiarum, neglecta cõsideratione meritorum causę iudicet. Sic & dominus respexisset in personam hominũ, si consideratione potentiæ Cæsaris, metuens eã adiudicasset illi tributorum solutionem. Idem significatur per id, quod in scripturis est frequẽti⁹, accipere personam, quemadmodum etiã hoc loco habet Lucas. In qua locutione phrasis est Hebraica, non ita recepta apud Latinos scriptores aut Græcos prophanos. Hebræi enim dicunt נשא פנים Nasa phanim, quod ad verbum sonat, susçipit vel accipit faciem vel facies. Significatur tamen hac locutione eleuare aut honorare alicuius faciem, sic vt ratione externę alicuius qualitatis in homine considerętę, non autẽ ratione causæ considerandæ aliquid homini deferatur. Hinc in scripturis toties occurrit de acceptiõe personarum, quod Græcis vnica dicitur dictione προσωπολημψία, vnde & Iacobus cap. 2. verbum effecit προσωπολημπτεῖτε, id est, personam accipitis. Hinc intelligere licet quid sit quod in scripturis toties dicatur, non esse apud Deum personarum acceptionem, cùm tamen ex multis eiusdem meriti & causę vnum eligat Deus, alterum non eligat. Non est enim apud Deum personarum acceptio, quia nõ intuitu externarum conditionum humanarũ sua munera hominibus dispensat, sed vel similiter agit cũ iis, qui sũt eiusdem meriti, vel solo suo beneplacito & voluntate præter, omnem iniustitiã vnum alteri præfert, in his scilicet rebus quæ nõ cadunt sub merito hominum. Accipitur tamen hæc locutio apud Hebręos nonnũquã in bonam vel indifferentem partem, vt nullum significet vitium, sed simpliciter, accipere faciẽ sit honorare vultum alicuius. vnde Thren. 4. Hieronymus vertit, facies sacerdotum non erubuerunt; cũ Hebraice sit ad verbum, facies sacerdotum non susceperunt, id est, non honorauerunt. Et quarti Regũ 3. pro eo quod nos legimus dixisse Helizęum, Si nõ vultũ Iosaphat erubescerem, Hebraice est, si non faciem vel personam Iosephat susciperem, id est, honorarẽ. Vnde Hebræis vir honoratus vultu, dicitur נשוא פנים Nesou phanim, id est, acceptus facie, vt Isa. 3. vbi nos habem⁹, honorabilẽ vultu. Et hæc quidem pro intelligentia eorum locorũ, in quibus de acceptione personarũ fit mẽtio. Porro vt in prædictis verbis diabolicam quendã Pharisęorum hypocrisim compositam ad decipiendum licet obseruare, ita & in sequentibus. Non enim quærũt nũ obligati sunt, & debeant dare tributum, sed an liceat eis volente veluti consulere suæ conscientiæ, & soliciti ne Deum offendãt, nõ autem pecuniarum dispendium ægre ferentes.

COGNITA AVTEM IESVS NEQVITIA EORVM AIT, QVID ME TENTATIS, &c.) Nõ captus est dominus eorum blãdilo quentia, quomodo solet homines, vt quemadmodũ illi sperabãt id respõderet, quod illi significabant se optare audire ab eo. sed cum nihil illũ latere posset, cognitam eorum nequitiã in primis redarguit seuerẽ, suo exemplo docens nos, nõ attendendũ tãtũ verbbis hominũ, nec sinendũ animum nostrum flecti hominũ cõmendatione, sed attendendam mentem interrogãtium, vt secũdũ eam caute respondeatur. Dicit autem *Quid me tẽtatis, hypocritæ*, hoc est, cur vestra hypocrisi & suaui loquentia solicitatis me vt id dicam quod calũniari possitis? Aut cur explorare, & experiri nitimini nũquid dicturus sim, quod in calumniam rapi possit? Hypocritas autem vocat, tum quod simula

Universidad de Deusto
Biblioteca

simularent beneuolentiam & acceptationem ipsius:tum quod simularent studium cognoscendi iustitiam & veritatem,& placendi Deo. Perinde est ergo ac si dixisset, Interrogatis me veluti quẽ habetis magistrum veracem,ac veluti studiosi iustitiæ:at ego vtraque in re,nempe & in mei commendatione,& in prętensa cupiditate cognoscendæ veritatis,esse vos scio simulatores,atq; vtraq; hac vestra hypocrisi,& captiosa quæstione me tẽtare,tantum abest vt doceri à me velitis.Cùm autem his verbis eorum hypocrysim & conatũ aperuisset dominus,significassetq; illorum, quãtum uis rectam hypocrisim non esse sibi incognitam, nec posse se falsa capi laude, quamquã hac ratione potuisset merito declinare responsionẽ ad propositam quæstionem,tamen,ne videretur quærere occasionem declinandi responsionem, ostenderetque se etiã captiosa eorum quæstione capi nõ posse,sed econtrà eos prudenter,vt & aliis,caperes propriis ipsorum verbis,aggreditur ad quę stionem respondere propositam. Duabus enim artibus illum conabantur superare,hypocrisi, & quæstionis periculosæ lubricitate. At dominus vtraque arte se superiorem demonstrauit, imo p vtrumq; illorum eos pudefecit, primùm quidem eorum detegẽs hypocrisim,ac suam, tanquã Dei omniscientiam demonstrans: deinde verò ex propriis eorum verbis,sic ad lubricã respõdens quęstiõem,vt nõ solùm nihil calumniari possent, sed etiam cõtra se sententiam protulisse arguerẽtur. Itaque vt propriis verbis cõuinci possent, primũ petiit sibi afferri,& ostẽdi numisma census,vt habet Matthæus,hoc est,nummi speciẽ,quo census exoluebatur.Reliqui verò duo Euangelistę dicũt dominum expressisse nummi speciem, dicentes eum petiisse sibi exhiberi denarium. Ex Matthæi tamen narratione magis apparet dominũ nõ expressisse numismatis speciem,sed veluti ignorantem quo numismate census solueretur, (quo declararet huiusmodi rerum cognitionem sibi non esse cordi) in genere numisma census petisse sibi offerri.Nam,cùm dixisset Matthæus,dominũ postulasse sibi præsentari numisma census,subiicit. *At illi obtulerunt ei denarium*, significans illos numismatis speciem indicasse,de quo dominꝰ in genere rogauerat. Proinde intelligendum videtur Marcum & Lucam denarii nomen in verbis domini posuisse,non quo numismatis speciem dominus expresserit,sed quòd denarius is fuerat nũmus,quẽ dominus rogauerat sibi exhiberi.Porro denarius,numisma erat Romanũ, sicut drachma Atticum numisma,habẽs imaginem alicuius Cęsaris impressam simul cum aliqua superscriptiõe quemadmodum videre licet in multis,qui adhuc reperiũtur denariis.quod facit ad intelligendum id quod hic dicitur,denarium fuisse numisma cẽsus Romanis exoluendi & habuisse tũ imaginẽ, tum inscriptionem Cæsaris.Illud tamen dubitari potest,quomodo hic denarius dicatur fuisse numisma census,cũ suprà ex cap.17. Matthæi in ca. Concordiæ 69.ostensum sit tributum Romanis debitum fuisse didrachmum,id est, duas drachmas,nisi fortè tributum illud soluere debuerint duobus denariis,qui secundum Budæum æquiualent duabus drachmis?quãquam Robertus Senalis in suo de nummis,& ponderibus libro ostendat rationibus nõ inefficacibus,denarium pluris ualuisse,quàm drachmam ,& drachmam quidem octauam fuisse vnciæ partem, denarium vero septimam,vt denarius Romanus ualuerit quatuor nostros stuferos,drachma vero tres cum dimidio. Sed ad historiam. Cum obtulissent ei denarium rursum interrogauit eos Dominus,cuius esset nũmi imago,& superscriptio , non quod ignoraret: sed tum vt demonstraret sibi non esse curæ terrena,& hæc sibi qui cœlestia tantu tractabat veluti incognita esset : tũ potius vt ex ipsorũ verbis eos illaquearet,qui venerãt ipsum iliaqueaturi in sermone.Illis ergo respondentibus & imaginem & inscriptionem esse Cęsaris Tyberij,vt est prohabile,qui tum imperabat,intulit quod ex illorum responsione , consequens erat: *Reddite ergo,quæ sunt Cæsaris,Cæsari.* Quo quidem non voluit significare,Cæsari danda quæcunque ipsius haberẽt imaginem,sed quoniam pecunię à Cęsare cusæ vsu, testarentur se illius imperio esse subiectos, danda illi esse quæ ipse ex suis rebus ab illis rationabiliter requireret.Hoc enim cùm facerent , non tam date eos quàm reddere Cæsari quæ ab ipso acceperunt.ideoque nõ dicit:Date ergo;cùm illi interrogassent,liceretne dare, cuperentque illum dicere,vei dandum esse:sed dicit:*Reddite*,tanquam ea, quæ eius sunt, quæque ab eo accepistis. Quãquã enim nõ simpliciter ratione vsus pecuniæ romanæ,deberent Iudæi Romanis tributum , cum & antequam Romani eis imperarent, verisimile sit eos vsos fuisse Romana sicut & Græca pecunia, vt & apud nos exteræ moneæ, vsus est : tamen quo ex ipsismet eorũ verbis dominus ostenderet consequi,non debere videri iniquum esse,aut cõtra Deum,sicut illorum plerique videri volebãt, si pecunia romana, Romanis solueretur exigentibus,hinc ipsis dicentib.pecuniã census Romani, esse denarium,& pecuniã Cæsaris imaginem prę ferentem,intulit;*Reddite ergo , quæ sunt Cæsaris , Cæsari*; quasi dicat. Quãdoquidem solũm quæstio est de danda Cæsari pecunia , eamque fatemini eius esse numisma,non debet vobis iniquũ videri,nec deo ingratum,si quod eius est,eo requirente , illi non tam detis,quam reddatis. Addit autem admodum oportunè, & quæ sunt dei deo , primum ne calumniari illum possent,quasi populũ dei subiiceret homini,& non deo.Denique gloriam nõ,vt videri volebat,in primis assereret,& quęreret. Nã illi erat altera calumnię pars , in quam lapsurum dominũ sibi persuadebant,si diceret censum Cęsari dandam. Itaque illam calumniam , illis prærripiens adiecit , reddite item , quæ sunt dei deo: significans census solutionem non esse contrariam his quæ debentur deo,nec obesse quicquam pietati si res humanę hominibus darentur.Secũdo istud dominus adiecit,vt illos ob auaritiam(prętextu tamen pietatis) âxios de soluendo cẽsu notaret neglectæ pietatis in deũ. Nõ enim admonẽdi fuerant nisi in eo fuissent negligentes.Perinde ergo est ac si dixisset,Soliciti estis de soluendo cẽsu,cum istud,vt pote non contrarium pietati,obiter facientes,potiꝰ id curare deberetis vt quæ dei sunt, deo redderetis,cui nihil tam datur quã redditur,vt pote à quo accepta sunt quęcũque ei dari possunt.Sũt autem Dei,ea quæ Deus ab hominib. requirit,deoque sunt debita , primitiæ scilicet,decimæ,honor,ipsius reuerentia , & dilectio eius super omnia.Dicitur enim Deut.10.Et nunc Israel quid dominus Deus tuus petit à te , nisi vt timeas dominum deũ tuum , & ambules in viis eius,& diligas eum,ac seruias ei i totocorde tuo, &c.Cùm autem omnia,quę habet homo inbonis vel animę,vel corporis,vel fortũę,sint ipsius dei, omnia hæc quodã modo Deo sunt reddenda. Id autem fit,cũ omnia Dei dona illi accepta ferimꝰ, eisque omnibus vtimur secundùm illius voluntatem,& ad ipsius gloriam.Discendum autẽ ex hac Christi responsione,Christianos etiã Ethnicis principibus obsequi debere,sed , dũ aliquid petũt ex suis rebus,eisque in quæ imperium obtinent.Nã si petant diuinũ sibi exhiberi honorem,aut alias aliquid contra Deum præcipiant,nõ est quod petunt reddendum,quia non quod suum est petũt, sed quod Dei est.Reddite,inquit,Cæsari,sed quæ Cæsaris sunt,quæque tanquam suo iure postulare potest.

ET AVDIENTES MIRATI SVNT SVPER EO , ET NON POTVERVNT , &c.] *Mirati sunt*,rum quòd intelligerent illum non latuisse suam hypocrisim & dolosum conatũ : tũ quod tam prudenter respondisset,vt vtranque calumniæ partem,in quarum alteram putabãt eum incidere oportere,effugeret,atque ex propriis ipsos verbis conuinceret. Quanquam autem mirarentur,nec haberent quod reprehendere possent, in ipsius responsione,non sunt tamen immutati, sed relicto eo quem videbant se vincere nõ posse, abierunt sua spe frustrati.

SOLVITVR SADDVCÆORVM QVÆSTIO CONTRA RESURRECTIONEM. Matthæi 22. Marci 12. Lucæ 20.

CAPVT CXVII.

In illo die accesserunt[b] & venerunt †[e] ad eum †[l] quidam Sadducæorum, qui † dicunt nõ esse resurrectionem,& ‖ interrogauerunt eum dicẽtes, Magister, Moyses †scripsit[b] nobis, Si cuius[a] quis ‖[b] frater alicuius mortuus fuerit habens vxorem,[b] & dimiserit vxorẽ,[b] & †[l] filios non reliquerit, vt accipiat frater eius vxorẽ illius,[l] & ‖suscitet semen fratri suo. Sepiẽ † ergo fratres erãt apud nos[a], [b] & primus[b] accepit vxorem & [a] vxore ducta, †[l] mortuus est, ‖[b] non relicto semine.[a] Et nõ habens semen reliquit vxorem suam fratri suo.[b] Et[a] similiter †[l] secundus[b] accepit eam,& [a] ipse[b] mortuus est, †& neciste reliquit semen.[l] Et tertius[b] similiter accepit illam. [b] Et acceperunt eam[b] similiter[l] & omnes ‖ vsque ad septimum,[b] & non reliquerunt semẽ,[c] & mortui sunt: †[l] Nouissimè autem [l] omnium † defuncta est & mulier: In resurrectione ergo[b] cùm resurrexerint,[l] cuius ‖ de his[a] septem[l] erit vxor?[a] omnes † enim septem habuerunt eam[b] vxorẽ. Et respondens[l] Iesus ait illis:[b] Nonne ideo[c] erratis, † non scientes scripturas, neque virtutẽ Dei? Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias, illi verò qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubẽt, neque ducent vxores. [a] In resurrectione ‖[c] enim[b] cùm à mortuis resurrexerint,[c] neque nubent, neq; nubentur, neque vltra mori poterũt, †[l] sed sunt sicut Angeli[c] Dei in *cælo[c] & filij sint Dei, cũ sint filij resurrectionis.[c] De ‖ resurrectione autem mortuorum' †[b] quod resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum,sicut dicit, Dominũ Deũ Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob.[c] Non legistis[b] in libro Moysi,super rubũ quomodo dixerit illi Deus, inquiens[a] quod dictum est à Deo[c] dicente vobis, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? † Deus autem non est mortuorum, sed † viuorum.[c] omnes enim viuunt ei.[b] Vos ergo multum erratis.[c] Respondentes autẽ quidam scribarũ dixerunt ei, Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quicquam interrogare.[a] Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius.*

IAN ILLO DIE FACCES SERVNT BET VENERVNT C AD EVM ‖ QVIDAM SADDV.) Ostendere voluerunt Euangelistę,quo modo etiam Sadducæi, etsi Pharisæis contrarii, dominum docentem apertè,quæ de regno cœlorum,& futura vita,impugnauerint, vtq; vtráque sectam infestam Christus senserit,à neutra tamen superari potuerit.Porro de Sadducęis quædam dicta sunt circa tertium caput Matthæi. Hi non tantùm carnis resurrectionem negabant, sed etiá animæ immortalitatem,asserentes animas hominum sicut bestiarum interire cum corporibus, quemadmodum testatur Iosephus lib.18. Iudaic. antiquit.cap.2.Et Lucas Act.23.testatur, Sadducæos non tantùm resurrectionem negasse,sed etiã Angelos,& spiritũ.Proinde sicut Pharisæi,& Esseni in multis secuti videtur Platonis,& Pythagorędogmata,ita Sadducæi videtur sectati Epicureos. Nam etiam cum Epicureis prouidentiam in Deo & cognitionem rerum humanarum negabant, vt patet ex Iosepho libr. 2. de bello Iudaico. dicit enim : Deum extra omnem mali patrationem inspectionemque constituunt.Iidem tantùm quinque libros Moysi receperunt, in quibus de resurrectione non tam aperte fit mentio atque in Prophetis.Dicit enim de eis Iosephus lib.18.antiquit. quod nullas alias obseruationes præter legem custodirent. Itaque hac in parte consentiebãt cum Samaritanis.Hi ergo scientes dominum docere contraria sententiæ suæ,ex ipsa lege Mosaica putabant se inuenisse rationem qua refutarent resurrectionis assertionem,quasi ex ipsa lege sequeretur intolerabilis absurditas,ipsam resurrectionem, postquam existimabant homines viuere,oportere eã esse quã tã viuunt carnalem vitam, quod præter hanc, aliam vitam intelligere non possent,vt erant planè carnales,& crassi. Lex autem,ex qua occasionem commenti sunt, habetur Deut.25.vbi sic legimus. Quãdo habitauerint fratres simul,& vnꝰ ex eis absq; liberis mortuus fuerit,vxor defuncti non nubet alteri,sed accipiet eã frater eius,& suscitabit semen fratri suo,& primo genitum ex ea filium nomine illius appellabit,vt nõ deleatur nomen eius ex Israel,&c. In qua lege nomine fratrũ intelligendi sũt significati omnes cognati.Non enim solus frater propriè dictus,defuncto fratri semen suscitare debebat , sed proximior quisq; cognatus,defuncto sine liberis cognato,quemadmodum patet ex lib.Ruth.Rursum nõ tãdem,quòd,cùm dicitur,primo genitum ex ea si

* c. autẽ † e. Sadducæi. ‖ b.c. interrogabant. † a. dixit ‖ b. o cuius frater a a non habens filium c. hic sine liberis fuerit. c. eam ‖ b.o. resuscitet. † d e autẽ a. defectus sine filiis † c.o. sequens ▽ esse filius. ‖ b. septem † b. nouissima ▷ c. o. mortuus ‖ c.o. enim † b. siquidẽ septem. ▷ a.o. ne scientes ‖ c. Cum enim † sequæ les enim Angelis sunt. ‖ b. cælis ‖ b. mortuus autẽ † . quod vero † e. nõ est Deus. ▷ a. sed vivorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tium nomine illius appellabit,nō significatur ipsum eodem nomine vocandum,quo defunctus appellabatur,sed quòd illius deberet censeri filius, atque in illius locum constitui,successurus veluti filius i de mortui hæreditatem.Vnde Hebræa habēt ad verbum: Et primogenitum quem illa peperit,statuet iuxta nomen,vel in nomine,id est in loco fratris sui defuncti.Lata autem fuit hæc lex principaliter,vt ex verbis legis apparet,in cōsolationem morientis sine liberis,quoniam tunc quidem i liberis quisque sibi superstes esse cupiebat cùm magnum bonum reputabāt prolium multitudinem,& legitimi hæredis successionem. Deinde huiusmodi legis cōstitutiōe fiebat vt familiæ multiplicarētur,quod tūc multum quærebatur, vtq; hæreditates manerent ipermixtę, nec quis auaritia suaaspirare posset ad alienas hęreditates, easve inuadere,sed cōtrà proximior quisq; defuncto cō sanguineo,idem impēderet,quod sibi quisq; fieri vellet,nimirum vt illum in filio superstitē faceret suaq;contentus sorte alienas hæreditates non tātum inuaderet,sed etiam legitimo hæredi saluas seruaret quę synceræ erāt dilectionis officia,quæ quisquis proximo suo ipendere grauabatur,is ex legis cōstitutione,graui ignominia inurebatur,ita vt diceretur domus eius,domus discalceati,obeal ceamēti solutionē,qua significabatur cessio possessionis,vt dicitur in lib.Ruth.Hæc autē lex non à Moyse fuit primum adinuēta & introducta. Nā cum in Genesi Iudas filio suo Onan præceperit suscitare semen fratri defuncto Her , patet & ante Moysē hāc cōsuetudinē apud gentes Chananeas fuisse receptam,naturali scilicet æquitate,&dilectione proximo debita ita dictante:sicut naturali quadam æquitate etiam decimæ āte legem solue bantur sacerdotib.Ex hac ergo lege occasionem accipientes Sadducæi,septem proponūt fuisse fratres,(siue verè sic fuerit,siue ab eis fictum)qui singuli eandem iuxta illam legem acceperint vxorē, de qua quæraut,cuiusin resurrectione sit vxor futura,cum omnes idem habeant iuris in eā,existimātes necessariò dicēdū eā vel omniū simul , vel vni us alicuius ex septem fore vxorem,ac proinde cum vtrumque videretur absurdum,necessariòcō sequi nō fore resurrectionem.Proponūt autem de septem fratribus,cū sufficeret proponere de duobus vel tribus,vt maiorem ostendāt absurditatē quam consequi putabant assertionem resurrectionis.Non dicunt autem;Si resurrectio est futura,vt vos dicitis,cuiuserit in resurrectione?sed,velutp supponentes futuram resurrectionem ? *In resurrectione ergo*(inquiunt)*cuius erit de septem vxor?* dissimulantes fortè se esse Sadducæos, vt magis incautū in absurditatem aliquam deducerent.

ET RESPONDENS IESVS AIT ILLIS; NONNE IDEO ERRATIS.] Errabant Sadducæi,tum quia nō putabant fore resurrectionem,tum quia putabant post eam, si futura esset,talem fore vitāqualemmodo vivimus , imo quia putabant eam non posse aliam esse,& hācvidebant non posse consistere , negabant omnino futurā resurrectionem. Huius autē duplicis erroris assignat Dominus causam,ignorantiam duorū nempe scripturarum, & potentiæ diuinæ. *Erratis* (inquit) *nescientes*,id est,quia nescitis *scripturas,neque virtutem Dei.* Participium enim , nescientes per causam est exponendum,Græcomore.Nesciebant autem scripturas,tum quia non sciebāt,quę scripturę essent sacræ,Prophetarum scripturæ nō recipientes:tum quia etiam scripturas Mosaicas quas legebant non intelligebant rectè satis,vtpote a Dominus ostendit.Quod si econtrario vtroque modo scripturas cognouissent,nō incidissent in duplicem illum errorem. Nā ex scripturis etiā Mosaicis,sed maximè ex prophetiis , intellexissent & futuram resurrectionem & futuram aliam viuendi rationem post resurrectionem ab ea,quæ modo est.In Iob enim,Isaia,Ezechiele,Daniele,& alis aperta sunt resurrectionis testimonia,quib. etiam significatur satis aliam fore tūc vitam quā quæ modo est,æternam scilicet,ac beatam,quę in cibo,& potu,& id genus rebus consistere nequit, vt Iob 14.& 19.Isaiæ 26.Ezechielis 36. Danielis 12.Rursum si virtutem Dei cognouissent , nō incidissent in duplicem illum errorem. Non enim ita absurdum putassent homines etsi secundum corpus in cinerem redactos,reuocari rursum ad vitam ab eo,qui eos,& totum mundum ārea cōdiderat ex nihilo:facile item intelliexissent , Deo possibile esse lōge pos alia in futuro vita donare, quàm sit ea, quam modo agimus.Bene autem horum duorum ignorantiam Dominus assignat causam erroris Sadducæorum. Nam illorum duorum ignorantia.causa fuit erroris omnibus tum philosophis,tum hæreticis , qui resurrectionē vel apud Iudæos, vel apud Christianos negauerunt. nec alia ratione credere quis potest futuram resurrectionem, nisi scripturis sacris instructus fidem illis habeat,atque omnipotentię diuinę magnitudinem secum expendat. Probaturus vero Dominus eos errare ex dicta ignorantia,primum soluit eorum cōtra resurrectionis assertionem obiectionem,ostendēs non talem futuram post resurrectionem vitam,qualem illi opinabantur,ac deinde ex scripturis astruit verā esse resurrectionis assertionem,ac proinde eos errare negando resurrectionem. Itaque ordine conuenienti seruato,àpręcto illo duplici errore eos curare studuit.Cōuenies enim ordo erat,vt prius refelleret eorū obiectionem,& deinde veritatem constabiliter scripturę auctoritate. Probat ergo eos errare,dicens; *In resurrectione enim non*, vt vos opinamini , *nubent, neque nubentur.* In quibus verbis vt præter consuetudinem linguę Latinę dictum est passiue, *nubentur* , ita etiam prēter eiusdem linguę cōsuetudinem dictum est,*nubent*, pro ducent vxores , vel contraheni matrimonia.Nam quanquam Græca dictio γαμίω dicatur & de viris,& de mulieribus, nubere tamē Latinis solum dicitur de mulieribus, cum sit hic referenda ad viros,sicut nubentur ad mulieres,pro quo rectius verrendum fuerat,dantur nuptum,vel dātur ad nuptias, quomodo vertit interpres Lucæ 17.&rursum hoc loco,vt pertineat ad mulieres , quæ à parentibus elocantur & dantur nuptum.Nam etiam si Latine diceretur nubi , non tamen Græcis pro nubuntur est passiuū præcedentisverbi,pro quo nos habemusnubunt. sed , δόὲ γαμῶσι,δόὲ ἐκγαμίζονται , Cuius passiui actiuum ponitur postea Mat.24.γαμίζοντες καὶ ἐκγαμίζοντες: vbi interpres recte vertit , nuptui tradentes.Illud mirum,quod cum interpres apud Lucam hoc loco posterius verbum verterit, traduntur ad nuptias:mox vertit,neque nubent , neque ducent vxores,cum & hoc loco idem sit verbum ἐκγαμίζονται.Ne autem quis interpretemnostrum nimiæ arguat inscitiæ,quod nubere aliquādo tribuit viris , testatur Nonius Marcellus,nubere apud antiquos fuisse verbū cōmune viris,& mulieribus,sicut apud Græcos γαμεῖν.Porro quod de statu resurrectionis futuro Dominus respondit,clarius &prolixius extulit Lucas quam reliqui duo. Lucas enim antithesin facit inter conditionē huius seculi,& conditionem seculi futuri,additque rationem nouistatus futuri seculi.Filii(inquit) *huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias*, &c. Dicuntur autem filii huius seculi hoc loco, nō quemadmodum Lucæ 16. homines mundo dediti , ne hinc colligatur,nuptias esse illicitas , quemadmodum asseruerunt quidam hæretici, sed simpliciter homines in hoc seculo viuentes, contra quorum p præsenti statu cōditionem subditur , *illi autem qui digni habebuntur seculo illo futuro , & resurrectione ex mortuis beata , neque nubent , neque ducent vxores.* Cuius ratio subditur , *neque enim vltra mori poterunt.* Sic enim habent Græca,cum plerisque Latinorum codicibus desit coniunctio *enim*,quę tamē additur apud Dionysiū,&in scriptis antiquis. Conuenit autemhæc ratio illi legi Mosaicæ,vnde Sadducæi suæ quæstionis desumpserunt occasionē.Ea enim lege significatur nuptias modò esse necessarias, vt per eas succurratur mortalitati humanæ.Itaq; cùm cessabit mortalitas.& absorpta erit mors in victoria,cessabit & nuptiarum ratio. Sequitur apudMatthęum,& Marcum;*sed sunt sicut Angeli dei in cœlo*; immortales scilicet , alimento & generatione non egentes , & ab omnibus his passionibus liberi,atqae beata fruentes vita,non autem in omnibus sunt sicut Angeli Dei , quia non sicut illi corpore carebut. Sic intelligendum patet ex Luca, qui ad probationē eius quod dixit non posse eos vltra mori,subiicit , *Aequales enim Angelis sunt*; & addit quod est ipsi proprium: *Et filii sunt dei, cum sint filii resurrectionis.* Filios autē Dei dicit,non iam solum secundum spiritum, secundum quem & iam sunt filii Dei.sed etiam secundum corpus,quod diuina quadam cum Angelis immortalitate donatum erit, spirit i præterea vbertimè,& perfectè cōmunicata diuina natura, ita vt ob huiusmodi cōmunionem Ioannes dixerit,Similes ei erimus,quoniam videbimus eum sicuri est.Addit autem causā quare tunc erunt filii Dei,nimirum, quia erunt filii resurrectionis.Vbi per resurrectionem secundùm Irenęum lib.4.c.9. intelligitur ipse Christus,qui de seipso dicit,Ego sum resurrectio & vita, vt filii resurrectionis sint filii Christi. At simplicius filii resurrectionis intelligendi sunt dici Hebraica phrasi, homines ad resurrectionem loquitur autem debeata resurrectione iustorum)pertinentes.Dicit autem hoc Dominus ad distinctionem filiorum huius seculi.Sicut enim filii huius seculi ratione primæ generationis dicuntur filii hominū,& ob id mortales sunt: ita qui pertinent ad resurrectionem,quæ est secūda generatio, non ad vitam animalem , sed spiritualē,ratione huius regenerationis dicuntur filii Dei,& ob id sunt immortales. Tertullianus li. de resurrectione carnis,subtiliter explicat quare resurrecturi dicantur filii resurrectionis. Filios, inquit,resurrectionis appellat,vt per eam quodammodo nasci habentes,postquam non nubent, sed resuscitati.Cæterùm consideratione Angelicæ similitudinis quæ in resurrectione promittitur,Basilius virginitatem commendans,ait virginitatem semen esse futuræ incorruptionis , imò virgines

futuram illam in resurrectione cum Angelis similitudinem iam præuenire. Porro,inquit,libro de virginitate , cùm etiā in reliquis omnibus magna quædā & prætulgida res virginitas cognoscatur, insuper & regenerationis & incorruptibilis vitæ iam hinc semen quoddā pręfert.Si enim in resurrectione neque nubunt,neque vxores ducunt,sed sunt sicut Angeli Dei,& fient filii Dei,cerē qui virginitatem exercent , Angeli sunt in incorruptibilibus carnibus hominum vitam circumeuntes,& Angeli non ignobiles quidam,sed etiam valde clari atque illustres, &c. Notandum autem,quòd Dominus tantum loquatur de resurrectione iustorū,tum quòd ea sola verè sit dicenda resurrectio, vnde frequenter de ea sola scripturæ loquuntur:tum quòd de resurrectione iustorū Sadducæi interrogauerant.Quæsiuerunt enim de resurrectione Iudæorum. Cum tamen dominus iustos in resurrectione docet non inituros matrimonia,quia erunt similes Angelis Dei in cœlo,intelligendum similiter relinquit,nec impios matrimonia contracturos. Quiasicut illi erunt Angelis Dei in cœlo similes , ita hi similes dæmonibus in inferno.

e DE RESVRRECTIONE AVTEM MORTVORVM , *f* QVOD RESVRGANT MORTVI; &c. Refutata eorum obiectione , & excluso errore eorum de conditione vitæ post resurrectionem,modò Dominus assertionem resurrectionis confirmat, alterum eorum errorem conuincens, quo ex ignorantia scripturarū negabāt in totum futuram resurrectionem mortuorū. Eā autem comprobaturus Dominus scripturarū auctoritate,non adducit testimonia ex Prophetis,ex quibus aperta testimonia pducere potuisset, sed exMoyse,quòd hunc solùm Sadducæi reciperent, eumque pro sua sentētia citassent.Exquo tale profert testimonium,quod apertèquidem resurrectionem non astruit, sed tantum ex consequenti,ostēdens suā in scripturarum intelligentia sapientiā, & docens quanta cum attentione & expensione sint scripturæ legendæ & tractandæ , vt non hæc tantùm sint spectanda,quæ in eis aperte pronunciantur, nec per aperta testimonia tantum agendum contra hæreticos.sed & per ea,quæ argumentatione non coacta,& consequentia necessaria eorum destruunt errorem.Nam alioqui ex Mose poterant alia quædā pferri,quæ apertius resurrectionem, animæque immortalitatē probarent, qualia sunt cùm dicitur quis appositus ad patres suos,aut dormisse cum patribus suis,aut Iacob dicit se descensurum in infernum adfilium suum. Probat autem dominus futuram mortuorum resurrectionem,ex eo quòd Exodi 3. deus se dicit nō fuisse,sed esse deum Abraham, Isaac,& Iacob, cū iam illi essent mortui. Sub qua propositione maiore ex scripturis desumpta,subsumit minorē, per se certissimā,necmulta egentem probatione, dicens; *Non est Deus mortuorum,sed viuentium.* Vel vt efficacius est Græcè apud Matthæum , *non est deus deus mortuorum* , vt bis sit nomen , *deus* prius cum articulo,secundū sine articulo. Absurdum enim esset,deum viuum, imò eum qui est ipsa vita,mortuorum dici deum , sicut absurdè vita diceretur vita mortuorum & eorum qui non sūt. Ex his ergo duabus propositionibus irrefragabilibus &certissimisconcludendum relinquit dominus futuram corporum resurrectionem.Videri ta

Universidad de Deusto
Biblioteca

men poteſt,hæc nõ poſſe neceſſariò inferri ex præ
miſſis illis,imò contrarium potius. Nam, ſi deus
dicatur deus Abrahæ,Iſaac, & Iacob tanquam vi
uentium,non autem mortuorum,non ergo mor
tui hi reſurgent.Et alio q ex illis præmiſſis nõ vi
detur poſſe inferri niſi animarum immortalitas.
Propter eas enim coram deo viuentes, deus dici
tur ſeipſum vocare deum Abraham, Iſaac,& Ia
cob,tanquam viuentium, cùm corpore ſint mor
tui,quemadmodũ dicimus, Sancte Petre,ora pro
me,cùm Petrus iam tantum ſit ſecundum animã.
Sciendum ergo, quòd dupliciter intelligi poteſt
dominus ex illis aſſumptis probare corporũ mor
tuorum reſurrectionem. Primò enim ſecundùm
Hieronymũ dici poteſt, ipſum immediate ex illis
aſſũptis probare voluiſſe animas permanare poſt B
mortem,quod etiam negabant Sadducæi, atque
ex illo cõſequenter intelligendum reliquiſſe etiã
neceſſariò futurã corporum reſurrectionem, ma
ximè ſecundum ſententiam Saddnczorum, qui
propterea quod animas hominũ putabant neceſ
ſariò dependere à corpore, ſicut animas bruterũ
animalium, eas putauerunt perire cum corpore.
Ex eo ergo quòd illis obſtrſum fuit mortuos ſecũ
dùm aliquid viuere, nempe ſecundum animam,
conſequenter etiam non illis tantùm,ſed abſolu
te omnibus probatum eſt futuram corporum re
ſurrectionem. Poſita enim immortalitate animę,
ratio exigit, vt aliquando corpora reſurgãt, quòd C
ad hæc animæ inclinationem habeant,quam per
petuo impediri eſt contra rationem violenti Nul
lum enim violentum,ſecundum etiã Philoſophos,
perpetuum eſſe poteſt. Cum igitur Sadducæi ma
ximam dependentiam putabant animæ ad corpꝰ,
facile credita immortalitate animę ratio ab eis
impetrare potuit, imo apud eos conſequens quæ
reſurrectionem corporũ futuram,Et quidem quã
efficaciter poſita animę immortalitate, ex eius er
ga corpus inclinatione ſequatur futura corporũ
reſurrectio:ex eo ſaris licet videre,quod philoſo
phi fere illi,qui animã crediderunt immortalẽ,ob D
hanc animę ad corpus inclinationem,aut putaue
runt animas poſt mortem alia quædam corpora
aerea&ſubtiliſſima aſſumere,aut relegari rurſum
in hunc mundum in alia corpora,quem admo
dum ſenſit Pythagoras & Plato. Inclinationem
autem animę ad corpus, teſtatur vis illa, quę na
turæ videtur adhibita in diſſolutione animæ à
corpore:teſtatur& or tio illa animarum ſanctarũ
in Apocalypſi, quæ acceptis ſtolis albis optant
corporum aſſumptionem. Cæterum & alia ratio
ne,poſita animæ immortalitate,cõſequens eſt,cũ
ex naturali eius erga corpus inclinatione, tum
ex iuſtitiæ diuinę æquitate, futurã corporũ reſur
rectionem,præſupponendo animas poſt mortem E
pro geſtis in hac vita aut præmium accipere,& fœ
licitatem,aut ſupplicium, quemadmodũ credide
runt etiã omnes philoſophi,qui animæ immorta
litatem aſtruxerunt.Iuſtitiæ enim æquitas requi
rit vt corpora,quæ cũ animabus bona, mala que
geſſerũt,cu eiſdẽ ſimiliter aut fœlicitate fruãtur,
aut ſupplicio afficiantur.Deinde perfecta fœlicitas
animę cõſiſtere nequit,quãdiu anima à corpore
ſeparata, naturali corporis deſiderio fruſtratur,
quemadmodum indicat prædicta animarũ ſanc
tarum in Apocalypſi oratio. Certè auctor libri Ma
chabæorum ſecundi,Iudam machabæum colligit
de reſurrectione mortuorũ recte ſenſiſſe ex cre

dita ab eo animarũ poſt mortẽ vita,cũ dicit, Niſi
enim eos,qui cecidérãt,reſurrecturos ſperaret,ſu
perfluum videretur,& vanum erate pro mortuis,
Nam alioqui prodeſſe etiam potuerat animabus
illa oblatio,& oratio,ſed exiſtimabant,vt dictum
eſt,alterũ alteri adhærere neceſſario. Itaq; mirum
mirum,ſi & hoc loco ex ea ſcriptura, quæ anima
rum poſt mortem vitam tantũ videtur neceſſario
aſtruere,intelligendam etiam relinquat, & velit
corporũ reſurrectionem. Alter tamen & melius,
dici poterit Dominum ex illo Exodi loco voluiſſe
immediatè probare,& cõcludere futuram corpo
rum reſurrectionem,primum quòd,cùm Deus ſe
adhuc dicat eſſe Deum Abrahæ,Iſaac,& Iacob,
neceſſarium ſit illos etſi hominibus mortuos,ta
men Deo nõ eſſe mortuos,ſed illi tantum dormi
re,& adhuc viuere illi,& proinde illos aliquãdo
ab eo reſuſcitandos à morte,veluti à ſomno. Hac
enim ratione Dominũ ſignificare Abrahã, Iſaac,
& Iacob adhuc viuere,cum hominibus ſint mor
tui,latis indicat illud,quod apud Lucã pro proba
tione eius, quod ſubſumendo dicitur. *Non eſt deus
mortuorum : ſed viuentium* additur, *Omnes enim
illi viuunt.* Nam ſecundum animam omnes mor
tui etiam nobis viuunt. At homines ipſi quanti
quanti ſint,nequam poſſunt mortẽ Deo viuunt,quivo
cat ea,quæ non ſunt,tanquam ea,quę ſunt:quem
admodum ſalutat puellam archiſynagogi filiam
non mortuã eſſe dixit,ſed dormire,quod ubi non
eſſet mortua,ſed à ſe veluti dormiens eſſet reſuſci
tãda. Talis eſt ergo fere Domini cõtra Sadducæos
argumentatio. Ipſe Deus etiã poſt mortẽ patriar
charum ſe dicit eſſe illorum Deum abſurdè autẽ
ſe Deum vocare mortuorum,& eorum,qui omni
no non ſunt. Viuunt ergo hi patriarchæ,ſaltẽ ipſi
Deo,eique tanquã reputantur vt dormientes. Quod
ſi verum eſt,cõſequens eſt eos,qui hominibus ha
bentur mortui,aliquando reſuſcitandos,reſuſcita
tos à deo veluti à ſomno. Ita hunc ſane modũ D.
Irenæus declarat ſe intellexiſſe hãc dominiargu
mentationem,dum tractans hunc locum lib. 4 c.
9 ſic ſcribit: Si enim deus mortuorum nõ eſt,ſed
viuorum, hic autem dormientium patrum
dictus eſt,indubitate viuunt deo, & non perie
runt, cum ſint filii reſurrectionis. Sic & diuus
Chryſoſtomus ſe intellexiſſe oſtendit ſcribens in
hunc locum,& declarans quomodo deus dicatur
patriarcharum tanquam adhuc viuentium deus.
Quemadmodũ enã(inquit)Adã quamuis viueret
poſteaquam de vetito ligno comedit ſententia ta
mẽ prolata mortuus erat: ſic profectò iſti etſi mor
tui erant,pollicitatione tamen reſurrectionis viue
bant. Quomodo igitur alibi dicit,vt & mortuorũ
& viuorũ dominetur:Non eſt hoc illi ſimile. mor
tui nãque hic illi,qui victuri ſunt,appellãtur.Hęc
Chryſoſto. Eadẽ habẽt Euthymius,& Theophyl.
vtpote Chriſoſtomi imitatores. Porro cũ in mul
tis aliis locis ſcripturæ etiãMoſaicæ;deus vocetur
patriarcharum Deus,peculiariter tamen dominꝰ
citat verba dei ad Moyſen circa rubum, vel quòd
hoc loco inſigniter deus ſuum nomen Moyſi ape
ruit & tunc primum ſe horum trium patriarcharũ
deũ appellauerit, addens hoc ſibi nomen fore in
æternum: ex quo etiã vltrius cõſequitur omnes
illos viuere deo,etiam ſi moriantur hominib.qui
horũ patriarcharũ ſunt filii, cum benedictio pa
triarcharum etiam ad ſemen eorũ extendatur: vel
etiam quod hoc loco primùm Moyſes ſuam acce-

perit

perit à Deo auctoritatẽ,cuius auctoritate Saddu A
cæi ſe putabãt reſurrectionis fidẽ confutaſſe. Si
enim Moyſis auctoritate ſe tueri vellent,oporte
bat attendere diligenter,& credere eis verbis Dei
ex quibus ſuã primùm Moyſes obtinuit authori
tatem. Non caret autem myſterio, quòd Deus ſe
non dicit Deũ Abraham,Iſaac,& Iacob,ſed terre
petito nomine,Deus,Ego sũ(inquit)Deus Abra
ham,Deus Iſaac, & Deus Iacob. Hac enim terna
nominis Dei repetitione ad ſingula patriarcharũ
nomina,ſignificata eſt trinitas perſonarum diuina
rũ, quæ & in trib. his patriarchis videtur deſi
gnata. Abrahã enim primus fidei parens, ac filiũ
ſuum Iſaac paratus immolare,typum gerit Dei pa B
tris,qui filium ſuum vnigenitum obtulit pro ſalu
te hominũ in cruce. Iſaac autem ligna ferens hu
meris ſuis in ſuiipſius immolationem:typum ma
niſeſtè geſſit Chriſti,qui factus eſt obediens patri
vſque ad mortem,crucis lignum inquo immolan
dus erat, geſtans ſuis humeris. Iacob autẽ tertius
in patriarcharum numero,procedẽs ab Abraham
per Iſaac,typum quendã geſſit ſpiritus ſancti pro
cedentis à patre per filium. Quod autem in Mat
thæo dicitur iſtud dictum Iudæis: in Marco vero
ipſi Moyſi,nihil habet cõtrarietatis. Sic enĩ illud
dictum fuit Moyſi,vt etiam eidem præceptum fue
rit, dicere illud Iſraelitis rogãtibus nomẽ eius q̃ C
miſiſſet ipſũ. Cæterũ quod in Luca legimus, *ſecus
rubum;& in Marco, ſuper rubum*, Græcè eſt, *ἐπὶ τῆς βάτου* quod verti melius poteſt, In rubo,quem
admodum verit in Marco quidam, cùm in Luca
verteriſ; iuxta rubum. Cum autẽ ſubſumitur, *Deus
autem non eſt mortuorum, ſed viuorum*; repetenda eſt
dictio,Deus,hoc modo: Deus autem non eſt mor
tuorum Deus, ſed viuentium, quemadmodum
in illo ad Romanos: Neque enim qui in manife
ſto Iudæus eſt,neque quæ in manifeſto, in carne
eſt circunciſio,repetendæ ſunt dictiones,Iudęus,
& circunciſio. Infertur autem à Domino ex præ
miſſis apud Marcum,id vnde cœperat, cùm dici- D
tur,Vos ergo multum erratis. Non enim iã oſten
derat eos ſimpliciter errare,ſed multũ errare, ni
mirum & quod errarent negando reſurrectionem
& quòd errarent exiſtimãdo poſita reſurrectione
carnalem fore poſt reſurecti onem vitam. Ex hac
itaque Chriſti cõtra Sadducæos diſputatione du
plex refellitur error philoſophorum & hæretico
rum. Primum enim contra omnes philoſophos a
ſtruitur reſurrectio corporum,quævt non poteſt
efficaciter naturalibus rationibus probari,ſed po
tius cum naturalibus pugnat rationibus:ita eam
nulli philoſophi potuerunt credere futuram, nec
credi potuit à quoquã, niſi diuina reuelatione in E
ſtructo,aut ſcripturis ſacris fidem habente, quan
quam rationibus quibuſdam naturalibus fides re
ſurrectionis iuuari poſſit. Poſt philoſophos autẽ,
& Iudæorũ Sadducæos,fuerunt & hæretici Chri
ſtiano nomine gloriantes, qui ipſi etiam Apoſto
lorum temporibus,& in exordio naſcentis Eccle
ſiæ corporum negauerunt reſurrectionem,nimi
rũ hi ferè omnes qui ex Simonis Magi ſchola de
ſcenderunt,falſo nomine ſe gnoſticos appellãtes,
à veritatis,quam ſibi vendicabant ſolis,cognitio
ne. Teſtatur enim Auguſtinus), Simonem Magũ,
Baſilidem,Seuerianos,Carpocratitas,Valentinia
nos, Marcionitas reſurrectionẽ negaſſe,quemad
modum etiam patet ex Irenæo & Tertulliano. Hi
enim nomẽ tantum reſurrectionis conſeruantes,

aſſerebant nõ eſſe niſi reſurrectionem animarum, A
qua ſcilicet animæ eorum, qui doctrina ipſorum
imbuti eſſent,liberatæà vinculis corporalibus,re
ſtituerentur ſaluti:quę videtur & fuiſſe ſententia
Hymenæi,& Phileti,de quibus dicit Paulus,quod
à fide exciderũt,dicentes reſurrectionem iam eſſe
factam. Contra quos hæreticos diſputans Tertul
lianus lib. de reſurrectione carnis, quandoquidẽ
etiam hoc loco hæretici quidam abutebantur ꝓ
erroris ſui confirmatione, oſtendit hoc loco car
nis reſurrectionem, & non animæ tantum Domi
num aſtruxiſſe, quòd talem proculdubio confir
mare voluerit reſurrectionem,qualis è Sadducęis
negabatur,qui eam negabant in qua videri pote
tãt neceſſariæ nuptię. Secundò refellitur error eo
rum, qui reſurrectionẽ quidem carnis cõfitentur
futurã, ſed poſt eã putant fore carnales delicias,
in quibus hominis futurã conſtituunt beatitudi
nem,nimirum in cibo,& potu,ac omnis libidinis
expletione. Quod ſenſiſſe Cherinthũ teſtatur D.
Auguſtinus lib. de hęreſibus, ſentiuntque quot-
quot Mahometi iam ſequuntur errorem. Refel
litur item error eorũ, qui poſt reſurrectionẽ cre
diderunt terrenũ fore regnũ Chriſti, in quo ante
acceptum ſpiritum ſanctũ fuerunt etiã diſcipuli,
fuerunt & ii,qui Millenarii dicti ſunt,quod mille
annis poſt reſurrectionem Chriſtum in terra re
gnaturum crediderunt. Contra hos enim omnes
Saluator hic docet,nõ carnalem,neque terrenum
fore poſt reſurrectionem ſtatum hominum,ſed ta
lem victuros vitã, qualem viuũt Angeli in cœlo
ſine nuptiis,ac proinde etiã ſine cibo & potu, re
liquiſque carnis oblectamentis. Eſt autem reſur
rectionis fides vt propria Chriſtianis,& omnium
ferè quæ creduntur maximè ſupra naturã ita con
ſeruationi Chriſtianę religionis ſummè neceſſa
ria,vt rectè dicatur baſis,& fundamentum Chri
ſtianiſmi. Huius enim ſpe fit vt quod docet Chri
ſtiana doctrina,alacriter homo exequatur,vt ſcili
cet præſentia bona contemnat,voluptates fugiat,
carnem ſeã caſtiget,ac mortem etiã,ſi neceſſe ſit
,pChriſto obeat,mortemq; minus horreat. Vnde
librum ſuũ de reſurrectione carnis ſic auſpicatur
Tertullianus: Fiducia Chriſtianorum,reſurrectio
mortuorum. Illa credentes ſumus,hoc credere ve
ritas cogit,&c. Itaq; eum hoc loco primũ quidem
doceamus futuram corporum reſurrectionem,hu
ius ſpe nec propriã mortem,nec amicorum nimis
doleamus,omniaq; prompte perficere ſtudeamus
quæ à ſuis Dominus exigit, qui aliquando abun
dãtem illis redditurus eſt mercedem. Cũ autem
ſecundo doceamur, ſpiritualem fore poſt reſurre
ctionem ſtatũ vitę humanæ,quo illo digni efficia
mur,futurã illam vitã meditemur & auſpicemur,
ſobrietate,caſtitate & oratione, Angelorũ vitam
imitãtes in terris,quo in cœlis æquales illis effici
poſſimus. Quæri autẽ poteſt circa hoc quod dicit
Dominus,in reſurrectione nẽ fore nuptias, an in
reſurrectione ſit pmanſurus ſexus muliebris. Nã
ceſſantibus nuptiis,is ſexus videtur ſuperfluus,&
otioſus. Et quidem d. Aug. lib. de Ciuitate dei 22.
cap. 17. teſtatur nonnullos propter illud Pauli, de
nec occurramus omnes in virum perfectum, exi
ſtimaſſe fœminas non reſurrecturas in ſexu fœmi
neo, ſed omnes in virili,quoniã deus ſolũ virum
fecit ex limo, fœminã ex viro. D. Hilarius autem
hoc loco in commentariis ſuper Matthæum hãc
quæſtionẽ attingens,quod ſe temere facere dicit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

eo quod à cunctis fermè esset præterita, sentirevi A
detur omnem sexum defuturum in resurrectione
motus his Christi verbis. Sic enì habet, Et quidè
suffecerat aduersus Sadducæos opinionè corpo
reæ illecebræ recidisse, & officiis cessantibus ina
nia hæc corporum gaudia sustulisse, (dicendo sci
licet, *non nubent, neque nubentur.*) sed adiecit, *Erunt similes Angelis Dei.* Quia igitur eas Angelis simi
les, sacramentum scripturarum, & diuinę virtutis
potestates futuras esse demonstrat, qualis in scri
pturis auctoritas est de angelis opinandi, talem
in resurrectione spei nostrę sensũ oportet esse de
fœminis. Hæc ille, qui his sentire videtur, non so
lùm cessatura officia sexuum, sed etiã sexuum di
uersitatẽ, imo omnem sexum, sicut nullus est in
angelis sexus. Verum Augustinus loco prædicto B
quęstionem hanc tractans subiungit. Sed mihi
melius sapere videntur, qui vtrunq; sexũ resurre
cturum esse non dubitant. Nõ enim libido ibi e
rit, quę confusionis est causa. Nam, priusquã pec
cassent, nudi erãt, & non confundebantur vir, &
fœmina. Corporibus ergo illis vitia detrahentur,
natura seruabitur. Nõ est autem vitium sexus fœ
mineus, sed natura, quæ tunc quidem & à concu
bitu, & à partu immunis erit: erunt tamẽ membra
fœminea non accõmodata vsui venereo, sed deco
ri nouo, quo nõ alliciatur aspicientis cõcupiscen
tia, quæ nulla erit: sed dei laudetur sapientia, atq;
clementia, qui & quod non erat fecit, & liberauit C
à corruptione quod fecit. Hæc ille, qui post pauca
eodem capite hanc sententiam confirmat ex præ
senti ad Sadducæos responsione Christi. Cùm (in
quit) aptus locus esset vt diceret: de qua me inter
rogatis, vir erit ipsa, non mulier: nõ hoc dixit, sed
dixit, *in resurrectione neque nubent, neque ducent vxores, sed sunt sicut Angeli Dei in cœlo.* Nuptias
ergo dominus negauit futuras esse in resurrectio
ne, non fœminas, & ibi negauit, vbi talis quæstio
vertebatur vt eã negato sexu muliebri celeriore
facilitate dissolueret, si eũ ibi prænoscere non fu
turum. imò etiam futurum esse firmauit, dicen- D
do, *Non nubent*, quod ad fœminas pertinet: *neque vxores ducent*, quod ad viros. Erunt ergo quæ vel
nubere hic solẽt, vel ducere vxores, sed ibi hoc nõ
facient. Simili argumento & Hieronymus hic in
Matthæum scribens collegit fore vtrunque sexum: Si (inquit) in resurrectione non nubent ne
que nubentur, resurgent ergo corpora quæ pos
sunt nubere & nubi. Nemo quippe dicit de lapide
& arbore, & his rebus quæ non habent mẽbra ge
nitalia, quod non nubant, neque nubantur, sed de
iis, qui, cùm possint nubere, tamẽ alia ratione nõ
nubunt. Quod autem infertur. *Sed sunt sicut Ange-*
li Dei in cœlo; spiritualis promittitur conuersatio.
Hæc Hieron. quẽ verisimile est hoc diligentius
annotasse, non tantum ad ostendendum identita
tem corporum, in quibus homines resurgent, sed
etiam in cõmendationem eunuchorũ, qui nunc
se castrauerunt propter regnũ cælorũ, Angelicã
similitudinem, quę in resurrectione promittitur,
in præsenti vita quadamtenus præuenientes.

c RESPONDENTES AVTEM QVIDAM SCRIBARVM DIXERVNT EI, MAGISTER, BENE DIXISTI] Solus Lucas com
memorat scribas quosdam commendasse respon
sionem Domini datam Sadducæis: Marcus vero
similem cuiusdam scribę commendationem nar
rat post responsionem Domini ad sequentẽ quæ
stionem, quam prętermisit Lucas, quod eandem à
scriba quodam alio tempore Domino propositam, & a Domino eodem modo quo hic absolu
tam, introduxit supra cap. 11. Intelligendũ ita
que vtranque domini responsionẽ ad duas quæ
stiones, quosdam ex scribis approbasse, & alteram
quidem commendationem descripsisse Marcum,
alteram vero Lucam, qui dicit quosdã scribas re
spondisse, hoc est, subintulisse, *Magister, bene dixisti*, nimirũ gaudentes Sadducæis hostibus suis, &
dissentientibus secum, occlusum esse os. Quod au
tem apud Lucam sequitur, *Et amplius non audebant eum quicquam interrogare*; ex Matthæo &
Marco falsum videtur, cum hi testentur post quæ
stionem Sadduæorũ, Pharisæos, & scribas aliam
adhuc quæstionem proposuisse. Proinde vel intel
ligendum est, Lucã tantum loqui de Sadducæis,
vt sit sensus, Sadducęos non amplius ausos quic
quã interrogare. Aut si de omnibus Lucas loqui
intelligatur, accipiẽda est ea sententia significari
quod cum iam aliquoties Dominus respondisset
prudenter variis quęstionibus & Pharisæorũ, &
Sadducæorum, ita ipsius prudentiã admirati sunt
& timuerunt, vt non auderent eum amplius quic
quam interrogare. Videtur enim Lucas idem vo
luisse dicere cum eo quod post sequentem quæ
stionem à se omissã ob causam iam prędictam di
xit MARCUS: & nemo iã audebat eũ interrogare:
Matthæus verò adiecit de turbis, *Et audientes turba mirabantur in doctrina eius*; quod scilicet tam
prudẽter, & faciliter iis, quę videbantur perplexa
responderet, resurrectionemq; futurã ex eo loco
scripturæ perspicuè & efficaciter concluderet, ex
quo id minime videbatur colligi posse. Triplex
ergo effectus secutus est prudẽtę Christi respõsio
nem, confusio Sadducæorum confundere ipsum
quærentium: commendati Christi, quam veritas
etiam ab hostibus extorsit: admiratio turbæ.

SOLVITVR QVÆSTIO PHARISAEORVM DE MAXIMO mandato. Matthæi 22. Marci 12.

CAPVT CXVIII.

[a] *Hariſæi autẽ audientes, quòd silentiũ imposuisset Sadducæis, conuenerunt in vnũ,* [b] *& acceſſit vnus de ſcribis, qui audierat illos coquirẽtes, & vidẽs quoniãbene illis rẽſpõderit* [c] *interrogauit eũ* [a] *vnus ex eis legiſdoctor:* [b] *quod eſſet primũ omniũ mãdatũ,* [a] *tentans eũ. Magiſter, quod eſt mãdatum magnum in lege?* † [c] *Ieſus autẽ reſpõdit ei:* [b] *Quia primũ omniũ mandatũ eſt, Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt, & diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ‖ ex tota anima tua, & ‖ ex tota mente tua,* [b] *& ex tota virtute tua. Hoc eſt* [a] *maximũ, & primũ mandatum. Secundum autem ſimile eſt* † *huic, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* [b] *Maius quorũ aliud mãdatũ nõ eſt.* ‖ [a] *in his duobus mandatis vniuerſa lex pendet, & prophetæ. Et ait ibi ſcriba, Bene, Magiſter, in veritate dixiſti, quoniam vnus eſt Deus, & nõ eſt alius præter eũ, & vt diligatur*

† a Alii Ieſus
‖ a. in ſ.m
† li. illi
‖ a. eſt quam.

gatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximũ tãquam ſeipſum maius eſt omnibus holocauſtomatibus, & ſacrificiis. Ieſus autem videns, quòd ſapienter reſpõdiſſet, dixit illi; Non es longe à regno Dei, & nemo iam audebat eum interrogare.

PHARISÆI AVTEM AVDIENTES QVOD SILENTIVM IMPOSVISSET SADDVCAEIS, &c. Cum Matthæus, post quã de turbis dixisset, quod audientes mirabantur in doctrina eius, subiungat per aduersativã: *Phariſæi autem audientes*, &c. latis significat, Phariſęos nõ ita vt turbas admiratos, sic vt bene Christo ob prudentiam eius afficerentur, sed potius inuidia quadam gloriæ eius extimulatos. Itaque quanquã gaudetent Sadducæis cõtrarię sectæ & sententiæ hominibus os occlusum esse, & silentium impositum, tamen inuidia quadam contra dominum concitati, conuenientes in vnum consultauerunt inter sese de quadam quæstione etiam ãse domino proponenda, vt, si fortè ad eam nõ apte responderet, minueretur apud populum admiratio prudentię ei⁹, & maiorem apud populum ipsi consequerẽtur honorem, & laudem quòd quem Sadducæi superare nõ potuerant, ipsi superassent. Deinde & hac ratione videri possit commoti, vt communi consilio dequęstione aliqua ꝓponenda cõsultarent, ne quia Sadduceis videbãt silentium impositum, etiam ipsi non viderentur habere quod interrogarent. Hæc autem tum gloriæ Christi inuidia, tum propriæ gloriæ & ostentationis cupiditas ita eos excæcauit, vt non viderent spem eorum vanam esse & impudentem. Qui enì inquit Hierõymus, iam supra in ostensione denarii fuerant confutati, & aduersæ partis viderant factionem subrutã, debuerant ex hoc moneri, ne vltra molirentur insidias, sed maleuolẽtia & liuor C
nutrit impudentiam. Itaque quemadmodum superius quosdam ex Phariſęis & Herodianis misę runt propositurì quęstionem q̃ Phariſæos, & Herodianos concernebat: ita nunc per quendam ex ipsorum numero legisdoctorem & scribam propo nunt quæstionem concernentem scribas & legis cognitionem. *Vnus enim ex eis*, inquit Matthęus, à cæteris, vt est verisimile, instigatus, qui, vt dicit Marcus, audierat Sadducæos & dominum conquirentes, hoc est, inter sese disputantes, cum aduertisset quod bene illis respõdisset, experiri volens (hoc est enim quod dicit Matthæus, *tentans eum*) num & sibi respondere bene posset, *accessit ad eum & interrogauit quod esset in lege omnium primum mandatum.* De eo enim apparet illo tempore fuisse inter scribas q̃stionem & controuersiam, scribis quibusdam sibi placentibus quod de prehendissent & intelligerent duo dilectionis mãdata esse præcipua legis mandata, quemadmodũ dictum est circa cap. Lucæ 11. in cap. Concordiæ 81. vbi item scriba quidam dominum tentando interrogauit, quid faciendo vitam æternam ‖ possideret, & ad legem à domino remissus, sapientiã suam non vulgarem, sed peculiarem ostentare volens, respondit duo hæc dilectionis præcepta. Sic & hic sibi placens ‖ de cognitione primi in lege E
mandati, dominũ interrogauit non discendi studio, sed tentandi, & experiendi; *Magiſter* (inquit) *quod eſt mandatum magnum* (hoc est maximum) *in lege?* Positiuus enim pro superlatiuo positus est, vnde postea maximum vertit interpres cũ & ibi Græcis, sicut hic sit positiuus μεγαλη. D. Hieronymus tamen existimãt hũc ideo interrogasse quod est magnum mandatum, non autem quod est maximum, vt cùm omnia, quę deus mandauerit, magna sint, quicquid ille respõderet, occasionem haberet calumniandi, aliud asserens magnũ esse de pluribus. At hæc annotatio non cõuenit eo quod Marcus dicit hunc interrogasse quod esset primũ omnium mandatum.

c IESVS AVTEM RESPONDIT EI, bQVIA PRIMVM OMNIVM MANDATVM EST, AVDI, &c.) Quanquam dominus hunc scribam sciret nõ discendi voto sed studio cognoscendi, an sciret, quod interrogabatur interrogare, tamen non dedignatus est respondere: tum ob fructum quem præuidebat hinc etiam in tentatore scribæ prouenturum, tũ quòd magisterij eius professio non sinebat eum silere, aut responsionem declinare, nec, qui magistrum se in templo quotidie exhibebat, videretur ignorare id⁹, quod imprimis doctori est cognoscendum. Docens enim aliquam, cognoscere debet quid in ea arte sit præcipuum, & primũ. Prolaturus autem dominus primum mandatum ex Deuteronomii 6. cap. præmittit etiam, vt est apud Marcum, illud quod ibi præcedit; *Audi Iſrael Dominus deus tuus deus vnus eſt*, velut habent Græca & Hebræa domin⁹ Deus noster dominus vnus est. Quod proœmii loco præmittitur primo ꝓcepto dilectionis: eo quod dilectionem dei precedere debeat recta de deo opinio, & fides, vt scilicet credatur vnus esse deus & non multiplex, sicut dii gentium, & proinde C
in vno illo omnem fiduciam collocandam esse, ex qua fide etiã facilè nascitur dei ex toto corde dilectio. Quoniam enim Deus est, & super omnia cõstitutus, hinc super omnia diligendus est: quoniã verò etiam vnus est, toto etiam corde est diligendus, si in multos deos esset diuisus. Vnde quidam coniunctionem, *&*, cùm sequitur, *Et diliges dominum*, & c, putant Hebræa phrasi accipiendam illatiuè, vt sit sensus Itaque diliges dominũ. Porrò cùm dicitur; *deus vnus eſt*, vel *dominus vnus eſt*, dictio, *vnus*, non excludit pluralitatem personarũ in diuinitate, sed naturarum. vnde pro dominus, Hebræi seft nomen tetragrãmatõ, quod procul dubio nomen est essentię deriuatũ à verbo quod esse significat. Trinitatem autem personarũ in essentiæ vnitate subsistentem satis etiam hac sententia spiritus sãctus significauit, quemadmodũ annotauit Eusebius, cum primùm dicatur dominus, & secũdo deus, ac tertio rursum Deus vel dominus, quemadmodum & in illo Psalmi: Benedicat nos deus Deus noster, benedicat nos deus: repetitione nominis dei plerique intelligũt indicatam personarum diuinarũ trinitatem, & secũdo loco dici, *deus noſter*, quod secunda in diuinitate persona singulari ratione, per assumptam humanam naturam, Deus noster factus sit. Quæ autem ad intelligentiam & explicationem horum duorum præceptorum dilectionis pertinent, prolixè satis tradita sunt superius circa prædictum Lucæ locum. Illud tantùm hic notãdum, Matthęum vsum præpositione, *in*, dicendo: *In toto corde, in tota anima, in tota mente* (nam apud Matthæum in Græcis non est, *ex toto corde* vt nos legimus, sed, *in toto corde*, sicuti *in tota ani-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ma, in tota mente) Marcus vero posuit propositio nem, *ex*, dicens, *ex corde*, & c. Matthæus enim secutus est Hebræam veritatem, quæ habet literam Beth. Marcus vero versionē Septuaginta, quę habet præpositionem. Nec est aliquid in sententia diuersitatis, quanquam annotare istud visum est, quod quidam rationem aliquam assignēt, quare in Matthæo dictum sit, *ex toto corde*: nō autem in corde: & tursum, *in tota anima* non autem, ex tota anima. Magis autem illud notandum, quod præceptum hoc non reperiatur in Exodo vel Leuitico, sed tātum in Deuteronomio, hoc est, in secunda lege Moysis, quæ typum gerebat secundæ legis diuinæ, nempe legis Euāgelicæ, cui hoc præceptum est proprium, cum sit lex dilectionis & amoris, cum vetus lex fuerit lex timoris in seruitutem generans. Ideoque in Deuteronomio post-
Ierem.19 quam Moyses cap. 5. enarrasset decalogi præcepta data Iudęis à Deo in monte Sinai cum magna timoris incussione, deinde in capitis sequentis exordio subiungit hoc dilectionis Dei præceptum, spiritu sancto significante post legem timoris successuram legem amoris, illudque præceptum dilectionis Dei complecti in se omnia, quę prius data erant decalogi præcepta, quæque post traditurus erat Moyses, interque ea omnia hoc primum esse & maximum. Iudęi sanè ipsi hūc totum à Domino citatum locum cum summa legunt obseruatione. Eorum enim scriptores primā & vltimam huius loci literam in Deuteron. scribunt maiusculis ad amplificationem ipsius sententiæ, vt eam legis diuinę principium & finem subindicarent. Abutunturque Iudęi plerique his sacris verbis, haud secus quām aliqui Christiani initio Euangelii secundum Ioannem, qui se satis tutos existimant, si sacra verba in schedula circunferant, quantumuis interim sceleratā vitam viuant. Itaque Iudæi mane, & vespere cum magna religione, imo superstitione, hæc legunt verba, hac scilicet ratione, vt ipsi scribunt, vt fugent quæq; noxia. Cæterum alterum dilectionis mandatum, quod ad proximum pertinet, Dominus dicit secundum, non quidem ordine legislationis, quia prius illud datum erat Leuit. 19. sed dignitate. Simile autem dicit alteri, tum quod etiam sit dilectione exhibenda, tum quod similem habeat cum precedenti generalitatem. Vnde & sequitur;

IN HIS DVOBVS MANDATIS VNIVERSA LEX PENDET, ET PROPHETAE) Tota lex, & prophetæ, hoc est, prophetarum scriptura, & doctrina pendet in duobus dilectionis mādatis, quia in illis omnia legis, & Prophetarū præcepta comprehenduntur, & ex eis dependent atque eliciuntur, & ad duplicis illius dilectionis exhibitionem, aut conseruationē omnia ordinantur, ita vt secundum exigentiam mandatorum dilectionis, reliqua omnia mandata sint vel seruanda, vel aliquando etiam omittenda, aut mutanda.
Rom.13. Plenitudo enim legis, est dilectio, inquit Paulus cum Domino cōsentiēs. Et rursum; Finis, inquit,
1.Tim.1 præcepti est charitas de corde puro, & cōscientia bona, & fide non ficta. Non tantum autē in duobus illis mandatis continentur reliqua omnia legis aut Prophetarum præcepta, sed etiam quoda modo quæcunque in lege vel in Prophetis narrantur facta vel dicta à Deo, vel ab hominibus. Omnia enim propter charitatis ędificationē narrantur. Porro quod dicitur, in duobus mandatis pendere legem & Prophetas, vtroque modo verum est, siue intelligatur quod in duobus istis simul pendeant, nimirum quia in priore mandato summatim comprehenduntur ea præcepta, quib. erga Deum instituūtur homines: in secundo vero quæcunque erga proximum instituunt, siue intelligatur sic in duobus istis pendere, vt in singulis horum omnia pendeant, eo quod alterius præcepti obseruatio sine altero esse nequeat, imo alterum in altero includatur, aut saltē præsupponat. Quicunque enim diligit Deum vere ex toto corde, hic necessario ad omnē eius voluntatē comparatus est, ex quo consequens est, vt & in seipso & erga alios viuat sancte & decenter; sobriè & iustè. Quod si verè diligat proximum sicut seipsum
B necessarium etiam est, vt prius diligat Deum, propter quem proximus est diligendus, & ex cuius dilectiōe fluit syncera, & vera proximi dilectio. Proinde non dubitauit Dominus Matthæi 7. cum ad hortatus fuisset nos, vt, quæ velimus nobis fieri ea dē aliis faciamus, subiicere idem, quod hic dicit. Hæc est enim lex & Propheтę. Et Paulus cum de dilectione proximi ageret ad Rom. 13. non dubitauit dicere, Plenitudinē legis esse dilectionem & dilectionem proximi non operari malū, nimirum quod hęc necessario præsupponeret dilectio *Ioan. 4.* nem Dei. Deus enim est charitas, inquit Ioannes, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus *Ibidem.* in illo. Et rursum; qui dicit se diligere Deū, & fratrē suū odit, mendax est, & veritas in eo non est.
C Cum autem in tam paucis verbis, & præceptis tota lex, & Prophetæ cōprehendantur, merito illa fixè sunt menti imprimenda: semperque ante oculos habenda, iuxta consilium, quod Deuter. 6. post primum horum præceptorum subiicitur, vt secūdum hæc omnes nostros actus, & consilia dirigamus, & dispiciamus, quod qui faciunt, non ita vt plerique, hærent frequenter dubirantes, quid faciendum, quid non, quid ve rectè factum est, quid secus. In hęc enim præcepta maxime competit illud Dauidis; Præceptum Domini lucidum, illumi *Psalm.18* nans oculos. His præceptis Dominus præceptorū
D veritatem, & multitudinē contraxit hoc loco, adimplens illud, quod ex Isaia Paulus ad Rom. 9. citat tanquam adimpletum in Christo: Verbū enim consummāns, & abbreuiās in æquitate, quia verbū abbreuiatū faciet Dominus super terrā. Quem locum tractans D. Cyprianus in sermone de oratione Dominica, sic habet; Nam cum Dei sermo dominus noster Christus Iesus omnibus venerit, & colligens doctos pariter & idoctos, omni sexui, atque ætati præcepta salutis ediderit, præceptorū suorum fecit grande compendiū, vt in disciplina cœlesti discentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei necessariū, velociter di-
E ceret. Hæc ille, qui deīceps declarat dominū hoc compendium feciſſe isto loco.

ET AIT ILLI SCRIBA; BENE MAGISTERI IN VERITATE DIXISTI, QVIA VNVS, &c.) Quod Marcus dicit hunc scribā approbasse Domini responsionem, & dominū mirasse eius responsionem commendasse, ita ve diceret eum non longè esse à regno dei, nō est contrarium ei, quod Matthæus hūc dicit tentasse dominum. Tētasse enim solum dictus est, obid, quod experiri voluerit nū ad quæstione recte dominus respondere posset. Qua in re etsi non syncero fatis se declarabat erga dominū esse affectu, tamē cum

cum audiret pro dentem domini respōsionem, ac talem, quæ cum propria ipsius sententia cōueniret, commotus responsionis veritate, ac delectat' approbatione suæ sententiæ, depositio illo tentādi animo, approbauit Domini responsionem: & vicissim dominus delectatus quod & veritatem ille agnosceret, eamque tentandi animo posito, à se dictam approbaret, commendans eius responsionem, dicit nō longe illum esse à regno dei. Proximus enim ille est regno dei, qui & cognoscit veră rationem, qua deo placere possit, & eam à quocunque prædicari audit approbat, non calumniari studens per inuidiam quæ rectè dicuntur ab aliis,
B more Pharisæorum. Nō dum autē iste dicitur esse in regno dei, hoc est inscriptus esse inter regni dei ciues, ac talis in quo deus regnaret, tū quia caruit fide in Christum, tum quia nō satis est cognoscere, & approbare verbo veritatem, sed oportet & facto eā obseruare, cùm hic scriba necdum perfectam habuerit dei, & proximi dilectionem. Porro ex ipsius scribæ responsione dicentis dilectionem dei, & proximi pcellere holocausto mata, & sacrificia, apparet fuisse inter Pharisæos, aut sacerdotes, qui sacrificiis primas tribuerint partes cùm scripturæ Prophetarum aperte satis contrarium doceāt; vt Psal. 49. 50. 59. Isaiæ 1. Ieremię 7. & aliis multi locis, quorum multa collegit diuus Irenæus libro quarto, cap. 32. His enim aperte significatur deum potius requirere obedientiam, pietatem, iustitiam, misericordiam, & id genus alia, quàm externa sacrificia: sicut & deuter. 10. testatur Moses non potere deum aliud à suis quàm vt diligāt eum in toto corde suo. Cæterum quod
B dicit dominus hoc loco præceptum dilectionis dei esse primum, & maximum mandarum, ac duobus his præceptis dilectionis nullum esse maius præceptum, notandum contra eos, qui fidem hodie nimis extollunt, præferentes eam charitati, ac gratius deo esse asserentes credere illi, quam diligere eum, cum, & Paulus apertè dicat, iter tres virtutes fidem, spem, & charitatem, maximā esse charitatem.

QVÆSTIO PROPONITVR DE CHRISTO, CVIVS FILIUS sit. Matthæi 22. Marci 12. Lucæ 20.

CAPVT CXIX.

[a] Congregatis autē Pharisæis, interrogauit eos Iesus, dicēs: Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. [b] Et respondēs Iesus [†] docebat ad illos: [b] docēs in tēplo [†] a. ait ille lis. c. dixit autem
[b] Quomodo dicunt [b] scribæ Christum filium esse Dauid? [a] Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominū, [c] & [b] ipse [b] enim [b] Dauid dicit [b] in Spiritu sancto [a] in libro Psalmorū [a] dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellū pedū tuorum. [b] Ipse [†] [b] ergo Dauid dicit illum Dominū, si ergo Dauid vocat eū Dominum, [b] & [a] quomodo filius eius est, [a] & nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare, [b] & multa turba eum libenter audiuit. †c. Dauid ergo Dominū suū vocat & c.

CONGREGATIS AVTEM PHARISAEIS INTERROGAVIT EOS IESVS DICENS, &c.) Cùm non haberent āplius, quod interrogarent Pharisæi, Dominus vicissim post multas eorum interrogationes illis quæstionē proponit, eamque valde opportunam. Cùm enī superiori sermone docuisset, quæ ad opera, vitamq; recte instituenda pertinent, nūc ad rectam de Christo fidem eos oportune prouocat, quod sine fide impossibile sit qualiquali vita placere Deo. Cūq; nihil magis Pharisæos offendebat in Iesu, quam quòd se filium Dei frequenter vocaret, seq; Deū esse, ac deo æqualem significaret, comode nunc in vltimo ad illos sermone ex scripturis relinquit intelligendum illis, expectarum Messiam fore supra hominem, ac vere deum fore, vt qui ipsum ex factis, & miraculis debebant agnoscere esse Christum, non alienarentur ab ipso, quod se deum, deoque æqualem significaret. Fuit enim hic vltimus Christi ad Pharisæos sermo, exceptis iis, quę captus ab eis, respondit illis. Non tantum autē cō tra Pharisæos, & Iudæos illius tēporis hic Christi sermo profecit, sed & contra Iudæos nostri tempo
C ris. Siquidem & hi suum Christum, quem adhuc venturum expectant, putant tantum fore purum hominem, nec alia re magis abhorrent a Christia norum fide, quam quod ea prædicet Christū hominem vere etiam esse deum, quasi hac ratione multos colamus deos, cōtra illud, quod in scriptu ris toties dicitur, vnus esse deus. Itaque cum adhuc apud ipsum dominum congregati essent Pharisæi, interrogauit eos, cui putarēt Christum esse filium, eis que respondentibus dauidis eum esse filium, rursum quærit quomodo ergo Dauid eū vocet dominum suum, idque nō suo spiritu, nec spiritu erroris, sed per spiritum sanctum & in libro Psalmorum sanctorum. Qua quidem quæstione cogitandum illis relinquit, Christum amplius quid futurū quàm quod à Dauide erat acceptu-
D rus nascendo: alioqui enim absurdum esse, quod eum nō tantum dominum, sed suum dominum vocet, cum non sit conueniens, vt pater suū filiū vocet suum dominū. Noluit autē dominus ipse nodū huius quęstionis dissoluere, tum quod nec dum tempus esset diuinitatem Christi aperte prędicare, tū ne occasionem blasphemię inueniētes Iudęi amplius insanirent, vt habet Chrysostomus. Porro in hystorię huius narratione vidētur à Matthæo nonnihil discordare Marcus, & Lucas. Nam, cū Matthæus dicat Pharisæos interrogatos, cuius putarent Christum esse filium, eosque rursum in terrogatos, quomodo ergo Dauid Christū vocaret suum dominum, reliqui duo dominū tantum quæsisse commemorant; *Quomodo dicunt scribæ Christum filium esse Dauid?* quæ nō videtur fuisse quæstio domini ad ipsos Pharisæos, sed potius ad turbas à scribis edoctas. Ique Osiāder in sua harmonia significat bis dominum hanc quęstionem proposuisse, semel Pharisæis, ac deinde turbę, similemque sententiam etiam indicat Euthymius. Verum istud non est necesse intelligere, cum Marcus, & Lucas nō dicant istud dominum dixisse ad turbas, quāuis turba audiente significent esse dictum, imò potius significāt dictum ad illos quos prius cōmemorauerunt quędam interrogasse dominū Pharisęos, Scribas, & Sadducæos, vt pater

ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex eorũ narratione. Dicendum ergo, quòd hi duo Euangelistæ in narratione huius quæstionis à Domino propositæ, breuitatis studentes, dicunt Dominum quæsisse in tertia persona; *Quomodo dicunt scribæ, Christum esse filium Dauid* &c. cum ex Matthæo satis appareat non his precisè verbis inquæstione proponenda vsũ fuisse, sed tamen idem secundum sensum quæsisse, quòd illis verbisque fisse commemorant reliqui duo. Non enim, vt sæpe dictum est, Euangelistarum studium fuit verba Christi nobis annumerare. Cũ enim Pharisæi plerique etiam scribæ essent, aut saltem ex scribarũ sententia & doctrina respondissent, Christum esse filiũ Dauidis, rectè Marcus Dominũ interrogasse narrat, *Quomodo dicunt scribæ* &c. quamuis in secũda persona, vt ex Matthæo apparet, istud quæsierit à Pharisæis, quãquã intelligi etiam possit, Pharisæos interrogatos cuius filius esset Christus, respondisse scribas asserere eũ esse filium Dauid, actum Dominũ subiecisset quod habent Marcus & Lucas, *Quomodo dicunt scribæ* &c. Cæterum scribis tribuitur hęc assertio, quòd ea ex scripturarum pendeat intelligentia, quarum enarratio ad scribas pertinebat, maximè cùm Christũ fore filium Dauid, non apertè dicatur in scripturis, vtex eis id quisque intelligere posset, sed tantùm significetur, & indicetur, ita vt ij tãtùm ex illis intelligere potuerint illud, qui acutiores erãt in scripturarum intelligentia. Nusquã enim apertè dicitur Christus fore filius Dauid, sed id scribæ ex variis locis intellexerunt satis significatũ, vt Isaiæ 8. vbi promittitur sessurus super soliũ Dauid. Micheę 5. vbi dicitur nasciturus in Bethlehẽ, & aliis multis similibus locis. Apparet autẽ dominũ suã hac interrogatione, & argumentatione velle probare Christum esse filium Dauid, & tollere velle assertionẽ Scribarum, & Pharisæorum. Dicit enim; *Quomodo dicunt scribæ, Christum esse filium Dauid*, quasi significans, illorum assertionem conuenire scripturæ. Vnde & infert; *Si ergo Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius est?* Videtur enim econtrario potius dicendum fuisse: Cum Christus filius sit Dauidis, quomodo Dauid dicit eum Dominum? Sed illo potius modo suam quæstionem, & argumentationem proposuit Dominus, vt erroneam illorũ argueret opinionem. & significaret Christum non talem esse Dauidis filium, qualem illi suspicabantur, hoc est, nudum hominem, sed etiam propter diuinitatem esse Dominũ ipsius: ac proinde scribas interrogatos, cuius filius sit Messias, nõ tantũ oportuisse respõdisse, quòd filius esset Dauidis, sed etiã & multo magis, quod filius esset Dei. Non ergo scribarũ assertionẽ tollere voluit Dominus, sed expendendũ relinquit, quomodo testimonium dauidis constet cum illorum assertione, vt sublimiorem discant de Messia concipere opinionem. Testimonium autem à domino citatũ desumptũ est ex principio Psal. 109. ex cuius citatione obiter annotandum, & quod Dauid eius Psalmi sit auctor, ac proinde aliorum etiam maximẽ, qui Dauidis prę se ferũt titulũ? & quòd vnus sit Psalmorum liber, cum Iudęi quidã in quinque eum diuidant. Nõ citat autem dominus tantũ eam partem, quæ suo seruire videbatur proposito, sed etiã addit, quid dominꝰ dixerit domino, nempe, *sed ea dextris meis, donec ponam*, & c. vt maiorẽ eis metum incuteret, si pergerent eũ opponere, quem merito debuerãt agnoscere Christum esse. Porro ex ipso Pharisęorũ silentio, & ignorantia respõsionis, duo sunt obseruanda. Primùm quòd scribę, & Pharisęi tunc nõ intellexerint mysterium diuinitatis Christi. Alioqui enim facilè respõdissent, vocatum à Dauid dominum, quòd Deus esset. Vocabant quidem Messiã filiũ dei viui, vnde Caiphas dixit; Adiuro te per deũ viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius dei. Intelligebant enim in scripturis scribę Messiã singulari ratione vocandum filium dei, quia dicitur Psal. 2. dominus dixit ad me; Filius meus es tu Et alio Psalmo; Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum prę regibus terrę. Sed ex his, aliisque locis tantum intelligebant eum fore filum dei singulari quadam, & eximia præ aliis electione, & adoptiõe diuina, quomodo & Salomon filius dei in typum Messiæ dictus est in scripturis. Obseruandum secũdo tempore Christi dubium non fuisse Scribis, & Pharisæis, quin Psalmus iste ꝛtelligendus esset de Messia. Alioqui enim habuissent quod domino respõdissent. at posteri Iudæi variis modis conati sunt & adhuc conãtur, Psalmũ hunc nobis eripere, in hoc laborãtes, vt de Messia ostendant nõ intelligendum. Si quidem teste Tertulliano lib. 5. cõtra Marcionem, quidam Iudæorum asseruerunt hũc Psalmum de Ezechia intelligendũ; quia is sederit ad dexterã templi: & hostes eius auerterit deus, & absumpserit. Hieronymus autẽ hoc loco super Matthæum, Iudæos dicit intelligere hũc Psalmũ dictum de Abraham ī persona Eliezer serui eius, quod post cædem quinque regũ, dominus Deus domino suo Abraham dixerit; sede ad dexteram meam, &c. Alii intelligunt dictum de Dauid in persona populi Israelitici, qui Dauidem appellarit dominum suum. Sunt & qui intelligũt Dauidem ipsum hic dominum suum vocare Saulem, & ꝙ dicitur; *Dicit dominus domino meo*; sic exponunt: Dominus dixit ad me propter dominum meum Saulem, qui me persequitur. Verum hos omnes, præterquã quod refellit silentium scribarum, Pharisæorum, non habentium, quod respõderent, etiam totius ipsius Psalmi consequentia conuincit coactæ interpretationis. In illo enim præter alia dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec; quod nemini ꝓterquam Messiæ competere potest, quemadmodum hoc & totum etiam Psalmum de Christo antiqui plerique Iudęorum Rabbini intellexerunt. Sciendum autem, quod pro dictionibus, *dominus* & *domino*, non sit apud Hebręos eadem dictio. Nam pro nominatiuo, *dominus*, illis est nomen Dei tetragrammatõ, quod quamuis proprie significet τὸ ὄντως, id est, existentem, vertitur tamẽ per nomen, dominus, quod ꝓ nomine illo ineffabili legatur ferè nomen Adonai. Pro datiuo autem, *domino*, ponitur nomen Adon, quod proprièe dominum significat, quo nomine semper Paulus Christum apellat, propterea quod ipse redemptos, sui sanguinis pretio homines à diaboli tyrannide in suum ius & dominum asciuerit, constitutus àdeo patre omniũ dominius, & iudex, capurque Ecclesiæ filium, de quo regno, & dominio cum etiam in hoc psalmo agatur, conuenieter etiam hoc loco dauid Messiam dominum & suum vocat dominum. Intelligendam autem reliquit dominus Christi ex hoc loco diuinitatem, non ex eo quod Dauid

Dauid vocat Messiam dominũ, cum dictio Adon, qua hic vocatur Messias, communis sit etiam hominib. principatum obtinentibus: vnde eadem dictione Dauid etiam Saulem vocat dominũ suũ 1. Reg. 26. sed ex eo quod Dauid, Messiam vocat dominum suum, vtique non sic eũ vocaturus, si tantùm esset ipsius filius, & quãtus esset si ex ipso natus esset. Cæterũ sunt etiã in veteri testamento quædã loca, in quibus apertè cõtra Iudæos Messias vocatur Deus, & item dominus nomine tetragrammaton. Deus enim apertè dicitur Psal. 44. Sedes tua Deus in seculũ seculi, & c. vbi de regno Messiæ fieri mentionem præcedentia & sequentia testantur. Rursum; Paruulus natus est, & filius datus est nobis, & vocabitur nomẽ eius admirabilis consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Item; Ecce virgo cõcipiet, & pariet filiũ; & vocabitur nomen eius Emmanuel. Nomẽ tetragrammaton, quod omnino nulli competere posse nisi soli vero Deo etiam Iudęi fatentur, Messiæ tribuitur. Ierem. 23. Ecce dies veniũt, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustũ, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudiciũ & iustitiã in terra. In dieb. illis saluabitur & Iuda, Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eũ, dominus iustus noster. Hic enim pro dictione, dominus, Hæbręa habent nomen tetragrãmatõ, sicut & Ierem. 33. vbi similis est locus quãquam etiam hęc ac alia loca diuinitatem Christi astruentia Iudęis suis pernersis interpretationib. depranare, nobisque eripere nitantur. Porro vt alia quæ in hoc habentur testimonio, ꝙ hic Dominus citauit, obiter tractentur, (nam exactior eorum tractatio ad Psalmorum pertinet explanationem) Deus pater dixit filio suo; *Sedea dextris meis*; siue quia ab æterno sic in mente sua secũfacere disposuit; siue quia vt Paulus, alludẽs ad hũc Psalmistæ locũ, dicit ad Ephesios; Deus pater suũ filium post resuscitationem subuehens i cœlum, constituit illum ad dexterã suam in cœlestibus. Dei enim dicere, facere est. Ex illo autem Pauli loco pater, nõ solum quãdo impleta sit, & perfecta promissa hoc loco sessio à dextris Dei, sed etiam quid sit Christũ sedere ad dexteram Dei, nimirũ eum hominum qui pro nobis mortem pertulit, factus patri obediens, constitutum esse supra omnẽ principatum & potestatem, & omne nomẽ, quod nominatur non solum in hoc seculo; sed etiam in futuro, omniaque subiecta esse pedibus eius. Vnde pater hanc sessionis promissionem neque tribuenda Christo ratione solius diuinitatis, neque ratione solius humanitatis, sed ratione humanitatis coniunctæ diuinitati. Quatenus enim homo deus constitutus est super omnem principatum accipitque nomen supra omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium, & in fernorum. Cum autem dicitur *Sede donec ponam*; dictio, *donec* accipienda est, quemadmodũ sæpe in scripturis, nõ vt excludat sessionem ad dexteram, postquam aduenerit pscriptũ illud tempus, sed vt tantum iudicet euentũ huius rei certo tempore futurum, quod satis aperit Paulus dum dicit; Sedet ad dexteram dei, de cætero expectans donec ponãtur inimici eius scabellum pedum eius. Id autem fiet in nouissimo die, quãdo omnes hostes Christi qui siue verbo, siue facto dicunt illud: Nolumus hunc regnare super nos; perfectè illi subiicientur, digna de illis sumpta vindicta. Hoc enim tropice significatur per hoc, quod promittuntur hostes eius ponendi scabellum pedum eius.

ET NEMO POTERAT EI RESPONDERE VERBVM, NEQVE, &c. Quod dicit Matthæus, neminem ausũ fuisse eum interrogare significat eos hactenus, quæ interrogauerũt, nõ discendi sed tentãdi animo interrogasse. Si enim discendi fuissent cupidi, non debuissent ob animaduersam in Christo prudentiam ab interrogando quiescere, sed ob id magis ad interrogandum prouocari. Intelligi autẽ debet hoc generale Matthęi dictũ de hostibus Christi, scribis, Pharisæis & Sadducæis: & rursus intelligi debet de quæstione iter docendum Christo proposita. Nam mox postea discipuli quædam interrogasse referuntur, & in domo Caiphæ quædã ab hostibus suis dominus captus est interrogatus. Porro adiectione illius paris; ex illa die; videtur significari etiam post illã diem dominũ docuisse in templo, quemadmodũ etiam supra probatũ est ex quibusdam locis veri simile esse. Namquotsum dicitur ex illa die nemi nem ausum fuisse interrogasse illum, si ex illa die nunquam præsentibus scribis & Pharisæis dominus docuit, ita vt nec pellent eum interrogare etiam si ausi fuissent, & cupiissent?

DOCET AVDIENDOS ET CAVENDOS SCRIBAS.

Matthæi 23. Marci 12. Lucæ. 20. CAPVT CXX.

[a] Vnc Iesus† locutus est ad turbas, & ad discipulos suos', [b] & dicebat eis in doctrina sua, [a] dicẽs, Supercathedrã Moysi sederũt scribæ, & Pharisæi. Omnia ergo quæcũq; dixerit vobis, seruate, & facite, secundũ opera verò eorũ nolite facere, dicunt enim, & non faciũt. ‖ Alligãt enim onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominũ, digito autẽ suo nolunt ea mouere. Omnia vero opera ‖ sua faciunt, vt videantur ab hominib. Dilatãt enim phylacteria sua, & magnificãt fimbrias. Amant autẽ primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi. Vos autẽ nolite vocari rabbi, vnus est enim magister vester: omnes autẽ vos fratres estis. Et patrẽ nolite vocare vobis super terrã, vnus est enim pater vester qui in cœlis est: nec vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Qui maior est vestrum, erit minister vester: Qui autẽ se exaltauerit, humiliabitur, & qui se humiliauerit, exaltabitur. †[b] Cauete à scribis, qui volunt ãbulare in stolis, & [c] amãt [b] salutationes' in foro, & ‖ primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in† cœnis', qui deuorant domos viduarũ, ▵ simulantes longam orationem': hi accipient ‖ damnationem maiorem'. [a] Væ autem vobis scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnũ cœlorum ante homines: vos enim nõ intratis, nec introeũtes sinitis intrare. Væ vobis scribæ, & Pharisæi,

‡ c. audiente autem populo dixit discipulis suis.
† c. cattius dicte.
▷ bo. salutari.
‖ b. a. primis cathedris & cæteris

Universidad de Deusto
Biblioteca

risæi hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, longas orationes orantes, propter hoc amplius accipietis iudicium. Væ vobis scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare, & aridam vt faciatis vnũ proselytũ, & quũ fuerit factum, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos. Væ vobis duces cæci, qui dicitis Quicũque iurauerit per tẽplũ, nihil est: qui autẽ iurauerit in auro tẽpli, debet. Stulti, & cæci, quidenim maius est, aurum an templum, quod sanctificat aurũ? Et quicunque iurauerit in altari, nihil est: quicunque autẽ iurauerit in dono quod est super illud, debet. Cæci, quid enim maius est, donũ, an altare, quod sanctificat donũ? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus, quæ super illad sunt: & quicũque iurauerit in tẽplo, iurat in illo, & in eo, qui habitat in ipso: & qui iurat in cælo, iurat in throno Dei & in eo, qui sedet super eũ. ‖ Væ vobis scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentã, & anethũ, & cyminũ, & reliquistis, quæ grauiora sunt legis, iudiciũ, & misericordiam, & fidẽ. hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cæci excolantes culicem camelum autẽ glutientes. Væ vobis scribæ, & Pharisæi, hypocritæ, quia mundatis, quod de foris est calicis, & paropsidis, intus autẽ pleni estis rapina, & immunditia. Pharisæe cæce, munda prius, quod intus est calicis, & paropsidis, vt fiat id, quod deforis est mundũ. Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus vero plẽa sunt ossibus mortuorũ, & omni spurcitia: sic & vos à foris quidẽ paretis hominibus iusti intus autẽ pleni estis hypocrisi, & iniquitate. Væ vobis scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorũ, & dicitis, Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine Prophetarũ. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum qui Prophetas occiderunt. Et vos implete mensurã patrum vestrorum. Serpentes genimina viperarũ, quomodo fugietis à iudicio gehẽnæ. Ideo, ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagelabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate ẽ ciuitatẽ, vt veniat super vos õnis sanguis iustus, qui effusus est super terrã, à sanguine Abeliusti vsque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum, & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. ‖ Hierusalem Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios, tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, Non me videbitis amodo, donec dicatis, Benedictus, qui venit in nomine Domini.

th. 6. cap. 11. bio sub 6 titu. proœ. dicum. C. 11. 84 C. 11. 84 C 13. 40

TVNC IESVS LOCVTVS EST AD TVRBAS; ET AD DISCIPVLOS, &c.) Cum sæpe numero, & Pharisæorum esset iã desperata correctio, reliquum vnum erat, vt alij admonerentur, ne illorum prauis moribus, & exemplo corrumperentur. Itaque varia eorũ Dominus detigit vitia in sequentibus, à quorum imitatione omnes, sed præcipue suos discipulos; admonet sibi cauere. Quod enim discipulos potissimũ suos præmunire voluerit, indicat Lucas dicens; *Audiente autem populo dixit Iesus discipulis suis*: Quoniam ergo varia eorum vitia libere erat reprehensurus ac suos diligenter præmonitorus vt ab ipsis imitãdis sibi cauerent, ne hinc etiam simul perirent auctoritas doctrinę ipsorum, necessaria ad hunc populo, cui præsidebant doctores, eorumque doctrinã & præcepta ne ligenda putarent auditores, quorũ vitam & mores tam graniter erat insectaturus prudenter suũ temperat sermonem Dominus, sic vt & necessariam eorum in docendo & præcipiẽdo auctoritatem cõseruare studeat, & tamen suos præmuniat, ne illorum, auctoritate, & præeminẽtia permoueantur ad illorum imitationem. Rursum hoc verborum temperamento prouidit Dominus ne scribæ, & Pharisæi causari i ustepossent suam læsam auctoritatem, sed potius si vellent agnoscere seipsos, studerent vitam loco suo dignam viuere. Dicit ergo: *Super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi*. Vbi per cathedram Moysi quidam nimis literaliter intelligendum putant sedem antiquam cõstitutam in singulis synagogis, ad hoc, vt ex ea in sabbathis lex Moysi populo recitaretur, & explanaretur, quæ ob id Moysi cathedra sit dicta. Ideoque sic intelligendũ volunt, quod hic dicitur de cathedra Moysi, vt hinc ostendant scribis, & Pharisæis non obediendum A fuisse, nisi in iis, quæ populo ex huiusmodi cathedra recitabant, quæ scilicet in scripturis continebãtur. At vt huiusmodi de cathedra Moysi figmẽtum nulla ratione vel auctoritate stabiliũt, ita ex scripturis satis refelli potest. Ex facto enĩ Christi Lucæ 4. satis patet eos, qui i synagogis scripturas populo recitabãt, solitos id facere stãdo, & ex suo quemque loco, quo consederat. Nam & Esdras, vt scribitur 2. Esdr. 8. populo legem prælegit stans super gradũ ligneum, quem fecerat sibi ad loquendum. Et paulus Act. 13. iussus in synagoga dicere die sabbathi, surrexit, & stans loquutus est ad plebem. Itaque rectius dicendum, quòd, quemadmodũ Psalmo primo metaphorice dicitur cathedra pestilentiæ pro officio docendi pessima: ita & hic metaphorice dicitur Cathedra Moysi, auctoritas docendi & iubendi quæ ad cultum Dei pertinent quam auctoritatem primus in populo Iudaico obtinuit Moses, & ideo ab eo nomen accipit, vt dicatur cathedra Moysi, sicut Romanæ Ecclesiæ auctoritas dicitur Cathedra Petri. Itaque quod dicitur, *super cathedram Moysi sederunt* idem est quod eam quam Moses habuit in Dei populo auctoritatem acceperunt. Cum autẽ Moses non tantum habuerit auctoritatem docendi, sed etiam iubendi ac dissoluendi, quę essent dubia, & iubendi quæ essent religioni vtilia, vel ex ipsis Christi verbis satis intelligere licet, talẽ quoque scribas & Phariseos accepisse potestatem. Porro verisimile est scribas omnes, quorũ plerique etiam erant Pharisæi, fuisse sacerdotes, aut Leuitas, quia horum erat, docere populum legem Dei, iuxta illud Malach. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam & legem requirent ex ore eius, quia Angelus domini exercituum est. Non dicit tamen dominus, sederunt sacerdotes & pontifices propter reuerentiam

sentiam ordinis sacerdotalis. In toto enim Euan- A gelio nõ est reperire vbi Dominus taxet sacerdotes sub nomine sacerdotũ, sed tantũ sub nomine scribarũ & Pharisæorũ; suo exẽplo nos instruẽs, quid debeatur nomini sacerdotali. Infert autẽ ex prædicta sententia id, propter quod eã assumpserat; *Omnia ergo, quæcunque dixerunt vobis, seruate & facite. Ergo*, inquit, hoc est, quia super cathedram, id est in cathedra Moysi sederũt, ideo seruate, quę dixerint vobis. Qua illatione duo notãda sunt significari. Primum obedientiam deberi ijs, qui ex auctoritate docent, & iubent, nõ habito respectu vitæ ipsorũ, sed respectu authoritatis, qua fungũtur, & propter Deum cuius sunt legati. Secundò, nõ esse illis obediendum, si quid malè præcipiãt, aut doceant. Nam, si eis est obediẽdum, quoniã in cathedra sedent Moysi, non est ergo obediendum, quando contra eã cathedrã aliquid vel docent, vel præcipiũt. Dicit tamen absolutè Dominus, *Omnia*, & addit aliud vniuersale signum, dicens, non quæ, *sed quæcunque dixerint*, vt perfectam indicaret eis exhibendam obedientiam, sed quæ semper præsupponit, obediendum esse magis Deo quàm hominibus, quemadmodum & Paulus dicit; Filij obedite parentib. per omnia. Non C *Colos. 3.* dicit autem dominus: Omnia quæcunq; docuerint vos, sed, *quecunque dixerint*: siue scilicet docendo ex ipsa lege, siue iubendo. vnde & quodam reste verbum, *dixerint*, Græca phrasi hic positum est pro iusserint. Sic enim & Græca & Hebræa phrasi sępe ponitur verbum dicere, vt supr.; Dic vt sedeãt hi duo filio mei. Et apud Paulũ; Iis, qui matrimonio iuncti sunt, dico nõ ego, sed Dominus: cæteris ego dico, non Dominus. Non ergo Dominus tantùm exigit obedientiã in ijs, quæ ex scripturis, & lege Dei iuberent, aut docerent, quẽadmodum volunt Lutherani, sed etiam in ijs, quæ sua auctoritate pro tẽporis, & loci exigentia statuerent, & iuberent, non cõtra scripturas, sed secũdum eas. Absolutè enim dicit Dominus, *omnia*: D *Mat. 10. 1. Cor. 7.* nec contẽtus illo, addit, *quæcunque dixerint*, ita vt sub eo verisimile sit Dominũ etiam comprehendisse ea præcepta scribarũ; quæ etsi essent inutilia, & nihil facerent ad pietatẽ, tamen legi diuinæ non erant contraria: qualia erant manuum, & calicum ablutiones, & varia baptismata, nõ quòd significare vellet Dominus huiusmodi eorũ præcepta necessariò seruanda esse, sed nõ male facere eos, qui propter loci, & ordinis auctoritatẽ scribis hac etiam in parte parerent. Sunt autem qui duo illa verba, *seruate & facite*, sic distinguunt, vt seruare referatur ad præcepta negatiua, facere ad affirmatiua. & sit sensus: *seruate*, parẽdo præceptis negatiuis: *facite*, parendo præceptis affirmatiuis. E Sed vanam esse hanc annotationẽ, vel ex eo patet: quod Græca ĩ priori huius sentẽtiæ parte habent infinitiuum, seruare, hoc modo: Omnia, quę cunq; dixerint vobis seruate; proinde, *facite*, additũ est explicãdi gratia, vt intelligeremus quid sit seruare. Seruamus autem & facimus non tantùm præcepta affirmatiua, quibus aliquid facere iubemur, sed etiam negatiua, quibus vetamur aliquid facere. Facere eñ dicimur, quod nobis prohibitiuę præcipitur, dum nos facimus quod nõ facere iubemur. Quoniã autem qui verbo docent, facto suo, & exẽplo ad imitationem non parum alios commonere solent, ideò ne scribarũ & Pharisæorũ exemplo & conuersatione non corresponden- B te eorum doctrinæ peruerterentur ij, qui ab illis pendere, & instrui debebant, eorumq; sequerentur opera, quorum obedire debebant doctrinæ, mox subiecit: secundum opera verò eorum nolite facere, id est, ne autem imitemini eorum opera. Hoc est enim isto loco facere secundum aliquorum opera, non autem, vt alibi, reddere secundùm merita operum. Addit que causam, quare nõ sint imitandi, qui tamen sunt audiendi. *dicunt enim*, inquit, hoc est, præcipiunt, & tamen eadem ipsi non faciunt. Hoc autem est primum scribarum & Pharisæorũ vitium inter varia, quæ hic est dominus notaturus, quibus suos sibi vult cauere, & vitium sane non paruum, nec simplex. Tripliciter enim peccat, qui dicit, & nõ facit. Primùm, quia transgressor est. Secundò, quia alios debet corrigere. Tertiò, quia etiã nocet discipulis, ac doctrinam diuinam ingratam eis facit. Vnde dixit Poeta; Turpe est doctori, cum culpa re- *Rom. 2.* darguit ipsum. Et Paulus velut rem indignã, & intolerabilem pronunciat, quòd Iudæus cùm aliorum se profiteretur magistrum, seipsum non doceret: & furaretur, qui prędicaret non furandum, mœcharetur, qui diceret non mœchandum, &c. Diogenes inter cætera præclare dicta, eos, qui de virtute loquerentur, nec recte viuerent, dicebat citharæ similes, quæ sono prodest alijs, cum ipsa nec sentiat, nec audiat quicquam. Cui dicto simile est illud quod Paulus dixit, eũ qui linguis *1. Co. 13.* loquitur hominum & Angelorum, sed charitate est destitutus, similem esse cymbalo tinniẽti. Nõ est prætereundum hoc loco Augusti factum, qui cùm contra legem à se de adulteris latam, per iræ impotentiam irruisset in adolescentem delatum, quòd cum Iulia ipsius filia rem habuisset, adolescente exclamante; Legem tulisti, o Cæsar; adeo doluit, vt eo die recusaret cœnam capere, à seipso pœnas sumens, quod legi, quã alijs prodiderat, nõ per omnia paruisset, vt merito pudere debeat eos, q inter Christianos alijs prędicãtibus, quæ ipsi prędicare negligunt, & contemnunt. Porro vt super cathedram Moysi sederunt scribę, & Pharisæi, ita nunc Episcopi, & sacerdotes sedent in cathedra Christi, qui primus fuit Euãgelicæ legis auctor, sicut Moses primus auctor legis veteris. Proinde & nobis hinc discendum, obedientiam præstandam ijs, qui Christi in terris locum obtinent, etiam si vita non respondeat suæ doctrinæ. nocet enim hic locus, cathedrę, cui aliqui præsunt, & sacerdotali auctoritati, non derogare eorum, qui præsunt indignitatem, quo ad obedientiam illis prędstandam. Magis autẽ Episcopis quàm scribis, & Pharisęis competit auctoritas etiam noua quędã pro exigentia loci, & temporis statuendi ad vtilitatem fidelium, quod vni Iudęorum populo per Mosen diligenter satis præscripta essent, quæcunque ad religionem pertinerent, & iustitiam inter homines seruandam, cùm legislator noster generalia tantùm ediderit prędcepta, ad quorum obseruationem pro diuersis tẽporibus, & locis, diuersa sunt oportuna, & cõmoda. Proinde, vt quæcunque ad suorum præceptorum obseruationem commoda essent, vicarij ipsius scirent se accepisse constituendi potestatẽ, *1. Ioan. 2.* ascensurus ad patrẽ dominus dixit suis; Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Et q vos audit, me audit. Vnde & Paulus Corinthijs scribit post tra- *1. Cor. 11.* ditam domini constitutionem, se, cum venerit

Universidad de Deusto
Biblioteca

cætera disposituꝝ, quæ ad Eucharistiæ mysteria tractanda pertinerent. Cæterũ vt ex hoc loco lubéter sacerdotes, clerici, & religiosi colligimus argumentum commendandi, & confirmandi auctoritatem sacerdotalem, etiã ad ea, quæ in sacris scripturis apertè non præcipiuntur: ita ex eodem hoc loco videndum nobis, ne in nos ea quadrent vitia, quæ ĩ scribis, & Pharisæis hic taxat Dominus. Eadem enim plane vitia, & vtinam non potentius regnare in plerisq; sacerdotibus, Episcopis, atque religiosis hodie, proh dolor, nimis est videre.

ALLIGANT AVTEM ONERA GRAVIA, ET IMPORTABILIA, ET IMP. &c.) Græca non habent, *autem*, sed γὰρ, id est, enim, quomodo & habẽt Latini quidã codices scripti: vnde patet Dominũ hic non diuersum à præcedenti taxare vitium, sed declarare quod dixit; *dicunt, & non faciunt*; quanquam id declaret cum magna ipsius vitij exaggeratione, vñ pater deinceps p onera grauia, & importabilia hic significari ea, de quibus prius dixit Dominus, *omnia quæcunque dixerint vobis, facite*, & non tantùm ea, quæ dicuntur hominum mandata, vel traditiones. Nec absurdũ videri debet, si ea, quæ ex lege iubebant, dicantur onera importabilia, cum importabilia hic positum sit pro difficia portatu. Est enim hic Græcis, sicut & Lucæ 11. δυσβάστακτα. Et alioqui Act. 15. dicit Petrus, legem iugum esse, quod nec nos, inqt, nec patres nostri portare potuimus. Est autem suprà in cap. Concordiæ 81. circa simílem Lucæ locum, vbi ob hoc vitium væ intentat Dominus scribis, satis dictum & de tropo, qui est in hac sentẽtia, & quomodo dupliciter scribæ onera grauia alligabant, & veluti in fasces congerebãt, imponebantque in humores hominum. Hoc tãtum hic est proprũ, quod dicuntur onera grauia allegare, quo significat varia eos præcepta veluti in fasces congerere siue ex scripturis, siue ex propria sua auctoritate, qua noua legis præceptis addiderunt, seuere interim, & rigide, quæ legis sunt ab aliis exigẽtes, ac sibi in omnibus multum cõcedentes licentiam. Duplicé ergo, vt habet D. Chrysostomus, hic nequitiam eorum ostendit, tũ quia sine venia exquisitissime multitudiné viuere volunt: tum quia nimium sibiipsis indulgentes, magnam assumunt licentiam, quorum opposita in optimo principe requirũtur, vt scilicet aduersus ipsum nulla vtatur venia, sed seuerum in se iudicẽ exhibeat: erga subiectus autem mitior, & addandam ven ã pronior sit. Sic sane Caro senior se omnibus peccantib. ignoscere dicebat, præterquam sibiipsi, multum dissimilis illi Mæuio, qui carpens alios, sibi condonabat omnia.

OMNIA VERO OPERA SVA FACIVNT, VT VIDEATVR. &c.) Notauit in præcedentib. Dominus illorum grauiter culpabilem negligentiam, notat modo eorũ non sanctam in bonis operib. diligentiam, vt sicut suos significauit cauere sibi debere ab imitatione negligẽtiæ illorũ: ita & nũc significet, nec ĩ bonis, quæ facere viderentur operibus imitandos, vt sit talis horũ cum præcedentib. cohærentia; Nihil penè eorum faciũt, quæ ab aliis seuere exigũt: quod si vero quẽdá eorum faciunt, omnia malo fine faciũt, nimirũ non vt Deo placeant, sed vt videantur, & spectentur ab hominibus, eisque sint admirationi, & ab eis honorentur, vt nec hac in parte vobis sint imitandi. Secundum ergo vitium, quod ĩ his notat, est vanæ gloriæ appetitus, quod vitium varie ostendit eis competere. Primũ quidem in bonis, quæ facere videbãtur operibus, dicẽs omnia hæc eos facere vt viderentur. Secũdo, in externo ipsorum habitu, dicens; *dilatant autem phylacteria*. Græca enim non habent, *dilatant enim*; sed, *dilatant autem*; vnde patet hic Dominum nõ voluisse declarare præcedentem sententiam, quæ potius declarãda fuisset p eleemosynas, ieiunia, & orationes, quas faciebat vt viderentur ab hominibus, vt notat in Matthæi 6. sed alia ratione ostendere eos vanæ gloriæ cupidos, per hoc scilicet quod externo ipso habitu volunt videri, & haberi insigniter religiosi, & legis obseruatores. Porro occasio hylacteriorum, quæ dilatasse dicuntur scribæ & Pharisæi, fuit id, quod scribitur Deuteron. 6. cum post præcepta decalogi, & post præceptũ maximum dilectionis, adhortãs ad perpetuã eorum præceptorũ recordationem, tandem intulit Moses; Et ligabis ea quasi signũ in manu tua, erũntque, & mouebũtur inter oculos tuos. Hoc enim nimis literaliter ĩtelligentes Iudæi scribebãt ĩ mẽbranis verba illa; Audi Israel, DOMINUS DEUS noster, DOMINUS vnus est. Et diliges, &c. Aut secundum Hieronymum ipsum decalogum Moysi, membranasque has partim brachijs alligabant, partim ligabant in fronte, quasi coronam capiti faciẽtes, vt semper ante oculos mouerentur: quẽ morem ad suum vsque tempus Iudæis per Indiã, Persiam, & Babyloniam seruatum, idem testatur Hieronymus, cumq; qui hoc habuisset iudicatum religiosum. Membranæ autem illæ sic depictæ, Græco nomine dicebantur phylacteria, id est, custoditoria, vel conseruatoria, quod adhiberentur ad suiipsius, & legis diuinę custodiã, cum prędicto scripturę loco nihil aliud exigere per Mosem Deus, quàm vt præceptorum suorum nunquam obliuiscerentur, sed eorum sic semper essent memores, quomodo rem in manu existentem, & ante oculos non facile obliuiscimur. Has autẽ mẽbranas, quo prę alijs viderẽtur religiosiores, & in mãdatis dei recogitandis & faciendis diligentiores, scribę, & Phariſęi latiores gestabant. vnde dicit; *Dilatant phylacteria sua*; non contenti scilicet talia circumferre, qualia alij plerique. Eadem de causa & fimbrias magnificabant. Præceperat enim Moses vt Iudæi in quatuor angulis palliorum suorũ facerent fimbrias hyacinthinas, ad discretionem populi Israelitici, vt quomodo in corporib. circuncisio daret signum Iudaicæ gentis, ita & vestis haberet aliquam differentiam, ac vestis huius discretione admonerentur etiam discretã à gentibus debere eorum esse conuersationem, cogitarentque cuius dei culturam suscepissent obseruandam. vnde dicitur in Numer. Quas fimbrias cum viderint, recordentur omnium mandatorum domini, &c. Color enim hyacinthinus similis est colori cœli, vnde significabat cœlestẽ eos debere habere conuersationem, ipsoque se astrinxisse præceptis dei cœli seruandis. Has ergo fimbrias scribæ & Pharisæi, qui sanctiores reliquo populo videri volebant, faciebãt grandiores, & si verum narrat d. Hieronymus, acutissimas in eis spinas ligabãt, vt videlicet & ambulãtes & sedẽtes interdũ pungerentur, & quasi hac admonitione retraherentur ad officia domini. deplorat autẽ idem Hieronym. nos tanquam miseros, quòd ad nos etiam Pharisæorum vitia transierint, nimirum quod & apud Christianos plerique sanctitatis opinionem venentur externo habitu, quod quę rebus quibusdam fidant, quæ per sese sanctiorem non faciunt hominem, quod superstitiosas mulierculas facere solitas dicit in parietibus Euangelijs, ligno crucis, & istiusmodi rebus. Tertio, Dominus ostendit ipsorum inanis gloriæ appetitum in externa cum hominibus conuersatione, cum subijcit; *Amant autem primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi*, hoc est, magister mi. Non reprehendit, quòd primos obtinerent accubitus, primasque cathedras, sed quod hæc ambirent & studiose expeterent, quemadmodum & supra Lucæ 11. Et bene quidem tertio loco istud ponitur, i reprehensione cupiditatis humanæ gloriæ, quod ideo omnem suam iustitiã faciebant coram hominibus, fimbrijsque, ac phylacteria dilatabãt: vt honore isto, quem ambibãt, in synagogis, in cœnis, in foro ab hominib. afficerentur.

VOS AVTEM NOLITE VOCARI RABBI. VNVS ENIM EST MAGISTER VESTER.) Græce non est, *vocari*, sed μὴ κληθῆναι; id est, ne vocemini, quemadmodum postea vertit interpres. Cum autem in nostra potestate non sit hoc, vel illo modo vocari, sed in voluntate vocantium, certũ est hæc Christi verba non simpliciter ad literam intelligenda esse. Alienam enim actionem nobis Dominus noluit prohibere, sed propriam affectionem. Rursum certũ est, Dominum his verbis noluisse interdicere Christianis simpliciter appellationes magistri, vel patris, cũ D. Paulus ipse se doctorem vocet gentium, & patrem Galatarum ĩ fide. Itaq; potius scopus a Domino intentus est sp. etiamsi, quàm verba. Is autem est, omnes, & potissimum suos discipulos, instruere ad humilitatem, atque à superbia & vanæ gloriæ appetitu abstrahere, vt scilicet nõ more scribarũ affectent, & ament se vocari magistros, atque hoc nomine ament se alijs præferri, & honorari, sed potius, quantũ in ipsis est, fugiant per humilitatem huiusmodi appellationũ, aut, si admittant eã, & vsurpent, non tamen se hoc nomine alijs præferãt, nec in eo cæteris despectis, sibi placeant, & glorientur, agnoscentes vnum solum esse, cui appellatio ea vere, & ꝓprie sit tribuẽda. Se autẽ, si quid in docendis alijs possunt, esse tãtum illius ministros, & prorsus de nihilo esse, aut sibi in magistri nomine placeat, seseque efferant, aut etiam, cui illud nomen magnopere vsurpent sibi. Hã enim Dominus suis vetare voluit, quodũ scribis reprehendit. Atqui eis nõ reprehẽdit, quòd vocarentur Rabbi, sed quòd amarent sic vocari. tam & cum subijcit; *Qui maior est vestrum, erit minister vester. & qui autem se exaltauerit, humiliabitur*, &c. satis significat per duas sententias, quomodo prohibuerit, admittere aut vsurpare appellationem magistri, nimirũ vt ne qui magistri obtinet locum, se hoc nomine efferat, sed contra se tanquã vt ministrũ reputet, & sic humiliet, vt vel nomẽ magistri penitus fugiat, vel hoc nomine se alijs non præferat. Sensus ergo est, illi quidẽ amant, & affectant vocari Rabbi, vos autem, quos ab horũ more abstrahere longè alienos, non solum non amentis sic vocari, sed omninò nolite sic vocari, & quantũ est in vobis, fugite eã appellationẽ, sic vt proprium inde honorem fugiatis. Quem, si tamen etiam confirmat subiuncta à Domino ratio, quæ habet; *Vnus est enim magister vester*, Deus scilicet, aut Christus. Nã, *Christus*, Græca etiã hic addunt, sicus postea additur. Sic autẽ modo Dominus vnum dicit esse nostrum magistrum, sicut suprà dixit, solum Deum esse bonum, recusans ob id boni appellationẽ ab eo qui ipsum hominẽ cantũ putabat. Sicut enim ibi noluit significare dominus, hominẽ nullo modo posse dici bonũ, sed eã appellationem proprie soli, deo competere, vt de bonitate sibi merito homo placere non deberet, tũ quod imperfecta sit qualiscunq; hominis bonitas, tũ quod omnis quæ habetur ab homine, ex dei munere & communicatione obuenerit: ita & hic docere voluit appellationem magistri soli deo vel proprie competere, aut, ob id neminẽ id nominis sibi debere arrogãter asscribere; quin potius per humilitatem declinare, aut saltem propterea ex eo honorem non sectari, cũ agnoscere deberi & esse imperfectum, quicquid in ipso est magisterij, & doctrinæ, & quicquid habet, ab eo accepisse, qui solus proprie est magister omnium, ac proinde non esse sibi gloriãdũ, quasi non acceperit. Qui enim sibi in nomine placent doctoris, hoc ipso declarant se plus sibi arrogare quàm ipsis competat, & quasi primarios reputare magistros, ac proinde ei, qui solus est vere magister, iniuriã faciunt, sibi vindicantes quod illius est. Qui vero se tantum agnoscit doctorem ministerio sicm, is non suum inde spectat honorem, sed eius, cuius se agnoscit ministrũ. Solus autẽ deus vel Christus, ꝓprie est magister, quia is solus est primarius, & principalis, qui scilicet ea nouit à nullo alio edoctus, quique omnes docet, quod fiunt vt eius cõparatione omnes alij discipuli sint; nõ magistri qui deinde, solus vere docet, doctrinam intus efficiendo. Nã homo si quidem instruat, quid aliud agit, quam quod exterius verba sonent, quæ in animũ audientis trãsmissa, aut naturalis luminis, quod à deo est, virtute, aut fidei lumine, cooperante simul dei gratia, doctrinam, & scientiã generãt, nec aliter se habet homo doctor ad eum, quẽ instruit, quam agricola semen terræ injicions ad ipsam terrã. Sicut ergo non recte agricolam quis dixerit produxisse frumentum, sed terram aut naturam, sic nec doctrinam in animo vere generat homo, sed solus deus. Quod agnouit Paulus scribit Corinthijs, Ego plantaui, Apollo rigauit, deus autẽ dedit incrementum. Itaq; neque qui plãtat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Et rursum; Sic, inquit, nos existimet homo vt ministros Christi, & dispẽsatores mysteriorum dei. Notandum autem, quod cũ multa dixisset dominus affectare scribas, primos scilicet recubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, salutationes in foro, tamẽ peculiariter detonauerit suos, ab eo, quod dixit eos amare nomen Rabbi. Eius enim peculiariter erãt monẽdi ij, quos iã ĩ totus orbis magistros dei gerat. His ergo & in illis, nobis omnib. prohibet affectationem honorificæ nomenclaturæ, & complacentiã in magnificis titulis, non quod omnis talis complacentia sit criminosa, sed quod suos dominus ad perfectionẽ vocare vellet. Addit autẽ & aliud, propter quod appellationẽ Rabbi declinare debeamus, cũ subijcit, nunes autẽ vos fratres estis, quod vel intelligi testãdum de omnib. om-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nino hominibus, quia omnes ab eodem Deo patre facti, germanitate pari inter se coniunguntur: vel potius intelligendum dictum de Christianis, qui ratione spiritualis regenerationis oēs inter se sunt fratres, vnum habentes patrem cœlestem. Itaque duplici ratione fugiendam appellationem magistri significat, tum quod nomen hoc propriè soli Deo vel sibi conueniat: tū quòd nos pariter fratres agnoscere debeamus, & ob id non affectare huiusmodi appellationē qua alijs præferamur, aut saltem eo nomine nos alijs despectis non oportere efferri.

ET PATREM NOLITE VOCARE VOBIS SVPER TERRAM. VNVS ENIM, &c.) Quia dixit, *omnes autem vos fratres estis*, hinc occasionē accepit etiam subiungendi de nomine patris hominib. non communicando. Cùm autem de nomine Rabbi, & magistri præcipiat ne illo vocemur, de nomine patris præcipit, ne illo alios vocemus, quia maius periculū peccati est in eo qui finit aut cupit se vocari magistrū aut Rabbi, quàm in eo qui cū à quo instruitur vocat, magistrū aut Rabbi. Et rursum maius peccati periculū est i eo, qui eum à quo genitus est vocat patrem suū, quā in eo q sic se vocati & finit & vult ab eo quē genuit. Rectè tamen etiam intelligitur, Dominum & cùm prohibuit ne vocemur Rabbi, simul prohibere voluisse ne alios ita vocemus, i eo sensu i quo prohibet modò ne quē in terra vocemus patrem. Et rursum cùm iam prohibet, ne quē vocemus patrē in terra, simul voluisse prohibere ne sic nos vocari vel sinamus, vel cupiamus, in eo sensu, quo prohibuit ne sinamus, vel cupiamus nos vocati Rabbi: atq; ob id etiā sic variè locutū esse, vt nunc dicat, ne vocemini, nunc nolite vocare, vel, vt habē Græca, μὴ καλέσητε, id est, ne vocetis. Sicut aūt superiori sententia nō dupliciter auferre voluit Christianis nomen Rabbi vel magistri, ita & hac certū est ipsum non pro hibere voluisse simpliciter, ne quis aliquem in terra vocet patrem, sed ne illū sic vocet & reputet, tanquā primarium & præcipuū, sic scilicet vt ei suam vitā & suū esse præcipue acceptum referat, atque ab eius prouidentia maxime pendeat, & ab eo suam hæreditatē expectet, quomodo gentiles suos genitores patres vocāt. Vnus est enim, qui solus vere & proprie omnium hominū ratione creationis, omniumq; Christianorum ratione regenerationis, est pater, is scilicet, qui in cœlis est, cui, quicquid sumus, siue per naturā, siue per gratiā acceptum fere debemus, vt qui solus animam & gratiā, qua viuimus, homini infundit, cùm ad illa homo q dicit pater vel carnalis, vel spiritualis, tantùm disponat: à cuius itē prouidentia semper in omnibus pendere debemus, vt sine qua nihil pfuerit hominis cuiusuis cura: à quo deniq; vetā hæreditatem nostram expectare debemus, dicentes cum Dauide: Dominus pars hæreditaris meæ & calicis mei. Simili modo nec hominem vocare debemus Rabbi vel magistrū, sic scilicet vt eū reputemus velut primariū magistrū, qđ faciunt hi qui scientiam suam illi potissimū acceptam referunt, atq; ab eius instructione maxime pendent, & nō in primis ab interna spiritus diuini illuminatione, in hominis doctrinam & verba penitus iurantes, quemadmodū fecerunt Pythagorici, necnon & aliarū sectarum discipuli: quod faciunt, aut in eo peccant, quod diuinum honorem homini tribuunt, aut etiam in eo qđ od à Christi magisterio deficiunt, mendaciū pro veritate amplectentes, quemadmodū accidit hæreticorū discipulis. Iam in quo sensu prohibuit ne vocemur Rabbi, vel magistri, in eodē etiā nec debemus vocari patres, sic scilicet vt illud nomē affectemus propter honoris causā, atq; eo nomine ita nobis placeamus, vt alijs insolēter nos præferamus, nec erga illos nos exhibeamus tanquam fratres ad eandē vocatos nobiscum hæreditatē. Hinc Paulus dominis fidelibus præcipit vt seruis suis sese exhibeant non tanquam dominos, sed potius tanquam eiusdem domini conseruos. *Ephes. 6. Coloss. 3.*

NEC VOCEMINI MAGISTRI, QVIA MAGISTER VESTER, &c.) Aut repetit Dominus iā sub alio nomine idem, quod prius dixit, aut ad augmētum detestationis huius mali, & extirpandum hunc superbiæ morbum e mentib. discipulorū, quibus, vt pote iam delectis in doctores totius orbis, ab hoc vitio periculum erat. Aut inter Rabbi & magistrū illud hoc loco interest, quod nomen Rabbi, præceptoris sit vocabulū eius qui docet, vnde & apud Hebræos, dictio, רב Rab, dicta est à multitudine scientiarū & cognitionis: nomē verò magistri hoc secundo loco, sit nomen moderatoris in moribus, & gubernatoris vitæ, quomodo & dicitur magister æquitū, magister domus, vnde hoc loco Græcis est καθηγητὴς, qđ institutorem, & gubernatorē vitæ significat proprie, cū superius quando dicitur etiam, *vnus est enim magister vester*; quidam codices Græci, teste quodā habeant, διδάσκαλος, quod doctorē significat, & respondet vocabulo Rabbi. Subijcit aūt Dominus duas sententias sibi familiares, quib. reddit modo prædictorū causam præceptorum, & quod priùs in specie dixit, nunc generatim extulit, vt non prædictos tantùm titulos fugiendos intelligamus, sed & alios. Prior est; *Qui maior est vestrum*, hoc est, qui maximus est iter vos, siue dignitate, siue donis spiritualibus, *erit vester minister*. Quæ sententia & suprà est habita in ca. Concor. 104. ex Matt. 20. & Mar. 10. & postea habebitur Lucæ 22. Secunda est; *Qui autem se exaltauerit, humiliabitur, &c.* quæ suprà est habita ex Lucæ ca. 14. & 18.

CAVETE A SCRIBIS, QVI VOLVNT AMBVLARE, &c.) Vitiorum eorum, quæ apud Matthæum Dominus prolixe cōmemorat, vt ab eis suos admoneat sibi cauere, quędā paucis Marcus & Lucas à Domino notata cōmemorant, dicentes eum dixisse; *Cauete à scribis*, ne scilicet eos imitemini, fucēque exemplo vos corrumpant, *qui volunt*, hoc est desiderant & affectant, *ambulare in stolis*, id est, vestibus talaribus, quò sint honoratores; *& amant salutationes in foro*, & cætera quæ suprà sunt habita ex Matthæo, quibus notatur in eis desiderium inanis gloriæ, cui toti erant inhiantes vbiq;. Notantur deinde apud hos duos Euāgelistas, & alterius grauioris vitij, nimirū auaritię aut gulæ, idque non simplicis, cùm dicitur, quod & postea habet Matthæus; qui deuorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Quo significatur ipsos longis precib. non ex animo factis, sed simulate, & ad ostentationē captare fauorem viduarum, earum que domos, id est, facultates & substātiā deuorare, quia ab eis velut sanctæ & religiosæ personæ frequēter inuitātur, magnisq; sumptib. excipiuntur, vt intelligit Theophylactus in Lucam. Aut quia viduæ propter pre A cū ostentationē confidentes in eis tanquam vitis spiritualibus, & sanctis, munera multa eis offerūt, quo fiāt participes orationū, aut i suis necessitatib. recurrunt ad eos, pecunias suas, & fortunas apud eos deponentes, ita vt his alijsq; modis ex hauriretur domus viduarum; quarum peculiari ter Dominus meminit potius quam virorū, aut mulierum aliarum: tum quod his facilius imponirut falsa sanctimoniæ specie, & liberā habēt facultatem suarum administrationē, cū maritis dolus facilè dicerut à maritis, nec libertas sit cōferēdi munera: tum vt horum peccatū magis exaggeraret, ostendens illos earum esse spoliatores, quas potius adiuuare, & sublenare deberēt, vt pote desertas, & omni adiutorio destitutas. Hac ergo in parte tripliciter peccabant. Primū quod auaritiæ, aut gastrimargiæ studerēt: secūdò, quod re sacra, nempe oratione, abuterentur ad quæstū, aut gulā: tertiò, quod eas deciperent & nudarēt, quæ omniū maximè ipsorum erant iuuandæ subsidio, & parrocinio. Porro, p eo quod in Luca legimus; *simulantes longam orationem* Græcè est, προφάσει μακρᾶς προσεύχεσθαι, hoc est ad verbū, prætextu (vel simulatione) prolixè orāt. Atque eōdem modo est & apud Matthæum, pro eo quod nos habemus; oratione lōga orātes, & apud Marcū, pro illo, sub obtentu prolixę orationis. Addiditque apud omnes Euāgelistas in Græcis ante hæc verba coniūctio καὶ, id est, &, ita vt apud Lucā ad verbū sit; *qui deuorant domos viduarum, & prætextu prolixe orant*. Proinde quidam his verbis, non vnum tantum, vitium significari intelligūt, nempe quod simulatione precū oia à viduis emulserint, sed duo vitia, nimirum quod viduas per anarithā & crudelitatem opprimerent, & tamen interim simularet dōgas preces, quò viderentur sancti, & sua obtegerent impietatē hominibus. Verum etiā D. Chrysostomus intellexit per illam secundam partem, qua dicitur, quod prolixe orabāt prætextu, significari modū quo comedebant, & deuorabāt domos viduarū, quomodo intelligendū satis patet ex Matthæo, qui habet, κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χήρων, καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχεσθε, hoc est, deuoratis domos viduarum, & prætextu longū orantes. Vbi coniunctio, &, videtur posita, ac si dicas, idque, quemadmodum vertit quidam. Videtur autem dictio προφάσει, hoc loco non rectè verti per prætextum, aut obtentum, quemadmodum in Marco vertit interpres, ab obtēdo, quod est prætendo, & prætexo. Nā prætextus proprie dicitur velamentū illud, quo moueri aliquis videtur ad agendum quippiā, cùm tamen alia causa moueatur. Itaque significaretur Scribas precū longitudine prætexere, & præferre, velut causā, cur licite comederent domos viduarum, qui non videt sensus à Domino intentus. Proinde rectius dicitur ὑποφάσει, verteretur per simulationē. Nam & hoc significat, vt rectè verterit interpres i Luca, simulantes longā orationē. Euthymius dictione προφάσει, accipit pro occasione, & interpretatur significari quod occasione deuorandi domos viduarum, prolixè orarent. Significat enim προφάσις etiam occasionem. Adijcit autem Dominus post notationē huius vitij, quod ob id scribæ & Pharisæi *accipient prolixius iudicium*: vt est in Marco, vel amplius iudicij, vt est in Matthæo, vel, vtlārius versum est in Luca, *damnationem maiorem*. cum Græcis apud omnes sit Euāgelistas περισσότερον, id est, abundantior cōdemnationē; scilicet quam reliqui peccatores: nimirum quod non simpliciter auaritiæ & gulæ effent dediti, sed etiam re sacra abuterentur ad suum quæstū vel gulam. Id enim quam sit Deo ingratū, significauit Dominus, dū in sola huius vitij notatione meminit de grauiore feribarum condemnatione, dicens apud Mat. hæum; *propter hoc amplius accipient iudicium*, vbi, *amplius*, debere accipi, vt sit nomen, sicut & prolixius, in Marco patet ex prædictis. Conuenit ergo huic loco illud Ieremiæ; Maledictus qui facit opus Dei fraudulenter.

VAE AVTEM VOBIS SCRIBAE ET PHARISAEI HYPOCRITAE, QVIA CLAVD. &c.] In certum est an etiā hoc tempore, sermone conB uerso à turbis ad scribas, Dominus has cōminationes aut deplorationes dixerit, quorū aliquot Lucas supra recensuit dictas à Domino, cū à hamico quodam ad prandium fuisset inuitatus. Apparet enim in multis locis; Matthæū, cum Christi verba describit, coniunxisset quædā diuersis tēporibus dicta, ob affinitatem illorū inter se, quod sane & hic fecisse videri potest, qđ eorū, quæ hic apud eū sequūtur dicta ad scribas & Phariseos, nihil habeatur apud Marcū & Lucam. Quia tamen fieri potest etiam hoc tempore & loco ista dominū dixisse, quorū quædā Lucas alio tēpore & loco dicta cōmemorauit, visum est i Cōcordia relinquere hęc eo quo Matthęus posuit loco. Verisimile em est, dominū hęc scribarū vitia frequēter redarguisse. Nec absurdū videri debet, qđ turba præsente hæc eorū vitia palā reprehenderit. Nā turbarū potissimū causa hæc dicenda susceperat, vt ab illorū vitijs sibi cauerēt quorū instituebātur doctrina. Et alioqui incorribilis eorum post longā expectationē vitæ, qua multi seducebātur, digna erat quā dominus palam insectaretur, maxime hoc tempore, post quod amplius cū eis non erat loquuturus docendo, & quo tēpore incumbebat ipsū huiusmodi libertate declarare se illos nō meruere, & ad mortem subeūdā paratū esse, ad quā inferendam sciebat animos scribarū & Pharisæorū hac reprehensionis libertate magis prouocādos. Octies aūt hoc loco væ intentat scribis, & Pharisæis, sicut in principio octo iustorū, prulic beatitudines: & primo quidem væ illis dicit, quod cū deberent sua doctrina, & exēplo alijs aperire regnum cœlorū, & viam ad illud præmōstrare, cōtra clauderent illud coram hominibus, id est, impedimentū præstarent, ne introirent, dū scilicet eos auocarent à fide in Christum, qui ostium est, per quod intratur in regnū cœlorū, in quem nō solū ipsi recusarent credere, sed etiā ad credendū ppē E los, ne crederent, quantū in ipsis fuit, impediebat dānantes doctrinam, & miracula ipsius, & phibentes suis edictis credere in eū, & cōtra illū. Istud autem & apud Lucam ea ratione obijcitur scribis, vbi plura vide annotata. Secundo, væ illis dicit, quod comederent domos viduarū, &c. qđ & circa Marci & Lucæ verba est tractatum. Tertio væ dicit, quia, inquit, *circuitis mare & aridam*, id est, terram, hoc est, cū multa diligentia & labore quæritis vt vndique ex gentib. faciatis vnum proselytum, hoc est, aduenā, qui ab idololatria conuersus Iudaicā amplectatur religionem. Hic enim Græco nomine dicebatur προσήλυτος, quod idem significat quod Latine aduena, à verbo προσέρχεσθαι

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod est, adgenio. Non autem ob hoc eorũ studiũ, quod in se sanctum erat, væ illis dicit, sed ob id quod sequitur, quod quem tanta diligentia, & labore in consortium suæ religionis pellexissent, ad hoc, vt saluus fieri posset, eum suis exẽplis, & conuersatione facerent filium gehennæ, id est, obnoxiũ gehennæ, & æternæ cõdemnationi, duplo supple magis quã ipsi essent: quod perinde est ac si dixisset simpliciter: qđ plus eo gehennæ obnoxiũ redderent quam ipsi essent. Ad hũc enim modum præstat accipere illud, *duplo magis*, quã anxie de duplici nomine, quo ꝓselyti magistris suis Iudæis addictiores reddantur, disquirere. Nã Dominus vt rudibus, ita & simpliciter est locutus, & vulgariter. Plus autẽ proselytũ obnoxiũ fieri gehennæ dicit, quam ipsi essent, quod vt plurimũ, q præceptorũ habet malũ, nõ illius malitia sistit, sed eius vtens exemplo, solet vlterius ꝓcedere, & in malo ꝓceptorem superare. D. Hierony. intelligit, ꝓselytos per scribas duplo fieri peiores, quod qui, cũ ethnici essent, simplicius errabãt, & erãt semel filij gehennæ, videntes magistrorũ vitia, & ĩtelligẽtes eos destruere opere, quod verbis docebant, reuertantur ad vomitum suum, & gentiles sursum effecti, pœna maiori digni efficiãtur. Quæ intelligentia melius constaret, si dictũ esset, duplo magis quã prius erant, cum dicatur, *duplo magis quam vos*. Id sane vitiũ cauendum ne & Christianis, aut monachis cõueniat, qui aliquem studiosè ĩ Christianismum, aut monachismum adducunt. Certè in hæreticis nostri temporis idem euenire videmus lõge apertissime, vt cum infinitis laborib. in suã sectã quotidã ꝓtrahere studeãt, hac de causa maria, & terras circumeuntes: vbi eos pertraxerint, peiores illos post se relinquãt, & Ecclesiæ Dei, ac veritatis hostes pertinaciores. Est autem huius væ commemoratio, propria Matthæo, sicut & sequentis.

VAE VOBIS, DVCES CAECI, QVI DICITIS, QVICVNQVE IVRAVERIT PER TEMPLVM &c.) Quarto, illis vę dicit ob ꝓpositam & erroneam eorum traditionem, propter quod eos duces iam vocat cęcos, cum in alijs eos vocet hypocritas, eo ꝙ hæc eorum doctrina ex magna mentis processerit cęcitate, cum alia fere facta, ob quo vę illis dicitur ex hypocrisi ꝓcesserint. Docebant autem eum, qui iuraret, per templum, aut in altari, id est, per altare nihil esse, hoc est nõ obligari vi huiusmodi iuramenti: qui vero iuraret in auro templi, id est, per aurum, quod in templo oblatum esset, aut in dono quod est super altare, id est, per sacrificia, debere, hoc est, obligari huiusmodi iuramẽto, vt & persoluere teneretur, quod si iurãs ꝓmisisset, & peiurij reus esset si sic iurãs fefellisset. Cuius eorum traditionis, & cęci iudicij verisimile est hoc fuisse motiuũ, quod cũ in veteri lege ꝓceptũ esset vt iurarent in nomine dñi, existimarent iuramenta ꝓ creaturas facta nullã inducere obligationem, adeo vt nec ea, q̃ per Hierusalem, ꝓ templum, aut per altare fierent, obligare tñ ea q̃ fierent per oblata deo, siue in gazophylacium templi, siue super altare, qđ hæc immediate dei essent, & singulari ratione diuina essent magis quam templum, & altare, q̃ tantum ꝓpter oblationes deo faciendas consecrata erãt deo. Quod enim iuramenta per creaturas, scribę & pharisęi nullius reputauerint esse momenti vẽ significare Dominus, & Matthęi. 5. cum exigens à suis abundãtiorem iustitiam, quã iuraret scribarum & Pharisęorum; ꝓcipit vt nec per cœlum, nec per terram, nec per Hierosolymam iurarent; & rursum hoc loco cum in fine subiungit, cum qui iurat in cœlo iurare item in throno dei, & in eo, q̃ sedet sup ipsum. Illud ẽm addijciẽs satis etiã significat ipsos nihil facere iuramentũ per cœlum, sicut nec iuramentum per templum, aut per altare. Quãri autem Pharisæi & scribę facerent ea, quæ Deo siue ĩ gazophylacium, siue in altari offerebãtur, satis ex eo patet, quod dominus eos subinde à fiducia oblationum reuocat, ad monens eos illius Oseæ; *Misericordiam volo*, & non sacrificium; quodque suprà dixerit, eos docere melius esse aliquid mittere in corban, quam eo parentib. egentibus, & rogãtib. subuenire. Vt autem in tantã prolaberentur cæcitatem, vt præferrent in iusiurandi religione oblationes templi, & altaris, ipsi templo, & altari, auaritia effecit, quæ & suasit vt illud docerent filios dicere parenti b. suis corbã, quodcunq; ex me est, tibi proderit, nimirũ vt populus intelligens singularem oblationum sanctitatem, promptior esset ad oblationes faciendas. Proinde hic obseruandum in quam perditos & manifestos errores rapiat hominem auaritia, vt verè dixerit toties scriptura munera excęcare oculos sapientũ & iustorum. Impletum sane licet videre in his illiud deuteronomij; Percutiet te dominus amentia, & cæcitate, ac furore cordis, vt palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris. Itaque ob manifestam hanc ipsorum ex auaritia prodeuntem cæcitatem, merito Dominus hic semel, & iterum cum exclamatione dicit; *Stulti & cæci*. Confutaturus autem eorum assertionem, primum quidem ostendit falsum esse eorum, ex quo errabant, præsuppositum: deinde vero etiam conclusionem infert conclusioni ipsorum ex diametro oppositam. Præsupponebãt enim sanctius esse donum templi & sacrificiũ altaris, atq; ex eo inferebant iuramenta per sacrificia & dona magis obligare, quã iuramenta per templum & altare. At Dominus eorũ præsuppositũ destruit quæstione, qua efficaciter errorem ipsorũ tã manifestum esse significat, vt quiuis etiã cæcus illum agnoscere possit, dicens, *Stulti & cæci; quid enim maius est*, hoc est, sanctius, & pluris faciendum, *aurum an templum, quod sanctificat aurum*, hoc est, cuius gratia aurum sanctum habetur? Quasi dicat; nemo ignorare potest, quin illud sit altero sanctius, à quo alterum suam accipit sanctitatem, iam aurum ideo sanctum est, quia in templo offertur. Et rursum; *Stulti & cæci* (nam etiam secundo loco repetitur apud Græcos nomen *stulti*) *quid enim maius est, donum, an altare, quod sanctificat donum*? Siquidem sacrificium aliquod cùm ex sese sit prophanum, ideo fit sanctum, quia in altari ex sui institutione consecrato cultui diuino, offertur. Huic ergo iam oppositam conclusioni eorũ conclusionem infert Dominus, dicens; *Qui ergo iurat in altari*, &c. quasi dicat. Cum, vt ostensum est, sanctius sit & templum & altare ipso auro tẽpli & sacrificiis a'taris, ergo nõ hoc dicendum est, quod vos dicitis, sed contrapotius, quod qui iurat per altare, nõ tantũ per altare iuret, sed etiãper omnia, quæ super illud sunt, ac proide æque, aut etiam magis est obligatorũ iurãmentum per altare quam per donum altaris. Et similiter, quicunque iurauerit per templũ, nõ per templum tantum iurat, sed etiam Deum, qui ratione singulari habitat in templo, & proinde non minus illud obligat, quam si aperte per Deum iurasset. Idem subiungit & de iuramento per cœlũ ob causam superius indicatam. Ex quo intelligendum non paruifacienda iuramenta per creaturas facta, siue sacras, siue communes, eo quod implicitè in huiusmodi iuramẽtis etiã iuretur per Deũ, cuius vel ratione consecrationis, vel ratione conditionis sunt illæ creaturæ, & quibus omnibus Deus est præsens. Cum enim creaturæ mutæ per sese non possint esse veritatis testes, cum per eas iuratur, aut aliquid diuini nominis illis tribuitur aut intelligendum est, in ipsis Deum ipsum inuocari in testẽ, vt is in illis est, atq; in illis cognoscitur. Est tamen cum per creaturam iuratur non vt inuocatum testẽ, seu per modu execrationis creaturæ, quã volumus malum aliquod incurrere, nisi verum sit quod dicimus: quomodo per salutem Pharaonis Ioseph iurauit: quemõdo etiam intelliguntur iuramenta per animã facta, sed de his latius circa Matth. ca. 5. Porro hanc præpostera mentorũ religionem etiam post scribas, & Pharisæos in Christianis quibusdam est reperire. Nã vt dicitur in secunda super Matthæum expositione sub Chrysostmi titulo, multa & modo Christiani simpliciter & inspienter si intelligũt. Ecce enĩ si aliqua fuerit causa, modicũ videtur facere qui iurat per Deũ: qui antẽ iurat per Euãgeliũ maius aliquid fecisse videtur, quibus similiter dicendũ est: Stulti, scripturæ sacræ propter Deum sunt, nõ Deus propter scripturas. Maior est enim Deus qui sanctificat Euangelium, quã Euangeliũ quod sanctificatur à Deo Hæc ibi. Simili religione quidã studiosius obseruant iuramenta per certos quosdã sanctos, quibus addicti sunt, facta, aut etiã per suam nobilitatem, si diis placet. quã quæ per Deum passim, & temere faciunt. Quorum omnium præpostera religionem præsens domini redarguit sermo, imo hinc cõmoneuntur grauius cæcutire quam scribæ illi & Pharisæi, cum hi tantũ inter iuramenta per creaturas facta vnũ alteri præferrent, nullũ autem tale præferrent iuramento per Deũ factũ. Cæterum per aurum templi, de quo hic fit mentio, intelligũt quidã, aut laminas aureas templi parietibus affixas, aut aurum cãdelabri, mensæ propositionis, & arcæ, vasorumque templi, verum magis visu est accipere de auro, & pecunia, quæ in gazophylacium templi offerebatur, vt respondeat illi, quod dicit de bono altaris.

VAE VOBIS SCRIBAE ET PHARISAEI, HYPOCRITAE, QVIA DECIMATIS, &c.] Quatuor væ sequentia, quorũ duobus prioribus ꝓpositam eorũ in seruandis mandatis Dei vel hominum diligentiam coarguit, duobus vero posterioribus eorũ hypocrisim, & ex Luc. cap. 11. habita sunt in cap. Concord. 94 proinde ea tantum hic annotanda erunt quæ hic sunt peculiaria, aut ibi sũt prætermissa. Itaque pro eo quod Lucas posuit iudicium, & charitatem Dei, hic prægrauoribus legis, hoc est, his, quę lex potissimum exigit & sunt maioris i lege momenti, dicitur, iudiciũ, & misericordia, & fidem. Quę ita referri possunt ad proximum, ad quem lex exigit plusquam decimationem, vt iuste, benigne, & cũ bona fide nos geramus, vt fides hic accipiatur, ꝓ fidelitate fraudi cõtraria, & mendacio. Iudicium enim plusquã cæremonias exigit dominus ꝓter alia loca, Isa. 1.

dicens postquam sacrificia reiecit, Quærite iudicium, subuenite oppresso, defendite viduã. Misericordia dicitur Oseæ 6. Misericordiam volo, & non sacrificium. De fide zachar. 8. Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, &c. Aut potest nomen fides referri ad Deum, vt pro creditate accipiatur & fiducia, q̃ fides quã opere deo placeat, & in Abraham est demonstratum, cum de eo dictum est: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Et Dauid toties in Psalmis prædicauit, vt cum dicit, Beneplacitum est dño super timentes eum, & eis, qui sperant super misericordia eius. Quod dicitur, *Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes*, adagium est, quo significatur eos in minimis esse diligentes & studiosos, in maximis negligentes, ac proinde facete, ac si cum in poculum incidisset minimum animal, non prius ex illo bibere vellent, quam colãdo potus esset mũdatus, cum interim magnum aliquod animal, simul cum vino deglutirent: hoc est, eos summa cum diligentia cauisse ne in paruis conscięntia eorum inquinaretur, quibus aut parum, aut nihil inquinari poterat, cum interim de grauioribꝰ cõscientia nõ vrgeret. Quibus similes sunt, quotquot inter Christiãos studiosius humana obseruant ꝓcepta, quam diuina, & magis anxij sunt si humana sunt prætergressi, quam si diuina. Quib. item dicendum est; Hęc oportet in primis facere, & illa tamen nõ omittere. In sequenti væ nihil peculiariter occurrit notandum, nisi qđ in vna eius parte duplex sit lectio. Quidam enim legunt; *intus autem pleni estis*; quæ lectio conuenit cum eo, quod habet Lucas, *quod autem intus est vestrũ*. At Græca & vetera scripta Latina habent, *intus autem plena sunt*, vt ad vasa referatur: quod conuenit cum eo quod sequitur *Munda prius quod intus est calicis & paropsidis*. Vtriusque autem lectionis intelligentia indicata est circa Lucæ locum. In tertio væ apud Lucãt satis tractate illud annotari potest Paulum simili tropo quo dominus hic scribas dicit similes sepulchris dealbatis, vocasse ꝓcipem sacerdotum, parietem dealbatum, quo loco eadem Græcis ponitur dictio quæ hic, nempe κεκονιαμένοις, quæ dictio proprie significat id quod albario (vt dicitur) opere obductum est, à κονίαι, quod calcẽ significat. In postremo væ illud in scribis reprehendit dominus, quod cùm videri vellent venerati Prophetas, & detestari factum eorum, q̃ illos occidissent, verè tamen similes essent occisorib. eorum, idq. vel ex propriis eorum verbis colligit, nimirum quod vocarent illos patres suos, vnde infert, *Itaque*: cum scilicet Prophetarũ occisores patres vestros vocatis testimonio estis contra vosmetipsos, quod filij estis eorũ qui Prophetas occiderunt. Et subicit, *Et vos implete*, &c. quasi dicat proinde cum vel vestro testimonio estis eorũ filij, filios autem oportet parentibus esse similes imitamini mores eorũ, & quod deest malitiæ ipsorũ & peccatis, vos superaddite vt completa sit & perfecta malitia patrũ vestrorũ. Quod dominus non quidem dicit præceptiue sed prænunciatiue significãs omninohoc ita futurum ob eis per occisionem sui & Apostolorum suorũ. Aut vulgari modo hoc dicit quomodo ei q̃ post multam admonitionem perstit in mali perpetrãdi proposito dicere solemus: Quidoquidem tua plane facere decreuisti & ita oportet fieri age facito significãtes deinceps nõ nos prohibituros vt &

Universidad de Deusto
Biblioteca

similiter modo dominus intelligatur isto suã significare promissionẽ, sed in ipsorum malũ, quod illis ob malitiã ipsorum euenturum exclamat, quando cum detestatione malitiæ ipsorum, & deploratione cõdemnationis ipsorum exclamando subiicit, *Serpentes, genimina*, id est, progenies *viperarum*, hoc est, pessimorum parentum pessimi filii, *quomodo to fugietis a iudicio gehennæ?* hoc est, quomodo effugietis condemnationem inferni, aut iudicium quod mittit in gehennam? Quasi dicat, quamuis modo ad tempus effugiatis iudicium hominum, nullo tamẽ modo poteritis effugere iudicium pœnæ infernalis, cũ vos prebeatis incorrigibiles, etiam post tot mediaper me tentata, vt qui nec beneficiis, nec miraculis, nec blandis sermonibus, nec austeris, nec minis, nec promissis corrigi potuistis. Quæ sequuntur vsque ad illud, *Hierusalem Hierusalem*, &c. tractata sunt circa prædictum Lucæ locum. Illud autẽ, *Hierusalem Hierusalem*, vt quæ ad finẽ capitis, tractatum est in ca. Concor. 90. ex Luc. ca. 13. Aut enim secundo istud iam dominus dixit, aut Matthæus propter affinitatẽ eũ his quæ præcedunt, hoc loco narrandum duxit. Porro nõ inutile fuerit per epilogum compẽdio perstringere omnia quæ hic in Phariseis, & scribis taxantur à domino vitia, quo magis ab his nobis caueam, quæ ob id maximè super à domino cõmemorantur, quo ab eis cauetemus. Imprimis itaq; taxauit dominus eos, quod quæ facerent, aliis imperabãt, non ipsi præstarent; deinde, quod etiam quæ facere videbãtur, male facerent, sœpe addicti gloriæ & laudi humanæ; præterea quod nec gloria humana cõtenti simulatis precibus, vsurpentur alienis deuotionibus & saturari facultatibus. Nec tãtũ aliis nociui essent in bonis eorũ temporalibus, sed & in salute eorum æterna, excludentes homines ab ingressu regni cœlorũ, ad quod eos preire debebãt, eosque quos ad salutis consortium summa diligẽtia vocauerãt, reddentes grauiter gehennæ obnoxios. Insuper quod in iudicando manifeste cœcutirent, qui aliorum se profitebãtur duces, quod præposteræ diligẽtes essent, & scrupulosi, præpostere item mundicij vasorum seruarent, quodq; similiter præpostere sancti essent, non tantum carentes interius ea, qua exterius præse ferebãt sanctitate, sed etiã interitus pleni omni iniustitia. Postremus quod his omnibus maius est, quod, quãmuis vt derentur detestari iustorum occasores, ipsi tamẽ, taliũ essent homicidæ. Notauit ergo eos negligẽtiæ, φιλοξενίας, auaritiæ, perditionis, & corruptionis aliorũ, excitatis, præpostera diligentiæ, vanæ mũdiciei, falsæ sanctitatis, ac demum homicidij.

PRÆFERTVR OBLATIO VIDVÆ. Marci 12. Lucæ 21. CAPVT CXXI.

T sedẽs Iesus cõtra gazophylaciũ, aspiciebat quomodo turba iactaret as in gazophylaciũ, & multi diuites iactabãt multa. Respiciens autẽ vidit eos, q mittebãt munera sua in gazophylaciũ diuites. b Dũ venisset autẽ vidua vna pauper, misit duo minuta, q̃d est quadrans. Vidit autẽ & quandã viduam pauperculã mittentem æra minuta duo. b Et conuocans suos discipulos † b ait b illis, v b Amen dico vobis, ‖ Quoniã vidua hæc pauper plus omnibus misit b qui miserunt in gazophylacium. † b omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt c in munera Dei, b hæc autem ‖ penuria sua, omnia quæ habuit misit, totum victum suum.

† c. dicit a c. verè ‖ c. quã † c. quã omnes a c. nam omnes hi ex abundanti sibi ‖ c. ex eo quod deest illi omnem reliquũ suũ quem habuit misit.

ET SEDENS IESVS CONTRA GAZOPHYLACIVM, ASPICIEBAT, &c.) Vndiq; dominus venabatur occasione ædocendi suos, quæ ad rem pertinebant, quæq; eos à cõmuni hominum iudicio facerent alienos. Itaque peracto eo sermone, quo a scribarum vitiis cauendis suos admonuit, cuius sermonis occasionem præbuerãt ipsi scribæ & Pharisæi, variis quæstionibus subdole ipsum adorientes, aliunde iã vultis alicuius doctrinę, diuersę a scribarum & Phariseorum iudicio, occasionem quæriunt. Itaque sedens contra gazophylaciũ, hoc est, e regione gazophylacii non quidem temere, & curiositatis gratia, sed ob doctrinę, quę ex euentu subsecuta est, opportunitatem captandam, aspiciebat quomodo turba iactaret æs, id est, mitteret pecuniam in gazophylacium. Bis enim hic apud Marcum interpres posuit verbum, iactare, cum melius vertisset, mittere: quemadmodum deinde hoc loco & apud Lucam semper vertit, cum sit semper idem verbum, nempe βαλλω, quod & iactare significat & mittere. Porro gazophylacium, arca erat, quæ (vt dictum est in capite Concordiæ 77. circa illud Ioãnis 8. Hæc locutus est Iesus in gazophylacio) constituta erat in atrio templi iuxta altare, itaque ex institutione regis Ioas, de qua scribitur 4. Regum 12. vt in eam voluntaria mitterentur pecuniarum munera, pro templi restitutione, ministrorumque ac pauperum sustentatione. Hæc nomine partim Græco, partim Persico dicebatur gazophylacium, quod in ea reconderentur & seruarentur diuitiæ templi. Gaza enim Persica lingua significat diuitias, γαζοφυλάκιον autem Græcis est seruare, & custodire. Hebræo autem, aut Caldaico vocabulo dicebatur Corbona, vt Matth. 27. cum dicitur, Non licet eos mittere in Corbonam, quod in eam mitterentur dona dei. Nam Corban Hebræis significat donum. Quod autem Dionysius putat Corbonam distinctam fuisse ac procam ab ea, quæ hic dicitur gazophylacium, & in hanc quidem mitti solita, quę templi erant, in illam vero, quę erant sacerdotum, nullam habet ex scripturis probabilitatem. Sicut nec quod tertiam fuisse in templo asserit arcam, in quam mitti solebant, quæ regis essent, qui a Rege 16. dicta sit musach sabbathi. Nam probabilius musach sabbathi intelligitur fuisse locus, in quo custodes manebant qui sabbatho exibant officio functi, sic dictus quod tectus esset. Nã musach Hebræis significat velamentum, & tectorium, quanquam de hoc musach sabbathi varia diuersi sentiant. Cum autem Achaz rex hoc musach sustulisse dicatur, satis liquet non fuisse arcam, in quam regia munera à populo offerri solita essent. Sed adeamus. Cum iam imminente Paschali festiuitate certatim quique vndique in Hierusalem collecti aliquid in gazophylacium conferre studerent, quo Deum sibi propitium facerent, & multi diuites multa in illud mitterent, accessit inter alios & vidua quædam paupercula, quę deuotione flumis accensa, nec erubuit inter larga aliorum munera minimum quid offerre, nec ob inopiam pudore sibi

sibi ab oblatione cessandum, ne & ipsa veniret in conspectu Dei vacua. Misit ergo æra minuta duo, quod, inquit Marcus, est quadrans. Vbi relatio relatiui, quod, dupliciter accipi potest. Nam potest accipi vt quodlibet illorum munitorum significetur fuisse quadrans, vt sit sensus: quod scilicet minutum est quadran, quomodo Euthymius intelligit, quomodo & intelligendum Roberti Senalis in suo de mensuratum, ac ponderum ratione libello, colligit exeo, quod pro illo Matthæi, Non exies inde, donec reddas nouissimum quadrãtẽ, Lucas cap. 12. dixit, non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas. Et quadrans enim minutum est, & λεπτον, quamquam non minutissimum & insectile illud lepton, id est, minutum, quod est pars septima chalci vel arioli, quodque propriè lepton dicitur. Communiter tamen intelligitur, Marcum significare voluisse duo illa minuta valuisse quadrãtem, vt sit sensus: quod, hoc est, quę duo minuta, sunt quadrans vnus. Significat autem nomen quadrans quartam assis partem, proinde in re nummaria quadrãs olim dicebatur nummus quidam, qui erat quarta pars assis ærei, qui & à tribus vncijs teruncius dictus est, vt dictum est circa citatũ Matthæi locum. Valebat autem quadrans paulo plus quàm is nummus, qui est duodecima pars solidi Turonensis, vel stuferi nostratis, qui denariolus dicitur Gallis, quemadmodum subducendo licet colligere ex eo, quod denarius Romanus valebat decem asses, as autẽ vnus quatuor quadrantes. Nam denarius valebat nostros quatuor stuferos, aut tres cũ semisse, si, vt vult Budæus, drachmæ Atticæ æquiualebat. Et q dem quod de valore quadrantis modo dictũ est, verum est de quadrante assis maioris, qui scilicet duodenarius erat, hoc est, duodecim vnciarũ. At is propter inopiã pecuniæ postea redactus est ad septuncem, & semũciã, qui as Papyrianus dictus est, qualium assium sedecim valebant denarium. Huius assis sifuit quadrans ille, de quo hic fit mẽtio, vt ex eo videri potest, quod probabile sit assis minoris vsum fuisse tẽpore Christi, quadrãs hic valuit dimidium eius nummi, quem Brabanti nouenarium vocãt. De quib. prolixius vide Robertũ Senalẽ in suo de mensurarũ ac põderũ ratione libello. Præstat autem quadrãtis valorẽ excussisse vt magis admiremur quòd dominus dicit viduam plus misisse in gazophylaciũ, quàm diuites. In q bus Christi verbis notãdum, nõ dixisse illũ viduã plus meruisse, aut opus melius feciſſe p̃ reliquis, quãquam & hoc omnino significare voluerit: sed quod magis mirãdum est dicit eam plus dedisse, quod cùm certum sit non fuisse verum de absoluta quantitate, intelligendum est de quãtitate proportionali, secũdùm quã dicitur pueto plus esse, ferre quinq; põdo, quàm viro forti ferre viginti pondo. Sic enim pauperi plus est dare modicum, quam diuiti dare multum, & viduę plus fuit dare duo minuta, quæ erant tota eius substãtia, quàm diuitibus dare multa, quæ tantùm erant pars superflui. Non tamen satis est dictum domini intelligere de pluri secundum proportionem, quia fioti potest, vt quis plus secundum proportionẽ det quam alter, & tamen minus mereatur apud Deũ, vt si ex minore, & impetfectiore det charitate, ex cuius quantitate pendet potissimum magnitudo meriti, & dignitas operis. Iam dubitandum non videtur quin dominus hãc viduam etiam in charitate, & deuotione præferre voluerit diuitibus. Itaque intelligẽdum est dominum dicere voluisse, viduam plus misisse, secũdùm affectum, quem deus maxime attendit, & secũdùm rem, proportiona liter tamen accipiendo hãc pluralitatẽ rei. Nam, quod etiam de pluralitate rei, & non solum de pluralitate secundum affectu intelligi debeat, patet ex declaratione domini, qua ostenditur plus misisse, quia reliqui partem, ista totum: ex qua proportiõali rei pluralitate etiam satis significat maiori interius deuotione viduam etiam fuisse prædità, vt fere magnitudo operis siue absoluta, siue proportionalis arguit dilectionis magnitudinem. Intelligendũ ergo dominum significasse viduam, etsi iudicio hominum minus miserit quam diuites, plus tamen misisse iudicio dei, qui nõ tã quantitatem doni absolutam considerat, quam proportionalem: nec tam doni quãtitatem, quam dãtis affectum, qui quo fuerit maior, eo fere plus offert & donat secundum virium saltem proportionem. Pulchre aũt dominus declarat quod dixit eam plus misisse, subiiciens, *Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt*, &c. Vbi notandum, dùplicem à domino indicari antithesim. Prima, quod illi ex eo qd abũdabat illis, miserunt, vidua vero ex eo quod deerat illi: vel, vt melius versum est in Marco, ex penuria sua. Ex eo enim quod deerat ei nihil potuit mittere. Iucũdior autem hęc apud Græcos antithesis est, ἐκ τοῦ περισσεύοντι & αὐτὸς, & ἐκ τῆς ὑστερήσεως αὐτῆς, vel, vt est apud Lucã, ἐκ τοῦ ὑστερήματος & αὐτῆς. Opponitur enim ὑστέρησις, & ὑστέρημα τῷ περισσεύοντι. Secũda ãtithesis est, qđ vidua omnia, quæ habuit, totumque victum suũ, hoc est, substantiam suam vnde ali poterat (sic enim hic accipitur victus, cum Græca dictio βίος, etsi proprie vitam significat, tamen etiam significet victum & substantiam, qua sustentatur vita,) illi verò partem tantum substantiæ dederint, imò partem tãtum superflui, & neque totũ quod supererat eis. Nam id satis significat, cùm non dicit eos misisse qđ abũdabat illis, sed ex eo quod abũdabat, vel supererat. Proficit autem nobis hęc viduę à Christo facta commendatio, primùm ad hoc, vt intelligamus quã sint iudicia dei diuersa à iudiciis hominũ, vt rectè dixerit Propheta, Non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ, neque viæ meę vię vestræ, dicit dominus. Secundò, vt id intelligentes, nec pauperes sibi displiceant, quasi qui non possint deum sibi æquè vt diuites promereri etiam donis: nec diuites glorientur, dũ multis sibi seruatis, aliquam partem, etsi magnã hominum iudicio, obtulerint deo, & in cultum dei, aut pauperes expenderint. Colligãt enim ex hoc loco diuites, quando obtulisse se magnũ aliquid iudicare possunt, quãdo quicquidde eo, quo nõ egent ad vitæ necessitatem, impendũt, minus est quadrante pauperis. Obseruandum autem circa hoc Christi factum, quòd quamquam templũ illud Hierosolymitanum, sicuti mox subiũgit, & prope suum interitum esset, & iam tempus veniſſet quo non in templo illo pater adoraretur, sicut dixit Ioannes cap. 3. & quanquam sacerdotes, & scribæ, quos acerrimos habuit hostes, quosque mox acriter erat insectatus, oblationes templi verterent in suum quæstum & lucrum, nequa quã tamen cũ viderent multo ꝰ multa offerentes factum illorum reprehendit, sed potius commendauit, spectans scilicet offerentium pietatem, quã

Universidad de Deusto
Biblioteca

nequaquã supprimi, sed foueri potius oportebat, A quamuis non vtiliter dispensanda forte essent oblationes. Cuius contrarium faciunt ii, qui fidelium in oblationibus faciendis pietatem & deuotionem student imminuere, & reprimere, quod videant multa male expendi, & conuerti, quæ sacerdotibus & templis Dei nomine offeruntur, non tantũ cum Christo euertere volentes ementes & vendentes in templo, sed etiam cõtra Christum offerentes è templo, quantũ in ipsis est, eiicientes Recte autem intelligitur vidua hæc typum prætulisse Ecclesiæ, quæ in hoc mũdo velut vidua degit, fugiens huius vitæ oblectamenta, & suspirans cõiungi suo sponso hinc ab ipsa in cœlum sublato. Hæc enim, cum Iudæorum synagoga sibi placuerit, de diuitiis bonorũ operum, ac varia sacrificia Deo obtulerit, suam agnouit paupertatem, & tamen hoc ipsum quod habet, corpus scilicet & animam Deo offert, atque in eius cultum exhibet B veluti duo minuta, quæ vnum reddunt quadrantem, qualis oblatio long Deo gratior est, & munificentior illi iudicatur, quam omnes Iudæorum variæ oblationes. Et nos itaque qui Ecclesiæ sumus filij & membra, Euangelicam hanc viduam imitantes, & instar viduæ in hoc mundo degamus, & sic nostram agnoscamus paupertatem, vt tamen meminerimus etiam nos non debere apparere in cõspectu Dei vacuos, quin ei saltem duo minuta offeramus, corpus scilicet, & animã, comminuta: illud quidem per temperantiam, hanc vero per animi modestiam. Quod si inuenerimus quosdam in spiritu alibus diuites, hariolis quibus sit thesauro cordis sui proferte ad ædificationem Ecclesiæ nouа, & vetera, atque occulta quæ diuinę sapiõtiæ vtilitatem explanare, neque inuideamus, neque erubescentes pigritiæ nus id saltem quod possumus, in Ecclesiæ impendere prõpro corde vtilitatem. Sic enim futurum vt multum impendisse iudicemur à Deo qui non quantum, sed ex quanto impensa ei considerat. Vnde Paulus scribens Corinthiis, non tam exhortatur ad magnas eleemosynas, quã vt eas promptа faciant voluntate, sabiciens, Hilarem enim datorem diligit Deus.

PRÆDICITVR EVERSIO TEMPLI, ET HIERVSALEM.

Matthæi 24. Marci 13. Lucæ 21. CAPVT CXXII.

ET EGRESSVS IESVS, DE TEMPLO IBAT, ET CVM EGREDERETVR DE, &c.] Particula illa, *de templo*, etsi apud nos videatur coniungenda cum partipio, *egressus*, tamen ex Græcis magis coniungenda est cum verbo, *ibat*. Habent enim καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, id est, & egressus Iesus, ibat à templo, vel discedebat à templo. Itaque cum iam vesperа imminente post multam doctrinam dominus egrederetur è templo, accesserunt ad eum discipuli, vt ostenderent ei templi ædificationes: idque nõ temere aut curiositatis gratia, sed moti verbis domini, quibus & iam prædixerat, vt Matthæus refert, vestandam Hierusalem, & alias item, vt cum illi appropinquasset insidiens asino, quemadmodum supra habitum est ex Luca. His enim verbis cõmotos, verisimile est templi magnificas structuras ostendisse domino, veluti commiserantes, aut etiam ad commiserationem dominum flectere volentes, vt palatam mutaret sententiam, significãtes indignum videri & planè dolendum, quod talis domus tam magnificè extructa, & instructa desolanda esset: aut etiam significare volentes, opus esse maius & monitius, quam vt quisquam facilè demoliri posset: Lucas nõ tantum lapidum & structurarum templi factam mentionem dicit, sed etiam donorum, quibus templum fuerat ornatum Hæc autem qualia fuerint, clare significat dictio Græca ἀναθήμασι. Significat enim ea dictio dona, q̃ dicata diis suspenditur in patribus templi, aut calumnis eius, cuiusmodi nuncvsuntur in nostris templis, præcipue iuxta diuorum monumẽta, statuæ argenteæ, aut cereę, dicta ab ἀνατίθεσθαι, id est, à seponendo aut suspendendo, vnde & ἀνάθεμα dicitur, quod vocabulum, sicut & præcedens, nonnunquam in malam accipitur partẽ, pro hominibus execratis, quorum capita diis inferis erant a pud gentiles dicata, & deuota: quemadmodum & apud Latinos sacrum in malam accipiebatur partem, vnde dicebantur tales, homines sacri. In qua significatiõe hac voce vsus est Paulus ad Galatas Porro nihil habet dissonantiæ, aut cõtrarietatis, quòd Marcus dicit vnum ex discipulis excicasse Dominum ad structurarum consideration em: Lucas verò pluraliter dicit quosdã dixisse de templo, quòd bonis lapidibus, & donis ornatũ esset, sicut & Matthæus pluraliter dicit accessisse discipulos, vt ostenderent ei ædificationes templi. Intelligẽdum enim discipulos inter sese prius de templi terno, & externo ornatu, eiusq; fortitudine collocutos, ac deinde vnum ex eis omnium nomine dixisse, quod Marcus cũmemorat, aut etiã post huius verba, alios subiecisse lapidum, & donorũ templi commendationem, quanquam quod Lucas dicit pluraliter, synecdochice etiã possit accipi, vt numerus pluralis sit positus p singulari. Cùm ergo discipuli admirarẽtur, & extollerẽt templi tũ pulchritudinem, tum fortitudinẽ, significarentq; & indignum esse vt ei quæ prædixerat dominus, euenirent, & non facile id ei posse euenire dominus nõ, vt discipuli adhuc carnales, corporale tẽplũ est simul admiratus, sed à carnali admiratione suos reuocans, & prædictorum suorum verbo-

tiones tales quales non fuerunt ab initio creaturæ, b quã condidit Deus vsquenunc, neque fient. Et cadent in ore gladii, & captiui ducentur in omnes gentes, & Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora nationum. c Et nisi breuiassẽt Dominus dies, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos b, quos elegit, † breuiauit dies.

tribulatio magna. qualis nõ fuit ab initio mundi vsque modo, nec fiet.
† a. breuiati fuerint dies illi, nempe res
a a. breuiabuntur dies illi

rum fidem confirmans, respondit, *Videtis has omnes magnas ædificationes?* Hac enim interrogatione animum eorum excitauit, quo admirabilius videretur quod dicturus erat, quod quo illis certius haberetur, solita alleuerationе confirmauit, dicens, *Amen dico vobis, nõ relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur*, quasi dicat: Tantũ abest, vt hæ structuræ quãtũuis multæ, & magnæ, ob ipsarũ vel pulchritudinem, vel fortitudinem, sint futuræ perennes, & perfecta earum sit futura deuastatio, adeo vt non sit relinquendus lapis super lapidem, q nõ destruatur, quod quàm vere sit impletũ, & quomodo sit intelligendũ, dictum est suprà in ca. Concor. 110. circa illud Lucæ, Non relinquent in te lapidẽ super lapidem Lucas autẽ hic dicit, *Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur*, &c. pro ex his quæ videtis. Cœptam enim orationem nõ absoluit quòd illud *venient dies* occasionem præberet alio modo sententiã finiendi quod & in Paulo nonnunquam accidit. Notãdum autem præsentẽ domini è templo egressum nouissimũ fuisse, nec enim post hæc legitur reduisse in templum, proinde mysticũ eum fuisse egressum recte intellexerimus, eoque significata, tẽpus iam aduenisse, quo religio populi Iudaici reiiciẽda esset & abolenda, ac relicto tẽplo Iudaico, spirituale in vniuerso mundo apud gentes templũ iam erigẽdum, in quo ipse eũ patre habitaturus esset. Itaq; spiritualis huius tẽpli desiderio, tẽplũ quo oculis corporalibus cernebatur, & discipuli admirabãtur: Christus nequaquã est admiratus, sed fastidire cœpit & contemnere, eiusque in hoc mystico suo, & vltimo egressu destructionem prædixit oportune. Obseruãdum & illud: quòd, cum Hierosolymitanum in templum destrui conueniebat, quo intelligeretur deum cultum illum ex veteris legis carnalem iam reiecisse, ipsumque secũdùm Euangelicam doctrinam coli velle vbique in spiritu & veritate non tamen id factum est nisi Iudæorũ impietate promerẽte & exigente vt sic fieret. Sic enim declaratũ est & quàm iustè Deus eũ populum cum templo ac cultu ipsorum reiecerit & quantum bonum ex impietate quorundam & vindicta de eis sumpta elicere nouerit. Cæterùm quare nõ statim post spiritus sancti missionem, & Euãgelicæ prædicationis inchoationem, subuersa sit Hierusalem cum suo templo, & religiõe, patebit ex sequenti Christi sermone.

ET SEDENTE AVTEM EO SVPER MONTEM OLIVETI, b CONTRA TEMPLVM, a a ACCESSERVNT, &c.] Ex Matthæo, & Marco superius paruit, quomodo prima, & secũda huius hebdomadæ die dominus sub vesperam egressus Hierosolymã, abierit in Bethaniam in quo itinere obuiam habuit montem Olineti, in quo etiam vt postea dicit Lucas dominus his noctibus morabatur. Itaque cùm & tertio hoc die pergeret Bethaniam contingit eum in obuio móte sedere siue ob defatigationẽ ieiunii post diutũ laborẽ corporis: siue vt occasionem daret discipulis interrogandi quæ se futuris rebus differenda erãt, Aut sessio hæc contingit post cænam in Bethania sumptam cùm admontem hunc orationis causa

recur

Universidad de Deusto
Biblioteca

recurrisset dominus, deligens sibi in hoc monte A nocturnum diuersorium, quemadmodũ eum solitũ facere his diebus testatur Lucas. Cum ergo in hoc monte sederet, idque cõtra templum, hoc est, è regione templi, sic vt templum esset in prospectu, renouata est discipulis memoria sermonis quo prædixerat fore vt templum funditus diueretur. Et Matthæus quidem accessisse & interrogasse discipulos dicitur in genere, quemadmodũ Lucas: Marcus vero Petrum, Iacobum, Ioannem & Andreã peculiariter dicit eum interrogasse separatim, id est, seorsum. Quod dupliciter accipi potest. Altero modo, vt hi soli, quorũ nomina exprimit Marcus, intelligantur ex discipulis dominum nunc adisse, & interrogasse seorsum ab aliis discipulis, sperantes eum quemadmodum transfigurationis mysteriũ & alia quædam paucis & ipsis potissimum crediderat, etiam de tempore & signis futuræ deuastationis facile paucis cõmunicaturum, quę aliis omnibus non esset crediturus. Sic enim intelligit quidã in paraphasibus. Altero modo, vt omnes discipuli dicantur discendi causa aceessisse dominum, soli autem illi quatuor, quos nominauit Marcus, omnium nomine interrogauerint, vt pote primores Apostolorum, & maiorem habentes apud dominũ fiduciam, vt quod dicit Marcus, seseparatim, significet eos hoc interrogasse semõtis turbis quemadmodum intelligi debet, quod dicit Matthæus, discipulos interrogasse C secreto. In hunc modum Euthymius Euãgelistas concordat. Dicunt ergo, Dic nobis, quod scilicet non omnibus facile facturus esses. Porro Marcus, & Lucas duo illos interrogasse dicunt. Primum, quando illa fierent, quæ de euersione templi prædixerat. Secũdò, quod esset signum, quandoilla inciperent fieri. Matthæus vero pro secũda hac quęstione quæsisse eos commemorat, quod esset signum aduentus ipsius, & consummationis seculi. Quam quęstionem in duas secat Diuus Hieronymus, vt tria intelligatur apud Matthæum interrogasse, nempe quo tempore Hierusalem esset destruenda, quod esset signum aduentus eius, & postremum, quod signum consummationis seculi. Ad quæ tria in sequentibus quidam dominũ distincte respondisse conantur ostendere. At duo hæc posteriora sub vna potius quæstione sũt comprehendenda, quemadmodum sub vna quæstione illa Matthæus extulit. Nõ enim distincte signum, vel tempus aduentus Christi, & signũ vel tempus cõsummationis seculi interrogare voluerũt discipuli, cum crederent, vt res se habet, vsũ, idemque fore tempus aduentus Christi, & consũmatiõis seculi, quod præter alia Christi verba ostendere satis ex eo qđ supra dixerat, In regene E ratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis, &c. Nec est secũda apud Matthæum quæstio, diuersa ab ea, quæ secunda ponitur apud Marcũ & Lucam. Existimabant enim discipuli in secundo Messię aduentu deuastandam Hierusalem, & templum, ac cum ea totum mũdũ consummandum, ac omnium finem futurum, ac tum rebus omnibus nouatis, nouam regnũ suum Messiam initurũ, & auspicaturum, de quo carnaliter somniare non desinebant. Et quidem ex quibusdam parabolis domini superius enarratis id concipere poterant, vt ea, quæ apud Lucã cap. 19. dicitur homo nobilis, accepto regno, reuersus peridisse inimicos suos, qui noluerunt ipsum regnare super se. Rursum qua apud Matth. cap. 22. dicit regem, missis exercitibus suis, perdidisse homicidas, ciuitatemque eorum succendisse, ac tũ ad paratas filij nuptias alios recepisse. Item quia mox superius cum de Hierusalem euersione diceret, adiecit etiam: Nõ me videbitis amodo, donec dicatis, Benedictus qui venit. Itaque apud omnes Euangelistas duo sunt à discipulis quæsita. Primum de tempore destructionis Hierusalẽ, quam per glorioſum Christi aduentum futuram putabant. Secundo, de signis imminentis huius temporis. Quod obseruatum multũ lucis adferet ad intelligendum, quæ dominus ad has respondet interrogationes.

ET RESPONDENS IESVS COEPIT DICERE ILLIS, VIDETE NEQVIS VOS.) Valde variè ab interpretibus intelliguntur sequentia Christi verba, maxime ea, quæ in hoc concordiæ capite sunt posita, dum quidam plera que referunt ad consummationem seculi, quæ alii intelligunt pertinere ad signa, vel tẽpus vastationis Hierusalem. Nos in horum tractatione potissimum sequemur enarrationem D. Chrysostomi, quod hęc verbis domini ad inuicem collatis, & rebus apud Iudæos gestis maxime conueniat, non prętermittentes interim & alias aliorum interpretationes, eorũque rationes, quibus mouentur ostendentes esse inefficaces. Secundũ autem Chrysostomi enarrationẽ omnia, quæ in hoc Cõcordiæ cap. habentur, pertinent ad tempora, aut vastationem Hierusalẽ præcedentia, aut ipsius vastationis Hierusalem, ita vt pulcherrimus sit eorum quæ dicuntur à domino ordo, cum secundum alios confusè dominus loquatur, nunc de iis, quæ pertinent ad finem seculi, nũc de destructione Hierusalem. Itaque cum discipuli rogarẽt de tẽpore, & signo vestationis Hierusalem, atque eodem tempore putarent aduentum domini, & seculi consummationem simul fore, dominus primum quidam differit de vastatione Hierusalem, deinde vero de suo aduentu, significans non fore hæc eiusdem temporis, sed diuersorũ. Priusquam autẽ differat de tempore, & signis vastationis Hierusalem, præmittit de variis malis vastationem illam præcessuris, præmunire suos volens, ne ab illis læderẽtur, & ad eorum cogitationẽ animos suorum reuocans, quæ magis eos scire conueniebat, vt pote quæ ad eorum salutem magis, & propius facerent. Quoniã enim curiose tempus, & signa vastationis Hierosolymitanæ cognoscere cupiebãt, & de gloria regni eius cogitabant, dominus ab illa curiositate, & regni cogitatione, reuocat eos ad audiendum ea, quæ primũ eos scire oportebat, quæ scilicet ante illa erant euẽtura cũ magno salutis ipsorum periculo. Primũ ergo monet futuros multos impostores, quo ab eis sibi cauerent: deinde de bellorum, atque aliis calamitatib. quibus antè excidium Iudæi affligendi erãt, ne ipsi inde malè turbarẽtur. Tertio, de imminente ipsis persecutione, & variis tentationibus, quas tam à deficientibus fratribus, quã pseudoprophetis experturi erãt, quò ad ferendam ipsam animarentur. Postremum, de atrocitate, & immanitate excidii vrbis, & gentis Iudæorum, quo & tunc superstites ĩ tempore fugerent, Iudæa relicta. De iis ergo, q̃ rogatus fuit dominus, dissertur us, altius repetitò sermõe, (propter quod Marcus videtur dixisse, quod cœperit dicere) sic auspicatus est. Videte,

dece; hoc est, cauete, *ne quis vos seducat*; atque à fide A quæ est in me, abstrahat ad sequendum se, quod ob id vos moneo, quia multi post meum à vobis discessum venient in nomine meo, hoc est, nomen meũ præ se ferẽtes, ac dicentes, Ego sum expectatus ille Christus, & multos seducent, potissimum ex Iudæis, qui, quemadmodum prædixi illis, cùm mę, qui veni in nomine patris mei, noluerint recipere, recipient eũ, q̃ veniet in nomine suo. Quod autem euenturum prædico, non post multa euenturum est secula, sed tempus iã appropinquauit, & instat quo istud eueniet. Cauete ergo ne multos illos, q̃ seducentur imitantes, sequamini illos seductores, mihiq̃, nuntio remisso, ipsis adhærea- B tis & credatis. Porro cùm Christi nomen, atq; offitiũ sit, populum tyrãnide malorũ liberare, gubernareq; fœliciter, Christi nomine se Iudęis insinuãrũt, quotquot se populi liberatores, saluatoresq; polliciti sunt, quorum certè multos ante excidiũ habuerunt, qui, tametsi id esse se tori populo nõ psuaserint, multos tamen seduxerunt, vt hic Christus prædixit. Iosephus enim lib. antiquit. 20. cap. 4. meminit Theudæ magi cuiusdã, qui Cuspio Fado Iudæã administrãte, populo suaserat, vt sumentes suas substãtias egrederentur ad Iordanẽ, quẽ promiserat eis se præcepto diuisurũ, eumque multos seduxisse testatur, ac tandem captum à Fado, C capitis sectione mulctatum fuisse, peremptisimul multis, qui cũ ipso fuerant, nõ nullis vero captis. Hunc Theudam illum esse dubium non est, cuius meminit Gamaliel Act. 5. Nã etsi dicat, Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, hoc est, cùm Cyrænius præses censum primũ apud Iudæos ageret, cùm & Christus natus fuit: nõ tamen voluit per hoc significare, hunc Iudam fuisse tempore posteriorem illo Theuda, sed est illud, post hunc, ad ordinem narrationis referendum, quasi dixisset, Præter hunc fuit & superiore tempore Iudas, &c. Nã ait ibi Gamaliel loquens de Theuda, Ante hos dies, quo vtique significauit, paulò ãte temporis eum fuisse. Iudæ autẽ tempus exprimit, adferens fuisse in diebus professionis, hoc est, cum census ageretur. Idem Iosephus lib. Antiquit. 20. D cap. 11 scribit, latronũ, & magorum hominũ turba populum seducentium, prouinciam fuisse repletam. Per magos autẽ intelligit eos, qui se Prophetarum nomine insinuabãt. Rursum ca. 12. AEgyptii cuiusdam pseudo apphetę meminit, de quo etiam scribit lib. 2. de bello Iudaico cap. 12 quòd arrogata sibi Prophetæ opinione, triginta fermè milia congregarit, quos ex solitudine in montem ducens Oliuarũ, Hierusalem capere annixus fuerit, sed oppressi fuere à Felice tunc præside. Hic AEgyptius capto Paulo Hierosolymis, nondũ ex E tinctus erat, (testatur enim Iosephus ipsum ex oppresso eius exercitu fuga lapsũ disparuisse.) Itaq; tribunus Paulum rogauit, nũ ipse esset AEgyptius ille, qui ante eos dies tumultũ excitasset, eductis in desertum quatuor milibus sicariorum, vt scribitur Act. 21 Iterum de alio quodam scribit Iosephus ca. 14. li. Antiquit. 20. qui sub præside Festo populo saluti, & requiem malorum promittebat, si se sequerentur in desertum. Talibus multis deliisus Iudæorum populus fuit, qui omnes quatenus libertatẽ & salutem populo promiserant, catenus se Christos asseruerunt, quãquã peculiariter hoc etiã nomine pro vero, atq; in scripturis promisso Messia se se venditarint. Eiusmodi & Simon Magus fuit, qui Samaritis persuaserat, se virtutẽ Dei esse, quæ vocatur magna, vt scribitur Act. 8. De quo vnde Irenæũ lib. 1. aduersus Hæreses, vbi c. 20. inter reliquas impietatis eius assertiones dicitur, quòd docuerit semetipsum esse eum, qui in Iudęa quidem quasi filius apparuerit, in Samaria autem quasi pater descenderit, in reliquis verò gentibus quasi spiritus sanctus adnentauerit. Vnde, teste Hieronymo, inter cętera sua scripta magus iste reliquit, Ego sum sermo Dei, ego sũ speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei. De hoc & Eusebius Eccles. hist. li. 2. ca. 13. ex Iustino Martyre refert, quomodò sub Claudio Cæsare in vrbe Roma, magicis suis artibus quamplurimos adeo decepit, vt Deꝰ sit decretus, & statua quasi Deus donatus sit, collocata in flumine Tyberis inter duos pontes; habenteque etiam titulũ Latinis scriptũ literis, Simoni Deo sancto. Huic successit Menander quidã & ipse Samarites genere, quemadmodum & Simon, & in arte magica absolutissimus, qui, vt scribit Irenæus cap. 21. lib. 1. se eũ esse dixit, qui missus esset saluator pro salute hominum. De quo & Eusebius lib. 3. cap. 16. Hi omnes & alii multi cum plerosque seduxerint, non abs re fuit, vt suos Christus præmoneret, ne & ipsi impostoris illorum caperentur.

AVDITVRI ENIM ESTIS PRÆLIA, ET OPINIONES PRAELIORVM. HCVM AVDIERITIIS.] Græca non habent, *enim*, sed autem. Nõ enim hic declarantur prædictæ, sed ad aliorũ malorum prædictionem est digressio. Postquam enim prędixit venturos post se pseudochristos, & vt ab eis sibi cauerent pręmõuisset eos in primis, vt cuius etiam moneri plus referebat: iã secundò etiam prædicit bellorum, tumultuum, & aliorum malorum euentum, de eisque præmonet suos, ne hinc plus nimis perturbentur, & terreantur. Porro plerique, quęhic dicuntur de malis bellorum, pestis, & famis, & aliorum, putãt dicta esse de omnibus illis malis, quę vsque ad consummationem seculi orbem vexabunt, vt semper afflixerunt, ita vt hæc domini præmonitio, qua monet non perturbari nec terreri, non tantum pertineat ad Apostolos, & eos, qui vixerunt Apostolorũ tempore fideles, sed ad omnes cuiusque tẽporis Christianos, ne, cum hæc fieri viderint, putent diem instare iudicii. Videtur enim eis illud, *sed nondũ statim finis*; intelligendum de fine seculi, de quo quæ fuerunt Apostoli: & similiter illud, *Hæc autem omnia initia sunt dolorum*, intelligendum de doloribus & afflictionibus, quæ erunt tempore Antichristi circa consummationem seculi, quarum cõmunia hæc orbis mala tãtũ sunt initia. Verum Chrysost. rectius colligit, dominum de bellis, & malis, quæ apud Iudæos erant ante illorũ vastationem euentura, hæc prædixisse, quòd alioqui nihil noui præ nunciaretur, cum ista nunquã orbi defuerint, nec desint. Vt ergo suos præmonuit, quò sibi cauerẽt à pseudochristis, qui post discessum eius mox erãt exorituri: ita & nunc eos præmonet, ne illis malis, quibus gens Iudæorum exagitãda erat, priusquã penitus excinderentur, plus nimio turbarentur: idque ob id præmonet, quòd credẽtes sibi ita seruarentur, ne quid inde læderẽtur, neque illi hęc videntes putarent vanã esse suã deregno Christi expectationem, atque à delegato ipsis prædicãdi Euangelii officio cessarent. Proinde quod dicitur, *sed nondum finis*, & *hæc omnia initia sunt dolorum* in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

celligendū de fine Hierusalem,& gentis Iudaicę, A deque initiis dolorum, & malorum, quæ populus ille experturus erat; de quo dixit, requirendum omnē sanguinem iusti,qui effusus est a mundi constitutione. Quoniam enim Apostoli eundem putauerunt fore finem mundi,qui esset finis Hierusalem,nō mirum,si Dominus iam adhuc absolutè loquatur de fine Hierusalem,cū in sequentibus sit ostensurus nō fore eundem & mundi,& Hierusalem finem. Cæterū bella,de quibus hic dicitur,& opiniones,hoc est,timores nouorum bellorum cœperunt potissimum sub præside Cumano,qui Tyberio Alexandro successerat. Nam,cum ob militis cuiusdam impudentiam, qui in festinitate Azymorū Iudæis resectis genitalibus illuserat, exortus fuisset tumultꝰ, ea ædes admissa est, vt sint numerata cęsorū 20.milia. De quo tumultu legitur apud Iosephū lib. Antiq 20.ca.6. Et lib. de bello Iudaico,2.ca.11. Mox sequutꝰ est alius tumultus inter Iudæos,& Samaritas multa cū strage hominum,locorumque deuastatione. Sed & sicariorum genus prodiit,qui rectas vestibus sicas gerētes passim in turba, cœtuq; populi homines petimebant,neque agnoscebantur,vt miris terroribus omnia replerētur. Tertius mox tumultus secutus est apud Cęsareā sub Felice Pręside, Iudæis contra Syros contendentibus pro ciuitatis prærogatiua. Cum vero Felici Portius Festus successisset,(de qua successione est Act. 24) conatus qdem hic fuit, puinciā latronibus liberare, sed vrgentē vltione Dei,non potuit. Cui cum Albinus,& huic C. Florus successissent, simul omne genus malorū inundauit. Nam vt hi duo(potissimum autem Florus)nihil ad crudelissimam tyrannidem, manifestam vim,& rapinas,reliquū faciebant,ita pariter seditiosorum apud Iudæos audacia indies creuit, vnde continuo motus, latrocinia,direptiones,cędes passim edebantur, & indicibilibus quotidie malis,& calamitatibus populus exterminabatur, donec ad iustam rebellionem fuere velut compulsi,tam inaudita vi, & crudelitate sæuiebat in eos Florus. Agrippa rex multis à rebellādo dehortari Iudæos conatus fuit,sed frustra. Tādem ergo vbi,qui nouandis rebus studebant,pręualuissent, præsidium Romanum,atque regis Agrippæ Hierosolymis aperto Marte Iudæi oppugnant, compulsumq; ad deditionem, postquam datis dextris, & sacramento vitā promisissent,præter vnum prefectū eorum Metilium,omnes trucidāt. Quo die, quaq; hora Cæsarienses, Iudæos apud se habitantes trucidarunt numero 20.milia,paulo post Scythopolitæ secuti exemplū Cæsariensiū, tredecim Iudæorum milia interemerunt. Mox Ascalonitæ duo milia quingentos: Ptolemais duo milia: Alexandrini 50.milia. Sed & in regno Agrippæ excitata est contra Iudæos pernicies, occisis 70 viris nobilib. Hinc iusto bello eos est aggressus Cestus Syriæ præfectus. Sed cum Hierosolymorū obsidione soluta,vim Iudæorum fuga declinasset,audentiores facti rebellionis auctores, omnemq; potestatem nacti, inenarrabile malorum mare sibi, & suis inuexerunt, donec prorsus per Titum exterminarentur, de quibus omnibus fuse scribit Iosephus ab 11.cap.li 2.belli Iudaici vsq; in finem 7. libri,hoc est totius operis. Itaque seditiones populi, motusque per vniuersā Syriam, qui sub Floro fuere excitati,dederunt rumores istorum bellorū de quibus hic Dominus prædixit: *Audituri estis bella & opiniones bellorum, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis*, non modo seculi, sed nec malorum, quæ populo huic accident. Conuenientem autem reddit rationem Dominus, quare non debeant turbari, nimirum quia oportet hæc omnia fieri. Oporter,inquam, exigente ita Iudæorum impietate. Quis enim prudens afflicteretur pro re, quam habere aliter nequeat, quæque iusto Dei iudicio est necessario euentura,cuius iudicium necesse est esse optimum & sanctis semper salutare? Ex prædictis patet,eodem tempore & illud impletum, *Consurget gens* B *contra gentem, & regnum aduersus regnum.* Id enim Cæsareæ,Scythopoli,Ascaloni, Ptolemaidi, Alexādriæ,postea & Damasci,vbi decem milia Iudæorum trucidata fuere,denique toto regno Agrippæ,totaque Syria,& vicinis regnis,nimium verū apparuit. Porro de pestilentiis, atque terræ motibus Iosephus nihil peculiare memorat, fortè quòd hæc collata seditionibus,& bellis,leuia mala habuerint. De terriculamentis,& signis magnis ad longū narrat li.belli Iuda.7. ca.12. Per annum eni ante obsidionem sidus supra verbem visū est simile gladio. Nona hora nocturna lux diem supe C rans,in templo effulsit,& per dimidiā horam duravit. Bos immolandus agnum peperit in tēplo. Porta templi ænea vltrò est patefacta. In aere visi commissi exercitus. Audita vox in tēplo, Migremus hinc: Audita est querulatio monstrifica Iesu Anani per annos septē,menses quinque,clamātis identidem. Væh væh Hierosolymis. Recensentur hæc signa ex Iosepho,& ab Eusebio Eccles. hist. lib.3.capit 8. De fame aūt, quæ Hierosolymis ita inualuerat,vt multi egestate fuerit cōsumpti, Iosephus memorat. In qua necessitate Helena regina Adabie norū cū filio Iazate,magnificè Iudæis subuenit,vt narrat Iosephus lib.Antiq.capit.2. In Actis quoque c.11. legimus ab Agabo famem magnam prædictam,in toto orbe terrarū,quæ accidit sub Claudio Cæsare. At vero hic orbis terrarum,pro omni regione Iudæorum videtur accipi debere. Vnde idem scribit Lucas,discipulos, put cuique suppetebat, ppositisse tunc in subsidium D mittere habitātib. in Iudea fratribus: quod & fecerunt,mittentes ad seniores p manum Bārnabę, ac Sauli. Et hinc em̄ videre licet, Iudæam vel solam, vel potissimum hac fame fuisse afflictā. Sic & mala alia, de quib. hic dicitur, in hāc potissimum regionem incubuisse; intelligendū est,atq; de futuris huius gentis calamitatib. Dominum hic potissimum voluisse pdicere,atque ita declarare,quomodo omnis sāguinis iusti vltio de ipsis sumenda esset,suósque cōfirmare,ne perturbatis adeo reb. apud Iudęos,animosque omnium consternatis,vel impostorib. crederent, qd apud trepidātes homines potissimum impostoris suis fidem inueniunt, vel Euangelij prędicationem spemque regni sui desponderent.

b VIDETE AVTEM VOSMETIPSOS. (NAM) c ANTE OMNIA HAEC INITIENT VOBIS,&c.) Postquam prędixit mala Iudęis ante vastationem obuentura,prędicit iam tertio mala ipsis etiam Apostolis euentura,& ne ab eis lędātur,prēmonet,& prēmunit. Quoniam enim de regno,& gloria cogitarāt,prędicitur eis post pericula pseudochristorum,post communes gentis Iudaicę calamitates, pfecutio,crux,ignominia,grauia prēterea scandala multorum à fide

deficientium,denique & pseudoprophetarum pericula. Et quidem Lucas dicit ante omnia prædicta Iudæorum mala,ipsos hæc,quę modò dicuntur,passuros. Matthæus verò,*tunc tradent vos in tribulationem.* Nam & ante calamitates Iudæorum prædictas,cœperūt Iudæi iniicere manus in Apostolos, & fideles,& in mediis suis calamitatibus non destiterunt Iudæi simul cum gētibus eos persequi. Huiusmodi enim persecutionem senserunt mox à nece Stephani, qua dispersi omnes fuerūt per regiones Iudęę,& Samariæ,prēter Apostolos, vt scribitur Act.8. quam persecutionem promouebat & Paulus,vt habetur Act.9. Postea & Herodes rex,vt affligeret quosdam de Ecclesia,manus iniecit in Iacobum,eoque occiso, Petrum quoque in vincula coniecit. Quid verò Paulus cum suis expertus fuerit persecutionem,tam à Iudæis, quàm gentibus,tum Acta Apostolorum, tum ipse in epistolis suis,præsertim posteriore ad Corinthios testatur. Nec dubium,quin similiter & reliqui Apostoli à gentibus,& Iudæis tractati fuerint,ita vt facile sit intelligere,nihil hic prædixisse Dominum, quod nō illi fuerint experti. Porro Matthæus hoc loco pauciotibus commemorat & mala,quæ Dominus suis dixit euentura,& quomodo in eis malis se habere debeāt,quàm Marcus,& Lucas,quòd ea superius cap.10.latius commemorauerit dicta Apostolis. Sunt autem mala,quæ & hic,& ibi prędicuntur,quòd tradendi essent,& occidendi,idq; non à quibuslibet,sed à parentibus etiam,fratribus,cognatis & amicis,denique & odio habendi ab omnibus gentibus. Do duobus autem & hic,& ibi apud Matthæum præmonent quomodo se in illis malis gerere debeant. Primò,vt sibi caueant. vnde dicit Marcus, *Videte vosmetipsos*, pro eo quod est, *Cauete vobismetipsis*, sicut Mat. 10. dicitur: Cauete vos ab hominibus,vt scilicet cum summa prudētia apud impios versentur,& ne illorum minis & terroribus sinat se abstrahi à fide vera, & prædicatione nominis Christi. Secundò,ne traditi, soliciti sint quid respōdere debeant in synagogis,& coram regibus,& præsidibus,quod & suprà habitum est ex Luc cap.12. in cap. Concordiæ 85. D Hoc tantùm hic propriū est, quod apud Lucā dicit Dominus seipsum daturū illis os,& sapientiā, quod ipsius manifestē commonstrat diuinitatē. Cæterùm propriū huic loco est,quod inter cætera mala dicitur apud Matthæum. *Et tunc scandalizabuntur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem.* Quod duplicitèr intelligi potest: aut vt significetur,quòd pleriq; adhuc infideles, vidētes Christianorum afflictiones, sint scandalizandi,& à fide alienandi,ita vt frater fratrem,amicus amicum tradat,& odio habeat,vt quod dicit Mat E thæus, *inuicem tradent, & odio habebunt inuicem*; sit idem cum illo,quod dicit Marcus, *Tradet frater fratrem in mortem*,&c. vt exponit Euthymius. Aut potius vt significetur,multos etiam fideles offensos afflictionibus Christianorum, defecturos à fide, eosque ex fratribus futuros hostes, quemadmodum intelligit Diuus Chrysostomus, qui maius malum hic significari intelligit, bellum scilicet intestinum à falsis fratribus, quod & ipsum Paulus expertus est. vnde & 2.Cor.11. commemorat pericula in falsis fratribus. Et 2.ad Timoth.1. queritur auersos à se omnes,qui erant in Asia, ex quibus erant Phygellus,& Hermogenes. Item ca. vltimo queritur Demam se reliquisse,abstractum A dilectione huius seculi. Secundum huic loco proprium est,quod subiicit Matthæus; *Et multi pseudoprophetæ surgent, & seducent multos.* Superius quidem dixit de iis, qui se Christos esse fingent: nunc autem de iis dicit,qui se Prophetas,& veritatis doctores à Deo missos simulabūt, sub quibꝰ omnes hæresum, & errorum doctores comprehenduntur, quales multi fuerunt etiam in initio prędicationis, & inter fideliū primitiuæ Ecclesię *Rom. 2.* persecutiones, contra quos magna semper Paulo & pugna & querela fuit. Hi enim fuerunt illi de quibus Paulus dicit,quod dissensiones,& offendicula facerent, & per dulces sermones & benedictiones seducerent corda innocentum,suo ventri B seruientes,non Christo Domino. Rursum de qui- *1 Cori 1* bus dicit, quòd essent pseudoapostoli & operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. Quos & ad Philippens. vocat canes malos operarios concisionem inimicos crucis Christi. Et ad *Phil 3* Galat. dicit ambire æmulationem à Galatis & ipsos labefactare. Item & quos ad Coloss. dicit deceptores per philosophiam, & inanem fallaciam habentes tantum speciem sapientiæ,&c. Et quid *Galat.1. Coloss.2.* multa loca commemorare opus est; cùm nusquā ferè illorum non meminerit, & Petrus, & Ioannes,qui suo tempore multos factos queritur Antichristos,& multos pseudoprophetas exiisse in mūdū. Tales fuerunt, Cherynthus Ebion, Nicolaitę, Saturninꝰ, Basilides, Gnosticorū auctores, Hymenæus, Alexander, & Philetus, qui à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse factam, & subuerterunt quorundam fidem, vt dicitur 2. Timoth.2. Tertium quoque malum peculiariter adiicitur apud Matthæū, cùm dicitur, *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum*: iniquitatem abundandam est eam multiplicandam, & inualituram contra veros seruos Dei. Quod autem dicitur de charitate refrigescente, Diuus Chrysostomus videtur intelligere de communi hominum erga se dilectione. Affert(inquit) inde, quod multo cæteris grauius est, nec ab ipsa quidem charitate vllum eos solamen habituros. Et Theophylactus, Quia, inquit, multiplicabitur iniquitas per impostoras Antichristi, exasperabūtur, & efferi erunt homines, ita vt neque cum familiarissimis vllum seruent charitatis vinculum, sed mutuo se tradant. Itaque secundum hunc intellectum, non erit hæc sententia diuersa, aut parū diuersa à præcedente: *Et scādalizabitur multi*, &c. Melius tamen videtur intelligendū de charitate Christiana,& ea,quæ in Deum fertur,vt significetur pleroſque propter persecutorum & pseudoprophetarum prævalentem iniquitatem defecturos à charitate Dei,quem per fidem diligere cœperant,vt hoc sit quod hic dicitur; *refrigescet charitas multorum*, quod Paulus dicit, & erunt homines seipsos amantes, voluptatū amatores magis quàm Dei. Qui e contrario de se suique similibus dicit Quis nos separabit à charitate Dei? Tri- *2. Tim. 2* bulatio an angustia,&c. Postquā enī dixit Dominus; *refrigescet charitas multorum*, subiicit aduer- *Rom. 8.* satiuam, *Qui autem perseuerauerit vsque in finem*, &c. ex quo patet eum prius de illis locutum, qui in charitate Dei pristina non perseuerauerunt, sed eam victi persequentium, & impiorum inuale, scente iniquitate, perdiderunt. Patet & illud, quod charitatem refrigescere, est eā extingui, & perire. Nam e regione illorum, quorum charita-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem dixit infrigidandam, dicit perseuerantes vsque in finẽ, in, Dei scilicet fide, & charitate, saluos fore: significans proinde eos, quorum charitatem dixit fore frigidam, non saluandos. De charitate perseuerantium, quiq; tribulationibus non cedũt dicitur Cantico vltimo; Aquæ multæ nõ poterũt extinguere charitatem. Et Paulus loco prædicto; Certus sum enim, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitu-
Rom. 8. do, neque profũdum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Prædicit ergo Dominus tribus prædictis sententiis, intet fideles quosdã lapsos scandalo, quosdam seductione, quosdam afflictionibus & prævalente impiorum iniquitate. Itaque duplicia mala prædicit Apostolis ad ipsos pertitentia, nempe & quæ ab infidelibus erãt perpessuri, & quæ in fidelibus erant conspecturi, ita vt & foris, & itus multa aduersa, ac tristia passuri essent propter quod dicit Paulus; Foris pugnæ, intus timores. Quæ omnia mala ob id suis prædicit modò, vt contra ea sese præpararent, & munirent, ne illa inexpectantes opprimerent, & inuoluerent. Ad consolationem autem, & mitigationem horum malorum primùm dicit, quòd *propter nomen suum* hæc mala passuri essent. Magna enim discipulis consolatio erat pati propter ipsũ. Secundo, quod vsque in finem vitæ perseuerãs in fide, & dilectione, saluandus esset, pro quo apud Lucam dicitur; *In patientia vestra possidebitis animas vestras* Est enim Græcis pro dictione, *patientia*, *ὑπομονὴ*, nomen deriuatum à verbo *ὑπομένω*, quod est apud Matthæum. Itaque nomen, patientia, hic est positum pro perseuerantia, & patiẽtia perseuerãtique expectatione cœlestium bonorũ, qua quis non cedit aduersis huius vitæ. & est sensus; *In patientia vestra*, id est, per perseuerantiam vestram, *possidebitis*, id est, obtinebitis, & lucrabimini aias vestras, hoc est, saluabimini. Sicut enim dicit Dominus, eum, qui amat animam suam, perdere eam: ita hic dicit per perseue-D rantiam nos possessuros animas nostras. Tertio, ad malorum mitigationem facit, quod apud Lucam dicitur; *Et capillus capitis vestri non peribit*, quod idẽ est cum illo Matthæi 10. & Lucæ 12. Capillicapitis vestri omnes numerati sunt. Est autem in hac locutione, qua loquitur capillus capitis nõ periturus, tropus, puerbialis scripturis familiaris quo significatur, nihil mali, aut incõmodi eos passuros, quãtumis multos sint habituri inimicos, sed Deo protegente, eos ab omnibus malis eos liberandos, omnia que, quæ videntur mala eis conuertenda in bonum, vt non sit hic opus disputare num in resurrectione sancti sint recepturi omnes
E quos aliquãdo habuerũt capillos. Sic enì 1. Reg. 14. dicit populus ad Saul volentem interficere Ionatham filium suum: Viuit Dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terram. Et 2. Re. 14 David dicit mulieri Thecuitidi, roganti fide pro filij saluate; Viuit Dominus, quia nõ cadet de capillis filii tui super terram. Et 3. Reg. 1. dicit Salomõ de Adonia; Si fuerit vir bonus, non cadet ne vnus quidem capillus eius in terram. Ex quibus locis patet quis sit huius tropi vsus. Idem est autem capillum capitis cadere in terram, & ipsum perire, sicut suprà dixit Dominus, ne vnum quidem passerem cadere in terram sine Deo, pro eo quod est, A passerem non perite nec mori sine Dei voluntate.

ET PRÆDICABITVR HOC EVANGELIVM REGNI IN VNIVERSO ORBE, &c.) Vel ob hanc maximè sententiam, plerique putant hactenus Dominum locutum de malis, quæ non tantum Apostolorum temporibus, & ante vastationem Hierusalem erant euentura, sed de iis, quæ mundus, & fideles erant passuri, maximè circa finem mundi. Dicit enim hic Dominus prædicandum Euangelium regni cœlorum in toto mundo, tunc venturam consummationem.
B Quod omnino videtur debere intelligi de consũmatione seculi, tum quia absolutè dicit dominus *tunc veniet consummatio*, & non consummatio huius vel illius: tum quia ante consummationem, id est finem templi & Hierusalem, non est prædicatum Euangelium in toto orbe, quod nec suo tempore impletum asserit Diuus Augustinus vt & nostro tempore experimur necdum ipletũ, cùm iã repertæ sint gentes, quibus iam primùm cœptum est regni Euangeliũ prædicari. Vreum his non obstantibus, magis videtur cum Chrysostomo intelligendũ istud impletũ temporib. Apo
C stolorum fuisse, sicut & oĩa pcedentia, & quod dicitur de consũmatione, accipiendum non de consũmatione generali, sed de fine gentis Iudaicæ, vrbisque, ac templi. Quod vel hinc euidenter colligitur, quod, postquam dixisset Dominus, *tunc veniet consummatio*, subiungit apud Matthæũ; *Cum ergo videris abominationem desolationis*, & c. Hęc enì illatio significat ipsũ seruare ordinem rerũ futurarum, & docere velle, quid faciendũ, cùm venerit illa, de qua locutus erat, consummatio. Sed per abominationem desolatiõis certum est dominũ ad literã significasse desolationem Hirosolymitanam, vt post probabitur, ergo in hac sententia locutus est de consummatione non generali, sed Hierosolymitana, sicut & prius cùm dixit, *sednondum statim finis*. Quanquam enim verterit interpres, *consummatio*, Græcis tamen est eadem dictio, quæ prius, *τὸ τέλος*, id est, finis. De ea ergo
D loquitur Dominus consummatione, de qua quęsierunt Apostoli. ideoque & cum articulo dicit *τὸ τέλος*, ille scilicet finis, de quo rogastis, quanquam Apostoli putarent eunden fore finem seculi, qui esset finis Hierusalem. Quod autem ante vastationem Hierusalem impletum est, quod hic dicitur, Euangelium regni prædicandum in vniuerso orbe, ex Paulo manifestum est, vt probat Diuus Chrysostomus. Nam ad Rom. 10. ostendit Iudæos non posse suę infidelitati prætexere, quod Euangeliũ non audierunt, eo quod impletum tumesset illud Dauidis; In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba illorum. Et ad Co-
E Col. 1. loss. semel & iterum Euangelium dicit prædicatum in vniuerso mundo: Propter spem, inquit, quæ reposita est vobis in cœlis, quam audistis in verbo veritatis Euangelii, quod peruenit ad vos sicut & vniuerso mundo est, & fructificat, & crescit: Et rursum; Immobiles à spe Euangelii, quod audistis, quod prædicatum est in vniuersa creatura, quę sub cœlo est. Quod si quis obiiciat multas tunc adhuc fuisse terras, & gentes, in quibus Euangelium non fuerat prędicatum, is scire debet multa ĩ scripturis dici per synecdochen, & Paulum huiusmodi locutione nihil aliud significasse quàm bonę parti gẽtium, & omnibus gentibus

rib. cognatis, tum ac in circuitu Hierusalẽ quaquauersum longè lateque habitantibus, Euãgelium prædicatum fuisse. Certe quo schemate D. Paulus suo adhuc tempore prædicatum in toto mũdo dicit Euangeliũ, eodem & hic rectà intelligitur, Dominũ illud prædixisse futurũ ante va-
Mar. 13. stationem, & finem Hierusalem. Istud autem Dominum voluisse significare, ex Marco videtur esse euidentissimum. Is enim habet; *Et in omnes gentes oportet primum prædicari Euangelium*. Vbi dictio, *primum*, posita pro comparatiuo, *prius*, non potest commodè referri nisi ad consũmationem Hierusalem, vt sit sensus: priusquam veniat consummatio Hierusalem, de qua quæritis. Siquidem Marcus non commemorat eos quæsisse de consummatione seculi, sed tantum quando futura essent quæ Dominus prædixit de tẽplo, & Hierusalẽ, & quod esset signum, quando illa essent consũmanda. Certè quã late euangelium vel vnus Paulus sparserit, ipse de se ad Romanos testatur, nempe ab Hierusalem, & circumiacentib. regionib. vsque ad Illyricũ, gestiens etiam ab Hierusalem in Hispaniam vsque currere. Quod si vnus in tanta orbis parte pdicauit (inquit Chrysostomus) cogita qd à reliquis factũ fuerit. Itaque post triplicia mala, quæ Dominus prædicit pcessura vastationẽ Hierusalem, addit Dominus hic iam quartũ, sed bonũ, qđ etiam eandem præcessurũ erat vastationem: nec temere istud præcessurũ erat eã vastationẽ, sed sicut Dei pmissiua ordinatione præcessura erat Apostolorũ à Iudæis persecutio, quo magis notũ esset omnib. iustam de illis sumptam vltionem, qui non tantum expectatũ suũ Christũ occiderint, sed & in eadẽ malitia, & obstinatione permanentes tam multis annis, quib. Dei patientia eos expectabat ad pœnitentiã, & Apostolos eius, & fideles cõtinue persecuti essent: ita Dei ordinatione factum est, vt ante eorum perfectam vastationem, euãgeliũ apud oẽs gentes longe, lateq; prædicaretur, tũ vt prius Deus nouũ sibi constitueret populum, quam veterem suum populum penitus abijceret: tum vt ante Iudæorũ vastationem, eorum impietas in Christũ admissa per Euangelij prædicationem omnib. innotesceret gẽtibus, neque omnes, superueniẽte vltione, intelligerẽt eius tã diræ vltionis causam, quod ad fidei confirmationem non parũ valebat. Præterea hac ratione declaratũ etiam est, quàm iuste populus ille à Deo derelinqueret, & extremæ internecioni traderetur, dũ euangelium ab ipsis reiectum, à gentibus receptũ esset, dumq; videntes se nihil omnibus suis contra euangelij profectũ machinamẽtis proficere, & euãgeliũ passim, & alacriter à gentib. susciri, neutro tamen horũ cõmoti sunt ad pœnitentiam. Ob has ergo causas, dicit Marcus, quòd oporteret primũ in omnes gentes prædicari euangeliũ. Oporteret (inquam) ex Dei ob dictas causas ordinatione. Facit autem hæc sententia etiam ad consolationem Apostorũ, & mitigationem malorum, quæ prædicta sunt ipsis euentura, ita vt hic quartum significetur ad ipsorũ faciens consolationem. Quod enim quantumuis euangeliũ oppugnaturi essent aperti hostes, & labefacturi pseudoprophetę, & plerique scãdalis, & inualescente iniqtate victi derelicturi, nihilominus vbiq; prædicandũ esset, idipsum præter Euangelij veritatem, quæ oĩa vincit, omnipotentiam Christi declarabat, cui proinde se meritò

A ipsius prædicatores cõmittere deberent, confidentes seillius præsidio ĩ omnib. prædictis malis fore tutos, nec quicquam illis obuenturum, quod non in ipsorũ, & euãgelij cederet bonũ. Illud autem, *in testimoniũ omnib. gentibus*, expositum est circa illud Matth. 10. Ante reges, & præsides ducemini propter me, in testimoniũ illis & gentibus.

CVM ERGO VIDERITIS ABOMINATIONEM DESOLATIONIS, QVAE DICTA EST; &c. Sunt qui & quod hic dicitur de abominatione desolationis prædicta à Daniele, sicut & q̃ sequũtur de tribulationis magnitudine, referenda putent ad tempora Antichristi. Nã & Irenæus vicinissimus Apostolorũ temporibus, lib. 5.
B cõtra hæreses, ad Antichristi tempora refert hęc, intelligens per abominationẽ desolationis, ipsum Antichristum, quem in templo Hierosolymitano putat sessurũ, seque ibi pro Christo, & deo exhi- 2. Thes. 2.
biturũ adorãdũ, iuxta illud Pauli: Ita vt ĩ templo dei sedeat, ostendens semetipsũ tanquã sit deus. Huius intelligentię meminit & D Hierõy. in cõmentarijs. Sed ad quæ tempora sint referenda, q̃ sequũtur de tribulatiõis magnitudine, post ostendetur: nunc autem ostendendum id, quod dicitur de abominatione desolationis, non referendũ ad tempora Antichristi, saltem secundũ propriũ, &
à domino primo intentũ sensum, sed ad tempus vastationis Hierosolymitanę, de quo quęsierant Apostoli. Id autem D. Aug. epist. 80. ad Hesychiũ,
C ex Luca euidens esse ostendit. Nam pro eo quod Matthęus, & Marcus habent, *cùm videritis abominationem desolationis*, &c. Lucas habet; *Cùm autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tũc scitote, quia appropinquauit desolatio eius*. Nec potest Lucas his verbis aliud videri voluisse dicere, quàm illis verbis dixerunt Matthęus, & Marcus, quod eadem apud illum prędicedant, & sequantur, quę apud hos duos. Certe Diuus Petrus apud Clemẽtem lib. 1. abominationem desolationis refert ad vastationem templi, dicens Iudęis; Et vos, quoniã non vultis agnoscere emensum esse tempus hostias offerendi, ob hoc & destruetur templum, &
abominatio desolationis statuetur in loco san-
D cto. Videndum autem, qd p abominationem desolatiõis hoc loco sit intelligendũ. Et qdem omnino videtur significari statua aliqua quæ in templo fuerit posita, qđ vehementer Iudæi abominabãtur. Nã id significare videtur qđ adijcit, *stantem in loco sancto*. Et 1. Machabęor. vbi nos legimus; Ædificauit rex Antiochus abominãd ũm idolum desolationis super altare dei, pro illo, abominandũ idolũ desolationis, Græcis est idem, quod hic ponitur & apud Danielem, *Βδέλυγμα ἐρημώσεως*, id Dan. 9.
est, abominatio desolationis, ita vt videri possit
E auctor illius libri respexisse ad locũ illũ Danielis, ad quem Dominus hic respexit, quasi putarit illã Danielis prophetiam tunc fuisse completam. Nã & illud tẽpus quadrat ei, quod ibi dicit à Daniele: In dimidio hebdomadis deficiet hostia. & sacrificiũ. Trib. enim annis, & mensib. sex per Antiochũ cessauit in templo Iudæorum iuge sacrificium. Verũ illi tempori non conuenit, quod ibi dem dicitur, & vsque ad consummationem, & finem perseuerabit desolatio. De abominatione autem desolationis per Antiochũ facta, vaticinatur Daniel dicens; Et polluent sanctuariũ fortitudinis, & auferent iuge sacrificiũ, & dabunt abomi- Dan. 11.
nationem in desolationem. Ad hũc igitur potius

Universidad de Deusto
Biblioteca

locum iudicandus esttespexisse auctor lib.Machabæorum,&nō ad locum Dan.9.Sed ad rem.Cum ergo illa pars, *fiantem in loco sancto*, videatur exigere,vt per abominationē desolationis intelligatur statua aliqua, vel idolum aliquod execrandū, quemadmodum eadem oratio accipitur in 1.Machabæor.lib.D.Hieronymus putat per abominationem desolationis,accipi posse aut imaginē Cęsaris, quā Pilatus posuerit in tēplo, aut equestrē Adriani imperatoris statuā, quam in ipso sancto sanctorum loco, vsq; in sua tempora sterisse affirmat.Et quidem de imaginibus Cæsaris à Pilato illatis intra Hierusalē scribit Iosephus libr.28.Antiquit.cap.5.De Iudęorum excidio facto tempore Aelii Adriani,à quo deinde Hierusalem Aelia vocari cœpit, scribit Eusebius Ecclesiasticæ histor. lib.4.ca.6. De neutra tamen statua posse istud intelligi, patet ex eo ꝙ, vt suprà ex Luca est ostensū,istud referri debeat ad tempus vastationis Hierosolymitanæ,quæ sub Tito contigit,quando implerum est,quòd dicit Lucas, Hierusalem circundandam ab exercitu,vt interim omittam Pilati factum contigisse,antequam hæc Christus diceret, vt pote in principio susceptæ apud Iudæos præfecturæ,vt patet ex Iosepho. Itaque Chrysostomus abominationem intelligit statuā Titi, qui vrbem expugnauit, quam desolata vrbe,atque subuerso templo, intus statuerit,atq; obid desolationis eā appellatā. Verum de statua Titi in adytis templi collocata nihil legitur apud Iosepum, & alioqui hic sensus nō conuenit verbis Domini. Monet enim tunc fugere, cum viderent abominationem desolationis stantem in loco sancto.At cōmodum fugiendi tempus nō erat,cū iam vrbs capta esset, & templum incensum, sed potius ante desolationem: vnde apud Lucam monentur fugere,cum viderent ab exercitu circundatā Hierusalē, & hinc intelligerēt imminere desolationem eius.Proinde secundū enarrationem,quæ habentur in secunda expositione in Matthæū sub Chrysostomi titulo, videtur intelligendum per abominationem desolationis,ipsum exercitum Romanorum, q quòd alienigenæ essent, & idololatræ, paratiq; signa militaria imaginibus Cæsaris,& aquilæ insignita,inferre ciuitati Hierusalem,abominabiles erāt ipsis Iudęis, erantque illis abominatio desolationis,ꝙ desolationem magis quàm dici possit horrendam ciuitati sanctæ,& templo allaturi essent,stetitque hæc abominatio in loco sacto, vbi nō oportebat, quia circa Hierusalem,quæ vsque tunc fuerat sancta.Verisimile est enim, Lucā,ꝙ post Matthæum scripsit,& Marcum,explicate voluisse,quod apud illos obscurè positum fuerat,dicendo; *Cum videritis circundari ab exercitu Hierusalem*, pro eo quòd illi dixerant, *cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto*, vel, *vbi non debet*. Et quoniam obscurius hi fuerāt locuti, ideo videri possunt addidisse per parenthesim, *Qui legit intelligat*. Omnino enim crediderim hæc non esse verba Christi, sed ab ipsis Euangelistis ex propria persona, verbis Christi interpositā esse, quò admonerent eum,qui lecturus esset eorū scripta, ad inuestigandā intelligentiam eius, quod obscurè significatū fuit à Domino per abominationem desolationis. Communiter tamen intelligitur ea pars etiam pertinere ad verba Christi,vt significetur dominum admonuisse eum,qui danielem, ad quem remittebat,lecturus esset,requirere diligenter obscuræ prophetiæ sensum.Et quidem Chrysostomus sic accipit hanc partem,vt absoluat sententiam ibi cœptam.*Cum videritis*:vt quod sequitur, *Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant*, principium sit nouæ sententiæ.Hinc enim Chrysostomus exordiri nouam homiliam,& Euthymius eius abbreuiator sic cōiungit illam partem,*qui legit intelligat*, cum præcedentibus; *Cum videritis abominationem desolationis*, &c. tunc qui legit Danielis librum, intelligat ac consideret erectam abominationem, & adimpletam prophetiam. Verūm sicut conuenientius hæc pars secundum communem distinctionem legitur per parenthesim, vt quod sequitur, *tunc qui in Iudæa sunt, fugiant*, sit complementū sententiæ, quę incipit, *Cum videritis*, ita illud, *qui legit*, non videtur referendum ad lectionem Danielis, quod de Daniele apud Marcum nulla fiat mentio: apud quem tamen additur ea pars, *qui legit intelligat*, quanquam apud Græcos in Marco etiam addatur illa pars, quæ dicta est à Daniele Propheta, sed quam quidam putat additam ex Matthæo. Quod si prædicta acceptio abominationis desolationis non videatur conueniens, quod per locum sanctum in quo abominatio dicitur constituta, templum videatur intelligendum, quia in Daniele dicitur: & erit in templo abominatio desolationis, iam secundum Thostatum rectissimè acceperimus per abominationem, seditiosos illos, de quibus pleraque Iosephus libro quarto, & quinto belli Iudaici, qui paulo ante obsidionem & in ipsa obsidiōe ipsum templum abominandis polluerunt sceleribus, sanguine etiam innocentiū effuso ipsum fœdantes, inter quos Zachariam quendam filiū Baruch interfectū à zelotis in medio templo, refert Iosephus lib.5.cap.1.subiiciens cap.2. Vetus quidam sermo ferebatur, tunc demum ciuitatem captam iri, sancta quoque flammis exurenda esse lege belli, cùm seditio fuisset exorta, fanumque dei propriæ manus ante violassent. Eandem sententiam sequitur etiam in Commentariis suis super Matthæum dominus doctor Ioannes Hesselius, meus quondam in Vniuersitate Louaniensi collega, intelligens per abominationem desolationis stantem in loco sancto, illam seditiosorum cum suo principe colluuiem, quæ fuit certū fugę maturandę argumentum. Ideoque recte quod apud Lucam dicitur; *Cum videritis ab exercitu circundari Hierusalem*, &c. non de obsidione per Titum & Vespasianum facta putat accipiendum, quia tunc fuisset nimis sera fuga ex Iudęa, sed de eaquę priꝰ facta fuit à Sestio Floro qui partem exteriorem ciuitatis expugnauit & interiorem in qua templū erat quò seditiosi sese receperant, obsedit. Postmodum tamen aliqua occasione obsidionem solnit Deo videlicet impios ad deteriora supplicia reseruante & Christianis fugæ locum relinquente. Porro in eo quod Dominus aut Euangelistæ dicunt danielem dixisse de abominatione desolationis stante in loco sancto secuti, sunt magis translationem Septuaginta quàm hebraā veritatem: sicut & diuus Hieronymus hac in parte in versione Danielis, Septuaginta magis secutus est. Nam pro eo quod nos legimus, *Et erit in templo abominatio desolationis*, Septuaginta habent, καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν βδέλυγμα τῶν ἐρημώσεων ἥξει, id est; & in templo, vel in sacro abominatio desolationum erit: cùm hebræa, quæ hic sunt valde

obscura, ad verbum sic habeant, interprete Pagni no; Et super extensionem abominationem admirari faciet: Messias scilicet. vel forte melius sic; Et per extensionem abominationum desolationem faciet. Videtur autem per extensionem abominationum, intelligi exercitus gentium abominandarum ob idololatriam, & signa, quæ contra locum sanctum erant erecta, obsidens Hierusalem in circuitu, atque ob id forte Lucas velut explicare volens verba Danielis, dixit; *Cum videritis circundari ab exercitu Hierusalem*. Cæterum pro intelligentia totius illius prophetiæ Danielis, ad quā hic nos Dominus remittit, qua nō est alia magis veritatem nostræ fidei confirmans, sciendū quod quemadmodum & Eusebius annotauit, referente D. Hieronymo in danielē, 70. hebdomades, quas dicit abbreuiatas, id est, decisas & definitas à Deo super populum Dei, diuidit Angelulus i tres partes, in septem & 62. & vnam, quæ simul faciūt 70. Cum autem vna illa, quæ fini tribuitur hebdomada, omnino videatur necessario intelligenda illa annorū hebdomas, in cuius medio Christus postquam tres annos cum dimidio docuisset, occisus est (dicit enim de illa Angelus, Confirmabit pactum multis hebdomada vna, & medio hebdomadæ deficiet hostia & sacrificium) consequens est reliquas 69. hebdomadas oportere terminari i annum Christi 29. quando baptizatus est, & post quem prædicationem est auspicatus. Computandas autē has hebdomadas docet Angelus abexitu sermonis, vt iterum ædificetur Hierusalem. Quod non est referendūad tempus illud, quo Cyrus primum laxauit captiuitatem, post impletos 70. captiuitatis ānos à Hieremia prędictos, satis ex multorum constat probationibus, quod plures inueniantur anni à Cyro vsque ad Christi baptismum & manifestationem, quam comprehendantur in hebdomadibus 69. quæ faciūt annos 483. Itaque Africanus, vt refert Diuus Hieronymus in Danielem, & Galatinus lib.4.c.16. principium harū hebdomadarū sumunt à vicesimo anno Artaxerxis regis Persarum, quo āno ab illo rege facta est potestas Nehemiæ ædificādi muros Hierusalem, vt scribitur 2.Esdrę 2. Nec obstare putat Galatinus, quod ante hæc tempora sub Dario secundo, qui Artaxerxē præcessit, facta est Iudęis eatenus impeditis ædificandi potestas, sub cuius sexto anno templum dicitur consummatum, 1.Esdræ 6. quia inquit, sub Dario data est potestas edificādi templum, at sub Artaxerxe primū, facta est Nehemię potestas extruēdi muros Hierusalem. Angelus autem dicit hebdomadas supputandas ad exitus sermonis, vt iterum ædificetur Hierusalem, non vt iterum ædificetur templum. Verū à Dario etiam datam facultatem ædificandi muros ciuitatis, similiter & à Cyro, ex eo videtur satis manifestum quod is, qui Cyro successit, & præcessit Darium, prohibuit per literas, ne vrbs Hierusalem ædificaretur, vt scribitur 1.Esdræ 4. Id enim prohibuit, quod ante eum Cyrus, & post eum Darius concessit. Nec videtur Nehemias primus muros Hierusalem erexisse, sed collapsos restituisse, & perfecisse. Cum enim quęreret de Hierusalem; respōsum est ei, murum Hierusalem dissipatum esse, vt scribitur 2.Esdræ 1. Crediderim ergo potius initium harum hebdomadarū sumendum à secundo anno Darij secundi, quando primum efficaciter concessa est ædificatio Hierusalem, & domus Dei, quando etiam primum Deus Prophetas Aggæum & Zachariā excitauit, vt suis vaticiniis populum ad ædificationem animarent, quantumuis difficile sit ostendere ex historiis, & annalibus numerum hunc annorum à Dario vsque ad Christum. Nec mirum: eum tam varie non tantum anni regum, qui in medio regnauerunt, sed & nomina & numerus regnum referātur à diuersis, vt difficile sit reperire vnum cum altero cōuenientem. Diuidit autem 69. hebdomadas Angelus in 7. & 62. quod in septē illis hebdomadibus, quæ faciunt annos 49. reparandum esset templum, & ciuitas Iudæorum, quemadmodum contigisse facile colligi potest ex eo, quod cum secundo anno Darij cœperint templum ædificare, muri, portæq; Hierusalem post vicesimū annum Artaxerxis, qui Darium secutus est, per Nehemiam sunt cōsummata. Dario enim tribuūtur plus quàm 29. anni. Reliquæ 62. hebdomades pertingūt in plenitudinē temporum quo Christus baptizatus erat manifestādus, post ꝙ cœpit vltima illa hebdomas, qua ipse confirmauit multis pactum & in cuius dimidio defecit hostia. Itaque totius visionis, vt nos eam legimus, hic erit sensus: Septuaginta hebdomades sunt abbreuiatę, hoc est, decisę & definitę à Deo, super populū, pro quo tu oras, & super vrbem factam pro qua precaris. & ad hoc sunt definitę vt in plenitudine earū cōsummetur, & finiatur prævaricatio & peccatum per Adam introductum, & hominum, deinde vitio auctū, & multiplicatū, & remissa iniquitate, adducatur per mortem Messiæ iustitia, quæ nō, vt peccatū aliquādo finiatur, & impleatur quicquid à prophetis prædictum est, & in regem, & dominum omnium vngatur is, qui verè est sanctus sanctorū. Scito ergo, & animaduerte, quòd à quo tempore exibit efficaciter sermo, vt Hierusalem iā desolata iterū ædificetur, vsque ad Christi ducis manifestationem, erunt hebdomades ānorum septem & 62. In quarum primis septem, post templum reædificatum, rursum ædificabūtur plateę, & muri, hoc est, & interiora, & exteriora ciuitatis, idq; in angustia tēporum, prohibentibus scilicet vicinis eorum reædificationem, sed frustrà. Quibus hebdomadibus expletis, deinde post alias 62. occidetur Christus & nō erit eius populus, qui eum erit occisurus, & negaturus, eo reiecto, alium sibi ex gentibus eliget populum, in quo regnaturus erit. Et quoniam ciuitas tua sancta eum negabit, & occidet, ideo ciuitatem tuam iam reædificatam, & templū restitutū populus Romanus cum suo duce dissipabit. Et finis eius erit vastitas, & desolatio. Priusquam autem Christus occidatur post 62. hebdomadas in vltima ex 70. hebdomadibus, confirmabit pactū promissū patribus, & in dimidio eius hebdomadis, postquam scilicet confirmauit pactum docendo tribus annis cum dimidio, deficiēt oblationes veteris legis per ipsius in cruce oblationem, euacuantem, & consummantem omnes legis hostias. Et in signum, quod Deus oblationes illas reiecit, erit in templo abominatio desolationis, exercitu Romano omnia deuastante, & desolante, nec reparabitur vnquam ea desolatio, quemadmodum ea, quæ modo facta est per Chaldæos, sed vsque ad finem, & cōsummationem seculi perseuerabit desolatio illa. Ex qua prophetiæ Danielis explicatione etiā patet, quod hic dicitur de abominatione desolationis, non referendum, ex Domini sultem

Universidad de Deusto
Biblioteca

præcipua intentione,ad tempora Antichristi.Nã, cum dominus ad præsens Danielis vaticiniũ hoc loco remittat,&ex eius explicatione satis constet in eo nihil prædictum de regno Antichristi, sed de vastatiõe Hierusalem,certum est abominationem desolationis(de qua hic dominus) ad illam vastationem referendã esse, quemadmodũ idem patet ex eo,quod sequitur,*Tunc, qui in Iudæa sunt, fugiant.* Onuphrius in suo chronico indicat Christum occisum non in medio vltimæ hebdomadę, vt superius diximus,sed in eius fine,& vltimo anno,& in medio vltimæ hebdomade Christum baptizatum, ac deinde tres annos cum medio prædicasse,ac tunc in fine proximę hebdomadæ occisum,vt quod ait Daniel, Cõfirmabit pactum hebdomade vna, intelligatur dictum ratione medię hebdomadæ secundę,de qua sequitur,In dimidio hebdomadę,&c. Vt autem in aliis malis,quę prędixit vastationem hanc præcessura,monuit quomodo se sui gerere debeãt:ita imminente hac vastatione,monet quid sit faciendum, dicens, *Tunc qui in Iudæa sint*,vbi Hierosolyma sita sunt, *fugiant*, non in vrbes aliquas alias, sed *in montes*, in quos confugere solent, qui hostium oppugnationem metuunt,quo ibi propter loci altitudinem,& desertionem tuti sint. Quin potius qui sunt in medio Iudææ, id est, intra Iudæam, omni cum festinatione discendant extra eam in exteras regiones:& qui sunt in regionibus exteris, nõ intrent in Iudæam,Et si quis sit in tecto domus, (habent enim ea regione recta plana, super quæ versari, & pleraque agere solent) aut omnino nõ descendat in domũ,sed aliunde descendens mox sibi fuga consulat,aut saltem non descendat ad hoc vt tollat quid de domo sua,sed omnibus relictis,de sola fuga cogitet.Similiter qui in agro erit,nõ reuertatur retro in domum, vt hinc vel cõmodum fugę tollat vestimẽtum, aut pallium suum:sed potius vt est nudus fugam recta ineat. Quorum dictorum causa apud Lucam redditur,dicẽte, *Quia dies vltionis* (quæ scilicet requiretur à Iudæis, pro effuso sanguine omnium iustorũ,& maximè Messiæ)*hi sunt:vt impleantur omnia, quæ scripta sunt in libris*,videlicet Danielis & aliorũ prophetarum,de huiusmodi Iudæorum deuastatione. Cũmque sola fuga salus tum contingere possit, adiicit, *Væ autem prægnantibus, & nutrientibus*, vel, vt est Græcè, θηλαζούσαις, id est, lactantibus in illis diebus nimirum quod his fugere sit impossibile aut difficile. Illis quidem propter onus interius, his vero propter exterius.Illæ enim põdere ẽbryonũ grauentur,hæ autem onere lactãtium. Siquidem facile est pro salute pecunias, & vestes contemnere,fieri autem leuem,& ad fugã expeditã eam, quę in vtero habet,aut abiicere infantẽ eam,quę lactat, prorsus est impossibile propter naturæ vinculu.Væ ergo illis quia facile simul cum embryonibus,& infantibus cõprehendentur. Vtque magis fugę necessitatem significaret,addit præterea, *Orate, vt non fiat fuga vestra hyeme*, cum nimirum difficilè fugitur ob temporis incommoditatem: *neque sabbatho*, quo religio vetabat vltra mille passus iter facere. Hæc autem omnia dominus dicit,non quòd vellet hæc omnia sic ad literam à suis seruari,cum tũc Apostoli,& fideles nõ amplius essent obseruaturi sabbathum,quãdo capienda erat Hierusalem,sed his omnibus exaggerare voluit atrocitatem malorum,quę tunc essent Iudæos constrictura,atque significare,tanta,ac talia tũ fore Iudæorum mala, vt frustra quis putet se illis resistere posse,aut sperat illamutãda,& mitiganda. sed omnium rerum dispendio quisque optare debeat se vel nudum fuga elabi posse, omnemque eum,qui sibi bene cõsulere volet, omnibus modis id agere debere,vt summa cum festinatione derelinquat Iudæam,ne cõmunibus inuoluatur malis.Sane, sicut dominꝰ hic fugere iubet, his malis incipientibus,ita Eusebius li.3.c.5.scribit,Christianos, qui imminente ista obsidione, Hierosolymis reliqui erant, diuino responso fuisse monitos,vt trans Iordanem in oppidum quod dam,Pellã nomine,emigrarent,vt ita hęc tempestas non deprehenderet eos in Iudęa.

ERVNT ENIM DIES ILLI TRIBVLATIONES TALES, QVALES NON FVERVNT,&c.) Quę Matthęus,& Marcus de tribulationis dicunt magnitudine,ad tẽpora Antichristi quidam omnino putant referenda esse, non ad vastationem Hierusalem:tũ quòd hic dicatur, neque fuisse,neque futurã tribulationem aliquã talem,qualis est ea de qua hic est sermo,cũ putetur tribulatio ab Antichristo excitãda maior futura, & grauior vastatione Iudęorũ:tũ quia hic dicitur absolute,nullam carnem fore saluam, nisi breuiarentur dies illi, absolute item dicitur propter electos dies illos breuiandos,& non dicitur,carnem iudaicã non posse saluari,aut propter electos huius gentis dies breuiandos: tum etiam quia mox subiungitur apud Matthęũ, *Statim post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur*.&c. quæ procul dubio pertinent ad aduentum Christi, quem sub Antichristo precedet grauissima fidelium persecutio.Verùm, his non obstantibus qualibuscunque rationibus,dubitandũ non est,quin dominus hic precipue loquatur de afflictione Iudęorũ genti per Romanos iferenda,quod primùm patet ex eo,quod pro ratione eorum, quę dominus dixit de ineunda fuga è Iudæorum regiõe,cum videretur in loco sancto stãs abominatio desolationis, subiicitur apud Matthæum,& Marcum,*Erit enim tunc tribulatio magna*,&c.vnde manifestum est hęc ad idem tẽpus pertinere,ad quod ea, quę precedunt. Proinde tolerabilis est eorum intelligentia,qui cùm quę hic dicũtur de tribularionis magnitudine referant ad Antichristi tempora,etiam quę precedunt de abominatione desolationis,& fuga,ad eadem tempora referũt.At eorum intelligentia nõ video quomodo tolerari possit,qui,cũ precedentia referant ad vastationem Iudęorum, cõuicti ex verbis Lucę,hic iam dominum de iis locutum existimãt,quę ad tempora pertinẽt Antichristi,quemadmodum & quę precedunt dicta ante sermonem de abominatione desolatiõis, putant non esse signa præcessura vestationem Hierusalem,sed consummationem seculi,vt,quod dictum est de abominatiõe desolationis & fuga,sit à Domino obiter interpositũ.Sic enim intelligit Caietanus.Sed hãc intelligentiã,præter alia superius dicta, plane refellit,sicut nunc dictũ est,coniunctio *enim* cum pro ratione eorũ,quę mox precedũt dicitur;*Erit enim*,&c.Refellit secũdo; quod Lucas similiter pro ratione fugæ subiiciat;*Erit enim præssura magna super terram, & ira populo huic,&* quæ sequũtur apud eum.ex quibus omnino erat colligendũ,ea;quę de tribulationis enormitate dicuntur à Matthæo & Marco; referenda ad

ad afflictionem Iudæorum,quemadmodum ex eodem Luca colligitur,quod ab illis dicitur de abominatione desolationis, pertinere ad vastationem Hierusalem.Sic sanè etiã hunc locum interligendum ex Luca ostendit Diuus Augustinus ad Hesychium.Itaque sicut idem ibi docet,quod hic dicitur absolute *non fuisset salua omnis caro, & propter electos breuiabuntur*, intelligendum tantum de Iudæi, & electis ex gente Iudæorum. Et si (in quit) tempore Antichristi talis,aut maior forsitã erit tribulatio, intelligendum est de illo populo dictum, quod ei talis amplius non erit futura. Si enim Antichristum illi primitus,& præcipue recepturi sunt,facturus est tunc idem populus tribulationem potius quàm passurus.Hęc ille.Quibus addi potest,quod illud;*neque fiet*, possit etiã teste quodam optatiue verti,neque fiat.Sed & illud dici potest,Dominum loqui de tribulatione vltionis,qualis nõ erit fideliũ tribulatio sub Antichristo.Cæterùm quàm vere Dominus prædixerit tribulationem hãc fore omnium maximã,saltem in gente Iudaica, agnosce facile is, quicunq; Iosephi de bello Iudaico historiam legerit,præcipue cap.11.& 14.lib.6.& cap.7.& 8.& lib.7.ex quibus Eusebius lib.3.cap.6.comprobat vere Dominum prædixisse; *Erit tunc tribulatio, qualis non fuit nec erit.* His enim locis recensentur indicibilia,&vix credibilia mala,quæ obsessi pertulere,in numeris continuo pereuntibus; partim mutuis cędibus,partim fame,quæ eousque inualuerat,vt præter omnium quamlibet abominabiliumcibos quædam mulier proprium filium sibi coxerit.Calamitatis huius,cuius enormitatẽ in genere Matthęus,& Marcus significauerũt, qualdam species recensęt Lucas, dicens primũ; *Et cadent in ore gladii*, id.est, par aciem gladii occidentur. Quod ex Iosepho insigniter impletum,facile est intelligere qui lib.7,cap.17.dicit,mortuorum per omne tempus obsidionis fuisse vndecies centena milia,non quod tot haberet incolas ciuitas Hierusalem, sed quod ab omnibus regionibus ad azymorum diem festum congregati Iudæi, bello subito circumfusi essent, iusto scilicet Dei iudicio tempus hoc vltionis deligente,qui in dieb.Paschæ Saluatorem suum cruentis manibus,& sacrilegis vocibus interfecerunt, in ipsis diebus velut in vnum carcerẽ omnis multitudo concluſa, feralis pœnæ exitium,quod merebatur, exciperet. Secundò dicit; *Et captiui ducentur in omnes gentes*: nimirum vt eorum impietas, & vltio in omnibus gentibus agnosceretur,& semper ob oculos versaretur,iuxta illud Psalmi;Ne occidas eos,nequando obliuiscantur populi mei,Disperge illos in virtute tua. Iosephus enim prædicto loco testatur, captiuorũ qui toto bello fuerant comprehensi numerũ, fuisse nonaginta,& septem miliũ. Ex quibus iuuenes electos,quos decor,& proceritas corporis cõmẽdauit,ad triumphũ dicit esse seruatos:reliquos autem,qui supra decem,& septem annos essent ętatis,victos ad opera AEgypti destinatos. Plurimos item per prouincias distributos,in spectaculis ferro,& bestiis cõsummandos.Eos vero,qui infra decimum,& septimum annũ ætatis eaant; venditos fuisse,& per diuersas prouincias in seruitutem distractos.Tertio dicit;*Et Hierusalem calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora nationum*, id est, gentium. Quo Caietanus significari intelligit, Hierusalem calcandam ab idololatris, donec desinat apud illos idololatria,qua exclusa, Hierusalem iã non amplius ab idololatris, sed à Christianis habitari cœpit.Intelligitenim per gẽtes,idolelatras. Euthymius vero per tempora nationũ, intelligit ea,quæ durabunt vsque ad cosummationem gentium,totiúsque mundi,vt significetur Hierusalem nunquam recuperandam à Iudæis,sed eam possidendam à gentibus,quamdiu erunt gentes super terrã,hoc est,vsque in finem mundi. Venerabilis Beda putat quod hic dicitur,esse illud,quod Paulus dicit;Cæcitas ex parte cõtigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret,& sic omnis Israel saluus fieret,vt sit sensus; Hierusalem calcabitur ab iis,qui nõ sunt Iudæi:donec impletũ fuerit tẽpus, intra quod gentes ad fidẽ sunt vocandæ. Aut, vt alii explicant, donec expleta fuerint tempora,quibus Deus passurus est Israelitas diuexari à gentibus,quod erit vsquequo ad fidem post gentes cõuertentur.Incertum autem,an tunc incipient rursum Iudæi habitare Hierusalem.Beda enim dicit nontemere sperandum Israelem iam promissã salute potitũ,rediturum ad patrium solum. Quod si autem non sit rediturus,tamen incipiens tum simul cum Christianis obtinere Hierusalem, facti nimirum filii ecclesiæ, quæ est spiritualis Hierusalem,& in cõmunionem Christianorum transeuntes.De qua Iudæorum ad Christum conuersione post multam derelictionem,manifeste vaticinatur Oseas,dicens in persona Christi ad synagogã Iudæorum;Dies multos expectabis me, non fornicaberis,& nõ eris viro:sed & ego expectabo te,quia dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraph. Et post hæc reuertentur filij Israel ad dominum deum suum, & ad Dauid regem suum, & pauebunt ad dominum,& ad bonum eius in nouissimo dierum. Cæterum quam vere dominus prædixerit Iudæos excludendos à paterno solo,ac ipsam Hierusalem calcãdam à gẽtibus,declarat illud,quod scribit Eusebius libr.4. cap.6.Iudæos duce Barcochabo quodam, cum rebellionem contra Romanos pararent, sic à Rufo præside fuisse repressos vt omnis eorum natio ex illo tempore ab omni regione finitima Hierosolymis penitus arceretur constitutionibus etiã & decretis AElij Adriani iperatoris, ita vt ne de excelsiore quidem ꝓspectu eminus eis saltem paternũ solum liceret inspicere.eorumq; ciuitas incolis peregrinæ nationis in eam confluentibus simul cũ nouis ciuibus,nomen etiam mutauerit, dicta tũ AElia ex cognomento AElii imperatoris.declarat item efficaciam prdictionis dominicæ,quod scribit Theodoretꝰ de Iudæis & Iuliano imperatore, vt refertur lib.9.hist.Tripart.cap.43. Cũ enim Iulianus accerrimus Christianæ religionis hostis Iudæi præcepisset distructũ in Hierusalem templũ reparare,credens se dominicũ verbum istud posse distruere,miris modis Iudeorum conatus cœlitus est impeditus,ita vt post alia multa à cœpto opere eos deterrentia,tandẽ ignis ex fũdamentis quæ suffodiebãtur egrediens,plurimos fodientiũ consumarit,aliorum membra dissoluerit.Nocte quoque plurimis in vicina porticu dormientibus cadẽs subito proticus dormiẽtes oppressérit:alio vero die in cælo signũ crucis splendẽs apparuerit ac Iudęorum vestes crucis signaculo implerentur. Quæ considerãtes Deo rebelles Iudæi,diuina flagella expauescentes:à cœpto cessauerũt opere at

quę

Psal. 58.

Universidad de Deusto
Biblioteca

que relicta Iudæa,ad propria sunt reuersi,cõfiten A tes Deum esse,quia ab illorum progenitoribus li gno crucis affix⁹ fuerat, Cæterũ illud obiter idicã dum,quod Marcus nouè ex Hebræa phrasi dixe rit; *Erunt enim dies illi tribulationis tales*, pro eo quod est, Erunt in diebus illis tribulationes, &c.

ET NISI BREVIASSET DOMINVS DIES, NON FVISSET SALVA OMNIS CARO.) Abbreuiatos dies, inquit Hieronymus nonsecundum delyramenta quorundam, qui putant temporum momenta mutari, nec recordãtur illius dicti, Ordinatione tua perseuerat dies. Nam *psal. 118.* & Augustinus ad Hesychium testatur fuisse, qui breuiatos putauerint hos dies, quod cursu solis celeriore terminati fuerint: sed secundùm tempo B rum qualitatem sentire debemus, id est, abbreuia *psal. 90.* tos non mensura, sed numero, vt quomodo in benedictione dicitur; Longitudine dierum replebo eum; sic & nunc abbreuiati dies intelliguntur, ne temporum more fides cõcutiatur credentiũ. Hęc Hieronymus. Significat ergo Dominus tam grauem fore Iudæorum tribulationem à malis intus & foris eos prementib. vt, nisi dies illius tribulationis Deus pauciores fore ordinasset, quàm eorum iniquitas merebatur, nullus superfuisset Iudæorum, ex quibus quoniam aliqui erãt electi, qui scilicet tum crediturí erãt, aut qui postea crediturí erãt, aut etiam qui ex iis, qui tunc erant nascituri, erãt electi ante mũdi constitutionem, ideo pauciores Deus fecit illos dies, quam eorum impietas cõmerebatur. Itaque significat quantum uis grauem, & inauditam eorum tribulationem, futuram tamen minorem, & breuiorem quàm promeruerant, deo seueritatem suæ iustitiæ temperãte propter electos. vbi obserua quomodo omnia seruant electis. Non debet autem quemquetur bare quod Matthæus quidem dies breuiãdos propter electos, Marcus verò Deum breuiasse dies dicit. Iam enim deus sua æterna ordinatione dies breuiauerat, qui suo tempore breuiores ipsa re erãt futuri. Conuenit cũ hoc Domini dicto illud Isaię D *Rom. 9.* quod & Paulus citat; Nisi Dominꝰ reliquisset nobis semen quasi Sodoma essemus, & quasi Gomorrha similes essemus. Hactenus percurrimus, quæ suis Christus prædicit tã de iis, quæ ante excidium Hierosolymitanum erãt futura, quam de ipso excidio, cuius qdam atrocitãtem satis declarauit: tempus vero ex prophetia Danielis intelligendũ proposuit. Quæ omnia Christi verba, etsi ad Apostolorum tempora propriè pertineãt, non ad nostra, nec Antichristi; duplicem tamen hinc fructum percipimus. Primùm enim hinc ædificatur, & confirmatur fides nostra, cum quecunque Dominus de eo populo ta distictè prædixit, omnia adimpleta cernimus, vt ob id tãto certius credamus suo etiam tempore implenda, quæ mox suiungit Dominus ad tempus nouissimi aduentus sui pertinentia. Vbi obseruãda Dei pro fidei nostræ confirmatione prouidentia, qua factũ est, vt non Ioannes ipse Euangelista hæc Domini vaticinia perscriberet, quæ ipse cuncta oculis suis adimpleta vidit, sed illi Euãgelistæ, qui ãte Iudæorum mortui sunt excidium, vt omni careret suspicione Christi de his vaticinium, nec quæ iam facta erãt, viderentur scripta, quasi olim prędicta. Qua Dei prouidentia rursum factum est, vt rerũ apud Iudæos gestarum is accuratam perscriberet historiã, qui Iudæ⁹ esset, & apud Iudæos magnæ auctoritatis, quiq̃ ea quæ narrat, & occultis suis conspexisset, & eorũ magna pars fuisset: ex cuius narratione etiam illo hoc non ĩtendente, declararetur apertissimè veritas omniũ à Christo prædictorum. Ex quo non solum licet intelligere, q̃ passi sunt Iudæi, sed & quare, nimirum in vltionem scelerum, idque eorum, quæ in Christum, eiusque Apostolos commisissent. Sic enim scribit quodam loco; Quæ omnia acciderũt Iudæis pro vindicta Iacobi iusti qui erat frater Iesu, qui dicitur Christus, quem iustissimũ & pissimum omnium confessione virũ Iudæi interfecerũt. Quod si pro occasione Iacobi illa passi fuerunt Iudęi, multo magis pro interfectione Christi. Secundò hoc Christi ad Apostolos sermone, & nos in illis monemur, vt in similib. ,quę illis prædixit, malis, nos etiam ita geramus quomodo hic illos monet vt sese gerant, nimirum vt exortientibus quibusdam seductoribus, non sinamus nos adduci à simplicitate fidei, quæ est in Christo Iesu, vtque cõmunibus mundi malis non turbemur, nec cõsternemur, sciẽtes ex Dei ordinatiõe oportere hęc ita fieri, exigente sic hominum impietate. Deinde vt ne, si contingat excitari contra veritatem & iustitiam persecutionem, & propter Christum pati oporteat, deficiamus propter tribulationes ab ipso aut à prędicente ipietate, & vbique obtinente superemur, sed spe salutis pseueremus, certi diligentibus Deum omnia cooperari in bonum. Postremùm, vt tempus Antichristi, qui, vt prædicit Daniel capite septimo & octauo, ex regno quarto nempe Romanorum, est exoriturus, & desolationem magnam in populo Dei facturus, obseruemus, & cùm illum in loco sancto stantem videri mus ac, vt Paulus dicit, sedentem in templo dei, quasi sit ipse deus, tum fuga, non tam corporali quã spirituali salutem nobis paremus vt qui sunt in Iudæa, hoc est, in Ecclesia fideles fugiant ad montes, hoc est ad excelsum dei auxilium, aut ad excelsa virtutum. Qui verò in tecto hoc est conuersatione eleuatus & excelsior per vitã effectus fuerit, ac contemplationis altitudini deditus fuerit non descendat vt rollat mundi affectus & curas rerũ terrenarũ, quas sub se reliquerat. Et qui in agro, hoc est vitam degens actiuam vel solitariam, non reuertatur vt tollat vestimenta sua hoc est peccatorum operimenta quę iamdudum reliquerat. Male tũc erit iis, qui similes sunt prægnantibus aut lactantib. hoc est iis qui virtutem nec dum pepererunt aut qui pepererunt quidem, verùm puerilis est fœtus adhuc & valde pusillanimis. His enim periculum maximum ne ab Antichristo comprehendantur & perdantur. Orandũ autem omnibus ne fugæ tempus incidat in hyemem aut sabbathum hoc est secundùm Augustinum, ne in lætitia vel tristitia rerum temporaliũ quis inueniatur illo die: aut secundum Hilarium ne in peccatorum frigore aut in otio bonorum operum reperiamur. Quanta enim tunc sit futura Ecclesiæ dei tribulatio docet Apocalypsis. Sic sane accõmodatitio sensu nihil vetat omnia hæc quæ ad Apostolos propriè sunt dicta & ad illorũ tempora potissimum pertinent etiam nobis accommodare: quemadmodũ plerique patres veteres fecerunt quos crediderim ad Antichristi tempora pleraq; à Christo hic dicta ob id retulisse nõ quod putarent illum esse primum & propriũ verborum Christi intellectum sed quòd ad fidelium

quos

quos eruditẽdos susceperãt ædificationẽ plus videretur habere momẽti, si ad sua & Antichristi tẽpora hæc accõmodarẽt. Iam autem & illud nobis ex hoc Christi sermone discendum, de certo tempore eorum, quæ futura expectamus, non esse nobis curiose inquirendum, sed potius id nobis curandum, vt imminẽtia possimus recte excipere, ac præsentibus piè vti. Nõ enim suis de tẽpore vastationis Hierosolymitanæ quęrẽtib. certũ tempus, & annũ prædixit, sed futura tantùm quædã præ- A dixit, ad quæ sine incommodo ferendã cum aduenirent, eos voluit sese præparare. Vnde, cùm in omni scriptura multa suis Deũ prædixisse futura legamus, perrarò tamẽ certum eorum tempus simul prædictum legimus. Sine enĩ proposita, siue aduersa sint. satis piis fuerit, ea esse futura agnouisse, vt illis se consolentur, ad hæc sese patientia durent. Simul etiam certum quorandã tempus prænouisse, vt remissos facere posset, ita non apparet quam piis adferret commoditatem.

PRAEDICITVR ADVENTVS FILII HOMINIS, ET SIGNA eius. Matthæi 24. Marci 13. Lucæ 17. & 21. CAP. CXXIII.

[b]Tũc si quis vobis dixerit; Ecce hic est Christus,[a] aut[b] ecce[c] illic, † ne crediderit is. Et ait ad discipulos suos: Venient dies, quãdo desideretis videre vnũ diẽ filii hominis, & nõ videbitis. Et dicent vobis: Ecce hic, & ecce illic, nolite ire neque sectemini, △[c] exurgẽt enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabũt signa[a] magna[c] & ‖ prodigia, ita † vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. [b] Vos ergo videte, [c] ecce prædixi vobis[b] omnia. [a] Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralib. nolite credere. † f Sicut enim fulgur[a] exit ab Oriẽte, & patet vsq; in Occidẽtẽ, [c] ⌈&⌉ coruscãs de sub cælo, in ea quæ sub cælo sũt fulget, sic erit △[a] aduentus filii hominis'. [a] Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabũtur & aquilæ. [c] Primũ autẽ oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac, [b] sed in illis diebus[a] statim [c] post tribulationẽ ‖ diorũ illorum' † [c] erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentiũ præ cõfusione sonitus maris & fluctuum, arescẽtibus hominibus prætimore, & expectatione quæ superueniẽt vniuerso orbi. Nã [c] Sol † obscurabitur, & luna non dabit △ splendorem suũ, & stellæ [b] cæli ‖ [c] erunt dicidentes[a] de cælo, & [b] virtutes † quæ in cælis sunt △ monebẽntur', & tunc[a] parebit signũ filii hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & [b] videbunt filiũ hominis venientem in ‖ nubibus' [a] cæli [b] cum † virtute multa, & maiestatẽ. Et [b] tunc[c] mittet Angelos suos[a] cum tuba, & voce magna, [c] & congregabunt electos eius à quatuor ventis, [b] à summo terræ vsque ad summũ cæli, [a] à summis cælorũ vsque ad terminos eorũ. [c] His autem fieri incipientibus, respicite & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem. [c] Ab arbore autẽ fisci discite parabolã. [c] Videte ficulneam & omnes arbores, [c] cũ iam ramus eius tener fuerit, & nata[b] fuerint folia ⌈&⌉ [c] cùm producunt iam ex se fructũ, † [f] scitis quia prope est æstas. Ita & vos cum videritis hæc[a] omnia[b] fieri, [f] scitote △ quia prope est [c] in ianuis. [c] regnũ Dei. Amen dico vobis: ‖ Quia non præteribit generatio hæc, donec † [c] omnia hæc fiant. Cælum & terra trãsibunt, verba autem mea non △ transibunt'. [c] De die autem ‖ illa & hora nemo scit, neque Angeli † cęlorũ [b] neque filius, [c] nisi[a] solus[c] pater.*

C. 17. † a. o. nolite credere. A. a. a. exurgent. ‖ b. o. portenta. † b. ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. † c. o Nã sicut. △ c. filius homi nis in die sua. † autem ‖ b. illam † & C. 11. † b. o. obtenebrabitur. a a o luamen. ‖ c. o. cadent. † f cælorum. 4 a e. cõmouebuntur. ‖ c. nubẽ † c. opote state magna. † b. o. cognoscitis, quia in proximo. a b. o quod in proximo. sit in ostiis. ‖ b. o. quo niam non transibit. † b. o. ista a a e. præteribunt. ‖ b. o. ille vel † b. in eo loco.

ETAIT AD DISCIPVLOS SVOS; VENIENT DIES, QVANDO DESIDERETIS.) Postquã de iis disseruit Dominus, quæ præcessura erant Hierosolymitanam deuastationẽ, & quæ ad eius vastationis signa & tempora pertinebant, transit nunc ad disserendũ de iis, quæ aduẽtum suum sunt præcessura, quæq; ad aduentus sui signa & tempora ptinẽt, dicens, vt est apud Matthæum; *Tunc si quis vobis dixe.* &c. Vbi aduerbiũ, *tunc* secundum quosdam demonstrat tempus deuastationis Hierosolymitanę, vt idicat D. Hieronymus. Nam, vt idẽ habet, multi tempore captiuitatis Iudaicæ principes extitere, qui Christos se esse dicerent, intantum vt obsidentib. Romanis, tres intus fuerint factiones. Sed melius (inquit) de cõsummatiõe seculi intelligitur. Itaque aduerbium *tunc*, nõ tempus Hierosolymitanæ vastationis accipiendum est demonstrare, neque tamen solum tempus circa consummationem seculi, quãquam illud maxime, sed in genere, tempus post Hierosolymorum excidium, de quo tempore sic loquitur Dominus, quasi statim post illud excidiũ sit futurus ipsius secundus aduẽtus, vt illum semper omnes expectarent, & ad illũ sese omni pararent tẽpore. Proinde quæ hic dicuntur ad discipulos, nõ ad illorum potissimũ pertinent tempora, sicut ea fere, quæ præcedẽti habentur capite, cum omnes fere Apostoli ante Iudæorũ excidium mortui fuerint, sed in ipsis discipulis alloquitur Dominus omnes fideles, qui post illud erãt futuri excidium, vsque ad consũmationem seculi: sicut cũ suprà admonuit, quomodo agnoscendũ esset imminentis vastationis Hierusalem tempus, quidve tũ faciendum esset, ĩ ipsis Apostolis alloquebatur eos, qui illo tempore futuri erant fideles. Et tamen omnia sic ad Apostolos dicit, quasi illorum euentura tempore, quę ad posteros ipsorum pertinebant, ob communionem vnius, eiusdẽmque corporis, quodque, vt dictum est, omnes semper suũ expectare vellet aduentum. Porro pleraque eorum, quæ Matthæus, & Marcus hic commemorãt dicta de aduentu Christi, Lucas supra commemorauit dicta discipulis. capit. 17. postquam à scribis Dominum dixit rogatum, quando veniret regnum Dei. Sed, quoniam ibi, dicit illa dicta Domino ad discipulos, eoque satis significet nõ esse illa dicta præsentibus scribis, sed alio aliquo tempore, cum discipulos haberet solos: ideo, quoniã videri merito potest, hoc tẽpore illa discipulis dicta, cum ea duo alii Euangelistæ priuatim discipulis dicta, inter alia eodem pertinentia, narrant, cõiũximus illa Lucæ verba hoc loco cũ verbis Matthæi, & Marci: vnde factum est necessario, vt quædam ex Lucæ cap. 17. & eiusdẽ cap. 12. mixtim hic ponerentur, quanquam negare nolim, quin fieri possit, vt bis eadẽ sint aduersus temporibus dicta

disci

Universidad de Deusto
Biblioteca

discipulis. Proprium autē Lucæ est, quod satis po A minum dixisse refert; *Venient dies quando desiderabitis*, pro (desiderabitis) *videre vnum aiem filii hominis, & non videbitis.* Vbi quod dicitur de vno die filii hominis, dupliciter intelligitur. Beda enim per diem filii hominis intelligit diem aduentus, & regni Christi, eumque ideo dictum vnum, quod in illa beatitudinis gloria tenebrarū interruptio nulla sit, vt significetur, Apostolos, & fideles plerosq; desideraturos videre diē aduentus Christi, nec tamen visuros cùm desiderarent, q̄ ante illum diē essent morituri. Qui sensus probè cōueniret huic loco, quo eā sententiam ex Luca reposuimus: verùm obstat, q̄ Græca habēt μίαν τῶν ἡμερῶν, id est, vnum dierum, vnde per vnum diem non rectè ac- B cipi potest dies aduentus Christi, sed sēsus necessario est, quē reddit Theophylactus, & indicat itē Beda; Veniens dies, quando desiderabitis videre vnum ex illis diebus, quos mecum iā in carne agitis, diem scilicet quietis, securitatis, qualē iam viuitis, protectimea præsentia. Vel melius, veniēt dies quando desiderabitis vel vno aliquo die me vobis habere præsētē, sicut modo habetis. Quod verisimile est Dominum non dixisse tantum propter afflictiones, quę Apostolis, & fidelib. erāt obuēture post suum discessum, à quibus per ipsius præsentiam liberi erant, securè satis cum ipso viuentes: sed etiam propter errores iter fideles exo C rituros, & controuersias etiam de præcipuis quibusdā dogmatis, ob quas fideles desideraturi erāt Dominum vel vno die redire ad terras, vt per seipsum quomodo se fidei habeat veritas intimaret. Hoc enim conuenit ei, quod sequitur, quosdā dicturos; *Ecce hic, & ecce illic.* Videri autē posset illa sententia propriè ad discipulos tantùm pertinere, qui cum Christo in carne vixerūt, quia illis cōuenit maxime desiderare videre vnum dierum filii hominis, qui vnum illorū aliquando viderāt sed tamen eam sententiam etiam pertinere ad illorum posteros, patet satis ex eo, quod ad eos etiā D & maximè ad eos pertineāt sequentia, quib. monet Dominus nō credere promittentibus alicubi esse Christum. Nam, vt ex Matthæo iam ostendimus, & post magis patebit, hæc maximè pertinēt ad eos; qui post exicdiū Hierusalem erāt futuri, & inter eos potissimum ad illos, qui circa finem mūdi sūt futuri fideles. Significat ergo Dominus illa sententia apud Lucā futurum, vt Apostoli, & eorum posteri sint desideraturi vel vno die præsentem, vt olim erat, filium hominis: siue ad mitigationem malorum, quæ eos erant inuētura, siue ad instructionem, & veritatis, de qua quæstio incidit, demōstrationem, cū pseudoprophetis plana E erunt omnia. Quoniam autem & afflictionum tempore, & quando de fidei veritate oritur quæstio, maximè pseudochristi, & pseudoprophetę inueniunt locum decipiendi promittentes se malorū liberatores, & veritatis doctores, ideo subiicitur; *Et dicent vobis plerisque* (scilicet seductores) *Ecce hic, & ecce illic*, supple, est Christus, qui vos à tyramide aut ab errore liberet. Dupliciter autem seductores demostrant alicubi esse Christum, & iuxta hoc dupliciter etiam totus hic locus intelligitur. Altero modo, certū aliquem hominem alicubi existentem affirmantes esse Christum, atque hoc modo potissimum intelligendum quòd hic dicitur quosdam dicturos, hic vel illic esse Christum, patet ex eo, quod subiicitur ex Matthæo, & Marco; *Exurgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ* & c. Hinc enim patet, ipsum Dominum significare voluisse, quosdā dicturos alicubi esse Christū eum, qui non esset Christus, sed pseudochristus, id est, qui se Christum fingeret. Tales autem & mox ab excidio Hierosolymino, & posteriorib⁹ etiam fuerunt temporibus, sed omniū maximè erunt circa finem mundi. Si quidem nō multis annis ſpost Hierosolymorum excidium, sub Adriano Imperatore fuit inter Iudæos quidā, qui se dicebat esse Messiam, habuitque legisdoctorē Rabbi Akikā, p propheta, qui ex scripturis conabatur ostendere ipsum esse Messiam. Huic, secundum Petrum Galatinum, fuit etiam nomen Ben Chuziba, quemadmodum & illi Ægyptio, de quo ante dictum est, quod ſante Iudæorum deuastationem se etiam Messiam fingebat. Significat autem id nominis, filium mendacii, vt vel ex ipso nomine intelligere potuisset Iudæi, hos duos fuisse falsos Messias. At Eusebius capite 6. libro 4. Ecclesiasticæ historiæ, hunc dicit vocatum Barchochabam quod significat filium stellæ. Chocab enim Hebræis stella est, vnde ex ipso suo nomine, teste eodem Eusebio, multis persuadebat se ob salutem eorū ſydus magnū cœlitus esse delapsum, vt ægris mortalibus, & longa obscuritate dānatis ferret lucis auxiliū. Et Galatinus testatur, pseudoprophetam hunc AKiKam, illud. Orietur stella ex Iacob, docuisse de hoc pseudochristo esse prædictum, ex nomine scilicet occasione accepta. Hoc Barchochabat duce Iudæi rebellātes Romanis in Bethera oppido vicino Hierosolymis, quod sibi in metropolim delegerant, post lōgam obsidionē in qua fame, & siti grauiter sunt afflicti, tandem cum suo duce penitus extincti sunt, multis trucidatis virorū, fœminarum, puerorumque milibus à Rufo Iudææ præside, vt refert prædicto loco Eusebius. Fidem excedunt, quæ Iudæi de clade, quam per illum impostorem acceperunt memorant, confitentes eam maiorem fuisse, quam vel à Babyloniis, vel à Romanis passi ante fuerant. De quo qui plura volet legat Galatinum libro 4. cap. 21. Præter hunc habuerūt diuersis temporibus Iudæi & alios pseudochristos. Quibus potest annumerari & Mahumetes, qui, qđ erat Christi, fœlicitatē suis promisit sectatorib. habens suos propheras, non sine signis. per quæ multis imposuit. Sed & nostris temporibus, apud nos inter Christianos fuerunt, qui se Christum esse regem Sion, ac saluatorem hominum mentiri sunt stultissime quibus nec defuerunt sui prophetæ, nec signa, & prodigia, quib. imposuerunt hominibus quibusdam in fide non radicatis. Inter quæ signa illud conseri potest, quod apud eos rebaptizati, post calicis cuiusdam, vt dicitur, potionem mox eum hominū admiratione scripturas sacras renerent melius. quam qui in eis assidue essent versati, & in alios planè homines essent mutati, mortē pro suæ sectæ defensione intrepide subeuntes, omnesque suas facultates in commune lubenter cōferentes, His enim adeo potenter homines seduxerunt, vt, si fieri potuisset, etiā electis imponere potuissent. Sed omnium maxime circa Antichristi tēpora, atque in eius aduentu implebitur, quod hic de pseudochristis, & pseudoprophetis dicit Dominus. De Antichristo enim, qui inter pseudochristos erit postremus, dicit Paulus; Cuius est aduentus secundum operationē Satanæ, in omni vir- 2. Thes. 2

tute,

tute, & signis, & prodigijs mēdacibus, & in om- A ni seductione iniquitatis ijs, qui pereunt, eo q̄ Apoc. 13. charitatē veritatis nō receperunt. De cuius Antichristi, pseudopropheta dicit & in Apocalypsi, magna ipsum signa operaturū, ad seducendū orbem. Sic enim dicitur; Et potestatē prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius. Et fecit signa magna, vt otiā ignem faceret de cœlo descendere in terrā in conspectu hominum. Et seduxit habitātes in terra propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu hominum, dicens habitantibus ī terra, vt faciāt imaginē bestiæ, q̄ habet plagā gladij, & vixit. Et datum est illi, vt daret spiritū imagini bestiæ, & vt loquatur imago bestiæ. Porro ex p̄dicto Pauli loco patet, qualia erūt si- B gna, & miracula, q̄ Antichristus virtute diaboli ederet cū suo pseudopropheta. Dicit enim, signis & prodigijs mēdacibus, vel, vt Augustinus legit Græca secutus, mendacij. Quod non sic est accipiēdum quasi omnia illa signa sint efficiēda per sensuum, & phātasmatis ludificationem, vt quod non sit, esse tamen videatur. quædā enim verè efficient per coniūctionem occultam causarū naturalium, quomodo diabolus ignem verè potest deducere è cœlo, & alia multa facere mirabilia. Quæ tamen dicuntur signa mēdacia, siue quia ad mendacium pertrahunt, dū creduntur fieri virtute diuina: siue quia, quamuis sint veræ res, non C tamen sunt vera signa, & miracula, quia id demū verè, & propriè est miraculum, quod fit suprà naturam, & virtute supernaturali, quæ soli cōpetit Deo. De hoc Augustinus lib. 20. de Ciuitate Dei cap. 19. Volens autē Dominus significare quam admiranda erunt hominib. signa pseudochristorum, adiecit; *Ita vt in errorem inducantur, si fieri potest etiam electi.* Eo enim non significauit quosdā electos seducendos, sed tantā fore illorū signorū ad seducendum efficaciam, vt & electi seducendi essent, si id esset possibile. Id autem non erit possibile, ob fortiorem, & efficaciorem Dei protectionem, & infallibilem eius prædestinationem. D De quibus enim suis dicit Dominus; Non rapiet eas quisquā de manu mea. Et nemo potest rapere de manu patris mei. Vt ergo à falsis Christi, & Ioannis. signorum falsorū efficacia fideles sibi cautè prospicerēt, subijcit Dominus; Vos ergo videte, hoc est, cauete vobis, ecce enim p̄dixi vobis omnia, ob id vt vobis caueretis. Si ergo dixerit vobis homines; Ecce in deserto est Christus, tū absit vt credatis, vt ne quidē exeatis ad videndum eū. Similiter si dixerint esse in penetralibus, & additis, secretisq; locis, ne credatis. Nō enim erit aduētus meus occultus, & certo aliquo cōsistēs loco, nec talis, vt vnus alteri eum indicare debeat. Nā sicut fulgur mox exiēs ab oriente apparet vsque ī occidentē, ita erit & aduētus filij hominis, subitus scilicet, inexpectatus, gloriosus, & omnibus manifestus, nec i aliquo terræ loco cōsistēs, sed in aere, & in nubibus. Et hoc enim recte itelligimus significatū hac similitudine, quanquam potissimū ad hoc adferatur, vt significetur subitum, inexpectatum, & omnib. manifestum fore aduentum Christi. In nubib. autem, & nō in terra Dominum appariturum significat Paulus, dicens; Rapiemur in nubib. obuiā Christo in aera. Significat ergo Dominus hac sentētia diuersitatem secundi sui aduentus à primo, quod nō, sicut Ille, futurus esset obscurus, & i certo loco, sed in claritate per vniuersum orbē cōspicua omnibus Porro cum Dominus non dicat, ita erit & aduentus Christi; sed, *ita erit & aduentus filij hominis*, hoc est, meus, ratio hæc, qua monet non credendum ijs, qui dicturi essent; *Ecce hic aut illic*, tantum valet apud fideles, qui iam credunt ipsum esse Christum, sed eundem expectant rursum venturū, ac tum regnum Dei gloriosè appariturū. Hos ergo hic præmonet, qui se Christū esse credunt, vt ne occasione expectationis secūdi sui aduentus credāt dicentibus; *Ecce hic, ecce illic*; putantes eum tum secundo venisse ad auspicādum gloriosum regnū Dei. Apostoli enim ad quos hæc Dominus dixit, & in quib. hæc dicuntur omnib. fidelibus, crediderunt Iesum vere esse Christū, per quē & crediderunt restituendū regnum Dei, & regnum Israel. Sed hoc regnū putabant, sicut reliqui Iudæi, carnale fore, & externā allaturū fœlicitatem, atque in Iudæa auspicandū. Itaque quoniam sciebat Dominus venturos post se pseudoChristos, qui externā hanc regni fœlicitatē pollicerentur, ne aliqui illorum discipuli putarent verè esse Christum secundò redeūtem, ac errore quo tenebantur pro illo tempore, eos, vt & alias, reuocare hic voluit, significans regnū suū non in certo terræ loco exoriturū, nec in tertis futurum, sed ea claritate effulsurū, vt subito gloria eius vniuersum orbē sit repletura, & in cœlis illud apparituru, eoq; rapiendos quotquot ad illud pertinerent. Ideoque cauendum esse ab omnibus, qui in hoc seculo regnū Dei externū pollicerentur, aut loco certo illud addicerēt. Cæterū similitudo fulguris apud Lucam obscurius affertur, saltem vt nos legimus; *Nam sicut fulgur coruscans de sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt, fulget.* Quod clarius Græca sic habēt, ὥσπερ γὰρ ἀστραπὴ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν, εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν, λάμπει, id est, Sicut enim fulgur coruscans è regione, q̄ sub cœlo est in eam, quæ sub cœlo est fulget, hoc est, ex vna plaga cœli coruscans fulget vsque in alterā, omnia, quæ sub cœlo sunt replēs subito, & inopinato. vt autem non desperarēt fideles se posse consortes fieri eius regni, quod Dominus significauit fore cœleste, & in nubibus, apparitutū: & rursū vt significaret nō opus esse, vt aliquo inuitante confluant ad aduenientē Christū, subijcit; *Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.* Qua sententia parabolicè Dominus significat, quòd, quemadmodū vbicūq; fuerit cadauer aliquod, illuc continuo congregantur etiam aquilæ, sagacissimo suo olfactu cadauer, vnde pascantur à longè percipientes, nec indigentes alicuius E demōstratione: ita & fideles mox essēt celeri quodā raptu coniungendi sibi, tanquā illi, vnde pascantur, & reficiantur, quodque opus non haberent aliquo indicante suam præsētiā, vt ad ipsū conuenire possent. Tria ergo hac sentētia Dominus significat. Primum qđ iusti ad ipsum celeriter cōgregandi sint, nō ambulando super terrā, sed velut volādo in aere, iuxta illud Pauli; Rapiemur in nubib. obuiā Christo in aera, & sic sem- 1. Thes. 4. per cum domino erimus. Secundo, qđ opus non sit aliquo indicante suā præsentiam, vt audire nō debeāt eos, qui dicturi sunt; Ecce hic aut illic. Et quidē hæc duo sunt præcipua, quæ Dominus significare voluit. Tertio tamen etiā hoc recte significatum intelligimus, q̄ quemadmodum aquilæ auide cōgregātur ad cibum olfactu perce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptum,ita etiã ſanctos ſummo cũ deſiderio con A gregandos ad Chriſtum tanquam ad cibũ ſuũ, vnde in æternũ ſunt victuri fœlciter. eſt em̃ pro dictione, *corpus*, apud Græcos πτῶμα, id eſt, cadauer, quod dictũ eſt Græcis & Latinis abeo quod per mortem cadat. Cadauerib. autem veſcuntur aquilæ, quæ olfactu ſuo illa etiam à longiſſimo percipiunt ſpatio. Quamuis autem vulturũ hac in parte eadem ſit natura, quæ aquilarum tamen electos aquilis potius Dominus comparare voluit, qđ aquila regale ſit animal, viſus acutiſſimi, & agilis, celeriſq́; ac ſublimis volatus; quo intelligeremus eos demum ad ipſum congregandos, qui regio animo voluptatibus imperarent, & terrenis rebus deſpectis, in cœleſtib. conuerſarentur, ac tales agilitate ſui corporis, qua donabũtur, facilè ad ipſum ſubuehendos in cœlũ. Et quidem hunc eſſe verũ iſtius ſententię ſenſum, qui modò dictus eſt, patet ſatis ex eo, quod apud Lucam, vt poſt habebitur, Dominus cum dixiſſet vnũ ex lecto, mola, & agro aſſumendũ, altero relicto, & diſcipuli rogarent, quo aſſumendus eſſet, ſubiecit hanc ſententiam; Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ; ſignificat illuc cõgregandos, quodq́ue eſſent aquilis ſimiles, vbi ipſe futurus eſſet. De huiuſmodi aquilis dicit Pſalmiſta pſalm. 102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Et Iſaias capite quadrageſimo; Qui ſperãt in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt, & nõ deficient. Diuus Hilarius intelligit hac ſentẽtia ſignificatũ, in quo loco terræ ſit Dominus venturus ad iudicium, nempe quod in eo loco, ĩ quo paſſus eſt, & quo cadauer ipſius pependit in cruce. Sic enim ſcribit; A c ne loci quidem, in quo venturus eſſet, eſſemus ignari, dicit; *Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ.* Sanctos de volatu ſpiritualis corporis, aquilas nominauit, quorum, congregantib. Angelis, conuentum futurum ĩ loco paſſionis oſtendit. Et dignè illic claritatis aduẽtus expectabitur, vbi nobis gloriã æternitatis paſſione corporeæ humilitatis operatus eſt. Hæc ille. Creditur em̃ iudiciũ D exercendũ in valle Ioſaphat, quæ eſt circa Hieruſalem, quia Ioelis 3. dicitur; Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis ibi, &c. Et hactenus quidem de priore totius huius loci tractatione. Altero modo ſeductores demõſtrant hic, aut illic eſſe Chriſtum, dum in certis quibuſdam conuenticulis verum noſtrum Chriſtũ habitare, & recta fide coli affirmant: quemadmodum faciunt hæretici, qui omnes ſibi Chriſtũ vendicant, atque in ſua illum manere congregatione contendunt, dicentes; Ecce hic eſt Chriſtus apud nos, ecce illic eſt in certo orbis angulo: quẽadmodũ Donatiſtę in quadã tantum Aphricæ parte Chriſtum eſſe contendebant, eiuſque Eccleſiam, & nunc hæretici illũ in ſua concludunt Germania. Secundùm hunc modum, plerique totum hunc tractant locum, intelligẽtes nos moneri, ne credamus hęreticis, & ſchiſmaticis, qui ab Eccleſia catholica p vniuerſum orbem diſperſa ſeſe ſeparantes, apud ſe Chriſtum, & Eccleſiam eſſe aſſerunt, velut in deſerto, & in penetralibus, cũ ibi non ſit quærẽdus Chriſtus, ſed in Eccleſia per vniuerſum orbẽ ab oriẽte vſque in occidentem diſperſa, inſtar fulguris. Itaque quod dicitur hic de aduentu filij hominis in ſtar fulguris futuro, ſecundum hunc modum intelligitur, non de aduentu eius ad iudicium, ſed de ſpirituali eius intra Eccleſiã aduentu, ſecundum quẽ Eccleſiæ ſuæ præſens eſt vſque ad conſummationem ſeculi. De quó aduẽtu Diuus Au- *Matt. 24*
guſtinus vult etiã intelligendũ illud, quod in domo Caiphæ dixit Dominus, Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus cœli, vt per nubes cœli intelligantur Apoſtoli, qui ipſum poſt reſurrectionẽ velut leuiſſimæ nubes vexerũt ſua prædicatione in vniuerſum orbem. Hunc ſenſum poſt Origenẽ ſequitur Diuus Auguſtinus in epiſtola ad Heſychium, & alijs locis: indicat item & Diuus Hieronymus in Commentarijs, ſecundũ
B quem id quod ſequitur, *Vbicunque fuerit corpus*, &c. proſequendo hunc ſenſum, ſignificat electos omnes velut aquilas quaſdam facile odoraturos vbi verè eſſet Chriſtus, & corpus ipſius. Aut eos ad paſſionis eius ex ſcripturis agnitionem & fidem qua paſcãtur congregãdos. Albertus Pighius hũc locum frequenter in hoc ſenſu contra hæreticos proferens, intelligit, vt eſt videre lib. 1. Eccleſiaſt. Hierarchiæ capite quinto, per hanc vltimã ſententiã ſignificari, quo pacto quis intelligere poſſit, vbi ſit Chriſti myſticũ corpus, quod eſt Eccleſia, nimirum ex congregatione aquilarum, quia vbicũq; illæ reperirentur, ibi Chriſti corpus eſſe non eſt dubitandum. Per aquilas autẽ intelligit, Eccleſiæ doctores, quotquot vnquam fuerũt, qui
C in carne prætet carnem viuunt, aut vixerũt, quorum conuerſatio in cœlis, quorum omne ſtudiũ, omnis meditatio, omniſque volũtas in lege Domini, q p̃ alijs acutius cernere & ſublimius ſubuehi à rebus terrenis potuerunt, aut poſſunt. Vbi cunque hæ aquilæ cõgregãtur, illic certo eſt credendũ eſſe corpus illud, cui aſſociari, & conſentire, & in quo Chriſtum, ac ſalutẽ quærere debemus. Quæ enim eſt harũ aquilarũ concors ſententia, idẽ & totius corporis ſenſus eſt. Hæc autẽ poſterior totius huius loci tractatio, & explicatio non dubium eſt, quin ſit accommodatitia, neque conueniens ſenſui à Domino principaliter
D intento, ſed à patrib. contra hæreſes accommodata, ſicut & alias multas ſcripturas frequẽter vel contra hæreticos vel ad morum ædificationem vſurpãt in alio ſenſu, quã in quo ſunt præcipue dictæ, vel ſcriptæ. Priorem enim loci huius tractationem explicare ſenſum à Domino præcipue intentum, patet & ex loco quo apud Lucam dominus dicitur reſpondiſſe illud; *Vbicunque fuerit corpus*, &c. vt dictum eſt, & ex eo quod in comparatione fulguris dicitur apud Lucam; *Erit & filius hominis in die ſuo*, vbi per diem ſuum quid *Ibidem.*
aliud intelligi poteſt, quam dies nouiſſimus? de quo ſubijcitur; *De die autem illa & hora nemo*
E *ſcit*

«PRIMVM AVTEM OPORTET ILLVM MVLTA PATI, ET REPROBARI A GENERATIONE, &c.) dixerat de aduẽtu ſuo glorioſo inſtar fulguris, commode ergo nunc & adiungit de paſſione ſua & ignominia, dicẽs oportere ſe priuſquam glorioſus aduenit, multa pati à gente Iudęorum, & ab ea reprobari. Sic enim dominus & mitigat mala, quę Apoſtolis prędixit euentura, dum ſignificat illã ſibi cum ipſis fore communia, & contra eminens crucis ſuę ſcandalum eos præmunit, vt & alias ſępe, atque eiſdem, quo ad ferenda mala ſeſe pararent, ſignificat non aliter

aliter ad conſortium regni ipſos peruenire poſſe, A quàm ſi & ipſi aduerſitates & perſecutiones non detractarent, cum oporteret Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam. Porro per generationem hanc, omnino videtur intellgenda hoc loco gens Iudaica, à qua & multa paſſus eſt Dominus, & reprobatus, poteſtque hæc reprobatio non tantũ referri ad tempus paſſionis, ſed etiam ad tempus poſt reſurrectionem, quando ad prædicationem Apoſtolorũ Iudæi conuerti noluerunt, ſed Chriſtum conſtanter reiecerunt, & reprobauerũt. Beda autem generationẽ, de qua Dominus loquitur, intelligit non tantum Iudæorum, ſed & omnium reproborum, à quib. vſque in finem ſeculi filius hominis multa paſſurus eſt in corpore B ſuo, qđ eſt Eccleſia, atque in mẽbris ſuis, fidelib.
Coloſſ. 1. iuſtis. Vnde Paulo dixit Dominus iam in cœlum ſublatus; Saule, quid me perſequeris? Idemq; Paulus dicit ſe adimplere in carne ſua ea, q̃ deſunt paſſionũ Chriſti, pro corpore eius, quod eſt Eccleſia.

b SED IN ILLIS DIEBVS c STATIM d POST TRIBVLATIONEM DIERVM MILLORVM.) Ex hoc maxime loco, vt prius eſt dictum, colligunt quidam id, quod ſuperius eſt dictũ, de tribulationis enormitate, non de tribulatione Iudęorum intelligendum, ſed de afflictione Chriſtianorũ ab Antichriſto excitãda, quod poſt C hanc ſtatim ſit venturus Dominus ad iudicium, nõ poſt illam, quæ iamdudũ præceſſit plus quã mille, & quingentis annis, cum id, quod hic dicitur, poſt tribulationem dierum illorum, nõ videatur de aliorum dierũ tribulatione accipi poſſe, quàm ea, de qua mox p̃cedit apud Matthæum, & Marcum. Verum, cum ſuprà oſtẽſum ſit ad Iudæos referendam illam, de qua præcedit, tribulationem, quærenda eſt ratio, qua huic illorum motiuo reſpondeatur. Dupliciter autem reſponderi poteſt. Nã ſecundum Chryſoſtomum dici poteſt, quod cum hic dicitur, *poſt tribulationem dierum illorum*; non ſit hoc referendum ad tribulationẽ illorum dierum, de quibus ſuperius dictum eſt, *Erit* D *enim tunc tribulatio magna*, &c. ſed ad tribulationem dierum, quibus dictum eſt, quod exurgent pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, ſigna magna edentes. Vbi Antichriſti tẽpora potiſſimum deſignata ſunt, qui omnium maximè ędet ſigna, & prodigia ad ſeducendum efficacia, qui & tribulationem grauiſſimam fidelib. inferet. Verum, cum nõ ſit veriſimile de alia aliorum dierum tribulatione hic loqui Dominum, quam ea, de qua mox aperte locutus fuerat, melius aliter dicẽt, Dominum ob id dicere ſtatim poſt tribulationem dierum illorum, quibus ſcilicet gens Iudæorum incomparabili atrocitate vaſtata eſſet, filium homi- E nis venturum ad iudicium, eaque futura, quæ hic dicuntur, quanquã multis annorum centenarijs poſt ea, & incerto tempore venturus eſſet, vt hoc ſermone admoneret ſuos omni tẽpore expectare aduentum illum, atq; ad illum ſeſe parare tanquam iã inſtantem, & ipſorum ſeculo futurum. Deinde & ob id dicit ſtatim poſt illã tribulationem aduentum ſuum futurum, quòd poſt illam nihil aliud inſigne ſit expectãdum, quã quod circa aduentum ipſius eſt euenturum, quodq; nulla alia rerum mutatio inſignis ſit obſeruãda fidelibus quę, quã q̃ in cõſummatione fiet ſeculi. Ob has enim cauſas dominus tã ſuis quam Apoſtolorum ſermonibus, non longe abeſſe aduentum ſuum palã voluit p̃dicari. Sic enim Petrus; Omnium autẽ, inquit, finis appropinquauit. Et Paulus; Nos ſumus, in quos fines ſeculorum deuenerunt. Et Iacobus; Patientes (inquit) eſtote vſq; ad aduentum domini, & confirmate corda veſtra, quoniã aduentus domini appropinquauit. Ioannes vero ſuum tempus etiam nouiſſimam horam vocat, dicens; Filioli, nouiſſima hora eſt, & ſicut audiſtis quoniã Antichriſtus venit, & nunc Antichriſti multi facti ſunt, vnde ſcimus, qa nouiſſima hora eſt. Ex quib. ſcripturis patet quàm rectè poſſit intelligi, dominum dixiſſe poſt Iudæorum deuaſtationem ſtatim ſecuturum ſuum aduentũ. Nec obſtat, quod iam ab ea vaſtatione pluſquam quingẽti ſuprà mille effluxerint anni. Huic enim obiectione reſpondet D. Petrus, dicens ijs, qui dicebant, Vbi eſt promiſſio, aut aduentus eius? Ex *1. Petri 4.* quo enim patres dormierunt, ſic perſeuerant ab initio creaturæ. Vnum, inquit, hoc non lateat vos chariſſimi, quod vnus dies apud dominũ ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus. In quo imitatus eſt propheta dicẽtẽ; Mille anni an- *Pſal. 89.* te oculos tuos, ſicut dies heſterna quæ præteriit, & cuſtodia in nocte. Statim ergo dei æſtimatione poſt vaſtationẽ Iudæorum futura erat ſecuti conſummatio, quantumuis hominum iudicio ſit lõgũ tempus intermedium, quibus tamen ob cauſas ſuperius dictas conueniebat ſic dominum loqui, vt ſignificaret non longe abeſſe ſuũ aduentum. Noluit enim dominus certum aduentus ſui tempus ſuis ſignificare, & tamen cum omni hora illos expectare voluit. Vnde factum eſt, vt nõ ſolum patres Apoſtolis poſteriores, ſed & Apoſtoli ipſi videantur exiſtimaſſe aut ſuo tempore, aut non longe poſt venturum dominũ. Nam & Paulus ſe cõiungit ijs, qui in aduẽtu domini viui reperientur, dicens; deinde nos qui viuimus, ſimul *1. Cor. 10.* rapiemur cũ illis (nempe mortuis) obuiã Chriſto in aera. Quoniam autem ex prædictis (vt eſt veriſimile) ſcripturis, quidam certo tempore aduentũ domini circumſcribere tempore Pauli voluerunt, quaſi tũ poſt aliquot dies inſtaret, hic ab ea *2. Theſſ. 2.* opinione Theſſalonicenſes ſuos ſummopere dehortat, ſic ſcribens; Rogamus aũt vos, fratres, p aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtræ cõgregationis in ipſum, ne citò moueamini à veſtro ſenſu, neq; terreamini, neq; per ſpiritum, neq; p ſermonem, neq; per epiſtolã tanquã per nos miſſam, quaſi inſtet dies domini. Nã niſi venerit diſceſſio primum, &c. Et hactenus qdem itelligentia illorum verborum, *Statim poſt tribulationem dierum illorũ*, quorum verborum poſteriorem tractationem eſſe genuinã vel ex eo intelligi poteſt, q̃ poſt mentionem tribulationis Iudaicæ ſubijcit dominus; *Tunc ſi quis vobis dixerit: Ecce hic, aut ecce illic.* Vbi per, *tunc*, demonſtratur totum tempus futurum poſt Iudæorum excidium, & maxime tempus Antichriſti quaſi mox ſecuturum, quod tamen multis annis & ſeculis excidium illud erat ſecuturum. Nõ ergo mirum ſi ſimiliter etiã nunc dicit dominus, ſtatim poſt tribulationem illam futurum ſuum aduentum. Porro quod dicitur, ſolem & lunam obſcuranda, varie intelligitur. Nam D. Hieronymus & Chryſoſtomus exiſtimant hæc euentura in ipſo Domini aduentu, ac tunc illa obſcuranda non diminutione luminis, cum Iſaiæ 30. ſol tunc dicatur ſeptuplum

Universidad de Deusto
Biblioteca

luminis habiturus,& lux & lunæ futura sicut lux A solis:sed quod Christi venientis luce,illorũ lumẽ superabitur, & comparatione veræ lucis omnia apparebũt visui tenebrosa. Itaq; per hãc solis,& lunæ obscurationem,intelligitur significari maxima aduemẽtis iudicis claritas. Verũ hanc obscurationem nó intelligendã fore per aduenientis Christi claritatem,sed potius præcessurã illius aduentum,primũ ex Luca satis licet intelligere, qui significat,ꝙ signis in sole, & luna existentibus,& mari,fluctibusq;sonantibus,homines arescẽt præ timore & expectatione,q̃ superuenient vniuerso orbi. Illis ergo existentibus necdũ cõpleturis aduentus Domini, necdum superuenient quæ superuentura orbi homines expecta- B

Ioelis 2. bunt. Idem secundò patet ex Ioe. Sol cõuertetur in tenebras,& luna in sanguinem,antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus. Ad quem locum verisimile est Dominũ hic alludisse. D. Augustinus in Epist. ad Hesychiũ, quæ hic dicũtur de obscuratione solis & Lunę,& de pressura gentium,putat potius intelligenda complenda in Ecclesiæ Christi per secutionem ab Antichristo suscitandam,vt per solem,& lunã mysticè intelligatur ipsa Ecclesia,de qua dicitur i Cãticis;Speciosa vt luna,electa vt sol;significeturq;

Cant. 6. eam sic obscurandam,vt nõ sit apparitura,impijs persecutorib. vltra modum in eam sæuientibus: per stellas autem cadentes,& virtutes cœlorum commotas,significetur quòd tunc multi,qui gra- C tia fulgere videbantur,persequentibus cedent,& cadent,&fideles quidam firmissimi turbabuntur. Iam per pressuram gentium,de qua apud Lucam, putat intelligendam nó afflictionem,quam gentes tum sunt passuræ,sed quã gentes impiæ fidelib. sunt illaturæ. Ideo autem hæc sic potius existimat accipienda,partim quod alioqui hic locus

1. Thes. 6. videatur contrariari loco Pauli;Cũ dixerint,pax, & securitas,tũc repẽtinus superueniet interitus, proinde intelligit,paulo ante Domini aduentum fideles in grauissimis futuros afflictionibus:infideles vero remoto omni timore,arridente mundi felicitate,dicturos,Pax &securitas:partim quo niam sensibilia in sole & luna signa,iam olim etiam ante primum Domini aduentum quandoque acciderunt,& pressura gentium,ac anxietas hominum p̃ timore, & expectatione,quæ superuentura essent orbi,variis seculis acciderũt. Hæc, inquit, in Ecclesia melius existimo intelligi, ne Dominus Iesus appropinquante secundo suo aduẽtu,ea ꝓ magno prædixisse videatur,quæ huic mundo,& ante primum eius aduẽtum consueuerãt euenire,& irrideamur ab eis,qui hæc,quæ velut nouissima,& omnium maxima horrescimus, plura in historia gentiũ,& multo maiora legerũt. Hæc ille. Verũm,quanquam hæc intelligentia p̃sentis loci recipi possit ꝓ accõmodatitia,& mystica huius loci explicatione,quemadmodum & Origenes similem assignat eius tractationem,sed pro allegorico sensu,tamẽ nõ esse hãc propriam, & genuinam huius loci intelligentiã, satis videtur manifestum ex eo, quod Lucas dicit:*erunt signa in sole,& luna,& in terra pressura gentiũ.* Quo significat,& in cœlis,& in terra quædã tunc futura. Et rursum cùm dixisset,quod arescerẽt homines præ timore,& expectatione,quæ superueniẽt vniuerso orbi,subiecit pro ratione;*Nam virtutes cælorum mouebuntur.* Quo significat, commotionem virtutum cœlestium, causam fore anxiæ expectationis hominum: sicut & cùm dicit,*& in terris pressura gentum,præ confusione sonitus maris, & fluctuum,* significat gentes omnes angustandas propter mirabilem maris cõmotionem. Vnde quod dicitur de pressura gentium, non potest commode accipi de afflictione à gentibus impiis inferenda fidelibus,sed deangustia animi,qua omnes nationes terræ torquebuntur, vnde pro pressura, Græcis est συνοχὴ quod magis angustiam significat,quàm externam afflictionem. Proinde intelligendum potius ad literam euentura, quæ hic dicuntur de solis ac lunę obscuratione,&alia item, vt veraciter sol,&luna cũ cæteris sideribus intelligantur ad tempus suo lumine priuanda,quemadmodum de sole factum constat tempore passionis Dominicæ,idque cum aliis,quæ hic dicuntur apud Lucam,futurum,cùm iamiam Dominus est aduenturus,ac sub ipsum aduentũ eius. Sic enim intelligi potest,& verũ esse,quod dicit Lucas,homines illa signa videntes conturbandos præ timore,&expectatione,quę superuenient orbi:&tamẽ etiam verũ esse,quod dicit Paulus, cùm dixerint, pax,& securitas,tunc repentinus superueniet interitus. Nam ad interitum illũ pertinent,quæ hic dicuntur de obscurandis sole,& luna,& concutiẽdis virtutibus cœlorũ,ac fremitu maris,quæ inopinato hominibus superuenient. Sicut enim terribiliter aduenit Dominus daturus legem in mõte Sinai,tempestate quadam ipsum præcedente:ita & cum quadam veniet tempestate iudicaturus vi- Psal. 49. nos,& mortuos. iuxta illud Psalmi,Deus manifestè veniet,Deus noster,&nõ silebit. Ignis in cõspectu eius exardescet,& in circuitu eius tempestas valida. Porro non vulgaria erunt,quæ hic Dominus prędixit in sole, & luna,ac mari enentura in suo aduentu,aut circa illum,sed multo maiora iis quę aliquando in illis elementis accidisse conspecta sunt,& conspiciuntur: neque ipsum diem Domini velut à longè portendent, sed illum,eiusq; in sceleratos irã præsentem iã exhibebũt, & declarabũt. Nõ enim cùm dicit Lucas; erunt signa D in sole,& luna;ita hoc accipiẽdũ est quasi hæc signa sint significatora diem Domini post aliquod tempus medium aduenturum,vt ob significationem rei futuræ dicantur hic signa, sed signa hic pro reb. insolentibus, prodigijs & miraculis accipiũtur,vt sit sensus;Contingent in sole,& luna prodigia quædam,& admiranda,nimirũ quia, vt dicunt Matthæus, & Marcus, *sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum.* Neque enim dubitandum videtur, quin hæc sint eadem. Cæterũ mos est i scripturis,p obscurationẽ solis,& lunæ,stellarumque,& similia,quæ hic prædicuntur,metaphoricãs significare summas vltionis diuinę tem- E pestates. Sic em̃ Isaiæ 13. Dei de Babylone sumẽda vltio significatur,cum dicitur inter alia;Stellę cœli,& splendor earũ non expandent lumen suum. Obtenebratus est sol in ortu suo,& luna non splendebit in lumine suo. Et Ezech. 22. cùm de Pharaonis vltione agitur;Operiam cũ extinctus fueris,cœlos,& nigrescere faciam stellas eius,solem nube tegam,& luna non dabit lumen suum. Omnia luminaria cœli mœrere faciã super te, & dabo tenebras super terrã tuã. Sic & vindictæ de Iudęis sumẽdę grauitas describitur;Infirmata est, quæ peperit septẽ,defecit anima eius, occidit ei sol,cũ adhuc esset dies. Itẽ;Et erit in die illa,dicit Domi-

Dominus Deus, occidet sol in meridie, & tene- A in scripturis dicũtur frequẽter militia cœli,& virbrescere faciam terrã in die luminis, & conuertã festiuitates vestras in luctum. Sunt & alia similia apud Prophetas, quib. vltionis alicuius atrocitas designatur. Et enim i summa angustia cõstituris videtur totus mũdus perturbari,sol obscurari,luna esse sanguinea,stellæ lucem suam retrahere,terra tremere,mare fremere, & cuncta ruinam minari,nõ quod ita re ipsa accidat,sed quod ita homines angustẽtur,ac si illa acciderent. Verumtamen cũ insigniores illæ vltiones Dei, quales de Babylonijs,Ægyptijs,Iudæis,alijsque gẽtibus nonnunquã fuerunt sumptæ,omnino supremi iudicij quædam velut specimina dederint,mirum nõ est,si hic,quæ in supremi iudicij die re i- B psa euentura sunt,descripta sint,q̃ etsi in illis re ipsa non ita euenerint,ijs tamen, quæ illis euenerunt,fuerunt peæfigurata,& qui illas dederunt pœnas,nõ aliter fuerũt angustiati,quàm si reipsa omnia sic accidissent. Voluit enim illis locis scripturæ,& vltionib. ibi descriptis nos Deus admonere supremi iudicij,& vltionis impijs supuẽturę,i qua illa re vera sic accidẽt,vt verba significãt: ideoque etiã cum de certæ alicuius gentis vltione agitur,generalis fit sermo,vt sit quasi trãsitus ab illius vltionis descriptione,ad cõmemorationem generalis vltionis superuẽturæ omnib. impijs i die iudicijs:quẽadmodũ videre est Isaię 13. C vbi cũ promisisset propheta se descripturũ onus Babylonis,generaliter dicit;Ecce dies Dñi venit, crudelis,& indignationis plenus,& iræ,furorisque,ad ponẽdam terram in solitudinem, & peccatores eius cõterendos de ea. Et post interpositа ea,quæ suprà sunt citata,subiũgitur;Et visitabo super orbis mala,& contra impios iniquitatẽ eorum,&c. Quæ autẽ hic dicuntur de Solis, Lunæ,astrorumque obscuratione,verè,& nõ metaphoricé accipienda esse,satis ex illo Petri pater; 2. Petri Aduenict autẽ dies Domini sicut fur,in quo cœli magno impetu transient,elementa vero calore soluentur,terra autem,& quæ in ipsa sunt opera exurentur. Porro cœli,terræ & maris commotio- D nẽ de qua hic Dominus loqtur, prædixit & Ag- Aggei 2. gæus,dicens;Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cœlum,& terrã,& mare,& aridam. Quod quãquam referri possit ad primũ Christi aduentũ,isque proprius videatur huius loci sensus,Paulus tamen ad Heb. 12. refert ad secundũ, cùm scribit;Nunc aũt repromittit dicens;Adhuc semel,& ego commouebo non solùm terram,sed Psal. 74. & cœlum. Conuenit item cum hoc loco & illud Psalmi;Cùm acceperto tẽpus,ego iustitias iudicabo,liquefacta est terra,& omnes,q̃ habitant in Ioel. 3. ea. Itẽ illud Ioelis,Sed,& Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Dominus E de Sion rugiet, & de Hierusalem dabit vocem suam,& mouebũtur cœli,& terra. Quod ergo hic dicitur stellas lapsuras è cœlo,intelligendum est significare stellas lumen suum retracturas, vt videantur cecidisse è cœlo, nec amplius in eo esse. Quod autem dicitur virtutes cœlorũ commouẽdas,communiter intelligitur significare cœlestes exercitus angelos concutiẽdos admiratione, cũ videbunt maximam naturæ mutationẽ fieri. Verum cum Lucas pro causa anxiæ trepidationis & expectationis hominum subijciat, *Nam virtutes cœlorum commouebuntur,* magis per virtutes cœlorum,sunt intelligenda omnia sidera,& astra,quæ

tutes hoc est,exercitus cœlorũ. vr;Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius ois virtus eorũ. Quoniam enim homines videbunt omnes istas cœlorũ virtutes commoueri à suo statu, hinc trepidabunt,& trepide expectabũt,quæ superueniẽt orbi,Quod ergo specialim dicebatur; *Sol obscurabitur & Luna non dabit lumen suum & stellæ cadent de cœlo,* id deinde generaliter dicitur, & *virtutes cœlorum commouebuntur.* Psal. 32

ET TVNC PAREBIT SIGNVM FILII HOMINIS IN COELO, ET TVNC PLANGENT, &c.) per Signũ filij hominis antiquissimi etiã patres intellexerunt,imaginẽ crucis,vnde ex hoc loco canit ecclesia; Hoc signũ crucis erit in cœlo,cũ dominus ad iudicãdũ venerit. Creditur ergo huiusmodi signũ cũ sum ma claritate, Sole, & Luna obscuratis,appariturũ in cœlo tũ in cõsolationem fideliũ, quia agnoscent signũ victoriæ,quo sunt redempti,tum i cõdemnationem in fidelium,vt agnoscãt se impie reiecisse crucifixũ dominum,& illũ tunc venire,qui prædicatus est pro salute hominũ crucifixus. Vnde de his sequitur;*& tunc plangent omnes tribus terræ,* hoc est,omne genus hominum, infidelium scilicet, qui illum prius agnoscere noluerunt. In hoc autem alludsum est ad locum Zacharię, vbi legimus; Et planget Zach. 12 terra,familię & familiæ seorsum. Et post aliquot familiarũ enumerationẽ. Omnes familię reliquę, familię,& familię seorsum. Idem enim est tribus, & familię. Ad hunc autem locũ hic alludsum pa- Aggæi. 2. tet,ex Apocalysi,vbi ad illum locum alludsum est manifeste,cum dicitur;Ecce venit cũ nubibus,& videbit eum omnis oculus,& qui eũ pupugerũt, & plangent se super eũ omnes trib. terræ. Nam & illo loco apud Zachariã præcedit;aspicient ad me quem confixerunt. Quanquã autem locus ille Zachariæ secundum proprium,& primũ sensum intelligendus omnino videatur de pio Iudæorũ, & fidelium planctu,qui mortẽ Christi in hoc mũdo pie deplangunt,dolẽtes se illum occidisse,aut suis peccatis occasionẽ mortis eius dedisse, quẽ admodum exponit diuus Hieronymus,(comparatur enim planctus ille pio populi super morte Iosiæ planctui) tamen accommodatur à domino, & à Ioanne locus ille ad planctum infidelium inutilem,quo in nouissimo die plãcturi sunt se illũ occidisse,aut in illum nõ credidisse,sicut & quod dicitur à propheta: aspicient ad me, quẽ cõfixerunt,quanquam secundum proprium sensum dictum sit de fidelibus Iudæis,qui cõpuncti corde, & dolentes se occidisse dominum,per fidẽ cõspecturi erant in eũ,quẽ cõfixerant (præcedit enim, & effũdã sup habitatores Hierusalem spiritũ gratiæ;) tamen & a Ioane accommodatur ad Iudęos infideles qui in nouissimo die oculis corporalib. aspicient in eũ quem trãsfixerunt exhibentẽ sese cũ vulnerum cicatricibus vt significet eos q̃ pie & cum fructu illum p fidem aspicere eiusq; mortem plangere noluerunt aliquãdo vel inuitos cõspecturos illum & inutiliter tũ plancturos. Hinc ergo intelligendum vnius eius demque scripturæ varios esse sensus etiam à spiritu intentos.

ET VIDEBVNT FILIVM HOMINIS VENIENTEM IN NVBIBVS COELI, CVM VIRTVTE.) Cũ in cœlos ascendisset dominus dixerunt angeli; Sic veniet quẽadmodũ vidistis Actuum 1. eũ eũtem in cœlũ. Aut de ipso euente in cœlũ di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

citur illo loco,quod nubes susceperit eũ ab oculis eorum.Itaq; sicut à vera nube susceptus, profectus est in cœlum,ita & in veris nubibus cœli veturus est ad iudicium. Quod in ipsius oſtẽsum est transfiguratione, quæ specimen quoddã erat illius gloriæ,in qua apparituras est in nouissimo die.Tunc enim etiã in nube lucida facta fuit gloriosa illa transfiguratio.Prædictum fuit istud & à Daniele, ad quem locum videri potest Dominũ hic respexisse.Et ecce,inquit,cũ nubib.cœli quasi filius hominis veniebat. Nubes autem hæ partim facient ad hoc,vt tolerari possit ab omnibus summa aduenientis Christi claritas,& splendor, partim ad gloriæ Christi augmentum, cui nubes illæ velut sedes erũt,& vehiculum, Deo propriũ in scripturis.In nube enim fere dicuntur in scripturis factæ insignes Dei apparitiones.Dicitur autẽ filius hominis tunc venturus cũ virtute multa,id est,magna,& maiestate,vel gloria,ad distinctionem huius aduentus à primo,in quo venit in magna infirmitate,& humilitate.Et quidẽ virtus eius in eo relucebit,quòd ad eius imperium statim oẽs resurgent mortui,omnesque in momento,& in ictu oculi congregabũtur ad ipsũ,& vel inuiti omnes illi curuabunt genu cœlestes,terrestres,& inferni,quodque omnes efficaciter sit iudicaturus,singulis reddẽs secundũ merita. Maiestas vero,& gloria relucebit i corporis claritate, in angelorum stipantium ipsum multitudine,atque in nubis circundantis illũ amictu. Bene autem nõ dictũ est simpliciter,cùm virtute,& maiestate, sed, *cum virtute multa & maiestate*, multa scilicet.Nam ad vtrũque id est referendũ. In primo enim aduẽtu venit etiam cum virtute & potestate,qua mirabilia est operatus,atq; i trãsfiguratione sua visus est i maiestate:at i secũdo multo maiori cum potestate,& claritate vẽturus est.

Daniel.7

ET TVNC MITTET ANGELOS SVOS CVM TVBA ET VOCE MAGNA,&c.) Præpostero hæc dicuntur ordine.Prius enim mittentur angeli,qui omnes congregabunt,quàm videbunt omnes filium hominis venientẽ in nubib. cœli,& quàm plangẽt eũ omnes trib. terræ: sed, quoniam omnia brauissimo perficientur tẽpore, omnia simul ferè concurrent, ideo nõ est mirum,quòd ordo in narratione nõ seruetur.Porro angelorũ ministerio futurarum mortuorũ resurrectionem,& congregationem,Dominus etiam ca. 13.Matthæi i aliquot parabolis docuit.Docet & Paulus,dicens;Ipse Dominus in iussu,& in voce archangeli,& i tuba Dei descẽdet de cœlo. Sicut autẽ apud Paulum illo loco idẽ est intelligendũ per iussum, & vocẽ archangeli,& tubã Dei: ita & hic idẽ est tuba, & vox magna,ita vt coniunctio,*&*,expositiue posita sit,& sit sensus:cum tuba,hoc est,voce magna. Græca verò habẽt,cũ tuba vocis magnæ, hoc est,cũ tuba.q̃ vocem edet magnam:vel potius intransitiuè; cum tuba,quæ erit vox magna.Nõ em̃ re vera tuba aliqua eorũ potea est itelligenda futura,sed vox archãgeli,q̃ adeo magna erit, vt ad illius clamorẽ oẽs mortui de terræ puluere resurgãt.Quã vocẽ fore corporalẽ annotauimus verisimile esse circa illud Ioannis:oẽs qui in monumentis sunt,audient vocẽ filij Dei.exprimiturque vocis huius qualitas postea apud Matthæũ,cũ dicitur in parabola;Media nocte clamor factus est:Ecce sponsus venit,exite obuiã ei.Præcesserũt aũt & i veteri aliquot figuræ huius cõuocationis quę per tubã,& vocẽ magnã dicitur hic efficienda,ad quas videri merito potest hic allusum esse. Si quidem cum i mõtem Sió descenderet Dominus,legem suis daturus,audiebatur tubatũ sonitus,præceptumqi eis fuit, vt tum primũ ascenderent in mõtem,hoc est monti appropinquarent,cũ cœpisset clangere buccina.In quo specimen quoddã editũ fuit huius vltimę populi Dei cõgregatiõis,sicut & i terribili illo Dei descensu, typus qdã præcessit nouissimi aduentus Christi ad iudiciu.Rursum,vt scribitur Num.10.populus Israeliticus,tubæ sonitu cõuocari per sacerdotes solitus fuit,quãdo cõgregandus erat populus ad tabernaculũ ex quatuor mũdi partibus,in quib.erãt castrametati:ita ergo & nunc hic dicitur,q̃ angeli tubæ,& vocis magnæ sonitu congregabunt electos à quatuor ventis, hoc est,ab oriente,occidente,aquilone,& austro, hoc est omnib. mundi quantumuis remotis partibus.Per quatuor enim vẽtos i scripturis significantur quatuor mundi partes præcipuæ, à quib. præcipui vẽti quatuor flant;in quatuor autẽ illis partibus,totus mũdus significatur. Vnde dicitur; In quatuor ventos cœli dispersi vos,id est,omnẽ terrã,& in oẽs gentes. Quò aũt rectè intelligatur, quod sequitur apud Matthæum,*a summis cœlorum vsque ad terminos eorũ*,& apud Marcum,*a summo terræ vsq; ad summũ cœli*,quoniã hæ partes à plerisq; male intelliguntur,sciendũ est, quòd apud Matthæũ pro dictione,*summis*, & dictione, *terminos*, Græcis sit eadem dictio ὀυρἀνων,q̃ est & in Marco. Hæc autem dictio nõ tãtùm significat summum, sed etiã extremum,qđ præsenti loco magis conuenire.Sensus enim est,electos congregandos ab vna cœli extremitate,vsque adalteram cœli extremitatem.Summum ergo hic pro extremo positũ est,quemadmodũ & Psal.18.cum dicitur de sole: Asũmo cœlo egressio eius, & occursus eius vsq; ad summum eius,pro eo quod est,ab vna cœli extremitate;hẽpe ab oriente,est egressio eius, & occursus eius est vsque ad alterã cœli extremitatem nempe occidentem.Sic cum dicit Moses; Interroga de dieb.antiquis à summo cœlo vsque ad summum eius,hoc est ab homnib. ominibus, qui sũt super terrã, ab vno cœli termino vsque ad alterum.Quibus locis dictio Hebraica,Cerseth.manifestè significat non altitudinem,vel summitatem sed extremitatem.Ex isto autẽ Deuteronomii loco patet idem esse sũmũ,vel extremũ cœli,quod est summũ vel extremũ terræ. Quod & ex Marco hic patet,qui dicit, à *summo terræ vsque ad summum cœli*. pro eo quod Matthæus dicit, à *summis cœlorum vsque ad terminos eorum*. Sensus ergo est apud Marcum:ab vna terræ extremitate, vsque ad oppositã cœli extremitatem. Itaque hæ orationes non significãt aliud quàm id,quod prę cedit,*à quatuor ventis*, sed additæ tantum sunt ad partis illius declarationem,& exaggerationẽ,quo firmius asseueraretur ab omnibus omnino mundi partibus electos congregandos, ne quisquam ob loci, in quo vixit& mortuus est distantiam diffideret se colligendum cum aliis. Non ergo dictum est, à *summis cœlorum*, propter animas electorum à cœlis abducendas,vt quidam intelligũt sed ratione corpotum resurgentium ad vocẽ magnam tubæ, dicuntur electi congregandi è locis in quibus fuerunt sepulti,& resurrexerunt.Quanquam autem Angeli mittendi etiã sint vt impios

Deu.5.

colligãt,

colligant,*ſnã* dicitur apud Matthæum, mittet filius hominis angelos suos,& colligent de regno eius omnia scãdala)peculiariter tamen hic dicuntur cõgregandi electi,quod hic allusum sit ad eas veteris populi cõuocationes,de quibus dictũ est, inquibus dei populus tubę sonitu conuocabatur: aut etiã quia hic allusum est ad eas scripturas, in quibus Deus frequenter dicit se congregaturum suos ab omnibus mundi partibus. vt :Ab oriente adducam semen tuum,& ob occidente congregabo te.Dicam aquiloni,Da:& austro,Noli p̃hibere:affer filios meos de lõginquo,& filias meas ab extremis terræ.

cHIS AVTEM FIERI INCIPIENTIBVS, SVSPICITE, ET LEVATE, &c.] Per hoc quod dicit, *Suspicite & leuate capita vestra*, tropicè significat eis tum gaudendum, & bene fidendum merito esse. Qui enim mœsto sunt animo & in afflictionibus, incedunt vultu in terram demisso:quibus vero è malis datur respirãdi spes, ii vultum prius dimissum attollere solent,& fiducia animo ad desideratam anhelere salutetem & redemptionem.Porro dubium hic est, quid demonstret pronomen *hic*.Si enim dicatur demonstrare ea,quæ mox præcedunt,quomodo dicitur, quod his fieri incipiẽtibus,appropinquet redẽptio sanctorum,& prope sit regnum Dei?Nam inter ea etiam est aduentus Christi, & sanctorum resurrectio,quę cùm erunt,non iam appropinquabit sanctorum redemptio,sed erit:nec prope erit regnũ Dei,sed tum erit. auget difficultatem quòd Matthæus dicit, *cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in ianuis*. Nam ad Lucam dici posset,nõ dixisse Dominũ,cùm hæc fiunt,scitote quòd prope est regnũ Dei,sed,*cum hæc fieri incipiunt*, cùm scilicet incipient signa illa in sole,& luna.At Matthę. dicit, *cum videritis hæc omnia*, cum inter prædicta omnia, etiam sit Christi aduentus, qui cum erit, non iam prope erit in ianuis, sed omnino erit. Nam & similitudo,quam dominus adhibet, demonstrat futura, & necdum existentia ex signis cognoscere. Hæc difficultas adeo mouit D. Augustinum,vt sicut quod dicitur de solis,lunæ, & stellarum obscuratione,refert ad tempora Antichristi,ita putarit illud,quod posteà subiungitur, *Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli*,&c.potius intelligendum de spirituali aduentu filii hominis, quali nunquam venire cessat modo in membris suis tanquam in nubibus, aut in Ecclesia ipsa tota, tanquam in nube magna,vt significetur,quod tẽpore grauissimæ persecutiõis,qua sub Antichristo sol obscurabitur,& luna,filius Dei spiritualiter sit visitaturus suos fideles,non tantum eo modo,quo eam semper visitat,sed cum potestate magna,& maiestate, quia maior potestas,& maiestas tunc apparebit sãctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tãta persecutione vincantur.Verum hic sensus coactior videtur,quod dubitandum non videatur, quin quod dicit, *Et tunc videbunt filium hominis venientem*, &c. sit secundum proprium sensum intelligendum de corporali, & sensibili domini aduentu ad iudicium, maxime cum sequatur, *Et tunc mittet Angelos suos cum tuba*, quod pertinet ad resurrectionis & iudicii diem. Euthymius Chrysostomi sectator pronomen,*hæc*,apud Matthęum,& Lucam, putat referendum ad ea, quæ dicta sunt de pseudochristis,& pseudoprophetis,qui daturi sunt signa & prodigia magna,vt significetur prope esse aduentum Christi,& regnum eius,cũ nouissimus Antichristus cum suis aduenerit pseudoprophetis.Sunt & qui pronomen, hæc, referunt ad omnia,quæ hactenus prædicta sunt à Domino etiam de vastatione Iudææ, & his, quæ eam præcessura erant, vt intelligatur Dominus suos monere,ne animo concidant cum omnia illa,quę prædicta sunt mala, viderint suo ordine euenire, sed potius hilaritatem,& alacritatem præ se ferant in illis malis,scientes hęc omnia præcedere debere aduentum suum, & quo plura eorum viderint adimpleta,eo proprius adesse aduẽtus tempus intelligãt.Sicut,cum ficus, & aliæ arbores gemmas protẽdunt, producũq; folia, scimus prope esse æstatem,sic tamen vt non euestigio plenam æstatem, sed primum florem, inde ficuum incrementum,& demum suo tempore ficus maturas, atque iustam æstatem adfore scimus.In hunc modũ præsentem locũ intellexisse videtur D. Hieronymus sic scribens:Sub exemplo arboris docuit consummationis aduentũ.Quomodo,inquit, quando teneri fuerint in arbore ficus cauliculi: & gemma erumpit in florẽ, cortexque folia parturit,intelligitis æstatis aduentum,& Fauonij,ac veris introitum: ita,cum hæc omnia quæ scripta sunt videritis,nolite putare iam adesse consummationẽ mundi,sed quasi procœmia, & præcursores quosdã venire,vt ostendant quod prope sit,& in ianuis.Hęc ille.Non ergo secũdum Hieronymum pronomen *hæc* refertur ad ea,quæ de Solis,ac Lunæ obscuratione,& aliis sequentibus.sunt dicta,quia solis obscuritationem intelligit futuram in ipso Domini aduentu per ipsius eximiorem claritatem :sed ad omnia illa,quæ dicta sunt præcessura aduentũ domini.Theophylactus refert pronomen, *hæc*,ad ea, quæ mox præcedunt, Solis scilicet, & Lunæ obscurationem,& totius mundi innouationem Hęc enim paulo aduentum Domini, vt diximus, præcessura, portendẽt tamiam ipsum vnturum. Nec inconueniens fuerit pronomen, *hæc*, etiam referri ad ea, quæ dicta sunt de signo filij hominis parente in cœlo,& filio hominis veniente in nubibus, cœli, eo quòd Matthæus dicat; *cum videritis, hæc omnia*. Sed tunc in illo, quod dicũt Matthæus, & Marcus;*scitote,quia prope est in ianuis*; non poterit subintelligi aduentus glij hominis, sed regnum Dei,quemadmodum expressit Lucas. Cum enim viderint fideles solem obscurari, signum filij hominis parere in cœlo, filium hominis venientem iu nubibus,& angelos colligere electos, necdum erit ipsis fidelibus regnũ Dei,nec perfecta erit ipsis redemptio eorũ,sed hæc illis propinqua erunt. Tunc enim instabit tempus,quo post separationẽ malorum à bonis,audituri sunt vocem illam dulcissimam; Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.Actum quidem participes erunt facti regni Dei, & certi de sua redemptione.Ad hunc sane modũ potius intelligendum crediderim, propterea quod apud Lucam illud;*His autem fieri incipientibus, suspicite & leuate capita vestra*, &c. videatur dictum fidelibus è regione illius, quod de impiis dictum est, ipsos apparentibus signis in sole, Luna, & maris angustandos,& exarituros præ timore, & expectatione superuenturorum. Deinde, cum dicitur fidelibus, vt ob certam redemptionis suæ spem attollant capita, satis significatur, eos prius in

Matth.24.

Mat.25.

Universidad de Deusto
Biblioteca

multris malis versaturos, à quib. tũ iubentur pro pinquã redemptionẽ expectare, & proinde quod dicit; *suspicite, & leuate*, non ad omnia illa tempora pertinent quib. multa erãt sancti malapassuri, sed tantum ad tempus instantis retributionis. Itaque sensus erit: His quæ modo dixi fieri incipiẽtibus, nolite simulcũ hominib. huius mundi, quos dixi angustandos his cõspectis, & plancturos, etiã ipsi animo concidere, & turbari, sed contrà, summam hilaritatem in animo habere, certi, quòd instet redemptio vestra. Illi quidem cum dixerint, pax & securitas, subitò corripientur, his cõspectis signis, angustia, & desperatiõe; vos autem, qui cõ tinuis in hoc mundo malis afficiemini, semper lugentes, tum conuenit ob omnino proximam vestram redemptiõem deiectũ vultum attollere, atque omni tristitia excussa ac metu depositò, omnem hilaritatem proferre. Loquitur ergo hic dominus de redemptione sanctorum à malis, q̃ hic premunt eos, redemptione item corporis eorum à corruptione, de qua Paulus, Intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectãtes redemptionem corporis nostri. Vt autem certiores suos domin⁹ faceret fœlicitatis & regni, quod expectare eos voluit, apparentib. signis illis in Sole, Luna, & mari, quæ quoniã erãt horribilia futura, magis timorem erant per se incussura, similitudinem ex naturali illis ꝓponit exemplo, admonens vt qnẽ admodum ex gemmis & foliis arborum primum prodeuntibus intelligimus ẽstatem instare, ita ex illis signis intelligamus instare regnum dei. Quaquidem similitudine tria dominus significauit, vt indicat D. Chrysostomus. Primum, quod non magnũ temporis spatiũ sit futurum inter illa signa, & regnum Dei, sed ea regni Dei fore primordia: sicut non magnum est spatium inter gemmas arborum, & æstatem, adeo vt huius arborum gemmæ initium quoddam sint. Neq; enim æstatis nomen hic puto esse sic accipiẽdũ, vt à vere distinguitur, sed vt ver se includit. Secundo significatur, quod certò, & necessario regnũ Dei sit signa illa secuturum, quemadmodum certum est, & necessarium, vt, gemmãtibus arboribus, æstas adueniat. Non enim (inquit Chrysostomus) ea ratione tãtũmodo similitudine ficus vsus est, vt spatium temporis designaret, sed vt omnino futuram rem confirmaret. Nam, sicut hoc esse necesse est, sic illud quoq; necessario erit. Tertiò subtiliori intelligentia etiã significatur, horribilia illa, quę dicta sunt signa, nõ portendere fidelibus imminentem malorum tempestatem, & veluti hyemem quãdã sed illis significare rerum omnium iucundã immutationẽ, & fœlicioris tẽporis post vitæ, quam hic vixerunt, asperitatem, successiõnẽ, veluti æstatis post hyemem. Impiis enim, qui hic suam vixerunt æstatem, dicentes pax, & securitas, signa illa portẽdent aduenientem malorum tempestatem, quemadmodum post apertę Dominus significat, dicens, Tanquam laqueus superueniet in omnes qui sedent super facié orbis terræ. At iustis eon tratio portẽdent spiritualẽ æstatem & tranquillitatem à fluctib. huius vitæ, & omnibus malis futuram. Itaque tunc perfecte implebitur illis illud Canticorum: Iam hyems transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt in terra, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. Dicunt autem Matthęus & Marcus de ficu, cum iam tenus eius tener, hoc est, mollis fuerit, quia in hyeme arborũ rami rigore frigoris indurantur, vt flecti cõmode nõ possint: at vere adueniente, succo repleti mollescunt, ac mollescentes gemmas ac folia ꝓgignere incipiũt. Lucas vero, vt nos quidem legimus, habet, *cum producunt iã ex se fructum*: at de fructu nulla fit apud Græcos mentio, sed tãtũ habent, ὅτ᾽ ἂν προβλαστήσωσιν ἤδη, id est, cum iam proruperint, vel proferre & producere cœperint, scilicet gẽmas & folia. Itaq; nomen fructus apud nos accipi debet pro omni eo quod ex arboribus prodit, vt & folia comprehendat & gemmas. Nam cum arbores perfectũ ex se fructũ producunt, non iam prope est æstas, sed plena est ęstas. Quod autem pro eo quod ī Matthæo & Luca, versum est, *scitis quia prope est æstas*, ī Marco legamus per imperatiuum, *cognoscite quia in proximo est æstas*; prouenit ex verbi Græci γινώσκετε ambiguitate, quod & indicatiui est modi, & imperatiui. Multi tamen libri etiam in Marco habent indicatiuum, cognoscitis. In illo apud Matthæũ & Marcum: *scitote quia prope est in ianuis*; dicitur prouerbiali sermone esse in ianuis, quod propinquũ est vt veniat, eo quod sit prope ad ingressum, qui asistit ostio. Sic & Iacobus dicit, Ecce Iudex ante ianuam assistit. Sed ibi ante ianuam, hic dicitur fore in ianuis, cum illa fient, quę dicta sunt.

AMEN DICO VOBIS, QVIA NON PRAETERIBIT GENERATIO HAEC, DONEC HAEC OMNIA) Obscurũ est, qd per generationẽ hãc dominus hic significare voluerit: ideoq; valde varie à diuersis istud intelligitur. Hieronym⁹ enim putat aut omne hominũ genus significari, aut specialiter Iudęorũ. Certe Iudęorũ gentem solet dominus hoc modo notare, vt cum suprà dixit; primum oportet filiũ hominis reprobari à generatione hac. &: *Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam*. Verum quorsum diceret dominus generationem Iudæorum non præteriturama donec omnia prędicta fierent, non facile apparet, multo minus, quare in genere generationem hominum non antè diceret prętericturam. D. Chrysostomus intelligit significaram generationem iustorum, & fidelium, idque ideo de ea dictum, ne metuerẽt Apostoli, per prędicta pericula penitus fideles delendos, & prædicationem euangelij supprimendam: sed certiores essent, religionem Christianã vsque ad seculi consummationem & nouissimum Domini aduentũ perseueraturam. Verũ, si bene pensitemus scopũ Christi, omnino apparebit ipsum hac sententia significare voluisse certo, & breui hęcomnia, quę dixit, euentura. Itaq; Thostatus per generationẽ hanc, intelligit gentem Iudaicam, quæ tum viuebat, cum hæc Christus loqueretur: & per hæc omnia putat tantũ demonstrari ea, quæ in prædictis pertinent ad Iudæorum nationem, nempe quędicta sunt de Hierosolymorũ excidio, & iis, quę illud erãt pcessura, vt significetur omnia illa, quæ dicta sunt euentura in populo Iudaico; breui omnia tẽpora cuẽtura, ita vt illa cũcta sint cõspecturi pleriq; tum viuentes cũ hęc dicerentur. Obstare autẽ nimis videtur huic intelligentiæ, qđ in illo, *hæc omnia*; videantur comprehendenda quæcunque prius dicta sunt. Quidã putat dictionem γενεὰν hoc loco vertendã potius per ætatem; vel seculum. Nam & illud significat ea dictio. vnde Nestor τριῶν γενεὰς vixisse legitur, quòd tres hominum ętates durauisset. Est autem ætas, vel seculũ

Romanis

Romanis proprie spatium centũ annorum. Quomodo & dictio Dor Hebræis nonnunquã accipitur, quæ fere verti solet, generatio. Nã Gẽ. 15. quatuor generationes, & quater centũ anni pro eodem accipitur. Cum enim dixisset Dominus Abrahæ semen eius affligendũ quadringẽtis annis à populo, cui seruiturũ erat, subiecit, Generatione autẽ quarta reuertẽtur huc. Sunt ergo qui nomẽ ætatis & generatiõis in ista significatione hic accipientes intelligũt significatũ à domino omnia quę dicta sũt excepto solo extremo die, euentura intra centenos illos qui tum fluebãt annos, & in eo quod tunc erat seculo. In eo enim auditi fuerũt apud Iudæos rumores bellorũ, prælia multa cõmissa, impostura valuit pseudoprophetarũ, persecutionem tulerunt apostoli, prædicatum est vbique euãgeliũ regni, excisa Hierusalem, rursus pseudochristi, & pseudoprophetæ seduxerũt multos. Diẽ autem extremũ, in quo aut circa quẽ fiẽt Solis & Lunæ defectio, stellarũ casus, &c. excipi debere volunt, quod is soli patri notus mox dicatur à Xpo. Verũ, quoniã & hoc coactius videtur, cũ absolutè dicatur; *donec omnia fiant*, & quia illud quod dictũ est de pseudochristis, qui dabunt signa magna, maxime pertinet ad tempus nouissimi Antichristi, qui intra seculum illud non venit, conuenientius nomen ętatis crediderim hic accipi debere pro toto tempore quod fluet inter primum & secundũ Domini aduentũ, quod nouissima dicitur mundi ætas, & à Ioãne dicitur nouissima hora, à Paulo vero, in quos fines seculorum deuenerunt, vt intelligatur Dns significare, eam mundi ætatem, quæ per nouã euangelii prędicationem (qua mundo mirabilis quædã rerum mutatio est inducta) tũ cœpta erat, nouissimã esse, nec præter eã aliã expectãdã singularem orbis mutationẽ, donec omnia, quę dicta sunt fierent. Ideo enim Ioanes dixit nouissimã esse hãc horã, & Paulus fines seculorũ deueniisse in nos, & Petrus omnium finẽ appropinquasse. Significat ergo Dominus citò omnia, quę dixit euentura, qa ante finem eius, quę tum cœpta erat ætatis. Et potest secũdũ hunc intellectum illud, *hæc omnia*, referri vel ad omnia prędicta, vel peculiariter ad ea, quę dicta sunt euentura in nouissimo de, vel circa eum: quẽ admodum & cùm prędecedit, *cum videritis hæc omnia fieri*, vt significetur aduentũ filii hominis finẽ impositurum huic currenti ętati, nõ autem aliquã aliã singularem orbis mutationem. Siaũt accipiatur secundum D. Hieronymi sententiam, de gente Iudaica, intelligendũ de ea gente peculiariter prędixisse eam vsque in finem permansurã, cùm alię nationes fere transeant, vt significaret eam seruandam in testimonium vanę suę expectationis, quam habet de suo Messia, secundùm suum, quem habet in scripturis intellectum.

COELVM ET TERRA TRANSIBVNT, VERBA AVTEM MEA NON PRAETERIBVNT.] Sicut superiori sententia cito omnia si significauit euentura, ita nũc hac sententia certò omnia significat euentura, quę dixit. Et sane merito hanc dictorum confirmationem subiecit, idq; maxime ob prędictum suum aduentum, ꝙ hic hominum iudicio videretur nimis differri, adeo vt etiam tempore Apostolorum ob eius dilationem quidam putauerint vanam esse aduentus eius expectationem, vt testatur Petrus. Cęterũ verba sua dicit non transitura, non quãtum ad sonum, qui transit, sed quãrum ad rem per verba significatã, ratione cuius verba hominum dicimus vel vana, vel firma. Sensus ergo est, Verba mea non erunt inania, vt non eueniat quod illa prædicunt, quem admodum hominum verba quibus aliquid prędicunt & ꝓmittunt, frequenter inueniuntur inania siue ꝓpter mendacitatem & mutationem loquentis, siue quod aliud quid externum impediat prædictorum euentum, aut promissionis adimpletionem. Bene autem summam volens verborum suorum significare firmitatem, comparat ea cum cœlo & terra, præferens ea his, eo qđ omnium quæ in mundo sunt, hæc maxime sunt firma & immobilia, significans sua verba firmissimis rebus esse firmiora & constantiora. Porro quod Dominus cõparando cœlum, & terrã cum verbis suis, dicit illa transitura, nõ autem verba sua, dupliciter potest intelligi. Primo, vt intelligamus significari, cœlum, & terrã quãdoq; transitura, nimirũ in nouissimo die. Nam id aperte testatus est D. Petrus, dicens, Aduenient dies domini sicut fur, in quocœli magno impetu transient. Prædixit & Psalmista, dicens de cœlo, & terra: ipsi peribunt, tu autẽ permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent. Et Esaiæ 51. Cœli sicut fum⁹ liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores ei⁹ sicut hęc interibunt. Salus autem mea in sempiternum eris, & iustitia mea nõ deficiet. Ad quæ loca videri potest dominus hic respexisse. Transibunt autem & peribunt cœlum, & terra, nõ abolitiõe sui, sed sui immutatiõe, iuxta illud, Vanitati creatura subiecta est nõ volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem glorię filiorum Dei. Secundò, intelligi potest non significari cœlum, & terram aliquando trãsitura, sicut secundùm substantiam suam verè nõ transibunt, nec peribunt, (terra enim & ī ęternum stat, vt dicit Ecclesiastes: & de cælis dicit Psalm. Statuit ea in æternum & ī seculum seculi) sed priùs futurũ, vt illa pereant, & trãseant, quæ omnium maxime sunt stabilia, & q̃ scriptura dicit fore ętterna, nec perire possunt, quàm vt transeant verba domini. Sic enim explicat hunc locum Euthymius dicens, Hęc adeo compacta & immobilia prius de molientur, quàm excident sermones mei. Itaque secundùm hunc intellectum, ex Hebraica phrasi omissa est in hac sententia particula explicans cõparationem, quę sic erat efferenda, Citius cœlum, & terra transierint quàm verba mea. Atque in hunc modum prędictum locum intelligendum magis esse, ex eo apparet, quòd Lucę 16. simili cõfirmationis modo dicitur, Facilius est cœlum, & terram præterire, quàm à lege vnum iota cadere. Qua sententia non hoc videtur significare voluisse dominus, quòd cœlum, & terra prędicturi essent aliquãdo, sed simpliciter illud citius euenturum ꝙ nemo futurum facilè putat, quam contingere possit, vt verbum Dei sit vanum. In hunc modum etiã intelligi potest, quod dicitur, Amen dico vobis: donec transeat cœlum & terra, iota vnum, aut vnus apex non prędicturi à lege, vt particula, donec, non significet quid aliquãdo sit euenturum, sed quid citius sit euenturũ. Sic enim vulgari modo solemus significare aliquid omnino fieri non posse, vt cùm dicimus, Donec cœlum ruat, tui non obliuiscar. Aut priùs cœlum ruet, quam tui memoria excidet. Sic videtur accipiendum, quod

est

Universidad de Deusto
Biblioteca

est Isaiæ 54. Montes commouebuntur, & colles A contremiscent, misericordia autē mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non mouebitur. Tali tropo dixit Vergilius Egloga prima; *Ante leues ergo pascentur in æthere cerui, Et freta destituent nudos in littore pisces: Ante pererratis amborum finibus, exul, Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim, Quam nostro illius labatur pectore vultus.* Porro vulgaribus tropis dominum multa dixisse, certum est ex varijs locis. Nisi autem huiusmodi tropo intelligatur & illa sententia quæ est Matth. 5. & illa quæ est Lucæ 16. significabitur illis etiā verba Dei aliquando præteri- B tura: quanquam difficilius & posterius quā cœlum & terra, cum dominus omnino significare voluerit, fieri nō posse vt verba eius aut Dei trāseāt. De stabilitate verbi Dei & Isaias dicit; Omnis caro fœnū, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Exiccatū est fœnum, & cecidit flos, verbū autem Domini manet in æternum. Proinde Dominus dicens hic, *verba autem mea non præteribunt*, verba sua significat esse diuina, cùm verbo Dei proprium significet esse Isaias, manere in æternum.

DE DIE AVTEM ILLA, ET HORA NEMO SCIT, NEQVE ANGELI COELORVM, NEQVE, &c.) Postquam prædixit, quæ de aduentu suo scire cōueniebat, sciēs curiosū, ho C minum ingenium, de certo aduentus sui tēpore & die, quem scire non conueniebat, aut vaticinaturum, aut inquisiturum, quemadmodum & Apostoli iam quæsierāt, commode hanc modò subiecit sententiā, qua id agit, vt ne sui credāt tis, qui se diem hunc scire aliosq; docere posse iactitāt, nec de illo curiosè pergant quærere, nec neglectos se, & contemptos putant, quod illius nō sint cognitiōe donati, quod sī udiosè cognoscere ambiebat. Nō enim conuenit vt quis id se scire iactitet, aut id scire desideret, vel ab ipso Christo, quod ne angelis quidem datum est scire, imo quod & ipse filius suo quodam modo ignorat. Additur enim apud Marcum; *neque filius*; quæ pars & in Matthæo legit ab Origene, & Chrisostomo Græcis auctoribus, & ab Hilario & Augustino Latinis auctoribus, vt verisimile sit hanc partem ex Matthæo sublatā à quibusdam propter Arrianos, qui hinc filij inæqualitatem colligebāt, dicentes nō posse æqualem esse, qui nouit, & qui ignorat. Cū autē & aliis multis scripturis certum sit, filium patri æqualem, omniáq; quæ pater, cognoscere, vt hic ex variis locis cōtra Arrianos probant Chrysostomus, & Hieronym.[a], videndum in quo sensu vere dictum sit, *neq; filius*; quod quare dictum sit à domino, patet ex prædictis, nimirum dispensatione quadam, vt sic efficacius curiositati Apostolorum & nostræ occurreret. Inter varios autem modos E quibus varie ostēditur quomodo illud accipi possit, duo sunt præcipui. Alter, vt dicatur filiū dictū ignorare, quatenᵒ erat homo. Quod tamē rursum dupliciter potest intelligi. Nā sī quidē, vt habet communis sententia, Christus ab initio suæ conceptionis, per infusam scientiā omnium habuit cognitionem, vt intelligitur profecisse sapientia, solum ob id quia sapientiæ maiorem cum ætatis accessu ēdidit demonstrationem, iam Christus quatenus homo intelligendus est ignorare diem iudicij, cognitione & scientia naturali, aut scientia acquisita. Si autem intelligatur Christus qua tenus homo vere profecisse sapientia, sicut vere profecit ætate: nec omnium cognitiōem mox ab initio illi fuisse infusam, iam etiam videtur intelligi posse, Christum quatenus homo, necdum cognouisse absolute diem iudicij, cum hęc diceret, quamuis post resurrectionem & ascensionem iam cognoscat. Hoc modo num præsens locus intelligi possit, expendēdū inter varios, quos affert sensus, reliquit Origenes. Certè Cyrillus li. 9. thesauri c. 4. fatetur Christum de se, quatenus homo erat, dixisse, quod ignoraret diē iudicij, quod proprium sit humanæ naturæ, ignorare futura. Alter modus explicandi, & quidem melius, hunc locū, est vt intelligatur Christum dicere se ignorare illum diem, & horam, quòd non sic eum à patre didicisset, & accepisset, vt hominib. illum aperire, & indicare deberet, quem præcognoscere hominibus non expedichat, vt semper incerti de aduētu iudicis, sic viuant quotidie, quasi die alio sint iudicandi. Hunc explicādi modum indicat pius Hieronymus, sed apertius D. Hilarius, qui sic habet: Nūquid deus pater cognitionem diei ecl di filium proposito abnegauit, cùm dictum ab eo sit: Omnia mihi tradita sūt à patre meo? Ergo nō omnia sunt, si est aliquid quod negatur, sed quia ad nos omnia à patre accepta deueheret, neque verbum nō tā futuri in se fidem contineat quàm facti, ideo extra definitiōem dies posita est, vt largum licet deus pœnitentiæ nobis tempus indulgens, incerti tamē metu semper nos sollicitos detineret, & ipse nulli loquendo, voluntatem dandi huius diei nulla dicti sui definitiōe cohiberet. Hęc ille. Sed Theophylactus hanc indicat intelligendi rationem, addens pulchrum simile: Sicut (inquit) patres sępe continent quid in manibus, deinde autem dum quærunt hoc filii, & dare ipsi nolunt, occultant, dicentes, Non habemus, quod quęritis, & sic plorantes filios compellunt: ita & dominus vt compescat Apostolos, ne discant de die illo & hora, dixit, Neq; ego scio, nisi pater solus. Hęc ille. Mirus autem mirabimur, quod dominus dicit hic se nescire iudicij diem, si obserue mus illud Ioannis; Vos autem dixi amicos, quia D omnia, quęcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Sicut enim ibi dicit se Apostolis omnia nota fecisse, quę à patre audiuit, quia omnia illa nota eis fecit, quę sic à patre audiuit, vt ea illis communicare deberet: ita hic filium dicit nescire, hoc est, nō audiuisse à patre; quia nō sic audiuit, vt hominibus illud communicādum ex patris esset voluntate. Vnde discipulis post resurrectionem rursum de tempore interrogātibus, similiter vt hic à curiositate illa eos reuocans dixit, Non est vestrū scire tempora, vel momenta, quę pater posuit in sua potestate. Cùm enim non dicat: Non est nostrum, sed, non est vestrum scire, ostendit quod ipse quidem sciat, sed illos non expediat nosse. Nec dissimilis est explicandi ratio, qua hunc locum tractat D. Augustinus, qui lib. 1. de Trini. c. 12. sic habet: hoc nescit filius, quod nescientes facit, hoc est, qđ nō ita sciebat, vt tūc discipulis indicaret: sicut dictū est ad Abrahā: Nunc cognoui quod timeas deū. id est, nūc feci vt cognoscerēs, quia & ipse sibi in illa tentatione innotuit. Et post pauca adfert simile de Paulo dicens: Nam & Apostolus, Neque enim iudicaui me, inquit, scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Eis enim loquebatur, qui capere altiora de

Christi

Christi deitate non poterant. Quibus etiā paulo A post dicit: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Hoc ergo inter illos nesciebat, quod per illum scire nō poterant. Et hoc solum se scire dicebat, quod eos per illum scire oportebat. Hæc Augustinus. Cęterū hac sententia, & ea quæ in Actis est, Dominus omniū repressit conatum, qui, de tempore cōsummationis seculi diuinaturi erāt siue ex scripturis, siue ex astris: vnde falsos quoque vidimus, quotquot id hactenus ausi fuerūt. Nā vt habet Aug. li. 18. de Ciui. Dei, ca. 53. alii ānos qui huic seculo remanēt quadringentos, alii quingentos, alii etiam mille ab ascensione domini vsque ad eius aduentum compleri posse dixerunt. Omnium vero, inquit, de hac re calculantium digitos resoluit, & quiescere iubet ille, qui dicit; *Non est vestrum scire tempora*, &c. B Certe D. Irenæus sex tātū annorū milibus mundum constiturum credidit, dicēs lib. 5. Quotquot enim diebus hic mūdus factus est, tot & millenis annis consummatur. Vnde & cum Pacia putauit septimo annorum millenario Christum in terris feliciter cum sanctis regnaturum, cúmque millenarium septimum correspōsurum septimę diei, in quo quieuit Deus ab omni opere. D. Hieron. enarrās illud Danielis: Beatus qui expectat, & peruenit ad dies mille trecentos trigintaquinq;, putat significari post iterfectionem Antichristi, qui regnaturᵒ est dies mille ducentos, & nonaginta, hoc est, tres annos, & semis, supfuturos dies qua- C draginta quinque, quibus sit dominus atque Saluator in sua maiestate venturus. Id si verum est, quomodo de die illa nec Angelos scire hic Dominus testatus est, cùm Angelus sit qui illa Danieli prædixit? Proinde aliud videtur illorum dierum numero significatum, quod non facile quis explicauerit. Vt autem venia quædam iis danda sit, qui ex scripturis aliquid de die nouissimo conati sunt dicere, plane sunt intolerādi mathematici, qui naturalibus rationibus definire audent tēpora & articulos, quibus hic cursus rerū ordoque cessaturus sit, cum id pater non in rerum natura, sed in sua posuerit potestate. Et tamen quātumuis semel & iterum dominus significauerit, nihil esse hominib. cum scientia negotii tam recondita & arcani, nulla res est de qua lubentius homines mentiātur quàm de venturo illo die, aliisque rebus futuris, quoniā nihil nos lubētius audimus, etiam si mentiri eos sciamus. Ita fauor in eos noster, qui futura iactāt prædicere, licētiā eorū alit, & nutrit. Vsque adeo in re mirabili vel voluisse dicere, mirandum ducimus. Cæterum diem iudicii soli Deo notam, etiam Zacharias testatur. Nam postquam dixisset, Et dominus Deus meus veniet, & omnes sancti cum eo; subiecit: Et erit dies vna, quæ nota est domino, non dies, neque nox, & in tempore vesperi erit lux. Ex quo loco desumpta est ea, quæ in Ecclesia canitur antiphona, Ecce dominus veniet, & omnes sancti eius cum eo, & erit in die illa lux magna.

DOCET QVOMODO AD ADVENTVM SVVM NOS PARARE debeamus. Matthæi. 24. Marci 13. Lucæ 17. 18. 21. CAPVT CXXIIII.

Attēdite autē vobis, ne forte grauētur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat ī vos repentina dies illa, tāquā laqueus enim superueniet ī omnes qui sedēt super faciē omnis terræ, & sicut factū est in diebus Noe, ita erit & in diebus filij hominis: sicut enim erāt in diebus ante diluuiū comedētes, & bibētes, nubētes, & nuptui tradētes, vsque ad eum diem, quo intrauit Noe in arcam, & nō cognouerunt, donec venit diluuiū, & perdidit omnes, ita erit aduentus filij hominis: similiter sicut factū est in diebus Lot, edebāt, & bibebāt, emebāt, & vendebant, plantabāt, & ædificabāt: qua die autē exiit Lot à Sodomis, pluit ignem, & sulphur de cælo, & omnes perdidit: secūdū hæc erit, qua die filius hominis reuelabitur. In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo, ne descēdat tollere illa: & qui in agro, similiter nō redeat retro. memores estote vxoris Lot. Quicūque quæsierit animā suā saluā facere, perdet illā, & quicunque perdiderit illā, viuificabit eā. Dico vobis, Tunc in illa nocte erūt duo in lecto vno, vnus assumetur, & alter relinquetur. Duæ erūt molētes in vnū, vna assumetur, & altera relinquetur: duo in agro, vnus assumetur: & alter relinquetur. Respondētes dicūt illi, Vbi Domine? Qui dixit illis, Vbicūque fuerit corpus, illuc congregabūtur & aquilæ. Videte, vigilate fergo, orate omni tēpore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare ātē filiū hominis. Nescitis enim quādo tēpus sit [&] qua hora Dominus vester vēturus sit. Illud autē scitote, Quoniā si sciret paterfamilias, qua hora fur vēturus esset, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domū suā. Ideo & vos estote parati, quia qua nescitis hora filius hominis venturus est. Sicut homo, q peregre profectus reliqt domum suā, & dedit seruis suis potestatē cuiusque operis, & ianitori præcepit vt vigilet. Quis putas est fidelis seruus, & prudēs, quē cōstituit dominus suus supra familiā suā, vt det illis cibum in tēpore? Beatus ille seruus, quē cum venerit dominus, inuenerit sic facientem. Amen dico vobis, Quoniam super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo, Moram facit dominus meus venire, & cœperit, percutere cōseruos suos, māducet autē, & bibat cum ebriosis, veniet dominus serui illius, in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eū, partēque eius ponet cum hypocritis, illic erit fletus & stridor dētiū. Vigilate ergo (nescitis enim, quādo dominus domus veniat, sero, an media nocte, an gallo cātu, an mane) ne, cū venerit repente, iuenīat vos dormientes. Quod autē vobis dico, omnibus dico. Vigilate. Dicebat autem & parabolā ad illos, quoniā oportet semper orare, & nō deficere, dicēs, Iudex quidā erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat, & hominem non reuerebatur, vidua autē quædā erat in ciuitate illa, & veniebat ad eū, dicens, Vindica me de aduersario meo. Et nolebat per multū tēpus. Post hæc autem dixit intra se, Etsi Deū non timeo, nec hominē reuereor, tamen quia molesta est mihi*

† a autē
† a oduentus G. 18.
▷ e. edebant & bibebant, vxores ducebant & dabantur adnuptias
‖ c. in diē qua
† a. tulit
▷ a. duo erunt in agro, vnus assumetur & vnus relinquetur. duæ molētes in mola: vna assumetur, & vna relinquetur. duo in lecto, vnus assumetur & vnus relinquetur. c. 21.
‖ c. itaque.
† in qua nescitis c. 18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mihi hæc vidua, vindicabo illã, ne in nouissimo veniẽs fugillet me. Ait autẽ Dominus, Audite quid index iniquitatis dicit: Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamãtium ad se die, ac nocte, & patientiã habebit in illis? Dico vobis, Quia cito faciet vindictam illorum. Veruntamen filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra?

ATTENDITE AVTEM VOBIS, NE FORTE GRAVENTVR CORDA VESTRA IN CRAPVLA.] Postquam Dominus quæ de aduentu suo cognoscere cõueniebat, præ dixisset, commodè iam etiã subiungit, quomodo ad illum aduentum propter eius incertitudinem nos parare, & gerere debeamus. Quęcũque enim hic dicuntur A postolis dicta, in ipsis etiam nobis dicta sunt, vnde postea dicit Dominus, Quod autem vobis dico, omnibus dico. Nam quãquam sciret Dominus multorum fidelium tempore suum nõ futurum illum generalem ad iudicium aduentum, omnes tamen illũ expectare voluit, & ad illum sese parare, quasi mox futurũ. Idque merito, tum quod in illo dierationem simus vitę peractę reddituri, non aliter quam si nobis adhuc hic viuentib. dies ille aduenisset: (neque enim temporis quod intercessit mora obliuionem rerum à nobis gestarum inducet) tum quod particulare cuiusque hominis in morte iudicium, id propemodum sit cuique homini, quod erit generale illud iudicium toti hominũ vniuersitati. Proinde quod in genere omnibus hic faciendum consulitur, ob nouissimi illius diei incertitudinem, idem etiam singulis facere conuenit, nõ solum ob illius diei, sed & ob particularis diei quo cuique moriẽdum est incertitudinem. Quare quæcunque deinceps dicũtur de nouissimo Domini aduentu generali, eadem etiam simul ex consequenti sunt acipienda, & de proprio cuiusque domini aduentu, quo venit mortis tempore animam repetens, & rationem anteactæ vitæ exigens. Quoniã autem in sequentibus dominus docturus est, ob incertitudinem sui aduentus, vigilia opus esse, & vigili expectatione aduenturi incerto tempore domini, ideo imprimis ab eo reuocat, quod vigilantiæ illi contrariatur. Id autem est grauedo cordis. Sicut enim grauedo corporis somnum inducit corporalem, & vigiliam impedit, sic grauedo cordis non sinit hominem corde vigilare spiritualiter. Dicit ergo, *Attendite vobis*, hoc est, cauete vobis, ne forte vel nequando grauentur corda vestra. Inter ea autẽ, quæ cordi grauedinem afferunt, cõtrariãtem vigilãtiæ, ad quã nos est adhortaturus, imprimis est crapula, & ebrietas. Imprimis ergo dicit, *In crapula & ebrietate*, id est per crapulã, & ebrietatẽ. Vnde & Paulus ad vigilantiã admonens ob aduentũ domini, ebrietatem excludit, dicens: Igitur non dormiamus sicut & cæteri, sed vigilemus, & sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autẽ qui diei sumus, sobrii simus, Tanta est autem ebrietati cum somno cognatio, & contra sobrietaticum vigilia, vt dictio Græca, νήφω, cum proprie significet sobrium esse, etiã significat vigilare. Porro cum crapula & ebrietas imprimis grauent corpus, & per grauedinem & corporalem etiam cor grauẽt, nõ dicit tamen dominus, ne grauentur corpora vestra crapula, sed, *ne grauentur corda vestra*, hoc est, mẽs & animus, eo quod ebrietas maxime habeat peccati rationem, ob grauedinem quam cordi affert, quodque hęc grauedo directe contrarietur vigilantię illi spirituali, quam mox est exacturus.

Grauat aut cor ebrietas, quia deprimit mentem, ne possit ad honestatum, & cælestium rerũ consideration em, & desiderium attolli. Cęterum sub crapula, & ebrietate intelligendæ etiam sunt libidinis voluptates, vt quæ ebrietatem sequãtur, eique sint connexæ, quibus nõ minus mens grauatur quam crapula, & ebrietate, & tamen ebrietatem expressit potius dominus, quod hæc vigiliæ directius contrarietur. Secundo grauãt cor, & sic grauãt, vt spiritualem vigilantiam excludant, aut impediant curæ huius vitæ, hoc est, solicitudines earũ rerum, quæ ad hanc pertinent vitã: ideoque adiecit dominus, *& curis huius vitæ*, non quidem omnẽ vitæ huius curã, prohibẽs, sed ne sinamus illis cor nostrũ grauari, quod fit cũ sunt immodicę, cũq; nimio studio tẽporalibus reb. parãdis quis est deditus, cum hæc obiter, & perfunctorie curãda essẽt, & imprimis quærendũ regnũ Dei. Immo dicę enim rerũ terrenarum curę. sicut ebrietas, & voluptates, grauant etiã cor, quia mentem obtundunt, & tardã faciunt ad cœlestium rerũ tum cõsiderationem, tum amorẽ. Vnde Propheta ab hac grauedine reuocans homines, Filii, inquit, hominum vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendaciũ? Addit autẽ causam Dominus quare cauendum nobis sit à grauitate cordis, *ne* (inquit) *superueniat in vos repẽtina dies illa*; significans diem illam repentinã inopinatãque fore his qui grauata habent corda: quemadmodum & Paulus dicens, Cum dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, tã quã dolor in vtero habentis, & non effugient. Declarat autem id dominus pulchro simili, dicens, *Tanquam laqueus enim superueniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ*, hoc est, eos, qui terrenis rebus sunt affixi, & dediti, in quos dies ille superueniet inopinato, & cum maximo eorum malo, è quo sese nõ poterũt extricare: quẽadmodum laqueus superuenit auibus, sed in terrã iam delapsis, non autẽ his quæ in sublime volant. Sic enim & in eos quorũ conuersatio est in cœlis, nõ superueniet dies illa tanquã laqueus, sed in peccatores. Vnde dicit Propheta, Pluet sup peccatores laqueos. Et Isaias, Formido, & fouea, & laqueus super te qui habitator es terræ. Quod ad iudicii diẽ pertinere patet ex iis, quę ibi apud Prophetã sequuntur. Huic autẽ similitudini iam recte subiicitur, quod hoc loco Matthęus & Lucas c. 17. cõmemorant Dominũ diem iudicii cõparasse cum tẽpore diluuii & Sodomiticæ vltionis. His enim comparationibus idem significatur, quod prędicta similitudine. Et bene quidem diluuii meminit dominus simul & Sodomorum, quod duæ illæ vltiones typi quidam fuerint vltionis nouissimæ. Vnde Petrus dicit, quòd sicut olim mundus aqua inundatus periit, ita cœli, & terra, qui nũc sunt, igni reseruari sunt in diem iudicii, & perditionis impiorum hominum. Et cap. 2. dicit, deum ciuitates Sodomorum, & Gomorrhæorum in cinerem redigendas, posuisse exemplum eorũ, qui impie sunt acturi. Significat autem dominus his cõparationibus hominibus mundo deditis nouissimum diem venturum præter expectationem & cum

Psalm. 4.

1. Thess. 5.

Psal. 10.

Isaiæ. 24.

2. Petr. 3.

& cum illorum sum mo malo, quod effugere non poterunt, sed quod omnes omnino perdet, iustis tamẽ paucis in comparatione impiorum ab omni malo liberis: quemadmodum & à diluuio Noe cum suis, & ab igne Lot ereptus fuit. Porro cum dicit Dominus, *Edebant & bibebant, vxores ducebant, emebant, vendebant*, &c. non voluit his significare peccata ob q̃ diluuio & igne homines sint perditi, sed hominum securitatem, in qua vixerãt cum vltiones illæ mundo obuenirent, vnde non est quod quis hinc colligat damnari nuptias, quẽadmodum fecerunt multi hæretici. Simul tamen etiam his significauit Dominus homines illos totos fuisse deditos rebus huius seculi. Non enim simpliciter dicere voluit illos edisse & bibisse, cũ hoc & Noe faceret, & Lot, sed largiter eos indulsisse genio. Sic totos in eo fuisse dicere voluit qđ emerent, venderent plantarent & ædificarẽt. Itaque & his exemplis nos admonet, vt ne, quemadmodum apud Lucam apertè dicit, grauemus corda nostra crapula & curis huius vitæ quemadmodũ isti fecerunt. Notat enim eos comessationis, crapulæ & libidinis, cũ dicit: *Edebant & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias*, curarum vero eos notat, cũ dicit: *emebant, vendebant, plantabant, & ædificabant*.

cIN ILLA HORA QVI FVERINT IN TECTO, ET VASA EIVS IN DOMO, NE &c. Habentur hæc & apud Matthæũ ac Marcum, cũ ob imminens excidium Iudæorum hortatur Dominus ad celerem fugam: hic vero apud Lucam eadem ad aliud dicuntur propositum. Et quidem Theophylactus & Euthymius putant hãc admonitionem de non descendendo & non redeundo, pertinere ad tempora Antichristi, & mysticè hæc interpretantur eodem modo, quo hæc eadem suprà circa Matthæum & Marcum in sensu accommodatio explicauimus. Verũ quoniam dicitur, *In illo tempore*, aut, *in illa hora*, omnino videtur istud referendum ad illud tempus, de quo mox prędicit: Secundum hæc erit qua die filius hominis reuelabitur. Proinde simplicius fuerit intelligere, Dominum hac de non descendendo & non redeundo admonitione significasse, quod qua die filius hominis rursum reuelari cœperit, & varia signa in sole & luna ac reliquis mundi partibus apparere cœperint, omnium rerum terrenarum cura sit deponenda, ac solũm id cogitandum vt venienti quis dignè occurrat, ita vt si fuerit quis in tecto domus, non cogitet de vasis, hoc est, supellectili tollenda & seruanda: aut qui in agro, non redeat retro vt quid tollat è domo: sed quocũque loci repertus fuerit, ibi expectet sui immutationem, auideque cupiat venienti occurrere iudici, atque his bonis contemptis festinet ad meliora. Huic intelligẽtiæ conuenit quod sequitur: Memores esto vxoris Lot. Perstat enim Dominus in exẽplo proximè præcedenti, cui comparauit diem sui aduẽtus. Nam quoniam dixit sic futurũ, quando reuelabitur; quomodo fuit quando Deus pluit ignẽ & sulphur super Sodomam, commodè nunc monet vt cogitemus quid acciderit vxori Lot, nẽpe quomodo conuersa sit in statuam sali, propterea quod amore quodam eorũ quæ in Sodomis reliquerat, capta, retrorsum respexerat, idq; recordãtes caueamus & nos, ne ad terrena hæc bona respicientes in illa die malè pareamus, sed potius ad ea quę antè sunt nos extendẽtes saluemus cũ Lot, etsi cum dispendio omnium fortunarum. Vt autem significaret Dominus in illo die non tantum facultates omnes contemnẽdas esse, sed & vitam istam temporalem, subiecit. *Quicunque quæsierit animam suam saluam faceret, perdet illam*, &c. quo significat eum qui vitæ huius amore tum vehemẽter tenebitur, & omni ratione quæret vitam hanc seruare, perditurum vitam: eũ vero quo vitã hãc cõtẽnere & nihil facere poterit; spe & amore melioris vitæ, lucrifacturum vitam, & animam suam viuificaturum. Omni quidem tẽpore terrena bona & vita propria propter Christum contemnẽda sunt, sed maximè id faciendum erit cùm ad generale illud venturus est Dominus iudicium. & similiter cum mortis tẽpus instare quis aduertit, vt & tunc terrenarũ rerum curam & amorem & relinquat, nec inpensè vitam hanc amet, sed spe fœliciori vitæ hanc non grauetur vitam perdere. Cæterum quod dicit, *In illa hora*; non præcisè ipsam horam intelligendũ est significare, in qua Dominus reuelabitur, sed tempus aduentui & reuelationi valde propinquum, cũ scilicet totus orbis cõmoueri cœperit. Nam Domino iã apparẽte, nulla monitio prodesse poterit cuiquam. Græca tamẽ & codices Latini correctiores habẽt: *In illa die*.

cDICO VOBIS, AT VNCI NI LLA NOCTE ERVNT DVO IN LECTO VNO, &c.] His iam significat Dominus, in aduentu suo, & subito bonorũ à malis fiendam separationem, & inter cdniunctissimos hanc separationem fiẽda, vt duplici hoc nomine magis nos ad vigilantiam prouocaret, nec existimemus demum nos dignos facere posse & aptos qui illi occuramu, cum eum mox venturum præsentierimus: aut alicuius cõsortio sic fidamus, vt per eũ putemus nos saluandos. Significat item his nullum esse vitæ genus quantumuis abiectum, in quo non suos habeat qui ad æternam sint assumendi fœlicitatem, vt ne quis ob conditionem suam sibi displiceat. Porro cum & apud Matthæum, & apud Lucam nos legamus tria hominum paria, ex quibus vnus sit assumendus ad gloriam, alter relinquendus extremo exitio, apud Græcos in vtroque Euangelista duo tantum ponuntur paria. In Luca enim prætermittitur de duobus in agro: apud Matthæum verò de duobus in lecto, ita vt apud nos, in vtroque Euangelista, tertia pars adiecta sit ex altero Euangelistarum. Quoniam enim Lucas in nocte dicit futuram vnius assumptionem, & alterius relictionem, ideo omisit de duobus in agro operantibus, quoniam nocti non conuenit esse & operari in agro, sed duo tantum posuit paria nocti cõuenientia, vt pote duorum in lecto, vno existẽtiũ, & duarum in vinum, id est, simul in pistrino molentium, quod ancillæ etiam nocturno tempore facere consueuerũt. Per quæ duo paria, omnes homines comprehendit, significans ex vtroque sexu quosdam eligendo alijs relictis, & tam ex diuitibus & liberis significatis per quiescentes in lecto, quàm ex pauperibus & seruis, significatis per eas quæ molunt in mola, quosdam saluandos, alijs pereuntibus. Matthæus verò quoniam postquam dixisset: *De die autem illa nemo scit*, subiecit: *Tunc duo erunt in agro*; ac proinde videretur significasse in die Dominũ venturum, & futuram hominum assumptionẽ, duo illa posuit hominũ paria quæ diei conuenirent: vnum par operantium vel existentium in agro, & alterum operantium

Universidad de Deusto
Biblioteca

domi in malo: quibus duobus paribus etiam est A cõplexus vtrumque sexum & vtramque hominũ conditionem, liberorum scilicet & seruorum, vel diuitum & pauperum. Ditioribus enim & liberis conuenit operari vel versari in agro, pauperib. & seruis molere in mola. Omisit autem de duobus in lecto, quod hoc non conueniret tempori diurno. Nec discordiam aliquam arguit hæc diuersa Euangelistarũ narratio. Etsi enim sint diuersa verba, idem tamen apud vtrumque significatur. Et alioq; si diuerso tẽpore dicta sint à Domino quæ Lucas scribit & quæ Matthæus, sicut diuerso ea scribunt loco, non mirũ est Dominũ de eadem re diuersimodè diuersis locutum tẽporibus. Cæterum per duo illa apud vtrunque Euangelistã paria mystice accipitur rectè designari duplex fidelium vitæ genus, nempe & quod contemplationi ac otio vacat, & quod in actione & labore consistit: vt per quiescẽtes in lecto & existẽtes in agro, intelligantur ij qui contemplatiuã, quietã & solitariam delegerunt vitam: per molentes in mola, ij qui actiuum vitæ genus amplexi sunt. Quod si tria legamus hominum paria apud vtrumque Euangelistam, per ea ad literam significabuntur tria hominum genera, nempe otiosorũ & laborantiũ, quorum alij in agro, alij domi operantur, aut alij libero digna, alij seruilia perag unt. Mystice autem secundùm Remigium, in his trib. tres ecclesiæ ordines rectè accipiuntur designari. Per duos in agro ordo prædicatorum, quib. commissus est ager Ecclesiæ: per duos in mola, ordo cõiungatorũ, qui dum per diuersas curas nunc ad hęc, nunc ad illa flectũtur, quasi molas in circuitu trahũt: per duos in lecto, ordo continentium, quorum requies nomine lecti designatur. In quibus ordinibus sunt boni & mali iusti & iniusti, & ideo ex eis quidam assumuntur, & quidã relinquũtur. D. Chrysostomus in Matthęo videtur etiam legisse de duobus in lecto. D. verò Hieronymus nõ, quia in Cõmentarijs tantùm meminit eorum qui in agro, & qui in mola. Porro ex Luca apparet Dominum noctis tempore venturum ad iudicium, quia dicit; in illa nocte erunt duo in lecto. Ex parabola autẽ de decem virginibus, quę apud Matthęum est postea,

An nocte futura resurrectio. Mat. 25. apparet & etiam media nocte resurrectio & iudicium sint futura, cùm dicitur: Media nocte clamor factus est, &c. Vnde Cassiodorus super illo

Psalm 8. Psalmi: Media nocte surgebam, Hoc (ait) tempore primogenita Ægypti percussa sunt, quãdo & spõsus vẽturus est. In quo autor ille videtur imitatus D. Hieronymũ, qui super illo Matthęi; Media nocte clamor factus est, scribit traditionẽ esse Iudęorum, Christum media nocte venturum in similitudinẽ Ægyptij tẽporis, quando Pascha celebratũ est, & percussa primogenita Ægypti. Vnde putat & fluxisse traditionem Apostolicã quæ in sua adhuc permãsit tempora, vt in die vigiliarum Paschæ, ante noctis dimidiũ, populos dimittere non liceret, expectantes aduẽtũ Domini, additque obid dixisse Psalmistam: Media nocte surgebam ad

Psal. 118. confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Non tamen hæc loca necessario conuincunt noctis tempore Dominum venturũ. Potest enim in

1. Thes. 5. telligi dictũ de nocte, primùm quia aduenier inopinate, iuxta illud Pauli: Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet: deinde & propter tristem omnium rerum faciem quæ erit circa eius aduentũ, dum sol & luna obscurabuntur. Creditur autem à quibusdam non improbabiliter, resurrectionem omniũ fore in crepusculo, sole existente in oriente, & luna in occidẽte, quia in tali dispositione sol & luna creditur esse creata, vt sic eorũ circulatio cõpleatur penitus per reditum ad idem punctum. vnde de Christo creditur quod tali hora resurrexerit. Cum autem audirent discipuli ex duob. alterum assumendum, cupidi noscere locũ regni de quo adhuc carnaliter cogitabant, quærunt: *Vbi Domine?* pro, Quo Domine, scilicet assumentur? Nam, vbi, hic pro quo positum est, cùm inter vbi & quo sit Latinis differẽtia, quod tamen vtrumque Græca dictio ποῦ significat. Dominus vero significare volens non opus esse vt de loco sint solliciti, satisque esse vt sciant se ibi futuros vbicunque ipse est futurus, dicit: *Vbicunque fuerit corpus,* B *illuc congregabuntur & aquilæ.* Quod suprà satis est *Mat. 24.* expositum. Est autem hic Græcis pro dictione, corpus, σῶμα, non πτῶμα, id est, caduuer, quemadmodum apud Matthæũ, sed sicut apud nos corapus pro cadauere nonnunquam accipitur, ita & hic accipitur σῶμα.

bVIDETE, VIGILATE ERGO, DE TORATE, COMNI TEMPORE ORANTES, &c.] Admonuit superius cauere ab his quæ vigilantiã impediũt, nũc vero admonet nos ad vigilantiam, nec ad eam tantum, sed & ad orationem, dicens: *Vigilate & orate,* quæ duo & postea coniunxit, cũ *Luc. 17.* ad vigilantiam corporalem suos admonuit iamiã capiendus. Et quidem bene hæc duo coniuncta C sunt. Nam sic significatum est, nostra quidem opera & diligentia opus esse, sed huic tamen non sic fidendũ, quin agnoscere debeamus nos nihil posse sine gratia Dei. Cum em̃ dicit, *vigilate,* nostram requirit diligentiã: cũ vero, *orate,* vult vt pendeamus toti ab adiutorio diuinæ gratiæ. Sicut autem Paulo, cum dicit. Non dormiamus sicut & cæteri; dormire est, à bonis cessare operibus: ita vigilare apud illum & hic est, bonis vacare operibus, assidueque venturũ Dominum expectare. Cæterum illud, *omni tempore,* quod est apud Lucam, potest coniungi vel cũ præcedenti verbo, *vigilate,* vt significetur omni tempore vigilandum: vel cum participio, *orantes,* vel potius ad vtrumque referendum est. Omni autem tempore orandum, non quod omni momento hoc sit faciendum, & soli vacandum orationi, sed quod incessanter sit orandum, & nunquam ab oratione penitus cessandum, quod fit si non satis putemus semel Deum quid rogasse, sed singulis diebus & oportunis horis perseueremus eum orare. Sic Paulus iubet sine *1. Thess. 5.* intermissione orare. Sic & per parabolam de iudice iniquo docet semper oportere orare, & nunquam deficere. Alioqui etiam semper orat, qui bonis semper insistit operibus. His em̃ significat sepetere & quærere regnũ Dei. Quid autem orandum sit explicat, subiungens: vt digni habeamini vel reddamini fugere omnia ista quæ futura sunt, mala scilicet impijs obuentura, & stare ante filiũ homines. Quæ pars dupliciter accipi potest. Primo, vt stare ante filium hominis, sit illius vultum simul cum sanctis Angelis in æternum conspicere, vt significentur duo precanda, fuga malorum, & consortium fœlicitatis. Secundo, vt stare ante filium hominis, sit illius iram & severitatem in tremendo iudicij die sustinere, & intrepide tunc coram illo confitere, quomodo de iustis dicitur: Tunc stabunt iusti in magna constantia *sapien. 5.*

aduersus

aduersus eos, qui se angustiauerunt. Contra vero A dices Græci habent ἐξουσίαν, quod potestatem significat: alij verò habẽt οὐσίαν quod significat substantiam & facultates, id autem conuenit cum ea quę apud Matthæum sequitur parabola, i qua etiam introducitur homo peregre proficiscens, q̃ dicitur seruis suis tradidisse bona sua. Significare autem hac parabola voluit dominus, se in longinquam ex hoc mundo regionem pfecturum, nempe in cœlum ac domum suam, hoc est, Ecclesiam relinquendã gurbernationi seruorum suorũ hoc est, Christianorum, quibus singulis suum munus iniunxit, dans alios quidem Apostolos, alios Prophetas, alios doctores, &c. cùm autem singulis in suo vigilandum sit opere, ianitoribus, hoc est, Ecclesiarum prælatis, & in primis summo ianitori Petro, iniunxit peculiariter vigilare non pro se tantum, sed & pro tota domo Dei, ne hæretici tã quã fures, & latrones, per ianitoris dormitantiã irrumpant in domum Dei, & vasa domini, hoc est, fideles illinc diripiãt, aut alioqui pacem, & diligentiam bene laborantium seruorum interturbent. Sicut autem finis huius parabolæ facit peculiariter ad commonefaciendũ Apostolos, eorumque successores: ita & sequens apud Matthęũ parabola de seruo constituto super familiã domini, q̃ explicata est in prædicto Lucæ loco: nec quicquam hic adiiciendum videtur, nisi quod hic dictum sit: *partem quę eius ponet cum hypocritis,* cum ibi dictũ sit, *cum infidelibus,* forte propterea quod capite præcedenti apud Matthæum, multa Dominus dixerit cõtra hypocritas, scribas, & Pharisęos vt significaret suos ministros coniungendos in supplicio scribis, & Pharisæis, quos tantopere fuerat execratus. Porro cùm apud Marcum Dominus subiungat: *Quod autem vobis dico omnibus dico, Vigilate;* significat se non solum hæc illis dicere qui tunc audiebant, sed etiam omnibus, qui post ipsos venturi essent vsque ad nouissimum diem. Quanquam autem dies ille non omnes eos quibus hæc dicuntur inuenturus sit in hac vita, omnibus tamen ob illum diem vigilandum præcipitur, quia eatenus dies ille ad omnes ptinet, quod dies ille, inquit Augustinus, vnicuique venit, cum venerit ei dies vt talis hinc exeat, qualis iudicandus est illo die. In quo enim quemque innenerit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies, quoniã qualis in die isto quisque moritur, talis in die illo iudicabitur. Sic Augustinus epistola 80. quæ est ad Hesychium.

DICEBAT AUTEM ET PARABOLAM AD ILLOS, QUONIAM OPORTET SEMPER ORARE, ET NON, &c.) Sequentẽ parabolam, quam Lucas scribit in principio cap. 18. dictã à Domino, cùm ad Apostolos doceret quæ præcedunt in fine cap. 17. de aduentu suo, patet ex eo, quod in fine adiungitur; *Veruntamen filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra.* proinde eam cum illis ex Lucæ cap. 17. visum est hoc loco collocandam, idque oportune. Admonet enim ad perseuerantem orationem, propter aduentum filii hominis citò, & certò futurum, ad quam propter idem etiam inprecedentibus hortatus est apud Lucam, dicens; *Vigilate ergo omni tempore orantes.* Sed in precedentibus ad orationem perseuerantem hortatus est, ne aduentus ipsius nos opprimat imparatos. Hac vero parabola ad eandem hortatur, quod per eam certo

Universidad de Deusto
Biblioteca

in aduentu illo simus liberãdi à malis huius ætæ & percutionibus impiorũ, quas suprà significauit fidelibus obuenturas, cũ dixit venturos dies inquibus desideraturi essent vnum diem filij hominis. Dicit ergo Euangelista. *Dicebat autem etiam parabolam ad illos*, nempe discipulos, propterea quoniam oportet semper orare, hoc est, dicebat parabolam ad eũ finem, vt doceret semper orandũ esse. Quẽ sensũ Græca clarius significant, quæ habent πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, id est, vt vertit quidã, ad illud spectantem quod oporteret semper orare, & non deficere, supple animo hoc est, non defatigari, nec delassari ob dilationẽ rei petitæ. Non enim illud, *nõ deficere*, sic est exponendum, vt sit, non cessare ab oratione, quanquam eodem redeat sensus. Græce enim non est ἐκλείπειν, sed ἐγκακεῖν, quod est animalis succumbere, deficere animo, ac laboti cedere. Vnde Paulus Ephes. 3. monet μὴ ἐγκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσιν id est, non deficere animo in tribulationibus. Porro parabola hęc vt & suprà est indicatũ, ex earũ est genere quæ peruntur à dissimili, & quibus aliquid probatur & ostenditur ex dissimilitudine rei quę componitur & comparatur cũ eo quod parabolaproponit, proinde non est laborandum vt quæ de iudice, qui in parabola propõitur, dicũtur, deo accommodentur, cũ quo fit cõparatio. Non enim Deus cũ hoc iudice comparatur tãquam cum simili sibi, sed tanquam cum dissimili, vt ex vi perseuerantis orationis apud iudicẽ, & immisericordem, & iniustum, discamus quàm sit efficax apud Deum misericorcissimum simul, & iustissimũ perseuerans oratio. Et q̃dem, (vt habet Chrysostom⁹ serm. 2. de orando Deũ, vbi hanc parabolam pulchere expẽdit) satis fuisset iusti, ac misericordis indicit personam proposuisse, vt huius iustitia collata cũ Dei bonitate demostraret, quantũ valeat deprecatio. Etenim si benignus, & mansuetus homo placide recipit, qui supplices accedũt, quãto magis idem facturus est Deus, cuius tanta est erga mortaliũ genus benignitas, vt nõ solũ nostrã excedat intelligentiam, verũ etiam maior sit, quã vt huius magnitudinem ãgeli ipsius possint animo cõplecti? Suffecisset ergo iusti, & boni iudicis inducere personam, sed quo efficacius insinuaret Dominus vim perseuerantiæ precũ, iudicem maluit proponere Deo dissimillimum. Refert autem rem veluti gestam, quæ forte sic vt narrtur gesta nõ fuit, sed à domino, vt & alias, conficta est propter doctrinæ fructũ, quomodo & philosophi, & oratores apologos fingere soliti erant. *Index* (ait) *quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat, & hominem non reuerebatur*, hoc est, impius simul & impudens, qui nec metu numinis. nec pudore hominũ tenebatur. Vbi notandũquod pro impietatis huius exaggeratione, secũdo loco dicit, *Nec hominem reuerebatur*; significans maioris malitiæ indiciũ esse, neq̃ homines reuereri. Deũ enim multi non timent, vt quem nõ vident, attamen hominũ reuerentur conspectum, ideo & minus peccant: quãdo autem & apud homines quis impudens fuerit, tunc omnis malitiæ vertex videtur. Inducit autem Dominus nõ quamuis personam, sed viduã interpellantem hũc iudicem, partim quod id conueniret rei per parabolam significandæ (nam viduæ conuenienter comparãtur fideles) sed multo magis, vt iudicis huius iclementiam, & iniustitiam magis exaggeraret, dũ ne ci⁹ quidem precibus longo tempore flexus est, pro qualium defensione maxime in ciuitatib: præficiuntur iudices, imo cui etiam non rogatus debuisset ex officio præstitisse quod petebatur. *Vindica* (ait) *me de aduersario meo*, hoc est, defende me & libera ab eo qui mecum coram te disceptat. quasi dicat: Cùm bonam habeam causam, opprimor tamen opib. & gratia aduersarii mei. Vidua sum, & omni ope destituta, tu ergo pro tuo officio vindica ius meũ contra aduersarii mei violẽtiam. Non enim nomen, aduersarius, hic accipitur vt sit idem quod hostis aut inimicus, sed pro eo qui in iudicio contendit. Est enim hic Græcis rursum, sicut & Matth. 5. ἀντίδικος. Cũ autem non desisteret à precãdo vidua, tandem improbitate, & molestia precantis victus iudex, *dixit intra se* id est, cogitauit secum; *Etsi Deum non timeo, nec hominem reuereor*, & c. In quibus verbis videtur esse repugnantia quæ dam. Si enim nõ reuerebatur hominem, quomodo metuebat ne fugillaretur à viduã? At facilis erit responsio, si illud, *fugillet me*, accipiatur in eo sensu, quem indicat Beda, qui sic habet; Quantum Deus, qui bonus & iustus est, curet deprecãtes se, hinc coniici voluit Domin⁹, quod nec iniustus homo eos, qui se assiduis præcibus tundunt, vel propter tædium deuitandum potest contemnere. Nam hoc est quod ait, *ne veniens fugillet me*. His enim verbis videtur significare Beda, illud, *fugillet me*, esse idem quod, assiduis suis præcibus obtũdat, aut potius tædio afficiat. Nam istud Bedæ desumptum est ex Augustino lib. 2. de quæstioni. Euang. cap. 45. vbi sic habetur; Cum Deum non timeret, nec hominem reuereretur, viduæ tamen assiduis interpellationibus cessit, vt eam vindicaret, ne sibi ab illa tẽdiũ fieret. Nam hoc est quod ait, *ne veniens fugillet me*. Hæc ibi, Itaque nihil aliud significabitur quã iudicem hunc ob id statuisse vindicare viduam, vt à molestia libararetur. Albertus simil ẽ sensum indicans ridicula quadam adfert de vocabulo fugillare, quę plerisque dederunt occasionem malæ intelligentiæ præsentis loci. Sugillare (inquit) tantũ valet quantũ subgulare. Componitur autẽ, sicut dicit Isidorus, à fugo & gula. Quasi, ne fugat tandem sanguinem de gula mea: Quod proprium dicitur esse lamiarũ, quæ occulte veniunt ad homines, & fugũt sãguinem de gula eorum, Vnde alia litera habet; *Ne iterum atque iterum veniens fugillet me*. Hæc ille. Hinc Dionisius exponit, *fugillet me*, hoc est, importunis suis clamoribus strangulet, aut suffocet. Verum longè aliud significat verbũ fugillare nimirũ ex pereussũ carnem maculare, à fugendo, quod sucus, hoc est liuor deducatur. Propriè autem ad genas, & oculos pertinet, quæ fugillata dicũtur, cũ ex percussione reddũtur liuida: quemadmodum fiebat à pugilibus, qui superne fugillabant genis liuore notatis, ifer nè supplantabant, impulso ad ruinam antagonista. Correspondet id verbum bene dictioni Græce hic positæ ὑποπιάζῃ quę deriuatur ab ὑπὸ, & ὄψ ὀπὸς, id est, oculus & facies; vnde significat proprie liuore seu sanguinis nota oculos, & faciẽ maculare, quod Latinis est fugillare. Dicitur Græcis per ω, ὑπωπιάζω eo quod Græcis dicatur & ὀφ ὀπὸς, & ὠφ ὠπὸς vtiturque eo verbo per ω Diuus Paulus in Epist. ad Corinth. 1. ca. 9, vbi p sistens in metaphora à pugilibus desumpta, dicit ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα pro quo nos legimus, Castigo corp⁹ meũ

Augustinus

Augustinus vero alicubi magis explicãs vocabuli Græcanici vim, habet; Liuidũ reddo corpus meũ Ad hãc ergo vocabuli fugillare, significationẽ, videri potest respexisse Beda, cũ indicat, secutus Augustinũ, fugillare hic esse, assiduis precibus hominem tundere aut tædio afficere, & velut alapis incussis molestiã exhibere. Metaphoricè aut ẽ fugillare est vituperare aliquẽ, & accusare, ac maculã alicuius famæ inurere, quomodo D. Hieronimus in præfatione Pẽtateuchi ait: Qui me asserũt in 70 interpretũ fugillatione, id est, vituperatione, & accusatione. In qua significatione hic potiꝰ accipiẽdum videtur propter illã particulam, *In nouissimo*, hoc est, tandem. Illa enim significatur ipsum præter molestiã precũ quam iam passus fuerat, etiam meruisse tandem & aliud mãal sibi obuẽturũ. At se metuebat fugillationẽ, hoc est, vituperationem sui, & derogationẽ famæ suæ, quomodo nõ reuerebatur homines? Dici potest metuisse illum fugillationem hanc, quanquã nullo hominũ pudore teneretur, quia mutuebat ne accusatꝰ & delatus, à ciuibus priuaretur sua potestate. Non enim dicitur eũ non timuisse homines, sed non reueritũ, quod est, vt intepretatur D. Chrysostomus loco prædicto πᾶσαν αἰδὼ τῶν ὀφθαλμῶν ἀποβρίψαι id est, omnem verecundiam oculorũ abiecisse, quod stare potest cũ prædicto metu. Pudor enim est rei inhonestæ: metꝰ, rei malæ. Alius quidã prioré verbi eã q̃ ppriã significationem amplectens, illud quod est Græcis, εἰς τέλος id est in finẽ, p quo nos habemus, *In nouissimo*, vertit Assiduè, vt sæpe in Psalmo accipitur illud, in finẽ, vt cũ dicitur; Vsq̃quo deus iratsceris in finem id est, psseuerãter, & semper. Certe Euãge. Syriacũ habet; ne omni tempore venies negotiũ mihi facessat. Euthymius Græcã dictionem exponit dupliciter, si credendũ est interpreti vt aut sit, grauiter aspiciat, aut sit idem quod cogat. In priore significatiõe videtur verbũ ὑποπιάζω intellexisse deriuari ab ὑπὸ & ὄψ. i secũda verò ab ὑπὸ & πιάζω quod est premo. Cæterũ in apophthegmatibus referũtur quædã nõ dissimilia huic parabolæ, quib. item vis improbarũ pcũ ostensa est. De Philippo enì Maccedonũ rege narratur, quod anus quædã paupercula ipsũ appellarit, vt causã ipsius cognoceret, cũq; ille frequenter hac flagitatione interpellatus responderet sibi nõ esse otiũ, anus inclamauit, proinde ne rex quidem esse velis. Tum Philippus admiratus aniculæ liberã & constãtem vocem nõ illi solũ pbuit aures, sed & alius audiuit: Hoc & Adriano tribuitur imperatori, neque q̃quã vetat idem àpluribus vel dici, vel fieri.

Psal. 78.

AIT AVTEM DOMINVS; AVDITE QVID, IVDEX INIQ.) Narrata parabola, excitat Dominus auditores, vt ex animaduerso facto huius iudicis, intelligãt absurdissimũ esse nõ idem electos expectare à Deo perseuerãtibus precibus quod per has ab illo fuit extortũ. Ideoquo nõ simpliciter dicit: Si victus pcib. iniquus iudex fuit, multo magis Deus vincetur: sed vt magis ad fiduciã ĩ Deũ excitaret, significaretq; plane absurdũ esse non id expectare à Deo, quod ab ipiis ex torquet oratio constans, primũ erigens ad natrati exempli cõsiderationem. Audite, ait, qd iudex iniquitatis, id est, iudex iniquus dicit, Deinde cũ hoc componens Deũ suddit; *Deus autem non faciet vindictam*, & c. quasi dicat, An id in cuiusquam animũ venire potest, vt id de Deo sẽtiat, si aduertat quid nonnũquam faciũt impii iudices, præcũ constantia victi? Si apud eũ qui nec causæ iustitia, nec personæ miseria flectabatur, iustæ preces miserandæ viduæ tantum valuerũt ob solam perseuerãtiam, an non multo magis ob similem constãtiã iustissimæ preces piorum in hoc mundo afflictorũ, valebunt apud Deũ, qui & iustissimus simul & misericordissimus est, & pios ad se iugiter clamãtes elegit, & dilexit ante constitutionem mũdi? Si audiuit ille, cui molestũ erat rogari, ãnõ multo magis audiet, qui vt oremus hortatur? Ex qua explicatione patet variis de causis magis expectãdũ preces sãctorum si pseuerãtes sint, efficaces fore apud Deum, quàm apud iniquũ iudicem fuit oratio viduæ: Primum q̃ cũ sit iustissimus, non possit iustitiam negligere, quam implorant piorũ preces. Deinde, quod, cũ sit misericordissimus, nõ possit non commoueri miseria eorum qui iniustitiæ opprimũtur, quales sunt pii clamantes ad ipsũ. Ideo enì priorum p̃ces comparat cum precibus viduæ, quæ & miseranda erat ob suam importentiã, ac aduersarii violentiam, & tãtum q̃ iustum erat petebat, vt intelligamus illorum p̃ces non posse non exaudiri à Deo, qui & miserãdi sunt, & quæ iusta sunt, postulãt. Tertiũ, quod pii clamãtes ad ipsum sunt electi, & dilecti ab ipso, quos proĩde negligere non poterit. Postremum q̃ precum perseuerantia non sit Deo importuna & molesta, sicut fuit huic iudici: ac proinde si res ingrata & molesta iudici, tãfuit efficax apud hũc iudicẽ, multomagis eadem valebit apud Deũ cui illa gratissima est & minimè molesta. Tres primas rationes satis indicant verbã domini dicentis interrogatiue; *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum?* Eo enì significatur illos, qui hic Deum rogare dicuntur, & quæ iusta sunt petere, & iniustè affligi, & à Deo dilectos esse, & proinde Deum p iustitia sua & misericordia, ac dilectione non posse illos negligere. Cæterum pro eo quod sequitur, *& patiẽtiam habebit in illis*, Græcè est, καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς id est, & longanimis vel patiens existens super illis. Vbi coniunctio, &, accipi potest pro etiã vt sit sensus; An non faciet vindictã, etiã cũ patiẽs fuerit & longanimis super illis, hoc est, etiãsi ad tempus dispicere, & negligere videatur eorũ iniuriã, & differre eorũ petitionem? Sic enim intelligunt Thophilactus, & Euthymius. Potest item cõiunctio, &, coniunctiue accipi, vt in participio μακροθυμῶν subintelligatur ἐχει vt sit sẽsus: Annõ faciet vindictam, & an longanimis erit in illis vel erga illos, electos scilicet, exaudiendos & vindicãdos? hoc est, an lẽto leniq; animo patierur illos affligi impunè? vt significetur, Deũ non fore longanimem in illis, nec diu passurum eos affligi, aut frustra clamare ad se. Qui sensus magis conuenit sequenti sententiæ, qua Dominus asserit Deũ cito facturũ electorũ vindictam, cũ ea omnino videatur Dominus affirmare voluisse contrarium eius, quod modo interrogauit, nẽpe q̃ non erit longanimis, sed quod faciet eorum vindictam cito. Pugnat enim cito cum longanimitate. Apud Chrysostomum lib. 2. de orãdo Deum nõ legitur participium, sed verbum, καὶ μακροθυμεῖ, quomodo & interpres noster legisse videtur. Est autem nostræ lectionis hic sensus; An Deus patientiam habebit in illis, hoc est, an lõganimiter sustinebit iniuriã electorum suorum? vel, vt ad Græca magis accedatur, An longanimẽ se exhibebit erga illos inuocantes, vt differat eos exaudire, & vindicare?

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secundum quam explicationem, in illis pro erga illos positum erit, & patientia pro lõganimitate. Similis loquendi modus est Ecc. 35. vbi etiam de orantibus Deum dicitur: Et fortissimus nõ habebit patientiam in illis, vbi etiam est verbum hoc loco positum, μακροθυμεῖ, hoc est, longaminis erit. Porro q̃ri hic potest, quomodo electi precentur se vindicari à persecutoribus. Id enim significatur cũ dicitur Deus facturus vindictam electorũ clamantium ad se. Illud enim indicat electos clamantes ad Deũ petere eam vindictam, quam Deꝰ facturus dicitur, quemadmodum vidua, cui electi comparantur, se petiit vindicari, dicens; *Vindicame de aduersario meo.* Ad quem modum apertè se petunt vindicari animæ sanctorum, dicentes in Apocalypsi: Vsquequo Domine, sanctus, & verus non iudicas & non vindicas sanguinem nostrum de iis, qui habitant in terra? At hæc præcatio cõtraria videtur precepto domini, quo iubet orare pro inimicis, & persecutoribus. Ad hanc quæstionem saltem quod ad præsentem attinet locũ, simplicius fuerit sic respondere, vt dicatur, electos ideo tantũ hic dici precari vindictam sui, quia petũt sui liberationem ab iniquis impiorũ persecutionibus, nõ autem quia petũt vltionem, & suppliciũ iferri impiis: quemadmodũ vidua q̃ dixit; *Vindicame de aduersario meo*, non tam petiit vltionẽ aduersario suo inferri, quàm se liberari ab illius violentia. Vindicare enim aliquem tripliciter accipitur. Nam & vindicare dicimus aliquem, cũ illi p̃ iniuria quapiã vltionem inferimus. Et rursũ eũ p̃ iniuria ipsa illata, alteri vltionem inferimꝰ. Et tertio, cùm ipsum ab alterius iniuria, & oppressione liberamus. Aliquando enim vindicare, sicut & Græca dictio ῥύεσθαι, est simpliciter liberare ab iniuria etiã sine iniuriantis vltione. Itaq; recte hic intellexerimus Sãctos precari vindictam sui, quia petũt, vt ab iniusta impiorũ liberentur oppressione. Sic & intelligi potest oratio sanctorũ in Apocal. vt significetur nõ tã desiderii vltionis q̃ liberationis ipsorũ. Quamdiu enim sanctorũ interfectorũ corpora non sunt resuscitata, tamdiu sanguis eorũ non est vindicatus de iis, qui habitant in terra: quia tamdiu sãguis eorũ ab impiis cõculcatur, & vita eorũ ac mors irridetur. Cũ vero declarabitur toti orbi quod computati sunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

ram. Vnde in sequentibus tamen dicitur, *Ecce sponsus venit, exite obuiam ei.* D. Hilarius tamen manifeste legit, *sponso & sponsæ*, quanquam id neget quidam, sed per sponsum & sponsam intelligit eandem personam. Sic enim habet: *Sponsus atque sponsa*, Dominus noster est in corpore Deus. Nám vt spiritus carni sponsus, ita spiritui caro sponsa est. Denique tuba excitante, sponsa tantum obuiã proditur. Erunt enim iam ambo vnum, quia in gloriam spiritualem humilitas carnis exceſſerat. Hæc ille. Quare secundum hunc intellectum, spirituali intelligentiæ non obest dictio, *sponsæ*, obest tamen commoditati exempli. Augustinum item legisse, *sponso & sponsæ*, est apertissimum ex epistola 120. ad Honoratũ, in qua totam hanc parabolam tractat. Ná in ea sic legitur. Hoc est enim quod ait exisse obuiam sponso & sponsæ. Sponso quidem, filio Dei: sponsæ autem, siue quia in eo corpore venturus est quod súpsit ex virgine: siue quia ipsa ecclesia tũc clarior apparebit, vt ad vniuersi corporis cogregationẽ membra concurrant, quibus concurrentib. eius magnitudo mõstrabitur. Cæterũ sermone 22. de verbis Domini, quo item totam hãc tractat parabolam, & libr. 83. quæstionũ cap. 56. vbi sermo ille rursum eisdem verbis insertus est, etsi in cõtextu absit, & *sponsæ*, deesse tamen & Augustinum legisse patet ex eius expositione, quanquã & hæc sit à librariis deprauata. Sic enim legimus vtrobique. Quod vero sponso dixit obuiam venire virgines, sic intelligendum, puto, vt ex ipsis virginibus constet ea, quæ dicitur sponsa tanquã si omnib. Christianis in ecclesiã concurrentibus, filij ad matrem concurrere dicãtur, cum ipsius filiis cõgregatis cõstet ea quæ dicitur mater, &c. Hic enim pro sponso, legendũ spõsę, patet manifeste ex similitudine quæ adhibetur, tanquã si omnibus Christianis in ecclesiã concurrentib. filij ad matrem concurrere dicãtur, &c. Quid D. Hieronymus & Gregori⁹ legerint ex ipsorũ enarratione non licet colligere. Quod autem virgines hæ dicũtur exisse obuiam sponso, cũ postea post quædam in medio eius dicatur eis, *exite obuiam ei*, intelligẽdum est dictum per præoccũpationem, vt, postquã dixerit Dominus, virgines sponso exisse obuiam, deinde narret quomodo factum sit vt exierint obuiam. Aut exisse dicuntur obuiã sponso, quia se parauerunt ad exeũdum illi obuiam, & sese iam illi negotio addixerunt. Harũ decem virginum quinque dicũtur fatuæ, quòd, quemadmodum experientia docuit, male sibi prospexerint in posterum: quinque aliæ prudentes, quod sibi in futurũ bene prospexerint. Quinque enim ex his cũ accepissent lampades, præter oleum, quod erat in lampadibus, non sumpserũt secum in vasculis oleum, quod lampadibus infundere cõsumpto lampadum oleo, possent, si fortè contingeret aduentũ sponsi diutius prorogari. Aliæ verò quinque perpendentes incertã esse horã aduentus sponsi, simul cum oleo lampadũ, acceperũt in vasis suis aliud oleum, quod priori cõsumpto, infundere possent. Nam & quæ fatuæ dicũtur, oleũ secum sumpserãt, sed in lampadibus, cum postea dicant; *Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exinguuntur.* Cùm ergo tardaret venire sponsus, primùm quidem, vt fit ex grauedine oculorũ, dormitauerunt omnes, ac deinde etiam perfectũ dormierunt somnum. Omnib. verò dormientib. Nocte intempesta subitò clamor coortus est ab iis, qui cũ spõso veniebãt, aut sponsum præcedebãt, euocantes ad occursum. Quorum voce cum omnes virgines expergefactæ surrexissent, & cœpissent lampades suas adornare, quibus venienti occurrerent spõso, fatuæ videntes suas deficere lampades, nec tamen habentes oleũ, vnde deficientes instaurarent lampades, rogauerunt prudentes virgines, vt sibi de suo oleo nonnihil impartirent. Quod ipsum rursum earum arguebat stultitiam, eo quod speraverunt se tunc oleum ab aliis accepturas, quod ab illis tunc possidebatur, & eorum vsui necessarium erat. Prudentes vero rursum prudentiæ suę edentes indicium, illarum petitionem prudenter declinãt & sibi prospicientes, & aliis quod cõmodum videbatur suggerentes cõsiliũ. Illis ergo ad emendum oleũ abeũtib. spõsus interim veniens, cũ paratis virginibus ingressus est ad nuptiale cõuiuiũ ac mox clausa est ianua. Cum ergo venirent & reliquæ virgines, intromitti petentes veluti familiaritatis iure, reſpõsum est eis à spõso, quod eas nõ nouisset. Itaque quoniam non præuidentes incertitudinem aduentus sponsi nõ prospexerunt sibi de oleo sufficienti, excluſæ sunt à gaudiis nuptialibus. Et hæc quidem de ipso exemplo, cuius quis sit à Domino intentus scopus, patet ex eo quod subintulit: *Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam.* Hinc enim patet hoc exemplo monere dominum nos voluisse, vt propter incertitudinem aduentus ipsius, semper vigilemus, & semper parati simus ipsi occurrere venienti, ne idem patiamur quod virgines fatuæ: quæ quoniã nõ prẽuiderunt incertum esse sponsi aduentum: & ob id nõ erant paratæ vt occurrere possent venienti spõso, excluſæ sunt à nuptiis. *Tũc enim*, hoc est, in nouissimo filij hominis aduentu (nã de illo superius dominus semper locutus est) *regnũ cœlorum erit simile decem virginibus*, hoc est, in regno dei & ecclesia ipsius simile quid tunc accidet, quale in decem istis virginibus accidisse memoratur, vt scilicet excluſis imparatis, quãquam domino occurrere gestientibus, tãtũ qui parati erunt ingressuri sint cũ ipso ad gaudia regni cœlorum. Ad hunc ergo scopum quæ in parabola cõueniunt, ea sunt obseruãda, reliquis præteritis, quæ in ea tantum pro exempli cõmoditate sunt posita. Et quidam sunt, qui hanc de virginib. parabolã simpliciter interpretãtur de virginibus corpore, vt significetur per eã nõ satis esse seruare carnis virginitatem, nisi & ipsa seruetur simplicipuraq; intẽtione, & misericordię aliarumq; virtutum opera adiungantur. Sic enim hãc parabolam tractat D. Chrysostomus, & post eum Theophylactus, & Euthymius. Verùm hãc tractationem reiicit D. Hieronymus, quod tum ex præcedentib. tum ex parabolæ cõclusione omnino appareat, nõ ad virginalia corpore, sed ad omne hominum genus parabolã pertinere, adiicitq; idem Hieronymus dignã obseruatione admonitionem pro sincera scripturarum intelligentia assequenda, sic dicens; Prudentem semper admoneo lectorem, vt non superstitiosis acquiescat interpretationibus, & quæ comatice pro fingentium dicuntur arbitrio: sed consideret priora, & media, & sequentia, & nectat sibi vniuersa, quę scripta sunt. Porro ea parabolæ tractatio, qua ipsa virginibus corpore accommodatur, etsi nõ adęquet intentionem domini, tamen sicut particulare includitur in vniuersali, ita illa parabolæ intelligentia includitur in generali illo sensu, quẽ dominus intendit atque

atque ob id non incongrue Ecclesia in festis Virginum hanc parabolam intra Missarum legit solennia, accommodãs eam peculiariter virginibus quæ sunt in Ecclesia, sicut de virginibus ipsum loquitur exemplũ quod à Domino proponitur. Vt autem per partes parabolam accõmodemus rei per parabolam significatæ, quãtum id scopo proposito conuenit, imprimis per spõsum de quo in parabola, certum est dominum voluisse significare seipsum, quod in nouissimo die tanquam sponsus sit venturus in hunc mundũ, vt spõsam suam Ecclesiam, ipsi iam tantum desponsatam, sibi accipiat in vxorem, atque cum ea eiusque virginibus æternas cœlestis gaudij celebret nuptias. Per decẽ virgines, omnes significantur fideles, qui numero quidem denario recte designantur: sicut & Lucæ 19. in alia parabola per decẽ seruos, ob numeri perfectionem: virginibus autem recte cõparantur ob fidei integritatem & synceritatem, ob quã etiã Paulus dixit de fidelibus: Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Et Psalmista virginũ nomine fideles denotat, dicens Psal. 44. Adducentur regi virgines post eã. Infideles enim, & hæreticos, scriptura adulteras meretrices, & fornicarias appellare consueuit. Per lampades recte intelligitur significata mens fideliũ ex gratia spiritus fide illuminata, in qua spiritus sancti gratia olei obtinet locum, fides vero luminis. Aut etiã per lampades, externa opera designantur, de quib. dixit Dominus; Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Quod ergo omnes virgines acceptis lampadibus suis parauerũt sese in occursum sponsi; significat omnes fideles, per fidem, & opera exteriora, quæ omnes præ se ferunt (siquidem de aperte malis hic nõ est sermo, qui sponsum se non expectare plane declarant) sese parare in occursum Christi, dicentes se illius expectare aduentũ, ac desiderantes vt cum ipso consortes fiant nuptialis conuiuij in regno cœlorum. Sed inter huiusmodi fideles quidã non minori numero quam alij, fatuis sunt similes virginib. nimirum qui non satis attendunt incertitudinem aduentus Domini, & ob id negligentius viuunt, nec proinde sibi prospiciunt de iis, quę in aduentu ipsius necessaria fore deberent præuidere, nimirum opera misericordię, aliarumque virtutum ex syncera facta charitate. Hoc enim intelligendum significari per illud; *Non sumpserunt oleum secum.* Alij vero prudentibus assimilantur virginibus, nempe qui & perpendunt secum, incertum esse tempus Dominici aduentus, & ob id soliciti sibi prospiciũt de omnibus, quæ necessaria sibi fore præuidens, illo adueniente præter mentem fide illuminatam, etiam charitatem sibi parãtes, ac misericordiæ, aliarumque virtutum sufficientia merita, quæ in longũ tempus perdurare possunt. Hoc est ergo intelligendum per illud; *Acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus*, vt non sit necesse speciatim explicare, quid per oleum, quid per vasa significetur, cũ satis sit intelligere significatũ quoddam non sufficientes sibi prospicere, & ob id fatuos, & stolidos: alios vero sufficienter sibi prospicere, & ob id prudentes esse, quanquã ex dictis etiam intelligi facile possit, quid speciatim per oleum, quod in vasis acceptum fuit præter oleum lampadum, possit accipi, cum id valde variè à diuersis explicetur. Quod autem, tardãte spõso, omnes primum dormitauerũt, ac deinde dormierũt, significat quod interim dum Christus suũ differt aduẽtum, eumque vltra quam credebatur lõgius profert, omnes fideles per deficientis naturæ languorem, ac mortis hominem occupãtis soporem in profundum mortis incidũt somnum. Dormitatio enim præcedit dormitionem, quoniã per dormitationem ad dormitionem ac somnum profundum pertingitur. Quare per dormitationem intelligitur recte aut defectus ille, & lãguor, quo ante mortem incipit homo rẽdere ad mortem, aut ipsa mors, cum iam primũ hominem inuadit, per dormitationem vero ipsa mortis cõsummatio vt dormitare sit lãguescere, aut mori: dormire vero, mortuum esse. Quod media nocte clamor exortus est vocãtium ad occursum sponsi; significat dominũ tempore, quo minime putabitur, & quo iam omnes homines mortis somno grauati iacebũt, venturum, ac tum voce Archangeli omnes è somno mortis excitandos, euocandosque fideles, vt veniente sponsa obuiam veniant. Quod excitatę virgines parauerunt lampades suas; significat fideles omnes se paraturos, vt venienti occurrant Domino, eumque digne suscipiant, ac omnes cõuertendos ad sui ipsius considerationem, nõ possint illi digne occurrere. Per sequentia vero, in quibus dicuntur fatuæ virgines cõsiderãtes lampades suas extingui, petiisse à sapientib. olei participationẽ. illas vero recusasse, qd metuerent, ne sibi nõ sufficeret: ac tum fatuas post oleum sero paratũ non admissas intro, quanquam id desiderãtes summopere; nihil aliud significatur, quam quod in die nouissimo ii, qui hic fuerunt negligentes & improuidi, experientur, & sentient tum demum lumen ipsorum, quo hic lucere per fidem, & opera videbantur, deficere, & extingui. quodque frustratum ab aliis opem & subuentionem desiderabũt deferendi plane à bonis, qui & ipsi agnoscent tum sibi nihil superesse, & vix sibi quod habent sufficere, ac proinde illos sero quærentes id cũ quo possint spõso occurrere, quia imparati inuenientur excludendos à nuptiarum gaudiis, nec inter familiares & notos amicos recipiendos, quãtumuis id desiderent, familiaritate etiam prætensa. Secundum quam accommodationem non iam est opus disquirere quomodo quidam in illo die alios rogabunt, quomodo item boni rogatam negabũt opem, quiq; per vendentes significentur ad quos fatuæ mittuntur oleũ ab ipsis emptũrę: quid item ianua clausa, & quomodo post clausam ianuam quædam venire dicantur, quæ intromitti cupiũt, cum mox in sequenti quadam parabola dicatur, peccatores primum abire in supplicij: ac deinde iustos in vitam æternam. Dubitare autem quis potest, quomodo ex præcedenti parabola inferat Dominus vigilandum esse, cum in parabola illa, quæ proponuntur imitandæ virgines, non dicantur plus quã alię vigilasse, sed omnes simul tum dormitasse, tum dormiuisse. Sed ex prædictis patet responsio, quandoquidem superius satis est significatum, virgines illas non ad hoc nobis proponi imitãdas vt, sicut illæ corporaliter vigilauerũt, & nos spiritualiter vigilemus: sed, vt sicut illę sibi bene prospexerunt & prudenter se parauerũt ad incertum sponsi aduentum, ita & nos ad incertum domini aduentum prudenter nos paremus, ne ille inueniat nos imparatos, quod fit vigilando assidue in bonis operib. Bene ergo infert Dominus; *Vigilate itaque*, &c. Sensus enim est: Itaque

Universidad de Deusto
Biblioteca

Itaque ne & vobis simile contingat, quale istis fa A
tuis virginibus, hoc est, ne & vos incertitudinem
aduentus mei parum animaduertentes, dies ille
imparatos inueniat, & ob id excludamini à regni
cœlorum gaudiis, parate vos ad incertum illum
aduentum, hoc est, assidue vigilate in bonis operi
bus, nec sitis negligentes, certo persuasi sero vos
tum quæsituros vt ea vobis paretis, quib. occur-
rere venienti possitis. Cæterum ex præcedentib.
etiam liquet, parabolã hanc, quo ad eam partem,
qua dicitur de aduentu sponsi, & occursu virgi-
num, pertinere ad resurrectionis, & generalis iu-
dicij diẽ, sed tamen sicut & alię parabolæ ad idem
pertinentes, & quæcunque de aduentu filij homi
nis hic dicuntur, supra diximus etiam suo modo
pertinere ad diem mortis vniuscuiusque hominis
ita & hæc parabola. Sicut enim ita viuendum est,
vt in nouissimo illo generalis iudicii die inuenia
mur parati, & habentes, quæ tũ erunt necessaria,
sic & vigilanter curãdum, ne nos dies mortis im-
paratos inueniat, quãdoquidem in quo statu tum
inuẽti fuerimus, in eodem & reperiendi simus i
nouissimo generalis iudicii die. Monemur ergo vt
ne negligenter viuentes, oleo tantum fidei cõten
ti simus, sed etiam paremus nobis oleũ charitatis
ac bonarũ operationum, priusquam mortis tem-
pus obueniat, vt, veniente sponso, & rationẽ ante-
actæ vitæ requirẽte, habeamus oleum sufficiẽs,
quo lampades mentium nostrarũ illuminatæ, &
accensæ non tunc deficiãt, sed præluceant nobis
vsque in regnum cœlorum. Cuius cõtrarium ple-
rique nimis faciunt Christiani, qui vsque in finẽ B
vitæ negligenter viuentes, & ob fidem rectam ni
mis securi, cum instante morte sentiunt se vocati
in occursum venientis Domini, tum primum in-
cipiunt sentire lumen suum deficere, ac cogitare
de parando, & emendo sibi oleo bonorũ merito-
rum, facultates suas in pios vsus post mortẽ ero-
gari, testamẽnto cauentes. De quibus vt desperan
dum non est, ita vehementer metuendum. Pœni-
tentia enim sera raro vera, rarius aut nunquam
perfecta, semper incerta.

PARABOLA DE DISTRIBVTIS TALENTIS.

Matthæi 25. CAPVT CXXVI.

Sicut enim homo peregrè proficiscẽs vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua. Et vni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero vnum. Vnicuique secundùm propriã virtutẽ, & profectus est statim. Abiit autem, qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui aũt vnũ acceperat, abiẽs fodit in terram, & abscõdit pecuniã domini sui. Post multũ verò tẽporis, venit Dominus seruorũ illorum, & posuit rationẽ cum eis. Et accedẽs, qui quinque talẽta acceperat, obtulit a-lia quinque dicens, Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus eius: Euge, serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudiũ domini tui. Accessit aũt & qui duo talẽta acceperat, & ait, Domine duo talenta tra didisti mihi, ecce alia duo superlucratus sum. Ait illi dominus eius: Euge, serue bone & fidelis, quia su-perpauca fuisti fidelis, super multa te cõstituã, intra in gaudium domini tui. Accedens autem & qui vnum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus, es metis vbi nõ seminasti, & congregas vbi nõ sparsisti, & timens abii, & abscondi talentum tuum in terra, Ecce quod habes quod tuum est. Res pondens autem dominus eius, dixi tei, Serue male, & piger, sciebas quod meto vbi non semino, & con grego vbi non sparsi: oportuit ergo tecommittere pecuniã meam numulariis, & veniens ego recepissem vtiq. quod meum est cum vsura. Tollite itaque ab eo talentum, & date ei, qui habet decẽ talenta: omni enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Et inutilem seruum eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus, & stridor dentium.

SICVT ENIM HOMO PEREGRE PRO- C
FICISCENS: VOCAVIT SERVOS SVOS, &c.) Aliam rursus adiicit dominus para-bolam etiam à seruis desumptam, dominum suũ absentem & incerto tempore reuersurum expe-ctantib. quæ non est multum diuersa ab ea quam supra paucis posuit Marcus simili modo exorsus, *Sicut homo qui peregre profectus, reliquit domum suam.* Proinde & hic inabsoluta locutio sic est perficienda, quomodo suprà dictum est circa similem Marci locum: vt subaudiatur: Sic se habet regnũ dei sicut homo peregre proficiscens, &c. Vel Sic se habet filius hominis sicut homo peregrè pro-ficiscens, In præcedenti enim sententia, cum qua hæc connectitur parabola, præcedit de filio ho-minis apud Græcos. Sic enim habent; *Vigilate ita-que, quia nescitis diem, neque horam, in qua filius hominis venturus est.* Est autem hęc parabola multum simi-lis ei, quæ supra ex Lucæ 19. habita est in capite Cõcordiæ 107. proinde ea tantum hic erunt tra-ctanda, quæ hic sunt propria & iis quæ in illa dicũtur, dissimilia. Et in illa enim & in hac indu citur homo quidam proficiscens in longinquam & extrancam regionem, qui seruis suis pecuniam tradiderit, qua absenti domino lucrum facere pos sent, ex quibus duo cum reuertenti domino & ra tionem poscenti ostenderunt se lucrũ fecisse, lau-dati sunt à Domino, & cõsortio eius donati: vnus autem, qui concreditam pecuniam sine lucro re-tulit, prætexens suæ ignauiæ metum seueritatis domini sui ab ipso seuere est increpatus: & cõcre dita priuatur pecunia quã dominus ei iusserat adiici, qui plurimum fecisset lucri. Sed in illa etiã in-ducuntur quidam, qui post abeuntem miserũt le-gatos, recusantes ipsius parere imperio, quos re-diens dominus ante se iussit interfici. Ita enim illo cõueniebat loco, ob notãdam Iudæorum in-fidelitatem & punitionem. Hic vero ea non con-ueniebat narratio, quod omnib. huius loci para bolis dominus fideles suos tantum, ad vigilan-tiã studeat prouocare. In illa singulis seruis ęqua lis committitur pecunia, nempe mina, ex qua nõ omnes, etiam frugi serui, idem lucrũ fecerũt. In hac diuersi ponderis pecunia diuersis contradita inducitur. Vni enim quinque talenta, alii autem duo, alii vero vnum, vnicuique scilicet secundum propriam virtutem, id est, potestatem & vires, est enim Græce δύναμις. In illa enim significãdũ erat

eandem Euangelij doctrinam singulis credendam A
Apostolis & prædicatoribus, qua nõ omnes idem
referrent domino suo lucri. In hac vero significa-
re voluit Dominus, diuersis diuersa gratiarum do
na Ecclesiæ vtilitatem danda, & quibusdam qui-
dem maxime aut multa, alijs, mediocria, alijs rur-
sum infima aut pauca. Hanc enim triplicem di-
stinctionem significat diuersa illa talentorum di-
stributio, qua vni quinque, alij duo, alij vnum di-
citur traditum. Explicat hanc talentorum distri-
butionem factam à Christo, cum peregre profici-
sceretur in cœlos, Diuus Paulus scribẽtes ad E-
phesios: Ascẽdẽs in altum, captiuam duxit captiui Ephes. 4.
tatem dedit dona hominibus. Et ipse dedit quos-
dam qdem Apostolos, quosdã autem Propheta,
alios vero Euangelistas, alios autem pastores &
doctores, &c. Vnde patet per talenta hic intelli-
gẽda ea dona quæ dicũtur gratiæ gratis datæ, non
autem potissimum ea quæ dicuntur gratiæ gratũ
facientes. Cæterum quod ad literam attinet, de
vocabulo talentum, sciendum quod cum apud di
uersos talentum fuerit diuersi valoris, talentum
Hebraicum, quod Hebræis dicitur, Cicear, & de
quo intelligenda sunt quæ in scripturis dicuntur
de talento, fuit centum minarũ, sicut & talentũ
Æginetieum. Id enim patet ex Iosepho, lib. 3. an-
tiqui. cap. 10. cum pondus candelabri aurei dicit
fuisse cẽtum minarũ, quod inquit, Hebræi dicũt
Cinthares. Græca lingua interpretatum, talẽtum C
nuncupatur. Vbi illud obiter annotandũ depra-
uate nos legere Cinthares, cũ Græcè sit κίγχαρις,
quod secundum proprietatẽ linguæ Græcæ pro-
xime accedit ad dictionem Hebraicã Ciccar, vel
Cicchar. Legẽdum ergo saltem esset Cinchares.
Nam γ ante χ sonat vt n. Talentum autẽ Hebrai-
cũ continere centum minas Hebraicas non autẽ
Atticas, quales centum continet talentũ Æginetieũ, ostendit Robertus Senalis in suo de ratione
ponderum & mensurarum libro. Quod autem di-
citur vnicuique datum secũdum propriam virtu-
tẽ & facultatem, sicut quod attinet ad exemplum
parabolæ; significat hominem illum considerasse
singulorum suorum seruorum vires & industriã, D
ac secundũ diuersitatem industriæ & virium plus
vel minus dedisse diuersis: ita quod attinet ad rẽ
parabolę, significat Christũ nulli vltra vires suas
imponere aliquid oneris, sed in diuersitate suorũ
donorum & vocationum attendere qualitates &
vires hominũ, vt nullus conqueri possit, plus sibi
cõmissum aut minus quam oportuisset. Quod au-
tem qui quinque & qui duo acceperãt talẽta, du-
plicasse illa lucro suo dicũtur, ob id dicitur vt in-
telligamus seruos frugi oportere suo domino lu-
crũ facere per accepta ab ipso dona, & lucrũ non
simplex, sed quod respõdeat & quodammodo æ-
quiualeat acceptis donis, vnũquemque autẽ se-
cundum proportionem acceptorum donorum, vt E
qui plura & maiora accepit, sciat se plus lucri, de-
bere Domino conquirere, iuxta illud: Cui multũ
datũ est, multum petetur ab eo. Et illud Grẽgo-
rij: Cum augentur dona, crescũt & rationes do-
norũ. Lucrũ autẽ Deo facere per accepta ab ipso
dona, non solũ est plurimos ad Deum conuertere,
sed etiam quomodolibet facere opera quæ vel ad
Dei honorem, vel ad proximorum faciunt vtilita
tẽ. Porro cum in simili apud Lucã parabola tan-
tum dicatur dominus seruorũ reuersus accepto
regno, hic dicitur Dominus post multum tẽporis Luce. 19.
veniſſe. Quo, quod ad exemplum pertinet, signifi-
catur Dominus seruorum sufficiens tẽpus seruis
reliquisse quo fructum facere suo possent domi-
no, nec ante debitum tempus rationẽ exegisse ab
eis. Quare similiter quod ad rem parabolæ perti-
net, significatur Domini nostri lõganimitas, quòd
que & in genere, Ecclesiæ suæ sufficiẽs tẽpus fa-
ciendi fructum, quem ab illa est requisiturus, re-
linquet, & speciatim singulis suis seruis abũde sa
tis indulget temporis, vt nõ more quorundã do-
minorum asperorum & immitium, ex breui tem-
poris spatio fructum illum requirat, qui multum
tẽporis desiderat. Simul tamen secundũ Chryso-
stomum & Hieronymũ per hanc partẽ significa-
tum est à Domino multum temporis futurum in
ter suam ascensionem & vniuersale hominum iu- B
dicium, ne fallamur illis scripturæ locis, quib. sta-
tim Dominus significatur venturus. Iam & illud
diuersum est in parabola Lucæ & ista, quòd cum
in illa seruo dui plus fecisset lucri, maius præmiũ
decernatur: hic & ei qui quinque & ei qui duo fuit
superlucratus, idem dicitur, nempe qa super pau-
ca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra
in gaudium Domini tui; id est, esto particeps gau
dij eiusdem cum Domino tuo. In illa enim signi-
ficatur Dominum remuneraturum vnumquenque
secundùm meritorum proportionem. In hac ve-
rò omnes frugi seruos eodem donandos præmio,
fœlicitate scilicet eadẽ qua donatus est Christus,
quamquam non æqualiter ab omnibus partici-
pata. Declaratur autẽ Domini benignitas in his
ad frugi seruos verbis, dum eadem verborum dul
cedine excipit eum qui minus fecerat lucri quam
eum qui plus fecerat. Non enim tam lucri magni
tudinem, vt solent auari domini, attendit, quàm
seruorum industriam, fidelitatem, & diligentiam.
Vnde non dicit, quia quinque superlucratus es;
sed, *quia in pauca fuisti fidelis*. Vtriusq; autem ser-
ui, & eius qui quinque fuit superlucratus, & eius
qui duo tantum, par fuit industria & diligẽtia. Nõ
enim minor fuit industria duobus talentis super-
lucrari alia duo, quàm quinque talentis alia quin
que. Quæ autem hic dicuntur de eo qui vnum ta-
lentum accipiens, abscondit illud, fodiẽs in terra,
eadem sunt cum ijs quæ in parabola Lucæ dicũ-
tur de tertio: qui acceptam minam reposuit in su
dario. Nam per minam repositam in sudario & ta
lentum in terra defossum idem significatur, nimi-
rũ quod qdã Dei dona seruãt otiosa, nec illis stu-
dent facere, quem possent & haberent fructum.
Tantùm id hic est proprium, quod iubetur inuti-
lis seruus priuatus suo talẽto eiici i tenebras ex-
teriores. In qua parte, vt & alias in fine parabolę,
solet, Dominus ab exemplo parabolæ digreditur
ad rem per parabolam significatã. Illud autẽ hic
peculiariter quæri potest, cur in parabola potius
inducatur js qui vnum acceperat, occultasse talen
tum, quàm ille qui quinque aut duo. Ad quod di-
cendum, id à Domino commodè factum, vt ma-
gis ostenderetur pigritia & inertia illius serui, ac
iusta magis declararetur eius condmnatio, qui in
re parui periculi, ne paruum quidem studium &
laborem subire voluerit. In negotio enim exiguo
vt minus est periculi, ita minus excusatur qui re-
cusat. Deinde dum is qui vnum tãtum talẽtũ ha-
bens, otiosum illud esse permisit, à Domino lucri
cupido tam seuerè est & increpitus, & con-
demnatus; intelligendum facilè relinquitur lõgè

Universidad de Deusto
Biblioteca

magis cõdemnandos eos qui pluribus acceptistalentis, sine lucri acquisitione ea apud se detinent, nõ autem sit econtra dixisset,eum qui quinque vel duo accepisset ob pigritiam damnatum:ita intelligi potuisset & illum damnandum , qui vnum aliquod acceptum talentum , per inertiam sinit esse infrugiferum. Et hæc quidem quæ pro simplici & non coacta huius parabolæ tractatione dicẽda videbantur,præter ea quæ circa similem parabolam à Luca descriptam sunt dicta. Quibus tamen quæ dam adiici possent obseruationes. Primùm enim in eo quod serui non nisi pecunia à Domino accepta lucrum illi feciſſe dicuntur, notatur nos ex nobis ipsis nihil posse boni facere , sed tantum ex acceptis Dei donis,accedente tamen nostra industria Dei gratia adiura. Deinde in eo quod taléta quæ maxima sunt pecuniarum summa , dominus dicitur seruis dispẽsasse ; notatur & quã diues sit Deus in donis suis , & quã magna sint eius dona, si cõferantur cum his quæ homines dare possunt. Postremùm notandum , quod quamquam per talenta potissimũ Dominus significauerit ea dona spiritualia quæ ad hominum in fide & charitate ædificationẽ pertinerent,generaliter tamen etiam quæuis alia Dei Dona, vt sunt diuitiæ & dignitates temporales , accipi debent significari nomine talentorum. Non enim omnibus datum est verbo prædicationis & doctrinæ lucrum Deo facere. Quicquid igitur est quòd quis habet boni , siue id spirituale sit, siue tẽporale,vt velut accepto à Deo talento,studere debet non sibi,sed Deo lucrum facere. Id fiet,si per illud bonis insistat operibus quæ quæ in Dei faciãt honorẽ & proximorum vtilitatem. Quòd si tres parabolas apud matthæum ex ordine positas adinuicem comparauerimus , cõsiderare poterimus tria hominum genera inter fideles notari condẽnanda. In ea enim parabola quæ apud Matthæũ est in fine capitis vigesimi quarti, de seruo qui ob moram Domini sui cœpit percutere conseruos suos , & dilapidare bona sui domini ; notantur homines aperrè viuentes impiè. In parabola autem de decem virginibus , notantur ij qui se iustis coniungunt, & videntur rectè viuere, sed nõ sufficienter sibi prospiciũt,quales sunt hypocritæ,& quotquot per imprudentiam quandam sunt negligentiores. In hac verò talentorum parabola,notãtur otiosi & torpidi , & qui suo torpori prætexũt Dei metum, impia scilicet quadam prudentia negligentes. In prima ergo harum trium notatur aperta impietas, in secunda imprudẽs negligentia,in tertia malè prudens negligẽtia. Quod si omnes quatuor quæ sunt apud Matthæũ parabolas coniunxerimus,aduertere licebit , in singulis peculiare aliquid à nobis seruandam doceri. In parabola enim patris familias docemur vigilantiam qua cauemus ab omni malo : sed quoniam hæc non sufficit in secunda de seruo præposito domini familiæ,docemur fidelitatem : in tertia de virginibus, prudentiam aut prudentẽ prospectionem:in quarta docemur vtilitatem nobis esse necessariam , vt scilicet Domino simul vtiles & frugiferi. Vigiles ergo fideles, prudentes & vtiles esse monemur,si aduentum Domini verimus cum nostro bono excipere.

Epilogus Parabolarum trũ.

MODVM APERIT IVDICANDI IN NOVISSIMO iudicio. Matthæi 25. CAP. CXXVII.

CVm autem venerit filius hominis in maiestate sua,& omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedẽ maiestatis suæ,& congregabũtur ante eũ omnes gentes,& separabit eos ab inuicẽ,sicut pastor segregat oues ab hœdis:& statuet oues quidẽ à dextris suis,hœdos autẽ a sinistris. Tũc dicet rex his qui à dextris eius erũt. Venite benedicti patris mei , possidete paratũ vobis regnũ à constitutione mundi. Esuriui enim , & dedistis mihi manducare: sitiui , & dedistis mihi bibere:hospes eram,& collegistis me:nudus,& operuistis me: infirmus,& visitastis me : in carcere eram,& venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti,dicentes: Domine,quando te vidimus esurientẽ,& pauimus?sitientẽ,& dedimus tibi potũ? quando autẽ te vidimus hospitem,& collegimus te? aut nudum, & cooperuimus te? aut quãdo te vidimus infirmũ,aut in carcere,& venimus ad te? Et respondẽs rex dicet illis: Amen dico vobis , Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis : mihi fecistis. Tunc dicet & his qui à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum , qui paratus est diabolo , & angelis eius. Esuriui enim,& non dedistis mihi mãducare:sitiui,& non dedistis mihi potum:hospes erã, & non collegistis me:nudus,& non operuistis me: infirmis,& in carcere , & non visitastis me. Tunc respondebunt ei & ipsi dicentes. Domine,quando te vidimus esurientẽ,aut sitientẽ,aut hospitẽ,aut nudũ, aut infirmum,aut in carcere,& non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis,dicens , Amẽ dico vobis, Quamdiu nõ feciſtis vni de minoribus his,nec mihi feciſtis. Et ibunt hi in ſuppicium æternum: Iusti autem in vitam æternam. Erat autem diebus docens in templo , noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliueti. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

C.21

CVM AUTEM VENERIT FILIVS HOMINIS IN MAIESTATE SVA, &c.] Hactenus sub variis parabolis dominus locutus est de suo aduentu, & hominũ in suo aduentu iudicio : nunc vero de illo iudicio aperte & sine parabolis disserit , dicens : *Cum autem venerit filius hominis in maiestate*,hoc est in gloria sua. Quod dicit ad distinctionem primi aduentus qui fuit inglorius. Dicit autem semper filium hominis venturum, quia iudicium vniuersale fiet ab ipso quatenus homine,iuxta illud Ioannis: Potestatem dedit ei iudicium facere , quia filius hominis est. In forma enim humana iudicium exercebit , in qua eum videbunt & impij , & iusti. Veniet autem nõ solus , neque aliquot tantum comitatus Angelis, sed omnes Angeli,inquit , eius cum eõ , quemadmodũ prædixit Zacharias : Veniet dominus Deus meus,omnesq; sancti cum eo. Dicit , Angeli eius, ad distinctionem angelorũ malorũ, qui mox post ea dicuntur angeli diaboli. Qui, inquit, paratus est diabolo,& angelis eius. Emendatiores tamen libri non habent hic,eius,sed Græca habent; sancti angeli,vt videri possit allusum ad locum Zachariæ. Cum ergo sic venerit cum angelis suis , qui illi ad eum

Ioan.5.

Zach.14

esse tum honõtis,tum ministerij causa , æque vt testes sint æquitatis iudicij huc,inquit, sedebit super sedẽ maiestatis suæ,id est ,sedem sua gloriosam. Quo aliud nõ significat,quam tunc ipsum sese exhibiturum gloriosum omnibus iudicem,& sua diuina vsurum potestate. Alioquin enim & nunc sedet in sede maiestatis suæ ad dexteram patris:sed quoniã iudicis est sedere , ideo huiusmodi tropo significat se tum exhibiturũ iudicem, sicut & supra dictum est in c. Concordiæ 100. Proinde non est opus hic ingerere,qualis sit futura sedes Christi,quãquam nõ male forte quis dixerit, aut ipsas nubes,in quib. veniet, fore illi pro sede,aut ipsos etiã angelos,inter quos quidã peculiariter dicuntur throni,id est sedes. Sequitur ; *Et congregabuntur* (angelorum scilicet ministerio) *ante eum omnes gentes* iã resuscitatæ. Omnes enim,inquit Paulus, stabimus ante tribunal Christi. Et separabit eos ab inuicem, ministerio item angelorũ , de quibus supra dixit,Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorũ,& colligent de regno eius omnia scandala. Non ergo quod dicitur , *separabit eos ab inuicem* , solũ intelligi debet de separatione secundum iudicium,& cognitionem Christi.sed etiam de separatione secundum locum? Vtroque enim modo separabit homines abinuicem. Quod & similitudo sequens significat , cũ dicit,*sicut pastor segregat oues ab hœdis.* Qua similitudine præterquam quòd significatur iusti ouibus esse similes,& iniusti hœdis,significatur etiam quã facilè separabit Christus iustos ab iniustis , nempe quã facile separat pastor oues ab hœdis: oues enim ab agnis suis non facilè separantur,ab hœdis autem facilè,quòd non desiderent oues hœdorũ cõsortionem. Sic Christi iussione facilis erit bonorũ à malis separatio,nec necessitas aut cõsuetudo retrahet bonos à separatione malorum. Valet autẽ hæc similitudo etiam ad significandũ illud,quòd quemadmodum in die eũ in campũ mittuntur oues,permixtæ sunt hœdis,ac simul pascũtur,in vespera verò pastor oues,& hœdos in propijs seorsũ colligit locis , eo quòd non conuenirent in vnum coalescere colligi locoita & in capo huius mundi permixti sunt mali cum bonis , atque ab eodẽ simul pascuntur pastore Christo,qui omnes nutricin fine autem seculi tanquã in vespera mundi,ab inuicẽ sunt separandi , vt suo quique condantur loco. Quibus autẽ electos,vt & alias, cõparat Dominus,propter mansuetudinẽ,simplicitatem,& fructificationem in virtutibus. Hœdis verò peccatores,ob illorum fœtorem & immunditiã;quodq; nõ rectà gradiuntur,sed à recto discedant itinere,atq; per præcipitia incedant. Deinde,& quia hœdus lasciuũ est animal,& feruẽs semper ad coitum,secundum Hieronymum ; ob quas causas fere ꝓ peccatis offertur in lege. Adducta autẽ similitudine Dominus mutuata metaphora subijcit;*Et statuet oues quidẽ a dextris, hœdos autem a sinistris.* Non enim iam iustos ouibus iniustos hœdis comparat,sed metaphoricè in nomine ouis,& hœdi eos significat. Bene autem oues statuũtur à dextris,hœdi vero à sinistris,quia ad felicitatẽ,quæ dexteræ nomine significatur, iusti vocabũtur;iniusti vero extremo tradẽtur infelicitati,quæ sinistræ significatur nomine. Præcessit simile quid in veteri populo,quod huius separationis videri possit fuisse typus. Siquidem Deute.27. præcepit Moses , vt filijs Israel in terra promissionis ingressis, sex tribus , quorũ patres ex liberis vxoris Iacob,nempe Lia & Rachel ; starent super vel iuxta montẽ Garizim ad benedicendũ, & sex tribus,quorũ patres fere ex ancillis patriarũ,excepto Ruben, qui cum filijs ancillarũ interim cõiungi ; quòd tum ancilla vxore patris suæ cõcubuisse,starent super vel iuxta montẽ Ebal ad maledicendum. hoc est, vt intelligitur cõmuniter,vt respõderent Amen ad maledictiones per Leuitas promulgandas. Quod & impletũ legitur Iosue 8. vbi extracta parte de arca inter cantores exercitus Israel,a dextris scilicet & a sinistris,cũ legeretur a Leuitis verba benedictionis & maledictionis. Stemus & hic cõsiderandum est Christum *ante tribunal*, *ad iudicium* si placuerint a dextris , qui recte intelligũt significari per filios liberarũ,suos paternas sinistras cõcubitus fere dicatum : illud vero a quibusdã, qui recte significatur per filios ancillarũ & cõcubinarum ; quod his Deus patrẽ non tã haereditarem depulerit,sed præsentia in bona, vel munera quæda. Dedit enim Abrahæ hæredi cuncta quæ possederat : filijs autem cõcubinarũ largius est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo,vt scribitur Genesis 25.

Rom. 4.

Matt.13.

ET CONGREGABVNTVR ANTE EVM OMNES GENTES, &c.] Prius se filium hominis vocauit, & pastorem, nunc rege se vocat,quod regis sit iudiciariam proferre sententiam,& tũ ad regni consortium vocare, tum ab illo proscribere. Dicturus enim est,*Venite, possidete regnum*. Non est autẽ existimandum , omnia sic ad literam euentura quæ hic narrantur,vt hæc præcisè verba sint vltro citroque proferenda à iudice & iudicandis,sed hac narratione Dominus suum sermonem nostro accõmodans captui , quasi quodam modo significare voluit nouissimi iudicij rationem, quãquam verisimile est Dominum , quemadmodũ apparebit visibiliter, ita etiam sensibiliter aliqua proiaturum verba , quibus & iustos ad præmia vocet , & iniustos condemnet. Non enim in momento , & in ictu oculi iudicia consummandũ , sicut resurrectione Paulus asserit. At Danielis 7. dicitur, Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Quod secundus Ioannes in Apoc.eũ de iudicio vltimo scribit,Libri , inquit, aperti sunt , & iudicati sunt mortui,ex ijs quæ scripta sunt in libris secũdum opera ipsorum. Quibus locis per apertos libros , patres fere intelligũt singulorũ cõscientias, quib. diuina iustitia in memoriam reducet merita singulorũ,eaq; sic in lucem educet,vt & alij aliorũ possint cognoscere merita. Quod conuenit cum illo Pauli. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiã defendentibus, in die,cũ iudicabit Deus occulta hominũ. Proinde nõ erit necesse tunc sensibili voce dicere quibusdam ; *Esuriui, & dedistis mihi manducare*, &c. alijs ; *Esuriui, & non dedistis* : sed effectu ipso tamen hæc Christus hominib. dicet,cum singulorum hominum merita & sibi ipsis, & omnibus nota facies. Porro ratio iudicij hic a Domino cõmemorata nõ ad omnes pertinet homines,sed tantum ad fideles. Nã infideles non potissimum ob neglecta misericordiæ opera cõdemnabuntur, sed ob neglectã fidem. Iudicium autem fidelium peculiariter Dominum hic inducit , tum quòd omnia,q̃ hic Dominus Apostolis nunc disseruit , di-

Apoc.20.

1.Cor.15

Rom.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

xerit ad commonitionem credentium in se: tum quod infideles in illo die, suâ secũ deferent condemnationem, eamque mox ex conspecto signo filij hominis parente in cœlis sunt agnituri. vnde supra dixit tribus terræ tunc mox plancturas. Et alibi; Qui, inquit, nó credit, iã indicatus est. Proinde nó erit tunc tali opus discussione inter infideles, quali inter fideles, qui omnes sibi vendicãt Christum. Vnde dicit Psalmista; Aduocabit cœlũ desursum, & terram, discernere populum suum. Nec inducuntur hic à Domino omnia, de quibus fideles tunc sunt iudicãdi, sed ea, quæ ad vniuersitatem, & communitatem fidelium maximè pertinẽt, & de quib. nemo se facilè excusare potest. In præcedẽti enim parabola significauit rationẽ exigendã in iudicio de vsu, & fructu talentorũ, hoc est, donorum & charismatum diuinorũ, qua parabola maxime Apostolos, & eos, qui cum illis in Ecclesia acceptuti erant singularẽ aliquã gratiam & prærogatiuã, admonere voluit sui officij: nunc verò significat rationem exigendã in iudicio de operibus misericordię factis, vel neglectis, vniuersos fideles sui officij admonere volens, & potissimum eos qui præsidib. Ecclesiæ sublecti sunt, à quib. non tam talentorum quàm misericordiæ i pauperes ratio tũc exigetur. Quod enim nó propter Apostolos & eos, qui Apostolis sunt similes, hæc sint dicta, sed ꝓpter fideles, q ad illorum prædicationem erant credituri, satis illud indicat, quod dicitur; *Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Fratres enim minimos, quos demonstrat, & quos ab ijs; qui iudicantur, secernit, Apostolos, pauperes, & illis similes pariter significat. Veruntamen sicut in præcedenti parabola nomine talentorum extensiuè etiã intelligitur corporale quiduis, quo quis proximo prodesse, aut Dei gloriæ seruire potest, vt ad omnes omnino fideles illa pertineat parabola: sic & hoc loco sub operibus misericordiæ corporalibus, intelligenda etiã sunt opera misericordiæ spiritualia, vt etiã ad omnes hic sermo magis pertineat: voluit enim Dominus hoc suo sermone docere fideles, non secundũ fidem suam ipsos iudicandos, sed secundum opera, idque potissimũ secundũ opera dilectionis proximo impendenda: quare huiusmodi dilectionis enumerat opera, quæ omnibus competere possunt, & à quibus nemo se potest facilè excusare, sub quib. & alia dilectionis officia magis spiritualia, sed nó sic omnibus conuenientia, facilè intelligenda reliquit. His præmissis, ad explanationem verborum Christi est deueniendum. In quibus id diligenter obseruandũ, contra eos, qui negant operum humanorum merita, quòd propter opera iustis deputet regnum, vt intelligamus vitam æternam reddi eis tanquam mercedem bonorũ operum, & iustos suis operib. mereri illam, sicut impij suis opribus æternum merentur supplicium. Nam, quemadmodum pro causa, quare impij discedere debeant in ignem æternũ, dicitur; *Esurij enim, & non dedistis mihi manducare*, ita pro causa, quare iusti vocentur ad regni possessionem, dicitur; *Esurij enim, & dedistis mihi manducare.* Ne tamen sic meritis nostris putetur dari vita æterna, vt nó totum tribuatur diuinæ misericordiæ, à qua habemus merita bona, obseruandũ rursum, quod præmittatur, *benedicti patris mei*, quodque paratũ dicitur regnum fuisse iustis à constitutione mũdi. Hinc enim patet ex Dei benedictione, & prædestinatione pendere iustorum salutem, vnde & pendẽt eorum bona opera, vt ne quis possit gloriari in seipso. Duplici autẽ ratione intelligi potest iustos vocari benedictos patris, hoc est, benedictos à Deo patre, nẽpe & ratione electionis ab æterno, & ratione gratiæ suæ, qua ipsos in tempore fecit consortes. Benedixit enim eis pater, cùm de eis per prædestinationem bene statuit & cogitauit facere. Benedixit item, cùm eos sua benedictione, & gratia participes fecit. Non dicit autem, accipite, sed, *possidete*, vel, vt est Græcè, κληρονομήσατε, id est, hæreditate, vel in hæreditatẽ accipite, tanquam scilicet paternum bonum, vobisque iure ad adoptionis debitũ, quod q; nõ ad tempus, sed in perpetuũ sitis possessuri. Possidete, inquit, non quoduis bonum, sed quod est omnium maximum, nimirum regnum, non iam primùm partum & paratum, vt ne recens exortũ regnum putetis aliquando etiam cessaturũ, sed paratum vobis à constitutione mundi. Minus dicit, plus significare volens. Non enim iustis regnum tantùm fuit paratum à constitutione mundi, sed & ab æterno: siquidẽ (vt habet Paulus) elegit nos in ipso ante mundi constitutionẽ. Hæc autem regni præparatio nõ est aliud quàm hominũ ad illud regnum prædestinatio. Potest tamen paratũ regnum intelligi, primum in ipsa mundi creatione; quia tunc locus regni aptatus est fœlicitati accommodus. Cæterùm in sequentibus sex cõmemorantur charitatis, & misericordię opera, quę generatim in eo comprehenduntur, quod est, miseris subuenire, aut consolationẽ impendere, quibus ex Tobię lib. additur septimum, nempe mortuos sepelire, vnde receptum est, vt septẽ dicantur esse corporalia misericordię opera. In quo numero etiã recensentur opera misericordię spiritualia, ex scripturis itẽ desumpta, nempe, peccantem corrigere, dubitanti rectè consulere, docere ignorantem, mœstum consolari, iniurias & imperfectiones proximorum ferre, delinquenti ignoscere, & pro salute proximi orare, quę hoc versu comprehenduntur: *Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.* Corporalia hoc versu; *Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.* Quę & ipsa corporalia misericordię opera spiritualiter exhibet is, qui esurientem doctrinam salutatem pane verbi reficit, aut tribulationib. lassum, & sitientem consolationis, refrigerat consolationis potu, aut errantem per hęresim vel per peccatum in domũ matris Ecclesię colligit, aut infirmum in fide, assumit, ac fableuat, aut omnibus virtutibus destiturum, ac nudũ, virtutibus ornare studet, aut diaboli, & peccati mancipiũ redimere conatur, aut proximi peccata, opera scilicet mortua, tegit studiosè, & veluti sepelit. Porro in cõmemoratione operum charitatis duo sunt obseruanda. Primùm quàm exigua etiam dilectionis opera Dominus commemoret, tanquam digna tanto præmio, inimirũ infirmi aut captiui visitationem. Non enim dicit: Infirmus fui, & curastis me vestro sumptu. In carcere eram, & redemistis me, sed, *visitastis me, & venistis ad me.* Secundo, quod miseris impensa accepter veluti sibi impensa. vtrobique enim mira relucet Christi benignitas, & quod tantilla charitatis opera recensere sit dignatus, tanquam ea, quibus pro mercede reddatur regnũ: & quod ea sibi agnoscit prestita, quę miseris suis sunt impensa

Ioan. 3.

Psalm. 49.

Ephes. 1

Tob. 12.

Misericordiæ corporalia & spiritualia

Meritum operum.

pensa, etiam minima. Vtroque autem horũ vt suâ declarat benegnitatẽ, ita et fideles prouocare voluit ad beneficentiæ et charitatis opera miseris exhabenda. Quod autem inducuntur iusti dicturi: *Domine quando te vidimus*: etc. significat eorum admirationẽ, qna stupebũt sua opera sic magnifiri à iudice, vt sibi impensa agnoscat quæ se illius personæ non recolent impendisse. Includitur autẽ à Domino hæc responsio iustorũ, vt subiicere posset declarationem eius quod dixit: *Esurijt & dedistis mihi cibum*, &c. Dicit ergo: *Quandiu fecistis vni de his fratrib. meis minimis, mihi fecistis.* vbi pro *quamdiu*, sicut et infra. Græcà est ἐφ' ὅσον, quod hoc loco rectius verteretur, *In quantum*, aut *quatenus*, vt vertit quidam. Et hoc enim significat etiã ἐφ' ὅσον, ac præsenti loco magis conuenit. Sẽsus ergo est: Eatenus vel in tantum mihi hæc fecistis, quatenus vel in quantũ fecistis etiam vni de his fratribus meis minimis. Quoniam autem nõ dicit absolutè de fratribus meis, sed de his fratrib. meis apparet ipsum potissimũ notare voluisse Apostolos et eis similes, qui tũ ipsi proximè assistent, qui voluntariè pauperes facti, varijs in hoc mũdo ꝓpter Christum attriti fuerunt calamitatib. In Apostolos enim extendens aliquando manũ suam dixit: Fratres mei hi sunt, qui faciunt voluntatem patris mei. Generalius tamen et extensiue etiã rectè intelliguntur significari quiuis pauperes Christiani, qui Christi fratres per baptisma et adoptionis gratiam facti sunt. Quicquid enim his impenditur charitatis, si impendatur tãquam fratribus Christi, veluti Christo impensum est. vnde supra Matthæi 10. dixit: Quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli, nõ perdet mercedem suã. Minimos autem vocat fratres suos, quia humiles, pauperes, et abiecti in hoc mundo. Aut additum est illud minimis, emphatice in hoc sensu: Quãdiu fecistis vni de fratribus istis meis, etiã his qui inter eos sunt infimi. Porro præterquã quod in hac sẽtentia Christi declaretur benignitas, ob id quod sibi reputare impensum dignatur, quæ vnicuiuis etiam minorũ impensa sunt etiã alia ratione mira ostenditur eius clementia, nempe quod in tãta venturus maiestate & gloria, etiam minimos fidelium fratres suos sit vocaturus, sicut et post resurrectionem suam, non dedignatus est Apostolos suos appellare fratres suos. Proinde cum hinc iã duplici nomine pateat, quanti Domino sint pauperes et afflicti fideles, et hi qui huiusmodi sũt, sibi non displiceant, sed glorietur frater humilis in exaltatione sua, vt habet Iacobus, et alij si spiritũ Christi præ se ferunt, pauperes eiusmodi non despiciãt, sed etiã ipsi plurimi faciãt minimos Christi, eisque tanquã Christo qua possunt subuenire studeant ratione. Quis enim (si modo Christũ vere amet) non lubens cupiat ac quærat benefacere fratribus Christi, imo ipsimet Christo? Et quidem ad eleemosynas pauperibus erogandas, permouere omnes habẽtes facultates satis deberet, primũ naturæ ac cognationis spiritualis ius, nimirũ quia homines sunt ac fratres: deinde et Domini præceptum, ac rursum quod cogitare deberẽt se terrenarum facultatum non dominos, sed dispensatores esse cõstitutos. Nũc vero lõge efficaciores his indicat Dominus rationes, quibus qui fidelis existens non commouetur, is se plane lapidem declarat. Excitat enim ad eleemosynam et omnẽ beneficentiam, imprimis quòd afflicti quãtumuis abiecti et viles, sui sint fratres. Deinde quod sibi impẽditur, illis exhibitũ; ac postremũ, quia sola misericordiæ & charitatis opere in suo iudicio narrat discutienda, et vel minima huiusmodi opera adeo ostendit nõ negligẽda, vt etiã ob ea vel exhibita vel præterita, illis maximũ si reddendũ prẽmium, alij grauissimo sint addicendi suplicio. Simili modo ad misericordiam prouocat Sapiẽs, dicens: Fœneratur domino qui miseretur pauperis & vicissitudinem suã reddit ei. Et cap. 14. Qui calumniatur egentẽ, exprobrat factori suo: honorat autem eum, qui miseretur pauperis.

Prou. 19

TVNC DICET ET HIS QVI A SINISTRIS ERVNT: DISCEDITE A ME, &c.] Primo loco dicitur sententia pro ferenda pro iustis, ac secũdo loco cõtra malos, vt intelligamus, iudicem proniorem ad recordandum & remunerandum benefacta bonorum, quàm ad vindicandum malefacta malorum. Est autem in hac cõtra impios sententia antithesis, et imitatio verborũ prioris sententiæ. Ibi enim dicitur: *venite*, hic vero, *Discedite à me*. Ibi *benedicti*, hic *maledicti* nóminantur; non additur tamen, vt ibi, *patris mei*, quod, vt annotauit Origenes, benedictionis quidem ministrator et auctor sit Deus pater, maledictionis autem vnusquisque sibi ipsi sit auctor, qui maledictione digna est operatus. Ibi vocantur ad hæreditariam et æternam possessionem regni, hic deputantur igni æterno. Proinde his verbis duplici condẽnantur pœna damnati, nẽpe pœna dãni, et priuationis conspectus diuini, cùm dicitur, *Discedite à me*, et pœna sensus et cruciatus, cũ igni deputãtur æterno. Ibi dicitur regnum, ad quod iussi vocantur, paratum ipsis: hic dicitur ignis ad quẽ impij damnantur, paratus diabolo et angelis eius, qui scilicet ei consenserunt non dicit iã ignẽ paratum iniustis, sicut regnum dixit paratũ iustis hominibus, ne Dei ordinationi sic ascribatur hominum condemnatio, sicut eorũ saluatio, sed intelligamus Deum, quatũ ex se est, neminẽ creasse ad perditionem: homines verò peccantes sua spõte, suisque demeritis se partícipes facere, et obnoxios eorum malorum quæ imprimis & potissimũ diabolo & angelis eius erant parata. Ideoque nõ dixit prius regnum ad quod vocat iustos, paratũ angelis bonis, sicut nũc dicit ignem paratum diabolo & angelis malis, ne omnino similiter intelligamus, homines mereri Angelorum bonorum cõsortium, sicut merentur malorum consortium dęmonum, eo quòd bona hominum merita non in sola nostra pendeant arbitrij libertate, sed ex Dei proficiscãtur gratia & benignitate. Diuinę ergo benignitati tribuendam iustorum saluationẽ significauit, dicens regnum illis à principio mundi paratum: humanæ autem malitiæ in iustorũ condẽnationem, cùm dicit ignem non ipsis paratum, sed diabolo. Simul tamen hac locutione (vt nos magis deterreret) significauit atrocitatem pœnæ impiorum, nimirum quod communem habituri sint cum diabolo & angelis eius, quorum supplicium nemo non concipit fore grauissimum. Sic & superius ob id dixit regnum iustis etiam paratum, nõ autem Angelis, quo huiusmodi locutione magis nos prouocaret ad beneficentiam, intelligẽtes Dei erga nos homines benegnitatem. Subiicit autem Dominus causam cõdemnationis impiorum cõtrariũ scilicet causę saluationis iustorum. *Esu-*

Iacobi 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vixi enim (inquit) *& non dedistis mihi manducare* &c. Enumerat sigillatim neglecta misericordię opera, sicut & superius in cõmendatione iustorũ: nec dicit in genere, egenti & afflicto mihi tulistis aut non tulistis opem: significans in illa die, singulorum factorum hominis habẽdã rationẽ, simulque varia illa enumeratione significans quã variæ sint species humanitatis, vt si quidem non omnes possimus, saltẽ earũ aliquas præstare studeamus. In his autem verbis quibus causa redditur cõdẽnationis hœdorum, duo sunt notanda. Primum, quod ob solam omissionem operum charitatis dicuntur condemnari. Sicut enim in præcedẽti parabola significantur condẽnandi hi qui donis Dei vti omittunt: ita & hic qui negligunt opera misericordiæ. Quod si autẽ tanta mulctãtur pœna qui omittũt facere bona, qua pœna feriendi sunt qui incessanter cõmittunt mala? Si cõdẽnatur qui nõ dedit egenti, nec consolatus est afflictum, certè multo magis condemnabitur qui abstulit aliena, qui iniuste affligit, & afflictionem addit afflicto. Secundo notandum, quàm leuia eos dicat præter misisse. Non enim dicit: Non liberastis me pauperate, infirmitate aut carcere, sed quæ necessaria erant & parui sumptus, non præbuistis, & quæ facilia sunt & omnibus in proptu non fecistis, nec in vno aliquo tantũ, sed & in omnibus misericordiam deseruistis. Quo significauit iustissimam fore impiorum condemnationem, quorum inclemẽtia multis eos condemnat modis. Primum naturę & cognationis ius, quo commoueri debuisset ad miserendum suis fratribus. Secundo, facilitas miserationis, quoniam inter misericordiæ recẽsetur opera, vel panem dare esurienti, ac ægrum & captiuũ visitare. Tertio, Domini præceptũ, & promissionum magnitudo. Quarto, dignitas ac dignatio eius qui non tantùm suis fratribus, sed & sibi factum imputat quod aliis suo nomine impenditur beneficij. Nam & illo ad misericordiam flecti debuisset, quod tali possent quid præstare beneficij, quodque tantus ab homnibus quid dignetur accipere, qui quæcunque habent, ab ipso acceperunt: qui rursum pro sua liberalitate nõ potest sibi impensa ab hominibus beneficia non vicissim summis vincere & remunerare bonis. Atque hãc quidem quartam causam tanquam præcipuam & potissimam Dominus hic attingit, proinde declaraturus quomodo dixerit; non dedistis mihi manducare; postquam induxisset responsionem hœdorum, dicentium: *Quando vidimus te esurientem*, &c. (quo significatur impios tunc admiraturos, & experturos facta sua longe aliter expendẽda & reputanda quàm modo ipsi ea reputabant) subiecit: *Amẽ dico vobis. quandiu non fecistis vni de minoribus* (vel, vt etiam hic habent Græca) *minimis his nec mihi fecistis.*

ET IBVNT HI IN SVPPLICIVM ÆTERNVM, IVSTI AVTEM IN VITAM, &c.] Hæc pars addita significat efficaciam sentẽtiæ iudicis, à qua nulla erit appellatio, nec suterfugiũ. Prius autẽ dicit eos qui à sinistris erunt ituros in supplicium æternũ, quã iustos in vitam, quia narrationis ordo sic requirebat, eo qđ proxime præcesserit de condemnatione impiorum. Vel etiam ad significandum impios in conspectu iustorum mox abituros in supplicium, quod ad augmentũ fœlicitatis & gaudij ipsorum faciet, cùm ex cõparatione suæ fœlicitatis cum aliorum condemnatione, magis Dei in se gratiam agnoscãt & prædicabunt. Porro hac sentẽtia refellũtur quotquot de æternitate supplicij impiorum aliquando non recte senserunt, quales varios fuisse refert D. Augustin. lib. 21. de ciuita. Dei, à cap. 17. vsq; ad finẽ libri contra eos disputans. Imprimis enim Origeni tribuitur, quod putauerit & damnatos homines, & ipsum quoque diabolum cum angelis suis post diuturna pro meritis supplicia ex illis cruciatibus eruendos & sanctis Angelis sociandos. Nec hoc tantum, sed etiam alternantes fore sine cessatione beatitudines & miserias, & statutis seculorum interuallis, ab istis ad illas, & ab illis ad istas itus & reditus interminabiles. Fuerunt alij, q hominum quidem damnatorum supplicium terminandum putauerint, quamuis non dæmonũ. Alij. rursũ, qui in nouissimo die omnes homines Christi sententia damnatos, putauerunt priusquam mittãtur in suppliciũ, mox sanctorum intercessione liberandos. Præterea, qui non omnium quidẽ malorum supplicium terminandum asseruerunt, sed tãtum eorum qui Christi baptismate sunt abluti, & participes facti corporis eius, maxime si in catholica Ecclesia hæc perceperint sacramenta: atq; in eadem perseuerauerint. Athi omnes simul cum Anabaptistis, qui etiam dicuntur negare æternitatem supplicij damnatorum, refellũtur hac sententia, cum non solum in ignem æternũ, sed in supplicium etiam æternum dicantur ituri damnati, sicut iusti in vitam æternam. Non enim dici potest istud non pertinere ad fideles, quãdoquidem de fidelium iudicio hic peculiariter Dominus locutus est, insinuans eos non secundũ fidem, sed secundum opera iudicandos esse. Vt autem omnes prædicti hac Domini refelluntur sententia, ita, quemadmodũ & prædicto loco, & in aliis libris etiam Augustinus testatur, fuerunt qui ex præsenti sermone Domini sumpserunt occasionẽ asserendi eos solũ arsuros æterno ignis supplicio qui facere eleemosynas neglexerunt: eos vero qui illas fecerint, quamuis alioqui male viuant, ab æternitate supplicij fore liberos, eo quod hic Dominus non commemoret se aliud dicturũ siue iustis, siue iniustis, nisi eleemosynas, siue factas, siue non factas: & quia Iacobus dicit; Iudicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam, super exaltat autem misericordia iudicium. At hi non perpendunt satis causam sermonis hic à Domino instituti, nimirum quod ideo tantum hic mẽtionem faciat operum misericordiæ, vt ad hæc fideles prouocet, quæ potissimum ab hominibus Deus requirit, Deinde, quia huiusmodi operibus directe competit vel misericordiæ diuinæ exhibitio, vel negatio. Iustissima enim est merces, vt inhumanis in humanitas, & misericordibus misericordia rependatur, quod & Iacobus mox citato loco significauit. D. Augustinus sermone quodã, qui est inter nouos sermones 33. pulchrã adfert rationem, cur solis eleemosynis vel præstitis, vel neglectis tribuatur regnum vel damnatio, nempe quia non sunt iusti qui non habeant peccata aliqua, ob quæ merito eis regnum negari posset, qui tamen quia misericordiam aliis exhibuerunt, meruerunt etiam per eam peccatorum suorum cõsequi remissionem, & eis remissis mercedem aliis omnibus eorum bonis operibus debitã. Impij vero, etsi etiam ob alia eorum facinora damnentur, tamen quia eorum facinorũ per eleemosynas remissionem

Contra eos qui negant æterna supplicia.

Iacobi 2.

missionem impetrare potuissent, si eas vt oportet facere voluissent, ideo damnari dicuntur, quia illas neglexerunt. Porro quomodo nõ pugnet cum iustitia, sed æquissimũ sit peccatum tẽporale æterno puniri supplicio, Augustinus eodem etiam lib. 21. cap. 11. ostendit contra eos, qui iniustũ putãt, vt pro peccatis quamliber magnis, paruo scilicet tempore perpetratis, pœna quisquã damnetur æterna. Non enim aliqua etiã humanæ legis iustitia hoc attendit, vt tanta mora temporis quisque puniatur, quanta mora temporis vnde puniretur, admisit, sed & humanæ leges, quantũ in se est, pro quibusdam peccatis pœnas infligunt æternas, vt cum infligũt exilium, aut seruitutem. Quod enim æternæ non sint, ob id est, quia nec ipsa vita, quæ his plectitur, porrigitur in æternum. Et cum quẽ humanæ leges pro aliquo grandi crimine morte mulctant, non æstimant suppliciũ eius iuxta moram, qua occiditur, quæ perbreuis est, sed potius quòd talem auferunt in sempiternum de societate viuentium. Quod autem est de ista ciuitate mortali, homines supplicio primę mortis, hoc est, de illa ciuitate immortali homines supplicio secundæ mortis auferre. Sic ferè illo loco D. August. Præter quam rationẽ indicatam ab ipso inueniuntur & aliæ rationes à patribus assignatæ, quib. ostenditur quare iuste pro peccato temporali quidã æterno puniantur supplicio. Vna est, quia peccauerunt contra bonum æternum, dum contempserunt vitam æternam, vnde eodem lib. cap. 12. dicit Augustinus: factus est homo malo dignus æterno, qui hoc in se peremit bonũ, quod esse posset æternũ. Alia ratio est, quia homo quãtum in se est, in æternum peccauit. Vnde D. Greg. lib. 4. dialog. cap. 44. suo Petro roganti quomodo iustum sit, vt culpa quæ cũ fine perpetrata est, sine fine puniatur, respõdit; Hoc, inquit, rectè diceretur, si districtus iudex nõ corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cũ fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Nam voluissent vtique si potuissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim quia in peccato semper viuere cupiunt, qui nunquã desinunt peccare dum viuunt. Ad magnam ergo iustitiam iudicãtis pertinet, vt nunquã careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato. Hæc ille. Tertia ratio est, quia per peccatum contra Deum peccatur, qui est infinitus, atque ob id infinitam meretur pœnam. Pœna enim, secundum Philosophum 5. Et hic infligitur secundum dignitatem eius, in quem peccatur. Est & quarta ratio ad idem pertinẽs, nempe, quia culpa manet, cum culpa nõ possit remitti sine gratia, quę post mortem non potest acquiri. Culpa autem manente non debet cessare meritó pœna. His iam omnibus circa Christi verba pertractatis, superest vt semper in corde gerẽtes verba illa, *Venite benedicti*, &, *Discedite maledicti*, atque scientes non satis esse credere, sed nec discedere à malo, studeamus operibus mutuæ charitatis vacare, vt & dulcissima illa voce mereamur vocari, & liberi simus à verbo illo aspero. Hæc enim sunt opera, quæ in scripturis requirit, & præ sacrificijs, quibus ipsum colimus, vt cum dicit; Misericordiam volo, & non sacrificium, & præ operibus quibus carnem propriam castigamus, vt cum dicit; Nonne hoc est magis ieiuniũ, quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui cõfracti sunt, liberos, & omne onus disrũpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te, &c.

Cur pro peccato temporali sit æternum supplicium

Osea 5.

Isaiæ 58.

ERAT AVTEM DIEBVS DOCENS IN TEMPLO, NOCTIBVS VERO EXIENS.] Tribus diebus continuis Dominum docuisse in templo, supra patuit ex Marco: feria autem quarta & quinta verisimile est in templo non docuisse. Quod autẽ noctibus egressus sub vesperam è Hierusalem, diuersatus sit in mõte Oliuarum, quemadmodum dicit Lucas, etiam patuit ex Marco & Matthæo. Nam hi dixerunt eum egredi solitum in Bethaniam, Bethania autem fuit in monte Oliuarum. Lucam tamen verisimile est dixisse, ob id Dominum in monte diuersatũ, non exprimendo Bethaniam, quòd significaret eum nocturno tempore vacasse precibus. His enim in montibus nocturno tempore Dominus solitus fuit vacare, vt & alibi dicitur à Luca. Igitur quia iam breui tẽpore apud homines erat futurus, & passionis suæ tempus appetebat, ideo totus fuit interdiu in docẽdo, eis benefaciens, à quibus mox se cognouit occidendum: nocte vero orationi instabat, continenter patrem orans pro hominum salute, seseque oratione præparans ad instantia mala. Porro de totius populi ad ipsum confluxu etiam suprà dictum satis est. Hoc tantum ex cuiusdã annotationib. hic adijciendum, quod verbum *manicabat*, quod multi libri hic habent, sit verbum fictum ad imitationem Græcæ dictionis ὀρθρίζω, pro diluculo veniebat, quod verbum etiam in antiqua Latinorum versione legebatur tempore August. cap. 9. Iudicum, vbi nos legimus ex versione Hieronymi; Et primo mane oriente sole irrues super ciuitatem, quemadmodum annotauit D. Augustinus in quæstionibus super Iudi. ca. 46. Sunt tamen libri, qui habent hoc loco, *mane ibat*, ita vt quidam suspicentur pro, *mane ibat*, corruptè scriptum, *manicabat*, contracta oratione in dictionem.

PACISCITVR IVDAS CVM IVDÆIS. Matthæi 26. Marci 14. Lucę 22. CAPVT CXXVIII.

APpropinquabat autẽ dies festus azymorũ, qui dicitur Pascha,[b] Erat autem Pascha & azyma post biduum.[a] Et factũ est, cum cõsummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis', Scitis, quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur, vt crucifigatur. Tũc cõgregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi in atriũ principis sacerdotũ, qui dicebatur Caiphas, & consiliũ fecerunt, vt Iesum dolo tenerẽt, & occiderẽt.[b] Et quærebãt †sũmi sacerdotes, & scribæ, quomodo eum[b] dolo tenerent, & [a b] occiderent'. [c] timebant vero plebem, [c] dicebant autem, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.[c] Intrauit autem Satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, vnũ de duodecim,[b] & [a] tũc[b] abijt [c] vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes', ad principes sacerdotum,[b] vt proderet eum illis, & locutus est cum principib. sacerdotum & magistratib. quemadmo-

† eo principes sacerdotum. ◁ c. interficeret.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum illum traderet eis. [a] *Et ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradã? At † illi* [b] *audientes,* [a] *constituerunt ei triginta argenteos.* [t] *Et* [b] *gauisi sunt, &* [d] *promiserunt ei pecuniam se daturos.* [c] *Et spopondit,* [t] *& exinde quærebat* f *oportunitatem* [b] *quomodo oportunè † traaeret illum* [c] *sine turbis.*

ACCESSIT AUTEM DIES A FESTUS AZYMORUM, QUI DICITUR PASCHA &c.) Tres Euangelistæ, Matthæus, Marcus & Lucas, post gesta & dicta trium dierum eius hebdomadæ in qua mortuus est Dominus, descripturi eius passionem, ausi picantur eam à consilio sacerdotum contra Christum, & pacto Iudæ cum Iudæis, quod passionis Christi fuit exordium. Et quidem Lucas pactum illud de tradendo Iesu descripturus, tantum præmittit diem festum azymorum appropinquasse: Marcus verò quàm vicinus ille dies fuerit explicauit, dicens post biduum B fore Pascha, & azyma: vt intelligeremus post descripta ab ipso trium dierum gesta, adhuc biduum fuisse ante Pascha, & biduo ante Pascha contigisse, quæ deinceps narrat de consilio sacerdotum contra Christum, & pacto Iudæ cum illis, nimirum feria quarta hebdomadæ huius. Matthæus autem etiam Dominum dixisse post superiores sermones, commemorat Pascha fore post biduum, ac tum se tradendum, & crucifigendum. *Et factum est*, inquit, *cum consummasset*, id est, *finiuisset Iesus sermones hos omnes*, de suo scilicet aduentu, *dixit discipulis suis; Scitis quia post biduum Pascha fiet.* Dixerat enim Dominus superiores sermones in vespera vel in nocte sequente feriam tertiam, vt patet ex præcedentibus: post tertiam autem feriam restabant duo dies ante Pascha, nempe feria quarta, & quinta, in cuius vespera cœpit Paschalis solennitas, vt ex sequentibus erit manifestum. Porro, ne quis erret in vocabulo, Pascha, cuius frequens est in sequentibus vsus, sciendum imprimis, dictionem hanc non deriuari à Græco verbo πάσχω, quod pati significat, vt Pascha significet passionem, quemadmodum quidam putauerunt, sed est Hebraica dictio, à Septuaginta interpretibus sic posita, cùm Hebræis dicatur Pasah, pro quo D Hieronymus posuit Phase: quæ varietas non ex dictionis, sed ex punctorum, & pronunciationis aut lectionis diuersitate nata est. Significat autem hæc dictio proprie transilitionem, aut transitum, festiuitati & agno Paschali accommodata, non potissimum ob transitum filiorum Israel ex Ægypto, vt quidam etiam putant, ne ob id quod dominus transieris per terram Ægypti, percutiens primogenita: sed quod exterminator videns sanguinem in postibus Israelitarum pertransierit, nec percusserit eos sicut Ægyptios. Hęc enim ratio nominis redditur Exod. 12 cum dicitur, Transibit enim dominus percutiens Ægyptios, cumque viderit sanguinem in superliminari, & in vtroque poste, transcendet hostium domus, & non sinet percussorem ingredi domos vestras. Quo loco non pro verbo, transibit, sed pro verbo transcendet, Hebræis est verbum Pasah, vnde deriuatur Phase & Pascha, vt intelligamus non à transitu domini per terram Ægypti, sed à transilitione domorum Israelitarum dictum Pascha. vnde & eodem loco sequitur; Et cum dixerint vobis filij vestri; Quæ est ista religio? dicetis eis: victima transitus domini est, quando transiuit super domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens AEgyptios, & domus nostras liberans, vbi iam pro verbo, transiuit, Hebræis est Pasah. duplex autem est vsus vocabuli, Pascha, in scripturis. Aliquando enim accipitur pro ipso agno Paschali, qui immolabatur 14. luna primi mensis ad vesperam. Sic enim accipitur Exodi 12 cùm dicitur; Immolate Phase. Et rursum; Hæc est religio Phase. Omnis alienigena non comedet ex eo. Sic accipitur in ca. sequenti apud Euangelistas, vt cùm dicit Lucas; *Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha.* Et cum Matthæus, & Marcus dicunt; *Quo vis eamus, & paremus tibi comedere Pascha?* Secundum hanc significationem Paulus hoc nomen etiam Christo tribuit tanquam vero agno: figurato per typicum illum legis veteris agnum: Pascha (inquit) nostrũ immolatus est Christus. Aliquãdo vocabulũ hoc accipitur pro ipsa festiuitate Paschali, idque quãdoque pro tota ipsa solennitate ex septem diebus constante: quandoque singulariter pro prima huius festiuitatis die, in cuius vespera præcedente agnus immolandus erat, nempe pro 15. luna primi mensis, quæ solennior erat alijs diebus, vt patet Leuit. 23 & Num. 28. Vtroq; hoc posteriori modo accipi potest isto loco, cum post biduum dicitur futurum Pascha. Pro Paschali enim solennitate vocabulum hoc accipi Lucas aperte hic testatur, dicens; *Appropinquabat dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.* Vbi etiam per diem festum azymorum, intelligi potest aut tota septem dierum solennitas, quæ à Ioanne Euangelista dicitur dies festus Iudæorũ, aut prima huius solennitatis dies. Sicut autem nomen, Pascha, cùm propriè significet agnum Paschalem, translatum est etiam ad significandum ipsam festiuitatem. Sic etiam vocabulum Græcum, azyma, cùm propriè significet panes infermentatos, translatum videtur ad significandum ipsam festiuitatem, in qua septem diebus panibus infermentatis Iudæi vesci debebant. Sic enim videtur accipi apud Marcum, cùm habet, *Erat autem Pascha, & azyma post biduum.* Et hæc quidem de vocabulis, pascha, & azyma. Cæterum circa hoc, quòd post biduum dicitur fore pascha, oritur non parua difficultas, citra cuius solutionem, pleraque in sequentibus intelligi satis non possunt, vt obid meritò hic sit tractanda. Cum enim Euangelistæ, Matthæus & Marcus, hoc loco significent apertè Pascha fuisse biduo post diem tertium ab ingressu Domini magnifico in vrbem Hierusalem, hoc est, ad vesperam feriæ quintæ, vt die sexto solennitas fuerit paschæ (Nam Hebræis dies festi à vespera incipiunt) eademque vespera iidem Euangelistæ simul cum Luca testentur Dominum secundum legem agnum paschalem comedisse, Ioannes contra significet paschæ solennitatem tunc incidisse in diem septimum, ac agnum Paschalem à Iudæis comesum ad vesperam feriæ sextæ. Nam capit. decimotertio descripturus lotionem pedum, quæ à cœna facta fuit, scribit, ante diem festum paschæ, hoc est, pridie paschæ id accidisse. Item decimooctauo capite, de Iudæis dicit, Non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed manducarent Pascha, hoc est, agnum Paschalem. Malè enim quidam, quo eludant hoc argumentum affirmant per Pascha intelligenda azyma, tum quod nusquam in scripturis ostendi possit pascha sic accipi: tum quòd propter azyma non erat vitanda

Ibidem.

Luca 22.

1. Cor. 5.

Ioan. 18.

vitanda contaminatio, quandoquidem & immũ- A di illis vesci poterãt verisimiliter, quemadmodũ ex eo licet colligere, quòd pœna mortis intẽtata, præceptũ fuerit Iudæis septem integris diebus comedere azyma, cũ immunditiã legalem leuissimas ob causas cõtraherent. Iã. c. 19. memorãs tẽpus, in quo Christus fuit cõdemnatus, sic scribit, *Erat autem parasceue Paschæ.* Non erat ergo is dies Pascha, sed præparatorius ad solennitatẽ Paschæ, sequẽti die celebrandã, quod & ex iustorum factis euadit manifestum. Nicodemus enim & Ioseph ab Arimathia emerunt eo die vnguenta & sindonem, ac Dominum vnctũ sepelierunt, quæ in ipsa Paschę solennitate non licuisset. Nam de prima, & septima huius solennitatis die præcipitur Exodi 12. vt nihil operis faciant in eis, exceptis iis, quæ ad vescendum pertinent. Sic & mulieres illæ, quæ Do B minum secutæ fuerant, sua quoq; vnguenta mercatę fuerunt, & parauerunt hoc ipso die parasceues, vt postridie quiescerent secundùm legẽ, quẽ admodum scribit Lucas, c. 23. Ad hanc difficultatem Græci & Latini diuersimode soliti sũt respõdere, Græcis asserentibus, Dominum præuenisse vno die celebrationem agni Paschalis, & decima tertia luna illum cum eis edisse: Latinis verò contrà, Dominum decimaquarta luna secũdùm legẽ agnũ Paschalem edisse affirmantibus, Iudæos verò contra legem distulisse vno die Pascha, auiditate occidendi Dominũ. Verùm neutra assertio conuenit esse difficultati soluendę. Nã, præterquam quod pium satis non sit dicere Christum Pascha anticipasse, qui, dum lex vigeret omnia legis diligentissimè obseruauit, pugnat etiam cum hac assertione quod Marcus postea dicit, *Primo die azymorum, quando Pascha immolabant.* Et Lucas, *Venit autem dies azymorum in quo necesse erat occidi Pascha.* His enim locis significatur legitimam fuisse celebrationem agni paschalis eo die, qua illam Dominus obseruauit: proinde, Græci hæc Euangelistarum loca coguntur coactis interpretationibus tractare, & obtorto collo trahere ad suum sensum. Quod autem Iudæi propter occidendum Christum Pascha contra legem distulerint in sequentem diem, vt alij dicunt, æque est improbabile. Primũ enim quemodo hoc causi fuissent, cũ tanta vndique multitudo ad festum hoc venire solita fuerit: Deinde loca Ioannis superius citata, & D facta non solum impiorum Iudæorum, sed & iustorum, planè significant, non contra morem, sed legitimè Pascha tunc incidisse non in feriam sextam, sed in diem sequentem: proinde Latini, qui hanc sequuntur sententiam, coguntur vim facere prædictis verbis Ioannis. Cùm ergo neutra harũ opinionum sit probabilis, nec verisimile sit Christum iam Pascha contra legem anticipasse, aut Iudæos propter necem Christi occupatos distulisse illud, pro sequentium intelligentia, & scripturarum concordia, inuenienda est ratio, qua ostendatur Christum Pascha suum celebrasse pridie quã E Iudæi suum celebrarent, & tamen & Christum, & Iudæos suum Pascha legitime celebrasse. Hanc rationem paucis insinuat Rupertus in Matthæũ scribens, ac dicens, Iudæos ex traditione patrum nũquam duo festa, in quibus nihil operis facere præceptum fuit, continue celebrare solitos, quod difficile esset mortuorũ corpora, aut cocta olera in tertium vsque diem seruare in regiõe illa calida, atque ob id Paschæ festiuitatem, quotiescunque incidit in feriam sextam, quemadmodum euenit eo tempore, quo Dominus est passus distulisse in diem sequentem, sabbathum scilicet. Paulus Burgensis in notationibus adiunctis Commentariis Nicolai de Lyra, exacti°, & prolixius prosequitur ratiõem qua factum est, vt Christus pridie quam Iudęi suũ pascha celebrarit, & tamen vtriq; legitime, memorans primũ duas obseruationes apud Iudęos obtinuisse, vnde festa nonnunquã de die in diem transfata apud eos fuerunt. Prior est, si lunatio primi mensis, quę scilicet proxima est æquinoctio vernali, à qua reliquafesta numerantur, cõtingat post decimamoctauam diei horã. Neomenia illa in sequentem diem ordinabatur, eo quod diei in qua luminarium coniunctio euenit, tantũ sex horæ superessent. Hęc obseruatio iusta fuit, quia Neomenię nõnullam habebãt celebritatem vt in quibus peculiaria sacrificia fuerũt præcepta Nu. 28. vnde par fuit, vt vel quartam diei naturalis partem haberent integrã: altera autem obseruatio fuit, ex traditione patrum, ne lunatio primi mensis, & proinde nec Pascha, quod decimaquinta die primi mensis erat celebrandum, secunda, quarta vel sexta septimanę celebraretur. De secũda septimanę hanc affert causam, quod si in ea lunatio fixa fuisset, euenisset festũ expiatiõis (quod decima die mensis septimi erat celebrandum) in sexta septimanę, atque ita cũ eque feriari in ipso atq; sabbatho oportebat, duo quieti dies sacri, cõtinui incidissent, quod molestũ tanto fuisset populo. Similiter si Neomenia euenisset in quarta septimanę, festum expiationis celebrandum fuisset prima septimanę, atque iterum duo prima sabbatha coniuncta populum plusequo grauassent. De sexta septimanę aliam adfert rationẽ, nempe qđ tũc septimus dies festi Tabernaculorum occurrisset die sabbathi. In hoc autem septimo die multa lętitię signa ostendebant, quę die sabbathi facere nõ putabant licita, septies circumeundo altare cum palmarum frondibus, in memoriã captę Hiericho, & alia quędam id genus faciẽdo. Prętet hęc addit Burgensis, se supputatione temporum diligenti habita, quam & peritissimi Hebręorum, cũ quib. scilicet eam contulerit, comprobarunt, deprehendisse, anno, quo Christus passus fuit, cõiunctionem luminarium, proximam æquinoctio vernali, secundum medium motum solis, & lunę, q est inuariabilis, euenisse quinta septimanę, hora decimanona, adiectis aliquot minutis. Ergo iuxta priorem obseruationem non potuit eo die fatui Neomenia, quod non haberet quartam eius diei partem integram. Transferri igitur eam oportuit in sextam. Sed, cum obstaret altera obseruatio Iudęorum, ne die sexto celebraretur, quod ita euenisset i sabbathum septimus tabernaculorũ dies, transtulerunt secundo eius anni primam Neomeniam, atque ex consequenti etiam Paschę solennitatem, nimirum in sabbathum, idque ob traditionem patrum, quę iam à restituto templo obtinuerat, quemadmodum refert quidam Iudęorum historiographus in libro Sedar Olã, his verbis, Sic statuerunt magistri nostri indices Sanhedrin magni nominis in seculo. In domo sanctuarii secunda, cum extructa esset & consummata, tunc apparuit solium igneum perfectissimũ, super quod sedebat rex mundi sublimis valde, stans inter porticum, & acceperunt coronam, apprehenderuntque figillum reconditum, & sanxerunt, ordinane

Universidad de Deusto
Biblioteca

túntque ſtatutum perpetuum, & traditum eſt in A manu Rabbi Eliezer, qui reliquis omnibus maior erat, & is ordinauit diem ſortium non obſeruari ſecundo, quarto, ſeptimo hebdomadæ die: neque Paſcha ſecundo, quarto, ſexto: neq; diem retétionis tertio, quinto, ſeptimo: neq; principium anni, ſecundo, quarto, ſexto: neq; diem expiationis primo, tertio, ſexto in æternum. Ex quibus omnibus duo ſunt manifeſta, quæ ꝓpoſitæ difficultati ſoluendæ ſufficiũt. Vnũ, quod quãdocũq; Paſchalis feſtiuitas inciderit i feriã ſextã: atq; ob id publico more, & omnibus iã obſeruari conſueto Paſcha tũc obſeruatũ fuerit die ſabbatho. Sed quia mos hic à patribus contra legem Dei & propter ſequentes ſolẽnitates receptus erat, Chriſt⁹, qui legi patris ſui quã patrum traditionibus maluit obtemperare, ac etiã ſequentium ſolennitatum nullã debuit habere rationem, quas ſcilicet iam aboleri oportebat, Paſcha ſuum celebrauit tempore ſecũdum legem patris legitimo, nempe die ſexto, qui in veſpera quinti incipiebat, qua agnum ſuum paſchalem cum diſcipulis comedit. Neq; ergo Chriſtus ſuũ Paſcha anticipauit, neq; C Iudæi illo peculiariter anno ipſũ porpter patran dam necem Domini diſtulerunt, ſed vtrique tempore, quod eis iam pridem legitimum erat, illud obſeruarunt: Dominus quidem tempore legitimo ex lege Dei: Iudæi autẽ legitimo ex traditione patrum, atque ob id Ioannes de ſabbatho, in quo Dominus quieuit in ſepulchro dicit, quod magnus fuit dies ille ſabbathi, nimirum quod in eo & Paſchatis & ſabbathi celebritas conueniſſent, ſecundum obſeruationem Iudęorum. Hic iam obſeruanda diuina prouidentia, qua factũ eſt vt per traditionem ſeniorũ legis conſtitutioni ſuperaditã, eo anno, quo Chriſtus erat immolãdus, duplex Paſcha occurrerit, & duplex lũa decimaquarta: vna vera, altera legitima ſecundùm patrum traditionem. Sic enim factum eſt, vt in prima Chri D ſtus ſacrificium adimpleret legale, & nouum inſtitueret, & in ſecunda ſe Deo in nouum offerret agnum paſchalem, diuerſisq; reſpectibus, & hinc veri agni immolatio legitimè ꝓcederet, & illinc typici agni immolatio legitimè præcederet verũ. Omnino enim conueniebat, vt, priuſquam verus agnus immolaretur, typicus prius à Domino celebraretur, vt typo veritas ſuccederet: & tamẽ rurſus conueniebat, verum agnum decimaquarta luna etiam immolari, quo veritas figurę reſponderet. Hæc autem duo ſimul eſſe non poterant, niſi E concurrentibus prædicto modo duabus lunis decimiſquartis. Et quidẽ de decimaquarta luna, iuxta Chriſti numerationẽ loquũtur Matthæus, Marcus, & Lucas, cum aiũt poſt biduũ fuiſſe Paſcha, & fuiſſe primum diem azymorum: Ioannes vero decimamquartam conſideranit iuxta obſeruationem Iudæorum, cum dicit non introiiſſe prætorium vt Paſcha manducarent, & alia, quibus ſignificat Paſchalem feſtiuitatem incidiſſe in ſabbathum. Cum enim tres illi Euangeliſtæ magnã illius cœnæ fecerint mentionem, in qua cum ſuis edit agnum Paſchalem, & inſtituit Euchariſtiã, metro illius lunæ decimæquartæ meminerunt, quæ erat iuxta veram ſupputationem, vt oſtenderent Chriſtum in hoc legem obſeruaſſe: Ioãnes vero, qui de cœna, tanquã ab aliis latius tractata, vnico verbo abſolnit dicendo, *Et cœna facta*, aliam iuxta receptã Iudæorum obſeruationem merito cõſideranit, ad excludendum duplicem obiectionẽ, quæ ex aliis Euãgeliſtis fieri poterat. Primum enim obiici poterat, quomodo, ſi Chriſtus cũ ſuis decimaquarta luna ad veſperam legitime agnum edit, Iudęi illum & cum illos duo etiam latrones ſequenti die crucifixerũt, & alia multa fecerunt, quæ decimaquinta luna facere nefas erat, cũ hæc illis fuerit dies feſtus, i quo nihil operis facere licebat? Neq; enim ſufficiebat, dicere Iudęos odio Chriſti hæc feciſſe etiã decimaquinta luna, cũ illi ſua facta per legem niterentur iuſtificare, & prætextu legis cõtemptæ Chriſtũ perſequerentur, vt omittamus etiam iuſtos hac die feciſſe, quæ feſto die facere illicitum erat, vt ſupra eſt dictũ. Secũdo ex aliis Euangeliſtis dubitari poterat, quomodo veritas ſuæ reſpõderet figurę, ſi, vt ex illis ſequitur, decimaquinta luna Chriſtus eſt immolatus. Ioannem enim, qui de typico agno tacuit, oſtẽdere voluiſſe Chriſtum in cruce immolatum, verũ fuiſſe agnum paſchalem, paret tũ ex eo, quod deſcriptu tus, quo tẽpore Chriſtus à Pilato ſit cruci adiudicatus dixit, *Erat eũt paraſceue Paſcha hora quaſi ſexta*: ſignificare volens, decimaquarta ad veſperam C Dominum crucifixum: vt ex ſequentibus fiet manifeſtum, tum ex eo quòd illud, *Os non comminuetis ex eo*, applicet Chriſto, cum ad literam dictum ſit de agno paſchali typico.

His præmiſſis, ad tractatiõem verborum Chriſti nunc eſt deueniendum, quibus prædixit ſuæ mortis tempus, dicens; *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius*, &c. Et quidem quomodo vere dixerit in fine & veſpera vel nocte feriæ tertiæ poſt biduum fore Paſcha, ſecundum veram ſcilicet decimæ quartæ numerationem, patet ex prędicti Quod autem dicit *Scitis*, indicat ipſum Apoſtolis ſuis prius indicaſſe, quo tempore ſecundum legem Paſcha celebrandum morem Chriſto fuiſſe conſuetum non ſecundum morem Iudæorum, ſed ſecundum exactam legis conſtitutionem Paſcha celebrare. Sic enim fieri potuit vt ſcirent poſt biduum fore Paſcha cum ſecundum Iudęorum obſeruationem non niſi poſt triduum eſſet futurum. Cum autem ſuperius ſuis prędixerit frequenter mortem ſuam, & mortis genus, ſed & locum ſuæ mortis, nunc etiam prędicit ſuę mortis tempus, vt nihil ſibi incognitũ declararet, & omnino volũtariam ſibi ſuam mortem ſignificaret, ac proinde ſui admonerentur non offendi ipſius cruce. Bene autem ante biduum, potius quam triduum aut quatriduum ſuam prędicit paſſionem, vt triduanę reſurrectioni triduana reſponderet paſſio, & videntes apoſtoli verè ipſum prędixiſſe ſe crucifigendum tertio die, non dubitarent etiam vere prędixiſſe tertio ſe reſurrecturum die. Myſticè autem poſt biduum Paſcha fore prędicitur, quia poſt tempus ante legẽ, & tẽpus ſub lege, verus agnus in cruce pro omniũ ſalute immolandus erat. Cui accommodari non inepte poteſt illud Oſee, Viuificabit nos poſt duos dies. Porro cùm traditio Chriſti in ſcripturis tribuatur diuerſis (ſi quidem & pater dicitur illum tradidiſſe nobis, & ipſe ſeipſum) hic cum dicitur, *& filius hominis tradetur, vt crucifigatur*, veriſimile eſt Dominum loqui de traditione Iudę, de qua

qua mox ſubijcitur quomodo eum Iudæis Iudas A promiſerit. De hac tamen traditione, quæ facta eſt poſt biduũ, nempe in nocte ſequente feriã quintam, ſi eſt ſermo, coniunctio, *vt*, accipienda magis eſt conſecutiue, vt euentum ſignificet, quam vt finem denotet à Iuda traditore intentum. Poſſet tamen intelligi etiam de traditione Pilati, de qua infra dicitur cap. 27. *Tunc dimiſit illis Barabbam, Ieſum autem flagellis cæſum tradidit vt crucifigeretur.* Aut de traditione pontificum, de qua dicit Pilatus: *Gens tua & pontifices tui tradiderunt te mihi.* Non ſimpliciter autem Dominus ſuã traditionẽ & paſſionem poſt biduum futuram prædixit, ſed Paſchæ mentionẽ ſimul intulit, tum vt ſignificaret ſe verũ eſſe Paſchalem agnum qui in die paſchæ eſſet immolandus: tũ vt ſignificaret ſuæ paſſioni eum diem delectum eſſe, quo ſui interfectores ipſum capere & occidere nolebant. Subiungit B enim mox Matthæus, congregatos ſacerdotes & principes populi, deſinijſſe Ieſum non occidendum aut capiendum in die feſto, veluti oſtendere volens, diem quem Dominus prædixerat, illos vitaſſe ſtudioſè, quo magis intelligeretur Dominum ab illis occiſum, non quando illi volebant, ſed quando ipſemet voluit.

TVNC CONGREGATI SVNT PRINCIPES SACERDOTVM, ET SENIORES POPVLI.] Congregation ẽhãc factã feria quarta, ſupra annotauimus ſignificaſſe & Marcum & Matthæũ. Marcus quidem; dum poſtquã dixiſſet: *erat autem Paſcha poſt biduum*: ſubiungit, *Et quærebant ſummi ſacerdotes & ſcribæ quomodo eum dolo tenerent & occiderent*; quo ſignificat tunc eos C iſtud quæſiſſe, cum iam foret poſt biduum Paſcha. Matthæus vero, dum poſtquam introduxiſſet Dominum dicentum poſt biduum fore Paſcha, mox intulit, *tunc congregati ſunt*, nimirum biduo ante Paſcha, hoc eſt, feria quarta. Hoc autem biduo toto, credit valde veriſimiliter Chriſtus ſolito more non adijſſe è Bethania Hieruſalẽ docendi gratia, ſed manſiſſe in Bethania vſque ad veſperam diei quintæ. Quòd præter cauſas quibus ſolitus fuit Dominus ſe ſubtrahere ad tempus ſuis hoſtibus, nunc peculiariter ob id videri poteſt feciſſe, vt ne poſtquam dixerat ſuis ſe poſt biduum occidendum, prius adiret locum in quo erat occidendus, quam biduum illud impleri cœpiſſet, nec ante biduum hoſtib. ſuis & Iudæ daret occaſionem comprehendendi & tradendi ſe. Et ſic enim planè D declarauit ſe quando voluit captum & occiſum. Cæterum Matthæus & Marcus ſua illa iam dicta narratione non tantum indicauerunt tempus huius cõſilij de occidendo Ieſu, ſed ſimul etiã, quemadmodum & Lucas, notauerunt ſummam ſacerdotum & ſcribarum impietatem, & cultus diuini cuius videri volebant ſtudioſiſſimi, negligentiam quod ſcilicet Paſchali ſolennitate iam tam vicina, ad quam digne celebrandam ſeſe totos parare debuiſſent, inito cõſilio toti in hoc eſſent, vt Ieſum, hoc eſt Saluatorem & comprehenderent, & occiderent. Tunc ergo (ait Matthæus) hoc eſt, biduo ante Paſcha, hi qui maxime tunc circa religionem vacare debuiſſent, cum diebus hebdomadæ præ- E cedentibus fruſtra propter metum plebis tentaſſent Ieſum palam comprehendere, & libera eius reprehenſione & notatione, ea maximè qua eos inſectatus fuerat feria tertia grauiter eſſent contra ipſum iritati, nec viderent ipſum iam ſolito more conuenire in templum, congregati ſunt in atrium principis ſacerdotum, qui cum debuiſſet ex officio omnes ab iniuſta nece auocare, omniũ ad hanc maximus fuit inſtigator. Hic ergo cõgregati conſilium fecerunt, hoc eſt, conſultauerunt, non de his quæ ad feſtiuitatem digne celebrandam pertinebant, ſed vt Ieſum dolo tenerent, hoc eſt, occulte & per inſidias comprehenderent, & comprehenſum occiderent. Iam dudum enim authore Caipha principe ſacerdotũ cõcluſerant Ieſum interficiendum, vt ex Ioanne patuit, atque ex illo tempore quæſierunt eũ in templo palam docentem comprehendere, vt ex prædictis item patet: verum cum propter populi erga Ieſum fauorem non auderent ipſum palam capere, concilio congregato rurſum, conſultauerunt iam, vt eum non palam & aperta vi, ſed dolo & occulte caperent. Cumque omnino iudicarent eum dolo capiendum, quærebant, vt Marcus habet, qua ratione & quo modo ipſum dolo comprehendere poſſent. Cauſam vero cur de hoc modo tam eſſent ſolicici, Lucas expreſſit, nimirum quia timebant plebem, quam videbant Ieſu fauentum propensè. Ob cuius etiam metum inter varia quæ ſecum agitabant conſilia, iudicant in die feſto illum nec comprehendendum, nec occidendum, in quo ſcilicet magna hominum multitudo ex omnibus locis in Hieruſalem confluxerat, quã metuebant ne tumultu facto contra ſe exurgeret, & Ieſum à manib. ſuis eriperent. Vnde dicebant, *Non in die feſto*, ſupple eum comprehendamus, & occidamus. vbi notandum, per diem feſtum nõ intelligi diem primã Paſchæ, qui feſtus erat & celebris Iudæis (nam in eo die Ieſum non occidendum conſultatione non indigebat, cum ſcirent id per legem non licere) ſed tota ipſa feſtiuitas ſignificatur, q̃ ſeptẽ conſtabat diebus, imo & dies qui adhuc teſtabant ante Paſcha. Si enim propter metum tumultus popularis iudicabant eũ non comprehendendum in diebus Paſchæ, ergo nec diebus qui tunc ante Paſcha reſtabant, cum iam maxima hominum multitudo ad feſtiuitatem celebrandum conueniſſet, vt ex Ioanne patuit. Dicentes ergo: *Non in die feſto*, non volebant ante feſtiuitatem necem eius accelerandam, ſed differendam quouſque inſtans feſtiuitas pterijſſet, vt intelligit D. Chryſoſtomus. Quod autem ſequitur: *Ne forte tumultus fieret in populo*, ab interprete noſtro ſic eſt verſum, quaſi ſint verba Euangeliſtæ, non ipſorum cõſultantiũ, quorum ſunt illa: *Non in die feſto*. Græca tamen etiam ſic verti poſſunt vt, etiam hæc ſint conſultantium verba. Nam pro, *fieret*, verti poteſt *fiat*, vt ſit ſenſus: Non faciamus in die feſto, ne tumultus fiat i populo cõtra nos. Vt vt eſt declarat hæc pars principes ſacerdotũ non ea quæ Dei ſunt timuiſſe, ne peccato in feſto tempore peracto maior eis inquinatio fieret, ſed vbique quæ humana ſunt cogitabant. Nam nec ſeditiones turbarum fieri in ſolenitate metuebãt, ne populus peccaret, ſed ne Chriſtus euaderet, & malum aliquod à tumultuãte populo ipſis obueniret. Verum vt contra eorum deliberationem accidit diuina diſpoſitione, Chriſtum ab eis occidi in die feſto, propter duas cauſas ſuperius indicatas, nimirum vt & declararetur Chriſtus eſſe verus agnus Paſchalis, & intelligeremus ipſum occiſum quando voluit, non quando illi voluerunt: ita & contra eorum metum accidit nullum fieri in populo pro Ieſu tumultum

Universidad de Deusto
Biblioteca

multum, sed potius contra ipsum talem fieri tumultum, qui causa fuit vt à Pilato traderetur crucifigendus, alioqui ab ipso non tradendus. Nam, vt postea dicit Matthæus, cum Pilatus videret quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret in populo, volens satisfacere populo, adiudicauit fieri petitionem eorum. Quod Dei permissiua ordinatione ita factum est, non solum vt instabilitas popularis fauoris declararetur, sed vt totus Iudaicus populus iusto Dei iudicio reiiciendus, simul cum principib. necem Christi procurans, eadem cum illis vltione iuste inuolueretur. Atque hæc iam est tertia causa quare in die festo Paschæ Christum à Iudæis occidi conueniebat, quando omnis Iudæorum multitudo in Hierusalem confluxerat. Cui & alia adiici potest, vt scilicet intelligeretur iuste Iudaicas festiuitates esse reiectas à Deo & abolitas, postquam præcipuam suam festiuitatem Iudaicus populus tam iniqua maculasset & prophanasset cæde, ob quam & meruerunt eodem tempore postea à Romanorum exercitu opprimi, & concludi intra sanguinariam ciuitatem, cũ ab eis extremam Deus per Romanos sumpturus esset vltionem, vt prius dictum est ex Iosepho. Porro in supra dicto concilio contra Christũ congregato, tres hominum ordines congregatos ex Euangelistis licet colligere. Primum quidem principes sacerdotem. Qui autem hi fuerint, dictum est in cap. Concordiæ 9. nempe quod non solum qui in summo pontificatu sibi succedebãt, & aliquando pontifices fuissent, sed & illi 24. familiarum sacerdotalium principes, de quib. 1. Para. 24. Cum enim singulariter fit mentio principis sacerdotũ aut Pontificis, significaturis qui supremum inter omnes sacerdotes obtinebat locum, vt cum hic dicitur, in atrium principis sacerdotum: cum vero pluraliter, tunc significantur omnes illi prædicti. Secũdo, huic concilio interfuerunt scribæ, vt habẽt Marcus & Lucas, sub quibus, vt & alias, Pharisæi etiã cõprehenduntur. Tertio vt Matthæus habet, interfuerunt & seniores populi, quos omnino verisimile est fuisse, illos quos Lucas vocat hoc loco magistratus, vt nos quidẽ legimus. Nam Græca habẽt στρατηγοὺς, quæ dictio propriè quidẽ significat duces exercitus. At Theophylactus, & post eum quidam, putat hic ea dictione significari ædituos & præfectos ædificiis templi. Siquidem Actuum quarto sic accipitur: cum dicitur: Superuenerunt sacerdotes & magistratus templi. Hic enim Græce est, ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ. Et c. 5. de magistratu templi fit mentio. Verum hoc loco dictionẽ στρατηγοὶ simpliciter significare seniores populi, quique in populo aliquã obtinebant authoritatem, omnino apparet ex eo quod Lucas supra in fine c. 19. principes plebis: & in principio c. 20. seniores populi coniungit principibus sacerdotum & scribis, sicut hic illis coniungit magistratur. Pro principib. populi & ciuitatum præfectis, dictione στρατηγοὶ vsus est idem Lucas Act. 16. vbi Paulus & Silas dicuntur oblati magistratibus in Philippis, & ab illis iussi flagellis cædi. Significat enim ea dictio etiam ciuitatum præfectos, quanquam proprie significet duces exercitus. Itaque in concilio hoc contra Iesum collecti erãt & qui sacris, & qui prophanis præerãt, de quorum consilio sub typo Christi dixit Ieremias: Cogitauerunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignũ in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Et Psalmista item in typo Christi: Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur. Psal. 37.

Hier. 11.

ꝟ INTRAVIT AVTEM SATANAS IN IVDAM, QVI COGNOMINABATVR ISCARIOTES.] Post descriptã principum contra Iesum congregationẽ, Matthæus & Marcus insinuare volentes occasionẽ pacti in illa congregatione initi à Iuda cum principib. Iudæorum, subiũgũt de oleo effuso super caput Domini in Bethania, quæ historia cùm sit per recapitulationem hic commemorata, vt suprà est ex Ioanne ostensum, suo loco superius est posita. Post hanc ergo historiam interpositam per recapitulationẽ propter dictam causam, redeunt ad ordinem gestorum in hac feria quarta, quem ordinẽ Lucas seruauit sine alicuius historiæ cõmemoratione, quæ Iudæ fuit occasio prodendi Dominum. Omisisse enim ob id videri potest illam historiam, quòd alicubi cuiusdam similis vnctionis ab eadem factę mulliere fecisset mentionẽ. Proinde cum Matthæus post illam historiam subiungit: *Tunc abiit vnus de duodecim*, &c. non debet aduerbium, *tunc*, intelligi demonstrare tempus quo gesta sunt quæ mox præcedunt, vt significetur Iudam illo die abiisse quo facta est vnctio: sed potius tempus de quo imprimis narrare inceperat, quando scilicet congregati erant principes sacerdotum. vt sit sensus: *Tunc abiit*, hoc est, postquam facta erat illa vnctio quam indignè ferebant discipuli, sed maximè Iudas, tunc cùm congregati essent biduo ante Pascha principes Iudæorum, accessit ad eos. Constat ergo feria quarta Iudam cum Iudæis pepigisse de tradendo Iesu, ob quod pactum, & simul consilium Iudæorum de occidendo Iesu habitum hoc die, Ecclesia primitiua ieiunare solebat feriis quartis, sicut & feriis sextis, eo quod tunc passus fuerit Dominus, vt testatur D. Aug. Epist. 86. quæ est ad Casulanum. Porro Lucas hic peculiariter dicit de Iuda, quod intrauerit in eum Satanas, quod proculdubio non sic est accipiendum, quasi insanire eum fecerit, & corpus eius agitauerit, quemadmodum eos quos dæmoniacos dicimus: sed intrasse in eum dicitur, quòd illo aditum præbente, potestatem in illum acceperit, ac veluti potiederit ad nouum quoddam facinus per illum tanquam seruum & instrumentum suum perficiendum. Iam enim etiam prius seruus erat diaboli, quia, vt dicit Ioannes, fur erat, & de iis quæ mittebantur semper aliquid suffurabatur, sed quia nunc ad nouum facinus perficiendum per ipsum, diabolus in ipsum accepit potestatem, ideo nunc intrasse in illũ dicitur: sicut viri iusti qui prius habuerunt spiritum sanctum, dicitur repleri spiritu sancto, aut spiritus sanctus venisse in eos, quando ad nouũ aliquem affectum operandum eos inuadit & mouet. Nõ obstat ergo huic dicto Lucæ, quòd Ioannes post bucellam in nouissima cœna dicit Satanam introisse in Iudam. Nã & nunc introiuit & tunc. Nunc quidem introiuit, qa ad paciscendum cum Iudæis de tradendo Iesu eũ mouit. tunc verò, quia ad traditionẽ promissam perficiendam per ipsum, potestatem in illum accepit. Non accepisset autem, nisi ille veluti ostio cordis aperto, potestatẽ ingrediendi & possidendi se fecisset. Cum enim conceptam ex effuso vnguento indignationẽ, per Christi salutarẽ admonitionẽ & rationabilem defensionem nõ deponeret, sed A discibus multis sequentibus eã in corde suo foueret, nec viceretur aut familiaritate Christi humanissima, aut suauitate doctrinæ eius, illo occasionem præbente, & Deo iusto suo iudicio permittente, factum est, vt diabolus, qui prius tãtum veluti foris stans suggerebat proditionem magistri, illum ingrederetur, hoc est, possideret. eiq; dominaretur, captiuum eum ducens secũdum suã voluntatem, ad paciscendum cum Iudæis de tradendo suo domino. Simili locutionis genere & Petrus dicit Ananiæ in Actis, Anania, cur implcuit Satanas cor tuũ, vt mentireris spiritui sancto. Sic enim habent Græca, pro eo qđ nos legimus, Cur B tẽtauit Satanas cor tuũ mẽtiri te spiritui sancto. Qnẽ locũ & simul pssenẽ locũ tractans Didymus lib. 3. de spiritu sancto, ostendit aliter Satanã ingredi, & implere cor hominis, & aliter spiritũ sanctum. Nã, vt libris illis de spiritu sancto docet, animã vel mentem hominis nulla creatura implere, vel ingredi iuxta suam substantiam potest, sed sola trinitas, vnde hinc probat spiritus sancti diuinitatem, quod totiens in scripturis homines dicãtur repleti spiritu sancto. Contra quod obiiciens primum locum illum ex Actis, ac deide locũ hũc, quo dicitur Satanas intrasse in Iudam, sic respondet ad secundã obiectionem, tractãs hũc locum, C Ad id (inquit) quod secundum posueramus exemplum, quia in Iudã introiisset Satanas, hoc dicendum est, Obseruans diabolus quibusdam motibus & operationũ signis, ad quæ potissimum vitia Iudæ cor esset procliuius, deprehendit cũ patere is diis auaritiæ, & reperta cupiditatis ianua, misit in mentem eius, quomodo desideratam pecuniam acciperet, & per occasionem lucri, prodi tor magistri & saluatoris sui existeret, argentum pro pietate cõmutans, & suscipiens pretiũ sceleris à Pharisæis, atque Iudæis. Hæc ergo cogitationis occasio locũ tribuit Satanæ, vt in cor eius introiens impleret eum pessima volũtate. Introiuit ergo non secundum substantiam, sed secundùm operationem, quia introire in aliquem, increatæ naturæ est eius, quæ participetur à pluribus. Hęc D ille, interprete D. Hieronymo. Addunt autẽ omnes Euãgelistæ Iudæ cognomen, Iscariotes, ad distinctionem eius ab alio Iuda Apostolo, quãquã & videri possit additum ab eis, quod nomen illud rei, de qua sũt dicturi, cõueniret, sonat enim mercedem. Addũt item ipsum fuisse vnum ex duodecim, ad exaggerationẽ impietatis ipsius, quod nõ tantum esset ex discipulis Christi, etiam ipsi familiaribus, sed etiã ex primo discipulorum choro. Idem tamen etiã potest videri additum ad significandum personam hanc fuisse idoneam, quæ occultè & sine turbis Christum prodere posset. Ad E hoc enim nemo magis idoneus qnã aliquis è numero eorum, qui summa cum Domino familiaritate iungebantur, quos non fallebat, quo se soli tus esset conferre. Bene autem Matthęus, & Marcus dicunt eum abiisse, quia non coactus, non inuitatus, sed sponte sceleratum iniit consilium, se parans sese à sancto Christi, & Apostolorum consortio. Sciuit pontifices, & Pharisæos dedisse mãdatum, vt, si quis cognosceret, vbi esset Iesus, indicaret, vt apprehenderent eum, sicut scribit Ioannes capite vndecimo: aduertere item satis potuit illos diebus tribus iã præcedentibus quæsisse, & cupiuisse comprehendere Iesum, sed nõ ausos ob turbas. Itaque die, qua Dominus in Bethania remansit, ipse in Hierusalem concedens negotii alicuius prætextu, vel etiam à Domino ob negotium aliquod missus, cum intelligeret in atrium pontificis principes Iudæorum congregatos, ac facile diuinaret, qua de causa illuc conuenissent, ingressus est ad eos, vt proderet eum illis. Cumque de modo cõprehendendi Iesum sine turbis principes in concilio essent soliciti, vt suprà dictum est, ipse cum eis locutus est de modo, quo traderet eum ipsis. Locutus est enim, inquit Lucas, quemadmodum illum traderet illis. Et quidem summa Iudę ingratitudo, & efficax auaritiæ eius malum in eo declaratur, quod cum, à quo non solum nunquam fuit læsus, sed aliquot iamannis multis affectus beneficiis, tradere impiis Iudæis nõ vereretur, ac damnum effusi vnguenti, etiã magistri pretio recompensare non dubitaret: sed rursum in hoc declaratur quàm potens in ipso fuerit auaritia, quòd pretium venditor in ementium reliquerit voluntate. Dixit enim, *Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam*. Infœlix, inquit D. Hieronymus, Iudas, damnum, quod ex effusione vnguenti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare. Nec certam tamen postulat summam, vt saltẽ lucrosa videretur proditio, sed quasi vile tradens mancipium, in potestate ementium posuit, quãtum vellent dare. Hæc ille. Quanquam autem Euangelistæ factum Iudæ simpliciter describant, prætermissis iis, quæ apud principes prætexuit, quemadmodum & alias facere solent, tamen rationi consentaneum est Iudam apud principes quibusdam modis proditionem sui domini ad quam se offerebat, palliasse, vt scilicet dixerit se scandalizatũ in magistro suo: & cum hactenus putauerit illum fuisse virum spiritualem, nunc deposuisse bonam illam de ipso opinionem, quod vidisset ipsum tã delicatum, vt vnguento pretiosissimo siuerit se à muliere perungi, non tantum in capite, sed etiam in pedibus. Naturale siquidem est hominibus, sub aliquo colore palliare proprię iniquitatis factum, quod nisi iam fecisset Iudas, non potuisset facile principibus facere fidem, promittendo proditionem sui magistri & domini. Itaque cum hac vel alia quauis ratione audirent ipsum male loquentem de suo domino, seséque offerentem ad desideratã sibi traditiõem, sed sub pretio, gauisi sunt, quod præter expectationem inuenissent quendã valde idoneum sceleri perficiendo, & quando quidem in ipsorum manu Iudas reliquerat pretium traditionis decernere, cõstituerunt ei triginta argenteos, promittentes se pecuniam illi daturos, postquam promissam traditionem adimpleuisset. Ipse vero tantula mercede contentus, & tam paruum lucrum charius habens quã dominum suum mitissimum & benignissimũ, spopondit se facturum quod desiderabant. Atq; ex eo tempore auidus & inhians promissæ pecuniæ, captabat opportunitatem prodendi Iesum, idque, vt Lucas habet sine turbis, hoc est, quando ei nõ adessent turbæ. Ita enim desiderabant principes, vt occulte traderetur, quemadmodum & factum est. Quanquam autem principes etiam decreuissent non in die festo Iesum capiendum, tamen oblata tam commodi traditoris occasione, mutata sententia, illa vti quouis etiam tempore decreuerunt, Porro solus Matthæus expressit quãtitatem pecunię, quę traditori promissa fuit, nempe triginta argenteos, id

que

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ ideo quod postea ostensurus erat pretiũ hoc à prophera fuisse prædictum, qui ipsi prorsus est mos, vt vaticinia Prophetarum, factis à Christo vel circa Christum accommodet, quòd Hebræis Hebraice suum scripserit Euangelium. Vt autem sciatur, quantum fuerit istud pretium, & quid sit argenteus, aduertendum imprimis quòd dictio, argenteus, substatiue accepta dicitur de omni nummo argẽteo. Vnde Actuum decimono ponitur pro denario. Nam pro eo, quod nos legimus, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta milium. Græca, p denariorum habent ἀργυρίῳ, id est, argenteorum vel argenti, putatque quidam verti posse, quinquagies mille nummum. Nã & nummus, hoc est, sestertius, erat argenteum numisma. At hac ratione quadruplo minor fit suma, vt & Budæus annotauit, quòd numus & sestertius quarta sit pars denarij. Argenteos tamen, quorum hic fit mentio, non est probabile fuisse denarios, sed siclos, qui & ipsi fuerunt numi argentei. Familiare enim est Hebræis per argenteos intelligere siclos, & aliquando quidem dicunt tantum siclos, aliquando tantum argenteos, aliquado verò siclos argenti, cum idem tamen semper significetur. Quod clarè cognosci potest ex eo quod habetur 2. Regum 18. vbi Ioab de Absalone ita loquitur: Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra, & ego dedissem tibi argẽti siclos, & baltheum? Qui dixi ad Ioab, Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis. Hic vtrobique & pro argẽti siclos, & pro argenteos, Hebræis est Ceseph, quod argentum significat. Septuagin ta verò vtrobique habent σίκλους ἀργυρίου, id est, siclos argenti. Iosephus autem vtrobique habet, siclos. Hinc ergo facile est agnoscere argenteos in scripturis vsurpari pro siclis. Quod & ex Hieronymo est manifestum, qui in commentariis super Isaiæ 7. mille vites mille argenteis, significat in dictione, argenteis, subaudiendum siclis. Et in illud Hiere. 32. scribens: Appendi ei argentum septem stateres, & decem argenteos, ne quis putet per stateres id est, siclos (quemadmodum hic habent Hebræa) & argenteos, diuersa numismata intelligenda, interpretatur significari agrum emptum decem & septem siclis. Emit, inquit Propheta, agrum decem, & septem siclis. Cùm autẽ suprà in capitulo Concordiæ 69 ex Hieronymi & Iosephi sententia ostensum sit siclum, & stateremesse semunciã, & valere quatuor drachmas Atticas, facile constare potest, quanti ære nostro æstimatus sit, & emptus Dominus noster, nempe gndecim florenis argenteis, quos *Daelders* dicimus, quib. probabile est potuisse emi agrum in sepulturam peregrinorum, non autem triginta argenteis denariis, qui secundum Budæum tantùmtres faciunt coronatos, secundum Senalem verò paulò aplius. Cæterum scribit Budæus hodie in ẽdem Ioannis Lateranen sis parisiis ostendi argenteum vnum, qui ex illis triginta esse dicatur, quos Iudas in templum abiecit, habentem characterẽ diuersum à denario Romano. habet enim effigiem hominis non luscam eminentemalcta mala, vt Romana numismata visuntur, sed aduersam & integram, & è tergo floseulum vtrinque sine mãice, cuius pondus, quantum conjicere potuit, dicit fuisse didrachmum. Tales argẽtei si fuerint ii, quibus dominus est venditus, summa triginta argẽ-

A teorum dimidio minor erit quam dictum est, nimirum septem florẽti, gentes & semis. Sane Septuaginta interpretes nonnunquam cum Hebræa habent Secel, id est, siclum, aut Ceseph, vertunt didrachmum, vt Genes. 20. vbi legimus: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo? Septuaginta habent χίλια δίδραχμα, id est, mille didrachma, cum Hebræis sit Ceseph. Et ca. 23. vbi legimus Abrahã emisse agrum in sepulturam quadringentos siclos argenti, Septuaginta habent, quadringẽta didrachma. Et Exodi 30. vbi legimus: hoc dabit omnis, qui trasit ad numerum sicli, iuxta mensuram templi. Siclus viginti obolos habet. Media pars sicli offerebatur domino, Septuaginta semper habent di-
B drachmum pro sicli. Ita, si vera est sententia quorundam, qui putant siclum sanctuarii fuisse duplum ad siclum communem, & siclum sanctuarii habuisse obolos viginti, vel quatuor Atticas drachmas, siclum verò communem decem obolos aut duas drachmas, cõstare potest argenteos hos, quibus dominus fuit venditus, fuisse didrachma, vt pręfert nummus ille, qui Parisiis exhibetur. Ex his patet errasse Nicolaũ, q putat vnumquẽque horum triginta argenteorum valuisse decem denarios vsuales ac proinde triginta denarios valuisse trecentos denarios, licque Iudam recuperasse totum pretium vnguenti, ex cuius effusione dolebat sibi lucrum periisse. Similiter errasse patet, qui putant argenteum idem esse, quod denarium, ac presupponentes Iudã solitum decimum
C nummum sufurari, per acceptos triginta argẽteos ostendunt ipsum sibi recuperasse damnum quod trecentis denariis sibi periisse crediderat. Triginta enim sunt decima pars trecentorum. Porro istius venditiõis Christi figura fuit & typus venditio Ioseph, qui tamen tertia parte minoris fuit venditus. Male enim Genes. 37. legitur de Iosepn in quibusdã libris, Vendiderunt eum Ismaelitis triginta argenteis, cum legendum sit, viginti argenteis, vt habent Hebræa & Latini codices emẽdatiores. Scriptor enim aliquis, quò figura veritati responderet magis, ex viginti argenteis fecit tri-
D ginta argenteis, apposita scilicet litera x. quæ denarium notat. At typum non per omnia figurato respondere est necesse, & Christum dominum pluris æstimari conueniebat quàm ipsius figuram, quãquam fieri possit quod Ismaelitæ denuo vendẽtes Ioseph in Ægypto Putiphari eunucho Pharaonis, plus acceperint, & forsasse triginta. Non minus depraua te, imo magis, legitur preterium Ioseph expressum apud Septuagita, qui habent εἴκοσι χρυσοῦν, id est, viginti aureis, cum Hebræis sit Ceseph, id est, argenteis. Non enim, inquit Hieronymus, poterat seruus pretiosior esse quam do-
E minus. Verum septuaginta aut quispiam depraua tor eorum, quo tanti patriarchę pretium maius faceret, pro argenteis scripsit aureis, quemadmodum & Genes. 45. cuius dicitur Ioseph dedisse Beniamin trecentos argenteos, apud Septuaginta legitur τριακοσία χρυσᾶ, id est, trecentos aureos. Sic & Iosephus in commendationem, vt est verisimile, tanti patriarchę, viginti minis dicit venditum Ioseph. Ambrosius lib. de Ioseph patriarcha ea, re fretus alicubi legit Ioseph emptum viginti, alibi viginti quinque aureis, alibi triginta aureis vel argenteis. Vera autem, vt dictum est, lectio habet viginti argenteis eũ fuisse venditũ, qui faciunt decem libr. nostras tales, quales vulgò *Daelders* dicimus.

Restat

Restat nunc ostendere quomodo huius venditionis Christi, nec eius solùm, sed & huius consilii quod modo habitũ dicitur cõtra Christũ, præcesserit in Ioseph figura. Itaque, sicut Ioseph patri dilectissimus, ad fratres abiit, inuisens eos, & illi nõ sunt reueriti, neq; fraternitatem neque aduentus causam, neque patris dolorem, sed statim eo conspecto, cogitauerunt, & deereuerunt eum occidere, quod quanquam suis manibus non perfecerint, tamen voluntate perfecerunt, dũ primum q dem eum in lacum dejecerunt, vt fame ibi periret ac deinde tunicam polymitam, quaexuetunt illũ, in sanguine mactati pro ipso hœdi tingentes, pa-
B tri miserunt, persuadere illi volentes occisum illius filium, & deuoratum: ita & Christus dilectissimus Deo patri filius, missus ab eo venit in hunc mundum, inuisens humanum genus, & potissimũ Iudæos fratres suos. At illi nec Dei communis patris metu, nec fraternitatis iure, nec aduentus causa ab impietate sunt reuocati, sed mox vt cum ex tunica sua polymita, hoc est varietate miraculorum, agnoscere cœperunt, ex inuidia (qua contra eum concitati sunt, tum quod eorum vitia redargueret, tum quod viderunt ipsum longè se præcellere, & magnifica illum de se prædicantem audirent) cœperunt mox de illo occidendo consultare, quemadmodum & nunc fecisse dicuntur. Nec
C tantum consultauerunt, sed etiam opere adimplenerunt, interficientes eum per crucem. Non enim potuit hic in figura omnino similiter præcessisse, sicut in veritate ipsa postea accidit. Nam, si à fratribus suis Ioseph occisus fuisset, non potuisset deinceps figuram gessisse eorum, quę post crucẽ, & mortem Christi erant futura. Mortem tamen Christi pulchre præfigurabat intinctio vestis in sanguine occisi hœdi qua patri persuasum volebant filium occisum. Eo enim significatum est Iudæos non potuisse occidere id, quod in Christo erat præcipuum, diuinitatem nimirum, sed tantum corpus, quod veluti vestis erat diuinitatis, & ve-
D stis polymita, variis scilicet donis & miraculis fulgens. Quo corpore in cruce conspersо sanguine hœdi, atque in similitudinem carnis peccatricis occisо, omnibus persuadere conati sunt, non vi uere Christum, qui tamen post multas afflictiones hic perpessas meruit exaltari à patre, & secũdum obtinere in cœlis locum, regnans gloriosè apud gentes, quod significabat regnum Ioseph in Aegypto. Sic & cum Abraham iussus immolare dilectissimum, & vnigenitum filium Isaac, illo liberaro, immolauit arietem; significatum est humanitatem tantum Christi à Iudæis occidendam
E saluo manente, quod in ipso erat præcipuum. Iam sicut Ioseph authore Iuda fratre ipsius, vno ex duodecim, venditus est triginti argenteis Ismaheliticis mercatoribus, & ab illis rursum venditus in Aegyptum: ita Christus à Iuda vno ex duodecim quos fratres suos peculiariter vocabat, triginta argenteis venditus est Iudæis, quos per Ismahelem carnalem filium Abrahæ significatos, sicut fideles per Isaac, ostendit diuus Paulus ad Galatas quarto, explicans allegoriam Agar, & Sarę, Ismahel, & Isaac. Ab his autem viris Ismaheliticis, in fœlicibus mercatoribus, Christus donuo velut venditus est in Aegypto, dum illum Iudæi à se ablegantes, reliquerunt gentibus, apud quos regnans, eisque prouidens ne desit apud eos panis, tandem agnoscetur, & adorabitur à fratribus

A suis Iudæis, quando & illi post fidem gentium agnoscentes suam inopiã, descendent in Aegyptũ, hoc est, Ecclesiam gentium. Cum enim intrauerit plenitudo gentium, tũc, teste Paulo, etiam omnis Israel salous fiet. Quod & in historia, quæ de Ioseph est, præfiguratum est. Et hæc quidem de figura illa veteris historiæ præsenti loco maximè cõueniente. Cæterum quod ad moralem ptinet doctrinã, sicut in Iudæis nihil prætermittẽtibus quo Christum, cuius gloriæ inuidebant, occidere possent, obseruare licet quantum sit inuidiæ malum: ita in Iuda obseruandum quantum sit malũ auaritiæ, & quo hominem perducat, vt quod etiam vnum ex Apostolorũ collegio eo pertraxerit, vt ob
B frustrationem pauxilli lucri, eiusque iniusti, nõ veritus sit eum prodere paruo pretio, cuius iã multis annis & benignitatem & potẽtiam fuit expertus, nec à tanto facinore abstrahi potuerit vel metu, vel iustitiæ consideratione, vel consuetudinis iure, vel honoris prærogatiua, vel denique magistri sui, & domini blãda benignitate. Amore enim pecuniæ, ait Leo ille ter sãctus dictus, vilis est omnis affectio, & anima lucri cupida, etiã pro exiguo perire non metuit, nullumque est iustitiæ in illo
C corde vestigium, in quo sibi auaritia fecit habitaculum. Vnde Sapiens Ecclesiast. 10. non dubitauit dicere: auaro nihil est scelestius. Et subiicit, Nihil est iniquius quam amare pecuniam, hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intima sua. Sane istud quam vere sit dictum, patet in Iuda hoc Iscariote, qui non solum animam suam, sed etiam dominum suum, quem chariorem propria anima habere debuisset, venalem habuit: & alioqui quomodo singulari ratione animam suam etiam venalem habuerit, proiecerit que intima sua, in sequentibus
D historia declarat. Imitantur autem Iudæ proditoris impietatem, quotquot pro temporali aliquo lucro consequendo, iustitiam deserunt, falsum testimonium dicunt, contra veritatem scienter iudicium proferunt. Rursum qui Ecclesiastica beneficia, vel sacramenta vendunt, de qualibus dicitur Micheæ tertio: Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & Prophetæ eius in pecunia diuinabant. Maximè autem Iudæ similes sunt, qui sermonem Euangelicum, & verbum Dei, quod est Christus, produnt, pecuniæ studio corrupti, quales aliquot futuros, facto Iudæ veluti imagine quadam significatũ est, & hoc facinus profecturum ab iis, qui conscij videntur arcanorũ domini sui, vt pote in scripturis sacris diu multumque versa-
E ti, quas tamen perperam interpretando prodant magistratibus, & magnatibus nihil aliud captantibus quam exitiũ veritatis Euãgelicæ diu receptæ, firmiterque fundatæ, quemadmodum à plerisque hæreticis factum experientia docuit, maxime ab hæreticis nostri temporis, qui in gratiam principum suorum, scripturas ira interpretantur, vt maxime illis gratũ fore opinantur. Iam autẽ in Christo obseruandum exemplum & summæ dignationis, & maximæ patientiæ, quod tam vili dignatus sit se æstimari is qui erat magnum illud pretium, quo vniuersam genus humanum erat emendũ, & redimendũ: quodque etiam ab eo, qui erat familiarissimus, se tantula mercede prodi non est dedignatus, quem & post proditionis pactum sibi non incognitũ, in arctissimo illo suo conuictu ha-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nigné tolerare non est grauatus, vt hinc discamus nec indignari cùm vilipendimur à mundo: nec benignitatē deponere, cùm quosdā ingratos pati cogimur, malum reddentes pro bono. Cæterùm hoc ipso quod vendi viliter dignatus est Dominus noster, meruit fieri pretiū nostræ redemptionis. Sicut factus sub lege liberauit legi obnoxios à lege, & per lignum crucis factus ℘ nobis maledictū à maledictione quæ à ligno erat nos eximit: ita venundatus meruit pretiū fieri, quo nos q̄ venundati eramus sub peccato & ira Dei, redimeremur. Itaque eius venditio nōstrārum indiciū exhibet dignationis ipsius, sed etiā mysterium in se cōtinet nostræ redemptionis. Notandum autem, q̄ ad ptium vēditionis Christi attinet, Exodi 21 prhceptū fuisse, vt ℘ seruo, aut ancilla à bouc cornupeta occiso, domino serui soluantur etiā triginta sicli argēti. Tanti ergo sibi ad mortem tradendum emerūt A Dominum Iudæi, quanti seruum occisum redimere solent. Tāti emerunt innocentis vitā, quāti vilis serui solent redimere mortē. Apparet autē ex illo Exodi loco cōmune ptium emendi serui fuisse triginta siclorum. Itaque tanti venditus est Dominus omnium qui pro nobis serui formam accepit, quanti emi solent vulgares serui. Et videri potest Dominum ad id respexisse, cùm apud Prophetam per ironiam decorum pretium dicit quo appretiatus est à suis, nempe quod non pluris sit æstimatus quàm vilis seruus quispiam. Eodem prorsus pretio Ptolemæus Philadelphus iussit manumitti Iudæos seruos, q̄ erant in Ægypto, persoluto scilicet pretio drachmarum centum viginti pro singulis capitibus, vt est videre apud Iosephum libr. antiquitatum 12. Centum enim & viginti drachmæ conficiunt triginta argēteos. Nam argenteus valet quatuor drachmas.

PARATVR AGNVS PASCHALIS, Matth. 26. Marci 14. Lucæ 22. CAPVT CXXIX.

† a prima autem. a a dicentes. hāc sūt et discipuli ‖ s. o. vbi † a comedere

‡ Et ‖ b dicit eis ‖ c. o. amphoram ‖ sc. portans ‖ d. ei ‖ e. o. dominus ‖ f. o. ibi ‖ c. Eūtes autem † c. dixerūt a. discumbebat cum duodecim discipulis suis.

VENIT autem dies azymorum in qua necesse erat occidi Pascha.[a] † [c]primo die azymorū, [b]quando Pascha immolabant, [c]misit Petrū & Ioannē dicens: Euntes parate nobis Pascha, vt manducemus. [a] Accesserunt discipuli ad Iesum. Δ[l] At illi dixerūt[b] ei'. ‖[l] Quō vis[b] eamus[c] & [l] paremus[c] tibi † vt manduces Pascha? [a] At Iesus † [b] mittit duos ex discipulis, [b] & † [l] dixit[b] ad eos', [c] Ite in ciuitatem[a] ad quendam, [b] & [c] ecce introeūtibus vobis in ciuitatē[b] occurret vobis homo Δ lagenam' aquæ ‖ baiulans'. sequimini eum in domum in qua intrat, [l] & [b] quocunque introierit[l] dicite † patrifamilias domus': [b] Quia[l] magister dicit[c] tibi, [c] Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis, [b] vbi est Δ diuersorium vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ‖ vobis demonstrabit' cœnaculum † grande' stratum, & Δ illic' parate[b] nobis. [b] ‖ Et abierunt[b] discipuli eius, & venerunt in ciuitatem, & [b] inuenerunt sicut † dixerat' [a], & fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, [l] & paraverunt Pascha. [c] Vespere autem facto[b] venit cum duodecim. [c] Et cùm facta esset hora ‖ [l] discubuit, & duodecim Apostoli cum eo'.

VENIT AVTEM DIES AZYMORVM IN QVA NECESSE ERAT OCCIDI PASCHA.) Describi iam incipiunt gesta feriæ quintæ, in cuius vespera & Græci, & Latini cōsentiunt dominum edisse agnum Paschalem, quòd diapertissimè testentur Euangelistæ: sed in hoc discrepant, q̄ Græci, vt suprà est dictum, putent Dominum Pascha edisse luna decimatertia, Latini verò decimaquarta, vnde inter Græcos, & Latinos nata est contentio de materia Eucharistiæ, Græcis asserentib°, debere esse fermentatum panem, q̄ talem panē putent fuisse in mensa, cùm institueretur Eucharistia, qa ante vesperā lunæ decimę quartæ nō auferebatur fermentum è domibus Iudæorū. At horum sententia, vt dictū est, satis refellitur hoc loco ex verbis Lucę, & Marci, quorum ille dicit de hac feria quinta, quod in ea necesse erat occidi Pascha; iste verò quòd tunc Pascha immolabāt. Quibus significatur legitimū fuisse vt tunc Pascha immolaretur, ac proinde fuisse lunam decimāquartam, in qua necesse erat occidi Pascha, hoc est, agnū Paschalem. Sic enim semper accipitur hoc capite. Quæstio tamē hic noua oritur, quomodo decimaquartā luna vocetur à Matthæo, & Marco dies azymorum prim°, & quomodo Lucas dicat tum venisse diem azymorū. Nā inter sepū azymorum dies Exo. 12 Leuitici 23. & Num. 28. primus semper dicitur luna decimaquinta. Sic enim dicitur Exodi 12. Septem diebus azyma comedetis, in die primo non erit fermentū in domibus vestris. Quicunq; comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a primo die vsq; ad septimū. Dies prima erit sancta & solennis, &c. Certum est autē lunā decimamquartam non fuisse solennem, sed decimāquintam, hæc ergo ibi & aliis similiter locis vocatur primus dies azymorū. Et quidā sunt, qui etiā hic lunā decimā qntā dicant vocari primum diem azymorum, dicentes primum azymorū diē auspicandum à vespera lunæ decimæquartæ, in qua vespera Dominus agnū Paschalē comedit. At insufficiēs est hęc responsio. Nā quāquā in vespera lunæ decimæquartæ, quę rectè possit coniungi cum luna decimaqnta Christus ederit agnum Paschalem: tamen non est verisimile in vespera illa miscos Apostolos e Bethania in Hierusalem ad parandum Pascha, cùm ad illud parandū multū temporis requireretur, atque de Christo dicatur, quòd vespere facto, venit cū duodecī. Verisimile ergo in principio diei præmissos, qui parārēt Pascha, aut saltē circa meridiem: Proinde D. Chrysostomus primā diē azymorū hic apud Matthæū & Marcū dicit vocari eā diem, quę erat ante azyma. Et in illo, *Venit dies azymorum*; vult verbum, *venit* positum pro eo quod est, prope & in ianuis erat qa, ait Euthymius eius sectator, dictio, ἤλθε, significat etiam imminebat, instabat: & hoc nunc vsus est significato. vt significetur tunc cùm missi fuerant Apostoli, institisse & ℘pinquum fuisse diem azymorum, vt qui in vespera erat auspicandus, etiam secundum Chrysostomum quanquā posteriores plerique Græci dissentiant. Verùm hæc explicatio verborum Euangelicorum nimis videtur coacta, quare rectius pro propositæ quæstionis solutione dicetur dupliciter in scripturis diem aliquem diei primam azymorum. Aliquando enim vt semper in veteri testamēto, dies prima azymorum

rū dicitur luna decimaquinta: aliquando verò, vt hoc loco, dies prima azymorū dicitur luna decimaquarta. Cuius diuersitatis hæc est ratio, quòd secundū legis dispositionē dies festiui incipiebāt Leuit. 23 à vespera, iuxta illud Leuitici, A vespera vsq; in vesperam celebrabitis sabbatha vestra. At communi reputatione dies naturalis apud Iudæos cœpit à tēpore matutino, ita vt vespera sequēs diem artificialem esset diei naturalis pars, iuxta illud Genesis: Et factū est vespere, & mane, dies vnus. Cuius loci clarior est sensus apud Hebræos, q̄ habent: Et factū est vespere, & factū est mane dies vnus, hoc est, cū semel aduenisset vespera, & deinde succēssisset mane, tunc cōplotus fuit dies vnus. A mane ergo dies cœpit exordiū, vnde à mane suas cōputabant horas Iudæi. Itaq; quatenus vespera lunæ decimæquartæ ptinebat secundū legis dispositionem ad lunā decimāquintā, caratione illa luna dicitur maximè primus dies azymorū. Quatenus vero cōmuni reputatione, vespera illa, in qua cœperunt edere azyma, ptinebat ad diem præcedentem, ea ratione rectè hic Euāgelistæ lunā decimāquartā vocauerunt diem, & primum diem azymorum. Sic enim & Exodi 12. dicitur: Quartadecima die mensis advesperā comedetis azyma. Hic enim etiā ratione vesperæ, quæ communi reputatione pertinet ad diem præcedentem, non sequentem, dicūtur quartadecima die comesturi azyma: quartadecima ergo dies ratione suę vesperæ etiam est primus dies azymorum. Sic dupliciter accipi primum diem azymorum indicat D. Augustinus ad Casulanum epist. 86. sic scribens: Sexta sabbathi, qui dies passionis Christi est manifestus, primus dies azymorum fuit à vespera incipiens. Sed Matthæus Euangelista quintā sabbathi dicit fuisse primā diem azymorum, quiā eius vespera sequente futura erat cœna Paschalis, qua cœna incipiebat azymum. Et hæc quidem de propositā quęstione. Cæterum quòd Marcus dicit, *quando Pascha immolabant*, non sic est accipiendum, quasi significare voluerit ea die, qua Christus Pascha edit, passim etiam Iudæos immolasse Pascha: sed quòd ea die secundum legem immolare debuissent, & sicut Lucas dicit, necesse erat immolari Pascha, quanquā hanc legem propter introductam seniorum traditionem, tunc non exactè seruarent, vt suprà dictū est. Aut potius dicit, *quando immolabant Pascha*; quia ea die, quam vocabant diem azymorum primam, omnes immolabant Pascha. Quanquam enim in prima die azymorum variaret dominus à Iudęis, tamen in hoc omnes conueniebant, vt die quā primam azymorum habebant, Pascha sibi immolandum scirent. Itaque sensus est: *quando*, idest, in quali die, immolabāt Pascha Iudæi. Sic & quod Lucas dicit, hunc habet sensum, *Venit dies azymorum, in qua* (id est, in quali) *erat necesse occidi Pascha*, vt potius qualitas diei demōstretur, quàm substantia. At ex prædictis noua hic rursum potest suboriri quæstio. Si enim secundum prædicta Christus die vno prius quàm Iudæi putabant secundum traditionem seniorum receptam Pascha immolandum, Pascha celebrauit, quomodo factum est vt Iudæi qui etiam falsum testimonium quærebant contra Iesum, manifestam hanc prætermiserint accusationem, nec accusauerint eum transgressionis à recenti facto. Respondet ad quæstionem hanc Euthymius, qui eandem contra se mouet, quòd, vt erat Græcus, secundum Græcorū

Universidad de Deusto
Biblioteca

quos Marcus & Lucas à domino vocatos affirmant. Sic & ca. 18. accessisse dicit ad Iesum discipulos dicētes, quis putas major est in regno cœlorū, cū ex Marco & Luca cōstet dominū illos ad se vocasse, ac de hac quæstiōe priorē illos admonuisse. Nō est ergo mirū, si & hic similiter dicat accessisse discipulos ad Iesū, quanquā intelligendū sit venisse vocatos. Iā quod in genere Apostolos dicit quæsisse, *vbi vis paremus*, cum ex Luca intelligendum sit duos illos delectos id quæsisse, ēt pro suo more facit. Sic enim etiā c. 24. accessisse dicit discipulos, vt ostenderent ei ædificatiōes templi: Cū Marcus dicat vnum ex discipulis id fecisse, & Lucas similiter, quibusdā, ait, dicentib. de templo quod bonis lapidibus esset. Cùm ergo venisset dies azymorū, dominus prior de Paschæ præparatione solicitus, quemadmodum cōueniebat eius desiderio, qđ postea verbis expressit, vocatis ad se duob. discipulis, Petro scilicet, & Ioāne, vt Lucas aperuit, quoe habebat maximè sibi familiares, dicit: *Euntes in ciuitatem* (scilicet Hierusalem) *parate nobis Pascha*. Nō enim licebat in Bethania edere pascha, sed tantū in Hierusalem, iuxta illud Deutero. Non poteris immolare Phase in qualibet vrbiū tuarū, quas dominus Deus tuus daturus est tibi, sed in loco, quem elegerit dominus Deus, vt habitet nomen eius ibi. Dicit autē, *parate nobis Pascha*, non quod tunc agnus erat emendus, qui secundùm legem decima die mensis debebat assumi, sed quia tunc debebat mactari, & coq, & alia parari, cum quibus agnus erat edendus, videlicet panes azymi, lactucæ agrestes, & baculi. Nō vnū tantum, sed duos mittit, vt & alias semper in concordię, & charitatis cōmendatiōem. Mittit autem non quoslibet, sed præcipuos, sibique maximè dilectos. Eos enim conueniebat eius cōuiuii esse præparatores, in quo post typicum veri agni erat instituendus ritus, & immolatio. Iussi illi arbire ad parādū Pasca, quoniā non habebat dominus in ciuitate domū propriā, nec Apostolorū quisquā, sed nec hospitē aliquē, apud quē familiariter dominus cum suis recipi esset solitus, quærunt vbi vellet parari. Sciebāt vetitum, ne qs illum hospitio reciperet, experti erant nāmque præcedentib. diebus aut ausum fuisse, aut voluisse illum in suā vocare domum, & tamen confidenter dicunt atque obedienter, *Vbi vis paremus*.

ET DIXIT AD EOS: ITE IN CIVITATEM AD QVENDAM, &c. ET ECCE, &c.) Pro, *ad quendam*, Græce est πρὸς τὸν δεῖνα, hoc est, ad illum. Sic autem loquuntur Græci quoties certum aliquem designant, quem tamen non nominant. Ad quem modum etiam ex Hebraica phrasi, vt annotauit Diuus Hieronymus, dicitur in veteri testamento quandoque, Dixit ille illi, aut in illo vel illo, loco, pro quo Hebraicè dicitur Almoni & Peloni, cùm personarum, locorúmque non ponitur nomen, & tamen certæ personæ & certi loci designantur, vt; cùm dicit Dauid ad Abimelech, Pueris meis condixi in illum & in illum locum. Itaque Matthæus scribit dominum dixisse, *Ite ad quendam*, vel, *ad illum*; non quòd his verbis vsus sit dominus (quis enim sic loqueretur,) sed significare volens, certum quendam illis dominum designasse, quem tamen non duxerit nominandum: sicut nec dominus eum nominauit, sed tantùm circunstantiis descripsit, quas alii duo Euangelistæ expressērant, Matthæus verò breuitati studens prætermisit. Sic Absaloni regnanti eos, qui veniebāt ad regis iudicium, De qua ciuitate es tu? respondens quispiam dicitur dixisse: Ex vna tribu Israel, ego sum seruus tuus. Non quòd his verbis respōderet, sed quòd scriptor certā quāpiam ciuitatem responsā significare voluerit, quam tamen exprimere commodè nō potuit. Petro de hoc patrefamilias quem Dominus non nominauit discipulis, sed tantū ex accidentibus quibusdam depinxit, dupliciter opinari licet. Primum enim videri potest, vt visum est Euthymie, patremfamilias istum fuisse vnum ex discipulis Christi credentibus in eū, sicut fuit Nicodemus, aut Ioseph ab Arimathea, ac dominum prius ipsis corporali collocutione Apostolis ignorātibus significasse, quòd apud illū certo die præscripto Pascha celebrare vellet, atque ob id illū iā adhoc parasse cœnaculū, ac bene adornasse. Quod si verum est, tam dicendum est, Dominum nō expressisse nomen patrisfāilias, sed accidentibus quibusdam indicasse, tum ne Iudas sciret locum, ac sic præoccupare tentaret & præuenire cœnā, in qua tam sancta mysteria tradenda erant: tum vt dominus significaret, se nihil latere omnino, ac si palā esset ipsum etiam præscisse quæ in Hierusalem ei erant obuentura. Aliter tamen dici potest hūc patrēfamilias nō fuisse à domino admonitū, sed ad auditam eius per Apostolos iussionem mox ac quieuisse, sicut acquieuerāt domini asinæ, & pulli, Christo corda eorum in obsequium, & obediē tiam mox cōmouente. Id si verum est, dicendum præter prædictas causas dominum non nominasse patrēfamilias, sed velut ad ignotum misisse Apostolos, vt sicut cum pullo asina, & pullo misit, suā Apostolis declararet auctoritatem & potestatem, qua in manu sibi esset facere quicquid vellet, & mortem ab hostibus suis inferēdā effugere posset, si vellet. Et rursum vt Apostoli virtutē eius in hoc facto agnoscentes, in fide confirmarētur, cōsiderentq; nihil defore electis & Deo fidentibus, sed etiam ab ignotis necessaria illis suppeditanda etiam ad copiam. Et enim non solum hic paterfamilias paret iussui domini, sed singulari studio pater. Nō solum enim diuersorium exhibet quem admodum rogabatur, sed cœnaculum in superiore parte ædium, vbi haberi solebant cœnacula insigniora. Tale enim cœnaculum significat dictio Græca ἀνώγεων, sic dictum quòd subductum esset à solo. Nec qualequale exhibet cœnaculū, sed grāde, & præterea paratum, ac stratum magnifice, nimirum tapetis & lectis, in quibus antiquitus discumbebatur. Nō enim quod dicitur, stratum, tesrēdum est ad pauimentum, cum cœnaculum hoc vt dictū est, fuerit supernū. Cęterum videri potest paterfamilias hic à domino prius fuisse admonitus, quod dicatur ipsū ostensurum cœnaculum stratū &, vt Græci etiam in Marco habent, *paratum*, nisi intelligamus cœnaculum in aliorum vsum aut proprium prius paratum, patrēfamilias mox cessisse Christo, aut diuina reuelatione ipsū didicisse Christum petiturū apud se diuersorium. Certè istum fuisse vnum ex discipulis aut credentib in Christum, apparet ex eo, quòd discipuli iussi sunt dicere ei, *Magister dicit*. Sic enim Christum discipuli sibi mutuò loquentes soliti erāt appellare, vt cum Martha dixit sorori suæ, Magister adest. Confirmat hanc sententiam, quòd communiter credatur cœnaculum hoc idem illud fuisse in

1. Reg. 15

Deut. 19.

1. Reg. 21

in quo post resurrectionem latebant Apostoli, cùm ad eos Dominus veniret ianuis clausis, & in quod post ascensionem dicuntur ascendisse, perseuerantes in oratione, vsque quo in die Pentecostes ibi acciperent spiritū sanctum, creditūrque fuisse in monte Sió iuxta templum. D. Ambrosius sentit hunc patremfamilias fuisse hominem pauperem, atq; ob id dictum esse: *Ite ad quēdam*. Sic em scribit. Dignationem eius intuere, quia nō persona diuitis aut potentis elegitur, sed pauper ambitur, & angustū hospitium pauperis amplis nobilium ædibus antefertur. *Ite* (ait) *ad quendam*. Sciebas domine nomen eius, cui? sciebas ministeriū, cuius sciebas occursum. Sed id eo sine nomine designatur, vt ignobilis æstimetur. Sed huic sententiæ nō conuenit, quòd cœnaculū dicitur stratum & grāde fuisse, in quo dicuntur recepti centum, & viginti viri: Ex diuitibus ergo quispiā fuit, & fortasse ex illis, de quibus dicit Ioannes, Ex principibus Iudæorū multi credidērunt in eū. Qui licet prius non ausus fuerat Christum confiteri, & hospitio recipere, tamen ad Christi iussum, metu depositō, cōfidenter illū iā recepit. In verbis autem Christi, vt nos quidem legimus, notandum imprimis, quod ad literā attinet, pro illo, *introeuntibus vobis*, Græce esse per participium præteriti temporis, εἰσελθόντων ὑμῶν, hoc est, ingressis vobis, vel postquā ingressi fueritis. Non enim ingredientibus ciuitatem Apostolis occurrebat homoiste. Sic enim ciuitatem exiisset, ac proinde is sequendus non fuisset, deducturus illos in domum ciuitatis. Iam quod apud Marcum legimus, *lagenam*, apud Lucā *amphoram*, Græcis est eadem dictio, κεράμιον, quæ, Budæo teste, Græcis significat eandem mensuræ quāti tatē, quā Latinis dictio amphora, nimirum quadraginta & octo sextarios. Hic tamen ea dictio videtur non ad certam illam mensurā significandam vsurpata ab Euangelistis, sed simpliciter posita pro vase fictili, quæ propria est eius vocis significatio, sicut & apud nos dictionis, *lagana*. Hinc ergo factum, vt in vno loco interpres lagęnam, in alio amphoram transtulerit. Sic & cumin Marco legimus: *Vbi est refectio mea?* & in Luca, *vbi est diuersorium*; pro diuersorium & refectio, Græcis est vtrobique eadem dictio κατάλυμα, quæ verumque significat, quamuis hic magis quadret diuersorium. Illo autem, quod est, apud Matthæum, *Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis*, intelligunt quidam dominū significare patrifamilias causam, cur Paschæ celebrationē anticiparet vno die. priusquam Iudæi illud celebrarent, vt sit sensus iste, Tēpus passionis meæ, & transitus ex hoc mundo prope est, quare cū Iudæi Paschæcelebrationem secundū receptū morem dilaturi sint in diem proximū, ego tamen hodie illud facio, hoc est, facere decreui apud te cum discipulis meis. Potest tamen simpliciter sic accipi: In proximo est vt hinc transeā, & discedā, quare apud te decreui Pascha cū discipulis meis facere, vt sic tibi & illis valodicam. Sic enim videtur istud Dominus denūciasse huic patrifamilias, quomodo discessurus in longinquam regionem amicus sese cū aliquot amicis solet apud amicum inuitare. Omnino autem videri potest Dominus hic alluisse ad vocabulum, Pascha, sicut Ioannes capite sequenti, ita vt significet se sic facturū Pascha legalo, vt etiam nouum Pascha sit inchoaturus, instituendo sacramentum corporis, & sanguinis sui, ac per mortem transeundo ex hoc mūdo ad patrem, ante quem transitum cōueniebat eū legale celebrare Pascha, vt typum coniungeret veritati suo ordine.

ET ABIERVNT DISCIPVLI EIVS, ET VENERVNT IN CIVITATEM, &c.) Simpliciter obediunt Apostoli, quemadmodum & prius cum amandarentur ad pullum asinæ, & simpliciter credentibus, & obedientibus, omnia accidūt, sicut Dominus prædixerat. Cū autē omnia Christi fiunt mystica, non irrationabiliter creditur etiā in his mysticas esse significationes. Itaq; quòd ad locum diligendum in quo vetus Pascha consummaretur, & nouum succederet, Apostolis datur signum hominis baiulātis lagænam aquæ, quē iubentur sequi quò introierit, rectè intelligitur significatū, per baptismi lauacrum ingrediendū in Ecclesiā Christi, in qua, abrogato veteri Paschate, nouum celebratur in vesperaista seculi. Fuit onim coenaculum hoc, in quo figurę veritas successit, in quo & postea spiritus sanctus, qui est lex gratiæ, & charitatis, abrogans legem veterem, in Apostolos effusus est, typus quidā Ecclesiæ Christianæ, imò eius exordium. Proinde bene delectū fuit coenaculum supernum, & ἀνώγεων, id est, à terris sublatum, quòd Ecclesia terrenis relictis in cælestib. cōuersetur, quódque procul à terrenis summoti esse debent, qui in ea esse volūt, & in ea edere nouum Pascha. Fuit idem cœnaculū amplum, & ingens, ad significādū amplitudinem Ecclesiæ, quæ se extensura erat per omnem terram, capax omniū orbis nationum. Nam Iudæorum synagoga & deorsum est circa terram, quòd terrenorum bonorum spectet promissiones: & angusta est, vt quæ Iudæos tantum capiat. Paterfamilias ac baiulus aquæ non nominātur: quoniam vbique futura erat Ecclesia, primum ex obscuris orta initiis, sed mox sese diffundens in vniuersum mundum. Illorū, ait Hieronymus, idcirco vocabula prætermissa sunt, vt omnibus, qui Pascha facturi sunt, libera festiuitatis daretur occasio. Quod autem discipuli credunt ac simpliciter obediunt, significat opus esse simplici fide his qui per baptisma sunt ingressuri in Ecclesiam ad mysticā cœnā. Duo autē, Petrus, & Ioannes, cœnā adornantes, rectè designant fide, & charitate nobis mysticam parari cœnā, vt ea dignè frui possimus. A fide enim commendatur i scripturis Petrus, à dilectione Ioānes.

cVESPERE AVTEM FACTO, bVENIT CVM DVODECIM. cET CVM FACTA ESSET HORA, &c.) Venisse cum duodecim Marcus dicit, cum ex duodecim duo fuerint emissi, siue quia duo illi post omnia parata reuersi sunt ad dominum: siue potius per synecdochen, quia decem reliqui Apostolorum collegium præ se ferebant: sicut maiore parte alicuius collegii cōgregata, collegium congregatū dicitur. Sic enim etiam postea Lucas in die resurrectionis domini dicit duos illos discipulos, qui venerant ex Emaus, inuenisse vndecim congregatos, cum ex Ioāne constet abfuisse Thomam. Quæri autem hic potest, si vespere facto venit dominus ad edendum Pascha, & illud præmissi ab eo discipuli parauerunt ante quam ipse veniret, vt litera apertè significat, quo modo præceptum fuit in veteri lege vt Pascha immolaretur ad vesperam, vel in vesperā? Et quidem Hebræa pro eo quod D. Hierony. vertit, ad vesperam, habent Benarbaiim, hoc est, inter duas ve-

Universidad de Deusto
Biblioteca

speras, vnde & Septuaginta verterunt, ἀνὰ μέσον τῶν ἑσπερινῶν, id est, per medium vesperarum. Atque hoc ipsum quid sit, satis est obscurum. Sunt autem inter Hebræos, qui duas vesperas sic intelligunt, vt prima vespera sit in occasu solis, secunda cum radii solares aut lumen solis amplius in aere nó videntur, vt prima vespera sit vespera solis; altera, vespera luminis, & tempus inter vesperas sit tempus crepusculi, quod paulò amplius integra hora durat. Sed si eo tépore primú cœpit immolari & occidi agnus, cùm aliquot horæ necessariæ fuerint ad parandum, & coquendum agnú, profundam ergo noctem fuisse necesse est, priusquàm inciperent illud edere. Proinde probabilior videtur sententia Dauid Kimhi, qui primam vesperam incipere asserit à meridie, quando sol incipit declinare ad occidentem: secundá verò post occasum solis, vt intelligatur agnus immolandus fuisse tempore illo intermédio, nimirum aliquot horis ante solis occasum, quod vt præsenti Euangelistarum narrationi congruit, ita declarat Christum circa illud tempus tradidisse spiritú, quo Iudæi suum Pascha occidebant. Nona enim diei hora, quæ erat tertia post meridiem, testantur Euágelistæ Dominum tradidisse spiritum, quod tã distincte videri possunt enarrare voluisse, quo ostenderent veritatem figuræ respondisse. Ideoque videtur D. Hieronymus semper cùm de agni immolatione fit mentio, vertisse non, in vespera, sed ad vesperam, vt intelligeremus circa vesperam, & occasum solis agnum immolari solitum, vnde & Deuteronom. 16 legimus: Immolabis phase vespere ad solis occasum. Sed & hodie dicuntur Iudæi azyma sua parare decimaquarta luna, cum dies incipit in clinari etiam ante solis occasum.

A Quanquam enim agnum Paschalem iam non immolent, quod is non potest immolari nisi in loco, quem elegit dominus, reliquas tamen cæremonias, azymorum scilicet & lactucarum, seruare dicuntur. Sequitur ex Luca, *Et cum facta esset hora* (id est, cum iam esset tempestiuú edere Pascha) *discubuit*. Vbi notandum, quòd quidam ex occasione verbi, *discubuit*; sumpserunt occasionem asserendi, vt testatur Theophylactus & Euthymius, Christum hoc anno nó comedisse agnum Paschalẽ, quod discubuisse dicatur in hac cœna, cum lex iuberet edere stantes. Ad cuius cõfirmationem etiã illud notãt, quòd in hac Christi cœna, ius appositú fuerit, cui panis intingebatur, cũ lex iuberet edere agnum assú igni, nó autẽ coctum aqua. At vt hæc assertio nimis apertè est contra Euangelistarú narrationẽ, ita friuola sunt hæc argumẽta. Quod enim ad prius pertinet argumentú, dici primum potest, non fuisse præceptum in lege vt astantibus agnus ederetur. Modus enim edendi sic traditur. Sic autem comedetis illú, Renes vestros accingetis, & calceamẽta vestra habebitis inpedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinantes. Quæ omnia etiam fieri possunt à sedẽtibus. Quod si verbis illis præceptum etiã fuit vt stantes ederent, quemadmodum communiter intelligitur, intelligendum est, Dominum in nouissima hac cœna discubuisse & sedisse ante & post cõestum agnum, cum scilicet nondum ederent agnum Paschalem, aut cum etiã iam edissent. Non enim solum agnum tunc edere eis fuit præceptú, sed adesse poterant & alii quidam cibi: vnde non mirum, si fuit aliquid, in quo panis intingi posset, proinde nihil mouere debet, quod secundo afferrur loco de iure, in quo panis intinctus fuerit.

LAVANTVR APOSTOLORVM PEDES. Ioan. 13. CAPVT CXXX.

ANte diẽ festũ Paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius, vt trãseat ex hoc mundo ad patrẽ, cum dilexisset suos qui erant in mũdo, in finẽ dilexit eos. Et cœna facta, quũ diabolus iã misisset in cor, vt traderet eũ Iudas Simonis Iscariotes, sciẽs quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deũ vadit, surgit à cœna, & ponit vestimenta sua, & cũ accepisset linteũ, præcinxit se. Deinde misit aquã in peluim, & cœpit lauare pedis discipulorũ, & extergere linteo, quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes? Respõdit Iesus, & dixit ei, Quod ego facio, tu nescis modo, scies autẽ postea. Dicit ei Petrus, Non lauabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Iesus, Si non lauero te, non habebis partem mecũ. Dicit ei Simõ Petrus, Domine, non tãtum pedes meos, sed & manus & caput. Dicit ei Iesus, Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mũdus totus. Et vos mundi estis, sed nõ omnes. Sciebat enim quisnã esset, qui traderet eum: propterea dixit, Non estis mundi omnes. Postquam ergo lauit pedes eorũ, accepit vestimenta sua, & cũ recubuisset, iterũ dixit eis, Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister, & Domine, & bene dicitis, sũ etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus, & Magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes, Exẽplũ enim dedi vobis, vt quemadmodũ ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque Apostolus maior eo, qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim. Sed vt adimpleatur scriptura. Qui manducat mecum panem, leuabit contrà me calcaneũ suum. Amodo dico vobis, priusquàm fiat, vt, cum factum fuerit, credatis, quia ego sum. Amen amen dico vobis. Qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.

ANTE DIEM FESTVM PASCHAE, SCIENS IESVS, QVIA VENIT HORA EIVS, &c.) Pedum ablutionem, quã solus desc-ripsit Ioannes, quidã existimant etiãpost institutionem Eucharistiæ cõtigisse: alii verò nõ solùm ante institutionem Eucharistiæ, sed etiã ante esum agni Paschalis. Cõmuniori autem, & veriori sententia creditur illa facta post esum agni, sed ante Eucharistiæ institutionem. Et quidem qui etiam post institutionem Eucharistiæ. pedum lotionem E factam existimant, hoc potissimum mouentur argumento, quòd non videatur eis quo loco commodè institutio Eucharistię possit post lotionem pedum inseri historiæ Ioannis. Sic enim Ioannes post lotionem pedum subiungit sermonẽ de traditore suo, vt manifestè videatur eum mox habitam post lotionem pedũ sine aliquo medio, qui sermo non finitur nisi ablegatione proditoris Iudæ, quem ex Luca certum est interfuisse institutioni Eucharistiæ. Hinc ergo colligunt lotionem

tiem pedum secutam institutionem Eucharistiæ, verum inefficaciter, cũ nihil vetet, Eucharistiæ institutionẽ (à Ioanne omissam, propterea quod ab aliis omnibus diligenter satis esset perscripta inserere historiæ Ioannis post lotionem pedum, ante illa verba; *Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu*, &c. Non enim necessarium est intelligere mox ac sine omni intermedio, post prædicta à domino contigisse quæ consequenter Ioannes narrat. Iam nec ex illo quòd cœna facta dicitur facta lotio pedum, consequitur post mysterium donati corporis, & sanguinis domini illam contigisse. Certum est enim nó sic intelligendum hic coenam dici factam: quasi absoluta iam fuerit & consummata, cũ apertè Ioanes testetur Dominũ post ablutos pedes iterum accubuisse, & dedisse Iudæ intinctum panem, ac de seipso postea dicat cap. vltimo, quod recubuerit in cœna supra pectus Iesu. Et quibus locis iam satis refellitur prædicta sententia. Nó enim videtur, quorsum rursũ Christus accubuerit, si & agnus fuit ceõsus, & Eucharistia instituta. Qui verò ante etiam esum agni Paschalis, & omnino in principio cœnæ antequã quicquid ederetur, putant Dominum suorum abluisse pedes, hoc mouentur argumento, quod putent Dominum pedes suorũ abluisse ex more illius regionis, quo honestorum conuiuarum pedes ante cœnam abluebãtur, quemadmodũ satis apparet ex verbis Christi, q̃ Lucas cap. 7. describit. Nam illic Simon Pharisæus inter cætera etiã ob hoc reprehenditur; quod Christo domũ eius ingresso, aquam pro pedibus non dederit, neq; capur eius oleo vnxerit, quorum certe nihil Christus requisisset, nisi vulgo conuiuis honestioribus & gratis amicis exhiberi solitũ fuisset; Nec obstare huic sententiæ putat, quod dicit Ioannes, *cœna facta*. Nam, vt etiam Augustinus super Ioannẽ ãotauit, illud *cœna facta*, vel, vt est Græcis, δείπνου γενομένου, nõ significat cœna absumpta, sed cœna parata. Intelligunt Christum, cum iam tempus cœnæ adesset, cœnaque iam parata esset, accubuisse primum vt discipulos quoque ad accumbẽdũ provocaret, eisque ex ordine ad cœnam iamiam inferendam discumbentibus iterum Christum surrexisse ad abluendum suorũ pedes. Verum hęc sententia vt est noua, ita nõ est verisimilis, vel ob id quod nõ sit probabile morẽ fuisse, vt discumbentibus pedes abluerentur, sed priusquam accũberent, quodque non appareat quomodo commode singulorũ Apostolorũ pedes Dominꝰ abluere potuerit, si iam mẽsæ assidebãt. Iam quorsum opus erat ad discũbendũ vocare ante ablutionẽ si ea ante cibi sumptionem erat perficienda, cum ea ãte accumbitum lõge cõmodius fieret? Magis ergo verisimile est illud *cœna facta* significare cœnã iã cœptã, quemadmodũ dies dicitur factus cũ exortus est sol: & dies inceptꝰ, vt significeturDominum surrexisse, cum iam cœnari cœptum esset atque inter cœnãdum, quod aperius significatur apud Græcos cum pro illo, *surgit a cœna*, habent ἐγείρεται ἐκ μοῦ δείπνου, id est, surgit ex cœna. Si ergo inter cœnandum Dominus surrexit ad abluendũ pedes suorum, quid relinquitur dicẽdum probabilius, quàm lotionem hãc factam post esũ agni, & ante Eucharistiæ institutionẽ? Ex his enim duabus maximè partibus cœna hæc cõstabat. Iam vero post esum agni, & ante Eucharistiæ commẽdationem lotionem hãc factam, & hinc efficacius A probari potest, quod õnino videatur lotio ista podũ facta ob sequentem Eucharistiæ institutionẽ & distributionem, quo scilicet exteriori quodam signo doceremur, quæ mũditia requireretur i eo qui Eucharistiã digne esset percepturus. Quod enim non solum in exemplum exhibendæ dilectiõis, & humilitatis hęc lotio sic adhibita, ex verbis Christi satis patet, vt bene colligit D. Bernardus in sermõe de cœna Domini, cum Petro dicit; *Si non lauero te, non habebis partem mecum*: & *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet*. Hinc enim manifestum satis est, lectionem hãc factã non tãtum in exemplum. sed etiam in mysteriũ spiritalis mũditiei, quanquam hoc mysterium postea nõ explica B uerit, sed tãtum pro ratiõe facti sui dixerit; *Exẽplũ dedi vobis, quemadmodũ ego feci vobis, & vos ita faciatis*. Multa enim habebat illis dicere dominus, sed nõ poterãt tũc portare, vt postea dicit. Certè D. Ambrosius libro de mysteriis, & rursum lib. 3. de sacramentis planè intelligit motus pdictis verbis Christi, ex Christi imitatione, necessariã esse baptizatis pedum ablutionem, velut alterum sacramentum, quod percipere debeãt, prinsquã ad altare Domini admitti possint, vnde ipse semper illum seruauit morem vt baptizatorũ pedes abluere, quam ablutionẽ putat valere ad peccati originalis purgatiõem, hoc est, ad fomitis repressionem. Nam alioqui reatus etiã illius peccati in baptismo remittitur. Sic enim scribit lib. 3. de sacra C mentis, explicans mysteria sacramentorum: Ascẽdisti de fonte, quid secutũ est? Audisti lectionem succinctus est sacerdotes. Licet enim & pbyteri fecerint, tamen exordium ministerii à summo est sacerdote. Succinctus, inquam, sacerdos summus pedes tibi lauit. Et post pauca; Nõ ignoramus. ꝙ Ecclesia Romana hanc cõsuetudinẽ nõ habeat, cuius typũ & formã in omnibus sequimur Hanc tamen consuetudinem non habet vt pedes lauet. Vide ergo ne forte propter multitudinẽ declinauit. Sunt tamen qui dicant, & excusare conentur quia hoc in ministerio faciendum est, non in baptismate, non in regeneratione, sed quasi hospiti pedes lauãdi sunt. Aliud est humilitatis, aliud sanD ctificationis. Dẽnique audi quia mysterium est & sanctificatio: *Nisi lauero tibi pedes non habebis partẽ mecum*. Hoc ideo dico, non quod alios reprehendam, sed mea officia ipse commendem. In omnib. cupio sequi Ecclesiam Romanã: sed tamen & nos homines sensum habemus. Et post quædam; *Qui lauit, non necesse habet iterum lauare, nisi vt solos pedes lauet*. Quare hoc? Quia in baptismate omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa. Sed qa Adam supplãtatus à diabolo est, & venenum ei effusum est supra pedes, ideo lauas pedes, vt in ea parte in qua insidiatus est serpens, maius subsidium sanctificationis accedat, quo postea te suppantare nõ possit. Lauas ergo pedes, vt laues venena serpentis. Similia habet lib. de mysteriis cap. 6. Et Bernardus quoque loco prædicto, pedũ ablutionem inter sacramenta refert, putatque valere ad purgationem eorum peccatorũ, quæ nõ sũt ad mortem & à quib. plane cauere nõ possumus ante mortem, hoc est ad remissionem venialium. Quorum sententiã refero non tanquam ex omni parte verã, sed tantum in hoc vt intelligatur hãc pedum ablutiõem fuisse mysticam, & veluti prẽparatoriam ad dignam Eucharistiæ perceptionẽ. Explicat huius ablutionis mysteriũ pulchrè sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

Augustinus,ita & D.Cyprianus in sermõe de ab A
lutione pedum significans dominum hac ablutione demonstrasse aliud lauacrum, quo post baptismum non iterabile lauacrum,à peccatis quæ post baptisma contrahimus,ablui possemus,nimirum lauacrum pœnitentiæ, ac mutuæ cõdonationis peccatorum,quanquam illo loco asserat,lotionem istam factam post Eucharistiam impartitam discipulis:sed eodem item loco asserit Iudã participem quidem fuisse Eucharistiæ,non autem lotionis,sed ante eam exiisse, quod ex Ioãnis narratione patet nõ esse verum.Cum ergo & ex verbis Christi,& ex patrum omnium itelligentia cõstet ablutionem pedum Apostolicorum,nõ tãtum factam in exemplum humilitatis,& mutuę dilectionis,sed etiam in mysterium necessariæ spiritualis B
ablutionis & purgationis,& hæc spiritualis ablu
1.Cor.11. tio maxime sit necessaria ad dignam Eucharistiæ participationem vt ob id Paulus præcipiat,vt qs seipsum ꝓbet,ac sic de pane illo edat, cõuenientissimè intelligitur post esum agni,cum iam sacramentum sui corporis & sãguinis Dominus esset instituturus & distributurus, præmisisse mysticã hãc ablutionem,quæ etiã quatenus in exemplum humilitatis & mutuæ dilectionis facta est, bene ante Eucharistiæ institutiõem præmissa est,quod Eucharistia communionis & dilectionis mutuæ C
symbolum sit & vinculum quã nemo digne peꝛcipit,nisi qui & suos lauari pedes à Domino, ac à fratrib. curat,& aliorũ ipse vicissim lauat pedes, vt post magis dicetur.Igitur q̃madmodum moris erat in ea regiõe,vt ãte paratum cõuiuium honestorum cõuiuarũ pedes ablaerentur:ita & dominus suam cœnam nouam suis exhibiturus,pedes eorum lauit, occasione quidem ex regionis more desumpta,sed in exemplum tamen & mysterium. His præmissis,nõ tantum pro ratione ordinis,sed & ꝓ sequentium intelligentia,veniendum ad tractationem verborum euangelicorum In quib.id ꝑimis occurrit notãdum etsi parui sit momenti quod pro; *Ante diem festum Paschæ.* Græcis est, D
Ante autem festum Pasthæ. Habent enim coniunctionem, *autem*, qua caput hoc apud Ioannẽ continuatur cum præcedenti apud ipsum capite:nec habent,diem festum,sed tantum, *festum*,quod tamen eodem redit.Siue eni dicatur festũ Paschæ, siue dies festus Paschæ, significatur ipsa paschalis solennitas quæ septem cõstabat dieb. aut prima huius festiuitatis dies.Cæterũ quomodo hęcablutio facta dicitur à Ioãne ante festũ Paschę cum in Paschali facta sit cœna, vt ex aliis patet Euãgelistis,quãdo iam Paschæ festum cœptum fuit:Respondet Caietanus, ideo à Ioanne dici lotionem hanc factam ante festum Paschæ.quia facta est in vespera,aut nocte feriæ quintæ,quæ vespera secũ E
dũ cõmunẽ computationem pertinet ad diem præcedentem, quamuis secundùm legalem cõstitutionẽ pertineret ad diẽ sequentẽ,in qua,vt pote decima quita luna,cœpit Paschalis solennitas. Intelligit ergo Paschę festum,cuius meminit Ioãnes, cœpisse in feria sexta.Verùm,cũ supra ostensum sit Ioannem Paschæ principiũ facere in sabbatho,nec ũt verisimile eũ de Paschate illius ãni diuersimodè loqui,magis dicendũ, ideo Ioanem dicere lotionem hanc factum ante festum Paschę quàm alij Euangelistæ dixissent factam in Pascha quia facta est in vespera, quæ secundũ legis computationem pertinebat ad feriã sextam,quæ dies immediatè præcessit Paschæ festiuitatem secũdũ obseruatiõem Iudæorũ.Et quidem sic dicendum, si intelligamus Ioãnem significare voluisse diem immediatè pręcedentem Paschæ festũ.Nam alioqui simpliciter accipi potest dixisse, *Ante festum Paschæ*, non significando quanto tempore ante, quod ex sequenti narratione relinquit intelligendum. In illo autem quod sequitur, *iesus sciens quia venit hora vt transeat*,& c.notandum quod non dixerit,sciens quia venit hora,vt moriatur; cum id tamen significare voluerit,sed,vt & alias fit semp apud Euãgelistas, titulo honorifico orna,Christi mortem,quę cum fuerit breuissima, mors dicenda nõ erat.Sicut ergo apud Lucam vocatur excessus & assumptio, &apud ipsum Ioannem exaltatio:ita hic eam vocat transitum ex hoc mũdo ad patrem,idque hoc loco valde oportunè.Omnino enim alluisse videtur ad nomen Paschæ ꝙ præcedit.Id enim significat transitum, vt admoneret Pascha legale fuisse mysterium eorũ quæ in Christo erant implenda,ac per eius mortem nouũ nobis exortũ Pascha. Id autem est quod Ioãnes hac prima sententia vult significare: Christũ cũ sciret iam instare tempus mortis & transitus sui, neq̃ præ tristitia ob imminentem mortem, neque præ gaudio ob instantem transitum ex misero hoc C
mundo ad patrem, minus affectum fuisse suis, sed vt eos semper dilexerat, & dilectionis signa exhibuerat,ita vsque infinem eos dilexisse, ac dilectionis signa exhibuisse,quemadmodum solent facere amici synceri.Pręmittit autem hoc Ioãnes, velut proœmiũ eorum q̃ mox dicturus est, vt intelligeremus scilicet quare instãte sua morte Dominus præter morem iam suorũ lauit pedes,quod hactenus nõ faceret,nimirum id ipsum fecisse, vt qui semper eos dilexerat,in ipso fine maximè suã erga illos ostenderet dilectionem:quemadmodũ synceri amici solent tunc maximè cũ abituri sũt dilectionem suã ergaamicos declarare,vt sui memoriam,& desiderium relinquãt illis. Nec tãtum proœmium hoc facit ad hoc vt intelligamus causam lotionis pedum,sed & causam institutæ iam Eucharistiæ,quã ab aliis Ioannes satis perscriptã nouit:causam item prolixi eius qui apud Ioãnem est sermonis,pleni omni suauitate, & nihil aliud quã miram quãdam præ se ferentis dilectionem Christi erga suos.Illud ergo,*in finem*,accipi debet pro eo quod est,vsque in finem.Sũt tamen qui intelligunt, *in finem dilexit eos* hoc est, ad finem,nempe vt & ipsi peruenirent ad eum finem ad quem ipse erat peruenturꝰ,ad fœlicitatem scilicet æternam.Sic enim fere intelligit D.Augustinus,quanquam & alterius iã dicti meminerit intellectus, qui simplicior certè est,& proposito magis cõuenions.Per suos,intelligitsibi familiares & amicos Apostolos scilicet.Nam alioqui ratione creatiõis omnes sui erant.Vnde suprà dixit Ioãnes; In propriat venit,& sui eum nõ receperunt. Addit, *qui erant in mũdo*;ad distinctionem sanctorum prophetarum & patriarcharũ,qui iam defuncti erãt, aut etiam ãgelorum, qui erãt in coelo.Ab his autem distinctio iam erat facienda, vt significaret quare iis,qui erãt in mundo, huiusmodi quale dicturus est dilectiõis signum exhibuerit, nempe quòd in mũdo,e quo ipse iam erat trãsiturus, illi erãt adhuc relinquendi,quibus proinde abiturus Dominus suam testati debuit dilectiõm. Bene autem lotionem pedum dilectiõi tribuit. Multum onim Ioan. 1.

cos

eos se declarat diligere,qui,cum tantus esset, ad tam vile ministerium circa eos sese demiserit.

ET COENA FACTA,CVM DIABOLVS IAM MISIS SET,&c.) Postquã superiori sententia veluti quodam proœmio indicasset Euangelista causam Dominici facti à se narrandi, iam mire illud studet exaggerare,vt ĩ illius,vt verè est stupendũ,admirationem lectorem attolleret. In primis ergo cœnę factę,id est,cœptę meminit,dicturus postea Dominum surrexisse à cœna. Nam & hoc ad facti pertinet admirationẽ, vt notauit Theophylactus,quod nec ante cœnam,sed cum iam omnes recubuissent,atque inter cœnandum relictis epulis nõ dedignatus sit sordidos discipulorum contingere pedes,ac manus suas cõtami- B
nare.Deinde proditionis à Iuda meditatæ meminit,vt & sic admirandam domini indicaret submissionem,quod nec proditoris sui præsentia ab hoc facto est reuocatus,sed etiam tam sceleste sui proditoris,qui totus iã diaboli erat mancipium, sustinuerit lauare pedes. *Cum*(inquit) *diabolus iam misisset in cor*,id est, suggessisset & persuasisset Iudæ,quando scilicet,vt Lucas suprà dixit,intrauit sanatas in Iudam,& abiens locutus est cum principib. sacordotum. Diabolo recte tribuitur Iudæ proditio, quod tam infandum scelus illud Iudæ fuerit,vt humanæ menti tribuendum non fuerit. Neque enim in hominem illud cadere potuisset,nisi qui se diaboli pmisisset potestati. Simulque ex eo intelligimus diabolũ vires suas in hoc exercuisse vt Christus traderetur,&traditus occideretur,ac proinde tum ignorasse mysterium regni dei.Si enim cognouisset,nunquam ad necem Christi impulisset.Iã quo adhuc magis admirandam nobis faceret Euangelista Domini erga suos dilectionem & submissionẽ, prætmittit,de diuina ipsius celsitudine.Nec tantum dicit, cum vel quanquã omnia dedit ei pater in manus, &c.sed *sciens*,inquit,id est,cum vel quãquam sciret,quod omnia dedisset ei pater in manus,hoc est,quanquam sciret sibi omnium potestatem à patre traditam,&se verè deũ esse, qui & à patre venisset homo factus,& quatenus homo deus rursum iãiam iturus esset ad patrem,tamen surgit à cœna, &c.Nec enim factum humilitatis Christi putaremus ab ipso exhibitum tanquam ignorante suam dignitatem,aut eius rationẽ nõ habente,nõ tantum explicat ipsius dignitatem,sed & ipsum eam agnouisse testatur.Simili modo& Paulus ad Philip.2. exaggerãs Christi pro nobis humiliationẽ: Qui,inquit,cum in forma dei esset,non rapinam arbitratus est esse se æqualẽ deo,sed semetipsum exinaniuit,formam serui accipiens,& habitu inuentus vt homo.Omnibus ergo illis, *omnia dedit ei pater in manus,& a Deo exiit, & ad Deum vadit*; Euangelista nihil aliud quam diuinam Christi significare voluit celsitudinẽ, quæ cõparata cum eximię humilitatis eius facto summe illud stupẽdum facit.Dedit autẽ pater omnia in manus filio, secundum diuinitatem quidem per æternam generationẽ:secundum humanitatẽ vero,per vnionem diuinitatis cum humanitate in vnitatem psonæ.Exiit à deo,cum qui ĩ sinu patris requiescebat,homo factus est in mũdo. Iuit ad patrem, cũ per diuinitatis virtutem humanam naturam in cœlũ subduxit,sedens in dextera patris. Talis ergo cũ esset, ac talem cum se esse sciret,surgit à cœna,ac speciem abiectissimi induit serui. Quod

A vtiã quatto nobis alia ratione faceret memorabilemagis & admirandum,singula diligentissime persequitur. Nõ enim satis habuit dicere,& *cœpit lauare pedes discipulorum*; sed ob admirationem & dignam facti perpensionem excitandam,sigillatim quæque à Christo facta commemorat:dicens *Ponit vestimenta sua*,exteriorem scilicet amictũ,vt magis accictus ac paratus humilitatis opus exercerer:accepit linteum,& non expectato alterius ministerio,pcingit se illo.Nec iubet afferri aquã allatamque infundi,sed ipse eam mittit in peluim,& lauat non manus, sed pedes discipulorum,& linteo non alio quã quo erat præcinctus tergit. Hæc aũt humilitatis obsequia Apostolis semel exhibita,etiam omnib.nobis Christus exhibuit,mystice itellecta,quemadmodũ ea intelligi posse indicat D.Augustinus.Veluti enim vestimenta gloriæ suæ posuit,dũ in forma Dei existens,semetipsum exinaniuit:velut linteo se pręcinxit,dum formã serui accepit:veluti aquã misit in peluim, vnde lauari possent pedes nostri, cum in terrã sanguinem suum fudit & lauacrum instituit,quo immũditia nostrorũ deleretur peccatorũ.Veluti linteo,quo erat præcinctus,pedes, quos lauit,tersit,cũ carne qua erat indutus vestigia fidelium confortauit.Fuit ergo humilitas hęc nunc Apostolis exhibita,typus quidam humiliationis Christi pro salute omnium electorũ. Studenda sane humilitas,qua non solum suam erga Apostolos dilectionem declarare, illosque suo exemplo ad simliem inter sese dilectionem provocare voluit,sed & omnem tumorem,& superbiam ab eorum,omniumque fidelium membris eximere,vt qui per superbiam à regni cœlestis exciderant cõsortio,per humilitatem ad illud rursum sublevarentur.Tanta est enim(inquit Augustinus hoc loco)humanæ humilitatis vtilitas,vt eã suo cõmendaret exemplo diuina sublimitas, qã homo superb.in æternũ periret,nisi illũ Deus humilis iueniret.Venit enim filius hominis quęrere & saluum facere quod perierat. Perierat aũt superbiam deceptoris secutus,ergo humilitatem redemptoris sequatur inuentus.Hęc ille.

VENIT ERGO AD SIMONEM PETRVM ET DICIT EI PETRVS,&c.) Quoniam prius dicitur,*cœpit lauare*,& deinde subijcitur,*Venit ergo ad Simonem Petrum*;intelligunt quidam Dominũ non cœpisse à Petro,sed ante eum quosdam forsse ablutos. Et Chrysostomus quidem, ac post eum Theophyl. intelligunt ante Petrum solum Iudam fuisse ablutum,ac Dominum ab illo cœpisse,quo magis eum reuocaret ab instituto scelere:illũ vero pro sua improbitate & erga Iesum irreuerẽtia facile in se admisisse, q̃d nullus alius permisisset,sed ꝓhibuisset.sicut Petrus.Origenes verò,vt citatur in catena,existimat Christũ omnibus alijs lotis tum demum venisse ad Petrum, quod quemadmodum medicus plurium ęgrotorum intentus curæ,ab ijs,qui magis indigent, ꝓ priam curam incipit:ita & Christũ putet ab his qui magis erãt fœdi incepisse,ac ob id vltimo venisse ad Petrum,tanquã minus alijs indigentẽ lotura pedum,cumq; solum ꝓ singulari suo feruore id recusasse,quod alij admiserant. Augustinus aũt contra arbitratur Dominũ cœpisse à Petro, estque ea sententia verisimilior,non solum quod aliorũ sententia cõiecturis nõ firmis nitatur,sed etiã quia magis cõuenit & consuetudini Christi

& ho-

Universidad de Deusto
Biblioteca

& honoti omnium Apostolorum, feruori deniq; A Petri. Consuetudini dico Christi, quia is semper solitus fuit Petrum aliis pferre, & ab illo exordiri Honori item Apostolorum, quia non est verisimile eos in se passuros, quod recusauit Petrus, sed potius simili, qa ille reuerenti a recusaturos, si ad illos Dominus veniisset. Conuenit item feruori Petri quod verisimile sit illum pro suo feruore non etiam admissurum, vt aliorum pedes abluere tentaret. Nec obstat narrationis Euangelicæ modus, qua alij mouentur, sed ea narratio magis pro hac facit sententia. Prius enim Euangelista vniuersas actiones Christi, q̃ interuenerunt in hoc officio B simul enarrat: ac deinde redit ad ordinem lotorũ & dispurationem, quæ in principio intercessit, cum ad lauandum pedes suorum se dominus applicaret. Non ergo significare voluit, dominum postquam cœpisset lauare, venisse tãdem etiam ad Petrum, sed quod quãdo cœpit lauare, & se lotioni exhibendæ accõmodauit, tum venit ad Petrum à quo cœpit. Huiusmodi narrationis modũ & alias licet apud Ioannem obseruare, vt cap. 4. cum relicta Indæa dicit abiisse in Galileam, & subiicit: Venit ergo in ciuitatem Samariæ, & c. cum ergo inciperet lotionem propositam, dominus, venit vt erat seruili habitu præcinctus, nudus ac poluim gestãs, imprimis ad Simõem Petrũ. Is autem hic suam considerans indignitatem, hinc domini dignitatem attendens, exhorruit inauditũ humilitatis exemplum, eodemq; reuerentiæ animo refugiens à magistro lauari, quo Baptista eundem de tractauerat lauare & baptizare, dixit; *Domine, tu mihi lauas pedes?* In quibus verbis magna est emphasis, in pronominibus, *tu* & *mihi*, quã cogitandam potius vult Augustinus quã exprimendam. Quid est, inquit, *tu* Quid est, *mihi*; Cogitãda sunt potius quam dicenda, ne forte quod ex his verbis aliquatenus quidem digne cõcipit anima, nõ explicet lingua. Est & emphasis in dictione, *pedes*, quam, sicut & pnominum præcedentiũ, explicat Theophyl. in hunc modum; Tu lauas meos pedes manibus illis, quib. oculos cæcorum illuminasti quibus leprosos curasti, quibus mortuos suscitasti: tu q hæc maiora fecisti, meos serui & imperiti & nõ man°, neq; aliã partem hõestiorem. sed pedes, qextremæ omnium maximeq; sordidæ partes ac igno miniosæ habentur? Lauas autem, p lauare paras dictũ est, nec & illud caret emphasi, q lauas potius quã lauare paras dixerit. Sic enim significauit plane absurdũ videri quod Dominus tentabat. Nã indignius est, vt domin° abluat serui pedes, quã vt rãtum paret eos lauare. Petro ergo ex reuerentia & zelo detrectãti respõdit domin° *Quod ego facio*, id est, facere paro, *tu nescis*, id est, non intelligis modo. *scies autem*, id est, intelliges: *postea*. Itaq; latentis causæ & mysterij ratione Petri horrorem reprimere domin° voluit. At quãdo Petro datũ est itelligere facti huius ratiõem; partim qdem post lotiõem quãdo se dominus istud in exemplũ illorũ fecisse exposuit, sed pleni° post acceptum spiritum sãctum quãdo non solum pfecti° cognouit eum alius; factũ hoc fuisse eximium exẽplum sequendæ humilitatis, & dilectiõis mutuo exhibendæ, sed etiã fuisse mysteriũ necessariq ablutiõis internæ, & spiritualis, Porro Petrus ne hoc quidẽ respõso, quoniã non intelligebat, coercitus, in cœpto persistit feruore, imo etiam magis refugit, & præ summa erga ipsum reuerentia nõ C considerans quã haberet illi in omnib. obedientiam, dixit; *Non lauabis mihi pedes in æternum*, hoc est, nunquam patiar vt mihi laues pedes. Ioannes, inquit Cyprianus, venienti domino ad baptismũ tentauit resistere, sed mãsuetius increpatus illico obediuit, & quia super hoc etiã responsum acceperat, licet territus acquieuit. Sed differentiã causæ huius Perus intelligens, lauare magistrum & obsequi, tolerabile indicabat. Lauari autem ab eo, & tãtam humilitatis eius pati deiectionem, ita videbatur indignum, vt omnino cogi non posset, nisi interminatio periculosissima coarctasset. Hæc ille sermone de ablutione pedum. Itaque quando quidem altitudine prætensi mysterij non cessit à sua sententia Petrus, sed magis etiam in ea firmatus est, Dominus vt hanc vehementem recusationem ab amore proficiscentem, veluti clauũ clauo pelleret, minis cohibuit oportunis, vehemẽter scilicet amanti dilectionis damnum prętendens, ac significans eum, si sic amare pergeret, amari visissim nõ posse. Cum enim præ omnib. aliis discipulis maximè desideraret esse cum Christo (vnde postea dolenti animo rogat: Domine quo vadis, & quare nõ possum te sequi modo?) Dominus qđ D maximè sciebat animum eius vellicaturum, incutit ei tanquam terriculamentum quoddam, dicens; *Si non lauero te, non habebis partem mecum*, hoc est, non eris cohæres meus, nõ eris particeps hæreditatis & fœlicitatis meæ in regno meo. Vel etiam, vt alij exponunt, non eris particeps connict° & consuetudinis meæ, sed eiiciã te à meo cõsortio: Cæterum illud; *Si non lauero te*; dupliciter accipi potest. Namintelligi potest dictum de illa corporali pedum lotione: quæ tum erat præ manib.: at tam intelligendum est istud non ob id dictum E quod ablutio illa per sese ad salutem fuerat necessaria, sed quod propter inobedientiam suam si perseueraret resistere, Petrus esset reiiciendus, vt sit sensus; Si non in hac re quam ego vt præceptor, & Dominus à te postulo, mihi acquieueris, illud tibi denuncio, quod in pœnam tuæ inobedientiæ de meo collegio sis eiiciendus, partemque illam beatæ retributionis, & fœlicitatis æternæ, quã ego vna cũ meis accipiã in regno patris mei, non sis accepturus. In hunc sensum ictud accepisse videri potest Diuus Augustinus, dum admonet sic dictum esse, *si non lauero te*, cum de solis pedib. ageretur, quomodo dici solet, calcas me quando sola planta calcatur. Multo autem magis sic accepisse videtur Basilius in oratione de iudicio Dei, cùm hũc locum expendens ostendit hinc terribilitatem diuini iudicii, quod porro propter suã inobedientiã ex amore licet prodeuntem, Christus F comminatus sit reiectionem & cõdemnationem. Aliter verò secundum alios intelligi potest istud dictũ à domino nõ de corporali pedum ablutiõe, sed de spirituali ablutione, vt intelligatur dominus facta anagoge, ab externa ablutione ad internã extulisse sermonem q̃madmodũ cũ Samaritanam alloqueretur, ab aqua corporali trãstulit sermonem ad aquam spiritualẽ. Vnde notat Caietanus, nõ iã dixisse dominum si nõ lauero pedes tuos, sed, *si non lauero te*; vt hac locutiõis mutatione significaret se non iam loqui de externa pedum ablutione, sed interna ipsius Petri, quæ propria est Christo, & omni homini necessaria, q cũ Christo partem est habiturus. De hac spirituali lotione potius hunc locũ accipiendum apparet, p de tali

de tali intelligentia sit ea q̃ sequitur Domin. sententia, vt patebit. Obstare tamen videtur, p spirituali ablutiõe quæ ad salutem sit necessaria Petrus modo nõ videatur indiguisse, cum tãdudum à Domino fuerit ablutus, & Dominus mox subiiciat; *Et vos mundi estis*. Sed ad hoc facile dicetur, Petrum, etsi mũdum, & ablutum, adhuc tamen indiguisse mystica illa pedum & affectuum purgatione, de qua in sententia sequente loquitur Dominus. Certe D. Cyprianus in sermone prædicto, de spirituali ablutione sententiam intelligit. Sic enim habet; Paulatim mysterij huius declaratur necessitas, quam cõditio proposita ineuitabilem reddit: & si cũ Xpo partem aliter habere nõ possumus, nisi ipse pedes nostros abluat, quandoquidem sic arctatur cõsensus, lauet, & tergat, & sacramenti huius virtutem nobis expõat. Et post pauca in oratione ad Christum; Quicquid dicat petrus necesse est, vt ipse nos abluas neque enim lauare nos possumus, sed in omnibus quæ agimus indulgẽtię tuæ lauacro indigemus. Hęc ille. Hinc ergo discamus, non posse nos participare mensæ Domini, nisi ab illo abluamur, nec posse admitti nos in sanctorum post hanc vitam cõsortium, nisi Apoc. 12. & pedes nostros abluat Christus, quia nihil coinquinatum intrabit in regnum cœlorum, quare q minus hic purgatum fuerit, post hanc vitam necesse est purgetur perfecte, priusquã quis partem cum Christo, & apud Christum obtineat.

DICIT EI SIMON PETRVS; DOMINE NON TANTVM PEDES, SED ET MANVS, &c.) Petrus tametsi nõ intelligebat qđ sibi vellet sermo Domini, tamen quum audiret sibi periculum esse vt ab illius secluderetur cõsortio quem vnice diligebat, idq; vehementer, vt nihil aliud magis adhorreret (dura siquidem est amãti mentio diuortij) quam vehemens fuerat prius in recusãdo, tã vehemens, imo vehementior subito factus est in admittando, vtrobique præ amoris magnitudine modum seruare nescius, ita vt, qui prius etiam iussus, pedes solos lauandos præbere noluit, iam etiã vltro & caput & manus, hoc est, sese totum lauandum offerat. Dominj, inquit, tuõ tãtum pedes meos laua, quando ita vis, sed & manus, & caput, potius scilicet quam à te dinellar & abiiciar. Porro hoc factum Petri nobis insigne est exemplum, vt & per humilitatem nos plane diuina dignatione indignos censeamus, & tamen per obedientiã auide Dei dona quæ ipse in salutem nostrã parauit amplexemur. Dedit ille nobis corpus suum in cibum & sanguinem suum in potũ. Nostrum est, vt nos ea participatiõe indignos eminno reputemus. At quoniã ei placuit hæc ad nostram nobis contradere salutem, adiunxitq;. Nisi mãducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: sicut modo dixit Petro; *Si non lauero te, non habebis partem mecum*; tutium nostrum est vt non per humilitatem deprimantur nimis, sed p obedientiã, & Christi amorem, ac salutis desiderium cupide aspiremus ad eorum participationem donorum, eaque non frigide, sed omni cum auiditate suscipiamus. Deinde hoc Petri facto, vt notauit Theophylactus, commode vtemur contra eos qui indiscrete, & temere se facturos quippiã statuerunt, quod eis nõ pdest, sed in salutis potius eorum vergit dispendium, quod & iureiurando confirmauerint, ac deinde iuramenti reuerentia, ĩ eo A quod decreuerũt, pertinaces esse perrexerint. Proferendum enim illius hoc Petri exemplum, q cum propositum suũ in quo pertinax esse decreuerat, audiret vergere in separationem à Christo, cessit ab illo, vt hinc admoneãtur præsumptuosum mutare decretum, nec immorari illo, etiã si iuramento illud ex magno impetu firmauerint.

DICIT EI IESVS; QVI LOTVS EST, NON INDIGET NISI VT PEDES LAVET, SED EST, &c.) Quemadmodum dominus Petri in indetrectãdo vehementiam, facta anagoge ab externa ad internam lotionem, repressit: ita nunc eius in alteram partem vehementiã coarctauit, altera vsus allegoria ex comuni hoB minum vsu desumpta. Qui enĩ in balneis aut quouis lauacro corporaliter sunt iam recens loti, cætera quidem mundi sunt, attamen adhuc necesse habent abluere pedes quos contactu terræ continuo inquinant, etiam cum primum balneas egrediuntur, aut etiam cum adhuc in illo nudis ambulant plantis. Hinc ergo sumpta allegoria responder dominus; *Qui lotus est*, & c. Et quidem D. Ambrosius, vt superius est ostensum, ex hac Domini sententia intellexit baptismo ablutis adhuc etiam esse necessariam pedum ablutionem, quæ eis etiam tanquam sacramentum quoddam sit adhibenda: minimirum existimans hanc sententiã de corporali pedum ablutione accipiendam, qualis fuit ea, quã modo Christus habuit præ manibus, C cuius occasione hanc extulit sententiam. Verum quòd hæc sententia secundum intentiõem saluatoris potissimum de ablutione interiori sit accipienda, patet ex eo, quod sub ea tãquã vniuersali subsumitur, cum dicitur; *Et vos mundi estis*. Hoc enim cõstat intelligendum esse de munditia spirituali. At dicet aliquis: si de interna, & mystica pedum ablutione Domini illa sententia est intelligenda, quomodo huic deseruit proposito, vbi de corporali agitur pedũ ablutione? Certe quia corporali hac pedum Apostolicorũ ãblutione significare voluit dominus ipsis & omnibus necessariã esse identidem mysticam pedum, hoc est, affectuũ purgatiõem. Affectus enim velut pedes sunt aniD mæ, quod sicut pedibus terram cõtingimus, eisque huc illucque monemur: ita animi affectus interrenis his rebus necessario occupantur, eisque ad hæc, vel illa inclinamur. Sicut antẽ pedes terram contingentes, necessario hinc conspurcãtur: ita fieri nõ potest, vt non affectus nostri, dum circa terrena versantur, aliquid subinde ab illis contrahant sordium. Porro sicut sub typo corporalis ablutionis pedum Dominus significauit necessariam spiritualem affectuum ablutionem: ita cum dicit Apostolos esse mundos, & lotos, verisimile E omnino est ipsum respexisse ad corporalem suũ baptismum, in quo huiusmodi mundiciem sint cõsecuti & loti spiritualiter. Proinde ex hoc loco D. Augustinus & alii colligunt non male, Apostolos fuisse baptizatos corporali baptismo Christi, & non solum baptismo Ioannis. Is enim non reddebat mundos, secundum animam. Est ergo sẽsus huius respõsionis Domini iste; Frustra, Petre, manus, & caput abluenda offers, cũ sufficiat pedum ablutio. Sicut enim qui in balneis iam bene loti sunt, nõ opus habent toto ablui rursum corpore sed tantum vt pedes abluãt, quos mox vbi egressi fuerint balneum, ex contactu terræ coinquinant; imo quos ex ipso balneo immundos deferunt: ita

qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui meo spiritu,meoq; baptismo sunt iam loti & mundati,nō necesse habent eodem rursum purgari lauacro,sed tantùm vt pedes,hoc est,animi affectus, qui ex terrenis rebus in quibus versantur subinde in præsenti vita maculantur, identidem etiam purget,pœnitentiæ lacrymis, carnis castigatione,altisq;id genus virtutum remediis. Vos autem mundi estis,meoq; semel spiritu in baptismo abluti; Nō ergo opus est vobis nisi mystica spiritualium pedum ablutiõe,cui' hac corporali vestrorum pedũ ablutione,|vobis typum & exemplum edo. Cæterum mouet D. Augustinus scrupulum,quomodo de loto,qui non indiget nisi vt pedes lauet,dicitur: *sed est mũdus totus*. Si enim tot' est mundus,quomodo indiget vt pedes lauet? Intelligit Caietanus totum esse mundum, vbi pedes B lauerit. At rectius cum Augustino intelligitur lotum dici totum mundum, præter scilicet pedes, quos necesse habet vt lauet,à quorum tamen immunditia non reputatur homo immũdus,sed veluti totus mundus habetur, cum tantum restant pedes abluendi. Rectius,inquã,sic intelligitur,qa subiicit Domin' Apostolos esse mundos,quorum tamen adhuc pedes abluendi restabãt. Illud autẽ; *Et vos mundi estis*, assumptio est sub generali ꝓpositione præcedente,proinde,*& vos*, phrasi Hebraica positum est pro, Vos autem. Syllogismo enim quodam,vt supra est expressum, probat Dominus suis sufficere pedum ablutionem, conclusionem nō exprimens,sed expositis præmissis intelligendam & inferendã relinquens. Mouet autem scrupulum D. Chrysostomus, quomodo Apostolos Dominus iam mundos pronunciet, cum victima in cruce nõdum fuerit oblata, qua sola ꝺium mundantur peccata. Proinde putat non dici mundos, ꝙ purgati essent à peccatis suis, sed magis quòd liberati essent per Christi doctrinam ab errore Iudaico,propter quod postea dicit; *Iam vos mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis*. Quam partem etiam hoc loco legisse videtur D. Chrysostomus,pronuncians hic Apostolos non absolutè dici mundos, sed propter sermonem quem illis Dominus sit locutus. At quod de munditia à peccatis dominus loquatur, patet ex eo quod subiicit, *sed non omnes*, notans Iudam non propter errorem,sed ꝓpter traditionem immundũ,vt exponit Euangelista. Por agnum enim, q, vt dicitur in Apocal. occisus fuit à constitutione mundi, in pscientia scilicet Dei patris,mundati sunt à peccatis suis semper, quotquot crediderunt in eum. Vnde Isaias suo tempore ad hanc monet munditiam parandã dicens; Lauamini,mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarũ. Dicit autem dominus non omnes esse mundos, vt Iudæ conscientiam purgaret, isq; intelligeret, conceptam E animo eius iniquitatem domino nõ esse incognitam, ac proinde moneretur ab ea recedere, tum cõsideratione diuinitatis Christi, per quam nihil illũ latebat: tum cõsideratiõe benignitatis ipsius, per quam suum traditorem sibi cognitum in illo suo familiari tolerabat connictu, ad pedũ ipsius ablutionem se submittens,& tanti in *s*u concepti sceleris auctorem nequaquam aliis manifestans. Et primum qdem in genere dominus illius conscientiam vellicat: deinde vero, cum hac nõ proficeret ratione, intentatam exprimit cõtra se traditionem, nihil prætermittens quo illum ad sanitatem reduceret. Cæterum de pedum, hoc est, affe-

Apoc. 13.

Isaie 1.

A ctuum mystica ablutione, loquitur in Canticis etiam sponsa, dicens; Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quo significatur, iustos plerosq; cùm ad prædicationis officium & animarum reginam vocantur; hinc absterreri quod videãt fieri non posse vt affectus in huiusmodi actionibus non identidem contaminentur, quos in otio iudicant se nosse mundiores seruare.

POST QVAM ERGO LAVIT PEDES EORVM, ACCEPIT VESTIMENTA, &c.) Post factum cœpit dominus ex parte, iuxta promissum, causam sui exponere facti, quatenus scilicet fuit factum in exemplum humilitatis, & dilectionis erga fratres exhibendæ, non autem quatenus fuit factum in mysterium internæ affectuum ablutionis, quòd illius mysterii supra à se indicati non essent modo satis capaces, sed intellecturi illud essent, cum plenius spiritum sanctum accepissent. Itaq; cum facto suo exemplũ humilitatis & dilectionis exhibuisset, resumptis vestimentis iã quietè cum suis rursum accumbens, cœpit etiam vobis ad eandem prouocare, ordinem illum seruans, quem alibi indicauit Lucas, dicens; Cœpit Iesus facere & docere. *Siùs*, inquit, *quid fecerim vobis?* quod quamuis posset accipi dictum affirmatiuè, magis tamen est accipiendum interrogatiuè C in hoc sensu; An intelligitis, quid sibi velit id ꝙ feci vobis? Nam alioqui sciebãt quid sibi Dominus fecisset, nempe quod eorum lauisset pedes, sed causam huius tam insolentis facti ignorabãt. Hanc ergo eis exponit, dicens se hoc fecisse vt suo exemplo prouocarentur ad exhibendum idẽ vel simile suis conseruis & fratribus, quod magistrum & Dominum viderunt exhibuisse discipulis & seruis: Non simpliciter autem se Dominum vocat, & magistrum, sed priùs se sic ab ipsis vocari assumit, eorumque appellationẽ nõ esse vanam, & adulatoriam confirmat, vt sic suo exemplo efficacius ad imitationem prouocaret, quod non ita efficaciter faceret, si vel ab illis nõ haberetur magister & dominus, aut re vera id non esset, quod D dicebatur. Dicit ergo: *vos vocatis me Magister & Domine*, idque merito facitis. Sum etenim vere id ꝙ de me dicitis, & id vere solusũ. Si ergo ego laui pedes vestros, qui & secundũ vestrã affirmationẽ & secundum rei veritatem sum Dominus & Magister, & Dominus ac Magister absolute, omnium scilicet, & Dominus & Magister, ac solus, etiam vos, qui inter vos fratres estis, & conserui, multo magis debetis merito alter alterius lauare pedes, & humiliter per dictionem mutuis officiis quãtumuis vilibus inuicẽ inseruire. In hoc enim feci, quod modo feci, quo in me exemplũ darem vobis, vt, quemadmodum ego tantus feci vobis, ita & vos faciatis vobis mutuo, nec pigeret aut puderet inter pares imitari, ꝙ ego discipulis, & seruis exhibui. Cæterum in eo quod dixit; *Et vos debetis alter alterius lauare pedes*, nequaquam pedum tantum ablutionem exegit, quanquam & hanc exemplo Christi conueniret inter Christianos esse receptiorem, ob quam & Abrahã, & Loth in scripturis sunt commendati, quã & in primitiua Ecclesia exemplo Christi Christiani plerique hospitibus, & peregrinis exhibebãt. Vnde Paulus vi *1. Timot.* duam requirit, quæ lauerit pedes sanctorũ. Et Augustinus testatur suo seculo apud plerosque consuetudinem fuisse huius humilitatis, cũ se inuicẽ hospitio susciperent, multoque id melius esse dicit

& sine

& sine controuersia verius, vt etiam manibus fiat opere ipso corporali, ne dedignetur, quod fecit Christus, facere Christianus. At nunc vt multorum refrixit & charitas, & humilitas, ita consuetudo hæc nunc penè tota exoleuit. Seruatur quidem in Ecclesia feria quinta hebdomadæ sanctæ, ritus quidam abluendi aliquot pauperum pedes: at hic non tam fit in imitationem exempli Christi, quàm ad renouandam memoriam facti ipsius, cuius tamen memoria recepto more nimis frigide, ac dissimiliter ad factũ Christi, fere peragitur, & renouatur. Verùm, vt dici cœpit, est, non pedũ tantũ ablutionem illis verbis Dominus exegit, ne B sine hac putemus istud præceptũ non obseruari, sed humilitatis, ac verę dilectionis officia quęuis. Synecdoche enim est, vt ex eo, quod seruilissimũ videtur & abiectissimũ, omnia officia intelligantur. Qui enim eò demiserit sese vt fratri lauet pedes, imò & hosti, sicut Christus fecit, quid ille ministerij, quid officij detrectabit? Sic cùm Abigail diceret nũtiis Dauid, Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum Domini mei, significauit se vsqueadeo mortigeram, & subiectam fore Dauidi, vt quæuis officia etiã abiectissima non esset detrectatura. Seruat ergo præceptum Domini C hoc loco traditum secundum scopum ab ipso intentum, qui seruat illud Pauli, Honore inuicẽ prævenientes. Et rursum, In humilitate superiores sibiinuicem arbitrantes, quiq. ex syncera erga proximos dilectione, nullu grauatur ipsis impendere officium etiam humile, siue in corpore, siue in anima, quod illis sit commodum, ac dilectioni fouendæ, vel promouendæ conueniat. Singulari autem, & eximia ratione hoc præceptum adimplent Christiani, cum sibi mutuo peccata condonãt, iuxta illud Iacobi, Confitemini alterutrũ peccata vestra, & orate ꝓ inuicem, vt saluemini. Inter reliqua enim humilitatis, & dilectionis officia præcipuum obtinent locum, humilitatemque ac dile D ctionem maxime promouent, confiteri, & condonare inuicem peccata. His denique modis mystice lauamus pedes nostros, eaque facimus quæ ad Eucharistiæ participationem maxime sunt necessaria, & ad eam præparant. Sicut enim Dominus ipsa corporali ablutione tanquam typo quodam admonere etiam voluit spiritualis ablutionis quæ ad dignam Eucharistiæ perceptionem est præparatoria: ita recte eo quod dixit, debetis alter alterius lauare pedes; intelligitur singulariter significasse opus esse, vt, quemadmodum Deus hominibus facile condonat delicta, etiam homines sibi mutuo offensas remittãt, non solum quod mutua offensarum condonatio, præcipuũ sit ex dilectionis officiis, quæ synecdochice per lotionem pedũ significantur: sed etiã quod hæc sit mystica quædã, & spiritualis pedum ablutio, quæ fideles aptos reddit participationi eius sacramenti, quod peculiariter dilectionis est symbolũ. Pergit autem Dominus humilitatis doctrinam prosequi, & facti sui imitationem adhuc magis inculcare. Sciebat enim dominus quã tardi ad sui dilectionem sint homines, cum sit hæc virtus & ad propriã salutem, & ad mutuæ dilectionis prouocationem, ac conseruationem, summè necessaria. Aduertit periculũ suis fore, ne, cum edituri essent miracula, in superbiam aliquam erigi possent: prænidit ambitionis pestem etiam Euangelicæ irreptura religioni. Ob id ergo diligentius ad exempli sui prouocat imi-

A tationem, subiiciens ex iis, quæ vulgo sunt notissima & certissima: Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque Apostolus, id est, legatus maior est eo qui misit illum. Interpres enim dictionem Græcam, Apostolus quæ legatum Latinis significat, reliquit non versã, cum hoc loco non accipiatur tantum pro his quibus saluator Apostoli nomen imposuit, sed in genere pro legato quouis. Vulgares enim dominus suo more assumit sententias, ex quibus ad suum propositum significare voluit non conuenire, vt qui se ipsius agnoscunt seruos & legatos, dedignentur sese submisse demittere ad pedum lotionem, & quodcunque proximi ministerium, cum ad illud sese iã ipse demisisset, Dominus existens, & magister. Notat Caietanus bene non dictũ Apostolum minorem esse eo, qui misit, sed non esse maiorem, quod & Christus Apostolus fuerit patris, quemadmodum vocatur ad Heb. 3. qui tamen suo mittente nõ est minor, sed nec maior, cum sit æqualis. At magis videtur Dominus assumptis illis vulgaribus sententiis, plus significare voluisse quã extulit, nempe quod seruus non solum non est maior suo domino, sed multo etiam inferior illo, & similiter legatus multo inferior eo, qui mittit illum. Sic enim intellectæ hæ sententiæ efficaciores sunt ad id, ꝙ Dominus agit. Nec obstat, quod de Christo ille affert. Nam & Christus, quatenus legatus, multo est inferior Deo patre, qui misit illum. Postquã autem facti sui rationem dominus exposuit, subiicit, *Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea*. Vt scirent hæc, docuit eos, quæ dicta sunt: vt facerent, ipse prior fecit. Commode ergo iam post exhibitum exemplum & doctrinam prouocat, vt quod modo ex ipsius cognoscunt doctrina faciendum, etiã ad exemplum ipsius faciant alia iã ratione ad hoc eos inuitans promissione scilicet beatitudinis & fœlicitatis. Beati inquit eritis si quod scitis etiam feceritis. Scire enim bonum & non facere nõ pertinet ad beatitudinem sed ad condemnationem *Iacobi 4.* iuxta illud Iacobi: Scienti bonum, & non facienti peccatum est illi. Cæterum, quoniam de beatitudine meminit, tursum hinc occasione sumpta proditoris pungit conscientiam, propius iã accedens ad impietatis eius notationem. Cum enim superius tantum dixisset, *non estis mundi omnes*, notans in genere esse inter eos, qui impietate aliqua maculati essent: nunc & significat vnum ex omnibus esse, & impietatem eius contra se esse, necdum tamen impietatis speciem aperit, quod in sequentibus est facturus. *Non*, inquit, *de omnibus vobis dico, quòd beati eritis*. Ego enim scio quos ex vobis ab E æterno elegerim ad beatitudinem, ac proinde etiam scio quis ex vobis beatitudine indignus erit. Sed vt impleatur scriptura, ideo ferendum à me, vel ideo me permittente fiet, quod ab vno vestrum futurum est. Est enim oratio imperfecta, quæ prædicto vel simili modo est perficienda. Porro ex prædicta explanatione, quæ est Augustini, patet quomodo illud, *ego scio quos elegerim*; (quo videtur Dominus secernere Apostolos, & significare non esse omnes electos) non contrarietur ei quod dicitur Ioan. 6. Nonne ego vos duodecim elegi, vt & circa illum locum dictum est. Videtur tamen etiam locus iste accipi posse de electione ad Apostolatum, in hunc sensum. Non de omnibus vobis dico, quod beati eritis. Ego enim scio quales elegerim ad Apostolatum. Scio me ele

Universidad de Deusto
Biblioteca

gisse inter vos quendam, qui eo ordine erat indignus, aut qui in virtutis proposito non erat perseueraturus, sed tamē istud factum est à me vt adimpleatur scriptura. Sic enim iam rectè absoluitur imperfecta illa locutio. Coniunctio enim aduersatiua, sed, indicat Dominū occurrere tacitæ quæstioni, qua quæri posset, cur eum elegerit, quē nouit non fore beatum, nec facturum ea, quæ præcepit. Inter varias autem causas electionis Iudæ assignatas in cap. Concordię 39. etiam est ea, vt adimplerentur scripturæ. Scriptura autem, quā Dominus hic citat, desumpta est ex Psalmo 40. nō annumerando verba, sed sensu seruato. Nam pro ἐπῆρεν, id est, sustulit vel leuauit, Septuaginta habent ἐμεγάλυνεν, id est, magnificauit. Sic & Hebræa, quanquā Hieronymus verterit, leuauit. Pro πτέρναν, id est, calcaneū, Septuaginta habent πτερνισμὸν, B id est, supplantationem, Hebræa verò plantā vel calcaneum. Habent enim Aceb, vnde Iacob supplantator dictus est. Cæterū per magnificare supplantationem, vel leuare plantam aut calcaneū, scriptura significat oppressionē. Quem enim quis calcaneo truserit, & supplantauerit, eum prorsus habet prostratum. Sensus ergo est, Is, qui cum mihi summa fuit familiaritas, quē etiam mensæ meæ consortio dignatus fui, ciboque meo alui, se contra me erexit, meque supplantare, & perdere conatus est. Istud Dauid ad literam quidem de se dixit, ob perfidum aliquē ex domesticis suis, qui illi fuerat insidiatus, eiusque interitū desiderauerat. At quoniā in omnibus, quæ passus fuit Dauid, Christi typū gessit, bene Dominus dicit in se implendā C hanc scripturā per proditionem Iudæ, sicut & alia fere illius Psalmi optimè quadrant in Christū. Psal. 54. Similis est locus, vbi etiā Dauid in typū Christi queritur de perfidia cuiusdam familiarissimi, dicens, Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique: Et si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus: Qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulauimus cū cōsensu.

2. Reg. 15 Notat autem, vt est verisimile, ipsum Achitophel, vnde Chaldæa paraphrasis habet, Tu verò Achitophel. At Achitophel typus quidam fuit Iudæ proditoris, vt post magis expendetur. Porro D. Augustinus hoc loco cùm dicitur, *qui manducat panem meum*, intelligit Christum vocare panē suū, corpus suum, quod nunc suis edendum distribuit. Hic enim proprie est panis Christi, quem & Iudā accepisse ex Luca constat. Latini quidam codices, *leuabit*, habent: at emendatiores præteritum habent, *leuabit*, sicut & Græca. Subiicit Dominus, *Amodo* (id est, nunc, vel ex nunc) *dico vobis quid futurum est, priusquam fiat, vt, cum factum fuerit, credatis* (sit E mius scilicet & magis) *quia* (id est, quod) *ego sum*, is scilicet de quo id prædictum fuerat. Potest & sic accipi, vt cùm factum fuerit quod nunc prædico futurum, vos intelligentes nihil mihi esse incognitum omniaque me præscire credatis quod ego sū, Deus scilicet, qui solus vere est absolute, vnde in Exodo nomen suum explicans dicit: Qui est, misit me ad vos. & Ego sum qui sum. Aut credatis quia ego sum is quē me esse prædicauit. Simili loquendi modo & supra Ioā. 8. dixit Dominus: Cùm exaltaueritis filiū hominis, tunc cognoscetis quia ego sū. Hinc autem discendū quæ fuerit præcipua causa quare Dominus modò tam frequenter Iudæ A proditionem notat & prædicit. Nam, quanquam id etiam fecerit, vt quantum in se erat Iudā à sua impietate reuocaret, tamen quoniam sciuit eum non corrigendū, potissimùm id fecit, vt hinc post ea Apostolorum reliquorum fides in ipso confirmaretur, vnde hanc causam modò expressit.

AMEN AMEN DICO VOBIS, QVI ACCIPIT SI QVEM MISERO, &c.) Obscurum est quomodo hæc cum superioribus cohæreant, vnde variè à diuersis cōnectuntur cū præcedētibus. Theophylactus enim post Chrysostomum, intelligit Dominum his verbis Apostolos præparasse ad malorū, quę passuri erant tolerantiam, & suprà quidem cùm dixit; *Non est seruus maior Domino suo*, exemplo eos animasse non solùm ad faciendum, quæ ipse fecerat, sed etiam ad patiendum qualia ipsum conspecturi erant pati: nunc vero etiā alia ratione ad malorum eos tolerantiā animasse, & contra illa mala consolationem adhibuisse, demonstrando eorum honorem, & quanti eos faciat. Ac coactior videtur hæc cōnexio, quòd superius illud? *Non est seruus maior domino suo*, non sit dictum ad hoc, vt ad similia patienda suos Dominus prouocaret, ad quē finem eadem illa sententia adducitur ab ipso c. 16. apud Ioannem, sed potius vt similia facere non grauarētur. Cyrillus intelligit Dominū significare voluisse honorem ac benevolentiam omnē in se exhibitā in Dei patris transire personam, ac à cōtrario itelligēdū reliquisse in ipsum Deum patrem ascendere contumeliam & iniuriam sibi irrogatam, vt & hac ratione Iudæ impietatem caperet, & ad saniorem ipse mētem reduceretur, si vellet. Itaque secundum eum sensus est: Amē dico vobis, quemadmodum si quis acceperit quem ego misero, me accipit: sic si quis me acceperit qui à deo missus sum, deum ipsum accipit: ac proinde ex contrario, si quis me contumelia aut iniuria affecerit, non in me tantum est iniurius, sed & in deum, qui me misit. Simplicius fuerit, intelligere hæc à domino dicta, vt fideles prouocaret ad officia dilectionis, vnde cœperat suum sermonem, vt post interpositam obiter proditoris sui mentionem, redeat ad id, vñ digressus fuit, & sicut prius Apostolos suo exemplo admonuit sese sibi mutuò submittere, & mutuā inter se exhibere dilectionem: ita nunc fideles etiā pronocet ad dilectionis officia, Apostolis, & Apostolorū sectatoribus exhibenda, ostendendo quàm eximia sint huiusmodi officia ipsis impensa. Ne enim putaretur ad solos Apostolos, & Apostolorum similes pertinere, quod dixit, & vos debetis alter alterius lauare pedes: quia subijcitur, *non est Apostolus maior eo, qui misit eum*, oportunè iam omnes etiā ad officia Apostolis ex hibēda pronocat, quasi dicat; Non tantū vos beati eritis, si ad exemplū meum alter alterius lauetis pedes, sed id verissime cōtestor vobis, q accipit, si quē misero, hō illum tantū accipit, sed in illo etiā me accipit. Ne autem id parum videatur, qui me accipit, accipit in me cum, qui me misit, Deum: pinde qui missum à me accipit, Deum accipit, quod proculdubio summæ dignitatis est opus, ac summa merce de remunerandū. Hic intellectus, quē fere Caietanus sequitur, conuenit loco Matthæi c. 10. vbi similes sententiæ ad indicatum iam finē à domino dictæ sunt. Hic autem iam videre licet, dominū superius in lotione pedū significare voluisse

synecdo

syne edochicè omnia dilectionis officia, cùm iam transit à lotione ad acceptionem, hoc est receptionem in hospitium, in qua & pedum lotio includitur. Diuus Augustinus cōnexionis harum sententiarum cum præcedentibus nō meminit, tantum disputat contra Arrianos, qui cum quosdam Catholicos audirent hinc probare vnitatem naturæ patris, & filii, quia dictum est *qui me accipit, accipit eum, qui me misit*, contra colligebant ex hoc loco tantum distare inter filium missum, & patrē mittentem, quantum inter Apostolum, & filium mittentem dicentes, Quantum Apostolus filii distat à filio, quamuis dixerit, *qui accipit si quem misero me accipit*, tantum & filius distat à patre, quā B uis dixerit, *quime accipit, accipit eum qui me misit*. His autem confutatis, deinde ostendit illud; *qui me accipit, accipit eum, qui me misit*, non dictū ob naturæ vnitatem significandam, sed vt in eo, qui mittitur, mittentis comendaretur auctoritas. Itaque simili ratione, qua qui apostolū recipit, Christū recipit, etiā Deū recipit, qui filium missum recipit, nempe, quia in misso mittentis est auctoritas: tamen quia pater mittens etiā est in filio per naturæ vnitatem, ideo præter hoc quod qui filiū missum recepit, recipit & Deum mittentem ratione auctoritatis, quæ est in misso à mittente, etiam concurrit, vt, qui filium recipit, & patrem recipiat propter naturæ vnitatem. Sic ferè Augustinus.

INSTITVITVR EVCHARISTIA. Matth. 26 Marci. 14. Lucæ. 22. CAPVT CXXXI.

Et ait illis, Desiderio desideraui hoc Pascha māducare vobiscū antequā patiar. Dico enim vobis, Quia ex hoc nō māducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice, gratias egit, & dixit, Accipite, & diuidite inter vos. Dico enim vobis, Quod nō bibā de generatione vitis, donec regnū Dei veniat. † *Et māducantibus illis, accepit Iesus panē, & accepto pane* Δ *gratias egit. &* [b] *benedixit, fregit,* ‖ *deditque discipulis suis, & ait:* † [c] *Accipite* [a] *& comedite,* [b] *hoc est corpus meū,* [c] *quod pro vobis datur, hoc facite in meā cōmemorationē. Similiter & Δ calicē, accipiens* [c] *postquā cœnauit,* ‖ [c] *gratias egit, & dedit illis* [a] *dicens:* [a] *Bibite ex hoc omnes.* [b] *Et biberūt ex illo omnes, & ait illis:* † *Hic est* [a] *enim* [i] *sanguis meus noui testamenti* [q] *qui pro vobis* [& pro] [c] *pro multis* Δ [i] *effundetur* [a] *in remissionem peccatorum.* [b] *Amen* [c] *dico* † *vobis:* [b] *Quia iam* [c] *non bibam* [a] *amodo* [c] *de hoc* [c] *genimine vitis, vsque in diem illum, cum illud bibam* [a] *vobiscum* [c] *nouū in regno* [b] *Dei* [a] *patris mei.*

† a. ac cenantibus
aut.
a a. obmedixit
‖ & dedit eis
c. dicens
† b. Sumite
a b. accepto calice
‖ b. gratias egēs.
† c. Hic est calix nouum testamentū in meo sanguine.
a. eo. fundetur
† a. autē

ET AIT ILLIS: DESIDERIO DESIDERAVI HOC PASCHA MANDVCARE.) Eucharistiæ institutionem subiungendā post pedum lotionem præcedenti capite satis est ostēsum. At ante hanc Matthæus & Marcus cōmemorant Dominum inter cœnādum de proditore suo sermonem intulisse, cum Lucas de illo post Eucharistię institutionem Dominum meminisse narret, vnde quidam post Augustinum existimāt Dominum & ante Eucharistiæ institutionem, & post eam de proditore suo locutū, Matthæi, & Marci narrationem iungentes cum iis, quæ iam superiori capite ex Ioanne sunt posita, vbi in fine rectè proditorem suum notat Dominus, & subiicitur à Ioanne: *Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit; Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me*, & quæ similiter narrant Matthæus, & Marcus. Verum quod mentio proditoris à Luca descripta, sit eadem cum illa, quam describserunt Matthæus & Marcus, ipsa verborum identitas nimis probabiliter arguit. Siquidem & Lucas dixisse Dominum narrat quod & alii duo habent: *Filius quidem hominis vadit, væ autem homini illi per quem tradetur.* Iā Matthæus & Marcus sic factam proditoris mentionem commemorāt, antequam narrent institutionem sacramenti corporis & sanguinis Domini, vt tamen suo narrandi modo nullum significent ordinem, vt patet legenti: Lucas verò sic illam commemorat post Eucharistiæ institutionem, vt ordinem significet. Nā post tradita sui corporis, & sanguinis mysteria, dominum subiunxisse scribit, *Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa.* Cùm ergo eadem sit Matthæi, & Marci narratio de proditore cum narratione Lucæ, & ex Luca constet illam post institutionem Eucharistiæ, à Domino factā, recte eam narrationem à Matthæo, & Marco positam per præoccupationē ante cœnā mysticā, in Concordia posuimus post cœnam, sicut & similē Ioā C nis de proditore narrationē, cuius narratio nihil obstat iam dictæ rationi concordiæ Euangelistarum, vt superiori capite est ostensum. Cæterum Lucas descripturus mysticam cœnam, præmittit Dominum dixisse, *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum*, &c. In quibus verbis si per Pascha agnus legalis sit intelligēdus, quemadmodum accipitur ea dictio in præcedētibus apud Lucam, verbā illa Domini magis videri poterant in Concordia ante lotionem pedum collocanda, antequam suprà ostensum est verisimiliter agnum typicum à Domino fuisse cum suis comestū. Verùm, vt hoc potius loco ea reponenda iudicaremus, causa potissima fuit, quia hæc verba separari non poterāt commode ab illis, quæ Lucas narrat de accepto calice, antequam de accepto pane commemoret. Nam sicut de Paschate dominū dixisse refert, *Dico vobis, quia ex hoc non manducabo illud*, &c. ita de accepto calice dixisse narrat continue; *Dico vobis, quod non bibam de generatione vitis*, &c. quæ narratio non patitur, vt, quæ de calice bibendo dicuntur, separentur ab iis, quæ de edendo Pascha te dicuntur. Iam quæ de calice narrātur à Luca, antequam acceptum à domino panem commemoret, verisimile omnino est secundum Augustini sententiam intelligenda esse de calice sacro, quo scilicet sāguinis sui participationē dominus tradidit, vt per præoccupationem illa Lucas narrauerit ante acceptum panem, & de eodem calice accipiātur, quæ & ante acceptum panem, & post eum cōmemorat. Quare non potuit cōmode aliquid ex hac narratione Lucæ in Concordia poni ante pedum lotionem, post quā etiam fieri potest quod dominus dixerit de agno Paschali, *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum*, etiam si iā ante lotionem comestus fuerit. Sunt tamen qui quod à Luca dicitur de calice ante panis cōsecrationem intelligūt de alio calice, quā de quo post consecratum meminit panē, dicentes dominum

Universidad de Deusto
Biblioteca

post cœsum agni Paschalis, ex vetere ritu Iudæorũ calicem prophanũ suis porrexisse, ac vt inter se illum diuideret iussisse. Solent enim Iudæi vt & hodie maxime in maioribus solẽnitatibus, id obseruare, vt paterfamilias, aut alius, qui ad mensã cõsedit dignior panem in manibus sumptum, ac deinde per partes fractum distribuat conuiuis, quoritu deinde circumferunt & poculum, in concordiæ symbolum. Sic Elcana cum in Silo diebus statutis ascendit ad immolandum Domino, dicitur vxoribus suis, & filiis, ac filiabus dedisse partes. Iã sicut in aliis sacrificiis semper adiũgebatur aliquo libamen, ita putat Caietanus agnum Paschalem habuisse proprium quoddam libamen, quamuis de eo non fiat mentio, vbi præcipitur immolatio agni Paschalis: atq; hoc libamen existimat esse quod Lucas ante panis consecrationem dicit Dominũ discipulis porrexisse. Certe D. Hieronymus in Matthæi cap. 26. scribens de duobus calicibus dicit legi in Luca, quos dominus discipulis propinarit. Istud si verũ est, optime sane quod Lucas de Paschate, & priore calice narrat, poneretur in Cõcordia ante lotionem. Verum verisimiliorem D. Augustini sententiam illud facit, quod quæ de calice ante consecratũ panem Lucas dicit, eadem de consecrato calice post panẽ Matthæus, & Marcus habent, Lucas vero cum calicis mentione tursum post cõsecrationem panis ingerit, illa iã prætermisit, vt pote à se priꝰ participationem de calice dicta. Sũt enim quatuor, quę Matthæus, & Marcus ad calicem sanguinis attinentia scribunt nempe gratiarum actio, calicis distributio, veri, sanguinis assertio, denique protestatio non bibendi deinceps de generatione vitis, horum tertium tantũ suo ordine Lucas refert, cætera præoccupat: & ideo præoccupat de calice sermonem, vt protestationem non bibendi coniungeret cum protestatione non manducandi amplius. Sic. & Paulus calicis sacri meminit ante panem: Calix (inquit) benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est; & panis, quem frãgimus, nonne participatio corporis Christi est? Certe cũ Lucas priori loco calicis mentionem faciens præmittat. Christum gratias egisse, plane significat se loqui de calice Eucharistico, & benedictionis, nõ autem de calice vulgari, aut legali. Euthymius & aliam reddit rationem, qua cõprobetur idem esse poculum, cuius ante panem sacrum, & post meminit Lucas, nimirum quod post consecrationem, & distributionem calicis non simpliciter dixerit, *Similiter & calicem*; sed, *Similiter & calicem illum*, addito scilicet articulo, qui significet rem, de qua facta est mentio. Græce enim est, τὸ ποτήριον cum ad accusatiuum ἄρτον, id est, panem, nõ apposuerit Lucas articulũ, sicut tamen Matthæus, & Marcus vtriq; articulũ apposuerunt, ad distinctionem huius panis & calicis ab aliis. Hoc tamen Euthymij argumentum quanquam sit probabile, tamen nõ plane conuincit, quandoquidem & apud Paulum, cum 1. Cor. 11. cœnam mysticam eisdem pene verbis describit, quibus Lucas hoc loco, calici additur articulus, nõ pani, vnde qui contrariam perse qui vellet sententiam, dicere posset dictioni *ποτηρίου* Lucam secundo loco addidisse articulum, cum priori nõ addiderit, ad distinctionem secundi calicis à priore, & ad denorandum q̃ secundus calix, eximius fuerit, prior vero cõmunis. Iam vt probabilius est Lucã bis calicis faciẽtem mentionem de eodem vtrobiq; loqui calice, ita sunt qui quod præcedit ante mentionẽ calicis, de Paschate, cui dominus dicit se summopere desiderasse esum cũ discipulis, intelligendum putant non de agno Paschali typico, sed de Christi corpore, ac nouo Paschate; vt sicut Lucas bis meminit sacri calicis, ita etiam bis corporis dominici mentionem fecerit. De nouo enim Paschate dixisse dominum; *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum*; citatur in Catena Thomæ, Eusebium intellexisse. Intellexisse de illo videtur & D. Hieronymus, qui in 26. Matthæi scribens sup illud; Post biduũ Pascha fiet: sic habet: Et finẽ carnali festiuitati volens imponere, vmbraq; transeunte Paschę reddere veritatem, dixit, *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar*. Et enim Pascha nostrum immolatus est Christus, si tamen comedamus illud in azymis synceritatis, & veritatis. Hęc ille. Certe Tertullianus aperte declarat se intellexisse dominũ locutum hic de nouo Paschate, dum sic scribit li. 4. aduersus Marcionem, Et tot festis Iudæorum, Paschę diem elegit. In hoc enĩ sacramentum, pnunciarat Moyses, Pascha domini est, ideo & affectum suum ostendit, *Concupiscentia concupiui Pascha edere vobiscum, antequam patiar*. O legis destructorem, qui concupierat etiam Pascha seruare. Nimirũ veruecina illum Iudaica delectaret? An ipse erat, qui tanquam ouis ad victimã adduci habens, & tanquam ouis corã tondente sic os non aperturus, figuram sanguinis sui salutaris implere concupiscebat? Et post pauca, Professus itaque se cõcupiscentia concupisse edere Pascha, vt suũ (indignum enim vt quid alienũ concupisceret deus) acceptum panem & distributum discipulis, corpꝰ suum illum fecit. Roffensis li. 5. cõtra Oecolampadium, præterquã quod his D. Hieronymi & Tertulliani authoritatibꝰ ostendit hunc Lucæ locũ de nouo Paschate accipiendum, idem conatur cõfirmare ex eo quod dominus dicit se nõ esurum ex illo Paschate, cuius esũ se dixit desiderasse, donec impleatur in regno dei. Hinc colligit, quod impleto illo in regno dei (quod factum vult in resurrectione) dominus comederit rursum ex illo Paschate. Certum est autem non ediisse post resurrectionem Pascha legale, nouum autem Pascha edisse putat tunc cum à duobus discipulis agnitus est in Emaus in fractione panis. Consequi ergo putat hinc de nouo Paschate accipiendum præsentẽ locum Lucæ. Sed vt hæc argumentatio variis rationibus est inefficax, ita simplicius est intelligere nomine Paschę in illis verbis designatum agnum Paschalem, quod ita semper apud Lucã in præcedentibus accipiatur: desiderasse autẽ se dicit dominus esum huius Paschæ, antequã pateretur, nõ propter ipsum pascha, quo nõ ita magnopere delectabatur q̃ annis superioribus frequenter iam comederat, sed quia pascha illud nouissimũ erat pascha, imo nouissimum conuiuium, quod cum suis in mortali corpore agitaturus, in quo proinde cõuiuio abrogato veteri paschate, noua suis mysteria pro fidelium omnium salute cõmendare debebat, & cupiebat. Omnino enim conueniebat vt sacramentum corporis, & sanguinis sui nõ post resurrectionẽ, sed ante passionem, cũ adhuc mortale circumferebat corpus, institueretur, eo quòd mortalitatis ipsius sit symbolum, & in mortis dominicæ repræsentationem sit institutũ, vt Paulus expresserit, vnde nec conueniebat, vt prius quam in vltima

vltima cœna institueretur, cum iamiam erat mortem, quę repræsentanda erat, subiturus Dominus: quando item conueniebat, vt iam discessurus suæ memoriale relinqueret dilectionis, pro more discedentium, & morientium amicorum. Nec aliã conuenie bat esse cœnam nouissimã in qua sacramẽtum corporis, & sanguinis sui Dominus institueret, quã Paschalem cœnam, vt typo coniungeret veritatem, typico scilicet regno, verum agnum, & per veritatem typo succedentem, vetus aboleret Pascha; nouæ redemptionis nouum institueret memoriale. Sicut enim cadẽ à Iudæis quotãnis celebrata fuit agni Paschalis immolatio, in memoriam redẽptionis eorũ ex Ægypto ita nunc noua & vera liberatio, quæ p̃ corporalem illã liberationem fuit præfigurata, deinceps nouo symbolo erat celebrãda, quod præfiguratum fuit symbolo illius corporalis liberationis. Quoniã ergo sacrosãcta, & salutaria corporis, & sãguinis Dominici mysteria ante passionem erant instituenda, idque in vltima cœna, & eamon alia quam Paschali, bene dicit se Dominus desiderio desiderasse, id est, summopere desiderasse (hoc enim significat illa geminatio ex phrasi Hebræa) Iesum huius Paschæ antequam pateretur, eo quòd summè desiderabat ad nostram salutem sacramentũ hoc discipulis commendare. Huic desiderio edidit illud nouissimum Pascha, conuenit quod cum Dominus moriturus ea die, qua Iudæi recepto more Pascha celebraturi erant, potuisset secundũm receptum illũ Iudæorum morẽ Paschæ celebrationem prætermittere, noluit tamen eam prætermittere, sed morem illũ prænenit celebrans pascha secundum legis exactã constitutionem. Subiungit autem rationẽ, quare summè desiderauerit edere illud Pascha, nimirum quia illud futurum erat vltimum conuiuium, quod in mortali corpore cum suis erat celebraturus. Ad enim significat cum sequitur, *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei*. Vbi, *ex hoc*, positum est pro ex hoc tempore, hoc est, posthac. Non enim illud, *ex hoc* correspondet ei quod habent Græca, ἐξ αὐτοῦ, sed ei q̃ habent ἕως, id est, amplius, vel vltra. Cæterum valde obscurum est quid sit illud, *donec impleatur in regno Dei*, & similiter quid illud, quod post porrectum sacrum calicem dicit, *non bibam de eo, donec bibam illud vobiscum nouum in regno patris mei*, quod tantam habet obscuritatem vt docta Hedibia eius intelligentiam à D. Hieronymo quæsierit. Et eruditus Eucherius Episcopus Lugdunensis inter quæstiões de scripturis difficiliores illud locauerit. Hæc ergo loca vt bene intelligantur, simul sunt tractãda, quod sint similia. Sicut enim in vno dicit se non manducaturũ vsque ad tempus certũ, ita in alio dicit se vsque ad tempus nõ bibiturum. Et quidem sunt plerique, qui post Chrysostomum per regnum Dei in his locis Dominũ intelligũt significasse suã resurrectionem, qua deuicta morte, & mortalitate exuta, regnauit accipiens à patre omnium potestatem, sicut testatus est post resurrectionem, dicens, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Itaque cũ dicit apud Matthæum & Marcum dominus; *non bibam de hoc genimine vitis vsque in diem illum, extra bibam illud vobiscum nouum vt regno patris mei*, intelligunt significare dominum, se non amplius bibiturum cum eis ante resurrectionem: post resurrectionem vero rursum cum eis bibiturum vinum, sed nouum, hoc est, nouo modo, quia non vt nunc ad necessitatem, nec naturali modo, sed modo supernaturali, ad veritatem carnis comprobandam. Quod enim post resurrectionẽ cum Apostolis dominus etiam biberit patet ex verbis Petri dicentis, Qui mãducauimus, & bibimus cũ illo, postquã surrexit è mortuis. Iam cum de Pascha dicit, *non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei*, intelligunt Pascha impletum in resurrectione Christi; tum quia tũc Christus transiit fecerit de mortalitate ad immortalitatem: tum quia tunc impleta erat figura paschalis, quãdo quidem tunc in verũ nostrum pascha fuerat immolatus, & per eius sanguinem liberati eramus ab Angelo percutiente, & ab Ægypto, hoc est, à peccati, & mortis seruitute. Secundũ hanc autem intelligentiã dictio, *donec* nec accipi debet hic sic posita, quemadmodũ cum dicitur, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, &, Nõ cognouit Mariam Ioseph, donec peperit filium suum, vt scilicet non intelligatur significari, rursum ipsũ pascha Corpotale cum suis discipulis à resurrectione manducaturum, sed tãtum quod vsque ad illud tempus non sit amplius comesturus illud, ac proinde nunquam, quoniam impleto illo, iam amplius non erat resumendum. Hæc autem intelligendi ratio conuenientes non videtur, propterea quod si cum de potu loquitur, significare voluit Dominus, se post resurrectionem rursum cum discipulis bibiturum, omnino etiam dicendum videtur, ipsum cum de cibo loquitur, significasse se post resurrectionem mandocaturũ cum illis, cum similis sit vtrobique loquendi modus, atque ob id dictio, *donec*, vtrobique similiter accipienda videatur. Itaque Rossensis, quo ostendat Dominum post resurrectionem etiã manducasse cũ suis, ex illo Paschate, è quo in nouissima cœna comederet, intelligit, vt supra est dictũ, per Pascha, sacramentũ corporis dominici, quod cum suis putat etiam post resurrectionem edisse, illudque sacramentũ intelligit impletũ fuisse in Christi resurrectione, quia tunc exhibita fuit mors, quam repræsentat. Sed hãc interpretationem supra dictum est, parum esse probabilem, & alioqui etiam non cõuenit verbis Christi. Sicut enim cum dicit se amplius non bibiturũ ex genimine vitis, de vino loquitur corporali: ita cum dicit se non manducaturum ex Paschate, plane videtur de Paschate loqui corporali. Proinde, vt, q̃ de manducãdo, & bibẽdo dicitur, similiter intelligatur, rectius secundum sensũ indicatum à Diuo Augustino lib. 1. quæst. Euang. cap. 43. per regnum Dei intelligitur status futuræ vitæ, & generalis resurrectionis iustorum, ita vt significet Dominus se non amplius, cum suis comesturum, & bibiturũ, donec nouum cibum, & potum cum illis, mortali etiam corpore exuti, & immortalitate donatis, sit comesturus, & bibiturus in regno cœlorum, quando scilicet implebitur illud, quod mox sequitur in Luca, *Et ego dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo*. Nec obstat quod de potu loquens Dominus apud Matthæũ dicat, *non bibam amodo de hoc genimine vitis vsque in diem illum, cum illud bibam*, quasi ex pronomine demonstratiuo, *illud*, consequatur significari idem vinum in specie Dominum cum suis bibiturum, postea. Genimen enim vitis se bibiturum voluit significare, sed spirituale, quod per corporale vinum significabatur; vnde ad hoc significandum adiecit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nouum. Non enim rectè nouũ exponitur positum p nouo modo, quandoquidem nõ se solum Christum nouum vinum bibiturũ asserere voluit, sed secum etiam Apostolos, cùm dicit, *bibam vobiscum nouum.* Itaque nouum se dicit bibiturum vinum cum suis: ad distinctionem vini, quo vtuntur, qui mortale corpus circumferunt, quod ad comparationem vini cęlestis vetꝰ vinum est. Nouum enim vinum bibetur, quando cœli erunt noui, & terra noua, & implebitur illud Apocal. Ecce noua facio omnia. Rursum intelligentiæ huic nõ obstat, quod post hanc cœnam adhuc Dominus biberit cum suis post resurrectionẽ. Dicere enim voluit, se solito more nõ comesturum cum eis, aut bibiturum, p mortalis scilicet corporis sustentatione. Si em scopum verborũ Christi diligenter spectemus, duo videbimus eum significare voluisse, nempe quòd iamiam instabat tempus suæ mortis, per quã consueto cum Apostolis consortio esset subtrahendus, & ꝙ tamen felicius aliquando in regno cœlesti secũ essent conuersaturi participes nouæ mensæ, ne ex sua morte, & subtractione nimis dolerent Apostoli, scientes se rursum illi coniungendos. Atque, ob hæc duo, bene de non mãducando, & bibendo amplius cum eis in mortali hoc corpore dixit, cùm eis cõmendaret sacramenta sui corporis & sanguinis, quia illa mortis instãtis tum erant symbola, & simul pignus quoddam futuræ gloriæ; & initiũ participationis mensæ cęlestis. Sicut autem cùm dicit se genimen vitis rursum bibiturum cum iustis in regno Dei, non corporale vinum, sed spirituale se bibiturum significat: ita cum dicit se non manducaturum vltra Pascha, donec impleatur in regno Dei, nõ significat se rursum cõesturum Pascha corporale, quale tũc edebatur, sed Pascha impletum, hoc est, perfectũ. Id autẽ est cibus cœlestis, quo Christus secundũ humanitatem suam cum sanctis pascitur in cęlis. Pascha enim conuiuium figura quædã fuit cœlestis conuiuii, quod ab iis celebrabitur, qui à seruitute peccati, & mortis pfectã consecuti erunt liberationem. Itaque, sicut deinceps se nouum bibiturum vinum significat, cuiꝰ & Apostoli sint quãdoque futuri participes: ita deinceps nouum Pascha se significat cõesturũ, in regno scilicet Dei, in quo perfectum est Pascha le cõuiuium, & gaudium nunquam finiendum Indicat & hanc intelligentiã Theophyl. in cõment. super Matthæum & Lucam. Cæterum D. Hieronymus literali sensu prætermisso, ad mysticum intellectum eius, quod dicitur de bibẽdo genimine vitis in regno patris, confugit, intelligens per vitem ipsos Iudæos, æ significari tum Dominum de vinea Iudæorum bibiturum, cum post plenitudinem gentium etiã ipsi fuerint ingressi in ecclesiam Dei, quæ est regnum Dei. Cuius intelligentiæ meminit & D. Augustinus loco prædicto. His pertractatis, superest vt ad tractationem institutionis Eucharistię deueniatur.

cET MANDVCANTIBVS ILLIS ACCEPIT IESVS PANEM, ISTCACCEPTO.) Manducantibus Apostolis Iesum accepisse panem testatur Matthęus & Marcus. Lucas verò, sicut & Paulus, calicem accepisse dicit postquã cœnauit: nec tamen hic quicquã est contrarietatis. Inter cœnandũ enim institutafuit Eucharistia, cum iã rursum mẽsæ accubuissent, sed post cœnã paschalem & esum agni legalis, atq; ob id post cœnam Lucas cum Paulo dixit, calicem à Domino porrectum. Cæterum, quãquam inter cœnãdum atque post cœnã Eucharistia sit instituta, nõ tamẽ hinc cõsequitur semper deinceps eam post cœnam sumendã fuisse. Debuit enim post cœnã Pascha lem institui, tum quia suo typo veritas conuenienda erat: tum qa hoc sacramentum in mortis Christi symbolum, & memoriale dilectionis eiꝰ instituendum erat, vnde tunc institui debebat, quãdo proximè mors imminebat, & à suis auferendus erat. Quãdiu enim cum eis cõuersabatur, non erat memoriale eis relinquẽdum, sed cum iamiam abiturus esset, p more amicorum discedentiũ tum demum relinquere debebat quò & absentis dilectionem agnosceremus, & in eius desiderium excitaremur. Ad huius exemplum in primitiua ecclesia aliquãdo in cœna distribuebatur fidelibus Eucharistia, vt apparet ex Paulo: à spiritu tamen sãcto p Apostolos pfectum esse testatur D. Augustinus, vt à ieiunis Eucharistia sumatur. Sic em scribit ad Ianuarium epist. 118. Liquidò apparet, quãdo primum accepunt discipuli corpus, & sanguinẽ dominí, nõ accepisse eos ieiunos: Numquid tamen pptereа calumniãdum est vniuersæ ecclesiæ, ꝙ à ieiuuis semp accipitur? Et hoc em placuit spiritui sancto, vt in honorẽ tãti sacramẽti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quàm esteri cibi. Nã ideo p vniuersum orbem mos iste seruatur. Hæc ille. Sunt autem diligẽter expendenda singula Christi dicta & facta in Eucharistiæ institutione. Igitur celebrato veteri Paschate, ꝙ memoriale erat veteris redemptionis: institutur nouum, nouę redemptionis tum pficiendæ memoriale, quò nõ solum deinceps redemptionis illius memoria renouaretur, sed etiã eiusdẽ redemptionis participatio fieret, suum corpus, & sanguinem inuisibiliter sub speciebus tamen visibilibus cõmendat, efficiens hac ratione vt caro ipsius, & sanguis (sine quorum esu, & potu dixit supra, vt Ioannes testatur, nõ posse quẽquã habere vitã) etiã corporaliter sumi posset. Quoniã ergo tale institutũ erat memoriale, ꝙ & redemptionis olim factæ memoriã renouaret, & eiusdem faceret nos participes mãducando, & bibendo, ideo duæ species panis, & vini cõuenienter delectæ sunt, sub quarum altera corpus, sub altera sanguis sumeretur: ita enim vt fieret, requirebat & repræsentatio factæ redemptionis, & eiusdem participatio. Nã, quia in passione, qua redempti sumus, corpus à sanguine separatum fuit, ideo conuenebat, vt sub vna specie corpus, sub altera sanguis commendaretur. Et rursum quia eiusdem redemptionis participatio fit edendo Christi carnem, & bibendo eius sanguinem, sub specie panis corpus, sub specie vini sanguinem institui cõueniebat. In ppria enim specie carnem, & sanguinem Christi non licebat edere, & bibere, sed nec id vtile fuisset, quia caro nõ prodest quicquam, vnde sub alienis illa speciebus erant fidelibus cõmedenda. Nullę autẽ aliæ species ad hoc aptiores deligi potebant, quam panis, & vini, ꝙ hæc primum locum obtineant in iis quæ ad cibum, & potum pertinent, & facile sint parabilia, sub quibus dum corpus Christi in cibum & sãguis eius in potum cõmendatus est, ostẽsum est, Christum & cibum esse, & potum, hoc est, plenam, perfectamque animorum refectionẽ. Et rursum quod ipse sicut corpus simul, & animam pro nobis assumpsit, & in cruce obtulit: ita & corporis nostri & animę sit vita & redemptio, liberans vtrunque

vtrumq; à mortẽ æterna. In sanguine enim anima designatur, qa, vt dicit scriptura, anima hominis in sanguine eius est. Huic autem præcipuæ causæ ob quã delectæ sunt cõuenienter species panis & vini: nempe quia hæ conueniebãt, & ad repræsentandam Domini passionem, & ad significandum Christi corpꝰ & sãguinem in cruce oblata: cibum esse, & potum animarũ nastrarũ atq; vitã corporis & animæ. Accedit & alia ratio, qa ostenditur has species conuenienter delectas huic mysterio, nimirum qa hæ species conueniunt ad cõmunionem fidelium significandã. Cum enim Dominus corpus suum & sanguinem fidelib. sumenda in cibum & potum sub symbolis conuiuialib. etiã ad hoc reliquit, vt admonerentur mutuæ dilectionis dũ aduertunt se & eodem ptio redemptos & ex eadem vesci mensa, veluti vnum corpus, atq; ad eandem omnes vocatos hæreditatem: species hæ panis, & vini cõueniunt significandæ huic fideliũ vnioni, adquã mysterium istud ordinãdum erat. Vnde Cyprianꝰ lib. 2. epist. 30. ostendit quomodo species sacramentales significãt & fidelium vniõem inter se, & ipsorum cum Christo dicens; Sic calix domini nõ est aqua sola, aut vinum solum, nisi vtrunq; sibi misceatur: quomodo nec corpus Domini pót esse farina sola, aut aqua sola, nisi vtrũq; adunatum fuerit, & copulatum & panis vnius compage solidatum. Quo & ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus, vt, quemadmodum grana multa in vnum collecta, & cõmolita, & commixta, panem vnum faciunt: sic in Christo qui est panis cœlestis, vnum sciamus esse corpꝰ cui cõiunctus sit noster numerꝰ & adunatus. Cyprianum secutus D. Augustin. similiter ostendit quo modo species hæ fidelium inter sese vnionem designent, sic scribens sup sextum caput Ioãnis, tractatu 26. ppterea quippe (nempe ob factorum societatem) sicut etiã ãte nos hoc intellexerunt homines Dei, Dominus noster Iesus Christus corpus & sanguinem suum in eis reb. cõmendauit, q ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Nãque aliud in vnum ex multis granis conficitur, aliud i vnum ex multis acinis constat. Ad hãc rationem respexisse Paulũ videri potest, cùm dicit, vnus panis & vnum corpus multi sumus omnes, q de vno pane participamus. Has autẽ species spiritus sanctus in veteri testamento & factis, & dictis pignauit: factis qdem, dum Melchisedec in pane & vino sacrificauit, panemq; & vinum obtulit Abrahamo à cæde hostium redeunti. Eo enim significatum, Christum (de quo dicit Psalmista; Tues sacerdos secundum ordinem Melchicedec) sub panis & vini speciebus sese in cibum, & potum pbiturum iis, qui Abrahæ imitantur fidem, & cum vitiis de certantes eis superiores sunt effecti. Verbis verò dum in veteri testamento Christi corpus nomine panis, & sanguis ipsius nomine vini appellatur. Per vinum em, secundùm Cyprianum epist. 3. li. 2 significatur sanguis, cùm in benedictionib. Iudæ de Christo dicit Iacob; Lauabit in vino stolã suã, & in sanguine vuæ palliũ suum. Quo Cyprianus, & alii significatum intelligunt. Christi corpus in passiõe aspergendum & tingendum esse sãguine. Nomine panis corpus designatur, secundum Tertullianum li. 4. cõtra Marcionem, cùm Iere. 11. dicitur ex persona Iudæorum; Mittamus lignum in panem eius, hoc est, inquit Tertullianus, cõficiamus crucem in carnem eiꝰ. Instituturus ergo sub his speciebus Dominus suum corpus & sãguinem, primũ dicitur accepisse panem vnum, scilicet tali quem ex iis, qui in mensa erant proposuit. Vnde intelligamus, panem esse alteram partem materiæ huius sacramenti, panem autem non quemlibet, sed qui proprie sit panis, quique ex ea sit materia, vnde communiter panis fieri solet, qui scilicet ex frumento est, nempe tritico, vel siligine, non autem qui ex hordeo est. Fuerunt autem hæretici, qui circa hanc partem materiæ sacramenti errauerunt. Nam imprimis fuerunt q insacrificio cum pane etiam cæseum offerebãt, dicentes, à primis hominibus oblationes non tantum de fructibus terræ, sed & ouium fuisse celebratas, q ob id ἀρτοτυρῆται dicti sunt, eo ꝙ simul cæseum & panem offerrent. ἄρτος enim panem significat, τυρὸς cæseum. Alii vero: scilicet Cataphrages, & Marcionitæ, de infantis sanguine, quem de toto eius corpore minutis vulneribus punctionũ extorquebãt panem conficiebant, miscendo sanguinem farinę: & inde Eucharistiam consecrantes. Sed hos errores factũ Christi refellit, cum simpliciter panem accepisse dicitur. Ex quo etiam intelligitur, quemuis panem propriè dictum ex sese posse Eucharistiæ esse materiam, siue azymus sit, siue fermentatus. Vnde Ecclesia Græcorum ex ãtiquo more apud eos recepto, consecrat Domini corpus in pane fermentato quem eorum morem ecclesia Romana ppter pacis vnionem olim tolerauit, cum in vnitate illi permanerent, eo quod non videbat ritum illum scripturis esse contrarium, quodque etiam ille ritus conuenientes haberet ratiões, videlicet in detestationem Nazaræorum, q legalia euangelio miscebant: & ad significandum ꝙ verbum patris indutum est carne, quã in suam quodammodo conuertit naturam, sicut fermentum commixtum farinæ eam immutat in suam naturam. Verùm, cũ Græci à Romana ecclesia sese separantes, cæperũt pertinaciter defendere in fermẽtato consecrandũ esse, necessario tum propter prędictas rationes: tum quia putant Christum in pane fermentato sacramentum sui corporis instituisse, vt prius est dictum, titus hic reprobatus est, & hæresis notati sunt Græci, non quod in fermentato celebrarent, sed quod in azymo asserierent nõ posse fieri consecrationem, appellantes Latinos per exprobrationem azymitas, licet & ipsi vicissim dicti sunt Fermentarii. Est autem Latinorũ in azymo celebrantium ritus cõuenientior, tum ꝙ in tali pane Dominum consecrasse certum sit ex præcedentibus, cum ostensum est eum luna decimaquarta Pascha celebrasse in cuius vespera nõ inuenichatur fermentum in domibus Iudæorum tum quod hunc ritum ex Apostolorũ traditione plane sit verisimile accepisse Ecclesiam Romanã, eo quòd in ea hic ritus ab initio semper permanserit, tum quod ritus hic mysterio ipsi magis conuenit, ad significandum & quod Dominus sine vlla peccati aut vitalis seminis cõmixtione carnem susceperit, & quod illum & nos debeamus cum puritate mẽtis susipere, purgati ab omni vetusta re, & corruptiõe peccati, iuxta illud Pauli; Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaq epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. Ex ritu ergo Apostolico cõformi facto Christi & conueniente mysterio; consecratio fecienda est in pane triticeo azymo, quanquam nec azy-

Leui. 17.
1. Cor. 10.
Psal. 109.
Gene. 49.
1. Cor. 5.
Panis azymus.
mater a Eucharistia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mus, nec triticeus absolute sit ad consecrationē necessarius. Secundo dicitur, quod dominus accepto pane, gratias egerit. Apud Matthæum ante pro *gratias egit*, vt in Luca est, legimus *benedixit*, Græcis tamen eadē est dictio, nempe εὐχαριστήσας, quæ proprie significat gratias agere: à quia dictione sacramentum corporis & sāguinis Xpi suum accipit nomē, vt dicatur Eucharistia, hoc est gratiarum actio, quia ad exemplum Christi cum gratiarum actione offerri & sumi debet, vnde & in Matthæo legimus, *benedixit* ad Deum referendū est, vt sit idem quod laudauit Deum, aut gratias ei egit, ꝙmadmodum eadem dictio apud Mattheum versa est in mentione calicis. Apud Marcum vero pro, *benedicens*, vt nos in ipso legimus non est εὐχαριστήσας sed aliud participium εὐλογήσας quod proprie est benedicere, & bona log, quod vtrum hoc loco sit referendum ad Deum vt intelligatur Christ⁹ benedixisse Deo, hoc est laudasse eum, & gratias ei egisse: ad an ipsum panē, vt intelligatur benedixisse panibus, dubitari potest. Videri enim potest Marcum posuisse εὐλογεῖν in mētione panis pro εὐχαριστεῖν, quia vbi de calice memorat, habet cum Luca & Matthæo, εὐχαριστήσας. Et tamen rursum ad panem referendam potius dictionem εὐλογήσας, primum hinc videtur, quod eadem dictio supra posita à Matthęo, Marco, & Luca in descri-
1 Cor. 10 prione miraculi multiplicatorum quinq; panum referatur ad panes, quia Lucas aperte dixit, *Benedixit eis*. Deinde quia & Paulus eādem dictionem refert ad calicem, dicens; Calix benedictionis cui benedicimus, nonne cōmunicatio sāguinis Christi est? vbi Græca habent, τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν. Quæ verba nisi quis coactē velit interpretari, significāt cālicem sacerdotali benedictione & precatione consecrari. Certe ecclesia in canone Missæ tanquam sint duo diuersa, vtrumq; in mystici huius facti commemoratione posuit, & quod Christus gratias egerit; & quod benedixerit quæ non sunt multum diuersa, nisi verbum, benedicere, referatur ad panem & calicem, ad quæ ex intellectu ecclesiæ verbum hoc referendum, vt in canone ponitur, declarat crucis signum, quod fit super panem, & calicem in verbi illius, plationē. In Missa etiam Chrysostomi & Basilii non tātum ponitur εὐχαριστήσας, sed etiā εὐλογήσας & additur etiā ἁγιάσας, id est cum gratias egisset, benedixisset, sanctificasset. Ex his ergo videri potest aliud esse εὐλογήσας apud Marcum, & aliud εὐχαριστήσας apud Matthæum & Lucam, tantum obstat quod Marcus pro εὐλογήσας postea ponit αὐχαριστήσας. Sed dicendum est, in vtraque dictione vtrunq; intelligendum, videlicet & gratiarum actionem Deo exhibitā, & benedictionem panis, & calicis, hoc est, precationem super illa effusam, & inuocatio-
2 Tim. 4 nem diuinæ beneficentiæ super illa. Quod patet ex quodā apud Paulum, cum dixit; Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. Hic enim cū prius gratiarū actionem posuerit, deinde orationem ponit, in vtroque, intelligens vtrunq;, quod gratiarum actioni, pcibis sumendis sit oratio sit adiūgenda, & orationi gratiarum actio. Sicut ergo in communibus cibis gratiarum actioni oratio iungitur, qua cibus sanctificatur: ita non est dubium quin sic Christus Deo gratias egerit vt etiam panī bene dixerit: atq; hinc factu est, vt Marc⁹ nunc dixerit εὐλογήσας id est, benedicens: nunc εὐχαριστήσας, id est, gratias agens: hinc etiam factum vt absolute dixerint Euangelistæ, gratias egisse aut benedixisse Christum, non exprimendo cui. Porro cum in principio cœnæ certum sit, Christum gratias egisse, & mensæ benedixisse: nunc vero inter cœnandum, imo post cœnam dicatur gratias egisse & benedixisse plane intelligendum relinquitur nouam fuisse hāc gratiarum actionem & benedictionem, & veluti nouæ cœnæ nouum initium. Gratias ergo egit Deo patri, tum quod panis ille corporalis donum erat Dei: tum quod iam aduenisset legis consummatio, & ex singulari Dei munere hominibus p ipsum nouum pascha erat iam instituendum. Benedixit, qua Dei beneficentiam & potestatem super panem inuocauit, quo fieret ex pane corpus proprium, ꝙmadmodum & nos ex Christi limitatione cum gratiarum actione pani & calici benedicimus præmissis ad Deum precibus, quibus panis & calicis consecrationem pcamur. Fuit autem hæc benedictio non simplex, sed operatoria, & panem communem in mysticum panem conuertens, maximè accendentibus illis Domini verbis; *Hoc est corpus meum*, quemadmodum benedictio panum efficiebat eo tundem multiplicationem. Tertio, fregisse panem dicitur, vt scilicet ex vno pane omnes partem acciperent, sicut ex eodem omnes bibituri erant calice: vnde & in primitiua ecclesia vnus panis consecratus fidelibus distribuebatur in partes diuisus, quod ad commendationem faciebat charitatis & mutuæ dilectionis, quamuis modò etiam non malè singulis sine fractione integer datur panis, quod ob id obtinuisse videri potest, ne quis minus altero accepisse, aut non totū Christū accepisse putet. Cōmendatur autem omnibus satis etiā hac ratiōe mutua charitas, cum ex vna mensa & alteri Eucharistiam fideles accipiunt, & eodē corpore domini ac pane mystico se pasci conspiciūt. Quarto, discipulis dedisse dicitur, & dixisse illis; *Accipite, & comedite*. Quod non sic videtur accipiēdū, quasi singulis sua manu dominus porrexerit in os cā partem quā erat sumpturi⁹, quem admodum sacerdos singulis fidelibus in os porrigit Eucharistiam: sed potius, quòd fracto pane in duodecim buccellas, singulis in man⁹ dederit partem à se sumendam, aut partib. in patena dispositis, patenā tradiderit propinquioribus, quibus succedentes sequentes acceperint, quemadmodum propinquiores calicem à Christo acceptū sequentibus tradiderūt. De illo enim dixit, *bibite ex hoc omnes* &, *Accipite & diuidite inter vos*. Sicut autem Ecclesia laudabiliter pro reuerentia Eucharistiæ, non nisi ieiuna vtitur Eucharistiæ cibo, præterquam in mortis periculo, licet Dominus inter cœnandum communicauerit suum corpus discipulis: ita enim pro Eucharistiæ reuerentia laudabiliter abstinet ab isto manducandi modo, vt singulis in manus Eucharistia detur sumenda, sed obseruat, vt sactis tantum contingatur manibus. Porro in his omnibus quæ modo sunt dicta nempe, quod accepit panem, & gratijs actis, eundem fregit, ac distribuit discipulis, Christus receptum illum apud Iudæos morem, de quo supra est dictum imitatus fuit, sed receptum illum morem iam vertit in sacramentum, & mysterium, ꝙ expressit verbis sequentibus, quæ omnia sunt digna perpensione.

HOC

HOC EST CORPVS MEVM, QVOD PRO VOBIS DATVR.) His verbis apertissime testatur Domin⁹ veritatem corporis sui i Eucharistia, imo hoc ipsum quod in ea datur & sumitur esse corpus suū: proide his verbis refelluntur errores olim nati circa Eucharistiā, & iam ex suis cinerib. resuscitati, quorum defensores hæc Christi verba valde cōtorte exponere coguntur. Ante annos enim ferme quigentos, cū vsq; ad illa tempora de veritate corporis Domini in Eucharistia non legatur dubitatū ab aliquo, Berengari⁹ quidā natione Gallus, patria Turonensis, ecclesię sācti Mauritii Andegauensis diacon⁹, homo parum eruditus, (vt Guimundus testatur) sed dialecticis quibusdam captiunculis dedit⁹ omnino, asserere cœpit corpus Christi nō vere esse in sacramento alteris, sed tātum significatiue, quia scilicet in ipso sunt quedam signa corpus & sanguinem Domini repræsentātia: proinde hæc Domini verba; *Hoc est corpus meum*: sic dixit intelligenda, quomodo illud Pauli; Petra erat Christus, vt scilicet verbum *est*, exponatur p verbum, significat: aut corp⁹ accipiatur pro figura corporis. Huius nouę assertionis occasione motus Leo nonus, iunc summus Ecclesiæ pōtifex, Vercellis concilium cogreganit, quò Berengarium asciturn, minimeque, vt Lāfrancus ait, venire volentem cum suis complicib. nisi citissime resipisceret, ppetuo damnauit anathemate. Leone autem paulo post mortuo Berengarius in sua obstinatione persistens, venenum suæ hæresis per totam diffudit Galliā. Propter quod Victor secundus, qui Leoni successit, concilium Turonis per Hildebrandum ecclesiæ Romanæ Cardinalē celebrauit. In quo Berengarius per vitos eruditissimos, & præcipue p Lāfrācum archiepiscopum Cantuariēsum conuictus, sed minime emendat⁹ est. Nam inde exiens ad vomitum instar carnis redit. Quam ob causam Nicolaus secundus, qui Victorem secutus est, Romæ concilium centum & tredecim episcoporum cōgregat, in quo assistens Berengarius hæresim suam conceptis verbis, quę citātur in decretis, de conse. di. 2. ca. Ego Berengarius, abiurauit. Cæterum adhuc postea mutauit animum, & diuersam hæresim excogitauit. Nam, cum prius asseruisset, ꝙ sacramentum corporis figura tantum fuisset corporis, non ipsum verum corpus postea docere cœpit, illic verū adesse corpus, sed vna cum eo manere substantiam panis. Cuius rei gratia per Gregorium septimū iterū ad concilium multorum episcoporum Romæ habitum accersitus Berengarius, errorem suū rursum reuocauit, quam reuocationem factam esse Blondus ꝓdidit in historia, similiter & Sabellicus. Reuocationem hanc secundam Roffensis ex vetusto quodam libro, quo acta eius concilij continebantur, refert in prologo lib. 3. contra Oecolāpadium in corroboratione quinta. De quo Berengario legitur in Chronicis chronicorum quòd postea seuerissime, & in summa pœnitētia vixerit ex laboribus manuum suarum. Huius duplicem circa Eucharistiam errorem quidā nostris suscitauerunt seculis. Priorem enim ante annos centum Ioannes VViclef suscitauit, nostro vero tēpore Carolstadius quidam, & cum eo Zvvinglius, & Oecolampadius. Posteriorem vero errorem ex magna parte reuocarit in lucem Lutherus. Nam & ipse substantiam panis simul cum corpore permanere asseruit: sed in hoc differt à Berēgario, quòd iste panis substantiam dixit à Christo assumi in persōę vnitatem, sicut à filio Dei assumpta est humana natura, asserens ꝓinde Christum impanatum sicut incarnatum, & sic Christum fieri panem, sicut verbum carofactum est: Lutherus vero Christum non assu mere substantiam panis dixit, sed sub ea manente verum Christi consistere corpus. Cuius assertio quamquam videatur prima fróte tolerabilior quam assertio Berengarii, magis tamen pugnat cum verbis Domini, quibus dicit; *Hoc est corpus meum*. Secundum enim assertionem Berengarij vere diceretur; *Hoc* (nempe panis) *est corpus meum*: at secundum Lutheri assertionem propria locutione non vere dicitur; *Hoc est corpus meum*. Vnde & qui eum sequuntur, coguntur ad hoc confugere, vt tropum asserant esse in his verbis, vt dictum sit: *Hoc est, corpus meum*, pro eo quod est, sub hoc pane est corpus meum. Verum impiæ nimis præsumptionis est in his verbis tropum quærere, siue hunc, siue illum. Cur enim Christus, qui vt mentiri non potuit, nec fallere voluit vnquam, rudibus adhuc Apostolis de re tam seria adeo obscure fuisset locutus cum potuisset vtiq; sine tropo rē facile explicuisse? Cur rursum Spiritus Sāctus per tres Euangelistas, ac deinde per quartum testem Apostolū Paulum eisdem verbis traditum à domino suum corpus nobis de scripsisset, & nō saltem per vnum aliquem ex his verborū obscuritate explicuisset, cum sciret quātum interesset nostra, veritatem in hoc negotio clare cognoscere: Promiserat olim teste Ioanne dominus se carnem suam daturum in cibum pro salute mundi, dicens, Panis, quem ego dabo, caro mea est. Et adiecit necessitatem manducandi carnem ipsius, dicens; Nisi manducaueritis &c. Itaq; cū post huiusmodi sermonem Apostoli adhuc illorum verborum memores audirent Dominum dicentem, *accipite & comedite hoc, est corpus meum*; quid aliud poterant intelligere quam hoc ipsum quod olim promissum fuit Dominum adimplere, ac iam modum quendam exhibere quo caro ipsius & sanguis etiam corporaliter in cibum & potum sumi posset, quod olim plerisque videbatur absurdum & impossibile? Quid denique aliud nobis tilictū est à Spiritu Sancto intelligendum cum hanc Euangelistarum narrationem cum illa Ioānis comparamus? Comparando enim hæc ad inuicem, ꝙ his dixisse Dominus refertur, perinde est ac si dixisset; Olim, si meministis, dixi vobis, me daturum carnem meam in cibum, & sanguinem meum in potum, ac sine hoc cibo, & potū neminē habere vitam in se, p hunc vero cibum, & potum parari vitam æternam. Id cum dicerem, plerisq; videbatur durum & impossibile: ecce nunc promissionem meam adimpleo, nōc exhibeo modum, quo facilè sine omni horrore, ac sine omni mei læsiōe corpus meum in cibum, & sanguinem meum in potum etiam corporaliter sumere possitis, ad vitā animarum vestrarum. Accipite enim & comedite ex hoc. Nā hoc est corpus meum, de dequo dixi vobis: Qui manducat meam carnem, habet vitā æternam. Intelligendum ergo, quemadmodū sem per intellexit Ecclesia vniuersalis, & intelligēdū multis definiuit conciliis, his verbis, *Hoc est corpus meum*, Christum in sacramento corpus suum verè & realiter sumendum tradidisse, quod his verbis tā expresse significauit, vt non potuerit apertius, addens etiā, vt habet Lucas; *quod pro vobis*

Universidad de Deusto
Biblioteca

bis datur, p quo Græce est τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, A hoc est illud inquam, corpus quod pro vobis datur, ne qs intelligeret dictionem *corpus*, hic aliter posse accipi quam pro illo corpore quod p hominum salute & redemptiõe datũ est. Et rursũ est eisdem verbis intelligendum nõ manere i sacramento substantiã panis, & vini, quia hac manente, nõ potest verum esse quod simpliciter Christus pronũciauit, quodq; sine tropo omnia ipsum cõuenie bat in re tanta pnunciare, hoc quod Christus discipulis tradidit fuisse corpus ipsi⁹. Si enim panis erat quod illis tradidit, nõ erat ergo corpus ipsius qa fieri nõ potest vt idem sit panis & corpus Christi. Quæ enim essentialiter sũt diuersa, nõ possunt de sese mutuo pdicari. Vnde ex his verbis simpliciter intellectis, ecclesia semper intellexit conse- B qui necessario, substantiã panis rotã manentibus tantum accidentib. conuerti in corpus Christi, & similiter vini substãtiã cõuerti in sãguinem ipsius atq; ob id nouã hãc conuersionem nono vocabulo vocauit transubstãtiatiõem. Hãc autem catholicæ ecclesiæ doctrinã, q attinet ad vtrunque prædictorum explicauit vno loco prẽter innumeros alios patres, Theophylactus Græcus auctor, qui sic habet in Marcũ scribens. *Hoc est corpus meũ*, hoc inquã q sumitis. Non enim tantum figura & e- C xemplar est corporis Dominici panis, sed i illum conuertitur corpus Christi. Dominus enim dicit: Panis quem ego dabo, caro mea est; nõ dixit, figura est carnis meę sed caro mea est. iterũ, Nisi ederitis carnẽ filij hominis. Et quomodo (ait) caro nõ videtur? O homo, nostrã ppter infirmitatem id fit. Quia enim panis & vinum ex his sunt qb. assuemus, ea non abhorremus: sanguinem vero ppo stum & carnem videntes nõ ferrem⁹, sed abhorremus: idcirco misericors De⁹ nostræ infirmitati condescendens, speciem quidem panis, & vini seruat, in virtute autem carnis & sãguinis trãselementat. Hæc ille. Sic & Ambrosius lib. 4. de sacramentis ca. 4. Panis (ait) ste, panis est ante verba sa- D cramentorũ vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Xpi. Et adiungit varia exempla, quib. hanc conuersionem panis in corp⁹ faciat credibiliorem. Cæterum q veritatem corporis Xpi in sacramento negãt, exponentes in his verbis Christi verbũ, *est*, p verbum significat, aut dictionem *corpus* accipientes pfigura corporis, p sua sententia multũ citãt illum Pauli locum, Petra erat Xps, q hic locus huiusmodi tropo videatur accipiendus & ex antiqs patrib. quorum sententias quasdã obtorto collo trahere student in sui erroris confirmationem, maxime citant Tertullianum q lib. 4. cõtra Marcionem sic habet; Acceptũ panem & distributum discipulis, corpus suum illum fecit, hoc est, corp⁹ meum dicendo, hoc est, figura corporis mei, Sic& E Augustinum aliosque citant in qbusdam locis dicentes Eucharistiam esse figuram corporis, & sanguinis Dñi & exemplar. Verum frustra locum illum vrgent Pauli: petra erat Christus. Nõ enim consequitur, si alicubi verbum *est*, accipitur pro significare, etiam hic sic esse exponendum. Deide nõ est similis locutio illa Pauli cũ ea qua dicitur *Hoc est corpus meum*. Hic enim non dicitur, Panis est corpus meum sed per pronomen demonstratiuum, *Hoc est corpus meum*. Demonstratio autem adhibetur, vt incognitum aliquod indiuiduum cognoscamus, nec potest clarius res proposita notificari nobis quam dicendo, Hoc est

fuit figura corporis sui, effeciſſe iam corpus ſuum implendo figurã veterem. Hũc enim ſenſum ſcopus eius oſtendit, q est illo toto libro, vt oſtendat cõtra Marcionem, Chriſtum non vetus teſtamentũ deſtruxiſſe, ſed impleuiſſe. Vnde & mox in pręcedentibus dicit, Chriſtum in cœna poſt eſum agni Paſchalis impleuiſſe figuram ſalutis ſui ſanguinis, nõ nouã figuram inſtituendo, ſed veterem figuram agni Paſchalis perficiendo per inſtitutionem Euchariſtiæ. Et poſt prędicta verba ſubiicit; Figura autem non fuiſſet, niſi, veritatis eſſet corpus. Vbi notanda diſtinctio temporum in verbis, quib. vtitur. Non enim dicit, figura autem nõ eſſet, ſed figura non fuiſſet, ſcilicet prius in veteri teſtamento. Vbi autem figura illa fuerit, de qua loqnitur, oſtendit in ſequentibus, vbi manifeſte indicat prædictũ ſenſũ. Cur autem (ait) panem corpus ſuum appellat. & nõ magis peponem, quem cordis loco Marcio habet, nõ intelligens veterẽ illam fuiſſe figuram corporis Chriſti dicentis per Ieremiã: Aduerſus me cogitauerũt cogitationes. dicentes: Venite, cõiciamus lignũ in panem eius ſcilicet crucem in corpus ei⁹. Itaq; illuminator antiquitatum qd tunc voluerit panem ſignificaſſe, ſatis declarauit, corp⁹ ſuum vocãs panem. Hęcille qui ſimilia habet & de ſanguine, cuius figuras veteres repetens tãdem concludit: Ita & nunc in vino ſanguinem ſuum conſecrauit, qui tunc vinum in ſanguine figurauit. Non ergo myſteria Euchariſtiæ vocat figuras, ſed ea quæ veteris fuerunt teſtamenti fuiſſe horum figuras aſſerit. Qui verò in ſacramento confitentur adeſſe verum Chriſti corpus & ſanguinẽ, ſed permanere etiam aſſerũt panis & vini ſubſtãtiam, ex ſcripturis & ex patribus illud proferũt, quod & in ſcripturis & in partib. Euchariſtia dicatur panis & vinum. Nã dicit Pau- 1. Co. 10. & 11. lus; Panis, qué frangimus, nõne participatio corporis Chriſti eſt? Et, Quicunque mãducauerit panem, & biberit calicem Domini indignè, re⁹ erit corporis & ſanguinis Domini. Et; Probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat & de calice bibat. Sic & Cyprianus in epiſt ad Cæcilium, & alii omnes veteres, corpus Domini panem appellãt, & ſãguinẽ vinũ. Proferunt & illud ex patribus, quod frequenter dicant Chriſtũ panem feciſſe corpus. vt ex Tertulliano auditum eſt i verbis ſupra citatis. Maximè autem citant D. Irenęũ, qui ſic habet li. 4. 33. ca. Qui eſt à terra panis pcipiens vocationem Dei, iam nõ communis panis eſt, ſed Euchariſtia ex duabus rebus conſtãs, terrena, & cæleſti. Sed ad hæc aliaq; eorum ſimilia argumenta facilis eſt reſponſio. Panis enim & vinum dicitur Euchariſtia, propterea quod ante cõſecrationem fuerit panis & vinum, eorũque adhuc remaneant ſpecies. Nam & virga Aaron iam in ſerpentem verſa E Exo. 7. cum etiam ſpeciem virgæ non haberet, vocatur priori ſuo nomine virga, cùm dicitur in Exodo, Deuorauit virga Aaron virgas eorũ. Nõ ergo mirum, ſi, cũ panis, & vini adhuc remaneãt ſpecies Euchariſtia nominetur panis &. vinum, quanquã horũ ſubſtãtia in aliud iam conuerſa ſit. Iã quod patres frequenter dicũt Chriſtum feciſſe panem corpus ſuum, certum eſt nõ poſſe proprie intelligi, quaſi aliquando verum ſit dicere panem eſſe corpus Chriſti. Eadem enim res, vt ſupra eſt probatũ, nõ poteſt ſimul eſſe & panis & corpus Chriſti quemadmodũ etiã Lutherus fatetur. Proinde illa patrum locutio in eo pculdubio ſenſu eſt ca-

A cipienda, quo Ioannes dicit aquã vinũ factam, nimirum quia aqua cõuerſa ſit in vinũ, & ex aqua vinum ſit factũ: quare ex illa patrũ locutione cõparata cum locutione Ioannis, ſequitur ecõtra cõfirmatio doctrinæ eccleſiaſticæ, qua aſſeritur panẽ conuerti & tranſſubſtãtiari in carnẽ domini. Quod niſi aſſereretur, non poſſet conſiſtere verũ Chriſti corpus, & ſanguis in ſacramento altaris. Quicquid enim alicubi incipit eſſe, aut incipit ibi eſſe per creationem, aut per motũ localẽ, aut per conuerſionem alterius in ipſum. Certum aũt Xpi corpus nõ de nouo creari in altari, nec per motum localem ibi aduenire. Sic enim oporteret eũ toties deſcẽdere è cœlo, quoties cõſecratur ſacra B mẽtum corporis, & ſanguinis ipſius. Relinquitur ergo, vt per conuerſionem panis, & vini incipiãt adeſſe vbi prius corporaliter nõ erãt, caro, & ſanguis Chriſti. Quod aũt Irenęus Euchariſtiã ex terrena dicit cõſtare re, id dicit ratione ſpecierũ panis, & vini. Euchariſtia enim conſtat ex duab. rebus, ſpecie ſcilicet panis, & vini, & carne, & ſãguine Chriſti. His pertractatis, quęrendum reſtat, an Chriſtus his verbis, *Hoc eſt corpus meum*, conſecrauerit, panemq; in corpus ſuũ cõuerterit. dubitandum enim nõ eſt; quin his verbis cõſecrent ſacerdotes, cum ea ſit eccleſię doctrina quã aperte exprimit D. Ambroſius: Conſecratio (ait) quib. verbis eſt, & cuius ſermonibus, domini Ieſu. Nam reliqua omnia, quę dicũtur, laus deo defertur oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cęteris vbi venitur vt cõficiatur venerabile ſacramentũ iam non ſuis ſermonibus ſacerdos ſed vtitur ſermonibus Chriſti. Ergo ſermo Chriſti hoc cõficit ſacramentum. Cui conſentit & D. Chryſoſtomus homilia quadã de proditione Iudæ ſic ſcribens. Sacerdotis ore verba proferũtur & dei virtute cõſecrãtur & gratia. *Hoc eſt* (ait) *corpus meum*. hoc verbo propoſita conſecratur. Et ſicut illa vox quæ dicit. Creſcite & multiplicamini & replete terrã, ſemel quidem dicta eſt ſed omni tempore ſentit effectum ad generationem operante natura: ita & vox illa ſemel quidem dicta eſt ſed p omnes menſes eccleſię vſque ad hodiernã diem & vſq; ad eius D aduentum præſtat ſacrificio firmitatem. Hæc ille. Proinde quod in miſſa Chryſoſtomi & Baſilij poſt verba illa conſecrationis dicit diaconus; Benedic domine ſanctum panem. &, benedic Domine ſanctum poculum: & ſacerdos reſpõdet; Fac panem quidem hunc pretioſum corpus Chriſti tui, id vero quod eſt in hoc poculo, pretioſum ſanguinem Chriſti tui, cõmode oportet intelligere. Quõ autem illud ſit intelligendum patet ex actis vltimæ ſeſſionis generalis cõcilij Florentini in quo ſic refertur: Latinis quærentibus de panis tranſmutatiõe cur Græci poſt hæc dominica verba. *Accipite & manducate*, ac infra, *bibite ex hoc omnes* quibus profecto verbis ſacramentum confici creditur hac etiam vtuntur oratione: Et fac panẽ quidem honorabile corpus Chriſti tui: quod autem in calice iſto eſt honorabilem ſanguinem Chriſti tui ea ſancto tuo ſpiritu tranſmutante, reſpõderunt Græci ſe firmiter credere verbis illis dominicis ſacramentum fieri ſed quemadmodum Latini confecto ſacramento hac ſolent vti oratione Iube hæc perferri per manus ſancti angeli tui in ſublime altare tuum: ita quoque Græcos illa verba proferre ſolere vt ſacratiſſimum Chriſti corpus & ſanguis peccatorum noſtrorum remiſſioni

Chriſtus quibus verbis cõſecrauit

Lib. 4. de ſacramentis cap. 4.

ac

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac nostris animabus saluti fiat. Hec illo loco. Dubitatur tamen an his verbis Christ⁹ cõsecrauerit quibusdam asserentibus Christum sine omni verborum forma consecrasse virtute sua diuina, ac deinde ea protulisse verba, quib. alij sacramentum conficerent: aliis rursum dicentibus, dominum quibusdam verbis, sine his ipsis, sine aliis secreto consecrasse, priusquam diceret discipulis. *Accipite & manducate, hoc est corpus meum.* Mouentur autem omnes prędicti ex eo quòd Dominus dicatur dando discipulis quod habebat in manibus, dixisse eis, *Accipite*, &c. cum prius dicatur benedixisse & fregisse, in qua benedictione putant necessario factam consecrationem. Adiuuare multum horum sententiam videtur narratio Marci circa calicem. Sic enim habet, *Et accepto calice, gratias agens dedit eis: Et biberunt ex eo omnes, Et ait illis: Hic est sanguis meus noui testamenti.* Hinc enim apparet, discipulos prius bibisse quã diceret dominus, *Hic est sanguis meus*, & proinde prius factam calicis consecrationem. Verum horum sententia non videtur satis posse cõsistere, eo quòd cõsecratio nunc fiat à sacerdotibus per imitationem eorum quæ tunc acta sunt à Christo. Quare cum per hæc verba, *Hoc est corpus meum*, &c. *Hic est sanguis meus* & c. nunc fiat consecratio, eaque verba sacerdos proferat vt palam à Christo prolata apparet etiam Christum illis verbis palam prolatis consecrasse. Quod Tertullianus ostendit, cum in verbis supra citatis dicit, panem corpus suum fecit dicendo: *Hoc est corpus meum.* Proinde quidam existimant Euangelistas in sua narratione circa consecrationem panis non seruasse ordinem rei gestæ, & participium *dicens*, referendum esse ad verbum, *benedixit*, vt sit ordò, *Benedixit, dicens Hoc est corpus meum.* nimirum quod putent benedicere esse cõsecrare, & tum Christum panem conuertisse in carnem suam, quando benedixit.

At supra ostensum est quid sit hoc loco benedicere, & alioqui participium, *dicens*, non posse referri ad verbum, *benedixit*. Græca apertè declarant. Habent enim sic in Luca: εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκε αὐτοῖς, λέγων, id est, cum benedixisset vel gratias egisset, fregit, & dedit eis, dicens. Inter dandum ergo tum dixit; *Hoc est corpus meum*, ac dicendo, panem pro quo prius gratias egit, & super quem Dei nomen inuocauit, quemq; iam in partes fregerat, in suum conuertit corpus, quemadmodum quinque illos hordeaceos panes dominus post gratiarum actionem & benedictionem, ac fractionem, multiplicauit dando discipulis, in quorum etiam manibus multiplicabantur. Nec videri debet inconueniens, quod post fractionem dicatur dominus conuertisse panem in corpus, cum nos prius consecremus quã frangamus, quandoquidem totus ordo rei gestæ non est præceptus à Christo. Non enim post cœnam, vt ille, consecramus nec dando fidelibus dicimus *Accipite, hoc est corpus meum.* Cæterum apud Marcum illud; *Et biberunt ex eo omnes*, dictum esse per præoccupationem, patet ex Matthæo, qui Dominum refert dixisse, *Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus.* Nam coniunctio *enim*, declarat verborum Christi cotinuationem, quodque ea verba dixerit, tradendo calicem. Hic autem iam noua exurgit quæstio non parua, nempe quid demonstrauerit pronomen *hoc*, cum Christus dixit, *Hoc est corpus meum*, si his verbis facta est consecratio & conuersio panis in corpus. Nõ enim potest demonstrare panem; quia falsum est quod panis sit corpus Christi: nec potest demonstrare corpus Christi: quia tunc sensus esset: hoc, nempe corpus meum, est corpus meum: quia hic sermo tantum est enunciatiuus veritatis, non autem etiam factiuus veritatis significatę, cum consecrationis verba id debeant efficere quod significant, quemadmodu omniu sacramentorũ formę. Eadem quæstio est cum his verbis sacerdotes dicuntur consecrare dicendum est ergo pronomen *hoc* demonstrare indeterminatè substantiam sub speciebus panis contentam. Indeterminate, inquam, hoc est, sic vt conceptus non determinetur, vel ad substantiam panis, vel ad substantiam corporis Christi, sed in genere & confuse tantum concipiat substantiam quandam indiuidualem quæ speciebus illis vestitur. Atque hæc est propria vis pronomimis *hoc*, vt substantiam demonstret, (est enim demonstratiuum substantiæ) & indeterminatè demõstret. Cum enim dubitanti, & quærenti de re aliqua qd est hoc vel illud, dicimus, hoc est lapis, hoc est argentum pronomen, hoc, tantum ingenerat confusum conceptã alicuius indiuidualis substantię, & est sensus, Hæc res, vel hęc substantia est lapis, vel est argentum: sic & præsentis orationis sensus est, *Hoc* (id est, hæc substãtia, quæ scilicet his velatur accidentibus) *est corpus meum.* Quod si vlterius quæratur, quæ est illa indiuidualis substãtia quam confuse pronomen *hoc*, demõstrat: dicendum, quod ante consecrationem completam, quæ perficitur & fit in momento terminante verborum prolationem; substantia illa est panis: post verò consecrationem: est corpus Christi, in quod panis diuina verborum illorum virtute conuertitur. Quod si deinceps inferatur, nõ esse ergo veram hanc orationem cum profertur, qa tunc substantia illa demonstrata necdum est corpus Christi, dicendum ꝙ veritas præpositionis de verbo presentis temporis nõ pendet ab existentia rei ꝓ tempore quo profertur, sed pro momento finiente orationem. Oratio enim non significat quod est significandũ nisi cum est integra & integre prolata, proinde vera est, si res significata pro eo tempore sic se habeat, quemadmodum per orationem significatur. Vere enim quis dicit; ego sileo: si post prolationem non loquatur. Quo autem clarius intelligatur, quomodo vere dicatur; *Hoc est corpus meum*, cum tamen inter proferendum res significata nõ sic se habeat quemadmodum oratio significat, cũ rarę sint locutiones in quib. idem accidat, sciendum quòd quemadmodũ subtiliter Diuus Thomas docet in 3. parte quæst. 78. arti. 5. cum hæc locutio habeat virtutem factiuam connexionis panis in corpus Christi, ideo comparatur ad alias locutiones quæ habent solum vim significatiuã & non factiuam sicut comparatur conceptio intellectus practici, quæ est factiua rei conceptioni intellectus nostri speculatiui quæ est accepta à rebus. Voces enim teste Philosopho sunt signa conceptuum. Proinde sicut cõceptio intellectus practici non præsupponit rem conceptam sed facit: ita veritas huius locutionis non præsupponit rem significatam vt aliæ fere similes locutiones sed facit eam Et pro simili quod rudi intellectui sati⁹ facere potest, dari potest; vtsi faber inter ea dum clauum subito motu format, dicat: Hoc est clauus: aut plũbi fusor inter fundẽdum dicat: Hoc est candelabrum. Hic enim videre licet pronomen, hoc, non demõstrare determinatã aliquam substantiam, & id quod significatur non esse, cum profertur oratio, sed fieri inter proferendum, & esse post prolationẽ. Sic & Christus ante illud momentum, quo aqua illius virtute in nuptijs conuertebatur in vinũ, efficaci sermone dicere potuisset, Hoc est vinum, neq; tamen pronomen, hoc, demonstrasset aut aquam, aut vinũ, quia falsum fuisset aquam esse vinum, & efficienti non conuenit ille sermo, Hoc vinum est vinũ. Indeterminate ergo substantiã demonstrasset, quæ non tũ fuisset vinũ cũ oratio proferretur, sed cũ prolata iam fuisset. Et hæc quidẽ de pronomine demonstratiuo, hoc. Cæterum i dictione, corpus, quidam errant, existimantes eam accipi pro toto homine, & non solum pro altera hominis parte, eo ꝙ certũ sit sub specie panis totum esse Christum, nec carnẽ ibi adesse sine anima. At hos errare ex eo patet, ꝙ corpus hic distinguatur à sanguine, & quia Ioannis 6. dicitur caro manducanda, & sanguis bibẽdus. Rursum si pro toto homine dictio, corpus, in ꝑdictis verbis acciperetur, nõ potuisset illis verbis fieri cõsecratio, cũ Christus iacuit mortuus i sepulchro; sed nec hæc verborum forma nũc cõueniret passioni Dominicæ significandæ, in cuius tamen memoriã hoc sacramentũ est istitutũ. Accipitur ergo dictio, corpus, pro altera tantũ hominis parte, carne scilicet, nõ ꝙ illa ibi sit sola, sed sola ibi est virtute consecrationis, anima autẽ Christi, similiter & sanguis atque eius diuinitas, simul ibi sunt cũ carne ꝓ concomitantiã, eo quod hæc à carne separata esse nõ possint. Sic & in calice virtute consecrationis solus est sanguis, per concomitantiam autem & ibi totus est Christus. Curiosas aũt quæstiones multas, quæ iam moueri possent circa hanc materiã, videlicet quomodo totus Christus sub tã modica panis & vini specie subsistere possit, quomodo specie panis fracta totus sit sub singulis partib. & quomodo accidẽtia ibi sit sine subiecto, & alia id genus pleraque præstat prætermittere quam perscrutari. In his enim & similib. præstare debet fides supplementum sẽsuum defectui, simpliciterque credendũ nihil esse impossibile ei q dixit, & mentiri non potest: *Hoc est corpus meum.* Captiuãdus est intellectus i obsequiũ fidei, quod ad magnum hominib. proficit meritum. Non enim habet meritũ fides, cui humana ratio præbet experimentũ. Vnde Innocentius lib. 4. de sacro altaris mysterio, c. 8. Ego (inquit) quod residuum est igni comburo Nã credere iubemur, discutere ꝓ hibemur. Et i fine capitis: Alia (inquit) multa circa præsentem articulũ possunt inquiri, quæ melius est intacta relinquere, quã temere diffinire. Nã bestia q̃ tetigerit montẽ, lapidabitur. Tutius est in talib. citra rationem subsistere, quam vltra rationem excedere, ne fortè (quod absit) ossa regis Idumææ redigantur in cinerem. Hæc ille. Porro apud Lucam additur, *quod pro vobis datur*, quod aliq intelligunt de traditione & oblatione ad mortem, vt sit sensus: quod pro vestra salute iamiam tradendum est ad mortem, imò iã à me ad mortem subeundam datur. Nã 1. Corinth. 11. in narratione cœnæ Dominicæ à Paulo similiter vt à Luca descripta, legimus: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur*, atque eo modo etiã hic, sed deprauatè, in quibusdã legitur libris, traderetur pro datur, scriptore scilicet aliquo hũc locum restituere volente ex loco Pauli. Habet aũt Paulus in Græcis, non vt nos legimus, quod pro vobis tradetur; sed, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, id est, quod pro vobis frangitur. quã partẽ ex Paulo Græci addũt in cõsecrando pane, vt patet in missa Chrysostomi & Basilij. Necnon & Ambrosiũ Latinũ auctorem ad didisse patet ex libro 4. de sacramentis c. 5. quanquã ibi legatur per futurũ, quod ꝓ multis cõfringetur. Cùm autem verisimile sit, timile qd significari apud Lucam per illud, *quod pro vobis datur*, & apud Paulũ per illud, quod ꝓ vobis frangitur, intelligendum videtur in illo, *quod pro vobis datur*, Dominum loqui de datione corporis sui in cibũ, vt significauerit, se tũc in cœna corpus suum dare discipulis in cibum pro illorũ salute & vita, quã percipere mãducantes carnem ipsius supra apud Ioãnem testatus erat. Non enim illud Pauli, quod ꝓ vobis frangitur, de fractione quã in morte passus est Dominus, est accipiẽdum: sed de fractione specierũ panis, & distributione corporis Domini ci in cibũ fideliũ, vt patet ex eo quod dicit: Panis quem frãgimus nõne cõmunicatio corporis Christi est? Huic tamen iã dictæ itelligentiæ verborũ Lucæ obstare videtur, quod non dicatur, qđ vobis datur, sed *quod pro vobis datur*. vñ videndũ anne potius sit itelligendum de oblatione, qua tũc in cœna corpus suũ Dominus dederit Deo Patri ꝓ nobis, vt ex hoc loco aperte colligi possit, dominũ tũc se obtulisse, sicut postea idem colligitur ex verbo, effunditur. Obtulit aũt Dominus corpus suũ etiã in cœna, consideratione habita ad oblationem i cruce mox faciendã; cũ qua quodãmodo vna fuit oblatio cœnæ, sicut nos quoti die offerimus corpus Domini i missa, scilicet respectu habito ad oblationem in cruce factã, cũ qua nostra oblatio quodãmodo vna est. Neminem aũt turbare debet, qđ Græci i cõmunicatione panis, similiter & Ambrosius, addũt, quod ꝓ vobis frangitur, cũ eã partem nõ addat Romana ecclesia. Græci enim suã consecrationis formã ex traditione Pauli cõformi euãgelio Lucæ desumpserunt. Latini verò ex traditione Petri cõformi Euãgelio Matthęi & Marci, ex qua intelligendum relictum est, ea verba, quod ꝓ vobis frangitur, nõ esse ad consecrationem necessaria, quãquã non malè à Græcis adderentur, videriquè potest cõsultò à Latinis hæc esse prætermissa, ne esset locus absurdæ intelligentiæ, qua quis existimare posset verè frangi corpus Christi: aut etiã ne quis hinc existimaret, Eucharistiam non posse dispensari sine fractione & distributione in plures facta.

(HOC FACITE IN MEAM COMMEMORATIONEM) Idem habet & Paulus, qui id ipsum etiam repetit dictum circa calicem. Cæterum pro, *in meam commemorationem*, Græcis est, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, quod significantius vertitur, i mei rememorationem, vel, vt i Canone Missę legimus, in mei memoriam, subaudi renouandam. Refertur autem pronomen, *hoc*, non tantum da sumptionem, sed & ad oia, quæ mox Christus feciſſe dicitur. Mãdat enim facere quod ipse fecit, nempe accipere panem, gratias agere, benedicere, ac verbis, suis cõsecrare, dicendo i ipsius pſona; *Hoc est corpus meum*, frangere ac sumere, alijsque sumendum tradere, proinde his verbis itelli-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gimus, Christum verbis illis; *Hoc est corpus meum*, virtuté contulisse consecrandi, & trāssubstantiādi panem in corpus. Alioqui enim non posset fieri ab Apostolis, qđ fecit ipse. Intelligimus rursum Apostolos his verbis cōsecratos à Domino sacerdotes, quia per ea verba potestas illis data est faciendi, quod fecerat ipse: proinde hęc verba non pertinēt ad singulos fideles, nisi quatenus ꝓnomen *hoc*, referrtur ad sumptionem, aut quatenus sunt Ecclesiæ membra, q̄ in Apostolis accepit, & in sacerdotib. obtinet potestatem faciendi, quod fecit Christus. Singuli enim fideles, quatenus ad vnius corporis pertinēt cōmunionem faciunt cū sacerdotibus, qđ totius Ecclesiæ nomine in persona Christi faciūt sacerdotes. Verum hic insurget hæreticus, negās Eucharistiam esse sacrificiū & oblationē, & dicet; Si hoc facere debent sacerdotes quod Christus fecit, non ergo sacrificāt in missa, cum Christus in cœna non dicatur sacrificiū obtulisse. At dicendū est, ꝙ Christū in cœna & Eucharistiæ institutione sacrificium obtulisse primum quidem satis est significatum, cum dicitur gratias egisse. Gratiarum actio enim est quod dā sacrificium, à qua Christi actione sacramētum corporis & sanguinis Domini, nomē illud ab initio Ecclesiæ accepit; vt diceretur Eucharistia. Igitur cū gratiarū actio sit sacrificiū, & sacramentū, hoc dicatur, & sit Eucharistia, quod est gratiarū actio, cōsequitur ex Christi actione, & nomine à Christi actione imposito, sacramētum hoc esse sacrificiū. vnde ia canone dicitur sacrificium laudis, de quo Psalmista; Immola Deo sacrificiū laudis, & redde altissimo vota tua. Secundo Christum sese sub specieb. panis, & vini obtulisse i cœna Deo patri, intelligentiæ nostræ relictam etiā satis est ipsa, q̄ præcessit figura agno Paschali. Cum enim agnus ille sacrificiū fuerit, quod celebrabatur in memoriā antiquę redēptionis, & sacramētum corporis, & sanguinis Domini in illius locū sit institutū ad renouādum memoriā nouæ redēptionis, si figurā rectè impleuit Christus, seipsum i eo sacramento obtulit. Quod tertiò significatū pōt intelligi, eo ꝙ Lucas habet addidisse Dominum, *quod pro vobis datur*. Quod enim verbo, *datur*, nō tm̄ significetur datio in cibum, sed etiam oblatio Deo tunc facta, ꝓbabile faciemus ex verbis dictis à Domino in consecratione calicis. Certè D. Cyprianus Christū asserit i cœna sese obtulisse, & impleuisse figurā, quæ in ipso Melchisedec pcessit, secundū cuius ordinem Psalmista ipsum ꝓnunciat esse sacerdotem. Sic enim habēt in Epistola ad Cęciliū; Quod aūt Melchisedec typum Christi portaret, declarat Spiritus Sāctus in Psalmis, ex psona patris ad filiū dicens; Ante luciferū genui te. Iurauit Dominus, & non pœnitebit illum, tu es sacerdos in æternū, secundum ordinem Melchisedec. Qui ordo vtiq; hic est de sacrificio illo veniens, & inde descendēs, qđ Melchisedec sacerdos Dei summi fuit, quod panem, & vinū obtulit, qđ Abrahā benedixit. Nā qs magis sacerdos Dei summi, quā Dominus noster Iesus Christus, qui sacrificium Deo patri obtulit? Et obtulit hic id, qđ Melchisedec obtulerat, id est, panem, & vinū, suum s. corpus & sanguinem. Et post quædā interposita; Vt ergo i Genesi per Melchisedec sacerdotem bene dictio circa Abrahā possit rite celebrari, præcedit ante imago sacrificij, i pane & vino scilicet cōstituta. Quā rem perficiens, & adimpiens Dominus, panem, & calicem mixtū vino obtulit, & qui est plenitudo, veritatem ꝑfiguratę imaginis adimpleuit. Hæc ille. Vt autem demus, Christum non obtulisse Deo in cœna carnem suam & sanguinem, non tamen mox consequitur, nec sacerdotes offerre debere. Ex ipso enim Christi præcepto, in hoc sacramento aliquid Ecclesiæ est faciendū, quod non fecit Christus. Præcepit enim vt faciamus in ipsius memoriam, ad quam non ipse tunc carnem suam dedit Apostolis sumendam, cū memoria tantum sit rei absentis, ipse verò tunc illis præsens esset. Iā eo quod adieerit, *in mei memoriam*, satis significat, nos in huius sacramenti celebratione sacrificare debere. Celebrādū enim sacramentū istud nō in quālibet memoriā Christi, sed potissimum in memoriam passionis ipsius, quem admodū patet ex Paulo q̄ exponens hæc Domini verba dicit; Quotiescunque enim manducabitis panem hūc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Quomodo aūt memoria passionis Christi melius tenouari potest, quā in sacramento sub speciebus, q̄ separationem sanguinis à corpore reptæsentant, offerendo Xp̄m q̄ se in cruce obtulit, & sacrificio sacrificiū rememorādo? Vnde Chrysostomus hom. 17. in Epist. ad Hebræos: Nonne (inq̄t) per singulos dies offerimus? Offertmus qdem, sed ad recordationē facientes mortis eius, &c. Nemo sane negauerit quin hoc sacramentū sic sit rememoratiuum nouę redemptionis, sicut agnus Paschalis, antiquæ. Sicut ergo nō solū erat sacrificiū agnus ille, cuius sanguine redempti erāt in Ægypto Israelitę, sed & agnus, q̄ sequentib. omnib. annis in redemptionis illius repetebatur memoriā: sic necesse est vt Christus nō tātum quatenus in cruce oblatus, sit sacrificium, sed etiā quatenus in hoc sacramento existens, memoriā nobis factę in cruce redemptionis renouat. Sunt qui sacramentum istud esse sacrificium ostendere conātur ex verbo, *fasite*, quia illud aliquando accipitur pro sacrificare, vt enim dicit Virgilius; *Cum factam vitula pro frugibus, ipse venito*. Sic & apud Hebręos verbum, Asa, quod facere significat accipitur nonnunquam pro sacrificare. Nam Exodi 10. vbi nos legimus; Hostias quoque & holocausta dabit nobis, quę offeramus domino deo nostro; pro offeramus Hebraicè est Asinu, id est faciemus, ꝓ sacrificabimus. At hoc argumentū parum est firmum, cùm ob alias causas, tum qđ, facio, qñ ꝓ sacrificare ponit, cum ablatiuo construitur apud Virgilium, vt subaudiatur sacrificium, cum faciam vitula sacrificium. Vt autem vel ex hoc loco, vel ex alijs scripturæ locis efficaciter non possit ꝓbari, sacramentum corporis & sanguinis nōi esse sacrificium, tamen ex Apostolica Ecclesię traditione id efficaciter ꝓbatur, & certissimò credendum est: q̄ traditio ex eo cognoscitur, ꝙ cōcorditer omnes veteres ab Apostolorum temporibus, illud vocauerint sacrificium atq̄; hoc vnicum esse Christianorum sacrificium, qđ ꝓ varijs illis legis sacrificijs nobis sit à Xpo institutum, de quo & ꝓphetauerit Malachias, dicens; Ab ortu solis vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & oī loco sacrificat & offertur nomini meo oblatio munda. Irenæum vetustissimum auctorem, q̄ se doctum ꝓfitet à presbytero quodā, q̄ Apostolorum fuerat auditor, vide li. 4. c. 31. Vbi sacramentum corporis, & sanguinis domini docet etiā esse sacrificium

ciū ratione panis & vini, sic scribens; Suis discipulis dans consilių primitia Deo offerre ex suis creaturis, nō quasi indigenti, sed vt ipsi nec infructuosi nec ingrati sint, eū q̄ ex creatura panis est accipit, & gratias egit, dicens; *Hoc est corpus meum*. Et calicem similiter, qui ex ea creatura, quę est secūdum nos, suū sanguinem cōfessus est, & noui testamenti nouā docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens in vniuerso mundo offert Deo, ei qui alimenta nobis ꝑstat primitias suorū munerum in nouo testamento, de quo in ꝓphetis Malachias sic prænūciauit; Nō est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotēs, & sacrificium non accipiam de manib. vestris. Quoniā ab ortu solis vsq; ad occasum nomen meū glorificat inter gentes, & i omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purū, quoniā magnū est nomen meū in gentibus, dicit Dominus omnipotens: manifestissimè significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessauit offerre Deo, omni autē loco sacrificiū offertur ei, & hoc purū, nomē autē eius glorificatur in gētibus. Hęc ille. Sacrificiū est ergo hoc sacramentum, id q̄; duplici ratione. Nā & ratione panis & vini, aut specierū panis & vini, per quorum oblationē Deo agimus gratias pro beneficijs creationis omnium ꝓpter nos: & ratione corporis & sanguinis Domini per quorū oblationem Deo agimus gratias ꝓ beneficijs redemptionis. De vtrisq; enim beneficijs Deo sunt agendæ gratiæ, & q̄ omnia creauit ꝓpter nos, suis nos pascens creaturis secundū corpus, qđ per filij sui mortem nos redemit, eius corpore & sanguine nos pascens secundum animā. Sed redeamus ad tractationē verborū Christi, ex quib. intelligendum qs sit vsus & finis instituti huius sacramēti, & quatenus offertur Deo, & quatenus sumitur à fidelibus, nempe quod ad renouandā Christi pro nobis crucifixi memoriā sit institutū, & vsurpandum. Huius autem memoriæ renouatio non est vltimus finis, sed propter multiplicē fructū ex illa memoria i nobis proueniendum, voluit Dominus hoc sacramentū in sui rememorationē & instituere, & à nobis vsurpari, ac frequētari. Et primū qdē memoria passionis p hoc sacram entu facta, excitat in nobis gratiarum actionem, excitat & fiduciā tum cōsequēdæ remissionis admissorum à nobis malorum, tū impetrandorum à Deo bonorum, quæ vel ad bene vel ad beate viuendum nobis sunt necessaria. nectātū i nobis excitat huiusmodi gratiarū actionem, & fiduciam, sed etiam ipsum sacramētū per se, quatenus est sacrificiū, istud est, per quod Deo gratias agimus, & medium consequendi malorū remissionem, & bonorum impetrationē. Gratias enim Deo agere cōuenientius nō possumus, quā offerendo ei suum filium, qui ei est vnicè gratus, & ab per quē ipso nos accepisse agnoscimus bona, pro quib. gratias agimus. Nec per alterius oblationem expectanda aut peccatorum remissio, aut bonorū impetratio, quā illius, qui solus est agnus Dei tollens peccata mūdi, quiq; sua passione meruit nobis & malorum remissionem, & bonorum donationē. Offertur ergo ex memoriæ Christi renouatione, in gratiarū actionē ꝓ acceptis bonis in remissionem admissorū malorū, in impetrationem bonorum, quæ vel in præsenti, vel in futuro sunt optanda. Cum enim in veteri lege alia essent sacrificia, q̄ in gratiarum actionem erant offeren-

da, alia, quæ pro peccatis, alia, quæ ꝓ impetrādis bonis, ꝓ omnib. illis in noua lege vnū successit sacrificiū, qđ ad omnia illa & est sufficiens, & efficax. Quatenus verò hoc sacramentum est conuiuium, & à fidelib. cum memoria passionis Dominicæ sumitur, operatur, in eis vitam spiritualē, & pignus est eis æternæ fœlicitatis, admonetq; eos mutuæ dilectionis, idque triplici ratione, scilicet quod eodem omnes sint redempti pretio, ꝙ eadem omnes pascantur mensa, quod q; ad eandem omnes vocati sint fœlicitatem, cuius i hoc sacramēto pignus accipitur, &, vt breuius dicatur, sacramentum hoc & quatenus offertur, & quatenus sumitur cū memoria passionis Christi, fidem passionis in nobis renouat, renouādoq; cōfirmat, spem erigit impetrandi, & remissionem malorū nostrorum, & donationem bonorum diuinorum & charitatem accendit tum erga deū, quem intelligimus nos, cùm inimici essemus, tāto opere dilexisse: tū erga proximos, ob triplicem iā dictam rationem. Triplicem hunc sacramenti istius effectū bene cōplectitur celebris illa Antiphona; O sacrū cōuiuiū, in quo Christus sumitur, &c. Illud enim quod dicitur, recolitur memoria passionis Christi, ad fidē pertinet illud, mens impletur gratia; ad charitatem: ad spem verò quod dicitur, futuræ gloriæ nobis pignus datur, quarum trium antiphonæ partium prima præteritum respicit, secunda præsens, tertia futurum.

SIMILITER ET CALICEM ACCIPIENS (POST QVAM CORNAVIT, GRATIAS EGIT.) Qualia fecit circa panem: talia & circa calicem. Accepit enim eū in manibus, gratias egit, diuidendumque dedit, atque præcepit vt eū accipientes biberent ex eo omnes, quæ omnia Lucas complexus est, dicens; *Similiter calicem accipiēs* &c. cū alij duo illa explicatim exponant. Cæterū pro dictione, *calicem*, quę certū quoddā poculi genus significat, Græcis sēper est *ποτήριον*, qđ simpliciter poculū significat, vnde & D. Ambrosius in Paulo poculū legit. Bene aūt Lucas & Paulus adiecerūt, *postquam cœnauit*, vt intelligamus poculū hoc & similiter panem, de quo dictū est, ad vulgarem cœnā nō pertinuisse, quæ pascendo corpori sub sentiebat. Porro ex eo quod Dominus apud Matth. dicat; *Bibite ex hoc oēs*, Lutherani conātur ostendere necessariā esse omnib. Christianis sumptionem Eucharistiæ sub vtraque specie: verum inefficaciter hinc illud colligunt, quādoquidē hæc verba tātùm ad ibi tum ꝑsentes Apostolos pertinent. His enim verbis non alijs loquebatur quā ijs, quib. poculum porrexerat, dicens, vt est apud Lucam; *Accipite & diuidite inter vos*. Quòd si quis instet, & dicat, dominum in Apostolis etiā nobis locutum, cùm Eucharistiam non illorum tantum causa instituerit, sed & propter nos, atque ob id illud, *Bibite omnes*, ēt ad nos pertinere: dicendum, Dominum in Apostolis nō alijs locutum, qđ attinet ad præceptum bibendi, quam ijs, quibus in ipsis Apostolis dixit illud; *Hoc facite in meam commemorationē*. Quare sicut illud potissimum ad sacerdotes Apostolorum locum obtinentes pertinet, ita hoc de bibendo calicē ꝑceptum: vnde ab initio sēper hinc intellexit Ecclesia sacerdotes, cum faciunt, quod fecit in vltima cœna Christus, hoc est, cùm cōsecrāt, ex Christi præcepto debere sub vtraque specie & consecrare, & sumere, non autē necessariā esse sub vtraque specie sumptionē lai-

Sacrificiū Missæ.

1. Cor. 11.

Psal. 49.

Psal. 109

Malach. 1

Universidad de Deusto
Biblioteca

cis,ad quos nō aliter pertinet necessario bibendi A calicis præceptum,quam illud;*Hoc facite*, nempe quatenus sunt Ecclesiæ membra,& cum ipsis sacerdotib. faciant, quod totius Ecclesiæ nomine faciunt sacerdotes.Itaque,quanquam in primitiua Ecclesia etiam laici fere cōmunicabant sub vtraque specie,quando ita cōmode fieri potuit ob credentiū paucitatem;quādo itē sanguinis Christi suprione populus fidelis armādus erat ad sanguinis proprij pro Christo effusionē, semper tñ etiā ab initio quandoque sub panis tantūm specie Eucharistia laicis porrigebatur,semperq; creditum est,non esse contra Christi præceptum,imò cōuenire institutioni Christi,vt cùm ita tempus & locus postulat,sub altera tātùm specie Eucharistia porrigeretur fidelibus, quod ex eo patet,q antiquissimi quidam patres intellexerint Dominum in Emaus duob. discipulis corpus suum dedisse sumendum, quādo in fractione panis cognouerūt eū,nūquā id intellecturi,si credidissent panem sine calice in Eucharistia nō posse distribui,cùm certū sit tūc discipulis à Dño calicē non fuisse porrectum.Cum ergo semper crediderit Ecclesia,non esse necessariā sumptionē Eucharistię sub vtraque specie,quod sub altera specie totus Christus sumeretur,nec Christi præceptum deret oēs ad huiusmodi obligatos esse sumptionem,succedentib.postea temporibus, nulla q̄dem præceptorū vi,sed cōsensu quodā tacito tā populi quam cleri,sensim irrepsit cōsuetudo cōmunicandi laicos sub altera tantum specie.Quæ quidem consuetudo nō potest videri introducta ex vitio aliquo aut cleri,aut populi,cū nihil quæstus aut lucri tēporarij vel his,vel illis inde ꝓuenerit penit⁹,sed res ipsa& experiētia satis arguit, manifestā periculorū& magnitudinē,& multitudinē tā clerū quā populū ad istam consuetudinē paulatim induxisse.Fuit enim periculū i ministratione,ne sanguis scilicet effunderetur,quod& sępius accidit,præsertim cū ingēti multitudini fuisset communicandū. Periculum itē in conseruatione,ne vini species i acetū verteretur,cū parochi tenerentur eā ob ægrotos semp habere parata:periculū etiam,cū ad moribundos apportaretur, siue quis eques,aut pedes eam ferret. Periculum quoque in ijs,q nauseam vini patiuntur.Periculum,ob inopiā vini,cuius in plerisque orbis partib.magna est penuria. Periculum denique infidelitatis,ne videlicet non sub vtraq; specie totus crederetur subsistere Christus. Commendat hāc iam receptam consuetudinem & veteris legis figura quę ei probè quadrat.Nā quod in ea lege liquidū offerebatur,quod & libamē vocabāt,haud quanquam à laicis,sed à solis recipiebatur sacerdotibus. Obuenerat enim id in partem sacerdotū,quemadmodū & nūc ea sacramēti pars,quę liqda est,solis est reseruata sacerdotibus. Hāc ergo cōsuetudinem sic rationabiliter introductā,& tā varijs cōmēdatā modis,cum ex doctrina Ioannis Huss Bohemi Græcos secuti assererēt esse illicitā & scripturis cōtrariā,duo cōcilia generalia, Cōstātiēse,& Basiliēse,approbauerūt, hæreseos cōdēnantia eos,qui hanc consuetudinē impugnare & mutare auderent,& pro lege habēdam hāc cōsuetudinē decreuērūt. Sic enim Cōciliū Cōstantiense sessione 13.definit:Et sicut hæc cōsuetudo ad euitandū aliqua pericula,& scādala rationabiliter introducta,ꝓ licet in primitiua ecclesia hu- B iusmodi sacramentum reciperetur à fidelib. sub vtraq;specie,postea à conficientib.sub vtraq;,& à laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur, cū firmissimē credēdum sit,& nullatenus dubitādū,integrū Christi corpus,& sanguinem tam sub specie panis,quam sub specie vini veraciter cōtineri.Vnde,cum huiusmodi consuetudo ab ecclesia,&sāctis patrib.rationabiliter introducta,& diutissime obseruata sit,pro lege habenda est,quam non licet reprobare,aut sine ecclesiæ auctoritate pro libito mutare.Quapropter dicere quòd hanc cōsuetudinem aut legem obseruare,sit sacrilegiū, B aut illicitum,censeri debet erroneū,& pertinaciter asserentes oppositum præmissorum tanquam hęretici arcendi sunt,& graniter puniendi p diœcesanos locorum.Hæc cōcilium illud. Et cōciliū Basiliense,in quo lōgius hæc res cū Bohemis disputata est,hāc eādem præfati concilij sententiam sessione tricesima confirmat.Docte cōtrà Lutheranos hanc cōsuetudinem post Bohemos rutsum impugnantes, disputat præter alios Episcopus Roffensis,&alibi,&i libello,cui titulus,Defensio regiæ assertionis cōtra captiuitatem Babylonicā, i quo decem cōditionib.hāc consuetudinem cō- C mandatā ostendit,quas per epilogum tandem sic colligit.Quādo igitur hæc cōsuetudo nullius occasione corruptiōis ortū accepit,& à multis discriminib.liberat,nullique repugnat Euangelico præcepto,quin magis congruit ei tam nouę legis exemplū,quam veteris instrumenti figura,neminem afficit dispendio,nulla vi, sed tacitis omniū suffragijs irrepsit,& in earepublica q̄ sancto Spiritu gubernatur,atque in eo negotio,qđ salutem animarum concernit,sitque demū per tot Ecclesiæ proceres bis approbata,quis tā insanit,vt nō D putet eā à Spiritu sancto fuisse profectam?Et hactenus q̄dem ꝓ recepta cōsuetudine statuenda. Restat vt de materia secundę partis huius sacramenti agamus,ꝙ & circa hāc sit erratū,sicut circa materiā,ex qua Christi cōficitur corpus. Fuerunt enim q̄ decepti falsa sobrietatis imagine,ꝓ calicis consecratione non vinum,sed aquam solā censuerunt apponendam,qui ob id Aquarij dicti sunt ab Augustino lib.de hęresib.c.64.Sunt rursum q̄ cum hoc errore ex diametro pugnātes solum vinum in calice apponendum censent,aquāque minime vino miscendā esse. Et hoc em̄ post Græcos docuit Lutherus,asserens mistionem aq̄ cū vino,figmentū esse mere humanū,immo malę &sinistrę significationis,eo qđ in malā partem ponatur in scripturis mistio aquæ cū vino, vt cū dicitur:vinum tuū mistū est aqua. At D. Cyprianus scribens ad Cæcilium cōtra eos,qui in calice E tantum offerebant aquam,vtrumq; errorem ꝑdictū refellit,ostendens ex exemplo Christi vinum offerendum,sed mistum aqua. Et quidem vinum fuisse i calice quem suis dominus porrexit,ostendit ex eo quod Euangelistæ subijciunt dictum à Domino;*Non bibam amodo de hoc genimine vitis.* Fuit ergo genimen vitis in calice quem Dominus accepit,& suis dedit. Vinum aūt fuisse mixtū aqua non probat apertis aliquib.Euangelij verbis, vt nec illis ꝓbari potest, sed intelligendum relinq̄t ex eo ꝙ certum est i calice fuisse vinum,eo quod vinum in illis calidis regionib.non solitum fuerit bibi,nisi mistum aqua. Alioq; vinū fuisse mixtum aqua i cœna Dominica,ꝓbat per illud Proverb.quod adaptat huic sacramento:Sapiētia ædi-

Quæ periculā cōmunione sub vtraque specie

Isaiæ.1.

Prou.9.

ficauit sibi domū,excidit columnas septē. Immolauit victimas suas,miscuit vinum, & proposuit mēsam suā.Nō solū autem ex scripturis, sed & ex Dominica reuelatione & præcepto testatur se idipsum accepisse vt vinum mixtum offeratur. Sic em̄ scribit in principio epistolæ;Nec hoc putes,frater charissime,nostra & humana mēte cōscribere,aut vltronea hoc nobis audacter assumere,cū medocritatē nostrā sēper humili & verecūda moderatione teneamus,sed quandoaliqd Deo inspirāte & mādante præcipitur, necesse est Domino seruus fidelis obtemperet, excusatus apud omnes,quod nihil sibi atroganter assumat, q offensā Domini timere cōpellitur,nisi faciat quod iubetur.Admonitos autem nos scias,vt in calice B offerendo Dominica traditio seruetur,neq;aliud fiat à nobis quā quod nobis prior Dominus fecit,vt calix,qui in cōmemorationem eius offertur,mixtus vino offeratur. Hæc ille sanctissimus simul & doctissimus martyr,in qb.nō tantum asserit,Dominum in cœna mixtum vinum obtulisse,sed à Deo sibi inspirāte & mādante fuisse præceptum,vt Christi traditio seruaretur. Cui facto, & traditioni Christi conuenit & figura veteris testamenti,i quo sanguini vitulorū,& hircorū,quo Moses vetus testamentum confirmauit, aqua admiscebatur,quēadmodū testatur Paulus ad He- Hebr.9 bræos,dicens;Lecto omni mandato legis à Mose C vniuerso populo,accipiens sanguinem vitulorū, & hircorum cum aqua,ipsum librū & omnē populum respersit.Et tamen aquæ nō fit mentio in Exodo:Iam & D.Hieronymus in quęstionib.Hebraicis super Paral. circa illud quod aquā Dauid 1.Par.11 libauit Domino,annotandum dixit,quod i sacrificijs,in qb.vinum offerebatur, idem aqua mixtum fuerat.Notandum(inqt) q vinū ,quod Deo in sacrificium offerebatur,aqua mixtū erat.Porro sicut ritus celebrandi in azymo pane nō tantum cōmendatur facto Christi & veteri figura,sed etiā mysticis significationibus,quas habet duas,vt prius est dictum:ita & ritus miscendi aquā vino, D præterquam ꝙ cōmēdetur & Christi facto, & figura veteris testamenti,etiam commendatur duplici significatione mystica. Et quidē prima & ꝑcipua huius ritus significatio q̄ sit, explicat Paschasius pōtifex,dicēs;Cur in calice aqua misceatur, illa permaxime causa est, qa de latere Christi,vbi passio completur,sanguis pariter, & aqua manauit.Sic & Alexander primus,Apostolorum temporib.vicinus,& Cypriano antiquior,in suis decretis:In sacramentorum(inqt) oblationibus, q̄inter missarū solennia Domino offeruntur,passio Domini miscenda est,vt eius cuius corpus & E sanguis conficitur,passio celebretur,ita vt repulsis opinionib. superstitionū,panis tātum,& vinū aqua permixtum in sacrificio offerantur. Nō debet enim,vt à patrib.accepimus,& ipsa ratio docet,in calice Domini aut vinum solum,aut aqua sola offerri,sed vtrumque permixtū, quia vtrumque ex latere eius in passione profluxisse legitur. Hæc ille,in cuius verbis ꝑter alia obseruandū,ꝙ à patrib.se dicat accepisse hunc ritum, nimirum Apostolis,quib.erat vicinus. Eandem huius ritus significationē tradunt & alij patres. Augustinus enim exphcans illud Ioannes:Et continuò exiit sanguis & aqua:Ille(inquit)sanguis i remissionē fusus est peccatorū. Aqua illa salutare temperat poculū. Et Chrysostomus sup eisdem verbis:Nō

Universidad de Deusto
Biblioteca

ceſſe eſt vt aqua miſcenda vino non in tanta apponatur quantitate, vt vinum corrumpatur. Vnde extra de celebratione miſſarũ dicitur ab Honorio ad quendam archiepiſcopum; Perniciosus in tuis partib. inolcuit abuſus, videlicet, quod in maiori quantitate de aqua ponitur in ſacrificio, quàm de vino, cum ſecundum rationabilem conſuetudinem Eccleſiæ generalis, plus in ipſo ſit de vino, quam de aqua ponendum. De conuerſione autem illius aquæ, quæ vino miſcetur in altari, Innocentius tertius in c. cum Marthæ, titulo de celebratione miſſarum, refert opiniones, quoſdam ſcilicet dixiſſe, quod ſicut vinum cõuertitur in ſanguinem qui fluxit de latere Domini, ita & aqua conuertatur in aquam, quæ cum ſanguine fluxit ex eodẽ latere. Alios verò tenere, quòd aqua vino mixta, tranſiens in vinum, ſimul cũ vino trãſſubſtantietur in ſanguinem Chriſti. Alios rurſum, eo ꝙ phyſici aſſeuerent, aquam non tranſire in vinum, ſed eam iam vino mixtam poſſe per artificium rurſum ſeparari à vino, putare aquã nec in ſanguinem trãſire, ſed nec in alteram aquã, ſed per ſe manere, vino cõuerſo in ſanguinem, & circunfuſam prioris vini accidentib. conſiſtere. Inter quas opiniones cum nullã plane reijciat, ꝓbabiliorem iudicari ꝓnunciat illam, quæ aſſerit aquam cum vino in ſanguinem tranſmutari, quæ ſententia etiam conſiſtere poteſt, etſi verũ ſit quod phyſici dicunt, aquam vino mixtam nõ conuerti in vinũ. Aliàs enim duas opiniones eſſe improbabiles oſtendit D. Thomas, in tertia parte quæſt. 74 art. 7.

HIC EST ENIM SANGVIS MEVS NOVI TESTAMENTI, QVI PRO VOBIS, &c. Coniunctio, *enim*, addita apud Matthæum, quæ etiam in canone Miſſæ ex hoc loco additur in conſecratione panis, reddit rationem eius quod dixit Dominus; *Bibite ex hoc omnes.* Videri autem poſſet hæc ratio eſſe abſurda, vt pote potius inductiua ad contrarium, hoc eſt, ad non bibendum ex illo. Quia enim ſanguis erat, ideo videri poterat ex eo non bibendum, quia ſanguinis eſus horrore plenius eſt, & in veteri teſtamento toties ꝓhibitus. Videri ergo, inquam, poſſet abſurdã eſſe hanc rationem, niſi cogitemus, Dominum iã reſpexiſſe ad ea, quæ olim dixerat de neceſſitate, & vtilitate ſumptionis ſui ſanguinis, ꝓut ſcribitur Ioan. 6. vt, quemadmodum ſuprà in hoc capite eſt annotatũ, perinde ſit, quodmodo Dominus dixit, ac ſi dixiſſet; Dixi olim vobis, qđ niſi biberitis ſanguinem filij hominis, non habeitis vitam in vobis: ſi vero biberitis eũ, habebbitis vitam in vobis. Bibite ergo ex hoc omnes. Nam hic eſt ſanguis ille meus, quem q̃ digne bibunt, habebunt ſecundum promiſſionem meam vitã æternã. Et quidem pulcram rationem diuerſitatis, cur in veteri teſtamẽto eius ſanguinis animalium quæ Deo offerebantur, & quorum caro comedebatur, fuerit prohibitus: in nouo verò teſtamento ſanguinis noui agni bibitio præcipiatur, reddit D. Cyprianus i ſermone de cœna Domini. Noua eſt, inqt, huius ſacramẽti doctrina, & ſcholæ Euangelicæ hoc primum magiſterium ꝓtulerunt, & doctore Chriſto primum hæc mundo innotuit diſciplina, vt biberent ſanguinẽ Chriſtiani, cuius eſũ legis antiquæ auctoritas diſtrictiſſimè interdicit. Lex quippe eſum ſanguinis ꝓhibet, Euangelium præcipit vt bibatur. In qb. mandatis A hoc maxime diſcernere debet Chriſtiana religio, q̃ ſanguis animaliũ à ſanguine Chriſti ꝓ omnia differens, temporalis tantùm habet viuificationis effectum, & vita eorũ finem habeat, & ſine vlla reuocatione terminum conſtitutum. Ideoque ad obtinendam æternitatem nõ poteſt perficere, qđ ſemel obrutum non ſurgit viterius, nec aliqua ei ſupereſt virtus, q̃ ſine vlla ſpe præciſis radicibus, mors penitus exiccauit. Vita verò hominis licet aliquã habeat affinitatem cum ſanguine, nõ tamen ſolo ſanguine regitur, ſed anima ſanguini dat caloris & nutrimenti effectum, ſicut & cæteris quę in corpore ſunt proprio diſtribuit officia, & diuidit motus, & quaſi talenta partitur. Nec oportuit vt ſãguini humano ſãguis pecudũ miſcetetur, qa vita rationalis hominis vitæ beſtiali ſociari nõ habet, ſed omnino à fideliũ animis quaſi ſanguis impurus, detergẽda eſt hæc carnalis opinio, ne putetur vita hominis eo modo trãſitoria, quo vita pecudũ inaneſcit, vel qđ ſanguis cõſubſtantialis ſit animæ, & neceſſe ſit vtrũq; ſuperueniente ſuffocatione diſſolui. Carne quidẽ animalibus ſimiles ſumus, ſed vita diſſimiles, ideoque quod commune cum eis habemus, nobis incorporate licẽter poſſumus: quod vero dignitati noſtræ non conuenit, & ab æternitate alienum videtur, à nobis ſubtiliſſimo legis indicio ſeparamus. Bibimus autẽ de ſanguine Xpi ipſo iubẽte, vitæ ꝗternę cum ipſo & per ipſum participes, animalis vitę peccata quaſi ſanguinem impurum horrentes, & fatẽtes nos per peccati guſtũ à beatitudine priuatos, & dãnatos, niſi nos Chriſti clementia ad ſocietatẽ vitæ ꝗternę ſuo ſanguine reduxiſſet. Hæc ille docte philoſophans, quæ obid ꝓlixe hic viſum eſt adferre, quod rationi illi qua Dominus ad bibendum ſuum ſanguinẽ inuitat, bene conueniant. Porro pillo; *Hic eſt ſanguis meus*; Græce eſt, τοῦτο ἐστι τὸ αἷμά μου, vnde patet non ſolum quod dictio, hic, non ſit aduerbium hoc loco, ſed pronomen, verùm etiam quod pro pronomine maſculino, hic, verti poſſet neutrum, hoc: vt ita ſit; *Hoc eſt ſanguis meus.* Quæ verſio magis conueniret ei quod præcedit; *Bibite ex hoc omnes*, vt iam eiuſdem generis pronomen ſubijciatur, dicendo: *Hoc eſt enim ſanguis meus.* Rurſus pronomen neutrum, hoc, magis conuenit indeterminatæ demonſtrationi ſubſtantię, qualem demonſtrationem ſupra dictum eſt eſſe in his conſecrationum verbis. Nam ſi dicas, *Hic eſt ſanguis meus*, videtur ſenſus eſſe: Hic ſanguis eſt ſanguis meus. Certe D. Cyprianus in epiſt. ad Cęcilium legit, *Bibite ex hoc omnes, hoc eſt enim ſanguis noui teſtamenti*, &c. Nec tamen male noſter vertit interpres. Nam frequenter hoc modo, hic, ponitur pro hoc, vt cùm Exodi 16. filijs Iſrael interrogantibus de Manna, Quid eſt hoc? reſpondit Moyſes: Iſte eſt panis, quem dedit vobis Dominus ad veſcendum: cũ videretur dicendum, Iſtud eſt panis, &c. Additur in verbis Domini pronomẽ, *meus*, dicendo; *Hic eſt ſanguis meus*; ad diſtinctionem huius ſanguinis, id quẽ bibendum pronocat a ſanguine animalium, quẽ bibere nec proderat, nec licebat. Cęterùm ob additum ꝓnomen illud, durinſcule iam cohęret cum ſubſtãtiuo, *ſanguis*, genitiuus *noui teſtamenti*, quod i Græcis vitatur per præpoſitũ articulũ, τὸ, q̃ facit vt poſt nomẽ αἷμα ſit repetendum τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, id eſt, ſanguis inquã noui teſtamenti. Addita eſt autem hęc pars ad diſtinB

diſtinctionẽ eius ſanguinis de quo dixit Moyſes, A vt ſcribitur Exodi 23. cum firmaret pactum inter Deum & Iſraelitas. Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiſcum. Ad quę verba hic eſt à domino allaſum, vnde profœderis, Septuaginta habẽt, vt eſt hoc loco, διαθήκης, & ad Hebr. 9. legimus, Hic ſãguis teſtamenti, quod mãdauit ad vos Deus. Dicitur autem ſcripturæ phraſi ſanguis fœderis vel teſtamenti ſanguis, quo fœdus aliquod confirmabatur. Solitum enim erat antiquitus fœdera firmari ſanguine ſolorũ animaliũ, quo ſigni ficabant morti ſe facere obnoxium, morteq; plectendum qui initum fœdus violaſſet. Et apud Romanos quidem mos fuit, vt i fœdere faciẽdo porca feriretur, vt teſtatur illud Virgilij lib. 8. Æneidos: *Stabant, & cæſa firmabant fœdera porca.* Vnde & nomen, fœdus, à feriendo dictum putant quidã. In populo autem Dei per ſanguinem & mortẽ animalium mundorum, quæ Chriſti typum præ ſe ferebãt, fœdera inter Deum & populum firmabãtur. Vnde Geneſ. 15. cùm Deus pactum ſuum cum Abraham erat firmaturus, de danda illi & ſemini eius terra Chanaã, iubet animalia aliquot mũda, quæ poſtea inſtituta ſunt immolari in typũ Chriſti, mactari & diuidi i duas partes. Et Moyſes ſanguine occiſorum vitulorum confirmauit pactũ inter Deum, & totum populũ. Sic nunc dicit Dominus, ſuum ſanguinem eſſe ſanguinem teſtamenti, hoc eſt, qui fœdus & teſtamentum confirmet, ſed nouum, addiſtinctionem veteris teſtamenti quod cõfirmatum fuit ſanguine vitulorum, in typũ noui teſtamenti firmandi ſanguine Chriſti. Cæterũ quo intelligatur quomodo hoc loco accipiat dictio, *teſtamentum*, ſciendũ quod quãquã ea dictio Latinis ſignificet proprie diſpoſitionem hominis morituri, qua hæredes ſuorũ poſt mortem bonorum nuncupat, in ſcripturis tamen frequenter ponitur ſimpliciter pro fœdere & pacto aliquorũ inter ſe. Correſpõdet enim dictioni Hebraicę Berith, quam D. Hieronymus fere vertit in veteri teſtamento, fœdus vel pactum, aliquando teſtamentum, Septuaginta verò ſemper verterũt διαθήκην, qua dictione Græci vtuntur in ea ſignificatione, quam apud nos proprie habet dictio *teſtamentum*, quanquam vox ea exſeſe omnem ſignificet diſpoſitiõem, cùm ſit à verbo διατίθημι, quod eſt diſponere, ita vt quodnis pactum & fœdus, qđ eſt quæ dã diſpoſitio, recte dicatur διαθήκη, ſicut & teſtamentum, eo quòd ſi quis vocem magis ſequatur quàm ſermonis vſum, quicquid adhibitis ſit teſtibus, teſtamentũ recte dici poſſit. Fœdera enim, & pacta quo magis ſint rata, ſub teſtib. ſanciri ſolẽt, ſicut & morituroru extremæ diſpoſitiones, quæ proprie teſtamenta appellãtur. Itaq; & hoc loco nomen teſtamenti, accipi ꝓpõt ſimpliciter, pro fœdere, pacto, vel diſpoſitione, quemadmodum accipitur ad Hebræos, cum de ſãguine Moſaico dicitur, hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos Deus, cum Hieronymus in Exodo verterit, fœderis, vt ſit ſenſus hoc loco, *Hic eſt ſanguis meus*, per quem nouum pactum, & noua Dei erga homines diſpoſitio confirmatur, & ſancitur. Sicut autem pactum inter homines initum continet quaſdam conditiones ab vtraq; paciſcentium parte ſeruãdas: ita & pactũ dei cum hominibus, duplices cõtinet conditiones. Et ex parte quidẽ dei cõtinet promiſſiones, quibus promittit ſe fore Deũ ſui populi, & bona quædam illis largiturũ. Ex parte vero hominum cõtinet obſeruationem mandatorũ dei, quã ab illis viciſſim deus requirit. Sic in fœdere quod toties deus icit cum Abraham, promittit deus ſe fore in Deum Abrahã & ſemini eius, hoc eſt, ſingularem eius ſe curam habiturũ, & poſſeſſionẽ terræ Chanaã ei largiturum, multiplicaturum ſemen eius ſicut ſtellas cœli, ac benedicturum in ſemine eius omnes gentes terræ: requirit autem viciſſim, vt ambulet Abraham coram ſe, & ſit pfectus, circuncidatq; carnẽ præputii in omni maſculo domus ſuę & ſeminis ſui. Idem fœdus deinde renouauit deus per Moyſen in mõte Sinai cũ toto populo Iſraelitico, promittens ſe eius populi fore deum protectorẽ, & gubernatorẽ, atq; B terrã fluentem lacte, & melle ei præbiturum, ſed requirens viciſſim obſeruationem mãdatorum, q̃ per Moyſen ei ꝓpoſuit, ad quę eum ſe populus voluntarie addiceret, dicẽs, Omnia, quęcunq; dixerit dominus, faciemus, & etimus obedientes, iã tũ pactum inter deum & eum populum perfectum erat, cõfirmabãtur autẽ per ſanguinẽ ſuper altare & populum aſperſum. Poſt hoc fœdus temporales continens pollicitationes, ſucceſſit aliud dei cum humano genere fœdus, aliãq; erga homines diſpoſitio per Chriſtum aperte hominib. promulgata, qua Deus iam diſpoſuit non Iudæos tãtum, ſed vniuerſas etiã nationes terræ ſuſcipere in ſuã gratiã, offerens per Chriſtum omnib. hominib. peccatorum remiſſionem, ac largã ſpiritus ſui impartitionem, ac tãdem adeptionem vitæ beatę, & ꝗternę in regno cœlorum, ſed viciſſim ab hominibus, quò hæc cõſequi poſſint, requirens fidem in Chriſtum, ac obſeruationem mãdatorũ per Chriſtum additorum. Quod quidẽ Dei fœdus ſpiritualeſ & æternas cõtinens ꝓmiſſiões, reſpectu eius, quod per Moyſen eſt initũ, nouum dicitur fœdus, pactum, & teſtamentum, quia illi iã antiquato, & abrogato ſucceſſerit, quanquã huius fœderis etiã priſci ſancti fuerint participes, ſed nõ ram reuelato, & tã potẽti ſpiritu, atq; poſtea fact⁹ eſt mũdus, per Chriſti aduentũ, prædicationẽ & mortẽ. huius noui fœderis ſanguis Chriſti eſt cõfirmatiuus D longe alia & perfectioti ratione, quã ſanguis ille vitulinus fuit confirmatiuus veteris fœderis, nimirum quod ſanguis Chriſti meretur hominib. apud patrem promiſſa hoc fœdere peccatorũ remiſſiõem & fœlicitatem vitę æternę, gratiã item ſpiritus ſancti, qua quidem dei mandata (quorũ obſeruationem hoc fœdere à nobis deus exigit adimpleamus. Rurſum quia ſecuros nos facit de ſtabilitate, & immobilitate huius erga humanum gen⁹ fœderis & diſpoſitiõis diuinę. Si enim, inquit Paulus, cùm inimici eſſem⁹, reconciliati ſumus deo per mortem filii eius, multo magis reconciliati, ſalui erimus in vita ipſius. Et, qui etiã pro E prio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnib. tradidit illum, quomodo nõ etiam omnia nobis cum illo donauit? huic autem nouo fœderi accidit etiã propria ratio teſtamenti, ſecundum quã teſtamentum dr promiſſio, vel depoſitio hæreditatis, p intermediã teſtatoris mortẽ obuenturæ iis, q̃ nuncupati ſunt hæredes. Nouo enim hoc fœdere hæreditatis vitæ æternæ à Xpo electis promiſſa, & diſpoſita, obuenire eis cœpit p mortem ipſius: per q̃ clauſa eatenus ianua regni cœlorum eſt aperta. Vnde ad hãc ratiõem teſtamentorũ ſecundum quam Latinis proprie dicitur aliquid teſtamentum, & Græcis διαθήκη, illudens D. Paulus

Universidad de Deusto
Biblioteca

in epistola ad Hebr. 8. Ideo, inqt, noui testamenti A mediator est, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erãt sub priori testamento, repromissionem accipiãt qui vocati sunt æternę hæreditatis, Vbi enim testamentũ est mors necesse est intercedat testatoris. Testamẽtum enim in mortuis confirmatum est: alioqui nõdũ valet dum viuit qui testatus est. Sic & in epistola ad Galatas, Dei testamẽtũ cum hominis proprie dicto testamento comparat. Proinde hoc loco dictio, *testamentum*, accipi etiam potest nõ simpliciter pro fœdere sed, pro tali dispositione, quę secũdum receptum vocabulorũ vsum proprie dicitur Latinis testamentum, & Græcis διαθηκη. Huius sau B tem noui testamenti secundum hanc rationem intellecti, sãguis Christi etiã est cõfirmatiuus, quia vt Paulus declarat, per effusum sanguinẽ & mortẽ Christi testatoris, dimissis peccatis obuenit electis ꝓmissa olim hæreditas vitæ æternę, quã adire ante illam mortem nemo poterat, ita vt vsq; ad illam testamentum Christi necdum videretur ratum & efficax. Vtcuis autem modo accipiatur hic dictio, *testamentum*, sanguini tribuitur esse cõfirmatiuum noui testamenti, nõ corpori, quia sanguis mortis est symbolũ, quæ fœdus, & testamentum proprię dictum, fit ratum, & firmum. De hoc nouo fœdere, & testamento multa ꝓdixerũt Pro- C phetæ, vt Isaiç cap. 54. 55. 59. 61. & apertissime Ierę. ca. 31. De sanguine huius testamenti, de quo sanguine hic loquitur Dominus, vaticinatur Zacharias, dicens, Cu quoq; in sanguine testamenti
Zach. 9. tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo nõ est aqua. Quomodo sanguis Christi nouum hoc testa
Isaiæ 27. mentũ erat confirmaturus, prædixit Isaias, Si, inquit, posuerit pro peccato animam suam, videbit semẽ lõgæuũ, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Cæterũ pro eo quod habent Matthęus & Marcus; *Hic est sanguis meus noui testamenti*; Lucas (sicut & Paulus) habet: *Hic est calix nouum testamentum in meo sanguine*. In quibus verbis verbum, est, quod in Græcis non est, sed subaudiendum relinquitur, non commodo satis loco positum est. Dicendum enim potius fuerat, *Hic calix est nouũ testa* D *mentum*, vel, vt legimus in Paulo, *Hic calix, nouũ testamentum est*. Male autem in quibusdam libris legitur hoc loco, *Hic est calix noui testamenti*: sicut & non recte quidam illud, *nouum testamentum*, accipiunt quasi sit accusatiui casus, explicantes sic, Hic est calix nouum testamentũ, subaudi, confirmans vel signãs (sic enim explicat Dionysius Carthusiensis) cum Græce sit, τοῦτο τὸ ποτήριον, καινὴ διαθηκη, id est, hic calix, vel hoc poculum, nouum testamentum, subaudi est. Porro ex his verbis sic apud Lucã, & Paulum positis, & Luther⁹, & Oe E colampadius assertionis suæ defensionem venati sunt. Et Lutherus qdem præter alia absurda, quæ hinc nititur stabilire, colligit hic nõ esse opus suscepturo Eucharistiã sese prius per contritionem & confessionem deadmissis purgare peccatis, sed satis esse vt credat promissioni Christi de remissione peccatorum per Eucharistiæ sũptionem obtinenda. Sic autem argumentatur; Nouũ testamẽtum est promissio remissionis peccatorum, sed calix Christi & sanguis eius, Luca & Paulo testibus est nouum testamentũ. Est igitur calix Christi ꝓ missio remissionis peccatorum, quare cõsequitur quod p eius cum fide susceptionẽ obtineatur remissio peccatorum, & proinde non est necesse ad dignã Eucharistiæ perceptionem, vt prius homini per contritionem, & cõfessionem peccata sint remissa, antequam adeam suscipiendam accedat. Sed dicendum est certum esse, hanc locutionem, *Hic calix nouum testamentum est*, non posse accipi in proprio sensu, sed in eo quem clariora verba Matthæi & Marci indicãt & exigunt. Siue enim calix dicatur accipi ꝓ ipso vasculo potorio, de quo bibebant Apostoli, siue synecdochice pro sanguine in ipso poculo contento, non potest consisterevt sit in illis verbis propria locutio. Nemo enim dixerit propria locutione vasculum illud potorium fuisse testamentum nouum, quum incertũ sit an adhuc extet illud poculum, at nouũ testamentũ æternum esse omnes testantur scripturæ, sed nec sanguis in calice cõtẽtus potest propria locutione dici testamentũ nouum, quia vnum tãtùm est nouum testamentum, & non multa. At Paulus in epistola ad Hebręos docet ex Ieremia, legem Euãgelicam esse nouũ testamentum: non est ergo sanguis Christi proprie nouum testamentũ. Deinde apud Matthęum, & Marcũ sanguis dicitur esse noui testamenti sanguis non est ergo nouum testamentum, non magis q̃ sanguis vitulinus fuit testamentum vetus. Prostremum dictionem, *calix*, non posse hic accipi pro sanguine contento in calice, C patet ex eo quod additur *in meo sanguine*, quæ verba ineptè erunt adiuncta. Non enim cõcinna fuerit oratio, si dixeris: Hic sanguis est nouũ testamẽtum in meo sãguine. Debet ergo calix proprie accipi pro ipso vasculo: quod certũ est propria locutione nõ fuisse nouum testamentum. Quocirca necessario fatendũ est, verba hæc non in proprio sensu accipiẽda esse, sed per tropum quendã. Proinde hic iam insurgit Oecolampadius, asserens in hac locutione, quamcertum est esse impropriam, aut verbum, est, accipiendum pro significat, aut *nouum testamentum* pro figura nouitestamenti, atq; ex eo coligens similem etiam esse tropum in verbis Matthæi & Marci, *Hic est sanguis meus*, & ex consequenti etiam in illis: *Hoc est corpus meum*. Verum falsum est, aut verbũ, est, hic accipi pro significat, aut *nouum testamentum* pro figura noui testamenti. Neq; enim sensus est calix significat nouũ testamentum, aut est figura noui testamenti, sed significandum est id qđ clarius significatur apud Matthæum & Marcũ, nempe qđ calix confirmet & ratificet nouum testamentum. Quia autẽ calix per sese nõ cõfirmat illud, sed per sanguinẽ Christi, qui in eo continetur, ideo additum est, *in meo sanguine*, hoc est, per meum sanguinem. Sensus ergo est, Hic calix cõfirmat nouum testamentũ, idque per sanguinẽ meum qui i eo continetur. Proinde aduertere licet idem plane significari verbis à Luca positis, quod significatur verbis à Matthęo & Marco positis, & vtrobiq; asseri veritatem sanguinis Christi in calice, tantumq; abest, vt ista locutionis varietas quicquã veritati obsit, vt eandẽ nõ parum confirmet. Nam quod apud Lucam nouum testamentum nõ possit accipi pro figura noui testamenti, vt vult Oecolãpadius, patet ex Matthęo, & Marco, apud quos certũ est sic accipi non posse, cum dubitare nemo possit, quin nouũ testamentum eo modo accipi debeat apud Lucam & Paulum, quo apud Matthęum & Marcum. Similiter quod nomen, *sanguis* apud Matthæum, & Marcum non possit accipi pro figura sanguinis, vt ille vult, patet ex Luca & Paulo, apud quos certũ est

est abblatinũ, *sanguine*, ꝓ vero accipi sanguine. In A sani enim esset dicere nomen sanguis non apud omnes accipi eodem modo. Est autẽ, quo minus miremur modum illiu loquendi, qui est apud Lucam & Paulum, nõ dissimilis modus loquendi & alibi in scripturis, cum Genes. 17. circuncisio dicitur fœdus & pactum inter Deũ & Abraham, semen q; ipsius quia scilicet circuncisio repræsentabat & cõfirmabat illud fœdus. Hoc est, inqt, pactum meũ quod obseruabitis inter me & vos, & semen tuũ post te: Circuncidetur ex vobis omne masculinum. Et posthea, Eritq; pactũ meũ in carne vestra in fœdus ęternũ. Restat vt reliqua Christi verba tractemus quib. specificatur quis sit de quo loquatur sanguis, & quę eius efficacia, cũ dicitur, *Qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Qui pro vobis effundetur*, inquit Lucas, sicut de corpore dixit, *quod pro vobis datur*,
1. Cor. 5. *pro multis*, habent Matthæus & Marcus, vbi per multos quidam intelligũt significari omnes. Nam omnes homines multi sunt. Pro omnibus enim, teste Paulo, mortuus est Christus, quantum scilicet ex se erat, & quantũ ad mortis eius sufficiẽtiã. Quia tamẽ Lucas singulariter dictum scribit, *pro vobis*, rectius per multos videntur intelligi electi tantum, pro quibus solis efficaciter sanguis Christi effusus est. Cæterum qu. a dicitur, *in remissionem peccatorum*, hic rursum Lutherus colligit argumẽtum, quo probet Eucharistiã sumi in remissionẽ peccatorũ, & proinde non opus esse præuia pœnitentia, & peccatorũ per pœnitentiã remissione, C sed sufficere vt cum fiducia obtinendę remissiõis peccatum per Eucharistiam, accedat. Verum ad nertendum, Christum non dicere sanguinem suũ bibi aut bibendũ esse in remissionem peccatorũ, sed effundi aut effundendũ. Non enim inquit, bibetur, sed effunderur in remissionem peccatorũ. Promittit ergo remissionem p sanguinis effusionem, non per sanguinis bibitionem. Hæc enim vt digne fiat, præsupponit iã obtentã peccatorum remissionẽ, & purgationem siue per baptismum, siue per pœnitentiã, quemadmodum & scriptura docet, & Ecclesiastica traditio, atq; obseruatio, & D
1. Cor. 11. recta deniq; ratio. Scriptura qdem, qa Paulus dicit, Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat, & bibit indigne, iudiciũ sibi mãducat, & bibit. Et rursum Quicunquergo manducauerit panem, & biberit calicem Dñi indignè, reꝰ erit corporis, & sanguinis Domini. Ex his enim Pauli verbis semper intellexit Ecclesia grauiter eudelinquere, qui cum conscientia alicuius admissi criminis ad Eucharistiã accedit, priusquã illud per pœnitentiã & confessionem purgauerit, quod præter alios plerosq; patres apertè testatur D. Cyprianus suo tẽpore quosdã id cõquerens facere, qđ palã iã docere plerosq; lõge iustius Cypriani verbis Ecclesia cõqueri pót. Sic enim habet epist. 14. lib. 3. Dum in minoribus peccatis agãt peccato res pœnitentiã isto tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exhomologesim veniant, & per manus impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiant. nunc crudo tempore persecutione adhuc perseuerante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad cõmunionem admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia facta, nõdum exhomologesi finita, nõdum manu eis ab Episcopo aut clero imposita, Eucharistia eis da-
Ibidem. tur, cùm scriptum sit, Qui ederit panẽ, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Sed hunc illi rei non sunt, qui minus scripturæ legem nouerunt. Erut autem rei, q̃ præsunt, & hęc fratrib. nõ suggerunt, vt instructi à præpositis faciãt omnia cum Dei timore, & cũ data ab eo & præscripta obseruatiõe, Eadẽ habet & epist. 16. eiusdem libri. Sermone vero de lapsis, prolixius agit de hoc abusu admittentiũ peccatores sine pœnitentia iusta ad Eucharistiæ peceptionem, seueriter in eos inuehens. Emersit, inqt, fratres dilectissimi, nouum genus cladis, & quasi parum persecutionis ꝓcella sæuierit, accessit ad eumulum sub misericordiæ titulo malum fallens & B blanda pernicies. Contra Euangelii vigorem, cõtra Domini ac dei legem temeritate quorundã laxatur incautis cõmunicatio. Irrita & falsa pax, periculosa dãtib⁹, & nihil accipientib. ꝓ futura. Nõ quærunt sanitatis patientiã, nec veram de satisfactione medicinam. Pœnitentia de peccatoribus exclusa ẽ, grauissimi extremiq; delicti memoria sublata est. Operiuntur morientium vulnera, & plagalethalis altis & ꝓfundis visceribꝰ infixa, dissimulato dolore cõtegitur. A diaboli aris reuertentes, ad sanctum Domini sordidis & infectis nidore manibus accedunt. Mortiferos idolorum cibos ad huc pene ructantes, exhalantib. etiam num sceius fuum faucibus, & contagia funesta redolentibus, Domini corpꝰ inuadunt, cum occurrat scriptura diuina, & clamet, & dicat. Omnis mũdus mãducabit carnẽ, & anima quæcunq; mãducauerit ex carne salutaris sacrificii, quod est Dñi, est immũditia eius sup ipsum, & peribit anima illa de populo suo, A postolus item testetur & dicat, Nõ pote 1. Cor. 10.
stis calicem Dñi bibere, & calicem dœmoniorũ. Nõ potestis mensæ Domini cõmunicare, & mensæ dæmoniorum. Idem eorumacib. & peruicacibus comminatur & denunciat, dicens, Quicunq; ederit panem, aut biberit calicem Dñi indigne, reus erit corporis, & sãguinis Domini. Spretis his ommib. & contemptis, vis infertur corpori eius & sanguini eius. Plus modo in nñm manib. & ore delinquũt, quã cum Dominum negauerũt. An re expiata delicta, ante exhomologesim factã criminũ, ante purgatã conscientiã sacrificio & manu sacerdotis, ante offensam placatã indignãtis Dñi & minantis, pacẽ putãt esse, quã quidã verbis fallacibus venditant. Non est pax illa, sed bellum. Hæc ille, multa spectantia eodem adiungens, ac varia miracula à se conspecta adferens, quibus declaratum est quã offenderetur Deus quod ante expiationem criminum quidam ausi fuerint sese communioni ingerere. Prolixũ esset omnes aliorum patrum sentẽtias idem cum diuo Cypriano docentes adferre, ex quib. patet & quomodo lo- E cum illum Pauli omnes intellexerunt, & quę fuerit semper Ecclesiæ traditio & obseruatio circa Eucharistiæ perceptionem. Vnũ tantum addemus Chrisostomum, qui præter alia quamplurima loca sic habet homil. 17. in epistolam ad Hebræos: Plurimi ex hoc sacrificio semel accipiunt in toto anno, alii bis alii sæpius. Quid ergo est? Quos magis acceptabimus? eosne qui semel, an eos qui sæpius, an illos qui raro accipiunt? Neq; illos qui semel, neq; qui sæpius, neq; qui raro, sed eos qui cũ munda conscientia, qui cũ mundo corde, cum vita irreprehensibili. Iũi semper accedãt. Qui vero tales nõ sunt, neq; semel. Quid ita? quia iudicium

sibi

Universidad de Deusto
Biblioteca

sibi accipiunt,& dānationem, & supplicium. Et A nō miteris. Sicut enim cibus naturaliter nutrito rius existens,si in eum,qui prauis cibis corruptus est incidat,omnia perdit,& corrumpit,& efficitur occasio morbi. sic etiam ista quę ad hęc terribilia pertinent sacramenta. Hęc dicens,non ab vna in anno perceptione vos veto,sed volo semper vos accedere: sanctis hæc concessa sunt. Hoc etiā diaconus insonat in illa hora sanctos vocans, & per hāc vocem veluti maculas inspiciens. Sicut enim i grege vbi multę quidē saluę sunt pecudes, multæ autem scabie plenę sunt, necesse est vt hę prohibeantur à sanis. Sic etiā in Ecclesia: quoniā aliq quidem sunt saluę pecudes, aliæ autē vitiatę: per B hanc vocem prohibentur hę ab illis: penetrans vbique per vocem illā tremendam sacerdos, sanctos vocans & attrahens. Quando enim dicit, Sācta sanctis, hoc dicit: Si quis nō est sanctus, nō accedat. hęc ille. multis tamē causa breuitatis omissis in medio. Cęterum qualis semper fuerit obseruatio Ecclesię circa Eucharistię perceptionē, declarat celebre illud Ambrosii factū, qui Theodosium imperatorem peccatis obnoxium, ab altari prohibuit cōmunione: quousq; iusto tēpore peccata sua pœnitentia & satisfactiōe expiasset. Cui simile narrat Eusebius lib. 6. Eccles. historię c. 25. de Philippo imperatore; sic scribēs, De hoc traditum nobis est, quòd Christianus fuerit: & in die Paschæ, id est, in ipsis vigilijs, cu interesse voluisset, & cōmunicare mysteriis: ab Episcopo loci nō prius esse permissum, nisi cōfiteretur peccata sua, & inter pœnitentes staret, vllo modo copiā sibi mysteriorum futuram, nisi prius per pœnitentiā culpas, quę de eo ferebantur plurimę, dijuisset. Ferunt igitur libenter eum, qđ à sacerdote imperatum fuerat suscepisse, diuinum sibi inesse metū, & fidem religionis plenissimā rebus, atq; operibus comprobando. Hęc ibi. Antiquā hanc Ecclesię observationem demonstrat etiā, quod narratur lib. 8. histo. tripart. cap. 1. de Dioscoro & Eulogio monachis Ægypti, sacerdotibus sanctissimis. Dioscorus, inquit, non amplius centum monachis præsidebat. Qui cum presbiter esset, sacrificia faciens, D omnē perfectionem adhibebat, examinādo & diligenter diiudicādo accedentes ad sacra mysteria, ita vt expiatent mentem, & mali cuiuspiā cōscientiā nō haberent. Et adnigitur de Eulogio, Eulogius presbyter fertur præscientiam habuisse cogitationum quorumlibet ad se venientium, eorūq; delicta palā redarguebat, & quæcūq. latenter cogitassent, ubi reuelata manifestabat. Qui vero aliquid mali gessissent, vel prauum consilij habuissent, ab altari suspendebat, manifestans eis peccatū, quod egerāt, & diligentia purgatos rursus suscipiebat. Hæc ibi Sozomenus. Iam & recta ratio multipliciter satis cōuincit, dignam Eucharistiæ sumptionem prærequirere obtentā per sacramentum pœnitentię peccatorum remissionem, & purgationem. Primum enim si sacramentum Eucharistiæ institutum est ad obtinendam eius perceptione peccatorū remissionem, superfluū ergo erit sacramentum pœnitentiæ, quod secundam tabulam post naufragium recte vocauit Diuus Hieronymus. Quorsum enim opus sacramento pœnitentiæ, si peccatorum remissio, ad quam illud valet, facilius, & certius potest obtineri per Eucharistię perceptionem? Diuersorum autem sacramētorū diuersos oportet esse fines, & proprios effectus, proinde alius est necessariò finis & fructus perceptionis Eucharistiæ, & aliꝰ pœnitētiæ. Rursum quod Eucharistiæ digna sumptio præregrat obtentā prius peccatorū purgationem, agnoscere licet ex similitudine cibi corporalis. Hic enim nō potest suscipi nisi ab eo, q̄ viuit corporaliter: ergo similiter cibus Eucharistiæ spiritualis nō potest recte suscipi, nisi ab eo qui viuit spiritualiter: nec potest nutrire eum qui iā est mortuus illi vitæ ad quam nutriendam cibus iste sumitur. Non viuit autem, sed mortuus est spiritualiter quisq; criminibus & mortalibus peccatis est adhuc obnoxius, non potest ergo talis hunc sumere digne cibum, qui in vitæ percipitur alimentū Præterea, sicut supra argumentatꝰ est D. Chrysostomus, cibus corporalis per sese naturaliter existens nutritorius, si ab eo sumatur, q̄ prauis corruptus est cibis, nō nutrit, sed magis perdit, & morbi fit occasio: ergo similiter & hic cibus ex sua natura nutritiuus, si ab eo percipiatur cuius mēs adhuc est esca peccatorum vitiata, tātū abest, vt nutrire eū possit, vt illius vitio, grauioris sit illi futurus occasio morbi, & damnationis. Vnde dicit Augustinus li. de Ecclesiasticis dogmatibus, Simēs est in affectu peccādi, grauatur magis Eucharistiæ perceptiōe, quam purificetur. Sunt quidem quædā patrū sententiæ & precationes, q̄ in sacrificio missæ leguntur, quibus significatur ad peccatorū remissionē & mentis purificationem valere Eucharistię perceptionem: sed ea intelligi debent de peccatis leuioribus, sine quib. vita hęc etiam à iustis nō ducitur, aut de purgatione reliquiarum quæ ex grauiorib. peccatis remanent in mēte, aut deniq; de purgatione occultorum peccatorum quę cōscientiā effugerunt. Sicut enim nutrimentum cibi corporalis est necessarium corpori ad restaurādum id quod quotidie depditur ex calore naturali: ita & cib. iste spiritualis ad hoc ex sua valet natura, vt, quod quotidie ī vita deperdit spirituali, manē te ramen vita, recuperet, & restituat. Deperditur autē quotidie aliquid in nobis spiritualiter ex calore concupiscentiæ per peccata venialia. Ad horum ergo purgatiōem, & remissionem, efficax est huius perceptio cibi. Purgantur enim, & remittūtur venialia per feruorem charitatis, at hūc feruorem renouat, & accēdit digna Eucharistiæ susceptio Proinde D. Ambros. in remedium quotidianę infirmitatis hunc cibum valere testatur, dicēs lib. 4. de sacramentis cap. 6 Si quotiescūq; effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorū funditur: debeo illum semper accipere, vt semper mihi peccata dimittātur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinā. Et idē Ambrosius lib. 6. ca. 5. Quotidie, inquit, accipito, vt quotidie debitor tuo indulgentiam petas. Et in Cōmentariis super epistolam ad Corint. Medicina, inquit, spiritualis est, quæ cum reuerentia degustata purificat sibi deuotum. Quæ omnia, manifestum est eum dixisse de purgatione, & remissione peccatorum venialium. Cum autem in quadā Collecta precamur, vt hoc sacramentum fit ablutio scelerum, aut hæc communio nos purget à crimine, & similia, intelligendum est, nos precari remissionem, & purgationem criminum, quorum conscientiā nō habemus aut purgationem reliquiarū, quas relinquunt admissa crimina, aut etiā robur ad vitāda scelera. Sic enim intelligi potest illud; Hæc nos, Domine, cōmunio purget à crimine, scilicet cōmittēdo. Sane

ad occultorum criminum purgationem valere sacram communionem declarat illud quod de Dionæo Alexandrino scribitur Ecclesiasticæ historię lib. 7. c. 8. Is enim fratrem quendā animo deiectū, quod ab hæreticis olim baptisma suscepisset, cohortatur debere cōfidere cōmunioni tā multi temporis, quam in Ecclesia consecutus erat per hoc qđ Eucharistię à catholicis recepisset donū. Et hęc quidem de Eucharistiæ sumptione, quomodo ad peccatorū valeat, vel non valeat purgationem.

Cæterum quod dicitur, *sanguis effundetur in remissionem peccatorū*, communiter intelligitur de effusione facta in cruce, & recte Illa enim effusio facta est ad promerendam nobis remissionem peccatorum, & vt per eam fide & sacramentis nobis cōmunicatā abluerentur peccata nostra. Duplici enim cōsideratione, effusus in cruce sanguis Christi peccatorum operatur remissionem, videlicet & ea ratione qua cōsideratur sanguis Christi meritorius fuisse nostræ purgationis, & ea qua cōsideratur esse veluti lauacrum, in quo per fidem, & sacramenta baptismi & pœnitentiæ abluimur. Sciendum tamen Græca nō habere futurū, *effundetur* vel fundetur, sed verbū præsentis temporis, ἐκχυνόμενον, id est, qui effunditur: quod etsi cōmuniter intelligatur positum pro futuro, & ideo dictum esse per verbum præsens effunditur, quia iamiā sāguis erat in cruce effundendus, aut quia iā cœpta erat Christi passio per proditionem Iudæ: tamen recte videtur etiam eo verbo intelligi Dominum significasse sanguinem suum tum effudi in vltima C cœna, cùm eum discipulis tradidit sumendū, non tamen sic vt intelligatur, quemadmodū quidam Lutherani, Dominum asserere suum sanguinem tunc effundi ratione potationis. (Hoceni volunt, quo hinc iam rursum ostendant sanguinem sumi, & bibi in remissionem peccatorum) quasi effunderem idem fit, quod infundere: sed ratione oblationis, deo patri obtulit in remissionem peccatorum, nimirum quia etiā tūc sanguinem suum Christus quemadmodum eum fecisse intellexit diuus Cyprianꝰ, vt supra est dictum. In scripturis enim sanguinis effusio ī remissionem, semper dicitur ratione oblationis sanguinis Deo factæ. Quod autem D de effusione sanguinis facta in cœna intelligi etiā debeat quod dicit Dominus, *qui effunditur*, manifestum videtur ex Luca, apud quem relatiuum, *qui* non potest referri ad sanguinem, sed debet referri ad calicem, vt manifestē patet ex Græcis, quæ habent, τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. Poculum autē nō dicitur effundi, nisi quia contentū in poculo Deo libabatur: relatione tamē facta ad effusionē in crucefaciendam, cuius libamen cœnæ fuit repræsentatiuum. Certē diuus Ambrosius declarat se legisse in verbis consecrationis verbum præsentis temporis *effunditur*, illudq; intellexisse de effusione, E quæ quotidie fit in sacrificio, cùm in verbis prius citatis dicit; Si quotiescunque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum funditur, debeo illum semper accipere, &c. Effunditur ergo quotidie sanguis Christi, idque ratione oblationis eius, quæ fit in sacrificio missæ. Duplex est enim Eucharistiæ vsus, vt prius est insinuatum, nempe offerre, & sumere. Et quidem sumptio eius fit directe in vitæ spiritualis consernationem, & augmentum. in peccatorum autem remissionem nō fit nisi indirecte, & modo prius dicto. Oblatio vero eiꝰ A fit etiam directe in remissionem peccatorum, sed quatenus ipsa est rememoratiua eius oblatiōis, & effusiōis sanguinis, quæ facta est in cruce, quæ oblatio sola fons est omnis remissionis peccatorum. Vnde in quadā Secreta oramus, Hæc oblatio nos, quæsumus Domine, ab omnibus purget offensis, quæ, in ara crucis immolata, etiam totius mundi tulit offensam.

Quod si quæratur, quomodo magis dicatur Eucharistia offerri in remissionem peccatorum quā sumi in remissionem, cum digna Eucharistię oblatio æque prærequirat obtentā prius remissionem peccatorum, atq; digna eius sumptio: dicendum quod sacerdos pro suorum quidem peccatorū venialium remissione etiam quoad culpā, obtinenB da offert sacrificium, non autem pro peccatorum mortalium nisi oblitorū remissione quoad culpā, sed tantum pro eorum iam remissorum quoadculpam pleniore remissione, videlicet etiā quoad pœnam, quæ remissa culpa adhuc frequenter manet persoluenda. Pro aliorum autē peccatis etiā mortalib. non solum quoad pœnā, sed etiā quoad culpā remittendis offert, pro quorū peccatis remittendis certum est non proficere ipsius sumptionē: vnde in quadam pro fidelib. defunctis Secreta orat Ecclesia, Annue nobis, Domine, vt animæ famuli tui hæc prosit oblatio, quā immolando totius mūdi tribuisti relaxari delicta. Et supra auditū est D. Cyprianum deplorare, quod quidā criminib. polluti auderent sacrā mensam accedere ante purgatā cōscientiā sacrificio, & manu sacerdotis. Et hactenus quidem quomodo sanguis Christi effusus est, & effundatur quotidie in remissionem peccatorum. Notādum autem q̄ hæc pars, *qui pro vobis & pro multis effundetur*, &c. distinguat sanguinem Christi à sanguine animalium veteris legis. Sanguis enim ille vitulinus, de quo dixit Moyses: Hic est sanguis fœderis; effundebatur in vindictę, cui trāsgressores pacti fierent obnexij, ꝓ testationem Christi vero sanguis in vindictæ promeritæ remissionem. Idem tamen ille vitulinus sanguis, vt apparet ex epist. ad Hebræos c. 9. sicut & aliorū quæ offerebantur in lege sanguis animalium effundebatur in populi expiationem, sed tantùm in expiationem corporalem, vt docet illo loco Paulus. Sāguis verò Xpi in remissionem peccatorum, quā effusus in lege animalium sāguis adferre nō potuit, vt docet c. 10. eiusdem epist. Apostolus. Et hæc ꝓ explicatione verborum Christi quæ ab eo in calicis traditione dicta Euangelistæ descripserunt. Neminem autem turbare debet, quod nō eisdem omnino verbis nunc fiat cōsecratio calicis à sacerdotibus, quibus verbis Euāgelistæ traditum à Domino calicem descripserunt. non enim curę fuit Euangelistis tradere formā verborum quib. calicis cōsecratio esset peragenda, sed tātum qualibuscū q̄ verbis rem à Domino significatā explicare, qđ patet, quia non eisdem omnes, sed idem tamen significantibus, traditum calicem significauerunt. De ea autem qua in consecratione calicis vtimur verborum præscripta forma, dicit Innocentius pō tifex titulo de celebratione missarum c. Cum Marthæ. Credimus quo formam verborum sicut in canone reperitur, & à Christo Apostolis, & ab ipsis eorum acceperint successores. Sciendum tamen, quod Græci, vt patet in missa Basilij & Chrisostomi, in consecratione calicis vtantur verbis à Matthæo perscriptis, nisi quod addant ex Luca

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro vobis: vnde videdetur eam qua Latini vtuntur A formam, nõesse à Christo traditam Apostolis, nec ab omnibus Apostolis traditã successoribus,) sic enim oportuisset illam apud omnes fuisse eãdem sed à quibusdam Apostolis, aut ab Apostolis viris sic esse traditam, quibusdam dictionibus additis ob causas ex scripturis ad verba Matth. Dictio enim, *calix*, additur ex Luca, & Paulo, idque non sine ratione, nimirum vt intelligam⁹, sanguinem hic nobis ꝓponit in potum, quod nõ significant verba Matthæi. Dicitur ergo; *Hic est enim calix sanguinis mei*, hoc est, calix continens sanguinem meum: sicut pŏculum vini dicitur quod vinum cotinet, quinquam aliqui malint hanc con- B structionem transitiuã in trãsitiuè accipere, vt sit sensus: Hic est, calix qui est sãguis meus: vt dictio calix, synecdochicè accipiatur pro contento in calice. Dictio, *eterni* qua nouum testamentum distinguitur à veteri, ex epistola ad Hebræos, aliisq; scripturæ locis, in quibus dicitur de æternitate noui testamenti, videtur desumpta. Additur etiam *mysterium fidei*, quo significatur calicem hunc ratione sanguinis in eo contenti, esse rem mysticam & sacram, q̃ sola fide percipe possit, videriq; potest hæc pars addita, tum vt fideles admõerentur nõ perserutandum esse rem hanc sacram naturalibus rationibus, aliud que fide hic apprehendendum C quã sensus iudicat: tum vt monerentur hanc rem non detegendam & aperiendã infidelibus, vt quę esset mysterium fidei, & proinde solis communicanda fidelibus. vude Augu. in sermonibus, quoniam aderant & ethnici auditores: cum de sacramento corporis & sanguinis Domini verba facit, dicere soler; Norunt fideles, quid loquar. Habetur hæc oratio & apud Paulum 1. Timoth capite tertio, ex quo loco videri potest desumpta, quando à diaconis præter alia requirit vt habeant mysteriũ fidei in cõscientia pura: quo etiam videtur significasse Apostolus, diaconum, qui cum episcopo ad mysteriorum fidei tractationẽ accedit, debere ea mysteria fidei apud se continere, nec temere ea apud quosuis efferre. Sicut autẽ verbis Christi descriptis ab Euangelistis, quædam in canone addũ D tur verba, ita & factis eius. Dicitur enim, eleuatis oculis in cœlum ad te Deum patrem cum id nullus hoc loco scripserit Euangelistarum, sed desumptũ id videtur ex descriptione miraculi multiplicatorũ quinque panũ, vbi præter alia, quæ nũc in cœna dicitur fecisse, etiã scribitur aspexisse in cœlum, nisi quis malit cum Innocẽtio existimare hãc partem desumptam ex Ioãne, vbi Lazari describit resuscitationem. Nã & ibi Iesus gratias patri actus sursum oculos leuasse scribitur De calice dicitur in canone, accipiens & hunc præclarũ calicẽ. E Vbi additum adiectiuum, præclarũ, desumptũ est ex illo Psalmi, Calix meus inebrians quàm præclarus est. Quod sequitur in Marco, & Matthæo, de bibẽdo vltra ex genimine, id est, generatiõe vitis, supra in principio huius capitis est tractatũ, vbi &

† a o edẽtibus

indicata est ratio, quare Dominus istud subiecerit post tradita sacramẽta corporis & sãguis sui. Hoc tamen hic addendũ est, pleroq; huius temporis hæretico multũ vrgere hæc Domini verba, quibus post porrectum sacrũ calicem dixit: *non bibam de hoc genimine vitis*, volentes ex eo certũ esse, manere post consecrationem vinum, imo in calice nihil esse præter vinũ, quia Dominus demonstrãdo. illud vocat generationem vitis, hoc est, vinũ. Quo loco ita gloriantur, vt in eo præcipium & fere vni cum ponant sui erroris fundamentũ. Quorum argumento vt respondeant quidã catholici, asserũt hæc verba non esse dicta à domino post calicẽ sacrum, sed post priorem illũ calicem, cui⁹ meminit Lucas, quem volũt alium esse ab isto, vt supetius dictũ est, proinde dicũt ab Euangelistis Matthęo, & Marco hęc per recapitulationẽ esse scripta. At istud nõ patitur ordo horũ Euangelistarum. Cum enim nullius alterius calicis fecerint mentionem præterquã sacri, quando dicitur, *ex hoc genimine*, nullus alius calix intelligi potest ab eis demõstratus, quã cuius meminerũt. Itaq; alij bis similia verba dicta putãt à domino, semel post calicem legalem, & rursum post calicem sacrũ: sed notãt illic dictũ esse absolutè de genimine vitis, hic vero Matthæum dicentẽ nominum retulisse, *de hoc genimine vitis*, vt quod in nouo biberet testamẽto, plurimũ differre ostenderet à priore potu, quasi ꝓ hoc genimen vitis, nõ cuiuslibet vitis generatio demõstretur, sed illius quæ dicit, Ego sũ vitis vera, vt interpretatur Origenes. Vide dominũ Ruardũ inarticulo de Transsubstantiatione. Verum hæc annotatio nõ est magni ponderis, cũ Marcus post calicẽ non habeat, de hoc genimine, sed tãtum *de genimine*, sicut Lucas. Proinde simpliciter dicendum est, dominum cum dicis, *de hoc genimine vitis*, non demõstrare præcise id quod fuit in calice sacro, sed in genere vinũ quod fuerat in mẽsa, vnde & calix repletꝰ fuit, quã etiã sub nomine vini cõprehẽdit, secũdum scripturę morẽ, quomodo Paulus Eucharistiam vocat panem quem frãgimus, scilicet ratione substãtiæ quæ priꝰ fuit, & speciei quę remanet. Vnde patet quam infirmũ sit argumẽtũ illud, quo quidã transsubstantiationem panis & vini, quæ fit vere i hoc sacramento, efficaciter probari posse putãt, ex eo quod Christꝰ ante institutionem Eucharistiæ, vt ipsi volunt dixit apud Lucam, *non bibã de genimine vitis*, inferentes ex eo ipsum è calice sacro non bibisse de generatione vitis, ac proinde ibi vinum nõ fuisse, quod alioqui nõ esset verum quod prius dixit: *Non bibã de generatione vitis*. Primum enim vt demus hoc dictum esse ante cõsecrationẽ, quod tamen minus est probabile, tamen ex Matthęo, & Marco omnino videtur etiã dictũ post calicis consecrationem. Deinde ex incertis, & quæ facile ac magis probabiliter reiici possunt, nullum dogma stabiliri potest, quin potius hęreticis occasio datur pertinacius retinendi suum errorem, eũ videant tam infirma argumenta cõtra se proferri.

PRÆDICITVR TRADITIO A DISCIPVLO FIENDA.

Matth. 26. Marci 14. Lucæ 2. Ioan. 13. CAPVT CXXXII.

† a o vĕ Rum me tradituꝝ est.

Qvũ hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, [m] *& testificatus* [b] *est, & dixit* [b] *Iesus,* [t] *Verũtamẽ ecce manus tradẽtis me mecũ est in mẽsa* [m] *Amen* [d] *amen* [m] *dico vobis, Quia vnus* † *ex vobis tradet me,* [b] *qui mãducat mecum.* [b] *Aspiciebant ergo adinuicẽ discipuli, hæsitantes de quo diceret.* [d] *At illi cœperunt cõtristari, & cõtristati valde, cœperunt singuli* [e] *dicere* [b] *ei singulatim,* [t] *Nunquid ego* [a] *sum Domine? At ipse respondens*

spondẽs [e] *ait* [b] *illis: Vnus ex duodecim,* [t] *qui intingit mecum manum in paropside* [a] *hic me tradet,* [b] *& filius quidẽ hominis vadit* [e] *secundum quod definitum est,* [&] [e] *sicut scriptum est de eo.* † [l] *Væ autẽ homini illi, per quem* [e] *filius hominis* Δ [l] *traditur* [e] *bonũ erat ei,* ‖ *si natus non fuisset homo ille.* [a] *Respondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit, Nunquid ego sum, rabbi? Ait illi, Tu dixisti.* [c] *Et ipsi cœperũt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.* [d] *Erat ergo recũbẽs vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quẽ diligebat Iesus, Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei, Quis est, de quo dicit?* *Itaque cùm recubuisset ille supra pectus Iesu, dicit ei, Domine, quis est?* *Respõdit Iesus, Ille est, cui ego intictum panem porrexero. Et cùm intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post buccellã tunc introiuit in eum satanas. Et dicit ei Iesus, Quod facis fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentiũ ad quid dixerit ei. Quidã enim putabant quia loculos habebat Iudas, quòd dixisset ei Iesus, Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diẽ festum, aut egenis vt aliquid daret. Cùm ergo accepisset ille buccellã, exiuit cõtinuò. Erat autẽ nox. Cum ergo exisset, dixit Iesus, Nunc clarificatus est filius hoĩs, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eũ in semetipso, & cõtinuò clarificabit eũ.*

‖ b o cetimo

† c verũ tamen ve a eo tradetur

‖ bo si mõ esset natus.

CVM HÆC DIXISSET IESVS, TVRBATVS EST SPIRITV, [m] ET TESTIFICVM BENTIBVS ETS.) Lucas post illud; hic est calix nouum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis fundetur; subiicit Dominum addidisse, Veruntamen ecce manus tradentis me, mecũ est in mensa. vnde cùm constet sermonem de proditore introductũ post Eucharistiæ institutionem, constat enim Iudã sacræccœnæ interfuisse, & corpus, & sanguinem Domini simul cũ aliis sumpsisse, quemadmodũ hinc colligit in multis locis diuus Augustinus. D. Hilarius tamen quia non aduertit Lucæ narrationem, sed solius Matthæi, asseruit Iudam non sumpsisse corpus Domini, eo quòd ante institutionẽ Eucharistię Matthæus introducat prædictionem proditionis, & quia Dominus dixit post traditum calicem; Non bibã de hoc genimine vitis, donec bibam vobiscũ nouũ in regno patris mei. Eo enim significatur, eos, q̃bus Dominus tunc loquebatur, postea rursum bibituros cũ ipso, quod nõ cõtigit Iudæ. Sic enim habet D. Hilarius scribẽs in Matthæum. Post quæ Iudas proditor indicatur, sine quo Pascha accepto calice & fracto pane conficitur. Dignus enim æternorum sacramentorum cõmunione non fuerat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quòd cum turbis reuersus ostenditur. Neq; iam bibere cum eo poterat, qui non erat bibiturus in regno, cùm vniuersos tum bibẽtes ex vitis istius fructu, bibituros secum postea polliceretur. Hæc ille. Verùm ea, qua mouetur, ratio, non efficaciter cõuincit. Intelligendum enim sic hanc in duodecimillis Apostolis, ex quorum numero erat tũc Iudas, ad impletam promissionem, quomodo illa impleta est: Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicãtes duodecim tribus Israel; nimirũ quia Dei prę- D sciẽtia nõ reputabatur Iudas inter duodecim, sed magis Matthias, & quia, quantum in Christo erat Iudæ deputata fuit sedes regni cœlorum & cõsortiũ conuiuij cœlestis, sed ille se indignum bis fecit. Dominus ergo sicut nõ est dedignatus sui prõditoris abluere pedes, ita nec sacramenta sui corporis & sanguinis tradere, suo facto docẽs prępositos Ecclesię, non debere à communione fideliũ, & sacramentorum participatione arcere peccatores, quãdiu adhuc occulti sunt, etsi sibi sint cogniti, & rursum demonstrans sacra hæc mysteria etiã ab indignis sumenda, nihil tamen eos hinc percepturos fructus, sed maiorem damnationẽ. Ac postremum ostendens bonis non obesse, quod in Ecclesia cum malis necdum excommunicatis sacramenta participent. Cùm ergo post exhibitam pe- A dũ lotionem, & tradita sui corporis, & sanguinis mysteria, & notatam Iudæ impietatem, ille perseueraret in concepto scelere, Dominus in genere prius notam impietatem, speciatim iam explicaturus: prius turbatus est spiritu, partim prædolore ob insuperabilem Iudæ impœnitẽtiam, & hinc secutarã eius perditionem: partim præ horrore, & detestatione tanti sceleris, quod cõparatum cum beneficiis Christi iam exhibitis, apparebat magis detestandum. Vnde hãc sceleris istius detestationem conceptam ex collatione eius cum exhibitis beneficiis, Lucas bene insinuauit, cũ post traditã calicem dixisse Dominum refert, *Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa*. Quasi dicat: Etsi meum vobis sanguinem bibendum tradam, & iamiam sanguis is pro vobis sit effundẽdus, tamen ecce manus eius qui iamiam me est traditurus, imò qui animo suo iam me tradit mecum est in mensa. Pro quo alij tres cũ solita asseuerationeDominum dixisse narrant, *Amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me*. Et addit Marcus; qui manducat mecum. In quibus verbis, duplex est criminis exaggeratio, nempe & ratione Apostolicæ dignitatis, & ratione cõmunionis mensæ, quæ etiã ethnicis sacra esse solet. Sẽsus ergo est, Verè dico vobis, quãtumuis id videbitur vobis absonũ, & inre videbitur, vnus ex vobis, quos ex omnibus elegi, & multis semper beneficiis affeci, qui etiam nunc eadem mecum vescitur mensa, me hostibus meis est traditurus à tanto scelere non abhorrẽs, neque per apostolicum honorem quo à me affectus est, neque per arctissimam quam mecum habet familiaritatem. Cæterùm quòd post hanc domini prædicationem & ꝓtestationem, hoc est, de nunciationem & asseuerationem cõtigit varie narratur ab Euãgelistis: at varia hęc narratio quomodo in ordinem aptum possit redigi, indicat ipsius Cõcordiæ contextus. Verisimile enim discipulos cùm hanc domini, quę sciebant nõ posse mentiri, audissent asseuerationem primũ quidẽ, vt habet Ioannes, sese mutuo aspexisse, hæsitantes, de quo diceret, & ex vultus mutatione deprehẽdere cupiẽtes eum, qui sibi male esset conscius. Cumq; hac ratione nõ possent quicquã deprehẽdere, qd impudenti cõstantia cõceptum crimen Iudas dissimularet, tũ verisimile est id accidisse, quod narrat Matthæus, & Marcus nempe quòd cõtristati discipuli, ob amorem erga dominũ, & crimen detestãdum, quo eorum collegiũ erat dehonestãdum, cœperunt singuli rogare Dominũ dicendo, *Nunquid ego sũ, Domine*, Idq; ideo, quia quamquã sibi bene essent cõscij; tamen metuebant, ne sibiipsi parũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

essent cogniti, non audentes suæ fidere cõsciẽtię, sed cupientes Domini iudicio à sollicitudine liberari, & rursum quia quisq; cupiebat Dñi testimonio suã innocentiã aliis esse probatã, vt à criminis illius suspicione esset liber. Dominus autẽ absolutũ ꝓferens lenitatis exemplum, maluit suos ad temp' affici mœrore, quàm ꝓdere ꝓditorem, nihil non faciens vt ab impio cõsilio resipisceret. Itaq; nõ aliud respondet quàm prius, sed tamen cum maiore emphasi, & exaggeratione, *Vnus*, inquit, *ex duodecim, qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.* Cùm enim prius dixisset; *Vnus ex vobis*, nunc dicit quod magis pungit, *Vnus ex duodecim.* Et pro eo quod prius dixit; *qui manducat mecum*; nunc dicit, qđ etiam magis est exagge ratiuum; *qui intingit mecum manum in paropside*, hoc est, qui nõ solùm in eadem mecũ vescitur mẽsa, sed etiã eandem lãcem mecũ habet cõmunem, quod est arctissimæ inliciũ familiaritatis. D. Hieronymus intelligit dominũ his verbis propriè designasse Iudam, hic scribens in Matthęũ, Primum dixerat, *Vnus vestrum me traditurus est*, Perseuerat proditor in malo manifestius arguit, & tamẽ nomen proprie non designat. Iudas cæteris cõtristaris, & retrahentibus manum, & interdicentibus cibos ori suo, temeritate, impudentia, qua proditurus erat, etiã manũ cũ magistro mittit in paropsidem, vt audacia bonam conscientiam mẽtiretur. Itaq; intelligit solum Iudã tũ, cùm hęc dominus diceret, intinxisse manum, quia dicitur per tempus præsens; *Qui intingit.* At si solo Iuda intingente cum domino manum, hæc dicta sunt à domino ad designandum Iudã, ergo certũ & manifestum signum agnoscendi ꝓditoris datum fuit Apostolis, quos, tamẽ usq; ad exitum Iudæ cõstat non agnouisse, quem Dominus vellet notare. Nõ tandem ergo Græca apud Matthęum habere tempus pręteritum ἐμβάψας, hoc est, qui intinxit, quãquam apud Marcum sit tẽpus prẽsens, ὁ ἐμβαπτόμενος, id est, qui intingit, sed ꝙ circa exactã temporis rationem est accipiẽdum. Nõ enim indicare voluit dominus, quid tum ageret Iudas, sed ad quantã familiaritatem admissus esset, qui hoc crimen erat perpetraturus, pertinuitq; illud *Qui intingit mecum*; ad omnes Apostolos, sicut & illud. *Qui manducat mecum*; nec dictum illud fuit pro signo agnoscendi ꝓditoris, sed pro criminis exaggeratione. Videri autem potest dominũ cum emphasi quadã manus intulisse mentionem, ꝙ permanum fiat traditio, quasi diceret: qui mecũ mãũ iam immittit in patina, ac summã amicitiã prę se fert, hic mox eadẽm manu me tradet. Significant hãc exaggerationem magis verba illa Lucæ, *Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.* Cùm autem huiusmodi exaggeratione sceleris bis repetita non corrigeretur Iudas, subiicit dominus de ipsius vltione, vt quem pudor non vicerat, denunciata emendarẽt supplicia, & simul addit, quod ad suiipsius, & aliorum Apostolorum faciat consolationem. Ad sui enim, & bonorũ Apostolorum facit consolationem, quod dicit, *Filius hominis vadit*, ad mortem scilicet, secundum quod definitum est, ab æterno scilicet à patre, sicut scriptum est de eo ꝑ Prophetas. Id enim & Christo & Apostolis erat solatio, quod recordabãtur, & aduertebãt Dei ordinationem ꝺscripturis etiã expressã ita exigere, vt in mortem traderetur filius. At ne ob huiusmodi Dei patris ordinationẽ, à culpa, & suppli

A cio crederetur proditor esse immunis mox subiecit, *Verumtamen væ homini illi, per quem tradetur.* Deus enim sua ordinatione non impulit Iudã ad traditionem, sed præuides eius malitiã seruire posse gloriæ suæ, ordinauit ea vti ad gloriã suã. Causam autẽ reddit, cur væ illi cõminetur, dum adiicit, *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Quibus verbis Origeniacũ quid significari videtur, quasi homo ille fuerit, antequam nasceretur, quia nulli potest bene esse, nisi ei, qui fuerit. Sed, vt anno tauit D. Hieronymus, simpliciter accipiendum est significari, multo melius esse, non subsistere quã male subsistere: vnde pro verbo, *erat* rectius vertetur, esset, vt sit: Bonũ esset ei, si nõ fuissei natus homo ille. Sic enim nõ significaretur fuisse antequam nasceretur. Sensus ergo est: Melius esset ei, non fuisse natũ omnino, quàm sustinere eam, quę ipsum manet vltionẽ. Euthymius, & Caietanus intelligũt hãc Domini sentẽtiã de natiuitate ex vtero, vt sit sensus, Bonũ erat vel fuisset ei, si cũ erat in vtero matris suæ, omnino non fuisset editus in lucẽ, sed mortuus tunc foisset, & sepulchrũ ipsius vterus matris extitisset. Si enim tũc mortuus fuisset, non incidisset in tantã, & talẽ condemnationẽ quantã, & qualem natus ꝓpter immensum prodi tionis scelus erat exceptrus. Notandũ autem, ꝙ nõ simpliciter dicitur, Bonum esse, vel fuisse, si nõ fuisset ille natus, *sed bonum*, inquit, *erat ei.* Diuinæ enim gloriæ illustrandæ, & nostræ saluti procurãdæ bonum erat natũ fuisse illum: sed illi bonũ nõ erat, si cõsideretur pœnæ granitas, quã erat exceptrus. Nam alioqui etiã simpliciter bonum erat ei, natum esse, sed illius pœnæ, & cõdemnationis consideratione bonum ei nõ erat; quod nihil est aliud quàm dicere, quemadmodum iã est dictum, merius ei esse nõ subsistere, quàm malè subsistere

RESPONDENS AVTEM IVDAS, QVI TRADIDIT EVM, DIXIT: NVNQVID, &c.) Mira Iudæ hic insinuatur impudentia, vt q inter alios nõ dubitauerit interrogare, nũ ipse esset eũ proditurus, cùm satis aduerterer ex verbis omni, nõ latere eũ, quis esset se traditurus. Sed quæstio hic oritur, quõ ex respõsione Domini dicẽtis Iudæ; *Tu dixisti*; nõ intellexerint Apostoli, quõ Dominus notare voluisset. Nõ intellexisse eni, patet satis ex Ioãnis narratione. Nã, quòd quidã dicũt Dominũ obscuti? locutũ. & illud; *Tu dixisti*, varie posse accipi, nec apertè significasse Iudã esse eum qui proditurus esset Dominũ, finium nõ viderut. Apparet enim ex Hebręa phrasi illud, *Tu dixisti*; fuisse affirmãtis illud ꝙ quærebatur. Nam post ea pro eo qđ Matthęus dicit Dominũ Caiphæ quærenti, num ipse esset Christus, respõdisse, *Tu dixisti*. Marcus eũ dixisse scribit, Ego sum. Sic & Pilato Dñm interroganti num ipse esset rex, respõdit dominus, tu dicis, qa ego sum. Vnde apparet ex recepta phrasi illud, quod modò respõdit dominus Iudæ, *Tu dixisti*; perinde valuisse ac si dixisset, Tu es. Proinde dicendũ videtur dominũ istud sic dixisse voce submissa, vt turbati discipuli nõ aduerterẽt, nec intelligerent qđ Dñs respõderit. Verisimiliter eni credi potest Matthæum hanc de Iuda narrationẽ intulisse, & vt Iudæ admirandam indicaret impudentiam, & significaret Dominum non tantùm cognouisse, quòd vnus ex duodecim se esset traditurus, sed etiam quis ille esset ex duodecim. Nõ enim est probabile quòd, quemadmodũ narratio Matthæi videtur insinuare, Iudas,

postquam alij omnes interrogassent; *Numquid ego sum, Domine*, & postquam deinde Dominus subiecisset; *qui intingit mecum manum*; tum demum velut à Domino notatus, etiam interrogauerit, *Numquid ego sum*; sed magis credidem Iudam inter reliquos etiã interrogasse, Matthæum verò huiusmodi narrationis seriem ordine, vt, postquam Dominum dixisse semel & iterũ ingũncalle se scire inter duodecim ille suũ proditorem, deinde etiã subiunxerit Dominũ non ignorasse, quis ille esset ex duodecim, hęc omnia ordine enarrasse, & nihil omittere voluisse, quæ ad totius ordinem nobis cõmendaret. Nam illoq; nõ vacco, quomodo potuerint ignorare Apostoli, qđ a Domino futurã notaretur proditionis. (ET IPSI COEPERUNT SINGULI TRISTES ESSE, ET DICERE EI SINGULI, NUMQUID EGO SUM, DOMINE? ET ALIUS DIXIT, NUMQUID EGO SUM, RABBI? ET AIT ILLIS, UNUS EX DUODECIM QUI INTINGIT MECUM MANUM IN PARAPSIDE, HIC ME TRADET. FILIUS QUIDEM HOMINIS VADIT SICUT SCRIPTUM EST DE EO, VÆ AUTEM HOMINI ILLI PER QUEM FILIUS HOMINIS TRADETUR. BONUM ERAT EI SI NATUS NON FUISSET HOMO ILLE.) Cum primum Apostoli vt habet Ioannes, alterutrum intuentes de quo Dominus loqueretur, & deinde, vt habent Matthæus & Marcus, singuli de se Dominũ interrogarent, nec vtraq; hãc ratione deprehenderent tanti sceleris auctorẽ, tum demum ordine recte intelligitur, tertiò inter se diuquirere cœpisse, quis esset is, qui Dominus notabat, vt habet Lucas, id fortè per collationẽ nutus, ex signis, qui busdam, & coniecturis intelligere potuerit proditionis auctorẽ. Cùm nec hac ratione deprehenderetur auctor, vt erat mansuetus & simplex Apostolorũ animus, & laudabile recta Iudæ hypocrisis, tum demum id accidit quòd habet Ioannes, vt ibi recumbẽti in sinu Iesu ob humanã dolore conceptum ex prædictione mortis, & proditionis Petrus innueret, quid quærendum de proditionis auctore ipse iam gauisus. Præ nimio enim erga Christũ amore, & zelo Petrus tenebatur summo desiderio cognoscendi proditorem, vt ubi certus ipse ipsum agnouisset, & conatum eius præuidisset, vereretur tamen per se ipsum Dominũ inter pellere, ne forte ne vel aliquot ex libi accederẽt, immodicum eius studium a Domino sentire coniperetur: proinde ꝑ ipsum statuit Dominum interpellare, quę sciebat singulariter a Domino dilecti, quem & iam videbat proximum Domino allidere, & ex magna familiaritatis fiducia etiã in sinus ipsius recubere. Innuit ergo huic Simon Petrus, & ipso nutus signo, quo dammodo dixit ei; *Quis est ac quo dicit?* Non enim quod in nostra lectione dicitur, *innuit*, ꝙ dixit, sic est accipiendum, quasi prius Petrus innuerit, & deinde etiã verbis illum sit allocutus, sed dixit eum tellegendus est, quia ipsum nutus signum pro sermone, & verbis illi fuit. Græca enim habẽt; innuit ergo huic Simon Petrus, vt interrogaret quisnam esset, de quo diceret. Cæterum cùm omnes suos diligeret dominus, Ioannẽ tamen eximiè, & singulariter inter omnes diligebat, ita vt singularis esset familiaritatis, & dilectionis exhiberet signa, primo ob singularem eius castitatem, cuius a puero dicitur, fuisse Euthymius, tantam habuisse curam, vt ne turpem quidem cogitationem vnquã in cor suũ ascendere permiserit, ideo etiã virgo postea dum cognominatus est. Deinde propter eximiã animi eius modestiam, & dulcedinem, quæ & castitatem eius ornabat, & Christo eum simillimum reddidit, qui de se dixit, Discite à me, qa mitis sum, & humilis corde. Postremum quia & ipse Ioannes Christum singulari quodã prosequebatur amore. Certe vt illius nobis cõmendat castitatem, quòd illi postea Dominus suam virginem matrem cõmen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

minus,scriptura proditorem notauit,dicens; *Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum.* Saluator, inquit Cyrillus, nullum aliud signũ dedit,quàm quod Propheta prædixerat,Qui manducat panem meum, magnificauit super me supplantationem. Tinctum enim panem dedit,vt ex hoc ostenderet illum esse,q aduersus se calcaneum suũ leuauerit. Hęc ille. Cæterùm tinctio panis,bene etiam conueniebat ad significandũ tinctam & infectã ipsius mentem. Quòd autem post acceptam à Christo buccellam vel offulam,(Græcis enim est ψωμιον) introiuit in eum satanas, nõ fuit causa ipsa buccella,sed peruersitas accipientis. Quoniam enim hoc beneuolentiæ indiciũ debuisset Iudam à suo reuocare proposito,ille verò cõtra obfirmato in malum animo,perfricta fronte contemnens Domini & conscientiam,&benignitatẽ,accipere ausus est demanu Domini signũ amicitiæ:hinc iusto Dei iudicio iam factum est,vt totus permitteretur potestati satanæ, illeq. in eo pleniorem acciperat potestatem , q̃ significatur per hoc, quod dicitur intrasse in eũ satanas. Nam prius quidem Ioannes dixit tantùm,quod diabolus misisset in cor Iudæ vt traderet eũ,veluti suggerens ei traditionem: nunc verò dicit satanã in eum intrasse, quia perfectius iam illius occuparit animum,&ex impio reddiderit insanabilem. Post acceptã ergo buccellam introiuit in eum satanas, ita vt introitum buccellæ in os , & ventrẽ secut⁹ sit statim introitus satanæ in cor,sed exitio ipsi⁹ Iudæ,qui sic se habuit ac si diceret, Vtcunq. velis me deterrere,&lenitate tua abstrahere ab hoc facto,manebo tamẽ in institutomeo,exequar quod proposui. Non fuit autem proculdubio,vt & Augustinus annotauit,panis iste intinctus Eucharistia,cùm hanc, vt ex Luca patet,ónes acceperint ante sermonem de ꝓditore. Tamen ex eo quod in Iuda accidit, discimus quantum sit malũ de mensa Domini sacrum accipere panem cum conscientia adhuc sceleribus,& proposito peccandi coinquinata. Et hunc enim panem de sua mensa Dominus porrigit in signum amicitiæ , proinde qui fingens cum Domino amicitiam inter fideles hũc accipit panem,nõ pascitur eo,nec viuificatur,sed diaboli magis mancipium efficitur,iudicium sibi manducans secundùm Paulum.

ET DICIT EI IESVS, QVOD FACIS; FAC CITIVS. HOC AVTEM, &c.) Græca non habent, Et dicit ei Iesus;sed, Dicit ergo ei Iesus, quia scilicet iam satanas post buccellã intrasset in eum,eumq; totũ possidens impelleret& solicitaret ad facinus , ideo dixit ei, *Quod facis, facci tius.* Quod facis animo,fac citius etiã ipso opere. Quibus verbis significauit Dominus & potestatem nullam esse Iudę vel diabolo cõtra se nisi ex sua permissione;quia nõ prius quod animo faciebat Iudas, opere facere potuit etiam iam à satana possessus,quàm illi Dominus dixisset,fac: & desideriũ item subeundæ ꝓ nostra salute passionis,cùm dicit, *Citius*, significauit. Quod autem dicit, *fac*, nõ adhortantis est,sed permittẽtis,quomodo& illud Soluite templum hoc. Caietanus tamẽ subtiliter intelligit dictũ prę ceptiuè: *Fac citius*, vt scilicet accipiatur Dominus pręcipere nõ vt faceret Iudas, quod faciebat , sed circunstãtiã temporis significatam per aduerbium, *citius*, vt scilicet tẽpore illo à deo decreto faceret,quod animo faciebat. Quãuis enim Deus nõ præceperit Iudæ vt faceret,præcepit tamen, vt tali tẽpore faceret, quod faciebat animo. Diuus Cyrillus autem intelligit hæc verba dicta non Iudæ,sed ipsi satanæ,q dictus est intrasse in illum,eiq. dixisse Dominum,fac citius, velut ꝓuocantem ipsum ad pugnam ,in qua diabolum erat superaturus. Dictum est,inquit,modòab ipso Euangelista , ingressum fuisse in cor Iudæ diabolum,cui nunc Christus quia totũ hominem possederat,dicit. *Quod facis. fac citius*,id est,tuũ opus, quod semper facere tibi cordi est,fac citius,ó diabole. Prophetas occidisti,Iudæorũ animos ingressus:lapidib. eos petisti qui salutarem Iudæis doctrinam ministrabant:nemini qui à deo esset missus pepercisti,magna ĩ omnes atrocitate vsus fuisti: veni post illos ego,nec ignoro te nequaquam quiescere posse,quare quod solitus es facere,nũc quoque facito. His verbis cùm explicauerit illud: *Quod facis*; deinde explicans eam partem , *Fac citius*;tandem sic habet: Minantis magis quàm hortantis hæc est oratio. Nã quemadmodũ si vir fortis, aduersus quem fremens qui spiã feratur:ipse verò viribus suis fretus, casurum illum nod dubitet,magna voce minitansdicat, Quod facis,fac citius,vt meæ dexteræ vires experiaris non properantis mori verba esse diceremus,sed præscientis potius qa cadet aduersarius; sic Dominus noster Iesꝰ Christus velocius currere diabolũ ad ea,quæ præparauit iubet , vt citius victus atq. vinctꝰ a tyrannide sua orbẽ dimittat. Hæc Cyrillus, subtiliter quidem,sed extra Euangelistæ intentionẽ. Nã ad Iudã hæc verba referẽda esse,patet ex eo quòd subiicitur. *Hoc autem nemo sciuit discumbentium , ad quid dixerit ei , &c.* Itaque cùm Dominus videret destinatam Iudæ malitiã,eumq .nec pudore, nec metu flecti posse , ac rursum animaduerteret illũ non abesse a periculo, quòd iã penè Apostolis ꝓditus esset,ablegat eum sua hac siue permissione, siue iussione, a conuiuio & Apostolorũ cõsortio, &patrãdi facinoris potestatem facit,dicẽs: Quod facis,fac citius. Dubium autem quomodo Ioanes dicat,neminẽ discumbentium intellexisse, cur id Dominus ei dixerit,cùm iã dixisset illum esse suũ proditorem, cui intinctum porrigeret panem,ex quibus verbis facile erat intelligere , cur istud ei nunc diceretur. Sed dicendum, Dominum sicut à Ioanne recumbẽti super pectus secretò fuit interrogatus,ita etiã secretò eisignum illud proditoris agnoscendi dedisse. Cùm autẽ subiicitur *Hoc nemo sciuit discumbentium*' intelligi potest Ioannem sese voluisse excludi,sicut& Iudam excludendum esse,reliquit intelligendum. Is enim proculdubio vt erat sibi conscius,intellexit,cur id Dominus ei diceret: Aut si etiam Ioannes nõ sciuit,ad quid Dominus illud diceret Iudæ, intelligendum est mentem Ioãnis ita fuisse mœrore,& diuina voluntate detentam, vt signũ agnoscendi proditoris sibi datum secretò,tunc nõ satis aduerteret,& intelligeret,aut si intellexit, non existimauerit tamen tũc instare, vt scelus illud per ficeretur à Iuda. Alioq enim quomodo non Zelo accensus cõtra proditorem,Petro illum indicasset,& cum eo in illum insurrexisset? Certè sicut Matthæus supra dicẽs Dominum Iudæ quærẽti num ipse esset,respondisse, *Tu dixisti*, tantum significare voluit , Dominum etiam in indiuiduo præsciuisse proditionis auctorem,eumq. tunc expressisse , quanquã vt submisse loquebatur,à turbatis apostolis tunc nõ aduerteretur,quid diceretur,cũ eius postea recordarẽtur: ita

ita credi probabiliter potest, Ioãnem hac sua narratione significare voluisse, Dominũ nõ in genere tãtum agnouisse proditorẽ, sed sibi eum in indiuiduo ostendisse, quanquam,quia ipse turbatus esset,& Dominus submisse loquebatur, non satis intelligeret Domini verba,quorum postea deposita turbatione recordatus sit. Cęterũ eo quod apostoli verba domini nõ intellexerint,sed ea in meliorem partẽ sunt interpretati,declaratur & quãta fuerit Iudę hypocrisis,& quæ fuerit apostolorũ simplicitas,& probitas minimè suspiciosa,& rursum quãta Christi semper erga Iudã benignitas. Per hæc enim factũ est,vt suspicio proditionis nõ posset in cuiusquam descẽdere mentem. Cùm autem Ioannes non simpliciter subiiciat , Iudã post hæc exisse continuò , sed dicat , *Cùm ergo accepisset buccellam, exiuit continuò*: videri potest notare voluisse,perditi hominis nullis officiis superabilem crudelitatem , & malitiam. Adiicit & temporis quo exiuit qualitatem,dicens, *Erat autem nox* : siuè ad exaggerationem impietatis Iudæ,vt quem neque temporis intempestiuitas retraxit à suo impetu, vt vult diuus Chrysostomus: siue potius ad significandũ tẽpus cõueniens fuisse sceleri perpetrando,atq;correspõdisse dispositioni mentis Iudę, vt quæ auaritiæ tenebris fuit obcæcata,seseque iam exeundo à Christo subduxit à vera luce. Nec frustra,inquit Cyrillus,dictum mihi videtur,cõtinuò illum exiuisse. Magnas enim diabolus ad imperãdum eis,quos omnino iã cepit,possidet vires,cogere videtur ad opus etiã nolentes. Timet (vt credo) diabolus,ne morãdo locus pœnitentiæ detur, & quasi à temulentia mentem suam rectius cogitans homo eripiat,hac de causa festinat &ĩpellit. Hæc ille. Et hactenus de iis,quæ pertinent ad prædictionem proditionis, & demonstrationem ꝓditoris. In quibus,quod ad motũ ædificationem attinet,quædam obseruanda sunt in Apostolis,quædam in Christo , quædam postremum in Iuda. In Apostolis monemur non facilè de aliis simistrè suspicari, sed dubia in meliorem accipere partẽ: de nobisipsis timere, etiam si nobis non simus male conscij,iuxta illud Pauli; Tu fide stas, noli altum sapere,sed time. Postremùm,quomodo & nos , si malus quispiam,&nocens in nostra deprehendatur congregatione,perturbari,& dolere oporteat, & quòd ille deum offendit,& quòd sanctorum integritatem,quãtum in se est,sua prauitate labefactat,& dehonestat, ac corrompit Quod cùm Corinthij posthabuissent, admissa à quodam fornicatione ea,quæ nec inter gentes audiebatur, fuerũt vehemẽter à Paulo increpati: Et vos inquit,inflati estis,& non potius luctũ habuistis, vt tollatur de medio vestrum,qui hoc opus fecit. In Christo monemur eius patientiæ,& benignitatis , qua etiam inimicis nostris benefaciamus. Et rursum, vt peccatis occultis mederi quidẽ monendo studeamus, prodamus autem minimè. In Iuda verò discimus, quàm cęcum,impudentem,& obstinatum reddat auaritia eum,cuius semel animum occupauit. Et rursum , quàm vere dixerit Ecclesiastes : Peruersi difficile corriguntur. &: Nemo potest corrigere quem deus despexerit. Postremùm , quomodo in diaboli incidant potestatem, qui dei variis modis inuitantis ad resipiscẽtiam , obstinato animo pergunt contemnere benignitatem,& lenitatem.

CVM ERGO EXISSET, DICIT IESVS, NVNC CLARIFICATVS EST.) Clarificari hic&in sequenti toto Christi sermone accipitur pro glorificari. Est enim Græcis verbum δοξαζω, Mirum autem quomodo nunc se dicat dominus glorificatũ, cùm iãdudum per miracula fuerit glorificatus: nunc verò instaret summa eius p crucem variasq; ignominias humiliatio. D. Augustinus intelligit Dñm se dicere nunc glorificatum , quia nunc separatus fuit àbonorũ consortio, reprobus discipulus,quod ad Christi cessit gloriam, & quia huiusmodi separatione significata fuit glorificatio ea,quã habebit in nouissimo iudicij die, quãdo in eius cõgregatione nullus erit malorũ, nec aliquis peribit bonorum: vt illud; *Nunc clarificatus est filius hominis*;hunc habeat sensum , Nunc significata est glorificatio filij hominis , quemadmodũ secundũ Augustinũ dictum est, Petra erat Christus,pro eo quod est;Petra significabat Christum. Quia autem hæc filij glorificatio pẽdet ex eo qđ Deus per filium est glorificatus, ideo subiectũ intelligit; *& Deus glorificatus est in eo*;quia scilicet filius patris impleuit voluntatem etiã vsque ad mortem. Itaque iã ad declarationem & expositionem eius quod dictum est,putat additum, *Si Deus clarificatus est in eo* , id est, per filium , propterea quòd Dei in omnib. adipleuit volũtatem , etiã Deus vicissim clarificabit eum per semetipsum, donando eum scilicet immortalitate,q̃ claritas ne diu putetur differenda,ideo additur , *Et continuò clarificabit eũ*,in resurrectione scilicet,q̃ principiũ erit ei⁹ glorificationis, q̃ erit in nouissimo die , de qua supra dictũ est secundùm Augustinũ , *Nũc clarificatus est filius hominis*. In hunc fere modũ D. Augustinus hũc tractat locum , addens tamen illud ; *Nunc clarificatus est filius hominis*; posse etiam intelligi de glorificatione resurrectionis, de qua dicit, & *continuò glorificabit eum*; vt quod ait,nunc,nõ ad imminentem passionẽ, sed ad vicinam resurrectionẽ pertinere credatur, tanquam fuerit factũ, quod erat in proximo iam futurũ. Quoniã autẽ de alia videtur dominus loqui glorificatione sui, cùm dicit, *Nũc clarificat⁹* est; quàm cùm dicit se glorificãdũ à patre,conuenientior est intelligentia quã indicat D. Chrysostomus,& Cyrill⁹, vt ratione passionis suę, quæ iã exeunte Iuda ad proditionẽ incepta erat, intelligatur dominus dixisse, se nunc clarificatũ. Passio em̃ Christi , etsi hominũ iudicio fuerit ipsius humiliatio, re vera tamẽ ei⁹ fuit glorificatio, quia per eam mortẽ & diabolum superauit,& humanũ genus in suũ traxit dominiũ. Vnde supra dixit, Si exaltatus fuero à terra , omnia trahã ad me ipsum. Et Paulus, Nos, inquit, prędicamus Christũ crucifixũ, Iudæis quidem scandalum, gentibus verò stultitiã, ipsis autẽ vocatis Indęis , atq. gẽtibus Christum dei virtutem , & dei sapientiam. Quoniam autem per passionẽ, & glorificationem filij, etiam deus pater est glorificatus, ideó subiecit, *Et Deus clarificatus est in eo*, hoc est, per eum, vt qui deo patri vsque ad mortem obediens fuerit , deique iustitiam, misericordiam,& sapientiã per mortem suã hominibus cõmendauerit. Si enim deus glorificandus erat in mortePetri, quemadmodũ dicitur Ioãnis vltimo, multo magis clarificat⁹ est per mortẽ Christi. Iam , quoniã Christus sicut per suã passionem clarificauit deum, ita etiã meruit vicissim glorificari vlteri⁹ à deo patre, ideo subiicitur, Si, hoc est , quia autem deus clarificatus est per filium, etiam deus vicissim clarificabit eum, idque non per angelos aut archangelos , aut aliã aliquã

Universidad de Deusto
Biblioteca

virtuté,ſed per ſemetipſum. Nec differet hãc filij clarificationem,ſed cõtinuò clarificabit eũ. Quod impletum eſt, quãdo in morte ad filij innocentiã declarãdam ſol obſcuratus eſt,petræ ſciſſæ ſunt, monumenta aperta ſunt, velum templi ſciſſũ eſt in duas partes, quando rurſum poſt triduũ deus filiũ reſuſcitauit à morte,donans corpus eius immortalitate,& gloria, quando itẽ poſt quadraginta dies aſſumpſit eũ in ſuã dexteram, & miſſo in mũdum Spiritu ſancto, nomẽ eius fecit hominibus glorioſũ ſupra omne nomẽ,quod nominatur in cœlo,& in terra. De claritate enim Chriſti,quæ hæc omnia cõprehendit, rectè intelligitur dictũ deum clarificaturum filium continuò per ſemet ipſũ, de qua & ſuprà dixit,Venit hora,vt clarificetur filius hominis. Cùm autem Iuda preſente dominus de ſua paſſione loqueus, triſtitiã præ ſe tulerit,turbatus ſpiritu,&cũ mœrore proditionem ſui frequenter inculcãs,nunc Iuda abſente,ad cõſolandum Apoſtolorũ animos ob inſtantem proditionẽ,& mortem mœſtos, paſſionem ſuam iam cœptam, & iamiam complendam glorificationẽ vocat,ſuiq; vberiorem glorificationẽ inſtare præ dicit. *Nunc*,inquit,*clarificatus eſt filius hominis*, quaſi diceret, Quanquam iam ad proditionem Iudas exierit,meaq;iã inſter paſſio,imo cœpta ſit,nõ eſt tamen,quòd adeo triſtemini,quin potius mecum gaudere debetis. Nunc enim clarificatus ſum, & deus in me,eo quòd iam poteſtate Iudæ data, me ſponte tradidi ad mortem,meaq;iã cœpta ſit paſſio;quæ mea, patriſq eſt glorificatio. Sibi autem dominus tribuit glorificationem patris per ſuam obedientiam,& mortem,patri verò tribuit ſui glorificationem p reſurrectionem; aſcenſionem, &c. quanquam & pater ſeipſum glorificauit per filij mortem, & filius ſeipſum per reſurrectionem,eo quòd mors voluntaria Chriſti, vndẽ pater glorificatus eſt,infirmitatis fuit humanæ, reſurrectio verò virtutis diuinæ. Et ſi enim,inquit Paulus,mortuus eſt ex infirmitate,tamen viuit ex virtute Dei. Porro ad noſtrã vtilitatem, ex priori illa ſentẽtia, *Nunc clarificatus eſt filius hominis, & Deus clarificatus eſt in eo*; diſcamus afflictiones,& mortes iuſtorum, eſſe & Dei & ipſorum glorificationem, contrà quàm vulgus ſentit. Expoſteriori verò ſentẽtia,*Si Deus clarificatus eſt in eo*,&c. diſcamus quòd ſi& nos glorificauerimus Deum glorificabimur omnino ab eo. Quicunque enim inquit Dominus honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem cõtẽnũt me,erunt ignobiles. Glorificatur autẽ in nobis,& per nos Deus,nõ ſolũ cùm pro illo afflictiones & mortẽ patimur,ſed & cùm ſordibus peccati abiectis, illuſtrem virtutibus vitã viuimus. Hoc enim pacto ad gloriam Dei homines viuere dicuntur.

CONTENTIO DISCIPVLORVM PRO PRIMATV SEDATVR & prædicitur eorum abnegatio. Matth. 26. Marci. 14. Lucæ 22. Ioan. 13.

CAPVT CXXXIII.

[e] *Acta eſt autẽ & contentio iter eos,quis eorum videretur eſſe maior. Dixit autẽ eis, Reges gẽtium dominãtur eorum,& qui poteſtatẽ habent ſuper eos,benefici vocantur. Vos autẽ nõ ſic,ſed qui maior eſt in vobis,ſit ſicut iunior: & qui præceſſor eſt,ſicut miniſtrator. Nã quis maior eſt,qui recũbit ã qui miniſtrat? nonne qui recũbit? Ego autẽ in medio veſtrũ ſum,ſicut qui miniſtrat. Vos autẽ eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. Et ego diſpono vobis: ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum,vt edatis,& bibatis ſuper menſam meã in regno meo, & ſedeatis ſuper thronos iudicãtes duodecim tribus Iſrael.* [d] *filioli, adhuc modicum vobiſcum ſum. Quæretis me,& ſicut dixi Iudæis: Quò ego vado,vos non poteſtis venire. Et vobis dico modò. Mãdatum nouum do vobis,vt diligatis inuicem,ſicut dilexi vos,vt & vos diligatis inuicẽ: in hoc cognoſcẽt omnes,quia diſcipuli mei eſtis,ſi dilectionẽ habueritis ad inuicẽ. Dicit ei Simõ Petrus, Domine,quò vadis? Reſpondit Ieſus, Quò ego vado,non potes me modò ſequi,ſequeris autẽ poſtea. Dicit ei Petrus, Quare non poſſum te ſequi modò? animã meã pro te ponã. Reſpondit ei Ieſus, Animam tuam pro me pones?* [e] *Ait autẽ Dominus, Simon,Simon,ecce ſatanas expetiuit vos,vt cribraret ſicut triticum: ego autem rogaui p te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos.* [b] *Et tunc* † [e] *dicit illis Ieſus, Omnes, vos* Δ [e] *ſcandalum patiemini' in me in iſta nocte, ‖ ſcriptum eſt enim', Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues* [a] *gregis.* † [e] *Poſtquam autẽ reſurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Δ [a] *Reſpondens autem* [i] *Petrus ‖ ait illi',* [e] *Et ſi omnes ſcandalizati fuerint* [a] *in te,* † [b] *ſed* [e] *ego nunquã* [a] *ſcandalizabor.* [e] *Domine, tecum paratus ſum, & in carcerem, & in mortem ire,* [b] *Et* Δ [i] *ait illi Ieſus,* [m] *Amen* [d] *amẽt dico tibi,* [c] *Petre,* [c] *Quia* [b] *tu hodie, in nocte hac ‖ priuſquam* [i] *gallus* † [c] *vocẽ bis dederit, ter me* Δ *es negaturus, [&] non cãtabit, hodie gallus, donec ter* † *abneges noſſe me.* [b] *At ille amplius loquebatur [&]* [a] *ait illi Petrus. ‖* [c] *Etiam ſi oportuerit me* † *ſimul commori tibi, non te negabo, Similiter* [b] *autẽ & omnes* [a] *diſcipuli* Δ *dixerunt'.* [c] *Et dixit eis. Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet ſacculum, tollat ſimiliter & perã: & qui non habet, vendat tunicam ſuam, & emat gladium. Dico enim vobis, Quoniam adhuc hoc quod ſcriptum eſt, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus eſt. Etenim ea, quæ ſunt de me, finẽ habent. At illi dixerunt, Domine, ecce duo gladij hîc. At ille dixit eis, Satis eſt.*

† *b o ait ass*
Δ *b oſcã dalizabrmini.*
‖ *b quia ſcriptũ eſt*
† *c ſed poſt quam*
Δ *b Petrus autẽ*
‖ *c qui dixit ei*
† *b nõ ego*
Δ *c ille dixit*
‖ *a o ante quam*
† *d o negabis*
† *d o neges me*
‖ *b Et*
† *a o moritecum*
Δ *b dicebat.*

[e] ACTA EST AVTEM ET CONTENTIO.) Poſt ea quæ ex Ioãne poſita ſunt in fine capitis præcedentis illa q̃ apud Ioannẽ ſequuntur vſq. ad finem c. 13. clauduntur prædictione negationis Petri: at ante hãc poſt prædictionem ꝓditionis Lucas interſerit contentionem Apoſtolorũ pro primatu. Hanc ergo oportebat ex Luca inferere iter verba Domini à Ioãne deſcripta. Itaq; cùm diſſet Lucas Apoſtolos iter ſe quæſiſſe quis ex ipſis Dominum eſſet traditurus, ſubiicit *Facta eſt autem & contentio inter eos.* Hoc eſt, ſicut fuerat inter eos quæſtio quis ex eis Dominum eſſet proditurus ita etiam facta eſt inter eos contentio & quæſtio quis eorũ videretur ipſi Domino maior eſſe.

Huius

Huius contentionis cùm variam diuerſi afferant occaſionem, ꝓbabili' eſt eandem nũc fuiſſe cauſam, q̃ fuit vt & olim eadem quæſtio inter Apoſtolos fuerit agitata, vt ſcribitur Matthæi 18. Marci 9. & Lucæ 9. in capite Cõcordiæ 70. Et rurſum vt filij Zabedæi peterent in regno Chriſti primatum, propter quod cùm indignarentur reliqui diſcipuli, omnino ſimilia omnibus Apoſtolis dixit Dominus ad reprimendum huiuſmodi primatus ambitionem qualia nũc dicta hic cõmemorat Lucas, qui illam de filiis Zebedæi hiſtoriam pretermiſerat. Sicut ergo prædictio paſſionis & mortis Dominicæ, occaſio fuerat Apoſtolis olim cõtentionis pro primatu, eademq; fuit occaſio poſtulationis filiorum Zebedæi: ita & modo quia audierunt Dominũ tradendum & moriturum, iter ſeſe diſquirere cœperunt quis eorum eſſet maior, qui ſcilicet poſt dominum aliorum princeps eſſet, aut quis in regno eius quod ſtatim à morte putabant auſpicãdum in terris, primum poſt Chriſtũ regẽ obtineret locum. Dixerat enim etiã ſe mox clarificãdum à Deo, vt eſt apud Ioãnem in fine capitis p̃cedentis, ideoq; vel illorum etiã verborum occaſione, in hanc contentionem inciderunt. Vnde agnoſcere etiã licet quam cõmode hæc Lucæ narratio in Concordia ſit poſita poſt illa Chriſti ex Ioãne verba, de ſua glorificatione imminente. Cẽterùm q̃ hic Dominus reſpondit apoſtolis, ſuprà ex magna patre tractata ſunt in ca. Cõcordiæ 104. circa ſimilem locum ex Matthæo, & Marco, ꝓinde hic tantum, q̃ ſunt huic loco peculiaria ſunt tractanda. Inter quæ primum occurrit ꝙ hic dicatur, qui poteſtatem habent ſuper gentes, benefici vocantur. Quod vt intelligatur, aduertendũ eſt Lucam dum dicit εὐεργέται, id eſt, benefici, vocantur, explicuiſſe nõ tam vſum quam vim & ſignificationem dictionis Hebraicæ; qua hic veriſimile eſt Dominum vſum. Probabile enim eſt Dominũ hic vſum dictione Nedibim, quę Hebræis principes ſignificat, idq; ratione liberalitatis quæ decet principem. Vnde Septuaginta fere eam vertunt p dictionem ἄρχοντες, vt Pſal. 112. Vt collcet eum cum principibus cum principibus populi ſui. & Pſal. 117. Bonum eſt ſperare in Domino quam ſperare in principibus. His enim locis, Hebrais eſt dictio Nedibim, Græcis verò ἄρχοντες. Itaq; cum dicitur: *benefici vocantur* ſignificatur eos affectare huiuſmodi titulos & nomenclaturas q̃b. cõmendetur eorum munificentia & liberalitas, eosque magis vocati huiuſmodi nominib. quam eſſe ꝙ vocantur. Iam cùm ſequitur; *Sed qui maior eſt in vobis, fiat ſicut iunior (iunior* enim legendum eſt, non minor, cùm Græcis ſit νεώτερος) dictio, iunior, ad ſubmiſſionem magis pertinet quam ad ætatẽ. Sicut enim honoris cauſa quidam dicuntur presbyteri hoc eſt, ſeniores: ita & cõtempti, iuniores, vnde eſt illud Pſal. Adoleſcentulus ſum ego & cõtemptus Nam Hebræis tſair ſonat iuuenem & nullius auctoritatis. Senſus ergo eſt; Qui in vobis eſt honoratior, ſeſe gerat vt contemptior. Cùm autem ſequitur; *Et qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator* pro præceſſor, Græcis eſt ἡγούμενος, quæ dictio etiam ſignificat ducem & rectorem, cui magis cõuenire videtur quod ſequitur, *ſicut miniſtrator*. Pugnant enim præſidem eſſe, & miniſtrum eſſe. Interpres tamen ideo videtur vertiſſe præceſſor, ꝙ miniſtri ſic ſequi ſuũ dominum. Cæterum ſenſus ſemper eodem recidit, nimirum ꝙ qui primatum aliquẽ eſt adeptus & regendi munus, ſeſe vt miniſtrum gerere debeat, liber ſcilicet ab omni faſtu, & aliorum vtilitatibus inſeruiens. Priore ſententia glorię excludit appetitum, poſteriore verò peteſtatis abuſum, ſicut & duab. quas de principib. ethnicis præmiſit ſententiis, notauit in eis & poteſtatis in ſubditos abuſum, cùm dixit. *dominantur eorum, &* gloriæ appetitum, cùm dixit, benefici vacantur. Porrò ſicut apud Matthæum & Marcum in prædicto loco Dominus in ſuis primatus appetitum corrigit, primùm propoſito exemplo gentilium principum, quos vt abominabãtur, ita imitari nõ deberẽt: & deinde ꝓpoſito exemplo ſui, ipſius cui' vt erant diſcipuli, ita conueniebat eſſe ſectatores ſic & hoc loco facit, ſed paulò efficacius & diuerſius hic ſui proponit exemplum, dicens: *Namquis maior eſt, qui recumbit ad menſam, an qui recumbenti miniſtrat?* Certè q recumbit. Ego autem cum re vera in vobis ſim maior, vt pote Dominus veſter & magiſter, nõ tamen me tanquam maiorem gero, ita vt accumbã vobis mihi miniſtrãtib. ſed in medio veſtrum, id eſt, inter vos ſic ſum ſicut q miniſtrat accumbenti. Quod ob id dicit, q̃a iã eorum pedes abluerat ſurgens à cœna, ſemperq; in cõuiuio cum Apoſtolis accumbens, panẽ & cibũ illis frangere & diſpenſare ſolitus fuerat.

VOS AVTEM ESTIS, QVI PERMANSISTIS MECVM IN TENTATIONIBVS. Alia iam ratione Dominus affectum primatus in ſuis reprimit, nimirũ ꝙ omnib. regnum & ſummus in regno ſuo loc' & honor eſſet deputatus, ſed ad quem non niſi per tribulationes, quas iam ſecum cœperant perferre, eſſent peruenturi: ſicut nec ipſe ad regnum peuenturus eſſet, niſi per tribulationes. Hoc eſt ergo quod dicit; Fuſtra cõtenditis inter vos, quis veſtrum ſit maior. Siguli em̃ eritis maximi. Nã cùm hactenus mecum perſeueranter humilitatis viam triueritis, permanentes mecum in tentationibus meis, quas à Iudæis pertuli, ob quas pleriq; defecerunt à me, factusq; fui etiã fratribus & amicis meis offendiculum, ideo quemadmodum pater veraciſſimus mihi diſpoſuit & parauit regnum, ita & ego, cui tutò credere poteſtis, diſpono iam & addico vobis regnum vt q̃ mecum in afflictionib. perſeueratis, mecum etiã perſeueranter poſtea regnetis. Sicut enim pater per tribulationes diſpoſuit mihi regnũ, ita diſpoſitumà me regnum vobis, nõ licet adire niſi p tribulationes, labores, & ærumnas, ſed quas abundè vobis cõpenſabo. Neq; enim ſimpliciter diſpono vobis regnum, ſed regni mei plenum perfectumq; cõſortium nimirum vt edatis & bibatis ſuper menſam meã in regno meo, hoc eſt cunctis vitæ futuræ deliciis in ſumma gloria mecum pariter fruamini, ac inſuper parem mecum quodãmodo obtineatis cũ ſumma gloria poteſtatẽ, ita vt ſedeatis ſup̃ thronos duodecim iudicantes mecũ in nouiſſimo die duodecim tribus Iſrael. Itaq; cogitantes, quanta vobis parata ſit dignitas & præeminentia ac rurſum ꝙ ad ea nõ niſi per afflictiones ſit paratus aditus, mittite hãc de primatu cõtentionẽ. Hic ſeruiendũ eſt, & patiendum, alibi regnabim' Ex qua explicatione patet q̃ cõueniens ſit hæc ratio Domini, at q; efficax, quod q; duplici nomine cogitationem ambitionis deponendã eſſe doceat, nẽpe & qa omnibus iam certò paratum eſſet regni cõſortium', & quia hic potius de afflictionibus eſt cogitandum quàm de honoribus: ſicut & filios

Pſal. 118.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Zebedæi cum primas sedes postularent, Domin' ad cogitationem afflictionum reuocat, dicens, Potestis, bibere calicem quem ego bibitur' sum? Obseruãdum autem quàm blandè ac leniter Dominus suorum ruditatem instruat, & toleret, cùm in eo peccarent quod maxime suo regno aduersabatur, & cuius causa tã sæpe iam eos castigarat, peccarent item tempore alieniſſimo. Ipse em abibat iam pro eis moriturus proditionis ac mortis suę fecerat mentionem, & illi cõtendebãt inter se de principatu terrẽo: nec tñ seuerè eos increpat, sed blandis ratiõib. corrigere studet, suo exẽplo nos docens, quãta lenitate aliorum imbecillitatem & ruditatem tolerare debeamus: quodq; pigere nos nõ debeat rudib. vnum & idem frequenter inculcare, donec ꝓficiant ad perfectiora. In hoc em exemplum Dominus passus est tandiu in Apostolis tantam ruditatem & imperfectionem hærere, & simul ob id, vt in nobis efficacius eximeret humanos affectus, quibus tunc discipuli erant obnoxij vtq; ruditatem Apostolorum, & imperfectionem comparantes cum eorum perfectione, quam post acceptum Spiritum sanctum mox cõsecuti sunt, cogamur mundi cõuersionem per eos factã, diuinæ ascribere virtuti, & diuinum agnoscere opus. Cæterùm quid sit sedere super sedes duodecim, & quomodo hæc Christi promissio sit impleta, quanquã Iudas exciderit, dictum est in cap. Concordiæ 150. circa illud Matthæi; Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, & c.

FILIOLI, ADHVC MODICVM VOBISCVM SVM. QVAERETIS ME, &c.) Prædictionem negationis Petri omnes quidem scribunt Euangelistæ sed nõ omnes eodem loco, neq; ex eadem sermonis occasione ad eam cõmemorandam veniunt. Matthæus enim & Marcus postquam Dominum dicto hymno exiisse in montem oliuarum scripserunt subnectunt prædictam à Domino trinã Petri negationem, Lucas verò & Ioãnes eam deseribunt priusquam Dominum domo exiisse cõmemorent. Nec videtur cõmodè dici posse aut illos duos recapitulando ea posuisse, aut istos poccupãdo, quia Matthæus sic negationis ꝑdictionem subiungit post exitum Domini, vt significare videatur se ordinem narrationis seruasse, cũ dicat; Tunc dixit illis Iesus. Ioannes verò hãc prędictionem factam ante exitũ significat, cum postea subiungit Dominum dixisse; Surgite eamus hinc. Iã præterquam ꝙ nõ eodem loco. hãc prędictionem cõmemorent Matthæus & Marcus, quo Ioannes & Lucas, etiam diuersas à Ioãne & Luca præmittunt Domini sententias, quibus permotus Petrus illam protulit præsumptionem vel cum Domino, vel pro Domino moriendi, cuius occasione Dominus illi prædixit trinam suinegationem. Nec Matthæus tantum, & Marcus diuersas à Ioanne & Luca præmittunt huiusmodi sententias, sed & Lucas diuersas à Ioanne præmittit, vt patet singulorum seorsum legenti narrationem. Itaq; ob has rationes sunt plerique; qui cum Augu. sentiunt ter Petrum expressisse præsumptionem suam diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à Domino responsum, ꝙ ante gallicantum ter eum esset negatur', sicut ei post resurrectionem ter respõdenti ꝙ Dominum amaret, ter à Domino vt oues eius pasceret mandatum est, vt alia sit prædictio negationis quæ est apud Ioãnem, alia quæ apud Lucam, & postremùm alia quæ apud Matthæum & Marcum. Sic autem Diuus Aug. hanc sententiã putat esse probabiliorem, vt tamen non reiiciat eam rationem concordandi Euangelistas si inueniri possit, qua omnium cõmemorationes in vnum redigantur, & demõstretur semel Dominũ prædixisse Petro præaliis de se præsumenti, quòd eum ter esset negaturus. Talem autem rationem indicat Concordia, quæ ratio Euangelistas redigendi in vnum, vt est commoda, ita est plausibilior priori illa conciliandi Euangelistas ratione, quamuis illa videatur facilior. Si enim aduerteri mus Euangelistarũ ingenium & morem, frequenter deprehendere licebit, eos cum idem vnumq; sunt narraturi, diuersa occasione ad eius peruenire narrationem, diuersam tamen hanc narrationem redigi posse in vnum facile, si q̃ ab vno sunt prætermissa, ex aliis addantur, & interserantur dictis alterius. Sane si secundùm aliorum sententiam, Dominus Petro ante exitum è domo prædixit negationem, semel, vt est apud Ioannem, & secundò, vt est apud Lucam, intoleranda plane fuerat Petri præsumptio, qui post tertiam illam negationis prædictionem, quæ est apud Matthæum & Marcum, & creditur facta post exitum, ausus est dicere adhuc; Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Id enim eum dixisse Matthæus, & Marcus commemorãt. Plausibilior ergo est, siue spectemus Euangelistarum morem siue Petri erga Dominum reuerentiam, ea ratio, qua Euangelistarum narrationes in vnum redigũtur, quam & Ammonius est secutus. Cum autem à Ioanne satis constet prędictionem negationis factam in domo, cui & Lucæ cõcordat narratio, eaq; narrationis prædictio à Ioanne & Luca subiiciatur his quæ prius sunt in Concordia ex Ioanne & Luca posita, necessarium fuit modo eã in Concordia ponere, & Matthæi, & Marci narrationem recapitulando positam, iam suo lococoniungere narrationi Ioannis & Lucæ. Non enim quia postquam dixisset Matthæus; Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti, subiicit; Tunc dixit illis Iesus, consequitur negationis prędictionem quam ibi prosequitur Matthæus, contigisse post exitum. Frequenter siquidem Matthæus adverbium, tunc, sic ponit vt non ordinem dicendorum cum iis quæ mox sunt dicta significet, sed simpliciter sitidem quod, in illo tempore, ac tem poris alicuius demõstret latitudinem. Sic & hoc loco dicens: Tunc dixit illis Iesus significare tantum voluit ꝙ in illo tempore in vltimã scilicet illa nocte, Dominus hæc dixerit discipulis: non autem ꝙ post exitum dixerit, quæ ante exitum interea cum adhuc assiderent mensę, dicta patet ex Ioanne. Et hactenus quidem de Concordiæ ratione. Superest vt ad verborum Christi explicationẽ deueniamus. Itaque cum iam abiisset Iudas proditionem perperraturus, & iam instaret tempus passionis suæ, Dominus valedicere volens reliquis suis quos amabat discipulis, multa cœpit cum eis blandè loqui, significans iam adesse tempus quo ab eis separandus esset, ac modum præscribens, quo se gerere inter se ipso absente deberent eosque ob abitum suum mœstos consolans, atque aduersus imminentem armans tempestatem, ac tandem Deo patri eos oratione commendans. Qua in re imitatus est Dominus patris alicui', filios suos, quos syncerè amat, per mortem relicturi, affectum. Hic enim solet pri

primùm quidem exponere illis tempus iam venisse, quo separari debent qui eatenus simul familiariter vixerunt, ac deinde rationem vitæ præscribere, quam post mortem inter se fratres seruare debeãt; præterea & mœstos consolari; quibus potest rationibus ac cõtra mala, quę præuidet illis obuenire posse eos munire, & postremùm ꝑce fusa, illos Domino commendare. In primis ergo dicit, *Filioli, adhuc modicum, id est* modico tempore, *vobiscum sum*. Modicum autem hoc tempus, quo se dicit cum illis futurũ, accipi potest dupliciter, vt indicat D. August. Aut scilicet ꝑ tempore illo brevissimo, quo ante mortem & captiuitatem suã futurus erat cum Apostolis. Nã post resurrectionẽ suam non iã amplius cum eis solito more cõuersabat', vnde tũc dixit eis, vt est Lucę vltimo, Hęc locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscũ; hoc est, cũ adhuc essem in mortali corpore, in quo & vos nunc adhuc estis. Aut potius non solùm pro hoc tempore, sed etiam simul ꝑ toto illo tempore, quo post resurrectionem cum eis corporaliter erat conuersaturus vsq; ad ascensionem suam mãducãs & bibens cum eis per 40. dies, vt est Act. 1. De eo enim modico tempore videtur istud accipiẽdum, post quod euenturũ erat, quod sequitur: *quæretis me* secundùm corporalem scilicet meã præsentiam, quod post Domini in cœlos ascẽsionem cõtigit Apostolis, quando desiderabãt & cupiebant præsentiam Domini iã absentis. Quod autem sequitur: *& sicut dixi Iudæis, & c. sic* est distinguendũ vt illa verba; *& vobis dico modò*, sint secunda pars comparationis, respondens particulæ, *sicut*, vt sit sensus, Et sicut dixi olĩ Iudæis, quò ego vado, vos nõ potestis venire; ita etiã idem dico vobis modo nempe, ꝙ quò ego modo vado, hoc est, mox futurus eo vos non potestis venire. Vado enim ad patrem ꝑ mortem, eo autem vos vestra opera & virtute omnino nõ potestis venire, saltem necdum potestis venire, siue qa per imperfectionem vestrã necdum apti estis regno Dei, aut morti pro eius gloria tolerandæ, siue quia secundum patris ordinationem adhuc aliquandiu ad aliorum ædificationem manendum vobis est in mortali hoc corpore. Dixerat istud olim Iudæis Dominus, vt scribitur c. 7. Ioannis, in c. Concordiæ 75. vbi tractatum est prolixè an in eodem sensu istud dictũ sit Iudęis, quo nunc dicitur Apost. & quomodo etiã hic variè hęc verba possint accipi, sicut etiã nũc est indicatum. Posteriori explicationi, qua intelligitur Dominus tantum significare voluisse ꝙ necdum possent eo venire, quò ipse iã ibat, magis cõuenit quod mox Dominus Petro quærenti quò iret, respondit: Quò ego vado, nõ potes me modo sequi, sequeris autem postea. Cęterum istud nunc Dñs dixit Apostolis secundùm Chrysostomum, vt sui eis excitaret & augeret desiderium. Cùm enim aliquem charissimorum discedentem videmus, & eum maximè, cum quo nobis nõ licet abire, maiorem in modum mouemur atque incendimur.

MANDATVM NOVVM DO VOBIS, VT DILIGATIS INVICEM, &c.) Cùm se iã abiturum dixisset, & eos adhuc hic esse relinquẽdos, restabat vt formam præscriberet vitæ, quam inter se seruare deberent. Itaque monet, atque præcipit vt mutuò se diligant vno hoc præcepto cõplexus omnia quæ pertinent ad hoc vt iustè & bene inter se viuant homines, & sine quo iuste & bene inter se viuere non possunt. Plenitudo enim legis est dilectio, & sine dilectione nihil rectè fit coram Deo, nec constanter fieri possit quæ iusta cum hominibus requirit cõuersatio. Quærendum tamen hic est, cur præceptum mutuæ dilectionis Dominus vocet nouum mandatum, cùm & vetus lex idem contineat mandatum, dicens; Diliges ꝓximum tuum sicut teipsum. Ad ꝙ facile & breuiter, sed non sufficienter fortasse respõdet Diuus Augustinus, ideo dici nouum mandatũ, quia exuto vetere induit nos hominem nouũ. Chrysostomus, Cyrillus, & alij ꝑ eripe intelligunt, mandatum nouum quod Christus hic dat, non esse simpliciter diligere inuicem sed diligere eo modo q̃ significatur cùm subditur: sicut dilexi vos: ita vt nouitas præcepti cõsistat in nouo dilectionis modo, quem suo Christ' demõstrauit exemplo. Mod' autem iste dilectionis primũ in eo cõsistit secũdũ D. Chrysostomũ, ꝙ sicut Christus gratuitò, & nec prouocatus nostris præcedentib. meritis, nec ob vtilitatem à nobis cõsequendã nos dilexit: ita & gratis nos inuicem diligam', non ob acceptũ aut accipiendum bonum. Secundò secundùm Cyrillũ in eo consistit, quod quemadmodũ Christus nos dilexit plusquàm seipsum, ita & nos inuicem diligamus plusquàm nosipsos: quo facilè declaretur quomodo nouum sit dilectionis ꝓceptum à Christo datum. Lex enim, inquit Cyrillus, fratrem diligendum esse ait, sicut seipsum. Christ' autem magis nos quàm seipsum amauit. Nouus atq; inaudi tus huius dilectionis modus, quo nos affici iubet nihil ónino dilectioni fratrum anteponentes, nõ gloriam, non diuitias, non corporis huius mortẽ, si opus fuerit ꝑ salute fratris mori, quod à beatis sauatoris discipulis factitatum esse videmus. Hæc ille. Postremùm secundùm explicationem Cæterani, mod', ratione cui' dilectio à Christo ꝓcepta dicitur nouum ꝓceptum, & differt à præcepto veteris legis, in eo consistit, vt, sicut Christus nos dilexit spiritualiter & ad vitam ęternam, ita nos inuicem spiritualiter diligamus, adnitentes vt ad vĩ tã nos mutuo promoueamus ęternã. Legis enim præceptum tãtum formam, & modum naturalis dilectionis exigebat, vt, sicut seipsũ homo naturali diligit amore ita & proximum suũ diligeret. At lex Euangelica exigit spiritualem dilectionis modũ, & supernaturalem. Itaq; vt hæc tria simul cõprehendamus, modus dilectionis ratione cuius hoc præceptum plerique intelligunt hic dici nouum, est, vt ad exemplum Xpi nos grauitò diligamus, & ad salutem ęternã, propter quam fratribus parandã, facultates, imo & propriũ corpus parati sumus ꝑdere. Verùm non apparet ꝙ ratione illius modi quem significant illa verba; *sicut dilexi vos*; Christus mandatũ hoc iam vocauerit nouum, quia & Ioannes Epistolæ. cap. 2. & in 2. Epistola cùm hoc nouũ mandatum repetit ex Christi doctrina, tantum dicit, vt diligatis alterutrum nec addit, sicut & Christ' dilexit nos; quod tamẽ addendum erat, si hoc loco illa verba, sicut dilexi vos, pars sunt præcepti noui, quod modo se Christus suis dare dicit. Et Dominus ipse mox subiicit, In hoc cognoscent omnes qa discipuli mei estis, si dilectionẽ habueritis adinuicẽ; nec addit; sicut dilexi vos. Vnde apparet ꝙ simpliciter illud; *vt diligatis inuicem* debeat hic intelligi esse mãdatum illud nouũ quod se suis dare Christus asserit, quãuis ꝓceptum hoc nõ de quauis sit intelligẽdum

dile

Universidad de Deusto
Biblioteca

dilectione, sed de Christiana. Proinde videndum, cur hoc præceptū dicatur a Christo nouū. Et q̄dem si Ioānis in Epistolis loca obseruentur, videbimus obiad dici præceptum mutuæ dictionis p̄ceptum nouum, quòd cum iam moribus hominū esset antiquatū, & iudicii illud nimis imperfecte intelligerent, Christus nou⁹ magister illud renouauit, renouicauit, & abolluit, nō tātum docendo, sed etiam ipso opere perfectissime adimplēdo, & suis per cōmunicationem sui spiritus donādo, vt & illud ipsi p̄stare perfectè valeant. Et rursum quia p̄ variis legis Mosaicę p̄scriptis & cōstitutionibus, quæ hoc mādato antiquantur, vnice & singulariter, hoc mādatū Christus exigit. Ob hoc enim recte mandatū hoc est vetus, & nō solum in lege datum veteri, sed etiam ab initio cōditi hominis, tamen nouū dicitur & lex Christi peculiari ter, de qua dixit Paul⁹; Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. p̄ceptum scilicet dilectionis, vnde Ioānes; Charissimi, inquit non mandatum nouū scribo vobis, sed mandatū vetus, q̄d habuistis ab initio. Mandatum vetus, est verbum quod audistis. Iterum mandatū nouum scribo vobis, quod verum est in ipso & vobis. Non nouum dicit hoc mandatum, sed vet⁹ quia traditu ab initio: Nouum tamen rursum, quia in Christo mādati huius renouatore verū est. Nemo enī illud plenius vnquam implenit, cùm animā suam posuerit pro nobis inimicis, & quia in ipso datur vt idē sit in nobis verum, hoc est, vigeat in nobis minimè fucata, sed solida, officiosa, & ardens dilectio. Si li ergo modo mādatum hoc dicitur nouū, quo lex Euangelica dicitur nouа, & spiritus Euāgelicus spiritus nouus, & testamētū Christi, dicitur nouū Nam & testamentum hoc fuit ab initio, sed quia per Christum est p̄mulgatum ac cōfirmatū post vetus testamentum, quod per illud antiquatur ob id nouum dicitur. Sic enim & mādatum hoc, etsi semper ab initio, fuerit traditum, tamen ātе Christum nunquā ita celebratum est, neque tam ardēter, passim & perfectè vnquam homines exercuerūt mutuā inter sese dilectionem. Quod autem sequitur ī verbis Christi; *sicut dilexi vos*, additū est, vt prouocatiuum ad obseruationem p̄cepti mutuæ dilectionis, per propositum exemplum Christi. Si enim Christus nos dilexit, & nos multo magis debemus alterum diligere. In hoc tamen exemplo propositio etiā simul indicatur & modus præceptæ nobis mutuę dilectionis q̄ suprà cēpit indicatus, nimirū vt verè efficaciter & spiritualiter nos diligamus mutuo, parati etiam animā pro fratrū nostrorū salute, si res poposcerit, ponere. Quod verò subiungitur, *vt & vos diligatis inuicē*, dupliciter potest accipi. Altero modo, vt sit repetitio propositi mādati, qua illud firmius Dominus suorum mētibus inculcare voluerit, & sit sensus; *Mandatū nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos*, vt, inquam hoc etiā vos diligatis inuicem præcipio vobis. Similis repetitio est & postea in oratione Christi ad patrem, *vt unū sint, sicut nos unum sumus*. Vt omnes vnum sint, vt cum tu pater in me & ego in te, & ipsi in nobis vnum sint. Altero modo, verba illa cohiungi possunt cum eo quod præcedit; *sicut dilexi vos, vt &* significetur finis propter quem Christus fecerat illos dilexisse, & is sensus, *sicut dilexi vos*, propterea vt & vos diligatis inuicem. Sic enim Dauguſ. significat, intellexisse, cum tractans hæc verba habet; Ad hoc ergo nos dilexit, vt & nos diligam⁹ inuicem, hoc nobis conferet studiosè nos, mutua dilectione constringamus inter nos.

IN HOC COGNOSCENT OMNES, QVIA DISCIPVLI MEI ESTIS, SI DILECTIONEM.) Indicat hic oratio quare singulariter dilectionis mutuæ mādatum eis tradat, ac se tm ea singulariter inculcandum velit, nimirū quòd ipse primus suprēmā hominibus exhibuerit charitatem, & in tota pro hominib. dispensatiōne vnicè & singulariter suam erga homines cōmendarit charitatem, quam pro nobis imitari debeant, qui eius volūt haberi discipuli. Discipulus enim in eo magistrum maxime debet imitari, quod magistro est proprium. Dicit ergo; Si velitis haberi apud hominēs discipuli mei, ex hac re maximè cognoscēt omnes, vos esse discipulos meos, si vos mutuò videritis diligentes. Dilectionem etiam mutuam ita p̄ræ & eximiè ego primus verbo ducu & exemplo, vt cā non abalio didicisse & accepisse possitis videri quam à me, & vt contra non possitis videri mei discipuli, si ea destituros viderint homines. Obseruāda autē diligenter nota, qua suos dicit Dominus agnoscendo discipulos Ioānis enim discipuli ex ieiuniis & vitę austeritate agnoscebāt: Pharisæorū discipuli ex vestitus, gentis & cęremoniarum quarūdā obseruatione: philosophorum discipuli ex certa sententię cuiusdam opinione. At Christi mutuæ dilectionis signo suos dicit agnoscendos, q̄ hanc ipse maximè & exemplo docuerit & verbo, atque solos suos possit dare testatoribus. Itaque hac nota tam primitiua Ecclesia agnita sunt discipuli Christi, vt subinde exclamarent eos esse cor vnum & animā vnam omniaque eis esse cōmunia, adeo vt ob id gentium nemo auderet se illis cōiungere, vt dicitur in Actis Apostolorū. Sic & Tertullianus suo tempore testatur agnitos Christianos cùm i apologetico capitari gentium onere, explicans Christianorum disciplinam, totam eā constituisse declarat in dilectionis exhibitione, ita vt ob ea de eis dicerent Ethnici; Videte inuicem se diligāt, & vt pro alterutro mori sint parati. Fratres sese mutuo vicissim tunc vocasse Christianos testatur, eosq̄ q̄ animo animā q̄ inseruisse, nihil de rei cōmunicatione dubitatione, nullam in discreta fuisse apud eos præter vxores, cetera infrequentasse quæ κοινὰ Græca dictione, hoc est dilecta dicerentur in quia inepos quibusdam iurentur. Hac nota quo nia iam passim deleuimur Christiani, fit vt apud incredulos magis audiat nomen Christi, nōc nec pro Christi discipulis apud eos habeātur, qui illius nolint videri & haberi discipuli, cū audiuerint Christū suos à hanc vnicè maximè cōmendasse verbo & exēplo, cōspiciunt tamen apud Christianos principem cū principe regiū cum regno, ciuitatem cū ciuitate, regibus cōfœderatis bellis, actos primatus in Christianis apud addices tractari lites, & hōres dominū inter se de quā liber si modo causa de glariationes. Erāt aba quā Christo propria & singularia, vt miracula, ac virtutes multæ de quibus est quæ dā sacramenta quibus abaluis distinguerentur, vt his omnibus nō dixerim eos discipulos, sed sola dilectionis mutua. Manducabant enim nisi omnium erāt futura discipulorū, non nec tantum eorum qui ex gentibus quibus futuri erāt discipuli. Sicut enim supra quibusdam minacę lotū operatoribus dixit se quandoquidem die dicturum; Non noui vos, Sic & sacramenta non tantum

verorum futura erant discipulorum, cùm ea cum catholicis cōmunia habeant hæretici. Dilectio autē vt omnib. cōpetit Christi discipulis, ita & solis, omnium aliarū virtutum caput & origo, in Christo singulariter elucens. Ideoq; vera, ꝓpria, & certa hæc est vetorū Christi discipulorū nota. Vnde docte tractans hæc Domini verba scripsit Diuus Aug. Tanquam, inquit, diceret: Alia munera mea habent vobiscum nō mei, non solùm naturā, vitā sensus, rationem, & eā salutem quæ hominibus pecoribusq; cōmunis est, verùm etiam linguas, sacramenta, prophetiam, scientiā, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus, & traditionē corporis sui vt ardeant, sed quoniā charitatem nō habent, vt cymbala cōcrepant, nihil sunt, nihil illis prodest. Non ergo in illis quamui bonis muneribus mei, quæ habere possunt etiam nō discipuli mei, sed in hac cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis adinuicē Hæc illi. Hac nota distinguitur discipulus Christi à discipulo Moysis, quia, vt inquit Aug. breuis differentia legis & Euangelij est timor, & amor Hac nota dignoscitur omnis hæreticus, & schismatic⁹, vt qui sese à fraterna subtrahit dilectione. Hac cognoscitur nō tantum aperiè malus Christianus sed & omnis hypocrita, cui charitate careat, quantumuis exterius, præ se ferat multam sanctitatem Hac vt homines nos cognitutos hic dicit Dominus, q̄ simus ipsius discipuli, ita & Ioannes dicit nos cognoscere nosipsos. Filioli, inquit, mei, non diligamus verbo, neq; lingua, sed opere & veritate. In hoc cognoscimus q̄ ex veritate sumus. Proinde sicut oprandum est vt hac nota Christianorum Ecclesia magis apud incredulos inclarescat ad gloriam nominis Christi, ita vnicuique curandum, vt per eam & sibi & aliis agnoscatur esse verus Christi discipulus.

DICIT EI SIMONE PETRVS; DOMINE VO.) Cùm audiret Petrus Dominum dicentem. Quò ego vado, vos non potestis venire, & præ feruido quodā erga Dominum amore, cuperet semper adesse ei, doleretq; se ab illo separandum, alios præuenientes Apostolos, qui ferè illi locum reliquerūt rogandi & respondendi omnium nomine, rogat quò sit iturus Dñs, quasi omnino secutur⁹ si sciret quò esset iturus. Cui Dominus necdum quidem aperit quò esset iturus, sed ī reperit quæ prius omnibus dixerat, significās eum meritò illis cōtentum esse debere, nec de sua promptitudine nimis debere cōfidere. Addit tamen quod illius dolorem propter separationem mitiget & cōsoletur cùm dicit: *Sequeris autem postea*, Cæterùm Diuus Cyrillus duplicē effert responsionis Domini sensum, quorum primus est, vt significetur Petrum nō potuisse tunc Christum ad cœlos eūtem seq, ecuturum autem postea, cùm supernæ ciuitatis eius factus, cum aliis sanctis regnaturus esset cū Christo, vt sit sens⁹, vado ad cœlos quò tu necdū potes cōscendere. Alter sensus est, vado ad mortem, ad quā subsistinendā tu necdum me potes seq sempe q̄ necdum indutus virtute ex alto, mortis posset pericula cōtemnere, & terrorem ei⁹ penitus superare, quem accepto spiritu facile postea superauit. Vtrumq; hunc sensum cōuenit simul cōplecti hoc modo; vado per mortem ad patrem tuverò necdum me potes eò sequi, tum q̄ imbecillior is quàm vt mortem possis cōtemnere, tū ꝓ necdum sit ordinatum à patre tempus impletum, quo ad ipsum recipiaris: sequeris autem postea, cum Spiritu Sancto corroboratus, tempore destinato per mortē pro Dei gloria etiam toleratam, ad patrem quoq; in cœlis assumeris. Proptiè autē inter Apostolos Petro cōpetit illud, *sequeris autem postea*, q̄ hic etiā simili mortis genere, nē pe per crucem, sit receptus in cœlū. Vnde & post resurrectionem Dominus ad hoc significandū dixit peculiariter Petro, Sequere me cùm iam parabolicè ei significasset quo genere mortis clarificaturus esset Deum vt scribitur Ioānis vltimo. Porrò quanquam audiret Petrus se nō semper separandum à Domino quem amabat, tñ moræ impatiens, & neq; ad tempus sustinens ab eo diuelli: Quare, inquit, nō possum te sequi modo? Animā meam pro te ponam. quasi dicat: Quid ꝓhibeto potest ne te sequar, cùm etiā pro te sim paratus morte subire si res ita poposcerit? Putauit fortassè Petrus vt habet Cyrillus, Dominū ad alia Iudæorum loca vel ad alienigenas Christum esse profecturum, qui Iudæorum crudelitatem & furorem superaturi erant, atq; ob id quò ad sequelam ipsi⁹ possit admitti paratū se pronunciat nō solùm periculā quæuis & mala cum eo pati, sed etiā morte ꝓ ipso subire. Aut suspicabatur Christum, ita vt res erat significare se per mortem iturum ad aliā vitam ad quā cum Christo se seq posse nunc putauit, q̄ & ipse paratus esset ꝓ ipso mori. Et qdē his verbis Petrus syncerè suam expressit voluntatem & ꝓpositum, vitium suarum ignorans imbecillitatem, & præ nimio amore ac desiderio pl⁹ de se quā poterat præsumens. Dominus autē inspiciens eius infirmitatem. & ob id non ignorans nimiæ præsumptionis esse huiusmodi sermonem, reprimit quidē eius præsumptionem, non tamen seuere illum increpat, vt qui sciret indiscretā hāc præsumptionem nō profectam ex corde ficto sed amore feruido & incitcum specto. *Animā*, inquit, *tuā pro me pones?* Circa quæ verba pulchrè sic philosophatur D. Augu. ex persona Christi: Itane, inquit, facies pro me, quod ego nōdum feci ꝓ te? Animam tuam pro me pones? Præire potes, qui sequi nō potes? Cæterū post hęc verba, priusquā subiiciatur prædictio negationis quæ sequitur in Ioanne, iā rectè intelliguntur Petro dicta à Domino quæ Lucas refert, quibus non Petro tantū sed & aliis imminens ob eorū infirmitatem & diaboli tentationē periculū ostendit.

AIT AVTEM DOMINVS SIMONI, SIMON, ECCE SATANAS EXPETIVIT.) Subiungūt iuhęc in Luca post sermonē quo Dominus Apostolorum pro primatu cōtentionem repressit, idque cōuenienti ordine. His enim Dominus Apostolos à primatus cogitatione reuocat ad imminentē sibi periculorum cogitationem, vt humilientur simulque insinuat quis eorū post se sit futurus caput, ne deinceps in eādē recideant contentionem. Dum enī singulariter Petro loquitur, ne pro illo se peculiariter rogasse dicit, eiq; mandat vt conuersus confirmet fratres suos, satis indicat hunc futurum reliquorum caput. Cæterùm Græca non habent datiuum, Simoni, sed geminatum habent nomen, Simon, Simon, quomodo & Beda refert in commentariis, & Diuus Hieronymus in Dialogis contra Pelagium, & Diuus Ambrosius libro de vocatione Gentium primo, capite vltimo. Seruit autem hæc duplicatio affectui, & attentioni excitandæ. Quasi dicat Dominus.

Simon

Universidad de Deusto
Biblioteca

Simon Simon, magna de te præsumis, sed audi a- A liud. Ecce, satanas expetiuit vos, &c. Pro, *expetiuit* Græcis est ἐξῃτήσατο. Est autem Græcis ἐξαιτῶ, ,priè exposcere aliquem ad pœnā aut torturā, qđ Latinis dicitur deposcere. Diuus Ambrosius loco prædicto, & diuus Cyprianus epistola quarta libri quarti, & Tertullianus libro de Fuga in persecutione habent postulauit. *Cribraret* autem hic translatiuè positum est pro cómoueret, cócitaret, & tentationen impulsu agitaret, qmadmodum in cribro triticum agitatur & commouetur, cum puluerem quis à tritico vult secernere. Vnde diu' Cyprianus legit, vexaret, diuus Ambrosius, cerneret, Tertullianus discerneret. Sensus ergo est: q B quemadmodum satanas, id est, aduersarius humani generis olim ad tentiones depoposcit Iob, & impetrauit: ita etiā nunc flagitarit tētare, & tentationibus suis cōcutere, & agitare Apostolos, qđ & impetrabit. Nunc qui hactenus, vt modò dixit nominus, permanserant cum Domino in tentationibus ipsius, nunc derelicto domino dispersi fugerunt. Hinc autem discendum diaboli potestatem ligatam esse nō solùm ad nocendum, sed etiā ad tentandum, vnde & docemur à Christo deum precari, ne ipse nos inducat in tentationem, sed liberet nos à maligno. Porrò bene Dominus tentationem Apostolis inferendam cóparat cōcussioni C tritici in cribro, non solùm ad significandum tentationis grauitatem, sed etiam quia sicut triticum ex cōcussione cribri nihil lædituɾ, sed purgatur à puluere, ita per tentationem Apostolorum collegio illatam, Iudas quidem tanquam paluis excidit, & separatus est, reliqui verò tāquam triticum in cribro permanserunt in protectione gratiæ diuinæ, purgatiores facti per illā tentationem nihil verò inecōmodi ex ea diu cōtrahentes. Cessit enim ex Dei prouidentia hæc tentatio ipsis cōtra satanæ intentionem in bonum, quemadmodum & diuo Iob. Similis cóparatio est & Amos capite 9. cū Iudæorum dispersionem Dominus prædicit; Ecce, inquit, mandabo ego. & cōcutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut cōcutitur in cribro & nō cadet lapillus super terram. Quo significatur, q quemadmodū cùm lapilli simul cū puluere cōcutiuntur in cribro, puluis quidem excidit, remanent autem lapilli: ita per cōcutionem populi Iudaici, omnes quidem peccatores. qui instar puluꝛis quem proiicit ventus à facie terræ leues sunt, perituri essent: seruandi autem iusti, qui instar lapillorum sunt graues virtute. Est & apud Ecclesiasticum capite 27. cōparatio desumpta à cōcussione tritici in cribro, sed ad longe alium finem accommodata, cùm dicitur; Sicut in percussura cribri remanebit stercus, sic aporia hominis E in cogitatu illius. In qua sententia quidam libri male habent pro percussura, pertusura, cùm Græcis sit συσσασμῷ; id est, in cōcussione: male item plerique habent puluis, pro stercus, cùm Græcis sit κοπρία, quæ dictio propriè stercus significat, sed hic accipi debet pro quisquiliis, & reiectamētis, qualia sunt furfures & paleæ, & est sensus; Quemadmodum in cribro cōcussio farina trāseunte, remanent furfures, sic aporia, id est, angustia hominis remanet in cogitatione illius, quia in afflictione cōstitutus finit menti suæ elabi bona, quib. fruitur, nec ea attendit aut in memoriam reuocat, sed tantum præ oculis habet mala quibus premitur cogitatione ea semper reuoluēs. Sequitur in ver-

bis Christi; *Ego autem*, inquit, *rogaui pro te*. Et quidem pro omnibus rogauit Dominus, Nā postea i oratione apud Ioannem dicit; Pater sancte, serua Ioan. 17. eos in nomine tuo. Pro Petro tamen singulariter se dicit rogasse, tum q ille grauius erat tentandus & lapsurus, tum q ille illorum erat à Christo cōstitutus caput, per quem alij erant confirmandi, vnde oratio pro illo redūdabat etiam in alio. Rogasse autem se dicit pro Petro, nō vt nō cōcutere tur à satana, quemadmodum ille postulauerat. Id enim in bonum Petri, Apostorum, & nostrum. satanæ Deus permissurus erat, sed *vt non deficias*, inquit, *fides tua*; illa scilicet ob quam te olim beatum pronunciaui, ob quam te petram appellaui, super quam ędificaturus essem Ecclesiam meam. cōtra quam portæ inferi nunquam essent præualituræ. Vt, inquam, hęc tua fides, etsi tentationem procellis agitata vacillet, non tamē deficiat. Qua in parte Christus, qué pater semper audit, exauditus est pro sua reuerentia. Nā etsi ore Petr' Christum negauit, fidem tamen semper in corde seruauit: aut si ad tempus etiam fidem perdidit, non tn ea defecit, quia mox eam recepit. Et quidē satanas nō alia ratione postulauit tentare & cōcutere Apostolos, quàm vt Petri aliorumq; deficeret fides, eaq; deficiente rueret Ecclesiæ ædificium, qđ super Petrum & alios Christus erigere molie batur: vt autem suam non assequeretur intentionem, Christi nobis impetrauit oratio, longe apud patrem efficacior quā possit esse postulatio satanæ, quātumuis iustis munita rationib. vt ,pinde eius ,p nobis intercessioni magis confidere debeamus, quā satanæ contra nos accusationē formidare. Quo autem Petrus intelligeret orationē pro se factam etiā ad alios redundare, nec cæteri se à Dominos neglectos arbitrarentur, subiecit; *Et tu aliquando cōuersus*, vi scilicet orationis meæ pro te fusę, confirma vicissim fratres tuos in fide, & spe veniæ impetrandæ. Quibus verbis manifestè satis Christus Petrum cæteris præficit. Notandum tn q nō dicit, subditos tuos, sed, *fratres tuos* officiūque Ecclesiastici præpositi significat esse non dominari, sed cōfirmare in bono imbecilliores, ac salutis eorum curā agere, cū dicit; *Confirma*. Cùm autem Petro tanquam Apostolorum & Ecclesiæ totius capiti dictum sit: *Ego rogaui pro te vt non deficiat fides tua*, hinc plerique patres recte intellexerunt hanc Christi orationem etiā pertinere ad totam Ecclesiam, atq; peculiariter etiā ad cathedram Petri, quæ nunc est in Ecclesia Romana, intelligentes virtute huius orationis, totam Christi Ecclesiam nunquam defecturam à fide, imo nec Ecclesiā illā particulare, in qua est cathedra Petri, & legitima Episcoporum à Petro successio, q nunc est in Ecclesia Romana. Quod enim Petro dictum est, ad totā Ecclesiā nō pertinet, nisi ratione cathedræ, & Ecclesiæ Petri, q in tota Ecclesia primatum obtinet. Sicut qđ Petro supra dictū est: Tibi dabo claues regni cælorum, in Petro toti etiā dictū est Ecclesiæ, q in Petro claues illas accepit, sed ratione Cathedræ Petri quæ eas habet à Petro claues per successionem. Hinc D. Bernardus cōtra errores Petri Abilaiardi, in Epistola ad Innocentium Papam: Oportet, inquit, ad vestrū Apostolatum referri pericula quæque, & scandala in regno dei, ea præsertim quæ de fide contingunt. dignum namq; arbitror ibi potissimum resarciri damna fidei, vbi non possit sentire fides

defe

defectum. Cui enim alteri aliquando dictum est; A *Ego pro te rogaui, Petre, vt non deficiat fides tua*? Hæc ille, cuius sententiam in his Christi verbis longe ante intellexit & D. Cyprianus, epistola tertia libri 3. sic scribens Cornelio de hæreticis, Nauigare audent, & ad Petri Cathedram, atq; Ecclesiam principalē, vnde vnitas sacerdotalis exorta est, à schismaticis & profanis literas ferre, nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides, Apostolo prædicante laudata est, ad quos perfidia nō possit habere accessum. Ita Hieronymus aduersus Ruffinū: Romana fides Apostolico ore laudata, nō recipi cōtra fidē vllas prætigias, etiā si Angelus aliter annunciet q̄ semel prædicatū est. Patet ergo, patres intellexisse ex his Christi verbis, singulare priuilegium cathedræ Petri & Ecclesiæ Romanæ, pro quā quā efficax hactenus fuerit Christi oratio, ipsa docet experientia, cum omnib. alijs Apostolicis ecclesijs à de dilapsis, hæc sola in fide, quā ab Apostolis accepit, pseuerat. Vnde Lucius ille gloriosus martyr & pontifex ante annos mille, & circiter trecētos, ad consulta occidētaliū p Gallias, & Hispanias Episcoporū ex auctoritate sedis Apostolicę respōdens, post explicatā de omnib. eiusdem sedis sententiā, subiungit in hęc verba; Hęc fencta & Apostolica mater omnium Ecclesiarū Christi Ecclesia, p omnipotentis Dei gratiā, à tramite Apostolicę traditionis nunquā errasse ,pbatur, nec hæreticorū nouitatib. depranata fuceubuit, sed vt in exordio nōmā fidei Apostolicę p̄cepit ab auctoribus suis, Apostolorū Christi principibus, illibata fine tenus manet, secundum ipsius domini saluatoris nostri diuinā pollicitationem, qui discipulorum suorum principi in suis fatus est Euangelijs; *Petre*, inquiens, *ecce satanas exe'ıit vt cribraret vos sicut qui cribrat triticum, ego autem pro-* Luce 22 *te rogaui ne deficiat fides tua*. Hęc ille, post quem ea dem habet & Agatho pōtifex i epistola, quā scribit cōtra Monothelicā hęresim ad Cōstantinū im- D peratorem, & Heracleum, ac Tiberium Augustos Cùm autem quę pe' Petrum ad Romanā pertinent Ecclesiā non pertineant ad eam nisi ratione eius, q in sede Petri legitim' è succedit Petro; sicut claues regni cœlorum nō habet Ecclesia Romana, nisi in eo, q Petro in ea succedit Ecclesia: hinc nō inefficaciter quidā colligunt ex Christi verbis secundùm patrum intelligentiā acceptis, nunquā etiam à fide defecturam cum, q legitimus fuerit Petri in sede ipsius successor, vt cuius sit, secundū Xpi præceptum, fide in hominib. per hęreticorum doctrinā deficiente, cōfirmare fratres suos. De qua re q exactam requirit disputationem, legat Albertum Pighium lib. 4. Ecclesiasticę Hierarchię, vbi validè contra quorundā calumniam ostendit, nullū vnquā Romanum pōtificem fuisse hęresiarcham, aut hęreticum, & argumentū Canonistarū declarat esse inefficax, quo ex c. Si papa dist. 40. colligunt pontificem posse errare in fide, qa in eo capite dicitur, q pontifex cunctos iudicaturus, à nemine est iudicandus, nisi fortè deprehendatur à fide deuius, cùm cōditionalis nihil ponat, nec affirmet.

(ET A TVNC CP ICIT ILLI SIESVS; OMNES VOS SCANDALVM PATIEMINI, &c.) Conuenienter prædictis Lucæ verbis subiicitur hæc ex Matthæo, & Marco Domini verba. Hinc enim iam aperte denunciat dominus, Apostolorū fidem, propter diaboli tentationem, defecturam. aut vacillaturam, quod superioribus verbis significare voluit. Cum ergo dixisset diabolū petiisse, & impetrasse tentationem Apostolorum, his nūc verbis declarat, cui ad dixerit, & quales sit futura illa tentatio, ac quando; *Omnes*, inquit, *vos scandalum patiemini in me*, hoc est, propter ea, quæ in me fieri videbitis, fide deficietis, aut in ea vacillabitis, idq; non longo post tempore, sed in hac ipsa nocte. Vt autem minus discederent, aut cōtradicerent huic prædictioni Apostoli, atque vt minus ,ppter istud turbarent: hoc ipsum, quod eueniturum erat, in scripturis prædictum esse ostendit. *Scriptum est enim*, inquit, *Percutiam pastorē*, &c. desumptum est aūt hoc testimonium ex Zachariæ 13. B vbi sic legimus: Phramea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum; Percute pastorem, & dispergētur oues. Pastor Domini bonus, Christus est; idem & vir cohærēs Domino, aut, vt Hebræa habent, proximus illi est, quia est consubstantialis, & dilectus filius. Quòd autem gladio Dominus iubet vt super hunc exeiteretur, & eum percutiat, significat Dei voluntate persecutionem cōtra eū mouendā, in qua ipso detento, & ia percusso, dispersi fuerūt pastoris huius oues, nempe Apostoli, qui omnes fugerunt, ipso solo inter hostiū manus relicto. Itaque, quoniā huiusmodi ad gladiū facta iussione nihil aliud significatur, bene Dominus siue Euāgelista sensum potius quàm verba referens, scriptum dicit ex persona Dei; *Percutiam pastorem*, &c. Ne autem dispersi Apostoli desperarent, & ob fugam putarent se nō recipiendos retrorsum in Christi gratiam, promittit se post resurrectionem suam venturum ad illos. *Postquam*, inquit *resurrexero, præcedam vos in Galilæam*. Magna consolatio, quod se dicat præcessurum, quasi dicat; Antequam vos fugientes redeatis in Galilæam patriam vestrā, ego illuc ibo videndus à vobis, vosque exceptutus. In Galilęam autem se videndum prędicit, tum vt à timore Iudęorū liberati crederent ei, quod dicebatur: tum q ibi plures quàm in Iudæa Dominus haberet discipulos, quibus se videndum palā exhibere voluit, vt infra dicetur. Obseruāda autem hic mira Domini lenitas. Maturus ibit pro Apostolis, & tamen ob instantem eorum fugam nō illos seuerè, & amaro animo increpat, & insuper suā illis post hęc promittit benignitatem. Cæterùm Petrus ex magno erga Dominum amore, alienum planè à se purās, ve Christi periclitantis iam causa, offendiculū pateretur, *Etsi*, inquit, *omnes scandalizabuntur in te, ego nunquam scandalizabor*, triplici nomine per indiscretionem peccans: quia scilicet Domino cōtradixit, & quia alijs sese prætulit, & quia de se nimis præsumpsit, non attendens suam fragilitatem. Quōniā autē ex amore proficiscebatur huiusmodi assertio, nō seuerè illū Dominus redarguit, quia tnē plus de se quā de alijs præsumpsit, magis etiam alijs scandalizandus prædicitur. *Amen*, inquit, *dico tibi, quia tu hodie in nocte hac antequam gallus cantet, ter me negabis*. Circa quæ verba ex Marco oriuntur nonulla difficultas. Cùm enim tres Euangelistæ asseram Dominū dixisse, Petrum se ter negaturū, antequā gallus caneret, Marcus dicit; *antequam gallus bis vocem dederit*; quod quo modo postea fuerit impletū, Marcus in sequentib. distincte enarrauit, ex quo cōsequitur, Petrum nō ter ante galli cātum Dominum negasse, vt dicunt alij. Sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

gelistæ.D. Augustin.hanc tractans difficultatẽ li. A 3.de consensu Euang. sic eã putat dissoluendã,vt dicãtur tres Euãgelistę dixisse trinam Petri negationẽ futurã ante galli cantum,quia ante illã cœpta fuit,& in ipso etiã animo consummata,vt sic sit dictu,*ter me negabis*, quomodo si alicui diceretur;Antequã cantet gallus ad me scribes epistolã,in qua mihi ter cõuicieberis.Id enim vere quis dixerit,ẽt si epistola nõ fuerit abisoluta ante omnem cantum galli,sed ante cãtum galli incœpta, post eum finiatur. Verùm hanc solutionẽ nõ esse conuenientẽ,ex eo patet,q̃ tres illi Euangelistæ, q̃ dicunt Dominũ dixisse Petrum negaturum se ter,antequam gallus cantaret,postea ostẽsuri impletã fuisse Domini prædictionẽ,omnes tres Petri negationes narrãt ipso opere impletas, priusquã narrent gallũ cecinisse:vnde patet eos inillo B sensu accepisse q̃ nunc dicunt Dominum dixisse Petrum ter se negaturũ ante galli cantũ, qa ante eum trina negatio erat incipienda,sed,quia ante eũ erat cõsummãda.proinde omissis alijs rationibus,qb. q̃dam studẽt conciliare Euãgelistas,dicendu est,tres Euãgelistas de illo loq̃ cãtu galli, qui ab hominib. maximè solet obseruari, à quo scilicet vltima noctis pars quæ quarta olim dicebatur vigilia,dicitur gallicinijũ. nam enim potissimum vicibus galli in nocte canere cõsueuerũt. Semel non diu post mediũ noctis,& secũdò cũ iã a lhuc duę aut tres vel circiter noctis horę supersunt,quando i cantu perseuerant vsq;ad rempus quòd cõticinijũ dicitur,à quo secundo cantu quarta noctis vigilia dicit gallicinijũ.Marcus itaq; rei C in Petro gestæ,vt ab ipso Petro audierat,accuratã prescribens historiã,vtriusque cantus galli meminit,cuius meminit&Iuuenalis satyra nona,dicẽs;

Quod tamen ad centum galli facit ille secundi,
Proximus ante diem caupo sciet: per cantũ galli secundi intelligens secundũ cantũ galli,& per hoc describere volens tẽpus illud,quod gallicinijũ dicitur.Reliqui verò tres Euãgelistæ posterioris tãrùm cantu gallis meminerũt,vt qui sit præcipuus, & à quo pars noctis dicatur gallicinijũ: ꝓpinde idẽ ab omnib.est significatu,nempe ter Petrũ negaturum ante tẽpus illud noctis quod gallicinium dr̃ qđ tempus secundum cõmunem qdem loquen D di modum,simpliciter notatur per galli cantum: ſm accuratiorem verò loquendi rationem,notatur per secundum cantum galli.Ex p̃dictis , & ex sequenti narratione Marci patet,q̃,cùm hic dicit apud eum,*priusquam gallus bis voce dederit*,illud,*bis*, accipiendum esse ꝓ duab.diuersis vicibus,& temporibus,nõ aũt simpliciter,vt duplicatum significet sonum. Cum emphasi autem apud Marcum dicit Dominus Petro;*Tu hodie, Tu*, inquit, singulãriter,qui p̃ alijs te singulariter putas constantiorem,nõ quidem post aliquot dies,sed hodie,imò E in nocte p̃senti , idque etiã diu ante finem eius, nimirum ante gallicinium,præterquam q̃ cum alijs me derelicto fugies,etiam negabis,idque non semel tantùm,sed ter in tam breui temporis spatio. Quomodo autem Petrus Dominũ erat negaturus,explicatur in Luca cùm dicitur:*donec ter abneges nosse me*,id est,donec abneges quod tu noueris me:Dixit enim:*Non noui hominem*.Cæterùm vt bene Dominus nocti tribuit scãdalum discipulorum,&Petri negationem,quòd nocti conueniant peccata & errores:ita bene finem negationũ imponit in cãtu galli,quòd per hunc lux annunciet instare,& homines à somno excitẽtur,vt,quo signo monentur homines surgere à somno,eodem & Petrus moneretur agnoscere suũ errorem:Petru aũt præ alijs Dei prouidentia cadere grauius erat permissura , iusto quidem iudicio , nimirum quia de se nimis præsumendo alijs se prætulerat, sed ĩñ ꝓpter bonũ aliquod,nempe vt disceret Petrus,& nos in illo , quantæ sit temeritatis hominẽ cõfidere in seipso,quãm que necessariũ sit Dei implorare gratiã,sine qua nostra dilectio,& ꝓpositum nõ possit vel ad breue tem pus perseuerare. Et rursus,vt q̃ alijs erat præferendus haberet vnde magis humiliaretur,& ex seipso disceret alienę cõpati& cõdescendere in firmitati. Cũ aũt Petrus auctoritate sui Dñi,cu solita sua asseuratione prædicentis trina sui negationem,conturbari & humiliari debuisset,tamen testimonio suæ cõscientię nimis cõfisus,vehementius etiã Domino cõtradicere perseuerauit,eiusq;constantiã & alij sũt imitati discipuli,nolentes illo videri iferiores. Qua re factũ est,vt deinceps de se modestius sentirent Apostoli , & à dei magis penderent gratia, Xp̃iq;in se benignitatẽ magis admirarent ẽ,& amarent.Mira enim hic Christi rursum eluxit lenitas, q̃ tam patienter Petrum & alios pertulerit contradicentes semel & iterum sibi,licet etiã scripturis & solita sua asseuratione(nempe,Amen dico vobis)cõfirmaret quod diceret,quod q;post resurrectionem suam huiusmodi cõtradictores suos,& cõtra fidem datam desertores tam benignè inuiserit,& receperit.Ex cuius exẽplo discendũ nobis vt ne cõtra contradicentes nobis simus contentiosi,& vt aliorũ infirmitatem benignè feramus.

ET DIXIT EIS;QVANDO MISI VOS SINE SACVLO ET PERA,&c.) Voluit dominus Apostolis p̃dicare in ala sibi, & ipsis imminentia,aduersus ea volens illos esse munitos. Itaque significans alium fore iam rerum statum,quã in quo hactenus secum viuissent,Quando,inquit misi vos ad p̃dicandum sine sacculo , idest,loculis,in quib.reponeretis pecuniam,& sine pera in qua recõderetis cibum,& sine calceamentis,nunq̃d aliq̃d defuit vobis rerum necessariarum? At illi dixerunt;*Nihil*.Dei cũ benignitate,omnium rerum affluentia eis vberrimè parabatur. Quod autem subiungitur à nõ respõsum:habet multam obscuritatem;*Sed nunc, qui habet sacculum, tollat: similiter & peram*, &c. Pro cuius loci vero sensu assequendo,primum sciendum,malè quosdã in priori sententa verbum,*tollat*, comi gere cũ sequentibus.vt sit sensus:qui habet sacculum , tollat præter sacculum etiam peram.Coniungendum enim est cum p̃cedenti in hunc sensum;Qui habet sacculum,tollat eum:similiter& pera qui habet,tollat eam.Cæterũ ob ambiguitatẽ verbi,*tollat*,bifariam hic locus intelligitur.Quoniam enim in secunda sententia , cùm dr̃ ,*& qui non habet*,videntur repetendi illi accusatiui qui in priori sententia addebantur verbo,*habet*.Hinc quidam intelligit hic præcipi,non vt sacculum & peram secum nunc ferãt,sed vt tollãt ea vendenda,quò eorum pretio ematur gladius. Quòd si nihil horum adsit,vel tunicam potius ꝓ parando gladio vendãt. Verùm hæc acceptio verbi,*tollat*,non videtur cõueniens,q̃ ex ipso modo loquendi omnino videtur significari dominum nunc suis ob temporis diuersitatem permittere aliquid,quod prius prohibuerat. dicit enim per aduersatiua cõiunctionem

Sed

Sed nunc qui habet.Quasi dicat;Tunc,qui habebat, A nõ poterat tollere:nũc verò q̃ habet,tollat , hoc est,secũ ferat.Cui sensui cõuenit quod in missione Apostolorum supra eodem verbo Lucas est vsus,dicens:*μηδὲν αἴρειν*,idest,nihil tuleritis in via, neque perã,neque pecuniam,&c.Secundùm hũc autem sensum,quo tollere hic accipitur ꝓ secum ferre,in secũda sententia ad verbũ,*habet*,non possunt repeti accusatiui,sacculum& perã,sed subaudẽdus est accusatiuus,gladium,q̃ postea per hyperbatõ additur verbo,*emat*,vt sit sensus;Nũc qui habet loculos,& peram,tollat ea secum:&qui nõ habet gladiũ,vendat tunicã suam,vel potius pallium suum,(est enim Græcis *ἱμάτιον*,)&emat illũ. Secundùm hanc loci huius constructionẽ,& ac- B ceptionẽ verbi,*tollat*,intelligitur cõmuniter,Dominũ priori sententia suis nũc permittere ob diuersitatem instantis temporis loculorum,& perę vsum priùs illis interdictũ.Sed tum difficultas nõ parua exurgit,quomodo ĩ posteriori sententia eis permittit vsum gladij Nã q̃ Lyra,& alij quidam intelligunt Dominum voluisse significare licitã esse Apostolis defensionem moderatam tempore persecutionis,planè videtur nõ cõgruere Euãgelicæ doctrinæ,qua suprà docuit Dominus suos tã à vindicãdo,aut defendendo se armis debere esse alienos,vt percutienti vnam maxillã,potius debeant præbere alterã.Non cõgruit item ei,quòd C postea Petrũ gladio defensionem parãtem seuerè Dominus corripuit,iubens recõdi gladium in vaginã.Tolerabilior est Venerabilis Bedæ intelligentia,q̃ intelligit Dominum suis prçcepisse vt emerent gladium,nõ tã vt eo vterentur,quàm vt declararet paratã sibi esse contra Iudæos defensionem , si ea vti voluisset:noluisse aũt ea vti , vt ostenderet se volũtarie captũ,& passum,& ob id Dominum Apostolis dicentib.duos esse gladios, respõdisse , *satis est* , ꝓ duo hi gladij sufficerent ad testimonium sponte passi saluatoris , eo quod vnus Apostolus audaciam ꝓ Domino certandi,& Domino virtutem medicãdi doceret inesse:alter, D qui nequaquam vagina exemptus,ostenderet eos nec totum,qđ potuerunt,pro eius defensione facere permissos.Quam intelligentiã verisimile est Bedã sumpsisse ex d. Ambrosio,qui sic habet , locum hunc tractans , & vario eũ modo versans;O domine,cur emere me iubes gladiũ,qui ferire me ꝓhibes?Cur haberi præcipis quem vetas promi? nisi fortè vt sit parata defensio,& videaris potuisse vindicari sed noluisse. Cęterum,quoniã Euãgelicæ perfectioni nõ conuenit,vt intelligatur dominus suis iã permittere moderatũ gladij vsum, & frigidum nimis vr̃ in eum tantum vsum,quem E Beda intelligit,dominum iã requisisse gladij emptionem,quidam priorem secutus verbi,*tollat*,acceptionem,intelligit dominum hic loq̃ de gladio spirituali,q̃ est verbum dei,vt significauerit dominus nunc gladium Euãgelicę doctrinę omnino parãdum , diuenditis loculis , & pera,imò etiã,si hęc desint,diuendito pallio.ne gladio verbi Dei locum hunc posse accipi,idicat etiã d. Ambrosius simul etiã indicãs accipi posse de gladio martyrij. Et,inq̃t gladi? spiritualis,vt vẽdas patrimonium, emas verbum,quo nuda mẽtis penetralia vestiuntur.Et etiã gladius passionis,vt exua s corpus.& immolatę carnis exuuijs ematur tibi corona secri martyrij,quod ex benedictionib. dominicis colligere potes,q̃ summam omnium coronarum,si quis persecutionem patiatur ꝓ iustitia,prædicauit.De hoc posteriore gladio locũ hũc accipiendum probat Ambrosius ex sequentib.Xpi verbis, subijciens hoc modo;Denique vt scias , quia de passione locutus est,ne turbaret discipulorũ animos,de se exemplum protulit,dicens;*quoniam hoc quod scriptum est:oportet impleri in me:Quod & cum iniustis deputatus est*. De gladio tamen verbi Dei potius accipiendum alia colligit ratione,subijciens: Monet tamen adhuc quòd duos gladios discipuli protuleruntˌne fortè vnum nouiˌalterum veteris testamentiˌquib. aduersus diaboli armamur insidias.Denique dominus;*Sat est*,quasi nihil desit ei quem vtriusq;testamenti doctrina munierit.Hæc D.Ambrosius,inquirendo potius quàm quicquã asserendo,ex quo verisimile est , quendã hausisse singularem illum suũ de gladio spirituali intellectum,quem in Annotationibus prolixè nititur statuere. Sed , præterquam q̃ supra ostendimus verbũ,*tollat*,nõ accipiendũ vt hic sensus præsupponit,etiã alijs rationib. hic sensus non videtur conueniens,nempe quia huic sensu parũ conuenire videtur subiuncta à Domino ratio;*Dico enim vobis*,&c.& quia etiã priùs cùm mitteret eos Dominus sine sacculo,& pera,ideo sacculũ , & perã abijci voluit,vt gladiũ doctrinę haberẽt paratiorem , vnde non aliud significabitur iam faciendũ quàm olim erat factum,cum tamen verba Christi planè significent iustãtia tẽpora aliud requirere, quàm præcedentia. d. Basilius interrogatus,quo pacto nũc quidem portare sacculum,& peram ad iter prohibet,nũc verò dicit;*Sed nunc qui habet sacculum,tollat similiter & peram;& qui non habet,vendat tunicam suam,& emat gladium* , facilem indicat huius loci tractationem,sic respondens , vt est inter quæstiones cõpendio explicatas,quæstione 251. Hoc declarat idem dominus,dum ait ; *Oportet enim adhuc hoc perfici in me : Et cum iniquis reputatus est*.Statim enim postquam cõpleta fuit ꝓphetia de gladio,dicit Petro;Cõuerte gladium tuum in vaginam suam.Omnes enim,qui gladiũ accipiunt,gladio peribunt,vt non sit præceptum,*Sed nunc qui habet sacculum , tollat* : aut tollet (sic enim multa exemplaria habent)sed prophetia p̃dicentis domini,q̃ Apostoli obliti donorũ,& legis domini,etiam gladio vti auderent. Quòd autẽ imperatiua sermonis specie pro ꝓphetica sæpe vsa est scriptura,ex multis locis manifestum est,velut est illud;Fiant filij eorũ orphani. &,diabolus stet *Psal.108.* à dexteris eius.Et quæcũque talia.Hæc ille,cuius *Ibidem.* tamen explicatio non videtur etiam sufficere , q̃ nõ consterˌnec sit verisimileˌdiscipulos id feciseˌ quod secundùm hunc intellectum dominus prædicit eos facturosˌvendita scilicet tunicaˌgladios sibi emisse.Proinde simplicior,& itẽtioni domini cõueniẽtior est,ea huius loci tractatio,quã satis idicat d.Chrysostomus homil.85. ĩ Matthæũ, & post eũ Teophylactus in Lucã,vt scilicet intelligatur dominum dum nunc iubet sacculũˌperã, & gladiũ tollereˌnihil aliud significare voluisseˌ q̃ acerbissimã instare persecutionẽ , qua non solùm reb.necessarijs illos spoliar eaduersarij essent conaturi , vt videti posset opus ipsis esse , & sacculo & pera;sed etiã eam vim intentaturiˌqua tãta gladij necessitas videri posset,vt humano iudicio consultum videretur etiam vestibus distractis arma sibi comparare.Theophylactus Chrysostomum secutus,addit hoc sermone dominũ signi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ficare etiã voluisse,tempus tale instare, quod re- A
greret, vt nó sicut hactenus toti penderent à se,
sed etiam proptio vterentur studio,sibique cõtra
famem,nuditatẽ, & persecutiones sua etiã cura,
& prouidentia munirent, ꝙ ipse, qui hactenus
eorum curam gesserat,iam esset abiturus.At sim-
plicius fuerit intelligere,Christũ tantùm signifi-
casse,magnum adeò illis impendere periculũ,vt,
si qs ꝓdijs humanis vti voluisset,nihilo consul-
tius facere potuisset quàm tollere sacculũ,& pe-
rã,gladiumq;sibi parare vel vendito pallio.vt hic B
sit sensus sermonis Christi;Antehac,cùm me p̃-
sentem habuistis,ita molliter,& cómodè per pa-
tris vixistis indulgentiã, vt nihil omnino vnquã
vobis defuerit,non solùm,cũ lateri adhærereti,
sed & cùm sine omni viatico,destitutos armis,&
commeatu, ad prædicandum vos ablegauerã:
post hac alia viueris ratione, ei scilicet obnoxij
persecutioni,vt summã qs putet necessitatem,&
sacculũ tollere,& peram,imò & gladium,eſique, C
si desit, parare,vel vẽdito pallio. Auferat enim iã
à vobis,& in me primò dirissima designari vide-
bitis.Nõ ergo suis dominus iã vel victus,vel de-
fensionis curam restituere voluit:quã antè dili-
gẽter adeo docuerat patri committendam,sed fi-
gurato sermone,quali sæpe dominus vtebatur,tã
tùm imminẽtia tum sibi,tum Apostolis mala vo-
luit significare,quo ad ea fortiter ferenda seſe p̃- D
pararent,& intelligerent postea dominum sponte
adijsse passionem, vt qui mala sibi imminẽtia p̃-
cognouit & prædixit. Simili modo loqtur Iere-
mias;Contẽplamini,& vocate lamentatrices, vt
Ierem.9.b veniant,& ad eas,quæ sapiẽtes sunt mittite,festi-
nent,& assumãt super nos lamentum. Non enim
his verbis Propheta vult aduocari illas mulieres,
sed luctum iustare docet,ad quem excitãdum ta-

les adhiberi solent Obscurius autem locutus est
dominus:permittens Apostolos aliquãdiu in eo
detineri errore:vt putarẽt ipsũ requirere gladios
ad defensionem vt dum hac ratione illa postea
accẽderentur ad defensionẽ dominus & ipsis &
Iudæis efficacius declararet spõte adire passio-
nẽ & è suorũ animis eximeret certius omnẽ vlci-
scendi affectum increpando seuere Petrũ accen-
sum ad defensionem & potẽti sua benignitate sa-
nando eum qui à Petro læsus fuerat. Huic sensui
probè conuenit subiuncta à domino dictorum
ratio; *Dico enim vobis quia adhuc hoc quod scriptum*
est, oportet implerí in me; Et cum iniquis reputatus est. Isaie.53.
Quod in Christo impletum est quando tanquam
facinorosus captus est vinctus flagellatus varijs-
que contumelijs affectus,sed maxime quãdo in-
ter duos latrones medius in cruce pependit. Tũc
enim Marcus postea dicit hanc impletam fuisse
scripturam. Cùm aũt discipuli non intelligentes
quorsum dominus gladios regreret, duos adeſ-
se gladios dixissent, quos secundũ Chrysostomũ
tunc habebant Apostoli,quia illis vsi fuerant ad
immolationem,& diuisionem agni;respõdit do-
minus,*Satis est*, aut ironicè locutus, quasi dicat,
qa duo sunt, multi sunt,& omnino sufficiũt no-
bis contra multitudinem,q̃ venier cõtra nos. Aut
simpliciter amputãs sermonis progressum,quod
videret eos nõ assequi intentũ sensum,quem ob
causas dictas necdum eis explicandũ censuit,vt
sic iam respõderit dominus;*Satis est*. Quomodo
& nos,si quando cum quodã cõuersantes, vide-
mus eum nó intellexisse,quod dictũ est dicimus;
Bene,dimitte. Vide Theophylactum. Sũt aũt qui
abstrusiore intelligentia intelligunt ideo dixisse
dominum;*Satis est*,ꝙ Ecclesiæ suæ duo sufficiant
gladij,spiritualis scilicet,& corporalis.

SERMO DOMINI POST COENAM. Ioan. 16 CXXXIIII.

NON turbetur cor vestrũ:creditis,in Deũ & in me credite. In domo patris mei mansiones
multæ sunt. Si quo minus,dixissem vobis:quia vado parare vobis locum. Et si abiero, &
præparauero vobis locũ,iterũ venio,& accipiã vos ad meipsum,vt vbi sum ego & vos
sitis. Et quò ego vado scitis,& viã scitis. Dicit ei Thomas,Domine,nescimus quò vadis,
& quomodo possumus viã scire? Dicit ei Iesus:Ego sum via,veritas,& vita:nemo venit ad patrẽ,nisi
per me. Si cognouissetis me,& patrẽ meũ vtique cognouissetis,& amodò cognoscetis eũ, & vidistis eũ.
Dicit ei Philippus.Domine,ostẽde nobis patrẽ,& sufficit nobis. Dicit ei Iesus,Tãto tẽpore vobiscũ sum,
& non cognouisti me? Philippe,qui videt me,videt & patrẽ. Quomodo tu dicis,Ostẽde nobis patrem?
Non credis,quia ego in patre,& pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis,à me ipso nõ loquor. Pater
autẽ in me manẽs,ipse facit opera. Non creditis,quia ego in patre,& pater in me est? Alioquin propter
opera ipsa credite. Amen,amen dico vobis: Qui credit in me,opera,quæ ego facio,& ipse faciet,& ma-
iora horũ faciet,quia ego ad patrẽ vado,& quodcũque petieritis in nomine meo, hoc faciã,vt glorifi-
cetur pater in filio. Si quid petieritis me in nomine meo,hoc faciã. Si diligitis me, mãdata mea seruate.
Et ego rogabo patrem,& alium paracletũ dabit vobis,vt maneat vobiscũ in æternũ,spiritum veritatis,
quẽ mundus non potest accipere,quia nõ videt eũ, nec scit eũ. Vos autem cognoscitis eũ, quia apud vos
manebit,& in vobis erit. Nõ relinquam vos orphanos,veniam ad vos. Adhuc modicũ,& mundus me
iam non videt. Vos autem videtis me,quia ego viuo,& vos viuetis. In illo die vos cognoscetis,quia ego
sum in patre meo,& vos in me,& ego in vobis. Qui habet mãdata mea,& seruat ea,ille est, q̃ diligit
me:qui autẽ diligit me,diligetur à patre meo,& ego diligã eũ,& manifestabo ei meipsũ. Dicit ei Iu-
das,non ille Iscariotes,Domine,quid factum est,quia manifestaturus es nobis teipsum,& non mundo?
Respondit Iesus,& dixit ei,Si quis diligit me,sermonẽ meum seruabit,& pater meus diliget eum,&
ad eum veniemus,& mãsionẽ apud eum faciemus. Qui non diligit me,sermones meos non seruat: &
sermonẽ quẽ audistis,non est meus,sed eius qui misit me patris. Hæc locutus sum vobis apud vos ma-
nẽs,Paracletus aũt Spiritussanctus,quẽ mittit pater in nomine meo,ille vos docebit omnia,& suggeret
vobis omnia quecunq; dixero vobis. Pacẽ relinquo vobis,pacẽ meã do vobis:non quomodo mundus dat
ego do vobis. Non turbetur cor vestrum,neque formidet. Audistis,quia ego dixi vobis:Vado, & vento
ad vos.

ad vos. Si diligeretis me,gauderetis vtique,quia vado ad patrem,quia pater maior me est. Et nunc di-
xi vobis,priusquam fiat,vt,cùm factum fuerit credatis. Iam non multa loquar vobiscum. Venit enim
princeps mundi huius,& in me non habet quicquam:sed vt cognoscat mundus quia diligo patrem,&
sicut mandatum dedit mihi pater,sic facio. Surgite,eamus hinc.

ET AIT DISCIPVLIS SVIS: NON A
TVRBETVR COR VESTRVM, &c.) Postea quam suis Dominus suum prædixisset abitũ, & formam vitæ inter seſe mutuò seruandã præscripsisset,restabat tertio & quarto loco vt mœstos cõsolaretur,& cõtra imminentia eos muniret mala. Hęc ergo sũt in quibus ferè consistit sequẽs apud Ioanẽ tribus capitibus sermo. Variis enim eos cõsolatur rationibus,promissione scilicet pararum in cœlo mãsionũ,promissione exaudiendarum orationum, promissione paracleti ad eos mittendi,ac sui ad eos reditus: quare hortatur vt mœrore,timore,ac turbatiõe deposita, in fide & dilectione nominis sui fortiter perdurent& perseuerent, quò possint earum promissionũ fieri participes. Tum & de persecutionibus eis obuenturis disserit, atque ad eas ferendas ipsos præparat: B
variis item rationibus exemplo scilicet sui, & ꝙ eas perpessuri essent propter nomen suũ: pollicitatione item spiritus paracleti,qui eos cõfirmaturus esset,promissione etiam gaudij,quod afflictiones est secuturum. Et quidem quæ modò prolixe disserit Dominus, non multum profutura erant discipulis nocte illa,in qua omniũ mox obliti-ter ga dederunt, profutura tamen illis erãt secuturis tẽporibus,nec illis tantùm,sed & omni posterita ti. Valet enim multum hic sermo ad fidei,spei, & charitatis in nobis ædificationem,& prouocationem, vt & nobis sit obseruandus tanquam non solis dictus Apostolis,sed & nobis. Imprimis ergo dicit suis dominus, *Non turbetur cor. vestrum*. Variæ enim erãt Apostolis nunc turbationis occasiones, C
nimirum & quia audierunt suum dominum abiturum,nec se tamen eum sequi posse, & quia audierunt Petro sibique omnibus prædici scandalum quod mox in ipso essent passuri, & quia audierũt instare tempora periculosa & mala, quæ etiã gladios requirerent. Contra omnes has turbationis occasiones dicitur, *Non turbetur cor vestrum*, neque mœrore scilicet,neq; timore. Qua ratione autem turbatio pelli possit,& superari,indicat cum subijcit, *Creditis in Deum, & in me credite*. Circa quam D
sententiã notandũ,quòd pro *creditis,& credite* Græcis est vtrobique vnum & idem verbum πιστεύετε, πιστεύετε,quod verbum anceps est, cùm possit esse indicatiui vel imperatiui modi. Proinde quadruplex hic posset esse sensus,potissimùm tamen duplex. Quidã enim vtrũque verbum accipiunt imperatiuè hoc modo,*Credite in Deum,& in me credite*, vt iubeantur & in deum & in filium credere,quò per huiusmodi fidẽ vincãt cordis turbationẽ. Sic enim accepit D. Cyrillus,quamuis in cõtextu lega E
tur: *Creditis in Deum*. Habet enim in Cõmentario ad hunc modum,Sed illud apprimè considerãdũ. Iussit enim & in deum credere,nũ quia ipse aliud à deo vero sit,&c. Alij prius verbũ accipiũt indicatiue,& secũdũ imperatiuè, vt habet noster interpres, quomodo & Augustinũ intellexisse patet ex eius cõmentario, quamuis in cõtextu apud eũ legatur,*Credite in Deum* Habet enim sic, Consequẽs est enim, vt si in deũ creditis, & in me credere debeatis,quod non esset consequens,si Christus nõ esset deus. Intelligit ergo D. Augustinus haç domini sententia significari,cõsequẽs esse, vt,si credãt in deum,credere debeant & in filiũ, quod nõ significatur,nisi legatur indicatiuè;*Creditis in deum*. Tunc em̃ sensus est;Si verè creditis in deum,credite etiã in me,alioq nõ verè creditis in deũ:quemadmodũ Iudæi cùm nõ credãt in me,nec verè credunt in deum,quamuis id sibi persuadeant. Cùm autem fides in deũ significetur esse ratio credendi in Iesum:manifestè satis,quẽadmodũ colligit diuus Augustinus,hic dominus significaunt se esse deum. Alioq enim non esset consequens,vt qui credit deum,credere debeat & in ipsum. Exigit autem dominus cum fide in deum, etiam fidem in se tum vt sequentibus suis promissionibus quib. eos consolari studet fidem habeant tanquã eius qui mentiri nequit:tum vt fiduciã suã in ipso collocent,sicut in deo collocant qua fiducia & fide omnem facile animi turbationẽ omniaque mala superare possent,& participes fieri promissionũ illius. Nõ enim cùm fidem in se exigit,simpliciter eã fidẽ requirit, qua credatur esse Christus filius Dei,& verax in suis sermonib. sed & qua fiducia in se collocetur,tãquam eo q etsi secundùm corpus eos esset deserturus,sua tamẽ eos diuinitate nũquã esset derelicturus. Hęc est em̃ fides,de qua Ioannes;Hæc est,inquit,victoria,quæ vincit mũdum,fides nostra. Hæc est fides,q̃ timorẽ, & tur- 1.Ioan. 5.
bationẽ pellit à corde,iuxta illud Psalmistæ;Do- Psal.24.
minus illuminatio mea & salus mea,qẽ timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?

IN DOMO PATRIS MEI MANSIONES MVLTAE SVNT. SI QVO MINVS,&c.) Cùm ad ponendum turbationem,& fidẽdum in se eos prouocasset,incipit modò aperire bona, quæ per ipsum tutò expectare debeãt,propter quæ corda turbatio sit deponenda. Itaque ne, quoniã dixit, *quò ego vado,vos nõ potestis venire*,existimarent se nũquam eò peruenturos,aut solũ quidem Petrum eo peruenturum,quia ei singulariter dictum est, *sequeris postea*. *In domo*, inquit, *patris mei mansiones multæ sunt*,quasi dicat; Nẽ putetis vni mihi apud patrem paratam mansionem, aut Petrum solum me secuturũ. Sunt enim in domo patris mei, hoç est in cœlo multa habitacula hominibus parata ab ipso patre meo. Cæterùm p multitudinem mansionum dominus humano more de cœlestibus loquens,significauit secundùm Cyrillum, & amplam cœli capacitatem, & gloriæ differentiã pro meritorum diuersitate quorum vtrũque non parua hominum est cõsolatio. Locus aũt,qui sequitur vt est obscurus,ita variè intelligitur,& distinguitur. In Græcis enim nõ est;Quia vado parare vobis locũ sed sine cõiunctione,quia *Vado parare vobis locum*. Proinde hæc verba quidã separant à præcedentibus vt sit hic nouæ sententiæ initiũ: & illud *si quo minus dixissem vobis* perfecta sit sententia, hunc habens sensum:*Si quo minus* id est,si ita nõ est vt dixi dixissem id vtique vobis, deinde nouo exordio sequatur; *Vado parare vobis locum* ad significandũ se suo abitu effecturum vt illas in domo patris mansiones suo possint tempore adire. Verùm,quoniam secundum hanc distinctionem durè pendet cum præcedentib. illud; *Vado parare*

Universidad de Deusto
Biblioteca

vobis locum, & quia cùm mansiones multas iá dixerit esse in cœlo non cõuenienter videtur subijcere se abire, vt paret locum (non enim parandus erat locus, si multę iá erant mansiones) ideo conuenientior est alia distinctio, quam omnes penè Latini, & Græci sequuntur, secundùm quam illa verba, *Vado parare vobis locum*, coniunguntur cum verbo, *dixissem*, vt significetur ipsum dicturũ, quòd abiret ad parandum locum, nisi iam essent multæ in cœlo paratę mansiones. Propter quem sensum significandũ, interpres noster addidit coniunctionẽ, *quia*, ꝑ quod, quæ Græca phrasi præponi solet sentẽtiæ, q̃ ab aliquo dicta, vel dicẽda ꝓfertur. Secundùm hanc tamen distinctionẽ nascitur difficultas ex sequenti sententia. Si enim Dominus significare voluit, nõ necesse esse, vt dicat se abire ad parãdũ locum, quia multæ sunt in cœlo mansiones, quomodo subijcit; *Et si abiero, & præparauero vobis locum*, vel, vt habent Græca; *Et si abiero ad parandum vobis locum*, &c. Hic enim significat se abire ad parandum eis locum. Huius difficultatis facilis est solutio, secũdũ Euthymium, & Nonnũ, Græcos auctores. Hi enim hanc sententiã intelligunt adhuc pendere cum superioribus, vt sint ẽt verba, q̃ dicturus fuisset si aliter quã dixerat res se haberet, & sit sensus: Si nõ iá à patre meo vobis paratæ essent in domo ipsius mãsiones: Dixissẽ vobis, vado paraturus vobis locũ. Dixissem ẽt ꝙ, cũ abiero, & ꝑparauero vobis locũ, iterũ veniã, & accipiam vos ad meipsum. Augustinus, Cyrillus, & Theophylactus separant hanc sententiã à præcedẽtibus. Et Augustinus quidẽ itelligit Dominũ priùs significare iá parata esse loca, quia parata erant in prædestinatione: deinde verò dicere se abiturũ ad parandũ locũ quia parandus adhuc erat ipsa operatione, nẽpe quia ipsis manſionib. parandi erant per spiritus cõmunicationẽ digni mansores. Cyrillus similiter intelligit paratas q̃dẽ in cœlo iam tũ fuisse mãsiones, Dominũ tamẽ dicere se abire ad parandum locũ, quia abibat, vt viã faceret, & inuiũ iter aperiret. Inaccessibile enim hominib. ante Christi ascensionẽ erat cœlũ. Theophylactus verò indicat rationẽ, qua apparẽs verborũ Christi pugnantia tollatur, hoc scilicet modo. Si nõ, vt dixi, multæ essent in cœlo paratæ iam mãsiones, dixissem vtique vobis me abire vt pararem vobis in cœlo locum. Nunc autem, quoniam multæ sunt mansiones paratæ, non est opus vt dicã me ea de causa abire: Et tamen si voluero dicere me abire, vt parem vobis locũ, quemadmodũ verè dicere possum, etiam ob id oportet turbationem ponere, q̃a qui ꝓpterea abeo, non potero vos relinquere, sed iterum venio (pro veniã) & accipiam vos ad meipsum, vt, vbi ego sum, etiã vos sitis. Significat ergo Dominus, Apostolis partim esse paratas mãsiones, partim per abitũ suũ parandas, vtrinq; tamen oportere cõsidere, & nõ turbari, sine dicãtur paratæ, siue dicãtur parãdæ, ꝙ vtrinq; securã esse ipsorũ fœlicitatem significetur. Paratæ aũt in Dei prædestinatione mãsiones per Christi abitũ, id est, mortẽ, & ascẽsionẽ adhuc erãt parãdæ. q̃a, vt dictũ est, per eius mortẽ, & ascẽsionẽ clausum eatenus cœlum, erat aperiẽdũ reconciliatione cũ patre impetrata, & spiritus sancti communicatio hominibus erat impetrãda, p quẽ idonei fierent cœlestibus mãsionibus. Quòd autem dicit, *iterum veniam, & accipiam vos ad meipsum*, ex parte quidẽ impletur in morte singulorum istorum, quando animas eorum sibi cõiungit, & fœlicitatis suæ facit esse cõsortes: perfectissimè autem in omnib. simul iustis implebitur in nouissimo die, quãdo omnes ex mortuis resuscitatos etiam secundum corpus sibi coniunget in gloria.

ET QVO EGO VADO, SCITIS, &c.) Istud adiecit Dominus, veluti alia iá ratione eos cõsolans. Ad eorum enim consolationem faciebat, ꝙ scirent & quò ipse iret, & viam, qua illũ cò sequi congruo tempore possent. Re vera tamẽ istud dixit, vt, quoniam sciebat ipsos cupidos discendi & quò iret, & viam, qua iret, quàque sequendũ eis esset, pronocaret eos his verbis ad interrogandũ, & interrogantes plenius instrueret. Cùm autem Thomas omnium nomine dicat se nescire & quò ret, & viam, Dominus tamen vtrumque eos scire dicit, sicut & paulò pòst dicit eos cognouisse & vidisse patrem: cũ tamen Philippus cõtradiceret. Nec tamẽ Christus, qui ipsa est veritas, i his mẽtitus est. De initio enim fidei hæc itelligẽda sunt, per quam vtcunque cognouerunt & Christum ire ad patrem, & per Christum viã esse hominibus ad patrem, sed imperfectè adeo & obscurè, vt ipsi se nescirent scire quod sciebãt. Sicut enim vtcunque intellexerunt quæ olim, & quæ iam statim Dominus dixerat: ita etiam vtcunque sciuerunt & quò iret, & viam qua cũ comitari possent. In his enim q̃ mox dixit, satis significauit se ire ad patrem, & rursum quòd per fidem in se peruenire possent ad paratas in cœlo mansiones. Cæterũ in prætractatis iá Christi verbis intelligendũ est & nos moneri, vt per fidem ī Christũ superemus omnem turbationem cordis, quã vel aduersitates huius seculi ingerunt, vel admissorũ peccatorum rememoratio, fecientes & quò nos Christus præcesserit, & viã qua illum sequi possumus, fidelibusq; peratas ab æterno mãsiones in cœlo, quas Christus sua pro nobis ad patrẽ interpellatione, suiq; spiritus cõmunicatione nobis parare nõ cessat, venturus suo tempore ad nos, & recepturus nos in æterna sua tabernacula. Horũ enim cogitatio efficacissima est ad pellendam inutabilem omnẽ cordis turbationem.

DICIT EI THOMAS; DOMINE, NESCIMVS, QVO VADIS, ET QVOMODO, &c.) Putabat Thomas sensibilem aliquem in hoc mũdo locum esse, quò iret, & viam quoque esse similẽ, vnde cùm huiusmodi locũ, & viam ignoraret, vtrumque eorum, quæ eos scire Dominus dixerat, cum reuerentia, omniũ nomine se dicit ignorare, hac ipsa ignorantiæ professione Dominũ modestè veluti cogens vt locũ & viam plane denotaret, Domine, inquit, nõ ego solus, sed oẽs nos nescimus, quò vadis. Et Petrus enim mox te rogauit; *Domine quò vadis*, nec tñ interrogãti locum aperuisti. Multo ergo magis nescimus viã qua te sequamur. Quomodo enim possumus scire viã igorãtes terminum, cũ à viæ termino pendeat cognitio viæ? Dominus ergo hãc suorũ ruditatẽ, & carnalẽ intellectũ benignè ferens, nõ dedignatus est aperire quod illi se ignorare ꝓfitebãtur, imò & conuincere eos quòd vtcumq; dictorum scirẽt, quãuis id se scire nescirent. Et primũ quidem aperit q̃ sit via de qua est locutus, dicens; *Ego sum via, veritas, & vita*. Quasi dicat: nõ est illa, de qua sum locutus, terrena, vt vos suspicamini, sed ego ipse sum illa via, quẽ cũ vel vobis fatẽtib. cognoscatis, scitis vtiq; & viã qua me sequamini. Via autẽ est Christus, & ratione suæ doctrinæ, & ratione suæ exemplaris cõuersationis, & ratione mortis, resurrectionis, & ascensionis suæ, per quæ nobis ascensum in cœlos meruit & parauit. Hac via sicut Christus ascẽdit in cœlos, etiã nobis cò eundũ est, obediendo eius doctrinæ, imitãdo eius exempla, & credendo eũ pro vobis mortuũ. Cæterùm quòd non solùm se dixerit viã, sed etiam adiecerit se esse veritatem & vitam, simpliciter videri potest fecisse, ad significãdũ qualis ipse sit via. Est enim, vt dicit Sapiens, via quæ videtur homini iusta, nouissima autem eius deducũt ad mortem. Significat ergo se esse viam talem, quæ non fallat, nec mittat in errorem, ac per errorem rãdem in mortem, sed quę ducat in omnem veritatem & doctrinæ, & iustitię, & per veritatem deducat ad vitã ęternam, cámq; suis sectatorib. largiatur. Vnde suprà dixit: Qui sequitur me: nõ ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitæ. Significat tamen etiã additis his duabus dictionibus, se verè Deum esse, quia soli Deo cõpetit esse ipsam veritatem, & vitam. Notandũ autem apud Græcos singulis harum trium dictionũ apponi articulum, ἡ ὁδὸς, ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ, vt intelligamus non quãlibet viam, aut veritatem, aut vitã sed verã illam & vnicam. Declarat autem se esse viã, eam subiicit; *Nemo venit ad patrem nisi per me*, hoc est, nisi per meritum mortis meæ, cuius credendo fiat particeps, & per doctrinã meã cui obediat, & per conuersationẽ meam, quam imitetur. Horum enim trium ratione iam diximus Christũ dici viã. Cęterum quemadmodũ annotauit prolixè D. Cyrillus, duobus modis intelligi potest homines per Christum venire ad patrẽ, aut scilicet quia per cognitionem filij conscenditur ad cognitionem patris per fidem, ad quem nemo peruenire põt nisi per fidẽ in Christũ, quia nõ potest pater cognosci sine filio, & vnigenitus filius ipse est qui incognitũ hominibus patrẽ manifestauit. Aut quia per Christũ modo priùs dicto peruenitur ad consortiũ patris, & cõtemplationem vultus ipsius in æterna fœlicitate. Atque hic posterior intellectus magis cõuenit proposito. Declarare enim Dominus debuit se esse viã per quã sequi se possent homines iam ad patrem in cœlos abeuntem. Non tãtùm autem se viam esse ostendit hac sententia sed etiã veritatem & vitam. Cùm enim dicat neminem venire ad patrem, nisi p se, significat etiã per se certò viã esse ad patrem, & proinde se huiusmodi esse viam quæ nõ fallat, sed vitam largiatur æternã, quæ est apud patrem. Rursum hac sententia apertè satis indicat & alterũ eorũ, quæ se ignorare dicebat Thomas, nempe quò iret, & quò eis sequendũ esset. Significat enim se ad patrem ire, & ad illũ post se & p se omnes oportere sequi. Vnde nõ dicit, Nemo vadit ad patrem, tanquam sine ipso, sed, *nemo venit*, tanquam comes ipsius, vt pater insinuetur cõmunis terminus quò vadit Iesus & quo post eum venit quicũque it ad viã ęternã Porro cùm variè admodum in trib. illis quę sibi hic Christus tribuit, viã, veritas, vita, philosophentur diuersi, cõuenientissimè de his tractauit D. Cyrillus, in his tribus intelligens nobis commendari tres illas virtutes Theologicas, per quas cœlestes consequi possumus mãsiones, charitatem scilicet, quæ ipsa virtutũ operatione declaratur: fidem, & spem. Illud, inquit, mihi quærendũ videtur, cuius gratia, cùm lux, sapientia, virtus, aliiq; nominib. multis à scriptura nominetur, his modò tribus quasi electis solũmodo se appellarit: Profunda res est, vt arbitror. Dicemus tamen ꝙ gratia Dei nostro cõmiserit ingeniolo. Tribus igitur reb. superiores consequemur mansiones, per actionem virtutis variã, per fidem rectã, per spem vitæ, quorũ omnium nemo largitor est, nemo fons, nemo causa, præter dominum nostrũ Iesum Christum. Ipse enim nobis mandata super legem dedit, ipse viã mõstrauit, quam probè actionem virtutis, & contemptum mũdi propter Christũ intelligere possumus. Ipse igitur via est. Sed ipse quoque veritas est, id est, vera fidei rectitudo atque determinatio, & rectissima regula, amussisque optima. Sed vita etiã ipse est. Nullus enim vitã, quã speramus absq; interitu in sanctificatione atque beatitudine futurã. nobis restituet, præter ipsum. Hæc ille. Via ergo est Christus, in qua per charitatem ambulare, veritas, cui per fidem inhęrere: vita, in quã per spem attolli debemus. Sic Leo pontifex serm. 22 de resurrectione; Via, inquit, sanctæ cõuersationis veritas doctrinæ diuinæ, vita beatitudinis sempiternę Idem sanè significãs quod Cyrillus. Secũdùm hãc istorũ triũ tractationẽ nõ alienã à dñi proposito, sequens sententia etiã accipi potest, vt omnia illa tria declaret hoc modo: Nemo venit ad patrem nisi per me viam, veritatem & vitã, hoc est, nisi per charitatem ambulet in me, qui sum via: per fidem credat mihi, qui sum veritas: & per spẽ cõsidat in me, qui sum vita æterna. D. Bernardus serm. 2. de ascensione dñi: Sequamur, inquit, Domine et, per te, ad te, quia tu es via, veritas, & vita. Via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.

SI COGNOVISSETIS ME, ET PATREM MEVM VTIQVE COGNOVISSETIS.) Græca etiam possunt verti per præteritum indicatiui *Si cognouistis me, & patrem meum vtique cognouistis*, quomodo legit Diuus Augustinus, quomodo & Nõnus in sua paraphrasi indicat se Græca intellexisse, videturq; ea intelligentia conuenientior, ꝙ secũdùm nostram versionem significet dominus Apostolos ne se, nec patrem nosse, cũ tamen mox subiiciat eos cognoscere & vidisse patrem, ac prorę absurda Philippo obiiciat; *tanto tempore vobiscum sum, & non cognouisti me?* Secundùm illam ergo lectionem Augustinus intelligit hac sententia declarari præcedentem sententiam: *Nemo venit ad patrem, nisi per me*, quam certè declararet: si venire ad patrem per filium accipiatur priori modo vt scilicet sit perduci ad patris cognitionem per fidem sic enim per filiũ hominos venire ad patrem rectè declarat quod sequitur; *Si cognouistis me, & patrem meum vtique cognouistis*. Verùm cùm vt suprà dictum est prædictæ sententiæ is non sit sensus à domino præcipue intentus dicendum hanc sententiã ob id subiunctã vt quia præcedenti sententia dominus indicauerat quò iret nempe ad patrem iam significaret eos etiã patrem nosse si modò vt putabãt se noscerent & proinde bene se dixisse; *& quo vado scitis, & viam scitis*. Ne enim dicere possent se ignorare patrẽ & proinde nescire quò iret subiicit; Si cognouistis me, sicut putatis vos cognoscere necesse est etiã noueritis patrẽ meũ: quare cõsequẽs est vos nõ tãtum cognoscere viã, eum ego sim via, sed etiam quò vadam, q̃a vado ad patrem. Simili de causa itelligenda est subiuncta hæc sententia secundum nostram lectionem. Quoniã enim Apostoli audientes Dominum si-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnificare se ire ad patrem,& patrem esse adquem ipsis se esset quẽdum, dicere poterant se non cognoscere patrem,& ꝓinde nescire quò iret : primùm quidem ſignificat vnde est ꝙ patrem se nõ putent cognoscere,ac deinde etiam asserit eos cognoscere ipsum:Si,inquit*cognouissetis me*,& c.quasi dicat;Quòd patrem meum,ad quem mihi vobisque veniendum dixi, forte putetis vos non cognoscere,hinc est quòd nec me satis cognoscitis quem tamen meritò cognoscere deberetis quem que vos cognoscere putatis.Si enim me cognouissetis,etiam patrem meum vtiq; cognouissetis.Loquitur autem hic Domin⁹ proculdubio nõ de cognitione nec visione corporali,qua scilicet cognoscebatur& videbatur secundũ corpus,non solum ab Apostolis,sed & ab incredulis Iudeis,sed de cognitione fidei,qua ex doctrina & operib. cognoscitur Christi excellẽtia & dignitas. Etenĩ in vulgari sermone dicitur qs hominẽ aliquem cognoscere,nõ si eum de vultu cognoscat, sed potius si vel ex doctrina, vel ex factis interiorem animi ei⁹ cognoscat dispositionem,etiã si de facie eum nunquã viderit.Huiusmodi autẽ Christi cognitio in fert etiã cognitiõem patris.Doctrina enĩ Christi, & opera ipsius declarant diuinam ei inesse auctoritatem,sapientiã, potestatem & benignitatem. Non enim sic docuit aut operatus est quemadmodum Prophetæ ſpiritu tantum diuino afflati.Qui ergo ex Christi doctrina & operib. agnoscit diuinam Christi naturam,agnoscit & patrem Christi quia eius vna eademq; est natura cum filio secũdùm diuinitatem,ipsaq; Christi verba & opera sicut arguũt cuius sit cõditionis,& naturæ fili⁹, ita & demõstrãt cuius sit naturæ & cõditionis Deus pater, nempe ꝙ sit naturæ potentissimæ, benignissimæ,sapientissimæ. & ab omniũ creaturarũ cõditione maximè discretæ. Non enim potest pãtris & filij diuersa esse natura ,nec potest diuina natura esse multiplex,cùm necessariò vnus tantũ sit Deus:quare qui ex operibus & doctrina agnoscit naturã filij,agnoscit & cuius naturæ sit pater qui per filiũ loquitur & operatur.Proinde ex hoc loco,& ex sequentib. Christi verbis efficacissimè refellitur Arrij hæresis.Nõ enim Christi cognitio necessariò iferret cognitionẽ patris , nec ꝙ videt filium ,hoc ipso videret & patrem si nõ eadẽ omnino esset patris natura & filij. Et qdem Sabelli⁹ personarum in diuinitate negãs pluralitatem,intellexit eum ꝙ filium cognoscit,& patrem cognoscere,ꝙ diceret filium esse patrem.At hunc erroneum intellectum , præter multa sequentia Xpi verba, refellit etiam ꝙ in hac sententia nõ dicitur solùm ,*& patrem vtiq. cognouissetis*, sed , & *patrem meum*.Nemo enim sibũpsi potest esse pater. Porrò cùm iã Domin⁹ significasset Apostolos patrem se cognouisse,& ob id & patrem nõ satis agnouisse.ttamẽ quò ostẽderet se verè etiã dixisse, *quo vado scitis*,& vt discipulos ad rogandum de patre ꝓuocaret, sic q; occasionem haberet docendi eos quomodo ex se patrem cognoscere deberent ideo subiecit:*Et amodo*,hoc est,nũc,*cognoscitis eum, & viditis eum*.Nec est in hac sententia pugnantia cum præcedenti sententia , qua significauit eos nec se,nec patrem cognoscere.Ibieni significauit eos non satis se cognoscere , & proinde nec patrem adeo vt nec illum se putarent cognoscere. Nũc verò significat eos vt obscuram quandã habere sui cognitionem,ita & patris.*Et nunc*,inquit cognoscitis eum,& vidistis eum oculis,scilicet fidei,quibus vtcunq; me videtis & cognoscitis.Cognoscitis enim potius est legendũ,quàm cognoscetis , cùm sic præter Augustinũ multa etiã nostra habeãt exemplaria,& Græca præsens habeãt tẽpus,non futurum:quanquã Chrisostomus per futurũ intellexerit,præsens scilicet,accipiens pro futuro,vt sit sensus:A modo,hoc est,nõ post multum tẽpus,cognoscetis eum vt oportet,cùm scilicet super vos spiritus sanctus descẽderit. Et quid dico,cognoscetis eum , cùm etiam iam videritis eũ in me?Est aũt etiã hic verbũ Græcũ γινώσκετε, ambiguũ ad indicatiuum;cognoscitis, aut imperatiuum,cognoscite,vnde imperatiuum modum amplexus Caietanus hũc intelligit sensum : Qđ si hactenus nõ cognouistis patrem, saltem deinceps cognoscite eum,quia vidistis eum,vt cõiunctio,&,accipiatur causaliter ꝓ quia,quemadmodum aliquoties accipitur,maxime apud Ioãnem. Verùm primus intellectus simplicior videtur, & proposito Domini cõuenientior. Ostendendum enim erat verè dictum fuisse.*Quò vado scitis.*

DICIT EI PHILIPPVS ; DOMINE, OSTENDE NOBIS PATREM,ET SVFFICIT,&c.)Cùm dominus diceret eos cognoscere & vidisse patrem, Philippus id crasse intelligens de visione corporali,quali patrẽ se nũquã vidisse cognouit,præ reuerentia quidẽ erga Dominũ nõ apertè negat patrem à se visum, sed ꝓ nimio vidẽdi patrem,de quo frequenter dñm loquentem audierat,de sidetio , modestè petit oĩm nomine patrem sibi exhiberi videndũ oculis corporalibus: *Domine*, inquit ,*ostende nobis patrem & sufficit nobis*. Quibus verbis spiritus sanctus per os ipsius loquẽs ſignificauit patris visionem oĩum rerũ affert satietatem atq.in ea hoĩs consistere fœlicitatem,iuxta illud Psalmi;Adimplebis me lętitia cũ vultu tuo.&;Satiabor,cùm apparuerit gloria tua. Hũc tñ sensum non habuit in his verbis Philippus qui simpliciter dicere voluit nihil ãplius ipsos requisituros si daretur patrem cõspicere.quasi dicat; dñe : ais nobis visum patrem,imò vtinam id nobis largiaris vt vel semel liceat cõspicere patrem.Sic enim satisfactum esset abundè nr̃o desiderio quo iãdudum illum videre frequenter desideranimus nec quicquã à te præterea desiderare mus.Quãquam autẽ sic crasse Philippus istud peteret in eo tamen laudãda est eius deuotio:quòd visionem patris cæteris omnib. rebus anteposuerit in eaq; sola omne suum posuerit desiderium. dñs autem Philippum à carnali illo reuocare volens intellectu atq; significare quomodo dixisset eos cognoscere & vidisse patrem,respõdit dicens, *Tanto tempore vobiscum sum & non cognouisti me?* Cognouisti enim legendũ est, non vt quidã habent libri,cognouistis.Nã Græcè est ἐγνωκας,& cognouisti legit & Hilari⁹ lib. 7.de Trinitate,& Augustinus item,vt patet ex eius commentario,quanquam in cõtextu habeatur,cognouistis. Cõũgit enim, sicut & Chrysostomus,vocatiuum *Philippe* cum ꝓcedentibus ;nõ cum sequentib. & Philippo istud singulariter dictum scribit. Quãquã autem sint qui hãc Domini sententiã legant negatiuè , intelligentes dominũ affirmare ꝙ Philippus se nõ cognosceret:sequentib.tamen & præcedentibus magis cõuenit vt accipiant interrogatiuè, in hunc sensum: Cùm iã tãto tempore vobiscum fuerim,&ex tanti temporis cõsuetudine me meritò

ritò oẽs cognoscere deberetis,an tu necdum me cognouisti,Philippe?Te enim necdũ me cognoscere apparet,cùm tibi patrẽ ostẽdi postulas. Qui enim videt & cognoscit filiũ , is & patrem videt, atq;cognoscit.Quomodo ergo tu dicis,*ostende nobis patrem*,quasi,necdũ me videtis,quẽ qui videt, videt & patrẽ.Dicit autem Dominus,*qui videt me, videt & patrem*,aut,vt Græca habent per præteritum sine coniunctione , *qui videt me,videt patrem* (quod magis conuenit præteritis precedentibus, *vidistis eum,& non cognouisti me*)nõ quemadmodum itellexerũt Sabelliani,ꝙ ipse esset & filius,& pater,sed eo ferè modo,quo de duob. sibi valde similib.dicere solemus:ꝙ vnum nouerit,aut viderit,ambos nouerit,aut viderit:quomodo de duabus comœdijs sibi valde similib. dicit Terentius, Qui vtrãuis rectè norit,ambas nouerit.Nõ est tamẽ omnino simile inter receptum illũ loquendi morem,cũ hac Christi locutione;*Qui videt me,videt & patrem* Non enim solùm ob similitudinem summã,ꝙ sit inter se,& patrem,hoc dixit , sed ob omnimodã naturæ identitatem,qđ patet cùm ad huius probationem subijcit;*Non credis quia ego in patre,& pater in me est?* His enim verbis & significatur personarũ patris & filij diuersitas,ne possit cum Sabellio ob personę identitatem itelligi dictum,*qui videt me,videt patrem*,&rursum significatur naturę omnimoda identitas,ne possit intelligi cũ Arrio solùm ob magnam similitudinẽ inter patrem & filium dictum,*qui videt me , videt & patrem*.Nam quòd pater dicitur esse in filio,& filius in patre,personarum arguit diuersitatem,& quòd quis non rectè dicatur esse in seipso,& naturæ identitatem,eo ꝙ non possit propriè intelligi patrẽ esse in filio,& econtra , nisi ratione cõsubstantialitatis,vt dictum est in 6.Concord. 93. circa similem locum ex Ioãnis c.10. Probat autem dominus & se esse in patre,& patrẽ in se,ex verbis simul & operibus,cùm subijcit;*Verba , quæ ego loquor vobis,à meipso non loquor: Pater autem in me manens,ipse facit opera*. Quæ duæ sententiæ conciſæ sunt,perficiendæ hoc modo ; Verba,quæ ego loquor vobis,à me ipso nõ loquor:similiter nec opera ꝙ facio,facio ex meipso,sed pater in me manens,ipse facit opera,& similiter loquitur& verba.In vtraque enim sententia subintelligendum relinquitur quod tacetur de operib. aut de verbis,ꝙ de vtrisque idem sit iudicium Quomodo autem Christus verè dicat se nõ loqui à seipso,in superiorib.frequenter dictũ est,nempe,quia ipse quatenus homo non finxit ex suo capite quæ loquebatur,& secũdùm diuinitatem suã,sicut à seipso nõ erat,ita nec loquebat aut faciebat quicquam.Verùm dubiũ hic est,quomodo prædictis sententijs dominus probet nõ tãtùm patrem esse in se sed etiã se esse in patre,patrémque & se esse vnum natura.Nam & Prophetæ dicere poterãt: Verba,ꝙ ego loquor vobis , à meipso nõ loquor: nec miracula,quæ facio,à meipso facio,sed Deus in me manens,ipse & facit opera , & loqtur verba.Sciendum ergo,quod argumentatio,quã Dominus hic insinuat,talis sit.Doctrina mea,& opera mea planè arguũt me non loqui nec operari à meipso,sed ex Deo.Nã huiusmodi doctrina,& opera,nõ possũt videri nisi ab ipsa diuinitate ꝓfecta:Deus aũt , qui per me &loquitur , & operatur omnino declarat se nõ log,& operari per me, sicut per Prophetas,sed tanquã pater manens in filio suo connaturali,& consubstantiali,dum tãta cum auctoritate & potestate mihi det & loqui & operari,quanta soli cõpetit Deo.Verba ergo mea & opera testãtur & patrem esse in me , & me esse in patre,hoc est,patrem & me vnum esse natura. Itaq.vis argumentationis in eo cõsistit qđ dicit; *Pater in me manens*,nõ autem,deus in me manens, significans deum tanquam patrem in ipso manentem facere opera.In Prophetis enim deus loquebatur & operabatur,sed tanquã dominus per seruos,nõ tãquam pater in filijs. Sed nec propriè Prophetis competit illud,*in me manens*. In solo enim filio propriè pater manet,quia inseparabiliter & iuatiabiliter illi inest & infuit semper,cùm spiritus dei & aliquãdo ad tempus Propheras deseereret,& cũ inesset,vario illos modo efficeret ꝓ temporũ & locorũ diuersitate. Vnde de Christo ꝓpriè dictũ est,Requiescet super eũ spiritus domini.Hac autem argumentatione sicut ꝓbat dominus se & patrem vnum esse,ita etiã indicat de qua visione sui,& patris sit locutus,& quemodo qs videre possit,& cognoscere filiũ vt i illo videatur & cognoscatur etiã pater,nempe ꝙ visio hęc, & cognitio nõ sit petenda ab exteriori vultus cõtemplatione,sed ab operũ & doctrinæ consideratione,vt qualis hinc & quãtus cognoscitur & videtur esse filius,talis ac tãtus cognoscatur esse & pater.Cũ aũt hactenus Philippo singulariter locutus esset dominus,vt qui suã peculiariter ruditatem rogãdo demõstrauerat,sermonem deiceps ad omnes conuertit eadem adhuc ruditate laborãtes iculcãs eis qđ modò vni dixerat Philippo. *An non credutis*,inquit,*quia ego in patre,& pater in me est*:Cæterùm Græca non habent *non creditis* , sed, *Credite mihi*.Et conuenit hęc lectio magis ei quod sequitur , *Alioqui* , vt sit hic sensus;Credite mihi dicenti ꝙ ego in patre,& pater in me est:alioqui si mihi non creditis quia dico , cùm tamen mentiri nequeam , credite saltem mihi propter ipsa opera. Et est similis hic locus ei quod dicitur Io. 10.capite:Si nõ facio opera patris mei,nolite credere mihi:si aũt facio,& si mihi non vultis credere,saltẽ operib.credite , vt cognoscatis & credatis quia pater in me est,& ego in patre. In hũc ergo sensum etiã nostra lectio accipi debet,i qua durè hæret cum præcedẽti interrogatione dictio, *Alioqui*,vt sit sensus;An non creditis mihi qui toties id asseueraui vobis,quòd ego in patre,& pater in me est?Meritò sanè credere mihi vel tãtùm quia dico,deberetis,qa verba quæ ego loquor , à meipso nõ loquor. Si tamẽ nõ creditis mihi quia dico,propter opera saltem ipsa credite , me esse vnũ cum patre , & proinde eum qui me videt,videre & patrem. Vt autem per epilogũ reperamus variã Domini argumentationẽ occasione interrogationis Philippi,sic ratiocinat dominus ; Philippe,si non cognoscis , nec vidisti patrem , sicut præ te fers,ergo nec me(quem tamen cognoscere te putas , quẽmque meritò ob longi temporis familiaritatem cognoscere deberes) cognouisti. Qui enim videt me,videt & patrem. Nam pater, & ego vnum sumus Probauit id verba mea,& efficacissimè opera mea.Cęterùm ex ijs,quæ hactenus dominus & Thomæ & Philippo respondit: discendum nobis quis sit Christus & quid per illum illumque solum nobis sit expectandum , vt illi toti inhæreamus, fide , spe , & charitate : & quomodo ad eius in præsenti cognitionem,

Esaiæ 11

Psal.15. & 16.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac per ipsum ad patris cognitionē peruenire possimus, nempe ex operū ipsius doctrinæq; eius studiosa expensione, quā qui negligunt, imperfectè admodum Christum, Christiq; patrem agnoscūt. Doctrina enim eius summā diuinitatis æquitatē, & perfectionem arguit: opera verò, quæ in carne gessit pro hominum salute, ineffabilem eius erga humanum genus charitatem, & misericordiā, ac rursum potētiam in omnes creaturas maximam, necnon & iustitiam in vindicandis hominū peccatis, ac sapientiā mirabilem, quæ in humani generis redemptione mirè elucescant.

AMEN AMEN DICO VOBIS, QVI CREDIT IN ME, OPERA, QVAE EGO, &c.) Cùm per opera à se facta diuinitatē suā Dominꝰ agnosci posse dixisset, magis adhuc eā ex operib. per credentes in se faciēdis agnoscendā insinuat, dum etiam illis se daturum pollicetur, vt ipsi eadem, imò maiora faciant, simulq; hac pollicitatione suos ad credendum in se prouocat, & de suo abitu mœstos cōsolatur, quòd præstātiora ab ipso absente essent accepturi, quā à præsente accepissent. Itaq; iā post digressionē, cuius occasiofuerat interpellatio Thomæ & Philippi, redit dominus ad id vnde cæperat, occasione sumpta ex his quæ de suis mox dixerat operibus. Cœperat enim prouocare eos ad fidē in se, qua cordis superarēt turbationē, & mœstos p̄missis rerū lætarū cōsolari. Ad hæc ergo hic modò redit, secūdā adferrens rationem, qua eos cōsoletur, intelligentes ipsū suo bono abiturū. Cęterùm circa hāc Domini pollicitationem, *Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet*: duplex oritur quęstio. Primò enim quæ sunt illa maiora quæ credentes in ipsum post eum fecerunt, imò quomodo maiora quā ipse fecerat, fieri possent? Quid enim maius esse potest, quàm verbo pellere morbos & dæmones, mortuósq; reuocare ad vitā. Deinde quomodo indefinitè dicit, *qui credit in me*, &c. cū multi credentes in ipsum nō faciāt opera qualia fecit ipse? Ad q̄ secūdā quæstionem dicendū est, idem esse de hoc loco qd de simili loco apud Marcum: vbi post resurrectionem prædicit qualia credentes signa sint operaturi. Signa, inquit, eos, qui crediderint, hæc sequentur, &c. Sicut enim illa promissio ad literam intellecta, proprie debet intelligi, pertinet potissimum ad credentes seculo Apostolorū, in quo signis & prodigiis gloria Christi debuit illustrari: ita & hæc promissio. Deinde nō voluit Dns aut hoc aut illo loco significare, fideles vel illius seculi, vel cuiuslibet alterius, semper & temerè ea signa & miracula operaturos, sed cùm ea peterent & rectè peterent, quæ rectè nō petūtur, nisi cùm pronei gloria illustrāda illa fuerint necessaria. Itaq; sicut etiā in primitiua Ecclesia nō singuli Christiāi miracula operabātur, p nō per singulos, sed præcipuos quosdā Dei gloria eo modo illustranda erat, quòdq; non semper occurreret occasio illustrandæ illo modo gloriæ Dei: ita non est mirum, si nunc vel nulli, vel pauci ea operentur miracula, cùm Euāgelica doctrina iā satis in toto orbe sit cōfirmata, quæ tamen miracula & hodie fierent à fidelibus, si cum firma fiducia peterent ea à Deo, p videretur illa illustrandæ gloriæ dei necessaria. Quòd ergo nō fiant, aut est propter fidei imperfectiōem, aut pp necessitatis cessationem. Quòd autem ab omnib. fidelib. nō est factū, nec fit corporaliter, id ab omnib. cuiusuis seculi semper factū est, & fit spiritualiter, cū maiori salutis eorū profectu. Sicuteni D. Gregorius signa illa, quę apud Marcū promittūtur edenda à fidelibus, omnibus credentib. spiritualiter cōpetere declarat: ita & præsentis loci promissionem spiritualiter intellectam, omnibus cōpetere ostendit D. Augustinus. Quisquis enim credit in Christū, nō dico talia facit opera, qualia fecit Christus, sed eadem numero facit, quæ Christus facit. Cooperatur enim suæ iustificatioi quā cū ipso & Christus facit, ita vt secundū spiritualem intellectum propriissimè dictum sit: *opera, quæ ego facio, & ipse faciet*. Hic tamen non est proprius & primò intentus à Domino sensus. Loquitur enim ad literam de suis, quæ ediderat miraculis vt patet ex eo quod additur & *maiora horum faciet*. Ita quę sensus est: Opera qualia ego iā hactenus feci, etiā ipse faciet. Ad priorem autem q̄stiōē circa verba illa, & *maiora horum* (pro his) *faciet*, primò qdem dici potest nō necesse esse vt horū verborū occasione ostendat Apostolos aut alios maiora fecisse. Nā vt ex dictis pōt intelligi, non voluit absolutè significare Dominus, fideles maiora facturos, sed facturos si peterent, q̄ nō poterāt id rectè petere, nisi iusta se offerret occasio. Itaq; si maiora nō fecerunt, causa fuit, p maiora faciendi nō fuit occasio. Sic enim & Luc. 17. Dominꝰ promisit credenti b. eradicationem mori, & trāsplantationem i mare, cùm ea nunquam facta legatur. Maiora tn etiā fecisse Apostolos, alioſq; fideles facilè pōt ostendi, si intelligam maiora nō quidem natura, sed secundùm hominum reputationem, maiora itē numero & efficacia. Secūdùm hominū enim reputationem maius erat p Petrus vmbra sanabat, quā p Xp̄s fimbria. Item transferte montes verbo maius videtur, q̄ dæmones verbo pellere: vnde tanquam rem maiorem, credentibus Dns montium translationem p̄mittit Matth. 17. At hanc nunquam à Xp̄o factam, quosdam fideles oróne impetrasse ꝑ. ostēdimus. Maiora ēt & numero, & efficacia ediderunt Apostoli miracula, qa plura operati sunt, q̄ Xp̄s in carne operatus fuit, atq; per ea latius fidem in Xp̄m propagauerunt. Cùm enim paucos ex Iudæis post se Dominus persuaserit miracula, totū illi mundū ad Xp̄m cōuerterūt, à patrno idolorū cultu efficaciter homines abstrahentes. Quā mundi cōuersionem per Apostolos factā D. Augustinus iter maiora opera, de quib. hic est sermo, maximè annumerādā existimat. Qui & ostendit qūo secundum spiritualem intellectum, quisq; etiā fidelium maiora faciat, q̄ erāt ea miracula corporalia quæ Xp̄s fecit in carne, nimirū quia per fidē operatur suamiustificationē q̄ nō dubitat dicere maius esse op⁹, nō solū q̄ erat pellere dæmones è corporib. aut mortuos iuscitare ad vitā corporalē, sed etiā quā creare cœlū, & terram. Porrò hac prędicta sententia aperte se ꝯ esse Xp̄s significauit. Alibi enim, vt superius est habitum, per fidem in Deum promittit suis posse eos facere uis, quæ quantumuis impossibilia, & difficilia: nunc verò per fidem in se omnia huiusmodi eos posse testatur. Magis verò suā insinuat diuinitatem insequentibus, quibus rationem reddit eius, quod modò dixit, credentes in se facturos eadem, imò & maiora. *Quia*, inquit, *ego ad patrem vado*. In quibus solis verbis non consistit tota ratio, sed pars rationis est & id quod sequitur, *& quodcumque petieritis patrem in nomine meo hoc*

hoc faciam, ita vt ante coniunctionem, &, non sit perfectus punctus, sed sub vna sententia legi debeat etiam hæc pars cum præcedentib., quemadmodum & Augustinus distinguit & Cyrillus. Significatenim ideo credētes in se facturos eadem, imò & maiora, quòd ipse iā mundum relinquens vadat ad patrem, apud quem regnans glorioſe facturus sit per fideles, quicquid illi peterent, ēt si maiora peterent, q̄ ipse fecisset. Quamdiu enim cū Apostolis in mortali corpore degebat, nō multa Apostoli operabantur miracula, sed ea per sese Dominus fere operabatur, nec tamen tāta, & tot, atq; tam efficacia operabatur, quata postea per Apostolos, cū iā sederet in dextera patris, eo quòd tēpꝰ illud, quod in carne vixit mortali, tempꝰ erat humiliatiōis, quo nō debuerat adeo inclarescere, & glarificari atq; post crucem. Cùm autmundum reliquisset, tum in illius locum Apostolos aliosq; cōueniebat miracula operari, eaq; maiora & plura, quòd p eos tunc nomen Christi esset illustrādum magis, ac tunc oportunum esset vt suā potētiam & gloriā quam apud patrem haberet, magis toti orbi declararet. Ratio ergo quā Dominus significat, in tribus cōsistit. Primùm, in eo quod dicit, *Vado*, quia enim tam abibat, aliorum erat post se facere qđ eatenus ipse fecisset. Secundò, in eo quod dicit, *Ad patrem*. Quia enimad patrem ibat, q̄ hactenus humilis apparuerat, debebat potestatem suā & gloriam, quam à patre erat accepturus, magis etiā declarare. Tertiò, in eo quod dicit, *quicquid petieritis, hoc faciam*. Hinc enim sequitur, vt eadem, & maiora facerent post Christum fideles. Vt autem intelligerent quomodo fideles eadem & maiora facturi essent, nec id putarent sibi impossibile, aut in eo sibi præ Xp̄o placerēt, bene dicit in reddita ratione, *quicquid petieritis, hoc faciam*, non autem, hoc facietis, significās eos nō eo mō quo ipse fecisset, miracula ædituros, virtute scilicet p̄pria, sed se per eos operaturum quicqd ipsi peterent & facerent. Quam eorum ministerialem tantum potestatē etiā significat, cùm dicit; *Quæ quid petieritis*. Illo enim indicatur oratione eos indigere, & virtutis alienæ inuocatione ad miraculorū operationem. Caterùm accusatiuus, *patrem* in hac sententia & accusatiuus, *me*, in sentētia hac mox repetita, vt nō sunt in Græcis, ita nec apud Augustinum, nec in antiquis multis scriptis exemplaribus. Ex trib. scriptis bibliis, quæ ētāt ad manum, vnus codex neutrum habuit accusatiuū, reliqui duo non habebant accusatiuum, *me*, quem nec legit Dionysius Carthusiēnsis. Itaque absolutèdicit, *quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam*, idemque mox repetit in confirmationem eius, quod difficilè ab hominibus creditur. Est autem petere in nomine Christi, petere aliquid fieri p̄ inuocationem nominis, hoc est, potentiæ, & bonitatis, aut meritorum eius. Et sunt generales hæ sentētię intelligendæ cum conditionib. quę similibus sententus sunt subaudiēdæ, vt dictum est circa illud Matt. 7. Omnis enim, qui petit, accipit, &c. in cap. Cōcord. 43. Si autem legatur accusatiuus, *patrem*, notādum quòd cùm dicatur, *quicquid petieritis patrem*, non tamen dicat, hoc faciet, sed, *hoc faciam*, vt significet eadem sibi cum patre esse potestatē nec patrem quicquā facere sine se. Vtrouis modo legatur, apertissimè suam diuinitatem & æqualitatē cum patre significat, dum omnia se facturū promittit, q̄ peterentur in nomine ipsius. Idenim solius est Dei omnipotentis. Ne autem putaretur patris gloriā obscuraturus, suāq; ipsum quærere gloriam: sed contrà potius intelligerent ipsum in omnibus patris sui quærere gloriā, ac proinde & ipsos oportere non suam sed Dei spectare gloriā, dicit: *Hoc faciam, vt glorificetur pater in filio*, hoc est, per filium. Gloria enim patris, est filij omnipotentia: & p miracula filij, nomen patris illustre factum est in vniuerso mundo. Ex his autem nobis discendum, quæ sit vis fidei in Xp̄m, per quā etsi nunc nō ita operentur fideles miracula, qa ad ea petenda spiritus Dei eos nō monet, p non sint modò vt olim necessaria, tamen etiam nunc impetrant quæcumq; rectè, & fainbriter petunt in nomine Xp̄i, eaq; nō minoris, sed pluris facienda q̄ miracula corporalia. Impetrant enim spiritus dei cōmunionem, vitā æternā, peccatorum etiam repetitorum remissionem, atq; in omnibus suis necessitat b. diuinam cōsolationem, Deiq; in omnibus actionibus directionem & adiutorium.

SI DILIGITIS ME, MANDATA MEA SERVATE, ET EGO, &c.) Alia iam rōne suos Dominus à mœrore auocat, aliāq; pollicitatione iam eos tertiò cōsolat. Cùm enim præcipua Euāgelicæ legis mādata iam eis præcepisset, mutuam scilicet inter ipsos charitatem, & fidem in se, & illi de abitu ipsius dolerent, ppterea p plurimum diligerent ipsum, monet vt argumentum amoris erga se exhibeāt in mādatorum suorum obseruatione, potius quā in mœrore & tristitia. Si, inquit verè me diligitis, dilectiōem hāc nō ostendite dolendo mādata mea, ea scilicet, q̄modo tradidi, mutuæ erga vos dilectionis, & fidei in me. Hęc enim sunt Euangelicæ legis potiora mādata, iuxta illud, Hoc est mādatū eius, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrū. Addit & tertiā pollicitationē, qua mœstos cōsoletur, & ad mandatorū suorum prouocet obseruationem, dicens: Si diligentes me, mandata mea seruaueritis ego ad patrem iam profectus rogabo eum, & pro me alium dabit vobis paracletum, non vt ad tempus sit vobiscum, sicut ego fui, sed vt maneat vobiscum in æternū, toto scilicet vitæ vestrę tempore, atque ad cōsummationem vsque seculi, imò & post mortem, ac seculi cōsummationem. Quis autem is sit, explicat subiungens, *spiritum veritatis*, quo significat hūc paracletum nō corporeum esse, nec corporaliter, ac visibiliter cum eis māsurū, sicut ipse cum eis conuersatus fuerat, sed spiritualiter & inuisibiliter. Hunc spiritum vocat alium à se paracletum alium, inquā, non natura, sed subsistentia, & persona. Satis enim significauit Dominus hunc: quem pro se dicit mittendum nō fore se inferiorem: cum id dicat ad suorum consolationem quæ inefficax esset si pro ipso inferior mitteretur cúmq; idem eum præstiturum dicat quod ipse præstiterat. Itaque hoc loco contra Macedonianos ac Sabellianos & æqualitas spiritus sancti cum filio significatur, dum & ille dicitur futurus paracletus sicuterat filius: & eiusdem rursum personalis à filio distinctio dum dicitur alius paracletus. Significat autem dictio Græca Paracletus consolatorem vel aduocatum quia verbum, παρακαλέω, vnde illud nomen deriuatur, præter alia significat & cōsolari; & obsecrare; maximè p alio; sicut faciunt aduocati & patroni. Et qui dem quòd ratione cōsolationis spiritus dicatur à

Christo

1. Ioan. 5

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christo paracletus, vt sensus sit: Aliū paracletum A id est, cōsolatorem dabit vobis, apparet ex eo, q̄ ad consolationem mœstorum discipulorum Christus istud dixerit. Mœstis enim conuenienter promittitur cōsolator. Itaq; significabatur quòd cū Christus catenus suis fuerat paracletus, id est, cōsolator, post eū Apostolis alius paracletus, id est, consolator esset mittendus. Quòd verò potius dictus sit paracletus, quia aduocatus & patronus, apparet primū ex eo qd Græcis dictio illa hoc magis significat, sicut & verbū παρακαλεῖν, aduocare magis, adhortari & orare significat, quā consolari deinde quia Christo hoc nomen à Ioāne tribuitur, qd pro nobis ille sit aduocatus & patronus. B Nā primæ epistolæ Ioānis secūdo capite, vbi nos legimus: Aduocatū habemus apud patrem, Iesum Christum; pro aduocatum, Græcis est παράκλητον, paracletum. Aduocatus autem noster est etiā Spiritus sanctus, quia, vt inquit Paulus, ipse spiritus postulat pro nobis gemitib. inenarrabilibus. Cōuenientissimū autem fuerit intelligere spiritū hic dici paracletum, non tātùm ratione cōsolationis, nec tātùm ratione aduocationis, & intercessionis pro nobis, sed & vtriusq; horū ratione, & propter alia itē quæ in hoc nomine continentur, quę vna Latina dictione sufficienter exprimi non possunt nisi fortè dictione, patronus. Patroni enim est suggerere clienti, quæ sunt vtilia, atque ad ea adhortari, consolari mœrentem, & intercedere pro eo apud alios. Horum ergo omniū simul ratione spiritus dictus est paracletus, vt exponit Euthymius dicens: Aliū, inquit, paracletū tanquā me, hoc est, admonitorem ac præceptorem in certaminib. virtutis, solatium ac subsidiū in afflictionibus. Cùm enim dicit Dominus; *Alium paracletum dabit vobis* talem vtiq; videtur promittere, q̄ omnia discipulis præstaret, quæ ipse in carne præsens eis præstiterat. Iam non solùm mœstos discipulos Dominus cōsolatione erexit, sed etiā in omnib. ad salutē eruditi, & ad grata Deo opera excitauit, eósque defendit, atq; sua apud patrem intercessione iuuit, perfectū se illis patronū exhibens, cuius cū clientes fuerūt, nihil eis defuit, nihil eos lęsit. D Cū itaq; hęc oia melius, & efficacius præstare debuerit spiritus promissus, (virtutem siquidem suā Dominus post mortē glorioſius exercere voluit) rectius intelligitur dictus paracletus, quia patronus, quā qa cōsolator aut aduocatus, cum vtrunque hoc nomen sit angustius, quā vt spiritui sancto cōueniat, cui Dominus multo plura quā consolari tribuit. Itaq; sensus est, Ego rogabo patrem & is exorabit dabit vobis pro me aliū patronum q̄ pro me vestri curā in omnib. gerat, vt non debeat vobis videri dutum, q̄ ego auferat à vobis. E Hunc autem paracletum nominat spiritum veritatis, quia omnis veritatis est auctor, ac solus purę & integræ veritatis largitor. Solus enim ipse veritatē docet sine oi falsitatis & erroris admixtione, solus etiā docet veritatem, in qua hoūm salus consistit. Prdinde hac nomenclatura differt à spi-
1. Tim. 4 ritib. malis, q̄ dicuntur Paulo spiritus erroris: at-
1. Cor. 2. quę à spiritu etiā hominis & hui⁹ mundi, de quo idem Paulus dicit; Nos autem nō spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, q̄ ex deo est. Mystica autem intelligentia spiritus veritatis dicitur qa à veritate procedens diuina, & qa spiritus Xpi,
Ioan. 14. q̄ de se ꝫ. dixit; Ego sum veritas. Theophylactus intelligit hic dici spiritum veritatis ad distinctionem spiritus veteris testamenti, qd figura erat, & vmbra veritatis in Euangelio reuelādę. Cæterum dns se dicit rogaturum patrem, secundum humanā suā naturā mira quadā dispensatione, nunc de se tanquā homine, nunc tāquam deus loquens, vt vtriusq; fidem in nobis cōfirmaret. Vt autem hic sic loqueretur cōueniebat, quia missionem paracleti noui subintulit, ne quoniam iam dixerat, *ego ad patrem vado*, illi turbarentur. Quia enim ad patrem se iturum dixerat, (quod ei secundùm humanitatem cōueniebat) cōgruum etiam erat vt illum ad quem ibat se diceret rogaturum p eis, vt intelligerent suo cōmodo & bono Christum iturum ad patrem, Ne tñ propterea minor patre existimaretur, cùm in hoc sermone bis dixisset patrem missurum hunc paracletum, etiam postea dicit bis se missurum illum. declarat autem dns cur dixerit singulariter, *dabit vobis*, & vt maneat vobiscum, & item insinuat paracletum nō sic futurum apud Apostolos corporaliter, sicut ipse fuerat qñ subjicit; *Quem mundus non potest accipere*; id est, quem homines mundani, & mundi spiritum sortiti nō possunt quādiū tales sunt accipere, qa nō vident eum, hoc est, nō sciunt nec cognoscut eum. quia mens eorum tota detinetur in reb. vanis huius mundi. *Vos autē cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit*, cognitionem sui vobis impartiens, & sua suggestione, & sua in vobis efficacia atq; operatione. Vbi notandum, quòd cùm dixerit dominus; *Mundus non potest illum accipere, quia non cognoscit eum*, quo significatur, suo vitio mundum non posse eum capere. & profndedicendum etiā similiter videretur: Vos autem illum accipietis quia cognoscitis, vel cognoscetis eum. contrario modo dicitur, *vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit*, ne putarent se suo illum merito accepturos, ac cognitionem illius præcedere eius acceptionem, sed cōtrà intelligerent ab eius gratia & ꝑsentia pendere eius cognitionem. Ne autem existimaretur spiritus māsurus apud eos, sicut manet homo apud hominem extra eum existēs, postquam dixisset, *apud vos manebit*, adiecit, *& in vobis erit*, quo & insinuata est diuinitas spiritus sancti, quòd diuinæ naturæ sit proprium esse in mentib. hominum, eásq; inhabitare. Porrò quòd dicitur mundus nō cognoscere spiritum, de tali intelligēdum est cognitione, de quali illud, quod dicitur Ioan. 7. ad Iudæos, non cognouistis Deū, & 1. Ioā. 4. Qui non diligit, non nouit Deum, nēpe de notitia perfecta & affectiua. Habēt quidem Græca, verba præsētis tēporis, cognoscitis, & manet, sed hæc accipienda pro futuris phrasi Hebraica, quæ frequens est in Ioanne, satis patet ex futuro verbo, erit, quod sequitur.

NON RELINQVAM VOS ORPHANOS, VENIAM AD VOS, ADHVC, &c.) Quartò iam alia ex consolatur ratione. Ne forte enim nō sufficeret eis promissio alterius paracleti, quem non satis cognouerunt, promittit eis etiam suum aduentum. Cæterùm hic aduentus videtur intelligendus in resurrectione cōpletus, quia ratione illius etiam in sequentibus dicit se venturum ad eos, & videndum ab eis. Cyrillus tamen intelligit de spirituali Christi ad Apostolos aduentu, q̄ aduentū spiritꝰ sancti in eos, per quem & Christus venit ad eos, habitans per fidem in cordibus eorum, vnde intelligit Dominum hic significare voluisse se nō esse alium naturā à spiritu sancto. Ne, inquit,

ingt, quoniā *alium* dixit, de substantia, naturaque A spiritus id intelligeretur, vt liquidò mōstraret in sola personali substātia à patre, & filio spiritū alium esse (spiritus enim est, non pater, nec filius) quum ventarū paracletū asserat, seipsum venturū pollicetur. De hoc aduētu vt intelligatur, exigere videtur partim illud quod sequitur; *In illo die cognoscetis quia ego in patre*, &c. Id enim accepto spiritu sancto maximè cognouerunt: partim illud quod deinde etiam sequitur, *& manifestabo ei me ipsum*. Nam id de spirituali manifestatione, ꝑculdubio est accipiendum. Proinde cōueniens fuerit vtranq; expositionem simul cōplecti, & locū hūc itelligere & de aduētu spirituali p missionem spiritus sancti, vt sit hic totius loci sensus; *Non relinquam vos orphanos*, id est, orbos mea præsentia, & veluti pupillos patre destitutos (se em̄ significat veluti patrē erga eos gessisse, vñ & filiolos eos priùs vocauit) sed veniā rursum ad vos, corporaliter qdem, cū tertiō die à morte resurrexero: spiritualiter verò, cùm post ascēsionem ī cœlos, spiritū sanctum vobi misero. Quare autem peculiariter se ad eos Venturum dicat, declarat in sequentibus, dicens; *Adhuc modicum*, supple, tempus est, & post illud mundus iam me nō videt, id est, mundani homines me amplius non videbunt, nec corporalib. o- C culis, sicut modò vident: nec spiritualibus, qa nō credent in me. Post breue enim illud tempus, qd vsq; ad sepulturam restabat, nō est amplius à mūdo visus Xps, qa post resurrectionem non exhibuit se corporaliter mundo passim videndum. *Vos autem videtis*, id est, videbitis me, & corporalibus oculis, cùm resurrexero: & multo clarius oculis fidei, cùm in cœlos ascēdero, & spiritum veritatis à patre acceperitis. Ideo autem videbitis me qa ego viuo, id est, viuam resuscitatus à morte, sed & D vos viuetis. Nō poterit enim videre me, nisi & ego viuerem, & vos quoq; viueretis. Ad cōsolationem autem eorum facit: quod dicit eos victuros, ne putarent se etiā statim interficiēdos. Aliter autē hæc pars accipi pōt, vt significetur vita Christi fore causam vitæ discipulorū, vt sit sensus; Videbitis me, qa ego viuam: & qa ego viuam, etiam vos viuetis, id est, lętabimini, & velut à morte reuiuiscetis in mea manifestatione. Sic em̄ exponit Theophylactus, addēs & aliā interpretationem, qua itelligatur vita Christi fore causā ętęrnæ vitæ discipulorum, ne mortem corporalē perhorrescerent. In illo die, cùm me videbitis resuscitatū, vos cognoscetis clarè, qd modò obscurè cognoscitis, quòd ego sim in patre meo, hoc est, vnum E sum cū eo, quòdq; ad imaginem vnionis meæ cū patre etiā vos estis in me, & ego in vobis. Id enim clarius cognoscere cœperūt, cùm in eius resurrectione Xpi potentiam & gloriam magis agnouerunt, cùmque Xps post resurrectionem aperiret illis sensum, vt intelligerent scripturas, sed maximè cum spiritum sanctum in die Pentecostes accepissent, q̄ eos deduxit in omnem veritatem, & Christū eis perfectè dedit cognoscere. Porro quoniam dicitur; *Adhuc modicum*, & *mundus me iam non videt*, & mundus ipsum rursum visurus est in nouissimo die, D. Augustinus magis putat totum hunc locū referendū ad tempus secundi aduentus Christi: quam intelligentiam etiā ꝑsequitur D. Cyrillus, simul cū Augustino annotās nō obstare huic intelligentiæ, q̄ modicum tempus dicat futurum vsq; ad suam reuelationem, eo q̄ mille anni coram Deo sint tanquā dies vna. Itaq; sensus erit; Vbi cœlos conscendero, & ad patrem concessero, nō semper relinquam vos, sed rursum veniā ad vos in nouissimo die. Adhuc est modicū tempus, post quod me mūdus amplius non videbit, qa non videbit amplius post consummatum iudiciū: vos autem videbitis me in æternum, quia ego viuam, & vos mecum in æternū fœlici beataq. vita viuetis mecum resuscitati. In illo die, q̄ finem nescit, perfectissimè cognoscetis me vnū esse cum patre. Alter autē sensus videtur esse germanior, si pleraq. similia considerentur, q̄ in hoc Xpi sequuntur sermone. Nec obstat ea pars, *mūdus me iam non videt*, id est, amplius nō videbit. Significare enim voluit, mundum non visurum se, durante hoc mundi statu. Cùm enim eū mundus rursum videbit, iam desinet hic mūdi status. Cæterùm quāquā sicut se dicit esse in patre, ita & se in discipulis, & discipulos in se esse dicat, non tamen, vt hæretici Arriani volunt, hinc consequitur nō perfectius aut aliter patrem esse ī filio, filiumque in patre, q̄ ipse sit in nobis, aut nos in illo. Quæ enim filio ꝓpria sunt, conueniunt per eum etiam fidelibus, sed nō nisi per quādam imitationem, & similitudinē, sicut pater de nomine filij: vnde consequitur ea perfectius cōpetere in filiū quàm in fideles. Quomodo autem fideles sint in Christo, & Xps in ipsis, dictum est in c. Concordię 59. circa illud Io. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meū sanguinem, in me manet, & ego in eo. Duplicem autem vnionem dicit in illo die eos cognituros, vnionem patris cum filio quę ptinet ad mysterium trinitatis: & vnionem ipsius cum fidelib. membris suis, quæ pertinet ad mysteriū incarnationis, quā vnionem p missionem spiritus manifestatā esse ostendit Ioānes, dicens, 1. Ioan. 4. In hoc cognoscimus q̄ in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis.

QVI HABET MANDATA MEA, ET SERVAT EA, ILLE EST, QVI DILIGIT ME, &c.) Repetit Dns ostensionem dilectionis sui cōsistere in obseruatione mādatorū suorum, partim vt hac repetitione ab Apostolis de suo mœstis abitu tristitiā pelleret, dū significat ostensionem dilectionis sibi gratā nō cōsistere ī huiusmodi mœrore: partim vt qua ratione iam Apostolos prouocauit ad sui dilectionem, significās eos per illā dignos fore aduentu paracleti, & sui pleniore cognitione, ac conspectu, eadem & omnes alios fideles ad eādem ꝓuocaret. Promiserat enim Apostolis, si ipsū diligerent, paracletū aliū venturū à patre ad eos, imò & se reuersurū ad eos, seq. illis exhibiturū videndū. Similiter ergo & nunc promittit ijs, q̄ se rectè diligerent, patris fauorem & sui manifestationem. Quare cū priùs ī secūda locutus sit persona, nūc loqtur in tertia, dicens: Nō ea ratione declaratur vera erga me dilecti o, si, vt nūc vos, aliquis tristetur de meo abitu, sed q̄ habet mādata mea, edoctus scilicet ea à me, & deinde q̄ habet, quæq. dicit etiam seruat, opere ea adimplendo, ille est, q̄ verè me diligit. Qui autem diligit me, id fecerit cū magno salutis suæ cōmodo. Diliget enim vicissim à patre meo, sed & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum, qa & p spiritus mei afflatum, mei cognitionem & cōtemplationem in animū ipsius insinuabo, & post hāc vitam me ei facie ad faciem videndum exhibebo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cæterùm dubiũ hic occurrit, quomodo hic Dominus diligenti se ꝓmittat vicissim dilectionem patris, dicens: *qui diligit me, diligetur a patre meo*, quasi nostra dilectio pueniat dilectionem Dei, cùm ex Dei dilectione erga nos, detur nobis dilectio, qua eum diligamus: & Ioānes dicat, nõ quasi nos dilexerimus Deũ, sed qa ipse prior dilexerit nos. Similẽ quæstionẽ mouet D. Augustinus circa illud, quod suprà dicitur; *Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis.* Eo enim significatur, quòd per dilectionem, & mãdatorum obseruationem consecuturi essent spiritum sanctũ, cũ tamen dilectio, & mandatorum obseruatio esse nõ possit nisi ex spiritu sancto, iuxta illud Pauli; Charitas Dei diffusa est in cordib. vestris, per spiritũ sanctum, q datus est nobis. Respõdet Augustinus, diligenti & mãdata seruanti ꝓmitti spiritum sanctum, quia eum largius est accepturus & copiosius, sicut Apostoli spirtũ, quẽ habebãt, largius acceperũt i die Pentecostes. Ita & ad præsentis loci quæstionem etiã dicendũ est, quod absolutè qdem ꝓrius Deus nos diligit quàm nos illum: quoad autẽ quosdã effectus, priùs nos diligimus Iesum, quàm Deus nos, nostra dilectione promerentes certos quosdã dilectionis diuinę effectus, vt puta plenitudinẽ gratiæ, donum perseuerãtię, intellectus, illuminationẽ, aliaq; quæ meremur. Ratione ergo huiusmodi effectuum ꝓmittit Dominus diligentib. se, dilectionem patris & suã. Tunc enim Deus noua ratione suã exhibet dilectionẽ, cùm nouo homines afficit beneficio. Vñ cũ dixisset Dominus, *& ego diligam eum*, nouum huius dilectionis effectũ explicaturus: ratione cuius promittit se dilecturum talem, subijcit, *& ego manifestabo ei meipsum*, significãs se plenioremi sui cognitionem illi impartiturum. Sic per Prophetam dicit Dominus; Cõuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos, cùm tamen absolutè priùs Deus debeat conuerti ad nos, quã

Iere. 31. possimus conuerti ad illum, ita vt dicat Ieremias: Conuerte me, & conuertar, quia quoad effectum certum, nempe reconciliationem, nostra cõuersio ad Deum præcedere debet Dei conuersionem ad nos. Ex his autem discẽdum nobis, & in quo cõsistat veræ dilectionis exhibitio, & quid per eam ꝓmeteamur, nimirũ abũdantiorem spiritus participationem, ac pleniorem Xpi cognitionẽ, quã q dilectione illa sunt destituti non assequuntur, etiã si multo studio in scripturarũ lectione & tractatione versentur. Vnde orat Paulus ꝓ Ephesijs,

Ephes. 3. vt sint radicati, & fundat in charitate, vt possint comprehendere cũ omnib. sanctis, q̃ sit longitudo, & latitudo, & sublimitas, & ꝓfundum, scire etiã supereminentem scientiæ charitatẽ dei vsq; quo impleãtur i omnẽ plenitudinẽ dei. Et i Psal-

Psal. 42. mis Propheta deum dicit ꝓmisisse manifestationem sui ijs q̃ timent ipsum, hoc est, q in hoc incumbunt, vt eius seruent mãdata. Firmamentum, inq̃t, est dominus timentib. eum, & testamentum ipsius vt manifestetur illis.

DICIT EI IVDAS, NON ILLE ISCARIOTES: DOMINE, QVID FACTVM, EST, &c. Verisimile est Iudã istud nũc interrogasse, ꝓterea qòd cùm regnum Christi existimaret declarãdum palam toti mundo, & Christus solitus esset sua dona ꝓmittere cõmuniter omnib. nunc in illis Domini verbis hæsitauerit, qb. dixit se illis dumtaxat manifestaturum seipsum, mundũ autem amplius se nõ visurũ. Iudas ergo carnale adhuc Xpi regnum somnians, & crassè Dñi verba intelligens, sicut & Thomas, & Philippus, *Domine*, inquit, *quid factũ est, id* est, quid nunc accidit auquid causæ est, quod te nobis & nõ mũdo es manifestaturus, cũ hactenus credidetimus te post resurrectionem palã in toro regnaturũ orbe, & restituturũ regnũ Israel? Dominus autem cõtinuãdo sermonẽ, & inculcãdo quod priùs dixerat, etsi apertè nõ videatur quæstioni respõdere, indicat tamen quo id pacto sit futurũ, & quare, còq; nunc modo vsus est in hac respõsione, quo & alibi erga Petrum, cùm iterrogasset, num illas parabolas ꝓpter ipsos diceret, an etiã ꝓpter omnes. Sic enim ob inculcationem cœptũ sermonem cõtinuat & repetit, vt etiã indicet nõ corporalem, sed spiritualem esse manifestationem sui, de qua est locutus, & quare diligentib. se tãtùm est manifestaturus, non autem mundo. *Si quis*, inquit, *diligit me, sermonem meum seruabit*, id est, opere adimplebit. Probatio enim dilectionis, exhibitio est operis. qa is, q me diligit, sermonem meum obseruabit, ideo vicissim ꝑ meus diliget eũ, & in signum dilectionis is simul, & ego ad illũ veniemus, & firmam apud eũ habitationem faciemus. Quib. Dominus significat talem fore sui manifestationem quã suprà ꝓmisit, qualis est Dei ad homines aduentus, & mãsio, atq; manifestatio, nimirum spiritualis, & nõ corporalis, atq; visibilis. Cùm autem suprà dixerit, mittendum eis spiritum veritatis vt maneat apud eos in æternum, nunc ꝓmittit etiã se cum patre venturum, & mãsurum apud eos, significans vnã esse patris, & filij cum spiritu sancto naturã, vt pote per quem apud homines manentem etiã pater & filius maneãt apud eos. Cùm autem dixisset: *& pater meus diliget eum*, subiungit, *& ad eum veniemus*, &c. loquens de se & patre ad similitudinem amicorum, qui inuisere gestiunt eos, quos diligũt, & habitationem apud eos deligere. Huiusmodi spiritualem habitationem apud homines frequenter pollicet Deus apud Prophetas: cæterùm Dei patris simul & Xpi filij eius habitatio in hominibus, ꝓmittitur his verbis. Lauda, & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabũtur gentes multæ ad Dominum i die illa, & erunt mihi i populum, & habitabo i medio tui, & scies qa dominus exercituum misit me ad te. Hæc em verba, si omnia accipiãtur dicta in persona Christi cui soli sine personæ mutatione cõuenire possunt, mentionem faciunt & habitationis patris, & habitationis filij. Quod enim primo loco dicitur, & habitabo in medio tui, ad patrem est referendum: qa sequitur, ait Dñs, vñ q̃ pcedunt dicuntur à Christo in persona patris. Quòd verò secundo loco dr, & habitabo in medio tui, ad filium est referendum, qa sequitur; & scies quia Dominus exercituum misit me ad te, quod filio cõuenit, nõ patri. Notandum autem, tria cõgruo ordine ꝓmitti diligentib. Christum, sic vt posterius semp priori sit maius, ac Dei erga homines benignitatem magis declaret. Primùm enim magnum valde est, posse pertingere ad patris dilectionem. Si quis enim regis gratiam ꝓmereri potest, etiam si nullum hinc fructum consequatur, tamen non paruam hinc percipit cõsolationem, nec paruum reputat honorem, q ab eo diligatur. At hoc maius est, q secundo loco promittitur aduentus patris simul

Zach. 2.

simul ac filij. Quoniam cm̃ ꝓ statu huius vitæ ipsi ad Deum ire nõ possumus, & habitationem facere apud ipsum, ꝓ sua erga homines benignitate dignatur ipse ad nos venire, nosq; inuisere, quod quãtæ sit dignationis, q̃sq; facile aduertet, si dei excellentiam cum humana cõparet vilitate. Maximum autem omnium est, quòd non solùm promittitur aduentus Dei ad homines, sed eius etiã apud eos mãsio, firmáque habitatio. Amicus enim amicitię causa amicum inuisere solet frequenter, sed post breue tempus rursũ ab eo discessurus, ac suo abitu plus doloris amico relicturus, q̃ suo aduentu attulit gaudij. Christus verò sic se cũ patre venturum pollicetur, vt etiam mansionem se facturũ apud diligentes se, ꝓmittat, nunquã scilicet relicturus eos, cuius ꝑsentia & apud homines mansio nõ potest nõ afferre eis securitatem ab omnibus malis, & bonorum omnium abundantiam, quemadmodum bene multis locis indicat Psalmi

Psal. 22. Psal. 15. ista: Si, inqt, ambulauero in medio vmbræ mortis non timebo mala, quoniã tu mecum es. Et, Prouidebã Dominum in cõspectu meo semper, quoniã à dexteris est mihi, ne cõmouear. Propter hoc lætatum est cor meũ, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe, &c. Et qdem, vt annotauit D. Gregorius, ad quosdã venit Deus, & mansionem non facit, vt q̃ Dei visitatione ad compunctionem commouẽtur, sed in virtutis ꝓposito nõ pseuerant: ad diligentes verò se sic venit, vt mansionem apud eos faciat, nunquam eos derelinquens, nisi si quãdo ex dilectione excidãt. Sic autem in ꝑsenti vita apud eos, quantum in se est firmam facit mansionem, vt & post hãc vitam in suam eos tranferat mansionem cœlestem.

QVI NON DILIGIT ME, SERMONES MEOS NON SERVAT: ET SERMO, &c.) Cùm in præcedentib. indicauerit causam, ob quam se dixerit manifestãdum diligentib. se, nimirum ꝓpter obseruationem mandatorum suorum: nunc indicat cãusam, quare non sit se manifestaturus mundo, nempe q̃ cùm cùm nõ diligat eũ, sermonem eius non seruet. Ideoq; non dicit, q̃ sermones meos non seruat, is est, q non diligit me. Nõ enim hic signũ tradere voluit, quo agnosceret is qui se non diligeret, sed indicare causam, quare non diligentib. se, hoc est, mundo, mundanisque hominibus se non sit manifestaturus. quare dicendum illi erat; *Qui non diligit me, sermones meos non seruat*, quo significat ob neglectos suos sermones, eos q non diligunt, vicissim negligendos iuste à se & patre. Et vt intelligatur, quare qui suos seruat sermones, à patre sit diligendus: qui verò non seruat, non sit diligendus, adiecit; *Et sermonẽ* (ꝓ & sermo) *quem audistis, non est meus* originaliter, *sed eius, qui misit me patris*, significans non sibi tantùm, sed & patri iniuriam inferri ab ijs, qui non obseruãt sua mandata: & contrà non se tantùm, sed & patrem honorari ab his q̃ seruãt mãdata, ac ea de causa hos quidem à patre diligi, illos verò negligi. Porro cùm superiori illa sententia: *si quis diligit me, sermonem meum seruabit*, significetur omnem eum q̃ Christum diligit, sermonem eius seruare: hac iam sententia, *Qui non diligit me, sermones meos non seruat*: significatur etiam solum eum, q Christum diligit, sermonem eius seruare, vt intelligamus nec dilectionem esse posse sine obseruatione mandatorũ, nec rursum obseruationem mandator Christi esse posse sine dilectione vt sint inter se cõuertibilia, diligere Christum, & mandata eius obseruare: quare sicut is, q̃ se dicit, & putat diligere Christum, id debet comprobare obseruatione mandatorum eius: ita q̃ cupit eius mandata seruare, anniti debet vt dilectionem ex spiritu Christi percipiat. Aliquãdo autem Dominus singulariter dicit, *sermonem meum*: aliquando pluraliter, *sermones meos*. Sermones enim vocat totam suam Euangelicam doctrinam: sermones verò, varia eius doctrinæ præcepta.

HAEC LOCVTVS SVM VOBIS APVD VOS MANENS. PARACLETVS.) Declarauerunt se Apostolorum plerique, Petrus scilicet, Thomas, Philippus, & Iudas, non assequi ꝓfunditatem verborum Xpi, quare ne eos cruciaret propria ruditas, & pergerent pleraque scisciari, quæ tunc capere non poterant, cùm iam esset veluti finem facturus sui ad eos sermonis, ꝓmittit eos puenturum ad ipsos, de quo dixerat, paracletum, & omnia intellecturos q̃ iam adsse qui satis non poterant, & discituros omnia q̃ possent requirere, & commo nesciendos omnium q ipse eis dixisset. Hæc, inqt, pauca ꝓ vestro captu locutus sum vobis, mortali adhuc corpore vobiscum degens, q̃ etsi necdum plane intelligitis, aut si pter ea etiam alia adhuc cognoscere desideratis, aut etiam metuitis ne hæc vobis excidant, & me iam abeunte à vobis nõ habeatis monitorẽ, & doctorem, scitote q paracletus ille, de quo vobis mox dixi, spiritus, inquã, sanctus, quẽ post meũ discessum ꝑ mittet in nomine meo, hoc est, loco mei, & mihi vicariũ, aut ꝓpter me, qui pro illo mittendo patrem rogabo, ille vos docebit omnia, q̃ erunt vobis cognitu necessaria, ita vt clarè sitis p eum intellecturi, q̃ modò in verbis meis nõ satis potestis assequi, & ꝓter ea etiam alia omnia sitis discituri, qui requirere poteritis, quæq; modò ꝓpter vestrã incapacitatem ꝓtereo. Idem ille etiã suggeret vobis, hoc est, i memoriã reducet (Græcè enim ὑπομνήσει, id est, commonefaciet & recordari faciet) quęcunq; nunc dixero vobis, pro, dixi vobis. Græcis enim est non futurum, sed præteritum ἄπαξ. Ex qua explicatione pater dupliciter hic accipi posse eam orationem; *In nomine meo*; quæ in diuersis locis ꝓ materię exigentia diuersis debet modis explicari. Patrem em̃ dicit missurum spiritum i suo nomine, aut qa eum missurus erat in locum suum. dixit enim superius, Aliũ paracletum dabit vobis; aut qa eum missurus erat i gratiam filij qui pro spiritu hominib. impertiendo patrem erat rogaturus. Dixit em̃; Ego rogabo patrem, &c. Duo aũt dicit spiritũ præstituru ad intelligentiam pertinentia, nempe & q in memoriam esset reuocaturus quæ à se iam audierãt, & quòd omnia docturus esset, quę scilicet aut iam in verbis suis nõ intellexerunt, aut vlterius requirere possent, ex quorum primo sequitur Apostolos ex oblitione nõ potuisse errare circa doctrinã Iesu, & circa Euãgelia scribẽda, aut apꝓbãda: ex secundo verò sequitur eos nõ errasse i aliquo, quod docuerunt ad salutẽ esse necessarium. Duo autem hæc & nunc in fidelibus suo modo efficit Spiritus sanctus. Semper enim eos cõmone facit sui officij, suggerens q̃ ex Christi doctrina accepimus, quæ alioqui facilè mentib. nostris elaberentur, & in omnib. occurrentibus dubijs docet quid faciendum, quidve credendum, si modò tamen non prætermittãtur ea media per quæ dimi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nitus ordinatũ est,vt spiritus suo doceat nũc homines afflatu,orario scilicet,scripturarum pia,& sedula lectio,& Ecclesiasticę doctrinę,q̃ per concilia,& cõciones proponitur,auscultatio. Per hęc enim exterioribus percepta sensib. docet interiori suo afflatu Spiritus sanctus, sine quo nihil ꝓfuerit aut scripturas legisse,aut cõciones doctorũ audisse,ita vt propriè in spiritum quadret, quod hic tribuit,docere omnia,adeo vt nec sibi id tribuerit Dñs, quatenus sensibiliter suis loquebat. De se enim dicit; *Hæc locutus sum vobis*, de spiritu verò,*ipse vos docebit omnia*. Proinde bene dixit Deo Psalmista; Beatus homo,quem tu erudieris Domine,& de lege tua docueris eum. Et Gregorius: De spiritu,inquit,recte promittitur; *Ipse vos docebit omnia*,qa nisi idem spiritus cordia adsit audientis,otiosus est sermo doctoris. Nemo ergo docenti tribuat homini, qđ ex ore docentis intelligit, quia nisi intus sit,q̃ doceat,doctoris lingua exterius in vacuum laborat,&c. Cæterũ quemadmodum ex Xpi doctrina primum aperte mundo declaratũ est,in diuinitate subsistere patrem, & filium in duab. personis,ita ex eiusdem doctrina,& maximè ex ijs, quæ in hoc sermone dicuntur de Spiritu Sancto, mundo apertè declaratum est, Spiritum Sanctum in diuinitate etiam subsistere distinctum personaliter à patre,& filio. Hactenus enim neq; scriptura vetus,neq; Christus tã apertè Spiritus Sancti naturã, & psonalẽ in diuinitate distinctionẽ explicauit,atq; in hoc iã fecit sermone. Sicut enim redẽptionis humanæ mysteriũ per Euangelicã Christi doctrinã primùm cœpit mundo clare aperiri,ita & Christus primus trinitatis mysterium apertè prædicauit,idque ordine cõgruo seruato. Priùs enim duarum primarum in diuinitate personarũ,patris scilicet,& filij,distinctionẽ insinuauit,quemadmodũ patuit in multis sermonib. à Ioãne superius descripis: deinde verò in hoc postremo sermone,etiã à Ioanne solo scui tanquã aquilæ reseruata fuit explicatio mysterij trinitatis in diuinitate) descripto,Spiritus Sancti personalẽ in diuinitate à patre & filio distinctionem insinuauit. Frequens quidem in veteri testamẽto fit mẽtio spiritus Dei,spiritus Dñi,& Spiritus Sancti,sed ex illis scripturæ locis ante Christum nõ clarè intelligebatur personalis Spiritus Sancti distinctio à patre & filio, sed intelligebat dici spiritus Dei,sicut dr bonitas Dei, sapientia Dei,vt per spiritũ Dei nihil aliud significaretur, quàm ipsemet deus,aut eius in hominib. afflatus & effectus. Sicut enim nõ cõueniebat redẽptionis humanæ mysterium clarè prædicari,priusquã illud perfectũ esset, atq; ob id primùm per Christum prædicari clarè cõueniebat,vt qui illud erat perfectaturus, ita ante Christũ trinitatis mysteriũ nõ cõueniebat apertè prædicari,tum ne Iudæi,q̃ ad idololatriam erant ꝓni, hinc existimarẽt tres esse deos; tũ ꝙ huius mysterij explicatio meritò debuit Christo reseruari. Nam, cùm Deum nemo vnquam viderit,vnigenitum filium,qui est in sinu patris,profundissimũ diuinitatis mysterium reserare cõueniebat. His accedit,ꝙ tunc quidem trinitatis mysterium aperiri debuit,cùm singulæ personæ singulari quodã ꝓ redemptione hominum effectu erãt innotescendæ: quod factũ est in aduentu Xpi,qũ pater innotuit mittendo filium: filius innotuit,redimendo genus humanũ: spiritus innotuit,totũ mũdũ,destructa idololatria,ad Christũ trahendo. Itaq; vetus testamentũ apertè qdem docet & inculcat deum esse vnum,eumq; rerum omnium esse creatorẽ,& gubernatorẽ: nouum verò præter hæc, deum etiã esse trinũ apertè docet,hominũq; redemptorem ad æternã post hanc vitam fœlicitatem obtinendã. Ne tamen videri possit noua hęc doctrina,spiritus diuinus sicut ĩ veteri testamento insinuauit redemptionis humanæ mysteriũ,quanquã obscurius,ita & trinitatis ĩsinuauit varijs modis mysteriũ,ita vt illud in scripturis etiã Rabbam quidã Iudæorũ intellexerint ante Christum,edocti ꝓculdubio aut ab afflatu diuino,aut à ꝓphetis illud viua voce tradentib. his qui eius mysterij erant capaces. Pluralitatem enim personarũ ĩ vna natura subsistentium spiritus in scriptura indicauit,primùm dum nomen dei,quod in scripturis primũ occurrit & est frequentissimũ,nempe Elohim,pluraliter ponit,addens tamen ei fere semper verbũ vel adiectiuum singularis numeri. Cùm enim legimus: in principio creauit deus cœlum,& terrã, ꝙ Deus Hebręis est nomẽ nõ singularis neq; dualis numeri,sed pluralis,Elohim,cui tamen additur verbũ singularis numeri,Bara,id est,creauit,vt itelligamus pluralitatem personarum,vnius tamen naturæ & essentiæ,quarũ personarum proprietates qdã intelligunt insinuatas in verbo Bara. Constat enim ea dictio apud Hebræos ex trib. literis Beth,Resch & Aleph, quarum Beth principium est nominis filij: Ben enim filium illis significat. Alepli verò,prima est litera nominis patris,q̃ Hebræis dr Ab, vel Chaldaice Abba: Resch autem prima est litera nominis Spiritus Sancti. Spiritus enim Hebraicè dicitur Rouah h. Pluralitatem item personarum ĩ diuinitate indicat & alterum nomen Dei,nempe Adonai. Nã & illud est pluralis numeri,valens pinde ac si diceretur, Domine mi. Proprium verò Dei nomen, nomen inquam, tetragrammaton,etiam personarum trinitatem, ac naturę earum simplicitatem & vnitatem simul repsentat. Ipsum enim nomen cùm sit derivatum à verbo Haia,quòd esse sonat,significat essentiã, prima autem litera,quæ est adiectitia & nominis proprij constitutiua,nempe Iod,significat principium. tres verò sequẽtes literę radicales, He, vau, He,sonant,hic & ille,quib. trib. significantur tres personæ, pater & filius, significati per duo He, quorum copula & amor est Spiritus sanctus, significatus per Vau cõiunctionem copulatiuã. Significatur ergo eo nomine tres psonas vnum esse omnium rerum principium,vnamq; essentiam, vnde non sine grandi mysterio hoc Dei nomen in antiqs Hebræorum libris,atque in Chaldaica ad huc trãslatione scribitur p triplex Iod,vnico puncto Kamets subscripto in hunc modum יְיְיְ. Sic enim significatum est tres esse q̃ vnum sunt principium,eandem habentes essentiam & naturam. Iã & illud trinitatis in vnitate mysterium nõ parum commendat in lingua sancta,q̃ in ea omnis dictio ex sua natura trium,& nõ plurium est literarum. Tres em̃ in vna dictione literæ trinitatem in vnitate repręsentant. Vt autem omittamus dictionem & nominũ Hebraicarũ observationem, quæ quibusdam curiosa nimis videtur,etiã varię locutionis scripturę pluralitatem personarum in vnadiuinitate insinuãt. quales sunt in quibus aut Deus de seipso,aut scriptura de deo loqtur pluraliter,aut Deus aliquid fecisse Deo,vel dixisse ad

Digressio de mysterio Trinitatis.

ad Deũ scribitur. Inter quæ primò occurrit illud, quod scribitur dixisse Deus; Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinem nostram. Hic enim nõ potest intelligi,vt volunt Iudæi,Deus locutus ad Angelos. Nam hi nõ fuerunt in creando homine Dei cooperatores,cùm de Deo solo dicatur; Formauit Deus hominẽ de limo terræ, & inspirauit ei spiraculum vitæ. Pater ergo ad filiũ loquitur & Spiritum sanctum,quorũ personalis pluralitas sicut significatur verbo pluralis numeri,faciamus, & pronomine,nostrã: ita naturæ vnitas designatur,cùm singulariter dicitur,ad imaginẽ & similitudinem. Similis est locus Gene. 11. c. cùm Deus videns ædificationẽ turris Babel,scribitur dixisse; Venite igitur,descẽdamus & cõfundamus ibi linguã eorũ,cùm tamẽ mox subijciatur: Diuisit eos Dominus ex illo loco ĩ vniuersas terras. Sic & alibi de Deo scriptura loquitur pluraliter. Nã Iosue vlt. vbi nos legimus: Nõ poteritis seruire Domino,Deus enim sanctus & fortis æmulator est,Hebręi ad verbũ habẽt,si sic dicere liceat,qa dij sancti ipse. Et Ier. 23. vbi nos legimus; Peruertistis verba Dei viuẽtis,Domini exercituũ Dei vestri,Hebræis est ad verbũ: Peruertistis verba deorum viuentium,Domini Dei vestri. Pluralitatẽ personarũ indicant & istæ locutiones, Dominus pluit, à Domino ignẽ & sulphur de cœlo: Gen. 29. Dixit Dominus ad Satã, Increpet Dominus ĩ te Satan. Zach. 3. Et aliæ multę similes,quas breuitatis causa omittimus. Iã trinitatẽ personarũ in diuinitate indicant & illæ locutiones, in quib. nomen Dei ter repetitur,vt ĩ illo Psalmi: Benedicat nos Deus Deus noster benedicat nos Deus. Et ĩ illo Deut. 6. vbi Dei vnitas èx instituto maximè cõmẽdat. Audi Israel, Dñs Deus noster, Dominus vnus est. Quib. locis quare secundo loco dicatur deus noster, superius est indicatũ. Et rursum ea Seraphim acclamatio, qua ter vni deo acclamatur, Sanctus, sanctus, sanctus, dñs deus sabaoth. Patris autem & filij distinctas in diuinitate personas insinuat illud Prouer. 30. Non didici sapientiã, & non noui scientiam sanctorum. Quod nomen est eius, & quod nomẽ filij eius, si nosti? Hic enim significatur, inter eos qui propriè dicũtur sancti, vnũ esse patrem, & vnum filiũ. Spiritus verò etiã distinctã personã præter duas alias in diuinitate personas, manifestè satis ĩsinuat illud Isaię; Accedite ad me, & audite hęc, nõ à principio in abscondito locutus sum, ex tempore, antequam fieret, ibi erã, & nunc dominus deus misit me; & spiritus eius Quę verbanon esse dicta in persona Isaiæ, sed Xpi, patet tum ex eo quod sequitur: Hæc dicit dominus, redemptor tuus sanctus Israel: tum quia Isaiæ non cõuenit, illud, ex tempore, antequã fieret, ibi erã. Non enim Isaias adfuit ĩ datione legis, in qua is, qui hic loquitur, significat se locutum non in abscondito, sed palam. Commendat autẽ etiam personarum diuinarũ nõ solùm trinitatem: sed etiã ꝓprietates versus ille Psalmi: verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius oĩs virtus eorum. Cæterùm etiã antiquos Iudæorũ ante Christum in scripturis intellexisse insinuatũ trinitatis diuinæ mysteriũ, ostendit Galatinus prolixè libr. 2. contra Iudæos. In nomine enim dei tetragrammaton intellexerunt insinuatam trinitatem diuinam. vnde cùm esset ineffabile, illud exponebant per aliud nomen duodecim literarũ, qđ erat, Abben, verouahh hacados. Hoc em̃ nomen ex multis constans dictionibus, apud Hebręos 12. continet literas, & valet idem qđ pater, filius, & Spiritus sanctus. Et rursũ Isaiæ 6. ternã nominis Sanctus repetitionem illi licuti & nos referebãt ad patrem, filiũ, & Spiritũ sanctum, sicut ostendit Galatinus per quendam Rabbi Simeonem, & alium Rabbi Ionathan, qui Chaldaicã fecit editionem. Iam verò etiã Gentiles Philosophos, maximè Platonicos, agnouisse trinitatis in diuinitate mysterium, indicat D. Augustinus lib. 10. de ciuit. dei c. 14. & prolixius D. Cyrillus. lib. 8. cõtra Iulianum: post hos verò prolixissimè Augustinus Steuchus lib. 2. de perenni philosophia, nõ quod hoc mysteriu assęq; homo possit naturali itellectus lumine, sed ꝙ siue ex oraculis deorum, siue ex Chaldæorũ Hæbræotumq; doctrina obscurè aliqđ de trinitatis mysterio intellexerint. Platonem enim & Pythagoram ab Ægyptijs, & hos à Chaldæis pleraque didicisse certũ est. Itaque de Mercurio illo qui Trismegistus dictus est, sic scribit Suidas: Mercurius Trismegistus, id est, Termaximus, is, fuit sapiẽs Ægyptius. Floruit aũt ante Pharaonẽ. Appellatus est autem Termaximus, quoniam de trinitate æddidit oraculum, dicens in trinitate vnã esse diuinitatem his verbis; Erat lumen intellectuale ante lumen intellectuale. Et erat semper Mens Mentis luminosa. Et nihil aliud erat, quàm horum vnitas, & Spiritus omnia continens. Extra hunc non Deus, non angelus, non substantia vlla alia. Omnium enim dominus pater & deus, & omnia sub ipso & in ipso sunt. Nam verbum eius perfectũ existens, & fœcundum, & opifex, lapsum in fœcunda natura, & aqua fœcõda prolificam fecit aquã. Hæc Suidas de Trismegisto. Cuius Philosophiã secutus Plato tres in varijs locis indicat diuinitatis gradus. In epistola enim ad dionysiũ, qui eũ de natura dei percunctatus fuerat, sic respõdet, de natura Primi loquendum est tecũ per ænigmata, vt si quid Epistola ponto vel terra perpessa fuerit, q̃ legerit, nõ intelligat. Sic habet res, circa omniũ regem omnia sunt, & illius gratia existunt omnia, illeque est causa omnium bonorum, secundum autem circa secũda, & tertiũ circa tertia. Porphyrius autem Platonis interpres, in quarto libro historiæ Philosophi, vt testatur Cyrillus loco ꝓdicto, scribit Platonem asserere, vsq; ad tres hypostases siue subsistentias, dei ꝓgredi essentiã & esse qdem dicit summè deum Bonum, post illum autem secundum Conditorem, tertium aũt mundi animam. Nã vsque ad animã diuinitatem ꝓgredi. Per animã autem mundi, Platonem Poetasq; intellexiee eum quem nos vocamus Spiritum Sanctum, docet Calcidius super Timæũ, & Cyrillus contra Iulianum, ꝙ per hunc spiritum tanquam per animã vegetatur & regitur mundus. Proinde Plotinus maximus Platonicus librũ scripsit περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, id est de tribus principalibus substantijs, cuius libri & Augustinus meminit loco ꝓdicto, in quo libro summum Bonum ipsamque excellentissimam vnitatem, ex priscorum philosophia facit primam hypostasim, secundum ipsam mentem, tertiam Animam mundi, animamque viuificatricem amatricem omnis vitæ: nullũ toto mundo esse animal, quod non acceperit ab ea vitam, ab hac omnem vim substantiãque omnem suppetere, multaque alia huic aiæ tribuens, quæ scriptura sacra tribuit Spiritui sãcto, vt latius videre licet apud Steuchũ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Trinitatis insignuationē apud Ægyptios habuit, A quod de illis scribit Damascius Platonicus, ter illos primo principio acclamare solitos. Primum, inquit principium appellabant tenebras, super omnem cognitionem tenebras incognitas, ter illud acclamātes. Rursum trinitatis vtcunque cognitæ olim insinuationem habet, quod Aristoteles lib 1. de cœlo, & mundo scribit, Pythagoricos in trib. posuisse perfectionem rerum, velut principio, medio, & fine, & in Deorum sacris hūc numerum solitum vsurpari, vnde putantur esse verba illa magæ apud Vergilium;

Terna tibi hæc primùm triplici diuersa colore
Lycia circundo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco, numero Deus impare gaudet.

His operæpretiū est adijcere oraculū Serapidis, qui cōsulenti Thuli, q in Ægypto regnauit bello B Troiano, quisnā esset se beatior, fertur dixisse carmine: vt fere oracula carmine reddi consueuerūt;

Πρῶτα θεὸς μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς,
Σύμφυτα δ' ἀκτῖσι, πάντα καὶεἰς ἓν ἰόντα.

Principio Deus est, tum sermo, & spiritus istis
Additur, æquæua hęc sunt, & tendentia in vnum.

Citat Ludouicus Viues in cōmentarijs lib. 10. de ciuitate Dei. Quo oraculo magis adhuc admirandū est Apollinis oraculum, quod sub Christi decessum respondit etiam carmine, interrogatus de vera religione, vt refert Steuchus vltim. c. lib. 2. qui & Græca sic vertit carmina, *Ne me vtinam supremum, infelix ita se fatebor Scitenis de sancto ac* C *diuino genitore, Et sobole chara, rebus magni induperantis, Et flatu, qui mundum astrictum continet omnem, Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara & ignem, Aeraque: heu tēplis ita me discedere ab istis Coget, linquetur, quo edebam oracula, limē.* Et hęc qdem paucis attulisse sufficit, vt hinc intelligatur trinitatis mysterium & in scripturis veteris testamenti insinuatū fuisse, & à Iudæis etiam intellectum, nec ab his solùm, sed & à Philosophorum principibus, qđ tamen vt à paucis retro fuit cognitum. & admodum imperfectè cognitum, & obscure per Christum fuerat palam prædicandum, & perfectius aperiendum, qđ D & Iudæos quosdā testatos esse, citatis eorum sententijs demōstrat prædicto loco Galatinus. Afferuntur autem à nostris etiā nāturales quædā rationes ad ꝓbādum personarum in diuinitate trinitatem, non ꝙ huiusmodi rationib. sufficienter id possit probari, sed ꝙ rationes illæ ostendant valde congruere diuinitati personarum trinitatem, & pluralitatem. Hinc ad ꝓbandum hāc pluralitatem, aliqui induxerunt rationem ex ratione infinitæ bonitatis diuinæ, quæ seipsā infinitè cōmunicat in processione diuinarum personarū. E Quidam verò per hoc, ꝙ nullius boni sine consortio pót esse iucunda possessio. Augustinus autem procedit ad manifestādum trinitatem personarum, ex processione verbi, & amoris in mente nostra. Similiter alij ex ꝓcessione luminis & caloris à luce solari. Sed vt redeamus eò vñ digressi sumus, Christus sicut iā superius frequenter apud Ioannem patris & filij distinctas personas in diuinitate insinuauit, etiā in hoc sermone tertiā personam, nempe Spiritus sancti, aperire primùm cœpit diligentius. Quòd enim Spiritus sāctus distincta sit à patre & filio persona, manifestissimè præter alia, quę hoc sermone dicuntur, significatur per hoc quòd pater dicitur eum missurus in nomine filij. Hinc enim sequitur, eū nec patrem esse, nec filium. Quòd aūt hæc à patre & filio distincta persona verus etiam sit Deus, vnius omnino cū patre & filio naturę, ex ifinitis ferè scripturarum pater locis, qb. ea tribuuntur Spiritui sancto, quæ Deo sunt ꝓpria, & Deo in scripturis tribuuntur: qualia sunt, esse vbique, esse & habitare in hominibus, replere homines, loqui per ꝓphetas, viuificare & sanctificare creaturas, aliaq; innumera, vt quod hoc loco Dominus illi tribuit dicens: *Ille vos docebit omnia.* Cùm enim Deus per Isaiam capite 54. promisisset vniuersos Ecclesiæ filios fore doctos à domino, quod & supra cap. 6. Ioannis citauit dominus, hic dicit Spiritum Sanctum docturum eos omnia. Est ergo Spiritus sanctus etiam dominus & Iehoua (nam apud Isaiam est hoc nomen tetragram maton) & eiusdem cum patre naturæ, de quo patre supra dixit dominus; Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Et omnis, qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Quæ autem sit huius tertiæ ꝑsonæ à patre & filio in diuinitate distinctæ personalis distinctio, etiam hic indicat dominus, cum ad distinctionem ipsius à se, vocat eum Spiritum sanctum. Cùm enim nomen paracleti etiam sibi esset commune, ad distinctionem adiecit; *Spiritu sanctus.* Cę terùm vt cognoscatur, quomodo hoc nomen, *Spiritus sanctus*, proprium sit tertiæ in diuinitate personæ, cùm & pr sit Spiritus, & sanctus, ac similiter filius, sciendum quòd nomen, *spiritus*, sicuti & πνεῦμα Græca dictio, propriè significat vētum spirantem & flantem: quia autem ventus res est minimè corporea & inuisibilis, hinc vocabulū hoc metaphoricè dicitur de omnib. reb. incorporeis, vt de diuina natura, de angelis, de anima, quæ & ipsa sic dicta est, quasi ἄνεμος, qđ est ventus. Hac ergo ratione & pater est spiritus, & filius, quorum vtrique cùm conueniat nomen, *sanctus*, vterque etiam, sicut & ipsa diuinitas, est Spiritus sanctus. Ea tamen ratione, qua hoc nomen, *Spiritus*, dicitur à spirando, nomen hoc, *Spiritus*, appropriatum est tertiæ personæ, eo quòd hæc per modum spirationis procedit à patre, & filio. Ab his enim personis procedit æterna ꝓcessione, sicut amor à mente intelligente, & verbo mentali, hoc est, cogitatione. Amor autem veluti spiratur, quia sicut ventus, qui spiratur, impellit & mouet aerem & alias res, ita & amor impellit, & mouet volūtatem amantis in rem amatam. Et, quoniam per modū spirationis à patre ꝓcedit, & filio eterna sua ꝓcessione, hinc ei in scripturis accōmodantur illi diuinæ naturæ in creaturis effectus, qui afflatum quendā diuinitatis important, vt sunt viuificare, afficere mentes hominū, sanctificare, docere, illuminare, & id genus alia, vnde nomē spiritus ei nō tantùm propriè cōuenit ratione æternæ processionis suæ in modum spirationis, sed etiam ratione huiusmodi effectuum, q ei in creaturis appropriantur, eo quòd per huiusmodi effectus veluti spirat, mouet, & afficit creaturas, & veluti animæ in corpore obit officia, ꝓducēdo eas in esse, viuificando, continēdo, mouēdo, sanctificando, interius docendo, & afficiendo mentes hominum. Vnde dominus hāc nobis rationem satis significauit, cùm daturus suis post resurrectionē Spiritū sanctū, priùs insufflauit in eis, ac tū dixit; Accipite Spiritū sanctum, cumq; in die Pentecostes Spiritus *Ioan. 20*

Spiritus Sāctus eis rursum datus est cū sonitu spi A ritus, hoc est, venti vehemētis. Ab huiusmodi effectibus statim in exordio mūdi insinuatus est hic spiritus, cū dicitur, Et spiritus Domini ferebatur super aquas, siue, vt habet Hebraica veritas, fouebat, aut incubabat sup aquas, instar scilicet gallinæ suo calore & afflatu oua incubāris, & viuificā tis. In nouo verò testamento ab effectibus magis spiritualibus, qui scilicet hominē supra se eleuarēt, & diuinę facerēt naturę cōsortes, magis inno tescere cœpit, dū nouū diuinitatis effectus in modū afflatus passim in toto orbe cū magna energia apparere cœperunt in hominibus, ob quos effe- B ctus meritò iā dicitur Spiritus Sāctus, cū in principio Geneseos dicatur spiritus Domini, quāquam & nomen Spiritus sancti aliquoties occurrat in veteri testamento. In nouo tamē frequentius hoc reperitur ob effectus sanctificationis, quos in plenitudine temporum copiosius in hominibus operari cœpit. Dicitur ergo appropriatē Spiritus Sāctus, quia à patre, & filio instar flatus ab æterno procedens, suāq; natura sanctus existēs, imò ipsa sanctitas, afflatu suo diuino mirabiliter mēres hominum sanctificat. Et hæc quidem de Spiritu Sācto in præsenti sufficiant loco, qui quomodo mitti, & procedere dicitur, in sequentib, tractabitur.

PACEM RELINQVO VOBIS, PACEM C MEAM DO VOBIS. NON QVOMODO, &c.) Postquam dominus præcedentibus respondisset interrogationi Iudæ, & alias Apostolorum excluſisset quæstiones, redit nunc ad propositam mœstorum Apostolorum consolationem, quāuis & in iis quæ mox præcedunt quintā rationem cōsolationis indicauerit, cùm pollicetur spiritum omnia eos docturum, Nunc ergo sexta eos consolatur ratione, dum pacem, idque suā, eis se dicit relinquere, & dare, quā rectè eis dat post promissum spiritū, quòd hęc spiritus præsentiā sequatur Fructus enim spiritus, inquit Paulus, est charitas, gaudium, pax. Et si, inquit, abeā à vobis, tamen pacē quā hactenus habuistis in me, relinquo vobis D pacem, inquā, non quamlibet, sed meam, quæ sola est vera pax, do vobis, per quam fiet, vt non vos cōturbent tumultus huius mundi quos videbitis exoriri in me & contra vos. Hæc autem pax Xpi tria in se includit, & primùm quidē recōciliationem hominis cum deo: deinde verò quæ ex agnitione huius gratiæ, & amicitiæ, atq. ex cōmunicatione Spiritus Sācti nascitur, trāquillitatē & securitatem mentis necnō & omnium internorū motuum debitā cōpositionem: postremùm mutuam hominum inter se concordiā. quæ ex mentis illa trāquilitate, & passionum, atq; affectuum debito ordine nascitur. Includit ergo pax hæc pacē hominis cū deo, pacem hominis i seipso, pacem ho E minis cum proximis, quorum triū posterius sem per nascitur ex ꝓcedenti. Qui enim dei erga se agnoscit in Christo exhibitā benignitatem, hinc colligit q̄dam animi securitatem & accedēte gratia Spiritus sācti, cōsequitur affectuū suorum debitam cōpositionem, vt non solito more tumultuentur, & in diuersa mentē abripiāt, sed spiritui, & rectæ ratiōi subiiciātur. Hāc autem mentis dispositionem sequitur facile mutua hominū inter sese cōcordia. discordia enim hominū inter se nō ex alio nascitur, quā ex mentis interna turbatione, & affectuum tumultu atq; seditione. Qui verò mentem habet bene ordinatam, & tranquillam, cū omnib. hominibus, quātum in ipso est, pacem habet. vnde Iacob. Vnde, inquit, bella & lites in vobis? Nonne ex cōcupiscentiis vestris q̄ militāt in membris vestris? Hęc est illa pax quā in principio suarū Epistolarū semper imprecatur Apostolus, sed gratiā ꝓponens, vt pote ex qua prosluat pax. Hæc est cuius insigne encōiū extulit ad Philip. dicens: Pax Dei, q̄ exuperat omnem sensū, custodiat corda vestra & intelligētias vestras i Christo Iesu. Hæc est quā Isaias prædixit Messiam daturum nobis, sicut & modò fecit; Domine, inquit dabis pacem nobis, quā idem impius negatam asserit, dicens: Creaui fructū labiorū pacem, pacem ei qui lōgè est & qui prope, dixit Dominus. Impij autem quasi mare fretens, ꝙ quiescere nō potest &, redūdāt fluctus eius in conculcationem & lutum. Nō est pax impiis, dicit Dominus Deus. Hæc pax fideles munit & cōseruat cōtra huius mundi omnes aduersitates & tumultus: p mentis enim serenitatem fiduciamq; in Deo, ac mutuā eorum inter se concordiā fit vt fortiter ac sine turbatione exteriores ferāt & superent tumultus, quemadmodum in Apostolis experientia bene docuit. Cę terùm quod additur; *Non quomodo mundus dat ego do vobis* dupliciter potest accipi. Altero modo vt simpliciter intelligatur Dominus indicare quare dixerit, *meā* & sit sensus: Nō quomodo mū dꝰ dat pacem, etiā ego do vobis pacem hoc est nō talem pacem do vobis qualem mundus hoc est, homines mundani. Hi enim dāt pacem temporalem & externā, & proinde nec verā nec solidam: ego verò spiritualem & internā, & proinde æternam & verā. Altero modo vt intelligatur Dominus significare differentiā in modo dandi pacem quomodo intelligendum vult Caietanꝰ, quia non dicitur, non qualem mundus dat sed *non quomodo mundus dat.* Differentia autem in modo hæc est secundùm Augustꝰ. quòd mundi homines ea intentione dāt pacem, vt sine molestia litium & bellorum non Deo sed amico suo mūdo perfruantur: Christꝰ verò suis dat pacem vt Deo recōciliati, & animum adepti trāquillum, etiam in mediis malis lętentur. Rursum in hoc est differentia ꝙ cum homines sibi mutuò pacem etiā temporalem nō possint dare nisi imprecādo, aut si etiam eam præstent non possunt tamen præstare diuturnam aut perpetuā Christus sic dat suam pacem vt eā verè efficiat & perpetuā esse faciat, ita vt nemo eam possit tollere. Indicat Euthymius & alium horū verborū intellectum quo intelligitur non cōparari pacem Christi cū pace mūdi sed donū Christi cum dono mūdi vt sit sensus; Nō eo modo do sicut mundus dat. Mundus enim pecunias & possessiones suis largitur: ego verò pacem do longè ꝑferendā omnibus mundi bonis. At primus intellectus vt videtur esse simplicior, ita & germanior ad quem alluditur in Collecta ꝙ pace dū precamur eā nobis dari pacem quam mundus dare nō potest. Sic autem Christus abiturus pacem suis se dicit relinqre & dare, quo modo abiturus aut moriturus amicus legatum aliquod amici relinquere & dare solet vt metiò hęc Xpi pax testamentum eius & legatū appellari possit, quod nihil potuisset fidelib. relinquere melius & operabilius. bene autem postquā dixisset. *Pacē relinquo vobis* repetendo adiecit *pacem meam do vobis*, addens iam *meam*, & pro verbo, *relinquo* subſtituens verbum *do*, vt explicaret de quali loqretur pace & signifi

Universidad de Deusto
Biblioteca

caret se auctorem esse pacis, quā se dixit relinque A
re, ne putaretur relinquere tem nō suam, sed alie
nā. Hęc autem pax Christi in hac quidem vita nō
perfectè habetur à fidelibus, quia ī eis semper ca
to cōcupiscit aduersus spiritum, & contrà: nec est
inter eos adhuc plena sententiarū & affectuū cō-
sensio, tanto tamen perfectius modo ab eis habe
tur, quanto eorum quisq; perfectius habet Spiri-
tum Sānctum, perfectissimè autem ab omnibus ha
bebitur in patria, quando nulla erit in ipsorum
membris repugnātia contra spiritum, nec aliqua
animorum in sententiis aut desideriis diuersitas.

NON TVRBETVR COR VESTRVM, NE-QVE FORMIDET, AVDISTIS QVIA. Cùm iam variis, & potissimùm sex rationibus
suos Dominus fuisset consolatus, repetit iam vn- B
de cœperat, & propter quod persuadendum om-
nia hactenus dixerat, rhetorū, & prædicatorū in
hoc morem seruans: qui id quod probandum est,
aut suadendū & in principio proponūt, & rursus
post argumenta allata resumūt, ob maiorem vim
persuasionis & doctrinę. Duo autem dicit, vt scili
cet nō turbentur, neque formident, quia Apostoli
nō solùm turbabantur mœrore ob abitum Domi
ni, quem diligebāt, sed etiam ob illum abitū sibi
timebant, ne ab illo essent deserendi, & ne multa
sibi mala essent obuēturа. Repetit autem vnā ex
præcipuis rationem, ob quā meritò nō deberent
turbari. *Audistis*, inquit, *quia ego dixi vobis, vado, & C*
venio ad vos. Quasi dicat, Quamuis dixerim me ab-
ire à vobis, non est tamen quòd turbemini, quia
ego, qui dixi me abire, dixi etiā me venturum ad
vos. Cùm autem hac sententia item excluserit ab
eis rationem turbatiōis ex parte ipsorū, sequenti
sententia excludit rationem turbationis ex parte
sua. Quòd enī sibiipsis nō deberent malē timere,
ostendit dicens: vado quidem, sed rursū venio ad
vos. Quod verò nō deberent turbari, & dolere ex
dilectione erga se iā abeuntem, ostendit modò di
cens. Si diligeritis me, tantum abest vt audientes
me dicentem, q̄ ad patrem vadam, dolere debe-
retis, vt potius gaudere, & cōgratulari mihi debe
retis, quia ad maiorē me abeo, apud quem proin-
de magno sum afficiendus honore, q̄ modò apud D
homines viuo inglorius. Itaq; priùs quidem do-
minus variis promissis conatur turbationem cor
dis tollere, nūc verò causas turbatiōis euertit, rhe
torum etiam in hoc morem seruās, quorum est &
priùs sua statuere, & deinde aliorū rationes sub-
uertere. Cæterùm quod dicit Dominus, *pater ma-*
ior me est, quibus verbis Arriani maximè suā tue-
bantur hæresim, triplicitèr accipi potest in catho
lico sensu. Primò enim secundū Augustinū intel-
ligitur Christū asserere patrem se esse maiorem,
secundùm humanā formam serui. Et omnino sic
accipiendum ideo videtur, quia secūdùm id vide
tur patrem se dicere maiorem, secundum q̄ ibat
ad patrem. Ibat autem nō secundùm diuinitatem
sed secundum assumptam à se humanā naturam. E
Hunc sensum Diuus Augustinus lib. 1. de Trin. c.
7. ex alia confirmat scriptura, sic scribens: Illi qui
dem dicunt (Arriani scilicet) minorem filium esse
quā pater est, quia scriptum est, *Pater māior me est.*
Veritas autem ostendit secundùm istum modum
etiam seipso minorem filium. Quomodo enim nō
etiam seipso minor factus est, qui semetipsum exi
naniuit, formā serui accipiens? Neque enim sic ae
cepit formam serui, vt amitteret formam Dei, in
qua æqualis erat patri. Si ergo ita accepta est for-
ma serui, vt nō amitteretur forma Dei, cùm & in
forma serui & in forma Dei idem ipse sit vnigeni
tus filius Dei patris, in forma Dei æqualis patri,
in forma serui mediator Dei & hominum homo
Christus Iesus, quis nō intelligat quòd in forma
Dei etiam seipso maior est, in forma autem serui
etiam seipso minor est? Secundò, secundū Chryso
stomum dominus patrem se dicit maiorem, non
quia re vera maior erat, sed quia maior erat opi-
nione Apostolorū. Aliquādo enim Christus quæ-
dam simpliciter asserit secundum aliorum existi-
mationem & assecurationem, vt, cū suprà dixit,
Si ergo testimoniū perhibeo de meipso, testimo- Ioan. 7.
nium meum non est verum. Et, Me scitis, & vnde Ioan. 8.
sim scitis. Et hic sanè intellectus etiam probè cō
uenit proposito domini. Nā ad ostendendum eos
ob suum ad patrem abitum debere gaudere, con
ueniebat argumentum adferre ab eorum opinio
ne, & sententia, vt non tam à veritate quàm à p-
pria reprimerentur sententia. Humōi enim sunt
efficacissima argumenta. Et hūc item sensum indi
cat D. August. c. 9. li. 1. de Trin. sic explicans verba
Christi: Propterea me oportet ire ad patrem, quia
dum me videtis, ex hoc quod videtis, existimatis,
quia minor sum patre, &c. Tertiò, intelligitur à
quibusdam pater in veritate dici maior filio etiā
secūdum diuinitatem, eo quòd filio sit principiū
generationis. Esse enim principiū sonat aliquid
excellentiæ, & maioritatis, quia maius est dare q̄
accipere. Sic Hilarius lib. 9. de Trin. Sic & Grego
rius Nazianzenus lib. 3. de Theologia.

ET NVNC DIXI VOBIS, PRIVS QVAM &c.) Cum iam variis ostendisset rationibus non
debere eos turbari, & dolere quòd dixisset se ire
ad patrem, ostēdit modò, cur id eis prædixerit, ne
quis dicere posset illud potius filendū ipsis fuis-
se, si eos diligeret, vt pote quos sciret inde incōso
labiliter contristandos. *Et nunc*, inquit, *dixi vobis*,
quòd scilicet vado ad patrem, *priusquam id fiat*, nō
quòd gaudeam vestro dolore, sed propter vestrā
vtilitatē, vt scilicet, cùm factum fuerit, quod mo-
dò dixi, credatis fitmius in me, dum videbitis mi-
hi nihil fuisse incognitum, & in omnibus semper
fuisse veracem. Cū hactenus eos fuerit consola-
tus, & rationes doloris eorū euertisset, & causam
ptædictionis vnde dolorem illum conceperāt at-
tulisset, finē huic sermoni imponere voles, subie-
cit: *iam*, id est, deinceps, *nō multa loquar vobiscū. Venit*
enim, id est, iamiā venturus est (est enim venit nō
præteriti temporis, sed præsentis pro futuro posi
ti) *venit*, inquam, *per suos satellites princeps huius mundi*
diabolus ad me comprehendendum & occidendum. Ne
autem princeps iste, quem venire dicit, fortior se
esse putetur, & dominaturus sibi sicut aliis homi
nibus. adiecit, *Et in me non habet quicquam*, hoc est,
nihil habet in me iuris, sicut habet in alijs ratio-
ne peccati: aut non habet in me quicquam, quod
suum est, quia nō est in me peccatum, quod solū
est diaboli, ac proinde non habet in me causam
mortis, cuius solū peccatum hominib. est causa.
D. Ambrosius lib. de fuga seculi c. 4. duplicem af-
fert huius loci lectionem, & interpretationē. Al-
tera lectio est, *Et in me inuenit nihil.* Qua intelligit
significari diabolū nihil inuenisse ī Christo quod
suum erat. Atera est, quā dicit reperiri in pleriſq;
libris, *Non inueniet in me nihil*, qua intelligit signifi
cari diabolum non inuenturum in Christo pecca-
tum

cum, quia peccatum nihil est. Huius autē secūdæ A
lectionis causa est, quòd Græci duas habeāt nega
tiones, ἐν ἐμοὶ οὐκ ἐστιν οὐδέν, sed duæ negationes
Greco more positę sunt ad fortius negādū: quare
bene vertit noster interpres, *In me non habet quic-*
quam. Quoniā autē dicere quis poterat: Cur ergo
venit contra te diabol⁹, si nō habet in te quicquā?
cur morieris, si nō habes peccatū cui debeāt mor-
tis supplicīū? cōtinuò subiūgit, *Sed vt cognoscat mū-*
dus, &c. In qua parte duplex est distinguendi mo-
dus. Quidam enim ea verba, quę in fine ponūtur:
Surgite, eamus hinc, cōiungunt sub vna sententia cū B
præcedentib., vt sit sensus, Quanquā nihil in me
habeat iuris diabolus, tamē vt cognoscat mund⁹
quòd diligā patrem, & q̄ sic faciā, sicut mandauit
mihi pater, ideo surgite, & eamus hinc obuiā fatel
litibus eius. Sic distinguit D. Aug. & Nonus, & ha
bet hęc distinctio cōueniētissimum sensum. Ideo
enim & postea hostib. suis occurrit Dominus di-
cens Apostolis: *Surgite, eamus, ecce appropinquauit qui*
me tradet, vt mūdus intelligaret prōptā Christi ad
subeūdā morte, obedientiā secundū patris volun
tatē. Alij verò illa verba separāt à precedentibus,
quemadmodū fit cū in die Pētecostes hęc pars le C
gitur in sacrificio missę. Secūdū quā distinctionē,
in illo; *vt cognoscat mundus*, &c. aut est sub audien-
dum, ideo cedā potestati satanæ veniās, vel simi
le aliquid. Aut ea pars cōiungenda est cum eo qđ
præcessit, *venit princeps mūdi huius*, vt sit sensus: sed
ideo me permittente venit, vt cognoscat mūdus,
&c. Sequitur hāc distinctionem Chrysostomus,
& Cyrillus. Cæterùm, quoniā iam Dominus di-
xit, *surgite eamus hinc*, intelligitur à pleriſque Do-
minū cū suis mox post hæc verba exisse, antequā
subiungeret reliqua, quæ apud Ioānem tribus se-
quuntur capitibus, luxta quā sentiā in cōcordia D
ponendum fuisset post hæc verba, ex Matthęo &
Marco; *Et hymno dicto, exierūt.* Verūm huic senten-
tiæ multum obstare vī quòd in principio capitis
18. dicat Ioānes, *Hæc cùm dixisset, egressus est transter-*
rentē Cedron. Sunt quidem aliqui, q̄ secuti Chryso
stomū, intelligūt Dominū illo quod dixit, *surgite,*
eamus hinc, pronocasse suos vt è loco, in quo cœ-
nauerant trāsirent ad alium locū tutiorē, in quo,
omni depositō metu, quo iā tenebantur Apostoli, E
trāquillo animo audirent q̄ adhuc erat dicturus,
q̄ magna audituri essent, quæ animum require-
rent liberum: proinde q̄ postea dicit Ioānes, Do
minū cū suis egressum, intelligūt deegressu ex eo
loco, in quem illos trāstulerat, antequā eū eis trā
siret per torrentem Cedron in mōtem Oliuarum.

Verùm magis est verisimile, Dominū cùm dice- A
ret, *surgite, eamus hinc*, paucasse suos ad cū dū ī illū
locū, vbi erat capiendus, & ad occurrendū satelli-
tibus diaboli. Sic enim etiam Cyrillus intelligit,
quāquā secundā hui⁹ partis distinctionem sequa
tur. Nā secundū priorem ei⁹ distinctionem, q̄ cō-
uenientior est, certū est, illū esse ei⁹ partis sensum.
Vnde Aug. Eamus autē dixit, quo? nisi ad illu lo-
cū vnde fuerat tradendus ad mortē, Caietan⁹ vult
reliquū Christi, qui apud Ioannem sequitur, sermo
nem habitū in via, priusquā Dominus trāsiret tor
rentem Cedrō, vñ annotat Ioannem nō absolutè B
dixisse, Hæc cū dixisset, egressus est, sed egressus ē
trāstorrentē, hoc est, vt ipse intelligit, trāsiuit tor
rentē. At nec hic itellectus est cōueniens. Absur-
dè enī intelligitur egredi trās torrentem, idem es-
se, qđ trāsire torrentem: nec cōuenienter dī item-
pestа nocte in plateis Hierusalem, & inter cūdū
tā celebrem sermonem Dñi habuisse, qui à duo-
decim secum ambulātib. ægrè sic potuisset intel
ligi. Proinde magis est verisimile etiā reliquū ser-
monem habitū in domo, in quacœnatū fuit. Cùm
enim Ioānes postea dicat egressum Dominū non
aliunde egressum reliquit intelligēdū, quàm ex eo
loco, in quo priùs eum significauit fuisse; nō signi
ficauit autem alium locum q̄ eum, in quo cœna
facta est, & pedū ablutio. Ex illo ergo egressum re
liquit intelligendū. Nā, si postea verba, *Surgite ea-*
mus hinc, voluisset nō intelligere, Dominum mox
in alium abisse locum, ex quo egressus fuisset post
quā, q̄ sequuntur, dixisset, debuisset vtiq; locum
aliquem talem indicasse, quò narratio eius posset
constare. Nec quia dixit Dñs, *Surgite eamus hinc*,
intelligendum est, Dñm mox abisse, sed, cum ha
ctenus discumbens locut⁹ fuisset, probabiliter cre
ditur iā surrexisse, & stādo nouum iam ad suos re
sumpsisse sermonem, idq; fortasse post dictū hym
nū, cuius meminerunt Matthæus, & Marcus. Nā
qui hactenus est habitus sermo, integer est & ab-
solutus, in hoc cōsistens, vt discipulos, eo q̄ dixe-
rat, *vado ad patrem*, mœstos consolaretur. Qui verò
sequitur sermo, nouus est, quo non id tātum, agi-
tur, quod præcedenti sermone, sed & alia pleraq;.
Certè Diuus Augustinus lib. de cōsen. Euan. 3. c.
3. declarat se intellexisse etiā sequentem oratio-
nem Xpi ad patrem, cōtigisse in domo, dum om-
nium Euāgelistarum narratiōes in vnum cōtexēs
post omnia, q̄ scribit Ioānes à Domino dicta vs- *Mat.* 26.
que ad c. 18. collocat ex Matthæo, & Marco illud, *Marci*
Et hymno dicto exierunt. Hanc ergo sententiam tan- 14.
quam probabiliorem in concordia secuti sumus.

CONTINVATIO SERMONIS. Ioannis 15. & 16. CAP. CXXV.

EGo sum vitis vera, & pater meus agricola est. Omnē palmitē in me non ferentē fructum,
tollet eū, & omnē, qui fert fructū, purgabit eū, vt fructū plus adferat. Iā vos mūdi estis
propter sermonē quē locutus sū vobis. Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes nō po-
test ferre fructū à semetipso, nisi mānerit in vite, sic nec vos, nisi in me mānseritis. Ego sum
vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructū multū, quia sine me nihil potestis face
re: Si quis in me nō mānserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligēt eū, & in ignē mittent, &
ardet. Si mānseritis in me, & verba mea in vobis mānserint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis.
In hoc clarificatus est pater meus, vt fructū plurimū adferatis, & efficiamini mei discipuli: Sicut dile-
xit me pater, & ego dilexi vos manete i dilectiōe mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dile
ctiōe mea: sicut & ego patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectiōe. Hæc locutus sū vobis, vt
gaudiū meū in vobis sit, & gaudiū vestrū impleatur. Hoc est præceptū meū, vt diligatis inuicē, sicut di
lexi vos, maiorē hac dilectionē nemo hēt, vt aiām suā ponat q̄s p amicis suis. Vos amici mei estis, si fe-

cerī

Universidad de Deusto
Biblioteca

certiũ quæ ego præcipio vobis. Iam nõ dico vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autẽ dixi amicos, quia omnia quæcũque audiui à patre meo, nota feci vobis. Nõ vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos vt eatis, & fructũ adferatis, & fructus vester maneat, vt quodcũq; petieritis patrẽ in nõie meo, det vobis: hæc mãdo vobis, vt diligatis inuicẽ. Si mũdus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret: quia verò de mũdo nõ estis, sed ego elegi vos de mũdo, propterea odit vos mũdus. Memẽtote sermonis mei, quem ego dixi vobis. Non est seruus maior domino suo. Si me persequuti sunt, & vos persequẽtur: si sermonẽ meũ seruauerunt, & vestrũ seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eũ, qui me misit. Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatũ non haberent, nunc autẽ excusationem non habẽt de peccato suo. Qui me odit, & patrẽ meum odit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem & viderunt & oderũt & me & patrem meum, sed vt adimpleatur sermo qui in lege eorũ scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis. Cum autẽ venerit paracletus, quem ego mittã vobis à patre, spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimoniũ perhibebitis, quia ab initio mecũ estis. Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini. Abs-
Cap. 16. *que synagogis facient vos, sed venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo, & hæc facient vobis, quia non nouerunt patrem, neque me. Sed hæc locutus sum vobis, vt, cùm venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio nõ dixi, quia vobiscũ eram. Et nũc vado ad eum, qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me, Quò vadis, sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrũ. Sed ego veritatẽ dico vobis, expedit vobis vt ego vadam: si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittã eum ad vos. Et cùm venerit ille, arguet mundũ de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidẽ, quia nõ credunt in me. De iustitia verò, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me. De iudicio autem, quia princeps huius mũdi iam iudicatus est. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis portare modo. Cùm autẽ venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatẽ: nõ enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur, & quæ ventura sunt, annũtiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annũtiabit vobis. omnia, quæcũq; habet pater, mea sunt: propterea dixi, Quia de meo accipiet, & annũtiabit vobis. Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad patrẽ. Dixerũt ergo ex discipulis eius adinuicẽ, Quid est hoc, quod dicit nobis, Modicum, & non videbitis me, & iterũ modicũ, & videbitis me, & quia vado ad patrẽ? Dicebãt ergo, Quid est hoc, quod dicit modicũ? nescimus quid loquitur. Cognouit autẽ Iesus, quia volebãt eũ interrogare, & dixit eis, De hoc quæritis inter vos, quia dixi, Modicũ, & non videbitis me, & iterũ modicum, & videbitis me. Amẽ amẽ dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autẽ gaudebit, vos autẽ contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudiũ. Mulier cùm parit, tristitiã habet, quia venit hora eius: cùm autẽ pepererit puerum, iam non meminit præssuræ propter gaudiũ, quia natus est homo in mundũ. Et vos igitur nunc quidem tristitiã habetis, iterum autẽ videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et in illo die me non rogabitis quicquã. Amen amẽ dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Vsque modò non petestis quicquã in nomine meo. Petite, & accipietis, vt gaudiũ vestrum sit plenũ. Hæc in prouerbiis locutus sum vobis, Venit hora, cùm iã non in prouerbiis loquar vobis, sed palã de patre annũtiabo vobis. In illo die in nomine meo petitis, & non dico vobis, quia ego rogabo patrẽ de vobis, ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quia à Deo exiui à patre & veni in mundũ, iterum relinquo mundum, & vado ad patrẽ. Dicunt ei discipuli eius, Ecce nũc palàm loqueris, & prouerbiũ nullum dicis, nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi vt quis te interroget. In hoc credimus, quia à Deo existi. Respõdit eis Iesus: Modò creditis? Ecce venit hora, & iã venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solũ relinquetis: & nõ sum solus, quia pater mecũ est. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacẽ habeatis, In mũdo præssuram habebitis, sed confidite, ego vici mundũ.*

EGO SVM VITIS VERA, ET PATER MEVS AGRICOLA EST. OMNEM. Cùm superiori sermone quem sedendo habuit, vi deretur Dominꝰ finem loquendi fecisse, & ad abeundum suos excitasset, quasi amplius non illic locuturus ad eos: tamen more amicorum, qui cùm abitum parant, etiã post quàm valedixerũt, nonnunquam nouam collocutionis occasionem alicunde desumunt, sermonem suum cum amicis protrahentes, quod ab eis præ nimio amore ægre diuellãtur: etiã Dominus. nunc nouum ad suos iã ad exeũdum paratos exorditur stãdo sermonem. Et quidem superiori sermone hoc vnicè agebat, vt de recessu suo mœstos cõsolaretur Apostolos: isto verò primùm quidem monet, vt in se pseuerãter A maneant fide, & dilectione: deinde verò & de tribulationibus, quæ ipsis superuenturæ erant prænonet, ac postremùm p promissionem mittendi ad eos paracleti lenit tristitiã eorum de suo abitu & metum obuenturarũ tribulationum. In his enĩ tribus recto ordine sese consequentibus consistit totus Xpi sermo, quem duob. Ioannes prosequitur capitib. Ad primum ergo horum, suos adhortaturus Dominus, assumit à corporalibus reb. metaphoram ad illud cõuenientissimam, comparãs sese viti, patrem agricolæ, fideles palmitibus: quò sensibili quodã exẽplo significaret ita fideles à se pẽdere, sicut palmites à vite: & patrem ita se exhibiturũ erga fideles, sicut se gerit vinitor erga palmites. Ad id autem, quod significandum erat, potuisset

tuisset se alteri arbori cõparasse maximè fructiferæ, sed cõuenientissimè se viti cõparat. Primùm, quia in illa omnium apertissimè animaduertitur, quod erat hoc loco significãdum de Deo patre, & fidelibus, eo q̃ circa vites colẽdas maior sit cura, & studiũ agricolarum quàm circa arbores. Deinde, qa vitis omnia ligna excedit in dulcedine fructus, cùm alioqui sit omniũ lignorum despectissimũ: vt hinc intelligamus ipsum etsi mũdo despectum, & super omnes maxima affectum in cruce ignominia, dulcissimos nobis protulisse fructus,
Iudic. 9. atq; adeo vinũ quod lętificat Deũ & homines, fideles esq; per ipsum, proferre fructus nõ quoslibet, sed instar vini gratissimos Deo patri. Secundùm B quã cõsiderationem, vlterius iam contemplari licet, quomodo hæc vitis in crucis ligno suũ nobis vinum profundit, cùm sanguinem suũ nobis effudit, quem iã in vltima cœna nobis sub specie vini sumẽdũ instituerat, vt ab ipso genimine vitis, cuius in mẽsa præsenti suprà fecit mẽtionem, videri possit huius methaphorę sũpsisse occasionẽ. Porro, quanquã intelligi possit, vt indicat D. Cyrillus, Christũ se vocare vitem secundùm suã diuinitatẽ, eo quòd quẽadmodum palmitibus prębetur qualitas & nutrimentum à radice vitis, sic spiritualium virtutũ fructus à diuinitate Christi fidelibus cõcedatur. Omne enim bonũ à Deo tan quã radice prouenit: tamẽ quia vitis, & palmites vnius sunt naturæ, magis cõuenit intelligere illũ se vocare vitem secũdùm humanitatẽ, secundum C quã fideles cũ eo eiusdem sunt naturæ, sicut se-
Coloss. 1. cundũ eã dicitur caput corporis, quod est Ecclesia. Sicut tamen Christꝰ nõ est caput Ecclesiæ, secundùm q̃ solũ consideratur vt homo, sed quateous est homo deus, & quateous humanitas in eo cõiũcta est diuinitati in vnitatẽ personæ (Hic enim est, q̃ homo ille sicut in caput omnia membra, influat suæ gratiæ plenitudinẽ in omnes fideles) ita similiter nõ est vitis, quatenus tãtum cõsideratur vt homo, sed quatenus homo talis qui etiam est deus. Hinc enim est, q̃ ipse fidelib. per vnitatem naturæ cõiũctus, tãquã palmitib. ĩfluat suã, qua ipse vivit vitã, ac suum, vt ita dicam, humorem, suorumq; operum sanctificationem. Qñ D autem quidã volebãt nulla ratione Christo, quatenus homini cõpetere vitem esse, eo q̃ non sint fideles corpore Christo homini cõiũcti, sicut palmites in vite, D. Cyrillus ostendit nos non tãtùm fide & dilectione, sed etiã corpore vnum esse cum Christo, ratione cõmunionis Eucharistiæ, de qua
Ioan. 6 dixit dominus, Qui manducat meam carnem, & bibit meũ sanguinem, in me manet, & ego in eo.
1. Cor. 10. Et Paulus, Multi vnum corpus sumus in Christo, omnes, qui de vno pane participamus. Sic & communionis huius ratione D. Irenæus ostendit Christũ caput fideliũ cõiũctũ eis corporaliter, fideles q; E
Ephes. 5. dici à Paulo esse de carne eius, & de ossibus eius, & nõ tãtũ ratiõe assumptę nobiscũ humanitatis, cui fide, & dilectione cõiungamur, quanquã ea ratio sufficeret ad declarãdũ Christum esse vitem, & caput. Quæri autem hic põt, quomodo Christus se dicat verã vitem, cùm tãtum metaphoricè ei nomen vitis competat. Sic enim, inquit Augu. dicitur vitis per similitudinem, nõ per proprietatem, quemadmodũ dicitur ouis, agnus, leo, petra, lapis angularis, &c. huiusmodi. Quæ magis ipsa sunt vera, ex quibus istę similitudines ducuntur, nõ proprietates. Itaq; vult D. Aug. dominum se non

A vocari veram vitem ad distinctionem vitis corporalis, vnde ista methaphora desumpta est, sed ad distinctionem eius vitis spiritualis, cui dicitur, Quomodo cõuersa es in amaritudinem vitis alie
Ierem. 2. nę? & Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas. & 5.
Esaiæ 5. Itaque verum hic accipietur vt opponatur falso, & sit sensus: Ego sum qui verè dici possum vitis, atque in quem cõditiones vitis vere competunt, cùm Iudæorum populo non tam vitis quàm labruscę nomen cõueniat, similiter & gentilis philosophiæ auctoribus. Potest tamen etiam intelligi dominum se veram vocare vitem, ad distinctionem vitis corporalis, accipiendo verum nõ vt opponitur falso, sed vt opponitur similitudinario & vmbratili, aut illi, quod tantùm per participationem & nõ perfecta ratione est aliquale. De quib. acceptionibus dictionis, veri, dictum est in primo capite circa illud, Erat lux vera. Sicut enim omnia corporalia vmbræ quædam sunt, & imagines rerũ spiritualium, ita & vitis corporalis imaginẽ quandã præ se fert vitis spiritualis, quę est Christus, cui tãquam veritati conditiones vitis longè perfectius conueniunt, quàm ipsi viti corporali. Vnde Euthymius exponẽs, quid hic sit vitis vera Id est, inquit, eximia, incorruptibilis, spiritualis. Siquidem hæc freq̃nter significat nomen, ἀληθινόν. Et hæc interpretatio videtur esse germanior, & simplicior, maximè si consideretur appositus Græcis articulus, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή. Addit & aliam explicationem. Aliter quoque, inquit, dicitur, Vitis vera, quia pro fructu profert veritatem. Hæc autem vitis plantata est à Deo patre in terra, cùm filium suum in vtero virginis humana induit natura: creuitq̃ue paulatim, cùm puer Iesus
Luc. 2. crescebat ętate, sapientia, & gratia apud Deum & homines. In palmites autem se spargere cœpit, dũ ex patris cultura Christo ex Iudæis Apostoli alinq̃ue quidam fideles adiuncti sunt, eiq; insiti, donec tãdem, vt nunc cernere licet, extendit palmiræ propagines. Toties autem nouum acquirit, &
Psal. 79. profert palmitem, quoties ex Dei dono homo aliquis per baptismum generat & inseritur i Xpo. Proinde bene subiicit, *Et pater meus agricola est.* Ipse enim est qui hanc vitem non tantùm plantauit, & rigauit, semperque excoluit, sed qui etiam ei semper dedit, & dat suum incrementum. Patrem tamen se habere vt agricolam, respectu huius vitis, non declarat ex plantatione, aut, aliis actibus viti impensis, sed magis ex eius circa vitis palmites officiis, quòd ita conueniret suo scopo, vnde adiecit, *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum,* & cætera. Hoc est, quemadmodum vinitor infrugiferos vitis palmites amputat è vinea, frugiferos autem repurgat superflua resecando, vt sic plus fructus proferãt: ita & pater meus instar agricolæ omnem eum, qui per fidem, & baptismum ex me germinauit, & mihi tanquam palmes insitus est, & inhęret, sed tamen fructum bonorum operum non profert, tollet, & extra cõmunionem, quam mecum habuit, ponet: contrà verò omnem eum, qui in me fert fructum virtutum, repurgabit, vt repurgat plus, id est, copiosius afferat fructum. Hinc ergo discendum ex priori sententia, quosdã esse in Christo velut inutilia fermenta, nihilq; pdesse homini quod sit in Christo, nisi in eo etiã fructum pferat Christo dignum: hoc est, nõ sufficere, credidisse i Christum,

& in

Universidad de Deusto
Biblioteca

& in eo baptizatum esse, si nõ etiã per charitatẽ proferatur fructus Euãgelici. Tollit autem Deus à vite infrugiferos palmites, & dũ in hac vita aut aperte, aut occultè eos sinit excidere à consortio Christi, & cõmunione spiritus ipsius, & dum per mortem eos separat à Christi, sanctorúmque consortio. Et quidem etiam Ecclesiæ est infrugiferos palmites gladio excõmunicationis resecare, at solius Dei est omnes huiusmodi tollere, cũ ecclesia multos debeat tolerare, sicut nec nouit omnes, qui sunt infrugiferi. Ex posteriori autem sententia discẽdũ, etiã eos, qui in Christo sunt frugiferi, indigere vlterius purgatione à Deo perficiẽda. Semper enim iusti, quãdiu sunt in hac vita, habẽt aliquid superfluum, quod resecetur. Purgat autẽ eos Deus velut quodã gladio, superflua resecans, dum siue interiori suo afflatu, siue externis afflictionibus eos agitando, tollit radices malarũ cupiditatum, & affectuũ, & à commissis mundat peccatis. Qua purgatione fit, vt plus virtutũ proferãt Deo, sibiq; maiorem meritorum colligant cumulum.

Malach. De hac purgatione dicitur, Sedebit conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum, & argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia.

IAM VOS MVNDI ESTIS PROPTER SERMONEM, QVEM LOCVTVS SVM VOBIS, &c.) Quoniam dixit patrem purgare palmites fructiferos, ideo vt significaret eos esse tales palmites, atque hinc procederet ad adhortandũ eos, vt in se perseueranter manerent, ad quod tendebat assumpta ab eo vitis similitudo, subiecit, Iã vos mũdi estis & purgati, & sublato ex vobis Iuda ꝓditore, palmite ĩfrugifero, nemo est in vobis iam immũdus, sed omnes estis mũdi, idq; ꝓpter & per sermonem, quem locutus sum vobis, id est, doctrinam Euãgelicã cui credidistis, & quę animos vestros ad studium veræ pietatis inflammauit, à mundi vos fœditate separãs, & vanas Phariseorũ obseruationes ex animo vestro eiiciens. Sermo ergo Euãgelicꝰ fuit illis velut gladius, quo in eis patet per filiũ amputauit mũdanos, Iudaicósq, affectus, sic patatos eos efficiẽs, vt, q fructũ in Christo ferre cœperãt, copiosiorem deinceps ferre possent. Vnde iam adhortando ad id, propter quod si militudinem hãc assumpsit, subiicit, *Manete in me, & ego in vobis.* Quod rectè intelligitur subiunctum illatiuè, vt sit sensus, Quãdoqdẽ ergo vos tãquã palmites fructiferi in me existentes, mũdati estis à patre meo, curare perseuerãter inhærete mihi p fidem, & dilectionem. Quod autem addit, *& ego in vobis*, quamuis pleriq; intelligãt esse promissionem, vt subintelligatur verbũ, manebo, & sit sensus: Manete in me, & si manseritis, ego quoq; manebo in vobis, rectius intelligitur etiã præcepti uè, vt subintelligatur verbũ, maneã, & sit sensus, Manete in me, & maneã ego in vobis, hoc est, curate vt & vos in me, & ego maneam in vobis. Sic enim magis intelligendũ patebit ex illa, q̃ sequitur ad hui⁹ declarationem sententia. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Adfert autem rationem persuasiuam ad manendum in se, quasi dicat, Manete in me, quia, sicut palmes non põt ferre fructum à semetipso, nisi, id est, sed tãtùm si manserit in vite: sic nec vos fructum Deo gratum poteritis proferre, nisi in me manseritis. Ostendere autem volens, quàm rectè ea sit vsus similitudine subiecit, *Ego sum vitis, vos palmites.* Etsi enim priùs se vitem dixisset, necdum tamen explicauerat eos esse palmites, proinde hic vtrumque rectè dixit ad probationem allatæ similitudinis. Notãdum autem Christum se non vocare radicem vitis, sed ipsã vitem, cuius ipsi palmites sunt partes, & membra. Sic enim & Paulus Christum nõ tantùm vocat caput corporis Ecclesiastici, sed Ecclesiam simul cum suo capite Christo, dicit esse vnũ corpꝰ ipsius Christi, quod corpus etiã vocat Christũ, ꝓpter quod fideles, Christi dicũtur membra. Simili ergo modo etiã hic Christus dicit se vitem esse totam, quãuis in sua persona tãtùm sit radix ipsius vitis, & truncus. Et quoniã hæc vitis Christũ comprehendit simul cũ omnib. fidelibus, ideo aliquãdo Ecclesia dicit esse vitis Dei spiritualis, sicut corpus Christi mysticum nũc dicitur Ecclesia, nũc ipse Christus. Cùm aũt Dominus iam attulerit rationem inductiuã ad manendũ in se, ex negatiõe fructus in iis, q̃ nõ manent in se, secũdã iam subiicit rationem ad idem inductiuã ex promissione fructus proferendi ab iis, qui in se manent. *Qui*, inquit, *manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Quasi dicat, Qui non manet in me, nõ potest ferre aliquem fructum: cõtrà verò qui manet in me, & me habet mãentem in se, hic nõ simpliciter fert fructum, sed fert fructum multũ, vt ob id duplici nomine curandum vobis sit, vt in me maneatis: Ex qua explanatione patet illud, *& ego in eo*, dictũ pro, & in quo ego sum, vel maneo. Duo autẽ hæc cõiunguntur, *qui manet in me, & ego in eo*, nũ quasi sint sic diuersa, vt vnũ ab altero possit separari, sed q̃ sint cõnexa, & sese mutuò consequentia. Cũq; satis esset dicere, *qui manet in me*, additur tamen, *& ego in eo*, vt ĩtelligeretur vnde is qui manet in Christo habeat, q̃ ferat multũ fructum, nempe ex eo, q̃ Christus maneat in eo, qui huiusmodi fructuũ in ipso est auctor. Debet aũt ĩ hac sententia pronomen, *hic*, accipi emphaticè, vt in eo subintelligatur dictio exclusiua, *solus*, & sit sensus: Hic solus, & nõ aliꝰ fert fructuũ, quia aliqui nõ rectè cohæreret, quod pro ratione subiicitur, *quia sine me nihil potestis facere*, Hæc enim verba probãt solũ eum posse ferre fructum, qui manet ĩ Xpo. Est autem hæc sententia absolutè vera, intelligendo eã de Xpo, quatenus Deo. Sine ipso enim Deo vt nõ possumus esse, ita nihil omnino facere, etiam humanũ. In ipso enim viuimus, mouemur & sumus, vt citat ex gentili pœta Paulus in Actis. Verùm secundùm scopũ Christi, q̃ hic de se loqtur tanquã vite, (vitis autem estꝰ quatenus homo, vt dictũ est) sensus est: sine me nihil põtatis facere fructus, nihil Deo gratum, nihilq; meritoriũ ad vitã æternã. Ex qua sentẽtia discendũ velut nihil reputari coram Deo, quod sit sine Christo, hoc est, quod nõ sit ex spiritu Christi, qui est velut vitalis succus, quem in palmites suos radix Xps diffundit ex sua plenitudine: quo succo repleti fideles fructũ Deo suauissimũ instar vini proferunt. Secũdò animaduertendũ hac sententia, sicut ea, q̃ præcedit, *Sicut palmes non potest ferre fructum*, &c. efficaciter refelli errorem Pelagianorum, sicut præter alia loca hic diligenter annotauit D. Aug. sic scribens, Magna gratiæ cõmendatio, fratres mei, corda instruit humilium, ora obstruit superborum. Ecce cui si audent respõdeãt, qui ignorantes Dei iustitiã, & suam volentes constituere, iustitię Dei nõ sunt subiecti. Ecce cui respõdeant sibi placentes, & ad bona opera faciẽda deũ sibi necessariũ

non

nõ putantes. Nonne huic resistunt veritati homines mente corrupti, reprobi circa fidem, q̃ respõdent & loquũtur iniquitatem dicentes: A Deo habemus quòd homines sumus, à nobis ipsis autem quod iusti sum⁹? Hęc sunt inania præsumptionis vestræ. Sed quid vos sequatur videte, & si est in vobis sensus, horrete. Qui enim à semetipso se fructus existimat ferre, in vite non est: qui in vite nõ est, in Christo non est: qui in Christo nõ est, Christianus non est. Hæc ille.

SIQVIS IN ME NON MANSERIT, MITTETVR FORAS SICVT PALMES.) Cùm superius ad manendum in se induxisset, & negatione fructus in non manentibus, & promissione fruct⁹ in manentibus, efficacius nũc duplici rursũ ratione ad idem inducit, ostendẽdo & mala quæ obuenient nõ manetnibus & bona quæ cõsequentur manẽtes, vt si quem nõ moueat negatus & promissus fructus, hũc mouеant aut malorum cõminationes, aut bonorũ promissiones. Si quis, inquit, in me non manserit, constanti fide & dilectione, hic nõ tantum nullum proferet fructum, sed etiã ob suã sterilitatem proiicietur foras extra sanctorum cõsortium, sicut inutilis palmes eiicitur extra vineam, & eiectus arescet, perdens omnem quẽ ex radice & sanctorum cõsortio habuit gratiæ humorem: quia autem aridus inuenietur, angeli colligent eũcũ aliis qui inutilib⁹ sunt similes sarmẽtis, & quemadmodũ fieri solet de abscissis vineæ sarmentis cùm exaruerint, in ignem ꝓiicient eũ, ignem scilicet gehennæ, in quo ardebit inæternũ, His ergo verbis p quinque particulas sese ordine cõsequentes, quintuplex malũ similitudini à sarmentis desumpta, cõminatur Dominus nõ manentibus in se, nẽpe quòd eiicienturforas, & eiecti arescẽt: aridi autem facti nõ negligentur, sed colligentur cum impiis ab his quorũ manus non poterunt effugere, collecti mittentur in ignem, missi in ignẽ ardebũt. Vbi notandũ, quàm rectè præter causas superius dictas; cõgruat huic loco assumpta à Domino vitis metaphora. Aliarũ enim arborum abscissi rami plerunq; non ignitradũntur, sed aliquo alio modo hominũ vsui ĩseruire possunt: sarmẽta verò vitis ad nihil aliud valent quàm vt in ignem cõiiciãtur. Quibus proinde benе cõparãtur infructuosi fideles, vt intelligamus eos nulli vsui aptos cõiiciendos in ignẽ. Ob hanc ligni vitis conditionẽ Ezechiel comparauit ligno vitis Hierusalem, cùm eiꝰ ꝓditionem ob ipsius infructuositatem predicit: Fili, inqt, hóinisquid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, quæ sunt inter ligna syluarũ? Nunquid tolletur de ea lignũ vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus vt dependeat ex eo quodcunq̃ vas? Vnde Auguſt. in Ioãnem hoc loco: Ligna, inquit, vitis tãto sunt contemptibiliora si invite non manserint, quãto gloriosiora si manserint. denique sicut de his etiã per Ezechielem prophetam dominus dicit, præcisa nullis agricolarum vsibus prosũt, nullis fabrilibus operibus deputantur. Vnum de duobus palmiti cõgruit, aut vitis, aut ignis. Si in vite non est in igne erit: vt ergo in igne nõ sit, in vite sit. Hæc Auguſt. Cæterùm proiectio foras de qua hic dicitur, non solùm videtur intelligenda fieri per mortem. Nã ipsa arefactio secundo loco posita est tãquã sequens eiectionem. Ariditas autem accidit etiã in hac vita, ergo & eiectio. Eiicitur ergo quis foras etiam in hac vita, dum iusto Dei iudicio aut aperte per hæresim vel schisma permittitur excidere à corpore Christi qđ est Ecclesia, aut etia si in Ecclesia maneat, occultè adeo relinqtur sibi ipsi nec spiritu Christi cum aliis amplius viuificatur, quomodo iamdudum tunc eiectus fuerat foras Iudas, etsi itus visibiliter maneret. Huiusmodi eiectionem necessario sequitur ariditas spiritus, ex destitutione gratiæ Dei. Simul tamen hæc eiectio etiam intelligi potest fieri in morte. Nam & post huiusmodi eiectionẽ arescit infructuosus fidelis, quia quandiu in corpore Christi secundùm apparentiam manebat, viriditatem aliquam habere videbatur: cùm autem à sanctorũ cõsortio per mortem est separatus, tũc eius apparet ariditas. Huic autem seuerissimę cõminationi cõtra nõ manentes in se, subiungit dominus è regione dulcissimã promissionem pro manentibus in se, dicens: *Contrà si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, nonsolum fructum multum proferetis, sed quodcũque volueritis petetis, & fiet vobis.* Nihil em idignũ tũc velle aut petere poteritis, & quia Deo eritis charissimi, nihil petetis qđ ille sit negatur⁹. Duplici enĩ ratione manentibus in Christo singulariter omnium precum exauditio promittitur, nempe, & quia tales nõ petunt nisi quod Deo placeat, & quia tales cùm sint & eo grati, non possunt à Deo pati repulsam. Nihil autẽ maius promittere potuit Dominꝰ manentibus in se. Nã quid maius esse potest, quã appetitus satietas, & omnium quæ quis volet & optauerit consecutio? Addit autem Dominus, *& verba mea in vobis mãserint*: vt indicet qua ratione possint in se manere, nimirum si verba eius in ipsis maneant, quemadmodum postea explicat dicens: *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.* Verba enim Christi manere in nobis, est eius doctrinã & præcepta manere in memoria nostra, & affectu, ita vt illa memoriæ nõ excidant, & bene illis simus semper affecti, memores semper mãdatorũ ipsius ad faciendũ ea, iuxta illud elogiũ viri iusti: In lege Domini voluntas eius, & in lege eiꝰ meditabitur die ac nocte. Sunt enim q̃ verba Christi audiunt quidẽ, sed audiunt tantũ, nec memoriæ infigunt: & sunt qui memorię suæ vtcũq; infixerunt, eaq; semper & legũt & aliis inculcant, sed nõ habent ea in sua voluntate & affectu, quia nõ bene eis afficiuntur, sed ipso opere ea negligere se declarant. Neutri autẽ horum verba Christi habent in se manentia, sed hi tantùm qui & mẽte ea versãt, & voluntate: quales sunt qui soliciti sũt ad implendum Dei voluntatem, eamque pro viribus adimplent. Vnde tales Hebręa phrasi dicũ tur seruare Dei mandata: quia & in memoria & in voluntate sua ea cõtinent. Hinc propheta regius cũ dixisset iustitiam Dei ac misericordiam fore eis q̃ seruãt testamentum eius, vt exponeret quos dicat seruare eius testamentũ, subiicit: Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciẽdũ ea. Dominum imitatus Ioannes similiter dicit: Scripsi vobis adolescentes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis. Et superius c. 5. Ioannis exprobrauit Iudæis Dominus, q̃ verbũ Dei nõ haberent manens in seipsis. D. Cyrillꝰ itelligit ideo post illud: *Si manseritis in me* additum, *& verba mea in vobis manserint*: quia fieri potest, vt quis in Christo maneat, in quo tamen nõ maneant verba Christi, intelligens id impleri in eo q̃ in fide quidem Christi perseuerat, sed sine charitate & operibus. Verũ magis apparet hic secundùm Christi intẽtionem

Psalm. 1.

1. Ioan. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eos tantùm dici manere in Christo, qui nõ solùm fide, verùm etiam dilectione illi adhærent, & alioqui vt credentes, sed operibus carẽtes, vtcunque manent in Christo, tta & verba eius vtcunque in eis manent, quia doctrina fidei in eis perseuerat. Deo ergo illa non sunt posita tanquam quæ ab inuicem possint separari, sed tanquam sese mutuò consequentia, vt & illa duo, *Qui manet in me, & ego in eo.* Alio autem modo dicuntur fideles manere in Christo, & alio Christus in eis, alio item verba eius manere in ipsis, quamuis hæc tria sint inter sese conuertibilia. Fideles enim manent in Christo per perseuerantem in ipsum fidem & charitatem, Christus manet in eis, quia per suam gratiam in mentibus eorum habitat, verba autem eius manent in eis modo priùs dicto.

IN HOC CLARIFICATVS EST PATER MEVS, VT FRVCTVM, &c) Cùm iam quatuor attulerit rationes inductiuas ad manendum in se, causam iã indicat huius sui tanti desiderij, & quintam simul indicat rationem inductiuã admanendum in se, nempe quòd ob gloriam sui patris tã studiosè inculcet eis vt in se maneant, quodq; ob eametiam meritò debeant manere in se. Quis enim nõ cupiat Deum clarificare si ei bene sit affectus? Potest & alia ratione intelligi subiuncta hæc à Domino sententia, nempe in confirmationem eius quod proximè dixit manentes in se impetraturos quæcunq; veilent, eo ꝙ per tales glorificetur Deus, qui ob id nõ poterit talium preces contemnere. Sic enim fere intelligit D. Chrysostomus. *In hoc*, inquit, *clarificatus est pater meus, vt fructũ plurimũ afferatis.* Quod nouè dictum est pro eo qd est, Hac re glorificatur pater meus, si fructum attuleritis. Præteritũ enim, *clarificatus est*, positũ est ꝓ præsenti, clarificatur, aut futuro, clarificabitur. Et, *vt afferatis*, dictum est pro, si attuleritis, vt indicant Theophylactus & Euthymius. Duo autem dicit, *vt fructum plurimũ afferatis, & vt efficiamini mei discipuli*, quia suprà significauit propriũ esse manentibus in se ferre multum fructum, & habere verba sua manentia in ipsis, quæ tamen eodem redeunt. Ei ergo quod dixit, *& verba mea in vobis manserint*: respondet quod modò dicit, *& efficiamini mei discipuli*: opere scilicet, sicut estis professione & nomine. Posset autem pro, *efficiamini*, Græca dictio γένησθε & etiam verti, sitis, vt sitis mei discipuli, ꝓ seueranter scilicet verba mea seruantes in vobis, quèad modum decet discipulos. Glorificatur autem Deus pater si fideles proferãt fructũ bonorũ operũ, & ipso opere sint Christi discipuli, quia ex hac homines prouocantur ad laudandũ Deũ, & bene sentiendum de ipso & filio ipsius, eo ꝙ tales habeat ministros, in quib⁹ gratia ipsius operetur tã efficaciter. Vnde & suprà dixit: Sic luceat lux vestra corã hoi nib⁹, vt videãt opera vestra bona, & glorificent patrẽ vestrũ qui in cœlis est. Cæterùm Cyrillus præteritum, *clarificatus est*, propriè hic accipiens, & similiter coniunctionem, *vt*, hunc intelligit præsentis loci sẽsum: Ideo Deus pater gloriã suę bonitatis modo hominibus ostendit, mittẽdo pro eorũ redẽptione & salute filium suũ in mundum, vt vos fructum plurimum adferatis, quẽ adferre nõ possent homines nisi pater per illam suã mundo exhibitam misericordiã esset clarificatus. Secundùm quẽ sensum videtur Cyrillus illud, *In hoc*, accepisse positum pro ad hoc, vel propter hoc: quod tamen Græca minimè possunt cõuenienter significare, cùm nõ sit ἐν τούτῳ, sed ἐπὶ τούτῳ, id est, In isto, in hac re. Proinde prior sensus simplicior videtur, secũdùm quẽ pronomen, *hoc*, refertur ad idqđ sequitur, vt fructũ plurimũ afferatis. Bene autem annotauit idẽ Cyrillus nõ simpliciter dictũ, vt fructũ afferatis, sed vt fructum plurimũ, id est, multum afferatis. Plurimum, inquit, cõparatione legalis fructus appellat. Nihil enì lex perfecit, vt ait Paulus. Idcirco ad discipulos; imò verò ad omnes fideles dicebat: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquã Scribarum & Pharisæorũ, nõ intrabitis in regnum cœlorũ. &c. Plurimum sanè fructum protulerunt Apostoli, quia sua doctrina & exẽplis totum mundum ad Christum traxerunt.

SICVT DILEXIT ME PATER, ET EGO DILEXI VOS: MANETE IN, &c.) Alia iam etiã ratione inuitat ad manẽdum in se, & ad obseruationem mãdatorum suorum, nẽpe vt sic possint in dilectione ipsius & gratia pfistere, quæ ipsis meritò plurimi sit facienda. Itaq, vt insinuaret quanti sit ipsis facienda sua dilectio, premittit: Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Cõparat enim suam erga Apostolos dilectionem dilectioni Patris erga se. Loquitur autẽ de ea Patris erga se dilectione qua Pater ipsum diligit tanquã hominem, quemadmodũ patet ex sequentibus, cùm dicit se ꝓ obseruationem mãdatorũ Patris manere in illius erga se dilectione. Nõ enim ꝓ mãdatorũ obseruationem Xp̃s meretebatur manere in naturali illa Patris dilectione, qua eũ diligebat Pater tanquã filiũ sibi connaturalem, sed i illa qua secũdùm assumptã naturam diligebatur à Patre. Simiitudn autem huius dilectionis cũ Christi erga Apostolos dilectione i eo cõsistit. ꝙ quemadmodũ Pater Christũ hominem gratia sua præuenit, nõ est aũt meritis ipsius puentus ab eo, deditque ei varia ædere signa, assistens ei in omnibus, atq. illi gloriam super oẽs in dextera sua præparauit: ita & Xp̃s sua electione & gratia præuenit suos, varijsq, eos dedit inclarescere signis, dans eis potestatem sup omnes dæmones & morbos, atque suæ in cœlestibus gloriæ consortium eis deputauit. Dilectionis ergo suæ magnitudine insinuata ex cõparatione eius cũ patris erga se dilectione, quæ miris iã modis Apostolis fuit declarata, subiungit: *Manete in dilectione mea*, quasi dicat: Ergo quandoquidem nõ simpliciter vos dilexi, sed eo modo quo me dilexit Pater, cuius qualis sit erga me dilectio, ex multis hactenus intelligere potuistis, & magis adhuc intelligetis: ideo curate pfistere in mea erga vos dilectione, quæ non poterit vobis nõ esse multorum, imò omnium causa bonorum. Dubium qdem est, maximè apud Græcos, an cùm dicit Dominus: *Manete in dilectione mea*, loquatur de ea dilectiõe qua diligebat, an qua diligebatur; sed quia istud subiungitur illi, *ergo dilexi vos*: magis videtur intelligendum de dilectione actiua qua diligebat Christus suos, quemadmodũ & Augustì. colligit. vnde bene vertit interpres: *In dilectione mea*, non autem, in dilectione mei. Quomodo aũt manere possint i illa dilectione ostendit, subijciens: *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea qua vos cœpi diligere.* Et ne dura videri possit hæc conditio, se in exemplum proponit, significãs non alia ratione se manere in patris erga se dilectione, quàm per mandatorum ipsius obseruationem. Sicut, inquit, & ego patris mei ꝑcepta hactenus semper seruaui, obediens ei in omni

omnibus quę mihi mãdauit, vt facerẽ ꝓ hominũ salute, & hac ratione permaneo in ei⁹ erga me dilectione. Cõgruum est enim, vt, sicut talis est mea erga vos dilectio, qualis est patris erga me, etiã tali modo studeatis i mea pseuerare dilectione, qua li ego perseuero in illius. Vt autẽ intelligerent discipuli, Dominum nõ ob propriã vtilitatem, sed propter illorum bonum tã studiosè, tãq; variis rationibus eos inuitare ad manẽdum i se, & seruandum mandata sua, subiecit. *Hæc locutus sum vobis vt gaudiũ meũ in vobis sit, & gaudiũ vestrũ impleatur.* In qua sentẽtia, qđ dicitur *gaudiũ meũ*, variè intelligitur. Euthymius enim gaudiũ meum exponit gaudiũ, quod est de me, & quod de me hactenus estis gauisi: vt sit sensus, Hæc locutus sũ vobis, vt gaudium, quo de me, & in me gaudere cœpistis, non corrumpatur, sed perseueranter sit in vobis, & in vobis maneat. Nam, maneat, habent Græca, & nõ, sit. Obstare autẽ huic intelligentię videtur, quòd secundùm eam idem est gaudium meum & gaudium vestrum. Itaque Cyrillus post hãc à se etiã posità intelligentiã, subiicit aliam qua ꝓ gaudium Christi intelligatur: gaudiũ in rebus illis, in quibus Christus gaudebat: Gaudebat autẽ in adimpletione volũtatis paternæ & operatione salutis hominũ. Sensus ergo est secundùm eũ: Hęc locutus sum vobis, vt illis solummodo rebus gaudere velitis, quib⁹ ego gaudeo. D. August. gaudiũ Christi intelligit gaudiũ, quo ipse gaudebat de fidelibus. Quid est, iqt, gaudiũ Christi, nisi qđ dignatur habere de nobis? Et qd est gaudiũ nostrum, ꝙ dicit implendum, nisi ei⁹ habere cõsortium? Itaque sensus erit, Vt gaudiũ meum, quo de vobis cœpi gaudere, sit perseueranter & maneat in vobis, & gaudium vestrum quo in me cœpistis gaudere, impleatur. Sic & Paulus scribit Philip. Implete gaudium meum; quo scilicet in vobis cœpi gaudere Cæterùm si spectemus similem locum, ꝙ postea est in c. Ioãnis 17. vbi dicitur: Hęc loquor in mũdo, vt habeãt gaudium meum impletumin semet ipsis; videtur præsentis loci hic esse sensus, Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meũ, quo ego gaudeo in patris erga me dilectione, quodq; ex meo munere cœpit esse in vobis, sit in vobis perseuerãter, & gaudium illud verum impleatur vt gaudiũ Christi intelligatur tale gaudium quali gaudebat Christus, & quod solò eius munere hoibus contigit, sicut pax Christi dicitur quã ipse habuit, & aliis solus communicare potest. Qui sensus vt cõuenit simili illi loco, ꝙ apud Ioãnem sequitur, ita & iis, quæ his præcedunt. Inuitauit enim suos vt qua ratione ipse maneret i patris dilectione, eadẽ & ipsi studerent manere in dilectione ipsius. Cõmodè ergo iã subiicit se hęc dixisse, vt eo gaudio afficerentur, quo ipse affic ebatur in patre. Optat autẽ non solùm, vt gaudium suũ in illis sit, & maneat, sed etiam vt illud iam illorum factum impleatur, ꝙ ex parte quidẽ impletum est in eis per resurrectionem, & Spiritus Sancti missionem, perfectissimè aũtẽ ipletur in ęterna fœlicitate. Hinc autem discẽdum, vnde expectãdum sit gaudium mentis spirituale, ciusq; gaudij adimpletio, nẽpe ex obseruatione mãdatorum Christi. Et quoniam ad mãdatorum suorum inuitauit Dominus obseruationem, & dicere quis posset, quę essent ea mãdata, subiecit, Hoc est peculiariter, & ꝓpriè ꝑceptum meum, in quo alia ferè cõtinentur mea præcepta, vt diligatis inuicẽ. Quò autẽ ad mutuã hãc

A *di* lectionem magis ꝓuocaret, rursũ suæ dilectionis exemplum illis ꝓponit, in quo & modus dilectionis indicatur, vt suprà est dictum, *sicut*, inquit, *dilexi vos*. Bene autem suam dilectionem illis se in exemplum proponere significat sequenti sententia, nimirum quòd sua illa dilectione nulla sit maior: *Maiorẽ hac dilectionẽ nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* In qua sententia pro lectionis veritate notandum, male in plerisque legi codicibus, *quam vt animam*, &c. Nam si addatur coniunctio *quam*, significabitur vnã esse charitatem maiorem ea, quam habuit Christus, nempe eam,
B qua quis animam suam impendit amicis. Cæterum coniunctionem, *quam*, vt non habent Græci codices, ita nec Latini libri plerique scripti, sicut ego in quibusdã vidi: sed nec Dionysius Carthusiensis eam cõiunctionem legit, & in Ecclesiastico officio de apostolis germana huius loci lectio seruatur in quadam antiphona, quæ sic habet: *Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro animis suis*, quamuis hic addi posset coniunctio, *quam*: eo quòd non præcedat pronomen hac, ꝙ additur hoc loco, & referendum est ad illud; *vt animam suam*; vt sit sensus, Hae diectione,
C nempe vt animã suam quis ponat, hoc est, ea dilectione qua quis animam suam ponit, aut ponere est paratus, nemo habet maiorem dilectionẽ. Occurrit autẽ hic quæstio de veritate huius sentuentiæ, quia maior proculdubio est dilectio, si qs ponat animã suam pro inimicis, quàm si eam ponat ꝓ amicis: vnde Paulus; Cõmendat, inquit, Deus *Rom. 5.* charitatẽ suam in nobis, quoniã, cùm adhuc inimici essemus secundùm tẽpus, Christus pro nobis mortuus est. Quidã ergo intelligunt Dominũ hic nõ significasse, quæ sit simpliciter omniũ maxima dilectio, sed qs sit inter homines maximus dilectionis gradus, vt sic insinuaret quãta sit sua dilectio, vt quæ superet eã dilectionem qua inter homines maior non potest reperiri, eo ꝙ qui pro
D inimico mortẽ velit suscipere, inter homines ex naturali amore non inueniatur, ipse verò animã suam positurus esset etiã pro inimicis. Sic D. Bernardus se significat accepisse, cùm in serm. feriæ 4. hebdomadæ sanctæ, post citat am hanc sententiã, subicit, Tu maiorem habuisti, Domine, ponẽs eam etiam pro inimicis. Verum ꝙ Dominus hic voluerit significare se ex dilectione positurũ animam suã ꝓ amicis suis, non autem pro inimicis, patet satis ex eo qđ subijcit, *Vos amici mei estis*, &c. Proinde dicendũ amicos hic dici nõ qui diligunt, sed qui diliguntur, quales possunt etiã esse
E inimici. Quãuis enim hi pro quibus quis ex dilectione ponit animã suã, possint ex parte sua esse ei inimici, hoc est, nõ amare, sed odire illũ, nõ possunt tamen esse inimici ex parte eius qui ex dilectione ponit suam pro ipsis animã. Contradictionem enim includit, aliquem ex dilectione impendere suam vitã pro his quos odit. Sensus ergo est Nemo habet maiorem charitatẽ quàm sit ea, qua quis vitã suam impendit ꝓ iis, quos diligit. Talem significat Dominus suam esse erga discipulos charitatem, & ꝓinde illam rectè ipsis in exẽplum se proposuisse, dicendo *vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* Potuisset vtiq; Dominus in cõmendationem suæ erga nos charitatis dixisse, sicut Paulus ad Rom. se animam suam ex nimia dilectione etiam pro inimicis positurum, sed vt ita nunc diceret, præsenti loco non conuenie bat. Nam, quia di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

xit; *sicut dilexi vos*; ostendere debuit maximam esse
suã erga Apostolos dilectionem. Nó conueniebat
autẽ vt Apostolos suos esse significaret inimicos,
vt q non solùm diligebantur sed etiam diligebãt
Si autem quæratur, an non possit esse maior, &in-
tensior interna dilectio in eo, qui ꝓ iis, quos dili
git, nó ponit animam suam, quàm in eo, q ponit:
dicendum, ꝙ etiam si posset esse maior, tamen nó
cõtrariatur id sentẽtiæ Dominicæ secundũ ipsius
intentionem. Loquitur enim dominus de magni-
tudine dilectionis, quatenus sese exerit, & ostẽdit
externis indiciis, & significat nó posse maius dile
ctionis indiciũ exhiberi, quàm si quis impendat
aliis vitam suam. Et alioqui is, qui nõ ex aliqua te
meritate aut passione alia, sed ex sola dilectione,
eaq; ordinata, vitã suã pro aliis impendit, cùm oc
casio ita postulat, hoc ipso declarat efficaciter ite-
riorem suam dilectionem maiorem esse, & inten-
siorem dilectione eius, q vitam suam impendere
ꝓ illis recusat. Porrò quia de amicis facta est men
tio, ex ipso vocabulo Dominus accipit occasionẽ
rursum adhortandi eos ad mandatorum suorũob
seruationẽ, in quo persuadendo hacten⁹ hic Chri-
sti sermo consistit, *Vos*, inquit, *amici mei estis, si feceri
tis, quæ ego præcipio vobis*. In qua sententia, verbum
estis pro eritis est positum, & est sensus, Vos eritis
perseueranter amici mei, hoc est, à me perseuerã
ter diligemini. Sic em̃ vt *estis* exponatur, requirit
verbum sequens, *feceritis*. Græcis tamen non est fu
turũ, *fecerunt*, sed præsens ποιῆτε id est, facitis. Itaq;
secundùm eam lectionem non est necesse, *estis*, ex
ponere per eritis, sed sensus erit: Vos estis amici
mei si facitis quæ ego præcipio, hoc est, quamdiu
facitis, ea tãdiu estis mei amici. Euthymus tamen
Græcus vtrunq; præsens exponit per futurũ. Idem
ergo hac significatur sententia, ꝙ illa superiore;
Si præceptam meã seruaueritis, manebitis in dilectione mea.
Cùm autem ex vocabulo *amici* Apostolis attribu
to eos ad mandatorum adimplectionem prouoca-
uerit, ex eodem iam ostendit suam erga illos exi-
miæ dilectionis dignationem, vt sic ad redaman-
dum vicissim magis illos prouocaret. vnde subii-
cit, *Iam non dicam vos seruos*, &c. Quomodo ergo
Ioan. 15 mox in sequentibus dicit, *Mementote sermonis mei
quem ego dixi vobis, Non est seruus maior domino suo*. Ibi
enim satis apertè eos vocat seruos. Sed sciendum
est, Græca nõ habere futurum, *dicam*, sed præsens
λέγω, id est, dico, vt intelligit possit, Dominũ tan
tùm hic significare, quare modò eos dixerit ami-
cos, nó autem vocauerit eos seruos. Cui intelligẽ
tiæ conuenit, quod sequitur, *Vos autẽ dixi amicos*.
Quod, si præsens λέγω, accipiatur positum pro fu-
turo, quia dictio ἐιπὼ quã interpres vertit iam, fre-
quenter significat deinceps, aut ãplius, vt sit sen-
sus, Amplius non dicam vos seruos, iam notãdum
Dominum non asserere eos non esse seruos: sed
volens suam erga illos insinuare dignationem, di
cit se deinceps non vocaturum eos seruos tales
scilicet, quales aliquando cũ toto fuerunt Iudæi
eo populo, nimirum seruos meros, quiq; necdum
sunt in amicitiã translati. De huiusmodi enim ser
uis Dominum loqui etiã subiuncta indicat ratio,
quia seruus nescit, qd faciat dominus ei⁹, hoc est,
seruus scit tãtũ qd sibi dominus faciẽdũ imperet
nescit autẽ qd dominus facere intẽdat, nescit ei⁹
secreta cõsilia. Sic enim accipiendũ est illud, *quid
faciat*. Nam alioqui frequenter serui vident quid
faciat dominus corũ. Est autem hæc nomini ratio

A à vulgaribus sumpta sententiis, quã ꝓinde nõ est
necesse vbiq; &in omnibus verã esse, sed satis est
vt in plurimũ rem sic se apud homines habere, vt
seruus ignoret cõsilia sui domini, quãquam vni-
uersaliter vera erit si intelligatur de seruis meris,
qui scilicet nõ etiã sunt amici: aut accipiatur for
maliter, nẽpe ꝙ seruus, quatenꝰ seruus, nescit sui
domini secreta. Quia enim domin⁹ sua secreta cõ-
silia qbusdã seruis quãdoq; aperit, hinc est ꝙ eos
habet gratos, & amicos. Ex hac autẽ vulgari & ge
nerali sententia, dominus declarat, quare suos nõ
iam seruos, sed amicos vocauerit, cùm subij cit,
*Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à
patre meo, nota feci vobis*. Vbi cùm secundùm præce-
dentem illam generalem sententiam dicendũ vi-
deretur, vos autẽ dixi amicos, quia omnia, quæ fa
cturus sum, nota feci vobis; maluit dicere, *omnia,
qua audiui a patre meo*; vt ad patrem referret omnia
sua verba, & opera, & Apostoli magis gratiã sibi
factam agnoscerẽt, dum audiũt se omnium secre-
torũ Dei factos cõsortes. Loquitur autem Chri-
stus de se tanquã de fideli aliquo legato, q omnia
quę accepit aliis dicẽda, illis exponit, nihilp odiũ
reticens, ꝓinde quod dicit se ea eis nota fecisse,
quæ audiuit à patre, intelligendũ est non simpli-
citer de omnibus, sed de omnibus, quæ audiuit à
patre tanquam legatus, hoc est, de iis, quę sic ac-
cepit à patre, vt ea omnibus in carne passibili an
nunciaret. Nam aliqui multa à patre audita, eis
necdũ fecerat nota, cùm mox postea dicat. Multa
habeo vobis dicere, sed nõ poteſtis portare mo-
do. Simili modo & Paulus maiorib⁹ natu Eccleſię Act. 20.
Ephesinæ dicit: Nõ subterfugi, quo minus annũ
ciarem vobis omne cõsiliũ Dei. Cæterũ quo mi-
nus ánhuc suæ erga discipulos dilectionis digna
tionem Dominus commendaret, subiecit, *Nõ vos
me elegistis, sed ego elegi vos*; significans suã erga illos
dilectionem nõ ab illorum cœpisse merito, sed à
sua gratuita benevolẽtia & beneplacito. Cõmen-
dat autem hãc suam electionem ex ipsius fine, &
vtilitate, quę ipsis ex illa erat prouentura, idq; ex
vtilitate illa duplici, ob quã suprà hortabatur eos
vt in se manerent: Ad hoc enim eos suprà horta-
batur, tũ vt fructũ proferre possent, tum vt quæ-
cũq; desiderarent, à patre impetrare possent. Ob
vtramq; ergo vtilitatem consequendã illos nunc
dicit electos à se, significãs se nõ ob suum, sed ob
illorum bonum illos elegisse. *Ego*, inquit, *elegi vos
in amicos meos & posui vos*, id est, cõstitui vos, *vt
eatis*, id est, ꝓficiatis, & crescatis, aut vt estis ad præ
dicandum in vniuersum mundũ, & fructum affe-
ratis, quem suprà dixi afferte non posse nisi eum,
qui manet in me: afferatis autem non quãuis fru
ctum, sed fructum perpetuũ, quiq; in vobis sem-
per maneat, & vt sic in me fructificãtes, impetre-
tis à patre quicquid petieritis inuocato meo no-
mine: quẽadmodum euenturum vobis prędixi, si
maneseritis in me. Cùm autem ab illo, *Iam non di-
cam vos seruos*, Dominus hacten⁹ digressione quã-
dam suæ erga Apostolos cõmendauerit dilectio
nis dignationem, redit iam ad declarandum illud
quod dixit: *vos amici mei estis si feceritis quæ præcipio
vobis*. Sicut enim ad declarationẽ eius, quod dixe
rat, *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione
mea*: subiecit: *Hoc est præceptum meum vt diligatis in-
uicem*: ita nunc ad declarationem eius quod di-
xit, *si feceritis quæ præcipio vobis*; subijcit: *Hæc man-
do vobis vt diligatis inucem*, frequenter idem

aliis

aliis verbis repetens, vt inculcaret firmius ꝓpriũ
Euangelicę doctrinę præceptum mutuæ dilectio
nis. Ita cõiunctio, *vt*, in hac sententia accipitur si-
cut in superiori illa, *Hoc est præceptum meum*, &c. nõ
vt finem denotet, sed vt sit expositiuum pronomi
nis demonstratiui, *hæc*. Est enim sensus, Hæc man
do vobis, nẽpe vt diligatis inuicẽ. Quia tamẽ dura
videtur hæc intelligentia, eo quòd ꝓnomen plu-
rale, *hæc*, ꝓ plura videtur exponendũ, & non per
vnũ, sicut est diligere inuicem: hac de causa veri-
simile est quosdã cõiunctionem, *vt*, hic accepisse
vt denoter causam finalem. Sic enim eã ecipit D.
Chrysostomus, & post eum Theophilactus & Eu
thymius, q verbũ ἐντέλλομαι, quod interpres vertit
mãdo, accipiunt hoc loco pro ãnunciare, & loqui,
atq; narrare, vt sit hic sensus, Hęc, quæ modò dixi
de mea erga vos amicitia, nempe quòd animam
meam ponam pro vobis, ꝙ omnia patris mei vo-
bis nota feci, ꝙ ego ad amicitiam vestrã accurri,
nõ narro vobis exprobrandi causa, sed propterea
vt exemplo mei vos incitem ad mutuã inter vos
dilectionem. Verùm verbum ἐντέλλομαι magis vi
detur hic positum ꝓ præcipere, cùm in ea signifi
catione mox superius ponatur, & ea sit eius verbi
propria significatio. Caietanus etiam coniunctio
nem, *vt*, ac ꝓpiens caũsaliter, pronomen, *hæc*, refert
ad sequentia, itelligens Dominũ significare se ea,
quæ dictur⁹ est de ferendis ꝓsecutionibus, præci-
pere ob id, vt afflictionib⁹ purgati sese mutuò syn
cerius diligerẽt. At hęc interpretatio nimis vide-
tur coacta manifestè. Nec deberet prima itelligendi
ratio, secũdùm quamcõiunctio, *ut*, expositiue acci
pitur, dura videri ꝓpter præcedens ꝓnomen, *hæc*,
plural. numeri. Quia enim pluraliter dixerat, si fe
ceritis quę ego præcipio vobis, subiicit etiãplura
liter. *Hæc mando vobis*, tamen quòd omnia sua præ
cepta vnico ferè præcepto comprehendi & cõclu
di significaret, subiecit singulariter, *vt diligatis inui
cem* quasi dicat: Ne putetis & grauia, & multa esse,
quæ præcipio vobis, ecce vnum aliquid est omnia
quæ præcipio vobis, quod & pauciſſimis contine
tur verbis, & in sese est facillimũ. Quid enim bre
uius dici potest, quàm vt diligatis inuicem? Et rur
sum quid suauius, ac in hominis magis situm po
testate quàm diligere? Emphasim ergo habet nõ
paruam, ꝙ plurale illud, *Hæc mando vobis*, explice-
tur per vnum præceptum, & per tale præceptũ.

SI MVNDVS VOS ODIT, SCITOTE QVIA ME PRIOREM VOBIS ODIO, &c.) Quę hactenus in hoc sunt habita sermone, eò spe
ctant, vt suos Dñs ad mandatorum suorum, inter
quæ primum est, & potissimũ mutuæ dilectionis
præceptum, inducat obseruationem: ĩ sequẽtibus
verò mala quæ à mundo ipsis erãt obuentura prę
dicit, ac cõtra ea variis illos præmunit rationibus
Commodã autem ex præcedentibus sumpsit oc-
casionem de his deferendi, cõuenientiq; ordine
priùs ad mutuam eos adhortatus est dilectionem
quàm de mundi cõtra ipsos odio sermonem infer
ret. Quoniam enim mutua dilectione superare
debebant odium mundi contra se, & contra illud
fortes, & insuperabiles perdurare, bene eos priùs
admonet mutuæ dilectionis. Et, quoniã à mundi
odio periculũ eis erat, ne illius exẽplo à mutua ex
ciderẽt charitate, bene post adhortationẽ ad mu
tuã dilectionem subiicit de mũdi odio, opponens
illud præceptæ à se illis mutuæ dilectioni. Cõtra
mundi autem odium eos duabus potissimum mu

A nit rationibus, quarũ prior sumitur ex exẽplo sui
ipsius, altera ex causa odij mundani. Quod ergo
ad priorem attinet rationẽ, hic dicit, *Si mundus vos
odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit*. Quasi
dicat: Quãquam mũdus vos odio habeat, non ta
men propterea aut à mei aut à mutua dilectione
excidatis, sed quòd possitis cõtra illud odium per-
sistere infracti, hoc est, ꝓpendite, ꝙ & me odio ha
buit, vt ne quid nouum aut indignum vobis, pu-
tetis obuenire vobis. Cæterùm pro illo, *priorem
vobis*, Græcis est πρῶτον ὑμῶν quod dupliciter accei-
pi potest. Potest enim superlatiuus πρῶτος intelli-
B gi esse aduerbium positum pro cõparatiuo, vt sit
sensus: priùs vobis, hoc est, priusquã vos; quomo
do cõmuniter Græca intelligũtur, similiter & no-
stra versio, *priorem vobis*. Intelligitur enim fere à no-
stris, *priorem vobis*, dictum pro priusquã vos. Potest
& superlatiuus πρῶτον intelligi esse accusatiuus,
& erit sensus: me primũ vestrũ, hoc est, me, qui in
ter vos sum primus, & princeps. Qui sensus Cae
tano magis probatur, ꝓpterea ꝙ conueniat ei qđ
sequitur, *Mementote sermonis mei*. Nõ est seruus ma
ior domino suo. Certè D. Cyrillus videri potest
in hoc sensu accepisse præsentẽ locum, q a in Cõ-
C mentariis sic habet: Quũ mũdi odium vobis op-
ponitur, nõ turbabimini si mundi honores peni-
tus cõtemneris. si hoc mihipsi, qu&idominus &
magister sum, accidisse memoria tenebitis. In hoc
sensu & nostra versio optimè accipi potest. si accu
satiuus *priorem*, referatur non ad tẽpus, sed ad di-
gnitatem, quemadmodum in illo Ioannis accipi-
tur secũdùm multos, Ante me factus est, qa prior
me erat, vbi etiam est superlatiuus πρῶτ & μȣ qđ
verti posset, primus meus, vel princeps meus. Ita-
que nostræ lectionis in præsenti loco hic erit sen
D sus: Scitote, quòd me, qui vobis sum excellentior
dignior & maior, etiã odio habuit. Portò pro *sci-
tote* Græcis est γινώσκετε verbum anceps ad impe
ratiuum, scitote, aut ad indicatiuum, scitis. Itaq;
quidam vertit, *scitis*, quod & Caietano magis arri-
det. Verùm quemadmodum mox in sequentibus
hortatur meminisse, dicens ꝓ imperatiuum *Me-
mentote*: ita magis hic conuenit imperatiuus, quo
hortetur eos ad sciendũ, hoc est, perpendendum
& recogitandum: quemadmodum & Petrus mo-
net superare tentationes satanæ: Cui, inquit, resi
stite fortes in fide, scientes eandem passionem ei
quæ in mundo est vestræ fraternitati fieri.

SI DE MVNDO FVISSETIS, MVNDVS, QVOD SVVM ERAT DILIGERET: QVIA VERO, &c.) Alia iam ratione eos contra odium
mundanum munit, causam huius odij insinuans
quæ sit plausibilis & salutaris. Vnde dicit, *Si de mũ
do*, id est, de numero hominum mundana sapien-
E tium fuissetis, *mundus*, id est, homines mundani,
quod suum erat diligeret. Quia verò nõ estis mũda-
na sapientes, sed ego elegi vos de numero mũda-
norum hominũ, ideo odiunt vos ii, q mundus di-
cuntur, qa quæ huius mundi sunt, sapiunt. Signi-
ficat ergo ita eos nõ debere dolere ob mundi o-
dium, quomodo nõ est dolendum, qad mundum
nõ pertineant: sed contra potius ita gaudendum
de mundi odio, sicut gaudendum est, ꝙ è mundo
sint electi. Odiũ enim huiusmodi declarare eorũ
non infœlicitatẽ, sed fœlicitatem: & cõtra mundi
dilectionem declarare eorũ q diliguntur nõ fœ-
licitatem, sed infœlicitatẽ. Cæterùm in prioti in-
la sententia, *Si de mundo fuissetis*, &c. pro *fuissetis* &

Universidad de Deusto
Biblioteca

erat, melius verteretur, esſetis & eſſet, vt ſit, Si de mũdo eſſetis, mundus, qđ ſuum eſſet, diligeret. Ea eni verſio magis cõuenit ſequẽti ſententiæ, & ipſi verbo, *diligeret*. Et alioqui illud, *ſi de mundo fuiſſetis*, videtur ſignificare, qđ de mundo nõ fuerint, cùm vtiq; de mundo aliquando fuerint, de quo vt amplius nõ eſſent Chriſtus eos elegit. Quomodo autem verum ſit, qđ hic dicit dominus: mũdum diligere qđ ſuum eſt, cũ videamus à mundo puniri maleficos, & malos ſeſe odio ꝓſequi, dictum ſatis eſt circa ſimilem locũ Ioan. 7. in c. Cõcor. 77. Non poteſt mundus odiſſe vos, me autẽ odit, quia ego teſtimonium perhibeo de illo ꝙ opera eius mala ſunt. Quamuis enim mundus ex aliqua ſui parte quoſdã odiat, malos tamen eoſdem rurſũ ex magna ſui parte diligit, nec ſunt aliq; mali, quibus nõ mundus ex magna ſui parte faueat, cùm mundus ſecundùm totã ſuã vniuerſitatem odio proſequatur iuſtos, eo ꝙ non ſint de mundo, ſed ſententia, & moribus omnino ſunt mundo cõtrarij. Porrò in poſteriori ſententia, bene Dominus, poſtquam dixiſſet, *quia verò de mundo non eſtis*, ſubiecit, *ſed ego elegi vos de mundo*, tum ne relinquẽ retur locus exiſtimãdi Apoſtolos ſecundùm ſuã originem non eſſe de mundo ſicut reliquos homines (fuerunt eni hæretici, vt patet apud Irenęum, q̃ duplex hominum genus introduxerũt, vnum capax rerum diuinarum, alterum nõ capax) vt intelligerent Apoſtoli nõ ſuis meritis aut ſua opera è mundo ſe ſubductos, ſed Chriſti electione, hoc eſt, vera gratia. Electio enim excludit electi merita, & indicat eius cũ iis, è quibus eligitur cõſortium, & ſimilem cõditionem. Iam & ideo hic oportune dicit ſe elegiſſe eos de mũdo, vt aduertẽtes ipſius erga ſe beneplacitũ, & intelligentes illud odij cõtra ſe mundani cauſam eſſe, magis diſcerẽt odiũ illud cõtemnere, qđadeo eſt cõtemnendũ, quãtum gaudendũ eſt de gratuita illa, & ſalutari Chriſti electione. Sanè & nos cõuenit diligenter & preſſe conſiderare duas has rationes, quibus nũc ſuos armauit ad cõtemnendũ mũdi odiũ, ne, dũ idem nos pati cõtigerit, hinc turbemur, & triſtemur. Non eñ afferri poſſunt rationes efficaciores ad perſuadẽdum mundani odij cõtemptum, atq; ad eã efficaciſſime inducunt. Quis enim nõ ſolùm nõ doleat, ſed etiã ſum mopere gaudeat, dum cogitat ſe, dum à mũdo odio habetur, hac in parte ſimilẽ eſſe Chriſto, eaq; ratione declarari ſe non ꝓtinere ad mundum, ad quẽ pertinere extremæ ſit infœlicitatis? MEMENIꝊTE SERMONIS MEI, QVEM EGO DIXI VOBIS: NON EST, &c.) Redit Dominus hic ad priorem rationem, ꝓuocans eos rurſum ad cõſideracionem ꝓprij exẽpli: quo vt efficacius ꝓmoueãtur, vult eos memores eſſe vulgaris illius ſententiæ, qua aliquoties Dominus ad ſuum vſus eſt propoſitũ, *Non eſt ſeruus maior domino ſuo*. Paulò ante eñ poſt lotionem pedum eam adhibuit, quanquã ad alium finem, quàm in præſenti loco. Ibi enim per eam ꝓuocare voluit ſuos vt ne dedignarentur facere, quod ſuum dominũ feciſſe vidiſſent: hic verò per eam prouocat, vt ne grauentur pati, quod ſuum dominum pertuliſſe vidiſſent. Ad quem finem ſimili ſententia vſus eſt Matth. 10. dicens, Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, nec ſeruus ſuper dominum ſuum: ſufficit diſcipulo ſi ſit ſicut magiſter eius, & ſeruo ſicut dominus eius. Et infert illo loco, Si patrẽfamilias Beelzebub vocauerunt, quãto magis domeſticos eius? Sic & præſenti loco infert: *Si me perſecuti ſunt & vos perſequentur*. Vbi notãdum, quòd, cùm prius ſimpliciter dixerit eos odio habendos, nunc dicit perſecutionem paſſuros. Sicut enim cùm de dilectione loquitur, de tali loquitur, quę operibus declaratur: ita & cũ de odio mundi loquitur, de tali loquitur, quod externis ꝺ at declarãdum perſecutionibus. Addit autem: *Si ſermonẽ meum* (id eſt, doctrinam meam) *ſeruauerunt, & veſtrum ſeruabunt* ſignificans per contrarium ſenſum, quòd quemadmodum non ſeruauerũt ſuam ſermonẽ, nec illorũ ſint ſeruaturi. His ergo duabus ſententiis mo- B net ſuo exemplo, vt nec ſuã doctrinã à multis negligi, & cõtemni, nec ob eã perſecutiones ſibi ab hominibus excitatimoleſte ferãt. Priore autẽ hac ratione, ex conſideratione proprij exẽpli pertractata, redit Dominus ad ſecundam etiam rationẽ, qua ſuperius eos cõtra mundi odiũ præmuniuit, ſuggerens eis rurſum plauſibilem, & ſalutarẽ odij & perſecutionis mundi cauſã. Sed hæc omnia, inquit, quæ vobis ad exemplum mei euenẽt, hominꝰ facient vobis propter nomen meũ, quod ſcilicet ī vobis odio proſequentur, & perſequẽtur. Superius quidem odij cauſam dixit, eo ꝙ non eſſent de mundo: nunc verò nomen ſuum, qđ profeſſuri & prædicaturi erant, cauſam odij fore prædicit, quæ cauſa quãuis prior illa videatur & ſit plauſibilior, tamen cum illa coincidit. Ideo eñ nõ erãt de mũdo, quia Chriſti fidem & doctrinã amplexi erant: & ad hoc electi erãt de mundo, vt Chriſti nomen profiterentur, & prędicarẽt, ob quod nomen pati plauſibile ſimul & ſalutare fuit Apoſtolis, vn de poſtea ibãt gaudentes à cõſpectu concilij, q di- Act. 5. gni habiti eſſent, ꝓto nomine Ieſu contumeliã pati. Beati, enim, inqt, eſtis cùm male dixerint vobis Matth. 5 homines, & perſecuti vos fuerint, & eiecerint nomen veſtrum tanquã malum propter me, &c. Porro ne videri poſſent homines iuſtè perſecuturi Apoſtolos propter nomẽ Chriſti, addit, *quia neſciunt eum, qui me miſit*, ſignificans homines non iuſta de cauſa nomen ſuum perſecuturos, ſed ex ignorãtia Dei, cuius ignorãtiã ſæpe Dominꝰ Iudæis tribuit, vt cum dicit, Vos dicitis q̃ Deus veſter eſt, & nõ cognouiſtis eũ. Si enim rectè Deũ cognouiſſent. Ioan. 8. agnouiſſent ſanè doctrinã & opera Chriſti, fuiſſe à Deo, & proinde illum miſſũ fuiſſe à Deo: quòd ſi cognouiſſent, non potuiſſent nomen Chriſti ſic perſeq in fidelibꝰ. Sciendũ tamẽ dupliciter accipi poſſe, quod dicitur, neſciunt eũ, q̃ me miſit. Altero modo, vt ſignificetur eos habere ignorãtiã Dei q̃ miſerat Chriſtum. Altero modo, vt ſignificetur eos ignorare quis miſerit Chriſtũ, & neſcire quod Deus illũ miſerit. Atq; hic ſenſus vt magis conue- E nit ꝓpoſito, ita & Græcæ lectioni, quæ habet, *οὐκ οἴδασι τὸν πέμψαντά με*, id eſt nõ nouerũt mittẽtẽ me, vel qs me miſerit. Ne autẽ iſti videri poſſent excuſabiles, quia p ignorantiã eſſent fideles perſecuturi, oſtẽdit eos omni carere venia & excuſatione, idq; dupliciter, nempe & ob ſuam doctrinam, & ob ſua opera. Ideo autem tam diligenter oſtendit hos inexcuſabiles fore, & ſũma cũ iniquitate perſecuturos fideles. vt tanto magis libeat Apoſtolis ꝓpter nomen Chriſti odia hominũ, & ꝓ ſecutiones pati, quãto magis intelligũt eorũ odiũ, & perſecutionẽ eſſe iniquam. Primùm ergo à ſua doctrin oſtẽdit eos inexcuſabiles, dicens, *Si non veniſſe, & locutus nõ fuiſſem eis, nõ haberent peccatũ*, ex eo ſcilicet ꝙ nõ credit in me, ſed odiũt nomen meũ & illud

& illud in vobis perſequuntur. Nunc autem cùm venerim ad eos, & locutus eis fuerim doctrinam quę ſecundum ꝓphetarũ vaticinia declarariat me eſſe Meſſiam, nõ habent aliquã executionem, aut vt efficacius habent Græca, nõ habent ꝓtextum pro peccato ſuo, peccato ſcilicet incredulitatis & odij in me, ac perſecutionis veſtræ ꝓpter nomen meum. De huiuſmodi enim ſingulariter peccato Dominum hic loqui patet ex præcedentib. propter quæ hæc introducuntur. Nã alioqui nõ propterea nullũ habuiſſent homines peccatum, ſi nõ veniſſet, & nõ locutus fuiſſet eis Chriſtus. Ex iis autem quæ nunc dicit Dominus, patet eum ſuperius dum de odio mundi Apoſtolis obuenturo loquebatur, locutũ potiſſimùm de Iudæorum odio, B & perſecutione. Ad hos enim venerat Xꝑus, his fuerat locutus, ac corã eis fecit opera, quæ nemo alius fecit, atq; hi fuerunt q̃ & primi & omnium maximè perſecuti ſunt Apoſtolos alioſq; fideles. Simili tamen ratione etiam gentiles, qui ꝓſecuti ſunt fideles, facti ſunt inexcuſabiles, quia & hi audierunt Chriſtum in ſuis loquentem, & viderunt eum in ſuis mirabilia operantem. Poſtquã autem oſtendit Dominꝰ ex ſua doctrina inexcuſabilitatem odij Iudæorum cõtra ſe, oſtendit deinceps, & quã graue peccatũ ſit huiuſmodi odium, eo ꝙ huiuſmodi odium redundet in odium Dei: *Qui me odit*, inqt C me odit, hoc ipſo etiã patrẽ meum odit, eo ꝙ vna ſit mihi cum illo natura, quodq; eius ſit ipſa doctrina, propter quã ma odiũt homines. Deinde & a ſuis operibus oſtẽdit eos fore inexcuſabiles, dicens: Si opera nõ feciſſem in eis, id eſt, inter eos & ipſis viuentibus, quæ, id eſt, qualia nemo alius fecit ante me (nemo enim fuit qui & tam multa & tali cum authoritate fecit miracula) non haberẽt peccatum. Nunc autem & viderunt me feciſſe talia opera qualia nemo fecit, ex quibus proinde meritò ſecundùm ꝓphetarũ vaticinia intelligere debuiſſent me eſſe Meſſiã, & tamen oderunt me, & ex conſequenti etiã patrem meum, cuius ſunt ea opera ꝓpter quæ me oderunt. Cæterùm quoniam iam quęri poterat cur tã iniquum odium cõ- D tra Chriſtum ex Dei ſit pmiſſiõe excitatum, ſubiecit: *ſed vt adimpleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt de me*, nempe. *Odio habuerunt me gratis*, id eſt, ſine aliqua iuſta cauſa, ſupple, ideo ex Dei pmiſſione odium hoc contra me eſt excitatum. Eſt enim & hæc oratio imperfecta, ſimilis illi q̃ eſt apud Ioan. c. 13. Eſt autem hoc teſtimoniũ ſcriptum pſal. 68. vbi legimus: Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Et rurſum Pſal. 34. vbi legimus: Non ſupergaudeãt mihi q̃ aduerſantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & an- E nuunt oculis: proinde nomen legis hic accipitur generaliter, pro toto veteri teſtamento, vt etiam Pſalmos & Prophetas comprehendat. Valet autem etiam huius teſtimonij citatio ad Apoſtolorum conſolationem, dum odium nominis Chriſti intelligunt etiam à Prophetis prædictum, illudque odium pronunciatum fore iniuſtum.

CVM AVTEM VENERIT PARACLETVS, QVEM EGO MITTAM VOBIS.) Odio Iudæorum contra ſe opponit teſtimonium ſpiritꝰ de ſe, quo vltra teſtimoniũ doctrinæ ſuæ & operũ magis adhuc declarãdum erat illorum odium iniuſtum eſſe & irrationabile. Itaque ſenſus eſt: Illi quidem poſt auditam meam doctrinam & conſpecta mea opera, me oderunt, & ſibi videntur iu- A ſtè ac meritò me odiſſe: at cùm venerit paracletus ille de quo vobis dixi, ſpiritꝰ ille veritatis q̃ mentiri neq̃, is abunde teſtificabitur de me, quis ego ſim, & quam iniquo odio me illi ſunt perſecuti. Cæterùm dupliciter intelligi poteſt ſpiritus phibuiſſe teſtimonium de Xꝑo. poteſt enim intelligi de teſtimonio ſpiritus in cordib. Apoſtolorũ & omnium fidelium, docentis eos claritatem Chriſti. De quo teſtimonio etiam multi intelligunt qđ poſtea dicit Dominus *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis*. Secundùm quem intellectũ prius dicitur de teſtimonio ſpiritus, & deinde ſubijcitur: *Et vos teſtimonium perhibebitis*, qa Apoſtoli accepto in cordibus ſuis teſtimonio ſpiritus B de Chriſto, cœperunt & ipſi hducialiter Chriſto viua voce teſtimonium perhibere. Poteſt etiam intelligi de teſtimonio ſpiritus per opera miraculorum, quæ in Apoſtolis, & per Apoſtolos erat ꝙditurꝰ ad gloriã nominis Chriſti. Illis enim operibus declarauit diuinam Chriſti excellentiam & claritatem. Teſtificabatur etiam ſpiritus per Apoſtolorum ora de Chriſto. Non enim ipſi erant qui loquebãtur, ſed ſpiritꝰ patris q̃ erat in eis. At hoc teſtimonium viuæ vocis Dominus tribuit ipſis Apoſtolis, vt ꝙ dicitur ſpiritus perhibiturus teſtimoniũ. videatur ſolùm intelligẽdum aut de teſtimonio eius interiori p afflatuꝫ, aut de teſtimõio C eius exteriori per miraculorum operationẽ. Non ſolùm, inqt, ille teſtimonium phibebit de me, ſed & vos illo accẽſi teſtimoniũ phibebitis de me, qa ab initio prędicationis meæ & rerum à me geſtarum mecum fuiſtis, audientes q̃cunq; docui, ac corã videntes q̃cunquæ geſſi, quare idonei eritis qui teſtificemini de me. Eſt autem græcis pro *teſtificamonium perhibetis* verbum μαρτυρεῖτε quod item ambiguum eſt, cùm poſſit eſſe indicatiui modi, & imperatiui, vt ſit, *teſtimoniũ perhibetis* vel teſtimonium perhibete, quod poterius ſecutus eſt interpres Cyrilli, & magis placet Caietano. Si autẽ verbũ illud accipiatur, vt ſit indicatiui modi, quẽ admodum magis placet quibuſdã, præſens profu- D turo videtur poſitum: vnde bene vertit interpres *teſtimonium prohibebetis* quomodo & Auguſt. legit quãuis antiqui quidã codices Latini habeãt preſens, *teſtimonium prehibitis*: quod ſi pro futuro quis non pute tacciendũ, ſenſus erit. Non ſolùm ille in poſterũ teſtificabitur de me quàm iniquè me oderunt, ſed & vos nunc idem de me teſtari potestis, quia ſemper mecum eſtis. At magis conuenit tempus futurum ſequentibus, in quibus prædici ſuis, quę paſſuri eſſent ob teſtimoniũ nominis ſui. Tales autem teſtes fuiſſe imprimis diligẽdos qui ab initio ſemper fuiſſent cum Chriſto, etiã Petrꝰ dixit in electione Matthiæ. Oportet, inquit, ex his veris, qui nobiſcum ſunt cõgregati, in omni tẽpore quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Ieſus, incipiens à baptiſmate Ioãnis, vſque in diem, Act. 2. qua aſſũptus eſt à nobis, teſtem reſurrectionis eius nobiſcum fieri vnum ex iſtis. Circa illa autem verba: *Quem ego mittam vobis a patre, ſpiritum veritatis, qui a patre procedit*: primùm notandũ Chriſtũ paucis Trinitatis myſterium cõplexum, dum ſpiritum dicit mittendum, ſe miſſurum, ſed à patre. Deinde notãdum quemadmodum ſuperius eſt dictumᶜ Chriſtum iam dicere ſe miſſurum ſpiritum cùm priùs patrem diceret miſſurũ, vt hinc intelligamus æqualem eius cũ patre poteſtatem & authoritatem. Dicit ſe miſſurũ illum à patre, tum q̃a

Universidad de Deusto
Biblioteca

spiritus primò est,& procedit à patre: tũ qa ipse filius à patre habet ꝙ spiritum mittat. Mitti autẽ dicitur aliqua ꝑsona diuina, dum alicubi incipit esse nouo modo,quo ibi prius non erat, Sic filius Dei missus est in mũdum cùm esset vbiq; qa per assumptã humanitatem cœpit nouo modo ee in mundo. Sic & spiritus sanctus dicitur mitti, cùm alioqui sit vbiq;,quia per suam gratiam & efficaciam nouo modo incipit esse in hominibus. Duplex autem est in scripturis missio spiritus sancti, visibilis scilicet,& inuisibilis.ne visibili ,qua scilicet sub signis quibusdam visibilibus,sicut indie Pentecostes,spiritus datus est,intelligendum est, quãdo Domin⁹ hic ꝓmittit patrem, aut se missurum Apostolis spiritũ. De inuisibili loquitur Paulus cùm dicit;Misit Deus spiritũ filij sui in corda vestra clamãtem, Abba pater. Porrò peracletum vocat nũc rursum Dominus spiritũ veritatis,idq; appositè,vt, qa illum dicit phibiturũ testimoniũ, ostendat eum fide dignum, ad ꝙ etiã valet quòd se dicit missurum illũ à patre,à quo scilicet omne bonum est,à quo nulla falsitas & error nullus dimanare potest. Est autem Greca dictio τὸ πνεῦμα, quam interpres vertit per accusatiuum ,*spiritum*, anceps ad accusatiuũ vel nominatiuum , eo ꝙ sit neutri generis. Interꝑs intellexit esse accusatiuũ, referens eum ad verbum *mittam*,eum magis conueniat nominatiuus casus,vt refetatur ad nominatiuũ *paracletus*, Inter pretatur enim quis sit ille de quo dixit paracletus, nempe spiritus veritatis, Cæterum quod sequitur: *Qui a patre procedit*, magnam præbuit quibusdam contentionis occasionem.Huius enim occasione ante conciliũ Florentinum Græci multis annis alienati fuerunt à Latinis,asserentes malè Latinos in symbolo cõfiteri spiritum procedere à patre & filio,cùm hic tantùm dicatur,qui à patre ꝓcedit,nec vsquã in scripturis legatur procedere spiritum etiã à filio , ac ob id negantes spiritum procedere etiam à filio, aut saltem ita non esse dicendum asserentes, sed potius spiritum procedere a patre per filium: quẽ locutionis modum verisimile est eos desumpsisse ex hoc loco, nimirum quia hic Domin⁹ dicit: *ego mittam vobis a patre*.Illo enim significatur filium se habere tãquam medium inter patrem & spiritum & patrem mittere spiritum per filium. Vnde Cyrillus in hunc scribens locum dicit spiritum procedere à patre p filium. Disputatio autem illa, q̃ inter Græcos & Latinos horum verborum occasione nata est de spiritus processione, præsupponit locum hunc intelligendum de æterna spiritus ex patre processione,hoc est eius ex patre origine ab æterno. At si rectè perpenderimus, videbitur magis hic locus simpliciter accipiendus de tẽporali spiritus ad creaturas processione,hoc est, de eius missione. Scut enim nunc Dominus dicit spiritum procedere à patre,ita supra cap. 8. de se dixit:Ego ex Deo processi.Id autem magis de ꝓcessione Christi temporali quàm æterna accipiẽdum patet ex sequentibus. Nam veluti exponere volens quid sit ꝙ dixit,processi , subijcit: Et veni, & declarãs quod dixit;ego ex Deo processi, & veni;subdit,Neq; enim à meipso veni,sed ille me misit:Sic & cap.16ũ.6.cùm dicitur:Exiui. á patre & veni in mundum,iterum relinquo mundum,& vado ad patrem;magis intelligendũ de exitu temporali illud,Exiui à patre,declarat illud quod sequitur,vado ad patrem, à quo scilicet exiui veniẽ do in mundum.Ita & in ꝓposito videtur simpliciter locus hic intelligendus de temporali spiritꝰ processione,quia illud ,*qui a patre procedit*, adiectũ videtur ad declarãdum illud ꝙ dixit se missurum illum à patre,quasi diceret : Ideo illum dico me missurum à patre, quia ipse à patre ꝓcedit & datur hominibus.Id enim multum facit ad cõmendationem testimoniꝰ quod dicit spiritum phibiturum.Certè Nõnus in sua paraphrasi declarat se sic intellexisse.Habet enim sic; Postquam verò aduenies spiritꝰ Dei, ab intelligẽti patre demissus venerit,quem spiritum à patre ad vos ipse mittet,me apud viros multum prædicauerit,& c.Sed & Bedam sic intellexisse , apertius est ex his quæ scribit in homil.super hoc Euãgelium. Cùm (inquit)eiusdem spiritus gratia datur hominib. profectò mittitur spiritus à patre , mittitur,& à filio procedit à patre,procedit & à filio,quia eius missio ipsa est processio,qua ex patre procedit & filio.Hęc ille.Huic intelligentię conuenit quod nõ dicatur ἐκ[δ] παρὸς,id est,ex patre,sed παρὰ τοῦ πατρὸς, id est,à patre procedit, tanquã à mittente scilicet is qui mittitur. Quòd si autem locus hic de processione spiritꝰ temporali sit accipiendus,certum est nõ excludi processionem spiritus à filio, quia tãtùm dicitur,*qui a patre procedit*.Nã cùm illa processio non sit aliud quam missio passiua, sicut spiritus mittitur à filio,ita & ab illo ꝓcedit. Antiqssimi tamen patres hoc loco intellexerũt significatam æternam spiritus ex patris natura processionem, sicut & filij æternã ex patris natura processionem illis locis quib. de se dicit; *Ex Deo processi,& exiui a patre*. Nec id absq; ratione. Siquidẽ in eo ꝙ spiritus aut filius à patre dicitur procedere temporal ter,includitur eum etiã processere ab æterno ex patris natura. Cùm enim filius & spiritus sanctus vnius eiusdemq; sint cum ,patre naturæ,& ꝓinde,per oia sint illi æquales,si quando his duabus personis diuinis aliquid tribuitur respectu patris,quod minoritatem quãdã à patre videtur significare,vt cũ dicũtur mitti,& ꝓcedere à patre,loqui ex patre & q̃ ab illo audiuerunt,didicerũt,& acceperũt, nõ possunt hæc illis ꝑsonis respectu patris illa ratione intelligi attribui, nisi rõne originis,secundùm quã sũt ab illo , & habẽt ab illo q̃cunq;habent.Ex quo cõsequitur , spiritum sicut ex patris substãtia ꝓcedit ab æterno, ita & à filio ꝓcedere,cùm ab eo mittatur,& proinde etiã procedat temporaliter.Secundũ qnã rationem efficacissimè probatur spiritum ab æterno ꝓcedere & suum esse habere à filio, ex eo quod postea dicit Dominus; *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet; & annunciabit vobis*.Sicut enim Christꝰ secundum suam diuinitatem,nõ alia ratione à datre dicitur accepisse q̃ mundo annunciauit & loquutus est, quã propter originem quã habet à patre : ita nou potest intelligi alia ratiõe spiritũ accipere à filio quod hominibus annunciat,quã quia ab illo habet suam naturam & essentiã & ꝓinde ex illius substãtia procedit ab æterno,cùm nõ sit aliud essentialiter abaliquo procedere,quam ab eo suum esse accipere.Secundùm hanc rationem August. in variis locis etiam ex illo probat spiritum ꝓcedere essentialiter a filio,qđ post resurrectionẽ suã Dominus discipuiis suis insufflãdo dixit:Accipite Spiritum sanctum. Idem August.& ex illo probat quòd in scripturis ſſpiritus sanctus dicatur spiritus filij,sicut spiritus patris:Misit, inquit Paulus, spiritum

Digressio de processione spiritus sancti.

Galat 4.

Ioan. 16.

spiritum filij sui in corda vestra.Si enim est spiritus filij sicut atris,spiratur ergo,& proinde procedit à filio, sicut à patre; quãquã has Augustini, & Latinorũ ex scripturis collectiões rideat Theophylactus,vt pote Græcus,scribens intertiũ caput Ioannis,sedinefficaciter eas soluens.Spiritum autem procedere substãtialiter etiam ex filiõ nõ solùm ex prędictis scripturis , sed etiã necessariis,ꝓbari potest rationibus.Et primùm ex eo ꝙ (vt ait Boetius in li.de Trini.)exceptis relationibus oppositis,oĩa quæ de vna dicuntur ꝑsona , dicuntur etiam de alus. Cùm ergo spiratio actiua nõ opponatur filiationi,sed tãtùm spirationi passiuæ, quæ cõuenit spiritui sancto , cõsequens est ꝙ sicut illa cõuenit patri,ita & filio ꝑcõueniat. Hac sanè argumentatione postea Domin⁹ ostẽdit quare dixerit de spiritu,ille de meo accipiet.Oĩa (inquit)quæcunq; habet pater,mea sunt, ꝓpterea dixit *de meo accipiet,& annunciabit vobis*. Deinde si spiritus non procederet à filio, nõ distingueretur personaliter ab illo.Solæ enim relationes oppositæ ꝑsonalem faciunt in diuinitate distinctionem; oportet ergo filium,& spiritum sanctum habere relationes inter se oppositas. At in diuinis non possunt esse aliæ relationes oppositę quàm relationes originis, vt ostẽditur in theologia speculatiua. Cõsequitur ergo spiritũ habere suam originem à filio,& proinde ꝓcedere ab illo qa oppositæ relationes originis attendũtur secundùm hoc ꝙ vnum est altertius principium.Vnde etiã ipsi Græci ipsum spiritum in sua origine aliquẽ ordinem ad filiũ habere intellexerũt,dicentes ipsum esse & procedere à patre per filium. Quæ tamen ipsorũ loquutio si modò catholicè intelligatur,idẽ includit, & significat quod Latini apertius asserunt spiritũ ꝓcedere à patre, & filio.Non enim potest aliter intelligi spiritum ꝓcedere per filium à patre,quàm quomodo dictum est,oĩa facta per filium,aut patrem fecisse sęcula p filium. Verùm, vt dictum est circa illud Ioannis,Oĩa per ipsum facta sunt , per filium dicitur oĩa fecisse pater,qa omnia pater sic fecit cõmuniter cum filio. vt tamen virtutem efficiendi sicut & essentiam filius acceperit à patre. Præpositio eñ,per, tribuitur filio tantũ ob originem quã haberet à patre, ratione cuius se habet veluti medium quoddã inter patrem & creaturas Ita ergo & in proposito spiritus non potest dici procedere à patre per filium,nisi quia a patre cõmuniter procedit & filio,sic tamen vt filius à patre acceperit vt à se ꝓcedat substãtialiter spiritus sanctus. Rationes aute ob quas Græci dicere noluerunt spiritum ꝓcedere à patre & filio & à Latinis hoc asserentib.sese separauerunt, potissimæ fuerunt,vt ex actis concilij Florentini patet,istæ: Quia existimabãt huiusmodi locutione introduci duo principia spiritus sancti, patrem scilicet & filium Deinde quia etiã si verum esset ꝙ spiritꝰ ꝓcederet a filio,putabãt tamen illud saltẽ symbolo apponendum esse nequaquã, tum ꝙ in scripturis sacris illud non legeretur,tum ꝙ in symbolo Nicæno & Cõstantinopolitano, tãtùm diceretur spiritus à patre procedere, & in cõcilio vniuersali 3. Ephesino scilicet,statutum esset sub anathematis reatu,vt nulli de Trinitatis fide aliud docere quã in illo symbolo cõtinebatur, aut illi aliquid addere liceret, vnde Latinos arguebant anathematis reos,ꝙ in symbolo illo addidissent, filioq; Verum cùm Latini in dicto cõcilio Florẽtino declarare-

Ioan. 1.

Ps. 109.

se nõ afferere spiritum procedere ex patre & filio tanquam ex duobus principiis,sed tanquã ex vno principio,sicut tota Trinitas vnũ est omniũ creaturarum principium , ostenderentq; tum ex scripturis,tum ex patribus nõ solùm Latinis,sed etiã Græcis,verum esse ꝙ spiritus procedat à filio, illamq; additionem, ex filioq;,nõ tam dicendã additionem quàm declarationem, & expositionem eiꝰ quod includebatur in eo ꝙ à patre dicitur spiritus ꝓcedere , atq; huiusmodi additionem factã ab ipsis necessitate quadã,causa scilicet tollẽdi cuiusdam schismatis:ostenderẽt etiam,Romano põtifici licere ob causas quædã declarationis gratia addere symbolo fidei,tum demũ post lõgam contentionẽ Græci in cõcordiã rediere cum Latinis, tãquam nihil peccãtibus contra decretũ concilij Ephesini, nec aliud asserentibus dicẽdo spiritum procedere à patre,& filio,quàm ipsi allererent dicendo spiritũ procedere à patre per filium.Ex his autem patet duplicẽ ex scripturis colligi in diuinis processionem essentialem. Alteram,qua filius procedit à patre,quę insinuatur illo Ioã.8 Ego ex Deo processi. Alterã qua spũs procedit à patre & filio,quæ insinuatur hoc loco,cùm dicitur: *Qui a patre procedit*.Et filij quidẽ processio ex scripturis cognoscitur habere speciale nomẽ,vt dicatur generatio. De caenimdicitur;Ex vetero ãte luciferũ genuit te.Spũs sancti verò processio ex patre & filio non habet in scrituris speciale nomen , nisi ꝙ ex ipso nomine spiritus , dici possit spiratio. Non enim illa processio,quamuis sit exsubstãtia patris & filij,dici potest generatio,quia sic in diuinis per sonis duo essent filij,& spiritus duorũ esset filius; quod est absurdissimum , cùm filius duorũ non sit,nisi patris & matris. Quòd si igitur quis quærat quis sit eius processionis modus & qualitas, audiat Gregoriũ illum Nazianzenũ libro quinto de theologia sic respondentem curiosæ huiusmodi questioni:Quin,inquit, tu mihi rationẽ ingeniti patris explicas,& ego vicissim ubi & filij generationem velut naturę eius interpres , expediam, & spiritus processionẽ aperiam,vt ambo infaniamus Dei secreta rimando.Hæc ille,significans nõ vltra inhuiusmodi rerum inuestigatione progrediendũ,quam ex scripturis datur intelligi.Ex doctrina tamen Augustini, aliorum q; patrum intellectus humanus vtcunq; inducit potest ad aliqualem cognitionẽ duplicis illius in diuinitate processionis, & rationem percipere quare altera rectè dicatur generatio; altera verò non , quamuis vtraque sit ex substantia , quemadmodum subtiliter deducit diuus Thomas in prima parte Summæ , quæstio. 27. Cùm enim modus diuinarum processionum in se non possit à nobis cognosci, oportet vt ad earũ aliqualẽ cognitionem manu ducamur, à similitudine quarundam in creaturis processionem. Id autem non potest fieri conuenientius quàm à processionibus quicusdam quæ reperiuntur in creatura intellectuali, tum ꝙ hæc sit creata ad imaginem & similitudinem Dei,atq; ob id in se habeat vestigium quoddam Trinitatis diuinę & processionũ diuinarum:tum quòd processio in diuinis non potest attendi secundùm aliquam processionem in creaturis quæ tendit in aliquod extrinsecum, sed secundùm talem quæ manet in ipso agente , eo quòd filius & spiritus ex patre non procedant extrinsecè , sed mancant in eo qui eos producit patre . Huiusmodi autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

processio immanens reperitur in creatura intellectuali,& reperitur in ea duplex,secũdùm duplicẽ eius actionem,intellectꝰ scilicet & voluntatis.Ex mente enim ꝓcedit imprimis intelligentia & rei cõceptio,q̃ est velut verbum mentale, & rursum ex ea simul & ex intelligentia atq; rei cõceptione ꝓcedit rei alicuiꝰ amor.Secundùm processionem ergo cõceptus,& intelligentiæ ex mente cõsiderãda est à nobis processio Filij à Patre,cuius Filiꝰ est λόγος & verbum:secundùm ꝓcessionem verò amoris ex mente & ex intelligentia, cõsideranda est processio spiritus à Patre & Filio:Interprocessionem autem itelligentiæ & processionem amoris à mente hoc interest, q̃ in illa attendatur similitudo,in hac verò nõ.Producit enim mens in se alicuius rei cõceptum tãquã illius rei similitudinem vnde huiꝰ ratione res cõcepta dicitur esse in mente cõcipiente,amorem verò non producit in se tanquã similitudinem rei amatæ,sed tanquã inclinationem in rem amatã, vnde huius ratione mẽs dicitur esse in re amata.Cùm ergo generatio propriè dicta cõsistat in similitudine geniti cum generãte, illa in diuinis processio quæ attenditur secundùm ꝓcessionem cõceptus à mente, dicitur generatio : illa verò q̃ attenditur secundum processionem amoris à mente, nõ dicitur generatio, sed spiratio, eo q̃ amor veluti spiretur à mente, propterea quòd illo moueamur & impellamur ad aliquid faciendum.Et hæc qdem de æterna in diuinis processione, occasione illius quod hic Dñs dicit, spiritum veritatis procedere à Patre. Cæterùm cõtra id quod supra diximus,ex eo quòd spiritus mittitur à Filio, & ꝓcedit ab illo temporaliter, colligi & seq eundem etiã ꝓcedere à Filio æternaliter,obijci potest q̃ Isa.48. Christus se dicat etiã esse missum à spiritu Dei,à quo certum est tamen ipsum nõ procedere eternaliter.E nunc, inquit, Dominus Deus misit me, & spũs eius.Quæ verba dicta esse in persona Xp̃i,ostensum est cap. ꝓcedenti.A t facilis hic est ex Hieron.solutio.Is enim in Cõmentariis super Isaiã tractãs hæc verba, intelligit Christũ hic se dicere missum à spũ, iuxta fragilitatẽ carnis assumptæ. Secundùm humanam enim Christi naturã certum est ipsum à spiritu fuisse missum ad ꝓdicãdum & docendum, iuxta illud Isaię.Spiritus Domini super me, eo q̃ vnxit me,ad euãgelizãdum pauperibus misit me. Secũdùm August.tamen potest etiã intelligi Christus missus à spiritu sancto secundùm suã diuinitatem,secundũ quã dicitur missus ratione assumptę humanitatis,si modò cõsideretur nõ ipsa quę dicitur mitti persona,sed ipse effectus,ratione cuius dicitur mitti.Hac enim cõsideratione August. nõ tantùm spiritum dicit misisse Christũ,sed etiã Christum misisse seipsum,& spiritum misisse seipsum,qa scilicet tota Trinitas causa est eiꝰ effectus, ratione cuius aliqua ꝑsona dicitur mitti. Verùm cùm in eo quòd aliqs dicitur mitti ab alio, ꝓprie non solùm significetur missionem illã esse à mittente,sed etiã ipsum missum ꝓcedere à mittente, nõ satis ꝓprie dicitur Christus secundùm suã diuinitatẽ missus à spiritu,aut Christũ vel spiritum mittere seipsum Sed tempus postulat vt ad Euãgelicorum verborum redeamus expositionem.

HAEC LOQVVTVS SVM VOBIS, VT NON SCANDALIZEMINI ABSQVE.) D. August.& Euthymius pronomen,*hæc*,referunt ad id quod proxime præcedit de spiritus aduentu & testimonio,per quem & Apostoli cõfirmati testimoniũ de Christo erant perhibituri,vt sit sensus: Dixi vobis spiritum vẽturum, & testimonium de me in vobis & per vos perhibiturum, vt cùm videritis malos pſequẽtes vos & iniuria afficientes, non offendamini, sed cognoscentes q̃ paracletus vobis auxilietur,bono animo,ac viriliter agatis.Sic enim ferè habet Euthymius.In quem sensum & August.se nunc locum accepisse declarat, cùm sic scribit; Merito ꝓmisso spiritu sancto quo in eis operãte fierent testes eius,subiunxit.*Hæc locutus sum vobis vt non scãdalizemini.* Cùm enim charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctũ q̃ datus est nobis, fit pax multa diligentibus legem dei,vt nõ sit illis scãdalũ.Hæc ille,Et sanè cùm hæc pars Euãgelij legitur ĩ officio Ecclesiastico Dominicæ ante Pẽtecosten, videtur ꝓnomen demõstratiuum,*hæc*,referendum ad id q̃ mox præcedit de aduentu & testimonio spiritus qa nihil aliud in Euãgelio quod tunc legitur præcedit ante pronomen,*hæc*. Magis tamen hoc loco ꝓnomen istud videtur referendum ad ea,, q̃ priùs dicta sunt de odiis & persecutionibus ꝓpter nomen Christi perferendis,vt intelligatur hic Dominus reddere causam quare tam tristia eis prædixerit.Ne enim videretur Dominꝰ delectari in eorum mœrore,dum tam varia eis ꝑdixit quæ mœrorem adferebãt:Hæc,inqt, de odio mũdi & persecutionibus vobis imminentibus loquutus sum vobis,nõ vt ingerã vobis timorem,aut augeã vestram tristitiam,sed vt nõ scãdalizemini & offendamini cùm hæc vobis occurrerint mala.Scandalizaremini enim facilè in me, & à fide in me propter illa excidere posſetis,si nõ antè à me hæc vobis prædicta fuissent,propter inopinatum eorum occursum,& qa existimare posſetis, mihi hæc nõ fuisse præcognita, aut me tãtùm ad gratiã locutũ & leta tãtùm,tristibus occultatis, vanè ꝓmisisse. Nunc verò horũ prędictio muniet vos ne scandalizemini illis obuenientib.tum qa à vobis erunt præuisa,& præmeditata (minus em lædunt mala præuisa)tum qa agnoscetis meam in eibus verbis fidem,omniumq; rerũ pręcognitionem.Secundũ hunc sensum,cùm in Euãgelio prædictę Dominicæ legitur ista pars,pronomen,*hæc*, q̃a non habet aliquid ꝓcedens ad quod referatur, referendũ est ad ea quæ sequntur de obuenturis persecutionibus, quẽadmodum facit venerabilis Beda in homil.illius Euãgelij:quomodo etiã videtur intelle xisse q̃quis in nostris libris sic distinxit hũc Christi sermonem,vt ab hac sententia:*Hæc loquutus sum vobis*,nouum exordꝰ sit caput.Cùm autem in ꝓcedentib. Dominus in genere dixisset suos odia & persecutiones passuros, nunc species quosdã earũ persecutionũ explicat,easq;duplices iuxta duplex malorũ genus. Est enim malum calũniæ & ignominiæ, & est malum pœnæ atq; supplicij. Ad calumniæ autem atq; ignominię malum pertinet q̃ primo loco dicitur; *Absq; synagogis facient vos*, pro quo D. Augustinus clarius legit; Extra synagogas facient vos. Est autem Græcis pro, *absque synagogis*, vel extra synagogas , vnica dictio ἀποσυναγώγους apostynagogos, hoc est, alienos a synagoga, aut excomunicatos : quæ dictio & supra bis à Ioanne est posita,cap. scilicet nono,vbi legimus : Iam enim conspiraverant Iudæi, vt si quis eum confiteretur esse Christum , extra synagogã fieret,& capite vndecimo, vbi legimus : Propter Phari

Phariſæos non confitebantur, vt de synagoga nõ ejicerentur. Hãc autem de synagoga electionem ad summã pertinuisse apud Iudęos ignominiam patet ex eo quod ibi subijcitur: Dilexerunt enim gloriã hominum magis quam Dei. Sensus ergo nostræ lectionis est: *Absq. synagogis facient vos*, hoc est, excludent vos à suis synagogis, interdicent vobis suis synagogis, vosque excommunicabunt.

SED VENIT HORA, VT OMNIS QVI INTERFICIT VOS, ARBITRETVR,& c.) Obscuritatem aliquã adfert cõiunctio aduersatiua,*sed*. Ea enim videtur hic significari, Dominum subijcere aliquã consolationem cõ tra prædictam electionem è synagogis, cùm hæc sententia nullã significaret videatur cõsolationem,sed potius exaggeratiua sit obuenturorum malorum , planeq; signficet tribulationem venturã sup tribulationem. Proinde D. August. videns non esse dictum, *Et venit hora*,verùm *sed venit hora*, illudque sonare quasi aliquid boni post prædicta mala hic ꝓmitteretur,vim aduersatiuæ cõiũctionis sic explicat: Extra synagogas facient vos , sed nolite solitudinem formidare:separati qppe à cõgregatione eorum,tam multos in nomine meo cõgregabitis,vt illi metuentes ne templũ quod erat apud eos, & oĩa legis veteris sacramenta deserãtur, interficiãt vos,sic fundentes sanguinem vestrum, vt Deo se præstare arbitrentur obsequium. Intelligit ergo per aduersatiuã coniunctionem,*sed*,ad Apostolorum cõsolationem significari,eos electos à Iudæis tam multos Christo acquisituros,vt Iudęis sint ad ipsorum cædem prouocãdi.Simili modo , sed minus coactè,Beda in homilia huius Euãgelij , intelligit hic positam aduersatiuã coniunctionem,*sed*. Habet enim sic:Prędictis ergo pressuris aduersantium,repentè quasi consolãs discipulos,adiunxit. *Sed venit hora vt omnis* & c. A c si apertè dicat: Bella quidem tribulationum à cõtribulib. vestris estis passuri , sed eo tolerabilius hæc suscipite, quo nõ tã odio vestri quàm diuinæ legis æmulatione vobis ingerentur.Hæc ille.Verùm quoniam coactè secundùm vtrãq; prædictã rationem hæc sententia intelligitur subiunctã ad cõsolationem & mitigationem prædicti mali electionis è synagoga. cùm planè ad exaggerationem malorũ videatur potius dicta,ideo sciendum,quòd pro cõiunctione,*sed*,Græca dictio ἀλλὰ etiã verti potest primò, aut quinentiã. Nã & hoc inter alia significat illa Græca cõiunctio,quo modo sensus erit cõuenientissimus,nimirum iste : Excludẽt vos à synagogis suis,imò,qđ amplиꝰ est,venit hora, id est,instat iã tempus,vt omnis qui interficit vos, arbitretur se Deo obsequiũ,hoc est, cultum ꝓstare,aut sacrificium offerre.Est enim Græcis λατρεῖαν προσφέρειν, qđ potest esse sacrificium offerre. In hũc modum Cyrillus declarat se accepisse coniunctionem Habet enim sic interprete Trapezuntio:Sed non hęc,inquit, aduersus vos solũmodo facient , verũ etiam ad tãtum affocitatis prorumpent, vt sacrificij vim in cæde vestra positã putẽt. In nostra ergo lectione, coniunctio,*sed*,accipienda est ꝓ imò, vel pro sed &.Dupliciter autem Dominꝰ hac sententia exaggerat vim persecutionis. Primũ quia non solùm è synagoga eijciendos,sed etiã interficiendos ipsos significat,Secundò,quia ipsorũ cædem homines non solùm non erãt reputaturi iniustam esse,sed etiam gratissimam Deo. Loquitur autem sicut & in pręcedentibus,de persecutione A fidelibus inferenda à Iudæis.In hoc enim cõpetit ejicere è synagoga,Hi & cultum se verò Deo præstare putabãt occidendo Christianos,quemadmodum patuit in his qui Stej hanũ occiderunt & in ipso Paulo eum adhuc esset pſecutor. De se enim dicit,quòd cùm supra modu pſequebatur Ecclesiam Dei,abundãtius ęmulator existeret paternarũ traditionum.Idem de Iudæis dicit:Testimoniũ illis per hibeo q̃ æmulationem quidem Dei habent,sed nõ secundum scientiã. Hac æmulatione quidã cõtra Paulum adeo sunt accensi vt iurauerint se nõ comesturos, neq; bibituros, priusquam eum interemissent,vt scribitur Act. 23. Leuitis q̃ idolotras occiderant dixit Moyses: Consecrastis hodie manus vestras Domino, vnusquisq; in filio & in fratre suo , vt detur vobis benedictio. Vbi Chaldæꝰ paraphrastes habet:Obtulistis oblationes vestras hodie corã Domino.Idem Moyses præcipit pseudo prophetas occidi sine misericordia. His ergo & similibus scripturæ locis moti Iudæi existimauerunt se occidendo Xp̃m & Christianos,rem facere Deo gratã, ac veluti sacrificiũ illi offerre,qua sua immedicabili cæcitate etiamnum audent dicere,se nulla alia culpa in horrendũ hoc & perpetuum exilium esse missos, nisi quòd non omnes Christi discipulos occiderint , antequam eius euãgelium in vniuerso mundo prædicarent. Simili vesania etiam nostris temporibus hæretici & maximè Anabaptistę,persequendo Ecclesiam, diripiendo eius bona,occidendo eius fideles,existimarunt se cultum Deo exhibere gratissimum. Cæterum quemadmodum maximum ignominiæ malum significatur ꝓcedenti sententia , cum dicitur *absque synagogis facient vos*. ita hac sententia significatur maximum supplicij & pœnæ malum, proinde sub his duabus persecutionis speciebus omnia alia mala cõprehenduntur Ne autem Apostolos contristaret quòd eorum cædes reputanda esset cultus Dei & sacrificiũ, sed intelligerent illam suorum persecutorum existimationẽ esse erroneam,bene subiecit Dominus: *Et hæc facient vobis, quia non nouerũt patrem, neque me*. Patrem autem eos dicit non nosse, non solùm quia non nouerunt Deum sub nomine patris , sed etiã quia Dei non habuerunt rectam notitiam. Dei enim ignorantiam Dominus frequenter notat in Iudæis, qua quoniam caruerunt, nec ipsum Christum agnoscere potuerunt : vnde bene postquam dixit; *non nouerunt patrem*, subijcit, *neque me*.

SED HAEC LOQVVTVS SVM VOBIS, VT CVM VENERIT HORA EORVM, & c.) Aduersatiua coniunctio,*sed* quæ & hic videtur dare posita,referetur ad tristitiã quę in Apostolis causa ti posset ex audita imminentiũ malorum prædictione, significatq; non ob ingerendã tristitiã hæc illis Dominũ loquutũ. Vnde Cyrillus locum hũc sic explicat:Non illa hæc, ait, causa dixi vt vigor mentis vestrę enervaretur,& antequã pericula veniãt formidetis,sed vt recordati à me vobis prędicta fuisse,magis admiremini,& in illo tẽpore periculorũ certior ab euẽtu rerũ, stabiliorq; in me fides efficiatur. Hæc ille. Cæterùm genitiuũ, *eorum* quidã coniungunt cum subsantiuo, *hora*, sequuti Augustinum,qui sic habet:Hora eorum, hora tenebrosa,hora nocturna.Verùm genitiuũ illũ referendũ ad verbum *reminiscamini*, patet ex Græcis, apud quos genitiꝰ ille ponitur post verbum μνημονεύητε αὐτῶν, id est, reminiscamini vel memores

Universidad de Deusto
Biblioteca

sitis eorum, id est, earum rerũ quas modò loquutus sum: reminiscamini, inquam: quia, id est, quòd ego dixi vobis illa. Additur aũt dictioni, *hora*, apud Græcos articulus q denotat de illa se nunc loqui hora de qua priùs dixit: Sed venit hora; quo loco non ponebatur articulus. Est ergo sensus: vt cùm venerit hora, id est, tempus illud q̃ nunc dixit instare, tum reminiscamini eorum. Frequenter autẽ dominus se illis ob necessariã causã tristia nunc p̃dicere inculcat, vt ne videretur eorum delectari mœrore, ac horum tristium p̃dictionem leniret, vtilitatis insinuatione. Et priùs quidem dixit se de imminentib. præloquutum p̃secutionib. malum effugerent videlicet, vt nõ scãdalizarentur: nunc verò de illis se loquutum significat, vt hinc bonũ q̃ddã consequerentur, nimirum vt recordãtes hęc ab ipso p̃dicta nõ solùm non offenderentur, sed etiã in fide ipsi⁹ cõfirmarentur, agnoscentes nihil illi fuisse incognitum nec ad gratiã ipsis loquutũ. Vnde non dicit solùm, vt reminiscamini hæc vobis esse prædicta, sed quòd illa dixi vobis. Postquã autem causã dixit ob quã hæc illis iam est loquutus, subijcit & causam quare hęc ipsis non priùs sit loquutus. Hæc autem inqt, vobis ab initio nõ dixit, quia vobiscum erã, quia scilicet per meã p̃sentiam ab his malis liberi hactenus fuistis, & in me totum prælium vertebatur, ꝓinde nõ erat necesse nec operæpretium de his tunc vos p̃monere sicut modò quãdo mea destituemini p̃sentia, & de me testimonium phibere debebitis mundo recla ãte. Quæstio tamen hic occurrit, quomodo Dominus dicat: *Hæc ab initio vobis non dixi*: cùm non solùm paluò antè hæc illis mala obuentura prædixerit, quãdo de signis subuersionis Hierusalem suiq; aduent⁹ disseruit, vt suprà est habitũ in cap. Concordiæ 123 ex cap. Marci 13. & Lucæ 21. sed etiã lõgè antè in ipsa missione Apostolorum ad prædicãdum, vt patet Matth. 10. Sanè D. Aug. hac motus ratione putat pronomen demostratiuum *hæc*, non referendum hoc loco ad mala quę Dominus prædixit obuentura, sed ad ea quæ dixit de aduentu spiritus sancti, vt significetur dominum de illius aduentu non dixisse quãdiu manebat cũ suis: dicere autem de eo debuisse cùm ab eis iam esset abitur⁹. Verùm nimis apertũ est pronomen *hæc*, ad illa referẽdum esse hoc loco, ad quæ refertur cùm dicitur in eo quod mox præcedit: *Hæc loquutus sum vobis, vt cùm venerit hora*, &c. quo loco certum est referri ad mala de quib. dicitur in præcedentib. ꝓinde dicendum est secundũ Chrysost. Dominum dicere se hæc non ab initio dixisse eis, quia etsi dixit eis de obuenturis eis tribulationibus, nunquã tamen tam horribilia eos prędixit manere, atq; nunc cùm dixit mortem eorum repudandam Iudæis pro cultu & obsequio Dei, quod maximè poterat eos facere attonitos. Vel melius dicendum, ea quæ de persecutione leguntur dicta à Domino Matth. 10. non tunc à Domino dicta cùm Apostolos amãdaret ad prędicãdum, sed per anticipationem illa scripta esse à Matthæo illo lõco ꝓpter loci oportunitatem, quemadmodum annotatum est in capit. Concordiæ 55.

ET NVNC VADO AD EVM QVI MISIT ME, ET NEMO EX VOBIS.) Græca nõ habent, Et nunc, sed τοίνυν id est, nunc autem, quomodo legit & D. Aug. Adhuc enim pendet hæc pars cum præcedenti, & ratio indicatur quare q̃ ab initio nõ dixit, modò eis dixerit. Sẽsus ergo est: Ab initio vobis hæc nõ dixi quia vobiscum eram. Nunc autem vado ad eum qui misit me, atq; ob id illa vobis modò oportune & necessariò dixi. Cùm autem prædictione sui abitus & malorum quę post illum erãt obuentura, videret Dominus suorum animos nimia repletos mœstitia, ad consolationẽ cõuertitur, in qua reliqua ferè sermonis pars consistit. Cęterùm dubium est quomodo dicat: *Nemo ex vobis interrogat me quò vadis*: cùm paulò antè Petrus interrogarit: Domine, quò vadis? & Thomas idem scire desiderans, dixerit: Domine, nescimus quò vadis, & quomodo possumus viã scire? Proin de D. August. istud referendum putat ad tempus ascensionis Christi, vt sit sensus: Vado ad eum qui me misit, ad quem cùm abiero, tum demum nemo vestrum me interrogabit sicut modò quò vadam. Ipsi enim vestris cõtemplabimini oculis quò vadam. Verùm quoniã hæc coactior videtur intelligentia, aliter dicendum, Dominum amicorũ more, his verbis mœstos Apostolos ꝓuocare ad familiares interrogationes, notans eos quòd præ nimia mœstitia iam cessarent penit⁹ ab huiusmodi interrogationibus, quales deberẽt esse inter amicos maximè iam abniuicem separãdos, ex quibus interrogationibus vtilitatem aliquã percipere possent, & à mœrore suo liberari. Cũ enim cœpisset inrerrogare quò iret, nec adhuc satis illud ab eo didicissent, debuissent meritò eã repetisse interrogationem, ac de futuro statu solicitius interrogasse: verùm quò minus illud aliaq; iam interrogarent, obstitit cordis mœstitudo, omnẽ interrogationis & dicendi diligentiã reprimẽs. Sensus itaq; est. Auditis me dicentem de abitu, cumq; solicite amicus amicum soleat de multis interrogare abeuntem, vos iã mecum nulla miscetis colloquia, nihilq; rogatis, ne hoc quidem qđ in principio regare cœpistis, & necdũ didicistis, nempe quò vadã. Tacetis, irrequieto tamen animo intus laborãtes, vosque macerantes. Quia enim hæc loquutus sum vobis de meo abitu & malis post illum superuenturis, tristitia ita impleuit & penit⁹ occupauit cor vestrum, vt non libeat quicquãinterrogare. Verùm quò mœstitiã hanc deponatis, audite, ego qui ipsa sum veritas, quiq; fallere nequeo, veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego abeã à vobis, & vadã ad eum q̃ misit me. Si enim non abiero, paracletus ille, de quo iam aliquoties dixi, & per quem multa vobis promisi, nõ veniet ad vos. Si autem abiero adpatrem, mittã eũ à patre ad vos. Duplici autem de causa spirit⁹ sanctus nõ potuit venire ad Apostolos, nisi Christus abiret, quarũ altera est ex parte Christi, altera ex parte Apostolorum, quemadmodũ est dictum circa illud Ioan. 7. Nõdum erat spiritus datus, quia Iesus nõdum erat glorificatus. Bene autem Dominus hæc verba sic temperauit, vt per ea & spiritũ significaret se non esse inferiorem, & se non esse inferiorem illo, ac ꝓinde illum sibi esse æqualem. Cũ enim expedire dicit vt abeat, quò possint accipere paracletum, ꝓsignificatur satis excellentia spiritus, quemadmodum contra Macedonianos hic annotauit D. Chrisostomus. Si enim spiritus erat inferior Filio & minor, quomodo ex pediebat vt Filio abeunte acciperent spiritum? Ne tamen ex his verbis putaretur paracletus Filio maior, dicit non iam patrem missurum illum, sed se: *Mittam*, inquit, *ꝓeum ad vos*. Ex his autem iam tractatis Christi verbis tria nobis moraliter discenda. Pri

da. Primùm anxietatem & tristitiam cordis impedire frequẽter, ne quęramus ea discere quę scire saluti nostrę expediãt, atq; ob id pulso procul huiusmodi mœrore, gnauiter inquirẽdum in scripturis quòd Dominus abierit, & qua ratione illum eò sequi possimus. Tristitiã, inquit Sapiens, longè *Eccles. 30* expelle à te. Multos enim occidit tristitia, & non est vtilitas in illa. Secundò discendũ, nos nobisipsis & proximis quos diligimus nõ ea debere prestare quæ sunt suauia, & humanæ grata volũtat, sed ea poti⁹ quæ sũt saluti magis cõducibilia, quemadmodum Christus nõ tacuit suis de suo abitu, quã uis hinc sciret illos contristãdos, nec suã illis præsentiã corporalem etsi summè ab eis cupitã cõcess sit, quòd illis nõ expediret. Postremò discendum, spiritus non esse capaces qui adhuc carnalibus & terrenis reb⁹ mente inhærent. Si enim Apostolis obstitit carnalis Christi præsentia, quo min⁹ spiritũ possent accipere cũ illũ tamen spirituali prosequerentur amore, quãto magisnõ possũt accipere spiritũ q̃ adhuc carnalia sapiũt, & toti illis inhæ- *2. Cor. 5* rẽt, aut quicarnali adhuc cognationũ affectu detinẽtur. Vnde Paul⁹, Nos, inquit, ex hoc neminẽ nouimus secundùm carnẽ. Et si cognouimus secundũ carnem Christum, sed nunc iã non nouimus.

ET CVM VENERIT ILLE, ARGVET MVNDVM DE PECCATO, ET DE IVSTITIA, &c.) Ne dicãt se malle ipsius præsentiã, quã spiritus ꝓ ipso aduentũ, ostendit ipsius paracleti officiũ & fructũ. Cæterũ obscur⁹ admodũ est hic locus, quòd dicitur de tribus spiritũ redarguturũ mundũ, ita vt propter obscuritatem ipsius variè admodũ à diuersis tractetur interpretibus, & vix quisquã satisfacit studioso lectori. Obscuritas autem, vnde enarrationũ varietas potissimũ nascitur, in duobus maximè cõsistit. Obscurũ enim est quomodo de spiritu dicitur quòd arguet mundũ de iustitia, cùm de iustitia nemo sit arguend⁹, sed tantùm de iniustitia. Obscurũ item de qua aut de cuius iustitia hic sit sermo. Nã id ex subiuncta ratione nõ ita cognosci facilè potest. Itaq; quòd ad priorem obscuritatis pertinet rationem, sciendũ verbum, arguet, dupliciter posse hic accipi, videli- D cet aut pro corripere, cõfutare, & redarguere, qđ ferè verbum illud apud nos significat, aut pro certis argumentis demonstrare & conuincere. Nã & hoc significat Græca dictio ἐλέγχω, vnde ἔλεγχος, argumentum & indicium, sicut & arguere Latinis significat ostendere & probare. Et quidẽ si priori modo accipiatur, tunc in ablatiuis, *peccato, iustitia & iudicio*, subaudienda sunt adiectiua diuersa, hoc modo: arguet mũdũ de peccato admisso, & de iustitia spreta vel neglecta, & de iudicio item spreto vel neglecto. Aut, quod eodẽ redit, illud: *de peccato* E *de iustitia, & de iudicio*; sic est accipiendũ: arguet & corripiet mũdũ ratione peccati, & ratione iustitię & iudicij, q̃ scilicet peccatum admiserint, iustitiã verò & iudiciũ non sint amplexati. Sic enim explicatur præpositio, *de*, apud Nonnum. Aut denique quemadmodum intelligit D. Augustinus, dictum est, *arguet mundum de iustitia & de iudicio*; pro eo qđ est, redarguet & condemnabit mundum per iustitiam aliorum, & per iudicium diaboli. Si verò verbum, *arguet*, posteriori modo accipiatur, sensus erit facilis, certissimis argumentis cum ipsius mũdi reprehensione cõuincet eumde tribus illis: peccato, iustitia, & iudicio. Quod verò ad secũdã obscuritatis pertinet rationem, sciendum D. Augusti

num, similiter & Cyrillũ, intelligere Dominũ hic loqui de iustitia credẽtium, quę opponitur peccato non credentium. De hac autẽ iustitia accipiendum hunc locum colligit Augustin⁹ ex subiuncta ratione, eo quòd sermone conuerso ad Apostolos dicatur; *quia ad patrem vado, & iam non videbitis me*, non autem, & iam non videbunt me. Hinc enim colligit Dominũ loqui de iustitia Apostolorũ, quę est ꝓ fidem, cõsistens in eo quòd credant in eum qui iam abiit & nõ videtur. Fidelium enim beatitudo & iustitia in eo cõsistit, quòd credãt in eum quem non vident, iuxta illud. Beati qui non viderunt & crediderunt. Est ergo sensus, secũdùm Augustinum: spiritus redarguet mundum de suo peccato, de iustitia verò fidelium credẽtiũ in me, hoc est per illorum iustitiam cõparatam cum mundi peccato redarguet mundum. Ipsa enĩ, inquit, fidelium cõparatio, infidelium est vituperatio, nimirũ quòd eã nõ sint imitati, sed spreuerint eã & riserint. Sic & redarguet mundum de iudicio & condamnatio diaboli, quia per illius condemnationem cõfutabit mundum, & reprehensibilem ostendet, vt qui adhuc cõdemnato adhæreat, per cuius condemnationem & mundi demonstrata est condemnatio, quia si De⁹ peccantib⁹ angelis nõ peper cit, multo min⁹ mundo parcet, sed vnà ipsum cum C suo principe condemnationi inuoluet. Ad quem fere modum hanc tertiã partem intelligit etiã Cyrillus, atis intelligit spiritum redarguturum mundum de iustitia fidelium, quia credentes in Christum, vt vere iustificatos defendet, eosq; non iure, peccati crimine à mundo accusari ostendet, hoc est quia redarguet mundum tãquã iniuste accusãtem fideles. Verùm præterquã quòd hæ interpretationes satis sint duræ, etiã aliis de causis magis videtur secundùm Chrysostomũ & alios, Dominum hic loqui de sua iustitia, quæ declarãda erat per ipsius ad patrem abitum. Secundùm quam intelligentiã, vt ꝓbe abstrusum huius loci assequamur sensum, animaduertendum triplicẽ hanc spiritus redargutionem conuenientissimũ habere ordinem, & omnia summatim cõtinere quæ Euãgelica cõprehẽdit prędicatio. Primum enim horum trium de quibus mundus dicitur arguẽdus, cõuenit hominib⁹: secũdum Christo: tertium diabolo. Et peccato quidem cõiungitur iustitia, tanquam contrarium per q̃ alterum contrarium erat manifestandum. Vbi enĩ est alicuius peccatum, ibi oportet alterius sit iustitia, ꝓ quã illius peccatum redarguatur & cõuincatur. Iustitiæ verò cõiungitur iudicium tanquam quod illi est connexum, iustitiamque declarat. Exiustitia enim nascitur iudicium, iudiciumq; iustitiam declarat, vnde hęc duo in scripturis frequentissime cõiunguntur. Vt ergo ostendatur mundum peccare nõ credẽdo in Christum, oportet ostẽdere ipsius Christi iustitiã. Hęc autem declarata est per hoc q̃ ad Deum abierit, atque apud illum semper permaneat: hoc enim secundùm Chrisostomum significatur ꝓ illud; *et iã nõ videbitis me*. Quamdiu enim in carnis infirmitate mundus Christum vidit, habebat non nihil q̃ sue posse prętexere incredullitati: at cùm illum resurrexisse, atq; in cœlos ascẽdisse, ibiq; semper permanere viderũt, nihil erat incredulis reliquũ excusationis. Neq. verò Christi in cælos ascẽsus tantùm declarauit ipsum in se esse iustũ, sed sic ei cõpetere iustitiã, vt per eũ solũ iustificari possint homines, eo quòd primus & solus ex hominibus po

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuerit ascẽdere ad Deũ,ac proinde eo ascensu cõuincuntur peccare quotquot nõ credunt in eum. Huiusmodi autẽ iustitiã Christi secutũ est iudicium & condemnatio diabo li,per quam etiam illa Christi declarata est iustitia: vnde bene tertio loco dicitur mundũ arguendũ de iudicio,id est, cõdẽnatione diaboli. Et omnino apparet hic subindicari veluti ꝓcessum quendã iudicialem à diabolo institutum contra humanum genus. Ille enĩ ꝓpter peccatum iure quodam vindicabit sibi in humanum genꝰ dominium & mortis imperium. At Christꝰ pro humano genere interueniens per absolutã suam iustitiã, dum mortem sibi à diabolo iniuste inflictã patienter pertulit, promeruit pro se & omnibus eius iustitiam per fidem acceptãtibꝰ & imitantibus,sententiã vt diabolus cõdemnaretur & sua potestate exueretur,ita tamen,vt qui Christo credere recusarent,manerẽt sub peccato &tum ob priora sua peccata,tũmaximè q nõ crederent in eum p quem solum à peccato liberari poterant, maneant sub ira Dei & diaboli potestate. Dicit ergo Dominus: Cũ venerit paracletus,ipse per vos arguet,hoc est,reprehendet,vel potiꝰ certis argumentis cõuincet mundum de peccato,& de iustitia quę peccato opponitur,& per oppositionẽ manifestat illud. & de iudicio q effectus est iustitiæ,&per effectum illã manifestat. De peccato quidem illum arguet,quia nõ crediderunt in me,vel,vt habent meliꝰ Greca,quia nõ credunt in me,quomodo & Augustinum legisse patet ex eiꝰ cõmentariis. Non enim significare voluit Dominus mundum arguendum ꝓpterea quod nõ credidisset in illũ cùm in mundo carne præsens esset sed magis quòd non credentem illum iã in cœlos sublatum. De iustitia verò illum cõuincet, ꝓpter ea quia ego iã vado ad patrem, & posthac nõ videbitis me,in hac scilicet in qua modò me videtis,carnis infirmitate&cõtemptu. Hinc enĩ declarabitur mihi vnice cõperere iustitiã, ac proinde peccari eos qui nõ credunt in me. De iudicio autem ꝓfluente ex ipsa iustitia mundum etiam cõuincet,quia declarabit principẽ huiꝰ mundi iudicatum esse & cõdemnatũ, cuius condemnationis declaratione, cõuincet etiã mundũ & de suo peccato & de mea iustitia. Hæc est autẽ summa Euãgelicæ prædicationis, docere eos peccare qui nõ credunt in Christum,atque vt id ostẽdatur,docere Christum esse iustitiã, at diabolum per ipsum iam esse cõdemnatum, hoc est,suo in homines dominio priuatum iusto quodã iudicio,quemadmodum supra declaratum est circa illud Ioan. 12. Nũc iudicium est mũdi, nunc princeps huius mũdi eiicietur foras. Arguit autem mundum spiritus de illis tribus,partim p Apostolorũ aliorumq; doctorum prædicationẽ,ad quem eos accendit, potẽti quadã energia auditorũ mentes per eos perstringens,partim per suam in hominibus efficacẽ operationem. Per hoc enim q spiritus post Christi ascẽsionẽ fidelibus tam mirabiliter & efficaciter datus est: quodq; per eũ fideles tã mirabilia sunt operati,morbos dæmoneſq; pellentes, ac totum mũdum à paterna religione ad Christi fidẽ trahẽtes, declaratum est mundo ipsa re,& peccatũ nõ credentium in Christum,&iustitia Christi,&iudicium cõdemnatio q. diaboli. Porrò de peccato infideliratis peculiariter dicit Dominus mundum arguẽdum, cùm de aliis etiã peccatis per spiritũ esset arguendus,tum,quòd propositò cõueniebat vt de illo peccato faceret mentionẽ, qa spiritum dicit vẽturum ad testimonium de se perhibendũ: tum quia hoc peccatum est,quo manente alia omnia detinentur, & quo discedente cætera remittuntur,vt hic doctè admonuit D. Augustinus.

ADHVC MVLTA HABEO VOBIS DICERE,SED NON POTESTIS PORTARE,&c.) Cùm de subtilioribus quibusdã fidei mysteriis in his quæ mox præcedunt disserere cœpisset,scirétq; Apostolos ꝓ illo tempore nõ esse capaces lõgioris de illis sermonis, aut apertæ eorũ explicationis,sermonem ãputans,omnium cognitionem eis ꝓmittit per aduentum promissi spiritus: quare cùm superiꝰ aperuerit effectum spiritus respectu mundi, nunc etiã eiusdem effectũ respectu Apostolorum & omnium fidelium aperit,etiã ipsis aduentum illiꝰ vt ilẽ fore ostendens. Adhuc multa,inqt,habeo,hoc est,possũ vobis dicere,tamen ab his dicendis ãbstineo,non q eorum communicationem vobis inuideam,sed quia nõ potestis ea modò portare,id est, qa nunc non estis eorum capaces. Verbum enĩ *habeo*, accipi hic debet positum ꝓ possum,phrasi Greca,qa verbum, ἔχω id est,habeo, cum infinitiuo cõstructum significat posse. Alioqui si Christus habebat adhuc multa dicere,debuisset illa vtique suis dixisse,quare nõ recte videtur quidã vertisse Græca: *Adhuc multa habeo quæ vobis dicam*. Cæterum hæretici pleriq; teste Augustino,hac Domini sententia abusi sunt ad eroneæ suæ doctrinæ cõmendationem. Cùm eñ quidã,quales erãt Gnostici,multa docerent à fide catholica aliena,& abominabilia quædã quæ catholicorum aures ferre non poterã, dicebant illa sua dogmata esse ea de quibus hic Dominꝰ dixit: *Adhuc multa habeo vobis dicere,sed nõ potestis portare modò*. Itaq; quò suos Augustinus muniret contra hęreticos hac sententia abutentes,tribus sermonibus hanc tractat sententiam,docens imprimis nõ esse curiosè inquirendum q̃ sint illa quæ tunc Apostoli portare nequiuerunt,quòd id non sit in scripturis expositum: deinde nõ posse cõuenienter dici ea tũc nõ potuisse portare Apostolos quę de inuisibilibus & altissimis rebus inueniuntur in Apostolicis literis scriptis postea,eo q Apostoli nõ minus illa tunc ferre potuissent,quã eo modò multi ferunt, qui tamẽ ea non intelligũt. Intelligit enim D. Augustinꝰ portare aut ferre nõ posse, idem esse quod æquo animo nõ habere: quare putat inter ea quæ Apostoli tũc nequiuerãt portare aut ferre,maxime consenda ea quæ Christus dicere potuisset Apostolis de rebus cælestibus,eo modo quo ea dicit Angelis, q semper vident faciem patris. Ea enim sic dicta non potuissent Apostoli tũc pro mortali ferre infirmitate. Verùm cũ dicit dominus: *non potestis portare modò*; non videtur sensus esse,nõ potestis ea ferre & tolerare. sed potius non estis eorum capaces,hoc est, non potestis ea nunc intelligere,aut cum fructu audire,qa,vt Paulus dicit de qbusdã,imbecilles estis ad audiendũ. Itaq. multa hæc de quibus dicit hic dominus: *ad hæc multa habeo vobis dicere*, &c. rectè intelliguntur ea quæ per aduentum spiritus sancti didicerunt apertè & clarè de mysteriis Christianæ fidei. Apertæ enim & claræ explicationis horum non erant tunc capaces Apostoli. Nõ ergo multa hæc,diuersa quædam erant ab his quæ hactenus ipsos Dominus præsens docuerat,sed eorumdẽ plenior & clarior explicatio,sicut cũ Paulꝰ dicit Corinthiis:

Non

Nõ potui vobis loq quasi spiritualibus:sed qua si carnalibus. Tanquam paruulis lac vobis potum dedi,non escam. Sapientiam autẽ loquimur inter perfectos: nõ vult significare, se alia docere perfectos quàm imperfectos, cùm vtrisque eãdem prædicaret fidem,sed quòd suæ prædicationis&fidei mysteria perfectius aperiret pfectioribus,sermonemque suum aptaret audientiũ capacitati. Inter multa autem hæc quæ tunc non poterãt portare Apostoli, etiã illa censeri possunt,quæ ad curam pastoralem,& regimen, ac dispositionẽ Ecclesiæ pertinebant. Hæc enim vt per aduentum spiritus didicerunt,ita tunc nõ poterant intelligere; cum nec statũ Ecclesiæ & regni Christi tunc possent intelligere. Potissimum tamen de his multis loquitur Dominus,quibus potuisset tunc prolixius mysteria fidei Christianæ eis apertè explicuisse, quorum perfectiorem cognitionẽ suis Paulus precari solitꝰ fuit,vt patet ad Ephes. 3. & ad Colosſ. 1. Hæc ergo spiritum eos docturum promittit, dicẽs,*cũ autẽ venerit ille spiritus veritatis docebit vos omnem veritatẽ*. In qua sententia distinctiunculam faciendam post pronomen,ille,patet ex Græcis,qa apud eos πνεῦμα,id est,spiritus, est neutrius generis cùm demõstratiuum ἐκεῖνος,id est,ille,sit masculini,quod ꝓinde non refertur ad spiritum, sed ad nomen paracleti,& est sensus: Cùm autem venerit ille de quo dixi paracletus, spiritus scilicet veritatis. Dũ spiritum eum vocat innuit ipsos per illum fore spirituales,& proinde etiã capaces eorum quę tunc nõ poterant portare: cùm veritatis dicit spiritum, credibile magis facit quod sequitur,*docebit vos omnẽ veritatẽ*. pro quo Greca habent, *ducet vos in omnẽ veritatẽ*. Sed & Augustinus testatur quosdam libros habere; *deducet vos in omni veritate*. Cui simile est illud Psalm. 53. Deduc me Domine in via tua,& ingrediar i veritate tua. Interpres autem sensum secutus est,non verba,quandoquidẽ nõ est aliud hoc loco spiritum deducere in veritate,quàm eum docere veritatem. Quem enim ille suo docet afflatu,eum & facit veritatem amplecti. Omnis enim,inquit Dominus, qui audiuit & didicit à patre,venit ad me. Est autem hic sermo nõ de quauis veritate,vt nõ de arithmetica, aut geometrica,sed de veritate fidei,atq; ea in cuius cognitione hominum salus consistit. Qualem veritatem omnem fideles spiritus, isque solus,cognoscere facit, ex parte quidem in hac vita,perfectè autem in futura.

NON ENIM LOQVETVR A SEMETIPSO,SED QVÆCVNQVE AVDIET,LOQVETVR,&c.) His probat Dominus,spiritum docturum veritatem,& nullam falsitatem vel errorem. Dispensatorius est autẽ hic de spiritu sermo,similis illi quo frequenter Dominus apud Ioanẽ suũ cum patre in omnibus cõsensum significauit. Loquitur enim hic Dominus de spiritu tãquam nuntio aliquo & legato,cuius fides in eo consistit,vt nihil ex sese dicat,sed tãtũ quę ei cõmissa sunt. Vt autẽ hęc dispensatiuè sunt dicta,ita nobis cauẽdũ est ne ex his verbis spiritũ putemꝰ minorẽ & inferiorem patre vel filio,sed reiectis à nostro intellectu his quę videntur in istis verbis sonare minoritatem,omnia digne Spiritu sãcto sunt accipiẽda. Itaque dicitur nõ locuturus à semetipso, quia ab eo à quo est patre & filio sicut habet suũ esse, ita & quęcunque loquitur & inspirat hominibus. Sic & dicitur locuturus quæ audiet, non ꝓ quædã de nouo discet quę ptiùs ignorauit,sed quia ea est locuturus quę à patre& filio accipiet nuncianda,& intelligit patrem & filium velle. Et quidẽ ab æterno omnia spiritꝰ à patre & filio accepit,audiuit& intellexit,dicitur tamen futurum tempus auditurus,eo ꝙ de eo sit sermo tanquã nuntio, cuius est ea loqui quę tum audit à mittente cùm ab eo mittitur. Itaq his locutionibus significatur spiritum non esse,nec quicquam habere à seipso, vt tamen etiã significetur eiusdem omnimoda vnitas &cõsensus cum eoà quo est,quodq non separata quadã sit natura ab eo à quo est. Si enim esset separata natura,posset quædã loqui à semetipso, posset loqui etiam quæ nõ audiuit. Ex his autem de spiritu locutionibus patet iam quòd cùm similia de seipso supra Dominus dixit,nempe,quòd à seipso nõ loqueretur, sed ea quæ audiuit,quæq. pater ei mandauit &dixit,nõ solùm illa intelligenda sunt ipsi cõpetere secundùm assumptam naturam,sed etiam secũdum diuinam. Nõ enim ratione alicuius assumptę naturæ hæc modò tribuuntur Spiritui Sãcto. Cæterùm ad maiorem etiã Apostolorũ consolationem promittit eis etiam futurorũ per spiritum præcognitionem,quodq. per ipsum non tantùm docti,sed & prophetæ constituentur. *Et quæ ventura* (inquit) *sunt annunciabit vobis*. Non dicit & omnia futura, sed indefinite, *quæ ventura sunt*, quia nõ omnia futura eis prænunciauit,sed quędam, quæ scilicet eos præscire vel ipsis vel etiam nobis expediebat. Donũ prophetię multis datum in primitiua Ecclesia,patet ex priore ad Corinth. Epistola,& ad Eph. 4. de Agabo&aliis prophetis futura prædicentibus legitur in Actis. Petrus fatũ sibi incumbens præuidit. 2. epist. ca. 1. Paulus præuidit futura, Actuum 20. 1. Tim. 4. 2. Tim. 3. Acto. 21. Apocalypsis Ioannis tota est futurorum vaticinium. Ne tamen cõqueramur in nobis non impleri quod hic dicit Dominus, *& quæ ventura sunt annunciabit vobis*. etiam nobis quæ vẽtura sunt annunciat, dum æternorum bonorum fidẽ & spem nobis suggerit,quęnequaquam sine ipso credere & sperare possemus.

ILLE ME CLARIFICABIT,&c.) Hic iam tertius insinuatur fructus ex aduentu spiritus ꝓuenturus,& ad ipsum Christũ pertinens. Primus enim pertinuit ad mundũ,secũdus ad Apostolos, tertius ad Christum. *Ille*,inquit,*me clarificabit*,hoc est clarum & glorioſum efficiet. Et quidem variis modis spiritus Christum clarum fecit, nimirum testimonium de ipso in mentibus Apostolorum perhibendo,& per eos lõgè lateque nomen Christi prædicando, ac opera admiranda in eis & per eos ad gloriã Christi faciendo,atque ex omnibus gentibus plerosque ad fidem Christi trahendo: verùm peculiaris quædã ratio & modus clarificãdi hic designatur, cùm subditur; *quia de meo accipiet & annũciabit vobis. De meo accipiet*, hoc est, ex mea scientia & sensu accipiet,& à me audiet quod vobis annũciabit. Hinc ergo Christus erat clarificãdus, ꝙ quę spiritus erat locuturus à filio erat acceptarus,& tanquã spiritus Christi erat suggesturus. Per hoc enim puòd spiritus omnem docens veritatem discipulos,declarauit seõnia,nosse etiã Christi declarauit õnisciẽtiã,ex qua accepit quæ cũq. nouit. Vnde colligere licet quàm oportunè& necessariò Dominus nũc dicit hæc rõne spiritũ se clarificaturũ. Quia enim dixit,spiritũ docturũ eos omnem veritatẽ quã ipse eos nõ docuerat,videri

Universidad de Deusto
Biblioteca

posset spiritũ in scientia & potẽtia perfectiuẽ esse ipso, & Christi, pinde gloriã obscuraturũ. Huic ergo occurrens cogitationi, dicit tãtũ abesse vt pillũ sit obscurãdº, vt etiã sit glorificãdus, idq; ob id quã spiritus acceptutus esset ab ipso quẽcũq; doctus esset fideles. Sic autem intelligendũ est qd dicitur: *De meo accipiet*: quomodo illud quod mox est dictum, *quæcũq; audiet*, ab eo scilicet q mittet eum, loquetur. Ceterũ pronomẽ, *meũ*, hic nõ accipitur possessiuè, eo scilicet modo quo dicimus: hic ager est meus, sed essẽtialiter, quomodo dicimº: anima mea, essentia mea, natura mea. Hoc em modo Dominus dicit, *de meo*, hoc est, de essentia mea, aut qd ꝓposito cõuenit, de sciẽtia mea. Dicit autem potius de meo quàm de me vel à me, ne sibi vindicaret primã spiritus originem quẽconuenit patri, à quo filius habet quod ab ipso accipiat & spiritus quæcũque habet. Neque enim cõueniebat vt nũc diceret: à me accipiet; cùm toties in superioribus dixerit se nõ loq à seipso. Verba, inquit, quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor. Certè ob iam dictam causam Dominũ dixisse, de meo accipiet potius quàm de me, patet ex eo quod subiicit ad declarationem huius. Ne enim illud videretur cõtrariũ illi quod toties dixit se nõ loqui à seipso, declarans quomodo verum sit; *de meo accipiet, Omnia*, inquit, *quæcunq; habet pater, mea sunt, propterea dixi*, &c. significans patri competere primo spiritº originem, per illum verò eandem cõpetere sibi, quòd ab eo accepisset quẽcunque ille haberet. Et hoc ergo loco dupliciter probatur efficacissimè, vt supra est ostẽsum, spiritum etiam procedere essentialiter à filio vel ex filio, nempe tum ex eo q dicit Dominus: *De meo accipiet*; tum ex illo quòd dicit: *Omnia quæcunq. habet pater, mea sunt.* Vnde & Cyrillus hoc loco apertè idem confitetur sic scribens: Alto quodam modo seipsum eis pollicetur veritatis spiritum, id est, suum missurus. Nõ enim est alienus à substantia filij spiritus, sed ex ea naturaliter procedit, &c. Et Didymus itẽ tractãs docte & prolixè hùc locũ li. 2. de Spiritu Sãcto sic habet: De spiritu veritatis q à patre mittatur & sit paracletus saluator, q & veritas, ait, Non enim loquetur à semetipso, hoc est, nõ sine me, & sine meo & patris arbitrio, quia inseparabilis est à mea & patris volũtate, quia non ex se est, sed ex patre & me est: hoc enim ipsũ quod subsistit & loquitur, à patre & me illi est. Idẽ post alia interpolita tractãs eam sententiã: *Omnia quæ habet pater, mea sunt*; duo docet, nempe quomodo intelligẽdũ hic sit patrẽ habere aliqua, & quomodo ex ea sententia nõ sequatur filium etiam habere paternitatem, & esse patrem quemadmodum hinc colligebãt Sabellianí. Deinde, inquit, interpretationem iferens quomodo dixisset, *de meo accipiet*, protinus subiecit: *Omnia quæ habet pater*, &c. quodãmodo loquens: Licet à patre ꝓcedat spiritus veritatis, & det Deus Spiritum Sãctum petentibus se, tamen q̃a omnia quæ habet pater, mea sunt, & ipse spiritus patris mens est, & de meo accipiet. Caue autẽ cùm ista dicuntur, ne in graue labaris itelligentiæ vitiũ, & putes rem aliquã esse & possessionem quæ à patre habeatur ac filio. Verũ quæ habet pater iuxta substantiã, id est, ꝙternitatem, immutabilitatẽ, icorruptionem, immutabilem bonitatẽ de se & in se subsistentem, hæc eadem habet & filius. Et quæcunq. sunt filij, hæc eadem & pater habet. Procul hîc absint Dialecticorum tẽdiculæ, & sophismata à veritate pellantur, quæ occasionem impietatis expiã prædicatione capientia dicunt. Ergo & pater est filius, & filius pater. Si enĩ dixisset, omnia quæ cunque habet deus, mea sunt; haberet impietas occasionem cõfingẽdi, & verisimile videretur esse mẽdacium. Cùm verò dixit, *omnia quæ habet pater, mea sunt*, patris nomine se filiũ declarauit, paternitatẽ qui filius erat non vsurpauit. Hæc ille, docens primùm hanc sententiã nõ accipiendã de eo modo habẽdi quo dicimur habere res externas quas possidemus, q̃modo de deo dictum est: Dominus est terra & plenitudo eius. sed de eo loquendi modo, quo dicimur habere naturã & essentiã, & quæcũque p naturam sumus, quamquam etiã de priori modo itellecta hæc sententia vera sit, sed nõ seruit proposito. Secundò significat generalem hãc sententiã intelligendam cum exclusione quadam implicitè indicata, hoc modo: *omnia quæ habet pater* (excepta ipsa paternitate) *mea sunt*. Absolutètamẽ & sine exceptione, verum est quòd quæcunque habet pater, habet & filius. Personalis enim distinctio patris & filij nõ includit patrẽ habere aliqd quod nõ habet filius, & cõtra: sed tãtum ꝙ nõ eodem modo habeat filius quæcũque habet pater. Pater enĩ ea habet nõ vt accipiens, sed aliis dans: filius autem ea omnia habet, sed vt accipiens ab alio. Atq. hunc tantùm habendi modum & ordinem diuersum important paternitas & filiatio. Non sunt tamen paternitas & filiatio in diuinis relationes rationis, sed reales, quia alioqui nõ esset per eas ĩ diuinitate realis personarum distinctio, sed tantùm distinctio intelligentiæ, quod est hæresis Sabelliana. Verùm qnia relationes illæ sunt ipsa essentia diuina, & paternitas in patre, non est res alia ab essentia patris, & similiter filiatio in filio: ideo ꝓ diuersas istas & sibi oppositas relationes non est in patre aliqua res quàm nõ habet filius, sed per eas tantùm aliter habet pater quæ habet quàm filius. Quòd si quis iã hic obiiciat: Si relationes in diuinis idem sunt secundùm rẽ cũ diuina essentia, ergo secundũ rem ab inuicem non distinguũtur, quia, vt habet regula Dialecticorũ, quæcũq; sunt eadem vni tertio, sunt eadẽ inter se. Vnde sic licebit argũentari ĩ tertia figura: Diuina essentia est paternitas, & diuina essẽtia est filiatio: ergo paternitas est filiatio. Dicendũ ꝓrimis, ꝙ, vt mox citatum est ex Didymo, in hac materia procul abesse debent Dialecticorum tendiculæ, quorum regulæ cũ desumptę sint abiis quæ in creaturis eueniunt, nõ spectant ad ea quæ sunt diuinitatis. Deinde etiã secundùm philosophum ea regula quandoq; in his quæ ad creaturas pertinent exceptionem patitur. In tertio enĩ Physicorũ dicit, quòd quæcunq. sunt eadem vni & eidem, sunt eadem sibi inuicem, in his quæ sunt idem re & ratione, nõ autem in his quæ differũt ratione. Vnde illo loco dicit, licet actio sit idem motui, similiter & passio, nõ tamen seq actionem & passionem esse idem, quia in actione importatur respectº, vt à quo est motus in mobilitin passione verò, vt q est ab alio. Ita similiter licet paternitas sit idem secũdùm rem cum essentia diuina, & similiter filiatio, tamen hæc duo in suis ꝓpriis rationibus important relationes oppositas, quare distinguntur ab inuicẽ. Vide Diuũ Thomã prima parte quæst. 28.

MODICVM, ET IAM NON VIDEBITIS ME, ET ITERVM MODICVM.) Post consolatoriam spiritus promissionem rursum sermonem ingetit de suo discessu, aliamque cõsolationis rationem adfert, promittẽdo eis suum ad ipsos reditũ. Idem tidem enim Dominus modo inculcauit eis de suo discessu, quamuis hinc sciret animos eorum dolore repleri, quò eos ad ferendum fortiter suũ discessum assuefaceret. Qui enĩ audiendo id animo assiduè volutabant, rem ipsam postmodũ æquiore animo laturos credibile erat. Addit tamẽ etiã semper aliquam consolationis rationem, easdem cõsolandi rationes frequenter repetendo, vt eorum mitigaret dolorem, & spem roboraret. Cęterũ dictio, *modicũ*, bis hic posita dupliciter intelligitur. Sunt enim qui intelligunt significari tempus quo futurum est quod sequitur *non videbitis & videbitis*, vt sit sensus, modicũ tempus erit quo non videbitis me, triduum scilicet illud quo iacebo in sepulcro, & iterum erit modicum tempus quo videbitis me, 40. scilcet dies qui erunt inter resurrectionem & ascensionem. Cui itelligentiæ bene cõuenit quod ꝓ ratione subiicitur; *quia vado ad patrem*. Ideo enim nõ diu, sed modico tempore eum Apostoli post resurrectionem erant visuri, quia iturus erat ad patrem. Sunt qui aliter intelligunt significari tempus post quod futurum est quod sequitur, *non videbitis & videbitis*, vt sit sensus: Modicum tempus est, post quod nõ videbitis me, & post illud modicum tempus, erit rursum modicum tempus post quod videbitis me, hoc est post breue tempus non videbitis me, & iterum post breue tẽpus videbitis me. Breue enim restabat tempus ante mortem ipsius, per quam subtrahendus erat ab oculis eorum reconditus in sepulcro: sed rursum breue erat tempus, triduum scilicet, post quod per resurrectionem eis erat reddendus. Atque in hunc modum accipiẽdum esse hũc locum, patet ex eo quòd in hunc sensum superius aliquoties posita est dictio, *modicum*, vt cùm dixit: *Adhuc modicum, & mundus me iã nõ videt*. Non enim significatur mundum modico tempore nõ visurũ illum, sed quòd post modicum tẽpus non sit illũ visurus amplius. Huic tamen intelligẽtiæ in præsenti loco obstare videtur quod sequitur pro ratione subiunctũ; *quia vado ad patrẽ*. Non enim conuenienter videtur dici: Ideo me post modicum rursum videbitis, quia vado ad patrem, cùm abitº ad patrẽ potius sit causa cur illum nõ sint visuri. Sed dicendum, partem hanc; *quia ad patrem vado*, referendam esse ad vtrumq. præcedens. *modicum & non videbitis: & iterum modicum, & videbitis me*. In abitu enim ad patrem includitur & mysteriũ mortis & mysterium resurrectionis, qa ire ad patrem, erat per mortem transire ad immortalitatem. Quia ergo Christus tunc sic abibat ad patrem, ideo post modicum illum nõ erãt visuri, quia instabat eius mors: & rursum post modicum erant visuri, quia à morte instabat ipsius resurrectio. Itaq. instare iã & adesse tempus significat Dominus, quo implebitur quod supra aliquoties dixit apertè apud Matthæum & Lucam, de sua morte & sepultura mox resurrectione: sed obscurius modò locutus est, tum vt mœstos satis discipulos minus cõsternaret: tum vt eos præ mœstitia silentes ad interrogandum prouocaret. Sciendum tamen quód totus hic locus ab illo, *Modicum, & non videbitis me* vsq. ad illud: *Et in illo die me nõ interrogabitis quicquam*. dupliciter tractatur à D. August. & ab aliis. Altero modo, vt tẽpus quo se Christus dicit non videndum, & quo suos dicit contristandos,

mundum autem gauisurum, intelligatur tempus passionis, mortis & sepulturæ illius: tempus verò quo se dicit rursum vidẽdum, & suorũ tristitiam cõuertendam in gaudium sempiternum, intelligatur tempus à resurrectione ipsius. Secũdùm quã intelligentiã totus hic locus proprie & solũ pertinet ad Apostolos, sicut & alia pleraq; quę in hoc dicũtur sermõe. Altero modo, vt tẽpus luctus, intelligatur totũ tempus præsentis seculi: tempus verò gaudij, tempº futuri seculi, in quo ab oculis iustorum q in hoc nunc lugent seculo & affligun tur Deus omnem absterget lacrymam. Secũdùm quam intelligentiã totus hic locus nõ ad Apostolos tantũ, sed ad vniuersos prinet fideles, ꝓinde ea huius loci tractatio magis cõuenit, cùm hic locus corã populo tractandus est, quando pro Euangelio legitur in officio Ecclesiastico Dominicæ tertiæ post Pascha. Existimat autem D. Augustinº hãc posteriorẽ tractationẽ esse magis germanã, & verbis Domini magis conuenientem, tũ quia in fine dicitur. *In illo die me non interrogabitis quicquam*, quod nõ videtur quadrare in tempus resurrectionis, quia in illo leguntur Apostoli quædã interrogasse Dominum: tum quia hic in principio dicitur, *Modicum, & iam nõ videbitis* vbi, *iam*, idem est quòd amplius. vnde significatur Christũ non amplius videndum ab Apostolis, quod maximè impletum est per ipsius ascensionem de qua subiicitur, *quia vado ad patrẽ* quam partem proinde vult tãtùm referendã esse ad illud, *Modicum, & iã nõ videbitis me* non autem ad illud quod proximè præcedit *& iterum modicum, & videbitis me*. Eundo enĩ ad patrem facturus erat Dominus, vt eum amplius nõ viderent in terris Apostoli. Itaque hunc intelligit præsentis loci sensum: Post modicum tempus illud scilicet quod restat vsque ad meam ascensionem, nõ videbitis me amplius in terris, quia post modicum tempus ego vado ad patrem, & è terris ascendam in cœlos. Iterum tamen post modicum videbitis me, quãdo scilicet ĩ fine seculi veniens ad iudicium omnibus me videndũ, exhibebo, & quando vnicuique fidelium à morte apparebo. vt secundùm illud modicum intelligatur totum præsentis vitæ vel seculi spatium, duod coram Deo & in cõparatione æternitatis minimum est. Verùm sicut coactè illa ratio, *quia vado ad patrem* tãtũ refertur ad illud, *modicum, & non videbitis me* & non etiam ad illud, quod tamen immediatè præcedit, *et iterum modicum, et videbitis me*: ita etiam per modicum & iterum modicum magis est probabile Dominum significasse breue illud tempus quod ante suam iã supererat mortem, & rursum breue illud tempus quod à morte restabat vsque ad resurrectionem ac similiter magis est probabile sequentia magis intelligenda de tristitia Apostolorum ob mortem sui Domini, & eorundem lætitia ob illiº resurrectionẽ. Dicit enim. *Et vos igitur nũc quidẽ tristitiã habetis, iterũ autẽ videbo vos, & gaudebit cor vestrũ*. Itaque prior totius huius loci tractatio simplicior est, & præcipuæ aut primæ intentioni Domini cõuenientior. Ita tamem Dominus in sequentibus suum temperauit sermonem, vt quod dixit pro mitigatione præsentis ob suam mortem tristitiæ in Apostolis, etiam ipsis omnibusque fidelibus valeret pro mitigatione malorum omnium & afflictionum quę in hac vita erãt perpessuri, quorum malorum principium quoddã fuit, planctus ille & dolor, quem Apostoli de Domi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ni crucifixione & morte cõceperunt: sicut gaudij sempiterni, quod in cœlis manet iustos post hui⁹ mũdi afflictiones, initium quoddam & typus fuit Apostolorum gaudium de Christi resurrectione conceptum: quare etiam posterior illa totius huius loci tractatio non est aliena ab intentione Domini, sed per accõmodationem intentioni ipsius conuenientem etiã illa hic rectè adhibetur ad fidelium ædificationem & instructionem, ꝓpter ꝙ etiam eam in sequentibus secundo loco prosequitur. Quomodo autem priori illi tractationi, quã diximus simpliciorem esse, non obstet ea quæ Augustinum mouit sententia in fine subiuncta: *In illo die me non interrogabitis quicquã*, patebit in explicatione illius sententiæ. Non obstat etiã ꝙ dicitur *Iam* (id est, amplius) *nõ videbitis me*, quia dictio, *Iam*, hoc loco non est in Græcis, sicut nec apud nos cùm in sequẽtibus hęc Christi verba repetuntur, semel in persona Apostolorum, & secũdo in persona Christi. Tãtum est, *modicũ, & non videbitis me*; & omnino verisimile est dictionem *Iam*, hoc loco ascriptam ex illo quod paulo ante præcessit: *De iustitia verò, quia ad patrẽ vado et iam non videbitis me.* Omnibus tamẽ maturius perpensis, visa est mihi postea explicatio D. Augustini esse ꝓbabilior. eo quòd cum in hoc sermone alias Dominus dicit se nõ videndum significet eam absentiam quæ post ascensionem futura erat: & cum se videndum rursum dicit, eam visionem significet quæ in fine seculi futura est, vt patet ex superioribus locis.

DIXERVNT ERGO EX DISCIPVLIS EIVS AD INVICEM: QVID EST HOC QVOD DICIT, &c.) Cùm superius Dominus aliquando mortem suam & resurrectionem Apostolis apertè & sine omni parabola prędixisset, illi, teste Luca, nihil eorum intellexerunt: mirum itaq; esse nõ debet, eos etiã modò nõ intellexisse hæc quæ de instãte sua morte & resurrectione dixit parabolicè. Cæterùm peculiaris etiam ratio cur hæc Domini verba nõ intellexerunt, fuit, vel quia non putarũt tam vicinum esse tempus abitus Domini: vnde Euangelista dicit peculiariter hoc eos torsisse quod Dominus dixit *modicũ*: vel etiã quia verbis domini cõtrarietas quædã videbatur inesse. eo ꝙ post modicum se diceret non videndum, & videndum, & quia se dicit videndum & tamen abire ad patrẽ, quasi dicerẽt, inquit Chrysostomus, Si te videbimus, quomodo abis? si autẽ abis, quomodo te videbimus? Porro vt Apostolorũ arguit ruditatẽ, quòd ex his quæ frequenter Dominus eis dixerat de morte sua & resurrectione, nõ itellexerint præsentem sermonem, sed tolerãdam planè ruditatẽ, pro illo tempore quo eos mœstitia totos occupauit, & rerum inopinatarũ immanifestatio, necessariã attulit verborũ obscuritatem: ita mutua illorũ de intelligentia sermonis inquisitio declarat quantum in eis fuerit discendi studium, quãtique apud eos præ reuerẽtia erga Dominum fuerit etiã non intellectus sermo. Non enim desponden animum, non abeunt indignabundi, nõ rident nõ intellectum sermonem, sed nec eundem veluti otiosum aut intellectum prætereunt: verùm credẽtes grande aliquod subesse mysterium, & ignorãtiã suam confiteri nõ erubescentes, præ discendi auiditate inter se cõferunt, disquirũt, disputãt, quod sane ingenuorum discipulorum est ingenium. Cõtra verò præ ignauia quidã verbum auditum nec satis intellectum vento tradunt. Alij præ fastu & superbia ea quæ nesciunt se scire simulãt, ne ignari videantur. In quos dictum est illud Satyricum: *Turba est, nescisse putari.* Sunt insuper qui quicquid nõ intelligunt, aut quicquid eorum nõ respõdet opinionibus, fortiter mox reiciunt & irrident, quemadmodũ læpe ludæi verba Domini audientes, vt illi q dixerunt in Capharnaum, Durus est hic sermo, & quis poterit eum audire: At hi omnes vt ab ingenio discipulorum longe absunt, ita procul sunt à cœlestis sapientiæ participatione.

COGNOVIT AVTEM IESVS QVIA VOLEBANT EVM INTERROGARE, &c.) Cùm ex Discipulorũ inter se collatione, sed magis suo spiritu cognosceret Domin⁹ quòd cuperent eum interrogare, suo more interrogationem quam reuerentia aut verecũdia retrahebãt, præuenit præoccuparque: adeo est ad docendum promptus pastor & magister optim⁹. De sapiẽtia enim dictũ est: Præoccupat eos qui se concupiscunt, vt prior se illis ostendat. Nõ tamen plane explicauit eorũ, de quibus dubitabant discipuli, verborum intellectum, sed etiam hic suo more nouam subintulit adiectionem, qua quod dixit firmius asseuerauit, & ex qua intelligendum reliquit quod dixit; *ne vt debuit ei videbuit.* Nã quod dixit: *modicum et iterum modicum*; nunc non explicat, quod res ipsa mox esset illa declaratura, eu post aliquot horas ab illis esset separandus & occidendus, quando videntes impletum quod dixit; *modicum, & videbuis me*; expectare etiam meritò debebãt implendum quod sequitur; *et iterũ modicũ, et videbuis me.* Nouit magister quæ & quantum discipulis commodè traderet, nec iam ei adeo fuit curæ vt quęcunque diceret intelligerent, quàm vt præsentem eorum tristitiam & crucis scandalum imminueret. *Amẽ amẽ*, inquit, *dico vobis*, &c. quasi dicat: Quod dixi verissimum est, & ex his quæ modo dicam vtcunque intelligere potestis. Ecce iam adest tempus quo præ nimio mœrore vos plorabitis & flebitis, ob ademptam scilicet hanc meam vobiscum consuetudinem, & crucis ignominiam mihi irrogatam: contrà mundus me capto & occiso tanquam victor, suique voti compos effectus, gaudebit, gestiet, & exultabit, sed breui commutabuntur rerum vices: vestra enim tristitia verteturin gaudium, cùm me videbitis à morte redituum, & cõtrà mundi gaudium verteturin mœrorem. Discruciabit enim eũ & cõturbabit mea resurrectio, sicuti vos gaudio afficiet. Aperte autẽ tãtũ dicit, tristitiã discipulorum vertendam in gaudiũ, nõ autem mundi gaudium vertendũ in tristitiam, quia illud dicere sufficiebat ad cõsolationem discipulorum, ob quam hęc dicuntur. Implicite tamen etiã significat mũdi gaudium immutandum. Si enim discipulis plorantibus mũdus erat gauisur⁹, & id quod discipulis fuit mœroris causa, mũdo futurũ erat causa lętitiæ, necessariò etiã ecõtrà, discipulorũ mœrore mutato in gaudium, mundi gaudiu in mœrorem erat vertendu. Cæterũ, vt priùs cœpimus dicere, sic Dominus hunc suũ temperauit sermonem, vt per eum non tantùm Apostoli munirentur cõtra instantem ipsis tũc mœrorem, sed & ipsi & tota fidelium ecclesia contra omnes præsentis vitę afflictiones & angustias. Itaque hac sententia totũ Ecclesiæ & omnium gestorũ statũ pulchre delineauit Christus sapientia patris, nempe quod eorum sit vt mundanis hominibus gaudẽtibus de eorũ oppressione ac de bonis præsẽtis vitę, ipsi lugeãt, afflictio

afflictiones ferant, soleq; voluptatibus præsentib. subtrahunt, hoc ipso se cõsulantes, ꝙ eorum tristitia mox sit vertendat in gaudium, quod non solùm sit post hanc vitam, quado tamen id fit certissimè & prefectissimè, sed etiam frequenter in hac vita, in qua subinde Deus iustis cõcedit ab impiorum oppressione refrigerium, quemadmodũ Ecclesiæ suæ frequenter post grauissimas tyrãnorũ & hæreticorum pśecutiones cõcessit tranquillam pacem cum summo Ecclesiæ gaudio, summoq; impiorem mœrore. Huc facit quod dicitur: Ad vesperum demorabitur fletus, & ad maturinum lętitia. Et Isaias: At punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magis congregabo te. Et: Beati qui lugent, quoniam ipsi cosolabuntur.

Psal. 29
Isaie. 54.
Mat. 5.

MVLIER CVM PARIT, TRISTITIAM HABET, QVIA VENIT HORA EIVS: CVM AVTEM PEPERERIT PVERVM, IAM NON MEMINIT PRESSVRAE, &c.) Prædictum gaudij post mœrorẽ successum declarat per vulgare ac certissimum exemplum, ꝙ tamen non simpliciter ad hoc valet, vt promissum successum gaudij post mœrorem ostendat & credibiliorem faciat, sed etiam ob alia optimè deseruit propositio. Et primùm ad designandum illud, quòd quemadmodum mulieris iam parientis magnus quidẽ, sed breuis est dolor, quiq; mox conuertitur & in maximam lætitiam, & in solidã atque diturnã: ita etiam Apostolorum animi grauissimo dolore ob Domini sui mortem detinendi erant, sed dolore breui, & qui & in summam & in perpetuam mutãdus esse lætitiam. Ob magnitudinem enim doloris in parturientibus, sæpissime etiã prophetæ huiusmodi vtuntur similitudine, vehementem alicuius dolorem vel afflictionem significare volentes, vt cùm dicitur: ibi dolores vt parturientis. &: Torsiones & dolores tenebunt eos, quasi parturiens dolebunt. Itidem aliis locis scripturæ. Breuitatem autem doloris in parturientibus indicat dominus, cùm dicit; *tristitiam habet quoniam venit hora eius* vt scilicet pariat. Similiter magnitudinem gaudij, quod in eis succedit grauissimo dolori, indicat cùm dicit: *Iam non meminit pressurę.* Magnam enim oportet esse voluptatem, quæ tãtum & tam recentem dolorem non solùm mitiget, & tollat, sed etiam subitò eius tollat memoriam. Notat autẽ Augustinus dictum, *cum peperit puerum*, quòd maior sit lætitia ex nato masculo quàm fœmella: sed Græcis est τὸ ἄῤῥενοτοκεῖν, quod vtrique sexui est commune, sicut & Latinis frequẽter nomẽ, puer. Secundò & ob id similitudo illo proposito conuenit, vt indicat D. Chrysostomus, quòd sicut illud ipsum quod est in parturiente doloris causa, adfert succedentis lætitiæ materiam: ita res illa vnde dolorem cõcepturi erãt Apostoli, causa erat futura eius vnde postea erãt gauisuri. Mors enim Christi causa fuit resurrectionis eius: sicut partus causa est eius qui in lucem editur hominis. Iã & ideo illud exẽplũ huic loco optimè quadrat, ꝙ Christus per mortem quasi p quendã vterum genitus & solutis doloribus mortis, natus sit nouus homo in mundum, ꝓpter quod primogenitus dicitur ex mortuis, & in resurrectione interptatur Paulus impletũ illud Psami: Filius meus es tu. ego hodie genuit te. Act. 13. Significatur ergo mœrorẽ Apostolorum fore veluti ce doloribus partus nouæ prolis, eorumque lętitiam fore de noua noui hominis generatione ac natiuitate: ideoq; notat diuus Chrysostomus dictum esse potiùs, quia natus est homo in mundũ, quã quia natus est sibi filius, quòd sic magis conueniret significando mysterio. Certè ob prædictas rationes primitiua Ecclesia ex Apostolorũ potissimũ collecta collegio, Apoc 12. etiam vocatur mulier, quæ in vtero habens clamabat parturiens, & cruciabatur vt pareceret, & peperit filium masculũ, q rapt⁹ est ad deum & ad thronum eius. Illo enim loco partus filij masculi, qui proculdubio est Christus, magis videtur referendus ad resurrectionem Christi, quã ad natiuitatem eius ex vtero virginis Mariæ, quia cum dolore & cruciatu suo & fidelium Apostolorũ puenit Christus ad resurrectionem, & post eã generationem mox raptus est ad Deũ. Applicat autẽ Dominus allatum exemplum suo proposito simpliciter, dicens: Et vos igitur nunc qdẽ ob meum obitum & passionem, tristitiã habetis, verùm rursum ego vos mox videbo resuscitatus, & tum mœrore omnipulso, gaudebit cor vestrum in me, & de me, nec gaudebit momentaneo & breui gaudio, sed perpetuo. Nõ eñ, vt modò, vestrum in me gaudium tunc tolletur, sed gaudium illud nemo tollet à vobis, ꝙ certò eritis persuasi me semper in bonum vestrum viuere. Xp̃us enim resurgens à mortuis, iam nõ moritur, mors illi vltra non dominabitur. Atque hæc quidem literalis est huius loci tractatio. Cæterùm quatenus hic locus per accõmodationem etiã ad vniuersos extenditur iustos & totam fidelium Ecclesiam, probè etiã huic loco cõuenit exẽplũ parturientis mulieris. Singuli enim iusti & tota fidelium Ecclasia, similes sunt mulieri parturienti, In pśenti enim seculo temp⁹ est partus bonorum operum, tẽpus est vt Ecclesia multos Deo filios ꝓgignat. Cui partui dum insistunt iusti, graues patiuntur à carne & à mũdo dolores & afflictiones, verùm nõ solùm post dolores istos momentaneos, sed etiã per illos succedet in vita æterna gaudium & maximum & sempiternũ, quo vnusquisque se gaudebit per illos dolores natum in regnum cœlorum, aut etiã alios p ipsum natos in nouum illum mũdum. Nec enim, inquit Beda, nouum debet videri, si natus dicatur qui ex hac vita migrauerit. Sicut enī cõsuetè nasci dicitur, cũ quis de vero matris procedens in hanc lucem ingreditur, & particeps fit huius vitæ: ita potest natus appellari, qui solutus à vinculis carnis ad lucẽ æternã sublimatur, & cœlestis sit particeps vitæ, vnde sanctorũ solẽnia nõ funebria, sed natalia vocãtur. Est, autẽ sanctorum gaudium simile gaudio puerperę: quæ nõ meminit amplius pressurę quia mihi in eis remanet mœroris pśentis & maiorũ: quia ad cœlestem trasferũtur fœlicitatem, nõ eos contristat malorum memoria, sed inde potius voluptatem concipiunt. Et illis ergo omnibus nunc dicitur: Vos quidẽ nunc tristamini, quoniã ablatus est à vobis spõsus, & ab illo in doloribus & laboribus multis derelicti. Iterũ autem videbo vos in nouissimo die, & gaudebit cor vestrũ in æternũ. Adimplebis, inquit Psalmista, me lætitia cũ vultu tuo, delectationes in dextera tua vsq; in finem. Dicit autem potius *iterũ videbo vos* quàm, iterum videbitis me; vt à suipsius exhipitione & manifestatione intelligeretur pendere quòd cũ rursum fideles essent visuri. Neque enim Apostoli post resurrectionem Christũ potuissent videre, nisi se illis vidẽdũ exhibuisset: ac similiter est de iustis respectu futurę visionis Christi. Iã & alia ratiõe illud, *videbo vos* Christi insinuat benignitatẽ, ne putari posse rip-

Isaie 13.
Psal. 47.

Coloss. 1.

Psal. 2.

Rom. 6.

Psal. 15.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum iam ad sublimiorem trãslatum conditionem A dedignaturum aspicere suos, quemadmodum fere in homnibus accidere solet. Reliquum est vt hinc discamus, tempus psentis vitæ esse tempus luct° sed luctum hunc momẽtaneum esse, & fortiter nobis tolerandum, si cõsideremus gaudium vitæ futuræ, quod ꝓculdubio æternum & maximum obtinget lugentibus inpresenti seculo, quemadmodum id infinitæ docent scripturæ.

ET IN ILLO DIE ME NON INTERROGABITIS QVICQVAM.) Diuus Augustinus legit *rogãtibus*, & notat verbum hoc significare duo, petere scilicet & interrogare, sicut & verbum Græcum huie correspondens ἐρωτάω. Nã hoc B interpres postea vertit pro rogare, id est, postulare. Nõ dico vobis quia ego rogabo patrem. Presẽti autem loco magis cõuenit verbum illud accipi ꝓ interrogare quemadmodũ vertit noster interpres, quia Dominus istud videtur subiecisse in cõsolationem Apostolorum, de quib. statim dictum est: quòd volebant eum interrogare. Ne ergo eos cruciaret quòd pleraq; adhuc in verbis ipsius nõ intelligerent, ac pgerent interrogare quę tunc in
Act.1 telligere non poterant, promittit venturum tempus quo omnia edocti & cognoscentes non opus habebũt qcquã interrogare ipsum. Cęterum siue legatur, *interrogabitis* siue *rogabitis*, pro postulabitis, qstio semper est de veritate huius sententiæ, si per hoc quod dicitur, *In illo die*, intelligatur tempus à resurrectione, quia in illo & leguntur Apostoli qdã interrogasse Dominum, (Petrus enim de Ioãne interrogauit: Domine hic autem qd; & Apostoli omnes: Domine inquit, si in tempore hoc restitues regnũ Israel;) & certum est eosdem multa petisse à Domino iam in cœlos assumpto. Itaq; hac motus ratione D. Augustinus, vt priùs est dictum putat pillum diem hic designari tempus futuræ vitæ, & in illo tempore implenda quæ pcedunt de tristitia mutãda in gaudium p visionem Domini: sicut & quod in capite Ioãnis 14. Dominus dicit: Non relinquam vos orphanos, veniam D ad vos, & c. In illo die cognoscetis quia ego in patre; putat potius referendum ad tempus vitæ futuræ, quàm ad tempus post resurrectionem. Verùm intelligendo ea quæ pcedunt impleta in Apostolis post resurrectionem, qui est, vt diximus, simplicior intellectus, vt cùm dicitur: *In illo die*, de signeturtempus à resurrectione, dicendum id quod hic dicit Dominus ex parte quidem impletũ ante Domini ascensionem, pfectè verò post spirit° missionẽ sicut & illud: In illo die cognoscetis, qa ego in patre, & c. Post resurrectionem enim, ꝙ quia Christus aperuit eis sensum vt intelligerent scripturas nõ ita habebũt opus de his interrogare ipsum, q̃ modò nonintellexerunt, & de quibus eum modò E interrogauerũ, aut interrogare cupierũt. Post acceptum autẽ spiritũ ita ab eo edocti sunt omnem veritatem, vt corporalem Christi præsentiã ad discendum aliqua, nõ requirerent. Sensus est ergo: *In illo die*, hoc est, in illo tempore, cùm me vos reuisente cor vestrum gaudebit, & gaiduũ vestrum per superuenientem spiritum fuerit cõfirmatum, non vt modò interrogabitis me quicquam, edocti nimirum omnia partim à me, sed plenius à spiritu de quo vobis dixi quòd docebit vos omnia, & deducet in omnen veritatem. Itaq; cùm dicitur: *In illo die*, demonstratur tempus à resurrectione, sed potissimum illud ꝙ fuit post acceptum spiritum sicut & cùm dicitur postea: In illo die, in nomine meo petetis.

AMEN AMEN DICO VOBIS, SIQVID PETIERITIS PATREM IN NOMINE, &c. Superiori sententia ad consolationem suorũ Apostolorum ꝓmisit eis omnium post suum reditum cognitionem nunc verò etiam omnium quæ petent impetrationem, quod iã quartò in sermone apud Ioannem eis promittit, identidem in narratione malorum quæ Apostolis erant obuentura eadem inculcans, cõfirmãdorum animorum gratia. Solita autem sua asseueratione hãc promissionem suã confirmat, quòd vt maximè hæc promissio faciat ad fidelium cõsolationem, ita ægrè diffidentia humane mentis induci possit vt ei credat. Cæterũ quoniam hæc promissio Dñi videri posset in multis inefficax esse & inanis, eo ꝙ plerique multa petãt patrem in nomine filij, nec tamen impetrent, primũ obseruãdũ quibus istud sit dictũ, Apostolis nimirum, & in illis his q illis essent similes. De Apostolis autem postea dicit Domin° ideo eos à patre facilè quæ petent impetraturos, qa pater eo amaret, eo ꝙ ipsi filiũ amarent, & crederent in eum. Qui ergo hac i parte similes sunt Apostolis, ad eos hæc pertinet promissio, nõ autem ad eos qui Christum auersantur. Vnde propheta: Ps.ª 145. Voluntatem, inquit, timentiũ se fabiet. & depcationem eorum exaudiet. Secundò obseruãdum, ꝙ C dicatur, *si petieritis*. Petere autem est desiderare, & desiderium actus est non oris, sed animi & voluntatis. Non orant ergo, nec petunt patrem qui ore tantum preces pronunciant, & non etiã ex animo id quod ore petunt, desiderãt, suum desiderium eleuatione animi in Deum & ardore declarando. Quales similes sunt his de quib. dicit Dominus Matt.15 apud Isaiã: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõgè est à me. Obseruãdum tertiò, ꝙ dicatur: *si petieritis in nomine meo*. Est autem petere Isaie 29 in nomine Christi, vt priùs dictum est, petere cũ inuocatione nominis Christi, hoc est, potentiæ & meritorum eius, hoc est, postulare aliquid sibi concedi per ipsius potentiam aut ꝓpter ipsius merita. Et cùm Dominus dicit: *Si quid petieritis in nomine meo hoc faciam*, quod bis dixit in precedẽti apud Ioannem sermone, petere in nomine Christi, videtur esse postulare aliquid inuocãdo potentiã & virtutem ipsius, quia sequitur *hoc faciam*, vt sic dictum sit, *si petieritis in nomine meo*, quomodo prophe Psal.58 ta petiit in nomine Dei, dicens: Deus in nomine tuo saluũ me fac, & in virtute tua iudica me. Cùm verò dicit, *si petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis*, quod itidem bis dicit in hoc sermone, petere in nomine Christi videretur esse, postulare aliqd propter ipsius merita, vt hoc sit petere in nomine Christi, cùm dicimus cum propheta: Propter Dauid seruum tuum nõ auertas faciẽ Christi tui. &, Psal.15 protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui. Quibus locis sancti patres intelligunt psal.83 nos postulare, vt ꝓpter Christũ & intuito meritorũ eius, pater nos exaudiat: quomodo & Sãct° ille Frãscicus, cũ sacra Eucharistia in tremendis illis mysteriis ostẽdebatur, dicere solitus erat: Dñe Deus cœlestis pater, respice in hãc gloriosa Christi tui faciem, & miserere mei Sic enim qui regem aliquid orat in nomine alterius, precatur vt illius intuitu & ꝓpter illum sibi gratum, cõcedat quod petitur. Sciẽdum tamenquòd Ecclesia nonnũ hoc loco precandi modum edocta, nempe in nomine Christi

Christi in suis ad patrem precationibus adiungit in fine, per Dominũ nostrũ Iesum Christum filiũ tuum. Non dicit, propter Dominum nostrum, sed Per Dominum nostrum, idq; ob id rectè, ne intelligeremus Christum in his q̃ à patre accipimus tantũ cõcurrere tanquam eum q meruit, sed etiã tãquam eum per quem omnia pater præstat, sicut per eum fecit & secula, & omnia quæ sunt in mundo. Itaq; cùm certum satis sit ex hoc loco modum illum precandi sumpsisse Ecclesia, patet etiam quid secundùm Ecclesiæ intellectũ sit, petere patrem in nomine Christi, nimirũ postulare aliquid per illius merita, & per illius virtutem atq; potentiam patri æqualem, aut, vt vno dicam verbo, po- B stulare aliquid per illum tãquam mediatorem inter Deum & homines. Mediator enim nõ est, nisi quatenus De° simul & homo. Plus est ergo postulare per Christum quam ꝓpter Christum, cùm ꝓpter includatur in ꝓpositione per, non autem cõtra. Sed vt ad propositum redeamus, ideo aliqui Deum inuocantes non exaudiuntur, quia non petunt in nomine Christi: quales sunt non solũ Turcæ & Iudæi, sed etiam q in suis precationibus nituntur propriis meritis & nõ potissimũ atq; adeo solũ meritis Christi. Nõ tamen peccat hac in parte Ecclesia, dũ propter sanctorum merita precatur exaudiri, quia illorũ merita scit esse nulla nisi propter merita Christi, scitq; eorũ merita, Christi esse merita cui° sunt membra: proinde etiã tũc orat in nomine Christi, cùm propter sanctorum merita precatur exaudiri, & quæ propter illorum merita precatur, orat sibi concedi per Christũ, declarans se Christi meritis potissimum niti, & sanctorũ merita nõ esse efficacia nisi per Christũ. Dicitur enim in canone; quorũ meritis precibusq; concedas, vt in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio, per Christũ Dominum nostrũ. Quarto etiam illud dicendum pro absoluta huius promissionis veritate ostendẽda, in hac promissione subaudiendum aliquid ꝙ in omnibus similibus sententiis est intelligendum, nempe si recte & debitè petieritis aliqd in nomine meo. Nã, vt dictũ
Mat.7. est circa illud Matth. Omnis q petit accipit, & c. D sicut in sententiis quibus aliquid promittitur facientibus qppiam, semper intelligitur, si modò id rectè fecerint. Vnde dicitur Sapien. sexto, Qui cu stodierint iustitiam iustè, iustificabuntur; ita in
Iacobi. 3. sententiis qbus promittitur orantib° exauditio, intelligendum, si recte petãt. Hanc enim cõditionẽ intelligendã insinuauit Iacobus, dicẽs: Petitis & nõ accipitis, eo quòd malè petatis. Iam non recte petunt qui non pro magnitudine eius quem petunt, & rei quã petunt ardenter, instanter, & reuerenter petunt, quique nõ cum firma petunt fi E ducia. Nõ recte petunt in nomine Christi, qui indigna petunt nomine Christi, qui præsentia bona aut malorum psentium depulsionem pcãtur absolute. & nõ sub conditione ordinis ad Dei gloriam aut propriam salutem, qui denique rectã in Christum fidem nõ habent. Cùm enim Christus salua tor mundi sit à Deo datus, nõ recte à Deo in illius petitur nomine, quicquid cõtra rationẽ petitur salutis. cũq; nemo inuocare possit nomẽ Domini,
Rom. 10. teste Paulo, nisi credat in illũ, nemo etiã recte potest petere in nomine nomini, nisi recte credat in illum. Imò secundum Augustinum vtriq; horum, qui scilicet aut petunt aliquid contra vel ꝑter rationem salutis, aut nõ rectam habẽt in Christũ si

A dem, absolute non petunt in nomine Christi, Tractatu enim 73. circa illud: Quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam. Quocunq; inquit, petimus aduersus vtilitatem salutis, nõ petimꝰ in nomine saluatoris. Tractatu verò 102. circa sententiam presentis loci, Qui, inquit, hoc sentit de Christo, quod nõ est de vnico Dei filio sentiendum, nõ petit in eiꝰ nomine, etiã si nõ taceat in eo litteras, sillabis Christum, quoniam in eiꝰ nomine petit, quem cogitat cùm petit. Idem Aug. notat quòd cùm dicitur, *si quid petieritis*, rectè intelligi possit, vt hoc quod ait, *si quid*, nõ quodlibet intelligatur, sed aliquid quod in beatę vitæ cõparatione non sit nihil: quæ tamen annotatio parum conuenit Græ cæ lectioni, quæ non habet hoc loco, si quid petieritis, sed *quæcunq petieritis*. Iã & illud facit pro absoluta huius promissionis veritate ostendenda, quod Diuus Aug. admonet illis verbis, *dabit vobis*, ea significata beneficia, quæ ad eos q petunt proprie pertinent. Nam alioqui sancti pro aliis orantes, siue amicis, siue inimicis, nõ semp exaudiuntur, quia illi indigni sunt qui accipiãt quę eis sancti præcantur. Exaudiuntur autem omnes sancti pro seipsis orantes, dum rectè quid sibi petunt in nomine Christi. Non est tamen verisimile Dominum hac sententia tãtũ voluisse significare eas instorum exaudiendas pces, quibus sibi ipsis aliqd pcarentur, quia hanc generalem sententiam supra subiecit in cõfirmationem eius quod dixit, credentes in se etiam facturos ea opera q̃ ipse faciebat, intelligens ad literam opera miraculorum, q̃ vtique non sunt beneficia pertinentia ad eos qui ea operantur, sed potius ad alios ꝓquibus ea petunt à Deo. Proinde per illud quod ait, *dabit vobis*, simpliciter videtur significari Deũ exauditurũ eorũ preces siue quibus bene precantur aliis, siue quibus bene precantur sibi. Rex enim alicui pro alio licet roganti dicitur dare quod petit, dum pces illius exaudit, & illius nomine alteri dat quod petitur. Quòd autem iusti pro aliis orantes non semp illis impetrant quæ petunt, id nequaquã prouenit ex orationis inefficacia, sed ex incapacitate & indignitate eorum pro quibus precantur. Quãtum ergo est ex parte sua, Deus q eorum orationẽ gratã habet & acceptã, paratusq; est quãtum i se est, dare quæ rogatus, dat sanctis quæ precantur ꝓ illis. Et alioqui eorum ꝓ aliis oratio, ipsis est salutaris & efficax. Redit enim fructꝰ orationis ipsorum in sinũ ipsorum. Vnde Apostolis mandans vt ingressi domum pacem illi pcarentur: Et si, inquit fue- Mat. 10
rit ibi filius pacis, acquiescet super illũ pax vestra sin autem, ad vos reuertetur. Quibus verbis satis docet quomodo Deus iustorum pro aliis preces semper exaudiat, & det eis q̃ precãtur. Iã & alia ratione declarari potest nihil obstare huius promissionis veritati, quòd sancti pro aliis orantes non semper illis quæ petunt impetrent. Nam si sancti rectè orent, quæ aliis petunt, non eis petũt concedi, nisi subimplicita vel explicita conditione, quatenus scilicet eorum saluti expedit, aut diuina iustitia permittit. Magis obseruandum illud, quod etiam circa hæc verba, *dabit vobis*, admonet Diuus Augustinus: Accipit, inquit, quando debet accipere. Quædam enim non negantur, sed vt congruo dentur tempore, differuntur. Dat ergò semper iustis Deus quæ salubriter petunt, quamuis non semper det quando dari vellent. Et hæc qdem dicta sufficiant, ꝓ ostendenda generalis hu

Universidad de Deusto
Biblioteca

ius promissionis aut similium veritate.

VSQVE MODO NON PETISTIS QVICQVAM IN NOMINE MEO.) Ex his quæ circa præcedentem sententiam dixit D. Aug. notat hanc sententiã dupliciter posse intelligi. Primò, vt ideo dicãtu non petisse quicquam in nomine Christi, quia nomen illud hactenus nõ cognouerunt, sicut cognoscendum erat. Altero modo, quia in comparatione reliquam petere debuisset, pnihilo habendum erat quod petierãt: alioqui enim multa vidẽtur ptius petisse Apostoli etiam in nomine Xpi, quia in eius nomine dæmonia eiecerant, morbos curauerãt. Simplicius tamẽ fuerit intelligere Dominũ significasse absolutè, Apostolos nihil eatenꝰ petisse patrem in nomine Xpi. Etsi enim spiritus immundos eiecerãt, & morbos curauerãt in nomine Christi, nõ tamen in nomine Christi tũc patrẽ rogabãt, quem hoc nouo orãdi modo precati nec dum edocti erãt. Docuit enim priùs suos orare patrem, sed tunc eis nõ tradidit hunc orãdi modum qui tradendus ante istud tempus nõ fuerat, quando futurum mox erat vt nomen Christi, eiusq; apud patrem vis fidelibus iam manifestaretur.

PETITE ET ACCIPIETIS, VT GAVDIVM VESTRVM SIT PLENVM.) D. Augustinus illud; *vt gaudium vestrum sit plenum*, refert ad verbum, *petite*, & coniunctionem, *vt*, accipit expositiuè, vt significe tur hac parte quid velit Dominus nobis esse petẽdum, & sit sensus: Hoc petite in nomine meo, vt gaudium vestrum sit plenũ, hoc est petite gaudij vestri plenitudinem, q cõtinget in vita futura. Hoc enim est quod ante omnia & maximè est petẽdum in nomine Christi, & propter quod omnia alia sunt petenda, q rectè in illius petuntur nomine. Verum secundum alios rectius ea pars refertur ad verbum, *accipietis*, vt coniunctio, *vt*, finem denotet, & sit sensus: Petite deinceps patrem in nomine meo, & accipietis ab eo q sic petitis, idq; propterea, vt gaudiũ illud vestrum q in me & de me gaudere cœpistis, sit plenum & perfectum, dum p me omniũ vestrorum votorum efficiemini cõpotes, dumq; intelligetis omnipotẽtiã nominis mei, & pinde non vanam esse fidem & spem quam in me collocastis. Secundùm hunc ergo intellectum plenitudo gaudij, de qua hic est sermo, non solùm pinet ad vitã futuram, in qua perfectissima erit gaudij plenitudo, quãdo tãtum erit gaudium vt ei amplius nõ sit addendum: sed etiã & maximè ad vitam præsentem, in qua fidelium in Christo gaudiũ impletur & perficitur, dũ per illum se vident à patre impetrare quæcunque petunt, intelliguntq; suę fidei veritatem atq; spei certitudinem. Impletur & alia ratione gaudium fidelium in Christo, dum accipiunt q in illius petunt nomine, nimirum quia accipientes Spiritũ Sãctum & eius dona, (hæc enim maximè in illius sunt petenda nomine) fortes efficiuntur cõtra vitia, & à conscientiæ accusatione liberantur, atque ob id spirituali replentur gaudio, quod fructus est spiritus. Hãc rationem indicat D. Cyrillus, si cscribens: Orandum igitur est in nomine saluatoris, si exaudiri à patre volumus, vt accipiẽtes quæ petimus, spirituali gratia repleti, & prudẽtiores per spiritũ facti, aduersus sordidas possimus voluptates militare, & ita amore virtutis indies ardentiores & fortiores ad opera sanctificationis facti, retributionis spe gaudeamus, & mœstitia cõscientiæ criminum depulsa, gaudio Christi mentes nostras A repleamus. Subiicit autem idem de nouo isto orationis modo, quod & ipsum hic annotare visum est. Hic, inquit, orandi modus prisci omnino fuit ignotus, cõstituit autem modò à Christo, quãdo emendationis tempora effulserunt, & omne nobis bonum per ipsum absolutè concessum est. Nã sicut nihil à lege consummatum fuit, sicut iustitia eius imperfecta: sic orãdi modus mãcus in ea inueniebatur. Hæc ille, explicãs his verbis illud; *Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo.*

HAEC IN PROVERBIIS, &c.) Quemadmodum in superiori apud Ioãnẽ sermone, quem Dominus in domo habuit sedendo, cùm iã finem illi imponere veller, sermonis obscuritatem mitigauit, promittendo eis omnium postea p spiritũ dandã cognitionem: ita & iam finem facturus huius sermonis, tollit ab Apostolis occasionẽ tristitiæ quã ex sermonis poterãt obscuritate concipere, significans præsenti tempori competere hanc obscuritatẽ, instare autem tempus quò omnia clarius sit illos docturus maximè de patre, cuius ignorãtia singulariter torquebat Apostolos, vt patuit in superioribus. Itaq; cũ in his quæ mox præcedũt Apostolos Dominus cõsolatus sit, nomine patris pmittendo ipsum omnia eis quæ in suo peterent nomine, cõcessurum: nunc alia ratione etiã patris nomine eos cõsolatur, promittẽdo eis illius per se claram aptamq; cognitionem. Cæterùm dictio, *prouerbiũ* sicut & ea quæ Græcis est παροιμία, non accipitur hoc loco propriè, sicut Ioannis decimo, cũ dicitur: Hoc prouerbiũ locutus est Iesus quemadmodum ibi est ãnotatũ: sed & à D. Basilio scribẽte in initiũ Prouerbiorũ, vbi sic habet Iano interprete: Prouerbiorũ vox, apud Græcos parœmia, extra scripturę vsum de sermonibus vulgarioribus vsurpatur, & de iis quæ in vijs plerumq; dicũtur, œmos enim apud externos via nominatur. Vnde etiã parœmiã diffiniũt, verbũ ad viã vulgi vsu tritũ, & quod à paucis ad plura similia trãsumi potest. Apud nos autẽ, parœmia est sermo vtilis, cũ moderata obscuritate æditus: multã qdẽ p se vtilitatem cõplectens, multam verò etiam in pfundo intelligentiam occultans. Vnde etiã Dominus, Hæc inquit, in parœmiis vobis dixi: venit tempus quãdo nõ amplius in parœmiis, sed liberè loquar vobis: tãquã parœmiacus sermo liberũ & apertum dicendi modũ nõ habeat, sed obliquè suam sententiam acutioribus manifestet. Hęc ille. Sic & Cyrillus: Pronerbiũ (inquit) modo occultio rem adumbratum sermonem appellauit, qui cùm obscuritate tegatur, non facilè ab audientibus capitur. Sensus ergo est: Hæc pro vestro captu & tẽporis exigentia locutus nunc sũ vobis obscurius, ac velut per prouerbia: at ne vos contristet sermonis obscuritas, venit hora, id est, instat tempus, cũ iam, id est, amplius nõ loquar vobis in prouerbijs hoc est, obscuro sermone, sed palam, liberè & manifestè annũciabo vobis de patre meo, cuius vidẽdi & cognoscẽdi maximo tẽemini desiderio. Hãc autem pmissionem quanquã perfectissimè Christus in sanctis adimpleat in futura vita, in qua gloriam patris dat conspicere facie ad faciem, & euacuata ea cognitione quæ est ex parte, & per speculum in ænigmate, succedit pfecta & clara Dei cognitio: oportet tamen hoc loco intelligere à Christo impletam in præsenti seculo, partim quidem post resurrectionem, cùm aperiebat illis sensum vt intelligerent scripturas, & p quadraginta dies

dies apparebat eis, & docebat de regno Dei, vt dicitur Act. 1. perfectius verò post missionem Spiritus Sancti, p quem eos Christus perfectiori & clariori donauit patris rerumq; diuinarum cognitione. Sequitur enim *In illo die in nomine meo petetis.* Cœperunt autem Apostoli petere patrem in nomine Xpi, post eius ascensionem & spiritus missionem. Dicit ergo: *In illo die*, id est, illo tempore, quo à me spiritum meum perfectiore patris donati fueritis cognitione, ex qua & mei cognitionem pfectiorem accipietis, tunc in nomine meo petetis patrem, quod modò non facitis, quòd me nõ satis cognoscatis, nec patrem meum. Tunc etiã in nomine meo petetis, quia spiritus vobis suggeret orandi modum & fiduciam.

ET NON DICO VOBIS, QVIA EGO ROGABO PATREM DE VOBIS. IPSE ENIM PATER AMAT, &c.) Tertia iam ratione eos consolatur occasione accepta à patre, estque hæc ratio omniũ efficacissima. Quid enim magis consolari poterat Apostolos, quã q intelligerent se adeo gratos patri, vt quasi intercessore opus apud illum non haberent, ille vltro sponte omnia rogãtibus præbiturus esset. Nõ negat autem se rogaturum patrem de, id est, pro Apostolis & fidelibus: Id enim contrariũ esset multis scripturis: atque ei quod in superiori dixit sermone: Ego rogabo patrem & alium paracletũ dabit vobis, sed dicit se modo nõ dicere quo priꝰ dixit, ego rogabo patrem, significãs nõ opꝰ esse vt sic dicat, quasi pater parum erga eos propẽsus esset & hac de causa intercessore apud eum indigerent: quemadmodũ in hominibus, tum demum intercessorem aliquẽ quærimus apud eum à quo quid obtinere cõtendimus, cùm illum aut nobis offensum aut parum amicum putamus. Orat autem Christus etiãnum patrem p nobis in cœlis, nõ eo modo, quo in terris prostratus pro nobis, sed potissimũ quia suum corpus suaq; vulnera pro nobis repræsentat in cõspectu Dei, iuxta illud Diui Pauli i epistola ad Hebræos: Introiuit in ipsum cœlum vt appareat nũc vultui Dei pro nobis. Sed & Apostolus Ioãnes dũ postquã dixit: Aduocatũ habemus in cœlis apud Deum patrem Dominum nostrum Iesum Christum subiicit; & ipse est propitiatio p peccatis nostris; significat ideo eum esse aduocatum qa ipse est ipsa propitiatio. Propitiatio autem est ratione suæ pro nobis incarnationis, & passionis, quã conspectui Dei semper exhibet iã in cœlos trãslatus. Atq; hãc eius p nobis intercessionem necessariã nobis esse satis significat, dũ docet in nomine suo petendum, atque patrem amare fideles nõ alia ratione quã quia ipsi ipsum amarent, & crederent in eum. Miro ergo modo & intercessionis suæ necessitatem significat, & tamen ab ea aperte prædicanda abstinet ad maiorem suorũ cõsolationem & benignitatis paternę declarationem. Quãquã inquit verè dicere possem, vt aliquãdo dixi, quòd ego patrem pro vobis sum rogaturus, id tamen modò non dico, ne hinc putetis patrem vobis parum bene affectum. Ipse enim pater vltrò & sponte amat vos, & proinde non poterit non vltrò vobis tanquã amicis indulgere quæ petetis eum. Amat autem vos propter me quem vnicè amat, nimirum quia vos me amastis, & credidistis quòd à Deo exierim. Cæterum q dicit: *pater amat vos, quia vos me amastis*, non sic est accipiendum, quasi nostra dilectione præueniamus absolute omnem

Heb. 9.

1. Ioan. 2.

A patris erga nos dilectionem, eamque promereamur primi. Id enim Pelagianæ est hæresis: sed q dilectio nostra ratam faciat patris erga nos dilectionem, quodq; nostra dilectionem sequatur dilectio patris, quoad aliqua noua dilectionis indicia, vt pote ad exaudiendum semper nostras omnes pces, sicut dictum est suprà circa illud: Qui diligit me, diligetur à patre meo: Atdicit; *pater amat vos, quia vos me amastis*, nimirum qa amat in vobis id quod in vobis fecit, qui nihil in homine amare potest, nisi q suum est. Sic enim hunc locum docte tractat D. Aug. Amorem, inqt, nostrum pium quo colimus Deum, fecit Deus & vidit qa bonũ est; ideo quippe amauit ipse quod fecit. Sed in nobis non faceret q amaret, nisi antequam id faceret, nõs amaret. Obseruãdum autẽ Dominum asserere, patrem diligere eos nõ tãtũ ob fidẽ, sed etiã ob dilectionem, contra eos q solã fidem sine charitate asserũt iustificare, aut ad salutẽ sufficere. Cũ autẽ dixisset, *credidistis quia a Deo exiui*, vt hãc ipsorum fidem confirmaret, & rectã ap pbaret, atq; ex ea fide eos etiã proueheret ad fidem eius quod to ties affirmauit, se ire ad patrẽ, subiecit: *Exiui a patre, & veni in mundum iterum relinquo mundum, & vado ad patrem.* In qua sententia, *iterum* denotat alterũ iter, non alterã mundi relictionem. Veluti primum enĩ iter fuit exisse à patre & venisse in mũdum: secundũ exisse è mundo, & iuisse ad patrem vnde in duplici hoc itinere ipsorum terminorum ordo est inuersus, quia primum incepit à patre, & terminabatur in mundum. secundũ incepit à mũdo, & terminabatur ad patrem: quare patet quòd sicut illi, *veni in mundum*, respondet, *relinquo mundum* ita illi, *exiui a patre*, respondet *vado ad patrem*, p in de illud *Exiui a patre* intelligendum est potissimum de exitu filij temporali, quo scilicet dicitur missus à patre ratione incarnationis, nõ autem de exitu eius ęterno, quo ratione æternæ generationis exiit filius à patre, quanquã huiusmodi exitus etiã hic satis includatur, qa in eo qđ dicitur, ipsum cũ veniret per assumptionem humanitatis in mundũ, exiuisse à patre, includitur ipsum priùs fuisse á apud patrem, apud quem cum semp mãserit nec eum vnquã reliq̃rit, & eo nõ fit inferior, nõ potest ab eo intelligi temporaliter exisse, nisi naturalem suam ab eo accepisse originem, quemadmodum patet ex his quæ priùs sunt dicta quæ.

DICVNT EI DISCIPVLI EIVS: ECCE NVNC PALAM LOQVERIS, ET PROVERBIVM.) Discipuli cùm priùs abiecto animo obmutuissent, & inter sese an xiè disquisissent qd esset quod dominus diceret *modicum, & non videbitis me*, &c. nũc recreati postremis illis Christi verbis, tum quòd illis apertius iam significa quomodo dixisset *videbitis & non videbitis, & vado ad patrem*, tum quòd audirent bona multa sibi pmitti, atq; inter ea potissimum quòd pater eos amaret, audirent etiã se commendari ob rectã in Dominum fidem, prumpunt in verba, sibiq; persuadent id de quo priùs inter se cõquirebãt iam satis intellexisse, cùm tamẽ multum illis deesset veræ intelligẽtiæ. Dicũt ergo: Ecce quod in posterũ te polliceris facturum, id iã nunc præstas. Cùm enĩ priùs obscurè diceres & ænigmaticè, *modicum & non videbitis me* & c. nunc manifestè loqueris, & nihil obtectum dicis. Nunc ipsa te edocti scimus te scire omnia, etiã hominum arcanas cogitationes, nec opus est tibi vt quis te interroget de his quæ

discere

Universidad de Deusto
Biblioteca

discere à tẽ voluerit,eo quòd absq; omni facta interrogatione scias quæ à te quis discere cupiat, p ueniẽsq;dissoluas quod quæritur. Nam conquirentibns nobis, quid esset prouerbium illud: *Modicũ,& nõ videbitis me*,& c.nõ interrogatus iterpretatus es ea,& quiesce fecisti mentem nostram Per hoc iam firmius certiusq;credimus quod sem per de te credidimus,exisse te à Deo.Dei enim solius est corda & cogitatiões nosse mortalium Ex qua explanatione patet,Apostolos postquã dixissent,*scis omnia* bene subiunxisse ; *& non est opus tibi vt quis te interroget*,cùm videri posset dicendum ,& non est opus tibi vt aliquem interroges.Ad hoc enim dicunt eum scire omnia, quia arcana hominum nouit,priusquam interrogaretur,interrogatoris nouit voluntatem,cùm nobis sit opus interrogari ab his quos docere aliquid volumus ,vt in quisitiones eorum qbus est respondendum nouerimus.Tibi ergo,inquiunt,non est opus vt quis te interroget ad hoc vt scias quid ille scire desideret sicut hoc est opus aliis doctorib. Tibi etiã nõ est opus,sicut nobis est opus,vt te interrogemusquò quæ ignoramus dicsamus à te,qui omnia nosti.

RESPONDIT EIS IESVS : MODO CREDTIS?ECCE VENIT HORA,& c.) Quoniã discipuli iam sibi nõnihil placebant,Dominus(cui mos erat vbique coercere si qd humanæ arrogantiæ aut fiducię sensisset oboriri in animis discipulorũ suorũ) q plané discerent sibi diffidere,retudit eam arrogantiam , quod cùm non dũ intelligerent qd dixisset,cùm nõdum perfectè & firmiter crederent, tamẽ sibi vendicarent & doctorũ itelligentiã,& firmã in ipsum fidem. Et ipsi quidem tanqã gratiã aliquam illi præstantes dixerunt: Ex hoc credimus quia à Deo existi q à Deo missus sis,& filius Dei sis:ipse verò imperfectam eorum fidem & infirmã aperit:*Modò*,inqt, *creditis?* Quod dupliciter legi potest, affirmatiuè scilicet vel interrogatiuè.Et siquidem affirmatiuè legatur,sensus est:Nunc quidẽ vt dicitis verè creditis,sed ecce adest tempus quo declarabitur quã imbecilla sit hæc vestra in me fides. verò interrogatiuè legatur,vt magis est legẽdum,quòd sic sermo Domini sit efficacior,sensus est:Nũc vobis vẽ dicatis firmam in me fidem.An modo perfectè in me creditis?Needum sane.Arguet enim & conuincet vos tempus quod iam instat. *Ecce enim venit hora,et iam venit.* In quibus verbis , prius *venit* , est præsentis temporis:secundum vero, præteriti, & est sensus:Ecce iam instat tempus,nec instat solũ, sed & iam adest , vt dispeegamini vnusquisque in propria,id est,in sua,hoc est, vt non solùm omnes me relinqnatis , sed etiam vos mutuò alius alios fugientes,in locum in quo se tutum fore quisque existimabit, ita vt ne consortio quidem mutuo vobis inuicẽ auxilio solatioque sitis futuri,dum sibi quisque timebit ne alterius indicio prodatur,aut in periculũ veniat.Nõ ergo per propria intelligit propriasApostolorũ domos,quas certum est Apostolos,qui Galilæi erant,& in Galilæam non fugerant,nõ habuisse in Iudæa : sed appellatione propriorum significat latibula ad propriam cuiusq;salutem quęsita.Alludit autem Dñs ad propheriam à se suprà citatã:Percutiã pastorem,& dispergentur oues gregis.Cæterùm ne dominus videretur conquerendo dixisse,me solum relinquetis, quasi indigeret eorum præsidio & solatio,subiungit:*Et non sum solus,quia pater mecum est*,quasi dicat: quam destituendus sum hominum amicorum societate.& vos me solum sitis relicturi , nunquam tamen sum solus,quia semper pater mecũ est,qui vnus mihi pluris est quàm omnium hominũ societas,præsidium & solatium.

HEC LOCVTVS SVM VOBIS, VT IN ME PACEM HABEAT IS, & c.) His iam Dominus concludit sermonem hunc magnum & prolixũ,quem à cœna habuit partim sedens, partim stans.Hæc,inquit,omnia quæ modò dixi, locutus sũ vobis vt credentes istis habeatis pacem in me.Ad hoc enim valent omnes prædictæ promissiones ,consolationes & adhortationes ,vt & inter sese mutuò pacem haberent in Christo,concordes in fide & dilectiõe Christiana,& in seipso quisq;tranquillã haberet in Christo mentem quã aduersitates & tentationes obuenturæ nõ perturbarent, propter fidem & spem in Christũ ex prædicto sermone cõceptam.Vt autem intelligerent quare dicat,*pacem in me*,& non putarent per hanc pacem se liberos esse ab õi tumultu & malo , subiecit:*In mũdo pressuram habebitis*,quasi dicat:Non dico absolutè vt habeatis pacẽ,sed vt habeatis pacem in me,In mundo enim nõ habebitis pacẽ,sed pressurã & afflictionẽ,nõ, solũ nũc quãdo patiar, verumetiã quamdiu fueritis in mundo.Ne autem hinc turbarentur,eos erigit,dicens *sed confidite*,id est,bono sitis animo,ego vici mundũ,vnde & vos si in me manseritis,facilè per me mũdum deuincetis,maximè cùm semel à me sit deuictus.Duplici ergo nomine per illud quod dicit,*ego vici mundum* fouet discipulorũ fiduciam.Primò , qa bona spes est prostratũ semel hostem posse denuo superari, & regno aliquo superato ab exercitus principe, animosi reddũtur milites ad debellandas eius àli quas partes.Secũdò quia cũ Christus sit suorũ caput, per ipsum etiã possũt facilè id q ipse priorfecit,quotquot fiduciã collocãt in ipsum. Itaq; & à suæ victoriæ exemplo, & à suo in ipsis auxilio fidentiores eos facit.Dicit autẽ Dominus se vicisse mundũ,tum quia eatenus cõtra omnes mũdi machinationes fortiter dimicauit, dæmone cũ omnibus suis satellitib.Iudæis infidelibus,nihil contra eum prævalẽte,sed per opera & doctrinam ipsius superato & confutato. tum quia iamiam per passionem suã,mortem & resurrectionem, diaboli & omnium mũdanorum vires erat fracturus,vt non solùm nihil amplius possent contra se sed nec pualere omnibus qui ipsi firmiter fide & dilectione adhærerẽt.Dicit autẽ , *vici* quanquam victoria hæc per passionem erat plenè consummanda, eo quòd passio iam erat inchoata , iamiam victoria erat consummand. Deinde qa post suã passionẽ in omnibus tẽtationibus quæ fidelibus poterant occurrere, voluit eos muniri ea cogitatione qua cogitarẽt à suo Domino mundũ victũ, necessariò debuit dicere per præteritum:*Cõfidite,ego vici mundum*. In mũdi autẽ nomine intelligitur diabolus cum omnibus qui ei adhærent,p quos sicuti Christum oppugnauit,ita & omnes iustos oppugnare nõ cessat.Oppugnat autem duob⁹ potissimũ modis, nempe pvoluptatum aliorumq; huius mundi bonorum illecebras,quomodo oppugnãte se diabolũ Christus vicit ĩ deserto post ieiuniũ quadragenariũ: & secũdò per apertas psecutiones & afflictiones,quomodo deinde Christũ oppugnauit diabolus maximè in passione:quale oppugnationis genus hic ĩdicatur,dũ dicitur:*In mũdo pressurã habe*

habebitis. Hanc mundi victoriã,quã hic Dominus A suis per se promittit,etiã Io. in epistola sua 1.tribuit fidelib.per Christum.Nam c.4.dicit:Vicistis eum , quoniam maior est qui in vobis est , quàm qui in mundo.Et c.5. Omne inquit , qd natũ est ex Deo,vincit mũdũ,& hæc est victoria quę vincit mundũ,fides nostra.Quis est qui vincit mundum,nisi q credit quoniã Iesus est filius Dei ? Ex his autẽ Christi nouissimis verbis discendũ nobis præter hoc q iustorum sit in mundo affligi, etiã illud,quo fine Christum in scripturis debeamus audire loquentem nobis,nempe vt quandoquidem in hoc mundo pacem habere nec possumus,nec expedit,in ipso pacẽ habeamus cordis, qua huius mũdi mala& toleremus nõ molestè,& superemus fortiter eius prędidio confisi& adiuti.

ORATIO IESV AD PATREM. Ioannis 17. CAP. CXXXVI.

Hæc locutus est Iesus,& subleuatis oculis in cœlũ dixit:Pater venit hora,clarifica filium tuũ, vt filius tuus clarificet te,sicut dedisti ei potestatẽ omnis carnis,vt omne qd dedisti ei,det eis vitã æternã.Hæc est autem vita æterna,vt cognoscãt te solum Deum verum,& quẽ misisti Iesum Christũ.Ego te clarificaui super terrã,opus consummaui , quod dedisti mihi vt faciam,& nunc clarifica me tu pater apud temet ipsum,claritate quã habui priusquam mundus esset apud te.Manifestaui nomen tuum hominib.quos dedisti mihi de mundo:tui erant , & mihi eos dedisti,& sermonẽ tuum seruauerunt.Nunc cognouerunt qa omnia quæ dedisti mihi abs te sunt, quia verba quæ dedisti mihi,dedi eis:& ipsi acceperunt & cognouerunt verè,quia à te exiui:& crediderunt quia tu me misisti.Ego pro eis rogo.Non p mundo rogo,sed pro his quos dedisti mihi,quia tui sunt.Et mea omnia tua sunt,& tua mea sunt,& clarificatus sum in eis.Et iã non sum in mundo,& in mundo sunt,& ego adte venio.Pater sanctę,serua eos in nomine tuo,quos dedisti mihi,vt sint vnum, sicut & nos.Cùm essem cũ eis,ego seruabã eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi,custodiui,& nemo ex eis perijt,nisi filius perditionis,vt scriptura impleatur.Nunc autẽ ad te venio,& hæc loquor in mũdo vt habeãt gaudium meũ impletum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuũ,& mundus eos odio habuit,quia non sunt de mundo,sicut & ego non sum de mundo:non rogo vt tollas eos de mundo,sed vt serues eos à malo,De mundo non sunt,sicut & ego non sum de mundo.Sanctifica eos in veritate.Sermo tuus veritas est.Sicut tu me misisti in mundum,& ego misi eos in mundũ.Et pro eis ego sanctifico meipsum vt sint & ipsi sanctificati in veritate.Non pro eis autẽ rogo tantùm, sed & pro eis qui creditur sunt per verbũ eorum in me:vt omnes vnũ sint,sicut tu pater in me,& ego in te,vt & ipsi in nobis vnũ sint:vt credat mundus quia tu me misisti.Et ego claritatẽ quã dedisti mihi,dedi eis , vt sint vnũ sicut & nos vnum sumus.Ego ĩ eis,& tu in me,vt sint cõsummati in vnum,& cognoscat mũdus,quia tu me misisti,& dilexisti eos sicut & me dilexisti.Pater,quos dedisti mihi,volo vt vbi sum ego,& illi sint mecum,vt videant claritatẽ meã,quã dedisti mihi , quia dilexisti me ante constitutionẽ mundi.Pater iuste,mundus te non cognouit:ego autem te cognoui, & hi cognouerunt quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam,vt dilectio,qua dilexisti me in ipsis sit,& ego in ipsis.

HÆC LOCVTVS EST IESVS,&c.)Post B adhortationem,præmonitionem & cõsolationem discipulorum,restabat vt abiturus dominus,suosq;relicturus,eos ,p more boni patrisfamilias Deo commendaret,ad quem quamuis ipsi opus nõ esset oratione,nunc tamen,vt &alias,orationem eamq; ardentem & prolixã habuit, vt & per eam discipulis testatam faceret suam erga ipsos dilectionem,curam& prouidentiã,eorumque in se atque in Deum patrem fiduciam cõfirmaret,simul etiã vt suo exemplo omnes doceret prædicatores,doctores,& consolatorẽs,doctrinæ & cõsolatiõi exhibitę subijcere preces ad Deum, C quib.cõdiatur & efficax fiat exhibita doctrina & cõsolatio. Oraturus autem Dñs oculos subleuat in cœlum,vt & ipso corporis habitu ardens salutis suorum desiderium ĩsinuaret, atq; suo item exemplo doceret quo habitu corporis nobis sit orandum,oculis scilicet corporalib.in cœlum sublatis aliqñ,vt hoc ipso mens moneatur , terrenis abstracta cogitationibus,tota ferri in Deum.Alibi verò Dominus,potissimum dum solus orabat, D procidit in faciem , suo nobis exemplo cõmendans,deiectionem animi & cordis contritionem tempore orationis seruandã,& in priuatis secretisq;orationibus,etiã ipso corporis habitu exhibendam,ad fouendam cordis depressionem.Cętèrùm præsens hæc Christi oratio trib.potissimum constat partibus.Imprimis enim orat pro sua patrisq; gloria & clarificatione , secundò pro discipulis,ac tertiò pro fidelibus cæteris qui per illos erãt crediturĩ,ordinem sanè seruãs cõuenientissimum.Nã,inqt Cyrillus , quèmadmodum bene agere nõ ad nostrã , sed ad Dei gloriã debemus, sic quum orãdi temp⁹adest,gloria primò Dei petenda est.Hoc em̃ pacto orare nos docuit,dum in orationis,quã discipulos docuit,initio dicere iussit.Pater noster,q̃ es in cœlis,sanctificetur nomen tuum.Dicit ergo:*Pater venit hora*,id est,iam adest tempus à te prædefinitum ,p filij tui glorificatione.Clarifica ergo filium tuum. Potrò pater q̃ filium iã hactenus clarificauerat p admiranda miraculorum opera quę per illum ædiderat,p suum in Iordane testimonium,alijsq;modis,vlterius iã ipsum erat clarificaturus,imprimis p prodigia & admiranda signa q̃ tempoe passionis sunt ædita: deinde per ipsius resurrectionem:posta p ascensionem:ac postremùm per missionem spiritus , q̃ toto orbi nomẽ Christi reddidit glorioſissimum Quæ oĩa includere clarificationẽ quã nunc Dominus peatur,sed maximè eam q̃ erat p ascensionem & sessionem in dextera patris , patet ex eo qd mox dicit : Clarifica me tu pater apud temet ipsũ claritate quã habui priusquã mundus fieret. Huiusmodi enim Xpi clarificatio cœpit quidẽ in morte ipsius & resurrectione,sed cõsummata est

Universidad de Deusto
Biblioteca

in ascẽsione,& quę hãc secuta est spiritus missione,omniumq;gentium fide.Eã ergo sui clarificationẽ hic maximè precatus est,quã insinuauit supra toties dicẽs Apostolis;vadoad patrẽ,&ille me clarificabit. Dupliciter autẽ pr̃ filiũ clarificauit: primùm claritatem aliquã & gloriã ei addendo, quod fecit donãdo eum corporis immortalitate, atq;humanã eius naturã ĩ cœlos subleuando ad sessionẽ ĩ dextera sua:secũdo,claritatẽ ipsius per Apostolorũ ꝓdicationẽ& spiritus efficaciã hominib.manifestãdo,quo solo posteriori modo Deus clarificatur aut glorificatur apud homines. Claritati eñ Dei in sua natura nihil potest addi,sicut nec demi.Vt autẽ itelligeremus ipsum nõ petere B suã gloriã,nisi ꝓpter gloriã patris,subiecit,*vt filius tuus clarificet te*. Vbi Græcis additur cõiunctio nõ otiosa,*vt & filius tuus clarificet te*. Qđ nõ sic est accipẽdum,quasi vicissim pater filium,ac deinde filius patrẽ esset clarificaturus, sed ꝙ per gloriã filij etiã clarificãdus esset pater,gloriæ eius autor & cõsors. Si tamen Dñs cùm dicit;*clarifica filium tuũ*; intelligatur tantum precari eam claritatem quã pater ei cõtulit,resuscitãdo eũ & sublimãdo eum in suã dexterã,iã recte intelligitur Dominũ peari suã claritatem,vt ipse clarificatus deinceps clarificet patrem.Postquã eñ resurrexit & ascendit in cœlos,tum per missum Apostolis spiritum, C nomen patris clarũ fecit in vniuerso mundo. Sic sanè itellexit Diuus Augustinus scribẽs hoc modo in istum locum : Si tm̃odo mortuus fuisset filius,nec resurrexisset,ꝓculdubio nec à patre clarificatus esset,nec patrem clarificasset : nunc aũt resurrectiõe clarificatus à patre,resurrectiõis suę ꝓdicatione clarificat patrem. Hoc quippe aperit ordo ipse verborũ. *Clarifica*,inquit,*filium tuum,vt filius tuus clarificet te*;tanquã diceret:Resuscita me, D vt innotescas toti orbi per me:Hæc ille.

SICVT DEDISTI EI POTESTATEM OMNIS CARNIS,VT OMNE QVOD,&c.) Pars hæc satis est obscura,cuius vt genui nã asse quamur intelligentiam, sciendum imprimis, ꝙ in illo ; *vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam*; (quã partem nouè admodũ exponit Caietanus) relatiuũ,*eis*,ꝓ refertur relatione secundùm rem ad *omne quod dedisti ei*,quod ponitur absolutè & sine regente dictione,& est sensus,vt omnib.eis quos dedisti ei det vitam æternam. Est ergo in hac locutione phrasis quædam Hebraica, qualis est & in illo Psalmi:Dominus in cœlo sedes eius:pro, *Psal.11.* ipsius Domini sedes est in cœlo.Iam coniunctio, *vt*,cùm dicitur,*vt omne quod dedisti ei*,&c.secundùm Cyrillum& alios quosdam refertur ad illud *Cla-* E *rifica filiũ tuũ,vt filius tuus clarificet te*,vt sit sensus& ordo iste: *Clarifica filium tuũ,vt filius tuus clarificet te vt sic omnib.illis quos dedisti ei,det vitam æternam, sicut dedisti ei potestatẽ omnis carnis*.Rectius tamen secundùm alios refertur ad,*sicut dedisti*,vt significetur finis propter quem pater filio dedit potestatem omnis carnis.Et est sciendum,quòd coniunctio, *sicut*,non est hic accipienda vt similitudinem denotet,sed potius vt denotet rationem ob quam filius debet patrem clarificare. vnde Euthymius admonet, *sicut*, positum pro quia. Græcis enim non est ὡς sed καθὼς,quod propriè est,iuxta quod, vel ea ratione qua. Sensus ergo est : Da vt filius tuus clarificet te , eo quòd dederis ei potestatem omnis carnis,ad hoc vt det vitã æternã omnibus quos dedisti ei.Ad cõplexionem aũt huius ratio- A nis oportet etiã adiungere quod Dominus subsumendo subiecit:*Hæc est autẽ vita æterna,vt cognoscant te*,&c. Hac enim sententia etiã adiuncta hic resultat sensus:Quãdoquidem ô pater dedisti filio potestatem omniũ hominũ ,ad hoc vt electis omnib.daret vitã æternã,& vita æterna consistit in tui cognitione,ideo da vt filius tuus clarificet te,hoc est clarũ te & cognitũ faciat omnib.quos dedisti ei.Dictũ est autem,*potestatẽ omnis carnis*,pro potestate in omnem carnem,hoc est,ĩ omnes homines,aut in omne hominũ genus.Caro enim sy necdochicè ponitur,vt & aliàs,ꝓ homine. Hanc aũt potestatem pater filio dedit secũdũ eius diuinitatem,generãdo eũ ab ęterno:secũdùm humanitatem verò eius,quod magis facitad ꝓpositũ, dedit ei cũ humanã naturã in ipso cõiũxit diuinitati.Tũc enim hominem illum cõstituit Dominũ omniũ hominũ,ĩ quos eatenus sibi diabolus imperiũ & potestatem vendicauerat,&ad hoc eũ cõstituit Dominũ,vt electis à morte& diaboli tyrãnide ereptis daret vitã æternã. Hãc autem potestatẽ etsi Xps homo ab initio suę natiuitatis accepit ad saluandum homines,tum primùm tñ eã exeruit , cũ sua prædicatione & miraculis quosdam ad se cœpit trahere,& pfectius , cùm iam in cœlos assumptus,ꝓ spiritum à se missum totũ ad se traxit mũdũ,diabolũ suaspoliãs potestate quã priùs habebat in homines:sicut& Dauid potestatem qdem & ius imperij in populũ Dei accepit ab ea die qua in regem vnctus fuit à Samuele,suã tñ potestatem nõ ostendit,necea vsus est,nisi post mortem Saulis,& cùm primùm à tribu Iuda , ac deinde àreliqs tribub.in regem receptus esset,& ꝓ rege habitus. Cæterũ ꝓ omne qđ pr̃ dedit filio,significantur electi à patre & pdestinati ab ęterno,quos in sequentib.aliquoties sibi datos dicit Dominus. Hi enim soli sic dati sunt filio , vt nullum in illos ius habiturus esset diabolus , sed transirent in regnum Xpi,membra illius effecti, ac illi cohęredes& cõparticipes vitę æternę. Hos autem significat per neutrum genus,dicens:*omne quod dedisti ei* : sicut & Ioannis sexto dixit de eis: Omne qđ dat mihipater,ad me veniet;vtgeneralior esset sermo,& cõprehenderetur pleni us omne hominum genus inter electos.

HÆC EST AVTEM VITA ÆTERNA, VT COGNOSCANT TE SOLVM VERVM DEVM.) Frequenter dominus loqtur de vita æterna,nõ solùm secundùm eam rationem qua habetur in cœlis post hãc vitã,sed etiã secũdùm eũ modũ quo ex parte habetur in hac vita,vt cũ dicit:Qui manducat meã carnem,& bibit meũ sanguinem,habet vitã æternã.& : Qui credit in me, habet vitam æternam.Sic ergo & in ꝓposito loqtur de vita æterna,vt cõmunis est & huic & futuræ vitæ.vñ nõ dicit,hæc est vita æterna , vt videant te,sed vt cognoscãt te. Vita enim ęterna in choatiue & imperfectè hic habet cognoscendo Deũ per fidem:habetur autem in cœlis perfectè, cognoscendo Deũ per visionem. Loqtur autem Dominus de tali ꝓculdubio cognitione Dei,quę viua sit,& Dei etiam dilectionem aduncta habeat.vnde Ioannes : Qui , inquit , dicit se nosse Deũ,& mandata eius non custodit , mendax est, *Ioan.2.* & veritas in eo non est.Et quoniam hoc loco in Dei cognitione vita ęterna cõsistere dicitur,hinc colligit D.Thomas,beatitudinem hominis in patria essentialiter consistere in actu intellectus,& non in actu voluntatis,hoc est,in visionẽ,Dei,nõ aũt in fruitione Dei aut delectatione ex ꝓsentia Dei. Quod & huiusmodi probat ratione ; Beatitudo est consecutio vltimi finis & optimi boni, consequitur autem Deum per hoc quod fit præsens nobis per actũ itellectus,in illo ergo essentialiter& primò consistit hominis beatitudo.Delectatio autem,qua voluntas in adepto vltimo bono iã quiescit,cõsecutiuè se habet ad visionẽ Dei qua optimũ bonũ assequimur & apprehendimus:igitur in ea beatitudo cõsecutiue cõsistit, nõ autem essentialiter.Sanè Aristoteles naturali motus ratione 10. Ethicorum cõstituit beatitudinem hõis in speculatione optimi speculabilis. Per Hieremiã item loquens Dominus , idem qđ hac sententia significauit , fœlicitatem scilicet hominis in nullo alio consistere q̃ in Dei cognitione:Non glorietur)inquit(sapiens in sapientia *Iere.9* sua,& non glorietur fortis in fortitudine sua ; & nõ glorietur dives in diuitijs suis :sed ĩ hoc glorietur qui gloriatur , scire & nosse me. Cæterùm quoniam de patre hic dicit Dominus ; *vt cognoscant te solũ verũ Deũ*:Arriani hinc colligebãt filiũ nõ esse verũ Deũ,sed tantùm esse & dici Deũ ꝓpter eximiã quandã diuinæ naturæ præ alijs omnib.creaturis participationem,cõtra tamen apertam scripturã 2 Io. 5. vbi etiã filius dicitur verus Deus,vt ingt, simus in vero filio eius Iesu Christo.Hic est verus deus,& vita æterna. Sed & in præsenti loco satis significatur filium etiam esse verum deum.Nam cùm in ipsius cognitione etiã dicatur cõsistere vita æterna,sicut in cognitione patris.& vita æterna necessariò solùm sit in summo bono & vero Deo,cũsequitur etiã filium,verum esse Deum,vt quięternę vitæ sit largitor.Itaque D.Augustinus quòd hunc locum eripiat Arrianis,hunc facit verborum istorũ ordinem,scribens super Ioannem *vt te & quẽ misisti Iesum Christũ cognoscant solum verum Deum*.Verùm huc non est necesse confugere,sed dicendum dictionem *solus*, hic tantùm excludere ea quæ extra patris sunt naturam,& ab ipso sunt res diuersæ, additãq; ad distingendũ patrem à falsis & solo nomine dijs, nõ autẽ ad distinguendum ipsum à filio & spiritu sancto. Quomodo enim excludi posset filius, cũ filius sit in patre,& vnum sit cum eo?Nõ enim cũ dicimus solum hominem intelligere,excludimus animã hõis q̃ est in eo.Obseruãda igitur hęc Theologorum regula , quòd dictio exclusiua addita alicui in diuinitate personæ:non excludit alias personas,dum sermo est de his quę sunt Deo essentialia,eo quòd omnibus personis vna sit eademq;natura.Sic de patre dicit Paulus:Qui solus *1.Tim.1.* habet immortalitatem.&.Regi seculorũ immortali, inuisibili,soli Deo honor & gloria.Secus est cùm sermo est de his q̃ pertinent ad ꝓprietatem alicuius personæ , vt cùm dicitur; Solus pater in diuinitate genetat,solus filius generat. Ibi enim dictio exclusiua addita est ad distinctionem alia rum personarum.

EGO TE CLARIFICAVI SVPER TERRAM,OPVS CONSVMMAVI,&c.) Petierat à patre clarificari,nunc ergo iustam esse suam declarat petitionẽ,meritoq; se in eo quod postulauit exaudiendum,eo quòd secundùm præceptum patris,ipsum iã priùs clarificasset.Clarificasse autem,hoc est clarũ & glorioſum effeciſſe ſe dicit patrem,ꝙ eum sua ꝓdicatione,miraculis,& conuersatione hominib.clarum reddiderit. vnde addit,*super terram*. Nã in cœlis clarificatus iam erat ab initio suis angelis Apud homines autem etsi in Iudæa ex parte aliqua cognitus esset,ꝓ eis tñ adeo clarè atque celebriter ficut per Christi in mundũ aduentum , per quem f cta est vt Dei bonitas,potentia atq;natura magis innotesceret hominibus,agnoscereturq;sui diuinitate esse aliquem q̃ pater esset,& aliquem qui filius. Hinc subijcit:*Opus consummauiquod dedisti mihi vt facerem*: Loquitur autem non de omni opere à patrẽ sibi iniuncto,(necdum enim omnia consummauerat, B quia necdũ cõpleuerat hominũ redemptionem per instantẽ mortem perficiẽdã) sed de opere eatenus sibi iniuncto,de opere scilicet pdicationis Euangelicæ,atq;in genere de opere quouis quo vsque ad illud tempus patri ipsi in patris nomen erat glorificandũ;& manifestandum hominib.D. Augustinus tamen volens omnino vniuersaliter istud accipi dictũ,aut de opere redemptionis istud peculiariter dictũ,ad quod potissimum fuit Dñs missus,putat ꝓphetico more prætcritum positum ꝓ futuro,vt intelligatur se dicere consummasse, C qa se breui illud cõsummaturum noperat. Idem cùm dicitur:Ego te clarificaui super terrã,præteritum pro futuro positum existimat,hac ratione, quia alioqui significabitur clarificationem patris factã à filio super terrã, pcedere clarificationem filij à patre efficiendam,cùm priùs significauerit Dominus clarificationem filij præcedere clarificationem patris,dicens:*Pater clarifica filiumtuum. vt filius tuus clarificet te*.Proinde vt idem hic significetur quod ibi,putat hunc esse sensum:Ego te clarificabo super terrã , opus cõsummabo quod dedisti mihi,itaq;vt id efficere possim,& ego te vicissim clarificẽ clarifica me nũc ea claritate,&c. D Verũ vt illud,*opus cõsummaui*;sim plicius accipitur secundùm modum prius dictum,ita nec ob illam Augustini rationẽ necesse est verbum ,clarificaui, accipere ꝓ futuro positum. Clarificauerat enim modo prædicto filius patrẽ;atq;ob id à patre vicissim erat clarificandus:hæc aut filij clarificatio rursum in patris erat cessura clarificationẽ maiorẽ.vnde dixit,vt filius tuus clarificet te. Exposita itaq;causa ob quã meruit petitã assequi clarificationẽ sui,ifertursum priorẽ petitionem,addens &desideratę à se suæ clarificatiõis modũ.Et nũc,ĩ qt,hoc est,nunc ergo vicissim etiã tu clarifica me apud te ea claritate quã habui apud te,priusquã mundus fieret.Circa quæ verba occurrit quæstio quomodo Dñs petat clarificari nunc ea claritate qua olim habuit ante mundi constitutionem.Nã E secundũ humanã naturã,secundum quam adhuc erat glorificãdus,nõ potuit habere eam claritatẽ quam sm diuinitatem habuit apud patrem ante mundi constitutionem.Scdm diuinitatem autem semp habuit,nec vnquam amisit eam quam habuit claritatem ante mundi cõstitutionem.Itaq; D.Augustinus itelligit Dñm hic loq nõ de claritate & gloria,quam re ipsa habuerat ante mundi creationem,sed quã habuit in Dei pdestinatione: ratione cuius in Apocalipsi agnus dr occisus ab exordio mundi:&Paulus Deum nos dicit elegisse in Xpo ante mundi cõstitutionem.Scdm hunc ergo intellectum precatur Xps eam sibi hoĩ gloriam à patre exhiberi re ipsa,quam apud patrem *Apoc.5.* ante mundũ cõditũ habuit i eius pdestinatione, *Ephes.1.* hoc est,ad quã olim cum pr̃ pdestinauerat,ordi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nans se per meritum passionis humanã naturam à verbo assumptã sub leuaturũ super omnes angelos vsq; in dexteram suam. Alij quidam, secundùm qđ intellexisse videtur D. Hilarius libr. 3. de Trinitate, intelligunt dominũ precari sibi secundùm humanitatem dari eã claritatem, quã secũdum diuinitatem habuit etiã ante mundũ cõditũ, non quod eandem omnino aut æqualem humanitati suæ dari voluerit, sed ꝙ similẽ, vt sicut ab æterno quatenus deus apud patrẽ immortalis fuit, & in dextera eius sedens: ita & secundũ hominem immortalis efficeretur, & ad dexteram dei exaltaretur. Verùm simplicius fuerit intellige re Christum precari sibi homini omnino eandẽ dari claritatem & gloriam, quàm quatenus verbum re ipsa habuit ante mũdum, nõ ꝙ humanitas Christi eius gloriæ esset capax, sed ꝙ suæ personæ q iã simulerat homo & deus vellet in humana etiam natura dari eam gloriam, quam eatenus tantum habuit in diuina natura, hoc est, vt q hactenus solum quatenus verbum habuit gloriã diuinitatis iã eandem etiã haberet quatenus verbũ caro. aut quatenus homo Deus. Sic cm̃ oportet intelligere ꝙ Paulus dicit Christo ꝓ sua humiliatione & obedientia datum nomen quod est super omne nomen, vt ĩ nomine eius omne genu flectatur, qđ proculdubio est nomen & gloria diuinitatis. Tunc ergo persona Christi, quæ simul homo erat & Deus, in humana natura, quæ illo tempore erat adhuc in ignominia & crucifigẽda, accepit illam claritatẽ quã in diuina natura habuit ab æterno, quãdo humana natura immortalitate donata est & ĩ cœlũ sublata, & p cõiunctionem sui cum diuina natura ĩ vnitatem personæ, eiusdem cũ illa gloriæ cõsors effecta, ita vt & ab angelis, & ab hominib. persona illa quæ homo erat, Deus agnosceretur, coleretur & adoraretur. Quanquam enim persona Christi q̃ homo erat, ab initio incarnationis habuerit claritatẽ & gloriam diuinitatis qa simul etiã fuit Deus, tamen p ascensionem nouo quodam modo humana natura ĩ Christo aut Christus homo eam cœpit habere quãdo humana natura exuta mortalitate in tãtam sublata est gloriam, qua re declaratum est ipsam ĩ vnitatem personæ cum verbo & filio dei cõiunctam, sicque effectum vt ab angelis simul & hominibus homo ille Deus agnosceretur, & tanquã Deus adoraretur. Duo ergo includũtur ĩ clarificatione illa quã hic sibi à patre impẽdi filius postulat. Primò, ꝙ p humanæ naturæ exaltationẽ declaretur homo ille verus etiã esse Deus. Secũdo ꝙ ea ratione efficiatur, vt eum angeli & homines tanquã Deum habeant, colant, & adorẽt. Sic & intelligendum est ꝙ p ascensionem Christus dr̃ sublatus in dexteram patris, quòdque ei dr̃ datum nomen quod est super omne nomen. Cæterùm cùm Christus dicit; opus consummaui, quod dediſti mihi vt faciam; verbum, dediſti, simpliciter põt accipi positum ꝓ cõmisisti & iniunxisti, quomodo vulgariter dicere solemus ab aliquo datum alicui quippiam vt faciat, quod ei ab illo iniunctũ est & cõmissum. Diuus Augustinus tñ subtilius intelligit eo verbo significatam Dei gratiam operantem in homine qcq̃d homo boni facit. Non ait, inqt, iussisti, sed dediſti, vt i commendatur euidens gratia. Quid enim habet quod nõ accepit, etiã in vnigenito humana natura? An nõ accepit, vt nihil mali, sed bona faceret omnia, quando in vnitatem personæ susceptа est à verbo, per quod facta sunt omnia?

Philip. 2.

MANIFESTAVI NOMEN TVVM HOMINIBVS QVOS DEDISTI MIHI, &c. Exponit iam & declarat dominus quid sit quod dixit: *Ego te clarificaui super terram.* Quod enim dixit: *Ego te clarificaui*, exponitur per illud: *Manifestaui nomẽ tuũ.* Sic enim clarificatur Deus, cùm nomen eius, hoc est, bonitas eius, potẽtia, diuinitas, & alia quæ ei competunt, manifestantur. Quod verò dixit *super terram*, declaratur per illud, *hominibus quos dediſti mihi de mũdo.* Quoniam enim multi erant homines q̃ claritatem & nomen Dei patris per Christi prædicationem & opera agnoscere noluerũt, cùm prius dixerit generaliter se clarificasse patrem suum super terram, nunc restrictius dicit se manifestasse nomen eius hominib. non quibuslibet, sed sibi à patre datis de mundo, hoc est, è mundanorum hominum consortio & perditorum numero abstractis & electis, significans se ꝓinde patris sui voluntatem adimpleuisse, eo ꝙ nomen eius illis manifestauerit quib. ille nomen suum voluit manifestari. Notat autem potissimũ Apostolos, vt ex sequentib. patet, quos quare sibi datos dicat, declarat per sequentia, cùm dicit: *Tui erant*: non solùm ratione creationis (sic enim omnes homines illius erant) sed potissimum ratione prædestinationis ab æterno, per quam illi non pertinebant ad mundum & perditorum hominũ numerum, sed inter filios Dei erãt ascripti. Hoc est ergo quod dicit: Ex tua p̃destinatione ab ęterno nõ erant de hoc mundo, sed erant tui, & quia erãt tui, ideo vt per me salui fierent, eos à mundo segregatos mihi dediſti, cui cõmune esse voluiſti quicq̃d tuum erat. Dediſti autem, dum tua æterna prędestinatione mihi eos deputaſti dumq; tua ꝓvocatione & gratia eos ad me traxiſti. Cæterũ vt ostenderet hos non fruſtra sibi datos à patre, siue vt declararet verũ esse quod dixit se nomen patris illis manifestum feciſſe, subiecit: *Et sermonẽ tuũ seruauerunt*, hoc est, sermonem & doctrinam non tam meam, quàm tuam, vt pote quam ex te & tuo nomine illis tradidi, nõ vt alij abiecerũt, sed receperunt, receptumque constanter tenuerunt. Id verum esse declarat per sequentia, cùm dicit: *Nũc cognouerunt quia omnia quæ dediſti mihi, abs te sunt.* Atque id rursum p sequentia manifestat dicens, qa verba quæ mihi homini dediſti alijs prędicanda, dedi eis, nihil extra præscriptũ docens; & ipsa ea verba acceperunt tanquam abs te ꝓfecta, vnde & verè cognouerunt quòd à me ipso non venerim, sed quòd à te exiui, hoc est crediderunt quòd tu me miſeris in mundum ad prædicandum. Vt enim significaret Dominus de quali cognitione locutus sit, cùm dicit: *Cognouerunt vere quia à te exiui*, nempe quòd non de cognitione euidenti, sed de cognitione fidei, & vt etiam significaret quid sit, *a te exiui*; subijcit, *& crediderunt quia tu me miſiſti.*

EGO PRO EIS ROGO, NON PRO MVNDO, SED PRO HIS) Post orationem ꝓ se factam, & commendationem suorum subintroductam, oportunè iã etiã subiungit orationẽ ꝓ suis, idque nõ ꝙ de patris sui dubitaret volũtate, sed verum se hominẽ declarãs, & oratione sua mœstos discipulorũ animos erigere & in fiducia cõfirmare volens: *Ego*, inquit, *pro eis rogo*; quasi dicat: Et quoniã hi quib. nomen tuum manifestaui, tam varijs nomin

minib. tibi meritò debent esse cõmendati, nempe qa tui erant, qa eos mihi de mũdo dediſti, qa sermonẽ tuũ receperunt & tenuerunt, credentes me à te miſſum. ideo etiã ꝓ eis rogo. vnde subijcit: *Non pro mundo rogo* (hoc est, hominib. mundanis & perditis) *ſed pro his quos dediſti mihi.* Quod autem sequitur, *quia tui sunt*, potest referri vel ad id quod proximè præcedit, *pro his quos dediſti mihi*, & intelligatur reddi ratio quare pater illos filio dederit. Quia enim patris erant, & pater omnia tua filio facit cõmunia, ideo illos filio dedit. Vel potius illud refertur ad illud: *Ego pro eis rogo*, vt reddatur ratio cur ꝓ eis peculiariter oret, & nõ ꝓ mũdo. Triplicem enim causam vr hic insinuate Dominus suæ ꝓ illis ad patrem orationis. Primum, qa patris erant. Secundò, qa clarificatus erat in eis, ꝓpterea ꝙ magnam aliquam & eximiam de ipso habebant existimationem, credentes ipsum esse filium Dei & Messiã, vñ idonei erant p quos p vniuersum orbem etiã apud alios clarus fieret. Tertiò, qa cùm iã ipse mundum erat relicturus, & ad patrẽ iturus, illi adhuc in mundo erant pmansuri, vñ non p seipsum, sed p illos clarificandus erat deinceps apud alios, nec p ipsius corporalem, vt hactenus, seruandi erant p̃sentiam, sed Dei spirituali ĩdigebãt custodia & cura. Illud aũt. *Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt*; obiter inter rationes suę ꝓ Apostolis peculiaris orationis interiectum est, ad obuiandum q̃ objici poterant quæstionib. Quoniã enim dixerat, eos qui sibi à patre dati erant, esse patris, quærere quis poterat, quomodo patris sunt si tibi ab illo sunt dati? Ideoq; subijcit: *Et mea omnia tua sunt.* Et quoniam eos q patris erãt sibi à patre datos dixit, existimare qs poterat eos aliquãdo ab eius principatu fuisse alienos, & ex varia patris possessione hos singulariter ipsum à patre nuper suscepisse, ideoq; addidit; *et tua mea sunt.* Hoc est ergo quod dicit Dominus: Non pro mundo pater, sed ꝓ his quos è mũdo segregatos mihi dediſti, te peculiariter rogo idq; varijs nominibus. Primũ, qa tui sunt, vñ peculiarem illis curã debes. Neq; verò mirari qs debet ꝙ tuos adhuc esse dicam quos mihi à te datos confiteor, sicut nec suspicari qs debet q̃dam tua à te sic mihi data, vt nuper mea esse cœperint, aut vt quædam tibi ꝓpria seruaueris, eo ꝙ dicã hos tuos te mihi dediſſe. Omnia enim mea tua sunt, qa sic à te oĩa q̃ habeo accepi, vt tamen à te illa non alienaueris: & rursus oĩa tua mea sunt, vt nihil tibi ꝓpriũ seruaueris, sed p naturę cõmunicationem omnia etiã tua mihi feceris cõmunia. Iam & ideo ꝓ illis peculiariter te oro, qa iã ex aliqua parte glorifi catus sum in eis, eo ꝙ me Xp̃m agnoscant, vnde ipsorũ erat ad id adlaborare, quòd & in alijs electis p orbẽ, dispersis glorificer. Accedit his, ꝙ me iamiã hinc discessuro, eosq; relicturo per quem hactenus ꝓtecti sunt & seruati, ipsi adhuc in mũdo hoc maligno sunt permãsuri, ꝓpter quod tua illis ꝓtectione & custodia singulariter opus est, vt in eo quod esse cœperunt persistant, & munus quod illis post me incũbit, difficile sanè, obire rectè valeant. Dicit autem Dominus. *Iam nõ sũ in mũdo*; qa iamiã imminebat tẽpus, vt trãsiret ex hoc mundo ad patrem, & iã passionem suam post exitum ludę auspicatus, veluti in itinere erat quo pergebat ad patrem, ad quem per crucem & passionem pergebat, vñ veluti exponens quomodo se dicat iam non esse in mundo, subijcit, *et ego ad te venio.*

PATER SANCTE SERVA EOS IN NOMINE TVO QVOS, &c.) Post causas peculiaris suæ ꝓ illis orationis, aperit nunc quid eis petat. Et primùm, quoniã eos erat secundùm p̃sentiam relicturus corporalẽ, petit eorum custodiam & seruationem. Non simpliciter autẽ nunc patrem appellat, sed oportune adiecit epithetum *sancte*, vt quoniã mox sanctificationẽ suorum erat postulaturus, omnis eũ sanctitatis declararet autorẽ. Serua, inqt eos ab omni malo, seruа eos in bono quod amplexi sunt. Serua, inquam, eos per numen tuum, hoc est, per tuã virtutem & bonitatem, quos dediſti mihi. Frequẽter autem eos sibi datos dicit à patre, vt discant ꝙ patri placeant & curæ sint, quodque non vt alienus veniẽs eos seduxerit, & ad se traxerit, sed vt ꝓprios acceperit. Hoc verò loco oportunè sibi rursũ datos dicit, vt orationẽ suam ꝓ illis patri cõmendatiorẽ faciat, aut, vt verius dicam, vt eam patri cõmendatã fore & gratã discipulis insinuet. Quorsum autem eos velit patris virtute seruari, & ad quem finem, aperit cùm subijcit: Vt, tua scilicet virtute seruati, sint vnum inter se & in nobis, sicut & nos vnum sumus inter nos. Sicut enim discipulis superius potissimũ mutuã mãdauit seruare dilectionem, ita hic eis & omnib. electis postulat potissimũ vnitatem, fidei scilicet & dilectionis, ita vt ꝑm Paulũ id ipsum sentientes, & seruãtes vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Sicut autem in alijs locis vbi humana diuinis cõparãtur, ita & hoc loco coniunctio, *sicut*, nõ omnimodã denotat similitudinem, sed aliqualem. Nõ cm̃ inter homines tãta põt esse vnitas, quãta est inter patrem & filium in diuinitate, inter quos vt est ónimoda naturę & essentiæ vnitas, ita & voluntatis atq; sententiæ, cũ inter homines sicut nõ est omnimoda naturæ identitas & vnitas, qa inter eos tantũ est identitas specifica, nõ aũt individualis: ita nec fieri eos facile est reperire plenariã animorũ vnitatem, sed in plerisq; rebus, etiã in hominib. alioq sibi bene cõsentientibus, verũ est illud ꝓuerbij: Quot capita, tot sensus. Cùm ergo optat suos vnum esse sicut cũ patre ipse vnũ erat, optat suos imitari vnitatem illam diuinã, vt vnitatis imitatione, d iuinæ etiam perfectionis, quatenus capaces erant, fiãt participes. Cùm autem ea adiectione, *sicut et nos*, exemplar significet vnitatis, quod eos imitari cupiat, simul etiam significat non quamlibet eis precari vnitatem. Est enim vnitas quædam etiam inter eos qui in malo coniũcti sunt, qui dicunt apud Sapientem: Sortem mitte nobiscũ, matsupiũ vnum sit omnium nostrum. Est & vnitas quædã inter eos qui sese humano quodã etiam honesto diligũt amore. At Christus suis precatur perfectionem vnitatem, diuinam scilicet, q̃ eos vnius eiusdemq; faciat voluntatis & sententiæ in reb. diuinis, in quib. eorũ salus sit sita æterna: q̃ fidelium vnitas quanta sit, ex Paulo discere licet, q per idem in Christum & mutuam dilectionem fideles docet tãquam diuersa membra sub Christo capite in vnũ coaluisse corpus, quod Ecclesiã vocat, & corpus Christi. Hanc autem vnitatem vt ĩ hac oratione Christus vnicè suis est precatus, vt pote extra quam nemini est salus, quæque ad superandum mundũ maximè erat necessaria & efficax, ita & Paulus ad hãc vbique solicitè ꝓuocat. Corinthijs em̃ scribens in principio dicit: Obsecro vos fratres per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt

prouer. 30.

Ephe. 1.

Ephe. 4.

1. Cor. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

idipsum dicatis omnes,& non sint in vobis chri- A
smata,sitis autem perfecti in eodē sensu,& in ea-
dem sententia.Ita & Ephesios orat vt sint soliciti
seruare vnitatē spiritus in vinculo pacis,ad quod
vt magis eos prouocat,subijcit:Vnū corpus,vnus
spiritus,sicuti vocati estis in vna spe vocationis
vestræ. Vnus Dominus,vna fides,vnū baptisma,
vnus Deus & pater omnium. Ephe.4.

CVM ESSEM CVM EIS,&c.) Post propo-
sitam patri pro suis petitionem,necessitatem nūc
aperit suæ petitionis,idq;duplici causa declarat:
primùm ob suū discessum,secundò propter. odiū
mundi.Ideo,inquit,nunc te necessariò oro vt eos
qui sibi seruādis nō sufficiunt sua virtute,tu ser-
ues tua virtute,quia quamdiu hactenus fui cū eis
secundùm præsentiam corporalem , ego per illā
præsentiā seruaui eos:at nunc ad te venio , vnde
illis posthac mea psentia destitutis,opus erit tua
protectione atque custodia.Cęterùm,vt rectè ad-
monuit diuus Augustinus,non est hic locus tam
carnaliter accipiendus,velut vicissim suos seruа-
uerint pater & filius,filius pręsens Apostolis cor
poraliter eos seruauerit sine patre,eoque absēn-
te pater seruauerit sine filio.nec ad cōsolationem
suorum discipulorū Dominus hęc humano mo-
re locutus est,vt qui per pręsentiā Domini se ha-
ctenus seruatos experti fuerunt,ob illius abitum
nō fluctuarēt animo,nec desperarent se seruādos
etiā illo absente.Quòd enim ipse filius sine patre
suos non seruauerat cū illis corporaliter prǽsens
erat,sed eadē virtute seruauerat qua eos se absēn
te seruari postulat,significat aperte,cū sicut pri-
us rogauerat vt pater eos seruaret in noie suo,ita
in eodem nomine se nunc dicit eos hactenus ser-
uasse.Quodque dispensatorie tantùm& ad suorū
consolationē hæc sic locutus sit,aperte testatur,
cùm dicit:*hæc loquor in mundo* : priusquam scilicet
planè ab eis secundùm corpus ablatus sim,vt ha-
beāt gaudium meum impletū in semetipsis , hoc
est,vt gaudium quod de me habēt , per meū abi-
tū nō diminuatur in eis,sed impleatur , augeatur
& perficiatur,dum audiūt me semper eorum ge- D
rere curam,& per me eos nō destituēdos tua cu-
stodia,dū destituētur mea præsentia.Aut vt gau-
dium meū,hoc est , gaudiū tale quale ego habeo
in Patris erga me dilectione,&quale ex meo mu-
nere cœpit esse in ipsis,nō deficiat i ipsis,sed im-
pleatur.Secundùm hanc enim expositionē ꝓpriè
hic Christus dicit gaudiū meum,cùm alioquī im-
propria erit locutio.Illud tamē,*in nomine tuo*,cùm
dicitur *ego seruabam eos in nomine tuo*;quod iam ex-
positum est,sicut supra cùm dicitur;*serua eos in no-
mine tuo*;posset etiam accipi vt sit sensus:ego ser-
nabā eos tua causa,quia scilicet eos mihi credidi-
sti,& prǽcepisti eos seruari.Illo enim modo partē E
illam se declarat intellexisse quidam,dum sic ha-
bet in Paraphrasibus:Studui illos seruare veluti
tuos & abs te mihi cōcreditos.Verū si istud signi
ficare voluisset Dns,dicendū illi superius videba
tur:Pater seruа eos in nomine meo , vt sicut ego
hactenus seruaui tua causa tuoque intuitu , ita
posthac eos mea serues causa & propter me.Nisi
etiam ibi;*Pater , serua eos in nomine tuo*;accipiamus
illud,*in nomine tuo*,pro propter te , & tua causa,vt
sit sensus:Sicut quādiu fui cū eis , ego eos ꝓpter
te seruaui,quia scilicet mihi eos cōmisisti,seruan-
dos:ita te oro pater vt deinceps eos serues ꝓpter
teipsum,nimirū ꝙa tui sunt,tibique in eis est be-
neplacitū ex gratuita tua electione. Inde em̄ vi- A
deri potest ibi additum *quos dedisti mihi*,veluti ra-
tio ob quā suo nomine eos seruare meritò debe-
ret.Secundùm hunc intellectū,hac parte *Cum essē
cum eis ego seruabam eos in nomine tuo*;nō tantùm si-
gnificatur necessitas peritæ iam à patre cōseruа-
tionis suorum ,sed etiā insignuatur ratio prouo-
catiua ad impetrandum quod petebatnr.Si enim
filius nomine patris datos sibi ab illo seruauit,
ueniebat vt & pr̄ suo ipsius nomine eosdē dein-
ceps seruaret. Huic intelligentiæ bn̄ cōuenit qd
subiungit Dominus : *Quos dedisti mihi,ego custodiui.*
Illa enim repetitione explicare vł quod dixit;
ego seruabam eos in nomine tuo,nimirum quia ego ob B
id eos tā studiosè custodiui , eo ꝙ tu eos mihi de
disti,& intellexi tuos esse,mihique ad saluandum
concreditos. Sua ergo obedientitia , suaque in-
tuitu paternæ voluntatis diligentia,veluti ꝓuo-
cat patrem ad petitam suorum conseruationem.
Seruauit autē suos Dominus tanquā homo,cùm
illis p̄sens esset,partim doctrina sua & salutarib.
monitis partim exemplo &cōuersatione vitę suę
atq;operatione miraculorū:partim etiā corpora-
lib.officijs,ꝓspiciens eis ne qd deesset,ne qd no-
ceret. Cæterùm quoniam inter Apostolos vnus
perierat Iudas , ne huius perditiō sibi imputari
posset , subijcit Dns : *Et nemo ex illis periit , nisi fi-* C
lius perditionis,hoc est,homo perditioni olim desti
natus.Phrasis est em̄ Hebraica , sicut filius mor-
tis,filius gehennæ.Significat ergo non sua illum
perijsse culpa aut negligentia, cùm perditioni iā
olim ob sua merita fuerit deputatus,nec verè fuis
se de suorum & filiorum Dei numero ꝙ seruādi
fuerāt,cùm filius fuerit perditionis.Addit autem
quod magis adhuc se à culpa liberat ; *vt scriptura
impleatur*;Dauidis scilicet,ꝙ frequenter eius prǽ-
dicit pditionem,sed maximè Psal.108.vt patet ex
Petri explicatione Act.1. Videtur autem cōiun-
ctio,*vt*,sicut & in alijs similibus locis,rursum ac-
cipi consequutiuè,& nō ꝓpriè finem designare.
Nō enim iō perijt vt scriptura impleretur,sed qa
periturus erat scriptura illud pdixit:quanquā fi-
naliter accipi possit,si accipiamus designati fidē
nō ꝓpter quem absolutè perijt,sed maximè pdictā &
puisā eius pditionem Deus permiserit.

EGO DEDI EIS SERMONEM TVVM,
&c.) Alteram nunc indicat causam , ob quam &
necessaria eis erat custodia patrit,& dignū atque
iustum vt à patre seruarentur , nimirum ꝙ odio
haberentur à mūdo,idq;propter patrem,qa pro-
pter sermonem ipsius.*Ego*,inquit,*dedi eis sermonem
tuum* hoc est , doctrinam non meam,sed quā à te
accepi,ego eis tradidi,& ob id mundus eos odio
habuit,habebitq;semper : nam in præterito etiā
futurū est intelligendum , quia p sermonem tuū
quem eis tradidi,& ipsi receperunt,non sunt iam
amplius de mundo,hoc est,nō sapient quæ mun-
di sun,sed alio quam mundani homines tapiun-
tur & aguntur spiritu,nec sunt amplius de nume
ro mundanorum hominum,atque ob id mūdani
homines tanquam sibi dissimiles & cōtrarios per
sequuntur & persequentur,sicut ego non sum de
mundo & ob id mundi persecutiones patior.Ne-
cessarium est ergo simul & iustum,vt contra tam
graue odium,quod tuo nomine patienter,tu eis
adsis , seruans eos & ꝓtegens. Ne enim ꝓpter-
eà ꝙ mundum dixit eos diosse,quòd qs de mūdo
non sunt,videretur desiderare vt secū iā e mūdo
tolle

tollerentur,aut ne sibi hoc iam ob illas causas de
siderandum putarent discipuli,sed significaret se
illa dixisse tanquam ratione desideratæ à se cōser
uationis illorum,subiecit: *Non rogo vt tollas eos de
mundo*,quasi dicat:Non ob id dico quòd mundus
eos odio habet,quódque de mundo non sunt, si-
cut nec ego , quòd cupiam vt eos modò mecum
tollas secundùm corpus de mundo. Adhuc enim
necesse est vt in mundo permaneant , tum vt ad-
uersitatibus probētur,tum vt post me sermonem
tuum à me illis traditum longè latéq; aliis prædi
cent.Sed idà te cupio,vt quoniam mundi odium
perpeti necessariò debebunt,contra quod per se
fortes satis esse non poterunt,& quoniam in mū
do eis viuendum erit in medio nationis prauæ &
peruersæ,tu eos serues à malo,non vt nullum ma B
lum aut incommodum sentiant,sed vt ne per per
secutiones & odia mundi abalienentur à tuo ser-
mone, aut cōsortio prauorum cōtaminentur à no
bis desciscentes. Id enim sine tuo præsidio vitare
nō poterunt,tot insultibus impetiti,& nunc qui-
dem persecutionib. mundi pressi,nūc voluptati-
bus mundi illecti. Additur autem apud Græcos
dictiō ἐκ τοῦ πονηροῦ,id est,malo,articulus τῦ sicut & cū
in oratiōe Dominica dicitur:Sed libera nos à ma
lo.vnde quidam hic,sicut & ibi,intelligunt pecu
liariter designatū diabolū , vt precetur.Christus
suos seruari à malo illo mūdi principe satana, ne
vel per persecutionum terriculamēta, vel per vo
luptatū illecebras in eius rursum veniāt potesta- C
tem.Rursum autē repetit Dominus id quod mox
semel dixit:*De mundo non sunt,sicut & ego non sum de
mundo*.Nec est inutilis hęc repetitio.Hac enim re
petitione secundùm Euthymium firmare voluit
discipulorum animos cōtra odium mundi,ne tur
barentur si odio haberentur, scientes omnino cō
trariam esse virtuti malitiā , atq; huiusmodi lau-
de ipsorum apud patrem animos eorū erigebat.
Magis tamē videtur istud Dominus repetiuisse,vt
quemadmodū indicat Augustinus,commodè sub
inferret illud quod sequitur:*Sanctifica eos in veritа-
te*.Quoniam enim non est satis à malo seruari,ni-
si quis etiam sanctus efficiatur,virtutibúsq; orne
tur:aut quoniam non potest quis seruari à malo D
& contagio huius seculi,nisi per diuinam verita-
tem sanctificetur,ideoposquam orauit vt à malo
eos seruaret pater:subiecit orādo vt eos per veri
tatem suā sanctificaret.Atq; vt id commodè sub-
iiceret,præmittit: *De mundo non sunt sicut & ego non
sum de mundo*. Itaq; sensus est.Non sunt de mūdo,
sicut nec ego,proinde sicut ego tibi sanctus sum,
quia de mundo non sum,ita & tu eos sanctos ef-
ficito, tibiq; addictos , idq; per veritatē doctrinę
tuæ Euangelicæ. Sic enim eos seruaueris à malo
& cōtagio huius mundi, à quo præseruātur quot
quot doctrina tua imbuti fuerint,& in sanctitate
confirmati.Sicut enim suprà dixit,suos esse mun
dos propter sermonem quē locutus erat illis: ita
nūc dicit eos per sermonem illum,hoc est,doctri E
nam Euangelicam sanctificandos,hoc est,in san-
ctitate & puritate à cōtagio huius seculi perficiē
dos & confirmandos.Sic enim accipi debet quod
precatur eos sanctificari,iuxta illud Apocal. Qui
Apoc.22. sanctus est,sanctificetur adhuc. Nā alioqui iā san
cti erant Apostoli in veritate , quia non erant de
mundo,& mundi erāt propter sermonē quē illis
locutus fuerat.Quod autem per veritatē hoc lo-
co doctrina Euāgelica,quę homines sāctificat, &
sanctificando eos à malo seruat, sit intelligenda,
manifestat Dominus cùm subiicit:*Sermo tuus verita-
tis est*.Et bene quidam singulariter sermonem il-
lum quē per se filium paterlocutus est,veritatem
addit,ad distinctionem ipsius à doctrina atq; sa-
pientia mundi,& a doctrina legis Mosaicæ.Mūdi
enim sapientia plurimum habet admixtū falsita-
tis:Mosaica lex rerū vmbris est inuoluta:At ser-
mo Euangelicus pura veritas est,non habens fu-
cos,nec vmbrarum typos. Duplicem autē subiicit
Dominus causam,ob quā meritò pater petitā san
ctificationem Apostolis prestare debeat.Alteram,
cùm dicit:*Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego eos
misi in mundum*.Hoc est,sicut tu me misisti in mū-
dum ad prædicandum veritatem tuam,ad arguē- B
dum mundum de suis scelerib. :ita & ego eadem
de causa eos iam cœpi mittere in mundum: quo-
niam ergo in mundo & inter mundanos eis con-
uersandum erit,idq; ad prædicandū Euāgelij ve-
ritatē,opus illis est,vt per te sanctificētur in veri
tate tua,ne corrumpantur eorum consortio,inter
quos eis erit viuendum,& immoti persistāt cōtra
exorturas in illos à mūdo persecutiones,atq; pu
rè synceréque veritatē tuam doceant. Non enim
facilè potest veritatem tuā mundo purè prædica
re,qui ipse mundanis fuerit affectibus obnoxius.
Alteram causam reddit,cùm dicit: *Et pro eis ego san
ctifico meipsum*,hoc est,meipsum iamiam offeram ti
bi in sanctam hostiam , vt & ipsi à contagio pro-
phani mundi magis magisq; purgati sanctificen-
tur amplius per veritatem tuā.Congruum est er-
go vt oblationis meæ intuitu,eis quam peto veri
tatis sanctificationem prestes.Dicit autem Domi
nus se sanctificare ipsum, pro eo quod est immo
lare & offerre seipsum , quia cùm sanctū propriè
dicatur quod deo consecratum est & deputatū,
atq; à prophano vsu separatū , in veteri lege san-
ctificari dicebantur animalia, cùm deputabantur
in hostias deo offerendas,aut cū Deo offerrent.

NON PRO EIS AVTEM ROGO TAN-
TVM, SED ET PRO EIS QVI CREDITVRI.)
Postquam primùm pro se , deinde pro Apostolis
qui in suum locum erāt post se successuri orauit,
orat iam tertiò & pro reliquis fidelibus,hac ora-
tionis parte,non solùm magnam cōsolationis oc
casionem nobis relinquens,sed etiā ipsis Apostо-
lis,dum significat eos multos habituros discipu-
los,nec sic mundū eos odio habiturum , quin ex
mundo multi etiā eos sint sequuturi. Hac autem
orationis suæ parte pro omnib. orauit fidelibus,
qui vsq; ad finem mūdi futuri sunt.Omnes enim
hi,etsi non viderint nec audierint Apostolos do-
centes,tamen per verbum & doctrinā eorum ha-
ctenus crediderunt & credent, quā ab Apostolis
primò post Christū acceptam,Ecclesia hactenus
conseruauit,tradetq; posteris vsq; ad finem secu-
li.Quòd si de Paulo quis quærat sub qua oratio-
nis parte cōprehendatur,eo quòd se dicat nō ab
hominibus edoctum,sed per Iesum Christum:di
ci potest secundū Augustinū , etiā ipsum sub hac
secunda orationis parte comprehensum,quia per
illud idem verbū credidit,quod Apostoli prędica
uerūt,etsi illud nō acceperit ab Apostolis,sed im
mediatè à Iesu Christo:quanquam & ad priorem
orationis partem intelligi possit pertinere,vt qui
Apostolis annumerari meruit, & electus sit nō vt
p alios crederet,sed vt per ipsum à Domino edo
ctum alij crederent.Et qdem ꝓ Apostolis primis

Universidad de Deusto
Biblioteca

fidei prędicationib. Dominus plura explicitè ora A uit, quàm modò pro reliquis fidelib., eo quòd & imprimis orandum sit, & plura precanda pro his quibus maiora nogtia regni dei committuntur. Nũc tamẽ pro reliquis fidelibus etiam idem illud orat quod priùs pro apostolis orauit: & omnibus est maximè necessariũ. Vt, inquit, omnes, scilicet & qui credituri sunt, & qui modò credunt, hi mei discipuli sint vnum. Et exẽplar huius vnitatis rursum repetẽs, magisq; explicãs de quali loquatur vnitate: *Sicut*, inquit, *tu pater in me & ego in te*, per omnimodam naturæ & voluntatis vnitatẽ, vt sic etiã ipsi sint inter se vnũ, sed in nobis. Hac enim adiectione nõ quamlibet se illis insinuat precari vnitatem, sed eam qua fideles cõsentiant in deo, idem scilicet cum deo & in deo sentientes, & vo B lentes. Augustinus tamen illud, *in nobis*, intelligit positum pro, per nos & per gratiã nostram. Ideo, inquit, addidit quod dixit, *in nobis*, vt quod vnum efficimur fidelissima charitate, gratiæ dei noueri mus tribuendum esse, nõ nobis. Cæterùm dubita ri potest circa illud quod sequitur, *vt credat mundus quia tu me misisti*. Priùs enim mox dixit se non rogare pro mundo, nunc verò rogat pro illo. Ad quod respõdit Augustinus, mundum hic nõ accipi sicut priùs. Superius enim mũdũ dici ratione reproborum, hic verò ratione eorũ qui ex infide litate ad fidem erãt conuertendi. Ecce, inquit, qui
1. Cor. 11. dixerat: *non p. o mundo rogo*, pro mũdo rogat vt cre dat, quoniam est mundus de quo scriptum est: Ne cum hoc mundo damnemur. Pro isto mundo non C
Ioan. 5. rogat, neque enim q. sit prędestinatus ignorat. Et est mundus de quo scriptum est: Non enim venit filius hominis vt iudicet mũdum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Pro isto mundo rogat dicens: *Vt credat mundus quia tu me misisti*. Hæc ille. Sed iam & alia oritur quæstio, quã mouet D. Augustinus. Orat enim dominus vt omnes credituri vnũ sint ad hoc vt mundus credat. Cum ergo mũdus quẽ vult credere sit de numero crediturorũ quos vult esse vnũ, quomodo optat omnes credituros vnũ esse, ad hoc vt mundus credat? Omnib. enim credituris vnum existentibus, non restabit vt mundus credat. Hanc difficultatem vt soluat D. Augu D
stinus, putat hanc partem, *vt mundus credat*, non re ferendam ad id quod præcedit, *vt & ipsi in nobis vnum sint*, ita vt significetur mũdi fidem, finẽ esse vnitatis & perfectionis petitę, sed nouam esse ora tionem, atq; reperendum semper verbum, *rogo* ad coniunctionem, *vt*, hic ter positam, hoc modo: Ro go vt omnes vnum sint, rogo te vt & ipsi vnum sint in nobis, rogo te vt mũdus credat, vt hac vlti ma parte significet quomodo fieri possit vt quos dicit credituros, vnum fiant, nempe per commu nem fidem. Verùm nõ est necesse huc confugere. Quãquam enim mundus credens sit de numero crediturorũ pro quib. Dominus orat vt sint vnũ: crediturí tamen omnes non eodem simul tpe E
rãt crediturí, sed quibusdam credentibus, alij eo E
rum fide & vnitate permoti, ex infidelitate ad fi dem erant & erunt semper pertrahendi. Bene au tem Dominus orat vt fideles sint vnum, ad hoc vt mundus credat, & agnoscat se à patre missum. Ex vnitate enim & concordia fidei & doctrinæ fide lium inter se, maximè euadit manifestum Christi doctrinam à Deo profectã, ipsumq; venisse à Deo missum magistrum. Videndum autem num mun dus hic accipi possit etiã sicut priùs p reprobis, vt intelligatur Dominus loqui hic de fide nõ quę p dilectionem operatur, sed quali credunt dęmo nes cõuicti veritate: quali & pleriquecredunt ho mines nomine tenus Christiam. Hi enim vnitate & concordia virorum fidelium coguntur, & cõ uincuntur, vt vel inuiti credant & agnoscant Do minum à Deo profectum. Innotescit enim, teste Paulo, principibus & potestatibus in cœlestibus per Ecclesiã multiformis sapientia Dei: quod de dæmonibus dictũ intelligunt pleriq; ad Eph. 3.

ET EGO CLARITATEM QVAM DEDI- STI MIHI, DEDI EIS, VT SINT, &c.) D. Augustin⁹ locũ hũc intelligit de claritate & glo ria immortalitatis vitæ æternæ, eãq; patrẽ dedis se filio, & filiũ fidelibus, ratione prædestinatiõis, quomodo supraintellexit illud, clarifica me clari tate quã habui priusquã mundus fieret. D. Chry sostomus, & qui eum sequuntur, Theophylactus & Euthymius, intelligũt de gloria signorũ & mi raculorum. Cõuenientius tamen videturintelligi de gloria filiationis diuinæ, & cõsortij atq; partici pationis diuinę naturę, vt significet Dns, se qui à patre acceperat vt filius Dei esset per naturã, de disse etiã Apostolis vt & ipsi atque omnes fide les filij Dei dicerent & essent per gratiã, q̃ maxi ma est & fidelibus omnibus cõmunis claritas & gloria. De hac filij claritate dixit Ioãnes suprà ca pite suo primo: Vidimus gloriã eius, gloriã quasi vnigeniti à patre. Eãdẽ claritatẽ ,p capacitate ip sorũ datã à Christo fidelib. significat eodem loco dicens: Quotquot aũt receperunt eum, dedit eis põtatem filios Dei fieri. De hac claritate si locus hic accipiatur optimè subiungitur, *vt sint vnum sicut & nos vnũ sumus*. Per hoc enim quòd per Chri stum fideles facti sunt filij Dei & diuinę cõsortes naturæ, vnũ facti sunt in Deo, sicut pater & filius in diuinitate vnum sunt per naturę cõmuniõem. Huic sensui cõuenit quod sequitur: *Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnũ*. Sic enim hac parte explicabitur iã dicta sententia, quod omnino hic videtur voluisse Dominus. Ego, inquit, in eis sum per gratiã meã & fidem eorum in me. Habitat e nim secundùm Paulum Christus per fidem in cor dib. nostris, vnúmq, cum fidelibus efficitur. Dicit ergo, ego in eis sum, sicut tu pateres in me p natu ræ cõmunionem, sicq́, dedi eis claritatem quã tu dedisti mihi, ad hoc vt sint cõsummati, in vnũ, hoc est, perfecti in vnitate & cõcordia, nõ solum in futura vita, quando perfectissima erit fidelium cõcordia, sed etiam in præsenti, pro modo & sta tu huius vitę. Nõ enim solum loquitur Dominus de ea perfectione quę erit post hanc vitam, sed e tiã & maximè de ea quã fideles habent aut habe re meritò deberent in hac vita, ita vt p omnia cõ sentiant in his quæ sunt fidei & Dei. Ad hãc enim 1. Cor. 1
adhortatur Corinthios Paulus, dicens: Sitis perfe cti ĩ eadem sensu, & in eodem sententia. Rursum aũtrepetit Domin⁹ fructũ, q̃ ex vnitate fideliũ sit peruenturus ad mundũ, latius iã illũ prosequens. Et, inquit, mundus videns meorũ vnitatem stabi lem & planè diuinã, agnoscat & q̃ tu me quem il li prædicabunt miseris, & quòd tu illos tali pro sequaris dilectione quali me prosecutus es sem per, eo quòd tuum spiritũ per illos potenter exe rueris sicut p me, atq, variis modis declaraueris illos tibi vnicè charos esse, & tanquam filios dile ctos. Frequenter aũt Dominus cõparat vnitatem sui cum patre, & dilectionem patris erga se cum

vnita

vnitate fidelium quã habent in Deo, & dilectione A
patris erga eos, quanquam huiusmodi similitudi nes valde sint inęquales, vt mentes Apostolorum magis attolleret & cõsolaretur, dum audiunt sua diuinis cõponi, & assimilari. Quomodo enim nõ cõsolabitur fideles, quòd audiunt se in Deo vnũ esse sicut vnum sunt pater & filius, séque diligi à patre sicut filius ille charissimus ab eo diligebatur, in quo sibi fuit vnicè complacitum?

PATER QVOS DEDISTI MIHI, VOLO VT VBI SVM EGO ET ILLI.) Postquã pre catus est suis Dominus id quod in præsenti eis erat necessariũ vita, præcatur eis modò & glorię atq; fœlicitatis post hãc vitã cõsortiũ, magnã etiã hac ratione ipsis cõsolationem relinquens, quòd hinc intelligerent se nõ pœpetuò ab ipso separã B
dum, de cui⁹ recessu nõ parum iã dolebant. Sicut enim superiori orationis parte dolorẽ de suo abi tu mitigauit custodia patris quã significauit illis adfuturã: ita nunc eundẽ mitigat, significans eos aliquando sibi rursum cõiungendos, idq; non am plius in tentationibus ferendis, sed in gloriæ con sortio. Docemur autem hac Christi oratione quę quo ordine petẽdanobis sunt, imprimis scilicet ,p
psenti vita gratiam Dei qua seruemur à malo in
Psal. 83. periculoso hoc mũdo, & sãctificemur in veritate Dei, ac deinde pro futura vita gloriæ Christi con sortium. Gratiam enim & gloriã dabit Dominus, inquit Psalmista. Cæterum cùm dicit hic, *Quos de disti mihi*, quanquã intelligi possit omnes his ver- C
bis complexus fideles, quia omnes ei dati erãt ab æterno per prædestinationẽ peculiariter tamen de Apostolis, ad quorum consolationẽ hæc tũ lo quebatur, istud dixisse videtur sicuti priùs semp. De his enim & mox iam locutus est dicẽs: *Ego in eis*, &c. & mox in sequentibus, cùm dicit: *& hi cognouerunt te*. Hi dati erant Christo iam non solùm per prædestinationem, sed etiam per vocationẽ. Quòd dicit, *volo*, quanquam aliqui non malè intel ligant designare Christi apud patrem autoritatẽ, simplicius tamẽ fuerit secũdùm phrasim Hebrai cam, sicut sæpius, accipere positum pro cupio, de sidero, opto. Cùm dicit, *vt vbi ego sum, & illi sint me cum*, cœlum designat, vbi nõ solùm breui futurus D
erat secundùm humanam naturam, sed iam verè etiam erat secundùm diuinam, vt non sit necesse verbum, *sum*, accipere pro futuro, ero. Sic enim mo dò dixit, *vbi ego sum*, sicutsuprà dixit: Nemo ascẽdit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius homi nis qui est in cœlo. Nec dicit: Vbicũque ego sum, sed *vbi ego sum*, nimirũ in cœlo, vbi peculiari quo dã modo Deus est tanquã in proprio suo loco, cũ sit alioqui vbiq;. Nisi enim huiusmodi restrictio- ne indiffinitãhæc sentẽtia intelligamus, neeimple ta erit hæc oratio in fidelib., quia nõ sunt vbicũ q; est Xps, cùm sit ille vbiq;: & implebitur etiam in infidelibus, quia illi sunt vbi est Christus, cũ il E
le vbiq; existẽs etiã sit in inferno. D. Augustinus subtiliter annotauit nõ simpliciter dictũ esse: *Et illi sint vbi sum ego*, quòd hoc etiam impiis compe tat: sed, *illi sint mecum*, quod impiis non competit. Sicut, inquit, cæcus etiã si ibi sit vbi lux est, nõ ta men ipse est cũ luce, sed absens est à prẽsente: ita infidelis atq; impius, atq; etiam si fidelis & pius, nõdum tamen ad intuendum lumen sapiẽtię ido neus, etiã si esse nũquam possit vbi nõ sit & Chri stus, non est tamen ipse cum Christo dũtaxat per speciẽ. Quorsum autem velit eos esse secum, signi

ficat cũ adiungit: *Vt videant*, &c. quo significat se non in suum bonum optare secum illorum præ sentiam, sed in ipsorum. Non dicit: vt habeãt cla ritatem meam: quia eius nõ possunt esse capaces. Loquitur enim nõ solum de claritate corporis in cœlum sublati, sed & de claritate & gloria diui nitatis, sed vt videant eam: quo significatur in cõ templatione glorię Dei sitam hominum fœlicita tem: vnde dicit Psalmista: Satiabor cũ apparuerit Psal. 16.
gloria tua. De qua & Isa. 26. dicitur, quòd impius eam non videbit. In terra, inquit, sanctorum ini quę egit, & non videbit gloriam domini. Non di cit, quã daturus es mihi, sed *quam dedisti mihi*, quia ipsi tanquam filio dei gloria diuinitatis data fuit ab ęterno gignẽdo, & tanquam filio hominis glo B
ria immortalitatis data fuit in prædestinatiõe. Et ne iamdudum data putaretur, sed ab ęterno data nosceretur, addidit, *quia dilexisti me ante constitutio- nem mundi*. In hac autem parte si dilectio referatur ad Christum hominem, coniunctio, *qui*, causam denotat eius quod dixit, *dedisti mihi claritatem*. Si cut enim dilectio & prædestinatio dei æterna est causa gratię & glorię in nobis, sic ẽt est causa cla ritatis humanitatis Christi. Si verò referatur, & quatenus refertur ad Christũ quatenus Deus est, quia nõ tã causam denotat quã signũ manifestan tiũ. Nõ enim pater filio quatenus Deo dedit clari tatẽ qa dilexit. Dedit enim gignẽdo, nõ genuit au tẽ quia dilexit, sed dilexit, quia per omnia sibi ge nuit similẽ. Quòd tñ ei claritatem dederit, hinc li cet intelligere, quia dilexit eum ante cõditũ mũ dũ, hoc est, ante omnia secula, & proinde ab æter no. Nã ita solet significare scriptura æternitatem.

PATER IVSTE, MVNDVS TE NON COGNOVIT, EGO AVTEM, &c.) Postquam suis fœlicitatem secum cõmunem precatus est, ra tionem subnectit ob quam cõueniat eam illis cõ municari, non autem mũdo, ideóq; cùm prius pa trem sanctũ vocauerit quando suis sanctificatio- nem petiit: nũc eum iustum appellat, quòd pater suis retributionem, quasi dicat: Iustum est petat cùm iustus sis, vt fœlicitatem quã mundus capa re nõ potest, meis præstes: mũdus enim te non a gnoscit: isti verò te cognoscũt, vti & ego te cogno sco, à quo cùm debeãthomines tui notitiã accipe re (nemo enim nouit patrem nisi filius, & cui vo luerit filius reuelare) ego eis nomen tuum notum iam feci ex parte, & amplius notũ faciam, mitten do eis spiritum sanctum, q̃ eos ducet in omnem veritatem, vt dilectio qua dilexisti me, sit in ipsis, hoc est, vt tali eos dilectione prosequaris, & te prosequi declares ipsis operibus, quali me dilexi sti, & te diligere declarasti, & te eos diligente, at q; dilectionem in eos declarãte, ego quoq; tecũ ĩ ipsis semper perseuerẽ, auctiúsq; persistam, quia perfectiore nominis tui cognitione donati, & am plius tuam in se sentiãt dilectionem, & me habe bũt firmius in seipsis manentem, sibiq, cõiũctum. Theophylact⁹ illud, *vt dilectio*, &c. sic intelligit: vt dilectio qua me dilexisti, sit in eis per cognitio nem, hoc est, vt agnoscant quali quãtáq; me dile xeris claritate, nempe quòd tanquam filium ger manum & vnigenitum, & sic ego in eis sim per fi dem maiorem, vt pote perfectius eis notus. Et ha ctenus quidem ,p breui orationis Christi ferven tissimæ explicatione hæc annotata sufficiant, in qua oratione quæ obseruari conueniat, ex supe rioribus satis intelligi potest.

TER

Universidad de Deusto
Biblioteca

TER ORANS DEPRECATVR MORTEM, ET CAPITVR.

Matth. 26. Marci 14. Lucæ 22. Ioan. 18. CAPVT CXXXIII.

HAEC cùm dixisset[l] Iesus,[e] & hymno dicto† [m] egressus[f] sũ discipulis suis[d] trans torrentem Cedron,[c] & egressus ibat secundùm consuetudinem[l] in montem ▷ Oliuarum. Secuti sunt autem illum & discipuli eius.[b] Et[a] tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur, Gethsemani,[d] vbi erat hortus, in quẽ introiuit ipse & discipuli eius.[l] Et[c] cũ peruenisset ad locum† [l] dixit discipulis suis[f]: Sedete[e] hîc donec[c] vadam illuc & orem.[c] Orate, ne intretis in tẽtationẽ. [b] Et assumit Petrum, & Iacobũ,[e] & Ioannẽ secũ, & assumpto Petro,[a] & duobus filijs Zebedæi,[c] cæpit contristari,[b] pauere[e] & ▷ mœstus esse.[b] Et[a] tunc[c] ait illis: Tristis est anima mea vsque ad mortem, sustinete hic & vigilate[a] mecum.[c] Et ipse auulsus est ab eis, & progressus pusillũm[c] quantum iactus est lapidis, & positis genibus,[e] procidit[b] super terram[a] in faciem suam,[b] & †[l] orabat,[b] vt si fieri posset transiret ab eo hora,[e] & ▷ [l] dixit:[b] Abba[d] pater[a] mi, si possibile est, trãseat à me calix iste: [b] oĩa tibi possibilia sunt, si vis,[b] transfer calicem hunc à me: †[l] veruntamen nõ mea voluntas sed tua fiat'. Et[c] cùm surrexisset ab oratione, & ▷ [l] venisset[f] ad discipulos suos, †[l] inuenit eos dormientes[e] præ tristitia, & ait illis: Quid dormitis?[c] Et dicit Petro:[b] Simon, dormis? Sic[c] non potuisti vna hora vigilare[a] mecum?[e] Surgite,[c] vigilate, & orate, † vt non intretis in tentationem:[e] spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.[b] Et iterum secundo △ abiit, & orauit[b] eundem sermonem,[c] dicens:[a] Pater mi, si non potest hic calix trãsire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.[e] Et[b] reuersus[a] venit, & iterum inuenit eos dormientes, erant enim oculi eorũ granati, & ignorabant quid responderent ei.[a] Et relictis illis, iterũ abijt, & orauit tertiò, eundẽ sermonem dicẽs:[c] Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum, & factus in agonia, prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrẽtis in terrã.[b] Et[a] tunc[e] venit[b] tertiò[a] ad discipulos suos, & † dicit illis: Dormite iam & requiescite,[b] sufficit,[a] ecce appropinquauit hora, [a] & [b] ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus: ecce ▷ appropinquauit qui me tradet.[d] Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum, locum, quia frequenter Iesus cõuenerat illuc cum discipulis suis. Iudas ergo cùm accepisset cohortem, & à pontificibus & Pharisæis ministros, venit illuc cũ laternis, & facibus, & armis.[b] Et[l] adhuc eo loquente, [f] ecce Iudas[b] Ischariotes vnus de duodecim venit, & cum eo[l] turba multa cum gladijs & †fustibus',[a] missa à ▷ principibus sacerdotum',[b] & scribis, & senioribus[a] populi.[e] Qui autem tradidit eum, dedit illis signum dicens: Quemcũque osculatus fuero, ipse est, tenete eum,[b] & ducite cautè.[c] Et qui vocabatur Iudas vnus de duodecim, antecedebat eos, & appropinquauit Iesu, vt osularetur eum. Et[b] cùm venisset, statim' accedens ad † Iesum dixit: Aue rabbi, & osculatus[f] est eum. ▷ Iesus autẽ dixit illi:[a] Amice, ad quid venisti? Iuda, osculo filium hominis tradis?[d] Iesus itaque sciens omnia quæ vẽtura erant super se, processit, & dixit eis: Quẽ quæritis? Respõderunt ei: Iesum Nazarenũ: Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eũ cum ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego sum, abierũt retrorsum, & ceciderũt in terram. Iterũ ergo interrogauit eos: Quẽ quæritis? Illi autem aixerunt: Iesum Nazarenũ. Respondit Iesus: Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire, vt adimpleretur sermo, quem dixit: Quia quos dedisti mihi non perdidi ex eis quenquam.[b] At illi[a] tunc accesserunt, & [e] manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum.[c] Videntes autẽ hi qui circa ipsum erãt quod futurũ erat, dixerunt ei, Domine, si percutimus in gladio? Et[a] ecce [l] vnus[b] quidam de circunstantibus ex † his[a] qui erant cum Iesu,[d] Simon † Petrus habẽs gladium,[a] extendens manum[a] [m] eximit gladium[a] suam',[e] & percussit seruum principis sacerdotum † [e] & [a] percutiens seruum principis sacerdotum † [l] amputauit[c] illi [b] auriculam[n] eius[k] dexteram.[d] Erat autem nomẽ seruo Malchus: Respondens autem Iesus, ait: Sinite[c] vsque huc. & quũ tetigisset auriculã eius, sanauit eum. [b] Dixit[n] ergo[a] tunc[e] Iesus Petro: † Cõuerte gladium tuum[d] in locum suum[n] in vaginam.[a] Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.[d] Calicem quẽ dedit mihi pater, non bibã illũ?[a] Putas, quia non possum rogare patrem meũ, & exhibebit mihi modo plusquã duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri?[e] Et in illa hora respondẽs[l] Iesus † dixit' turbis [&] ad eos, qui venerant ad se principes sacerdotum, & magistratus tẽpli, & seniores: † [l] tanquam ad latronem existis cùm gladijs & △ fustibus[c] comprehendere me. Quotidie[b] eram[a] apud vos, [a] sedebam[e] in templo, docens, & [c] cùm quotidie vobiscũ fuerim in tẽplo, nõ extendistis manus in me [&] non me tenuistis,[c] sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarũ.[a] Hoc autẽ totũ factũ est † [c] vt adimplerentur scripturæ Prophetarum.[c] Tunc discipuli[b] eius † [c] omnes relicto eo fugerũt.[b] Adolescẽs autẽ quidã sequebatur eũ amictus sindõe super nudo, & tenuerũt eũ, At ille reiecta sindone nudus profugit ab eis.

HAEC CVM DIXISSET[l] IESVS, VT HYMNO DICTO[m] EGRESSVS EST.) Cùmiam & fecisset & dixisset dominus in vltima cœna, cũcta q̃ ante passionẽ suam ipsum facere & dicere oportebat, tum se ad ipsam præparanit passionẽ. eũ ergo quæ præcedũt dixisset partim ad Apostolos: partim ad patrem pro Apostolis, egressum eũ A dicit Ioannes, nõ ꝙ mox illis dictis exierit, qa ex Matthæo & Marco patet ante egressũ etiam dictũ hymnũ quendam, hoc est, laudẽ quandam & gratiarũ actionem, que ꝑ perceptis Dei muneribus ex more dicere solitus fuit Dominus cũ suis. Nõ enim per tristitiam aut mortis metũ à solita cessauit Dominus gratiarũ actione, docens nos suo exemplo

exemplo, & ante cibi perceptionem & post eam A Deo sua munera ferre accepta, nec aliquã ob causam ab eius laude etiam pro temporalibus bonis cessandum. Egressum autem omnes scribunt Euangelistæ, è domo scilicet in qua cœnauerat, ac ciuitate Hierusalẽ: tres verò primi in genere locũ explicuerunt in quem est egressus, montem scilicet Oliuarum, qui est, vt dicitur Act. 1. iuxta Hierusalem, sabbathi habens iter. Horum duo priores peculiarem huius montis (qui varia in se loca complectebatur) partem in quã Christus sit egressus designauerunt, dicentes eum venisse in villam, vt legimus in Matthæo, aut in prædiũ, vt legimus in Marco, (cùm Græcis tamen, vtrobique sit eadem distio, nempe χωρίον, significans simpliciter locũ vel agrum) cui nomen Gethsemani. De quo loco B sic Diuus Hieronymus libro de locis Hebraicis: Gethsemani, locus vbi Saluator antepassionẽ orauit. Est autem ad radices montis Oliueti, nunc Ecclesia desuper ædificata. Quam Ecclesiam Brocardus monachus non longè esse scribit ab alia quæ etiam in pede montis eiusdem extructa fuit, circum sepulchrum deiparæ virginis. Non longè, inquit, abhoc loco ostenditur alia Ecclesia, vbi fuit hortus Gethsemani, quem Dominus oraturus ante passionem suam intrauit iuxta montem Oliueti, cuidam rupi concauę adhærẽs, sub qua discipuli sedisse memorãtur, cùm ipse oraret ad patrem. Hæc ille. Est autem Gethsemani, si interpreteris, idem quod vallis pinguis, siue vallis olei, quãuis C pro hac significatione dici potius deberet Gesemani. Ge enim vallem, Seman pinguedinem ꝙ oleum significat. Cæterùm solus Lucas Dominũ dicit in hunc locum egressum secundum cõsuetudinem. Dixerat enim superius ipsum diebus præcedentibus quibus in Bethania & Hierusalẽ versabatur, interdiu docuisse in tẽplo, noctibus verò exiisse, moratum in monte Oliueti. Itaq; sicut è Bethania post sumptam cœnã orationis causa ad hũc locum solitus fuerat exire: ita & nunc è Hierusalem à cœna, ad eundem secessit, cõsuetudinẽ orandi pristinã per tristitiã & mortis metum nõ iam prætermittens. Ioãnes autem locum quidem in quem Dominus exierat, quòd ab aliis satis esset explicatus, nõ expressit, locum tamen quendã medium, cuius cæteri non meminerunt, designat dicens eum cum suis egressum trans torrentẽ Gedron, cuius loci verisimile est Ioannem fecisse hic mẽtionem ob mysteriũ aliquod, nempe quia iam instabat tempus vt torrentem diuersarum passionum tanquã aquarum multarum esset trãsiturus, Psa. 109. & ꝑleretur illud Psalmistæ: De torrente ĩ via bibit, aut etiã vt significaret Christo quoq; accidisse, quod Dauid, qui Christi in suis persecutionib. 2. Reg. 15. per omnia typum gessit, accidisse in scripturis legim⁹. De eo enim, cùm fugeret à facie Absaló filij sui, scriptum est, quòd egressus cum suis è Hierusalem trãsgrediebatur torrentem Cedrõ: quem admodum aũt ille à proprio filio passus est persecutionem, ita Christus à proprio populo Iudęorum, atque à Iuda, quem instar filij semper foouerat & enutrierat. Cæterùm pro Cedrõ Græcis est κέδρων: & additur articulus τοῦ, qui indicat dictionem illã esse genitiuũ pluralem, nec esse nomen Hebraicum, sed Græcum, verrendũ per genitiuũ cedrorum, vnde opinantur quidã hũc torrentem dictum esse Cedrorum, quòd hinc & hinc haberet multas cedros, quemadmodum dictus est mons A Oliuarum ab oleatũ multitudine. Esse tamen hãc dictionem non Græcam, sed Hebraicam, satis patet ex illis locis veteris testamenti, in quib. huius torrentis fit mentio, Fit enĩ eius mentio loco prędicto, vbi Dauid fugisse Absalonem scribitur. Et rursum libro Reg. 3. ca. 15. cùm Asa Priapi simulacrum exussisse dicitur in torrente Cedron. Item libro Reg. 4. ca. 23. vbi Iosias rex prophanum lucum in domo Domini exussisse narratur in cõualle Cedron. Quib. locis aliisq; apud Hebræos est Kidrõ, proinde verisimile est, quemadmodum nõ negat quidã, articulum τοῦ, apud Græcos additũ fuisse hoc loco à quibusdam Græce scientib. Hebraicè nescientib. quemadmodũ & apud Septuaginta interpretes in prædictis locis. Nam & in illis aliquãdo idem additur articulus. Significat autem hæc dictio Hebręis non cedros, quæ illis dicuntur Azazim, sed obscuritatem, quare mysterio passionis & rei de qua hic agitur bene conuenit. Estq; nomen hoc cõmune & terrenti & valli quę erat inter Hierusalem & montem Oliuarum, per quam fluit torrens, vnde 4. Reg. 23. legitur de cõualle Cedron, cuius meminit etiam Iosephus lib. de bello Iudaico 6. c. 3. Pręceptũ, inquit erat sexto ab Hierosolymis stadio castra ponere, qua in parte mõs qui appellatur Elæõn (id est Oliuarũ) cõtra ciuitatem ab oriente situs est, altáq; interiacente valle dicernitur, cui nomen est Cedrõ. De torrente Cedrõ sic scribi Brocardus terræ sanctæ diligẽs inspector. Infra agrũ Hekeldemah contra orientem fluit torrens Cedron, colliguntúrq; in ipsum omnes aquæ, quæ tpe pluuiarum in altiora quæq; loca circumadiacentia ab aere descendunt. Non lõgè à sepulcro virginis auditur strepitus eius sub terra ad locũ istum properãtis, augescit quoq; ex aquis quæ fluũt ex memoratis pilcinis. Hæ ille. Sed ad rem. Non tantùm locum per quem dominus trãsiuit, indicauit Ioannes, sed & loci in quem trãsiuit oraturus cõditiõem ab aliis tacitam. *Vbi*, inquit, *erat hortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius.* Siquidem Brocardus testatur loca circa torrentem amœnissima fuisse, deliciis plena, viridatiis & hortis cõsita, irrigãte ea torrente Cedrõ. In hũc ergo locũ relicto cõuiuij loco ac ciuitate Hierusalem, egressus est dominus, non vt lateret, & latẽdo declinaret mortẽ, (ne enim hac de causa egressus videri posset, abiit in locũ proditori bene cognitũ) sed orationis causa, ob quã fere solitus fuit loca ab omni tumultu libera deligere idq; in nostrũ exemplum & eruditionẽ. Cùm autẽ frequẽtissimé nocturno tẽpore dominus orationi vacaret, & maximé noctib. præcedentibus, nunc in vltima nocte qua se capiendũ cognouit, voluit etiã sese precationi dedere, vt ea veluti homo cõtra ingruentẽ tempestatem muniretur, docerétq; nos ad orationis præsidiũ etsi semper, tamen tũc potissimũ, confugiendũ esse quoties mali alicuius metu detinemur, aut tempestatem aliquã imminere cognoscimus. Vñ Iacob. Tristatur, inquit, aliquis in vobis? oret. Et Dauid: In tribulatiõe mea inuocaui dominũ, & ad Deum meũ clamaui. Quanquã autem orationis causa potissimũ Dominus secesserit, videri tamen põt etiã ob id exiisse, vt nõ inueniretur à Iuda in loco in quo cũ ipso cœnauerat, sicq; occasionem ꝑberet desistendi à maligno proposito suo, docerétque suos, licere secessu persequentiũ declinare furorem & malitiam. Nętamen, vt iam diximus, mortem fugere

Iacobi 5. Psal. 17.

videri

Universidad de Deusto
Biblioteca

videri posset,locum secessus deligit Iudæ non in A cognitum,vnde adiecit Ioannes: *Sciebat autem & Iudas locum, quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis.* Et omnino conueniebat Christo pro salute hominum passuro vt non in loco conuiuij sed in loco orationis caperetur,ne tanquam splédidus conuiuator, sed vt deuotus precator ab inimicis suis raperetur ad supplicium, & ipse locus innocentiam ipsius,atque illorum iniustitiã comprobaret. Conueniebat item vt in horto Gethsemani, hoc est,vallis pinguis,suã pro nobis auspicaretur passionem,quia in horto paradisi fœcundissimi & iucundissimi per Adam illum veterem nostræ cœpit causa perditionis.

¶ Et cvm pervenisset ad locvm, B dixit discipvlis svis: sedete.) Oraturus Dominus nõ tãtùm delegit locum à ciuitatis tumultu semotũ,sed & à suis separatur discipulis,erudiens nos in orationib. maximè seriis omnimodã quærere solitudinẽ. Primũ ergo quia indiuisibiliter sibi adhęrebãt,omnibus in genere discipulis iubet in loco quopiam sederent tantisper dum ipse suã ab eis abstractus ꝓfunderet ad patrem orationem. Quibus omnibus an etiã iusserit vt oratione se munirent cõtra instantem tentationẽ,quemadmodũ certũ est ipsum monuisse, tres illos quos ex Apostolis assumpserat, incertũ est. Lucas enim in genere id scribit discipulis dictum,sed de tribus ex omni numero selectis nihil eõmemorat, vt intelligi possit illum scribere C discipulis id dictum, quia tribus illis iã seorsum assumptis dictũ fuit. Verisimile tamẽ est etiã omnibus præceptũ fuisse vt vigilarent & orarent cõtra tentationẽ,quia omnib. imminebat, etsi id diligẽtius incultatum sit selectis illis tribus. Monet ergo omnes vt se orãte,etiã ipsi orent pro seipsis, nõ quidẽ ne tententur,sed ne intrent in tentationẽ,hoc est,ne à superuentura tentatione superentur,eiusq; nexibus ligati teneãtur: quod quia ab ipsis factũ non est,ad tempus tentatio eos vicit & irretitos detinuit. Notandũ autem quòd cùm hoc loco dicitur, *Orate ne intretis in tentationem,* non significatur quare sit orãdum,sed quid sit orãdum, D hoc est,nõ significatur orãdum ideo,ne si non orẽt,fiat vt intrent i tentationem: sed hoc ipsũ orãdum,ne intrent. Græcis enim est hic apud Lucam προσεύχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν,id est, rogate hoc ipsũ ne veniatis in tentationem. Itaq; verisimile est etiã sic accipiendũ postea cùm idem dẽ tribus. Quãquã sic etiã Græcis ibi dicatur,vt vterq; sensus admitti possit. Assumit autem ex omnib., tres illos quos præ cæteris habebat magis familiares,eisq; suam tristitiã declarare voluit, vt quos fecerat in mõte suæ gloriæ spectatores & testes,nunc haberet ẽt spectatores & testes imbecillitatis suæ hu E manæ,in qua hi ob cõspectam priùs gloriã,& pleniorem de ipso cognitionem, min⁹ offendi poterãt q̃ cæteri. His ergo assumptis,cœpit cõtristari, pauere & mœstus esse. Non priùs cœpit cõtristari quã illos assumpsisset,vt intelligamus tum hoc in eo cœpisse cùm voluit,& nõ priùs quàm voluit, & proide ipsum nõ, vt in nobis accidit subitò & præter volũtatem hæc esse passum. D. Hieronymus ideo putat dictum, *cœpit contristari,* vt intelligam⁹ tristitiam in Christo non fuisse passionem,sed tãtùm ꝓpassionem. Inter πάθος,autem & προπάθειαν, hoc est,inter passionem & propassionem hoc facit differentiæ,quòd passio sit affectio aliqua casualis,cui volũtas iã assentitur: propassio verò,cui nec dum voluntas assentitur quæ consummatam passionem præcedit. Itaque quoniã hæc tristitia Christi tãtùm fuit in parte sensitiua, nec dominabatur spiritui, propassionem tantùm dicit fuisse i ipso,atq; ob id dictum esse non ꝙ cõtristatus sit, sed ꝙ cœperit cõtristari. At simplicius est intelligere ideo dictum esse, *cœpit contristari,* quòd antè nõ ita cõtristaretur. De causa aũt huius tristitiæ, pauoris atq; tædij in Christo hic dubitati & quęri potest. Variis enim de causis non videtur dici posse contristatus ob imminentẽ sibi iã mortem. Primũ enĩ talis tristitia videtur derogare diuinitati ipsius. Deinde nõ videtur cõuenire vt is qui tãtopere priùs mortẽ desiderauit, quiq; se in hoc venisse sciebat vt pateretur,& suos mortem contemnere toties docuerat,nũc ob instãtem mortẽ adeo timeat & contristetur. Maximè autem diminuere videtur eius charitatem,quãtamen certum est in eo fuisse maximam,cùm pleriq; martyrum per suã in Deum charitatem animis nõ solùm impauidis atq; intrepidis,sed etiã alacribus quasiq; gestientib. grauissimos corporis pertulerint cruciat⁹,vt patuit in Andræa,Laurentio,aliisq; quãpluribus. Certè D. Hilarius ob primã,causam,nimirũ quia Arriani ex hoc loco impugnabãt Christi diuinitatem,causam tristitiæ ac metus Christi aliò referendam voluit q̃ ad propriam ipsius mortem,noua ratione exponens ipsius precationem qua in sequentibus orat vt trãsiret ab eo calix. Et post hunc Diuus Hieronymus, & quidam etiam nostro seculo Hieronymum secuti,ob posteriores rationes iam dictas negãt Christum obinstãtem suam mortem timuisse ac contristatum fuisse,sed ob alias causas non ad se, sed alios pertinentes. Itaq; D. Hilarius putat ipsum cõtristatũ propter scandalum Apostolorũ imminens, ideoq; notat dictum esse ꝙ assumptis quibusdam Apostolis tunc cœperit cõtristari,eo quòd non de ipso orta esset mœstitudo,sed de his quos assumpserat. Pro his ergo intelligit Dominum postea orasse dũ petit vt transiret ab eo calix, existimãs ipsum his verbis postulasse vt calix quem iam desiderãter erat bibiturus,à se transiret etiam in Apostolos, hoc est,vt quemadmodum ab ipso biberetur, ita & ab illis biberetur sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis. D. Hieronymus Hilarium secutus plures reddit tristitiæ Christi causas,dicens: Contristabatur autem non timore patiendi,qui ad hoc venerat vt pateretur, & Petrum timiditatis arguerat: sed propter infœlicissimum Iudã,& scandalum omnium Apostolorum, & reiectionem populi Iudæorum,& euersionem miseræ Hierusalem. Iam precationem Xpi noua item ratione,sed aliter quàm Hilarius exponit,intelligens ea dominum precatum ne à Iudæis calicem bibat. Postulat,inquit,non timore patiendi, sed misericordia prioris populi,ne ab illis bibat calicẽ propinatum. Vnde & signanter non dixit, transeat à me calix,sed calix iste,hoc est populi Iudęorum,qui excusationem ignorantiæ haberenõ põt si me occiderit,habens legem & Prophetas, qui me quotidie vaticinantur. Hæc ille. Similia hẽt & D. Ambrosius,post variam hui⁹ loci tractationem tãdem sic subiiciens: Tristis videbatur & tristis erat,nõ pro sua passione,sed pro nostra dispersione. Tristis erat,quia nos paruulos relinquebat. Cęterùm quàm cõstanter se morti obtulerit, conse

consequentia declarant, quãdoquidem quærenti A bus occurrit; turbatos cõfirmauit, trepidos prouocauit, proditorem oculi dignatione suscepit. Nec illud distat à vero,si tristis erat pro persecutoribus, quos sciebat immanis sacrilegij pœnas daturos: Et ideo dixit: *Transfer hũc calicẽ à me.* Non quia Deus Dei filius mortẽ timebat,sed quia nec malos ꝓ se perire volebat. Deniq; ait *Pater,ne statuas illis hoc peccatũ,* ne exitialis esset populo passio,quę omnibus esset salutaris. Hęc ille. Verùm salua tãtorum virorum auctoritate,coactam esse istã præsentis loci tractationem,nimis apertè arguũt omnia verba,quibus hic vsi sunt Euãgelistæ,qui manifestè satis significant,Dominum pro infirmitate humanæ naturæ ab ipso susceptæ exhorruisse B mortem,eamq; deprecatum,quod & ex Hieronymi consequitur verbis. Si enim fuerunt tristitiæ Christi causæ,quas Hieronymus enarrat, non opus fuit tristitiam illam dicere fuisse non passionem,sed tãtùm propassionem,cùm nec passio fuerit, nec propassio, sed sancta, piaque affectio ex syncera,& summa charitate profecta. Deindecùm tractans D. Hieronymus precationem Christi,sic scribit,Attamen reuertens in semetipsum, qđ ex hominis persona trepidãter renuerat,ex Dei,filique confirmat, *Verũtamẽ nõ sicut ego volo, sed sicut tu.* Nõ,inquit, hoc fiat quod humano affectu loquor, sed propter quod ad terras tua voluntate descendi. Hæc,inquam,scribens apertè confitetur Christum per humanam infirmitatem mortem & horruisse,& deprecatum,ita vt in suo Commentario varius sit,ea coniungens, quæ sibi videntur contraria, ꝙ ob id accidit & hic, & alibi in cõmentariis Hieronymo,eo quòd illi in cõmentariis præcipuũ studium fuit per diuersos auctores vagari, & quæ apud diuersos inuenit cõsarcire,variisque sententiis differendis copiosam cogitãdi materiã lectori subministrare. Idem i variis locis atque in præsẽti loco accidit D. Ambrosio. Nam & is ante ea verba quæ ex ipso superius sunt posita,clarissimè fatetur Christum iuxta humanam infirmitatẽ contristatum, notãs eos qui hinc offendiculũ in D Christo paterentur. Hærent,inquit,pleriq; hoc loco, qui tristitiam saluatoris ad argumẽtũ inolitæ potius à principio,quàm susceptæ ad temp⁹ infirmitatis inclinant, & naturalis sensũ cupiũt retorquere sententiæ Ego autem excusandum non puto,sed etiam nusquam magis pietatem eius maiestatemq; demitor. Minus enim cõtulerat mihi,nisi meum suscepisset affectũ,& cætera quæ sequuntur. Nihil ergo dubitãdũ,quin causa tristitię Christi prima,& principalis nũc fuerit mors imminẽs, quã humana infirmitate abhorruerit. Nec hoc diuinitati eius derogat magis quàm ipsa mors, & aliæ pleræq; infirmitates, quas cũ humana natura nostri causa in se suscepit: quales sũt esuries, sitis, E & similes. Suscepit enim inse Domin⁹ omnes nostros defectus,qui in omnibus communiter inueniuntur ex peccato primi parentis, & non repugnant perfectioni scientiæ & gratiæ, quos vocat damascenus naturales & indetractabiles. Naturales quidem, quia cõsequũtur communiter totam naturam humanam: indetractabiles autem, quia nõ adferunt secum scientiæ, & gratiæ imperfectionem. Quid autẽ magis est homini naturale quàm mortem tam præsentem, & ob oculos positam rẽformidare? Cùm ergo mortis reformidatio sic humanæ cõditioni adhæreat, vt cum nulla culpa sit coniũcta, non est,cur formidemus Christo eam ascribere, nõ solùm perfecto homini, verumetiam omnib. quoad potuit malis nobis adæquato. debuit enim,inquit Paulus,per omnia fratribus assimilari,tentatus p omnia pro similitudine absque peccato. Nec derogat hęc reformidatio pfectioni charitatis,obedientiæ,atq; doctrinæ ipsius. Quod enim ad doctrinã ipsius attinẽt,cùm à suis mortis metum excludit,præcipẽs eis,vt nõ timeant eos, qui possunt occidere corpus,nõ vetat omnino naturalem mortis reformidationem,sed talem,qua mẽs abducatur à recto,& ad ea pertrahatur, quæ diuinę sint volũtati cõtraria. Itaq; cùm in sua precatione dominus suæ renuncians voluntati, diuinã illi semper prętulerit voluntatem, nec obedientiam illius metus istemortis imminuit aut labefactauit, sed magis comprobabuit, dum à tãto mortis metu detentus, tamen id pręelegit quod patri gratius esset. Similiter & charitatis suæ erga nos magnitudinẽ hac ratione nobis maxime cõmendauit, tantùm abest vt met⁹ ille arguat charitatis imperfectionem & defectum. Dum enim tantopere mortem & crucem per naturale desiderium reformidauit,& tamen nihilominus lubens & vltro ne⁹ se morti crucis pro nobis subiecit, declarauit sanè se nostrã salutem propriæ præposuisse nosq; magis quàm seipsum dilexisse. Quòd autem sum C ma Christi charitas nõ excluserit in ipso hanc reformidationem, ac pro ea promptissimam in corpore attulerit alacritatem, quemadmodum fecit in plerisque martyribus, ex eo prouenit, ꝙ in nobis alia vis animæ redundat in aliam, & vt quæq; est vehemẽtior, aut secus, ita aut obruit alias, aut cedit. In Christo verò nequaquã item: verum vnaquæque vis, siue animi, siue corporis, nihil impediente vel diuersa, vel simili, suum naturale munꝰ peragebat, vt neque gaudium vehementius leuioris gaudij sensum eriperet, neque dolor acrior leuioris doloris molestiam obrueret, neque summa voluptas summo dolori, neque dolor atrocissimꝰ voluptati summæ obsisteret. Alioqui ẽm gaudiũ illud, qđ ex diuina fruitione percepit maximum, omnem supplicij pœnã eripuisset. Itaque, quoniã naturaliter caro mortem refugit, atq; supplicia, & Christus certissimò nouerat sibi iamiã imminere mortem, diraq; supplicia, quę iam ita clarè cõtemplabatur, atq; quæ maximè sunt præ oculis, caro eius pro sua cõditione, & natura ob hæc formidare cœpit atque tristari, & quãtum i se erat, eorum depulsionem quęrere. Nec est, quòd hic cõtentio se quis disputet, vtrũ Christus necessariò his passionibus subiectus fuerit, an eas per dispensationem ad tempus assumpserit. Dicendũ enim quòd caro Christi, & humana eius natura per se cõsiderata, necessariò illis subiecta fuerit sicuti & esuriei fugori, ac morti: necessitas tamen hęc impediripotuit ab ipso per virtutẽ diuinitatis suæ, atque ob id humana natura nõ patiebatur illa necessitatiõ, nisi quatenus diuina voluntas pro suo beneplacito permittebat carni agere & pati, quę erãt ei ꝓpria, & quia nõ nisi cùm voluit, & quãdiu voluit, huiusmodi caro patiebatur, ob id per dispensationem ea dicitur assumpsisse ad tempus. Vnde etiã intelligi potest, quid respondendum sit ad argumẽtũ, quo quidã nituntur probare has passiones Christo nõ posse tribui, eo quòd illæ i nobis sint morbi, perturbationes, & ad peccatũ inclinationes. Ex prædictis enim patet huiusmodi passiones ali

Universidad de Deusto
Biblioteca

ter fuisse in Christo quàm inobis,idq; triplici no A
mine.Primùm,quia huiusmodi passiones frequẽ-
ter in nobis feruntur ad illicita,iChristo verò nũ
quã. Nõ enim cùm ex metu mortis deprecaretur
mortem ad illicitum ferebatur,quia nõ deprecabatur eã absolutè sed tãtum,quatenus suæ naturę humanę malã,subiiciens etiam naturale suum
desiderium diuinæ voluntati.Secũdò, quia huiusmodi passiones in nobis frequenter præueniũt iudiciũ rationis,sed in Christo omnes motus appetitus sensitiui oriebantur secũdùm rationis dispositionẽ.Vnde Augustinus dicit li 14. de ciuit. Dei
cap.9.quòd hos mot⁹, certissimæ dispensationis
gratia,ita cùm voluit Christus suscepit animo hu B
mano, sicut cùm voluit, factus est homo. Tertiò,
quia in nobis huiusmodi motus quãdoque nõ sistunt in appetitu sensitiuo sed ad se trahũt rationem,quod in Christo non accidit,quia motus naturales humanę carni cõuenientes,sic ex eius dispositione in appetitu sensitiuo manebant, quòd
ratio ex his nullo modo impediebatur in suo officio,quare illos in Christo D.Hieronym⁹ tantùm
vocat propassiones.Suscepit autem nũc Christus
has passiones i se ob varias causas,cùm potuisset
variis modis illas à se depulisse. Primùm enĩ hac
ratione se nobis declarauit verũ esse hominem.
Deinde,vt dictum est, eximiè & suã erga patrem C
obedientiã,& suamerga nos charitatem comprobauit,dum suscepit quod tantopere fugit natura.
Tertiò,hac ratione declarauit(quod & ipsũ ad obedientiæ & charitatis eius facit cõmendationẽ)
pœnarum & supplicij imminentis acerbitatem,ne
videri posset sine sensu doloris vt plerique martyres,omnia supplicia pertulisse.Præterea hac ratione effectum est.vt ne mox in peccatum nobis deputandum existimaremus,si in nobis mortis horrorem sentiremus,nec desperaremus, si nõ tanta cum alacritare mortem exciperemus, cum quãta illam adierunt martyres: simulq; disceremus,quo modo mortis timorem vincere possemus,nimirũ per orationis præsidiũ.Postremùm , & ob id has infirmitates nostras in se suscepit,vt minus essent
in nobis,& liberaret eos,q timore mortis per to- D
tam vitã obnoxij erãt seruituti. Hinc enim in martyribus tanta fortitudo, qa in capite ꝓ membris
susceptа volũtatrẽ tanta infirmitas.Infirmatus,inquit Ambrosius,es Domine,sed propter peccata
nostra,nõ quia illa tibi infirmitas erat ex patre assumpta,sed pro me suscepta,qa mihi proderat,vt
eruditio pacis nostrę esset i te,& liuore tuo vulnera nostra sanares.Notandũ autẽ,quòd apud Matthæum quidem legamus; *cœpit contristari,& mœstus esse*:apud Marcũ verò; *cœpit pauere & tædere*, tamen
pro mœstus esse,& pro tædere, Græcis est eadem E
dictio ἀδημονεῖν quę nec propiè tædere,nec simpliciter mœrere significat,sed grauiter ãgi,penèque
exanimari , ac deficere præ mœrore,vt testantur
quidam.Pro pauere autem Græcis est ἐκθαμβεῖσθαι,
quod etiam non simpliciter pauere significat,sed
propriè est obstupescere, aut cum stupore quodã
pauere. Intelligimus ergo Christũ ob instantem,
mortem,quæ ob oculos illius versabatur , & doluisse & reformidasse,nec simpliciter doluisse aut
reformidasse , sed grauiter, ita vt dolor ac metus
molestiam magnam ac stuporem adferret carni,
quod non tantùm externo corporis habitu , sed
& verbis Dominus expressit, dum dixit, *Tristis est
anima mea vsq; ad mortem*,hoc est,tanta tristitia , &

dolor animam meam occupat , vt parum absitã
morte:dolorem patitur anima mea dolori mortis
simillimum, ac quasi in ipsa morte constituta sic
angitur.Ita enim Euthymius exponit illud, *vsque
ad mortem*,vt sit idem quod,sicut in morte.Diuus
Hilarius,& post eum D.Hieronymus,vndique argumenta quærentes,quibus ostendãt Dominum
non timuisse nec doluisse ob instãtem mortẽ, an
notant nõ esse dictum, Tristis est anima mea propter mortem, sed , *vsque admortem* ; intelligentes
Dominum significare tristitiam suam duraturam
vsque ad mortem, donec scilicet per eã Apostolos suos liberet,& scandalum eorum cesset, dum
mox post mortem ex resurrectione eius potentiã
erãt agnituri.Est autem hic locus manifestè contra hæreticos,negantes in Christo fuisse animam
humanam.Ipse enim manifeste hic,vt & alibi ali
quando, animam se habere profitetur.

ET IPSE AVVLSVS EST AB EIS, ET PROGRESSVS PAVLVLVM, &c.(Oraturus non tãtùm se separauit à reliqs Apostolis,sed
& à tribus illis , quos ex aliis assumperat, vt eos
suæ angustiæ faceret conscios, docens omnibus
modis orationem secretã esse debere.Itaq.declarata animi suiangustia,mox ad orationis cõfugit
præsidiũ docens,in necessitatibus,& angustiis animi nobis non ad mundi vanam consolationem
sed ad Dei refugiendum opem.Notatu autem nõ
indignum,quòd Lucas dicat Dominum nõ recessisse à suis,sed auulsum.Hoc enim significat ipsũ
ęgre à suis recessisse,siue propter suum in illos amorẽ,qui facit, vt cum difficultate amicus discedat ab amico,siue etiam ob animi mœrorem, per
quem naturaliter fit vt adhæream⁹ amicis,à quorum consuetudine aliquid accipimus solatij.Hãc
tamen naturalem colligationem superans Dominus,& vim naturæ quadãmodo inferens,diuulsit
se à chariſſimis suis, quò ad patris festinaret certiorẽ cõsolationem, docens qd & nobis in simili
sit necessitate faciendum.Quãquã & aliter intelligi possit, & forte simplicius & rect⁹,ipsum dici
auulsum à suis,propter mœroris magnitudinẽ ra
pientem ipsum ad aliquod refugium,nec sinentẽ
ipsum diutius adhęrere suis.Solet enim mœroris
magnitudo hominem rapere ad secretũ,& diuellere etiã à valde charis.Nõ enĩ dicitur Christ⁹ sese
diuulsisse ab eis,sed auuls⁹abeis,quasi vim ab accidẽte aliquo passus.Auulsus est autem non lõge
sed pusillũ, vt habent Matthęus,& Marcus,quod
pusillum explicasse videtur Lucas,dicens:*quãtum
iactus est lapidis*. Non enim vel amor , vel potius
mœror patiebatur eumlongediuelli,quin mox se
se coram patre i oratione profunderet:& omnino
ob id noluit lõgius discedere,quia suos voluit saltẽ à longe videre quid agerent,vt vel sic ad imitationem magis ꝓuocarentur,& testes essent angustiæ eius.Digressus ergo à suis,primùm positis in
terrã genibus,vt habet Lucas:deinde etiã pronus
procidens super terrã in faciem suã,vt habent alij
duo,orabat, ipso sui corporis habitu declarãs maximã cordis sui contritionẽ.& humiliationem,ac
nos docens,in oratione animũ ꝓfunde corã Deo
submittendũ:quod si fiat , etiã corporis cõsequetur submissio maxime i secretis orationib⁹,& valde seriis. Quo Christi facto & exẽplo vt arguunt
ii,q oraturi ipso habitu corporis declarãt parum debitã mentis demissionem: ita cõfutantur,
qui plane rident monasticas vt vocãt, inclinationes,

nes,tanquam hypocriticas & vanas,cũ adhibean A
tur vt signa & excitamenta demissionis spiritus,
atq; ob debitum Deo corporis obsequium,cuius
vi est & anima &corpus,ita vtrũq;illi famulari,&
reuerentiam exhibere decet.Orabat autem, inqt
Marcus, vt,si fieri posset,transiret ab eo hora,hoc
est,imminens passionis & mortis temp⁹,hoc est,
supplicium imminens. Synecdoche enim est , &
sub nomine tẽporis significatur id quod i tẽpore
erat euenturum, vt diximus in cap.Cõcordiæ iti
circa illud Ioãnis,Pater,saluifica me ex hac hora.
Vnde Marcus cum aliis Christũ in oratione sua
dicit deprecatum calicem,nomine calicis passio-
nem suã significãs,sicut & suprà cum filiis Zebe- B
Mat. 20. dęi dixit,Potestis bibere calicem quẽ ego bibitu
rus sum.Circa quæ verba diximus rationem huius metaphorę in scripturis.Dicit autẽMarcus eũ
dixisse, *Abba pater*; quod est vnius & eiusdem duplicatio nõ inutilis,sed emphasis aut etiam explicationis causa facta. Abba enim Hebraica aut potius Chaldaica dictio (nã Hebræi dicunt Ab)idẽ
significat quod Græcis dictio πατὴρ,à quib⁹ Latini habent vocem , Pater.Ita hæc duo nomina &
Paulus cõiunxit ad Rom.8.& Galat.4.Cæterùm
hæc oratio Christi fuit tãquã veri hominis,& naturaliter abhorrẽtis mortem,profecta nõ ab ipso
spiritu,sed à desiderio carnis,& partis inferioris: C
quo quidem desiderio caro in Christo nõ pugnabat cum spiritu,& Dei volũtate.Primùm,quia nõ
absolutè illud ,ꝙ naturaliter desiderabat, postulauit,sed si fieri posset,& si Deus pater vellet.Secundò,quia etiam caro in Christo diuinam volũtatẽ suo præposuit desiderio, illam præ hoc fieri
deprecãs, cùm diceret; *verumtamen nõ mea volũtas,
sed tua fiat*.Non enim,vt quidam putant, hæc verba sunt Christi iam secundum rectæ rationis dictamen loquentis , cum priora fuerint eius iuxta
carnis infirmitatẽ rogãtis,quia Christus secũdum
spiritũ & rationem nõ habuit voluntatem diuersam à Dei voluntate,vt,quatenus talis dicere potuerit; *non mea voluntas sed tua fiat*; sed iuxta carnẽ
desiderium quoddã habuit diuersum à Dei volũtate.Quatenus ergo infirma carne circundat⁹ di- D
xit;*non mea voluntas* , hoc est, nõ meum desiderium (voluntas enim hic pro desiderio ponitur) *fiat sed
tua*. Adeo in Christo etiam inferior pars subdita
fuit spiritui,& diuinæ volũtati. Hęc ergo Christi
oratio, quaten⁹ deprecatur mortẽ, magis fuit declaratio desiderij naturalis,quàm absoluta oratio
nec ob eã dici potest Christum nõ semper exaudi
tum fuisse in suis orationibus,contrà quàm dixit
Ioan 12. in resuscitatione Lazari;ego sciebam, qa semper
me audis.Nõ enim absolutè mortẽ deprecat⁹ est,
sed absolutè precatus est, vt Dei fieret voluntas: E
quod cùm factum sit,etiam in hac oratione exaditus est.Quod vt&in nobis vsueniat,iuxta hoc
Christi exemplum temporalia bona vel mala nobis precanda vel deprecanda nõ sunt,nisi quatenus congruit diuinę voluntati&ordinationi,quã
præ nostro desiderio etiã semper petere debemus
fieri, iuxta quod in oratione Dominica dicimus,
Fiat voluntas tua.Notandum & illud in Christi oratione maxime,vt à Marco describitur,ipsam inci
pi nõ solùm à blanda Dei inuocatione,cùm dicit:
Abba pater,& pater mi,quæ inuocatio pium inuocantis signat affectum:sed etiã à laude Dei eiusq;
commendatione, cùm dicit ; *Omnia tibi possibilia
sunt*. Non enim docemur , vt oraturi non statim

id ꝓponamus,quod petendum est sed cùm pij affectus declaratione auspicemur à diuina laude,&
commendatione potentiæ & bonitatis ipsius.

ET CVM SVRREXISSET AB ORATIONE, ET VENISSET AD DISCIPVLOS.] Quanquam Dominus in magna esset animi angustia propter imminentia sibi mala, nõ tamen neglexit suorum agere curã, sed surgens ab orationе,eos inuisit,vt videret quomodo se gererẽt, &
an sese,iuxta quod ipsi iniunctum erat,vigilia, &
oratione munirent contra periculum,quod ipsos
manere sciebat,suo facto docens pastores, nõ sic
mœrori,&orationi vacandũ ipsis,vt suorum curã
deponant,sed vicissim nunc orandum,nunc oues
inuisendas.Vt autem hac in parte suam pro Apostolis solicitudinem declarauit,ita similiter suã erga illos ineffabilẽ mãsuetudinem,cùm inueniens
eos dormientes,& planè cõtrariũ,quàm iussi erãt
facientes,nõ est tamen seuerè insectatus eos, nec
acerbo animo exprobrauit eis aut suum pro ipsis
laborem , aut ipsorum magnificas promissiones,
sed mansuetè eos compellauit,tacitè tantũ notãs
eorũ in promittendo infidelitatẽ,& adhortãs modestè ad id, quod saluti ipsorum cõueniebat. Præcæteris autem peculariter Petrum alloquitur ; vt
qui præ cæteris maiora,& ardẽtius pollicit⁹ erat,
& cui magis vigilandum erat tãquam cæterorum
capiti,& antesignano.Huic ergo dixit,secundùm
Marcum,*Simõ,dormis*.Ita nõ potuisti vna hora vigilare mecũ,quia, quanquam ad omnes
loqueretur,oculos tamen in Petrum magis direxit:aut quanquam ad solum Petrum hęc diceret,
tamen oẽs item notare voluit , vt q post Petrum
eadem polliciti fuerãt. Euthymi⁹ tamẽ vt habeat
aliquid, quod soli Petro dictũ sit apud Matthæũ,
aduerbium *sic* , seorsum p interrogationem legit
à sequẽtibus separatum,vt sit sensus.Sic te modò
exhibes Petre.siccine te promisisti facturũ.Dein
de ad omnes dictum sequatur, *Nõ potuistis vna hora vigilare mecũ. Potuistis* enim in Matthæo legendum esse, &non *potuisti*,Græca docent, & Latina
exemplaria correctiora. Reprehensa autem eorũ
somnolentia,eos rursum ad vigiliã, & orationem
prouocat,nõ sui,sed ipsorummet causa,*vt* (inquit)
nõ intretis in tentationem.Et addidit causam, ob quã
id facere meritò debeãt,nec sibi ipsis nimium cõfidere,sed metuere,*quia*(inquit)*spiritus quidẽ promptus est,caro autem infirma*. Quasi dicat:Et ideo ne p
carnis infirmitatem superetur promptitudo spiritus à tentatione superuenturæ , orandum vobis
est, nec ob promptitudinem spiritus nimis vobis
cõfidendum.Hac autem sententia vt causam reddit exactæ vigilantiæ,& orationis,ita simul mitigat reprehensionem somnolentiæ ipsorum, significãs se illos venia dignari,quòd nõ propter contemptum obdormierint,sed propter infirmitatẽ,
vt intelligit Theophylactus super Matthæũ. Est
ergo sensus:In vobis & plerisq;hominibus spiritus quidẽ promptus est,siue ad ferendas tentationes,siue ad præstãdũ,quæ iussa sunt, caro autẽ ad
vtrũq;est infirma. Et quidem sciebat Dominus se
inuenturum suos dormientes, necquicquã nunc
ꝓfuturã eis suam frequentem monitionem , ꝙs

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamen ob id non prætermisit inuisere & admone re, vt intelligerent propriâ ifirmitatem & temera riã in pollicendo audaciam, aliorumq; posteà di scerẽt ferre infirmitatos, atq; in ipsis posteri disce rent non temerè de se magna polliceri. Cæterùm quod ad Concordię rationem attinet, notandum quod Lucas, qui non meminit, vt alij duo, trinæ orationis Christi, postquã dixisset Dominum in sua oratione ab angelo cõfortatum, sanguinemq; sudasse, tũ subiicit ipsum ad suos reuersum ad vi giliã, & orationem illos excitasse. At id Matthæ⁹, & Marcus testãtur factum post primã orationem cùm post secundã significent ipsum reuersum fi- B luisse: post tertiam autem etiã somnũ, & quietem illis ad temp⁹ permisisse. In prima autem Christi oratione, communiter creditur nõ accidisse quod Lucas scribit de angeli cõfortatione, & sãguineo sudore, sed poti⁹ in nouissima, quòd nõ videatur conuenienter vt post angeli cõfortationem Dominus semel, & iterum eãdem carnis passus sit infir mitatem. Itaq; coacti sum⁹ in Cõcordia ordinem scriptorũ à Luca mutare, id quod post orationem accidisse commemorat, collocantes cum aliorum narratione post primam Christi orationem: quæ verò in Christi oratione cõtigisse scribit, in com memoratione tertiæ orationis ponentes.

ET ITERVM SECVNDO ABIIT, ET ORAVIT EVNDEM SERMONEM, DI- C CENS, &c.) Nõ semel tantùm sed frequenter Do minus vnũ idemq; repetit, carnis suæ infirmitatẽ, & maximam mortis quod ad carnem attinet hor rorem, hac ratione efficacius astruens, & perseue rantiam i oratione suo nos exemplo docens. Ter orat, nã hic numerus ob sui perfectionem absolu tæ perseuerãtiq; cõuenit orationi. vnde & Paulus ter se Dominũ rogasse scribit pro amouendo car nis stimulo. Cùm ergo sic assiduus & perseuerans esset in oratione, etsi non impetrabat mali immi nentis translationem, non tamen caruit hæc eius oratio suo fructu, sed cõsecuta est diuinam conso lationem. Vt enim olim in deserto diabolus in as sumpta aliqua specie humana ei apparuit tentãs eũ: ita & nũc angelus de cœlo, in assumpta specie D apparuit ei confortans eũ. Tali enim cõsolatione & cõfortatione nunc indigebat humana eius na tura sibi relicta, & nõ ab omni humano solatio so lùm, sed & diuino, quod intrinsecus ab vnione di uinitatis prouenire poterat destituta. Cõfortabat autem angel⁹ea verisimiliter ratione, quòd sugge reret, quomodo patris cœlestis nomen per eius mortem esset illustrãdũ, quantusq; fruct⁹ hinc & ipsi Christo, & toti humano generi, ipsisq; etiã an gelis prouentur⁹ esset. Hæc autem angeli apparitio & cõfortatio, si in tertia demum facta est ora tione, fructum demõstrat perseuerãtis orationis. Credi tamen potest in singulis trib⁹ facta oratio nibus, vt simpliciter hinc intelligam⁹ orationis fructum significatum, nimirum, quòd, etiamsi nõ semper impetremus, quæ precantes petim⁹, cõse qui nos tamen semper à Deo ad ferenda mala cõ solationem, & fortitudinem. Lucas enim trinam Christi orationem quasi vnã, eo q; idem semper perebatur, cõplexus est, vnde dicit eum factũ in agonia, prolixius orasse. Prolixius enim orasse di cens, tres illas orãdi vices, quas sigillatim alij duo Euangelistæ prosecuti sunt simul complexus est: sicut & dicens eũ factũ in agonia, vno verbo cõ plex⁹ est eas tres passiones, quas alij duo distinctè Christo tribuerũt, mœrorem scilicet, pauorem & angorem. Sũt qui, quoniã Græca dictio, agonia, deducitur à vocabulo ἀγὼν quod certamen signi ficat & luctã, intelligunt Christum ob id dici factũ in agonia, quòd in ipso fuerit vehemens quæ dam lucta & resistentia carnis & spirit⁹, carne sci licet mortem recusante, spiritu verò eam summo pere desiderante. At huiusmodi carnis, & spiritus pugnam, qualis in nobis nõ est sine peccato, non crediderim fuisse in Christo, vel ob id quòd etiã caro, vt suprà dictum est, fuerit i Christo subiecta spiritui, & diuinę voluntati, ita vt diceret, *non mea volũtas, sed tua fiat.* Proinde simpliciter potius ac cipiendum est secundùm propriã vocabuli, agonia, significationem, ideo Christum dici factũ in agonia, quòd angore corrept⁹ fuerit, vt bene alij verterunt. Angorem enim, & anxietatẽ animi dictio, *agonia*, significat. Quòd etgo Lucas dicit Dominũ factũ in agonia, prolixius orasse, Matthæus & Marcus sua narratione expressius extulerunt. Prolixius enim orasse docent, quia ter eum orasse testantur: factum in agonia docent, quia scribunt eum cœpisse contristari, mœstum esse, pauere & tædere, tristemq; fuisse animam eius vsq; ad mor tem. Bene autem notãdũ, q̃ dicit Lucas *& factus in agonia, prolixius orabat.* Significat enim ideo Chri stum prolixè orasse, quòd angore magno correp- E tus esset, vt hinc discamus, cùm anxietate aliqua premimur, eo magis ad orationis confugere præ sidia. Quanquam autem ea ratione conuenienter quidam verterint, *Et angore correptus*, quòd p hanc versionem excludatur quorundam falsa intelli gentia: tamen alia ratione rectius versum est à no stro interprete, *& factus in agonia*; si modò dictio, *agonia*, rectè accipiatur, quòd hæc versio magis cõ ueniat Christo, qui nõ nisi cùm voluit passionem angoris & mæroris in se habuit, cũ correptũ esse angore, magis sonet violentiam extrinsecus adue nientem. Cæterùm cùm Matthæus & Marcus ma gnitudinem angoris Christi ipsius verbis testati sint, eo quòd dixerit tristem animã suã esse vsq; ad mortem, Lucas eandem alia ratione etiã magis indicauit, cùm subiicit sudorem eius factum sicut guttas sãguinis decurrentis in terrã. Id enim præ angoris accidit magnitudine, q̃ sudorem solet ex primere, vt in morientibus patet. Non est autem hæc Lucæ sententia sic accipienda, quasi dicere voluerit Dominũ emisisse sudorem similem gut tis sanguinis, vt ipse tamen sãguis non fuerit. Ad quid namq; sanguinis potius quàm aliarũ rerum liquidarũ guttas meminisset: Cur item sanguinis meminisset in terram decurrentis, nisi significare voluisset, sudorem decurrisse sanguineis guttis, idq; adeo copiosè, vt in terrã ab ipso defluerent, cùm positis genib⁹ pat rem supplex oraret Vocula E siquidem ὡσεὶ, hoc est, quasi, vel sicut, nõ tãtùm simil tudinem significat, sed etiã veri speciem vt Ioan. 1. Vidimus gloriam ei⁹ quasi vnigeniti à pa tre. Et quanquam non sine stupendo quodã mira culo acciderit, vt in Christo sanguineus sudor ef flueret, in documentũ ingentis cruciatus, atq; in mysteriũ, tamẽ quo magis id credibile fiat, & in tel ligatur, sciẽdũ sic esse humani corporis naturã vt sudoris vice sanguinẽ tenuem emittere possit: Id em̃ medici scribũt accidere ictis à serpente, cui à fluxu sanguinis Hæmorrhoos nomẽ est. Vnde & opinantur quidam hunc quem sudauit Christus, tenuiorem reliquo sanguine fuisse, & naturaliter

ipsum

ipsũ effluxisse. Sic enim de eo scribit Caietanus: Quamuis naturaliter accidere possit sudor sãgui neus, & Aristoteles fate atur id accidisse, quia ta men indigesti sanguinis, & minus bonæ cõplexio nis hoc accidens secundùm naturam est apud eũ dem, Iesus optimæ complexionis sanguineũ sudo rem emisit, sicut natura in parte generatiua defi ciẽte semine, ministrat sanguinẽ. Simili nanq; mo do deficiẽte aquositate sãguinis, quæ est materia sudoris, nõ nihil quoq; sanguinis emisit. Erat enì corpus Iesu exhaustum, & magnitudo passionũ pellens violentè sudorẽ, pepulit simul aliquid san guinis, deficiente sudoris materia. Hæc ille. Notã dum tamen, quòd Græcis dictio, θρομβοὶ, quæ non B ꝓpriè significat tenues guttas, sed quasi grumos, & crassiores guttas, vnde dicitur de concreti san guinis partibus. Ideoq; quia incredibile videtur Christũ sudando crassas sanguinis guttas & quasi grumos emisisse, Euthymius, & Theopylactus intelligũt dictionẽ, sicut, hic tãtũ designare simi litudinẽ, aut hyperbolicẽ Christi sudorẽ guttis sanguineis comparatũ. Sic enim Euthymius, Fa ctus est sudor eius sicut θρομβοὶ, (interpres vertit, grumi) sanguinis decurrentes in terrã. Grumi san guinis, hoc est, crassissimæ sãguinis guttæ, signifi cãs nõ quòd sanguinẽ sudauerit, sed quòd crassos deduxerit sudores. Theophylact⁹ autem, vt nobis C quidem versus est ab Oecolãpadio, vix intelligi potest quid senserit. Sic enim legimus: Quòd ab humana natura fuerit orare, quæ iuxta permissio nem patiebatur cõmunem affectionem, qua ama mus vitam, & nõ à diuinitate. sicut dicũt maledi cti Arriani, manifestum est ex hoc q̃ sudauit, id que cum tãta anxietate, vt planè hæc fuerit & pa rœmia, eò quòd sanguinei riui ex eo ceciderint. Parœmia enim est in iis, qui valde laborant, itavt sanguinem sudent, sicut & in iis, q̃ amarè flent, di cimus quòd sanguinem fleant. Hoc igitur volens manifestare Euangelista, quòd non tenuibus qui busdã indiciis, & ostentationis gratia apparenti bus, sed fluentem fortiter sudorem stillauerit, & collegerit secũ riuos sanguinis, &c. Clari⁹ Theo phylacti sententia citatur à D. Thoma in Catena. D Post enim positam eam sententiã, qua hic intelli gitur communiter significari Christũ verè sudas se sanguinem, sic ibi subiicitur ex nomine Theo phylacti, Vel hoc prouerbialiter dicitur de eo, qui vehementer sudauit, quòd sudauit, sãguinem. Vo lens igitur Euãgelista innuere, quòd grossis sudo rũ guttis madebat, sumit guttas sãguinis ad exẽ plum. Hęc ibi. Igitur hi authores non intelligunt Christũ verè sanguinem sudasse, sed secũdùm Eu thymiũ nuda est cõparatio, secundùm Theophy lactum prouerbialis hyperbole. Verùm ob priùs E dictas rationes magis est verisimile iuxta receptã sententiam, Lucam significare voluisse Christum verè sanguineas guttas pro sudore emisisse. Itaq; cùm Græca dictio non patiatur vt tenues tantùm sanguinis guttas desudatas intelligamus, nõ natu rali omnino causæ, sed miraculo poti⁹ tribuendũ videtur, quod hic de Christi sudore refert Lucas. Dispensatione autem quadã id accidit, vt grossas etiã sãguinis guttas desudarit Dominus, primùm vt hinc disceremus anxietatis ei⁹ magnitudinem, quod multis nobis nominibus vtile est cognosce re, & potissimũ ad intelligendũ eximiam eius in nos charitatem, qua tãtùm in se angorem dignat⁹ est nostri causa ꝑpeti, quaq; mortem tãtopere na-

A turæ suæ cõtrariam propter nos in se suscepit. Et sanè si hunc Christi angorem, & sudorẽ bene per penderimus, est cur non minus hic Christi cõple ctatur charitatem quàm in ipsa quã ꝓ nobis per tulit morte, quia angor q̃ corripere solet cõtuen tes animo mortem imminentem, solet esse grauior ipsa morte. Illum autem i Christo fuisse omnium maximũ, res ipsa declarauit. Nec mirari quis de bet maiorem i Christo fuisse angorem quàm ferè in aliis esse solet. Clarissimè enim iam velut ob oculos cõspexit imminentis mortis, & singulorũ cruciatuũ atrocitatem, certoq; cognouit se nul la ratione ea mala effugere posse, cùm cæteri ho mines nõ ita clare præcognoscere possint futuro rũ malorũ acerbitatem, ꝓperentq; semper aut effu giũ, aut mitiora fore mala quã animus suggerat. Vt ergo clarius intelligamus causam tã noui & admirãdi angoris Christi, operæpretiũ fuerit hic ostendere dolorem passionis eius, quæ præmissa huius angoris fuit causa omniũ maximũ extitis- se, ita vt Christi personæ bene accõmodari ꝓ possit illud Threnorũ: Attendite & videte si est dolor si- *Threni.* cut dolor meus. Id autem verũ esse ex quatuor in telligi potest. Primò quidem ex passionis quę do loris causa est, generalitate. Passus est enì ab õni hominũ genere, à gentib⁹ & Iudæis, à masculis & C fœminis, à principibus & popularibus, à familiari bus & notis. Passus est item i omnibus, in quibus potest homo pati, in amicis ipsum deserentib⁹, in fama blasphemiis læsa & cõtumeliis, in anima tri stitia & tædio vsque ad mortem affecta, in corpo re vulneribus & flagellis subdito, in externis re bus, quia vestib⁹ spoliatus. Passus it idem in omni bus corporis membris, omnibusq; externis sensi- bus, vt de eo recte dicatur: A planta pedis vsq; ad verticẽ capitis nõ fuit i eo sanitas. Secũdò, ex ip so passionis genere & qualitate, qa mors confixo- rum in cruce est acerbissima, eo quòd cõfigantur in locis neruosis, & maxime sensibilibue: vt sunt man⁹ & pedes, ipsumq; põd⁹ pendentis corporis continue auget dolorem, qui non, vt in plerisque mortis generibus, breuis est, sed multo durat tem pore. Tertiò, magnitudo doloris Christi potest in telligi ex nobilitate cõplexionis corporis Chri sti & viuacitate animæ ipsi⁹. Quo enim corp⁹ ali quod nobilioris & tenerioris fuerit cõstitutionis, hoc magis sentit quę ipsi sũt mala: & quo anima in suis virib⁹ & sensibus fuerit acrior & viuacior, eo magis apprehendit tristitię causas. Christi au- *Isaiæ 53.* tem corp⁹ optimę fuisse cõstitutionem nemo dubi tauerit facile, cùm illud operatione Spirit⁹ sancti sciam⁹ formatũ ex purissimo tenerę virginis cor pore: sic nec animã ei⁹ quisquã dubitauerit fuisse nobilissimã, ac proinde secũdùm omnes suas vi tes sensus acerrimi: quare si paribus numeris il lius cruciat⁹ alij cuipiã mortaliũ fuissent inflicti, multo min⁹ doloris fuerãt allaturi. Quartò, idem intelligi potest ex doloris puritate. In aliis enim variis modis iter patiendũ dolor mitigatur, & per ceptibilitas tollitur per aliquã redundãtiã aliqua rum viriũ ad alias, nimirum aut per internum de aliqua re gaudiũ, aut p charitatẽ, quæ stultis etiã amantib⁹ molestiã adimit, aut per inuictũ animi robur, quo etiam Ethnici ita sunt fortes, vt min⁹ torqueãtur premẽtibus malis, aut per cõmunẽ illã & naturalem, quã vocant, redundãtiã, qua vo luptati dolor cedit, dolor obruit doloreˊ: & vt nõ sentiat trioboli iacturã, qui decem talenta lucrife

Universidad de Deusto
Biblioteca

cit,vtq; nõ sentiata ciculæ punctionẽ,cui eodem momento brachium fuste frangatur.Iam & illud nobis indulsit natura,vt ĩ pregrãdi malo fere sensum nostri nobis eripiat,vt in naufragio,in ruina in morbis immanibus. At nihil horum passus est Dñs sibi lenire sensum suorum malorum, sed eiꝰ anima ad omnium dolorum sensum integra vigebat vsq; ad emigrationis momentũ. Ita perfectè vnumquenq; corporis cruciatum,vnum,inquã,è mille sensit,ac si is solus fuisset.Ita vniuersã corporis molestiam persensit,tanquam nihil animo pateretur. Ita rursus omnes animi curas, tanquã nihil cruciaretur corpore.Ita tum animi, tũ corporis pariter & singulos & vniuersos dolores sensit, vt summa illius charitas nihil de molestia detraheret,multum apponeret,permittens vnicuiq, virium agere quod erat ei proprium,vt habet Damascenus.His omnibꝰ simul cõsideratis,satis patet,dolorem Christi fuisse omniũ maximũ,quem admodum sanè cõueniebat, eo q illius mors pro tot hominum mortibus dependebatur, & ad totius orbis culpas eluendas abunde atque ad spem hominum cõfirmandam,charitatemq; excitandã susceptа erat,quare nihil mirũ, si ex imminentis huius passionis clara certaque cognitione, nouo quodam & inaudito angore Dñs correptus fuerit ita vt & sanguinem sudarit.Hoc autem dispensatione quadã rectè etiam dixerimus factũ in mysteriũ,nempe in signũ quòd suum sanguinem simul cũ aqua mox effusurus esset in terrã, ĩ purgationem terrenorũ, hominũ. Vnde Beda:Per hoc,inquit,nobis declaratũest,quòd effectum iã suę precis obtineret,vt scilicet fidem discipulorum, quã terrena adhuc fragilitas arguebat, suo sanguine purgaret. Aliter Augustinus in lib.q dicitur sententiarum Prosperi:Orãs,inquit,cum sudore sanguineo Dominus,significabat de corpore suo toto,qđ est ecclesia,manatura martyria D.Bernardꝰ serm.3.de Dominica in ramis Palmarum, Nõ solis,inquit,oculis,sed quasi omnibus membris fleuisse videtur,vt totum corpꝰ eius,qđ est ecclesia, totius lacrymis corporis purgaretur. Ceterùm in his ónibus, quæ hic Dominũ pertulisse legimus, monemur primùm,vt de ipso omnia nobis polliceamur,vt q tanta nostri causa sit perpessus,tum vt nos membra eius, qui ad gloriam eius adspiramus,libenter etiam similia patiamur,deniq;vt in timore Dei solicitissimè viuamusne indulgendo cupiditatibus, nos in mortem rursum præcipitemus, à qua tantis nos Dñs cruciatibus adseruit: quæ tria quidem per singula,quæ Dñs passus est, nobis sunt perpendenda, vt ita ĩ Deũ fides,erga proximum dilectio,& erga proprium corpus cõtinentia,hoc est, absoluta pietas in nobis incrementũ sumat.Notandũ autem & Hilarium li.10. de Trinitate,& D.Hieronymũ li.2. contra Pelag. indicare in plerisq;Græcorũ,& Latinorum codicibus non inueniri neque de Angelo cõfortante, neque de sudore sanguineo.Verùm hæc erasa videntur à quibusdã,qui verebãtur Christo tribuere tam insignia humanæ infirmitatis argumenta.

ET TVNC VENIT TERTIO ADDISCIPVLOS,ET DICIT ILLIS:DORMITE,&c. In secundo suo ad discipulos reditu nõ minorem Dominus exhibuit benignitatẽ quàm in primo, eo quòd iam sæpius vigilare iussos, cùm secundò dormientes inuenit,nõ est tamen adhuc insectatus acriter,sed eorum infirmitatem patienter ferens,silens ab eis discessit,verecundiæ ipsorũ cõsulens. In tertio verò reditu,p solita sua bonitate somnum primò eis prohibitum,& secundò toleratum,iam etiã concedit,dicens: *Dormite iam & requiescite* Quamdiu enim axiabatur, Apostolos secũ vigilare & orare voluit:cùm verò p orationem perseuerãtem ab angore suo liberatus fuit, somnum illis deinceps per mittit & quietem.Sunt qdem qui illud, *Dormite iam & requiescite*,per ironiã quandam dictum putant & irrisionem somnolentiæ eorum,quo modo vt accipiatur multum inuirat narratio Matthæi.Mox enim is subiicit, *Ecce appropinquauit hora*;quasi dicere Dñs voluerit: Ecce appropinquauit proditor,& si placet vobis & ita tempus pmittit,dormite quantum vultis. Sic enim intelligunt Theophylactus & Euthymius. Verùm quòd in hunc sensum illud non sit accipiendum,colligit valde ꝓbabiliterD.Augustinus ex Marco,lib.de.cõsensu Euang.3.ca.4. eo quòd post illa verba: *Dormite iã, & requiescite*; apud Marcum subiiciatur, *sufficit*.Hinc enim colligit Dominum post illa verba siluisse aliquandiu, vt hoc fieret quod permiserat,& tunc intulisse,*Ecce appropinquauithora*. Quanquam etiam secundùm priorem sententiam accipi potest,verbo *sufficit*,Dominum explicuisse ironiam, quæ erat in præcedentibus verbis,vt sit sensus, Si libet, dormite iam, & quiescite: at vt verum fatear, sufficit hactenus etiam me prohibere somno vacasse:ecce enim adest tempus quod vobis facile somnolentiã excutiet. Notandum autem quòd pro, *sufficit*, Græcis est ἀπέχει, quod longe aliter accipit Euthymius. Cùm enim sit à verbo ἀπέχω,quod significat accipere aut abesse, dupliciter verbũ hoc exponit in hũc modũ:ἀπέχει,hoc est,accipit aduersus me diabolus potestatẽ.Vel absedunt quę de me sunt,siue finem habent.Cui nouissimæ explicationi cõuenit qđ quidã libri,vt placet quibusdã habẽt ἀπέχει τέλος.Vtvt est,in Domino erga discipulos obseruare licet miram quãdam benignitatem, in discipulis verò magnã infirmitatem hominũ, quã diu abest efficacia spiritus. Quòd si quis quærat, vnde didicerint Euangelistæ,quid Christus inter orandum sit precatus,& quæ de angelo,sudoreq; ipsius sãguineo referuntur, cùm omnes discipuli dormierint,respõdet Euthymius,Mihi,inquit, sane apparet, q post resurrectionem præceptor ipse etiã hæc discipulis dixerit,quãdo p dies quadraginta eis apparuit,sicut refert Actorũ lib. Cæterùm vt iã Dominus infirmitatẽ humanę suę naturę dispẽsatione quadã assumptã declarauit,mortem horrendo,& deprecãdo:itamox & suã diuinitatem,& ad patiendũ ꝓmptitudinem ostẽdit.Diuinitatem quidem prędicendo horã,in qua tradẽdus erat iam aduenisse,& traditorem suũ adesse: ꝓmptitudinem verò,cùm ad occurrendũ suis hostibus Apostolos secum excitat,dicens, *Surgite,eamus*;quę duo in seqentibus etiã magis declarãtur

[d] SCIEBAT AVTEM ET IVDAS,QVI TRADEBAT EVM, LOCVM, QVIA,&c.) Locũ in quem secesserat Dominus Iudę cognitum fuisse cõmemorat Ioãnes, tum ob id, quod apud ipsũ præcedit de secessu Domini,ne scilicet,vt dictum est, videri posset Dominum latere voluisse: tum ob ea quæ sequuntur,videlicet vt intelligatur quomodo factũ sit vt illuc veniret Iudas cũ suis. Iraq; subiicit:Iudas ergo,hoc est, quia sciebat q frequenter Iesus cõuenerat illuc,ideo venit illuc, postquam

postquã,vt est verisimile, eum requisuisset in loco cœnæ.Venit aũt insigni hominũ manu comitatus, quam sibi operapõtificum & seniorum cõparauerat,partim ex militibus Romanis,qui p cohortem significantur, partim ex ministris põtificum & Pharisæorum.Nec tãtum in hoc exercitu aderãt milites & serui,sed cum ipsis Romanis militibus aderat & tribunus,vt patet ex Ioãne,cum seruis pontificũ & Pharisæorum aderant etiã quidam principes sacerdotum,magistratus templi & seniores,vt patet ex Luca.Nec solam tanta taliq; multitudiue instructus venit Iudas, sed eadẽ contra nocturnas tenebras & insidias laternis & facibus, cõtra apertos incursus siue Apostolorum, siue omnium fauentiũ Iesu,armis variis, gladiis scilicet & fustibus,velignis bene munita. Hic autem tãtus apparatus Dei dispensatione nõ datum ꝓmouit gloriã Christi & passionis eius. Primùm enim indicio fuit Christi virtutem & potentiam Iudæis fuisse formidabilem deide declarauit multitudinem & furorem hostiũ ipsius,quod ad passionis eius facit incrementũ;& postremùm occasionem dedit Christo insigniter ostendendi suam virtutem, qa effugere potuisset eorum violentiã ac ꝓinde etiam suã ad patiendum prõptitudinẽ. Hęc enim insigniter ostendit,dum tãtam tamq;instructam multitudinem verbo prostrauit, Cæterùm Iudę facinus Euãgelistæ sua narratione egregiè exaggerãt,describentes illud tanquã rem stupendam & nouam. Ecce enim inquiunt,Iudas, ille qui vnus fuit è selectioribus Christi discipulis, nempe è duodecim, venit cum turba multa, dux factus,& antesignanus impietatis, q electus fuerat in ducem virtutis. Hic autem nõ se tãtum manifestis hostilitatis indiciis armauit ad ꝓmissum facinus ꝓpetrãdum,sed etiã subdolo pacis signo. Ne enim p noctis tenebras decepti manus iniicerent in aliquem Apostolorum,pro Christo,aut vt vult D.Hieron.post Originem,ne Christus seipsum trãsformãdo elaberetur è manibus Iudæorum signum dat quod ipsum agnoscere possit, & signum pacis, quale maximè est osculum. Verisimile enim est Apostolos Christũ accendentes salutate eum solitos cum osculo ꝓ more regionis, vnde est illud apud Paulum?Salutate inuicem in osculo sancto.Dixit ergo *Quẽcunque osculatus fuero ipse est tenete eum.* Cumq; hac ratione satis facere posset factæ à se ꝓmissioni,his tamen non contentus,hostibus sui magistri consilium suggerit, quomodo iam captum possint captiuũ detinere. *Et*,inquit, *ducite caute*,hoc est,circum spectè & ꝓuidè.Metuabat enim ne qua ratione, vt aliquãdo elaberetur ex eorum manibus,& ipse ꝓmissa frustraretur mercede.Cauerãt cñ sacerdotes, ne Iudæ numeraretur pecunia,ni Iesus esset in manibus.Promiserunt enim,dicitur superius, ei pecuniã se daturos,necdum autem tũc dederũt. Et Iudas sic venit cõtra Dominum instructus, partim vi,partim fraude:Dominus autẽ nec fraudẽ eius, nec vim quicquã cõtra se valere declarauit, dum fraudem eius sub osculo latentẽ detexit, & exercitum eius in terram postrauit. Dubiũ tamen est vtrum horum priùs acciderit, an scilicet qđ Ioannes solus narrat de ꝓstratis in terrã hostibus, an, qđ alij narrãt de osculo dato à Iuda Domino.Sũt enim qui istud putãt secũdo loco factum,& Ioãnis narrationem priori loco eo q Iesum dicat hostibus suis obuiam processisse & tũ Iudã stetisse cum illis,quod non videtur cõtigisse post illud qđ Lucas scribit Iudã antecessisse alios,& appropinquasse Iesu vt oscularet eum. Diuersã tamen post August.secuti sumus in Cõcordia sententiã, q postea quam se Dominus ipse suis ꝓdidisset hostibus, nihil opus fuisset signo illo Iudæ.Secundùm quã sententiã intelligendũ Iudã imprimis ad spatium aliquod antecessisse, vt Lucas habet, sicq; simulasse,quasi nõ fuerit ex parte eorum q sequentur, ac tum post osculum datũ retrosisse ad suos, ita vt Iesu procedente in occursũ suorũ hostium,Iudas iam cum illis staret. Quam sententiam multũ confirmat q dicunt Matthæus & Marcus, Iudas cùm venisset,statim accessisse ad Iesum, osculũq; porrexisse. Iudas ergo omni pudore atq; timore ꝓpter auaritiã post habito.Dominũ quem ob varia ab ipso accepta beneficia reuereri, quenq; ob expertã in ipso oiscientiã timere debuerat,inuerecũdè & intrepidè accendens,amicitiã verbis & facto simulauit,dicens. *Aue Rabbi*.osculumq; adijciens,secutus hac in parte eum qin typum ipsius præcessit in veteri testamento Ioab filiũ Saruiæ q vt scribitur 2.Reg.20. inuidia stimulatus contra Amasam, quę sibi in ducẽ exercitus Dauid cõstituerat,quò sub specie amicitiæ falleret, salutans eum verbis pacificis,dicẽdo:Salue,mi frater;atq; osculum addẽs latenter gladio pcussit in latere, ita vt mox occũberet ex vulnere. Iudæ sectatores sunt quotquot sub prętextu beneuolẽtiæ & pietatis,alios fallere conantur, & imprimis Pseudoprophetæ atq;hæretici, qui viuunt in vestimẽtis onium,intrinsecus autem sũt lupi rapaces.Dominus autẽ necdum suam erga Iudã deponẽs benignitatem, & curã lucrifaciẽdi,sed si illius nõ ignoraret versutiam,tamen & ad solitũ admittit osculum & blandis cõpellat verbis,proprio ipsum nõ dedignatus nomine, & insuper amici tribuẽs appellationem,quem sciebat sibi capitalem inimicum. *Amice*,inquit,*ad quid venisti?* Amicum vocat, nõ quod ab ipso diligeretur,sed quòd ipsum diligeret,eiq;bene vellet,& de eius perditione doleret,aut etiam q hactenus secum tanquam amicus vixisset,atq;etiã nunc vultu amicus, & salutaret, & osculum præberet, vnde etiã in Psalmis de eo dicitur; Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtiq;& si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset,absco dissem me forsitã ab eo. Tu verò hõ vnanimis dux meus & notus meus. Hac ergo appellatione Dominus illius cõscientiã cõcutiebat, admonens quã indignũ facinus perpetraret.Dicit autem,*ad quid venisti*.non quasi ignorãs,sed admiratiue, quasi. dicat, Si venisti à,vt amicus amicitiæ signa amico exhibere, sicut verbis, & osculo præ te fers quorsum recum habes hostilem hunc exercitum? Si venisti vt inimicus inimicis me traderes, quorsum amica hæc salutatio, & osculum pacis symbolũ? Cæterum Euthymius id quod Græcis habetur ἐφ' ᾧ accipit non interrogatiuè, sed enunciatiuè dictionẽ & intelligens relatiuè positam,vt sit sensus.Amice, ad qđ venisti? & sit oratio imperfecta, pficienda hoc modo: Id propter quod aduenisti, operare etiã relicto subdolo tui conaminis velamento, sermone scilicet blando & osculo. In hunc sensum etiã Remigius citatur in Catena accepisse hæc Catena verba. At prior intelligentia est coauenientior, magisque quadrat his quæ Lucas Dominum dixisse refert: *Iudas osculo filium hominis tradis?* Quibus verbis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dominus iam declarat sibi nō fuisse incognitam fraudem Iudæ, sub osculo latentem, ne quærens, *ad quid veniſti*; videri posset causam aduentus ignorasse. Sunt autem etiam hęc verba admiratiuè dicta, & cum emphasi, quę est in dictione, *osculo*. Mirandū enim quòd osculo, pacis symbolo, abutereturad proditionis facinus petrandū. Infœlix sanè Iudas, qui per pacem didicit facere bellum. Itaq; in eo ostensum est verum esse quod dicitur; Prou. 27. Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis. Infœlicior verò eo fuit nomine, q etiam nunc emolliri non potuit nec Christi benignitate, nec eius omniscientia, sed nec eius terribili potentia, quam mox declarauit.

IESVS ITAQVE SCIENS OMNIA, QVAE VENTVRA ERANT SVPER SE, PROCESSIT, &c.) Postquā declarauit Dominus dolum Iudæ sibi nō esse incognitum, declarat etiam illo opus non fuisse, vt, qui paratus esset seipsum ꝓdere, & tradere in manus inimicorū suorum: & postquam ostendit fraudem eius cōtra se nihil valere posse, nisi vellet, iam etiā ostendit & vim hostilis exercitus sibi preualere nō posse nisi veller. Iesus ergo, inqt Ioānes, non quia ignorabat quid euēturum sibi esset, sed certò sciens oia quæ ventura erant super se, processit obuiā hostibus suis, & dixit eis: *Quem quæritis*? nō quòd ignoraret quę quærerent, sed vt data eis respōsione cōuenientem habere tsese prodendi occasionem, & palám faceret illos mullū licet luminis afferentes, tamē se etiā præsentem & cum ipsis loquentē, ne agnoscere quidem posse, multo minus eō rehendere, nisi vellet agnosci & cōprehendi. Non em conueniebat vt in principio se esse diceret, quem q̄rebāt, ne temerarie se periculis & malis ingerete videretur. & dū interrogati quem quærerēt, non responderūt: teipsum quęrimus; sed in tertia persona, *Iesum Nazarenum*, declaratū est illorū oculos sic diuinitus fuisse detentos, vt etiā prę̄sentem se cumq; loquentem non agnoscerent, ne ipse qdem etiā Iudas, q i cum eis stetisse ob id dicitur. Fortè autem & Spiritus sanctus per hanc ipsorū respōsionem significare nobis voluit, & eius q ad mortem quęrebatur innocentiam, & Iesū Nazarenū solū fuisse, q sua morte salutem adferre posset hominibus, ac peoinde imprimis illū q̄rendū ab iis, qui salutis sunt auidi, sed alio aīo quàm isti quæsiuerunt. Vt enim nomen Nazareni, innocentiam Domini declarat, quia significat floridum & germinantem in virtutibus: ita nomen Iesus significat ipsum esse hominū saluatorem. Cùm autem Christus se esse respōderet quem quærebant & nominabant, mox mirabilis secutus est effectus. veluti enim à vehementi vento ex aduerso flāte, ita à voce Xpi venientis ex aduerso retroacti ceciderunt in terrā supini vnà cū suo duce Iuda, nō valentes in cōspectu eius cōsistere, ꝑpletumq; est, in eis quod apud prophetā dicitur in pſona Christi: Couertātur retrorsum, & cōfundantur, cogitantes mihi mala. Fiant tanquam puluis ante faciem venti. Hac ergo ratione Dns diuinam suam declarauit potentiam qua poterat, si voluisset effugere suorum hostiū quantūuis multorū, & bene armatorū vim, vt intelligeremus spōte ipsum mortem suscepisse, vtq; quantū in se erat, à facinore cōcepto Iudæorū animos reuocare, aut saltem inexcusabiles eos esse declararet, nec ingnorantiāiustè prętēdere posse. Et bene ad illa verba; *Egoſum*, nouus ille effectus secutus est. Cū enim ad ea verba qbus suam pſentiam Dominus significabat effectus ille sequeretur, ostensū est ipsum tam esse formidabilem & potentem, vt ipso agnito nō valeāt coram ipso hostes ipsius cōsistere. Deinde cū ad ea verba effectus talis secutus est, ostensa est Christi diuinitas, cui soli verè cōpetit dicere *Ego sum*; iuxta illud q in Exodo dicit Deus nomen suum ꝑpriū Moysi indicaturus. Egosum qui sum. Effectusenim is satis demonstrauit, illud, *Egoſum*. in Christum cōpetere tanquam verē Deum, ante cuius oculos Psalmista pronunciat iniustos non permansuros. Quòd si, inquit August. iudicandus hoc fecit Dominus, qd iudicaturus faciet? quàm erit eius efficax vox, qua in iudicio etiam ꝑcipiet iniustis, vt à se recedāt, dicens. Discedite à me maledicti in ignem æternum. quādo tam efficax fuit vox quæ tantum præsentiæ ipsius fuit significatiua. Cæterum cōuenienter non in faciem ꝑpni corruerunt hostes Christi, sed retrorsum in tergum. In faciem enim iacere ꝑpnū, supplicum est & orātiū, vnde & Christus paulò ante in sua oratione procidit super terrā in faciē suam: retrorsum autem cadere eorū est q à fortiore cōtra se veniēte decipiuntur & superantur. Et alioqui nō sine mysterio id accidit, sed significatū est Iudæos retrorsum à Deo iam alienatos fuisse, sicut de eis Dominus cōqueritur Isaiæ 1. & ꝓpterea q pſentem Dñm agnoscere nō voluerūt, magis magisq; retrorsū casuros, iuxta illud Isaię. Vt vadāt & cadāt retrorsum, & illaqueentur & capiantur. Frequenter enim in scripturis retrorsum cadere tribuitur impijs: cadere in faciem, electis: cuius mystica rationem pulchrē explicauit D. Gregor. homil. 9. in Ezech. sic scribens. Quærendū nobis est cur Ezechiel, & Paulus in faciē cadūt, & de ascensere eq, id est, de eo qui in huius mundi gloria clarus est, dicitur. Vt cadat ascēsor eius retro. Rursumq. de persecutoribus Domini scriptum est. *Abierunt retrorsum & ceciderunt in terram*. Quid est hoc quòd electi in faciem, & re ꝓbi retrosum cadunt, nisi q oīs qui post se cadit, ibi ꝑculdubio cadit vbi non videt: qui verò ante se ꝑceciderit, ibi cadit vbi videt? Iniqui ergo, quia in inuisibilibus cadūt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruūt, vbi quid eos tūc sequatur modò videre non possunt. Iusti verò q̄a in istis visibilibus semetipsos spōte deijciūt, vt in inuisibilibus erigātur, quasi in faciē cadūt, q timore cōpuncti vidētes humiliantur. Similia habet lib. 31. Moral. cap. 18. In faciem, inqt, cadere, est in hac vita suas vnūquenq; culpas agnoscere, easq; pœnitendo deflere. Retrò verò quo nō videtur cadere, est ex hac vita repente decedere, & ad q̄ supplicia ducatur ignorare: Hæc ille. Sed ad historiā. Cū hostes Christi qui ad tempus ꝑstrati iacebant, sese eius pmissione erexissent, iterū interrogauit eos, quem q̄rerent, vt i lis necdū ad pœnitentiā cōmotis, sed maligno ꝓpōsito perseuerā tibus sese ꝑderet & traderet, corrigibili eorum malitia vsurus ad electorum salutem. Adiecit aūt qd rursum suam ꝓ ipsis curā, & cōtra hostes potentiam declarauit, cū dixit. *Si ergo me quæritis, sinite hos abire*, nonqdem deprecatiue id dicens, sed impe ratiue. Fuitque eius imperium adeo efficax, vt quanq̄ inimici essent qbus imperabat, qui nō statuerāt ei in aliquo gratificari, & facinorosi soleāt simul cum suis cōprehendi sectatoribus: illi tñ facerent quod iussum erat, sinentes abire quos ille illæsos

Psal. 34.

Exod. 2.

Psal. 5.

Matt. 26

Isaiæ. 28

Gen. 49.

illęsos abire voluit. Causam autem huius solicitudinis Christi pro suis, reddit Euāgelista, subijcens *Vt sermo impleretur quem dixit*, in oratione scilicet ad patrem. *Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam*. Dixerat enim ibi *Quos dedisti mihi, ego custodiui, & nemo ex eis periit*. Implcité ergo dixit se non perdidisse quenquā eorum, quod nihil aliud est quàm sua culpa & negligentia neminem illorum periisse. Id quāquam potissimum dictum esset de pditione spiritua i, Ioānes hic acōmodat ad perditionem corporis. Nā & deilla ibi Dominus locutus est. Sed & hic de animæ pditione accipi posset. In eam enim Apostoli ce cidissent, si cū Christo deprehensi fuissent, vnde ne quo modo ea perditio sibi imputari posse videretur, quandiu adhuc cum eis erat, curat ne in eam incidant.

ᵇAT ILLI ᵃTVNC ACCESSERVNT, ET ᶜMANVS INIECERVNT IN IESVM, &c.) Potestate Iudæis à Christo facta, tum demū quod auidè cōcupierūt adimpleuerūt, manus crudeliter injiciōtes in innocentem Iesū, & violenter tenentes eū, impletumque est in Xpo illud Palmi: Circūdederūt me canes multi, cōcilium malignātium obsedit me. Et illud: Susceperunt me sicut leo paratus ad prędā. Discipuli autē qui circa ipsum erant, & parte ipsius erāt, videntes quod futurum erat, nempe q etiam vincula Dño essent iniecturi, quodq; vinctum adducturi erant ad suppliciū, cùm priùs siluissent, Dominō suam potestatem insigniter exercente, nunc Domino Iudæis permittente zelo concitati ad vindictā & defensionem, dixerunt ei. *Domine, si percutimus in gladio*; hoc est, num vis vt percutiamus gladio? Si enim interrogatiuè positum est, pro percutimus, Grecè est futurum πατάξωμεν, percutiemus. Memores em erant Dominū paulò āte de emendo gladio monuisse, putabāt ergo ob hoc tempus ad defensionē de illo monuisse. Et tamen rursum sciebant vindictā à Christi moribus & doctrina discrepare. Itaq; dubij rogant num in defensionem gladiis vti debe- D rent, quos tum forte ad manum habebāt, idq;, vt est verisimile, ex recēti agni paschalis immolatione, in qua illis vsi fuerāt. Qua in re suum pro Domino ardentem zelum, suumq; de Domino confidentiam cōcepta m ex recenti ꝑstrationis facto daclarauerunt, dum putauerunt, dño annuente, paucis gladiis se tātæ multitudini resistere posse. Petrus autē, vt & aliàs, præ cæteris ardētior, non expectato Domini respōso cùm haberet gladium (si quidem ipse vnus erat ex duob. qui ad parandum agnum paschalem missi fuerāt) educto illo mox percussit seruum princpis sacerdotum, q scilicet is fortè aut primus aut ferocius manus E injiceret in Iesum, videlicet Domini sui sęutiam referens. Tantòq; cum ardore in hunc Petrus insurrexit, vt auriculam illi amputaret, quod manifestum fuit indicium illum quęsisse ei mediū findere caput, atq; illud euenturum fuisse, nisi diuinitus fuisset ictus moderatus. Dextrā antē fuisse aurem, quæ amputata fuit, expresserunt Lucas & Ioānes, idq; ad maiorem historiæ certitudinē, ob quem Ioānes etiam nomen serui expressit, dicens *Erat autem nomen serui Malchus*; quanquam & ob mysterium hæc ab Euāgelistis cōmemorata rectè dixerimus. In seruo autem principis sacerdotum, cui nomen Malchus, quod significat regem, designabatur populus Iudaicus, qui gloriabatur quidem magnificis titulis, dicebaturq; genus regale, A at re vera seruus erat, quia seruili timore sub le detinebatur, variisq; seruiebat vitiis. Huic, propterea q Christum iā præsentem agnoscere noluit, amputata est auris dextra gladio Petri, qa Petro cum alijs prædicāte & defendēte gratiā Euangelicā, Iudæa surda facta est ad audiendum quæ erant salutaria, aurem tantùm habens sinistrā qa tātùm audiens literam legis insuauem & ad saluandum inefficacem. Dominus autem primùm quidem respōdet ad interrogationem discipulorum, reprimens eorum conatum, ac dicens. *Sinite vsque huc*, quorum verborum quis sit sensus, satis B est obscurū. D. August. existimās hæc verba à Domino dicta non post factum Petri, sed in ipso facto, mox post interrogationē discipulorum, vult hunc esse sensum; *Sinite vsque huc*, hoc est, permittite eos hucusq; progredi vt me apprehendāt, & impleantur quæ de me sunt scripta. Euthymius tamen sentit Dominū hæc dixisse post Petri percussionem, sicut & narratio Lucæ videtur significare satis, videturq; intellexisse Dominū his verbis significasse, post illam serui percussionem dispensatiuè permissam, vlterius non esse Apostolis resistendū hostibus, vt sensus sit: vlterius desinite, in hoc cessāte, nec vltra ad vindictam progre- C diamini. Dicit enim; *Videns autem Iesus quod futurum erat dixit. Sinite hucusque, tactaq. illius auricula sanauit eum*. Dicēs itaq; Christus. *Sinite hucusque*, ostēdit q iuxta dispensationem ablata sit seruo ptiucipis sacerdotum auricula, & c. Ex quibus verbis videri pōt ipsum cùm dicitur ἕως τούτου pronomen τούτου accepisse in masculino genere, vt cæsum seruū demōstrarit. Caietanus intelligit hunc sensum; *Sinite vsque huc*, hoc est, permitte eos in me sæuire vsq; in hanc horā eorum, hoc est, quādiu durat eorum hora, hæc enim est hora eorum & potestas tenebrarum. Ita vt appositum tēpus significauerit rationem non impediēdi esse, quia hæc est hora eorum, non autem quòd postea eos nō essent pmissuri, sed illis restituri. Et hæc de verborum horum intelligētia, post quæ Dominus mox cōtingens resectam auriculā, sanauit eum, nobis quidē exemplum relinquens benefaciendi hostibus nostris, ac docens rursum per declaratam suam potentiā spontaneè mortem adire: ipsis verò hostibus occasionem præbēs, qua à propōsito facinore auocari debuerant, atque calumniæ occasionem & sæuitiæ eorū prætextum eripiens, ne scilicet causam haberent in se sæuiendi ob læsionē illatā à discipulo, nē ve dicere possēt iustitiæ ministro temerè annuente Dominо fuisse læsos. Et quidem priùs suam hostibus terribiliter ostendit potentiam, nunc verò eandem ostendit cum summa benignitate: at illi pleni furore, secundùm similitudinem serpentis, & canis efferati, neutra ratione vinci potuerunt. Adeo erant traditi in reprobum sensum, Deo pro nobis aliquid melius prouidente. Cohibitis discipulis, sanatoque læso, ad Petrum conuersus Dominus, eum ne progrederetur compromittit, factū eius triplici redarguens ratione. Primùm, quia cōtra legem erat à Deō institutam. Secundò quia contra specialem erat Dei patris ordinationem. Tertiò. quia huiusmodi defensione non indigebat. Quo ergo ad primum attinet, postquam dixisset. Petro; *Conuerte gladium tuum in locum suum*; subintulit pro ratione; *Omnes enim qui gladium acceperint, gladio peribunt*. Quam sententiam Dominus

vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt alias multas, ex puerbialibus & vulgò iactatis A sentẽtiis desumpsisse videtur, estq; mutuata ex eo q̃ Dominus, sanguinem eius fundendum pceperit, qui alterius fuderit sanguinẽ, vt dicitur Gen. 9. vnde & Apoc. 13. dicitur. Qui gladio occiderit, oportet eũ gladio occidi. Sensum ergo Dominicę sententiæ satis cõstat esse hunc. Oẽs qui gladium acceperint, digni sunt qui similiter gladio pereãt, merẽturq; gladio perire: ac ꝓinde cessant hic quæstiones de veritate huius sententię, quomodo scilicet vera sit, cum multi homicidæ nõ vicissim etiam gladio pereant. Non enim hac sententia qd certò futurum sit significare voluit Dominus, sed qd fieri iustitia exigat. Oportet tamen eã intelligere non generaliter de omnibus quomodolibet gladiũ accipientibus, sed deiis qui propria auctoritate & volũtate, ac quasi à seipsis illum accipiũt ad vindicandum, quales ꝓprie dicuntur accipere gladium. Principes enĩ & iudices nõ ex seipsis accipiunt, sed cõcesso sibi à Deo gladio vtũtur. Verùm iá hic dubitari potest, quomodo hęc sententia seruiat ꝓposito Domini. A cõminata enim & decreta p hanc sententiá pœna liberi esse creduntur, q sese cõtra inuasores gladio defendũt, cùm sese fuga aut alia ratione non possunt ab eorũ vi eximere, quia nõ accipiunt ꝓpria voluntate gladium, sed coguntur ab inuasorum aggressione vti C illo ad sui defensionem. Vnde & cõtra Petri factũ nõ videtur hęc sententia quicquá valere, quia iustam videtur habuisse causã insurgendi cõtra illos quorũ in dominum suum erat manifesta iniquitas. Dicendum ergo, q̃ quanquã iusta quadam eómouerit tur causa petrus, ea tamen nõ omnino à reprehensione factum eius liberum reddidit, sed erat illud duplici nomine reprehensibile. primò, qa præter Domini requisiti pmissionem, imò & cõtra D omini sui volũtatem. Nosse enim debebat ex multis auditis & visis, spõraneam magistri sui ad patiẽdum voluntatem eoq; requisito, num percutiẽdum esset, nõ debebat ante respõsionem percutere. Hac ergo causa reprehẽsibile fuisse ei' factum indicat Dominus, cùm subijcit: *Caliẽ quẽ dedit mihi pater, nõ bibam illũ?* Secundòquia factum eius magis habuit speciem vindictæ quàm defensionis. Cõtra tantã enim tamq; instructam turbã vna erat petri defensio, & potius nocitura quam profutura, vt quæ hostium animos magis irritare poterat, & occasionem dare iusto titilo sæuiendi in Dominum, tanquã qui cõtra ministros iustitiæ armis se conatus fuerit defendere. Quare illa per cussio magis ad vindictam tendere videbatur; vt faciunt hi qui etsi nõ possint euadere, volunt tamen antequã capiãtur qualemqualem facere vindictam. Ex hac causa petri factum Dominus satis indicat reprehensibile esse, cùm subiicit. *An putas quia non possim rogare* & c. Significat enim Dñs E ibi satis ipsius defensionem sibi esse inutilem, sufficientem autem se habere posse si eá vellet. Verba ergo Dñi nõ extra ꝓpositum allata sunt, ꝓ ratione recõdendi gladiũ a petro extracti, qa factum eius reprehẽsibile erat: tum quia non tam defensionis quàm vindictæ speciem habuit, quæ priuatis psonis est illicita: tum qa præter & cõtra Dei voluntatem gladio vsus est, quo duplici nomine inter eos cõtinebatur: de qbus dicitur. *Omnes qui* *Matt. 5.* *acceperint gladium gladio peribunt.* Quæri autem hic posset, an Christianus à nocentibus & malis hominibus armis præter meritũ petitus, à qbus verisimile sit se liberaturũ si se armis defendat neq; pateat locus fugæ, vti possit armis citra Dei offensam. Ad quod vt in genere repõderi potest, secũdùm theologorum cõmunem definitionẽ, licitũ id esse: ita q̃ Christi sunt, monẽdi sunt vt se totos eius cõmittant spiritui, & ante oculos semper habeant se oues occisioni destinatas, sed numeratos tamen pilos suos, angelosq; in custodiam ipsorum excubare. Sciãt quoq; adeo oẽ vltionis à se desiderium oportere alienum esse, vt pcussi in maxillam dexterã, citius obuertãt siniſtrãt, quàm vt de vltione cogitẽt. Sic cõparatos indubiè ducet spiritus in oĩbus, dabitq; in eiusmodi periculo cõstantiis, sicut & aliàs, vt nihil se indignum admittãt, B siq; Deo visum fuerit, vt iam mortẽ oppetant ad meliora migraturi, immittet mentẽ quæ mortem nõ grauatim suscipiat: si verò velit eis diutius hic ad proximorum vti salutẽ, seruabit eos à periculo, siue per miraculum, siue p fugã, cuius copia facere potest etiã cõclusis ab hostibus, siue deniq; etiã p defensionem quã Dominus faciat priuatum vice publica suscipere, seq; reipublicę ciuem seruare. Semp autem aberit animus nocendi ꝓximo Casus huiusmodi rari sunt & singulares, rarò igitur & singulari opus est in eis cõsilio spiritus. Et hæc quidé circa primã rationem qua petri factũ Dominus reprobat. Secundò autem idem reprobat, ostendens, vt dictũ est, illud esse contra spe- C cialem Dei patris ordinationem & volũtatem cũ dicit. *Calicem quem dedit mihi pater, non bibam illum?* Habent quidem libri pleriq; Latinorum *non vis vt bibam illum*, at Græci simul & Latini emẽdatiores tantùm habent *non bibam illum* quanquã idem sit sensus. significatur enim Petrum suo facto videri voluisse prohibere ne biberet Dñs calicem quem ei pater ꝓpinauerat. Hunc autem se ꝓpter obedientiam patri debitã lubenter bibere velle, adeo vt absurdũ iudicet q̃ ab hac obedientia ipsum quisquã auocare vellet, significat efficaciter. dum per interrogationem dicit *non bibam illum?* & *non oportet me bibere eum?* Tertiò deniq; vt dictum D est, petri factum reprehendit, ob id q̃ illius defensione quæ sibi inutilis erat, nõ indigeret, sufficientem autem habere posset, si vellet. Dicit enim. *An putas quia nõ possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum*, pro scilicet duodecim Apostolis, q̃ contra hanc tãtam turbã hostium meorũ non potestis sufficere, sicut illi ãgelt sufficerent, ex pbus vel vnus sufficeret? Nã, vt legitur 4. Reg. 19. vnus in castris Sennacherib occidit vna nocte centum octoginta quinque millia hominum. Est autem legio, agmen militare *Legio.* maximi numeri, secundũ Hieronymũ quidem & Theophylactum sex millium, secũdùm alios verò etiã plurium. Cùm ergo nomen hoc angelis hic tribuatur, & duodecim angelicarũ legionum hic fiat mentio, insinuatur maximam angelorum esse multitudinem, iuxta illud Danielis: Milia milium *Dan. 8.* ministrabãt ei, & decies milies centena milia assistebãt ei: simulq; significatur angelos velut milites pugnare pro iustis cõtra angelos & homines malos. Angelorum multitudinem iustis adesse ad pugnãdum pro eis in Elizeo demonstratũ est, ad cuius orationem puer eius vidit montẽ plenum equorum & curruum igneorũ in circuitu Elizei, ob q̃ Propheta dixerat: Noli timere, plures enim nobiscũ sunt quàm cum illis. Et Dauid dicit. Im- *Psal. 33.* mittet angelus Dñi in circuitu timentiũ eum, & eripiet,

Petri factum cur reprehendendum.

eripiet eos, vbi ꝓ immittet, Hebręis est castrametabitur angelus Dñi. Quibus ppensis, minus mirandum q̃ filius Dei dicit se impetrare posse, plus quam 12. legiones Angelorũ. Hac antẽ sententia rursus significat se spõraneé capi & mori, qa sufficientem quam habere poterat defensionem nõ requireret. Addit aũt rationem quare illã non requireret, cùm subdit, *quomodo ergo implebuntur scripturæ*, dicentes scilicet q̃ sic oportet fieri? Apertissimè enĩ hoc dicit ꝑter alias scriptura Isaiæ capi. 53. per totũ. Et qdem hic ratio quarta accipi potest, qua Dominus Petri conatũ represserit, quanquam hæc non multum sit diuersa à secunda. His ergo oĩbus rationibus Petrus monetur non progredi in incepto: in qua monitione altiori sensu intelligendũ, omnes spirituales qui Petri locũ tenent, moneri, negladio corporali ad vindictã vtãtur, sed eum recõditũ in vagina teneãt, potestati seculari eius vsum relinquentes: gladio verò spirituali, quod est verbũ Dei, fortiter contra aëreas potestates pro fidei stabilitate depugnantes.

A ipsis etsi capere ipsum desiderãtibus, nõ sit detentus. Et rursum significat se nõ modò tanquã male sibi cõsciũ, secessisse extra ciuitatem & nocturnas quæsisse ꝓ latebris tenebras, cùm priùs se toties palã illis obtulerit, vnde pulchrè D. Hier. explicat vim verborũ Christi in hunc modũ. Stultũ est, air, cum gladiis & fustibus quærere eum, qui vltrò se tradit vestris manibus, & in nocte quasi latitãtẽ & à vestris oculis declinãtem per ꝓditorem inuestigare, q̃ quotidie docebat in templo; sed ideo ad uersus me in tenebris cõgregamini quia potestas vestra in tenebris est. Adijcit aũt Euãgelista Matheus qd in aliis aliquot locis adijcere est solitus *Hoc autẽ totum factũ est, vt adimplerẽtur scripturæ propheta-* *rum*; quale Marcus etiã Dominum dixisse ad B turbas testatur scribens, *sed vt impleantur scripturæ*, subaudi, ideo nũc vobis pmittitur quod priùs nõ permittebatur, aut aliud simile. His autẽ sic circa Dominũ gestis, & à Domino dictis, discipuli eius videntes illum se spõte tradere suis hostibus, nec esse spem euasionis, oẽs ad vnũ vsq; relicto eo fugerunt, impletumq; est quod dixerat Dominus, oẽs eos scandalizãdos in se in ipsa nocte. Omnibus autem discipulis fugientibus, adolescens qdã vt refert solus Marcus, sequebatur eum amictus sindone, hoc est, subtili lineo vestimẽto, sup nudo, subaudi corpore. Hunc autem adolescentẽ qui dam putãt fuisse vnum ex 12. discipulis, & quidã quidem Iacobũ minorẽ fuisse existimãt, vt refert Theophyl. alij verò Ioãnem Euãgelistã. Ita enim sentit D. Greg. 14. Moral. cap. 23, At Caietanus in Ientaculis probat rationibus aliquot nõ inefficacibus nullum fuisse Apostolorum. Et primò quidem ex ætate. Non enim Ioãnes tunc erat adolescens, quia tum trãsierat tricesimum annũ, vt patet, cõputando annos quibus posteat vixit ad nonagesimum nonũ vsque ætatis suæ annum. Obiit siquidẽ anno à passione Dñi sexagesimo septimo vel octauo, imperãte Traiano, quibus annis si addatur quod supereſt, vsq; ad nonagesimum nonũ ætatis suę annum, patet animfestè, quod iam erat 30. ad minus annorum tempore passionis Christi, ac proinde nõ erat adolescens. Cumq; Ioãnes creC datur iunior fuisse reliquis Apostolis, cõsequitur D nullum aliũ Apostolorum fuisse illum adolescentem, idq; eo magis, q̃ nõ sit verisimile Dominum adolescentes delegisse in Apostolos, & misisse ad prędicãdum, Secundò idem ostendit ex perpensa Marci narratione. Cùm enĩ dixisset quòd omnes discipuli fugerunt, tanquã é regione cõmemorãs adolescentem, subdit: *Adolescens autem quidam sequebatur eũ.* Hinc namq; insinuat, quòd omnibus Apostolis fugientibus, adolescens quidam se cutus sit Christum, & proinde non fuit é numero Apostolorum. Tertiò idem probat ex modo vestitus. Non videtur enim verisimile q̃ Apostolus aliquis sola sindone super nudo corpore tectus E cum Christo cœnauerit & ambulauerit, cum circumtegi vno linteo, nõ sit ordinarius modus vestiendi, sed accidentarius iis qui surgũt ex lecto vt hinc æstimari possit, adolescẽtem illum rumore transeuntium excitum é lecto surrexisse, & studio discendi quid ageretur secutum turbã ducentiũ Christum. His accedit q̃ Græcis sit diminutiuum σανίσκος, id est, adolescentulus. Theophyl. existimat hunc fuisse èdomo in qua Dominus pascha mãducauerat. At parum refert quis fuerit, magis videndũ quorsũ de hoc adolescente Marcus scripserit.

bEI AIN ILLA HORA bRESPONDENS IESVS DIXIT TVRBIS, ET AD EOS, & c.) Post quã Petro verbis & ratione ostendit se spontaneè capi, & mortem adire; idem nunc verbis & ratione ostẽdit turbis; & his potissimũ qui cum illis venerant principibus sacerdotum, & senioribus; quorum malitiæ insipientia militum, & ministrorum seruiebat, quibus hoc ipsum priùs satis facto, & potentiæ suæ declaratione ostẽderat. *Tanquam ad latronem* (inquit) *existis cum gladijs & fustibus comprehendere me.* Quæ sententia à quibusdã legitur pronuntiatiuè, à quibusdam verò interrogatiuè, vt sit sensus; Quid accidit, quòd nunc armati gladijs, & fustibus egressi noctu ciuitatẽ huc accurritis, veluti latronem violentũ & armatum expugnaturi? Non enim semel tantùm & iterum sed quotidie sedi apud vos docens in templo, ex positus omnibus inermis, & tamen nemo vestrũ misit manum in me. Magis tamen placet, vt pronunciatiuè accipiatur, & sit hic sensus; Nunc quidem ad me cõprehendendum existis cum gladiis & fustibus tanquã latronem cõprehensuri, at ego iã aliquot diebus semper, & per integros dies fui apud vos, oĩbusq; expositus, docens scilicet in publico loco, vbi vos cõueniebatis, & tamen cũ idem esset qui modò animus vester in me, nõ misistis tunc manus in me. Quare hoc quia sanè tũc vobis nequaquã permissa fuit potestas in me, sed hæc est hora vestra, qua vobis permittitur in me qdliber agere eaq; potestas, quę vobis in me permittitur, est potestas tenebrarũ, hoc est, maligno-rum spiritũ, qui cùm hactenus semper p vos me perdere conati sunt, nunc tandem sinũtur q̃ dtu cõcupierunt perficere per vos q̃ illorum estis ministri, in eisdem cum illis ignorãtiæ & malitiæ tenebris degentes. Itaq; Dominus se ab ipsis velut facinorosissimũ omnium ostendit se habitũ dum E se latroni cõparat: cõtra verò se longé alium erga illos gessisse insinuat, dũ in templo cõuersatũ assidué asserit, ibiq; ei maxime spirituali doctrinæ scilicet vacasse, q̃ locus, qđq opus à loco & opere latronis maximè sunt diuersa, cùm latro latebras quærat, & perdere quærat homines, non saluare Cũq. illi gladiis suis & fustibus fidentes violẽter se modò Dominũ cepisse putarent, cõtrà Dominus insinuat se ab illorũ violentia non superatũ, cùm prius inermis, tamdiu palã apud eos agẽs ab

Universidad de Deusto
Biblioteca

pserit. Itaq; in hoc videtur istud ab eo narratum, A vt ostenderet quanta fuerit tum circa Dominum trepidatio & quam nemo sustinuerit apud ipsum cõsistere. Impleri enim scripturas oportebat, quæ prædixerunt fore vt ab oibus desereretur, & non esset qui auxiliaretur aut cõsolaretur. Declarat & illud hęc narratio quomodo apostolos tractasset hostes, nisi illi fugã iniissent, & Domini iussu coacti fuissent sinere eos abire. Cæterum in huius adolescẽtis facto rectè intelligemus nos mistice doceri, vt eum Christũ sequi conamur, hostes virtutis & veritatis nos simul cum Christo perdere quærãt, & in suo numero captiuos tenere, fugiamus ab illis, ac vestis iactura, animæ vitã redimamus. Est autem vestis, ipsum corpus, quo animus hominis tegitur, aut etiam ipsa externa bona, q̃ homini extrinsecus instar vestis adiacẽt. Hæc ergo negligenda, & hostibus relinquenda potius q̃ per eos anima in periculum veniat & sui pditionem, atq; hæc relinquendo, fugiendum est ab eis. Sicut & Ioseph relicto pallio de manib⁹ ipudicæ fœminæ aufugit. Pro quo mystico sensu conuenit obseruare, q̃ hic adolescens non dicitur fugisse à Christo, sed ab hostibus Christi *Nudus*, inquit, *profugit ab eis*; quod annotauit & Beda. Græca quædam habent, & tenuerunt eum κρατουσιν, id est, adolescentuli. vt iuuenem iuuenes ceperint. Sed Syriacum euangelium habet vt nos.

† a At illi tenentes Iesum. 4 e cõprehendentes autem eũ. ‖ b Addunt † b o summũ sacerdotem. † f Petr. aũt sequebatur eũ b. Petrus verò lõge secutus est eum. A b. o summus sacerdotis † autem † b. o summi vero sacerdotes A b. o ad. versus. ‖ b nec mẽtio. b nt. † b dicentes. A a o surgens princeps sacerdotum. ‖ a ait † a Nihil respondes. A b. ille ‖ a o princeps sacerdotum. † a ait illi † a Dixit illi Iesus. † b & A b. summus autẽ sacerdos scindens vestimẽta sua ait ‖ a o egemus testibus † b. Qui A b cæperũt qui dam conspuere cũ, & velare facie eius, & colaphis eum cædere. ‖ b & dicere. 2. Reg. 3.

IVDICATVR ET ILLVDITVR IN DOMO CAIPHÆ.

Matth. 26. Marci 14. Lucæ 22. Ioan. 18. CAP. CXXXVIII.

†3 Ohors autẽ, & tribunus, & ministri Iudæorũ Δ[a] cõprehenderũt Iesum, [d] & ligauerũt eum, & adduxerũt eum ad Annã primum. Erat enim socer Caiphæ, qui erat põtifex anni illius. [b] Et ‖ [l] duxerũt [b] Iesum, [e] ad domum principis sacerdotũ, [e] ad [a] Caipham † [c] principem dæis quia expedit vnũ hoiem mori pro populo. [b] Et cõuenerũt oẽs sacerdotes, & scribæ, & seniores. † [b] Sequebatur autẽ Iesum [d] Simon [l] Petrus [l] à longẽ, [d] & alius discipulus. Discipulus autẽ ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atriũ pontificis. Petrus autẽ stabat ad ostiũ foris, Exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici & dixit ostiariæ: & introduxit Petrũ [e] vsq, [b] intro [e] in atriũ Δ principis sacerdotũ. [a] Et ingressus intrò, [e] accenso † igne in medio atrij & circũsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum, [b] & [e] sedebat cum ministris [b] ad ignẽ, & calefaciebat se, [a] vt videret finẽ. [d] Põtifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina eius. Respondit ei Iesus, Ego palã locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga & in tẽplo, quò oẽs Iudæi conueniũt, & in occulto locutus sum nihil, quid me interrogas? interroga eos, qui audierũt quid locutus sum ipsis, ecce hi sciunt, quæ dixerim ego. Hæc autẽ cùm dixisset, vnus astãs ministrorum, dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus: Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. † [c] Princeps autem sacerdotum, & omne consilium quærebant [a] falsum testimoniũ Δ contrà Iesum, vt eum morti traderent, ‖ & non inuenerunt: [a] cùm multi falsi testes accessissent. [b] multi enim testimonium falsum dicebãt aduersum eum, & conueniẽtia testimonia nõ erant. [a] Nouissimè autem venerunt duo falsi testes, [b] & quidã surgentes falsum testimoniũ ferebãt aduersum eum: † [c] & dixerunt: [b] Quoniam [a] hic dixit. [b] Nos audiuimus eum dicẽtem; [a] Possum destruere tẽplum Dei, & post triduum reædificare illud. [b] Ego dissoluam tẽplum hoc manufactum, & post triduũ aliud non manufactum ædificabo. Et non erat conueniẽs testimonium illorum. [c] Et Δ exurgens summus sacerdos [b] in mediũ, interrogauit Iesum ‖ [c] dicens [l] illi: † [c] Non respondens quicquã ad ea, [b] quæ tibi obijciũtur ab his, [&] [a] quæ isti aduersum te testificãtur? Δ [c] Iesus autẽ tacebat, [b] & nihil respondit. [a] Et rursum ‖ [c] summus sacerdos [b] interrogabat eum, & † [c] dixit ei. [b] Tu es Christus filius Dei Benedicti? [a] Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei. † [c] Iesus autẽ dixit illi, [a] Tu dixisti, [b] Ego sum. [a] Veruntamẽ dico vobis: Amodo † [c] videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis [a] Dei, & venientem † in nubibus cæli. Δ [a] Tunc [c] princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: [a] Blasphemauit, quid adhuc ‖ desideramus testes? [a] Ecce nunc audistis blasphemiam: quid vobis videtur? † At illi [b] omnes condemnauerunt eum esse reum mortis. [Et] [a] respondẽtes dixerunt; Reus est mortis. [c] Et [a] tunc [c] viri, qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes. [b] Et Δ [c] expuerunt in faciem eius: [b] & velauerunt eum, [l] & colaphis eum ceciderunt, [l] alij autem palmas in faciem eius dederunt, [s] & percutiebãt faciem eius, & interrogabant eum ‖ [l] dicentes [b] ei: [l] Prophetiza [a] nobis Christe, [s] quis est, qui te percussit, [a] Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. [b] Et ministri alapis eum cædebant.

COHORS AVTEM, ET TRIBVNVS, &c.) C Ioãnes Iudæos & milites non solùm iniecisse manus Iesu testatur, sed etiã ligasse eũ, quod maioris erat ignominiæ, & apertum indicium, quod quemadmodum supra dixit Dominus, tãquam ad latronem capiendũ exierint. Sané nõ cõtigit Domino vt de eo cani posset, q̃ in cõmendationem, & honorem mortis cecinit de Abner Dauid rex, dicens. Nequaq̃ vt mori solent ignaui mortuus est Abner. Manus tuæ ligatæ nõ sunt, & pedes tui nõ sunt cõpedibus aggrauati. Hæc tamen vincula Christi multo minus eum cõstrinxissent, nisi voluisset, quam non cõstrinxerant fortem Sãsonem septem & nouem funes Dalilæ. Sed cùm cæteris pleriſq; ignominiæ generibus, ad maiorẽ suæ passionis cumulum, maiusq; charitatis argumentũ, etiam hoc dedecoris genus dignatus est in se admittere dominus, vt manus illas duibus varia morborum genera apud Iudæos sanauerat, qbus & rum recenter resectã sanauit auriculã, sineret quasi infirmus ligari, & impleretur in ipso illud Prophetæ. Funes peccatorum circũplexi sunt me. & ta

& tamen legem tuã non sum oblitus. Liberè nimis vsus erat Adam suis manibus, extendens eas cum vxore ad arborem veritam. Domius ergo cõtrà recompensaturus eius delictũ, manus suas constringi permisit. Per peccatum Adæ, & singulorum peccata superaddita humanum genus, captiuum tacebat, & vinculis peccatorum irretitũ: Dominus ergo vt capi voluit, quò antiquam nostram captiuitatem solueret, càmque solutam in fœliciorẽ cõmutaret, nimirum qua sub eius imperio spõte detineremur: ita vinciri dignatus est vt vincula nostra solueret eisque solutis, sua nobis fœliciter inijceret, iuxta illud Ieremię; Erit in Ierc. 30. die in illa, dicit Dominus exercituũ, conterã iugũ eius de collo tuo, & vincula eius disrumpã, B & non dominabuntur ei amplius alieni, sed seruient Domino Deo suo, & Dauid regi suo, quem suscitabo eis. Et Oseæ 11. de suis vinculis, quibus nos ad se trahit, & sub se detinet, dicit Dominus; In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis, & ero eis quasi exaltans iugũ super maxillas eorum. Hæc est ergo secunda præcipua pars passionis Dominicæ, quam in septem præcipuas partes ostẽdemus commodè diuidi posse. Prima enim illa est, quæ ipsius in horto continet tristitiam, pauorem & angorem tum diuturnum, tum vehemẽtem, adeo vt sudorem expresserit sanguineum. Secunda complectitur ipsius per oscnlum C discipuli proditionem, captiuitatẽ, vincula, omniumq; amicorum defectionem. Captum Dominum & ligatum solus Ioannes testatur imprimis deductum ad Annam, & causam adijcit, nempe quia socer erat Caiphæ, qui erat põtifex anni illius. Ei ergo honoris gratia tãquã patri Caiphæ, & seniori eum primùm præsentant, sciẽtes se illi rem facturos gratissimam, quòd captiuum eum ostenderẽt. Fortè autem & ideo illum Annæ primùm præsentãt, quia oportebat domũ illius prętirire, priusquam ad Caipham peruenirent. Cæterũ quæ apud Ioannẽ sequuntur vsque ad illud, vbi legimus Annam misisse Dominũ ligatum ad D Caipham, creduntur communiter gesta in domo Annæ, vnde nomine põtificis, qui Christũ interrogauit de doctrina & discipulis eius, intelligitur Annas, quem & Lucas pontificem vocat capi. 4. Sub pontificibus, inquit, Anna & Caipha. Verùm secundùm hanc sententiam grauis nascitur difficultas, Euangelistarum cõcernens cõcordãtiam, de domo, in qua Petri tres acciderũt negationes. Secundùm hanc enim sententiam ex Ioãnis narratione necessarium est fateri primã saltem Petri negationẽ factã in domo Annæ, cũ in domo põtificis eam commemorat factam, priusquã põtificẽ. dicat iterrogasse de doctrina Christi, & priusquam scribat Annã misisse Dominũ ad Caiphã põtificem. Ex aliorum verò Euãgelistarũ descriptione nimis videtur apertum omnes negationes cõtigisse in domo Caiphæ. Quòd enim princeps sacerdotũ, in cuius atriũ etiam Marcus, & Lucas Petrũ commemorant ingressum ibique negasse Dominũ, fuerit Caiphas, patet ex Matthæo, qui apertè dicit; Duxerũt Iesum ad Caiphã principẽ sacerdotũ. Omissis autem varijs diuersorũ circa hanc difficultatẽ opinionib. & sententijs, sis Ioannis narratio diligenter cũ aliorũ narratione cõferatur, deprehendemus nihilũ esse huic difficultati locũ, sed quęcunque in domo põtificis gesta scribit Ioãnes, de Caipha itelligẽda esse. Primùm enim satis cõstare debet per principẽ sacerdotũ, summum sacerdotem aut pontificem (pro quib. nominib. Græcis semper est eadẽ dictio, nẽpe ἀρχιερεὺς,) dũ singulariter dicitur, tãtum significari eũ, qui verè omnium erat primus sacerdos, nempe Caiphan. Nã, si etiam alius quispiam eo nomine tũc in singulari numero dictus fuisset princeps sacerdotum aut põtifex. Marcus sanc & Lucas tollendę ambiguitatis causa debuissent addidisse proprium nomen suo principi sacerdotum. Nunc verò cùm absolutè dicant Iesum adductũ ad principem sacerdotũ, & Petrũ ingressum intro in atrium principis sacerdotũ, satis intelligi datur vnũ solem tũc dictum singulariter principem sacerdotum, quem tunc fuisse Caiphã expressit Matthæus. Igitur & quicquid Ioãnes scribit de pontifice, de Caipha est accipiendum, cui semper nomen illud tribuit, nũquã autem Annę. Deinde cùm similiter Ioannes Petrum sequebatur Iesum Dominũ vsque in atrium põtificis, sicut Matthæus cum alijs, quanquã Ioannes id latius prosequatur, & ex Matthæo cõstet Petrũ ingressum post Iesum in atrium principis sacerdotum Caiphæ, patet etiã de eiusdem atrio locutũ Ioãnem. Intelligendum ergo Ioannem cùm ad Caipham sermone delapsus esset, narrare simul, quæ apud illum gesta sunt, priusquã meminisset Dominum ad ipsum perductũ. Post aliqua autem, q̃ gesta apud Caiphã memorauit, interiecit illud; *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem*, vt quod priùs prætermiserat, iã indicaret quomodo factum sit, vt apud põtificem ea acciderint, q̃ memorauit, cùm priùs eum dixerit adductum ad Annã põtificis socerum. Id quod ex Græcis euadit manifestius, quæ non habent per coniunctionem; *Et misit eum Annas*; sed sine coniunctione, ἀπέστειλεν οὖν ὁ Ἅννας, *Misit eum Annas*, aut, vt etiã verti potest, *Miserat eum Annas*. Id cm magis insinuat narrationem rei prętermissę. Potrò ex Cyrillo omnis dubitatio apertè cessat, & manifesta sit sententia iã dicta. Is enim inter hęc verba; *Erat enim socer Caipha, qui erat pontifex anni illius*; & illa *Erat autem Caiphas qui consilium dederat*; legit: *Miserunt autem eum ad Caipham pontificem*; quę verba ab aliquo fortè scriba prętermissa, propterea quòd demissione Domini ad Caiphã postea rursum subijciatur, fecerunt prędictę difficultati locum. Itaque quod subijcitur postea; *Et misit eum Annas*; non ordinis est persecutio, sed subiectio prętermissi, vt dictum est, aut reuocatio narrationis, vt id, quod cœperat de negatione Petri, pficeret, id quod & Cyrillus admonuit scribens super illa verba; Quasi, inquit, currentem equum narrandi progressum Euangelista vtiliter reuocat, & ad priora rursum orationem reducit. Quare sic? quia negationem Petri tertiò factã exponere voluit: repetit ergo breuiter, & missum ab Anna Iesum ad Caipham iterũ dicit, Petrumque interrogatum exponit. Vnde non legit; Et misit eũ Annas, sed, *misit igitur eum Annas*. Nihil ergo est quod ex Euãgelistis intelligamus factum ab Anna circa dominum, nisi quod cùm eum vidisset, miserit eum ad Caipham, vt erat, ligatum, declarans hac ratione satis se illum non absoluere, sed tanquam nocentem, & reum trãsmittere, vt rectè intelligamus hunc fuisse primum iudicem Christi, qui tamen ab alijs est prętermissus, q̃ nihil singulare gesserit circa Dominum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bET IDVXERVNT h IESVM c AD DOMVM PRINCIPIS SACERDOTVM,&c. Cùm obiter & in trãsitu Iesum Annæ præsentassent, eiusdé iussu mox ipsum deduxerũt ad Caipham,apud quem tanquam summum eo tẽpore sacerdotum cõuentus erat scribarum, & seniorũ expectãtium Iesum,ibique inter sese quærere volentiũ siue ex verbis Domini,siue aliunde rationes,quibus eum apud prẽsidem accusare possent. Hunc Caipham rursum dicit Ioannes consilium dedisse Iudæis, quòd expediret vnum hominem mori pro populo,nimirum salutare illud dictum volens mentibus nostris infigere,& significare illum,qui suo cõsilio auctor fuit capiẽdi Dominũ, B etiam omniũ maximè consilij illius promouisse effectum. Cæterùm Petrus è fuga, quam cũ alijs inierat,retractus amore quodã,quo erga Dominũ p alijs ardẽtius afficiebatur,nõnihil adhuc fidẽs virtuti suę,aut latere sperãs,quò cognosceret euẽtum rei,sequebatur Iesum,sed à longe,& cũ eo alius quidam discipulus. Is autem cõmunitet creditur fuisse ipse Ioannes hæc scribẽs,tũ quòd is seipsum nominare non soleat,tum quòd is ferè inuenitur coniunctus Petro. Quidam tamen non improbabilibus argumẽtis existimant ipsum nõ fuisse Ioãnem,nec quẽquam ex duodecim Apostolis,sed ciuem aliquem Hierosolymitanũ fami- C liarem pontifici,occultum Christi discipulũ,qualis erat & Ioseph ab Arimathea, vt itelligat Petrum ex fuga dilapsum ad huius domum,& hinc cum ipso secutũ Dominũ. Quomodo enim probabile esse potest,Ioanni vili piscatori,& Galilęo familiaritatẽ fuisse cũ Hierosolymitano Caipha, pontifice superbo,& summæ apud Iudæos auctoritatis?vt omittam,Ioannẽ non minus manifestũ fuisse Christi discipulũ,quàm erat Petrus,ac proinde idem illi obijciendum fuisse à ministris, qđ D Petro. At parum refert scire,quis demũ fuerit hic alius discipulus. Is qsquis fuit,obfamiliaritatem, quam habuit cũ pontifice,ausus est post Iesum,& ministros ingredi vsque in atriũ pontificis. Petrus verò partim timore,partim verecũdia prohibitus stetit ad ostiũ foris. Alius ergo discipulus intelligens Petrum præ verecundia foris manere, quẽ tamẽ sciebat cupidum cognoscẽdi exitus,regressus ex atrio egit cum ancilla ostiaria,vt Petrũ introduceret,qua id faciente Petrus etiã i atriũ pontificis ingressus est ministris se permiscens. Hac narratione Ioãnes ostẽdit,quomodo factũ sit vt, quod alij omnes tradiderunt Euãgelistę,Petrus i atrium peruenerit pontificis. Cæterùm Ioannes, postquam dixisset ostiariã introduxisse Petrum, E mox subijcit Petrum ancilla interrogante,nũ ex discipulis esset,negasse Dominũ,quod tamen nõ sic accipiendũ esse quasi in ipso introitu acciderit,patet ex alijs Euangelistis,qui narrant primã negationem accidisse,cùm vna ex ancillis pontificis vidisset Petrũ i atrio se calefacientem,& sedẽtem ad lumen. Cùm autem omnes Euãgelistę quatuor,Petri tres cõmemorent negationes,non tamen eodem omnes narrãt loco. Matthęus em & Marcus eas simul describũt post gesta põtificis& ministrorũ eius circa Dominũ: Lucas verò ante ea:Ioannes vnam quidem cõmemorat ante pontificis interrogationem: alias verò duas post eã. Itaque quoniã non licuit omnium ordinem cõmode seq,visum est in Cõcordia ordinem,à duobus seruatũ sequi,Matthæo scilicet,& Marco,ita vt in vnum caput ex omnium quatuor narratione redegerimus omnes tres Petri negationes. A

PONTIFEX ERGO INTERROGAVIT IESVM DE DISCIPVLIS EIVS,&c. Perducto ad pontificem Dño,varijs modis pontifex,& qui cum eo erãt,quæsierunt inuenire crimen aliquod,quod ei corã iudice obijcerent,hac in parte,sicut & in alijs,longè deficientes ab æqtate sacerdotali. Proditionem em innoxij pecunia redemerunt, per conductã armatorum manum inermem ceperunt,non reluctantem,sed tantùm specimen virtutis suę ẽdentem si vti voluisset,spõtè se pbentem alligarunt, ducunt nõ ad iudicem sed ad hostem, veluti prædã ostentantes, atque ibi demum crimen obijciendum quæritur,quum etiã pphanarum legum æquitas nemini manum injiciat,nisi priùs vehemens criminis suspicio aliquem grauet. Imprimis ergo Caiphas põtifex(verisimile est em primùm cõsigisse,qđ Ioãnes narrat)vt ex Christi respõsis aliqđ excerperet,quod illi criminis vice posset impingi, speciem pbens iudicij legitimi,interrogauit Iesum de discipulis eius,& de doctrina ipsi⁹. De discipulis qdem,quales scilicet essent,& i quem vsũ eos sibi adiunxisset,nimirũ notare volens eũseditionis,& affectati regni,qđ p adiunctos sibi discipulos inuadere cõtra Romanos velle videretur. De doctrina verò, qualis esset,an cum lege cõsentiens Mosaica, an ab ea discrepãs,notãs scilicet eum etiã hac in parte suspectum haberi. Itaque cupiebat ostendere ipsum esse nouatorem, ac seditiosum,cõtrariũq; tum Romanis, tum Deo. Iesus autem etsi sciret cum nõ ęq Iudicis aĩo percõtari, quòd verum cognosceret,sed fraudulenter venari qđ criminaretur,non tamen conuitijs fallacem est insectatus, sed summa cum prudentia pontifici respõdit,fidenter qdem & fortiter,ostendens se etsi ab omnib. desertus & ligatus,atq;multis vallatus inimicis,corã superbo magnęq; auctoritatis pontifice cõsisteret,non tamen fracto esse aĩo,vt meticulosis accidere sóleat,aut causæ suæ male fidentibus, ac docens interim, p veritate nõnunquã fortiter qdem,sed absq;cõuitio respõdendum esse. Sic autem respõdit appositè,vt & põtificem taxaret ignauię,ac malę interrogationis,& se ab omni nouationis, ac seditionis studio alienum esse insinuaret. Et de discipulis quidem nihil tunc dñs apertè respõdit,sed tãùm de doctrina,siue q causa discipulorum talis tunc non fuerit,vt gloriosa de eis prędicare posset:siue quòd respõsio de doctrina, etiã ipsã de discipulis abundè expedit q̃stionem. Num enim doctrinã suam à suspicione liberat,insinuat etiã satis vitio sibi dari non posse q discipulos sibi adiunxerit. Hoc est ergo qđ dicit Dominus;Doctrina mea, de qua rogas non fuit,vt tu vis videri,seditiosa,molięsq;iniquã aliquã rerum innouationem,qualis esse solet corũ doctrina,q̃ in occulto sua clã spargũt venena. Ego enim palã locutus sum mundo. Nã indesinenter docui p omnes ciuitates in synagogis earum, atq;in ipsa Hierusalem docui in templo, quò ex omnib. partib. Iudæi cõueniunt,& in occulto nihil locutus sum,quod non idem palã docuerim, quòdve occultum haberi voluerim. Qđ cùm ita sit,qđ me interrogas de mea doctrina, cui tãquã reo nõ sis habiturus fidem,si de doctrina mea magnificè loq velim? Si ipse, vt meritò debuisti,publicã meã nõ audisti doctrinã,interroga eos,qui audie-

audierũt,nõ tãtùm discipulos meos,sed quosuis. A Interrogã,inquã,eos quid locutus sim ipsis. Sciũt em hi,quæ dixerim ego,& proinde requisiti poterunt tibi cõuenientius de doctrina mea pferre testimoniũ. Itaq; vt priùs dixi,in his verbis Dominus põtificem taxat ignauiæ,& acediæ, quod publicam doctrinã nõ audisset is, cuius erat prospicere,quid doceretur:Magnates enim siue per superbiã,siue p alias occupationes auocati, ratò verbo Dei audiendo vacant. Sic & Herodes,quãquam Christi videndi desiderio teneretur,tamen ad illũ vidẽdum exire dedignabatur. Taxat itẽ de mala interrogatione iudiciaria, & de re publica præteritis quod ad manũ habere poterat testib. multis,interrogauerat eum,qui tanquã reus astabat,cùm i iudicio reo de se loquẽti nõ habeatur fides. Animum sibi bene cõscium,& ab omni seditionis studio liberũ declarat,partim ipsa respõdendi libertate,ęquitati,& non cõuitijs nixa:partim ipsius suæ doctrinę libera ppalatione,quòdque quorumuis auditorũ,etiã hostium,se audeat cõmittere testimonio. Id enim erat indiciũ cõscientiæ bene fidentis in dictorum veritate. Ex superiori autem verborũ Christi paraphrasi, patet quomodo sit accipiendum illud; *Ego semper docui in synagoga & in templo*; nempe nõ quòd alibi nũquã docuerit. Docuit enim aliquãdo in deserto, in naui,atq;in priuatis ædibus, sed quòd ab initio prædicationis vsque ad illud tempus nunquã declinauerit publica illa doctrinę loca,sed ea assiduè suis tẽporib. frequẽtauerit. Patet& quomodo illud sit accipiendum;*In occulto locutus sum nihil.* Multa em in occulto priuatim suis dixit discipulis,sed nihil diuersum ab ijs,q̃ palã docuit, nihil quod nõ palã dici voluit. Vnde Apostolis dixit; Quod dico vobis in tenebris;dicite in lumine:& D quod in aure auditis in cubiculis, pdicabitur in tectis. Impletum ostendit in se Dominus illud qđ in persona Dei dicitur;Non in abscõdito locutus sum,in loco terrę tenebroso. Cęterum cũ ob animi bene cõscij fiduciã, atq;respõsionis æqtatem Dñs admirandus esset, contra tamen pro verbis oportunè prolatis verbera ei redduntur summa cum ignominia. Hęc enim cùm dixisset,vnus ministrorum,immemor declaratæ prius à Dño cõtra hostes suos potẽtię,immemor & benignitatis tum in cõseruum ab ipso exhibitę, quò rẽ gratã faceret põtifici,indignãs, q libere ad eos respõderet, p adulationem dedit alapã Iesu. Quæ ignominia vt in se est maxima,ita erat & iniustissima, non solum q præter meritum inflicta,sed etiã q cõtra omnem iudicij æquitatem. Vincto enim,q sese vlcisci nõ poterat,parcendũ erat etiã peccãti. Et in iudicio permittitur reo liberè pro se loq, habetq;hoc etiã apud gentes iudicialis æqtas, vt facinorosus iã cõprehensus,& vinctus,nulla iniuria,aut pœna afficiatur, nisi sententia secundũ leges à iudicib. iuratis lata. Addidit autẽ percussor cõuitiũ,& se famulo,& magistro põtifice dignũ;*Sic*,inqt,*respõdes põtifici*? Quasi verò pontifici nõ sit liberè & cum ratione respondendũ. Sic & hodie nulli peius audiũt apud magnates quosdã quã qui liberè loquuntur,quantumuis cũ æqtate loquãtur,in quib. adhuc Christus alapis cæditur, cum ob liberã prædicationem aut admonitionẽ persecutiones & ignominiæ illis irrogãtur. Porro Dñs cum verbo posset hunc impactorem alapæ cum suo perdere pontifice, tñ insigne patientio & mansuetudinis nobis exemplum relinquens, nihil tale fecit,sed tãtùm verbo & ratione euidẽti illum cõfutat,liberè quidem rursum loquens,sed mansuetissimè. Non enim cõueniebat, vt tacitus hanc alapam perferret,ne videretur agnoscere se vt criminabatur,inducenter pontifici respõdisse. Respondit autem dilemmate,ac syllogismo cornuto,vt vtram partem elegerit,conuincatur percussor:*Si*(inquit)*male locutus sum,testimonium perhibe de malo*,hoc est,doce, & ostende ratione quid malè dixerim(sic enim sæpe accipitur in scripturis,testificari,vt sit docere,admonere,& exhortari.)*Si autem bene locutus sum,cur me cædis*? quasi dicat;Aut malè locutus sum,aut bene. Si malè,tuũ non est mox vindicare,sed testari,& ostendere, q malè locutus sum,maximè cùm tu ipse iudex nõ sis,sed ante iudicem consistam. Si autẽ bene,tantum abest,vt me cædere debueris, vt potius laudandus tibi sim,& admirãdus. Huius figura præcessit in Michæa,qui etiã ob veritatem cæsus est in maxilla à Sedechia ministro Achab regis. Non 3.Reg.22
obuertit autem Dominus alteram maxillã, cùm præceperit percutienti vnã maxillam,præbere & Luc.6.
alterã,quia ad literam id nunc fieri nõ fuisset cõ- C ueniens,nec vtilitatem aliquam attulisset,sicque demõstrauit suũ illud præceptũ,& alia similia,nõ ostẽtatione corporis,sed cordis pparatione fiẽda, nimirum vt alterã potius iniuriã parati simus ferre q̃ de vindicta cogitemus,quomodo Christum fuisse tunc affectum ipse declarauit,cùm quẽ facillimè potuit,nõ vltus est,& corpus suum crucipbuit figendum. Sic & Paulus se ratione defendit,cùm in simili causa etiã in iudicio alapis percutereretur Ananiæ pontificis iussu. Nonnunquam enim faciendum qđ dicitur; Respondе stulto se- Act.23.
cundùm stultitiã suam, ne sibi sapiens videatur. Prou.26

PRINCIPES AVTEM SACERDOTVM, ET OMNE CONCILIVM QVAEREBANT FALSVM,&c) Cùm ex Domini verbis nihil excipere posset pontifex quod eum condemnabilem ostenderet,alia via tentarunt ij, qui conuenerant aliquid inuenire quod in accusationem ipsius possent coram iudice Pilato proferre. Cessantes ergo ab ipsius interroga tione,interrogare cœperunt sicut Dominus iusserat, qui ipsum audierant,speciem quidem ligitimi iudicij,& inquisitionis exhibentes, dum testib. contra ipsum agere videbantur,sed tamen veram iudicij & fori formam non seruantes:tum quia nocturnum tẽpus iudicio non conueniebat,tum quia deficientib. veris testimonijs, falsa contra Iesum exquisierint testimonia,omni timore Dei sic postposito,vt nihili facerẽt,veritatẽne,an falsitate innocentem grauarent,modò sub specie ęquitatis effici possent sui voti compotes. At insigniter & hoc Christi declarauit innocentiam, q multis licet falsis testib. accedentibus,non tamen inuenerint testimoniũ etiã falsum,quale quęrebãt,q̃a vt inquit Marcus,testimonia eorum non erant conuenientia,siue quia nihil tale proferebant, vnde ad mortẽ coram Pilato posset accusari:siue etiam qa inter sese nó cõsentiebant,sed ipsa sese refellebant. Tanta ergo fuit Iesu innocẽtia,vt difficile fuerit sic de illo mentiri,vt mẽdacia veri haberẽt faciem. Impletum est nunc illud Prophetę;Scrutati sunt iniquitates;defecerũt scrutantes scrutinio. Et illud;Insurrexerunt in me testes iniqui,& Psal.6.
mẽrita est iniquitas sibi. Falso testimonio etiã in Psal.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cõcilio oppressus fuit Naboth, grauata & Susanna, atq; in nouo Testamento Stephanus lapidib. obrutus. Post multa autem falsa testimonia, tãdẽ surrexerunt duo, quorum falsum testimoniũ Euãgelistæ cõmemorãdum duxerũt, siue quòd apertam, & ridiculam illud contineret falsitatẽ, vt ex vno reliqua æstimaremus: siue quòd illud, mysteriũ mortis Christi, de qua nũc agitur, in sese cõplectatur. Hi ergo dixerũt se audisse cùm diceret, se posse destruere templum Dei, & post triduũ illud reædificare. Marcus verò eos grauius, & inuidiosius testatos contra Dominũ scribit. Asserunt enim apud eum Dominum dixisse non solùm q̃ posset destruere, & ædificare, sed quòd id esset facturus. Et rursum asserũt eũ adiecisse de templo manufacto, & nõ manufacto. Huius mẽdacij occasionẽ sumpserãt ex verbis Christi, qui (vt refert c. 2. Ioannes valde vtiliter pro loci huius intellectu) dixerat; Soluite templũ hoc, & i triduo suscitabo illud. Ea verba malè intellecta, testes, vt facere solẽt maligni, etiã depranabãt, quòd res esset odiosior. Nõ em dixit, possum destruere, aut dissoluã, sed soluite vos: nec dixerat de templo manufacto aut alio nõ manufacto, sed simpliciter de templo hoc: nec dixerat se reædificaturũ, sed suscitaturũ, alludẽs ad corpus suũ exanimãdũ, & reuicturum. Sed & hoc testimoniũ non est principibus visum cõuenens, vt refert Marcus, siue quia nõ eodem modo & cõcorditer referebãt, sed vnus fortè, sicut habet Matthæus, & alter, vt Marcus: siue potius quia videbãt illud nihil habiturum ponderis apud Pilatũ, ad iudiciũ mortis proferẽdum, quòd verba illa tantùm inanem quandã præ se ferebãt iactantiam, citra aliquam iniuriam. Quam enim iniuriam cõmitteret, qui templum à se destructũ in triduo idẽ reædificaret? Cùm ergo nec p quæsita testimonia viderent se quicquã posse contra Iesum, rursum summus sacerdos veluti ex præsidentis in cõcilio auctoritate iterrogare aggreditur Dominũ, si fortè ex eius verbis quicquã audire possent, quod contra ipsum proferrent. Nõ autem iã pro iudicis modestia manet sedens, sed ira ipsum rapiente excutitur è solio, vesaniã mentis motu corporis demonstrans. vnde dicitur; *Et surgens princeps sacerdotum in medium, interrogauit Iesum, dicens; Nihil respondes ad ea, quæ isti aduersum te testificantur?* Iudicauit quidem apud se conuenientia nõ esse illorũ testimonia, fortiter tamen illud dissimulauit, & velut vrgentia valde atque metuenda, ita de his interrogat Dñm. Dominus autem tacebat, & nihil respõdit. Et meritò, atq; prudenter. Sciebat enim etiam illorũ iudicio nõ esse cõuenientia testimonia cõtra se ꝓlata, rursum sciebat in calumniam rapiendum quicquid respõderet, illumq; nõ nisi calũniæ inueniendæ causa interrogare, ac totum concilium ira atque inuidia cõtra se cõmotum magis respõsione sua irritãdũ quàm silentio. Iã em expertus erat libera sua respõsione & iudicij loco cõuenientissima ob verborum rationabilitatem, q̃ nihil profecerat. Et omnino iã tempus nõ erat vt q̃ se spõtè in mortem tradidit, tanquam nocens pro nocentib. moriturus, sese sua qua potuisset sapientia & eloquentia, purgaret ab intentatis criminibus, sed implendũ i eo erat illud Prophetę regij; Qui inq; rebãt mala, locuti sũt vanitates, & dolos tota die meditabãtur. Ego autem tãquã surdus nõ audiebam, & sicut mutus nõ aperiens os suũ. Et factus sum sicut homo nõ audiens, & nõ habens in ore suo redargutiões: Et illud; Cùm cõsisteret peccator aduersum me, obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis. Siluit em à bonis, dũ innocentię suę gloriã non quæsiuit, Deo acceptas iniurias committens. Docet aũt nos suo facto Dominus, ita patientes hominũ ferendas calumnias, vt neq; dem respõsione dignemur, q̃ nos mẽdacijs apertis impetunt, cùm tales satis refellat propria cõscientia, & defensio magis irriter, & prouocet, vt oleũ camino ardenti addat, cùm qs crabronib. illiusmodi respõdere tentat. Cæterum cùm silentio Christi conatum suum põtifex videret frustrari, noua iã ratione silentium illi conatur eripere, simulq; extorquere, de quo ipsum coram iudice accusare possent. Adiurãdo enim eũ per Deũ pro põtificis auctoritate, exigit vt dicat si sit Christus filius dei, necne, vt siquidem taceret, ostenderet se põtificiã cõtemnere auctoritatem, & reuerentiæ eo debitę nõ cedere: si verò cedens loqueretur, vtrãuis quęstionis partem eligeret, accusationis pberet occasionem. Si enim se Xpm, neiq; filium cõfiteretur, accusaretur & cõtra Romanos regni affectator, & contra Deum, diuinæ dignitatis vsurpator: si verò negaret se esse, accusaret vt q̃ illos titulos prius sibi falsò vsurpauerit, ac seditiosè ante aliquot dies pmiserit acclamari; Benedictus q̃ venit in nomine Domini rex Israel; nolens, etiã cùm admoneret, turbã ab ea cõpescere acclamatione. Quid aũt sit adiurare ꝓ Deum, dictum est in c. Concordiæ circa illud Marci; Adiuro te, ne me torqueas. Adiurãdi ritus celebris fuit i veteri lege, vt patet Numeri 5. Iosue 2. alijsq; locis: at sicut iuramento nõ est temerè vtendum, ita nec adiuratione, cùm vtrobiq; nomen Dei assumatur, quod nũquam in vanũ sumendũ est: vnde adiuratione cõtra Christũ abusus est hic Caiphas, sicut & pater eius diabolus Christũ immeritò adiurauit, cùm se frequenter satis Christũ esse declarauerit, & ille huius cõfessiõi stare nõ decreuerit. Dominus tamen quò se declararet Dei auctoritati cedere, & põtificis, etsi scelesti, auctoritatẽ non cõtemnere, & vt Iudęis omnem suę ifidelitatis ꝓtextũ amputaret, q̃ aliq̃ dicere poterant se credituros si ille rogatus, & adiuratus dicere voluisset qs esset, etsi sciret, quã malè ob veritatem esset tractandus, respondit aperte, q̃ aliàs raro fecit, se esse Christum. *Tu* (inquit) *dixisti*, hoc est, vt habet Marcus; *Ego sum*. Illud enim phrasi Hebraica significatur per illud, *Tu dixisti*, vt annotauimus in ca. Cõcordiæ 132. Nõ simpliciter aũt se esse Christũ asseruit, sed adiecit etiã efficacissimum argumentum, quo suo tempore omnib. sit declarãdus esse Christus filius Dei, etiã his qui tum illum agnoscere noluerunt, quãdo scilicet omnes eum videbũt sedentem à dextris Dei, & venientem in nubib. cœli, quod implebitur in nouissimo die, quãdo venturus est ad iudicandum omnes viuos, & mortuos. Tũc enim omnes eũ vibebũt, etiã incredduli, in gloria sua regnãtem, & venientem ad iudicium. Intelligũt tamen quidã illum quod dicitur, videbitis filium hominis sedentem à dextris Dei, impletum mox post Christi ascensionẽ, eo q̃ dicat, *amodò*, quasi statim sint visuri, intelligunt q; illud impletum in Iudæis ratione eorum, q̃ ex eis crederunt. Sic Augustinus intelligit epist. 80. quę est ad Hesychium, intelligitq. qd dicitur, *venientem in nubibus*, de illis mysticis nubibus, de quibus dictum

dictum est per Prophetam: Mandabo nubib. ne pluãt super eam; Christumq; venire in nubibus, quia per Ecclesiam vsque in finem seculi nõ cessat venire. In suis enim, inquit, veniẽs agnoscitur, dũ eius quotidie mẽbra nascũtur. At prior intelligẽtia est simplicior. Nec obstat illud; *Amodo*. Tãtùm enim significare voluit Dominus, quòd post tẽpus istud suę humilitatis visuri essent aliquãdo illum in alio quàm se modò exhibuerat statu. Nõ est autem nouum in scripturis, Christi aduẽtũ ꝑdici, ranquam iamiã venturũ, eo quòd iã nouissima sit hora, & quia mille anni corã Deo sint velut dies vna. Porro appositè nunc Dñs hoc argumentum suæ protulit excellentiæ, qa hoc aptum erat & ad incutiendum terrorem se tunc iudicandum, & ad dissolutionem argumentorum, & traditionum, ob quas despiciebatur, & nihil minus quàm Christus credebatur. Quod autem in argumentum eius, q̃ se Christum esse dixerit, hæc ad iecerit, satis patet ex Marco, qui habet; *Ego sum, & videbitis filiũ hominis sedentẽ a dextris virtutis*. Et similiter ex Luca, qui Dominum rogatum, num esset Christus, illud imprimis Dominum respondisse scribit, *Ex hoc erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei*; atq; ex illo Iudæos intulisse; Tu es ergo filius Dei? Proinde dictio, *verũtamẽ*, videtur hic accipienda apud Matthæum non aduersatiuè, sed pro imò, vel Et sane, sicut sæpe accipienda est in Psal. Nam & hoc significat dictio Græca πλὴν, hic & in Psalmis posita. Sensus ergo verborum Christi est; Tu dixisti id, quod res est. Ego enim non mihi vsurpo, qd tu dixisti, sed re vera sum. Id etsi vobis ob carnis humilitatẽ videatur modò incredibile, suo tamẽ tẽpore, imò paulo pòst vel inuiti agnoscere cogemini, quãdo hunc, qui nũc tãtùm videtur filius hominis, vobisq; ob id contemptibilis est, videbitis sedentem à dextris virtutis Dei, cõfortẽ effectum gloriæ, & potentiæ eius, quãdo & eum, q̃ nunc astat à vobis iudicãdus, videbitis secundùm scripturas venientẽ in nubib. cœli ad iudicandũ oẽs. Alludit enim hic Dominus ad scripturas eas, quas de Christo dictas esse etiã Iudæi tum agnouerunt, ostendens ex eis sibi cõpetere nomem Christi & filij Dei. Et in priore qdẽ parte alludit ad illud Psalmi; Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: i secũda vero parte, qua dicitur filius hominis vẽturus in nubib. cœli, alluditur ad illud Danielis; Ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsq; ad antiquũ dierum peruenit, &c. Cùm autẽ ad dicẽdam veritatem pontifex per reuerentiam Deo debitã Cominũ adegisset, tamen iã audita veritate indignationem non vulgarem ostendit, idque quasi zelo gloriæ diuinę cõmotus, dũ scidit vestimenta sua, exclamans eum blasphemasse. Erat autem scissio vestimẽtorum, celebris mos apud Hebræos in signum deplorandæ alicuius rei, vt patet Num. 14. Iosue 7. Iudic. 11. 2. Reg. 1. & alijs multis locis. Vt autem gloria Domini præ omnibus maximè est optanda, ita blasphemiæ crimen, res est omnium maximè deplorãda, & execrãda. Vnde & Ezechias rex auditis blasphemijs Rabsacis, scidisse legitur vestimẽta sua. Cęterùm cùm hoc signo idignationem suam pontifex declararet, tamen econtrario verbis satis significauit suũ ob extortam confessionem eius vnde illũ accusare possent, gaudium, cùm subiecit; *Quid adhuc desideramus testes, ecce nũc audistis blasphemiam*. Illa enim vox est gaudentis se post longam expectationem iam voti sui cõpotem effectum. Hoc ingenio & hodiè quosdam est inuenire, qui cùm se ob alicuius maleficium, qđ cõtra Dei sit gloriam, tristes ostendant, gaudeant tamen, q̃ habeãt vnde aliquẽ criminari possint. Vt autem impius hic pontifex adiurando peccauit, quia maligno animo, & nõ discendæ veritatis studio Dominũ adiurauit, vtq; peccauit scindendo vestes suas, qa ficto pro Dei gloria zelo, & nõ vero dolore vestimenta sua discidit, ita tertiò in suo ad præsentes sermone peccauit, quòd tanquam iudex præsidens iudicis officium peruertit. Cùm enim iudicis officiũ sit, audito, & probato ab astantibus accusatoribus crimine, de supplicij merito pronunciare: hic cõtrà, accusatoris partes agit, dicẽs; *Blasphemauit, & ecce nũc audistis blasphemiam* iudicis partes astantib. defert, dicens; *Quid vobis videtur?* Nec cunctantur illi mox post intentarum crimen, sine omni discussione, iudiciariam proferre sententiam, vno ore dicentes eum reũ esse mortis. Adeo nulla est synceritas, nulla ratio, nullus ordo, vbi regnat impietas, sed oia plena fictione, & confusione. Et quidẽ hac ipsa sententia sese Iudæi planè tunc cõdemnauerũt. Si enim dominus ob blasphemiam secũdùm legem reus erat mortis, ergo lapidib. à Iudęis erat obruẽdus, quemadmodum fecerũt in Stephano. Illud enim mortis genus, & nõ crux pscribitur blasphemis, Leuit. 24. Perpẽdat hic Christianus animus ignominiã & iniuriã hactenus Dño in domo Caiphæ illatam, dum & rationabili sermone, & patienti silẽtio offendit, adeo vt ob rationabilem sermonem facies eis, de quo dictum est, Speciosus forma præ filijs hominũ, ministri nequissimi palma cædatur, atque ob patiens silentiũ ad loquendũ religionis prætextu compellatur: dumq. ob veritatem nõ inaniter, sed religionis intuitu manifestatã blasphemus pronũciatur ab ijs, qui verè in ipsum erant blasphemi, dum rursus is, q̃ vita erat omniũ, morte dignus pnũciatur ab ijs, qui mille mortibus erãt digni, nec vitã habebãt nisi ab eo, quem morti reum condemnabãt. Sed magis adhuc magnitudo ignominię Christi in sequentib. fit manifesta.

ET TVNC VIRI, QVI TENEBANT IESVM, ILLVDEBANT, &c.) Cùm omnium voce reus mortis pronunciatus esset, tum viri, q̃ eũ tenebant, (non enim tantùm vinctus in concilio astabat, sed multorum adhuc ministrorum manibus detinebatur) cœperunt ei tanquam iure condemnato varijs modis illudere, oi planè se destitutos esse humanitatis affectu, & beluina quadã prędditos rabie declarantes, dũ in moriturũ sęuiunt, eique insultãt. Varijs autem modis iã illusum est Domino, & potissimũ quinque iniuriarum species ex Euãgelistis licet aduertere. Primò enim cõspuerunt in faciem eius. Eius, inquam, faciem, de quo dixit Propheta, Ostende nobis Domine faciẽ tuã, & salui erimus. Cõspuitionem autem fuisse Iudaicã cõsuetudinem, & pro maxima habitam ignominia, patet ex Nu. 12. vbi dicitur: Si pater eius spuisset in faciem illius, nonne debuisset saltem septem dieb. rubore suffundi? Et ex Deuterõ. 25. vbi statuitur vt i faciem eius, q̃ fratris sui vxorem sine liberis relictam nõ vult ducere, mulier spuat, & dicat, Sic fiet homini qui nõ ædificat domum fratris sui. Secundò, faciem eandem venerandã, & speciosam, hoc est, oculos eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eccles.25. de quo dicit,Omnia videt oculus illius, velauerunt,quo audacius & inuerecundius omnes iniuriarum species ei inferrent. Tertiò,iã velata eius facie percutiebãt eam,& quidã quidẽ colaphis, hoc est,pugnis eum ceciderunt,clausis manibus eius faciem aliasq;cor poris partes pulsantes: vt hinc facilè intelligi possit faciẽ eius intumuisse, liuidamq; effectã. Alij autem alapas, hoc est,palmas in eius faciem dederunt apertis manibus eã feriẽtes;quę tes in viris maximę ducitur ignominiæ. Atque hic quidem Dominus,q prius percutienti sibi infaciẽ respõdit, etiã ad literã seruauit

Matt.5. id,qd aliquando dixerat;Si quis te percusserit in

Luca 6. vnã maxillã pbe ei & alterã. Hæc ergo est quarta ignominię,&iniurię species. Postremò,duris verberib.durissima & opprobrijs cõuitijsque plena addiderũt verba,dicentes;*Prophetiza*,hoc est,diuina,*nobis Christe,quis est qui te percussit*? Christum eũ vocant conuitiosè,tanquam qui inaniter nomen illud sibi vendicauerit: ꝓphetę etiã nomen cõuitiosè ingerunt, ꝙ talis à populo sit habitus. Nec hoc contenti cõuitio,alia multa,vt habet Lucas, blasphemantes,hoc est,conuitiantes dicebant in eum. Horrore hæc omnia sunt plena,ita,vt nulla mens capere,nulla facũdia horrorem huius culpę exprimere possit. Horrendũ dictu,& cogitatu est,talia hõi quãtumuis reo fieri. innocentem talia pati ab ijs,quos bñficio affecit,lógè horribilisimũ. Deũ verò ipsum talib. affici sputis,verberũ, verborumq;iniurijs,adeo est execrandum,vt humanæ aures nõ sustineãt audire. Impletũ est nũc in Christo illud quod de se Iob dicit: Aperuerũt

Iob 16. super me ora sua,ex ꝓbrãtes percusserũt maxillã

Psal. 22. meã,satiati sunt pœnis meis. Et illud quod est in Psal. Ego autem sum vermis,& nõ homo,opprobrium hominũ,& abiectio plebis. Et illud Thre-

Thren.3. norũ;Dabit percutienti se maxillã,satiabitur opꝓbrijs. Et quod dixit Isaias; Corpus meum dedi

Isaia 50. percutientibus,& genas meas vellentibus, faciem meã nõ auerti ab increpãtibus,& cõspuentibus, vel,vt habent Hebręa,ab ignominijs,&sputo. Ex qua ꝓphetia patet ꝓter ꝓdictas quinque iniuriarũ species,etiã aliã Dño hic aut certè in simili illusione facta in domo Pilati à militibus, fuisse irrogatã,in genarum scilicet eius impia cõuulsione. Sic illudit nõ ab alienigenis Philisthæis,sed à suo Deiq;populo,verus ille noster Samson, veri Israelis assertor. Perpẽdat in his animus Christia-

A nus Xpi indicibilem patientiam,einsque eximiã erga nos charitatem,suaq;peccata agnoscens fuisse causam sputorũ,subsannationũ, execrationũ, & plagarum eius,caueat ne etiã nũc cum Iudæis hæc denuò Christo inferat. Sicut cm̃ nostris peccatis secũdùm Paulũ Christus rursum crucifigitur,ita secũdùm eũdem illis ostentui habet,irridetur,& vapulat. Quoties ob Euãgelicum sermonem qs afficitur cõumelijs, malisque affligitur, Christus in eo subsannatur,in faciem cæditur & verberatur: quoties veritas aliquib. fucis,aut vi occultatur,facies Christi obuelatur,imò quoties iniuria etiã minimus quispiã fideliũ afficit,Christus in illo patitur. Perpendat quoque Christianus Christi passionem induab.reb.sitã fuisse,non tantum scilicet in insignib.pœnis,& suppliciorũ generib.perferendis,sed etiam in insignib. ignominiarũ omnigenarũ speciebus, quæ ipsa morte plerumque sunt crudeliores & intolerabiliores. quanquã enim nullum supplicium sit sine ignominia,nec ignominia sine pœna, tñ alicubi magis attenditur pœna,alicubi ignominia. Hoc duplici modo Xpm pati conueniebat,vt tolerantia pœnarũ satisfaceret ꝓ delectatione,q̃ est in peccatis,&tolerãtia ignominiarũ satisfaceret ꝓ ĩ honoratione,& ignominia quã hominum peccata, quantum ex se est,Deo inferunt. Cæterumq̃ nũc Xpo intulerunt Iudæi,reciderunt in caput ipsorum. Sicut enim põtifex in vituperium Xpi scidit vestimenta sua:ita mox cum gentis Iudaicę ignominia scissa est& sublata põtificalis eorum dignitas in vestitu externo egregiè relucens,qd illa scissio significabat & merebat. Sicut tum obuelabãt faciem Xpi,ita nunc velamen positum est ipsorũ iusto demerito super cor eorũ,vt nõ possint cum fidelib.reuelata facie gloriã Domini contemplari,& adimpletum est illud Prophetæ;Obscurentur oculi eorum,ne videãt. Sicut tũc omne ignominiarũ genus factis, & verbis Domino irrogauerunt,ita nunc omnib.sunt in derisum & in improperium,vt dicere possint illud Dauidis;Facti sumus opprobriũ vicinis nostris, subsannatio & illusio ijs,q in circuitu nostro sunt. Et impletum est in eis, qd de ipsis dixit Dominus apud Ieremiã;Dabo eos vexationem,afflictionem que omnib regnis terræ,in opprobrium, & in parabolã,& in prouerbium,& in maledictionem in vniuersis locis,ad quæ eieci eos.

Psal.68.

Psal.30.

Iere.24.

TER PETRVS NEGAT DOMINVM. Matthæi 26 Marci 14. Lucæ 22 Ioannis 18. CAP. CXXXIX.

† *b* venit a cum cũ vnius ancilla quadã ‖ *b* aspiciens illum † *a* dicẽbant † a Galilæa *b* id dicit ille ‖ *a* Nescio quid dicis * *b* autẽ † *a*.aut *b* ex illis est * *d* ille ‖ *a* stabat † *b* dicebant

PEtrus autẽ sedebat foris in atrio.[e] Et[b] cũ esset Petrus in atrio deorsũ,†[e] accessit[a] ad eũ[a] vna[a] ancilla,[b] ex ancillis sũmi sacerdotis,& ∆[b] cũ vidisset Petrũ[b] calefacientẽ se[&]‖[e] sedentẽ ad lumẽ,&‖[b] eũ fuisset intuita'†[b] dixit:'Et hic cũ illo erat. [d] Dixit ergo Petro ancilla ostiaria:Nunqd& tu ex discipulis es hominis istius?[e] Et tu cum Iesu † Nazareno'eras.[f] At ille negauit[c] eum[a] corã omnib.∆ꝙ dicens',[d] Non sum.[e] Mulier nõ noui illũ.‖[c] Neque scio[b] neque nouí[c] quid dicas.[d] Stabant autẽ serui,& ministri ad prunas,quia frigus erat,& calefaciebant se. Erat autẽ cum eis& Petrus stans,& calefaciens se.[b] Et exijt foris ãte atrium,& gallus cãtauit.[a] Exeunte autẽ illo ianuã,vidit eũ alia ãcilla,[b] rursus,[b] cùm vidisset eum ãcilla,†[c] cœpit dicere'[b] circunstãtibus,[a] ijs,q erãt ibi.[b] Quia[a] & hic∆erat cum Iesu Nazareno'.[d] Erat autẽ Simõ Petrus stãs & calefaciẽs se.[e] Et post pusillum alius vidẽs eũ dixit:Et tu de illis es.[d] Dixerunt ergo ei:Nunqd& tu ex discipulis eius es?[e] Petrus[b] verò iterũ[m] negauit*[a] cũ iuramẽto,Quia nõ noui hõem,[d] &[k] dixit:'O homo[k] nõ sũ.[f] Et[e] post pusillã[b] rursus ĩteruallo facto quasi horæ vnius,alius qdã affirmabat dicẽs:Verè & hic cũ illo erat, nã & Galilæus est.[f] Et[a] accesserunt q‖stabant'[a] &†[e] dixerunt' Petro:Verè[a] & tu ex illis es,nam[b] & Galilæus es,[a] & loquela tua manifestũ te facit.[d] Dicit ei vnus ex seruis põtificis,cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculã:Nónne ego te vidi in horto cũ illo? Iterũ ergo negauit,[e] & ait[k] Petrus,'[c] Homo, nescio

† *b*.ánathematizare. ▷ a non ‖ fœ-connimo. † *b*.quod dixerat ei Iesus. *c*.sicut dixerat. *a b*.cœpit flere. *nescio quid dicis*.[b] *Ille autem*[a] *tũc*[c] *cœpit*† *detestari,& iurare,quia* ▷ *nescio hominem*[b] *istum,quẽ dicitis*.[a] *Et*[b] *statim*[c] *adhuc illo loquente*,[a] *gallus*[b] *iterũ*[c] *cantauit*.[c] *Et cõuersus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi*[c] *Domini*[a] *Iesu*,†[b] *quod dixerat*[b] *ei*,[c] *Quia*[b] *priusquàm gallus cantet*[b] *bis*,[b] *ter me negabis. Et egressus foras*[c] *Petrus*,▷[b] *fleuit amarè*.

PETRVS AVTEM SEDEBAT FORIS IN ATRIO, ET CVM ESSET PETRVS,&c.) In hoc capite congessimus ex omnibus quatuor Euangelistis omnes tres Petri negationes ob causam superius positã. Quas etsi Euangelistę valde variè videãtur narrare,nihil tamẽ esse inter ipsos dissonantiæ,nec ob variã eorum narrationem necesse esse:vt(quemadmodum quidam volunt)Petrus pluries quàm ter dicatur dominum negasse, ipsius Cõcordiæ contextus satis insinuat,& in sequenti historiæ enarratione apertius demõstrabitur. Itaq; cùm dominus à principib. sacerdotum interrogaretur,& ministris illuderetur, interea Petrus in atrio erat inter ministros sese calefaciẽtes,cũ quibus & ipse se calefaciebat, quia frigus erat. Principiũ negationum Petri fuit,ꝙ aulã põtificis impij est ingressus,& impiorũ se immiscuerit cõsortio,à quibus si cum aliis Apostolis abstinuisset,nõ tã grauiter præ illis lapsus fuisset. Nõ sine mysterio autem frigus fuisse dicitur: Frigus enim hoc corporale,frigoris mentis Petri & aliorum discipulorũ typũ præse fert. Omnia hic suis consentiunt mysteriis. Tenebrarũ potestas in tenebrarum nocte incœpit. Sic in tempore algoris Petri ardor cœpit tepescere. Æquinoctium enim erat vernale, q̃do nox & dies humidi & frigidi esse solent: noctes verò natura semp diebus sunt humidiores,vt mirum nõ sit hoc tempore ob frigus ignem pro ministris accensum inmedio atrij. Inter hos ergo iam re ipsa se Christi dissimulans discipulũ sedebat Petrus, vt habet Matthę. foris in atrio. Non discordat autem ꝙ Ioannes Petrum ad prunas stetisse dicit eũ ministris. Intelligendũ enim Petrũ & ministros, vt sit,nunc stetisse,nunc sedisse. Et ꝙ dicitur foris sedisse,non repugnat ei quod Matth. & Marcus dicunt, eum ingressum intro in atrium summi sacerdotis. Intro enim ingressus est,quia non permansit antefores domus, sed vsq; in atrium,quę prima magnarum domuũ pars est,peruenit. Foris sedit in atrio,&,vt habet Marcus,*in atrio deorsum*,respectu eius loci, in quẽ ante põtificem Christus deductus fuit. Intelligendum enim,pontificem cum cõcilio seniorum nõ egisse cũ Christo,quę dicta sunt,in ipso atrio,vbi inter promiscuã ministrorum multitudinem erat & Petr⁹,sed in atrio,aut cubiculo aliquo interiori,ad quod ex atrio primo fuerint per gradus aliquot ascẽsus,vt eius cõparatione Petrus foris sedisse dicatur,& deorsũ. Hic ergo sedẽte Petro,ancilla quędã domestica,quã ostiariã fuisse Ioannes insinuat,videns Petrũ se calefacientem,& per lumen ignis,aut candelarũ eum agnoscens, & vel admirans eius audaciam,vel petulantia quadam puellari insolescens,ne non responderet ingenio sui domini suorumq; cõseruorũ,primùm quidem astantibus dixit,quod habet Lucas,*Et hic cum illo erat*,deinde verò etiã ipsum aggressa audacter Petrum,dixit quod habet Ioannes,*Nunquid & tu ex discipulis ex hominis istius?* aut,quod habẽt Matthęus & Marcus:*Et tu cum Iesu Galileo, vel Nazareno eras*. Id enim idem est cum interrogatione Ioãnis,quã quam fieri potest vt vtrunq; dixerit,quódq; priùs interrogauerit num esset, deinde asseruerit eum esse. Tum Petrus,qui tam glorioſè priùs dominо promiserat se non negaturum, etiam si moriẽdũ esset,ancillulæ vilis cõmotus voce mox negat se esse vnum ex discipulis,imò ne nosse quidem aut scire se eum qui nominabatur asserebat. Qui ante pugnã sibi vendicauit victoriã, hic trepidat ante tubam. Non in tormentis & in eculeo existens, sed mulierculæ tantùm voce pulsatus, Christum negat,quem priùs confessus fuerat filium esse dei viui. Stricto ensi iugulũ dedisset, sed ecce linguã mulierculæ pauit. Ita fragilis est humana natura sibi relicta, ita fragilitatem eius declarari conueniebat, qui de se iactanter nimis præsumpserat. Nec prætereundum est quod à mulierc ularum aggressu & suggestione Petri cœperunt negationes. A muliere enim primi peccati cœpit origo, quod humanum genus à statu deiecit innocẽtiæ. Ita & mulier prima fuit occasio,vt solidissima illa fidei nr̃æ petra à sua exciderẽt firmitate. Et alioqui sic euidentius hominis sibi relicti ostensa est fragilitas,quando à tã fragili sexu is qui à soliditate Petrus dictus est dominо, quiq; sibi tam fortis est visus,adeò subitò deiectus est. Fortè autẽ & illud diuina nobis dispositio significare voluit,prælatis,pastoribus,omnibusq. Ecclesiasticis à nullo magis sibi metuendum quàm à mulieribus nihil magis vitandum,quàm illarum consortiũ,& voluptatis quæ per mulierem significatur vsum. Quid enim hodie effœminatos facit Ecclesiasticos,nisi voluptas,& hoc genꝰ mollicieiꝰ Cęterùm Marcus sicut priùs solus dixit dominum ꝓdixisse bis gallum cãtaturum:ita nunc solus dicit post primã negationem Petri gallum cecinisse,cum iã egressus esset foras, vt ostenderet verã fuisse domini prædictionem,& vt significaret Petrum nec primo quidem gallicinio admonitũ prę dictionis domini, vt eius memor resipisceret,cũ tamẽ gallicinium illud audierit,cóq. audito secedere commodè potuisset. Adid enim significandũ valet,ꝙ antequam gallum cantasse dicat,Petrum scribat exisse foras,vbi facilius quàm in tumultu ministrorum galliciniũ audire potuit. Porro cùm nos legimus in Marco,*exiit foras ante atriũ*,pro,*ante atrium*,Græcis est εἰς προαύλιον,hoc est,in vestibulũ atrij Sic & cùm legimus in Matthæo: *Exeunte autem illo ianuam*,pro *ianuam*,Græcis est εἰς πυλῶνα,hoc est,in vestibulum,vt intelligendum sit Petrum non exiisse domum,sed in priorem atrij partem exiisse: vnde quod de ianua legimus in Matthæo,accipiendũ est de ea ianua, qua ex atrio ibatur in vestibulum,nõ autem de ea qua exibatur è domo:& quod legimus in Marco,*exiit foras ante atrium*,accipiendum de exitu in vestibulum, quod fuit extra & ante atrium. Non ergo penitus se Petrus è malorum nunc subduxit consortio, nec sic egressus est foras,vt post tertiam negationem,cũ de eo dicitur, *Et egressus foras fleuit amare*, quod si fecisset,in sequentes nõ incidisset negatiões: sed fortè metuens ne ꝓpter suum discessum de ipso ministri male suspicarentur, aut etiã audiẽs post se quosdam murmurantes, & ob id metuens,ne ipsum persequerentur abeuntem,quasi bene sibi cõsciꝰ,reuersus est in pristinum cõsortium. Cùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

enĩ ille exire inciperet,& ſeſe ſubducere pararet, A vidit eũ alia(vt habet Matthæus)ancilla,eáq; reſpondens ingenio ſui magiſtri,& ancillę prioris, ſicut prior etiam dixit circunſtantibus,*Et hic erat cum Ieſu Nazareno.*Obſeruauerat enim ipſum aliquoties in Chriſti ſequela proximũ ipſi adhęrere, Videre hic licet totã pontificis familiam eorundem eſſe morũ & ingenij,ac,vt eſt in Prouerbio, ſimilis habere labra lactucas.Qualis enim dominus,tales & ſerui.Dominus Dominũ,miniſtri diſcipulũ perſequũtur.Et bene etiã mulieres ſunm in paſſione Domini obtinent locum,vt vterq; ſexus in nece Domini peccãs humiliaretur, eiuſq; paſſione redimeretur.Poſt hanc ergo ſecundę an cillæ ſuggeſtionẽ non ita mox ſecuta eſt Petri ſe B cunda negatio,quanquã eam Matthæus & Marcus ſtatim ſubiiciant,ſed reuerſus Petrus rurſum ſtetit,vt habet Ioannes, calefaciens ſe cum aliis. Ac tum non diu poſt primam negationem alius quidam,vt habet Lucas,cõmotus,vt eſt veriſimile,ſuggeſtiõe ancillę cuius meminerũt Matthęus & Marcus,videns eum iam reuerſum dixit: *Et tu de illis es?*Ioannes autem dicit pluraliter:Dixerunt ergo ei,*Nunquid & tu ex diſcipulis eius es?*Veriſimile enim eſt cũ illo cuius meminit Lucas,plures Petrum appellaſſe,quanquam vnus fuerit principalis,niſi velimus ſynecdochicè pluralem numerũ poſitum pro ſingulari,maximè cùm in tam vnanimi malorũ conſortio,quicquid vnus ageret aut diceret,omnium fieret nomine. Tum ego Petrus C non ab vna tantùm,vt in prima negatione, ſed à pluribus interpellatus,atq; ob id magis ſibi metuens,non ſolùm negauit,vt priùs,ſed iureiurãdo cõfirmauit ſe ne noſſe quidem hominem,nec eſſe ex eius diſcipulis.Et verũ aſſeruit,& iurauit, quã quam præter eius intentionẽ.Neq; enim ſatis nouit tum hominem illum,quem ob infirmitatẽ nõ potuit iam credere verum eſſe Deum: neq; ex diſcipulis iam eius erat,à quo iam defecerat.Et hactenus quidem de duabus Petri primis negationibus.Tertiam verò puſillo poſt ſecundã tempore factam Matthæus,& Marcus commemorant.Puſillum tamen illud tempus maius fuiſſe quã fue D rit inter primam & ſecundam,quam Lucas etiam ſcribit poſt puſillum contigiſſe, ſatis eſt manifeſtum.Nam inter primam,& ſecundam non fuiſſe quaſi horę interuallum,ſatis patuit ex Matthæo, & Marco.Inter ſecundam autem, & tertiã puſillum tempus quod ſcribunt Matthæus, & Marcus,Lucas exprimit fuiſſe quaſi interuallũ horæ vnius,quod bene cõuenit cum eo qđ ſuprà diximus de duplici galli cantu,circa illud Marci,*priuſquam gallus bis vocem dederit.*Inter primũ enim, & ſecundum galli cantum ſpatium intercedit vnius ad minus horę,aut amplius.Tũ ergo,vt habet Lu E cas,alius quidã ab eo,de quo dixit in ſecunda negatione,dixit non quidem Petro,ſed aſtantibus, ipſum eſſe ex diſcipulis Ieſu, ſigno quopiã iã confirmans,nimirum quod Galilęus eſſet,qualẽ eum eſſe ex veſtitu,aut potius ex loquela animaduertit,nõ q̃ alia lingua loquerẽtur Galilęi quã Iudęi, ſed q̃ etiã in eodem idiomate ſinguli haberent linguę proprietates,quib. dignoſci poterãt,vt in omnib. fit idiomatib. Veriſimile autem Petrum, quò magis ſuſpicionem de ſe tolleret,liberè cum miniſtris fabulari cœpiſſe.Verbis eius,de quo Lucas,cõmoti aſtantes,acceſſerunt,vt habent Matthęus,& Marcus,& ſimul cum illo dixerũt Petro, *Verè & tu ex illis es,nam & Galilæus es, & loquela tua manifeſtum te facit.*Fœlix certè,cuius loquela declarat ipſum diſcipulum eſſe Ieſu,& Galilæum eſſe, hoc eſt,trãſmigratum,è mundana ſcilicet ad cœleſtem cõuerſationem.Ex abundãtia enim cordis *Luce 6. Matt. 12.* os loquitur.Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona,& malus homo de malo theſauro cordis ſui profert mala.Signo iã dicto,quo Petr⁹ vrgebatur,acceſſit aliud,quo etiã magis vrgebatur,& in vehemens adducebatur periculum. Nam,vt habet Ioannes,vnus ex ſeruis pontificis, cognatus eius,cuius abſcidit Petrus auriculã,dixit ei,*Nónne ego te vidi in horto cum illo?* Huius igitur voce nõ ſolùm venit in periculum, vt recenti aliquo indicio ex diſcipulis Chriſti agnoſceretur & haberetur,ſed vt etiã pro iniuria cõſeruo & cognato illata grauiter vindicaretur.Horti enim cõ memoratiõe à tali facta,ingerebatur ei memoria vltionis in horto factæ.Itaq;cùm iam non ſolùm multitudine,vt in ſcda negatione, ſed etiã ſignis euidentib.premeretur & coarctaretur,magis etiã vt par erat ſibi metuens,nõ ſolùm cum iureiurãdo,vt tum fecerat, negauit dñm, ſed etiam cum anathematizatione,hoc eſt,dẽteſtatione, & denotione ſumpſius.Talis erat in malorum pmanenti cõſortio,creſcente periculorum metu,etiã crimi num pgreſſus.Ita trino criminum incremento debebat ſibi innoteſcere,qui trina vice deſe ſemper ſſumptuoſius promiſerat ſe nõ negaturum. Nã, vt paret ex Cõcordia ſuperius poſita in capite 133. imprimis dixit: Animã meam pro te ponam.tum, Etſi omnes ſcãdalizati fuerint,ſed nõ ego.poſtremùm,Etiamſi oportuerit me ſimul cõmori tibi, non te negabo ,vbi progreſſum quendam in aſſe rendo licet obſeruare,ſicut hic in negando.Cęterùm,vt annotauit D.Hieronymus,quidam ex pio erga Apoſtolum Petrum affectu ſicPetri interpretati ſunt negationes, vt dicerent eum non Deum negaſſe,ſed hominem,& ſenſum eſſe:Neſcio hominem quem ſcio Deum.Et omnino eſt veriſimile Hieronymum notare voluiſſe D.Hilarium,atq;Ambroſium,quãquã illorum reuerentiæ cauſa ſupprimat nomina,vt aliàs.Sic enim habet Hilarius,Diligenter autem contuendum eſt qua conditione Petrus negauerit.Nam primò ait, non ſe intelligere quid diceret:ſequenti,nõ ſe ei adheſiſſe:tertio verò,ſe hominem nõ noſſe.Et verè ,ppe iam ſine piaculo hominem negabat,quem Dei filiũ primus agnouerat.Ambroſius verò D.Hilarij in multis imitator ,plixè oſtendit,quomodo omnia Petri verba à ſingulis hic cõmemorata Euangeliſtis in omnibus trib. negationibus,à mendacio fuerint libera,inter multa dicens: Bene negauit hominẽ quẽ ſciebat Deum:ad quę verba videtur reſpexiſſe Diui Hieronymi annotatio,q̃ deinceps eam ſententiam confutat,ſic ſcribens, Hoc quã friuolũ ſit,prudens lector intelligit,ſi defendunt Apoſtolum,vt Deũ mendacij reum faciant. Si enim iſte nõ negauit,ergo mentitus eſt Dominus,q̃ dixerat,Amen dico tibi, quia hac nocte,antequã gallus cantet,ter me negabis. Cerne qd dicat,me negabis,non hominem.Hæc ille. Non tamen veriſimile eſt Diuum Hilariũ , & Ambroſiũ exiſtimaſſe Petrũ in eo ſenſu negaſſe , quo verba eius exponi poſſe ſignificãt,ſed pietate quadã tantũ oſtendere voluiſſe verba eius ſic diuinitus temperata,vt veritas in eis inueniri poſſit. Vnde Hilarius nõ ſine piaculo ipſũ negaſſe hominem,ſed

prope

prope ſine piaculo ſcribit.Et Ambroſi⁹: Sed nos, inquit,excuſamus,Dominus ipſe non excuſauit. Opportuna ramẽ fait D.Hieronymi annotatio, ne quis ex illorum cõmentariis falleretur.Et hactenus de Petri negationibus ad literã, ex quibus patet quomodo inter ſe omnium Euãgeliſtarũ narrationes hac in parte ſatis variæ, optimè inter ſe conſentiant,Omnibus quidem curæ fuit,tãti viri lapſus accuratè perſcribere,in exẽplum tum metus,tũ fiduciæ,vt ſcilicet huius exemplo quilibet metuens lapſum,de ſe non nimis præſumat,& iã in peccatum prolapſus nõ deſperet de venia.Varietas autẽ narrationis ex eo maximè prouenit, B quòd cùm ante ſingulas negationes priùs aliquis de Petro ſuggeſſit aſtantibus,& deinde idẽ,vel alius,vel multi ſimul Petrum ſunt aggreſſi, quidã Euãgeliſtarũ tantùm meminerũt eius quod priùs accidit,alij verò eius tãtùm quod deinceps,vt patet ex Cõcordia.Iã nec illud aliquã arguit diſcordiam,quia non eiſdem verbis commemorẽt Petrũ negaſſe.Ter enim Dominũ negauit, quia ternis vicibus,poſt certa tẽporis interualla,in quib. tamen tribus temporibus ſępius Dominũ negare potuit,hoc eſt,multis diuerſiſq; verbis & deierationibus.Quod autẽ ad myſticũ attinet ſenſũ, bene notandũ vbi Petrus negat Chriſtũ.Nõ,inquit Ambroſius,in mõte,non in templo,nõ in ſua domo,ſed in prętorio Iudęorũ,in domo principis ſa C cerdotũ.Ibi negat,vbi veritas nõ eſt.Ibi negat,vbi Xps captus , vbi ligatus eſt. Quomodo enim nõ erraret,quẽ intromiſit oſtiaria,& interrogauit oſtiaria,& oſtiaria Iudęorũ:Hęc ille.Significatur ergo Chriſti cõfeſſionem,cuius Petrus fuit princeps,non poſſe teneri ab eo qui duce litera legis iter Iudæos atq; in eorũ ſynagoga detinetur, vbi Chriſtus blaſphematur & illuditur, captiuuſque atq; ligat⁹ tenetur,quia Chriſtũ quidẽ ſub litera legis latentẽ habẽt,ſed per literales, coactáſq; interpretationes ne agnoſci poſſit impediũt.Terna autem Petri cũ incremẽto negatio,trinum illum in vitiis progreſſum eorum, qui à Chriſto deſcerunt,& malorum ſe coniunxerunt cõſortio,ſignificat,quem Dauid Prophęta in principio Pſalmo *Pſal.1.* rum ſignificauit,dicẽs,Beatus vir,qui nõ abiit in conſilio impiorũ,& in via peccatorũ nõ ſtetit,& in cathedra peſtilentiæ nõ ſedit.Primũ enim peccator à leui aliqua cõcupiſcentia , veluti ancilla oſtiaria tentat⁹,in leue incidit peccatum, eóq; admiſſo,cõſcientię ſtimulis admonetur exire atriũ, & cõſortium peccatorum.Cui admonitioni ſi nõ paret,ſed ad idem redit cõſortium,grauius tentatus,grauius Chriſtum negabit,in maius incidens peccatum,ita vt iã nec de recedendo cogitet : q̃ ſi moram ibi diuturniorem fecerit,nõ ceſſabit donec ad ſummũ veniat malitiæ.Sic demum in Pe- E tri negationibus philoſophari ſuffecerit , in quibus ſi quis ſubtiliora deſideret,legat in Cathena Thomæ Remigium, Origenem, & Auguſtinum. Sed q̃ Petri audiuim⁹ lapſus quos frequenter imitamur,audiamus & Petri pœnitentiã,vt & eã imitemur.Huius principium fuit ſecundus galli cãtus,q̃ accidit ſecundùm Lucã,adhuc illo loquente,in maiorem confirmationem veridicæ prædictionis Chriſti.Nec tamen hoc ſigno Petr⁹ ad ſe rediit,nec rediturus erat , niſi Dominus efficaci ſuo cõtuitu reddidiſſet illum ſibi.Vñ ſubiicit Lucas,*Et converſus Dominus,reſpexit Petrum.* Quod de ſpirituali & nõ de corporali cõuerſione & reſpe

A ctu Domini ad Petrum intelligẽdum eſſe, patere poteſt ex præcedentibus in quibus oſtenſum eſt Chriſtum intro fuiſſe iter ſacerdotes,& ſeniores: Petrum verò foris in atrio inter miniſtros,niſi forte cõcilio ſeniorum diſſoluto, Chriſtus cum hęc circa Petrum in gallicino agerentur,deduct⁹ fuit ex interiori ædium parte i atrium.Sic enim intelligi poſſet,Dominum ad Petrum corpore cõuerſum,reſpexiſſe illum oculis corporalibus , niſi q̃ huiuſmodi reſpectus plus ad Petri feciſſet proditionem quàm liberationem. Mirè autem hic cõmendatur omnimodi benignitas,necnon & eius diB uinitas.Benignitas quidem,quòd in tanta conſtitutus deſpectione Petri qui iam in ipſum tam graiter deliquerat,curam ſuſcepit , poſtquam eum ad tempus ſibi reliquerat. Diuinitas verò, quòd abſens à Petro,& oculis velatis, ad Petrum conuerſus ſit,eumque reſpexerit. Spirituali ergo domini contuitu efficaciter commotus Petrus, poſt ſecundum galli cantum, recordatus eſt verbi domini,quod ei prædixerat, eiuſque memor, tacito diuini reſpectus afflatu prouocatus ad pœnitentiam,mox egreſſus eſt foras, egreſſúſque fleuit nõ leuiter,ſed amare,nimirum ſe grauiter deliquiſſe agnoſcens in dominum ſuum: tum quòd tã præſumptuoſe etiam contra illius prædictionem ſeſe extuliſſet:tum quòd tam ſæpe & turpiter contra C ſuam promiſſionem ipſum negaſſet.In quem quã magnam iam rurſum habuerit fidem,ipſæ lacrymæ teſtantur amarę.Non enim amare fleuiſſet,ſi non præclarè de illo ſenſiſſet,etiam tunc cùm illius in Caiphæ domo infirmitatem exp⁹ fuiſſet. Cæterùm omnia hic myſteriis plena ſunt , quòd Petrus,qui in nocte negauit,in gallicinio pœnituit:quòd ſecundus galli cãtus ei principium fuetit pœnitentiæ poſt tertiã negationem , qui poſt primam ad primum galli cantum non eſt cõmotus ad pœnitentiam,quòd ſecundus galli cantus non ſine dominico reſpectu ad pœnitentiam adduxerit eum,& recordationem prædictorum verborum:quòd nõ cœpit pœnitere , & flere niſi iã D egreſſus foras.In nocte enim,& ignorantiæ tenebris eſt,q̃ peccat,nec poteſt pœnitere,& reſipiſcere,niſi lumine cœleſtis ſolis ei appropinquãte & illuceſcente:qđ imprimis ei gall⁹ excitator mentium, hoc eſt, prædicator Euangelicus ſua voce annunciare debet & adeſſe:verùm is fruſtra id inculcat,niſi deinde accedat reſpectus domini,qui in memoriã diuinorum verborum nos inducens, & nos nobis reddens, ad anteactæ vitæ inducit pœnitentiã,quæ tamen agi nõ poteſt, niſi ab eo nos ſeparemus conſortio, qđ lapſuum nobis fuit cauſa,& origo.Et frequenter accidit,vt,q̃ in principio ſui erroris ad prædicatorum vocem non reſipiſcunt,poſtea cùm in profundum venerint malitiæ,ad illorum vocem dño ſimul cooperante, reſurgant,idq; longè alacrius & firmius, quàm ſi poſt primum peccatum reſipuiſſent,ita vt inſigniora pœnitentiæ edant indicia,& deinceps cõtra peccatum ſint cautiores , quod præterquã in Petro,etiam in Magdelena manifeſtatum eſt.Sed & illud notatu dignum eſt,quòd Petri lacrymas legemus prius quàm confeſſionem aut deprecationem venię,quòd,vt annotauit Diuus Ambroſius,poſt admiſſa peccata ex pia verecundia,antè flendum ſit quã precandum.De Petri enim pœnitentia & lacrymis ſic pulchre ſcripſit D. Ambroſius:Petrus doluit, & fleuit,q̃a errauit vt homo.

Non

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non inuenio quid dixerit, inuenio quòd fleuerit. Lacrymas eius lego, satisfactionem non lego. Sed quod defendi non potest, ablui potest. Lauent lacrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri. Et veniæ fletus consulunt, & verecundæ lacrymę sine horrore culpam loquuntur. Lacrymę crimen sine offensione verecundiæ confitentur. Lacrymę veniam non postulãt, sed merentur. Inueni cur tacuit Petrus, ne tã citò veniæ petitio plus offenderet. Anté flendum, sic precandum. Bonæ lacrymę quæ lauãt culpã. Deniq; quos Iesus respicit, plorãt delictum. Negauit primò Petrus, & nõ fleuit, quia non respexerat dominus. Negauit secundò, non fleuit, quia adhuc non respexerat Dominus. Negauit & tertiò, respexit Iesus, & ille amarissimè fleuit. Respice nõe Iesu, vt sciamus nostrũ delere peccatum, lauare delictũ. Hæc ille, cuius verbis quidam hodie nimis temerè abutuntur cõtra oris confessionem sacerdoti faciendam, & satisfactionem sacramentalem, cùm de neutra loquatur D. Ambrosius. Nam dicens, lacrymas lego, satisfactionem non lego, per satisfactionem intelligit defensionem peccati. Sequitur enĩ, Sed quod defendi non potest, ablui potest. Alioqui ipsæ lacrymæ pars sunt magna satifactionis. Et dicens, Lacrymę lauent delictum, quod voce pudor est confiteri, de cõfessione oris loquitur. Deo faciẽda, ante quam etiam vult lacrymas præcedere, asserens has cõfessiõis locũ obtinere, & ante eas audacter nimis veniam postulari à deo. Notandũ & illud circa Petri pœnitentiam, quòd per eã & antiqua Nouatianorum refellatur hæresis, negantiũ eos recipiẽdos per pœnitentiã, qui post baptisma peccassent: & nouella nostri tẽporis pseudo euãgelicorũ, qui negant pœnitentiã amaritudine fletus, & doloris incipiendam, sed gaudio. Petrus enim post susceptũ baptisma, atq; ipsam quoq; Eucharistiam, negans Christum non solùm receptus est inter Apostolos per pœnitentiã, sed & promissus ei priùs primatus cõfirmat' est, & dat⁹, dominiq; resurrectio ei primùm iussa est annunciari. Quod autem de eo scriptum est, propter nos vtique scriptum est, vt & nos si quãdo lapsi fuerimus, possimus ad eius exemplũ per pœnitentiã corrigi. Porro eius pœnitentiã, quã ex scripturis intelligimus quãtopere deo fuerit grata, non à gaudio, sed à lacrymis, eisq; amaris, cœpisse Euangelia testantur, cõtra nouos nostros, & delicatos pœnitentiarios. Amaritudinẽ, & magnitudinẽ fletus Petri nõ tãtùm Matthæus significauit, sed & Marcus, qui „p illo, *Et cœpit flere*, vt nos legimus, sic habent Græce, καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιε. Quod cùm sit obscurũ, Theophylactus dupliciter interpretatur. Quoniã enim ἐπιβάλλω significat „priè iniicere, primò exponit: *Et quiã iniecisset fleuit*, hoc est, cùm caput obuelasset. Quoniã verò idem verbum etiã significat incipere & aggredi, ad quod respexit noster interpres, ideo adiecit deinceps Theophylactus „vel „p eo quod cœpit magna vehementia. Vnde quidã in Annotationib. suis sensum esse dicit, *Erumpens*, siue subito, *fleuit*, aut, *prorupit in fletũ*: quãquãin sua versione nobiscũ habet, *cœpitq; flere*. Alius vertit, *& exorsus fleuit*. Omniũ autem optimè Ioãnes Entenius, qui vertit in Euthymio, *Et adiiciens fleuit*.

A

B

C

D

DVCITVR AD PILATVM, ET IVDAS SE LAQVEO suspendit. Matth. 27. Marci 15. Lucæ 22. & 23. CAP. CXL.

† c. Et vt factus est dies ▷ c. a. plebis.

† f *Ane autem facto*, c *cõuenerunt* [&] a *consilium inierũt omnes* f *principes sacerdotũ, & seniores* ▷ *populi*, c *& scribæ* a *aduersus Iesum, vt eũ morti traderẽt*, e *& duxerũt illũ in concilium suum, dicẽtes: Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis: Si vobis dixero, nõ creditis mihi: si autẽ & interrogauero, nõ respõdebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc aũt erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei. Dixerũt autẽ oẽs, Tu ergo es filius Dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimoniũ? ipsi enim audiuimus de ore eius.* l Et b *confestim mane concilũ facientes summi sacerdotes, cũ senioribus & scribis, & vniuerso cõ-*
C. 23. *cilio*, c *& surgens omnis multitudo eorũ*, b *vincientes Iesum* a *vinctum* l *adduxerunt* f *eum* c *ad Pilatum*, e *& tradiderunt* a *Pontio* e *Pilato* a *præsidi. Tunc videns Iudas, qui eũ tradidit, quòd dãnatus esset, pœnitẽtia ductus, retulit triginta argẽteos principibus sacerdotũ, & seniorib. dicens, Peccaui tradẽs sanguinem iustum. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris. Et proiectis argẽteis in tẽplo, recessit, & abiẽs laqueo se suspendit. Principes autẽ sacerdotũ acceptis argenteis dixerũt, Non licet eos mittere in corbonam, quia pretiũ sanguinis est, Cõsilio autẽ inito, emerũt ex illis agrum figuli in sepulturã peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldema, hoc est, ager sanguinis, vsque in hodiernũ diẽ. Tunc impletũ est quod dictum est per Hieremiã Prophetã, dicentẽ, Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quẽ appretiauerũt à filijs Israel, & dederũt eos in agrũ figuli, sicut cõstituit mihi Dominus.*

MANE AVTEM FACTO, CONVENERVNT, ET CONSILIVM INIERVNT OMNES, &c.] Mathæus & Marcus suprà dixerunt sacerdotes, scribas, & seniores cõgregatos fuisse in domo Caiphæ, cùm nocturno tempore Dominus captiuus eò adduceretur. Cũ ego Lucas nũc dicat, *Et vt factus est dies, cõuenerunt principes sacerdotum & seniores plebis & scribæ*, intelligendum relinquitur priorem illam congregationem ante noctis finem dissolutã fuisse, vt facto iam die rursum fuerint congregati, quamquam nõ longè ante finem noctis videantur illi priùs congregati discessisse, & cõciliũ soluisse, ex eo quòd vsq; ad gallicinium Petr⁹ fuerit inter ministros, vt videret finẽ, vt hinc intelligere liceat tota hac nocte nullã fuisse Domino quietem, sed priores quidẽ eius partes partim doctrina, partim oratiõe trãsactas: posteriores verò, captiuitate, inquisitione obiiciẽdorũ criminum, ac variis illusionum generib., in quibus credibile est, etiã in concilio dissoluto, ministros vsq; ad finem noctis perseuerasse. Cùm ergo factus esset dies, rursũ cõuenerunt plebis capita, & cõgregati, rursum iter se cõsultauerũt cõtra Iesum, vt eũ morti, cuius iã reum ipsum condemnauerunt, traderẽt, quærentes scilicet qd potissimùm cõtra ipsum obiicerent corã Pilato, quem sciebant parum curaturum, si tantùm quęstiones quasdã, & qrelas ad legem ipsorum pertinentes contra

contra ipsũ proponerent. Marcus dicit cõfestim A
Psal. 13. eos mane cõsilium feciss̃e. Feruidi enim erant Iudæi, de quibus dictum est: Veloces pedes eorũ ad effundendum sanguinẽ. Igitur iam rursum cõgregati & inter se cõsultãtes, duci rursum iubent Iesum in cõsilium suũ dicentes, vt habet Lucas, *Si tu es Christus, dic nobis.* Hanc quæstionem diuersam esse ab ea, qua Matthæus & Marcus põtificẽ cũ adiuratione dicunt requisisse num esset Christus, vt suprà est habitum, euidenter satis probari potest, non quidem ex eo quòd ibi pontifex dicitur requisiuisse, hic verò pluraliter omnes cõgregati. Dici enim posset hic per synecdochẽ locutũ Euãgelistã, & omnib. tribuisse quod præcipuus inter B
eos omniũ nomine dixit. Nec rursum ex eo quòd pontificis interrogationem Matthæus & Marcus cõmemorauerunt antequã describãt ea quæ mane gesta sunt, cùm dici posset per anticipationem eos hoc vt alia pleraque cõmemorasse. Sic enim quidã esserere non dubitant, volentes hanc Lucæ narrationẽ non esse aliam à Mathæi, & Marci narratione. Sed aliam esse ex eo satis patet, quòd omnes tres Euangelistę illusionem Christi describãt quasi nocte factam, & eam factam postquã Dominus rogatus se Christũ dixisset, patet tum ex eo quòd Matthæus dicat, *tunc expuerunt in faciem eius* &c. nimirum cùm ob blasphemiam omnes eum condẽnassent reum mortis, tum quòd exprobrando illi obiecerint nomen Christi, dicẽtes, *Prophetiza nobis Christe.* nempe quòd illud sibi nomẽ mox C
vendicasset. Itaque cùm nocturno tempore semel audissent eum confitentem se esse Christum, in matutina congregatione rursum de eodẽ rogant, vt si rursum illud sibi nomen vsurparet, confidentius ipsum tanquam pertinacem accusarent corã Pilato: si verò negaret, conuincerentur seipsũ cõdemnare, vt qui sibi esset contrarius, & aliquãdo se Christum professus fuisset. Cęterùm Dominus prudenter admodũ, & artificiosè respondit eis, taxans eorum obstinationem, quódq; non discendi, sed calumniãdi animo rogarent. Si, inquit, vobis dixero qui sim, non credetis mihi: si autẽ etiã interrogauero vos de iis, per quæ ex scripturis me D
Christũ esse agnoscere, & credere deberetis, non respõdebitis mihi ex animo, & licet nihil fitis habituri, quod cõtrà respondeatis, nõ tamen me dimittetis. His ostẽdit Dom⁹ indignos illos esse, qui audiant ex ipso, quod quærebãt, vt qui nec discere, nec docere parati essent, neq; rogarent, vt quẽadmodũ in iudiciis fieri cõsueuit, cognita veritate, aut absoluant innoxiũ, aut cõdemnent nocentem: sed vt quod facere decreuerũt, iustitię titulo facere viderentur. Expert⁹ autem dicit, *Non credetis mihi.* Priùs enim cùm audissent: dixerunt Ioan. 8.
eum blasphemũ. Et aliàs dicebant, Tu de teipso E
testimonium perhibes, testimonium tuum nõ est verum. Expertus etiam dicit, *non respondebitis mihi.* Non enim quod sentiebant responderunt superius sup quęstionem de baptismate Ioannis, & super quęstionem de loco illo Psalmi. Dixit Dom⁹ Psal. 109.
nus Domino meo, &c. & sup quæstionem de muliere cõtracta, & aliis quibusdã. Cumq; frequenter eos ita redarguisset & cõuicisset, vt non haberent quod contradicerent, non tamen omiserunt eum persequi. Quãquam autem his satisfactum esset se meritò illis posse non dicere, quod rogabãt, tamen, quoniã, vt postea dicit Pilato, ad hoc venit in mũdũ, vt testimoniũ perhiberet veritati: &

ne quia dixit, *non credetis, neq; dimittetis*, videretur metu mortis veritatem reticere, quasi dicturus eam, si speraret illos credituros & se dimissuros, cõfitetur rursum se esse Christũ, sed summa cum modestia, & prudentia. Nõ enĩ apertè id dicit, sed signo quodam insinuat ex ipsorũ desumpto scripturis, quo illorũ animi meritò cõmoueri timore debuerant. *Ex hoc*, inquit, *tempore, erit filius iste hominis*, hoc est homo iste, quem ob infirmitatem modo contemnitis, *sedens a dextris virtutis Dei*, tanquã verus eius filius, consors gloriæ & potentiæ ipsius. Scribę ergo & seniores qui cõuenerãt, quorum persuasum habebãt & bene, de Messia dictũ esse illud Psalmi. Sede à dextris meis, &c. intellexerunt Dñm his verbis insinuare se esse Christum, vnde intulerunt, *Tu ergo es filius Dei?* Cùm priùs rogauerint num esset Xps, nunc inferunt & rogant num sit filius Dei, quia intellexerunt ex scripturis Christum singulari quadã & eximia rãtione futurum dei filium. Respondit nõs modò apertius, sed tamen solita modestia, *Vos dicitis, quia ego sum*, quæ verba dupliciter accipi possunt, quãquam eodem semper recidat sensus. Nam coniunctio, *quia*, aut põt accipi causaliter, vt sit sensus: Vos dicitis id quod est, quia re vera ego sum Christus filius dei: aut potest accipi pro quòd, vt sit sensus: Vos dicitis, q ego sum, hoc est, vos dicitis me esse. quasi dicat: Nõ opus est vt ego id dicã, vos ipsi dicitis me esse quod sum. Hac phrasi dom⁹ solutus est modestè veritatem interrogatã, quoties inuidiosum esset, eã apertè cõfiteri, subindicare, significare volens totidem verbis affirmari posse, qd veluti dubiũ interrogatur, si qs tãtùm „nunciationem mutet, sicut nos rogati solem⁹ dicere, *Ghy hebbet alghefeyt.* Illi autem ipso opere declarantes, quo animo rogassent, audita domini confessione, dixerunt. Quid adhuc desideramus testimonium cõtra ipsum de vendicato sibi nomine Messiæ, & filij dei: ipsi enim audiuimus de ore eius, ita vtipsi testes cõtraeũ corã iudice esse possimus. Cũ ergo idoneã se putarent reperisse causam accusationis, cõfestim surgentes cũ tota sua multitudine, vinctum Iesum adduxerunt ad Põtium Pilatũ, præsidem tunc in Iudæa agentẽ, vt ab ipso morti crucis adiudicaretur. Ademerãt enim Romani Iudæis potestatem mortis, ponissimũ q p crucem esset (quo genere mortis ob maiorem ignominiã eum principes Iudęorum affici voluerunt) inferenda, vnde postea dicunt Pilato, *Nobis non licet interficere quenquam.* Et sanè non sine diuina dispensatione factũ est, vt, qui priùs à principibus Iudæorũ fuit condemnatus, & ab eorum ministris illusus, deinde etiam condemnaretur à præside gentili, qui locũ tenebat eius, qui totius populi gentilis, & totius orbis caput erat, atq; ab eius militibus illuderetur, ac crucifigeretur, vt vterq; populus, ac proinde totus orbis cogeretur agnoscere se reum esse mortis Christo illatæ, nec alter populus contra alterum gloriari posset, aut ob suam in morte Christi innocentiam, gratiam, quæ per Christũ est sibi vendicare, sed ob cõmunem reatum, communiter dei gratiam & charitatem eo maiorem agnoscere, quòd per Christi mortem salus offeratur iis, qui in ipsius deliquerunt morte. Occiderunt enim Christum Hierosolyma, & Roma, præcipuæ totius orbis ciuitates. Cæterùm quod in Marco legitur, *vincientes Iesum, adduxerunt, & tradiderunt Pilato*, nõ sic accipiendũ,

quasi

Universidad de Deusto
Biblioteca

quasi tũm primùm eum ligauerint,cùm ad Pilatũ ipsum essent ducturi.Nã Ioānes supra in captiuitate ipsa ligatum fuisse Dominum testatus est,& vinctũ deductũ ad Annã,& Caiphã. Intelligẽdũ ergo,qđ de vinculis Christi Marcus,& Matthæus, hic dicunt,per recapitulationem ab eis dictũ esse ita vt quòd prius omiserãt, iam cõmemorẽt:vnde sciendum Græcis non esse participiũ præsentis tẽporis,*vincientes*,sed præteriti *δήσαντες*, id est, cùm ligassent, quod in Mathæo rectè vertit interpres,*vinctum adduxerunt eum*. Quamquam fieri etiam potuerit,vt vincula Christo semel iniecta, ad horam fuerint in domo Caiphæ relaxata, ac deinde rursum ei iniecta,cùm ad Pilatũ deducendus esset.Vinctum autem eum Pilato adduxerũt, tanquã insigniter facinorosum ipsa externa vinculorum specie eum demõstrantes.Nec puduit Euangelistas ea,quæ viorẽdũr probrosissima diligenter exponere,ꝙ scirent glorią nostram maximam esse,dominatorem orbis tetrarũ pro nobis talia sustinere. Hæc igitur legamus cõtinuẽ,hęc nostræ menti inscribamus, & in his gloriemur.

TVNC VIDENS IVDAS QVI EVM TRADIDIT, QVOD DAMNATVS ESSET, &c.) Quãquam aduerbium,*tunc*, apud Matthæum nõ semper designet illud pręcisè tẽporis momentũ, de quo in præcedentibus fit mentio,hic tamen illud designare tẽpus,quo Christus ducebatur,aut ductꝰ fuit ad Pilatũ,omnino videtur ex eo quod dicitur,*Tunc videns Iudas quòd damnatus esset*,vbi Euangelistam loqui de damnatione non sequenti, sed præcedenti,qua scilicet Dominus à principibus sacerdotum dãnatus fuit,cùm eum ad crucifigendũ Pilato tradiderunt,nemo negare potest. Cùm ergo ea dãnatio causa fuerit eius, quòd Iudas retulit trigita argenteos,&c.satis patet illud eodem factũ tempore.Nec obstat, ꝙ eo tẽpore videantur ptincipes sacerdotum & Scribę non potuisse inuẽti fuisse in tẽplo,vbi tamen corã eis Iudas argenteos retulit,eo ꝙ principes sacerdotum cum senioribus & Scribis corã Pilato astiterint Christum accusantes,quanquã hæc ratio quosdã mouit,vt putarent quæ hic de Iuda narrãtur, nõ illo,sed postero contigisse tẽpore.Facilè enim intelligitur matutino tẽpore quosdã ex principibꝰ sacerdotum,& senioribus Christum deduxisse ad Pilatum,accusaturi illum:quosdã verò ex eis templum adiisse,sacerdotalia perfuncturos munia, & religionem curaturos. Non tamen necesse est oĩa quæ de Iuda sequũtur,mox illo tẽpore ante Christi mortem perfecta fuisse. Nam vt alia oĩa facilè credimus ante Christi mortem accidisse, quanq; quidã cõtrarium opinentur quod tamen dicitur de empto agro in sepulturã peregrinorum, verisimile est postea cùm commodum esset accidisse. Videns ergo Iudas,ꝙ à principibus Iudeorũ Dominus damnatus esset,hoc est,ꝙ ab illis esset addictus morti,dum reum mortis pronunciassent, quódq; certò iam statuissent nõ cessare priusquã à Pilato sententiam crucis extorsissent, tum demum pœnitentia ductus est. Priùs enim fortè putauit Dominũ sese à manibus eorum, vt alias fecerat,liberaturum,aut rationibus eos cõfutaturum, & placaturum. Aut vt iã pœnitentia duceretur,ipse diabolus effecit,qui totum eum possederat.Solet enim diabolus eorum,quos ad vatia perpetranda flagitia exęcauit,tãdem oculos aperire,vt scelerũ suorũ videant atrocitatem, vt ea

A consideratа in desperationẽ præcipitentur,ac sic æternæ dãnationi fiant obnoxij.Sic & modò sceleris sui magnitudinem ac cõfusionem, q̃ per illud ipsũ manebat expendens Iudas,cùm prius auaritia excæcatus illa nõ expendisset,pœnitentia ductus est,atq; vt patratum scelus corrigeret,aut saltem ab eius se reatu alleniaret,retulit triginta argenteos principibus sacerdotũ,& senioribus,a quibus nocte præcendenti eos acceperat,dicens, *Peccaui tradens*(hoc est, eo ꝙ tradiderim) *sanguinẽ iustũ*,quasi dicat,Cupio vt receptis,quos dedistis, argenteis vestris,liberum dimittatis,quem innoB centem cõfiteor,atq; in quo,pdendo me peccasse agnosco.Cùm Dominus ante suã passionem sem per doctrinæ synceritate,& vitæ integritate mirabilis etiã claram suam declararit innocentiã, in passione etiam sua varia habuit vbiq; innocentię eiusdem testimonia,& indicia,q̃ diligenter vbiq; Euãgelistæ cõmemorant,idq; in maiorem & euidentiorem cõdemnationem impietatis Iudaicæ, quæ à suo proposito flecti nõ potuit tam multis vbiq; cõcurrentibus simul innocentiæ Iesu testimoniis.Inter varia aũt huiusmodi testimonia,clarum fuit testimonium hoc Iudæ, tum restitutio, tum cõfessio,ita vt eo meritò debuissent Iudæorum cõmoueri animi. Habebãt enim magnũ suæ impietatis prætextũ, ꝙ à discipulo intimo Christus eis esset proditus,qui videri poterat ob certa C quædã occulta facinora sibi magis quàm vulgò cognita,à suo magistro defecisse,eúmq; tanquam noxiũ prodidisse,at nunc omnis eius prætextus, & excusatio sublata est,quãdo is se eis confessus est peccasse,illúmque esse noxiũ,reddita etiã pecunia,quã cùm tanto prius ambierit studio ,paucis tantũ horis possederat.Illi verò nihil eius prę sentia, & testimonio cõmoti , imprudenter nimis responderunt,*Quid ad nos*(hoc est,quid nostra refert,nocentem prodideris an innocentem:)*Tu videris*.An nihil eorũ intererat,q̃ eiusdem erant facinoris cooperatores,imò & auctores , qui & ob id,ꝙ populi erãt pastores,rationem reddere Deo debebant omniũ,quæ agebantur? Certe vt Iudæ cõfessione,ita & hac sua respõsiõe cõdẽnati sunt impietatis in Christũ,cum significent se non curare iustene,an iniustè sit ,pditus à discipulo. Sed his verbis significauerunt se nolle in seipsis suscipere cum reddita pecunia,criminis, si quod commissum esset,reatũ:vnde ipsis hoc recusantibus, Iudas conscientia non sinente vt iniustè partam retineret mercedem(quod rursum auxit testimonium innocentiæ Christi)proiecit in templo argenteos ante pedes sacerdotum & seniorũ, eisq; abiectis recessit.Et quidem oẽs tres,qnę dicũtur, pœnitentiæ partes attigit,cõtritionem,confessiõnem & satisfactionem.Nã & interioriori cõpũgebatur cordis dolore,& ore sacerdotibus suũ peccatũ liberè confessus est, & iniustam mercedem restituit,quod non minima satisfactionis est portio.Verùm nihil horũ rectè fecit.Neq; enim confessionem,& satisfactionem eis fecit,quibus erat facienda,nimirũ q̃bus dictum sciebat,quæcunq; Mat.16. solueritis super terram, erunt solura & in cœlis: neq; tristitiã cordis temperabat cõtemplatione misericordiæ diuinę,ad quam cõsiderandam erigi potuisset,si quibus debuisset confessionem sui fecisset facinoris:Itaq;abundãtiori tristitia absorptus & cùm Cain dicens in corde suo. Maior est Genes.4. iniquitas mea quàm vt veniam mereat , abiens laqueo

laqueo se suspendit: eo quòd nõ ferret carnificinam cõscientię suę,aut etiam quia recordãs verborum Domini quibus suã prædixerat passionẽ, & resurrectionẽ, metuebat sibi malè futurũ post 1.Reg.17 illius resurrectionem. Simili enim decausa etiã Achitophel,qui in multis Iudę fuit typꝰ,sibi ipsi vitã simili eripuit supplicio, nępe,quia cùm cõsilium eius nõ reciperetur,credens Dauidem ali quãdo in regnum suum reuersurum,male sibi ab ipso metuẽdũ putauit. Fuit autẽ Achitophel typus Iudæ, primùm in eo ꝙ cùm filiꝰ Dauidis insurgeret in patrẽ, cùm priùs fuisset patri familia rissimus,deficiens à patre,filio adhæsit.Sic eñ& Iudas,deficiẽs à Domino vero Dauide, cui priùs fuerat intimus,Iudaico se cõiunxit populo,cũ in B Christum verum suum patrẽ insurgeret,ciúsque necẽ meditaretur: vnde quod Dauid in Psalmis de suo dixit Achitophel,Christus in Iuda impletum dixit,vt notatum est in cap.130.Fuit secũdò eiusdem typus in eo,quòd filio contra patrẽ cõsilium suggessit,quo ille opprimeretur,offerés se ipsum in ducẽ exercitus,qui persequeretur latẽtem Dauidem.Sic enim &Iudas Iudæis cõsultor Act.1 fuit,cùm diceret,quem osculatꝰ fuero,ipse est,tenete eũ,& ducite cautè.&,vt habet Petrus in Actis,dux fuit eorũ qui cõprehẽderũt Iesum. Fuit &in illo typus,quòd,vt dictum est,simili cũ illo supplicio simili de causa vitã finiuit,quódque vt C ipse suo mortis genere, indicio fuit,quo genere mortis periturus esset Absalon,ita & Iudæ exitu declaratũ est,quis finis excepturus esset Iudęos. Psal. 68. Certè , quod in genere dictũ est in psalmis de Iu Psal. 80. dęis:Fiat habitatio eius deserta,& non sit qui in habitet in ea.Et episcopatum eius accipiat alter. Petrus in Actis Iudæ accõmodat,quòd in eo declaratum sit,quid euenturũ esset Iudæis ,nępe ꝙ malè perituri essent,terra eorum desolata,& prę eminentia eorũ ad alios translata.Addit eo loco D.Petrus,ꝙ suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eiꝰ.Id autẽ Theophylactꝰ, & Euthymius existimãt nõ in ipso cõtigisse suspẽdio,sed postea per præcipitiũ.Scias,inquit Theo D phylactꝰ,quòd posuit quide collũ suũ in laqueũ, & quũ pẽderet ab arpore,arbore inclinata super uixit, Deo volente ipsum vel in pœnitentiã cõseruare, vel in traductionem & cõfusionẽ.Dicũt eni,quòd morbo hydropico laborarit , ita quòd transire nõ potuerit orbitam,& deinde cecidisse pronum,&crepuisse medium,hoc est,disruptum esse,vt dicit Lucas in Actis.Sic &Euthymius.Nõ inquit,cõtinuò mortẽ est assecutus, prout cupiebat.Agnitus enim à quibusdam,depositus est ne prefocaretur:deinde postquam in secreto quodã loco,modico vixisset tẽpore,præceps factus,siue prȩcipitatus,inflatus,diruptus ac diffissus est me E dius:& effusa sunt omnia viscera eius,sicut ait liber Actorũ.Hæc illi, quorum sentẽtia originem sumpsit & probabilitatem ex eo quod Act.1.vbi nos legimus,*& suspensus crepuit*,pro *suspensus*,Græcis est , πρηνης γενόμενος hoc est,pronus factus,siue præceps factus.Augustinus li.1.cõtra Fœlicẽ Manic. 4. legit: *Et collum sibi alligauit, & deiectus in faciem diruptus est medius.* Vnde & Syriacum Euãgeliũ habet, *& cecidit in faciem suam super terram.* Communis tamen sententia habet,Iudã in ipso suspendio crepuisse mediũ, ita vt effunderentur omnia eius viscera.Nõ enim Petrus dictione πρηνης præcipitium Iudę significare voluit,sed,vt an

A notauit quidam expressit gestum & habitum laqueo prefocati:nempe quòd capite in terrã propenderit.Aut quòd prȩcipitatus in terram ex laqueo,tũ disruptus sit medius. Quo nouo & mira culoso mortis genere ipsa diuinitas significauit facinoris Iudæ enormitatẽ, ac ,pinde & Christi innocentiã.Impletum sanè in Iuda illud Psalmi, ibidem vnde Petrus desumpsit illud : Et episcopatũ eius accipiat alter.Et induit maledictionẽ sicut vestimentum,& intrauit sicut aqua interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.Meritò suspendio periit,ita vt penderet inter cœlũ & terrã,quia nec cœlo dignꝰ erat,nec terra.Meritò corpore disrupto viscera eius effusa sunt,quia nulla habuit misericordiæ viscera.Pro eo,inquit Propheta,ꝙ nõ est recordatus facere misericordiã , Et persecutꝰ est hominẽ inopem & mendicũ.Elegãter D Leo vltionis quã de seipso sũpsit Iudas ęquitatẽ iudicat,sic in sermone tertio de passione Domini alloquens Iudã:Cordis tui secutꝰ es rabiẽ , & ſtãte diabolo à dextris tuis,iniquitatẽ,quã in factorũ omniũ armaueras caput,in tuum verticẽ retorsi sti,vt quia facinus tuum omnẽ mensurã vltionis excesserat,te haberet impietas tua iudicẽ,te paretur tua pœna carnificem. Bene autem cõtra auaritiã obseruandũ quis fuerit exitus Iudæ. Nã & pecuniam amisit,& scelus amisit , & animam perdidit,& prȩsenti & futura cariturus fœlicitate. Hic enĩ agnoscere licet verũ esse quod habet Paulus:Qui volũt diuites fieri incidunt in tenta 1.Tim.6. tionẽ &in laqueũ diaboli,&desideria multa inutilia & nociua quę mergunt hominem in interitum,& perditionem.Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidã appetentes errauerũt a fide, & inseruerunt se doloribus multis.

PRINCIPES AVTEM SACERDOTVM ACCEPTIS ARGENTEIS, DIXERVNT, &c.)Semper sui similes sunt principes sacerdotũ hypocritæ,culicem vbiq.colãtes,camelũ verò deglutientes, sicut Dominꝰ eis improperauit, pretiũ sanguinis in corbonã , hoc est gazophylaciũ mittere religionis causa verentur qui nõ verebãtur ipsũ sãguinem effundere,quẽ redditio pretij declarauit esse innoxiũ.At diuina ita accidit dispositione,vt in corbonã nõ iudicarent hãc pecuniã mittendam, quò sic vel suo ipsorum condemnarentur facto&sermone.Si enim pretiũ sãguinis perinde atq. pretium meretricis erat indignũ corbona:male ergo illud& accepit Iudas, & illi obtulerunt.Cũ ergo putarent nõ posse in corbonam mitti,vt in diuinũ expenderetur seruitiũ consilio inito,in alium piũ vsum illud expenderũt:in cõmodum scilicet pauperum, ementes eo agrum pauperis cuiusdam figuli, in sepulturã peregrinorum affatim cõfluentiũ Hierosolymã,nec habentiũ proprium sepulturæ locũ, sicut incolæ omnes proprium habebant.Et bene pretiũ illud sic expenderunt,pretium enim sanguinis conueniebat in mortuos impendi.Et hoc ipso quo pretium hoc illi putabant prophanatum eo re vera erat sanctificatum:vnde in reiecti iam sacerdotii vsum cedere nõ debuit sed in sãctiorem vsũ pauperum:Hoc autem Iudæorum factũ per Spiritus Sancti, qui etiã in malis operabatur sicut priùs in Caipha ,ppherat dispositionem & in Iudæorũ ignominiã & in Christi profecit gloriã.Per illud enim Iudæorum facinus celebre factum est, cùm nomen agro à re impositum nõ sineret eorũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

factum deleri facilé e memoria hominũ. Vnde A Petrus id insinuãs dicit in Actis: Et notũ factum est omnib⁹ habitãtibus Hierusalem, ita vt appellaret. ager ille lingua eorũ Haceldemah, hoc est ager sanguinis. Et rursum factum illud nõ carebat mysterio ad gloriã Christi faciente. Per hoc enim quo eodem pretio quo dominꝰ fuit venditus, emptus est ager pro sepultura peregrinorũ, significatum est, morte Christi cõparatam veră quietem iis, q hic velut aduenæ & peregrini. degũt, ius ciuitatis supernæ Hierusalem cõsecuti. Deinde q pretiũ illud tanquam profanum à Iudæis æstimatũ, nõ cessit in sacerdotii & templi Iudaici vsum, sed magis ad vsum pauperum & peregrinorũ, significauit sanguinem Christi potissimũ peregrinis, & aduenis gentib. profuturum, pereuntibus. B in sua impietate propter incredulitatem Iudæis. Cæterùm dictio *Haceldemah*, (quam hoc locove risimile est ex Actis Apostolorum desumptã, & insertam nostræ Latinæ lectioni, cùm non sit hic apud Græcos, sicut nec in Euãgelio Syriac) vox o est composita ex Haxal, quod agrum significat, & Demac, quod sanguinẽ significat. Est autẽ magis Chaldaica dictio quàm Hebraica. Nã Hebræi sanguinẽ Dã vocant: Chaldæi Dema, vel Dama.

TVNC IMPLETVM EST QVOD DICTVM EST PER HIEREMIAM PROPHETAM, &c.) Insignibus factis frequenter Matthæus adiicit aliquod scripturę veteris testimoniũ, quò C p illud magis ad fidem adducat lectorem. Vnde & modò ostendit p ꝓphetã prædictum id quod modò narratũ est, de prio quo priùs fuit emptus ipse Dominus, & postea ager figuli. Non parum enim ad confirmationem fidei nostræ valet, etiã hęc quę minima videntur, tã distinctè fuisse prænisa. Et rursũ huiusmodi prædictione monemur non oscitanter & transitoriè etiã hæc, quæ minima videntur, legere, sed diligenter illis attẽdere, eaq. expendere, tanquam quæ habeant aliqd plꝰ in recessu quàm foris pateat. Dubiũ autẽ hic est, quomodo Euangelista per Hieremiã ꝓphetam istud dictũ scribat, cùm i toto nõ reperiatur Hieremia, sed potius in Zacharia, apud quẽ etsi nõ D ad verbum, tamen secundũ sensum istud reperitur. Sic enim apud eũ legimus. Et dixi ad eos. Si bonũ est in oculis vestris, ad ferte mercedẽ meã, & si nõ, quiescite. Et appenderunt mercedẽ meã triginta argenteos. Et dixit Dñs ad me: proiice illud ad statuariũ decorum pretiũ quo appretiatus sum abeis. Et tuli triginta argẽteos, & proieci eos in domo Domini ad statuarium. Difficultas hæc variis modis dissoluitur. Quidã enim volũt testimonium hoc desumptum ex apocrypho aliquo Hieremię libro. Nam sic expediri posse hãc quæstionẽ putat Origenes, & sequitur eum Euthymiꝰ. D. Hierony. fatetur se legisse in Hebraico quodam volumine, quòd Nazareæ sectæ quidã E Hebræꝰ ei obtulerat Hieremiæ apocryphũ, quo hoc testimonium ad verbum repererit scriptum. Magis tamẽ ei videtur è Zacharia Matthæũ istud sumpsisse, & nõ ex aliquo apocrypho, nec immerito cùm adducatur nõ monendi, arguendi, authoritãdi causa, quas ad res nõnunquã & ethnicorum testimoniis abutitur Paulus: sed vt serium oraculum, quo sit passionis explicatũ mysteriũ. D. Augustinus li. 3 de consensu Euangel. tractans hãc quæstionẽ, existimat fieri potuisse vt animo Matthæi hæc scribẽtis, ꝓ Zacharia Hieremias occurreret eúmque etiam admonitum postea noluisse quod semel scriptum erat corrigere, quòd cogitaret Spiritu sancto ita volẽte accidisse, vt aliud ꝓ alio nomẽ ꝓphetæ eius occurreret memorię ad insinuãdũ ita omnes prophetas vno spiritu fuisse locutos, vt quæcunq. per eos Spiritus sãctꝰ dixit, & singula sint omnium, & oĩa singulorũ. At simplicius videtur & vero proximius, si dicatur scribæ culpa commutatum nomen Zachariæ in nomẽ Hieremię, præsertim cùm inter eas voces nõnulla sit affinitas. Sic enim etiã Origenes putat difficultatem hanc solui posse, Aut, quod magis placet, Euangelistam tantùm scripsisse per ꝓphetã, omisso omni prophetę nomine: deinde verò quendã voluisse prophetæ nomẽ, indicare, adiecisse in margine Hieremię nomen. quod postea in cõtextũ sit redactũ. Sic enim & in cap. 13. cũ Matthæus tãtùm scripsisset, per prophetã, in qui busdam libris teste Hieronymo legitur, per Isaiã prophetam. Et D. Augustinus testatur nõ omnes codices Euangeliorum habere hoc loco, per Hieremiã ꝓphetã, sed tãtummodo, per prophetã, quomodo legit Rupertus, quanquam Augustino hæc defensio nõ placeat, quòd putet nomen prophetę sublatum ab aliquo nõ inueniente hoc testimoniũ in Hieremia cùm plures codices & antiquiores habeãt Hieremię nomẽ. Vt tamẽ, salua August. reuerentia, magis putemus additum, primùm nos mouet, quòd nec Euangelium Syriacũ C nomẽ Hieremię habeat, sed tãtùm, per prophetã: deinde quod cùm in variis locis Matthæus citet prophetarũ testimonia, ferè semper nõ expresso nomine prophetæ dicit: Tunc impletũ est quod dictum est per prophetã. Aut: Hoc autem factũ est vt impleretur quod dictũ est per prophetã, vt videre licet semel in cap 1 ter in c. 2. in c. 13. 21. & postea hoc cap. 27. Deinde & illud mouet, quo facilè reddi possit causa, cur qs putauerit aut nomẽ Zacharię mutandum in nomẽ Hieremię, aut nomen Hieremię ad scribẽdum, cũ nullius ꝓphetæ nomen exptessum esset, nempe quia secũdùm translationem Septuaginta, qua sola ante D. Hieronymi tempora vtebatur & Græcorũ atque Latinorum Ecclesia, nõ videbatur in Zacharia hoc testimonium reperiri posse, quia ꝓ eo quod nos secũdùm Hebraicam veritatẽ legimus in Zacharia, vt supra citatum est, sic habẽt Septuaginta interprete Hieronymo. Et dicã ad eos, Si bonũ est in cõspectu vestro, date statuẽtes mercedẽ meã, aut renuite. Et statuerunt mercedẽ meã triginta argẽteos. Et dixit Dominus ad me, Depone eos in cõflatorium, & recogita si probatum est sicut probatus sum pro eis. Et tuli triginta argenteos, & misi eos in domum Domini in cõflatoriũ. Hic nihil est quod cũ citato ab Euangelista testimonio conueniat, nisi illud, Et statuerunt mercedẽ meã triginta argẽteos. Vnde illud, ptiũ appretiati quẽ appretiauerunt à filiis Israel, & dederũt eos in agrum figuli sicut cõstituit mihi Dominus, D. Augustinus existimat nec apud Zachariam nec apud Hieremiã reperiri, ac proinde accipiendum ex persona Euangelistæ dictum. At Euãgelista testimoniũ quod citat adducit, nõ tantùm vt ostẽdat pretium Christi fuisse prædictum, sed magis vt ostendat prædictum esse eo pretio à Iudæis agrũ figuli emendum. Hæc ergo causa fuit vt Græci & qui Septuaginta translatione vtebãtur ægre se hic expedirent at q. ad apocry pha confugerẽt, quemad

quemadmodum & in illo quod Paulus citat: Oculus non vidit, & in cor hominis non ascendit, cùm 1. Cor. 2. Isa. 64. illud in Hebraica veritate apertè reperiatur i Isaia. Vt autẽ nomẽ Hieremię ascriberetur, in causa facilè esse potuit, quòd apud eum cap. 32. de agro à se ẽpto ex præcepto Domini legatur, qđ secundum Augustinũ mysticè in Domino impletum fuisse significare hic voluit Euangelista. Sunt qui putẽt ex Gręcis testimoniũ hoc aliquando in Hieremia fuisse scriptum, sed dolo ac malitia Iudæorum fuisse sublatum. Verùm id non est verisimile, cùm multa B sint alia in prophetis quę magis faciant contra Iudæos. Verisimilius illi dicunt, quamuis non sit firmum, Zachariã fuisse binominẽ, & etiã Hieremiã fuisse dictum, sicut pater alterius cuiusdam Zachariæ, de quo supra, binominis fuit, quia & Barachias dictus, & Ioiadas. Sed quicquid sit de nomine Hieremiæ, quod hic in omnib. reperitur libris, certũ satis ex Zacharia præsens testimonium desumptum, vulgato tamen Euangelistarum, & Apostolorũ more, quo verborum ordine prætermisso, sensus tantum de veteri testamento proferunt exemplum. Videndum ergo, quomodo Matthęi citatio cum ꝓphetæ cõueniebat testimonio. Itaque C Dominus apud prophetã variis in populum suum exhibitis beneficiis petit sibi dari ab eis mercedẽ suam, eámq. tã vilem fuisse conqueritur, vt triginta tantùm argenteis illum emendũ sibi iudicauerint: vnde ironicè illu vocat decorum pretiũ, quo ab eis sit appretiatus. Hos iubet vt ꝓpheta proiciat ad statuariũ, aut, vt magis sonat dictio Hebraica, & magis conuenit præsenti loco, ad figulũ (Est emꝫ Iotser à verbo Iatsar, quod formare, & fingere ex Iuto significat) quod & se fecisse propheta testatur, adiungens se eos proiecisse in domũ Domini. Hac autẽ Domini iussione & Prophetæ executione recepto apud prophetas more nihil aliud signi- D ficatur, quàm Dei ordinatione certò id euenturum fuisse, vt triginta illi argentei, quib. indignè nimis Dominus emptus fuit, proiicerentur à Iudæis in domo Dñi, & pauperi figulo traderẽtur in emptionem agelli ipsius. Cùm enim Dñs præcipit, vt ipse propheta proiiciat, significatur Dominum præcipere, vt proiiciendos prædicat: & cùm se proiecisse dicit propheta, significat se quod prædicendum erat prædixisse, aut qđ prædictum est, à suo populo aliquando implendũ. Matthæus ergo sensum prophetæ obscurũ malens explicare quàm verba reddere, posuit. *Et acceperunt triginta argenteos, & dederunt eos in agrum figuli*, pro eo quod Hebræa habent, E Proiice eos ad figulum, & tuli triginta argenteos, & proieci eos in domum Domini ad figulum: vnde ex persona prophetæ adiecit, sicut constituit mihi Dominus. quia scilicet prophetæ præcipitur, vt proiiciat ad figulum. Illud autem, *pretiũ appretiati, quem apprętiauerunt à filiis Israel*. quod sic videtur A ordinandum, vt illud, à *filiis Israel*, coniungatur cum participio appretiati & sit sensus. pretium Dñi appretiati, hoc est, æstimati à filiis Israel, quem æstimatũ iam vili appretiauerunt, & æstimauerunt. Illud, inquam, respõdet illis prophetæ verbis. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. & *Zach. 11. ibidem.* Decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Bene ergo Euangelista mutatis prophetæ verbis, verborumq. ordine, sensũ eius reddidit, sicut suo cõueniebat proposito. Cæterùm mysterium huius facti, quod supra paucis attigimus, D. Ambrosius secutus Hilariũ sic eleganter prosecutus est prolixius: Euidenter dum pretiũ sanguinis à Iudæorum gazophylaciis seperatur, & ager figuli ea qua venditur Christus comparatur pecunia, dum is locus humandis peregrinorum reliquiis dicatur, ꝓphetiæ impletur oraculũ, & surgentis Ecclesiæ mysterium reuelatur. Ager enì secundùm diuina præcepta mundus hic ois est. Figulus autem ille, qui nos formauit de limo, de quo habes in veteri testamẽto. Quia finxit Deus hominẽ de limo terræ, formã *Gen. 2.* di per naturam, reformandi per gratiã, habens pro suo arbitrio potestatem. Nã etsi propriis vitiis corruamus, per illius tamen misericordiam resumpto mentis spiritu, secundum Hieremię oracula reformamur. Pretium quoq. sanguinis est pretium Dominicæ passiõis. Ergo prio sanguinis emitur mundus à Christo. Venit em vt saluetur mundus per ip sum, i quo iuxta opus autoris & ius est. Venit ergo vt consepultos per baptismum, & cõmortuos Christo, ad perpetuitatis gratiã reseruaret. Sed nõ passim omnibus ad sepehendum est locus. Nã etsi omnes mundus includat, nõ omnes reseruat. Et si cõmunis habitatio, tamen legitima sepultura est, eorum scilicet, qui tunc sunt per fidem domestici dei, sed fuerunt in lege peregrini. Qui sunt illi nisi de quib. dicitur. Memores estote, quòd aliquando vos gentes, qui eratis in carne, alienati à conuersatione Israel: & peregrini promissionis testamentorum. Sed hic nunc ia non sunt aduenæ arq peregrini, quoniã ciues sanctorum esse fidei iure meruerunt. Hæc ille. Porro ager sanguinis, q dicitur Hebraice Haceldemah, est, teste D. Hieronymo lib. de locis Hebraicis, ad australem plagã montis Sion, idque vt testatur Brocardus, iuxta piscinã superiorem, & natatoriã Silohe. quem agrum D. Petrus in Actis dicit Iudam possedisse de mercede iniquita- *Act. 1.* tis eo quòd emptus fuerat eius pecunia, quã accepit pro iniqua proditione, vt ob id eius possessio ager ille recte dici possit. Eiusdem agri ratione secundum intellectum D. Chrysostomi Petrus citat de Iuda illud Psalmi. Fiat cõmoratio eius deserta, & non sit, qui inhabitet in ea. Nihil enim desertius sepulchro: quanquam alij putent id à Petro citatũ *Act. 1.* de Iuda, eo quòd locum apostolatus sic amiserit, vt nullus ex suis illm post se susceperit.

ACCVSATVR, CORAM PILATO, ET AB HEROD. MITTITVR AD Herodem. Matth. 27. Marci. 15. Lucæ 23. Ioa. 18. CAP. CXLI.

Adducunt ergo Iesum à Caipha in prætorium. Erat autem mane, & ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt mãducarẽt pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit. Quã accusationẽ affertis aduersus hominẽ hunc? Respondẽrũt, & dixerũt ei? Si non esset hic malefactor, nõ tibi tradidissemus eũ. Dixit ergo eis Pilatus? Accipite eum vos, & secundũ legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi? Nobis non licet interficere quenquam. Vt sermo Iesu impleretur, quem dixit, significãs, qua morte esset moriturus. c Cœperunt autẽ illum accusare, dicentes? Hunc inuenimus subuertentem gentẽ nostrã, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

se Christum regem esse.[1] Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum.[a] Iesus autem stetit ante præsidē, † *[1] & interrogauit eum[a] præses[b] Pilatus,* Δ *[n] & dixit,[d] ,,Tu[k] es rex Iudæorum?[d] respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Respōdit Pilatus: Nūquid ego Iudæus sum? gens tua & pontifices tradiderunt te mihi, quid feciſti? Respondit Iesus. Regnum meū non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem regnum meū non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: ergo rex es tu,[b] At ille* † *[o] respondens* Δ *[l] ait, ille[o] Iesus.[k] Tu dicis[d] quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Omnis, qui est ex veritate, audit vocem meā. Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et cū hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos* ‖ *[z] dicit[c] Pilatus* † *ad principes sacerdotum, & turbas, [k] Ego nihil inuenio causæ in hoc homine.[b] Et accusabant eum summi sacerdotes in multis.[a] Et cum accusaretur à principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit. Tunc* ‖ *[c] Pilatus[b] rursum interrogauit eum,[c] dicens illi. Non audis, quanta[b] aduersum te dicunt testimonia. [b] Non respondes quicquam. Vide in quanc tis accusant te. Iesus autem amplius* † *nihil respondit[a] ei ad vllum verbum,[c] ita vt mirareturpræses[a] vehementer. At illi inualescebant, dicentes. Commouet populū docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc. Pilatus autē audiens Galilæam, interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit, quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem, viso Iesu, gauisus est valde, erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eò quod audiret multa de eo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum, & scribæ constanter accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste alba. & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes, & Pilatus in ipsa die, nam antea inimici erant adinuicem.*

† e Pilatus ante interrogauit eum ad dicens † d respondit ,, adiecta causa é ad nullam inuenio in eo causam a dixit illi Pilatus † a & nō respondit

ADVCVNT ERGO IESVM A CAIPHA IN PRAETORIVM ERAT AVTEM, &c.) Continetur hoc capite, quarta Dominicæ passionis pars, complectens iniurias Christo irrogatas a Iudæis coram Pilato & Herode per falsas eorum accusationes, ac ignominiam ab Herode ipsi illatam. Tertia enim pars complectitur, quæ Dominus iniustè passus est in domo Annæ, & Caiphæ, vbi & falsis grauatus est testimoniis. & ob rationabilem responsionem ac veritatis professionem acriter reprehensus est, condemnatq; ac tandem variis ignominiæ illusus generibus. Cùm ergo q in domo Caiphæ conuenerant Iudæorū primores, satis se instructos putarent ad accusandum ipsum corā Pilato de criminibus, ob quæ tanquam reus læsæ maiestatis cruci adiudicaretur adducunt Iesum à Caipha, hoc est, à domo Caiphæ in prætoriū, hoc est, domū prætoris ac præsidis Pilati. Erat autem, inquit Ioannes, mane, cū hoc agerent. quo significatum est eos admodū sanguinis Christi fuisse sitibundos, vt qui mature adeo coram tribunali ipsum constituerint iudicandum. Metuebant sane, ne mora aliqua intercedente Dominus ipsis eriperetur, aut à populo tumultus aliquis contra eos cōcitaretur. Metuebant ne non liceret sibi agnū paschalem quieta mente, & religiosè sumere, si ante illius esum non esset satisfactum ipsorum voto. Ea dē de causa ipsi non introierunt, vt dicit Euangelista, prætorium, vt pote gentilis hominis domū, ne ingressu huiusmodi domus cōtaminarentur, & cōtaminati non possent edere paschа, hoc est, agnum paschalem quem vt superius est dictum Iudæi in vespera parasceues illo tempore erant comesturi. Mundos autem esse oportet ad eos qui illum comesturi erant vt patet ex cap. Num. 6. At hic rursū videre est præposteram religiosorum istorum hominum religionē qui metuebant coinquinari ingressu domus prophani hominis. nec metuebant cōtaminari effusione sanguinis innocentis, à quo cum gentilis homo inquinari timeret, illi sanguinē illum super se & super filios recipere non sunt cunctati. Metuebant inquinari ingressu domus, & non timebant prophani hominis pollui cōsortio, cùm A domus non pollueret nisi propter eum cuius erat. Sed qđ metuebant impijs, euenit eis. Pascha enim Deo gratum edere non potuerunt, postquā verum pascha in cruce immolauerunt, cuius oblatione veteris pascha abolitū est. Et quidē suum ingenium ac mores hac ratione Iudæi declarauerunt. Pilatus verò, et si gentilis, lógè illis & æquior, & humanior, cùm illorum morem contēptū sui interpretari potuisset, & ob id dedignari exire ad illos, tamen cōdescendens illorū religioni, exiuit ad eos foras, relicto intus in prætorio Iesu, in quod à militibus ipsum à Iudæis recipientib⁹ deductus fuit. Cumq; Iudæi Dominū tanquā maleficū, sicut vincula præ se ferebant, mox cōdemnatū vellent, ille pro iudiciaria æquitate priùs de intentatis scisciturB sceleribus, dicens. *Quam accusationē affertis aduersus hominē hunc.* Hic illi superbè nimis, & impiè, suam prætendunt auctoritatē & religionē, volentes perhæc iudiciariam premere īquisitionem, quasi iudici sufficere deberet aduersariorū auctoritas & religio: *Si* (inquiunt) *non esset hic malefactor, nō tibi tradidissemus eum*, quasi dicant. Ea nostra est religio, eáq. tibi de nobis ob religionem, & auctoritatem deberet esse persuasio: quod nisi certò hic esset maleficus, eū tibi non eramus tradituri condemnandū. Hac responsione, præterquā quod superbiā suā, & impietatē satis declarauerūt, etiā satis significauerunt se in accusationibus iustis deficere, vt qui ad eas inuiti deuenirent. Superba eorū responsione non nihil offensus Pilatus respondit eis. *Accipite eum vos, & secundū legē vestrā iudicate eū*, hoc est. Quandoquidē superbè satis accusationes contra hunc proferte renuitis: ego quidem, cui hunc iudicandum tradidistis, eum iudicare nolo, eo quòd lex nostra hoc nō permittat: sed si ita vobis videtur, & lubet, accipite eum vosipsi, & cùm habeatis legem vobis peculiarem, secundùm illam iudicate eum. His ergo verbis Pilatus videtur nonihil insultare Iudæis: tā quam quibus adempta esset per Romanos iudicādi secundùm legem suā reos: quanquā possit & aliter intelligi, quædā supplicij, mortisq. genera permissa Iudæis inferri secundum ipsorū legē, solum autem crucis genus Romanis reseruatum. Quod si verum

verum est, simpliciter accipi potest dixisse Pilatū: *accipite eum vos*, &c. in hunc sensū. Si crimina cōtra hunc proferte coram me recusatis, ego eius iudiciū mihi vendicare nolo, vos potius eum iudicate secundùm legem vestram, infligentes ei secundū illius præscriptū cōmeritum suppliciū. Ita & dupliciter accipi potest subiecta à Iudæis responsio. *Nobis non licet interficere quenquam.* Aut enim intelligi potest eos significare absolutè omnē mortis inferēdæ potestatem sibi ademptā p Romanos, quēadmodum verba per se aperte significant. Aut tantùm significare supplicium crucis, quali eū affici volebant ob maiorem ignominā, sibi nequaquam permissum. Priori sensui obesse, & posteriori fauere videtur, tū quòd Iudæi Stephanum absq. præsidis sententia lapidibus obruerūt secundùm legem tanquā blasphemū: tum quod subiicit Ioannes. *Vt sermo Iesu impleretur, significans qua morte esset moriturus.* Significauit enim Dns mortis suæ genus fore crucem. Sunt tamen qui priorem secuti intelligentiam, intelligunt per illud quod dicunt Iudæi, *Nobis non licet interficere quenquā.* implendum q̄ Dominus prædixit, se non à Iudæis, sed à gentibus occidendum, vt sit sensus, significans qua morte esset moriturus, nempe quòd à gentibus esset occidendus. De Stephano dicere possent, illum contra Romanorum statutum à populo furente lapidatum, vt solet frequenter furens popul⁹ principum negligere leges. Posterior tamen intelligentia probabilior est, non solùm quòd magis conueniat cum verbis Euangelistæ, & facto Iudæorum, q & Stephanum lapidib. obruerunt, & idem in Domino sæpe facere tentauerunt: sed etiam quòd secūdùm legē Moysi nulli crimini deputetur pœna mortis per crucifixionem inferenda, vnde non solùm propter Romanorū prohibitionem, sed etiam propter propriam legem dixisse ipsos videtur intelligēdū. *Nobis non licet interficere quenquam*, quia scilicet secūdùm suam legem non eis licebat taliter quenquā interficere quomodo hunc interfectū volebant, & quomodo Romani seditiosos, & facinorosos interficere soliti erant. Post hanc Iudæorū responsionē, Ioannes Euāgelista mox subiicit, Pilatū ingressum in prætoriū rogasse Iesum ad se vocatum, nū esset rex Iudæorū, quæ tamen narratio durè videtur cohærere cū superioribus, propterea quòd nō commemoret aliquam accusationē factā à Iudæis, vt deinde Iesum de obiectorū veritate interrogatum à Pilato cōmodè subiiceret. Durior etiā est narratio Matthæi, & Marci, qui mox vt Dominum Pilato traditū descripserunt, narrāt Pilatū rogasse num esset rex Iudæorum nullis commemoratis Iudæorum verbis. Hunc Euangelistarū in narrationibus suis defectum, supplet Lucæ narratio, ita vt hic admirari liceat admirabilē in Euangeliis describendis Spiritus sancti directionem, qua factum est, vt variæ Euangelistarum narrationes non solùm non dissentiant, sed etiam adinuicē collatæ sese mutuò adiuuent, & quorundam narrationes, nisi aliorum adiuuentur & illustrentur narratione, hiulcę videātur & defectiuæ. Ex Luca ergo patet quòd cœperint corā Pilato illum accusare, qđ intelligendum est accidisse postea q̄ ex Ioanne iā habuimus, cùm scilicet viderent Pilatum nihil effecturum, nisi audita contra ipsum accusatione. De tribus autē Dominum accusant, idque iis, quæ apud ethnicū iudicem, & Romanorum iura tuentem putabant habitura multū momenti, ideoque omittunt ea per-

re, quæ ad propriam legē pertinebant, vt quòd sabbathum solueret, cōtra templum sit locutus, & patrū traditiones neglexerit, & alia his similia. Tria autem de quibus Dominū accusant, eo proponunt ordine, vt posterius obiectum semper præcedens confirmet, & comprobet. *Hunc* (inquiunt) *inuenimus subuertentem gentem nostram*, praua scilicet sua doctrina & suggestione, *& prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.* Ad subuertionē enim gentis, eiusque contra Romanos commotionem, & seditionem pertinuisset tributorū prohibitio, & regij tituli vsurpatio, secundùm intellectum Pilati facile confirmabat, quod de tributorū prohibitione obiiciebatur. Non simpliciter autem accusant, dicendo. Hic subuertit gentem nostram, &c. sed *hunc*, inquiunt, *inuenimus*, quasi significare volentes se non odio aut inuidia contra ipsum concitatos, sed rei comperta veritate, neque à Pilato curiosam de obiectis criminib. inquisitionem faciendā, quòd ea ipsi non temere proponerent, sed ea in ipso deprehendissent post diligentē inuestigationē illi qui tales erant, vt ipsis meritò fuerit habenda fides. At hic mihi vide impudētissimā pontificū, Pharisæorumque impietatē, qua nō verebantur etiā contra agnitam veritatē innoxium falsissimo onerare mendacio. Non solùm enim Dominus ipse didrachma soluit quotannis, sed ante duos tantùm dies rogatus à Pharisæorū discipulis ad hoc subornatis, nū liceret eis tributum dare Cæsari, apertè respondit. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Et tamē impudentissimo suo ore non verentur asserere ipsū prohibuisse tributa dari Cæsari. Iam quomodo accusant eū, tanquā qui subuerterit ipsorū gentē, cùm eā semper salutaribus monitis ad pœnitentiā, omnēque virtutē prouocauerit, infinitosque eius languidos diuina curauerit virtute. Quomodo vsurpatū nomen Messiæ criminantur, cùm magis opera testarentur ipsū vere esse Messiam, quā id ore proprio fateretur, adeo vt præceperit discipulis ne cui dicerent ipsum esse Christum. Regium etiā nomē vt contra Romanos erat, ita effugit, vt cū aliquando cognouisset quosdam venturos vt facerent eū regē, fugerit in montē, vt dicitur Ioan. 6. Cuque adiuratus se Christū confessus esset nocte præcedente, adiecit eos visuros filium hominis sedentē à dextris virtutis Dei, & venientem in nubib: cœli. quo aperte significauit se non regem esse terrenū, qui Romanorum contrarius esset imperio, sed regem plane cœlestē, vnde omnib. modis falsitas, & impietas eorū in accusando conuincitur. Pro his autem falsissimis simul, & impiissimis criminationibus, digne iam & meritò eorū gens vere subuersa est, atque vbique sub tributo degunt, veroque suo Messia orbati frustra semper & vane aliū expectant. Cæterùm cū Pilatus audisset has illorū accusationes, introiuit rursum in prætoriū suū vnde ad Iudæos foras exierat, vt Iesū intus existentē circa obiecta percontaretur. Itaque illū ad se vocatū & adductū interrogauit, vt omnes concorditer narrant Euangelistæ, nū esset rex Iudæorū, ille inquā quē iamdudū & tū expectauerant Iudæi. De hoc solo obiecto rogat, reliquis prætermissis, quod istud omnium esset obiectorum præcipuum, quo confesso, reliqua facile cognoscerentur & crederentur esse vera. Dominus, qui non audierat Iudæorum contra se criminationes, dissimulans se scire, quid illi obiecissent, rogauit Pilatū vnde id

Universidad de Deusto
Biblioteca

rogaret, num à seipso id faceret, suspicione scilicet A aliqua ab ipso ex quibusdã indiciis accepta: an id faceret ex aliorum suggestione. Qua interrogatione Dominus significauit alienũ se adeo fuisse ab affectatione regni, quale Pilatus cogitauit, terreni scilicet, vt absurdum duceret tale qd de se suspicari. Sic enim rogare solemus eos qui de crimine aliquo nos pcontantur, cùm videri volumus ab eius suspicione liberos nos esse debere. Eadem interrogatione, secundùm Euthymiũ, Dominus nonnihil notauit Pilatũ, quod accusatores non faceret simul esse præsentes, neque cogeret eos, vt defectionis signa exhiberent. Pilatus autẽ significans se quidem nihil tale de eo suspicari, sed à Iudæis accepisse qd rogauit, dixit. *Nunquid ego Iudæus sum*, quasi diceret: Cùm, vt notũ est, Iudæus non sim, sed Romanus, B rerum Iudaicarum ignarus sum, nescies quid sit de rege, quem expectare dicuntur, vnde ex me nequaquã profecta videri potest mea de rege Iudæorum interrogatio, sed ex ipsa tua gente. Hæc ipsa, & pontifices eius tradiderunt te mihi, & hi te hui⁹ accusant, quid ergo feci sti. Hæc quoniam Pilatus simpliciter iscisitabatur, vt veritatẽ indagaret, Dominus dignatus est veritatẽ ei aperire, significans à se nihil periculi metuendũ ei regno, cui Pilatus ministrabat, cùm hoc nomine tamen Iudæi ipsum accusarent. Confitetur enim regnũ suũ non esse terrenũ, ac proinde cœleste esse, seque cœlo- C rũ esse regẽ innuit: quemadmodũ & cũ corã pontificibus, & Pharisæis confitebatur se Christũ regem esse, sed tunc quidẽ scripturæ argumento insinuauit qualis esset rex, quòd cùm illis negotium sibi esset, qui in scripturis versati erant: nunc verò cum gentili homine agens ratione ostendit regnũ suũ nonesse de hoc mundo, hoc est, non esse mundanum, & terrenum constans humanis legibus, & humanis præsidiis. Si (inquit) ex hoc mundo esset regnum meum, haberẽ & ipse more cæterorũ regum armatum satellitium, haberẽ laterones, & stipatores: hi sanè decertarent armis pro me, ne ĩ manus traderer Iudæorũ. Nunc autẽ vel ex ipso modo, quo me ĩ hoc mundo gero, cognoscere licet regnum meum non esse terrenum, atque ob hoc ip- D sum, quia hinc non est regnũ meũ, ideo mihi nunquam hic comparaui armatos ministros. Non dicit apertè, vnde sit regnum suum, contentus nimirum criminis obiecti inuidiã, & suspicionem à se depellere, nolens autem se qs esset ostentare: tum in exemplum modestiæ, tum quòd nec tempus esset idoneũ, nec persona capax, vt de cœlesti suo regno tunc Dns differeret. Significat tamen cœleste esse suum regnum. Nã, si non est de terra, necesse vtique est vt sit de cœlo. Et cùm dicit. *Ministri mei vtique decertarent*, significat se ministros habere, sed quorum non erat pro terreno regno decertare, E nempe angelos cœlestes. Pilatus ex Christi verbis regnum aliquod sibi arrogantis, colligens ipsum etsi regnum terrenum sibi non vendicaret, tamen nihilominus regem esse, dicebat. *Ergo rex es tu*. hoc est: Ergóne verũ est te regem esse quodcunque sit istud regni genus. Hic Iesus seriò rogatus à iudice, num aliquo modo esset rex, modestè respondit, *Tu dicis me esse regem*, totidem verbis veritatẽ posse confirmari significans, quod rogabatur de ea, mutata tantùm pronunciatione, vt prius circa simile annotatum est orationem. Addidit autem Dominus causam, cur fateretur de se, qd gloriosum videbatur de se testari, nempe quòd ad hoc natus esset, veniretque in mundum, vt testimoni ũ ferret veritati, qui proinde contra suum ageret officium, si veritatem rogatus aut inficiaretur, aut subticeret. At quoniam electorum tantùm est credere, ideo adiecit. *Omnis qui est ex veritate* (hoc est, qui veritatem sectatur & amat, liber à cupiditatibus & opinionibus mundanis hominem obcæcantibus, quique non pertinet ad principem tenebrarũ, sed ex Deo est, qui ipsa est veritas) *audit vocem meam*. Quo significat, non ex testimonij sermonisque sui improbabilitate accidere quòd non omnes ipsi fidem habeant, sed ex hominum incapacitate & indispositione, idem nunc dicens quod alias Ioannis 8. Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. B Pilatus itaque hoc sermone audito rogat quid esset veritas de qua loqueretur, & propter quã testificandam se dixit natum, missumque in mundũ. At obiter nimis & leuiter id rogat, vt fere facere solent principes cùm de ea re sermo incidit, quæ ipsis cordi non est, & quã ad suam cognitionem non putant pertinere. Mox enim non expectato responso egressus est rursus ad Iudæos, secum ducens Iesum, vt satis patet ex sequentib. & quia ex verbis Domini etsi non per omnia intellectis, satis intellexit ipsum nequaquã reum esse læsæ maiestatis imperatoriæ, cui ipse seruiebat, eius quoque innocentia aduertens tum ex sermonis rationabilitate atque modestia, tum ex vultus, totiusque habitus grauitate, innocentiæ eius perhibet ad Iudæos testimonium, volens hac ratione se ab eius iudicio absoluere, & Christum tanquã innoxiũ dimittere. Ego, inquit, post diligentẽ examinationẽ, & inuestigationẽ nihil causæ inuenio in hoc homine, ob quã scilicet à me sit condemnandus. Tũ verò summi sacerdotes, & seniores metuentes ne per conceptam à Pilato bonã de Iesu opinionem, Dominus Iesus eliberetur, accusabant eum in multis, vt habet Marcus. Non enĩ testimonio innocentiæ Christi placabantur, sed magis irritabantur crabronũ instar, qui flabello irritari possunt, non sedari. Et quidem cùm ne vnũ quidem haberent, de quo eũ meritò accusare possent, in multis tamen accusabant, vt multitudine uerborũ iudicis animum inclinarent & ex multis aliquod saltem esset quod ipsũ moueret: hac certè ratione satis declarantes causæ suæ infirmitatẽ & iniquitatem, eo quod nihil certũ pro Ponerent constanter sed varia quodque clamoribus suis & multitudini verborũ magis cõsiderent quàm veritati. Solent enim quos veritas destituit ad clamores consurgere & varia vndequaque collecta sine ordine conglomerare. Dominus autem rursus in se adimplens quæ in ipsius corã Caipha silentio supra diximus adimpleta esse ad omnes illorũ accusationes nihil respondit Pilato, licet vt responderet requirente qui sciebat ipsum facilè posse illorũ diluere calumnias si vellet. Et quidem meritò nihil respondit quia Pilato quidem superiori responsione satisfactũ erat ita vt eius testimonio innocens declaratus fuerit. Indæos verò sciebat nulla satisfactione & rñsione placandos sed potiꝰ magis magisque pronocandos vt qui efferati essent & ad eiꝰ necem vehementer insanirent. Adde q̃ suo silentio nobis & exemplum præbere voluit patientiæ imitandæ à nobis dum iniustis grauamur criminationib. & iudicium mortis spontaneę subitę, quã videri potuisset effugere cupiuisse si quibus facilè potuisset

potuisset, se vbiq. deffendisset rationibus. Mirabili A ergo prudentia nunc loquitur, nunc silet. Loquitur aliquãdo, ne videatur nihil habere, quo se defendat & accusatores iudicèsq. sui ignorantiã suo sceleri prætexere possint. Tacet. ne videatur mortis quærere effugium. Domino autem tacente, & neq. Pilato neq. Iudæis respondente, iudex admiratus est, idq. vehementer. Admirabatur enim tantam eius contra accusatores mansuetudinem, & quòd cùm respondere eis posset, eòsq. confundere, taceret, nemine illi liberam respondendi facultatem negante: sed contrà potius iudice ipsũ ad hoc frequenter prouocante, & iudice tali, qui erga ipsum propensus videretur. Hinc enim intellexit nõ solùm prius B à se nunquã visam mansuetudinem, sed etiã mortis contemptum, atq. ob hæc duo admiratus est vehementer. Hic autem rursum obseruare licet lõgè humaniorem & æquiorem fuisse Pilatum ipsis, quos humanissimos & æquissimos esse oportebat, principib. sacerdotum. Et prius enim æquis audiuit auribus Christum loquentem quæ tamen non intellexit satis & nunc patienter suffert eũdem tacentem etiam cùm à se ad loquendum admonitus esset: & neque prius eum contempsit regis nomen agnoscentem, neq. modò indignatur tacenti nec se ab eo contemni interpretatur. Contrà pontifex Caiphas & rationabiliter loquentem indigne cædi permisit & patienter tacentem, præ nimia indi C gnatione adiurando loqui compulit. Ita impietas Iudaica à gentili humanitate vbique condemnata est. Ad quem modò & hodie, proh dolor, quandoque inferiores videre est esse sacerdotes, & episcopos ipsis laicis iudicibus, in æquitatis, & humanitatis exhibitione. Cæterũ cùm Iudæi & audirent, & viderent Pilatum bene propensum erga Iesum, ita vt illius nec offenderetur silentio nec in suspicionẽ agnitionis criminum perttraheretur, cœperũt validioribus etiam vocibus vt Lucas testatur, Christi causam apud iudicem grauare, dicentes. *Commouit* aut, vt habent Græca, *Commouet* vel *concitat*: (est enim præsens tempus ita vt totam eius accusent vitam ac doctrinam velut seditiosam *populum*, hoc D est, facit eum seditiosum, idq. sua doctrina, quam non in vna tantùm spargit ciuitate, sed per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa, & perueniens vsque huc, ita vt nec metropolim vereretur Iudæę & Galilææ sua seditiosa aspergere doctrina. His ergo verbis probabile & graue studebant efficere seditionis periculum, quòd eius doctrina tam longè latèq; sparsa esset, & tempus significabant esse vt metuendæ seditioni occurreretur, quòd eius doctrina iã ad ipsam metropolim peruenisset, vbi nisi tempestiue prospiceretur, periculũ esset ne seditio prævaleret. Nec simpliciter, vt vult Theophylactus, Galilææ meminerunt, sed ad terroré Pilato augendum, & seditionis suspicionem magis inge- E rendam. Nam Galilæi frequenter reperti sunt seditiosi, rerumq; nouatores fuisse, qualis fuit Iudas Galilęus, quales fuerunt & ii quorum sanguinem Pilatus miscuisse cũ sacrificiis scribitur Lucæ 13. quorum Galilæorum caput fuisse autumant quidã Theudã illum de quo in Actis. 5. dicit enim ibi Gamaliel. Ante hos dies extitit Theudas quidam, vt verisimile sit tempore Pilati hoc contigisse, quanquam Iosephus libro Antiquit. 20. Theudam fuisse diu post tempora Pilati sub Fado præside, atque ab eo interfectum testatur, quod tamen non videtur vllo modo cõsistere posse cum eo, quod dicitur Act. 5. Nam quæ ibi narrantur, mox post Christi ascensionem contigerũt, postquam adhuc multis annis præfuit Pilatus, vt indicauimus in cap. Concordiæ 8. Verum vt errauit Iosephus, sicut in eodẽ capite annotãdũ est, in tẽpore quo facta est descriptio orbis vt Cyrænio præside, quo tempore extitit Iudas Galilæus: ita & in tempore Theudæ Pseudoprophetæ errare potuit, nisi forté alius est de quo Lucas in Actis, & de quo Iosephus Itaque (vt ad rẽ redeamus) per Galilææ mentionem veluti sic Pilato suggerebãt Iudæi. Cogita præses Iudam Galilæum, qui multũ Romanis fecit negociꝰ: cogita Galilęos, quorum sanguinem nuper miscuisti cũ sacrificiis corũ, ac talem omnino & hunc esse existima, & proinde subitò tollendum é medio. Cæterum Pilatus audito nomine Galilææ, interrogauit num homo hic esset Galilæus. Nomen enim, Galilæus, non est coniungendum cum homine, sed separandum propter articulum apud Græcos additum dictioni, homo, τὸ ἄνθρωπος. Cùm enim Christũ signet, tamen velut ignotũ sibi nomine, hominem vocat. Cùm autẽ cognouisset eum Galilęũ esse, non tamen ob id in odiũ eius cõmouentur, sed occasionẽ se inuenisse gaudens extricãdi se, vt sperabat ab eius iudicio, misit eum ad Herodem Galilææ tetrarcham, tanquam ad eius ditionem pertinentem, qui etiã ipse erat Hierosolymis illis diebus, ob celebrandam paschæ solennitatem. Hunc autem Herodem fuisse illum tetrarcham Galilææ, de quo Lucæ tertio, qui Ioannem interemit, & Antipas dictus est, filius Herodis Ascalonitæ qui pueros occidit, dubium esse non potest. Ab hoc alius fuit is, qui in Actis Iacobum interemisse dicitur, & Agrippa dictus est, filius Aristobuli filij Herodis maioris. Tres enim Herodes nouit scriptura noui testamenti, omnes iustorum & innocentum interfectores, Christi persecutores, qui hoc versu memoriæ causa comprehenduntur:

Asca lonita necat pueros, Antipa Ioannem,
Agrippa Iacobum, claudensque in carcere Petrum

Cæterum Pilatus cùm euadendi periculi occasionem quæreret, mittendo Dominum ad Herodem tamen iam primum se discrimini implicauit ter maximo. Primò, quòd eum quem, innocentem reperit, non liberauit pro suo officio. Secundò, quòd manifesto tyranno, quem etiam contra Romanas leges sciebat fratris detinuisse vxorem innocentem ligatum misit. Postremum, quòd hoc facto iniquissimo Indęis suppeditauit maiorẽ insaniendi occasionem. Diuina tamen dispositione in gloriam Christi, & passionis eius meritum cessit, quòd etiam Herodi iudicandus præsentatus est, vt eò plus mereretur nobis, quo à pluribus indigné tractatus esset, & eò maius innocentia ad maiorem Iudæorum & gentium cõdemnationem declararetur, quo à pluribus examinatus iudicibus, nihil tamen deprehensus esset facinoris admisisse, quinimo haberet multos innocentiæ suæ testimonium perhibẽtes. Vide autem & illud, quòd sicut quatuor Dominus habuit iudices à, quibus indignè est tractatus, & quorum duo fuere sacerdotes, alij duo profanum gerentes magistratum: ita postea quatuor habuit Euangelistas, qui eius gloriam longè latèq; per vniuersum suis scriptis disseminanerunt orbem, quorum duo erant ex præcipuis Apostolis, alij duo præcipuorum Apostolorum discipuli. *Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde.* non solũ ob honorẽ sibi à Pilato dela-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum, cùm esset ambitiosus valde: sed etiam, idque A multo magis, quòd à multo tempore cupidus fuisset videndi eum, quem tam multa audiuit admirãda patrare, cùm Ioannes nullum edidisset miraculum. Sperabat ergo Christũ siue in honorem sui, siue ob propriã liberationem miraculum aliquod editurum quod ipsius pasceret & delectaret oculos. Ioculatoribus enim & miradorum operatoribus curiosa principum aula delectari solet. At Dominus non solum nõ est dignatus illum aliquo miraculo, sed nec aliquo responso, cùm tamen ille in variis interrogaret sermonibus. Idq; nõ solùm ob causam prædictam, ne scilicet videretur ambire mortis euasionem, sed etiam ne videri posset regij honoris admirator, & quia ille tũ miraculo, tũ responso indignus esset, idq; duplici nomine, nempe B & quia eius crudelitas nõ merebatur videre audireve diuina, & quia tantùm ex curiositate signum quærebat, & responsum. Non enim ad gloriam Dei signum quærebat, ob quã solam Cristus miracula operatur, nec discendi animo Christum de variis rogabat. Forte autẽ roganit num ipse is esset propter quem aliquando eius pater plurimos in Bethlehem occidit infantes, aut num ipse esset Ioãnes quem paulo antè in carcere decollari iusserat. Verùm ad omnia Dominus obticuit, etiã cùm principes sacerdotũm & scribæ adstarent constãter accusantes eum, quæ res silentium Christi magis fecit admirãdum, cùm nec tãti principis authoritas, C nec aduersariorum tam constantes criminationes sermonem ab eo elicere potuerunt. Vnde meritò Dominus Herodi debuisset fuisse admirãdus, quẽadmodu Pilato fuit ob silẽtium admirãdus, at qui ob plenioremDei veri cognitionem debuisset Pilato fuisse æquior, & humanior, inuẽtus est illo iniquior in Dominum: Æquior tamen inuentus est in illum quàm põtifices & scribæ, quia nequaquã illorum criminationibus sic est persuasus, vt accusatum, & obmutescentem ad obiecta crimina dãnaret morte, sed satis habuit cõtemnere eũ à quo videbatur contemni, eiq. illudere tanquam abiectissimo homini, cui nihil inesset prudentię, qui fatua quadã simplicitate potius quàm superba audacia regium nomen sibi vendicasset, qua re irridendam potius quam seuere vindicandam regij nominis D vsurpationem insinuans, indutum veste alba (nam id erat regum ac Cæsarum) remisit ad Pilatum. Paucis quidem verbis Euangelista complexus est quæ Dominus ab Herode eiusq. exercitu est passus: nobis tamen contemplandi reliquit campũ, & eũ satis amplum. Cogitãdum enim quomodo hic ipsa Dei patris sapientia velut fatua contemnitur, atq. è sublimi irridetur: quomodo is qui rex regum erat, & Dominus dominantiũ, tanquam vanus rex & ridendus, veste alba suspenditur naso. Cogitandum quomodo milites Herodis pro se quisq. strenuè sui domini contemptum vindicare studuerunt E certatim Christo illudendo variis modis. Neq. enim quia nos legimus. *& illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum* putãdum est Herodem Christo tantum illusisse per iudumentũ vestis albæ. Græca enim habent, καὶ ἐμπαίξας περιβαλὼν αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπρὰν ἀνέπεμψεν αὐτὸν τῷ πιλάτῳ, hoc est, Et cũ illusisset, induisset quæ ipsum vestem albam, remisit eũ Pilato. vt intelligendũ videatur, priús variis modis Domino Herodem cum suis illusisse scommata scilicet in eum iaciendo, & talibus omnino ignominiis afficiendo eũ, quibus affectus fuit apud Caipham, ac nonissime inter cætera vestem albam eum induisse, sicq. remisisse Pilato. Porro his omnibus irrisionibus pontificum ac scribarum impietas condemnata est, quia illis manifestè satis testatũ est, eum pro seditioso, ac rebelli nequaquam habendum. Nam si talis fuisset, neutiquã ludibriis cum illo agendum putassent, sed seuerioribus suppliciis, & magis seriis. Has irrisiones perferendo, Dominus & sibi meruit vt super omnes reges exaltaretur, & nobis vt vera sapientia donaremur, atq. per eum vere reges efficeremur, & vestibus albis immortalitatis induamur, quas ipse fidelibus promittit, Apoc. 3. Herodiana vasania bene vti nouit diuina sapientia. Candor enim significationem habet innocentiæ. Nigredo contra facinorosi operis notã habet. Alba itaque vestis, Christi innocentiæ perpetuum est nobis monumentum, inuito etiam Herode & Herodianis. Alba veste indui, olim regũ erat & principum. Hac ergo dum per locum & irrisionem ab Herode induitur Christus, insinuatum est ipsum vel quidem regem esse, sed talem quem mundus non agnoscat, sed rideat. Notandum tamen dictionem Græcã non significare propriè albam, sed splendidam, & elegantem. Non est enim λευκὴν, sed λαμπρὰν, eadem scilicet dictio, quæ est apud Iacobum cap. 2. vbi nos legimus, Si introierit in conuentũ vestrum vir in veste candida. Vbi non significatur vestis albi coloris, sed resplendens, illustris, & elegans, qualis est diuitum, & regum. Sequitur apud Lucam, *Et facti sunt amici Pilatus & Herodes in ipsa* (hoc est, in eadem) *die. Nam ante ea inimici erant adinuicem*, id est, inter sese. Cùm reconciliationis causa, vt hic significatur, fuerit quòd Pilatus Herodi detulerit iudicium Christi tanquam Galilæi, omnino verisimile est simultatis, quæ inter eos interesserat, causam fuisse, & Pilatus se ingesserit aliquibus negotiis ad cognitionem Herodis pertinentibus, & fortasse & Galilæorũ quorundam sanguinem miscuerit cum sacrificiis eorum, vt supra habitum est Lucæ 13. Cæterùm huius reconciliationis non temerè Lucas facit mentionem, sed mysterij alicuius causa, quod hic duplex intelligi potest. Primò enim hac ratione demonstratum est, impios, etsi alioqui inter sese dissidentes, conuenire inter se in eo vt veritatem & iustitiam insectentur impletumque esse nunc illud Psalmi secundi: Principes conuenerunt in vnũ aduersus Dominum, & aduersus Christũ eius, quod de Pilato & Herode dictum interpretãtur Apostoli Act. 4. Sic & tyrannis & hæreticis in hoc conuenit semper vt Ecclesiã Christi oppugnarent. Secundò etiam contrario modo accipi potest hanc reconciliationem quæ inter Pilatum gentilem & Herodem Iudæum per Christum est perfecta, typum quendã prætulisse eius cõcordiæ quę per ipsum inter Gentilem & Iudaicum populos erat conciliãda, iuxta illud Pauli. Ipse est pax nostra, fecit vtraque vnum, & c. Accepit autẽ hic Herodes iustum pro meritis suis supplicium, sicut & alij necis Christi authores. Quia enim Herodiadis instinctu iniustè Ioannẽ interemit, & quia regiã Christi dignitatẽ irrisit, ideo conmeruit vt eiusdẽ Herodiadis instinctu ad propriã cooperaretur perditionem, & regiã, illa instigante, ambiendo dignitatem, quem habebat principatum amitteret, relegatus à Caio in exilium Lugdunũ Galliæ ciuitatẽ, vt author est Iosephus libro 18. Iudaicarum antiquitatum: capite 14. Similẽ, exitũ & Pilatus habuit, qui sicut falsas contra Christum accusa-

accusationes admisit, nec innocentẽ liberauit: ita A vt patet ex Iosepho capite 7 libri 18. antiquit. Iudaic. falsis Iudæorum criminationibus priuatus est fuo quo abusus erat principatu, Romamque profectus vt se ab obiectis purgaret criminibus, exilio etiam plexus est, missus Viennam.

BARABBA DIMISSO, FLAGELLATVS, ET CORONATVS Christus traditur crucifigendus. Matth. 27. Marci 15. Lucæ 23. Ioan. 18. 19. CAPVT CXLII.

Pilatus autẽ cõuocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominẽ, quasi auertentẽ populũ, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inueni in homine isto, ex his in quib. eum accusatis, sed neque Herodes: nã remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei: emẽdatum ergo illum dimittam. Per diem autem † solennẽ Δ consueuerat [&] necesse † habebat præses ‖ populo dimittere vnum † ex vinctis, quẽcunque petissent, habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas, qui cum seditionis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. Et cùm ascẽdisset turba, cæpit rogare sicut semper faciebat illis. Congregatis ergo illis, Pilatus † respondit eis, & dixit, Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Pascha. Vultis ergo dimittã vobis regem Iudæorum, Quẽ vultis dimittã vobis, Barrabã, an Iesum, qui dicitur Christus, Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum summi sacerdotes. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicẽs: Nihil tibi & iusto illi, multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem sacerdotum, & seniores concitauerunt turbam, [&] persuaserunt populis, vt magis Δ petterent Barabbam, Iesum verò perderent. Respondẽs autem præses ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? ‖ At illi clamauerunt rursum omnes simul † dicentes: Non hunc, sed tolle hunc, & dimitte nobis Barabbã. Erat autẽ Barabbas latro, qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate, & homicidiis missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum. Pilatus autem iterum respondens Δ ait illis: Quid ergo vultis † faciã † de Iesu, qui dicitur Christus? At illi iterum Δ succlamabãt ‖ dicentes: Crucifigatur, crucifige, crucifige eũ. † Pilatus verò tertiò Δ dixit ad illos: Quid enim malifecit iste? nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiã ergo illum, & dimittã. At illi instabant vocibus magnis postulantes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum, [&] magis clamabant, dicentes, Crucifigatur, Crucifige eũ. Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. Et tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio duxerunt eum in atrium prætorij, & congregauerunt ad eum Δ vniuersam cohortem, & exuentes eum, ‖ chlamydẽ coccineam circundederunt ei, & † plectentes coronam de spinis Δ posuerunt super caput eius & arundinem in dextra eius. Et veniebant ad eum, & genu flexo ante eũ illudebant ei, & cœperũt salutare eum, † & dicebãt, Aue rex Iudæorum. Et conspuebant eum. Et expuentes in eum, acceperũt arundinem, & percutiebant caput eius arundine, & dabant ei alapas, & ponẽtes genua adorabãt eũ. Exiuit ergo iterum Pilatus, & dicit eis, Ecce adduco vobis eũ foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam inuẽio causam: Exiuit ergo Iesus foras, portans coronam spineam, & purpureum vestimentum. Et dicit eis: Ecce homo. Cùm ergo vidissent eum pontifices, & ministri, clamabant, dicentes, Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Accipite eũ vos, & crucifigite, ego enim nõ inuenio in eo causam. Respondẽrunt ei Iudæi, Nos legẽ habemus, & secundum legẽ debet mori, quia filium Dei se fecit. Cùm ergo audisset Pilatus hunc sermonem magis timuit. Et ingressus est prætoriũ iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autẽ responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus, Non haberes potestatẽ aduersum me vllã, nisi tibi datum esset desuper. Propterea, qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum, Iudæi autẽ clamabãt dicẽtes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autẽ quum audisset hos sermones, adducit foràs Iesum, & sedit pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autem Gabbatha: Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta, & dicit Iudæis, Ecce rex vester, Illi autem clamabant: Tolle tolle, crucifige eũ. Dicit eis Pilatus, Regem vestrũ crucifigã, respondentes pontifices. Non habemus regem nisi Cæsarem. Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, dicens. Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis. Et respondens vniuersus populus dixit: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. † Pilatus autem tunc volens populo satisfacere, adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium & seditionem missus erat in carcerem, quem petebant, Barabbam, & Iesum verò flagellatum tradidit eum voluntati eorum. Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur.

† b. fistũ ▷ b. solebat.
† c. autem ‖ b. dimittere illis
† b. vinctum quẽ voluissent. Erat autem
† b. autẽ ▷ b. Barabbã dimitteret
‖ c. Exclamauit autem simul vniuersa turba dicens.
† a. dixerunt. ▷ a. dicit
‖ b. Quid igitur
† b. regẽ Iudæorũ. ▷ b. clamauerũt.
‖ a, dicunt † c. nisi autem
▷ a. erat illis præses b. dicebat illis
† b. cõuocant ▷ c. v. totam
b. induũt enim purpura d. veste purpurea.
† b. imponũt ei plectentes spineam ▷ d. imponunt capiti eius † a. dicentes † c. o. Et pilatus ▷ b. & tradidit Iesum flagellis cæsum.

PILATVS AVTEM CONVOCATIS PRINCIPIBVS SACERDOTVM, &c.) Continetur hoc capite quinta Dominicæ passionis pars: varia complectens passionum & ignominiarum genera, nempe Barabbæ prælationem, rapidam Iudæorum conclamationem, duram flagellationẽ, ac præter alias iniurias ignominiosam coronationem, ac postremùm iniustissimã eius cõdemnationem. At vt varia hęc complectitur iniu-

riarum genera, ita & multa habet innocentiæ Domineæ testimonia, sicut & alia omnia capita. In primis enim Pilatus reducto sibi Domino, & suo & Herodis iudicio pronũciat innocentem esse quẽ Iudæi ad crucem petebãt. Nam cùm mittendo Dominum ad Herodem nõ liberaretur Pilatus sicut sperabat ab eius iudicio, aliis viis conatus est omnia tentãs, elabi à condemnatione eius quem innocentem cognouit. Et primum ratione placare Iudæo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudæorum ſtudet animos, dicens: *Obtuliſtis mihi hunc hominem quaſi auertentem populum* (id enim fuit præcipuum accuſationis, in quo reliqua continebantur, vt ſupra dictum eſt) *& ecce ego interrogans eum etiam coram vobis, nullam cauſam* (mortis ſcilicet) *inuenio in eo Sed neque Herodes. Nam remiſi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum eſt ei.* Quaſi dicat: tantùm circa eum acta ſunt quæ arguunt hunc potius per contemnendam & ridendam peccaſſe imprudentiam, quàm dignum morte admiſiſſe crimen. Igitur & ego pro his quæ inſipienter potius quàm malignè aut pernicioſe egit eum caſtigans, ſic eum dimittam. Dictio enim, *emendatum*, pro caſtigatum poſita eſt, cùm Græci ſit παιδεύσας, quæ eadem dictio etiam poſtea ponitur, vbi legimus: *Corripiam ergo eum, & dimittam*: ne quis putet aliud hic Pilatum ſignificare voluiſſe quàm poſtea. Nam ſunt qui hic locutum putent de correptione quæ eſt per verba, poſtea verò de caſtigatione quæ eſt per verbera, cùm vtrobiq; ſit παιδεύσας ἀπολύσω hoc eſt, caſtigatum vel correptum ergo illum dimittam. Cæterum cùm Pilatus iam propoſuiſſet Dominum caſtigare, ſicque placatis vt ſperabat, Iudæorum animis, ipſum dimittere, priuſquam id faceret, aliud ei venit in mẽtem quo magis ſperabat ſe poſſe illum liberare. Pro recepta enim conſuetudine neceſſariò debuit per diem feſtum, hoc eſt, in die feſto dimittere populo vnum ex vinctis, quemcunque petiſſent. Quod non videtur intelligendum de omni Iudæorum ſolennitate, ſed tantum de ſolennitate paſchali, quæ eorum præcipua fuit feſtiuitas. Apud Ioannem enim dicit Pilatus; *Eſt conſuetudo vobis vt vnum dimittam vobis in Paſcha*, vnde cùm abſolute dicitur apud alios Euangeliſtas, *per diem ſolennem*, intelligendum eos loqui de ſolennitate tali, qualis ea erat quæ tum agebatur, nempe paſchæ, quæ antonomaticè vocabatur ἑορτή, hoc eſt, dies feſtus, vt apparet ex Ioannis 5. capite: In hoc feſto receptum erat vnum ex vinctis dimittere, ſiue ſimpliciter ob feſti reuerentiam & lætitiam: ſiue etiam in memoriam Ægyptiacæ liberationis quæ ea feſtiuitate recolebatur, quanquam Theophylactus poſt Origenem exiſtimet hunc morem ſumptum ex Ionathæ filij Saul liberatione, qua eum populus iam patris ſententia monti addictum aſſeruit, vt legitur 1. Regum 14. Veriſimile autem hunc morem ab antiquis temporibus obtinuiſſe apud Iudæos, eundèmque in gratiam populi à Romanis, cùm iam rerum apud eos potiretur, confirmatum, ſicut & in alijs permittebant eis iuxta ſua legitima & conſueta viuere. E hac conſuetudine apparet ex Ioanne, ipſum Pilatum primùm ſuggeſſiſſe Iudæis, quia apud eum inducitur dixiſſe Pilatus; *Eſt conſuetudo vobis vt vnum dimittam vobis in paſcha.* Verùm ex Marco, maxime ſecundum Græcorum lectionem, magis videntur Iudæi primùm ſuggeſſiſſe Pilato de hac conſuetudine. Nam vbi nos legimus, *Et cùm aſcendiſſet turba, cœpit rogare*, & c. Græci habent? *Et cùm acclamaſſet turba.* Non enim eſt apud eos ἀναβῆναι, quemadmodum videtur legiſſe interpres, ſed ἀναβοῆσαι, quo ſignificatur ſecundũ interpretationem Euthymij, turba eo tempore quo Pilatus circa Dominum propter accuſationem ſacerdotũ & ſeniorum erat occupatus, cœpiſſe cum acclamatione petere, vt faceret eis Pilatus pro more recepto. Suppoſitũ enim verbi *cœpit*, cùm dicitur, *cœpit rogare*, vel *petere*, non Pilatus, ſed turba vt ex Græcis eſt euidens. Vnde addendum aliquid neceſſariò eſt ad orationis perfectionem hoc modo: turba cœpit rogare, vel petere, ſcilicet vt faceret vel vt fieret ſicut ſemper faciebat eis. Non enim idem eſt ſuppoſitum verbi, *faciebat*, quod eſt verbi, *cœpit*. Intelligendum ergo quòd cùm turba aſcendiſſet, vt habet noſtra lectio, ad tribunal Pilati, pro more ſcilicet recepto ſeruando rogatura, atque ea peteret, vt pro more vnus ex vinctis dimitteretur: tum Pilatus hanc occaſionem repetit pro liberatione innocentis è manibus principum, & ſeniorũ, duos proponens populo, è quib. omnino ſperabat alterum nequaquam à populo præponendum Ieſu. vnde apparet morẽ fuiſſe vt præſes ex reis quoſdã quos vellet proponere populo, ex quibus dimittere debebat quemcũque petiſſet populus, & non fuiſſet in poteſtate populi, vt ex omnibus omnino vinctis quemcunque voluiſſent, dimitteret Præſes. Alioqui dicere poterat populus ſe nec Ieſum, nec Barabbam dimitti velle, ſed alium quempiam. Habebat ergo inter multos alios vinctos mortiſq; reos, vnum vinctum qui dicebatur Barabbas qui ob ſeditionem excitatam in ciuitate, & homicidium in ſeditione commiſſum, cum ſuis complicibus miſſus fuit in carcerem, inter quos ſeditioſos ipſum fuiſſe præcipuum anteſignanum indicat ſatis Matthæus, dicens eum fuiſſe inſignẽ, hoc eſt, inſigniter malum, & notæ apud omnes improbitatis: quem etiã latronem ob commiſſum homicidium vocauit Ioannes. Hunc cõmunem ciuitatis hoſtem, ac eorum ſcelerum manifeſtum autorẽ, quæ maximè ſunt reipublicæ inimica, ſeditionis ſcilicet nõ ſimplicis, ſed cruentę cõponens cũ Ieſu ſeditionis quidem etiam accuſato, ſed quæ nullo effectu comprobari potuit, petiit vtrum è duobus vellent dimitti, conſtringẽs eorum electionem ad alterum horum, nihil addubitans quin pro ſuo in Barabbam odio, & iuſta ob accepta mala indignatione illi præponerẽt Ieſum, à quo nũquã læſi fuerant, & quem nõ patiebantur dimitti tanquam innocentem, ſaltem vt dãnatum ſinerent donari feſto, ſatis habentes id ignominiæ ipſi irrogatum q tãquam reus & damnatus dimiſſus eſſet. Sciebat enim quòd per inuidiam tradidiſſent eum ſummi ſacerdotes, vnde tanta cum diligẽtia adlaborauit ipſum abſoluere, nihil intentatum relinquens. Cęterùm hac ipſis optione propoſita, cùm populus hæreret, & ſatis propenderet, vt eſt veriſimile, ad electionẽ Ieſu, principes ſacerdotum & ſeniores agitauerũt turbam, apud quam multum valebant eique perſuaſerunt tandem vt magis Barabbam peterent. Cùm ergo hæc agerentur inter principes ſacerdotum & turbã, præſide interim expectante, quid reſponſuri eſſent, tum, vt veriſimile eſt, acceſſit etiam aliud innocentiæ Chriſti teſtimonium, quod ſcilicet per hibuit de Ieſu vxor Pilati in maiorẽ Iudæorũ ac Pilati condemnationẽ maioremque Chriſti ac noſtram gloriam. Illud enim Matthæus refert veluti inter conſultationem Iudæorum de electione facienda geſtum, dicens; *Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eum vxor eius dicens: Nihil tibi & iuſto illi*, hoc eſt, nihil tibi ſit cum illo iuſto *multa enim paſſa ſum hodie*, hoc eſt hac nocte, *per viſum*, hoc eſt, in ſomniis *propter eum*. Quid viderit, quidve audierit, Euãgeliſta non exprimit, vnde nihil certi de eo proferre poſſumus, niſi quòd grauiter fuerit afflicta. *Multa enim*, inquit, *paſſa ſum*. Porò afflictionem hanc per offenſa, vt eſt

eſt veriſimile, terriculamenta, non eſt putãdum à dæmonibus profectã, tãquã iam ſentire incipientibus efficaciam paſſionis Chriſti ex patrũ gaudio, ac ob id impedire Chriſti. paſſionã quærẽtibus, vt quidã volũt. Si enim id verum eſſet, idem ſanè egiſſent in Iudæis, quos tũ nõ deſtituerũt ad cõceptũ vigore ſcelus. A Deo ergo potius immiſſam ipſã cum Theophylacto credendũ eſt, qui eam vxori potius quã Pilato immiſit, tum vt ab vtroque ſimul ſexu ſuę innocentię Chriſt⁹ haberet teſtimonium tum q nõ creditũ fuiſſet Pilato qui videri potuiſſet ad gratiã loqui. Conuenienti aũt ſuo epitheto coniunx Pilati Chriſtum iuſtũ vocat, ſicut & poſtea Pilat⁹. Hoc enim & Iſaias eũ vocat, dicens: Iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruus meus multos. Cũ aũt deliberationẽ ſuã inter ſeſe Iudæi abſoluiſſent, tuſum eos rogauit Pilatus, vtrũ ex duob⁹ propoſitis ſibi vellent dimitti. At illi longè cõtra expectationem Pilati, vna omnes voce poſtulauerũt nõ dimitti Ieſum, ſed eũ tolli & dimitti Barabbã. Nõ enim ſatis habebant Barabbam præponere Ieſu, ſed hunc neque cũ Barabba volebant in gratiã feſti dimitti. Qua in re & ſummã ignominiã Chriſto pro nobis illatam, & ſummã iniuſtitiam à Iudæis cõmiſſam aduertere licet, dum homicidã & ſeditioſum pręponere nõ dubitauerũt ei qui apud eos multis fuerat auctor virę: quiq. venerat omnes Deo recõciliaturus. Vnde hãc illis exprobrans intolerãdã iniquitatem Petrus, ait, Vos autem iuſtũ & ſanctum negaſtis, & petiſtis virũ homicidã donari vobis, auctorem verò vitæ interemiſtis. Cæterũ diuina diſpoſitione hoc Iudeorum factũ & ipſis Iudæis fuit omne ſuę quã hoc facto metebãtur infœlicitatis, & nobis fidelibus fuit ſalutare efficaciæ paſſionis Chriſti argumentũ atq. myſteriũ. Nam Iudęi quidẽ hac ſua electione meruerũt, vt p Chriſto quem diu expectauerãt, diabolum haberent principem, qui homicida ſeditionis autor fuit ab initio inter angelos ſimul & homines, atque vt à fœlicitate quam eis Chriſtus offerebat excidentes, omniũ rapinis & iniurijs fierent obnoxij. Significatum item, quod qui non paſſi ſunt, verum Chriſtũ eſſe ſuum Dominum audire recuſauerunt eum q venit in nomine patris cœleſtis, audituri ſint Antichriſtum, qui veniet in p̃prio ſuo nomine. Homicidę homicidã pęligũt ſaluatori, declarãtes ſe ex patre eſſe diabolo, ſicut Chriſtus eis im p̃perauit. Vnde bene Barabbas dictus eſt quem elegerũt. Barabbas enim interp̃tatur filius patris. Itaq. dum hunc elegerũt, ſignificatum eſt ipſos fratres eſſe homicidę, & diabolum ipſorum eſſe patrem. Quod verò ad nos attinet, p hoc Iudæorum factum ſalutari myſterio ſignificatũ eſt, innocentem Chriſtum p̃ nocentib⁹ mortem ſubiiſſe, exoluendo q̃ nõ rapuerat, ſuaque morte nocentes à morte quã meruerant liberaſſe. Nõ debebat in gratiã feſti paſchalis dimitti, cui cõueniebat vt tanquam verus agnus paſchalis in paſchate immolaretur. Quũ ergo prętet expectationem p̃ſidis accidiſſet vt Barabbas pręeligeretur, nõ tamen deſtitit opitulari Ieſu, vnde dixit, *Quid ergo vultis faciam de Ieſu qui dicitur Chriſtus?* bene quidem in eo faciens quòd cuperet Dominũ liberare, ſed malè in eo q ob gratiã pontificum & populi non ſtrenuè ſe pro officio opponere iniuſtitię perſequentium iuſtum. Dicit enim, *quid vultis faciam*, quaſi iudicis ſit facere accuſato pro voluntate accuſantiũ, & in illorũ cõſtituere poteſtate quo ſit reus mulctãd⁹ ſupplicio. Quod autem Ieſũ ſemper ferè regẽ vocat Iudęorũ, incertũ eſt quo fecerit animo, ã vt hoc nomine auocaret animos Iudęorum à cõcepto ſcelere, quaſi quod in ipſorum vergeret dedecus: ã (quod magis crediderim) vt hoc nomine illos pronocaret ad obſtringẽdũ ſeſe Cęſari, vt q nõ ſuſtineręt tã humilem hominem regem ſuũ appellari ſicut etiã poſtea euenit. Nõ enim eũ videtur regẽ appellaſſe Iudęorum q̃ ſic de eo verè ſentiret, ſed p ironiã, vt ſic irritatos Iudęorum aoĩs adſtrictos faceret Cęſari, ſuumq. cõtra innocentem iudicium faceret quendã habere iuſtitię prętextũ, Itaq. cùm rogati eſſent quid vellent fieri de ſuo Chriſto, illi nõ ſuſtinentes illud nomen, vt clamauerunt pri⁹ in petẽdo Barabbã, ita nũc rurſum clamauerunt, poſtulãtes Ieſum crucifigi. Tum Pilatus tertiò teſtimonium innocentiæ Chriſti phibuit, dicẽs ſe nullã cauſam morte dignam inuenire in eo, atq. ad id qđ priùs propoſuerat, ſed quod per oblatã occaſionẽ, qua ſperabat Chriſtum liberãdum, intermiſſum erat, rediẽs caſtigaturum ſe dicit eũ ſicq. dimiſſurum. Quæ res in magnam Chriſti cedit gloriã, dum ab impio iudice toties innocẽtię tulit teſtimonium, dumque tãta cùm cõſcientiæ diſcruciatione nunc ad hęc, nunc ad illa cõfugit liberationis p̃ſidia. Expendunt autem quidam illud quod dicit Pilatus: *Ego nullam cauſam mortis inuenio in eo.* Erat enim, inquiunt, in eo cauſa mortis, quia pater poſuit in eo iniquitates omnium noſtrum, ſed hanc nõ potuit inuenire in Chriſto Pilatus, qui paſſionis eius ignorauit myſterium. Inueniunt fideles, eámque venerãtur. Sciendum tamen pro dictione, *cauſam*, poſſe hoc loco & in aliis locis ſimilibus pręcedentibus & ſequẽtibus verti, & fortè melius, *crimen*, vt ſit ſenſus: Ego nõ inuenio in eo crimẽ mortis, hoc eſt mortiferum mortéque plectendum. Græca enim dicto αἰτία, vtrumque ſignificat cauſam & crimen.

TVNC ERGO APPREHENDIT, & c.) Lucas Pilatum inducit dicẽtem ſe correpturum Ieſum: ſicque dimiſſurum: at nullã ſubiicit correptionem à Pilato adhibitã: quæ ad dimiſſionem Chriſti pertineret: ſed mox ſubiicit Pilatum clamoribus ſuperatum adiudicaſſe Chriſtũ petitioni eorum. Ioannes ergo poſt Lucam ſcribens: oportunè poſt electũ Barabbã indicat qualis fuerit correptio, cõmemorans Pilatum flagellaſſe Ieſum: atq. milites variis ei illuſiſſe modis: & p hęc Pilatum conatum dimittere Ieſum. Meminerunt & alij duo Euangeliſtæ: Matthęus: & Marcus flagellationis Ieſu: ſed non ſic vt ex eorum narratione videri poſſet Pilatũ adhibuiſſe flagellationem: tanquã medium per quod ſperabat ſatiãdos & placandos Iudęorũ animos: atque ſic Ieſum dimittendum: verum vt videri poſſet eã tantum adhibitã tanquam præambulam ad decretam iam crucifixionis ſententiam exequẽdam. Romanorum enim ritu, qui crucifigendi erant, priùs flagellis diſcindebãtur, ſicut & Diuus Hieronymus teſtatur, dicens, Romanis legibus ſãcitum eſt, vt q crucifigitur, priùs flagellis verberetur. Hunc ob morem Chriſtum flagellatum inſinuare videntur Matthæus & Marcus, cùm dicunt. *Et tradidit Ieſum flagellis cæſum vt crucifigeretur.* Proinde nõ deſunt qui Chriſtum bis putent iuſſu Pilati flagellatum: primum, vt ſcribit Ioannes,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nes, ante pronunciatã crucis sententiam, cùm Pilatus miserabili specie Iesu sperabat Iudæos cõmouẽdos, vt illum dimitti æquiore ferrẽt animo. Secund, ô, cũ, vt infinuare videntur Matthæus & Marcus iam morti addictus à Pilato, secundum morem Romanorum flagellaretur crucifigẽdus. Sic & bis Christos à militib. putant illusum imposita spinea corona, & circuniecta chlamyde purpurea, vt alia sit Ioãnis à reliquorũ duorũ narratione, eo ꝙ Matth. & Marcus postquã dixerunt Pilatum tradidisse Iesum flagellis cæsum ad crucifigendũ, subiiciant de spinea corona, aliisque ignominiis Domino illatis, inter quos Matthæus veluti etiã ordinem significare volẽs, dicit, *Tunc milites præsidis suscipientes Iesum*, &c. At quoniã hæc sententia, vt est noua, parum est probabilis, conuenientius dixerimus cũ Diuo Augustino, Matthæum & Marcum per cecapitulationẽ, vt alias sæpe, narrasse quod commemorãt de militũ illusione, eosdemque breuitati studentes flagellationis tãtũ obiter meminisse, quatenus secũdùm Romanum morem, præcedere solita fuit crucifixionem, cùm etiam alia ratione, vt Ioannes in sinuat, tũc a Pilato fuerit adhibita. Et alioqui apertè satis significant etiam Matthæus & Marcus Pilatum flagellasse Iesum, priusquã eũ ad iudicaret morti, & traderet ad crucifigendum. Sic enim habẽt Græca, τὸν ἰησοῦν φραγελλώσας, παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ, hoc est, postquã flagellasset Iesum, tradidit vt crucifigeretur: id quomodo factũ sit, Ioãnes prolixè est persecutus. Ioannes ergo post omnes scribens Euangelistas, correptionẽ quidẽ cuius meminit Lucas, nec tamẽ expressit qualis fuerit, exposuit: flagellationis verò causã à Matthæo & Marco nõ satis expositã, sed ex parte tãtùm insinuatam, prolixè est prosecutus, Euangelicã historiã hac ratione mira Spiritus sancti dispositione perficiens & elucidãs. Sed ad rẽ. Itaq; Pilatus post quã semel & iterũ sua spe frustratus esset, videns sibi magnã imminere necessitatẽ crucifigendi Iesum, necdũ tamẽ planè desperãs se posse euadere necessitatẽ, apprehẽdit Iesum, & flagellauit, partim quidem tãquã cui crux verisimiliter imminebat: partim verò vt hac castigatione placati Iudeorũ animi Iesum dimitti sineret. Vnde cõiectare satis licet nõ leuiter Pilatum flagellasse Iesum, sed tãta cum crudelitate, quantã putabat placare posse tã efferatos Iudæorum animos. Nec flagellatio hæc virgis simpliciter fiebat, vt apud nos. Nã, vt habet Euthymi⁹, φραγελλιορ⁹ (qd nos flagellũ dicimus) verber erat à funiculis aut loris contextũ, quo dorsa condẽnatorũ verberabant. Impletũ est nunc in Christo illud Psalmi; Quoniam ego in flagella paratus sũ Et. aduersum me congregati sunt & cõuenerunt, cõgregata sunt semper flagella. Post hanc diram & ignominiosam Christi flagellationẽ, Euangelistæ cõmemorant nouẽ iniuriarum generibus Christũ in aula Põtiana affectũ fuisse à militibus, incertũ an Pilati iussu, an militibus vltrò tam profusæ insaniæ licentiam sibi sumẽtibus, vt declararẽt iustè eum pro vsurpato regno à se dirè flagellatum, & vt more sui domini Iudæis gratificarẽtur sicut existimat Theophylactus. primò totam conuocant cohortẽ, tanquam ludicrum aliquod spectaculũ, quò quisq; vel oculos suos pascat, vel se quoque actorẽ ingerat, foret exhibendum. Secũdo, conflatis sannionibus & sycophantis Christum denudãt. Exuisset Iesũ tunicam inconsutilem & stolam ait Origenes. Quantũ doloris talis denudatio corã tãta multitudine attulerit Christo, pudici animi homo apud seipsum facilè æstimauerit. Licet enim Christus nõ habuerit carnẽ pudendã. vt pote totã obedientẽ spiritui, habuit tamen similitudinem carnis peccati, & pudendę. De similitudine autem apparenti, ita oritur pudor vt de veritate: In vituperio enim hominũ nõ differũt esse & apparere, vt bene scriptũ reliquit eruditissimus theologus Ioanes Hessels. Tertio induerũt eum chlamydem coccineam, vt habet Matthæus, aut, vt habẽt Marcus & Ioãnes, vestẽ purpureã. Et quidem aliud est purpura quã coccus. proptiè acceptis vocabulis: sed tñ quia coccineus color simillimus est purpureo vt testatur Baisius in libr. de re vestiaria, etiã ille purpureus aliquando dicitur. Nam nomen purpuræ latè patet. Purpura autem Christũ inductum dicũt Euãgelistæ, quamuis vera nõ esset purpura, sed coccinea vestis. quia in irrisionem vsurpati regij nominis ea veste Christũ induerũt: purpura enim regũ & principum erat indumentum. Vnde Baltasar purpurã promisit ei qui scripturã sibi ostensã posset exponere, vt est Danielis 5. Et qui Ionathæ amicitiã ambierunt reges, purpurã ei miserũt, aut indui permiserunt vt legitur 1. Machab. 10. & 11. Cæterũ Matthæus non tantùm vestis colorem expressit, sed etiã genus, dicens eũ indutũ chlamidem. Erat autem chlamys, quæ & paludamẽtũ dicebatur apud Romanos, amictus imperatorũ, regũ, & militum, quo super armis induebantur. Chlamide Numa primus Romanorum regũ vsus est, & eadem coccinea vsum Alexandrũ imperatorem testatur Lãpridius. Quartò, etiã in ludibriũ regij nominis nectũt spineam coronam, eam deniq; capite eius sacrosancto imponũt, nõtantùm ignominia iã illũ afficientes, dum ꝓ auro liguum, pro gemmis spinas afferũt, sed etiam pœna, quam infixæ acutissimæ spinæ capiti inferebant tenero. Non enim sine læsione simpliciter super caput Domini spineã posuerũt coronã, sed, vt erãt omni carentes misericordia, ac planè insana quadam petulãtia licenter efferati, verisimile est eos coronã illam capiti fortiter impressisse, vnde notãt quidam dictum à Marco & Ioãnes, quòd imposuerint capiti coronã, quasi significare voluerint, coronam capiti intimè infixam. Quintò, arundinem ei itidem ironicè tradiderũt in dextra, tanquam sceptrum regium: Sexto, ironicꝯs etiã tanquam regi geniculãtur, adorãtes eum, voce item ironica sacras vulnerãt aures, dicentes: *Aue rex Iudæorũ*, eodem docti spiritu quo Iudęi dixerũt, *prophetiza nobis Christe*. Septimò, facien eam qua cœli gaudent, sputorũ & saliuarũ aspersionibus ddfœdarũt, vt & prius Iudęi in suafecerãt illusione. Octauò item, vt illi alapis decentissimas eius malas diuerberauerũt, quod sæpissime ab eis factũ ex multitudine militũ colligere licet, vnde vel iam maximè impletũ fuit in Domino illud Isaiæ: Nõ est especies ei, neque decor, & vidimus eũ, & nõ erat aspectus, despectũ & nouissimũ virorum, virum dolorum & scientem infirmitatẽ, & quasi absc̃ditus vultus eius, & despectus, vnde nec reputauimus eum. Nonò caput eius instar vasis, quod viatores identidem pungũt, arũdine è manu eius accepta percusserũt, coronæ spinas ac capiti forti⁹ imprimentes.

Et

Et illi quidẽ his modis Christo variè illuserunt, suã explẽtes libidinẽ: ac per diuinã dispositionẽ nobis per hęc illis nescientib. magna sunt mysteria perfecta, quę tamẽ patres, quisque ꝓ suo dono, variè in his intellexerũt. Flagellatus est enim Dominus, vt ꝓ sua flagella à nobis tolleret irędiuinę flagella, q̃ nostris cõmerueramus peccatis.

Ibidem Nã, vt dicit Isaias, ipse vulneratus est ꝓpter iniquitates nostras, & attritus est ꝓpter scelera nostra. Indumẽto coccineo, quod indutus est, postquam suis exutus esset vestibus, significatũ est, ipsum, cũ in forma esset Dei, exinaniuisse seipsũ ita vt habitu inueniretur homo, atq; nostra peccata, quæ rubra erãt, vt coccinũ, & vermiculus, in se recepisse, & i suo sacrosãcto corpore nostros sanguines expiasse. Significatũ itẽ ipsũ per sanguinis sui effusionẽ, quo corporis eius iudumẽtum velut purputa pretiosissima est imbutũ, de hostib. suis triumphaturum, tanquã regem præpotẽtẽ, sicut id vaticinatus est Isaias, dicẽs, Quis

Isaiæ 63. est iste, qui venit de Edom, tinctis vestib. de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiẽs in multitudine fortitudinis suę? Ego, q̃ loquor iustitiã & ꝓpugnator sũ ad saluãdũ. Quare ergo rubrũ est idumentũ tuũ, & vestimenta tua sicut calcantiũ in torculari? Torcular calcaui solus, &c. Vnde Ioã-

Apoc. 19. nes dicit filiũ Dei à se visum vestitũ veste aspersa sãguine. Sicut ergo in veste alba, qua Dominũ induit Herodes, inocẽtia eius insinuata est: ita in purpurea, qua postea indutus est, ipsius gloriosũ martyriũ, & per martyriũ triumphus. In spinea corona rectè etiã significatũ ĩtellexerimus, ipsũ spinas peccatorũ nostrorũ in se susc̃episse, quas maledicta terra cordis nostri protulit, iuxta illud

Genes. 3. Genes. Spinas, & tribulos germinabit tibi. His spinis verè pungebatur, atque harũ spinarum punctiões ferẽdo, sibi, nobisq, meruit aureã immortalitatis coronã. In arũdine Christi crucẽ significatã intelligo, quæ res quidẽ infirma videbatur & impotens: sed tamen per eam tanquã per sceptrum fortissimũ omnes suos & nostros potẽter cõfregit inimcos, iuxta illud Psalmi: Reges

Psal. 2. eos in virga ferrea, & tanquam vas figulicõfringes eos. Iã vt ꝓ triahæc, vestem, coronam, atque arundineum sceptrũ, significatũ est nobis Iesum verum esse regem, sed diuersum à mundi huius regibus, ac mũdo ridiculũ: ita idem significatũ p ipsi⁹ adorationem, & salutationem, meruitq, hæc ferendo Dominus etiã inuito mundo, haberi, adorari, & salutari tanqnã verus verorum Iudæorũ Rex. Non multo aliter, vt alios prætereã, qui coactius videntur hæc tractasse, philosophat⁹ est in his Theophylactus, sic scribens in Matthæũ, Omnia inquit, q̃ illi faciebãt, per irrisionem faciebãt. Tu tamen itellige ea, q̃ maioris sunt mysterij. Chlamys em̃ coccinea nostrã naturã significat, quã cùm sanguinaria esset & cædis rea, susc̃epit, & induens sanctificauit. Corona autem ex spinis, peccata sunt, q̃ cõsumit sua deitate Christus: præsignatur enim p caput deitas. Calamus, nostrę infirmæ carnis symbolũ est, quã susc̃epit

Psal. 18. Domin⁹, sicut & Dauid dicit, Dextera Domini exaltauit me. Aurib. autem susc̃ipiendo ignominias sanauit serpentis sibilũ paures Euæ ingressum. Hæc ille. De spinea Xpi corona sic Tertullianus libro de corona militis: Xps, inquit, Iesus quale, oro te, sertũ pro vtroque iexu subijt, ex spinis opinor, & tribulis, in figurã delictorũ, quæ nobis ꝓtulit terra carnis, abstulit autem virtus crucis omnes aculeos mortis i dominici capitis tolerãtia obtũdens. Certè ꝑter figurã cõtumelia i prõptu est, & turpitudo, & dedecoratio, & his implexa sęuitia, q̃ tũc Domini tempora & fœdauerũt, & lãcinauerũt, &c. In quib. verbis præter mysticũ spineę coronę intellectũ, etiã obseruandũ est ꝙ auctor tã verus, tãque vicinus Apostolorum temporibus, tempora Christi dicat lãcinata spinis coronæ, ne quis tantùm superpositã leuiter, ludibrij gratia, coronam fuisse æstimet.

EXIVIT ITERVM PILATVS, ET DICIT EIS, ECCE ADDVCO. Postquã milites iussu, aut permissu Pilati varijs modis Dominũ illusissent: quò per adhibitã castigationem placaret Iudæos, exiuit è prętorio sursum ad eos sẽcùm deducens Iesũ, & dixit eis: Ecce adduco ad vos eũ foras egregiè castigatum: vt cognoscatis me etiã post acrem examinationem flagellis i eo tẽtatam: nullã inuenire in ipso causam crucifigendi. Cúmque his verbis Iudæorũ animos præpararet ad cõmiserationem: exiuit Iesus è prætorio miserãda forma: portãs scilicet spineam coronam, & purpureũ vestimentũ, totoq; corpore laniatus flagellis: & vt per cõtemplationem miseriæ, & abiectionis eius: præsens asi abat, illos iam excitaret ad miserãdum: dicit eis, *Ecce homo*, hoc est: videte hominem hũc: videte eius castigationem: videte deiectionem: videte eũ nihil minus esse quàm regem: nihil aliud esse q̃ miserum hominem, quare si inuidetis regi, iã parcite: quia deiectũ videtis. In hũc enim sensum accipiendũ illud, *Ecce homo*, quanquã sint, qui dictionem *homo*: non ad Iesum: sed ad astãtes referãt: vt sit hic sensus; tu quisqs es homo: vide quomodo sit iste habitus: & si qd in te est humanitatis, placate: ac miserare hominem miserũ. Verùm magis est verisimile sic Pilatũ dixisse: *Ecce homo*, sicut postea dicit, *Ecce rex vester*. Sperabat ergo Pilatus, Iudæorũ odium hac hominis afflictione placãdũ. Solet enim populi furor, si fuerit aliquousq; debachatus ĩ eũ in quem fertur: subitò cõquiescere: præsertim si ludibriũ additũ calamitati, pro inuidioso reddat miserabilem eũ, qui passus est. Et quidem nũc fortè sic apud Iudæos euenisset, nisi obstitisset inexplebile odiũ pontificum, & ministrorũ, q̃ suis magistris subscribebãt. Hi enim vt viderunt eum, tãtùm abfuit vt placarentur, & ad miserationem cõmouerentur, vt etiã magis irritarentur, & instar canũ, ac ferarũ, q̃ gustata carne magis ad eã deuorãdum anhelant, ex cõspecto eius sãguine amplius etiã sitirent sanguinis eius effusionem. Metuebãt etiã hi, ne, si iã Iesus dimitteretur, populus aliquãdo ad illum cõuersus, ob iniquã eius castigationem ĩ ipsos tãquã sceleris auctores ĩsurgeret. Hi ergo succlamitãt vt cœperant, *Crucifige, crucifige eum*: quasi dicant, Bene incepisti, perge, perge. Cõuenit flagellatio crucifigendo, qa crucifixioni pręuia esse solet. Pilatus intelligens etiã hunc suum frustratum conatũ, & ex captata misericordia nihil esse spei, metu tentat illorũ coercere furorem, dicens cũ indignatione & ira: Accipite eũ vos, & si ita vobis videtur, & libet, crucifigite: ego enim nõ inuenio in eo causam crucifigendi: ꝓinde nõ possum ego eum crucifigere: q̃ secundum Romanas leges non possum crucifigere nisi facinorosos. Iã ergo quintò Pilatus Christo innocentiæ phibuit testi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

moniũ,in apertiorem sui ipsius cõdemnationẽ. A & Christi nostrãmque gloriã. Iudæi autem,cùm audirent Pilatum tãto studio patrocinantẽ Iesu, nec omnino cõmittendum ducerent, vt aliquo pacto elaberetur à manibus eorum, testimonio eius opponunt suã legem,quasi ex eius ignorantia ꝓcedat falsa Pilati de Iesu existimatio. *Nos(ĩ quiunt)legẽ habemus, & secundũ legem nostram debet mori, quia filiũ Dei se fecit.* Quasi dicant,Quanquam Pilate secundùm legem Romanorum,secundùm quam tu iudicas, non inuenias in eo causam mortis, tamen nos habemus legem secundùm
Luc. 24. quam debet mori. Hãc te nobis inuiolatã custodire necesse est,vt q̃ cõstitutus ad hoc sis nobis iudex,& præses. Cæterùm lex,secundùm quam dicũt Iesum mori debere,ea est,quę blasphemos B præcipit interfici. Ad eã tandem necessitate cõpulsi confugiunt. Nã primùm quidẽ ea profere bãt,per q̃ læsæ Cæsareæ maiestatis reus,& seditiosus videri posset,ꝙ hæc iudicarent magis cõmotura animũ Pilati. Vbi verò Pilatũ has accusationes viderent nõ recipere,nec iudicare Iesũ quicquã in leges peccasse Romanorũ,suam proferunt legem,clamãtes Iesum in eã per blasphemię crimẽ peccasse,sęque hoc modo declarãtes nõ tã odio personæ quàm zelo legis ipsum persęq. Verùm hac ipsa noua accusatiõe seipsos nescij cõdemnauerunt. Primum enim si ꝓpter legẽ ipsorũ Iesus ratione blasphemię mori debuit,nõ ergo ab ipsis ad crucem petendus erat,sed lapidib.obruendus Deinde quisquis se filiũ Dei facit,& dicit,secundũ legem mori debet,secũdùm C eã ergo verus Messias mori debet,qui secundùm eã filius Dei futurus,& dicendus prædicatur. Iã & in illo veritatem contra seipsos proferunt,ꝙ dicunt,*filium Dei se fecit.* Nã,quanquam secundùm sẽsum ab ipsis cõceptum his verbis Christo crimen intentabatur(intelligebãt enim ipsum cum filius Dei nõ esset, se pro filio Dei gessisse,atque hoc nominis sibi vsurpasse)tamen ignorãtes perdirectionem spiritus,nõ crimen,sed laudum Iesu ꝓferebãt. Nõ enim dicunt,filium Dei se vocauit, sed *fecit*. Dicere enim se filium Dei vsurpationem diuinę declarat excellẽtię:at facere se filium dei, hoc est,re ipsa se exhibere,atque declarare filium Dei,non pœnã,& mortem meretur,sed laudem, & veneratione. Et tamen etiã in eo veritatem inscij dixerunt,quòd ſm legem ipsorum mori debebat,quia filium Dei se,vt erat,fecit. Scriptura D enim vetus prædixit,Messiã,& filium Dei moriturum ꝓ hominum redemptione. Porro Pilatus hac noua delatione audita pculsus est magisq; sibi timere cœpit,metuens ne forte nõ solùm in hoiem innocẽtem,sed &in Dei filium peccasset, atque ob id deos sibi iratos sentiret. Viderat eñ admirãdã quãdã in Xpo in ferendis malis mãsuetudinem,&patientiã,quæ hominum morem superabat, audierat ipsius in respõdendo grauitatem cum modestia cõiunctã. Secum item reputabat mira,q̃ de illo sæpe audierat. Et apud ethnicos poetarum fabulis fuit ꝓditum,& vulgò cre- E debatur,quosdã ex Deo, & homine natos semideos haberi,&deorum filios. Ex his ergo metuere cœpit,ne fortè verè in illum cõpeteret qđ illi criminis loco obijciebãt,sicut de regis nomine sibi criminis nomine obiecto priꝰ didicerat. Ingressus ergo ptorium vt cum Iesu seorsum loqueret, rogauit eum vñ esset,vt cognita eius origine scire,verum ne,an falsum esset, qđ illi obijciebat. Iesus autem rursum nullum dedit ei responsum: partim quidem,quoniã suprà satis suã illi notam fecerat innocentiã,cui etiam ipse toties testimonium perhibuerat,& quoniã etiam iã propositæ qõnis veritatem satis insinuauerat, de se dixit, venisse in mundum,& regnum suum nõ esse de hoc mundo,sed multo magis,ne videret conatus vt elaberet,& nolẽs mortem subijsse,& qa sciebat ſm Dei dispositionem futurum vt omnibus tentatis obstinato Iudæorum furori cederet Pilatus. Cùm ergo nihil ille respõderet,Pilatus indignat⁹ suã & auctoritatem &diligentiã cõtemni,Mihi,inqt,nõ loqueris,q̃ tãtæ sum auctoritatis vir,& tã studiosè ꝓ tua adlaboraui salute? An ignoras me habere potestatem crucifigendi te,& dimittendi te? Quib.verbis arrogãter nimis prolatis sese planè Pilatus cõdemnauit. Si enim hanc habuit potestatem,cur, qui toties innoxium est testatus,nõ dimisit? Aut si pro suo arbitrio,&voluntate potuit aut crucifigere,aut dimittere,quę admodum sibi his verbis videt arrogare:cur,qui gratificare voluit Iudęis,nõ sine causę examinatione Iesum crucifigendum tradidit in gratiã Iudeorum. Nõ enim habuit potestatẽ vtrumlibet faciẽdi:q̃ nõ ꝓ sua poterat voluntate:sed ꝓ causæ debuit exigentia iudicare. Et vt p vsurpationẽ:& abusum hãc habuerit in alios potestatẽ:in Christum certe nõ habuit:q̃ lõgè erat omni humana superior potestate. & vi. Itaque,q̃ ad omnes suas siluit patienter obiectas criminationes:hanc nõ ferens tã intolerandam arrogantiã: aperuit modò os suum:idq̃;nõ solùm quo ostenderet:quàm odiat omnem superbiam:sed etiam quia hæc arrogantia eleuabat gloriam: & causam passionis suæ: quæ non in Pilati arbitrio: sed in Dei pendebat dispositione:ordinantis eam ad hominum salutem. Dicit ergo:*Non haberes aduersus me vllam potestatem,nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi,maius peccatum habet.* In quib.Domini verbis obscuritatem nõ paruam facit coniunctio rationalis,*propterea*, ꝙa nõ videtur quomodo id, quod præcedit,causa sit,&ratio eius,qđ sequitur. Sunt quidam,qui illud,*desuper*,referunt ad imperatoris Romani potestatẽ, à qua tãquã superiore Pilatus suã habuit potestatem,ſm quã acceptionem facilis, & cõmoda intelligi põt inter dictas sententias connexio in hunc modum,Nõ est,Pilate,cur de tua in me potestate multum arrogãter intumescas. Nã in me nullã haberes:nisi à potestate superiore:imperatoris scilicet: cui subes: tibi esset datum:& ꝓpterea qa potestatem scilicet habes superiorem quã times offendere:ió fit vt tuà in me potestate abutendo peccesꝫ tñ grauius te peccant:qui me tibi tradiderunt:quia tu qdem quodã humano metu cõtrahendæ offensæ peccas:illi verò mera in me iniuria: & obstinata malitia. Verum dictio:*desuper*,magis videt posita ꝓ è supernis: atq,à cœlo. Est enim Græcis ἄνωθεν quã hoc loco sic omnes accipiunt Græci. At secundùm hanc acceptionem difficilior vł sententiarum cõnexio:ita vt ob id pleriq. aut aliqd addant:ꝓ quod cõstet cõnexio: aut dissimulent cõiunctionem,*propterea*,quemadmodum fecit Theophylactus. Si tamen diligenter qs attendat,inueniet cõuenientissimum i verbis Domini sensum. Quoniã enim Pilatus &arrogãter de se cõtra Dominum locutus fuit,& magno perculsus timore per

pter nouã Iudæorum accusationem,Dominus pri- A mùm quidem eius reprimit arrogantiam, & deinde ad id respondet,quod illius cruciabat animum, & quæ illi fuit causa interrogandi vnde esset. Quod ergo ad primum attinet,dicit,*Non haberes potestatem aduersum me vllam,nisi tibi datum esset desuper*,hoc est, concessum esset,aut permissum cœlitus:significare volens se moriturum: & pati ex dispositione diuina: non autem: quia ille ex suo officio:aut auctoritate potestatem in se haberet. Nec aliud his verbis significare voluit Pilato Dominus quam quod comprehendẽtib.se significauit dicens:quasi ad latronem existis cum gladijs: & fustibus: cùm quotidie vobiscum fuerim docens in templo: non extendistis manus in me:sed hæc erit hora vestra: & B potestas tenebrarum. Ibi enim ne insolescerent Iudæi: quasi sua vi superiores Christo facti,significat se non detineri captiuum ab eis, nisi quia eis tunc cœlitus hoc concessum esset. Ex eo autem quod dixit, Pilatum non habere aduersum se potestatem nisi permissiuam, deinde infert quod ad cruciatum animi eius pertinebat,dicens,*Propterea*, hoc est,quia ex tuo officio & auctoritate,qua fungeris, nullam habes in me potestatem,sed tantùm ex diuina permissione,ideo,etsi tu pecces,qui tanquam ex auctoritate aduersus me potestatem exerces, tamen, qui me tradidit tibi, populus maius peccatum habet quàm tu,quia ex odio me immo- C rentem, tuæque potestati nequaquam subditum tibi tradidit, auctor existens omnis, quod in me committitur sceleris,teque vel inuitum cogens,vt quasi ex auctoritate in me sæuias. Hæc videtur germana verborum Christi intelligentia, secundum
Rom.12. quam patet inprimis Dominum priori sententia non hoc significare voluisse,quod dixit Paulus,Nõ est potestas nisi à Deo,quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt. Non enim hic significat Dominus,Pilatum potestatem suam auctoritatiuam,& iudiciariam,qua apud Iudæos tum fungebatur,accepisse à Deo,quanquam id secundum Pauli doctrinam verum esset. Si enim in hoc sensu Dominus dixisset, D *non haberes potestatem aduersus me vllam*, &c. itidem de quouis alio dicere poterat, & omnino in genere; *Non haberes potestatem vllam aduersus aliquem, nisi tibi datum esset desuper*, cùm speciale aliquid de se Dominus significare voluerit, dicens; *Non haberes potestatem aduersus me vllam*, &c. Itaque significat Dei permissione nunc potestatem quam priùs non habebat,factam illi contra se: sed potestatem malam,diabolicam,& tenebrarum,de qua dixerat Iudæis,hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum; & qua vtens contra se grauiter peccaret, licet minus quàm illi, qui se tradidissent. Proinde ex hoc E loco non est, quòd quidam improbent Ecclesiasticos debere laicæ potestati esse subiectos, quomadmodum id aliqui hinc astruere sunt conati,qua si hic Christus significauerit se diuina ordinatione, de quali loquitur Paulus, subiectum fuisse Pilato. Patet secundò ex superiori explicatione verborum Christi ipsum non solùm ob innocentiam suam asserere Pilatum non habere potestatem aduersum se, cùm sola crimina faciant iudicem habere potestatem aduersus aliquem,sed multo magis quòd superior esset, & fortior omni humana potestate. Obseruandum autem in posteriori sententia ex priori illata,quomodo Dominus oblique tantùm Pilatum peccati notet; timorem quidem eius, quem ex noua conceperat Iudæorum declaratione sic confirmans tanquam iustũ,vt eũdem tamen comparatione peccati aliorum minueret,mansuetudinem suam simul & in iudicando æquitatem hac ratione declarans, cum tam mitem protulit sententiam cõtra eum,cuius iussu tam direè immeritò iamiam fuerat tractatus, cùm recens iniuria hominũ animos exacerbare soleat contra inferentes iniuriam. Maluit item Dominus peccati in se cõmissi grauitatem in Iudæos reijcere quàm in Pilatum,eiusque timorem minuere magis voluit quàm augere, grauiter eum terrendo, ne videri posset ambire liberationem, sed sua aliquali excusatione quemadmodum in id,quod à Deo decretũ erat, Pilatum instigans voluntariè passus agnoscere tur. Cæterùm in illo, *qui me tradidit tibi*, aut est synecdoche, vt sit numerus singularis pro plurali positus: aut intelligitur populus, vt sit sensus: Populus,qui me tradidit tibi,Iudaicus scilicet, iuxta illud quod dixit suprà Pilatus, *gens tua & pontifices tradiderunt te mihi*. Patet autem ex secunda Domini sententia falsitas assertionis Stoicorum,& quorundam apud nos hæreticorum, qui vetus illud reuocant Stoicorum paradoxon,dicentes omnia peccata esse paria. Dominus enim dicit Iudæos maius habere peccatum quàm Pilatum, non sunt ergo omnia inter se peccata paria, sed vnum est altero maius. Sequitur apud Ioannem, *Exinde quærebat Pilatus dimittere eum*. Cùm autem etiam priùs Pilatus quæsierit variis modis dimittere Iesum, Diuus Augustinus illud, *exinde*, putat hic non positum pro eo, quod ex eo tempore,sed pro ea causa,ne scilicet haberet peccatum, occidendo innocentem sibi traditum, quamuis minus peccans quàm Iudæi, qui eum illi tradiderant occidendum. Exinde ergo, inquit, id est, ideo ne hoc peccatum faceret, non nunc primùm,sed ab initio quærebat eum dimittere. Vérùm cùm Græcè sit τοῦτον, id est, ex eo, atque in illo subintelligi soleat, tempore, potius sic intelligendum est ex eo tempore magis quærebant omnib.modis absoluere Iesum. Cùm enim moneretur oblique sui peccati,& intelligeret Iesu modestiã, & innocentiam, Iudæorumque malitiam, & suam æquitatem non esse reo ignotam, fauens etiam ei, eo magis quòd videret ipsum mortis periculo non commoueri,tẽtabat iam magis quàm priùs omnibus modis,vt aliquo pacto Iesum dimitteret. Id sentientes Iudæi quoniã videbant præsidem negligere crimen iam iam ex lege intentatum, ad prius crimen redeunt, non simpliciter iam illud profitentes, sed cum interminatione inimicitię Cęsaris,quia maxime sciebant commouendum Pilati animum. Si,inquiunt, hunc absoluis,declaras te non esse amicum Cęsaris Romani, eo quòd non punias pro merito hostes illius. Omnis enim,qui se regem facit, contratium se ostendit Cæsari. Itaque cùm Pilatus audisset hos sermones,atque ex eis intelligeret periculum sibi esse,ne per Iudæorum delationẽ Cæsaris amicitiam perdens,sua priuaretur functione,mox, mutato suo pro Iesu liberando studio,decreuit Iudæorum odio seruire. Perspexit enim implacabile sacerdotũ odium in Iesum, ac mirum populi cum eis consensum, simulque videbat Iesum etsi innocentem, humilem tamen esse, & tenuem,sibique deesse, vt ab eius nece nihil periculi expectãdum esset: cogitabat interim & illud, apud Cæsares multos falsi licet criminis inuidia fuisse periclitatos, iamque sibi videbatur satis adnixus aduersus

Universidad de Deusto
Biblioteca

conspiratos totius gentis primores, ac populum, ad vnius hominis humilis tuendam innocentiam. Proinde, vnius hominis vita existimabat lucrifaciendam sedationē tumultus populatis, ac totius gentis, & Cæsaris gratiam, dicens in corde suo cum Caipha: Expedit vnum hominem mori pro populo, ne tota gens tumultuetur, & in me insurgat. Qua in re plerique etiam hodie, proh dolor, Pilatum referunt, qui etsi non adeo mali sint, vt statim pro impiorum voluntate iustitiam peruertant, tamen, quoniam non firmiter in animū suum induxerunt, non seruire ad gratiam, sed sic volunt administrare iustitiam, vt tamen hominum velint retinere gratiam, tandem à recto excidunt. Discamus ergo hic auaritiæ quantum sit malum, quæ vt Iudam ad proditionem, ita & ad condemnationem innocentis Pilatum adduxit. Sed rursum videamus, quomodo iusto Dei iudicio etiam hic iuxta scripturas impio aduenerit id, quod verebatur. Pilatus enim, qui delationib. Iudæorum falsis metuit excidere ab imperatoris gratia, suoque principatu, meruit occidendo innocentem, talibus delationibus priuari eo, quem conseruare studuit principatū, vt prius diximus ex Iosepho. Sedit ergo, in quit Ioannes, pro tribunali, locum etiā designans suis nominibus, non tantùm certitudinis historiæ causa, sed etiam quò intelligeremus, quàm conuenienti loco Iesu condemnatio sit lata. Dicebatur autē is locus Græco nomine lithostrotus, non, vt quidam corruptè legunt, licostrotus, Hebraice vero gabbatha, non quòd gabbatha idem significet quod lithostrotus, sed quòd idē locus in diuersis linguis diuersa haberet nomina, alia & alia ratione. Lithostrotus enim dicebatur, quòd lapide stratus est λιθος enim lapidem significat, στρωτος autem à verbo στρωννυω, quod est sterno, significat stratum. Gabbatha verò dicebatur, eo quòd editus esset, & altus. Significat enim ea dictio id, quod est altum, estque magis Chaldaica quàm Hebraica, quia Hebraicè dicereretur Gab. Hic ergo locus conueniebat condemnationi Iesu, vt ea solennis esset, & publica, nec quenquam lateret eius innocentia. Quoniam autem nunc primùm Ioannes commemorat Pilatum sedisse pro tribunali, existimant quidam cum Augustino Matthæum per anticipationē narrasse id, quod scripsit de vxore Pilati, quia eam ad maritum misisse scripsit, sedente eo pro tribunali. Ad hoc tamen non videtur necessariò cōfugiendum, quia etiam prius verisimile est Pilatū pro tribunali sedisse, cùm Iudæorum audiret accusationes, & ad eos pro Iesu loqueretur. Cæterùm non satis habuit Ioannes locū diligenter designare, quo Iesu condemnatio facta est, sed & tempus expressit dicens, *Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta.* Dicebatur autem apud Iudæos parasceue, non solùm is dies, qui pascha proximè præcessit, in cuius scilicet vespera edebatur agnus paschalis, sed etiā omnis feria sexta cuiusque hebdomadæ, quem nos gentili ritu diem Veneris dicimus, eo quòd ea die parabantur, quæ in die sabbathi ipsi essent ad esū necessaria. Parasceue enim Latinis præparatio dicitur. Quod verum esse patet ex eo, quod posteà dicit Marcus, *quia erat parasceue, quod est ante sabbathum.* Et Lucas, *Dies erat parasceues, & sabbathum lucescebat.* Ex eo tū, quòd hic dicit Ioannes, *Erat autem parasceue paschæ*, apparet etiam eam diē, quæ proximè præcessit pascha, dictā parasceuen à præparatione agni paschalis, quæ tum fiebat, ita vt ea dies, qua Dominus passus est duplici ratione parasceue dictus sit: quia fuit parasceue paschæ: & parasceue sabbathi. Quare iam Ioannes potius dixit: *parasceue Paschæ* quā parasceue sabbathi: mox dicetur. Verùm quæstio est non parua, quomodo Ioannes dicat fuisse horam ferme sextam, quando Pilatus sedit pro tribunali iudicaturus Dominum: cùm Marcus posteà dicat fuisse horam tertiam, quando crucifixerunt eum. Erat, inquid, hora tertia, & crucifixerunt eum. In qua quæstione soluenda multū à diuersis laboratum est. Augustenim duas indicat rationes soluendæ difficultatis, quarū prior est, vt intelligatur Marcus locutus de hora qua Iudæi Dominū crucifixerunt lingua dicentes: *Crucifige crucifige eum*, Posterior, vt Ioannes accipiatur locutus non de hora parasceues Iudæorū, sed dē hora parasceues Christianorū, qua scilicet verum pascha parabatur, eā parasceuen incipiendo ab hora noctis nona, qua fieri potuit vt in domo Caiphæ Iudæi clamauerint, *Reus est mortis.* Parasceues em̄ sic inceptæ hora sexta coindit cū hora diei tertia. Theophylactus in Ioannem scribens affert aliam rationem expediendæ quæstionis, dicens quōsdam eam sic soluere, vt patent apud Ioannē pro litera, quæ tertium significat numerum, errore scriptoris descriptum characterē episemis, qui sextū designat numerū. Literis enim Græci suos numeros designant. Addit & aliam rationem non dissimilem multum à priori ratione ab Augustino indicata. Euthymius vult id, quod apud Marcū dicitur, *Erat autem hora tertia*, non trahendum ad id, quod additur, *Et crucifixerunt eum*, sed referendum ad principium eorum, quæ passus est à militibus Pilati Saluator. Verùm cùm omnes hæ rationes coactæ nimis videantur, & parum firmæ, simpliciorem, & firmior quærenda est. Sciendū est, quod sicut apud Iudæos nos quatuor vigilias, ita dies in quatuor horas, seu stationes diuidebatur, quarum prima incipiens à diluculo, durauit vsque ad horā diei tertiam. Secunda incipiens à tertia, durauit vsque ad horam diei sextam, dicebaturque hora tertia, eo quòd à tertia initium sumpsit. Tertia verò pars incipiens à sexta durauit vsque ad nonam, dicebaturque similiter à suo principio hora sexta. Quarta autem incipiens à nona durauit vsque ad solis occasum, dicebaturque hora nona, vel vespera. Ad hunc enim modum diem diuidi solitū à Iudæis, & passim eorum literæ, & Parabola, quæ de patre familias conducente operarios in vineā suā, quæ est Matthæi 20. clarissimè indicat. Illuc enim operarij conducti dicuntur diluculo, hora tertia, hora sexta, hora nona, & item vndecima. Itaque iā pulchrè consentiunt Euangelistæ, qui prius dissentire videbantur. Quòd enim Ioannes ait fuisse fermè horam sextam, cùm Pilatus sederet pro tribunali, satis indicat nondum fuisse horā sextum. fuit igitur adhuc tertia hora, seu statio secunda, hoc est, ea pars diei, quæ est inter horam tertiā, & sextam. Nihil igitur mirum, si tum cùm Christus crucifigeretur, nondū fuerit hora sexta, præsertim cùm aliquandiu in cruce pependerit, antequā hora sexta fieret, tenebræ orirentur, vt in sequentibus patebit. Re igitur vera Christus à militib. hora tertia crucifixus fuit, quia sexta nondū aduenerat. Et re uera Pilatus hora fermè sexta sedit pro tribunali, quia tertia iā tum maiore ex parte fuerat elapsa. Hanc sententiam etiam passionis historia confirmat, quia in ea nominatim diluculi, tertiæ

tiæ, sextę & nonæ horarū sit mētio, cùm de reliquis inter illas labentib. omnino taceatur. Quòd autē Ioannes horam dixerit fuisse ferme sextam, & non potius dixerit fuisse tertiā, cùm tertia adhuc horā aut amplius durauerit, in causa est, qa significare voluit tēpus illud, quo vetus pascha immolari, & parari solebat, vt intelligeremus eodē illo tēpore aut circiter illud, verū agnū etiā ad cædē paratum, atque veritatem cum suo conuenire typo, ob quā etiā causam videtur potius dixisse eā diē fuisse parasceuen paschæ, quā parasceuen sabbathi. Vt em̄ prius indicauimus, varijs locis in sinuat Ioannes Christū fuisse verum agnū paschalem, atque veritatē cum sua vmbra probè conuenisse. Cùm ergo tēpus appeteret, vt iuxta diei festi rationē agnus paschalis immolaretur, Pilatus, & Iudęi, diuinę dispēsationi per ignorantiā subseruientes, verū agnum ad necē destinarūt, ille quidē iudicando, isti verò clamoribus suis vrgendo. Cùm autem Pilatus iā videret se necessitate constringi ad condemnādū Iesum, si saluam sibi vellet populi, ac Cæsaris gratiā, sederétq. pro tribunali ad sententiā pronunciandā, producto foras Iesu, dixit Iudæis, *Ecce rex vester.* Quod plerique eū accipiunt dixisse, irridēdo eorum vanam accusationem, vt sit sensus, Ecce eū, quē vos dicitis regnum apud vos sibi vendicasse, videte quàm nihil regiū prę se ferat, quē contenditis se regē vestrū fecisse. Potest & aliter accipi, ipsū, vt prius dictū est, voluisse irritate animos Iudæorū, vt, abnegato rege, se fortius obstringerent Cæsari, & vt ipsis cōstantius illū ad crucē petentib. magis à scelere videretur immunis. vt sit sensus, Ecce eū, qui se regē vestrum dixit, & ab alijs dici pertulit. Illi ergo nō ferentes illū vocari suū regem, iā tertio, secundum Ioannem, valido clamore petiuerunt ipsum sustolli in crucē, quando & intelligendū accidisse, quod Lucas scribit, eos instisse vocib. magnis, & postulātes vt crucifigere tur, & inualuisse voces eorū. Tum Pilatus, *Regem* inquit: *vestrū crucifigam?* siue irridens eos: siue ad negandū ipsum: & extorquendū inuisæ seruitutis publicā professionem prouocans. Itaque sicut ille ambiuit: euenit. Pontifices enim, qui prę alijs pertinaci cōtra Iesum ferebātur odio: quò Pilati animum in suas partes inclinarent: respōderunt: *Non habemus regem nisi Cæsarem.* Messiā suū: hoc est: regem à Prophetis promissum: multis seculis expectauerant: Cęsaris regnū, quo premebātur: miserè oderant: tamen odijs efferati publicè Messiā suum abnegant: & Cæsarem Dominū profitentur. Tāta erat vlciscēdi libido: vt sese vltro in inuisam addicerent seruitutē: quò Iesum libertatis auctorē extīguerēt. Hęc est inuidiæ natura: vt sese in mala multa vltrò inijciat: modò possit desideratæ de alio vindictæ fieri cōpos. Et sanè iā eis secundùm proptiam vocē meritò accidit: vt regem suū: quem diu expectauerunt: non habeant: sed sub imperatoribus: regibusque, atq. tyrānis aliarum gentiū viuere cogātur tributarij per vniuersū terrarū orbem. His gestis, cùm Pilatus videret se p tā multa & varia nihil proficere, sed q̄ quo magis niteretur Iesum liberare: & populum placare: eo magis tumultus fieret in populo: satisfacturus eorū petitioni, priùs tamen rursū aperto testimonio & signi & verbi declarare voluit Christi toties testatā innocentiā: atq; iniusti supplicij crimē & vltionē à se in Iudæos deuoluere. Accepta enim aqua de manu ministri fundentis: abluit manus suas in cōspectu omniū: rationē sui facti indicans: dicendo: *Innocens ego sum a sanguine iusti huius*: quasi dicat: Hac ipsa manuum mearū ablutione testatū vobis volo me nō esse autorem mortis & effusionis sāguinis hominis istius iusti: sed innoxiū esse & purum à sanguine ipsius: ac ,pinde sanguinis eius vltionem nolim venire super me: & domum meā, vos videritis: qui mortis estis auctores in quorū ,pinde caput recidet vltio sanguinis innoxij. Hac voce nō solùm nō sunt deterriti infœlices Iudęi, sed poti' accensi. Vt em̄ animum adderent timido pfidi, celeriusque perficeretur negotium: p nimia cupiditate non aduertentes quid dicerent, aut agerent omnes vna voce clamabant: *Veniat sanguis eius super nos: & super filios nostros.* Nō negāt iusti sāguiné esse, de quo Pilatus loquebatur, sed simpliciter sāguinem ei⁹, hoc est, vltionem sanguinis sibi suisque imprecātur, nō sibi tātùm malè precantes, sed & posteris suis, vñ & iusto Dei iudicio sicut Pilati gentilis deprecatione ablata est vltio sāguinis Xpi à populo gētili: ita Iudęorū imprecatione recipi illa in populum Iudaicū. Perseuerat enim vsq; in prēsentē diem hæc imprecatio super Iudæorū filios & sanguis Dñi non auferetur ab eis. Veruntamen sicut Pilatus vltionis deprecatione: nō penitus à se sanguinem Dñi auertit (nā & ipse iusto Dei iudicio dignam pertulit vltionem: quia à sanguine Domini non erat: vt videri volebat: innoxius) ita Dei misericordia: quæ clementior fuit in Iudæos q̄ ipsi fuerunt in sese: effectum est vt illorum imprecatio nō in omnes firmaretur. Multi enim ex eis: eorumque filijs posteà per pœnitentiā cōuersi sunt ad Dominum. Securitate hac & cautione à Iudęis accepta: Pilatus tādem Iesum: hoc est: Saluatorem: tradidit voluntati eorum. Qua narratione Euangelista idicauit: non legitimè à iudice condemnatum Dñm: sed furori ac gratię populari seruijsse. Iudicis enim nō est adiudicare & tradere reum voluntati postulātium: sed ,p meritorum causis sententiam supplicij pronunciare. Diligēter autem Euangelistę nō tātùm pœnas: & ignominias Christi ,pecuti sunt: sed & testimonia innocentiæ eius: quæ à varijs accepit, vt magis intelligeremus nobis impedisse, quicqd passus est.

DVCITVR AD CRVCEM, ET CRVCIFIGITVR.

Matth. 27. Marci 15. Lucæ 23. Ioan. 19. CAP. CXLIII.

Sed Vsceperūt autē Iesum,[c] & postquā illuserūt ei, exuerūt eū † chlamydem', & induerūt eū vestimēt̄a Δ eius',[m] & eduxerunt eum[c] vt crucifigerēt[b] eū.[d] Et baiulās sibi crucem, exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locū, Hebraice autē Golgotha.[a] Exeuntes autē, & cū ducerent eū[a] inuenerūt,[c] apprehēderūt,[b] & angariauerūt[b] prætereūtē[b] quempiā[a] hominem[l] Cyrenæum,[a] nomine[l] Simonē,[b] venientē de villa,[b] patrē Alexādri, & Rufi:[a] hunc angariauerunt,[c] vt tolleret crucē eius,[c] & imposuerunt illi crucem portare post Iesum. Sequebatur autē illum

† purpura a b s.
a.o. duxe
runt eum
b educunt eum
† b. Simonem.

stem Cyrenaeum c. Simonẽ Cyrenensem † b & debant ei bibere vinũ a d. vbi a. crucifixũ sunt cũ duo latrones † a vnus & vnus a h.o. alium c. Erat autem & o. super scriptio scripta d. erat autẽ scriptũ † a. postquam autem cruci fixerũt eũ b. & crucifigentes eum a. c. diuiserunt vestimẽta eius, mittẽtes sortem † a. impleti sunt, quod dictum est a. o diuiserunt sibi o super † b & prætereuntes aa. o triduo o. o. saluã † b o fum mi jacerdotes a c. dicẽtes † b. o. conuiciabantur. A autem a. A ijcta autem hora † b. per totam c. in vniuersam A a. o. ad b hora nonã. † a. clamauit a b. Eloi Eloi a hoc est † b Et quiãã de circunstãtibus † a. Et continuò * b autem b. & implẽs spõgiam ace-

multa turba populi, & mulierum, quæ plangebãt, & lamentabantur eum. Conuersus ad illas autem Iesus, dixit. Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros, quoniã ecce venient dies, in quib. dicent, Beatæ steriles, & vẽtres qui nõ genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. tunc incipiẽt dicere mõtibus, Cadite super nos: & collibus: Operite nos. Quia si in viridi ligno hæc faciũt, in arido quid fiet? Ducebãtur autem & alij duo nequam cum eo, vt interficerẽtur. [b] Et perducũt illũ. [a] & venerũt [c] in locũ [a] qui dicitur [c] Golgotha, quod est [b] interpretatũ Caluariæ locus, † & dederũt ei vinum [b] myrrhatũ [c] bibere. [a] cũ felle mistũ. Et cum gustasset, noluit bibere, [b] & nõ accepit. [c] Et postquã venerũt in locũ, qui vocatur Caluariæ, △ [b] ibi crucifixerũt eũ. [c] & [a] tũc [b] crucifigunt [m] cũ eo [d] alios [m] duos p latrones [d] hinc & hinc, † [l] vnum à dextris, & △ alterum à sinistris [b] eius, [d] mediũ autẽ Iesum. [b] Et impleta est scriptura, quæ dicit, Et cum iniquis reputatus est. [d] Scripsit autem & titulũ Pilatus, & posuit super crucẽ. [a] Et imposuerũt super caput eius causam ipsius scriptã. [c] Et erat [b] titulus [b] causæ eius [c] inscriptus [c] super eum literis Græcis, & Latinis, & Hebraicis, ‡ Hic est ‡ Iesus [d] Nazarenus, ‡ Rex Iudæorum. † [d] Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia prope ciuitatẽ erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè, Græcè, & Latinè. Dicebãt ergo Pilato Põtifices Iudæorum: Nolis scribere, Rex Iudæorũ: sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorũ. Respõdit Pilatus, Quod scripsi, scripsi. [c] Iesus autẽ dicebat, Pater dimitte illis, nõ enim sciunt quid faciunt. Milites ergo † [m] cum crucifixissent eũ, [d] acceperũt vestimenta eius (& fecerũt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicã. [a] Diuidentes verò vestimẽta eius miserunt sortes [b] super eis, quis quid tolleret. [d] Erat autẽ tunica inconsutilis, de super cõtexta p totũ. Dixerũt ergo ad inuicem, Nõ scindamus eã, sed sortiamur de illa cuius sit. † ‡ Vt scriptura impleretur, dicens, [a] per Prophetã dicentem. △ ‡ Partiti sunt vestimenta mea sibi: & in vestẽ meã miserunt sortẽ. [d] Et milites quidẽ hæc fecerunt. [a] Et sedentes seruabant eũ. [b] Erat autẽ hora tertia, & crucifixerunt eũ. † [c] Prætereuntes autẽ blasphemabãt eum mouẽtes capita sua, & dicẽtes, Vah, qui destruis tẽplũ Dei, & in △ trib. diebus [a] illud [c] re ædificas saluũ fac temet ipsum, [b] descendens de cruce, [a] si filius Dei es, descende de cruce. [c] Et stabat populus expectãs. Et deridebat populus cum eis. [c] Similiter [enim] & † principes sacerdotũ [b] illudentes ad alterutrũ [c] cũ scribis [a], & senioribus [l] △ dicebant, [c] Alios saluos fecit, seipsum, nõ potest saluũ facere. [a] Sit [b] Christus [c] Rex Israel [a] est, [c] descendat nunc de cruce, [b] vt videamus, & credamus, [a] & credemus ei: [c] se saluũ faciat, si hic est Christus Dei electus [a]. C[c]fidit in Deo, liberet nũc eũ, si vult. Dixit enim: Quia filius Dei sum. [c] Illudebãt autẽ ei & milites accedentes, & acetũ offerẽtes ei, dicentes: Si tu es Rex Iudæorum, saluum te fac. [a] Idipsum autẽ & [a] latrones [c] qui crucifixi erant cũ eo † improperabant ei [c]. Vnus △ [enim] de his qui pẽdebãt latrombus, blasphemabat eũ, dicẽs, Si tu es Christus, saluum fac teipsum, & nos. Respondens autem alter, increpabat eum, dicens, Neque tu times Deũ quia in eadem damnatione es? Et nos quidem iustè, nã digna factis recipimus, hic verò nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum, Domine memẽto mei cùm veneris in regnum tuũ: Et dixit illi Iesus, Amen dico tibi, Hodie mecũ eris in paradiso. [d] Stabant aũt iuxta crucẽ Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cùm vidisset ergo Iesus matrẽ, & discipulum stãtẽ, quẽ diligebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eã discipulus in suã: [c] Erat autẽ ferè hora sexta, [b] & [c] facta hora sexta tenebræ factæ sunt † super vniuersã terrã, vsque △ in horã nonam. [c] Et obscuratus est Sol. [c] Et circa horam nonam † exclamauit Iesus voce magna dicens, △ Eli, Eli lamma sabbachthani, quod est [b] interpretatum, [c] Deus meus Deus meus, vt quid dereliquisti me? † Quidã autẽ illic stantes, & audientes dicebant, [b] Ecce [c] Eliam vocat [a] iste. [d] Postea sciẽs Iesus, quia oĩa iã consummata sunt, vt consummaretur scriptura, dicit, Sitio. Vas ergo erat positum acetosum. Illi autem spõgiã plenã aceto, hyssopo circum ponẽtes, obtulerũt ori eius. † [a] Continuò [enim], currens, * vnus [a] ex eis acceptã △ [c] spongiã impleuit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere, [b] dicẽs: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponẽdum eũ. [a] Cæterũ verò dicebãt, Sine, videamus an veniat Elias liberans eũ. [d] Cùm ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est. [l] Iesus autẽ [a] iterũm clamans voce magna [c] ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, [b] emisit voce magna, [d] & inclinato capite † tradidit spiritum. [l] Et [a] ecce, [l] velum tẽpli scissum est [c] mediũ △ [c] in duas partes, à summo vsque deorsum, [a] & terra mota est, & petræ scissæ sunt. & monumẽta aperta sunt, & multa corpora sanctorũ, qui dormierãt, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionẽ eius, venerũt in sanctã ciuitatẽ, & apparuerũt multis. [b] Videns [l] autẽ Cẽturio [b] qui ex aduerso stabat [c] quod factum fuerat, [b] qa sic clamãs expirasset, [c] glorificauit Deũ, † [b] dicẽs, [c] Verè hic homo iustus erat, [b] verè hic homo filius Dei erat. [a] Et q cũ eo erãt custodientes Iesum, viso terræ mõtu, & jis, quæ fiebãt, timerunt valde, dicentes, Verè filius Dei erat iste. [c] Et omnis turba eorum, q simul aderãt ad spectaculũ istud, & vidẽbant quæ fiebãt, percutientes pectora sua, reuertebantur. [c] Erant autẽ [a] ibi [b] & [c] mulieres [a] multæ de lõgè [b] aspicientes, [a] quæ secutæ erãt Iesum à Galilæa ministrantes ei, [c] inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi [b] minoris, [c] & Ioseph mater, & mater filiorũ Zebedæi, [b] Salome, & cùm esset in Galilæa, sequebantur eum, & ministrabant ei: & aliæ multæ quæ simul cum eo ascenderant Hierosolymam. [c] Stabant aũt omnes noti eius: à longè, & mulieres, quæ secutæ eũ erant à Galilæa hæc vidẽtes.

to circũponẽs que calamo, potũ dabat ei. c. Et clamans Iesus † a. emisit spiritũ b. expirauit a b. o. in duo a Centurio autem a. atẽ

SVSCEPERVNT AVTEM IESVM, etc. † A POSTQVAM ILI VSERVNT EI, EXIERVNT, &c.) Continentur hoc capite duæ nouissimæ passionis Christi partes. Sexta enim cõplectitur ignominiosam Christi ad crucẽ eductionẽ, crucis baiulationem, & præter alia myrrhati vini oblationem. Septima verò eiusdem crucifixionẽ, & quæcunque in cruce pendenti acciderũt. Itaq; cùm Pilatus adiudicasset fieri petitionem Iudæorũm, milites ipsius susceperunt Iesũ tanquã sibi traditum (verbum enim, *susceperunt*, referendũ est non ad Iudæos, sed ad milites Pilati, qui, vt patet in sequentibus, crucifixerunt Dominũ) & primũ exuentes eum chlamydem, ad maiorem ignominiam induerunt eum vestimentis, quò ab omnibus in via melius agnosceretur. Coronam capiti non dicuntur ademisse, vt intelligi possit eam ad maiorem item ignominiã relictam in capite, quã verisimile est altius impressam fuisse, quàm vt eximi cõmodè potuerit. Hinc sic indutum suis vestibus, educunt ad crucifigendũ. Reuocandũ hic in memorã quàm frequenter Dominus post nouissimam cœnam de loco ad locum profectus sit, quãque miserabiliter huc illucq; circũductus sit atq; pertractus. Inuenire enim licet secũdùm numerum septẽ partium passionis eius, septem etiã eius itinera & profectiones. Primò enim e domo vbi cœna paschalis peracta fuit, profectus est ad locũ orationis per torrentem Cedron, secundùm animam tristitia repletus & angore. Secundò, captus & ligatus pertractus est ad domum Annæ. Hinc ad domũ Caiphæ, à quo ad Pilati prætoriũ deducitur, vnde ad Herodẽ mittitur, qui eum rursum Pilato remisit, è cuius nouissimè domo crucifigendus ducitur ad montem Caluariæ. Verisimile autẽ inter ducendũ huc illucq; varia Dominum verbera præter multa sannarũ genera accepisse, atque tot quot ad occidendũ quẽlibet hominem possent sufficere. Ad augmentũ non tantùm ignominiæ, sed etiã pœnæ Christi fecit, quod ei ad crucifixionem exeunti propriã imposuerũt crucẽ. Hanc enim ferre militibus non libuit, Iudæis verò execrandum etiam erat eam attingere, ob maledictionem crucifixorũ, quæ est Deute. 21. Imponunt ergo eam humeris Domini ad maiorẽ eius ignominiam, sicut hodie furibus suspendio addictis funis, quo sunt suspendendi, circa collũ inijcitur. Itaq;, vt habet Ioannes, baiulãs sibi crucem, quam lubentur nostri causa in se susceperit, exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum. Grãde (inquit Augustinus) spectaculũ. sed si spectet impietas, grande ludibrium, si pietas, grande mysterium. Si spectet impietas, grande ignominiæ documentum: si pietas, grande fidei munimentum. Si spectet impietas, ridet regem pro virga regni, lignum sui portare supplicij: si pietas, videt regẽ baiulantem lignum ad semetipsum figendum, q̃ fixurus fuerat etiã in frontibus regum, in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriaturã corda sanctorum. Portauit crucẽ, quia Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrũm, vnde languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Portauit crucem tãquam virgam regiam, qua percussurus, & deuicturus esset humani generis hostem, impletũq; in eo illud Isaiæ, Factus est principatus super humerũ eius. Præcessit huius typus in veteri testamento, dum Isaac vnigenitus Abrahæ ex Sara filius, portauit suis humeris ligna in oblationem suiipsius, pergens secundùm voluntatem patris ad montem à Deo ad hoc electum, vt est Geneseos vigesimo secundo. Impletum est modò quod prædixit Isaias, Sicut ouis ad occasionem ducetur. Et illud, Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimã. Non est autem ei, quod Ioannes dicit Christum baiulasse sibi crucem, contrarium quod alij tres referunt Euangelistæ, crucem impositam Simoni cuidam Cyrenẽsi portandã post Iesum. Vtrũque enim intelligendũ est factum successiuè. Nec dubitandum vter prior crucem portarit, Christus, an Simon. Nam ex Euangelistarũ narratione manifestè patet, Dominum eam priùs gestasse, ac deinde in via ipsam impositam Simoni. Ioannes enim dicit, *baiulans sibi crucem exiuit*. In ipso ergo egressu crucem gestauit. Lucas verò dicit, *Cùm ducerent eum apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientẽ de villa & imposuerunt ei crucem portare post Iesum*: vnde patet, in via nunc inuentum, ac tum crucem ab humeris Iesu impositam illi. Nam ex illis etiã verbis satis manifestum est Simonem non simul gestasse cũ Christo, quemadmodum tamen nostri pictores frequenter exprimunt, quia dicitur, *imposuerunt ei crucem*. Vt autem crucem à Iesu ablatã imponerent homini illi obiter inuento, in causa verisimiliter fuit, quòd viderent Iesum iam debiliorem esse, quàm vt ligni molem portare posset, maximè cùm Iudæi vrgerent ad accelerandam eius crucifixionem. Imposuerunt ergo eam homini vili, & extraneo obiter in via inuento, quoniam eam pro Iesu nemo dignabatur portare. At hęc oĩa diuina dispositione illis nescientibus cũ grandi gesta sunt mysterio, ob quod innuendum, nihil dubium est tam accuratè Euangelistas hæc commemorasse. Quòd enim priùs Dominus, & deinde post ipsum alius crucem portat, significat, crucem Domini etiã ab alijs post Dominum portandam, neque in illius tãtu humeros crucem, qua salui fiamus, reijciendam, sed seruandũ nobis illud, quod priùs toties dixit, Qui vult venire post me tollat crucem suã, & sequatur me. Non Iudæus est, qui crucem portat, sed alienigena, & peregrinus, Cyrenensis nimirum. Id significat crucem Domini à gentili potissimum populo suscipiendã, & portandam. Iudæis satis dira quidem cruce imposita, sed non Christi, hoc est, quæ esset saluti. Simõ dicebatur, cui crux Domini imposita fuit, quòd si interpretetur, sonat obedientem, quia gentilis populus & fideles quiq; per obedientiam Christi crucem suscipiunt ferendam: ignominiam saluatoris suam ducentes gloriã & salutem. Quòd autem de villa egrediens Simon crucem portat post Iesũ, significat gentilem populum paganis & agrestibus ritibus derelictis, vestigia Dominicæ passionis lubenter amplexurum. Quòd milites militari insolentia ipsum angariauerunt, hoc est, adegerũt & coegerunt portare crucem, rectè intelligimus significare fideles crucem Domini naturali quadã auersione abhorrere, eã tamen ipsos vim sibi facientes obediẽdo Deo suscipere. Aut q̃ persecutores Christi vim essent fidelib. illaturi, ac planè coacturi vt crucem ac passionem quã prædicabãt imitarentur. Dicitur aũt à Marco hic Simon pater fuisse Alexandri & Rufi, non tantùm ob certitudinem historiæ, sed multo magis ob gloriam horũ filiorũ, quos verisimile est fuisse discipulos

Isaiæ 53. Isaiæ 53. Ierem. 11. Matt. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christi satis fidelibus notos, quibus magna hæc fuit apud fideles gloria, ꝙ eorum pater Dominicam suis humeris gestauerat crucem, quãtumuis id infidelib. videbatur ignominiosum. Sed & patrem hunc verisimile est, Christũ, saltem postea, in domũ suam per fidem recepisse, atque ob id in gloriã eius tã studiosè Euangelistas nomen eius expressisse, cui violentia militũ, salutis, & gloriæ fuerat occasio. Quosdã enim necessitas adigit ad amplectendam crucem Iesu, verùm hęc est fœlix necessitas, quæ ad saluté propellit, Non autẽ solùm Simonis huius sequela mystica fuit, sed & turbæ mulierũque de quibus subijcit Lucas dicens: *Sequebatur autẽ illum multa turba populi, ac mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum.* Insinuabat enim hoc secundùm Theophyl. quòd magna multitudo etiam Iudæorum post crucẽ creditura esset in Christum, sed potissimùm ex vulgo, principibus Iudæorũ constanter ipsum persequentibus. Sequebatur autem Dominum multa turba populi, ac mulierũ, lamentantiũ non solùm pro humano affectu, quo quoslibet malè affectos deploramus (non enim dicuntur mulieres lamentatæ latrones duos, qui simul ducebantur cũ Iesu) sed multo magis quòd grato quodam affectu cõmoneretur hæc turba tam lugubri spectaculo eius, cuius non tantùm innocentiam, sed etiã beneficentiã toties erant experti: vnde hæc lamentatio turbę accessit ad alia superius habita innocentię Iesu testimonia, tanquã testimonium omnium maximum ad maiorem principum Iudæorum condẽnationem. Conuersus autem ad illas Iesus, dixit, *Nolite flere super me*, non quòd fletũ earum planè dãnauerit: cùm is ex pio profectus esset affectu, qui & propriã matrem iuxta crucẽ ad fletum impulit, cùm iuxta Simeonis vaticiniũ gladius doloris illius pertrãsiuit animã, sed quòd fletus ille ex ignorantia causę passionis Iesu proficisceretur. Putabant enim eum cùm esset innocens, pati ex infirmitate & impotentia, quasi non posset se à violentis militũ subtrahere manibus nec sciebant illum voluntariè pro hominum salute mortem subire. Itaque se tãquam infirmum, & impotentem non vult defleri, sed nec tanquã planè miserum, vt cui tẽporalis illa miseria cessura mox esset in magnum lucrum, & gloriã. Illas vult super seipsas flere ob summã eis imminentẽ propter iniustam hanc necem, miseriã, quam effugere nequaquam possent: vnde dicit, *sed super vosipsas flete, & super filios vestros*, super quos scilicet ventura est secundùm vestram imprecationem sanguinis mei vltio. Deinde his verbis non absolutè hanc deplorationẽ mulierũ super se prohibere voluit Dominus, sed tantùm quòd maiorẽ haberent plorandi super seipsas causam significare, vt sit sensus, Nolite tam propter me, quàm propter vosipsas deflere iniustam mortem meã, vt quæ vobis extremum exterminium, mihi verò summã patitura sit gloriam. Malè ergo ex hoc loco quidam colligunt, fidelibus Christi mortẽ non esse lugendam contra receptum ab Apostolorum temporibus morem, quo & quotannis semel vna ante pascha hebdomada, & per singulas hebdomadas, vno die, quẽ Veneris dicimus, memoriã Dominicæ passionis lugubriter fideles renouant, qui hoc suo luctu secundũ naturalis pietatis exigentiam suo redemptori condolent, atque secundum rectæ rationis dictamen deplorãt peccata hominum fuisse causam tam dirę mortis Christi, & secundum Christi præceptum conformantur Domino pro ipsis passo, vt decet mẽbra cõformari suo capiti. Quare non immeritò à quibusdam damnatum est, quòd hoc loco quidã in paraphrasibus non discretè satis scripsit in hunc modum, Iesus autem, qui suam mortẽ non lugubrem, sed gloriosam esse volnit, nec eã deplorari voluit, sed adorari, vt quæ sponte pro salute totius mundi susciebatur, compescuit illarũ indecorã lamentationẽ. Magis ex hoc loco colligendum, fidelibus mortem Christi magis esse deplorandã propter infideles & impios, quib. ea mors maioris erit occasio condẽnationis, quã propter ipsum Christum, cui mors sua fœliciter cessit. Ex primit autem Dominus causam, cur super seipsas potius flere deberent filiæ Hierusalem, vatẽ etiã se exhibens in mediis calamitatibus, & doctorẽ, *Quia*, inquit, *ecce venient dies*, in quibus contrariũ dicent homines quàm modò consueuerunt dicere, Nunc etiã dicũt maledictas sterijes maledictos ventres, qui non genuerũt: tunc verò dicent beatas steriles, & quæ nunquam genuerunt, siue quia tũc matres cocturæ sint per magnã inopiã filios suos, vt fœlicius sit non habere filios, quã habere: siue potius quia materna viscera grauius cruciantur in malis liberorũ, quã in propriis, & filiorum calamitas augmentũ erit calamitatis materną: aut etiã quia per filios impedientur matres sibi fuga cõsulere. Ideo cm̃ suprà dixit Dominus, cùm de hac Iudæorum loqueretur etiã calamitate, Væ autẽ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Quò autem magnitudinẽ calamitatis Iudæis obuẽturæ significaret Dominus, subiecit ex Osea: *Tunc incipient dicere montibus cadite super nos: & collibus operite nos*: quo significatur, Iudæos præ calamitatis magnitudine, ac iecutabitate & quęsituros ab ditissima terrę loca, in quibus lateãt, & desideraturos mortẽ, quę ab eis fugiet. Simili modo & Ioannes ex Osea citat istud in Apocal. ca. 6. significare volens calamitatẽ superuenturam impiis in nouissimo die. Certè Iosephus testatur, Iudæos, insistentibus sibi Romanis, certatim cauernas montiũ, colliũque petiisse spelucas. Addit Dominus cõfirmationẽ prædictæ calamitatis Iudaicæ, pulchra vsus parabola, q̃ argumento à maiore ad minus rem cõfirmat. *Quia* inquit, *si in viride ligno hæc faciunt in arido quid fiet*? Vbi suppositum verbi, *faciunt* aut est simpliciter, hoies, vt sit generalis hic sensus: Si in viridi ligno hęc fiũt, diriora Dei pmissione & iussu fient in arido. Aut suppositũ est, milites Romani, vt significet ipsos Romanos milites i Iudaico populo grauiter sæuituros. q̃ in innocentem tãtopere sæuiebãt. Lignũ viride, & humidũ se vocat, ꝙ diuina gratia plen⁹sem per vireret, & fructũ salutaris doctriæ bonorũq; operũ proferret, iuxta id quod dicitur Psal. 1. Lignum aridum Iudaicũ vocat populũ, propterea ꝙ diuina gratia destitutus, velut sterilis esset arbor, & palmes infœcundus, nulli rei vtilis quàm igni ad combustionem, vnde in eius typũ ante aliquot dies maledicta arbor exaruerat. Timenda aũt nobis meritò hæc sententia, cogitandúmque quanta sit de impiis ob eorum peccata sumenda vltio, quãdo ob hominum peccata tam dira, vnicum suum filium Deus pati voluit. Simili sententia & Petrus terret ex Prouerbiis dicens: Si iustus vix saluabitur, impius, & peccator vbi parebunt?

Sequun

Sequuntur apud Euangelistas adhuc tria ad ignominiã & passionem Christi pertinentia, quæ ante crucifixionem ei sunt irrogata. Primũ est, quòd vt habet Lucas, ducebantur cum eo etiã alij duo nequã, vt interficerentur. Itaque non solũ in ipsa crucifixione, sed & in ipsa ductione ad crucẽ impleta
Mar. 16. est scriptura Isaiæ quã postea citat Marcus, *Et cum iniquis reputatus est*. Verisimile autem morem fuisse vt pridie paschæ, aut circa paschæ, aliasve festiuitates, cùm multa ex oibus locis Hierosolymã confluxisset hominũ congregatio, malefici insigniores in crucẽ subleuarentur, vt essent exẽpli causa multis spectaculo: quẽadmodum apud nos in plerisque ciuitatibus fieri solet, cùm ob causam aliquam conuentus exterorũ ibi fiunt: atque hac de causa nunc factum, vt cum Domino crucifigerentur, & ad crucem ducerentur hi duo nequam, quanquam etiam istud videri possit accidisse ex petitione Iudæorũ, quibus gratificari iam statuerat Pilatus, vt nomen Iesu magis denigraretur, omniúmque animi ab eo magis alienarentur. Secundum est, ꝙ perductus sit Dominus crucifigendus in locum maleficis crucifigendis deputatum, qui dictus est Hebraicè, hoc est, lingua, qua tum Hebræi, hoc est, Iudæi vtebantur, Golgotha, quod significat cranium, siue caluariam, ob eius volubilem rotunditatem, à verbo Galal, quòd voluere significat & circumire. Non est autem ea dictio pure Hebraica, sed Chaldaica magis, aut Syriaca, vt etiam D. Hierony. testatur in interpretatione nominum Hebraicorũ in Matthæum. Nam secundùm veram Hebræorum linguã dicitur Gulgoleth: verũ Iudæi desierunt pura Hebræa lingua vti, postquam in Babylonem translati sunt, vnde redeuntes, Chaldaismum secũ detulerunt, quo tamen vtentes idiomate Hebraicè loqui dicebantur, quoniam ea tunc Hebręorum erat lingua, nec multum à puro diuersa Hebraismo Mendosè tamen in Græcis, & Latinis codicibus legi vidętur Golgotha, per simplex l, cùm legendum potius sit per duplex l Golgolt ha. Nam sic caluariam Chaldaica vocat lingua, atque sic in vetustis exemplaribus Latinis se inuenisse testatur Munsterus. Caluariam autem quidam putant hunc locum dictum, ob sepultũ ibi Adamum, eiúsque caluariam ibi repertam. Sic enim post Originẽ habet Theophyl. Traditio Ecclesiastica est, quia prior Iudaica, postquam eiectus fuit homo ex paradiso, domicilium ibi habuit in solatium bonorum, quæ in paradiso, terra ei data illa, quæ oium aliarum esset optima, & pinguissima. Homines igitur, qui tunc habuerunt pro miraculo caluariam mortui depilatam, in loco illo habitantes inde eum nominauerunt, & post diluuium fama hęc à Noe in omnes diuulgata est. Vnde & Dominus vbi fons mortis, illic moritur, vt illum ficcet. Sequitur hanc sententiam D. Hierony. ex aliorum tamen magis opinione quàm sua. Sic enim habet in epist. Paulæ ad Marcellam, In hac vrbe (nempe Hierusalem) imò in hoc loco & habitasse dicitur & mortuus esse Adã. Vnde locus, in quo crucifixus est Dominus noster, Caluaria appellatur, scilicet quòd ibi sit antiqui hominis caluaria condita: vt secundus Adam & sanguis Christi de cruce stillans, primi Adam, & iacentis protoplasti peccata diluerent, & tunc ille sermo Apostoli compleretur, Excitare, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te
Ephes. 3. Christus. Meminit huius & in hunc Apostoli locũ scribens in epist. ad Ephes. Epiphanius quoque prolixius hanc tradit sententiam lib. 3. contra hæreticos in fine. Hanc tamen traditionem tanquam fabulam, mulcendis auribus populi excogitatam, iure reijcit idem D. Hierony. hic scribens in Matthæum, aliã reddens rationem veriorem huius nomenclaturæ, nempe quod sicut apud nos, ita & extra vrbem, & foras portam loca erant, in quibus truncabantur capita damnatorum, quæ ob id Calnariæ sumpsere nomen. Nam, vt ille inquit, si quispiam contendere velit, ideo ibi Dominum crucifixum, vt sanguis ipsius super Adæ tumulũ distillaret, interrogemus eum, quare & hi duo latrones crucifixi sunt cum illo. Adam verò sepultum putat iuxta Hebron, quia Iosue 14. legimus, Adam maximus ibi inter Enacim situs est. Locum ergo hoc suo nomine tam accurate expressęrunt Euangelistæ, vt intelligamus ignominiã, quam Iudæi etiam hac in parte Domino intulerunt, quãque Dominus nostri causa in se susciperе dignatus est, reputatus etiam hac parte cum iniquis. Vt autem fidelibus cætera omnia ignominiæ Christi mysteriũ in se continent, & gloriã, ita & quæ modò dicta sunt, ꝙ cum latronibus ductus est ad crucem, quodque ad locum maleficorum deductus est. Ideo enim tanquam nocens cum nocentibus ad nocentium locum ductus est crucifigendus, vt nos nocentes liberaret, veniens in similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne. Ideo in maledicto terræ loco crucifigi voluit, vt maledictam terram in opere Adam primi, suo sanctificaret sanguine, In Hierusalem occidi non conueniebat, sed extra portam: ne videretur seipsum tantùm pro Iudæis sacrificium obtulisse, pro quibus ibi in tẽplo quotidie sacrificabatur, imò quò significaretur sui corporis sacrificium non prodesse iis, qui adhuc à legalibus penderent sacrificiis. Hoc enim mysteriũ D. Paulus intelligit in eo, quòd extra portam passus fuit Dominus, addens & figuram veteris testamenti, qua id fuit delineatum: Sic enim scribit ad Hebræos. Habemus altare, de quo *Hebr. vlt.* edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portã passus est. Quo significat Dominum ob id extra portam Hierusalem passum, quo insinuaretur ipsius sacrificiũ alterius esse generis quàm ea, quæ intra portas Hierusalem offerebantur, neque posse legis obseruatores huius noui sacrificii esse participes, atque id per ea sacrificia præfiguratum fuisse, quæ maximè veri sacrificii typus fuerunt. Tertium ignominiæ genus Christo ante crucem illatum fuit, quòd ei dederunt potandum vinum myrrathum: vt habet Marcus, aut, vt habet Matthæus, vinum cum felle mixtum, apud quem pro vino Græci ferè habent acetũ. Sed probabile est, scriptorem aliquem pro οξος, quod vinum significat, scripsisse ὀξος, quod significat acetũ, cùm inter eas dictiones magna sit affinitas; idque fecisse siue ꝙ postea aceti oblati Domino in cruce pendenti fiat mentio, siue quòd prophetia, quam hac sua narratione verisimile est Mattheum voluisse innuere, impletam nunc fuisse, aceti faciat mentionem & fellis, non autẽ vini. Dicitur cm̃ apud Propheram: Dederunt in escã meam fel, & in siti mea *Psal. 68.* potauerunt me aceto. Vinũ apud Matthæum legunt oẽs Latini. Cæterùm quod Marcus quidem

dicit

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicit vinum myrratum. Matthæus verò vinũ cum felle mixtũ, variè soluitur. Euthymius enim, sicut & Theophila, existimat vtrũque à diuersis oblatũ. Cùm enim (inquit Theophyl. in Marcũ) nulla apud illos disciplina fuerit, alij alia offerebant, & alius quidem acetum & fel, alius autem vinum myrrhatum. D. Aug. duos alios conciliandi Euangelistas indicat modos. Dicit enim fieri potuisse, vt vinum Christo oblatũ &, myrra: & felle fuerit mixtum, quòd esset amarius. Aut Matthæum fel posuisse ꝓ amaritudine, vt ob id myrratum vinum, cùm sit amarissimũ, dici possit vinum felle mixtum. Quam posteriorem rationem etiã Theophyl. non tacuit. Fortasse, inquit: & vinum acetosum erat, & amara myrrha: & hinc conueniunt, quod dicit ille myrratum vinum, alius dicat acetum cum felle. Nam & vinum acetum dici potest, quia acetosum, & myrrha fel, quia amara. Hanc rationem ob id crediderim probabiliorem esse: quòd videri possit Matheũ fellis fecisse mentionem, quò significaret, impletã eam, quæ modò posita est prophetiam, quæ fellis meminit. Notandum ergo Domino datum potum in loco Caluariæ, vt patet ex Matthæo, & Marco: qui vtriusque figillatim meminerunt, videturque planè ex eis non eundem vtrobique fuisse potum. Datus enim ei fuit potus, cùm iam venisset in Caluariæ locum, antequã crucifigeretur, isque dicitur ab Euangelistis his fuisse vinum amarũ myrrha, vel felle mixtum. Datus rursum ei iam in cruce pendẽti, cùm clamasset: *Eli, Eli,* &c. &: *Sitio*, isque dicitur non ab his tantùm, sed & à Ioanne, ac Luca fuisse simpliciter acetum. Itaque priori loco impleta est prior prophetię pars, quæ habet, Dederunt in escam meam fel: posteriore verò loco posterior pars, quæ habet, Et in siti mea potauerunt me aceto. Priori loco obtulerunt ei vinum ex more, qui & hodie seruatur, quo morituris vinum propinatur, vt animus illis addatur iuxta consilium Sapientis: Date sicheram mœrentibus, & vinum iis, qui amaro sunt animo. Sed ex insolentia militum, aut potius ex malitia Iudeorum vinum hoc felle, hoc est, amara myrra mixtum fuit, & corruptum, ita vt conquerendo dicere poterit Dominus non tantùm illud, quod ex Dauide positum est: Dederunt in escam meam fel, sed & illud, Ego te plantaui vineam electam, quomodo ergo cõuersa es mihi in prauum vitis aliena? Et illud ex cantico Moysi, De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ. Vua eorum, vua fellis, & botrus amarissimus. Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Quòd autem Matthæus quidem dicit, *cùm gustasset, noluit bibere.* Marcus verò, *& non accepit*: id quidam in argumentum trahunt, quòd probent aliud fuisse vinum, de quo Marcus, & aliud: de quo Matheus: & hoc quidem Dominũ gustasse, illud verò non. At secundùm Theophyl. & August. magis dicendum, ꝙ Marcus dicendo. *& non accepit*: nihil aliud significare voluerit quàm quod dicit, Matthæus: *noluit bibere*, Gustauit enim, sed nõ bibit, nec accepit, sic vt intra se illud mitteret. Quę res etiam ipsa non caruit mysterio. ea Significatũ est enim, secundùm D. Hierony. quòd gustauerit quidem pro nobis mortis amaritudinem sibi à Iudæis propinatã, sed quòd ab ij non fuerit derentus resurgens tertia die. Significatum item, quòd deinceps oditurus esset vinum Iudaicum, quod illi productura esset synagogæ vitis, à quã cùm expectaret dulces vuas, fecit labruscas, vt est Isaiæ 5. Iam cum discipulis biberat de dulci calice noui testamenti, seque non bibiturum de fructu vitis asserit, donec illud biberet nouum in regno Dei. Meritò ergo amarum Iudeorum recusat vinum, nos suo facto docens, post perceptam Euangelicę glorię dulcedinẽ, non bibendum amarum carnalis legis aut huius mundi vinum, etiam si illud gustare nonnunquam cogamur, vt cum ipso aliquando nouum vinum possimus bibere in regno Dei.

ET POSTQVAM VENERVNT IN LOCVM, QVI VOCATVR CAL. &c.) Sequitur iã septima, eaque nouissima, ac præcipua Dominicæ passionis pars, vt quæ eius crucifixionem ac mortẽ ignominiosam simul & amarissimam continet, & pleráque opprobria atq; conuitia. Postquã ergo venerunt in Caluariæ locũ, ibi crucifixerunt eum, manus scilicet & pedes clauis affigentes ligno. Vbi Christianæ menti expendendum relinquitur, quantam nunc & ignominiam & pœnam Dominus pro nobis pertulerit, quando vestibus spoliatus, nudus super lignum crucis iniectus est, & in tenero corpore tam diras manũ pedũmque (in quibus vt est neruorum maximus concursus, vtque sensus tactus maximè viget, ita maximus est pœnæ sensus) confixiones perpessus est: non sine omnium mẽbrorũ & neruorum crudeli, acerbaque extensione, ita vt bene apud propheta dicat, pœnæ suæ acerbitatem pulchre insinuans, Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Et qui dẽ Iudæi instanter ipsum crucifigi voluerunt, nec alio genere mortis mori voluerunt quã in cruce, eo quòd illud mortis gen⁹ erat omniũ ignominiosissimum, quo afficiebantur tantùm ii, qui valde erant facinorisi, erátque id & getib., & Iudæis summè execrandum, eo quòd in lege maledictus diceretur omnis, qui in ligno penderet. Itaque sperabant hoc mortis genere bonã Iesu memoriã apud oẽs abolendam, omniúmque animos ab eo alienandos. Vn de in eorum persona dicitur: Morte turpissima condemnemus eum: & Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Quo loco per pané Tertullianus, & alij veteres intelligunt corpus Domini, quod ipse in Euangelio vocat panem, vt significetur illis verbis lignum crucis injiciẽdũ corpori eius. Vide Tertul. lib. aduersus Iudæos. Verùm aliud spectauit in hoc mortis genere diuina sapientia, quæ hoc genere pro salute hominum Christum mori ab initio prudenter valde, & salubriter decreuerat, Iudæorum peruersa animo miré vtens ad perfectionem salutaris sui decreti. Primò enim hoc genus mortis nostræ redemptioni ideo erat accommodum, quia conueniebat vt sicut per lignum venerat peccatum, ita & per lignum veniret redẽptio, & qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur. Vnde canit Ecclesia in qñ hymno: Hoc opus nostræ salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris ars vt autem falleret, & medelam ferret inde, hostis vnde læserat. Et ipse sponsus hanc insinuans in Canticis rationem, dicit suæ spõsæ: Sub arbore malo suscitaui te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Itaque sicut fructu pomi vetiti, quem ab arbore decerpsit Adã, perditum est genus humanum: ita fructu benedicto vteri virginalis, quem ab arbore crucis per fidẽ decerpimus, & per sacramenta reparatum est genus humanum, satisfactúmque est (hac ratione iustitiæ diuinæ, dum quod ab arbore inique sustulit primus

primus Adam, secundus Adã in arbore restituit, A finẽdo se affigi ligno, ita vt & hoc nomine dicere posset illud Psalmi, Quę nõ rapui, tunc exoluebã. Secũdò, hoc mortis genus erat conueniens, vt tã to esset copiosior satisfactio, & propitiatio, quãto ipsum mortis gen⁹ erat & ignominiosius, & acerbius, vt sic & charitas Dei, ac Christi insignissimè erga hoies cõmendaretur, & hominũ in Deum fiducia cõfirmaretur perseueráter. Cùm enim videmus ignominiosissimũ simul, & acerbissimum supplicium ꝓ nobis ex patris voluntate filiũ Dei pertulisse, intelligimus maximã esse Dei patris, & Christi erga nos charitatẽ, quòdoq. de eius benignitate nobis nõ sit diffidendum, etiã post multa repetitis vicibus cõmissa peccata. Hinc canit Propheta, Propter legem tuã sustinui te, Dñe, apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Adde his, ꝙ ex ipsa supplicij acerbitate nõ tãtũ intelligim⁹ misericordiæ diuinæ, ac propitiationis Christi abundantiã, sed & iustitiæ diuinæ seueritatem, quæ talem ꝓ peccatis hominũ exegit satisfactionem, vt id intelligentes magis peccatum detestemur, magísq, illud fugere discam⁹. Tertiò, cõueniens fuit hoc mortis genus: vt quo fuit Christi mors ignominiosior fm mundum, eo magis virtus Dei, & efficacia mortis eius mundo innotesceret, dum q tam ignominiosam pertulit mortem, totum ad se tamen orbem, mundo licet oibus modis reclamãte, ptraxit. Quã rõnem insinuãs Paulus, ait, Qm in Dei sapientia nõ cognouit mundus p sapiẽtiã Deum placuit Deo p stultitiã pdicationis saluos facere credentes. Et mox postea, Quod infirmum est Dei, fortior est hominibus: & qđ stultum est Dei, sapientius est hominibus. Itaque hac ratione Iudæorũ conatus & expectatio frustrata est, dum per hoc, quo se nomen Xpi maximè putabãt obscuraturos, Deus illud maximè fecit illustre. Cõuenientissima ergo fuit hæc mors & diabolo superando, & fidelibus erigendis, & Iudæis cõfutãdis. Prima harum triũ rationũ, Dei nobis cõtra diabolum callidum prudentiam: secũda, eius erga peccatores misericordiã, & cõtra peccatum iustitiã: tertia illius cõtra mundum Xpi glorię obsistentem declarat potentiã. Sunt præterea & aliæ rõnes, quib. ostendere licet cõuenientiã huius supplicij etiam ex scripturis. Cõueniebat em ipsum tali mortis genere mori, quæ cum sanguinis fieret effusione, qa illius sanguis nobis erat in peccatorum ablutionem, & vinificum animæ potum necessarius: nec tñ cõueniebat, vt caput ei amputaretur sicut Ioanni, aut vt medius secaretur, sicut Isaias: sed corpus eius integrum, & indiuisum seruãdum erat, tum q sic eius congruebat integritati, tum ob resurrẽctionis eius fidem melius astruendam, & item ne fieret occasio volentib. Ecclesiã diuidere, q vnum est cum Xpo corpus. Cõueniebat ergo crucis supplicium, in quo sic eius sanguis totus est effusus, vt tamen nulla fieret corporis sectio, atque diuisio in diuersas partes. Cõueniebat item ei⁹ in cruce subleuatio, sacrificio quod in cruce est peractum: quæ enim Deo offeruntur, sursum attolluntur. Rursum quoniã in cruce sublenatus fuit à terra Dñs: docuit affectus nostros ad se à terra tollendos, qm̃ expãsis pependit manibus, significauit se paratum ad suscipiendum, & amplexãdum oẽs ad se cõfugientes, vnde has rationes insinuãs Dominus: Ego, inquit, cum exaltatus fuero à terra, oia traham ad meipsum. Rursum dum in cruce vitus pendit, confixus clauis, docuit nos sic sibi cõmori debere, vt ita mortali isto corpore viuentes, configamus carnem nostrã clauis timoris diuini, ita vt non obediamus cõcupiscentiis eius. Vnde mysterium hoc in cruce Christi intelligẽs D. Paulus: Qui, inquit: sunt Christi, carnem suam crucifixerũt cum vitiis: & cõcupiscentiis eius. Ita que supplicium crucis nõ solùm accõmodissimũ erat debitæ satisfactioni peragendæ: sed etiã exẽplo relinquendo nobis ad cõformãdum nos Xpo. Idem D. Paulus ad Galatas & alià inducat crucis susceptæ rationem: Xpus, inquit: nos redemit de maledicto legis: factus pro nobis maledictũ (quia scriptum est: Maledictus omnis, qui pendet in ligno) vt benedictio Abrahæ fieret in gentibus. Postremò conueniebat redemptori nostro crucis supplicium, quia ipsa crux conueniens est vniuersali mortis Xpi efficaciæ designandæ. Ipsa enim trãsuersali crucis latitudine significatum est, mor eius efficaciam latissimè se: atque per totum extendere mundũ. Ipsa verò in altum porrecta longitudine terrã contingente: cœlosque respiciente, significatum est mortis eius efficaciam nõ in terram tantùm pertingere, sed & in cœlos quoniam per ipsum, vt habet Paulus: instaurata sunt oia, q in cœlis sunt, & quę in terra. Cõplacuit: inquit, Deo p eum recõciliare oia in ipsum, pacificans psanguinem crucis eius. sive q in terris, sive quæ in cœlis sunt. Omitto qđ p quadruplicem mensuram, quæ in Dñi inuenitur cruce: variæ nobis virtutes sint cõmendatę, vt annotauit aliquot locis D. August. qui libro de gratia veteris, & noui testamẽti sic habet: Nõ frustra tale genus mortis eligit, vt latitudinis, & altitudinis: & longitudinis: & profunditatis, de quibus Apostolus Paulus loquitur, magister existeret. Nam latitudo est in eo ligno, quod transuersum desuper figitur, hoc ab bona opera pti net, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno vsq; ad terram cõspicuum est. ibi enim quodãmodo stat, hoc est, persistit, & perseueratur, quod longanimitati attribuitur. Altitudo in ea ligni parte, quæ ab illa, quæ transuersa figitur, sursum versus relinqtur, hoc est, ad caput crucifixi, quia bene sperantium superna expectatio est. Iam verò illud ex ligno: quod fixum occultatur, vnde totum illud exurgit: sinat profunditatem gratuitæ gratiæ Hæc ille. Quoniã itaque supplicium crucis tã variis modis cõueniens fuit nostræ redemptiõis: variis etiã in veteri testamento est prẽfiguratum typis. Præfiguravit enim salutiferũ crucis lignũ, arca illa lignea, per quã in diluuio Noe cũ suis seruatus est: cæteris omnibus qui extra eam erãt pereũtibus. Rursum virga illa Moysi, per quã post varia in Ægypto patrata miracula Israelitæ liberati sunt, diuiso per eam mari rubro, p quod transeuntes saluati sunt. Item lignũ illud: qđ cùm à Deo sibi ostensum Moyses misisset ĩ aquas amaras: verse sunt in dulcedinem: vt legit Ex. 15. Crucis autem figurã, & situm adumbrauit signũ sanguinis agni paschalis positi in postibus domus & superliminari, per quod signum ab angelo percutiente saluati sunt Israelitæ. Itẽ expansio manuũ Moysi, quando Iosue pugnauit contra Amalec. Omnium autem apertissimè crucis typum stulit serpentis ęnei super lignum exaltatio in deserto, per cuius aspectum sanati sunt, quotquot à viuis

percussi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deut. 21. percussi fuerant serpentibus. Einsdē itē non permittenda figura fuit lignū cedrinū cū hyssopo
Deut. 14. coccoq; bis tincto, qbus intinctis in sanguine animalis immolati aspergebātur qui mūdandi erant in veteri lege. Lignum enim cedrinū, lignū crucis figurabat: Hyssop⁹ Christi corp⁹, coccusq; bis tinct⁹ quo hyssop⁹ alligata fuit ligno cedrino Christi charitatē, quæ ipsum fixit in cruce. Vnde mysterium illius vmbræ intelligēs propheta regius, & in ipsam veritatē respiciens. Aspergies, in
Psal. 50. qt, me Domine hyssopo, & mūdabor. Intelligūt quoq; vetustissimi patres, crucē Dominicā rectè in quibusdā scripturæ locis indicatā, vt cùm di-
Abac. 3. citur in Cātico Abacuc: Cornua in manib. eius,
Psal. 21. Et in Psalmis, Salua me de oreleonis, & à cornib. vnicorniū humilitatem meā. Per cornua enim his aliisq; quibusdā locis Tertul. lib. aduersus Iudeos, intelligit apices crucis, per quam dęmones ventilauit Dominus, sibiq́ue subegit vniuersum mundū. Crucem item significatā intelligūt patres per signū Thau, quo qui signati nō sunt, iubētur occidi: signati verò, seruari præcipiūtur. Antiquis enim Hebræorū literis teste Hieron. quo, vt idē ait, Samaritani suo tēpore adhuc vtebātur extrema Thau, litera, crucis habet similitudinem, sicut eam habet nunc apud Græcos litera T. quę & ipsa eis Thau dicitur. Vnde & Apoc. 7. & 9. prę
C cipitur angelis, ne noceant signatis signo Dei in frontibus suis; quib. locis veri simile est Ioānem
Ezech. 9. imitatū Ezechielis locum, & respexisse in signū crucis, quo se in frontibus suis notare consueuerunt à temporibus Apostolorum Christiani. De ligno crucis sic scribit Nyssenus in sermōe de sancto Baptismate: Lignum crucis omnibus hominibus salutare est, cùm sit pars, vt audio, arboris vilis, contemptioriśque quàm aliæ multæ sint.

TVNC CRVCIFIGVNT CVM EO DVOS ALIOS LATRONES, HINC, &c.) Matthæus & Marcus post crucifixum Dominum cōmemorāt primùm vestimenta diuisa, tū titulū scriptū, deinde latrones crucifixos. Lucas autem primùm latrones, postea vestes, tertiò titulum narrat. Ioānes verò primū latrones, deinde tituli inscriptionem, ac postremùm vestium descriptionē, Itaque quoniā nō licuit in cōcordia omniū sequi ordinem in trium istorum cōmemoratione, eū secuti sumus quē in Ioanne deprehendimus, non solùm quia postremus scripsisse, & de aliorū scriptis iudicasse fertur, sed etiā quia & aliàs ferè debitū seruat ordinem, & ordo ab eo hìc seruatus rerum naturæ est maximè cōsentaneus. Primùm ergo ad maiorem ignominiā Xpi, crucifixi sunt cū eo duo illi latrones qui cum eo educti fuerāt, sic tamen, vt mediū Iesum inter illos penderent, quò non solùm cum facinorosis reputaretur, sed E inter eos maximè facinorosus haberetur. Verùm contra intentionem, & voluntatem Iudęorū res hæc ad maiorem Christi cessit gloriā, primū quia hac ratione implerū est quod de eo dixit Isaias:
Isaiæ 53. Cū iniquis reputatus est. Reputatus autem cum iniquis qui iniquus nō erat, meruit iniquos in se credentes, ipsoru liberare iniquitate. Secundò, qa hac rōne magis claruit innocentia Xpi, & virtus crucis eius, quā si solus fuisset crucifixus, dū is, qui cum aliis tam ignominiosē fuit crucifixus, solus tamen per vniuersum orbem clarificat⁹ē, Ppsitremū, dū inter duos maleficatos medius pendet innocens Christus, designatō est, omnem humani generis vniuersitatem ad participandā passionis eius efficaciā vocatā esse, ipsumque ad hoc venisse in medio hominum, qui oēs peccato erāt obnoxij, vt sua innocentia oēs sāctificaret, discretionem tamen ipsum facturū inter fidelem populum, qui cū latrone, q à dextris erat Christi gratiā implorat, & infidelem, qui cum altero à sinistris existente Christū blasphemat, & hunc quidem à sinistris, illum verò à dextris collocaturum. Vnde Leo in sermone de passione Domini: Duo, inquit latrones, vnus ad dexterā: & alius ad sinistrā crucifiguntur: vt in ipsa patibuli specie mōstraretur
B illa quæ in iudicio ipsius omnium hominum est fiēda discretio. Ita semper quod in Christo impiis est ignominia: piis est mysterium & gloria, quemadmodū & in eo quod sequitur de titulo scripto à Pilato licet considerare. Ludibrii enim causa videtur Pilatus titulū hūc, hoc est, inscriptionem causæ, ob quā crucifixus erat, capiti eius affixisse, exprobrās s. ei affectationem regni apud Iudæos atq; significās ob hāc illum à se crucifixum. Quare & Cæsaris erga se ambitū beneuolentiā, vt cuius imperiū, apud Iudæos cōtra vsurpatores tueretur: & Iudæorum vltus est cōtra se instātiam & cōminationem, qua significabāt se illum delaturos apud Cæsarem, tanquā illius partes non satis defendentem: si Iesum dimisisset. Dum enim eum
C scripsit Regem Iudęorum, nec scripturā hāc mutare voluit ad pōtificum preces, videri potest hoc nomine ignominia quadā Iudæos aspergere voluisse, q hoc nomine ipsum ad innocētis eædem coegerāt. Ignōminia enim Iudaici nominis erat, regem Iudæorū pendēte i cruce, quasi vana esset eorū de suo rege prędicatio, & expectatio. Et hęc quidē videtur fuisse Pilati intentio. Cęterùm diuina dispositione, etiā hæc res per Pilatum gesta ad Christi pertinuit gloriā, passionisq; eius mysterium. Hac enim ratione, rursum Deus pijs piorum veritati testimonium phibuit, verāq; causā insinuauit crucifixionis Iesu. Nō enim ea erat causa, quam videri, & scribi volebāt Iudæi, nempe quia
D ipse dixerat, se regē esse Iudęorum, cùm verè non esset, sed qa, vt scripsit Pilatus, rex erat Iudęorū, Quia enim is verè erat, ideo secūdum scripturas mori debuit in cruce, vt hoste humani generis p mortē superato, regnare inciperet super eos qui verè sunt. Iudæi, hoc est, qui per fidē cōfiterentur ipsum. Iudęi enim nomen sonat cōfitentem. Itaq; titul⁹ ille Pilati iudicio ignominiosus, piis est gloriosus, à quibus agnoscitur titulus triumphalis, magis exornans caput Iesu veri pontificis, quàm lamina illa aurea habens in se scriptū ineffabile nomen Dei ornabat caput pōtificis veteris legis. Quem titulum crucis Christi noncorrūpendum, sicut Iudæi desiderauerunt: plerig; patres intelligunt prædictū, cùm in titulis quorundā Psalmorū dicitur: Ne disperdas in tituli inscriptione. Vt de bene Deo disponente, cū Iudæi instarent pro mutāda inscriptione, respōdit Pilatus: *Quod scripsi, scripsi*: hoc est, quod scripsi, scriptū haberi volo, nec immutabo. Qua in re etiā aliud iam regebatur mysterium. Dum enim Pilatus gentilis Iesum regem scripsit Iudæorum, quem pro suo rege Iudæi agnoscere recusauerunt: illud iam tum & si imprudens prędudebat futurum, vt salutiferi nominis professio, quam falsò dicti Iudæi abnegarent, ad gentes credulas, hoc est, ad veros Iudæos demigraret. Scripsit autem titulum Pilatus

tribus

tribus linguis, Hebraicè, Græcè, & Latine, vt causa
A regē. Si enim, inquit Paulus, cognouissent nunquā crucifixionis Iesu ab omnibus, qui tum Hierusalē conuenerant posset agnosci. Conuenerant em ibi tum non solùm Hebræi, sed & Græci plerique, & Latini proselytæ. Diuinitus verò hac ratione significatum est, omnium interesse vt cognoscant Iesum Nazarenum regem Iudæorum crucifixū esse, ipsumque tanquam totius orbis regem, ab omnibus prædicandū regem Iudæorū, iuxta illud Pauli. Omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Tres enim illæ linguæ, præcipuæ sunt totius orbis linguæ, maxime receptæ, maximeque excultæ, & quib. vera sapientia maxime est in literis prodita: quæ linguæ
B præter naturalem suum ornatum & excellentiam, etiam hinc non parum acceperunt decoris, quòd solæ omnium sint in cruce Domini dedicatæ, vt ob id meritò his tribus maxime vtatur Ecclesia in scripturis sanctis legendis & conseruandis, vt quæ ad has sint aptiores, & præ aliis in cruce sanctificatæ. His tib. linguis putat Onuphrius Euangelia desertipa esse, qui sicut cum aliis multis Matthæū putat Hebraice scripsisse, ita Marcum asserit Romæ scripsisse latine, Lucū autē, & Ioannē in Græcia Græce. Vtitur & ob id etiā Latina Ecclesia in
C ter canendum omnibus his tribus linguis potissimum in officio sacræ missæ, quæ Dominicæ passionis est realis repræsentatio. Nā ex Hebræa lingua habet Amen, Alleluia, & Osanna: Ex Græca, Kyrie eleyso, & Christe eleison. Inscriptionē tituli Euangelistæ non eisdem commemorant verbis. Marcus enim tantùm habet *Rex Iudæorum*: Lucas, *Hic est rex Iudæorum*: Matthæus. *Hic Iesus rex Iudæorum*. Ioannes. *Iesus Nazarenus rex Iudæorum*. Ioannē autem, qui postremus scripsit, & crucifixioni Dominicæ interfuit, ita scripsisse, sicut à Pilato scriptū fuit, titulus ille ostendit qui cū parte crucis Dñi Romæ seruatur. Proinde dicendū alios Euangelistas non verba descripta annumerare, sed tantū sensū exprimere voluisse, atque illud inquo cardo inscriptionis causæ consistit, appellationem scilicet regis Iudæorum. Bene autē sunt tituli hu-
D ius expendenda verba. Prima em dictio, quæ proprium est Christi nomē, cùm significet saluatorē, triumphi eius totam in se includit rationem: reliquæ verò dictiones indicant ipsum vere esse, quod dicitur, nempe saluatorem, & quare, nimirū quia Nazarenus, hoc est floridus, & germinans, & quia rex Iudæorum. Per integritatē enim suam, & regalem potestatem est Iesus, hoc est, saluator mundi.

IESVS AVTEM DICEBAT PATER DIMITTE ILLIS: NON ENIM, &c.) Illi quidē ipsum crucifigebant, Iesus verò, absolutissimū patientiæ & charitatis exemplar, pro crucifixoribus suis orauit, declarans se magis illorū causa dolere quam sua, illorumque malū magis ipsum angere
E quàm suū. Adimpleuit nunc, quod de eo vaticinatus est Isaias dicens. Et pro transgressorib. rogauit, Iā in ara crucis sacrificiū offerens patri, verū egit pontificē, cuius est, vt habet Paulus, orare pro populi sui ignorantia. Iā significauit, ꝓpter quid crucifigi voluit, nimirū ad deprecandū, & impetrandū peccatorib. veniā. Iā ipso opere insigniter præstitit, nobisque faciēdū suo facto docuit, quod prius sermone docuerat, dicens. Orate ꝓ persequentibus vos. *Pater*, inquit, *dimitte illis*. Causamque addit cur dimittere conueniat. *Non enim sciunt quid faciunt*. Nesciūt se Dei crucifigere filium, verumq; Iudęorū

MILITES ERGO CVM CRVCIFIXISSENT EVM ACCEPERVNT &c.) Tertia hic describitur ignominiæ species, quæ Dño post crucifixionē est irrogata. Magna em fuit ignominia, vestibus omnibus detractis, Dominum nudum pendere in cruce coram tanta multitudine, eundēque corā videre vestes suas diuidi, atque super eas mitti sortes, & à militib⁹ vendicari, quasi nulla esset vlterioris vitæ reliqua spes. Quod ipsum verisimile est milites non solùm per inexplebilē auaritiam, quæ in talibus esse solet, fecisse, sed etiam per ludibriū quoddam, & per lasciuiam, subsannantes quasi pciosa essent regis vestimēta, vt habent Theophylactus & Eutymius. At rursum vt istud impiis est ignominia & ludibriū, ita in hōc pij agnoscunt Christi gloriā, suamque salutem, ac fidei mysteriū. Ad Christi enim hoc pertinuit gloriam, quoniam hac ratione perfectū est illis ignorantib. quod de eo prædixit scriptura: ad cuius etiam gloriā facit, quod nec hęc quidem, quę minuta videntur, de eo siluit scriptura. Hac ergo de causa omnes Euangelistæ factum hoc commemorauerunt. Et cùm reliqui Euangelistę simpliciter illud, & indistinctè narrauerint, tantū dicentes, quòd vestimenta sint diuisa, quodque sortē miserint, Ioannes quipost alios scripsit, manifestius, & distinctius de hac rescripsit, quò scripturæ testimoniū indicaret clarissime huic facto quadrare. Dicit ergo sic milites diuisisse vestimenta, vt fecerint quatuor partes, vnicuique militi vnam assignantes partem, vnde intelligere primò licet quatuor fuisse milites, qui Dominū crucifixerunt. Intelligere licet secundò, diuisionem vestimētorum non sic factā vt vnicuique militi vna sit data vestis quemadmodum videntur intellexisse qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

hinc colligũt quinq. fuisse Domino vestimẽta qua A tuor scilicet militibus quatuor diuisa,& quintũ tunicã inconsutilem. Dicit enim Ioannes explicans vestimentorũ diuisionem, milites fecisse quatuor partes, vt intelligendũ sit vnã vestem in quatuor diuisã partes, cùm Iudæorũ vestes quatuor necessario habuerint partes,vt nostrę fere habent.Præcipitur enim Deut. 22. vt Iudæi alluant fimbrias per quatuor angulos palliorũ. Dicit prætera Ioannes tunicam quandam eos accepisse, quæ inconsutilis fuerit, desuper contexta per totũ. Vbi pro, *desuper* Græci habent, ἐκ τῶν ἄνωθεν hoc est,ex summo aut ex superioribus, vt significetur eã è superiori parte textilẽ fuisse per vniuersũ vsque deorsum, hoc est totã fuisse textã, nec aliqua ex parte fuisse consutam.De hac ergo dicit milites dixisse. *Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cuius sit*, sicque impletum aperte & distincte ostendit quod dicitur. Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem: priori militũ facto insinuans impletam priorem prophetiæ partẽ, posteriori verò posterioré. Ex Marco tamẽ apparet milites misisse etiam sortes super vestimentorum diuisorum partibus, vt per sortes agnoscerent quã quis partem tollere deberet.Dicit enim. *Dividentes vero vestimenta eius, miserunt sortes supereis, quis quid tolleret.* Pertinuit & ad nostram salutem atque redemptionis mysterium, hæc vestimentorum Christi ablatio atque partitio.Nudus enim in cruce bene pepẽdit, quia nudus in paradiso peccauit Adã: nudusque in cruce pendens, sicut nudus in paradiso peccauit Adam: sua ignominiosa nuditate, abstulit ab Adã, eiusque posteritate ignominiã nuditatis, in quam per peccatum genus humanũ inciderat: suorũque vestimentorũ amissione, amissas nobis innocentię, & immortalitatis acquisiuit vestes. Nudus in cruce pendens, atque sic hostẽ nostrũ deuincens: docuit nos sic demum optimè hostem nostrum superaturos, si omnib. reiectis superuacancis reb. per huiusmodi nuditatem, expeditos nos redderemus ad congrediendum cum illo. Quadripartita vestiũ diuisio, quadripartitã significat Ecclesiã, hoc est,Ecclesiã quatuor mundi terminos repilentẽ. Inconsutilis verò,& indiuisa, refert Ecclesiæ eiusdẽ vniuersalitatem,& vnitatem, quã frustra semper scindere conati sunt hæretici, à cuius etiã sorte excludũtur hæretici, quia sorte prouenit,vt eã vnus possideret.De tunica autem hac sic scribit Euthymius Hanc tunicã è traditione patrũ accepimus, opus fuisse Dei matris, à superiorib. partibus contextã, veluti sunt apud nos capitis aut pedũ hyemalia operimenta. Vnde cõmodè de ea loquuntur allegoricè, qui dicunt, solũ id quod à matre Domini suptũ est, corpus desuper fuisse contextũ, hoc est à cœlo coaptata sibi habuisse diuinitatem, vel à Deo fuisse in rerũ natura productũ, & non à semine humano. Hæc ille. Idẽ reiecta illorũ sententia, qui colligunt quinq. fuisse Domino vestes, non improbabiliter coniectando dicit, tria fuisse vniuersa eius vestimenta, atque vnũ fuisse tunicã corpori applicatã in modũ subuculæ,illudque fuisse tunicã inconsutilem: alterũ autem,quo super primum vestiebatur: & tertium, exterius indumentũ. Præter tunicã enim illã textilẽ fuisse Christo plura vestimenta,satis patet ex Ioanne,qui pluraliter dicit vestimenta Christi à militib. diuisa in partes, tunica incõsutili seruata indiuisa. Nec est,quòd quis miretur quomodo Christus plures iã inueniatur possidere tunicas, cùm Apostolis legẽ dederit ne duas possiderent tunicas. Nã,vt ibi dictum est non prohibuit Dominus plures habere vestes, sed plures vnius generis,vt plures tunicas eiusdẽ generis,plura pallia, quæ mutari possint pro tempore. Porro Matthæus etiã aliud militum circa Dominum factum narrat, dicens eos sedens seruasse Dñm ne scilicet quis tolleret eum, quod & ipsum in Christi cessit gloriam: tum quia illud arguit ipsorũ metum ex conscientiæ rem orsu profectum: tum quia illa ratione subtracta est Iudæis ansa calumniandi pdicationẽ resurrectionis Christi, quẽ alioq dicere potuissent viuum e cruce sublatũ à discipulis.

PRAETEREVNTES AVTEM BLASPHEMABANTEVM MOVENTES, &c.) Quartum deinceps describitur ignominiæ genus, quod crucifixo Domino sannis, & irrisionibus variis est illatum, quibus passio Domini mire est aucta, & exacerbata, ac Iudæorũ impietas insigniter declarata. Grauissimuũ enim est, & intolerandum etiam improperij, & subsannationum verba audire, cùm quis magnis aliquibus afficitur malis: estq. extremę ihumanitatis, ei qui etiã iuste affligitur, aliã superaddere per subsannationes, & cõuitia afflictionem. Itaque in Christo iã completũ est illud Psalmi. Quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Cæterùm à quatuor hominum generib. irrisiones, & impropria modò pertulit Domin⁹. Pertulit enim ea imprimis à Iudæis prætereuntibus, qui, vt habent Euangelistæ blasphemabant eum, hoc est, maledicebant & cõuitiabantur ei, in signum lætitiæ, & irrisionis mouentes capita sua, & dicentes. *Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus illud readificas, salua teipsum descendens de cruce. Si filius Dei es descende de cruce.* In quibus verbis obseruandũ, quàm sibi semper similis diabolus, quamque semper ad casum soliciter. Siquidem vt priùs in deserto dixerat. Si filius Dei es, mitte te deorsum, ita nunc per Iudæorum ora dixit. *Si filius Dei es, descende de cruce.* Verùm maligna, & peruersa & hæc erat suggestio, sicut illa. Non enim, quia filius Dei erat, descendere debuit de cruce, sed contra potius ob id in cruce manere vsque ad mortem, vt sua morte mortem nostram superaret, impleretq. quod dictũ est apud Oseam, Ero mors tua, ô mors. Nec descensu e cruce declarare nebuit se filium Dei sed ascensu e sepulcro, qui magis Dei conuenit filio: maioremque declarat dotestatem. Obseruandum item iquam diligenter hæc omnia prophetæ prædixerint, quã que conuenienter Euangelistæ sua narratione insinuauerint hæc gesta cum prophætarum cõsentire prædictionibus. Motionem enim capitis sæpe prædixit psalmista, simul & irrisionem. Christi. In eius enim uersona dicit. Ego factus sum opprobrium illis, viderunt me, & mouerunt capita sua. Irrisionem per interiectionem Vah, innuit psalmista dicens. Dilatauerunt super me os suum dixerunt, Euge euge viderunt oculi nostri: vbi pro euge, Hebræi habẽt Heah, pro quo Latini dicunt vah. Rursum i persona Domini dicitur Ego sum vermis & nõ homo opprobrium hominum & abiectio plebis Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & mouerunt caput. Quo loco verba q subiiciuntur dicta à derisoribus, inueniuntur in sequentib. secundùm narrationem Matthæi, dicta à principibus sacerdotum scribis & senioribus. Sequitur enim *Speravit in Domino, eripiat eum, saltem*

num faciat eum, quoniam vult eum. Matthæus autem A scribit eos dixisse. *Confidit in Deo, liberet nunc eum, si vult.* Vbi notandum Græcis non tantùm esse, *si vult* sed εἰ θέλει ἄνωθεν id est, si vult eum, sicut i Psalmo, cuius vaticinium his suis verbis nescij impleuerunt. Et est his locis verbũ, velle, positum, vt sæpe in scripturis ex phrasi Gebræa, pro diligere ita vt sensus sit: liberet nunc eum, si diligit eũ. Alioqui secundũ nostrã lectionem, conuitium videbatur non in Christum modò, sed & in Deum recidere quasi exprobrare Deo voluerint impotentiam saluandi. Secundi ergo generis irrisores fuerunt principes sacerdotũ cum scribis, & senioribus qui nõ ad Christum, sed ad alterutrũ, hoc est ad sese mutuò referunt locuti de illo, qui impotentiam saluandi seipsum exprobrãt Domino nõ B simpliciter sed cum cõparatione potentiæ ipsius in saluando alios. Mai⁹ enim vituperiũ est, si qui alios saluauit, se non possit saluare. Alios ergo, inquiunt, saluos fecit, seipsum non potest saluũ facere. At his ipsis seipsos egregie cõfutant verbis Si enim alios saluos fecit, non debuit ergo tãquã malefactor puniri, sed tanquã benefactor laudari Si alios saluos fecit, potuit vtiq. & seipsum facere saluum, sed seipsum saluũ nõ fecit, quomodo illi volebant, non quia nõ potuit, sed quia nõ voluit. Non voluit autẽ, vt & se & alios verè saluos faceret. Nobis ergo cõtra Iudęos dicendum. Alios saluos facere voluit, & ideo seipsum nõ voluit facere saluũ. Adiiciunt & exprobrationẽ regalis nominis, in illius cõprobationẽ descensum è cruce postulantes, ac sic fidẽ se illi habituros ꝓmittentes. *Si*, inquit, *Christus est, & rex Israel, descẽdant nũc de cruce, vt videamus & credamus ei.* In quibus verbis rursum dupliciter inueniũtur reprehensione digni. Primùm enim nunquam audierant, nusquã didicerant descensum è cruce ostendere Christũ & regem Israel. Vnde Leo papa in sermone quodam de passione Domini eleganter sic insultat Iudæis, De quo erroris fonte Iudæi taliũ blasphemiarũ venena potastis. Quis vobis magister tradidit, quæ doctrina persuasit, quòd illum regẽ Israel, illum Dei filiũ credere debereris, qui se aut crucifigi non sineret, aut à confixione clauorũ liberum corpus excuteret. Nõ hoc vobis legis testimonia, nõ ꝓpheratum ora cecinerunt. Nũ quid legistis. Dominus descendit de cruce. sed legistis. Dñs regnauit à ligno. Secundò, falsò arguuntur fidẽ promittere descendẽti de cruce, cùm credere noluerint ei, qđ illo longè erat maius, & filio Dei atq. Messiæ cõuenientius, exhibenti cùm à morte resurrexit. Quid em̃ inqt Hieronymus plus est de cruce adhuc viuentem descendere an de sepulcro mortuum resurgere. Resurrexit & non credidistis ergo etiam si de cruce descenderet nõ credideretis. Duplici exprobrationi prędictę adiiciunt tertiæ exprobrationem, fiduciæ in Deum quasi illa vana fuerit & præsumpta. *Confidit* inquit *in Deo, liberet nũc eũ, si diligit eum* (quemadmodu ipse de se asseruit) *Dixit enim, filius Dei sum.* In qua exprobratione rursum dupliciter sunt reprehendendi. Primò, quia illud exprobrare uidentur, vnde quisq. maxime est laudandus ita vt in eos quadret illud *Psal. 13* Psalmistæ. Cõsiliũ inopis cõfudistis quoniã Dominus spes eius est. Secundò quòd liberationẽ è malis volunt necessariò cõsequi rectã in Deo fiduciã, & Dei erga afflictos dilectionem cùm prophetæ & iusti pleriq. pmissi sint à Deo violẽta ab impiis effici morte. Vnde Chrysost. O, inquit, misa niscelestiq. homines, an prophetę nõ erãt prophetæ, & iusti, quos occidistis, iusti nõ erant, qm̃ eos Deus à periculis nõ eripuit? imò verò erãt, etiã si à vobis iniuria vexabantur. Quid igitur huic amentiæ vestræ excogitari põt æquale. Nã si existimatis, ꝙ illorum apud vos ꝓpter pericula nomen perit, sed erant ꝓpheteę quamuis torqueten tur, multo magis nõ debebatis in hoc scãdalizari, qui & reb. semper, & verbis falsam hanc repulit opinionem. Hęc ille. Impiè ergo simul, & inipien ter hic inueniuntur locuti, sed sic Spiritus Sactus impleri voluit, quod in psona Christi prædixerat Dauid, & designare principes sacerdotum esse de quib. propheta in prædicto Psa. 21. locutus est. In quorum psona etiam dicitur, Gloriatur se patrem habere Deum. Videamus ergo, si sermones illius *Sapient 2.* veri sunt, tentemus, q̃ ventura sunt illi, & sciemus quę erunt nouissima illius. Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manu cõ trariorum. Impletum modò etiam illud, qđ hic dicitur. Videamus, si sermones illius veri sunt, ostendit Lucas: Et dicens, *Et stabat populus expectans*, aut, vt potius legendum est, *spectans*. Sic enim legẽdum & Græca docent, q̃ habent θεωρῶν, & exemplaria emendatiora antiqua. Sed & Thomas in Catena legit, *spectans*. Itaq. impletum est, qđ in Psal. 21. dicit Dñs. Ipsi verò cõsideraueruntme, & inspexerunt, obseruantes scilicet quis esset futurus finis. Tertij generis illusores fuerunt milites, qui & ipsi ad titulum à Pilato scriptũ illudentes dixerunt, vt habet Lucas, *Si tu es rex Iudæorum, saluum te fac, hoc* est: Si tu is es, qui tanquã rex Iudæos esses saluaturus, saluum teipsum modò fac. Quòd autem hos acetũ Iesu per ludibriũ obtulisse dicit, id reliqui Euãgelistę explicant, qua ratione, & quãdo factũ sit, nempe postquã dixisset, *Eli, Eli:* & *Sitio*. Postremùm etiam à latronibus, qui cum eo erant cruci fixi, ꝺño exprobratum, testãtur Matthæus, & Marcus, qui etsi pluraliter latrones dicant cõuitiatos illi, tamen ꝑ synecdochen accipiendũ pluralem numerum pro singulari, satis patet ex Luca, q̃ singulariter vnũ latronũ blasphemasse dicit, atq. alterum illum blasphematorem increpasse, quanquã sint, qui putent, vtrunq. imprimis blasphemasse, ac postea vno in sua persistẽte blasphemia, alterũ resipuisse. At altera sententia est probabilior, vtꝑ synecdochẽ, aut, vt Augustinus habet, per enallagen, vt Hieronymus verò per syllepsim, numerus multitudinis pro singulari sit positus, & pro vno latrone pluraliter latrones dicãtur blasphemasse. Sicut & Lucas pluraliter dicit milites obtulisse acetũ cũ ex aliis cõstet vnũ ex eis id fecisse. Vnus ergo de iis qui pendebãt latronibus (qui creditur fuisse is q̃ à siniſtris erat) blasphemabat eũ id est conuitiabatur ei dicens: *Si tu es Christus saluum fac teipsum & nos.* Quibus verbis blasphemabat & cõuitiabatur quia improperabat ei vanã vsurpationem regij nominis. Sensus enim est. Si tu es Christus vt videri voluisti salutem & tibi & nobis adfer. Alter verò qui à dextris erat nõ solùm nõ prorupit in similem blasphemiam aut tã multiplici exẽplo prouocatus aut pœnarum asperitate exacerbatus sed etiã velut immemor factus suarum pœnarum & magis lęsus iniuriis Christi quã pro priis pœnis reliquis omnibus aut blasphemanti bus ipsum aut tacentib. solus ipsius defensor efficitur & prædicatur quẽ videbat per nimiã man-

Universidad de Deusto
Biblioteca

suetudinem seipsum non defendere, nō metuens ne sua defensione,& prædicatione blasphemātiū cōtra se prouocaret insaniam. Dicit ergo ad alterum latronem, nolēs iam cum ipso, vt hactēnus fecerat, socius esse criminis, sed ad pœnitentiam iā secum reuocare studens, cum quo participarat in crimine: *Neque*, inquit, *tu times Deum, qui in eadem damnatione es.* Hoc est, vt non timeant Deū ii, qui circunstant nos Iudæi, an nō saltē tu times Deū, qui quoniam in eadem es cum isto damnatione mortis, meritò sic Deū timere deberes, vt tibi ab hac blasphemia temperares: tum quia supplicij societas te sentire facit miserandā potius quàm in sectādam huius calamitatem: tum quia ipsum tuum supplicium mox te hinc rapiet ad tribunal Dei, vbi cōuitij huius tui rationem reddere coeris. Ex qua explanatione patet emphasim esse in pronomine, *tu*. Cōponit enim ipsum cum Iudęis. Patet item quomodo illud. *In eadem damnatione es* causam includat, ob quam ille Deum timere singulariter præ aliis deberet. Habent enī Græca, & Latini codices emendatiores, *quia in eadem damnatione es*, nō, vt pleriq. legunt, *qui in eadē damnatione es*, quanquā etiam si sic legatur, idē sit sensus. Nā relatiuum, *qui*, frequēter causaliter ponitur, & rationem ac causam designat. Clarius quidam sic Græca vertunt, *Ne tu quidem times Deum cùm in eadem sis damnatione.* Cæterùm ne quia dixit. *In eadem damnatione*, videri posset Iesum etiam eodem inuoluere reatu, subiunxit. *Et nos quidem iustè*, subaudi, in hac sumus dānatione. *Nam digna factis recipimus, hic verò nihil mali gessit*, significans etiam aliam ob causam, illum à blasphemia Iesu meritò temperare debere metu Dei, nempe ob ipsius innocētiam. Bis enim inhumanū, ac impiū est, & calamitoso maledicere, & innocenti maximè si ab eo fiat, q & per cōmunem calamitatē sentit miserię grauitatem, & iā per instantē mortem vocatur ad Dei tribunal. Hoc testimoniū innocentię Iesu à latrone accessit ad alia superius à diuersis ꝓhibita testimonia, vt vnde quaque & vbique testata esset ipsius innocētia, quā sanè insigni, & proprio iā Spiritus sanctus extulit elogio. In solum enim Iesum cōpetit dicere. *Hic nihil mali gessit*, de quo solo dixit propheta. Peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Hac insigni defensione, cùm sibi viā parasset ad gratiam Christi obtinendam, conuersus ad illum clarius iam suæ virtutis edidit argumentū, dicēs. *Domine, memento mei, cùm veneris in regnū tuum.* mira certe fides latronis. Dominum vocat, quem tanquam maleficum vidit pendentem in cruce. atque hunc nō dubitat regem agnoscere, salutémq. ab eo velut à rege petere, quem in cruce morientem vidit, moriturus & ipse, cuiusq. regnū ob omnib⁹ audiuit irrideri circunstantibus. Declarauit sanè se credere vitam aliam esse post hanc vitā, eámq. sibi magis esse curæ quàm hāc temporalē, dum nō cum altero latrone salutem in cruce postulat, sed post crucem. declarauit itē se agnoscere id, quod coram Pilato nōs testatus fuit, regnū Iesu nō esse de hoc mundo, sed supramundanū, & cœleste, atq. in illud Iesum innocentē venturum per crucem, insigniorem certè de Christo eiusq. regno habens notitiam, quàm Apostoli, qui cùm Iesum agnoscerent esse Christum, tamen temporale aliquod & mūdanum somniabant regnū, atque à regni eius expectatione exciderunt, postquā Iesum traditum, & crucifixum viderunt. Vt autem ad talem de Domino existimatiōem, & sidem verisimile est latronem hunc nōnihil commotum per famā miraculorum, innocētię eius, arq. per inauditā ipsius tū in ferendis malis māsuetudinem, tum erga hostes suos benignitatem, quemadmodū iam coram cernebat: ita magis fatendum opus istud fuisse Spiritus sancti, trahētis & illuminantis cor huius, vt ei etiam Dīs dicere potuit. Beatus es, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui est in cœlis. Nec tantum in isto admiranda fidei magnitudo, sed etiam modestia peccatore digna. Nō em audet petere regni cōsortiū, vt diceret. Dñe recipe me in regnum tuum cū veneris in illud, sed tantū, *Mēmēto*, inquid, *mei, cùm veneris in regnum tuum*, vt scilicet tunc pro regali beneficentia tua, & potentia mihi vel in aliquo benefacias, & saltē cū catellis participem facias micarū, quæ cadent de mensa tua. Obseruare licet in isto omnes pœnitentię partes, ac necessarias pœnitenti conditiones. Nam & cōfitetur anteactæ vitæ delicta dum digna se factis recipere prædicat, & in signum odij vitiorū, ac cōtritionis redarguit eum qui etiam in articulo posit⁹ mortis, impœnitens perseuerabat, quod dū fecit, fructus fecit pœnitentia dignos satisfactionisq. expleuit partes, quas & in illo expleuit, ꝙ crucem tanquā iustam pro peccatis pœnam lubenter ppessus est. His adiecit & fidem purificantem corda, atque ex fide fiduciā inpetrandæ gratię diuinę, ornatam humilitate, atque modestia, cū petiit vt eius memor esset Iesus in regno suo. Neque enim id orasset, nisi cum fide etiā eximiā habuisset in Iesum fiduciā. Factus est ergo ex latrone prædicator, ex magistro scelerum magister virtutis, ex maleficio martyr. Martyrem enim hūc fuisse, atq baptismo sāguinis ablutū, testatur Dius Augustinus, ex sententia item D. Cypriani sic scribens, c. 9. li. 1. de anima & eius origine: Latro, inquit, ille nō ante crucem Domini sectator, sed in cruce cōfessor, de quo nōnunquā præiudiciū captatur sine tentatur cōtra baptismatis sacramentū, à Cypriano sancto inter martyres cōputatur qui suo sanguine baptizantur. Tanto nunquā pōdere appensū est tātūq. valuit apud eū qui hoc nouit appendere, ꝙ confessus est Dūm crucifixū quantum si fuisset pro Dño crucifixus. Tunc enī fides eius de ligno floruit quando discipulorum marcuit nisi cuius mortis terrore marcuerat eius resurrectione reuiuisceret. Illi enim desperauerunt de moriente ille sperauit in commorientem. Doluerunt illi tanquam hominis mortem credidit ille regnaturum post mortem. Et cætera quæ sequuntur. Quoniam ergo tanta fuit eius virtus vt similem non inuenerit Dominus in Israel, imò fortè nec in vniuerso orbe si spectemus fidem, Dñs ꝙ mut⁹ erat ac surdus ad omnia cōuitia nō fuit mutus ac surdus cum fiducia postulanti sed vniuersim tali eum dignum iudicauit promissione, quali necdum quenquā honorauerat non simpliciter illi promittens sed cū solita asseueratione dicens. *Amen dico tibi hodie mecum eris in paradiso.* Notauit Diuus Ambrosius, Dominum semper plus tribuere quam rogatur. Rogauit ille vt Christus memor esset aliquando sui cum venisset in regnum suum: Dominus, autem non post aliquot dies in se facturum pollicetur sed *hodie*, inquit, nec memorem se dicit illius fore

fore, sed, quod mains est, illū vt erat secum in cruce, ita secū futurū in paradiso, hoc est, liberatum ab omnib⁹ malis participē foreſœlicitatis suæ, & glotiæ. Nō dicit, hodie mecū eris in regno méo, sed *in paradiso*, cùm tamen ille dixisset, *memento mei in regno tuo*: idque valde conuenienter, nimirū vt significaret se per mortem homines reducere in paradisum, vnde per peccatum Adę electi erant. Fortè & ob id, quia ascensio ꝓpriè fuit Christo introitus in regnum ipsius, quando sublatus est in dexteram patris, nouo modo regnare cum illo incipiens. Obseruanda hic imprimis Domini benignitas ergo peccatores, in eo quòd tamcitò ignoscit serò pœnitēti, & tā perfectè ignoscit, vberiorem etiā offerens gratiā, quàm petebatur: obseruanda item eius in cruce potentia, cùm priùs tāquam homo precaretur patré pro peccatoribus veniam: nunc tanquā Deus peccata cōdonat, ac paradisum donat. Non dedignatur gloriæ suæ ac regni latronem nō solùm facere cōsortem, sed etiam primum designare possessorē, imò hanc primam ducebat crucis suæ gloriam. Sicut enim, inquit Theophylactus, rex qdā, trophæa ex victoria referens, spolia opima secū abducit: ita & Dominus fortis⁹ vas diaboli diripuit, secūq; abduxit, & reduxit ad primam hominis patriam, nempe paradisū. Sic docuit Dominus pœnitentiæ quāta sit vis, neminemque abominandum aut reiiciēdū, qui pœnitentiam egerit, quantumuis sceleratam priùs egerit vitam, nullius pœnitentiā nimis esse seram, modò sit seria, eos, qui circa vndecimam dici horam veniunt in vineā, posse cum aliis promereri denarium diurnū. Spem dedit peccatoribus magnam, quando latronē primū fecit secum paradisi possessorē. Obseruandum præterea, his verbis Christi cōfutari quorundam errorem, qui non verentur asserere animas sanctorum ante nouissimi iudicij diem nō regnare cum Christo, nec esse cum illo in regno cœlorum, qui scripturis qui busdam perperam intellectis in hanc abducti sūt sententiā. Et maximè quidē eo mouentur loco, qui est apud Paulū ad Hebræos, Hi, inqt, omnes testimonio fidei probati nō acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliqd prouidente, vt nō sine nobis cōsummarentur. Mouētur & loco quodam in Apocali. vbi animis interfectorū desiderantib⁹ vindictā sanguinis sui scribitur dictum, vt requiescerent modicum tempus, donec complerentur conserui, & cōfratres eorum. Hinc enim colligūt animas necdū esse in regno cœlorum, sed esse in loco aliquo quieti earū deputato. Verùm his locis nihil aliud significatur, quàm sanctorum animas necdum accepisse consummatam pefectamq; fœlicitatem, quæ esse nō potest, quādiu non resumpserunt corpus i terram depositū. Loquitur ergo Paulus de repromissione perfectæ beatitudinis, qua scilicet totus homo sit, beat⁹, & anima hominis omnis sui desiderij sit cōpos effecta, vnde adiicit, vt non sine nobis cōsummarentur. Et apud Ioānem dicitur singulis datas stolas albas, quia scilicet beatitudine animæ sūt sancti, sed quæ perficiēda sit in corporum resumptione, quando secundam stolā sunt accepturi, fœlicitatem scilicet corporis. Sanctos enim esse iam cum Christo i regno Dei, hic locus satis arguit, cùm dicat Dominus latroni, *Hodie mecum eris in paradiso.* Qui enim illa ipsa die erat cum Christo in paradiso, indiuulsus certè permā sit cum Christo, & in paradiso & in regno ipsius. Quid enim ei aliòqui profuisset ad tempus fuisse cum Christo? Conati sunt, qui erroneam illam iam dictam sequuntur sententiā, variis modis hunc locū torquere, vt patet ex Theopylacto, qui prolixè hunc locum tractat, inter varias torquendi loci rationes referens quosdam aduerbiū, *hodie*, seperare à sequentib. & cōiungere cum præcedētib⁹, vt sit hæc distinctio, *Amen dico tibi hodie*, deinde subiūgatur, *mecum eris in paradiso.* Euthymius, qui & ipse tanquam Græcus sententiam illam erroneam, vt quæ Græcorū dogma esset, secut⁹ est, hęc Christi verba adeo nō putauit illi repugnare sententiæ, vt hinc etiā illā confirmauerit, existimās ideo dictum esse, *mecum eris hodie in paradiso*, non autem, me cum eris in regno, cùm latro tamen regni meminisset, quia sancti ante tēpus nouissimi iudicij nō sint cū Christo in regno Dei, & fruitione æternorum bonorum, sed in paradiso, vnde Adam electus fuit, atque ibi eos dici esse cum Christo, quia cùm is, tāquā Deus sit vbique, & in paradiso est, & in cœlo. Itaque hinc colligere licet, quid auctor ille dicturus esset ad locum Pauli dicentis, Cupio dissolui, & esse cum Christo, quibus verbis aperte significatse post dissolutionem statim coniungendum Christo. Intelligeret enim ille Paulum iā esse cū Christo, sed in paradiso, nō autem in regno Dei. At hunc intellectum atque sententiā præterquā ꝙ catholicę Ecclesię traditio, & doctrina cōfutet, cōfutat etiam scriptura, & ratio. Dicit enim scriptura, ꝙ ascendens Christus in altum, captiuā duxerit captiuitatem, secum ergo subuexit in cœlum, quos à diabolo captiuos abduxerat. Et cùm Apoc. 6. dicatur animis sanctorū singulas datas stolas albas: cap. sequenti, dicitur eos, qui amicti erant stolis albis, stare ante thronum Dei, & seruire ei die, ac nocte. Cōtemplantur ergo vultum Dei, in quo cōsistit vita beata. Iam, si cum Christo latro, & alij sancti ideo nunc dicuntur esse in paradiso, quia Christus tanquam deus est vbique, fuit & ante dissolutionē Paulus cum Christo, vt dicere nō debuerit. Cupio dissolui, & esse cū Christo. Paradisum autem in his dñi verbis non accipi pro terrestri illo paradiso, de quo legitur in principio Geneseos, patet, quia loci illius amœnitate, cùm sit corporalis, nō possunt capi spiritus bonorum hominum, vt omittam nō tantùm incertum esse, vbi sit iam terrestris ille paradisus, sed etiam probabilib. valde rationibus plerosq; ostēdere, & astruere paradisum illum nusquam iam extare, vt qui simul cū vniuersa terra, cuius erat pars, maledictioni sit factus obnoxius ob peccatū Adæ, quod ibi contigit, atq; diluuio etiā cū tota terra obductus pierit, ita vt paradisi fœlicitas simul cum nomine à terra migrauerit ad cœlestia, immortalitatis dono, quo in paradiso homo frui potuisset, in cœlos à terra trāslato. Quod cōuenientissime intelligitur Mosen tropico sermone significasse, cùm dicit cap. 3. Deum eiecisse Adā e paradiso, & collocasse ante paradisū voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem ad custodiendū viā ligni vitæ. Pictura enim videtur hic sermo, significans idem quod, firmissime muniuit paradisū cōtra homines, hoc est, facultatem, ac spem omnem ademit fœliciter, ac perpetuò viuendi, ac mortem euadēdi in hoc seculo. Aut immortalitatis donū ad cœlos recepit, vitā perpetuam mundo eripiens, interposita materia

Universidad de Deusto
Biblioteca

illi igneę zonæ,quam veteres quoque ceu limité A quendam fecerũt rerum caducarum,& variabiliũ vt locus immortalis nõ amplius terrenus,sed cœlestis,à nostro orbe latissimè separat⁹ existat. Hinc Tertullianus in Apologetico cõtra gentes,paradisum interpretatur locum diuinę amœnitatis,recipiendis sanctorum spiritibus destinatũ, maceria quadam igneę illius Zonę à notitia orbis cõmunis segregatum. Certè paradisum iam esse cœlũ, in quo sancti Deũ vident, patet ex Paulo, qui cũ se dixisset raptum in tertium cœlũ, postea mox dicit se raptũ in paradisum, atque ibi audisse arcana verba,quę nõ licet homini log. Et hoc ergo loco paradisus accipitur pro fruitione cœlestium bonorum,ad quã cum Christo admissus est latro antequam cum illo in cœlum cõscenderet. Quid B sentiendum sit de nomie paradisi, in quẽ Enoch Ecc. 44. translatus dicitur,nõ est huius loci accuratius inquirere, nisi quòd id obiter annotare liceat,Gręca nõ habere,vt nos legimus,Enoch placuit Deo, trãslatus est in paradisum, vt der gentibus pœnitentiã,sed tãtùm,Enoch placuit Deo, & trãslatus est in exemplum pœnitentię generationibus,vt illud,in paradisum,videri possit addi tũ ab aliquo, sicut pleraque in eo libro leguntur addita,quæ non reperiuntur in Græcis.

STABANT AVTEM IVXTA CRVCEM IESV,MATER EIVS,ET SOROR,&c.) Qui C crucifigentium se curam gessit orans pro illis patrẽ,& secum crucifixum latronem cõsolatus fuit, promittens ei paradisi cõsortium,meritò deinde & matris suæ curam gessit,cámque cõsolatus est, quæ iam insigniter suã pietatem,atque præclarã de Iesu existimationem declarauit. Nam neq; erubuit,neque timuit intertam multos filio insultãtes,cruci eius adhærere,quod nõ fecisset,nisi talia in ipsa fuissent maternę pietatis viscera,vtnõ posset etiã in tãta filij ignominia ab eo diuelli,& talem de filio habuisset opinionem, vt scitet illũ immeritò hæc pati, & ob id nõ ad ignominiã eius hæc sibi reputanda. Declarauit sanè se non excidisse à fide eorum,quæ dixerat angelus,nempe ꝙ saluaturus esset populum à peccatis eorum, quòd acceptutus esset sedẽ Dauid patris sui. Ab hac cñ D fide si excidisset ob frustratã suam expectationẽ cõfusa, domi se cõtinuisset. Bene ergo stetisse eã dicit Euangelista iuxta crucem,quoniam nõ solũ corporaliter, sed etiam per fidei firmitatem,& animi fortitudinem nequaquam pericula metuẽs, cruci astitit erecta. Quanquam autem nõ vacillaret in fide,tamen nihil dubium,quin pro eximia sua erga talẽ filium pietate,& charitate, maximo cor eius repletum fuerit dolore,quẽ piũ hominis cor potius assequatur quàm verba, aut scripta explicent. Doloris enim in ipsa magnitudinẽ vaticinando significauit Simeõ ille iustus,cùm dixit, Et E tuã ipsius animam pertransibit gladius. Nihil tamem indecorũ illam per mœstitiã gessisse, eiulãdo,aut genas,crinesve vellẽdo,satis insinuauit Euangelista,cùm eam tantùm stetisse dicit. Ille em præter alia etiã notauit eius modestiam,atque in sinu cordis conclusam tristitiam,& decorũ ab ea seruatũ,vt dignũ erat virginitate eius & fide. Huius exemplo etiam nos ducet cruci Dominicæ astare, sic vt Christo patienti piè condoleamus, Christi improperiũ propter ipsum simul portemus, omnium salutis nostrę fiduciã in illius cruce firmiter,& perseueranter collocemus, atq; ad exemplum crucifixi Iesu carnem etiã nostrã crucifigamus cum vitiis & cõcupiscentiis eius. Huius exemplum pleriqne hodiè sequi recusant, cũ sint nõ solùm qui abhorreãt ab his quę dura sũt perferendis,sed etiam qui religiosum putãt in rosa degere,hoc est,vitam viuere Epicuræã. Christi verò cruci velle cõsortem fieri, Papisticum commentum esse censentes,subsannantes etiam eos, qui Christi passionem piis lacrymis,& planctu religioso prosequuntur. Cæterùm quod Ioãnes dicit matrẽ Domini cũ aliis mulieribus stetisse iuxta crucem Iesu, neqnaquã videri debet cõtrariũ ei,quod alij dicunt,mulieres illas stetisse à longè. Nã,vt habet Augustin⁹, aut intelligi potest in tãto illas fuisse interuallo,vt & iuxta dici possẽt,qa in cõspectu eius aderant præstò: & à lõge,propter turbã propinquius circunstantem cum centurione,& militib. Aut prius quidem illas ꝓpius cum matre astitisse, postea verò ẽ densitate turbæ se sub traxisse,& à lõge stetisse. Porro de muliere illa, quã Ioannes vocat sororem matris Domini, nomine Mariã Cleophę,varie multũ sentitur. At valde ꝓbabile(vt dicam certũ)est hanc esse eam, quam reliqui Euangelistæ vocant Mariã Iacobi, quemadmodum primùm ex eo colligi potest, ꝙ sicut eam hic Ioannes cõiungit cũ Maria Magdalena,ita Mariã Iacobi reliqui Euangelistæ cõiungunt cum illa circa crucem Iesu, & in accessu ad sepulcrũ. Nec potest probabiliter dici præter Mariam Iacobi,etiam fuisse circa crucem Domini & sepulcrũ aliam,quę dicta sit Maria Cleophę,quia Matthæus dicit postea, *Vespere sabbathi venit Maria Magdalene, & altera Maria*, satis significans inter illas mulieres non fuisse cum Magdalena(præter matrem Domini,de qua tres Euangelistæ tacent) nisi vnã nomine Mariã quã priùs vocauerat Mariam Iacobi. Eadem ergo est mulier, quæ Maria Cleophæ dicitur,aut,vt habent Græci,Clopę(nõ est em hic illud nomen quod apud Lucã dicitur esse nomen vni⁹ ex duobus discipulis eũtibus in Emaus,cũ hic sit κλέοπας ibi verò Κλεῶπας)& Maria Iacobi: Cleophę quidem,qa eius vxor: Iacobi verò,quia eius mater: Mariã autem Iacobi fuisse sororẽ matris Iesu patet ex eo, ꝙ Mat. 13. & Mar. 6. Iacobus, Ioseph, Iudas & Simõ, q fuerunt filij illius Marię,dicuntur fratres Iesu ob cognationẽ: vt hinc altero argumento colligere liceat, Mariã Iacobi eandem esse quam Ioannes Mariam Cleophæ appellat sororem matris Domini. Cũ autem Iacobus iste Matthæi cap. 10. & aliis locis vocetur Iacobus Alphæi,quia Alphæi filius,cõsequẽs est maritũ istius Mariæ binominem fuisse, & Alphęum simul & Cleopham siue Clopam vocatũ fuisse: vnde Simõ ille vnus ex duodecim Apostolis frater Iacobi & filius Mariæ Iacobi, vocatur ab Eusebio lib. 3. cap. 32. ex authoritate Hegesippi filius Cleophę,vt hinc certissimò cõstet Mariã Iacobi esse Mariam Cleophæ,sicut etiã D. Hieronymus probat prolixe libro contra Heluidium. Superest iquirere,quomodo hęc soror fuerit matris ñi. Et quidem vulgari apud nos sententia receptũ est eam vere,& proprie fuisse sororem matris Domini,ex eadem cũ ipsa progenitã matre,Anna scilicet, sed alio patre, quem volunt Cleopham dictum esse, vt Maria Iacobi dicatur Maria Cleophæ, quia eius filia: Verùm vt vulgarem hanc sententiam patet ex præcedentibus falsam esse ex ea parte, quia Maria Iacobi dicitur vocata

Maria

Maria Cleopæ, qa eius filia: ita & ex altera parte A qua dicitur fuisse verè soror deiparę & filia Annę non est verisimilis,tum ꝙ parum cõueniat dignitati sanctissimæ matronæ Annę plures ei ascribere maritos abilla successiuè acceptos etiam post prolem ex priori marito susceptam: tum ꝙ moris non sit eiusdem parentis proles eodem appellare nomine. Quibus argumentis vt etiam probabtliter destruitur ꝙ vulgò asseritur de tertia Annæ filia q̃ Maria Salome sit dicta,quia Salome filia, ita hoc ipsum postea certissimo reprobabitur argumento. ꝓbabilior ergo est ãtiquiorũ sententia qua asseritur Maria Cleopę ideo dictasoror deipaB ræ,ꝙ Cleopas fuerit frater Ioseph mariti deiparę Sic enim nõ tantũ Euthymius habet,qui non dubitauit Mariam deiparam asserere vnigenitã fuisse filiã,sed & Eusebius,ex auctoritate Hegesippi, dicens lib. 3. c. 11. de Simeone Cleophæ filio; Cõsobrinus is secundùm carnem saluatoris fuisse dicebatur,qa Cleopã fratrẽ fuisse Ioseph Hegesippus cõtestatus est: Sicut autem quod Maria Cleopę dicitur fuisse soror deiparę,occasiõẽ dedit vulgaris apud nos sententiæ de tribus Mariis sororibus,Annæ filiabus: ita & ꝙ Matth. 12. & Mar. 6. Iacobus,Ioseph,Iudas & Simon (qui filij fuerunt Marię Cleophę) dicũtur fuisse fratres Iesu,occasionem dedit alteri⁹ magis falsę sententiæ, quã Theophylactus vbiq; secut⁹ est,Is. enim putat illos fuisC se filios Ioseph ex priori vxore,& ideo dictos fratres Iesu,quasi eundẽ habentes patrem,ꝙ Ioseph etiam putaretur pater Iesu: quare & Mariã quæ dicitur Maria Iacobi,putat fuisse deiparã virginẽ, sicq; dictã,quia Iacobi fratrumq; eius mater fuisset nouerca. At ea sententia vt aliis multis posset ex scripturis refelli,ita eo satis refellitur ꝙ Euangelistæ tres Mariam Iacobi semp nominant post Mariam Magdalenam,non facturi,si Maria Iacobi ipsa fuisset mater Iesu. Et hactenus pro scripturarũ intelligentia de Maria Cleopæ & Iacobi sorore matris Domini,quantum ex scripturis certũ que authoritate astruere sufficit. Restat vt ad historiæ textum conuertamur,in quo illud D notandum occurrit,ꝙ imbecillior sexus tunc firmior apparuit, quandoquidem fugientibus Apostolis mulieres pleræq; quæ Dominum é Galilæa secutæ fuerant,circa crucem inuentæ sunt. Cũ eis tamen affuit vnus ex Apostolis, qui vt p̃ cæteris à Iesu singulariter dilectus erat,ita & ipse iam singularem suam erga Dominum dilectionem declarauit,cùm iuxta crucem cum matre Domini astare nec erubuit,nec reformidauit,cęteris forte omnibus prę confusione aut metu latitantibus. Itaq; cùm vidisset Iesus matrem & discipulum stantem quem diligebat,matris quidem pro filiali pietate curam ęgit: discipulum verò pro sua in illũ,illiusque in se dilectione insigniter honorauit. Dixit enim matri suæ: *Mulier, ecce filius tuus*. Ioannem insinuans,quasi dicat; Ecce tibi eum, qui posthac tibi filij loco erit, qui posthac pro me tui curam geret, ne mei te nimis discruciet carentia. Docuit sane suo exemplo Dñs filios parentum suorum curam gerere, atq; morituros quosque suis prospicere debere. Bene autẽ virgo filius moriturus virgini matri,vnice dilectæ deputat in filium,discipulum virginem,eundemque sibi dilectissimum. Conueniebat enim,vt qui per castitatem ipsi erat assimilis, & per dilectionem mutuam erat alter ipse,in ipsius substituereretur locum,& Maria virgo pro virgine filio virginem reciperet filium, & in signũ eximiæ dilectionis filij erga se, acciperet à filio quod is post illam charissimũ habuit in terris pignus. Mulierem vocat matrem suã, nec dixit,Mater,sed *mulier*, sicut & aliàs fecit, ꝙ maior multò esset,quàm ipsa eum genuisset,siue quod iam patris sui cœlestis negotium agebat,cuius in tuitu aliquando docuit,patrem nõ vocandum nobis super terram: siue etiam quòd sciret appellatione matris materna viscera nimis commouenda. Post matrem etiam discipulum alloquitur,dicens; *Ecce mater tua*; hoc est, ecce tibi eam quam tibi pro me velut matrem tuã curæ esse volo, in quam te volo tuam erga me dilectionem trãsfũdere & declarare. Discendum hinc quãtam apud Iesum obtineat prærogatiuã,virginẽ esse, iuxtáque crucem Iesu assistere. Per hæc enim meruit Ioannes deiparam matrem in suam accipere matrẽ,insigni certè hac ratiõe decoratus hõore,nec vilipendit hunc honorem Iannes, nec cõtemptę Domini sui,etsi iam tãquam infirmi pendentis in cruce,imperium,sed prõptus ad obsequium,vnicumq; illud amici testamentũ exequens fidelissimé pro sua in illũ dilectione & reuerentia. mox ex illa hora accepit eam in sua. Sic enim legendũ est,& non,vt communiter legitur,in suam, quod intelligitur in suam matrem,vel in suam curã. Nã Græcè est ἐς τὰ ἴδια id est, propria vel sua, hoc est,in ius suum. *Et sua* legunt D. Ambrosius in libro ad virgines,& Augustinus in cõmentariis super Ioannem,sic scribens: Sed in quæ sua Ioãnes matrem Domini accepit. Neque enim non ex eis erat qui dixerãt ei. Ecce nos dimisimus omnia,& *Luca 18* secuti sumus te. Suscepit ergo eam nõ in sua prædia,quæ nulla propria possidebat,sed officia,quæ propria dispensatione exequenda curabat.

ERAT AVTEM FERE HORA SEXTA, ET FACTA HORA SEXTA; &c.) Post varias iniurias & cõtumelias Domino irrogatas,secuta est multiplex eius glorificatio per miranda quædam eius nomine accidentia signa,quorum illud imprimis cõmemorant Euãgelistæ,ꝙ à sexta hora vsq; ad nonam factæ sunt contra naturam tenebræ super vniuersam terram, idq; per obscuratiõnem solis rerrahentis in meridie radios suos, cũ maxime lucet naturaliter. Quod ita diuinitus accidit in signum iræ Dei,in abominationem execrabilis sceleris Iudaici,in testimoniũ glorię eius quem agnoscere nõ voluerũ Iudæi, atq; in signũ cæcitatis Iudaicæ. Solent enim prophetæ cùm irã Dei super homines significare volunt, designare illã per solis ac lunę obscurationem & tenebras, ꝙ Deo gentem aliquam grauiter vindicante hominibus propter mœrorem nihil sit lętũ,sed omE nia videantur tristes tenebræ. At nunc etiam verè per tenebras suam Deus declarauit iram & indignationem,ita vt ad literã nunc impletũ sit illud *Amos 8.* Amos,Et erit in die illa,dicit Dominus Deus,occidet sol in meridie,& tenebrescere faciam terrã in die luminis. De signatum est his tenebris tã detestandum fuisse hoc Iudęorum factũ,vt sol illud aspicere nollet,indignosq; ostenderet qui sua luce fruerentur. De signatũ item creaturarum auctorẽ iam pati,ac creaturas inãimatas illum agnoscere & prædicare quẽ Iudæi agnoscere recusauerũt,& variis insectati sunt contumeliis, easq; cõpati suo creatori,quẽ tã variis affecere homines mõtę præditi ludibriis. De signatũ iam illum occidere solẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

verum,qui illuminat omnem hominẽ venientẽ in hũc mundũ,ac mentes Iudaicas vera luce destitutas,atq; adhuc magis suo demerito destituendas, sicut & cæcitas animi Ægiptiorum externis tenebris crassissimis & ostensa est & vindicata. Tenebras has à sexta hora factas scribit Matth. vnde patet ante sextã Dominũ aliq̃diu in cruce pependisse,& plus quàm tribus horis in cruce pepẽdisse viuũ,vt bene dixerit Marcus,fuisse tertiã horã cũ crucifigeretur Dominus. Nã ante tenebras omnino verisimile est accidisse omnia illa improperij genera q̃ Euangelistæ etiam conmemorauerunt ante tenebras,quia nó est verisimile, Iudęos visis tenebris,potuisse sic Christũ cõtumeliosis insectari verbis. Lucas dicit fuisse fere horam sextã cùm inciperent tenebræ,at qđ dicit fere fuisse sextam,nó potest sic accipi sicut ꝙ Ioãnes dicit fuisse fere horam sextã,cũ Christus addiceretur à Pilato cruci.Nam Ioãnes fere sextam dicit,cùm adhuc plusquam horam abesset sexta,quia tertia vltradimidium transierat.Lucas verò,quia iam non diu sexta facta esset,ita vt circa eã dicit posset.Nã Marc⁹ facta sexta hora tenebras ortas scribit.Has tenebras non naturaliter accidisse per naturalem solis eclipsim certissimum est,tum ꝙ naturalis solis eclipsis in nouilunio fiat, cùm tunc fuerit plenilunij tempus,luna scilicet quintadecima ; tũ ꝙ solis eclipsis nõ sit generalis in vniuersa terra,sed tantum in parte orbis terræ,cùm nunc tenebrę factæ dicantur sup vniuersam terram.Non enim illud tantùm intelligendũ de vniuersa terra Iudaica, patet ex Dionysio Areopagita ,qui has tenebras à se cum aliis philosophis visas in Gręcia cõfiterur,ex quo plura de his tenebris discere licet, quàm Euangelistæ explicauerunt,nempe ꝙ sol sit obscuratus, & eclipsim passus per interpositionẽ lunę inter ipsum & terrã ,sed modo innaturali & admirando. Sic enim scribit in Epistola ad Polycarpum contra Apollophanẽ philosophũ: Age sic illum aggredere.Quid de illo,qui tempore crucis Dominicæ factus est solis defectu dicturus es?Eramus tunc ambo(se notat & Apollophanem)apud Heliopolim,ambòq; simul incidẽtem mirabiliter soli lunæ globũ notabamus(nõ enim eiusce cõiũctionis tunc aderat tẽpus)ipsamq;rursum ab hora nona ad vesperã ad solis diametrũ supra naturę vires restitutam.In memoriam autẽ illius reuoca & aliud qp piam.Nenpe enim(vt ipse nõ ignorat) eam lunæ incidẽtiam ab oriente cœpisse,& vsque ad solaris corporis finem peruenisse,ac tum demũ resiliisse notauimus.Neq;verò aadem ex parte,vt assolet,& icidentia illa & repurgatio facta est,sed ex aduerso diametri. Et post pauca ; Deniq̃ tunc nescio quo afflat⁹ spiritu, ad diuinationẽ quoq; prorupit Apollophanes,atq;ad me cõuersus; Hę, in quit,ô pclare Dionysi,diuinarum sunt vicissitudines rerum.Eadẽ habet prolixius in Epistola ad ipsum Apollophanem iam ad Xpm conuersum.In Heliopoli,inquit,tu qdem penè mihi coętus,& ego quinq; & viginti ferè annorũ tempus euoluens,vnà morãtes cõstiteramus,cũ feria quadam sexta,& hora etiam pene sexta sol horribilibus subitò est obsitus tenebris, luna ipsum inter currente,quia nõ Deus,sed creatura Dei,in ipsius veræ lucis occubitu lucere non potuit.Querebar enim tunc apud te q mihi sapientissimus videbaris,quid ipse inde sentires agnoscerem. Tu verò mirabili prudẽtia subintulisti,ꝙvsq;adeo penetra lib. mẽtis meę altè inhęsit, vt nulla oblitione deleri,nullàq;vnquam valeat mortis imagine deteri.Offusi enim tenebris ipsi eramus,orbẽ solis vndequaq; & ex equo occupante caligine,& postea quã repurgatio restitutioq;facta est, luna ad solis diametrum cõuersa aufugit.Et tunc quoq; regulã Philippi Aridæi assũpsimus, cumq; reperissemus (qđ & erat notissimum) eo tempore solem eclipsi molestias,laboremq; minimè perpeti debuisse,ac nihilominus lunã ab oriẽte solarẽ splendorẽ pullis nigratibusq;velis obduxisse,cùm soleat ex occidua parte solẽ ingredi:tũc autem opifices lucis thesauros,caliginibus(quasipsa genuerat)ad occiduos vsque solis fines peruagata (vt ipsi putauimus)occultauit,cùm tamen & lunę id tẽpus deesset,neq;coitus tempus vicinũ esse cognosceretur Aio ad te(neq;enim adhuc mysterij tantæ rei cõscius eram)O ingentis prudentiæ prŏptuariũ qd, inquam,o doctrinæ speculum Apollophanes, his secretis ascribis. Ad quæ nescio quo pacto diuino quodã afflatu,& nõ humani sensus sermone subintulisti:Hæ,o bone Dionysi, diuinarum sunt vicissitudines rerum.Deniq; verò annotatum diligenter feriæ diem & annum, annuntiationi q̃ sacet Paulus nostris attentis auribus infudit,cõsentientibus signis conspirare & concordare expertus,manus veritati submisi, & falsitatis nexibus sum absolutus.Hęc prolixè ex Dionysio,vtex his testimoniis discamus clarius quomodo hæ tenebræ sint factæ,& quàm fuerint admirandæ , quarum & Phlegon teste Origene , meminit in suis Chronicis sub Tiberio Cæsare.Post commemoratas tenebras & solis obscurationẽ,subiicit Lucas & aliud mirabile quod tunc gestum est,nępe veli scissionẽ:at id in Concordia postea redactum est in eum locum vbi illud Matth. & Marcus narrauerũt,cumaliis quibusdam miraculis quæ post traditum à Domino spiritum accidisse videntur.

ET CIRCA HORAM NONAM EXCLAMAVIT IESVS VOCE, &c.) A sexta hora, à qua cœperunt prædictę tenebrę,vsq;circa nonam nihil dictum legimus,aut a Domino in cruce pendente,aut à Iudæis cruci astantib, sed hi quidem in istis trium horarum tenebris, vt est verisimile, stupefacti obticuerunt,iuxta illud , quod dicitur in cantico Annæ;Impij in tenebris conticescent; quemadmodũ & magnum fuit apud AEgyptios silentium in triduanis illis tenebris , q̃ harumtenebratũ quidam fuerũt typus:Dominus verò ,vt est probabile,patrem pro se & nobis orauit,verũ apud Deũ patrem ꝓ nobis sacerdotem agens.At cùm iam instaret tempus quo spiritum suũ traditurus esset,ne putaretur iã mortuus,sed agnosceretur adhuc viuus,exclamauit voce magna.Hæc enim vna videri rectè potest causa huius clamoris Dominici,pręter q̃ tamen est & alia,quæ nõ solũ indicat cur magna nũc voce clamauerit, sed etiã cur clamauerit cõquerendo se derelictum.Videri enim poterat Domin⁹ sine pœna aut sine magna pœna,crucis subiisse passionem tũ quia in sua passione tãtã exhibuit & patientiã,& mãsuetudinem vt nõ solùm nihil quereretur,sed etiam pro crucifixoribus suis precaretur:tum quia omnia sũma cum trãquillitate & sine turbatione agebat,hostibus veniã orans,latroni paradisũ aperiens,matris turã gerens:Itaq;quò veritatẽ & assũptæ à se infirmę humanæ naturę astrueret, & pœnarũ acerbitatẽ à sesusceptã declararet,quemadmodũ fecerat in hor

in horto,laborãdo,& sudando &calicem deprecãdo voce magna in signum magni doloris,iã mortí vicinus exclamando conqueritur se à Deo derelictum.Sic enim accipiẽdum est quod interrogatiuè dicit.*quare me dereliquisti*.vt pro humano more ex infirmitate assũptę carnis hac interrogatione tantum queratur se derelictum & nõ vt ex deliberata ratione causam aliquã discere aut audire cupierit,ob quã fuerit derelictus,cùm eam nequaq̃ ignoraret.Sic cõquerendo dicit Iob.Quare nõ in vulua mortuus sum.Et,Cur faciem tuã absc̃dis, & arbitraris me inimicũ tuum.Hac ergo de causa Euangelistę Dominum dixisse scribunt. *Eli Eli amma ſabachtani* : Hebraicè Xpi verba retulerunt nunc necessariò quia alioqui nõ potuissent subiicere quòd quidam illic stantes putauerunt Dominũ inuocasse Eliã Eius enim occasio fuit ꝙ Dominus dixerat,*Eli Eli*. Sunt autẽ hæ Domini verba principium Psam. 21.Nam quanquam nos legamus secundùm Septuaginta trãslationem.*Deus Deus meus respice in me quare me dereliquisti*. Hebræa tamen habent,vt modò Dominum ꝓtulisse Euangelistæ referũt.*Deus meus Deus meus quare dereliquisti me*.Septuaginta enim omiserunt semel prouomen *meus*,& inseruerunt in medio illud. *respice in me*.Huius Psalmi principio bene iam vsus est Dominus quò insinuaret Psalmum hunc totum de sedictum esse in quo pleraq. passionis eius apertissimè decantantur, vt prẽter alia illud. Omnes videntes me deriserunt me. & Foderunt manus meas:& Diuiserunt sibi vestimenta mea & c. Nõ habent tamen Hebręa *ſabachtani* sed *Azabtani* vnde quidam putauere Gręcorum Latinorum q. codices in huius dictionis descriptione mẽdosos esse.Verùm sciendum est Chaldaica lingua dici *Sabachtani* quod pura Hebraica lingua dicitur *Azabthani*,cumq.à reditu è Babylonica captiuitate vsq̃ ad Christũ,Hebræi Chaldaica lingua visi sunt non pura illa quæ in Bibliis inuenitur Hebraica, & Christum certum sit vulgari receptoque vsum idiomate magis credendum est Dominum dixisse *Sabacthani* quàm *Azabthani* vt & alias Chaldaicis vocibus vsus legitur. Proinde deprauatè legitur in plerisq.libris *Lamazabatani*, cum legendum sit *Jabachtani* quemadmodum se incorruptam dictio nẽ Chaldaicã reperisse in vetustis exemplaribus Latinis simul & Gręcis testatur Munsterus. Sunt autẽ in verbis Xpi quatuor dictiones. Prima est *Eli* hoc est,Deus.Nam *El* Deus,*i*,pronomen affixum *meus* Secũda item est *Eli* hoc est, deus meus q̃ geminatio ad intentionem facit desiderij. Tertia est *Lamma* hoc est,quare. Quarta est. *Sabachtani* hoc est,dereliquisti me.In Marco legitur *Eloi* Eloi quod plerique putãt vitio factum scriptorum vt facile à Gręcis & Latinis Hebrææ voces tanquam peregrinæ vitiãtur, & Euangelistam scripsisse vt habet Matthæus *Eli Eli* sicut scriptorum vitio accidit,vt in interpretatione apud Marcum semel tantum legatur ꝓnomen *meus* cùm certum sit scripsisse *Deus meus Deus meus* alioqui malè interpretatus Hebręa. At ego magis credidi rim Marcum scripsisse *Eloi*,illud que singulare esse ab *Elohim* quanquam singulare eius rarò reperiatur Reperitur enim Abac. 1. Ab Elohim enim in singulari numero dicitur Elohi,aut potius Elohi,& sonat idem quod Eli, hoc est,Deus meus.Nec est curiosè inquerendum vtrum dixerit Dominus Eli an Elohi cùm Euangelistis tantum fuerit curæ indicare ex Christi sermone occasionem sumptam à quibusdam existimandi illum inuocasse Eliam,ꝙ ex vtrauis voce accidere potuit.Derelictum autem se cõqueritur Dominus tum quod à Deo nõ erueretur malis quibus affligebatur:tum ꝙ diuinitas subtrahebat ab humanitate Xpi consolationis tiuulos relinquens eam pati quæ naturaliter erãt afflictiua.Iuxta priorem rationem frequenter sepropheta Dauid derelictum conqueritur , quia humana infirmitas se tum derelictã à Deo existimat quando desideratam à Deo nõ impetrat opem:iuxta posteriorem verò propria quadam ratione Christus se derelictum à Deo suo cõqueri potuit qui cùm vnitam sibi haberet diuinitatem eius tamen consolationem in carne nõ sensit diffusam. Emphasim autem habet non paruã, ꝙ Dominus eum qui suus peculiariter deus erat, se dicat dereliquisse.quasi dicat: O Deus qui cum omnium sis deus,meus tamen es peculiari quadã ratione & propria vt quem vnicè amo & colo,vt quid adeo me vnicum dereliquisti,qui soles adesse omnibus te inuocantibus atque colentibus & humana omni ope atque consolatione destitutis Quidã ergo illic stantes & audientes dicebãt ipsum inuocare Eliam ,cuius apud Iudæos magna erat fama & existimatio. Hos Hieronymus arbitratur fuisse milites Romanos qui quoniam non intellexerunt Hebraici sermonis ꝓprietatem eo ꝙ dixit *Eli Eli* putabant Eliam ab eo innocarum. Ideò magis est probabile ꝙ accẽtũ ab vno horum q istud dicebant porrectum Lucas milites obtulisse dicat.Si autem qs voluerit Iudęos intelligere istud dixisse putat ɔ.Hieronymus illos hoc more sibi solito feciſſe vt dominũ im becillitatis infamarent qui Elię auxilium depcetur. Cęterùm. cum Matthæus dicat circa horam nonam dominum sic exclamasse Marcus dicit, hora nona nec tamen quicquã hic est contrarietatis:Quod enim circa nonã fit , rectè dicitur recepto more loquẽdi fieri hora nona, propterea ꝙ in tempore pcise designado non debeamus esse nimis anxij. Et ꝙ hora nona iam peracta sed nondum factum est rectè dicitut circa nonam fieri. Cùm autem hæc gesta sint hora nona aut circa nonã & post hanc vocem adhuc ter dominum constet locutum,cõstat etiam post nonam dominum aliquandiu in cruce viuum pependisse,sicut & ante sextam aliquãdiu in cruce viuus pependit,quamuis nõ cõstet quamdiu post nonã in cruce vixerit,sicut nõ constat quamdiu ante sextam in cruce pependerit: vnde vtrobique constat plusquam tribus horis dominum in cruce pependisse,quod aduertere operępretium fuerit,vt sic dominicæ passionis acerbitatem magis intelligamus eamq.magis intelligentes magis etiam prouocemur ad fidendũ illi,& redamandum illum.

dPOSTEA SCIENS IESVS,QVIA OMNIA CONSVMMATA SVNT,VT CONSVMM) Prouida Spiritus Sancti dispositione factũ est ,vt Ioannes q post alios Euangelistas nouissimus scripsit hæc narraret de siti Iesu , quia alioq nõ satis intelligi potuisset ratio narrationis Matthæi & Marci , cur scilicet quidã postq̃ Dominũ putabant inuocasse Eliam,obtulerũt ei bibẽdum acetum.Ex Ioãne em̃ patet id factum ob significatam à domino sitim.Sciens,inquit,Iesus,quòd omnia quæ scilicet ad passionem eius pertinebãt consummata essent (quo significatur dominum nihil

Universidad de Deusto
Biblioteca

nihil temere,sed oía ꝓuidè & passum fuisse aut fecisse)vt cum aliis etiã consummaretur scriptura quę adhuc restabat implẽda,ea scilicet quę dicit. Psal. 68. In siti mea potauerũt me aceto.dicit, *Sitio* Et verè quidem secũdùm corpus sitiebat nec mirum. Nã cũ crucifixi soleãt vehementer discruciari,siti, tũ ob nimiũ in tolerãdis pœnis laborem,tũ ob sãguinem per corporis vulnera exhaustum, accessit & hoc Christo ꝙ à cœna diei prœcedentis nullum liquorem biberit variisq; afflictionib⁹ perpetua vigilia,& frequenti huc illucq; deductione attenuatus & exiccatus fuerit.Sed cùm sitim hanc,vt alia multa grauiora,dissimulare fortiter potuerit,voluit eam significare,vt post alia omnia etiam hoc impleretur ꝙ scriptura prædixit, eum in siti potãdum aceto,atq; sua siti declararet humanę naturę & supplicij non simulari veritatem.Vas ergo erat positũ aceto plenum,idq; ad hoc vt eo potarentur in sua siti crucifixi atq;aceto potati citiꝰ morerentur.Creditur eñ acetum vulneratis potatũ ob eius penetrãdi vim,accelerare mortem.Id ꝙ & Diuus Hieronymus indicat obiter, edisserens hunc locum,cùm ait,vt eum cõsopiãt. Vnde & apud Plutarchum legitur in vita M.Antonij vinum Antonio datũ quò celerius ex vulnere moreretur,ꝙ & illud ob similem cum aceto penetrãdi vim acceleret mortem vt quidã annotauit hoc loco.Verùm ex more nõ vinum;sed acetũ, quod penetrabilius est,in hunc finem paratum erat crucifixis,Deo ita prouidente ꝓpter scripturę adimpletionem,& malitię Iudaicę declarationem,atq; vt Dominus qui iam toto exterius corpore afflictus fuit,etiam in lingua & fauce aceto exacerbata pro nobis pateretur.ficq; dilueret in ligno qđ in ligno ꝓindebitã pomi vetiti delectationẽ primi deliquerunt parentes.Itaq; cũ sitim suã testatus fuisset Dominus mox currens vnus ex astantibus , vt habent Matthęus & Marcus acceptã spõgiã implent aceto & imponens eam calamo dabat sic ei potum.Nã ob altitudinem pẽdentis nõ licebat potum dare é vasculo.Itaque spõgiam ad hęc habebant paratam vt si quis pendentium potum ꝓtenderet oblata spongia exugere posset, Ioãnes p synecdochen dicit plurariter illos spõgiam impletam aceto obtulice orl eius va minus mirãdum sit quod supra diximus synecdochi χῶς Matthęum & Marcum scripsisse latrones blasphemasse Dominum,cũ Lucas de vno id referat.Verùm nonnulla potest esse quęstio quomodo Marcus quidem & Matthęus spongiam dicant impositam arundini vel calamo,Ioannes verò hysopo. quidam vertit(si modò libri non sint mendosi) *Illi verò impleuerunt spongiam aceto & hysopo ,& imposuerunt obtulerunt ori eius:* vnde quidam intelligunt secum qui fuit in spongia,fuisse acetum cum hysopo,ipsam verò spongiam nõ fuisse impositã hysopo.At sic non posse intelligi manifestum est ex Græcis quæ habẽt,οἱδὲ πλήσαντες σπόγγον ὄξους ,καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες vbi patet dictionem ὑσσώπῳ nõ construi cum participio πλήσαντες sed cum περιθέντες sicut cum eodem participio cõstruitur apud alios Eu ngelistas datius καλάμῳ Vnde satis patet Ioannem per dictionem hysopo significasse genus calami cui spõgiã imposuerunt,nempe quod fuerit calamus hysopi,quem ibi forte ad manum repererũt vt interpretatur Euthymius. Verisimile enim est hysopi calamũ in illis regionibus altiorem esse & fortiorem quàm apud nos & aliqui, A non est putandum altitudinem crucis fuisse tãtã, vt opus fuerit longa arundine. Theophylactus tamen videtur sensisse etiam hysopum datum Christo in potum quanquam & posterioris etiam meminerit sententiæ.Aceto,inquit,eũ ꝓtãt id quod condemnatis faciebant,quia & hysopum propter hoc aderat vt lethale. Quidam autem hysopum dicunt calamum,talis enim est summitas calami. Hæc ille.Cæterùm maior est in eo quod sequitur quæstio de cõcordia narrationis inter Matthęum & Marcum.Matthęꝰ enim dicit cæteros ei qui acetum obtulit dixisse:*Sine,videamus an veniat Elias liberans eum.* Marcus verò eum qui obtulit dixisse scribit:*Sinite ,videamus si veniat Elias ad deponendum* B *eum.* Ad quodprimò cum Augustino & Euthymio dici potest vtrumque factum & illos scilicet & hunc similia dixisse:& illos quidem ꝓhibere voluisse ne acetum offerretur ne per aceti potationem accelerata mors præueniret aduentum Eliæ, vt verbum *sine*,positum sit pro desine & cessa:hũc verò exegisse ne prohiberetur acetũ offerre,vt ne per sitim accelerata morte Christus eriperetur subuentioni Eliæ quam facilé credere potuerunt adfuturã propter tenebratum visum miraculum. Itaque in huius verbis *Sinite* , accipiendum est ꝓ permittere,& nolite prohibere.Verum dum quædam diligenter perpendo,facilè induci possum vt C credam locum hunc apud Marcum deprauatum. Cùm enim historiam Dominicę passionis nõ solum eodem cum Matth.seruato ordine sed etiam eisdem pené semp verbis describerit , verisimile est & hic ipsum idem fecisse,vt & hic scripserit sicut habet Matth.οἱδὲλοιπὸι, ἔλεγον,ἄφες:cumq;fortè deessent illa verba οἱδὲ λοιπὸι,scriptor ἔλεγον mutauit in λεγων,& ἄφες in ἄφετε.Quomodo enim oblator aceti voluisset non prohebiti ab oblatione vt videri posset nũ vêtuꝰ esset Elias ad liberãdũ eũ, cũ aceti potatio ad mortis faceret accelerationẽ, nõ autẽ dilationẽ? Quomodol itẽ Marcus dixisset hũc dixisse *Sinite* hoc est permittite cũ nõ inducat eũ ꝓhibitum ab aliquo. Hęc aũt dicta sint citra alicuius melioris sententię pręiudicium.Porro vt in aliis omnibus q̃ Christus passus est,mysterium aliq̃ subesse intelligitur: ita & in hac aceti oblatione nõ fuerit superuacaneum ad exemplum patrum mysticum qđ significatum accipere. Et primò quidem hic rectè intelligimus insinuatum ꝙ cùm Xps Iudæorum sitierit salutem,qua siti magis laborabat quã corporali,illi Christo pro vino bonorũ operum quo refici potuisset , nihil aliud obtulerunt q̃ acetum variarum pœnarũ qbꝰ eum affecerunt:acetum itẽ inuidię & odij qđ in corde suo quasi in spõgia cauernosa & tortuosa gerebãt occultatũ.Hęc spongia cordis fraudulenti ipositа fuit arundini , q̃ vento agitatur in omnem partẽ, & cui qs ob infirmitatem turbò fidere & inniti nõ possit, vanis scilicet Iudęis,fallacibus & qui quouis impetu suarum passionum rapiebantur.Iucũde & fructuosè secundùm moralem sensum philosophatur Origenes in vino felle mixto qđ priùs Domino fuit oblatum & in aceto, ꝙ postea fuit exhibitum.Forsitã(inquit) quicunq; secũdùm doctrinã Ecclesiasticã sapiunt , viuunt autem malè, dãt ei vinum bibere felle permixtum.Qui autem alienas à veritate sentẽtias applicãt Christo,quasi eas dicenti, hi spõgiã aceto implentes imponunt calamo scripturæ,& offerũt ori eius, Hæc ille. Iã cũ in singulis quæ Dominus passus est,etiã intelligendum

gẽdum sit mysticum aliquid quod ad nostram per A tinear redemptionẽ, à Christo promeritum , sicut vinculis suis promeruit nobis liberationem à vinculis nostris,& ita in aliis: sic & sua siti intelligendũ ipsum promeruisse nostræ restinctionem sitis quæ pro aceto acerbo restinguit dulcissimo vino sanguinis Dominici quod pro Iudaica fraudulẽti cordis spõgia exugitur é corpore Domini. Id enim vult spongia inebriata ,plenum fuit succo gratiarũ spiritus sancti : verùm huius plenitudo non apparuit nec exũdauit i nos,nisi posteaquã velut spongia pressum fuisset in cruce cui tanquã calamo,& calamo hysopi spõgia hæc sacrosancta fuit imposita. Crediderim enim vel ob id hysopi Ioannem B specialẽ fecisse mẽtionẽ,cùm alij tantum arundinẽ expressserint, ꝙ hysopus in lustrationibus veteris legis adhiberi solita fuerit non sine significatione passionis Dominicę,ita vt ob id dixerit propheta: Asperges me Domine hysopo & mũdabor. Et. hęc de mystica potationis Christi intelligentia.Cùm ergo accepisset Iesus acetũ, vt significaret quare se sitire professus esset,quòdq. non preter expectationẽ acetum accepisset , dixit sentum verbum. *Cõsummatum est*,id scilicet qđ adhuc implendum restabat & qđ adhuc secũdum prophetiæ prædictionem sciui consummandum,ac quicquid ante mortẽ meam implendum fuit.Verbum hoc breue licet , verbũ est consolationis plenum , quod qui probé intelle C xerit , à laqueis desperationis securus erit. Si enim cõsummatum est quicquid vbique erat prophetico oraculorum de mysterio passionis , cõsummatum ergo est opus redẽptionis humanæ: quod qui credit , neutiquam desperauerit

¡IESVS AVTEM ITERVM CLAMANS VOCE MAGNA, AIT. PATER,&c.) Clamauerat semel in cruce Dominus voce magna cùm scilicet diceret expsalmis *Deus meus Deus meus vtquid me dereliquisti*. Iterum autem voce magna clamauit iamiam traditurus spiritum . Quæ autem fuerit hæc vox aperuit Lucas , nimirum illud etiam ex Psalmis desumptum :*Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Cùm enim vehementia passionis D naturam humanam ad vitæ periodum propemodũ adigeret,& omnia impleta essent quæ implenda erant, animam suam vltro ponere voluit , sic vt eam se propediem resumpturum significaret. Priùs enim non conueniebat ipsum animam ponere ,ne nõ implerentur omnia quæ spiritus prædixerat,& ne verẽ mortuus non crederetur , siante mortuus fuisset ,quàm passionis vehemẽtia videri probabiliter poterat ipsum ad vitæ finem adduxisse.Cùm iam ergo conueniens mortis aduenisset tẽpus,mortuus quidem est, sed sic vt animam suam vltrò se ponere , & eãdẽ se recepturum significaret.Variis enim modis significauit se vltrò animã ponere:primò quia (vt habet Matthæus) clamans E voce magna emisit spiritum , qđ tamen nõ sic est accipiendum,quasi simul & clamauerit,& emiserit spiritum , atq.inter clamandũ expiraverit. Græcis enim pro participio præsentis temporis *clamans* est participium præteriti temporis κράξας id est, cùm clamasset,vt significetur post clamorem mox emisisse spiritum. Quod ipsum mirũ valde fuit & parum ex cõmuni hominum, maximè crucifixorum, more,vt mox à clamore moreretur.Vnde Centurio admiratus dicitur apud Marcum quòd sic clamãs expirasset ,vbi pro *clamans*, rursum participium est preterium κράξας hoc est, quòd sic emisso clamore expirasset.Deinde quòd mortuus est ante alios latrones , & ante tẽpus quo mori solebãt crucifixi, ita vt Pilatus miraretur etiã postea quòd mortuus diceretur. Prætẽrea quia mortuus ratiꝰ est postquam dixisset: *Consummatum est* , vt significat Ioannes. Id enim est argumento quòd mori noluerit, priusquã omnia consummata essent, voluerit autem post omnium consummationem. Postremum idem significauit dicendo . *In manus tuas commendo spiritum meum.* Quod enim in manus alicuius commendamus , vltrò apud eum deponimus , resumpturi ab eo vbi visum fuerit. Vnde his verbis etiam significatur, quòd positam vltrò animam rursus esse recepturus , iuxta illud quod priùs dixit,Potestatem habeo ponendi animam meam , & potestatem habeo iterum sumendi eam.Nemo tollit eam à me: sed ego pono eã a meipso. Est enim hic pro,*Commendo*,verbum παρατίθημι quod sic commendare significat , veluti commendatur depositum seruãdum ac suo reddendum tempore , cùm propriè significet,apud aliquem pono. Et sciendũ, Græcis non esse verbum præsentis temporis *Commendo* , sed futuri παραθήσομαι hoc est commendabo , siue deponam quomodo & Hebraica veritas & translatio Septuaginta habet in Psalmo 30.vnde hæc verba à Christo desumpta sunt.Et optimè cõuenit futurum tempus quia sic prædicit se moriturum antequam moriatur & est sensus: Pater, quoniam iam omnia impleta sunt quæ impleri voluisti ego iamiam in tuas manus commendabo atque deponam spiritum meum. Itaque quod se facturum his verbis prædixit , id mox præstitit cùm his dictis mox inclinato capite tradidit spiritum, vt habet Ioannes, aut , vt habet Matthæus emisit spiritum. Quibus verbis etiam satis Euangelistæ insinuauerunt vltroneam Christi mortem. Nam, vt annotauit Theophylactus in nobis fit contrarium quia primùm expiramus & deinde inclinatur caput.Dominus autem priùs inclinauit caput, deinde expirauit, manifestans quòd dominus fuerit mortis & omnia secundùm potestatem fecerit. Propterea cũ de aliis dici soleat quòd dormierint; aut obdormierint de Christo dicitur quòd tradiderit & emiserit spiritum ,vt cui id propriè conuenit. Tradimus enim & emittimus quod in nostra est potestate si modo propriè sit loquendum. Non tradimus autem nec emittimus quod à nobis vi tollitur , & eripitur. Commodum est fideles è viuis excedentes verba hæc itidem dicere : *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* Sed vt hæc verè & salubriter dicere possint , Christum imitando , filios etiam se patris exhibeant, quandoquidem cauillum est eum cuius mores ac voluntatem auersaris,te patrem appellãre. Ex prædictis tamen intelligi facilè potest aliter nos animas nostras commendare patri cœlesti , quàm hic fecit Christus. Hic enim animam suam patri commendauit, tanquam depositum quoddã , quod vltrò apud eum posuit,mox resumpturus. Nos verò Christi merito fidentes patris nos præsideo cõmittimus,& benignitati, cupientes vt animam nostram nõ sinat venire in manus hostis nostri, sed eã in suam tutelam & gratiã suscipiat. vnde bene Stephanus moritutus dicit: Domine Iesu accipe spiritum meũ.Nõ dixit:Do tibi aut cõmendo tibi,sed accipe ,tanquã quod nõ in sua sed in illius esset potestate , quodque illius egeret benignitate: quãquã & nos in simili,quo Christus, Iesus dicere possimus ex fiducia

resus

Universidad de Deusto
Biblioteca

resurrectionis: Pater in manus tuas, hoc est apud A re,& in tuam custodiam deponam iam ipbés spiritum meũ,ita vt per spem resumendi illũ aliquando, in pace cum Christo dormiã & requiescã. Adhortatur & Petrus fideles ad commendãdum ani- 1. Petr. 3
mas suas Deo,dicens: Qui patiuntur secundùm voluntatem Dei, fideli creatori commendent animas suas in benefactis; vbi pro, commendent etiam est verbum προτίθημι vnde significat eos qui male afficiuntur,debere per opera pietatis animas suas cõmendare & deponere apud Deum, easque illi cõmittere,qui cùm sit fidelis,suo tempore sit redditurus expectatã fœlicitatem. Cæterũ salutare admodum & efficax nobis fuit, q nunc Christus in manus patris spiritum suum cõmẽdauit. Ante enim spiritus hominum etiam iustorum, in manus Dei B
patris deponi nõ potuerũt, sed à manu inferni, & mortis violenter detinebãtur captiui: ac postquã venit is qui mortis nequaquã reus, ab inferno teneri non potuit,& ob id in manus patris cœlestis spiritum suum deponere potuit,per ipsum libertatem consequuti sunt ab inferno, & in manus patris ascenduut quotquot fidunt in illum. Notãdũ & illud, quàm conuenientia hæc verba fuerint ei qui seipsum iam in cruce obtulit Deo sacrificium. Sacrificantis enim est, manibus Dei aliquid offerre quod ab eo recipiatur & acceptetur. Itaq; Dominus parri offert acceptandum spiritum suum, quale sacrificium prophæta Deo gratum significa C
Psal. 50. uit, dicens: Sacrificium Deo spiritus cõtribulatus. Iam & obseruandum cõueniens tempus à Christo delectum suo sacrificio. Hora nona enim, aut mox post eã,hoc est vespera quæ à nona incepit apud Iudæos, tum tradidit spiritum, quando & immolate iussi erãt agnum paschalem, & quotidianum sacrificium in templo immolabãt, ita ob id hora nona diceretur hora orationis, vt patet Act,3. Ita-
Psal. 42. que in Domino impletum est illud Psalmistæ, Eleuatio manuum mearum, sacrificium vespertinũ.

ET ECCE VELVM TEMPLI SCISSVM EST MEDIVM &c. IN DVAS PARTES,& c.) Post ignominiam mortis secuta sunt varia q ꝛe crucifixi demostrauerunt virtutem & dignitatẽm, quæq ad eius pertinuerunt gloriam, iux-
Iob. 22. ta illud Iob Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. D
Quę enim modò sequuntur,cõtigisse post mortem videtur,propterea q Matthæus postquam dixisset Dominu emisisse spiritum, subiuciat cũ aduerbio demonstrandi. *Et ecce velũ templi scissum est*, quasi significare volens quid deinde factum sit, vt colligit D. Augustinus. Et quidem Christo adhuc in cruce viuente, prodigia magna sunt facta, quæ ad illius faciebant gloriam, quia tenebræ factæ sunt super terram, & sol mirabiliter est obscuratus. At ea signa ideo ad Christi faciebant solùm aut potissimũ gloriã, quia declarabant facti Iudaici de testationẽ. E
Hæc verò quæ facta scribuntur post mortem, non ideo solum ad Christi faciunt gloriam, quia detestabile Iudæorum decla rãt factum: sed & quia efficaciam virtutem q. passioni s ac mortis Christi insinuãt. Sunt autem quatuor miracula, quorũ primũ tres simul commemorãt Euangelistæ, tria verò alia solus Matthæus describit. Est ergo primum, q velum templi scissum est mediũ in duas patres à summo vsque deorsum. Cuius prodigij varię rationes cõuenienter assignari possunt. Et imprimis quatenus hęc signa, sicut tenebrę declarare intelligũtur detestabile Iudæorũ facinus, scissionis veli, hæc

est ratio, vt indicauit Theophyla. q sicut mos erat Iudæis ĩ blasphemiis cõtra Deum scindere vestes, ita nunc quoq. diuinum tẽplum quasi ægrẽ ferens Christi mortẽ disrupit suam vestem hoc est velum. Quatenus verò hæc signa mortis Christi efficaciã designant ad quod potissimum videntur diuinitus adhibitas scissum veli templum significat primũ, quòd templum inaccessum priùs & nunquam visum cuius intima velũ secludebat, morte Christi prophanaretur & solueretur & proinde quòd carnalis lex cum suis sacrificiis omnibus iam finem ac
ciperet, iuxta vaticinium Danielis. In dimidio heb- *Dan. 6.*
domadis deficiet hostia & sacrificium & erit in tẽplo abominatio desolationis. Vnde Paulus mortificatos nos dicit legi per corpus Christi. Significat *Rom. 7.*
secundò q iam reuelãda erant omnia legalia, quæ priùs litera vt velamento quodam erant cooperta & quæ priùs obscura erant & ænigmatib. plena, manifestanda nunc essent, ĩ Christo impleta: ita vt ethnici possint oculos mentis in legis arcana intendere. Significat tertiò viam ad videndum sãcta sanctorum (hoc est cœlestia, quæ, vt habet Paul. ad *Hebr. 9.*
Hebræos ipso velo significabitur nõdum esse propalata, quãdiu priùs tabernaculum suum haberet statum) iam esse aperta morte Christi sublato velamento peccati, quod humanũ genus separauit à Deo,& faciẽ Dei nobis abscondit iuxta illud Isaiæ: *Isaiæ. 59.*
Ecce iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deũ vestrũ,& peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis. Cæterùm duo vela fuisse in templo dixit Origenes: vnum scilicet in ingressu templi, alterũ intus coram propitiatorio: atque illud quidẽ priùs intelligit scissum fuisse alterum verò interius integrum permansisse, in signum quod per aduentum Domini & mortem eius, cõscisso velamine legis, mysteria legis publicentur quæ vsque ad eius aduentum fuerant occultata, sed quòd necdum nos hic penitiora Dei arcana videamus & cognoscamus. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc
auferetur (inquit) etiam secũdum velum, vt videa- *1. Cor. 13.*
mus etiam quæ interius sunt occulta verã scilicet arcam testamenti & sicut ipsa se habet natura videamus Cherubin & alia. Verùm quanquam hæc mystica tractatio non sit iniucunda, tamen fundamentum eius est debile & improbabile. Non enim in templo Salomonis videntur fuisse duo vela, sicut in tabernaculo sed vnum tãtùm quod scilicet erat coram propitiatorio qa pro priori erant ostia & portæ tẽpli. Quod si fuissent plura templi vela, nõ debuissent Euangelistæ tam indistinctè dicere. *Et velum templi scissum est*, sed ĩ specie explicuisse de quo loquerentur. Nunc autem dicentes. *Et velum templi scissũ est.* significant satis vnum fuisse de quo qd dicunt intelligi debeat. Porro D. Hieronymus in Euangelio Nazaræorum etiam aliud prodigium simile huic in templo gestum describi commemorat, nempe quòd superliminare templi infinitæ magnitudinis fractum sit atque diuisum. Secundum prodigium ab Euãgelista Matthæo narratum ex terræ motu, qui & ipse, sicut & qd sequitur de scissione petrarũ, ĩ sinuabat detestabile Iudæorum factum & q creaturæ Domino suo patienti cõdolerent atq. quodãmodo indignarentur Iudæis. Solet enim inscripturis terrę motus, Dei indignationẽ & irã nonnunquã designare. Itaq. impletum iam in Christo illud Psalmi Circundederunt me dolores
mortis, & torrentes iniquitatis cõturbauerunt me. *Psal. 9.*
Dolores inferni circundederũt me, prœoccupauerunt

rũt me laquei mortis. In tribulatione mea inuocaui Dñm,& ad Deum meũ clamaui. Et exaudiuit de templo sancto vocẽ meã,& clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius. Commota est & cõtremuit terra: & fundamenta mõtium cõturbata sunt & cõmota sunt qm iratus est eis. Quatenus verò hæc signa nominicæ passionis efficaciã designabãt, primùm hic terrę motus significabat orbis innouationem; & nouum mundistatum ex Christi morte prouenturum. Scriptura eñ (inqt Theophylactus) terrę motum ĩ rerũ alteratiõe posuit. Sic ĩ traditiõe legis veteris, mota dr terra à facie dñi. Deinde significabat, terrenos homines ex pdicatiõe mortis Xpi cõmouẽdos ad pœnitentiã & admirationẽ stupẽdę benignitatis. Sic & petrarũ scissio, q tertiũ est signũ, portẽdebat lapidea gentiũ corda, emollita sãguine Xpi, diuidenda, & susceptura semẽ veritatis. Vnde hic terræ motus atque petrarũ scissio etiã cõfutauit obstinatione Iudæorũ, vt qui creaturis cõmotis, & gentib. ad pœnitentiã cõuersis, obstinati perseuerauerũt in sua impietate, tãquam duriora petris corda habẽtes. Quartũ prodigiũ omniũ maximũ fuit, q monumenta aperta sũt, atq. ex eis multa corpora sãctorũ, hoc est, fideliũ, qui
dormierãt, surrexerũt. Et qdem monumenta aperta sũt ĩ ipsa morte dñi: cæterũ ĩ ipsa primùm resurrectione dñi vr corpora illa sanctorũ ex monumentis surrexisse, ga Matth. dicit q exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerũt ĩ sãctã ciuitatem. Nõ enim cõueniebat, vt ante Xpm resurgerent, & apparerẽt, quia Christus primitiæ est dormiẽtiũ, & primogenitus ex mortuis. Factũ est autẽ istud pdigiũ tum in cõfirmationem resurrectionis Xpi, tũ ad significãdã virtutem mortis Xpi, q scilicet per eã sancti qui in
inferno detinebãtur captiui, libertatem assequẽrent, & q in peccatis suis mortui iacebãt ad vitã gratiæ reuocandi essent, quódq. oẽs tãdem sancti e sepulcris exeuntes, fœlici cũ Christi donãdi essent corporũ resuscitatione. Dubiũ aũt est, vtrum isti, q iã resurrexisse dicunt, resurrexerint ad vitã immortalem, sicut Xps, an resurrexerint sicut Lazarus rursũ morituri. Veteres ferè sentiũt eos rursum obdormisse, postquã testimoniũ resuscitato Domino perhibuissent multis illis, quib. apparuisse dicunt. Recentiores verò fere existimant eos sicut Xpm ad immortalem vitã resurrexisse, q alioqui nõ videãtur fuisse certi, & firmi testes resurrectionis Christi, quòdq. alioqui nõ fuissent illis beneficiũ ipsorum resurrectio, qa maius illis fuisset tormentũ, si iterũ fuisset ipsis moriendũ, quam si nõ resurrexissent. Hanc sententiã iuuare nõ parum videtur, quòd nõ quibuslibet, sed multis apparuisse dicãtur, vt ij, inquit D. Hieronym. viderent, q cernere merebãtur. Vnde videtur eorũ resurrectio fuisse talis, qualis fuit Christi, de quo dicit Petrus, quòd Deus dedit eũ manifestũ fieri non omni populo, sed testib. prædinatis à deo. Alioqui enim si resurrexerũt sicut Lazarus
Act. 10. ad vitã mortalem, passim qbuslibet apparuissent sine discrimine, sicut Lazarus. dicuntur aũt isti ex monumentis exeuntes venisse in sanctã ciuitatem, nempe Hierusalem, quia monumenta apud Iudæos omnia erant extra ciuitates.

hVIDENS AVTEM CENTVRIO, bQVI EX AD. &c.) Christi mortem nõ tantùm mox secuta est glorificatio à creaturis ratiõe carẽtibus, sed p eas deinde secuta est & glorificatio à creaturis rationalibus, hominib. scilicet, idq, ab vtroque populo, gẽtili simul & Iudaico. In quo vtroq. populo nõ tãtùm fuerunt signa illa prędicta efficacia ad ingerendum illis cognitionem sceleris ĩ Christũ admissi, sed etiã impleri cœpit est quod signa illa portendebant. Iã enim terra cordis hominum etiã cœpit moueri, & lapidea hominum corda scissa sunt, & q verè in anima mortui erãt, surgere cœperunt p agnitionem sceleris, & rectę ĩ Iesũ fidei cõfessionem. Centurio eñ homo gentilis, q è regione crucifixi stabat, seruans illũ cum
suis, videns (inquit Lucas) quod factũ fuerat, hoc est vidẽs, vt habet Marcus, q magna emissa voce expirasset, viso etiã terræ motu, vt habet Matth. & alijs pdigijs, q tũ fiebãt, gloriã dedit Dei veritatem cõfitendo, dicens, vt habet Lucas, *Verè hic homo iustus erat*. Nec hoc tãtùm dixit, sed & quod amplius erat: *Verè hic homo filius Dei erat*, vt habet Marcus. Itaque & humanitatem eius, eamque innoxiam & iustam confessus est diuinitatem. Nec ipse tãtùm, sed & milites qui sub ipso & cũ ipso erãt custodientes Iesum, vt habet Matthęus. In his ergo præludium iã fuit secuturæ fidei gentiũ, ac
C ĩsinuatum gentes deinde Iesum & verè iustũ hominẽ, & verè dei filium synagoga tacente, liberè *Actuum*
pdicaturas. Et tamen etiã ĩ Iudæis hęc signa fue- *10.*
re efficacia: qa, vt refert Lucas, omnis turba eorum, q aderãt simul ad spectaculũ istud, & videbant, quæ fiebãt, pcutientes pectora sua reuertebãtur. Percutiebãt autem pectora sua dolentes de admisso scelere, partim quidem cũ vera pœnitentia, & facti detestatione, partĩ verò ex metu vltionis alicuius grauis secuturæ. Itaq. hic Iudæorum dolor præludium fuit veræ pœnitentiæ, q ĩ die
D Pentecostes in plerisque est perfecta, quãdo audita Petri cõcione, cõpuncti sunt corde, vt est Act. 2. Annotauit aũt Beda, q gentiles Deum timentes aperta cõfessiõis voce Deum glorificauerunt: Iudæi verò percutientes tãtum pectora silentes, domum reuersi sunt. In quo designatum est, ĩ gentib. plus iueniendum bonæ mentis, & pfectionis quã in Iudæis, q sibi p cæteris sãctimoniæ laudẽ vendicabãt: & gentes de more dñi gauisuras, Iudæos verò ob eã plãcturos, vt modò faciunt. Cæterùm pterduplex hoc hominum genus, vñ mortuus Dominus glorificatus est, qab vtroque pendens in cruce viuus fuit blasphematus cõmemorãt Euangelistæ tertium hominum genus circa crucem adfuisse, qd & viuo, & mortuo semp bene fuit affectũ, mulieres scilicet, quæ ipsũ secutæ erãt è Galilæa. Hæc vt priùs singulare erga Dñm declarauerunt affectũ, sequẽdo illum assidue, etiã
E Galilæã exeuntẽ, & ministrãdo illi suis obsequis, & facultatibus: ita & nũc declarauerunt, dum fugientib. Apostolis circa crucem nõ vetentur astare. Id enim singularis fuit in Iesum affectus, quãquã huic affectui metus aliquis cõiunctus fuit, pter quem dicunt ab Euãgelistis stetisse à longe, qd ideo verisimile est, Euãgelistas tã distinctè explicuisse, vt insinuarent iã impletas quasdã scripturas, quæ simile qd pdixerũt: vt illud Psalmi, Amici mei, & pximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt, & q iuxta me erãt, de lõ- *Psal. 37.*
gè steterunt. Porro q ea mulier, quã Matth vocat matrem filiorum Zebedæi, ipsa sit, quam Marcus vocat Salome, supra ostensum est in c. 104. consentientib. omnib. veteribus, Latinis, & Græcis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

APERITVR EIVS LATVS, ET SEPELITVR HONORIFICE

Matthæi 27. Marci 15. Lucæ 23. Ioan. 19. CAP. CXLIIII.

Iudæi ergo (quoniã parasceue erat) vt nõ remanerẽt ĩ cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogauerũt Pilatum, vt frãgerẽtur eorũ crura, & tollerẽtur. Venerunt ergo milites, & primi quidẽ fregerunt crura, & alterius, q̃ crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iã mortuum, nõ fregerunt eius crura sed vnus militũ lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua. Et q̃ vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius. Et ille scit, q̃a vera dicit, vt credatis: facta sunt enim hæc vt scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterũ alia scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt: Post hæc autem † c cùm b iã a serò factum esset (quia erat parasceue, quod est ante sabbathum) c & ecce e venit △ f homo a quidã dives l ab Arimathea ciuitate Iudææ, nomine l Ioseph, c q̃ erat b nobilis h decurio, c vir bonus & iustus, a qui & ipse discipulus erat Iesu, c hic non consenserat consilio, & actib. eorum: ‖ h qui expectabat & ipse regnũ Dei. l Hic b audacter † l introiuit ad Pilatum, d & rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathea (eo quod esset discipulus Iesu, occultus autẽ ppter metum Iudæorũ) l & petijt, d vt tolleret p corpus Iesu. b Pilatus autẽ mirabat, si iam obijsset. Et accersito Cẽturione, ĩterrogauit eũ, si iam mortuus esset. Et cùm cognouisset à Cẽturione, a tũc Pilatus b donauit corpus Ioseph, d & permisit Pilatus [&] a iussit reddi corpus. b Ioseph autem mercatus sindonẽ, d venit * & tulit corpus Iesu, & l & b deponẽs eũ, c accepto corpore Ioseph l inuoluit a illud c depositum a in l sindone a munda, l & posuit † illud e in monumẽto a suo nouo, △ l quod excauerat c in quo nondum q̃quam positus fuerat. d Venit autẽ & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferẽs mixturã myrrhæ, & aloes, quasi libras cẽtũ. Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cũ aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumẽtũ nouum, in quo nondum quisquã positus erat. Ibi ergo propter parasceuen Iudæorũ, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum. c Et aduoluit [Ioseph] ‖ saxũ a magnũ c ad ostiũ monumẽti, a & abijt: Erat autẽ ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedẽtes cõtra sepulcrum. b Maria autẽ Magdalene, & Maria Ioseph aspiciebãt, vbi poneretur. c Et dies erat parasceues, & sabbathũ illucebat. Subsecutæ autẽ muli eres, q̃ cũ eo venerãt de Galilæa, viderũt monumẽtũ, & quemadmodũ positũ erat corpus eius. Et reuertẽtes parauerunt aromata & vnguẽta, & sabbatho quidẽ siluerũt secundũ mãdatum. a Altera autẽ die, quæ est post parasceuẽ, cõuenerunt principes sacerdotũ & Pharisæi ad Pilatũ, dicẽtes: Domine recordati sumus, q̃a seductor ille dixit, adhuc viuẽs, Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulcrũ vsq; in diẽ tertium, ne fortè veniant discipuli eius, & furẽtur eũ, & dicant plebi, Surrexit à mortuis, & erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus, Habetis custodiã, ite, custodite sicut scitis. Illi autẽ abeũtes, munierũt sepulcrũ, signãtes lapidẽ cũ custodibus.

† b. Et cũ iam sero a cum autem sero a c. vide b qui & ipse erat expectan † faceſis

* ergo † b. eum a c. excisũ

b quod erat exci sum de

b. c. lapidem

IVDAEI ERGO, QVONIAM PARASCEVE ERAT, VT NON REMANERENT. Præter prædicta etiã aliis modis varijs secuta est Christum iã mortuum gloria. In hoc enim capite tria cõmemorantur, quæ insigniter ad Christi fecerunt gloriã, lateris scilicet apertio, Iudæorum facta ꝓcuratione, honorifica eius sepultura, atq; solicita sepulcri munitio. Quod ergo ad primùm attinet, dicit Ioannes Iudæos rogasse Pilatũ, vt crucifixorũ frãgerẽtur cruca, quò sic citius mortui tolli posset à cruce quãdiu esset parasceue. Id autem eos fecisse dicit ꝓpter religionem, & honorẽ sabbathi instãtis, vt ne in sabbatho, & sabbatho tali, quod ob iucidentẽ simul paschæ solennitatem iã duplex erat festũ, remanerẽt in cruce corpora sceleratorũ, quasi per ea festi celebritas dehonestanda esset, eaque cõspectu suo diẽ festum funestarent. Qua in re rursum videre licet & prꝑposteră & simulatam eorum religionem. Prꝑposteră quidem, quia cùm innoxium, bene meritum non dubitauerint impijs modis adigere ad crucẽ, nihil deterriti à tã immani scelere festi religione, de tollendis è cruce corporib. anxiè religionis gratia laborabãt, camelũ vbique glutientes, culicem autem colantes. Simulatã verò, quia id eos nõ ex diligẽti legis cura, fecisse hinc patet, quòd sabbathi instantis prætexebãt festiuitatem, cùm secundùm legem, etiã si sabbathi dies nõ institisset, corpora crucifixorum ante solis occasum deponẽda fuerint. Dicitur enim Deuter. 21. Quã do peccauerit homo, ꝙ morte plectendũ est, & adiudicatus morti appẽsus fuerit in patibulo: nõ permanebit cadauer eius ĩ ligno, sed in eadẽ die sepelietur, quia maledictus à Deo, q̃ pendet in ligno, & nequaquam contaminabis terrã tuã. Sed bene hãc legem nõ præferunt suę petitioni, Deo ita disꝑponente, quia secundùm veritatem lex illa ad Christum nõ pertinuit, quoniã non peccauit, quod morte plectendũ erat. Quatenus autem secundùm existimationem hominum lex etiam ad ipsum pertinuit, secũdùm quam D. Paulus illud, Maledictus, q̃ pendet in ligno, applicat Christo, conueniebat vt inscij & aliud agentes implerent quod in ea dicitur, Nõ permanebit cadauer eius in ligno, sed in eodẽ die sepelietur. Vt ergo nõ ex vero legis tuendę studio certũ est, eos Pilatũ rogasse corporum à cruce sublationem, ita ꝓbabile est merito potius, & pudore ad hoc petendum cõmotos fuisse, quã syncero religionis studio, nimirum, quia prodigijs apparentibus conturbati sibi malè metuerũt à populo, & in cõscientia sua pudefacti non pertulerũt corpus Iesu diutius oculis hominum esse conspicuũ. Itaq; qui priùs ira, & inuidia accensi Pilatũ rogarũt vt Christũ tolleret ex oculis hominũ crucifigendo, clamantes, Tolle, tolle, crucifige eũ, eidẽ pudore suffusi cũdem rogãt vt illũ tollat ex oculis hominũ, cruci auferendo, ignorãter operãtes per diuinã in eis operationem

rationem, ad promouẽdum Christi gloriam. Primũ enim per hanc Iudæorũ solicitationem effectum est, vt scripturę quædã quæ erãt de Christo singulari, & eximio modo adimplerẽtur, & adimpletæ agnoscerentur à fidelibus. Secundò per eam factũ est, vt in lateris apertione & insigne miraculũ, & salutare ederetur mysterium, quo efficacia passionis Christi fidelib. innotesceret. Itaque cùm Pilatus Iudæorũ annuisset petitioni, milites ex præcepto Pilati venerunt parati ad omnem in clemẽtiam, & primi quidẽ fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum illo. Ad Iesum autẽ cùm venissent, & vidissent eum iã mortuum, non fregerunt eius crura: sed vnus militum insolẽtia quadã militari, lãcea latus eius aperuit, quò certior esset mors Iesu, & ecce statim è latere ꝓfluxit aqua & sãguis, Deo militarem petulãtiã cõuertẽte in grãde miraculũ, & insigne mysteriũ. Miraculũ em magnũ fuit, sanguinem è corpore mortuo ꝓfluxisse: & quoniã qs dicere posset, vitalem adhuc aliquam virtutẽ fuisse in corpore, omnem cõtrouersiã de miraculo tollit aqua simul cũ sanguine sic profluẽs vt à sãguine distinctè agnosci possit. Miraculũ aũt hoc nũc ob salutare aliquod mysteriũ insinuãdũ fidelibus, est diuinitus editũ. Et primò istud factũ est in testimoniũ veræ humanitatis à Christo susceptæ. Sic em intelligitur ꝙ idem Ioannes dicit, tria esse, quæ testimonium dãt in terra, spiritum, aquã, & sanguinem, nempe quod anima Christi cũ clamore magno emissa, & aqua cũ sanguine profluens è latere iã demortui, testimoniũ perhibẽt humanitati eius: sicut tres sunt in cœlo, q̃ testimoniũ perhibẽt diuinitati eius, pater, verbũ, & spiritus sanctus. Spiritus enim à Xpo traditus declarauit eũ habere animãsicut reliquos homines. Aqua verò cũ sanguine ꝓfluens ostendit ipsum verum habere corpus, non phãtasticũ aut aereũ, sed cõpositũ ex quatuor elemẽtis, quorũ vnũ est aqua: & cõpositũ ex quatuor humoribus, quorũ vnus est sanguis. Sic enim mysterium hoc tractat D. Thomas parte tertia, quæst. 74. arti. 7. Secundò, fluxus ille aquæ, & sanguinis indicio fuit efficaciæ passionis Christi, idq; dupliciter: Primò enim designatũ est, quòd mors eius efficaciter valeat ad abluẽda, & purgãda hominũ peccata. Aquã enim ad ablutiões valet, sed q̃a aqua sola ad abluendas hominũ mẽtes inefficax est, aquæ sanguis adiunctus est, quo fiebat ĩ veteri lege peccatorũ expiatio, vt intelligamus in aqua baptismali ad ablutiones mentiũ cooperari sanguinem Xpi, vñ baptismus suã habet efficaciã. Hoc sanè mysterium hic designatum, insinuare videtur ipse Ioannes dicens loco prædicto de Christo; Hic est, qui venit per aquã, & sanguinem Iesus Christus, nõ in aqua solũ, sed ĩ aqua, & sanguine. Quo significare vt è latere Christi ideo aquã fluxisse, & sanguinem, quò ꝛtelligeremus ipsũ nõ venisse, sicut venerat Ioannes baptizãs tm in aqua, sed in aqua baptismatis suos nos sanguine efficaciter mũdare à peccatis. Secũdò, hoc duplici fluxu designata sunt duo ꝓcipua Ecclesię sacramenta, q̃ à morte Xpi suam habent & virtutem, & originem, & per q̃ Ecclesia & fit, & cõsistit, baptismus scilicet, & eucharistia, quorũ altero quidem renascimur, altero verò nutrimur, & pascimur. Baptismus enim ĩ aqua designatus est, eucharistia verò ĩ sãguine. q̃ in ea ꝓcipit ad vitã animæ nutriendã. Vita enim hominis in sanguine est: vita ergo spiritualis in sanguine spirituali, qui est Christi. Hunc miraculo cõuenit aliquot typi veteris testamenti. Sicut enim è latere primi Adæ dormientis formata est spõsa eius Euanita è latere secũdi Adę dormientis ĩ cruce ꝓ mortem formata est spõsa eius Ecclesia. Per aquã enim efficiũt fideles Ecclesiæ membra, ꝓ sãguinem nutriũtur. Rursum ſm Augustinum hoc ꝓfigurabat, ꝙ Noe in arcæ latere ostium facere iussus est, quo intrarent animalia quę nõ erãt diluuio perritura. Apertius autem hoc prænunciabat aquæ è petra virga pcussa fluxus, q̃ petrã significasse Christum Paulus testis est, dicens; Bibebãt de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Xps. Tãquã è petra enim iã fluxit nouo miraculo aqua, quãdo Xps per mortem rigidus & aridus, petræ siccæ similis est factus. Iã impletum est illud Zachariæ; In die illa erit fons patens domui Dauid & habitantib. Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. In fontes q̃ nunc manauerunt è latere Xpi respiciens Isaias dixit fidelibus; Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Vnde D. Chrysostomus admonet, vt quoniã hinc susciꝑunt principium sacra mysteria, cùm q̃s accesserit ad tremendum calicem, ita accedat quasi ab ipsa bibiturus Xpi costa. D. Augustinus annotauit Euãgelistã vsũ verbo cõuenienti mysterio significato, q̃a nõ dixit, Latus eius pcussit, aut vulnerauit, sed *aperuit*; vt intelligens hinc vitę ostiũ & fontes apertos, q̃a hinc Ecclesię manauerunt sacramenta. Græcis tamen non est ἤνοιξε, quod est, aperuit, quomodo videt legisse interpres, sed ἔνυξε, quod est, pupugit, vulnerauit, stimulauit, à νύττω. Et hactenus q̃dem paucis de miraculi huius mystica tractatione ſm Ecclesiasticã traditionem. Cæterum quòd Euãgelista Ioãnes, q̃ post alios hęc solus scripsit, firmius cõfirmaret, & lateris apertionem ꝓ ossifragio, ad ostendẽdũ scripturas quasdã ĩ Christo cõpletas, & miraculum aquę cum sãguine fluentis e corpore mortuo, ad cõmendãdum fidelib. sacramentorum mysteria, subiecit; *Et qui vidit, testimoniũ perhibuit.* Videri enim poterãt alioquin hæc fabulosa, quoniã aliorum Euangelistarum nemo meminit horum, cùm sint mirabilia valde. Dicit ergo; Nõ audiuit tãtùm, q̃ testimonium de his phibuit, sed ipse suis vidit oculis vñ nequaquã fallax est testimonium eius, sed verum, atq; firmum. Et hic ipse testis scit se vera dicere, vt q̃ ea tunc corã viderit, quod ob id nunc dicit, vt & vos testi oculato fidem habentes credatis ĩ Iesum. Et causam adfert, cur ꝓpter hęc ad fidem Christi cõmoueri debeat, nempe quoniã hęc nõ acciderunt temerè, & casu, sed propter scripturas quasdã quas in his agnoscere licet impletas. Facta sunt enim hæc, inquit (nã, enim, legendum est, nõ autem) vt scriptura impleretur, &c. Tria autem facta narrauit circa Iesum gesta, nempe ꝙ nõ fregerunt eius crura, ꝙ lãcea latus eius apertum est, ꝙ effluxit sanguis, & aqua. In primo impletum dicit illud Exodi; Os non cõminuetis ex eo. Quod cum ad literã dictum sit de agno paschali, & nunc Euãgelista in Iesu impletum dicit: significat illum verum fuisse agnum paschalem, & ꝓ legalem illũ ꝓfiguratum, nec de legali illud ꝓceptu fuisse, misi ꝓpter Christũ cuius erat vmbra. Et sanè insigniter hic licet aduertere ꝓceptũ hoc Dei in Christo impletũ. Voluntas enim Iudæorũ erat, vt omnium crucifixorum crura frãgerentur, idq; magis pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pter Iesum petierũt, quàm ꝓpter alios. Cùm ergo contra illorum voluntatem in alijs tãtùm factum est, & nõ in Iesu, qđ maximè in Iesu illi cupierant factum, satis intelligere datũ est ex diuina illud factum dispositione, sicut & id fieri cõueniebat ob integritatem & dignitatẽ Christi, & fidem resurrectionis eius melius astruẽdã. Si enim non rogassent Iudæi vt frangerentur eorũ crura, sed expectassent, quousq; oẽs naturaliter mortui fuissent non agnitum fuisset illud peculiariter in Christo impletum. Idem etiã agnitũ nõ fuisset, si post rogationem Iudeorũ alij inuenti etiã fuissent mortui: vt etiam eorũ crura nõ fuisset frangere opus. Sicut autẽ ex Ioãne discimus, Iudæos
Ioan 9. inscios impleuisse in Iesu illud quod dictum erat de agno paschali; *Os non comminuetis ex eo*; ita similiter intelligere licet per hoc, qđ petiuerunt tolli corpus Dominicum, antequã veniret sabbathũ, eos impleſſe & aliud, quod etiã circa agnum paschalem iussi erãt seruare, illud scilicet; Nõ remanebit ex eo quicquã vsq; mane. Sic & alia omnia quę de agno paschali dicta sunt, Christo applicãda, ex hac Euãgelistę ĩsinuatione colligere oportet. In eo, quod secũdo loco dixit, lãcea latus Dominicum apertum, dicit impletam scripturã, quę est Zachariæ cap. 12. *Videbunt in quem transfixerunt.* Pro quo nos legimus illo loco; Aspicient ad me quẽ cõfixerũt. Hoc autẽ testimoniũ Greci nusquã reperire potuerũt, eo q; in Septuaginta trãslatione nõ reperiat, vt ob id necessaria fuerit Ecclesię versio D. Hieronymi, sicut & ob alia qđã q ex ei⁹ versione inueniũtur in scripturis apud Hebręos, cùm non inueniãtur ex versione Septuaginta. Nã Septuaginta hoc loco apud Zachariã habent; Aspiciẽt ad me, ꝓ eo qđ insultauerunt. Cuius versionis occãsionẽ fuisse ostendit D. Hierony. similitudinem elementorũ D. & R, quæ paruo tãtùm apice apud Hebręos distinguntur. Si enim legas, DaKerou, sonat, δξεκέντησαν, id est, cõpunxerũt, si autẽ cõtrario ordine literis commutatis legatur RaKedou, sonat ὠρχήσαντο, hoc est, saltauerũt. Ita hic Ioãnes neq; respexit qđ vertisset Septuaginta, sed Hebręa secutus est. neq; ad verbũ Hebręã veritatẽ curauit citare, sed sensũ satis habuit appendere, vt & alias sẽper fere Apostoli. Cęterùm quòd Ioannes implendum dicit in Iudæis illud; *Videbunt in quem transfixerunt*; quoniam possit intelligi de visione fidei, vt iam impletũ sit illud in multis Iudæis, tamen idem Ioãnes in Apocalypsi
Apoc. 1. significat illud implendum in Iudęis infidelibus, quãdo in nouissimo die omnib. ve niet Dominus Iesus conspicuus. Sic enim habet, Ecce venit cũ nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eũ pupugerunt, vbi ꝓ pupugerunt, Græcis est idem verbũ, quod hoc loco, δξεκέντησαν, hoc est, cõpũxerunt, aut trãsfixerunt. Et subijcitur idẽ quod sequitur apud Zachariam; Et plãgent se super eum
Zach. 12. omnes trib. terræ. Vnde hic certò intelligi datur, Dominum vẽturum ad iudicium cum vulnerum, quæ in cruce accepit signis, ad maiorem cõfusionem & cõdemnationem impiorũ, quorũ illi quidem videbunt in quem, & qualẽ, quãtumque sic crudeliter sæuierunt, vt etiam latus mortui lãcea transfigerent: alij verò videbunt quãtacharitate excelsus ille homines cõplexus sit, & quanta ꝓ hominibus passus sit, quẽ hic agnoscere & amare cõtempserunt. Porro quòd Ioãnes tertio loco dixit è latere aperto effluxisse aquam, & sanguinẽ, pet se se magnum erat miraculũ, & quatenus fuit miraculum oculari testimonio satis erat compro basse, nec opus erat aliter cõmendare: quatenus verò erat mysterium non erat explicãdum in Euangelijs, quę passim fidelib. & infidelib. legenda proponantur, cùm mysteriorum ratio tantùm fidelib. viua voce tradenda sit.

ꝺPOST HAEC AVTEMCCVMbIAMcSERO FACTVM. &c.) Sequitur secũda huius capitis pars quę Christi honorificã cõtinet sepulturã iuxta vaticinia Isaiæ dicẽtis capite 11. Et erit sepulcrum eius gloriosum, vel, vt habent Hebræa, Et erit reqes eius gloria. Sepulturę enim traditus est Dominus, & ab honorificis magnisque personis, & sumptu modoque honorifico. Personę autẽ sepelientes duo fuerũt, ambo principes Iudeorũ, magniq; apud Iudæos nominis. Prior Ioseph dictus est, idem scilicet nomen sortitus, qđ habuit is, qui pia patris sui Iacob sepultura nõ parum sibi splendoris cõciliauit. & quod habuit is cui cura pueri Iesu cõmissa est. Ab Arimathea ciuitate eum omnes Euangelistæ scribunt fuisse, quã ciuitatem D Hieronymus lib. de locis Hebraicis ĩ litera A, vocat Armatha Sophim, q̃ fuit ciuitas Elcanę, & Samuelis in regione Tãnitica iuxta Diospolim, q̃ lib. Reg. 1. ca. 1. vocatur Haramathaim Sophim, vel vt nos legimus, Ramathim Sophim. Idem in litera R, eã vocat Ruma. Ruma, inquit, q̃ & Aarima, vbi fedit Abimelech, sicut in libro Iudicum scriptum est, q̃ nunc appellatur Remphtis. Fst autem in finib. Diospoleos, & à plerisq; Arimathea nunc dicitur. Vir ergo iste ad magnũ vocatus à Deo officium, præclarorum virorũ sortitus est & nomen & ciuitatem, q̃ si qs nomina interpretetur, inueniet & eorũ interpretationem illi cõuenire. Ioseph enim iterptat augens, vel augmentum, & Ruma significat excelsã. Huius viri cõditiones multas, easq; duplicis generis describunt Euangelistæ, quarum quædã ei cõueniebat vt posset habere facultatem sepeliendi Iesu: aliæ verò, vt sepeliendo Iesu aptus esset, & dignus tali ministerio, omnes verò faciebãt ad gloriã sepulturæ Dominicæ. Talem enim esse decebat, q̃ corpus Domini sepeliret, q̃ & facultatem posset obtinere ministrandi, & tali dignus esset ministerio. Prioris generis cõditiões sunt, q̃, vt habet Matt. diues fuerit, quòdque, vt habet Lucas, fuerat decurio, & nobilis decurio, vt habet Marcus. Est autẽ ꝓ dictione, Decurio, Græcis βουλευτὴς, hoc est, consiliarius aut senator, atq; hinc est, quòd diuus Hieronymus in Matth. scribens dicit in alio Euãgelio istum Ioseph appellari βουλευτὴν, id est, cõsiliarium. Nõ est ergo nomen, Decurio, hoc loco nomen officij militare, sed nomen dignitatis municipalis. Qui enim Romæ dicebat senator, ĩ municipijs dicebat Decurio, vt hinc ĩtelligere liceat hunc Ioseph senatorem fuisse vrbis Hierusalem. Nã eum fuisse incolã ciuitatis Hierusalem, quãquã oriund⁹ esset ab Arimathea, ciuitate Iudææ, satis testari vr̃ sepulchrũ, qđ sibi excíderat extra muros. Hierusalem ĩ suo horto. Per diuitias ergo, & nobilitatem potentiæ secularis, idone⁹ fuit, q̃ petere posset & impetrare corp⁹ Iesu à Pilato, atq; hac de causa vult diuus Hieronymus Euãgelistas has viri cõditiões cõmemorasse. Pauperes enim, & ignoti non fuissent ausi ad Pilatũ ꝓsidem Romanæ potestatis accedere, & crucifixi corpus impetrare. Posterioris generis conditiones sunt, q̃

vt habet Lucas, vir bonus fuerit & iustus. quodq; A
vt habet Matthęus, & ipse discipulus, hoc est, auditor erat Iesu, licet occultus, propter metum Iudæorum, vt habet Ioãnes. Quod nõ diuersum est ab eo, quod Marcus, & Lucas dicunt etiã eũ expectasse regnum Dei. Quia enim discipulus erat Iesu, expectabat regnum Dei, quod Iesus prædicabat appropinquasse. Huius generis etiã est, qđ Lucas dicit hunc nõ consensisse cõsilio, & actib. Iudæorũ. Hinc est q̃ Hierony. super Matth. dicit quosdã putare de ipso primũ Psalmum fuisse cõ-
Psalm. 1. positũ, Beatus vir qui nõ abijt in consilio impiorũ. Certè quãquã de eo propriè Psalmus ille nõ est cõpositus, quadrat tamẽ in eũ ea pars optimè sicut & cętera Psalmi. Per iustitiã ergo meritorũ, regniq; cœlestis expectationem at. qui nocẽtiã di- B
gnus fuit qui corpus Dominicũ sepeliret. Itaque his ornatus cõditionibus, q̃ prius metu Iudeorũ dissimulabat se Iesu esse discipulum, nunc postposito metu, & pudore (quod virtutẽ crucifixi declarat, & gloriã) audacter accessit Pilatũ, petens sibi donari corpus Iesu. Pilatus autẽ mirabatur, an iã obijsset, quòd multis aliquãdo nõ solũ horis, sed etiã diebus crucifixi soleant in cruce viuere. Cæterùm, vbi ex Centurione, cui custodiendos crucifixos cõmiserat, intellexisset mortẽ Iesu, tũ demũ donauit corp⁹ Iesu ipsi Ioseph, Deo ita negotium disponẽte, vt omnib. constaret mors Iesu quò clarior esset, & certior resurrectiõis gloria. Io- C
seph ergo donato sibi corpore, primò qdem illud deposuit de cruce, quod alij Iudæi tãquã executum, & maledictũ ne tangere quidem voluissent nec putauit se à tali morticinio polluendũ, ita vt nõ posset edere agnũ paschalem, sed potius sanctificãdum, deinde depositũ innoluit nõ quouis velamento, sed sindone, eaque mũda, quã ad hoc mercatus fuerat: tũ illud sic iuolutũ posuit ĩ monumento, qđ sibi ipsi recenter parauerat, idq; magno sumptu, nimirũ quod excisum fuerat ex petra. Quib. trib. officijs à Ioseph corpori Dominico impensis insigniter claruit. quanti fecerit tã pre- D
tiosum Dñi corpus. Adiunctus est Iosepho, teste Ioãne & alter, similib. cum Iosepho ꝓditus cõditionibus, per quas & ipse dignus fuit Dominica sepultura, & Dominica sepultura illustrata est, Nicodem⁹ scilicet, cuius cõditiones similes his quas habuit Ioseph, suprà indicauit Ioãnes. Nã principem eũ vocauit Iudæorũ, vt intelligere liceat eũ nõ solùm etiã fuisse diuitem, sed & decurionem hoc est, senatorem, aut cõsiliariũ. Nõ cõsensisse etiam ipsum actib. & consilio Iudæorum, satis indicauit cap. 7. vbi illius pro Christo cõtra Pharisæos defensionem recenset. Discipulũ etiã fuisse Iesu occultũ licet, ꝓpter metum Iudæorum, & ex E
pectasse regnũ Dei, satis insinuauit, cũ tertio capite illum cõmemorat nocte Iesum adijsse, vt ab eo disceret mysteria regni Dei. Itaq. planè dignus cõsortio Iosephi venit & ipse ad sepeliendum Iesum, similia cũ Iosepho pietatis exhibens officia. Vt enim ille sindonem, ita hic attulit mixturam myrrhæ, & aloes, vnguentũ scilicet magni pretij, idq. in multo põdere, ad libras scilicet fermè cẽtum, vt intelligere hinc liceat corpus Dñi nõ leuiter perunctũ fuisse vnguento, sed in illo fuisse sepultũ, penitusque immersum. Accipiens autem & ipse corpus Dñi, ac linteis illud ligãs cum suis aromatib. ꝓ more Iudaico, posuit sic ligatum, & vnctum in se pulcro cum Iosepho. Qđ autem Iu-

A dęi corpora mortua linteis obuoluta, & aromatib. peruncta sepelirent omnino verisimile eos fecisse ob spem resurrectiõis, ob quã & honore ea corpora afficienda iudicauerunt, & sine corruptiõe, atque in bono odore ea diu asseruare studuerunt. Itaque & hunc morem in Xpi corpore sepeliendo seruauerũt, putãtes adhuc eũ purũ esse hõem, magnum tamen Propheta, & honorãdu. Ex quorum exemplo monemur pium defunctis officium exhibere iuxta illud Ecclesiastici, Mortuo nõ ꝓ- Eccle. 7.
hibeas gratiã, nec reprehendendum esse quicquid iuxta regiõis morem in mortuorum exequijs impenditur, maximè si tale sit, vt fiat ex fide resurrectionis. Circa hãc autem Dñi sepulturã obseruãdum imprimis, quomodo Dñs etiã mortuus summã suam paupertatem testatam esse voluit, vt qui in alieno sepulcro, sindone & aromatib. ab alijs donatus, sepultus est, quo minus pigeat pauperes suæ sortis, omnesque discãt terrenis opib. animum nequaquã apponere. Obseruandũ ĩcdò, qũo à morte statim Xpus honorari cœpit, ita vt q̃ viuus impijs se pulsãdũ, & cõspuendũ permiserat, iã mortuus tractari noluerit nisi ab honestis viris ac pijs, hac ratione efficaciam suæ mortis insinuans, iuxta illud, quod dixit; Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum, ac nos docens, afflictiones mortémque præclarã comitari gloriã, atque in hac vita virtutis gloriã non esse quærendã. Obseruandum tertiò, quàm prouida & circunspecta fuerit Dei dispositio in sepulcro Christi deligendo, & sepulturę modo disponẽdo. Quoniã enim ob instãs sabbatum nõ licuisset corpus Dominicũ longius trãsferre, iuxta passionis locum, dudum sepulchrum quoddã illi diuinitus erat paratum, qđ eas habuit conditiones, q̃ eius dignitati, & resurrectionis astruendæ fidei maximè cõgruebãt. Quòd enim monumentum illud nouũ erat, sic vt in illo nõdum quisquã posit⁹ fuerat, quòdque excisum fuerat à petra: vt eius cõgruebat dignitati, ita & ad resurrectionem cõfirmandam nõ parum faciebat. Quia enim nouum erat, non poterãt dicere Iudęi alium quem piã ibi sepultum resurrexisse. Quia excisum fuit petra nõ poterãt dicere corp⁹ è terra per cunculos effossum, atq. sic raptum à discipulis. Cõuenie bãt autem hę cõditiones etiã ad designãdum vterum virginalem, ex quo primò Dñs nat⁹ ꝓdijt in mundum, sicut è sepulcro per resurrectionem renatus, secundò ꝓdijt in mundùm. Intract⁹ enim fuit is vterus, ac planè veluti è petra excisus, qa nequaquã vt terra humore carnalis cõcupiscentię madefactus, atq; in virginitatis ꝓposito firmiter instar petrę solidat⁹, ita vt dicere posset, virum nõ cognosco. Et quidem etiã vterus ille Iosepho cuidã videbatur per dispositionem paratus, sed per occupationem spiritus sancti factus est vterus Xpi: ita & sepulcrum hoc alteri Iosepho paratum, diuina dispositione factum est Xpi. mpletãque est scriptura quędã quæ est iuxta Hebraicam veritatem Isaiæ 53. Nã quod nos legimus, Dabit impios ꝓ sepultura, & diuites pro morte sua, rectius sic verti põt, Dedit cum impijs sepulchrum eius, & cum diuite in mortib. suis. Cum impijs enim fuit sepulcrum eius, qa iuxta Caluariæ locũ cũ latronib. sepultus est: fuit & cum diuitę sepulcrum eius, quia sepultus est in sepulcro diuitis hominis, cui nomen Ioseph. Et bñ quidem monumentum hoc in horto fuit, & in horto, q̃ crucifi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

xionis loco fuit vicinus, vt sicut in horto Dominica passio cœpit, ita & in horto terminaretur per quã peccatũ remitteretur quod in horto paradisi cõmissum fuit. Cõueniunt autẽ prædictæ sepulcri & sepulturæ cõditiones, etiã ad instruendum nos quomodo Xpi corpus in cordis nostri sepulcro suscipere debeamus. Nã & nos veluti i sepulcro Christi corpus suscipimus in Eucharistia, qa in memoriam mortis eius illud velut mortuũ, & ab effuso sãguine separatũ suscipimus. Oportet ergo illud sindone munda innoluere, hoc est, simplici puraque fide complecti: oportet & aromatibus myrrhæ & aloes cõdire, hoc est adferre cõtritionem, & pœnitudinẽ anteactæ vitę quę suauis odoris est Deo sacrificium, & sua amaritudine vitiorum reprimit & consumit corruptiones: tũ parandum illi est pro sepulcro, in quo recipiatur digne, cor innouatum per nouitatẽ vitæ, & cor è petra excisum per firmitatẽ noui ꝓpositi. Et bene secũdum hoc mysterium morale, iuxta locum crucifixionis, sepulcrum fuit Christi, qa oportet cũ memoria passionis Christi corpus suscipere, iuxta illud. Quotiescunque manducabitis panẽ hunc, & calicem Domini bibetis, mortẽ Domini annũciabitis. Sanè ad exemplũ facti Ioseph statutũ est à beato Syluestro papa, & ab omni ecclesia obseruatũ, vt Christi corpus i eucharistia nõ auro, non gemmis, non pãno tincto, nec serico, sed linteamine puro obuoluatur, vt minus mitãdũ sit si cõditiones sepulcri, & sepulturę Christi accommodentur perceptioni eucharistiæ. Cui & cõuenit extremum officium Ioseph, de quo dicitur, quòd prostremò aduoluit saxum magnũ ad ostium monumenti, Deo ita disponẽte, vt ne quis fœuire posset in cadauer, aut furtim illud tollere. Hoc ergo docemur post susceptũ semel intra nos Christum, claudendum aljs ostiũ cordis nostri, vt ꝑter eum nihil penetret in pectora nostra. Et hactenus de officio circa sepulturã Christi à viris exhibito. Sequitur de officio, qđ in sepultura Christi cõsideranda ꝑstiterunt mulieres quædã.

Morale.

1. Cor. 11

ERAT AVTEM IBI MARIA MAGDALENE, ET ALTERA MARIA, &c.) Duas tantũ nominãt Matthæus, & Marcus religiosas mulieres, quæ sepulturę Dominicę interfuerunt: at cum his etiam alias fuisse, vt ne putemus duas illas solas reliquis recedentib. remansisse, patet satis ex Luca, qui dicit generaliter mulieres, quæ cum eo venerãt de Galilæa, vidisse monumentũ, quas in repetito ipsa resurrectionis die sepulcro, multas fuisse cõmemorat, cùm rursus Matthæus tantùm duas has nominet. Ideo ergo duæ hæ exprimũtur speciatim, quòd inter omnes præcipui essẽt & insigniores. Itaque cùm Iosephus & Nicodemus i funebri cura sepelendi corporis Dominici occupati essent, mulieres illæ quæ cruce auelli nõ potuerunt, etiã ipsi interfuerunt sepulturę, & subsecutę ipsos uiros, cũ sese viris illis ꝑclaris immiscere verentur, sedentes è regione sepulcrũ aspiciebãt, vbi poneretur ab eis corpus Dominicũ, vt suo tempore reuersæ unctionis officium illi solicitè impenderent, quod iam ob instãtis sabbathi religionem impendere ꝓhibebãtur. Aspiciebant item quomodo positũ erat corpus eius, nõ ꝙ ipsum ingressæ essent monumentum, cuius ostiũ iá clauserat Ioseph aduoluto lapide grandi, sed ꝙ è loco, vbi sedebant, viderent quo corpus Domini lapidis obiectu munitum esset. Significare aũt volens Lucas tempus, quo hæc gesta sunt, & quare nõ & ipsæ mulieres tunc Dominum ungere festinauerint; *Dies* inquit, *erat parasceues, & sabbathum illucescebat.* Vbi meritò quis dubitauerit quomodo, & quare Euangelista, post quam dixit; *dies erat parasceues*; subiunxerit, *& sabbathum illucescebat.* Nam lux sabbathi non statim successit ipsi diei parasceues, quæ in vespera sabbathi terminabatur, sed intercessit inter lucem sabbathi, & diem parasceues tota vna nox. Deinde q̃ hic narrantur à Luca, non sunt gesta cùm iã sabbathum illuxisset, sed circa vesperã sabbathi: quorsum ergo dicit; *& sabbathum illucescebat*, cùm il lucescere sit lucem fieri post tenebras? Videtur ergo quod hic dicitur; *sabbathũ illucescebat*; nouo modo positũ pro eo, qđ est, sabbathi dies incipiebat adesse. Cùm enim sabbathi dies à vespera apud Iudæos inceperit, iuxta illud: A vespera vsque in vesperam celebrabitis sabbatha vestra, & dies aliqua illucescere dicatur, cùm illa ꝛcipiat, sabbathũ illucescere dicebãt, cùm sabbathũ inciperet, quãquam non à luce, sed à tenebris inciperet. Quod quò magis verum esse cognoscatur, sciendum apud Hebræos dictionem יום, quę manè significat & lucem, significare non tantùm principiũ diei, quod manè dicimus, & diluculũ, sed etiam principium noctis quod dicitur crepusculum, & Latinis etiam prima fax vocatur. Vnde in principio libri Thalmudici, qui Pesachim, hoc est, pascharũ inscribitur, sic legitur: Luce decimiquarti inquirunt fermentum ad lumen lucernę, quo significatur Iudæos in initio noctis, quæ sequitur lunã de cimamquartã, inquirere lucernæ lumine fermentum, quod tunc ejci debuit è domib. eorum, quòd cum azymis comederent pascha. Istud obseruatũ non parum faciet ad intelligendum obscurũ illum Matthæi locum; *Vespere autem sabbathi, quæ lucescit prima sabbathi.* Itaque postquam dixisset; *dies erant parasceues*; subiecit Lucas, *& sabbathum illucescebat*; vt significaret sabbathi diem tum aduentasse, & eam fuisse causam, quòd non & ipsæ mulieres vnxerint tum Dominum. Reuertentes enim parauerunt aromata, atque vnguenta, quamdiu adhuc illud agere licebat: verùm ab vngendo siluerunt, hoc est, quieuerunt, ipso sabbatho, propter legem omne opus vetantem in sabbatho. Siluerunt enim hic positum est à nostro interprete, pro quieuerunt, cùm Græcis sit ἡσύχασαν, quod & silere significat, & quiescere. Notandum autem est hic, mysterium quod est in tribus diebus istis, quorũ primo Dominus passus est, secundo quieuit in sepulcro, tertio resurrexit. Sicut em sexta die homo formatus est, septima autem die cõditor ab omni opere suo requieuit, quæ ob id sabbathũ dicta est: ita saluator sexta die crucifixus est, humanæ restaurationis implens arcanũ: sabbatho autem, hoc est, in die quietis, in sepulcro quieuit, liberatus iam ab omni labore pro redimendis nobis suscepto. Octauo verò resurgens nouus homo, sua resurrectione mũdũ innouauit, vetustate peccati, & mortis cõsumpta. Quo & ipso mysterio nos moraliter docemur, in hac quidem nouissima mũdi ętate, tãquã sexta die qua homo reformatus est, nos mundo crucifigi debere: in septima vero die, hoc est, cùm mortis quis debitũ soluerit, corpora quidem in tumulis, animas autem secreta in pace cum dño post bona opera quiescere, donec octaua ętate etiam corpora ipsa resurrectione glorificata cum animabus incorruptionem accipiant. Sic ferè Beda.

Isaiæ 57.

Leui. 23.

Ioan. 13.

ALTERA AVTEM DIE, QVAE EST POST PARASCEVEN, CONVENERVNT, &c.) Irregetares & meticulosa est ipsa militia, ita vt ob id rectè dictũ sit, Impij quasi mare feruens, qđ quiescere non potest, & redundãt fluctus eius in conculcationem, & lutum. Nõ est pax impiis. Et Iob decimoquinto de impio dicitur, Sonitus terroris semper in auribus illius, & cùm pax sit, ille insidias suspicatur. Itaque qui priùs putabant voto suo satisfactum iri, si quem persequebãtur, ad mortẽ crucis perducere possent, hac in parte voti sui compotes effecti, nec dum tamen quiescũt, sed iã magis sibi metuentes soliciti sunt, quomodo & resurrectionis eius gloriam supprimãt, deo mirabiliter etiam nunc eorũ conatib. vanis vtente in suam, Christiq; sui gloriam, ac Iudęorum cõfutationẽ. Primò enim hac meticulosa principũ solicitudine declarata est potentia, & virtus Christi, vt qui etiã mortuus illis erat formidini. Deinde hac ipsorũ procuratione factũ est, vt resurrectionis opinio, & expectatio latè spargeretur apud Iudæos, sicq; postea fieret credibilior Christi resurrectio iã facta. Quod enim priùs expectatũ est, & suspiciõi subiectũ, facilius assequitur apud homines fidem cùm impletum est, quã id, cuius nulla prius fuit expectatio. Præterea hac ratione factũ est & aliter, vt veritatem resurrectionis, quã supprimere conabãtur, cõtrà potius confirmarẽt, qa occasio subtracta est dicẽdi furtim corpus Dominicum sublatum è monumento, Christiq; resurrectio certissimũ ab hostibus suis accepit testimoniũ. Ita semper impietas contra seipsam pugnat, ac seipsam expugnat. Postremum hac ratione, apertius quàm vsquam alibi declarata est, & confutata impietas pontificum, & Pharisæorũ, nõ solum per hoc, quòd sabbathi religionẽ iam deprehenduntur violasse, sed & per hoc, quòd certissimum, & ab omni suspicione liberum testimoniũ resurrectiõis Christi, ex certa scientia peruertere studuerunt. In aliis enim omnib. videri poterant ex ignorantia quadam peccasse in Christum: hic verò apertè inueniũtur scienter peccare, & agnitã certámque veritatem oppugnare, ac proinde peccare in spiritum sãctum, & planè esse inexcusabiles. Conueniunt ergo ad Pilatum dicentes *Domine recordati sumus quod seductor ille dixit adhuc viuens; Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulcrum vsque in diem tertium, ne forte veniant discipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi: Surrexit a mortuis, & erit nouissimus error peior priore.* Seductorem vocant pro venenato suo in illum corde, cùm re uera seductor non esset, sed verus ad veram salutem dux & magister. Cęterum philosophantur quidam in nomine, *seductor*, intellegentes Iudæos modò veritatem dixisse inscios, sicut & cùm Caiphas diceret: Expedit vnum hominem mori pro populo. Nam seductor, inquiũt fuit Christus non à veritate in errorem mittens sed à falsitate in veritatem, à vitiis ad virtutes, à morte ad vitam ducens. At præterquam quòd nomen *seductor*, apud Latinos semper accipitur in malam partem Græcis est πλάνος quod impostorem significat & deceptorem vt illi annotationi non sit hic locus. Quòd autem asserunt se intellexisse de resurrectione tertio die futura, cùm tamen Dominus apertè solis duodecim Apostolis dixit, Tertia die resurgam, verisimile est eos accepisse ex eo quòd scribis, & Pharisæis signum quærentibus dominus dixisset, Signum non dabitur nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti, ita erit & filius hominis in corde terrę tribus diebus, & trib. noctibus. Nisi fortè Iudas non tantùm magistri sui fuit ꝓditor, sed & secretorũ eius, quæ seorsũ ab eo de morte, & resurrectione audiuit, ita vt ea põtificibus, & Phariseis detexerit. In eo quòd dicunt eum dixisse, *post tres dies resurgam*, illud *post tres dies*, recepta in scripturis phrasi positum est pro tertio die, aut pro postquã tertius diẽs aduenisset: vnde non dicũt, Iube custodiri vsque post diem tertium, sed *vsque in diem tertium*. Itaque quod dicit, *post tres dies resurgam*, idem est cum eo, quod dominus dixit supra Apostolis: tertia die resurget. Cùm dicũt, *erit nouissimus error peior priore*, errorem vocant opinionem de Iesu, quòd Christus esset & filius dei. Hanc opinionem iam in nouissimo dicunt futuram peiorem quàm erat prius, quia firmior futura erat, & credibilior, atq; ob id sibi, atq; Romanis putabãt fore perniciosiorem, & periculosiorem. Libet aũt hic expendere & insectari vanitatem pontificum & Pharisæorum, quòd metuãt ne discipuli futentur mortuum corpus, eóque facto non solum dicant, sed etiã persuadeant plebi illum surrexisse à mortuis. Quo enim fine ipsum essent furto sublaturi? Nisi enim tertio die resurrexerit, sicut eis ꝓmisit, cõsequens potius esset vt deceptos se inuenientes auersarentur eum, & odio haberent tãquã impostorem, & proinde nõ habet probabilitatem quòd vellent eum furari. Et vt id velle potuissent quomodo populo persuadere potuissent quòd à mortuis resurrexisset, nisi manifesta vitę eius testimonia & argumenta edere possent? Cui enim intererunt an vehementiæ sermonum? Atqui illiterati sunt. An fortè abundãtię rerum? Atqui sunt omniũ pauperrimi. Generis fortassis claritati? Verùm ignobiles sunt, & ab ignobilib. parentib. & locis progeniti. Vtrum suiipsorũ multitudini? At nõ plures sunt quàm duodecim. Patet ergo quòd vanè suspicabãtur hunc furto auferendum à discipulis, multóque vanius, illo facto posse ab eis resurrectionem plebi persuaderi. Sed ita suam semp prodit insipientiã, & vanitatem superba, & impia iniquorũ hominũ prudentia. Pilatus vt priùs, ita & modò obsecundãs postulationi Iudęorum: *Habetis*, inquit (aut, vt Græca etiam verti possunt, & forte conuenientius, habete, hoc est, accipite) *custodiam, & ite custodite sicut scitis.* Accipitur autem hic dictio, *custodia*, pro grege, ac turba custodum, qua dictione Latina Euangelista etiam in Gręco textu vsus est. Iam enim Græci ea voce Latina, vt & aliis quibusdam vtebantur, atq; ex eo colligere licet custodiam fuisse ordinem quendam militum Romanorum, quem putat quidam eiusmodi ferme hominum genus, cuiusmodi sunt Parisiis quadraginta ad publicam ciuitatis custodiam designati. Iudæi ergo facultate à præside obtenta, sine qua custodibus illis imperare nõ potuissent, abeuntes munierunt sepulchrum duobus modis. Nam & adhibuerunt circa illud custodes, & lapidem, qui claudebat os sepulcri obsignauerunt, & sigillauerũt, (est enim Græce σφραγίσαντες) ne qd fraudis esse posset vel in custodibus. Ita dum resurrecturo conantur exitum occludere, auxerunt miraculum, & fidem resurrectioni.

Mat. 16. Luce. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

RESVRGIT CHRISTVS, ET ANGELI APPARENT mulieribus. Matthæi 28. Marci 16. Lucæ 24. Ioan. 20.

CAPVT CXLV.

†b Et valde mane vna sabbathorum d Vna autem sabbathi Maddalene venit mane.

† d vidit ab sublatum.

b qui dicit nolı: ◁ b Iesum quæritis Nazarenum crucifixũ, surrexit nõ est hic b ecce locus vbi posuerũt eũ † d quia † a Et exierunt.

[a] Vespere aũt sabbathi, quæ lucescit in prima sabbathi, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrũ. [b] Et cũ trãsisset sabbathũ, & Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerũt aromata, vt veniẽtes vngerent Iesũ. † [c] Vna aũt sabbathi valde diluculo, [d] cùm adhuc tenebræ essẽt, [e] venerũt ad monumẽtũ, [b] orto iã sole, [c] portãtes q̃ parauerãt aromata. [a] Et ecce terræ motus factus est magnus, angelus enim Domini descendit de cælo, & accedens reuoluit lapidẽ, & sedebat sup eũ. Erat aũt aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix. Præ timore autẽ eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. [b] Et dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidẽ ab ostio monumenti? [a] Et [b] respicientes † [c] viderunt, [c] & inuenerunt lapidem ◁ reuolutum: [b] erat quippe magnus valde. Et introũtes in monumentũ, viderunt iuuenem sedentem in dextris, coopertũ stola candida, & obstupuerunt. [a] Respondens autem [c] angelus dixit [b] illis [a] mulieribus: [c] Nolite † exapuescere [a] vos: scio enim quòd ◁ [c] Iesum [b] Nazarenum, [c] qui crucifixus est, quæritis, non est hic, surrexit [a] enim, sicut dixit: venite, & [c] videte locũ, vbi positus erat Dominus. [b] Sedite, [a] & citò euntes [c] dicite discipulis eius, [b] & Petro, † [c] quòd [a] surrexit, & ecce præcedit vos in Galilæã, ibi eum videbitis, [b] sicut dixit vobis. [a] Ecce prædixi vobis. [c] Et ingressæ nõ inuenerũt corpus Domini Iesu. Et factum est, [d] dũ mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cùm timerent autem, & declinarent vultũ in terrã, dixerunt ad illas: Quid quæritis viuentem cùm mortuis? Non est hic, sed surrexit: recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus peccatorũ, & crucifigi, & tertia die resurgere. Et recordatæ sunt verborum eius. [b] At illæ † exeuntes [a] citò [b] fugerunt de monumento [a] cũ timore, & gaudio magno, currentes nunciare discipulis eius. [b] Inuaserat enim eas tremor, & pauor, & nemini quicquã dixerũt, timebãt enim. [c] Et regressæ à monumento, nuntiauerũt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Iohanna, & Maria Iacobi, & cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crediderunt illis. [d] Cucurrit ergo [Maria Magdalene] & venit ad Simonẽ Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat Iesus, & dicit illis, Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus, vbi posuerunt eũ. [c] Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum. [d] Exijt ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumẽtũ. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcurrit citius Petro, & venit primus ad monumentũ. Et cùm se inclinasset, videt posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eũ & introiuit in monumentum, [k] & [c] procumbens [k] vidit linteamina [c] sola [k] posita, [d] & sudariũ, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positũ, sed separatim inuolutũ in vnũ locũ. Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui venerat primus ad monumentũ, & vidit, & credidit, nond[u] enim sciebãt scripturã, quia oportebat eum à mortuis resurgere. Abierũt ergo iterũ discipuli ad semetipsos, [c] & abiit [Petrus] secum mirans quòd factũ fuerat. [d] Maria autẽ stabat ad monumẽtũ foris plorãs. Dũ ergo fleret, inclinauit se, & prospexit in monumentum, & vidit duos angelos in albis sedentes, vnũ ad caput, vnũ ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominũ meũ, & nescio vbi posuerunt eum. Hæc cùm dixisset cõuersa est retrorsum, & vidit Iesũ stantẽ, & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus: mulier quid ploras, quẽ quæris? illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum: & ego eum tollã. Dicit ei Iesus. Maria: Conuersa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus, Noli me tangere, nõdũ enim ascẽdi ad patrẽ meum. Vade autem ad fratres meos, & dicas eis, Ascendo ad patrẽ meũ & patrẽ vestrum Deũ meum & Deum vestrum. [b] Surgẽs autẽ [Iesus] mane prima sabbathi apparuit primo Mariæ Magdalenæ de qua ejecerat septem dæmonia. Illa vadẽs [a] & ecce Iesus occurrit illis, dicẽs: Auete. Illæ autem accesserũt & tenuerunt pedes eius & adorauerunt eũ. Tunc ait illis Iesus: nolite timere, ite nuntiate fratribus meis vt eant in Galileam ibi me videbunt. Quæ cùm abiissent ecce quidam de custodib. venerunt in ciuitatẽ & nuntiauerunt principib. sacerdotum omnia quæ facta fuerãt. Et congregati cum seniorib. consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militib. dicentes: Dicite qa discipuli eius nocte venerunt & furati sunt eum nobis dormientib. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerũt sicut erant edocti. Et diuulgatum est verbum istud apud Iudæos, vsq; in hodiernum diem. [d] Venit Maria Magdalene † [b] annuntians [b] iis, qui cum eo fuerant lugẽtib. & flentib. [d] discipulis, quia vidi Dominũ & hæc dixit mihi. Et illi audiẽtes qa viueret & visus esset ab ea nõ crediderũt.

† b nuntiant.

VAE SPERA AVTEM SABBATHI- QVAE LVCESCIT IN PRIMA SABBATHI &c.) Superest postrema euangelicæ historiæ pars, ea scilicet, quæ Christi resurrectionem, ac resurrectionis manifestationẽ, simul & eius in cœlos ascensionẽ cõtinet, q̃ vt est postrema, ita colophon est, & cõsummatio euangelicæ historiæ, vt sine qua nisi pro fuisset Christũ mori, & per quã nostra redemptio, & salus perfecta est, Verùm cùm in hac parte perfecta demũ fides in Christũ sita fit, tamen vix quicquã Christi aliud visi sunt Euãgelistæ magis varie narrare, Deo id ita

ita disponente ad exercendã nostrã tum fidem, tũ diligentiam. Quoniam enim tempore accessus mulierum ad sepulcrum, deq; apparitionibus angelorum, quę factę sunt mulieribus, diuersimodè scripserunt Euangelistæ, maximã præbuerunt nõ aduertentib. difficultatem. Et pleriq;, cùm dicta Euãgelistarũ in his cõciliare nõ possent, multos, teste etiã Euthymio, effuderunt de his rebus vanos sermones, quorum quidam quatuor ad monumentum accessus diuersis temporibus factos esse dicẽtes, nõ easdem fuisse mulieres aiunt, quarum meminerunt quatuor Euangelistæ, sed alias & alias similium inter sese nominũ. Alij verò de quatuor aut saltem de multis accessionibus conformiter dicentes, eas tñ ab eisdem factas mulieribus asseuerant. Verum vt hæc sunt improbabilia, facileq; cõfutabilia, ita ad hæc confugere nõ erit necesse, si diligenter quis Euangelistarũ aduertat narrationes, & semper mente retineat non ob id cõtrarios esse Euangelistas, q̃ vario modo suas instituant narrationes, ob id q̃ vnus commemoret quædam quæ alij prætermiserunt. Imò si quis Cõcordiæ nostræ cõtextum simul cum eius quã hic reddemus ratione, probè perspexerit, deprehẽdet nõ solùm Euangelistas nulla in re hic dissentire, sed maximè consentire, & nusquam alias magis sese inuare, vt ipsorum in narrando varietas, quæ tamẽ iuuenitur optimè sibi cõstare, fidem magis augeat quàm infirmet, dum agnoscuntur non ex pacto inter se inito eadem scripsisse, atq; in varia illa narratione nõ destituti spiritus sancti directione deprehenduntur. Itaq; & nos illis cõfisi directioni Euangelistarum dicta cõcordare nitemur. ac manifeste ostendere eandem apud omnes esse consonantiam, fortasse fœlicius quàm id plerique ante nos conati sunt. Imprimis autem tractãdus locus Matthæi qui multos non immeritò torsit, *Vespere sabbathi, qua lucescit in prima sabbathi, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulcrum.* Hic enim locus videtur & cõtrarius esse aliorum narrationi, & in seipso maximã includere absurditatem. Quomodo enim Matthæ[9] dicit in vespera sabbathi mulieres venisse ad videndum sepulcrum, cùm reliqui testentur summo diluculo primæ sabbathi mulieres sepulcrum adisse? Deinde quomodo vesperam dicit lucescere, cùm vespera obtenebrescat, nõ lucescat? Est enim lucescere, lucem fieri post tenebras, qđ vesperæ nõ conuenit, sed plane cõtrarium D. Aug. hanc tractans difficultatem li. 3. de cõsensu Euang. vult à principio noctis quod est vespera, ipsam noctem synecdochicè significatam à Matthęo, cuius noctis fine mulieres venerunt ad monumentũ, ideóq; ab ea parte noctis significatã noctem, quoniã ab ea mulieribus licere cœpit vt facerent quæcunq; p sabbathum facere impediebantur. Sic itaque dictum vult, *Vespere sabbathi*, ac si diceretur, nocte sabbathi, hoc est, nocte quę sequebatur diem sabbathi, atque ad id significandum Matthęũ dicit adiecisse, *quæ lucescit in prima sabbathi*, quoniam (inquit) id fieri nõ potest si tantùm primam noctis particulam, hoc est, solum initium noctis intellexerimus dicto vespere significatum. Nõ enim ipsum initiũ noctis lucescit i prima sabbathi, sed ipsa nox quę in luce incipit terminari. Hæc ille subtiliter qdẽ, & diligenter, at nõ ita sufficienter, vt studioso satisfaciãt. Primùm enim vespera sabbathi nõ erat propriè pars noctis sequentis sabbathum, sed ipsius sabbathi pars, cuius erat finis, vnde vespera sabbathi dicitur, quasi adhuc ad sabbathum pertinens. Deinde vt domus per synecdochen vesperã accipi posse pro nocte, tamen non videtur quo modo ratione huius figuræ dici aptè possit vespera lucescere, cùm potius contrarium verbum ei cõueniat. Iã quo tropo dicatur aptè aliquid fieri vespere alicuius diei, quod fit mane alterius diei? Euthymius alia ratione difficultatem hanc soluere conatur, sed vt id intelligatur, sciendũ Græcis nõ esse singulariter, vespere sabbathi, sed *vesperæ sabbathorũ*. Sic ergo habet: Hebræi sabbathum honorantes, septimum videlicet hebdomadę diem, etiã sex dies ipsum præcedentes in honorem eius sabbatha appellabãt, nominãtes diem dominicũ vnum siue primum sabbathorum, secundum autem, & tertium sabbatorum, secundũ & tertiũ septimanæ diẽ, & similiter alios sequentes, dicens ergo Matthæus vesperam sabbathorum finem significauit omnium sabbathorũ, siue septem hebdomadæ dierum. Nã & nos vesperam aut serum diei dicentes, siue serum noctis, vltima eorũ significamus. Hæc ille. Intelligit ergo per vesperã sabbathorum significari finem totius hebdomadæ, eúmq; finem putat fuisse finem noctis postquã sequebatur dies qui nobis dicitur dies dominicus, atq; vt illum finem intelligerem[9] significatũ, ideo vult additum à Matthæo *quæ lucescit*, hoc est appetente iã die, prospectãte & oriente. Vnde & Theophylact[9], vesperã, inquit, sabbathorum eadem est cũ profundo diluculo apud Lucã, & valde mane apud Marcum. Verùm vt horum sententia videri potest probabilior & tolerabilior, quàm altera illa Aug ita tamen nõ videtur satis cõsistere, quia cùm secundum legem à vespera vsq; in vesperam sabbatha celebranda essent, nõ erat nox aut finis noctis, finis præcedentis sabbathi, aut hebdomadæ, sed prior pars diei aut hebdomadæ sequentis. Procìde per vesperã sabbathi aut sabbathorũ, omnino videtur intelligenda ipsa extrema sabbathi pars, quę initium fuit noctis sequentis, quãdo iã sabbatho trãsacto, operari Iudęis licebat. Hanc vesperam lucescere dicit Matthæus in prima sabbathi, aut, vt Græca habent melius, in primam sabbathorũ, vocabulo lucescere accepto sicut priùs ostendimus accipi cùm Lucas dixit, *Sabbathũ illuxerat*. Nã & hic eadem est dictio. Sicut enim sabbathum illuxisse dicitur cùm dies sabbathi incepit, quanquã à nocte aut à vespera incepit, ita vespera vnius diei illuxisse dicitur in alũ diem, qa scilicet alterius sequentis diei erat initium, quomodo si apud nos receptum esset dicere tunc dilucescere, quando dies aliqua incepit, quæ apud nos incipit de medio noctis cùm adhuc ꝓfundæ sunt tenebræ. Hunc esse verum sensum etiã ex eo probari potest, q̃ nõ dicat Matthæus, quæ lucescit in prima, sed vt Græca diximus habere, per accusatiuum casum, *in primã*, quo significatur illucescentiam illam terminari ad primam sabbathi, qa scilicet eius fuit initium. Prima autem sabbathi, sicut verum, & propriè dictum sabbathum, nõ cœpit à diluculo & matutino tempore, sed à vespertino diei præcedentis. Alioqui nox, quæ propriè dictũ sabbathum sequebat, nullũ fuisse diei, cum neq; ad præcedentem, neque ad sequentem pertinuisset diem. Vespera autem sabbathi Matthæus dicit mulieres venisse ad videndum sepulchrum, non quòd tunc exierint ad sepulchrum, sed quòd tunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

tũc cõuenerint inter sese,seseq; ac sua parauerint ad egrediendum,& videndũ sepulchrum,atq; vngendum Dominum. Quod Marcus post Matthęũ scribẽs,ita explicauit apertiꝰ: *Et cùm transisset sabbathum. Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum.* In vespera ergo sabbathi conuenerunt mulieres ad id perficiendum,quod per religionem prohibitę fuerãt facere in sabbatho,emeruntq; aromata,& ea nocte illa parauerunt, vt quamprimùm illud liceret,summo scilicet diluculo egrederentur ad vngendum Dominũ. Matthæus autem breuitati studens, cùm tẽpus notasset, quo primùm mulieres cõuenerant eo animo,vt viderent sepulcrum, sicut prætermisit,quid illa vespera fecerint,quod Marcus expressit,ita prætermisit illud explicare tempus,quo mulieres sunt ad sepulcrum egressę quod alij diligenter expresserũt,subiiciens mox, quæ contigerunt cùm ad videndũ egrederentur sepulcrum,quasi illa ipsa verspera sabbati contigerint,cùm matutino tempore alterius diei acciderint. Et hæc Matthæi loco dicta sufficiant sine alicuius sententiæ præiudicio. Cæterùm cũ Marcus dicat mulieres emisse aromata,cũ trãsisset sabbathũ,videtur quod priùs dixit Lucas,illas reuersas à monumento parasse aromata,& vnguenta, dictũ per præoccupationem,quod attinet ad prę paratiõnẽ aromatum & vnguẽtorũ nisi velimus intelligere eas in die parasceues,quãdiu habebãt adhuc aliquod tempus ad operandum, emisse,& parasse aromata: cùm trãsisset autem sabbathum, tum vlterius plura emisse,& parasse,q̃ minus parauerãt. Ex Matthæo ergo,& Marco discimus,qñ mulieres cõuenerint,seseq; paraeurint ad vngendum Dominum. Quo autem tempore exierint ad monumentum,cõcorditer expresserunt. Marcus, Lucas & Ioannes Marcus enim dicit, *valde mane*: Lucas,*valde diluculo*,vel,vt habent Greca,*profundo diluculo*: Ioannes,*mane cùm adhuc tenebræ essent*,quæ omnia satis manifestè idẽ significãt, nisi q̃ ex Luca,& Ioãne patet illud,quod dicit Marcus, *valde mane*, nõ sic accipiendum quasi significetur matutinũ tempus iam multum processisse,sed cõtra potius quod valde tempestiuè venerint. Nam, vt indicauit D. Aug. dupliciter dicimus valde mane, nempe & quãdo matutinum tempus vixdum incepit,& quando iamdiu incepit,ita vt incipiat se sol ostendere super terras. Priori modo hic accipiendum patet ex Luca & Ioãne,posteriori tamẽ magis modo accipiendum videri posset, ex eo q̃ Marcus subiicit, *orto iam sole*. Id enim contrarium videtur ei,quod dicit Marcus,*valde mane*,si ita illud accipiendum est,quomodo ex Luca & Ioanne manifestũ est accipi debere. At illud, *orto iam sole*,non sic est accipiendum quasi sol iã tum visus esset super terrã,sed q̃ radios suos,& splendorem suum in terram spargere cœperit. Diluculũ enim non sic nisi aduenientis solis fulgore. Nã eius fulgor est,qui auroræ nomine vocari solet. At cùm diluculum adhuc est, & profundum diluculum, quanquam solis splendor mirti cœperit in terrã, tamen adhuc tenebræ aliquæ,licet nõ profundę, sunt super terrã,vt verũ sit & quod Marcus dicit ortum solem fuisse, & quod Lucas dicit fuisse valde diluculum,& quod Ioannes dicit adhuc tenebras fuisse. Vnde Theophylactus, Solem,inquit, intelligere hoc loco debemus matutinos solis radios. Et Euthymius, Si, inquit, valde mane erat, quomodo dixit, *orto sole*: Quia tunc propriè sol oritur,etsi nobis nondũ appareat demoratus adhuc circa profundissimas extremasq; orientis partes, & paulatim emergens,cuius testimoniũ est galli cinium. Nã galli primi inter omnia animantia sentientes illius caloręm,repente clamant,eiusq; præsentiã hominibus pronũciant. Hęc ille. Minor est difficultas secundum lectionem D. Augustini, qui legit,*orto iam sole*,& exponit,id est,ortu suo iam cœlũ illuminare incipiente. Est enim Græcis nõ præteritum perfectum,sed aoristus, ἀνατείλαντος, qui quandoq; non dissimilem à præterito imperfecto habet significatiõem. Et quidem iuxta tres dictos auctores ostenditur quomodo illud,*orto iã sole*,idem accipi possit significare tempus,quod illud,*valde mane*. Alij tamen intelligũt diuersum significatum tempus,& per illud,*valde mane*,significatum tempus,quo exierint mulieres ad sepulcrum: p illud verò,*orto iam sole*,tempus,quo iã vicinę factę sunt sepulcro,vt sic & alio modo possint Euangelistarum dicta inter se conciliari, nec cogamur ob apparentem varietatem,asserere Euangelistas loqui aut de diuersis mulieribus, aut de diuersis accessibus. Vt vt autem est,magis videndum, cur tam accuratè Euangelistæ tempus notauerint. Itaq; Euangelistæ dicẽtes : *valde mane, valde diluculo*,& *mane cùm adhuc tenebræ essent*, mulieres venisse,significare voluerunt mulierum sedulitatem & ardorem,ad vngendum dominum eas intempestiuè satis vrgentem. Marcus verò dicens *orto iam sole*, significauit non incommodum fuisse tempus eundi ad sepulchrum ad qđ tenebris profundis adhuc durantibus nõ fuisset accedere cõmodum: aut indicare voluit tale fuisse tempꝰ quo fuerunt iuxta sepulchrum,vt quę ibi agebãtur recte vidisse & retulisse credi possent,ne quis diceret eas per tenebras delusas fuisse,& spectra pro veris amplexas reb. Cæterùm diem,quo hæc gesta sunt,omnes Euangelistæ vocauerunt,vnã sabbathi,aut vt habent Græci, vnam sabbathorum, quomodo & nos habemus in Marco. In qua locutione,*vnum*,phrasi Hebraica positum est pro primo,sicut & Genesis 1. Factum est vespe & mane dies vnus: vnde recte noster interpres i Matthæo vertit,*primã sabbathi*. Perinde autem est,& eodem recidit,siue dicat prima sabbathi,siue prima sabbathorum, nisi q̃ cùm singulariter dicit vna vel prima sabbathi,dictio sabbathum accipitur pro hebdomada: cum verò pluraliter vna vel pria sabbathorum, sabbatha dicunt omnes hebdomadæ dies,vt sit sensus,prima diesinter sabbatha septẽ. Cùm autem dicit apud Matthæum singulariter & absolute,vespera sabbathi, dictio sabbathum proprie accipitur,p septima hebdomadæ die. Porrò de variis dictionis sabbathi significationibus dictum est circa c. 37. Et hæc qdem de tempore, quo Euãgelistæ significarunt mulieres vel sese ad eundum parasse,vel adisse sepulchrũ,velad illud peruenisse. Quando verò resurrexerit Christus, nullus eorum indicauit: solus enim hoc nouit, q̃ solus vt surrexit nouit. Certum est quòd prima sabbathi resurrexit,quia tertia die resurrexit, sicut prædixerat: certum item quòd resurrexit,antequam ad sepulcrum peruenirent mulieres, & angelus descenderet,qui dixit mulieribus, *Surrexit, non est hic*: sed quanto tempore antè resurrexerit, non patet ex Euangelistis. Sunt autem, qui putant dominum surrexisse, cùm fieret ille terræmotus: cuius meminit Matthæus. Et Augustinus libr. 4. de Trinitate sentit Dominum surrexisse in ipso diluculo: cui sententiæ apertè videtur cõuenire, quod dicit postea Marcus, *Surgẽs autẽ Iesus mane prima sabbathi apparuit primò Mariæ Magdalenæ*. At D. Hieronimus in quæstionibus ad Hedibiã,similiter & Theophylactus atq; Euthymius volunt illa verba,*mane prima sabbathi*, separanda à præcedentibus,& iungenda cum sequentibus. Non enim,inquit Theophylactus, surrexit mane. Quis enim vidit quando surrexit? sed apparuit mane prima sabbathi. Omnes autem,inquit Euthymius, vnanimiter sancti patres,& doctores tempus resurrectionis eius fuisse dicũt circa primum gallicinium,qui iam Dominicæ diei lucem præferebat. Ideo quoque post sextã noctis lucem virtutis sectatores soluto ieiunio lætitiã auspicãtur. Est enim primum gallicinum nõ ita diu post medium noctis,hoc est sextã noctis horam. Et D. Hieronymꝰ loco prædicto significat Dominũ surrexisse tempore mediæ noctis ante gallorum cantus. Confirmat hanc sententiã typus resurrectionis Dominicæ qui in Samsone præcessit,vt interpretatur D. Gregorius in homilia paschali. Cùm enim Samson Gazam ciuitatem Philistinorũ fuisset ingressus,Philistęi ingressu eius cognito,ciuitatem repentè obsidionibus circundederunt,custodęque deputauerunt,fortissimum Samsonẽ se iã comprehendisse putantes. At is media nocte portas ciuitatis abstulit,& verticem montis ascendit. Quo facto redemptorẽ nostrũ D. Gregorius cum alijs designatum intelligit,qui cùm secundũ animam infernum,secundum corpus sepulcrum esset ingressus: Iudæi custodes ilico deputauerunt, cumq; in inferni ac sepulchri claustris rerẽtum, quasi Samsonem in Gaza se cõprehendisse lætati sunt. Sãson verò media nocte nõ solum exiit, sed etiam portas tulit,quia videlicet redẽptor noster ãte lucẽ resurgẽs,nõ solùm liber de inferno exiit sed & ipsa ẽt inferni claustra destruxit. Portas tulit,& montis verticẽ subiit, quia resurgẽdo claustra inferni abstulit,& ascendendo cœlorũ regna penetrauit. Sic fere D. Gregorius,in quo tamẽ obseruandum,quòd,quamuis Dominũ Samsoni cõparet,nõ tamen dicit eũ media nocte surrexisse, sed tantùm quòd ante lucẽ surrexerit. Non enim necesse est exactè veritatẽ typo respõdere. Ex his patet incertũ esse,quo præcisè tẽpore Dominus surrexerit,omnium tamen sententia Dominũ surrexisse post mediam noctem & ante lucẽ cõstat, quod sanè tempus resurgenti maximè cõueniebat. Sicut enim sole iã vergente ad occasum,mortuus est tanquam verus sol: ita sole ad ortum properante surrexit è sepulchro verus iustitię sol,nouum sua resurrectione lumẽ mœstis Apostolis,totique mundo adferẽs, fugatis procul mœrotis & ignorantiæ tenebris. Conuenit & hoc tẽpus eius natiuitati,vt,sicut ante solis ortũ natꝰ est ex vtero virginis,ita & antè solis ortũ procederet è sepulcro, vt ratione vtriusque intelligi possit dictum de Christo. Ex vtero ante luciferũ genui te. Nã eius resurrectio veluti secũda fuit generatio,vnde resurrectionẽ scriptura vocat regenerationẽ, & Paulus Act. 13. illud Psalmi 2. Filius meꝰ es tu, ego hodie genui te,in Christi resurrectione interpretatur impletum. Christus ergo ante luciferum prodiens & ex vtero virginis,& ex claustris sepulcri, declarauit se nouum esse solem,& veriorem vulgari sole,vt cuius ortũ suo ortu prẽuenit, nouum adferens mundo diem,nouàmq; lucem,propter qđ nõ sine mysterio in prima sabbathi resurrexit,vt,sicut in mũdi creatione prima die formata est lux,ita ĩ pria hebdomada die nona lux mũdo est resuscitata,qua mundus est restitutus,& renouatus,ob quam mundi innouationẽ Xpi resurrectiõe perfectã in prima sabbathi,religione sabbathi ab Apostolis translata in hunc diem, cœpit ipsa vocari Dominicaꝰ dies,cuius meminit Ioãnes Apocalyp. 1. Conueniebat autem etiam tẽpus resurrectionis prædictum Christo,nõ solùm tanquam vero,nouóq. soli,sed etiam ad declarandũ diuinitatis eius potentiã,& dignitatem. Nõ enim conueniebat vt statim à morte sua resurgeret,ne negaretur verè mortuꝰ,ac proinde nec verè resuscitatus. Itaque vsq. in tertiũ diem differri debuit eius resurrectio,quando scilicet nemo negare potuit eum verè mortuum. Sicut autem vltra tertiũ diem propter eius dignitatem & potentiã nõ cõueniebat resurrectionem differri,quæ tantùm differebatur ob veritatem mortis confirmandã, ita etiã cõueniebat vt nõ differretur vsque in finem diei tertiæ,sed fieret mox ab icepta die tertia,aut saltem,antequã medium eius transisset,quia eius tum dignitati,tum potentię cõgruebat,vt nõ diutius in morte detineretur quàm erat necesse. Dilata est ergo eius resurrectio ob confirmandã mortis eius veritatem,accelerata ad declarandã eius potentiam. Debuit etiam ante diluculũ, & ortũ solis resurgere,ne inueniret adhuc mortuꝰ in sepulchro à mulieribus,de quarum vna prædixit q̃ prævenisset vngere corpus suũ in sepulturã. Nõ fuit enim iam secundò à mulieribus vngi,quia in morte non erat (vt illæ sua vnctione se putasse declarabant) permansurus. Sed & ob id cõuenienter tempꝰ illud suæ delegit resurrectioni, vt nos suo facto doceret post præcedentis vitæ noctem, è peccati sõno surgendum esse tempestiuè, priusq; veniat dies illa nouissima,quã suo ortu faciet sol iustitiæ Christus Dominꝰ, atq. ad opera pietatis, te solis vulgaris ortum properãdum esse, vt cum Propheta dicere possimꝰ, Prævenerunt oculi mei ad te diluculo: &, Prævені in maturitate. Nam vt canit Prudentius in hymno ad gallicantum : *post solis ortum fulgidi, Serum est cubile spernere. Ni parte noctis addita Tempus labori adiecerit.*

Psal. 118

Psal. 109.

Psal. 13

ET ECCE TERRAE MOTVS FACTVS EST MAGNVS, ANGELVS ENIM, &c.) Sicut moriente in cruce Domino,ita & resurrectionis eius die factus est terræmotus, & is magnus, idque tum ad declarandã potentiam resurgentis Christi,qui ex inferis,portis inferni confractis,infernoq. spoliato,cum magna inferorum commotione potenter ascendit,cõmotutus etiã vniuersum orbem suæ resurrectionis pdicatione, tũ vt ad ãgeli è cœlis descensum magis attenti fierent & custodes,& mulieres: & illi quidem magis pauore concuterentur,istæ verò magis ad fidem adducerentur. Per terræ motum enim Deus aliquando suam aut angelorum præsentiam insinuare voluit,vnde in datione legis facta,per angelos, A facie Dñi,inquit propheta, mota est terra,à facie Dei Iacob. Quod enim & nunc propter Angeli descensum terræ motus factus est,satis significauit Euãgelista subiiciens per cõiunctionem causalẽ, *Angelus enim Domini descendit de cœlo* : & addit hinc perturbatos fuisse custodes, vt intelligendũ satis

Universidad de Deusto
Biblioteca

satis relinquatur ob metũ custodibus iniiciendũ factum diuinitus hunc terræ motũ. Ideo enim inquit, terræ motus factus est magnus, qa angelus Dñi descendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem, nó vt egressuro Dño ianuam pãderet, sed vt egressus eius iam facti hominibus præstaret indicium, aditúque in supulchrũ mulierib. aperiret. Qui enim mortalis clauso virginis vtero potuit nascendo ingredi in mundum, ipse iam factus immortalis, clauso sepulchro potuit resurgẽdo exire in mundũ. In cuius cõfirmationẽ post resurrectionem ingressus est ad discipulos suo iãuis clausis. Sedit autem super lapidẽ velut expectans mulieres seseque ostendẽs authorẽ fuisse reuoluti lapidis, paratúque se exhibens ad resistendum custodib. si qd cõtra auderent. Sedit etiam, tanquam q venerat testis quietis Christi, ad quam morte deuicta peruenit resurgendo. Prꝛterquam autem ꝙ inopinato, atq; terrifico suo descẽsu, & fortitudinis, audaciæq; declaratione se custodib. terribilẽ exhibuit, etiã sui corporis habitu, ac forma se talẽ illis ꝓbuit. *Erat eni*, inquit Matthæus, *aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix.* Quod enim talis apparuit ob timorẽ custodibus incutiẽdũ, patet ex eo, quod sequitur, *timore autẽ eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui*, quanquã & aliæ item sint rationes, ob quas taliter illũ apparere cõueniebat, nempe ad commendandã cœlestem eius dignitatem, & originẽ, atq; ob resurrectionis Christi, cuius venerat testimoniũ perhibiturus, gloriam, & claritatem. Hic ergo angelus suo facto pias fœminas liberauit ab ea, qua torquebãtur solicitudine. Siquidẽ in via iã existẽtib. subiit memoria lapidis aduoluti ad ostiũ monumenti, cuius priùs nó meminerant præ ingẽti desiderio Domini, & intentione animi penitus absorpta circa emptionem, & præparationẽ aromarum. Nõ torquebãtur timore custodum qa verisimile ẽ eas nescisse de custodia sepulchro adhibita & sigillo affixo, vt q̃ se domi in silentio cõtinuerint ipso sabbatho. Diecbãt ergo adinuicem, *Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?* Erat enim magnus valde, ita vt fœmineis viribus amoueri nõ posset facilè. At vt versus monumentũ respexerunt, viderunt lapidem reuolutũ. Ita Dñs semper eos, qui sibi inseruire desiderant, iuuat, bonũ que propositũ ꝓmouet. Non caret autẽ mystica significatiõe hæc lapidis sepulchralis reuolutio ãgelorum facta ministerio. Significaturenim quod à die resurrectionis reserari cœperint mysteria Christi, quæ litera legis priùs tanquã lapide quodã tegebantur Lex enim cũ in tabulis scripta fuerit lapideis, per lapidem nõ incongrue designata est. Hac ego, quatenꝰ carnalis erat, sublata modò & reuoluta cœlesti gratia, non autem humana opera, clara & certa facta sũt omnia, vt cum Mariis ingredi liceat ad contemplanda maxima & obstupescẽda Dei magnalia. Carnalis litera veluti mortuũ sub se Christum continebat: at illa sublata, viuere Christus prædicatur, inuita licet, & reclamante synagoga, per custodes designata.

ᵇET INTROEVNTES IN MONVMENTVM VIDERVNT IVVENEM, &c.) Alia hic nascitur difficultas circa concordiam Euãgelistarum, propter iuuenem, hũc quẽ mulieres vidisse Marcꝰ testatur. Omnino eni videtur hic iuuenis fuisse angelus ille, quem Matthæus è cœlo descẽdisse dicit, & reuoluisse lapidẽ. Vterque eni sedit autẽ à dextris monumenti, sicut & Gabriel apparuit Zachariæ stans à dextris altaris, nõ solùm quia angelica natura ab omnib. malis libera, summa fruatur fœlicitate, sed etiam, quia per resurrectionem suam Christus è malis huius vitæ trãslatus esset ad fœlicis vitæ immortalitatẽ. Dextera enim

enim in scripturis bonum portendi, & fœlicitatem, sicut cõtrà sinistra aduersitates designat, & mala, vel præsentem vitam. Sicut autẽ custodes ad inopinatum angeli fulgentis aspectũ terrore repleti sunt, & facti velut mortui, ita & mulieres præ nimio terrore obstupuerũt. Non enim potest fulgorem diuinũ sine horrore, & stupore humana natura excipere. Sed illos quidẽ à suo non liberauit ãgelꝰ timore, ad quos perterrefaciendos missus fuerat: has verò mox à metu liberare studuit, quas nó venerat perterrefacturus, sed cõsolaturus, & instructurus sicuc earũ piũ officiũ meruerat. Dicit ergo, *Nolite expauescere vos.* Ac si dicat: Meritò examinantur hic custodes qui gloriã resurrectionis Domini mei conãtur supprimere, vos autem nolite timere, quæ pio officio vestram cupitis erga meũ Dominum declarare dilectionem, scio enim quòd Iesum Nazarenum iam crucifixum quæritis ad vngendũ meum Paueant, ait D. Gregorius, illi, qui non amant aduentũ supernorum ciuium, pertimescãt, qui carnalibus desideriis pressi, ad eorũ societatẽ pertingere se posse desperãt, vos autem cur pertimescitis, qui vestros conciues videtis. Datum est hic specimen quoddam nouissimi aduentꝰ Domini, qui & ipse fiet cũ terræ motu, iuxta illud Psalmi, Terra tremuit, & quieuit, cũ exurgeret in iudicium Deus. Nam & tunc gloria maiestatis aduenientis iudicis, impiis quidem æternum incutiet timorem, pios verò securos esse iubebit. Notandum autẽ in verbis angeli, ꝙ non satis habuit Iesum vocare Nazarenum, ad distinctionem aliorũ, qui eriã tunc nomine Iesus forte appellabantur, sed etiã addidit, *crucifixum.* Non enim cõfunditur dominum suum dicere crucifixum, quia his quidẽ qui ante ipsum crucifixi fuerunt, crux erat ignominia, cũ argumentum esset meleficii eorũ: huic verò, gloria, vt per quã & charitas eius erga homines, & potestas contra dęmones & mortẽ est declarata. Ideo etiã crucifixũ nominat, vt, sicut prædictã ab ipso crucifixionem iã videbant impletã, crederent prædictam etiam resurrectionem iam factam, vnde de ea subiicit, *Non est hic, surrexit enim sicut dixit.* Postquam enim eas à timore liberauit, significauit se conscium esse propositi ipsarum: deinde de resurrectione differens, significauit illarum studium & conatum esse superuacaneum. Resurrectionem autem eius dupliciter eis comprobat, primò à prędictione eius, dicens; surrexit sicut dixit. Secudò ostẽsione vacui sepulchri, dicens; *venite & videte locum vbi positus erat Dominus.* Dicendum hic cur per angelum testificari & prędicari imprimis conueniebat Christi resurrectionem, & non potius Christum se hominibus statim viuum exhibere. Itaque per angelos imprimis resurrectio eius nunciari debuit hominibus, quia conueniebat, vt, priusquam se Dominus videndum exhiberet, per aliquos testes ad fidem corda hominũ prępararẽtur, sicut ãte ipsum missus fuit Ioannes ad parandum domino plebẽ pfectã. Angelos autem resurrectionis domini primos esse testes cõueniebat, non solùm ad gloriã Christi, & vitæ ad quã resurrexit immortalitatẽ, sed etiam quia illius resurrectio vt pote plene diuina supra captũ esset hominum. Sic & cõceptio eius, atque natiuitas primò ab angelis est prędicata, eiusque ascensio in cœlũ per eos est annunciata, per quos demum & nouissimus eius aduentus manifestabitur. Quoniam, vt habet Paulus, ipse dominus in iussu & voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo. Mulieribꝰ autem primùm resurrectio est ab angelis nũciata, quòd hoc illæ pia sua sedulitate meruerant: sicut passionis Christi natiuitas est primùm annunciata, vt qui sua simplicitate & vigilia eo priuilegio digni facti essent. Sicque factum est, vt sicut per fœmineum sexum mors peruenit ad virum, ita per eundem virtis nunciaretur vita resurgens. Vnde sequitur: Sed ite, dicite discipulis eius & Petro, quòd surrexit. Petrũ speciatim nominant, tum ob inter Apostolos eminentiam, tum ne ob negationem Petrus se reiectũ existimaret. Hic ergo vt præ cæteris peccauerat, ita peculiari indiguit cõsolatione, qua & se dignum reddidit, quòd vt præ cæteris grauius peccauit, ita vehementiꝰ doluit, & fleuit amarius. Declaratum hic verũ esse, quod dicit ad Romanos Paulus; Vbi abũdauit delictum, superabundauit & gratia. Cæterum angelus non tantum resurrectionem mulieribus à se nunciatã, discipulis anunciari iubet, sed & promissionem addit, qua & mulierum, & discipulorum fidem confirmet, promittens illum ipsis videndum, ideo eo loco, quo id ipsum Dominus prius discipulis prędixerat futurum. *Ecce*, inquit, *praecedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.* Duplicitèr ergo his verbis fidem resurrectionis Christi excitat, nimirum & per promissionem visionis, & per repetitionẽ promissionis & verborũ Christi quibus olim sui visionem pollicitus fuerat. Nisi enim audiuissent se illum aliquando visuras, vanam existimare potuissent resurrectionis annunciationem, dumque idem audiunt iam sibi promitti ab angelo quod olim audiuerũt à Domino cuius promissionem eis etiã angelus in memoriã reuocat, meritò debant per huiusmodi verborum consonantiam ad fidem perduci. Dixerat enim Dominus, Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Dicendo autem, præcedam vos, aut præcedit vos; iubetur vt discipuli in Galilæam suam regionem redeant, visuri ibi dominũ, vnde postea dominus ipse dicit mulieribus, Nunciate fratribus meis, vt eant in Galilęa ibi me videbunt. Cæterùm hoc, quod Dominus nó secuturus, sed præcessurus suos dicitur in Galilæam, etiam facit ad erigendum ipsorũ animos, & festinandũ in Galilæam, vt qui non expectaturi irent, sed expectati. In Galilea autem se videndum discipulis Galilæis promittit, quamuis antè ab eis videndus esset in Iudæa, ad literam quidẽ propterea, quod ibi ab omni Iudæorũ metu liberi securè Dominum videre possent, quodque patriam suam honorare vellet, & potissimum quòd in Galilæa plures haberet discipulos, à quibus in magna multitudine ibi visus est, vt post dicetur. Secundũ spiritualem verò, & mysticã rationem, ad designandum, quod Iudæis in sua incredulitate ex magna parte persistentibus, Christus à gentibus maximè videndus esset per fidem. Terra enim Zabulon & Nephtalim, in qua Christus maximè prædicauit, dicebatur Galilæa gentium: vnde per hanc regionem gentes mystice sæpe designantur, ad quas se transmigraturum Dominus hac promissione significauit: cui mysterio bene quadrat significatio nominis Galilæa, significat enim trasmigrationem. Obseruandum hic quomodo resurrectionis manifestatio respõdet initio

Universidad de Deusto
Biblioteca

prædicationis christi. Primùm enim Christus in Iudæa manifestari cœpit,docendo,& prędicãdo, sed ita vt paucis esset cognitus.At Ioanne in carcerem tradito, in Galilæa palam omnibus cœpit declarari , ita vt hinc suam prædicationem tres priores Euangelistæ Dominum dicant exorsum nulla facta mentione prædicationis factæ in Iudæa.Ita & resuscitatus Dominus , primùm quidẽ in Iudæa discipulis visus est,sed tectè,latenter,& in domo: at in Galilæa primum multis paiam in monte visus est , ita vt hanc solam visionem angelus & dominus promittat, eamque solam Matthæus commemorat , ob quã rursus dicere licet impletum quod Matthęus in principio prædicationis Christi tanquã auspicatę palã in Galilæa impletum testatur.Populus qui ambulat in tenebris, vidit lucẽ magnã. Vtrobiq; autem mysticè, designatum est, Iudæis quidem primum Christũ prædicandũ,atq; à paucis recipiendum,& per fidem videndum: gentib' verò ipsum magis prædicandum,& ab ipsius clatius agnoscendũ,magisq; recipiendum.Addi & hoc rectè potest prædictis, quòd si sequamur prædictã dictionis, Galilæa,significationem,bene etiam ob nouam resurgentis conditionem in Galilæa, hoc est , in transmigratione videndus promittitur. Transmigrauerat enim iam Dominus à morte ad vitam , à mortalitate ad immortalitatem. Seruit , & hic locus secundùm dictam nominis significationem morali instructioni, vt hinc discamus,quod resurrectionis eius gloriam iam per fidem , & post facie ad faciem læti videbimus,si modò in Galilæam concesserimus, hoc est,à vitiis ad virtutum celsitudinem transmigrauerimus , vt in homilia paschali piè philosophatur Diuus Gregorius.

ET INGRESSAE NON INVENERVNT CORPVS DOMINI IESV, &c.) Optimè iam narratio Lucæ sequitur narrationem Matthæi & Marci quã Lucas prætermisit, sicut & hãc Lucæ illi omiserunt. Cũ enim ãgelus de quo Matthęus & Marcus , mulieres vocasset ad ingrediendũ, & videndũ vbi positus fuerat Dominus , illæ ingressæ sunt vt habet Lucas , nec inuenerunt corpus Domini Iesu. Cęterùm, vt intelligatur,quomodo mulieres ingressę fuerint monumentũ , & quale fuerit ostiũ mõumenti, quod lapide magno claudebatur,oportet scire aliam fuisse rationem , & modum monumentorum apud Iudæos , quã est apud nos,vt annotatum est satis circa caput Cõcordiæ 31. Erant enim monumenta apud eos speluncæ,quæ multos homines , etiã stantes capere possent. Describit autẽ Brocardus monachus speluncã Dominici sepulchri,vt à se est visa,in hunc modum: Ecclesia sepulchri Dominici rotũda est, habetque in medio aperturam rotundã , sub qua sepulchrum Dominicum sub dio cõsistit , nullo tectum imbricamento. Spelunca sepulchrũ Domini continens, habet in longum aliquot pedes, foris quidẽ marmore tecta,intus verò adhuc nuda conspicitur,sicut tẽpore passionis fuit. Ostiũ, quod ducit in hanc speluncam,ponitur ab oriente,& est valde paruum.Et quum ingressus fueris speluncam,sepulchrum ponitur ad dextram,hoc est,ad parietem sepelunce septentrionalẽ,factum de marmore grisei coloris, habens in longitudine octo pedes,sicut & spelũca ipsa, nec est in crypta illa lumen aliquod cœleste,sed lampades aliquę accensę reddunt eam illustrem. Et, nota, q ante speluncam Dominici sepulchri est alia crypta eiusdem magnitudinis & figuræ,solo pariete intermedio à priori segregata , & ad hanc primò descenditur.deinde per ostium intermedij parietis venitur in speluncã Dominici sepulchri, & ostii illud fuit clausum,quando mulieres tempore resurrectionis Dominicę dicebant.Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti Hęc ille, ex quibus iam clarè patet quomodo intelligi possit quod dicit Marcus, mulieres ingressas in monumentũ,cũ angelus sedens super reuolutum lapidem, vt habet Matthęus , eas alloquieretur.Intelligi enim posset eas ingressas in anterorẽ monumenti speluncam,quod supra admonuissemus,situm Brocardum consuluissemus. Lucã autẽ locutum de ingressu in interiorem speluncę partẽ patet,qa dicit eas nõ inuenisse corpus Iesu , quãquã magis verisimile sit etiam Marcũ de eodem in speluncam ingressu loquutum fuisse. Vide autẽ & apud Bedã descriptionem sepulchri Dominici lib. 5 historię Anglorũ ca. 17. & expositionem eiusdem in Mari cap.vltimum vbi bene explicat ingressum in monumẽtum,& quomodo angelus sederit à dextris.Cùm ergo ob non inuentũ corpus Iesu animo essent consternatæ , admirantes quid de corpore factum esset, quod necdum crediderunt surrexisse: ecce tum duo angeli in specie virili steterunt iuxta illas in veste fulgenti,vt, q vnius non crediderunt testimonio, duorũ commouerentur. iuxta illud , In ore duorũ aut trium testium stabit omne verbum. Cumque mulieres nouo miraculo expauefactę , vultum & oculos declinarent in terram , nõ audentes contra tueri maiestatem visionis humana natura sublimioris, aut quicquam ab angelis astantibus interrogare, illi eas alloquuntur, blãdè quidẽ satis,sed tamen paulo durius,quàm fecerat primus angelus,q ei non credidissent. *Quid* inquiunt,*quæritis viuentem cum mortuis* hoc est,quid quæritis inter mortuos, & in sepulchris mortuorum eum, qui viuit Non est hic, quem quæritis, sed surrexit. At que vt id credant , in memoriam reuocant eis verba Domini , quibus olim in Galilæa antequam Iudęorum vim & persecutionem pateretur , prædixit suam mortem & resurrectionem , vt sicut viderant prædictam accidisse mortem , crederent & prædictam iam resurrectionem completã. Itaque prius per mœrorem , & animi perturbationem in obliuionem verborum Domini venerant, iam ex admonitione angelica recordatæ sunt verborum eius , & timore pariter , & gaudio correptæ propriè egressæ sunt è monumento,currentes ad nunciandum Apostolis hæc.Duplex enim mẽtes mulierũ tenebat affectus,timoris,& gaudii: quorum alter nascebatur ex admirandis,que viderãt alter ex læto nuncio , quod audierãt : vterq; autẽ fœmineum cõcitabat gradum, vt habet Matthęus alter verò,nempe timoris , silentium etiã eis imposuit, vt habet Marcus. ita vt nemini in via occurrentium quicquam dicerent.Sic enim intelligendum quod dicit; *Nemini quicquam dixerunt* : ne sit contrarium ei,quod Lucas dicit illas nunciasse hæc omnia illis vndecim , & cæteris omnibus. Nemini autem in via occurrentium quicquam dixerunt , quia timebant Iudæos , ne ipsas occiderent , audito , quòd Christi prædicarent resurrectionem.Cæterum mulierũ quæ summo diluculo sepulchrum Domini adierunt, vnam tantum

cum nominat Ioannes,nempe Mariam Magdalenam,Matthæus duas tantùm,nempe Mariã Magdalenam,&alteram Mariam,scilicet Iacobi matrem : Marcus tres. Adiungit enim duabus illis ipsam Salome,quæ fuit mater filiorum Zebedęi. Lucas verò non expressa Salome , alijs duab.adiungit Iohannam,quam supra capite suo octauo dixit fuisse vxorẽ Chusæ procuratoris Herodis: scribens item sine nominum expressione alias quoque aliquot trib.illis iunctas fuisse,cũ dicit, & cæteræ,quę cum eis erant.Itaq;præter quatuor fœminas,quorum nomina exprimuntur apud Euãgelistas,cõstat aliquot sepulchrum Dominicum adijsse. Nec est,quod quis putet ideo diuersos Euangelistas,de diuersis locutas mulieribus, aut de earundem diuersis accessibus , quia non omnes ęquè multas nominãt Nõ enim aut Ioannes vnã tãtũ,aut Matthæus duas tantũ,aut Marcus tres tantũ fuisse scribit : sed ille quidem omnium præcipuam solam commemorauit , de qua narrare instituit, quomodo sola primò Dominũ videre meruit:alij verò vnam aut alteram ex præcipuis ei coniunxerunt,omissis reliquis , quæ eis adhærebant : omnes autem satis insinuauerunt Christi resurrectionem:primò quidem ab angelis nunciatam mulieribus , deinde verò à mulieribus nunciatam Apostolis. His autem teste Luca visa sunt verba mulierum sicut deliramentum , & non crediderunt eis. Putabant enim sexum muliebrem infirmiorem deceptum vanis aliquibus spectris , quos sicut & mulieres ideo Dominus passus est tardiores esse ad credendum,vt pluribus argumentis confirmaretur Dominicæ resurrectionis fides , sicque eorum infirmitas nostra facta est firmitas. Ipsa enim resurrectio illis dubitantib.per multa argumenta monstrata est,quæ dum nos legentes agnoscimus,de eorum dubitatione solidamur Porro sicut nõ ob id asserendum est Euangelistas diuersa narrare, quia vnus plures , alius pauciores nominat mulieres:ita nec ob id putandum Ioannem cõtraria aut diuersa à Luca commemorare,quòd Mariam Magdalenã venisse dicat ad Petrum,& dilectum discipulum , cùm Lucas dicat eam cum alijs venisse ad vndecim,eisque narrasse,quæ audierant, & viderant.Sicut enim nõ sola venit ad Apostolos Magdalena , quanquam hanc solam Ioannes nominet,quòd inter omnes esset præcipua : ita non solùm ad duos venit Apostolos,quamquam hos solos exprimat,quòd his præcipuè Magdalena locuta sit , quodque hi pro singulari suo erga Dominum affectu auidius audiuerunt , & diligentius scrutati sunt mulierum sermones. Sic nec cõtrarietatis notari possunt,nec diuersa narrare putandi sunt Lucas,& Ioãnes, quòd ille solum Petrum narret cucurrisse ad monumentum. hic verò simul cum Petro etiam Ioannem. Nam vt iam sæpe dictum est , nulla ideo contrarietas est,aut diuersitas,quod vnus plus dicat, quam alius , supplens quod ab alio minus est dictum. Certè quòd non sola Magdalena sepulchrum adierit , & ad Petrum & dilectum discipulum venerit , quanquam eam solam nominet Ioannes, patet ex ipsius Ioannis verbis. Dicit enim eam dixisse pluraliter ; *Tulerunt Dominum de monumento , & nescimus vbi posuerunt eum*. Dum enim non dicit ; Nescio , sed , *Nescimus* , significat satis secum alias etiam Dominum quæsiuisse, Hic tamẽ videri possit aliquid contrarietatis esse inter Ioannem ,& Lucam,quod Ioannes scribat Mariam tantum dixisse quòd abstulerit Dominũ de monumento , cùm Lucas dicat mulieres dixisse Apostolis quæ viderant & audierant. Si enim dixerunt se vidisse angelos qui dicerent Dominum viuere , quomodo Magdalena dicit, *Tulerunt Dominum de monumento , & nescimus vbi posuerunt eum* Sed facilè intelligendum relinquitur , mulieres etiam post visionem angelorum necdum credidisse firmiter Dominum surrexisse , & ob id nunc narrasse quæ audierant ab angelis , nunc suam dixisse sententiam qua putauerunt ab illis quos in monumento repererant, aut ab aliis , Domini corpus alìò translatum. Itaque , quoniam de prima apparitione angelorum à tribus Euangelistis satis perscripta nihil commemorauit Ioannes , ea tantum Magdalenæ verba descripsit, quibus suam explicauit sẽtentiam. Diligenter enim obseruandum in Euangelistis , vt & alias monuimus , ipsos cum aliquid omittunt ab aliis narratum , sic tamen suam continuare & prosequi narrationem quasi nihil sit omissum. Quem morem qui non satis aduertu , rtputant frequenter diuersa esse quæ diuersa non sunt. Dius Augustinus , enim , quoniam Magdalena apud Ioannem tantùm dicit sublatum à monumento Dominum, putat illam cum aliis in primo accessu ad sepulchrũ non vidisse angelos,sedmox vt vidisset sublatum lapidem , recurrisse & nunciasse Petro & Ioanni sublatum corpus dominicum , ac tum hos etiam adisse sepulchrum , & inuentis tantùm linteis , credidisse verum esse quod magdalena dixerat sublatum corpus : deinde verò mulieres reuersas vidisse angelos , eisque visis renunciasse Apostolis quæ audierant ab Angelis. At hæc sententia,præterquam quod parum conuenit narrationi Matthæi, & Marci, nimis videtur contraria descriptioni Lucæ. Is enim postquam mulieres dixit Apostolis renunciasse , quæ viderant , & ab Angelis audierant , & illos nec credidisse eis , subiicit de Petro , *Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum* ; significans satis Petrum accessisse sepulchrum post annunciatam angelorum apparitionem , quam referentibus mulieribus Apostoli non crediderunt. Idem apertius eam significauit , dum refert postea verba Cleophæ ad dominum dicentis ; Mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum , & non inuento corpore eius , venerunt dicentes se etiam angelorum visionem vidisse , qui dicunt eum viuere. Et abierunt quidem ex nostris ad monumentum, & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt,ipsum verò non inuenerunt. In quibus verbis etiam illud obseruandum , quòd quamuis Lucas hic tantum Petri meminit , dicens eum cucurrisse ad monumentum,ibi tamen pluraliter scribit Cleopham dixisse: Abierunt quidam ex nostris; vt cõstet non solum Petrum adiisse sepulchrum, satisque etiam constet Lucam hic de eodem locutum Petri ad sepulchrum accessu, de quo Ioannes,contra plerosque, qui de diuerso Petri accessu Lucam & Ioannem putant scripsisse ob dictã illam varietatem annunciationis mulierum,post quam vterque Petrum cõmemorat cucurrisse ad monumentum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

EXIIT ERGO PETRVS, ET ILLE AL-
IVS DISCIPVLVS, ET VENERVNT,
&c,) Illi ex discipulis præ cæteris cucurrerũt, qui præ cæteris amauerunt, quanquã etiam fieri possit vt hi duo ab aliis ordinati fuerunt, & omnium nomine sepulchrum adierint, visuri num corpus non inueniretur in monumẽto, Deo ita disponẽte, vt duo Apostolorũ præcipui testes essent eorũ, quibus Domini cõfirmanda erat resurrectio. Currebant ergo simul, qui simili erãt ardore præditi, at discipulus ille Iesu dilectus, (sic enim Ioannes seipsum designat) vicit Petrum cursu, vt erat illo agilior per ætatẽ, & venit prior ad monumentũ. Et inclinato corpore, prospiciens per ostiũ inmonumentũ, vidit posita linteamina, quibus corpus fuerat obuolutũ, & proinde intellexit ibi nõ esse corpus, non tamen introiuit, siue quod quodam timore cohiberetur, quoniã audierat à mulieribus ibi apparuisse angelos, siue q̃ seniori, & digniori se vellet primatum introitus deferre. Venit ergo mox post eũ Petrus, qui & ipse, vt habet Lucas, cum se inclinasset, vidit per ostium linteamina posita sola, hoc est, sine corpore. Vetũ non cõtentus prospexisse in monumẽtũ, sed vt erat cursu superatus à Ioanne, ita vicissim eum superans audacia, & vestigandi curiositate, etiam ingressus est. Ingressusque non tantùm posita linteamina, sed etiam sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed seorsum paratim inuolutum in vnum locum. Hunc ergo cõsecutus est & alter ille discipulus, qui solus, aut primus noluit ingredi, & ipse quoque vidit quod Petrus. Et quidem ea, quæ viderant erãt certissima resurrectionis signa & argumenta. Nã, si quis eum trãsposuisset, non certe denudasset: neque si furatus fuisset, curã habuisset, vt & sudarium inuoluere, poneretq; in vnum locũ, linteaminibus separatũ, sed ita vt situm erat corpus, aut trãsposuisset, aut furatus fuisset, tum ob pretiũ syndonis, & vnguentorum, tum ob id, quod veritus fuisset superfluum tempus in negotio illo consumere, nec tantum habuisset otij ad linteamina detrahenda corpori tenacius quouis visco adhærentia propter vnguenta, & suo quæq; loco digerẽda. Propterea ergo à Domino sic linteamina erãt posita, & sudarium seorsum inuolutum, vt discerent, q̃ cũ auctoritate, omnique securitate surrexerat. Nõ tamẽ ex his signis credebant eum surrexisse, sed id tantum credebãt esse verum, quod dixerat Maria, corpus sublatũ à monumento. De ea enim fide intelligendũ quod dicit de se Ioãnes, vidit & credidit, nõ autem de fide resurrectionis, quia sequitur. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportet eũ à mortuis resurgere. Euthymius tamen intelligit eos visis signis illis resurrectionis indubitatis, credidisse ipsum surrexisse, & intelligit per illud quod sequitur: *Nondum enim sciebant scripturam*, &c. causam reddit cur prius non crediderunt mulieribus, quæ eis resurrectionem annunciauerant ab angelis missæ, sed viderentur coram ipsis tanquã deliramentum verba illarum. Verùm quod ea de causa Ioannes illud non dixerit, patet, quia non meminit prius illius annũciationis factæ Apostolis, sed tantùm dixit Mariam suggessisse corpus sublatũ. Obseruãda ergo hic & admirãda Apostolorũ in credendo resurrectionem tarditas, quæ nobis dupliciter Dei commendat bonitatẽ, nẽpe & in tolerando illam, & in disponendo illam, ad confirmandã resurrectionis fidem. Audierant toties Dominum cui bene credebant, prædicentẽ se tertia die post mortem crucis resurrecturum, & iamã mulieribus fide dignis audierant angelos resurrectionem Domini testificatos: viderãt postremò infallibilia resurrectionis indicia, & tamen quasi immemores verborũ Christi, quasi nullis omnino fidem habentes, nec hominibus, nec ãgelis, quasi ad certa signa cæci, hoc est, quasi & mente & sensibus capti, non credunt post prædictã mortẽ à se visam, verã esse crucifixi quam prædixerat resurrectionem. Ita factum est, vt dupliciter eorum incredulitas, & tarditas confirmaret resurrectionis fidẽ. Primùm, quia, vt dictũ est, ea occasione per multa argumenta resurrectio Christi demõstrata est. Secundò, quia sic declaratum est veram fuisse Apostolorum fidem, & prædicationem, qua postea crediderunt, & prædicauerunt Christi resurrectionem, vt qui eam tarde receperunt fidem, nec ad eam temere adducti sunt. Non enim facilè habetur fides iis, q̃ facilè aliquid credũt, maximè si de eis aliquid prædicent glorioſum, quos impẽsè diligunt. Creduntur enim amoris decepti magnitudine ad credendũ nimis fuisse faciles. Et hęc quidem circa literã annotasse sufficiat. Cæterũ cum tam diligenter, & exactè historia hæc de Petro, & Ioãne perscripta sit etiam hic mysterium aliquod recte intellexerimus insinuatum. In Petro enim & Ioãne, qui & alias inueniuntur coniuncti, vt in præparatione cœnæ nouissimę, in sequela postcaptum Dominũ, & alipuoties in actis, rectè intelligimus duo vitæ genera, actiuam & contemplatiuam. Petrus enim vbique inuenitur feruidus & actiuus. Ioannes verò cõtemplatiuus, vt qui è pectore Domini, super quod in cœna recubuit, hausit mysteria diuinitatis Christi, quæ in suo eructauit postea Euangelio. Secundùm hanc ergo considerationem hic insinuatum est, quod sæpius cõtemplatiuus cognitione & ingenio præuenit, practicus autem inferior est: attamen feruore suo & studio illius vincit alacritatẽ, & videt prior diuinum quoddã mysteriũ practicus. Sic Theophylactus, aliter D. Gregorius, qui in duobus his discipulis intelligit significatã Ecclesiã, & synagogã: & synagogam quidem in Ioanne designatã, priorem mysteria Christi velut à lõge prospexisse: Ecclesiam verò super Petrum ædificatã, & proinde in Petro rectè designatã, ante synagogã ad exactã mysteriorum Christi admissam cognitionem, ad quam tamen post eã etiã est admittenda Iudęorum synagoga. Qui plura volet, legat Diuum Gregorium in homilia.

Lucæ. 11. Ioan. 18. Act. 5.

MARIA AVTEM STABAT AD MONVMENTVM FORIS, &c.) Post ea, quæ dicta sunt, discipuli abierunt ad semetipsos, hoc est, ad suum diuersorium, & ad locũ vnde venerant. Sic enim dictum est, *abierunt ad semetipsos*, sicut suprà dixit Marcus cap. suo 5. veniũt ab archisynagogo; pro eo quod est, veniunt à domo archisynagogi. Cæterùm vt ex Ioanne certum est Magdalenam cum Petro & Ioanne aut post eos redisse ad monumentum, (alioqui enim non posset eius consistere narratio, quæ sequitur de illa) ita ex Matthæo cõstat satis cũ Magdalena etiã alias mulieres ad monumentũ reuersas, quia alioqui nõ posset cõsistere Matthęi narratio, qua dicit Dominũ occurrisse mulieribus à monumento recedẽtibus easque,

easque salutasse, quia id in primo earum à monumento recessu non potest intelligi cõtigisse. cum ex Ioãne & Marco manifestũ sit, Dominũ primo apparuisse Magdalenæ, idque ad monumẽtũ, nõ autẽ in via. Cæterùm autẽ mulieres verisimile est post Petrũ, & Ioannem etiam recessisse à monumento, relicta circa illud sola Magdalena. Sicenĩ intelligi poterit, quomodo secundum narrationẽ Ioannis & Marci Dominus primò apparuerit Magdalenæ ad monumentũ, & secũdum narrationẽ Matthęi japparuerit in via mulieribus, quæ iã à monumento recesserant, nempe, quia primo apparuit soli Magdalenæ iuxta sepulchrum, & deinde illi post alias reuersæ simul cũ illis apparuit in via: Reliquis ergo & viris, & mulieribus à sepulchro recedentibus, sola ab illo diuelli nõ potuit Magdalena, præ amoris magnitudine. Stabat autẽ ad monumentũ foris, aut, quod superfluum iudicaret ingredi in quod & ipsa prius, & postea Apostoli corpus non esse deprehenderunt, aut quòd religione quadam, & metu ab ingressu reuocaretur, eo quòd illinc prius ex angelorũ visione cõturbata recesserat. Plorabat, quod nec memoria tãti sui magistri remanserat, quodq; nec mortuo pietatis impendere posset officium. Dũ ergo fleret inclinato corpore, prospexit in monumentũ, circũspectãs, si qua spes affulgeret inueniendi corporis, pro more eorũ, qui quod impensè diligũt, quærũt etiam ibi, vbi illud prius nõ inuenerunt, & vel ex cõspecto loco vbi positus erat Domin' consolationem capiens, quoniam ibi Dominum inuenire nõ licuit. Solent enim amãtes lubenter inspicere amicorum saltem loca & mãsiones. Itaque ob hoc tam magnum erga Iesum desideriũ maiorem meretur visionem quàm discipuli. Imprimis enim vidit duos angelos albis vestitos, sedentes vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positũ fuerat corpus Iesu. Hi autem videntur apparuisse non vt voce testimonium perhiberent resurrectionis Christi. Nam tale nõ dederunt testimonium. Sed vt sua apparitione declararent illã frustra quęrere ibi mortuum, vbi tantum inueniretur viui: aut frustra existimare Domini corpus sublatum, cũ sepulchrum vigiles haberent angelos custodes: aut certe, vt sua apparitione primã Domini apparitionem cohonestarent, atque ad illam præpararent Magdalenã. cum enim illa prima angelos alloqui vereretur, illi dicũt ei; *Mulier quid ploras* non quòd ignorarent ploratus causã, sed vt eam aperiens Magdalena cõuenienti deinde ordine se illi ostenderet Dominus. Cum enim illa causam fletus, æstumque animi sui aperuisset mox conuersa retrorsum, siue quia ex angelorum vultibus, aut ex strepitu intellexit aliquẽ astare à tergo: siue q̃ vt anxia erat in quærẽdo corp' Domini, cõtinuò respectabat, nõ expectato angelorum respõso, vidit Iesum stãtem, nec tamen cognouit, quòd Iesus esset. Necdum enim sic se Dominus illi exhibuit, vt ab ea agnosci posset, qui in manu sua habebat se, cũ voluit, oculis hominum subtrahere, & sicut voluit oculis hominũ se insinuare. Existimãs ergo illum esse hortulanũ, hoc est, horti eius, inquo erat monumentum (vt suprà dixit Ioannes) cultorem, & custodem, Domino similiter cum angelis interrogante, cur ploraret, & quem quæreret, respondit, *Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam.* Putabat enim ab hortulano forte transpositum corpus in tutiorem aliquem locum, ne etiã in mortuum corpus sæuirent Iudæi. Dominum vocat, quem hortulanum putabat, non quomodo Christum Dominum vocabat, sed more vulgari tantum reuerentiæ causa. Obseruandum autẽ in verbis illis, amoris magnitudinẽ, quæ fuit in Magdalena, dupliciter indicatã. Primũ, quia ei quem hortulanum credidit quærenti, quem quæreret, non expressit, quem quæreret, sed dixit, *Si tu sustulisti eum.* Amoris enim vis hoc agere solet in animo, vt, quem ille semper cogitat, nullum aliũ credat ignorare. Deinde, quia sine loci alicuius exceptione dicit; *dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam*, quasi quouis loco parata eum tollere, etiamsi vitæ dilcrimen obeundum esset. Itaque Iesu delectatus tanto mulieris desiderio, diutius se illi nõ putauit celandum, sed voce nota, & familiari eam compellando, se illi voluit innotescere. Itaque proprio eam appellans nomine dixit, *Maria*; quasi dicens. Recognosce eum à quo recognosceris. Ad hanc vocem notam subito cõuersa mulier, (iam enim se reflexerat ad angelos adeo subitis affectibus huc & illuc ipellebatur) subito que gaudio rapta, solito titulo vicissimcõpellat discipula præceptorem, dicens, *Rabboni*; q̃ Syris dicitur magister, aut magister mi. Hæc autem dicens, cùm solito more Dominum complecti vellet, dixit ei Iesus, *Nolime tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum.* Vbi quærendum occurrit, primò quare Dominus modò se tangi noluit à Madgalena, cum se mox à mulieribus tangi permisit, cùm illis occurreret in via, deinde Apostolis se tangendũ obtulerit, dicens, Palpate & videte, quoniam spiritus carnem, & ossa non habet. Præterea qualis est illa ratio, *Nondum enim ascendi ad patrem meum.* Videtur enim ea significari non posse se contingi priusquã ad patrem ascenderet, vbi autem ascendisset, tum demum se contingendum. Dicendum ergo Dominum modo noluisse tangi à Magdalena, q̃ illa solita familiaritate ipsum contingere vellet, ignara quòd iam corpus gestaret immortale, maiore quàm olim veneratione tractandum, & de illud impiis nunquã exhibuit Dominũ videndum aut attrectãdum. Et fortasse Magdalena, nõ vt postea mulieres, tantùm tenere, & osculari pedes Domini voluit, sed etiam pre nimio amore, & gaudio amplecti, quem admodum videri potest ex caruncula illa, quæ in fronte capitis Magdalenę apud Massilienses aspici dicitur, atque ex cõtractu immortalis manus Domini eam à suo contactu reppellentis relicta creditur. Cęterùm subiunctam, à Domino rationem prohibiti cõtactus sui sic intelligit Diuus Augustinus; Noli me tãgere, quia necdũ in corde tuo ascendi ad patrem meũ, hoc est, necdum de me dignã habes opinionem, necdum agnoscis me patri æqualem, necdum credis me diuinam assecutum secundùm corpus vitam. Verum huic intelligentiæ non conuenit, q̃ mox iubet Dominus Apostolis nunciari, se ascendere ad patrem, non autem se iã ascendisse, significatur se necdum verè ascendisse ad patrem secundùm corpus: & non solùm non ascendisse in corde Magdalenæ. Coactius est, quod quidam in parapharibus intelligit hac parte, *Necdum enim ascendi ad patrem meum*, reddi rationem, quare Magdalena adhuc carnalem habuerit existimationem, & necdum spiritualem, qualem accipe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

re non posset, nisi postquam Dominus ascedisset in cœlum, corporis sui præsentiam terris subtrahens, & spiritum mittens, qui suos duceret in omnem veritatem. Non enim illius hic reddēda erat ratio, sed prohibiti contactus. Simplicius ergo fuerit cum Chrysostomo intelligere Dominū significasse per subiunctam rationem ', se iā longe diuinioris esse secundum corpus vitæ quàm erat olim, atque ob id non se solita attrectādum familiaritate. Hanc autem rationem non significat solum per hæc verba, *Necdum enim ascendi ad patrem meum*, sed per hæc simul cum sequentibus, quibus iubet renunciari fratribus suis ascendere iam, hoc est, iamiam ascensurū: Hic ergo est sensus, Noli me tangere, secundùm pristinā corporalem consuetudinem. Iā enim excellentioris sum conditionis quàm olim. Nam, quāquam nec dum ascenderim ad patrem meum, sed adhuc in terris degam, tamen iamiam ascensurus sum ad illum, id quod te volo fratribus meis renunciare. Per suam ego ascensionem, immortalitatem, ad quam resurrexit, insinuauit, quam nō solùm Magdalenæ, sed etiam Apostolis cognitam voluit, vt animos eorum è carnalibus ad cœlestia proueheret, & iā in prima apparitione significaret causā, ob quam non vt olim cumipsis, & cum omnibus continuam haberet conuersationem. Bene autē notandum, quòd Dominus iam post resurrectionem Apostolos fratres suos vocat., quos prius vocauit amicos. Etsi enim gloriosior iam factus esset, nō tamen illos contemptius habuit, sed humilius sese deiecit, seq; illis accommodauit, vt ne nimis eos resurrectionis claritas, & ascensionis mentio cōturbaret, sed quantū illa ad reuerētiā maiorem ,uocabat, tantùm fraterni nominis appellatio cōfidentiā adderet. Ob eiusdem cōfidentiæ augmentum, & ad ipsorū consolationem maiorem, ad illud, quod dicit; *ad patrem meum, & Deum meum*; adiecit, *& patrem vestrum, & Deum vestrum*, significans iam verè illos sibi esse fratres, vt qui secum vnum haberent cōmunem patrem, atque Deum. Cōueniebat quidem vt diceret, Ascendo ad patrem meum, & Deū meum; vt significaret ascēsionis sibi debitæ rationem. Ideo enī in cœlos ipsum ascendere conueniebat, quia ibi proprium habuit patrem, & Deum. Bene autem adiecit etiam; *& patrem vestrum, & Deum vestrum*, vt spem ipsis daret aliquando etiam illuc ipsos ascensuros, sicut prius illis promiserat: dicens autem, *ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meū, & Deum vestrum*, & non, patrem nostrū, & Deum nostrum, significat aliquam inter se, & Apostolos differentiā quo ad Deum, vt qui ipsius solius pater esset per naturam, aliorum per adoptionem: ipsius quatenꝰ hominis, Deus sine medio: aliorū verò, per mediatorem Christū. Patrem enim suū vocat secundum diuinitatem, Deum suum secundùm humanitatem.

SVRGENS AVTEM IESVS MANE PRIMA SABBATHI, APPARVIT PRIMO MARIAE MAGDALENAE, &c.) Historiā, quā de prima Domini apparitione Magdalenæ facta Ioannes latè descripsit, Marcus paucis cōplexus est, sicut & historiā de duobus discipulis, qui Dominum viderunt in Emaus, quam postea Lucas latè persecutus est. Sciendū tamen quòd, vt & D. Hieronymus annotauit in quæstionibus ad Hedibiā, & Euthymius in cōmētariis, id quod ab hoc loco vsque ad finem capitis legimus in Marco, in quibusdā Græcorum codicibus non inueniri, atque à quibusdam, putari à Marco non esse scriptum, sed recenter ab aliquo additū. Quod si verum esset, certe valde imperfecta fuisset cōclusio, & finis narrationis Marci, vt vel ob id non sit verisimile, istud adiectitium esse. Cæterum, vt prius est annotatum, secundùm Hieronymū, Theophylactum, & Euthymium, illud; *mane primo sabbathi*, non est coniungendum cum participio, *surgens*, sed cum verbo sequenti, *apparuit*. Quod si tamen cum participio præcedenti iungatur, vt magis videtur iungendum, non tamen sequetur resurrectionem Christi factam in matutino tempore & non antè, quia Græcis non est participium præsentis tamporis, *surgens*; sed, præteritum ἀναστὰς id est, cum surrexisset. Verùm autem erat Christum surrexisse in matutino tempore, etiā si eius resurrectio prius facta fuerat. Nihil enim aliud significare voluit Euangelista, quàm Dominum tunc resurrexisse, cùm ad sepulchrum venirent mulieres. Bene autem notandum, quod mulieribus, & inter eas ipsi Magdalenæ primò Dominus apparuerit; quę olim fuerat insignis in ciuitate peccatrix, & dæmoniorū habitaculum. Sic enim factū est, vt, vbi abundauit delictum, ibi superabūdaret & gratia: & sexus fœmineus primò videret vitā, quę primò gustauit mortē, sicq; perpetui reatus opprobriū apud virōs effugeret. Itaq; bene ad commendandam Christi gratiam adiecit Marcus, *de qua eiecerat septem dæmonia*. Non enim hoc additum est, vt quidam volunt, ad distinctionem huius Magdalenæ ab alia, quę etiā dicta Maria Magdalena. Nam vnam eāndemque esse Magdalenam de qua loquuntur Euangelia satis patet ex Euangeliorū collatione. Quomodo autem intelligendū sit quod de eiectione dæmonū hic dicitur dictū est circa caput Cōcordiæ. 55. Porro quāquā Dominus primò dicatur apparuisse Magdalenæ, pietas tamen non parum suadet vt credamus Dominū prius apparuisse dilectissimę suę matri licet eam prætermiserint Euangelistæ q ad confirmandā filij resurrectionem inefficax esset matris testimonium. Id si verum est primò dicitur Magdalenæ visus Dominus quòd inter omnes discipulos illa prima fuerit duæ Dominū viderit. Quanquam etiam videri potuit Dominum ideo non apparuisse subito matri quòd illam in fide resurrectionis sciret non vacillare, propter quod non ita cum reliquis sepulchrum adijt, sicut cum reliquis astitit cruci.

ET ECCE IESVS OCCVRRIT ILLIS DICENS; AVETE. ILLÆ.) Cum Magdalena viso Domino iuxta sepulchrū, cucurrisset ad nūciandum dominicam apparitionem discipulis, atque mulieres reliquas, quæ præcesserant assequuta, de Dominica apparitione cū illis loqueret, Dominus ipse adimplens iā qđ olim dixerat; Vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum; de se loquentibus se se videndum obtulit, occurrens illis, priorque illas allocutus est dicens; *Auete*, aut gaudete. Græcis est χαίρετε. Bene gaudium illis imprecatur & annūciat, quia iā victa morte, & omni sublato passionis dolore per suā resurrectionem, spem nobis dedit immortalitatis. Bene itē post Mariā, cui dixit angelus; Aue gratia plena; iā etiam mulieres primæ merentur audire, Auete, vt maledictum Euæ mulieris

mulieris, cui dictum erat; In dolore paries filios Genes. 3. soluceretur in mulieribus, gaudio eis denunciato, Mulieres autem viso & agnito Domino adierunt & quoniam ex verbis Magdalenæ dictis intellexerant ipsum vulgari, & solito more non amplexandum, summa eū reuetenria procidentes in terrā, eumq; adorantes amplexatæ sunt pedes eius. Rursum ergo Iesus quo omnem eis pauorē admeret ait illis eadem quæ ad illas angelus prius locutus fuerat, vt ex cōcordi sermone magis firmarentur in fide, intelligerētq; illius fuisse ăgelos, & ab illo missos, quos prius viderāt & audierant. Nolite, inquit timere, ite, nunciate fratribus meis vt eāt in Galilæam, ibi me videbunt.

QVAE CVM ABIISSENT, ECCE QVIDAM DE CVSTODIBVS.) Necessariò iam tandem Matthæus narrat qđ factum sit de custodibus, quorum solus ipse mentionē fecit. In qua narratione iā alterum resurrectionis Christi profert testimonium, quod scilicet ab inimicis reddi tum est, simulq; aperit quomodo illud à Iudęis iniquè simul & stulte atque ridiculè sit corruptum. Cum, inquit, abiissent mulieres, quidam de custodibus vel vt habent Græca, τίνες τῆς κουςωδίας hoc est, quidam ipsius custodiæ, illi scilicet, inquit Euthymius, qui relicti erant custodes sepulchri, vel qui ex eis erāt insigniores, venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacerdotum omnia, quæ facta fuerant, quomodo scilicet in terræ motu angelus è cœlo descenderit, lapidemq; obsignatum reuoluerit, ac mulieribus ostenderit vacuum sepulchrum, dicens Iesum crucifixum surrexisse, iuxta quod prædixerat. Hic autem iā videre licet inexcusabilem principum Iudaicorum peruersitatem. Cum enim custodum testimōium planè esset irrefragabile, & ab ōi alienum suspicione, nō tamen ab eo sunt superati, sed pro sua contra Christum inuidia, & proprii nominis gloria, veritatē contra suam conscientiam non solum occultare, sed etiam peruertere, idque cum magno pecuniarum dispendio, & omnis periculi in se susceptione, studuerunt. Accepto enim cōsilio cum senioribus, pecuniam non paucam, sed copiosam dederunt milibus, vt dicerent, Iesis domientibus discipulos corpus Iesu furtiuisse nocte. Itaque sui semper similes, qui vitā Iesu pecunia emerāt sibi tradendam, resurrectionem quoque eius pecunia emerunt silendā & peruertendam. Proinde his in ipsis qdem sacerdotibus agnoscere licet quantū malum sit inuidētia alienī nominis, & proprii nominis gloriā: in ipsis verò militibus quam potens si malum auaritia, cum per hæc vtrique veritatē certò agnitam nō dubitauerunt in tam apertum conuertere mendacium. At vt semper ipsa sese prodit falsitas & impietas, ita & hic apud rationē vtentes. Valde enim absurdus apud eos est sermo militum. Quomodo enim ităto periculo ausi fuissēt viri adeo timidi corpus suffurari, quorum is qui præcipuus erat, mulierculæ metu præceptorem negauit, cæteri verò cum vidissent q ligatus esset, aufugerunt? Quomodo etiam quum prima nocte asque periculo furari eum potuissent, quādo nullus seruabat sepulchrum, elegerunt potius secunda nocte magno cum periculo ipsum furari præsentibus iam custodibus? Deinde si custodes dormierunt quomodo furtum viderunt? Si autem non viderunt, quomodo testes fuerunt? Quo etiā lucro erant ipsum furto sublaturi morruum, si nō possent certis argumētis ostendere ipsum viuere. Sed vide quomodo aduersus seipsos diligentiam adhibuerunt vane sapientes Iudæi, vt etiam supe rius indicauimus. Nisi enim custodes apposuisset aliquid de furto dicere potuissent: nunc autem a pud æquos iudices nihil mutire possunt, vndique impositio eis silentio. Mirari tamen quispiam posset, quomodo nō veriti fuerint dicere ipsum furto sublatum, & non metuerint ne viuus se solito more oferret ominum hominum oculis. At videri potest ideo illud ipsos non metuisse, quòd cum audissent angelos eius resurrectionem nunciasse, non tamen viderant custodes eum resurrexisse, intelligentes proinde eum non ad communem, sed ad nouam reuixisse vitā, in qua solito more cum hominibus non conuersaretur. Aut quia didicerant ăgelum dixisse illum videndum à discipulis in Galilæa, sperabant se Iudæis persuadere posse, quempiam per omnia Iesu secundum faciem similem obtrusum Galilæis à discipulis. Cæterū quā tumuis absurdus esset militū sermo, obtinuit tamen apud Iudęos plerosque fidem, nimirum q traditi essent in reprobum sensum, excæcante eos malitia eorum. *Diuulgatum enim est*, inquit Matthæus, *verbum istud apud Iudæos, vsque in hodiernum diem*. Portò quòd Euangelista dicit, post abitum mulierū, custodes venisse in ciuitatem, videtur intelligendū nō de secūdo illo abitu, in quo Dominus mulieribus occurrit in via, (Sic enim custodes adhūc fuisset iuxta sepulchrū cum illud adiit Petrus cum Ioanne, & cum iuxta illue Magdalenæ se Dominus ostendit) sed de primo abitu, quāquam post ea quæ in secundo abitu contigerunt, Euāgelista de custodibus scribat, nimirum quod duos mulierū abitus nō discreuerit.

VENIT MARIA MAGDALENE, ANNVNCIANS IIS QVI CVM.) Quoniā iussa erat Maria nunciare Apostolis quæ audisset & vidisset, illa ex duplici Dñi visione gaudio plena venit proculdubio cum aliis quæ etiā semel Dominum viderant, nuncians iis qui cum Domino olim fuerant conuersati, nempe discipulis iā lugentibus & flentibus ob Domini & magistri sui charissimi mortem. At illi prius non crediderunt angelos ab ea visos, ita nec modò crediderunt visum ab ea Dominum, non sine magno fidei nostræ profectu, quæ per Apostolorū tarditatem multis est argumentis confirmata & constabilita.

APPARVIT DOMINVS DVOBVS DISCIPVLIS euntibus in Emaus. Marci 16. Lucæ. 24.

CAPVT CXLVI.

Post hæc autē duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villā, & illi euntes nunciauerunt cæteris. Et duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorū sexaginta ab Hierusalē, nomine Emaus, & ipsi loquebātur ad inuicē de omnib. quæ acciderant. Et factum est, dum fabularētur, & secū quærerēt, & ipse Iesus appropinquās ibat cū illis. oculi autem eorū tenebātur: ne eum agnoscerent. Et ait ad illos, Qui sunt hi sermones, quos confertis ad inuicem ambulantes, & estis tristes? Et respondens vnus, cui nomē Cleophas,

Universidad de Deusto
Biblioteca

dixit ei, Tu solus peregrinus in Hierusalem, & non cognouisti, quæ facta sunt in illa his diebus? Qui bus ille dixit; Quæ? Et Dixerunt; De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere, & sermone corã Deo, & omni populo. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, & principes nostri in damna tionem mortis, & crucifixerunt eum: nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel, & nũc super hæc omnia tertia dies est hodie, quòd hæc facta sunt. Sed & mulieres quædã ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, venerunt decẽtes se etiã vi sionem angelorum vidisse, qui dicunt eum viuere. Et abierunt quidã ex nostris ad monumentũ, & ita inuenerunt, sicut mulieres dixerũt, ipsũ verò nõ inuenerũt. Et ipse dixit ad eos, Obstulti, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ. Nónne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriã suã? Et incipiẽs à Moyse, & omnibus prophetis interpretabatur illis tn omnib. scripturis, quæ de ipso erant. Et appropinquauerunt castello, quò ibant, & ipse se finxit longius ire. Et coegerunt illũ, di cẽtes; Mane nobiscum Domine, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Et intrauit cũ illis. Et factum est, dum recumberet cũ eis, accepit panẽ, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorũ, & cognouerunt eum, & ipse euanuit ex oculis eorum, & dixerunt ad inuicem; Nónne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Et surgentes eadẽ hora, regressi sunt in Hierusalẽ, & inuenerunt congregatos vndecim, & eos, qui cũ illis erãt dicentes. Quod surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabãt, quæ gesta erãt in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis, [b] nec illis credidерunt.

POSTHAEC AVTEM DVOBVS EX HIS AMBVLANTIBVS OSTENSVS.) Postquàm paucis Marcus descripsit apparitionẽ Domini primam Magdalenę factam, quã latius post eum descripsit Ioannes, subiecit alterã Christi apparitionem factam duobus discipulis, quam post eum prosecutus est latissime Euangelista Lucas. Quidã tamen, inter quos Euthymius putãt duos illos quibus Marcus Dominum ostensum scribit, alios esse ab illis de quibus narrauit Lucas, quod Marcus suis duobus, cũ renũciassent, dicat nõ habitam fidem: illi verò quos Lucas cõmemorat dicantur ab eo non incredulis, nec ignaris, sed iam antea scientib. Christũ resurrexisse, & apparuisse Simoni Petro, exposuisse quid eis in itinere cõtigisset. At vt aliæ multæ circunstãtiæ satis arguũt eosdem esse discipulos, de quib. Marcus & Lucas, ita illa eorum ratio parum est efficax. Facile enim intelligi põt inter Apostolos & discipulos fuisse quosdam, qui etiam post apparitionẽ Petro factã non crediderunt. etsi quidã crediderint. Id quod Marco satis patet, qui dicit Dominum cum nouissimè appareret ipsis vndecim, exprobrasse illis incredulitatẽ eorum. Sed & Matthęus dicit ex discipulis quosdã credidisse, quosdã dubitasse cum se illis Dominus vidẽdum exhiberet in Galilęa, id quod vtriq; contingit post aliquo Xpi apparitiones. Sane q vel paululũ in scripturis sunt vetiati, norũt societati, & cõmunitati tribui, q & pauci & multi ex ea fecerint. Itaque præsupponendo eosdem fuisse discipulos de quibus Marcus & Lucas, vidẽdum quomodo p omnia nõ discrepent sed consentiãt. Et Marcus quidem post apparitionem factam Magdalenæ, & eiusdem renunciationem factam discipulis, dicit duobus ex discipulis ostensum Dominũ. Ex Luca verò videtur intelligendum duos illos nõ adfuisse, vbi reliquis discipulis Magdalena apparitionẽ sibi factã nuntiauit. Nam in verbis ad Dominum habitis discipuli isti cõmemorãt mulieres quasdã fuisse ãte lucem ad mõumentum, & nõ inuento corpore Domini rediisse, dicentes se angelos vidisse, q eum dicerent viuere: non cõmemorãt autem mulieres retulisse se etiam Dominum vidisse, quod maxime fuerat commemorãdũ. Videntur ergo primam audiuisse mulierum renuntiationem, nõ autem secundam, quamuis post secũdã Dominus ipsis sese videndum exhibuerit. Iã quod Marcus dicit Dominum his ostensum in alia effigie, illud est, q Lucas dicit: Oculi autem eorum tenebantur ne eum agnoscerent. Quæ duo quomodo inter se concordent, postea dicetur. Pro eo quòd Marcus dicit hos discipulos fuisse in villam, aut, vt habent Graca κὰς ἀγρὸν, in agrũ, Lucas clarius habet eos iuisse in castellum, hoc est, in pagum aut vicũ. Est enim rursum hic Græcis κώμη quod interpres sæpe vertit, castellum, sicut pro agro sæpe vertit villam. Cæterum duorum horum discipulorum, quorũ vnius nomen postea dicitur fuisse Cleophas, alterũ, teste Theophylacto, quidam putant fuisse Lucã, atq; ob id proprium nomen suum abscondisse Euãgelistam. At id verum non esse satis illud arguit, quod in procœmio sui Euangelii testetur se scribere historiã, sicut ipsi tradiderãt, qui ab initio ipsi viderunt, dicturus al oqui se scripturum q̃madmodum ex magna parte ipsemet vidisset D. Ambrosius alterum horũ vocat Ammaõ, nomine sci licet non dissimili à loco in quem discipuli à Luca dicuntur iuisse. Emmaus enim dicit appellatũ Emaus cuius loci fit & 2 Machab. 3 mentio. De hoc loco D. Hieronymus lib. de locis Hebraicis dicit fuisse ipsum Cleopham, cuius hic meminit Euangelista, ac suo tempore dictum Nicopolim, insignem Palestinæ ciuitatem. Id enim nomẽ Romani post deuictam Iudęam loco indiderunt, à victoria Nicopolĩ appellãtes. Plinius lib. 5. Emaum inter Iudeæ toparchias recenset. Dictus est idem locus etiam, aquę calidę. Distat hic locus à Hierusalẽ, teste Luca, sexaginta stadiis, quę faciunt septẽ milia ria Italica cum dimidio. Nã stadium octaua pars est miliarii. Itaq; cumdiscipuli isti duo in hunc locum pgerẽt ipsa die resurrectionis Dominicę, ipsi loquebãtur ad inuicem de his omnibus quæ p̃xime acciderant circa Iesum. Hæc enim animos eorum penitus occupauerunt, vt de aliis rebus loq nõ liberet. Amabãt enim Iesum vt virum insignẽ, ac beneficum, & quãquã magnifica illa spes de restituendo regno Israelitico, ppemodum excideret animo, tamẽ iuuabat etiãnum defuncti memoriã mutua cõfabulatione refricare. Illis ergo multa inter sese de Iesu cõmentantib. & vltro citroque disserentibus, Ecce Lupus q dici solet, in fabula. Iesus enim qui aliquãdo promiserat sese futurum in medio vbicunq; duos cum perisset de se colloquentes, rursum etiam iuxta corporis præsentiam exhibuit, quod iuxta spiritum nunquã desinit facere. Tanquam viator eos à tergo assecutus, adiunxit se illis, & itineris socium præbuit, sed sic vt ab eis non agnosceretur, quod quomodo factum est meritò quis dubitauerit. Nam vt habet D. Aug. lib. Epist. Epistola. 59. in solutione octauę quæstionis quæri solet, vtrum in corpore Christi, an potius in oculis discipulorum aliquid factum sit quo nõ potuit agnosci. Cũ enim legitur apud Lucam? *Tenebantur oculi eorum, ne eum agnoscerent*, impedimentum quoddam agnoscendi videtur factum in luminibus cernentium: cùm verò à Marco dicitur, apparuit eis alia effigie, vtique in ipso corpore cuius alia erat effigies aliquid factum fuisse videtur, quo impedimento tenerẽtur oculi eorum. Theophylactus intelligit ex mutatiõe lineamẽtorũ corporis Christi factum, vt nõ agnoscerent eũ discipuli. Dicit enim ex lineamentis corporis in quibus tunc apparebat, nõ permittebãtur agnoscere illum. Nam, vt Marcus inquit, in alia forma apparuit, & in aliis lineamentis: nõ vltra enim naturalibus legibus regebat corp⁹, sed spiritualiter & supra naturam, vnde oculi eorum tenebantur ne agnoscerent eum, Hæc ille. Cæterum ne ex formæ mutatione aliqui colligerent Christum non iam in eodem surrexisse corpore quod deposuerat, Augustinus loco p̃dicto ostendit quomodo hęc formæ mutatio fieri potuit in Christo circa corporis mutationem. Ego, inquit, mitor cùm duo sint in corpore, quibus cuiusque species agnoscatur, lineamenta & color, cur ante resurrectionem quod in mõte itatrãsfiguratus est vt fieret vultus eius splendidus sicut sol, neminẽ mouet eum vsque ad tantam excellentiam fulgoris & lucis colorem sui corporis mutare potuisse: & post resurrectionem mouet aliquatenus lineamenta mutata esse vt non posset agnosci, & rursũ eadem potentiæ facultate, sicut tunc pristinũ colorem, sic & post resurrectiõem pristina lineamẽta reuocasse. Nam & illi tres discipuli, ante quorum oculos in monte transfiguratus est, non eũ agnoscerent, si ad eos talis alitunde venisset, sed quia cum ipso erant, illum esse certissimè retinebant. At enim corpus ipsum erat in quo resurrexit. Quid hoc ad rem? Nam illud vtriq; ipsum corpus erat in quo in mõte trãsfiguratus est. & ipsum erat, iuuenis in quo natus est, & tamet si quis eũ repente iuuenem vidisset, qui nõ nisi infãtulum nosset, non vtique agnosceret. An verò ad lineamenta mutanda nõ potest celeriter Dei potestas quod potest per annorum moras hominis ætas? Hæc ille, ex quibus videri posset eiusdem fuisse cum Theophylacto sententiæ, ita vt ex mutatiõe lineamentorũ corporis Christi putet factũ, quòd Christus non est agnitus à suis. Libro tamen de consensu Euangel. 3. cap. 25. contrariam sequitur sententiã, ob verba Lucæ q̃ aperte nimis significant, aliquid fuisse in oculis discipulorum, quo impediti fuerunt ne Dominum agnoscerent. Sic enim habet: quod ait Marcus in alia effigie Dominum eis apparuisse, hoc Lucas dicit, quod eorum oculi tenebantur ne agnoscerent eũ. Oculis q ippe eorum acciderat aliquid, quod ita manere permissũ est vsq̃ ad fractionem panis, certi mysterii causa, vt eis in illo alia ostenderetur effigies & sic eum nõ nisi in fractione panis agnoscerent. Et post pauca, apertos dicit fuisse oculos eorũ in fractione panis, remoto impedimento quo tenebantur ne eum agnoscerent. Neque enim, inquit, clausis oculis ambulabãt, sed inerat aliquid quo non sinerentur agnoscere quod videbant, quod scilicet & caligo & aliquis humor efficere solet. Non quia Dominus non poterat carnem suam transformare, vt alia re vera esset effigies quã solebant illi contueri: quandoquidem & ante passionem suã transformatus est in monte, vt facies eius claresceret sicut sol. Quale vult esse admirabile corpus de qualicunque copore verum de vero facit, qui de aqua vera, verũ vinũ fecit. Sed nõ ita fecerat, cũ apparuit illis duob. in alia effigie. Non enim aliter quàm erat, sed sicut erat, apparuit eis quorũ oculi tenebãtur ne agnoscerẽt eũ. Non autẽ incongruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorũ à satana factum fuisse ne agnosceretur Iesus, sed tamen à Christo est facta permissio vsque ad sacramentũ panis. Hactenus D. Augustinus. Secundum cuius sententiã verbis Lucæ magis cõgruentem, id quod Marcus dicit in alia effigie Dominum apparuisse, intelligendũ de effigie alia secundũ ipsorum discipulorum existimationem, non autem alia secundùm rei veritatem, quomodo etiam intelligendum est secundùm sententiam Caietani, qui, quod dicit Lucas *oculi eorum tenebantur*, de oculis internis putat intelligẽdum, quia de illis oculis secundum eum necessario intelligitur quod sequitur, oculos eorum fuisse apertos. Cõstat autem inquit, internos eorum oculos fuisse apertos, non exteriores, quia non ibãt oculis clausis. Quę tamen ratio non multum cogit, quandoquidem ex Augustino satis patet quomodo intelligi possit q̃ dicitur oculos eorum fuisse apertos, quanquã in Augustini sententia nõ video cur necessariò recipi debeat q̃ dicit impedimentum oculorũ á satana fuisse factum. Nihil enim verat quin & à Deo factũ dicatur. Imo nec necesse est dicere quòd oculi eorum exteriores tenebantur p impedimentũ in eis factum, sed dici potest conuenientius id factũ per subtractionem immutationis oculorum secũdũ omnem dispositionem corporis Christi, sicut i corpus glorioſum non immutauit oculos corporeos discipulorũ quatenꝰ erat lucidũ. Vnde Caietanum lentaculo 7. quę. 1. Videndum autem quare siue Deo faciente, siue Deo permittente oculi eorum tenebantur, sic vt Iesum non agnoscerent. Et imprimis quidem id ita factũ est, quia sic eorum interior dispositio mala p̃meruit, Hoc enim inquit Gregorius, egit Dominus foris in oculis corporis, q̃ apud ipsos agebatur intus in oculis cordis. Ipsi namq; apud semetipsos intus & amabant, & dubitabant. Eis autem Dñs foris & p̃sens aderat, & quis esset non ostendebat. De se ergo loquentibus p̃sentiã exhibuit, de se dubitantibus, cognitionis suę speciem abscondit. Hęc ille. Secundò, id etiã ideo factum est, vt sicut habet Theophy. ambiguã suam sententiã reuelarẽt & vlcus suum detegentes pharmacũ susciperent, vtque dulcier eis post multã esset conuersationẽ & vt cognoscerẽt quòd corpus suum vltra non sit tale, quale solet ab hominibus videri quamuis illud ipsum esset, quod surrexit. Illud etiam ex eo lucri faciũt, vt non vltra dubitarent, quare nõ vltra in mediis populis conuersetur vt olim, nẽpe quod conuersatio post resurrectionem longe alia sit, & non communis, sed diuiner.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

ET AIT AD ILLOS: QVI SINT HI SERMONES, QVOS CONFERTI AD INVICEM AMBVLANTES, &c.) Sicut ob causas prædictas i alia specie se Dominus discipulis exhibuit, ita ob easdē velut ignorātē se exhibet, rogās quid inter se se colloquerētur, vt cōmoda oportunitate accepta mederetur illorū in credulitati, nostramq; fidem confirmaret. Quinā sunt, inquit, sermones isti, quos inter eundū inter vos eōfertis, vultu interim ac querimonia tristitiam & mœrorem animi significātes? Hac rōme eos prouocat ad effundendū in alterius sinu quod dolebat, & vulnus suum quod curandum erat retegendum. Habet autem hoc humanus affect⁹, vt quod cuiq; valde est cordi, putet nemini ignotū esse, & nemini nō esse curæ. Ex hoc affectu respōdit vnus e discipulis cui nomē Cleophas: Tu sol⁹ peregrinus es in Hierusalē, & nō cognouisti, quę facta sunt in illa his diebus? Quæ verba nōnihil habent obscuritatis. Vnde enim putare potuerūt hunc solum peregrinum fuisse in Hierusalē quo modo item cōuenit, vt quem peregrinum reputabant, admirentur non cognoscere quæ facta erāt in Hierusalem? Sciendum ergo, quod pro illo, peregrinus es, Græcis sit παροικεῖς, quod propriè nō est peregrinum esse, sed aduenam esse, aut simpliciter alicubi inhabitare. Posteriorem significationem secutus est Euthymius, sic hunc locū explanās; Cognito ex voce & habitu, quod & ipse Iudęus esset, improperāt, nō quòd solus ipse diuersaretur Hierosolymis, sed q̄ solus ignoraret quæ omnib. ibi diuersantibus nota erant, & increpando dicunt; Tu solus ex omnib. qui Hierosolymis habitant diuersaris in Hierusalē, ignorans quę in ea facta sunt his diebus. Ex qua explanatione pręterquā quòd patet ipsum aliter hic accepisse verbum παροικεῖς, quàm accepit noster interpres, patet etiā dictionē exclusiuam, solus pertinere ad secundā interrogationis partē magis quàm ad primam, & Hebraica hrasi dictum esse. Tu solus diuersaris in Hierusalem & non cognouisti, pro eo quod est: Tu solus habitas in Hierusalem non cognoscens aut, Tu solus habitās in Hierusalem nō cognouisti quæ in ea facta sunt. In hunc modum explanat & Theophy. hoc est, inquit, Tu solus ex iis, qui habitant in Hierusalem ignoras quæ facta sunt in ea. In eādē phrasim accipiēda est hæc interrogatio secundum nostrā lectionē, vt sit hic sensus; An tu solus hospes es Hierosolymitanus, ignorās ea quæ nemo nescit quamtumuis aduena. aut, Tu sol⁹ ex aduenit, nō nosti quę facta sunt in Hierusalem. quasi dicat; Res de qua loquimur, omnib est notissima quicunque versantur Hierosolymis, ex ea ciuitate cū tu quoque venias, sicut & nos, qui fieri pōt vt tu solus veluti nouus hospes hæc ignores, quæ nullus etiā peregrin⁹ & adnena ignorat. Patet ergo frustra ex his verb. quendam colligere Christum apparuisse modo in forma peregrini, cum secundum neutrā explicationum id ex p̄dictis verbis cōsequatur, sed potius contrarium. Cæterum cum nōnihil haberet amaritudinis & increpationis hæc interrogatio, Dominus tamen nihil offensus, mansuetè rursum togat, quæ illa essent, quæ facta essent, quæque inter se conferrent ambulantes, non quidem negans se illa nosse, sed dissimulans se scire, & veluti discere cupiens, cū venisset docturus. Illi itaq; simpliciter velut hospiti, & rerum gestarum ignoro sūmam negotii exponunt, declarantes quod nō sentirent de Iesu prout diguum eius erat maiestate, quanquam magnificè de illo sentirent, quodque resurrectionis fidem & spem pene omnem abiecissent. De Iesu, inquiūt, Nazareno commentabamur, qui fuit nonvulgaris homo, sed vir eximius, propheta scilicet, nec vulgaris p̄ propheta, sed potens opere simul & sermone, Deo & coram omni populo. Magna sane & decenter expressa cōmendatio Iesu, et si lōge inferior eius dignitate. Conuenit enim vt propheta & doctor potens sit opere simul & sermone, sed primū opus, deinde sermo. Nullus enim sermo doctoris firmus est, inquit Theophylactus, nisi prius docēs, se factorem declaret. Conuenienter etiam dictū est, potens coram Deo & omni populo. Prius enim placere debemus Deo, deinde danda opera, vt & corā hominibus sine macula viuamus. Huic commendationi Christi subiiciunt quid illi contra suum meritum acciderit à summis sacerdotibus, & principibus Iudęorum, sine tamen (quę illorum fuit modestia) graui ordinis illius insectatione Et, inquiunt, nos autem arbitrabamus quomodo eum summi sacerdotes & principes nostri tradiderunt in damnationem mortis, & crucifixerunt eum, suis scilicet accusationibus & clamoribus à præside Pilato eius damnationem & crucifixionem exterquētes. Per ea verò quæ subiicunt, declarant conceptā olim de Iesu spem depositam esse ob inopinatam eius mortem, & expectatæ resurrectionis dilationem Nos autem, inquiunt, sperabamus quod ipse esset redempturus populū Israeliticum, persuasi hunc esse Messiam à prophetis olim promissum. Sed mors certa & ignominiosa nobis hanc spem ademit. Quin erat & spes nonnulla iniecta futurum vt reuiuisceret post triduum, sed postea quam natus est, crucifixus, & sepultus, hic hodie dies illuxit tertius, ex quo hæc cōtigerūt, neque quicquam affulsit certioris spei, nisi quod mulieres quædā à nostra sodalitio, nos nouo, & inaudito nūtio attonitos reddiderunt, quæ ante lucem p̄fectę ad monumētum negāt se inuenisse corpus, addentes sibi apparuisse ăgelos, qui dicerent eū viuere. Itaque hoc nuntio commoti quidā ex nostris, abierunt ad monumētum, periculum facturi quid veri haberet mulierculatum narratio. Et de monumento cōpererunt, ita rē habere, quemad modū mulieres narrarāt. Repererunt enim àpertum ac vacuum, linteamina, reliquasque cadaueris exuuias in monumento repositas. Cęterum ipsum non inuenerunt, nec viderunt, vt ob id non habeamus quid de illo sentiamus: qui si surrexisset, vtique, vt prius videretur & agnosceretur à suis. Et hęc paraphrastica est explicatio verborum Cleophæ, in quibus quod ad literam attinet notandum est Pro eo quod nos habemus, terruerūt nos, Græcis esse *terruerunt nos*, quod magis est, attonitos nos reddiderunt & stupefactos, vt habet quidam.

ET IPSE DIXIT AD EOS; O STVLTI ET TARDI CORDE, &c.) Quum hac narratione discipuli simpliciter declarassent quā vacillarent animo, quam exigua essent spe de promissis Domini, tum Iesus nondum quidem patitur agnosci sese, sed veluti doctior quispiam in lege, obiurgat illorum tarditatem, & castigat incredulitatem. Durius eis loquitur, vt sic magis ad ea quæ dicturus erat cum ratione, attentos faceret:

Non

Non patitur se agnosci etiam ob id præter prædictas causas, vt magis apud eos fidem haberen r q̄ de seipso erat demōstraturus ex scripturis, nec inter enarrādum scripturas mentem eorum ut ab attentione distraheret agniti Domini amor, aut à fide auocaret ipsius desę testificantis enarratio, stultos eos vocat, aut, vt est Græcis ἀνόητους hoc est, insensatos, q̄parum dociles essent ad intelligendas scripturas: tardos vocat, quòd difficiles essent ad credendum in omnibus, hoc est, ad credendum omnibus vel omnia quæ locuti sunt prophetæ. Hębræa enim phrasi rursum hic dictū est, credere in omnibus, pro credere omnibus vel omnia. Dicit autem, ad credendum in omnibus, quia facilè adducebantur vt crederent iis quæ de gloria & maiestate Messiæ prædixerūt prophetæ, difficiles autem erant & insipientes ad credendum & intelligendum quæ de eius prædixerunt humiliate & passione, subiicit autem causam quare eos sic redarguat. Nōne, inquit, hæc quæ modo dixistis Iesum passum oportuit, secundum prophetarum vaticinia pati Christū, & ita intrare in gloriam suam, hoc est, gloriam quæ ei propria est, & debetur secundum prophætarum p̄dictionem, & Dei patris prædestinationem. Quasi dicat, Tantum abest vt ob p̄dictas passiōes & ingnominias debeatis diffidere Iesum esse Christum illum in scripturis p̄missum, vt ob eas magis debeatis ex scripturis eiusdem agnoscere, ipsum fuisse & esse verè Christum. Diligenter obseruāda prædicta illa Christi sententia, Ea enim ostendit alia ratione & via Christum ad suam gloriam peruenire debuisse, quàm in suā peruenient reges hui⁹ mundi, qui equis, ferratis copiis, incendiis, cædę & sanguine regnum sibi mundanum occupāt: quod à nobis obseruatum admonere etiam nos debet, vt si post ipsum etiam nos in ipsius gloriam, quam nobis communem esse cupit, intrare velimus, ea qua ille via incedendum nobis sciamus, iuxta illud; Per varias tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Quanquam autem Dominus his verbis durius suos compellasset, non tamen indignabundus eorum tarditatem & incredulitatem ita contēpsit, vt eam docere recusaret, sed post quā illa obiurgatiuncula reddidisset eorum animos attentiores, eorum incredulitati volens mederi, scripturas de quibus locut⁹ fuit cœpit eis latissimè & planissimè explicare: Itaq. à scriptura rum exordio incipiens, à Moyse scilicet, hoc est, Mosaicis libris, ac deinde omnes percurrens prophetas, interpretabatur illis in omnib. scripturis illa quæ de ipso erant. Relatiuum enim, quæ, cum dicitur. quæ de ipso erant, non est referendum ad substantiuum, scripturis sed ad subaudiendū pronomen, illa, aut simile: quādoquidem Græcis est, τὰ περὶ ἑαυτοῦ hoc est, ea quæ de ipso erant. Fœlices sane illi, qui meruerunt cœlestem doctorem audire enarrantem ea quæ prius p̄ prophætas ipsi⁹ afflatos spiritu prodiderat. Antea id non ita fecerat, quòd prophetiæ nunquā Commodius explanari & melius intelligi possint, quàm cum iam impletæ sunt, quando quæ gesta sunt, cum iis, quæ dicta sunt possunt conferri. Intelligendum autem hic relinquitur Dominum nontantum eas enarrasse & attigisse scripturas quæ de ipso ad literā loquuntur. qualis est illa, Prophetā suscitabit vobis Dominus de fratribus vestris, & c. sed etiam eas quæ ad ipsum secundum allegoricum & mysticum pertinent sēsum, qualis est ea quæ de Isaac immolatione est, & serpentis in deserto exaltatione. Hæc scripturarum explicatio, quā mox Dominus in Hierusalem coram omnibus repetit Apostolis, verissima est Cabalā, quā nobis post ipsum Apostoli partim viua voce, partim Epistolis suis tradiderunt, ex quibusdam explicatis scripturis, à lias simili ratione & iudicio etiā intelligendas relinquentes, vt ne plane infœlices nos iudicemus, quòd cum Apostolis Christum scripturas enarrā tem nō audiuerimus. Itaq; iucūda & salutari hac confabulatione iter suum absoluētes, appropinquauerunt castello quo ibant. Iesus autē finxit se lōgius ire. Quod factum quomodo Christo cōuenerit videndum est. Videtur enim Christo qui veritas est, non conueniisse fictionem aut simulationem, cum hæc ad duplicitatem & mendacium pertineat. Certè, vt patet ex D. Augustino lib. contra mendacium ad Consentium, ex hoc loco quidam mendacij defensionem susceperunt, asserentes non omne mendacium esse peccatum. Itaque & illo loco, & lib. 1. quęstio. Euang. in fine docet quomodo hæc Christi fictio nō pertineat ad mendacium & fallaciam, idque docet ex fictione parabolarum, quibus Dominus inter docendum frequenter vsus est. Sicut enim sine mēdacio eas Dominus finxit parabola, quanquam non ita se res habebat plerūque sicut per eas proponebatur, eo quòd significandæ alicuius veritatis gratia assūptæ erant: ita & hanc Domini fictionem in facto consistentem vult ob id mendacio caruisse, quòd ad aliquid significādum facta sit, vultque eam ad id significādum factam, quod longius postea profectus super omnes cœlos, nō tamen deserut discipulos suos: quodque cū longius recessurus esset ascendendo in cœlū per hospitalitatem tamē quodammodo retineretur in terra. Ceterum quā quam rectè quis dixerit istud aut aliud aliquid hac Domini significatum fictione, quale est quod dicit Gregorius, quod quia adhuc in eorum corde peregrinus erat, à fide ire se longius finxit; tamen est huc necessario confugiendū. quo satēdatur fictionem hanc nō pertinuisse ad mendacium, aut fallaciam. Est enim mendacium secundum Augustini finitionem falsa significatio cum voluntate fallendi. Itaq; sicut nō est mendacium, nec fallacia, cum quis quid dicit quod in sensu, quem concipit verum est, falsum tamen est in sensu quem alius concipiet, modo ambigua illa verba nō proferat intentione fallendi alium, sed tantum causa occulrādi ei vtiliter veritatem aliquā: ita fictio & simulatio illa in factis vitiosa non est sed vtilis & salutaris, qua quis aliquid facit, quo alium falsā existimationem concepturum nouit, modo non faciat hoc ad ingerendam huiusmodi existimationē, sed propter alium vtilem finē. Verbi gratia, Paulus simulauit quodammodo se legis obseruatorem cum Timotheum circuncidit, cum factus est Iudæis tanquam Iudæus, & iis, qui sub lege erāt tanquam sub lege esset: & vtique sciuit seruādo legalia Iudęos existimaturos ipsum legi subditum esse: nō tamen eos fefellit, quia nonea de causa legalia seruauit, sed vt suam illis ad tempus occultans sententiam, Iudęos lucraretur & à Christo non alienaret. Ita & modo Dominus finxit se longius ire, componendo gestus, atque motus suos tanquam iturus lōgius, quod faciens sciuit discipulos existimaturos ipsū longius ire sta

tuisse

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuisse:hac de causa non sic composuit gestus & motus suos,sed vt hac ratione excitaret discipulorum erga se amorem & hospitalitatis virtutem,atque tali merito apti fierent & digni quorum oculi aperirẽtur ad cognoscendum ipsum.Probandi, inquit Diuus Gregorius, erant,si hi qui eum etsi necdum vt Deum diligerent,saltem vt peregrinũ amare potuissent.Est autem Græcis pro finxit προσεποιήσατο quod honestius & cõuenientius hic verti potest,præ se ferebat,quemamodum vertit quidam Porro cum Dominus præ se ferret quasi vellet longius proficisci,discipuli nequaquam indiguantes quod ab ignoto arguerentur tarditatis & docerentur,sed propter veritatis studium eius ter monibus delectati,quoniam uelli nõ poterant à tam facundo comite,rogant,obsecrant, obtestantur denique precibus improbis, & iniecta pallio manu recusantem compellũt,vt eam noctem apudipsos diuersaretur , rationẽ assignãtes hospitalitati conuenientem:*Mane*, inquiunt *nobiscum, quoniam aduesperascit , & inclinata est iam dies*, hoc est,vergit ad occasum.Additur inquibusdam libris, Domine,vt sit:Mane uobiscum Domine,at ea dictio nec in Græcis habetur,nec in Latinis emendatioribus,ne in Catena quidem D.Thomæ: Si tamen eum appellauerunt Dominum nõ id fecerunt quòd cognoscerent ipsum esse Iesum,neq; solùm vulgari more apud Iudæos recepto,sed quòd ex admirabili confabulatione sacris coniicerent illum nõ esse vulgarem viatorem Et qdem verisimile est aliquot adhuc horas abfuisse à vespera & occasu solis,vt qui eadem vespera postagnitũ Iesum adhuc reuersi sunt Hierusalem per sexaginta stadia ,& tamen quia longe erat supra meridiem,& quia valde cupidi erant retinendi Iesum,causam manendi afferunt ipsam aduenientẽ vesperam.Itaque eorum desiderio delectatus Dominus,ingressus est cum eis,nec grauatus est illorũ vti hospitio,qui amat rogari,vt id faciat quod facit lubenter,vt det promerẽtibus,& dignis.Hic quidẽ iam res accidit noua & obseruatione digna. Cum enim recumberet cum eis,ipse pro more sibi familiari & proprio acceptũ panem benedixit,fregit,ac porrigebat illis.Cumq; id fieret,oculi eorum qui tenebantur in aspectu eius & auditione sermonum eius,iam sũt aperti,ita vt cognoscerent eum.Id quod ex duplici processit capite, Primùm ex eo quia sciebãt hunc morem Christo esse peculiarem,vt accepto in manibus pane gratia ageret patri,deinde suis manibus fractum partireturin discipulos.Secundò quia Christus iam permisit & voluit vt ex more hoc sibi proprio discipuli eum cognoscerent,idque duabus potissimum de causis. Primum ad demostrandum hospitalitatis meritum.Sicut enim per hanc meruerunt quidã latenter angelos hospitio recipere vt habet Paulus,ita per hanc iam meruerunt agnoscere Iesum,qui loquentem nõ agnouerunt.Ecce inquit Gregorius,Dominusnon est cognitus cum loquereretur,& dignatus est cognosci dũ pascitur Et D.Augustinus: Quia,inquit,hospitalitatem sectati sunt,eum quem in ipsa scripturarum expositione nõ cognouerunt,in panis fractione cognoscunt.Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum,sed factores legis iustificabuntur.Secundò id iam in discipulis permisit,ad commendandũ fidelibus Eucharistię misteriũ, quod in panis benedictione &fractione consistit. Sunt quidam q̃ exístimant Dominum hic iam discipulis his duobus sub specie panis suũ porrexisse corpus,quem admodũ Apostolis in vltima cœna,eo quòd idem hic Christus dicatur fecisse quod in vltima cœna cum Eucharistiam instituerat,atque hinc certum desumunt argumentum.quo ostendãt licere Eucharistiæ sacramentum sub vna tantum specie suscipi & tradi.At quanquam ea sententia non est certa, imo nec multũ verisimilis,tamen vt omnia Christi facta mysticum aliquid cõtinebant & abstrusum,itahęc Christi actio proculdubio sacri aliquid significabat.Nihil autem aliud conuenientius intelligi potest significasse, quàm sacri eius corporis dispensationem, quam sub, specie panis simili,qua modò vsus est actione,Apostolis paulo antè commendauerat, quã & in multiplicatione panum simili actione olim mystice suis commendauit. Itaque affectu hic subsecuto commendare fidelibus Dominus voluit vim Eucharistiæ dignè susceptæ,nempe quòd p̃ eam oculi hominum illuminantur ad cognitionẽ Iesu.Vnde Theophyl. Insinuatur,inquit,& aliud quiddam,nempe quòd oculi eorum qui benedictum panem assumun,apertiontur vt agnoscãt illum.Magnam enim & indicibilem vim habet caro Domini.D.Augustinus in hæreticos istud torquens,intelligit Dei permissione istud sic factum mystícè,ne quisquam Christum agnouisse arbitretur, si eius corporis particeps non est,hoc est,Ecclesiæ,cui⁹ vnitatem in sacramento panis cõmendat Apostol⁹ dicens;Vnus panis,vnum corpus multis sumus.Hęc enim sunt eius verba lib.3.de consẽ.Euang.ca.25.vbi & sic habet:Non incongruenter accipimus ipedimentum in oculis eorum à satana factum fuisse ne agnoscerẽtur Iesus , sed tamen à Christo facta est permissio vque ad sacramentum panis,vt vnitate corporis eius participata remoueri intelligatur impedimentum inimici vt Christus possit agnosci.Ex quibus Theophylacti & Augustini sententiis apparet multis illos sensisse Dominum iã impertisse suis Eucharistiæ sacramentum : verùm magis intelligendum eos huius sacramenti mentionem fecisse,quòd illud hic à Domino mystice fuerit cõmendatum & insinuatum. Quanquam autem probabilius esse putemus Christum modo suis nõ impertiuisse Eucharistiam, quia discipuli qui dicuntur simpliciter in fractione panis Domi num agnouisse,non interfuerunt vltimæ cœnę vt illa singularis fractio q̃ instituta erat in cœna vltima,non potuerit discipulis hic esse cognita:tamen etsi non omnino efficax, ꝓbabile saltẽ hinc sumitur argumentũ,quo defendatur receptus iã Ecclesiæ vsus communicãdi laicis sacramentum Eucharistiæ sub vna specie,tum quod hic loc⁹ ab antiquis catholicis de sacramento Eucharistię sit intellectus,vnde patet illos intellexisse sacramentum istud sub sola panis specie cõferri posse, cùm sicut calicis non fit mentio , ita etiam eum non fuisse porrectum constet ex eo quòd mox euanuisse dicitur ex oculis eorũ: tum ꝙ hoc sacramentum cum sua efficacia,hic saltem fuerit insinuatũ etiamsi verè nõ fuerit iam dàtum. Cæterum,quod dicitur , *aperti sunt oculi eorum* , si de oculis internis itelligatur hoc est de mente facilẽ habet sensum.Illi enim oculi aperiri dicuntur, dum agnoscere incipit homo quod prius ignorauit.Si verò de oculis externis intelligatur, de qbus omnino videtur accipiendum ꝙ prius dictum est, *oculi eorum tenebantur* , &c. iam intelligendum est oculos illos fuisse apertos non simpliciter,sed quoad visionem veręfiguręChristi ex quaieũ agnoscere potuerũt,idq;per remotionẽ impedimenti,quod priùs fuit in oculis istis,quemadmodũ intelligit D.Augustinus:aut per integralem diffusionẽ dispositionis corporis Christi in oculos discipulorum.Similis modus loquendi est,quamquam alia ratione,Genesis. 3.cùm post peccatũ dicuntur aperti oculi primorũ parentũ,ita vt cognoscerent verecundã esse suam nuditatem.Porro cùm agnito Iesu,subitus quidam stupor corripuit,vt parerat,animos discipulorum , Iesus mox euanuit ex illorum conspectu.Parcè enim sui corporis copiã fecit à morte,vel quòd imbecillitas humana non ferret rediuiui corporis maiestatem,vel vt sensim assuescerent carere corporis cõspectu,quod mox esset abducendum , atque amare illum discerent iuxta spiritum.Iam verò etiam ob id se mox subduxit,vt sic excitarentur ad recurrendum,& nũciandum Apostolis , quod acciderat,ibique congregatis confitmaret Dominus rursum sua præsentia vtriusque partis narrationes.

ET DIXERVNT AD INVICEM;NONNE COR NOSTRVM ARDENS,&c.)Post mirabilem Iesu discessum non desinunt inter sese confabulari de Iesu,dicentes;*Nonne cor nostrũ ardens erat* , &c. Quasi dicant,secundum paraphrasim cuiusdã;Qui factum est,vt tam serò agnosceremus Dominum?Somnus quidam habebat animos nostros,benedictio,fractus,ac porrectus panis primũ excussere somnum:sed nisi dormitasse mus,poteram⁹ vel ex illius pariter colloquio cõijcere ipsum esse Iesum , qui nobis de Iesu tam multa,tã mirabiliter disserebat. Nonne,cùm nobis familiari colloquio per viã exponeret de scripturis figurarum,& Prophetarum ęnigmara,sensimus admirabilem quendã ardorem animi,quasem non solet gignere in auditorum animis scribarum,& Phatisæorũ oratio ? Sed talis solet esse oratio Domini Iesu ijs,qui simpliciter audiebãt. Pũgebat,afficiebat,rapiebat,vrebat,inflammabat, relinquebat scintillas,& aculeos quosdã in animis auditorũ,& omnino experiebamur quod,vt olim semper,i potestate esset sermo eius,quòdq; secũdùm Prophetam,ignitum esset eloquiũ eius vehemẽter. Cũ ergo vterque alteri fassus esset se pariter affectũ fuisse nec iam dubitarent,quin ille esset Iesus à morte rediuiuus,nõ in alterum diem distulerunt reditum,sed præ nimio gaudio,cuius reliquos quoq;discipulos reddere cupiebant participes,continuò eadẽ hora surgentes reliquerũt Emauntem,tametsi iam vergente die,magnaq;e celeritate redierũt Hierosolymã.Lenti erant,cũ relinquerent Hierosolymam,quia facundus itineris comes Iesus & fallebat viæ tædium,& eximebat hospitij desideriũ.Sed auiditas,&renunciandi,quæ contigerant , & cognoscendi vicissim qd alijs accidisset,redeuntium pedibus addidit alas, ita vt eadẽ die redirent Hierusalem , breuissimo tempore sexaginta stadiorum spatium,hoc est,septem miliaria cum dimidio percurrẽtes.Vbi ventum est eò,offenderunt vndecim Apostolos(iam enim Iudas exciderat numero duodecim)cõgregatos,aderant autem cum his & alij cõplures discipuli,qui nõ expectata narratione duorũ, vltrò gaudio gestientes indical ãt illis,quòd post incertam spem,quam mulieres omnium primæ fecerãt de Domini resurrectione , compertum esset eum verè resurrexisse , eo quo apparuisset & Simoni Petro. Omniũ autem virorum huic primo apparuisse videtur Dominus tum ex hoc loco,tum ex Paulo,qued conuenienter à Domino factum est. Primò,ob Petri inter omnes Apostolos excellentiam,cui ea prerogatiua debebatur.Deinde,quòd sciret ob ipsius apud alios auctoritatẽ,testimoniũ ipsius apud alios multum habiturum põderis,sicuti putauit hoc loco. Apparitionẽ enim Petro facta recensent potius quam eam,quæ mulieribus facta fuit, ęa Petri oratio plus habuit apud discipulos fidei quàm sermo muliebris. Nõ enim statim simul omnib.se manifestare debuit , sed primùm vni,atque alteri,& processu tẽporis plurib. ac plurib.vt paulatim fidei semina sereret,& sermo ab vno, atq; altero prodiens aliorum præpararet animos.Præterea & ad Petri,& i Petro omnium pœnitentiũ peccatorũ cõsolationem,sueq; gratiæ cõmendationem,primùm Petro visus est, vt superabundaret gratia,vbi abundauit delictũ: sicut & ob hanc causam Petro singulariter iussæ sunt mulieres Iesu renunciare resurrectionem:& inter oẽs mulieres primò visus est mulieri peccatrici,Magdalenæ scilicet.Postremum,verisimile est,Petrum hãc prærogatiuam obtinuisse suo erga Dominum peculiari amore,quomodo illã obtinuit Magdalena.Illum enim declarauit,quando cum Ioãne cucurrit ad monumentũ,& ante Ioãnẽ ingressus est monumentũ. Sicut enim audito mulierũ nuntio de apparitione angelorũ illis facta , solus cum Ioanne monumentũ adijt auidus cognoscẽdæ veritatis:ita audito earundẽ mulierũ nuntio de facta illis apparitione Christi,verisimile est æstuasse animo,& sumopere desiderasse cõspectũ Iesu.Ex ijs,quæ ex Euangelio secundũ Hebræos D.Hieronymus refert de Iacobo,q̃ dictus est frater Domini,apparet Dominum etiã Iacobo apparuisse ipsa resurrectionis die , antequã in vespera apparuit vndecim.In illo enim Euãgelio sic dicit haberi;Dominus antè cùm dedisset sindonẽ seruo sacerdotis , iuit ad Iacobem & apparuit ei.Iurauerat enim Iacob. se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini,donec videre eum resurgentem à mortuis.Rursumq;pòst paululum; Afferte,ait Dominus,mensam,& panem.Statimque additur.Tulit panẽ,ac benedixit,ac fregit,& dedit Iacobo iusto,& dixit ei;Frater mi,comede panem tuum,qa resurrexit filius hominis à dormientibus.Hæc D. Hieronymus.D.Paulus 1.epist. ad Corinthios,c. 15.meminit apparitionis facta singulariter Iacobo,sed hanc dicit factam postquam Petro se Dominus ostendit,& vndecim,vt nõ videat ea esse, de qua in dicto Euãgelio. Cæterũ dubitarunt hoc loco,quomodo Lucas hic dicat duos istos discipulos iueniisse cõgregatos vndecim,cùm ex Ioãne cõstet, Thomã non adfuisse cœtui Apostolorũ,cùm Dominus ipsa resurrectionis die sese Apostolis in vespera ostendisset.Et sunt , q̃ volunt Thomã exijsse aliqua vrgente causa post duorum aduentum,antequam Dñs ianuis clausis ingressus esset ad Apostolos. Alij , inter quos Euthymius , putant iam à Luca inter vndecim annumeratum Matthiam,quòd is in locum Iudæ postea electus sit,& suffectus.At probabilius dicitur Lucam per synecdochen dixisse : illos inuenisse cõgregatos vndecim;quia collegium,& societas

Universidad de Deusto
Biblioteca

Apostolorum hoc numero nuncupabatur, antequam Matthias in locū Iudæ surrogaretur, quod collegiū vno licet absente, rectè ibi dicitur fuisse cōgregatum. Sed ad rem: Læti ergo Apostolorum nuntio duo discipuli, vicissim & ipſi narrauerunt, quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis, hoc, est per fractionem aut ex fractione panis, aut inter frangendum panem. Sic Dominus cupit sua munera ꝓpagari inter homines, vt mutuis officijs & gliscat inter ipsos charitas, & crescant merita quæ remuneretur Deus.

BIS APPARET DOMINVS CONGREGATIS IN domo discipulis. Marci 16. Lucę 24. Ioannis. 20.

CAPVT CXLVII.

† autem [a] Nouissimè autē, [c] dum * loquuntur [b] recumbentibus illis vndecim, apparuit Iesus. [d] Cū ergo serò esset die illo vna sabbathorū, & fores essēt clausæ, vbi erant discipuli cōgregati ꝓpter metū Iudæorū, venit Iesus, & [k] stetit [c] Iesus [b] in medio eorū, [k] & dicit eis: Pax vobis [c], ego sū, nolite timere. Conturbati verò & conterriti, existimabant se spiritū videre. Et dixit eis? Quid turbati estis, & cogitationes ascēdunt in corda vestra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sū: palpate, & videte, qꝛ spiritus carnē, & ossa non habet, sicut me videtis habere. [k] Et cū † hoc dixisset, ostēdit eis manus [c] & pedes, [d] & latus. Gauisi sūt ergo discipuli, viso Domino. [e] Adhuc autē illis nō credētib. & mirantib. prægaudio, dixit, Habetis hic aliquid, quod manducetur? At illi obtulerunt ei partē piscis assi, & fauū mellis. Et cum māducasset corā illis, sumens reliquias dedit eis: [b] Et exprobrauit incredulitatē eorū, & duritiam cordis, quia ijs, q̄ viderant eū resurrexisse, non crediderūt. [d] Dicit eis iterū, Pax vobis. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Hoc cū dixisset insufflauit, & dicit eis: Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittūtur eis: & quorū retinueritis, retenta sunt. Thomas autē vnus ex duodecim, q̄ dicitur Didymus, non erat cū eis, quando venit Iesus. Dixerūt ergo ei alij discipuli: Vidimus Dominū. Ille autē dixit eis, Nisi videro in manib. eius fixuram clauorū, & mittā digitū meum in locum clauorum, & mittā manū meā in latus eius, non credā. Et post dies octo, iterūm erāt discipuli eius intus, & Thomas cū eis: Venit Iesus, ianuis clausis, & stetit in medio & dixit, Pax vobis. Deinde dixit Thomæ, Infer digitum tuū huc, & vide manus meas, & affer manū tuā, & mitte in latus meū, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respōdit Thomas & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus. Dixit ei Iesus, Quia vidisti me, Thoma, credidisti: Beati, qui non viderūt, & crediderūt. Multa quidē & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorū suorum, quæ nō sunt scripta in libro hoc. Hæc autē scripta sunt, vt credatis, q̄ Iesus est Christus filius Dei, & vt credētes vitā habeatis in nomine eius.

† d. hac

NOVISSIME AVTEM EDVM HAEC LOQVVNTVR, RECVMBENTIBVS, &c.) Ante omnia hic quęda annotanda sunt, pro constitutione capitū Concordiæ sequētium. In hoc enim c. 147. cū ea narratione, qua Lucas & Ioannes narrant Dominum discipulis cōgregatis apparuisse ipsa resurrectionis die, cōiunximus hæc Marci verba; *Nouissimè autem recumbentibus vndecim discipulis, apparuit illis Iesus, & exprobrauit incredulitatem eorum & duritiam cordis, quia ijs, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt*: nihil addubitantes, quin Marcus eandem hic cum Luca, & Ioanne describat apparitionem, & non eam, quæ facta sit vltima die, qua Dominus fuit in terris, quanquam post longam disputationem 20. Augustinus contrariā magis putet sequendam sententiam, sed motus argumentis, quæ facilè fuerit soluere. Primùm enim cùm Marcus hunc seruet in narrādo ordinē, vt Christum dicat primò apparuisse Mariæ Magdalenæ, ac postea duob. euntib. in villam, nouissimè verò aut deinde congregatis discipulis, & iā recumbentibus, quid aliud relinquitur intelligendum, quàm eum locutū de ea apparitiōe qua discipulis primò apparuit, quæ mox secuta est eam quā præmisit apparitionem factam duobus euntibus in villā? Quod præterea etiam illud satis cōprobat, quòd cùm priùs dixerit, discipulos nō credidisse nec Magdalenæ, nec illis duobus, qui post eā Christi resurrectionem nunciabant, nunc dicat Dominū exprobrasse eorum incredulitatem & duritiam cordis. Id enim verisimile est Dominū tunc fecisse, cùm iam recenter incredulitatem suā demonstrassent, non autem ipsa ascēsionis die, cum iā ex multa conuersatione omnes certò persuasi essent Dominū verè resurrexisse. Nec obstat huic sententiæ dictio *Nouissimè*, quasi ob eā cogamur intelligere Marcū loqui de nouissima apparitione Domini. Nouissimè enim hic positum est pro tandem, cùm Græcè sit ὕστερον, hoc est, deinde, siue postea, quomodo si vertisset interpres, nemo facile ad diem ascensionis Dominicæ hanc Marci narrationem retulisset, sed potius ad diem resurrectionis. Nec rursum obsteт, quòd Marcus iam dicat vndecim fuisse congregatos, & recubuisse, cùm Ioānes dicat Thomā vnum ex vndecim defuisse. Vndecim enim dicit cōgregatos fuisse, eo quòd tūc eo numero staret Apostolorū ordo & chorus, qui pro maiori parte ibi tū erat collectus, quomodo mox dicimus circa Lucā dicentem duos illos, qui ex Emaunte redierūt, reperisse cōgregatos vndecim & eos, qui cum ipſis erāt. Simili locutione etiam Paulus dicit Dominum postquā apparuisset Cephæ, visum etiā vndecim, vbi Græci codices legunt duodecim, atque eo modo magis putat legē dum D. Augustinus, nodū ita explicans, vt dicat in maiore numero reddendo, non haberi rationē alicuius minutæ particulæ, & numerū illū duodenarium à Christo consecratum etiam in vndecim mansisse, præsertim mox in Iudæ locū sufficiendo Matthiē. Postremum nec illud quod subiungit Marcus; *Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum*; cogit nos intelligere ipsum prius locutum de apparitione, quæ in die ascensionis facta est. Nam, vt etiā annotauit Augustinus, non dixit, Postquam hęc locutus est eis; sed absolutè, *Postquam locutus est eis*. Frequēter enim Euangelistæ ea coniungunt, quæ ex alijs constat non coniunctim gesta esse, sed quibusdam intermedijs. Vnde Euthymius, qui iam dictę omnino subscribit sētētię circa illud Marci; *Et Dominus quidē Iesus postquam locutus est eis*. Post quam (inquit) locutus est, non hæc solum, sed & oīa verba, quotquot eis locutus est à die resurrectionis suæ, donec completi sunt quadraginta dies. Iā quod Marcus subijcit, postquam dixisset Dominū exprobrasse discipulis incredulitatem: *Et dixit eis; Euntes in mūdum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ*, &c. alio reposuimus loco, nempe vbi Matthæus similia de prædicatione, & baptismo Apostolorum dicta commemorat in monte Galilææ, in cap. Concordiæ 149. Et quod Lucas subijcit post descriptam primam illā Domini apparitionem factā discipulis ipsa resurrectionis die. *Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos*, &c. quib. verbis promittit eis spiritum sanctum, & prædicit eos testes fore suos, reposuimus vltimo Concordiæ capite, tanquam hæc dicta sint ipsa ascensionis die, propterea quòd eadē, alijs licet verbis, dicta Apostolis illa die idem testetur Lucas sicut & hic mox subijcit Christi ascēsionem. In Actis enim posquam eadem illa Christum dixisse retulisset: *Et cùm hæc dixisset* (inquit) *videntibus illis, elevatus est*. His sic cōstitutis, ad explanationem eorum, quæ hoc capite cōtinētur accingamur. Itaque cùm discipulis sanctis de resurrectione Dominica colloquijs se vicissim consolarentur & exhilararēt, & quibusdā credentibus, quidā non crederent, vt ex Marco patet, subitò Dominus adfuit in medio confabulantium de se, omnibus modis, & rationib. resurrectionem suam illis approbans. Ingressus est autem foribus clausis, quò suam potentiā, & resurrectionis gloriam declararet, atque insinuaret quomodo e clauso prodire potuerit sepulchro. Nec visus est aduenire, sed subitò substitit inter eos, ad eum modum eis præsens factus, quo modo apparere solent Angeli, qui dum volunt, sunt conspicui, rursum subitò dum libet euanescunt: quare hac ratione declaratum est ipsum ad spiritualem, & diuinam reuixisse vitā. Ne tamen propterea spiritus aut spectrū esse putaretur, varijs modis se eundē esse, qui priùs, declarauit. Et primò quidem, tum solita pacis imprecatione, tum vocali asseueratione veræ præsentiæ, dicendo; *Pax vobis, ego sum, nolite timere*. Et bene nunc eis pacem imprecatur, vt qui tum morte Domini sui, tū metu Iudæorum erant perculsi, & turbati, illius recrearentur resurrectione, & præsentia, sciréntq; nunc demum veram hominibus pacem per illius mortem, & resurrectionem esse redditam. Cùm autē hac ratione non satis in fide animi eorum confirmarentur, sed propter inopinatum eius nocturno tempore aduētum, & ingressum sine ostij apertione conturbarentur, existimantes se videre spiritum aliquem, & non verū corpus, alia tum ratione Dominus eorum turbationem sedare, & fidem erigere studuit, diuinitatis suæ indicia proponendo, dum cogitationū se declarat agnitorē, & corporis quoque veri certa exhibendo argumenta, dum illud videndum, palpandum, & ex certis signis agnoscendū obtulit, dicens; *Quid turbati estis, & ex* turbatione cogitationes variæ ascendūt in corda vestra, dubitantes an spiritum videatis, an verū corpus? Cōspicitis formā vobis notam, auditis vocem vobis non ignotam, sed familiarem! Sed, quoniam his rationib. vobis non satis sit, videte manus meas & pedes, atque ex vulnerum cicatricibus cognoscite quòd ego ipse sum: nec videte tantum, sed etiam cōtrectate me, & cognoscite, quia spiritus carnē & ossa vera nō habet, sicut me videtis habere. His verbis cùm Iesus ademisset illis pauorē, & animos addidisset: exhibuit eis inspiciēdas & palpandas manus, pedes & latus. Vulnerum enim, quæ in manibus, pedibus, & latere pependit in cruce accepit, vestigia seruauit Dominus, non vt calumniantur gentiles, quòd nō valuerit ea curare, sed per dispensationem quandā, vt his argumentis apud suos assereret assumpti corporis veritatem: atq; nūc sedens in dextera patris, pijs fiduciæ maioris præberet occasionem, q̄ veluti patris se ꝓ nobis exhibens, atq; ꝓ nobis patri supplicans, quale genus mortis ꝓ nobis subierit, semper ostendat, simulq; olim in extremo die Iudæorum confutaret impietatem, quando iuxta prophetiā; *Videbunt in quem transfixerūt*; & omnium impiorum iustā denuntiaret cōdemnationem, ꝓ per ostensionem eorum, quæ pro omnib. passus est. Beatus Augustinus epist. 49. ad Deo gratias ſ solutione primę quęstionis, pulchrè respōdet pagani cuiusdā calumnijs, q̄ hinc calumniabatur futuram nostram resurrectionem. Sciat, inquit, qui has proposuit quæstiones; Christū post resurrectionem cicatrices, nō vulnera demōstrasse dubitantibus, propter quos etiā cibum, ac potum sumere voluit, nō semel, sed sępius, ne illud nō corpus, sed spiritum esse arbitrarentur, & sibi nō solidè, sed imaginaliter apparere, &c. cęterùm quāquam discipuli, viso Domino, gauderent, tamen, quoniam adhuc erant, qui nondum plane crederēt esse idem corpus, quod viderant mortuum, eo quòd stupor, ac ebrietas quædā lætitiæ tenebat eorū animos, vt nec oculis, nec auribus, nec manibus satis fiderent (timemus enim nonnunquā credere, quod miserè optamus esse verum, metuentes ne nosipsos ī falsum cōijciamus gaudium, quo mox simus spoliandi) non dedignatus est Iesus etiam tertia ratione eorū fidem confirmare, nobis etiam in ipsis consulens Apostolis, ne quid in nobis resideret diffidentiæ. Itaque cibum sibi petit exhiberi; non quòd cibo opus haberet, sed vt discipulis suis pro tempore præberet assumpti corporis veritatem. Nullū enim certius argumentum hominis viui, quàm cibum capere. Et ideo Dominus Iesus puellæ renocatæ in vitā iussit dari cibū. Sic autem nunc dispensatoriè comedit, sicut dispensatoriè vulnerū seruauit cicatrices, vt ne quis putet hic datum exemplum naturæ resuscitatæ ad immortalitatem. Nullus siquidem alius, inquit Euthymius, post corporis immortalitatem aut cicatrices habebit, aut cibū sumet. Sicut autem supernaturaliter comedit, ita supernaturaliter, quę comederat, digessit. Aliter tamen nūc māducauit Christus, & aliter Angelus Thobię Raphael in assumpto à se ad tempus corpore. Nā quia corpus ab Angelo assumptum non erat viuum corpus, vel animatum, non erat etiā vera eius comestio, quamquā erat vera cibi contritio, & traiectio in interiorem partem corporis assūpti. Vnde Angelus dixit Thobiæ; Cùm essem vobiscum, videbar quidem vobiscum māducare, & bibere. Sed quia corpus Christi verè fuit animatū, vera fuit eius comestio. Vt enim Augusti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nus dicit lib. 13. de ciuit. Dei c. 22. Non potestas, A sed egrestas edendi, ac bibendi, talibus corporib. (immortalibus scilicet) auferetur. Et epistola 49. Futuræ, inquit, resurrectionis corpus imperfectæ fœlicitatis erit, si cibos sumere non potuerit: impfectæ fœlicitatis, si cibis eguerit. Sed aliter absorbet terra aquam sitiens, aliter solis radius cãdens. Illa indigẽtia, iste potentia. Cùm ergo cibũ sibi exhiberi petisset, discipuli, qđ habuerũt, obtuleruntpartem scilicet piscis assi, & fauũ mellis, cibum scilicet humilem, & discipulorum paupertatem, & frugalitem testantem, sed in quo mysticum quid rectè acceperimus significatum. Significat enim secundùm Theophylactum, quòd naturam nostrã, quæ in salsuginoso hoc mari natat, igni suę deitatis assarit, & exsiccarit omnẽ humorem quem ex profundis fluctib. habebat, vt fieret diuinus cibus, & quę prius era abominabilis, fieret nunc dulcis Deo, vt fattus mellis. Veritate corporis sui constituta, & comprobata varijs modis, tũ verisimile est accidisse, qđ refert Marcus, nempe quòd exprobrauit incredulitatem corũ, & duritatem cordis, eo quòd ijs, qui viderant eũ resurrexisse, non crediderũt. Quod fecit, vt mentibus eorũ firmius resurrectionis infigeret fidẽ. Verisimile item ipsum deinceps iuxta eã, quæ apud Lucam sequitur narrationem ad scripturarũ venisse explanationem, vt & hac ratione tum resurrectionis suæ fidem faceret discipulis, sed ob causam superius redditam vltimo capite eam reposuimus narrationem. Quod autem dicitur in Marco *ijs, qui viderant eum resurrexisse*; D. Bernardus sem. 1. de ascensione putat intelligendum de angelis, quibus testimonium perhibentibus resurrectionis Dominicæ Apostolorum pusillanimitas hęsitauit. Idque ob id, quia nullus mortalium creditur vidisse Dominum resurgentem: sed solis angelis id videre concessum fuit. Verùm Euãgelista non dicit; Ijs, qui viderant eum resurgentẽ, sed *resurrexisse*. Viderunt autem eum resurrexisse, qui cùm priùs scirẽt mortuum viderunt eum viuere. Et Græcis est, *qui viderant eum resuscitatum*. Porro circa prędicta quęri possunt tria. Primò, an naturaliter corpus gloriosum possit ingredi domum ianuis clausis. Secundò, an Christi corpus gloriosum fuerit naturaliter palpabile, cùm Gregorius dicat in homil. Paschali, corrũpi necesse est, quod palpatur, & palpari nõ potest, quod non corrumpitur. Tertiò, an Christus sufficientibus argumẽtis nunc manifestauerit veritatem resuscitati sui corporis. Quarum quæstionum solutiones hic causa breuitatis omitto, quòd ex Scholasticis eas quis facile consequi possit, & potissimum ex D. Thoma. Pro prima enim videre eum licet in additione 3. partis quęst. 83. artic. 2. Pro secunda, quæstione eadem artic. 6. Pro tertia, in tertia parte quæst. 55. articulo 6.

DIXIT ERGO EIS ITERVM; PAX VOBIS, SICVT, &c.) Postquam Dominus varijs modis confirmasset suis veritatem suæ resurrectionis, deinde illis functionem, & officiũ, quod post se iam abiturum ad patrem obituri erãt, tradidit sed ante illis rursum pacem imprecatur, vt ad ea, quæ dicturus erat, attẽtos illos faceret. Dicit ergo; *Pax vobis*: tum subijt; *Sicut misit me pater, ita etiam ego mitto vos*. Quasi dicat; Quandoquidem ego perfunctus meaLegatione, repeto patrem, à quo missus sum, sicut ille me misit in mundum: ita & ego mitto vos, nimirum vt vestra prædicatione & vita gloriam nominis mei, & patris, & & hominum salutẽ promoueatis, sicut ergo bona fide glorificaui nomẽ patris mei, hominumq; salutem quæsiui. His autem verbis sicut suã insinuat Dñs diuinitatem, & auctoritatẽ, dum se patri æquat in mittendo: ita & Apostolorum indicat excellentiam, dum illos in delegato sibi officio pares facit, & vicarios traditæ sibi olim functionis. Quam functionem, non simplicitẽr eis iã tradidit, sed cũ plena, sibique propria potestate, quę ad illam functionem Christi nomine obeundam B erat necessaria, potestate scilicet remittẽdi & retinendi peccata: perinde atque reges legatis suis plenam potestatem committere solẽt, promittẽtes se ratum habituros, quicquid illi agerent rationabiliter. Sed, quoniam hæc potestas hominibus competere non potest nisi ex dono spiritus sancti, cùm sit spiritualis potestas, & gratia, priusquàm hanc donet, spiritum sanctũ illis impertitur, idque sensibili signo spiritui cõueniente, nimirum insufflatione & inspiratione, quò illo huiusmodi signo certiores faceret aduenientis spiritus. Dixerat supra Ioannes; Nõdum erat spiritus C datus, quia Iesus nõdum erat glorificatus. Itaque gloriam ex resurrectione adeptus Dñs Iesus mox cœpit spiritũ suis impertiri sensibiliter, abũdantius illum, & efficacius ipsis largiturus, cùm per fectam per ascensionem, & sessionem in dextera patris cõsecutus esset gloriam. Dixerat quidem Dominus; Nisi abiecto, paracletus non venit ad vos, sed de ea loquebatur spiritus sancti abundãtia, & efficacia, quam in die Pentecostes Apostoli sunt cõsecuti: nũc verò spiritum sanctum eis donat, sed tantùm quò ad gratiã quandã spirituaD lem, remittẽdi scilicet, & retinendi peccata, quæ etiã esse possit in ijs, qui vera charitate sum destituti, nec habent gratiam gratum facientẽ, per quam solam salubriter habetur spiritus sanctus. Dando autem nunc spiritum, & dando per insufflationem, veluti arrabonem dedit promissionis implendæ post ascensionem, quando cum sonitu aduenientis spiritus vehemẽtis datus est spiritus sanctus: simulq; declarauit se eum esse, qui olim formato primò homine inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Sacerdotalẽ iam in eis absoluit ordinem, & potestatẽ, in duobus potissimùm cõsistentem, nẽpe in Eucharistiæ cõsecratione, quæ eis commissa est in vltima cœna, & in peccatorũ remissione, quam modò eis contradit. Dixerat quidem & ante passionem Dominus, vt est Matthæi 18. Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo. & quęcũque solueritis sueritis super terram, erunt soluta & in cœlo, sed secũdum Euthymiũ tunc hoc illis promisit, nunc verò tribuit, sicut & quod Petro promisit ante passionẽ: tibi dabo claues regni cœlorum; post quod sequitur; Et quodcunque ligaueris super terram, &c. post passionem Prętitit, cùm, vt sequitur, ei dixit; Pasce oues meas. Et alioqui qđ dicitur Matthæi 18. Quæcunque ligaueritis, &c. maximè pertinet ad forum Ecclesiasticum exterius, vt ibi dictum est. Hic verò locus magis pertinet ad forũ interius, quod est forum cõscientiæ, quia nõ de vinculo excommunicationis aut injiciendo aut soluendo hic agit, sed de peccati reatu tollendo aut retinendo. Vnde cùm illo loco fundetur Ecclesiastica excõmunicatio, hic fundatur maximè confessio

fessio sacramentalis sacerdoti facienda. Quæ tamen quomodo hoc loco fundetur videndum est. Sunt enim qui vt eam ex hoc loco ostendant necessariam esse, verbũ, retinere, exponunt negatiuè, pro eo quod est non remittere, deinde sic colligentes. Si quoũ nõ remiserint sacerdotes peccata, eis non sunt remissa à Deo, oportet ergo, vt ab eis remissionem obtineant, qui remissionẽ optant, sed ab eis remissionẽ obtinere nequeunt, nisi sua illis reuelent peccata, vt sciant nũ remittere debeant, an nõ: oportet ergo vt peccata sua sacerdoti confiteãtur. Sed hæc collectio firma satis non est. Primùm enim verisimile non est verbum retinere, idem esse quod non remittere, cùm retinere positiuũ aliquid designet, sicuti cùm dicitur, Quæcunque solueritis super terram, &c. ligare non est idem quod non soluere. Deinde ab solutè falsum est peccatores nunquam posse à sacerdotibus obtinere peccatorũ remissionẽ, nisi sua illis reuelent peccata per singulariũ peccatorum enumerationem. Nam & per sacramentũ baptismi remittunt peccata, nec tamen ibi requiritur peccatorũ specialis confessio. Remittere enim & retinere peccata, erit, inquit Cyrillus scribens in hunc locũ, per sacerdotes duobus vt arbitror modis, primùm baptismo, deinde pœnitentia. Nã aut credẽtes & vitæ sanctimonia probatos homines ad baptismum inducunt, & indignos inde diligenter expellũt: aut Ecclesiæ filios peccantes quidem increpant, pœnitentibus autẽ indulgent. Hæc ille. Itaque, quoniã remissio peccatorũ impẽdi potest sine præuia cõfessione illa speciali, ex eo quòd sacerdotibus hoc loco potestas est collata remittendi aut retinendi peccata, non mox consequitur specialem peccatorum cõfessionem esse necessariã. Consequitur tamen illud ex hoc loco iuxta intentionem Christi, quam in tradita sibi his verbis potestate remittendi aut retinẽdi peccata, intellexerunt per spiritus sancti institutionem Apostoli, & ab Apostolis Ecclesia. Scientes enim Apostoli se non temerè, sed cũ iudicio, & ratione debere vti hac potestate, diuinitus edocti intellexerunt à baptizãdis quidẽ senon debere singularem peccatorum cõfessionem exigere, sicut nec satisfactionem, sed tantùm vitę prioris detestationẽ, & mutationẽ, ac fidem: à relapsis verò post baptismum non tantùm detestationem admissorum peccatorum, sed etiã actionem pœnitentiæ, quam satisfactionem vocamus, exigendam, ac proinde etiam apertam, & nudam peccatorum confessionẽ, quæ satisfactionis magna pars est, & sine qua actio pœnitẽtię ritè prę- scribi non posset. Non enim conueniebat, vt tanta cum facilitate, & impunitate peccatores, post baptismum reciperentur, quanta ad baptismũ admittebantur. sed tum pro exigentia diuinæ iustitiæ, tũ pro vitiorum repressione conueniebat relapsis pœnitentibus actionem pœnitentiæ pro qualitate delictorum præscribi. Hunc morem ab Apostolis edocta Ecclesia, diligenter ab initio, vt ex patrib. patet, semper seruauit, & ex parte etiã nũc seruat: quo tẽpore etsi vt in cæteris, ita & in actione pœnitentię, disciplina Ecclesiastica refrixit, & emarcuit, ita vt nulla propemodum consistentibus, pœnitẽtia imponatur, siue pastorũ negligentia, siue propter fidelium infirmitatẽ, tamẽ confessio nihilominus necessaria est & vtilis obalias etiam multas causas, nempe vt per eam humilientur superba hominum corda, vitiorumque A inuerecũdus progressus reprimatur, & doceatur quorundã insipientia insultissima. Cæterùm hic obseruandũ, quãta sit potestas collata hoc loco sacerdotibus, cùm eis iã collatum est, quod verè solius Dei est. Itaque doctè D. Chrysostomus libr. de digni. sacer. 3. eam potestatẽ extollit sic scribens; Et enim qui terrã incolunt, atque in ea versantur, ijs cõmissum est, vt ea, quæ in cœlis sunt, dispensent, ijs datum est, vt potestatem habeant quã Deus Optimus neque angelis, neq; archangelis datam esse voluit. Neque enim ad illos dicB tum est; Quæcunque alligaueritis in terra, erũt alligata & in cœlo: & quæcũq; solueritis in terra, erant soluta & in cœlo. Habent quidem & terrestres principes vinculi potestatem, verùm corporum solùm. Id autem quod dico, sacerdotũ vinculum ipsam etiam animam contingit, atque ad cœlos vsque paruadit, vsque adeo vt quæcunque infernè sacerdotes confecerint, illa eadem Deus supernè rata habeat, ac seruorum sententiã Dominus cõfirmet. Et enim quid nam hoc aliud esse dicas, nisi omnem rerũ cœlestiũ potestatem illis à Deo concessam? Quorumcũque enim (ait) pecC cata retinueritis, retenta sunt. Quænã, obsecro, potestas hac vna maior esse queat? Pater omnia- riã filio potestatem dedit: cæterùm video ipsam eandem omnifariam potestatẽ à filio illis traditam. Nam quasi iã in cœlũ translati, ac supra humanã naturam positi, atque à nostris affectibus exẽpti, sic illi ad principatũ istum perductisunt. Et post pauca; Corporis (iquit) leptã purgare, seu, vt verius dicã, haud purgare quidem, sed purgatos probare, Iudæorum sacerdotib. solis licebat: neq; nescis quanta cũ ambitione, quanto cũ fluD dio, ac concertatione sacerdotalis dignitas id tẽporis acquireretur. At verò nostris sacerdotibus nõ corporis leprã, verùm animæ sordes, non dico purgatas probare, sed purgare prorsus cõcessum est. Hęc ille, ostendens his verbis eleganter sacerdotũ noui testamenti potestatẽ maiorem esse potestate & sacerdotũ legalium, & secularium principum, & angelorum cœlestiũ. Quæri autem his pót, quomodo vera sit hæc sententia in sacerdotibus, quib. in ordinatione ab Episcopo eisdem verbis dicitur; Quorũ remiseritis, &c. cùm tamen verè nõ remittant, nisi præterea etiam illis tradatur potestas iurisdictionis. An ergo hęc verba nõ eodem sensu eis dicuntur quo dicta sunt Apostolis, quibus post hęc verba absolutè competebat potestas quosuis absoluendi? an verò restricti? sũt accipienda cùm ab episcopo eis dicuntur quàm quo dicta fuerunt à Christo Apostolis? Dicendũ, E Christum ante hęc verba præmisisse: *Sicut me viuens pater, &* & *ego mitto vos*; quibus verbis constituuntur legati ad omnes gentes, daturque eis potestas iurisdictionis in omnes. vnde cùm sequitur; *Quorum remiseritis*, sensus est, inter eos ad quos vos mitto, quorum remiseritis, &c: Sacerdotibus autem nõ dicuntur ea verba; *&* *ego mitto vos*; vnde quę sequuntur, etsi eodem sensu ad eos pertineant quo ad Apostolos, tamen eorum verborum virtute non possunt absoluere, nisi cùm missi fuerint, hoc est, aliquibus Christi ouibus præfecti.

THOMAS AVTEM VNVS EX DVODECIM, QVI, &c.) Aliam iam occasionem alterius apparitionis Christi pergit commemorare Euangelista Ioannes, quę non parum ad confir-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mationem & cõsolationẽ pertinet fidelium, Deo ad salutem nostram mirabiliter negotium disponente. Plus enim nobis infidelitas Thomæ ad fidem, quàm fides credentiũ discipulorũ profuit: quia dum ille ad fidem palpãdo reducitur, mens nostra omni dubitatione postposita i fide solidatur. Itaque cùm ex Apostolorum numero per aliquá occasionẽ abesset Thomas, (qui Græco nomine idem significante quod nomen Hebræum Thomas, dicebatur Didymus, hoc est Latine geminus) quando se Dominus primùm Apostolis videndum exhibuit: cæteri discipuli gaudio gestientes renunciant illi iam reuerso quòd vidisset Dominum. Ille autem, vt & aliàs, ita & modò suã tarditatem declarauit reprehẽsibilem, & nomini suo correspõdentem. Quemadmodũ enim vulgi more, ac temerè credere, leuitatis est, iuxta illud, Qui citò credit, leuis est mẽte: ita nimis curiosè indagare, & fide dignis nolle acquiescere, crassæ mentis est. Fide digni enim erãt condiscipuli, tũ ob eorum numerum, quòd rem de qua testimoniũ perhibebant, variis modis se compertam habere narrabant (nam verisimile est eos non simpliciter dixisse se vidisse Dominum, sed etiam manus eius perforatas, & latus apertum vidisse, & expertos ipsum manducasse) tum quòd eorum syncerítas ipsi perspecta esset, & cognita. Tam multis tamen, talibusque testibus non credidit, sed suspicãs illos ludificatos aliquo phantasmate fuisse, negauit se crediturum, nisi oculis suis & Dominum & vestigia clauorum, quæ se illi vidisse commemorabant, ipse quoque videret: neque hic subsistit curiositas, sed & mittere quærit digitum in loca clauorum, & manum totam in latus, ne fortè phãtasma esset. Cùm enim à cõdiscipulis audisset q manus, & latus eis ostẽdisset dominus, tangere etiam hæc voluit, tactum aspectu fide digniorẽ reputãs. Itaque Dominus ne vnius quidem salutem negligẽs (cuius incredulitas etsi ob dictas causas reprehẽsibilis erat, tamen nõ ex malitia profecta erat, sicut Parisæorũ, sed ex imbecillitate humana) post octo dies, cùm rursũ presente etiam Thoma cõgregati essent simul discipuli, venit vt suorum vulnerum ostẽsione vulnus infidelitatis in Thoma sanaret. Nõ autem statim ei apparuit, postquã prædicta requisiuit, sed post dies octo, tũ vt interea à cõdiscipulis instructus, facilius ad fidem possent induci: tum vt magis Domini patesceret clementia, qui talẽ in discipulo tãto tempore pertulit incredulitatem, quæ quò maior erat, & diuturnior, eo magis subitò in magnã mutata fidẽ, resurrectionis in nobis confirmat credulitatem. Decorata itẽ hac ratione est prima dies sabbathorũ, q̃ resurrectione Christi suam accipiens celebritatem, & nomenclaturam, Dominica dies vocari cœpta est, & instituta ab Apostolis. Venit ergo Iesus, sed planè vt prius, ianuis clausis scilicet, & stãs in medio, ac p̃ more pacem eis imprecans, cadẽ scilicet omnia faciens quæ absente Thoma fecerat, deinde insinuans ob quã causam venisset maximè, ac Thomæ declarans nihil sibi latere, sed quòd præsens fuerat, & audierat quęcunq; ille prius dixisset, anticipat eius sermonẽ, eisdẽ ita vtens verbis quib. ille prius vsus fuerat. Videre em̃ ille voluit fixurã clauorum in manibus, mittere digitum in locum clauorum, & manum in vulnus lateris. Dicit ergo ei: *Infer digitum tuum huc*, in vestigia clauorum scilicet: & vide manus meas, & affer manũ tuam mittens eam in latus meũ, & noli tibi compos effectus, noli deinceps esse incredulus, sed fidelis. Hic tam credi potest, Thomam, etsi à Domino admonitũ vt id faceret, qđ desiderauerat, à contractando tamen ipsum, & loca vulnerũ abstinuisse, q̃ agnita Domini facies & vox ei fatisfaceret, & præ reuerentia non auderet illũ tangere, quia Dominus postea tantũ dicit; *Quia vidisti me, Thoma, credidisti*; nec dicit; Quia vidisti & retigisti. Certe in hac sententia est Euthymius. Sic enim scribit; Vidẽs in manibus eius vestigiũ clauorum, & latus ipsius apertum, cõtinuò credidit, non expectans dum contrectasset. Potest tamen in verbo videndi intelligi hic etiã comprehendi tactus, qa, vt hic annotauit D. Augustinus, generalis quodãmodo est sensus visus, & per quatuor etiã alios sensus nominatur, vt cùm dicitur: Audi, & vide quàm bene sonet, &c. quo modo videre accipitur pro cognoscere. Cęterum siue Thomas tantùm viderit Dominum, siue etiam contrectauerit, mirabile certè est, quòd mox tantam fidem conceperit, quantam protestatus est dicens; *Dominus meus, & Deus meus*. Quemadmodũ enim ad credẽdum fuerat difficilior, ita nemo clarius diuinitatem eius professus est. Duo autem profitetur, quorum alterum ex aspectu, & contactu intellexerit, alterum ex eius omnipotentia, & omni scientia. Ex aspectu enim & contactu agnouit illum, qui præsens erat, esse Dominum illum suũ, quem prius secutus fuerat, quẽ appellare solitus fuerat Dominũ, & magistrum; ex potentia verò, in resurgendo & ingressu per ianuas clausas declarata: ex cognitione item occultorum, agnouit Dominum illũ suum etiam esse Deum suu. Hanc autem eius confessionẽ Dominus non reprehendit, nec reijcit, sed amplexus est, & laudauit. vnde certum est argumentum, Iesum Deum esse, idq; verum, quemadmodum ostendit Diuus Cyrillus ex adiecto hic articulo ὁ θεός μου. Porro quanquã magnifica essẽt fides, & confessio Thomæ, nõ tamen ipsum ob eam beatificat, sicut olim Petrum beatum pronunciauit profitentem ipsum esse Christum filium Dei viui. Ob tarditatẽ enim fidei, & experimentum sensuum non ita modò beatificari dignus fuit; sed in cõparatione eius magis beatificãtur, qui sine experientia sensuũ crediderunt aut credunt, idq; ad magnam posterorum confirmationem, & consolationem. Nõ enim ignorauit Dominus facilè futuros nonnullos, qui resurrectionem mortuorũ non fatererẽtur, quique videre se velle dicerent, palparéque non aliter quàm Thomas, rectèque se ita facere contẽderent, quoniam discipulũ saluatoris imitarentur. Et rursum nouit quosdã se iudicaturos infœlices, quòd non fuerint illis tẽporibus, quibus Dominum in carne miracula facientem videre potuissent. His ergo omnibus occurrit dicens; *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati, qui non viderunt, & crediderunt.* Non quidem Thomam à beatitudine excludere volens, sed beatiorem fidem pronuncians eorũ, qui non viderunt. Contra tamẽ quod obijci posset quòd Matth. decimo tertio, & Lucæ 10. beatos dicit oculos Apostolorum præ oculis Prophetarũ, quòd videre eis datũ sit, quæ illi desiderauerunt videre, nec viderũt tamen. Sed dicendum, Apostolos, qui Christũ in carne viderũt, aliqua in parte beatiores fuisse fidelibus

delibus, qui ante, & post eos fuerunt, alia verò ratione hos illis beatiores esse. Beatiores enim fuerũt Apostoli, q̃ eis datũ fuit videre in carne illũ, quem iusti omnes videre optauerunt. Cùm enim illum coram videre magnũ fuerit donum, ij quibus id fuit datũ feliciores hac ratione fuerũt illis quibus non fuit datum. Qui verò Christum non viderunt, & tamen in eum crediderunt, beatiores Apostolis fuerunt ratione fidei, quæ cæteris patibus magis fuit, & est in illis apud Deũ meritoria & grata. De beatitudine autẽ quę est ratione fidei hic loquitur dominus, quasi dicat, Tu quidẽ, Thoma, quia vidisti me, credidisti in me, At fides, quæ sic nata est, nõ ita magnopere laudanda, nec maltũ beatos facit homines. Beati magis illi, qui, cũ non viderint me, crediderunt tamen in me, quia eorum fides magis est apud patrem meritoria, & maius est dei donum. His autem verbis secundũ Theophylactũ, & Euthymium beatiores Thoma significauit dominus discipulos illos, qui antequam vidissent Dominum, crediderunt eum resurrexisse, de quorum numerò fuerunt, qui discipulis duobus redeuntibus ex Emaus dixerunt, *Surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni.* Possunt quoque intelligi hac sententia beatificati Patriarchæ, Prophetæ, & iusti quique veteris testamẽti. Omnium tamen maximè hac sententia verissimile est dixisse Dominũ propter posteros, qui in ipsum crediturí erant. Quamquam enim Dominus præteriti tẽporis verbis vsus sit, bene tamen hæc sententia illos post futuros includit, quia beatitudo hæc ad eos non potest pertinere, nisi cũ ijs de eis dici potest, non viderut & crediderunt. Pręterfiti etiã tẽporis vsus est verbis, secundùm Augustinum, tanquam ille, qui id, quod erat futurũ, in sua nouerat prædestinatione iam factum.

APPARET DISCIPVLIS DOMINVS AD MARE GALILÆÆ. Ioan. 21. CAP. CXLVIII.

POstea manifestauit se rursum Iesus ad mare Tyberiadis. Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecũ. Et exierunt, & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem iã facto, stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli, q̃ Iesus est. Dicit ergo eis Iesus, Pueri, nunquid palmentarium habetis? Responderũt ei, Nõ. Dixit eis, Mittite in dexterã nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iã non valebant illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille, quẽ diligebat Iesus, Petro, Dominus est. Simon Petrus cũ audisset, quia Dominus est, tunicã succinxit sibi (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij autẽ discipuli nauigio venerũt (non enim longè erant a terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. Vt ergo descenderunt in terrã, vident prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Dicit eis Iesus, Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terrã plenum magnis piscibus, centũ quinquaginta tribus. Et cùm tanti essent, non est scissum rete. Dicit eis Iesus, Venite, prandete. & nemo audebat discẽtium interrogare eũ, Tu quis es? scientes quia Dominus est. Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter. Hoc iã tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cũ resurrexisset à mortuis. Cũ ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus, Simon Iohannis, diligis me plus his? Dicit ei, Etiã Domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei iterũ Simon Iohannis, diligis me? Ait illi, Etiã Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simõ Iohãnis, amas me? Cõtristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? & dixit ei, Domine, tu omnia scis, tu scis, quia amo te. Dicit ei, Pasce oues meas. Amẽ amẽ dico tibi, Cũ esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas; cũ autẽ senueris, extẽdes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu nõ vis. Hoc autẽ dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deũ. Et cũ hoc dixisset, dicit ei, Sequere me. Conuersus Petrus, vidit illum discipulũ, quẽ diligebat Iesus, sequentẽ, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine, quis est qui tradet te? Hũc ergo cũ vidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autẽ quid? Dicit ei Iesus, Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te? tu me sequere. Exiuit ergo sermo inter fratres, quia discipulus ille nõ moritur. Et nõ dixit ei Iesus, nõ moritur: sed, Si eũ volo manere, donec veniã, quid ad te? Hic est discipulus ille, qui testimoniũ perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus quia verũ est testimonium eius,

MVLTA QVIDEM ET ALIA SIGNA FECIT IESVS IN CON. &c.) Diuus Chrysostomus existimat Euangelistam Ioannem de illis tantùm locutum signis, & indicijs, quæ post resurrectionẽ sunt facta, eo quòd adiiciatur: *in conspectu discipulorum suorum.* Nam post resurrectionẽ tantùm discipulis se exhibuit. Verum magis est verisimile testimonem esse communem, & de iis, quæ ante resurrectionem, atque de iis, quæ post eam facta sunt. Omnino enim apparet hæc Ioannem subiecisse tanquam finem descriptri à se Euãgelij, postea verò etiam addidisse, quæ vltimò sui Euangelij habentur capite, quòd inter multa à se & ab alijs prætermissa, ea memoriæ posterorum occurrerent, indicaretq; operæpretiũ ea posteritati literis tradere, non tantùm ob confirmandam fidẽ resurrectionis Christi, sed multo magis ob historiam, quæ est de Petro, de quo conueniebat omnes scire eorum Christi generalem curam ei commissam esse, iuxta promissionem illi olim factam apud Mattheum cap. 16. quæ non, nisi hac subsequenti narratione Ioannis, cognosceretur impleta fuisse. Dicit autem Euangelista, *quæ non sunt scripta in libro hoc*, aut, vt est Græcis, ἐν βιβλίῳ, hoc est, in libello, quòd quædam alia signa descripta essent ab aliis Euangelistis, quæ quam verò etiã ab omnibus prætermissa. Post hanc verò protestationem subiungit & causam, quare hęc scripserit, nõ scilicet ob ambitionem, & magistri gloriam tantũ, sed vt (inquit) credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, ad quod credendum præcedentia sufficere possunt. Et vt sciant lectores, ipsum hanc ab eis desiderare fidẽ non propter proprium commodum aut gloriam, subiicit, *& vt credentes vitam habeatis in nomine eius*, hoc est, per nomen eius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

POSTEA MANIFESTAVIT SE ITERVM IESVS AD MARE, &c.) Post apparitionẽ illam Domini secundã, factam discipulis post octo resurrectiois dies, à solo descriptã Ioãne, omnino videbatur in Cõcordiæ cõtextu subiicienda illa apparitio, quã deinceps narrat Ioãnes cõtigisse ĩ Galilæa ad mare Tyberiadis, priusquã ex Matthæo collocaretur ea, q̃ in mõte facta est Galilæę, eo q̃ Ioannes illã, etiam à se solo descriptam, tertiã fuisse scribat, quæ tertia nõ erit, si ante eam facta est illa, quã Matthæus describit. Itaq; cùm iã peracta paschali festiuitate, quæ septẽ durabat dies, Apostoli ex iussu Christi rediissent in Galilæam regionem suã, ante solẽnem illã, & promissam à Domino manifestationem, quę in mõte Galilææ, coram magna hominũ frequentia facta est, manifestauit se Dominus Iesus iterũ ad mare Tyberiadis multis discipulis simul cõgregatis. Manifestauit autem se noua & miraculosa ratione, quæq; nõ parũ in se cõtinet mysterij, & adiunctã habet narrationem de Petro cognitu necessariã, vt ob hæc mirum non sit Ioannem post impositũ semel suo Euangelio finem, rursum commotum vt hæc adiiceret. Hæc manifestatio in hunc accidit modum, Quodam tẽpore cùm septem essent simul discipuli, Petro piscari volenti reliqui se comites obtulerunt. Quoniã enim cum eis Saluator non semper erat, non adhuc promissus aduenerat paracletus, neq; adhuc perfectè eis commissa erat prędicatio, cùm nihil esset, quod agerẽt, & neminẽ grauare vellent, piscationi vacare visum est vt priorem exercentes artem iustissimam, otium fugerent, & suæ aliorumq; penuriæ subuenirent. Iã enim Domini præsidio fuerant destituti, per quẽ ali consueuerant amicorum vltronea benignitate. Itaque licet prius relictis retibus, & naui secuti essent Dominum, non tamen iam ad piscationem reuertentes, ad quam non est verisimile eos ante Christi reuersos resurrectionem, videri debent, retro respexisse contra illud Christi. Nemo mittẽs manum suam ad aratrum, aptus est regno Dei, si respiciat retro. Non enim ex desperatione alicuius id fecer, aũt vt ex pœnitudine cœptę vitæ, sed vt & tẽpus bene collocarent, & suæ consulerent inopiæ per artem licitã, sicut & Paulus manibus laborabat etiam cùm iam prædicationi intentus erat. Non enim Apostoli prohibiti fuerũt arte licita victum necessarium quærere, sui Apostolatus integritate seruata, si quando quod agerent, aut vnde viuerent, non habebant, aut si per hoc prædicatio non impediebatur. Exierunt ergo ad piscandum Apostoli nocturno licet tempore, quod piscationi magis est accommodũ, & illa nocte tota nihil prendiderunt, Deo ita negotiũ disponente, tum quò locus daretur miraculo, tum ob significandum mysterium, quod postea explicabitur. Vbi verò diluxisset, Iesus, qui lubenter adest, & succurrit laborantibus, stetit in littore, nõ tamen agnouerunt eum discipuli, partim ob interuallum longius partim ob lucẽ adhuc ancipitẽ, sed omniũ maximè, quia noluit statim agnosci Dominus, quò per miraculũ ad sui cognitionem Apostolos adduceret. Et bene discipulis in mari laborãtibus iã in littore Dominus stetit, non autem vt olim, in fluctibus maris ambulauit, nec nauim in mari ingressus est, quia iam corruptionem carnis exutus nequaquam cum mortalibus discipulis, fluctibus mortalis vitæ inerat, sed ad stabilitatem immortalis vitę translatus erat. Cùm ergo nõ agnosceretur dominꝰ à suis, velut ignotus, & quasi volens aliquid ab eis emere, eos è littore alloquutus est, dicens, *Pueri, nunquid pulmentarium habetis?* Pueros, aut, vt habent Græca, παιδία diminutiuum, eos vocauit iuxta cõsuetudinem. Moris enim, ait Euthymius, erat, ita operarios appellare propter illorũ robur, ac strenuitatem ad labores. Cæterùm pulmentarium hic positum est pro obsonio, eoq; quod pani additur. Id enim propriè sonat dictio Græca hic posita, προσφάγιον. Cùm aũt illi nec voce agnoscerent dominum, sed suspicarentur alium quempiam esse, qui venisset ad lacũ mercaturus pisces, responderunt se nihil habere. Tũ Iesus vt paulatim declararet quis esset, Mittite, inquit, rete in dexteram nauigij, & inuenietis quod hactenus non potuistis. Ad certam nauigij partem expresse præcepit iacere rete, ne fortuita videretur captura. Dexterã aũt elegit, quia illa fœlicitati & euentus, & status immortalitatis eius cõueniebat. Dextera enĩ prosperitatem & fœlicitatem designat. Cæterũ nec adhuc cognouerunt eum esse Iesum, quod tamen eos intẽligere oportebat. Nam quomodo vulgaris homo id nosse potuisset, quòd iacentes in dexteram nauigij partem inuenturi essent? Quamquam autem illum non nossent, tamen aut quia arbitrabantur signo quopiam illum nosse pisces aliquos ibi natare, aut simpliciter, quia tędium sumpti laboris, & auiditas capiendi spem addebant, paruerunt iubenti. Itaque, quia tam simpliciter nihil obmurmurantes, obtemperauerunt, diuina voluntatetã ta iam piscium multitudo concluſa est, vt præ nimietate trahere vix possent ad scaphã. Ex nouitate rei, & prospero euentu secuto ad vocem iubentis, ad instar miraculi, quod in principio vocationis quatuor discipulorum accidit etiam in piscatione, discipulus ille, quem diligebat Iesus (sic enim frequenter seipsum Ioannes designat) factus attentior submonet Petrũ, qui verisimiliter totus erat in attrahendo rete, q̃ dominus esset is, q̃ è littore stans iussisset rete mitti. Et quidem etiam hic Ioannes Petro, aliisq; perspicacior erat, ob puritatis magnitudinem: Petrus verò sui non dissimilis, feruentior inuentus est hic ob vehemẽtiam amoris. Agnoscit enim dominum Ioannes ante Petrum, sed Petrus ante Ioannem egreditur ad dominum. Nam cùm tantùm audisset esse dominum, mox id credens, & hoc eo facilius quòd memor fortè esset primę piscationis, proiectis iis, quę in manibus erant, oblitusque retis & piscium, aliud non cogitabat quàm celeriter Domino coniungi. Itaque primùm præ reuerentia erga Domini num, tunica succinxit se, hoc est, indumentum quoddam sibi superiniecit, & induit, quoniam antea nudꝰ erat, vt ad piscationem expeditior esset: deinde impatiens morę, nec sustinens, vt nauigio ad eũ peruenirer, sese in mare coniecit, vt ad Dominum citius accederet. Quòd autem hic dicitur nudus fuisse Petrus, non sic verisimile est intelligendum, quasi omnino nudus fuerit, sed quòd ad comparationem cæterorum vestimentorum, quibus vt solebat, nudus fuerit, non per omnia membra decenter tectus, sed pro more piscantium in multis nudus, simplicíq; piscantium vestimento indutus. Pro dictione enim, *tunica*, Græcis est ἐπενδύτης, quæ ex sua deriuatione manifestè significat vestis genus, qđ superne inducitur, vt est pallium

Luc. 9.

2. The. 2.

Act. 20.

lium, aut penula, cùm tunica vestis sit interior. Vnde Theophylactus, Est, ait, ἐπενδύτης lineũ quod dam, quo Pœnices, & Syri piscatores se amiciebant, siue nudi essent, siue vestiti, hoc superimponentes. Idẽ succingere, aut, vt est Græcis, διεζώσατο, intertexatur simpliciter positum pro induit. Proinde pro eo, quod nos habemus, *tunica succinxit se*, id qđ est Græcis, τὸν ἐπενδύτην διεζώσατο, rectius, videtur sic vertendũ, superindumentũ aut pallium indutus est, aut superindumento circumvolutus & circumcinctus est. Nõ est Græcis pronomen, se, & ablatiuus tunica. Euthymius tamen ἐπενδύτην, tuniculam quandam fuisse dicit manicis carentem, quæ corpus ad genua vsque contegebat, hacq; vsos, qui in mari degebãt, q̃ eis & agilitatem tribueret, & inter aquas ornatum. Hac veste putat Petrũ indutũ fuisse, cùm adhuc piscaretur, atque ob id dictum ipsum fuisse nudum, q̃ hac sola indutus erat: verùm, quoniam ea discincta fuerat, Petrum illam ob reuerentiam Domini succinxisse, & cingulo quod cohibuisse eius laxam dissolutionem. Secundùm quam intelligentiam Græca etiam verti nõ debebant, *tunica succinxit se*, quamquam sic verterit eius interpres, sed, tunicam succinxit, hoc est, tunicam suam, qua priùs indutus erat discincta, iam succinxit. Sed prior intelligentia, quã indicauit Theophylactus, simplicior est, & cõuenientior Vt vt aũté est, Petrus honestè, & decenter quantum tempus, & locus patiebantur, se componens, per aquam, siue natando, siue pedibus propriis transuadãdo, quia erant prope terram, primus peruenit ad Iesum. Cæteri verò nauigio venerunt, trahẽtes secum rete piscium. Non enim longè aberant à terre, sed circiter ducentis cubitis, hoc est, pedibus trecentis, aut passibus sexaginta. Nam cubitus est sesquipes, & passus quinque pedum mensura est. Vt ergo descenderũt é nauí in terrã, ecce tum aliquid non solùm potentiæ, sed & benignitatis Iesu indicium eis oblatum est. Videbant enim prunas positas, piscemque eis superpositum: videbant & panem seorsum positum, quæ Dominus ad hoc parauerat, tum vt pro sua erga illos benuolentia per cibum eos à labore refocillaret: tum vt suam ostenderet potentiam, qua ex iis, quæ non erant, illa parauerat & creauerat, sicque etiam declararet se non ob indigentiam de opsonio quæsisse, aut præcepisse vt in dexteram nauigij iacerent rete, suáque voluntate factum, vt rete tota nocte frustratum impleretur piscibus. Cæterùm quamquam iam panem, & piscem parata haberet, iubet tamen etiam adferri de piscibus, quos comprehenderant, tum vt ostenderet non esse phantasma, quod factum erat, tum vt videntes piscium multitudinem ac magnitudinẽ, & quòd non esset scissum rete, magis etiam admirarentur. Itaque Petrus vbique primus, & cæteris feruentior, & tanquam artis piscatoriæ peritior ascendit in nauim, traxitque in terram rete plenum piscibus & magnis, & multis, vt pote numero centum quinquaginta tribus. Et quod his accedit tertiũ miraculum, cùm tanti essent, hoc est, tam multi, & tam magni, non est tamen scissum rete. Non enim id accidit ob fortitudinem retis, sed quòd Dominus etiam illud fortificaret. Porro pro, *tanti*, Græcis est, τοσούτων, quod & tantum significat & tot, vt si mul ad magnitudinem, & multitudinem referri possit piscium. His gestis cùm à labore ad prandium paratum suos Dominus vocaret, vt & nunc, sicut alias, manducando cum eis veritatem sui corporis eis comprobaret, nullus exquirebat, neq; audebat interrogare, quisnã esset. Videbant quidem speciem Domini augustiorem, vultũque non parum immutatum, volutsentque de figura hac aliena nonnihil interrogare: sed quia maiestas corporis iam immortalis, & raritas consuetudinis ademerat eis solitam loquendi, & interrogandi fiduciam, & potissimũ quia ex re triplicique præcedente miraculo sciebant ipsum esse Dominũ, nec quicquam dubitarent, non audebant interrogare quis esset. Itaque nihil hæsitantes accedunt inuitati ad paratum prandium, venitque Iesus, & pro suo more accetum panem & piscem frangens suis manibus, distribuit discumbentibus, solitam eis non dedignatus exhibere familiaritatem, licet ad meliorẽ translatus vitæ statum. Legimus quidem ferè in nostris libris: *Et nemo audebat discumbentium*, verùm legendum esse, *discentium*, hoc est, discipulorum, vt correcta pleraque habent Biblia, Græca aperte indicant, quæ habent μαθητῶν. Verisimile enim scriptorem aliquem, quoniam nouum est participium, *discentium*: ponere pro nomine, discipulorum, mutasse *discentium* in *discumbentium*: sicut Lucæ 19. participium, *discentium*, mutatum est in *descendentium*. Si enim ordinem obseruauerimus, quam tenuit Euangelista Ioannes, videbimus eum non voluisse significare, quòd ex discumbentibus nemo eum ausus fuerit rogare, sed quòd vocati ad prandium, priusquam accumberent, non ausi fuerint propter certitudinem eum interrogare, sed certi ipsum esse Dominum, accumbere non dubitauerint. Cęterùm Diuus Chrysostomus annotauit, Dominũ accepto pane, non iam vt ante resurrectionem in cœlum suspexisse, vt ostenderet se humana illa dispensatoriè fecisse, nunc autem tempus esse, diuinitatem suam, & potestatem ostendendi. Et hactenus quidem ad literam de tertia hac apparitione Domine pluribus simul facta discipulis. Sic? enim accipiendum quod dicit Euangelista, *Hoc iam tertiò manifestatus est Iesus discipulis suis*, quòd iam tertiò pluribus discipulis simul collectis sit manifestatus. In hunc sanè modum intelligit Euthymius. Quidam tamen illud, *tertiò*, referunt non ad vices, seu numerum manifestationum, sed ad numerum dierum, quibus per interualla se Dominus manifestauit discipulis: quorum primus fuit, ipse resurrectionis dies: secundus, octauus à resurrectione: tertius, quando apparuit hic iuxta mare. Præter tres enim illas manifestatiões, quas descripsit Ioannes, & ante eas, manifestatus erat Petro, & duobus discipulis eũtibus in Emaus. Sicut autem in illa Petri aliorumq; discipulorum piscatione, quæ in principio prędicationis Christi facta est in hoc eodem mari, cum miraculo iussu Domini sebuto, vt scribit Lucas capite quinto, certum est Dominum præfigurare, & deliniare voluisse spiritualem hominum piscationem, quæ deinde per Apostolus futura erat, quoniam subiecit dicens Petro, Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens, ita nihil dubitandum, quin hęc Petri, aliorumque piscatio, imago fuerit piscationis hominum, quæ Apostolica erat fienda deinceps prædicatione. In hac ergo piscatione, sicut & in illa, de qua

apud

Universidad de Deusto
Biblioteca

apud Lucam, Petrus primus præcipuusq; fuit piscator, in signum quod Euangelicę prędicationis negotium primò, & præcipuè Petro commissum esset, qui primus factus est Apostolorum, vnde sicut ibi Petro peculiariter dictum fuit, Ex hoc iã homines eris capiens: ita & nunc moxei peculiariter dictũ est, *Pasce oues meas.* Hic sicut & ibi per noctem laborantes, & sine iussu Christi retia iacientes, nihil ceperunt: facta autẽ die, ad præsentiam, & iussum Christi rete mittentes in mari, cõprehenderunt immẽsam piscium multitudinem, vt hac ratione velut ænigmate significaretur, inanem esse operam Euangelistę, nisi Christus hominis conatum bene fortunet, & bona spes daretur Apostolis futurum per eos, vt (quãquam prædicatione priscorum pauci adeo persuasi sint Deo omnino adherere, vt eos frustra laborasse dicere possimus, idq; ideo quia adhuc nox ignorãtiæ vbiq; nimis obtinuit) plerique ex omnibus nationibus reti prędicationis colligerentur iã ad Christum, postquam per illius doctrinam, & per eius resurrectionem, tenebris fugatis, mane illuxit orbi, & ad iussum Christi Apostoli in omnẽ se spargerent orbem, quibus post resurrectionẽ à Christo iam in littore immortalitatis stante dictũ est, Euntes in mundũ vniuersũ prædicate Euangelium omni creaturę. Sed in altera illa piscationẽ nõ ex primiturin vtram partem nauis rete eiici debeat: hic verò pręcipitur vt in dexteram nauigij eiciatur, quia in illa significabatur collectio fidelium, qui nũc in ecclesia permixti sunt ex bonis, & malis: hic verò significata est tantùm collectio fidelium bonorum, qui completa resurrectione bonorum ad Christum è mari huius turbulenti seculi adducẽtur, vnde illa facta est ante Christi resurrectionem, quando cum discipulis in nauim ascendens erat in mari: hæc verò post resurrectionem, quando stabat in littore. In illa ergo piscatione non mittuntur retia ad dexteram, ne solos significaret bonos: nec in sinistram, ne solos malos, sed indifferenter. Hic autem in dexteram iubentur mittere rete, vt significaret eos, qui stabũt ad dexteram, solos bonos. Illic non exprimitur numerus captorum piscium, qui tantus fuit, vt duas implerent nauiculas: hic minor est numerus, & expressus, quia maior est numerus eorum quos iam comprehendit Ecclesia, quam sit eorum, qui Christo adducentur post resurrectionem: & ille quidem numerus inde finitus est, hic verò certus, & definitus, singulorum habens nomina descripta in libro vitæ. Illic rete rumpitur, propter significanda schismata, quę nunc sunt in Ecclesia, propter permixtionem malorum cum bonis: hic verò non est scissum rete, quoniam in illa sanctorum collectione, quę erit post resurrectionem, nulla erũt schismata, vbi summa omniũ erit pax, animorumq; cõsensio. Postquam autem hic rete ad littus tractum fuit, ad prædẽdum suos Dominus inuitauit, quo significatur, q̃ post multos labores, quos in colligendis fidelibus prędicatores modò subeunt, tandem vocati cum Domino recumbent, spirituali cibo ipsis proposito, qui mentem, ac rationem excedit humanæ naturæ, tunćque implebitur in eis illud Psalmi, Labores manuum tuarũ quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Nec ipsi capiunt, quod manducẽt, sed Christus eis distribuit, vt hinc quoque figuratũ intelligamus, inquit Cyrillus, Christum etiam in futuro seculo gratiarum nobis largitorem futurũ. Et hæc sufficere puto pro mystici sensus explicatiõe. Qui verò volet exactius philosophari in numero centum quinquaginta trium piscium, & pisce assо ac pane, legat D. Augustinum & Gregorium, quãquam D. Cyrillus simplicius in numero sit philosophatus, centenario numero gẽtiũ plenitudinẽm significatam intelligens, quoniam is numerus plenissimus est, decem decadibus cõstans: quinquagenario verò numero, paucos eos, qui ex ludæis crediderũt, creditutique sunt, quoniam hic numerus subduplus est ad centenariũ, & lõge abest à plenitudine: ternarium autem, qui relinquitur, sanctissimæ Trinitatis habere significationem, in quã credunt fideles, & ad cuius gloriam fidelium vita dirigitur.

CVM ERGO PRANDISSENT, DICIT SIMONI PETRO IESVS.) Postquam Petri mystica illa piscatiõe primũ se & præcipuũ gessisset, & Dominus fructum ac mercedẽ laboris Apostolici ipso facto declarasset, figurã præcedẽtem etiam re explicãs, Petrũ vniuerso suo gregi præfecit, atque in piscatione spirituali primum facit. Cùmenim capitesuperiori in prima appartitione Apostolis omnibus parem contulisset potestatẽ, dicens, Sicut misit me patet, & ego mitto vos, &c. nunc ad tollendũ schisma, & vt Ecclesia vna monstraretur, vnus omnibus præficitur, imperq; Dominus in Petro quod ante resurrectionem ei promiserat, dicens, Tibi dabo claues regni cœlorum, quia, vt ibi dictum est, verbis illis promittebatur Petro summa in Ecclesia potestas & authoritas, quæ hic illi traditur, cùm ei peculiariter regimen & cura pastoralis ouium Christi committitur. Hanc autem potestatem ei peculiariter cõmissurus dominus, priùs ab eo rogat, num se diligat, & plus diligat quàm cæteri, qui aderant Apostoli, non tanquam ignorans, cùm tanquam deus omnia sciret, & tanquam homo didicisset iam ipso facto excellentem præ aliis Petri dilectionem, quia aliis nauigio venientibus ipse impatiẽtia desiderij se in mare miserat, vt ad Iesum peruenire: sed rogat, vt Petro confitente suũ erga ipsũ amorem, occasionem haberet opportunã committendi illi suarum curam ouium, omnesq; doceret & eximium suũ erga oues suas amorem, & Petro peculiariter hanc curam commissam ob peculiarem eius erga se amorem, ac proinde neminem idoneum esse, qui gregis Dominici curã suscipiat, nisi qui singularem aliquam erga Christum gerat dilectionem, & ex hac illam suscipiat curam. Bene autem notandum, quòd Dominus Petrum non tantùm rogat, num se diligeret, sed etiam num plus diligeret quàm cæteri, non solùm vt intelligamus eximiam, & singularem dilectionem requiri in præficiendo ouibus Christi, sed etiam vt hinc intelligamus ad solum Petrum pertinere, quod ei dictum, est *Pasce oues meas*, & non etiam aliis hoc dictum in Petro, vt quidam volunt, quòd Petrus tanquam os Apostolorum omnium nomine respondere soleret. Sicut enim non est ei dictum omnium nomine, *Diligis me plus his*, nec omnium nomine dixit. *Tu scis, quia amo te*: ita etiam non est ei omnium nomine dictum, *Pasce oues meas*, quamquam etiam omnibus aliàscum Petro eadem cura commissa fuit, & post capite sequenti committetur. Notandum rursum, quod priùs quidem Petro ob singularem

gularem eius de Iesu opinionem & confessionem fidei longè excellentem aliorũ hominum opinionẽ, promissæ sunt claues regni cœlorum: nũc verò cædem claues ei tradũtur, ob singularem eius erga Iesum dilectionem, excellentem aliorũ amorem, vt intelligamus pastorem singularis debere esse & fidei, & dilectionis, nec fidem sufficere eximiam, nisi secundùm fidei excellentiã adsit etiam charitatis præeminẽtia. Cæterùm, etsi Dominus Petrum rogaret, num se diligeret plus quàm alij tamen præ modestia respondet tãtùm se diligere dominum, eiusq; dilectionis dominum ipsum testem facit, nec se iã audet aliis præferre, vt priùs fecerat, cùm dixit, Et si omnes scãdalizati fuerint sed non ego. Lapsus enim eius iam adhuc recens modestiorem illum reddiderat, & circumspectiorem. Itaque de aliorum amore nihil dicẽs quorũ animos exploratos non habebat, de sua tantũ cõscientia respondet, dicens, *Etiam Domine*, hoc est, verè domine ego te diligo, nec id ignarus interrogas: tu enim scis q̃ amem te. Tum Iesus; *Pasce* (inquit) *agnos meos.* Quasi dicat: Si me amas, vt profiteris, amorem hũc in me tuum declara in agnos meos, & oues meas, quæ mihi sunt charissimæ, adeo vt pro illis vitam meam impenderim. Harũ te ad exemplum meum pastorem, & curatorem exhibe vice, & nomine meo, vt qui cùm hactenus illarum me præstiti bonum pastorem, iam ab eis tollor in cælum, ascendens ad patrem meum, vnde veneram. Harum te prę aliis peculiariter, sicut aliquando promisi, pastorem constituo, ob peculiarem tuam præ alus in me dilectionem. cùm ergo amorem profitenti dominus curam pastoralẽ ouium suarum iniungit, significanit, quanti faciat oues suas, vt in quas tanquam sibi vnicè dilectas, & propria vita chariores cupiat trãsfundi omnẽ, quę erga se habetur dilectionem, & proinde amorem, quem quisque habet erga Christum, in proximis Christi nomine exhibendum, qui sibi factũ reputat, quicquid suis impenditur. Hanc suam erga oues suas curam & dilectionem magis adhuc declarauit dominus, cùm non semel tantùm, sed terna etiam vice Petrum interrogauit: idemq; ei iussit: quanquam & alia sit ratio ter repetitæ iam à domino interrogationis, nimirum vt Petrus trina cõfessione trinam recompẽsaret negationem, sicq; lapsum, qui verbo factus fuit, etiam verbo curaret. In secunda tamen, & tertia interrogatione, non quærit dominus, nũ se plus diligeret Petrus quàm cæteri, sed simpliciter, nũ se diligeret, q̃ videret Petrum præ modestia aliis se nolle præferre, vt aliquando temerè & infeliciter fecerat. Ex hac autem terna domini interrogatione, qua declarauit rem sibi valde fuisse cordi, inoleuit cõsuetudo, teste Cyrillo, & Theophylacto, vt ter cõfiteantur, qui veniunt ad baptismum. Proprio autem nomine eum semper cõpellat dominus, vocando eum Simonem filium Ioannis, ob familiaritatis & amoris indicium, & quia ad ipsum propriè sermo dirigebatur. Porro pro, *Ioannis*, Græcus est ἰωνᾶ, in plerisque tamen Græcis, nominatim apud Euthymium, etiam hic est ἰωνᾶ, sicut Ioannis 1. cap. & apud Matthæum cap. 16. vt videri possit verum, & proprium nomen patris Petri fuisse Iona, quod columbam significat, non Ioanna, quod gratiam significat, quamq̃ mystica horum nominum interpretatio eodẽ recidat. Quòd enim Simon filius fuit Iona, vel Ioanna, significat ipsum ideo fuisse deo obedientem, (id enim Simon significat) quia filius fuit spiritus sancti, qui in columbæ specie descendit in Christum. Cæterùm q̃ Dominus in prima & secunda interrogatione posuit verbum, diligere, Petrus verò respõdisse dicitur se amare Dominum, non est in huiusmodi varietate (quæ etiam est apud Græcos) philosophãdum, quasi aliquod subsit mysterium: sed citra discrimen vsus est his verbis Euãgelista, quod ex eo patet, vt annotauit D. Augustinus lib. de ciuitate Dei 14. cap. 7. quia in tertia interrogatione etiã ipse Ieius non scribitur dixisse, diligis me, sed, *amas me*, secutusque Euangelista ait, *Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertiò, amas me*, cũ Dominum non tertiò, sed semel scripserit dixisse, *amas me*: bis autem dixisse, *diligo te*. Sic quærendũ non est mysterium in eo quod in prima interrogatione dixerit, *agros meos*: in secunda verò, & tertia, *oues meas*, Rursum, quòd in prima & in tertia sit Græcis βόσκε, in secunda ποίμαινε. Non enim significationis alicuius gratia, sed tantùm elegantię causa verisimile est hac variatione vsum Euãgelistã, vnde bene semper vertit interpres, *Pasce*, quãquam ποίμαινε magis sit regere, sed sic vt pastor regit gregem, quod aptè dicitur pascere. In pascere enim includuntur hic omnia viri, bonique pastoris officia ouibus debita, qualia sunt prouidere eis de cibo, defendere eas à lupis, errãtes reducere, quod infirmum est, consolidare, ęgeráq;, quæ innuuntur Ezech. 34 In genere autem dicit & absolutè, *oues meas*, vt intelligamus, Petrum pastorem constitutum omnium ouium Christi, & proinde etiam discipulorum & Apostolorũ, imò Euthyimus per oues Christi hic speciatim discipulos designatos intelligit, quorum curam supra Petro Dominus commisit, dicens, Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Vnde D. Bernardus lib. 2. de cõside. ad Eugenium, Tu, inquit, es cui claues traditæ, cui oues cõmissæ sunt. Sũt quidẽ & alij cœli ianitores & gregum pastores, sed tu tanto gloriosius, quanto & differentius vtrumque præ cæteris nomen hæreditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos: tibi vniuersi crediti sunt, vni vnus. Nec modò ouium, sed & pastorum tu vnus omnium pastor. Vnde id probem quæris? Ex verbo domini, Cui enim, nõ dico episcoporum, sed & Apostolorum, sic absolutè & indiscretè torę commissę sunt oues? Si me amas, Petre, pasce oues meas. Quas? Illius vel illius populos ciuitatis? aut regionis, aut certè regni? Oues meas, inquit. Cui non planum non designasse aliquas, sed assignasse omnes. Nihil excipitur, vbi distinguitur nihil, &c. Bene autem in verbis Christi toties repetitis notandæ duæ illæ dictiones, *Pasce*, & *meas*. Verbum *Pasce*, monet iis, qui in Ecclesia præsunt curam commissam esse, & laborem, non otium: deinde curam talem, qua commissarum ouium bonum quærant, non autem proprium ne sint de numero eorum de quibus dicitur Ezechie. 34. Væ pastoribus, qui pascebant semetipsos, pronomen, *meas*, indicat Ecclesiæ pastores non debere sibi commissos habere velnti suos, quibus tanquam domini præsint, sed tanquam alieni domini, qui eos sibi emit proprio sanguine, cui pastores aliquando sint de cõmissis ouibus rationem reddituri. Vnde hanc formam sibi præscriptam probè intelligens Petrus, eadem explicatius aliis tradit pastoribus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sic scribens: Pascite qui in vobis est gregem Dei, A prouidentes non coactè, sed spontaneè, neq; turpis lucri gratia, sed voluntariè: neq; dominãtes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Cæterùm præter causas literales superius dictas, quare ter Dominus dixerit, *pasce*, quidã etiã mysterij cuiusdam causa hoc Dominũ fecisse putãt, nempe ad designãdũ pastores trib. modis debere cõmissas pascere oues, quod sic tractat D. Bernardus ser. 2. de resur. Pasce, ait, mente, pasce ore, pasce opere. Pasce animi oratione, verbi exhortatione, exẽpli exhibitione. Alij sic, Pasce pabulo doctrinæ, exẽplo piæ vitæ & opum subsidio, si res ita poposcerit. Licet & in hunc modũ: Pasce doctrina, sacramentis, & vitæ exemplo.

AMEN AMEN DICO TIBI, CVM ESSES B IVNIOR, CINGEBAS TE, &c.) Cùm iam Petrus ter confessus esset suum erga Dominũ amorem, & Dominus ei ter oues pascendas commisisset, oportune Dominus ei iam etiã prædicit mortis genus, quod ad imitationẽ Domini subiturus esset, pro ouibus sibi cõmissis, & quo verè declaraturus erat suum amorem, quem iam confessus fuerat, ne putaret delicatam fore eam prouinciã, quę iã ei delegata fuit, & dilectionem, quam iam professus fuit. Verè verè, ait, dico tibi, Petre, cùm esses iunior, & iuxta corporis vires malorum tolerantior, mollius habebaris. Nã ipse tibi cingulũ tuo arbitratu soluebas, aut addebas, ac liber ãbulabas, quocunque lubitũ esset. Verùm vbi senueris, iam iuxta corporis vires imbecillior, & quan- C do p ætate liberior esse deberes, durius tractaberis. Extendes enim manus tuas, & alius te cinget, ducturus, quò naturali volũtate nolis. Hisautem, ait Ioãnes, significauit Dominus rectè, qua morte clarificaturus esset Deũ, nempe morte crucis, quã iam prouocatus suis pastor ille bonus, in cuius locum successit Petrus, subierat. Hanc enim significauit per extensionem manuum, quę fit in cruce. Proinde quod sequitur, *& alius te cinget*, non post extensionem manuum intelligendũ est, sed ante eam, vt prius dixerit Dominus, quid fieret, deinde quomodo fieret, & sit sensus, Extẽdes manꝰ tuas in cruce, & vt ad hoc venias, alius ciget te, vincula tibi iniciens, & sic vinctũ ducet, quò nolis se D cundùm naturale desiderium. De huiusmodi enim naturali voluntate accipiendum est, quod dicitur, *quò non vis*, quam superaturus erat amor Christi, & ouium eius. Bene autẽ Euangelista nõ dixit, qua morte esset moriturus, sed, *qua morte clarificaturus esset Deum*, honesta scilicet nomenclatura mortem illam cõdecorãs, quia mors pro Christo, gloria magna est Dei, vt qui probatur tã fidelem habere discipulum & seruum, qui pro veritate doctrinæ, ac spe promissorum eius non dubitat mortem oppetere.

ET CVM HOC DIXISSET, DICIT EI, E SEQVERE ME. CONVERSVS,) Cùm Dominus verbo commendasset Petro ouium rationalium curam, eiq; verbo tectè, & parabolicè prę dixisset mortis, quæ eum manebat, genus: nũc eadem hæc ipso facto etiã parabolicè, & tectè agit. Itaque surgens à conuiuij loco, & ad eundũ, aut ambulandum se præparans inuitat Petrum ad se quẽdũ se corporaliter: ipsa corporali sequela monere illum volens ad sequẽdum se in ijs, quæ dixit, nempe in cura ouiũ pastorali, & supplicio crucis perferendo. Cùm ergo Petrus post Iesum ambulare pergens respexisset, & vidisset discipulum, quem diligebat Iesus etiam sequentem, quãquã iussus non esset sequi, rogauit Dominum quid is facturus esset, aut passurus pro ipso. Audiuit Dominum ob confessum amorem sibi committere oues suas, atq; consortiũ gloriosæ mortis promittere: cogitauit quomodo & Ioãnes singularem erga Dominũ gereret amorem, & vicissim ab eo intimè diligeretur: vidit illum etsi nõ iussum, etiam sequi Dominum, tanquã à quo prę amore diuelli non posset: reputauit secum quòd & ille cupidus esset audiendi mortis suę genus, & quia hunc vnice diligebat, etiã ipse quid de illo futurum esset cupiuit cognoscere. Itaq; iam ex familiari Christi colloquio audacior factus, partim ex amore, quo Ioãnem prosequebatur, quem modestiæ causa iudicauit non ausum de se rogare, cùm alioqui ipsa sequela satis indicaret se cupidum rogandi de se, partim ex curiositate, ad quam amor eum pertraxit, de Ioanne rogat, dicens, *Domine, hicautem quid*, supple, facturus est, aut passurus? Num & ipse te sequetur? Num & ipse eadem nobiscum mortis via gradietur, qui eadẽ mecũ te diligit dilectione? Cùm ergo Petrus in vltima cœna per se non auderet rogare dominum, quis ipsum esset traditurus, sed ad hoc dilecti discipuli Ioãnis vsus fuerat opera: nunc audentior factus, de dilecti statu nomine ipsius cõfidenter interrogat, quem indicauit nunc ausum non esse de se interrogare. Atque ad significandum hãc Petri libertatem, quam modò adeptus fuit, intelligit Euthymius Euangelistam nunc, in memoriam reducere recubitum supra pectus domini, & interrogationem tunc à se factã, quamquam simplicius dixerimus, factum illud in memoriam reuocatum, in signum specialis, & eximiæ dilectionis, quæ fuerit inter Christum, & Ioãnem, vt cui solidatum fuit, recumbere supra pectus Iesu, quique solus ausus fuit de traditore eum percunctari, atque ob hanc eximiam dilectionem commotum Petrum, vt de Ioanne interrogaret, postquam audisset, quid sibi dominus euenturum prædixerat post amoris erga ipsum professionem. Cæterùm hanc supernacuam Petri à Ioãne curam corrigens dominus, & ad id, quod ad se pertinebat, considerandum excitans: respondet, *Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te? tu me sequere.* Legendum enim esse, *si*, & non, sic, vt multi tamen libri corruptè habent, meritò adeo certum esse debet, vt de eo contendere proterui videatur, qui inueteratum errorem agnoscere nolit, aut agnitum corrigere. Primùm enim Græci codices omnes habent, *si*, & non, sic, & interpretes omnes Græci suis commentarijs testantur se legisse coniunctionem conditionalem, *si*. q nihil affirmat, nec aliqua est apud Græ- E cos similitudo inter ἐὰν, hoc est, si, & ὅτως hoc est, sic, vt hac occasiõe lapsus posset videri interpres, vnde nemini dubium esse debet, quin errore librarij cõiunctio, *si* mutata sit in aduerbium, sic, cùm apud nos facilis prolapsus sit à *si*, in sic, ob vocum affinitatem. Idem deinde arguit, quòd nõ in omnib. Latinis codicibus habeatur, sic, sed in plerisque etiam legatur, *si*. Ita enim reperitur in codicibus nonnullis antiquissimis manu descriptis, vt indicarunt nonnulli: ita legisse constat D. Hieronymum lib. 1. contra Iouinianum. Præterea non posse legi aduerbium, sic, ipse sermonis contextus palam satis arguit. cum enim retulisset

retulisset Ioãnes, occasione horũ verborum Do- A scripsisse, non dixisse Dominũ, *non moritur*, ne illis verbis quæ dixit, hoc voluisse intelligi putaretur, sed putaretur potius & ipse iuxta communem debitum naturę humanę mortem subiturus, quã iã eum subijsse vniuersa per orbem Ecclesia satis se declarat credere, dũ per singulos annos depositionis eius diẽ celebrat, meritorum & orationum eius suffragia implorans. Testati sunt & qui post ipsũ apud Ephesios episcopatu functi sunt. Nã, vt refertur ab Eusebio i Ecclesiastica historia lib. 3. capit. 31. Polycrates Ephesiorum episcopus Victori episcopo Romano sic de eo scripsit: Ioãnes ille qui supra pectus Domini recũbebat, qui fuit sacerdos Dei, põtificale ἔπαετλον gestãs, & martyr, & doctor optimus apud Ephesum dormiuit. Quòd autẽ reliquiæ corporis eius neque in sepulcro, neque alibi vnquã sunt repertæ, piè creditur post mortem, sicut & Mariam, ob singulare priuilegium charitatis ipsum mox resuscitatum, corpore immortali trãslatũ in cœlos, vt ad instar dilecti Benianim duplicem acceperit præ alijs portionẽ. Gregorius tamen Trapezuntius libello quodam super hoc loco edito ad Papã, omnino contendit legendũ esse, *sic*, & interpretem eo modo rectè vertisse, quod dictio Græca ἐὰν, cui correspondet nostra coniunctio, si, affirmatiuè sit accipienda & assertiuè, quando coniungitur verbo indicatiui modi, quemadmodũ & coniunctio, si, vt ipsi videtur: cõditionaliter verò quando coniungitur verbo coniunctiuo. Itaq; tum ex hoc loco, tum ex alijs aliquot tum argumentis, tum scripturis conatur ostendere Ioannem necdum esse mortuum, sed cum Enoch & Elia viuentem, venturum cum eis ante iudiciũ. Verùm vt rationes illius non concludunt, ita iam dicta sententia magis concordat cum Ecclesiæ traditione. Cęterùm sicut omnino probabiles & falsæ sunt iam dictæ opiniones, quibus bene conuenit illa lectio: *Sic eum volo manere*, &c. ita secundùm veram Ecclesiæ de Ioannis morte sententiam, nullus aptus ad ferri potest sensus illius receptæ apud Latinos lectionis. Augustinus enim qui manifestè legit, *Sic*, deceptus nimirum mendo codicis, post longam intelligentię verborum Christi inquisitionem ad mysticum confugit intellectum, intelligens dominum significasse, se velle vitam contemplatiuam, cuius Ioãnes typum gessit, manere sic vt nunc est imperfectam, donec ipse venturus sit, quando illã in vita beata est perfecturus, cùm vita actiua, cuius Petrus typum tulit, imperfecta non sic manere debeat vt est, nec expectare suam post aduẽtum Domini perfectionem sed hic ad perfectionem tendere debeat: vúltque idem Augustinus, verbum, *manere*, hic positum esse non pro remanere aut permanere, sed pro expectare, (nam & hoc ea dictio significat) vt significetur vitam per Ioannem de signatã, expectare debere suam perfectionem vsque ad domini aduentum, quando vitę actiuę operatio cessabit, contemplatio verò perficietur. Verùm salua tanti viri reuerentia, quis non videat coactam nimis esse hãc interpretationem, & literali intentioni Domini non conuenire? Vt enim alia omittamus, certum est, manere, dictum esse pro permanere & non mori, alioqui enim Apostoli ex his verbis domini occasionem non habuissent putandi discipulum illum nõ moriturum. Itaque alij quò aliquem literæ conuenientem reddãt sensum, intelligunt cùm dicitur,

B dominiventurum cum illis ad prædicandum Christum, ac tum cum illis occidendum sub Antichristo. Nec obstare p monumentum eius ostendatur in Epheso, eo quod vt viuus illud subierat, ita etiã putent viuum illinc trasflatum, assumentes pro argumento, p in monumento eius corporis reliquię non sunt vnquam repertę. Alij verò, teste Augustino, putant eum in sepulchro suo adhuc viuum iacere, ibiq; dormire vsque ad nouissimum diem, assumentes in argumentum p illic terra sensim scatere, & quasi ebullire perhibeatur, atq; id eius anhelitu fieri asserentes. His sen- C tentijs valde cõuenit recepta illa lectio: *Sic eũ volo manere donec veniam*; eoque lubentius quidam eã lectionem secuti sunt. Quib. cùm obijcitur Ioannem vt falsum verborum domini intellectum resecaret subiecisse; *Et non dixit Iesus, non moritur*, &c. hi qui prioris sunt sententiæ dicunt se non cum Apostolis asserere Ioannem non moriturum omnino sed non moriturum donec veniat dominus ad iudicium. Tunc autem moriturum pro Christo cum Enoch & Elia atque ob id dominum dixisse: *Sic enim volo mane donec veniam*. Qui verò posterioris sunt sententiæ dicunt vt indicat Diuus Augustinus verum esse quod ait Ioannes, Dominum non dixisse quòd discipulus ille non moreretur, quia hoc apertis verbis non dixit, sed D tamen significauit eis verbis quæ eũ dixisse narrat. Verùm sicut hæ opiniones graues non habent autores, sed tantùm obscuros, ita vtrasque has opiniones non fuerit difficile, refellere. Primùm enim quòd cum Enoch & Elia Ioannes nõ sit venturus ad prædicandum contra Antichristum occidendus ab eo, satis patet ex ipsius Ioannis Apocal. in qua de duob. tantùm testib. dicitur qui occidendi sint, ab Antichristo, propter testimonium veritatis. Deinde, quòd verè adhuc domiens non iam iaceat in sepulcro, ar- argumentatur Diuus Augustinus, ex dilectione Christi erga Ioannem. Quomodo enim discipulo quẽ diligebat Iesus præ cæteris, in tantùm vt su- E per pectus eius discumbere mereretur, pro magno munere longum donasset in corpore somnum, cùm beatum Petrum per ingentẽ martyrij gloriam, ab onere ipsius corporis soluerit, eique cõcesserit, quod Apostolus Paulus se concupisse dixit & scripsit, dissolui & esse cum Christo? Et Philip. 1. sanè ridiculum satis est, Ioannem ideo scripsisse Dominum non dixisse, quòd discipulus ille non moreretur, quia quamuis illud Dominus significauerit verbis à se dictis, non tamen apertè dixerit, ita vt diceret hæc verba: *Non moritur*, aut, *non morietur*. Nemo enim rectè negauerit quempiam dixisse aliquid, si illud verbis licet alijs significare voluerit. Omnino ergo credendũ ideo Ioannem

Universidad de Deusto
Biblioteca

donec veniam. Dominum non locutum de nouissimo suo aduentu,sed de aduentu suo contra Iudæos,ad percutiendũ eos per Romanos, sub Tito & Vespasiano,atq; significasse Ioannnem vsq; ad illa tempora victurum, sicut & re vera vixisse constat.Sed & hoc coactius est,vt de illo aduentu intelligatur Dominus hic locutus,cùm aliàs semper in tali locutione loq soleat de nouissimo ad iudiciũ aduentu,vt omittamus,Ioannẽ non tantùm vixisse vsq; ad illa tempora,sed longè vltra. Peruenit enim,vt ex historijs fide dignis constat, vsque ad Traiani tẽpora,moriens sexagesimo octauo post passionem Domini anno ,hoc est,triginta propemodum annis post Hierosolymorũ excidiũ.Igitur Venerabilis Beda , & post eũ plerique sic hanc lectionem exponunt:*Sic eũ volo manere donec veniam*;hoc est,Non eum per passionem martyrij volo consummari , sed absque violentia persecutoris diem expectare nouissimum,quando ipse veniens eum in æternę beatitudinis mansione recipiã placidè sine dolore violentæ mortis.Nec potest sanè conuenientior eius lectionis afferri sensus:sed quando & is varijs modis valdè coactus est,restat vt ea lectione mutata,quæ nullum aut verum aut conueniẽtem habet sensum, eam potius recipiamus quam certum est omnes habere concorditer Græcos codices,quamq.valde verisimile est etiam interpretẽ primùm fideliter Latinis reddidisse,sicut in Latinis plerisque incorrupta inuenta est semper.Quam germanam esse,etiam ex ipsis verbis,ipsaque intẽtione Domini facilè potest ostẽdi. Per hoc enim quòd Petro roganti de Ioanne Dominus respõdendo dixit:*Quid ad te*; patet Dominũ notare voluisse superfluam Patri curiositatem,proinde nõ conueniebat vt illius curiositati satisfaceret,cui tamen satisfecit,si dixit:*Sic eum volo manere donec veniam.* Cui affirmationi iam non satis cohæret subsequens reprehensio : *Quid ad te; tu sequere.* Sed nec conueniebat vt Ioannes cùm fratrum falsum intellectum refellere vellet,subijceret:*Et non dixit Iesus,non morietur,sed sic eum volo manere donec veniam,quid ad te*;sed omittendum erat,*quid ad te*;sicut omisit,*tu me sequere*,quia illud ad perfectionẽ sententiæ qua videri poterat Dominus significasse Ioannem non moriturum,non pertinebat.Cæterùm deprauatio huius loci per librarios videri potest ex eo nata , quòd quia,*si*, positum erat cum verbo indicandi,*volo* , non animaduerterint illud positũ pro an,aut,quid si,aut quia : alioqui nõ videbatur quare Apostoli ex illis verbis intellexissent discipulum illũ non moriturũ : aut de mũ propter opiniones illas de Ioanne non morituro vsque ad iudicij diem,quas qui sequebantur,lectionem illã induxerunt,aut inuentam alicubi vbique inculcauerunt.Nec hoc loco tãtùm hæc deprauatio in cõiunctione,*si*,accidit per mutationem eius in aduerbiũ , *sic*. Eadẽ enim etiam accidit Psal.63.vbi cùm Latini iam passim legãt: Sic memor fui tui super stratũ meum,&c. Græca & Hebræa constanter habent,si,quomodo Augustinus & Hieronymus legit in cõmentariis.Contrarium accidit Sapientię 9.Ibi enim corruptè legitur,si,pro sic,cùm in fine legimus:Etsi correctę sunt semitæ eorũ;Græca enim habẽt εὖτως, id est, sic quomodo & reperi scriptum in duobus scriptis bibliis antiquis, quæ mihi ĩ restituẽdo libro Sapientiæ alioqui corruptissimo, obtulit Mecœnas meus abbas Tongerlensis. Non fuisset hic de prauationi locus,si interpres pro indicandi verbo *volo*,vertisset velim vel vellem,vt sit:Si eum velim vel vellem manere donec veniã,quid ad te ? Quã lectionem bene explicauit Cyrillus sic scribens: Quoniam curiosa magis quàm vtilis rerum alienarum inquisitio est,respondet quidẽ , sed ita vt rogantis animum abducat ad alia,nec mortis expertem futurum Ioannem ait:sed ,*si eum volo manere donec venio,quid ad te*;id est, audisti Petre quæ ad te pertinent,cur aliena quæris?cur diuinæ iustitiæ secreta rimaris ? Nam si etiam vellem minimè istum mori,quid tu vnquam emolumenti, aut quid consolationis consequereris?Nõ erit ergo prudens curiosus,si quid passurus sit , vtrũ etiã alij eadem subibunt,an non , cùm aliorũ calamitate pericula sua non mitigentur. Quamuis communiter insitum esse hominibus videatur,vt optẽt si quid periculi sint subituri,nõ esse solos, sed cæteros etiã aut videri similia pati,aut saltem audire perpessos fuisse,aut omnino idem passuros.Hæc ille.Quòd si quis pertinaciter velit legere ob inolitum erroré aduerbium,sic,quomodo iamdudum in Ecclesijs est cantatũ,quò originalis & gẽuinæ lectionis sensum retineat , ĩtelligat illud:*Sic eum volo manerè donec veniam*,dictum non omnino affirmatiuè,sed concessiuè , Dominumque locutum vulgari more , quo ad retundendã curiosam alicuius quęstionem nonnunquã aliquid affirmatiue pronunciamus,non quòd sic sit quomodo dicitur,sed quod hoc ei donemus , &, vt vulgò dicitur , casum ponamus , vt sit sensus: Sit sic quòd sic eũ velim manere donec veniam, & vt hoc tibi dem,quid iã id ad te ? non ob id tu à prędicta liberaris morte,nec eo minus tibi curandum vt quod tibi iniunctũ est exequaris. Certè non solus Augustinus inter veteres legit hunc locum per aduerbium sic,vt putat quidam:sed & Ambrosius aliquoties sic citat,vt in commẽtarijs super Psal.45.& super primum versum octonarij 20.Psalmi 118. Quib.etiam locis ex præcedentibus & sequentib.apparet eum magis legisse , *sic* quàm *si*.Priori enim loco coniungit eum cum Enoch , q raptus est ne malitia seculi turbaretur. Posteriori loco dicit,ita Dominũ dilexisse Ioannem,vt de eo diceretur ad Petrum:*Sic eũ volo manere,quid ad te?tu me sequere.* Et subijcit : De morte eius aliqui dubitauerunt, de transitu per ignem dubitare non possumus,quia in paradyso est,nec separatur à Christo. Cæterum si verũ est, vt vult Theophylactus,Ioannem scripsisse suũ Euangelium,cùm in Pathmos insula exularet,aut,vt alij volunt,post reditum ab exilio,constat Ioannem hęc de Petri suaque morte scripsisse post mortem Petri quã sub Nerone perpessus fuerat in cruce. Itaque hoc de Petro tum scripsit,quò ostenderet prædictionem Domini fuisse verissimam. De se verò hæc scripsit,fortè quoniã ob vitæ eius longæuitatem existimare quidã cœperint post Apostolos,ipsum non moriturum , qui omnib. pene superuixit Apostolis.

HIC EST DISCIPVLVS ILLE QVI TESTIMONIVM PERHIBET.) Videri posset hæc sententia subscripta à maiorib.Ecclesiæ,qui cùm Ioãnes hæc scriberet,his verbis notificauerint quis esset discipulus ille quẽ Euangelista nõ expressit,eiusque Euangelium comprobauerint. Nihil tamẽ obest quo minus credamus etiã ipsũ Ioannem hæc scripsisse de seipso , quò conclusurus iam suum Euangelium, indicaret quis is esset quem toties rectè designauit,& autoritatem daret scriptis à se , per suam autoritatem vbique tum à fidelibus receptam. Bene autem dicit , *scimus quia verum est testimonium eius* , quia vt dicit in prima suarum Epistolarum:Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris,quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt,annunciamus vobis. Pluraliter dicit.*scimus*,modestię causa,& quia quidam alij secum hoc intelligebant, in quorũ persona istud dicit.

APPARET DOMINVS DISCIPVLIS IN MONTE GALILÆÆ. Matthæi 28. Marci 16.

CAPVT CXLIX.

Vndecim autem discipuli abierunt in Galilęam , in montem vbi constituerat illis Iesus. Et videntes eum adorauerunt,quidam autem dubitauerunt. [c] *Et* [a] *accedens Iesus locutus est* [c] *eis,* † *dicens':* [a] *Data est mihi potestas in cœlo,& in terra.* [c] *Euntes* [a] *ergo* [b] *in mundum vniuersum* [a] *docete omnes gentes,* [&] [b] *prædicate Euangelium omni creaturæ :* [a] *baptizantes eos in nomine Patris & Filij ,& Spiritus Sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.* [b] *Qui crediderit,& baptizatus fuerit,saluus erit: qui verò non crediderit , condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur:In nomine meo dæmonia eicient,linguis loquentur nouis,serpentes tollent.Et si mortiferum quid biberint,non eis nocebit. Super ægros manus imponent , & bene habebunt.* [a] *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus,vsque ad consummationem seculi.*

VNDECIM AVTEM DISCIPVLI ABIERVNT IN GALILAEAM, IN MONTEM, &c.) Ratio ordinis quem in apparitione hac à Matthæo descripta disponenda obseruauimus,reddita est cap.superiori. Cęterùm hęc apparitio non improbabiliter creditur esse ea de qua dicit Paulus:Visus est plusquam quingẽtis fratribus simul; quamquã Matthæus tantùm vndecim discipulorũ hic meminerit,quòd illi præcipui fuerint,& ad illos propriè pertineant quæ Dominus nunc dixisse memoratur. Atque hæc rectè videri potest causa cur Dominus & ante resurrectionẽ, & post eam se prędixerit in Galilæa videndũ, nõ quòd in ea primùm Apostolis videndus esse , sed quòd in ea quamplurimis simul videri vellet vbi quãplurimos habebat credentes in se. Alioqui mirum est solennem illã apparitionem Domini,cui meminit Petrus,à nullo attactã Euangelistarum, cùm alias minus solennes accuratè descripserint. Sunt quidem qui putant,Christũ, quemadmodũ nõ manifestauit se ante suam ascensionem Paulo necdum credenti,cùm tamen Paulus ibi dicat; visus est & mihi:ita neque manifestasse se quingentis fratribus simul ante suã ascensionem,quòd putent necdum tunc extitisse tantum numerum fratrum,quia actuum primo dicitur:Erat turba hominum fere centum & viginti,cum Apostolis sic licet à die ascensionis vsque in diem Pentecostes in oratione vnanimiter perseuerãtium. Sunt qui etiam alia sentiant de illa quingentis fratrib.facta apparitiõe. Sed his nimis obstat series textus Apostolici, qui habet: Visus est plusquã quingentis fratribus simul, deinde visus est Iacobo, deide Apostolis omnibus. Iacobo enim & Apostolis omnibus visus est ante ascensionem, ergo & quingentis fratrib.simul visus est ante ascensionem, quia post eam visionem recitat deinde visum Iacobo: proinde dicendum quòd etsi post ascensionem non erant in Hierusalem discipuli supra centũ & viginti collecti cum Apostolis,multi tamen alij erant in Galilæa & aliis locis, quib.simul collectis Christus potuit ante suã apparere ascensionem. Probabiliter ergo videtur dici posse , quòd Apostoli ex iussu Domini abeuntes in Galilæam,etiã ex eiusdem iussu indicauerint plerisque quos in ea regione nouerant Domino bene affectos,resurrectionem eius,collegerintq; eos ad montẽ quem piam,quem,vt hic scribit Euãgelista,constituerat illis Dominus. Sicut enim hic dicuntur abiisse in montem quem constituit illis Iesus;quamquam priùs non legamus Dominum illis constituisse de monte, nimirum quia Euangelistæ plurima prætermiserũt à Domino dicta:ita fieri potest vt illis cõstituerit Iesus colligere omnes credentes in se, etsi id à Domino Euangelistæ non narrauerint iussum nec constitutũ. Quis autem fuerit iste mons non exprimitur,sicut nec scire necesse est: verisimiliter tamen credi potest fuisse ille in quo ante passionem suam Dominus toties conuersatus legitur,& in quo trãs figuratus fuit,q creditur fuisse mons Thabor,quem ob gloriã Christi in transfiguratione ibi ostensam,aliasq; sacras eius actiones ibi gestas,Petrus vocat montem sãctum. Porro quod sequitur apud Matthæum : *Et videntes eum adorauerunt,quidam autem dubitauerunt* , dubitationem nonnullam infert. Quandoquidem enim constat hanc vt minimum quartam fuisse apparitionem factam discipulis, quomodo ex vndecim Apostolis quidam iam adhuc dubitauerunt, cùm certis adeo argumentis omnes priùs ad fidem adducti fuerint, vt nihil amplius etiam dubitauerit Thomas, qui nouissimus inter Apostolos non credidit?Dicendũ ergo videtur,quòd cùm Matthæus dicit , quosdam viso Domino dubitasse , referri illud debeat non ad tempus quo in Galilæa monte Dominus apparuit , sed ad tempus quo primò illis apparuit in Hierusalem. Quoniam enim Matthæus ante hanc apparitionem nullam commemorat discipulis factam , sed veluti primam commemorat,fieri potest quòd in hac describenda quædam coniunxerit quæ non in hac, sed in prima contigerunt. Aut quod illi quos dicit dubitasse,nũ fuerint ex vndecim,sed ex quingentis illis fratribus collectis per ipsos vndecim:quamquam nihil vetat credere,Apostolos quosdã etsi tum non dubitarent quin Dominus ipsorum resurrexisset,dubitasse tamen an ipse esset,qui tunc eis apparebat. Vnde sequitur: *Et accedens locutus est eis*; quasi significetur quod ad omnem dubitationem tollendam, dominus non tantùm se alloquendo conspiciendum præbuit , sed se etiam vicinum illis obtulerit,notaque voce locutus sit. Cæterùm ea dominum Apostolis locutum commemorat Matthæus , quæ maximè nostra intererat

Universidad de Deusto
Biblioteca

scire : & primùm quidem commemorat præceptum & potestatem eis datam prædicandi Euangelium toti mundo, ante cuius præcepti & potestatis traditionem commodè præmittit Dominus de plenaria & omnimoda potestate sibi data in cœlo & in terra, vt de hac potestate confisi, delegatam sibi functionem incunctanter & fidenter aggrederentur, quæ ex illa potestate suam accepit originem & causam. *Data est*, inquit, *mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Nunc scilicet postquam de morte triumphaui resurgendo. Quoniam enim omnem humanæ naturæ infirmitatem, omne etiam contumeliarum genus, mortem denique opprobriosissimam sponte tolerauit Dominus, is qui prius infra infimos detectus fuit homines, & valde infirmus habitus accepit à patre post resurrectionem plenum in omnia dominium: omnia suæ potestati subiecta habens, cœlestia simul & terrestria, extra sua, quam prius in mundo habebat potestate principe tenebrarum. Habebat quidem priùs tanquam Deus datam sibi omnem potestatem ab æterno, verùm iam resuscitato date est etiam tanquam homini omnium rerum potestas, quoniã humanitas ei iam immortalitate donata, noua ratione cõsors facta est gloriæ & potestatis diuinæ, & diabolo superato ac ejecto è suo dominio, dominium accepit & ius in totum humanum genus quod sibi redemit. Hanc ergo datam potestatem pro fundamento iniungendæ Apostolis functionis assumens Dominus, subiicit: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos*, &c. quasi dicat: Quoniam talis mihi iam potestas data est quæ se ad omnia extendit, vos in hac potestate confisi ite non iam ad oues tantùm quę perierunt domus Israel, sed ad omnes totius mundi nationes, hoc agentes vt quoniam omnes nationes mei iam iuris sunt, omnes etiam vestra doctrina meæ ditioni sponte subiiciatis, & salutis quam omnibus peperi, consortes efficiatis. Eandem hanc functionem docendi & baptizandi omnes etiam Marcus commemorat iniunctã Apostolis, sed postquàm paucis commemorasset domini apparitionem facta ipsa die resurrectionis in Hierusalem, quasi eadem illa die hæc functio eis fuerit commissa. Verùm cùm non sic commemorauerit eam Marcus, vt cogamur intelligere eadem illa die hæc Apostolis dominum dixisse, magis visum est in Concordia Marci verba coniungere cum verbis Matthæi auctorem secuti Euthymium, qui in Marcum scribens sic habet: Dixit autem illis hunc sermonem, non nunc sanè (ipsa scilicet resurrectionis die) sed postmodum cùm profecti sunt in Galilæam, in montem in quo constituit illis Iesus, veluti circa finem Euangelij secũdùm Matthæum scriptum est. Tria autem apud Matthæum iniunguntur Apostolis, quæ euntes in vniuersum mundum facere debeant, & habent inter se hæc connexionem & odinem conuenientissimum. Primum est, vt doceant omnes gentes, ea scilicet quæ credere debeant de deo vno & trino, deque dispensatione assũptæ à filio dei humanitatis, & reliquis quæ ad fidem pertinent. Hic enim verbo docendi iniungitur eis traditio dogmatum fidei, vnde pro eo quod Matthæus habet, *docete*, Marcus habet, *prædicate Euangelium*: & subiungit, *qui crediderit, &, qui verò non crediderit.* Pro eo autem quòd Matthæus dicit, *omnes gẽtes*; Marcus habet, *omni creaturæ*, qua varietate vterque alterũ explanat. Quòd enim apud Marcum per omnem creaturam, omnis natio gentium debeat intelligi, patet ex Matthæo; & quòd apud Matthæum sub nomine gentium etiam Iudæi debeant accipi, patet ex Marco. Secundum est, vt post doctrinam fidei, si eam receperint, baptizent eos in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Baptismum enim in locũ circuncisionis instituit Dominus, vt esset signum quo veluti tessera quadam militari nouus populus coalesceret in vnum & agnosceretur: quo item gratia Spiritus Sancti à peccatis emundans efficaciter mentibus hominum infunderetur, & certò infundi agnosceretur. Quod sanè signum quàm sit ad salutem & necessariũ & efficax, satis arguit, quòd apud Marcum salus non promittitur tantùm credenti sed credenti & baptizato. Item quod à Paulo dicitur: Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus Sancti. Hinc enim patet, baptismum non nudum esse signum, sed signum efficax, & tale per quod tanquam quoddam instrumentum, gratiam suam ac spiritum hominib. Deus impartitur. Cæterùm quibus verbis baptismus Christianus conferri debeat, ab Apostolis atque ab vniuersa Ecclesia itel lectum semper est ex his verbis quibus iubet credentes baptizari in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Hinc enim intellectum semper est, baptizantem verbo exprimere debere baptizationis actum à se fieri in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, ita vt dicat, quomodo apud Latinos receptũ est: Ego te baptizo in nomine Patris, &c. aut quomodo apud Græcos: Baptizetur seruus Christi in nomine Patris, &c. Non quòd verba hæc Christi ex se significent baptismum cum huiusmodi verborum prolatione conferendũ. Qui enim iubet aliquid fieri in nomine huius vel illius, non significat illum debere hoc facere cum certa verborũ prolatione. Sed quòd Apostoli ex doctrina spiritus intellexerunt hanc fuisse Domini in prædictis verbis intentionem: proinde fallũtur qui contra formam baptizãdi hic à Domino secundùm Ecclesiæ intellectum præscriptam, putant aliquando in primitiua Ecclesia inter baptizandum solũ nomen Christi expressum, ita vt diceretur: Ego te baptizo in nomine Christi; decepti malo intellectu quorundam locorum in Actis Apostolorum, & quarundam sententiarum Ambrosij lib. 3. de Spiritu Sancto. Cùm enim dicuntur aliqui in Actis Apostolicis baptizati in nomine Iesu Christi, non significatur in baptizãdis illis expressum tãtùm nomẽ Iesu Christi, sed eos in fide Christi, aut inmerito eius & efficacia passionis eius baptizatos: quomodo Paulus in suis Epistolis dicit nos omnes baptizatos in Christo Iesu. Porro præscripta hic baptizandi forma omniũ maximè & apertissimè trinitatem personarum & vnitatem naturæ in diuinitate nobis significat. Trinitatẽ quidem, cum tã expresse triũ personarũ nomina propria per coniunctionem quę diuersa copulat, hic omnium primò coniunguntur: vnitatem verò, cũ dicitur, in nomine, hoc est, in virtute, autoritate & efficacia. Cum enim vna sit virtus & autoritas Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, vna etiam sit necesse est triũ horum natura. Proinde his verbis refellitur & Arrius, negans vnam triũ horum naturam: & Sabellius confundens personarum pluralitatem. Tertiũ est, vt post de fide

fidei & baptismũ, doceant fideles seruare omnia quæ ipsis erant præcepta Apostolis: quod quidem pertinet ad vitæ conuersationẽ, quæ sequi debet fidei baptismique susceptionẽ. Non enim ad salutem sufficiunt dogmata fidei & baptismus, nisi etiam Deo digna accedat conuersatio. Et quidem priùs Euangelista posuit verbum μαθητεύσατε, quod bene conuenit dogmatibus: hic verò participiũ διδάσκοντες, quod bene conuenit præceptis cõuersationis, vnde διδάσκαλος, præceptor, & διδάσκειν, præcipere etiam designat.

QVI CREDIDERIT ET BAPTIZATVS FVERIT, SALVVS ERIT.) Matthæus quidẽ accurate descripsit Apostolicæ functionis officia omnib. exhibenda nationibus, Marcus verò expressit promissiones bonorũ factas credentibus, quas prætermisit Matthęus. Eę autem sunt duplices. Primùm eĩ eis promittitur salus vitæ æternæ, cùm dicitur: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Ex qua sententia duæ diuersæ hæreses desumpserunt occasionem. Quidam enim ex hac alijsque scripturis fidei salutem promittentibus, asseruerunt omnem eũ qui credit & baptizatus est, fore saluum, etiã si post baptisma perseueret in vita scelerata; cõtra quos doctè disputat Diuus Augustinus cùm alijs locis, tũ maximè, libro de fide & operibus. Quidam verò hoc nostro infœlici seculo, ex hac sententia docere cœperũt, neminem baptizandum, nisi qui ante crediderit, quia hic dicit: *Qui crediderit & baptizatus fuerit*; & proinde paruulos non esse baptizandos, quia fidei actualis necdum sunt capaces: quare paruulorum baptismum pro nihilo docentes, rebaptizandos eos volunt cùm ad ætatem discretionis venerint, qui & Diui Hieronymi abutuntur ad suæ sententiæ confirmationem authoritate, sic scribentis in vltimum caput Matthæi: Primùm docent omnes gentes, deinde doctas intingunt aqua. Non enim potest fieri vt corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante anima fidei susceperit veritatem: Hęc ille. Priorem hęresim confutant infinitæ scripturæ, quæ asserunt, Deum redditurum vnicuique secundùm opera eius: posteriorem Ecclesiasticus vsus, secundùm quem à temporib. Apostolorum semper paruuli baptizati sunt vt patet ex Dionysio Areopagita, Cypriano, Augustino, alijsque omnibus catholicis scriptoribus. Cõtra prioris ergo erroris fautores, dicendum in primis, omnes eas scripturas quæ de fide adeo loquũtur magnificè, vt ei tribuant hominis salutem & vitam æternam, loqui non de quauis fide, sed de ea de qua Apostolus Paulus ad Galatas ca. 5. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Deinde generales illæ scripturarum sententiæ, vt alibi indicatũ est, intelligendæ sunt cum ea subintellectione, nisi aliunde impedimentum præsletur. Vnde Euthymius in hunc scribens locum: Qui, inquit, crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, modò fidem ac baptismum impolluta conseruauerit, aut post cõtractas sordes emũdauerit ac purificauerit. Dicit enim Apostolus Paulus ad Romanos c. 10. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Et tamen Dominus dicit apud Matthæũ c. 7. Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum sed qui facit voluntatem patris mei, ipse intrabit in regnum cœlorum. Contra posterioris hæresis autores inprimis dicendum hanc sententiam & sequentẽ tantùm pertinere ad adultos, & rationis capaces: qđ ex eo clarissimè patet, quia præmittitur de prædicando Euãgelio omni creaturæ, ac deinde subijcitur, *qui crediderit*, &, *qui verò non crediderit*, Euangelio scilicet sibi prædicato. Itaq; ad eos tantùm hic locus pertinet quibus competit prædicatum audire & intelligere Euangelium. Sic & locũ Diui Hieronymi de his tantùm intelligendum patet, quia præmittit: Primum docent omnes gentes, deinde doctas intingunt aqua. Deinde secundùm doctrinam Diui Augustini in varijs locis etiam hæ sententiæ suo modo pertinent ad infantes, quia illi antequam baptizentur, per ora & corda gestantium illos ad baptismum, & pro illis respondentium, dicuntur renunciare diabolo, & credere Deum, quibus, si hoc fidei sacramentum non recipiunt, etiam contingit quod sequitur: *Qui non crediderit condemnabitur.* Quoniam enim baptismus fidei est sacramentum, & vnus est, ideo quantum fieri potuit, vno eodemque modo is ex Apostolica traditione paruulis vt conferretur institutus est quo adultis; nempe cum ab renunciatione diaboli, & fidei Christianę protestatione: quam quoniam per se infantes proferre non potuerunt, statutũ vt alij in persona parentum aut Ecclesię, eorum nomine loquerẽtur: qua ratione conuenienter factũ est, vt qui aliena voluntate & factop eccauerunt, & in damnationẽ inciderunt, aliena etiam voluntate & facto crederent, iustificarentur, & saluarentur, quam aliorum voluntatem & protestationẽ meritò illi ratam habere debẽt, cùm ad annos peruenerint discretionis, cùm ad ipsorum bonum & profectum pertineat: sicut tutorũ acta non possunt non rata habere, cùm illa non vergunt in ipsorũ dispendiũ, sed commodum. Per hanc ergo fidei protestationem ab alijs ipsorum nomine factam, ideo censentur credere, vt ob eam in numero fidelium computentur, ac proinde rectè pertinere dicuntur ad hanc sententiam Domini: *Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit.* Et hæc quidem breuiter contra errores prædictos. Cæterùm vt ex sententia ista quidam suos errores confirmare sunt annisi, ita ex eadẽ, Ecclesia catholica refellit assertionem eorum qui fidei soli omnem hominis iustificationem tribuentes, nullam sacramentis tribuunt virtutem iustificandi. Dicitur *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Salus ergo hominis non soli fidei, sed fidei & baptismo simul est tribuenda. Non dixit, inquit Euthymius, Qui solùm crediderit, neque, Qui baptizatus fuerit tantùm, sed vtrumque coniunxit: alterum enim sine altero non saluum facit hominem.

SIGNA AVTEM EOS QVI CREDIDERINT, HAEC SEQVENTVR: IN NOMINE MEO DAEMONIA EIICIENT, LINGVIS LOQVENT. &c.) Post promissionem salutis, quę ad futuram pertinet vitam, promittitur fidelibus etiam gloriosa miraculorum operatio pertinens ad vitam præsentem, ad fidei confirmationem & propagationem, quam tamen promissionem non tam subiungit Dominus ad excitandam fidem in auditurus Euangelicã prædicationem quàm ad promouendum studium eorum qui Euangelium erant prædicaturi, vt quorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

prædicatio miraculis erat confirmanda si fide nõ
A id est,ægras affectiones bonis operib.opericnt,&
hoc remedio curabuntur.Hæc ille.

aET ECCE EGO VOBIS CVM SVMOMNIBVS DIEBVS, VSQVE AD,&c.)Post iunctam docendi omnes gentes prouinciam, oportunè istud Dominus subiecit.Quoniam enim tanquam abiturus corpore, eam prouinciam Apostolis iniunxit, iussitque eos etiam ab inuicẽ separatos spargi per vniuersum mundũ prædicationis gratia, & mundus hoc illis agentibus contra eos exoriturus erat, consolatur eos promissione suæ præsentiæ continuæ, vt abitum eius corporalem, ac suam ab invicem separationem æquius ferrent, eiusque presentia in omni-
B bus malis scirent se fore tutos, omniaque mala superaturos,nec non & in omnibus quę acturi erãt adiuuandos,sicut hactenus eius præsentia tuti fuerant,consolati & adiuti.Cùm aũt Apostolis promittit suã præsentiam, in ipsis Apostolis loquitur omnibus fidelibus, quemadmodũ ostendit illud,*vsque ad consummationem seculi*. Non enim Apostoli vsque ad seculi cõsummationẽ permansuri erant in mundo, sed mediantibus illis qui tunc erant,etiam illis qui postmodum futuri essent,hanc promisit gratiam,tanquam vni corpori,fidelib.loquens omnibus,proinde ex hac sententia intelligitur vsque in finem seculi nõ defuturos fideles.Cũ his semper est, eritq; Dominus secundùm suam diuinitatem, non quomodo cũ
C omnib.est qui vbique est,sed speciali modo, per gratiam scilicet suam,& spiritũ suum quem apud Ioannem Dominus promittit cum fidelibus permansurum in æternum,ad consolandum,docendum,dirigendum,adiuuandũ,& liberandum eos in omnibus.Est & alius modus quo fidelib. semper adest,& aderit Dominus, nempe per veritatẽ corporis & sanguinis in sacramento,inuisibiliter licet subsistentis. Ratione cuius etiã videri rectè potest Dominum hic dixisse se cum suis futurum semper, maximè cùm & hoc sacramentũ institutũ sit in memoriale interminabilis charitatis Christi erga nos, & viaticũ nostræ peregrinationis atque munimentũ contra omnia huius mundi aduersa. Non multum interceſſerat temporis,à qua die sacramentum corporis & sanguinis Apostolis cõmendauerat, illudque frequentandum vsque ad suum aduentum, quandiu absens esset,iusserat. Cõmodè ergo nunc cum aduerbio demonstrandi,*ecce*, dicit;*Et ecce ego vobiscum sum*. Quasi dicat:adhuc meminisse potestis quod recenter à me audiuistis, vnde intelligere potestis,me,etsi visibiliter absentẽ, inuisibiliter tamen etiam secundùm corpus vobis præsentẽ fore ad vestram consolationem & subleuationẽ.
E Cæterùm cùm dicitur hic, *vsque ad consummationem seculi*,certum est illud,*vsque ad*, non designare tempus quando cessabit esse præsens,sed certum illud,consummationis scilicet seculi, tempus expressum est, ad comprehendendum omne illud tempus, quo videri poterat Dominus non futurus cum fidelibus,iuxta quam rationem sæpius in scripturis certum aliquod tempus exprimitur per, vsque ad, donec, & similes dictiones. Quòd enim post consummationem seculi futurus esset cum fidelibus,dubium esse non poterat,cùm tunc corporaliter & visibiliter rediturus esset, & cum eis sic in æternũ permansurus. Et quidem conuenienter horũ verborũ Christi

narratione

narratione, suum concludit Euangelium Mat-
A thæus. Cùm enim non statuisset nisi ea narrare quæ à domino gesta sunt ante ascensionẽ, aptè, ibi finem facit narrandi,vbi Apostolis prędicandi omnibus post Christum iniunctum est officiũ, & promissio facta perpetuæ præsentiæ Christi, quasi hæc fuerint eius nouissima verba. Postquã enim intellectum erat ex eius narratione,venisse iam tempus quo Christus à prædicatione cessaret,atque ad nouam translatus esset vitam quę à communi consuetudine esset separata, superat vt intelligeretur prædicationis functionem aliis post ipsum delegatam etiam ad omnes gentes, eúmque sic ad nouam inuisibilémque translatũ vitam,vt tamen nunquam deesset fidelibus vsque ad ipsius visibilem redditum.

PROMITTIT SPIRITVM SANCTVM ET ASCENDIT in cœlum. Marci 16. Lucæ 24. Ioan. 21.

CAPVT CL.

ET dixit ad eos:Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos,cùm adhuc essem vobiscũ, quoniã necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi,& Prophetis, & Psalmis de me.Tunc aperuit illis sensum,vt intelligerent scripturas, & dixit eis:Quoniam sic scriptũ est,& sic oportebat Christum pati,& resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes,incipientibus ab Hierosolima. Vos autem testes estis horum.Et ego mitto promissum patris mei in vos, vos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto.Eduxit autem eos foras in Bethaniam. [b] *Et* [b] *Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis,* [c] *eleuatis manibus suis benedixit eis.Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, &* †[b] *ferebatur in cœlum,* [b] *& sedit à dextris Dei.* [c] *Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno,& erant semper in templo,laudantes & benedicentes Deum. Amen.* [b] *Illi autem profecti,prædicauerunt vbique,Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis,* [d] *Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros.*

† [b] assum ptus est.

ET DIXIT AD EOS: HAEC SVNT VERBA QVAE LOCVTVS SVM, &c.] Continet hoc caput domini in cœlos ascensionem, ex Marco & Luca, & promissionem mittendi Apostolis Spiritum sanctum ex Luca, quam promissionem factam discipulis ipsa die ascensionis constat ex eiusdem Lucę narratione Actuum 1. Scribit enim eo loco in hunc modum dixisse dominum Apostolis:Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos,& eritis mihi testes in Hierusalem,& in omni Iudęa, & Samaria, &
B vsque ad vltimum terrę. Tum subiicit: Et cùm hæc dixisset,videntibus illis,eleuatus est, &c.Ita & in fine sui Euangelij mox ante descriptionem ascensionis dominicæ narrat dominum promisisse suis Spiritum sanctum, & testes ipsos suos designasse:*Vos*(ait) *testes estis horum, & ego mittam promissum patris mei in vos.* Quæ verba dicta esse ipsa ascensionis die, & non ipsa resurrectionis, qua ea contigit apparitio quę ante hæc verba statim præmittitur, patet etiam ex eo quòd post hęc verba sequitur: *Vos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* Id enim certum est non præcepisse dominum suis ipsa resurrectionis die,aut octauo die postea, quia tunc
C eis præcepit vt in Galileam secederent visuri ibi ipsum.Die autem ascensionis vt dicitur in Actis, conuescens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent,sed expectarent promissionem patris, implendam non post multos dies. Itaque quoniam illa verba iam ex fine Euangelij secundùm Lucam citata non potuerunt separari commo-
D dè ab aliis Christi verbis,quæ idem Lucas narrat à domino dicta post descriptam apparitionem dominicam factam resurrectionis die, omnia illa Christi verba continuè ab Euangelista posita hoc loco indicauimus necessariò reponenda in Concordia, quanquam fieri potest quòd priora sint dicta & gesta ipsa resurrectionis die,vt quod

A dixit:*Hæc sunt*(inquit)*verba quæ loquutus sũ ad vos, cùm adhuc essem vobiscum*,&c.& quòd tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas,&c. Mox enim narrauit Lucas quomodo illa die duobus discipulis in via scripturas explanauit, docens quòd oportuit pati Christum. Vt vt est, parum refert vtra die hæc acciderint, tantùm hæc dicta sunt pro ostendenda conuenientia ordinis in Concordia seruati. Ex collatione ergo Euangelistarum adinuicem constat dominum primùm suis apparuisse in Hierusalem, deinde illis secundum eius iussionem secedentibus in Galilæam, ibi apertius & pluribus apparuisse,vbi & verisimile est etiam post resurrectionem diutius cum suis conuersatum:postea verò patet ex hoc capite, Apostolos rursum iussos è Galilæa redire in Hierusalem, atque ibi & in Bethania ab eis rursum dominum visum ipso ascensionis die. Qui domini cum Apostolis è Galilæa in Hierusalem reditus correspõdit fini prædicationis dominicæ,quæ cùm cœpta esset in Iudæa,& deinde publicata ac diuulgata in Galilæa,consummãsa rursum est in Iudæa & Hierusalem. Sicut ergo vtroque domini è Iudæa in Galilæam fecessu,& in principio scilicet prædicationis, & mox post resurrectionem significatum est: vt prius est dictum, post Iudæos gentibus Christum prædicandum,& ab eis magis agnoscendum:ita vtroque domini à Galilæa in Iudæã reditu, significatum est Euangelicam prædicationẽ rursum in fine seculi à gentibus redituram ad Iudæos à quibus ad gentes processit, & tum etiam Israelem saluandum cum plenitudo gentium intrauerit, vt habet Paulus. Hanc nouissimam dominiin Iudæa ante ascensionem apparitionem continet caput istud Concordiæ nouissimum, quam tamen in duas apparitiones secat Diuus Augustinus, colligens ex Euangeliis decem domini apparitiones ab Euangelistis commemoratas: qua-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum prima facta est Magdalenę ad monumentum, secunda mulieribus à monumento regredientibus in itinere, tertia Petro, quarta duobus euntibus in Emaus, quarta pluribus in Hierusalem absente Thoma, sexta eisdem præsente Thoma, septima discipulis ad mare Tyberiadis, octaua vndecim in monte Galileę, nona eisdē in Hierusalem, quando ascensurus præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent, eduxitque eos foras in Bethaniam, Decima eisdem in Bethania aut mōte Oliuarum, vnde eum viderūt ascendentem in cœlū. Siue ergo hac ascensionis die, siue alia quauis dominus, quo minus miratentur Apostoli ea quæ facta fuerant, suggerit eis se omnia quæ acciderant priùs prædixisse de se ipso, nec se tantùm, sed & omnem scripturam, duplici hac ratione ad fidem eos informans, nimirum quia nihil circa ipsum accidisset inexpectatū, sed quòd priùs & ipse & scripturæ prædixerant. *Hæc sunt* (inquit) *verba quæ locutus sum ad vos, cùm adhuc essem vobiscum*, familiariter scilicet in mortali carne conuersans vobiscum, quasi dicat: memineritis me iāpridem hæc verba vobis dixisse. Quę? Nempe quòd necesse esset impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me, & proinde nihil improuisum & inexpectatum mihi accidit, cùm omnia à me vobis prædicta fuerint, nec à me tantùm, sed & à scripturis, non quibusdā tantùm, sed omnibus. Omnes enim scripturas Christus conuenienter in legem, prophetas & Psalmos partitus est, quomodo & Hebræi authore Diuo Hieronymo eas fere diuidunt. Nam diuidunt eos in Thora, hoc est, legem, & Nebiim, hoc est, prophetas: & Cathubim hagiographa, inter quæ & Psalmi Dauid numerantur. Alibi tamen dominus vniuersam veteris testamenti scripturam complexus est sub nomine legis & prophetarum, vt Matthæi septimo, vn decimo & vigesimo secundo, quòd sub prophetis etiam Psalmi rectè comprehendantur, quorum tamen hic specialis facta est mentio, ob id fortè maximè, quòd illi omnium maximè expressas & multas ad Christum pertinentes cōtinerent scripturas. Cæterùm cùm iam in memoriam suis dominus reduxisset dictum aliquando à se, quòd necesse esset impleri omnia quæ scripta essent de se, cōueniens erat vt post illorum ex magna parte impletionem, iam scripturas quæ de se erant adduceret & explicaret: verùm quoniam eas nemo intelligere potest, nisi ipse mētem hominum aperiat ad eas intelligendas, ideo præmittitur: *Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas.* Notandum enim quòd illud; *aperuit illis sensum*; non de sensu & intelligentia scripturæ, sed de sensu, hoc est, mente hominis sit accipiendum, cùm Græcis sit διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν, hoc est, aperuit illorum mentem. Nisi enim ad intelligendas sacras scripturas mentem illorum dominus sua gratia aperuisset, nequaquam earum intelligentiam capere valuissent. Pleraq; enim, imò omnia pene, quæ de Christo sunt, in scripturis rectè & sub vmbris dicta sunt, sicq; se habent, vt & in alios aliquatenus tum dicta videantur, tum etiam quadrent, aut aliò facile torqueri valeant: proinde nisi is mentem hominis aperiat, qui habet clauem Dauid, qui claudit & nemo aperit, aperit & nemo claudit, propter velamen scripturarum & tenebras mentis humanæ nequaquam intelligere valet quæ de Christo sunt scripturas. Vnde, vt habet Paulus, vsque in hodiernum velamen in lectione veteris testamenti manet in Iudæis non reuelatum (quod in Christo euacuatur) sed vsque in hodiernum diem, cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cùm ergo iam aperuisset illorum mentem, tum adduxit eis scripturas, quibus ostendit ex Dei ordinatione necesse fuisse Christum pati sic, nempe per crucem, & resurgere à mortuis tertia die, & deide prædicari nō solùm apud Iudæos, sed apud omnes gentes in nomine Christi pœnitentiam, & per pœnitentiam in nomine eius factam remissiōnem peccatorum, Apostolis prędicationem incipientibus ab Hierosolyma. Incipientibus enim vertit noster interpres, quoniam verisimile est ipsum legisse genitiuum ἀρξαμένων, cùm Græci codices constanter habeant ἀρξάμενον, quæ dictio videtur posita absolute pro genitiuo absoluto: vt apud Græcos fieri solet in participiis impersonalium, vt fit sensus: Incipiendo ab Hierosolymis. Nam quo minus ad Christum referri nō possit, vt vult quidā, obstat passiuum verbum κηρυχθῆναι, quod non potest verti, prędicare, sed prædicari. Quatuor ergo dicit dominus scripta esse de Christo, quòd pati deberet per crucem, & resurgere tertia die, quòd in nomind eius prædicande esset omnibus pœnitentia & remissio peccatorum, quòd hæc prædicatio à Hierusalem exordium sumere deberet. Primùm illud præter alia loca, Isaiæ caput 53. aperte satis docet: secundum typus ille Ionę insignis: tertium, varia præter alios prophetas, Isaiæ loca, inter quæ est illud: Pro eo quòd laborauit anima eius, videbit & saturabitur. In scientia sua iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Et: Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fęces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terrę. Hecenim duo loca coniuncta declarant in nomine Christi prædicandam omnibus gentibus remissionem peccatorum, quæ non potest esse sine pœnitentia. Hanc autem prædicationem exordiendam à Hierusalem prophetauit Isaias capit. secundo, post eum Micheas capite quarto, dicens: De Sion exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Ab ea enim ciuitate conueniebat Euangelicam orditi prędicationem, in qua gesta erant quę eius erant prędicationis materia, quæque metropolis erat eius populi ad quem Euangelicę promissiones primùm erant factę, & ad quem maxime pertinere videbantur, vt vbi maximè legebatur veteris testamenti scriptura ibi primum prædicaretur Euangelica gratia, quę in lege fuerat prænuncianta.

VOS AVTEM TESTES ESTIS HORVM. ET EGO MITTAM PROMISSVM, &c. Post quā ostendit ex scripturis qđ fieri debuit & prędicari, designat iam illorum testes & prędicatores. Vos, inquit, qui meam vidistis passionem & resurrectionem, testes estis, hoc est, eritis horum, scilicet passionis & resurrectionis meę, quę sunt fundametna prędicationis pœnitentię & remissionis peccatorum in nomine meo. Prędens enim *estis*, hic videtur positū pro futuro, eritis, secundū receptam in scripturis phrasim, sicut & mox in ęo quod sequitur præsens pro futuro positū est.

Nam

Nam pro eo quod nos legimus: *Ego mittam* Græcis est, ego mitto. Et Actuum 1. dicitur per futurum: Et eritis mihi testes in Hierusalem, & c. Cæterùm ne turbarentur intra se Apostoli, & cogitarent, quomodo testificabimur hæc, qui priuati sumus homines, ideoræ & imbecilles? ideo subijcit Dominus: *Et ego mitto* (vel mittam) *in vos promissum* (hoc est, promissionem) *patris mei*, quam scilicet fecit olim per Ioelem, dicens: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & c. vt scilicet hac promissione impletain vobis possitis apti & idonei esse horum testes, proinde antequam testimonium vestrum de me auspicemini, sedete, hoc est, quieti degatis in ciuitate Hierusalem, vnde prædicatio est exordienda, quoad vsque ex excelso cœlorum induamini per acceptum spiritum virtute, hoc est, fortitudine, qua fiat vt & nullas mūdi timeatis minas aut vim, & fortes sitis ad resistendum omni sapientiæ mundanæ. Spiritum ergo & gratiam eius hic vocat virtutem, sicut & Gabriel, dicens virgini Dei parę: virtus altissimi obumbrabit tibi. Et Actuum primo, Acipietis virtutem superuenientis in vos Spiritus sancti. Bene autem dicit, Induamini, & non accipiatis, vt significet eos vndique & omnino virtute spiritus implēdos, eaq; veluti spirituali armatura contra oēs Euangelij hostes muniēdos.

Luca. 1.

EDVXIT AVTEM EOS FORAS IN BETHANIAM, ET DOMINVS, &c.) Posteaquam per dies quadraginta, vt habet Lucas in Actis, per varia argumenta suis Dominus comprobasset veritatem suæ resurrectionis, & quid post se facere & expectare deberent, eis aperuisset; tandem die quadragesimo ascensurus ab eis in cœlum, locum scilicet immortalitati conuenientem, eduxit eos foras in Bethaniam, vt vnde perrexit ad passionem, inde & pergeret ad patrem, ilocumque sibi ob Magdalenam, Martham, & Lazarum charissimum sua honoraret ascensione, ac designaret ad quem locum descensurus sit, cùm venturus est ad iudicandum viuos & mortuos. Is enim locus videtur ex Ioelis tertio futurus vallis Iosaphat, qui est in pede montis Oliueti, cui & adiacet atque coniūcta est Bethania: vnde è monte Oliueti in Actis Lucas Dominus indicat ascendisse, cùm Apostolos post ascēsionem narrat è monte Oliueti reuersos Hierosolymam. Hinc ergo ascensurus ad patrem, benedixit suis, hoc est, bene illis precatus est, idque eleuatis manibus suis, vt eo signo benedictionis verba penitius discipulorum cordibus insideret, ac benedictionis gratia ipsis veluti impartiretur & infunderetur, qui ritus & in veteri Ecclesia vsitatus fuit. Siquidem de Aaron dicitur Leuit. 9. quòd expleto sacrificio extendēs manum ad populum, benedixit ei. Vnde & Christiana Ecclesia hunc ritum desumpsit, vt in benedictionibus sacerdos manum eleuet, signum crucis formans, vnde omnis pendet benedictionis efficacia. Benedicens autem suos Dominus cùm ab eis recessurus esset, imitatus est hac in parte patriarchas, qui hoc ipsum fecisse leguntur, docuitque nos suo facto, vt quoties recedimus, benedictionibus subditos Deo commendemus. Porrò interea dum bene precaretur suis, subitò recessit ab eis, & in conspectu omnium ferebatur in cœlum, suscepitque eum nubes ab oculis eorum, vt habet Actuum liber. Ferebatur autem in cœlum, &, vt habet Marcus, assumptus est, nō ab externo aliquo ministerio, sicut Elias curru igneo, sed ab vnica secum diuinitate vnde in Actis dicuntur discipuli vidisse eum euntem in cœlum. Et angeli qui eis astiterunt dixerunt: Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, quæ significant ipsum propria virtute ascendisse in cœlum. Non ferebatur autem tantum in cœlum æthereum, sicut Elias, sed in ipsa veri cœli penetralia, imò supra omnes cœlos, vt habet Paulus, quod & significat satis Marcus dicens: *Et sedet à dextris Dei*: quo significat ipsum æqualis cum patre honoris, gloriæ & potentiæ consortem effectum, iuxta prophetiam Dauidis: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Antonius Nebrissensis in libello annotationum in 50. sacræ scripturæ locos, inquirens vnde factum sit vt cùm apud omnes nationes vsitatissima sit consuetudo, vt qui sedet siue insedit ad dexterā alicuius, obtineat locum priorem: Christus in variis scripturæ locis dicatur sedere ad dexterā patris, cùm quatenus filius, & homo est, cedere debeat patri primam sedem. Item cùm in Psalm. 109. iubeatur Christus sedere ad dexteram patris, tamen in eodem etiam Dominus dicitur esse à dextris Christi. Item cùm honorificentius sit sedere ad dexteram, quomodo Salomon iam tam quam rex sedens super thronum suum, iussit matri thronum poni ad dexteram suā, vt est 3. Reg. 2. Rursum quomodo dicitur Psalm. 44. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, cùm priorem locum non debeat filius matri iam publico fungens magistratu, aut sponsus sponsæ suæ. Itaque accurate hæc secum reputans & inquirens, ostendit antiquis temporibus alium fuisse ordinem, quàm qui est iam apud nos receptus, nempe vt qui sedet ad sinistram fuerit potior eo qui sedebat ad dexteram. Antiquitus enim qui potentiores affectabantur, siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores, tum latrones, siue latrones dicti fuerunt, eidemque apud authores dicebantur regere latus, aut cingere latus, aut claudere latus. Latus quoque intectum siue nudum dicebatur illius quem nemo comitabatur. Vnde Ambrosius in sermone de obitu fratris: Quòd si quando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares. Is præterea qui aliū comitabatur, dictus erat ire exterior, cui verò præstaretur comitatus, ire interior. Vnde Ouidius libro 5. Fastorum, loquens de sene, cui debetur honos à iuuenibus: *Et medius iuuenum, non indignantibus ipsis, Ibat, & interior, si comes vnus erat.* Quod autem is qui exterior dicebatur, ad dexteram erat alterius: & interior, qui ad sinistram, ex variis ostendit, & inter alia ex illo Virgilij quinto Æneidos: *Radit iter lęuum interior*. vbi Seruius interior exponit pro sinisterior. Hinc factum putat vt in diplomatis Pontificum sigillo munitus Paulus semper sit Petro dexter, quemadmodum & pictores ferè obseruant in illorum imaginibus disponendis. Itaque iuxta hanc antiquitatem respondet tandem, quòd & pater tanquam sedens in throno maiestatis suæ, iubet filiū sibi sedere à dextris, hoc est secundo loco sedere, & idem tāquam se præstans filio quasi stipatorem & protectorē, dicitur ille esse à dextris, vnde subditur: Confregit in die iræ suæ reges Et propheta dicit *Psal. 109.* Prouidebam Dominum in conspectu meo sem- *Psal. 15.*

per

Universidad de Deusto
Biblioteca

per, quoniam à dextris est mihi, ne commoueat Cæterùm neminem turbare debet, quod cùm hic sedere dicatur Iesus à dextris Dei, alibi stare dicatur à dextris, aut stare vultui Dei pro nobis. Stephanus enim in agone constitutus: Ecce, inquit, video cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei. Et Paulus ad Hebræos 9. introisse dicit in cœlum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. Hæc enim de ipso dicuntur, p materiæ exigentia. Sedere enim dicitur non ratione corporalis positionis, sed ad significandã eius post victoriam quietem, & iudiciariam aut dominantem super omnia potestatem. Stare visus est Stephano tanquam paratus certantem adiuuare, & superantem suscipere. Apparere & astare dicitur vultui Dei pronobis, ad designandum ipsum esse apud patrem nostrum aduocatum & patronum.

ET IPSI ADORANTES REGRESSI SVNT IN HIERVSALEM CVM GAVDIO) Participium præsentis temporis, *adorantes* positum hic est pro præterito, vt frequẽter id factum est in scripturis. Est enim Græcis προσκυνήσαντες, hoc est, cùm adorassent & inclinassent se in terram. Non enim adorando regressi sunt, sed post adorationem. Ante quam tamen verissimile est accidisse, quod Lucas narrat in Actis duos viros in vestibus albis astitisse iuxta Apostolos, cùm intuerentur in cœlum euntem illum, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Si enim tum stabant aspicientes, necdum adorabant, quandoquidem adorare, vt supra ostensum est, est reuerentiæ causa procumbere, seseque inclinare in terram. Cùm ergo tum ex Christi ascensione, tum ex angelorum sermone intelligerent Christi maiestatem, adorauerunt eum iam sublimem, & in dextera patris considentem, auspicantes iam eam veneratione quæ Christum sublimatum consecutura erat ex patris ordinatione, iuxta illud Pauli: Exaltauit illum Deus, & dedit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium terrestrium & infernorum. Facta adoratione regressi sunt à monte Oliueti in Hierusalem, non cum mœrore & tristitia, sed cum gaudio magno, tum quia congratulabantur gloriæ sui quem amabant Domini: tum quia iam firmius intellexerunt certitudinẽ suę de Iesu fide, & promissionum sibi factarum de paracleto & aliis. Nec transitorium aut momentaneum fuit hoc gaudium, sed præ gaudij magnitudine erant semper in templo, laudantes & benedicentes Deum, quãquam videri possit non improbabiliter, hanc partem referendam non ad tempus quod erat inter ascẽsionem & spiritus missionem, sed ad tempus post spiritus missionem. Post hanc enim Lucas Actuũ secundo & aliis aliquot capitibus, dicit Apostolos quotidie perdurasse in tẽplo vnaminiter collaudantes Deum, & euangelizantes Iesum Christum, cùm post ascensionem eos dicat reuersos ascendisse in cœnaculum, ibique mansisse perseuerãtes vnanimiter in oratione cum mulieribus & Maria matre Iesu. Quod autem dicitur, *erant semper in tẽplo*, intelligendũ est omni die, & temporibus diei oportunis, quomodo & Paulus iubet semper orare. Cæterùm hac clausula Euangelista Lucas conuenienter suũ terminat Euangelium, quòd ea breuiter totã ac præcipuã in Hierusalem conuersationem post Dominicam ascensionem complectatur, & correspondet Euangelij eius initio. Euangelium enim suum à ministerio templi per sacerdotium Zachariæ cœptum in templi deuotione compleuit: sed quod cœpit à sacrificio legali, compleuit in immolatione victimarum Euangelicarum, in laude scilicet & benedictione dei, de qua sub persona Ecclesiæ dicitur: Laudabo nomen dei in cantico, & magnificabo eum in laude. Et placebit deo super vitulum nouellum. Quoniam autem ad laudem & benedictionem dei succinitur, Amen adijcitur in fine apud Lucam, Amen, qunaquam apud Euthymium non addatur, vt à scriptore aliquo adiectũ videri possit. Marcus autem paucis etiam commemorãs domini ascẽsionem, claudit suum Euangelium conueniẽter clausula, qua breuiter complexus est Apostolorum vitam extra Hierusalem post digressionem & dispersionem ipsorum, vnde ea sententia rectè in Concordia subijcitur fini Euangelii à Luca descripti. Illi autem, inquit, profecti, vt scilicet missi erant, prædicauerunt vbique, hoc est, non in Iudæa tantùm, se in Samaria, & in omnibus gentibus, omnibusque locis, nullum locum declinantes, sed sine exceptione vbiuis gentium prædicantes. Sic enim intelligẽdum quod dicit, *prædicauerunt vbique* cum alioqui eorum prædicatio tunc necdum ad omnia peruenisset loca, sed vbique prędicauerunt, quia in omnibus præcipuis & tunc notis mundi partibus prædicauerunt, nec aliquem locum studiosè declinauerunt. Vt autem sic vbique prædicarent non illorum virtute factum est sed per cooperationem Domini quia vbique eis aperuit ostium sermonis & dedit eis os & sapientiam, cui non poterant efficaciter resistere omnes Euangelii hostes, vimque suam per spiritum suum exeruit in Apostolis, & denique sermonem eorum, hoc est prædicationem confirmauit, per signa sequentia quæ per eos sicut promiserat operabatur. His enim modis Dominus eis cooperabatur, vnde Paulus gloriatur prædicationem suam non fuisse in persuasibilibus humanę sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. Marcus ergo, vt annotauit Beda, quo Euãgelium suum inchoauit tardius, eo in lõginquiora tempora scribendo porrexit, conuenientem etiam principio finem Euangelio suo impotens. Cùm enim ab initio Euangelicæ prædicationis quod à Ioanne Baptista factum est, cœpisset, ad illud vsque tempus pernenit quo Apostoli idem Euangelii verbum per totum orbem seminauerunt. Cæterùm Ioannes tali suum concluſit Euangelium sententia, quæ non sui tantùm Euãgelii, sed & omnium aliorum trium post quos scripsit, conueniens & aptus est finis. Semel enim protestatus, multa alia esse quæ fecit Iesus, nec scripta essent in suo libro, nunc quàm sint illa multa & inenarrabilia insinuans, subijcit concludendo Euãgelicam historiam: *Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros.* Quam sententiã per hyperbolen accipiendam omnes constanter testantur Græci interpretes, Chrysostomus, Cyrillus, Theophyl. & Euthymius. Quin & Augustinus, quamquam in primis exponat illud quod dicitur, mundum capere non posse, non de spatio locorum, sed de

de capacitate legentium, tamen postea fatetur hoc loco hyperbolen esse, sicut & in aliis nõnullis scripturæ locis. Hyperbolen autem esse dicit, cùm salua rerum fide, verba excedere videntur fidem: quod non fit, inquit, quando aliquid quod erat obscurum vel dubium exponitur, sed quando id quod apertum est augetur vel extenuatur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, quoniam sic verba rem quæ indicatur excedunt, vt volantas loquentis nec fallentis appareat. Certè, hyperbolicè se loqui satis insinuauit hic Euangelista, cùm interposuit, *arbitror*. Eo enim suadibile fecit quod incredibile videbatur, significans quòd ob maximam eorum multitudinem & inenarrabilitatem ita dixerit pro recepto loquentium & scribentium more, quando rei alicuius magnitudinem ostendere decreuerunt. Quod enim istud non sit dictum de incapacitate legentiũ, patet tum ex eo quòd verbum χωρῆσαι. hoc est, capere, propriè pertineat ad spatium loci: tum ex eo quod etiam vnam scripturæ sacræ paginam mundus intelligentia nõ possit satis capere & assequi. Hac autem conclusione Ioannes resecauit quorundam curiositatem qui alioqui potuissent omnia Christi dicta factaque voluisse per omnia prosequi aut assequi, quia significat illum impossibile esse, & proinde id propemodum hic agit, quod Ecclesiastes, qui curiosum quorundam discendi scribendique studium retundens ī fine dicit: His amplius ne requiras, faciendi plures libros nullus est finis. Scripserat enim post alios tres Euangelistas, Ioannes, & ea ferè scripsit quæ alij prætermiserunt, quare ne vel quis existimaret eum omnia suppleuisse, vel post ipsum teneri reliqua omnia supplere, opportunè hanc subiecit concludendo sententiam. Scripserunt autem ea maximè ex multis Euangelistæ, quæ ad religionem ac fidem & mores vtiliora erant, magisque necessaria, quibus qui non credit, neque pluribus fidem habiturus esset: qui verò credit, alia ei non sunt necessaria, proinde & nos his contenti diligenter his quæ ab ipsis scripta sunt attendamus, gratias agentes Deo, qui per hos quatuor istorum ad nos cognitionem detiuari fecit, & per sanctos, eosdémque doctos viros, quos in his nostris Commentariis secuti sumus, illorum explanationem nobis aperuit. Cúmque ex fine Euangelij secundùm Matthæum sciamus illùm quem in fine Marcus dicit in cœlos assumptum, sedere à dextris Dei, esse tamen nobiscum semper vsque ad consummationem seculi, impartiendo nobis suum spiritum, ac sua nos benignitate assiduè prosequendo, etiam ipsi cum Apostolis, vt habet in suo fine Lucas, gaudeamus gaudio magno, laudantes assiduè in Ecclesia & inter fideles, & benedicentes Deum super inenarrabili eius erga nos benignitate. Nec id tantùm, sed etiam cum Apostolis, vt habet rursum Marcus, studeamus vbique nomen Christi prædicare, fidemque ac vitam Deo dignam propagare, talia coram hominibus exhibentes opera tanquam veræ fidei signa, quæ nostram confirment prędicationem, cooperante domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat gloriosus in secula. AMEN.

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CENSVRA.

Commentarios reuerendiſsimi Domini, D. CORNELII IANSENII, Gandenſium Epiſcopi, in ſuam Concordiam Euangelicam, magna tum pietate, tum eruditione ac iudicio maturo propria manu ſcriptos, ædi & typis publicari vtiliſsimum Reipub. erit. LOVANII, MAII 2. ANNO 1570.

Thomas Gozeus à Bellomonte, Sacræ Theologiæ Louanij Profeſſor, & librorum Viſitator.

Commentarios Reuerendiſsimi CORNELII IANSENII, Epiſcopi Gandauenſis, in ſuam Concordiam & Hiſtoriam Euangelicam, iam denuò ab eodem ſumma diligentia caſtigatos & auctos, propter ſingularem pietatem & eruditionem, Reipublicæ Chriſtianæ vtiliſsimos eſſe, commune eſt doctorum virorum iudicium. Auguſti III. ANNO LXXVII.

Ioannes Molanus, cenſor Apoſtolicus, & Regius, per Belgiam.

INDEX EVANGELIORVM,

QVÆ DOMINICIS ET FESTIS DIEBVS PER totum annum in templis leguntur, iuxta conſuetudinem Gallicanæ & Romanæ Eccleſiæ. In quo animaduerte R, literam (quæ vſum Romanum ex decreto Sacroſancti Concilij Tridentini reſtitutum ſignificat) præpoſitam eſſe, quando non conueniunt.

Dominica prima Aduentus

VM appropinquaſſet Ieſus, vſque Et cum intraſſet. Matth. 21. in cap. Concor. 110. folio 759

R. Erũt ſigna in ſole, vſque Attendite vobis. L. 21. in c. Cõc. 123. f. 753

Dominica ſecunda Aduentus.

Erunt ſigna in ſole, vſque Attendite autem vobis. Luc. 21, Conc. 123. fol. 741

R, Cùm audiſſet Ioãnes, vſque Amen dico vobis. Matt. 11. Conc. 47. fol. 347

Dominica tertia Aduentus.

Cùm audiſſet Ioãnes, vſque Amen dico vobis. Matth. 11. Conc. 47. fol.

R. Miſerũt Iudæi ab Hieroſolymis, vſque Altera die vidit Ioannes. Io. 1. Conc. 16. fo. 132

Feria quarta quatuor Temporum.

R. Miſſus eſt Angelus Gabriel, vſque Exurgens autem. Luc. 1. Conc. 3. fol. 24

Feria ſexta quatuor Temporum.

Exurgens autem Maria, vſque Quia reſpexit. Luc 1. Conc. 4. fo. 32.

Sabbatho quatuor Temporum.

Anno quintodecimo Imperij, vſque Dicebat ergo ad turbas. Luc. 3. Conc. 13. fol. 95

Dominica quarta Aduentus.

Miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis, vſque Altera die vidit Ioannes. Io. 1. Conc. 26. fol. 132

R, Anno quintodecimo Imperij, vſque Dicebat ad turbas. Luc. 3. Concord. 13. fol. 95

In die Natiuitatis ad Gallicantum.

Exijt edictum, vſque Et factum eſt. Luc. 2. Cõcord. 8. fol. 55

In Aurora.

Paſtores loquebantur adin. vſque Eſt poſtquã conſummati. Luc. 2. Conc. 8. fol. 55

Ad ſummam miſſam.

In principio erat verbum, vſque Ioannis teſtimonium. Io. 1. Conc. 1. fo. 2

In die S. Stephani.

Ecce ego mitto ad vos, vſque ad finem. Matt. 23. Conc. 120. fo. 717. & 718

In die S. Ioannis Euangeliſtæ.

Dicit Ieſus Petro; Sequere me, vſque Sunt autem. Io. 21. Conc. 148. fol. 1077

In die S. Innocentium.

Angelus Domini apparuit, vſque Defuncto autem. Matth. 2. Conc. 11. fol. 81

Dominica infra Natiuitatis.

Erant pater eius & mater mirantes, vſque Et ibant parentes. Luc. 2. Conc. 10. fol. 72

In die Circunciſionis Domini.

Et poſtquam conſummati ſunt dies octo, vſque ad finem capitis. Luc. 2. C. 8. f. 55

In vigilia Epiphaniæ.

Defuncto Herode, vſque ad finem capitis. Mat. 2. Conc. 11, fol. 81

In die Epiphaniæ Domini.

Cùm ergo natus eſſet Ieſus, vſque, Qui cùm receſſiſſent. Matt. 2. Conc. 9. fol. 63

Dominica intra octauam Epiphaniæ.

Et cùm factus eſſet, vſque ad finem capitis. L. 2. Conc. 12. fol. 89

Dominica ſecunda poſt Epiphaniæ.

Et die tertia nuptiæ, vſque, poſt hæc deſcendit. Io. 2. Conc. 18. fo. 142

Dominica tertia poſt Epiphaniæ.

Cùm autem deſcendiſſet, vſque, Et cum veniſſet Ieſus. Matth. 8. Conc. 44. fol. 337

Dominica quarta poſt Epiphaniæ.

Et aſcendente eo in nauiculam, vſque, Et cùm veniſſet. Matth. 8. Conc. 30. fol. 196

Dominica quinta poſt Epiphaniæ.

Simile eſt regnum cœlorum, vſque, Et factum eſt cum conſummaſſet. Matthæi 13. Concor. 52. fol. 394. & 395

Dominica ſexta poſt Epiphaniæ.

R. Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis. Matt. 13. Conc. 52. fol. 194

Dominica in Septuageſima.

Simile eſt regnum cœlorũ patrifamilias, vſque, Et aſcendens. Matth. 20. Cõc. 101. fo. 719

Dominica in Sexageſima.

Cùm autẽ turba multa conueniret, vſque, Nemo aũt lucernã. Lu. 8. C. 51. fol. 386. & 388

Dominica in Quinquageſima.

Aſſumpſit autẽ Ieſus duodecim, vſque ad finẽ c. Luc. 18. Conc. 104, & 105. fo. 734. & 735.

Feria quarta cinerum.

Cùm autem ieiunatis, vſque, Lucerna corporis tui. Matth. 6. Conc. 41. & 42. f. 295. & 313

Feria quinta in capite Ieiunij.

Cùm autem introiſſet Capharnaum, vſque, Et cùm veniſſet. Matt. 8. C. 45. fo. 340

Universidad de Deusto
Biblioteca

Feria sexta in capite Ieiunij.
Audistis quia dictum est, Diliges proximum, vsque, Et cùm oratis. Matthæi 5. Conc. 40. folio 271. & 272
Sabbatho in capite Ieiunij.
Et cùm serò factum esset, vsque ad finem capitis. Marci 6. Conc. 58. fol. 442
Dominica prima Quadragesimæ.
Tunc Iesus ductus est, vsque, Cùm autem audisset. Matt. 4. Conc. 15. fol. 122. & 123
Feria secunda.
Cùm autem venerit filius hominis, vsque ad finem capitis. Matt. 25. C. 127. fo. 766
Feria tertia.
Et cùm intrasset Iesus Hierosolymam, vsque, Manè autem reuertens. Matt. 21. Conc. 110. fol. 759. & 760
Feria quarta.
Tunc respondèrunt ei quidam de scribis, vsque ad finem capitis. Matt. 12. Concor. 49 fol. 372. & 273
Feria quinta.
Et egressus inde Iesus, vsque, Et cum transisset inde. Matth. 15. Conc. 61. f. 473. & 474
Feria sexta.
Post hęc erat dies festus, vsque, Propterea persequebantur. Io. 5. C. 36. fol. 225
Sabbatho.
Et post dies sex assumpsit, vsque, Et interrogauerunt. Matt. 17. Conc. 67. f. 504. & 505
Dominica secunda quadragesimæ.
Euangelium, vt in feria quinta post primam Dominicam Quadragesimæ.
R. Et post dies sex assumpsit, vsque, Et interrogauerunt. Matt. 17. Conc. 67. f. 504. & 505
Feria secunda.
Ego vado, quæretis me, vsque, Hæc illo loquente. Io. 8. Conc. 77. fol. 765. & 766
Feria tertia.
Tunc Iesus locutus est, vsque, Væ vobis scribæ Matt. 23. Conc. 129. fol. 717. & 718
Feria quarta.
Et ascendens Iesus Hierosolymam, vsque, & egredientibus illis. Matth. 20. Conc. 104. fol. 734. & 735
Feria quinta.
Homo quidam erat dives, vsque ad finem capitis. Luc. 16. Conc. 97. fol. 694
Feria sexta.
Homo quidam erat paterfamilias, vsque ad finem capitis. Matt. 21. C. 114. fol. 794
Sabbatho.
Homo quidam habuit duos filios, vsque ad finem capitis. L. 15. Conc. 94. f. 770. & 771
Dominica tertia quadragesimæ.
Et erat eijciens dæmonium, vsque, Turbis autem concurrẽtibus. L. 11. C. 49. f. 372. & 373
Feria secunda.
Vtique dicetis mihi hanc similitudinem, vsque, Et descendit Capharnaum. L. 4. Con. 54. fol. 405. & 406
Feria tertia.
Si autem peccauerit in te, vsque, Ideo assimilatum est regnum. Matth. 18. C. 72. f. 535
Feria quarta.
Tunc accesserunt ad eum, vsque, Et egressus inde. Matth. 15. Conc. 60. fol. 465
Feria quinta.
Surgens autem Iesus, vsque ad finem c. Luc. 4. Conc. fol. 189
Feria sexta.
Venit ergo in ciuitatem Samariæ, vsque, Post duos autem dies. Io. 4. C. 21. f. 165. & 166
Sabbatho.
Iesus autem perrexit in montem Oliueti, vsque, Iterum ergo locutus. Io. 8. C. 76. f. 562.
Dominica quarta Quadragesimæ.
Post hæc abijt Iesus, vsque, Iesus ergo cùm cognouisset. Io. 6. Conc. 57. fol. 438
Feria secunda.
Et prope erat pascha, vsque ad finem capitis. Io. 2, Conc. 19. fol. 145. & 146
Feria tertia.
Iam autem die festo mediante, vsque Christus cum venerit. Io. 7. Conc. 75. fol. 551
Feria quarta.
Et prętereiens Iesus, vsque ad finem capitis. Io. 9. Concord. 78. fol. 580. & 581
Feria quinta.
Et factum est deinceps ibat Iesus, vsque ad finem capitis. Luc. 7. Conc. 46. fol. 345
Feria sexta.
Erat autem quidam languens, vsque, Collegerunt ergo Io. 11. C. 102. fol. 723
Sabbatho.
Ego sum lux mundi, vsque, Dixit ergo iterum eis. Io. 8. Con. 77. fol. 565. & 566.
Dominica in passione.
Quis ex vobis arguet me de peccato, vsque ad finem c. Io. 8. C. 77. fo. 565. & 566
Feria secunda.
Audierunt Pharisæi turbam, vsque, Nondum enim erat spiritus. Io. 7. C. 75. fol. 551
Feria tertia.
Post hæc autem ambulabat, vsque, Iam autem die festo mediante. Io. 7. conc. 60. f. 465
Feria quarta.
Facta sunt autem encænia, vsque in finem capitis Io. 10. conc. 93. fol. 664
Feria quinta.
Rogabat autem illum quidam de Pharisæis, vsque ad finem c. L. 7. conc. 48. fol. 365
Feria sexta.
Collegerunt ergo pontifices & Pharisæi, vsque ad finem c. Io. 11. conc. 103. fo. 732
Sabbatho ante Palmarum.
Hæc locutus est Iesus, vsque ad finem capitis. Io. 117. conc. 136. fo. 875
R. Cogitauerunt principes sacerdotum & Pharisæi vt & Lazarum, vsque, cum autem tot signa, Io. 12. conc. 109. fol. 752
Dominica Palmarum.
Ad benedictionem Palmarum.
Et cùm appropinquasset, vsque, Et cùm intrauit. Matth. 21. conc. 110. fol. 759. & 760
Feria secunea.
Iesus ergo ante sex dies paschæ, vsque, In crastinum autem. Io. 12. conc. 109. fol. 752
Feria tertia.
Passio Domini. Marci. 14. conc. 137. &c. f. 884
Feria quarta.
Passio Domini. Luc. 22. 23. concord. 137. &c. fol. 884
Feria quinta.
Ante diem festum Paschæ, vsque, Amen amen dico vobis Io. 13. Conc. 130. fol. 784

Feria

Feria sexta.
Passio Domini. Ioannis 18. Conc. 137. &c. fol. 884.
Sabbatho.
Vespere autem sabbathi, vsque, Vndecim autem discipuli. Matth. 28. Conc. 145. f. 1054
In die Paschæ
Et cùm transisset sabbathum, vsque, At illæ exeuntes. Marc. 16. Conc. 145. fo. 1054
Feria secunda.
Et ecce duo ex illis, vsque, Dum autem hæc loquuntur. L. 24. C. 146. fo. 1065. & 1066
Feria tertia.
Dum autem hæc loquuntur, vsque, Vos autem testes estis. Luc, 24. C. 147. fol. 1072
Feria quarta.
Postea manifestauit se, vsque, Cùm ergo prandissent. Io. 21. Conc. 148. fol. 1077
Dominica prima post Paschа.
Cùm ergo serò esset, vsque ad finem c. Io. 20. Conc. 147. fol. 1072
Dominica secunda post Paschа.
Ego sum pastor bonus, vsque, Propterea me diligit. Io. 10. Conc. 79. fol. 590
Dominica tertia post Paschа.
Modicum & iam non videbitis, vsque, Et in illo die Io. 16. Con. 135. fol. 847. & 848
Dominica quarta post Paschа.
Et nunc vado ad eum, vsque, Omnia quæcunque. Io. 16. Conc. 135. fol. 847. & 848
Dominica quinta post Paschа.
Amen amen dico vobis, vsque, Respondit eis Iesus. Io. 16. Conc. 35. fol. 847. & 848
Feria secunda in Rogationibus.
Quis vestrũ habebit amicũ, vsque, Et erat eijciẽs dæmoniũ. Luc. 11. Cõ. 83. fol. 614. &. 615
Feria tertia in Rogationibus.
Nolite iudicare, vt non iudicemini, vsque, Omnia ergo quæcumque, Matth. 7. C. 43. fol. 323
R. Quis vestrũ habebit amicũ, vsq;, Et erat eijciẽs dæmonium. Luc. 11. Cõc. 83. fol. 614. & seq.
In vigilia Ascensionis Domini
Hæc locutus est Iesus, & subleuatis oculis, vsque, Pater sancte Io. 17. C. 136. fol. 875
In die Ascensionis Domini.
Nouissimè autem recumbentib. illis, vsque Et dixit eis. Marci 16. Conc. 147. fol. 1072
Dominica infra Ascensionis.
Cùm autem venerit paracletus, vsque, Hęc autem vobis. Io. 15. Conc. 135. fo. 847. & 848
In die Pentecostes.
Si quis diligit me, vsque Surgite, eamus hinc. Io. 14. Conc. 134. fol. 930. & seq.
Feria secunda.
Sic enim Deus Dilexit mundum, vsque, Post hæc. Io. 3. Conc. 20. fo. 150. et seq.
Feria tertia.
Amen amen dico vobis qui, vsque, Ego sum pastor bonus. Io. 10. Conc. 79. fol. 590
Feria quarta.
Nemo potest venire ad me, vsque, Litigabant: Ioan. 6. Conc. 59. fol. 446
Feria sexta.
Et factum est in vna dierum. vsque, Et post hæc abijt. Luc. 5. Conc. 32. fol. 204
Sabbatho.
Surgens autem Iesus de synagoga, vsque ad finem c. Luc. 4. Conc. 28. fol. 189
Dominica in die S. Trinitatis.
Cum autem venerit paracletus, vsque, Hæc autem vobis. Io. 15. Con. 135. f. 847. & seq.
R. Data est mihi omnis potestas, vsque in finem c. Matth. 28. Conc. 149. fol. 1085
R. Eadem Dominica, Estote misericordes, vsque, Non est enim. Luc. 6. Conc. 40. fol. 272
In die venerab. sacramenti.
Caro mea verè est cibus, vsque, Hæc dixit in synagoga. Io. 6. Conc. 59. fol. 446
Dominica prima post Trinitatis.
Homo quidam erat dives, vsque ad finem c. Luc. 16. Conc. 97. fol. 694
R. Homo quidam fecit cœnam, vsque, Ibant autem turbæ. Luc. 14. conc. 91. fol. 654. & 655
Dominica secunda post Trinitatis.
Homo quidam fecit cœnam, vsque, Ibant autem turbæ. Luc. 14. conc. 91. fol. 654. & 655
R. Erant autem appropinquantes, vsque Aut quę mulier. Luc. 15. conc. 94. fol. 670. & 671
Dominica tertia post Trinitatis.
Erant autem appropinquantes, vsque, Aut quę mulier. Luc, 15. conc. 64. fol. 670. & 771
R. Factum est autem cum turbæ, vsque, Factum cum esset. Luc. 5. conc. 16. fol. 182
Dominica quarta post Trinitatis.
Estote ergo misericordes, vsque, Nõ est enim. Luc. 6. conc. 40. & 43. fol. 272. & 323
R. Dico aũt vobis. Quia nisi abundauerit, vsque, Esto cõsentiẽs. Mat. 5. cõ. 40. f. 271. et 272
Dominica quinta post Trinitatis.
R. Factum est cùm turbæ, vsque, Factum est, cùm esset. Luc. 5. conc. 26. fol. 182
In dieb. illis vsque, Et exierunt Pharisæi. Matt. 8. conc. 63. fol. 479. & 480
Dominica sexta post Trinitatis.
Dico aũt vobis, Quia nisi abundauerit, vsque, Esto cõsentiẽs. Mat. 5. cõ. 40. f. 271. et 272
R. Attendite à falsis prophetis, vsque, Multi dicẽt mihi. Matth. 7. conc. 40. fol. 323
Dominica septima post Trinitatis.
In dieb. illis, vsque, Et exierunt Pharisæi. Mar. 8. conc. 63. fol. 479. et 480
R. Homo quidam erat dives, vsque, Qui fidelis est in minimo. Luc. 16. conc. 95. fol. 679
Dominica octaua post Trinitatis.
Attendite à falsis prophetis, vsque, Multi dicẽt mihi. Matth. 7. conc. 40. fol. 323
R. Et factũ est, cũ appropinquasset, vsque, Principes autem. Luc. 19. conc. 110. f. 759. et 460
Dominica nona post Trinitatis.
Homo quidam erat dives, vsque, Qui fidelis est in minimo. Luc. 16. conc. 95. fol. 679
R. Duo homines ascendebant, vsque, Afferebant autem. Luc. 18. conc. 99. fol. 705
Dominica decima post Trinitatis.
Et factum est, cũ appropinquasset, vsque, Principes autem Luc. 19. conc. 10. fol. 759. et 760
R. Et iterum exiens de finibus, vsque ad finem capitis. Marci 7. conc. 62. fol. 477
Dominica vndecima post Trinitatis.
Duo homines ascendebant, vsque, Afferebant autem. Luc, 18. conc. 99. fol. 705
R. Beati oculi qui vident, vsque, Factum est autẽ. Luc. 10. conc. 80. fol. 598
Dominica duodecima post Trinitatis.
Et iterum exiens de finibus, vsque ad finẽ ca-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pitis Marci 7.Conc.62.fo. 477
R. Et factum est dum iret in Hierusalem, vsque, Interrogatus.Luc.17.Conc.74.fol. 549
Dominica decimatertia post Trinitatis.
Beati oculi qui vident, vsque, Factum est autem.Luc.10.Conc.80.fol. 598
R.Nemo potest duobus dominis seruire, vsque, Nolite ergo soliciti.Matth.6.Concor.42. fol. 313
Dominica decimaquarta post Trinitatis.
Et factum est dum irent in Hierusalem, vsque Interrogatus.Lu.17.Conc.74.f. 549
R.Et factum est deinceps, vsque, Et exijt. Lucæ 7.Conc.47.fol. 345
Dominica decimaquinta post Trinitatis.
Nemo potest duob.dominis seruire, vsque, Nolite ergo soliciti.Matt. 6.Conc.42.fo. 313
R.Et factum est cum intraret, vsque, Dicebat autem.Luc.14.Conc.91.fo. 654
Dominica decimasexta post Trinitatis.
Et factum est deinceps, vsque, Et exijt, Lucæ 7.Conc.46.fol. 345
R.Pharisæi autem audientes, vsque, Tunc Iesus locutus est.Matt.22.Con.118.f .712.& 713
Dominica decimaseptima post Trinitatis.
Et factum est cum intraret, vsque, Dicebat autem.Luc.14.Conc.91.fol. 654
R. Et ascendens in nauiculam, vsque, Et cum transiret.Matth.9.Conc.32.fol. 204
Feria quinta quatuor temporum.
Et respondens vnus de turba, vsque, Et inde profecti.Marci 9.Conc.78.f. 613
Feria sexta quatuor temporum.
Rogabat autem vnus de Pharisæis, vsque ad finem.c.Lu.7.Con.48.fo. 665
Sabbatho in quatuor temporibus.
Dicebat autem hanc similitudinem, vsque, Dicebat ergo.Luc.13.Conc.88.fol. 644
Dominica decimaoctaua post Trinitatis.
Pharisæi autem audientes, vsque, Tunc Iesus locutus est.Matt.22.Conc.118.f.712.& 713
R.Simile factum est regnum cœlorum, vsque, abeuntes Matth.22.Conc.115.fol. 829
Dominica decimanona post Trinitatis.
Et ascendens in nauiculam, vsque, Et cùm transiret Matt.9.Conc.32.fol. 204
R.Et erat quidam regulus, vsque, Hoc iterum. Io.4.Conc.24.fol. 177
Dominica vigesima post Trinitatis.
Simile factum est regnum cœlorum, vsque, Tunc abeuntes.Matt.22.Conc.115.f. 799
R.Ideo assimilatum est regnum cœlorum, vsque ad c.Matthæi decimumoctuum.Conc.72. fol. 535
Dominica vigesimprima post Trinitatis.
Et erat quidam regulus, vsque, Hoc iterum. Io.4.Conc.24.fol. 177
R.Tunc abeuntes Pharisæi, consilium, vsque ad finem capitis. Matthæi vigesimosecundo, Conc.116.fol. 704
Dominica vigesimasecunda post Trinitatis.
Ideo assimilatum est regnum cœlorum, vsque ad finem c.Matth.18.Conc.72.fol. 535
R.Hæc illo loquente ad eos, vsque, Et transeunte inde.Matth.9.Conc.34.fo. 216.& 217
Dominica vigesimatertia. post Trinitatis.
Tunc abeuntes Pharisæi, consilium, vsque ad finem capitis Matt.22.Conc.116.fol. 704
R.Cùm videritis abominationem, vsque, De die autem.Matt.24.Conc.122.fol 728
Dominica vigesimaquarta post Trinitatis.
Hæc illo loquente ad eos, vsque, Et transeunte inde.Matth.9.Conc.34.fol. 216.& 217
Dominica vigesimaquinta post Trinitatis.
Cùm subleuasset ergo oculos Iesus, vsque, Iesus ergo.Io.6.Con.57.fol. 438
In dedicatione Ecclesiæ.
Et ingressus perambulabat, vsque ad finem capitis.Lucæ.19.Conc.107.fol. 743

PROPRIVM SANCTORVM.

In die Sancti Andreæ.
AMbulans autem Iesus, vsque, Et circumibat Mat.4.Conc.26.fol. 182
In die S.Barbaræ.
Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, vsque, Sicut enim homo.Matt. 25. Conc.125.fol. 71
In die S.Nicolai.
Sint lumbi vestri præcincti, vsque, Hoc autem scitote.Luc.12.conc.87.fol. 736
R.Homo quidam peregrè, vsque, Accedens.Mat. 25.conc.26.fol. 764
In die Conceptionis Mariæ.
Liber generationis, vsque, Omnes itaque. Matt.1.conc.6.fol. 43.& 44
In die S.Thomæ.
Thomas enim vnus ex duodecim, vsque, Multa quidem.Io.20.conc.147. fol. 1072
In die Conuersionis S.Pauli.
Tunc respondens Petrus, vsque ad finem capitis.Matth.19.conc. 100. fol. 709
In die Purificationis Mariæ.
Et postquam impleti sunt, vsque, Et erat Pater eius.Luc.2.conc.10.fol. 72
In die Cathedræ S.Petri.
Venit autem Iesus in partes cæsareæ, vsque, Tunc Iesus dixit.Mat,16.conc.66.f. 487
In die S.Matthiæ.
Confiteor tibi pater, vsque ad finem capitis. Matth.11.conc.47.fol. 347
In die Annunciationis B.Mariæ.
In mense autem sexto, vsque, Et discessit.Lucæ.1.conc.3.fol. 24
In die S.Georgij.
Ego sum vitis vera, vsque, Hoc est præceptum Io.15.conc.135.fol. 847.& 848
In die S.Marci.
Post hæc autem designauit, vsque, in quâcunque autem.Luc.10.conc.80.fol. 598
In die S.Philippi & Iacobi.
Non turbetur cor vestrum, vsque, Si quid petieritis.Io.14.conc.134.fol. 930
In die inuentionis S.Crucis.
Erat autem homo ex Pharisæis, vsque, Si deus dixit mundum.Io.3. con.20.f. 150.& 151
In die Natiuitatis Ioannis Baptistæ.
Fuit in dieb.Herodis, vsque, Et dixit Zacharias.Lucæ 1.conc.2.fol 17
In die S.Petri & Pauli.
Venit autem Iesus in partes cæsareæ Philippi, vsque, Tunc præcepit.Matth.16.conc.66. fol. 487
In die visitationis B.Mariæ.
Maria abijt in montana cum fest.vsque, Mansit autem Maria.Luc.1.conc.4.fol. 32
In die S.Mariæ Magdalenæ.

Roga

Rogabat autem illum quidam ex Pharisæis vsque ad finem c.Lucæ 7.Conc.48.fol. 365
In die S.Iacobi.
Tunc accessit ad eum, vsque, Et egredientibus.Matth.20.Conc.104.fol. 734.& 735
In die S.Petri ad Vincula.
Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, vsque, Tunc præcepit. Matth. 16. Conc. 66.f. 487
In die S.Laurentij.
Amen amen dico vobis, vsque, Nunc anima. Io.12.Co.111.fol. 773
In die assumptionis beatæ Mariæ.
Factum est autem dum iret, vsque ad finem c. Lucę 10.Conc.82.fol. 611
In die S.Bartholomæi.
Intrauit autem cogitatio in eos, vsque, Respondens autem.Lucæ 9.Concor. 70. fol. 524.& 525.
R.Exijt in montem orare.Luc.6.Conc.39.f. 252
In die decollationis S.Ioannis Baptistæ.
Ipse enim Herodes, vsque, Et cum dies oportunus.Marci 6.Conc.22.fol. 163
In die Natiuitatis Mariæ.
In mense autem sexto, vsque, Et discessit.Lucæ 1.Conc.3.fol. 24
R.Liber generationis Iesu Christi, vsque, Omnes itaque generationes.Matth.1. Concord. 6. fol. 44.45
In die S.Matthæi.
Et ascendens Iesus in nauiculam, vsque ad finem c.Matth.9.Con.31.fol. 199.& 200
In die S.Michaelis.
In illa hora accesserunt, vsque, Venit enim filius.Matt.18.Conc.70.fol. 524.& 525
In die S.Bauonis Confessoris, Patroni Gandensium.
Si quis venit ad me, vsque, Bonum est sal.Lucæ 14.Conc.92.fo. 661
In die S.Dionysij & sociorum eius.
Et descendens cum illis, vsque ad finem capitis Lucæ 6.Conc.39.fol. 252
In die S.Lucæ.
Post hæc autem designauit, vsque, Et ecce quidam legisperitus.Lucæ 10.Conc.80.f. 598
In die S.Simonis & Iudæ.
Hoc est præceptum meum, vsque, Hæc mando vobis.Io.15.Conc.135.fol. 847.& 848
R.Hęc mando vobis vt diligatis, vsque, Cùm autem venerit, Io.15.Conc.135.f. 847.& 848
In die omnium Sanctorum.
Videns autem Iesus turbas, vsque, Sic enim persecuti.Matt.5.Conc.39.fol. 252
In die omnium fidelium defunctorum.
Cùm autem venerit filius hominis, vsque ad finem capitis.Matth.25.Conc.127.fo. 766
R.Amen dico vobis, quia venit hora & nunc est, vsque, Non possum ego.Io.5.Concor.36. fol. 225
In die S.Liuinij Episcopi & Martyris.
Nolite arbitrari, quia pacem veni mittere, vsque ad finem capitis.Matth.10.Concor.55. fol. 411.& 412
In die S.Martini Episcopi & Confessoris.
R.Nemo accendit lucernam, vsque, Et cùm loqueretur.Lu.11.C.49.f. 372.& 373
In die S.Catharinæ.
Tunc erit simile regnum cœlorum decem virginibus, vsque, Sicut enim.Matt.25.Conc. 125.fol. 761

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM AC VERBORVM INSIGNIVM HOC OPERE CONTENTORVM.

A

AVEL, ex se, non potest Christus facere quicquam, quo sensu. f. 231. a col. 1
Abba pater, 989. b col. 1
Abnegare seipsum quotidie. 502. a col. 2
Abominatio desolationis, quæ. 835. c col. 2
Absque synagogis quid sit. 960. c col. 2
Absit à te Domine, exponitur. 560. d col. 2
Abusum Dominum verbis Isaiæ, quomodo dicat Hieronymus. 467. c col. 2
Abusum Dominum testimonio Scripturæ, quo sensu dicat Hieronymus. 789. a col. 1
Abyssus pro inferno. 202. e col. 1
Acceptum tempus quomodo dicatur tempus Euangelij. 408. d col. 2
non Accipio gloriam ab hominibus, id est, non magnificio. 240. a col. 1
Accipere noli timere, quomodo de accepta dicatur 51. d col. 2
Accubitus quomodo diligendus. 656. d col. 2
Ad eum, pro de eo. 745. c col. 2
Adiurare quid. 201. c col. 1
Admiratio quando Christo cõpetat. 342. e col. 2
Ad aratrum mittens manum, & respiciens retro. f. 195. c. d col. 1
Adonai & Adon 816. e col. 2
Adiurandi ritus. 1002. b col. 2
Adorare quid propriè significet. 130. e col. 2
ex Adorandi vocabulo non sequitur magos diuinitatem Christi agnouisse. 66. a col. 1
Adoratores veri in spiritu, & veritate. 172. b c c. 2
Adoratio pro toto Dei cultu. 171. a col. 2
de Adoratione Eucharistiæ error Lutheri refellitur. f. 71. a col. 2
Aduentus filij hominis prædicitur. 341. b col. 1
Adulterat dimissam ducens. 284. b col. 1
Adulteram absoluit Christus. 563. b col. 2
Aduersarij parabola, cui consentiendũ est, explicatur. 279. c col. 2
Æquiuocè mundus ponitur in vna sententia. 12. d col. 1
Æternitas suppliciorum defenditur. 870. a col. 2
pro peccato temporali. 861. a col. 1
Æternitatem verbi indicant ea verba; In principio erat verbum 4. a col. 1
co Æternum quomodo patri sit verbum, cùm sit à patre genitum. ibidem d
Affectus erga homines aliquando nimij etiam in iustis. 160 a col. 2
Afflictionem modo respondet consolationum modus. 198. d col. 1
Agape Christianorum. 924. d col. 2
Agnus cur dicatur Christus. 137. c d col. 2
Agonia Christi. 990. b col. 1
Alabastrum 368. a col. 1
Alma quid significet. 53. d e col. 2
Amans patrem plus quam me, non est me dignus. 431. a col. 1
Ambulare, id est, viuere. 180 c col. 1
Ambulat Petrus super aquas. 444. d e col. 1
Amen quid significet. 152. e col. 1
Angelorum multitudo, & tsaba dicitur, & militia cœlestis. 60. a col. 1
Angelus dicitur Ioannes Baptista duab. de causis. 98. c col. 1
Angelum custodem sibi deputatum quisque habet. 534. c col. 1
Animæ nunc sunt in regno cœlorum. 1039. d co. 1
Animam verbum Dei assumpsisse qui negauerint, ijsque refutantur 14. c col. 2
Anima & spiritus quomodo differant. 35. a col. 2
Animam suam perdet, qui inuenit illam. 431. e c. 1
Animæ sunt incorporeæ. 698. c col. 1
Animam quomodo posuerit christus. 597. c col. 2
pro Anima perdita, quam dabit homo cõmutationem. 503. b col. 1
Anathema, id est, donum sacrum. 829. c col. 1
Anna vidua, annorum ferè octuaginta quatuor. f. lio 79. e col. 2
Annæ quot proles. 1040. e col. 2
Ante faciem populorum, id est, corã, vel pro populis. 77. a col. 1
Ante equam non semper significat rei consequentiam, sed aliquando quid præcessisse debuerit secundùm consuetum ordinem. 49. a co. 2
Apparentis christi forma in Emaunte. 1067. a c. 1
Apparitio Moysis; & Eliæ. 107. e col. 2
Apparuit imperſonaliter. 224. b col. 2
Aperui pro solui. 478. d col. 2
Aperiens os suum significat Dominum grandia locuturum, & prolixa. 257. e col. 1
Aperire vterum matris, quomodo christo conueniat, qui clauso vtero natus est. 74. c col. 1
Apostolorum prima vocatio. 138. d col. 2
Apostolus pro legato. 891. a col. 2
Apostolorum duodecim electio. 254. c col. 1
Apostolorum functio trib. similitudinib. describitur. 282. c col. 1
in Apostolum cur electus Iudas. 254. d col. 2
Apud quinque significat eo loci; Et verbum erat apud Deum. 4. e col. 2
Aqua viua est gratia Spiritus sancti. 169. d col. 2
Aquarij. 906. d col. 2
Aqua in calice admiscenda. 907. c col. 2
Aquæ viuæ flumina. 560. a col. 1
Arboris parabola explicatur. 332 b col. 2
Arborem facite bonam: videlicet Christum. 380. a col. 1
Arca templi vna erat. 826. d col. 2
Areæ Dominicæ purgatio. 114. c col. a
Arguere pro pro conuincere. 578. b col. 1
Arguere mundum de peccato & de iustitia. 96. 3. c col. 1
Aridus pro contracto. 227. c col. 2
Arriani conuincuntur. 667. c col. 2
Articuli quatuor nõ otiosè additi ad, Christus filius Dei viui. 488. e col. 2
Articulus sæpe est superuacaneus apud Græcos. 136. d col. 1
ex Articuli omissione Arrius malè collegit filium patre minorem. 5. e col. 1
Arundo quassata. 251. c col. 1
Ascendisse in cœlum neminem nisi se, quo sensu dicat Christus. 156. col. 1
Ascendit Christus in cœlum. 1089. b col. 1
Asino Dominus gloriosè insidet. 760. b col. 1
Asinæ non insedit Christus. 761. e col. 2
As siue assariam quid. 429. a col. 1
Aspersionis significatio. 339. c col. 2
Assumptionis Christi dies. 547. c col. 2
Assumpsisse verbum carnem, cur non dicat Ioannes. 15. d col. 2
Astare ante Deum, cur se dicat Gabriel. 22. c co. 2
Auaritia omnis cauenda. 629. e col. 2
Audient mortui vocem Christi, id est, sentient, vel obedient. 235. a col. 1
Auditui credere, quid. 780. d col. 2
Aue quid significet. 24. a col. 2
in Aurib. vestris, id est, vobis audientibus. f. 409. c col. 1
Autem pro enim. 275. e col. 1
Azymorum dies primus. 880. e col. 2

B

BAptismus multiplex. 113. c d col. 1
in Baptismo nos conuenienter regenerari in aqua, & spiritu. 153. a col. 2
Baptismus Christi. 115. b col. 1. cur Christus baptizatur. 115. d col. 1. quo die, & anno. 120. a col. 1
Baptismum cur Christus per se non contulerit. f. 17. a col. 1
Baptisma Ioannis non contulit remissionem peccatorum. 99. e col. 1. ad quid vtile fuerit 100. c col. 1 de eius forma. 100. col. 1. vocatur baptisma pœnitentiæ à Ioanne. 100. c col. 2
Baptismus pro morte. 642. e col. 1
Baptismi forma. 1086. a col. 2
Baptismatis allegoria in piscina. 229. b c col. 2
Bartholomæum esse Nathanaelem probabiliter putat Rupertus. 142. c col. 2. 256. c d col. 2
Batus quid. 680. a col. 1
Beati qui dicantur in scriptura. 489. b col. 1
Beatus venter, qui Christum portauit. 385. c col. 2
Beelzebub. 376. c col. 1
Benedictio Simeonis qualis, cùm non fuerit maior. 77. c col. 2
Benedictio Mariæ inter mulieres. 25. e col. 1
Benedicta dicitur Maria, supple, apud Deum. f. 25. e col. 1
Benedicere cur cum accusatiuo legatur. 349. co. 1
Benedictio panum. 441. d col. 2
Beneficum vocari quid. 921. c col. 1
Beneplaciti Dei rationes. 361. b col. 1
Berẽgarij historia. 899. a col. 1
Bethphage. 760. b col. 1
Blasphemare quid in scripturis. 207. d col. 2
Boanerges. 255. c col. 2
Bonus nemo nisi solus Deus. 711. c col. 1
Bonum pro honesto. 476. b col. 1
Bos & asinus agnoscentes præsepe domini. f. 57. c col. 2
Brachium Dei quid. 37. d col. 1

C

CAdere retrorsum & in faciem, quorum sit. f. 994. b col. 2
Cadus quid. 680. b col. 1
Cæco nato restituitur visus. 580. 581. & seq.
Cæremoniæ Baptismatis à Christo sumptæ. f. 478. d col. 1
Cæremoniæ Christianorum quomodo differunt à cæremonijs Iudæorum. 172. e col. 2
χαῖρε tria significat. 24. c col. 2
Cæsarea. 487. c col. 1
Calceamenta quæ prohibita Apostolis. 417. e c. 2
Calicis vnius, an duorum meminerit Lucas. f. 893. e col. 2
Calix pro sorte à Domino parata. 737. b col. 1
Caluariæ locus. 1031. d col. 1
Cananææ mulieris virtutes. 474. a col. 2
Canibus nolite sanctum dare. 328. a col. 1
Capit pro conuenit. 651. c col. 2
Capere pro in se susc ipere. 691. e col. 2
Capillus capitis non peribit, prouerbialiter. f. 834. d col. 1
Caro & sanguis quid. 14. d col. 1
Caro pro homine. 15. b col. 1. cur pro homine ponatur. 104. a col. 1. cur pro homine ponatur in incarnatione Christi. 15. d col. 1
Caro pro fœmina. 14. a col. 1
Caro quo sit, quod natum est ex carne. 15. a col. 1
Caro quomodo non prosit quicquam. 462. e c. 2
Cathedrã Moysis quosdã malè intelligere. 818. cc. 1
Cedron torrens. 985. e col. 1
Censores qui sint. 55. d col. 1
Certus pro, certo persuasus. 793. c col. 1
Chaos pro hiatu. 700. c col. 1
Christus nomen dignitatis aliquando generale. f. 44. c col. 2
Christus an verè secundùm animam profecerit. f. 90. c col. 2
Cibus, & panis multiplex præter corporalem. f. 174. a col. 2
Cib. Christi, & noster, facere voluntatem Dei. f. 174. e col. 1
Cilicium Hebraicè sac. 359. a b col. 1
Circuncisio cur in membro generationis. 62. b col. 1 cur octauo die. 62. e col. 1. figura est baptismi. f. 62. e col. 1
Circuncisus cur christus. 62. a col. 2
Circuncisio non est ex Moyse. 554. d col. 2
Citatio Ieremiæ qualis c. 27. Matt. 1012. c col. 1
Ciuitas christi quæ dicatur. 205. e col. 1
Claues Petri metaphorice. 493. d col. 2
Clauem scientiæ tollentes. 626. c col. 2
Clarificari pro glorificari. 919. a col. 2
Cogitationes videre soli Deo proprium est, f. 207. c col. 2
Cogitare pro sollicitè cog. 319. b c. 1. & 425. c c. 2
Cogitatio carnalis nullius apud Deum est momenti. 109. d col. 1
Cognata Mariæ Elizabeth. 29. e co. 2
pro Cognouerunt, interpres melius posuisset, Diuulgauerunt. 61. b col. 1
Coactio ad fidem. 660. a col. 1
Cœlorum apertio in baptismo christi explicatur. 117. d col. 2
Cœlum, & terra quomodo transibunt. 851. e col. 1
Cœna magna explicatur, quam quidam homo fecit. 658. d col. 1

Universidad de Deusto
Biblioteca

Collybistæ.789.a col.1
Columba, in qua spiritus sanctus descendit, an fuerit verum animal.118.e col.1
Comminari pro increpare.501.a col.1
Comminatur Christus spiritui immundo, id est, dirè præcipit.516.e col.2
Commune pro immundo.466.e col.1
Communio sub vtraque specie quę haberet pericula.906.d col.1
Communio sub vna specie.457.c col.2
Comparatio impropria.707.c col.2
Comparatiuus pro superlatiuo.527.a col.1
Compelle intrare.659.e col.2
Complacui Εὐδόκησα verbum peculiare sacris literis.119.e col.1
Completæ res,id est,quarũ certa est fides.1.d co.1
Conari in malam partem Lucas accipit.1.c col.1
Conceptio Christi.31.b col.1
Concionandi ritus antiquus.406.b col.2
Concordia narrationis Euangelicæ cum. 1. Reg. 21.243.d col.1
Concupiscẽtia mulieris lege prohibita.281.a c. 1 ad Concupiscendum qui videt mulierem, dupliciter accipitur.281.b col.2
Confirma fratres tuos,pertinet ad Petri successores.926.e col.2
Confirmatur rectè apud credentes magis mirabile per minus.29.e col.2
Confitentes Ioanni peccata, quæ confitebantur. fol.105.e col.1.
Confiteri Domino,est illum laudibus efferre.80. a col.2
Confiteri pro laudare.360.b col.1
Confiteri in aliquo,id est,aliquem.629.b col.2
Confessiones in lege requisitæ.105.c col.2
Consummati sunt dies octo,quando octauus aduenit.62.a col.2
Constructionis mutatio.40.c c. 1.familiaris Hebræis.38.c co.2
Contemptus vnius pusilli.534.b col.1
Contentionis discipulorum occasio .525.a col.1
Continentiæ votum defenditur.692.e col.1
Contra vos,id est,ante vos.760.c col. 2
Contradicitur Christo lingua,& factis.78.d c.1
Conuertere corda patrum in filios,quid sit. 21. b col.1
Cophinus quid.481.d col.1
Cor terræ.582. c col.1
Cor pro mente nunc tota,nunc intellectiua.264. c.col.1
Corbona.826.c col.2
Cornu salutis est salutifera regni gloria.40.e c.2
Coronatio Christi.1022.d col.2
Corpus pro cadauere.844.a co.1.856.b col.2
Corpus non accipitur pro homine in consecratione.903.c col.1
Correctio fraterna,quomodo facienda.538.a co.1 536.e 702.d col.1
Corus quid 680.a co.1
Crapula cor grauat 854.a col.1
Credere in omnibus,id est,omni.1069.a col.1
Credere manducandi tropo exprimitur. 455.e c.1
Credit Eraſm⁹ male mutauit in cõfidit. 454.d c.1
Crediderunt scripturæ,scilicet iã intellectæ,& in Christo completæ, cui antea non sic credebant.149.c col.c
Credere Deo,in Deo,in Deum, & similia explicantur.149.e col.1
Credentes bibunt ex fonte Christi.558.e col.2
Cribare Petrum expetiuit satanas.629. a col.1
Crux apparebit in iudicio 847.b col.2
Crucifixionis Christi maximè aperta figura,exaltatio serpentis.157.a col.1
Crucifixionem suam an Christus vocet exaltationem.156.d col.1.571.c col.1
Crucifigi cur conueniebat Christum.1032.e co.2
Crucem suam accipere 431.b col.1
Custodia,id est,turba custodum.1053.e col.2
Custodiebat Herodes Ioannem,id est colebat. f. 164.d col.2

D

Didrachmum.521.e col.1
Tu Dixisti,id est,tu es.916.e c.2.1002.e co,2
Dies Domini sicut fur.638.b col.2
Diem aduentus Domini nemo scit.852.c col.1
Dies in te,id est,dies in quib.770.e col.2
in Dieb.illis,non significat certum tempus. 97. e col.2
Digitus Dei.376.a col.2
Dilectio maxima in quo consistat.937 d col.2
Dilectione quid promereamur.940.e col.2
Dilectio ex toto corde.603 e col.2. & sequentib. paginis.
Dilectio quomodo se habet ad iustificationem. f. 369.d co.2
Dilectionis Dei magnitudo.157.c,d col.1
Dimittendum etiam, antequam rogemur. 308. e col.1
Dimittendi vxorem causæ tres.283.e col.1
Discipulos suos cur christus comparet vtribus & vestibus veteribus.215.b col.2
Discipulus non est super magistrum.427.d col.2
Discipuli christi septuaginta.598.d col.1
Discipulus accipitur aut specialiter,aut pro omni christiano.662.b col.1
Dispergere superbos.37.c col.2
Dispensator fidelis & prudens.639.b col.2
Distinctio varia primo capite Ioannis.7.a col.2
Distinctio emendata aperit locum Isaiæ, à christo lectum.407.a col.2
Distinguendo diuersitas chrysost.ab alijs,Ioãnis 5.235.b col.2
Diuitiæ & paupertas sicut laruæ in scena. fol. 697.e col.2
Diuitias non excludere à regno cœlorum. fol. 712.d col.2
Diuites difficilè ingressuros regnum cœlorum. f. 714.a col.1
Dęmon quid propriè significet,&quib.in scriptura approprietur.187.d col.1
Dæmones cur hominem obsideant, & Deus id permittat.187.c col.2
Dæmones cur cupierint mitti in porcos. fol. 202.c col.2
Dæmoniorum quoddam genus non exit nisi oratione,& ieiunio.518.d col.2
De,& ex Spiritu sancto eadem sunt.52.b col.1
Debeo,id est,indigeo à te baptizari.116.d col.2
Debilis pro manu debilis.480.d col.1
Debita nostra varia,inter quæ peccata.307.e c.2
Decapolis quæ regio,& vbi sita.477.d co.2
Decimarum solutio.621.a.col.1.An ex iure diuino.621.b col.2
Decimę quatuor veteris testamenti.623.c col.1
Decimę Ecclesiasticę triplicis naturę.623.d col.1
Declinauit à turba;varie itelligitur iuxta Græca. 229.a col.1
Decurio nomẽ dignitatis municipalis.1050.d c.2
Demonstrat pater filio omnia,quę facit,quo sensu.232.e col.2
Descendisse è cœlo, quomodo christus dicatur. 156.c col.2
Descriptiones subditorum duplicis generis. fol. 55.c col.1
in Deserto cur prædicet Ioannes.98.c col.2
Desponsatio Mariæ.24.b 48.c co.1
Deum quomodo nemo viderit, & aliqui vidisse dicantur 134.b col.2
Diabolum quomodo significent volucres cœli.f. 392.c col2
Diabolus dictus Iudas.464.d. col.2
Diabolus quid significet.125.e col.2
Dicere pro iubere.819.c col.1
Dicere pro efficaciter dicere.208.d col.2
Dicere pro præcipere 548.d col.1
Dicebat eis patrem Deum,id est, de Deo patre. 571.b col.1
Docibiles Dei.453.b col.2
Doctores id quo differant à Prophetis.354.e co.2
Docuit christus quasi potestatem habens : etiam Apostoli.186.e col.2
Dolendum quomodo ob mortem amici.22.c c.2
Dominium christianorum quale esse debeat. fo. 746.d col.2
Dominus honoris tantùm causa dicitur Iesus à laborante 38.annos.228.d col.2
Dominis duobus nemo potest seruire,nec est necesse addere,contrarijs.36.b col.1
Dominus tecum,exponitur.25.e col.1
Domus Hierusalem,hoc est,ciuitas, aut tota Iudæa,relinquitur,id est, breui relinquetur deserta.653.c col.1
Domus chaldaico idiotismo pro omni ferè loco. 227.d col.1
Domus Simonis Petri,postquam omnia reliquerat.190.a col.1
Domus Zachæi,filia Abrahæ.745.e col.2
Donec,malè intellectum eb Eluidio.54.b col.2
Donec bis positum,quæ significet.273.e col.2
Δόξα quam significet claritatem.58.e co.2
Dormitio pro morte etiam impiorum.22.e col.1
Durita cordis.688..e col.2

E

Ecclesia quid significet.537.e col. 1
Ecclesia cur potius spõsa dicatur quàm vxor. 16.e col.1
Effata chaldaicè.478.a col.2
Eleemosyna facienda,nesciente sinistra.297.d c.1
Eleemosynam date,quod supereſt.618.e col.2
Eli & Eloi.1043.e col.1
Elias qui venturus est.353.b col.2
Eliæ cur Ioannes comparetur.vide Hel.20.d c.2
Elias venturus restituet omnia.510.b col.2
Elias quomodo venerit,& fecerint in eo quęcunque voluerunt.512.d col.2
Emanuel quomodo nomen sit christi 54.b col.1
Emaus.1066.c col.2
Encænia.664.e col.1
Energumeni siue arreptitij qui. 187.b col.2
Enoch seruatur in aduentum Antichristi. fol. 511.b col.1
Ephrem pro Ephraim.634.a col.1
Epiphanij error.145.a col.1
Epulonis parabola.694.b col.1
Erat virtus Domini,Hebraicè,pro virtutem suam Dominus exercebat.205.e col.2
Ergo continuatiuè,non illatiuè 429.e col.2
Erubescens christum,& sermones eius.503.e c.1
Est pro significat.389.e col.1
Esuritur iustitia,id est,desiderantur, quæcunque sunt virtutis,dupliciter.262.c col.2
Et pro quia.34.a.col.1.557.e col.2
Et,redundat aliquando.63.a 76.e co.1.547.d c.2
Et tibi,id est,tecum,phrasi Hebraica.143.a col.2
Et,pro id est.594.c col. 2
Et pro autem.890.b col.1
Ethnicus quid.298.e col.2
Euangelistarum in locutionib. diuersitas ad quid vtilis.112.c. col.1
Euangelij suauitas,& leuitas.364.a col.2
Euangelij doctrina thesaurus.403.e col.1
Euangelistarum intentio aliquando magis inspicienda;quàm verba.525.c col.2
Eucharistia instituitur 893.a col.1. vnde dicatur. 898.a col.1.species Eucharistiæ quàm sint cõuenientes.Ibid.b col.2
Eucharistia in remissionem peccatorum. 913. a c. 2.dignè sumenda post remissionem peccatorum.911.d col.1.896.d col.2
Eucharistiæ materia,panis azymus.897. e col. 2. verba consecrationis.899.a col.1
Eucharistia non est paruulis necessaria,457.d c.2 Eius effectus.458:b col.1
Εὐδοκία quid.60.c col.1
Euge quid.748.d col.2
Eunuchi spirituales.692.d col.1
Euntes quo sensu suffocentur à curis.393.e col.1
Ex & de spiritu sancto eadem sunt.52.b col.1
Ex & in toto corde eadem sunt.84.a col.1
Ex se non potest christus facere quicquam, quo sensu.230.e col.2
Excessus vel exitus,id est,mors christi.507.b c.2
Excommunicationi quid vicinum apud Iudæos. & gentiles.585.b col.2
Excommunicatio iniusta qualis.586.c co.1
Exorcistæ Iudæorum.376.e col.1
Exterminare vitio interpretum,pro corrumpere. 312.c col.2
Exultatio Ioannis in gaudio explicatur.33.a co.2

F

Faber christus.409.c col.2
Facere bene aut male,id est, prodesse aut nocere.248.a col.1
Facere pro sacrificare.904.a col.1
Faciatis pro exigatis.110.e col.1
Factum ante se christum, quo sensu dicat Ioannes.232.a col.2
Fatum reijcitur.556.a col.2
Fermentum quid in scriptura.484.d col.2
Fermento simile regnum cœlorum.399.d col.2
Fermentarij Græci.897.d col.2
Festa quæ quib. Hierosolymis erant celebranda. 91.e col.1
Festum collectæ.558.a col.2
Festuca quid.326.d col.2
Fici parabola docetur appropinquatio redemptionis.849.b col.2
Ficulneæ maledictio.788.e col.1
Ficui synagoga comparatur.645.d co.1
Filia Sion,id est,ciues Sion.773.b c.2.770.d co.2
Filij resurrectionis.809.c co.1
Filij perditionis.880.c co.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Filij prodigi parabola.673.d col.1
Filius hominis cur dicatur Christus.142.b col.1
Fili Dauid,est periphrasis Messiæ.223.d col.1
Filius Abrahæ, & Dauid cur peculiariter dicatur Christus.44.d col.2
Fili Dauid,cur ad Ioseph dicatur.51.d col.2
Filij Dei sunt,qui eum receperunt,quomodo ergo detur eis potestas,vt filij Dei fiãt.13.b co.1
Filij spõsę,ire,& similia,phrasi Hebręa.214.d c.1
Filius Salathiel quomodo Zorobabel.47.a col.2
Filia Abrahæ.647.d col.1
Filij nequam,id est,diaboli.402.d col.2
Filius hominis simpliciter ꝓ homine.235.e co.2
Fidei multum obstat gloriæ appetitus.240.c co.2
Fides cognitionem præcedit.463.d col.2
Fidem tantam non inueni in Israel.343.a co.1
Fidei paucitas in hominibus cuiuslibet temporis.869.c col.2
Fides quomodo accipiatur,quam saluator toties commendat.206.c col.2
Fides quomodo saluum faciat.206.b col.1
Fides,ibi;Secundùm fidem vestram fiat vobis;simul includit credulitatẽ,& fiduciã.223.e co.1
Fidei modicę,i.credulitatis vel fiducię.197.e c.2
Fide aliena quomodo saluari dicamur.206.b c.1
Fides sicut granum sinapis.517.d col.2
Fimbriam,quam Christus more Iudæorum gerebat,cur tangi voluerit.219.c col.1
Finxit Christus se longius ire.1069.b col.2
Flagellatio Christi.1021.e col.2
Flagello Christum,Ioannis 2. eiecisse vendentes, & ementes,non est verisimile, sed tantùm oues,& boues.147.b col.1
Flet Christus.729.e col.1
Flumina,id est,abundantia gratiæ spiritualis. fo. 659.c col.1
Fœminino vtuntur Hebræi,vbi nos neutro. fo. 798.a co.1
Fœnerator pro mutuatore.368.e col.2
Fœnum pro gramine,vel herba agri.320.a col.1
Fornicationis spiritualis filios se negant Iudæi. 575.e col.1
Fornicatio aliquando non admittit dimissionem coniugis.284.d col.1
Fortè pro vtique.359.a.col.2. 567.d col.2
Frater tuus habet aliquid aduersus te; dupliciter exponitur.278.e col.1
Frater,etiam cognatus,fratri semen suscitabat. f. 807.c col.2
Frater pro Christiano.536.a col.1
Fratres Iesu qui sint dicendi.146.d col.1.
Fructus duplices,doctrina & opera, ex quib.quis cognoscitur.332.a co.1
Fructus digni pœnitentia qui.108.c col.1
Fuga Christi in Ægyptum.Cap.11.81.d col.1
Fuga Christi quid doceamur.167.d col.1
Fuga in persecutione.426.d col.1
Futũrum indicatiui pro imperatiuo.739.c co.1

G

GAlilæa duplex.179.d col.2
de Galli cantu concordia Euangelistarũ. f. 927.e col.2
Gallinæ se aptissimè comparat Dominus. fol. 652.a col.2
Gaudium maius super vno peccatore pœnitente quàm 99.iustis. 672.d col.2
Gazophylacium 826.d col.1
Gehenna vnde translatum ad infernum,& ęterna supplicia.277.e col.2
Geminatio est aliquãdo distributio.441.a c.2.aliquando significat vehementiã affectus.63.a c.1
Genealogia christi efficaciter per Ioseph deducitur.47.a col.1
In Genealogia christi,duo scrupuli dissoluuntur de Ioseph,& Salathiel.121.a col.2
Generatio variè exponitur.850.c col.2
Generatio tria significat.49.a col.1
Generatio pro progenie.555.e col.e
Genethliaci refutantur.67.e col.2
Gergasenorum regio.199.b co.1
Gethsemani.985.b col.1
Gladius doloris pertransijt animã Mariæ,& gladius contradictionis linguarum.79.a col.1
Gladium accipiens quis.995.a col.2
Gratia plena;exponitur.24.a col.2
Gratia in illo;variè exponitur.93.b col.1
Gratiam legis Euangelicæ accepimus pro gratia legis Mosaicæ.133.c,d,e col.1
Gratias agere,& benedicere an diuersa sint. fol. 898.a col.2
Gratis accepistis,gratis date.416.c co.2
Gratiæ Dei deputandum quæcunque non fecimus mala.371.a col.1
Græcus pro Ethnico.474.a col.2
Grauidæ latinè,dicuntur gestare vterum Græcis, in vtero habere.49.c col.2
Grex pusillus.635.b col.2

H

HAbeo pro possum.570.d col.2.657.b co.2
Habitauit verbũ tripliciter in nob.15.e c. 2
Hęreticum occidere non repugnant parabolæ zizaniorum.396. co.2
Hæretici Arriani distinguendo peruertunt Euangelium Ioannis.5.e col.2
Hebdomades Danielis.837.b col.1
Heliam qui se neget Ioannes,Christus verò asserat.136.b col.1
Heliæ cur Ioãnes cõparetur.20.d,e c.2.353.c c.2
Herodes tres.17.a 1017.c col.2
Herodis crudelitas, & à Deo ei illatum supplicium.86.e col.2
Herodiani qui sint.247.e col.1. 805.a col.1
Hic est sanguis,pro hoc.908.c col.1
Hierusalẽ excidiũ.770.a c.2.ꝑdicitur.828.c.co.1
Hoc, quid demonstret dicendo; Hoc est corpus meum.902.c col.1
Hodie & cras,id est,breui tempore.650.e col.2
Honor non tantum in reuerentia.468.e col.2
Hora crucifixionis Christi.1026.c co.2
Hospitis delectus Apostolis ꝑscriptus.420.e c.2
Hospitis recepti periurium.432.a col.2
Humilis pro abiecto.38.a col.1
Humilitas ĩ scriptura tripliciter accipit.35. d c. 2
Humilitas Baptistæ.111.a co.a
Humilius cur aliquando de se loquatur Christus. 230.d co.2
Humilians se exaltabitur.706.e col.1
Hydrias in Cana fuisse ampla,& aperta vasa.144. d. col.1
Hydrõpici sanatio cuius typus.655.c col.2
Hyperbole in scriptura.56.a col.1
Hyperbolicè Iod vnum,aut apex,id est,elementi fastigium non præteribit de lege 272.b co.2
Hypocrisis fermentum.630.a col.1
Hypocritæ qui.296.e col.2
Hyssopi calamus.1044.e col.1

I

IEiunium christi.cap.15.122.e col.1
Ieiunandum,ablato sponso.214.b col.2
Ieiunandum quomodo.32.a col.2
Iericho.743.b col.1
Iesse & Isai idem nomen.46.a col.1
Ignis cur ponatur pro Spiritu Sancto.112.d col.2
Ignem Euangelicæ prædicationis venit christus mittere in terram.641.b col.2
Immunitas Ecclesiastica.524.d col.1
Impedimenta regni cœlorum tria.659.a col.1
Imperatiuus prænunciatiuè positus.825.e col.2
Imperatiui pro futuris Hebraicè.421.a col.2
Impleri dicitur multis modis scriptura.83.a col.1
Importabile,id est,difficile portatu.820.b co.1
Impossibile nihil Deo sensu.30.d col.2
Improbitas,id est,inuerecunda perseuerantia. 616.e col.2
In,pro iuxta.337.d col.2
In illo tempore,generaliter positum.252.b col.1
In,pro per.42.e col.1.pro ad 167.e col.2
In Deo,id est,Dei instinctu,facta.159.b col.1
In transmigratione,id est,circa trasmigrationem. fol.47.d col.1
Incarnatio cur approprietur Spiritui sancto. 29.d col.1.cur solum filium Dei incarnari conueniebat.29.e col.1
Incredulitas pro fide imperfecta.516.c col.2
Increduli,id est,inobedientes.2.e col.2
In Deum diues,vel in Deo ditescens.634.e co.1
Increpare pro imperare.190.col.1.pro præcipere velut cum ira.198.a col.1
Indicatiua pro imperatiuis.103.b col.2
Infantes cuius ætatis Herodes occiderit.84.d c.1
Inferni pœnæ perpetuæ.114.c col.2
Inferni pœna duplex.344.a col.2
Infirmitates nostras corporis, & animi christus portauit.19.d col.1
Infremuit christus spiritu.728.b col.2
In Iesu nomine Iudæorum error aperitur. fol. 52.b col.2
Innocentes quare occidi permissi sunt.84.b c.2
Inter pro intra.485.e col.1
Intendens,id est est,attendens,considerans. fo. 656.b col.1
Interpretando,Tabitha cumi, Marcus interijcit; tibi dico.222.a col.1
Inuenire gratiam,quid.26.b col.1
Ioannes quomodo interpretandum.19. e col.1
Ioannes baptizat & prædicat.95.d col.1
Ioannes lucerna ardens & lucens.238.c col.1.plus quã ,ppheta.350.d co.2.alijs maior.350.d.co.2
Ioãnes mortuus ẽ.1120.a.quare dilect°.917.b c.2
Ioannis decollatio.434.c col.1
Iona pro Ioanna.489.e col.1
de Iordane.99.a col.1
Ioseph iustus quomodo Mariam putarit adulterã, & noluerit traducere.50.e col.1
Ira in christo.248.c col.2
Irascens fratri reus est iudicio.276.a col.2
Iubilæus typus erat anni accepti.408.e col.2
Iudas sanctus vnde trinonimus.256.d col.2
Iudas cur inter Apostolos,& cur loculos habuerit.755.d col. 2. se suspendit. 1011.a col. 1. quo Satanas eum intrauerit.876.d co.2
Iudæa ĩan non liceat legere vbi habemus, in Bethlehem Iudæ.63.b col.2
Iudæorum conuersio in fine mundi.654.c co.2
Iudicare,id est, condemnare mundum, christus non venit.158.b col.1
Iudicatum esse,propriè quodam modo de infidelibus dicitur.158.c col.2
Iudicium mundi.777.a col.1
Iudicandi modus in nouissimo die.866.d col.1
Iudicij locus.844.b col.1
Iudicare, id est, condemnare, quomodo à se remoueat christus.785.c col.2
Iudicium quod prohibitũ à Domino.324.c co.1
à Iudicio temerario abstinendum triplici de causa.324.b col.2
in Iudicium venire,est incidere in condemnationem.134.b col.2
Iudicium omne pater,quo sensu filio dederit. fo. 233.d col.1
Iugum christi.362.d col.2.suaue.363.e col.2
Iunior,id est,nullius auctoritatis.921. e col.1
Iurare qũo prohibitum à Domino 287.c col.2
Iuramenta tua reddes Domino.285.b co.2
Iuramentum promissorium quatuor de causis nõ impletur sine peccato,285.c col.1
Iuramentum contra hæreticos defenditur. fo. 286.a col.1
Iurans per templum debet.824.c col.1
Iuramentum per creaturam.825.a col.1
Iuramenta tribus de causis vitanda.288.a col.1
Iurantis non sunt,sed affirmantis verba,næ,verè, amen.288.a col.1
in Iuramentis eclipsis solita.484.a col.1
Iurantis vox quid.5,cap.Leuitici.50. b col.2
Iusti qui non egent pœnitentia.672.d col.2
Iustitiam implere,in est,quod iustum est,& Deo gratum.117.d col.1
Iustus duo significat.50.a col.1
Iustus Ioseph,quia in omni virtute absolutus. f. 50.a co.1
Iustificari,id est,iustus pronuntiari.380.e co.2
Iustificare Deum.356.e col.2
Iustificata est sapientia à filijs suis.358.c col.1
Iustitia,& misericordia cur coniungantur. fol. 262.e col.2
Iustitiæ opera quomodo facienda.296.a col.2
Iustitia Dei quærenda cum regno Dei.320.e co.2
Iustitia christianorum in quibus abundare debeat plus quàm scribarum,& pharisæorum fol. 275.b col.2

L

LAchrymatur christus.729.e co.1.769.c co.1
Lampades virginum.863.b col.1
Lapis angularis Christus.797.a col.2
Lapidantium, id est, lapidare intendentium manib.eripit se christus.664.d c.1,668.b col.1
λατρεια cur à δουλια distinguitur. 131.a col.1
Latronis conuersio.1038.d col.1
Latus christi aperitur.1048.a col.1
Lepræ corporalis iudicium,& mundatio, vmbra erat obseruandorum circa lepram spirituale.m.fol.339.b col.1
Leprosos decem curat christus 549.b col.1
Legi purificationis Maria non subiecta, eam tamen seruauit.74.e co.2
Lex pro toto vetere Testamento.668.e col.1
Lex pro libris Moysis aut veteris Testamenti.fo. 281.b col.1
Legem quomodo Saluator non soluerit, sed adimpleuerit.273.b col.2
Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.352.e co.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Legio quot contineat.292,d. co.1.
Libellus repudij.688.b col.2
Libros non appellari Hebræorum more à principijs.44.a col.1
Liber generationis,id est, enarattio genealogiæ. 44.a col.2
Liberamur à malo dupliciter,310.b col.1
Libertas multiplex.574.b col.1
Libertas Christiana in quo consistat.574.a col.1.
Libertas redarguendi quibus,& quando cõpetat. 165.a col.1.
Liberi vnde iudicabimur.867.d col.2
Ligantur,& soluuntur peccata tripliciter. fol, 495.d, col.2
Ligandi potestas duplex.541.d col.1
Literas scire dupliciter exponitur.552.a col.2
Lithostrotus 1026.c col.1
Locustæ,esca Ioannis.104.e co.1
Loquiad cor,id est,blandè.102. d col.2
Loquebatur Christus non purè Hebraicè,sed Syriacè,222.a col.1
Loquendi modo vulgato vtitur Christus. fol. 784.b col.2
Lotio facta ante institutionem Eucharistiæ. fol, 884.d col.1
Lotio Christi quæ nos doceat.890.e col.2
Lucerna super candelabrum ponenda.383.d co.1
Lucernæ sub modio,parabola.393.e col.2
Lugentes beati,sed non omnes.260.e col.2
Lumbrum præcinctio.636.e col.1
Lunatici qui sint.514. d col.2
Lux quo sensu negetur Ioannes.11. c col.1
Lux mundi Christus.566.a col.1

M

Magdalena Christum vngit.752.c. col.2
Magdalena vnica 366.b c.1.413.c c.1.ab ea septem dæmonia corporaliter eiecta 413.e c.2 non fuit publica meretrix.367.b col.2
Magi ab oriente,quales & qui.63.d col.2. eorum nomina explicantur.64.a col.1
Magistri ne vocemini.822.b co.2
Magnificare in nobis Deum,quid.35.d col.1
Magnum,id est,splendidum conuiuium.211.a c.2
Malè agere,scripturæ more plus est quàm peccare.159.a col.2
Maledixerunt cæco,id est,comminati sunt, fol. 587.b col.1
Malorum Deus non est auctor.782.a col.2
Mammona iniquitatis.681.b col.2
Mammona quid.36.c col.2
Mandatum dilectionis cur nouum dicatur. fo. 933.a col.2
Mandata hominum quæ reprehendat Christus. f. 468.a co.2
Mandata ista minima soluens,& sic docens,minimus vocabitur in regno cœlorum;variè expotur.274.b co.1
Manducare carnem Domini,multis modis intelligitur.456.e col.1
de Manducatione spirituali loquitur Christus Ioannis sexto.455.e col.1
Manere in nobis verbum Dei,quid.951.c co.1
Manere,id est,ius manendi habere.573. e col.1
Manicare.871.d co.2
Manna quid.449.e col.1
Mansuetudinis commodatio & explicatio. fol. 259.e col.2
in Manu filij Patet omnia dedit.62. e col.1
Mare pro magna aquarum collectione.183.e c.1
Mare,Galilææ aut Tyberiadis.Ibidem.
Margarita abscondita.403.c col.1
Mariæ matri primò apparet Christus.1064.d c.2
Mariæ partus sine dolore& obstetricibus.57.e c.1
Martyres fuerunt innocentes sine accelerato vsu rationis 84.e col.2
Matres Christi & fratres.387.b col.1
Matrimonij impedimenta ex Leuitico explicantur.164.d col.1
Matrimonij indissolubilitas.684.c col.1
Matthæi vocatio.210.c col.1
Maxilla altera quomodo præbenda.290.d col.2
in Medio,id est,inter eos.526.a col.2
in Medio quomodo sit Christus.542.c col.1
Medico valentibus non est opus 212.b col.2
Medicinæ vsus non damnandus.218.e co.1
ante Medicum quærendus Deus.218. a c.2
Mendacium diaboli.129.e col.2
à Mendacio differre,alijs verbis referre.217.c c.2
Mendacij pater diabolus.576.d co.1
Mendici omnes ante domum magni diuitis. fol. 307.c col.1
ad Mensuram dare quid.162.b co.1
Mensuræ quatuor bonæ conditiones.325.d co.1
Mensura eadem remetietur nobis.325.d col.2
Mercede siue stipendio quomodo dignus sit operarius Ecclesiasticus,qui gratis debet dare. & 419.e. col.2
Meritum vitæ æternæ.703.e col.2
Meritum operum.868.e col.1
Meritum bonorum operum.267.b col.2 Duplex genus meriti.267.c col.2
Messias,id est,vnctus,epitheton Christi. fol. 140.a col.1
Messis Iudeis erat ante Pentecostem.175.d c.1
Messis metaphorica duplex in Euangelio. ibidem a col.2.
Militia completa,id est,tempus captiuitatis. fol. 102.c col.1
Militum tria vitia notat Ioannes.11.a col.1
Miraculum Christi primum.145.a co.1.cuiusmodi fecerit miracula Christus.18.c. col.1
Miracula vera non possunt nisi diuina virtute fieri,& sunt testimonia veritatis.15.c col.2
Misericordiæ opera.868.d col.2
Misericors quis.263.a co.1.frequenter pro benigno,benefico.264.e col.2
Misericordia cur iungatur cum iustitia.262.e c.2
Missæ sacrificium.904.b col.1
Missio Christi nisi ad oues domus Israel. folio 475.e col.2
Mites siue mansueti,beati.258.c col.1
Modij varietas.400.d col.1
Mola asinaria.531.c col.1
Mortem gustare,videre,bibere phrasi Hebræa, fo. 504.d col.2
Mors corporis non timenda.627.d col.1
Mortem suam vocat Christus consummationem. 651.a col.1
Mors Christi lugenda est.1030.e col.1
Mortuos,sine sepelire mortuos,quid.194. b c.2
Mortuam cur Christus negęt,quam sciebat mortuam.22.e col.1
Mortui sint qua morte,qui manducauerint manna 454.e col.1
Mulieres cur expressę in genealogia Christi fol. 45.d col.1

Mulierum libidinosarum quanta sit peruersitas. fol.163.d col.2
Multi pro omnibus.740.a col.2
Multiloquiũ futile prohibet in orando dominus. 298.e col.2
Munditia Pharisæorum præpostera.617.d col.1
Mundities cordis duplex.263.e col.2
Mundus diuersimodè accipitur. 982. b col.1
Mutuum date,nihil inde sperantes.294.a col.2
Mutus pro balbo.479.b col.1

N

NAm & pro etenim.476. col.1
Nardus pistica.754.e col.2
Naturę eiusdem indiuiduæ sunt pater & filius in diuinis.5.e col.2
Natiuitas Christi.55.a col.1
Natiuitas ex spiritu duplex. 154. e col.1
Nazareth quomodo scribitur,vnde Christus Nazarenus dicitur.88.d col.1
Nazarenus,p coronato,vel cõsecrato.89.c col.2
Necessitas scandalorum.533.a col.1
Negationes Petri.1005.a col.2
Nequando pro siquando.389.e col.2
Nescribam eũ; quomodo Baptista de Christo dicat.116.c col.1
Nisi pro sed 410.a col.2
Noli peccare,id est, ne pecces.564.c col.2
Nomina scripta esse in cælis. 601.e col.2
Nomen Dei pro Deo. 36.b col.2
Nomen nouũ quomodo Christo impositum.foli. 53.e col.1
Nomen rectè imponi in baptismo,vt ante in circunc isione.39.d col.1
Non quæro voluntatẽ meam, & similia, non ponunt al quid,sed auferunt. 237. a col.1
Non esse,Hebræis pro non supereſſe.86.d col.2
Notitia Dei triplex.335.c col.2
Noua & vetera,id est,affatim quæuis,& varia. fol. 405.c col.1
Nubendi voce abusus est interpres.808. d col.1
Nubere non expedit,& expedit.692. b col.1
Nubere accipitur vt sit cõmune viris.691.d col.2
Nubes conuenienter in transfiguratione. folio 508.e col.2
Nudus Petrus,subaudi,in multis , more piscãtiũ. 1078.e col.2
Nugatio non est,dum dicitur;Qui de terra est, de terra est.16. b col.2
Nullũ aliqñ Hebraicè subintelligit.f.415.c col.2
Numerus pluralis pro singulari.folio 87.b col.2 126.b col.2
in Numeris non est exactè anxia scriptura. folio 44.b col.1
Nummularij qui.147.a col.1 789. a col.1
Nunquid,illatiuè positum, non dubitando. folio 174.a col.1
Nuptias cur Christus honoret.143. b col.1
Nuptiæ duplices in conceptione Christi, folio 32.b col.1
Nuptiarum filij parabola.799. a col.1.

O

OBedientiæ commendatio.94.a col.1
Obsessi cur multi tempore Christi & primitiuæ Ecclesiæ.188.b col.1
Obumbrat Spiritus sanctus Mariam , id est , circundat.26.c col.2
non Occidendi legem implet Christus. fol. 276.d col.1
Oculus dexter scandalisans quomodo eruendus. 281.e col.2
Oculus corporalis quomodo simplex,& nequam. 35.b c col.1
Oculus malus pro inuidia.721.d col.1
Odisse vos mundus non potest.547.a col.1
Odium patris & animæ suæ quomodo intelligatur.661.e col.2
Offerre pro emundatione.338.c col.2
Oliueti mons.562.c col.1.
Omne in os intrans quomodo in ventrem eat.fo. 473.d col.1
Omnes,id est,plerique.409.d col.1
Omne iudicium,id est,vniuersale.233.e col.1
Omnia quæcunque vultis,an sit necesse subaudire bona.330.a col.2
Omnis multitudinem quandoque significat non vniuersum.103.a col.2
Omnia per verbum facta sunt distributione accommoda.6 e col.2 7.d col.2
Omnes quomodo illuminentur.11.c col.2
Omnia regna mundi quomodo ostenderit diabolus.129.a col.2
Omnipotens quomodo Deus.30.b col.2
Onus triplex in quo Christus alleuiat venientes ad se.362.e col.1
Opera maiora quàm Christus faciet , qui in eum credit.936.c col.1
Opera maiora miraculis demonstrabit Pater , id est,resurrectionem,& iudicium.232.e col.2
Operamini cibum , qui permanet in vitam æternam.447.d col.2
secundum Opera quomodo quisque recipiet. fo. 503.c col.2
Orat Christus in cœlis.97. col.1
Orandum quomodo semper.816.c col.2
Orantem non deficere,quid.858.a col.1
Orantib. promissio facta;Si quid petieritis,&c.explicatur.970.a col.8
Orationes cæci.274.e col.2
Orationis vtilitas.300.a col.1 328.d col.2
Orandum quomodo.298.a col.1
ad Orandũ antiquitus publici cõuentus. Ibidẽ e
Orandus cur Deus.299.e col.1
in Orando pernoctat Christus electurus Apostolos.254.b col.1
Oratio includit etiam in Scriptura , quæ feriæ orationi sunt coniuncta.299.b col.1
Oratio Dominica.300.d col.2
Orare non solùm est aliquid petere.706.d col.1
Orationis modus,& vis.614.e col.1
Orationi humilitas coniungenda.705.e col.1
ex Ordine,id est,deinceps.2 b col.1
Oriens pro Messia.42.b col.2
Osanna quid.764.d col.2
Osculi mos in salutando.993.d col.1
Ostendere,id est,dare.232.d col.2
Otiosum verbum.840 e col.2
Quis quæ perijt,id est,perdita 415.c col.2
Quibus rectissimè comparari discipulos Christi. 422.e col.2
Quem Christi esse.666.e col.2
Quis perditæ parabola.670.e col.1
Quibus iusti similantur.867.c col.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

P

PAcificus dupliciter accipitur.264.e col.2
Palmæ gestatio in signum victoriæ.764.a c.1
Panis de cælo verus.449.e col.2
Panis vitæ,id est,viuificans.450.e col.1
Panis quotidianus quis.305.a col.2
Panes propositionis.244.e col.1
Panes multiplicati.438.a col.1
Panis fractio coram duob.discipulis.1070.d co.1
Panis multiplex præter corporalem.174.b co.2
ad Prandium quomodo amici non vocandi. f. 657.d col.1
Parabola quid significet.402.b col.1
Parabolas explicandi modus triplex.397.d col.2
in Parabolis quare locutus sit Dominus.389.e c.1
Parabola omnis sermo obscurior.473.a co.1
Parabola nõ per oía vrgẽda.595.a c.2.637.c co.2
Parabolicè dictũ,Domine aperi nobis.649.b c.1
Paracletus.937.d col.2
Paradisus latronis.1039.d col.2
Parentum subuentio traditione Pharisaica irrita. f.468.e col.2
Pars Mariæ optima.613.c col.2
Participium pro infinitiuo.432.e col.2
Parturientium dolores sæpe in similitudinem adducuntur.969.b col.1
Paruulis,id est,stultis.361.c col.2
Paruulorum est regnum Dei.710.d col.1
Paruulis debemus assimilari.526.e col.1
Pascha quæ significet.872.b col.1
Pascha quo die fuerit,moriẽte Christo.873.a c.1
Paschalis agnus paratur.880.c col.1
in paschæ festo liberatio vnius.1029.e co.2
Pastor bonus & verus,590.b col.1
Pastor bonus Christus.594.a col.2
Pastori vero quinque necessaria.592.d col.2
Pastoralis cura quomodo suscipienda.592.b co.1
Pater maior me est exponitur.946.e col.1
Pater Christi,Ioseph.77.e col.1
Patientes propter iustitiam,supple suam,beati. f. 267.a col.2
Patientia pro perseuerantia.834.c col.1
Patiens pro longanimi.859.e col.2
in Patria sua Propheta honorẽ nõ hẽt.177.a col.1
Pauperes euangelizantur,id est,suscipiunt Euangelium.349.b col.1
Pauper,& mansuetus parum differunt in scripturis.349.e col.1
Pauperes spiritu tripliciter iuxta triplicem significationem pauperis.257.e col.2
Paupertas cur sufficientiæ præferatur quoad beatitudinem.259.b col.2
Paupertatem cur Christus elegerit.193.d col.2
ex Paupertate Christi desumptę hæreses.194.b c.1
Pax commendatur.945.d col.1
Pax huic domui,salutatio Hebr.421.b col.1
Pacem non venit Christus mittere,sed gladium. fol.430.e col.1
Pacis tempore cur natus sit Christus.56.e col.1
Pacem bonæ voluntatis inchoatam,hominib.ampliorem optant Angeli.60.e col.1
in Pace dimittere quid.76.b col.2
Peccatum in Spiritum Sanctum.378.d col.1
Peccatorum genus triplex.347.a col.2
Peccatores quatenus vitandi,& non vitandi. fol. 213.d col.1
Peccatores publicanis comparati.211.e col.2
Peccata christi vt homo aliter remittit quàm sacerdos.209.c col.1
Peccatum pro genere sacrificij.75.a col.2
pro Peccato oblatio,pro quo peccato?75.e col.1
Peccanti in nos condonandum.538.e col.2
Peccare in aliquem.Ibid.
Per,variam rei causam significat.6.e col.1
Perdere nos veniisti? intelligẽdũ est de perditione in abyssum inferni. 188.e col.1
Perfectus quis dicitur variis modis.713.a col.1
Perfectio Euãgelica in quo consistat.713.b col.1
Perseuerantia patientiæ.426.a col.1
Personam respicere.805.e col.1
Petenti omni quomodo dandum.299.a col.2
Petitio filiorum Zebedæi.736.c. col.1
Petra Ecclesiæ est Petrus.490.b col.1
Petri primatus.415.c col.1 1080.c col.2
Petrus primò lotus est.887.e col.2
Petro primò inter viros apparuit Christus. folio 1071.a col.2
Petrus an pro omnibus responderit; Tu es Christus filius Dei viui.490. b col.2
Petri Apostoli nomina explicantur.140.c col.1
Petri primatus,obedientia,& in credendo simplicitas,& animi modestia.185.c col.2
Pharisæi vnde dicti.106.b col.1
Phylacteria.820.a col.2
Piscinæ Hierosolymitanæ variæ in scriptura.foli. 227.b. col.2
Piscina,id est,natatoria. 227 .c col.1
Piscationis allegoria. 184.b col.2
Piscaturæ hominũ ad vitam,typus explicatur. folio 185.a col.2
Plantatio omnis à Deo nõ plantata eradicabitur. 471.e col.2
Penitudo gratiæ non impedit profectum. folio 90.a col.2
Plenus gratia aliter Christus quã sancti.133.e co.1 16.e col.2
Plenitudo dierũ solis iustis tribuitur.39.a col.1.vi de Impl.Repl.
Pœnæ infernales.698.d col.2
Penitentia agenda ob Dei patientiam.Capite 88. 664.a col.1
Pœnitentia quid significet.101.b col.1
Porci præcipitati in stagnũ Genezar.203.d col.1
Portæ inferi sunt regnum Diaboli.493.b col.1
Porticus Salomonis.666.c col.1
Possidebunt pro hæreditabunt.260.e col.2
Postriduum,id est,die tertio.92.b col.1
Post hunc,id est,præter hunc. 831.c col.1
Potestas Pilati. 1024.d col.2
Potestas pro auctoritate. 792.a col.2
Potestas pro præeminentia.13.d col.1
Potestas in dęmones & serpentes.601. d col.1
non Potuit,id est,non erat cõsentaneũ.411.c col.2
non poterunt multi intrare,qui quærent,scilicet, in futura vita. 648. e col.1
non Potuerunt credere.explicatur.781. a col.1
Præceptum Christi efficax, quamuis dæmon non statim exierit.201.e col.2
Præceptũ de silendo miraculum quã vim habeat. 224.a col.1
Prædicator an perfectius viuat ex suo, an ex alieno.420.c: col.2
Præposterus sermo quomodo in Scri.292.e col.1
Præsepe Domini.59.e col.2
Prætergredi Galilæam.520.a col.1
Præterita dum canuntur, sæpe futura iis prędicatur.3 col.1
Præteritum pro præsenti.727.d col.1
Primatus Petri & successorum.496.a col.1
Primatus ambitio inter discipulos redarguitur.f. 920.c col.1
Primogenitus,ante quem nullus.54.e col.2
Primogenitus quo pretio redimebatur.74.a co.1
Primus est aliquid in regno cœlorum aut dignitate meriti,aut dignitate Ecclesiastica.526.a c.1
Primum quærire regnum Dei.320.e col.2
Principes sacerdotum Annas,& caiphas per largitiones.97.b col.2
in Principio,variè exponitur.3.d col.2
Principium,christus.569.b col.2
Probatica non erat ipsa piscina.226.e col.2
Procedit Spiritus sanctus à Patre,& Filio. fol. 958.c col.1
Profecit christus sapientia, & gratia, quo sensu. 94.e col.2
Prohibita quæ fuerint Apostolis prædicaturis. f. 417.e col.1
Promissionem cur rectè resciderint Magi. f. 71.e col.2
Prophetia caiphæ.733.c col.1
Prophetarum triplex distinctio.88.c col.1
Prophetam cur se neget Ioannes.136.b col.1
Prophetiam Isaiæ in sensu mystico citat Euangelista.178.a col.1
Prophetia Ieremiæ quomodo impleta in Innocentibus.85.d col.2
Prophetiæ Oseæ citatio per Matthæum defenditur.82.d col.2
Prophetia Michææ quomodo conueniat cum citatione Matthæi.69.a col.1
Propheta quid.354.a col.1
Prophetare nõ solũ est futura prædicere.335.e c.1
Prophetare quinque modis exponitur.356.a co.1
Prophetã Isaiã paulo aliter citat Matthæus quàm Septuaginta habent,aut Hebræa.250.b col.2
Propassio.281.d col.1
Propter,id est,per.471.c col.1
Prosint quomodo mali.333.a col.1
Prouerbium quid.972.c col.2
Prouidentia Dei duplex.429.d col.2
Proximus diligendus,id est,omnis homo, phrasi linguæ sanctæ.293.c col.1
Prudentia serpentina.423.e col.1
Pseudochristi Iudæorum.842.a col.2
Pseudoprophetæ qui.331.a col.2
Publicani humilitas.707.a col.2
Publicani qui 110.c col.2.cur infames. Ibidem.
Pueri dicti Apostoli.441.a col.1
Pulueris pedum excussio.421.c col.2
Purgationis dies explicantur.72.d col.1
Purificationis sanguis,id est,in quo mulier purgatur.ibidem.
in Purificationis historia quidam duo legis præcepta confundunt.73.b col.1
Purificationes Iudæorum diuersę.144.c col.1
Purpura non vera indutus christus.1022.b col. 2
Pusilli qui.530.e col.2

Q

QVadragesimę ieiunium obseruandum ex imitatione christi,& institutione Apostolorum.124.c col.2
Quadragenarius numerus ferè sacer habitus in præparationibus,& expurgationibus peccatorum,designat præsentis vitæ tempus.12.a co.1
Quadrans.827.a col.1
sine Querela;quid.18.b col.1
Quasi pro ferè.119.e col.2
Quasi vnigeniti, id est, qualis decebat vnigenitum.16.a col.2
Quandiu pro inquantum.869.a col.1
ad Quendam,id est,ad illum.882.e col.1
Quia pro quòd,phrasi Græca.246.e col.1
Quid mihi & tibi;expostulando dictum,non negando.188.d col.1
Quomodo quæ significet.27.c col.1

R

RAbbi,id est,magister mi;ĩ quo scientiæ multitudo.821.b col.1
Rabbi nolite vocari.ibidem.
Rabboni.751.e col.2
Racha quid.277.b col.1
Rama vrbem significat & excelsum.86.a col.2
Reconciliationis studium.278.c col.2
Redemptio,id est,pretium redemptiuum. f. 740.b col.1
Reditus peccatorum.543.e col.2
Refectio pro requie.362.b col.2
Regnauit Archelaus sine regio nomine.87.e co.2
Regni Herodis meminit duab. de causis Lucas. 17.b col.2
Regnum cœlorum quod appropinquauit, dupliciter accipi potest.101.e col.2
Regnum Messiæ.26.d col.2
Regnum Dei quatuor modis dicitur.303.c col.1
Regnum cœlorum vim patitur.352.a col.1
Regnum cœlorum quid in varijs similitudinibus. 395.c col.1
Regni cœlorum,id est,Ecclesiæ claues. fo. 493.e col.1
Regnum Christi variè exponitur.504.b col.2
Regulus id est,regius.177. col.1
Relatio ad substantiuum, in adiectiuo inclusum, 577.d col.2
Relatione secundùm rem vtitur interpres. f. 12.d col.2
Relatiuum refertur aliquando non ad proximum, sed ad sub intellectum.433.a col.1
Relictis omnibus, quomodo fecerit Matthæus grande conuiuium.211.e col.2
Relicta ciuitate,id est,præterita.179.b col.1
Renuntiare pro valedicere aut resignare. f. 195.b col.1
Renunciandum omnibus.663.b col.2
Repetere eadem non grauatim, boni doctoris est officium.139.a col.1
Repleta Spiritu sancto Elizabeth,quo sensu. f. 34.a col.1
Reprehensio Herodis per Baptistam,qualis. f. 164.d col.1
Repudij libellus.282.b col.2
Requies Dei septimo die.230.b col.1
Respicere Dei,est benigno fauore prosequi. f. 36.b col.1
Respondere ponitur absque præmissa quæstione. 360.a col.1
Responsiones Christi ad matrem cur aliquoties durius sonent.93.a col.1
Respondere pro dicere frequens.148.e col.1
Resurrectio dicta regeneratio.717.a col.1
Resurrectio contra Sadducæos asseritur. f. 807.b col.1
in Resurrectione manebit sexus.811.e col.2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Resurrectio an nocte futura.856.d col.1
Resurgit Christus.10.54.a col.1.qua parte diei. f. 156.d col.2
Resurgere pro subsistere.857.a col.1
Resurrectionem Ioannis qualem crediderit Herodes 435.d,e col.1
de Resurgentib.ad hanc vitam,dictum est;mortui audient.234.e col.2
Retinere peccata quid.1075.b col.1
Rudes Christus elegit,sed quos non reliquit rudes, ideo eorum ruditas non est asserenda in excusationem nostræ.183.e col.2

S

Saba duplex.382.d col.2
Sabbatum illucescebat, id est, incipiebat adesse.1052.a col.2
Sabbatum pro hebdomada.706.e col.2
Sabbatum quæ significet.242.a col.1
Sabbatum quatuor de causis institutum.245.c c.2
Sabbato cur Dominus præcipiebat lectum tollere.228.c col.2
Sabbatum non soluit Christus.230.b col.1
Sabbati violati accusationem repellit Christus. f. 229.e col.2
Sabbatum non violatum vellendo spicas defendit Christus late.244.a col.2
Sabbatis licet curare.cap.38. 248.e col.1
Sabbatum sacerdotes in templis violant quo sensu.245.a col.1 554.b col.2
Sabbatum secundo primum.241.d col.1
Sacerdotum ministerium per hebdomadas diuisum erat.17.b col.2
id Sacerdotem cur christus mittat leprosum à se mundatum.338.e col.2
Sacramenta aptè dici sacramenta, symbola, & synthemata.153.b col.2
Sacramenta nouę legis efficaciter conferunt gratiam.153.a col.2
Sadducæi vnde dicti.106.e col.1
Sagenæ cur assimiletur regnũ cœlorũ.440.a c. 2
Sali similẽ esse oportet discipulũ christi.663.ec.2
Saliendi homines igne,& sale.533.c col.2
Salis similitudines & proprietates.264.b col.2
Salus ex inimicis.i.saluatio de inimicis.40.e co.2
Salutare,frequens pro saluatore.35.c col.2
Salutatio quæ discipulis prohibita.600. col.1
de Samaria.167.b col.2
Samaritani quantum à Iudæis in religione discrepauerint.169.a col.1
Samaritani parabola.610.d col.2
Sanguinem requiri ab aliquo quid. 615.b col.1
ex Sanguinibus,quid.13.e col.2
Sanctimonia duplex.264.b col.1
Sanctificatur nomen Dei varijs modis.303.a co.1
Sanctificari plus est quàm glorificari.302.e col.2
Sanctificauit pater christum.669.b col.1
Sanctus vnde deriuetur,& correspondens dictio Græca,& Hebræa.36.e col.2
Sancta ciuitas,id est,Hierusalem.127.b col.2
Sancta primogenita,id est,Deo cõsecrata.73.c c.2
Sanctitas pro pietate.41.d col.2
Sanctificatum fuisse Ioannem in vtero ab originali peccato,non est dubitandum.20.b col.1
Sanctificatio Hieremiæ per prædestinationem fuit.20.c col.1
Satan quid significet.125.e col.2
Satanas Petrus conuenienter dictus.501.d col.1
Satum quale mensuræ genus.400.a col.2
Scandalum quid significet.529.c col.2
Scandalizat aliquis dupliciter.529.d col.2
Scandalum passiuum oppugnatur.530. col.1
Scãdali definitio cõmunis ẽ minus plẽa.530.b c.1
Scandalum quomodo non cadat in perfectos. f. 530.e col.1
Scandalizantes quantum peccent.330.e col.1
Scandali quando non sit habenda ratio.472.a c.2
Scandalum vitandum.702.a col.1
Scandalũ christo qũo fuerit Petrus.501.e col.1
Scœnopegia.546.a col.1
Scissio vestimentorum.1003.e col.1
Scribæ qui.68.a col.2
Scripturas scrutamini.239.a col.2
Secessus Christi.250.d col.1
Sectæ apud Iudæos quatuor.105.d col.2
Securis ad radicem arboris posita,est condemnatio.109.e col.1
Sed,pro quinetiam.961.d col.1
Sedes duodecim.717.b col.2
Semen,verbum Dei.391.d col.1
Semen quomodo sint homines.391.e col.1
Seminantis parabola.387.d col.1
Semine susceptο, id est, prole, concernit etiam Mariam.74.d col.2
Senior,nomen nõ tam ætatis quàm auctoritatis. f.500.b col.1
Seniores populi variè nominantur.876.e col.1
Septenarius,numerus remissionis.542.a col.2
Septuaginta interpretum versio quomodo citetur in Euangelio Matthæi Hebraico.390.d c.2
in Septuaginta non reperiuntur quædam citationes sacræ Scripturæ.1050.b col.1
Sepulchra qualia fuerint Iudæis,& vbi.200.d c.1
Sepulchri Dominici descriptio.1060.d col.1
Sepultura Christi.1050.a col.2
Sequi Christum tres volunt,qui ab eo reprehenduntur.Cap.26. 192.d col.1
Sermo pro re.1.d 792.e col.2
Sermonem filium Dei rectè dici,sed rectius Verbum.3.b col.2
Serpentes in quibus imitandi.423.e col.1
Seruus peccati quis.572.e col.2
Serui inutiles.703.c col.2
Serui dimittentis parabola.542.a col.2
Si pro cum.549.e col.1 777.d col.1
Si suspensum quando negatiuè exponatur,quando affirmatiuè.484.b col.1
Sicera omnem potum inebriatiuum significat,etiam vinum.19.e col.2
de Sichem & Sichar.167.e col.2
Sicut pro quia.976.e col.1
Sicut aliquando veri speciem significat.990.e c.2
Sicut significat similitudinem imperfectam, aliquando identitatem.233.e col.2
Sicut dimittimus debitoribus;simplicem denotat similitudinem.308.e col.1
Signare pro sigillare.448.c col.1 161.e col.2
Signa mendacia Antichristi.843.a col.1
Signum quæ significet.78.c col.1
in Signum Christus,id est,signum.78.d col.1
Signum natiuitatis christi,quomodo fuerint parauli.59.b col.1
Signum quidam licitè petierunt.22.e col.2
Signum quærentes Iudæi reijciuntur.482.e c.2
Signum petunt Iudæi.381.b col.1
Siens pro surdo.23.b col.2
Silere,id est,quiescere.1052.d Siliquæ

Siliquæ cibus filij perditi.674.e col.1
Siloæ aq. 583.c col.2
Simeonem senem quidam sacerdotem putant,sed nullo argumento idoneo.75.d,e col.2
Similiter facit filius, quæ pater, id est,æquali libertate,& potestate.231.e col.1
Similitudo pro prouerbio.409.e col.2
Simõ vnde Zelotes dictus,& Cananæus.256.c c.2
Simplicitas columbina.423.e col.1
Simulachra Ægypti non esse collapsa in fuga Christi.82.c col.1
Sinapis granum quomodo minimum omnium seminum. 398.b col. 2. quomodo ascendat in arborem.ibidem.d col.2
Sinapi cur doctrina comparetur. 399.a b col.1
Sinus Abrahæ.696.d col.2
Sitient adhuc, &, Non sitient in æternum; quomodo consistant.170.c col.1
Sol obscurabitur & luna,id est,erit summa vltio. 845.e col.2
Solicitudo diuitiarum & alimentorum prohibetur.Cap.86.630.a col.1.634.b c col.2
Solicitudo quæ prohibeatur.316.e col.2
Solicitudo crastini quomodo damnetur.322.e c.1
Soluendi & ligandi potestas duplex.541.e co.2
Soluuntur peccata tripliciter.495.a col.2
Somnus pro morte.725.c col.2
Somnus pro morte etiam impiorum.221.e col.2
Somniorum obseruatio cur prohibita,cùm multa Deus in somnis reuelauerit.5.c col.1
Sorte quomodo exierit Zacharias.18.e col.1
Sponsus humani generis Christus.16.a col.1
Sporta olim mensuræ genus.481.e col.1
Spiritus Sanctus,spiritus veritatis.942.a b col.1
Spiritus Sanctus nomẽ tertiæ personæ.944.e c.1
ex Spiritus Sancti aduentu fructus.962.d col.2.& sequentibus.
de Spiritus Sancti nomine.113.d col.2
Spiritus Sanctus,id est,prophetiæ,erat in Simeone.76.c col.1
Spiritus Sanctus cur dicat ignis,& aqua.112.d c.2
Spiritu Dei agi vel duci explicatur.123.d col.1
Spiritus vbi vult spirat duplici sensu.154.a col.2
Spiritus pro homine spirituali.Ibidem.b col.1
Spiritus,& virtus cur coniungantur.11.e col.1
Spiritus,& anima quomodo differant.36.a col.2
Spiritus sanctus significatur per oleum.408.d c.1
Stabulum pro diuersorio.611.a b col.2
Stadium.444.a col.1
Stagnum Genezareth.183.d e col.1
Stans super illã;quomodo intelligatur.190.d c.1
Stella magorum, non fuit de numero cœlestium. 66.a col.1.non fuit magos comitata per totum iter.70.c col.2
Steriles cur nonnulli sancti.18.d col.1
Sterilis pro eo,qui filios habet,sed non in regno succedentes.47.b col.2
Stola prima.675.a col.1
Stridor dentium in inferno.344.e col.1
Sudor Christi in horto.990.d col.2
Sugillare quid.858.b col.2
Summum pro extremo.848.c col.2
Superflua retinens quomodo sit raptor.633.c c.1
Superueniet spiritus sanctus,id est, cœlitus illabetur, secundùm alios effectus.28.d col.1
Suspensus populus audiens Christum,id est,auidè eum audiens.792.b col.1
Sycomorus.744.d col.1
Synagoga,id est,congregatio.425.e col.1
Syrophenicia.474.a col.2
Syria tripliciter accipitur.180.d col.2

T

Tacens vel silens,pro surdo.23.b col.1
Talenti distributi parabola.864.c col.1
Talentum quid.865.b col.1
Talentum.543.a col.2
Talionis lex.289.c col.1
Tãgi cur à Magdalena Xps noluerit.1063. col.2
Telonium quid.211.a col.1
Templorum ornatus an præferendus pauperibus. 758.b col.2
Templum cur Christus vocauit suum corpus. 148.b col.2
Templo eijciuntur vendentes,& ementes, etiam exatrijs,& porticu templi.145.e col.1
à Templo Annanon discedebat, quomodo quidam à librisnon discedunt.80.b col.1
Temporalia quomodo promittantur iustis.322.a col.1
Tenebras dilgens,odit lucem.158.e col.2
Tenebræ in quibus lux lucet,variè intelliguntur. 9.d col.1
Tenebræ in passione Christi.1041.d col.1
in Tentationes inducimur dupliciter.309.a col.2
de Tẽtatione varie scriptura loquitur.Ibidẽ.e co.2
Tentari quiesit.125.a col.2
Tentari Deum,multis modis contingit.128.d c.1
Tentari cur Xps voluerit à baptismo.124.a co.2
Tentatione diaboli quomodo vincenda. 126. e d col.2
Tentans non longe à regno Dei.814.e col.2
Terra mitibus promissa.259.c col.2
Testamenti sanguis.908.e col.1
Testari aliquando est admonere.700.c col.2
Testificari pro docere.1001.b col.2
Testimonium Spiritus.957.e col.1
Testimonium Christi de seipso.566.e col.2
Testimonium duorum verum.567.d col.1
Testimnium maius Ioanne,id est,Ioannis testimonio.238.b col.2
Testimonium quomodo Christus ab homine non acciat.237.e col.2
Testimonium meum non est verum de meipso, scilicet ex vestra sententia.237.d col.1
Tetrachæ qui dicantur.97.b col.1
Thabor mons.595.e col.2
Thesaurisandum non esse in terra.313.e col.1
Thomæ infidelitas.1076.a col.1
Tolt Christus peccatũ mũdi medẽdo.137.d c. 2
Tortrui filij,Zebedæi.255.e col.2
Tractus Christi.777.a col.2
Tractus patris.452.b col.2
Tridere vxorem adulteram, permittebatur in Leuitico,non præcipiebatur.50.a col.2
Traditiones hominum quæ dicantur à Christo, f.467.a col.1
Traditus est Christus in manus hominum à Iud, & seipso,& patre.521.a col.1
Transsubstantiatio.90.a col.2
Tribulationis magnitudo apud Matthæum referenda est ad vastationem Hierusalẽ.838.b c. 2
Tributum soluit, id est,soluere solet, Christus. 522.a col.2
Tributum soluendum cur è morti peti voluerit christus.523.d col.2
Tributum quare solutum pro Petro.524.a col.1

Universidad de Deusto
Biblioteca

nos.52.e col.2
Tributum Cæsari dandum.804.b col.1
Trinitatis mysterium insinuatum in veteri testamento.942.b col.2
Tristitia Christi.986.a col.2
Tuba conuocantur pauperes.296.d col.2
Tuba angelorum.848.d col.1
Tunc cum latitudine temporis positũ.922.d c.1
Turbatio Mariæ in sermone Angeli explicatur. 25.c col.2
Turbatio Zachariæ.18.e col.2
Turbatur christus.776.c col.2
Turbæ dissolutæ & dispersæ miseretur Deus. 414.d col.1

V

VÆ interiectio prædicentis nalum temporale,vel æternum.268.d col.2
Vas pro vtensili,aut instrumento789.d col.1
Veli scissio.1046.d col.1
Velle pro diligere.1037.a col.1
Venditio christi.1012.a col.2
Vendi non possunt spiritualia o tres causas. 447.a col.1
Venissent pro iuissent.484.e col.1
à Ventis quatuor,id est, à quatuor mundi partibus.848.b col.2
Verbum pro re.1.d col.2.61.a col.1
Verbum pro facto.510.c col.1
Verbũ Dñi,id est,missio siuè inspiratio.98.b c.2
Verbo Dei viuit homo,id est,omni o,quo Deus vult.127.b col.1
Verborum congeries Ioanni consuet.134.d co.2
Verbũ Dei audictium triplex fructus,93.b col.2
Verè saluator falso opponitur,aut imperfecto & vmbratili.176.a col.2
Verè Israelita cur dictus Nathanael.14.a col.2
Verecundè loquendum etiam de coniugali concubitu.23.b col.2
Veritate quomodo christus plenus.16. col.2
Veritas pro certitudine.2.b col.1
Veritatem facere quid.159.a col.2
Veritas nunc falsitati opponitur, nunc vmbræ. 134.b col.1
Veritas filia temporis.428.d col.1
Verum trib.in scriptura opponitur.11.e col.1
Veruntamen pro & sane.1003.b col.1
Vespera sabbathi,quæ lucescit in prima sabathi. 1054. col.1
Vestitus Ioannis ex pilis cameli.104.b co.1
Vestimenta ouium.331.c col.2
Vestium christi diuisio.1035.e col.2
Vestium decorem longe superat decor florum vilissimorum.319.e col.2
Via virtutis varia ratione arcta est, & angsta. 330.a col.2
Vias Domini parare quid.42.a col.1
Via,christus.932.c col.2
Viarum exitus.802.b col.1
Via regni cælorum angusta est.647.e col.1
Videre regnum Dei,id est,habere.232.b c col.2
Videre filium pro peruidere.451.b col.2
Videre pro sentire.76.d col.1
Videre vitam, id est, participem esse beatæ vit. 163.a col.2
Videre pro inuisere. 775. d.colum.1.pro cauet. 833.c col.
486.c col.2
Viduis assistendum.346.a col.2
Villa pro agro,aut domo in agro.659.c col.1
Villici,id est,œconomi iniqui parabola.679.c c.1
Vindicare tripliciter.860.c col.1
Vindicandi spiritus quàm alienus à christo 548.b col.2
Vineæ parabola.794.e 719.c col.1
Viperæ descriptio.106.c col.2
Vir christus dicitur potissimùm ob perfectionem virtutum,137.e col.2
Virga quæ prohibita, quæ concessa Apostolis. 418.d col.1
Virginitatem vouerat Maria:quod indicat,dicẽs Virum non cognosco.27.b co.2
Virginum decem parabola.861.c col.1
Virtus pro quib.accipiatur.435.d col.2
Virtus veræ vis.164.e col.2
Virtus quo sensu de christo exierit.219.a col.2
Virtus Altissimi variè exponitur.28.b col.2
Vita animæ triplex.428.a col.2
Vita æterna cur gratia.268.e col.1
Vitã habere in se,id est,in sua potestate.235.b c.1
Vitam æternam habet,qui viuit in anima,& transijt à morte.234.a col.2
Vitis vera christus.949.b col.2
Vitium à peccato differt.564.a col.1
Viscera misericordiæ.42.e col.2
Viuere pro sanum esse.178.d col.1
Vmbra mortis quid.43.b col.1
Vnctionẽ Magdalene defendit christus.756.c c.1
Vnctio christi in regem triplex.407.e col.1
Vnctione olei vsi Apostoli quomodo.433.e col.1
Vndecim congregati, etiam Thoma absente. 1076.a col.1
Vnicus filius pro vnigenito.345.b col.2
Vniuersi,id est,plerique.105.c col.1
Vocare venit christus non iustos,sed peccatores. 212.e col.2
Vocabitur,id est,erit.26.b col.2
Voluntas Dei,vt fiat, quomodo petamus, & de qua voluntate.304.a col.1
Voluntas pro concupiscentia. 14.b col.1
Voluit neminẽ scire,&nõ potuit latere.474.c c.1
Volumus,id est,desideramus.736.c col.2
Vox filij Dei quam mortui audient.236.e col.1
Vox pro sono.154.a col.2
Vox Ioannes: Verbum christus.103.a col.1
Vocem patris quomodo Iudæi nunquam audierint.239.b col.1
Vsuræ lucrum quomodo requirat Dominus. 750.b col.1
Vt sermo Esaiæ impleretur,non credebant; exponitur.779.b col.2
Vt consecutiuè.589.a col.1
Vulpes cur dictus Herodes princeps.6 c col.2
prout Vultis,vt faciant vobis homines,facite illis similiter,292.e col.1

Z

ZAcharias quis occisus inter altare, & ædem. 626.b col.1
Zachæus christum susceptt.743.b col.1.Israelita erat.646.c col.1
Zelum indiscretum corrigit christus.548.e col.1
Zizaniorum parabola.394.d col.2
Zonæ Ioannis mentio, ob zonarum luxum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca